Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

KW 602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

ZAPHNATH PAANEAH.
Genesis 41:45.

MOSAÏZE HISTORIE
DER HEBREEUWSE
KERKE
TWEEDE DEEL.

Ioh. Luyken fecit ad mentem Authoris.

ZY QUAAMEN IN EGYPTEN: JAKOB EN AL ZYN ZAAD MET HEM. *Genesis 46:6.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

MOSAIZE
HISTORIE
DER
HEBREEUWSE
KERKE,

TWEEDE DEEL.

Begonnen met het Leevens-Bedrijf van den Voortreffelijken

JOSEPH,

In wiens Zeldzaame Verheffing aan 't Koninglijk Hoff van Egypten, de Grondvest geleyd is op welke de VADER JAKOB met 't Zeeventig Zielen derwaards afgetrokken, en ISRAEL aldaar 't restant van een Vierhonderd-Jaarige Vreemdelingschap in de Gras-Velden van den Lande GOSEN voldiend heeft.

Uyt d'aller-Oudste Geheugnissen der EGYPTENAAREN, en derzelver Afgodize Zeeden opgehelderd, en tot de Byzondere Zaaken der

ISRAELITEN

naader betragt, tot aan derzelver Onderdrukking en Harde Slaavernye onder de Tyrannige Koningen,

RAMESSES MIAMUN en PHARAO AMENOPHIS.

Alzinds met Naauwkeurige Printverbeeldingen Gestoffeerd,

Door een Liefhebber der Joodse Oudheeden.

Gedrukt voor den AUTHEUR, en worden te Koop gevonden
Tot AMSTERDAM

By desselfs Zonen, WILLEM en DAVID GOEREE, op de Louwrier-Gragt, tussen de Konijne en Haase Straat.

KONINKL. BIBLIOTHEEK 'S HAGE.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

AAN DEN LEEZER.

Beminde Leezer.

GELYK wy geenzinds in twijffel zijn of het zal den Liefhebbers der H. HISTORIEN, die het Eerste Deel van ons Boek Verwaardigd hebben te Doorblaaderen, noch wel in versser geheugen staan, Dat wy op 't afscheyd van dat bestek, haar aandagt met de Geboorte der XII ZONEN JAKOBS hebben beezig gehouden, welke die Groote Vader te Mesopotamien in 't Dienst-Huys van Laban, uyt twee Moeder-Vrouwen en even zoo veel Bywijven had aangewonnen; Op datwe daar by ook derzelver Inborst en Leevens-Bedrijf in 't Vaderlijk Stam-Huys, aanvangklijk afbaakenden: Alzoo lust ons nu tot een Voorberigt t' Ontvouwen, in wat voegen de Rigtdraad der H. Historie thans vermaand, Dat den Beminden Zone JOSEF, d'Eerstgebooren uyt de Moeder Rachel, te midden van al die Mannen-Broeders, als een voorwerp van de Tweede Opmerkelijke Uytgang der Goddelijke Voorzienigheyd, hier op het Tooneel verschijnd: Gemerkt wy ons vastelijk laaten voorstaan, Dat het LEEVENS-BEDRYF en Weedervaaren des aller-Voortreffelijksten Jongelings, de volgreex van de Historie der Hebreeuwse Kerke, zoodaanig op 't schoonst zal konnen grondvesten; Dat het niet meer Donker zal schijnen om te zien, Dat de Heylige Geschiedenissen, (en te-gelijk de Goddelijke Voorspellinge aan de Vader Abraham gedaan,) voorzeeker een groote kreuk in haar Zaamen-hang zouden geleeden hebben, by-aldien niet Moses de zelve verwaardigd had, zoo Breedspraakelijk te verhaalen; op dat hy ons tot dat Hoogdraavend belang, niet alleen des Vroomen Josefs Wonderbaare Verheffing tot de Onderkoninklijke Waardigheyd, naa veel geleede Rampen en diepgaande Verneederingen, met leevende Verwen afmaalde; maar ook inzonderheyd aanweês, door welken zaamenloop van ongemeene Zaaken, de Vader Jakob ten laatsten met heel zijn Huys en Haave naa Egipten afgezakt, en Israëls Geslagten naa haare Stam-Huyzen, uyt d'aangewonne Zielen zijner Zonen aldaar, tot een Groot Volk aangewassen zijn, en het restant van een Vier-Honderd-Jaarige Vreemdelingschap voldiend hebben.

Voorwaar Pythagoras heeft onweetende van Josef, een Waaragtige Getuygenis gegeeven, als hy zeyde, Dat die van Godt Bemind zijn, niet zelden van de Menschen 't meest Gehaat worden; naadien het in de eerste Vertooninge van Josefs Bly-eynden Treurspel, even zoo gebleeken is. Hy die een Jongeling was met veel Goddelijke Deugden van den Heemel beschonken; en van de Vader desweegen booven al zijne Zonen Gelieft; heeft hem zelven daar door al strax naa 't afleggen van zijn eerste Kinder-pak, tot der Broederen Wangunst zoo-zeer ingedompeld, dat hy een Voorwerp van haar Wreevel-moed en Doodelijken Haat geworden is. Waar toe dan ook zijn Goddelijke Droomen, die niet dan Verheffing en Heerschappye scheenen te voorspellen, hem meer en meer by 't Vaderlijk Huys verdagt maakten; en heel de Broederschap naa middel deed omzien om hem van-kant te maaken, en d'uytkomst zijner Droomen alzoo op 't zeekerste te-Leur te zetten: Gelijk d'opgevatte Wrok haar alzoo inboezemde te doen. En alhoewel haar deeze toeleg ten-deel mislukte; en de Bespottingen van zijn Droom-Gezigten in de Gras-Velden van DOTHAN bedreeven, daar toe onvermoogens waaren, hebben zy nogtans haar Broeders Rampzaalig Ongeval, door het overschot van zijn Veelverwigen Rok in Bokken-Bloed gedoopt; zoo heftig in 's Vaders Gemoed weeten te Doodverwen; Dat d'Oude Man uyt zulken Schrikvertooning niet anders te denken noch te gelooven stond; of Josef was voorzeeker van een Wild-Gedierte Verslonden; en wilde buyten alle Vertroostinge daar over Rouw bedrijven alle zijne Daagen. Haar niet ontziende de Vroome Vader met zoo Schelmzen Leugen-stuk te Mompen, en te verswijgen op welk-een Godvergeete wijs zy de Ziële des Vrygebooren Jongelings, tot een Slaaf Verkogt, en voor een geringen Prijs den Ismaëliten hadden vry-gegeeven, om hem naa een Vreemd Land te voeren: Niet denkende dat zy door dusken Euveldaad haaren Broeder naa Egipten schikten, op dat hy aldaar voor haar en heel haar Vaderlijk Huys de weg baande, om hen in een aanstaande Hongersnood by 't Leeven te behouden; en als de Tweede Gezaghebber in dat Koninkrijk, haar een Goed en Vet Weyland voor haar Vee te verschaffen: Gelijk hen nogtans de uytgang van haar bestel, niet zonder Hertgrievende Overtuyging haarder Onmenschelijke Daad geleerd heeft, ter-tijd als zy over Gebrek aan Brood, met Leedige Zakken derwaards gereyst, genoeg Verzogt en in 't Gemoed gepijnigd, zelfs Aanschouwers van haar Broeders Bly-eynden Treurspel wierden; en in die laatste Vertooning eerst ter Deugden ontwaar wierden, Dat de Goddelijke Gedagten, niet en waaren als die der Menschen; en dat zy al het Quaad dat zy haaren Broeder hadden toegedagt; door 't Opperbestuur des Almagtigen, en te-gelijk de Hand des Mishandelden Mans; Haar zoo opmerkelijk ten Goede zaagen omgewend; ter tijd dat zy in zijn Hand gevallen waaren, om haar Schelmze Misdrijven naa Verdienste te konnen vergelden. En alhoewel de Wereldlijke Historien geen gebrek aan Voorbeelden hebben, die ons de Zeldzaame Opgang en Verheffing van alzulke Vermaarde Mannen verhaalen; Die van een Laage Geboorte en als uyt het Stof tot de Koninklijke waardigheyd en Hooge Eer-Ampten zijn Opgebeurd; vind JOSEF egter onder al die Braaven, zijn Weêrgaa niet; noch men leest nergens dat de Goddelijke Voorzienigheyd, omtrent de Ampheffingen die de Fortuyn begunstigde; met zoo lang-Beproefde blijken van haar Deugdelijk Inborst, zig heeft beezig gehouden: En weynige overzulx langs zoo veel Verdienstelijke Trappen, den Eeren-Throon beklommen hebben. Zoo dat in Josefs Bedrijf niet alleen opentlijk gebleeken is, Dat hy te midden van allerley Rampspoed, niet alleen betoonde, Vroom en Geduldig, Dapper en Kuys te zijn, maar dat hy daar toe ook Wijs, en met de Goddelijke Geest der Voorspellinge begiftigd, en Zagtvoerig van Gemoed was; zoo dat hy de Misdaaden wel ernstig Bestrafte, maar noch veel-eerder Vergaf. Al 't geên door heel zijn Handel en Wandel zoo kennelijk doorstraald, dat zy ons in 't beneuzelen der Hebreeuwse Dingen, de moeyte waardig scheenen, daar toe veel schoone Zeedelessen en Leerstukken van Staatkunde, tot verbeetering der Menschelijke zaamenleeving, uyt de waarneeming der Geleerden op-te stikken. En gelijk Josef hem zelven in 't Huys van zijn Koop-Heer, niet anders dan een Gekogte Slaaf en Schommel-Keuken wist te gedraagen, (daar hy een Vry-gebooren Hebreër en Erfgenaam van geen gering Bezit in Kanaan was;) alzoo heeft hy zig ook te midden zijner Verheffing niet zoo Staatzugtig aangesteld, Dat hy naa 't Voldienen van

V O O R - R E E D E N

'tAmpt der Kooren-Verzorging niet veel-liever het Hof-Leeven heeft willen verlaaten, en zig weederom tot een ſtil Leeven en de Zeeden van zijn Vaderlijk Huys begeeven; om 't Reſtant zijner Daagen naa 's Vaders Dood, in Vreede met zijne Broeders te Voleynden. Zoo dat hy de Beloofde Erffenis van 't Land Kanaans voor zijne Geſlagten hem zelven zoo kragtdaadig voor-Oogen hield; Dat hy Egipten in zijn Gemoed de Scheydbrief toedagt; en aan zijn Broeders Bevel van zijne Beenderen gaf; haar dezelve als een Godspand aanbetrouwende, tot een Ruggeſteun van 't Geloof aan Iſraëls ontwijffelbaare Uytgang en Erffelijk Bezit van dat Goed Land, Dat Godt haare Vaderen zoo vaak had toegezeyd. Van al welke Doorlugtige Verſchijnzelen der Goddelijke Beſtuuringe, nooyt zoo kennelijke blijken tot het Geloof van een byzonder Uytgekoozen Volk, en Afgezonderde Kerke, in 't Verheffen der Weereldze Vorſten te beſpeuren zijn, noch hier in met Joſef gelijk ſtaan; hoe zeer haar ook de Fortuyn begunſtigde, datze van een ſlegte Geboorte tot Groote Staat wierden Opgebeurd. Gelijk zy dan ook zelden haare Ampteffers zoo Eedelmoedig met behoud des gemeenen Volks, als Joſef vergolden hebben: Ongemoeyd veele onder hen, alleen door eygen Deugden, en Treffelijke Daaden, Groot-geworden zijn; en daar door veel-meer een Onſterffelijken Naam verkreegen hebben, dan of zy uyt haare Geboorte en Afkomſt, groote Monarchen geweeſt waaren: En voor zoo verre, door 't Voorbeeld van haare Verheffing, de Vermaarde Hiſtorie van Joſef, ten minſten met eenige gelijkheyd in Flaauwe Trekken aan 't Ongeloof konnen aanneemelijk maaken. In deezer voegen is Darius de Konink der Perzen, de Zoon van den Armen Hyſtaſpes geweeſt; en Archelaus de Koning van Macedonien, de Zoon van Simichus die een Slaaf was. Jaa Themiſtokles die Groote Zeevoogd, had Phocion, die een Lepel-maaker was tot een Vader; en zoo zijn ook de Ouders van Epaminondes, (die d'Eer der Thebaanen was,) zoo ſlegte Luyden geweeſt, dat haare Naamen naauwlijks bekend waaren. Eumenes die een Stadthouder of Onder-Hopman van Alexander was, is de Zoon van een Waagemenner geweeſt; en Pertinax, wiens Vader een Zooberen Huysman was, is van ſlegt Zoldaat Keyzer van Roome geworden. Gelijk ook Probus, ſlegts de Zoon van een Thuynier geweeſt is. En zoo wy Exempelen van meer gelijkheyd aan de Staat van Vader Jakobs Zonen willen Opſtikken; de Keyzer Maximus heeft het Getuygenis, Dat hy voor hem zelfs een Schaapherder, en daar toe de Zoon van een Slootmaaker was. Tullius Hoſtilius, die 't Roomſche Rijk bynaa de helft Vermeerderde, heeft zijn Jonge Jaaren als een Herders-Knaap met de Veeweydinge verſleeten. En op datwe van meer andere ſwijgen; het ſcheeld niet veel of Saul en David, die d'Eerſte in 't Koninkrijk der Hebreeuwſe Republijk waaren, zijn uyt dusken Leevenswijs tot de Koninklijke Waardigheyd opgenoomen. Zulx al deeze Exempelen genoegzaam Grondveſten; Dat alhoewel d'Aadelijke Afkomſt door de Natuure kan gegeeven worden; den Roem door Loffelijke Daaden te behaalen, nogtans een Loutere Vrugt van de Deugd is: 't Geen ons voorzeeker Joſef in zijn Voorbeeld Staaven kan; wiens Voortreffelijke hoedaanigheeden des Inborſts, te midden van al deeze Voorbeelden de Vlag geenzinds behoeven in-te haalen: Als aan wien niet alleen de Teegenſpoed 't Geluk ſcheenen aan te aanbrengen; maar zelfs in dat Geluk 't Geluk had, Dat hy daar by Wijs van herten was: En alzoo een Voorbeeld Staafde, daar Afdrubal van wiſt te zeggen, dat men 't zelden ziet te zaamen Gepaard. En gelijk de Filoſoof Chilo zey, Dat'er voor de Menſch niets Swaarder vald, als Ongelijk gemakkelijk te Verdraagen; alzoo heeft ook Joſef daar in willen betoonen een Groot-meeſter en naaby de Volmaaktheyd te zijn; die Rabbi Eliëzer in dry dingen Begreep; te weeten; Ernſtig in Godsdienſt: Geduldig in Teegenſpoed; en Wijs te zijn in de Loop zijns Leevens. En zoo zullenwe ook in de Hiſtorie van Joſef ontwaar worden; dat hy wel veel Arbeyds gedaan heeft, om de Eere waardig te worden; maar zig geenzinds Verſtout heeft die te Bejaagen. Van zijn Zeeventien Jaaren ſloeg hy wel noeſte 'sVaders Kudden gaa, en verkeerde daagelijx met de Zonen van Bilha en Zilpa onder de Herder-Knaapen. Zijn Diepzinnige Droom-vertellingen, van de Vader zelf Beſtraft, Zarden hem zoo wel als zijn Veelkleurige Rok, den Haat zijner Oudſte Broederen op 't Lijf; zoo datze den Goeddaadigen Jongeling, als hy uyt 'sVaders laſt, haar Welſtand in de Velden van Dothan quam verneemen; naa veele Beſchimpingen, veragtelijk in een Put wierpen en d'Ooren voor zijn Geklag geſlooten hielden. Joſef daar naa door hun Raadelooze Stoutaardye aan de Arabize Kooplieden, voor weynig Geld tot een Slaaf Verkogt; is hy als een Verſtooteling, en erger dan een Zoon uyt Baſtaardye Gebooren, 'sVaders Huys Ontſtoolen, en naa een Vreemd Land onder een Afgodiſch Volk in Ballingſchap vervoerd. Daar van de Iſmaëliten voor de Tweedemaal aan een Overſten des Konings van Egipten Verkogt, is hy als een Slaaf in zijn Koop-Heers Huys geweeſt; daar hem zijn vlijtige Hand eerlang de Gunſt des Meeſters zoo-zeer aan zijn zijde lokte, Dat zijn Slaavernye tot een Voorſpel zijner aanſtaande Verheffing, in een volle Vryheyd ſcheen Omgekeerd; zoo dat hy een Volmagtigd Huysmeyer in zijns Heeren Dienſt geworden, alles tot den laſt van zijn Bezorging had. En gelijk de Getrouwheyd van Joſef in dit Beſtel alzinds uytblonk; alzoo wilde ook zijn Kuysheyd d'aangeboode Smuyk-min van zijns Heeren Geyle Wijf geen Ooren leenen: maar veel-eer een doorlugtig Proefſtuk van ſtandvaſte Kuysheyd ſtaaven, dat nergens weêrgaa vind, en alle Strenge Zeede-Tugters ſtof verſchafte, deeze Daad door Loffpraake aan-te prijzen: Ongemoeyd nogtans de Standvaſte Jongeling, om de raazende ſpijt van dat Blaakende Wijf, door een vals beklag van Vrouweſchennis betigt, in zijn 's Heeren Ongenaade en ſwaare Gevangenis geworpen is. Maar als hem Godt ook in die diepe Verneedering niet en verliet; is zijn Deftig Inborſt wel haaſt tot zijn Onſchuld bekend geworden, en heeft zig de Gunſt des Stokwaarders op zijn zijde konnen lokken; die hem van zijn Strenge Gevangenis ontſlaakte en de vrye loop tot allerley Huyswerk inruymde: Zoo dat hy by zulken toeval, niet alleen des Konings Gevangelingen daagelijx de Hand toe-ſtak; maar ook zoodaanigen Uytlegger van haar kommerlijke Droomen wierd; Dat hy den eenen d'ontwijffelbaare Herſtelling in zijn Ampt, en d'ander zijn Verhooging aan de Galg voorſpelde; en alzoo de Eerſte Steen grondveſte, op welk hy naa een langwijlige Vergeetenis des Verloſten Hoovelings, uyt het Gevangen-Huys opgehaald, en door de blijken van zijn Goddelijke Geeſt, in 's Konings gunſt en tegelijk in groot Aanzien geraakte. Ziet daar hoe veel Rampen Joſef in de ſtaat zijner Verneedering zijn over 't Hoofd gewaayd; en welke aanvallen der Verzoeking hy in zijn Jeugdige Jaaren op de Staale Beukelaar van zijn Geduld en Vertrouwen op de Godt zijner Vaderen heeft afgekeerd. Onder-en-tuſſen heeft de Goddelijke Zorg

over

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

over Josef niet altijd uytgesteld, zijn geleeden Smaat en Hoon, Rijkelijk te Vergelden; en een zeldzaame omkeeringe van Zaaken te doen; op dat Josef aan alle Verneederde Zielen die Godt ter Deugden Vreezen, ten Voorbeelde strekte. In deezer voegen zal ons de H. Historie leeren, Dat de Wreevelmoedige Broeders die Josef Bespot, en als Ziele-Dieven Verkogt hadden, in den uytgang der zaaken, haar als Afgemaayde Schooven op het Veld, voor hem in Egipten hebben Needergeboogen: En dat zijn Ballingschap buyten 's Vaders Huys geleeden, hem de Verhooging aan 't Koninklijke Hof heeft te weeg gebragt. Want voor zijn uytgeschudde Rok, zullen wy hem met Fijn Egiptis Linnen bekleed zien; en voor een Yzere Ketting, een Gouden om den Hals gehangen; en zoo uyt den Gevangen-Kuyl op 's Konings Tweede Staatzie-Waagen gestapt, onder Gejuyg en Handgeklap door al de Straaten van 't groote Memfis zien omgevoerd; zoo datwe hem als de Behouder des Gemeenen Volx, en Graanverzorger van heel Egipten, van elk zullen hooren uytschaateren. Hoedaanigen zaamenloop van Wisselvallige zaaken, ons voorzeeker de betragting van veel Opmerkelijke dingen afvorderden, op datweze uyt de diepte der Oude en Langverleeden Tijden en Zeeden der Volkeren ophaalden en aan onze Eeuwe verstaanelijk maakten. Zulx wy dan hier tot regt verstand van Josefs doorlugtige Historie, Rijkvoerige stoff vonden te spreeken, Van de Leevens-wijs der Hebreeuwse Vaderen; Van de Cierlijke Kleedingen die by hen in Agtinge waaren; Van d'Egiptizen Handel en Voorkoop in Speceryen, door heel de Weereld; Van de waarde der Koop-Penningen by de Broeders voor Josef van de Arabize Ismaëliten opgesteeken. Van Vader Jakobs Rouwbedrijf en begeerde Neederdaaling in 't Graf Scheol, dat beyde Helle en Graf vertaald word; en wanneer die Spreekwijs in d'Artikelen des Geloofs is ingelast: Van de Bedieningen der Hoovelingen die Gesneedene genoemd wierden; en wat voor een Ampt het aan 't Egiptise Hof was, een Overste Schenker en Bakker te zijn. Van de Uytlegging der Droomen, en Geboorte-Vermaaningen eertijds in gebruyk. Van de Egiptise Koe-Beesten, haar Drinken uyt de Nyl, en Zin-aanduyding van den Akker-Bouw door Ossen, en 't Zin-Staal der Vrugtbaarheyd door Kooren-Aaren uytgestempeld. Van de Tooveraars en Wijzen in Egipten; en 't Kussen der Handen aan de Koningen gepleegt. Van 't Gebruyk der Zeegel-Ringen en eygenschappen der Egiptise Kleedingen uyt Fijn Linnen en Geschilderd Doek gemaakt. Van de Zeegepraal en Omrijden op de Staatzye-Waagens; en zoo meede van 't Ampt der Voorraad-Bezorging, en Uytdeeling van Kooren en Brood: En veel andere dingen die ons werk verschaft hebben, om Josefs Weedervaaren in zijn Verheffing aan 't Hof van Egipten naauwkeurig uyt-te pluyzen. Waar toe zig het middel hier door voornaamelijk opdeed; Dat twee zeldzaame Droomen van eenen Inhoud, des Konings Geest zoo veel-te meer Bekommerden als zijn Tooveraars en Wijzen onmagtig waaren de zelve te Verklaaren: Doch den Herstelden Schenker hier door aan Josef, en zijn Pligt gedagtig, maakte dat den vergeeten Jongeling door 's Konings last uyt de Gevangenis opgehaald, en in 't Nieuwe Pak gesteeken, voor hem aan 't Hof verschijnd; en zijn Droomen door de bystand der Goddelijke Geest, onder een Verstandige Bewoordinge verklaard: Hem niet alleen daar uyt een reex van Vrugtbaare Jaaren en even zoo veel tijd van Honger en Gebrek aan Brood Voorspellende; maar ook de middel aanwijst hoe men zig door heel het Kooren-rijk Egipten te gedraagen had, op dat men uyt die Gezeegende Inkomsten der aankoomende Jaaren, de gevreesden tijd der Schaarsheyd aanvullen; en de Hongerige 7 Jaaren lang daar meede zou konnen Spijzen. Maar als Josefs Goddelijk Verstand hier in zoo helder doorstraalde, Prees de Magtige Koning niet alleen des Jongelings Wijsheyd; maar maakt hem te-gelijk een Overste over heel zijn Huys, en groot Bezorger van al deeze vereyste zaaken. En op dat hem elk als zulk-een Behouder des Volks, aan 't woord van zijn Mond Onderdaanige Gehoorzaamheyd op-Offerde, deed hy hem Rijkelijk uytgedost op zijn tweede Staatzie-Waagen omvoeren en voor zulk-eenen uytroepen: Hem ook met een Nieuwen Naam beschenkende die by d'Egiptenaars van groote Aanduyding was. Als Josef nu al-om d'Inzaamelinge des Koorens teegen d'aanstaande Nood bezorgde; is hy in die Vrugtbaare tijd, uyt de Vrouwe Asnath met Twee Zonen beschonken; en de bestemde tijd der Vrugtbaare Jaaren zijn alzoo onder des Mans geduurige vlijt verloopen. Daar op quaamen de Jaaren des Hongers opgedonderd, en daar was in Egipten en by de Volken van rondom, Gebrek aan Brood; die vast van alle kanten derwaards afzakten om Voorraad op-te Koopen; zoo lang het hen aan geen Geld ontbrak: Het geên Josef dan ook wel Zuynig voor 't afgeleeverd Kooren inzaamelde, en in 't Konings Schatkist deed opleggen; en daagelijx daar over zoo grooten Bewind en Aanloop had; Dat wy ons lieten voorstaan, het Historis Denkbeeld van al die opmerkelijke Zaaken te zullen verkorten, zoo wy onzes Leezers aandagt, niet met een Printverbeelding onderschraagden. En daar by uyt de Rigtdraad der Historie indagtig maakten, Hoe de Geldelooze in deeze verleegentheyd, ook Brood Inkogten voor Vee en Haave, Waagen en Ploeg, jaa ook voor haare Kinderen, en aanbieding van een Slaafze Dienst haarder eyge Perzoonen. Den Honger onder-en-tussen nu ook in Kanaan aan de gang, noopte de Vader Jakob zijne Zonen derwaards te zenden; die daar wel met Tien stuks aangekoomen, by de Graan-verzorger Josef wel haast als zijn Broeders gekend, hem op middel denken deed om ook zijn Oude Vader en d'eenige Broeder Benjamin uyt d'eyge Moeder Rachel Gebooren, derwaards te lokken: Waar toe hy dan onder veel Strengheyd en Wijs beleyd heel zeldzaam met de Broeders heeft willen omspringen: Op dat hy aller-eerst de begaane Misdaad aan haar eygen benard Geweeten ontdekte; daar naa hem zelven als die zelve Broeder Josef bekend maakte, die zy zoo Wreedaardig Verkogt hadden. Aldus wilde hy Strengelijk met haar handelen, en zoo lang voor Verspieders en Landverraaders houden, tot hy haar uyt den Hals wrong, Wat Volk en uyt wat Geslagt zy waaren. En als hy hier op een uyt den Hoop in Gijzeling hield, en de rest in haar weeder-reyze de Jongste Broeder ook derwaards bragten; heeft Josef door heel deeze handelinge, den Schranderen Verstanden werk verschaft; zijn Doen van alle Tijrannye en Geveynstheyd vry te Pleyten; en zoo hebben wy voor ons deel ook werk gemaakt te doen zien, met welk een Wijs beleyd de Graanvorst heel deezen handel tot aan het eynde toe besteeken en tot zijn goed Oogmerk heeft uytgewrogt. Hy dan laat de Reysgezellen met hun gelaade Ezelen naa Huys keeren, en bezorgdze van Teerkost op weg; en zoo ook haare Koop-Penningen in de Kroppen der Zakken, dat zy 't niet en wisten; maar op weg onder 't Voederen der Last-Beesten, haar genoegzaam Bedremmeld en Bedeest voorquam, en een

waardig

waardig Avontuur ſcheen om de Vader te-gelijk met het agterblijven van de Broeder Simeon voor wat Nieuws Thuys te brengen: Die ſtrax nogtans genoeg over 't Op-eyſſen van den Zone Benjamin Bedroeft, Bekommerd en Verleegen zat. Zoo dat zy hem in de tweede Togt zullende op Reys met haar neemen, den Jongeling als Geweldigerhand en met veel woordenſtrijd, uyt des Vaders Armen is moeten Geſcheurd worden; die hem vaſt met Droeve Oogen agter-naa zag. De Broeders in Egipten weeder aangekoomen, worden aan 't Huys van Joſef wel ontfangen, en met een Heerlijk Gaſtmaal onthaald; dat hen nogtans door des Gaſtheers Schrander beſtel niet wel bequam: Want in 't afreyzen van den Huys-Bezorger agterhaald; moeſtenze als Dieven van zijn 's Heeren Drink-Beeker, te rug en aan 't Huys van de Goeddaadige Vorſt gebragt worden, die haar zoo wel met Eeten en Drinken getoeft had. Maar als elk over dit Schandelijk ſtuk zig egter ſtout op zijn Geweeten, met veel ernſt Verdaadigde; barſte Joſef ten laatſten in Traanen uyt; en was niet langer magtig, zijn Perzoon t'Ontveynzen; en word alzoo door zijn eygen Betuyging aan zijne Broeders Bekend; haar Trooſtende met de Hooge Beſtuuringe der Goddelijke Voorzienigheyd, op dat hy haare ontroerde Gemoederen aan 't Bedaaren hielp en van alle vrees onthefte. En gelijk heel dit bedrijf was aangeleyd, om ook de Vader Jakob naa Egipten te lokken, wilde hy datze aanſtonds zig tot de weederreys heenen ſchikken en de Oude Man met al de zijne afhaalen; haar voorziende van Teerkoſt en Geſchenken; op datze door zulken toeſtel, Geloof aan 's Vaders Huys vonden. En hier kan men denken, zoo 't Moſes al niet aangeteekend had; Hoe Verheugd het Beklommen Hert van de Vader Jakob wierd als hy hoorde dat den Zone Joſef, (wiens gewaande Dood hem zoo lang bedroefd had;) noch in 't Leeven en zoo grooten Man in Egipten geworden was. Dus zammelde hy ook niet lang, maar ſpoede met al wat hy had op Weg, en Heyligde zijn Intreede met Godsdienſtige Offerhanden en Gebeeden aan d'uyterſte Grenzen van Kanaan. En daar op eens-loefs met 70 Zielen Egiptenland intrekkende, ſtapt hem Joſef te gemoet, en Vader en Zoon Omhelzen elkander met vermenging van beyder Blye Traanen. Maar gelijk de Grootgeworde Joſef hem geenzinds zijn Afkomſt en Broeders Handteering Schaamde; (ſchoon den Veehoeder den Egiptenaaren Grouwel was;) bragt hy zijn Vader en eenige uyt zijne Broeders voor den Koning; dien hy zijn Jaaren en Leeftijd vertelde, en met Zeegening van hem afſcheyd nam: En is alzoo begunſtigd, met de milde aanbieding van het Graazig Weyland Goſen; op dat hy daar in met al die van zijnen Huyze waaren geruſte Wooninge vond. Alwaar die Kinderzaalige Vader dan ook naa een Leeftijd van 17 Jaaren, zijn Begraaving in Kanaan bezorgde, tot een blijk van zijn Geloof, en Voorſpellinge van Iſraëls aanſtaande Uytgang uyt Egipten, naa een Vreemdelingſchap van ruym 200 Jaar: 't Zelve Verzeegelende met de Zoon-Aanneeming van Joſefs Krooſt; willende dat beyde zijn Mannelijke Kinderen, MANASSE en EFRAÏM, door Hand-Oplegging de zijne en onder de Stammen Iſraëls als zoodaanige genoemd wierden. Hier op in 't Krank-Bed gevallen, deed hy alle zijne Zonen te hoop roepen, en boezemd zijn LAATSTE TESTAMENT onder zoo ſchoone Spreuken en Lotſpellingen over zijne Zonen elk in 't byzonder uyt; dat des Godvrugtigen Vaders Hoogdraavende Bewoording op den Oever van de Dood uytgeſprooken, alle Schrandere Verſtanden de luſt ontvonkt heeft, veel Opmerkelijke dingen, tot derzelver Vervullinge naa te ſpooren; en wy hebben ook niet traag willen zijn, de beſte hier Ordentlijk op de Rye te zetten. Inzonderheyd heeft hy over JUDA veel te zeggen gemaakt en Groote dingen Voorſpeld; zoo dat hy hem de Scepter en Wetgeever tot op de SCHILO toepaſt, als een Doorlugtig Kenteeken der Tijdbeurten, in welkmen naa de Meſſias zou beginnen uyt-te zien; en hoedaanig hy weezen zou die zijn Jongen Ezel aan den Wijnſtok binden, en zijn Mantel in Wijndruyven Bloed zou Waſſchen. De Vader Jakob naa deeze Lotſpellinge Geſtorven, heeft hem Joſef de Oogen Geſlooten, en de Lijk-Pligt over zijn Vader naa de wijs der Egiptenaaren op 't Pragtigſt bezorgd; zoo dat door deſſelfs Inbalzeming van 70 Daagen, en de Rouwklaage van 7 Daagen, onder 't geley van de Hofſtoet des Konings van Egipten, aan 't Pleyn des Doornen Boſch; en de reſt der Lijkſtaatzie in de Spelonke MACHPELA voldiend; ons overvloed van Stoff ter-hand beſteld ſcheen; der Aal-Oude Lijk en Graf bezorging dieper naa te ſpooren, en heel die Bygeloovige Zeeden met een Print-Tafereel by-te ſpringen: Op datwe daar in niet zoo-zeer de Lijk-Pligt over Vader Jakob naa de Egiptiſe wijs voldiend zaagen; als wel voornaamelijk betoonden, Waarom de Wetgeever Iſraëls veel Uytbundige bedrijven der Heydenen omtrent de Dooden, aan zijn Afgezonderd Volk verbooden heeft; en zy geenzinds volharden zouden, haar Ongeloof omtrent het verlies haarder Vrienden; door Inſnijdingen, Brandmerken, Haayr-Scheeren en diergelijke Uytzinnige Teekenen openbaar te maaken; maar haare Dooden naavolgens de Goddelijke uytſpraake; (GY ZULD TOT STOF WEEDERKEEREN;) de Aarde beveelen, in vertrouwen dat Godt ook Magtig is, de Dooden weederom Leevendig te maaken; in welk Geloove haar de Vader Abraham was voorgegaan, Hebr. 11:18. In welke betragtinge wy dan ook hebben aangemerkt, Dat de Lijken by de meeſt-Beſchaafde Volken, al van Ouds en zelfs ook nu noch onder de meeſte Kriſtenen, niet zonder Vercieringe toegeſteld, en met de Staatzie van een Eerlijk Geley en Rouwſleep ten Graave geleyd wierden; op dat de Leelijkheyd en Verſchrikkelijkheyd des Doods, en te-gelijk het Verlies by veele geleeden, daar door ten minſten by de Leevende van 't Naaſte Bloed, eenigzinds Bedommeld en Bedekt wierd. En daar zijn ons over dat ſtuk veel andere fraaye waarneemingen voorgekoomen, die voorzeeker niet Onnut zijn datze hier op de rye ſtaan; als die ons d'Oude Afkomſt en Oorſpronkelijke Reeden, van veel heedensdaagze Zeeden en Gewoonten; hoe zeer afgewiſſeld en met Nieuwe Gebruyken omſwagteld; genoegzaam zullen Grondveſten.

Als nu onder-en-tuſſen naa al dat beſtel, 't groot reſtant van Joſefs Leeven in Ruſte en in Vreede met zijne Broederen verloopen was, heeft hy inſgelijx Bevel over zijne Beenderen gegeeven, op dat de Naakoomelingen de zelve in haaren Uytgang uyt Egipten meede neemen en in Kanaan Begraaven zouden; haar de zelve alzoo tot Borg en Gyzelaar van zijn Geloof aan de Goddelijke Beloſte te Pand laatende. Hier op hebben wy de Gelukkige Leevenswijs en Huyſſelijke Burgerſtaat der H. Vaderen, Bezien en Gepreezen; en zoo vervolgens ook haar Geloof en Godsdienſt voor de Wet in-agt genoomen; en daar by gezien dat de HEBREEUWSE KERKE thans alleen kennelijk in 't Stam-Huys van de Vader Jakob in Egipten beſlooten was: Leevende Iſraëls Geſlagten aldaar in Goſen by de Vee-Weydinge; alwaarze onder een Tijdverloop van 215 Jaaren, tot een Groot Volk

Aan-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Aanwiesschen. Waar toe het ons van groot Nut scheen, in een Tijd-Tafel aan te wijzen, wat kennelijke Zaaken den Kinderen Israëls onder de Rijksbezittinge van die Egiptize Koningen overgekoomen zijn, die zeederd haar aankomst tot aan derzelver Doorlugtige Uytgang, aldaar 't Gebied hadden.

En naadien zoo wel uyt d'Instellinge van de Ceremonieële Wet als uyt de Klagte der Profeeten openbaar is, dat het Israëlitize Volk geduurende haar Inwooninge in dat Vreemd Land, van de Bygeloovigheeden en Afgodize Gewoontens der Egiptenaaren, niet onbesmet gebleeven, en daar toe ook noch onder twee laatere Koningen met een Harde Slaavernye Verdrukt geworden is, die veele Jaaren duurde; scheenen al die zaamenloopende dingen ons wel strengelijk af-te vorderen; d'HISTORIE DER HEBREEUWSE KERKE, geen gebrek aan Naauwkeurig verslag der Egiptize Zaaken te laaten hebben; op datwe in die betragting, heel de toestand van dat Oud-en over-Afgodis Volk, uyt d'Aal-Oude bewindzelen en Donkerheeden ontswagteld, en aan 't Ligt gebragt mogten zien; en wy door die voorkennis alzoo de middel ter-hand hadden, veele dingen die ons de H. Historie van 't Israëlitize Volk verhaald, en in de Mosaïze Wet als Geneesmiddelen teegens d'aangekleefde Zeeden der Afgodize Egiptenaaren liggen aangekant, daar door Merkelijk op-te helderen; gelijkwe zulx in de Voor-Reeden van ons Eerste Deel, tot een algemeen Voorbereydzel der H. Historie hebben aangemerkt. Waar toe het dan voorzeeker onze beurt viel, Egiptenland in zijn Benaaming en Grenspaalen, Vrugtbaarheyd en Jaar-Zaayzoenen te bezien; en zoo te verneemen, Hoe Moses de Vroeg-en Spaaden Reegen van 't Gezeegende Kanaan, teegens de Schaarsheyd aan Heemel-Water in Egipten, Israël zoo-zeer heeft Aangepreezen, Deut. 11:10,11. Dewijl Egipten meest alleen door de Nyl Bevogtigd en Gedrenkt word; en de Vrugtbaarheyd der Akker-Landen zoo geheel-en-al van der zelver Jaarlijkze Overvloeying af hangd, dat het Bygeloof die Riviere tot een Godheyd gemaakt, en met Offerhanden Gediend heeft. Dus is dan ook het Egiptize Vee en Land-Gedierte binnen dit bestek gevallen; en moeten gezeyd worden, Wat Beesten in Egipten Heylig waaren, en als Goden gediend en voor Bescherm-Engelen van Landen en Gebiedschappen gehouden wierden: En daarom van haar niet Oorbaar geagt, Dat de Hebreën dezelve in Egipten, haaren Godt zouden Offeren; gelijk Moses, aan Farao te gemoet voerd, Exod. 8:26. En zoo misschien ook een Grond-Oorzaak geweest is, dat zommige Dieren by uytkiezing, den Israëliten in de Spijs-Wet van Moses Verbooden zijn te Eeten: Inzonderheyd zulke die by de Egiptenaaren in haar Uytbundige Jaar-Feesten alleen ter-Eeren van haare Drek-Goden mogten Geofferd worden: By hen voornaamelijk in de Swijnen-Offers gebleeken. Waar toe ons dan ook de Beschouwing der Egiptize Boom-en Veld-Gewassen agter 't verstand van zommige dingen in de H. Historie scheen te konnen helpen, die nu ligter om verstaan zijn: Ten minsten zullen wy uyt het bescheyd der Egiptise Moes-Thuynen verneemen, Wat doch den Israëliten naa de Woestijne uytgegaan, zoo-zeer om de Verversinge van der Egiptenaaren Komkommers, Pompoenen, Radijs, Ajuyn en Knoplook deede Roepen, en zig den Uytgang Beklaagen. En alhoewel de Wijsheyd der Egiptenaaren, van Ouds Vermaard was, en ook van den H. Stefanus Geroemd, ja die van Salomon daar teegen in vergelijking gesteld word, om dat hy haar daar in Overtrof; is nogtans haar Geheyme Letterspraak, en heel de toestel van haar Gedrogtelijke Aapebeelden, Slangen en Adderen Gebroedzel, uyt d'eygenschappen der dingen gevormd, een Oorzaak van veel Dwaalingen geweest; en onder hen zelfs, tot louter Dwaasheyd uytgeborsten; zoo dat'er niet dan een vertiste Godwarringe uyt ontstaan is, die wy met veel moeyte getragt hebben te Ontwarren. Waar door het dan bygekoomen is, dat wy der Egiptenaaren gantze Goden-kraam, te-gelijk met haare Gedrogtelijke Amuleeten, overhoop gehaald, en veele der voornaamste in Print hebben afgebeeld.

Maar gelijk de Vrijheyd des Oordeels by alle Verstandige hoog te agten staat; alzoo hebben wy ons zelven ook al te Onverslaaft van Gemoed geagt, dan dat wy de ronde Vrijheyd niet voor een Hoogdraavend goed voor de Ziel waardeeren zouden. Want dat wy voor ons zelve zoodaanig van Inborst zijn, zal misschien hier in te bespeuren staan, Dat wy ons Gevoelen over de Verleydinge en Val des Eersten Mensche, hier zoo Openhertig en zonder Bewimpeling onzen Leezer hebben voorgesteld; als of wy t'eenemaal onbekommerd waaren, Hoe quaalijk het misschien zommige mishaagen of Wonderspreukig voorkoomen zal. Want dat de DUYVEL-ZATAN een Oversten uyt de Gevalle Engelen, door 't Werktuyg van een Dierelijke Slange, dien hy Listiglijk wist Spreekende te maaken; onze Eerste Ouders in 't Paradijs heeft weeten te Verleyden; (zoo datze 't Gebod Gods ter zijden zettende, in Overtreedinge gevallen zijn;) heeft heel de Kristen-Weereld, en 't laater Jodendom zoo zeeker gemeend uyt Moses verhaal te moeten opvatten; dat'er weynige meer aan twijffelen; maar elk om 's eerst met Lijf en Ziel daar voor in 't Strijd-Perk koomen, om zulx met Hand en Tand staande te houden; schoon'er in diervoegen, Tittel noch Jota van een DUYVEL die door een Beestelijke Slange Gesprooken heeft; by Moses, noch in de Wet en 't Getuygenis te vinden is; maar enkel en alleen door Verleegentheyd der Uytleggers zoo opgevat, en volgens het Dwaalspoor der Joodse Droomen, zonder eygen Onderzoek alzoo is voortgepraat. Daar het nogtans alle waare Liefhebbers der Gezonde Reeden en naauwe Opmerking in Onzeekere Dingen, veel aanneemelijker kan schijnen; Dat den Val des Menschen zoodaanig van Natuure is, datze allerbest door een Figuurswijze Perzooneeringe van Spreekende Perzoonen, door Moses is konnen beschreeven worden: En dat derhalven die Uytleggers tot noch toe verre van 't regte spoor der Gezonde Verklaaringe afwijken, welke de Zaaken der H. Schrift, veel-meer gewoon zijn naa de Spreekwijzen, als de Spreekwijzen uyt de Natuure der zaaken te verklaaren; die dikwils van 10 Exempelen niet een, haar bescheyd in de H. Schrift maar veel-meer daar buyten vinden; naamelijk in de Gezonde Reeden, in d'Ondervinding der Natuurkunde, in de Zeeden der Volken, 't gebruyk der Taalen en Spreekwijzen; die in veele deelen Oud en lang voor de H. Schrift in weêzen waaren; en de zelve daarom niet zelden ondersteld, of zig van bediend. Al 't geên by den Uytleggers der H. Schrift; ter Deugden in-agt genoomen, hen wel haast zou doen ontwaar worden; Dat de DUYVEL ZATAN de Verleyder des Eersten Mensche, niet onder de Booze Geesten, of Gevalle Engelen in de Hell; noch de Listigspreekende Slange onder de Dieren des Velds te zoeken is; maar veel-eer en van naader by in de Strijdende Begeerte waar door zig het Vleesch teegen de Geest aankant: d'Een willende de Natuurlijke Drift of Vyerige Begeerte des Vleesch opvolgen (als een hoedaanigheyd met welke de Mensch tot zijn bestaanelijk Leeven

ven van Godt, als zoo noodzakelijk Geschaapen is, dat hy zonder die niet Leeven kan;) d'ander de Reedelijke goedheyd verpligt om het uitlen-gekoomen Gebod van Godt te bewaaren; als waar door de Schepper den Mensche in zijn Aangeboren Hoedanigheyd der Begeerte heeft willen bepaalen; op dat hy onder blijk van zijn Gehoorzaamheyd; zijn Vrijheyd niet tot het Oneyndige, en vervolgens ook niet tot zijn eygen Verderf den lossen Toom Vierde; hoedanig wy niet doorgaans in 't Reedenloos Vee zien, dat daarom geen Wet ontfangen heeft, om dat hen naa haaren Aart de Reeden ontbreekt, de zelve te Onderscheyden en te konnen Gehoorzaamen. Want dat den Eersten Mensche door deeze Hoedaanigheeden quaalijk te gebruyken, Gevallen is; meenen wy zeer waarschijnelijk getoond te hebben: En wy willen ook onzen Godvrugtigen Leezer Gunstiglijk aanbevoolen laaten, onze bygebragte Redeneering daar over, naader te overdenken; op dat hem zulx tot een Voorbereydzel verstrekke, om insgelijx te konnen zien, Hoe grooten Dwaaling d'Onkunde in de eerste dingen der Wereld op de baan gebragt heeft; en hoe ligtvoerig het heel gestel van 't Rijk des Duyvels Oorspronkelijk uyt de Gevalle Engelen verzierd, te-gelijk met heel de Oude Leere der Duyvelen; en al wat men van desselfs Magt in Wonderen, Tooveryen, Waarzeggeryen en Aanvallen der Bezeetene, en Uytwerpen van Duyvelen verzierd heeft, tommelings kan over-hoop gesmeeten worden. Zoo dat men zig Kruyssen en Zeegenen moet van Verwondering, te zien, Hoe Mannen van geen gering Verstand en Geleerdheyd, langer haar tijd en Goede Naam verspillen, met alzulke Heydenze Droomeryen en Bedriegelijke Brodgrijnzen, uyt de Schriften van Moses en de Profeeten te Verdaadigen; en de Menschen 't zelve in haare Boeken en Euangelize Preedikaatzien, onder veel Godswetzeryen in-te stampen; en alzulke Heyllooze en Onbetaamelijke Gedagten van Godt, de Gemoederen vergen te gelooven: Zoo dat de zulke voorzeeker de Kristenheyd hier door ruym zoo dwaalzieke dingen van de Duyvel Voordroomen, als d'Egiptenaars ooyt van haaren Duyvel-God THYPHON verzierden: Jaa van wien misschien al het Gezeg van de Duyvel, Oorspronkelijk te agten is. Want of wel eenige Fraaye Schrijvers hebben gewild, Dat deezen TYPHON een laater Verdigtzel is, dat de Egiptenaars uyt Moses Historie Verpoedst hebben; gelijk eenige op 't Gezag van Bochartus beweeren, (die dikmaal maar al-te stout op Woord-Oorspronkelijkheeden niet zelden het spoor is misgeloopen, als zommige opmerkende Verstanden, nu al in veele Staalen hebben aangetoond;) zoo word zulx nogtans zonder steevig bewijs, en teenemaal teegen de Oude Voetspooren der Egiptenaaren en H. Schrift voortgebragt, als die lang voor de Hebreên een Volk waaren, die haar eygen Wetten en Godsdienst hadden. Behalven noch dat Moses heel de Hebreeuwse Kerke, Onkundig van een Zelfstandigen Duyvel Satan gelaaten heeft: Gelijk ook de Historie van dit Volk ons doorgaans zal leeren, Dat zulk-een Dwaalziek gevoelen, het Geloof der H. Vaderen en de Wonderen van Moses in Egipten gedaan, ten hoogsten had hinderlijk geweest, ter tijd als zy de Goddelijke Hulp van nooden hadden, de Geloofbaarheyd van haare Zendinge door Wonderen te staaven. Wy swijgen als noch van de Zaligmaaker en zijn Apostelen; als die reeds genoeg gezeyd hebben, om onzen Leezer te doen verstaan, Welk-een Omslag van zaamenloopende dingen ons noopte van den Val der Engelen te spreeken; die wy meenen zeer gemakkelijk by Petrus en Judas, in den Val des Eersten Mensche gevonden te hebben: Terwijl noch Moses noch geen van de H. Boeken, van een andere Val der Engelen reppen, uyt wien het deeze Schrijvers met eenige Geloofbaarheyd zouden genoomen hebben. En wat de Bezeetene belangd, uyt wien in d'Euangelize Historie de Duyvel Uytgeworpen word; het behoord alle opmerkende Verstanden die haar Vijf Zinnen meester zijn, niet onbekend te zijn, dat zulken Uytwerpen geenzinds van een Duyvel Zatan te agten zy, noch ook als zoodaanig nergens genoemd staat; maar dat het Dæmons geweest zijn, door welke d'Oude niet anders dan de Quaade Neygingen verstonden, door welke zommige Menschen door Dwaaling in de Dierelijke Geesten, ontsteld waaren; en desweegen naa de Quaade uytwerkingen, Booze Geesten genoemd wierden: En hy moet heel weynig in de Joodse Zaaken van die Tijd ervaaren zijn, die niet en weet dat de Joden alle Quaade Behebbeheeden, en Neygingen tot Vuyle en Onmaatige dingen, gewoon waaren, een DUYVEL, of DEMON te noemen. Gelijk dan ook de Demons, de Goden, en Ziel-Geesten, der Helden en Baals &c. heel groote Gemeenschap in Naam en Bygeloove hadden; en te-mets ook Goden voor Duyvelen en Duyvelen voor Goden genoomen en zoo Vertaald worden als te zien is, daar Paulus van 't Afgoden-Offer, en de Taafelen der Duyvelen spreekt, 1 Kor. 10:20,21. En Lukas zoo Act. 17:18. Demons voor Nieuwe of Vreemde Goden neemdgelijk in onze Overzettinge te zien is. En zoo is ook BEELZEBUL geen Oversten der Duyvelen geweest, die een Rijk in de Hell had; maar een Afgod der Filistijnen te Ekron; die als al-de reste der Verzierde Vraagbaaken door Schelmze Paapen, Godspraaken gaf. En daar zijn thans weynig Geleerde Mannen of ze zijn van dat Oordeel. Doch daar was by de Booze Joden van die Tijd, niet gemeenders als yemand die teegens haar wat Ongemeens Leerde en op haar Zeer raakte, een Duyvel Demon te noemen, of te zeggen dat hy Bezeeten was, en de Duyvel had, als te zien is Joh. 8:48, 52. en 10:20. En om dat ook de Dulle Menschen, Maanzieke en andere met de Vallende Ziekte gequeld, alzinds scheenen in kragten, Beweeging, Eeten, Drinken, Vasten, 't Verdraagen van Ongemak en Bezeering, van een andere Natuure te zijn, Schreeven zy zulx aan een Demon toe; die dan naa de verscheyde uytwerkingen met verscheyde Bynaamen Gedoopt wierden; zoo datmen desweegen Leest van Booze Geesten; Geesten der Krankheyd, Onreyne Geesten, Stomme Geesten, Waarzeggende Geesten &c. En zoo zijn voorts ook allerhande quaade Toeëygeningen, een Grondvest geworden, waar op men de Duyvel in Naavolging der Duyvel-Dienende Indiaanen; zoo Verschrikkelijk heeft beginnen af-te Schilderen: Zoo datmen hem niet zelden met Hoorens, met Vlerken van een Nagt-Voogel, Ezels-Ooren, Scherpe Klaauwen, Boks-Voeten, Slange-Steert, en een Satyrsbakkes Verbeeld ziet. Nogtans hebben wy in al deeze dingen bezorgd, Dat de Waanwijze Kommer-Zielen, gerust gesteld zijn; als die niet Ongewoon zijn, al strax over dusken Verschikking der Oude Ploojen, met Laster-Zieke Schendnaamen uyt te vallen; en by gebrek van kragtig Bewijs voor haaren Gewaanden Duyvel; een Haagelbuy van Godslasterlijke Naamstreepen te-gaar te hoopen, op datze elk wijs-maakten, hoe veel regt zy in Voorkoop meenen te hebben, zig over dusken Duyvel-Schennis in haaren Heyligen Yver te wreeken: En zelden naalatig zijn te zeggen, Dat zoo Jesus geen Duyvelen Uytgedreeven heeft; de Agting van zijn Goddelijke Wonderen t'eenemaal aan Duygen gesmeeten, en de klaare Taal van hem tot de Bezeetene en Booze Geesten gesproo-

ſprooken, Gewraakt word. Doch zy Dwaalen zeer die alzoo Gezind zijn, niet weetende de Schriften noch de kragt Gods; Gemerkt dit alles door ons Gevoelen, dat de Duyvel hier over al uytſlaayt, veel kragteloodiger beweezen word, dan of wy naa d'Oude Dwaaling hem over-al in 't Spel bragten. Waar toe wy zulke Leezers wenſchen te ontmoeten, die het aan geen Kalmte des Gemoeds haaperd, om haar Voor-ingenoomen Vooroordeel een Weynig ter Zijden te zetten; op dat het Nieuw-ingeworpen Zaad ruymte en Aardgrond vind, een weynig Wortel te ſchieten en alzoo ſtand te houden. De zulke zullen onzes-agtens ook in ſtaat gebragt zijn, om heel het Geloof aan de Oude Oraakelen, of Heydenze Duyvelſpraaken, te zien aan Duygen vallen, en in loutere Verzierzelen van Schelmze Paapen Omgekeerd; als Voorwendzelen der Leugenen, die zelfs de Schranderſte onder de Heydenen opentlijk Beſpot, en naaderhand door 't Invoeren van de Leere des Euangeliums nader Ontdekt en zoo de Mond Geſtopt zijn. Zoo dat nergens meer Godſpraaken dan by zommige Indiaanen gevonden worden; ten zy miſſchien elders noch by de Roomſe in haar Beelden der Heyligen; die Geweend, Gelachhen en Geſprooken hebben. Doch nu meenen wy alzulke Droomen uytgewiſcht te hebben: En alle Magt des Duyvels, Tooverye, Spook, Waarzeggerye en Bezeetenheyd, zoodaanig Ingetoomd en aan den Band geleyd te hebben; dat de Oude Gewaande Slang-Duyvel niet eens zijn Steert meer zal konnen roeren; veel min zijn Vermorzelde Kop uyt het Stof verheffen; ten zy miſſchien in zulke, alwaar de Zatan der quaade Begeerte zijn Troon Geveſtigd houd; en daagelijx door Agtelooze Teegenſtand zijn Roll ſpeeld. Van de Leere der Duyvelen en Demons, zijn wy al verder tot der Egiptenaaren Beſcherm-Goden en Middelaars overgegaan, om datze in de Oude Godwarring by-naa van een Geſlagte zijn. En zoo hebben wy aldaar ook niet Donkerlijk konnen zien, uyt welk-een Drek-Godiſe Modderpoel de Rooms-Gezinde haare Heyligen en Patroonen over Landen, Steeden, Volken, Handwerken, Ziekten en Gebreeken, in de Kerke hebben Opgewiſcht: En met Roode Merkletteren in de Maand-Wijzers uytgedrukt, op dat elk zijn Dag ter gezetter Tijd mag Geviert worden. Waar toe, op dat we den Oorſprong veeler aangenoomen Zeeden, (die ook de Dwaalzieke Joden Bekroopen hebben;) te-bet uyt de Oude Egiptize Voetſpeuren zaagen Opgeklaard, geenzinds Ondienſtig konden agten d'Egiptiſe Prieſters, Tempelgebouwen, Feeſtdaagen, Omgangen, Kerklampen, Jaarreekeningen en diergelijke, aan den Rey te brengen; naadien ook veel van die Gewoonten, den Joden veel-eer door Miswennis aangekleeft, dan uyt de Wet van Moſes aangenoomen zijn. Want gelijk d'Egiptenaaren van Ouds een eygen en Eenkennig Volk waaren, dat Afgezonderd, geen gemeenſchap met andere Volken Zeeden maakte, zoo heeft ook die Laatdunkendheyd den Joden zoo-zeer Bekroopen, Dat zy van de Markten, en Openbaare Omgang der Menſchen t'Huys koomende, haar pleegen te Waſſchen; waanende Verontreynigd te zijn, weegens de Heydenen die omtrent de Koophallen Swierden, en de Zoomen van haar Kleederen hadden aangeraakt. Hoedaanige Viezigheeden zy beneffens het Ontijdig Spoelen en Waſſchen van haare Vaaten en Drinkbeekers hadden aangenoomen te doen, gelijk haar de Zaligmaaker Verwijt, Marc. 7: 4. En op dat heel de Betragting deezer Egiptize zaaken, een nuttig Voorbereydzel tot ons Derde Deel verſtrekte (in welk wy de Kinderen Iſraëls onder Twee Nieuwe Koningen van Egipten zullen Dienſtbaar en Onderdrukt vinden;) alzoo hebben wy tot Affcheyd van d'Egiptize zaaken, ook derzelver Steeden, Woonhuyzen en Vaartuygen bezien, dewijl onzen Toeleg zoodaanig geſtrekt lag; dat ons Derde Boek-Deel hier-op met de Voorbereydzelen van Iſraëls Verloſſing door de Hand van Moſes, een aanvang neemen zou: Als den welken in 't aankoomen van Iſraëls ſtrenge Verdrukking en 's Konings Bloedige Plakkaaten, Gebooren en by zeldzaam Toeval door des Konings Dogter aan 't Hof opgevoed; met zijn 80 Jaaren die Groote Verloſſer van Iſraël geworden is; die 't Verſlaafde Volk onder de blijken van veele Teekenen en Wonderen in de Velden Zoans gedaan, naa de Woeſtijne van Arabien Uytgevoerd; en aldaar voor Sinai aan Godt als zijn eygen byzonder Volk door belofte Ondertrouwd, en Wetten Voorgeſchreeven heeft, naa welk zy in 't Bezit van 't Beloofde Land-Kanaans, zouden Leeven. En wy meenen niet dat yemand die ter deugden op deeze Zaamenhang van zaaken let, het vergeefs zal agten alle deeze dingen bygebragt te hebben; of dat wy die moeyte hadden mogen ſpaaren: Naadien wy ons lieten voorſtaan, Dat de Joodſe Oudheeden weegen Iſraëls Veel-Jaarige Vreemdelingſchap in Egiptenland, zoo grooten Gemeenſchap met elkanderen hebben, Dat de Hebreeuwſe zaaken zonder kennis der Egiptiſe bynaa Onverſtaanbaar zijn; gelijk veel Verſchijnzelen den Opmerkenden zullen Grondveſten. Zullende aan onze zijde verder op zijn Beloop laaten, Wat Dank of Voldoeninge wy by 't uytgeeven van heel dit Werkſtuk, ten Voordeel ... aanzien zullen in-Oogſten. Want gelijk men ziet, Dat zommige Vrugten in haar Groene Bloei, en eerſt door zeekere beleegentheyd aangerijpt zijn; weynig gedaante of Aangenaame Smaak hebben; maar eerſt met der Tijd haar eygen Deugdelijkheyd en Waardije openbaar maaken; even alzoo iſſet te-mets met het Uytgeeven van Boeken geleegen; die van weegen yemands gering Perzoon, of de Eenvoudige Toeſtel waar inze voor den Dag koomen, worden in den hoek geleyd: Of dat ook wel een Wijswaaner onder 't Gebrom van een Voor-afgaande Wind, de Verdiende Lof ſchijnd te konnen Overſnoeven: Waar teegen nogtans elk Wijs en beſcheyden Menſch behoord te weeten, Dat d'Ervaarenis niet zelden teegen zulke Schoolſtamperijen leyd aangekant, en een anderen uytſlag genoomen heeft, die'er veele Beſchaamde. Want ſchoon zelf Homerus by zijn Leeven, zoo weynig Geagt was, dat de Stadt Kuma hem weygerde yts tot zijn Onderhoud te geeven; hebben nogtans naaderhand Zeeven Steeden in Griekenland Getwiſt wie d'Eer zou hebben ſlegts zijn Dood-Gebeente te bewaaren. En gelijk de treffelijken Epictetus maar een Slaaf van Neroôs Hooveling Epaphroditus was; is egter zijn Steene Lamp by welk hy plagt te Studeeren, voor dry Duyzend Dragmen Verkogt. Dus ziet men dat de Filoſoof Chilon, zeer wel vermaand, dat men een Menſche allerzeekerſt te Oordeelen heeft, aan 't geên dat hy Doet; dewijl het uytterlijk aanzien veel te Glibberig is, om naa de Leſſe van de Zaligmaaker een Regtmaatig Oordeel te vellen, Joan. 7: 24. En daarom, zoo wy yts by onze Gunſtelingen verdiend hebben, of hier naa in rijper-tijd gegund worden; het zal ons door een Laſter-Tong niet ontnoomen worden. En ſchoon 't zoo gebeurde, zal 't ons egter niet vreemd ſchijnen; naadien ons d'Exempelen kennelijk leeren, dat niemand ooyt door Neerſtigheyd te booven gekoomen is; dat hy ook niet de Tong-Slaagen van zommige is Onderdaanig gemaakt: Dewijl wy zien dat zelfs de Grootſte en aller Doorlugtigſte Mannen, over de minſte Gebreeken der Natuur of Miswennis haarer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

aangenoome Zeeden, het Uytgabberen der Wangunstige Albedillers niet hebben konnen ontduyken; op datze haar Goeden Naam, Wijsneyd, Geleerdheyd en andere Deugden des Mannelijken Gemoeds, met Vieze-vaazen beswalken mogten. Dus Bestraften de Lacedemoniers dat Lykurgus met Hangenden Hoofde ging; en die van Atheenen, Dat Simonides al-te Luyde sprak; in Sokrates dat hy onder 't Spreeken zijn Vingeren uytrekte en by zijn Hayren trok. De Thebaanen zeyden dat Panikulus te veel Spoog: De Romeynen beschuldigden Scipio dat hy onder 't Slaapen te sterk Ronkte. Die van Utika staaken Kato de Guyg naa, om dat hy met vollen Monde At. Pompejus Wangunstelingen zeyden dat hy zijn Handen dikmaal Wreef. Die van Karthago spraaken Hannibal tot Schande, Dat hem de Kleederen wat Ongegord aan 't Lijf hingen; en zoo is ook het Slegt Habijt van Julius Cæsar den Syllanen in de weg geweest. Plato wierd betigt van Gierigheyd; Cicero van Spijtigheyd, Homerus van Ydelmondigheyd; Alexander van Heevigheyd; Demetrius van Onzuyverheyd; Trajanus van Gulzigheyd. En zoo zijn andere weederom over wat anders met de Schimp-Vinger naageweezen: En zijn zulx wel zoo veel te meer onderhaavig geworden, alsse booven andere in Deugd en Aanzien uytstaaken; gelijk de hooge Toorenspitzen over-al 't eerst in 't Oog loopen; en al van verre met de Vinger konnen aangeweezen worden; terwijl ook een Neederigen en Vergeeten Burger hier aan wel ligt een Deelgenoot word, by-aldien hy bestaat het Hoofd uyt het Geringe Stoff op-te beuren en zijn Talent op Woeker te leggen, en d'Overwinst aan 't Gemeenebest te grabbel werpt. Onder-en-tussen heeft ons Plutarchus geleerd, Wat wy aan die zullen antwoorden, welke ons meenen te Veragten, om datwe in een Laage Staat Leeven: Te weeten, wy zullen haar aanzeggen, Dat onzen staat zeer Eerlijk en ons Leeven Gelukkig is, om datwe niet en gaan Beedelen, noch geen Zakke-Draagers zijn; en de Kost niet met Pluymstrijken noch Tafel-Schuymen winnen. Indien het Seneka dan wel geraaden heeft, als hy zeyd; Dat de woorden die yemand spreekt, een Afbeelding van zijn Geest zijn; en de Zaligmaaker gewild heeft, dat men elke Boom aan zijne Vrugt bekennen zal; zoo willen wy dat dit teegenwoordig Werk voor een blijk van onze Beminnelijke Beezigheyd mag opgenoomen worden; naadien het niet Onnaatuurlijk is, dat elk Mensch zulken Oeffening en Weetenschap 't meest bemind, waar toe hy in hem zelven de grootste Neyging vind: Welk verschijnzel zoo kennelijk in de Natuure der Menschen doorstraald, dat het zelfs niet in de Groote Mannen, door Opvoedinge, noch door Aadelijke noch slegte Geboorte is konnen Verdonkerd, noch Verleest worden; zoo dat mender zeldzaame Getuygenissen van by de Histori-Schrijvers vind aangeteekend. In deezer voegen zeydmen dat Romulus groote neyging tot het Steenhouwen had; en dat Numa Pompilius een byzondere Eerbied voor 't Priester-Ampt droeg. Æmilius beminde de Zeevaarende, en Kamillus de Jaagers. Cæsar was den Goudsmeeden geneegen; en Scipio den Kapiteynen. Augustus hield veel van de Balslaagers; doch Meçenas was den Geleerden over-al gunstig. Agrippa beminde de Tooneel-Speelders; Anthonius de Orateuren, en Kaligula de Pluymstrijkers. Tyberius hield de Koppeldraaysters aan de Hand, en Drusius de Guychelaars. Nero had behaagen in de Swaard-Danssers; Klaudius beminde de Histori-Schrijvers. Sylla was de Waapenmaakers geneegen; Marius de Beeldsnijders, Vespasianus den Schilders; Titus de Zangmeesters; Domitianus de Boogschutters; en Markus Aurelius hield den Filozoofen ruym zoo zeer in-agting als Kommodus de Schermers: En zoo hebben andere door gelijkheyd van d'heymelike neyging des Gemoeds, weederom andere Beezigheeden bemind. Waar in den Kristenen alleen betaamd door de Reedelijke Goedheyd, en 't uytdrukzel van Gods Gebod, omtrent de overmaat zig te laaten bepaalen; en voor-al ook die Neygingen in-te toomen die haar gantze uytloop in 't Onbetaamelijke hebben. Doch hier Breedspraakig te zeggen, hoe zeldzaam het ons in deezen gegaan is, zou misschien de grootste Welvoegzaamheyd niet hebben; en zijn derhalven veel-eer Gezind onzen bescheyden Lezer met een Woord te zeggen; Dat het zou konnen gebeuren, Dat wy onder verlenging van Leef-Jaaren noch 't een en 't ander van dusken Stoff aan den Dag bragten, Dat onze Landaard niet heel Onaangenaam zal zijn. En 't waare moogelijk reeds op een Loffelijke wijs geschied, zoo Godt had believen te verhoeden dat ons de hulpzaame Hand van die niet Schandelijk verlaahad, die zulx Natuur-en eygen belangshalven Verschuldigd stonden; en wy gemeend hadden ons met het alderzeekerste Vertrouwen, op te moeten verlaaten. Doch gelijk het niet buyten Gods gewoonte is, zijn kragt in den Swakken te volbrengen, en te helpen als alle hulp van-verre staat, alzoo heeft buyten twijffel die Groote Daglooner ons door dat alles willen Verpligten, hem alleen de Eere te geeven: Op dat wy, die in al-zulk Vertrouwen ons Ligt hebben laaten Ligten voor de Menschen, eenmaal moogen Zalig genoemd worden door zijn Genaade. En dit gezeyd hebbende, willen wy ons Tweede Boek-Deel en te gelijk ons zelven des Godtvrugtigen Leezers Goede gunste aanbevoolen laaten, die wy naa Wensch van Geluk en Zaligheyd, alleen met deeze Gulhertige Betuyging willen afscheyd geeven, Dat wy aan hem en alle onze Bescheyde Leezers zijn en blijven,

Haar allen Volveerdige Dienaar

WILHELMUS GOEREE.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

JOODSE OUDHEDEN,
OF
HISTORIE
DER
HEBREEUWSE KERKE
TWEEDE DEEL.
Vervattende de Zaaken onder
D'ISRAELITEN
VOORGEVALLEN,
Geduurende haar Vreemdelingſchap
IN EGYPTEN.

EERSTE HOOFDSTUK.

Kort Inhoud deeses Hoofdstuks.

DAT *het* Leevens-bedrijf van Joſef, *Groot* Ligt *aan de* Hiſtorie der Hebreeuwſe Kerke geeft. Josef XVII Jaaren oud, Weyd de Kudde *onder de Zonen* van zijn Vaders Bywijven; *en brengd haar* Quaad Gerugte aan de Vader over; *die hem* meer dan al d'andere Zonen Bemind, *en zulx al-te aanſtootelijk laat blijken*, door 't maaken *van een* Veelverwigen Rok. *Van wat* Misdaad *Joſef zijn Broeders* verklaagd, *en ofze haar aan* Struykrooverye *hadden ſchuldig gemaakt*? Joſef *hier over Verdagt geworden, raakt* weegen zijn Droomen in den Haat; *die niet dan* Heerſchappye over zijn Broeders *ſcheenen te* voorſpellen; *zoo datze hem deſweegen* Beſpotten *en Een* Meeſter-Droomer noemen: Jaa ook van zijn Vader daar over Beſtraft word. Joſefs Droomen *verhaald*; *en door* 't Gezigt *van* Schooven, Sterren, *en* Zon *en* Maan, *van kragtige* Zin-aanduyding *bevonden*. In wat meeninge Jakob, de Moeder van Joſef, (*die reeds Geſtorven was*) *als* de Maan, *in zijn* Droom *heeft konnen aanmerken*? Joſef *tot de Broeders naa* Sichem *gezonden*, *vindze te* Dothan; *daarze op zijn aankomſt*, *hem* Beſpotten *en* Bloed-Raad houden, om hem van-kant te helpen, *en alzoo* de Vervullinge *van zijne* Droomen *uyt-te wiſſen*; *met een fraaye reeden van* Gregorius *daar over*. Joſefs *Leeven* van Ruben verſchoond, *en om wat Reeden geraaden hem* in een Put te ſmijten; *Dat zy naa 't* uytſchudden van zijn Veelverwigen Rok *volvoeren*, *en die* vuyle Daad, met een Leevendig Lijk-Maal beſluyten. *Een* Reyſgezelſchap *van* Iſmaëlitize *en* Midianitize Arabiers, *met* Speceryen, Balzem *en* Myrrhe, *uyt* Gilead *hier voor-by trekkende*, *word* Joſef *door den raad van* Juda, *uyt den* Put *opgehaald*, *en aan deeze* Kooplieden *als een* Slaaf, *voor* XX Zilverlingen verkogt. *Wat* Volkeren *dit waaren*, *en met welke* Speceryen *zy haare* Kemelen gelaaden hadden? *De verſcheyde meeningen over den* Prijs, *voor welke* Joſef Verkogt is, *naader onderzogt*; *en de Vertaalinge der* LXX Overzetters, (*die'er* Goude Penningen *van maaken*) *verworpen*. Joſefs Rok in Bokken-Bloed gedoopt, *word de* Vader Jakob *bedrieglijk in de hand geſtopt*: *Die daar uyt zijnen Zone* Verſlonden *agt*; *en zijn Ontijdige* Dood, *met* groote Rouwklaage *betreurd*. *De* Zaamenſweeringe *der Broeders over* 't verſwijgen *van dit* Schelmſtuk, *van de* Joden *verzierd*. *Hoe* Jakob *zeyd*, Tot zijnen Zone in het Graf te zullen neederdaalen; *daar hy geloofde*, *Dat hy* Verſlonden *en van een* Wild Dier opgegeeten was. *Wat men door 't Hebreeuwſe woord* Scheol, *te verſtaan heeft*, *dat hier* Graf, *en zomtijds* Helle *vertaald word*. Staat des Doods, *zeer gemeen* Graf *en* Helle *genoemd*; *en dat alle* Dooden, *gezegt worden* in 't Graf *te zijn*, *ſchoon* niet Begraaven. Kriſtus Neederdaalen ter Hellen, *wanneer eerſt als* Een Artikel, *in 't* Formulier des Geloofs *geraakt*; *en hoe van de* Ooſterze *en* Weſterze Kerken *opgenoomen*, *en noch* in geſchil *ſtaat*. Joſef *van de* Arabize Kooplieden *in Egipten gebragt*, *word aan* een Egiptis Man Verkogt, Potiphar *genaamd*, *die een* Over-

sten van des Koninks Trouwanten was. In wat zin deeze Potiphar by voornaame Overzet-
ters, Een Gesneeden of Gelubden genoemd word. Van wat Dienst-gebruyk de Gelubde aan de
Hooven der Koningen waaren; en hoe daar van de Naam van Gesneedene, aan alle Hoove-
lingen en Kamerdienaars gemeen geworden is, schoonze niet Gesneeden waaren. Vaatze
verklaaringe der Joden; en misslag der Oude Latijnze Overzetters, omtrent de Perzoon van
Potiphar bespeurd, die een Getrouwd Man was. Wat Ampt Potiphar bediende; en hoe van
Zommige voor Een Slagter, Een, Kok, Een Opperschout of een Hoofdman van des Konings
Lijfgarde gehouden. Josef als een Slaaf in 't Huys van Potiphar, raakt in de Gunste van
zijn Heer, en krijgd heel 't Bestuur van zijn Huys in handen, behalven de Bezorging van zijn
's Heeren Brood; en wat daar van de Oorzaak was. Vieze meeninge der Joden, die door
Brood, d'Onthoudinge van Potiphars Wijf verstaan. Josefs Vryheyd, als een Voorspel
zijner Verheffinge aangemerkt; met een fraaye waarneeminge van Filo daar over. Poti-
phars Wijf op de Schoone gestalte van Josef verslingerd, wil van hem Beslaapen zijn: Leyd
hem daar toe Laagen; maar van Josef als een Doodelijke Misdaad, streng Geweygerd,
neemdze een Dag waar, op welke zy hem by de Mantel grijpt; dien hy veel liever in de brand
laat, als zijn Onbevlekte Kuysheyd, in de Bluskolk van haare geyle Min te dompelen.
Klugtig verhaal des Alkorans, waar in d'Onkuysse Minnelust van dit Wijf, door de Schoon-
heyd van Josef verschoond word. Josefs Kuysheyd van Chrysostomus gepreezen en hoog
opgebeurd; die daar in van Ambrosius agtervolgd word. Voorbeelden van Mannelijke
Kuysheyd onder de Heydenen. Josef van Potiphars Wijf, over zijn geweygerde Byslaap
gehaat; word valschelijk van Vrouwen-kragt aangeklaagd, en van Potiphar in de Gevange-
nis gesmeeten. In wat Zin d'H. Schrift, d'Onkuysse Byslaap, dikwils Speelen en Be-
spotten noemd. Fraaye bedenking van Chrysostomus over Josefs Onschuldige Gevange-
nis. Josef in de Gevangenis van zijn Boeyen ontslaakt, en in de Gunst van aen Cipier ge-
raakt; met een fraaye aanmerking van Ambrosius daar over. Klugtig verhaal uyt den Al-
koran, aangaande de gewaande Ontugt van Josef omtrent Potiphars Wijf bedreeven. Jo-
sefs groote Geest, door de Droomen van twee Gevangen Hoovelingen, openbaar gewor-
den. Hoedaanige Hofdienaaren men door den Oversten Schenker en Bakker verstaan moet,
en om welke Misdaad zy in de Gevangenis geworpen waaren: met een stoute gissinge der
Joden daar omtrent. De Droomen van den Schenker en den Bakker, worden verhaald; en
wat Geschil de Overzetters daar in hebben. Josef Voorzeyd des Schenkers Herstellinge, en
Eyst dat hy ook Zijner Verlossinge gedenken zal. Hoe JOSEF voor de Gaave der Godde-
lijke Voorzegging, heeft konnen Belooning eyssen? Met een vieze Bedenking van Jar-
chius daar over. Des Bakkers Droom verklaard, en op zijn Verheffinge aan de Galg ge-
duyd: Als meede, Hoe beyde Voorspellingen, op den Dag van Faraos Geboorte-vie-
ring waar geworden zijn. Geboorte-vermaaning, waarom van zommige Kerk-Leeraars Ver-
booden. Wie deeze Farao, onder d'Egiptize Koningen met Naamen geweest zy? Josef van
den herstelden Schenker, twee Jaaren lang vergeeten; en hoe zulx tot roem van Josefs Ver-
heffinge en oeffeninge van zijn Geduld uytviel. Farao Droomd twee Droomen, die hem
bekommeren: Ziet in zijn eersten Droom, Zeeven Vette Koeyen uyt de Nyl-stroom opkoo-
men, die van even zoo veel Maagere Koeyen, opgegeeten en verteerd worden. Grasweyde aan
de Nyl-Oevers, en de Leelijkheyd der Magere Koeyen verder naagedagt. Nylwater maakt de
Koeyen Dragtbaar en Welvaarend. Faraos Droom der Volle, en der Verzengde Aaren
verhaald; en waarom met die der Koeyen van eenerley Beduydinge? Kooren-Aaren by Grieken
en Romeynen, een Zinteeken van Vrugtbaarheyd, Voorzienigheyd en Bezorginge van
Voorraad gehouden. Egiptize Wijzen en Tooveraars voor Farao geroepen, konnen zijn
Droomen niet Verklaaren. Wat men hier door Tooveraars verstaan moet; en dat het geenzinds
zulke waaren, die met de Duyvel omgingen; hoedaanige nooyt geweest zijn. Farao om den Uyt-
leg van zijn Droom verleegen, word den Schenker aan JOSEF gedagtig; die hy den Konink aan-
meld; zoo dat hy uyt de Gevangenis opgehaald, en naa 's Lands wyze en d'Egiptize Hof-Staat,
Beschooren en Verkleed voor Farao gebragt word; Die hem niet alleen den Uytleg zijner
Droomen van Gods-weegen toezeyd, maar ook de Gedroomde Koeyen en Kooren-Aaren;
hem van Zeeven Vrugtbaare, en zoo veel Onvrugtbaare Jaaren verklaard: In welke laatste,
groot Gebrek aan Brood zou zijn. De Natuurlijke eygenschappen deezer Zinbeeldelijke
voorbeduydingen, uyt d'Oudheyd en Land-aard van Egipten, naagespoord en opgehelderd.
Wonderdaad in de agtervolging van gelijk Getal, Vrugtbaare en Onvrugtbaare Jaaren aan-
gemerkt. JOSEF van de Histori-Schrijver Justinus gepreezen; en in andere Getuygenissen der
Heydenen gedagt. Josef verklaard niet alleen de Droomen en watter Aanstaande was;
maar geeft ook heylzaame Raad tot Behoud des Rijx en Gemeenebest des Volks. Voor-
zienigheyd een groote Gaave der Vorsten. Josefs voorslag van de Opzaameling van een
Vijfde-deel des Inkoomens voor den Koning, van Tyrannye vry-gesprooken. Dat Josefs
Oogmerk in deeze Raadgeeving niet en was, 't Bewind zelfs in handen te krijgen. JOSEF om
zijn

zijn uytmuntende Geest, *alleen waardig geagt*; *de* Tweede in 't Rijk, *en algemeen* Landbezorger *te zijn. Eenige* byzondere dingen *die by de* Joden *over* Josef *aangeteekend staan: Met yts* van de Tijd, *die deeze Jongeling, in Gevangenschap versleeten heeft.* &c.

NU wy gezien hebben, Dat het Huysgezin van de Groote Vader JAKOB, met XII Zonen Gezegend is, en 't Zaad Abrahams door die zelve Vrugtbaare Stammen, als met zoo veel steevige Zuylen onderschraagd staat; Lust ons t' Ontvouwen, door welk-een Schiklot des Hemels, de Godvrugtige Man ten laatsten, met al die aangewonne Zielen, naar Egiptenland afgezakt, en aldaar onder veelerley wisselvalligheeden, het restant van een Vierhonderd-Jaarige *Vreemdelingschap*, in der zelver Naakoomelingen voldiend, en zy de Roem-rugtige Naam van KINDEREN ISRAELS, over de gantze Aarde hebben uytgebreyd. En gelijk het gantze Leevens-bedrijf van den Zone Josef, door zijn wonderbaare Verheffinge aan 't Hof des Konings van Egipten, daar toe den Eersten Steen geleyd heeft; staat de beurt aan ons, die gantze Historie, welke Moses verwaardigt, zoo breedspraakig te verhaalen, hier op de rye te zetten; als die voorzeeker onze neerstige Beschouwinge wel tiendobbel waardig is: En de Joden ook van weegen deeze aanmerkelijkheyd; haar IX[de] PARASCHA of *Sabbath-leezinge der Wet*, met Genesis XXXVII beginnen, alwaar de Historie van Josef haar aanvang neemd. Voorwaar, Moses schijnd twee hoogdraavende reden gehad te hebben, om de Historie van Josef, door een omstandig Verhaal aan 't geheugen op-te Offeren; te weeten, Op dat hy hem in de eerste rang, tot een doorlugtig Voorbeeld van Godvrugtigheyd, Kuysheyd, Voorzigtigheyd en Zagtmoedigheyd stelde: En daar naar, Om dat al 't geên zijn Perzoon, en door Hem, heel Egiptenland, en zijn Vaderlijk Stam-Huys overgekoomen is, geleegentheyd verschaft heeft, tot de vermaarde Aftogt van Jakob uyt Kanaan naar Egipten, met d'Inwooninge van zijne Naakoomelingen aldaar, tot aan derzelver Glori-rijke Uytgang; als wanneer Israël reeds in ontelbaare meenigte uyt-gedeegen was: Zonder welk de Historie der Israëlitize Kerke, t' eenemaal Gebrekkig, en Onverstaanbaar zou gebleeven zijn.

Het Stam-Huys van Jakob door XII. Zonen onderschraagd.

d'Historie van Josef de grondvest van Israëls inwooninge in Egipten.

't Leeven van Josef geeft ligt aan de Historie der Israëlitize Kerke.

Als dan Josef uyt de Moeder Rachel Gebooren, tot een Jongeling van *Zeventien Jaaren* opgewassen, vast de Kudden onder de Broederen gaa-sloeg, en daagelijks met de Zonen van zijn Vaders Bywijven, Bilha en Zilpa, verkeerde, is 't gebeurd, Dat hy door het aanbrengen van *Een Quaad Gerugte* aan zijn Vader, (die hem booven-al zijne Kinderen lief had, om dat hy *Den Zone van zijn Ouderdom was*,) hem zelven den Haat van al zijn Broeders, op den hals schon, Gen. 37: 2, 3. Waar in wy dan ligt ontwaar worden, Dat alhoewel Josef van zijn Vader zeer Bemind was, hy nogtans niet in enkele Weelde en vadzige Leedigheyd was opgebragt; maar al van zijn Eerste Jeugd aan, neffens zijne Broederen, veel-meer het Vaderlijk Vee wel noeste gaa-geslaagen; als zijn tijd in 's Moeders Keuken, en aan 't Hoekje van den Haard versleeten had. Van hoedaanige Keuken-klouwers, d'Aadelijke Huys-Vaders al van ouds, weynig verwagtinge hadden; gelijk ons Juvenalis in zijn XIV[de] Schimpdigt aardig heeft afgeschilderd;

Josef een Jongeling van 17. Jaaren, Weyd de Kudde zijns Vaders en raakt in den Haat van al zijn Broeders.

Van zulken Jongeling *staat niet veel goeds te hôôpen,*
Die aan zijn Vaders Haard, in Lekkerny verzoopen,
Geleerd heeft in Wat Zop de Prikke swemmen moet;
Wat Zousse Lysteren, en Vinken smaaken doet,
Een Bende Predikers en zal hem die gebreeken,
Die Keuken-Ketterye *nooyt uyt den hoofde preeken;*
Nooyt zal hy Avondmaal aanregten naar de maat,
Die tot zijn Zeeven Jaar dus Vet te weyde gaat.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

En zoo past hier dan ook deeze Spreuke;

Zegt my by wien Gy hebd verkeerd;
Zoo heb ik uwen Aard geleerd.

Als meede die, die den Jongelingen Prijst, welke geleerd hebben; *Met haare Handen te Arbeyden 't geene Goed is.* Gelijk den Apostel onder afmaaninge van Steelen en Rooven vermaand, Efes. 4: 28.

Die een Ambagt heeft geleerd;
Krijgt de Kost, waar hy verkeerd.

Maar gelijk de Vader Jakob, deezen Zone, tot hier aan-toe, 17 volle Jaaren, in de Vee-weydinge had opgevoed; alzoo heeft Josef insgelijks zijn Ouden Vader naaderhand in Egipten, 17 Jaaren onderhouden; als te-zien is Gen. 47:28,12. Wat men nu door dat *Quaad Gerugte* verstaan moet, Dat de Jongeling van zijn Broeders aan de Vader overbragt, schijnd de moeyte weerdig dat men 't naaspoord; dewijl daar over zoo wel Verschil by d'Uytleggers, als by d' Overzetters gevonden word. De LXX en de Gemeene Latijnze Overzetters, noemen 't *Een quaade Daad.* En d'Arabize Text, *Een allersnoodste Verfoeijnge.* Doch het grondwoord beteekend eygentlijk, *Een Gedruysch, Gerugte*, of misschien beeter, *Een Naaspraake*, gelijk het Jerem. 20: 10. en Ezech. 36: 3. van veele Overzetters genoomen word. Waar van daan dan ook דבה *Gemurmel*, Een Beer, דוב genoemd is, gelijk de Taalgeleerde hier aanmerken: By-aldien anders de Geleerde Bochartus het woord דוב, niet veelbeter afleyd van het Arabize woord דבב, *Een Hayr-agtig Aangesigte hebben*, het welke alle Beêren gemeen is. Maar het geene te verwonderen is, is dit, Dat de Griekze Overzetters de zaamenhang der reden; (*Ende Josef bragt haar Quaad Gerugte tot haaren Vader*) in een teegenstrijdigen zin leezen; *Zy hebben aangebragt*; naamelijk, *De Broeders van Josef, tot haaren Vader.* En Aquila heeft het meede zoodaanig Vertaald, Dat de zin is; *Zy hebben een Quaad Gerugte van Josef tot haaren Vader overgebragt.* Insgelijks hebben Chrysostomus, Theodoretus, Isiodorus van Pelusioten met andere, deeze Text zoodaanig verklaard; Dat niet Josef zijn Broeders, maar de Broeders, Josef by haaren Vader van eenig Quaad Gedrag verklikt hebben, op datze over hem, een haatelijk Geschil berokkenden. En alhoewel de Hebreeuwse waarheyd duydelijk zeyd; *Dat Josef haar Quaad Gerugte by haaren Vader heeft aangebragt:* En de *Targum* van Onkelos, met de Samaritaanze en Syrize Bybel, die ligtvoerige zin ook hebben uytgedrukt; heeft nogtans Isaakus Vossius, de Griekze Overzettinge, waar van hy een dapper Voorvegter is, hier meede zoeken te beschermen, Dat het geenzinds waarschijnelijk is, Dat Josef een Verklikker van zijn Broeders heeft willen zijn. 't Geên egter niet zeer vast en gaat. Om wat reden egter de Broeders by Josef in 't quaade blaatje stonden, of van wat Mistastingen hy haar by zijn Vader beschuldigd heeft, word van Moses niet gezeyd. En daarom magmen 't voor ydele droomen houden, als zommige stoute Uytleggers onder de Joden, bestaan aan-te wijzen, Wat hy de Vader van haar heeft overgebrieft: Waartoe dan Jarchius en Aben-Ezra, volgens haar gewoonte, zeer-veel schandelijke dingen hebben uyt haar poot gezoogen. 't Is genoeg in d'aanteekening van Moses te zien, Dat Josefs Broeders zeekerlijk yts Quaads en Quaalijk-luydende gedaan hadden; en van weegen zulk-een misdrijf, by de Menschen in zoodaanig een *Quaad Gerugt* gekoomen waaren, Dat Josef zig verpligt vond, het zelve, tot voorkoominge van verder Blaame over zijn Stam-Huys, zijnen en haaren Vader te ontdekken. En naar deeze Zingeevinge hebben veel fraaye Uytleggers, *De Quaade Gerugten*, voor *Quaade Werken* en *Handelingen* der Broeders opgenoomen. Doch datze als *Struyk-Roovers* en *Moordenaars* zouden aangeklaagd zijn, als Grootius met zommige Joden meend; daar van rept de

Wat hy voor een Quaad Gerugte van zijn Broeders aan de Vader heeft overgebrieft.

Teegenstrijdige verklaaring zommiger Uytleggers.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Of Jakobs Zonen zig ook als Roovers hebben aangesteld als eertijds d'oude Tente-woonders, pleegen.

Text niet; maar schijnd op die gissinge te steunen, Dat zy in het Veld daagelijx de Kudden waarneemende, haar ligtelijk tot Moetwil en Rooverye begeeven hebben: Gelijk eertijds de Bosch-Woonders, daar van niet zeer vies waaren. Maar indien zy haar aan zoo hooggaande Grouwelstukken hadden schuldig gemaakt, wie zal gelooven, Dat de Godvrugtige Vader Jakob haar desweegen niet wel dapper zou bestraft hebben? Voor de rest kan het Josef geenzinds voor een Misdaad aangeschat worden, Dat hy het *Quaad Gerugte* zijnen Vader overgebragt heeft; naardien hy zulx niet en schijnd uyt quaadaardigheyd des gemoeds, of aan ymand die haar Wangunstig was, maar aan

Wat het oogmerk van Josef kan geweest zijn; zijn Broeders te verklaagen.

de Vader gedaan heeft, die haar en hem even naa was: Gelijk hy zelfs ook niet *Een Quaat Gerugte* van zijn Broeders maakt, of zogt uyt te strooyen; maar alleen kondschap daar van geeft; op dat hy 't zelve door hulp van zijn Vader voorquam. En zoo ymand hier aan twijffeld, hy aanmerke alleen het verder Gedrag, dat hy met zijn Broeders gehouden heeft, Doe het in zijn magt was, haar Quaade Parten aan hem gespeeld, wel dapper te vergelden; en 't zal genoeg zijn om ons te verzeekeren, Dat hy geenzinds van zoo Ork-agtige inborst was, dat hy om een Plas-dank by zijn Vader te behaalen, zijner Broederen Goede-Naam heeft zoeken te bekladden: Maar wel, Dat hy zijn Vader van *Yts quaads in haar*, gewaarschouwd heeft, op dat hyze

Josef is over 't aanklaagen van zijn Broeders niet bestraft.

mogt verbeeteren. 't Zelve is meede uyt de Daad van Jakob openbaar; die Josef hier over geenzinds Bestraft heeft; 't Geên dien Vroomen Vader niet zou naagelaaten hebben, by-aldien hy hier in de minste Ontrouw bespeurd had. Gelijk dan ook de Joden hier geen onvoegzaam Onderscheyd maaken, tussen *Eenen die een Quaad Gerugte maakt*, en eenen die *Een Quaad Gerugte verhaald*. Zoo dat het eene geschied als van een quaaden Aanklaager, die

Onderscheyd van Quaad-Gerugt Zaajers.

zulx doet uyt een boos-aardig gemoed, onder allerley Valze en leugen-agtige Stoffeerzels; waar van Salomon gedenkt Prov. 10. 18. *Die een Quaad Gerugte voortbrengd, die is Een Zot.* Doch het tweede behoord tot zulk-een, Die met waarheyd een zaake aanbrengd, op dat het Quaad verbeeterd word;

Om wat oorzaaken Josef by zijn Broeders gehaat was.

Gen. 37: 3.

het welke Josef hier gedaan heeft. Maar gelijk dit moogelijk voor de eerste aanritzeling van den Haat zijner Broederen mag gehouden worden; alzoo heeft men te gelooven, Dat de naaste Oorzaak van haare Nijdigheyd, deeze geweest is; Dat *Israël*, dat is Jakob, *Josef Lief had, booven alle zijne Zonen; naardien hy hem een Zone des Ouderdoms was.* Dus is dan de bygevoegde Oorzaak, van des Vaders Liefde tot Josef geweest, Dat hy hem zoodaanig een Zone was. Dit verklaaren de Joden op verscheyde manieren in haare Overzettingen; gelijk by Abrabanel te zien is. De *Targum* van Onkelos zeyd; *Dewijl hy hem een Wyzen Zone was*: Even als of hy daarom *Een*

Josef hoe en waarom van zijn Vader meer dan d'andere Zonen Bemind.

Zone des Ouderdoms genoemd wierd; Dat hy een Jongeling zijnde, nogtans *In Verstand Oud was*; dat is, gelijk wy zeggen; Dat hy *Manne-Verstand* had. Op hoedaanigen wijze het ook Abrabanel begreepen heeft, als hy zeyd; *Het is zoo veel te zeggen, Als den Jongen heeft by de Kinderen van Zilpa en Bilha, wel als haars Gelijk geweest; Doch als hy by zijn Vader was, heeft hy hem een Zone des Ouderdoms geweest. En dewijl wy genoegzaam uyt de H. Historie ontwaar worden, Dat al zijne handelingen zeer wel naar de geleegentheyd des tijds, en stand der plaatze gereguleerd waaren; blijkt, Dat hy waarlijk is Wijs geweest. En daarom heeft hem zijn Vader booven alle zijne Zonen Bemind.* Dit zeyd Abrabanel. En misschien wel uyt inzigt; Dat inzonderheyd de Wijze en Welgemanierde Zonen, een Cieraad van 't Vaderlijk huys zijn. 't Geên die Aadelijke Huys-Moeder onder de Romeynen ter deugden verstond; welke, wanneer haar van een andere Edel-Vrouwe, eenige kostelijke Juweelen getoond wierden, zoo lange sweeg met yts daar op te zeggen; of insgelijks yts van haar Kostbaarheeden voort-te brengen; tot haare Kinderen uyt de School thuys quaamen; op welke zy met de Vinger wijzende, zeyde; *Ziet daar, Dat zijn mijne Vercierzelen, en Kley-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

noodjen. Stellende deeze voortreffelijke Huys-Moeder alzoo haar grootste Schat, in de welgemanierdheyd van haare Kinderen. En dat ook de Schimpdigter Juvenalis, al zulke Vrouwen, die netter op haar Huys, als op de Opvoedinge van haare Kinderen zijn; aardig doorgestreeken heeft, is elders van ons aangeteekend. Maar opdatwe hier niet teffens van Abrabanels gedagten afdwaalen; diend noch gezeyd, Dat moogelijk andere uyt dezelve Synagoge, de toegeneegendheyd des Vaders omtrent Josef, beeter en eenvoudiger dan hy, Verklaaren, alsse zeggen; Dat Jakob zijnen Josef daarom booven d'andere Zonen Beminde; *Om dat hy hem in zijn Ouderdom Gebooren was.* Hoedaanig het Aben-Ezra wil genoomen hebben; dewijl Jakob doe ter-tijd, ruym 't Negentig Jaaren was. Zijnde Josef de laatste der Elf Zonen die hem

Gen. 30:24.

in Mesopotamien Gebooren waaren. Hierom dan, Gelijk Jakob, RUBEN genoemd heeft, *Het Beginzel zijner Kragt*: Alzoo zijn ook Josef, en zijn laater Broeder Benjamin, die beyde in 't afneemen van des Vaders Kragten Geteeld waaren, zeer wel-voegzaam, *Zonen des Ouderdoms* genoemd. En hier over heeft men zig minder te verwonderen, als men aanmerkt, Dat dit by-naar in alle Ouderen, als van de Natuure ingeplant is, Datze de Jongste Kinderen, met de grootste geneegentheyd zijn toegedaan. En waarom is dit doch anders het Menschelijk gemoed alzoo ingedrukt? als om dat den Alwijzen Stigter der Natuure, genoegzaam voorzien heeft, Dat de teedere Kindsheyd, de Vaderlijke Voorzorge en Beschederminge meerder van nooden heeft. Het geene dan ook de reden is, dat de Chineesen, de Dood van haar Vader, Dry Jaaren lang betreuren; en haaren Rouwe door allerhande droeve gebeerden te kennen geeven: Want zy meenen, Dat haare Ouders in de Dry Jaaren van haar eerste Kindsheyd, de meeste zorg omtrent haare Teederheyd besteed hebben; 't geenze dan hier door willen erkennen. Nogtans moeten wy ons geenzinds wijsmaaken, Dat dit eenige, d'Oorzaak alleen geweest is, dat Jakob zijnen Zone Josef, booven d'andere bemind heeft; dewijl zulx naar de gemeene loop der Menschelijke neyginge gebeurd zijnde; geen byzondere aanteekeninge van Moses schijnd verdiend te hebben. Dus zijnder gewisselijk

Josef is de Eerstgebooren uyt de Beminde Moeder Rachel geweest. Gen. 30: 1, 2, 24.

andere reden by-gekoomen: Naamelijk, Dat hy deezen Zone verkreegen heeft als een Eerstgebooren uyt zijn aller-Beminste Huysvrouwe Rachel; die hem zoo lange met haare Onvrugtbaarheyd bedroeft had. Ten anderen, heeft Jakob ook meerder Bevalligheyd en Lust in de Zeeden van Josef gehad; als in wien de Deugd der Vroomheyd, en der Mannelijke Dapperheyd, meerder uytblonk. De Vader hier door in 't hert genoopt, heeft de teedere liefde waar meede hy Josef Beminde, niet zoo geheel-en-al in zijnen boezem konnen opgeslooten houden; dat dezelve ook niet in uyterlijke blijken uytgeborsten is; *Zoo dat hy hem een Veelverwigen Rok maakte.* Dat is, als zommige verklaaren, een Rok die uyt verscheyde stukken was, welke van verscheyde Koleuren waaren. En zulx uyt vergelijking van 2 Sam. 13:18. 't geên Kimchius toestemd. De Gemeene Latijnze Overzettinge zet, *Een Gestikten Rok*; 't geên de Lovenze Bybel, *Een Rok van verscheyde Verwen* verduytst heeft. En zoo heeft meede Aben-Ezra. De Grieken Vertaalent, *Een Bonten Rok*, dat is, Een Rok niet met schoon gespikkelde Vellen gevoederd; maar zoo als wy een Rok uyt verscheyde Kleuren, en Banden, *Bont*, dat is, *Veelverwig* zouden noemen. De Syrize Text, schijnd'er *Een Gefraanyden Rok* af-te maaken; of die met Lysten of Boorden uytgeraafeld of benaayd was.

Word van zijn Vader met een Veelverwigen Rok booven de andere Broeders uytgedost.

Doch de Arabize Vertaalinge zeyd, *Eenen Rok van Zijde.* Hoedaanig het ook Lyranus Verklaard. Jarchius zeyd, Dat het een *Kleed van fijn Linnen was met Hyacinth doormengd; even als den Bonten Rok van Thamar de Zuster van Amnon*, 2 Sam. 13:18. Andere verklaaren het weederom anders. Onder welke het wel zou konnen zijn, Dat het de Grieken en zommige van onze Uytleggers, 't naast geraaden hebben, wanneerze dit Kleed, voor *Een Rok van Deelen* op-neemen, en alzoo Bont, dat is, met Veelverwige Kleuren

Hoedaanigen Kleed dit mag geweest zijn.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

ren Gefchakeerd. Het zal dan zoodaanigen maakzel geweeft zijn, als thans de Stoffen onder ons, met verfcheyde Banden, en Bloemwerk daar tuffen Geweven worden; die ook te-mets geheel-en-al met groote Dobbel-Steenen, Lijften en andere Patroon-Werken *Gefigureerd* zijn. Ten zy dan datmen by de beteekeniffe van Linnen blijvende, (om dat men twijffeld, en ook niet en blijkt, of de Zijde-Reederye onder dit Volk is in gebruyk geweeft) liever Gefchilderde *'t Zitzen*, hier door verftaan wilde. Maar naadien hier het woord פסים PASSIM ftaat, Dat Arias Montanus, *Polymyt* verklaard, en de Grieken POIKILON, dat is, *Verfcheyden*, *Meenigvuldig*, of ook *Weerfchijn* Vertaalen; fchijndmen hier niet zoo-zeer, Een Rok van Fijn Linnen; uyt de Stoffe die Gen. 41: 42. שש, *Schez* of *Byffus* genoemd word, te konnen verftaan, noch tot de *'t Zitze* te moogen betrekken; Naardien 't Hebreeuwfe woord; ציץ 'T ZITS, eygentlijk Een *Bloeme* beteekend: Gelijk zoo de Goude Plaat aan den Hoed des Hoogen-Priefters genoemd word, Exod, 28:36, in welke beteekenis van *Bloemwerk*, het woord *'t Zitze*, Dat zijn Ooftindize Gefchilderde Kattoenen, kan af komftig gehouden worden; waar van hier naa. Hoe het daarom mag zijn; dit fchijnd egter vaft-te ftaan, Dat Mofes van een afgezonderd Kleed fpreekt, Dat zoodaanig van de gemeene Dragt der andere Zonen afftak, Dat zijn Broeders zulx tot Voedzel van haar Nydigheyd en Haat ter-hand genoomen hebben. Gelijk dan ook deezen Rok de middel geweeft is, Dat zijn Broeders een groove Leugen verzonnen hebben, om haaren Vader te Bedriegen, en te-gelijk haar Mifdaad te bedekken: Dewijl hem dusdaanig-een Cierlijken Rok, fchoon met Bloed befpat, niet en is konnen Onkundig zijn: Waar toe geen andere zoo wel pafte. Dus hebben zommige Joden vergeefs Gedroomd, Dat dit een Priefterlijk Kleed geweeft is. En Filo de Jode heeft zig meer Belachhelijk als Prijffelijk aangefteld, als hy uyt Jofefs *Veelverwigen Rok*, al Zinfpeelende heeft willen leeren; Dat de veelvoudige neerftigheyd des Bedrijfs, met Voorzigtigheyd doormengd, de Kleedinge van een Voortreffelijk Man zijn. In diergelijke ver-gezogten meeninge heeft ook Gregorius gezeyd, Dat een lang Kleed, een uytdrukkinge is, van de Volharding des Weldoens ten eynde-toe. Doch laat ons van die Viezigheeden aflaaten, terwijl'er geen blijken zijn, Dat de Godvrugtige Vaders dufdaanige dingen hebben in 't zin gehad: Maar de goede Jakob, heeft dit Pronk-Kleed aan zijn Zoon vergund, Op dat hy door zulken Cieraad, zijne byzondere geneegentheyd betuygde. Ook zal hy ongetwijffeld, geenzinds voorzien hebben, Dat de andere Broeders, dat zoo Euvel zouden opneemen; terwijl hy miffchien, de Goede Geneegentheyd van zijn Zoons Broeders, naa de zijne af-mat. Maar inden hy zijn byzondere Liefde niet zoo zeer in Jofefs uytwendig Kleed uytgelaaten, als wel in zijn Hert verborgen gehouden had, Hy had voorzeeker zijn andere Zonen minder in 't Oog Gequetft, en zijn Geliefd Kind, niet zoo-zeer een prooje van derzelver Afgunft gemaakt. Zoo dat zommige Uytleggers dit op reekening van Jakobs Misverftand hebben aangefchreeven. Want als de rijkelijk-uytgedofte Jongeling hier door alzinds in 't Oog liep; heeft den Haat zoodaanig de overhand op haare Gemoederen genoomen, *Dat zy hem voortaan niet meer* Vreedelijk *konden Toefpreeken*, Gen. 37:4. Dat is, niet Toefpreeken, *Tot*, of *Ten Vrêêde*: Ziende moogelijk op de gewoonte der Ouden, die ook by de Joden in gemeen gebruyk was; welke in d'Ontmoetingen, elkanderen *Den Vrêêde* plagten te Wenfchen. Waarom de Arabife Overzetter in deeze plaatze, van Jofefs Norffe Broeders zeyd; *Zy konden hem niet Groeten.* Zoo dat het fchijnd, Datze Jofef met Harde en Barffe woorden Toegefnaauwd, en daar door haar Gequetfte Gemoederen te kennen gegeeven hebben: Want *Uyt den Overvloed des Herten fpreekt de Mond*, Matth. 12: 34. Waar toe moogelijk veel zal geholpen hebben, Dat zy door 't Voorregt van Ouderdom, en meerder Ondervinding in de Vee-Wey-

Jofefs uytfteekende Kleeding heeft den Haat zijner Broeders te meer gaande gemaakt.

Zoo datze met hem niet in vrêêde konden fpreeken. Gen. 43:23. Judic. 6: 23. en 19: 20. 1 Sam. 25: 6. 2 Sam. 18:28. &c.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Weydinge haar Gezag veel Straffer in de Onderwijzinge, omtrent Josef zullen geoeffend hebben, als de Leerzaame Inborst van zijn Bereydwillig Gemoed wel toeliet: Ten minsten het schijnd, Dat de uytgangen der Goddelijke Voorzienigheyd hier haar beginzel genoomen hebben. Zoo dat het Pronk-Rokje van den Goed-aardigen Josef, hem eerst Nyd, en Ballingschap; daar naa, Heerschappye, en te-gelijk zijn Vaders Aftogt naa Egipten, met al wat daar op gevolgd is, te weege bragt. Het is voorzeeker een fraaye Gissinge van Abrabanel, wanneer hy bedenkelijk houd, Dat dit, onder anderen de Broeders teegens Josef booven-maaten heeft aangekant, Dat zy hem verdagt hielden, Dat Jakob in zijn Gemoed beslooten had, aan Josef (om dat hy uyt Rachel Gebooren was, welke hy booven zijn andere Vrouwen Beminde;) het Erf-Regt der Eerst-Geboorte toe-te eygenen; zoo dat hy even-zoo, al zijn andere Broeders daar in zou onderscheppen, als Jakob zelve, zijn Broeder Esau was te-vooren gekoomen: 't Geên haar swaar op 't Hert lag, en ongemakkelijk te verdouwen viel. En niet alleen dit, Maar Josef *Droomde ook Eenen Droom, dien hy zijn Broeders vertelde; dies Haateden zy hem noch te meer*, Gen. 37:5. Waar uyt te zien is, Dat Josef door het verhaalen van deezen, en zijnen anderen Droom, niet dan Olye in het Vyer gegooten heeft; zoo dat de overdenking daar van, de Vlam van den Haat der Broederen maar des te heeviger aan 't Branden hielp. En zoo by-naa een geheel andere uytwerkinge omtrent Josef had, als het Opschrift aanduyde, Dat eertijds te Krakouw naa deezen zin in 't Hoogduyts te leezen stond;

Andere reden die Josef den Haat van zijn Broeders konden op den Hals haalen.

Josef inzonderheyd om zijnen Droom gehaat.

Brande de Nyd, gelijk het Vyer,
Het Brandhout was dan niet zoo Dier,

Maar nu waaren ook de Droomen dien hy aan zijn Broeders Vertelde, zoodaanig; Dat de Eerste genoomen was, uyt de Aarde; naamelijk van *Kooren-Aaren* en *Schooven;* die hem zoodaanig waaren vertoond; Dat als Josefs Broeders die op 't Veld gebonden hadden; zijn *Schoof Regt-op overend*, doch de *Schooven* van zijn Broeders, niet alleen *Ronds-om de zijne* stonden, maar zig ook scheenen daar voor *Needer te Buygen;* dat is, Zy stonden met het Gebonden onderend, wel op de Stoppelen geplant, maar de Hoofden of Toppen der Halmen, *Boogen zig voorwaarts over.* De Tweede Droom was genoomen, van den Heemel of Heemelze Ligten; naamelijk van de Zon, Maan en Elf Sterren; welke haar in zijnen Droom, voor hem scheenen needer te Buygen. Voorzeeker zal den eersten Droom een Voorzeggelijke aanduydinge geweest zijn; van de Voorraad des Koorens in Egipten, werwaards d'Israëliten uyt Jakobs Stam-Huys; door Schaarsheyd van Brood, genoopt, heenen-trekken en zig aldaar aan Josef Onderwerpen zouden. Want zoo zeyd het Verhaal van den Droom; *Zy waaren Schooven Bindende in 't midden des Velds*, Gen. 37:7. Maar Schooven te Binden, is een werk van den *Oogst*, en den *Oogst* beteekend de *Laatere Tijd* of *Eynde*, Psal. 126:6. Matth. 13:39. Apoc. 14:15. En alzoo vertoonde den Droom, niet *De Teegenwoordige* maar de *Toekoomende* Eere, welke Josef hebben zou naa veele Daagen zijner Droefheyd. Die Vervuld wierd, wanneer zijn Broeders naa Egipten om Kooren reysden; En *Ronds-om hem stonden* en zig voor hem *Neederboogen;* gelijk hy van haare Schooven Gedroomd had, Gen. 42:6. En alhoewel den tweeden Droom, dezelve Voorzeggingebevatte; wasse nogtans daar in meerder uytgebreyd, Zoo dat onder de Naam van *Zon* en *Maan*, dien hy te-gelijk met *Elf Sterren* zag, ook de Ouders van Josef niet duysterlijk verstaan wierden. Voorwaar Achmes, heeft uyt de Wijsheyd der Persen en Egiptenaaren, hier moogelijk niet quaalijk ter snê geleerd; *Dat zoo ymand Droomd, dat hy over de Sterren Gebied; hy voorzeeker een Heerscher over alle Volken zal worden.* En het zal moogelijk niet heel mis-

De Verneedering van Josefs Broeders hoe in den Droom van Josef, door Schooven op 't Veld verbeeld. Gen. 37:7.

Gen. 37:9.

Hoedaanigen Voorbeduyding in deezen Droom te bespeuren is.

Josefs tweeden Droom van Elf Sterren, en Zon en Maan.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

mis-getast zijn, bedenkelijk te houden, Of deeze waarneeminge niet uyt een erfgerugt van Josefs Droomen ontleend is. Of by-aldien dusdaanige Gedagten, een veel-Ouder Oorsprong hebben; zoo dat men te deezer tijden, daar op agt-nam, het kan ons geen ander Denkbeeld inboezemen, als dat het dan ook door deeze voorkennis kan gebeurd zijn, Dat de aanduydingen deezer Droomen, zoo ligt om Verklaaren waaren; datze niet alleen terstond van Jakob, maar ook van zijne Broeders konden Uytgeleyd worden. Doch de Neuswijze Bet-weeters vraagen hier, Door wat wijze van Inbeeldinge het heeft konnen gebeuren; Dat ymand zoodaanigen *Neederbuyging der Zonne, Maane en Sterren* in de Zinnen konnen vallen, daar van te Droomen? En in wat voegen, de maniere van het Neederbuygen deezer Hemelze Ligten, te Verstaan en te Verklaaren zijn? Filo de Jode, zeyd, Dat het Josef zoodaanig toegescheenen heeft, als of hy de Zonne, Maane en Sterren, van booven uyt den Hemel, had zien tot hem needer koomen: Zoo datze als beneeden aan zijne Voeten scheenen te daalen; en terstond weederom tot haare plaatze opklommen. Hoedaanigen beweeging niet onvoegzaam, Een aanduydinge van Onderwerpinge heeft te kennen gegeeven; Gelijk dat buyten verder uytleg openbaar is. Onder-en-tussen is de Vergelijkinge van Josefs Broeders met de Sterren, niet geheel buyten den Haak, naardien het Zaad Abrahams, van weegen de Meenigte, die uyt deze *Sterren*, Dat zijn de Zonen Jakobs, voortkoomen zouden; by de Sterren vergeleeken worden; Gen. 22:17. Onder welke dan Jakob en zijn Vrouw, De *Zon* en de *Maan* waaren. Maar met hoedaanigen gesteldheyd des Gemoeds, de Broeders ook den Droom van de Schooven, hebben aangehoord, magmen uyt haar antwoord afneemen: Waar toe zeekere Vraag genoeg scheên. Want op datze zig verbolgen, en egter als Goede Uytleggers van zijn Droom aanstelden, zeggenze; *Zuld gy dan gantzelijk over Ons* Regeeren? *Zuld gy t' eenemaal over Ons Heerschen*? Dus Snaauwagtig spreekenze; en niet anders voorwaar, als of Moses een-en-dezelve zaak, uyt de Mond van veele, die elk haar eygen drift opvolgen, had willen te kennen geeven. Want *Regeeren* is *Heerschen*; en *Heerschen* is *Regeeren*. Doch zoo voegt'er elk het zijne toe, en naar hy best de drift van zijn Spijtig Hert kon uytbraaken. Ten zy moogelijk ymand zig liever aan de zingeevinge der Gemeene Latijnze Overzettinge wil houden, welke zeyd; *Zuld gy dan onzen Koning zijn? Of zullen wy onder uwe Magt weezen?* Doch 't zy hoe men 't neemd; zy schijnen genoeg te Ontkennen; *Dat hy niet over haar en zou Regeeren, 't ging zoo 't ging.* Maar naardien Moses duydelijk zeyd, (Gen. 37:8.) Dat de Broeders Josef noch des-te-meer Haateden, *Om zijne Droomen en zijne Woorden*: Isset wonder, Dat de Joden, deeze plaatze, daar van *Josefs Woorden* gewag gemaakt word, tot het *Quaad Gerugte* betrekken, dat hy van zijne Broeders, aan de Vader Jakob had overgebragt. Jaa, Abrabanel is van gedagten, Dat de Broeders de Droomen van Josef, voor ydele klap, en voor zaaken van geen belang hebben aangemerkt. Dus spreekt hy'er van; *Het is waarschijnelijk, Datze hem Bestraft, en zoodaanig bejeegend hebben, als of hy deezen Droom verzierd had, om haar te tergen: Ten minsten hebbenze het daar voor gehouden, Dat hy'er vry wat van 't zijne bygelapt heeft. Het geene dan ook de reden is, Dat zy hem, Een* Meester-Droomer *genoemd hebben*, Gen. 37:19. Te weeten, *Om dat hy deeze Droomen zelfs Bedagt had, en daar meede als een Meester in dat stuk, naar zijn believen wist om-te springen.* Booven-dien, is hy ook van zijn Vader zelfs, over 't Verhaal van den tweeden Droom bestraft; want Jakob heeft tot hem gezeyd: *Wat is dit voor een Droom dien gy Gedroomd hebd? Zullen wy dan gantschelijk koomen, Ik en uwe Moeder, ende uwe Broeders, om ons voor u ter Aarden te Buygen?* Zoo spreekt de Oude Vader. Maar naardien Rachel, de Moeder van Josef, doe al Gestorven was; staat'er t' Onderzoeken, Wie doch Jakob, hier onder de Naam van *Moeder* verstaan heeft? De Joden, gelijk

Josef over zijn Droomen van de Broeders Bespot en Veragt.

En zelfs ook van zijn Vader Bestraft.

Hoe Jakob hier van Josefs Moeder

heeft konnen gewag maaken, daarze reeds Gestorven was.

uyt Jarchius vernoomen word, twijffelen niet, Of Jakob heeft hier op Bilha gezien, die Josef in de plaatze van Rachel, zeederd haar Dood, Opgevoed, en als zijn Moeder waar-genoomen had. Gelijk in zulker Manieren ook by Plautus, een *Moeder* genoemd word, die een Kind met haare Borsten Zoogd. Andere meenen, Dat de Vader den Droom weederspreekt, Op dat hy aan Josef, zijn Hooveerdige Inbeeldingen, eensdeels intoomde en uyt het hooft stak; en anderdeels, Op dat hy daar door verhoede, Dat den Haat van zijne Broeders aangroeyde: Zulx hy dan naar deezer meeninge heeft willen zeggen; *Door*

Bedenking over Jakobs bestraffing aangaande zijnen Droom van de Zonne en Maane.

de ZONNE, *moet Ik, en door de* MAANE *uwe Moeder verstaan worden: Maar nu, uwe Moeder is Gestorven; en zoo ziet gy wel, Dat uwen Droom gants Ydel, en t'eenemaal Dwaalziek is.* 't Geên ons niet heel onbedenkelijk voorkomd, als men op de aanvang-woorden van Jakob let; daar hy zeyd; *Wat is dit voor Een Droom?* En zulx noch wel zoo veel te waarschijnelijker, dewijl'er Moses by doet, Dat hy hem onder *Bestraffinge* toesprak; overdenkt Gen. 37:10. Abrabanel heeft Dry Bewijsredenen, uyt deeze woorden; (*Ik en uwe Moeder, ende uwe Broeders,*) teegen de Droomen van Josef in-agt genoomen: Dewijl die zoodaanig gesteld zijn; als of de Goede Vader wilde zeggen; *Wat Ydel voorgeeven van Droomen is dit?* Hoe zal *Ik*, daar ik *uw Vader ben, koomen en Buygen my voor u Needer?* Of *zal het uwe Moeder doen die Gestorven is?* Of *uwe Broeders die uw Haaten?* Ziet daar ô Jongeling! *Noch Ik, noch uwe Moeder, noch uwe Broeders zullen koomen: En daarom is uwen Droom Ydel.* Dit zeyd Abrabanel. En Lyranus heeft die Uytlegginge als zeer Fraay en Verstandig omhelst. Nogtans ontbreeken

Of Jakob hier Bilha als Josefs Moeder heeft aangemerkt.

geen goede Schriftgeleerde, die de eerste Verklaaringe beeter houden; te weeten, Dat Jakob hier door de *Moeder*, Bilha verstaan heeft. Invoegen deezen Droom, zeer waarschijnelijk haar opzigt had, op het gantze Stam-Huys van Jakob, zoo als het in die Tijd zou gesteld zijn, als Josef zou Verhoogt weezen in Egipten; en Jakob met zijn gantze Huys derwaards Reyzen. Andere neemen hier Lea voor Josefs Moeder, die thans noch in 't Leeven,

Andere agten dat'er Lea Verstaan word; of haar Perzoon in haare Kinderen.

de plaats van eygen Moeder, over al de Zonen Jakobs bekleede. En schoonze Dood was, als Josef in Egipten Verhoogd was, heeftze zig ten minsten in haare Zonen, Voor Josef Needergeboogen; even als Rachel meer dan 1600 Jaaren naar haar Dood, haar Kinderen Beweend heeft, Matth. 2:18. Doch gelijk ten laatsten ook, den Zone Benjamin in Egipten gekoomen, en zig voor Josef heeft Needergeboogen, Gen. 43:26. alzoo heeft ook Rachel, die Josefs eygen Moeder was, haar op dezelve wijs in haar Zoon, Needergeboogen, en den Droom van de MAANE als *Zijne Moeder*, en te-gelijk de Verklaaringe van Jakob waar-gemaakt. En of schoon Josef thans heel geen Moeder gehad heeft, heeft de waarheyd nogtans konnen blijken; dewijl hem Godt zoodaanigen Waardigheyd heeft willen belooven, Dat niemand in het Huys van Jakob, zou uytgezonderd zijn, die niet voor hem en zou Needervallen: Naamelijk, by-aldienze in het Leeven waaren. Welke Teegenstellinge eenig ligt schijnd toe-te brengen, aan 't geene Jakob van *De Moeder* rept. Dat nu al Josefs Broeders, zig voor hem hebben Needergeboogen, is uyt Moses Verhaal vast en zeeker. Maar aangaande zijn Vader, die ten tij-

Hoe Josefs Droom in zijn Vader als de Zonne onder Elf Sterren Vervuld is.

de van Josefs Verhooginge in Egipten, noch by 't Leeven was, daar van leest men niet, Dat hy zulx op zijn aankomst in Egiptenland, gedaan heeft. Wat zullen wy hier dan zeggen? Is dan Josefs Droom quaalijk uytgevallen? Of zullen wy liever een waarschijnelijkheyd bybrengen? Jaa, zoo willenwe altijd gezind zijn in Donkere en Twijffelagtige dingen. Dus meenenwe dan, Datter naauwelijx aan-te twijffelen is, of Jakob zelf in Egipten koomende, heeft in den Zone Josef, De Onder-Koninglijke Waardigheyd erkend, waar toe hy zoo Verdienstelijk Verheeven was: 't Geên hy dan naar de wijze van Eerbewijs in die Landen gebruykelijk, ook heel waarschijnelijk door eenige Buyginge gedaan, en den Droom alzoo heeft Waar-gemaakt. Daar-en boo-

ven

ven leerenwe ook uyt de H. Historie, Dat Jakob door zijne Zonen, dien hy naar Egipten afzont, (niet weetende dat den Opziender van des Konings Kooren-Schuuren, zijn eygen Zoon was;) allerhande Eere, als in zijnen Naam heeft doen bewijzen; als doe ter-tijd aan zoodaanig-Groote Persoonaadjen, van de Mindere gebruykelijk was te doen. 't Zelve schijnd ook hier door bevestigd; Dat de Broeders, wanneerze in Egipten van Josef gevraagd wierden, Of haaren Vader noch in 't Leeven was? zy waarlijk niet anders geantwoord hebben, als ofze onder d'aanbieding van des Vaders Onderdaanigheyd, haar zelven in zijnen Naame voor hem Neederboogen: Want alzoo antwoorden zy, en alzoo doen zy, zeggende; *Het is wel met* uwen Knegt *Onzen Vader:* En zy Neygden het Hooft, *En Boogen zig Needer*, Gen. 43:28. En dat zulx niet ongehoord, noch zonder weergaa is; Daar van geeft ons A. Gellius, een Voorbeeld aan zijn II[de] Boek: Naamelijk, Dat het te Roomen, een-maal door Raad-besluyt is afgedaan, Dat de Ouders, wanneer haare Zonen hen in Waardigheyd te-booven gingen, zy dezelve geen behoorlijk Eerbewijs mogten weygeren.

Als het nu onder-en-tussen zoo geschaapen stond, Dat Josef van zijn Broeders Gehaat was, heeft Jakob vast met het Overleg van bey zijn Zoons *Droomen* geworsteld; als die voor hem-zelven, ook met Goddelijke Droomen was bezogt geweest; waar van hy de Vervullinge gezien had, Gen. 28:12. en 31:10. Zoo dat ook zelfs die van Laban, hem ten-goede waaren overgekoomen, Gen. 31:24.42. Invoegen, hy daar uyt, veel-meer reeden vond, zijn Zoons Droomen, Bedenkelijk te houden; (want *Hy Bewaarde deeze zaake* zeyd Moses, Gen 37:11.) dan dat hy die, naar d'heedensdaagze waan, geheel-en-al zou verworpen hebben; gelijk ons gemeen Spreekwoord zeyd;

Past op geen Droom het is Bedrog,
Zoo ist geweest, en zoo ist noch.

Dus isser dan geleegentheyd opgedonderd, Dat de Zonen van Jakob, de Pylen van haaren Haat, op Josef hebben beginnen los-te schieten; Zoo datze haaren Broeder, naar een gedreygd Dood-Vonnis, dat te-niet liep, op Prijs stelden, en voor weynig Geld, aan de Vreemdelingen Verkogten. Wie zag ooyt de Nyd, tot zulk-een uytbundige Onmenschelijkheyd onder Broeders uytgeborsten? Waar omtrent het zig dan aldus toedroeg: Ter-tijd dat de Zonen Jakobs, de Kudden omtrent Sichem Gaa-sloegen, gebeurdent, Dat de Goed-aardige Vader, zijnen Zone Josef, (moogelijk al-te kleyn agtende den Haat welkze teegen deezen Jongeling hadden,) derwaards zond, Op dat hy naar haaren Welstand vernam: Weynig Og-arm! denkende, Dat hy dit Onnoozel Schaap onder de Wolven zond; En dat deeze Bezendinge zoo slegten uytgang hebben zou? En hier hebben eenige, niet onbedenkelijk gelooft, Of Jakob heeft naar de Welstand van zijne Zonen omtrent Sichem doen verneemen; Om dat hy bekommerd voor Weederwraake was, weegens de Verraaderlijke Neerlaag die Simeon en Levi, over de Sichemiten, om de Schennis van haar Zuster Dina, begonnen, en de rest zijner Zonen voltrokken hadden, Gen. 34. Doch Josef, meer door de Kinderlijke Gehoorzaamheyd genoopt, als Stug en Steeg weegens zijn Broeders Wangunst, volvoerde flux het Vaderlijk Bevél, en schikte hem op Reys; terwijlen Jakob Goedsmoeds en niets Quaads van zijne Zonen verwagte. De hupze Jongeling dan, uyt het Dal Hebron tot in de Velden by Sichem gekoomen, vond hyze niet; en egter zijn Vader niet Onverrigter-zaaken willende thuys-koomen; Dwaald hy langs de Velden Herwaards en Derwaards, op dat hy zijn Broeders vinden mogt. In deeze Omdoolinge ontmoet hem een Man, (dien de Neuswijze Joden, Een *Engel*, en met Naamen GABRIEL noemen,) dien hy naar zijn Broeders vraagd. Den Man antwoorde, Datze haare Weyde verleyd

Josef tot zijn Broeders gezonden, komd door hun Raadslag in Lijfsgevaar.

Wat de reeden van deeze bezending kan geweest zijn.

Josef mist zijn Broeders omtrent Sichem en gaatze zoeken naar Dothan.

leyd hadden, en met de Kudde opgebrooken en naar *Dothan* gereyst waaren: Welke Stadt omtrent Twaalf Mylen van Samaria, en als eenige gissen, Agt Engelze Mylen van Sichem geleegen was: Alwaar naaderhand, Elizëus de Profeet verkeerde, 2 Kon. 6: 13. Strax begaf hem Josef derwaards, en ontzag niet zoo veel wegs af-te leggen, en 's Vaders Gebod, dat zig alleen tot-aan Sichem strekte, zoo-veel verder uyt-te rekken: Want hy en wilde niet als een Steyl-Oor doen, die gemeenelijk meer de Letter, dan de Geest des Gebods in-agt neemen; maar zijn Broers Opzoeken, op dat hy zijn Vader wat Goeds van haar, en van de Kudde thuys bragt, gelijk de Boodschap lag. Aldus quam hy in de Landstreeke van Dothan; zonder dat hem de Vreeze van al wat tussen hem en zijn Broeders voorgevallen was, eenig Argwaan inboezemde, waar door hy te rug gehouden wierd. Want by-aldien hem het minste Quaadvermoeden op de Leever geleegen had; hy had zig ligtelijk by zijn Vader konnen Verondschuldigen. Voornaamelijk, nu hyze by Sichem niet gevonden had: Doch nu hy verder ging als hem woordelijk belast was, heeft hy waarlijk 't Voorbeeld, van een prijswaardigen Zone vertoond.

Josef van zijn Broeders in Dothan Bespot en Raadslag gehouden om hem te Dooden. Gen. 37: 18, 19, 20.

De Broeders, Josef van-verre in 't Veld ziende op haar af koomen, stellen niet uyt, flux een snooden Raadslag teegens hem te berokkenen, Op datze hem vankant hielpen. *Ziet daar*, zeyd d'een tot d'andere, *Daar komd de Meester-Droomer aan; Kom, laat ons hem Doodslaan, ende hem in een van deeze Kuylen werpen; en wy zullen zeggen*, Een Boos Dier heeft hem Opgegeeten: *Zoo zullen wy zien wat van zijne Droomen worden zal.* Zoo spreekenze, en zoo klakkeloos vallen haar deeze Bloeddorstige woorden uyt de Mond; terwijlze Ons, de Ooren doen dreunen van Schrik.

En zulx op-datze te zeekerder zijnen Droom en Heerschappye te leur stelden.

Want op datze zijn Droomen te-niete maakten, en hy alzoo geenzinds over haar Regeeren zou; willen zy deezen *Gedroomden Koning*, den Hals breeken, en alzoo teegen zijne Heerschappye zeeker zijn. En dat zy Josef hier, *Een Meester-Droomer* noemen, kan ook hier op gezien hebben; Dat hy zig-zelven door deeze Droomen, *Meesterschap* en *Heerschappye* beloofde. Doch 't schijnd dat Abrabanel het beeter geraaden heeft; als hy meend, Dat hy Een *Heer van Droomen* geheeten is; *Om dat hyze zelfs Verzierde, en naar zijn eygen zin stoffeerde.* En zy dit derhalven ook niet zonder *Bespottinge* zeyden; gelijk zijne Broeders hier naar, *Meesters der Pylen*, dat zijn, *Konstige Schutters* genoemd worden, Gen. 49: 23. Hoe het daar meede mag zijn, Dit schijnd nogtans uyt deêze haare Verfoeyelijke Raadslag wel zeeker, Dat zy hem niet alleen *Een Droomer* genoemd, maar hem ook voor een *Ydelen Droomer* gehouden hebben; of ten minsten het daar-toe hebben zoeken te brengen, dewijl zy hem wilden om den Hals brengen, Op dat de Dood, de Ydelheyd van zijn Droomen ontdekken en uytkrijten zou. Gelijk dit Punt-Digtje niet on-eygen aan twee zijden steekt;

De Tijd brengd Waarheyd voort, de Waarheyd Haat en Nijd;
Den Haat dan by gevolg; is Kinds-Kind van de Tijd.

Onder-en-tussen is dit een Grouwzaame Onderneeminge der Broederen geweest; waar meede zy haar niet zoo-zeer teegens Josef, als wel teegens Godt hebben aangekant: Zoo dat het den Oud-Vader Gregorius gelust heeft, dit Schelmstuk door een Zinrijke reeden-wisseling, tot Beschaamens-toe, door-te strijken.

Fraaye reeden van Gregorius hier over.

Hier zeyd hy, *voerenze den Wille Gods uyt*, *terwijlze Raadpleegen om dezelve te veranderen. Zy Vervullen de Voorzienigheyd van den Almagtigen; wanneer zy zijnen Raadslag poogen teegen te gaan.* Jaa zy zijn *Hem Gehoorzaam*; *terwijl dit niet zelden alleen tot zijn Voorbeschikking bequaam is*, *Dat de Menschen hem de Voet zoeken Dwers te zetten. Zoo dat het deeze Broeder-Moorders gegaan is als Salomon zeyd*; Prov. 19: 21. *In het Herte des Mans zijn veele Gedagten*, *maar den Raad*

des

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

des Heeren zal beſtaan. Dit komd voorzeeker net ter-ſné: Want de Broeders hadden Beſlooten, Joſef van-kant te helpen; maar Godt, om hem te Verheffen; gelijk het geſchied is. De neerſtige Jood Abrabanel, meend met andere Rabbijnen, Dat alleen Simeon en Levi, den Raadſlag om Joſef 't Leeven te neemen, hebben voortgebragt. *Onze Wijze Meeſters*, zeyd hy, *hebben Geleerd, Dat die Broeders, welke gezeyd hebben*; Kom-aan laats ons hem de-Reſt geeven, *Simeon en Levi zijn geweeſt. En geeven'er deeze reeden van*: Wy „ zien *zeggenze*, uyt de H. Hiſtorie, Dat den Haat van Ruben en Juda, niet „ volkoomen is geweeſt; als meede dat de Zonen der Dienſtmaagden, geen„ zinds by d'andere in Agtinge waaren; welke ook, om dat Joſef by haar Op„ gevoed was, hem niet ligtelijk aan 't Leeven wilden taſten. Derhalven re„ ſteerd'er te beſluyten, Dat het Simeon en Levi geweeſt zijn: Die, gelijk„ ze te-vooren eens-loefs, op de Sichemiten aangevallen en haar Gedood had„ den, nu ook weynig werk gemaakt hebben, haar eygen Broeder om-den „ Hals te brengen. Dit zeyd Abrabanel. Maar dat deeze meeninge op een bedriegelijke grondveſt ſteund, is haaſt te zien, als men aanmerkt, Dat de H. Hiſtorie, in 't noemen der Broederen, gants geen Onderſcheyd maakt. Alleen ſluytze Ruben aangaande den Raadſlag uyt, terwijlze Verhaald, Dat de andere daar meede beezig waaren. Booven-dien iſſer nergens blijk, Dat den Haat van Juda en Ruben niet volkoomen is geweeſt; want het Getuygenis Gen. 37:4. (Daar zy hem *Alle ſchijnen te Haaten*,) leyd daar veel-eer teegens aangekant. Gelijk dan ook de grond-Oorzaak van deezen Haat, naamelijk het byzonder Voorregt der Vaderlijke Liefde teegens Joſef, aan al de overige Broeders gemeen was. En ſchoon de Zonen der Dienſtmaagden, by haar Kleyn-Geagt waaren, doet zulx niet ter zaake, om te beletten, Datze ook niet meede, aan de quaade Raadſlag haar Zegel gehangen hebben: Waar in Joſefs ommegang met haar, hem weynig beſchermde. Laat'er ons byvoegen, Dat moogelijk de zin-aanduydinge der *Elf Sterren* in Joſefs Droom, een flaauwe Schets der Straffe is konnen zijn, van haar algemeen begaane Miſdaad, waar toe haar den Nyd vervoerd heeft. Doch dits een Giſſinge.

Joſef is waarſchijnelijk van al zijn Broeders Gehaat.

Naauwelijx was de Bloed-dorſtige Raadſlag, haar Trouwelooze Lippen ontglipt; of ziet daar, Ruben *Verloſt hem uyt haare Hand:* Maar hoe zulje zeggen, *Uyt haare Hand*; daar hy noch niet eens Gegreepen was? Neen; maar terwijl den Onnoozelen vaſt naaderde, zeyd hy; *Laat ons hem niet aan't Leeven Slaan.* (Ey-lieve!) *Vergiet geen Bloed*, Gen. 37:21, 22. Dus zet hy zig in de Breſſe voor zijns Broeders Leeven; eenſdeels door geweld van Nood, anderdeels uyt Vreeze voor de Vaderlijke Gramſchap, die op hem, als de Oudſte, ongetwijffeld wel het ſwaarſte had mogen vallen. Waar toe hem moogelijk ook de Vroegende Gewiſſe, van zijn voorige Miſdaad met zijn Vaders Bywijf Bilha, zal Verſchrikt hebben, om niet zoo onbezuyſt voor-te vaaren, met het eene Schelmſtuk op 't andere te hoopen. Nogtans geeft hy zoodaanigen Raad aan zijn Makker-Broeders, Dat hy wel tot het verderf van Joſef toeſtemd; maar egter af keerig ſchijnd, van zijns Broeders Bloed te Vergieten. Waar door hy dan de Uytvoeringe van deeze Schandelijken Bloed-raad, van-kant zet. Hierom zeyd hy, *Laat ons hem niet aan het Leeven Slaan.* Of als andere, meer naar de eyge beteekenis van 't Hebreeuwſe woord, leezen; *Laat ons zijne Ziele niet Slaan*, of *Dooden.* De Grieken zetten; Laat ons hem niet *In de Ziele Slaan.* Het Slaan der Ziele zeyd Jarchius, beteekend *De Dood.* En Auguſtinus, met onze Kantteekenaars merken hier zeer-wel aan, Dat de *Ziele* dikmaals voor het *Leeven* geſteld word. Zoo ſtaat'er Job 2:6. *Zijne Ziele zuld gy niet Aanraaken.* 't Geên onze Overzetters Vertaalen; *Verſchoond zijn Leeven*, dat is, *Gy zuld hem niet Dooden.* En zoo word het ook gevonden, Gen. 19:17. Aldus Bid dan Ruben, Datze 't Leeven van Joſef voor als noch, willen ſpaaren, of ten minſten, Datze zelfs geen Beuls van haar Broeder wilden zijn. Nogtans meend

Ruben wil Joſefs Leeven verſchoond hebben.

En wat hem moogelijk hier zoo Vroom maakte.

Ziet de Kantteekenaars over deeze plaatze.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

hy 't genoeg met haar allen Verkurven te hebben, om niet Ongeſtraft haar handen t'ontkoomen. Ten zy moogelijk ymand uyt het Getuygenis van Moſes, *vers* 22. wilde denken, Dat hy dit als een Uytvlugt bedagt heeft, om de Gramſchap der andere Broeders, eenigzinds te voldoen. Even als de Stadthouder Pontius Pylatus, den Onſchuldigen Jeſus, den Boozen Joden te-geval, *Wilde doen Geeſſelen, en dan Los-laaten.* Dus houd hy haar een anderen Raadſlag voor, en zeyd; *Werpt hem in deezen * Kuyl, die in de Woeſtijne is.* Naamelijk in zoo een diepen Put, dat hy'er niet kan uytkoomen. 't Geên, hoe Onbarmhertig gedaan; nogtans de ſchijn had, van een veel-minder Wreedheyd. Gelijk het ook waarlijk in het voorneemen van Ruben ſchijnd geleegen te hebben, zijn Broeder by het Leeven te behouden; naardien Moſes hem naar de Voorſlag van den Put, andermaal doet zeggen; *En legget doch de Hand niet aan hem*: En dezelve H. Schrijver, doed'er ook als een reeden van zijn Raadſlag, by, Dat hy zulx deede; *Op dat hy hem uyt haare Hand Verloſte, om hem tot zijnen Vader weeder-te brengen.* Dit van Abrabanel aangemerkt, heeft gemeend, Dat Ruben dit tot *Een harde Beproevinge* in 't werk wilde ſtellen; als of hy door deezen Raadſlag, al zijn Broeders zogt wijs-te maaken, Dat by-aldien hy in deezen Put geworpen wierd, het ligtelijk openbaar zou worden, Of zijn Droomen, uyt Godt waaren of niet? Want indienze uyt Godt waaren, zou Godt hem ongetwijffeld uyt den Put Verloſſen, Op dat aan de Vervulling zijner Droomen geen Mangel was; en zoo niet; was het billijk, Dat hy wat zagter Straf als de Dood, in de Put leêd. Ziet zoo Verklaarent zommige Joden. Maar het Spreekwoord heeft al van over-lang gezeyd;

* of Put.

Joſef tot de Put Ver-Oordeeld.

En waarom zulx van Ruben voorgeſlaagen?

Het is geen Vriend, maar Guyten-Trek,
Die Dekt met Vlerk en Byt met Bek.

Doch de H. Schrift, wanneer zy het voorneemen van Ruben ondekt, Ontſchuldigt hem zoodaanig van het Dood-Vonnis, Dat hy niet en ſchijnd gewild te hebben, dat zijn Broeder aan-een-Kant quam; terwijlze genoegzaam verhaald, Dat hy op deeze wijs, haar Bloedgierige Handen ontquam; 't geên hier voor alle-dingen te doen ſtond: Vergelijkt zijn naader Betuyginge, Gen. 37: 22. Zulx zy niet en ſchijnen te miſſen, welke meenen, Dat Ruben in deeze haaſtige Raadſlag, alleen op Tijdwinninge uyt-was. Gelijk den uytſlag ook geleerd heeft, Dat deeze Daad, 't Behoud van Joſefs Leeven was. De Broeders door 't Gezag van Rubens Ouderdom, van haar voorneemen omgezet, Stellen vaſt, Joſef in de Put te werpen; en zulx miſſchien wel zoo veel te ligter, als zy hoopten, Dat hy dus-doende, om-een Luchje raaken zou, naar datzer quanſwijs, haare Handen hadden afgetrokken. Ziende op de Vermaaninge van Ruben, als hy zeyde, *En legt de Hand aan hem niet.* Maar terſtond naaderde Joſef, en in haar Handen vallende, Pakkenze hem aan, en rukken hem flux den Veelverwigen Rok van 't Lijf, Gen. 37: 23. Welke Verhaal-woorden, de Joden zoodaanig Verklaaren; *Datze Joſef tegelijk zijn Hemd, of Hemd-Rok, en zijnen Bonten Rok, hebben Uytgetrokken.* Zoo datze hem gelijk de Struyk-Roovers pleegen te doen; Moeder-Naakt hebben Uytgeſchud. Doch het ſchijnd dat de Joden hier in yts van het haare byvoegen, dat ſcherper Snijd dan Moſes Verhaal; naardien hy niet alleen van geen tweederhande Rokken gewag maakt, maar dat hy zelfs een genoegzaame verklaaringe doet, die aanwijſt, Wat het voor-een Rok geweeſt is, die zy hem hebben Uytgetrokken; naamelijk, *Den Veelverwigen Rok, dien hy aan-had.* Deezen dan Uytgeſchud zijnde, hebbenze hem in den Put geworpen; *Een Put die leedig was, en geen Water in-had.* En naardien het uyt d'omſtandigheeden blijkt, Dat deeze Put, ten minſten zoo Diep was, dat niemand daar van zelfs weeder uytklouteren kon, voegd'er Flavius Joſefus by, Dat Joſef, door de Hand van Ruben, met een lange Koorde, daar

Gen. 37: 22.

Joſef in 't Gezelſchap van zijn Broeders gekoomen word den Veelverwigen Rok uytgeſchooten.

Gen. 37: 24.

Joſef in den Put geworpen.

daar in afgelaaten is: 't Geên hy daarom doed, op datmen door *Inwerpen*, niet en zou meenen, Datze hem Hals-over Kop, daar in gestooten hebben: Dewijl zulx ook geenzinds de middel was, om Josefs Leeven te spaaren, maar den Nekke te Breeken. Gelijk dan ook hier-toe van Ruben, een Put der Woestijne verkoozen is, die Droog en zonder Water was, Op dat hy niet en quam te Verzuypen: Dat zeekerlijk zou geschied zijn aan eenen Ingedompelden, die van alle Hulp versteeken was. Ongetwijffeld zal dit een zoodaanigen Put geweest zijn, als de Vee-Herders in de woeste plaatzen, daarze met haare Kudden gingen Weyden, pleegen uyt-te graaven, om het vallende Hemel-Water daar in te bewaaren, en haare Beesten te Drenken; welke dan te mets in heete Zomers uytdroogden, en verlaaten wierden. Gelijk dan ook eenige hier Vertaalen; *In een der Putten.* Hier is dan Josef als in een Gevangen-Kuyl opgeslooten geworden, zonder door zijn Inlaaten Beschaadigt te worden, of te konnen Verdrinken; want alzoo dagt het Ruben Goed tot zijn Oogmerk. En het heeft eenige Uytleggers toegescheenen, als of Zacharias, op den Put van Josef willende Zinspeelen, zeyd; O Sion! *Ik hebbe uwe Gebondene uyt den Put daar geen Water in en was, uytgelaaten.* Zach. 9: 11. Wat woorden van Beklag, Josef in deeze Mishandeling teegens zijne Broeders gesprooken heeft; heeft Moses niet aangeteekend. Nogtans moetmen niet meenen, Dat dit alles zoo Stommeling is toegegaan, Dat hy niet met veele Smeek-reeden, zijn Broeders Quaad voorneemen gezogt heeft te bedaaren, en haare Gemoederen door Traanen en Roepen, zelfs uyt de Naare diepte, (in welke hy niet, dan een Versmagtende Dood, door Honger en Dorst, voor Oogen zag,) getragt heeft te Vermurwen, en Barmhertigheyd te verwerven? Gewisselijk heeft hy zulx gedaan: Want alzoo betuygen zy zelfs naderhand, door het Prangen van haar Bloedschuldig Geweeten geneepen, met zoo opmerkelijke woorden, Dat het ons toeschijnd, als-ofze Moses voordagtelijk daar-toe, tot aan die plaatze had agter-gehouden. Want in Egipten van Josef, haar Onbekenden Broeder, als Verspieders gehouden, en onder Gevangenschap verpligt, om ook den Jongsten Broeder *Benjamin*, als van 's Vaders Schoot weg-te rukken, en derwaards te brengen; zeydenze d'een tot d'ander; *Voorwaar, Wy zijn Schuldig aan onzen Broeder, wiens Benaaauwdheyd der Ziele wy zaagen, Doe hy ons om Genaade Bad; maar wy en hoorden niet.* Daarom, *komd deeze Verleegentheyd over ons*, Gen. 42:21. Want het gaat den Quaad-doenders veelmaal, gelijk Euripides by Stobèus zeyd;

Van hoedaanigen gesteldheyd, deeze Put geweest is.

Die Schelmeryen steeds aan Schelmeryen hegt,
En staag t'Onduyken meend, Gods wreekende Geregt;
Bedriegt zig Jammerlijk, met zulk een Staat te maaken;
Want als de Wraake Gods eens koomen zal t' Ontwaaken,
En eenmaal 't Reeken-Boek der Oude Schulden Sluyt;
Zal hy hem al de zijnn' doen Boeten tot een Deuyt.

Nogtans en schijnd ons des Jongelings aangebooren Zagtmoedigheyd, niet aan-te kladden, Dat hy zig in deeze bedremmelde Klagte, al-te Onverlaaten heeft aangesteld; of met veele Lasteringen teegen deêze Broeder-Beulen uytgevallen is; als of hy de Lesse niet geweeten had, welke dęn Verdrukten vermaand; *Toond wieje zijd, Wanneerje Lijd*; maar dat veel-eer 't Vertrouwen op de Goddelijke Bystand, hem 't Geduld aangeraaden heeft; gelijk deeze Spreuke vermaand;

Als ymand is gants Over-Heerd,
't Is tijd, Dat hy Verdraagen Leerd.

Naar datze dan tot hier-toe, haar Wreevelig Gemoed aan Josef Gewrooken hadden, scheen 't hen genoeg dat hy dus verre aan-een Kant was: Zoo datze als

Man-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Josef in de Put Geworpen, gaan zijn Broeders goedmoeds zitten Eeten.

Mannen die hunne Zaaken wonder-wel beſchikt hadden; haar tot de Maaltijd begaaven; en zulx noch met zoo-een zaftvoerige Bedaardheyd, Datze daar-toe, als Menſchen die niets Quaads op de Leever hadden, Gemakkelijk gingen *Needer-Zitten*, Gen. 37:25. Waar uyt niet-alleen blijkt, Dat d'Oude wijs van Maaltijd houden, was *Al-Zittende* te Eeten, gelijk te zien is, Gen. 27:19. Judic. 19:6. 1 Sam. 20:24, 34. 1 Kon. 13:20. En Homerus ook d'Oude Helden, *Zittende* aan de Maaltijd invoerd, gelijk in de Joodſe Oudheeden, breed is uytgevoerd; (daar de Lig-Bedden van een laater tijd zijn afgebragt.) maar dat ook Moſes deeze woorden; *Daar naar* Zaaten zy *Needer om te Eten*, hierom daar by-doet; Op dat hy ons als met een naadruk Afſchilderde, Hoe hoogdraavenden blijk van een diep-ingewortelde Boosaardigheyd het is; wanneer ymand, die een Verwaaten Schelmſtuk gedaan heeft, daar-over, even als over d'Uytvoeringe van een Prijſwaardige Daad, noch Zegepraald; en geenzinds zijn Gemoed te-binnen brengd, Dat d'Opperſte Rigter in den Hemel zit. Hoedaanigen Boosheyd, de Wijze Koning Prov. 4:17. hier zeer wel te pas Dood-verfd, als hy zeyd; *Zy Eeten Brood der Goddeloosheyd, en Drinken Wijn van Enkel Geweld.*

By welk Dood-Maal Ruben niet teegenwoordig ſchijnd geweeſt te zijn.

Dat nu Ruben by dit Leevendig Dood-Maal, niet teegenwoordig was; ſchijndmen eenigzinds ſchemeragtig uyt Gen. 37:29. te konnen afneemen. Zonder twijffel, heeft Ruben onder-en-tuſſen elders gedwaald, en naar geleegentheyd omgezien, hoe hy beſt, zijn Ellendigen Broeder, uyt den Kuyl Verloſſen, en zijn Vader weeder Leevendig in handen leeveren mogt. Doch het behaagde den Hemel, hem op een andere wijze, de Banden zijner Benaauwdheyd te Ontbinden, en uyt den Diepen Kuyl, tot Eere en Staat te Verheffen. Waar toe, op dat de Goddelijke Voorzienigheyd haar Uytgang noopte, Het gebeurd is; Dat terwijl de Broeders hier de Maaltijd hielden, en den Verlaaten Joſef, vaſt zijn Klagten uyt de Diepte naar den Hemel opzond; zy Veldewaards uytziende,

De Broeders in 't Veld, van een Reys-Gezelſchap Iſmaëliten, en Midianiten beloopen.

Een digten Drom Iſmaëliten, uyt Gilead zaagen aankoomen; *Welker Kemelen, droegen Speceryen, Balzem ende Myrrhe: In Reystogt zijnde, om die af-te brengen naar Egipten*, Gen. 37:25. Zoo dat dit als een Gezelſchap van Reyzigers was, dat men anders, Een *Karavaane* noemd. Onze Overzetters zeggen, *Een Reyzig Gezelſchap van Iſmaëliten.* De *Targum* van Onkelos; *Een Bende Arabiers.* De Arabize Text inſgelijx, *Een Reys-Gezelſchap van Arabiers*; Om datze in dat Land Woonden, en een Gemengd Volk waaren, uyt *Iſmaëliten* en *Midianiten*: Beyde uyt Abrahams Zonen Voortgekoomen: d'Eerſte, uyt de Moeder Hagar, Gen. 16:15. De Tweede, uyt de Kinderen Midians, welken Zone, Abraham uyt Kethura Gewan, Gen. 25:2. Waaromze dan hier, met beyde Naamen genoemd worden. En zoo heeft de Griekze Bybel vervolgens, de Eerſte, *Iſmaëlitiſe Reyzigers* genoemd. Hoedaanig het meede Jarchius Verklaard. En Grootius, Een *Karavaane* van verſcheyde Arabiſe Volken. 't Geên men daar uyt mag beſluyten, Datze korts daar naar, *Midianiten* genoemd worden. Doch wy hebben in de Hiſtorie van Iſmaël, 't een en 't ander van deeze Volken gezeyd, dat men hier mag te raade neemen.

Hoedaanige Arabiſe Volken deeze waaren, en wat Speceryen zy gelaaden hadden om uyt Gilead naar Egipten te voeren.

En voor de reſt daar by aanmerken, Dat d'aanteekeninge van Moſes, zeer-wel met het Getuygenis der Hiſtori-Schrijvers over-een ſtemd; Welke van de Egiptiſe Koningen verhaalen, Dat zy al van Ouds werk maakten, allerhande Droogen en Speceryen, door heel Ooſten te doen Op-Koopen, en daar meede Grooten Handel dreeven, onder alderhande Naatien, die dezelve van alle hoeken des Weerelds, by haar quaamen af-haalen. Waar van onder andere Schrijvers, Garzoni, in zijn *Schouwplaatze der Algemeene Bedieningen*, een opmerkelijk Geſprek invoerd, dat hier ter ſné komd. De „Koningen van Egipten, *zeyd hy*, Hebben eertijds den Handel van allerley Speceryen, en Ooſterſe Genees-Kruyden gehad; die zy van de Arabiers, Perſianen, en andere Aſiaanze Volken Op-Kogten: Zoo dat de „Koning Ptolomeus, die de Vader van Kleopatra was, volgens 't verhaal van Strabo,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

,, Strabo; uyt dien Handel, Jaarlijx wel Twaalf Talenten Inkomst had: Ver-
,, koopende deeze Kruyderyen, weederom aan de Schyten, Duytzen, Fran-
,, zen, Iaalianen, Spanjaarden, Grieken, en andere Volken van Europa. En
,, naar dat de Romeynen zig Meester van dat Rijk gemaakt hadden, is dien
,, Handel noch meer toe-genoomen: Tot eyndeling dat Landgewest geheel-
,, en-al Vervallen, de Kooplieden doe alleen om winst bestonden over Zee
,, en Land te Reyzen, en haare Handeling in Kaffa en Tanais te drijven: Voe-
,, rende hunne Koopmanschappen, den Indus-Stroom op naar den Osus toe; en
,, voort-Reyzende door de Baktriaanen, bragten zy haare Kruyderyen, op Ke-
,, melen gelaaden, langs de Riviere Osus, naar de Kaspize Zee; van waar zy de-
,, zelve door verscheyde Landschappen verdeelden; en voornaamelijk naar Ci-
,, traka en de Riviere Wolga bragten; alwaar de Armeners, Meden, Parthen,
,, Persianen en andere, haar dezelve quaamen afhandelen. Van Citraka, wier-
,, den zy langs de Wolga, naar Tartarien opgevoerd; en van daar met Paarden
,, naar Kaffa en andere Zee-Haavens by Tanais, alwaar de Europize Vol-
,, ken, inzonderheyd de Venetiaanen en Genouëzen, dezelve af-haalden. Uyt
,, Indiën, quaamen ook deêze Koopmanschappen aan de Kaspize Zee tot Tre-
,, bizonde, en gingen van daar door de Riviere Taxus, naar de Groote of
,, Euxinize Zee. Maar naar dat dat Keyzerrijk, door de Turken was t'On-
,, dergebragt, wierd ook dien Handel vernietigd, en men begon dezelve den
,, Eufrat op, naar de Persiaanze Zee te voeren; en van daar naar Damaskus,
,, Aleppo, Barutti, en andere Zee-Haavens. Naaderhand hebben de Soldanen,
,, dien Handel aan 't Roode Meyr, en in Alexandryen, langs de Nyl-Stroom
,, gedreeven, maar op verre-naa, niet in zulken Overvloed. Doch nu heb-
,, ben de Koningen van Portugaal de Nieuwe Vaart op Indiën gevonden, die
,, Meester van dien Handel blijven. Dus verre Garsoni in zijn xcste Gesprek.

Dat nu de Reyzende Ismaëliten, daar Moses van gedenkt, dusdaanige Koop-
lieden geweest zijn, kan men uyt de Koopwaaren zelf verneemen, met welke
haare Kemelen Gelaaden waaren: Naamelijk, *Speceryen, Balzem, en Myrrhe*;
alhoewel de Taal-Geleerde en Overzetters, in de Beteekenis der Grond-woor-
den niet zeer eens zijn. Doch 't Verschil is meest hier over, Wat men door
Speceryen verstaan zal? Naardien het woord נכאת *Neboth*, hier ter plaatze
en Gen. 43. 11. van een Onbekende beteekenis gehouden word. Onze Kant-
teekenaars willen, Dat het in 't gemeen *Allerley zoorte van Speceryen* betee-
kend. Jonathan en d'Arabize Text van Erpenius, verklaaren 't, *Wasch*. En
zoo word het ook in *Bereschit Rabba* Verklaard. De LXX Overzetters noe-
ment *Thymiama* of *Thymiàmata*. Daar Aquila, *Styrax* voor gezet heeft. Hie-
ronymus neemd het in de eerste plaatze voor *Speceryen*; En in de tweede als
Aquila, noemd hy 't *Storax*. De Syrize zet *Harst*. Hoedaanig onze Duytze
Bybel, de *Balzem* in de Kantteekening Verklaard: Of zeggenze, *Terpentijn*;
dat vry onzeeker is. En noch veel onzeekerder van Kimchius; Want wat
is hier doch uyt te raamen, als hy zeyd; *Een Zaak die waardig is, Begeerd te
worden*? Maar zulke dingen zijnder veele. Hy had dan beeter moogen zeg-
gen; *Allerhande Aangenaame Speceryen*. En derhalven heeft Jarchius moo-
gelijk wat naader gezeyd; *Verzaamelingen van veelerhande Speceryen*. En
uyt al deeze Oude Uytleggingen, hebben de Nieuwe Schrijvers, elk dien
hun het beste Smaakte, eenen gekoozen om te volgen. Alleen heeft Junius,
deeze twijffelagtigheyd door een Nieuwe vindinge willen van-kant maaken.
Dus heeft hy 't *Myxaria* genoemd; het welke hy wil, Dat by d'Arabiers het
zelve met *Nuketa* is; en alzoo heel-ligt met het Hebreeuwze woord *Neboth*,
het naaste over-een komd. Het geene by-aldien 't waar is, zal het naar de
aanduydinge van 't Arabis, zeekere Gemengde dingen Beteekenen, die be-
quaam zijn om de Tanden Schoon te maaken; hoedaanige Tant-Poeders,
of Zalven, by de Arabiers in Daagelijks Gebruyk waaren. Waar toe zy
niet alleen zoodaanige Speceryen naamen, welke die Bequaamheyd hadden;

Welke Speceryen naader worden onderzogt.

maar ook zulke, die nessens de Reyniginge der Tanden, een Lieffelijken Adem en een Zuyvere Mond maakten. Zoo dat dan ook desweegen de Kruyderyen, door het woord *Neboth* zijn aangeweezen: Gelijk Lud. de Dieu heeft aangemerkt, om datze uyt het Wyerook-draagende Land Gilead gebragt, en te-gelijk met Balzem en Myrrhe gemengd wierden. Doch Heydeggerus wil de Verklaaringe van Junius niet toestemmen, naardien'er tussen het Hebreeuwze woord *Neboth*, en 't Arabize *Nuketa*, geen over-een-komst is. Hy zelve is van gedagten, Dat het niet *Speceryen* in 't algemeen beteekend; maar dat het in bey de strax-gemelde plaatzen, yts byzonders te kennen geeft; als *Honing*, *Harst* of *Myrrhe* &c. behoorende tot een Zoort-Naam, als de andere, waar van in dezelve plaatze gesprooken word. En om hier toe eenig naader bewijs by-te haalen; heeft Bochartus genoegzaam laaten blijken, Dat hem de Vertaalinge van Aquila, die'er *Storax* van maakt, booven alle andere behaagd. En vestigd zijn gevoelen op deeze reeden: Eerst, Dat de *Storax*, zeer Overvloedig in Syrien Wast. Gelijk uyt deeze klaare plaatze by Plinius te zien is: *Naast Judéa*, zeyd hy, *In het Opper Fenisis-Syrien, komd de* Storax *voort*, *omtrent Gabala*, *Marahunte*, *en den Seleucizen Berg Cassius*. 't Zelve getuygd meede Dioskorides. En andere, die hier niet veel van en verscheelen, eygenen 't zelve aan Fenicien toe; gelijk Stefanus in zijn Boek van de Steeden, over 't Naam-woord *Karne*, uyt Artemidorus aanteekend. Doch Josefus zeyd, Dat het ook in Galiléa vald. Bochartus merkt'er verder over aan, Dat de *Storax*, een van de Beroemdste onder de Kruyd of Boom-Gewassen is, welker Gebruyk de Genees-Meesters op 't meest Prijzen. Ook geeft dit eenig Ruggesteun aan des Mans Gevoelen, Dat even als hier in onze Historie, de Ismaëliten doen, alzoo ook de Arabiers by Plinius, de *Storax* uyt Syrien voeren. Booven-dien voegd Moses by נבאת *Neboth*, ook de *Balzem*, of als andere Genesis 43: 11. leezen, *Harst-Honing*, ook *Myrrhe*. 't Geên zeer wel op de *Storax* past, van weegen zijn gelijke Natuur. Want Dioskorides, noemd de Beste Storax, *Harst-agtig*; en zeyd daar-by, Dat wanneer zy Geparst word; dezelve een Honing-agtig Zap van haar geeft. Hier van daan leestmen by Plinius, Dat de Schachheraars, de Storax heel-ligt wisten te Vervalssen, met Harst van Ceder-Boomen, of met Gom en Honing by te doen. Bochartus gaat noch verder, en bewijst dit uyt het gelijk-luydend Arabisch Wortel-Woord; Dat tweederley beteekenis heeft; naamelijk, *Met een Spiets zoodaanig d'Aarde Slaan*, *dat'er een ingedrukte Bluts van overblijft*. Als meede ymand, *Met een Spiets het Hooft Doorstooten, en ter Aarden werpen*. Doch by Hesychius beteekend *Styrax*, niet alleen een Boom, die Harst uytleeverd, als hier, daar wy naar omzoeken; maar ook een *Lançie*, dat is, Een zoort van Spietzen, ten minsten aan het booven-end, of *Spiets-Yzer*. Waar van daan dan ook het woord *Styrakizein*, by den zelven Hesychius, zoo-veel te kennen geeft als, *Ymand met een Spiets Doorsteeken*. En zoo heeft ook d'Overzetter Aquila het woord NEBOTH, *Styrax* Vertaald. Daar in hem Hieronymus over Gen. 43: 11. gevolgd is; terwijl hy 't *Storax* Overzet. En in 't Boek van de *Naam-woorden*, zeyd hy, *Nechota*, *Styrax* of *Speceryen*. De Syriers hebben 't *Harst* Overgezet, en d'Arabiers door *Gom* Verklaard; gebruykende een algemeenen Naam, om dat den byzonderen haar scheen Onbekend te zijn. En zoo wy hier de Kruyd-Leezers zelfs te raade neemen, zy zullen ons misschien noch 't een en 't ander aan de hand geeven, Dat fraay te weeten is. d'Arabiers stelden van Ouds twee Zoorten van Styrax, als I. *Storax Kalamita*. II. *Storax Liquida*, of Vloeybaare Styrax; tot welke d'Artzenye-Bereyders ten III, de *Storax Rubra* by-voegen; welke een taamelijke dikke Schors van zeeker Boom, van Rosagtige Verwe is, die de Joden Opkoopen om in haar Reukwerk te doen; waaromze van zommige *Thus Judæorum*, dat is, Wyerook der Joden, genoemd word; by andere ook wel *Thymiama* geheeten; waar

Bochartus gevoelen over de Storax die hier zou gemeend worden.

Plin. Hist. Nat. Lib. 12. Cap. 25.

Lib. 12: 17.

De Storax uyt de Kruydkenners verklaard.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

waar van d'Afbeelding by Matthiolus te zien is. De *Storax Kalamita*, gelijkt zeer den Quæ-Appel of Berke-Boom, maar is kleynder van Blad; draagd Witte Bloemen, als den Oranjen-Boom, maar van een andere Reuk. De Bëzyen zijn veel, en in Grootte de Pimpernoot gelijk, en binnen een Schors Beslooten die dryzinds opengaat. Uyt deeze Bëzyen Vloeyd in d'Heete Landen, een Vogtigheyd die zeer Welriekend is, als *Ammoniakum*, die in Graanen en Klonten t'zaamen Stold, den Honing niet ongelijk is: Dezelve vloeyd met zoo Aangenaame Geur uyt de Gequetste Takjes, Dat'er de gemeene Myrrhe in Reuk, Vettigheyd, noch Deugd, niet by te gelijken is. Dioskorides heeftze aldus Beschreeven; *Styrax*, zeyd hy, *is een Vette Vogt als Gom, Doorlugtig en de Myrrhe niet ongelijk; Doch zy Druypt heel Luttel: Waarom de Baatzugtige die door Vervalssing zoeken te Vermeerderen; daar zy aldus meede te-werk gaan*; Zy neemen Wasch of Smeer, en Kneeden dat met Styrax in de Zonne, tot het met die Geur wel Doortrokken is; daar naar door een wijde Zift Geplamoot, laatenze dat in't Kout Water vallen, en Stijf worden; zijnde in-een Gekrinkeld als Wormkens, en daarom *Styrax Scolecites* genoemd. Dat deeze Traan by de Grieken, *Styrax* genoemd word; is om datze uyt den Boom, in Gedaante van Scherpe Kegeltjes Druypt. En word misschien in onze Apoteeken, *Storax Kalamita* genoemd, om dat die welke uyt Pamfilien te Koop komd, aan zommige Riet-Pypjes, *Kalami* genoemd, vast gekleeft zit. De Beste komd uyt Gabala in Syrien; d'andere uyt Pisydien, Pamfilien, Cilycien, Cyprus en Kandia; van waarze thans uyt al die plaatzen veel naa Venetien gevoerd word. Prosper Alpinus zeyd, Dat hy veel Styrax-Boomen in Kandia, aan de Water-Stroomen heeft zien Groeyen; en dat hy'er van daar veel naar Egipten gebragt heeft, daarze zeer begeerd zijn, maar niet aarden willen, schoon den Hemel daar Heeter is. Die Swart, Vuyl en Vermeeluwd is, word Verworpen; en die Vet en Rosagtig is, Gepreeezen; inzonderheyd zooze Harst-agtig is, en Witte Streepkens doorloopen. Ook behoud de Beste zijn Reuk zeer lang; en geeft een Honing-agtige Vogtigheyd van zig, alsmenze Weykt. Zy diend in den Theriakel, en in veel voornaame Genees-Mengzels; en men Schrijft haar groote Kragt in 't Verwarmen toe; en is meede goed in de Zalven. Ook pleegmen in Syrien, veel Styrax-Olye te maaken, die heel goed teegent Vergif geagt wierd. De *Styrax Liquida*, word ook *Stacte Myrrhæ* genoemd; en word in meest alle Artzenye-Winkels Verkogt; Doch zy komd naar zommiger meeninge, niet van den voornoemden Boom, maar word van Myrrhe bereyd, die eerst in Water geleyd, daar naar uytgedrukt, en zelden Onvervalst gelaaten word. d'Opregte is heel Lieffelijk, en diend in de Zalven teegen Melaadsheyd en Schurft, welk in die Landen heel gemeen is. Andere evenwel, zeggen, Dat *De Storax Liquida*, Opregt is, en van de *Stacte Myrrhæ* verscheeld; zoo datze weegens haaren Reuk, voor de Vloeybaare Harst van de Styrax-Boom gehouden word. En daarom zou't wel konnen zijn, Dat dit dezelve Vogtige Styrax is, die in China gevonden, en niet zelden *Rokanalka* genoemd word.

Het tweede dat Moses agter deëze Styrax noemd; Vertaalen onze Overzetters, *Balzem*. Maar naar zommiger meeninge gants quaalijk, alhoewel zy daar in met Junius en Tremellius gelijk-staan. Doch de Grieken, met de *Targum* van Onkelos, en de Gemeene Latijnze, hebben 't *Harst* Vertaald; als meede de Duytze Kantteekenaars; die *Harst* of *Terpentijn* zetten. Maar de Arabize Text zeyd *Theriaak*; 't geên de Joden in haar Hoogduytze Overzettinge zijn naargevolgd. Maar het schijnd dat men van de beteekenis van *Harst* geenzinds behoord af-te wijken; naardien Gilead, daar deeze Reyzende Ismaëliten van-daan quaamen, groote Overvloed van Harst, en andere Heelzaame Gommen uytleeverde, welke teegens allerhande Swaare Gebreeken, en inzonderheyd teegen de Beeten der Slangen, dienstig waaren; (Aanmerking over den Balzem. Gen. 37: 25.)

gelijk

gelijk uyt Jerem. 8: 22, en 46: 11. af-te neemen is. Waar toe men ook wel zal doen, de Duytze Kantteekening in-te zien. Terwijl het geên hinder aan onze Gedagten zal doen, Datze doorgaans *Balzem* hebben Overgezet. Inzonderheyd zalmen uyt beyde bygebragte plaatzen ontwaar worden, Dat de Genees-Middelen uyt Gilead, veelzinds by de Egiptenaars gezogt wierden. En waarlijk, alsmen gedenkt, hoedaanig zy haare Doode Lichaamen, met Harst en Balzem-agtige Gommen teegen de Vergankelijkheyd plagten te Verzorgen; men kan ligt denken, Datze deeze en diergelijke Speryen, die in haar eygen Land ontbraaken, in Meenigte van verre hebben doen ophaalen; en datter heele Reys-Gezelschappen van Koopluyden, om heenen getrokkenzijn: Voor hoedaanige men de Ismaëliten, in d'Historie van Josef, aan-te merken heeft. Het Derde Gewas daar Moses van spreekt, is, *Myrrhe*: Want alzoo zetten het Onze, en de Gemeene Latijnze Vertaalinge Over; of ook wel *Mastik*, als de Kantteekeninge zeyd. De Syrize Text, heeft *Therebintijn*. En d'Arabize, *Kastanien*. Doch Junius heeft gewild, Dat לוט, van weegen de gelijkheyd der Letteren, het zelve is, dat by de Arabiers לאדן LADAN, dat is, *Ladanum* genoemd is. Maar *Ladanum*, van *Ladan* genoemd, is zeydmen, Een Struyk-Gewas uyt het Geslagte van *Cyathus*, welke in het Voor-Jaar zeekere Vetagtige Daauw heeft, die aan de Baarden der Geyten blijft hangen, als zy deeze Kruyden Eeten. Doch deeze Nieuwe Uytleg, schijnd d'Oude niet te Verbeeteren. Te minder, naardien de Taal-Geleerde weynig gelijkheyd in bey die Naam-Woorden vinden. Zoo datmen voor לוט, veel beeter *Stakte*, of *Myrrhe* te neemen heeft. Doch de Kruyd-Kenners bekennen, Dat den Boom waar van de Myrrhe komd, noch niet al-te zeeker Bekend is. Dieze egter Beschrijven, zeggen, Datze wat Kleynder als de Wyerook Boom, zeer Getakt en met een harde Struyk naar de Aarde gekromd is. Ook hebbenze geen Afbeeldinge van hem gevonden; en daarom spreeken de Schrijvers van dezelve zeer verward. Ook ontbreeken geen die zeggen, Dat de Myrrhe en de Wyerook, van een-en dezelve Boom komd, maar alles onzeeker. Om de Gom of Traan van de Myrre-Boom te vergaaderen, word den Boom Gequetst, en dan Vloeyd'er een Zap of Traan uyt, diemen op Matten vangd, welke daar onder geleyd worden. Of men vergaadertze. wanneerze aan de Boomen Stijf geworden is. Ook word zy van de Aarde opgeraapt. Waar van het dan gebeurd, Dat veelzinds eenige Veezelen der Schorze, of van de Vloer-Matten, en ook van de Aard-Grond, aan dezelve gezien word. Dioskorides en Plinius maaken van Twee Zoorten gewag, d'een Vet, daarmen de *Stakte* uythaald; d'andere die noch Vetter is. Ook word'er een zoort *Myrrha Troglodytika* genoemd, naar 't Land daarze vald. Deeze is Blinkende, tussen Groen en Geel, en Scherp-bytende op de Tonge: Een andere zoort is wat Zagter als *Bidellium*, en zeer Sterk van Reuk. Daar is ook een Wortel in Beotien die *Myrrha Boëtika* heet; zijnde een Boom die aldaar Wast, en de Reuk van Myrrhe heeft; in de wandeling, de *Valze Myrrhe* genoemd. Ook maaken de Kruyd-Beschrijvers, van een *Myrrhe-Boom van 't Joodze Land* gewag; Dat een Steekelige Heester is, die in 't Wilde Groeyd; hebbende de Bloem van Akaçia, maar wat grooter. Doch al genoeg van deeze Speceryen; Wy moeten d'Historie van Josef vervolgen, en bezien, Hoe den Verlaaten Jongeling uyt den Put geraakt is.

En de Myrrhe.

Myrrhe-Boom niet regt bekend.

Josef besflooten aan de Ismaëliten te Verkoopen.

Als dan onder-en-tussen, dit Reys-Gezelschap naaderde, Sluymerde Juda niet, zijn Broeders een anderen Raadslag over Josef, voor-te stellen; die zoodaanig was, Dat hy daar in de voorige On-Menschelijke Daad, door een Nieuw-bedagt Schelmstuk scheen te willen Boeten: Alhoewel hy nogtans daar in geenzinds naar-liet, zijn Voorslag met behoud van zijns Broeders Leeven te bewimpelen; zeggende: *Wat Gewin zal 't zijn, Dat wy onzen Broeder Doodslaan, en zijn * Bloed Verbergen? Kom-aan, laat ons hem aan deeze Ismaëliten Verkoopen, en Onze Hand en zy niet-aan hem; Want hy is onze Broe-*

* Dat is, Zijn Dood of Moord;

Broeder, en ons Vleesch. Dus aan-neemelijk spreekt hy; en zoo Gelukt het hem ook: Want, *Zijn Broeders gaaven hem Gehoor*, Gen.37:26,27. Als dan de Ismaëlitize Koopluyden, met de gantze Karavaane in 't voor-by trekken waaren; hebbenze Josef haastig uyt den Jammer-Put opgehaald; om hem aan deeze Vreemdelingen te Verkoopen; en alzoo gelijk Een Slaaf, in een ver-afgeleegen Land, Weggevoerd te worden. Want zoo willenze, en zoo doen-ze; terwijlze haar zelven, tot Slaaven aan de Zonde en Trouwlooze Mis-handelinge, van haaren Onschuldigen Broeder overgeeven. Doch laat ons Moses eyge woorden hooren, op datwe bezien, Wat Lot, de Goede Josef hier te-beurt viel; en Wat ons in dit Verkoopen, verder in agt te-neemen staat.

want zoo word het Bloed genoomen, Deut.17:8. 2 Sam.1. 16. en 3: 28. 2 Kon. 9:7.&c.

Dus vangd de Historie aan; *Als nu de Midianitize Koopluyden voor-by Toogen, trokkenze Josef op, uyt den Kuyl; Ende Verkogten Hem deezen Ismaëlijten, voor Twintig* Zilverlingen, Gen. 37: 28. &c. Eer wy over de Waardye van dit Geld spreeken, diendmen te letten, Dat wanneer hier zoo wel, *Midianiten* als *Ismaëliten* gedagt worden, zulks niet en wil te kennen geeven, Dat Josef eerst aan de Ismaëliten; en daar naar van de zelve Ismaëliten, aan de voor-by getrokkene Midianiten Verkogt is, gelijk Munsterus zeer quaalijk schijnd te meenen: Waar toe moogelijk eenig Ruggesteun te vinden is, Dat Gen.37:36. gezeyd word; *Dat de Midianiten hem in Egipten Verkogten.* Daar nogtans *vers* 28. staat, Dat hy aan de *Ismaëliten* Verkogt is? Vergelijkt'er de Voorslag van Juda meede *vers* 27. Doch dit heeft weynig te beduyden. Ook dit niet, als Abrabanel wil; Dat deeze onderscheyding der Volkeren geschied, om aan-te wijzen, dat de Ismaëliten de Koopluyden zijn geweest; Doch dat de Kemelen, den Midianiten toebehoorden. Maar het teegendeel is waarschijnelijker, naardien immers *vers* 28. van de *Midianitize Koopluyden* gewag gemaakt word, *Die Voor-by Trokken.* Dit heeft Aben-Ezra beeter gevat, als hy wil, Datmen d'Ismaëliten en Midianiten, als Volken aanmerkt, die beyde haar Oorsprong van de Vader Abraham hebben, en zoo Eene Natie maaken: Doch zy worden even-zoo door een naauwer Beschrijvinge onderscheyden, als wy moogelijk Een *Neerlander* en Een *Hollander* zouden doen; waar in dan Een Hollander als een zoort van Neerlanders voor komd.

De Koop over Josef voor Twintig Zilverlingen eens geworden.

Nu willenwe van de Prijs des Koops handelen; over welke, (gelijk men in Koopen en Verkoopen gemeenlijk Geschil heeft) ons hier ook niet weynig Dingens en Woordwisselings zal te-beurt vallen; alhoewel wy niet en gelooven, Dat Josefs Broeders hard op den Prijs zullen gestaan hebben, naardien hy haar t'eenemaal Veyl was, en geern lieten springen; *Hy Gold ook wat hy Gold.* Wat nu verder omtrent deeze Koop voorgevallen is, magmen niet alleen uyt de bekende Slaaf-Handel in Oost en West-Indiën afneemen; maar inzonderheyd uyt de Getuygenissen van die verstaan, welke in Handen der Turkze Zee-Roovers gevallen, elders niet anders, dan gelijkmen de Beesten ter Markt brengd, Verkogt geweest zijn; als wanneer de Kooper onder Lof en Bod, d'Opgeveylde Slaaf in de Armen Drukt, en Kneeveld, en Voeld of hy Sterk is: Beziende of hy Vast van Beenen, Breede Schouders en Groote of Kleene Handen heeft. En zoo'er binnen Mokka, een Slaafze Jongen Verkogt word, die heel schoon is, word hy strax Gelubd en aan de Groote Heeren Verkogt.

En dien Prijs naader overdagt.

Maar als Moses hier van Josef zeyd; Dat zy hem Verkogten *Voor Twintig Zilverlingen*: Komd het zommige vreemd voor, Dat de LXX Overzetters, deeze *Zilvere*, in *Goude Penningen* veranderd hebben. Want zoo luyd haare Vertaalinge: *Zy hebben Josef aan de Ismaëliten Verkogt, voor Twintig Goude Penningen.* Waar haalenze dit van daan, zulje moogelijk Vraagen? Wy zullender bescheydentlijk op antwoorden; en de rest aan Luyden van grooter Oordeel overlaaten. 't Is zeeker, Dat deeze Verschilligheyd by zommige Geleerde Mannen, zoo zeer in 't Oog loopt, Dat zy 't liever voor een Misslag der Griekze Overzetters willen houden, als datze met Stanislaus Gisepsius, in zijn Boek *Van de Hebreeuwse Zi-*

Gen.37: 28.

LXX Overzetters hebben hier Goude Penningen gezet.

de Zikelen, ik weet niet wat voor-een Zilveren Penning verzinnen, welke uyt Zilvere Stof beſtaande, nogtans 't Gewigt en Waarde van een Gouden Zikel had. 't Geen voorzeeker, ongemeen van Viezigheyd is. Egter heeft de Geleerde Man Iſaakus Voſſius, dit al meede te-baat genoomen, om de agtinge der LXX Overzetters te Beſchermen. Als die hard dringd, Dat het woord כסף, wanneer het in 't Eenvoudig en alleen geſteld word, de Beteekenis van *Geld* heeft, en zoo wel voor *Goud* als voor Zilver genoomen word. Maar dit en geld hier niet, om dat het by een *Getal* geſteld zijnde, niet in 't gemeen, kan *Geld* beteekenen; dewijl immers niemand ooyt in eenige reeden zeggen zal, *Twintig Geld*? naardien'er altijd in twijffel zou blijven, Wat Geld; wat Stukken, en of'er Goude of Zilvere Penningen door verſtaan wierden. Dus willenwe ons dan duſdaanigen Geld, daar *Kruys noch Munt* op ſtaat, niet voor Gangbaar laaten in de Hand ſtoppen. En daar ontbreeken ook geen, die in naarvolging der Kaldeëſze Overzetters, XX *Zikelen Zilvers*, zeggen. Want alhoewel *Zikelen*, in 't Hebreeuws ontbreekt, drukt de Kaldeër die nogtans uyt, om datter die *Waardye* onder moet verſtaan worden. Zoo dat Joſef hier Verkogt is *Als een Slaave*, Pſal. 105: 17. voor XX. *Zikelen*; Gelijk naaderhand de Perzoonen van Joſefs Ouderdom, in geval van Geloften, op XX Zikelen Gewaardeerd wierden, volgens de Wet, Lev. 27:5. Waar toe dan ook de Joodze Meeſters, de Bedreyginge betrekken, die teegen Iſraël gedaan word, Amos 2: 6. *Als die den Regtveerdigen Verkogten voor Zilver, ende den Armen voor een Paar Schoenen.* En in *Pirke* Eliëzer vindmen, Dat aan yder van deeze Tien Patriarchen, elk twee van deêze XX Zikelen omgedeeld zijn, *Om een paar Schoenen aan haare Voeten te Koopen.* Onder-entuſſen zienwe, dat het Voſſius noch zoo gul niet en wil gewonnen geeven: Want verder Voet by Stek zettende, brengd hy onder anderen Joſefus by; *Welke* zeyd hy, *ten minſten Waardig is, Dat men hem booven de Rabbynen Verheft.* Den zelven Schrijft aan het derde Hooftſtuk van zijn tweede Boek; *Dat Joſef Verkogt is voor* * *Twintig Minen.* Wie ziet niet, zeyd Voſſius, Dat deeze Zomme Geld, zeer-wel over-een komd, met die van de LXX Overzetters, welke *Goude Penningen* leezen? Naardien een Gouden Penning, wanneer hy in 't algemeen genoomen word, altijd Een *Stater*, of *Daricus* beteekend. Doch een Daricus, of Stater, geld even-zoo-veel, als een *Mine*. Een MINE nu, maakt Honderd *Dragmen*. Maar wie heeft ooyt Een *Zilveren Penning van Honderd Dragmen gezien, of als Gangbaar Geld Ontfangen?* Dit zeyd Voſſius. Maar behoudens d'Agting van zoo Geleerden Man; dunkt ons dat bewijs vry Swak. Want toegeſtaan, Dat Joſefus met de Griekze Overzetters over-een komd, wat zal dit ter zaake doen, dewijl het niet alleen openbaar is, Dat hy ook in 't Griex Schrijvende, haar meeſtdeel gevolgd, maar ook niet zelden van haar Misleyd is. Gelijk hier en daar van ons met Staaltjes zal getoond worden. Nogtans behoeven wy geenzinds toe te-ſtaan, Dat Joſefus met de Griekze Bybel, noch met de Natuure der zaake zelfs, gelijk uytkomd: Naardien een Gouden *Stater*, of *Daricus*, yts anders als een MINE te agten is. Want indienwe van een *Attize Mine* ſpreeken; dezelve doed, Honderd *Dragmen*, of Hollandze Schellingen. Doch een DARICUS, was een Goude Penning *Didragmen*, welke een weynig minder deed als onze Dobbele Dukaat. Het welke een andere vergelijkinge was, van Goud by Zilver, als heedensdaags. Want doe was het Tienvoudig; zoo dat een Dragmen Gouds, Tien Dragmen aan Zilver deed; of Waardig was; en by gevolg een DARICUS Twintig *Dragmen*: Doch Vijf *Darien* maakten een MINE. Polymarchus by Heſychius zeyd, Datmen voor een MINE, moet zeggen, *Vijf Goud-Guldens*: Gelijk Gronovius, in zijn Boek van 't Oude Geld, heel fraay heeft uytgevoerd. En hier van daan komd het, Dat voor *Dry* * MINEN *Gouds*, (waar van 1 Kon. 10: 17. gerept word,) in de plaatze, 2 Kron. 9. 16. *Dry-Honderd* Zikelen, of *Goud-Guldens*, geſteld word.

* Daar de Dutyze Overzetting ook 20 Zilverlingen zet.

* By onze Overzetters een

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

word. Waar uyt Rabbi Levi Gerson; en ook onze Kantteekenaars besluyten, Dat een MINE, doed, Honderd Zikelen. Een MINE voor een *Pond* genoomen. Boovendien komd Josefus ook met de zaak die'er gebeurd is, niet over-een. Want het zy dat hy een *Attize* MINE verstaan heeft; of een *Mine* die in de H. Schrift gebruykelijk is; wie zal'er gelooven, Dat de Broeders die Josef slegts voor-een Slaaf zogten te Verkoopen, op datze hem quijt raakten, den Prijs tot Twintig *Goude Minen* zouden hebben durven instellen; veel-min, dat de Koop daar voor zou doorgegaan zijn.

Pond, en alzoo dry Ponden Vertaald. Ziet haare Verklaaringe.

Die hier over met neerstigheyd zijn doende geweest; brengen een ander Grieks Afschrift te berde, alwaarze door een andere Dwaalinge, *Dertig*, voor *Twintig Penningen* geleezen hebben. Welke Misslag zommige Kerk-Vaders als graage Klok-spijs hebben ingeslikt, op datze daar-in een Voorbeeld vonden, van den Prijs, voor welke Judas zijn Heer en Meester, aan de Joden Verkogt en Overgeleeverd heeft.

Hoe en waar door de 20 Zilverlingen van Josefs Koop eertijds tot 30. gemaakt zijn.

Josef dus aan de Ismaëliten Verkogt, is hy van dezelve eens-loefs, en met de gantze Karavaane, naar Egipten gevoerd: En zijn Broeders scheyden ook zoo ligt van hem af, als zy hem wilden quijt weezen.

Josef als een Slaaf Verkogt en naar Egipten gevoerd.

Maar als Ruben, die d'On-Menschelijke Verkoopinge van zijn Broeder, niet by-gewoond noch toe-gestemd had, onder-en-tussen naar den Put quam, Op dat hy hem heymelijk daar-uyt ligte, mist hy den Jongeling: En den Kuyl leedig vindende; Scheurd hy van Hartzeer zijn Kleederen aan Flarzen, en doed al datmen pleeg te doen, wanneer ymand een over-Droeve Rouwklaage bestaat aan-te heffen. En zig hier op, flux naar 't Gezelschap zijner Broederen wendende, barst hy in deeze Mistroostige woorden uyt, en zeyd; *Den Jongeling en isser Niet*! Ay my! Ay my! *En Ik? waar zal ik blijven?* Gen. 37:30.

Word te vergeefs van Ruben in den Put gezogt.

Gen. 37:29.

Of hy zeyd, als andere de laatste woorden Vertaalen; *Waar zal Ik heenen gaan?* Hy Klaagd, Dat'er den Jongeling *Niet en is*: Als of hy wou te kennen geeven: Dat hy om-Hals en alzoo *Dood was*; naademaal *Te Zijn*, of *Te Weezen*, gezeyd word, van de geêne *Die Leeven*: Doch *Niet Zijn*; van de geêne die Gestorven zijn. Waar van wy Voorbeelden vinden; Gen. 5:24. en 42:13. en 44:20. Job 23:8. Psal. 103:16. Jer. 31:15. Alwaar d'Hebreeuwse woorden van Ruben, kragt genoeg hebben, om door het zeggen, *Hy en isser niet*, te verstaan; *Dat hy'er niet Leevendig en was*. Het geene dan ook de reeden is, Dat Sofokles, met Cicero en Tertullianus, van de *Dooden* gezeyd hebben, Datze *Niet meer en Zijn*. Dat'er Ruben by-voegd; *En Ik*, Och Arm! *Waar zal ik blijven?* Zulx zijn enkel woorden van d'uyterste Verleegendheyd en een Bedremmeld Gemoed: Als of hy wilde zeggen; *Ay my, Waar berg ik my best; naadien den Jongeling Omgekoomen en Dood is; Ach, Ik vergaa?* Zoo spreekt Ruben; en zoo Jammerlijk Klaagd hy: Alhoewel het d'andre Broeders haar weynig bekreunden; maar strax een andere Vond ter-hand hadden, om d'eene Misdaad met de andere te bewimpelen: Schoonze niet dan met het uytterste Gevaar van des Vaders Leeven, kon in 't werk gesteld worden.

Die daar over ontsteld en verleegen is.

Maar doch, Wat doenze? *Zy neemen Josefs Veelverwigen Rok, en een Geyten-Bok Geslagt hebbende; Doopen zy den Rok in 't laauwe Bloed.* Doch waarom al deeze toestel, en wat haddenze voor? Moses zeyd het ons zonder daar van af-te scheyden; Naamelijk; Dat zy den Rok aldus in 't Bloed Geverft, tot haaren Vader, met dit bescheyd hebben heenen gezonden; *Deezen hebben wy Gevonden, bekend doch of deeze uwes Zoons Rok zy, of niet?* Ziet daar een Leugen-boodschap, dieze enkel daarom alleen, door een andere Mond schijnen gedaan te hebben; Datze haar Schaamden zelfs d'Aanbrengers daar van te zijn; of op datze mogten verhoeden, Dat de overgroote Droefheyd des Vaders, haar toegeneepe Gemoederen, niet ontsluyten, noch zoo vroeg tot Berouw en Onmoede Perssen zou; maar veel-meer begeerig waaren voor-af te weeten, Of ook het Vaderlijk Vonnis over dit stuk, met haar Schelmze toeleg over-een quam? 't Geên haar te byster-wel gelukte. Want wat doed doch de Bedroefde Vader, als

Josefs Rok in Bokken-Bloed gedoopt en tot den Vader Jakob gebragt als of hy van een Wild Dier Verslonden was.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

als hy den Bebloeden Rok onder oogen krijgd? *Och jaa*, zeyd hy, *Het is mijn Zoons Rok; Een boos Dier heeft hem Opgegeeten; Voorzeeker is Josef Verscheurd.* Regt Jakob! Zoo hebben uwe Zoons gemeend, uw te Bedriegen, op datje naar uwen Josef, geen verder Onderzoek zoud doen; Terwijl gy egter mist in 't Oordeel naar den uyterlijken schijn; En bedroogen zijd door 't Bloed van een Geyten-Bok; gelijk Gy uwen Vader Isaak, door de Vellen van die Geyte-Boxkens *Bedroogen* hebd, welk uwe Moeder Rebekka, als een Esaus *Wildbraad* had toegemaakt, Gen.27:16,17,35. En hier zeggen de Joden, Dat de Broeders malkanderen op Straffe van Ban en Vloek, met den Eed Verbonden hadden, Dat niemand, het begaane Schelmstuk, aan de Vader zou bekend maaken; als waar van *In Pirke* Eliëzer, aldus geleezen word: Zy hebben gezeyd; *Wy zullen den geenen onder den Vloek verklaaren, die deeze Zaak voor hem zelven, onzen Vader Jakob Ontdekken zal, eer hem daar toe van ons allen, Oorlof gegeeven zy. Doch Juda heeft gezeyd, Ruben is niet hier, en de Vervloeking heeft geen klem, by-aldien' er geen Tiene toe zijn te-zaamen gekoomen. Strax hebbenze Godt tot haar Gezelschap toegevoegd, en de Verklaaring van den Vloek heeft zijn gang-gegaan. Maar als Ruben des Nagts by haar quam, hebbenze hem te-gelijk verhaald watze gedaan hadden, en hoedaanig het met de Vervloekinge geschaapen stond. Het geene Ruben gehoord hebbende; hebbenze hem tot Stilswygen vermaand; gelijk ook Godt niet met-alle, aangaande de Zaamenswееringe des Vloeks gezeyd heeft. Zoo dat zulx een beletzel is geweest, Dat Ruben het besteeken Schelmstuk, aan Jokob niet en heeft Bekend gemaakt.* Maar zoo *Een Dryvoudig Snoer niet haast Verbrooken word*, als de Prediker leerd; men zou moogen denken; Dat de Broeders ten minsten deeze Band met haar Tienen, ruym zoo vast geleyd hadden, als zy eenstemmig in 't Verkoopen van haar Broeder, en 't Bedriegen van haaren Vader geweest waaren: Want *Eendragt, maakt Magt*; maar *Twist, Versplist en Verquist.* Gelijk de Italiaanen daarom ook zeggen; *Geen Duyvel Overwind, dry Broeders eens-gezind.* En nogtans heeft de strax-gemelde Rabbi Eliëzer, tot zijn voorige reeden daar by gedaan; Dat wanneer Josefs Broeders naderhand vernaamen, Dat hy in Egipten noch by 't Leeven, en in Goede Gezondheyd was, zy deeze Vervloekinge te-niete gedaan en afgeschaft hebben. 't Zelve by naa, word in 't Joodze Boek *Sepher Tanchuma* gevonden; maar by alle Wijze luyden, voor een schaamteloos Verzierzel gehouden. En alhoewel Anastasius de Aards-Bisschop van Tarnaten, uyt dezelve Rabbi Eliëzer bevestigd, Dat den *Ban* en de *Vervloekinge*, al ten tijde van Jakob in gebruyk was, noemd egter Buxtorfius, zulken Voorgeeven, in zijn Talmudis Woorden-Boek; *Een Leugenagtige Fabel.* Gelijk dan meede Seldenus zeer wel heeft aangemerkt, Dat ons omtrent al deeze Geschiedenissen, niet het minst ontmoet, dat eenige gelijkheyd van *Vloek* of *Verbanninge* heeft. Jakob had nauwelijk Josefs Bebloeden Rok gezien, en besllooten, Dat hy van eenig Wreed Gedierte Verscheurd was; of ziet daar, Hy agtervolgd zijn bezeffen, met zoo Droeve teekenen, Dat hy zijne Kleederen Scheurd; en Een Slordige Zak om zijn Lendenen Gegord hebbende, *Veele Daagen Rouwe bedrijft over zijnen Zone*, Gen. 37: 34. Zoo dat de Bedroefde Vader daar in, de Zeden van die Tijden en Volken, schijnd naagevolgd te zijn, by de welke het de gewoonte was, Dat de Treurige en Rouwbedrijvende, tot betooninge van de Verslaagendheyd haarer Gemoederen, hunne Kleederen aan stukken Scheurden, en zig met eenen grooven Zak om 't Lijf aangorden; gelijk elders breed-genoeg zal gezien worden. Als die zig vastelijk lieten voorstaan, Dat de Smerte der Droefheyd, door al duske Teekenen van een Droeve toestel, en Gelaat, Verzagt wierd; even gelijk men de Pijne der Verbrandheyd, door de Hitte des Vyers boet; Gelijk deeze Spreuke vermaand;

Zijd gy Verbrand, aan Voet of Hand,
Gaat tot de Vlam daar 't Quaad afquam.

Jakob met den Rok van Josef Bedroogen even als hy zijn Vader Isaak Bedroogen had.

Der Joden gevoelen aangaande de Verbintenis der Broeders om dit Schelmstuk te verswijgen.

Jakob over 't verlies van Josef Bedroest Scheurd zijn Kleederen en bedrijft Rouwe.

Voor-

Voorwaar men moet zig niet verwonderen, noch te voorbaarig in de Godvrugtige Vader laaken, Dat hy over het Rampſpoedige Verlies, van zijn alder-Liefſten Zone, op het alderdiepſte Bedroeſt en te Onmoede geweeſt is. d'Oorzaaken van zijn Herten-leed, vielen hem zoo Smertelijk, Dat'er geen geweld te-baat kon koomen, de Natuurlijke meedelijdentheyd te weederſtaan. Nogtans hebben veele niet Ongeleerde Uytleggers, aangemerkt, Dat de Treurige Vader, de regtſchaape maniere, in dit Geval, is te-buyten gegaan, en al-te overmaaten is Bedroefd geweeſt. Want het ſchijnd, als of hy zig zelven zoo verre aan de Droefheyd heeft willen overgeeven, Dat hy heel-geen plaatze meer, voor eenige Vertrooſtinge wilde overlaaten. Want alzulken denkbeeld, ſchijnd Moſes ons van hem in-te boezemen, als hy Verhaald, Dat wanneer al zijne Zonen, en Dogteren quaamen, *Om Hem te Trooſten*; hy alzulke Trooſters geen Ooren leende. Maar het Hooft ſchuddende, zeyde hy; *Neen; maar Ik zal Rouwe bedrijvende, tot mijnen Zone in't Graf neederdaalen*, Gen. 37:35. En *Alzoo*, (dat is, met alzulken Onverzettelijken Droefheyd, waar van 't Verhaal nu een eynde nam;) zeyd de H. Hiſtori-Schrijver, *Beweende hem zijn Vader*. Wiens Droefheyd moogelijk ook noch door de Oude Vader Iſaak, vermeerderd is. Naardien van veele niet getwijffeld word, Of hy is te dees-tijd noch in 't Leeven, en alzoo een Deelgenoot deezer Smerte geweeſt. Gelijk dat niet onwaarſchijnelijk, uyt zijn Ouderdom en Dood, af-te neemen is, Gen. 35:28,29. Niet teegenſtaande, de Vervroeginge der Hiſtorie. Dat'er nu gezeyd word, Dat Jakob over zijnen Zone, *Rouwe bedreef veele Daagen*: Verklaaren de Joden onſes-agtens, gants quaalijk, Als of die Droefheyd zoo lange geduurd had, tot Jakob XXIII Jaaren daar naar, zijn Reys-togt naa Egipten ondernam. Want alhoewel'er geenzinds aan-te twijffelen is, of des Vaders Gemoed heeft dien geheelen tijd, met de Geheugenis van den verlooren Joſef ſwanger gegaan, en daar aan een geduurige knaaginge gehad; nogtans ſchijnd het niet, Dat Moſes ons heeft willen te kennen geeven, Dat hy dien geheelen tijd-over, in zijne Droefheyd volhard heeft. Dewijl *Veele Daagen*, in geval van Rouwbedrijf, zeer on-eygentlijk, met XXIII Jaaren bepaald worden. Zoo dat Moſes woorden, veelmeer tot de even-voorgegaane reeden konnen betrokken worden; naamelijk: *Hy heeft zijn Kleederen Geſcheurd, en een Zak omgegord; En* Veele Daagen *Rouwe bedreeven.* Naamelijk in zulken toeſtand. Want de Rouw-draagende hadden al van ouds, eenige beſtemde Daagen, in welkze met uyterlijke Teekenen, over eenen Dooden Rouwe bedreeven. Dus leezen we Gen. 50:3. Dat Jakob zelfs Geſtorven zijnde, de Egiptenaars hem; *'t Zeventig Daagen* Betreurd hebben. By de Joden heeft het Rouwbedrijf eertijds meeſtdeels, *Zeven Daagen* lang geduurd, gelijk eenige uyt Syrach, Kap. 22: 13. beſluyten. Maar in duſdaanig-een overgrooten Rouwe, als Jakob over Joſef t'ontijdig aan-trof; heeft hy wel eenige Daagen langer konnen volharden, als de Gemeene Sleur in gebruyk had: Zoo dat hy waarlijk, *Veele Daagen* over zijnen Zone Rouwe bedreef, in vergelijkinge van de gemeene manier. En wie zal ook konnen gelooven, Dat Jakob zoo veele Jaaren lang, met Geſcheurde Kleederen, en met een Hennippen Zak omgord gebleeven is? Daar wy immers zien, Dat hy naar dit Rampzalig voorval, de Vaderlijke Bezorginge van zijn Huysgezin, als te-vooren ter-hand genoomen heeft; 't geên hy niet zoo wel had konnen doen, by-aldien hy geduurig in zulk-een Treur-Gewaad gedompeld gezeeten had. 't Geên nu Jakob in zijn Rouw-bedrijf verder overquam, was dit, Dat *Alle zijne Zonen, En alle zijne Dogters, quaamen om hem te Trooſten.* Gen. 37:35. Die miſſchien ook haar geveynſde Trooſt-reeden, wel zooveel te Neſk, en flaauwhertig aandrongen, alſſe haar eygen Schendaad niet onbewuſt waaren; en alzoo by d'Oude Vader te-min gehoor vonden; want *Alle Aanſpreekers, en zijn geen Hertenbreekers*, gelijk het Spreekwoord zeyd. Wie nu deeze Dogters waaren, die ook het haare aan deêze Vertrooſtinge toebrag-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Wie de Zonen en Dogteren waren die Jakob over Joſef wilden Trooſten.

ten? Is wat duyſter: Doch het ſchijnd wel zeeker, Dat de H. Hiſtorie, daar door geen andere verſtaat als Dina, Jakobs Dogter; en de Schoon-Dogters, die de Vrouwen zijner Zonen waaren, met derzelver Dogteren zijne Nigten. Gelijk dan ook onder den Naam van *Zonen*, de Zoons-Zonen, zoozer hadden, konnen verſtaan worden. Dit laat een waarſchijnelijken zin toe. Terwijle het aan alle die by haar Verſtand zijn, voor heel belachhelijk te agten is; wanneer Rabbi Juda by Salomon Jarchi, daar uyt beſluyt; *Dat met elke Stam-Vader, ook een Zuſter-Tweeling Gebooren is, die zy Getrouwd hebben*; Die hier deſweegen *Zonen en Dogteren* genoemd worden. Maar dit ſchaamd zig zelven. Maar wanneer de Trooſtelooze Jakob in deeze woorden uytbarſt, en zeyd; *Ik zal Rouwe bedrijvende tot mijnen Zone in den* SCHEOL, dat is, als zommige Vertaalen, *In het Graf Neederdaalen*: Heeft dat quel-woord, שאול *Scheol*, welk meer als Zeſtig-maal in de H. Boeken gevonden word; den Uytleggers, van weegen zijn verſcheyde Beteekenis, nu en dan wat ſpels gemaakt; op datze elke beteekenis, tot de regte plaatze thuys bragten. By de Hebreën beteekend het zomtijds *Het Graf*; hoedaanig het onze Uytleggers gemeenlijk, hier willen genoomen hebben. Zomtijds *De Helle*; *De Onderſte Plaatze*; *De Dood*; *De Toeſtand der Dooden naar dit Leeven.* Of gelijkmen miſſchien met den Oud-wetzen Digter Plautus, zou moogen ſpreeken; *'t Algemeen Kerkhof*, of *Vergaaderplaatze der Dooden.* Onze Kantteekenaars hebben yts diergelijx, Dat niet te onfraay is, om by te-zetten. *Het Hebreeuwſe woord*, zeggenze, *Beteekend zomtijds het* Graf, *als hier en* Kap. 42: 38. en 44: 29, 31. *en* Pſal. 6: 6. en 16: 10. Eccl. 9: 10. Jeſa. 38: 18. *Als meede allerley* Groote Diepten, *of* Diepe en Verborgene plaatzen, Job 26:6. Pſal. 139:8, Amos 9: 2. *Zomtijds de* Helle, *of* plaatze der Verdoemde; *als* Job 11: 8. Prov. 15: 11. *Maar aldus en kan't hier niet genoomen worden, naardien Jakob zeekerlijk het teegendeel van zijnen Zone geloofde. Zomtijds beteekend het ook*, over-Groote en uyterſte Benaauwdheeden; *ende* het Gevoelen van Gods Toorn, *Als* 1 Sam. 2:6. Pſal. 18:6. *en* 86:13. Dus verre de Kantteekenaars. Met diergelijke zingeevinge koomen ook eenigzinds over-een, *De Verderffenis*, *Het Stilſwijgen*, of liever *De plaatze van Stilſwijgendheyd.* En ten laatſten *Den Kuyl.* Hoedaanig-een Veelvoudige Naamdigting, eenigzinds uyt 2 Sam. 23: 15, met 1 Kron. 11: 22. en uyt het Joodſe *Tractaat* JOMA beſlooten word. Job gebruykt'er een Omſchrijvinge toe; zeggende; *Het Land der Duyſterniſſe en Schaaduwe des Doods.* En den Pſalm-Digter zeyd, *Het Land der Vergeetenheyd.* Doch Brougthon, een Man die zeer ervaaren geagt word in de Rabbijnſe Godgeleerdheyd; ſchijnd hier aangemerkt te hebben, Dat het woord SCHEOL, *De Toekoomende Eeuwe* beteekend. En Prokopius Gazéus, maakt'er, De *Weereld der Zielen van*: En daar zijn veele Joden, die het Geneſis XXXV. even-zoo genoomen hebben. De Griekſe Overzetters, hebben het zeer dikmaals, en ook in deeze plaatze, *Adeny*, Vertaald; en nogtans niet over-al, gelijk Bellarminus heeft waargenoomen. Maar dat woord, het welke uyt de Helleniſten genoomen is, beteekend al het geene dat שאול SCHEOL beteekend. Heſychius en Suidas, hebben, *Aides ho Taphos*. En daarom leeſtmen by Homerus en andere, niet alleen, *Aidòn* of *Aidoneys eunichion anax*: Maar ook *Ades Kai Pluton ho autos legetai*; volgens het getuygenis van de Griexe Uytlegginge over Euripides. Ook heeft de zeer Geleerde Windet, in zijn verhandelinge *Van den Staat der Leevende naar de Dood*, getoond; Dat *De Bederffenis*; *Het Stilſwijgen*; *Den Kuyl*; *Het Land der Vergeeting*, *der Duyſterniſſe en Schaawe des Doods*, en diergelijke, van de Hebreën, op een Figuurlijke wijze, voor SCHEOL gebruykt word; en dat deeze beduydinge ook by de *Helleniſten* gevonden word. Boovendien iſſer by de Hebreën noch een andere beteekenis van 't woord SCHEOL, naamelijk, van de Eerſte Stoffe, en Ongefatzoeneerde Klomp, gemeenelijk CHAOS of *Bayerd* genoemd. Want alzoo heeft het Rabbi

Hoe het te verſtaan is dat Jakob tot zijnen Zone wil in 't Graf daalen. Daar hy meende dat Joſef Verſlonden en alzoo niet Begraaven was.

Stand der Dooden, het Graf genoemd.

Bedenkelijke Verklaaringe over 't woord SCHEOL *dat Helle en Graf Vertaald word &c.*

De breede beteekenis van 't Hebreeuws woord SCHEOL *naader aangeweezen.*

Levi

Levi Ben Gerson, Prov. 15: 11. en 27: 22. genoomen. En over Kap. 30:16. zeyd hy, SCHEOL, *geeft zoodaanig d'Eerste Stoffe te kennen*, Datmen *dezelve voor het Onderste Grondzop, of dikke Dras of Droessem opneemen moet.* Hoedaanigen Beteekenis, de strax-gemelde Windet agtervolgd. Waar by zeer-wel past, de beteekenis van 't Griekse woord ADES; het welke naar de Verklaaringe van Kasaubonus over Hippokrates, de Eerste Stoffe beteekend, welke Ongefatzoeneerd en Onzienelijk is, en waar uyt alle Dingen voortkoomen, en daar weederom in Veranderd of Afgeleyd worden. Want *Ades*, is eygentlijk AIDES, *Onzienelijk*; gelijk Grootius in zijn Aanteekeningen over Lukas 16:23. uyt de Griekse Boeken toond. שאול SCHEOL komd af van שאל, dat *Begeeren*, of *Verlangen* te kennen geeft: En zoo kan het Afgebragte woord, zeer bequaam; zoodaanigen *Onschikte Stoffe* beteekenen, welke elke Gedaante, *Verlangd* en *Begeerd*. Doch hier moeten wy de reeden van een Taalgeleerd Man onder de Engelzen inlassen, die'er aldus van spreekt; Zommige oordeelen, Dat SCHEOL, niet en beteekend *Een Graf*, met Handen Gemaakt en Gegraaven, welke de Hebreën, קבר KEBER noemen; maar de gemeene Plaatze of Staat des Doods: Die in het Hebreeuws word SCHEOL genoemd; en eygentlijk de beteekenis heeft van *Eyschen* of *Begeeren*, om dat het GRAF, of *Staat des Doods*, Een van die Vier dingen is, die nooyt zeggen, *'t Is Genoeg*, Prov. 30: 15, 16. Het geene misschien de Françoisen, (om datmen de Gestorvene veelzinds in de Kerken Begraaft, en alzoo de Doode by de Leevende doet Huysvesten;) aanleydinge tot dit Veersje gegeeven heeft, Dat wy om zijn aardigheyd, liever in zijn eygen Bolster laaten;

SCHEOL beteekend niet eygentlijk een Graf met Handen uytgedolven.

Trois Choses sont tout d'un Acord,
La Cour, l'Eglise, & la Mort:
La Cour *prend à Droit & à Tort.*
l'Eglise *prend du Vif & du Mort.*
La Mort *prend le Foible & le Fort.*

Onder-en-tussen zou 't wel konnen zijn, Dat de Grieken, SCHEOL hebben *Hades* of *Haides* genoemd; te weeten, door de Letter-verandering, van 't Hebreeuws woord ADAM en ADAMAH of *Aarde*, waar toe Godt den Mensche belast *Weeder te Keeren*, Genesis 3:19. Want alzoo word in 't eerste Boek van d' Oude Griekse Sybille gezeyd; *Zy noement* Haden, *om dat* Adam *eerst daar heenen ging*, als hy de Dood gesmaakt had. En dusdaanigen Letter-verandering der Grieken, word meer gevonden: Want, *Abram* is in 't Griex *Habràm*, Gen. 12: 1. en *Habraàm* Luc. 3: 34. En *Mizraïm*, in 't Griex *Mezrain*, Gen. 10:6. *Hemam* is *Haiman*, Gen. 36: 22. En zoo hebbenze dan ook van *Adam* gemaakt *Haiden*, en naar de Griekse uytgang, *Hades* en *Haides*. Maar wanneer de Kaldeëfze Uytbreyder, het Hebreeuwse woord SCHEOL niet enhoud, zet hy gemeenelijk Over, *'t Huys des Grafs*, of *De plaatze der Begraaffenis*. Het Engels woord *Hel*, komd van 't Oude Saxis of Duyts woord *Helle*; in welke Taalen *Hel*, Oorspronklijk beteekend, *Hoog* en *Diep*; En zoo beteekend het dan ook een *Laage*, *Diepe* en *Holle* plaatze; en komd over-een met het Hebreeuwse SCHEOL, 't welk gezeyd word, *Laag en Diep* te zijn, Deut. 32:22. Job 11.8. Want gelijk de Dood is gezet voor alle Menschen, zoo ook den SCHEOL, Psal. 89: 49. Eccles. 9: 10. En gelijk de Dood zomtijds van de Godzalige begeerd word, alzoo Verlangde Job om *In het Graf* (Scheol,) *verborgen te zijn*, Job 14: 13. Zoo dat hier door niet de plaatze der Verdoemde, maar van alle die uyt de Weereld gaan, verstaan word. En zoo wy verder de Oude beteekenis van 't woord HEL naaspooren, wy zullen bevinden, Dat het eygentlijk *Hoog*, *Verheeven* en *Uytsteekend* beteekend. Van welke zommige meenen, Dat het woord *Held*, af komstig is; 't welk een *Uytsteekend Man* te kennen geeft. Ook is

HEL, *Klaarklinkende*; en zoo zegtmen, Een *Helle Stemme*; *Klaare*, en *Schelle Stemme*, *Heldere Stemme*; &c. Gelijk meede HEL, beteekend, *Helder*, *Dun*, *Doorzigtig* &c. Maar op datwe al deeze Woord-Vitterye niet te vergeefs schijnen overhoop gehaald te hebben; dienenwe t'onderzoeken, In wat Beteekenis doch het woord SCHEOL, in Jakobs Treurklagt op-te neemen is; wanneer de Bedroefde Vader, Gen. 37:35. zeyd; *Ik zal Rouwbedrijvende tot mijnen Zone in 't Graf*, (Scheol) *Neederdaalen*? Want aldus zetten 't onze Vertaalers over: Doch de Gemeene Latijnze Text zeyd; *Ik zal Weenende by mijnen Zone* ter Hellen *vaaren*. Welke *Helle*, de Roomsgezinde, doorgaans van het *Voorburg der Helle* verklaaren, waar in de Zielen der Zalig-Gestorvene Vaders zijn bewaard geworden. Maar naardien dit een ydel Verzierzel van het Menschelijk Verstand is, aan welke de toestemminge der H. Schrift zoodaanig ontbreekt, Dat niet alleen geen de minste scheemering, daar van te bespeuren is, maar het teegendeel tastelijk daar in gevonden word; willen wy ons met alzulke prullige Geschillen niet ophouden; Maar voor loutere Beuzelingen agten, die alleen ten nutte der Bandplegtige Geld-prachers, (die de Zousse der Vette Offerhanden, dat zijn de Schooy-Penningen der *Ziel-Missen* beminnen;) by de verdwaalde Schoolstampers, 't Geloof des onkundigen Volks, onder opgestikte Wisjes Wasjes, worden aangeklad. Gelukkiger zalmen dan hier *Het Graf* verstaan; want als dan zal de Zin van Jakobs reeden hier op uyt-koomen, als Of hy zeyde; *Gy Vertroost my te vergeefs*; *want mijne Droefheyd zal my niet verlaaten, zoo lang als ik Leeve*: *Maar als dan zal zy een Eynde neemen, wanneer ik als eenen Dooden by mijnen Afgestorven Zone, zal needergeleyd worden*. Dits klaar en Eenvoudig. En men zoekt te vergeefs de Beteekenis van 't *Graf* uyt-te-wissen; Om dat meenenze, zulx van Jakob niet en kan gemeend zijn, dewijl men den Vroomen Vader had wijsgemaakt, Dat een Wild Dier Josef Verscheurd had; 't geên hy ook geloofde, Gen. 37:33. En derhalven wel wist, Dat hy niet *In 't Graf* gekoomen was? Hierom dan, dewijl hy zeyd, Dat hy SCHEOLAH, zou *Neederdaalen tot zijnen Zone*, kan hier niet verstaan worden, het Neederdaalen der Ziele *In het Graf*, welk het Doode Lichaam van Josef niet verkreegen had, maar het Neederdaalen der Ziele *In de Helle*; dat is naar haaren Uytleg; tot zeekere byzondere plaatze van de Helle, in welke de Zielen der Geloovige Vaders, even als Jakob en Josef, eertijds te zaamen gekoomen zijn. Dit brengenze voor. En het is van Galatinus ook even-zoo betwist, teegens den Vermaarde Jood Salomon Jarchi; Die שאולה SCHEOLAH, de beteekenis van *Het Graf* gegeeven heeft. Maar hy moest gants Onbedreeven in de H. Schrift zijn, die niet en wist; Dat *Neederdaalen in het Graf*, een regte Beschrijvinge van de Dood is. Zoo dat het niet anders wil te kennen geeven, als onder het Getal der Dooden te koomen; of eenvoudelijk, *Sterven*. Dusdaanig verstaat de Zaligmaaker Joh. 5:28. door *Alle die in de Graaven zijn*; alle *Gestorvene*, dat is, Die *Onder de Dooden* te tellen zijn: Schoon alle Gestorvene niet in de *Grafsteeden* gebragt of *Needergedaald* zijn. En om niet wijd naar een fraaye gelijkheyd der Zingeevinge om-te doolen; komd ons in deeze zelve Historie van Josef, zeer-wel de plaatze Gen. 42:38. en 44:29. te pas; daar wy aldus leezen; *Gy zoud mijne Grijze Hayren, met Droeffenis ten Graave doen Neederdaalen*. En 1 Kon. 2:6. zeyd David tot Salomon, over Joab: *Doed naar uwe Wijsheyd, dat gy zijne Graauwe-Hayren, niet met Vreede in het Graf* (Scheol) *laat daalen*. En terstond in 't zelve Hoofstuk aan 't 9 *vers*, over den Vloeker Simëi: *Dewijle gy een Wijs Man zijd*; *Zuld gy weeten wat gy hem doen zuld*; *Op dat gy zijn Graauw-Hayr met Bloed in 't Graf doed Daalen*. Dit is genoeg om te merken, Dat de plaatze alwaar de *Graauwe-Hayren* Neederdaalen en Afgeleyd worden, de Lichaamen moet Ontfangen, en niet de Ziele; want de Zielen hebben geen Graauwe-Hayren, maar de Lichaamen,

Scheol quaalijk voor de Helle of plaatze der Verdoemde genoomen.

De reeden van Jakobs Droefheyd naader opgemaakt.

In 't Graf Neederdaalen hoedaanig een regte Beschrijving van de Dood.

Al die Dood zijn, zijn als Begraaven te reekenen, schoonze Onbegraaven blijven.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

men der Menschen, die in de Graaven Neederdaalen. Indien dan in onze voorgestelde Spreekwijze SCHEOL, de plaats is, alwaar de Graauwe-Hayren heenen-afgeleyd worden; isset voorzeeker het Graf; en wy doen dit stuk niet anders af. Nogtans moet niemand meenen, Dat wy het GRAF, hier in zoo maageren Zin neemen, als het zomtijds by de Kijfzieke Regtsgeleerde betwist word; wanneerze van een Leedige of Beroofde Grafsteede handelen: Maar wy betrekkent t'eenemaal tot den toestand des Doods, en elke Oorzaake van Begraavinge in het gemeen, als maar de Aarde aan de Aarde weeder-gegeeven word, volgens het Dood-Vonnis dat Godt daar over uytgesprooken heeft; *Gy zijd Stof en zuld tot Stof weederkeeren*, Gen. 3:19. Ecclef. 12:7. Gelijk daarom ook de Digter Lukanus gezeyd heeft: *De Aarde Ontfangd alles watze Gebaard heeft; en 't geên geen Grafsteede vind, bedekt den Hemel.* Want die worden ook gezeyd *Begraaven* te worden, welke zelfs *Onbegraaven*, gelijk de Doode Krengen, op het Veld vergaan; het welke daarom in de H. Schrift, *Een Ezels Begraaffenisse* genoemd word. Gelijk over de Koning Jojakim voorzeyd word, Jerm. 22:18,19. En hier van daan heeft ook Andreas van Cæsarien, over Openb. 16. gezeyd, Dat die welke van de Honden Verscheurd zijn, *Een Leevendig Graf* bekoomen hebben. En zoo men de Heydenze Schrijvers te raade neemd, men zal bevinden, Dat diergelijke maniere van spreeken by hen zeer gemeen is. Seneka zeyd heel fraay: *De Natuure heeft aan allen een Begraaffenis verschaft: Die door Schipbreuk om-koomen, worden van de zelve Golven, die haar uytgeworpen hebben, Begraaven.* Insgelijx zeyd Cicero in zijn Tuskulaanze Geschillen: Datze in Hyrkanien, Honden voeden, van welkze Verscheurd worden; en agten zulx voor de beste Begraaffenis. *Door Begraaffenis*, zeyd Plinius, *Word allerhande Maniere verstaan, op welke ymand Verborgen mag worden.* En naar deeze meeninge heeft ymand zeer-wel gezeyd; *'t Graf is de Aarde*, hoemen 't reekend; *Want hy word zijn eygen Graf, als hy tot Aarde weederkeerd.* En hoe naa zommige Heydenze Digters, de Groote Schrijvers Moses en Salomon, hebben naa-gestaameld, heeft ons Stobèus met deeze twee Brokjes uyt Euripides geleerd:

Yder Doode verstrekt zig zelven een Graf, en word van d'Aarde bedekt door zijn weederkeeren tot Stof.

Men queld zig hier vergeefs; 't Geên d' Aarde ons afkomd eyssen
Is Aarde: En 't Leeven, als 't Gezaayde met de Zeyssen
Word allen Afgemaayd; Dit brengd het Noodlot mee.

En daar naar in zijn Treurspel van den OOTMOEDIGEN, zeyd hy,

Gedoog de Dooden nu in 's Aardrijks Schoot te dekken,
Want daar het uyt Ontstond moet alles heenen strekken;
De Geest gaat weederom ten Hemel, 't Lijf in d' Aard,
Dat, voor een korten tijd met zulk-een regt aanvaard,
En niet in Eygendom maar slegts te-Leen gegeeven,
Van d' Aarde word her-Eyst, uyt wien het plag te Leeven.

Vergelijkt Gen. 3: 19. met Ecclef. 12:7. En naadien'er ook geen ontbreeken, welke de woorden van Jakob Gen. 37:35. *Ik zal tot mijnen Zone* in 't Graf *Neederdaalen*; Vertaalen, *Ik zal* om mijnen Zone, *ten Graave Neederdaalen*: Is 't Geschil meest uyt-getwist. Want al wie Sterft, word gezeyd *Ten Graave Needer te daalen*, schoonze niet eygentlijk *Begraaven* worden. Let op Psal. 89:46. En beteekend derhalven, veel-meer den Staat des Doods: Gelijk het zoo in veele Texten genoomen word, als Gen. 42:38. en 44:29. Daar het terstond door *Sterven* verklaard word, *vers* 31. ziet meede Job 7:9. Maar dat de Gemeene Latijnze Overzetting, SCHEOL, *Helle* Vertaald; zulx kan meede eenen goeden zin hebben; te weeten, wanneer aan het Latijnze woord, dezelve Beteekenis gegeeven word, diemen het Hebreeuwse woord שאול, en

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Hades toepaſt. Want de HELLE is ook het *Graf*, in welke de Lichaamen gebragt worden. En zoo heeft het ook Toſtatus in onze Hiſtorie van Joſef verklaard. Als meede Steuchus Eugubinus; welke zelfs zijn Geloofsgenoot Lyranus, die *Helle*, het Voorburg der Vaderen uytgeleyd heeft, helder beſtraft, en zijn Bewijs voor ydele Droomen uytkrijt. En zoo m'er meer wil, die ons in deezen uyt de Roomſgezinde byſpringen, wy zouden een gantze Naamlijſt aan-te teekenen hebben: Maar deeze maaken hoopsgenoeg, naamelijk; Arias Montanus, Cajetanus, Hieronymus, Oleaſter, Lipomannus, Iſiodorus Clarius, Johannes Benedictus, Andradius en andere: Welke bekennen dat het woord *Infernum*, of *Helle*, naarvolgens de Hebreeuwſe maniere van ſpreeken, voor *De Dood* en *Het Graf*, gebruykt word. De Kaldeëſze Overzetter Onkelos heeft het woord SCHEOL behouden. Maar de Uytlegginge van Jonathan, heeft om alle twijffelingen weg-te neemen, het zoodaanigen zin gegeeven, Dat het *Stof der Aarde* kan beteekenen. Als meede de Arabiſe, die Jakobs woorden aldus Vertaald; *Jaa ik zal Neederdaalen tot het Stof.* Aben-Ezra miſprijſt de Gemeene Latijnze Vertaalinge opentlijk in deeze plaatze; *De Kriſten-Overzetters*, zeyd hy, *die door* SCHEOL, *de* Helle *en toeſtand der Verdoemde verſtaan, dwaalen zeer, naadien het veel waarſchijnelijker* het Graf *beteekend.* Doch of HELLE ook zoo in de Artykelen des Geloofs kan genoomen worden, daar het agter de *Begraavinge* ſtaat, hebben zommige Bedenklijk gehouden. Maar behalven dat *Begraaven*, zeer-wel op de toeſtand des Doods kan zien, en '*t Neederdaalen in de Helle*, voor de Indompelinge des Grafs genoomen worden; hebbent de Regtzinnige onder ons nogtans, van *Kriſti Lijden der Helze Straf verſtaan*, 't geên van Pearſon weederſprooken word; terwijl andere van beyde verſchillende, zulx van overlang, op Kriſti *Hellevaard* naar de Ziele, of ook Perzoonelijk naar Ziel en Lichaam geduyd hebben: Te weeten naar dat de uytdrukkinge van dien Artykel, eerſt Vijf of Zes-honderd Jaaren naar Kriſti Hemelvaard, tot de Geloofs-Belijdenis was ingelijft: En niet alleen, geenzinds in de Brieven van Ignatius, Polykarpus, Klemens Romanus, noch Juſtinus Martyr gevonden word, (als die in haaren tijd, zelfs noch geen Formulier des Geloofs hadden;) maar de zaak zelfs ook niet eens in de Regelen des Geloofs gevonden word, die Irenèus, Origines en Tertullianus hebben overgeleeverd. Jaa ook niet in geen van alle de Geloofs-Formulieren, die door de Konçiliën, als Breede Uytleggingen van der Apoſtelen Geloof zijn ingeſteld: Te-weeten niet in dat van Niceën, Konſtantinopolen, Efeſen, Kalcedon, Sardis, Antiochien, Seleucien &c. Noch ook niet in die van byzondere Perzoonen uytgegeeven; te-weeten, Niet in die, welk Euſebius Cæſarienſis, 't Konçilie van Niceën heeft aangebooden. Niet in die van Marcellus Biſſchop van Ancyra, overgeleeverd aan Paus Julius: Ook niet in die van Arrius en Euzoius aan Konſtantijn overhandigd. Ook niet in die van Akatius Biſſchop van Ceſarien, aan de Opper Kerk-Vergadering van Seleucien overgegeeven. Ook iſſer geen gewag van in de Geloofs-verhandeling van den H. Baſilius, noch in die van Epifanius, Galerius, Damaſius, Markarius, Cyrillus, Auguſtinus; Noch in die welke Kaſſianus de Kerk van Antiochien overgeleeverd heeft. Gelijk dan ook Ruffinus getuygd, Dat het in zijnen tijd, noch in de Weſterze noch in de Ooſterze Formulieren was ingelaſt; maar waarſchijnelijk laater en omtrent het Jaar 785. in de Latijnze Kerke gevonden, alhoewel uyt zeeker Brief van Iſiodorus Hiſpalenſis blijkt, Dat het daar omtrent het Jaar 600 bekend was, en Athanaſius word toegeëygend, alhoewel men 't juyſt niet zeggen kan, het zijne te weezen. En ſchoon eenige Vermaarde Oud-Vaders, dit van Kriſtus *Neederdaalen ter Hellen*, in onderſcheyding van *Het Graf* verſtaan; verſcheelenze nogtans in haar Uytleg. En noch veel-meer van d'heedensdaagze Roomſgezinde; naardien'er veele onder d'Oude zijn, die dit ten aanzien van Kriſti werkende kragt der

Eenige Roomsgezinde ſtemmen toe dat het woord SCHEOL Helle ook Graf beteekend.

Of Helle in de Artykelen des Geloofs ook 't Graf beteekend.

Den Artykel van Kriſti Neederdaalen ter Hellen eerſt 600 Jaar naar Kriſtus ingevoegd.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Verzoeninge, en niet van een plaatzelijk Neederdaalen in de Helle verſtaan: En zoo behelpen haar beyde partyen gemeenelijk met Actor.2:27. Efeſ.4:9. en diergelijke Texten. Doch 't is hier de plaatze niet, dit verder af-te doen; en daarom zullen wy niet meer daar van by-haalen, maar bezien, Hoe Joſef door de Arabiſe Kooplieden in Egipten geraakt, van Heer veranderd, en daar naar uyt Slavernye verloſt is.

Joſef in Egipten gekoomen word van de Midianiten Verkogt aan Potiphar Overſte des Konings Trauwanten.

Naauwelijks was de Jonge Knaap in Egipten aangekoomen, of ziet daar, hy word aanſtonds voor de tweedemaal Verkogt; naamelijk door de *Midianiten*, gelijk Moſes deezen handel dus-verre, op 't eynde van Gen. XXXVII. beſluyt, zeggende; *Ende de Midianiten verkogten hem in Egipten, aan Potiphar, Faraos Hooveling, Overſte der Trauwanten.* Aldus leezen onze Overzetters. En geeven daar door niet quaalijk, *Een Hooftman van de Lijfwagt*, te kennen, die wy anders, Een *Kapiteyn van de Garde* zouden noemen. De Gemeene Latijnze Text leeſt heel anders, en meer gelijkende naar de Zingeevinge van onze Kantteekenaars; die van Oordeel zijn, Dat het Hebreeuwſe woord, סריס SARIS, datze *Hooveling* Vertaalen, eygentlijk *Een Geſneeden Man* beteekend; als Jeſa. 56:3,4. en overzulx ook, *Een Kaamerling*, of *Bewaarder van 't Bedde*. Om dat de *Kaamerlingen* der Groote Vrouwen, *Geſneeden*, dat is, *Gelubd* waaren, Eſth. 4:4. Doch zy willen, Dat het ook *Hoovelingen*, of *Officieren* in de Heeren Hooven beteekend; en dat het hier zoo moet genoomen worden; als meede Gen. 40:2. en 2 Kon. 8:6. En nogtans heeft de Gemeene Latijnze Vertaalinge gezet; *Ende de Midianiten hebben Joſef in Egipten Verkogt, aan Potiphar een Geſneeden Hooveling van Farao, zijnde een Overſte der Krijgslieden.* Dat is, als de Leuvenze Druk Verduytſt, Een *Ritmeeſter*. Die ook voor *Geſneeden Hooveling*; Een *Geſneeden Man* zet. De Griekſe Overzetters hebben den Zin aldus gegeeven; *De Midianiten hebben Joſef in Egipten Verkogt aan* Potiphar, *Een* Gelubden, *Faraos Operſte Keuken-Meeſter.* Een weynig te vooren hebben wy gezeyd, Dat Joſef niet tweemaal onder de Iſmaëliten en Midianiten Verkogt is, maar dat die Volken als van eene Afkomſt, door malkanderen, als of men *Midianiten-Iſmaëliten* zeyde, genoemd worden. Dit ontmoet ons hier weederom. Want gelijk in deeze plaatze, Gen. 37:36. de Verkoopinge aan de *Midianiten*, toegeëygend word; alzoo word Kap. 39:1. gezeyd, Dat de *Iſmaëliten*, Joſef in Egipten Verkogt hebben: Want alzoo leezen onze Overzetters; *Joſef nu wierd naar Egipten afgevoerd: Ende Potiphar Faraos Hooveling, een Overſten der Trauwanten, een Egiptis Man, Kogt hem uyt de hand der Iſmaëliten, die hem derwaards Afgevoerd hadden.* Aldus hegt Moſes Kap. 39. de Hiſtorie van Joſef weeder aan; waar van hy door 't Verhaal van Judaâs Bloedſchande met Thamar Kap. 38. was afgebrooken, gelijk we op zijn plaats gezien hebben. Maar gelijk de Griexe en Latijnze Vertaalers met andere te deezer plaatze, Potiphar, Een *Geſneedenen*, dat is, Een *Ontmanden* noemen; komd het zommige vreemd voor; Hoe hy zoodaanig kan genoemd worden, daar het nogtans openbaar is, Dat hy een Huysvrouwe had? Dit van Hieronymus in zijn Joodſe Geſchillen aangeroerd, heeft om die ſwaarigheyd op-te loſſen; yts byzonders uyt de Joodſe Overleeveringen te berde gebragt: Te-weeten, Dat Potiphar, deezen Joſef, van weegen zijn uytſteekende Schoonheyd, onder ſchijn van zijn Slaaf te zullen zijn, tot een Schandelijk gebruyk, (anders *Boggerye* genoemd) had Opgekogt; waar over hy met Verdorring, of Uytdrooging zijner Mannelijkheyd, en kragt der Zaad-geevinge, van Godt Geſtraft is; zoo dat hy daar naar, volgens de Kerk-gewoonten der Egiptenaaren, een Prieſter te Heliopolis geworden is. Zy voegend'er by; Dat zijn Dogter *Aſnath*, welke hy lang te vooren uyt zijn Huysvrouwe gewonnen had, met Joſef Getrouwd is. Doch dit magmen voor een Oud-Wijfs Praatje te-Boek zetten; en Hieronymus haddet ook beeter geſweegen. Ook hebben eenige bedenklijk gehouden,

Eſth. 2:3.

Van wat Bediening Potiphar was.

Potiphar van zommige quaalijk voor een Geſneeden gehouden.

In wat Zin nogtans de Griekſe en Latijnze Overzetters Potiphar een Geſneeden noemen.

Plompe Verklaaring der Joden over Potiphar en waarom een Gelubden genoemd.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

houden, Of niet d'agterstallige Houwelijks-pligten van deezen Potiphar, zijn Wijf hebben gaande gemaakt, om Josef te Verzoeken: Ongemoeyd nogtans, haar Beklag naaderhand, die meeninge schijnd te wraaken. Voorwaar het is ligt uyt de Historie te zien, Dat Potiphar hier alleen een *Gesneedenen* genoemd word, Om dat hy zulk-eenen op zeekere wijze was, en daar voor gehouden wierd, doe Josef in Egipten quam; en niet dat hy 't naaderhand wierd, en alzoo den Naam kreeg. En zoo men vraagd, Wat dan deeze benaaming beteekend? wy zullen met Goeden raad der Taalgeleerde zeggen, Dat סרים SARIS, *Een Gesneedenen*, te kennen geeft. Wy zeggen een *Gesneedenen*, in Naam, en niet *Een Gelubden* in der daad, die de Mannelijke Teel-kragt benoomen was; Maar een Koninglijken Dienaar of Vorst. Gelijk hem dan ook de *Targum* van Onkelos, uytdrukkelijk, *Een Vorst van Farao* noemd. En d'Arabise Bybel; *Een Dienaar van Farao*. Maar op datwe naader op de voorgestelde Vraag moogen antwoorden; Naamelijk hoe Potiphar Een *Gesneedenen* was, en nogtans een eygen Vrouwe te Beslaapen had? willenwe dit wat van-verre ophaalen. Het is zeeker, Dat *De Gelubde* van Ouds, om van alle Archwaan ontslaagen te zijn, en op haar Kuysheyd zeeker te gaan, tot Kaamerlingen van Koninginnen, en Vorstelijke Vrouwen, en haare Hof-Juffers, wierden aangenoomen. En zoo worden ook noch by de Chineëzen, en by de Kaffers in Mozambike; de Knegtjes van Slegte Luyden, by zommige Koopluyden Opgekogt; dieze dan Lubben, en voor groot Geld aan de groote Heeren Verkoopen, om op haare Vrouwen te passen. Welk gebruyk zeer Oud is, en ook dikwils uyt Hongersnood van de Ouderen gedaan wierd. Onder welke het dan aan zommige wel gebeurde, Dat wanneer haare Getrouwigheyd, genoegzaam beproeft was, zy te-mets tot andere Aanzienelijke Bedieningen, in het Hof des Konings wierden Opgetrokken; zoo datze dikwils het Ampt van Koninglijk *Raadsheer*, *Kaamerling*, *Krijgs-Oversten*, of Opperste *Lijfwagt* des Konings bequaamen. Gelijk de Geleerde Man Konradus Rittershusius, met veele Voorbeelden van alzulke Hoog-op Gebeurde Hovelingen uyt de *Gesneedene* genoomen, uyt Isidorus van Pelusioten, Ambrosius en Ælius Lampridius bevestigd. Hier door isset dan gebeurd, Dat de Naam van EUNUCHUS, dat is, *Een Gesneedenen*, zoodaanig stand gehouden heeft, en in gebruyk gebleeven is; Dat alle die tot de strax-genoemde Bedieningen opgetrokken wierden, met den zelven Naam genoemd zijn; schoonze geenzinds *Gesneeden* waaren. 't Geên, indien wy niet onwaarschijnelijk houden, ons doet denken, Dat deezen Potiphar ook zoodaanig-eenen geweest is. Als meede die twee Hoovelingen, waar van naaderhand gewag gemaakt word. Jerem. 34: 19. hebben de LXX Overzetters het zelve woord, Dat onze *Kaamerlingen*, en *Hoovelingen* Vertaalen, DYNASTES, dat is, *Opperste Regiments-Heer* verklaard. En onze Kantteekenaars hebben niet verzuymd, den Leezer naar de plaatze Gen. 37: 36. te wijzen, Op dat men de *Gesneedene* zoodaanig gedagtig was, alswe tot hier verklaard hebben. Voorwaar het schijnd ons een misslag van de Oude Latijnze Overzetters, Datze in de gezeyde plaatze van Jeremias (alwaar van de Vorsten van Juda en Jerusalem, en de Priesters en Hoovelingen gerept word, die door de *Stukken des Verbonds* waaren doorgegaan,) ook *Gesneedene*, voor *Kaamerlingen* gezet hebben. Naardien daar alleen van 't Joodse Volk en haare Voornaamste gesprooken word. Want alhoewel het waar is, Dat wy in de Boeken der Koningen en Kronyken genoegzaam leezen, datter ook dusdaanige * *Gesneedene* by David, en andere Joodse Koningen geweest zijn; moetmen nogtans de zulke, van weegen haar Gelijk-Naamigheyd, niet eygentlijk voor *Gelubde* Mannen opneemen. Want wie zal gelooven, Dat de Joden haar zelven, of de Edelen die haar Dienden, zouden hebben willen Ontmannen, daar het haar immers zelfs naar de Getuygenis van Josefus, niet Geoorloft was, zulx aan eenig Dier te doen, dat van Menschelijk Gebruyk was; dat

Van wat gebruyk de Gelubde aan de Hooven der Koningen waaren en wat de Oorsprong van die Naam aan alle Kaamer-Dienaars zy geweest.

Potiphar een Gesneeden genoemd naa een gemeene Naam van alle Hoovelingen.

Misslag der Latijnze Overzetters die Jer. 34: 19. Gesneedene Vertaald hebben teegen de Wet Deut. 23: 1.

* Verstaat Hoovelingen, Kaamer Dienaars &c.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

dat is, geen Huyſſelijk noch Dienſtbaar Beeſt te Lubben. En de Menſchen aangaande; Wy zien dat de Wet, Deut. 23: 1. uytdrukkelijk Verbied; *Dat yemand, welke aan de Mannelijkheyd Uytgeſneeden is, in de Vergaaderinge des Heeren zal koomen.* Onder-en-tuſſen maaken ons zommige Natuurkundigers wijs, Dat ook de Gelubde, de Bekenninge van een Vrouwe voldienen konnen, alhoewelze Ondeugende ter Bevrugtinge zijn. Zoo datze weegens de bewaaringe van der Vrouwen Kuysheyd, met alzulke Wagters niet al-te zeeker waaren: Maar veel-eer geleegentheyd tot deeze Bedenkinge verſchaft hebben.

Joſef. Antiq. Lib. 4. Cap. 8.

Waarom of Gellia, *geen als* Gelubde *Mind?*
Om datze Speelens *meer, als* Teelens *is gezind.*

De Tweede Eernaam die Moſes deezen Potiphar aanpaſt, is, Dat hy hem volgens onze Overzetters, *Een Overſten der Trauwanten* noemd; Dat is, veel-ligt, alſwe ſtrax van die benaaminge zeyden, Een *Overſte* van des Konings *Lijfwagt*. Maar naardien de Taalgeleerde daar in meeſt over-een koomen; Dat de Hebreeuwſe Waarheyd, eygentlijk, *Een Vorſt des Slagters*; Of als onze Kantteekenaars Vertaalen, *Slagters van Beeſten en Menſchen*, te kennen geeft, is hier de toe-eygeninge van Potiphars Bediening, zoo heel-net niet op-te maaken. Lud. de Dieu, ſchijnd hem *Een Vorſt der Sweerden* te noemen. Dat eenige, alſwe ſtrax uyt onze Kantteekenaars vermaanden, op *het Slagten* paſſen. En dewijl zoo wel de Slagtinge van Menſchen als van Beeſten bekend ſtaat, zijn uyt die Beteekenis, verſcheyde meeningen op de baan gekoomen. De LXX Overzetters ſchijnen 't tot de Slagtinge der Dieren over te buygen; wanneerze leezen, *Overſte Keuken Meeſter*, of *Kok*. Want het *Slagten* en *van-een Snijden der Beeſten*, paſt eygentlijk op het Ampt van Een *Kok* of *Spijs-Bereyder*; waar van te leezen ſtaat, 1 Sam. 9: 23, 24. Daar het woord טבח, doorgaans Een *Kok* Vertaald word. En men moet zig niet verwonderen, Dat ook dusken zoort van Amptenaars, aan de Hooven in Agtinge waaren; naardien het Gaar-Keukenſchap eertijds zoo Eerlijk was, Dat veel Vermaarde Mannen onder de Oude, haar niet geſchaamd hebben, zelfs van de Kook-Konſt, en het Toebereyden der Spijs-Peuzelingen te Schrijven. Waar onder men by de Grieken, Pantalion, Mithekus, Epirikus, Zofon, Egezippus, Pazanius, Epenetus, Heraklides de Syrakuzer, Tindarikus de Sicyonier, Symonaktides van Chios, Glaukus de Lokrenzer, en andere te tellen heeft: Gelijk zig ook uyt de Romeynen, hier meede bemoeyt hebben, Kato, Varro, Kolumella, en voornaamelijk Apicius, die onder het toeneemen der Slampamperyen, de by-Naam van *Apiciaanen*, den Koks heeft aangeſmeerd. En gelijk onder de Aſiaanſe Volken, de Schokkebakkeryen ſterk toenaamen, zoo dat'er Kampioenen van Propdarmen gevonden wierden; alzoo gebeurden 't onder hen niet zelden, Dat een Beſmulde Kok, by-aldien hy ſlegts der Grooten Slok-luſt wiſt te voldoen; uyt de Keuken, en zoo Smeerig als hy was, voor een Groot Konſtenaar gehouden wierd, en als een Hoog-Amptenaar in Aanzien quam; ongemoeyd hy miſſchien van Natuure, maar een Lijf-eygen Slaaf was. Onder-en-tuſſen heeft Sal. Jarchi, den Hooveling Potiphar, voor een *Slagter* gehouden, naamelijk *Van Beeſten die Gekeeld wierden om te Eeten:* Hoedaanig het ook Arias Montanus Vertaald: Zulx dat hy Een *Overſten* of *Vorſt van des Konings Slagters* zou geweeſt zijn. Waar teegen nogtans in bedenken komd, Dat de Egiptenaaren, de gewoonte niet en hadden, de Eetbaare Dieren, zoo gemeen te Slagten, om datze dezelve voor Goden hielden: Inzonderheyd d'Oſſen, Schaapen, Geyten, &c. gelijkwe hier naar zullen zien. Dus willen 't andere op de Slagtinge van Menſchen neemen; maar zijn daar over inſgelijx niet eenpaarig van Oordeel. Naadien het Slagten van Menſchen, geſchied of in den Oorlog, of buyten dezelve in de Hals-Gerigten. Waar van daan dan Potiphar van zommige, *Een Overſte der Krijgs-*

Onzeekerheyd omtrent het Ampt dat Potiphar bediende als Joſef aan hem Verkogt was.

En hoe by zommige waarſchijnelijk voor een Slagter of Kok gehouden.

Dat weederſprooken word.

Andere bedenkingen over

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

de Bediening van Potiphar.

Benden of Een *Ritmeester* als de Leuvense Bybel Vertaald; of Een *Overste der Trauwanten* genoemd word. Andere Vertaalen, Een *Opperschout*, dat is die een *Opperste der Hals-Straffen* is. Tot d'eerste Beteekenis, heeft de Syrise en Arabise Bybel, *Een Vorst der Vegters*, dat is, der Krijgs-Knegten Vertaald. Nogtans behaagd het zommige Geleerde Mannen; Datmen naar d'eyge beteekenis zeyd, *Een Opperste der Hals-Gerigten*: By Budæus niet onvoegzaam *Een Opperschout* genoemd.

Potiphar voor een Opperschout gehouden.

Dat nu deezen Naam en die Bedieninge, niet onvoegzaam aan Potiphar past, kan hier uyt waarschijnelijk besloten worden, Dat Moses in 't vervolg deezer Historie verhaald, Dat hy het Opzigt over de Gevangens had; zoo dat hem ook niet alleen de Misdaadigers die onder de Burgerlijke Lijf-Straffe laagen; maar ook de Gevangene des Oorlogs, en die zelfs uyt de Hoovelingen, des Konings Hof aangingen, waaren aanvertrouwd. Gelijk de draad der Historie, uyt Gen. 40: 3. ons zal doen ontwaar worden.

Josef als Slaaf aan Potiphar Verkogt raakt in zijn Dienst allengskens Vry en krijgt het bewind van zijns Heeren gantze Huys in handen.

Als dan Josef aan deezen Potiphar als een Slaaf aan zijn Heer Verkogt was; is zijne Dienstbaarheyd, mett'er tijd niet alleen zoodaanig Vry geweest, Dat hy veel-eer zelfs een Gebieder over andere, als een Slaafzen meede-Knegt, in 't Huys van zijnen Heere was? Maar daar by ook met zoo blijkbaare Zegeninge over zijner handen werk begiftigd; Dat het Moses, beyde de moeyte waardig scheen, Dit tot prijs der Goddelijke Voorzienigheyd, en Josefs Eeuwige Lof, met deeze woorden aan-te teekenen; *De Heere nu was met Josef; Zoo dat hy een Voorspoedig Man was*, Gen. 39:2. Een zeldzaame wisselvalligheyd der Fortuyne voorwaar: Jaa wat zeggenwe? Een wonderlijke Bestuuringe der Goddelijke Voorzienigheyd. Zoo lang Josef in 't Huys van zijn Vader, en onder 't Gezelschap van zijn Broeders was, Was hy het Doelwit van haar Bitteren Haat, en zijn Leeven hing geduurig aan een Zyden Draad. Maar nu hy aan een Egiptis Heerschap, tot een Slaaf Verkogt is, vald hem het Geluk meede, en hy doed alle dingen Wel en Voorspoedig. Zoo dat hier bleek, Dat het geene by de Menschen Veragtelijk is en Verdrukt word; van de Barmhertigheyd Gods, word opgebeurd.

1 Sam. 2: 8. Psal. 113:7.

Want hy Verheft den Neederigen uyt den Stof, en doetze zitten op den Stoel der Eeren. Alzoo doet Godt aan den Verstooten Josef; en met dit Gelukkig Lot wil hy hem vergelden; terwijl het zijn Broeder Juda, de Belhamel van zijn Slaafze Verkoopinge, en Omzukkeling in een Vreemd Land;

Gen. 38.

vast qualijk in zijne Kinderen gaat; en hy zelfs zig tot een Schandelijke Misdaad indompeld. Maar gelijk de Goddelijke Zegening over Josef, veel te Smal scheen, indienze maar alleen zijn eygen Perzoon vastkleefde; en ook desweegen niet de Gunst van zijnen Heere Potiphar, over hem had gaande gemaakt; alzoo zienwe, Dat zulx met zoo Vollen maate in Josef stand greep, Dat Potiphar, niet teegenstaande hy een Afgodisch Mensch, en een Egiptenaar was, en alzoo de Waare Godt niet en kende; nogtans bemerkte, Dat hy met deezen Hebreeuwsen Knegt was.

Josef in de Gunst van zijnen Heere geraakt.

Naamelijk, hy zag in 't overdenken van de Neerstige, en Getrouwe behandelinge zijnes Dienst-Werks, Dat alles met een byzonder Geluk en Voorspoet uyt-viel: 't Geêne niet alleen volharde, maar daagelijx Meer en Meer toeneemende, zijnen Heere zoodaanig op hem gezet wierd, Dat hy hem ten laatsten, niet slegts zijn *Kaamerling*, maar ook een Bezorger en Opziender van zijn gantze Huys maakte, en alles onder zijn Bestuur en Gehoorzaamheyd liet. Voorwaar een zeldzaame Slavernye, die in enkel Vryheyd en Heerschappye bestond.

En zijn Slavernye in enkel Vryheyd omgewend.

En wy zien dezelve ook daarom heel breed van Moses verhaald, Gen. 39:2-6. Want den Egiptenaar ziende, Dat de Godt des Hemels hem in alles wat hy in zijn Huys, en op 't Veld hadde, om Josefs wille Zegende; *Liet hy alle het zijne onder de Hand van Josef; zoo dat hy met hem van geen ding kennis had; behalven van het Brood dat hy At*, Gen. 39:6. Wat hier van de regte meeninge zy, daar over zijn

En hoe breed die ging.

zommige Uytleggers eenigzinds verschillig, en de Gedagten loopen meest op deeze twee meeningen uyt: Naamelijk, Dat Potiphar zig zoo wel gerust vond

in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

in het bestuur dat Josef over zijn Huys had; Dat hy zig anders nergens meede bekommerde, als met Eeten en Drinken; en van de rest af-keek. Andere meenen, Dat het Brood; dat is, De Spijze, hier het opzigt van Josef ontrokken word, van weegen de Bygeloovigheyd der Egiptenaaren, die de gewoonte niet en hadden, *Met de Hebreën* Brood *te Eeten*, Gen. 43:32. Invoegen de zin zou zijn, Dat Potiphar zig in geene zaaken, te-gelijk met Josef heeft bekommerd; zoo datze deeze last niet gemeenderhand op de Schouderen droege; maar wat Josef deede, was Gedaan en Wel-gedaan: Bezorgende alleen, Dat hy zijn Brood in Zeekerheyd, Gerustelijk mogt genieten; terwijl hy alle Bekommering en Zorge, aan de Getrouwigheyd van Josef had opgedraagen. Gelijk het dan ook Josef zelve, korts daar naar, alzoo even, teegens zijn 's Heeren Wijf verklaard: *Ziet* zeyd hy, *Mijnen Heere en heeft geen kenisse met my, watter in den Huyze zy; en al wat hy heeft, Dat heeft hy in mijne Hand gegeeven*, Gen. 39: 8. zoo spreekt hy zelfs. En heeft daar door moogelijk den Joden, de grondvest schijnen te leggen, van een zeer vaatzen Uytleg, aangaande *Het Brood*; die wy strax zullen byhaalen, alhoewelze belachhelijk is. En is Josef dit Al-bestuur niet alleen dusdaanig in 't Huys van Potiphar ter-hand geweest, zoo lang hy in de Gunst zijn 's Heeren stond; maar zelfs ook in zijn Gevangenschap, waar van strax te melden staat: *Want den Oversten van 't Gevangen-Huys zag op geen ding dat in zijne Hand was.* Dat is, Hy Bekommerde zig nergens meede, noch en eyste geene Reekeninge van zijn doen. Waarom de Arabise Overzettinge gepreezen word, wanneer zy den zin van *vers* 6. aldus opgeeft; *Hy en Onderzogt niets van 't geene by hem was, behalven de Spijze dien hy Nutte.* Invoegen hier uyt, en uyt het geene wy booven reeds aangaande Potiphars Spijs-Bezorginge hebben aangemerkt, blijkt, Dat men de Verklaaringe van zommige Joden, hier wel aan een-kant mag smijten. Onder deeze is die van Jarchius, by-naa gekkelijk genoeg om uyt-te Lachhen; wanneer hy hier het *Brood* van Potiphar, Verklaard, voor *Het Wijf* van Potiphar. Even als of den zin was; *Dat alle dingen waaren aan Josef Toevertrouwd, behalven de Huysvrouwe zijn 's Heeren.* Want de H. Historie *zeyd hy*, heeft onder een Bedekte wijze van spreeken, en als door een Raadzel willen te kennen geeven; Dat *Broot Eeten*, hier zoo veel te zeggen is, *Als hy zijn 's Heeren Wijf Slaapen.* Maar indien Jarchius had aangeweezen, Datter meer zoodaanige Raadzel-wijze manieren van spreeken, in de H. Schrift gevonden wierden; men zou het ten minsten moogen bedenkelijk houden. En alhoewel Aben-Ezra deeze Uytleg in Jarchius weederspreekt, en een andere voortbrengd die vry beeter is, schijndze nogtans niet volslaagen aanneemelijk. Wy hebben strax-te vooren, het gevoelen van zommige Uytleggers bygebragt, welke meenen, Dat de Egiptise Bygeloovigheyd, niet toe-liet, dat ook Josef, de Bezorginge over Potiphars *Brood*, dat is, *Zijn Spijze*, wierd aanvertrouwd: En gelijk die reeden ook van onze Kantteekenaars, uyt aanmerkinge van Gen. 43: 32. gedagt word, alzoo vindmenze meede by Aben-Ezra: *My dunkt* zeyd hy, *teenemaal waarschijnelijk, Dat aan Josef alle dingen*, behalven het Brood, *overgegeeven waaren, om dat hy, een Hebreër zijnde, het zelve niet en heeft moogen aanraaken. Want daar word* Gen. 43: 32. *gezeyd*, Dat de Egiptenaars geen Brood moogen Eeten met de Hebreën. *Dus heeft Potiphar dan Josef zijn Spijs onthouden, Om dat hy hem voor een Hebreër kende.* Doch dit gaat naar zommiger meeninge, zoo heel vast niet; dewijl Josef al van over-lang, weegens de Verkoopinge, en Lijfs-Eygendom, aan 't Egiptise Volk was over-gegaan en in-geplant; en desweegen als een Egiptenaar kon aangemerkt worden. Te min ongerijmd te denken meenenze; naadien hy zelfs naaderhand ook een Egiptise Vrouwe Getrouwd heeft. En ofze schoon niet 't zaamen Aaten, genootenze nogtans eenerley kost. Welke onderscheyding egter niet heel vry van teegen-bedenkelijkheyd blijft, naadien Josef in zijn Verheffinge naar 13 Jaaren,

Zoo datze hem zelfs in de Gevangenis bybleef. Gen. 39: 23.

Gen. 39: 6. Vieze Uytleg der Joden; over 't Brood dat Potiphar voor zig alleen hield.

Waarom Josef de handeling van Potiphars Brood, en Spijze niet kon toevertrouwd worden.

ren, veel-meer den Egiptenaaren is konnen Ingelijft zijn, en om Staats-belang, een Vrouwe van die Landaard Trouwen, als hier in zijn eerste Dienstbaarheyd; waar in hy naar der Joden Reekeninge, slegts 12 Maanden volharde: Want het blijkt uyt het gantze tijd-verloop zijner Verneerderinge, Dat die niet booven 13 volle Jaaren geduurd heeft: Te weeten, als in Seder Olam staat; *Een Jaar* van 12 Maanden in 't Huys van Potiphar; en *Twaalf Jaaren* in de Gevangenis; daar de H. Historie ten aanzien van de Tijd, niet teegen is. Want hy was 17 Jaar als hy Verkogt wierd; en 30 als hy uyt de Gevangenis Verlost, en Verhoogd wierd; vergelijkt Genesis 37:2. met Gen. 41. 46. en de Tijd zal met 13 Jaaren vol-staan. Doch Rabbi * Abraham Sepharadi, heeft de Text-woorden, een heel-anderen zin gegeeven: En meend, Dat Josef niets uyt de Spijze van zijnen Heere Genooten heeft, dan alleenlijk, *Brood*, dat is, *Droog Brood*; het welke hy als zijn Daagelijkze Spijze At, en nogtans van Schoone en Welvaarende Gedaante bleef; zonder door zoo Maageren Kost, te Vermaageren, of van Glands te Verblikken; even gelijk Daniel, welke zig van de Koninglijke Spijze onthoudende, by Aard-Vrugten Leefde; en nogtans veel-beeter Tier, dan alle d'andere Hebreeuwse Jongelingen had, die de Vol-op kreegen. In welke Uytlegginge, hy zig eenigzinds van andere Joden ondersteund vind; terwijl zy het daar voor houden; Dat Moses zeggen wil; Dat Josef, niet teegenstaande hy het Bewind van zoo Rijken Heerschaps Huys en Goed, in Handen had, hy zig-zelven niets meer dan enkel Brood, tot zijn Daagelijx Onderhoud toe-eygende; en alzoo in 't midden van den Overvloed, en volle Vryheyd, hem nogtans in alles teegens zijnen Heere, en wat zijn eygen belang aanging, gelijk een Slaaf droeg. En alzoo de Vermaaninge Prov. 23: 3. stilswijgende opvolgde, welke zeyd; *Dat men's Heeren Smaakelijke Spijze niet Gelusten zal, om dat het een Leugenagtig Brood is.* Dit zoumen moogen bedenkelijk houden; by-aldien wy verlof van de Taalkundigers hadden; Om den Zin der woorden, meer op Josefs eygen doen, als op dat van zijnen Heere te passen. Maar nu het ons toeschijnd, Dat Potiphar hem alles had ter-hand gelaaten; Houden wy ons aan de eerste Verklaaring; Naamelijk, Dat Potiphar slegts At en Dronk, en de rest, Josefs goede Voorzorge bevoolen liet. Zoo dat Jarchius verre buyten 't spoor is, als hy met andere meend; Dat Josef hem deeze Schoonheyd zelfs door Oppoetzen, en Eeten en Drinken gemaakt heeft. Gelijk we strax zullen bybrengen. Men heeft'er verder over aan-te merken; Dat deeze geheele Overgeevinge van Potiphars Huysbezorginge, voorzeeker een schoon Voorspel van Josefs volgelijke Verheffing tot d'Onder-Koninglijke Eeren-Staat geweest is: Het geene van Filo de Jode, in-agt genoomen, hem heeft doen zeggen: *Voorzeeker is Josef onder de gedaante van Een Slaaf, tot Een Voorstander van zijn Koop-Heers Huys gemaakt: En van daar, door 't bewerken der Natuurlijke onderschraaging, tot de Hoogheyd van dat Volk en dat Landschap. Want hy moeste weegens de toekoomende Bedieninge van 't Gemeene-Best, door 't Bestuur van Huys-houdelijke zaaken te Oeffenen, te vooren gesleepen worden. Want een Huys is als een kleene Stadt, en de 't Zaam-getroepte Huyshoudingen, het Gemeene-Best: Gelijk ook de Borgerschap een groot Huys, en het Gemeene bestaan daar van, een zeekere Huyshoudinge gelijkt.* Dit zeyd, Filo. En alhoewel Groote Heeren en Magtige Koophandelaars, haare Rentmeesters, Ontfangers, Kassiers en Boekhouders, te-mets wel alles Vertrouwen, zienze nogtans toe aan wien zy zulx doen; en laaten zelden alles, een Opgeraapten Knegt en een Vreemdeling in Handen; jaa verbergen daar-enteegen noch wel 't Geheym van haare zaaken, zelfs aan de Vertrouwde; Op dat ook die aan andere, niet uyt-en lekken; van wiens Schaadelijke meedekennis zy gemeenlijk Jaloers zijn. Gelijk daarom een Koopman binnen Amsterdam, dit tot een Vermaaninge, voor zijn Schrijf-Kabinet zette;

Wie komd in dit Komptooir, *doorzie vry alle boeken;*
Maar Handen uyt de Kas, en Oogen uyt de Boeken.

On-

17
13
30

* Anders de Spanjaard genoemd.

De Vryheyd en Bewind in Potiphars Huys, hoedaanigen Voorspel van Josefs Verheffinge.

Aanmerking van Filo de Jode daar over.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Onder-en-tussen blijkt in Josefs Historie, Dat het noch met Hem, noch met zijnen Heere, in geenen deele zoo geleegen was, als zommige onder d'Oude, Van de Knegten en Slaaven Getuygen. Immers is het Euripides geweest, die gezeyd heeft; *Dat een gants Huys, geen Snooder noch Onnutter Vyand heeft, dan den Knegt.* En Demokrytus, *Dat een Knegt, veel-eer Een Noodige, dan een Aangenaame Bezittinge is.* En by Petrarcha, en Agrippa, worden de Knegten, *Honden* genoemd, om datze *Bytagtig*, *Gulzig* en *Bassers zijn.* Gelijk dan meede Plautus, de Natuure der Knegten in zijn VALSCHAARD, met deeze kleuren afmaald; Naamelijk, Dat het zijn, Plaagen van Menschen, die nooyt in 't zin komd, yets ter-Deugden te doen: Maar als'er kans is, Handgaauw zijn, om Vat, Slik en Grijp te speelen; en voorts veel-liever de Wolven by de Schaapen laaten, als die zelfs in 't Hok gaa-te slaan. Ook zeyd Lucianus in zijn *Palinuur*, Dat *Scheldinge*, *Diefstal*, *Doorstrijking*, *Laatdunkendheyd*, *Agteloosheyd*, *Zobbelaarye*, *Schokkebakkerye*, *Slaapwenst*, *Loom*-en *Luyheyd*, de Gereede Munt der Slaaven teegens haare Heeren zijn. Waar uyt het Spreekwoord by veele op de Tong geraakt is; *Men heeft zoo veel Vyanden in Huys, als-men Dienstbooden heeft.* En in zulken Zin, pleeg onder de Joden, Rabbi Hillel te zeggen; *Die veel Dienstbooden heeft, heeft veel Dieven.* Gelijk meede de Fabel van de Koning Actèon, die een groot Jaager was; en zoo veel Honden hield, Datze hem zelfs Op-Aaten; niet anders leeren wil, Als dat de Rijk-Gegoede, die veel Dienst-Knegten en Taafel-Ploomers hebben, door haar eygen Huysgezin Verteerd worden. 't Geên een fraay Digter onder de Grieken deeze Spreuk deed ontvallen;

Bouwd veel Huyzen, Voed'er veel, 't Is een Weg bequaam en goed;
Die 't Goedje lappen door de Keel: Die uw brengd tot Arm-moed.

Dat nogtans een Gemaatigde omslag, en Zobere Taafel, daar-en-teegen, den Huys-Heer Rijk maakt, zal ons misschien een Frans Hooveling, niet on-aardig weeten aan-te duyden: Want als een der Koningen van Vrankrijk, Oordeelde, Dat de Keuken, die zijn Hof-Meester aan zeeker Groot Palleys Gebouwd had; *Veel te Kleen was*, antwoorde hy; *Heer Koning*; *De Kleene Keuken, heeft het Huys Groot gemaakt.* En zoo heeft ook het Spreukjen wel gezeyd.

Kleene Keukens Enge Schouwen,
Zijnd die Ruyme Kamers Bouwen.

Onder-en-tussen kan 't niet gewraakt worden; Dat de Dienst-Knegten, niet zoo-zeer hunne Heeren, van Natuuren tot Vyanden zijn; als dat ook de Heeren zelfs, haar zomtijds tot Vyanden, Roovers en Dieven maaken; te weeten, Wanneer zy haar teegens hen, dieze niet missen en konnen; Hoovaardig, Spijtig, en Straf aanstellen; en daar-by niet zoo-veel als Oorbaar is, maar als haar Kaarigheyd lust, in den Hollen Darm geeven. 't Geên wy LINKERT laaten verantwoorden, die daar van by Plautus in zijn * WAARENAR (zoo J. Oudaan dien noemd,) aldus spreekt. *Aulularia.

De Meesters leeven met haar Knegten niet naar reên;
En de Knegts Dienen de Meesters ook zoo wat heên.
Dus gaat het bey Kreupel, dat anders hoord te Gaan:
De Kaarige Bestevaars, hangen Duyzend Slooten aan
't Schappraa, aan Kelder, aan Spijskamer en aan Spin;
En laatend'er naauw haar eyge Vleeslijke Kinders in:
Daar die Treyters, die Bedriegers, die Diefagtige Knegts,
Met Duyzend Sleutels inbooren, konnenze slegts:
Dan gaat het Streuysmeus weg, men Smets, Stampampt en Smuld;
Daar je, al stond het Mes op-'er Keel, geen woord van verneemen zuld.

Dus zetten die Brood-Beestige Knegts, de Dienstbaarheyd betaald,
Met lachhen en Boerten, Ha! hoe hebbenw' hem daar door de Mosterd gehaald?
Hierom besluyt ik dan, en heb het niet al Averregts;
Rustigheyd en Onbekrompenheyd, maakt Trouwe Knegts.

En gelijk Hendrik Kornelis Agrippa, hem ook deeze Waarneemingen te-nutte gemaakt heeft; daar hy in zijn Boek van de Ydelheyd der Weetenschappen, *Van de Byzondere Huyshoudinge* handeld; alzoo brengd hy verscheyde Voorbeelden van Ongevallen by, die haar Oorsprong aan de Baldaad der Slaaven schuldig staan. Wat Quaade Rampen, *zeyd hy*, de Gemeene-Besten, eertijds van Slaaven hebben uytgestaan; Getuygen de *Slaaven-Krijgen*, van veele Histori-Schrijvers beschreeven. Onder deeze heeft voortijds de Stadt der Volcinenzen, die opgepropt van Rijkdom, en Verçierd met Wetten en Zeden was, een deerlijk Schouwspél van Slaaven-Moetwil uytgeleeverd; ter-tijd als zy de Slaaven al-te Gemeenzaam den ruymen Toom gelaaten, zomtijds ook toegang in de Raadslaagen gaaven; zoo dat eenige Stoutaarden, in de Staat der Raadsheeren ingedrongen; strax de gantze Gemeente-Staat ingenoomen; Uyterste-Willen naar haar goeddunken gebooden te Schrijven; Maaltijden en Vergaaderingen der Vry-Geboorne Verbooden; haars Heeren Dogteren ten Wijve genoomen; en ten laatsten met een Wet gestaaft, Dat Weduw-en Maagde-Schenderye, Ongestraft zou zijn; en dat niet een eenige Maagd, aan een Vrye Trouwen zou, diens Zuyverheyd niet eerst een uyt den haaren weggedraagen had. Aldus is deeze Stadt, die het Hooft van Karien gehouden wierd, door haar al-te groote Toelaating en Meewaarigheyd teegens de Slaaven, in een Zee van Geweldenaarye en Schandelijkheyd verzonken. Want, *Als de Tugt der Slaaven ophoud*, zeyd Aristoteles, *Loopen de Heeren Gevaar*; Gelijk de Hiloten teegens de Lacedemoniers; en de Preneften, teegens de Thessaliaanen, hebben te-weeg gebragt.

Josef in de voortgang van zijn Geluk gesteuyt.

Als dan de Slaavernye van Josef omgewend, en tot de hoogste top van Vryheyd scheen uytgedeegen, is zijn Voorspoed door een Ongelukkig Voorval, zoo plotzeling gesteuyt, Dat hy zig niet alleen teffens in d'Ongenaade van zijnen Heere ingedompeld vond, maar ook in Gevaar was, van aan een Schandelijk Eynde te geraaken.

Want 's Weerelds Loop en Loon, dat is een Dwellem-Luk;
Zoo 't Wel-lukt, is 't Romeyns, zoo niet, een Schelmstuk.

Word van zijn 's Heeren Wijf tot Onkuysheyd verzogt.

't Geên zig hier-toe gewillig aanbood, was, Dat zijn 's Heeren Bedgenood, door een Onbillijk Verzoek van Onkuysheyd, de Kuysheyd van deezen Jongeling, niet alleen op de Proefsteen der Getrouwigheyd bragt, maar ook ernstig toeley, Om, naar datze uyt een al-te Geylen Wellust, haare Oogen op zijn Frisse Schoonheyd geslaagen had, hem door Duyzend Laagen, en on-ophoudelijke Aanbiedingen, in haaren Schoot zogt te lokken, Op datze een Byslaap van hem genoot. Want als Moses zeyd, *Dat Zy haare Oogen* op Josef *sloeg*; geeft zulx niet anders te kennen, als dat zy hem met Minnelust en Onkuyze Oogen aanzag: Welk aanzien, De Zaligmaaker *Als Overspèl*, veroordeeld, Matth.5:28. En zoo weet ook den Apostel te spreeken, Van *Oogen vol Overspel*, 2 Petr.2:14. Gelijk meede een fraay Poeët, hier niet te onpas gezeyd heeft.

Welke begeerte zy met de daad wilde opvolgen en volbrengen.

De Min begind van 't Oog, *en daald langs Mond en Kin,*
Tot datze neederschiet, in 't Center *van de Min.*

Zoo dat'er ook maar alleen in zeeker Deugdelijk opzigt, kan gezeyd worden, *Dat de Liefde Blind is.* Gelijk ons dit Puntdigtje leerd verbeeteren;

Men

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Men zeyd de Min is Blind, *en nogtans word de* Min,
Gebooren uyt het Oog, *of uyt de Ziende* Zin.

Dus magmen dan van Potiphars Wijf besluyten, Dat alhoewelze tot de Daad van Overspél niet gekoomen is, zy nogtans ten vollen daar-aan Schuldig staat. Want dat ook die welke een Misdaad zoeken te doen, haar door toestemmen van de Wil, Schuldig maaken, heeft ons zelfs Ovidius, van het Overspél weeten te leeren, als hy zeyd;

Die om Verhindering, geen Overspél en doet,
Die doet het, want alree bedrijft hy't in't Gemoet;
Al hebt gy't Lichaam dan, gehouden zonder Vlekken,
Van buyten zuld gy slegts den Overspeęlder Dekken.

En alhoewel zulx ook van Seneka en andere word toegestemd, moetmen nogtans niet meenen, Dat'er Misdaad geleegen was in het *Aanzien* zelfs, of in de *Begeerte*, als Begeerte aangemerkt; (als die t'eenemaal tot de Natuurlijke eygenschap van den Mensch, en noodwendig tot de Voortteeling is;) maar in de Wil en het Toestemmen van een Daad, die dit Wijf wist, dat Onwettig en haar Verbooden was; doordienze niet haar zelfs Meester, maar aan den Man Verbonden was; en derhalven zonder Schendaad van haar Trouw; tot Josef niet en konde zeggen, *Ligt by my*; gelijkze uyt den Overvloed van haar toegestemde Begeerte zeyd, Gen. 39:7. En daar toe met hem zaamen-spraak houd, en haar alzoo genoegzaam aan de Daad Schuldig maakt. Gelijk haar dan ook 't gemeene Spreukje verdagt houd, welke zeyd;

——————— *Ten gaat niet zoo het zouw,*
Wanneer de Knegt *te lang, houd spraake met de* Vrouw.

En dat wy dit alzoo niet quaalijk verklaard hebben, blijkt opentlijk genoeg uyt Moses verhaal, om ons te doen gelooven, Dat de Schoonheyd van Josefs Lijfsgestalte en Minnelijk Aangezigt, de Geylheyd van dit Wijf, met toestemmen van de Daad, tot hem ontsteeken heeft; gelijk het Spreekwoord daarom zeyd; *Verwonnen Oog, Begonne Min.* Onze Overzetters leezen; *Josef was Schoon van Gedaante, en Schoon van Aangezigte.* Doch de LXX Overzetters, hebben den zin aldus uytgedrukt: *Josef was Schoon van Gestalte, en Eerbaar van Aangezigte.* Gelijk hy ook uyt een Schoone Moeder Gebooren was, Gen. 29:17. Dien hy misschien in zulken Sweem geleek, Dat de Zedigheyd van de Vader Jakob, met de Schoonheyd van de Moeder Rachel 't zaamgepaard, hem die Mannelijke deftigheyd byzette. Zoo dat Kuysheyd en Eerbaarheyd, hem ten Oogen Uytblonken; en alzoo Gewaapend ging teegens de Onkuysheyd, tot welke nogtans het Wijf van deezen Potiphar verviel; gekitteld zijnde met het Denkbeeld van deezen Welgemaakten Slaaf: Die door zijn Goede Zeden en Manieren, zoo groot in haar Huys geworden was. Want *By de Deugd* zeyd Seneka, *konnen Groothertige Menschen, haar Fortuyne vinden.* Onder-en-tussen heeft Moses de Naam van dit Ontugtig Wijf, niet verwaardigt aan-te teekenen; het zijn alleen de Nieuwe Schrijvers, die haar SEPHYRA genoemd hebben, waar in haar den Heer Kats is naargevolgd, alhoewel hy bekend, den Oorsprong'er niet van te weeten. Voorwaar de Joden stellen zig hier zeer Gekkelijk aan, alsse verzieren, Dat Josef hem zelven deeze Schoonheyd gemaakt heeft: Dus spreekter Jarchius van; *Naar dat hy gezien heeft, Dat hy van een Slaaf tot een Heerscher geworden was, heeft hy begonnen met Eeten en Drinken Goed-Cier te maaken, en zijn Hayr Dertelijk op-te Pronken: Doe heeft de Gezegende Godt gezeyd; uwen Vader Treurt, Doch gy Verçierd u Hoofd: Ik zal over u eenen* Beer *verwekken. Hierom is't geschied, Dat Potiphars Wijf hem dus Opgepalleerd ziende, terstond*

Josef was Schoon en uyt een Schoone Moeder Gebooren.

Josef van de Joden gelasterd, als of hy zig deeze Schoonheyd door opsmukken behaald had.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

ſtond met Onkuyſſe Liefde teegens hem ontſteeken is. 't Geên zy aldus beſluyten, uyt een verdraayde opvatting der woorden Gen.39:9. Daarze willen, Dat Joſef als met de Vinger op deeze Misdaad zijner Verhoovaardiging wijzende; zeyd; *Ik hebbe teegens Godt gezondigd.* Dits voor-zeeker ſtoutelijk gedaan. En noch wordender veel erger dingen weegen Joſefs Schoonheyd, in het Boek *Tanchuma* verhaald, die te Schaamteloos van uytvindinge zijn, omze hier inte laſſen: Dewijlze Joſef voor 't minſt, niet anders ten Toon zetten, als ofze hem over zijn Opgeſmukte Hayr-Lokken, dit volgende uyt het Vierde Schimpdigt van Perſius toeſchooten:

> ———— *Foey gy, Verwijfde Gek!*
> *Foey u! die met dien Boſch, die onbeſnoeyde Lokken,*
> *Niet hoogers voor en hebd als Vrouwen te verlokken;*
> *Die meer met Poeyëren en Krullen zijd verlet,*
> *Als met het Onderzoek van Land-Regt of van Wet.*
> *Wat Nut, Wat kloek Beleyd, Wat Mannelijk betragten,*
> *Staat onzen Staat van u, of uws-Gelijk te wagten,*
> *Die liever 't Warren zaagd in 's Lands Gemeene-Beſt,*
> *Als in uw Vunſtig Hayr, dien vuylen Neeten-Neſt?*

Doch wy van alzulke Fabelen afziende, beſluyten met meer waarſchijnelijkheyd, Dat Joſef deeze Schoonheyd Natuurlijk en niet door Eeten noch Drinken, noch door de Konſt gemaakt was. Veel-min, Dat hy door Goed-Cier te maaken, in Deugd, Wijsheyd en Verſtand gevorderd was; want *Zuypen en Vreeten, doet Luttel Weeten*, gelijk het Spreekwoord zeyd. Doch dat Moſes Joſefs Schoone geſtalte gedenkt, daar meede heeft hy alleen willen zeggen, Dat het Lichaam van deeze Jongeling, door de Goede Leedenſtemming, een Deftig en Mannelijk poſtuur uytleeverde; waar by de Verwe van zijn Aangezigt uyt Wit en Rood gemengd, gewiſſelijk een Schoone Gedaante en Aanminnige beſchouwinge verſchafte: Want de Schoone Gedaante des Aangeſigts zeyd Publius Sergius, is een Stomme Loffpraake; en dan noch wel inzonderheyd, wanneer de Bezaadigtheyd der Gebeerden, zeer-wel aan 't fatzoen des Lichaams gepaard zijn. Want de Deugden ſchijnen zoo-veel aangenaamer, alſſe uyt een Schoonder en Volmaakter Lichaam voortkoomen. Maar te ſchandelijker Brandmerk nogtans voor Potiphars Wijf, wanneer alle deeze hoedaanigheeden, niet anders op haar Gemoed hebben uytgevrogt, dan de Vlam van een Ontugtige Beminninge in haar te ontſteeken, Op datze te-gelijk haar Egte Bed Bevlekte, en de Getrouwen Joſef, tot d'uyterſte Ontrouw teegen Godt en zijnen Heere indompelde. Voorwaar de Schoonheyd van Mansperzoonen, word meermaal in de Schrift Geroemd; als te zien is van Moſes Actor.7:20. Van Saul, 1 Sam.9:2. Van David, 1 Sam.16:12. Van Abſalom, 2 Sam.14:25. Van Daniel en zijn Gezellen, Dan.1:4. En moet als een Gaave aangemerkt worden, waar door de Gunſt, zoo wel der Koningen als die des Gemeenen Volx, te ligter word aangelokt. Doch deeze Schoonheyd had Joſef ten Valſtrik gediend, zoo niet de Gaave van een Kuyſſe Ziele, hem geleerd had, de Bluskolk van zijn 's Heeren Geyle Wijf 't ontvlieden; waar toe zy den Jongeling zoo dikwils aanboord quam, en onder veele Hoere-vleyingen Dag op Dag by hem aanhield; terwijlze zag dat haare Pijlen, door d'onbillikheyd der Daad, op zijn Staale Borſt geen ingang hadden; als die geenzinds de Goeddaadigheyd van zijnen Heere, (die hem, daar hy ſlegts eenen Gekogten Slaaf was, alles onder zijn Vry-Beſtuur gegeeven had, behalven zijn eygen Bedgenoot;) met zoo Ontrouwen Schendaad wilde vergelden. En hoe zou hy ook gekonnen hebben, zoo lang de zeldzaame Voorzienigheyd Gods hem aan het Hert lag; waar door hy klaarlijk beſchoude, Dat hem de Banden van zijn Egiptize Slavernye, met zulke blijkbaare Zegeningen in zijns Heeren Huys,

Schoonheyd wanneer meeſt Prijſſelijk.

Schoonheyd van Mannen in de H. Schrift geroemd en van groot vermoogen.

onthee-

ontheeven waaren. Want alzoo zienwe, Dat hy ook de aanvallende Smuyk-Min van dit Wijf, met dusken diepgaande reeden, zoekt af-te kaatzen; *Niemand* zeyd hy, *is Grooter in dit Huys dan ik; En mijnen Heere heeft niets voor my onthouden, dan u, Daar in dat gy zijne Huysvrouwe zijd*; Wel hoe! *Hoe zoud ik dan dit een zoo groot Quaad doen, en Zondigen teegen Godt?* Gen. 39:9. Of als de Gemeene Latijnze Vertaalinge, de laatste woorden schijnd te neemen; *Teegens mijnen Heere.* Als of hy zeggen wilde, Dat die Daad voorzeeker Een slegte Belooninge, voor zijnes Heeren Potiphars Goedheyd zou zijn, die hem alles had toe-vertrouwd; doch de Genieting van zijn 's Huysvrouwen Schoot, met de grootste Billikheyd voor hem zelven behouden had. Zeer-wel weetende, Dat Godt den Mensche Man en Wijf Geschaapen, en 't Geheym des Houwelijks, maar aan twee Perzoonen had toevertrouwd; zoo dat het niet en kan Verdeeld worden, als met de Schendinge der Goddelijke Instellinge, Gen. 2:24. Op dat alleen *Twee*, (niet Dry of meer) *Tot een Vleesch waaren*, Matth. 19.5. Gelijk daarom ook de Spreuke zeyd;

De Menzieke Pijlen van Potiphars Wijf, hoe van Josef afgekeerd.

——————— *De Wetten van de Trouw,*
Zijn juyst op eenen Dag, Geschaapen met de Vrouw.

Doch het zy hoe men de Meeninge van Josef opneemd, hy geeft genoeg te kennen, Dat hy een groot Schelmstuk teegens zijnen Heere, *En Zonde teegens Godt* zou begaan, by-aldien hy aan de Wellustige Togten van zijn 's Heeren Huysvrouwe, ondernam te voldoen. En vond derhalven een genoegzaame grondvest, op welk hy haar zijn Gehoorzaamheyd, aldus dorst ontzeggen;

Of schoon u Snood beleyd, met Regt en Reeden Vegt;
Zoo ben ik buyten Dwang, al Ben ik uwen Knegt.

Want dat Josef de Daad des Overspéls, hier ZONDE noemd, doet hy voorzeeker met regt; naardien'er van Ouds geen ontbraaken, die daar in wel Zes verscheyde Zonden te-gelijk wisten op-te tellen: Als I. Overtreedinge van Gods Gebod. II. Schendinge des Houwelijx. III. Besmettinge des Lichaams. IV. Invoeringe van verkeerde Kinderen. V. Ontvreemdinge van Wettige Erffenis. VI. Verwekkinge der Goddelijke Gramschap over Landen, Steeden en Huysgezinnen. En hier heeft Salomon Jarchi gemeend, Dat Josef dit Weygeren, uyt de Gebooden van Noach geleerd had, welke verbieden, *De Naaktheyd te Ontdekken, en den Houwelijken Staat te Schenden.* Doch 't en schijnd niet dat'er dusdaanig-een vast-gesteld Gebod van nooden was, daar de Natuure, of tenminsten de Natuurlijke reeden, die lang voor Noach ingeplant was, al dusdaanige ongeregelde Driften behoorde uyt-te Roeyen. Dit van Filo de Jode aangemerkt, heeft hem doen Vraagen; *By wat Sterffelijke Menschen, word doch de Misdaad van Overspél niet met de Dood Gewrooken? Want alhoewelze in andere dingen pleegen te verschillen; zijnze nogtans in dit Stuk zoodaanig Eenig, Dat het alle voor een Doodelijk Misbedrijf opvatten; Zoo dat eenen Betrapten aan den Beleedigden, buyten Geregtelijke voorkennis, ter Dood is overgegeeven.* Zulx de Poëet, Josef hier met groot regt, aldus spreekende heeft ingevoerd;

Waar uyt de Joden meenen dat Josef geleerd had geen Overspél te doen.

Hoe die Daad van Filo de Jode word aangemerkt.

Zal een uyt Abrahams Stam, *die Godes Heylig weezen,*
Uyt heel de Woesten hoop der Menschen heeft geleezen;
Geheyligt tot zijn Volk, zelfs voor des Weerelds Grond
Verkooren tot zijn Erf, gesteld in zijn Verbond:
Zal een uyt Jakobs Kroost, *Een Zone der Genaade,*
Een Eerst-Gebooren Held uyt Goddelijken Zaade,
Een Koninglijke Vorst, Een Uytverkooren Pand,
Zig maaken tot een Slaaf van Vleesselijke Brand?

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Zal ik tot Vuyl bedrijf, Misbruyken deeze Leeden,
Daar in het reyn Verbond des Heeren *ſtaat Geſneeden?*
Zal ik op eenen Dag, Verliezen Ziel en Eer?
Dat wil de Goede Godt, *gedoogen Nimmermeer.*

Den Alkoran ſchijnd de Schuld van deeze Onkuy'e Liefde, met Joſefs Schoonheyd te bewimpelen.

Onder-en-tuſſen ſchijnd het, Dat den Alkoran van Mahomet, d'Onbeſchaamdheyd van dit Wijf, met d'Overwinnende Kragt van Joſefs Schoonheyd, heeft zoeken te Bewimpelen; als dezelve maar al-te Fabelagtig verhaald; Dat wanneer het onder d'Egiptiſe Hof-Juffers rugtbaar geworden was, Dat Potiphars Wijf op haar Slaaf was Verlieft geworden; zy een Maaltijd van Vrouwen aanregte; en Joſef uyt de Gevankenis deed haalen, op dat zy hem aan alle vertoonde, en af-vroeg; *Of zoo een Hubzen Jongeling niet wel de Liefde van een Vrouwe waardig was; en wie doch onder haar zoo Verkleumd was, die niet Ontvonkte, jaa teffens in de Brand vloog, alſſe hem maar eens aanzaagen?* Welke Juffers dan ook elk om 't meeſt, de Oogen zoo onverzettelijk op Joſef geveſtigd hielden, Dat zy onder 't Eeten, veel-meer haare Vingeren Sneeden, dan de Spijze die op haare Tafelborden lag. Dit zeyd den Alkoran: Doch Godt dank, Dat ons de H. Boeken nergens Verpligten, om al-zulke Verdigtzelen met geloove te omhelzen. Beeter dan en veel aardiger ter ſné, heeft een Digter onzes tijds, al Zinſpeelende van een Vyerſlag gezeyd; (dat wy op Joſefs Aanminnige Gedaante paſſen.)

't Is vreemd het geên-men aan my ziet;
'k Doe Branden, zelfs en Brand ik niet.

Joſef van Potiphars Wijf op zeekeren Dag opentlijk aangerand en by zijn Kleed gevat.

Als dan de Geyle Prye, de Kuyſſe Ooren van Joſef geſlooten vond; zoo dat haar Vleyzieke reeden geen ingang tot voldoening van haar Smuyk-Min, by hem hadden, maar telkens even ſtug haar woorde-Stroppen ontglipte, (als die de Welluſt *Van Agteren*, dat is, in haaren uytgang aanzag, gelijk Ariſtoteles vermaand te doen;) is ten laatſten de Brand, van haar Blaakende Begeerte, zoo heftig ten Boezem uytgeſlaagen, Datze alle Schaamte en Twijffelmoedigheyd afgeleyd hebbende, hem eens-loefs met de Daad zelfs op 't Lijf gevallen is. *Want het gebeurde op zulken Dag, Dat Joſef in 't Huys quam, om zijn werk te doen; en niemand van de Huyſgenooten was daar binnens Huys: Ende zy greep hem by zijn Kleed; en zeyde, komd, Ligt by my,* Gen. 39: 11: 12. Aldus *Jaagde deeze Overſpeelderesse, de Koſtelijke Ziele,* Prov. 6: 26. Daar is niet aan-te twijffelen, of wanneer hier gezeyd word, *Zulk een Dag*; is een aanduydinge, van een Dag die Potiphars Wijf, bequaam agte om haar Rol te ſpeelen, en zy daar toe opzettelijk had vaſtgeſteld. 't Geên geleegentheyd aan

Op wat tijd Joſef dus opentlijk van zijn 's Heeren Wijf Verzogt is.

Onkelos, en de Arabiſe Overzetter gegeeven heeft, om hier te leezen; *Op zeekeren Dag.* Doch d'Oude Latijnze zet; *Op eenen Dag.* Joſefus heeft'er *Eenen Byzonderen Dag* van gemaakt; en ſchijnd van gedagten te zijn, Dat mender zeekeren *Vierdag* of *Afgodiſch Feeſt* onder te verſtaan heeft: Dat is moogelijk als andere Joden zeggen, een Dag op welk het Feeſt van de Nyl-God Gevierd wierd; het zy onder 't Waarteeken van *Iſis*, of de *Maan*, of van den Water-God *Kanopus*; (want als ſlegs het Nyl-Water in den Tempel gebragt wierd, vielen d'Egiptenaars daar voor needer, als of'er een Zienelijke Godheyd verſcheen;) zoo dat alle Man daar heenen liep, Doch Joſef weegen die Afgodize Dienſt, thuys-gebleeven was. Invoegen dit Overſpeelig Wijf, deezen Dag, bequaamer dan een anderen verkoozen had, om zonder afſtand van haar voorneemen, Joſef in haar Bed te ſleepen. 't Geên al-te verre gehaald ſchijnd. Gelijk dan meede Heydeggerus, die Verklaaringe voor niet, aanneemelijk houd; welke meend, Dat hier *Eenen Dag* word aangeweezen, waar in deeze Vrouwe, het Gemoed van den Jongeling heeft beginnen aan-te taſten; en datze een Jaar daar naa, op den zelven Verſchijn-Dag, met nieuwe aanlok-

zelen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

zelen zoo veel zy konde, hem heeft zoeken te Overmeesteren. En hem alzoo de waarheyd van deeze Spreuke doen ervaaren, welke zeyd;

Als ymand booven zijn gewoont; Of zig te Veyl toond voor u Oogen,
Uw Vleyd en allezinds verschoond, Gy word gewis van hem Bedroogen.

Waarom hier dan gezeyd word, *'t Gebeurden op zulken Dag*; dat is, Op even den zelven tijd, datze zulx te vooren gedaan had. Waar teegen schijnd te strijden, dat *vers* 10. gezeyd word; *Datze Josef Dag op Dag Aanrande.* Want zy moet in zulx te doen, een rond Jaar lang volhard hebben; *En hy egter naar haar niet en Hoorde:* By-aldien de gemelde Uytlegging stand zal houden. Dat nu verder gezeyd word, Dat Josef *Quam om zijn Werk te doen:* Zulx verstaat Onkelos, van het Onderzoeken van zijn *Reeken-Boek*, dat is, gelijk het Fagius Verklaard; Om *zijn Ontfang en Uytgift* naar te zien. 't Geên men by ons moogelijk, de *Balans-maaken*, of zijn *Kas-Boek Sluyten* zou noemen. Doch Aben-Ezra verstaat het van *Zeeker Huyswerk, of Geld-zaaken*; naardien hy *Over Alles gesteld was.* Maar dewijl Alles in zijn Hand en Bestuur was overgegeeven, heeft men geenzinds te twijffelen, of hy heeft daagelijks in 't Huys van zijnen Heere, Werk gevonden: 't Geên dan hier in 't algemeen genoemd word. Het Minzieke Wijf onder-en-tussen, door geleegendheyd dat Josef omtrent haar Slaap-Kaamer was, van Geylheyd raazende geworden, paktze Josef aan, en poogd hem als met geweld, een Schelmze Byslaap af-te knijpen; waar toe hy niet Vrywillig te brengen was. Doch wat gebeurt'er? Josef met een Onverwinnelijke Kuysheyd Gewaapend, *Liet zijn Kleed in haare Hand; en de Vlugt neemende, ging hy uyt naar buyten*, Gen. 39: 12. Welk-een voortreffelijk Voorbeeld der Kuysheyd, en on-naarvolgbaare Onthoudinge, de Guldemond Chrysostomus, verwaardigt heeft zoo hoog te verheffen, Datwe de Glorie van Josefs Mannelijke Agtbaarheyd, zouden schijnen te Kort-vlerken, by-aldien des Mans Gulhertige uytboezemingen hier ontbraaken. Aldus vangd hy aan, en zeyd: Gelijk het my toeschijnd, isset niet zoo verwonderens waar-„dig geweest; Dat de Jongelingen in 't midden van de Vlamme des Babyloni-„zen Ovens, Onbeschaadigt gebleeven zijn; als wel dit Overzeldzaam ding, „Dat de H. Historie van Josef verteld: Als den welken, op dat hy zelfs niet „by zijn Opperkleed, van dit over-Geyle Wijf, wierd vast-gehouden, tot hy „haare Onkuysse Vlamme Bluste, zijn eygen Kleederen in den Brand laat, en „de Vlugt neemd. Maar gelijk die Dry Jongelingen, door de voortreffelijk-„heyd van haar Geloove, over het Vyer hebben Gezegepraald; zoo ook dee-„zen Josef; terwijl hy al het geene dat in hem was, aan Godt Op-Offerde, en „den Strijd der Onthoudinge, hoe zeer getergd, met de grootste Standvastig-„heyd des Gemoeds heeft uytgevoerd. Voorzeeker is hy met d'Onverwinne-„lijke Bescherminge Gods gewaapend geweest; naardien het hem anders on-„moogelijk was geweest, in dusken Strijd des Vleesch; d'Overwinninge weg-„te draagen, en de listige Netten, van deeze Onkuysse Vrouwe t' ontduyken. „Hier is dan te zien! Dat alhoewel de Voortreffelijke Jongeling, Ontbloot „van Kleederen des Lichaams uytging, hy nogtans, met de Kostelijke Man-„tel der Kuysheyd gedekt, niet alleen geheel Onverzengd dien Brand ontvloo-„den is, noch zelfs ook niet eens Aangesteeken, maar daar door alzinds veel „Beroemder en Doorlugtiger geworden is. Dit zeyd Chrysostomus; en word daar in zeer fraay van Ambrosius naagestaameld, ter plaatze daar hy aldus begind: *De Manhaftige Jongeling* zeyd hy, *weet van geen Slaafs Gemoed, al is 't dat hy voor kleynen Prijs, als zulk-eenen Verkogt was: Want Wulps Bemind zijnde, heeft hy niet weeder Bemind; Gevleyd zijnde, heeft hy niet Geluysterd; en Geroepen zijnde, is hy van daar Gevlooden. Want van zijn's Heeren Egte Bedgenood Verzogt, is wel zijn Kleed vastgehouden, doch zijn Gemoed niet konnen Gegreepen worden: Zoo dat hy zelfs de Geyle woorden niet*

Josef by zijn Kleed gegreepen, neemd de Vlugt, en laat veeleer zijn Mantel als zijn Kuysheyd af.

En word daar over van Chrysostomus gepreezen.

Dan. 3: 25, 26.

En van de Oud-Vader Ambrosius op 't Spoor gevolgd.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

heel-lang heeft willen aanhooren. Agtende dit zelfs een Verfoeyelijke Besmettinge voor hem te zijn, by-aldien hy langer vertoefde, de Hand deezer Overspeelderesse te Ontsnappen: Hierom schud hy flux het Kleed uyt; en Schuwd te-gelijk de Misdaad, en den Rok die van het Vleesch Besmet was. En schoon hy dus Jud. vers 23.
verre Ontbloot was van Kleederen, is hy nogtans niet Naakt van daar Gevlooden, terwijl hy zig Overkleed vond, met de Hemelze Schaamte. Want dien en is niet Naakt, welkers Schuld hem geenzinds aanzeyd, Dat hy Naakt is. Dit zijn fraaye en Godvrugtige gedagten; en vry van beeter Geur, dan wy strax uyt den Alkoran staan op-te haalen; daar in niet ontzien word, deeze Doorlugtige Historie, met Slordige en Belachhelijke Fabelen te doorspekken. De Heydenze Historien, verhaalen ons wel eenige Voorbeelden van byzondere Onthoudingen, waar van by Elianus en Valerius Maximus te leezen staat. Onder anderen vindmen van Spurius Etruskus gewag gemaakt; den welken, Op dat hy des te minder de Vrouwen op zijne aangeboore Schoonheyd deed Verslingeren, zijn Aangezigte omtrent de Mond met Wonden Mismaakte; liever willende, Dat zijn Leelijkheyd, getuygenis van zijn Kuysheyd gaf, als dat zijn Schoonheyd een Ontsteeking van vreemde Wellust baarde. Klitimarchus Archita, en eenen Pankratiasta, hadden zulke Zuyvere Ooren, Datze van alle woorden, die niet tot de Kuysheyd behoorden, een afkeer hadden. Ook is de Historie van Hippone en Lukretia bekend. Als meede hoedaanig Peleus, zig onthield van Kretheides de Huysvrouwe van Akastus, Koning der Magnesen, wanneer hy van haar tot Onkuysheyd verzogt wierd; als in de Lof-Zangen van Pindarus te zien is. Scipio, onthield zig van een Gevangene Bruyd, als Livius verhaald: En Pausanias, van de Gevangene Koa, waar van Herodotus, in zijn Neegende Boek gewag maakt. Ook schuwde Hippolytus de ommegang van zijn Stiefmoeder, die op hem tot Raazens-toe verslingerd was. En alhoewel Alexander de Groot, zig Onthield van Darius Huysvrouw en zijne Dogteren, riep hy'er nogtans over uyt; *O! wat een Droefheyd der Oogen?* gelijk Q. Kurtius aanteekend. Welke Exempelen, schoonze mogten waar, of daar van ontleend zijn, naauwelijk zoo veel moogen by-haalen, als de Schaaduwe ten aanzien van het Lichaam, om teegen de Deugdelijke Kuysheyd van Josef afgewoogen te worden. Zulx ook die Vermaarde *Zelfsstrijd-Schrÿver*, over 't Voorbeeld van Josef, niet te onregt uytroept;

Voorbeelden van Kuysheyd en Onthouding by de Heydenze Schrijvers gedagt.

——————— *O! Baaken van de Deugt!*
O! Vader van de Tugt, O! Spiegel voor de Jeugt!

Maar gelijk het Spreekwoord zeyd; *Een Vrouwe Mind, of wel zy Haat; Want zelden houdze Middelmaat*: Alzoo isset even met het Geyle Wijf van Potiphar gegaan. Want zoo haast was haar dol-driftige aanslag, door 't Vlugten van Josef niet Mislukt, of ziet daar, strax is haar Getergde Liefde, in zoo Bitteren Haat verkeerd; Datze haar niet en ontziet, de Schandelijke Misdaad, waar aanze zelfs enkel-en-alleen Schuldig stond, op den Hals van den Onnoozelen Josef te smijten: En doet daar in niet anders, als ofze een wisse Getuygenis aan d'Oude Spreuk wilde verstrekken, welke zeyd;

Josef van Potiphars Wijf Gehaat en Valschelijk Beschuldigt.

Tot alle Vuyl en Snood Bedrÿf,
Niet slimmer dan een Ritzig Wijf.

Maar doch hoe doedze dit? Zy bedenkt flux een Vuyle Leugen; en daar op, als een Verkragte onder de Knye, zetze een luyde Keel op; zoo dat de Huysgenooten toegeloopen, als zoo veel Getuygen, uyt haaren Leugenagtigen Mond verneemen, en Aanhoorders zijn, van het Geweld, Dat deezen Hebreeuwsen Knegt, haar had aangedaan, Op dat hy zijn 's Heeren Bedgenood, teegen Wil en Dank Besliep. Dus spreektze, en mengd ongetwijffeld, haare Valsse woorden

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

den met Hoere-Traanen; die veel-eer uyt de Praam van haar getergde Spijt, dan Eerbaare Wraake, haar ten Wangen Afbiggelden. Onder-tussen komd ook den Man op 't slag; en doe wierd het eerst tijd, van nieuws-aan met Klagten uyt-te vallen, Op datze haar-zelfs Naaktheyd, voor haar eygen Man bedekte, welkze strax zoo Veyl, voor haaren Dienst-Knegt Josef had. Zy dan aan 't spreeken geraakt, zeyd met vollen Monde; *Den Hebreeuwsen Knegt, dien gy ons hebd ingebragt, is tot my gekoomen om met My* te Spotten: *Maar als ik mijne Stemme verhief ende Riep, heeft hy zijn Kleed by my gelaaten, en is naar buyten Gevlugt*, Gen.39:17,18. Dus noemd dit Verbolgen Wijf, Josef ongetwijffeld, *Een Hebreër*, Op datze hem te-bet Veragte; dewijl de Hebreën by d'Egiptenaaren Verfoeyd waaren, Gen. 43: 32. Daar het inder daad hen een Naam van Eere was; En op haaren Godt te Roemen hadden, Exod. 5: 3. en 7:16. Jon.1:9. 2 Kor.11:22. Philipp. 3: 5. En dat dit Wijf hier van *Bespotten* rept; zulx moetmen uyt het geene te vooren van haare Aanzoeking gezeyd is, van de pleeging der Wellustigheyd verstaan; om dat de H. Histori-Schrijver hier schijnd voor te hebben, de Hoeragtige Beslaapinge, door een Omschrijvinge van Eerbaare woorden te verhaalen. Ook word de Vuyle Daad der Onwettige Byslaap meermaal, *Bespotten* en *Speelen* genoemd: Gelijk zoo van het Levytize Wijf gezeyd word, Dat de Mannen van de Stadt; *Met haar Speelden*, Judic.19:25. Alwaar onze Vertaalen, *Met haar Beezig waaren.* En dat Potiphars Wijf daar by doet, *Met Ons*, daar door wilze Josef te meer Beswaaren, naardien die Schande ook haaren Man raakte: Of zy ziet met een Valze Ooge op de stoute Daad; als ofze zeggen wilde; Dat hy, die de Vrouwe van het Huys, Verkragtender-wijs, te Lijf dorst koomen; zulx veel-meer aan de Dienst-Maagden en al 't Vertrouwd-Volk des Huyzes zou durven doen. Dus spreektze; en Verzierd alzoo door Een Vrouwe-List, de Wraak over Josefs geweygerde Misdaad. Want daarom alleen Vertoornd zijnde, ontwringdze den Onnoozelen zijn Verantwoordinge; en klampt haar Man, met de gewoone Waapenen der Onmagtige Vrouwen aanboord; te-weeten, met Leugens, met Traanen, met Verheffingen, met Veragtingen, met Geroep, met Onbeschaamdheyd, en met een zoodaanig verzierden Misdaad Bemeuyërd en Doorknisteld, Dat zy des Mans raazenden Toorn gaande maakt, en den Onschuldigen Jongeling, in 't uyterste Gevaar van zijnen Hals brengd. Want zoo gaat het;

Josef uyt Veragting een Hebreër genoemd.

In wat zin d'Ontugtige Byslaap, Speelen, en Bespotten genoemd word.

Wie eens het Quaad begind, die moet het verder Waagen,
Wie schijn van Onschuld zoekt, diend aller-eerst te Klaagen:
Want die met Vollen Mond, eerst luyde Roepen kan,
Al is 't Een Hoer *of* Boef, *hy raakt'er Eerlijk van.*

Hierom heeft het ook zommige Uytleggers wonder gedaan, hoe Josef niet flux van-Kant gemaakt is: En daar uyt bedenkelijk gehouden, Of misschien Potiphar, dit alles wel zoo breed opgenoomen heeft, als zijn Wijf hem op de Mouw spelde? maar veel-eer aan de Tong bemerkte, *Dat het Verken Gortig was.* Gelijk we strax naader Onderzoeken zullen. En onder-en-tussen hier de waarheyd van deeze Spreuk Vervuld zien:

Groote Heeren, en Weelderige Vrouwen,
Moet men Vlijtig Dienen, weynig Vertrouwen.

Hoe het'er dan om is, wy zien ten minsten, Dat Josef op deeze Aanklagte, in Hegtenis geraakt. Want zoo verhaald de H. Historie: *Ende Josefs Heere nam hem en leeverde hem in 't Gevangen-Huys, ter plaatze daar de Gevangene des Konings Gevangen waaren*, Gen.39:20. Alzoo was hy daar *In het Gevangen-Huys*. De Gemeene Latijnze Vertaalinge zet; *Ende daar was hy Geslooten.* Voor סהר, dat onze *Gevangenis* Vertaalen, hebben de Grieken *Bewaarenis*

Josef over betigte Vrouwe-Kragt in de Gevankenis geworpen.

geleezen. De Targum van Onkelos en de Syriſe Overzetting, *Het Huys der Gebondene.* En 't ſchijnd dat verſcheyde Overzetters twijffelen aan de regte beteekenis. Onze Kantteekenaars verklaarend naader, door *Het Huys der Rondigheyd*, of *Des Ronden Toorens.* Aben-Ezra, iſſer over in twijffel, Of dat woord Hebreeuws, of Egiptis is. Doch den Uytleg dien hy daar naa geeft, mishaagd alle die de Egiptiſe Taal onderzogt hebben. Dus willend andere liever, uyt de Arabiſe Taal afbrengen; naardien סהר, by d'Arabiers zoo-veel beteekend als, *Hy heeft Gewaakt*; en in de tweede zaamenvoeginge, *Hy heeft in de Wagt Volhard.* Waar van daan dan סהר, gelijk we ſtrax uyt de Kantteekenaars zeyden, niet veel anders dan *Een Ronden Tooren* kan beteekenen; het zy dezelve diende tot Bewaaringe der Gevangene, of om de Wagt daar in te houden. Gelijk ook dit zelve woord, van weegen de beteekenis van *Rond*, en *Gedraayd*, Kant. 7: 2. Een *Ronden Naavel* beteekend. Hoe het ook met de plaatze van dit Gevangen-Huys mag zijn; de Pſalmdigter heeft, de Gevangenſchap zelfs, duſdaanig Beſchreeven; *Men drukte zijne Voeten in de Boeyen; en zijne Ziele quam in 't Yzer*, Pſal. 105: 18. Dat is buyten twijffel, hy heeft met Boeyen Geboeyd, aan een Yzeren Ketting vaſt-geleegen. Waar uyt niet duyſterlijk af-te neemen is; Dat Joſefs Gevangenſchap, in den aanvang, Swaar was; zoo dat hy daar in geen Vrye omgang had. Nogtans prijſt Chryſoſtomus met regt, de Goddelijke Ontferminge over Joſef, als die het Gemoed van den Vergramden Potiphar zoodaanig boog, Dat hy den Jongeling niet op ſtaande-voet, aan de Dood overgaf: 't Geên hy zeekerlijk zonder uytſtel had konnen doen, zoo hy 't ſchendaadig Beklag van zijn Wijf, had willen geloof geeven. Hy zeyd verder; Indien Potiphar niet en geloofde, Dat Joſef Schuldig was, waarom heeft hy hem dan in de Boeyen geſmeeten? Maar zoo hy geloofde, wat hem zijn Vrouwe van den Hebreeuwſen Knegt gezeyd had, ſcheen hy niet flegts een Gevangenis, maar de Overgeeving aan een Wreede Dood-Straf verdiend te hebben. Doch hier heeft de hulpe van de Regterhand des Alderhoogſten onder geſpeeld, die alle dingen Ligt en Gering kan maaken; zoo dat zelfs de alder-Wreedſte Gemoederen der Leeuwen aan 't Bedaaren raaken, en als met Zagtmoedigheyd overkleed worden. En naardien Moſes niet een woord van Joſefs Verantwoordinge, teegen zoo Valſſen Beſchuldiging bybrengd, ſchijndmen te moogen twijffelen, Of hy zig ook wel eens verwaardigt heeft, Een Woord te ſpreeken, daar de waarheyd zelfs ſprak; en daarom gezind was, de Wraak over zijn Mishandelinge, Godt bevoolen te laaten. Zulx hy van de *Zelfs-Strijd Schrijver*, niet oneygentlijk met deeze Eygen-zelfs Trooſt-reede, word ingevoerd;

En waarſchijnelijk aan een Ketting geboeyd en vaſt geleyd.

Bedenking van Chryſoſtomus over Joſefs Gevangenſchap.

Ik heb op Godt Vertrouwd, met Godt heb ik begonnen:
Met Godt den Strijd beſtaan, door Godt de Luſt verwonnen;
Van Godt wagt ik het End, wat pas ik op de Smaat,
't Kan niemand Qualijk gaan, Die hem op Godt Verlaat.

Onder-en-tuſſen word Joſefs Verantwoordinge, in Mahomets Alkoran, op een Klugtige wijs Verhaald; te weeten, Dat Joſef, op 't Vals geroep aan de in-„ koomende Huys-Dienaars, die hem vaſt greepen; zijn Onſchuld aan de Ge-„ tuygenis van een Kind waagde, Dat daar in de Wieg lag; welk Kind deeze „ Knaapen antwoorde; Datze Joſef wel naauw Onderzoeken en bezien zou-„ den, *Of zijn Hemde-Kleed van Vooren of van Agteren Geſcheurd was?* „ Want indien het van Vooren Geſcheurd was; was Joſef Schuldig, *En had* „ *zijn 's Heeren Wijf, willen Verkragten*; maar van Agteren Geſcheurd zijnde, „ moeſt hy Vry-gekend worden. En alhoewel 't laatſte waar-bevonden wierd; „ is hy egter door het ſterk aanhouden van dit Blaakende Wijf, overſnaaterd, „ en van den Man Potiphar in de Boeyen geſmeeten. Dus ver den Alkoran. Die daar in genoeg laat blijken; *Dat men den Ezel die zig voor een Leeuw uyt-*

Klugtig verhaal des Alkorans aangaande Joſefs handeling met Potiphars Wijf.

geeft,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

geeft, aan zijn Ruchhelen bekennen kan. Maar alhoewel het een Knegt betaamd, meer te Weeten, als opentlijk te Zeggen; En Mofes ook niet een enkel woord van Jofefs Verantwoordinge rept; zou 't konnen zijn, Dat hem geene plaatze van Verantwoordinge vergund is; of veel-eer, Dat hy niet waardig geagt heeft, de Botte en Valsse Befchuldiging, met welk hem zijn 's Heeren Wijf, voornam te bekladden, met Teegen-reedenen te willen afkeeren; maar veel-eer zijn Onfchuld, omtrent de Smuyk-Min van dit Wijf, uyt een Eerbiedig Stilfwijgen, aan 't Onderzoek van zijnen Heere laaten: Gelijk de Zaligmaaker alzoo deede, als hy voor den Stadhouder Pilatus, onder het Luyd-Keels roepen der Raazende meenigte, *Kruyft hem, Kruyft hem*; En van de Overpriefters en Oudften des Volx, onder een Hagel-buy van fnoode Lafterftukken beftormd, en Valsse Getuygen Overduyveld wierd, Matth. 27:12-14. Luc. 23:2,3,21. Joh. 18:30. Dewijl hy reeds van den Regter zelfs Vrygefprooken, (Luc. 23: 4,14.) het genoeg agte tot het voorneemen Gods, en het Ampt van zijn Borgtogt, dus Onfchuldig Veroordeeld te worden: Gelijk van hem Voorzeyd was, Jefa. 53: 7. Actor. 8: 32. *Van de Menfchen*, zeyd Plutarchus, *Leeren wy Spreeken, maar het Swijgen leerdmen van de Goden.* En dat men zig ook teegen openbaare Blaaskaaken, en zulke Snateraars, die elk met een Stort-Reegen van onbeflopte woorden, van 't Lijf zoeken te keeren; allerbeft met een Verontwaardigend Stilfwijgen verdaadigen kan; heeft de Wijze Kato, in deeze Spreuke vermaand:

Matth. 26: 59-68.

Met Twifters Rijp van Bek, verfpild noch Tijd noch Woorden;
Want heel haar Kijvens-luft, en luyfterd naar geen reên;
Zy draayen Mond en Tong, naar alle kant en Oorden,
Maar Wijsheyd in het Hert, is by haar niet gemeen.

Inzonderheyd kan een Haaybaajige Verantwoordinge, weynig by de Verbolgene gelden, die te-gelijk de Magt en 't Regt in Handen hebben. Want.

De Sterkfte heeft over-al het Regt,
De fwakfte is een geplaagde Knegt.

En het is in veele voorvallen Waaragtig bevonden, *Dat Geweld en Gunft, Breekt Wet en Kunft.* Zoo dat ook daarom al van Ouds gezeyd is:

Die de Kroo heeft die Kruydze;
Die de Magt heeft die Gebruyktze.

En vervolgens behoeftmen dan ook deeze Vermaaninge; niet als Onnut agter de Bank te fmijten, welke zeyd;

Die altijd het Schaap wil weêzen,
Heeft op 't left de Wolf te vreezen.

d'Onfchuldige Jofef dan aldus in een ftrenge Gevangenis geworpen, en onder 't Gezelfchap van zulke gereekend, die om begaane Schelmftukken, op den Hals zaaten; was nogtans daar niet buyten 't Gunftig Oog van den Alzienden Godt gefloten; maar veel Zaliger in dien Kerker, als Potiphars Ontugtig Wijf in haar Pragtig Huys: Dewijl hy met de ruymte van een goede Konfcientie, zy daar-en-teegen vol van Spijt, Schaamte, Vreeze, Beroerte der Ziele, in verwagtinge van de Raazende Gramfchap des Mans, voor een Schandelijke Straffe bekommerd zat. *Want de Heere was met Jofef, en wende zijne Goedertierendheyd tot hem; ende gaf hem Genaade in de Oogen des Overften van 't Gevangen-Huys*, Gen. 39: 21. Een Gunftbewijs, Dat zig zoo verre over Jofef uytftrekte, dat hy ook de Goedgunftigheyd van den Cipier of Stokwaarder, in diervoegen op zijn zijde kreeg, Dat hy in naarvolging van zijnen

Jofefs Gevangenfchap, teegen de knaagende Konfcientie van Potiphars Wijf in vergelijking gefteld.

Jofef van zijn Boeyen ont-

flaagen en in de Gunst van den Stokwaarder geraakt.

zijnen Heere Potiphar, hem niet alleen van zijn Ketting ontsloeg, maar zelfs ook de Bezorging van des Konings Gevangelingen, in de Boeyen aanvertrouwde. 't Geên hem zoo Wel en Noest van de Hand liep, Dat alles wat hy deede, voor Wel-gedaan opgenoomen wierd. Dat nu deeze Ontslaaking van Josefs Banden, Potiphar niet onbekend geweest is, schijndmen daar uyt te moogen besluyten, Dat den Cipier dusken Genaade, zonder kennis van Potiphar, dien hy Onderworpen was, aan geen Gevangenen vry-stond te bewijzen. Waar toe men zou moogen gissen, dat dit wel eerst geleegentheyd gegeeven heeft; Dat Josefs Onschuld, zoo wel aan Potiphar als aan den Cipier, heeft beginnen uyt-te lekken. Waar by ten laatsten noch dit quam, (ziende alle Josefs hubze Handeling en Gedrag, Gen. 39:22,23.) Dat zelfs Potiphar, die Kap. 40: 4. *Den Oversten der Trauwanten* genoemd word, (en wy te vooren *Opperschout der Halszaaken* verklaard hebben) hem over de Koninklijke Gevangene stelde, op dat hyze Diende: Naamelijk des Konings *Overste Bakker* en zijnen *Schenker*, die het teegens haaren Heere Verkorven hadden. Voorwaar Josef had in zijn Droomen, binnen zijn 's Vaders Huys; niet dan enkele aanduydingen van Heerschappye gehad; maar hier bleek het zelfs in zijn Gevangenschap, Dat hy tot Regeeren Gebooren was. Want al waar hem de Fortuyne heen voerde, is hem de Eere der Regeeringe op de Hielen gestapt. Eerst onder zijne Broeders; daar naar in 't Huys van zijnen Koop-Heer Potiphar; ten laatsten hier zelfs in de Boeyen te midden der Gevangelingen; onder welke hy ook zelfs als een groot Misdaadiger Gevangen zat. In dusker voegen, kon de gantze Weereld dien niet Quetzen, die hem zoo Mannelijk had weeten te wagten, van zig-zelven niet te Quetzen. Doch wat behoeven wy ons uyt te laaten, om fraaye Bedenkingen hier over te bedenken, daar d'Oud-Vader Ambrosius, ons meer stof in eene beknopte reeden gegeeven heeft, als men naar lang dubben, zou weeten by-een te schraapen; dus spreekt hy'er van; Hoord hier, *zeyd* „*by*, Een Ongehoorde zaak voor 't Geloof, Dat dikmaal voor de Waarheyd „waggeld! Josef word in de Gevangenis gesmeeten; maar Godt Verliet hem „ook daar niet. d'Onschuldige worden niet Beroerd, wanneerze Valsselijk „van Misdaad Beschuldigt, door d'Onderdrukkinge der Geregtigheyd, in de „Boeyen worden vast-geklampt; want de Hulpe van den Almagtigen is daar „het naaste by, waar hêt Gevaar van de zulke, op 't hoogst aan 't Wanken is. En „hoe zal men niet 't voor Wonder houden, Dat de Barmhertige Godt, de zijne „in de Gevangenis niet en zoude Bezoeken, die zelfs in de Gevangenis geslooten zijnde, aan de Liefdelooze heeft willen zeggen; *Ik ben in de Gevangenisse geweest, en gy hebd my niet Bezogt*. De Barmhertigheyd Gods Verbryzeld alle Banden: En Josef die in de Gevangenis Geslooten en Geboeyd „lag; moest veel-eer zelfs de Kettingen der Opgeslootene bewaaren, en onder „zijn Opzigt hebben; zoo dat de Sleutel-Draager van zijn Ampt afstaat, en alles in zijn Magt geeft. Dus voelde Josef nu niet alleen geen Gevangenis meer, „maar hy verligte zelfs noch andere van den last der Gevangenschap, op datze „bewaard wierden. Dus ver d'Aanminnige uytval van Ambrosius. Dat nu Godt dusdaanigen Gunst-bewijs over Josef uytstorte, was een voortreffelijke Getuygenis van zijn Onschuld; en heeft den eersten Steen geleyd, waar door hy in de kennis der Menschen quam. En 't geên de meeste blijk van zijn Onschuld, meer en meer deede doorstraalen, was dit; Dat Godt kort hier op, en zelfs te midden van al deeze Stribbelingen getoond heeft, Dat Josef niet alleen een Man van treffelijke Inborst en een Dapper Gemoed was, maar dat hy ook met de Profeetize Geest begaaft, Toekoomende dingen wist te Voorzeggen: Waar door het niet alleen gebeurd is, Dat de Beschuldiging van Potiphars Trouwloos Wijf, Vals bevonden, maar ook de Deure geopend is, Dat de kennis van zijn Deugdelijk Perzoon en Goddelijke Gaaven, tot in het Hof des Konings doorgedrongen is; zoo dat hem het Vorstendom, als een Koninglijke Belooning gevolgd is. En schoon de Joden droomen, Dat de Geest der Pro-

Side notes:

Dat van verder ge-volg…

Waar in alzoo de Droomen van Josef, die om te Heerschen Gebooren was, begonden vervuld te worden.

Eraaye reeden van Ambrosius over Josefs Vrygeeving in de Gevangenis.

Mauh. 25: 43.

De Vrygeeving van Josefs Boeyen in de Gevangenis, een Voorspel van zijn verder Verheffinge.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Profeetien, niet en komd op die, welke in Gevangenschap zijn; zullenwe nogtans strax in Josef ontwaar worden; Dat alhoewel hy met het Lichaam in de Gevangenis op-geslooten was, zijn Geest nogtans met een Hemelsse Vryheyd zoodaanig is Begaaft geweest, Dat hy donkere Raadzelen en dingen die verre waaren, heeft weeten op-te Lossen en te Verklaaren; zoo datmen van hem mag zeggen, 't geêne Paulus eens van hem zelven zey; te weeten, Dat schoon hy aan 't Lichaam Gebonden was, egter het Woord Gods, zijn Vrye loop gehad had, 2 Tim. 2: 9. Maar op dat de Profeetize Geest van Josef thans openbaar wierd, deed zig daar toe een schoone geleegentheyd op, dien hy wist in-agt te neemen. Want twee van des Konings Hoovelingen, met Naamen, *Den Oversten Bakker*, en *Den Oversten Schenker*, welke over begaane Misdaad in de Boeyen gesmeeten, en onder Josefs Bewaaringe gesteld waaren, *Droomden op zeekere tijd Droomen*; welke door Josefs Deugdelijke Uytlegginge, een schoon gevolg tot zijn Verheffinge ter baane bragten. Als waar toe dan ook de Werkzaame Geest in Josef nooyt leedig stond, om in alle Noesten Yver, de kragten van haar Talent te spillen; Op dat hy zelve een-maal al deeze Rampspoeden te-booven streefde; gelijk de Poëet vermaand;

Die teegen Stroom zijn Schuytje Roeyd,
Diend nimmermeer te zijn vermoeyd;
Want Rust hy maar een kleenen tijd,
Hy is terstond veel Voordeel quijt;
Mids, twijl zijn Riemen liggen stil,
Hy swierd al waar het Water wil;
En word zoo door de snelle Val,
Gedreeven teegens Laager-Wal.

Dat nu deezen *Oversten Bakker* en *Oversten Schenker*, * korts naar de Benaaminge van haare Bedieningen, *Hoovelingen*, of *Gesneedene* genoemd worden; zulx heeft eenige in den dut geholpen, en doen meenen, Dat deeze twee Hof-Dienaars, *Gelubde* waaren; welke den Koning had doen Ontmannen, om in het Vrouwen-Huys te Dienen, en Opzigt over de *Bywyven*, of liever over de *Maagden* te hebben, die daar toe wierden aangefokt. Doch wy hebben reeds aangemerkt, Dat de Benaaming van *Gesneedene*, ook Een *Oversten*, of *Koninglijke Hof-Dienaar* te kennen geeft: En de Kaldeësze en Arabise Overzettinge, heeft het ook hier ter plaatze zoodaanig opgenoomen. Dien Hooveling dan, welk eerst *Een Schenker* genoemd staat; word daar naar, Een *Oversten Schenker*, en den *Bakker* in 's gelijks, Een *Oversten Bakker* genoemd; eveneens als in verscheyde plaatzen, alleen *Priester* voor *Hoogen-Priester*, gesteld word. Onze Overzetters zeggen; *Overste der Bakkeren*, en *Overste der Schenkeren.* En geeven daar meede te kennen, Dat'er aan 't Hof des Konings verscheyde dit Ampt Bedienden, waar van deeze twee, de Kopstukken, dat is, de Opperste waaren: Zoo dat d'andere onder haaren Dienst zijnde, niet eygentlijk als *Hoovelingen* aan-te merken stonden. En alhoewel 't Hebreeuwse woord, Dat onze *Bakker* Vertaalen, eygentlijk Een *Brood-Bakker* beteekend, of Een *Brood-Maaker*, gelijk het de Kaldeësze Text heeft; houden nogtans eenige Taal-Geleerde staande, Dat het de Oude Latijnse Overzettinge niet qualijk door het woord Pistor, Vertaald, 't welk de Leuvense Bybel, wel door *Bakker* Verduytst heeft; doch naar de beteekenis van het woord, Een *Stamper* te kennen geeft. Want gelijk eertijds niet alleen die geene *Pistores* genoemd wierden, welke het Deeg Kneeden en Bakten, maar ook die het Kooren Stampten, dat is, in Vyzels, met Stampers aan-stukken stieten; en tot Meel maakten, alzoo is die zelve Naam ook aan die gegeeven, welke de draay-Moolens om 't Kooren te Maalen, pleegen om-te draayen; op welke naderhand, de Ezel-Moolens, en de Wind-en Water-Moolens gevolgd zijn. Zoo

* Vergelijkt Gen. 40. vers 1. en 2.

Wat voor Hoovelingen en Amptenaaren deeze Gevangene eygentlijk waaren.

Het Ampt van den Oversten Bakker naader onderzogt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

nogtans, dat die, welke het Kooren niet alleen Verbryzelden, kleyn-maalden, of Stampten, *Piſtores* genaamd zijn; maar ook die welke het Geſtampte, of Gemaalen Meel, Kneeden en tot Brood Bakten. Hoedaanige Bedieningen aan de Koninglijke Hooven niet Gering maar van groot Aanzien waaren; voornaamelijk die dan als Overſten over d'anderen 't Opzigt hadden. Invoegen men hier door *Bakker* of *Schenker*, geenzinds alzulke moet verſtaan, die het Brood zelfs Kneeden en Bakten, of den Drank des Konings Mengden; maar wien de zorge was Toevertrouwd, Dat zulx Ordentelijker-wijze en Onverdagt, des Konings Tafel wierd Toegediend. Of ook dat deezen by uytneementheyd, *Overſte Schenker*, of *Becker-Draager* genoemd word; om dat hy gewoon was, den Beeker op des Konings Hand over-te geeven; vergelijkt Gen. 40: 13. met Neh. 1: 11. En zoo men weeten wil in hoedaanigen Agting

Koninglijke Schenkers van Ouds Geagt.

eertijds de Schenkers by de Koningen en Vorſten waaren, men kan'er by Hieronymus in zijn Hebreeuwſe Geſchillen, en by Xenophon, goed berigt van vinden. Ook heeft Homerus met Ganymedes de Schenker van Jupiter veel op. Doch door welk-een zoort van Miſdaad, deeze twee Hoovelingen, haar des Konings Gramſchap hadden op den Hals gehaald, zeyd Moſes niet. Maar

Om wat Miſdaad deeze Hoovelingen Gevangen zaaten.

naardien ons de zelve hier, als des Konings *Bakker*, en *Schenker* voorkoomen, hebben zommige gegiſt, Datze van *Fenijn-Menginge* verdagt waaren, als ofze door Vergifting van den Drinkbeeker, of heymelijke Inmenginge omtrent het Brood, den Koning, als men zeyd, hadden willen *Een Vyg geeven*. Maar naardien'er veel andere dingen konnen zijn, waar in de Hoovelingen haar te buyten gaan, zonder dat die juyſt haar Ampt eygentlijk raaken; alzoo iſſet heel onzeeker daar naar te raaden. Nogtans hebben de Joden naar hun gewoone Schranderheyd, hier niet willen ſtilſtaan; maar liever een Belachhelijke Oorzaak verzierd, als datze zouden ſchijnen Onweetende te zijn. Want R. Salomon, de Oorzaak van des Konings Gramſchap, teegen zijnen Bakker en Schenker, zullende uyt-den hoek haalen, zetze daar zoo zeeker neêr, als of hy 'er by geweeſt was. *De Miſdaad van deeze Beyde*, zeyd hy, *beſtond hier in; Dat in den Drinkbeeker* Een Vliege, *en in de Brood-Taarte*, Een Steentje *gevonden wierd*.

Belachhelijke giſſing en ſtoutheyd der Joden, omtrent onbekende zaaken.

Ziet gy wel Leezer, zoo de Man is, zijn zijne reedenen. Aben-Ezra, ſcheldze egter daar meede niet quijt, maar komd'er anders op het dak; dewijl hy haar Schuldig aan *Rijks-Verraad* maakt. En naardien andere Joden weederom wat anders verzieren, zullenze het ongetwijffeld wel geen van-al zoo naa geraaden hebben, Datwer ons op verlaaten moogen. Derhalven zal 't genoeg zijn; Dat Moſes ons Getuygd, datze haar zoodaanig teegens haaren Heere vergreepen hadden, datz'er over in de Gevankenis geſmeeten zijn; ziet de eygen Betuyging van den Schenker, twee Jaaren naar zijn Ontſlag, Gen. 41. 9, 10. En daar leyd ons om zulx dieper te onderzoeken niet geleegen. Anderzinds weetmen, Dat de Gunſt der Vorſten, Ongeſtaadig is, en dat een Hooveling, ligtelijk, en om een zeer geringe zaak, de Ongunſt des Princen kan op den Hals haalen. Want gelijk het heel Swaar vald, Een Leeuw de Lokken

Hoovelingen konnen't ligt by Koningen en Princen Verkerven.

van zijn Hayrige Maane van-pas te Scheeren, alzoo is meede het Hof-Leeven vol Gevaar; niet teegenſtaande die, welke door d'Uyterlijke ſchijn der Fortuyn geſtreeld, de Dwaasheeden zelve, voor Geluk agten; naamelijk zulke Ploomers, WIEN OP EEN ANDERS DIS, TE LEEVEN, LEEVEN IS. Zoo dat ook Seneka hier niet te onpas gezeyd heeft; Dat de Gunſt-Bedieningen van 't Hof, Langzaam, maar de Miſdoeningen gemeenlijk Vroeg Rijp zijn. Want,

By Hooge Toorens, als wy bevinden,
Waayen veelzinds Harde Winden.

En zoomen in een Zinnebeeld wil zien, hoedaanig de Hoovelingen, die door 's Vorſten Gunſte, Groot geworden, te mets in gevaar raaken. 't Exempel van die VLIEGE zal 't ons Leeren, welke in den Wijn van haar 's Heeren Beeker Ver-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Verdronk; waar van het Graf-Schrift, dat te Roomen gevonden word, aldus zeyd;

Hier leyd een Vliege *in't Graf, die meenigmaal te Gast,*
Aan s' Princen Tafel ging, en vulde haaren Bast:
Maar alsse haar eens te Stout, liet in den Beeker daalen;
Moest zy dien Lekkeren Dronk met haaren Hals betaalen.

En gelijk een ander Digter, van de Gevaarlijke Stoutaardye der Hoovelingen niet onfraay zeyd;

(Zy durreven bestaan, waar van de Wip *zou kraaken,*
En stukken Stout-genoeg om aan een Galg te raaken.)

Alzoo gissen wy de gantze Hof-Staat, als met eene streek naar't Leeven te zullen Doodverwen, alswe dit volgende uyt Agrippaâs Klagte, aan de Keyzerlijke Gezant Eustochius Kaphuysen, hier onder op de Rye zetten:

Vrouw Dwaasheyd woond in alle Hooven,
En Schrijfter Wet, en Drijfter Booven:
En 't Hof-Gesnor der Vuyge Zielen,
Volgd als een Swerm haar op de Hielen.

Ter-tijd dan, als des Konings Overste Schenker en Bakker, Gedroomd hadden, wordenze gezeyd, *In het Gevangen-Huys* geweest te zijn. De Griekze Over- Gen. 40: 5, 6.
zettinge zeyd; *Maar zy waaren te dien Daage in de Gevangenis.* De *Targum* van Onkelos, *Eenige Daagen.* En zoo Vertaald het meede de Syrise en Kal- Hoe lang deeze Hoovelingen in de Gevangenis waaren.
deësze Overzetter. Nogtans ontbreekender geen, welke door deeze Daagen; *Een Jaar* verstaan. Dus zet Pagninus over; *En zy hebben een Jaar in de Gevangenis geweest.* Op gelijke-wijs Verklaard het Salomon Jarchi, *Twaalf Maanden.* Maar alhoewel het waar is, Dat ימים, Eenvoudig genoomen, elders *Een Jaar* beteekend, heeft Kimchius egter daar van geen aanneemelijke reeden bygebragt, wanneer hy'er aldus van zeyd; *Ons Jaar word uyt volle Daagen gemaakt, en wy en trekken niets af, noch voegen eenige Uuren daar aan-toe: En daarom word* ימים, *een Jaar genoemd.* Maar zoo het Joodse *Jaar*, uyt Volle Daagen bestaat, waarom vergaaderenze dan alle Jaaren de Verlenginge der Daagen, Uuren en Minuten, welkze aan het naast-volgende Jaar toevoegen? Het Jaar kan uyt geen Volle Daagen bestaan, naardien de Zon en Maan, daar in haar geheelen Loop niet en verrigten. Hierom dan, dewijl het onzeeker blijft, Dat ימים hier *Een Jaar* beteekend; hebbend eenige fraaye Uytleggers, liever voor de aanduydinge, van een Langduurige en Onzeekere Tijd gehouden. Maar laat ons de Droomen van den Schenker en Bakker zelfs hooren; zoo alsse die aan Josef in de Gevangenis Verteld hebben; naar dat hy eenige Onraad en Bekommerlijke kreuken, in haare Aangezigten bespeurd had. Want *Zy waaren Ontsteld*, en haar Geest was Droevig. Dat is, Zy hadden een Knaagend Gemoed weegens haare Droomen; Want zoo pleegen de Droomen van Godt toegezonden, den Mensche dikwils te Ontroeren, Gen. 41: 8. Dan. 2: 1, 3. Matth. 27: 19. Hier op betuygdenze niet alleen, *Datze Droomen Gedroomd hadden*, maar klaagen ook, Datter niemand was, die dezelve konde Uytleggen. Want dewijl zy in de Gevangenis waaren, kondenze naa haare gewoonte, nu niet Uytgaan tot de Waarzeggers en Wijzen van Egipten, Gen. 40: 8. En haar ontbrak de Geest, om die zelfs uyt-te-Leggen; gelijk men nogtans van de groote Martelaar Polykarpus verhaald; welken dry Nagten eer hy Gevangen en ter Dood Veroordeeld wierd, Droomde, *Dat zijn Oorkussen Brande.* 't Geên hy des Morgens aan zijne Vrienden vertelde, en daar-uyt Voorzey; *Dat hy om de Belijdenis van Kristus zou Verbrand worden*; gelijk hem gebeurde; niet teegenstaande, de meenigte des Volks by den Stadthouder aanhield, Dat hy voor

de Beesten mogt geworpen worden. En zoo magmen agten, Dat ook Josef den Uytleg van zijn eygen Droomen, niet en is onbewust geweest: En dat het gebrek hier aan, den Bakker en Schenker, maar zoo veel te meer *Bedroeft* en verleegen maakte. Doch Josef Onschuldig in deeze Gevangenschap gesmeeten, vond onder de hulpe van zijn Hoogverligte Geest, waar in hem Godt ondersteunde, reeden, om alleen Blymoedig van Geest te zijn: Als die buyten twijffel ook wel geweeten heeft; *Dat die hem zelven Queld, hy zulx aan een Goed Vriend doed.* Want gelijk een Vroolijk Herte een geduurige Maaltijd verstrekt, Prov. 15: 15. Alzoo zeyd de Spreuke hier ook niet te onpas:

Een Jongman Droef en Wys, een Ouden Bly en Gek,
Dat agtmen wel-te regt, in beyden een Gebrek.

En zoomen hier omtrent, op d'Aangebooren Zeden der Volken let; het schijnd als of yder Naatie, een byzondere maniere heeft, om de Droefheyd te verdrijven: Dus doen het de Duytzen door Drinken, De Franssen door Zingen, De Engelsen door Speelen, De Spanjaarden met Weenen, De Italiaanen met Slaapen, en de Neerlanders met Bidden.

Den Schenker dan, zijnen Droom eerst voortbrengende; Zeyd dat zy aldus was; *Ziet daar was een Wijnstok voor mijn Aangezigte; ende aan dezelve waaren Dry Ranken: Ende hy was als Bottende, zijn Bloeyssel ging op, zijne Trossen bragten Rype Druyven voort. Ende Faraos Beeker was in mijne Hand, en ik nam die Druyven, en Drukteze uyt in Faraos Beeker, ende ik gaf den Beeker op Faraos Hand.* Dusdaanig was de Droom van den Oversten Schenker, gelijk die verhaald word Gen. 40: 9, 10, 11. En d'Overzetters zijn in dat Verhaal, vry Eendragtig; zoo datw'er niet lang over behoeven te Muggeziften. Volgd derhalven, den Droom van den Oversten Bakker: Daar een weynig meer verschilligheyd gevonden word; Doch van kleen belang. Hy dan ziende, hoe Schoonen Uytleg Josef, over des Schenkers Droom gegeeven had, (daar wy strax van reppen zullen;) brengd ook de zijne voort, en zeyd; *Ik was ook in mijnen Droom, en ziet, Dry Getraalijde Korven waaren op mijn Hoofd: En in den Oppersten Korf was van alle Spijze van Farao, die Bakkers werk is; ende het Gevogelte At de zelve, uyt den Korf van booven mijn Hooft.* Dus Vertaalend onze Overzetters. De Oude Latijnze, zet voor Dry * *Getraalyde Korven;* Dry *Meel-Korven;* of gelijk de Leuvense Verduytst; *Dry Korven Meels.* De LXX Overzetters zeggen; *Dry Korven van Tarwe-Brooden.* Want *Chondrites*, meend Brood, uyt *Gerst* of *Tarwe* of ander Graan-Gewas. De *Targum* van Onkelos zet, *Witte Korven*; andere, *Doorboorde*, of *Gevlogtene Korven*; dat is, als onze Kantteekenaars onder andere beteekenissen ook gedenken; die *Doorlugtig* en *Met Gaaten*, als Netten waaren. Noch zijnder die leezen, *Dry Korven van het Beste Brood.* d'Arabise zet, *Dry Korven vol van Fijn Meel*; daar de Oude Latijnze meede gelijk staat. Aquila zeyd; *Dry Korven van Gebuyjeld Meel*, als of hy, *Fijne Bloeme* zeyde; Want GORIS beteekend, *Gebuyjeld*, of *Stuyf-Meel.* Maar wanneer Symmachus Vertaald, *Tria Kanà Bàïnà*; wil zeeker Geleerd Man, Dat zulx, *Korven uyt Wissen van Palmboomen*, te kennen geeft: Naardien BAIS en BAION, Een *Palmtak* beteekend. Noch zijn'er andere, welke zetten; *Ik zag Dry Witte Korven*; en willen dat het Hebreeuwse woord beteekend, *Wit* en ook *Traalien*; naamelijk *Witte Traalien* of *Ryzen* met Traalien Gevlogten, gelijk de Brood-Korven gemeenlijk zijn: Dat wy de Taalzifters laaten afhaspelen. De PalmBoom is in Egipten en Syrien, zoo gemeen, dat het elk weet; en de Romeynen hebben dezelve ook als een eygen Land-Aards kenteeken, op hunne Penningen verbeeld. Doch ofze juyst Korven, of Brood-Bennen van der zelver lange Veeder-Takken gevlogten hebben, vereyst naader Onderzoek. Hoe naa ook alle deeze Vertaalingen, den eygen Zin mogten getroffen hebben, Prijst Dru-

De Droom van den Schenker Verhaald.

En van den Bakker.

* Over-welk geschil by de Overzetters is.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

ſius die booven al, welk *Korven vol van het Lekkerſte Brood*, te kennen geeven. 't Geên men uyt *vers* 17. alzoo beſluyten mag, om dat aldaar gezeyd word; Dat in den opperſten Korf geweeſt is, *Allerhande Spÿze van Farao*, dat uyt *Gebak*, of dat *Bakkers-Werk* was. Dat nu deeze Droomen bey des Konings Hoovelingen Bekommeren, en Swaar op 't Hert laagen, (zoo datze verleegen om deſſelfs Uytleg waaren,) zulx geeft Moſes genoegzaam in zijn verhaal te kennen, Gen. 40: 5-8. 't Geên aan Joſef, als hy 't met een ſwenk verſtond, geleegendheyd gaf, haare begeerte, door een zijdelings-uytgeſchoote ſtraal van Vermaaninge, te Beſtraffen, zeggende; *Zÿn de Uytleggingen niet Godes? Ik Bid u! Verteldze my doch.* Andere leezen; *En behoord de Beduydeniſſe Godt niet toe? Zeyd my wat gy gezien hebd.* 't Geene ongetwijffeld alzoo van Moſes aangeteekend word, om ons te doen denken, Dat Joſef naar alle waarſchijnelijkheyd; aan deeze Gevangene Hoovelingen, met een wijdloopige reeden bekend gemaakt heeft, Dat hem als Gods eygen Dienſt-Knegt, veele Toekoomende dingen, te Weeten en te Voorzeggen waaren Toevertrouwd; en dat hy deeze Gaave van Droomen en Gezigten Uyt-te-leggen, van den Hemel Ontfangen had. Waar toe eenig vermoeden gegeeven word, in het Verhaal dat Joſef doed, aangaande zijn aankomſt in Egipten; en hoe hy uyt het Land der Hebreën, Diefagtig Geſtoolen, en zonder Schuld in deezen Kuyl der Gevangenſchap geſmeeten was. Overleeſt zijn eygen woorden tot den Schenker geſprooken, Gen. 40: 14, 15. Voorwaar Joſef was te vooren ook Een *Droom-Droomer* in zijn 's Vaders Huys, maar hier in de Gevangenis, word hy *Een Uytlegger van Droomen*: En roept den Afgodendienaars van haare Bygeloovigheyd, tot den Waaren Godt; als Deut. 18: 10, 11, 12. Eſa. 8. 19. vermaand word: En Beſtraft alzoo de Ydelheyd der geener die Boeken Schrijven, *Van de Uytlegginge der Droomen*. Gelijk onder anderen, Daldianus en Artemidorus van Efeſen gedaan hebben; welk laatſten men uyt andere van dien Naam, behoord t'onderſcheyden. Gelijk dan ook eertijds Demokritus, Ariſtoteles, Themiſtius en den Platoniſchen Sineſius, veel werks hier van gemaakt en Geleerd hebben, *Datter nooyt te vergeefs Gedroomd word*. Waar van zy elk byzondere reeden geeven, die Agrippa heeft opgezaameld. De Gevangene Droomers hier uyt verzeekerd, hebben genoegzaame grondveſt meenen te hebben, om den Uytleg van haare voorgeſtelde Droomen, aan Joſef, als aan een Onfeylbaare Godſpraake te Vertrouwen. Zoo datze zonder uytſtel, Openhertig en naa Waarheyd, dezelve in zijnen ſchoot hebben uytgeſtort: Weetende dat *Quaade Biegte, gemeenelÿk quaade* Abſolutie *geeft*, en 't Oude Spreekwoord ook vermaand; Dat men,

> *Aan Doktoors en Advokaaten,*
> *Niets en moet verſweegen laaten.*

Als dan Joſef ondernam, de Droomen deezer Gevangelingen Uyt-te-leggen, heeft hy eerſtelijk den Schenker, de volgende Verklaaringe gedaan: *De Dry-Ranken, zijn Dry Daagen: Binnen noch Dry Daagen, zal Farao uw Hooft Verheffen, en zal u in uwen Staat herſtellen, ende gy zuld Faraos Beeker in zÿne Hand geeven, naar de voorige wÿze, doe gy zijnen Schenker waard*; Gen. 40. 12, 13. Het Dry-Getal komd waarlijk met de Beteekende zaak zeer wel over-een. Maar wat gelijkheyd mogtmen vraagen, heeft doch de Ranke van een Wijnſtok; met eenen Dag? Hier hebben zommige in 't antwoorden, haare Schranderheyd betoond, en gezeyd; Dat gelijk de Ranken van den Wijnſtok uytgaande, naar de maniere van een Boog of halve kring geboogen zijnde, weêderom in de Aarde gedrukt worden, en onderduyken: Alzoo ook den Dag door den Loop der Zonne, van den Opgang naar den Ondergang geboogen zijnde, gelijk als Wegduykt en Begraaven word, tot dat hy weederom te voorſchijn koomende, een nieuwe Kring begind: Invoegen, op deeze wijze, den eenen Dag naar den anderen word voortgeplant; gelijk de Wijn-

Joſef maakt hem zelven als een Uytlegger van Geheymen bekend.

Joſef verklaard den Schenkers Droom.

Hoe Dry-Ranken konden dry Daagen beteekenen.

ſtok door de nieuw-ingeſteeke Ranken. Doch zoo deezen Uytleg ſtand zal houden, diendze ook in 't Gezigte van den Bakker *vers* 18. te konnen volſtaan. Daar nogtans weynig raad toe is; Alhoewel wy niet geern ymand, de Pas tot fraaye bedenkelijkheeden willen afſnijden. In de plaatze daar onze Overzetters leezen; *Farao zal u Hooft Verheffen.* Zet d'Oude Latijnze Vertaalinge,

Geſchil der Overzettingen in de verklaaring van des Schenkers Droom.

Farao zal uwen Dienſt Gedagtig weezen, en zal u weederom in uwen voorigen Staat ſtellen. Desgelijx heeft by-naa Onkelos; *Farao zal zig uwer Gedenken, en weederom brengen tot uwe Bedieninge.* En de LXX Overzetters; *Farao zal zig uwe Heerlijkheyd te-binnen brengen, en uw weeder in uw Schenker-Ampt Herſtellen.* En zoo heeft ook de Syriſe en Arabiſe Overzetter Vertaald. Maar of deeze Vertaalingen beſtaan konnen, daar aan wil Heydeggerus, en zoo het ſchijnd ook onze Kantteekenaars, dat men vryelijk twijffelen mag. Dezelve Autheur meend, dat men die maniere van ſpreeken, veel beeter uyt Exod. 30:12. verklaaren kan: Alwaar naar de Hebreeuwſe woorden gezeyd word; *Als gy het Hooft der Kinderen Iſraëls Verheffen zuld:* En nogtans naar alle waarſchijnelijkheyd, van een *Tellinge* geſprooken word; gelijk het onze Overzetters daarom alzoo Vertaalen; *Als gy de Zomme der Kinderen Iſraëls opneemen zuld*, &c. En de Oude Latijnze Bybel; *Als gy het Getal der Zonen Iſraëls zuld Opgenoomen hebben.* Vergelijk'er meede, Num. 1:2, 49. En derhalven

d'Herſtelling van den Schenker in zijn Ampt, uyt Joſefs woorden naader opgemaakt.

meend Jarchius, dat den Zin van Joſefs Uytleg zou zijn; *Als Farao zijne overige Dienſt-Knegten zal tellen, wanneer ze voor hem aan de Maaltijd Dienen, zoo zuld gy ook onder de zelve geteld worden.* En dat onze Kantteekenaars daar meede ook zoo wel over-een Stemmen, als ofze by deezen Uytlegger hadden om raad geweeſt, magmen uyt haare woorden giſſen; *De Zin is* zeggenze, *In 't overzien van zijne Officieren, zal hy uw meede reekenen onder de geene die in hun Ampt zullen blijven, of herſteld worden.* Diergelijke *maniere van ſpreeken* vindmen, Exod. 30:12. Num. 1:2. &c. *Alwaar de Hoofden Verheffen, zoo veel is; als Optellen, en de Zomme van eenige Menſchen opneemen.* Ziet daar 't zelve, alſwe terſtond verklaard hebben. Naauwlijx had Joſef den

Joſef eyſt van den Schenker dat hy hem naar zijn Verloſſing ten Goede Gedenken zal.

Schenker door zijn Uytleg Verblijd, of hy zelve eyſt van hem een Belofte, die hem uyt den aart der Liefde, niet en kon geweygerd worden: Naamelijk, Dat hy Verloſt zijnde, hem niet Vergeeten zou; maar veel-eer voor hem, wanneer hy 't nu Voor de Wind zou hebben, Trouwe zorge draagen by Farao, op dat hy eyndelijk ook eenmaal door deſſelfs Voorſpraake, uyt de Gevangenſchap Verloſt wierd. Gelijk te zien is, Gen. 40:14. Hy voegter tot een billijke reeden van zijn Beede by; *Dat hy Dieffelijk uyt der Hebreën Land Ontſtoolen was; en niets gedaan had, waarom hy in deezen Kuyl geworpen was*,

En geeft reeden waarom hy wenſt Ontſlaagen te zijn uyt deeze Gevangenis daar hy zoo veel Vryheyd had.

vers 15. Regt Joſef! Zoo was het u gegaan: Want uwe Broeders uw aan de Vreemdelingen Verkoopende, zoo datje als uyt uws Vaders Huys Weggeroofd zijd; hebben waarlijk *Menſchen-Diefte* begaan. Want die een Vry-Gebooren Menſch Verkoopt, is een * *Zielen-Dief.* En alhoewel tot de waarheyd van Joſefs reeden, wel een breeder Verhaal vereyſt wierd, op dat hy betoonde, hoedaanig het Dieſſtal en Menſch-Verkooping, over zijn Perzoon gepleegd was; ſchijnd hy 't nogtans niet noodig geagt te hebben, alles breedſpraakig aan den Schenker te verhaalen. Egter kan hy 't daarom wel gedaan hebben; en dat ons Moſes zijne reeden, ſlegts zoodaanig kort te-gaar getrokken, opgegeeven heeft, alſwe die terſtond uyt *vers* 15. hebben aangehaald: En ons was zulx niet noodig, naardien wy reeds 't omſtandig verhaal daar van, uyt Gen. 37. en 39. hebben aangehoord. Dat Joſef hier zeyd; *Uyt het Land der He-*

* Deut. 24:7.

Kanaan hoedaanig hier van Joſef het Land der Hebreën genoemd.

breën Ontſtoolen te zijn; is tweezinds op te neemen; want hy kan het Land Kanaans daarom aan zijn Volk toe-geëygend hebben, Dat hy voor-vaſt geloofde, dat Godt het zelve Land aan de *Hebrëen* van zijn Vaderlijk Huys, als haar eygen Erf-Land geeven zou; (gelijk hy daarom ook bevél aangaande zijne Beenderen gaf, Gen. 50:25. Hebr. 11:22.) Of om dat hy Kanaan, van weegen de gemeene Taal, die de *Hebreeuwſe* was, Jeſ. 19:18. *Het Land der Hebreën*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

breën genoemd heeft. Maar mogt men vraagen; Op wat wijze heeft Jofef konnen Vergelding eyffchen, voor een Weldaad, dien hy enkel en alleen door de Geeft der Profeetie had te-weeg gebragt? Scheen het niet, als of hy deefe Geeftelijke Gaave Gods, hier door te Koop ftelde? Wy Antwoorden; Het was Jofefs plicht in deefen, geen goede geleegentheyd te verzuymen, waar door hem hôópe verfchaft wierd, Dat zoo wel zijn Onfchuld als de Genaade, die hem van Godt aankleefde, aan den Koning bekend gemaakt wierd. Want de Menfchelijke middelen, moeten alsdan niet vande Hand geweezen worden, wanneermen daar door, als langs Betaamelijke Weegen, uyt de Banden der Benauwtheyd kan verloft worden: Immers dan niet, wanneer een Vroom Gemoed, Godt met een Onbefweeken Geloove, daar om aangebeeden heeft. Hoedaanigen gedrag men in Jofefs ganfche Bedrijf, niet eens behoord in twijffel te trekken; zoomen geen kreuk aan zijn Beroemden Naam wil zetten. Want *die hem felven niet en Deugt, Wien zal hy deugen?* En zoo heeft ook d'Oude Spreuk gezeyd;

Zelden zal Godt die Verhoogen,
Die haar felven niet en döógen.

Gewiffelijk heeft Jofef zijn betrouwen, niet zoo vaft op d'Onftandvafte bereydwilligheyd van den Egiptifchen Schenker gezet, Dat hy de hôópe op den Godt Ifraels fou aan-een-kant gefteld hebben; maar heeft dit gereed middel ter-Hand genoomen, indien het Godt (door wiens Voorzienigheyd hem dit alzoo te-beurt viel) alzoo beliefde. Waarom het ons toefchijnd, Datmen Jarchius, en andere uyt de Joodfe Synagoge, geen Ooren behoeft te leenen; welke zeggen, Dat Jofef zijn betrouwen op den Overften Schenker, en niet op Godt gefteld heeft; en dat hy desweegen nog met een Twee-Jaarige Gevangenfchap geftraft is. Aan welke gedachten, ook Auguftinus, of liever een Ander op zijnen Naam, zoo-verre zijn Zegel gefteeken heeft; Dat hy het voor d'Oorzaak van zijn Langer Verblijf in de Gevangenis gefteld heeft. Maar naadien Jofef, alles wat hy deezen gevangen Hooveling tot vertrooftinge Voorfpelde, zeer vrywillig, en zonder daar om Gebeeden te zijn, gedaan heeft; kan geenzinds van hem gezeyd worden, Dat hy de Gaave des Heyligen Geefts verkogt heeft. Want immers heeft hy geen Beding daar over met hem gemaakt. Jaa hy en rept ook niet eer van eenig Gunft-bewijs t'hemwaards, voor dat hy hem zelfs eerft zijne Verloffinge heeft aengekondigd; by welke geleegentheyd hy hem zijn Plicht vermaand; om wanneer hy door Ervaarenis, van zijn Ontflaakte Gevangenfchap, zou weeten, Hoe veel de Vryheyd, vande Banden verfcheelden; zich beneerftigen zou, den Ellendigen te hulp te koomen: inzonderheyd den Onfchuldig-Gevangenen gedenken, als of hy zelfs zoodaanig Gevangen zat; gelijk den Apoftel vermaand. Hebr. 13: 3. Dus heeft hy dan een werk van Liefde, en Beleefdheyd afgebeeden: Naamelijk, Dat hy voor den Onfchuldigen by den Rechter mogt zorg draagen. Dat nu zoo wel deezen Gevangen Schenker, als zijn Meede-gevangen, groot geloof aan Jofefs Uytleg opgedraagen hebben, is daar uyt af te neemen; Dat den Bakker zijn goede Verklaaringe hoorende; terftond begeerig was, om ook de Verklaaringe van zijnen Droom te erlangen; dien hy hem flux in deezer voegen uytleyd, en zeyd; *De Dry Korven zijn Dry Daagen; binnen nog dry Daagen zal Farao uw Hoofd verheffen van boven u, ende hy zal u aan een Hout hangen, en het Gevoogelte zal uw Vleefch van booven u Eeten.* Gen. 40: 18, 19. De Oude Gemeene Latijnfche Overzettinge, leeft een weynig anders, en niet geheel zonder een vreemde zin: *Dry Korven, dat zijn noch dry Daagen, naa welke Farao uw Hoofd afneemen, en aan een Kruys hangen zal, en de Voogelen zullen uw Vleefch verfcheuren.* Maar naadien andere hier even als *vers* 13. leezen, *Het Hoofd Verheffen*; of als zom-

Jofef over den eys van des Hovelings Gunftbewijs geprezen.

Jofef verklaard ook des Bakkers Droom.

Den Zin van Jofefs uytlegging naader opgemaakt.

zommige naar d'eyge beteekenis van't Hebreeuws zeggen; *Hy zal uw Hoofd Reekenen*, of *Tellen*; is den zin der woorden de zelve, die wy dus-ver over de Droom-beduydinge van den Schenker, uyt vergelijking van andere plaatzen hebben bygebragt. Maar dat hier bygevoegd word, *Van Booven uw*, of *Van uw*, is zoo veel als hy zal Belasten, Dat uwen Naam uyt het Register zijner Hoovelingen zal *Uytgeschrabd* worden, en u door een Hals-straf *van-kant maaken*. Want naadien deeze Spreekwijze, naamelijk *Het Hoofd verheffen*, even zoo veel is, als *Tellen*, of *Reekenen*, schijnd Josef hier onder een Zinspeeling de zelve woorden zoo te gebruyken; Dat hy daar by voegt; *Van Booven uw*, op dat hy den Bakker aanweês zoo *Gereekend* te worden, dat hy zou weg-genoomen worden: Juyst niet, als men uyt de Latijnse Vertaalinge schijnd te moogen besluyten, Dat hy zou *Onthoofd* worden; maar alleen, dat hy d'Ongunst des Konings, door de Doodstraf betaalen zou. En zeeker, ymand de Kop af-te slaan, en dan te Hangen, luyd te klugtig om een goeden zin te geeven; inzonderheyd zoo men 't op't Galg-hangen toepassen wil. Hierom heeft de Arabisze Text, in plaats van, *Hy zal u aan een Kruys hangen* (gelijk de Latijnse Vertaaler heeft) gezeyd, *Hy zal u over een Balk kruyssigen*. 't Geen andere Taalgeleerde liever overzetten; *Hy zal u ophangen over een Balk*. Waar toe zy deze reeden meenen te hebben; Dat alhoewel door het woord צלב, in 't Nieuwe Testament, de Kruyssiging van Kristus beteekend word; het nogtans op andere plaatzen, het *Ophangen*, of *Opheffen*, of *Verhoogen*, beteekend; het zy dan op wat wijze zulx geschied. Josefus heeft hier ook *het Kruys* in 't Hoofd gehad; terwijl hy van Farao zeyd; *Hy heeft den Oversten Bakker gekruyssigd*. 't Geen hy veel-meer als een Verklaarder naar zijne bevatting, als naar de beteekenis van't Hebreeuwse woord doed; naadien het daar niet gevonden word; maar beteekend alleenig, *Aan een Hout Ophangen*, en meer niet. En zoo heeft het dan al den zelven zin, als eenige Vertaalen; *Hy zal u aan* een Boom *hangen*; of als de Kaldeër zeyd, een *Galgenboom*, een *Kruys-staak* of *Steng*. Het Kruyssigen was eertijds een Straffe by de Romeynen, die (gelijk we in de Joodse Oudheeden ruym-genoeg hebben afgehandeld) meest aan de verachte Slaaven, en 't Uytschot van Misdaadigers geoeffend wierd. En de Hebreën hebben geen woord daar zulx eygentlijk meede uytgedrukt word: Nog ook niet, dat de behandeling van die Straff aanwijst. Maar het woord *Kruys* in een ruymen zin genoomen, (zoo dat het voor een Algemeen Gereedschap van verscheyde Lijf-straffen gehouden word) kan de Verklaaringe van Flavius Josefus en andere, ligtelijk aangenoomen worden. En gelijk'er van Ouds veelerley wijzen waaren, door welke een misdaadiger, *Op het Hout*, *Aan het Hout*, of *Over het Hout*, pleeg aan zijn dood te koomen, alzoo is hier ter plaatze voor zeeker te weeten, Dat'er het Romeynze Kruys geenzins te verstaan is; naadien het by d'Oude Hebreën, nog by d'Egiptenaars, niet in gebruyk was. Waar toe den Leezer wel zal doen, eens naa-te zien, wat daar van in de Joodse Oudheeden, tot een Voorbereydzel is aangeteekend.

Des Bakkers verheffing van een Galghangen verklaard.

Joodse Oudheden op 't 705. Blad &c.

Maar gelijk Josef Kort Dag gesteld had, naar welk deeze Gevangenen zouden weeten, Wat van zijn Droom-Verklaaringe te wagten was; alzoo heeft de uytkomst ook zijn Profeetische Uytlegging, ter gezetter tijd waar-gemaakt. *Want het geschiede ten derden Daage, op den Dag van Faraos Geboorte, dat hy alle zijne Knechten eene Maaltyd maakte: Ende hy verhief het Hoofd des Oversten Schenkers, ende het Hoofd des Oversten Bakkers in het midden zijner Knechten*. Gen. 40:20. Invoegen Farao deeze Maaltijd, als een Jaar-Feest, en Dag van zijn Geboorte-Vyering gehouden heeft, op welke Hy met zijn Hoovelingen van deeze Twee Gevangenen spreekende, volgens het Oordeel aller zijner Edelen en Knechten, zoodaanig aan den Schenker gedacht heeft, Dat hy in zijn Dienst hersteld raakte. *Doende den Oversten der Schenkeren weeder-keeren tot zijn Schenk-Ampt; zoo dat hy den Beeker op Faraos hand gaf; doch den Oversten der Bakkeren, Hing hy Op*. Want alzoo haddet Josef

De Droom-verklaaringe van Josef in de Daad waeragtig bevonden.

Soo dat den Schenker hersteld, den Bakker Gehangen word.

uyt

uyt hun Beyder Droomen Voorspeld, Genesis 40: 19-22. De gemeene Latijnse Overzettinge, heeft onzes agtens, hier zoo wel het Ampt van een Uytlegger als Vertaalder waargenoomen, wanneerze de Uytgang van deeze zaak aldus opgeeft: *Op den Derden Dag, was het de Dag van Faraos Geboorte, als wanneer hy een Groot Maal gaf aan alle zijne Dienaaren. Over de Maaltijd zittende, word hy Gedagtig aan den Oversten Schenker en den Oversten Bakker. Den eenen heeft hy weeder in zijne plaatze gesteld, Dat hy hem zoude Drinken geeven, En den anderen Hing hy aan een Galge.* Zoo dat hier niet quaalijk schijnd te passen, 't geên Juvenalis in zijn XIII^de Schimp-dicht, van 't Ongelijke Lot der Hoofze Misdoeningen gezeyd heeft;

En dat zulx op de Verjaar-Feest van Farao geschied is.

Twee doen dezelve Zaak, en 't Regt wijst d'Een ten Loon.
Een Strop om zijnen Hals, en d'âar, een Eeren-Kroon.

De Joden noemen de Geboorte-Dag van Farao, niet onvoegzaam, *Een Dag der Jaarlijkze Omwenteling.* In 't Hebreeuws eygentlijk, *Een Dag op welke Farao Gebooren was.* Soo dat het was de Koninglijke Geboorte-Vermaaning. Hoedaanig ons ook Herodotus in zijn Negende Boek, van de Persen zeyd; *Dit Gast-Maal word eens in 't Jaar Aangeregt; Jaarlijx op den Dag dat den Koning Gebooren is.* En op zulk-een Geboorte-Dag-vyering van Herodes, was het dat Johannes de Dooper, des Konings Uytzinnige Belofte, met zijnen Hals moest helpen Betaalen. Matth. 14: 6. En om dat men in de H. Schrift, alleen van deeze Twee Geboorte-Dag-vyeringen Leest; en de Heydenen ook, volgens Tertullianus, de Gewoonte hadden haar Geboorte-Dag met byzondere Offerhanden te Eeren; hebben eenige der Eerste Kristen Kerk-Vaders zig zoodaanig daar tegens aangekant, Dat d'Opper-Kerk-Vergaadering van Niçeën, die Maniere heeft Afgeschaft; niet willende dat men de Heydenen daar in Naavolgde. Doch Augustinus heeft het, om een Geestelijk Inzicht, vry-gegeeven, en door zijn Voorbeeld en Reeden anders geleerd. Dat nu deezen Farao, die-zelve Egiptisen Koning geweest is, welke by d'Histori-Schrijver Manethon en andere, *Mephramutosis* Genoemd word, en naa het Jaar der Weereld 2273: omtrent XXV Jaar en 10. Maanden Regeerde, zal in onze Tijd-Tafel, onder Israëls Inwooning in 't Land Gosen, gezien worden. Waar uyt hier alleen diend aangemerkt, Dat deezen Koning zijn Droomen, naar 't XVI^de Jaar zijner Regeeringe Gedroomd heeft; en een Jaar naar Jakobs Ingang in Egipten, Gestorven is; als wanneer de Jaaren des Hongers noch niet ten eynde waren, Gen. 45: 11. En dewijl gezeyd word, Dat Josef *Alle het Geld Verzaamelde dat in Egipten was, en in Faraos Huys bragt*; Gen. 47: 14. Schijnd men te moogen twijffelen, wien men van de Twee Faraos, die de Diere Tijd Beleefd hebben, voor d'Egiptise Koning *Remphis* te houden heeft; waar van Diodorus Siculus seyd, Dat hy zich geheel en al overgaf om Geld te Verzaamelen, en van alle kanten by-een te Schraapen; zoo dat hy Stervende, naagelaaten heeft, *Vier-Honderd-Duysend Talenten.* Waarom hem eenige voor *Mephramutosis* houden; en dat de volgende Koning, die Manethon *Ptmosis* noemd, aan 't Rijk gekomen is als *Het Geld in Egipten Verdaan was.* Gen. 47: 15. Dat men mag Bedenklijk houden. Maar gelijk den Oversten Schenker geen Toezegging schijnd gedaan te hebben, van Dat hy Josef, naar zijn zelfs Verlossinge zou Gedagtig zijn by den Koning, gelijk hy op zijn Gelukkige Lot-Spellinge van hem Gebeeden had. Gen. 40: 14. Alzoo geeft hy ook geen Antwoord op Josefs Verwagtinge. Want in de Waardigheyd van zijn Schenker-Ampt hersteld, (zoo dat hy den Beeker weder op Faraos hand gaf) vergat hy den Uytlegger van zijnen Droom. Gen. 40: 23. Niet zoo-zeer om dat hem de Verklaaring van zijn Herstel, 't Gemoed ontvallen was; maar om dat hy door Naalaatigheyd betoonde, Dat hy de Rechtveerdige Beede van Josef niet Gedagtig was. Want zoo gaat het, en zoo isset met den Aardt der Hoovelingen gesteld; *In Tegenspoed, veel te Belooven; En in Voorspoed, Trots en Opgeblaazen geworden, genooten Weldaaden*

Om wat Reeden sommige Oudvaders, de Geboorte-vermaaninge willen afgeschaft hebben.

Wie deeze Farao onder de Egiptise Koningen met Naame geweest zy, en te wat Tijd hy Regeerde.

Josef van den Schenker Twee Jaaren lang Vergeeten.

ligtelijk te Vergeeten. En zoo word het ook van Moses niet eens aangeteekend, of deezen Schenker, hoorende zijn Verlossinge uyt de Gevangenschap Voorspellen, wel eens 't Versoek van Josef, met een Billike Antwoord van Belofte Omhelst heeft: Alhoewel men'er naauwlijks aan durft twijffelen, om dat het alte schaamteloozen Stuk, voor een Hooveling in banden te agten is. Doch duskeen Ondankbaar Lot moest Josef te-Beurt vallen, op dat hy te-bet Geoeffend wierd: terwijl de Goddelijke Voorsienigheyd een Waakend Oog op hem had.

En hoe zulks tot Glorie van Josefs verheffing strekte.

Want by-aldien Josef door de Gunstige Voorspraak van den Herstelden Hooveling, uyt de Gevangenis waare Verlost geworden, de Goddelijke Voorbeschikking, had op verre-naa, zoo heerlijk niet Uytgeblonken: Nog scheen geen Middel te konnen verschaffen, om Josef tot de hoogste Trap der Onder-Koninglijke Waardigheyd op-te beuren.

En Oeffening van zijn geduld, alle Verdrukte ten Exempel.

Booven dien heeft men aan te merken, Dat God hem ook nog een wijle Tijds, door Lijdzaamheyd heeft willen Oeffenen, en op de Proef zetten; Op dat hy aan alle Godvrugtige Menschen, die in Banden en Benaaudheeden verzonken liggen, een Uytmuntend Voorbeeld verstrekte, om de Verlossinge niet zoo-zeer naavolgens haare meeninge, (wanneer de Goddelijke Bystand opgeschort of ter-zijden geweeken schijnd,) te bevorderen, als wel dezelve veel liever met Lijdzaamheyd van deszelfs Voorzorge, on-ophoudelijk af-te wagten. Invoegen 't Geduld van Josef, door de Vergeetelheyd des Schenkers, Twee Jaaren Uytgerekt en Geoeffend wierd. Gen. 41: 1. *Tot dat zijn Woord quam,* Psalm 105: 19. Want Farao ook Droomen droomende, die Niemand Uytleggen kon, begon eerst den Schenker aan Josef te gedenken; Gen. 41: 9. Een Daad, die elders in de H. Schrift, niet ongestraald gebleeven is. Vergelijkt Eccles. 9: 15, 16. met Amos 6: 6. Dat nu Josef sig ook zoodaanig heeft Aangesteld, zal ons den Uytgang der Goddelijke Voorzienigheyd, in de Volg-draad der Geschiedenis, niet onbedenkelijk doen ontwaar worden. Want naa dat zijn Perzoon en Goddelijke Gaaven aan de Hoovelingen des Konings waren bekend geworden, is hy ten laatsten ook in de Kennis van den Koning zelfs, en 't gantse Hof geraakt; zoo dat zijn gerugt van daar tot in de Omliggende Landschappen en Gebuur-Volken voort-stoof. De Oorzaak hier van was, een Tweederley Droom, welke God den Koning Farao in zijnen slaap vertoonde; waar van Moses gewag maakt. Gen. 41: 1, 5-7. Alwaar de Joden haar X[de]. *Parascha*, of *Sabbath-Leesinge der Wet* Beginnen; by haar genoemd *Ten Eynde.* Gelijk aldaar mede Aangeweezen word, te wat

Farao Droomd Twee Droomen, die hem bekommeren, en begeerig naa den Uytleg maaken.

Tijd Farao deeze Droomen, d'een naa d'ander Gedroomd heeft; Naamelijk, *Ten eynde van Twee volle Jaaren.* De Gemeene Latijnse Overzettinge, zet alleen, *Naa Twee Jaaren.* Maar naadien de Hebreeuse Woorden eygentlijk beteekenen, *Twee Jaaren der Daagen*, Heeft onze Overzetter veel beeter, *Twee volle Jaaren* Vertaald; om dat'er schijnd te kennen gegeeven te worden, Een volkoomen Twee-Jaarige Tijd, waar in zoo wel de Laatste als de Eerste Dag, ingeslooten word. Hoedaanigen maniere van Spreeken gevonden word, 2 Sam. 14: 28. en Jerem. 28: 3. Gelijk meede in die zelve Zin, Een *Maand der Daagen*, voor Een *Volle Maand* genoomen word, Gen. 29: 14. Zoo datwe hier over niet en behoeven te twisten.

Geschil over de Tijd wanneer dit Voorgevallen is.

Maar hoedaanig deeze Twee Jaaren te Reekenen zijn; Naamelijk of menze beginnen moet van de Verlossinge des Schenkers, of van Josefs Gevangenschap? Daar over zijn de Geleerden niet van een Gevoelen. R. Levi Ben-Gerzon wil, Datmenze zederd de Herstellinge van des Konings Schenker tellen zal; Maar Flavius Josefus, van de Gevangenschap, die Josef Onschuldig om Potiphars Wijf op 't Lijf quam. En word daar in van zommige fraaije Uytleggers gepreezen; naardien de zaamen-koppeling der woorden, alzoo best met die van het voorgaande Hooft-stuk, schijnd vast-gehegt te zijn. Alhoewel'er geen Joden ontbreeken, die meenen, Dat Josef naa de Ontslaaking des Schenkers, nog Twee volle Jaaren in de Gevangenis gebleeven is. Dog waarom Eenige dit alzoo willen, is reeds by-gebragt.

Farao ziet in zijn Droom, 7

Den Eersten Droom van Farao was zoodaanig; *Dat hy stond aan de Riviere. En ziet,*

Daar

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Daar quaamen op, uyt die Riviere, Zeeven Koeyen, schoon van Aanzien, en Vet van Vleesch, Weydende in het Gras.* Andere Leezen; *Weydende in het Riet.* Andere, *Weydende in Broekagtige plaatzen*, of *Vogtige Weyde*; Waar van terstond naader: Want wy hebben deezen Eersten Droom, hier nog maar ten halven. Naa deeze Zeeven Vette Koeyen dan; Ziet, *Zeeven andere Koeyen quaamen naa dezelve Op uyt de Riviere, Leelijk van Aanzien, en Dunne van Vleesch, en zy stonden by d'andere* Koeyen aan den Oever van de Riviere. En die Koeyen welke Leelijk van Aanzien en Maager van Vleesch waaren, Aten die Zeeven Vette Koeyen Op.* Gen. 41: 2-4. Daar en is gants niet aan te twijffelen, of de Riviere, by welke Farao droomde dat hy stond, is de Nijl-stroom, de vermaarde Riviere van Egipten geweest: Gelijk dan ook d'Arabise Vertaaler, hier doorgaans, *de Nijl* gezet heeft. Want of wel היאר, niet zoo zeer een Vloed of groote Rivier, als wel *een Beeke*, beteekend; Dat is, Een Arm of zijdelingse Kil, die uyt een Riviere afgeleyd word; weet men nogtans, Dat naadien veel dusdaanige Beeken uyt den Nijl-stroom af-geleyd wordende, dusdaanig-een Aader, egter de Naam van de Riviere behoud; en dat dit de Nijl geweest is, aan welkers Oever, Farao dagte te Staan, wanneer hy deeze Koeyen daar uyt zag Op-koomen. Maar naadien bekend is, Dat de Boorden van den Nijl-stroom, zeer Rijk van Oever-Riet en Biezen zijn, moet ons niet zoo Vreemd dunken, Dat de Vette en Wel-gedaane Koeyen, gezeyd worden, *In het Riet* geweyd te hebben; Daar onze Duytse Overzettinge, en ook die van Leuven, niet zoo veel van Verscheelen, als 't wel schijnd, zeggende; *Zy Weyden in den Graaze*, of *In Broekagtige Plaatzen.* Want zoodanig zijn de Riet agtige Oevers van zommige Rivieren, en met Naamen die van den Nijl; Gelijk daarom van den Behemoth, Dat is het Nijl-Paard, gezeyd word, Dat hy zig Neederleyd, *In eene Schuyl-Plaatze des Riets ende des Slijks.* Job 40: 16. Dog het zelve Woord dat wy in onze Historie van Josef vinden, komt nergens meer Voor, als nog eens. Job 8: 11. *Verheft haar de* Bieze *zonder Slijk, en groeyd het* Riet-Gras *zonder Water*? Hier van daan hebben het zommige dan Vertaald, *Moeras, Natte Weyden*; en zommige van *de Koeyen*, alleen in't gemeen, *Zy Weyden aan den Oever*, of *op de Kant.* Ook heeft Aquila *Broek-Land*, of *Moerig Land* Vertaald. En alhoewel de Kruyd-Kenners veel Zoorten van * *Bies*-en *Riet-Gras* optellen, agten zy nogtans, Dat de meeste Zoorten die in Broekagtige Gronden Wassen, niet goed tot Voedzel voor de Beesten zijn; ten zy mogelijk het Nijl-Water, een byzonder Voedzel-geevende Kragt daar aan by-zette. Gelijk Elianus getuygd, Dat dit zelve Water, de Koeyen zoo Dragtbaar maakt, Datze zomtijds Vijf, en by-naa altijd Twee Kalveren t'eender Dragt voortbrengen: Zulx de Herders die de Vrugtbaarheyd van haar Vee, of d'Overvloed der Melk bezorgen, haare Beesten van 't Nijl-Water doen Drinken. Waar uyt blijkt, Dat Farao de Koeyen niet on-eygen in zijn Droom, uyt het Water der Riviere zag Op-koomen. Gen. 41: 18. En Hieronymus getuygd van de Egiptenaars gehoord te hebben, Dat alle Groente die op Moeras wast, zoodaanig genoemd word, Dat mender *Riet* en *Biezen* door Verstaan mag. De Griekse Bijbel behoud het Hebreeuse Woord, en zet *In Achi*; en Verklaaren in de Kant-Teekeninge, Dat *Achos* een Smal en Kruyd-agtig Plant-Gewas is. Hier van zeyd den Huys-Leeraar Syrach, die zijn Boek in Egipten geschreeven heeft; *Haare Groente aan alle Water, ende Oever eenes Strooms, zal voor al ander Gras uytgeplukt worden.* En Jesaia 19: 6, 7. *Het Riet en het Schilf zullen Verwelkeren, en het Papier-Gewas aan de Oevers der Stroomen,* en

Vette en 7. Magere Koeyen uyt de Nijl op-komen.

* De Gemeene Latijnse zet Runderen.

* Of Ossen als de Latijnse zet.

De Gras-en Bies-rijke Oevers van den Nijl-Stroom verder Nagespoord.

Nijl-Water maakt de Koeyen zeer Dragtbaar.

* En daar onder gewag maaken, van *Water-Lieze, Wel-riekende Bieze, Water-Bloem-Bieze, Kantige, Dry-Kantige,* en *Vier-Kantige Bieze, Kattoen-Bieze, Kleyne-Bieze, Gemeene-Bieze, Yzere-Bieze, Matte-Bieze, Merg-Bieze, Onscherpe-Bieze, Quispel-Bieze, Zagte-Bieze, Strop-Bieze, Vyver-Bieze, Vlok-Bieze, Water-Bieze, Zee-Bieze, Bies-Gras, Water-Bies-Gras, Zee-Bies-Gras, Wolle-Gras, Dodde-Gras, Vlot-Gras, Pluym-Gras, Papier-Gewas,* &c.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

en al het Gezaayde aan de Stroomen zal verdroogen. Dog wat ook Andere hier verder van maaken, dit ſchijnd beſt met de Zaak over-een te koomen, Datmender een gulle Gras-weyding aan den Oever van den Nijl-Stroom door Verſtaat. Zulx over deeze Koeyen of Oſſen, (wantze konnen'er beyde Verſtaan worden) niet anders aan te Merken ſtaat, als dat'er van de *Zeeven Maagere* gezeyd word, Dat wanneer zy *De Schoone en Vette Koeyen Op-gegeeten*, Dat is, met Huyd en met Hayr, tot haaren Buyk hadden doen Ingaan; zy alsdoen noch zoo *Leelijk* en *Maager* daar uyt zaagen, als zy te vooren deeden. Siet Gen. 41: 21. En Joſefs Schoone Verklaaringe kort daar-aan volgende.

Het Denk-Beeld der Egiptiſe Koeyen, die Farao Maager en Leelijk gedaan zag, naader Opgemaakt.

En dat moogelijk *De Leelijkheyd* deezer Maagere Koeyen, in Faraôs Droom, te Affchouwelijker om zien was, daar toe zal miſſchien haar eygen Lijfs-Geſtalte, eenigſinds geholpen hebben; naardien zelfs de Vette en Wel-Gedaane Koe-Beeſten in Egipten, op de Schoften en aan het Achterdeel, veel meer dan andere Land-Aart, met Uytſteekende Bulten en Knoets-Beenen geteekend, en door d'Ingevalle Lendenen en Uytpuylende Ribben, Vermaagerd ſchijnen, ſchoonze Wel-vaarende zijn. En wy hebben dezelve hier uyt d'Aal-Oude Geſteenten van den Heere Leonard Auguſtin, om geen andere Reeden in Afbeeldinge willen bybrengen, als op dat den Leezer eenig behulp ter hand had, om het Denk-beeld deezer Egiptiſe Koeyen, beeter te konnen opmaaken.

Farao ziet 7. Volle, en 7. Maagere en Verzengde Kooren-Aaren Opkomen.

Naar dat dan Farao van het Droom-Gezigt deezer Koeyen Ontwaakt was, is hy weederom in Slaap gevallen, en andermaal aan 't Droomen geraakt: En ziet „ daar, Daar Reezen Zeeven Vette en Volle Koorn-Aaren Op uyt Eenen Halm; „ en naar dat dezelve Op-gegaan waaren, Schooten ook Zeeven Dunne, en „ van den * *Ooſten-Wind* Verzengde Aaren Op; welke de Eerſte Vette en Volle „ Aaren Verſlonden: *Doe Ontwaakte Farao, en ziet het was Een Droom;* Gen. 41: 5-7. Of als Sommige Leezen; *Ziet, dit was de Droom*, naamelijk die Farao zelve, niet als een Gemeene of Natuurlijke, maar als een byzondere Droom, dien hy van Ongemeene of Goddelijke Ingeevinge Aanmerkte; gelijk terſtond uyt zijn Bekommeringe over dezelve Blijkt: Want *Zijn Geeſt* waſſer

* Welkers Eygenſchap is de Vrugten des Velds te

Over

Over Verſlaagen. Dat is, Zijn Herte *Was Ontroerd*, Gen. 41: 8. Alwaar 't Hebreeuwſe Woord meend, *Geſlaagen te worden als met een Haamer.* Hoedaanig ook gezeyd word van Nebukadnezar, in gelijk Geval, Dan. 2:1,3. Booven dien zal ook wel haaſt uyt Joſefs Verklaaring openbaar worden, Dat deeze Twee onderſcheyde Droomen, niet alleen Een en dezelve Zaak Beteekenen, maar alzoo ſchijnen Voorgevallen te zijn, tot een meerder Verzeekering en Aanduydinge van het geene Naakende was. Gelijk daarom ook by Daniel, den Boom, en het Beeld, een en 't zelve Aanwees. Zoo dat Tacitus niet quaalijk over den Droom van Ptolomèus Aanmerkt, Datze van weegen dusdaanigen Verdubbeling, maar dies te Verſchrikkelijker, en te zeekerder Naakende was. Voorwaar, wanneer Joſefus op 't eynde van zijn Zeeventiende Boek Verhaald, Dat de Koning Archelaus, van welke Matth. 2: 22. Gewag gemaakt word, Droomde, Dat hy Tien Rijpe Kooren-Aaren Vol van Tarwe zag, die van de Oſſen Opgegeeten wierden; men zou moogen Bedenklijk houden, Dat dezelve, uyt deeze Beyde Droomen van Farao, is te zaamen geſteld. Dat is, Dat byaldienze Waarlijk alzoo van Archelaus Gedroomd is, hem zulx door het Denk-Beeldelijk Onder-een Mengen van deeze Twee Droomen, naamelijk der Koeyen en der Kooren-Aaren, een Voorwerpelijke Stoffe tot zijnen Droom Verſchaft hebben; Even op die wijs als wy zoo ſtrax te vooren, het Voorwerpelijk Denk-Beeld der Egiptiſe Koeyen hebben by-gebragt: Die men in Egipten door het Nijl-Water gewoon was te Drenken, op datze Dragtbaar in 't Voort-teelen, en ook Vet en Welvaarende wierden; en alzoo een Voor-bereydzel van Faraos Droom zijn geweeſt, die dezelve daar in *Uyt de Riviere zag Op-koomen.* En heeft ook Simeon de Eſſeër, die by Joſefus den Uytlegger van Archelaus Droom geweeſt is, uyt die Tien Kooren-Aaren weeten te Voorzeggen, Dat den Koning niet booven de Tien Jaaren Leeven zou; Als meede, Dat'er een Verandering der Dingen op handen was, dewijl den Os gewoon is de Aarde met den Ploeg om-te keeren. En de Uytkomſt is ook met de Voorzegging over-een gekoomen. Insgelijks zietmen by Tacitus, Dat de Kooren-Aaren, in den Droom Omgekeerd gezien, een Voorſpellinge van een Diere Tijd gehouden zijn. En dat zoo wel de *Vrugtbaarheyd* des Graan-Gewas, als de *Voorzienigheyd*, en *Bezorging van Voorraad*, Oulings by de Grieken en Romeynen, door Kooren-Aaren Verbeeld, en het Teeken van *Ceres* de Graan-Godin geweeſt is, Bewijzen veele Penningen, Steenen en andere Gedagteniſſen: Inzonderheyd die, welke van Egipten en Sicilien gewag maaken: Soo dat eenige de *Kooren-Aaren* voor een Leesbaar Op-ſchrift verſtrekt; alhoewel die Verbeeldingen miſſchien haar Oorſprong van Faraôs Droom ontleenen, welke Joſef in Egipten zoo Schrander Verklaard, en door zijn Voorzienigheyd, met Bezorging van Voorraad, Loffelijk heeft agtervolgd. Want indien alzulke Zin-Aanduydingen te zijner Tijd waaren gemeen geweeſt, 't had moogelijk den Egiptiſen Waarzeggeren niet zoo ſwaar gevallen, den Droom des Konings te Verklaaren: Ten zy dan dat in haar de *Wijsheyd*, door Verdubbeling van den Droom, en de Onnatuurlijke Verſlindinge der Vette Koeyen, door Bygeloovigheyd omtrent haare Beeſtelijke Goden, *Verdweên*, en in den Dut hielp; dewijl dit Dier aan Iſis was Toegewyd: Of zoom'er een Os Verſtaat, Apis zelfs te-Naa ging; en alzoo in 't onzeeker waaren, Watz'er van maaken wilden. En 't geên aan deeze Waarneeminge haaperd, zal ons in de Beſchouwing van Joſefs Verheffinge, (die wy ſtrax ook door een Print-Tafereel ondersteunen willen) op de Oude Penningen zelfs te bezien ſtaan, en deeze Bedenking konnen geſtand doen.

Zengen. Ezech. 17: 10. en 19: 12. Hoſ. 13:15.

Waarom deeze Beyde Droomen van Eene Beteekenis waaren. Tac. lib. 5.

Kooren-Aaren een Teeken van Vrugtbaarheyd.

By Grieken en Romeynen, van Faraos Droom Ontleend

Als onder-en-tuſſen Farao in zijn Geeſt Ontſteld was; Verzuymd hy niet lang, den Uytleg te weeten, en doet derhalven *Alle Tooveraars van Egipten en alle Wijzen die'er waaren, tot hem koomen*, aan wien hy zijn Droomen Vertelde; *Doch daar was niemand dieze den Koning Uytleyde*, Gen. 41:8. En 't geene Farao hier deede, is lange tijd den Egiptenaars als een zeer gewoone manie-

Farao over zijnen Droom bekommerd, Roept de Tooveraars en

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Wijzen, om dezelve Uyt-te leggen.

re bygebleeven; en het is te vermoeden dat hy zulx ook naar een meer gewoone wijs gedaan heeft, dewijl Egipten van Ouds krielde van alzulke Wijzen, Sterrekijkers en Teekenbedieders, die werk maakten, *Van Droomen Uyt-te leggen.* Van Ptolomèus, zeyd Tacitus aan het Vierde Boek zijner Historien; Dat als hy door de Voorzegging, en Wonderwerk Opgewekt was, tot de Priesters van Egipten gegaan is, by welke het in gebruyk was, zoodaanige dingen te verstaan; en de Nagtgezigten te Openbaaren. De חרטמים CHARTUMMIM welke onze Overzetters, hier *Tooveraars* Vertaalen; noemen de LXX Grieken, *Uytleggers*; en Aquila, *Uytleggers van Verborgene dingen.* Doch Symachus, maakt'er MAGOS van, dat naar de gemeene Vertaalinge *Tooveraars* zijn. De Gemeene Latijnze, noemenze *Waarzeggers*; Hoedaanig zy ook by onze Kantteekenaars genoemd worden: Als meede *Sterrekykers*, en *Teekenbedieders.* En alhoewel zy daar door zulke verstaan, welke uyt een Natuurlijke, en Bygeloovige Kundschap der dingen, eenige Toekoomende en Verborgene dingen wisten te Voorzeggen; meenenze nogtans dat'er ook zulke onder verstaan worden, die *Door Duyvels-Konst*, eenige Geheymenissen wisten te Openbaaren. Doch of'er ook zulke waarlijk zijn, of ooyt geweest zijn, dan alleen in de Inbeeldinge der Menschen, die de Bedriegeryen deezer gewaande Waarzeggers, niet ten diepsten onderzogt hebben; meenenwe door veele aanmerkingen, die ons hier en elders zullen voorkoomen, ten minsten zoo verre verdagt te maaken; Dat het niet meer zoo grof en groot zal gelooft worden: Dewijl zelfs al de Getuygenissen der H. Historien en Profeeten, daar teegen liggen aangekant. Datmen dan hier geen *Tooveraars* naar de gemeene waan des Volks verstaan moet, (naamelijk die haar Konst door Hulp van een Helsze Geest oeffenen, dat is, die gelijkmen spreekt, *Met den Duyvel Omgaan*;) daar in zullen ons voor eerst de Taalkundigers niet verleegen laaten. En daar zijn Openhertige Mannen, die naar lang talmen over de Beteekenis van het Hebreeuwse woord חרטמים *Chartummim*, bekennen, Dat zoo wel de Oorsprong, als de Beteekenis onzeeker is. En zulx blijkt ook zeer klaar in alle die verscheyde Vertaalingen en Uytleggingen die m'er van vind. In't Boek Exodus en by Daniel, worden deeze Quanten van de LXX Overzetters, *Epaoidoì*; en weederom op een andere plaatze van 't Boek Exodus, *Pharmakoi* genoemd. Welke Benaamingen zeer-wel over-een koomen, met de Onderneemingen, die Plinius en andere de Tooveraars toeschrijven. De *Targum* van Onkelos, heeftze in onze Historie van Josef, genoemd, *Alle Meesters van Egipten.* En de Arabise Vertaalder, *De Wijze en de Weetende*, dat zijn, *Wijze Lieden*, die zig op alle Kunsten en Weetenschappen verstonden, en zoo 't gemeene Volk in Kennis, verre te-booven gingen. Met hoedaanigen Naam *De Geleerde*, by alle Volken genoemd wierden; zelfs ook by de Joden Matth. 23: 34. Onder de Grieken noemdemenze FILOSOOFEN, dat zijn, *Liefhebbers van Wijsheyd*, Actor. 17: 18. Pythagoras was de eerste die deezen Naam uytvond, om dat hy dagt, dat geen Mensch, Wijs was als Godt alleen. Die egter naar de Oorsprong van 't Hebreeuwse woord * CHARTUMMIM *Tooveraars*, (als eenige Vertaalen,) hebben omgedwaald, willen dat het zaamen gesteld is uyt חרר *Branden*, en טמ׳א, *Doods-Beenderen*; dewijl die in de Tooveryen veel gebruykt wierden. Waar van daan dan ook *Negromantie*, of liever *Necromantie*, dat is, *Tooverye*, *Dood-Waarzeggerye* of *Swarte-Konst*, by de Talmudisten אונא טמ׳א genoemd word. Niet anders als of s' er eenen meede wilden aanduyden, *Die beezig is met de Beenderen van doode Lichaamen te Branden*: of beknopt te-gaar getrokken, *Een Doods-Been Brander.* Doch andere verzeekeren, dat טמ׳א, eygentlijk *Onreyne* beteekend; en dat het nergens als in den Talmud voor *Beenderen* genoomen word. Andere brengen het van een Hebreeuwse woord-koppeling af, die de Beteekenis heeft van *Een Toegestopt Gat*: Om dat, gelijk het Rabbi Saadias verklaard, de Tooveraars en Waarzeggers, de gewoonte hadden, een Gat in een Boom te booren, en in die Holligheyd yts te verbergen,

Dat hier geen Tooveraars verstaan worden, die met de Duyvel Omgingen.

't Woord Chartummim van een Onbekende Beteekenis gehouden.

Gen. 41: 8.

*חרטמים

en

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

en weeder toe-te ſtoppen; 't geên haar dan zooze voorgaaven, naaderhand alſſe haar Konſt in 't werk ſtelden, alle dingen dieze weeten wilden, Openbaarde. Hier van zeyd Homerus; *d'Oude hebben uyt een hoogen Eyken-Boom, den Wille van Jupiter verſtaan.* Alhoewel het Strabo voor een Leugen agt. Aben-Ezra meend, Dat het een Kaldeës of Egiptis woord is; dat een *Geboorteſtond-Giſſer*, beteekend; te weeten zulke, die uyt de Uurbeſchouwing van ymands Geboorte-ſtond, Geluk of Ongeluk wiſten te Voorzeggen. Anders ook wel, *Natuurkundigers* genoemd. Maar wanneer de *Tooveraars* der Kaldeën by Daniel, en die der Egiptenaars by Moſes, CHARTUMMIM genoemd worden, wil Fullerus, Dat het noch een Kaldeës, noch een Egiptis woord is; maar dat de *Mem*, op het eynde van חרטם, een *Letter* is, welke tot een woord bygedaan word, dat een *Schrÿf-Priem* beteekend, waar meede de Tooveraars haare *Karakters*, of Letter-Beelden pleegen af-te maalen, om dezelve in haare Bygeloovige Konſt te gebruyken; op datze het Verſtand der Menſchen Bedwelmden, en deeden meenen, Datze deeden, het geenze inderdaad niet en deeden. Konſtantin l'Empereur, wil het liever tot חרש betrekken, 't geên by de Kaldeën *Groot*, beteekend, naardien de *Thet* by-naar dezelve zin als *Thau* heeft, die dikmaal in *Schin* veranderd. Doch nu is de *Schin* in *Thau* te veranderen, den Kaldeën zeer eygen; maar heel-niet den Hebreën. En alhoewel de *Thet* aan de toon zeer gelijk is, nogtans werd de *Schin* nooyt in *Thet* veranderd. De Taalgeleerde Bochartus, wil het van 't Arabiſe woord רטן afgeleyd hebben, 't welk zoo veel is, als *Mompelen*, *Murmelen*, *Preevelen*; of in *Een Onbekende Taal*, woorden tevoorſchijn brengen; onder hoedaanigen beteekenis, het zelve woord *Betooveren*, of met woorden *Beleezen*, ook by de Kaldeën gevonden word. Waar van daan dan ook רטין, Een *Preevelaar* en מגושא, *Een Tooveraar*, als twee gelijkſtemmige woorden in het Thalmudis Tractaat *Sota*, gevonden worden. Want het is de gewoonte der Tooveraars en Waarzeggers, eenige Onverſtaanbaare woorden te *Mompelen* en voor-te Snakken, als of in dezelve een groote kragt was, om hun Werk te bevorderen; by d'Oude ook EPODOS genoemd. En zeeker als men op onze heedenſdaagze Goochelaars agt geeft, zy hebben noch al dezelve Grillen over haar; en de woorden *Hokos Pokos*, *Pies-pas Koevoet*; *Koekerôonotis*, en diergelijke, (in de wandelinge anders, *Kraamers Latÿn* geheeten, daarze de Gedagten des Volks mè ompraaten,) zijn haar zoo gemeen in de Mond, Dat zy zelfs den Naam van HOKOS POKOS gekreegen hebben. Waarom zommige meenen, Dat gelijk deeze Goochelaars de Oogen der Menſchen, alleen door de geſwindheyd der Handen en 't ſpeelen met haar Stokje, Bedriegen; zy deezen Naam van ô! KOSMOS PEKOS, *Wat is de Weereld een Beeſt*; of *'t Volk wil Bedroogen zÿn*, bekoomen hebben. Maar om weeder tot de Tooveraars of *Mompelaars* der H. Schrift te koomen; ſtemd daar meede zeer-wel over-een, 't geene Exod. 8:18, 19. van deeze MAGI gezeyd word; naamelijk, *Datze door haare Tooveryen* * Chartummim, *Gemaakt* of *Gedaan hebben* &c. Want daar uyt volgd, dat CHARTUMMIM *Tooveryen* zijn, naardien לטים, daar niet anders is, als *Heymelÿke* en Onbekende woorden *Mompelen*, die gemeenelijk in de Tooveryen gebruykt wierden; en daar meede zaamen gingen, Jeſa. 8:19. De Vermaarde Hottingerus heeft het liever van een Perſis woord willen afleyden, dat zoo veel beteekend als, *Hy heeft Geweeten*, of *Hy heeft Gekend*: Invoegen daar door de *Wÿze* en *Weetende*, dat is miſſchien, de *Filoſoofen* of *Wÿſgeeren* te verſtaan zijn. Ten laatſten wordender ook noch gevonden, welke giſſen, Dat de waare beteekenis, in het Arabis woord, הרטים opgeſlooten leyd; het welk *Een Vorſt*, of *Opper-Hooft des Volks* te kennen geeft; hoedaanige van Ouds onder d'Ooſterſe Volken Tooveraars plagten te zijn. Alle welke verſcheyde meeningen, Heydeggerus ten laatſten hebben doen beſluyten, Datmen onder zoo veel verſchillige bedenkingen, dit voor het zeekerſte opſteeken mag, dat CHARTUMMIM niet anders als zulke *Tooveraars* beteekend, die door *Gemompel*, als door Beſweeringen,

* By de Overzetters Tooveraars genoemd, die zulx deeden door haare לטים Beſweeringen.

חרטמים

ringen, haare Kunst in 't Werk stelden. Het geene men hem, onzes agtens, uyt de strax-gemelde plaatze Exod. 8: 18. gemakkelijk schijnd te konnen toestaan. Alhoewel eenige Geleerde meenen, Dat de Oorsprong van die Benaaming, van een onbekende Herkomst te houden is. Soo dat de Gedagten van Fullerus, nog Bochartus, niet booven andere Verschillige Gissingen verdienen opgebeurd te worden. En zeeker, wanneer men zig hier verder met Klank-woorden zou durven behelpen, schijnd חרטים CHARTIM eenigzinds op ARTEMIS of *Diana* te Zinspeelen; welke de Tooveraars dikwils pleegen aan te roepen. Want Diana is even dezelve met *Hekatè*; van welke d'Oude geloofden, Datze byzonder het Vergiftigen en de Tooveryen begunstigde. Want de Griekse Uytlegginge wil, Dat die, dieze te vooren *Hekatè* Genoemd hebben, ook de Naam van *Artemis*, of Diana draagd. En hoedaanig Medèa, in haare Tooveryen, Diana Aanspreekt, zulks kan men in het Treur-Spel van Seneka, dat hier van den Naam voerd, ontwaar worden.

Esa. 29:14. Dan. 2:10. en 5:8. Gen. 41:8. Als de Tooveraars den Droom van Farao niet en konden Uytleggen, is den Schenker aan Josef Gedagtig geworden.

Als dan Farao wel zag, Dat de Wijsheyd van zijne Waarzeggers en Tooveraars Leuterde, en hy haar te Vergeefs naar den Uytleg zijner Droomen Gevraagd had, (want wy gelooven veel meer Moses, welke zeyd, Datze hem *Niemand Uytleggen kon*, als de Joden, welke willen, Dat de Tooveraars de Zeeven Koeyen op Faraôs Dogters geduyd hebben;) is ten laatsten zijn Oversten Schenker, te-gelijk aan zijn Lang-geleeden Belofte, en aan Josef Gedagtig geworden; en hoedaanig dien Hebreeuwsen Gevangeling, hem zijn Droom, in dezelve Boeyen, en onder des Konings Ongenaade liggende, had Uytgeleyd. Deezen dan, maakt hy door een Breedspraakig Verhaal van de Tijd zijner Ongunst des Konings, en hoedaanig hy met deezen Josef in de Gevangenis, aangaande zijne Onfeylbaare Droom-bediedinge gevaaren was, aan Farao zoodaanig bekend, Dat de Koning aanstonds Bevel gaf, Josef uyt de Gevangenis te haalen, en voor hem te brengen: Gelijk zonder uytstel geschiede, Gen. 41: 9-13. Doende hem op 't Gebod des Konings, *Haastelijk* uyt den Kuyl koomen: of als in 't Hebreeuws staat, *Zy deeden hem Loopen.* Want *den Koning zond, en deede hem Ontslaan:* de *Heerscher der Volkeren liet hem Los*, Psal. 105: 20. Jaa ook, *men Schoer hem, en veranderde zijne Kleederen: en hy quam tot Farao*, Gen. 41: 14. En zulx ongetwijffeld, om dat de Rouw-draagende, Dat zijn, die Ongeschooren aan de Hooft-en Baard-Hayren waaren, en Vuyle en Gescheurde Kleederen aan hadden, voor den Koning niet Verschijnen mogten: Gelijk'er blijkt uyt Gen. 50: 4. en Esther 4: 4. Want om dat ook Mephibozeth, de Zone Jonathans des Zoons Sauls, weegens de Rouwe over Davids Ongelukkig Verlies van Absalom, zijn Kneevel-Baard niet Geschooren, nog zijne Voeten en Kleederen, zeederd des Konings Vlugt uyt Jerusalem, niet Gewassen had, en nogtans dus Ongehaavend voor den Koning Verscheen, scheen het de Moeyte weerd, Dat het Aangeteekend wierd, 2 Sam. 19: 24. En dat wy dit niet Onwaarschijnelijk alzoo Gissen, zullen ons niet alleen de Voorbeelden by de Romeynen, maar ook by de Syrise Koningen goed-maaken. Gelijk onder anderen aan Demetrius gebleeken is, waar van in de Joodse Oudheeden te zien is. Ook Verhaald Livius, Dat wanneer Marius in de Gevangenis gesmeeten was, en veele met hem Treurden, *Hy het Hayr van zijn Hoofd lang liet Wassen*; En Cicero en Plutarchus, Getuygen ook van die Gewoonte. Egter heeft men 't Scheeren van Josef, alleen voor een *Behoorlijk Scheeren* des Hoofds, en des Baards te Verstaan; Want heel-Af te Snijden was insgelijx een Teeken van Rouwe. Waarom beyde uytersten Verbooden, en de Middelmaat den Priesteren Aanbevoolen word, Ezech. 44: 20. Lev. 10: 6. En in deezer voegen is dan Josef ook zijn *Kerker-Gewaad* Veranderd, om niet in zoo slegten Dos voor den Koning te Verschijnen. Nogtans heeft men dit zoo niet Op-te neemen, als of zulx altijd uyt zeeker Aal-Oude Wet en vaste Gewoonte in-Agt genoomen is; maar veel-eer, Dat de ongeleegenheyd der Gevangenschap, daar van dikmaal en groot-deels d'Oorzaak zy geweest: Naardien in Langduurige

Josef uyt de Gevangenis Opgehaald, en tot Farao gebragt. Die daar toe Beschooren, en van Kleeding veranderd word.

Joodse Oudheeden. Op 't 344. Blad.

en

en ſwaare Gevangeniſſen, de Menſch niet zelden van alle Hulp en Voorzorge, zoodaanig ontbloot en verlaaten is, Dat hem nog Tijd, nog Plaatze tot de Onderhouding van zijn eygen Land-Zeeden, noch de gewoone verſchooninge vergund word. Hoe het hier in ook met Joſef zy geſteld geweeſt, Leerd ons egter het Voorval, waar in hy tot den Koning Geroepen is, Dat de Hof-Dienaars, welke hem uyt de Droevige Boeyen derwaards Opleyden zouden, geoordeeld hebben billik te zijn, Dat hy alle Slordige Toeſtel, van een Ruyge Baard, Verwilderde Hoofd-Hayren, en Verhakkelde Kleederen, nu, als op een Vroolijken Dag, af-leggen moeſt. Waarom ook Aben-Ezra zeyd, Dat zulx geſchied is, *Om d'Heerlykheyd des Konings*. Gelijk het dan ook uyt d'Aanſpraak van Joſef aan Farao vaſtelijk ſchijnd te blijken, Dat hy uyt deeze Verſchijninge voor den Koning, nogte uyt de Roem-rugtigheyd die Farao van zijn Perzoon laat voor-af gaan, zigzelven geen byzondere Eer-genieting toe-eygend. Want wanneer Farao tot hem zeyd; *Dat hy Eenen Droom Gedroomd had, die Niemand Uytleggen kon.* Maar van hem gehoord had; Dat als men hem *Een Droom Vertelde*, Hy dien aanſtonds *Verklaarde*: Antwoord Joſef den Koning en zeyd: *Het is buyten my: Godt zal Faraös Welſtand Aanzeggen*, Gen. 41: 16. Of gelijk de Gemeene Latijnſe Vertaalinge Leeſt: *Godt zal Farao, Wel-Gelukkige Dingen Antwoorden zonder my.* Welke Woorden de Grieken Overzetten; *Zonder Godt en zal aan Farao niets Heylzaams verkondigd worden.* Of liever; *Zonder Godt, en zal de Behoudenis van Farao niet Geantwoord worden.* En Onkelos waarlijk heel fraay: *Niet uyt mijne Wijsheyd, maar van het Aangezigte des Heeren, zal Farao Vreede Geantwoord worden.* Dus Godvrugtig ſprak de Vroome Joſef; Op dat hy 't Vertrouwen des Konings, dat nu op 't gemeen gerugt, alleen op hem, als op een Onfeylbaaren Droom-Bedieder geveſtigd ſtond, op den Almagtigen wende; van Wien alleen de zeekere Uytlegginge der Droomen Af-daalen moeſt: Gelijk hy te vooren in de Gevangenſchap, tot den Overſten Schenker gezeyd had; *Zijn d'Uytleggingen niet Godes?* Gen. 40: 8. Zulx Joſef hem hier even als Daniel teegens Nebukadnezar droeg, als hy zeyde; *Voorzeeker daar is een Godt in den Hemel, die Verborgene Dingen Openbaard*, Dan. 2: 28. Waar uyt wy niet alleen ontwaar worden, Dat Joſef hier in, verre de Leſſen van Ariſtoteles overtrof; (die aan zijn Leerling Kaliſthenes Vermaande, *Met den Koning Genoeglijk, of niet te Spreeken*: Op dat hy zijne Ooren, of *door Swijgen Aangenaam*, of *door Spreeken Behaaglijk was*,) maar hem zelven ook alzinds veel Needriger, als dien Waanwijzen Filozoof aanſtelde, welken met zijn Lang-Uytgewaſſen en Ongekamden Baard, groot Aanzien by de Rijke zogt. Want als deezen eens in zulken fatzoen tot Herodes Attikus quam, die een Treffelijk en Beleefd Raadsheer binnen Roome was, op dat hy hem eenig Onderhoud afpragte; En Herodes hem vroeg, *Wat hy voor een Man was?* Snaauwde hem deezen Quant flux met een Gefronſt Voorhoofd, en een Kijfagtigen Bek toe; *Ziet gy niet, Dat ik een Filozoof ben?* Doch Herodes Antwoorde; *Ik zie uwen Baard en uwen Rok wel, maar de Filozoof en zie ik niet.* Te kennen geevende, Dat een regt Filozoof, veel-meer aan zijn Wijsheyd, Geleerdheyd, en Wel-gemaanierdheyd, als aan zijn Ongehaavende Baard, zijn Stuurs Aangezigt, en Onbeleefdheyd moeſt gekend worden; Gelijk deeze Spreuke daarom zeyd:

Zoo ſlegts den Langen Baard, den Wijſen Man vertoond;
Wat ſchort, Dat in een Bok zelfs Plato *niet en woond?*

Booven dit, heeft ymand ook heel fraay van de Filozoofen gezeyd: *Dat ze zijn als de Beelden en Schilderyen, die haar beeter van Verre als van Naaby vertoonen.* Doch met Joſef is 't regt anders gebleeken, die hier beeter van Naaby, dan van Verre bevonden wierd. Want als onder-tuſſen Farao, zijn beyde Droomen, ſtrax voor d'Ooren van den Hebreeuwſen Gevangeling verteld had; zam-

Ongeſchoren en Quaalijk-Gekleede mogten niet voor den Koning verſchijnen.

Joſef zeyd den Koning, de Uytlegging van zijn Droom van Gods wegen toe.

melde hy niet lang met zig ſchrap tot derzelver Uytleg te zetten. Dus aanmerkte hy flux; Dat des Konings Droom *Van de Vette en Maagere Koeyen*, *En die van de Kooren-Aaren*, beyde van eenerley Beduydinge waaren:

En oordeeld beyde Faraos Droomen van eenerley beduyding. En datſe 7 Vrugtbaare en 7 Onvrugtbaare Jaaren te kennen gaaven.

Dien hy dan ook niet lang voor den Koning Verborgen hield; maar hem rondelijk aanzeyde; Datze niet anders, dan *Zeeven Vrugtbaare* en *Zeeven Onvrugtbaare Jaaren, over heel het Rijk van Egipten* te kennen gaaven. Even by-naa, als men verhaald, Dat de Heydenſe Wichelaar Kalchas onder de Grieken, uyt het Verſlinden van Agt Moſſen die een Draak Doode, Voorſpelde, Dat zy Agt Jaaren met de Beleegeringe van Trooyen zouden 't zoek maaken. Inſgelijk verhaald Varro by Cenſorinus, Dat de Waarzegger Vektius, uyt de Twaalf Gyeren die Romulus zag, Voorſpelde; Dat de Roomſe Moogentheyd, Twaalf volle Eeuwen, dat is, Duyzend en Twee-Honderd Jaaren ſtaan zou.

In Wat zin-aanduyding de Vette Koeyen of Oſſen, de Vrugtbaarheyd der Jaaren konden afbeelden.

Voorwaar, als men op de Droomen van Farao agt-geeft; niemand kan twijffelen, Of de Vettigheyd der *Koeyen*, of moogelijk liever der *Oſſen*, (want het kan voor beyde in de H. Hiſtorie opgenoomen worden) hebben zeer eygentlijk, de *Vrugtbaarheyd* der Jaaren, en de Maagerheyd van derzelver gelijk Geſlagt en Getal; De *Onvrugtbaarheyd* konnen afſchaaduwen. Want dewijl door den Arbeyd der Oſſen, het Land Gebouwd, dat is, door Ploegen en Heggen tot de Vrugtbaarheyd word toebereyd, ziet daarom is ook onder de Heylige Beeld-Letteren der Egiptenaaren, den Os van Ouds, tot een Zin-aanduydend Waarteeken, van dat zelve Landgeweſt, en derzelver Gelukkige Landbouw ingevoerd; gelijk ons van die geleerd word, welke de Hieroglyphiſe Gedenk-Steenen, der Egiptenaaren, wel noeſt meenen doorſnuffeld te hebben.

En de Maagere Koeyen die de Vette Verſlonden, de Onvrugtbaare Jaaren.

Ook zijn hier de Zeeven Maagere Koeyen, niet te vergeefs aan Farao in den Droom vertoond: Noch voor-al ook dit niet, Dat deeze Schranken even zoo veel Vette, van 't zelve Geſlagt hebben Opgegeeten; naardemaal d'Onvrugtbaarheyd der Zeeven volgende Jaaren, de geheele Vrugtbaarheyd, der Zeeven Gulle, en Vette Jaaren, die voorgegaan waaren, t' eenemaal Ingeſlokt en Verteerd hebben.

En hoe eygen aan de beteekenis, Farao deeze tweederley Koeyen uyt den Nyl zag opkoomen.

Men moet hier ook niet agteloos voor-by gaan, Dat d'Egiptiſe Koning, zoo wel de *Vette* als de *Maagere Koeyen*, uyt de Riviere, dat is, uyt den Nyl heeft zien Opklimmen! Want dewijl het in Egipten zeer Schaars Regend, en in zommige geweſten by-naa nooyt; gelijk wy elders met meerder welvoegzaamheyd onderzoeken zullen; zoo verſtrekt de Nyl-Stroom den Egiptenaaren, gelijk als d'eenige Werkbaas van de Vrugtbaarheyd; en is zoo wel een Uytdeelder van Overvloed als van Gebrek; naar dat zy wel met der zelver Hooge, of Middelmaatige, of zeer Laage Overvloeyinge ſtaan.

Egipten ontleend zijn Vrugtbaare Jaaren van den Nyl.

Want indien den Nyl zig Vertraagt, zoo dat hy ſlegts tot Twaalf Ellen of beneeden dat getal, Opſweld, word dat Land-Geweſt zeekerlijk door Schaarsheyd van Kooren-Gewas met Honger overvallen; doordien de meeſte Akkerlanden als dan Onbevogtigd blijven; en zelfs de verſt-van d'Oever-gelegene Velden, niet zelden met Arbeyd moeten Beſproeyd worden: Gelijk ons Moſes niet heel duyſter aanwijſt, wanneer hy Iſraël de Gezegende Vrugtbaarheyd van Kanaan, teegen die van Egipten in deeze woorden Afſchilderd;

Deut. 11: 10, 11.

Het Land daar Gy naa-toe gaat, om dat te Erven, is niet als Egipten-Land, van waar gy uytgegaan zijd; het welke gy Bezaayde met u Zaad, en Bevogtigde met uwen Gang als een Kruyd-Hof. &c.

En zulx uyt de Getuygenis der Heylige en Profaane Schrijvers beveſtigd.

Doch wanneer de Nyl, eenige Ellen booven de Twaalfde Kring Vloeyd; volgd gemeenelijk een Vrugtbaar Jaar: En men agt het voor een gewis Teeken van Overvloed. Want in deezer voegen heeft ons Plinius, de gantze geſchaapenheyd hier van, binnen deeze weynige woorden betrokken, en daar zijn veel Oude Getuygeniſſen, en Ervaareniſſen, die hem dat verhaal geſtand doen. *Egipten* zeyd hy, *gevoeld grooten Honger, wanneer de Riviere aldaar maar tot Twaalf Ellen Opſweld; en ſchoonze tot de Dertien Ellen komd, word hun Gebrek nogtans niet geholpen. Veertien Ellen egter brengen Blijdſchap aan, Vijftien, ſtellen den Land-Heer en Boer in Verzeekering; en Zestien, te-gelijk een Volle Oogſt en allerley behaagelijke Wellust.* De grootſte aanwas in deeze Eeuwe,

ver-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

vervolgd dezelve Plinius; *Is geweest van Agtien Ellen, in de Daagen van De Keyzer Klaudius. De minste van Vijf Ellen, hoedaanigen Schaarsheyd voorviel ten tijde van den Pharsaalisen Oorlog; die ook zoodaanig was, als of de Dood met de Riviere Worstelende, t'eenemaal de Overhand wilde hebben.* Invoegen het ons uyt de Natuurlijke gesteldheyd van Egipten, waarschijnelijk te gissen staat; Dat de Zeeven Vrugtbaare Jaaren, welke Josef Voorspelde dat nu over Egipten aanstaande waaren; door een booven-gewoone Overvloeyinge van den Nyl, als de Natuurlijke middel-Oorzaak der Vrugtbaarheyd, te weeg gebragt zijn. De Voorzienigheyd Gods daar alzoo onderspeelende, Dat die Ongemeene Overvloeying, door een Zeeven-Jaarige reex, agtervolgd wierd: En alzoo uyt de Nyl, even als de Vette en Maagere Koeyen opquaamen. Hoedaanigen standzaamen Vrugtbaarheyd, ongetwijffeld Egipten, zelden of nooyt, zonder tusschen-kreuk van schaarsse Jaaren, gezien had. En gelijk dit van de Vrugtbaare Jaaren, niet ongemakkelijk vald te denken, alzoo vald het ons ook van zelfs toe, te gissen, Dat dezelve Riviere zig geduurende de Zeeven Jaaren des Hongers, verre beneeden de Peyl van haare Vrugtbaar-maakende Overvloeying zal gehouden hebben. En alhoewel moogelijk eenige dit alles aan de Loop der Natuurlijke gesteldheyd opdraagen, kanmen nogtans hier, uyt Aanmerkinge van Faraôs bepaalde Droom, en Josefs Uytleg over het Getal van *Zeeven*, de Wonderdaad der Goddelijke Beschikking niet Uytsluyten. 't Is waar, de Nijl-stroom maakt uyt haar Natuure, Egipten Vrugtbaar, en Onvrugtbaar; maar zy en deed het van Natuuren, geen Zeeven On-afgebrooke Jaaren naar malkanderen; en dat nog zoo, Dat een Droom des Konings en een Uytleg van een Hebreeuwsen Slaaf, daar toe moest Voorgaan; en daarom die Bepaalde Uytwerkinge hebben, welke teegen alle Ervaarenis aanliep. En dat ook Josef zelfs, die den Uytlegger en Voorzegger van deeze Vette en Maagere Jaaren was, dit alles veel-meer, voor Een Wonderdaad Gods wilde Aangemerkt hebben, dan dat men 't de Natuure toe-eygende, zulx blijkt uyt zijn eygen Reeden, als hy tot den Koning zeyd; *Wat Godt doen zal, heeft hy aan Farao te Kennen gegeeven*, Gen. 41:28. Dat is, Ik houde my verzeekerd, Dat ik de regte geschaapenheyd uwer Droomen, en wat Godt door zijne Voorzienigheyd daar op zal doen volgen, u terstond in mijne Uytlegginge, klaarblijkelijk vertoonen zal. Invoegen Josef uyt die Verzeekerdheyd zeyd; Dat het Godt den Koning reeds Vertoond had, niet teegenstaande hy den Uytleg der Droomen, noch binnen zijn Boezem had. En waarlijk, naardien het gelijk een Staale Wet in de Natuure der meeste Dieren In-geplant is, Dat die van een en 't zelve Geslagt en Ouderdom zijn, Malkanderen niet en Eeten; en ook bekend is. Dat den eenen Os den anderen nooyt en Eet; was het voor Farao niet heel swaar om te Besluyten, Dat naardien hy nogtans in zijnen Droom gezien had, Dat de Maagere Koeyen de Vette Op-aaten en Verteerden, zulx yts buyten de Natuurlijke Ordening was, en hem daar uyt wat Zeldzaams over te koomen stond. Jaa het zoude niet heel vreemd zijn te denken, Dat hem deeze Aanmerking moogelijk heeft gaande gemaakt, Om deezen Droom niet zonder Naauwkeurig Ondersoek over den Uytleg te doen, uyt het Hoofd te laaten waayen. Zoo dat hy'er zelfs nog te min gerust in was, wanneer hy zag, Dat *De Wijsheyd der Wijzen* in zijn Hof *vergaan was*, Esa. 29:14. En hem al zijn Tooversse Weet-Nieten, en Leugenagtige Waarzeggers, niet uyt den Droom konden helpen. Doch nu en heeft Josef niet alleen deeze Getuygenis van de Goddelijke Schrijver Moses voor hem, Dat hy d'Eenige Uytlegger deezer Droomen, onder Alle de Wijzen van Egiptenland zy geweest, maar daar ontbreeken ook geen Vreemde en Heydense Schrijvers, die hem die Eer-Kroon aanpassen; alhoewel door gebrek aan trouwe Overleevering (of om dat zy zulx alzoo wilden;) niet zonder haare gewoone Fabeldigting beneeveld. Onder welke dan ook Justinus deeze dingen aan zijn XXXVI^{ste} Boek, gedenkt. Josef *zeyd* „*hy*, is de Jongste onder al zijne Broeders geweest; en nogtans van weegen de

D'ongemeenheyd van Josefs Voorzegging is byzonder in de 7 agter een volgende Vrugtbaare en Onvrugtbaare Jaaren te merken. En hoe hier in de Goddelijke Wonderdaad aan te merken staat.

Wat eygentlijk deeze Droomen te opmerkelijker maakte.

En Farao deste Begeeriger deed zijn, den Uytleg Verneemen.

Josef van d'Histori-Schrijver

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

„ Voortreffelijkheyd van zijn Verstand, onder hen Gevreest zijnde, hebben-„ ze hem geweldiglijk by de Kop gevat; en aan Buytenlandze Koopluyden „ Verkogt; van welke hy in Egipten overgevoerd is. En naar dat hy aldaar „ door hulp van zijn Schrandere Geest, 't Geheym van de Egiptise Tooverkon-„ sten wel begreepen had, heeft hy zig binnen korten tijd, tot de Gunst des „ Konings weeten in-te Vlyen. Zijnde booven de Tooverkunde, zeer-wel Er-„ vaaren in de Voorzegkunde, dien hy met groote Scherpzinnigheyd Oeffen-„ de. Wordende hy zelfs den Eersten Stigter van de Uytlegging der Droo-„ men; daar in hy zig zoo bestendig queet, Dat hem geen Goddelijk noch Men-„ schelijk Regt, scheen onbekend te zijn: Zoo dat hy ook zelfs d'Onvrugtbaar-„ heyd der Zayzoenen, met zoodaanigen zeekerheyd veele Jaaren te-vooren, „ Voorzien heeft, Dat geheel Egipten, door Hongersnood Vergaan waare, „ by-aldien niet den Koning van dat Land, enkel op zijn Raadgeevinge, tijde-„ lijk bezorgd had, Dat het Rijke Kooren-Gewas der voor-afgaande Jaaren, tot „ een Waarburg, teegens den aanstaanden Nood, wierde Opgeleyd. En heeft „ d'Ondervindinge in-der tijd, genoegzaam geleerd, Dat deezen Raadslag, „ veel-eer van Godt zelve, dan van eenig Mensche, was voortgebragt. Dit zeyd Justinus; voor zoo veel hem van de Straalen der Waaragtige Geschiede-nissen, te-midden door de dikke Duysternis van 't Heydendom, waaren toe-gescheemerd. En dit in hem aangemerkt, zal 't ons minder wonder doen, Dat dien Schrijver zeyd, dat Josef door Tooverkonst gedaan heeft, 't geene hy volgens Moses en zijn eygen Getuygenis, van Godt geleerd heeft: Want daar heeft een Heydens Mensch, die de Godt Israëls niet en kende, niets hoogers konnen in 't Gemoed vallen. By Eusebius vindmen ook deeze Getuygenis uyt d'Oude Schrijvers aangehaald, Naamelijk; *Dat Josef, de Zoon van den Kin-der-Zaligen Jakob, een treffelijk Uytlegger van Hoogdraavende Droomen, en een Scepter voerder op de Koninglijke Stoel van Egipten is geweest; weetende de Verborgentheeden van 't Noodlot, in de Keerkring der Zomer-Warmte, op 't alderzeekerste Tijd-punt in agt te neemen.* En alhoewel zommige meenen dat ook Ovidius deezen Hongersnood zou in 't Oog gehad hebben; wanneer hy van de Egiptise Velden spreekt, die Gebrek aan Hemel-Water doorstaan-de, een Droogte van Neegen Jaaren geleeden hebben, als Thrasius naar Busi-ris gegaan is; en openbaar maakte dat Jupiter door 't uytgestorte Bloed van een Gast kon Verzoend worden; schijnd dit zommigen te duyster; naademaal den Honger onder Busiris, *Neegen Jaaren* lang geduurd heeft; en die onder Josef, alleen Zeeven Jaaren. Waar toe komd, Dat Busiris lang naar Josef Geregeerd heeft, en als zommige meenen wel te gissen, eerst omtrent de tijden van Moses Bloeyde. Ten zy dan dat het Erfgerugt, een Vermenging geleeden heeft, en dat de laatste Schaarze Leeftogt onder Busiris voorgevallen, een louter Ver-digtzel is; Dat alleen in Tijd en Naam verschillende; de waarheyd egter uyt de H. Historie van Josef voortgesprooten is. Hoedaanigen Verwisseling en Naamdigting men in veele Fabelen, en Oude Erfgerugten, (van welke haar de Heydense Poëeten bediend hebben) ontwaar word, wanneermen die van de beswagteling der Leugenen ontbolsterd, en tot haar eerste Aal-Oude waar-heyd brengd. Maar nu moogen wy tot Josefs verder gedrag met Farao, niet overgaan, noch zijn Heylzaame Raadgeeving tot Behoud des Koninkrijks, met een Staatkundige Ooge bezien, voor dat wy d'omstandige Beschrijvinge van de Zin-aanduydinge der *Vette en Maagere Koeyen*, en die van *De Kooren-Aaren*, uyt zijn eygen Mond hebben aangehoord. Op dat'er mag blijken, op welken Bestendigen grondvest, hy zijne Raadgeeving den Koning van Egip-ten voorgesteld, en aanneemelijk gemaakt heeft. Zonder welk gevolg ook, heel Josefs Droom-beduydingen, in 't Riet geloopen hadden: Want *Die niet te Raaden is, is ook niet te Helpen.* Hy dan spreekt de Magtige Farao aldus aan; en zeyd; Beyde de Droomen des Konings zijn van Eenerley Beduydinge „ en Verklaaringe: Want de Zeeven Schoone Koeyen, *Zijn Zeeven Jaaren*; en

Justinus gepree-zen.

Andere Ge-tuygenissen by Eusebius aangetee-kend.

Den Hon-ger van Egipten twijffelag-tig van Ovidius gedagt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

,, en die Zeeven Schoone Aaren, *Zijn ook Zeeven Jaaren.* Ende die Zeeven
,, Maagere en Leelijk-gedaane Koeyen, die naar de Eerste op-quaamen, *Zijn*
,, *Zeeven Jaaren.* En die Schraale, en van de Wind-Verzengde Aaren, **Zul-*
,, *len Zeeven Jaaren des Hongers weezen.* Dit is het Woord welke ik tot Fa-
,, rao gesprooken hebbe; 't geene Godt is doende, heeft hy Farao vertoond.
,, Ziet; *In de Zeeven aankoomende Jaaren, zalder grooten Overvloed, in het*
,, *gantze Land van Egipten zijn*; maar naar dezelve, *zullender Zeeven Jaa-*
,, *ren des Hongers opstaan*; Dan zal al dien Overvloed in 't Land van Egipten
,, vergeeten worden; Ende den Honger zal het Volk en het Vee des Lands
,, Verteeren. Ook en zal den Overvloed in het Land, niet gemerkt worden
,, noch baaten konnen, van weegen dien zelven Honger die daar naar weezen
,, zal, dewijl dezelve zeer Swaar zal zijn. En wat aangaat dat deeze Droom
,, aan Farao, *Ten Tweedemaal* is herhaald; *Zulx is geschied, Om dat de Zaake*
,, *van Godt vastelijk is beslooten, en dat Godt haastet, om dezelve te doen.* Dus verre de reeden van Josef, en d'Uytleg van beyde des Konings Droomen; die om gewigtige reeden, welke Josef niet en vergeet by-te brengen, op-een-en dezelve Aanduydinge uytloopen: En misschien aan eenige, ruym zoo klaar zullen voorkoomen, wanneerwe dezelve volgens d'Oude Latijnze Vertaalinge by-zetten; die aldus luyd; *Ende dat gy* (Heer Koning) *Tweederley Droomen gezien hebd, die-een-en dezelve zaak aangaan; zulx is Een Teeken van dat Gods woord zeekerlijk Geschieden, en haast volbragt zal worden.* Naauwlijx had Josef zijn Verklaaringe ge-eyndigt, of hy agtervolgd zijn Uytlegginge, met een Heylzaame en Getrouwe Raadgeevinge; dien hy niet min Staatkundig tot Behoud van 't Gemeene-Best des Koninkrijks, als Doorzigtig en Voorzigtig, op zijn Uytleg, en het geêner in Egipten-Land te gebeuren stond, quam te passen. In zijn Raadgeevinge steld hy den Koning Twee voornaame dingen voor, die het aannaakende Noodweer, van Egipten konden afkeeren. Naamelijk een algemeen Bezorger over gants Egipten-Land; die andere Mindere Opzienders in byzondere Landschappen en Heerschappyen onder hem zou hebben: Ten anderen, Dat door het Bewind van dien; een tweezindze Opzaamelinge van Kooren moest geschieden, geduurende de Zeeven Jaaren van Overvloed; en dat men 't zelve zou Opleggen in de Kooren-Schuuren, en Schat-Steeden des Konings; om in den tijd des Hongers, voor eenen bequaame Prijs Verkogt te worden. Aldus leerde Josef, Voorzigtigheyd gebruyken, en in tijd van Overvloed, Zorgen voor den tijd des Gebreks; gelijk Salomon leerd, door 't Voorbeeld van de Mieren, Prov. 6: 6, 7. Luc. 16: 9. Want zoo schijnd den Inhoud van Josefs reeden tot Farao, volgens 't Verhaal van Moses, aan de hand te geeven, als hy hem aldus spreekende invoerd: *Zoo zie dan nu Farao om naar een Wijs en Verstandig Man: Dat hy dien zette tot een Overste over gants Egipten-Land; Ende dat die bestelle Opzienders over alle de Landschappen; om Jaarlijks het* Vijfde-Deel *van de Vrugten der Zeeven eerstkoomende Jaaren des Overvloeds, in de Kooren-Schuuren te Vergaaderen, en onder de Hand van Faraös Magt, Opleggen; en tot Spijze bewaaren in de Schat-Steeden. Zoo zal'er Brood tot Voorraad zijn, voor de Zeeven Jaaren des Hongers, die Egipten zullen aantreffen; en het Land geenzinds door Gebrek Verteerd worden.* Dat hier van Een *Vijfde-Deel* van het Inkoomen des Lands gesprooken word; moetmen opneemen, als een *Dubbele Thienden*; zoo dat 'er teegen zoo algemeen-dringenden Nood, die 't gemeene Vaderland treffen zou, alleen de Helft meer belast word, in des Konings Schuuren Verzaameld te worden; als hem anders uyt het Aal-Oude Regt der gewoone Thienden toequaam. In het welke niets Tyrannigs noch Onbillijks aan-te merken is, zoomen wel op de reeden van Josefs Voorzegginge let; Want zoo de Koningen in Oorlogs-tijden, en in andere Nooden die 't Gemeene-Best dreygen te stooren, den Onderdaanen nieuwe Schattingen opleggen; hoe zal Farao, die op de Voorspellinge van Josef, een Hongersnood van Zeeven Jaaren te-gemoet zag, niet een

* Dat is zullen, of zijn Voorbeelden of Teekenen van 7 Jaaren Dieretijd, Schaars Gewas en Hongersnood.

Josef Verklaard Faraos Droomen en geeft den Koning Wijzen Raad, aangaande de Voorzorge teegen den Dieren Tijd.

Waarom eene zaak door twee Droomen moest verbeeld worden.

Josefs Wijsheyd en Voorzigtigheyd waar in gebleeken.

Voorzienigheyd is een Vorstelijke Gaave en past aan alle die aan 't Stuur der Gemeene zaaken zitten.

Gen. 41: 33-36.

Die thans in Josef ongemeen uytblonk.

Wat Josef hier door het Vijfde deel der Inkomsten des Lands verstaat.

 Dub-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Dubbele Thienden moogen afeyssen; zonder die juyst volgens den gemeenen Prijs in-te Koopen, gelijk meest alle de Uytleggers dit alzoo buyten Moses Verklaaren, Op datze Josef van een Tyrannise Raadslag scheenen vry te pleyten. Doch Josef blijft zonder dat, genoegzaam Geregtveerdigt, ziende in zijne Raadgeevinge voornaamelijk op de Goddelijke Zegening, die Egipten, voor-af met Zeeven Jaaren Overvloed, (of liever *Zatheyd*, gelijk in 't Hebreeuws staat.) zoodaanig Kroonen zou, Dat ongetwijffeld meer dan het geeyste *Vijfde-Deel*, zonder verkorting van 't gewoone Inkoomen der Akkerlanden, zou doen overschieten: En door agtervolging van Satheyd aan Brood, quaalijk in-agt genoomen, en Baldaadig zou Verwaarloost worden. Den Overvloed dan van deezen Zegen, die Godt over Egipten zou Uytstorten, wilde Josef, dat den Koning, die 't Behoud des Lands ter Herteng ging, Naaderen en Opleggen zou. Dit zeggenwe, zoumen moogen bedenkelijk houden. Doch zoo ymand met onze Kantteekenaars, en veel fraaye Uytleggers, uyt Genesis 41:55,56. besluyten wil, Dat Farao het Vijfde-Deel van 't Inkoomen des Lands, voor den Gemeenen Prijs, dat is, *Markts-gang*; ten tijd des Overvloeds, als het Kooren op een laage Markt was, Opgekogt heeft; (naardien hy het naaderhand weederom voor Geld, voor Vee, en zelfs voor d'Akkerlanden, zoo wel aan de Egiptenaars, als aan de Vreemdelingen Verkogt heeft;) wy willender niet hard teegen-aan druyssen. Egter schijnen eenige Uytleggers haar zelven, uyt aanmerking van Gen. XLVII. (daar Josef het Land en het Volk, door Verkooping van Kooren, Lijf-Eygen aan Farao maakt,) een weynig bedremmeld te vinden: En doen groote vlijt om te toonen, Dat Josef in zijn Raadslag, den Koning van Egipten, niets Onregtveerdigs noch als een Dwingeland voorgeslaagen, maar alleen een bequaam middel aangeweezen heeft, waar door hy buyten een perssende Ver-Ongelijking der Onderdaanen, het Land en het Volk hem mogt Eygen maaken; 't geen ons hier naar, dieper zal in-te zien staan. Onder-en-tussen vermaanen zommige hier, dat men aangaande d'Onderdrukkingen der Onderdaanen, buyten toeval van de hoogste Noodzaakelijkheyd; het Voorbeeld van Farao, zig geenzinds moet te-nutte maaken. En de Geleerde Man Rivet; heeft zulx ook op het alderstrengste teegen-gesprooken. Nogtans en is Farao, die deeze Goeden Raad omhelsde; noch Josef dieze Gaf; en daar toe des Konings aangebooden Verheffinge, tot behoud van hem zelven in een Vreemd Land, en dessels Gemeene-Best, geenzinds te misprijzen; ongemoeyd ook Josef voor hem zelven, zig in dusken wigtig stuk, Wijsselijk naar den tijd schikte: Zoo dat hy, als het Spreekwoord zeyd, *Zijn Vinger in de Aarde stak, en rook in wat Land dat hy was.* Want die in der Koningen Hooven willen verkeeren zeyd de Poëet Bellay, moeten haar dikmaal Blind en Stom en Doof konnen houden. By de Romeynse Histori-Schrijvers, word de Keyzer Aurelius Gepreezen, Dat hy zig met heel zijn Gelaat en Verstand, wonderlijk-wel, naar de tijd, en de Perzoonen daar hy by was, wist te draagen; *Zoo dat hy Jonk by de Jongelingen; Weerelds by de Weereldlingen; Listig by den Schalken; Mannelijk by den Vroomen; Stoutmoedig by de Stoute; en Bedaagd by den Ouden was.* En zoo heeft ook het volgende Puntdigt, ten aanzien van onzen Josef, (die thans uyt de Gevangenschap opgehaald, en voor den Koning stond, op dat hy hem een Gewenst Raadsman door d'Uytleg zijner Kommerlijke Droomen wierd;) den Hoog-Amptenaaren vermaand;

De Raadgeeving van Josef van alle onbillijkheyd en Tyrannye gezuyverd.

Speel Staatsman met de Mom naar eysch van plaats en Tyën,
Maak dat gy u met vlijt naar Tijd en Zeeden vlijd:
Op dat de Tyën zig naar uwe Zeeden vlyën;
Zoo vlijd Voorzigtelijk u Zeeden naar den Tijd.

Of Josef deeze Raad aan

Maar wat zullen wy van de Joden Oordeelen, wanneer die stoutelijk zeggen, Dat Josef met geen andere beraadinge des Gemoeds, den Egiptizen Koning ver-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

vermaand heeft, een Opper Land-Voogd over 't gantze Jaar-Gewas van Egipten, en Onder-Opzienders in de byzondere Landschappen te stellen, als om dat hy zelve, naar d'Eer-genieting van zulken Opper-Bevel brande. Zoo spreekenze in haare Uytlegginge; en bekladden Josef niet alleen van een schaamtelooze Heerschzugt; maar zy wissen ook te-gelijk de Genaade der Goddelijke Voorzienigheyd uyt; van welke nogtans de Verkiezing en de gantze uytslag der zaake afhangelijk was: Niet aanmerkende, Dat hy op een Hemelze en Verborgene wijze, zoo wel het Gemoed des Konings, als dat der Hoovelingen, zoodaanig Bemagtigd en Geboogen heeft, Dat zy van de Goddelijke Gaaven in Josef overtuygd, hem deswegen alleen, Gepreezen en grootelijx daar toe bequaam geagt hebben. Invoegen Farao en zijne Raadsmannen, hem, door zeekere zoort van Goddelijke nood-dwang, in Bequaamheyd tot zoo grooten Uytvoeringe, booven alle Verstandige Mannen des Rijks gewaardeerd hebben: Dewijlze niet denken konden, Dat ymand hier toe met grooter Gaaven voorzien was, als dien, welken niet alleen het aannaakende Gevaar, van-verre hadde zien opdaagen; maar ook daar teegen, een zoo Heylzaamen Raad had weeten in-te stellen, Dat zijn Voortreffelijke Vermaaninge niet alleen Goet was in de Oogen van Farao en alle zijne Knegten; Maar dat ook Farao zelfs by-wijze van omvraage, voor de Ooren van alle zijne Hoovelingen zeyd, en haar als tot mee-de Getuygen, weegens de Begaaftheyd van Josef uytroept; *Zouden wy wel Eenen Man vinden als deezen, in welken Gods Geest zy?* Hy wilde zeggen, *Neen*, datter geen te vinden was. En verstond buyten twijffel, zulx van de ongemeene Goddelijke inblaazinge. Naardien het niet te denken is, Dat een Heyden en een Afgodize Egiptenaar, kennis van de Verborgentheyd des H. Geests had. Dat het de Kaldeëze Uytbreyder, niet hooger opgenoomen heeft, is genoeg te merken, als hy Farao aldus spreekende invoerd; *Of zullen wy* wel Een *zoodaanigen Man vinden, in dewelke den Geest der Voorzegginge van het Aangezigte Gods is?* Als zeer-wel bezeffende, Datmen meerder *Wysheyd tot Goeden Raad*, als *Magt tot Daad* behoeft: Gelijk zoo Agamemnon by Cicero, liever 10 Raadsluyden als Nestor, dan 10 Helden als Ajax had. En gelijk Farao hier van Josefs Geest Getuygd; even zoo zeyde insgelijks Nebukadnezar teegen Daniel; Dat *De Geest der Heyliger Goden in hem was*, Dan. 4: 18. dat is, *De Aanblaazinge* of *Invloeyinge der H. Goden*; spreekende naar de gewoonte der Heydenen, die de veelheyd der Goden niet zelden in de Mond hadden. Onder-en-tussen heeft den Uytgang der Zaaken, aan Farao doen zien; Dat hy Josefs Dienstelijke Waardigheyd, niet Ongelukkig naar zijn aangebooren Bequaamheyd, afgemeeten had. Want dat het een Wijs Koning alzoo betaamd te Oordeelen; heeft de Vermaarde Keyzer Antoninus Pius, met zijn Exempel willen leeren; Die, als hy van den Roomsen Raad eens gevraagd wierd, Wien hy zijnen Zone aanbeval; of van wien hy begeerde, Dat den zelven tot Staat en Aanzien Gevorderd wierde? antwoorde hy; *Ik beveele hem Uw-Lieden, en De Goden indien hy het Waardig is.* Het zelve heeft meede Theodosius tot beyde zijne Zonen, Arkadius en Honorius gezeyd. Insgelijks de Keyser Trajanus, welken van Oordeel was; Dat men altijd, meer agt moest geeven, op de Deugd eens Mans, als op zijn Afkomst en Vaderland. En dat ook de Keyzer Sigismundus zeer-wel verstond, wie men tot Groote Ampten verheffen moest, is uyt zijn schoone reeden af-te neemen: Want gevraagd zijnde, *Wat Man bequaam was om een Land en Volk te Regeeren?* Zoo Antwoorde hy; *Die hem in Voorspoed niet en Verheft, en in Teegenspoed de Moed niet Verlooren geeft.* Hier van daan pleeg Pittakus van Mytilenen, te zeggen; *Het Ampt wijst aan watter in de Man steekt.* Farao dan op de Grondvesten van deeze Betuyginge voortvaarende, agte niemand zoo Verstandig nog Wijs van Raad als Josef; zoo dat hy hem strax d'Onder-Koninglijke Waardigheyd opdroeg, en tot een Bevel-hebber van des Konings Huys, en al zijn Onderdaanen in gants Egipten-Land aanstelde; gelijk Moses Gen. 41: 40. deeze Heerlijke Verheffinge en In-

Farao met dat Oogmerk heeft voorgesteld, Op dat het Bewind daar van zelfs ter hand kreeg.

Gen. 41: 38. Josef van Uytmuntender Geest, dan alle de Hoovelingen des Konings Hof erkend.

En deswegen waardig geagt de Tweede in 't Koningrijk te zijn; en 't

behoud des Volks in de aanſtaande Tijd, door zijn Voorzienigheyd te ſtaaven.

Inwyinge tot die Heerſchappye aanvangd te Verhaalen. En wy zouden ook zijn Voetſtappen opvolgen, zoo niet noch yts, aangaandede gelukkige Ontſlaaking van Joſefs Gevangenſchap, en de Tijd dien hy daar in heeft doorgebragt, aan-een kant te maaken was; naardien der zelver Slaaſſe Dienſtbaarheyd en Droeve Daagen, (hoe Geduldig verduurd, en tot zijn Geluk uytgevallen,) niet welvoegzaam eenige plaats onder zijn Koninklijke verheffinge ſcheenen toe-te laaten. Van Joſefs Verloſſinge uyt de Gevangenſchap, en wat Tijd hy daar in geſmolten heeft, vindmen by de Joden de volgende Dingen Aangeteekend; Als I. in Schalſcheleth, *Dat de Heerſchappye van Joſef*, 30 *Jaaren lang geduurd heeft*. Alhoewel hy naa die Tijd nog langer Leefde, als te zien is, Gen. 50: 22, 26. waar van hier naar. Ten II. in de Midraſch, *Dat Joſef Twaalf Jaar in de Gevangenis geweeſt is*. Ten III. word in MASSECETH aan't Eerſte Hoofdſtuk gezeyd; *Dat hy op den Eerſten Dag van het Nieuwe Jaar, uyt de Gevangenis gegaan is. Ook word'er in-agt genoomen, Dat het noch Heeden by d' Egiptenaars in Gebruyk is, Dat zoo dikmaal zy Ymand tot de Vorſtelyke Waardigheyd verheffen, het Noodzaakelyk geagt word, Dat hy eerſt een zoodaanigen Slaave zy als Joſef geweeſt is, die naaderhand van den Opperſten Wagtmeeſter, of Koninklyke Hellebardier*,(hoedaanig wy te vooren, Potiphar aan't Hof van Farao hebben aangemerkt.) *gekogt word. Die dan, wanneer hy zyn Geloof verloochend heeft, tot het Vorſtendom word ingehuldigd*. Maar wat Joſefs Twaalf-Jaarige Gevangenis belangt, en de Verloſſinge daar uyt, op 't eynde van het Twaalfde Jaar? Zulx heeft by zommige onder de Kriſtenen, groot Geloof gevonden: En wy hebben 't ook ſtrax-te vooren uyt zijn Ouderdom van 17 Jaar, en de Tijd zijner Verheffinge als hy 30 Jaaren telde, waarſchijnelijk gemaakt, en de Joodſe Jaar-Kronijk *Seder Olam*, tot Bewijs geſteld. Doch dat Demetrius Phalerius meend, Dat hy *Dertien Jaaren* in Gevangenſchap verſleeten heeft, gelijk by Euſebius aan 't IX^de^ Boek van zijn *Evangeliſche Voorbereydzelen* te zien is; en van Chryſoſtomus is naagevolgd, komd alleen hier van daan, Dat zy ook Joſefs verblijf in 't Huys van Potiphar daar onder trekken. En nogtans meenen geen Ongeagte Mannen, Dat al deeze Tijd-raamingen weynig of geen grondveſt in de H. Schrift vinden. Als die zeggenze, wel genoegzaam te kennen geeft, Dat Joſef *Twee volle Jaaren*, naar d'Ontſlaaking van des Konings Overſte Schenker en Overſte Brood-Bakker, in zijn Gevangenſchap gebleeven is; Maar hoe lang hy daar-te vooren gezeeten heeft, agten zy t'eenemaal onzeeker. Salianus en à Lapide, hebben met zommige, de gantze Tijd der Gevangenſchap, met Dry agter-een-volgende Jaaren bepaald; waar toe zy hier uyt Bewijs genoeg meenen te hebben, Dat Gen. 40: 4. Faraôs Schenker en Bakker, ter Tijd als zy haare Droomen droomden, ימים, of *Een Jaar* in de Gevangenis geweeſt zijn. Want zoo Verklaaren zy dat woord in haare Uytlegginge. Doch andere Leezen, *Zommige Daagen*; en zoo hebben't de onze met de meeſte Overzetters gedaan; niet tegenſtaande de Joden in verſcheyde plaatzen, de Aanwijzinge van eenige Daagen, niet zelden met een rond Jaar bepaalen. 't Geên de ſtrax-gemelde Schrijvers een weynig zou ſchijnen te onderſteunen. Zy brengen dan ook noch verder by, Dat uyt Gen. 41: 1. genoegzaam blijkt, Dat Joſef, naar het Droomen van des Konings Hoovelingen, noch Twee Jaaren in de Gevangenis doorgebragt heeft; die tot de voorige Tijd gebragt, de Dry Jaaren vol-maaken. Maar behoudens d'agting van zoo groote Schrijvers, ſchijnd dit veel-eer een Dwaal-zieke Giſſinge, dan een vaſt-bewijs der Tijd-Reekeninge: Naadien noch het woord ימים, daar ter plaatze, een *Rond Jaar* te kennen geeft; Noch ook, Dat de Reeden aldaar niet van Joſefs Verblijf in de Gevangenſchap, maar veel-eer van die der Koninklijke Hof-Dienaars op-te neemen is; welke volgens d'aanvang-woorden van Gen. 40: zeekerlijk een langen Tijd naa Joſef, in Banden geraakt zijn. Doch hoemen zig hier keerd of wend, ſchijnd dit nogtans zeeker, Dat'er tuſſchen Joſefs Jongelingſchap van 17 Jaaren, en zijn Verheffinge aan 't Hof van Farao, 13 volle

Eenige byzondere Dingen, die by de Joden, aangaande Joſef, gevonden werden, daar de H. Schrift niet van en meld.

Hoe lang Joſef in de Gevangenis geweeſt is.

Gen. 41: 1.

Joſefs 13-Jaarige Slaavernye is niet zon-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

volle Jaaren verloopen zijn; die niet en konnen aangevuld worden, ten zy wy zeggen, Dat hy naa zijn 17de Jaar noch lange Tijd in 't Huys van zijn Vader, en onder de Broederen verkeerd heeft; Of dat hy 9 of 10. Jaaren in 't Huys van Potiphar gediend, en daar naa, 3 Jaaren in de Gevangenis versleeten heeft. Maar hier schijnen eenige Omstandigheeden der Historie teegen; 't geên den Joden, en andere Schrijvers, de Gevangenschap tot 12 Jaaren heeft doen uyt-rekken. En zy schijnender geen groot Ongelijk in te hebben, naardien de Tijd zijner Verheffinge, al-te klaar aangeteekend staat, Gen. 41: 46. *Josef was Dertig Jaar als hy voor het Aangezigte van Farao stond.* Doch David in den 105[de] Psalm, aan Josefs Slaavernye en wonderlijke Verlossinge gedenkende, weet geen Tijd te bepaalen, maar spreekt'er met deeze Godvrugtige bewoordinge van: *Hy zond een Man voor haar Aangezigte heenen: Josef wierd verkogt tot een Slaave. Men sloeg zijnen Voet in de Boeyen; zijn* * *Ziele quam in de Yzers. Tot de Tijd dat zijn Woord quam, heeft hem de Heere Doorlouterd. De Koning zond en liet hem Ontslaan, den Heerscher der Volken liet hem Los. Hy zette hem tot een Heere* &c, Aldus zingd de Psalm-Digter; en wy en moogen zijn Naadrukkelijke woorden, niet zonder eenige Waarneeminge laaten doorsluypen. Want als hy van Josef zeyd, Dat zijne Ziele in 't Yzer geraakt is, *Tot dat het Woord gekoomen is;* diendmen zulx te Verstaan, van 't geene Farao in den Droom aangekondigd, en door Josef Uytgeleyd is, aangaande de Dingen die in de volgende Daagen, het Rijk van Egipten zouden Aantreffen. De Zanger voegd'er by, *Het Woord des Heeren*, heeft hem *Doorlouterd:* En Verstaat ongetwijffeld daar door de Droomen, die den Oversten Schenker en Bakker In-gegeeven zijn; waar door Josef niet alleen geleegentheyd aan de hand kreeg, om te betoonen dat hy *Doorlouterd*, Dat is Gezuyverd en Vry van alle Schuld was; maar dat hy ook een Uytverkooren Man was, om veel Menschen te behouden, En wel voornaamelijk zijn Vaders Huys. Invoegen het Woord des Heeren, omtrent de Verklaaringe der Droomen, en in de Goddelijk-bestelde Droomen zelfs, aan Josef was meede-gedeeld, als een Toetssteen, of liever als een Vyer, waar door hy als het Goud en 't Silver Beproefd, Gelouterd, en betoond wierd Zuyver en Reyn te zijn. Want alzoo is Josef alzinds bevonden met den Geest Godts begaafd, en van die Onkuysse Misdaad, met welke hem Potiphars Wijf beklad had, geheel en al Onschuldig te zijn. En zoo zal ons, in 't volgende Hoofdstuk blijken, Dat gelijk Twee Droomen hem tot hier toe Gehaat, Verneederd, en geleegentheyd tot zijne Gevangenschap verschaft hebben, hy insgelijks niet alleen door Twee Droomen, uyt den Kerker Verlost, maar ook door den Uytleg van Twee Koninklijke Droomen, tot d'Onder-Koninklijke Waardigheyd Verheeven is.

der twijffeling.

Psal. 105. 17, 18, 19.

* Onze zetten Perzoon over.

TWEEDE HOOFDSTUK,

KORT INHOUD DEEZES HOOFDSTUKS.

JOSEF *in* Egipten *tot* d'Onderkoninglijke Waardigheyd Verheeven, *word van* Farao *d'Onderdaanigheyd des Volks toegezeyd; zoo dat elk* 't Bevél van zijnen Mond zou Kussen: *Die daar toe met* Zes *Koninklijke* Eeren-Giften *Beschonken word; onder welke hy* niets Grooters, *als des* Konings Zegel-Ring *ontfangd: Met yts van 't* Oud-Gebruyk *der* Zeegel-Ringen, *en 't* Regt *van die te moogen* Draagen. JOSEF *met* Fijn Egiptis Linnen *Bekleed; en wat onderscheyd in der Hebreën Linnen* Schez, *en* Bus *geweest is; daar ook de verschillige meeningen omtrent* Byssus, Bombyx, Sericum, Kattoen, Boom-Wol *en* Zyde, *worden bygehaald.* Eedelen, *by de Hebreën* Witten *genoemd, weegens de* Witte Koninklijke Kleederen. Josef *met een* Gouden Hals-Ketting Omhangen, *word op des* Konings tweede Staatzi-Waagen *Omgevoerd, en onder* Toejuyching des Volks, *als* Verzorger des Voorraads *Uytgeroepen en* Ingehuldigd. 't Egiptis *woord* ABRECH, *verder naagespoord, en* Vader des Konings, *of* Behouder des Rijks *verklaard; met yts van der Hebreën Heylwensch* Hosanna, *en der Romeynen*,

Iô Triomfe, *in geval van Zegenpraal.* Farao *behoud alleen de* Koninklijke Throon *voor hem zelven, en steld* Josef *over zijn* Huys *en* Land-Gebied. Josefs *nieuwen Naam* Zaphnath Paaneach, *van wat beteekenis: En dat* d'Egiptise Taal, *geen gemeenschap met een van de* Oosterse Taalen *heeft.* Josef *een* Uytvinder van Verborgentheeden *genoemd; zijn* Houwelijk *met* Asnath *de Dogter van* Potiphera, *een* Overste van On *of* Priester van Heliopolis; *met eenige* Fabelagtige Droomen *der Joden omtrent deeze* Dogter ASNATH, *dieze willen dat uyt* Dina *Gebooren is. Met wat billijkheyd* Josef *deeze* Staat-Verheffing *en* Houwelijk *met een* Heydenze Vrouwe *heeft aangegaan? met een fraaye waarneeming van* Kalvijn *en* Justinus Martyr *daar over.* Josefs *Staat-verwisseling teegen zijn geleeden* Smaat *en* Hoon, *terdeugden overwoogen.* Josef *vangd het Ampt van* Verzorger *aan;* Doorreyst al de Steeden van Egipten, *en steld Order tot het* Opleggen *van den Overvloed des* Inkoomens. Bezorging der Voorraad, *hoedaanig-een* Eerwaarde *en* Veel-Geagte Bediening *by de* Romeynen; *en hoe die op haare* Penningen *gedagt word.* Josef *in de tijd der Zeeven-Vette Jaaren,* met Twee Zonen *verrijkt; met een* Bedenking, *over de* Naamdigting MANASSE *en* EPHRAIM. Getrouwde, *hoe belast* haar 's Vaders Huys te Vergeeten. *d'Aanvang der* Zeeven Maagere Jaaren *brengd* Honger *in 't Land van rond-om;* Josef opend de Kooren-Huyzen *door heel Egipten, en* Verkoopt *aan yder-een; met yts van der Romeynen* Kooren-Uytdeelinge in Dieren tijd, *en uyt* Mildaadigheyd. 't Geld *in Egipten* Ontbreekende, *geeft Josef* Brood voor allerhande Vee, *en Koopt daar naar ook* Al *haar* Land; *zoo dat d'Inwoonders ten laatsten haare* Perzoonen *en* Kinderen, *tot* Faraôs Knegten *en* Slaaven aanbieden. Josef *doed de Egiptenaars* van Woonplaats Verhippen; *en waar toe zulx geschiede.* Gants Egipten-Land *in des Konings* Eygendom *gebragt.* Josef *deeld Zaad uyt, om d' Akkerlanden voor* Een Vijfde-Deel *des Inkoomens voor den Koning te Bezaayen.* Landgoederen der Priesteren, *waarom by Josef* niet Aangekogt *en nogtans* Vrye Teerkost *gegeeven; en hoe verre hem vry stond* d'Afgodize Priesters te Verschoonen; *met een Aanmerkinge van* Kalvijn *hier over.* Bonfrerius *van* Heydeggerus, *weegens* de Vryheyd der Geestelijken *weedersprooken.* Tiende der Inkomsten, *hoe door Josef* Dubbel geëyst, *van 't Land dat de Egiptenaars* Om-Niet Bezaayden. *Josefs* Graan-Verzorging *in een Printverbeelding* Vertoond *en* Verklaard. *Wat* Gedagtenis *van* Josef *by de* Ouden *overgebleeven is; en of de Egiptenaaren, hunne Afgoden,* APIS, OSIRIS *en* SERAPIS, *'t zijner Gedagtenis* Geëerd *hebben, als* Ruffinus *en* Vossius *gevoelen? Dat naader onderzogt en niet waarschijnelijk bevonden word. &c.*

Josef tot een Onder-Koning over heel Egipten Verhoogd.

ZOO wy dan Josefs Verheffinge zullen ter-hand neemen, en den Trap van Eere bezien, langs welk hy tot d'Onder-Koninglijke Waardigheyd opgesteegen, 't Bestuur over gants Egipten-Land in zijn Geweld gekreegen en Loffelijk heeft uytgevoerd; de Psalm-Digter zal ons leeren deeze Daad, aan desselfs Ampt-heffer Farao, met dusken Zinrijke bewoording op-te draagen; *Hy zette hem tot een Heere over zijn Huys, en tot een Heerscher over al zijn Goed.* Daar andere de Text-Woorden Vertaalen; *Hy heeft hem gesteld, Tot een Prince van zijn Huys, en tot een Overste van alle zijne Bezittinge gemaakt.* Doch Moses heeft niet naargelaaten d'eyge woorden van Farao aan-te teekenen, die Genesis 41: 40. aldus luyden: *Gy zuld over mijn Huys zijn; En op u Bevél zal al mijn Volk* (de Hand) *Kussen: Alleen deezen Throon zal ik Grooter zijn als gy.* Dus leezen de Duytze Overzetters. Doch de Gemeene Latijnze, heeft eenigzinds anders, en gedenkt niets van 't *Kussen der Hand*; maar zeyd alleen: *Op het Bevél uwes Monds zal al het Volk Gehoorzaam zijn.* Waar van de LXX Overzetters en de Arabise Text niet veel verscheelen, als zy Schrijven; *Booven*, of *Op uwen Mond, zal al mijn Volk Gehoorzaam zijn.* Dat is, *Het Oor te Luyster leggen.* Doch Arias Montanus, Kimchius, Junius en Diodatus, neemen de woorden veel-eer voor het Kenteeken des Eerbieds, (naamelijk voor *Kussen*,) als datze de beteekende zaak, te weeten *d'Onderdaanigheyd des Volks*, daar doór vast-stellen. Waarom zy dan ook de Text-Woorden aldus Overzetten; *Aan uwen Mond* zal al *Mijn Volk Kussen.* Doch het schijnd niet dat beyde die Vertaalingen heel bequaam tot de zaak zijn; naardienmen met regt kan twijffelen, of wel ooyt by eenig Volk in gebruyk geweest is, dat de Onderdaanen, Dat zijn de Mindere, de Meerdere die het Landbestuur ter-hand hebben, de Mond mogten Kussen, tot teeken van Onderwerpinge. Uyt Prov. 24:26. schijnd wel, Dat *De Lippen te Kussen*, een tee-

Psal. 105.

Wat het zy dat elk aan Josef de Hand zou Kussen.

En zulx op d'aanbieding van Eerbied en Hulde gepast.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

teeken van Liefde was, *En die Regte Woorden Antwoord*; maar niet van Onderdaanigheyd. In de Oosterze Landen word het Gemeene Volk dat heedensdaags de Koningen naaderd, alleen toegelaaten d'Aarde te Kussen, of het Tapijt daar den Koning op Zit: Die van meerder Aanzien zijn, Kussen de Slippen of Zoom van 't Koninklijk Kleed; En de alder-Aanzienelijksten Adel, laat men toe, des Konings Hand te Kussen; Doch den Mond te Kussen, werd niemand toegelaaten. Ten zy moogelijk ingeval van Inhulding; gelijk Saul zoo van Samuël *Gekust* wierd, als hy hem tot Koning en Voorganger in Israël Zalfde, 1 Sam. 10: 1. Van de Keyzer Kajus verhaald Dio, Dat hy'er zelfs weynige *Gekust* heeft; maar dat hy aan de meeste, en ook aan die van de Raadsheerlijke Orden, *Zijn Hand of Voet toestak, om Gekust te worden.* Ook *Kuste* David zijn Zoon Absalom, tot Verzoeninge over de Moord van Amnon, 2 Sam. 14: 33. Maar Amasa, al-te ligt toelaatende van Joab *Gekust* te worden, is onder het aannaaderen, van hem Doorstooken, 2 Sam. 20:9. Onder-en-tussen schijnd uyt 2 Kon. 4:27. niet heel duyster te blijken, Dat het *Voet-Kußen* ook by de Joden in gebruyk was. En zy zelve verhaalen in haare Oude School-gedagtenissen; Dat de Vader van den Vermaarde Rabbi Akiba, te Jerusalem weederkoomende, met meenigte voor desselfs Voeten Needervielen, om die *Te Kussen.* En dat deeze gewoonte van de Oude Feniciers, Chitteërs, Kanaaniten en Amoriten, tot de Amerikaanen overhuyst is; heeft Hornius niet heel onwaarschijnelijk beweezen. Zoo datze noch op heeden haare Koningen *De Voeten Kussen*, en daar door inzonderheyd Inhuldigen. Maar van wien de Paus van Roomen dit overgenoomen heeft, is ons niet bekend; naardien niet te denken is, Dat Petrus hem in die Opgeblaazendheyd is voorgegaan; zoo dat hem zelfs alle Koningen der Aarde de Voeten quaamen Kussen: Als ofze *Door hem*, het Bestuur des Volks * *Te Leen hadden*, en de Wetgeevers het Gerigte voerden; als Salomon van de Goddelijke Wijsheyd zeyd; Prov. 8: 15. En alhoewel onze Overzetters in deeze Historie van Josef, door aanvullinge, van het *Kussen der Hand*, gewag maaken, toonen nogtans de Kantteekenaars, Datze daar niet eygentlijk, Een *Hand-Kussen* verstaan, dat het Gemeene Volk aan Josef doen zou tot bewijs van Onderdaanigheyd; maar dat alle Onderdaanen op Josefs Bevél, haar *Eygen Hand*, tot teeken van Eerbied en Gehoorzaamheyd zouden Kussen; Toestemmende en voor Goed en Regt opneemende, al wat hy Doen en Gebieden zou. Waar van buyten twijffel het Latijnze woord, ADORARE *Aanbidden*, voortgekoomen is. Dat dit haare meeninge is, blijkt genoegzaam uyt haare verder aanteekeninge, daarze aldus spreeken: Het was „ te dier-tijd, en ook noch heedensdaags, gebruykelijk, Dat de Onderdaa„ nen de Hand aan de Mond bragten, of dezelve Kusten, wanneer haar eeni„ ge Groote Heeren aanspraaken, of hen eenig Bevél gaaven. Job 31: 27. en „ Hosea 13:2. ziet men dat deeze maniere van Spreeken, voor een Afgodis Eer„ bewijs gebruykt word. Gelijk dan ook door *Kussen* niet zelden *Een Gewil„ lige Gehoorzaamheyd* verstaan word: Als te zien is, 1 Kon. 19: 18. en Psal. „ 2:12. *Kußet den Zone, Op dat hy niet en Toorne.* En dit alles schijnd ons de Historie van Josef, door een Hebreeuwse Spreekwijze, beknopt in deeze woorden uytgedrukt te hebben; *Aan uwen Mond zal al mijn Volk Kussen.* Andere Taalkundigers, gemerkt hebbende, dat het woord נשק, niet altijd en alleen in de Beteekenis van *Kussen* moet opgenoomen worden, maar dat het ook *Bevestigen* en *Toerusten*, te kennen geeft; zijn zommige onder die van meeninge, Dat de woorden van Farao, dusdaanig op-te neemen zijn; *Tot de reeden van uw Bevél, zal mijn gantze Volk Toegerust* of *Gewaapend worden.* In hoedaanigen Zin het Drusius, Merçerus, met Pagninus en andere hebben opgevat; welke de woorden des Konings, *Gy zuld over mijn Huys zijn*; betrekken tot de tijden van Vreede; maar de volgende, *Op het Bevél van uwen Mond, zal al*

Onderdaanen nooyt geoorloft den Mond der Koningen en Vorsten te Kussen.

Kussen en aande Mond te Kussen geeft Onderdaanigheyd en Gehoorzaamheyd aan ymands Bevélte kennen.

Gen. 41: 40.

Andere beteekenissen aan 't grondwoord opgedraagen, dat hier Kussen vertaald word.

* Gelijk zoo eertijds het Koninkrijk van Engeland, Napels en Sicilien, als Leen-Goederen, by de Koningen, van den Paus ontfangen wierden, en zulx Jaarlijks op S. Pieters-Dag erkenden.

al mijn Volk Gewaapend worden; passenze op de tijden van Oorlog. En zommige brengen daar toe Psal. 105: 22. Alwaar gezeyd word, Dat Josef Magt had over alle de Vorsten van Egipten, *Om haar te Binden naar zijnen wille*, en haare Oudste *te Onderwijzen*. Dits haare meening: Maar onzes agtens niet zonder geweld daar toe uytgerekt. Beeter gevald ons d'Uytleg der Geleerdste onder de Joden en Kristenen, welke beyde deelen van Faraôs reeden, verstaan van de Bezorging des Koninklijken Huyzes, en des geheelen Volks. En heeft Salomon Jarchi zoo het schijnd, hier zeer-wel uyt zijn Oogen gezien, wanneer hy ons in de strax-gezeyde meeninge, met deeze Uytlegginge byspringd, zeggende; *Het is even zoo veel als of Farao tot Josef gezeyd had; Mijn Volk zal door uwe Hand, van alle Nooddruft Verzorgt worden.* En zoo hebben zommige Overzetters Vertaald, *Op u Bevél, zal al mijn Volk Spijze Ontfangen.* 't Geên hier waarlijk een welvoegzaame zin uytleeverd; Naadien de Bedieninge van Josef, voornaamelijk in de Bezorginge van Voorraad bestaan zou, en ook bestaan heeft, gelijk ons de draad der Historie zal gestand doen. Aldus is dan Josef tot zoodaanig-een Bezorger en Tugtmeester, over 't Egiptis Gemeene-Best aangesteld, Dat hem niets, als de Opperwaardigheyd van de Koninklijken Throon ontbreeken zou; welkers uytzondering hem Farao met deeze woorden voordraagd; *Alleen deezen Throon belangende, zal ik Grooter zijn dan gy.* Als die Voorzeeker wel wist, *Datmen geen Grooter Meede-Maat Verkiezen moet.* En 't was zeekerlijk wat groots van Farao, zoo veel van zijn Heerschappye, teffens weg-te geeven; Maar vry noch grooter, voor een Slaafs Gevangeling, Dat alles op eenen bot, te ontfangen, en zulk-een Gelukkig Lot, te midden van zijn Ongeluk weg-te sleepen. Te vooren hadden Twee Droomen Josef in den Haat van zijne Broeders, en tot een diepe Verneederinge ingedompeld; maar door d'Uytlegging van twee Droomen, is hy thans zoo verre in de Gunst des Konings en zijner Vorsten geraakt, Dat hy tot dusken Eer en Heerlijkheyd is Verhoogd geworden.

Fraaye verklaaringe van Jarchius die op de Graan-Verzorging van Josef past.

Josef tot de Opperste Waardigheyd des Konings naast den Throon Verheeven.

Maar gelijk het van Ouds de gewoonte was, aan die, welke tot eenige byzondere Waardigheyd en Eer-Ampten opgetrokken wierden, te-gelijk ook eenige Ken-Teekenen te geeven, die de Wettige Bezittinge van zulken Waardigheyd, en 't Gezag dat'er mè verzeld ging, opentlijk Staaven, en aan 't Gemeen konden Geloofbaar maaken; alzoo heeft ook d'Egiptise Koning omtrent de Verheffinge van Josef, al zulke Eere-blijken geenzinds willen agter-laaten: Naadien wy uyt Moses Verneemen, Dat hy hem wel met Zes verscheyde Koninklijke Eer-Giften Beschonken, en tot een Overste over den Lande Verklaard heeft. Want I. Schonk hy hem de Koninglijke *Zeegel-Ring* van zijne Hand. Daar toe deed hy hem ten II. met Fijne en Kostelijke Egiptise Linnen Kleederen bekleeden. Ten III. Smakte hy hem een Gouden Ketting om den Hals. Ten IV. Deed hy hem op des Konings Tweede Staatzi-Waagen Rijden. Ten V. Laat hy zijn Hoogwaardig Ampt door Uytroepers aan 't Volk Verkondigen. En ten VI. Beschenkt hy hem met een Nieuw-en Lofwaardigen Naam. Dit alles doed Farao aan Josef; Op dat hy hem door zoo veele Teekenen, te-bet Inhuldigde. Doch het-geen hier bedenkelijk blijft, is dit, Dat onder al de praggige Toestél, waar meede Josef op zijn Staatzi-Waagen Omgevoerd is, geen gewag van eenig *Hoofd-Cieraad* gemaakt word; en alzoo in twijffel laat, of hy Bloods-Hoofds (even als de Zeegen-praalende by de Romeynen, die alleen met de Lourier-Krans Geçierd waaren:) of met een Tulband, of Vorstelijke Muts en Hayrige Veederbos; Of eenige andere Bekranssingen van Gras en Kruyd, aan 't Hoofd zy gedekt geweest? Hoedaanige Kroon-verçieringen d'Onderdaanen, en uyt Nood-Verloste, te mets aan haare Behouders pleegen op-te draagen. Al 't geên ons niet heel donker scheen aan-te raaden, Josef in 't volgende Print-Tafereel zonder eenig Hoofd-dekzel te Vertoonen, op datwe elk de keur lieten, welk uyt deeze, hem best toe-te passen zy. Maar naadien het ook niet billijk scheen, Dat wy zoo veel Eer-bewijzingen slegts met een maagere Op-noeming

Staatverandering in Josef is zeer Hoogdraavende geweest.

Josef van Farao met 6 Koninklijke Eeren-Giften Beschonken.

Bedenking of Josef met Gedekt of Ongedekten Hoofde op 's Konings Waagen omgevoerd is.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

lieten doorſluyppen, luſt ons al die Staatzi-Giften van Stuk tot Stuk te bezien; dewijl zy onzes-agtens, die Moeyte wel Waardig ſchijnen. Wat het overgeeven van des Konings Ring betreft, daar van Spreekt Moſes met deeze Woorden; *Ende Farao nam den Ring van zijne Hand Af, ende deede hem aan Joſefs Hand*, Gen. 41: 42. En wy zijn waarlijk in twijffel, of deeze Koning, onder alle zijn Eere-Giften wel yts grooters, dan de Schenking van zijnen Ring aan Joſef Beweezen heeft.

Faraôs Zegel-Ring, is waarſchijnelijk de Hoogſte Eeregifte die Joſef ontfangen heeft.

Het is al van Ouds-af in gebruyk geweeſt, Dat de Ringen, inzonderheyd by de Groote Heeren, by den Adel, en Aanzienelijke Huys-Vaders, dienden, om verſcheydene Dingen daar meede te *Verzeegelen*. En daar zijn Oude Getuygeniſſen by Theofraſtus en andere te vinden, welke zeggen, Datmen voor de Vindinge der Zeegel-Ringen, gewoon was met een ſtukje Wormſteekig Hout te Zeegelen. Naaderhand zijn de *Signetten*, of *Merk-Ringen* op de Baan gekoomen; welke eerſtelijk Dienden om zoodaanige Dingen te Verzeegelen, die in de Huyzen moeſten Bewaard en Verzeekerd blijven, teegen het Bedrog, en heymelijke Beroovinge der Slaaven.

't Verzegelen van Geheyme dingen van Ouder gebruyk en agtinge.

Want door Bedrog konnen de Slôôten van de Deuren geôôpend worden, hoewel zy anders genoegzaam ſchijnen bewaard te zijn. Doch omtrent de Zeegels kan geen heymelijke Liſt gebruykt worden, zonder die te Schenden of te Breeken. Voornaamelijk pleegen eertijds de Spijs-Kaamers, Kelders, en Voorraads-Kaſſen, voor de haakige Handen der Dienſt-Knegten en Slaaven, bewaard te worden, gelijk Diogenes Laërtius elders Aanteekend. Inzonderheyd ook de Dingen die geene Slôôten lijden konden; als Fles-Voerders, Wijn-Fleſſen, Steene Bottels, en diergelijke. En gelijk deeze Verzeekeringe der Verzeegeling, tot de Heerſchappen behoorde, en van haar Gezag Af-hing; alzoo is daar naa allengskens in gebruyk gekoomen, Dat de Zeegel-Ringen tot een Teeken van Booven-gemeene Waardigheyd, by de Ooſterſe Volken gedraagen zijn. En wierd den Vinger-Ring by Ouds, voornaamelijk by de Romeynen, voor een Teeken van Opregtigheyd en Trouwe gehouden. Hier van daan heeft Cicero aan een zijner Gunſtelingen Vermaand; *Laat uwen Ring niet een Dienaar van eens anderens Wil, maar een Getuyge van de uwe zijn.*

Ringen hoedaanig en welke by de Romeynen in gebruyk. Ziet Titus Livius aan 't Zesde Boek.

Als Hannibal de Kannen had Overwonnen, heeft hy Dry Mudden vol Ringen; van de Vingeren der Geſneuvelde Vyanden doen Verzaamelen, en naar Karthago gezonden; Op datze daar uyt zouden af-meeten, hoe grooten Neêrlaag de Romeynen geleeden hadden. Nogtans heeft men niet te denken; Dat dit al-te maal Goude Ringen zijn geweeſt; naadien het uyt Diodorus blijkt, Dat by de Romeynen niet toegelaaten was, Goude Ringen te draagen, ten waare hy een SENAAT of *Ridder* was. Dat evenwel de Krijgs-Officieren Goude Ringen gedraagen hebben, en de Soldaaten Yzere, blijkt uyt Appianus. Doch de Keyzer Severus gaf aan de Uyt-gediende Soldaaten Vryheyd, om ook Goude Ringen te draagen. En gelijk voorts het Regt van Ringen te draagen, by de Romeynen voor wat groots gehouden wierd, alzoo mogten de Vry-geboorne alleen Goude Ringen, en de Vry-gemaakte Silvere, en de Slaaven Yzere Ringen draagen. Maar gelijkwe niet Voorgenoomen hebben, hier de gantze Oorſprong, en 't algemeen Gebruyk der Ringen, naar-te Spooren; (Want dat hebben Joh. Kirchmannus, Georg. Longus, Henr. Kornmannus, Abr. Gorlæus, Fort. Liçetus, en andere met Opzet gedaan;) alzoo ſtaat ons voornaamelijk te Onderzoeken, van wat Zoort doch dien Ring geweeſt is, welke Farao aan Joſef geſchonken, en zelfs aan de Hand geſteeken heeft?

Wie van de Ringen met opzet geſchreeven hebben.

Salomon Jarchi weet alleen dit tot Verklaaringe by-te brengen: *Dat het geeven van den Koninklijken Ring, een opentlijk Ken-teeken was, van dat den geenen dieze Ontfing, De Tweede plaats der Koninklijke Waardigheyd bekleede.* Dit is de waarheyd, alhoewel het ſlegts in 't algemeen geſprooken is, en ons nog over de eyge Zoort en Fatzoen van deezen Ring in den Dut laat. Daar is niet aan te twijffelen, of het draagen van des Konings eygen Ring, gaf aan Joſef d'Onder-Koninklijke Waardigheyd te kennen; doch dit was het niet alleen, maar het gaf hem ook te-gelijk de Magt, om

Wat Vermoogen Farao te-

met volle Geloofbaarheyd en Aanzien, des Konings Brieven, en Beveelen te Verzeegelen; zijnde als des Konings Kancellier, of *Schrift-Heer*, en Groot *Zeegel-Bewaarder* des Rijks. Gelijk dat ook niet heel scheemeragtig in Faraôs Woorden opgeslooten leyd, als hy zeyd; *Gy zuld over mijn Huys zijn*, Gen. 41: 40. Derhalven moogen wy besluyten, Dat deezen Ring des Konings, een *Zeegel-Ring* geweest is, die met eenig kennelijk Merk-Beeld, aan het Hoofd-Deel ingegraaven was; waar in de Oude byzondere Verkiezingen hadden, en de Koningen daar toe voornaamelijk yts Ongemeens uyt-pikten; het zy dan, naar de Beeldnis van eenige Godheyd sweemende, of dat op haaren Naam paste; en haar alzoo, op Verbeurte van den Hals, voor alle Naabootzing eygen bleef. En alhoewel Plinius aan zijn XXXIII[ste] Boek zeyd, *Dat Oosten en Egipten niet en Zeegeld, en thans alleen met Letters en Brieven zig vernoegen*, is zulks nogtans geenzinds teegens onze meeninge: Want schoon het aangaande Egipten waar is, ten Tijde als het Rijk onder de Ptolomeën was, isset nogtans zoodaanig niet in de Alder-Oudste Tijden geweest. Waar toe ons zelfs de H. Boeken niet verleegen laaten, om zulx uyt de Gebuurschap der Volken, waarschijnelijk te houden. Doch laat ons ook Josefs Koninklijk Kleed bezien, waar van Moses zeyd; Dat Farao hem *Fijne Linne Kleederen deed Aantrekken*. Daar andere Vertaalen, *Zijde Kleederen*. 't Geên onzes agtens, de Gemeene Latijnse Overzettinge, beeter tot de Zaak die'er diend Verstaan te worden, Vertaald heeft, alsse zet; *Hy kleede hem met een Overkleed van Lijnwaat uyt Egipten*. De Grieken zeggen *Een Rok uyt Byssus*, Dat is Linnen uyt zeeker zoort van fijn Egiptisch Vlas of Kattoen Geweeven, dat de Zijde zeer gelijk was; En 't heeft zommige toegescheenen, Dat men hier een zoort van kostelijke 't Zitzen verstaan mag, hoedaanige men zeyd, Dat thans in 't Koninkrijk van Golkonda, omtrent Massipatan, met de Pinceel zeer schoon geschilderd, maar egter heel zelden gemaakt worden, om dat'er zig weynige op verstaan. Terwijl d'andere die uyt Mogol en elders van daan koomen, meest Gedrukt, en van hooge en laage Prijs gemaakt worden: En de Persiaanse Heeren draagen hier van heel gemeen, Hemd-Rokken of *Kamizoolen*, die vaak van groote Prijs zijn. Maar gelijk de Oude Latijnze Vertaalinge, hier door het Woord *Overkleed*, niet On-eygentlijk, Een *Lang Kleed* te Verstaan gegeeven heeft, alzoo schijnd zulks de goede Bonfrerius aan 't Beuzelen geholpen te hebben, wanneer hy zeyd, Dat een Lange Rok, een zoodaanigen Kleed was, waar by de Grieken een Profeet gewoon waaren te kennen. Verder is het zeeker, Dat de meeste Uytleggers het Woord שש *Schez*, gewoon zijn door Byssus, of *Fijn Linnen* te Verklaaren. Doch wat *Byssus* eygentlijk is, en of het van de Zijde, of Worm-Gespin, met waarheyd moet onderscheyden worden, daar aan hebben voormaals de Geleerde zeer getwijffeld; alhoewel zommige nu-ter Tijd, meenen vaster in haar Schoenen te staan. Lipsius over het Tweede Jaar-Boek van Tacitus zeyd, Dat onder deeze Dry Dingen, te weeten *Zijde, Boom-Wolle*, en *Byssus*, of Egiptis Vlas, een groot Onderscheyd is. Want „ *Bombyx*, of Zijde, *zeyd hy*, komd van Wormen. Maar *Sericum*, of Kattoen, is een Vrugt der Boomen in Indiën, gemeenlijk *Boom-Wol* genoemd. „ Waar van Plinius en Ammianus Marcellinus zeggen, Datze aan de Blaaderen wast. Doch *Byssus*, is een Zoort van zeer fijn Linnen, welk by d'Eliërs, een Stadt in Achajen, van zeeker Struyk-Gewas vergaaderd word; even bynaa, als onder ons het Linnen uyt het Vlas voortkomd. Van 's gelijk maakt ook Isidorus onderscheyd tussen een Kleed *Bombycinum*, en *Sericum*; als meede Zonaras in 't Leeven van Justinianus; en zoo doen ook Servius, Suidas en andere. Waarom Lipsius het Philostratus voor een misslag aangereekend heeft, wanneer hy *Byssus* met *Sericum* vermengd heeft; terwijl onder-en-tussen geen gebrek aan Woorde-Boeken is, die *Sericum* voor *Zijde* neemen, die den Hebreën lange is Onbekend geweest. Gelijk dan meede vastelijk uyt Plinius, Pausanias, en Pollux word geloofd, Dat Byssus een zeeker zoort van Fijn Linnen

gelijk met zijnen Ring aan Josef overgaf.

Koningen hadden byzondere Zeegel-Merken die aan niemand mogten gemeen zijn.

Gen. 38: 18, 25. Jer. 22: 24. Matth. 27: 66. Hagg. 2: 24. Exod. 28: 11, 21. Exod. 39: 6, 14. 30. Psal. 74: 6. Jesa. 49: 16. Job 41: 6. Cant. 8: 6.

Josef met Fijn Egiptis Linnen bekleed.

Wat het voor een zoort van Egiptis Linnen zy geweest, dat Schez genoemd word.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

nen was, dat meest omtrent de genoemde Stadt in Achajen wies; en waar uyt zeer Fijn Gaaren Gesponnen, en Lijnwaat zoo Fijn als Ragh, in maniere van ons bekend * *Kameriks-Doek* geweeven wierd. Gelijk dan ook d'Achajers zoo naauwkeurig in al haar Boom-en Kruyd-gewassen waaren, Dat de Romeynen der zelver zindelijke Tuynplantinge ook niet op de Penningen vergeeten hebben, door een kennelijk teeken te gedenken. Alhoewel'er ook geen woordenzifters ontbreeken, die willen, Dat zoodaanigen zoort van Linnen by d'Indiaanen voortkomd. Dat *Byssus* uyt de Aarde aan zeekere Plante wast, Getuygd onder anderen ook Filo, in 't Leeven van Moses. Doch hoe het met den Oorsprong van *Bombyx* en *Sericum* geleegen is, daar aan twijffeld Brodèus in zijn Gemengde dingen; Dewijlze niet zelden, beyde voor *Zyde* genoomen worden. Gelijk'er meede uyt geene van de Oude Schrijvers eenige zeekerheyd te haalen staat. Want de *Seren* of Sineesen, hebben de gezeyde Woll, van de Boomen konnen vergaaderen, welke de Wormen daar opgebragt hadden, die van weegen haare Meenigte zonder Menschelijke Bezorginge en Onderhoudinge, daar op in 't Leeven gelaaten waaren; van welkers Blaaderen zy de Woll afkamden. Hoedaanigen Woll zy-luyden, om datze dezelve van de Boomen afhaalden, quaalijk voor een Vrugt der Boomen gehouden hebben; in welk gevoelen d'Oude Romeynen en al d'Europeërs lange geweest zijn. Maar het zoude voorzeeker vreemd zijn, Dat zoodaanige Boomen, nu noch heeden in Indiën, en omtrent de Achaise Stadt Elis, niet en zouden gevonden worden. Dat nu de Zyde-Wormen, de *Serum* op de Blaaden der Boomen leggen, zulx Getuygd Servius over Virgilius tweede Land-Gedigt, met deeze woorden; *By de * Seren, zijn Zyde-Wormen op de Boomen, welke even als de Spinnekoppen, zeer dunne Draaden om de Blaaden Haspelen; van welke de Zyde voortkomt.* Ook heeft de Digter Psidias van de *Zyde-Wormen* gewag gemaakt. *Zer*, zeyd Suidas, *Is een Worm die Zyde Spind.* Het zelve bevestigd ook Salmasius uyt Solinus, en Martianus Kapella, in zijn Pliniaanse Oeffeningen. Doch ons staat voornaamelijk te onderzoeken, Of *Byssus*, waar van in de Historie van Josef, en op verscheyde andere plaatzen der H. Schrift gerept word, het zelve is met dat, het welke omtrent Elis in Grieken-Land verzaameld wierd; en waar van Plinius zeyd, Datmen dezelve teegens Goud op-woeg. Hoe het hier ook meede mag zijn, is dit nogtans wel zeeker, dat *Byssus* waar van de H. Schrift gewag maakt, naarvolgens de Getuygenis van Oude en Nieuwe Joodse en Kristen-Schrijvers, een zoort van zeer Fijn, Wit en kostelijk Lijnwaat is geweest. Hier van daan word Exod. 39: 28. gezeyd; Datter voor Aaron en zijne Zonen, Linnen Onderbroekken gemaakt zijn, uyt zeer Fijn Linnen *Byssus* genoemd. Ook word Apocal. 19: 14. van dusdaanigen Byssijns Wit en Zuyver Kleed gewag gemaakt. Nogtans schijnd het geenzinds waar te zijn, Dat het *Byssus* waar van de H. Schriftuure spreekt, gelijk is met die waar van de Weereldlijke Schrijvers gewag maaken, en zoo zy melden, in Griekenland omtrent de Stadt Elis gevonden word; maar komd veel-meer met het Egiptize Byssus over-een, gelijk Arias Montanus in zijn Verhandelinge van den Tabernakel, met veel waarschijnelijkheyd Oordeeld. Aanmerkelijk is hier toe de Getuygenisse Ezech. 27: 7. *Fijn Linnen met Borduurzel uyt Egipten, was uw Uytbreydzel.* &c. En wat behoeftmen meer overhoop te haalen, daar ons in de Historie van Josefs Koninklijke Inhuldinge, genoegzaame Getuygenis ter-hand is, Dat *Byssus* in Egipten verzaameld word. Waarom onze Kant-Teekenaars op die plaatze, de *Fijne Linne Kleederen*, van Egiptisch Linnen verstaan, dat aldaar zeer kostelijk gevonden wierd. Pollux getuygd, Dat het *Byssus*, beyde in Indiën en in Egipten wast. Doch wat de Hebreën aangaat, dezelve hebben dit *Byssus* veel gereeder uyt Egipten, als uyt het Griex Achajen konnen bekoomen. Maar hoedaanig 't Egiptische *Byssus* geweest is, diendenwe te weeten. Hieronymus de Prada over Ezechiel XVI. en zijn groote Meede-Makker Villalpandus, over 't XXVII^de Hoofdstuk van de zelve Pro-

* Of Kip.

* Dat zijn Sineesen of die daar naast aanlaagen, nu Tarters genoemd.

Gen. 41: 42.

Byssus of Fijn Egiptis Lijnwaat is van de Zyde Stoffen onderscheyden.

De Heylige Schrift maakt doorgaans van Fijn Linnen gewag, dat in Egipten gemaakt en Byssus genoemd wierd.

Gen. 41: 42.

Wat Eygentlijk het Byssus der

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Egiptenaaren zy geweeſt.

Profeet, zijn van meeninge, Dat het een zoort van Linnen geweeſt is, dat by ons van Boom-Wolle Geweeven, gemeenlijk *Kattoen* genoemd word. Want zulx is onder d'Egiptenaars het Beſte en alder-prijs-waardigſte geweeſt: gelijk zelfs ook Plinius zoo aangeteekend heeft. De Taal-zifters Onderzoeken hier, of ook in de H. Schrift door שש *Schez*, even dat zelve verſtaan word, welke anders met het Woord בוץ *Bus* te kennen gegeeven word? Maar het is zeeker dat de *Targum* van Onkelos in deeze plaatze van Joſef, voor בגדי שש geſteld heeft, *De Kleedinge Buz*. Het geene de Overzetters Vertaald hebben; *Uyt Byſsijns Linnen* gemaakt. En zoo heeft ook de Syriſe Text. Doch andere, en

En met hoedaanigen onderſcheyd nogtans ook Schez genoemd.

ook Heydeggerus, ſchijnen beeter gezind, wanneerze willen, Dat het behoord Onderſcheyden te worden; en neemen tot haar grondveſt, Dat alhoewel de Stoffe van de Prieſterlijke Kleeding, met de algemeene Naam van *Linnen*, door שש *Schez*, pleeg beteekend te worden; (gelijkze ook Hieronymus nu eens *Linnen*, dan *Byſſus* noemd;) Blijkt nogtans, Dat wanneer daar van de Kleeding der Leviten gehandeld word, niet het Woord שש SCHEZ, maar veel meer בוץ *Bus* gebruykt word. Maar nu is 't bekend, Dat de Kleedinge der Prieſteren, en der Leviten, uyt Stoffe gemaakt was, die ten minſten in Fijnheyd en Koſtelijkheyd verſchillig waaren. En dat dit van ons met groote waarſchijnlijkheyd word bygebragt, word ons te-bet verzeekerd, uyt het Verhaal van Joſefus, daar hy aan het Achtſte Hoofdſtuk van zijn XX[ſte] Boek der Joodſe Geſchiedeniſſen dit Verhaal doet: Onder-en-tuſſen hebben de Leviten wel-

En zulx uyt Joſefus naader beveſtigd.

„kers Ampt was de Lof-Zangen in den Tempel te Zingen, den Koning A-
„grippa door veele Smeekingen Bewoogen om den Raad te Vergaaderen, op
„dat hen het Gebruyk van het *Linnen Kleed*, dat alleen den Prieſters toequam
„te draagen, onder zijn Gunſt-bewiis mogt toegeſtaan worden; den Koning
„kragtelijk Inboezemende, Dat deeze Nieuwe Invoering tot een Opmerke-
„lijke Gedagtenis zijner Heerſchappye gedyen zou. Dit gaavenze voor; en
„hun Verzoek is waarlijk niet ydel afgeloopen; Want Agrippa heeft haar
„met Goedvinden van den Raad, d'Af-legging van haar eerſte Gewaad toege-
„ſtaan; en Vry gelaaten het *Linnen Kleed* der Prieſteren aan te doen. Alle wel-
„ke dingen geſchied zijn teegens d'Inſtellinge van de Wet, die nooyt zonder
„groote Misdaad pleeg gekreukt te worden. Dus verre Joſefus. Uyt wiens Verhaal genoegzaam te zien is, dat het Byſſijns Linnen der Prieſteren, en dat der Leviten, niet een-en 't zelve geweeſt is: Gelijk dan ook שש *Schez* met בוץ *Bus*, niet een-en het zelve was: alhoewel het waar kan zijn, Dat ook het *Byſsus* der Leviten zeer Fijn Linnen geweeſt is; maar nogtans niet zoo ëel van Maakzel, nog van zoo hoogen Prijs, als dat van de Prieſters. Men Leerd ons ook, Dat בוץ *Bus* by de Arabiers, een aangenoomen Woord is, welkers Wortel zoo veel Beteekend als, *'t Heeft een opregte Verwe geweeſt*. 't Geên niet anders dan deſſelfs eyge Witte Verwe ſchijnd te kennen te geeven. Waar toe wy hier niet zonder Opmerkinge dienen over-te ſlaan, Dat de *Byſſijnſe* Kleederen dikmaal

** Of Fijn Linnen.*

Purper-Verwig waaren. Waarom niet zelden in de H. Schrift, * *Byſſus en Purper*, voor *Byſſus* van een Purperagtige Verwe geſteld word. En het is van

het Byſſus is ook door Konſt Purper-Verwig geweeſt.

geen andere Oorſprong voort-geſtooven, Dat *Byſſus* by de Weereldlijke Schrijvers, dikmaal voor *Purper* genoomen is, gelijk men by den Letter-Meeſter Heſychius kan ontwaar worden. Te weeten naa dat haar Natuurlijke Wittigheyd in 't Purper Ingedoopt, en Geverft was. Waar van Breeder in den Tabernakel Bouw, en Prieſterlijke Kleederen. En zoo miſſchien het Byſſijnſe Kleed van Joſef mag Wit geweeſt zijn, is't niet-te min een Koninklijk Kleed geweeſt, naadien de *Eedele* van Ouds eygentlijk WITTEN pleegen Genoemd te worden, weegens de *Witte Kleederen* dieze droegen; gelijk te zien is aan Mordechai, Eſth.8:15. Daar zijn Kleed, *Een Wit Koninklijk Kleed* Genoemd word. En zoo moet men de Naam van *Eedele*, doorgaans *Witten* Verſtaan, waar van gewag gemaakt word, 1. Kon. 21: 8, 11. Neh. 2: 16. en 4: 19. en 5: 7. en 6: 17. en 7: 5. en 13: 17. &c. Zoo wy hier toe ook de Land-en Kruyd-

Be-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Beſchrijvers Raad-pleegen, zy zullen ons miſſchien hier van nog yts zeggen, Dat aan d'Oude Getuygeniſſen van het Byſſus of Kattoene Linnen, eenig Ligt zal geeven. Dezelve weeten ons verſcheyde Boomen en Heeſters op-te noemen, die *Kattoen* en *Wolle* Voort-brengen, en die naa de verſcheyde Land-Aard, in Deugd, en Naam verſchillig zijn. Het Gewas dat *Kattoen* of *Boom-Wolle* voort-brengd, en bequaam is om Kuſſens te Vullen, en ook Laakenen van te Weeven, is by Dodonèus ſlegts een kleyn Heeſter-Gewas van Anderhalve Voet hoog. Hy doet'er by, Dat het alleen uyt een Oude Misſlag, en de Dwaalinge van Theofraſtus voort-gekoomen is, Dat men het zelve *Boom-Wolle* noemd. En dat dit Kattoen-Kruyd, den Egiptenaaren niet en is onbekend geweeſt, zal miſſchien Plinius goed maaken: *Het Hoogſte Deel van Egipten*, zeyd hy, *Dat aan de zijde van Arabien leyd, brengd een Heeſter voort, die van zommige* Goſſipium, *maar op't meeſt* Xylon *genoemd word; waar van daan ook de Laaken-Webben die'er van Geweeven worden,* Xylina *Geheeten worden. Deeze Heeſter is heel kleyn, en draagd een Vrugt die de Gebaarde Noote niet ongelijk is; uyt welkers binnenſte een Zijdagtige Wolle-Dons genoomen en Geſponnen word: en daar is ter Weereld niets Zagter nog Witter dan de Wolagtigheyd van deeze Vrugt: en de Prieſters in Egipten draagen ook geen Kleederen liever, als die hier van Geweeven zijn.* Op gelijke Wijze ſpreekt Bellonius van 't Egiptis Kattoen, Dat by hem Kattoen van Kayro, en op 't Egiptis GOTNE MSEGIAR, Dat is *Boom-Kattoen*, geheeten word. 't Selve waſt aan een hooge Boom-Heeſter, die veel Jaaren Stand houd; daar ander Kattoen-Kruyd Jaarlijx moet Gezaayd worden als by ons het Vlas. En gelijk dit ook in Arabien voortkomd, twijffelen eenige, of dit niet dezelve Boom is, van welke Philoſtratus het *Byſſus* of Zijde der Ouden, zeyd voort-te koomen; hoedaanig by ons miſſchien de *Zijde Watten* te agten zijn. Men zeyd meede, Dat het Boom-Kattoen der Egiptenaaren, Fijnder en Zagter is, als 't geene aan de laage Heeſters waſt; waarom zy ook geen andere Wieken nog Plukzels omtrent de Wonden gebruyken. Het Kattoen-Kruyd waſt in Aſien, Afriken, en op 't Eyland Tylos in de Arabiſe Zee, en ook op die, die in de Middelandſe Zee geleegen zijn, als Malta, Kandia en de Zuyder Land-Geweſten die Warm zijn. 't Zelve word mede thans in Italien, naamelijk in Kalabriën, en Apulien, Sicilien, en by Roomen ontrent Civita Vechia en Viterbo veel Gezaayd. Dit Wolle-Kruyd word by de Grieken *Bambax* en *Pampax*, en by de Italiaanen *Bambagia* genoemd; waar van niet alleen 't Weefzel dat'er af komd *Bambazijn*, of *Bombazijn* geheeten word; Maar het ſchijnd ook dat hier van de Zijde-Wormen by de Grieken en Latijnen, *Bombyx* genoemd zijn, weegens de êêlheyd van haar Spinzel aan de Kattoene Stoffe, uyt welke het *Byſſus* of Egiptiſch Linnen Geweeven word. En gelijk eertijds de Mannen Borſt-Lijven met dusdaanigen Kattoen-ſtof pleegen door-Voerd te worden, ſchijnd zulx al meede de Naam van *Wambays* op de Baan gebragt te hebben. Ook maaken de Vrouwen in Griekenland, en op 't Eyland Cyprus, veel hun Werk van dit Kattoen te Hekelen, en van 't Zaad te Zuyveren dat daar tuſſchen vermengd zit. In Arabien word van het Boom-Kattoen een zoort van heel Fijn Linnen Geweeven, *Seſſa* geheeten: 't geên eenige voor het *Byſſus* der Ouden opneemen; en daar ſchijnd in die Benaaminge groote gelijkheyd met der Hebreën שש SCHEZ te zijn; ten zy moogelijk, Dat wy hier liever der Hebreën BUS, aan 't *Byſſus* gelijk ſtellen. Zoo men de Land-Beſchrijvers gelooven zal, zijn'er in Ooſt-Indiën verſcheyde zoorten van Wolle-Boomen. Kluſius maakt van zeeker Vreemd ſlag gewag, Dat op 't Eyland Jaava omtrent de Stadt Bantam gevonden word, en zoo hoog waſt als de Wilgen; waar aan Groote Lange Vrugten voort-koomen, die vol Dons of Wit en Zagte Woll zitten, doch te kort van Stapel om'er Gaaren van te Spinnen, maar zeer wel diend om Kuſſens te vullen, dewijl het veel Zagter als Kattoen of Pluymen is. Doch hier teegen heeft Franc. Rodiguës gezeyd, Dat zy'er immers Naay-gaaren van Spinnen.

Berigt uyt de Kruyd-Beſchrijvers aangaande de Kattoen-Boomen.

Bombazijn en Wambays, waar van zoo genaamd.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC. Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag. 602 A 5

Zijde die niet van Wormen voortkomd.

Die van de Indiaanse Gewasten geschreeven hebben, maaken ook van *Bengaalse Zijde* gewag, die niet van Wormen Gesponnen, maar een Wolagtige Dons is, die ongetwijffeld voor het Byssus der Ouden te agten is: En volgens d'Hr. Pyrard, niet van een Boom, maar van een Kruyd genoomen, in die Gewesten even als de Zijde Gesponnen word: Zijnde zelfs schoonder als de Worm-Zijde: Zoo dat'er de Eygen-Landers verscheyde Stoffen van Weeven, die allerley Verwen aanneemen. Ook word'er veel van de Zijdagtige Aardt gezeyd, welk het Kattoen-Kruyd van Kanaada eygen is, doch wy moogen dit niet verder agtervolgen, om dat wy voor hebben 't restant daar van, in het *Hef-Offer* tot den Tabernakel-Bouw af-te doen.

Josef met een Goude Ketting beschonken.

Josef dan aldus met des Koninks eygen Zeegel-Ring Beschonken, en met een Egiptis Kleed rijkelijk uytgedost, wierd hem daar toe van Farao, ook noch tot een Derde blijk zijner Hoogdraavende Verheffinge, *Een Gouden Ketting om den Hals geleyd*, Gen. 41: 42. Hoedaanig de Hals-Kettingen van Ouds gemaakt, en een Ken-Teeken van Eere en Eerbewijs geweest zijn, daar van hebben wy, aangaande het Eerste, Breed-genoeg in de Joodse Oudheeden gehandeld, 't geên men hier mag te-raade neemen. En belangende het Tweede, zulx word ons door het Aal-Oud gemeene Zeg-Woord, TORQUATI EQUITES, Dat zijn *Ridders van den Gouden Hals-Band*, genoegzaam bekend gezet. En zulke waaren Eedelen, of ook wel andere, die om byzondere Verdiensten in den Oorlog, of het behouden des Gemeenen Bestes, van de Keyzers, met dusdaanige Hals-Banden beschonken wierden, die uyt louter-getrokken Goud-Draaden t'zaam-Gewrongen, Dat is, Digt-in-een *Gedraayd* waaren; waar van zy TORQUES genoemd wierden; van welke benaaminge TORKEEL, by d'Oude Neêrlanders, een *Hals-Band*, *Hals-Ring*, of *Hals-Ketting* beteekend; gelijk L. Meyer in zijn Woorden-Boek Aanteekend, en Vanden Ende, in zijn Fransse Woorden-Schat, voor *Quaad Waasbergens-Duyts* uytvent. En naadien de Oudheyd deezer Eer-Giften, genoegzaam uyt de Historie van Josef openbaar is, scheyden wy daar te ligter af, en zien Josef in zijn volle Toerustinge den Koninglijken Waagen-Zeetel Opstijgen, om met dezelve, als op den Tweeden Staatzi-Waagen des Rijks, voor de Oogen der Hoovelingen, Onderdaanen en naaste Eedelen, als zoodaanig-eenen te doen Omvoeren: Gelijk Moses in deeze beknopte Woorden aanteekend; *Hy deede hem Rijden op den Tweeden Waagen dien hy hadde*, Gen. 41: 43. Naamelijk den Tweeden Waagen naast den Eersten die des Konings was; tot een Blijk, van dat nu Josef, naast den Konink, en booven alle Hoovelingen en Eedelen des Lands Verheeven was. Want dat de Koningen tot meerder Eer en Aansien, *Twee Waagens* in gebruyk hadden, is te zien 2 Kron. 35: 24. En door Josef hier op te zetten, Eerde hem den Konink. Gelijk meede den Jode Mordechai in het Boek Esther, niet alleen *De Tweede van den Koning Ahasueros* genoemd word, Kap. 10: 3. Maar men deed hem ook op des Konings Paard Rijden, Esth. 6: 8. 't Geene dan Farao alzinds in 't openbaar willende bekend maaken, noodig deed agten, Dat Josef, als de Tweede in de Koninglijke Praal, op een veel Staatelijker wijze, als eenige zijner Hoovelingen en Heeren der Egiptise Gebiedschappen, met den Waagen van 't Hof Omrijden, en al de rest des gemeenen Volks, hem alzoo Hulde bieden zou. Invoegen datmen 't Eer-Bewijs van den Waagen, even voor het zelve Teeken van Uytsteekende Waardigheyd te houden heeft, als eertijds by andere het Rijden op 't Koninklijke Paard geagt was, gelijk by de neerstige Aanteekenaar Barthius, en in d'aangehaalde plaats van 't Boek Esther te zien is. En wat Eer het naderhand by de Romeynen was, de Hooge Amptenaaren op den Waagen-Zeetel naar 't Raadhuys te voeren, moetmen de Oudheyd-doorsnuffelaars van die Moogentheyd Vraagen. Uyt welke Eerbewijzelijken Toerustinge dan, met een half Oog ligt te verneemen staat, hoedaanigeen hoog-draavende Veranderinge de Perzoon en Staats-geleegentheyd van Josef overgekoomen is. Eerst was hy met een Slaafze Boeye gebonden;

Joodse Oudheeden op de 29oste Blad-Zijde.

Goude Kettingen hoe by de Oude van Maakzel.

Josef op des Konings Tweede Staatzi-Waagen Om-gevoerd.

En hoedaanigen Eerbewijs dit aan Josef verstrekte.

Josefs Staat-verandering Opmerkelijk gehouden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

bonden; nu word hem den Koninklijken Zeegel-Ring aan de Hand geſteeken: Hy lag aan Een Yzere Ketting geklonken; nu word hem een Gouden Hals-Band over het Hoofd geworpen, die hem van agteren tot over de Borſt, wijd en breed over de Schouderen braaveerd. Hy was met zoo Slordige Kleederen bekleed, dat hyze moeſt af leggen, om voor den Konink te verſchijnen; nu word hem een Koninklijken Staatzi-Rok van koſtelijk Egiptis Linnen aangeſchooten. Eyndelijk, hy was Gering-geagt, en moeſt zelfs in de grootſte Vryheyd zijner Gevangenſchap, als een vervuylden Raſphuys-Boef te-Voet loopen; doch nu word hy met de Koninklijke Waagen-Zeetel, als de Tweede des Rijks, door al de Straaten, en voor de Oogen van Groot en Kleen Om-gevoerd. En niet alleen dit, maar de Koninklijke Lijfwagten, Oppaſſers, en Hellebardiers met haare Bardaxen, loopen voor den Waagen: Juychende en Roepende met een aanhoudende Stemme, * Abrech; 't geên onze Overzetters Vertaald hebben, *Knield.* Maar naadien het by de Taal-Geleerde onzeeker is, wat'er eygentlijk door het Woord Abrech moet Verſtaan worden; ſchijnd men in de Vertaalinge *Knield*, niet te konnen beruſten. Sommige houden 't voor een Hebreeuws Woord, dat niet al-te zeeker bekend is. Andere dat het uyt de Hebreeuwſe en Syriſe Taal is t'zaam-gezet. Waar teegen het weederom andere, voor Louter Egiptis houden. Die het voor zuyver Hebreeuws erkennen, verklaaren het Tweezins: Want eenige meenen, Dat het zaamen gezet is, uyt אב Ab *Vader*, en רך Rech *Teeder* of *Jong*. Invoegen het Woord Abrech de Beteekenis zou hebben van *Teedere*, of *Jonge Vader*. En zulx niet zonder Zin-ſpeelinge op zijn Perzoon, en Voortreffelijke Gaaven, die in den Hoogſten Trap, welvoegzaam met zijn Aanzienelijk Ampt Gepaard ſcheenen. Hem noemende *Vader*, als een *Bedaagd Man*, ten aanzien van zijn Wijsheyd, en Doorzigtige Raadſlaagen; Doch een *Jongeling*, volgens de ſtand van zijn Ouderdom, welke de H. Hiſtorie, met Dertig Jaaren bepaald. Gen. 41: 46. In hoedaanigen Zin het ook onze Kant-Teekenaars geeren ſchijnen te Verklaaren. De gemeene Latijnſe Vertaalinge, heeft Abrech nogtans ook voor *Knielen* opgenoomen, en Leeſt de gantze zaamenhang der Reeden aldus; *Ende* (Farao) *deede Uytroepen, Datze alle haare* Kniën *voor hem buygen, en weeten zouden, Dat hy tot een Overſte gemaakt was over gants Egipten-Land.* Doch hier teegen leyd de Verklaaringe van Hieronymus aangekant, als hy in zijn Joodſe Geſchillen over Geneſis zeyd; *Het ſchijnd my toe, Dat hier niet zoo-zeer een zoort van* Aanbiddinge, *of* Knielen *tot bewijs van Onderdaanige Begroetinge aan Joſef gepleegt word, als wel een Toe-roepen van een* Nieuwen Naam, *die, volgens de Verklaaringe der Hebreën, zoo veel beteekend, als* Teedere *of* Jonge *Vader. Want* Ab *word een* Vader *genoemd;* Rech, *Lekker, of* Teeder. *Zoo dat de H. Schrift hier door te kennen geeft, Dat Joſef in Ervaarendheyd en Wijsheyd, de Vader van alle de Wijzen in Egipten; maar in zijn Ouderdom aangemerkt, een Teederen Jongeling was.* Met welke Uytleg inzonderheyd Rabbi Jonathan, en de *Targum* van Jeruſalem, zeer wel over-een koomen. Want om dat de Jongelingen gemeenelijk niet regt Wijs, nog Voorzigtig konnen zijn, (naadien haar, als Ariſtoteles Leerd, de Ervaarendheyd Ontbreekt, die niet als door de Tijd verkreegen word;) daarom heeft het Uytſchaateren van deezen Naam, d'Aanbiddelijke Waardigheyd van Joſefs Perzoon en Goddelijke Gaaven, op 't hoogſte konnen Staaven: Let eens op Faraôs eygen Betuyginge., Gen. 41: 38. Daar zijn weederom andere Joden, die dit Woord af-brengen van ברך, *Hy heeft de Kniën geboogen*; En zeggen, Dat in plaats van de Beveelende Manier *Hiphil* אברך, moet geſteld worden הברך; hoedaanig Kimchius met Aben-Ezra, en zommige andere gezind zijn. En wy hebben zoo terſtond uyt de gemeene Latijnſe Text gezien, Datze daar meede over-een Stemd. Gelijk ook zommige hier willen, Dat men naar de Egiptiſe Uytſpraak, moet *Habrech* Leezen. Daar ontbreekender ook geen die willen, Dat dit van het Gemeene Volk Uytgeroepen is; en dat

Joſef door Toejuyching Ingehuldigd.

* אברך

Bedenking over 't Egiptis Woord der Uytroeping, dat gemeenelijk Knield Vertaald word.

Bedenking van Hieronymus hier over.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Josef tot een Vader des Koninkrijx, of des Konings Uytgeroepen.

ABRECH zoo veel Beteekend, als ofze zeyden; *Ik zal de Kniën buygen.* Die nu verder meenen, Dat dit Quel-Woord uyt Hebreeuws en Syris is te zaamen gezet, naamelijk uyt אב *Vader*, en רך *Rech* of *Rek*, dat by de Syriers, even als by de Latijnen REX, een *Konink* beteekend; zoo zal, zeggenze, אברך, zoo veel te zeggen zijn, als *De Vader des Konings.* En moogelijk by Zin-verschikkinge, *Vader des Koninkrijks*; Dat is, gelijk men by de Romeynen zeyde, *Vader des Vaderlands.* (Een Eernaam die Quintus Katulus, De Vorst des Roomsen Raads, alder-eerst aan Cicero, in de volle Vergaaderinge opgedraagen heeft, weegens d'Ontdekkinge der Zaamen-sweering van Katilina; waar in hy van de Strenge Zeede-Tugter Kato en andere gevolgd wierd.) Gelijk dan ook eenige de Kaldeëîze Vertaalinge, in maniere van Toejuyching Leezen; *Deeze is de Vàder des Konings.* En dat de gezeyde Beteekenis van *Konink*, by de Syriers van Standbaar Gezag is, schijnd Jarchius naauwkeuriger als alle andere in-agt-genoomen te hebben. En zeeker alsm'er wel op Let, zy schijnen niet heel mis-te tasten welke meenen, Dat hier meede zeer wel over-een stemd; wanneer Josef, Gen. 45: 8. tot zijne Broeders zeyd; *Dat Godt hem tot* Faraôs Vader *gesteld had.* Of gelijk Onkelos Leest; *Tot een Vader des Koninks*; Dat is, Die den Konink en zijn Huys, (gelijk het Fagius en onze Kant-Teekenaars Uytleggen;) als een Getrouwe Vader, met zijne Raadslaagen Bezorgde. En Jonathan, en de Jerusalemse *Targum*, zijn niet te Vies geweest deeze Verklaaringe zoo even van ons aangehaald, by de haare te voegen. Die nu ABRECH voor een Louter Egiptis Woord houden, vinden'er onder haare Bende, welke meenen, Dat het *De Gezeegende* Beteekend. Andere, Dat men 't niet en weet; om dat het Oud Egiptis meest Onbekend is. En het zoude wel konnen zijn, Dat de LXX. Overzetters dit ook geröôken hebben, en daar door bewoogen zijn, om 't zelve Woord onaangeroerd voor-by te gaan. Nogtans Stemmen de meeste hier in 't zaamen, Dat het een Woord van *Toejuychinge* te kennen geeft. Gelijk zoo by de Joden de *Zeegen* of *Heyl-wensch* HOSANNA was, Matth. 21: 9, 15. en onder het Toeroepen, zoo veel als *Behoud nu*, te kennen gaf. Of misschien als der Romeynen vroolijk Geschaater *Iö, Iö Triomf*; met welk zy de Zeegen-praalders onder allerley dertel Hand-geklap Toe-rieepen. Waar van de Gedagtenis op eenen Onbekenden Penning te zien is, die wy in ons Print-Tafereel vertoonen; behalven nog dien Penning, welke Seguin van Tiberius Klaudius, met het Opschrift Iö SATURNALIA Iö, te-Berde brengd. En zoo men aan deeze Getuygenissen twijffeld, zal ons niet alleen de Digter Horatius, maar ook Ovidius uyt den Dut helpen: Want aldus heeft'er den Eersten van gezeyd;

Marc. 11: 9, 10. Joan 12: 13.

Het Egiptis Woord Abrech als een Woord van Zeegenwensch over Josefs Verhooging Uytgeroepen.

> *Daar zullen wy op zulken Zeegepraal*
> Iö Triomf, *niet Eens maar Meenigmaal*
> Iö Triomf, *met Juychende Verhaal,*
> *Steeds op doen klinken*, &c.

En den Tweeden zoo Breedvoerig, als of hy voor-had, de gantze Rey binnen d'Omtrek van deeze Veerzen te besluyten;

> *Gy Cesar onder dies op Uwen Zeege-Waagen*
> *In 't Purper, voor het Volk van wien met Vroolijkheyd*
> *'t Zy waar gy Voorgaat in de Handen word geslaagen,*
> *En allezinds de Straat met Bloemen Overspreyd;*
> *Gy draagd den Louwren-Hoed, terwijl Uw' Krijgs-Luy Schaateren,*
> Iö Triomfe Iö, *met Juychende Geluyd,*
> *Dat van de Schelle Galm, en 't Hand-Geklap, en 't klaateren;*
> *De Paarden Stille staan, en Swoegen Dampen uyt;*
> *Daar gy naar 't Kapitool en Tempelen komd streeven,*

Die

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Josef op des Konings tweede Staatzye-Waagen Omgevoerd; en tot ee

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

2 Deel P. 85.

en tot een Verzorger des algemeenen Voorraads uytgeroepen. *Gen. 41: 42, 43.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Die uwe Zeegewensch Begunstigden van pas,
Om aan God Jupiter *in zijnen Schoot te-geeven,*
Het Louren-Hulzel dat hem Toegeheyligd was.

Beziet het Print Tafereel van Josefs Zegepraal en de Penningen onder 't zelve te pas gebragt.

En gelijk we hier niet te kaarig wilden zijn, de Koninklijke Verheffinge van Josef, in een Print-Tafereel af-te Schilderen; alzoo magmen in desselfs Beschouwinge, niet alleen de Geheugenis van dusdaanigen Vreugtbedrijf en Toejuyginge, op d'aangehaalde Penningen, ontwaar worden; Maar voor-al ook niet donker afgeschaaduwd zien, Dat het waarschijnelijk met de Staatzie van Josefs Verheffinge, niet anders geweest is, als of Farao over de Wijsheyd van deezen Godverligte Jongeling, en het Heyl dat het Rijk door zijn Bestuur te wagten stond; heeft willen Zeegenpraalen, en alzoo zijn eygene Glorie, door des Mans Loffelijke Ampt-aanvaardinge, opentlijk in den Perzoon van Josef doen uytmeeten.

De Staatzie over Josefs Verheffinge, door de Roomse Zegepraalen verklaard.

Naadien wy daar-in by-naa al dezelve teekenen van Eer-genietinge aan hem ontwaar worden, die naaderhand in de Roomse Zeegenpraalen pleegen gezien te worden. Als wanneer niet alleen de Overwinnaars weegens een verkreegen Zeegen, maar ook de Schouten in de Renbaanen, en de Burgemeesters over haar Ampt-aanvaardinge, op een Cierlijke Staatzi-Waagen wierden omgevoerd; het zy dan dat zy in een Ronden of in een Vierkantigen Waagen-Bak stonden, of te mets ook op den Waagen-Zeetel zaaten; die meest met Vier Paarden in gelijk-Gespan over de Straaten Draafden. Gelijk ons de bygevoegde Penningen konnen goed maaken. En overmids alzulke Zeegepraalers te dees-tijd, wel swaar Getast, jaa Overlaaden waaren van Kostelijke Kleederen, (en wel inzonderheyd met het Zeegepraal-Kleed, dat met Goud en Palm-Blaaden doorstikt was, en daar van VESTIS PALMATA, dat is, *Palm-Kleed*, en TOGA PICTA, of *Geschilderde Tabberd* genoemd wierd;) heeft de Digter Juvenalis, die uytbundigheyd niet zoo-zeer in de Keyzeren en Overwinnende Veldheeren, als wel voornaamelijk in de Schouten en Burgemeesteren Bespot; die op zulken tijd, niet zelden ook met den Purperen Lijf-Rok Pronkten, welken van Ouds het Teeken was der Koninklijke Waardigheyd; en den Zeegenpraalenden op dien dag gegeeven wierd; om dat zulk-eenen op dien dag het Gebied had: Zoo dat gemelde Schimp-Digter daar van gezeyd heeft;

De Roomse Pragt der Zegepraalers van Juvenalis Beschimpt.

Maar had hy toen gezien op d'hooge Waagen staan
Den Schout, *en dus Verhoogt in 't Stof der Renbaan gaan,*
In Jupiters Gewaad; *die Tabberd van Schaarlaaken,*
Gelijk een heel Tapijt, dat zijne Schouderen kraaken;
En d'aldersterkste Nek moet Nikken voor 't Gewigt
Van zulk-een grooten Kroon als op zijn Schedel ligt,
Waar met hy heel Besweet aamhijgend aan komd Pronken:
En op dat moogelijk, van al de Weelde Dronken,
De Burgemeester niet al t' Ydel zig behaag,
Is 't nooodig dat een Slaaf ook d'eygen Waagen draag;
Voeg hier de Voogel by die op den Elpen Scepter
Gezet, haar Vleugelen in 't breede spand, en rept'er;
Voeg hier, aan d'eene kant, die Toeters schel van klank,
Aan d'and're, zulk-een sleep, geheele Straaten lank,
Van Pligt-bewijzers en veel Eedele van Roomen,
Die in het Wit Gekleed de Hand slaan aan de Toomen,
Als regts als Vrienden van zoo hoog-Beroemden Held;
Maar waarlijk die hier toe Gekogt zijn met zijn Geld.
Wat zou Demokritus, *wat zou hy om dit prachhen*
En Praalen, anders doen dan Schaateren van Lachhen?
Wen die Vermaarde Luy, door haar beroemd Verstand,
Zoo heerlijken Beeld, en Voorbeeld, (maar in 't Land

Der Ezels-Koppen, of daar Bokke-Baarden woonen,
Of die in dikke Lugt Gebooren zijn;) *Vertoonen.*

Dus-ver Juvenalis. Die daar by ook niet verſweegen heeft, hoe de Hofpraal door al dusken Swier te maaken, niet wel de Mot in der Leverançiers Winkel ſtuurden; daar men allesop-de Borgt haalde. Waarom hy in zijn XIV^de^ Schimpdigt zeyd;

Pompilius *Brageerd in 't Onbetaald Scharlaaken:*
Wel, zal hy Vroomer zijn, of zal hy 't minder maaken,
Als die hem heeft gemaakt? Die zoo men ons verhaald,
Zijn Fulpe Broek *veel-eer, Verſlonſt had als Betaald?*

Maar alhoewel deezen Schimp-Digter, Reeden vond, al die Roomſe Staatzi-Rijders, dus Scherſſende te Heekelen, ſchijnd nogtans de Zegepraal over de Ampt-aanvaardinge van Joſef, een veel ernſthaftiger grondveſt, en uytzigt ten beſte des Vaderlands gehad te hebben, dan die, welke onder den Romeynen in het Schouw-Spèl alzoo ten-toon Reeden. Alhoewel onder-en-tuſſchen ook dit de waarheyd is, Dat, het zy ook onder welk-een beteekenende kragt van Taal-eygenſchap en Vreugd-Bedrijf, d'Egiptenaars Joſef voor haaren *Behouder*, of *Vader des Vaderlands*, of *Des Rijks Gemeene Beſt* Uytgeroepen, en Toegeklapt hebben, ons egter de maniere daar van, veel-eer uyt andere Gewoontens der Ouden, te Giſſen, dan zeekerlijk aan-te Wijzen ſtaat. En gelijk Kalvinus hier Vermaand, Zig met de Donkerheyd der Egiptiſe Woorden niet hard te quellen; alzoo meenen wy ook, Dat men in de bygebragte Uytleggingen beruſten kan, indien wy'er anders onzen Leezer niet maar als te lang meede hebben opgehouden. Dus willen we nu bezien, met hoedaanigen Breed-ſpraakelijke Reeden, Farao alle deeze Teekenen van Waardigheyd, naader Verklaard, en Beſtendigt heeft. Hy dan dees zijnen Onder-Konink Aanſpreekende, zeyd, IK BEN FARAO: *Doch zonder Uw en zal niemand zijne Hand of Voet opheffen in gantſch Egipten-Land*, Gen. 41: 44. En alhoewel zommige de aanvang-Woorden Leezen; *Ik Farao:* Schijnd het nogtans de Goede Uytleggers geenzinds toe, Dat die Woorden, een maniere van Eed-Sweeren insluyten, als of hy zou gezeyd hebben; *Zoo waarlijk als ik* Farao *ben*; Naadien'er om zulx hier te doen, geen volſtrekte Noodzaakelijkheyd voor-handen ſcheen, en Joſef reeds door zoo veele Eer-bewijzingen genoegzaam voor het Volk en by hem zelven, in zijn Opgedraagen Waardigheyd was Ingewijd. En derhalven konnen de Woorden, *Ik ben* FARAO, zeer Welvoegzaam te kennen geeven, Dat niet teegenſtaande Joſef, tot zoo Hoogen Top van Waardigheyd Verheeven was, *Hy Farao*, dat is *Konink*, nogtans de Opper-Koninklijke Majeſteyt, voor zig zelven behield. Gelijk hy zulx ook genoegzaam te vooren, Uyt-bedongen had, wanneer hy zeyde; *Alleen deezen Throon zal ik Grooter zijn als Gy.* Met welken Uytleg onze Kant-Teekenaars ook het lieſt voldaan zijn; alhoewel zy niet naalaatig zijn, de meeninge der geener die den Ophef van Farao voor *een Eed* Opneemen, by-te brengen; even als of den zin was, *Zoo waaragtig als ik Konink ben*; of by mijne *Koninklijke Moogendheyd*, *En zal niemand* &c. Het Geene wy dus-verre bedenkelijk laaten. Maar de volgende Woorden; *Doch zonder u en zal niemand zijne Hand of zijnen Voet opligten:* heeft de Kaldeeſze Uytbreyder, gants quaalijk, tot den Opſtand des Oorlogs betrokken. Want hy heeftze aldus gemeend heel-wel te Verklaaren; *Zonder u Bevèl, en zal niemand zijn Hand Opheffen, om de Waapenen te voeren, nog zijnen Voet over een Paard werpen, om dat te berijden.* Doch dit is te zeer afgeſcheurd, en geeft flegts een Vermoogen in 't byzonder te kennen; daar de Woorden van Farao, veel ruymer ſchijnen te liggen. Wy neemen 't dan liever voor een Algemeene Spreek-wijs op, die zig tot allerley zoort van Bewind en Beezigheyd uytſtrekt; en genoomen moet worden, als of de Konink gezeyd had;

Joſef van Farao als de Tweede in 't Koninkrijk Beveſtigd.

Gen. 41: 39.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

had; *Daar en zal geheel en al, niets zonder uwe Voor-kennis en Bevèl geschieden.* Want als David Psal. 139: 2. zeyd; *Gy kend mijn Zitten en mijn Opstaan:* wil hy daar door te kennen geeven, Dat Godt alle zijne Handelingen, van de minste tot de meeste bekend waaren. En aangaande de Zin van Faraôs Bevèl, sluyt die algemeene Spreekwijze op 't Eenvoudigste dit zeekerlijk in; Dat'er Niemand zou geoorlofd zijn, het minste van die Dingen te onderneemen, welke van het Gezag des Koninks af-hingen. En dit agten wy een klaare en ligt-aanneemelijken Zin te weezen.

Josefs Naam veranderd.

Maar gelijk het uyt de Oudheyd, en voornaamelijk uyt de H. Historien, bekend is, Dat d'Oosterse Volken de Gewoonte hadden, van de Vaderlijke Naamen, der geener die tot eenige Waardigheyd verheeven wierden, te Veranderen, en die niet zelden zoodaanig te schikken, Dat altijd yts byzonders van het Toeval haarder Eeren-Trap, daar in opgewonden lag; alzoo zienwe dat ook Farao zulks geenzinds aan Josef naagelaaten heeft. Want hy *Noemde zijnen Naame*, ZAPHNATH PAANEAH. Willende door het Opleggen van deezen Nieuwen Naam, Datmen hem voortaan alzoo Noemen zou. Dat dit een Vreemden, en wel zeekerlijk een Egiptise Naam is, daar aan schijnd men geenzinds te moeten twijffelen; en de gemeene Latijnse Overzetters zijn ook niet Beschroomd geweest, om zulx zelfs in de Text-Woorden aan-te wijzen, als zy haare Verklaaringe in plaatze der Naam-Woorden stellen, die Moses aanteekend. Want zy hebben dit 45ste *Vers* aldus Vertaald; *Ende* Farao *heeft zijnen Naame Veranderd*, en *heeft hem naar de Taale van Egipten, genoemd* * DE BEHOUDER DER WEERELD. Dat *Zaphnath Paaneah*, geen Hebreeuws, maar een Uytheemse Taale is, belijden de Joden doorgaans. En Salomon Jarchi zeyd over deeze plaatze, Dat'er niets in de H. Schrift te vinden is, dat met *Panech* of *Paaneah* gelijk is. En hoe zou zulx ook konnen zijn, daar de Egiptise Taal, gants geene Vermaagschapping met eenige der Oosterse Taalen heeft; terwijlen d'andere in zeer veele gevallen, groote Verwandschap hebben; gelijk de neerstige Man Athanasius Kircherus met groote Moeyte getoond, en ons gaande gemaakt heeft, om zulx beyde in een kleen Staaltje te toonen. Als by Voorbeeld; de Hebreën noemen VADER *en* ZOON, *Ab VBen*. De Kaldeën, *Ab Vbra*. De Syriers, *Abo Vabro*. De Arabiers, *Ellab Vallebu*. De Ætiopiers, *Ab Wawalda*. D'Armeniers, *Hor Evi Ordu*. De Samaritaanen, *Ab VBen*. Maar de Egiptenaars, PHIOT NEMSIRI. 't Geên heel van al de andere afwijkt, en genoeg toond, Dat het *Egiptisch*, onder al d'Oosterse Taalen, op zig zelven staat, en geen Vermenging der Nabuurige Taalen kend. Rabbi Abraham zeyd meede; *Naadien deeze Woorden Egiptisch zijn, weeten wy haare Beteekenis niet*. En daarom meenenwe hier in niet ligt te missen, alswe dusdaanigen Besluyt maaken, en zeggen; By-aldien deezen Naam Uytlands en Vreemd is, Dat zy dan buyten alle twijffel, Egiptisch of Koptisch is; naademaal Farao een Egiptenaar was, en hy Josef ook deezen Naam, te midden onder de Egiptenaaren heeft opgeleyd; waar in het niet onbetaamelijk scheen, Dat hy zijnen nieuwen Landvoogd en Onder-Koning, met een Onbekenden Naam Doopte. De Griekse Overzetters, schijnen eenige verandering in deeze Naam-woorden gevonden, of zelfs daar in gemaakt te hebben; wanneerze Leezen; *Ende hy heeft den Naam van Josef genoemd* PSONTOM PHANECH. Maar *Psontomphanech*, beteekend in de Egiptise Taal een *Waarzegger*; Te weeten zoo een Waarzegger, die Toekoomende en Verborgene Dingen weet te voorzeggen; gelijk het de Alexandrijnse Kronijk Verklaard. Waar van de Griekse en Latijnse Uit-geeving zeyd, Dat ook Moses insgelijks met dien Naam van de Egiptenaars vereerd is; Dus luyden de Woorden: *Ter Tijd als Moses de Tien Plaagen over Egipten gebragt had, Noemden hem d' Egiptenaars* PSONTOMPANCHTI; *het welke te zeggen is*; Eenen aan wien Toekoomende Dingen geopenbaard zijn. Diergelijke Leerd ook Philo de Jode, in zijn Boek van Josef. Als meede de Joodse Histori-Schrijver Flavius Josefus; welke

Gen. 41: 45.

En van wat Beteekenis die geweest zy.

Gen. 41.

* 't Geên de Leuvense Bijbel Ao. 1548 Zaligmaaker der Weereld heeft Overgezet.

Egiptise Taal heeft geen gemeenschap met eenige der Oosterse Taalen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Joſef by de Egiptenaars een Uytvinder van Geheyme dingen Genoemd.

welke dit Naam-Woord, *Een Uytvinder van Geheyme Dingen*, Verklaard. En de *Targumſe* Uytleggingen verſchillender niet veel af; zelfs meede niet de Uytbreydinge van Onkelos, die den Zin aldus Opgeeft; *Ende Farao heeft den Naam van Joſef genoemd: Een Man aan dewelke Verborgene Dingen worden Geopenbaard.* Met welke Ben-Uziël, de Syriſe en Arabiſe Overzettinge, met veel andere Vertaalingen, t'eenemaal gelijk ſtaan. Zoo dat onze Kant-Teekenaars, zoo veel Voorgangers te baat hebbende, de Text-Woorden ZAPHNATH PAANEAH Verklaard hebben; *Een Uytlegger van Verborgentheeden.* Als een Zingeevinge die door een groot getal van Geleerde Mannen en Vertaalingen beveſtigd word. En hebben, behalven deeze meenigte Getuygeniſſen, Kircherus in zijn Voorlooper der Koptiſe of Aal-Oud Egiptiſe Taal; en Johannes Vikkards over den 105de Pſalm, genoegzaam aangeweezen, Dat *Zaphnath Paaneah*, even het zelve met PSONTOMPHANECH is; doch dat het eene Woord onder de Hebreën, van weegen de Moeyelijkheyd waar meede zy de Egiptiſe Woorden Uytſpraaken, groot deels Bedorven, of met voordagt Verboogen is.

Taal-Geleerde Bedenkingen over Joſefs Nieuwen Naam Zaphnath Paaneah, die de Grieken Pſontomphanech Vertaalen. Gen. 41: 45.

Want naadien zy door dat Woord, *Een Uytlegger van Verborgene Dingen*, wilden Verſtaan hebben, is het zommige heel waarſchijnelijk, Datze het Woord *Pſontom*, in צפן *Verborgen*, veranderd hebben, Op datze daar door een beeter Leezinge in 't Hebreeuws te-weeg bragten. Hoe het'er ook meede mag zijn, is 't nogtans zeeker, Dat Maimonides, in 't Verklaaren van deeze plaatze, beveſtigd, Dat Joſef in 't gemeen *Ramban* genoemd is; als meede, Dat ZAPHNATH PAANEAH, in de Egiptiſe Taal wel *Een Openbaarder van Verborgentheeden* te zeggen is; doch dat het van de Hebreën bedorven is, en dat hy zulx zelfs van de Egiptenaars geleerd heeft. Waar uyt eenige beſluyten, Dat Steuchus Eugubinus zeer quaalijk gevoeld heeft, als hy meend, Dat *Zaphnath Paaneah*, het waare en zuyvere Egiptiſe Woord is, en dat *Pſontomphanech* bedorven is. Naadien het zeer waarſchijnelijk te houden is, Dat de LXX. Overzetters, van de Egiptiſe Prieſters en Taal-Geleerde onderweezen zijnde, d'eygenſte Woorden van de Egiptiſe Taal gevolgd zijn. En dat dit het regte Oud Egiptiſch is, zulx blijkt uyt de Koptiſe Text der Vijf Boeken Moſis, die in de Vatikaanſe Boek-Kamer gevonden worden; gelijk Kircherus tot zijn voorige Reeden, de eyge Woorden met Koptiſe of Aal-Oud Egiptiſe Letteren geſchreeven, heeft bygebragt. Korts te vooren is gezien, Dat de gemeene Latijnſe Overzettinge, den Zin van deezen Egiptiſen Naam, door *Behouder, Verloſſer*, of ook *Zaligmaaker der Weereld* Verklaard heeft; doch gants quaalijk en buyten de Beteekenis des Woords.

En hoe van Hieronymus een Verloſſer des Weerelds Vertaald.

Zoo dat het te verwonderen is, Dat zelfs ook de fraaije Hieronymus, daar hy beeter ſcheen te weeten, deeze Overzettinge, egter met de volgende Verklaaringe, geſtreeld heeft: *Alhoewel*, zeyd hy, *Deezen Naam in 't Hebreeuws* Een Uytvinder van Verborgene Dingen, *te kennen geeft; Nogtans, dewijl die van een Egiptenaar ingeſteld word, diendze de beteekenis van die Taal te behouden. Dus word dan het Woord* Zaphnath Paaneah, *of gelijk het de* LXX. *Overzetters geluſt heeft te vertaalen*, PSONTOMPHANECH, De Verloſſer des Weerelds *verklaard: Om dat hy de Weereld van de Dreygenden Ondergang des Hongers bevrijd heeft.* Dit zegd Hieronymus.

Joſef van Farao een Vrouw beſteld, die Aſnath, de Dogter van Potiphera, de Overſten van On, genoemd word.

Op dat nu Farao zijn Nieuw-geworven Onder-Koning booven d'Opdragt van alle de gezeyde Eerbewijzingen, te-bet aan 't Rijk Verpligte, en zelfs zijn Perzoon, als 't waare tot een Eygenlander van Egipten ver-aardte, bezorgde hy Joſef zonder tijd-verzuym, Een Houwelijk; *Want hy gaf hem* Aſnath, *de Dogter van* Potiphera, *Overſten van* On, *tot eene Vrouwe*, Gen. 41: 45. En daar is geenzinds aan-te twijffelen, of deezen *Potiphera* moet van dien *Potiphar* onderſcheyden worden, aan wien Joſef, als een Slaaf in Egipten Verkogt wierd. Naadien het niet te denken is, Dat de Godvrugtige Joſef een Houwelijk zou hebben willen aangaan, met de Dogter van een Moeder, die met hem, Overſpél in haar Gemoed bedreeven, en hem door haare Valſſe Beſchuldiging,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

diging, in Gevangenſchap geholpen had. Booven-dien worden beyde deeze Potiphars, ook in de H. Hiſtorie, genoegzaam onderſcheyden door haare Naamen en Bedieninge. Zijnde deezen, die de Schoon-Vader van Joſef wierd, over de Heerſchappye van Heliopolis geſteld; den anderen ſlegts een Overſten der Hellebardiers des Konings, Geneſis 39:1. Gelijk dan ook de LXX Overzetters dit ON, *Heliopolis* Vertaalen. En men vind het zelve van Plinius, en in Ptolomèus Land-Taafelen, onder d'Egiptiſe Voogdyſchappen geteld. Ook in zommige Kaarten van*Oud Egipten, voor een Stadt aangeteekend: en inſgelijx ON genoemd, geleegen aan een Arm van de Nyl-ſtroom, die door de Peluſiſe Uytgang in de Middellandze Zee ſtort.

* Door P. du Val van Abeville Uytgegeeven.

De Gemeene Latijnſe Text en Joſeſus ſtemmen ook met de LXX Overzetters over-een, wanneer zy beyde, de woorden van Moſes aldus byhaalen; *Hy gaf hem Aſnath de Dogter van Potiphar, die Prieſter te* Heliopolis *was, tot een Vrouwe.* Doch waar van daan zy Potiphar hier een *Prieſter* noemen, zullenwe ſtrax ontwaar worden.

En van de LXX. Overzetters een Prieſter van Heliopolis, of Stadt der Zonne genoemd.

En aangaande *Heliopolis*, men kan niet twijffelen, of het zelve is een Voogdyſchap, en de Hoofd-Stadt van ON. Die alzoo van de Grieken genoemd ſchijnd; om dat de Zonne voornaamelijk daar gediend wierd, gelijkwe in de Egiptiſe Zaaken naader bezien zullen: Alhoewel eenige ook ON, voor de Stadt zelf neemen, die Ezech. 30: 17. *Aven* genoemd word. Invoegen men de Joden hier, op 't aanbrengen van Hieronymus, op groove Leugens betrapt, wanneer hy in zijn Hebreeuwſe Vraagſtukken, van haar aldus zeyd; De Joden geeven voor, Dat Joſef van weegen zijn
„ uytſteekende Schoonheyd, van Potiphar, tot zijn Schand-Jongen en vuyle
„ Dienſt Gekogt is; Doch dat hem tot een Straffe deezer Ontugt, zijn Man-
„ nelijk Lid, Verdord is; en daar naa, alzoo geſteld zijnde, als 't de gewoonte
„ der Prieſteren onder d'Egiptenaaren was, (naamelijk *Ontmand* te zijn;)
„ Een Over-Prieſter in de Stadt Heliopolis geworden is: Welkers Dogter met
„ Naamen Aſnath, Joſef naaderhand tot een Vrouwe genoomen heeft.

Die daar in van de Joden al-te Leugenagtig worden naa-gevolgd.

Een weynig daar naa, ſchijnd het, als of Hieronymus deeze groote dwaalinge uyt het Hooft gewaayd is, en dat hy uyt zulk-een Laſterſtuk, zeekere meeninge voor hem zelfs op-geſteeken heeft, zeggende; *Hier diend men aan-te merken, Dat Joſef de Dogter van zijn geweezen Heerſchap, die hem uyt de Hand der Iſmaëliten Gekogt had; tot een Vrouwe genomen heeft; welken in dat Land, Een Opper-Prieſter van Heliopolis was.*

Aſnath zeer quaalijk voor een Dogter van Potiphar gehouden, wiens Vrouw Joſef tot Onkuysheyd verzogt had.

Die den Oorſprong van deeze Joodſe Fabel hebben gaa-geſlaagen, ſchijnen niet mis-gezien te hebben; als zy aanmerken, Dat de reeden hier in leyd; dat deezen Potiphar, כהן *Cohen* genoemd, zeekerlijk een Prieſter geweeſt is. Gelijk daarom Onkelos, hier ter plaatze; *Een Prieſter tot* ON, heeft Overgezet. Doch dat en volgt niet; naadien dat woord niet alleen Een *Prieſter*, maar ook Een *Overſte*, of liever Een *Vorſt* beteekend, gelijk bekend is, en van onze Kantteekenaars in diervoegen verklaard word; *'t Hebreeuws woord Beteekend wel een* Prieſter, *maar in 't gemeen ook een* Overſten *in den Politijken Staat, en een Perzoon van* groot Aanzien: *Als te zien is*, 2 Sam. 8: 18. *Daar de Zonen Davids met dezelve Naam genoemd worden, en nogtans geen* Prieſters *waaren, noch konden zijn, om dat ze niet uyt een* Prieſterlijke Stamme, *dat is*, niet uyt Levi, *maar uyt* Juda *geſprooten waaren.* Zulx onze Overzetters daar zeer wel, *Princen* Vertaald hebben.

Naader Aanmerking over Potiphar, of hy een Overſte of een Prieſter van On geweeſt zy.

Gelijk meede 't zelve woord, 1 Kron. 18: 17. zeer fraay verklaard word; *Davids Zonen, waaren de eerſte aan de Hand des Konings.* Dat is, zy waaren den Konink ter-hand. Ziet meede Job 12: 19. Maar of ſchoon de Kaldeër, hem RABBA, *Overſte* of *Vorſt* noemd, en de Grieken Een *Prieſter*, kan hy 't nogtans naa de maniere van die tijden en plaatze, beyde geweeſt zijn, als in het Exempel van Melchizedek te zien is. Gelijk meede Diodorus Sikulus verhaald, Dat de Prieſters onder d'Egiptenaaren, zoo wel *Geleerde Mannen* en *Leermeeſters van Konſten*, als *Offer-Bedienaars der Goden* waaren. En dat ook de Prieſters van Heliopolis onder de Egiptenaars de Vermaardſte in Wijsheyd en Beſtuur van alle zaaken waaren, tot welk al het omliggende Volk eens Jaars, ge-

woon was heenen te gaan, om aan de Zonne-Godt te Offeren, is uyt Herodotus Tweede Boek openbaar. Doch eer wy hier af scheyden, moetenwe noch by-zetten, het geëne de Kaldeëse Uytbreyder Jonathan van zeer verre, zoo het schijnd, tot de Woorden van Moses heeft weeten in-te draajen: Want dus vreemd en afgewisseld Leest hy ons voor; *Ende Potiphar heeft Josef tot een Huysvrouwe gegeeven* Asnath, *welke* Dina *aan* Sichem *Gebaard had; welke Dogter, de Huysvrouwe van* Potiphar, *de Vorst van Taneos, had Opgevoed.* En in *Pirke* Eliëzer, word'er tot een onderſteunzel van dit Gedigtzel, bygevoegd; Dat als de Zonen Israëls van Voorneemen waaren, om *Asnath* de „Dogter van DINA, om-den Hals te brengen; De Goede Vader Jakob, een „Dun geslaagen Plaat of Blik genoomen, en daar op de Heylige Naam Godts „geschreeven, en Dina tot een Waarborg om den Hals gehangen heeft. Waar „op zy, onder 't Geley van den Engel Michaël, in het Huys van Potiphar ge„bragt, en aldaar Bewaard en Opgevoed is, tot zy bequaam was om aan Josef „tot eene Vrouwe gegeeven te worden. Siet daar eens, van hoedaanigen Stof de Joodse Beuzelingen opgeleyd zijn, en watze niet al en weeten te verzieren, om al de Weereld Wijs te maaken, Dat Josef geen Houwelijx-Verbond met de Dogter van een Egiptenaar heeft aangegaan; en zoo alle Bedenken weg te neemen, Hoe doch de Dogter van deeze Dina, dus Voorbaarig in Egipten geraakt was, daar haar Vader doemaals in Kanaan Woonde. Niet-te min hebben de Uytleggers, uyt Aanmerkinge van dit Houwelijk, en alle de Hoflijke Geschenken die Josef van deezen Konink ontfing, eenige Bedenkelijkheeden gehad, en daar uyt Twee byzondere Vraag-stukken voorgesteld; Naamelijk, Of Josef alle deeze Koninklijke Giften en Eerbewijzingen, als Teekenen van zijn Waardigheyd, met een Goede Gewisse heeft moogen aanneemen? Nademaal hem geenzinds is konnen Onbekend zijn, Hoe Moeyelijken en Overlastigen Zaak het was, in der Koningen Hooven te Verkeeren, zonder kreuk of smet aan 't Gemoed te lyën. Maar naadien hy ook wel zag, Dat hy van een Wettig Konink, onder wiens Magt hy stond, tot dusken Waardigheyd Verheeven, en een zoodaanigen Ampt wierd aanbevoolen, door welkers Bedieninge hy aan veele Menschen, en byzonderlijk aan zijn Vaderlijk Stam-Huys, Weldaadigheyd doen kon, (tot welk-een Ongemeenen Trap van Eer en Aanzien, hy zig verzeekerd hield, niet zonder de byzondere Voorzienigheyd Godts Opgesteygerd te zijn;) heeft het hem niet onbetaamelijk gescheenen, zig, noch teegens de Goddelijke Wille, die hy alzinds Erkende, nog teegens het Goed-vinden des Koninks, die over hem te Gebieden, en hy te Gehoorzaamen had, aan-te kanten. Gelijk het Oude Spreek-Woord ook Leerd, *Dat het Beeter is, een Hond te Vriend, als te Vyand te hebben.* Waarom wy agten, Dat al het geene hy hier gedaan, en zig laaten Aanleunen heeft, hy zulks door het Geloof aan Godt, en uyt Onderdaanige Gehoorzaamheyd teegen zijnen Konink gedaan heeft. Ook moet men de Uytwendige Eer-Geschenken der Goude Cieraadiën, die Josef geenzinds Geweygerd heeft, niet opneemen als een Blijk van dat hy zigzelven Ligtveerdiglijk aan de Ydele Praal en Hoovaardye onderworpen heeft? Want hy heeft, (behalven dat alle dusdaanige Omhangzelen van Kostelijke Kleeding en een Gouden Hals-Band, een Noodwendig gevolg van 's Lands Wijze tot zijn Onder-Koninklijk Ampt insllooten,) kragtiglijk op de Genaade Gods steunende, zig verzeekerd, Dat hy in zulk-een Gevaar niet en zou onder-Gedompeld worden. En dat hem zulk-een Ondersteuning niet ontbrooken heeft, heeft zijn Wijs Beleyd en zeer Voortreffelijk Bestuur der Egiptise Zaaken, voor al de Weereld Bekend gezet. En nogtans is hy het niet Alleen geweest, die tot Grooter Eeren gekoomen, alzinds Neederig en Zagtmoedig, en voor-al, in Teegenspoed Lijdzaam zijn geweest; zoo datze daar uyt Geleerd hadden, in Voorspoed zig zelven Zeediglijk aan-te stellen; Waar van ons Moses, Daniël en zijn Metgezellen, als meede Mordechai, en moogelijk andere, tot Voorbeelden, en goede Naavolgers van Josef Verstrekken konnen. En schoon misschien

Asnath van de Kaldeëse Uytbreyder voor een Dogter van Dina, uyt de Verkragte byslaap van Sichem gehouden.

En zulx met een Joods Verdigtzel ondersteund.

En dat zulx alleen van de Joden Verzierd is om Josef geen Egiptise Vrouw te geeven.

Of het Josef betaamelijk was al de Pragt, en Hofdienst, en Houwelijk met een Egiptische Vrouwe, aan-te gaan.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

missChien Josefs Neederig Gemoed, al dusdaanigen Toestel en Pragt, te Veel en te Groots aan zijn Perzoon heeft konnen agten, pasten 't nogtans den Konink van Egipten, zijn eygen Eer en Staat, door 't Aanzien van zijn Rijks-Bezorger te Staaven. Want dat den Grooten Alexander, hem dit stuk ter deugden Verstond, is gebleeken, doe eens den Verarmden Perillus, (dien hy Vijftig Talenten tot zijn Onderhoud Geschonken had;) teegen hem zeyde *Dat hy aan 10 Talenten genoeg had:* Zeggende, *Het zou wel Genoeg voor u zijn om te Ontfangen; Maar te weynig voor my om u te Geeven.* Kalvinus heeft ook aan deeze Zaak, als aan een Vraag-stuk van Belang gedagt, en zijn Antwoord daar op aldus ingesteld: Ik ben hier over van Gedagten, Dat alhoewel d'uytwendige
„ Verçierzelen nauwlijks vry van misbedrijf zijn; en dat desweegens, omtrent
„ die Dingen, de Maatigheyd altijd Best is; de Heerlijkheyd en Pragt nogtans in
„ de Koningen en Vorsten des Weerelds niet te veragten zijn, wanneer slegts de-
„ zelve zig daar-aan, niet al-te Onverzaadiglijk Vergaapen, nog haar daar door
„ Trotzelijk Vertoonen. Naadien in alle die Dingen, de Middelstand ligte-
„ lijk te behouden is. Hierom Besluyt ik, Dat naadien het niet in de Magt van
„ Josef stond, hier van een Wijze of Maniere Voor-te Schrijven; en hem zel-
„ ve ook niet zonder het Koninklijk Gezag vry stond, Gebruyk van al zulke
„ Eer-Teekenen te neemen; het hem nogtans heeft Vry-gestaan, meer t'Ont-
„ fangen, als hy voor zig-zelven wenste. Dus verre Kalvinus.

Fraaje waarneeming van Kalvinus, over de Verheffing van Josef; daar in hy alle Staat-voering die'er aan vast was aangenoomen heeft:

Doch de Tweede Swaarigheyd, by de Geleerde Uytleggers ingeworpen, (naamelijk Josefs Houwelijk met een Egiptische, en een Heydense en Afgodise Dogter;) schijnd zommige een Vraag-stuk, Dat niet zoo ligtvoerig als 't voorgaande te beantwoorden is; Naadien het Openbaar is, Dat de Houwelijken, met de Ongeloovige, teegen de Goddelijke en Natuurlijke Regten aanloopen. Derhalven schijnd men hier te moogen Vraagen; *Indien dit zoo is, Wat zal dan van Josef worden?* De Uytleggers op de Duytze Bijbel zeggen wel, Dat Josef door de Teegenwoordige Staats-geleegentheyd daar hy zig in bevond, hem genoodzaakt vond, dit Houwelijk aan-te gaan: (Gelijk ook beyde Zonen daar uyt voort-gekoomen, by den Aards-Vader Jakob aangenoomen, en als Hoofden van de Twee Stammen, MANASSE en EPHRAIM, Gereekend zijn, Gen. 48: 17, 18. En het alle Wijzen Werk is, de Fortuyn aan te Grijpen, alsse zig *Van-Vooren* Opdoed; dewijl ook, als het Spreek-Woord zeyd, *Land Koopen, En een Goed Houwelijk doen, al-den Dag niet en verschijnd.*) Schijnd doch dit alles de Zaak aan zommigen niet te voldoen, als die buyten de gemeene Pligt-Wet en Oorzaaken Voorgevallen is; en daarom naader willen Onderzoeken, en dit op zijn Beenen zetten.

De Zonen uyt dit Houwelijk voortgekoomen zijn van Jakob als zijn eygen aangenoomen.

Men heeft dan Eerstelijk aan te Merken, Dat Josef hem thans in zoodaanigen Koninkrijk bevond, dat hy door het aangaan van dusdaanigen Houwelijk, geen de minste Aanstoot aan eenige der Geloovige uyt het Zaad Abrahams geeven kon. Booven dien heeft hy zulken Houwelijk ook niet Vrywillig, nog uyt eyge Drift tot een Vreemde Vrouwe gezogt, maar het is hem veel-eer uyt Noodzaakelijkheyd Opgedrongen. Gelijk Moses daarom ook zeer wel Aanteekend, Dat de Konink hem deeze Dogter *Ter Vrouwe Gaf*; en alzoo zelfs aan hem Uyt-Trouwde; dewijl'er doch gants geen Geloovige Vrouwen in heel dat Land te Vinden waaren; schoon Josef zig daar op al had willen beroepen. Hy zelve heeft ook d'Aangeboode geleegentheyd met geene Wel-voegzaamheyd konnen wraaken, by-aldien hy moogelijk daar by ook niet de gantze zaamenhang van zijn Verheffinge, had willen te-Leur stellen; en hy nogtans zeer wel in zijn Gemoed verzeekerd stond, Dat Godt dit gantze Bestuur der Zaake, tot Nut van zijn Volk, aldus bedisselen wilde. Waar toe men de Zin-Spreuke mag Naa-denken, welke zeyd; *Dat geen Voogel ooyt zoo Hoog vloog, of hy moest de Kost op d'Aarde zoeken.* Gelijk men meede niet te twijffelen heeft, of Josef heeft door een byzondere Genaade, en Voortreffelijk Talent der Wijsheyd, waar meede hy booven andere Verstanden Begaafd was, het gevaar der Klippen, daar veele zig door

Josef in 't aanvaarden deezer Staat-Verheffing en Houwelijk met een Egiptische Vrouwe; gepreezen;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Uytheemſe Houwelijken aan pleegen te ſtooten, te midden van die Barning, als een Goed Pilôôt weeten te vermijden. Doch hy heeft geen zoo grooten Oorzaak van Welluſtigheyd gevonden, om dit Houwelijk te voltrekken, als wel een Omzigtige Begeerte, om Kinderen te gewinnen; waar toe hem een Staatkundige Noodzaakelijkheyd Onderwees. Gelijk dan ook den Uytgang van dit Houwelijk geleerd heeft, Dat Joſef geenzinds uyt een Natuurlijke Koelaardigheyd, d'Onkuyſſe Smuyk-Min van Potiphars Wijf gewraakt had; maar die Aanvallen, uyt een Eedelmoedige Bezaadigdheyd heeft Afgekeerd; niet inwilligende, Dat de Groente zijner Jeugdige Jaaren in Ontugt verſpild, noch de Naatuurlijke Begeerte, teegen de Goddelijke Wet des Houwelijks door hem voldaan wierden. Gelijk het volgende Genees-Middel, den Rijpen Jongelingen aanraad;

Is Ymand Ziek van Jeugd, en wil hy zijn Geneezen,
Zijn Hulp behoord een Maagd, geen Anders Vrou te weêzen:
Dien Kranken diend een Kruyd, Vers uyt den Hof Geplukt,
Niet van eens Anders Hand, te vooren Uytgerukt.

Maar naadien ook de H. Schrift, dit Houwelijk in Joſef nergens misprijſt, diend men het waarſchijnlijk te agten, Dat hy dit ook geenzinds zou Ondernoomen hebben, by-aldien hy niet door een byzondere Inſpraake, daar toe Oorlof ontfangen had. Want het vald beſwaarlijk te denken, Dat die Goddelijke Geeſt, waar door hy de Droomen Verklaarde; hem in al deeze Voorvallen verlaaten heeft. Maar op datwe dit tot hier, niet zonder een Getuygeniſſe ſchijnen opgeloſt te hebben, luſt ons de Gedagten van Juſtinus Martyr hier by te zetten, die over dit Stuk aldus Geantwoord heeft; *By-aldien de Aards-Vaders uyt deeze Vreeze haare Kinderen niet en hebben toegelaaten, Heydenze Vrouwen te Trouwen, op datze niet van de Waare Godsdienſt mogten Afvallen, moet men Joſef en Moſes, verre buyten zoodaanigen Bekommering agten; want het ſchijnd niet, Datze teegens de Vaderlijke Inzettingen gedaan hebben, met zig aan Heydenſe Wijven te Verhouwelijken: naadien zy niet zoo-zeer van de Waare Godsdienſt zijn Afgetroond, als wel dat zy haare Vrouwen, tot de Kenniſſe van den Godt Iſraëls hebben Overgebragt.* Dit zegt Juſtinus Martyr. En zeeker, als wy aanmerken, Dat Joſef zijn Hof-Meeſter niet Onkundig van den Waaren Godt gelaaten heeft, (vergelijkt Gen. 43: 23.) is 't naauwelijks te denken, of hy heeft zulx veel-meer aan zijn Vrouwe ASNATH gedaan, en alzoo te-bet reeden gevonden, haar te Beminnen; waar toe haare Natuurlijke Begaaftheeden veel konnen geholpen hebben: *Want een Goed Wijf, is een Fraay ſtuk Huysraad.* En zoo agten wy dit Stuk daar meede genoegzaam Afgedaan.

Joſef van Juſtinus Martyr vry Gepleyt.

Om nu niet alleen te Bezien, hoe Voortreffelijk Joſef hem zelven in dat Ampt gequeeten heeft, maar ook om in zijn Overzeldzaame Staat-Veranderinge te verneemen, met welk-een groote Maate van Vergeldinge, de Verdrukte Jongeling, voor zijn geleeden Ongelijk Geloond is; en hoe waaragtig hier niet alleen de Oude Spreuk Vermaand; *Oordeeld niet, voor gy het Eynde ziet:* Maar dat het ook een Schoon Antwoord van de Filozoof Chilo, op de Vraag van Eſopus, was, als hy wilde Weeten; *Wat Godt in den Hemel deed?* Zeggende, *Hy Verneederd de Hoogmoedige, en den Neederigen Verheft hy.* Want den Loon der Neederigheyd is Rijkdom, en Eere, en Leeven; als Salomon zeyd, Prov. 22: 4. Vergelijkt Pſal. 113: 7. 1 Sam. 2: 8. Ezech. 21: 26. Dan. 4: 37. Job 5: 11. en 40: 6. &c. Voorwaar, Indien wy den Haat van Joſefs Broeders wel betragten, wy zullen in heel des Mans Gedrag ontwaar worden, Dat het Verkrijgen van de Gunſt des Koninks en zijner Vorſten, dezelve zoo ſchoon in zijn Gemoed heeft Uytgewiſt, dat hy haar naderhand de Schuld niet alleen Vergeeven, maar ook gewild heeft, Dat zy zelfs daar over buyten Vreeze zijner Wraake waaren, Gen. 50: 19, 20. en 45: 5. Want of ſchoon zijn Gnarzieke Broeders hem Beſpot, Geſmaad en Gehoond hadden; hy heeft wederom

Joſefs Opmerkelijke Staats-verwiſſeling naader Betragt, en teegen zijn voorgaande Verneedering Afgewoogen.

om daar-en-teegen, de Eer gehad, Dat zy hem meer dan eens, met Ootmoedig Needer-buygen Aangebeeden, en zijn Gunſt met Geſchenken Geſtreeld hebben. En zoo is hy ook voor zijn geleeden Ballingſchap, in een Vreemd Land tot Eer en Staat Verhoogt geworden. Voor het Slaafze Dienſt-Werk zijner Handen in't Huys van zijnen Heere Potiphar,(alwaar hy eerſt voor Schommel-keuken Draafde, daar naa een Huys-Meyer en Al-beſchik wierd;) is hem des Koninks Zeegel-Ring aan de Hand geſtooken. Voor zijn Veel-Verwigen Rok, die zijn Broeders hem onder veel Hoon-ſpraake, Veragtelijk Uytgeſchud, en met Bloed Beklad hadden, is hy met een Kleed van 't Alder-fijnſte Egiptiſch Linnen, van den Konink Beſchonken: Voor zijn Yzere Boeyen, is hy met een Gouden Ketting Omhangen; En daar hy te-vooren de Gevangenen Diende, is hy nu des Konings Opperſte Dienaar, en word als de Tweede in 't Rijk, met de Hoogſte Eere en Waardigheyd Gediend. Jaa, daar hy eerſt in den Kuyl der Gevangeniſſe, als Druk-en Droefzaalig Verneederd zat, word hy nu Verheeven op des Konings Tweede Waagen-Zeetel, en onder Hand-Geklap, en Toejuychen des Volks, met Staatzië door al de Straaten van het Groote Memfis Omgevoerd. Soo dat hy, die onlangs als een Zak-Schooyer, van yder Veragt, Vergeeten, en een Vreemdeling zelfs onder de Gebondene Slaaven was, nu op 's Konings Bevèl, door d'Aanbiedinge van Eere en Gehoorzaamheyd, de Handen word Gekuſt. Voor de Laſter-kladde die hem het Onkuyſſe Wijf van Potiphar had op den Hals geſmeeten, word hy met een Heerlijken Naam en Koninklijken Tijtel Beſchonken: En voor het Overſpeelig Wijf, Dat hy met al haar Welluſt Veragt had, word hem van den Konink een Aadelijke Juffer, tot een Wettige Huysvrouwe Gegeeven. Voor zijn's Vaders Huys, Dat hy door een geleeden Zielen-Diefte verlooren had, verkrijgd hy niet alleen de Heerſchappye over heel Egipten, maar ook Twee Gezeegende Zonen, door welk hy alle Moeyte en 't Huys van zijn Vader, Vergeeten kon. En op dat we aflaaten Joſefs Verheffinge hooger op-te Beuren, zijn 13-Jaarige Slaavernye en Gevangenſchap, word hem door een Heerſchappye van 80 Jaaren en Geruſte Leevens-End, Betaald gezet. Zoo dat in zijn Doorlugtig Voorbeeld, de waarheyd van deeze Spreuke alzinds Doorſtraald;

Het Kleen Geluk ons Afgezeyd,
Ons Dikmaal tot een Grooter Leyd.

En hoedaanig ook eens Themiſtokles, de Teegenſpoed een Oorzaak van zijn Geluk wiſt te Schatten, is gebleeken, Doe hy als Balling uyt Atheênen gedreeven, van den Konink der Perſen wel Ontfangen, en met veel Geld Begiftigd was; zeggende tot die van zijn Huysgezin: *O! Mijne Kinderen! Wat hadden wy Ellendig geweeſt, waaren wy niet Ellendig geworden.* Op dezelve Wijze by-naa, reekende ook Diogenes, Dat het Ongeluk hem was Profijtelijk geworden; want als hem van Eenen Verweeten wierd: *Dat hy uyt zijn Vaderland Gebannen was*; Zeyde hy: *Gy zijt een Onverſtandigen Buffel*; want *Daar door ben ik een Opmerkend Filozoof geworden.* 't Luſt ons derhalven over Joſef uyt te Roepen; O! Zeldzaame Wiſſelvalligheyd der Staat-Veranderinge? O! Wonderlijke Uytgang der Goddelijke Voorzienigheyd, in 't Beloonen van de Deugd en Standvaſtigheyd des Voortreffelijken Jongelings? Die zoo Beſtendigen Vergeldinge, om de korte Genietinge der Zonde, op geenerley wijs heeft willen Verwaarloozen. Zoo ooyt de Krijgs-Helden in haare uytgeſtaane Gevaaren en Groote Daaden, ſtof om te Roemen vonden; en in haar Vaandel-Standers met de Spreuke van Horatius, DULCE PRO PATRIA MORI, elkander een Hert pleegen onder de Riem te ſteeken; Noch zal Joſef met den Eer-prijs gaan ſtrijken; die voor heel Egipten-Land en zijn eygen Stam-Huys, veel Nutter *Geleeft*, dan al de Helden in 't Harnas *Geſtorven* zijn. Waar toe wy dan haare Spreuke in dit antwoord niet onvoegzaam moogen Omkeeren;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

't Is Zoet voor 't Vaderland zig in de Dood te geeven;
Noch Zoeter evenwel, voor 't Vaderland te Leeven.

Josef neemd zijn Ampt als Bezorger der Voorraad over Egipten ter-hand.

Dus en heeft men dan geenzinds te twijffelen, of Josef, heeft de Bedieninge der Onder-Koninklijke Waardigheyd, die hem aldus Opgedraagen was met alle Dapperheyd, ter-hand genoomen; als die zeer-wel wist, Dat de Eer-Ampten moeyelijk zijn, en dat die 't Bewind van 't Gemeene-Best des Rijks, op de Schouderen leyd, een Lastig Pak te Torssen hebben. Zoo draa dan de Zeeven Vrugtbaare Jaaren in haar Geboorte stonden, en vast aan-naaderden, Verliet hy het Hof en Faraôs Aangezigte, *En Trok al-om door gants Egipten-Land*, Gen. 41: 46. Want die een Groote Naam, en d'Hoogste Eer wil verkrijgen en behouden, moet hem bevlijtigen, *Zoodaanig waarlijk in zijn Ampt te zijn, als hy wenst te schijnen*; gelijk Sokrates antwoorde, als hem Gevraagd wierd, *Wat de Kortste weg was, om de Gunst der Menschen te Behaagen?* Als nu Moses strax hier by doed; *Ende het Land bragt voort, in de Zeeven Jaaren des Overvloeds by* Hand-vollen, Gen. 41: 47. Hebben andere daar geleezen, *By Schooven.* 't Geên eenige verstaan, als of het Zaad zoo Vrugtbaar was, Dat 'er zoo veel Halmen uyt een Graantje voortquaamen, Dat men met eene Zeyssen-sneede, zoo veel als een gantze Schoof af-Maayde. Onze Overzetters en Kant-

Egipten is zeer Vrugtbaar in de Vette Jaaren geweest.

teekenaars, (die in plaats van *Schooven*, *Hand-vollen* Vertaald hebben;) verklaaren den Zin; dat uyt yder Graan zoo veel Halmen, of liever zoo veel Kooren-Aaren op eenen Halm voortquaamen, Datmen dezelve by Hand-vollen teffens af-Snyën kon; of datze te zaamen, een gantze Hand-vol uytleeverden. Rabbi Levi Ben Gerson, meend dat hier door een vergrootende maniere van spreeken, te-kennen gegeeven word; Dat yder Kooren Aar, de Meenigte of Maate van een Schoof heeft uytgeleeverd. Dat vry Grof luyd. Doch de meeninge van Swinglius, heeft by veele beeter ingang genoomen, als hy gevoeld, Dat hier een Hebreeuwse * Taal-eygenschap, die niet al-te wel by ons bekend is, moet aangemerkt worden.

** Idiotismus.*

Want elke Taal heeft yts byzonders dat haar eygen is; het welke, wanneer men 't in een andere Taal wil Overzetten, die noch Gebuurschap noch Maagschap reekend, al zijn aardigheyd en Kragt verliest. Heydeggerus meend, Dat de Hebreeuwse Zin, veel fraayer in het Hoogduyts, dan moogelijk in een andere Taal zou konnen uytgesprooken worden; naamelijk aldus; Das Land gab Frugt zu Garben/ zu hauffen/ zu Ammvollen. Maar die goed Hollands verstaan, zullen ook wel weeten, Dat een Neederlander Taal genoeg heeft, om dit op 't netste naa-te staamelen. Vreemd, jaa zeer Verschillig, is dan hier de Gemeene Latijnze Vertaalinge, die aldus luyd; *Ende de Vrugtbaarheyd der Zeeven Jaaren is gekoomen; en het Graan*

Gen. 41: 47.

is in Schooven Gebonden, en in de Schuuren van Egipten Verzaameld. Dat is

Josef doed den Overvloed des Koorens Opleggen.

gelijk naaderhand *vers* 48 gezeyd word; Dat Josef *De Vrugten des Velds van elke Stadt*, Verzaamelde; Naamelijk *Het Vijfde Deel*, dat is, Een Dubbele Tienden, volgens Gen. 41: 34. Te weeten, in Schooven gebonden, dat is, *Ongedorssen*; gelijk de Gemeene Latijnze Vertaalinge in-agt neemd. Daar wy voor de *Kooren-Schuuren van Egipten*, dienen te verstaan, de *Magazijnen* of *Pakhuyzen* die in yder Stadt waaren. Gelijk onze Duytze Overzettinge veel klaarder heeft, alsse zeyd; *Hy vergaaderde de Spijze van het Veld in elker Stadt, het welke rond-om haar was, deede hy daar binnen.* Alzoo deede Jo-

Gen. 41: 49.

Desselfs groote meenigte Geroemd en Ontelbaar geagt.

sef; en bragt zoo grooten meenigte Koorens by-een; *Dat het was als 't Zand der Zee: Tot dat men ophield te Tellen; want des was geen Getal.* Dat is, daar en was geen Tellen, noch Opschrijven aan. Vergelijkt dusdaanigen maniere van spreeken, met Judic. 6: 5. Job 21: 33. Boovendien heeftmen ook niet te twijffelen, of Josef heeft tot deeze Bezorginge, insgelijks de Bezaayinge der Landeryen, Jaar-om-Jaar, wel neerstig doen in-agtneemen; als waar door den aan-was der Voorraad, merklijk kon gesteeven worden. Want om in een Staal te toonen, tot hoe ongelooffelijken meenigte het Kooren-Gewas oploopt, als

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

als men 't Inge-Oogste Zaad, t'elken Jaare weederom in den Akker smijt, en daar in eenige tijd volhard, zal moogelijk deeze eene waarneeminge genoeg zijn, welke leerd; Dat zoo *Een Kooren-Graantje*; maar 50 andere Graanen voortbrengd; (daar bekend is, Dat zomtijds, 60,70, en tot 100 worden voortgebragt;) zullen'er binnen 11 Jaaren, een Getal van 244,140,625,000,000, 000, 000, Kooren-Graanen aangewonnen zijn; die (by-aldien den Reeken-Meester Wynant van Westen, of zijn Voorganger, in zijn Telkonst niet buyten westen geraakt is;) ten minsten zullen uytleeveren, 244,140,625,000,000, 000. Scheepels; en alzoo Kooren genoeg om 244,140,625000000 Scheepen te Bevragten, die yder met 1000 Scheepels zouden Gelaaden zijn. En zoo kan insgelijks uyt een Mostaard Zaadje in 20 Jaar, zoo veel Zaad * Gewonnen worden, (d'Aanwas telken Jaar weeder Zaayende,) dat de meenigte niet op deeze Aarde, opgehoopt tot aan het Firmament, zou konnen liggen, schoonze ook Duyzent-maal zoo groot was. Want de Tellinge slegts tot 17 Jaar volhard, zullender reeds 52 Cyffer-Letters gevonden worden, en alzoo het Zand in getal, verre te-booven gaan, datter op de gantze Aard-Vlakte tot aan 't Firmament kan opgehoopt liggen: Aan welker meenigte, Archimedes alleen 49 cyffer Letteren gevonden heeft. Maar naardien Josefs Verzaamelinge, alleen omtrent het Overschot der Vrugtbaare Jaaren beezig was, de rest Jaar-om-Jaar Verteerd wierd, heeft de H. Histori-Schrijver Gen. 41:49. desselfs Ontelbaare Meenigte, egter *van't Zand* willen ontleenen, om door die Vergrootende maniere van spreeken, niet alleen de zeer groote Overvloed van het Graan-Gewas der Vrugtbaare Jaaren, op het Gulste af-te baakenen; maar ook om te-gelijk aan-te wijzen, hoedaanigen Moeyte en Lastige Bezorginge het voor Josef geweest is, zelfs in Perzoon, door al de Steeden van Egipten, Kooren-Schuuren te doen Bouwen; die van zoo grooten ommeswaay moesten zijn, Datze de gewoone Inkomsten des Koninks van een geheel Jaar, en daar-en-booven noch het Vijfde Deel des gantzen Oogstes, Jaar-om-Jaar, en tot Zeevenmaal toe, bevatten konden. Waar toe hy dan over-al, en door gants Egipten heenen trok, Gen. 41:46. weetende, Dat *het Oog van de Meester, het Paard Vet maakt*: Of gelijk men zeyd;

Math. 13:8.

* Gesteld dat elk Zaadje 1000. voortbrengd.

Daar komd geen beeter Mest op 't Land
Als 's Meesters Oog en 's Heeren Hand.

Gelijk dan ook in heel dit Bestuur en Ordening des bestels, de Scherpzinnigheyd van Josefs Verstand, zoodaanig uytgeblonken heeft, Dat niemand van de Inwoonders, door prang van eenige Overlast van 't zinne wierd, uyt het Land te wijken en elders zijn Kost te zoeken; maar veel-eer door deeze Bezorginge, verpligt wierden aldaar te blijven. En dat Josef zig ook alzinds binnen de paalen van een prijswaardige Opregtigheyd, gehouden heeft, zulx is byzonderlijk hier in gebleeken; Dat hy te midden in zoo grooten Overvloed en geleegentheyd om zig zelven te bezorgen, van alle Geoorlofde Vryheyd afgestaan, en hem zoodaanig aangesteld heeft, als of hy slegts een zeer Geringe Bedieninge te bezorgen had. Doch nu is dit ook byzonderlijk in hem te prijzen, Dat hy met een onvertraagelijke Getrouwigheyd, de vast-gestelde Bezorginge des Voorraads, met dezelve Yver en Neerstigheyd volvoerd en ten Eynde gebragt heeft, met welk hy die begonnen had. Zoo dat hy geduurende de Zeeven Jaaren, zig-zelven noch Ruste, noch Vermoeydheyd liet aanleunen, voor dat hy als een Wijzen Huys-Vader, en Bezorger van den Voorraad des Gemeenen-Bestes, al de Kooren-Schuuren van Egipten, teegen den aanstaande Honger, genoegzaam Voorzien en vol-gestuwd had. En zoo wy hier de laater Oudheyd wilden te raade neemen, wy zouden zoo-wel uyt de Getuygenis der Vermaarde Schrijvers, als uyt de Roomse Penningen ontwaar worden, Dat beyde de *Voorzienigheyd* der Keyzeren, en het Ampt van de *Bezorging des Voorraads*, ten dienste des Gemeenen Volks, by haar in groot-Agting was; (inzon-

Voorzienigheyd en Bezorging der Voorraad hoedaanig een

Geagte Bediening by de Romeynen.

zonderheyd die, welke omtrent de Leeftogt en Bestél van Kooren beezig was,) en ter deugden gedagt staat. Want om eerstelijk yts van die Bedieninge te zeggen, welke by de Romeynen onder de Naam van PROVIDENTIA, op haare Penningen gedagt word, ziet mender een van Kommodus, welk ons Print-Tafereel van Josefs Verheffinge afschilderd; daar hy zig-zelven als Herkules vertoond; en een Hand-vol Kooren-Aaren ontfangd; aanduydende, *Een Voorraadpleeging van Graanen en Leevens-behoefte.* Want dat deeze Bezorging, van Ouds,als een voornaam uytzigt der Voorzienigheyd by den Romeynen geagt was, blijkt niet alleen uyt het Opschrift des Pennings PROVIDENTIA, maar ook niet heel scheemeragtig in ons overgenoomen woord, waar door wy alle Voorraad of Verzaamelinge van Spijs, niet ongewoon zijn PROVISI, dat is, *Voorziening* te noemen. Gelijk dan ook de *Voorzienigheyd* op twee Penningen van Alexander vertoond word; d'een met een Hoorn vol Vrugten, en eenige Kooren-Aaren in de Hand, daar een Kooren-Maat vol Aaren voor haar staat. En dat in d'andere Penning, de Voorzienigheyd met dezelve bygevoegde Kooren-Aaren op een Anker leund, beteekend de Graan-Verzorginge van Over-Zee gehaald. 't Geên de Romeynen veelzinds uyt Egipten pleegen te doen, gelijk in de Historien bekend is. Daar-en-booven was ook de *Bezorging der Voorraad*,zoo Beminnelijken Ampt,Dat alle Groote daar naa stonden. Dit bleêk wanneer den Raad aan Augustus, het *Hoog Gezag-hebberschap* en te-gelijk de *Bezorginge der Voorraad*, op wou draagen; het eerste van hem Geweygerd, het laatste van hem graag Aangenoomen wierd. En zulx voorzeeker niet zonder reeden: Want het eerste trok de Verontwaardiging, het ander de Liefde des Gemeenen Volks naar zig. En om aan een Staal te zien, Wat aan deeze Bezorginge vast was, diend dit; Dat ten tijde van Augustus, Jaarlijks, Twee-Honderd-maal-Honderd Duyzend Maaten Kooren,alleen uyt Egipten in de stadt gebragt wierd; en Afrika noch wel eens-zoo veel uytleeverde, gelijk uyt Josefus af-te neemen is, als hy zeyd; Dat Afrika het Roomse Volk, voor Agt, en Egipten voor Vier Maanden Voede. En gelijk de Roomse Keyzers zomtijds hier in haare Mildaadigheyd lieten zien, deedenze te-mets een Uytdeelinge, dieze CONGIARIUM noemden, naa zeekere Maat, waar meede men Olye en Wijn en Kooren Mat. En dusdaanige Uytdeelingen van Brood en Kooren, vindmen meede op de Penningen, door Kooren-Aaren en een Kooren-Maat, en des Keyzers Mildaadigheyd, door een CONGIUM, of Roomse *Emmer-Maat* verbeeld; waar van strax yts naaders. En zoo wy tot de beschouwing van deeze dingen, den Toom vierden; zou moogelijk ook de Waardigheyd des *Tugtmeesterschaps* hier al meede op de rye verschijnen; hoedaanig op de Penningen met het Opschrift CENSOR, dat is, *Tugtmeester* gegedagt word; en welkers Ampt was, de Middelen des Volks te Schatten; den Aadeldom te schiften; Ridderschap toe te voegen; 't draagen van Ringen weg te geeven; d'Onwaardige te Kasseeren; 't Bestel over Haver en 't Voederen der Paarden; Land-Zuyvering, en Boom-en Wijngaard Snoeyen, en wat meer de Inkomst van 't Gemeene-Best der Onderdaanen aanging. En gelijk deeze ook Opzigt over de Straaten, Weegen, Bruggen, Wateringen en Gragten hadden; alzoo stond ook aan haar, de Geld-Kist en d'Inkomst des Rijks te Beschermen. Zoo dat hier by-naa niets gezeyd is, Dat niet eenige gelijkheyd heeft en noch verder te verwagten staat, met de Ampt-Bezorgende Waardigheyd, die Josef in Egipten opgedraagen is. Maar gelijk den Beschouwer van ons Print-Tafereel, wel ziet, Dat'er noch dry Penningen gevonden worden, op welk de Koorn-Aar als een gemeen Teeken der Vrugtbaarheyd en Overvloed, uytgestempeld staat; waar van in 't voorgaande Hooftstuk gerept is, doe wy in Faraôs Droomen; De *Zeeven Volle*,en de *Zeeven Verzengde Aaren*,gedagtig waaren; zullense hier niet onnut daar toe de plaats beslaan. Want om nu niet van Sicilien te zeggen, (welke weegens zijn Vrugtbaarheyd in Graanen, dikmaal op de Penningen, met dry Kooren-Aaren gedagt word: Jaa zelfs ook aan Ce-

Ziet den IV. Penning.

V. en VI. Penning.

Kooren-uytdeeling by de Romeynen gedaan.

VII. Penning.

Dry Penningen op welke de Vrugtbaarheyd en Voorraad door Koorn-Aaren verbeeld word. VIII. IX. X.

res

Ceres was Toegewijd, om dat de Oude Fabel-kunde zeyd, Dat zy de Menschen hier het Zaayen van Kooren eerst geleerd heeft;) zullen wy alleen een Penning van Severus en twee van Hadrianus verklaaren: Waar van den eersten een dik geswollen Kooren-Aar te midden van twee Freuyt-Hoornen vertoond; met het Byschrift, FELICITAS PUBLICA, *Algemeene Gelukkigheyd*: 't Geên niet anders dan den Overvloed van 't Jaar-Gewas of de Rijkvoerige Bezorginge te kennen geeft, door Keyzer Severus te-weeg gebragt; gelijk Spartianus van hem aanteekend, Dat hy Stervende, voor Zeeven Jaaren Kooren in Voorraad agterliet; zoo dat wel Vijf-en 't Zeventig Duyzend Maaten daagelijks konden Uytgedeeld worden. d'Andere Penningen beyde van Adrianus, zien op Alexandrien, die vermaarde Haaven-rijke Koop-Stadt van Egipten. Doch dat hier op den laatsten, Dry Kooren-Aaren onder aan de voet van de liggende Vrouwe opschieten, schijnd behalven 't gewoone Teeken, der Kooren-rijke Vrugtbaarheyd van Egipten, aan-te wijzen, Dat den Uytvoer der Graanen van de Nyl geschied, die neevens de Stadts Muuren van Alexandrien, als van haaren Voet in Zee vald. En hoedaanige Penningen ook gevonden worden, op welk een Kooren-Aar als het Kenteeken van Vrugtbaarheyd, een genoegzaam Opschrift verstrekt, om'er Egipten door te verstaan; is niet alleen uyt andere Penningen openbaar, die van gelijke Stempel, AEGYPTOS tot Opschrift hebben; maar wy zullenze ook onder d'Egiptise Zaaken gedenken, dewijlze in deeze af beeldinge geen plaats vonden.

Zie de VIII. Penning.

En hoe in 't byzonder op Alexandrien gepast.

IX. X.

Als nu onder-en-tussen de Vrugtbaare Jaaren in Egipten vast haaren gang gingen, is Josef zelfs ook niet geheel Onvrugtbaar gebleeven; maar zijn Wijf Asnath, heeft hem Twee Zonen ter Weereld gebragt, eer noch de Jaaren des Hongers aanquaamen. Naamelijk *Manasse* en *Ephraim*. Welken Eerst-Geboornen, de Vader met deeze Opzigtelijkheyd den Naam van MANASSE gaf, op dat in dezelve het Woord נשה, Dat is *Vergeeten*, niet en zou vergeeten blijven: *Want*, zeyde hy, *Godt heeft my doen Vergeeten alle mijne Moeyte, ende het gantze Huys mijnes Vaders*, Gen: 41: 51. Een treffelijke Erkentenisse voorwaar, Dat hy aan Godt, den Uytwerker van de Vertroostinge, dien hy thans genoot, de Eere opdraagd. En hoe kon hy minder doen dan dit, die zelfs, geduurende den Tijd zijner Verdrietzaame Daagen, Ballingschap, en Uytgeputte Moeyelijkheeden der Gevangenschap, met Slavernye door-mengeld, zijnen Godt nooyt Vergeeten had. Ook moet men hem dit tot geen Misdaad aanschrijven, als hy daar-en-booven Belijd; *Dat hy zijns Vaders gantze Huys Vergeeten had.* Naadien het niet voor vast te stellen is, Dat hy zoo spreekende, daar meede heeft willen te kennen geeven; Dat hy zijns Vaders Huys nu niet eens meer Gedagtig was, noch dat hy gants geen Verlangen had, zijn Afgeleefden Vader Jakob, en zijne Broeders, en onder die voornaamelijk den Lieveling Benjamin, die hem van weegen d'Eygene Moederlijke Geboorte, wat naader als al d'andere aan 't Hart lag, noch eens te zien. Veel-eer heeft men te denken, Dat hy door deeze uytgeperste Woorden heeft willen aanduyden, Dat Godt door zijne Hoogdraavende Zeegening, zoo veel had uytgewrogt, Dat hy het Verlangen naar zijn Vaderlijk Huys, thans met een kalm Gemoed, Verduuren, en zig in stilligheyd op de Uytgangen der Goddelijke Voorzienigheyd verlaaten kon; terwijlen hy hem zelven reeds een Huys gestigt, en uyt een Aadelijk Houwelijk, Naakoomelingen Overgewonnen had. Want op dusdaanigen wijze Vergeeten Man en Vrouw haar Vaderlijk Huys, wanneerze zelfs Vader en Moeder geworden, niet meer van de Bezorging haarder Ouderen schijnen af-te hangen. Waarom dan ook Psal. 45: 11. de Bruyd Vermaand word; *Haar Volk en haars Vaders Huys te Vergeeten.* 't Geên niet zoo-zeer voor een enkel Vergeeten der Naabestaande, als wel voor een Vertroostinge op-te neemen is; waar door ymand, de Droefheyd ontheeven word, welk hem queld, van weegen d'afweezendheyd der geener dien hy Lief heeft. Want aldus is Isaak, door 't Houwelijk met Rebekka GE-

De Naamdiging van Manasse Betragt.

En op Josefs getrooste Ballingschap gepast.

Hoe en waar door Josef zijn Vaders Huys Vergeeten heeft.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

TROOST *naa zijn Moeders Dood*, Gen. 24: 67. als die nu door dusken gewenften Houwelijk, het Afsterven van zijn Lieve Moeder, allerbest *Vergeeten kon.* Gelijk ons de Poëet, 't verlies der Ouderen elk in 't byzonder, heel naauwkeurig in deeze Veerzen Afweegd;

Scheyd u Vader uyt' er Tijdt
Zoon gy zijt uw Eere quijt;
Maar indien uw Moeder Rust,
Gy verliest uw Herten Lust.

En zulx zeer fraay van de Zaligmaaker bygebragt,

Dus en isset'er meede niet verre-af, wanneer de Zaligmaaker, Matth. 19: 5. van de Getrouwde zeyd, Dat zy van weegen de gemeenzaame zaamen-leeving en vast-kleevende Band, die geen Mensche scheyden mag, om datze beyde tot een-Vleesch zijn, *Vader en Moeder verlaaten zullen*, &c. En zeeker, als m'er wel op Let, 't en kon niet kragtiger Uytgedrukt worden; naadien de Kinderen door de Wet der Natuure en weeder-vergelding der Liefde, zoo naauw aan de Ouderen verbonden zijn, Datze niet dan geweldig, en door een veelmeer dringende Wet, daar van af te scheyden zijn. Doch dit verder uyt te haalen, zou moogelijk vergeefs Werk zijn, terwijl de vermaarde Zwinglius alles, Dat ons aangaande Josefs *Vergeetenis* in-agt te neemen staat, in deeze beknopte Woorden, heeft afgedaan. *Zoo lange*, zeyd hy, *als wy zelfs geene Kinderen hebben, queld ons het geduurig verlangen naa ons Vaderlijk Huys. Doch zoo draa wy Kinderen beginnen voort-te Teelen, word die zelve begeerte, door een Goddelijke Neyging Omgewend, en tot onze Kinderen overgebragt: En bezitten zulx noch maar met de Dieren gemeen. Doch* Vergeeten, *word in deeze plaatze genoomen voor* Getroost te worden; *Dat is, De Droefheyd weg-te neemen. Want op wat wijze zou hy doch de Droeve herdenking aan zijn Vaderlijk Huys hebben konnen Vergeeten, en aan een zijde stellen, die zig naa zoo weynig Tijd-verloop, zoo Angstvallig, en Teeder bezorgd, voor zijnen Vader heeft aangesteld?* Dit's genoeg tot de zaak. Booven dien hebben zommige hier ook niet quaalijk ter sné aangemerkt; Dat gelijk de Hebreën haare Vrouwen, die zy met Wettelijke Bruylofts-Ceremonien Trouwden, נשים NASCHIM noemden; eenige Taal-geleerde die Benaaming van 't Woord נשה NASCHA hebben afgeleyd; Dat zoo veel als, *Hy heeft Vergeeten* Beteekend. En alhoewel'er geen ontbreeken, welke meenen, Dat de Vrouwen hier als *Vergeetagtig* genoemd worden, om datze swakker van *Geheugen* als de Mannen zijn: schijnen andere nogtans met meer waarschijnelijkheyd te Oordeelen; Dat de Hebreën, de Vrouwe van *Vergeetenheyd* Genoemd hebben, om dat door dezelve des Vaders Huysgezin *Vergeeten*, en als in haare Dogters word uytgewischt, wanneerze Getrouwd zijn. Waar van daan dan die gemeene Spreuk onder de Joden in swang gebleeven is; *De Moeder bouwd geen Huysgezin:* Terwijl de Zonen in teegendeel, van *Bouwen* onder hen Genoemd zijn. Maar om dat het egter t'eenemaal Natuurlijk en Nut schijnd, Dat de Nieuw-Getrouwde haar Ouders Huys verlaaten, en hun eygen Huys-Bezit zoeken te stigten, heeft niet alleen Flavius Josefus heel wel gezeyd, *Dat de Wulpsheyd der Jonge Luyden wat gemanierd word, alsse met de Huyshoudinge Bekommerd zijn*; Maar den Hr. Kats heeft ook hier niet te onpas aan de Vaders en Moeders vermaand;

En van Zwinglius Verklaard.

Gen. 41: 51.

Zoo uw Dogter deezer Daagen,
Is geworden ymands Vrouw;
Wild u niet te zeer Beklaagen,
Zoo u Swaager komt gewaagen
Dat hy wel vertrekken wouw.

Laat de Nieuwgetrouwde teeren
Op haar eygen Kost en Disch;
Dat is doch al haar begeeren,
En zy zullen rasser Leeren;
Wat den aart van't Houwelijk is.

Dat nu ook de Naam van MANASSE door de Pœniers, tot heel in Afrika is overgewaayd, heeft Grootius uyt Appianus in-agt genoomen. Voorts heeft Josef de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Naam van zijn Tweede Zone, Genoemd EPHRAÏM, Dat is *Dobbele Vrugt*; om dat Godt hem zelfs, had doen Waſſen *In 't Land zijner Verdrukkinge*. Naamelijk in 't Land in welk hy te vooren Verdrukt, maar nu grootelijks Verheeven, en als een Hoogen Ceeder-Boom Opgeſchooten was. En alzoo de Spreuke in hem vervuld zag, welde zeyd;

De Naamdigting over Ephraïm op Joſefs Verhooging gepaſt.

Die Kloek van Moed is volgd Geluk,
Een Swaar-Hoofd blijft altijd in Druk.

Want alzoo ſchijnd men de meeninge van de Poëet; (*Audentes Fortuna Juvat, Timidoſque repellit*;) in onze Taal te konnen overſtorten. Gelijk meede 't Hollands Spreek-Woord hier niet te onpas Vermaand.

Die Dit en Dat Geduurig Schroomd,
Niet Ligt tot Staat nog Rijkdom koomd.

En alhoewel andere de Woorden van Joſef in d' Aangehaalde plaatze Vertaalen; *'t Land mijnder Droeffeniſſe*, of *Mijnder Armoede*; de Zin komd opeen uyt. Men heeft dan in bey deeze Naam-geevingen in-agt te neemen, Dat gelijk den Eerſtgebooren Zone MANASSE Genoemd is, tot Geheugenis van het *Weg-genoomen Quaad*; Alzoo is den Tweeden EPHRAÏM Genoemd, tot Herdenking van het *Verkreegen Goed*; Naamelijk van het Gelukkig Lot, Dat hem te-Beurt gevallen, en tot een Hoogen Top van Eer en Aanzien had doen Opwaſſen. Aldus eyndigd Moſes 't Verhaal der Dingen, dien hy onder de Zeeven Jaaren des Overvloeds had voorgenoomen aan-te teekenen, Gen. 41:53.

Maar als nu de Zeeven Vrugtbaare Jaaren, haar Vermoogen hadden Uytgeleeverd, en te-gelijk met de Dappere Bezorging van Joſef ten eynde geloopen waaren, Ziet daar, zoo beginnen de Jaaren des Hongers haar Stootende Hoorens op-te Steeken, gelijk het aan Farao Voorſpeld was. Zulx dat'er van weegen 't Schaars Gewas, Gebrek was *In alle Landen*: Doch in Egiptenland was Brood. Dat den Honger hier gezeyd word, *Alle Landen* Aangetaſt te hebben, diend men te verſtaan, van de Landſchappen omtrent Egipten geleegen; als Kanaan, Syrien, Arabien, en eenige Deelen van Afrika; naadien al de Kooren-Schuuren van Egipten, hoe vol die ook wierden opgepropt, onmoogelijk waaren, om de geheele Weereld te verzaadigen. Op dezelve wijze word Luc. 2: 1. van den Keyzer Auguſtus gezeyd, *Dat hy de geheele Weereld deede Beſchrÿven*; 't geên alleen van de Landſchappen die onder de Heerſchappye en Cijns-heffinge der Roomſe Moogentheyd ſtonden, te verſtaan is. Hierom hebben de Joden in *Bereſchit Rabba*, door deeze Landſchappen voornaamelijk Fenicien, of 't Land Kanaans, Paleſtina, en Arabien verſtaan, welke Egipten 't naaſt geleegen zijn. 't Geên hoe waarſchijnelijk, ons egter niet verpligt, om den Honger alleen binnen dien Omtrek te bepaalen. Doch Gen. 47: 13, 14, 15. word behalven Egipten, alleen Kanaan genoemd. Gelijk'er dan ook zelfs naa weynig Tijd-verloop, in Egipten gebrek aan Kooren quam, als te zien is Gen. 41: 55. Daar gezeyd word; *Als nu gants Egipten-Land Hongerde*, &c. En korts te vooren, *Vers 54. Maar in gants Egipten-Land was Brood.* Waar uyt niet alleen openbaar is, Dat den Honger d'Omliggende Landſchappen veel eerder gedrukt heeft als Egipten; maar dat het zelve daar van egter in 't gevolg der Maagere Jaaren, niet vry gebleeven is. Want wanneer de byzondere Voorraad-Schuuren der Inwoonderen begonden Uytgeput te worden, en niets gevonden wierd om weeder in-te Oogſten, zijnze ten laatſten van den Algemeenen Honger zoodaanig Overvallen, Dat het Geklag tot Farao quam: Dat is, gelijk Moſes verhaald, *Het Volk Riep tot Farao om Brood.* Maar deeze Nooddruftige van den Koning tot Joſef gezonden, *Opende hy alle de Kooren-Huyzen waar in Voorraad was*; En Verkogt van 't zelve aan de Egiptenaaren,

De Zeeven Maagere Jaaren neemen een begin.

Gen. 41: 56, 57. Daar is van rondzom Honger, maar in Egipten is Brood.

Daar komd ook gebrek aan Kooren in Egipten.

ren, voor den gewoonen Prijs; en niet als de Kooren-Bijters, die in Schaarze Tijden, het opgekogte Graan op duuren Prijs houden, en de Gemeenen Man, daar door Verarmen en Op-Eeten: Gelijk Juvenalis in zijn XIV^{de} Schimpdigt van alzulke Ploom-zieke Kneevelaars zeyd;

——————Is slegts de Markt aan 't Hoogen,
Hy sluyt zijn Solders toe, Verkoopt geen Scheepel Graan,
Al zou het gantze Land van Hongers-Nood vergaan.

Onder-en-tussen Verkogt Josef niet alleen aan de Inwoonders van Egipten; maar zy zijn uyt alle de Gebuur-Landen tot hem afgekoomen, om Kooren te koopen; dewijl den Honger van ronds-om Swaar was. Alzoo wierd Josef GROOT, en te-gelijk Bemind en Aangezogt; *Want die het Kooren Inhoud, dien Vloekt het Volk: maar daar is Zeegeninge over het Hoofd des Verkoopers*, Prov. 11: 26. Zoo dat d'Onderdaanen Ongelukkig zijn, daar d'Overheeden 't Geweld van den Staf des Broods, enkelijk Handhaaven, om 't Gemeen uyt Eygenbaat, de Hoogste Prijs af-te perssen: 't Geên ons aan zeeker Op-schrift doet gedenken, Dat op deeze Zin uytloopt;

Daar Burgemeesters Koorenkoopers *zijn;*
En Pagters en Verklikkers Schenken de Wijn;
En 't Slegte Volkje gaat Bidden om Brood;
Daar Leefd de Gemeente in Grooten Nood.

't Geên men misschien voor een naa-aping mag houden, van 't Muur-Schrift dat eertijds te Gotdorp, op 't Raadhuys aldus te leezen stond:

Wo der Burger-Meister Schenkt Wein
Die Fleischer mit im Rathe sein/
Und der Bekker Wigt das Brood/
Da leidet das Gemein grosse Nood.

Aanmerkinge op de Graan-verzorginge in duuren Tijd, Ao. 1662. in Amsterdam.

Hierom kan het niet dan een Onderdrukkinge geagt worden, wanneer de Cijnsheffers 't Gemeen zoodaanig ten prooye der Tollenaaren overgeeven, Dat zy 't Volk naar eygen believen moogen Kneevelen. Gelijk het ons ook niet en behoorde vergeeten te zijn, hoe veel Loffelijker zig hier in booven andere, de Eedele Groot-Agtbaare Overheyd, der Vermaarde Koop-Stadt Amsterdam; (die groote Stut des Vaderlands en Brood-Kamer van Europa;) gequeeten heeft; wanneer in den Jaare 1662, het Kooren tot zoo hoogen Prijs steygerde, Dat een Roggen-Brood van 6 Pond, op 9 *Stuyvers en een Oortjen*, moest gesteld worden. Als wanneer zeggen we, die Zorgdraagende Magistraat, de Behoeftige onder haare Gemeente, zoodaanig door haar Wijs-beleyd te hulp quam; Dat het Brood voor de Arm-gestelde, op een laager Prijs gebragt wierd; zulx dat het slegte Volkje, elk in zijn Wijk, by den Buurt-Meester Schenk-Loodjes haalden, die met het Stads Waapen Gestempeld, hun 't regt gaaven daar op by zeekere Bakkers, die 't Kooren tot laager Prijs van Stads-Kooren-Zolders bequaamen, haar Brood veel minder dan den gezetten Prijs te haalen. En vervolgens word'er ook noch huyden deezen Dag, zeer-veel Kooren van Stadsweegen bewaard, om de Behoeftige in Duure Tijden, te Ontlasten. Ziet van diergelijke Bezorginge der zelve Overheyd; *De Historize Beschrijvinge van* AMSTERDAM het VI^{de} Boek, laatste Druk aan 't 1172ste blad; daar veel opmerkelijke Voorvallen over dit stuk aangeteekend staan. En dat ook diergelijke Voorzienigheyd, eertijds by de Romeynen pleeg in-agt genoomen te worden, vindmen in veele Geheugenissen der Oudheyd bewaard. Als die in Schaarsse Tijden, aan de Armen, zoo wel Kooren om Niet, als voor geringen Prijs van Ko-

Kooren-Uytdeeling by de Ro-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Koper-Geld Verkogten, en daar meede de Gunst des Gemeenen Volks streelden. Inzonderheyd, wierd d'Uytdeelinge van Brood en Kooren behertigd, wanneer op het Vernieuwen der Burgemeester-Ampten, Werp-Geschenken aan de Legioenen en 't Gemeene Volk te Grabbel gesmeeten wierden. Van welke Mildheyd en Voorziening, Lipsius uyt een Oude Steen te Ancyra gevonden, een gantze Lees-Rolle van Schenkaadjen bybrengd; die Augustus op verscheyde maalen gedaan heeft. Onder welke ook gedagt word, Dat dezelve Augustus, voor de Tiende-maal Burgemeester geworden, behalven de Speel-Vertooningen en Werp-Geschenken van allerhande dingen; Hy *Zestig Denariën aan yder van 't Volk gaf, dat toen het gemeene Kooren ontfing. Welk getal over de Tweemaal-Honderd-Duyzend Menschen beliep.* Waar toe dan ook niet zelden eenige Gemerkte Kooren-Loodjes, *Tessera Frumentaria* geheeten, onder de Werp-Geschenken wierden uytgestrooyt. Gelijk zoo meede eenige van die Loodjes, met andere Merk-Teekens Gestempeld waaren, daar men andere Geschenken op ontfangen kon: Als naamelijk Voorraad van Spijze, Kleeren, Goud, Zilver, Gesteenten, Slaaven, Last-Beesten, Huyzen, Scheepen en Akkers; gelijk uyt Dio blijkt. Die daar by ook van Titus Vespasianus zeyd; Dat hy dit op d'Inwying van den Ronden Schouwburg, Honderd Daagen agter malkanderen pleegde. Naamelijk door Houte Klootjes, die met Merk-Teekenen waaren ingedrukt, daarmen Dit en Dat op haalen kon. Van welke gewoonte misschien niet alleen gezeyd word; *Een Balletjen in de Grabbel werpen*: Maar ook 't slegte Volkje, dat hier happig op was, *Klootjes Volk* geheeten is. En waaren deeze Bolletjes te mets vermaaks halven, zoo zelzaam en verschillig in haar Waardye geteekend; Dat d'een 't Geschenk van 10 Kemels, d'ander van 10 Vliegen melde: Of ook 10 Pond Lood; teegen 10 Pond Goud; of 100 Goude, of Zilvere, of Kopere Penningen beloofde, gelijk Lampridius van Heliogabalus aanteekend: En Laktantius en d'Oud-Vader Ambrosius, alzulke Mildaadige Verquistingen, ook genoeg Bestraft hebben: Als die ten laatsten zoo hoog liepen, Dat de Keyzer Justinianus, 't zelve met een Wet moest Intoomen. Dusdaanige Uytdeelingen alswe strax begonden te zeggen, wierden met een gemeenen Naam, CONGIARIA genoemd; en worden zeer dikmaal op de Penningen gevonden, met het Opschrift, CONG. POP. ROM. DAT: *Een Congiarium aan 't Roomse Volk gegeeven.* Nogtans moet het *Congiarium* in enger beteekenis genoomen, eygentlijk tot d'Uytdeelinge van Kooren, Olye en Wijn betrokken worden, die Maandelijks aan het Volk gedaan wierd: En die Naam droeg van zeeker Vat of holle Maat, CONGIUS genaamd, met welk deeze Uytdeelinge geschiede; houdende Tien Roomse Ponden van Twaalf Oncen 't stuk, aan Natte waar. Zulx deeze Naam ten laatsten ook aan de Uytdeelinge van 't Kooren overging; vermids het binnen Roomen de gewoonte was, het Nood-druftig Volk, met een geduurige Kooren-Verzorging te Voeden. Alhoewel nogtans *Congiarium*, volgens Quintilianus, eygentlijk een gemeene Naam van Mildheyd en Maat-Meetinge was. Onderen-tussen ontbreeken geen Oudheyd-Onderzoekers welke meenen, Dat den Raad van Roome, alleen eerst de Kooren-Verzorginge, even als Josef in Egipten ter-hand nam, wanneer daar Schaarsheyd van Gewas, en Duuren Tijd was; geevende aan de Arme Luyden, het Koorn voor een geringen Prijs: Waar door de Overheeden, de Gunst des Gemeenen Volks op haare Zijde Lokten. Gelijk dat inzonderheyd van den Ridder Spurius Melius Verhaald word; die hier over zoo zeer in 't Oog liep, Dat men niet en Twijffelde, of hy zogt'er de Koninklijke Heerschappye by in-te Palmen, zoo dat hy van-kant geholpen wierd. Naaderhand hebben de Wijk-Meesters deeze Zorge, onder zeekere Ingestelde Wetten aan-haar getrokken; tot eyndeling de Wijk-Meester Klodius, (die Cicero een Gesworen Vyand was,) om 's Volks Gunst aan zig te troonen, wilde, Dat het Kooren aan de Armen niet voor Koper Geld, maar *Om Niet* zou Uytgedeeld worden. Een Mildheyd, daar zig naaderhand

meynen in agtgenoomen.

Hoedaanigen Maatmeeting, of Uytdeelingen by de Romeynen CONGIARIA genoemd wierden.

En waar toe dikwils aangeleyd.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

de Roomse Keyzers zeer wel hebben weeten van te Bedienen, om de Toegeneegentheyd des Gemeenen Volks te Streelen. 't Geen de Reeden was, Dat den Staat van Roome, zelfs onder de Baldaadigste Bedrijven der Keyzeren, zoo weynig van Volk-Oproeren Geschud, of Aangevogten is; en daarom minder onder de Vroome Keyzeren te Vreezen stond. Want zelfs de Snoodste onder haar, het Slegte Volkje en de Krijgs-Magt te-Baat hebbende, was haar niets in de Weg om allerley Uytspoorigheeden aan-te slaan. En gelijk d'Ervaarenis dikwils Geleerd heeft, dat Duure-Tijden, Hongers-Nood en Gebrek aan Brood, het Slegte Volkje aan 't Hollen hielp, en Gevaarlijke Raadslaagen deed neemen; (waar van de Exempelen hier-naa ook onder Israël zullen gezien worden;) alzoo heeft ook Grootius, in zijn SOPHOMPANEAS, of *Toonneel Spél van Josef*, de vrugt hier van zeer Eygen in deeze Vertolkte Reegels naagelaaten;

> *Een Plaag die altijd was Gevaarlijk voor den Staat;*
> *Want Hongers-Nood en weet van Ergens op-te passen;*
> Een Uytgehongerd Volk is als 't Gezag Ontwassen.

Waar toe de zelve Digter dan ook een Oploop in schoone Veerzen Verhaald; die over Hongers-Nood binnen Koptos, een Oud-Vermaarde Stadt in Egipten, Voor-viel. En zoo heeft men elders meer gezien, Dat een Raazenden Honger, de Menschen tot Verscheurende Dieren maakt; zoo datze een Stinkenden Hond, voor Lekker Wild-Braad Aaten; en half-Verrotte Paarden, den Raaven uyt de Bek haalden. Jaa zelfs de Graaven der Dooden, niet alleen als hun gewoone Spijs-Kaamers Bezogten, maar de Menschen ook elkanderen Leevendig Aanvielen, en met haar Vlees den Buyk vulden. En hoe veel hem 't Gemeene Volk aan de Brood-Kost laat geleegen zijn, heeft Juvenalis kragtig genoeg in dit Veers Aangeweezen;

> *'t Is Brood en Schouw-spél, dat met al haar Hart en Zinnen,*
> *Het Woeste en Noeste Volk Begeeren en Beminnen.*

Doch gelijk men denken kan, Dat deeze Bezorging ten minsten den Gemeenen Hoop des Volks, makkelijk aan de BROOD-KOST hielp, alzoo mag men Gissen, Dat Plutarchus daar uyt geleegentheyd genoomen heeft, te zeggen; *Dat men om Brood en Water te Koopen, geen Geld behoefd op Woeker te neemen.* Onder-en-tussen word ook uyt Dionisius Aangeteekend, Dat veele Slaaven van haare Heeren Vry-gelaaten wierden, met Onderling Beding, Datze het Kooren, dat in 't gemeen op yder Maand gegeeven, of onder andere Milde Werp-Geschenken Uytgedeeld wierd, aan haare Heeren zouden brengen; en 't zelve alzoo onder dien Dek-Mantel Ploomden, die Beschaamd waaren van 't Gemeen te Leeven. En daar word by-naa een diergelijk Bedrog in 't VIde Boek van de Beschrijving van Amsterdam Verhaald. Want gelijk in die Welgereguleerde Stadt, zeekere Arm-Meesters de Gewoonte hebben, van Kers-Tijd af tot Paaschen toe, aan hunne *Huys-Zitten Armen*, (Dat zijn zulke, die van geen andere Komptoiren yts genieten,) Brood, Boter, Kaas en Turf, uyt te-Deelen; en daar in van zommige Steeden worden naagevolgd; alzoo zijn zy metter-tijd ontwaar geworden, Dat zy onder de groote meenigte ook haare Uytdeelinge deeden, aan Straatdwaalders, Lotwaagers, en Slampampers, of aan wanhaavige Slonsmoers, Sluyp-Hoeren en Dronke Snollen; die 't Uytgedeelde Roggen-Brood niet zelfs willende Eeten, dat aan andere Goedkoop Verkogten, en 't Geld Vertuysten of in den Brandewijn Verzoopen; zulx de Arm-Verzorgers naar Deugdelijk Onderzoek, al zulke Smuyk-Smuygers (onder welke niet zelden Hoopwerk van Zuyg-Maagen gevonden wierden, die gewoon waaren, d'Aanzienelijke Lijk-sleepen in de Middel-steert te vallen, en met een digten Drom van Makker-Slempers, de Sterf-Huyzen in te dringen.) Afschaften, en haare Uytdeelinge deeden, daar 't Nutter en Noodiger

Het Armen-Brood, hoe te mets ook van de Heeren der Slaaven gezogt.

Ziet de Beschrijving van Amsterdam, Nieuwe Druk, op 't 1178ste Blad.

Besteed

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Besteed was. En dat voorts de Roomse Keyzers de Voorzorge van Brood en Kooren wel 't meest Behertigd hebben, is onder andere Geheugenissen, op verscheyde Penningen te bespeuren: als op welk men niet zelden de Keyzer aan een Verheeve plaatze, op een Zeetel zittende, eenige voor hem heeft, die deeze Uytdeelinge doen; daar het Beeld der Mildheyd neevens hem staat: Houdende in d'eene Hand yts als een Berderen Tafereeltjen, waar op eenige Stippen geteekend staan; en ook even zoo op zommige Penningen, in 't byzonder gezien word. En of wel eenige willen, Dat dit Tafereeltjen, het Merck-Loodtjen is, om Kooren op te Eysschen, word zulx nogtans van andere afgekeurd; dewijl men uyt Dion verneemd, Dat de Loodjes rond geweest zijn, en daarom ook by haar *Klootjes* Genoemd zijn; of liever misschien rollende Rondetjes: Te weeten, die van een platte Rondigheyd, of Rond van Rand, en niet van Zijde-kanten waaren; En zulx zoo-veel te waarschijnelijker, als dusdaanige platte Rondetjes van Yvoor, met verscheyde Getallen geteekend, onder de Puyn-hoopen gevonden, by de Oudheyd-Beminnaars te Roome bewaard, en by Donatus, in zijn Beschrijvinge van Roome, Vertoond worden. Hierom Oordeeld men, Dat dusdaanigen Tafereeltjen, de Maat zelve Vertoond, met welk d'Uytreykinge van 't Kooren geschiede, en desweegen aan 't Beeld der Mildheyd Toegepast. En gelijk men aan de verheeve Zit-plaats des Keyzers een Steyger-Trap ziet, by welke de zulke Op-treeden, die d'Uytdeelinge der Brood-Giften ontfangen, schijnd daar op niet quaalijk te passen, 't geên Prudentius zeyd;

Al 't Volkje dat om Hoog, en op een Kamer Woond,
Het geên zig by de Straat, in Drok Geswerm Vertoond,
En Leeven moet by Brood, Gedeeld van d'Hooge Trappen.

Naa welke Gewoonte dan ongetwijffeld, zoo wel het Brood, (dat of in Kooren, of al Gebakken Uytgedeeld wierd,) *Trappe-Brooden*, en die het zelve ontfingen, *'t Volkje van de Trappen* Genoemd wierden. Even gelijk men eertijds op Oud Neêrlands, de *Uytdeelinge* van Brood, en andere Behoeftigheeden, die aan den Gebrekkigen, Hoofd voor Hoofd, gedaan wierd, *Spinden* Noemde; 't geên den Naam van *Spinde-Brood* heeft in gebruyk gelaaten. Onder-en-tussen vind men op de Penningen van Nerva en Vespasianus, de Kooren-Maat vol Aaren Afgebeeld, met het Opschrift PLEBI URBANÆ FRUMENTO CONTSITUTO; Dat is, aan *Stads Gemeene-Volk Kooren verschaft*, of *Toegeschikt*. 't Geên wy hier niet verder moogen ophaalen, naadien wy ook alreede genoeg van de Voorraads-verzorginge gezeyd hebben, om daar uyt te verneemen, hoe grooten gemeenschap dezelve aan het CONGIARIUM, of *Geschenk-geeving* had. Zulx wy hier niet verder noodig hebben, de Voortreffelijkheyd der Brood-verzorginge hooger op-te beuren; naadien bekend is, Dat onder alle Gebrek, 't Gemeen niet Feller, dan dat van 't Brood, en Nijpt: dewijl Brood en Water, al van Ouds zoodaanig genoegzaam tot Onderhoud des Leevens geagt wierd, Dat zelfs Koningen en Princen, haar daar meede, te midden van Overvloed, voldaan vonden. Gelijk onder andere Exempelen, de Koning Cyrus grondvesten kan: Want als hy van zijn Schaf-Meester eens Gevraagd wierd; Wat men hem voor Avond-Spijs bereyden zou? Antwoorde hy; *Niet anders dan* Brood: *Want ik hôope dat wy ons Avond-Maal aan de Boord van een Riviere zullen houden.* En alhoewel'er nu en dan ook Menschen van minder Fatzoen, even zoo van de Brood-Kost gesprooken hebben, als te vooren elders uyt Athenæus is Aangeteekend, is 't onder-en-tussen ook wel gebleeken, Dat haar zomtijds veel meer de Armoede, als de Vergenoeging, alzoo verpligte te spreeken. Dus Leest men van zeeker * Kerkvoogd, die, wanneer hy noch *in* MINORIBUS, Dat is in Geringe Staat was, en Zoober Leeven moest, pleeg te zeggen, AQUA ET PANIS SUNT CIBUS PRO HUMANIS;

Brood Uytdeeling op de Roomse Penningen gedagt.

* Prelaat.

Dat

Dat is; *Water en Brood is genoeg tot Voeding van den Mensche.* Maar als hy daar na *in* MAJORIBUS geraakt was, en de Sleutel gevonden had om Dagelijks Lekkerlijk te Leeven, veranderde hy flux van Taal, en had heel gereed in de Mond; AQUA ET PANIS SUNT CIBUS CANIS; Dat is; *Water en Brood is Honde Kost.* Of gelijk men 't wat ruymer zeggen kan;

Brood en daar by enkel Water,
Is voor den Hond, de Kat of Kater.

De Reys-togt van Jakobs Zonen naar Egipten, om Brood, en Josefs Handeling met zijn Broeders aldaar, tot het volgende Hoofd-Stuk uytgesteld.

Maar als onder-en-tussen de Aards-Vader Jakob zig ten laatsten ook zelve, door de Woede des Hongers geperst vond, besloot hy zijne Zonen naar Egipten af-te zenden, op dat hy 't Vaderlijk Huys, uyt de Hand van Josef van Brood verzorgde; terwijl de Grijzen Vader, Och-Arm! niet eens en wist, Dat zijnen Zone Josef noch in 't Leeven, veel min dat hem nu ter-Tijd des Hongers-Nood, het Opper-Gezag des grooten Kooren-handels in Egipten aanbevoolen was. Maar hoedaanig de Reys-togt van Jakobs Zonen, en Josefs Handeling met zijn Broeders, zig toegedraagen heeft, zulks hebbenwe voorgenoomen in een byzonder Hoofd-Stuk breed-spraakelijk af-te doen. Op welke Belofte wy Verlof neemen, om dat Voorval een wijltje open te laaten, en nu noch 't een en 't ander, Dat Josefs Ampt betreft, ter Hand te neemen; op dat alzinds mag blijken, hoedaanigen Voortreffelijken Voorbeeld hy te agten is, der geener die in Hoogheyd gesteld zijn. Als die door zijn Wijs Beleyd, en Aanminnigen Inborst, heel dit Groot Bestél, zoodaanig bedisselde, Dat hy noch den Vloek des Gemeenen Volks, noch de Wangunst der Hoovelingen over zijn Verheffinge, hem zelven op den Hals rokkende. Want alhoewel'er de Fortuyn meermaal uyt het Stof in de Hoogte heeft opgebeurd, schijnen nogtans al die flaauwe Bybeelden, in 't Gezigt van dit Doorlugtig Voorbeeld, te moeten verstuyven, zoo menze op een gelijke stand van Beschouwinge zou willen teegens malkanderen Af-wikken. Onder de Oosterze Geschiedenissen der Laatere Tijden, vind men niet alleen Aangeteekend, Dat den Grooten SCHACH ABAS, d'Eerste van dien Naam onder de Persize Koningen, een geringen Geyten-Hoeder, onder 't Opzicht van den Gouverneur van Sciras, Rijkelijk Opgevoed, en tot zoo hoogen Waardigheyd had Opgetrokken, Dat hy, als des Konings Gezant, aan den Grooten Mogol gezonden wierd; maar dat ook deezen Gunsteling hem zelven over die Verheffinge, en te-gelijk weegens zijn Aangeboore Deugden, meer Vyanden aan 't Hof verwekte, als hy Hayren op zijn Hoofd had.

Gen. 47: 14, 15.

'tGeld in Egipten Ontbreekende, verkoopt Josef Kooren voor Vee.

Zoo wy nu weeder in 't Spoor slaan, en Moses Verhaal verder opvolgen, zal 't uyt de Rigt-draad der H. Historie blijken, Dat Josef uyt het Verkogte Kooren een groote Zomme Gelds te zaamen gehoopt, en met groote Trouwigheyd in des Konings Schat-kist overgebragt heeft. Maar wanneer d'Egiptenaars, en de Kanaaniten haar van Geld hadden kaal gemaakt, zoo datze geen Kooren meer en konden Inkoopen, en de Schuuren geslooten wierden, quaamen egter d'Inwoonders des Lands, met Leedige Handen en Zakken vol Klagten over 't Ontbreekende Geld te voorschijn; doch Josef met haar in Geding koomende, Beloofde haar Kooren *Voor Vee* uyt te-Wisselen. Gelijkze deeden; *Zoo dat hy haar Brood gaf voor Paarden, en voor Schaapen, en voor Runderen, en voor Ezels:* Alzoo Voede hyze met Brood, *Dat zelve Jaar, voor al haar Vee.* Welke laatste Woorden aangaande 't *Jaar*, daar worden bygedaan, op dat men de volgende Woorden *Vers* 18, (daar van een *Tweede Jaar*, naa 't Vol-eyndigen van 't voorige Jaar, en niet van een Tweede Jaar des Hongers gerept word.) van een naast-volgende Jaar verstaan zou, 't geên agter dat quam, in welkze haar Vee hadden moeten Geeven. Naa dat dan het zelve Jaar vol-eyndigd was, quaamen d'Egiptenaars met dit Bescheyd; *Wy en zullen 't voor Onzen Heere niet verbergen, alzoo het Geld verdaan, en de Bezittinge Onzer*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

zer Beeſten, aan mijnen Heere gekoomen is, zoo en is'er niets Overgebleeven, als ons Lijf, en ons Land. Waar toe zullen wy en ons Land Sterven? *Koopt ons, en ons Land voor Brood, zoo zullen wy en ons Land Farao Dienſtbaar zijn*, Gen.47:19. Door welk-een Handelinge Joſef, heel Egipten-Land voor Farao, tot een Lijfs-en Pand-Eygene Bezittinge heeft Aangekogt; *Vers* 20. Daar het hem te vooren alleen Toequam volgens het Regt der Opper-Heerſchappye. En of niet dusdaanigen Eygendom den Koningen van Egipten lange by-gebleeven is, zou men eenigzinds uyt Herodotus moogen bedenkelijk houden; als den welken van de Konink Seſoſtris Verhaald, Dat wanneer hy Egipten met *Gragten* Doorſneeden had, op dat hy 't Nijl-Water tot d'Afgeleegen Steeden leyde, hy 't gantze Land onder alle d'Egiptenaars Verdeelde, en Man voor Man een even-groot Vierkant daar van by Lôôtinge gaf; waar af de Ingezeeten de Vrugten trokken, en Jaarlijks daar voor zeekere Pagt Betaalden. En zoo ymands Land door den Nyl af-ſpoelde en verminderde, vermogt hy zoo veel van de Pagt-ſchuld af-te trekken. Dit zeyd Herodotus aan zijn Tweede Boek. Onder-en-tuſſen moet niemand denken, Dat Joſef hier met eenige Onbillikheyd, of Wreedaardigheyd gehandeld heeft: naademaal d'Egiptenaars geenzinds door Joſefs Toeleg Bedroogen zijn, veel min door 't geweld van Dreygementen, en Verhooginge van den Prijs des Koorens, genootzaakt wierden om haar Vee, en haare Akker-Landen te Verkoopen. Maar hy heeft des Konings Laſt, te-gelijk met Neerſtigheyd en Getrouwigheyd, uytgevoerd; en zijne Heerſchappye zonder Straffe Beveelen bediend. Want den Hongersnood aan de Man gaande, zoo datze aan Allen even groot wierd, iſſet zeekerlijk geoorloft geweeſt het Kooren, zoo wel voor de Rijke als voor de Arme te koop te ſtellen. En het heeft niet minder vry geſtaan voor Beeſten als voor Geld te verkoopen. En zoo men van deeze tot het uyterſte komd; waarom zou het dan ook niet geoorlofd zijn, de Landeryen voor een Regtmaatigen Prijs aan den Eygendom des Koninks te brengen? Hier komd noch by, Dat Joſef in de zaake van zijnen Konink, geheel-en-al met geene Uytperſſinge, noch Dwang het Volk behandeld heeft; maar doorgaans volgens haare Begeerte, en Eygen Aanbiedinge, zoo als zy door den Nood geleyd wierden. Gelijk het dan ook den Egiptenaaren, door van Buyten-koomende Nood-Dwang geperſt zijnde, heeft vry-geſtaan, om onder 't verlaaten van haar Vaderlijke Vryheyd, hun zelven tot Behoud van haar Leeven, als Slaaven aan haaren Wettigen Konink over te geeven: Ongemoeyd noch, Dat deeze Noodzaakelijkheyd een Regtveerdige Straffe verſtrekte, weegens des Volks Leuyheyd en Naalaatigheyd; Welke in de Vrugtbaare Tijden, het Jaar-Gewas niet zorgvuldig genoeg inge-Oogſt en Opgeleyd, noch Zuynig Verorberd had; niet willende Bekommerd zijn teegen een quaaden Dag; Dat is, gelijk zommige dit Spreek-Woord niet zelden quaalijk gebruyken; *Niet Ellendig zijn voor den Tijd.* Waar teegen ook niet Onwaaragtig bevonden word, Dat *De Konſt van Bewaaren, gaat voor 't Vergaaren*; Want *Tuſſchen Hand en Tand, raakt veel te Schand.* Waar uyt Cicero geleegentheyd genoomen heeft te zeggen; *Dat veele Menſchen niet en Verſtaan, hoe grooten Inkoomen de Spaarzaamheyd is.* En desweegen word'er dan niet Onbillik Vermaand;

D'Egiptiſe Konink Seſoſtris laat het Land voor Geld-pagt Bezaayen.

Bedenkingen over deezen handel van Joſef.

Verzaameld Graan in uwe Schuuren,
Want d'Oogſt en kan niet altijd duuren.

Maar 't geêne booven dit alles de zaak een voegzaame Plooy by-zet, is dit, Dat de Billijke Handelinge van Joſef zoodaanig helder door alle deeze Wangedagten doed heenen ſtraalen, Dat het genoegzaam te voelen en te taſten is, Dat hy deeze aangeboodene Slaavernye des Volks grootelijks verzagt heeft; blijvende haare Perzoonen en Kinderen t'eenemaal Vry; haar Zaad verſchaffende om hunne Verkogte Landeryen te Bezaayen, op datze door deſſelfs inkomſt

Joſef verſchaft de Verarmde

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Land-Lieden Zaad, om haar Verkogte Akkers te Bezaayen.

't Leeven behielden: Alleen dat het van doe-af een Vast-Ingestelde Wet bleef, Dat *Het Vijfde-Deel* van 't Jaarlijks Inkoomen, des Koninks Eygendom zou zijn. Gelijk ons Moses Omstandelijk Verhaald, Gen. 47: 23-26. Waar uyt af-te neemen is, Dat Josef dit alzoo op 't uytgaan van 't laatste Jaar des Duuren Tijds gedaan heeft. Alzoo Verneederde Josef de Inwoonders van Egipten; doch hy en heeftze geenzinds uytgezoogen, noch in haar Leevens-Onderhoud te-kort gedaan. Eer wy verder gaan, diend men voor-al ook dit niet ongeagt voor-by te Stappen; Dat Moses even voor de straks-gezeyde Vrygeevinge des Lands, aangaande d'Egiptenaaren zeyd; *Dat Josef het Volk Overzette in de Steeden, van het eene uyterste der Landpaalen van Egipten, tot het ander uyterste desselfs.* 't Geên wy dienden te weeten, om dat het eenig Ligt kan geeven, aan 't geenwe zoo even zeyden. Onze Uytleggers hebben dit gemeenelijk zoo Verklaard; Dat Josef het gantze Volk van Egipten, van Woon-plaats deed veranderen, te weeten van de eene Stadt, of Gewest des Lands, daar haare Goederen geleegen waaren, tot de andere, en daar het Farao goed vond haar heenen te zenden; op dat het met'er daad bleek, Dat zy voortaan geen Eygendom meer en hadden, maar dat het geheele Land den Konink toebehoorde. De LXX. Overzetters schijnen hier een anderen Zin gegeeven te hebben, wanneer zy d'aangetoogen plaatze dusdaanig Vertaalen; *Ende Josef heeft hem het Volk gekogt tot Knegten, van d'eene Uytterste Eyndpaale van Egipten tot aan de andere.* Waar uyt Bonfrerius Gegist heeft, Dat deeze Overzetters in haar Hebreeuws Afschrift aldus geleezen hebben; *Hy heeftze hem Dienstbaar gemaakt.* Of; *Hy heeftze doen overgaan tot Knegten.* En daar zijn fraaye Schrijvers die dit niet onwaarschijnelijk agten, nademaal ook de Samaritaanse Bybel, dusdaanigen Zingeevinge gevolgd is. En nogtans meend Heydeggerus, Dat daar in niets is dat ons noodzaaken kan, van de Hebreeuwsche Leezinge af-te gaan: maar agt dezelve zoodaanig geheel-en-al de zuyvere en oorspronkelijke te zijn. Onder-en-tusschen zienwe, Dat de *Targum* van Onkelos, dusdaanigen Leezinge in-agt genoomen heeft; *Hy heeft het Volk overgebragt van d'eene Stadt tot d'andere*, &c. En zoo vind men 't meede in de Syrise en Arabise Text, en onze Duytze is'er stuks-wijze niet heel vreemd af. En zeeker, om de Hebreeuwse Leezinge een bequaamen Zin te geeven, kan dezelve zeer welvoegzaam dusdaanig geagt worden; Naamelijk, Dat Josef het geheele Volk van d'eene Stadt tot d'andere heeft doen verhuyzen; en alzoo uyt de eene Land-streek naa een andere doen verhippen: Op datze door deeze verplaatzinge zouden ontwaar worden en betuygen, Datze nu niet alleen slegts Onderdaanen, maar ook Lijf-Eygen Slaaven des Koninks waaren; zoo dat den Konink zelve, thans in volkoomen Bezit van haare Vaderlijke Erflanden en Aangekogte Akkers was; welke Landen zy nu voortaan niet meer als haare Eygene Goederen zouden Bouwen; gelijk zy zulx haar zelven ligtelijk hadden konnen laaten voorstaan, en daar over Beroerte maaken, byaldien elk in zijn Oude Woon-plaats, en by zijn Vrienden en gebuuren gebleeven waare, en de eygenste Akker-Landen, dieze te vooren in Eygen Bezit hadden, om te Bebouwen, ter-Hand gelaaten, of wederom gegeeven waaren. Doch nu quaamen zy op een Vreemde Grond, daar elk het Deel van zijn Bearbeydinge, ten hoogsten genoomen, niet hooger als Leen-Land te Bezaayen had. 't Geên voorwaar niet anders dan een zeer Omzigtige Instellinge van Josef aan te merken is. Nogtans schijnd het zommige toe, Dat d'Inwoonders niet van Zit-plaats veranderd zijn; maar dat elk zijn Oude en Eygen Landeryen gebouwd heeft; en meenen dat zulks uyt Gen. 47: 23, 24, 25. te Besluyten is, dewijl Josef den Egiptenaaren aldaar zeer zagtelijk handeld, en haar Zaad verschaft om te Zaayen, voor haar en voor haare Kinderen; en hy schijnd 'er by te voegen; Dat zy dezelve Akkers zouden Bezaayen, dien hy van haar te-gelijk met haare Perzoonen voor Farao gekogt had: overleest Aandagtelijk *vers* 23. En het zal u misschien niet onbedenkelijk schijnen, als zommige daar

Gen. 47: 21.

En doed de Egyptenaars van Woon-plaats veranderen.

Waarom deeze Verhuyzinge des Volks geschied zy.

Andere meeninge welke wil, Dat Josef het Volk niet van Woon-plaats veranderd.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

daar heenen hellen; Dat Jofef te weeg gebragt heeft, dat alle Land-Luyden, van verre en naa-by, Vry en Vrank naar de Steeden hebben moogen Reyzen, om aldaar uyt zijnen Laft, Kooren tot het Bezaayen der Akkeren t'ontfangen. En nogtans heeft Jofef, onder al deezen Inkoop, het Land dat den Priefters Toebehoorde, niet Gekogt; *Want de Priefters*, zeyd Mofes, *Hadden een Befcheyden Deel van Farao; En zy Aaten haar Befcheyden Deel, dat hun Farao gegeeven hadde; daarom en Verkogten zy haar Land niet*, Gen. 47:22. Of als de Gemeene Latijnfe Text luyd; *Daarom wierdenze niet gedwongen haar Land te Verkoopen.* En alhoewel de meefte Overzetters, en veel Oude en Nieuwe Uytleggers hier het Woord כהנים, *Priefters* Vertaalen; egter zijn eenige die'er veel liever de Koninklijke *Amptlieden*, *Vorften* en *Aadelijke Princen van 't Hof* willen door verftaan hebben, om dat het Hebreeuwfe Woord zulx ook hier en daar te kennen geeft; hier vooren genoeg van ons aangeweezen. Doch de Grieken fchijnenze door een Woord af-te fchilderen, Dat *Bedienaars van 't Heylige*, te-kennen geeft; en de Kaldeëfze Uytlegger Onkeloş heeft'er *Kerkmeefters* van gemaakt. Voorzeeker, de Kerkmeefters, of Egiptife Priefters, zijn in groote agtinge onder dat Over-Afgodife Volk geweeft; en waaren van alle Menfchelijke Laft en Zorge ontleedigt, op datze van andere beflommeringe des Leevens vry zijnde, te-bet haar zelven in de Verborgentheeden der Goden, der Wijsheyd, en allerhande Kerk-pligten Oeffenden; gelijk Hieronymus teegen Jovianus ftaande houd. Ook getuygd Diodorus Sikulus, Dat de Egiptife Priefters van alle Openbaare Bedieningen des Gemeenen-Beftes Vry waaren: en datze de Wijsbegeerte, de Meet-konft, Sterre-konft, en Reeken-konft Beneerftigden, grondig te doorkruypen. Waar van ook Strabo aan 't XVII^de^ Boek gedenkt. Gelijk men dezelve dan ook voor de Oorfpronkelijke Vinders der *Hieroglyphifche* Beeld-Letteren, of liever Beeld-fpraakelijke Heyl-Beelden houd, welkze van Ouds in de Heylige en Verborgene Geheymeniffen gebruykten. Zoo dat booven d'Ontflaaking van alle Weereldze Zorge, den Egiptifen Priefters ook noch de Daagelijkfe Koft bezorgd was; Gelijk uyt d'aangehaalde Woorden van Mofes, *Zy Aaten hun Befcheyden Deel dat Farao haar gegeeven had*; En uyt het Getuygenis van Herodoot aan 't Tweede Boek, openbaar is. Doch hier Vraagd de Neus-Wijze Onderzoeker, Of het wel betaamelijk geweeft is, Dat de Godvrugtige Jofef, de Priefters der Leelijke en Beeftagtige Afgoden, zoo Vaderlijk Bezorgd, en zoo zaftvoerig behandeld heeft? Maar geen Swaarigheyd, want hy heeft zulx geheel-en-al, zonder Kreuk aan zijn Gemoed te zetten, alzoo moogen doen: Naadien hy immers dit Gunft-bewijs den Egiptifen Priefters niet en heeft laaten behouden, als een Vriend van de Afgoden, noch uyt Naam van zijn Eygen Perzoon, maar uyt den Naam van zijn Konink, wiens Amptenaar en Rijks-Bezorger hy was; en heeft derhalven hier omtrent niet anders konnen, noch willen doen, als den Konink had Ingefteld: Naadien het hem geenzinds vryftond, noch in zijn Hand was, d'Oude Inftellingen, af-te fchaffen. Zulx zommige Geleerde Mannen van Oordeel zijn, Dat Kalvinus hier ter fné, zeer-wel verklaard heeft; als hy Jofef op deeze wijze Vry-pleyt;
„ zeggende: Naademaal aan Jofef door Gebod belaft was, d'Egiptife Priefters
„ van Honger niet te laaten Verfmagten; en daar toe ook niet een Uytdeelder van
„ het Koninklijk Kooren was naa zijn eygen believen: Diendmen vaft-te ftel-
„ len; Dat by-aldien den Konink gewild heeft, dat men de Priefters hun Spijze
„ uyt Gunftbewijs verzorgen zou, hem zulx niet minder heeft vry geftaan te Ge-
„ hoorzaamen, als dezelve aan de voornaamfte des Lands, en de Hoovelingen
„ te Weygeren. En derhalven heeft hy dan zoodaanige Voedfterlingen niet
„ zoo-zeer vrywillig opgenoomen, alfwel naa d'Inftellinge des Koninks behan-
„ deld, wiens Gebod hy niet van den Hals konde keeren; fchoon hy onder-
„ en-tuffen by zig-zelven genoegzaam bewuft was, en het daar voor hield, Dat
„ al deeze Waanwijze Huychelaars, niet waardig te agten waaren, Datze zelfs

Het Land der Priefteren van Jofef niet Gekogt.

Gen. 47:22.

Hoe verre het Jofef heeft vrygeftaan de Afgodife Priefters in deezen Nood te verfchoonen.

Aanmerkelijke Reden van Kalvinus.

„ met Offen-Mist, dat is, met den Drek van haaren Vermaarden God Apis, „ den Buyk vulden. Verder hebben zommige Godsgeleerde de vlijtige Zorge van deezen Heydenzen Konink, omtrent de Godsdienst, met regt meenen te Prijzen; nademaal hy de Priesters zoodaanig Om Niet doed Onderhouden; dat hy zelfs ook haare Akker-Landen Verschoond, als waar in zy meenen, Dat ons als in een Spigel ter Beschouwinge voorgesteld word, Dat in alle zoorten van Menschen, hoe Dom en Afgodisch, een zeeker Goddelijk Beginzel, en Gevoelen van Godvreezendheyd geleyd is, 't welk onmoogelijk is, geheel-en-al uyt-te wissen. En niet teegenstaande dit egter een dwaaze Bygeloovigheyd was, dat hy zoodaanige Priesters Mildelijk Voede, welke door haare Bedriegeryen het Volk Betooverden; is nogtans deeze beraadinge des Kon'nks zeer te waardeeren; Dat hy niet gedoogen wilde, dat de Godsdienst te loor-liep; 't geên in korten tijd had konnen gebeuren, by-aldien men de Priesters onder het woeden van den algemeenen Honger, had laaten Verlooren gaan. Maar naadien Farao hier zoo Zorgvuldig geweest is, omtrent de Bedienders der Heylige Plegtigheeden; dat hy ze zelfs met gevaar zijns geheelen Lands Ondergang Voede; (op dat hy immers teegens de Goden niet en mogt schijnen On-Godvrugtig te zijn;) Hebben zommige daar uyt aangemerkt, hoe Onzeedigen Quaadwilligheyd het dan niet wel en schijnd, wanneer Wettige en Onbesprooke Bedienaars der Kerkelijke Plegtigheeden, by de Kristenheyd verzuymd worden? Wy voegender by, Dat Josef hier in misschien een Staatkundig Oogmerk gehad heeft; als die wel wist dat men de Kerkelijke niet en mag te-naa koomen, zoo men buyten gevaar van Oproer-makerye wil zijn. Doch Bonfrerius is hier van zommige op den Heekel geleyd; naadien hy daar uyt gants quaalijk besluyt, *Dat de Vryheyd der Geestelijken, grootelijks met de Naatuurlijke billikheyd over-een stemd.* Want op deeze plaatze word alleen gezien op de Vryheyd der Zaay-Landen, en het Schenken van Spijze, maar niet op de ontleedigde Vryheyd, of der Perzoonen, of alle Goederen welke de Bedienaars der H. Plegtigheeden, in Bezit hadden. En het is openbaar, dat hier niet gehandeld word, van 't uytsluyten der Burgerlijke Regten, Wetten en Inzettingen. Men mag'er byvoegen; Dat by-aldien de Natuurlijke Billikheyd door Voorbeelden kan getoond worden, men als dan veel-meer op de Voorbeelden van Geloovige Koningen behoorde te zien. David heeft Ordinantien en Inzettingen omtrent de Kerkelijke dingen en derzelver Bedienders gemaakt. Salomon heeft Abjathar tot een Hoogen-Priester aangesteld; en zoo heeft meede Ezechias, over de Kerkelijke Zaaken en Perzoonen gedaan. Ook blijkt uyt de H. Historien, dat de Vroome Konink Josias, Tempel en Godsdienst Hervormde, en d'Afgodische Priesters der Hoogten, om den Hals doen brengen heeft. Jaa dat zelfs de Keyzerlijke Inzettingen, de Geestelijkheyd, de Hals-Straf-Oeffenende Regtbanken, en Burgerlijke Cijns-Heffinge onderworpen, zulx heeft onder-anderen den grooten Regtsgeleerde Kovaruvias bevestigd; en Goldastus heeft daar toe meer dan Honderd Roomsgezinde Schrijvers opgeteld; die hem daar in byspringen. Gelijk dan meede uyt de Kerkelijke Historien niet heel scheemeragtig te zien is, Dat de Bevryinge der Geestelijkheyd, nooyt voor de Tijden van Konstantijn de Groot, Ludovikus Pius, en diergelijke Vorsten Vergund is; en derhalven openbaar maakt, Dat dezelve veel-meer op de Menschelijke toelaatinge, door verval der tijden gesteeven, als op de Natuurlijke Billikheyd of Goddelijk Regt gegrondvest staat. En dat ook de Geestelijkheyd, van 't Stigt en Stadt Utregt, in den Jaare 1660 toeleyden, om de Landstands-bestierende Overheyd, geheel-en-al de Kerkelijke Vergaaderingen uyt-te boenen; was moogelijk niet als uyt een Oud restant der Paapze Grond-regelen hervischt; en daarom hun billik-ontschooten; volgens de XXXVIIste Artikel van 't Dordregtze Synode; gelijk by Aitzema te zien is. En hoedaanigen Regt d'Overheeden, omtrent de Kerkelijke dingen hebben, daar van heeft Hugo de Groot een heel Boek Geschreeven. En de Hooge Magten

Bonfrerius van Heydeggerus over de Natuurlijke vryheyd der Geestelijken op den Heekel geleyd.

Kerkelijken zijn ook de Burger-Wetten en Straffen onderworpen.

Vryheyd der Geestelijken eerst naa Konstantijn de Groot vermeerderd.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Magten des Lands hebben om alle Uytſpoorigheyd daar omtrent in-te toomen, in den Jaare 1591. een Kerken-Ordeninge beraamd, die A°. 1612. naader beſtendigt is. Dus ſcheyden wy hier af; en ſchikken ons om 't Wijſſelijk gedrag van Joſef omtrent de Verarmde Egiptenaaren, verder in-te zien. Daar in zig dan ook een byzonder Voorbeeld van een overgroote Zeedigheyd, Weldaadigheyd en Mildaadigheyd opdoed. Want niet teegenſtaande het nu met d'Inwoonders zoodanig geſchaapen ſtond, Dat al de Zaay-Landen aan Farao eygen waaren, en Joſef reeds Zaad had uytgedeeld om 't zelve te Bezaayen; hy nogtans, niet meer als *Een Dubbele Tienden*, dat is, het Vijfde gedeelte, uyt den Jaarlijkzen Oogſt, voor het Inkoomen des Koninks begeerd; daar hy immers met het zelve, jaa met volkoomen Regt de Helft, of meer had konnen af-eyſſen. Toonende alzoo met zijn Voorbeeld, aan alle die 't beſtuur der Onderdaanen aanbevoolen is; dezelve Zeedig en Goedertierentlijk te handelen; de Schaapen wel betaamelijk de Wol te Scheeren, maar niet teffens ook de Huyd af-te Stroopen; gelijk den Tyran Tiberius zeyde; alhoewel dat woord zelfs, zeekerlijk niet Tyranniſch was. Zoo dat dit kenteeken alleen, genoeg is, om Joſef van alle Onbeleefdheyd vrygeſprooken te zien. En alſmen aanmerkt, Dat de Koningen al van Ouds het Regt in gebruyk hadden, Jaa daar door Beveſtigd ſtonden, Datze de Thienden eyſten; en aan Abraham al is bekend geweeſt; Doch dat zy in tijd van Oorlog, deeze Inkomſt wel Verdubbelden; konnen we geheel niet zeggen, Dat d'Egiptenaars eenig ongelijk geſchied is; wanneer Joſef naa het inkoopen der Landeryen, alleen het Volk met het Vijfde Gedeelte des Inkoomens beſwaard: Zeer-wel weetende dat Egipten veel Vrugtbaarder van Kooren, dan andere Land-Geweſten was; en met veel minder Arbeyds, zijn Vrugten aan den Landbouwer gaf, als wel elders geſchiede. En zeeker, hier op paſt de ronde Belijdenis der Egiptenaaren die Moſes Gen. 47:25. aanteekend: Als waar in zy onder belijdenis van zijn Wijs beleyd, en Rijkvoerige Mildaadigheyd bekennen, Datze Joſef het Leeven Schuldig ſtaan; want zeggenze, * *Gy hebd ons Leeven Behouden.* Waar uyt miſſchien het Erfgerugt heeft voortgezeyd, Dat d'Egiptenaars Joſef Ver-Godet hebben, waar van ſtrax naader; want, *Wijs en Rijk, is Godt gelijk.* En zoo agte ook Asdrubal, het een ongemeene zaak, *Dat ymand Wijs en te-gelijk Gelukkig is.* Booven-dien weygerenze niet des Konings Slaaven te zijn; alſſe zeggen; *Laat ons Genaade in uwe Oogen vinden; wy zullen Faraôs Knegten zijn.* Invoegen zy Vrywillig verklaaren, met de voorgeſlaagen Voorwaarde en Beding van des Koninks Akkers te Bouwen, wel te vreeden te weezen; agtende dat haar op deeze wijs, groote Beleeftheyd en Gunſt geſchiede. 't Geên ons dan doed beſluyten, Dat d'Omzigtige Joſef zoodaanig in alles heeft weeten de Middelmaat te houden, Dat hy zijnen Konink booven-maaten Verrijkt, en zijn Onderdaanen geenzinds door een Tyranniſche uytperſſinge Onderdrukt heeft: Waar teegen men die Pagt-Heffinge vergelijken mag, die den Konink Seſoſtris voor de Bezittinge des Lands Jaarlijks vorderde, als terſtond uyt Herodoot is Aangeteekend, en 't geên Moſes van Joſefs Wet gedenkt, Gen. 47:26. Maar op dat wy des Grooten Graan-Verzorgers gantze Handelinge onzen Leezer te-bet voor Oogen ſtelden, en deeden zien, welk-een overmagtigen Omſlag en noeſte bezigheyd, de Schaarsheyd van Brood, aan 't Wijs Beſtél van den Grooten Joſef verſchafte; luſten 't ons, Dat woelig Bedrijf in een Print-Tafereel af-te maalen, en de volgende Verklaaringe tot Naarigt van den Beſchouwer daar by te doen.

Joſef eyſt niet meer dan een Dubbele Tienden van de Inkomſt der Landeryen die den Egiptenaaren om niet Bezaayden.

Welke Schattingeyſch ook als zeer billijk van de Egiptenaaren toegeſtemd word.

* In 't Hebreeuws eygentlijk, Gy hebt ons Leevendig gemaakt.

Joſefs Graan-verzorging in een Print-Tafereel vertoond.

VERKLAARINGE VAN HET PRINT-TAFEREEL.

Dat de Egiptize Graan-Verzorging onder 't Beſtel van Joſef vertoond.

A. Een groot Markt-Pleyn, of ruyme plaats binnen Memfis, omtrent de Hofhoudinge van Joſef, of daar hy in den tijd des Hongers zig meeſt onthield, en naa by des Ko-

ninks Schat-Meesters, en Graan-Bezorgers was, welke weegens d'Af-leevering, de Penningen inzaamelden, en Reekenschap van de Kooren-Schuuren en Magazijnen hielden. Naa welke plaatzen men denken kan, Dat de Nooddruftige zig by hoopen begeeven hebben, op datze Voorraad van Leeftogt Koopen, en tot haare Huysgezinnen heenen brengen mogten. 't Geen dan de reeden is, Dat in ons Print-Tafereel zoo grooten menigte uyt de omliggende Streeken van Egipten en alle de Gebuur-Landen te zaamen drommen, en elk zig op zijn wijze beneerstigd, Brood voor den Honger in-te Koopen; en daar toe Geld, Huysraad, Akkerland, Bouwgereedschap; Jaa hun Vee en Kinderen, en zelfs haar eygen Perzoonen, tot Lijf-Eyge Slaaven aanbieden.

B. Josef, die hier uyt de plaatze van zijn Daagelijks verblijf, te voorschijn komt; om met zijn Broeders die van haar Vader ook herwaards gezonden waaren, om Brood op-te Koopen, te spreeken: Tot welk Hoogdraavend voorval, ons Print-Tafereel, geen andere geleegentheyd aanbood, op dat wy hem zienelijk aan 't Oog maakten. En wy gissen dat de volgende Verklaaringen daar toe veel hulp zullen aanbrengen.

C. ASNATH de Dogter van POTIPHERA, Overste van ON; welke Farao, aan Josef tot een Vrouwe gegeeven, en hem te dees tijd al twee Zonen Gebaard had, Gen. 41:45, 50. &c.

D. De Zonen van Josef, die hem Asnath Gebaard had; MANASSE en EPHRAIM. Die thans noch heel Jong en slegts kleene Knaapjes waaren; zijnde beyde noch voor de Jaaren des Hongers Gebooren als te zien is, Gen. 41: 50, 51, 52. Zoo dat d'een hier aan de Regterhand van zijn Moeder, d'ander op den Arm van de Voedster of Staat-Juffer gezien word. Want alzulken gestalte des Ouderdoms, scheen ons de H. Historie, de Jonge Knaapjes (uyt welke Josefs Huys onder Israël, door Zoon-aanneeminge van de Vader Jakob, tot *Twee Stammen* Uytgebot is,) toe te passen; vergelijkt d'aangehaalde plaatzen, met Gen. 49: 22. en Deut. 33: 17.

E. Het Huys van Farao; tot welke Josef alle het Geld dat voor het opgeleyde Kooren, ingezaameld word, doet heenen brengen; gelijk strax zal gezien worden; van waar ook de aankoomende Voorraad-koopers tot Josef heenen gezonden worden; Gen. 41: 55.

F. Kooren-Huyzen, in welke Josef zoo hier als door heel Egipten, den Vooraad der Zeeven Vette Jaaren opgeleyd had; en nu voornaamelijk hier te Memfis daar uyt laat Af-leeveren, Gen. 41: 35, 49. En zoo men de Reysbeschrijvers gelooven zal, daar worden hier en daar, en in 't byzonder te Karassa, twee Mijlen van groot Kayro, Gedagtenissen van Josefs Kooren-Huyzen gezien.

G. Josefs Tien Broeders van haar Vader naa Egipten gezonden; Buygen zig, en handelen met hem weegens haar aankomst en Gebrek aan Kooren, Gen. 42: 3, 6. &c. en Kap. 43. en 44. Daar niet alleen ligt te merken is, Dat de Jonger Broeder Benjamin thuys gebleeven was, en het Getal deezer Mannen derhalven als Moses zeyd, niet booven 10 kon zijn, maar dat ook hier de Droom van Josef Vervuld is; als hy de Schooven van zijn Broeders voor zijn Staande Schoof, had zien Neederbuygen, Gen. 37: 7. En die ook op haare verschijninge let, ziet wel dat haare Ezelen, met de zaamgerolde Zakken op den Rugge, vast hun Vragt verwagten. Doch den gantzen handel die Josef hier over met zijne Broeders gehouden, en daar door ten laatsten ook zijn Vader Jakob in Egipten gelokt heeft; zal in 't volgende Hoofdstuk gezien worden.

H. Een Taalman door welke Josef met zijn Broeders Spreekt, dewijl hy zig Vreemd en Onkundig der Taale Kanaans, en als een Egiptenaar teegens haar houd, Gen. 42: 23, 7, 8.

I. Ontfangers en Reeken-Meesters, die 't Geld voor het Verkogte Kooren inzaamelen, en tot de Schatkist des Koninks heenen zenden.

K. Het Ingezaamelde Geld door Josefs Bezorging tot de Koninklijke Schatkist heenen gebragt. Gen. 47: 14.

L. De Gegoede Luyden en zommige Boeren, brengen hun Vee, Schaapen, Runderen, Ezels, Peerden, Goude en Zilvere Vaaten, in ste van Geld, op datze moogen Brood hebben. Genesis. 47: 16, 17.

M. Heel Uytgeputte van Geld en Vee, bieden haare Akkerlanden, haare Perzoonen, en Kinderen aan, jaa geeven Waagen en Ploeg voor Leeftogt, en willen des Koninks Slaaven voor een Stuk Broods worden. Zoo dat het gantze Land, aan Farao word *Eygen gemaakt*, Gen. 47: 18, 19. En over-zulx met heel de' rest hier niet alleen de gemeene Spreuk voldoen, welke zeyd;

Burger en Boer, is Heeren-Voer.

Maar dat ook Demosthenes niet quaalijk in-agt genoomen heeft; Dat hoe de Rijkdommen der Vorsten meer Aangroeyen; hoe die van 't Gemeen meerder afneemen.

N. Egiptise Priesters die haar Bescheyden-Deel van Kooren, *Om Niet* Ontfangen, en niet van nooden hebben Geld uyt-te geeven, of haare Landeryen te Verpanden, Gen. 47: 22. waarom het niemand moet wonder doen, datze hier dus Vet en Glat en Vroolijk met haar toegeleyde Portie heenen gaan: En gelijk elk gemeenelijk van de Markt spreekt, zoo als hy Gekogt heeft; alzoo

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

erkopende, brengd des Konin

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Joseph het koorn uit den overvloet der Seven Vette Jaaren, inden tyt des hongers aan heel Egipten en gebuurlanden, voor Geld en Vee verkopende, brengd de Koning

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

des Konings Schat-kist vol g

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

...brengt ...nings Schat-kist vol geld; en maakt het volk aan Faro lyf-eygen, terwyl hy ook zyn Broeders verfoekt op dat hy Jakob derwaards lokte. *Gen. XLI. &c.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

zoo zien wy de Geldelooze Koopers, daar-en teegen hier Kommerlijk Bedrukt; en de Waarheyd van 't Oude Spreukje met hun deerlijk zien bevestigen :

Raakt de Beurs vol Deuken *die eerst Vol was*;
Het Aanzigt raakt vol Kreuken *dat eerst Bol was*.

O. Het gestaadig Dorssen, en Uytkloppen der Opgeleyde Schôoven, waar in de Graanen van Ouds pleegen bewaard te worden : 't Geên hier op verscheyde wijzen gezien wôrd; naamelijk door Ossen, en ook door Menschen Handwerk, die 't zelve op den Dorsch-Vloer met de Vleegel uytkloppen, &c. En al de rest der bezigheeden, van Torssen, Draagen, Af-leeveren, Vervoeren, en nieuw-aankoomen der Behoeftige, word over-al zoo duydelijk in onze Printverbeeldinge aangeweezen, datter geen verder Verklaaringe over schijnd vereyst te worden.

P. Eenige Arme Luydjes, Kruyers, Zakkedraagers en Gering Arbeyds-Volk, dat zig by gebrek van Brood, met Wortelen, Radijzen, Look en Komkommers geneerd. Gelijk ook Herodotus verhaald, Dat zommige van 't Slegtste Volkje in Egipten, eertijds niet ongewoon waaren in Tijd van Nood, zeeker zoort van Arm-Brood, uyt het Pit van *Lotus-Bloemen* of Water-Lelyen te bereyden; hoedaanige Bloemen misschien niet ongelijk aan die van onze Water-Plompen zijn.

Gedagtenissen van Josefs weldaaden, hoe van zommige in de Oudheyd erkend.

Indien ons nu ook geoorlofd is, de Erfgerugten der Oudheyd naa-te spooren, Voorwaar wy zullen een groot aantal van Getuygenissen vinden, in welke de Geleerde meenen, Dat de Roemrugtige Weldaad der Graan-Verzorginge, die Josef in de grootste Hongersnood van Egipten, tot behoud des Rijks en alle de Gebuur-Landen ter hand genoomen heeft, in Geheugenis gehouden is: Zulx daar geen Vermaarde Schrijvers ontbreeken, welke niet en twijffelen, of d'E-giptenaars hebben dusk-een Behouder des Vaderlands, onder den Naam van APIS, SERAPIS en OSIRIS, Goddelijke Eere aangedaan, en zijn gedagtenis in de volgende Tijden daar door willen vereeuwen: Maar nogtans van andere, niet zonder goed bescheyd Verdagt gehouden. Moses gedenkt wel, Dat Jo-sef tot een Wet instelde, Dat Farao voortaan *Het Vijfde Gedeelte* van de In-komsten der Landeryen genieten zou; en hy voegd'er by; *Dat de zelve Wet tot op deezen Dag duurd*, Gen. 47: 26. waar door zijne Gedagtenis is konnen Leevendig blijven; want men zeyd ook, Dat die Gewoonte noch heeden ten daage in Gebruyk is: Doch de H. Schrift erkend nergens eenige Vergodinge van zijn Perzoon, voor of naa zijn Dood. En nogtans is zulx het gevoelen van den Vermaarden Julius Firmikus Maternus, in zijn Boek van de Dwaalingen der Heydenze Godsdiensten. *d'Egiptenaars*, zeyd hy; *hebben naavolgens hun Vaderlijke Instellinge, naa de Dood van Josef, hem ter Eeren, Tempelen Gestigt. En op dat de Naakoomelingen zijn overgroote Weldaad, in het Mildelijk Uytdeelen des Koorens, mogten erkennen; is de Mudde, waar meede hy den Hongerigen, en den Koopenden het Kooren Uytgemeeten heeft, hem booven op het Hooft gesteld. Daar-en-booven, op dat zijn Naam met meerder Heyligheyd mogte Ge-Eerd worden, heeft hy die uyt de eerste Stigters van zijn Geslagt ontfangen. Want dewijl hy een Voor-Neef van* SARA *was; is hy* SERAPIS *genoemd; 't geên volgens de Griekse Taal zoo veel als* Saras Apo *te zeggen is*. Insgelijks betuygd ook Ruffinus: Naa dat hy van zijnen God-Naam SERAPIS gesprooken heeft; Dat zommige voorgeeven; dat d'Egiptenaars, Josef ter Eeren, een Beeld hebben Opgeregt, tot Erkentenis van dat hy het Land door het Uytdeelen van Kooren, ten Tijde des Hongers was te Hulp gekoomen. Ook vind men by Suidas over 't Woord *Serapis*, dit volgende aangeteekend; *Eenige*, zeyd hy, *hebben voorgewend, Dat deezen was* Jupiter; *Andere de* Nyl-Stroom: *Dewijl hy een Mudde op het Hoofd had; Andere dat het* Josef *was*. Maar indien wy Nymphiodorus gelooven moogen, zal *Serapis*, met *Apis* een-en de zelve zijn. Want hy spreekt'er aldus van; APIS *is een gestorven Os, in een Dood-Kist bewaard, welke op 't Grieks* Zoros *genoemd word; den zelven word gezet in den Tempel der Duyvelen, die aldaar Gediend word; van waar hy den Naam ontfangen heeft van* Soroapin, *of* ZA-

Of Josef van d'Egiptenaars Vergodet is.

En Serapis naa zijn OudGroot-Moeder Sara Genoemd is.

Getuygenis van Ruffinus die van Josefs opgeregt Beeld gewag maakt.

Serapis de zelve met Apis gesteld.

RA-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Of Josef in de Gedaante van Apis en Serapis ge-Eerd is.

RAPIN. Hoedaanigen Vermaarde plaatze men ook by Klemens en Eusebius vind aangevoerd: En te-gelijk met de voorige Getuygenissen schijnd aan de Hand te geeven, Dat de Egiptenaars, den Hebreër Josef, onder de Gedaante en Naam-geevinge van APIS, en SERAPIS ge-Eerd hebben. Gelijk zulx onder andere Loffelijke Schrijvers, het Gevoelen is geweest van de zeer Geleerde Vossius, Baronius, en Bonfrerius. Waar van byzonderlijk den Eersten dit Stuk in zijn Boeken van den Oorsprong en Voortgang der Afgoderye en Beelden-Dienst, met Opzet Behandeld heeft. En schijnen dezelve Vermaarde Autheuren niet zonder verscheyde Bewijs-Reedenen tot die Meeninge overgegaan te zijn. 't Geên haar dan Eerstelijk eenig steunzel by-zet is dit, Dat Josef Deut. 33: 17. שור, een Os Genoemd word, of ten minsten zeekerlijk van Moses, by een Os vergeleeken word. Het Tweede is, Dat Josef de Droomen van Farao, van de Zeeven Vette Koeyen of Ossen, die van even zoo veel Maagere, Verslonden en Opgegeeten wierden, Verklaard had. En de Ossen in deezen Droom tot een Teeken van Vrugtbaarheyd en Onvrugtbaarheyd worden gesteld. En alhoewel Godwin twijffeld, of ymand wel regt heeft Aangeweezen, van wien de Egiptenaaren het Eeren van den Os geleerd hebben; held hy nogtans geheel over aan dit Gevoelen. Ten Derden; Naademaal Josef ten tijde des Hongers-Noods, een zeer goede Voorzieninge gedaan had, heeft deeze Weldaad, door geen Welvoegzaamer Zin-aanduydend Kenteeken, als door een Os, konnen Uytgedrukt worden; Overmids d'oorzaak van het Jaar-Gewas, voornaamelijk van den Land-Bouw af-hangd, en waar in den Os zoodaanig een Meede-Makker van des Landmans Arbeyd is, Dat de Oude hem *Een Dienaar van* CERES, Dat is, van de *Graan-Goddin* Genoemd hebben. De Vierde Reeden is; Dat ook Farao allerhande Eer-bewijs, en Koninklijke Cieraadjen aan Josef geschonken heeft; welke van hem door Kloek Beleyd op het alder-uytsteekendste Beantwoord, den Egiptenaaren Verpligt heeft, zijner Weldaaden te Gedenken. Want dit is haare Eygene Landaardse Gewoonte geweest, De Geheugenis der geener die veel aan 't Gemeene-Best Verdiend hadden, door Heylige Gedenk-Beelden tot de Naakoomelingen voort-te planten. Doch daar scheen geen Teeken bequaamer, om de Weldaaden van Josef uyt-te drukken, als den Os. Wel waarom, Vraagd de fraaye Schrijver Vossius, zouden we dan durven Ontkennen, Dat deeze Eer-Bewijzinge aan Josef geschied is? Voor het Vijfde merken zy ook aan; Dat naadien אב AB, *Een Vader*; שור SOR, *Een Os*, en שר, SAR *Een Vorst* by de Hebreën Beteekend; heeft Josef APIS, Dat is, *Een Vader* konnen Genoemd worden; gelijk hy ook Gen. 45: 8. een *Vader van Farao* Genoemd word. Insgelijx ook ZARAPIS, *De Vorstelijke Vader*; dewijle hy als zoodaanig-een aan geheel Egipten is voorgesteld geworden. Of ook wel ZORAPIS, *De Os-Vader*, en zulks van weegen de Reeden die wy zoo terstond hebben by-gebragt. Tot hoe verre Vossius zijn Bewijs-Gronden heeft Uytgestrekt. Bonfrerius voegd'er noch andere, en voor Eerst tot een Zesde Waarneeminge by; Dat, gelijk wy een weynig te vooren begonden te zeggen, de Egiptenaars de Gewoonte hadden, het Beeld van OSIRIS of SERAPIS met een *Mudde*, of Kooren-Maat, op het Hoofd te Vertoonen; waar van Ruffinus en Suidas Getuygen zijn: of met een Korf, gelijk Makrobius Aanteekend: Hoedaanige Dingen alle niet anders te kennen geeven, als dat Josef d'Egiptise Verhongerde Huysgezinnen met Brood Verzorgd heeft. Ten Zeevenden, zeyd Plutarchus, in zijn Boekje van *Isis* en *Osiris*, Dat den Eygen Naam van *Osiris*, is ARSAPH geweest; Zulx door een geringe Letter-Wisselinge, en by-loopende Tong-val uyt JOSEPH, zeer gemakkelijk de Naam van ARSAPH is konnen op de Baan koomen. Bonfrerius voegd'er ten laatsten, uyt de Getuygenissen van Eusebius, Plutarchus en Diodorus, noch by, Dat OSIRIS in d'Egiptise Taale, even dat zelve Beteekend, dat de Grieken door POLYOPHTHALMOS, Dat is, *Veel-Oogig*, Verstaan; dewijl by d'Egiptenaars Os *Veel*, en SYRIS *Een Oog* Beteekend: Hoe-

Dat van Vossius is goed-gekeurd.

En op welken grondsteun van hem aangenoomen.

Josef ZARAPIS, of Vorstelijke Vader Genoemd.

Serapis met een Kooren-Maat op 't Hoofd Verbeeld.

Hoe de Naam van ARSAPH, Dat is, Osiris, zeer ligt van Josef is konnen voort koomen.

Wat Osiris

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

HoedaanigenNaam-geevinge zeer wel met deGaaven van Josef over-een komd: Als den welken, door zijn Uytsteekende Wijsheyd, en Schrandere Uytlegginge der Droomen, te-gelijk met zijn Voorzigtigheyd en Verre-ziende Oog, Voorraad van Spijze, voor zoo veel aanhoudende Jaaren Hongers-Nood, heeft weeten op-te leggen en te bewaaren. En schoon d'Egiptenaars hebben Gemeend, Dat hem dit door de groote Ervaarenis in de Wis-konst en Sterrekunde overquam, is nogtans die Weetenschap niet onëygen *Polyophthalmos*; Dat is, *Osiris* by d'Egiptenaaren Genoemd geworden. Hoedaanigen Naam aan Josef, ten aanzien van zijn *Voorzieninge*, of *Verre Voor-Uytzieninge* en *Voorzorge*, niet onëygen paste. Waar toe men ten laatsten ook noch dit wil Aangemerkt hebben, Dat d'Egiptenaars niet elke Os tot die Weerdige Naam-draaginge, Wettig Erkenden, maar alleen zulk-eenen, aan welken de Sterre-kundige Ken-Teekenen, en Denk-Beelden van Zon en Maan, duydelijk te Bespeuren waaren; als die dan te-bet de Sterre-kundige Wijsheyd en Kennis van OSIRIS te kennen gaaven. 't Geên wy dan tot hier-toe, als de Voornaamste Grondvesten van zommige Geleerde Mannen, tot Onderstand van haar Gevoelen, hebben by-gebragt; op datwe daar door geleegentheyd ter-Hand vonden, om in 't Onderzoeken van haare Bewijs-Reedenen, 't een en 't ander in-te lassen, Dat niet onfraay te Weeten is. En wat d'Af-Beeldingen van *Serapis*, *Osiris* en *Apis* zelfs belangd, wy zullen onder d'Egiptise zaaken geleegentheyd hebben, dezelve by-te brengen. Alleen moogen wy'er uyt de Fabel-kunde noch by doen; Dat den Os daar in gemeenelijk een Zinne-Beeld is van een Wijs en Deugdzaam Mensch, of van zoodanigen Hooveling; als meede van een Sterk Mensch; en eenen die Opregt in zijn Handelingen is.

by de Egiptenaars Beteekend.

By-aldien wy dan Werk beginnen, en al deeze Bedenkelijkheeden der Geleerde, teegens de Blijken der H. Schrift afwikken, voorwaar wy zullen haast ontwaar worden, Dat derzelver Getuygenissen, geheel-en-al teegens haar Gevoelen leyd Aangekant; invoegen wy nergens anders, eenig Heul behoeven te zoeken, om de by-gebragte Grondvesten te doen instorten, dan te Toonen, Dat Josef nooyt by de Egiptenaaren voor haaren APIS, SERAPIS, of OSIRIS gehouden is. Want dat'er voor-eerst, naa het Afsterven van Josef, hem eenige Goddelijke Eere zou beweezen zijn, (gelijk de Ver-Goding van Ouds, zelden of nooyt aan de Leevende gepleegd wierd) zulks komd met de Schriften van Moses niet over-een. Als den welken opentlijk Getuygd, Dat een wijl naa dat dien Farao, die Josef Verhoogd had, gestorven was, eenen anderen Konink in Egipten opgestaan is, welke Josef niet gekend en had, Exod. 1:8. Actor. 7:18. Den welken zelfs ook noch teegens hem, of ten minsten niet teegens zijne Broeders, eenige Billikheyd noch Reedelijkheyd gebruykte; maar de zelve, als bekend is, op het alderwreedste Behandeld en Onderdrukt heeft. En schoon naa deezen Konink, weederom eenen anderen aan 't Rijk quam, heeft hy nogtans teegen d'Israëliten, die in Egipten woonden, en uyt Josefs Vaderlijk Stamhuys Gesprooten en Vermeenigvuldigd waaren, met alle Bitterheyd Gewoed. Den welken het dan ook ten laatsten met haar zoo Uytbundig en Grof maakte, Dat hem Godt, onder de Hand van Moses, met Swaare Plaagen Gestraft, en ten laatsten met zijn Opgetoogen Heyr-Leeger, in de Wateren der Roode Zee Versmoord heeft. Waar uyt dan een Onverzoenelijken Haat tussen d'Israëliten en Egiptenaaren, veele Eeuwen heeft stand gehouden. Booven-dien schijnd men ook tot deeze Reeden te moeten Aanmerken, Dat de Godsdienst van SERAPIS niet zoo Oud als de Tijden van Josef, by d'Egiptenaars is bekend geweest; Want Herodotus de Goden van Egipten Optellende, heeft van *Serapis* niet een Enkel Woord gerept. Jaa niemand maakt'er Gewag van, die voor de Tijden van Alexander de Groot geschreeven hebben. En zulx is geen Wonder, naadien *Serapis* niet een Eygen Vaderlandsen God der Egiptenaaren is, maar een Ingebragten, die de Vreemde Inwoonders uyt Pontus, onder de Bezorginge van Ptolomeus, in Egipten hebben overgevoerd: Gelijk Schaliger zulx mee-

En zulx met verscheyde Bedenkingen bevestigd.

Israël van Egiptise Koningen mishandeld, die Josef niet Gekend, noch Erkend hebben.

Waar uyt een [illegible] Haat [illegible] d'Israëliten en Egiptenaaren opgekoomen is.

Serapis is eerst lange naa Josefs Tijden in Egipten bekend geworden.

de bevestigd, in zijn Eusebiaanse Aanmerkingen. Doch de Geschiedenis deezer Overvoeringe zelfs, heeft Tacitus aan 't IV[de] Boek zijner Historien, wijd en breed beschreeven. En dat SERAPIS eertijds by die van Pontus is bekend geweest, schijnd ons ten minsten Scheemeragtig uyt Polybius toe, die den Ouden Tempel van *Serapis* Beschrijft; en daar by-voegd, Dat Jason aldaar aan de Twaalf Goden Geofferd heeft. Maar in Egipten, word van *Serapis*, gants geen Gewag gemaakt, voor dat hy uyt de Pontise Stadt Sinopis derwaards gevoerd is. En zoo wy hier de Woorden van Tacitus, in weêrwil van Vossius, dieze meend aan zijn Zijde te trekken, willen by-brengen, (naadien'er twijffel in steekt, van wat Stadt hy Spreekt;) wy zullen terstond betoonen, Datze al het voorige geenzinds teegen zijn. *De Tempel*, zeyd hy, *is aldaar Opgebouwd naavolgens de Grootte der Stadt, op een Plaats die* Rhakotis *Genoemd word; alwaar eertijds een Kapèl stond, aan* Serapis *en* Isis *Toegewyd*. Yts diergelijks word ook by Klemens d'Alexandriner gevonden, in zijn Vermaaningen aan de Heydenen. En alhoewel de Geleerde Vossius hier uyt de Oudheyd van deezen God-Naam, in Egipten t'Huys wil brengen, schijnd nogtans zijn Misslag daar omtrent Ontdekt te worden, wanneer men de Woorden van Tacitus wat Naauwkeuriger inziet. Dezelve Roomse Histori-Schrijver had Verhaald, Dat wanneer Ptolomèus de Nieuw-Gebouwde Stadt Alexandrien met een Tempel, en een zoort van Nieuwe Gods-Dienst wilde Begiftigen, hy door een Droom Vermaand wierd, eenige zijner Vertrouwdste Vrienden naar Pontus te zenden, en het Beeld van *Serapis* van daar af-te haalen, en tot hem te brengen; Hoedaanigen Droom hy daarom ook aan de Egiptise Priesters heeft Bekend gemaakt. Als hy dan eenige Goden in Pontus gevonden had, en weynig Ervaarenis van de Vreemde en Uytlandse Dingen bekoomen had, heeft hy aan Timothèus d'Athenienser, een uyt het Geslagte der Eumolpiden, Gevraagd; Wat Godt, en wat Dienst-Bewijs het was? Die het zelve uyt Niemand, dan van de geene die naar Pontus Gereyst waaren, wist te Verneemen. Terstond heeft Ptolomèus Gezanten, met Geschenken, aan Schydrothemides, de Konink der Sinapensen, afgezonden; die met Vertoeven wel Dry Jaaren t'zoek maakten. Dus Luyd het Verhaal; en is zoodaanig gesteld, Dat men 't Noodwendig Onderzoeken moet, zoo het ons anders Ernst is, om agter de regte Geschaapenheyd der zaake te geraaken. Wy zeggen dan, by-aldien op dezelve Plaats binnen Alexandrien, alwaar Ptolomèus een Tempel wilde Stigten, te vooren een Kapèl van *Serapis* gestaan had, de Egiptenaaren immers als-dan niet Onkundig zouden geweest zijn, wat voor een Godheyd *Serapis* was; en geenzinds Noodig gehad hebben, met de Buyten-Landers desweegen te Raadpleegen, veel-min desselfs Beeldnis, met zoodaanigen Bekostiging, heel uyt Pontus te laaten Af-haalen. En indien het niet zoodaanig hier meede geleegen is, zoo heeft Ptolomèus dan ook geen Nieuwe Gods-Dienst binnen Alexandrien poogen te Stigten, noch ook Gestigt, gelijk het Verhaal luyd. Booven al heeft de Vermaarde Bochartus, uyt Klemens d'Alexandriner, den Oorsprong van deeze Dwaalinge, zeer Vernuftig Naagespoord, ter plaatze daar Klemens van Ptolomèus Schrijft; Dat hy 't Ontfangen Beeld in 't Voorgebergte gesteld heeft, datze nu Rhakotis Noemen; alwaar ook den Tempel van *Serapis*, ten Tijde dat Klemens dit geschreeven heeft, ge-Eerd wierd. Waar uyt Bochartus Gist, Dat Tacitus, uyt diergelijke Woorden van den Grieksen Schrijver, dat Verhaal Vergaaderd heeft; en dat al lang te vooren daar ter Plaatze, de Kapèl van *Serapis* geweest is; eensdeels om dat *Ieròn*, zoo wel een Kapèl, als een Tempel Beteekend; als anderdeels, om dat het Werk-Woord TETIMETAI, *Zy hebben ge-Eerd*, aldaar in de Beteekenis der voorleedene tijd voor-komd; het geene nogtans dikwils de Beteekenis van de teegenwoordige tijd heeft. Laat'er ons, tot een naader bevestiging, noch dit by voegen, Dat het Beeld van *Apis* en *Serapis*, volgens de Beschrijvinge van Makrobius, geheel-en-al niet een-en-dezelve Gedaante heeft gehad; gelijk we onder d'Egiptise

Maar is uyt Pontus derwaard overgebragt.

Vossius getuygenis van Serapis uyt Tacitus teegen hem Omgekeerd.

Serapis schijnd ten Tijde van Ptolomèus in Egipten noch Onbekend geweest te zijn.

tise zaaken door derzelver Af-beelding zullen Ontwaar worden. Daar wy dan ook geleegentheyd zullen ter-Hand krijgen, om met andere Teegen-Bedenkingen te toonen, Dat Josef, noch by zijn Leeven, noch naa zijn Dood, onder eenige Godheyd ge-Eerd noch gedagt geworden is; alhoewel het Ruffinus en Vossius, met andere, voor-vast Geloofd hebben; en daar in door het Getuygenis van Moses, Deut. 33: 17. ten aanzien van den Os-Godt *Apis*, die met heel de Rest der H. Dieren veel Ouder kan zijn, meenden gesteeven te zijn.

DERDE HOOFDSTUK,

KORT INHOUD DEEZES HOOFDSTUKS.

Jakob *in Kanaan van den* Honger *aangetast*, *zend* zijne Zonen *naa Egipten om* Kooren te Koopen. Brood *waarom van* Breeken *genoemd*? Jakob *Bekommerd voor* Benjamin, *wil dat hy t' Huys blijft. d' Afgereysde* Broeders *in Egipten gekoomen*, Buygen *haar* voor Josef Needer, *en Vervullen onweetende zijnen* Droom, *om welke zy hem* Gehaat *en* Verkogt *hadden.* Josef *zijn Broeders* Kennende, *houd hem* Vreemd, *spreekt* Hard met haar; *en zeyd, Datze* Land-Verspieders *zijn: Die haar door Bescheyd van haar* Broederschap *en* Vaderlijk Huys *Verantwoorden.* Josef *eyst haar* Jongste Broeder *naa Egipten te brengen, en doed* Simeon *uyt heel den hoop voor zijn aankomst*, in Gijzeling *blijven. De* Strenge handeling *van Josef onderzogt en van* Onregt Vry-gesprooken. *Wat* Geoorlofde *en* niet-Geoorlofde Veynzeryen *zijn, en hoe* Josef *zijn* Broeders *heeft moogen* Verspieders *noemen, daar hy wist datze* het niet en waaren? *Met een fraaye Aanmerkinge van* Gregorius. *De reeden van* Kaldentlijk *opgenoomen en verklaard.* Eerste Kristenen *weygeren by de* Geboorte-Engel *des* Keyzers te Sweeren; *maar doen zulx wel* by zijn Welvaaren *en* Gezondheyd. *Hoe* Josef *heeft konnen* anders doen, *als hy scheen* Geswooren te hebben. *Een donkere plaatze by* Martialis *opgehelderd. Van wat Nut Josefs* Gestrengheyd *zy geweest. Des* Broeders *onderlinge* Schuldbekentenis, *van Josef* door zijn Taalman *agterhaald; die daar over* aan 't Weenen *slaat.* Simeon *Gebonden en* Gevangen, *trekken de* Broeders *met haar Gekogt* Kooren *naa* Kanaan. *Blijken van Josefs* Teedere Liefde *tot zijne Broeders, te midden van zijn Strengheyd getoond;* Verschaft *de Reyzigers* Teêrkost, *en doed haar* Uytgeschooten Geld *weeder* in de Zakken steeken; *dat van haar op weg* Gevonden, *'t Gemoed* Bekommerd. *In* Kanaan *weedergekeerd, maakenze* Jakob *den Eys van* Benjamin *en* Simeons Gijzeling *bekend; die 't* Berooven zijner Kinderen *beklaagd.* Ruben *steld zig* Borge voor Benjamin, *en bied* het Leeven van twee zijner Zonen *daar voor aan.* Josefs *strenge handeling teegen zijn* Ouden Vader *naader onderzogt.* Tweede Togt *van Josefs Broeders naa Egipten.* Leeftogt *in* Duure Tijd *en* Hongersnood, *van 't* Slegte Volkje Naauw gezogt. Juda *wil niet* zonder Benjamin *vertrekken; steld hem* Borge *voor zijn* Behouden Weederkomst. *De* Reys van Benjamin toegestaan, *bezorgd Jakob* een Geschenk van Landvrugten *aan den Egiptizen* Land-Voogd: Honing *eertijds* een Koninglijke Spijze, *en Overvloedig* in Kanaan. *Jakob belast* Dubbeld Geld, *en ook de* weedergebragte *Penningen meede te neemen. De* Broeders *in Egipten gekoomen, worden* in 't Huys van Josef *geleyd, dat haar Bekommerd, en hun* Onschuld *aan den Hof-Meester doen, weegens 't* meede-genoomen Geld: *Die haar Gerust steld en* Simeon *uyt zijn* Gyzeling ontslaat. *Zy krijgen* Water *om de* Voeten te Wassen, *en worden* bereyd *om met Josef* de Maaltijd te houden; *die daar op de* Vaderlijke Geschenken *aanbieden.* Josef *verneemd* naa de Welstand van zijn Vader; *stort in Eenzaamheyd* zijn Traanen over Benjamin uyt: *Doet de Broeders* naa den Rang van haare Ouderdom *aan de Tafel zetten, en van de* Spijs-Geregten *van zijn Tafel* voorlangen; *waar in* Benjamins Deel, Vijf-maal zoo groot is. *Naaspooring* wie zig *over al dit gedrag te* Verwonderen had; *de Broeders* Hebreën *of* d'Egiptenaaren? *Met yts van de* Dry byzondere Tafelen *in deeze* Maaltijd. *Waarom* d'Egiptenaars, *met* de Hebreën geen Brood mogten Eeten? Tafel-geregten by Deelen om-te zenden, *hoedaanigen gewoonte der Ouden. Een* Dertele Daad *aan de Tafel van* Augustus *gepleegd, van den* Keyzer *door-de Vingeren gezien.* Josefs *Broeders naa de Vroolijke Maaltijd*, van nieuws Bekommerd, *door haar uytgeschooten* Geld; *dat neffens Josefs* Drinkbeeker *in haare Zakken gestooken word. Verscheyde bedenkelijke* meeningen *over de reeden van Josefs* Huysbezorger, *weegens 't geen* zijnen Heere door deezen Beeker konde Waarzeggen. SLANGE *hoe van* Waarzeggen, *en listige* Onderzoekinge *genoemd. Hoedaanig* Josefs Drinkbeeker *geweest zy, en hoe*

by daar door de Broeders kon Onderzoeken. 't Gevoelen van Josefs Tooverpleeging verydeld.
Tooveryen by d'Egiptenaars en Kaldeën, hoe door een Beeker gedaan. Waarzeggen hoe ver-
scheydentlijk op-te neemen: En waarom Josef zijn Broeders door zijn Drinkbeeker heeft willen
Beproeven. d'Onschuldige Broeders agterhaald en van Diefte betigt, word den Beeker in
Benjamins Zak gevonden: die 't zaam te-rug gekeerd; bekend Juda de Daad maar Loochend
de Schuld. Benjamin in Gijzeling gehouden, word van Juda Vry ge-eyst en wil om des Va-
ders Droefheyd af-te keeren, in zijns Broeders plaatze blijven. Josef doed al d'Egiptenaars
de Kamer ruymen, en maakt hem zelven aan zijn Broeders Bekend, naa dat hy voor af zijn
Boezem door uytgestorte Traanen verligt had. De Broeders van Schrik Verbaast en Stom
geworden; van Josef een Hert onder den Riem gestooken, en door den Roem der God-
delijke Voorzienigheyd getroost. Dwaalinge der Schoolgeleerde hier omtrent Ontdekt
en weedersprooken. In wat zin Josef hem een Vader van Farao noemd. Josef belast, zijn Va-
der met heel zijn Huysgezin en Haave naar Egipten af-te haalen; zeyd haar de Wooninge in
't Land Gosen toe; geeftze Waagenen, Ezelen, Teer-kost, Wissel-Kleederen, Geld, en Ge-
schenken uyt d'Egiptise Land-Vrugten. Vuylaardige gedagten van Salomon Jarchi, over
een Ontugtige Daad in Josefs Bekend-maaking gepleegd. Waarom Josef de Reys-Broeders
met al deeze dingen beswaard, daarze doch strax stonden weeder te-keeren; Met wat Oogmerk
hy haar het Twisten op den Weg verbied. Vader Jakob Geboodschapt, Dat Josef noch Leeft, en
een Heer over heel Egipten-Land is, Beswijkt voor zoo grooten Tijding; en komd door Be-
schouwinge van al de Vorstelijke blijken der Waagenen, en andere Toestel, tot Geloof; en Troost
hem de Reyze derwaards met vollen moede. Jôôds Verdigtzel aangaande de Geest der Profee-
tie, omtrent de Droef-Troostige. De Reystogt naa Egipten van Jakob ondernoomen; komd
te Berzeba, daar hy Offerd, en door de Godspraak Versterkt, en tot de Reys naa Egipten
Aangemoedigd word. Bedenking over deeze Goddelyke Aanspraak en hoe groote dingen JA-
KOB daar in worden Toegezeyd. Voorspellinge aan Jakob gedaan, Dat Josef hem de Hand
zou op de Oogen leggen; en hoedaanigen Pligt der naaste Bloed-Vrienden het by de Oude was,
de Gestorvene de Oogen te Sluyten: Als meede, yts van 't byzonder Oogmerk dat de H. Va-
ders daar in konnen gehad hebben. Jakob komd met heel zijn Huysgezin in Egipten, die tot
70 Zielen worden Opgeteld. Waarom 't Geslagte van Jakob in zijne Zonen en Zoons-Zonen,
zoo Naauwkeurig Beschreeven is. Moeyelijkheyd in 't Optellen der 70 Zielen by de Uytleg-
gers verscheydentlijk aan-een kant gemaakt: En de Stijl der H. Schrift hier omtrent in agtge-
noomen. Ouderdom van Benjamin, by zommige quaalijk Uytgereekend, verbeeterd. Geslagt-
Tafel waar in de Zonen en Zoons-Zonen uyt de Vier Vrouwen van Jakob opgenoemd, en
met de Reekeninge van Moses worden over-een gebragt. De 70 Zielen, van de LXX Overzetters
door Vijf bygevoegde, tot 75 gebragt, en hoe die daar in van Stefanus en Lukas zonder dwaalinge
zijn konnen gevolgd worden. Een dry-erley Tellinge by Moses in-agt genoomen. Jakob in
Egipten aangekoomen, zend Juda voor-uyt om van Josef den weg naa Gosen te verneemen. Jo-
sef spand den Waagen in, om zijn Vader t' Ontmoeten; dien hy ziende, hem met Traanen
Omhelst. Verscheyde meeningen, wie men van Beyde, deeze Omhelzinge toe-te Schrijven
heeft. Jakobs Blijdschap teegen zijn voorige Droefheyd afgewoogen. Vijf van Josefs Broe-
ders verschijnen aan 't Hof van Farao, en worden van Josef onderrigt, weegens haar Hand-
teering. Vee-Hoeders waarom by de Egiptenaars Verfoeyelijk? De Broeders voor Farao
gesteld, belijden datze Schaap-Herders zijn, en verzoeken als Vreemdelingen in dat Land
te moogen Woonen, waar toe zy 't Land Gosen eyssen. Jakob voor Farao gebragt, Zeegend
den Konink; en verklaard hem zijn Ouderdom. Bedenking waarom hy zijn Leefdaagen,
Weynig en Quaad noemd. Jakob krijgd een Bezittinge in Egipten, en woond in 't Land Ra-
meses, waar in Gosen geleegen was. &c.

Gen. 42:1. Jakob in Kanaan door den Hongers-Nood Aangetast, zend zijne Zonen naa Egipten om Kooren, welkers heen-reyze van Groot Gevolg is. Gen. 15:13. Actor. 7:6.

MAAR als onder-en-tussen de Vader Jakob ook van den Algemeenen Honger in Kanaan wierd Aangetast, En hy wel* Zag datter Kooren in Egipten was, Preste hy flux zijne Zonen derwaards, op datze Spijze Kogten voor zoo veel Eeters als 'er Daagelijks tot den Last van zijn Bezorginge stonden: Gelijk Moses Aanvangd Breedspraakelijk te Verhaalen, Genesis XLII. Als een Onderneeminge die van zoo Groote en Zeldzaame Dingen op de Hielen Gestapt is, Datze de H. Schrijver de Moeyte Waardig scheenen, het heel Restant van zijn Eerste Boek, met Neegen Volle Kapittelen daar-aan te Besteeden. 't Lust ons derhalven, de verdere Uytgangen van 't Goddelijk Schik-Lot over Josef, en 't Huys van Jakob, (Dat naa de Voorzegging, in Egipten overgeplant, en aldaar tot een Groot Volk Aangroeyen moest;) op 't Leyd-

* Dat is, Hoorde of zulx door andere Verstond.

Leyd-Spoor des Grooten Schrijvers t'agtervolgen; en te Verneemen, onder hoedaanigen Bestuur van Zaaken, dit alles is Vervuld geworden. Alswe dan Zien, dat Gen. 42: 1. het *Kooren*, Dat is, *Spijze*, *Leeftogt*, of *Voedzel*, door het Hebreeuwse Woord שבר SCHEBER word Uytgedrukt,(dat eygentlijk *Breeken* Beteekend;) hebben zommige Gemeend, Dat zulx geschied, om dat de Brooden by de Hebreeën, gemeenelijk in zoodaanigen Fatzoen Gebakken wierden, Dat menze ligtelijk Breeken, en alzoo by Stukken Omdeelen kon. Waar van daan in 't Nieuwe Testament zoo dikmaal van *Brood-Breeken* gerept word. Vergelijkt* d'Aangehaalde Plaatzen, en 't geên daar van in de Joodse Oudheeden, tot een Voorbereydzel van deeze Dingen is afgedaan. Gelijk men dan ook het Woord שבר *Scheber* vind, daar slegts van *'t Breeken van den Staf des Broods* gesprooken word. Als te zien is Lev. 26:26. Psal. 105: 16. Ezech. 4: 16. en 5: 16. en 14: 13. &c. Maar omtrent het *Breeken* van andere Dingen, worden wel Dry of Vier verscheyde Woorden by de Hebreeën gevonden. Doch de Joden zijn hier van andere Gedagten, en meenen, Dat het *Kooren*, of het *Brood* daarom van *Breeken* Genoemd is, *Om dat het den Honger Breekt*. Gelijk het Kimchius, en uyt hem onze Kant-Teekenaars Verklaaren. En de Plaatze Psal. 104: 11. (*De Woud-Ezels breekender haaren Dorst meede.*) is t'eenemaal Dienstig aan haare Meeninge. Gelijkwe ook Zien, Dat alhoewel Arias Montanus 't Woord שבר, in de Historie van Josef, *Breeken*, of *Breekinge* Vertaald; hy 't nogtans *Voedzel* op de Kant Verklaard heeft. En om dat Brood allerbest den Honger breekt, heeft het Spreek-Woord al van Ouds gezeyd; *Hebje Brood, een Duym Groot, Gy hebd geen Nood van de Dood.* Egter schijnen andere te meenen, Dat deeze Uytleg al-te verre gezogt is: Want *De Keel Kost Veel*; gelijk men uyt Ondervindinge zeyd.

KOOREN, van Brood-breeken Genoemd.

*Matth. 14: 19. en 15: 36. en 26: 26. Marc. 6: 41. Luc. 9: 16. 1 Kor. 11: 24. en 10: 16. Actor. 2: 46. en 20: 7, 11. en 27: 35. Joodse Oudheeden pag. 187.

Als nu de Vader Jakob op dit Gerugt, zijne Zonen Aanspreekt, en zeyd; *Waarom Ziet gy op Malkanderen?* Schijnd de Meeninge van die Woorden niet te zijn als Aben-Ezra, Kimchius en andere Verklaaren; te weeten, Als of de Vader dit Kijvender-wijs tot zijne Zonen gezeyd, en Verweeten had, Dat zy haar zelven voor de Menschen zoodaanig Aanstelden, als ofze geenen Honger Leeden, maar in deeze Schraale Tijd, Kooren in Overvloed hadden. Want aldus Luyden de Woorden van gemelde Kimchi; *Waarom beroemd Gy-lieden u als of je Verzaadigd waard, en van Eet-Waaren de Vol-Op had? Daar al de Weereld naa Egipten Reyst, om Kooren op-te Koopen, en Gy-lieden Vertoefd!* Het laatste van deezen Uytleg kan men inschikken; want het schijnen waarlijk Woorden van *Opwekkinge* te zijn, aan de geene die zig te Verkleumd aanstelden, *En den Eenen vast Bedrukt op den Anderen Keek.* Zoo dat onze Kant-Teekenaars heel wel Verklaaren, alsse den Zin aldus Opmaaken; *Wat zit Gy als Raadelooze met geduurig Denken en Dubben den Tijd te Verslijten, en niet zeekers Besluyt, noch tot de Zaaken doed?* En dewijl ook al de Geruggten van den aanhoudenden Honger hun van rondzom genoeg Aanraade, geen Uytstel, uyt hôôpe van Afflag, of Vrugtbaaren Oogst te neemen, quam hen thans de Vermaaninge van den Poëet heel niet-te Pas, als hy zeyd;

Gen. 42: 1.

Jakob Maand zijn Zonen aan om naar Egipten te gaan.

Bedenkingen der Joden over Gen. 41: 1.

De Kant-Teekenaars op de Duytze Bybel Gepreezen.

Wanneer de Tijd geeft Nieuw Gewas,
Weest dan in 't Koopen niet te Ras;
Maar toefd een Weynig zijdje Wijs,
Want 't scheeld de Helft in de Prijs.

En dat deeze bedenkelijke Uytlegginge proef kan houden, kan men hier uyt besluyten, Dat Moses strax daar-aan zeyd; *Doe Toogen Josefs Tien Broederen af, om Kooren uyt Egipten te Koopen*, Gen. 42: 3. In deeze Reystogt heeft Jakob zijnen Zone Benjamin geenzinds willen waagen; bekommerd zijnde, Dat hem by-geval, *Het Verderf* mogt overkoomen; gelijk hy zelfs aloo spreekende word ingevoerd. Alhoewel het waarschijnelijk gehouden word, Dat

Jakob over zijn Jongste Zone Benjamin

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Bekommerd, wil hem niet meede naar Egipten zenden, Gen. 42:4.

hy zulx alleen maar by zig-zelven Dagte, en in zijn Vaderlijk Gemoed overley. Andere Vertaalen; *Op dat hem niet by toeval*, de Dood *over-komd*. De Grieken zetten, MALAKIA, dat is, *Flaauwte, Beswijkinge*, &c. En de Syrise, met de Gemeene Latijnse, *Een Ongeluk*. Aquila, *Een Toeval*, en Symachus, *Een Gevaar*. Maar beyde de Kaldeësze Uytbreyders, hebben, *De Dood* Vertaald. En Kimchius, met onze Kant-verklaaringen, zijn niet verre van die meeninge alsse zeggen, Dat den Zin kan weezen; *Op dat Benjamin, niet een Doodelijk geval treffe, gelijk zijn Broeder Josef; dien Jakob vastelijk meende, alzoo aan zijn Dood gekoomen te zijn*.

Gen. 37:33.

Onder-en-tussen raaken de Broeders op Reys; en te-gelijk met andere Kanaaniten in Egipten gekoomen, gaanze tot Josef, een Groot-geworden Man, die haar Onbekend was; en alleen wisten, Dat onder zijn Last, al het Kooren van Egipten lag. *Want hy was* Regent *over dat Land*, Gen. 42:6. Daar andere Leezen, *Een Prince*. 't Hebreeuwse woord שליט SALLIT, meend Een *Heerscher*, dat is, een die 't Gezag en de Magt in zijn Hand heeft. Gelijk het Ecclef. 8:8,4. zoo genoomen en Psal. 105:22. bevestigd word. Ook twijffelen de Taalkundigers niet, of het Arabise woord שלטון SCHILTON, heeft hier meede niet alleen gemeenschap, maar willen ook, Dat het woord SULTAN daar uyt voortgekoomen is; met welken Eer-Naam d'Opper-Magten van Egipten en Babylonien steeds genoemd worden. De Tien Gebroeders in Egipten aangekoomen, hebben niet naagelaaten, Josef op een Koninklijke wijze by d'Oosterse Volken gebruykelijk, aan-

Gen. 42:6. Jakobs Zonen in Egipten gekoomen, buygen haar voor Josef Needer.

te Bidden: *Want ze Boogen zig voor hem*, (met) *de Aangezigten ter Aarden*. Welke Ceremonie niet anders, als een Burgerlijk Eerbewijs der Onderdaanen, aan de Koningen en Magten des Lands, op-te neemen is; welke geschiede met voor-over Buyginge, dat is, met het Lichaam op de Knyën ter Aarden te storten, houdende het Aangezigte naa de Grond gekeerd, gelijk nu noch by d'Oosterse Volkeren en Indiaanen in gemeen gebruyk is; by de Grieken dikwils door het woord *Proskynein*, aangeweezen; gelijk de LXX Overzetters ook hier in-agt

Hoedaanig deeze Neederbuyginge aan-te merken zy.

genoomen hebben. Daar zijnder meede van meeninge, Dat deeze Neederbuyginge, met een volle Uytstrekkinge des Lichaams op de Aarde geschiede; en Salomon Jarchi schijnd het twijffelagtig toe-te stemmen, als hy zeyd; *Alle Aanbiddinge geschied met Uytgestrekte Handen en Voeten*. 't Geën ons niet

Eerste Vervulling van Josefs Droom der Needergeboogen Schooven.

al-te wel behaagd. Onder-en-tussen zien wy hier den Droom, welke Josef in zijn Vaderlijk Huys Gedroomd had, zoo klaar als den Dag Vervuld; en 't zal ons elders te-pas koomen, hier aan te Gedenken, Datze haar zelven Josefs *Knegten* noemen. Alleen blijft thans opmerkelijk, Dat Moses korts op deeze ontmoetinge, als met een korte tussen-snik, zeyd; *Doe gedagt Josef aan de Droomen dien hy van hen*, (naamelijk van zijn Broeders, die nu voor hem op haar Aangezigte ter Aarden Geboogen laagen,) *Gedroomd had*, Gen. 42:9. En zoo misschien onzen Leezer de Printverbeelding van Josefs Graan-Verzorging, (die in 't voorgaande Hoofdstuk staat ingelast,) noch in geheugen is, zal hy wel gemerkt hebben, in wat voegen wy zijn Gedrag met de Broeders vertoond hebben, en hoe daar in den Droom, der *Needer-buygende Schooven*, is waargemaakt.

Josef is zijn Broederen Onbekend.

In deeze Ontmoeting en toestand der Broeders, is Josef haar in het minst niet Bekend geweest, alhoewel hy haar nogtans Gekend heeft. Maar hoe is't te verwonderen, Dat Josef zijn Broeders Ontmunt was; daar hy nu reeds meer dan Twintig Jaaren buyten haar Gezelschap en zijn 's Vaders Huys, in een Vreemd Land versleeten had? Hier quam by, Dat zy hem hoorden d'Egiptise Taal spreeken: Gelijkze dan ook nooyt, een Mensch in dusk-een Koninklijk Gewaad, en allerhande Eerbewijzinge, daar in zy Josef zaagen uytblinken, voor haaren Broeder hadden erkend: En derhalven geen wonder, Datze ook nu hem niet en Kenden. En hoe zou het haar doch ooyt in 't zin gekoomen zijn te denken, Dat haar Broeder dienze uyt enkele Haat, en vuyle Nijd, tot een Slaafs Leeven, aan d'Uytheemers voor een gering stuk Gelds Verkogt hadden; tot Een Onder-Konink in Egipten Verheeven, en zy met geheel haars Vaders Huys

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Huys genoodzaakt worden, om Brood uyt zijne Hand te koomen Smeeken. Dit ging voorzeeker haar Menschelijk Begrip, en noch veel-meer haar Verwagtinge, verre te booven. Doch heel anders was 't met Josef gesteld:

Josef kend zijn Broederen.

Want naadien hy hier niet slegts een uyt den Hoop van zijne Broeders, maar veele tegelijk voor Oogen had, en zy alle ook de Hebreeuwse, Dat is, de Taale Kanaans, Spraaken; heeft het naauwelijks konnen missen, of hy heeft ten minsten Een of meer van Jakobs Krooft gekend; en uyt de Sweeming der Aangezigten, allengskens zijn Gissinge Versterkt. Gelijk het dan zommige Uytleggers ook Bedenkelijk houden: Of niet misschien de Profeetise Geest, hem Indagtig maakte en Verzeekerde, Dat het Aanhouden van den Honger in Kanaan, zijn Broeders zou tot hem Lokken. Hoe het daar meede ook mag zijn, Moses zeyd; *Dat hyze Kende:* En wy zien ook, Dat Josef die Kennis, tot een Grond-vest genoomen heeft, om zoo wel haare Gemoederen, als den gantzen Toestand van zijn Vaders Huys, naauwkeurig te door-spitten. Want al was't dat Josef zijn Broeders Kende; *Hield hy zig nogtans Vreemd teegens haar*, Gen. 42:7. 't Geên de Kaldeër Verklaard; *Hy Bedagt hem zelven wat hy spreeken zou.* En zulx deed hy zoo wel in zijne Handelinge, als in de Reedenen die hy met haar voerde.

Josef spreekt Hard met zijn Broeders en handeld Straf. Prov. 18:23.

Want *Hy sprak Hard* en *Straf* met haar; Gelijk de Wijze Konink in zijne Spreuken zeyd; *Den Rijken spreekt Gestrengelijk met den Armen.* Flux Vraagd hy deeze Mannen; Wat Volk zy waaren, en uyt wat Land ze koomen? En schoonze tot de zaak Opregtelijk Antwoorden, vat hy een Quaad Vermoeden uyt haare Woorden teegens haar op, En zeyd zonder eenige Bewimpelinge; Datze Loer-halzen of *Verspieders* waaren; die daar quaamen om af-te Loeren; *Op wat plaats het Land Bloot lag.*

En Vraagd wat Volk en van wat Land datze waaren? En houdze voor Verspieders.

En gelijk 't Hebreeuwse Woord, Dat onze hier *Verspieders* Vertaalen, *Voeten*, of *Gaan van plaats tot plaats*, Beteekend: Alzoo hebben 't de LXX Overzetters hier; *De Spooren van het Land*, Vertaald. De *Targum* van Onkelos, *Het Swakke Deel des Lands.* En zoo heeft't et ook d'Arabise en Gemeene Latijnse Bybel. Daar zijnder meede die het Verklaaren; *Het Verborgene des Lands.* En Aben-Ezra, ziende op de Beteekenis van *Ontblootinge*, of *Bloot-Liggen*, (als onze Overzetters niet Quaalijk schijnen Vertaald te hebben;) Merkt het aan, als een Spreek-wijs door Gelijkenisse; *Naademaal*, zeyd hy, *de Naaktheyd, als een schandelijke zaak verborgen word; of dewijl de Naaktheyd pleeg Bedekt te worden; en men niet en wil Ontbloot hebben*, &c. Josefus egter schijnd het klaarder Bevat te hebben; wanneer hy Josefs Straf-Reeden aldus uytbreyd; *Gy zijt gekoomen, op datje de binnenste Verborgentheeden des Lands Verspieden; en Afzien zoud, op wat plaats ons Land Swak en alder-bequaamst voor den Inval der Vyanden open-leyd.* Voorwaar een Swaare Beschuldiging; En die haar nogtans tot Tweemaal-toe op den Hals Gesmeeten word; zoo datze buyten-twijffel daar over dapper Ontsteld zijnde, dezelve door een Tweewerfze Betuyginge van haar Onschuld, en Ronde Belijdenis van haaren Toestand, poogen af-te keeren: En zeggen, met Onderwerpinge van haare Perzoonen aan Josefs Bevél, *Dat zy gekoomen waaren om Spijze te Koopen.* Zy voegender tot meerder blijk van haar *Vroomheyd* by, *Datze alle eens-Mans Zonen waaren*, Gen. 42:11.

Josefs Broeders verantwoorden haar.

Ook heeft het hier yts byzonders te zeggen, alsze van haar zelven betuygen; *Wy zijn Vroom; Uwe Knegten en zijn geen Verspieders*: Naadien ons de verscheyde Vertaalinge, en de zaamenvoeginge der teegen-gestelde Reeden, daar toe eenige bedenklijkheyd Verschaft. Want of wel Aquila heeft Overgezet; *Wy zijn Opregt:* Symachus; *Eenvoudig:* onze Overzetters; *Wy zijn Vroom:* en Jonathan; *Geloovige:* behaagd ons nogtans de Griekse Overzettinge, en die der Gemeene Latijnse beeter, welke haar doed zeggen; *Wy zijn Vreedzaam:* en derhalven geen *Verspieders*; die van de Vyanden Uytgezonden worden, om 's Lands geleegentheyd af-te-zien, en te Verraaden; gelijk men in Oorlogs-Tijden door *Spions* doed. Andere evenwel neemen 't liever op, als ofze hadden willen zeggen; *Wy zijn*

Man-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Mannen van Goed Geloof: Dat is, *Die wel ter Naam en Faam ſtaan*, en hebben niets Quaads op de Leever. Maar hoe Onwaaragtig en Leugenagtig dit was, wiſt niemand beeter dan Joſef, en zy die 't Woord ſpraaken; en de Stadt Sichem had'er ongetwijfeld noch Geheugenis af.

Doen Belijdenis van haar Gebroederſchap, en Vaderlijk Huys.

Egter willen wy dit, als een voordagtelijke Onwaarheyd op haare Kerf-Stok niet Aangeſchreeven hebhebben; naamelijk, wanneerze Openhertig voor Joſef belijden, Datze eertijds Twaalf Broeders, *Alle Zonen van eenen Vader waaren*; waar van den Jongſt-Gebooren t' Huys by zijnen Vader gebleeven, *En den anderen niet Meer en was.* Naademaal zy niet en wiſten hoe het met hem ſtond; en alzoo onder de Dooden reckenden. Gelijk niet duyſter uyt Gen. 42: 22. en Kap. 44: 20. afte neemen is. Doch Joſef, zig noch aan zijn Geſtrengheyd vaſt-houdende, gelaat hem, uyt haar eyge reedenen te willen Overtuygen; Datze immers *Verſpieders waaren*; Want een Rigter en Overſte, en laat zig niet ligt, een ſwaare Beſchuldiging, uyt de hand wringen. Aldus ſteld hyze dan door het Op-eyſſen van haar Jongſten Broeder op de proef, en wil dat zy zulx op volgende wijze zullen geſtand doen: zeggende;

Joſef eyſt zijn Jongſte Broeder op.

Zoo Waaragtig *als Farao Leeft, indien Gy van hier zuld uytgaan; voor dat uwen Jongſten Broeder herwaards zal gekoomen zijn*, Gen. 42: 15. Hier op belaſt hy, Dat eenen uyt haar allen, naa Huys terug zal keeren, en Benjamin af-haalen. Daar naa doed hy haar tot aan den derden Dag, als zijn Gevangene in Bewaaringe neemen. Doch op den laatſten deezer Daagen, door een agter-uytdeyzing zijner Strengheyd, (gelijk als met Berouw weegens deeze handelinge teegen zijne Broeders ontſteeken,) neemd hy voor, om een kleyne flikkeringe van zijn Vroomheyd en Godvrugtigheyd te laaten doorſtraalen; haar door een nieuw, en veel bedaarder Raadſlag, belastende, Dat ſlegts eenen uyt het getal der Tien Gebroeders, voor al d'andere in Gijzeling zou blijven;

En houd een van de Broeders tot verzeekering zijner komſte, in Gijzeling.

en de reſt Vry en Vrank naa Huys keeren, om den Jongſten Broeder Benjamin uyt Kanaan af-te haalen, en voor zijn Aangezigt te ſtellen. Want in deezer-voegen, heeft ook Cicero zeer wel ſchijnen te Oordeelen; *Dat Minnelijkheyd en Goedertierentheyd, vermengd moeten zijn, met een Dappere Geſtrengheyd, zonder welke geen Stadt noch Volk te Regeeren zijn.* Aldus heeft Joſef dan, tot hier-toe met zijne Broeders gehandeld. Maar naadien daar in veel dingen verſchijnen, die moogelijk eenige, zoo ten aanzien van de Daad, als ten opzigt van Joſefs zaamen-ſpraak, zoodaanig voorkoomen, dat'er met regt ſchijnd te moogen Onderzogt worden,

Joſefs ſtrenge Handeling naader onderzogt.

Ofze ook al met de Godvrugtigheyd van Joſef over-een koomen? Als waar toe dan eerſtelijk dit bedenkelijk op 't Tapijt komd; Of hem vryſtond, daar hy zijn Broeders kende, zig Geſtrengelijk te Veynzen haar Broeder te zijn; en daar toe haar ook niet te handelen, zoo als den eenen Broeder den anderen betaamd te doen? Want hy Bekijftze eerſtelijk met Scherpe woorden; ja Beſchuldigtze van Verſpiedinge en Land-Verraderye; en daar op ſluyt hyze niet anders in de Gevangenis, dan ofze van ſtonden-aan, het Gerigt der Hals-ſtraffen zouden overgeleeverd worden? Dit zou men moogen vraagen. Doch geen ſwaarigheyd, naadien Joſef genoegzaame reeden tot dusken Veynzinge ſchijnd gehad te hebben;

En van onregtveerdigheyd en wreedheyd vrygeſprooken.

In welk hy hem omzigtig genoeg van opentlijke Leugentaal gewagt heeft: Als dien zeer-wel wiſt, *Dat het Liegen veel te* Slaafs *is*; en derhalven, (als Eneas Vikus zeyd;) *Geen Welgebooren Menſch en paſt te doen.* Maar nu iſſet Joſef in d'eerſte plaatze Ernſt geweeſt, zijn Jonger Broeder Benjamin, tot hem in Egipten gebragt te zien; en daar toe door zoodaanigen ondervraaging als hy deede, zijn Broeders willen uyt den Hals perſſen, watze doch in haar Gemoed voorhadden; en ofze zig van haar voorige Wreevelmoedigheyd bekeerd hadden of niet. Als meede ten laatſten, om uyt-te hooren, Op wat wijze zy haar Leeven, geduurende zijn Ballingſchap en verblijf in Egipten, tot nu-toe hadden aangeſteld. Hier by komd, dat by-aldien Joſef op de eerſte zaamenſpraak zig aan zijn Broeders geopenbaard had, het te vreezen ſtond, datze zulx voor haaren Vader verborgen, en in plaats van de waarheyd over-te brengen, d'een

of

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

of d'ander Schandelijke Daad zouden begaan hebben: Zoo datze om haar eerst-begaane Schelm-stuk te dekken, 't zelve door een Nieuwe Misdaad niet en zouden ontzien hebben te vermeerderen. Gelijk hier onder ook noch dit quaad agterdogt heeft schijnen te schuylen, Ofze niet misschien eenige Trouweloosheyd en Wreedheyd teegens hem, of andere die hem van naa-by aangingen, mogten ondernoomen hebben. Hierom agte hy 't noodig, deeze Quanten voor-af naauwkeurig t'Ondertasten, tot hy van den Toestand zijns Vaderlijk Huys verzeekerd, uyt de geschaapenheyd der Zaaken, een Verstandelijk Besluyt konde maaken, om voor de Vergiffenis, die hy in zijn Gemoed voor een wijltijd opgeslooten hield, eenige Straffe in-te stellen; op datze de Wreedaardigheyd van haar begaane Misdaad, onder-en-tussen des-te beeter leerden Erkennen.

Waarom het noodig was dat Josef zijn Broeders ondertaste.

En zeeker, zoo wy in deeze Onderhandelinge alles te-gelijk Beschouwen, wy zullen ligt ontwaar worden, Dat hier alzins een byzondere Leydinge der Goddelijke Geest door-straald. Want hy ziet zijne Broeders tot hem koomen, hy Kendze, en wist Dat zy alleen de Stigters van al zijn geleeden Ongeluk en Droefheyd waaren; Nogtans is hy op haar niet Vertoornd geworden: Ook niet veranderd van Aangezigte, noch heeft kreuk aan de Deftigheyd van zijn Gelaat geleeden. En geenzinds met Verwijtinge haarder Schen-daaden teegens haar Uytvallende, bestuurd hy zijn Reeden-voeringe met zoodaanigen Bezaadigdheyd, als of alles wat hy deede, van over-lang, en met Rijpe Beraading overdagt en Vast-gesteld waare. Maar de Geleerde Uytleggers, Kalvinus, F. Junius, en Rivetus, hebben hier noch een veel Wigtiger Vraag-stuk te-Berde gebragt; Naamelijk, *Of Josef dusdaanigen Veynzerye, wel behoudens de Waarheyd en Regtveerdigheyd, heeft moogen in 't Werk stellen?* En hoedaanig die groote Mannen deeze Knoop ontward hebben, willen we hier een weynig Overweegen.

Of Josef hem voor zijn Broeders heeft moogen ontveynzen.

Dezelve Bedienen haar dan Eerstelijk van een Algemeene reegel der Veynserye, die in de Regten gevonden word; en daar teegens Weegenze naaderhand, de Reeden en Daad van Josef af, zoo verre die daar toe ver-eyst word. Deezen Reegel steld dan, Dat de Veynzinge een Middelmaatige zaak en Onverschillig is; zomtijds uyt Goede en Wettige Reeden ontstaande, *Goed*; zomtijds uyt Quaade, *Quaad*. Doch daar zijn Twee Proeven op, om dezelve t'Onderkennen; Te weeten, de Maniere, en het Oogmerk. Zoo die Beyde *Goed* zijn, kan de Veynzerye geenzinds *Quaad* zijn.

Wat geoorlofde en ongeoorlofde Veynzinge is.

Maar als-dan isse voornaamelijk *Goed*, alsze niet en strijd met de Godsdienst, met de Geregtigheyd, met de Waarheyd, noch met de Liefde, maar dezelve veel-meer helpt bevorderen. Zoo nogtans, Dat hier deeze Voorzigtigheyd in-agt te neemen is, Dat een Vroom Mensch altijd hebbe toe-te zien, Dat zoo dikwils hem Gedagten tot dusken Veynzerye invallen, omtrent wat zoort van Menschen, en by wien hy die zal gebruyken.

En hoe zig daar in te gedraagen.

Want daar diend een andere Maniere gehouden te worden by de Onweetende; Een andere by de Weetende; Een andere by de Swakke; Een andere by de Sterke van Gemoede; Een andere by Vrienden; Een andere by Vreemden; En by die over welke eenige hôôp van Behoudenis is; Een andere by Vyandige, Quaadaardige, en Wanhôôpende. Een andere is ook in-agt te neemen, by ons Gelijke; Een andere omtrent de Hooge Magten, Overheeden, en Regters. Men moet heel anders met een Schuldigen Omspringen, om hem door zeekere gelaatenheyd te Vervaaren, als een Onschuldigen. Als meede zig wagten van het geene uyt Boerterye, en Vermaaks-halven, om ymand in geringe Dingen te Beproeven, word voort-gebragt; aanstonds tot een volstandige Daad te betrekken; zoo dat men voor den Uytgang der zaake, van de Waarheyd of Valsheyd, Vonnis strijkt. En indien de Reedenvoeringe en de Daaden van Josef, naavolgens deeze Reegelen, niet wel onderzogt worden, zalm'er geen betaamelijk Oordeel over konnen Uytspreeken. Want dat hy zig *Vreemd* teegens zijn Broeders gehouden heeft, daar in en heeft hy zig zoo grootelijks niet Bezondigt, als moogelijk ymand denken zou; naademaal hy een Regtveerdige Reeden om te Veynzen had; te weeten, om zijne Broe-

Josef had Reeden, zig Vreemd voor zijn Broeders te houden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Broeders te onderzoeken, en om andere Oorzaaken, korts te vooren van ons aangeweezen. Dat hy verder met zijn Broeders *Hard*, Dat is, Geſtreng geſprooken heeft, zulx is ook niet grootelijks te laaken; want hy heeft dat niet gedaan met een Wraakgierig Gemoed, maar op dat hy hen haare begaane Grouwel-ſtukken Indagtig maakte, en zy alzoo haare Verwoeſte Herten tot Kalmte, en Waaragtig Berouw bragten. Gelijk dan ook dit, Dat hy haar *Verſpieders* noemd, geenzinds een Beveſtiginge van die Daad over haar insluyt; maar 't geên haar alleen als een agterdogtige Beſchuldiginge word voor-gehouden; naavolgens een Beproevende Maniere, en niet als een opentlijke en Verzeekerende wijze van doen: Op hoedaanigen wijze de Regters wel pleegen een Misdaad te Beveſtigen; op datze den Beſchuldigden Door-polſten, en alzoo de Waarheyd van d'aangekladde Misdaad, hem te gereeder uyt den Hals Wrongen. Joſef dan voor-hebbende, de Loutere Waarheyd van zijn Afweezenden Vader en Jongſte Broeder te weeten, handelde met zijn Broeders, als Verdagte Spions; niet uyt Wraak-luſt, maar uyt Verlangen, om agter de Waarheyd te geraaken; en hun daar in zelfs tot haare Verbeeteringe te onderſchraagen. En hebben de Godgeleerde hier niet te onpas meenen aan-te Merken, Dat zelfs Godt ook dikmaal alzoo met de zijne pleeg te handelen; welke als hyze Straft, zig gelaat als of hyze t'eenemaal wilde Verderven; daar hy onder-en-tuſſen nogtans zeer Goedértieren met haar handeld, en niet anders voor-heeft, als dezelve tot Erkentenis haarder Ongeregtigheeden te brengen; Op dat hyze daar-naa Verloſſen, en met veele Weldaaden Overgieten mogt; waar om hy dezelve ook te midden in haare Droefheyd niet Ongetrooſt laat. Indien wy dit tot Joſef overbrengen, heeft hy insgelijks, zijn Broeders Kaſtijdende, onder dies nogtans genoegzaame blijken van Gunſt-bewijs laaten zien. Van welk gedrag het ſchijnd dat d' Oud-Vader Gregorius, in zijn Redeneeringe over Ezechiel XIX, niet onfraay gezeyd heeft; Dien, die de Misdaad der Broederen Vergeeven en Geſtraft heeft, heeft de Goedertierendheyd onder zoodaanigen Strengheyd verborgen, Dat zijne Broeders zondigende, hy niet zonder Wraak te neemen, egter Vroom bleef; als 't geêne hy ook niet buyten de Vreeze Gods alzoo beſlooten had te doen. Ziet hier dan; Dit is een Meeſterſtuk der Leertugt ten Voorbeelde; Dat Joſef, de Miſdaaden niet alleen door een Beleefde Verſchooninge weet te krimpen; maar ook door zijn Godvrugtigheyd afſnijd; zoo datze geenzinds kreuk aan zijn Grootdaadig voorneemen zetten konnen. *Aldus doet Joſef.* Doch die den Geeſt der Onderſcheyding niet en hebben; Vergeeven gemeenelijk de Miſdaaden zoodaanig, Datze die niet en Verbeeteren; of zy Geeſſelen dezelve door het Verbeeteren zoodaanig, datze die aan zulke, inderdaad nooyt en Vergeeven. Dit zeyd Gregorius. Dat nu Joſef zijn Broeders in de Gevangenis Sluyt; moet inſgelijks niet tot de Wraak betrokken worden; naadien hy daar toe geenzinds door een Gequetſt Gemoed aangedreeven is; maar om deeze Mannen in gevolg van 't voorgaande, te Beſtraffen en te Beproeven, tot haar eygen Gedenk-maaninge en Geneezinge. Van buyten toonde hy een Streng en Ernſt-haftig Gelaat; Doch van binnen Brande hy van Broederlijke Liefde. En op datwe niet al-te lang hier in beezig zijn, willen wy ten laatſten alleen noch de byzondere ſluyt-reeden van Kalvinus, hier-over by-brengen; welke zommige, *Een Scherp Vonnis*, genoemd hebben. Hy dan Schrijft aldus; Wy weeten *zeyd hy*, hoe grooten Welgevallen, Godt in d'Opregtigheyd heeft; en hoe Streng hy aan de zijne alle Veynzerye en Bedrog Verbied. Doch of Godt door een byzondere beweeginge, zijnen Knegt Joſef geregeerd heeft; zoo dat hy buyten Schuld, van den gemeenen Reegel heeft moogen afwijken; *Dat en weet ik niet.* Maar my is niet onbekend, Dat zomtijds de Geloovige, eenige dingen Godvrugtelijk in-agt neemen en Opteekenen, welke niet Geoorloft zijn, tot een Voorbeeld te neemen. En is dit in 't Leeven der H. Vaders onder 't Oude Teſtament genoegzaam te beſpeuren, Datze ons van die Wet welke Godt in 't algemeen Voorgeſchreeven

Hoe Joſef zijn Broeders Verſpieders heeft moogen noemen, daar hy wel beeter wiſt.

Joſefs gedrag omtrent zijn Broeders heel fraay van d'Oud Vader Gregorius aangemerkt en Vrygeſprooken.

Aanmerkinge op 't Gevangenneemen zijner Broeders.

Opmerkelijke reeden van Kalvijn over Joſefs geſtrenge handeling met zijn Broeders.

„ven heeft, geenzinds moogen af-troonen: Doch nu belaſt ons het algemeen „Bevél Gods; d'Opregtigheyd te onderhouden. Hierom zullen wy geenzinds Onſchuldig zijn; by-aldien wy yts diergelijx onderneemen; en als Joſef, een zaak anders Veynzen te zijn, dan zy is. Want gelijk die vergunde „Vryheyd, door zeeker Voorregt Vergiffenis bekoomen heeft; alzoo agten wy „zeeker, Dat zoo ymand op zulken Voorbeeld betrouwd, en niet eens twijffeld of hy ook de Wet Gods Overtreed; (zoo dat hy Vryheyd neemd tot het „geene daar in Verboden is;) den zelven maakt zig door zijne Stoutheyd Strafbaar. Nogtans ben ik geheel van dat verſtand, Dat het zelf in Joſef niet geheel „te Verontſchuldigen is; naadien'er niet aan te twijffelen is, datter yts Menſchelijks meede is gemengd geweeſt, welk hem Godt Vergeeven en alzoo van de „Miſdaad der Veynzerye (die voor zig-zelve niet zonder Gebrek is,) heeft „Vry-gemaakt. Dus verre de Schrandere reedeneeringe van Kalvijn. Nu ſtaat ons noch yts te Onderzoeken, aangaande *Den* EED, welke Joſef tot tweemaal toe, onder dit Formulier, *Farao Leeft*, heeft uytgeſprooken; gelijk te zien is, Gen. 42:15,16. Alwaar onze Overzetters, tot aanvullinge van den Zin, hebben by-gévoegd; (Zoo waarlijk als) *Farao Leeft*. Want de Uytleggers houden de Text-woorden, voor een onvolmaakte reeden, die men aldus aanvullen moet; *Zoo zeeker als het is, Dat Farao Leeft, alzoo Zeeker iſſet dat ik u zegge.* Vergelijkt 1 Sam. 1:26. Andere neemen deeze woorden voor Een *Eed*, naa de wijze der Egiptenaaren gedaan; Sweerende *By Faraôs Leeven:* Hoedaanigen maniere van doen, Joſef uyt Menſchelijke Swakheyd, (gelijk den Vroomen ook gebeuren kan,) is naagevolgd. Doch in de volgende woorden; *Indien gy van hier zuld gaan* &c. Meenen de Duytze Kantteekenaars; Dat men'er een *Eed* ſchijnd te moeten verſtaan, naa de wijze der Hebreën, waar onder dan verſtaan word, *Godt doed my Dit of Dat zoo gy*, &c. gelijk zy over Gen. 14:23. hebben aangeweezen: Waar toe men mag vergelijken, 1 Sam. 17:55. 2 Kon. 2:2. Ezech. 33:11. Aldus zijn de Gemeene Uytleggers gezind.

Of Joſef in zijn bedreyging aan de Broeders by 't Leeven van Farao Geſwooren heeft.

Terwijl wy van gedagten zijn, Dat deeze volgende woorden, aan de voorgaande vaſt hangen, en van eenerley Natuure der Eedſweeringe zijn. Laat ons dan onderzoeken, Of het Joſef Geoorloft zy geweeſt, dezelve in diervoegen te doen? De LXX Overzetters Leezen hier, *By het Welvaaren van Farao.* En zoo heeft meede de Gemeene Latijnze Text; 't geên de Duytze van Leuven; *By de Zaligheyd van Farao*, Vertaald heeft. Doch meeſt alle andere zeggen, *By het Leeven van Farao.* Aben-Ezra is van gevoelen, dat dit een zoo Duuren en Hooggaanden Eed by d'Egiptenaars geweeſt is, Dat dezelve niet als met een gewiſſe Straffe des Doods mogt Geſchonden worden. En zoo meenen zommige, Dat Joſef hier op zijn Egiptiſch heeft konnen Sweeren; het zy door een quaade naavolging van haare Gewoonte, die ook zomtijds de Beſte, onweetende aanhangen; Of om alzoo beeter zijn Rol met de Broeders als een Egiptenaar te ſpeelen, en geen Hebreër te ſchijnen: Dat ligt geſchied waar, zoo hy by den Waaren Godt Geſwooren had. Gelijk dan ook de Joden naaderhand de maniere gehad hebben; Dat alhoewel zy in het Gerigte alleen Swoeren by den Naam of eenige by-Naam Gods, als te zien is, Jer. 4:2. (en ook alleen Wettig en Verbindende gehouden wierd;) zy nogtans in byzondere Zaamenſpraaken en Beloften, ook wel door andere dingen Swoeren; als by ymands *Leeven*; 2 Sam. 11:11. en daar naa by den *Hemel* of by de *Aarde*, of by haar *Hoofd* of by den *Tempel*, of by het *Goud van den Tempel*, by den *Altaar* en by de *Gaave op den Altaar.* Waar van de Zaligmaaker vermaand, Matth. 23:16, 17, 18. En dus giſſen eenige; Dat naadien moogelijk de maniere van by ymands Leeven te Sweeren zeer Oud is; Joſef hem hier naa de wijze der Egiptenaaren geſchikt, en by het Leeven van Farao Geſwooren heeft: Even gelijk zoo de Romeynen naaderhand deeden, by des Keyzers *Beſcherm-Engel.* Waar van ook niet zelden de *Gezondheyd* en *Welvaaren* des Keyzers op de Penningen gedagt word. En naadien elk bekend is, Dat van Ouds de *Ziele*, voor 't *Leeven* genoomen is, ſchijndmen de Los-

Joſefs Eedſweering by 't Leeven van Farao verſcheydentlijk Vertaald en onderzogt.

mondige gewoonte, van by zijn eygen *Ziel* te Sweeren, van dit Sweeren *By 't Leeven* afkomstig te konnen houden: Zoo datter niets gemeender gehoord word; *Als 'k Sweerje by mijn Ziel.* En by die wat Bezaadigder van ommegang zijn, zeggen; *Zoo Waar als ik Leef.* Doch't is al't zelve. Maar het geenmen voor alle dingen hier moet vast-stellen is dit, Dat men by de Schepzelen geenzinds Sweeren mag: Want niet alleen het Goddelijk Gebod, maar zelfs ook de Natuure schijnd ons te leeren, Dat den *Eed* Godt toebehoord, en dat de Menschen hem alleen tot een Opperften Wreeker, en Oordeelder des Geloofs en Waarheyd kan stellen: En over-zulx niemand buyten hem, zijn gedaanen Eed kan aanbeveelen. Indien dan Josef by Farao, of zijn Leeven Geswooren heeft, schijnd hy by veel fraaye Uytleggers, geenzinds van een swaare Zonde te konnen Vrygesprooken worden. Ook ontbreekender geen, die meenen, Dat deezen Eed als een zoort van *Vervloekinge* moet opgevat worden; waar van den zin aldus kan opgelost worden: *Ik Sweere, Betuyge en Bidde Godt, Dat hy Farao mijnen Koning, het Leeven en de Gezondheyd ontneeme, by-aldien ik u niet als Verspieders en zal houden, zoo gy uwen Jongsten Broeder niet en zuld herwaards gebragt hebben.* Waar meede het à Lapide schijnd te houden. Ook heeft de vermaarde Kalixtus, de woorden van Josef, insgelijx voor een zoort van *Vervloekinge* opgenoomen; waar in Godt aangeroepen word, als een Regter van Valsheyd en Bedrog, by-aldien die mogt begaan worden. Invoegen hy onder dies ook te-gelijk, Dat geene aan den Wreekenden Godt onderwerpt, dat hem voor het teegenwoordige 't meest behaagelijk was; naamelijk de Gezondheyd en Koninklijke Welstand van Farao. Het is zeeker dat in de Vervloekende Eedsweeringe, verscheyde Formulieren in-agt te neemen zijn; naadien'er gevonden worden die haar zelven wijs maaken, Dat dit Voorschrift, *Farao Leeft*; een en dezelve is, met dat bekende Formulier der Eedsweeringe by d'Hebreën gebruykelijk; *De Heere Leeft.* Maar dat deeze zig Bedriegen, is ligtelijk te verneemen: Want in deeze woorden, *Godt Leeft*, word d'Aanroepinge van den Naame Gods ingeslooten; even als of ymand zoo Sweerende zeyde; *Ik weet dat die Godt Leeft, en my Hoord; welke my indien ik Liege, behoorlijk Straffen zal.* Of nu Josef dat zelve door deeze woorden, (*Farao Leeft*, die een Wreeker der Valsheyd is; en my, by-aldien ik Liege, zal Straffen;) gemeend heeft, zulx mag men bedenkelijk houden. Maar indien Josef al Valschelijk gesprooken had, hadde Farao dat geheelijk konnen Ontkennen; wiens Leeven ook niet en was gelijk het Leeven Gods; Dat in een enkele en Zuyvere Werkinge bestaat; daar Farao schoon hy Leefde, doch niet alle dingen te-gelijk zag. Eenige voornaame Uytleggers meenen, Dat Josef hier kan Ontschuldigd worden, indien men zeyd, dat dit niet een waare Eedsweering, maar alleen een zeekere zoort van betuyging is geweest. Hierom hebben Kalvijn en Rivet, deeze Onderscheyding gemaakt; *Wie by Godt Sweerd, verstaat dat hy zal in't midden koomen, om Meyn-Eedigheyd te Straffen. En welke by haar Leeven, of Hooft Sweeren, doen even als of ze yts dat hen het Waardigste is, tot een Pand van haare Getrouwheyd, tussen beyden stelden.* Indien we dan de Daad van Josef als een Betuyginge opneemen, waar door hy yts dat hy Bevestigde, wilde waarmaaken; diendmen daar by aan-te merken, Dat zulx op tweederhande maniere kan geschieden: Te weeten, Dat daar in zy een vergelijkinge van d'eene Waarheyd, met de andere; en dat in dezelve veel-meer *Een Wensch* als *Een Vervloekinge* gevonden word: Zoo datze zy, een vergelijking onzer Geneegentheyd, met een zaak die ons zeer Lief is. Waar van een Voorbeeld te vinden is, in 't eerste Boek Samuels, daar gezeyd word; *ô Konink! uwe Ziele Leeft, Zoo ik weet* &c. Dat is, Zoo Waar als het is, Dat uwe Ziele Leeft ô Konink, zoo Waar isset ook, Dat ik Onweetende ben, van wat Stam deezen Jongeling is. Tot hoedaanigen zoort van Bevestiging, de woorden van Josef, ligtelijk te betrekken zijn: Want het schijnd voorzeeker, dat hy niet anders als dit heeft willen zeggen: *Het geene ik Zegge is zoo Waaragtig*

Josefs Eed by 't Leeven van Farao Geswooren, hoe op-te neemen.

Onderscheyd der Eeden by 't Leeven des Koninks en dat van Godt gedaan.

Josefs Eed alleen voor een betuyging opgenoomen.

1 Sam. 17: 55.

ragtig, als het Waaragtig is, Dat Farao Leeft, wiens Dienaar ik ben. Het geene hy ook niet zonder grondveſt deede; om dat het Leeven en Welvaaren van een Konink, gemeenelijk veel-meer openbaar, en aan yder bekend is, als dat van de gemeene Man, en Privaate Perzoonen. Het Hollands Spreekwoord, zou hier, als in de ſcheemering moogen gelden, welke zeyd; *Der Grooten-luyden Ziekte, en Schamele-luyden Pannekoeken riekt men verre.* Of indien het moogelijk ymand beeter in een Veers ſchijnd te luyen, we konnender dit voor in plaats zetten.

En zulx tot den Wenſch voor Faraôs Welſtand overeengebragt.

Der Rijken Ziekte en Ongemak,
Verſpreyd zig als met Snelle Wieken;
En der Schaamelen Struyf-Gebak,
Kanm' ook ligtelijk verre Rieken.

Voorts blijkt uyt Tertullianus, Dat d'Oude Kriſtenen weygerig waaren te Sweeren, *By de Geboort-Engel des Keyzers*: Hoedaanigen Eed by de Romeynen zeer Heylig gehouden wierd. Doch van de Kriſtenen Gehaat, om dat dezelve niet onbemeuyërd van Afgoderye was; dewijl by de Heydenen gelooft wierd, Dat de Geboort-Engel eenige Godheyd deelagtig was, en alzoo een Getuyge van Verborgene dingen, en een Wreeker van het Bedrog verſtrekte. En nogtans hebben zy wel, *By de Gezondheyd en Welvaaren des Keyzers* Geſwooren: Want zy hielden die Eerwaardiger als alle de Geboort-Engels. Der zelver Formulier, luyde volgens d'Uytlegger Franciskus Zephyrus aldus; *Zoo als den Keyzer ons Welvaarende zy; Zoo als hy Gezond Regeerd.* Over welke woorden Baſilius heeft aangemerkt, Dat in de zelve niet zoo-zeer een Eedſweeren, als wel een zoort van Betuyging ingewonden leyd, waar door de Gemoederen der geener tot wienze Geſprooken, en van wienze Gehoord wierden, Vereenigd en Beveſtigd wierden. Hoedaanige heftige Betuygingen ook van de Heylige Mannen gebruykt zijn, als te zien is, 2 Kon. 2:6. 1 Kor. 15:31. Waar meede zy te kennen gaaven, Dat die dingen haar Lief waaren, en zy wel lijden mogten, van de zelve Berooft te worden, by-aldien zy Loogen. En zoo ymand Exempelen luſt te zien van zulke, die Valſchelijk Geſwooren hebbende, de Gewenſte Straf haarder Roekeloosheyd op den Hals gehaald hebben; G. Baudartius, heeft 'er verſcheyde aangeteekend die Opmerkelijk zijn.

d'Oude Kriſtenen weygerden by de Geboort-Engel des Keyzers te Sweeren.

Maar nu hebben ook eenige Uytleggers naa de Waarheyd en't Beſtendigmaaken, van Joſefs bekragtigende Reeden, ſcherp onderzoek gedaan; waar in hy immers betuygd, Dat zijn Broeders niet en zouden te-rug keeren, voor dat haar Jongſte Broeder voor hem quam, en datze Verſpieders waaren? Doch we zien Dat hyze daar naa los-gelaaten heeft, uytgezonderd eenen, te weeten Simeon; Gelijk hy ook zeer-wel wiſt, Datze geen Verſpieders waaren? Dus ſchijnd zig Joſef hier weeder nieuwe Swaarigheyd op den Hals gehaald te hebben. Doch wy antwoorden; Dat, aangaande het eerſte, de meeninge van zijn Beveſtiging zoodaanig is, Datze niet Alle zouden uytgaan; Ook datze niet zouden uytgaan zonder Verbintenis, van weederom te keeren. Want Simeon is gedwongen, om als Gyzelaar voor al de andere te blijven, Die door een Nieuw-bedagten Raadſlag, Verlof kreegen om te Vertrekken. Derhalven is haar heenen-gaan, met geen Vryen Hals geſchied, maar als zulke, die op Borgtogt Ontſlaakt, Verbonden bleeven weeder te keeren. Wat het Tweede belangd, zoo is de voorgeſtelde Beſchuldiging, niet volſtrekt; maar onder zeekere Voorwaarde beveſtigd: Zoo dat de meening is, zy zullen in 't toekoomende zeekerlijk voor Verſpieders te agten zijn, by-aldienze haaren Broeder Benjamin niet en zullen meede brengen. Aldus heeft het Auguſtinus verklaard, en naa hem Kajetanus. En hier moogen wy niet overſlaan't geene Nikolaus Abramus, in zijn Verhandeling *Van Leugen en Waarheyd*, aangaande zommige Oude Erf-ſpeuren der Formulieren, in den Eed gebruykelijk, uyt Martialis heeft by-gebragt; Naamelijk daar dien Digter aan zijn tweede Boek in 't 95ſte Punt-Digt, zeekere Jood, binnen

Hoe Joſef naagelaaten heeft zoo te doen als hy nogtans by 't Leeven des Koninks ſcheen geſwooren te hebben.

Dat beantwoord word.

 Jeru-

Donkere plaatze by Martialis ligt gegeeven.

ruſalem Gebooren, aldus aanſpreekt en tot Sweeren dwingd: *Ziet gy ontkend en Sweerd een Eed by den Tempel des Donderaars; Ik geloof het niet; Gy Beſneedene, doed een Eed by* ANCHIALUS. Wie nu *Anchialus* is, diendenwe te weeten, of de woorden des Digters beſlaan hier onnuttelijk de plaatze. Dat ANCHIALUS het Aldervolmaaktſte Goddelijk weezen beteekend; zulx heeft ons Stefanus Forkulatus poogen te betoonen. En Joſefus Schaliger, in de Voorreeden van zijn Boek over de Verbeeteringe der Tijd-Reekeninge, en in zijn Brieven aan P. Scriverius toegezonden, meend, Dat het woord *Anchialus*, uyt de Hebreeuwſe Fonteyne voortgekoomen is, te weeten חי אלה, dat zoo veel beduyd, als *De Heere Leeft.* Doch gelijk het zeer-ligt is, aan de uytgevondene dingen yts by-te voegen, alzoo heeft Thomas Farnabius 't zelve dusdaanig in 't Hebreeuws gegeeven אם חי אלה. En Samuel Petitus, geeft de zin; *En Leeft hy niet in de Hoogte?* Of moogelijk beeter; *Die in de Hoogte is, Leeft.* Seldenus in de Voorreeden van zijn Boek over de Volgreeks der Prieſter-Orden; meend dat'er by Martialis, aldus moet geleezen worden; *Beſneedene, ik geloovet niet; Sweert Guyd, by* Ipera Chiala. יפרע חי עולם, *Dat by het Wreeke; of Dat die het Wreeke, welke Leeft in Eeuwigheyd.* Een ander Geleerd Man, wil des Digters woorden weederom aldus Geleezen en Verklaard hebben; *Doed een Eed by* ALCHIALUS; dat is zoo veel als; *By Godt welke Leeft in Eeuwigheyd.* Doch Heydeggerus meend, Dat *Anchialus*, niet anders beteekend; als *Ik doe een Eed*, of *Ik Sweere.* Gelijk dezelve ook verder van gevoelen is, Dat hoe het ook met al deeze duyſtere Giſſingen mag geſteld zijn; het nogtans genoegzaam openbaar is, Dat dit woord geenzinds van Joſefs Eedſweeren kan afgeleyd worden, maar wel, dat de Digter Martialis; ANCHIALUS, uyt het gewoonelijk Formulier van der Joden Eedſweeren (AM-CHI-JEHOVA, *Zoo Jehova Leeft*;) tot een Godt gemaakt heeft.

Nuttigheyd van Joſefs Strenge handeling in de bekentenis van zijn Broeders gebleeken.

Een weynig te vooren hebben wy, uyt Gen. 42. 7. vernoomen, Dat Joſef zig Hard en Streng teegens de Zonen Jakobs gehouden heeft; 't zelve komd ons hier te pas andermaal daar aan te gedenken. Voorzeeker heeft hy door die Straf heyd zijn Broeders niet alleen d'uyterſte Benaauwdheyd aangedaan, maar voornaamelijk haar doen te-binnen koomen, hun lang-verleeden Broeder-Moord, en Zielen-Diefte aan hem zelfs maar al-te Brusk gepleegd. Dit heeft Moſes in haar eygen woorden, en als met d'eygen trekken van haar Bedrukte Aangezigten naa 't Leeven afgeſchilderd.

Waartoe haar eygen Belydenis word bygebragt.

Want als haar 't Hert over 't Op-Eyſſen van haaren Jongſten Broeder, Ontroerd wierd, zeyd d'een tot d'ander; *Voorwaar wy zijn Schuldig aan onzen Broeder, wiens Benaauwdheyd wy zaagen, doen hy ons om Genaade Bad, maar wy en hoorden niet; Daarom komd deeze Benaauwdheyd over ons*, Gen. 42: 21. Voor dat haar deeze Benaauwtheyd perſte, Sluymerde haar Gemoed; en de tijd had zoo het ſcheen, haar lang-Verjaard Schelmſtuk, al met Gras overwaſſen; Doch nu wordenze genoodzaakt tot haar zelven te keeren, en te luyſteren wat het Geweeten niet al tot haaren Laſte wiſt in te brengen: Maar ervaaren nu, Dat een Overtuygt Geweeten, een ſtrenge Pijnbank is. Want de Menſche zeyd Pythagoras, lijd meer Straffe, door de Benaauwdheyd van zijn Konſcientie, als diens Rugge met Roeden geſlaagen word. En daarom;

Hy Leefd Gewis in goeden Staat;
Die zonder Schuld te Bedde gaat.

Maar zoodaanig Onderzoekt Godt den Menſche, Dat hy voor-af, al de zoete Aanlokzelen der Misdaaden uytdrijft, en daar op niet alleen het Gemoed door een heymelijke Vreeze met zijn Prikkel noopt; maar hy Perſt'er ook te-gelijk d'opentlijke Belijdenis uyt den Hals; voor dewelke zy nogtans te vooren haar gewoon waaren, op 't naauwſte zig te wagten. Dit lang-uytgeſteld Berouw, heeft Ruben, op zijner Broederen bekentenis, ook noch merkelijk met deeze

Als meede 't Verwijt

Woorden ſchijnen te vermeerderen; *Hebbe ik het tot u niet Gezeyd:* Doe ik zeyde;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

zeyde; *En zondigd niet teegen deezen Jongeling; doch gy en Hoordet niet; ende Ziet, nu word zijn Bloed ge-Eyscht.* Zoo spreekt hy: Want hy had voor deezen toegeleyd, om Josef de Moordaadige Handen van zijn Broeders te ontrukken; als te zien is Gen. 37: 21. &c. Zy spreeken dan met Bleek-besturve Aangezigten, en beevende Lippen aldus onder Malkanderen; en zulx niet verre van Josefs Teegenwoordigheyd, Onbedagt, dat d'Omzigtige Vorst, die zig geliet geen Hebreeuws te Verstaan, zulx zoo ligt verneemen zou. Doch hier in door den Taalman, die tussen hun beyden was, beklapt, keerde zig Josef van haar om, Op dat hy onderwijlen zijn Gemoed, Dat over dusken Openhertige Belijdenis in Traanen uytbarste, aan 't Bedaaren hielp. Nogtans strax weeder tot haar Uytkoomende, houd hy zig even Streng; en doed Simeon uyt den gantzen Hoop aangrijpen, en voor haare Oogen, Gebonden in de Gevangenschap brengen, Gen42:24. Het zy dan dat hy juyst Voordagtelijk Simeon onder deeze Broeders uyt-Kipt, Om dat hy, als Jarchius Meend, eertijds de Voornaamste Stookebrand van haar begaane Misdaad was geweest; of om dat hy, gelijk Aben-Ezra en Abrabanel Gissen, als d'Oudste agter Ruben, desweegen het meeste Strafbaar was. Tot hoedaanigen bedenkelijkheyd ook onze Kant-Teekenaars schijnen over te hellen; en daar byvoegen, Dat Simeon met zijn Broeder Levi, ook de eerste Aanvallers op de Sichemiten waaren geweest, Gen. 34: 25. En daarom van Jakob, in de Zeegeninge zijner Zonen, *Mannen van Geweld* genoemd, Gen. 49: 5. En zoo men hier de Joden gelooven zal, is Simeon, die Stout en Wreed van Inborst was, met regt in de Gevangenis gesmeeten; naadien hy niet alleen d'Oudste onder de Broeders was die hem Verkogten, maar die hem ook zelfs in den Put geworpen had. Doch Ruben heeft hy Verschoond, om dat hy niet alleen in zijn Verkooping niet Verwilligd, maar ook voor zijn Leeven Gebeeden had, Gen. 37:22. Waar toe hy alleen 't Inwerpen in de Put had aangeraaden, om Tijd te Winnen, en hem daar naa heymelijk te Verlossen, *vers* 29, 30. Aldus houd Josef dan Simeon in de Boeyen, en laat de Rest, met een Gemoed vol van Twijffelingen, en Verwarde Overdenkingen, (niet weetende wat hun uyt dusken zeldzaamen Lot te besluyten stond;) naa Kanaan tot haaren Vader trekken. Nogtans niet met Leedige Zakken, noch als een Waarlijk Vergramden Vorst; wiens Wraaklust gemeenlijk geen Ooren heeft. Immers heeft Josef zijn Broeders niet uyt Quaadaardigheyd op deeze wijze gehandeld, maar ten Besten van geheel zijn Vaderlijk Huys, en wel byzonderlijk voor-af, om dat hy voor zijn Broeder Benjamin, en noch veel meer voor zijn Ouden Vader bekommerd was. Voornaamelijk stond het te Vreezen, Dat indien misschien deeze Zonen te vroeg van haar begaane Broeder-moord Verklikt wierden, zy uyt Wroegende Spijt, een andere On-noemelijke Misdaad zouden ter-Hand genoomen hebben; gelijk de Wanhoopende te-mets pleegen toe-te leggen, Om een bedreeven Schelm-stuk, door een grooter Raadeloosheyd uyt-te Wissen, en in 't Vergeet-Boek te brengen. Ten minsten konden de Broeders door dusken bedwelmdheyd ligt hier toe vervallen, Dat zy haaren Vader verlaatende, een ander Land hadden zoeken onder de Voeten te krijgen. Om alle welke gevreesde Toevalligheeden voor-te koomen, de Strenge Handeling van Josef, een Voortreffelijk en Doorzigtig Hulp-middel verstrekte, dat zig egter niemand, buyten zoo grooten aangeleegentheyd, tot een Wet behoorde Voor-te stellen. Onder-en-tussen blijkt genoegzaam, Dat Josef zijn Zagtmoedige Toegeneegentheyd, hier niet alleen zijn Broeders te Nutte, voor een wijle-Tijd onder een Streng Gelaat Verborgen hield; maar dat hy in zijn Daad, te-gelijk ook een Heldere Straal van d'Alderteederste Liefde-pligt, van ter-zijden heeft laaten door-flikkeren: Die zig inzonderheyd hier in Openbaarde, Dat zijn Dienst-Knegten belast worden, de Reyzende Broeders niet alleen hun Leedige Zakken met Kooren te Vullen, maar ook van Teer-Kost op den Weg, voor haar en voor haare Last-Beesten, te Verzorgen; Op datze het Kooren, voor Geld

Gen. 42: 22.

Welke Getuygenisse, door een Taalman tot Josefs Kennis geraakt.

Josef aan 't Weenen.

Simeon gebonden en gevangen.

Josef laat de Rest van zijn Broeders met gevulde Zakken na Kanaan keeren.

Josef geeft te midden van zijn grootste Strengheyd, Blijk van een alderteederste Liefde.

ge-

Doed de Broeders haare Zakken vullen, en verschaft haar Teer-Kost op den Weg. En haar Uytgeschooten Geld weeder in de Zakken steeken. Josefs Wijs Beleyd Ontdekt. 't Welk als zy op den Weg ervinden, hun bevreest en verwonderd maakt.

gekogt, op de Reyze niet verminderen, maar behouden in Kanaan ten Huyze haares Vaders brengen zouden. En niet alleen dit, maar hy doed daar-enbooven ook noch het Geld, Datze voor het Gekogte Kooren betaald hadden, weederom in de Krop van haare Zakken steeken, in welk het Voeder voor de Gelaadene Ezelen was. Het welke wy alzoo meenen te moogen Gissen uyt Gen. 42: 27. *Doe Eenen zijnen Zak op-deede, om zijn Ezel Voeder te geeven in de Herberge, Zag hy zijn Geld: Want het was in de Mond van de Zak*, &c. Invoegen dit alzoo van Josef Voordagtelijk besteld was; weetende datze de Voeder-Zakken voor de Last-draagende Beesten op den Weg zeekerlijk zouden aantasten, en niet het Kooren, Datze voor het Vaderlijk Huysgezin hadden Opgelaaden. En dat het derhalven ook een ander zoort van Graan, het zy Speld, of Haaver, of diergelijke zal geweest zijn. En dat zy zulx ook in alle de andere Zakken gevonden hebben blijkt, wanneer zy t'huys gekoomen, dezelve voor de Oogen van haar Vader hebben Uytgeschud, Gen. 42: 35. Waar toe zommige hebben Aangemerkt, Dat dit Dubbele Zakken waaren, die te midden over den Rug van een Ezel konden hangen, de Krop of Opening tussen beyde zoodaanig naa booven open-gaande, Dat men daar kon inkoomen zonder d'Ezelen te Ontlaaden. En wy hebben eenige Scheemering daar van in ons Print-Tafereel laaten zien. Maar gelijk deeze Ontmoetinge, heel niet met de Strenge Handelinge van den Egiptisen Graan-Vorst scheen over-een te stemmen; deed de Vreeze haar aanstonds het Hert in de Schoenen zinken: Zoo datze al 't Ziddrende tot Malkanderen zeyden; Ach! *Wat is dit, Dat ons Godt gedaan heeft?* Gen. 42:28. Aldus vallenze teegens Elkanderen uyt; niet als ofze met Godt wilden twisten, maar als Ver-zufte en Raadelooze Menschen, die in dusken Voorval bedremmeld, en van alle Reeden en Goeden Raad verlaaten, haar Ellende betreuren; Denkende, Dat Godt haar over-al teegen loopt, en de Voet dwars zet. Voorwaar zy hadden zeer ligt konnen twijffelen, of niet Josef haar dit uyt Loosheyd alzoo gedaan had, Op dat hy haar Nieuwe Laagen ley, waar van hem alleen zou te Oordeelen staan? Maar neen, zy schijnen hem in deezen niet eens te verdenken, maar stellen haar zelven eens-klaps de Goddelijke Wraake voor; en zulx nergens anders om, als om dat haare Gemoederen nu t'eenemaal met die Gedagten beswangerd waaren, Dat Godt, aan wien zy te vooren niet eens Dagten, thans beezig was, Den Loon van haare zonden, hen Regtveerdiglijk te Vergelden. 't Geên zy ongetwijffeld nu wel hadden willen Af-bidden: Want het gaat gemeenelijk, als de Spreuke van die zeyd, welke zelfs noch-al niet onder 't Volk van de Snoodste zoort behooren:

En haar Gemoederen Ontrust, weegens de Vreeze der Goddelijke Wraake.

Zoo lang 't Gemoed is Fris en Kloek,
Zoo leyd de Gods-vrees' *in den Hoek;*
Maar als men vald in Teegenspoet
Strax heeft men Godt weêr by de Voet.

En zoo heeft meede Silius Italikus niet qualijk hier ter snê gezeyd; *Zoo lang de Menschen in Vreeze zijn en met Bekommeringen worstelen, doenze de Goden Groote Eere; Maar alsse in Voorspoed Leeven, rooken haare Altaaren niet.*

Josefs Broeders spoeden met haar volle Zakken naa Kanaan. En tot haar Vader weeder gekeerd maaken hem den op-eys van Benja-

De Broeders dan aldus op verscheyde Wijzen Beproefd, en tot Vreeze genoopt, spoeden onder-en-tussen te-bet naa-huys; en eyndelijk met hun gelaade Ezelen tot haaren Vader weeder-gekeerd, Verhaalenze hem Omstandelijk, wat Rampen, en Zeldzaame Dingen haar Ontmoet waaren. Gelijk Moses aanteekend, Gen. 42: 30-35. Maar als het ten laatsten ook aan de Vader Uytbarste, Dat Simeon als Gijzelaar voor de Getrouwheyd van haar Belofte in Banden zat; en zy Gelast waaren, om ook Benjamin naa Egipten te brengen, word d'Oude Man met zulken Verbaastheyd aangetast, Dat noch het weeder-gebragte Geld in hunne Zakken gevonden, noch de Voorraad des Koorens, hem ter Herten gingen. En daar op over-denkende, hoedaanig hem deeze

min bekend.

deeze Droeve Boodschap hem wel het meest Trof: barst hy flux in deeze Beklaaglijke Woorden uyt: Ach-my! *Gy Beroofd my van Kinderen:* Josef die en isser niet, en Simeon die en isser niet; Nu zult gy ook Benjamin weg-neemen; *Alle deeze Dingen zijn teegen my*, Gen. 42: 36. Daar andere de laatste Woorden Vertaalen; *Alle deeze Dingen zijn my overgekoomen.* En niet heel onfraay, met eenige buyginge tot de Waarheyd der Historie, in de Gemeene Latijnse Overzettinge; *Gy hebt gemaakt, Dat ik van mijne Kinderen Berooft ben; Josef en Leefd niet, Simeon* zit *Gevangen, en Benjamin zulje weg-voeren;* Ay-my! *Wat is my al Quaads op den Hals gekoomen.* Niet anders, als of de Vader bestraffender-wijze had willen zeggen; Gy-Lieden schijnd deeze Dingen wel Kleyn te agten, en zijd noch Goeds-Moeds in 't Verderf van uwe Broeders, als of uw haar Leeven niet aan-en ging: Doch ik weet en gevoele best, Hoe zeer alle deeze Rampen mijn Vaderlijk Hert beklemmen, en benaauwd maaken. Doch Ruben, willende de Bedroefde Vader in dit beswijken, met een Woord Ondersteunen, vald de Oude Man, veel-meer met een Raadelooze, als Troostelijke Reeden aanboord, en zeyd; *Dood Twee mijner Zonen, zoo ik hem tot u niet weeder en brenge; geeft hem slegts in mijne Hand, en ik zal hem weeder tot u brengen.* Dus koen, en dus stout en bout spreekt hy; en geeft het Leeven van Twee zijner (*a*) Vier Zonen aan zijn Vader, Dat is, aan zijner Kinderen Groot-Vader, ten besten, by aldien hy Benjamin niet weeder te-Rug bragt. Maar wat een Uytzinnige Reeden? De Groote Vader Jakob zal zijn Twee Neeven Dooden! Wat Troost zou de Godvrugtige Man daar in gevonden hebben, indien hy zoo Onmenschelijk teegens zijn eygen Bloed zou gewoed hebben? Swijgd dan Ruben, gy spreekt Woorden van een verbijsterd Verstand, gelijk die geene pleegen te doen, die onder de Straf van een Ontroerd Gemoed liggen. Gelijk hy dan ook naauwlijks uyt-had met spreeken, of Jakob houd het t'Huys blijven van Benjamin, maar des-te harder staande; *Mijn Zoon*, zeyd hy, *en zal met uw-Lieden niet af-trekken: Want zijn Broeder is Dood, en hy is* (*b*) *alleen overgebleeven; Zoo hem een Verderf ontmoete op den Weg die gy Gaan zult, zoo zoud gy mijne Graauwe Haayren, met Droeffenisse ten* (*c*) *Graave doen neederdaalen*, Gen. 42: 38. Dus liet hy hier dan blijken, Dat alhoewel hem den Hongersnood van zijn Huysgezin Noopte, de Droefheyd hem nogtans zoodaanig om 't Hert geslaagen was, Dat hy veel-liever zelfs van 't Leeven, als van zijn Zoon wilde Afscheyden. Als die nu niet alleen de Waarheyd van d'Oude Spreuk in zijn eygen Perzoon meer en meer ondervond;

Ruben zoekt d'Oude Vader met een Radelooze voorslag te Troosten. En bied het Leeven van Twee zijner Zonen te geeven, zoo hy Benjamin niet weeder uyt Egipten bragt. 't Geen Jakob ontzeyd en wil van Benjamin niet afscheyden;

Kruys, Jammer, Angst en Nood,
Is der Vroomen Daagelijks Brood.

Maar ook onkundig in 't Goddelijk Besluyt over hem en zijn Huys, (Dat nu door Josefs Beleyd wierd uytgevoerd;) Gist hy niet heel t'Onpas dat hem Ligt ontbrak, om door al deeze Donkere Dingen heenen te zien. En was derhalven Schroomig, de Reys van Benjamin te Waagen: gelijk de Spreuk niet quaalijk Vermaand:

Waar Gy de Grond niet Klaar en ziet;
En gaat daar in het Water niet.

Onder-en-tussen hebben eenige hier Bedenkelijk gehouden, Of Josef in al dit bestél, (indien niet Wreedaardig,) ten minsten Onbillik teegen zijnen Godvrugtigen Vader gehandeld heeft? van wiens Leeven en Welstand hy Verzeekerd zijnde, egter Simeon Gevangen houd; en Benjamin, die zijns Vaders

Of Josef in het op-eyssen van Benjamin, niet al-te Streng teegen zijn

(*a*) Die Gen. 46: 9. Genoemd worden. (*b*) Naamelijk van de Kinderen Rachels. (*c*) De Gemeene Latijnse Text Leest hier zeer ongerijmd *Helle*; daar immers de Graauwe Hayren niet in de *Helle* maar in 't Graf Daalen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Vader gehandeld heeft.

't Gêen beantwoord word.

Troetel-Kind was, op-eyste om naa Egipten te brengen? Zoo dat hy als de Stigter van alle deeze Rampen was. Zijnde dit Waarlijk niet yts gerings, Dat hy zelfs zijn Broeder Benjamin, uyt den Schoot van zijn Vader rukken, en in een onbekend Land wilde doen over-voeren? Wy antwoorden en Vermaanen, Dat by-aldien ymand met dusdaanige Gedagten teegens Josef swanger gaat, De zaak aldus op-te Vatten; Naamelijk, Dat hy dit alles zoodaanig niet gedaan heeft, zonder merkelijk Blijk zijner Goedgunstigheyd te geeven. Want alhoewel hy zijn Broeders in den Aanvang Hard en Lastig gevallen is, heeft hy ongetwijffeld hier op gesteund, Dat zijn Vader, by hem voor een Scherpzinnig Man te-Boek stond, en hem alzoo verzeekerd hield, Dat hy zig in 't Onderzoeken van de Goddelijke Bestuuring, zoo doorzigtig draagen zou, Dat hy ten laatsten een genoegzaame Grondvest zou vinden, op welk hy dit geheele Werk, de Goddelijke Voorzienigheyd kon bevoolen laaten. Hierom hebben wy te besluyten, Dat alhoewel het bestuur van deeze zaak, ongemeen geweest is, en desweegen niet tot een Voorbeeld om naa te volgen moet Aangemerkt worden; 't zelve Gedrag nogtans in zoo Groot-Verheeven Man, (die alle Omstandigheeden door een Hoog-Verligte Geest, zoo wel teegens de Voortreffelijke Uytgang heeft weeten af-te Peylen;) geenzinds te Wraaken is. En zoo eyndigd dan hier de Eerste Uyt-en t'Huys-reyze van Jakobs Zonen naa Egipten; en hoedaanig Josef daar in met haar gehandeld heeft. Nu willen wy de Tweede Togt bezien; waar toe haar het Ontbreekende Kooren, Datze weynig-Tijds te vooren uyt Egipten gebragt hadden, uytlokte.

De Broeders van Josef gaan ten Tweedemaal naa Egipten.

Hoe het weynige meede-gebragte Kooren het groote Huysgezin van Jakob eenige Daagen heeft konnen Spijzen.

Slegte Kost voor de Slaaven, zonder eygentlijk Brood.

Voorwaar, het is te Verwonderen, hoe het Kooren van de Neegen Broeders in 's Vaders Keuken gebragt, moogelijk geweest is, een Huysgezin, Dat zoo Tal-rijk van Eeters was, slegts weynig Daagen te konnen Verzaadigen? En zommige fraaye Uytleggers hebben desweegen niet Naalaatig geweest, met een Onderscheyding daar op te antwoorden. Dus houdenze zeer waarschijnelijk, Dat Jakobs Knegten, inzonderheyd de Gekogte Slaaven, en Slaavinnen, by Aakers, Moes-Kruyden en Wortelen geleefd hebben. Naadien het bekend is, Dat d'Oosterse Volken, voornaamelijk als hen eenige Schaarsheyd der Leeftogt dwingd, Gewoon zijn haar te vernoegen met Drooge en Zobere Kost. Te-meer zou men dit alzoo van Jakobs Knegten konnen denken, naadien uyt Gen. 43: 11. openbaar is, Dat zelfs te midden onder 't Gebrek aan Kooren, noch Overvloed van andere Vrugten, Nooten, Amandelen, Speceryen, en Honing is geweest. Invoegen hier uyt zeer waarschijnelijk is, Dat de Broeders niet meer Tarwe gekogt hebben, als de Vader Jakob met zijne Kinderen, en Kinds-Kinderen voor eenige Tijd tot een Zoober Onderhoud van nooden hadden. Doch de Kost der Slaaven is elders van een andere kant Bezorgd, en zoodaanig van Natuur geweest, Datze zonder eygentlijk Brood van Gemaalen Kooren gebakken, tot Leef-togt kon genut worden. Ten zy dan dat wy deeze Schaarsheyd niet alleen in 't Brood door d'Onvrugtbaarheyd der Kooren-Landen, maar ook in allerley Aard-gewas, Moes-Kruyden, en Boom-Vrugten stellen; waar teegen 't Geschenk van Jakob, (uyt het *Loffelijkste des Lands* genoomen) eenigzinds leyd aangekant. Een bedenkinge die voorzeeker niet heel verwerpelijk te agten is. Want niet-teegenstaande de Vermaarde Schotanus, Kalvinus hier over schijnd te bestraffen, Dat onder 't Voorstellen van diergelijke Meeninge, hem het Woord van *Kostelijke Maaltijd*, of *Lekkernyen* ontvallen is, (zeggende; *Het Tarwen-Brood heeft der Rijke-Luyden Lekkernye geweest*;) zulx dunkt ons van kleen belang: Want de Meeninge van die Geleerde Man is niet, Dat Jakob zig in zoo Strengen Honger, de Lekkernye bekommerd heeft; maar hy spreekt alleen zoodaanig, buyten Vonnis te strijken, Dat hy de *Tarwe*, by uytneemendheyd, in vergelijkinge der andere Vrugten steld. Doch de beste Sausse van alle Spijze is den Honger. Gelijk we ook geen Reeden vinden, om van de Slaaven,

En zulx naader overdagt.

zoo

zoo ligt tot de Heeren, tot de Erfgenaamen, en Vry-Geboorne der Aanzienelijke Stamhuyzen over-te gaan; die in Nood, Geld, Land en Zand in Overvloed hadden om-te konnen Koopen, gelijk in Jakob gebleeken is, Gen. 43:11, 12. &c. inzonderheyd Kap. 33. En hoedaanig de ſlegte Luyden in zommige Landen, eertijds uyt verſcheyde Dingen wiſten Brood te maaken, kan ons Herodotus van de *Gezooden Pit der Lotus-Bloemen* in Egipten getuygen; waar van zy *Lotophagi* by Theofraſtus Genoemd zijn. En de Land-Beſchrijvers weeten zulx ook van de Wortel *Korzaavië*, by de Weſt-Indianen en elders te Verhaalen.

In Duure Tijden worden verſcheyde andere Dingen in ſtê van Brood Gegeeten.

Terwijl dan den Honger in Kanaan, en in de Gebuur-Landen van rondzom, noch ſtand hield, en den Voorraad die Jakobs Huysgezin uyt Egipten bekoomen had, by-naa ten Eynde liep, Zoo datze meeſt Verteerd was; Gebood de Zorgvuldige Huys-Vader zijne Zonen, weeder een Reys-togt naa Egipten te waagen; *En een weynig Spÿze te Koopen*, Gen. 43: 1, 2. Naamelijk, zoo veel, als zy naa Giſſinge voor dat Jaar Gedagten Noodig te hebben. Hier op werpt dan Juda een Geſchil teegens zijn Vader in weegens Benjamin; Zonder wiens Gezelſchap hy zig geenzinds wilde op Reys begeeven; gelijk in zijn Geſprek te zien is, Gen. 43: 3-9. Als waar in hem Jakob dan ook, Och-arm! tot zijn naadeel, (niet weetende 't Heymelijk Schik-Lot des Hemels) Beklaagd, en Wenſt, Dat zijne Zonen haar Jongſte Broeder by den Egiptiſen Vorſt niet Verklikt hadden, Gen. 43:6. En gelijk dit een lange Woorden-Strijd op de baan hielp, alzoo iſſer ook in de Veelheyd van haare Woorden, geen gebrek aan Overtreedinge geweeſt; en de Broeders hebben haar daar in niet weynig Onbezonne reedenen laaten ontvallen. Onder welk men Voornaamelijk deeze te Tellen heeft, Dat Juda ten laatſten, om zijn Vader weegens Benjamins Reyze naa Egipten, te Overwinnen, een Belofte van Borgtogt voor zijn Kind doed, zeggende; *Zend den Jongen met my, Ik zal Borge voor hem zÿn; Van mijne Hand zult gy hem Eyſſchen: Indien ik hem tot u niet en brenge, en hem voor u Aangezigte ſtelle, zoo zal ik alle de Daagen teegen u Gezondigd hebben*, Gen. 43: 9. Alwaar de Taal-Geleerde ons Vermaanen, Dat het Woord חטא, zoo veel beteekend, als een die aan een Misdaad ſchuldig ſtaat, Of eenige Verdiende Straffe onderworpen is. Gelijk desweegen ook de Gemeene Latijnſe Vertaalinge hier zeyd; *Ik zal der zonden Eeuwiglÿk ſchuldig ſtaan*. Dat is; *Ik zal Strafweerdig zÿn alle de Daagen mijnes Leevens*. Want alzoo word *Zondigen*, of *Een Zondaar zÿn* genoomen, 1 Kon. 1:21. Invoegen den Zin van Juda is; Ik zal teegens u Bekennen, Dat ik Schuldig ſtaa aan Trouweloosheyd, zoo lange als ik Leeve; en daarom uwe Straffe Onderworpen blijven. Dus ſpreekt hy; maar waarlijk Onvoorzigtig; naadien het hem niet Vry ſtond, Borg te ſpreeken voor een Menſche, wiens Leeven en Gezondheyd hy wel wiſt, dat niet in zijn Magt ſtonden. Waar toe hy zig alleen maar behoefde in Gedagten te brengen, wat Gevaar en Angſt haar en haaren Broeder Simeon, die nu noch in Egipten Gevangen zat, niet al ontmoet was. Aldus kan men de Aanbiedinge van Juda voor een dolſchootige Uytval aanmerken: Doch egter zoo noodzaakelijk niet, Dat men dezelve ook niet in een anderen en veel-beeteren Zin zou konnen opneemen; te weeten, Dat hy zig op deeze Ernſtige wijze, tot d'Aldergetrouwſte Bewaaringe van zijn Broeder heeft willen verpligt houden. En het zou zeer wel konnen zijn, Dat de bekommerde Vader, dit ook in zulken meeninge opgenoomen hebbende, zig aanſtonds, tot de Reyze van Benjamin gereeder heeft aangeſteld; gelijk te zien is Gen. 43: 11, 13. Daar Jakob geen ander hulpmiddel ziende om de Nood af-te keeren, ten laatſten zeyd; *Is't nu alzoo, zoo doet dit*, &c. *Ende Neemet uwen Broeder meede*. Als of hy zeyde; iſſet dan alzoo geleegen als gy zegd; *Wel-aan*; *Laat het dan geſchieden*, in Gods Naam. Want dat wy dit alzoo niet quaalijk Verklaaren, ſchijnd uyt het volgende 14[de] *vers* te blijken; in welke hy niet alleen de Reys-Broeders Geluk op haare Reyze wenſt, maar ook genoegzaam betoond, zig geheellijk den Wille

Jakob zend zijn Zonen voor de Tweede Reys om Kooren te Koopen.

Juda wil zonder Benjamin niet vertrekken.

En ſteld hem Borge voor de weederkeering en behoud van zijn Perzoon.

Juda in zijn Aangeboode Borgtogt onvoorzigtig.

En hoe egter in een beeter Zin op-te neemen.

Jakob ſtemd Benjamins reyze na Egipten toe.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

le Gods te onderwerpen; het Ging dan nu zoo als het Ging. Maar op dat zijne Zonen niet, gelijk men zeyd, *met Leedige Handen en Scherpe Tanden*, veel-min als Gijl-prachhers en Troggel-zakken, tot den Graan-Vorst in Egipten weeder-keerden; noch ook Benjamin, als een Draal-Gast of Schaaduw-Vriend onder den Hoop aanquam, Bezorgd Jakob, naa zijn Aangebooren Beleefdheyd, en Zeedige Ommegang met alle Menschen, Dat zy niet zonder Kies-Keurigheyd, eenige Geschenken, uyt de Beste Gaaven der Land-

Jakob bezorgd zijn Zonen een Geschenk voor den Landvorst van Egipten.

Vrugten, zouden met haar voeren. *Neemd*, zeyd hy, *van het Loffelijkste deezes Lands in uwe Vaaten*, &c. Gen. 43: 11. Waar voor de Gemeene Latijnse Bijbel zeyd; *Neemd van de beste Vrugten des Lands in uwe Vaaten.* En eenige slegts-heenen; *De Vrugten des Lands.* De *Targum* van Onkelos, en de Samaritaanse Overzettinge; *Van het Beste des Lands.* Met wien onze Duytze Bijbel best over-een stemd. Doch de Syrise Text heeft; *Van de Goedheyd der Aarde.* Ook heeft Rabbi Salomon in-agt genoomen, Dat door זמרת הארץ, *Vreugd*, en *Vrolijkheyd der Aarde*, te kennen gegeeven word; *Om dat alle daar over Zingen, wanneerze in de Weereld komd.* Zulx het een Hebreeuwse Maniere van Spreeken is; *Van de Goedheyd der Aard-Vrugten*; of *Van de Vrugten der Aarde.* Want זמרת, is *Een Gezang*, en ook een Zaak, waar van men Reeden vind *Lofzangen* te zingen. Waar van daan by ons alle Prijs-waardige Dingen, *Loffelijk* genoemd worden. Aldus zal de Vader Jakob dan zoodaanige Vrugten verstaan hebben, die zeer Raar en Ongemeen waaren by d'Inwoonderen des Lands, daarze die zouden heenen brengen; en desweegen ook aan het Land daarze vallen, Roem en Vermaard-

*Of Harst.
† Andere zetten Wierook, en Myrrhe.

heyd geeven. *Brenget dien Man*, zeyd hy, *Een Geschenk*; *Een weynig* * Balzem, *en een weynig* Honing, † Speceryen, *ende* Myrrhe, Terpentijn-Nooten, *ende* Amandelen. 't Geên zommige aldus Vertaalen; *Harst, Honing, Storax, Stacte, Pijn-Nooten* en *Amandelen.* Wat men door *Speceryen*, of *Sto-*

Wat dit voor Land-Vrugten geweest zijn.

rax en diergelijke, te Verstaan heeft, hebben wy te vooren, als Josef aan de Ismaëliten Verkogt wierd, uyt Gen. 37: 25. breed genoeg afgedaan; Alleen schijnd hier wat Onzeeker, wat men by onze Overzetters, voor *Terpentijn-Nooten* Verstaan zal. Daar zommige *Pijn-Appel-Nooten*, of *Haazel-Nooten* van maaken. De LXX Overzetters, en de Gemeene Latijnse, zeggen alleen, *Terpentijn.* Doch Onkelos, de Syrise en Arabise Bybel behouden het eyge woord בטנים. En Salomon Jarchi bekend, Dat hy'er de beteekenis niet van en weet; alhoewel hy daar by-voegd, Dat het hem uyt het Woorden-Boek *Machir*, toe-schijnd, Dat men'er *Persiken* door Verstaan mag. Eenige Verklaaren 't al-

Nooten van Pijn-Boomen.

leen *Nooten*; doch de meeste Rabbynen *Pijn-Nooten*, dat zijn Nooten van Pijn-Boomen; die by de Kruyd-Beschrijvers in *Tamme* en *Wilde*; en in *Groote* en *Kleyne Berg-Pijn-Boom* en *Zee-Pijn-Boom* onderscheyden worden. Maar naadien wy door zoo veelerley beteekenissen in 't onzeeker blijven, meenen zommige, Dat men de Griekse Vertaalinge der LXX Overzetters, die'er *Terpentijn* van maaken, voor de naaste te agten heeft. Het zy dan dat wy hier door den Traanigen Harst van de Terpentijn-Boom Verstaan, of wel desselfs Vrugten, die ruym zoo Aangenaam als de *Pistacen* zijn; gelijk Theofrastus van de beste zoort getuygd, die in Syrien ontrent den Libanon Wassen. Dus isser moogelijk in onze Duytze Bijbel, en by eenige Rabbynen, niet quaalijk *Terpentijn-Nooten* Vertaald. Maar mogt men denken, Waarom isser doch *Ho-*

Honing van Ouds zeer aangenaam, en een Koninklijke Spijze gehouden.
2 Sam. 17: 29.

ning aan Josef gezonden? Te weeten, Om datze van Ouds een byzondere Lekkernye der Koningen en Princen was. Dus zienwe, Dat wanneer David te Mahanaïm was, Dat de Nabuurige Eedelluyden hem *Honing* bragten. By Homerus, zet Hekamedes *Verssen, of Geelen Honing* op het Gast-Maal van Nestor en Patroklus voor. Van Nero zeyd Suetonius; *Dat hy zijne Vrienden Maaltijden bereyde, op welke eene Honing-Koek, op* Veertig Sestertien *quam te staan.* En dat Kanaan ruymte van Honing had, blijkt uyt die dik-

E nwas Overvloe-

werf herhaalde Beschrijvinge, die ons in de H. Boeken voorkómd, waar in het

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

het den Kinderen Israëls aangepreezen word, als een Land, *Vloeyende van Melk en Honing*. Ziet Exod. 3:8. En ontelbaare andere plaatzen. Deeze was dan in de vreemde Gewesten, een aangenaame Spijze, en in alle Lekkernyen van de Grooten gezogt. Doch wanneer in de laatere Tijden, het Zuyker ruymer is bekend geworden, en naa alle Landen vervoerd wierd, is de agtinge en den Prijs van den Honing dapper gevallen. Doch te vooren was'er in Kanaan en elders, *Niets zoeter dan Honing* bekend; Ziet het Raadzel van Simson, Judic. 14:18. Hoe onder-en-tussen, over de Oudheyd van het *Zuyker* getwist word, is by Salmasius en Deusingius te zien; die'er Voordagtelijk van Geschreeven hebben. En alhoewel Plinius van 't Zuyker der Ouden gewaagd, Dat uyt Riet Verzaameld, en by d'Arabiers veel gevonden wierd, twijffeld Salmasius nogtans aan de gelijkheyd van 't Heedensdaagse. Doch andere verzeekeren, Dat het van Ouds in Oost-Indiën bekend was, en even zoo als Heedendaags bereyd wierd.

dig in Kanaan.

Voorwaar Jakob heeft met veel zeekerheyd konnen Gissen, Dat deeze Uytgezogte Geschenken den Egiptenaaren niet onaangenaam zouden zijn; naadien d'Uytlandse Vrugten gemeenelijk begeerd worden by die, welke dezelve geheel ontbreeken. Gelijk dan bekend is, Dat Egipten-Land van weegen zijn breed-uytgestrekte Leegte, aan veele Oorden Schaars van Reegen, en alzoo, behalven de Vrugtbaarheyd in Kooren-Gewas, die de Nyl-Stroom meest bevorderd, niet zeer Dragtbaar van Boom-Vrugten bevonden word. En zoo wisten haar ook de Ondankbaare Israëliten in de Woestijne, zig alleen te beklaagen over 't Gebrek der Egiptise Verzaading aan *Brood, Komkommers, Pompoenen, Look, Ajuyn, Knoff-Look, En de Vissen dieze daar om-Niet Aaten*, Num. 11:5. Doch Syrien, en de Landschappen van Kanaan, waaren meer Bergagtig, en wierden Vroeg en Spaade met Heemel-Water Bevogtigd, en bragten alzoo Vrugtbaare Boomen voort; van Moses zeer beknopt Afgeteekend, Deut. 11:10,11. Aldus dagt Vader Jakob, door Geschenken, Gunst te Verwerven; *Want de Gifte des Menschen maakt hem Ruymte, en brengt hem voor het Aangezigte der Grooten*, Prov. 18:16.

En buyten twijffel met de rest van Jakobs Geschenk in Egipten Aangenaam en Raar,

Tot deeze Geschenken, beveeld Jakob ook *Dubbeld Geld* meede te neemen: Te weeten, Eens-zoo veel alsse te vooren op Reys hadden meede gehad. Het zy dan om wat Grooter Inkoop te doen, of om dat hy zorgde, Dat den Prijs van 't Brood, door den aanhoudenden Honger, mogte Gesteygerd zijn. En alhoewel zommige 't laatste, weegens 't Aanwassen van den Honger, voorvast stellen, (gelijk onder die ook Ainsworth doed;) houden wy 't nogtans niet waarschijnelijk in Josefs Regtmaatige Handeling; naadien alzulke Kooren-Bijters, die in Schaarsheyd door Inhouden, den Prijs doen steygeren, gemeenelijk den Vloek des Volks op den Hals haalen.

Jakob belast zijn Zonen Dobbel Geld meede te neemen.

Prov. 11:26.

Booven-dien wilde de Gulhertige Man ook noch het Geld, Datze buyten haar weeten, in hunne Kooren-Zakken hadden te-rug gebragt, weeder naa Egipten gevoerd hebben; op dat zijne Zonen te-bet buyten Agterdogt bleeven; Bedenkelijk houdende, of niet misschien haar uytgetelde Geld, door Mis-Verstand in de Zakken geraakt was. Aldus Lust hem dit in de beste Vouw te slaan, en durft zig niet zoo ligt laaten aanleunen te denken, Dat het alzoo Listiglijk konde geschied zijn, om zijne Zonen te Beproeven, en aan een Ramp te helpen. Gelijk dan ook de Gebroeders op hun Aankomst, de pas tot alle zoodaanige Verdenkingen zogten af te snijden; terwijlze eerst-en voor-al, het Oude en Weeder-gekeerde Geld, onder een Diepe Verontschuldiginge, voor Josefs Huys-Bezorger, of Rent-Meester te-Voorschijn brengen; Met by-voeginge van genogzaam Gereede Penningen by haar te hebben, om van Nieuws ander Kooren te Koopen voor den vollen Prijs, Gen. 43:20-22.

En waar toe zulx geschiede. Belast ook het weedergebragte Geld, insgelijks derwaards te brengen.

Aldus Toegerust en wel Voorzien, heeft Jakob zijne Zonen, met een zeer Kragtige Zeegeninge, laaten heenen Reyzen, Gen. 43:14. Zoo nogtans, Dat hy over het Af-scheyden van Benjamin, als van Nieuws aan 't Vaderlijk Hert getroffen, in deeze Droeve Klagten Uytbarst; *Maar my Aangaande, als ik van Kinderen Beroofd ben, Zoo ben ik*

Gen. 43:14. De Zonen Jakobs naa Egipten Reyzende, Beklaagd d'Oud-Va-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

der 't Berooven zijner Kinderen.

Beroofd. Of gelijk de LXX Overzetters en de Gemeene Latijnse Text Vertaalen; *Ik zal zonder Kinderen weezen, en als Eenen die van zijne Kinderen Beroofd is.* Als of hy misschien had willen zeggen: Gelijk ik van Josef en Simeon Beroofd ben, alzoo worde ik nu ook van Benjamin Beroofd; of moogelijk wel van u allen. Gelijk het onder andere Joden, Aben-Ezra, voor een Beroovinge van *Alle de Kinderen* opneemd. Doch de Meeninge van Jakob kan zeer wel-voegzaam in deezen Zin Verstaan worden; Naamelijk, Dat de Godvrugtige Vader zoo spreekende, zig zelven heeft willen Troosten; als of hy zeyde; *Den Wille des Heeren geschiede:* Gelijk ik van Josef Beroofd ben, alzoo kan het moogelijk gebeuren, Dat ik ook van Benjamin Beroofd worde; *Laat ik dan Beroofd worden, indien het Godt alzoo Beliefd, in wiens Voorzienigheyd ik zal rusten.* Aldus zienwe, Dat Jakob veel-meer Godt, dan de aangeboodene Borgtogt van Juda, heeft Toevertrouwd.

De Broeders met Benjamin in Egipten gekoomen worden in Josefs huys geleyd, die voor haar Belast Vee te Slagten, op dat zijn Broeders met hem Aaten.

Naauwelijks waaren de Broeders in Egipten aangekoomen, en Benjamin voor het Aangezigte van Josef gesteld, of Ziet daar, de Groote Graan-Verzorger belast zijn Hof-Meester, deeze Mannen gezaamentlijk in zijn Huys te leyden; en voegd'er by; *Slagtet Slagt Vee, en maakt het Gereed: Want deeze Mannen zullen te Middag met my Eeten*, Gen. 43: 16. De Griekse Overzettinge der LXX. de Syrise en de Gemeene Latijnse Text hebben hier; *Slagtet Offerhanden, en Bereyd een Maaltijd*, &c. 't Geên hen daar van daan komd, Dat die maniere van spreeken by de Oude, zoo wel Gemeen was aan de Burgerlijke Slagtingen, die alleen om te Eeten geschiede, als aan de Slagtingen, die Godsdienstelijk tot de Kerk-Offerhanden gedaan wierden. Doch andere Vertaalen alleen, *Slagt een Slagtinge van Beesten:* Dat is, van zulke als men gewoon was te Dooden voor een Feest; als te zien is Prov. 9: 2. 1 Sam. 25: 11. Gen. 31: 54. daar al dezelve Wijz van spreeken is.

Wat hier door Slagt-Vee Verstaan word.

En in deezer voegen zijn IEREIA of HIEREIA, by de Griekse Histori-Schrijvers en Genees-Meesters, de *Bezielde Beesten*, welkers Vlees op de Maaltijden Gegeeten word; het zy dan in een Heylig, of Burgerlijk Gebruyk. Zoo zeyd meede Athenæus, Dat het den Ouden toegescheenen heeft, dat IEREIA, Dat is, *Het Vlees der Teedere Dieren, aan Dappere Mannen niet en past.* En dat hy door het Woord IEREIOON, alleenelijk het Vlees verstaan heeft, Dat op de Gemeene Maaltijden Gegeeten wierd; heeft Kasaubonus over dien Schrijver Aangemerkt. En 't zou moogelijk hier in Egipten yts byzonders konnen Beteekenen; naadien de Slagt-Beesten by dit Afgodisch Volk, niet zoo algemeen Gegeeten wierden, om datze de meeste voor Heylig hielden, en als Goden eerden. Doch egter niet zoo algemeen by alle, Dat d'een te-mets ook niet wel Slagte en At, daar den anderen Af-keerig van was. Want als Herodotus zeyd, Dat d'Egiptenaars 't Hoofd van geen Beest Eeten, noch ook geen Koeyen-Vlees, om dat die aan Isis Toegewyd zijn, geeft hy genoeg te Kennen, Datze wel van eenig ander *Slagt-Vee* Eeten. Ook zeyd hy, Dat de Thebaaners haar van Schaapen Onthouden, maar Geyten Offeren. Doch de Mendeezen Onthouden haar van Geyten, en Slagten Schaapen. En zeeker, by-aldien men by Moses, door *Slagt-Vee*, allerley Gemeste Voogelen, Ganzen, Hoenders, Duyven en Quakkelen zou moogen Verstaan; die volgens Herodoot, in Egipten overvloedig gegeeten wierden, men zou hier moogelijk veel Swaarigheyd aan-een kant geholpen zien. Doch de meeste meenen, Dat'er de Text-Woorden, en de Maaltijden daar de H. Schrift van gedenkt, meest teegens-aan gekant liggen: Ongemoeyd de Voogels nogtans, op de Maaltijden der Hebreên Gemeen waaren, als in de Hof-houdinge van Salomon te zien is, 1 Kon. 4: 23. Als meede Neh: 5: 18. Gelijk ook daar toe een Wet Voorgeschreeven is, welke Voogelen Reyn om te Eeten waaren. Vergelijkt Deut. 14. met Lev. 11. En of wel niet zoo zeeker van 't Dooden der Voogelen als hier gezeyd word; *Slagt een Slagtinge:* word het nogtans ook *Slagten* Genoemd, Lev. 14: 6, 50.

Maar nu ontstond'er weeder nieuwe Vrees onder de Broeders: Want geen Kennis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Kennis hebbende, Dat Josef haar de Maaltijd had doen bereyden, (maar zulx eerst naaderhand schijnen Verstaan te hebben. Gen. 43: 25.) waarenze bekommerd weegens de heenen-leydinge naa Josefs Huys; zoo datze onder malkanderen zeyden; *Wy worden zeekerlijk om het Geld dat in onze Zakken weeder-gekeerd is, in Verzeekeringe genoomen; Op dat hy ons, en onze Ezelen tot Slaaven maaken zou.* Onder welke Angstige Gedagten, haar misschien ook weederom het Schelm-stuk aan Josef begaan, zal in 't Zin gekoomen zijn. Zoo dat deeze Vreeze alleen uyt hunne Quaade Konscientie ontstaan is. Of indien zy geweeten hebben, Dat zy in Josefs Huys ter Maaltijd geleyd wierden, gelijk eenige fraaye Uytleggers, in weerwil van onze Kant-Verklaarders, en Gen. 43: 25. meenen; Zy hadden ligtelijk moogen Gissen, Dat d'Egiptise Landvoogd dit deed, Op dat hy de Vrienden en Hovelingen des Konings, aan deeze Draal-Gasten, een Nieuw en Ongewoonlijk Schouw-Spèl Vertoonde; Naamelijk *Elf Broeders, aan eene Tafel zittende.* Maar dewijl de Vrees haar niet dan een Gedenk-maaninge van Schuld verstrekte, en Quaad Agterdogt inboezemde; wildenze in die Angstvallige Bedremmeldheyd niet afwagten, wat hen hier van overkoomen mogt. Want zoo haast zy in het Voor-hof, en aan de Deure van het Huys gekoomen waaren, vallenze den Hof-Meester aan Boord, en zuyveren haar van de Misdaad der Geld-Diefte, eerze noch Beschuldigd worden, op dat haare Onnoozelheyd openbaar wierd. Ziet haare eygen Woorden, Gen. 43: 20, 21, 22. Doch den Hof-Meester onderscheptze flux, en wil, *Datze Goeds-Moeds zijn*; Naademaal zy het Geld in haare Zakken gevonden, den Zeegen der Goddelijke Beschikkinge hadden toe-te schrijven. Want aldus Troostelijk spreekt hy haar toe; *Vreede zy uw-Lieden*; of *Vreede zal uw-Lieden zijn*; *En Vreest niet*: uwe zaaken staan beeter als gy denkt; en daarom houd Goede Moed; *Want uwe Godt, en uwes Vaders Godt, heeft u eenen Schat in uwe Zakken gegeeven; uw Geld is tot my gekoomen*, Gen. 43: 23. Zoo spreekt deezen Huys-Bezorger, Josefs Hof-meester; die zommige meenen, beeter een *Rent-Meester* te noemen. En voorwaar niet anders, als of hy van zijnen Heere, in de Kennisse van den Godt Jakobs, Onderweezen was. De LXX Overzetters en de Gemeene Latijnse Vertaalinge, Leezen de laatste Woorden; *Uw Zilver heb ik zeer wel Ontfangen.* 't Geên de Duytze Doctoren van Leuven wat kreupel schijnen Overgezet te hebben, alsse deezen Hof-Meester doen zeggen; *Het Geld dat gy my gegeeven hebd van Waarden, dat heb ik.* Al 't geene den Huys-Bezorger hier zeyd, was waaragtig; doch hy versweeg, Dat hem belast was het Geld weederom te langen, en in de Zakken te steeken. Hy heeft dan alleen willen zeggen, Dat zijnen Heere, weegens haar Goede Betaalinge zeer wel gerust was, en niets van haar te eyssen had; niet-teegenstaande het Geld by hem Ontfangen, tot haar was weeder-gekeerd. Tussen beyden verliep hen de Tijd, en de Uure van 't Middag-maal naaderde vast, en met die te-gelijk ook d'Ontslaakinge van het Restant haarder Bekommeringe; hen nu groot-deels door den Hof-Meester van het Hert gestreeken; wanneer hy ook haaren Gevangen Broeder Simeon, uyt zijne Gijzeling, tot haar Gezelschap deede af-haalen. Hier op worden de Broeders niet alleen verder in Huys, en zoo het schijnd, tot aan het Voor-Vertrek der Eet-Zaale gebragt; maar ook Water gegeeven om haare Voeten te Wassen, en men bezorgde haare Ezels van Voeder. Want dat was het gemeen gebruyk by d'Oosterse Volken, Dat men aan de Gasten, die men eenige Eerbied wilde betoonen, Water liet brengen om de Voeten te Wassen, en te Reynigen van het Stof, en Klamme Sweet, dat hen op den Weg was aangekleefd. Van hoedaanigen Gewoonte genoegzaame Voorbeelden in het Oude en Nieuwe Testament gevonden worden. Ziet onder anderen Judic. 19: 21. en Gen. 18: 4. Ook is aan de Zaligmaaker deeze Dienst van zeekere Zondaresse in 't Huys van Simeon de Farizeër gedaan, Luc. 7. Gelijk hy zelve ook zijne Discipelen, tot een Voorbeeld van Neederigheyd en Gedien-

Waarom zy haar zoeken te Zuyveren by den Hofmeester eer zy noch eens Beschuldigd worden.

Die daar in van den Hof-Meester onderschept en goede moed gegeeven worden.

Den Hof-Meester schijnd van Josef aangaande eenige kennis van der Hebreën Godt onderweezen geweest te zijn.

De Bekommerde Broeders over haar te ruggenoomen Geld, vrygekend, en Simeon uyt zijn Gyzeling ontslaagen: Waar op zy de Voeten Wassen en haar bereydmaaken tot de Maaltijd.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

dienstige Pligt-pleeginge, de Voeten Gewassen heeft, Joh. 13: 4, 5. En den Agteloozen Farizeus heeft hy ook Verweeten, Dat hy van hem tot de Maaltijd Genoodigd zijnde, in zijn Huys koomende, *Geen Water om de Voeten te Waßen gegeeven had.* Waar toe men mag naazien, 't geene wy van der Ouden Voet-Wassinge, in de Joodse Oudheeden in 't breede hebben Aangeteekend; Als meede Stuckius van de Gewoonten der Oude Gast-Maalen.

Joodse Oudheeden de 545, 551, 553, &c. Bladzijde.

Josefs Broeders brengen haar Vaders Geschenken voor den dag.

Als dan nu de Broeders uyt al deeze Hoffelijke Toestel vernaamen, Datze aldaar zouden *Brood Eeten*; Dat is, *De Maaltijd houden*, gelijk het de Grieken Vertaalen, scheen het Tijd te zijn, haar Vaders Geschenken, van de Pak-bewindzelen te Ontswagtelen, en voor den Dag te haalen, om die teegens den Tijd dat Josef tot het Middagmaal verschijnen zou, ter Aanbiedinge gereed te hebben. Die dan ook zoo haast den Voet niet binnen den Dorpel had, of zy brengen haare Schenk-Offerhanden te berde, en buygen hunne Lichaamen Eerbiedig voor hem ter Aarden: Die dan ook terstond met haar in Zaamen-spraak raakt; waar in hy voornaamelijk naa den Welstand van haaren Vader verneemd.

Josef tot zijn Broeders ingekoomen Vraagd naa de Welstand van haar Vader.

En Gevraagd hebbende; *Isset noch wel met den Ouden?* Antwoordenze; *Het is noch wel met hem:* en Noemen haar Vader, *Zijnen Knegt*, Gen. 43: 28. Ziet daar eens van hoe naa-by de Vader, in de Perzoonen van zijne Zonen, hem hier als de SONNE voor Josef neederbuygd, gelijk hy te vooren Gedroomd had, Gen. 37: 7, 9. Maar als Josef strax zijn Gunstige Oogen naar Benjamin gewend had, die d'Eygen Zoon van zijn Moeder, en hem een volle Broeder was dien hy Lief had; kon hy zig naauwlijx een Oogenblik meer van Schreyen Intoomen; maar haaste, om in een Eenzaam Vertrek, de Brand van zijn Ontsteeken Ingewand, met een Watervloed van Traanen te verkoelen.

Weend over Benjamin.

Hy dan, alleen Welstaans-halven, Gevraagd hebbende; *Is dit uwe Kleynste Broeder, waar van gy my gezeyd hebd?* Kost hy Benjamin ter naauwer-Nood, deezen Zeegen toe-schieten; (*Mijn Zone, Godt zy u Genaadig;*)

En Zeegend hem; en gaat in 't Vertrek om te Weenen.

of zijn Hert, van Broederlijke Liefde-Traanen Overstolpt, dwingd hem 't Aangezigt van de Broeders af-te wenden, gelijk hy deede: *Want zoekende te Weenen, ging hy in een Vertrek-Kaamer, en Weende aldaar*, Gen. 43: 30. En hem hier door wat Verligt vindende, Wiesch hy strax d'Afgebiggelde Traanen van 't bekreeten Aangezigt, en schorte de Weekheyd van zijn Gemoed, door Goed Overleg, voor een wijl-Tijds op;

Daar op Wast hy zig en komd weeder tot de Broeders, om de Maaltijd te houden: En doed zijn Broeders aan een byzondere Tafel zitten.

Dat is, gelijk Moses zeyd; *Hy bedwong hem zelven:* Zoo dat hy met een Bly-Gelaat tot de Broeders Uytkoomende, zeyde; *Zettet Brood op.* 't Geên by d'Oude Hebreeën zoo veel is, *Als Regt de Spijze aan*: gelijk uyt het strax-volgende blijkt; maar by eenige wat-te Maager Vertaald word, alsse zetten; *Leyd Brood.* Terstond dan volgde de Aanregtinge der Spijze; die zoodaanig was, Dat voor Josef een Disch-Geregt byzonder, en voor de Mannen Broeders ook in 't byzonder wierd Aangeregt; als meede voor de Egiptenaars: *Want de Egiptenaars en moogen met de Hebreën geen Brood Eeten, dewijl haar zulx een Grouwel is*, Gen. 43: 32. Doch wat hier van de Reeden is, zullen we terstond met eenige Waarschijnlijkheyd aanwijzen.

En heeft zelfs ook een byzonderen Disch.

Als nu de Tafelen waren Opgedischt, zijn de Broeders tot dit Gastmaal, in 't Gezigt van Josef, Dat is, teegens-hem over, Aangezeeten: Want men had als-doe noch de Gewoonte niet, van op Bank-Peuluwen, of Tafel-Bedden aan te liggen; dat eerst naaderhand, van de Vadzige Persiaanen schijnd op de Baan gebragt te zijn; gelijk breed-genoeg in de Joodse Oudheeden getoond is.

Joodse Oudheeden op 't 537, 539, 541, 544. Blad.

De Broeders werden naa de Rang van haar Ouderdom

Maar 't geene hier opmerkelijk is, en de Broeders ook geen kleene Verwondering gaf, is dit, Dat Josefs Hof-Meester haar alle, naavolgens den Rang van haar Ouderdom, aan de Tafel schikte. Dewijl ze voorzeeker meenden, Dat Josef, uyt wiens Last dit nogtans geschiede, hier in gants Onkundig was: *Want zy zaaten voor Josefs Aangezigte, de Eerst-gebooren naa zijn Eerst-geboorte, en de Jonger naa zijne Jonkheyd*, Gen. 43: 33. Of zoo moogelijk deeze Vertaalinge ymand beeter dunkt, de LXX Overzetters zeggen; *Zy hebben voor hem gezeeten; d'Eerstgebooren vol-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

volgens 't Regt van zijn Ouderdom; en de Jongste volgens zijne Jeugd. Den Zin is klaar genoeg, en wil niet anders zeggen, Als dat elk naar zijne Jaaren Aangezeeten heeft.

aan de Tafel gezet.

Maar het is zeer Beuzelagtig als de Joden verzieren, Dat Josef deeze Ordeninge, door een Magise Konst Uytgevonden en Belast heeft. Daar het veel-eer te denken is, Dat hem de Rang van zijn Broeders Geboorte, noch in vaste Geheugenis was; en dit alzoo gedaan heeft volgens d'Oude Gewoonte van Eeren-pligt ontrent de Meerder-Jaarige, die tot hier-toe ook by d'Egiptenaars in gemeen Gebruyk was. Maar wanneer Moses korts naa deeze Tafel-schikking, strax daar by doed; *Dies Verwonderden haar de Mannen onder Malkanderen:* schijnd zig hier, van weegen de verscheyde Overzettingen, en zaamen-knoopinge der Woorden, geen kleen Geschil op-te doen; Te weeten, Of men door deeze Mannen, Josefs Aanzittende Broeders, of de Egiptenaaren Verstaan moet?

Gen. 43: 33.

Wie hier door de Mannen te Verstaan zijn die haar over deeze Schikkinge Verwonderden.

Want gelijk onze Vertaalders in 't gemeen van Gedagten zijn, Dat de Broeders over d'Ordentelijke Aanzittinge van haare Perzoonen, volgens elks Ouderdom, Verwonderd waaren; alzoo meenen andere daar-en-teegen, Dat d'Egiptenaars, waar van even te vooren gerept was, hun Verwonderden over de Spijs-Deelen die de Hebreeuwse Mannen van Josef Ontfingen. Van welk Gevoelen ook Heydeggerus schijnd te zijn. Maar op dat wy uyt al deeze Verschillige Meeningen, elk de beste laaten Kiezen, zal 't niet onvoegzaam zijn, een tweederley Overzettinge by-te brengen. Als dan onze Duytze Overzetters op 't Eynde van *vers* 33. Leezen: *Dies Verwonderden haar de Mannen onder Malkanderen*: zoo volgd aanstonds *vers* 34. *En by langde hen van de Geregten die voor hem waaren: maar Benjamins Geregt was Vijf-maal Grooter dan de Geregten van hun allen*, &c.

Josef doed zijn Broeders van de Spijs-Geregten zijner Tafel langen, en Benjamins Geregt Vijfmaal zoo groot.

Hier teegens zeyd de Gemeene Latijnse Vertaalinge; (die Eenige hier geeren volgen:) *Ende zy Verwonderden hen booven Maaten zeer, van de Deelen die zy van hem Ontfangen hadden*, &c. Maar indien deeze Overzettinge al moest stand houden, zien wy noch geen Reeden, waarom de Broeders niet zoo wel over de Rijkvoerige Uytdeelinge der Spijs-Geregten, en Benjamins Vijf-Dubbelde Portie, als over de Wel-Ingestelde Aanzittinge, volgens den Rang van yders Jaaren, hebben konnen Verwonderd zijn? Zoo dat d'Egiptenaars hier Uytgeslooten blijven; Naadien immers de Overzettinge der laatst-Genoemde, ten naauwsten genoomen, deeze Verwonderinge op d'Ongelijke Uytdeelinge der Tafel-Geregten, die van Josefs Hand quaamen, (en voornaamelijk over Benjamins Grooter Deel;) schijnd te betrekken. Nogtans zijn veele Joden van andere Gedagten; en wy moeten het een en 't ander by-brengen, Dat ter sné diend. Eenige onder hen, en die ook noch van Rabbi Ephrem gevolgd worden, hebben deeze Verwonderinge wel Scheemeragtig op de Ordentelijke Aanzittinge gepast; maar met zoo Stinkenden Leugen Gestoffeerd, dat het te Verwonderen is, hoe die Lugt de Groote Uytlegger Lyranus niet verveeld heeft, dezelve als een Wel-Riekende Muskes op-te neemen.

Vieze Gedagten van zommige Uytleggers over d'Ordentelijke Tafel-Schikking by Josef gehouden.

Want behalven datze niet ten klaarsten Aanwijzen, of men 't op de Hebreeuwse Mannen, of op d'Egiptenaars te betrekken heeft, Verzierenze, Dat Josef zijn Broeders, door het Klinken op zijn Zilveren Drink-Beeker, elk by Naam en Rang heeft weeten aan de Tafel te Roepen. Waar over dan Groote *Verwonderinge* gevallen is. Maar indien men aan het Kleur niet en zag, dat duske ydele Vertellingen, in de Verf-Kuyp der Rabbynse Fabeltjes Ingedoopt zijn, men zoud'er over in Bedenken moogen weezen, Dat zoo wel d'Egiptise als Hebreeuwse Gasten, zig hier over hebben konnen *Verwonderen*. Andere Joden Spreeken wat Ronder, en meenen dat deeze *Verwonderinge* hier uyt ontstaan is, Dat d'Egiptenaars zaagen, dat Josef aan een Disch in 't byzonder At; zig laatende Voorstaan, Dat by-aldien hy een Egiptenaar was, met de Egiptenaars moeste Eeten, of zoo hy een Hebreër was, met de Hebreën Maaltijd houden. Doch nu waaren zy *Verwonderd*, niet konnende Bedenken, uyt wat Volk of Land-Aardt hy voort-gesprooten was, dewijl hy zig onder het

Andere Meeninge ontrent de Reeden deezer Verwondering.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Eeten zoo wel van de Egiptenaaren als van de Hebreën Afzonderde. Maar dit heeft onzes agtens zoo heel veel niet te beduyden: Want die hem meer zien Eeten hadden, wisten heel-wel, wat zijn Gewoonte was; en daarom byaldien hy doorgaans als een Hebreër in 't byzonder At, hadden hen de Hebreeuwse Mannen-Broeders die Josef niet en Kenden, veel meer te *Verwonderen* als d'Egiptenaars, die zijn Gebruyk wisten. En dat Josef op andere Tijden wel de Gewoonte gehad heeft met d'Egiptenaars te Eeten; zoumen daar uyt niet alleen moogen Besluyten, Dat deeze byzondere Aanregting *Voor Josef, voor de Broeders* en *voor de Egyptenaars*, van weegen de ongewoone wijze van doen, met naadruk Aangeteekend is; maar dat'er ook nog bygevoegd word; *Voor d'Egiptenaars die met hem Aaten.* Van welke Gewoonte nu voor deeze Tijd wierd Afgegaan. Waar teegen, ten Aanzien van Josef, niet en Strijd, als'er terstond by-gevoegd word; *Dat d'Egiptenaars met de Hebreën* Gen. 43: 32. *geen Brood moogen Eeten.* Naademaal wy nu alreede in veele Staalen getoond hebben, in wat voegen men Josef, buyten de Gemeenen Rang te houden heeft. Onder-en-tussen behaagd ons dit Besluyt beeter; Te weeten, Dat de Oorzaak deezer *Verwonderinge*, veel waarschijnelijker kan ontstaan zijn, uyt het Aanzien van de Ongemeene Goedgunstigheyd en Eerbiedige Onthaalinge, die een Egiptis Man, welken hier de Tweede in 't Koninkrijk was, aan eenige Geringe Hebreën deede, die uyt Gebrek aan Brood, nessens andere uyt Kanaan derwaards gekoomen, en korts te vooren van hem zoo strengelijk gehandeld waaren. Dit zou men moogen denken. Alhoewel wy meenen, Dat dit zoo ligt den Hebreën zelfs, als den Egiptenaaren Vreemd heeft konnen schijnen. En 't moet ook zelfs ons, zoo veel te zeldzaamer voor-koomen, als het Raar en Ongemeen is, Dat ymand in zijn Verheeven Staat, ter Deugden aan zijn Laage Af-komst gedenkt: Want het Spreek-Woord zeyd; *Komd* Niet *tot* Yt, *'t Is Elks Verdriet.* Zulx de Oude Spreuk hier niet quaalijk ter snć diend; *Honores mutant Mores, sed raro in Meliores.* Waar van men den Zin aldus kan Opmaken.

Als de Mensche komd tot staat, Hy veranderd zijn Gelaat,
Qualijk kan hy houden Maat; Tot Schaade van den Onderzaat.

Doch het teegendeel word ons in de volgende Veerzen, door een Toepasselijk Voorbeeld tot onzen Josef, zeer fraay afgeschilderd:

Een Pottebakkers Zoon, een Magtig Vorst geworden;
Stoffeerde zijnen Disch met Goud en Leem in Orden;
En stelde 't Aarden Vat by 't Gulden in 't Gelit:
En vraagdemen waarom? Zoo was zijn Antwoord dit;
Ik, die nu Blink in 't Goud, ben uyt de Leem gesprooten;
Die Grooter *word van* Kleen, *speel niet-te zeer den* Grooten:
Maar Maatig Wijsselijk en mengel onder-een,
Zijn teegenwoordig Groot *met zijn voorleeden* Kleen.

En zoo heeftmen 't ook al van overlang voor een waaragtige Spreuke in-agt genoomen, *Dat men een Mans Neederigheyd kend, als hy* Groot *is*; *En zijn Rijkdom, als hy* Dood *is.* En hoedaanig de Roomse Keyzer Aurelius, in Voorspoed, aan zijn voorgaande Staat wist te gedenken; is uyt een Brief aan zijn Oude Makker Korbinus af-te neemen, als den zelven tot Konink van Sicilien was opgebeurd. Hem onder andere vermaanende, Indagtig te zijn; Hoe zy „eertijds haare Armoede, door Geringe Oeffeningen geveynst hadden; en van „de Zee-Roovers Gevangen, met de Riemen aanboord, hadden moeten de „Baaren klieven: Hoe zy in den Krijg voor Zoldaat Dienende, door Gebrek „aan Leeftogt, twee Doode Katten Gegeeten hadden, waar van d'een Gestoo-
len,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

„ len, d'ander flegts half gekogt was: Hoe haar de Gescheurde Kleederen, dee- „ den Schaamen op 't Feest van Diana te verschijnen, waar toe haaren Huys- „ Waard hun sterk noodigde: Wat Honger en Dorst, Kouw en Ongemak zy „ geleeden hadden; zoo dat haare Handen Geklooven waaren van Schurfte. „ Maar wie van ons beyden, voegd hy'er ten laatsten by; had doe, Doe wy om „ de Waarzegster te Napels Lagten, als zy ons Voorspelde, *Dat ik een Keyzer*, „ *en gy een Konink zoud worden*, gedagt; Dat ik, die Swart van Honger was, „ van d'Overgeschooten Spijs noch Walgen zouw? Wie had gemeend, Dat „ ik, die van Katten-Vleesch niet genoeg had; Zadheyd zouw hebben van „ Kostelijke Spijze? Wie bezefte, Dat ik, die weegens mijne Afgeslofte „ Schoenen, geen Gewyde Kapéllen dorst naaderen; zou op een Triomf-Waa- „ gen Rijden, en op de Schouderen Gedraagen worden? Overdenkt doch „ mijn Vriend Korbinus, hoe Zoobere Gezellen wy in onze Jonkheyd waaren, „ en hoedaanige wy nu zijn. Dit Schrijft Aurelius. En leerd alzoo met zijn Exempel, Dat niemand hem zelven over zijn teegenwoordige Welstand, beeter verblijden kan, als wanneer hy hem zelven, zijn voorleeden Ongelukken, ter Deugden indagtig maakt.

Zoo wy ons nu van deeze Uytweydinge, weeder tot Josefs Gastmaal begeeven; voorwaar het schijnd; Dat het zy ook hoe het met d'Egiptise Tafel-Zeeden mag gegaan zijn; voor Josef in 't byzonder word Opgedischt: En insgelijks voor de Vreemde Hebreën, en voor d'Egiptenaars: Die, alswe strax zeyden, naa alle waarschijnelijkheyd met Josef gewoon waaren te Eeten; beziet, Gen. 43:32. En de reeden van dit byzonder Opschaffen, word'er in deeze woorden by gedaan: *Want d'Egiptenaaren, moogen geen Brood Eeten met de Hebreën; dewijl zulx den Egiptenaaren een Grouwel is.* Maar waarom hebben d'Egiptenaars met de Hebreën niet van eenerley Spijze konnen Eeten? En waarom isset haar *Een Grouwel* geweest? De *Targum* van Onkelos, geeft'er deeze reeden van: *Dat by de Hebreën zoodaanige Beesten Gegeeten wierden, die by de Egiptenaars Goddelijke Eere wierden aangedaan.* Dit is voorzeeker niet heel mis-geraaden. Want dat de Hebreën weegens haare gewoone Veeweydinge, by de Egiptenaars dapper Gehaat waaren; is genoegzaam uyt Gen. 46:34. openbaar. Alwaar deeze woorden staan; *Alle Schaap-Herder is den Egiptenaaren een Grouwel.* En gelijk de Beesten welke d'Hebreën zoo wel tot haare Offerhanden, als tot hunne Spijze, gewoon waaren te Slagten, de voornaamste Goden der Egiptenaaren waaren; alzoo nam Moses daar uyt genoegzaame reeden, om wanneer Farao wilde dat d'Israëliten haare Offerhanden, in zijn Land zouden doen, te zeggen; *Wy zouden den Grouwel der Egiptenaaren Offeren; en zy zouden ons Steenigen*, Exod. 8:26. Nogtans schijndmen niet te moeten denken, Dat d'Egiptenaars, haare Ossen en Schaapen alleen om de Huyd, de Wol en de Melk Geweyd, maar de zelve nooyt Geslagt noch Gegeeten hebben; naadien niet alleen de plaatzen, Gen. 47:6, 16, 17. en 43:16. en Exod. 9:19. Maar ook Herodotus, daar teegen schijnen te strijden. Als die aan d'eene slag van Egiptenaaren, Dit; aan een ander, weederom alleen dat Dier, Heylig en Verbooden te Eeten toeschrijft. Maar naadien de Hanteering van Josefs Broeders, den Egiptenaaren eerst naaderhand bekend wierd, heeft Josef dit tot geen reeden van afkeerigheyd konnen stellen: Of heeft moogelijk hier in wel yts gedaan, Dat beeter met de Zeeden der Hebreën, als die der Egiptenaaren over-een quam; Gelijk meermaal een Vreemd Volk yts toegelaaten word, dat niet ligt van zijn Leevenswijze of Godsdienst kan afgescheyden worden. Dus konnen'er verscheyde Bygeloovige Instellingen geweest zijn, die d'Egiptenaars Verbood met de Hebreën van eenerley Kost te Eeten: Naamelijk eenige Gewoonten dieze in het Toemaaken der Spijze onderhielden: Naadien wy uyt Herodotus verneemen, Dat d'Egiptenaars zelfs noch Messen noch Potten, van de Grieken gebruykten. *Geen Egiptenaar*, zeyd hy, *of een Egiptise Vrouw, zal aan eenig Griex Man, een Kus geeven, nog zijn Mes, Braad-Spit of Keetel-*

Gen. 43:32:
Dat Josef en d'Egiptise Mannen alleen Eeten, was om dat zy naa haar gewoonte met de Hebreën geen Brood mogten Eeten.
Ook waaren de Schaap-Herders by d'Egiptenaars veragt.
En hadden een Grouwel van die welke Slagt-Vee Aaten.
Der Egiptenaaren Af-keerig-

heyd omtrent de Spijze van andere Volken.

tel-Pot, te Leen of te Geef Gebruyken: Of van het Vleesch Eeten, hoe Reyn 't ook is, dat met het Keel-Mes van een Griek Gedood, of Doorgesneeden is. En zeeker, als wy op de Farizeësze Heyligheyd letten, waar meede de heedendaagze Joden noch behebd zijn; aangaande haare Vaaten, Messen en Braad-Speeten; het schijnd niet anders dan een Egiptisch aanbrandzel te zijn. Daar kan ook yts toegedaan hebben, zeekere gewoonten die d'Egiptenaaren in het Offeren hielden; want gelijk de Hebreën, alle Runder-Dieren zoo wel Koeyen als Ossen, &c. zonder Onderscheyd pleegen te Slagten; en of tot de Offerhanden, of tot Spijze gereed te maaken; alzoo hebben d'Egiptenaars geene Koeyen, maar wel Ossen en Kalveren en andere Dieren, op zeekere tijden Geofferd; naadien de Koeyen aan de Godinne Isis Toegewyd waaren.

Waarom d'Egiptenaars voor al geen Koeyen Offerden.

Want Isis, zeyd Herodotus, *word in de Gedaante van een Vrouw met Osse-Hoorenen, Verbeeld even als de Grieken Io, Verbeelden.* En zoo wordze ook in de Kopere Tafel gezien, die eertijds by de Kardinaal Bembus was, welke Kircherus en Pignorius verklaaren. En zy word ook even zoo by Kasalius en den Hr. Kuperus gedagt. Waar van naader onder d'Egiptise Zaaken. Verder zeyd Herodotus: *Als d'Egiptise Priesters, Ossen Offeren, Houwenze 't Hoofd van 't Geslagte Beest af; Villen den Romp, en wenschen daar naa het Hoofd veel Onheyl toe. Daar op brengenze het weg om aan de Grieken te Verkoopen, zoo'er eenige zig op de Markt vertoonen; en die niet vindende, smijtenze dezelve Kop onder veele Vervloekingen in 't Water; Om welke gewoonte-wille, geen Egiptenaar van het Hoofd van eenig Leevendig Gedierte proeven wil.* En daarom, wanneer wy hier naa, onder de Hebreeuwse Ceremonien uyt Lev. 1: 12. en andere plaatzen zullen zien, hoedaanig het Hoofd der Slagt-Offerhanden, onder de Geheyligde Deelen, moesten op den Altaar koomen; zal 't ons genoeg openbaar zijn, hoedaanig de Zeeden en Kerkpligten der Hebreën, in veelen, teegens die der Egiptenaaren en andere Afgodise Volken, laagen aangekant. 't Geên wy uytstellen dieper in-te zien; om dat het hier de plaatze niet en is. Onder-en-tussen moet men niet vergeeten Bedenkelijk te houden; Of ook het geene Herodotus van deeze dingen Gedenkt; wel van zoo grooten Ouderdom is, Dat die gewoontens, den Egiptenaaren afkeerig van de Hebreën maakten? Naadien zy alzoo-wel een Grouwel van andere Volken schijnen gehad te hebben.

d'Egiptise Af-keerigheyd van der vreemden Spijze heeft moogelijk een andere Reeden gehad.

Daar-enbooven, dewijl de Spijze op de Maaltijd van Josef, immers van de Egiptenaars zelfs, en niet van de Hebreën, was Toegemaakt, is de Bereydinge geenzinds een Oorzaak konnen zijn, Datze zig van het Eeten met de Hebreën onthouden hebben. Hierom hebben 't zommige veel-liever van een Staat-kundige Reeden zoeken af-te leyden; waar in haar Schaliger is voorgegaan; en 't zal ons naaderhand te passe koomen, daar yts van te zeggen. Voorts schijnd ook dit yts byzonders in deeze Maaltijd geweest te zijn;

Josef doed van de Spijs-Gerigten aan de Broeders Omdeelen:

Dat Josef van de Spijs-Geregten die voor hem waaren, aan de Broeders heeft doen overlangen; en dat hy Benjamins Deel, vijf-maal Grooter maakte als het Deel van alle de andere, Gen. 43: 34. Of gelijk men volgens 't Hebreeuws moet zeggen; *Hy vermeenigvuldigde de Geregten van Benjamin, booven de Gerigten van haar allen,* Vijf Handen; Dat is, *Vijf Deelen.* Alswe deeze plaatze wel overweegen,

Bedenking over de Maaltijden der Ouden.

Voorwaar, het schijnd dat ons dezelve niet alleen eenig Ligt aan de Maaltijden der Ouden toebrengd; maar ook de Middel ter-Hand geeft, om het geen te vooren *vers* 32. van de Byzondere Aanregtinge voor Josef, voor de Hebreeuwse Mannen, en voor de Egiptenaars gezeyd was, een anderen Bedenkelijken Zin te konnen geeven.

En zulx aan Josefs Tafel-zeeden overgebragt.

Want gelijk men daar door heel ligt schijnd te Verstaan, Datter Spijze op yder van deeze Dry Tafelen aangeregt was, alzoo zal het nu moogelijk niet onvoegzaam zijn te Denken, Datm'er alleen de Tafel-Regting, en d'Aaanzittinge Verstaan moet; zijnde alleen met Brood, en andere Noodwendigheeden, zonder Toe-Spijze Toegeregt. Dus schijnd men den Zin van *vers* 34. met zommige Oudheyd-Onderzoekers zoodaanig op-te konnen neemen, Dat Josef door zijne Tafel-Dienaars, de

Spijs-

Spijs-Geregten, of liever, *De Deelen* der Spijs-Geregten, van zijn Tafel tot de Broeders heeft doen overbrengen; en dat hy onder die Uytdeelinge, aan Benjamin, *Vijf-maal zoo Grooten Deel*, als aan yder van de andere Broeders gezonden heeft. En zulx moet men niet voor heel Vreemd houden, naadien het een Oud Gebruyk, en by de meeste Volken gemeen was, de Spijze en den Drank, in zeekere Deelen voor Elk-een der Gasten uyt-te Deelen. Deeze *Deelen* dan, die onze Overzetters *Geregten* Noemen, om datze uyt de Spijs-Geregten genoomen wierden, Beteekenen volgens de *Targum* van Onkelos, eygentlijk *Stukjes Vlees*. En pleegen deeze Deelen eertijds van den Hof-Meester, of van den Kok, en ook veeltijds van den Huys-Vader zelfs, Verdeeld te worden: Waar van de Voorbeelden te vinden zijn 1 Sam. 1: 4, 5. alwaar Elkana, aan zijn Wijf *Hanna*, een Veel-Aanzienelijker Deel gaf; *Om dat hyze Lief had.* En zoo meede Kap. 9: 23, 24. 2 Sam. 6: 19. 1 Kron. 16: 3. &c. Als meedē Neh. 8: 11. *Zendet Deelen den Geēnen voor welken niets Bereyd en is.* En daar is niet aan te twijffelen, of van deeze Gewoonte zijn de Spreek-wijzen Ontleend, welke men in de Psalmen en elders ontmoet; gelijk Psal. 16: 5. *De Heere is het Geregte mijnes Deels, ende mijnes Drink-Beekers.* En daar Ontbreeken geen fraaye Uytleggers welke Meenen, Dat ook de Zaligmaaker Luc. 10: 42. op deeze Maniere speeld, als hy zeyd; *Maria heeft een Goed Deel Verkooren.* Andere zijn van Gedagten, Dat wel de Tafel voor Josefs Broeders met gemeene Kost, Dat is met zeekere gewoone Spijze is Aangeregt geweest, doch dat d'Omdeelinge der Deelen, alleen van de Kostelijke en Lekkere Naa-Spijzen, die op Josefs Tafel waren, gedaan is. Welke Deelen, in diervoegen van des Vorsten Tafel toegezonden, een byzonder Aangenaame Beschenking scheenen met haar te draagen. Daar in dan ook ligt een byzonder Eer-en Gunst-Bewijs aan d'een of d'ander Gast kon betoond worden, door dusken Deel te Vergrooten, en zoo *Aanzienlijker te maaken*, 1 Sam. 1: 5. Of ook door meer uyt het Beste te Neemen, gelijk Josef hier aan Benjamin, moogelijk beyzinds deed; en daar toe ook Tweederley Reeden had; Te weeten, de Liefde tot zijn vollen Broeder; en daar naa, Op dat hy een Proef nam of de Broeders Benjamin ook wangunstig waaren. En 't is niet heel lang geleeden, Dat deeze wijze van doen in ons Vaderland noch zeer gemeen was: Inzonderheyd op de Trouw-Maaltijden of Bruylosten; alwaar het des Bruydegoms Pligt was, alle de Genooden, van eenig byzonder Lekker en Kostelijk Geregt, (Dat Eerenshalven, voor hem en de Naaste Vrienden de Tafel Verçierde,) een Deel toete zenden. En gelijk dit ook noch in veele Voorvallen in Gebruyk is, alzoo diend men dit voor een kleen afzetzel van der Ouden Tafel-zeeden op-te neemen. Alhoewel nogtans daar in moogelijk Verschillig, Dat de Oude dit alzoo uyt een byzondere Maatigheyd deeden. Gelijk ons Plutarchus van ter-zijden schijnd te Leeren, als hy dit meede onder zijn * Vraag-stukken opgeeft: Naamelijk; *Of de Oude niet Loflijker gedaan hebben, die by zeekere Deelen hebben Geleefd, als die, welke Heedensdaags in 't Gemeen, by de Vol-op van allerley Kostelijke Spijze Leeven?* Hoedaanige Reeden, de Vermaarde Stuckius, zeer Geleerd, uyt alle Hoeken heeft Opgevischt. Doch het geene hier tot Josefs Maaltijd diend, is dit; Dat het eertijds in zeer gemeen Gebruyk was, (en zelfs noch niet heel uytgestorven is;) van de Vorstelijke Tafelen, Spijs-Deelen te zenden, aan de geene die den Prince Gunstig was. Van de Konink Cyrus word Getuygd, Dat hy Wijn-Flessen die half uytgedronken waaren, en half af-gegeeten Ganzen, aan zijn Gunstelingen zond; daar meede willende te Kennen geeven, Dat hy van zulken Spijs en Drank zond, als hy zelfs Nuttigde, en hem daar meede grootelijks Vermaakte. En zoo zeyd meede Plutarchus, *In het Leeven van* AGESILAUS: *Dat hy Deelen zond aan zijne Vrienden, uyt de Dingen die ge-Offerd waaren.* En om dat dit van de Afgoden-Offers geschiede, en men alzoo *Gemeenschap aan de Tafelen der Duyvelen* kreeg; is zulx de Grond-vest geweest, Dat d'Opper-Kerk-Vergaa-

Tafel-Spijzen by Deelen om te brengen van hoedaanigen Gebruyk. Wie deeze Deelen gaf en omzond.

Dat het zenden van de Deelen der Spijzen alleen van byzondere Geregten kan geweest zijn.

En dat zulx noch in Gebruyk is.

* Problemata.

Spijs-Deelen aan de Gunstgenooten te zenden, van Ouder Gebruyk.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

deringe van Laodicèa, door Inſtellinge den Kriſtenen in haare Liefde-Maaltijden, Verboden heeft, *Deelen te zenden*; Op datter niet yts dat Heydens ſcheen, by hen zou in Gemeen-gebruyk raaken. Ziende op de Vermaaninge, 1 Kor. 10: 21, 28. Men Leeſt ook, Dat als eens Kurtius een Romeyns Ridder, die van Lekker-Eeten en Drinken aan malkander hing, op het Gaſtmaal van Auguſtus, een Maagere Lijſter ter-Hand kreeg, hy den Keyzer vraagde, *Of het Geoorlofd was, ook deezen weg te zenden?* En als Auguſtus antwoorde; *Wel jaa, waarom zoudet niet Geoorloofd zijn?* Heeft dien Lekker-Bek, de Lijſter ten Venſteren-Uyt gezonden. Dat is, *Weg-Geſmeeten.* En gelijk de Goede Keyzer deeze Dertelheyd in zijn Gaſt door de Vingeren zag; alzoo verhaald Makrobius dit ook alleen, tot een Voorbeeld van Auguſtus Lijdzaamheyd. Hierom dan; naadien ons Athenæus genoegzaam aangeweezen heeft; Dat zulx over de Maaltijden te doen, den Grooten Heeren, een byzondere Eere was; kanmen ligtelijk verſtaan, waarom Joſef dit alzoo gedaan heeft. En aldus hebbenze met hem Gegeeten; gelijk hy gezeyd had teegens den Hof-Meeſter; *Slagtet Slagt-Vee*; Want *deeze Mannen zullen te Middag met my Eeten*, Gen. 43: 16. Ook hebbenze met hem Gedronken, *vers* 34. *Want zy Dronken, ende wierden Dronken met hem.* Dat is, zy wierden Vroolijk; want het Hebreeuws Woord Beteekend niet doorgaans, zig tot Gulzigheyd met Wijn te overlaaden, zoo dat men door Zatheyd in 't Verſtand bedwelmd is; maar in veele plaatzen alleen, *Verheugd zijn* door de Deugd van den gedronken Wijn. Ziet naa Pſalm 104: 15. Cantic. 5: 1. Hagg. 1: 6. En het Griekſe Woord, dat Joan. 2: 10. te kennen geeft; *Als zy Dronken geworden zijn*, is in geen anderen Zin te neemen, als *Tot Verheugens toe* Gedronken te hebben. Waarom het onze Vertaalen; *Wanneer men wel gedronken heeft*; daar de Franſſe Text van Genéve niet van verſcheeld. Niet anders hebben ook de Gemeene Latijnſe Overzetters gedaan in de gemelde plaatſe van Joſef: zeggende; *En zy hebben gedronken, en zijn met hem Verheugd geworden.* Nogtans en is d'Overgroote Blijdſchap deezer Maaltijd, den Hebreeuwſen Gaſten, hoe Rijkvoerig met Spijs en Drank getoeft, op haar heene-Reyze, niet al-te wel bekoomen. Want zoo haaſt Joſef aan zijn Huys-Bezorger belaſt had, de Leedige Zakken van deeze Mannen, met zoo veel Kooren op-te vullen, als hunne Laſt-Beeſten draagen konden, en yder-Mans Geld in de Mond van zijnen Zak te leggen; als meede, Dat zijnen Grooten Zilveren Drink-Beeker in de Zak van den Jongſten, beneffens deſſelfs Geld zou ingeleyd worden; zijnze des anderen-daags met Zonnen Opgang, in alle Vry-geley, de Stadt uyt-getrokken. Maar naauwlijks een kleen ſtukje-Weegs voort-gereyſt, heeft Joſef het Gemoed der Broederen met een Nieuwe, en zeer Heftige Bezoekinge Aangetaſt: Belaſtende den Overſten van zijn Huys, dit Reys-Gezelſchap geſwind naa-te jaagen; en haar onderhaald hebbende, met deeze Strenge Woorden aan-te Randen; *Waarom hebd gy Quaad voor Goed vergolden? Iſſet deezen niet daar mijnen Heere uyt Drinkt? ende waar by hy yts zeekerlijk Waarneemen zal? Gy hebd quaalijk gedaan, dat gy Gedaan hebd*, Gen. 44: 5. Dus zettent onze Duytze Vertaalers over. En de Woorden blijven niet heel zonder Duyſterheyd; zoo menze niet van elders, eenig Scheemer-ligt toebrengd. De Gemeene Latijnſe Overzettinge heeft den Zin aldus uyt-gedrukt; *Den Beeker dien gy Geſtoolen hebd, is den geenen daar mijnen Heer uyt Drinkt, en daar meede hy pleeg te Profeteeren.* De Samaritaanſe Text voegd'er by; *En hy Bezoekt, Bezoekende daar meede*; Naamelijk met den Beeker. De Arabiſche zeyd; *En hy heeft uw daar meede Bezogt.* Doch de Griekſe Bijbel der LXX Overzetters, en Onkelos, hebben gants niets van de *Bezoekinge*; maar zeggen alleen; *Voorzeggende, Voorzeyd hy.* En het is zeer waarſchijnelijk, Dat deeze de eyge Beteekenis der Hebreeuwſe Woorden getroffen hebben. Gelijk dan ook onze Kant-Teekenaars, aan de Duytze Overzettinge, de Woorden; (*Daar by hy zeekerlijk waarneemen zal;*) deezen Zin geeven;

Een Gaſt aan de Tafel van Auguſtus zend een Gebraaden Lijſter te Venſter uyt.

Spijs-Geregten van der Vorſten Tafel te zenden een Daad van Eer-bewijs. Joſef heeſt met zijn Broeders Gegeeten, en tot Vrolijkheyd Gedronken.

Gen. 43: 34.

De Vrolijke Maaltijd van Joſefs Broeders is haar op de heen Reys quaalijk bekoomen. Gen. 44: 1, 2.

Joſef belaſt de Koop-Penningen in haare Kooren-Zakken te ſteeken; en zijn Drink-Beeker in den Zak van Benjamin. Doed de Broeders naajaagen, en van Diefte Betigten.

ven; *Waar door mijnen Heere gewiſſelijk Ervaaren* of *Bevinden zal*, *wat voor Lieden gy zijd*. Het Verdubbelde Hebreeuwſe Woord (נחש) *Waarneemende Waarneemen*; zeggenze, Beteekend zomtijds wel yts door ydele of verboode Konſten, *Waarneemen*, om Verborgene Dingen te Openbaaren of te Voorzeggen, als Lev. 19: 26. 2 Kon. 21: 6. Maar 't Beteekend ook dikwils yts voorzigtelijk Verneemen of Bevinden, en door Gewiſſe Teekenen Naa-Spooren. Ziet Gen. 30: 27. 1 Kon. 20: 33. In hoedaanigen Zin het hier en *vers* 15. genoomen word. En 't geên hier Opmerkelijk is, is dit, Dat נחש NACHASH, *Waarneemen*, 't zelve Woord is, waar van *Slange* in 't Hebreeuws Genoemd ſtaat, Gen. 3: 1. en op veel plaatzen: en Beteekend, alswe ſtrax zeyden, *Een Neerſtige Aanmerkinge*, *Beproevinge*, of *Onderzoekinge*, en *Vytvindinge door Waarzegginge* die Godt Verbied, Deut. 18: 10. Daar 't zelve Woord gevonden word, als meede in d'andere Aangehaalde plaatzen, die wy tot de Liſtige Waarneeminge van Joſef betrekken; alhoewel het Slang-Woord *Nachash*, hier en elders, een weynig anders Geklank-ſtipt ſtaat: Gelijk men ook voor *Waarneemen* in 't Gemeen, het Woord שמר op veele plaatzen geſchreeven vind. Waar meede dan ook Fagius de Meeninge der Uytleggers heeft zoeken te Vereffenen, als hy zeyd, Dat den Zin is; *Mijnen Heere Vraagd en Onderzoekt zeer Neerſtig*, *Wie zijnen Beeker Geſtoolen heeft*.

Slange van Waarzeggen Genoemd.

Van deezen Drink-Beeker, die, als Moſes zeyd, Joſef toe-behoorde, zijn zoo verſchillige Gedagten by de Oudheyd-Beſchrijvers overig, Datwe dezelve niet geheel moogen overſlaan. In de Text word hy Genoemd; *Een Zilveren Beeker:* Of als andere Vertaalen; *Een Zilvere Kop*. En d'Uytleggers zeggen'er van; Dat het ſchijnd een Beeker geweeſt te zijn, die Hoog, Ruym en Diep, en ook van groote Waardye was; zijn Naam draagende van de Rondigheyd en Hoogte, by de LXX Overzetters *Tò Kòndy* Vertaald. Waar van Athenæus zeyd, Dat het een Attaliſe Beeker is geweeſt; en brengd daar toe ook noch uyt Nikomachus, (die *Van de Feeſten der Egiptenaars* Geſchreeven heeft) deeze Getuygenis by, Dat *Kòndy* een Perſis Woord is. Dezelve Nikomachus zeyd mede, Dat de *Kòndy* van zulken Grootte en Wijtte was, Dat hy Tien Pintjes hield. Doch wie zal gelooven, Dat Joſef met zulken Wijden Beeker, zijn Broeders Toegedronken heeft? Symachus heeft het *Phiálein* Vertaald; en Aquila *Skyphon*.

Hoedaanigen Drink-Beeker hier te Verſtaan is.

Maar SCYPHUS was by de Grieken en Latijnen van Ouds een *Drink-Beeker*, *Kop*, of *Drink-Schaal*; en wel in 't byzonder, den *Drink-Beeker van Herkules*. Gelijk de CANTHARUS of de *Stoops-Kan* van Vader Liber. Doch *Scyphus* ſchijnd ten Aanzien van Herkules, veel-meer een Drink-Schaal dan een Beeker; Naadien de Oude Fabel volgens Makrobius zeyd, Dat hy met een Drink-Schaal *Scyphus*, over-Zee gevaaren is; 't Geên hy ſtrax Verbeeterd, en zeyd te gelooven, Dat hy zulx met een Vaartuyg gedaan heeft, Dat *Schiph* geheeten was: waar in die Schrijver, (ſchoon hy waarſchijnlijk geen Duyts verſtond,) d'af-komſt van 't Woord *Schip* en *Schuyt*, niet heel Donker ſchijnd aangeweezen te hebben.

Schip, en Schuyt, van Scyphus, een Drink-Schaal Genoemd.

Dat verders de Drink-Beekers van groote Heeren, eertijds Koſtelijk en Konſtig gemaakt waaren, ſchijnd op Getuygeniſſen te ſteunen: en men heeft'er inzonderheyd by de Japoneezen gevonden, die, om datze van een Vermaard Meeſter gemaakt waaren, op Vijf-Duyzend Dukaaten geſchat wierden. En de Heylige Schrift ſchijnd ook zeekere eygene Drink-Beekers, aan Vorſten en Koningen toe-te paſſen, die hen van hunne Beampt-Schenkers wierden op de Hand gegeeven, als te zien is Gen. 40: 11, 13, 21. 1 Kon. 10: 5. 2 Kron. 9: 4. Neh. 1: 11. En daar zijn veel plaatzen, in welke op de Hoffelijke Drink-Beekers geſpeeld word. Ook prees men de Goden met een Goeden Beeker uyt-te Drinken, Dan. 5: 2, 4. En zoo word'er Pſal. 116: 13. van een *Beeker der Dankzegginge* gerept; 't geên den Apoſtel onder die Benaaminge heeft over-genoomen, 1 Kor. 10: 16. Jaa de Koningen van Florida, houden haaren Hooren, of Drink-Beeker, in zoo grooten Waarde, Datze de-

2 Sam. 12: 3. Neh. 2: 1. Hab. 2: 16. Jer. 51: 7. Pſal. 75: 9. en 16: 5. en 23: 5. en veel andere.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

dezelve naa hun Dood, booven op haar Graf doen zetten. Doch deeze Dingen gaan buyten ons Bestek. Onder-en-tussen isser ontrent Josefs Vermisten Drink-beeker, geen gebrek aan verscheyde Meeningen by Joden en Kristenen. Aben-Ezra verklaard den Zin dusdaanig; *Hy zelve* (naamelijk Josef) *heeft door dien Beeker uw willen* Bezoeken, of gy ook Dieven waard.* Want alzoo word het zelve Woord gevonden, Gen. 30: 27. Zulx de Taal-Geleerde Meenen, Dat den Zin der Hebreeuwse Woorden aldus behoord Overgezet te worden; *En hy Onderzoekende, heeft Onderzogt.* Of, *Daar door Bevestigende, heeft hy Bevestigd*, &c. Welke Vertaalinge Pagininus en Tremellius gevolgd zijn. En de Meeninge daar van kan Tweezinds opgenoomen worden; het zy, gelijk Aben-Ezra deeze Verklaaringe Toepasselijk houd; *Mijnen Heere Verzoekt, en neemd door Uytvorssinge een Proef; Of de Hebreeuwse Vreemdelingen, ook Kleevende Handen, met Diefagtige Klaauwen hebben?* Ofze kan in deezen Zin genoomen worden; *Mijnen Heere, zoekt door deezen Beeker te Ervaaren, hoedaanig zig de Gasten in den Wijn draagen; en daar door verneemd hy van wat Gemoed en Inborst datze zijn.* Want gelijk het Oude Spreek-Woord zeyd; *In de Wijn is de Waarheyd.* Of, *Een Dronke Mond, Spreekt's Herten Grond*: Alzoo heeft ook Horatius gezeyd; Dat de Koningen met veele Beekers Noodigen, en door den Wijn Beproeven, hoe ymand gezind is. By de Joden pleeg een Spreek-Woord te zijn, (welk eenige Aben-Ezra toe-Eygenen;) Dat van deeze Klank was; *In de Beurs, in den Beeker, en in de Gramschap, word het Gemoed des Menschen gekend.* Ik belijde geern, zeyd Heydeggerus, Dat deeze Verklaaringen genoeg zijn om alle Agterdogt, aangaande Josefs Ongoddelijke en Ydele Waarzegginge t'eenemaal uyt-te Wissen, indien niet misschien uyt Gen. 44: 15. (alwaar Josef zeyd, Dat zijn Broeders eenigzinds wisten, Dat een Man *Als hy was*, Toekoomende Dingen Voorzeyde;) scheen te blijken, Dat de Reeden daar, naa zommiger Meeninge, van een Eygentlijke Raadinge en Waare Voorzegginge genoomen word. Onze Overzetters hebbent dus Vertaald; *En weet gy niet, Dat zulk een Man als ik* (dat) *zeekerlijk Waarneemen zoude?* Dit Stemd t'eenemaal met haare Zin-geevinge *vers* 5. over-een. Maar gelijk we korts te vooren, deeze plaatze, naa de Gemeene Latijnse Text hebben bygebragt, welke luyd; *Den Beeker dien Gy-Lieden Gestoolen hebd, is den geenen waar uyt mijnen Heere drinkt, en daar meede hy pleeg te Profeteeren.* Alzoo schijnenze *vers* 15. van die Meeninge niet af-te gaan, alhoewelze eenigzinds andere Woorden weeten te vinden: zy zetten aldaar; *En weet gy niet, Dat'er niemand mijns gelijk is, in de Konst van Waarzeggen?* Voorwaar 't en schijnd niet dat wy'er yts van buyten by-lappen, wanneer we toestaan, Dat de Meeninge van deeze Overzettinge is, Dat Josef deezen Beeker tot de Toover-Konst gebruykt heeft. En het geene moogelijk ymand vreemd zal dunken, is dit, Dat ook Kalvinus deeze Meeninge is naa-gevolgd; als die rond-uyt zeyd, dat de Meeninge der Text-Woorden is; *Dat Josef deezen Beeker tot de Waarzegginge en Toover-Konst gebruykt heeft.* Met deeze onderstellinge nogtans; *Dat Josef zulx alleen verzierd heeft, om aan zijn Broeders te-bet vreemd te schijnen, en den Haat te vermeerderen.* Hy voegd 'er by, Dat zig Josef in deeze Veynzerye grootelijks Bezondigd heeft; Naademaal hy de Tooverze Waarzegginge niet en heeft konnen belijden te Oeffenen, als met de Glorie van de Hemelse Gaave der Voorzegginge aan den Duyvel toe-te Eygenen. Want gelijk hy hem te vooren een Groot Profeet van den Waaren Godt Roemde te zijn, alzoo heeft hy door dusken geveynsde Omwentelinge, de Werkinge des H. Geestes Ontheyligd, en een grove Misdaad begaan. En alhoewel Kalvinus over deeze Meeninge van Nikolaus Abramus, een Makker van Ignatius Lojola, wel dapper geroskamd is, isser nogtans uyt de Gemeene Latijnse Vertaalinge, die den Roomsen uyt alle andere Overzettingen hebben Goed-gekeurd, geen andere Meeninge te haalen. Want indien

* Of Onderzoeken.

En hoe Josef daar door de Broeders kon Onderzoeken.

Het Waarneemen van Josef door den Beeker, hoe van zommige tot het Waarzeggen en Profeteeren betrokken.

En zelfs van Kalvinus in dien Zin Verklaard. En met welk een Glimp aanneemelijk gemaakt. En Josef daar in nogtans van Misdaad verklaagd.

indien den Zin naar die Vertaalinge opgenoomen word, moet men noodzaa-
kelijk ſtellen, Dat Joſef, (van wien zijn Huysbezorger zeyde; *Door deezen*
Beeker Waar te zeggen,) het Waarzeggen beleeden heeft. Dat het den Huys-
bezorger ook niet uyt zijn Poot gezoogen heeft, blijkt hier uyt, Dat Joſef
hem te vooren in den Mond geleyd heeſt, wat hy d'agterhaalde Mannen zeg-
gen zou; beziet Gen. 44: 4, 5. Jaa ſchoon hy zulx al uyt hem zelven gezeyd
had, was'er ten minſten dit uyt te beſluyten; Dat Joſef zig te deezer Tijd,
noch zoodaanig niet in 't openbaar, teegens de Heydenſe Waarzeggeryen aan-
gekant, noch den Egiptenaaren van hun Tooverſſe Waan ontheeven had, dat
hy niet meede onder de Waarzeggers gereekend wierd. Hierom Oordeelen
zommige Fraaye Uytleggers, Dat by-aldien het volgens de Gemeene Latijn-
ſe Overzettinge waar is; dat het Kalvinus dan zeer wel gevat heeft; als den wel-
ken de gewoonte had, elk Ding by zijn eygen Naam te Noemen; en de Men-
ſchelijke Handelingen, zelfs ook die der Heylige Mannen, naar de Reegel-
maat der Goddelijke Wet, als naa een regte Linie, af-te meeten. Zoo dat hy'er
van ſpreekt als de zaak aan zig zelven leyd. Terwijlen hy onder-en-tuſſen niet
naalatig is, zijne Beveſtigingen met veel beſcheydentheyd te Temperen. Gelijk
hy dan ook hier een Staal daar van geeft, als hy zeyd, Dat Joſef in 't Begin van
zijn aanſtaande Opgang, en onder dezelve, met alle moogelijke vlijt, de Eere van
zijne Gaaven, aan Godt toege-Eygend, en geenzinds op hemzelven, of Menſche-
lijk Vernuft geſteund heeft. Laat'er by gedaan zijn, Dat ook heel 't Rijk van E-
gipten wel wiſt, dat hy niet door de Toover-Konſt, maar door de Gunſt van den
Heemel in zoodaanigen Kloekzinnigheyd uytmunte, als hy betoonde. Maar
naadien d'Egiptenaars, van Kinds-been af, aan de Bedriegeryen Gewend waa-
ren, heeft d'Oude Dwaalinge, naa een kleyne Schorſſinge, ligtelijk onder
hen weederom d'Overhand genoomen, zoo datze Joſef voor een geheel ande-
ren Man aanzaagen dan hy waarlijk was. Maar het geene zommige hier Vreemd
op-neemen is dit, Dat by-aldien de ſtrax-gemelde Nikolaus Abramus gezien
heeft, dat de Gemeene Latijnſe Bijbel hier met een ligte Ontſchuldiginge Vry-
te Pleyten is, waarom hy dan niet liever by dezelve gebleeven is, als zijn Toe-
vlugt tot de LXX Overzetters te neemen? Voorwaar zy ſchijnen meede heel het
Dwaal-Spoor in-te ſlaan, welke meenen, Dat d'Egiptenaars Joſef vooreen zoo-
daanigen Tooveraar hebben aangezien, die in de Land-Aardze Konſt van Waar-
zeggen Ervaaren was; en dat hy zulx oeffenende, daar toe deezen Zilveren Bee-
ker, als een Hulpmiddel, of Tooveragtig Werk-Tuyg gebruykt heeft. 't Geên hen
hier uyt alzoo Waaragtig ſchijnd, dat d'Oude-getuygeniſſen melden, Dat zoo-
daanige Manieren by d'Egiptenaars heel gemeen waaren. By Julius Serenus, in
zijn Boek *Van de Nood-Lotten*, word men ontwaar, in wat voegen d'Aſſyriers,
Kaldeën, en Egiptenaaren gewoon waaren hunne Waarzeggeryen met zoodaani-
ge Beekers te doen. *Zy vuldenze*, zeyd hy; *met Water, leyden dan Zilve-*
re Plaatjes en Eedele Geſteenten daar in, op welke eenige Letter-Teekens
Geſchreeven ſtonden. Daar naa eenige woorden daar over Uytſpreekende;
Riepenze den Duyvel uyt, die daar op met een 't Ziſſende Stemme Antwoord
gaf. Ook heeft Kaſaubonus over Spartianus van zeekere Waarzeggerye gewag
gemaakt, die door een Beeker met Water geſchiede. Alwaar hy ook met regt
de Tooveragtige Daad van den Monnik Hilarion mis-prijſt; welke in der
Grieken Tafel-Reeden gevonden word. Den zelven belaſte, Dat een Aarden
„ Vat, daar hy uyt Dronk, met Water gevuld, en in Handen van zeekeren
„ Italiaan zou overgegeeven worden; die het zelve aanneemende, in dat Klaa-
„ re Water gezien heeft, Een Stal met Paarden, en derzelver Voerluyden; die
„ door Guychelaarye van zijn Quaad-gunſtige betooverd waaren. Daar naa
„ heeft hy de Betooverde Paarden, onder byvoeginge van het Teeken des
„ Kruyſſes, met dat zelve Water beſprengd; en den Italiaan is zeederd die
„ Tijd, zijn Teegen-Partyders te ſterk geweeſt. En zulx geeft men quans-
wijs voor, als of hy dit Mirakel in den Naam van Jeſus had uytgewrogt. Zee-

Kalvinus over zijn ronde Verklaaringe gepreezen.

Blijken van Joſefs Deugden en Gaaven.

Dwaalinge der geener die meenen dat Joſef deezen Zilveren Beeker als een Toover-Tuyg gebruykt heeft.

Beekers by de Egiptenaars en Kaldeen tot de Toover-Konſt gebruykt.

In de Historie van Josef is niet de minste schaduwe van alzulke Tooverye of Waarzeggerye te vinden.

kerlijk, Josef heeft alzulke Guychelse Water-Spiegelinge nooyt Geoeffend; Naadien'er niet de minste Schemeringe toe, by Moses te vinden is; en ook met zijn Godvrugtigheyd niet over-een quam. Heydeggerus voegd'er by, Dat alhoewel zoodaanige Voorzeggingen eertijds door middel van doorschijnende Vaaten pleegen te geschieden, wierd het nogtans in Zilvere Beekers gedaan, welke niet doorschijnende zijn. Ook is de zeer Geleerde Ursinus van Gedagten, Dat door Josefs Huys-Bezorger alleen te Kennen gegeeven word, zeekere geoorlofde Maniere van Raaden of Waarzeggen, die door Hulp van zijns Heeren Beeker geschiede.

Waarzeggerye by de Oude veel door Beekers en Drink-Schaalen gedaan.

Het is waar, Dat by de Oude Schrijvers van zeekere Lot-werpinge gewag gemaakt word, die in een Water-Emmer, of Aarden Vat, Water-Kruyk, of Yzeren Storm-Hoed geschiede. Maar dat eenige uyt Psalm 16: 5. en Prov. 16: 33. meenen, Dat zulx ook in de Drink-Beekers pleeg gedaan te worden, is al-te ver uyt d'Onzeekerheyd opgehaald. En of schoon deeze Maniere van Lot-werpinge al by de Hebreen mogt in Gebruyk geweest zijn, zal het nogtans gants twijffelagtig blijven, of men dat zelve ook van d'Egiptenaars zeggen kan. Ten laatsten meend Grootius, Dat Josef gewoon was hem met Offerhanden tot het Waarzeggen te begeeven. Dat ze nu in de Offerhanden, Drink-Schaalen pleegen te gebruyken, vind men in de Oude Kant-Teekeninge op Aristofanes gemaakt: Als meede Ecclesiast. 50: 15. 1 Mach. 1: 23. Doch 't zelve kan weynig helpen, om daar uyt vast te stellen, Dat zig Josef door Offerhanden gewoon was tot het Waarzeggen te bereyden. 't En schijnd ook met de Reeden niet wel over-een te koomen, een-en den zelven Beeker tot zijn Daagelijks Drink-Vat, en tot de Godsdienstige Plegtigheeden te gebruyken. Alhoewel het moogelijk wel een Oude Tooverse Af-komst kan hebben, Dat de heedensdaagse Guychelaars veel Kuuren met de *Beekertjes* weeten te doen. Onder-en-tussen moet men de Rabbinen Jonas, Kimchi, noch Bechai, geen Ooren leenen, alsse van Josefs Beeker zeggen, Dat hy de Waarzeggers daar meede om Raad gevraagd heeft. Maar het staat vastelijk te Gissen, Dat men den geheelen Zin der zaake op deeze wijze kan op haar Kooten zetten: Te weeten, Dat den Huys-Bezorger

De regte Meeninge van Josefs Huys-Bezorger aangaande de Waarzegginge door den Beeker, opgemaakt.

zeggen wil; *En is dat niet dien Beeker uyt dewelke mijnen Heeren Drinkt? En zal hy niet door Waarzegginge van dezelve Waarzeggen*; Te weeten, *Dat hy hem door Diefstal van d'een of d'ander onder Uw Ontstoolen is?* Als of hy had willen zeggen, Dewijle dit mijns Heeren Drink-Beeker is, die hy zeer wel kend, kan het ook u niet Onbekend zijn, Dat mijnen Heere daar door Weeten en Waarzeggen zal, dat Gy-Lieden het zijd, die door Dieftе, hem dien Beeker Ontstoolen hebd. Aldus spreekt hy, en zulx op zoo veel te zeekerder Grondvest, als het gerugte nu ook al genoeg bekend gemaakt had, Dat Josef een Voortreffelijk Uytlegger van Droomen was, en in het Waarzeggen groote Ervaarendheyd had. Want zulx was genoegzaam Openbaar gemaakt, door den Nieuwen Naam, die hem Farao gegeeven had, als die in

En uyt Josefs eygen Woorden bevestigd.

de Egiptise Taal, *Een Uytlegger van Verborgentheeden*, te Kennen gaf. En dat wy hier omtrent niet buyten 't regte Spoor van een Goede Verklaaringe loopen, blijkt onder anderen uyt Josefs eygen Woorden, (die hier de Beste Uytlegger behoord te zijn,) als hy Gen. 44: 15. zeyd; *En weet Gy-Lieden niet, Dat een Man gelijk als ik ben, door Waarzegginge, Waarzegge.* Of als andere de Woorden naa de Gemeene Latijnse Overzettinge, Vertaalen; *En weet

Vergelijkt de Duytze Overzettinge.

Gy niet, Dat Niemand mijns Gelijk is, in de Konst van Waarzeggen?* Even of hy zeyde; Immers en kan het u uyt het Gemeen Gerugt, en uyt mijnen Naam, niet Onbekend zijn, Dat ik Kennis van Waarzeggen hebbe; en alzoo zeekerlijk Waarneemen en Erkennen kan, Dat Gy-Lieden het zijd, die den Beeker Gestoolen hebd: En daarom; *Wel hoe! Wat Schendige Daad

Gen. 44: 15. met vers 5. vergeleeken.

is dit, die Gy gedaan hebd?* Maar indien deezen Beeker een Gereedschap tot de Waarzegginge had geweest, 't had voorzeeker nergens door aan de Broeders konnen blijken, Dat Josef daar door Waarzeggen konde: Naadien hy

zulx

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

zulx'immers daar meede niet doen konde, nu zy hem Ontstoolen was; en derhalven ook daar door niet en kon Waarzeggen, Dat zy Dieven waaren. Waar uyt dan niet alleen wel zeeker blijkt, Dat den Huys-Bezorger dit zeer zottelijk aan de Broeders zou voorgehouden hebben; maar dat men ook geen meerder bewijs hoeft by-te brengen, om al de Oude Fabelagtige Gevoelens hier omtrent, aan een-kant te maaken. Booven dien strijden ook de Woorden in de Grond-Taal; (*Waarneemende Waarneemen: Of, Waarzeggende Waarzeggen.*) hier gants niet teegen: Want even gelijk de Latijnse Woorden *Augurare*, *Divinare*, *Conjectare*, &c. niet altijd noch eygentlijk alleen voor zulkeen zoort van *Waarzeggen* genoomen worden, als d'Oude Heydense Wichhelaars, door Waarneemen van het Vliegen, Schreeuwen, Kneuteren, Huppelen, en Eeten der Voogelen, of Ingewand-Schouwinge der Offer-Beesten pleegen te doen; maar dat zulx ook genoomen word voor alle geoorlofde, Gissinge, en Raadinge der Waarheyd; alzoo is't ook hier met het Hebreeuwse Woord geleegen, Dat *Waarzeggen* en *Waarneemen* beteekend. Want alhoewel het ook nu en dan, de *Waarzeggerye* der Afgodise Paapen te Kennen geeft, heeft het ook de Beteekenis van een Gaauwe Ondervindinge. Ziet Gen. 30:27. 1 Kon. 20:13. Hierom worden ook de Slangen, van weegen haare Naatuurlijke *Listigheyd* en *Gaauwigheyd*, נחשים Genoemd. Doch in deeze plaatze van Josef, word het voor *Waarzeggen*, of *Voorzeggen* door Goddelijke Ingeevinge, genoomen. En alhoewel wy zoo even te vooren Aanmerkten, Dat den Huys-Bezorger heel belachhelijk, de Waarzegginge door den Beeker, zou by-gebragt hebben, terwijlze Josef Af-handig gemaakt was, moet men niet denken, Dat zulx daar door uytgewist word, als we zien, dat hy in de toekoomende Tijd spreekt: Zeggende, *Waar door hy zeekerlijk Waarneemen* (of Waarzeggen) *zal*. Naadien zulx ook zeer wel naa deezen Zin kan Verklaard worden: *Hy kan*, of *pleeg daar door Waar te Zeggen*. Hoedaanig het de Gemeene Latijnse Overzettinge genoomen heeft. En zelfs word in de Hebreeuwse Text dikmaal de *Toekoomende Tijd*, in plaats van de *Voorleedene* aangeweezen. En hoe aardig de Keyzer Klaudius, insgelijks betoonde de Diefte van zijn Drink-Beeker, buyten alle Tooverse Waarzegginge, zeekerlijk te konnen Waarneemen, is gebleeken, doe hem de Slemp-Troggelaar Vinnius, (die een Overste zijner Legioenen was;) zijn Gouden Drink-Beeker Ontstoolen had; Want hy deed hem des anderen-Daags uyt een Aarden Vat Drinken; op dat hy hem door die Beschimping, zijn Dieve-stuk te-bet onder de Neus duwde. Dat nu deezen geheelen Aanslag der Beschuldiging, alzoo van Josef Verzierd, en door zijn Huys-Bezorger de Broeders op 't Lijf gezonden is, zulx is niet zoo-zeer geschied, om haar van Nieuws te Bespotten, als wel om te Onderzoeken, hoedaanig zy in haar Gemoed omtrent haaren Vader, en omtrent zijnen Broeder Benjamin geneegen waaren.

Waarzeggen en Raamen is in verscheyden zin te neemen.

En hoe in de Historie van Josef te verstaan.

Waar toe Josef deeze Beproeving met zijnen Beeker ter-Hand genoomen had.

Als dan nu den Huyshouder, d'Hebreeuwse Mannen Agterhaalde, en haar het Diefstal van zijn 's Heeren Drinkbeeker opstreed; betoondenze Flux op haar goed Geweeten te Steunen. En willende strax haar Onschuld gestand doen, brengenze onder andere blijken, voornaamelijk haar voorgaande Opregtigheyd te berde, welkze in het te-rug brengen van haar eerste uyt-getelde Geld, overboodig meenden betoond te hebben, Gen. 44:8. Nogtans in dien verstande; Dat by-aldien zy egter mogten Schuldig bevonden worden; zy haar zelven Vrywillig aanbieden Gestraft te worden. Want aldus luyden haar eygene woorden: *By den welken van uwe Knegten*, den Beeker *zal gevonden worden*, *Dat hy Sterve*; *En ook zullen wy mijnen Heere tot Slaaven zijn.* Zoo spreekenze; en voorwaar meer Stoutmoedig op haar Onkunde van Misbedrijf, dan Wijsselijk en Voorzigtig; als geenzinds denkende op 't Bedrog waar meede op hen kon toegeleyd zijn; gelijk te vooren met het Geld geschied was; en noch veel-min, op d'overgroote Droefheyd die zy haaren Ouden Vader hier door zouden konnen aandoen. Deeze aanbieding onder-en-tussen, maar naa

De agterhaalde Broeders van Diefte betigt Ontschuldigen haar.

En onderwerpen haar de Straf gewillig zoo ze Schuldig bevonden worden.

het ligtste gedeelte opgevat, eyste alleen den Schuldigen, in Slaavernye heenen te Sleepen. Doch strax ontheffen de Mannen haare Ezelen van d'opgeschorte Vragt, en elk Opend om 's eerst zijnen Zak. Den Huysbezorger aan 't Zoeken, vind ten laatsten den Beeker zoo Groot en Schoon hy was, in den Zak van Benjamin. 't Geên hem zelfs geen wonder scheen die den Beeker daar zelfs had ingedaan. Maar hy scheen te willen zammelen, en Benjamins Zak alderlaatst te Onderzoeken, op dat hyze te langer van Angst beneepen en zig te meer buyten Verdenken hield. En zoo men hier herdenkt, watwe strax van Josefs Waarzeggen *Door den Beeker* hebben aangemerkt, 't zal ons niet scheemeragtig aanwijzen, Dat hy voorzeeker deezen Beeker in Benjamins Zak gesteeken heeft, om daar door *Waar-te neemen*, dat is, te Beproeven, hoe der Broederen Gemoed omtrent de Liefde van Benjamin gesteld was: Want alhoewel het woord *Waarzeggen*, naaderhand misbruykt is, omtrent de Bygeloovige Waarneemingen van 't Voogel-Geschrey, Leever-Bekyking, Sterre-Raaming, en Trony-Beschouwing. &c. Schijnd het nogtans eertijds gemeender en in een beeter beteekenis genoomen te zijn; zoo dat het ook *Toekoomende dingen te Voorzeggen* beteekend, of voor yts *Voorzigtigs* door zeekere *Kenteekenen en Gissingen uyt-te vinden*; hoedaanig het genoomen word, Gen. 30:27. En zeeker, naa deeze meening, schijnd het, Dat Josefs toeleg niet te-leur gesteld is; naadien hy uyt de Beweeghelijke reeden van Juda, de Liefde en Trouwe tot de Broeder Benjamin, en tot zijn Ouden Vader ontwaaar geworden is; als hy met groote Kloekmoedigheyd hem zelven aanbood om Josefs Slaaf te blijven, op dat Benjamin, tot zijnen Vader weeder keerde; aan wien hy zig Borge gesteld had voor zijn Weederkomst; hem ontziende de groote Droefheyd die de Oude Man over 't agterblijven van deezen Huys-Lieveling maaken zou, gelijk we strax verneemen zullen uyt Gen. 44: 32, 33, 34.

De Zakken geoopend wordden Beeker in Benjamins Zak gevonden. De Broeders weederge-keerd, bekend Juda de Daad; maar niet de Schuld.

Maar als onder-en-tussen den Beeker in Benjamins Zak gevonden wierd, *Verschrikten alle de Broeders met malkanderen, en Scheurden van* Eerbaare Spijt *haare Kleederen*. En niet lang met zoo grooten Smaatheyd willende worstelen; brengd elk zijn Ezel onder de Last, en Spatten met alle-Man te rug, op datze flux voor Josef verschijnen, en haar over die Beschimping, Verantwoorden. Naauwelijk waarenze binnen de Stadt en in 't Huys van Josef, voor zijn Aangezigte verscheenen, of zy Struykelen als Misdaadigers eens-loefs teegens d'Aarde: Als wanneer de Broeder Juda het woord opvatte en uyt aller Naam, de Schuld wel opentlijk Bekend; nogtans niet in zoodaanigen breedte, Dat hy het Diefstuk erkende, zoo als 't haar op den Hals gesmeeten was; maar voor zoo verre alleen als hy bemerkte, Dat'er geen heele Verontschuldiging aan gelden zou. Het stuk dat sprak van zelfs, en den Beeker die was daar. Josef onder-en-tussen niet willende, d'Onschuldige met de Schuldige Straffen, verwerpt haar aangeboode Slaavernye, en wil alleen dat de Schuldige Benjamin zijn Slaaf zal blijven, de rest in Vreêde tot haaren Vader weederkeeren, Gen. 44: 16:17. Zulx het Benjamin hier ging, als Juvenalis zeyd;

Benjamin van Josef in Gyzeling gehouden.

d'Onnoozele Duyven moeten Boeten,
Dat de Raavens niet en moeten.

Maar als deeze reeden, voornaamelijk Juda, zoo koud als Ys op 't Hert viel, (weetende onder hoe grooten Verbintenis, hy zig-zelven voor Benjamins Behoudene t' Huys-Reyze, aan zijn Vader had Borg gesteld; ontziet hy niet *Te naaderen*, en zig onder veel teekenen van Onderdaanigheyd, in een lang Gesprek aangaande Benjamins Loslaating, met Josef in-te laaten; gelijk het zelve van Moses omstandelijk verhaald word, Gen. 44: van *vers* 18. Tot aan Kap. XLV. Van welk 18[de] *vers*, de Joden gemeenlijk haar *Elfde* PARASCHA of Sabbath-Leezing der Wet beginnen, en naa de Aanvang-woorden ויגש *Vajiggash* noemen, dat is, *Ende* (Juda) *naaderde*, Gen. 44: 18. En Filo de Jode met

Juda tot Josef genaaderd houd aan om Benjamins Loslaating.

Jo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Josefus hebben de moeyte genoomen, om d'aanspraak van Juda, breedspraakelijk te Verklaaren. En zeeker als wy des Mans ernstige uytval, kort te-gaar trekken, schijnd zijn reeden van Tweederley Inhoud; waar van d'Eerste een Voorreeden behelst, in welk hy Oorlof verzoekt om te moogen spreeken; 't geên hy zoo Cierlijk en wel-Bedisseld doed, Dat hy voor-af des Vorstens Gramschap, in stilte houd; Hem erkennende, *Even te zijn als Farao*, Gen. 44:18. Of gelijk de Gemeene Latijnze Bybel leest; *Want gy zijd doch naast Farao.* Doch de Hebreeuwse woorden luyen eygentlijk; *Gelijk gy, Gelijk Farao.* Dat is, Gy zijd van zoo grooten Aanzien en Vermoogen als Farao, wiens Perzoon gy Vervuld; zoo dat ik u zoo grooten Eerbied, als den Konink zelve Schuldig ben. Op deezen grondsteun gaat hy vertoonen, Hoedaanigen overstallige Droefheyd hy zijnen Vader zal aanbrengen, by-aldien hy te-gelijk met zijn Broeders, zonder Benjamin, zou weeder keeren. Ziet zijn Hert-Grievende woorden *vers* 34. Dus spreekt hy en noemd Josef *Zijnen Heere*; en de Vader Jakob doorgaans, des Vorsten *Knegt*. En gelijk hy dit alles uyt een Neederige Eerbiedigheyd doed; alzoo doed het ons zien; in hoedaanigen ronden-trek, de Droomen van Josef hier Vervuld worden; overdenkt Gen. 37: 7, 9. Maar op dat Juda des Vorsten Herte te-bet Vermurruwde, en hem Benjamin Vry-gaf, brengd hy ten laatsten ook noch by, Dat hy zig zelven voor Benjamins Weederkomst, had Borg gesteld by zijnen Vader; van welk hy niet als op Verbeurte van Eeuwig Strafbaar te zijn, kon ontslaagen worden. Hierom dan, op dat hy dit niet zonder klem van een agtervolgende reeden liet, Bied hy zig zelven van-nieuws aan, Borg en Slaaf in plaatze van zijn Jongste Broeder te blijven. *Nu dan*, zeyd hy, *laat doch uwen Knegt, voor deezen Jongeling, mijns Heeren Slaave blijven: En laat den Jongeling met zijne Broederen Optrekken.* De Gemeene Latijnze Vertaalinge heeft de woorden een weynig anders gegeeven, maar zoo 't schijnd, wat meer Kinderagtig, in deeze Manlijke reeden, zeggende; *Daarom zal ik u Dienaar, voor dit Kind, in mijn 's Heeren Dienst blijven, en laat dat Kind met zijne Broeders opwaards Reyzen.* Aldus spreekt Juda; en leyd tot een naader dringreeden zijner Aanbieding, noch deeze opmerkelijke woorden voor Josefs Voeten needer, zeggende; *Hoe zoude ik Optrekken tot mijnen Vader; indien den Jongeling niet met my en waare? En ik daar zou staan als een Getuyge van het Jammer dat mijnen Vader overvallen zou?* Dus Vertaald de Leuvenze Bybel, de laatste woorden naa de Gemeene Latijnze Text; en zulx onzes agtens niet onfraay, tot den zaamenhang van den Zin. Alhoewel onze Overzetters dezelve aldus hebben; *Op dat ik den Jammer niet en zie die mijnen Vader overkoomen zoude*, Gen. 44: 34. Aldus wilde Juda Borge voor zijnen Broeder zijn, en te-gelijk een Voorbeeld worden van Kristus, De Leeuw uyt de Stamme Juda, die onze Borge geworden is, Hebr. 7: 22. Apoc. 5: 5.

't Geên hy met een çierlijke aanspraake doet. Verheffende 't aanzien in welke Josef by den Konink was.

Juda verhaald hoe hy Borge voor Benjamins Weederkomst gebleeven was.

En wil voor Benjamin in Egipten Gyzelaar blijven.

En beroept hem op des Vaders groote Droefheyd over Benjamin zoo hy niet weederkeerd:

Maar hy, die tot hier toe, zoo Kloek en Schrander in alle Gedaanten, als een Onbekenden met zijn Broeders omgesprongen had, en zijn voorgenoomen zaak, tot haar Verneedering, met zoo langduurigen Beleyd, en 't Bedwingen van zijn Hertstogten besteeken had, Dat hy niet voor de regte tijd Gekend wierd; moest nu eyndelijk ook van het Veynzen een eynde maaken, en het Mom-Aanzigt afligten, Op dat de Gordijne van voor de Oogen zijner Broederen opgeschooven wierd: Gelijk het gebeurde. Want d'ontvonkte Liefde-Vlam van zijn Broederlijk Hert, niet langer binnen d'enge Kolk van zijn Blaakende Boezem konnende Smooren, vind hy zig t' onlijdelijk geperst, hem zelven Bekend te maaken, en zonder Bewimpeling te zeggen Wien hy was. Flux doet hy al ruymen, en ter Kaamer uytgaan, wat Ooren had, en uyt den Egiptenaaren of zijn eygen Hof-Rot, teegenwoordig was; Want hy wilde zijner Broederen Eer bewaaren, en onder hen niet laaten uytlekken, Dat zy die Gasten waaren, die hem tot een Slaaf Verkogt, en Schandelijk Mishandeld hadden; alhoewel hy zig haarder niet en Schaamde, schoon zy *Vee-Herders* waa-

Josef doed al d'Egiptenaaren de Kaamer Ruymen.

En vald Luydkeels aan 't Weenen;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

waaren, hy tot een Groot Man geworden was. Josef dan niemand dan deeze Hebreeuwse Mannen verneemende; Verheft eens-klaps zijne Stemme, en vald met zoo luyden Keel aan 't Weenen, Dat de Wêêrgalm door 't gantze Huys heenen, den uyt-gegaane Egiptenaaren in d'Ooren klonk, en 't gerugt van daar tot aan 't Huys van Farao voortstoof, Gen. 45: 2. Hy dan die in zijn Gemoed wel beslooten had, hem aan zijn Broeders met een Aanminnige reeden Bekend te maaken; vind zig op de daad, en in dat oogenblik van zoo brandenden yver en heete Traanen overkropt, Dat hy niet magtig is, zijn beevende Tong tot Spreeken te bestuuren; en ter naauwernood, alleen deeze woorden tot zijn Verslaagene Broeders uytbrengen kan, zeggende; IK BEN JOSEF! LEEFT MYN VADER NOCH? Dit zeyd hy; en het Hert in zijnen Boezem daar op toegeklemd, kan hy'er niet een enkel woord meer by-doen. Nogtans scheen hy genoeg gezeyd te hebben, om al de Broeders tessens te Verschrikken; zoo datze in een oogenblik Stom worden, en geen Geluyd konnen slaan: Zoo dapper waarenze door dit Woord getroffen, en zoo schielijk Ontwaakte haar Geweeten, door de Prikkelende herdenking van haar bedreeven Misdaad. Maar als Josefs overstolpt Gemoed, middelerwijl een weynig Lugt schepte, en de swoegende verkroptheyd door d'uytgestorte Traanen aan 't bedaaren raakte; stak de Goedaardige Vorst zijn Doodschuldige Broeders, eerlang een Hert onder de Riem, en deedze tot hem naaderen; die nu vast van Schaamte, alleen noch van-verre op de Aarde Kroopen, en naauw d'Oogen durfden opslaan, om haaren Broeder Josef t'aanschouwen, met wien zy het zoo byster quaalijk gemaakt hadden. Zy dan, hoe zeer met Schaamte en Vreeze overgooten, staan op, en naaderen al beevende tot de Vorst; als wanneer hy hem zelven door een anderwerfze Betuyginge, van wat digter by Bekend maakt; en te-gelijk het kennelijk Brandmerk van haare Misdaad, met deeze Gedenkmaaninge onder Oogen steld, zeggende; *Ik Ben Josef* uwe Broeder, *dien Gy in Egipten Verkogt hebd*, Gen. 45: 4. Dus Openhertig spreekt hy; Op dat hy niet zoo-zeer zijn Wraakgierig gemoed betoonde, als wel zonder bewinpeling, haar te-bet van zijn Perzoon verzeekerde: En daar by deêd ontwaar worden, hoe omzigtig hy zig tot hier toe, had weeten *Langzaam te Haasten*; gelijk de Oude Spreuke vermaand: Op dat hy dus doende, heel zijn Vaderlijk Stam-Huys behouden in Egipten tot hem deed overkoomen, Gen. 45:5-13. Zulx het met Josefs beleyd gegaan is, als Ovidius waarschouwd;

En maakt hem onder veel Traanen aan zijn Broeders Bekend. Zoo dat zy Verschrikken en Stom worden. En Josef haar Vertroosten moet.

Onder 't heymelijk verwijt van haar Misbedrijf aan hem gepleegd. Gen. 37: 28.

Spoed u nooyt al-te zeer, want Groot-haast *brak zijn Been;*
Dat Langzaam gaat en Spoed, spaard meênig Man veel Ween.

Onder-en-tussen heeft Josef, zijn Broeders ook niet langer Ongetroost willen laaten; maar aanstonds de Schuld beginnen te verligten, en te betoonen, Dat de gantze uytkomste der zaake, naa het voorneemen Gods bestuurd was. Zoo dat hy naa Egipten moest gebragt worden; om aldaar naast Godt, *Een Behouder des Leevens te zijn*; en om haar en alle die van zijn Vaders Huys waaren, *Een Overblijfzel* te stellen op de Aarde; haar Behoudende in het Leeven, door een Groote Verlossinge, vergelijkt *vers* 4. met *vers* 7. Gen. 45. Of hy zeyd, (als eenige den Zin opvatten;) Op dat gy in deezen Hongersnood, Onderhouden, en uwe Naakoomelingen overblijven moogen. Of *Op datter zou moogen Overblijven, waar van gy zoudet konnen Leeven*, Gen. 50: 20. Op deeze grondslag dan vestigd hy zijn Moed-en Troostgeeving, als hy zeyd; *Maar nu, weest niet Bekommerd; ende* (de Toorne) *Ontsteeke niet in uwe Oogen, om dat gy my hier heenen Verkogt hebd*, Gen. 45: 5. Dat onze Overzetters den Zin hier vervullen met de woorden, *De Toorne*, of *Uwe* (Toorne) *ontsteeke niet* &c. Schijndmen te moeten opneemen als of'er gezeyd wierd; *Uwe Droefheyd*, of *Spijt* of eenige andere *Mistroostige Bekommeringen.* 't Geên ook onzes-agtens beeter tot de reeden past; naademaal daar niet de minste geleegentheyd

Daar naa verpligt hy haare overtuygd Geweeten, door den Roem der Goddelijke Voorzienigheyd.

heyd viel, waar over de Broeders zig te *Toornen* hadden. Als dan Josef tot een naader Grondvest zijner Troostelijke Aanspraake, noch deeze Reeden bydoed; *Want Godt heeft my voor uw Aangezigte Gezonden, tot Behoudenisse des Leevens.* Schijnd de Gemeene Latijnse Vertaalinge, Josef Oneygentlijk te doen zeggen; *Godt heeft my, om uwe Zaligheyd, voor uw in Egipten Gezonden.* Andere Leezen; *Om het Leeven heeft my Godt voor u Gezonden:* Of, *Om Leeftogt.* De *Targum* van Onkelos; *Om uwe Onderhoudinge, heeft my de Heere voor uw Gezonden.* En Aquila heeft voor למחיה Vertaald; *Om de Leevendigmaakinge.* En nogtans niet heel onëygen; Naadien *Leevendig-maaken*, zeer dikmaal voor *het Leeven Onderhouden*, genoomen word. En gelijk *Het Leeven* zomtijds ook Beteekend, Een Zoet en Genoeglijk Leeven, daar geen gevoel van Quaade Ramp by en is: Alzoo Beteekend het nu en dan alleenelijk ook *Bewaaren*; Dat is, daar in Behouden. Als haar Josef dan hier van Onderrigt had, voegd hy'er by-naa in dezelve Zin noch by; *Want Gy-Lieden en hebd my niet herwaards Gezonden; Maar Godt zelve, die my tot Faraôs Vader gesteld heeft, en tot een Heer over zijn gantze Huys, en Regeerder in't gantze Land van Egipten*, Gen. 45. 8. Met welke Woorden hy zijn Broeders niet alleen van alle Schuld ontheft, maar ook byzonderlijk de Wijze Bestuuringe der Goddelijke Voorzienigheyd hoog in Top voerd; aan welke hy de Gelukkige Uytkomst zijner Ellendigheeden zoodaanig alleenig toeschrijft, Dat hy daar meede ook te-gelijk, de Ontroerde Gemoederen zijner Broederen streeld; zoo dat alle Vreeze by hen de Vlugt neemd. Nogtans moet men niet meenen, Dat wanneer hy zeyd; *Gy-Lieden hebd my niet herwaards Gezonden, maar Godt:* zulx wil te Kennen geeven, Dat de Broeders, weegens Josefs Verkoopinge, op geenerley-wijs gezondigd hadden; Maar hy heeft alzoo spreekende willen betoonen, Dat geenzinds zijn voorneemen was, nu, Nu zijn Broeders in zijn Geweld waaren om Wraake over hen te konnen Oeffenen, hy egter op haare Schen-Daad niet en wilde staan; (weetende dat de begeerte tot Wraak een Grouwelijke Raadsman is:) Nog hen ook onder Verwijtingen, zijn beweezen Vriendschap, en zagte Handelinge tot hier-toe beweezen, op haar Brood schieten; dewijl zulx gemeenelijk geen Goede Grond en leyd: Want

Josef geeft Godt de Eere van zijn Verheffing, en wil dat zijn Broeders Goeds Moeds zijn.

En verzeekerdze haar Misdaad niet te zullen Wreeken.

Die Vriendschap aan een Vriend Verwijt.
Dien is zijn Vriend en Vriendschap quijt.

Doch Josef heeft willen hooger-op Klimmen; als die uyt het Gevolg van zaaken wel zag, Dat het een Hooger Oorzaak was die dit alles Bestuurde, en tot zeeker Bepaald Eynde Uytvoerde. En hoe zou doch Josef hier omtrent andere Gedagten genoomen hebben, daarwe zoo opmerkelijken Getuygenis van Gods Voorzienigheyd, zelfs in den Turkzen Alkoran vinden; Te weeten, *Dat Godt altijd in zijne Zaake Triomfeerd, als is't dat het de Menschen niet en Begrijpen.* Jaa al de Heydense Poëeten Stemmen toe, Dat het Nood-Lot onveranderlijk vast staat. En zoo heeft onder de Grieken, de Lier-Digter Pindarus heel fraay gezeyd;

Dat Godt Bestemd
Al Luyd het Vremd,
Staat Vast en Bondig;
Die Gods Besluyt
Ooyt anders Duyd,
Is Zot of Zondig.

En in een ander Gezang zeyd dezelve Digter heel fraay;

Als't Godt maar wil verhoên,
Zoo kan geen Mensch yts Doen;
Het Eynde en het Begin,
Gaan Beyde naa zijn Zin.

En zoo wy hier de Spreuke van Pittakkus by zetten, in welk hy Vermaand; *Geen Magt om te Regeeren aan te neemen, voor dat men eerst Geleerd heeft te* VERGEEVEN: zy zal ons Josefs Voortreffelijke Inborst, in deezen gebleeken,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

zoo welvoegzaam aan zijn Ampt ſchijnen t'zaam te paaren, Dat'er geen grooter Getuygenis, als de Handelinge met zijn Broeders behoefd opgeſtikt. Alhoewel hy onder-en-tuſſen ook niet naagelaaten heeft, zijn geleeden Leed, op de Schuld-Reekeninge van zijne Broeders te zetten: Want alzoo ſpreekt hy haar toe, Gen. 50: 20. *Gy-Lieden hebd wel het Quaad teegens my Gedagt; Doch Godt heeft dat ten Goede Gedagt; Op dat hy deede gelijk het is te deezen Daage, om een Groot Volk in't Leeven te behouden.* Maar hier ſchijnd voorzeeker Zuâres, met veel School-Geleerde, zeer te miſſen, wanneer zy Leeren, Dat de Verkoopinge van Joſef, geen Uytwerkzel is, dat Godt te-vooren Bepaald heeft, door Voorweetenſchap der Toekoomende Zonde, die Joſefs Broeders begaan zouden: Maar dat Godt uyt de Bewuſtheyd of Voorweetenheyd van die Zonde, Geleegentheyd genoomen heeft, Om Joſef te Verhoogen, en als-doen deſſelfs Vorſtendom Ingeſteld en Bepaald heeft. Waar teegen Kalvinus niet quaalijk geoordeeld heeft, Dat dit Ydel Verzierzel der School-Geleerde ſteld, Dat de Quaade Dingen alleen door Gods Toelaatinge, en niet door de Wil van zijn Raad-Beſluyt gebeuren, welke hy zelve nogtans tot een Goed Eynde brengd. Aldus wil dan gemelde Zuâres, volgens 't Gevoelen van de Secte die men PRÆSCIENTIANEN, dat zijn, *Voorweetenſchap-Drijvers*, pleeg te noemen; Dat Godt voor eenig Beſluyt van zijn Wil, uyt de Hooge Top van zijn Kundſchap, Doorziet en alzoo te vooren Weet, wat de Vrye Oorzaak, in zulk een geval van zaaken, Goeds of Quaads zal uytwerken; en dat hy ten laatſten naavolgens die Voorweetenſchap eyndeling een Beſluyt maakt en Bepaald, wat hy zelve Wil, Dat daar af zal worden. Doch dit Gevoelen is van de Geleerde Rivet, genoegzaam weederleyd. En zeekerlijk als 't al moet gezeyd zijn; Wanneer de Verkooping te-gelijk met de Zonde, door Joſefs Broeders geſchied is, heeft de Zonde niet konnen Voorgezien worden, zonder de Daad, door welke de Zonde in 't Toekoomende geſchieden zou. Maar by-aldien de Verkoopinge van Joſef, en 't geen'er op gevolgd is, de Middelen tot deſſelfs Verkoopinge zijn geweeſt; heeft d'Alwijze Godt dit voor de Voorzienigheyd, en het Beſlooten Eynde in zijn Beſluyt, waar toe dezelve Middelen wierden aangevoerd, zeekerlijk Bepaald. En indien dit zoo is, heeft hy ook de Middelen, die daar toe aanleyding gaaven, Bepaald en Beſlooten. Maar zoo dees Waanweetige School-Stampers gelijk zullen hebben; heeft Joſef voorzeeker qualijk geſprooken, als hy zeyd; *Gy en hebd my niet Herwaards Gezonden, maar Godt:* Want hy had moeten zeggen; *Godt en heeft my niet Herwaards Gezonden, maar Gy-Lieden.* Dats regt anders-om: En zoo doende zou de Zonde van Jakobs Zonen, d'aandrijvende Oorzaak van het Goddelijx Beſluyt en Bepaaling van Joſefs Verheffinge geweeſt zijn. Maar dit heeft zelfs Homerus ten deel beeter ſchijnen te verſtaan; die, alhoewel hy een Heyden was, wiſt te zeggen;

Fraaye Getuygenis van Joſef.

Een Dwaaling der Schoolgeleerde ondekt, en weederſprooken.

Gen. 45: 8.

Des Menſchen Willen,	*Maar yders Eygen Lot*
Zijn maar Grillen;	*Komd gewis van Godt.*

Als nu Joſef verder zeyd; dat Godt hem *Tot Faraôs Vader* geſteld had; neemen eenige Uytleggers het woord אב *Vader*, voor Een *Onderwijzer* of *Leeraar*. En zoo verſtaat het ook Aben-Ezra. Doch Jarchius meend, Dat het hier *Een Vriend*, of *Een Uytlegger* beteekend. En om onze giſſing hier ook by te zetten; Wy meenen dat het Zwinglius beeter geraaden heeft; als hy het in de beduyding van Een *Bezorger des Voorraads* of Een *Onderhouder* opneemd. Met wien de Gemeene Kantverklaarders weynig verſchillen; Alſſe op deeze plaatze aldus aanteekenen: *Hy heeft my tot Faraôs Voornaamſten Raadsheer gemaakt; om zijne zaaken met Vaderlijke Zorge te Beſtuuren; Zoo dat hy my als eenen Vader agt.* Of gelijk Heydeggerus, Joſef ſpreekende invoerd; Godt heeft my zulken Waardigheyd by Farao gegeeven; Dat hy zelve, zonder mij-

In wat zin Joſef zeyd dat Godt hem Faraôs Vader geſteld heeft.

ne

ne Kennis en Raadgeevinge niets onderneemd te doen: Zoo dat zijn Ampt even 't zelve aanzien had, als of hy des Koninks Vader was. En zulx voorzeeker niet onverschillig aan de maniere der Ouden van wat Laater-Tijd, in welk wy zien, Dat Keyzers en Koningen, haar Trouwe Raadsluyden en Grootste Hovelingen, pleegen *Vrienden*, en *Vaders* te noemen. En wy hebben reeds gezien, Dat in deezen Zin ook de Toejuychinge over Josef kan Verklaard worden. Vergelijkt Gen. 41: 43. met 2 Sam. 16: 16. 1 Kon. 4: 5. 2 Kon. 13: 14. In deezer voegen heeft Nero de Wijsgeer Seneka, zoo lang hy hem Gunstig was, zijn *Vriend* Genoemd: En Justinianus, zijne Raads-Heeren, *Vaders*. En waar van daan Cicero, den Naam van *Vader des Vaderlands* Opgedraagen wierd, is te vooren Aangeweezen. Gelijk ook zommige niet en twijffelen, of het is van dusdaanige Toe-Eygentlijke Naamen voort-gekoomen, Dat zommige Koningen haare Vorsten, *Oomen* en *Neeven* Noemen; en zulx is zelfs noch aan 't Hof van Roomen heel gemeen. En wat Gewoonte ook zelfs d'Apostelen van de Vaderlijke Eer-Naam gemaakt hebben, mag men Verneemen, Actor. 7: 2. en 22: 1. 1 Tim. 5: 1. 1 Joh. 2: 13, 14. Doch het overmaatig Gebruyk van de Naam VADER, heeft de Zaligmaaker Verbooden, Matth. 23: 9. Het zy dan om dat die een Erkennelijke Eer-Tytel was der geener die Hoofden van den Grooten Raad der Jooden waaren, en 't Hoogste Gezag over de Leeringe der Wet hadden, om naa haar Goed-vinden, Besluyten daar over te maaken: Of dat hy in 't byzonder ziet op het Tweede Hoofd van het Sanhedrin, gemeenelijk *De Vader des Gerigts* Genoemd. Gelijk dan ook de Grootste Leer-Meesters onder de Joden, dien Naam schijnen gedraagen te hebben: En welkers Spreuken en Grond-Reegelen in den Talmud verzaameld, daar van *Hoofd-Stukken der Vaderen* Genoemd worden: Of om dat Jesus misschien alle zoort van Windige Eer-Tytelen onder zijn Discipelen afschaffen wilde: (Bestraffende daar de Tytel-Zieke Schrift-Geleerde, die met de Naam van *Rabbi*, en *Meester* veel op-hadden;) En hy haar ook alreede in zijn Bid-Formulier Geleerd had, Godt voortaan, als Vry-gemaakte Kinderen, met de Naam van VADER aan-te Spreeken; gelijk men zou moogen denken, als hy strax daar by doet; *Want Een is uwe* Vader, *naamelijk die in de Heemelen is*. Vergelijkt Matth. 23: 9. met Malachia 1: 6. en Matth. 6: 9.

Josef dit alles voor de Ooren van zijn Broederen uytgeboezemd hebbende, vind voor zig een deftige Grond-vest, om haar daar op-te Belasten, Datze in aller spoed, tot zijnen Vader zullen heenen-Trekken, en den Ouden Man alle deeze Woorden uyt zijnen Naam Verhaalen: Op dat hy hem mogt Vermaand houden, met zijn gantze Huysgezin van Kanaan op-te breeken, en zonder Vertoeven tot zijnen Zone Josef af-te koomen; die nu een Heer over gants Egiptenland geworden was, Gen. 45: 8. Hy voegd'er een Voortreffelijke en zeer Aanlokkende Voorwaarde by, dien hy zijnen Vader, en al die met hem zouden Overkoomen, Vergunnen zou: Naamelijk deeze; *Gy zult in den Lande* GOSEN *woonen, en Naa-by my zijn; Gy en uwe Zonen, en uwe Zoons Zonen, en uwe Schaapen, ende uwe Runderen, en al wat gy hebt*, Gen. 45: 10. Zoo datze voor-eerst daar koomende, de Vijf volgende Jaaren des Hongers, van genoegzaam Leevens-Onderhoud zouden bezorgd zijn. Hoedaanigen Land-streek dit Gosen in Egipten was, en naa wat Zijde van Kanaan 't zelve geleegen was; als meede wat groote bequaamheyd het zelve tot de Vee-Weydinge had, zullen wy agter de Inwooninge van Israëls Naakoomelingen aldaar, wel-voegzaam konnen Af-doen. En op datwe in 't voor-by gaan moogen zien, Datze in geen Schraalen Hoek Genoodigd zijn, lust ons alleen de Woorden te hooren, die Farao zelve tot Josef gesprooken heeft; en 't zal daar van tot hier genoeg zijn. Aldus zegd d'Egiptise Konink, Gen. 47: 5, 6. *Uw' Vader en uwe Broeders zijn tot u gekoomen; Egipten-Land is voor u Aangezigte, doed uwe Vader en uwe Broeders* in 't Beste van 't Land woonen; *Laatze in 't Land* Gosen *woonen; En zoo gy weet dat'er onder hen Kloeke Mannen zijn; Zetze tot Vee-Mee-*

Josef belast zijn Broeders haar Vader uyt Kanaan af-te haalen, en naa Egipten te brengen met geheel zijn Huys en Haave. En zeyd haar de Inwooninge van 't Land Gosen toe.

sters over't geene dat ik hebbe. Vergelijkt Gen. 45: 20: Aldus spreekt Farao; die ongetwijffeld de Vrugtbaarste Gewesten van zijn Eygen Land wel kende. Maar op dat de Vader Jakob niet eenige twijffeling mogt Voorwenden, (denkende of misschien deeze Josef wel de regte Man niet mogten weezen, en alzoo vertraagen te koomen;) steld hy zijn Broeders een Nieuw Ken-Teeken voor, en zeyd; *Uwe Oogen zien't, En de Oogen mijnes Broeders Benjamins, Dat mijn Mond tot u spreekt.* Als of hy zeyde: Immers weet gy, Dat ik tot nochtoe door een Taalman tot u gesprooken heb; doch nu hoord gy my in uwe Eyge bekende Hebreeuwse Taale spreeken, en daar uyt hoord gy ligt, Dat ik geen Egiptenaar, maar *Een Hebreër ben.* En heeft zig de Geleerde Rabbyn Jarchius in dit alzoo te Verklaaren, heel wel gedraagen. Doch het geene hy hier van de Besnijdenis by-voegd; als of Josef zig voor zijn Broeders zoude ontbloot hebben, om haar te toonen, Dat hy uyt Abrahams Zaad, en alzoo Besneeden was; zulx schijnd al-te Onbeslobd en Vuylaardig, om hier breed Uytgeleyd te worden. Hier toe belast hy ook alle de Heerlijkheyd, en Heerschappye dien hy hadde, en het geene zy in Egipten nu zelfs daar van hadden Gezien en Gehoord, aan zijnen Vader te Boodschappen; niet zoo-zeer om zijn Roemwaardigheyd aan weynige Kanaaniten uyt-te Meeten; als wel om den Ouden Vader, die misschien door Stramheyd en Traagheyd veel Uytstel zoeken mogt, (gelijk de Oude Boomen haar niet geeren Verplanten laaten;) aan te Moedigen, om op het Spoedigste zig naa Egipten te begeeven. En daarom zeyd hy; *Haast u, en Brengd mijnen Vader herwaards*, Genesis 45:13. Zoo Spreekt Josef, en zoo Wenst hy, en zoo Beveeld hy zijn Broeders datze doen zullen. En Grond-vest daar in met zijn Exempel, Dat hy niet van die Ontaarde Zonen was, die alsse Verhoogd zijn, Dag en Uure, naa's Vaders Dood Verlangen, om haar Geringe Af-komst uyt-te wissen, zoo datze der Ouderen Sterf-Tijd, wel uyt de Rimpels van hun Voorhooft zouden willen Af-Meeten, of uyt de t'Zaamen-stalting der Sweef-Sterren Wikken, om agter haar Naalaatenschap te geraaken; van hoedaanige Juvenalis in zijn XIVde Schimpdigt zeyd;

En geeft haar Teekenen van Verzeekeringe, om aan haaren Vader over te brengen; op dat hy niet vertraagde over te koomen.

Vuylaardige Gedagten van Sal. Jarchi, omtrent Josefs Bekendmaaking. Gen. 45:13.

Josef wil ook dat zijn Broeders haaren Vader Onderrigten zullen aangaande zijne Verheffinge.

Uw Zoon doorsnuffeld vast de Keeren der Planeeten,
Om uyt der Sterren-loop uw Sterf-Dag te weeten.
De Parken Spinnen hem te Traag, te Lang, te Laat,
Hy wenst eer't Rokken dund, de Schaar door uwen Draad:
Gy zit hem in zijn Ligt, hy is met u Verleegen;
Uw Vasten Ouderdom staat hem in't Herte teegen:
Indien de Kompost eerst door Mithridaat gemengd,
U weêr op't Nieuwe Gras, en door de Winter brengd;
Zoo mist hy zijn Geduld; 't zou hem in't Herte Drukken,
Zoo gy meer Roozen Rôôkt, meer Vygen quam te Plukken.
En zulx slegts om wat Goud, te Ploomen uyt uw Tesch.
Zie daar de Goude Vrugt, van uwe Gulde Les.

Maar gelijk wy korts te vooren uyt Gen. 45:3. hebben gezien, Dat de Broeders Verstomd en Spraakeloos wierden, zoo haast zig Josef aan haar Bekend maakte, alzoo zien we ook, Dat zy tot noch-toe, niet een Woord spreekende, worden In-gevoerd. En 't zou ook wel konnen zijn, datze onder al deeze Wonderbaare Bejeegeningen, die haar van Josef ontmoette, niet een enkel Woord gerept hebben. Naadien wy bemerken, Dat'er met het eyndigen van Josefs Reeden en zijne Omhelzinge, gezeyd word; *Daar naa Spraaken zijne Broeders met hem*, Gen. 45:15. Naamelijk, naa dat nu door Josefs Troostelijke Reeden, en zijn Overboodige Blijken van Opregte Toegeneegentheyd, haare Vreeze aan 't Bedaaren geraakt was; en zy begonden Moed te Scheppen, Om te durven Spreeken. Als dan Josef van Spreeken af-liet, is hy eerst en voor-al Benjamin, die onder-een-en 't zelve Hert van zijn Moeder Rachel ge-

De Broeders die tot noch toe schijnen gesweegen te hebben aan 't spreken geraakt.

geleegen had, niet zonder Geween om den Hals gevallen; en hebben, Malkanderen Kussende, onder een gelijke Omhelzinge, hunne Broederlijke Traanen t' zaamen gemengd. Hier op Kust hy al d'andere Broeders, en Om-Armtze met Nat-Bekreeten Oogen. Haar niet alleen Ontfangende met de *Kus der Ontmoetinge*, maar voornaamelijk ook, met de *Kus der Verzoeninge* en des *Vreedes*, als Tertullianus die noemd: En vervolgens ook met een *Kus der Liefde*, 1 Petri 5: 14. Welke Paulus *Een Heylige Kus* noemd, 1 Kor. 16:20. en elders. Hoedaanigen Bekussing zelfs by de Heydenen, zoo Reyn geagt wierd; Datze de Strenge Zeede-Tugter Kato zelve mogt Geeven; en een aller-Kuyste Nonne van Vesta ontfangen. Hoe onder-en-tussen de Broeders over dit Hert-grievend Onthaal, van binnen gesteld waaren, heeft Moses in elks Bedenken gelaaten; Op dat hy daar door te-bet scheen te willen grondvesten; Dat niemand deeze Broederlijke Omhelzingen, hem-zelven Leevendig zal konnen te-binnen brengen, zonder ook zelfs in Traanen weg-te Smelten. Hier-en-booven heeft Josef zijn Broeders in haare Af-reyze, ook met Geschenken Begiftigd, en van veel Behulp op den Weg voorzien. Waar toe hem zelfs ook noch Farao, zoo draa hem 't Gerugt van deeze Broeders ter Ooren quam, onder allerley Magt-hebbende Erkentenis, niet weynig noopte. Op dat hy niet alleen haare Last-Beesten, Rijkelijk Bevragte, maar ook Waagenen, en Teer-Kost op de Reyze zou meedegeeven. En daar naa, zijnen Vader met alle de Kinderen der Zonen Jakobs, af-te haalen en in 't Beste en Vetste van Egipten-Land te doen Woonen. Gelijk Josef deede, en'er ook Vermoogen toe had. En nu om Wigtige Reeden, inzonderheyd aan die van zijn Vaders Stam-Huys, ook dit wilde betoonen:

Josef bezorgd zijn Broeders tot de Reystogt naa Kanaan om zijn Vader af-te haalen.
Gen. 45: 18. 21.

Die 't Kooren voor een ander Meet,
Is Dwaas zoo hy zig-zelfs Vergeet.

Boovendien Beschonk hy zijn Broeders met *Wissel-Kleederen*: Doch Benjamin gaf hy *Dry-Honderd Zilverlingen*; en *Vijf Wissel-Kleederen*, Gen. 45: 22. 't Hebreeuwse woord dat onze hier *Wissel-Kleederen* Vertaalen, geeft *Wisseling*, of *Verandering van Kleederen* te kennen. Naamelijk zoodaanige Kleederen, diemen niet Daagelijks aan-heeft; maar gebruykt om de gewoone Kleederen in Hoogtijden af-te leggen, of om zig te Verschoonen, en die als men zeyd, voor *Paas-Pronk* te houden. Invoegen het een Geheele Kleedinge beteekend; dat is, zoo veel als tot een geheel Mensch behoord. Hierom gissenwe, Dat de LXX Overzetters, Twee *Lange Rokken* Vertaald hebben; gelijk Herodotus ook de Manne-Dragt van Egipten, maar uyt Twee Stukken Beschrijft. De Gemeene Latijnse Bybel zeyd; *Twee Eerlijke Kleederen*; en van Benjamin; *Vijf Alderbeste Kleederen*. Ook heeft Onkelos, het Griekze woord *Stola*, dat de LXX Overzetters gebruyken; door *Kostelijke Kleederen*, of *Bruylofts-Kleederen* Verklaard; welke Afgewisseld wierden met de Kleederen, die men Daagelijks gewoon was te Draagen. En hoedaanig zulke Kleederen, van de Groote Heeren, zomtijds tot Vereeringen wierden Weg-Geschonken; kan men zien Judic. 14: 12, 19. en 2 Kon. 5: 5. Ook heeftze Homerus in zijn Agtste ODYSSEA, *Wissel-Kleederen* genoemd. En dat de LXX Overzetters deeze Dry Honderd Zilvere Penningen, in zoo veele *Goude* hebben Verwisseld; zulx hebben zy even met zoo weynig waarschijnelijkheyd gedaan, alsse te vooren de Twintig Zilverlingen, daar Josef voor Verkogt wierd; in *Goude* hebben omgezet. 't Geên wy in 't voorgaande Hoofdstuk daarom weedersprooken hebben. Booven al heeft Josef zijnen Vader niet vergeeten; maar hem Tien Gelaade Ezelen toegezonden, Draagende van het Beste der Egiptise Goederen; en een gelijk Getal van Ezelinnen, Torssende Koorn, Brood en Spijze om op haare Reyze te Eeten. Maar zal moogelijk ymand denken, waar toe isset doch noodig geweest, die Goede Vrienden, die men zoo Ernstig Uytnoodigde, met Geschenken te Streelen; en de Reyzende Broeders, met Geld en Kleederen te

Beschenktze met Wissel-Kleederen en Geld &c.

Wat Kleederen Wissel-Kleederen genoemd worden.

Gen. 37: 28.

Josef zend een Egiptisen Geschenk aan zijn Vader.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Waar toe Josef aldien Toestel heen zond, daarze doch weederom stonden te koomen.

beswaaren? welke doch alle de Eene met de Andere, haast stonden weeder te koomen; en haar zulx niet dan een Dubbele Moeyte scheen te zullen baaren? Doch men diende aan-te merken, Dat de zeer Doorzigtige Josef hier in voornaamelijk heeft gezien, op zijnen Vader, en op de Huysvrouwen van zijn Broeders; op datze minder Swaarigheyd vonden, om op-te staan van haare Zitplaats en Kanaan te Verlaaten. Bedenkelijk houdende, of misschien de Vrouwen haare Mannen, en de Vader Jakob zijne Zonen, wel zoo Ruym en Breed Gelooven zouden, by-aldienze niet met zoo openbaare Kenteekenen; (die niet dan alles Goeds en wat Groots beloofden,) waaren weedergekeerd. Men kan'er by-voegen, Dat hy ook hier door zijne Liefde, meer-en-meer aan de Broeders heeft willen betoonen, en doen blijken, Dat zijn Werken, met de Agting van zijn Vermoogen, beyde van eene Klank waaren. Aldus rijkelijk Toegerust, heeft Josef zijn Broeders heenen Gezonden; en op 't laatste Afscheyd, met deeze Vermaaninge belast, zeggende; *En Verstoord uw niet op den Weg*, Gen. 45:24. De Griekse en Gemeene Latijnse Overzettingen, Vertaalen de woorden aldus; *En word niet Vertoornd op den Weg.* Andere zeggen; *Word niet Beroerd*: En zeggen tot Verklaaring, Dat naadien het Grondwoord hier *Beroerd-maaken* beteekend, Josef daar door niet zoo-zeer den Toorn, als wel d'Oorzaak daar van verbied; naamelijk *Twisting* en Gnar-Zugtige *Kyvaasjen*, op welk den Toorn pleeg te volgen. Hierom heeft ook de *Targum* van Onkelos gezet, *En Kijft niet op den Weg.* En Jonathan en Jarchius voegen'er by; Dat Josef het Kijven en Twisten verbied, welk nu ligtelijk onder haar, weegens de Zielen-Diefte in zijn Verkoopinge gepleegd, stond op de baan te raaken; d'een d'andere verwijtende, daar aan de meeste Schuld en Bruske Stoutaardye gepleegt te hebben; op dat elk zijn Beswaard Geweeten een Verligtenis toebragt. En dit wou de Voorzigtige Man, den Broederen afraaden; Op dat hy haar te-bet verzeekerde, Dat hy zijn geleeden Leet, van nu-aan wilde Vergeeven en Vergeeten hebben. En zulx niet anders als of hy alzinds wilde leeren, 't geen de Spreuke vermaand;

Josef Belast de Broeders niet te Twisten op den Weg.

En waar uyt de Twist onder haar te wagten stond.

Bemin uw Vriend met zijn Gebreeken,
Want niemand Leeft'er zonder Streeken.

Naauwelijx waaren d'Afgereysde Broeders in het Land Kanaans aangekoomen, of haar eerste Boodschap aan de Vader Jakob was, *Dat Josef noch in 't Leeven; En zelfs een Regeerder en Graan-Bezorger over gants Egipten was.* Doe Besweek het Herte van den Ouden Man; *Want hy en Geloofde deze niet*, Gen. 45:26. Dus luyd de Zin by-naa van onze Duytze Overzettinge. Maar alzoo eenige die bewoording niet al-te net schijnd, zullenwe uyt noch andere Vertaalingen, de beste Zin laaten Kiezen. Zommige dan Leezen; *Doe is zijn Herte Ontbonden geworden, want hy had haar niet Geloofd.* De LXX Overzetters hebben; *Jakob is in zijn Gemoed Verbaast geworden.* Te weeten; zijn Hert is door deeze Boodschap Verstijft, en van Verbaastheyd als Verrukt geworden. Maar 't geene zeer-verre van d'Oorspronkelijke Zin afwijkt is dit; Dat de Gemeene Latijnze Vertaalinge hier zeyd; *Als Jakob dit hoorde, wast als of hy schielijk uyt een Swaaren* Droom Ontwaakte; Nogtans en Geloofde hyze niet.* Eenige onder de Joden Vertaalen 't: *Zijn Herte is Veranderd.* Kimchius zeyd; *Zijn Hert is Ontbonden en Flaauw geworden.* En noch beeter onzes agtens, de Arabise Vertaaling, *Zijn Herte heeft Getwijffeld, zoo dat hy haar geen Geloof kon geeven.* Dit is voorwaar een goeden Zin. Nogtans moetmen ook die niet ver-agten, welke hier het woord *Ontbinden* of *Ontzield-worden* invoeren; want zy schijnen een goede Betrekkinge op de volgende Woorden in 't Oog te hebben; *Zoo werd Jakobs Geest weeder Leevendig.* Derhalven mag men Besluyten, Dat by-aldien'er van Ouds een Vermenginge van Teegen-strijdige Bedenkingen by Jakob geweest is, hy ongetwijfeld met Hoop en Vrees is

Vader Jakob Geboodschapt dat Josef noch Leeft, Beswijkt van zoo onverwagten tijding. Verscheyde Zingeevingen der Textwoorden.

* Of Slaap.

aan

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

aan 't Worſtelen geraakt; Zoo dat hy door een Nieuw en Schielijk Herdenken aan zijn lang Vermiſte Zoon, in twijffelinge en als van zig zelven gevallen is; Gelijk het meer-maal door een al-te grooten en ſchielijken Beroeringe des Gemoeds (het zy dan uyt een Goed of Quaad Gerugt,) alzoo pleeg te gebeuren. En daarom, Een die op zoodaanigen wijs met Verbaaſtheyd word Aangetaſt, Geloofd niet zoo daadelijk, noch komd tot eenig Vaſt Beſluyt, voor dat hy weederom tot Zig-zelven komd, en de Reeden Overdagt heeft, op welke hy zijn Geloove Veſten kan. Zoo is't de Vader Jakob gegaan, en alzoo heeft hy gedaan. Want als hem zijne Zonen, alle de Woorden die Joſef tot haar geſprooken had, Vertelden; en dat hy daar toe de Vorſtelijke Waagenen, en al d'Afgezondene Toeſtél die aan de Koninklijke Heerlijkheyd paſten, voor zijne Oogen zag; is eyndelijk *Zijnen Geeſt* (die te vooren als Geſtorven was;) *weederom Leevendig geworden*, Gen. 45: 27. Dat nu zommige Uytleggers Meenen, Dat Jakob deeze Beſwijkinge, door de al-te groote Blijdſchap op den Hals gekoomen is, (hoorende Joſefs Leeven melden, dien hy nu al meer dan Twintig Jaaren, onder de Rampen van een Wreede Dood Gedompeld, en in al dien Tijd, van hem niet anders gehoord had;) zulx zou men met onze voorgaande Verklaaringe konnen over-een brengen. Doch dat Onkelos, de Herleevinge van Jakobs Beſweeken Geeſt; zoodaanig Op-neemd, als of'er gezeyd wierd; *En de Heylige Geeſt heeft over de Vader Jakob Geruſt:* zulx ſchijnd ons buyten den Draad der Hiſtorie gerekt; en hy komt daar in ook veel-beeter met zijn Makkers, als met Moſes over-een. Want Jarchius zeyd; *De Godheyd heeft op hem Geruſt:* en Jonathan maakter *De Geeſt der Profeetye* van. En waarom dit doch anders zoo Vies van haar Verklaard? Als om dat de Joden willen, Dat Jakob zeederd de Tijd dat zijnen Zone Joſef Verlooren was, altijd is Bedroefd geweeſt, en dat hy desweegen met de Geeſt der Profeetye niet Aangeblaazen is. Zy voegender by, Dat om deeze Oorzaake, by-naa alle de Profeeten Jongmans zijn geweeſt; om dat de Jongelingen Onbelemmerder waaren; en zoo de Dingen, die'er te doen vielen, Geſwinder, en Blygeeſtiger konden Af-doen; doch de Oude Mannen zijn gemeenelijk Traag, Knoragtig, en Ongemakkelijk. Maar dit zijn Joodſe Praatjes, die terwijlze wat ſchijnen te zeggen, niet met-allen zeggen. Wy voor ons Deel, agten dat de Zaligmaaker Joan. 3:8. dit beeter Geleerd heeft, als hy zeyd; *Gelijk de Wind, alzoo Blaaſt ook de Geeſt Gods waar hy wil.* En zoo men om Voorbeelden verleegen is, wy hebben in de Joodſe Oudheeden genoegzaam Aangeweezen, Dat de Geeſt der Profeetye nergens om heeft moeten buyten ſtaan. Een Staal of Twee zal hier teegens deeze Joodſe Droomen genoeg zijn: Naadienze immers zelfs ook niet en behoorden Onkundig te zijn, Dat de Groote Mannen Moſes en Aaron, naa den Ouderdom van Tachentig Jaaren, d'Aanblaazinge van den Heyligen Geeſt gevoeld hebben. En wie is zoo ſtout die ons durft Wijs-maaken, Dat Jakob meer dan XX Jaaren zonder Profeetiſe Geeſt geweeſt is; en dat hy die ten minſten niet en zou gehad hebben in de Dingen die de Godsdienſt aangingen. Dit is dan de Eenvoudige Meeninge, Dat de Godvrugtige Vader Jakob, door alle deeze Egiptiſe Waar-Teekenen gehoord, en bemerkt hebbende, Dat zijnen Zone Joſef waarlijk noch in 't Leeven was; hy door de genietinge van zoo grooten Blijdſchap in zijnen Geeſt, te-gelijk met Joſef weederom van Nieuws is Leevendig geworden. Zoo dat het even met hem gegaan is, als in den 126ſte Pſalm geſchreeven ſtaat; *Doe wierd onzen Mond vervuld met Lachhen, en onze Tonge met Gejuych.* Dus is het Jakob dan Wonderlijk gegaan, en het Lot van zijn Leevens-loop, heeft op 't Eynde een zeldzaame, en meer dan Menſchelijke Omwentelinge der Gevreesde Dingen gehad. Want het Geval, welke ſcheen voorgenoomen te hebben, hem met een geduurige Droefheyd tot aan het Graf te geleyden, Voorzeyd hem nu, naar een weynig Bly-Leeven, een Blijde Dood. De Verquikte Vader dan, zonder lang te Marren, zijn Ontfonkte Liefde teegens Joſef willende betoonen, geeft ſtrax

Joods Verzierzel aangaande de Jongelingeſchap, die bequaamer is om te Profeteeren.

Joodſe Oudheeden pag. 389. Voorbeelden van Oude en Bejaarde die Geprofeteerd hebben.

 genoeg

Jakob Verblijd over 't Behoud van Josef, neemd voor naa Egipten te Reyzen. Gen. 45: 28.

genoeg te Kennén, Dat hy in 't Restant van zijn Leeven, niet anders Verlangde, dan het Aangezigte van zijnen Zone t'Aanschouwen. En op dat hy onder deeze Wensch, ook te-gelijk zijn Volveerdigheyd tot de Reys-Togt, voor aller Ooren Uytboezemde, heft hy zijn Godsdienstige Handen ten Heemel, en zeyd; *Het is Genoeg*, mijn Zone Josef Leefd; *Ik zal gaan en hem Zien, eer dat ik Sterve.* Zoo spreekt de Oude Man: Dien 't zoo draa niet te-Beurt viel, zijn Verkreegen Wensch te zien, of hy was den Dood Getroost, en Riep Volmondig uyt; *'Dat ik nu Sterve, naa dat ik u Aangezigte Gezien hebbe*, Dat gy noch Leefd, Gen. 46:30. En alhoewel de Grieken in d'eerste plaats Vertaalen; *Het is een Groote Zaak voor my, Dat Josef noch Leefd*. En de Kaldeër; *'t Is een Groote Vreugd voor my*; komd nogtans den Zin met den Uytgang der Geschiedenis, Dat is 't Behoud van Jakobs Huys, en de Vervullinge der Godt-spraak, zeer schoon over-een, Gen. 15: 13.

Gen. 46:5. Jakob met heel zijn Huysgezin vangd de Reystogt naa Egipten aan.

Komd te Berseba aan de uytterste Grenzen van Kanaan en Offerd een Offerhande. Gen. 46:1.

Middelerwijl zammelde dan ook de Verheugde Vader niet lang, zijn Mannelijk Voorneemen door de Daad aan de Vorstelijke Uytnoodiging van zijnen Zone Josef, Vast-te Klampen. Waar toe meede al de Rest van zijn Huys-Genooten, te midden van zoo Strengen Hongers-Nood als'er was, en noch Vijf Jaaren stond te duuren; zig zoo veel te ligter tot een Algemeene Verhuyzing genoopt vonden, als zy haar Verzeekerd zaagen, Hoe grooten Kooren-Schuur voor haar in Egipten open stond. De Wagenen dan van Farao Ingespannen, en de Last-Beesten Gelaaden, vangd den Ouden Vader, te-gelijk met alle de Zielen van zijn Stam-Huys, Vrouwen en Kinderen, en al het Vee en Haave dat hy in Kanaan had, de Reys-Togt aan; en word te-gelijk een Leydsman van Israëls Vermaarde Aftogt naa Egipten, daar zoo dikmaal van gerept word: En moogelijk niet zonder Opzet van Moses, alleen met deeze korte woorden aangeweezen staat; *Israël Verreysde met Al dat hy hadde*, Gen. 46:1. Jakob dan met dit Reysgezelschap tot aan de Vermaarde Land-Streek Ber-Seba, d'oude Woon-plaatze van Abraham en Isaak, aangekoomen, (Zoo dat hy nu haast den Boodem van Kanaan verlaaten, en Egipten-Land in-Trekken zou) wilde de Godvrugtige Vader niet verder gaan, *Voor dat hy de Godt zijnes Vaders Isaaks, met H. Offerhanden aangeroepen had*. En alhoewel Vader Jakob meermaal Gewoon was, Gods-dienstelijke Offerhanden te pleegen, diend men 't hier nogtans daar voor te houden, Dat hy zulx te deezer Plaatze en Tijd, uyt een byzonder Hoogdraavend Inzigt ter-Hand genoomen heeft: Naamelijk, de Goddelijke Aanspraak te Raadpleegen, over zijn aangevangen Reyze naa Egipten; en te-gelijk, Op dat hy door deeze Plegtigheyd, de Standvastigheyd van zijne Geloove deede Blijken, en zijn Huysgenooten daar in bevestigde. 't Geên men daar uyt alzoo schijnd te moogen Besluyten, Dat hem ook het Goddelijke Antwoord, korts naar de volbragte Offerhande, niet Ontbrooken heeft. Als te zien is Gen. 46: 2, 3, 4. Godt hem des Nagts in Gezigten Verzeekerende, Dat hy was de Godt zijns Vaders Isaaks, dien hy nu Aangeroepen, en met wien hy het Goddelijk Verbond der Vaderen Vernieuwd, en daar toe Raad-gepleegd had, aangaande de Reyze naa Egipten. Voorwaar d'Offerhanden der Heylige Vaderen, zijn heel-geen Stomme Vertooningen, noch Ydele Schouw-Speelen geweest, gelijk onder de Heydenen, alwaar de Ingevoerde Plegtigheeden der Verzierde Offer-Diensten, van geen Gevolg waaren; met hoe grooten Geschreeuw, en Lang Verhaal van Ydele Woorden zy ook de Goden Aanriepen: Waar van een byzondere Staal te zien is, in de Baals Priesters ten Tijde van Elia. Doch by de Heylige Vaders in 't Huys Israëls; zijn dezelve Heylige Gedagtenis-Teekenen des Verbonds Abrahams geweest; by welke het Woord der Onderwijzinge quam. En is de Oud-Vader Chrysostomus van Meeninge, Dat Jakob hier, zoo wel aangaande zijn Hoogen Ouderdom, als over de verre Reyze is bekommerd geweest, Vreezende, Dat hy op den Weg, door Ongemak mogte Sterven, en alzoo het Aangezigte van zijnen Zone Josef, niet en zou konnen Aanschouwen: Het geene hy Meend dat Jakob door deeze

Waarom Jakob dit alzoo doed eer hy Egipten intrekt.

En hoedaanig hy daar door is Versterkt in 't Geloof. &c.

Offer-

Offer-Pligten heeft zoeken af-te Bidden. Doch gelijk Filo en Josefus, noch andere Oorzaaken Ophaalen, alzoo konnen deeze en diergelijke Bedenkingen wel eenigzinds Aangenoomen worden, zonder datze ons de Pas af-snijden te Gelooven, Dat hy ongetwijffeld ook andere Reeden, en van meerder belang gehad heeft. Voorwaar Jakob had wel de Belofte en Voorzegging gehoord, die de Vader Abraham gedaan was, aangaande de Inwooninge in een Vreemd Land, en de Vermeenigvuldiginge van zijn Zaad aldaar; maar had tot noch-toe weynig Blijken daar van gezien als alleen nu, nu hy gereed stond om met Zeeventig Zielen Egipten in-te gaan: Waar toe hy niet zoo ligt Overstapte, zonder van-nieuws door Gebeeden en Offerhanden in 't Geloove gesterkt te zijn; Ziende dat het Zaad van Abraham zeederd de Belofte, in 215. Jaaren, niet booven de Zeeventig Zielen Aangewassen was; en noch maar gelijke 215 Jaaren Ontbraaken, om de Goddelijke Voorspellinge, tot 430 Jaaren vol-te maaken; Als wanneer Abrahams Zaad, tot een Ontelbaare Meenigte Aangewoekerd, Egipten zou Verlaaten, om d'Erffenisse van het Land Kanaans In-te neemen, Exod. 12: 40, 41. Gal. 3: 17. Gen. 15: 13. Actor. 7: 6.

'T Zaad Abrahams thans maar tot 70 Zielen Aangewassen, scheen weynig ten Aanzien van de Belofte der Vermeenigvuldiginge.

Onder-tussen is ook uyt de Heylige Historie te zien, Dat Godt deeze Offerhande, van Goeden Reuk geweest is, zoo dat de Goddelijke Hulp den Verleegen Vader aanstonds heeft Ondersteund, en door het Vernieuwen van zijn Verbond Getroost: Waar omtrent het ommogelijk was Dat Godt zou Liegen. Dus Luyd de Goddelijke Aanspraake; Ik *Ben de Godt uwes Vaders; en Vreest niet van Af-te Trekken naa Egipten: Want* Ik *zal uw aldaar tot Een groot Volk zetten.* Ik *zal met u Af-Trekken naa Egipten, en* Ik *zal u doen weeder Op-Trekken meede Op-Trekkende: Ende Josef zal zijn Hand op uwe Oogen Leggen*, Gen. 46: 3, 4. Voorwaar een Heerlijke Toezegginge; in welk men byzonderlijk ook een Drywerfs Antwoord opgewonden vind. Eerst: Dat hy zig op Godt Vastelijk mogt Verlaaten; En dat hy, gaande naa Egipten, zijn Geleyder en Bewaarder wilde zijn: Want terwijl hy Schroomig was naa Egipten te Reyzen, Belast hy hem Goeds-Moeds te zijn, onder Belofte van zijn Naakoomelingen aldaar, tot een Groot Volk te doen Uytbotten. Ten Tweeden, Beloofd hy hem ook een Weeder-keeren in Kanaan: Waar in de Voornaamste Vertroostinge bestond; als waar door Jakob in Herdenkinge konde gebragt worden, Dat hy, noch zijne Naakoomelingen, niet geduurig van het eene Land in 't andere, als in Ballingschap, zouden Omswerven; maar eyndelijk de Beloofde Erffenisse in Kanaan genieten. Want dewijl de Bezittinge van dat Land, een Ken-Teeken was van Gods Liefde, en volgelijke Geestelijke Goederen der Eeuwige Gelukzaaligheyd; zoo en had de Godvrugtige Vader Jakob, indien hy van deeze hôôpe was Beroofd geweest, door geenerhande Rijkdommen, noch al de Schatten van Egipten, niet geholpen geweest. Onder-en-tussen moet men deeze Beloofde Weeder-komst, niet zoo-zeer in Jâkobs Eygen Perzoon, als wel in zijne Naakoomelingen Vast-stellen; die Godt hier stil-swijgende in hem vervat, en eerst lang daar naa, onder Moses in de Uyt-Togt; en ten laatsten onder Josua, die Israël in Kanaan ingevoerd heeft, voltrokken is. En hoe gemeen het de Heylige Schrift is, een gants Volk, onder de Naam van 't Vaderlijk Hoofd te Noemen, weet elk die de Bybel maar eens heeft ingezien. Zeeker Jakob is niet weeder naa Kanaan gekeerd. Ook en kan'er niet gezeyd worden, Dat hy naa Kanaan is Weeder-gekeerd, om dat zijn Doode Lijk daar naa-toe gedraagen is; gelijk Jarchius en Aben-Ezra deeze Weeder-keeringe alzoo qualijk Verklaaren; naadien immers het Koude Lijk van Jakob, doe niet meer Jakob zelve was. Godt Belooft de Leevende, en niet de Doode, die de Belofte noch hooren, noch Verstaan konnen. En dat Godt niet heel Duysterlijk aan Jakob Voorzeyd heeft, Dat hy in Egipten Sterven zou, schijnd daar uyt niet onvoegzaam te konnen besllooten worden, Dat de Godspraake hem, als een Derde Toezegginge Voor-speld; *Dat Josef hem de Hand op zijn Oogen zou Leggen.* 't Geên niet anders te Kennen

Jakob voor zijn Ingang in Kanaan door een Goddelijke Inspraake Vermaand en Getroost.

Wat groote Dingen hem daar in Voorspeld worden.

Vermeenigvuldiging van zijn Zaad in Egipten, en Uytgang naa Kanaan aan zijn Naakoomelingen.

Dat Jakob in Egipten ſterven, en Joſef hem de Oogen ſluyten zou.

nen geeft, Dan dat Joſef hem Over-leeven, en in zijn Af-ſterven zou teegenwoordig zijn, om hem de laatſte Dienſt te doen: Naamelijk zijn geſtorven Vader, *De Oogen te Sluyten*, naavolgens de Gewoonte der Ouden, by wien zulx altijd van de Meeſt-Beminde der Overleedene pleeg gedaan te worden. Gelijk daar van ook zelfs genoegzaame Speuren by de Grieken en Latijnen te vinden zijn. Want aldus Klaagd de Bedroefde Moeder van Euryalus, die al-te brusk geſneuveld was, by Virgilius aan 't IX^{de} Boek van Eneas; *En ik uwe Moeder, droeg u, noch u Lijk uyt, of Sloot u d'Oogen, of Wieſch u Lichaam met Laauw Water.* En by Ovidius ſchrijft Penelopè aan Ulyſſes, van haaren Zone Telèmachus: *Ik Bidde de Goden dat wy naa de Voor-Beſchikking van het Noodlot moogen Scheyden; en dat hy my en uw de Oogen Sluyten mag.* En hier van daan heeft Varro gezeyd; *De Oogen Verzeegelen.* D'Oorſprong van dat Gebruyk is hier uyt voort-gekoomen, Dat de Stervende gemeenelijk met opene Oogen den Geeſt Uytblaazen; en daarom hebbenze aanſtonds bezorgd dat Deel te Bedekken, welke naa de Dood, de meeſte Mismaaktheyd ſcheen te geeven; naadien de Naaſte en Liefſte Bloed-verwanten, allerminſt ſcheenen te konnen Lijden, Dat dien, die haar te vooren met Leevende, en Vriendelijke Oogen Aanſchouwd, en Toegelacchen hadden, nu behalven haar Af-ſterven, met zoo Donkere, met zoo Droevige, en Dood-nâäre Verſchrokken Oogen zouden ſchijnen aan te zien. Aldus gaf de Deernis Verpligting genoeg, Dat de naaſte Vrienden zulx Voor-quaamen. En wie kan ook zoo Onbeleefd zijn, die zijn Naaſte Vriend, ſchielijk ziende van-Huys Geroepen, niet eens voor hem, zou willen * *Deuren en Venſters ſluyten?* Waar aan moogelijk niet onvoegzaam paſt, 't geên Maymonides over de MISNA, in 't *Traktaat van 't Weenen* Schrijft. De Gewoonte *zeyd hy*, in Iſraël omtrent de

't Sluyten der Oogen hoedaanigen Plig der Naaſte Vrienden.

* Eccl. 12: 3.

Lijk-pligt der Joden omtrent de Geſtorvene, uyt Maymonides opgeſteld.

,, Doode en haare Begraavinge, was deeze; Zy ſlooten de Oogen met de hand
,, toe, en zoo de Mond open was, wierden de Kaaken opgebonden, en men
,, ſtopte de Holligheeden des Lichaams naa datze 't Lijk Gewaſſen hadden; en
,, Balzemden dat met Balzem van veelerley Welriekende Kruyden: Schooren
,, het Hair af, en Bewonden 't Lijk met Witte Linnen Kleederen, die van Ge-
,, ringe Prijs waaren. Ook Dektenze 't Aangezigt met een Doek die maar 't
,, Vierde van een Zikkel, (Dat is *Ontrent een Schelling*,) Waard was, *Op dat*
,, *de Armen ook Magtig mogten zijn, zoo een Dekzel te Koopen.*

't Geên men ongetwijffeld voor den Sweet-Doek te neemen heeft, waar van Joan. 11: 44. en 20: 7. Gewag gemaakt word; en in De Joodſe Oudheeden ruym genoeg Verklaard is. Maar het was Ongeoorloft, (Vervolgd Maymonides;) den

,, Dooden in Zijde of Goude Kleederen of Borduurzel te Begraaven, ſchoon
,, hy ook een Vorſt in Iſraël waare; want zulx gaf een groote Hoovaardig-
,, heyd des Geeſtes, en een Verdorven Werk der Ongeloovige te Kennen, &c.

Waar uyt dan Blijkt, Dat onze Zaligmaaker Jeſus, die in Koſtelijk *Fijn Linnen* geleyd is, naa de Hoflijkſte Wijze Begraaven, en *By den Rijken in zijn Dood geweeſt is*, Matth. 27: 59. Jeſ. 53: 9. Maar gelijk de Pligt van der Dooden Oogen te Luyken, heel ligt door de Naatuurlijke Meede-neyging by alle zoort van Menſchen, zelfs by de Heydenen, Ingang genoomen heeft; moet men 't nogtans niet geheel buyten Bedenken houden, Dat de Godvrugtige Vaders onder Iſraël, niet yts Hoog-draavenders daar meede hebben voorgehad. Te weeten, zy Aanmerkten de Dood van haare Afgeſtorvene Vrienden, als een Zagten Slaap; waar toe haar, als de Slaapende, de Oogen gelooken wierden, om tot den Dag haarder Opſtandinge te Ruſten, en als-dan weederom te Ontwaaken: In hoedaanigen Zin de Zaligmaaker ook het Geſtorvene Dogterken wou Aangemerkt hebben, als hy zeyde; *Het is niet Dood, maar het Slaapt*; Math. 9: 24.

Wat moogelijk de Godvrugtige Vaders, met het ſluyten der Oogen hebben voorgehad.

Begraaf-plaatzen, waarom by de Grieken Slaap-Kaamers genoemd.

En dat dit niet geheel buyten de Weg is, Blijkt hier uyt, Dat zelfs ook al van Ouds de Begraaf-plaatzen, en Dood-Kelders, COEMETERIA, dat zijn *Slaap-Kaamers*, by de Grieken en Latijnen Genoemd zijn. Zoo dat men quaalijk ſchijnd te Spreeken, als men van eenen

Ge-

Gestorvenen zeyd; Hy is *Ontslaapen:* Dewijl 't veel meer een *Wakker-worden*, en *Ontwaaken van den Slaap*, te Kennen geeft.

Jakob trekt af van Berseba en komd in Egipten.

Jakob nu met de Hemelse Vertroostinge Geharnast, verlaat Berseba, en tegelijk de Uyterste Grenzen van Kanaan, en begeeft zig met zijn gantze Karavaane op Reys; en trekt een-loefs Egipten in: Alwaar hy dan ook Aanquam; *Hy en al zijn Zaad met hem. Zijne Zonen, ende de Zonen zijner Zonen; zijne Dogteren, ende zijner Zonen Dogteren*, Gen. 46: 7. Naamelijk, in 't Jaar der Weereld 2298. omtrent 22 Jaar naar dat Josef in Egipten Verkogt, en de Vader Isaak, 10 Jaaren te vooren gestorven was. Zijnde Jakob zelve nu, 130 Jaaren Oud. En gelijk deeze Aftogt naa Egipten-Land, zoo Opmerkelijken Onderneeminge is, Datze niet zonder Verdonkeringe aan de Historie der Israëlitise Kerke te geeven, had moogen Ontbreeken; alzoo word dezelve niet alleen by Moses omstandelijk Verhaald, maar ook dikwils in de Heylige Boeken gedagt, als te zien is Jos. 24: 4. Esa. 52: 4. Actor. 7: 15. Num. 20: 15. Deut. 10: 22.

Wie hier Jakobs Dogteren Genoemd worden, daar hy maar de eene Dogter Dina had.

't Geên zeer vaats van Rab. Juda Bar-Ischay word opgeloft.

Maar dewijl uyt de Heylige Historie schijnd te blijken, Dat Jakob niet meer dan de eenige Dogter Dina gehad heeft; vald hier t' Onderzoeken, Hoe Moses nogtans schijnd te zeggen, Dat hy ook zommige zijner Dogteren naa Egipten gevoerd heeft? Want zy worden zelfs onderscheyden van de *Dogteren zijner Zonen*? Rabbi Juda Bar-Ischay, heeft hier voor-vast gezeyd; Dat wanneer de Vader Jakob, door de Geboorte met een Zoon Beschonken wierd, hem t'elkens ook een Dogter Gebooren is. Welke daar naa, (op dat de Vaderlijke Hoofden niet met de Volkeren der Weereld vermengd wierden;) de Broeders haare Zusters in dier voegen Getrouwd hebben; Dat de Twee Zonen van Lea, de Tweelingen der andere Broeders tot Vrouwen geworden zijn, en de andere wederom de Zusters van deeze: Doch dat'er van Dina alleen gewag gemaakt word, om dat ter-Tijd van haar Geboorte, geen Tweelingen Gebooren, maar zy alleen ter Weereld gekoomen is: Als meede om het Gedenkweerdig Stuk dat met Sichem, de Zone Hemors, voorgevallen is. Dien Jode voegd'er by, Dat het niet te verwonderen is, dat Moses al d'andere Zusters verswijgd; Naademaal hy ook de Dogters van Adam niet eens gedagt heeft.

En zeer ongerijmd bevonden.

Maar dat dit onnutte Klap is, zal haast te zien zijn, als men Aanmerkt, Dat Moses de moeyte niet en zou gedaan hebben, om de Kinderen der Huysvrouwen en By-Wijven zoo neerstig te Beschrijven, by-aldien hy onder die, de Tweelingen wilde naalaaten te gedenken. Aben-Ezra hierom, deeze Stinkende Leugen wel gerooken hebbende, neemd deeze *Dogters* voor de Slaavinnen en Dienst-Maagden van Dina, welke in 't Huys van Jakob Opgevoed waaren. Doch andere verstaan'er liever de Schoon-Dogters van Jakob door; te weeten zijner Zonen Vrouwen; 't geên vry waarschijnelijker is. Ook zou het konnen zijn, Dat hier alleen van *Dogteren*, in een vergrootende Maniere des Getals gesprooken word; gelijk meer-maal in de Heylige Schrift gebruykelijk is.

De Heylige Schrift Noemd meer-maal 't enkel door 't veel-getal.

Immers heeft het Rabbi Levi Ben-Gerson alzoo zoeken te Verklaaren. En word ook zelve kort hier-naa, in zoo een Zin gezeyd; *De Zonen Dan* Chusim, Gen. 46: 23. die anders Num. 26: 42. *Suham* Genoemd word. Ziet een diergelijke Voorbeeld, Gen. 21: 7. en Num. 26: 8. Wie en welke nu de Zonen en Dogteren van Jakobs Zonen waaren, zullen wy strax in een Tafel zoo wel-voegzaam Aanwijzen, Dat'er geen Breeder Verhaal toe van nooden is.

Waarom Moses zoo naauwkeurig 't getal der Zonen en Zoons-Zonen opteekend, die met Jakob in Egipten Afgegaan zijn.

En gelijk Moses ons deeze Optellinge, in 't Boek der Scheppinge, op 't XLVIste Hoofd-stuk, heeft Naagelaaten; alzoo wordender Tweederley Reeden van de Uytleggers bygebragt, waarom hy zulx zoo Naauwkeurig heeft Aangeteekend. Te weeten, I. Op dat het diende, om het Geslagte van den Beloofden Messias te Verheerlijken; als meede om de Geslagten, uyt welke 't Volk Israëls zou Voort-geplant worden, zoo in de Stam-Naamen, als die tot het Priesterdom en Koninklijke Waardigheyd, zouden Bestemd worden, te konnen Onderscheyden. Ten II. Op dat uyt die Kleyne Naam-Lijst der geener die met Ja-

Jakob naa Egipten Afgezakt waaren , naaderhand het groote Wonder van
haare ontelbaare Vermeenigvuldiging in Egipten voortgeplant, tot Roem
der Goddelijke Belofte, en Eere der Groeyende Kerke, dies-te Heerlijker
Uytmunten zou. Waar toe Moses dan ook meer dan een-maal aan dit Geslagt-
Regifter gedenkt. Ziet Num. XXVI: en uyt deeze beyde, herhaald 1. Kron.6,

De Swaarigheeden in d'Optellinge der 70 Zielen die met Jakob naa Egipten afgegaan zijn, by de Uytleggers verscheydentlijk weg genoomen.

7 en 8. Onder-en-tussen hebben de Geleerde Mannen hier Werk gevonden,
Om de Opgetelde Getallen regt t'Huys te brengen, en Moses Reekening goed-
te maaken. Want wanneer Gen. 46. 15. gezeyd word, Dat de Zonen en Nee-
ven, welke Jakob uyt Lea Voort-Geteeld heeft, te zaamen waaren *Dry-en Der-*
tig, zijn'er nogtans, wanneer menze al Naauwkeurig naa-Teld, niet meer
dan *Twee-en Dertig* te vinden. Over deeze Swaarigheyd worden in *Bere-*
schit Rabba, voornaamelijk Vier verscheyde Bedenklijkheeden gevonden:
D'eerste is van Rabbi Levi, welke volgens R. Samuël Nathan zeyd; Dat Jo-
chebed, de Moeder van Moses, het Getal tot XXXIII. heeft Vol-gemaakt.
Met welk Gevoelen het Jarchius en Moses Gerundensis gehouden hebben. De

Onder de Zonen van Lea een te kort Geteld om 33. vol te maaken.

zelve Meenen daar toe, Dat deeze Jochebed, op de Grens-paalen van Egipten
Gebooren is. En neemen tot haar Grondvest de plaatze Num. 26: 59. daar ge-
zeyd word; *Ende de Naam der Huysvrouwe Amrams was Jochebed, de*
Dogter van Levi, welke (de Huysvrouwe) Levi Baarde in Egipten, &c.
Doch hier steekt weynig in, om 't geên zy voor hebben te Bewijzen: Want

't Gevoelen van Rabbi Levi verworpen.

behalven dat deeze Naam-Lijst alleen voor-heeft, het Mannelijk Oir op-te Tel-
len, (anders kon Dina het Getal Vol zetten;) maaken deeze Joden hier uyt
een Quaad Besluyt; wanneerze zeggen, Dat, alhoewel in d'Aangetooge plaatze
gezeyd word, Dat deeze Jochebed haar Groot-Vader Levi *In Egipten* Geboo-
ren is, zy nogtans buyten Egipten Ontfangen is. Doch dit is flegt en verre ge-

Alsook dat van Rabbi Eliezer.

zogt. Naadien het anders heel Overtollig waare, te gedenken waar datze Geboo-
ren is. Het Tweede Joodse Verzierzel van Rabbi Eliëzer, is noch veel flegter,
en schaamd zig zelven: Want hy is van Gevoelen, Dat Godt het Gezeegende
Getal XXXIII Vervuld, en alzoo het Volmaakte Getal van 't Zeventig voldaan
heeft; om dat het een Geheymenis Insluyt; waar van hy deeze Reeden by-
brengd, Dat Godt tot Jakob gezeyd had; *Ik zal met u Af-trekken naa Egip-*
ten, Gen. 46:4. De Derde Bedenkinge is, Dat zommige Joden uyt de Woorden
vers 23. *Ende Dans Zonen*, CHUSIM, Besluyten, Dat Dan niet flegts maar *Een*,
maar *Twee* Zonen gehad heeft; doch om dat den Eenen gestorven was, heeft de
Heylige Schrift maar van den anderen Gewag gemaakt. Dit is meede Blaauw:

Gen. 46: 15.

Want schoon het misschien een Man zou konnen Uytleeveren om de *Zeeventig*
Zielen Vol-te maaken, kan hy egter in dit Getal van XXXIII, (dat eerder ge-
Teld en met de Reekeninge van Jakobs Zonen uyt Lea opgeslooten word;)
niet ondergesteeken worden. Of zoo hy Geteld word onder Jakobs Zonen
uyt Bilha, die Laban aan Rachel gegeeven had, daar hy t'huys hoord; zal
hy op 't Getal van *Zeeven*, als Moses Teld, effen Overschieten. Ziet naa
vers 23, 24 en 25. Doch dat in het Noemen van *Chusim* de Zone Dans, een
vergrootende Maniere van spreeken gehouden is, zulx hebben wy korts te voo-

Jakob zelve is waarschijnelijk onder de 33 Zielen van Lea's Zonen Geteld.

ren, uyt een meer-gewoone Stijl der H. Schrift aangeweezen. Het geene
dan als een Vierde Bedenkinge voor d'Alderwaarschijnelijkste te houden is,
is dit, Dat Jakob zelve de Man is, die de Dry-en Dertigste Perzoon uyt-
maakt. Met hoedaanigen Meeninge het ook Aben-Ezra, Levi Ben Gerson, en
Abrabanel schijnen te houden; als meede onze Kant-Teekenaars; met Ver-
maaninge, Dat zulx moet gereekend worden, met Uytsluytinge van *Er* en
Onan, Twee Zonen van Juda, die gestorven waaren; en *vers* 12. wel Ge-
noemd, doch niet Geteld worden. En dat deeze Uytleg op Goede Reeden
steund, schijnd men daar uyt Verzeekerd te zijn, dat *vers* 8. met Opzet ge-
zeyd word; *Dit zijn de Naamen der Zonen Israëls, die in Egipten quaa-*
men, Jakob *ende zijne Zoonen*, &c. 't Geên voorwaar nergens om alzoo ge-
schied,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

ſchied, als op dat wy zouden Vermaand blijven, Dat Jakob zelfs ook in dat Getal van *Dry-en Dertig* Ingeſlooten is. Dat nu ook in deeze Naam-Lijſt eenen Saul onder de Kinderen van Simeon Geteld word, met by-voeginge van Dat hy was *De Zone van een Kanaanitiſche Vrouwe*, zulx is alleen om Simeon met een Schand-vlek te Brandmerken; dewijl de Kanaaniten een Vervloekte Naatie was, met welk het Gods Volk verbooden was te Trouwen. Met hoedaanigen Oogmerk ook te vooren, de Bloed-Schande van Juda, ten-Toon geſteld was, Gen. 38. Maar wy moeten ook de volgende Tellinge der Zonen Jakobs bezien; Want wy twijffelen geenzins, of de reſt zal Ligt aan de voorgaande geeven, en onze algemeene Geſlagt-Tafel over Abrahams Zaad, als ook de Byzondere der Zonen Jakobs, zal in deezen veel Hulp bieden.

De Kanaänitiſe Moeder-Vrouwen waarom in 't Geſlagt-Regiſter van Jakob Afgezonderd Genoemd.

Als wy dan *vers* 26. Leezen, Dat alle de Zielen die met Jakob in Egipten quaamen (uytgenoomen de Wijven der Zonen Jakobs;) in alles waaren *Zes-en Zeſtig*; blijkt klaar, Dat Jakob zelve, daar onder niet Geteld en word, als te vooren onder het Getal van *Dry-en Dertig* was geſchied; naadien daar wel uytdrukkelijk by gezeyd word, Dat'er alleen van die geſprooken word, *Die uyt Jakobs Lendenen voort-geſprooten waaren.* Dus is hy'er zelve dan buyten geteld. Ook moet men wel Aanmerken, Dat daar onder niet Geteld worden de Zielen van Joſef, en die van zijne Twee Zonen; naademaal die ook met hem, door deeze Reys-Togt, niet in Egipten gekoomen zijn; hoedaanige hier-toe alleen op Moſes Naam-Lijſt ſtaan.

Gen. 46. Verſcheyde Tellingen die hier waar te neemen zijn. In 't Getal van 66 Zielen is Jakob uytgeſlooten.

Zulx dat wy nu genoegzaam Meenen in ſtaat te zijn, Om Jakobs Beroemde Aftogt in Egipten, met LXX Zielen, met alle Welvoegzaamheyd op-te-maaken. Want gelijk *vers* 26. gezeyd word, Dat de Zielen die uyt Jakob voortgekoomen, waaren LXVI. alzoo vervolgd Moſes ſtrax *vers* 27 te zeggen, Dat Joſefs Zielen die hem in Egipten Gebooren zijn, waaren *Twee Zielen.* En Beſluyt terſtond de Reekening, met deeze Woorden: *Alle de Zielen des Huyzes Jakobs, die in Egipten quaamen, waaren* T'ZEEVENTIG. Te weeten, wanneer men tot de ſtrax-op-Getelde LXVI, de Vader Jakob, en Joſef met zijne Twee Zonen toevoegd. En met regt worden deeze Laatſte, ook Zielen van het Huys Jakobs Genoemd, die t'Zeeventig ſterk in Egipten gekoomen zijn. Immers heeft Joſef met Regt tot dat Vaderlijk Huys behooren Geteld te worden; ſchoon hy juyſt niet op eenen Tijd met Jakob naa Egipten gereyſt is. Ook zijn deſſelfs Zonen, Manaſſe en Ephraim, daar niet buyten te Tellen, ſchoon zy niet naa Egipten gereyſt, maar in dat Land uyt Aſnath, Joſefs Huysvrouwe, Gebooren waaren.

Hoe men al deeze Zonen Tellen moet, om die tot 70 Zielen te brengen.

	66
	1
	3
	70.

En moet men hier Tweederley Maniere van toe-Eygening Aanmerken, die niet heel zelden in de Heylige Schrift, dan Dus, dan Zoo voorkomd; en in de Verhaalingen der Dingen, als met een Heylige Vryheyd en zonderlinge Dertelheyd Speeld. Dus zietmen, Dat dezelve zomtijds aan Weynige, de Voornaamſte Benaaminge of Daad toe-Eygend, die anders in 't gemeen aan Veelen toekomd; of ten minſten om eenige Reeden, de Mindere, onder de Meerdere betrekt.

Hoe Joſef en zijn Twee Zonen hier geteld zijn, die reeds in Egipten waaren.

Want de Schriftuur en Verklaard haar zelven niet altijd naavolgens een nette Redeneer-Konſt van Schifting en Telling; maar ook zeer dikmaal naa de gemeene Taal des Volks. Als dan Moſes, Deut. 10: 22. zeyd; *Uwe Vaderen Toogen met Zeeventig Zielen Af naa Egipten*; word'er geenzinds gelet, op de Uytzonderinge der weynige, die onder dat Groot Getal, niet meede Afgereyſt, en nogtans tot het regte en naaſte Bloed van dat Geſlagt behooren; gelijk immers Joſef met zijn Twee Zonen deeden.

Stijl der H. Schrift hoe zomtijds in toe-Eygeningen ſpeeld.

Dezelve Maniere word gehouden Exod. 1: 5. *Alle de Zielen die uyt de Heupe Jakobs voort-gekoomen zijn, waaren t'Zeeventig.* Alwaar ook Jakob zelfs, meede Geteld word onder de geene die uyt zijne Lendenen voortgekoomen waaren. Boovendien, Aanmerken zommige ook die te konnen gezeyd worden, met Jakob in Egipten gegaan te zijn, welke aldaar noch in zijn Leeven Gebooren, en voor Hoofden der Huysgezinnen Gereekend zijn. En alhoewel eenige Meenen,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Den Ouderdom van Benjamin van zommige quaalijk gereekend.

Benj.	Joſ.
10	17
13	13
7	7
2	2
32.	39.

Ziet voren; dat Joſefs gevangenſchap en Dienſtbaarheyd 13 Jaaren geduurd heeft.

Twijffelmoedig Oordeel van zommige in deeze Schijnſtrijdende Dingen in de H. Hiſtorie.

Tarnovius Fraaye waarneeminge.

Dat zulks ook van de Zonen Benjamins kan gezeyd worden; (Dewijlze meenen, Dat het niet waarſchijnelijk is, dat de Tien Kinderen, die Gen. 46: 21. tot zijn Stam-Huys op-Geteld worden, alle in Kanaan Gebooren zijn; naademaal hy niet booven de XXII of XXIII Jaaren Oud geweeſt is, als hy naa Egipten Reysde,) ſchijnenze nogtans te miſſen: Want Benjamin is omtrent 6 of 7 Jaaren naa Joſef Gebooren: En zoo is hy 10 Jaaren Oud geweeſt, als Joſef 17 Telde. Maar Joſef was 30 Jaar als hy van Farao Verhoogd wierd; en Benjamin vervolgens 23 Jaaren. Waar by gedaan 't verloop der 7 Vette Jaaren, en Twee van de Maagere, zal Joſef nu omtrent 39, en Benjamin 32 Tellen. En de H. Text is ons hier in over-al te-voor: En derhalven kan Benjamin in 12 of 13 Jaaren, wel 10 Zonen gehad hebben. Gelijk dan ook de Twee Zonen van Pharez, de Neeven van Juda, *Hezron* en *Hamul*, onder deeze Naam-Lijſt worden op-Geteld, ſchoonze ten Tijde van Jakobs Af-togt naa Egipten, noch niet Gebooren waaren. Waarom zy ook *vers* 12, zoodaanig worden ingevoerd, Datze de plaats vervullen van *Er* en *Onan*, die in Kanaan geſtorven waaren. En alhoewel men hier in zou konnen beruſten, of ten minſten de Schijn-ſtrijdigheeden vereffenen, agten zommige Doorzigte Verſtanden nogtans, Dat op deeze wijze alle Swaarigheeden noch niet aan-een-kant geholpen zijn. Zoo dat Pererius en Lorinus daar over hebben willen Aangemerkt hebben, Dat alle Dingen niet zoo geheel-en-al gelukkig konnen op-Geloſt worden, dat'er aan de Neerſtigheyd des Onderzoekers Stof Ontbreeken zou, om de Reſtanten te Ontwarren. Tertullianus had deeze Spreuk Gemeen; *Het is beeter met zeekerheyd Onweetende te zijn, als met groot Gevaar te Leeren.* Dit zeyde die Voortreffelijke Man. Nogtans willen wy het hier niet laaten ſteeken: Want het is zeekerlijk van de Schrandere Tarnovius, tot Los-maaking van deeze Vertiſte Knoop, zeer fraay Waargenoomen, als hy Meend, Dat de Heylige Text ons niet zoo-zeer wil zeggen, Dat'er *t'Zeeventig Zielen* met Jakob in Egipten gekoomen zijn: Maar veel-eer, Dat de Zielen van dat Huysgezin, dat in Egipten Afgetrokken is, zijn *t'Zeeventig* geweeſt. Want hy ſteld dat den Zin der Woorden, volgens den Aardt der Hebreeuwſe Taale, deeze zaamenhang maaken; *Alle de Zielen van Jakobs Huysgezin, dat in Egipten gegaan is, zijn t'Zeeventig geweeſt.* En aldus vald het zeer gemakkelijk te Verſtaan, hoedaanig de Zonen Joſefs Manaſſe en Ephraim, die niet in Egipten afgegaan zijn, nogtans tot het Huys van Jakob behoord hebben, dat naar Egipten verreyſt is. En dat zy'er ook zeekerlijk onder Geteld zijn, Meenen wy dat uyt de byzondere Opſtel der Moederlijke Huysgezinnen, onder Jakobs Vrouwen, Kennelijk zal konnen Blijken, by-aldien wy ſlegts de moeyte neemen, de Zonen en Zoons-zonen van Jakob, naavolgens hunne Moederlijke Geboorten, hier in een Tafel op de Rye te zetten: En datwe daar in zoo wel de Byzondere, als de Algemeene Optellinge der Kinderen in zoodaanigeen Ordentlijke Volg-reex ſtellen, Dat by yder Zoonſchap de onderlinge Broederſchap en Neefſchap deezer Opgenoemde LXX, door Vergelijkinge der Aangehaalde Texten, in een Opſlag van 't Oog konnen gezien worden: Doorgaans in-agt neemende, wat Ligt ons Moſes door zijn Aanteekeninge, daar omtrent aan de Hand gelaaten heeft. 't Geên ons alzoo luſte te doen; Om dat wy niet en twijffelden, of daar door zal niet alleen alle Schijn-ſtrijd, en gewaande Donkerheyd, die den Geleerden zomtijds pleeg in de Weg te zijn, Opgehelderd worden: Maar ook de Bybelvitters van de Hand geweezen blyven; als die niet zelden gewoon zijn, dusdaanige Dingen voor den Dag te brengen, op datze in naavolginge der Oude Sterre-Kijkers (die Leeuwen, Draaken en Beeren aan den Heemel verzierden;) de Heylige Schrift by den Onge-Oeffenden in Kleen-agtinge brengen. Dus volgd dan op de volgende Blad-zyde, de

NAAM-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

NAAM-LYST
DER T'ZEEVENTIG ZIELEN;

Dat zijn de Huysgezinnen der Zonen en Zoons-Zonen, met welke de Vader Jakob in Egipten Aangekoomen is.
Gen. 46: 26. Deut. 10: 22. Actor. 7: 14.

De 70 Zielen in't byzonder opGeteld.

JAKOBS Zonen uyt de Moeder *LEA Gebooren.

- RUBEN.
  - Hanoch.
  - Pallu.
  - Hezron.
  - Carmi.
  - Gen.46:9. 1 Kron. 5: 1-3.
- SIMEON.
  - Jemuël
  - Jamin.
  - Ohad.
  - Jachin.
  - Zohar.
  - Gen. 46: 10. 1 Kron. 4: 24.
  - Saul. *De Zoon eener Kanaanitiſe Vrouwe.* Gen. 46:10.
- LEVI.
  - Gerſon.
  - Kahath.
  - Merari.
  - Gen. 46: 11. 1 Kron. 6:1.
- JUDA.
  - Er.
  - Onan.
  - *Deeze twee Stierven in Kanaan*, en worden daarom niet gereekend, Gen 46: 12.
  - Sela.
  - Perez. — Hezron. Hamuël. Zonen van Perez, Gen.46:12. *Die hier in plaats van* Er *en* Onan *geteld zijn, als de Reekening uytwijſt. Alhoewel men meend datze eerſt in Egipten Gebooren zijn.* vergelijkt, 1 Kron.4: 1-24.
  - Zerah.
- ISSASCHAR.
  - Tola.
  - Pua.
  - Job.
  - Simron.
  - Gen.46:13. 1 Kron. 7: 1.
- ZEBULON.
  - Sered.
  - Elon.
  - Jahleel.
  - Gen. 46: 14.

* Dit zijn Leaâs Zonen, met de Dogter DINA in Paddan Aram Gebooren. Doch de Huysgezinnen van haare Zonen hier Opgereekend, zijn Gebooren naa dat Jakob in Kanaan was weedergekeerd, Gen. 46: 15. alwaar de Zomme opgemaakt word; Dat alle de Zielen zijner Zonen en Dogteren waaren *Dry-en-Dertig*. Te weeten JAKOB daar onder Geteld, en ER en ONAN uytgeſlooten, om datze in Kanaan Geſtorven waaren, en moogelijk ook Lea zelve, gelijk deeze Reekening uytwijſt.

33 Zielen uyt Lea. Gen. 46:15

De Zonen van Lea.	6
Haar Zoons Zonen.	25
Jakob en de Dogter Dina	2

In alles 33 Zielen, Gen. 46 15.

Te weeten, *Er* en *Onan* uytgeſlooten, en *Hezron* en *Hamuël* twee Zonen van Perez des Zoons Juda uyt Thamar, in plaats Geteld, Gen. 46: 12. Waar uyt blijkt; Dat de Vrouwen van Leaâs Zonen, hier niet Geteld worden, gelijk'er aangeteekend word, Gen. 46: 26.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Volgen nu de Zonen en Zoons-Zonen uyt Zilpa Leaås Dienſtmaagd Gebooren.

JAKOBS Zonen uyt de Dienſt-maagd, * ZILPA.	GAD.	Ziphion. Chaggi. Schuni. Ebzon. Eri. Arodi. Areli.	Gen. 46: 16. 1 Kron. 5. 11. &c.
	AZER.	Imna. Iſchva. Iſchvi.	Gen. 46: 17. 1 Kron. 7: 30.
		Beria. —— Heber. Malchliël. (1 Kron. 7: 31. &c.)	*Zonen van* Beria *die hier meede Geteld worden*, Gen. 46: 17.
		Sera. Haare Zuſter.	

16 Zielen uyt Zilpa Gen. 46: 18. * Dit zijn Zilpaås Zonen, die Laban zijn Dogter Lea gegeeven hadde. Ende zy Baarde (te weeten uyt deeze twee Zonen GAD en AZER,) *Zestien Zielen*, Gen. 46: 18. Die aldus te Tellen zijn.

De Zonen van Zilpa	2
Haar Zoons Zonen	11
Sera haar Zuſter.	1
De Zonen van Beria.	2
in alles	16 Zielen Gen. 46: 18.

Volgen nu de Zonen en Zoons-zonen uyt de Moeder RACHEL.

JAKOBS Zonen uyt de Moeder * RACHEL.	JOSEF.	Manaſſe. Ephraïm.	*Twee Zonen uyt de Moeder* Aſnath *in Egipten Gebooren*, Gen. 46: 20. *die hier Geteld worden.*
	BENJAMIN.	Bela. Becher. Asbel. Gera. Naäman. Echi. Ros. Muppim. Huppim. Ard.	Gen. 46: 21. 1 Kron. 7: 6-12. en 8: 1-40.

14 Zielen uyt Rachel Gen. 46: 25. * Dit zijn Rachels Zonen die Jakob Gebooren zijn, te zaamen *Veertien Zielen*, Gen. 46: 22. Die aldus te Reekenen zijn:

De Zonen van Rachel.	2
De Zonen uyt Joſef.	2
De Zonen uyt Benjamin.	10
in alles	14 Zielen Gen. 46: 22.

Volgen de Zonen en Zoons-zonen uyt BILHA de Dienſtmaagd van Rachel.

JAKOBS Zonen uyt de Dienſt-maagd * BILHA.	DAN.	Chuſim.	Gen. 46: 23. daar *Zonen*, voor *Zoon* genoemd worden, gelijk *vers* 7, *Dogteren* voor *Dogter*. &c.
	NAPHTALI.	Jachzeel. Chuni. Jezer. Sillem.	Gen. 46: 24. 1 Kron. 7: 13.

* Dit

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

* Dit zijn de Zonen van BILHA. Alle te zaamen *Zeeven Zielen*, Gen. 46: 25. die aldus te Reekenen zijn. 7 Zielen uyt Bilha Gen 46: 25:

De Zonen van Bilha	—— 2
Chusim de eenige Zoon van Dan	—— 1
De Zonen van Naphtali	—— 4
in alles	7 Zielen, Gen. 46. 25.

Alle deeze Zonen en Zoons-zonen met de Vader Jakob, en de Dogters Dina en Sera, als ook Josef en bey zijn Zonen te zaamen gebragt, zijn t'Zeeventig Zielen, Gen. 46: 27. Gelijk deeze Beknopte Reekening uytwijst.

Uyt de Zonen van Lea zijn geteld	—— 33
Uyt die van haare Dienstmaagd Zilpa	—— 16
Uyt Rachels Zonen	—— 14
Uyt die van Bilha haar Dienstmaagd	—— 7
Dus in alles	70 Zielen.

Waar af getrokken Jakob, Josef en zijne Zonen Manasse en Ephraim, Dat zijn, *Vier Perzoonen*; blijven alleen *Zes-en-zestig Zielen*, die met Jakob in Egipten quaamen, volgens 't geênwe gezeyd hebben uyt Gen 46: 26. 't Geên dan hier van genoeg is. Die Lust heeft de Kinderen deezer Zonen en Zoons-zoonen in haare Neeven en Naa-Neeven, tot het Geslagte van David en den Messias, verder naa-te Spooren, beraade zig inzonderheyd met het *Eerste Boek der* KRONYKEN, Kap. II, IV, V, VI, VII, VIII. En aangaande '*t Eerste* Kapittel, het zelve vervat het Geslagte van Adam tot op Jakob; van waar wy hier te beginnen hebben. Het *Derde* begrijpt d'Optellinge van Davids Zonen, en 't Geslagte der Koningen, tot verre naar de Babylonische Weederkeeringe, en zeer naa-by de Geboorte van Kristus. Daar naa beginnen de Zonen Jakobs Kap. IV. met JUDA, welke Stam eerst beschreeven word, om dat uyt hem de Messias zou voortkoomen; en 't Regt der Heerschappye aan die Stamme word vast-gemaakt in de Voorspellinge van de Vader Jakob, Gen. 49: 8. Welke Geslagt-Registers, Ezras de Schrift-Geleerde, naa de Babylonise Weeder-keeringe, wel neerstig uyt alle d'Oude Schriften en Aanteekeningen, tot gebruyk der Joden, te zaamen gesteld heeft; om dat de zelve door zoo langen Gevangenschap, eenigzinds waaren verward geraakt. En die wel toe-ziet, zal ligtelijk merken, Dat wy in onze Tafel de voornaamste Plaatzen daar uyt hebben Aangeteekend. Nogtans heeft men zig niet eens over 't Getal van LXX Zielen in Jakobs Huys te verwonderen; Gemerkt de Belofte der Vermeenigvuldiging; Zijn XII Zonen, en Ouderdom van 130 Jaaren. Naadien wy Jonger Getuygenissen in de Afgenoomen Leef-Tijd deezer Eeuwen hebben, van zommige Huysgezinnen, die by 't Leeven van Vader of Moeder, dit Getal verre Overtreffen. Dus Verhaald den Vermaarden Regts-Geleerden Covaruvias, Dat in Spaanjen zeeker Vlek was van Honderd Huysgezinnen, die alle van Eene Vader Oorspronkelijk waaren, als hy noch by Leevenden Lijve was. En om d'Exempelen niet zoo wijd van Honk op-te Stikken, diend hier ter snê, Dat binnen 't bekende Dorp * Zoetermeer, in 't Jaar 1574 Af-stierf, eenen DIRK JONGE JAN KOK, welken uyt zijn Huysvrouwe KOMMERTJE JANS, 183 Zielen, zoo Kinderen als Kinds-Kinderen en verdere Af-koomelingen agterliet; Die in den Jaare 1602 op het Overlijden van 't zelve KOMMERTJE JANS, alle, op Dry-naa, noch in 't Leeven waaren. Gelijk de Geslagt-Boom uytwijst, die daar van, niet lang geleeden, noch by eenige van desselfs Naazaaten, met dit Rijm-Gedigt daar onder, te zien was;

Hoedaanig deeze Geslagten in de Neeven van Jakobs Zonen in 't eerste Boek der Kronyken worden aangeteekend.

* In Rijnland geleegen.

Dit Geslagte van Dirk Jonge Jan Kok *was Groot*;
Voor Kommertje Jans *zijn HuysvrouwenDood*;

By

By haar Leevend Lijf, Honderd en Dry-en-Tagtig Perzoonen,
Waar onder waaren even zoo veel Dogters als Zonen:
Uytgezonderd Een van al, die men daar in Leest,
Daar van Kommertje *Moeder, Groot-Moeder en Over-Groot-Moeder is geweest.*

Deés waaren op Kommertjes *Sterf-Dag noch al in Leevenden Lijve*
Behalven Dry, die hier zoo lange niet en mogten blyven;
Zoo dat op den Dag, dat Kommertje *van haar Pijn Genas,*
Het Getal van haaren Bloede, noch Honderd en Tachentig *was;*
Die alle haar Moeders, Groot-Moeders en Over-Groot-Moeders Dood verbeyden.

Tot zy haar in haar Agt-en t' Neegentigste Jaar ten Graave Geleyden.

De LXX Overzetters hebben Jakob 75 Zielen toegereekend, en schijnen daar in van den H. Stefanus en Lukas gevolgd.

Maar naadien de LXX Overzetters, 't Getal van *t' Zeeventig Zielen* in Jakobs, Huys noch met *Vijf* Vermeerderd hebben; en in 't Aangehaalde 27ste *vers* zeggen, Dat alle de Zielen, die van 't Huys Jakobs in Egipten gegaan zijn, waaren *Vijf-en t' Zeeventig Zielen:* Diend men t'Onderzoeken, hoe zy 'er aangekoomen zijn: Want eenige Meenen datze gemist hebben; andere, Dat men haare Reekeninge op verscheyde wijze Ver-effenen kan; Naadien ook den H. Stefanus deeze Overzetters gevolgd is, Actor. 7: 14. Dus willen dan zommige, Dat zy de Naamen der Dry Neeven en Twee Naa-Neeven van Josef uyt 1 Kron. 7: 14. agter het 28ste. *vers* van Gen. XLVI. hebben ingelast; naamelijk *Machir*, *Galaad*, *Suthalam*, *Tahan* en *Edoôm*. Doch dat deeze Reekeninge Onwettig is, blijkt hier uyt, Datze in haar zelven oneenig is. Want naa datze deeze Byvoeginge van Josefs Vijf Neeven agter *vers* 20. hebben gedaan; hebbenze *vers* 27 (daar de Hebreeuwse Bybel aan Josef *Twee Zielen* toe-Eygend,) door byvoeginge van die Vijf Neeven, *Zeeven Zielen*, en daar naa noch Twee andere bygedaan; waar door het Getal noch grooter, naamelijk *Zeeven-en-t' zeeventig Zielen* word. Weederom Eygenen zy *vers* 22. *Agtien Zielen* aan Rachel toe, naa welke Reekeninge men LXXIV en niet LXXV vind. Hier naa hebben dezelve Overzetters Deut. 10: 22. daar deeze Telling herhaald word, even als de Hebreeuwse Text Leest, *t' Zeeventig Zielen* behouden. Want dat'er eertijds by haar zoo te Leezen stond, daar van heeft Hieronymus Getuygenis gegeeven. Gelijk dan ook de Heedensdaagze Gemeene Bybels, niet anders hebben. Booven dien zijnder onzes Bedunkens, geen Reeden, waarom de Neeven en Naa-Neeven van Josef hier zouden Ingeslooten worden, daar wy zien, Dat zulx immers niet in de Af-zettelingen der andere Zonen van Jakob geschied. Waar teegens niet en strijd, Dat *vers* 12, ook de Neeven van Juda, te weeten *Ezron* en *Hamul* Geteld worden; naademaal die tot vervullinge van den Gestorvene *Er* en *Onan* worden ingevoerd, en alzoo een byzondere Oorzaak daar toe aan de Naam-Lijst verschaft hebben.

Zoo deeze Gedwaald hebben, hebben Stefanus en Lukas ook Gedwaald.

Maar zal moogelijk ymand denken; hebben de Griekse Overzetters hier gedwaald, hoe komd dan dat nogtans den Heyligen Stefanus en de Euangelist Lukas, beyde door de Geest Gods gedreeven, Actor. 7: 14. insgelijks *Vijf-en-t' Zeeventig Zielen Noemen?* Want alzoo Leest men daar; *Ende Josef zond heenen, ende Ontbood zijnen Vader Jakob ende alle zijn Geslagte,* (bestaande) *in Vijf-en-t' Zeeventig Zielen?* 't Is zeeker alzoo. En daar zijn al schrandere Koppen meede gemoeyd geweest, om dit in de Beste Vouw te slaan, en beyde, Stefanus en Lukas, van Dwaalinge door Naavolginge Vry te Pleyten.

't Geên onderzogt word.

Heydeggerus dit stuk Opvattende te Verantwoorden, zegd ronduyt, Dat hy zig geenzinds met d'Oplossinge van Hieronymus, noch van Steuchus Eugubinus wil bemoeyen; als die van Meeninge zijn, Dat Lukas dit Abuys genoomen heeft uyt de Getuygenis der LXX Overzetters, terwijl doch de Griekse Bybel onder dat Volk, aan welk hy schreef, alreede aangenoomen en gemeen was. Naadien dit noch Lukas, en noch veel min Stefanus,

nus, genoegzaam van Leugen en Dwaalinge zou konnen Afwaſſen; niet teegenſtaande het ook als een Bedenkelijkheyd van onze Kant-Teekenaars word by-gebragt, en daar toe een diergelijke Voorval uyt Luce 3: 36. Aanhaalen. Dezelve Schrijver wil ook niet voor Goed Aanneemen, het geene C. Bertramus by Beza Giſt; Naamelijk, Dat de Boek-Afſchrijvers op de gezeyde plaatze van de Handelinge, voor *Ebdomekonta pantes*, geſchreeven hebben; *Ebdomekonta pente*, gelijk nu in alle Teſtamenten gevonden word. Zoo dat de Eyge Woorden van Lukas; *Pſychais Ebdomekonta pantes*, als'er te vooren ſtond, zoo veel zouden Beteekenen, als of hy gezeyd had; *Alle in t' Zeeventig Zielen:* Daar onder Verſtaande, Dat *Zy beſtonden in zoo veel Zielen*. Nogtans en wil hy de Heedensdaagſe Leezinge niet verworpen hebben, die zeer Oud is; gelijk Seldenus uyt zeeker Aal-Oud Vermaard Afſchrift Bewijſt, dat te zijnen Tijde in Engeland wierd overgebragt; en van de Syriſe, Arabiſe en Latijnſe Overzettingen Onderſteund word. Ook hebben Auguſtinus en Hieronymus in haare Onderzoekingen over Geneſis, de Heedensdaagſe Leezinge aangenoomen, en haar Bemoeyd met de zelve Uyt-te leggen. Zoo dat hier door dan ook de Leezinge van Kapellus Uyt-gewiſt word; welke naauw-Oogige Man, in de Leezinge van Bertramus dit te Beriſpen vond, Dat hy naavolgens zijn Giſſinge niet Pantes, maar *Pantos* had moeten Leezen.

De Heedensdaagſe Leezinge der plaatze Actor. 7: 14. goedgekeurd.

En gelijk'er veele op dit Vraag-Stuk geantwoord hebben, hebben zommige veel-meer de Knoop aan Stukken gehouwen als Los-gemaakt. Maar daar zal ons veel Swaarigheyd van den Hals blijven, wanneer wy zeggen, Dat Lukas en Stefanus, zeer wel met de Zeeventig Overzetters over-een koomen; doch alleenlijk in het Tellen, of Noemen van het Getal, maar niet in de Verſtaaning van de Getelde Perzoonen. Hierom dan alle andere Bedenkelijke Uytvlugten en Giſſingen van Oude en Nieuwe Schrijvers aan-een zijde zettende, konnenwe onzes-agtens, zeer veylig dezelve Weg van Vereeniginge In-ſlaan, die Epifanius eertijds te-Baat nam, en van Fr. Junius niet Ongelukkig gevolgd is. Naamelijk, Dat Stefanus en Lukas, de Hoofden van Jakobs geheele Maagſchap, zoo die van Moſes Verhaald worden, in eene Zomme te zaamen trekkende, ook de Vier Huysvrouwen van Jakob, en de Twee Zonen die Godt in Kanaan Gedood had, daar onder hebben Ingeteld. Gelijk klaar genoeg te zien is, Dat Lukas hem van zijn Maagſchap onderſcheyd. En deeze Uytleg heeft ook onze Kant-Teekenaars zoodaanig behaagd, Datze de zelve ten minſten Bedenkelijk hebben willen Aanhaalen. En alhoewel Baylius in zijn Tijd-Reekeningen, dit Getal zoekt te Vervullen, door byvoeginge van Jakobs Vier Vrouwen, en zijn Dògter Dina, ſchijnd zulx geenzinds te konnen Proef houden: Naadien deeze Dina niet alleen reeds in 't Getal van 't Zeeventig Ingeſlooten is, als Gen. 46: 15. te zien is; Maar dat ook Jakob als-dan in 't Getal van Vijf-en t'Zeeventig moet in-Geteld blijven, dien Stefanus nogtans Buyten ſluyt.

En hoe met de 75 Zielen te Vereffenen.

Hierom hebben zommige Geleerde Mannen een Dryderley Tellinge van Jakobs Huysgezin waargenoomen. Als I. Waar in Moſes alleen die Zielen Teld, welke met Jakob naa Egipten gereyſt zijn; naamelijk der geener die uyt zijne Lendenen Voort-gekoomen waaren; en by gevolg zonder de Vrouwen zijner Zonen. Deeze hebben lxvi in 't Getal geweeſt, Gen. 46: 26. Ten II. De volgende Tellinge is zoodaanig, Dat daar door te Kennen gegeeven word, het gantſe Stam-Huys, waar in dan ook Jakob, en Joſef met zijn Twee Zonen begreepen zijn, en alzoo te zaamen lxx uytmaaken, gelijk *vers* 27. volgd. Ten III. En laatſten, komd een zoodaanigen Tellinge voor, waar door het Getal van alle de Hoofden tot Jakobs Huys behoorende, met haare Naamen Beſchreeven, in eene Zomme getrokken worden; naamelijk ook de Vier Vrouwen van Jakob, en de Twee Zonen van Juda, die Geſtorven waaren; blijvende Jakob zelfs als 't Hoofd van al dat Bloed-Verwandſchap, daar buyten geſlooten. Dusdaanig-een Opſtél van Moſes, hebben Stefanus en Lukas by-een vergaaderd, en zeer wel tot *Vijf-en t'zeeventig Zielen* gebragt.

Dryderley Tellinge by Moſes aangaande de Zielen die met Jakob in Egipten gingen.

66
1
3
———
70.

66
4
4
2
———
76
1 Af voor Jakob
———
reſt 75

'tGeên alzoo te doen ook tot het Voorneemen van Stefanus zeer bequaam was; zoo wel om dat hy Bestiptelijk het Getal der Zielen uyt de Beschreeve Naam-Lijst van Moses Opvist, hem daar in heeft willen volgen: Als meede om dat hy daar meede heeft zoeken te Betoonen, Dat het verre van hem af was, met zijne Reeden Moses te Lasteren; Maar zelfs in Dingen van kleyne Waardye, hem Godsdienstelijk zogt op-te volgen. Andere hebben 't op deeze wijze meenen te Vereffenen; Te weeten, als men van de Zes-en-t'zestig Zielen noch af-doed de Twee Zonen van Juda, *Hezron* en *Hamul*, (die men meend dat eerst in Egipten Gebooren zijn;) en dat men in plaats van die Zesse; Te weeten: *Jakob*, *Josef*, *Manasse*, *Ephraim*, *Hezron* en *Hamul*, daar by doed, de Elf Vrouwen van Jakobs Zonen, volgens *vers* 26, zoo zullen'er te zaamen Vijf-en-t'Zeeventig Zielen zijn, als Stefanus volgens de LXX Overzetters zeyd: Ziende niet zoo-zeer op de Zielen die Josef uyt Kanaan tot hem Ontbood, als wel op die in Jakobs Huys en heel zijn Geslagt waaren. Insgelijks konnen de Vijf-en-t'zeeventig Zielen gevonden worden, als men by de t'Zeeventig, die Gen. 46: 27. Genoemd staan, de Dry Vrouwen van Jakob daar by doed; Te weeten, *Lea*, *Zilpa* en *Bilha*; en daar naa noch *Er* en *Onan*, die ook in dit Regifter staan. Invoegen Burmannus Oordeeld, dat naadien de Naakomelingen Josefs op verscheyde wijze konnen Op-Geteld worden, en ook in der daad in de Heylige Schrift Op-Geteld zijn, het grootste Getal is geweest, Vijf-en-t'zeeventig Zielen. Dus scheyden wy'er af, en willen nu bezien, wat Geluk de Reysvaardige Vader Jakob op zijn Aankomst in Egipten Weedervaaren, en hoe Voortreffelijk hy aldaar van zijnen Zone Josef Ontfangen, en door den Egiptisen Konink, met allerhande Tijdelijke Weldaaden beschonken is? Als meede welk en hoedaanig-een Goed en Vet Land, hem aldaar Aangeweezen is; Op dat de Naakoomelingen Jakobs zig aldaar met'er Wooninge needer-zetten, en haar Vee en Haave Weyden en Voort-planten zouden.

De Vijf-en-'t Zeventig Zielen, door Elf Vrouwen van Jakobs Zoonen vol gemaakt.

70	70
6	3
64	2
11	75
75	

Als dan de Vader Jakob met heel zijn Reys-Gezelschap in Egipten Aangekoomen, en den Bodem van dat Vreemd Land onder de Voeten had; heeft hy aanstonds Juda, uyt zijne Zonen, voor-uyt Gezonden, Op dat hy Josef d'Aankomst van zijn Lieve Vader Boodschapte; en van hem aanwijzinge ontfing, langs welken Weg, hy hem alderveyligst naa Gosen spoeden zou, Dat hy haar had Toegezeyd. Want alzoo schijnd den zin van onze Overzetters te zijn, als zy Gen. 46: 28. aldus Vertaalen; *Hy zond Juda tot Josef om voor zijn Aangezigte Aanwijzinge te doen naa Gosen.* Ten zy dan dat'er verstaan word, Dat Josef zijn Vader te-Gemoet zou koomen, om hem naa Gosen te-geleyden. Hoedaanig het de Gemeene Latijnze Vertaaling opvat; zeggende, *Hy heeft Juda voor hem heënen gezonden tot Josef, Dat hy hem zeggen zou, dat hy hem te-Gemoete koomen zou in't Land Gosen.* Hier van verscheeld de Griekse Bybel, die aldus heeft; *Dat hy hem mogte te-Gemoete koomen aan*, of *in de Stadt Herôôn.* De *Targum* van Onkelos, zet; *Dat hy voor hem mogte Gereed maaken.* 't Geên d'Arabise Text waarschijnelijk beeter heeft; alsse Leest; *Dat hy hem mogte Aanwijzen het Land Sadir.* Want naadien het Land *Gosen*, aan Jakob als een Vreemdeling, Onbekend was, was het noodzaakelijk dat hem 't zelve door Josef aangeweezen wierd; Op dat hy, dien het hem had Toegezeyd, Voor-ging en tot desselfs Bezittinge in-leyde. Voor het Hebreeuwse woord גשנה, dat onze Overzetters GOSEN Vertaalen; Hebben de LXX Overzetters, gezeyd; *Tot de Stadt Herôôn* (of der *Eer-Graaven*,) *in het Land Ramesse.* Maar Filo en Josefus, noemen de Stadt *Heliopolis*. Doch waarom zy hier *Heliopolis* hebben ingevoerd, blijft aan veele onzeeker. Eenige meenen datze להורת voor een eygen Naam genoomen hebben; als of Jakob, zijnen Zone Juda, *Tot de* HORÆOS gezonden had; zy daar uyt *Heroas* of *Heliopolitaanen* gemaakt hebben. 't Geên niet veel zeekerheyd insluyt. Onder de Joden zijn zommige van gedagten, Dat גשנה, *Thebais* is. Doch het is zeeker dat zoo wel *Thebæ* als *Thebais* onder andere Naamen in de H. Schrift gevonden word, daar-

Jakob in Egipten gekoomen zend Juda voor-uyt om Josef zulx bekend te maaken.

En den Weg na Gosen te verneemen.

Verschillige Overzettingen aangaande de plaatez waar naa toe.

Van Josefus Heliopolis genoemd

Gosen kan het Egiptise Landschap Thebais niet zijn.

daar-en-booven wijzen ons de Land-Tafelen genoegzaam aan, dat *Thebais* het binnenste Land-Gewest van Egipten was. Josef middelerwijl, uyt de Mond van Juda, d'Aankomst zijns Vaders verzeekerd, doed strax den Waagen Inspannen, en Rijd hem naa Gosen te-Gemoet;

Josef doed den Waagen inspannen om zijn Vader t'Ontmoeten en in te Haalen.

Die zoo draa den Ouden Vader niet in 'tGezigt had, of hy stapte van den Waagen, Viel hem Om den Hals, en storte onder die Omhelzing, te-gelijk, Blijde en Droeve Traanen uyt. 't Geên Moses alzoo uytdrukt; *Hy Weende lange aan zijnen Hals*, vers 29. Maar naadien wy dit tot hier-toe, zoodaanig opneemen, als of Josef zijn Vader Om den Hals gevallen waare, isser nogtans verschil onder de Uytleggers; gemerkt de meeste Overzettingen, in twijffel laaten, of deeze Omhelzing aan Jakob, of aan Josef toegeschreeven word.

Die hem Ontfangd en aan zijnen Hals Weend.

En zeeker die Twijffeling is niet zonder reeden, als men de Text wel inziet. Want aldus heeft de Gemeene Latijnze Vertaaling, (waar van onze Duytze Overzetting, weynig of niet en verschild:) *Doe Spande Josef zijnen Waagen en Toog op, zijnen Vader te Gemoet naa Gosen*: (let nu, Of de volgende woorden op Jakob, of op Josef te betrekken zijn?) *Ende als hy in desselfs Gezigte quam, is hy hem Om den Hals Gevallen, en heeft onder 't Omhelzen Geweend.*

Sal. Jarchi wil, Dat Josef de Vader om den Hals gevallen is.

Salomon Jarchi, bevestigd, Dat Josef zijn Vader om den Hals gevallen is, en dat hy hem al-Weenende Gekust heeft. Doch Maimonides past deeze Omhelzing op Jakob; en meend dat Josef van zijn Vader, die nu vast Blaakte van Verlangen, met Omhelzing en Gekus Ontfangen is: *Naademaal* voegd hy'er by; *het immers alzoo veel fraayer schik had; en de Ouders gemeenlijk grooter Verlangen naa de Kinderen, als de Kinderen wel naa de Ouders hebben.*

Andere dat het Jakob gedaan heeft.

Dit zeyd Maimonides; en het heeft Vatablus, Junius, Tremellius, Burmannus en andere, zoo wel behaagd, Datze hem in die meeninge zijn naagewandeld Waarom het wonder is dat onze Kantteekenaars niets daar over hebben Aangemerkt, alhoewel'er leedige plaats aan de zyde was. Zulx wy gelooven datze van meeninge zijn; deeze Omhelzing Josef toe te-digten. En zeeker, zy en staan niet alleen in dat Gevoelen.

Dat Heydeggerus weederspreekt.

Onder andere, is ook Heydeggerus van die gedagten: My aangaande *zeyd hy*, Ik wil deeze Pligtpleeging liever van Josef agten geschied te zijn; naadien het geheel-en-al niet van de Deftigheyd afwijkt, Dat Josef zijnen Afgeleefden Vader, als een Voorwerp van zijn Verlangen, ziende, hy van den Waagen Afgesprongen, den Ouden Man te-Gemoet geloopen, en Om den Hals gevallen is. In welke Omhelzing, de Vader dan ook met een gelijke Om-Arming, zijnen Zone heeft willen Ontfangen; gelijk hy als een Geliefden Vader, onder Groote Blijdschap Ontfangen wierd. En dit magmen ten minsten, niet Onwaarschijnelijk houden; alhoewel de volgende woorden van Jakob *vers* 30, de zaak niet heel buyten teegenbedenken laaten. Als een Uytval die Jakob onder deeze Omhelzing en langwijlig Weenen; uyt d'overstulping zijner Blijdschap, van de Lippen afglipte, zeggende; *Dat ik nu Sterve Naa dat ik uw Aangezigte gezien hebbe, Dat gy noch Leefd.*

Jakob zijn Zone Josef in't Leeven ziende, is bereyd, om nu voortaan te sterven.

Aldus spreekt de vermoeyde Vader, uyt enkele Vreugde. Waar uyt misschien de Gemeene Latijnze Overzettinge meer als een Uytlegger, dan Vertaaler, de Vryheyd genoomen heeft, om Jakob aldus te doen zeggen; *Nu zal ik met Blijdschap Sterven.* Een Fraaye Omwendinge voorwaar, van 't geene de Godvrugtige Vader meer dan Twintig Jaar te-vooren, van hem zelfs Voorspeld had.

En deeze Verheuginge over Josefs Leeven, als een schoone Omkeeringe van Jakobs Rouwklaage over zijn Dood aangemerkt.

Te weeten, wanneer hy over 't Verlies van Josef zeyde; *Ik zal Treurende tot mijnen Zone in 't Graf Neederdaalen*, Gen. 37:35. Doch nu hy gezien had, Dat hy, dien hy lang Verlooren schikte, Gevonden was; en Dat hy *Noch Leefde*, die van de Wreede Dieren Verslonden scheen; voerd hy zoodaanigen Taal, die als 't Leeven by de Dood verscheelde: Alhoewel deeze beyder Ontmoeting niet zonder een Stort-Reegen van Traanen ten Eynde liep. Want *Hy Weende lang aan zijnen Hals*. Of gelijk het de Grieken Overzetten; *Hy heeft Geweend met Overvloedige Weeninge.* Naamelijk *Hy* (Josef); aan wien wy uyt de strax by-gebragte Bedenkingen, alderliefst d'Omhelzinge willen toe-Eygenen. Doch

dat beyde Vader en Zoon in Traanen uytgeborften zijn, dunkt ons in dit Ongemeen Voorval, t'eenemaal waarfchijnlijk. Ongemoeyd zy beyde daar toe geen andere Oorzaak vonden, dan dat haar d'Overftallige Blijdfchap de heete Traanen, ten fwoegenden Boezem uytperfte. Agtende Jofef dit voor-zeeker, een Goddelijk Schik-Lot, Dat de Vader nu met Leevendige Oogen zag, tot welk een Hoogdraavend Geluk, zijn Lang-vermiften Zone, Behouden; en tot hoe Groot-geëerden Man zijn Kind was Uytgebot. Even gelijk zoo eens de Overften Epaminondes van hem zelven Betuygde; *Dat hy nooyt grooter Vreugd gevoeld had; als dat zijn Vader en Moeder noch in 't Leeven waaren, doe hy door een Dappere Slag, over zijn Vyanden Zeegepraalde.* En men kan naauwlijx twijffelen, of daar zijn meer Plegtelijke Betuygingen van Blijdfchap tuffchen de Vader Jakob, en zijn Herleefden Zone, op deeze Ontmoetinge Voorgevallen: Waar toe, (opdatwe ons ook die, door een Giffinge mogten te-binnen brengen;) alleen Luft Virgilius by-te brengen, die aan zijn VI^de Boek der Helden-Digten, de Geeft van Vader Anchifes in 't Zaalige Leeven, zijn Vaderlievenden Eneas, met Traanen op de Wangen, aldus Invoerd, zeggende; Zijd gy dan ten Leften noch eens Gekoomen? En hebd gy uyt Liefde tot uwen Vader, die uw zoo lang te-Gemoet zag, dees fwaare Reys afgeleyd? ô Mijn Zoon, mag my gebeuren uw Aangezigte te zien? En uw met Kenniffe aan-te fpreeken en te hooren? Ik de Daagen vaft Tellende, maakte Reekeninge op uwe Komfte, en agte Dat gy voor-handen waard; en ik zie dat mijne Hôope my niet Bedroogen heeft. O Zoon! Hoe vind ik uw hier zoo verre te Water en te Lande Omgevoerd! Door zoo groote Gevaaren Omgezukkeld! Hoe Vreesde ik dat het Rijk van Lybie uw yts mogt Beledigen! Maar Eneas Antwoorde: ô Vader, uw Nâare Geeft my zoo meenigmaal Bejeegenende, dreef my naar dit Hof toe. Mijn Vloot leyd in de Tyrreênfe Zee: Geef my toch de Hand; Vader geefze my, en laat my uw toch Omhelzen. Zoo fprak hy en Weende Bitterlijk: Drywerf poogde hy d'Armen om zijnen Hals te flaan; Drywerf greep hy te vergeefs met zijn Handen naa de Geeft, die hem Ontglipte, gelijk de ligte Wind, en gelijk de Vlugge Slaap een Menfch ontfchiet.

Eenige Broeders aan 't Hof van Farao gebragt worden van Jofef te vooren onderweezen.

Korts hier naa zijn eenige uyt de Broeders naa het Koninklijk Paleys van Farao heenen gebragt: Zoo nogtans, Dat Jofef, die alzinds zeer Wijffelijk handelde, en Omzigtig van Raadflaagen was, hun daar toe voor-af den Weg bereyde; en haare Boerfe Perzoonen een betaamelijk Gedrag aan het Koninklijk Hof Inboezemde. Waar van te Leezen ftaat Gen. 46: 31-34. daar hy zijn Vader dan niet alleen Beloofd, zelfs voor-uyt tot Farao te gaan, en d'Aankomft van zijn Vader en Vaderlijk Huysgezin te Boodfchappen; maar dat hy ook den Konink van gelijk Ontdekken zou, Dat zijn Broeders *Vee-Herders* waaren, en zeer veel Runderen, Offen, Koeyen en Schaapen met haar gebragt hadden. Daar by voegende, Datze op haare Verfchijninge in 't Koninklijk Huys, voor Faraôs Aangezigte Needer-ftuypen, en opentlijk Belijden zouden, *Datze Vee-Hoeders van Hanteeringe*, en zulx van Ouders tot Ouders waaren geweeft. Dus luyde haar INSTRUCTIE. Laat ons nu bezien, Wat Jofef daar meede voorgehad, en wat hy'er door Bekoomen heeft? Voor zeeker had hy wel gelet, Dat de Vrugtbaare geleegentheyd van het naa-by geleegen Land GOSEN, die zeer wel tot de Vee-Weydinge diende, haar te-min zou Misgund worden, terwijl zy Vee-Herders zijnde, den Egiptenaaren doch van Natuuren een Grouwel zouden zijn. Invoegen hy zijn Vader aldaar met zijn Huysgezin en Haave, aan een Oord zogt te planten, daar hy zig geruftelijk Erneeren kon. Waar in dan niet het minfte Bedrog noch Archliftigheyd van hem gepleegd is; naadien immers de Vrugtbaarheyd des Lands, den Konink genoeg bekend was, en hy het zelve Geweft alreede, als het Vefte van Egipten, aan Jofef voor zijnen Vader aangebooden had, eer hy zelve noch eens daar om Gebeeden was, Gen. 45:18. Ook is Jofefs mildaadigheyd met geen Bedrog

Jofefs Trouw en Opregtigheyd in 't Gunft-bewijs van zijn Vader Ontdekt.

drog gemengd geweeſt, als hy juyſt het Land GOSEN voor zijn Vaderlijk Huys heeft uytgekipt, naadien het in zijn volle Magt ſtond, te Kiezen, al wat hy Gaf. Maar op dat Joſef zou betoonen, alzinds Zeedig en Heus te handelen, heeft hy noodzaakelijk onder Voorwending van zijner Broederen Hanteeringe en Ommegang met Vee, d'Inwooninge van het Land Goſen, by de Gunſt des Koninks, voor haar willen Inpalmen: Naadien het zeer ongeſchikt geſcheenen had, Dat Vreemdelingen, die nu eerſt met'er Woon in 't Land vielen, het Beſte en Vetſte-Deel des Koninkrijks zouden In-neemen; even als of het Regt van Verkiezinge aan haar ſtond.

De Hanteering der Vee-Hoeders van Joſef zeer Schrander tot voordeel van zijn 's Vaders Huys ingebragt.

Hierom, op dat hy zijn en zijns Vaders Heusheyd, door een Klaare Blijk te-Baat quam, heeft hy een Oorzaak by-gebragt, die zeer waarſchijnelijk was. En zeekerlijk heeft Joſef verſcheyde Reeden by zig gevonden, om zijn Vaderlijk Huys *In 't Land Goſen* te Planten: (Welke binnen den Nyl, en dat Gebergte ingeleegen was, Dat zig van den Berg Kaſſius Uytſtrekte, tot aan de Binnenſte Inham der Roode Zee;) Naamelijk I. De Vrugtbaarheyd der Wey-Landen, en Moerige Water-Plaſſen, tot de Vee-Weydinge. Ten II. De zaamen-Leevinge der Broederen, in 't Herders-Leeven. Ten III. D'afgezonderde Wooninge; waar door hy Hoopte dat zijn Vaderlijk Geſlagt, op 't beſt van de Beſmettinge der Afgodiſe Egiptenaaren zou bevrijd blijven. Hoedaanige Inzigten Rabbi Levi Ben Gerſon, als de voornaamſte heeft Opgeteld. En zeeker als wy zien, Hoedaanig Joſef, (of Moſes in zijnen Naam,) op 't Eynde van zijn Aanſpraak, dit tot een Slot-reeden by-voegd; *Want alle Vee-Herder is den Egiptenaaren een Grouwel*; (of als andere Vertaalen; *Alle Egiptenaars Verſmaaden de Schaap-Herders*;) zoo toond dien Jode, Dat hy hier niet Quaalijk uyt zijn Oogen gezien heeft; en onze Kant-Teekenaars ſchijnen hem daar in naagevolgd te zijn.

Gen. 46: 34.

Vee-Hoeders Verfoeyelijk by d'Egiptenaaren.

Want alhoewel d'Iſraëliten naaderhand tot d'Egiptiſe Afgoderye vervallen zijn, als uyt Ezech 20: 7, 8. Openbaar is; is haar nogtans der Egiptenaaren Afkeerigheyd van 't Herder-Leeven, hier in te-Baat gekoomen, Dat zy daar door een Goed Land voor haare Hanteeringe gekreegen hebben; *Dewijl zy Schaap-Herders waaren.* Doch waarom d'Egiptenaars van Ouds zoo Over-Af-keerig van dit Volk waaren, zal ons in der zelver Huyshoudelijken Staat, geduurende haar In-wooninge in den Lande Goſen, met meerder welvoegzaamheyd te Bezien ſtaan.

Gen. 47: 1.

Naa dat dan Joſef voor Farao verſcheenen was, en hem had aangediend, Dat zijn Vader en zijne Broeders, met alle haare Schaapen en Runderen uyt Kanaan herwaards gekoomen, en reeds 't Land Goſen in-Getrokken waaren; heeft hy op dezelve Oogenblik; *Een deel zijner Broederen*, (te weeten,) *Vijf Mannen voor Faraôs Aangezigte geſteld*, Gen. 47: 2. De Gemeene Latijnſe Text zeyd; *Vijf Mannen van de Uyterſte Broeders.*

Joſef doed Vijf zijner Broederen voor Farao Verſchijnen.

En daar ontbreeken geen fraaye Uytleggers, die deeze Vertaalinge niet alleen voor Goed houden; maar ook reeden by-brengen, Waarom Joſef hier *d'Uyterſte Broeders*, (dat zijn, gelijk het Salomon Jarchi Verklaard, die naar het uyterlijk aanzien, de Slegtſte van Perzoon ſcheenen, en niet heel veel Manhaftigheyds lieten blijken,) alder-eerſt voor Farao deed Verſchijnen?

Wie hier door de uyterſte Broeders te verſtaan zijn.

Naamelijk hy was Bekommerd, om indien yts Voortreffelijks in haar Uytgeblonken had; Farao dezelve miſſchien tot eenig Hoovelings-Ampt, of tot Bevél-Hebbers en Hoofdmannen in den Oorlog mogt opgetrokken hebben. En zulx liep teegen zijn Voorneemen aan; naadien hy niet en wilde, Dat zijn Broeders van hun Oude Leevens-wijze veranderen en tot de Zeeden der Egiptenaaren gewennen zouden. Maar naadien de Schiftinge van de *Uyterſte der Broeders*, juyſt niet noodzaakelijk de *Slegtſte* of de *Laagſte*, maar ook de *Beſte* en *Hoogſte* kan beteekenen; zijn eenige van gedagten, Dat Joſef Vijf van zijn Voornaamſte en Manhaftigſte Broederen voor den Konink gebragt heeft; Op dat hy uyt de Voortreffelijke Lijfs-Geſtalte, en Braaf Gemoed deezer Mannen, van al de reſt, met meerder Agting mogt Oordeelen. Andere weederom meenen, Dat alle duſdaanige bedenkelijkhee-

 den

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

den hier geen plaats behoorden te hebben; naadien ons de Taalkundigers leeren, Dat het Hebreeuwſe woord, (dat zommige, *d'Vyterſte*, Vertaalen;) by de Joden, doorgaans, *Een Deel*, *Zommige*, en ook *Eenige*, beteekend; dewijl 't *Vyterſte* ook *Een deel* is van 't Geheel; gelijk van Fagius is aangemerkt: En het is in dier-voegen, voornaamelijk ook by de Rabbijnen in gebruyk. Als meede in de plaatzen, Judic. 18: 2. Ezech. 33: 2. Dan. 1: 5. &c. Waarom ook de LXX Overzetters, alleen geleezen hebben, *Hy heeft tot zig genoomen, Vijf Mannen van zijne Broederen.* Daar onze Duytze Overzettinge, als meede de Syriſe en Arabiſe Text, niet verre af is. En brengen onze Kantteekenaars ook noch dit by, Dat zommige door *d'Vyterſte Broeders* verſtaan, *De Jongſte en de Oudſte.* Die Joſef te-gelijk zou uyt-gepikt hebben. Anderzinds ſchijnenze hier liever *De Aanzienelijkſte* en *Vytſteekenſte* te willen verſtaan; en brengen behalven de ſtrax-aangehaalde plaatzen ook noch by, * 1 Kon. 12:31. en Jeſa. 49:20. &c. Jarchius meend dat deeze Vijf Broeders zijn geweeſt, *Ruben, Simeon, Levi, Iſaſchar*, en *Zebulon.* Doch de reeden waar meede hy dat wil goed maaken, heeft niets om 't Lijf. Deeze Mannen Broeders dan van Farao gevraagd, *Wat haar Handteeringe was?* Hebbenze met alle Onderdaanigheyd geantwoord; Datze *Schaap-Herders* waaren, gelijk ook haare Vaders. Zy doender by; Datze gekoomen zijn, om *Als Vreemdelingen* in dat Land te Woonen, dewijl 'er geene Weyding voor haare Kudden meer in Kanaan te vinden en den Hongersnood daar zeer Groot was: *Wel aan dan*, zeggenze; *laat uwe Knegten in den Lande* Goſen *Woonen*, Gen. 47: 4. Of als andere Leezen; *Wy Bidden Vw, dat Gy Gebieden wild, Dat wy in 't* Land Goſen *moogen Woonen.* 't Geên niet heel quaalijk ſchijnd te paſſen op 't geene ſtrax *vers* 5, 6, volgd; Want de Konink, Joſef aanſpreekende; ſteld gants Egipten-Land voor hem Open; Beveeld zijnen Vader met geheel zijn Huysgezin en Haave, in 't Beſte des Lands, dat is, *In Goſen* te doen Woonen. Dat nu de Broeders voor Farao Beleeden, Dat zy gekoomen waaren om *Als Vreemdelingen* in dat Land te Woonen; daar meede hebbenze ongetwijffeld, den Konink willen voorkoomen, en Betuygen, Datze niet zoo-zeer gekoomen waaren, Om het Natuurlijk Regt der Inlanders te genieten; als wel om ſlegts voor eenen tijd aldaar Herberg te zoeken, en geduurende deezen Swaaren Honger van rondsom haar in 't Leeven te behouden: Tot datze geleegendheyd hadden, weeder naa haar Land te gaan, Gelijk Vreemdelingen gewoon zijn te doen. En alhoewel ons miſſchien, de Beede om het Vette Land Goſen te moogen Bezitten, vry ſtoutvoerig ſchijnd voor-te koomen, van luyden, die voorgeeven ſlegts een wijl-tijd als Vreemdelingen te verkeeren; de Vette Weyden af-te Graazen, en dan weeder heen te gaan? Zienwe nogtans alle deeze aanſtootelijke Bekommeringen, door Joſefs Wijs beleyd, zoo ſchoon opgeruymd, Dat Farao zelfs, hier over niet eens Geſteurd wierd; maar aanſtonds Bezorgd heeft, Dat haar 't begeerde Land-Geweſt, tot een volle Bezittinge gelaaten wierd. Jaa hy heeft daar toe ook noch aan Joſef belaſt; Dat zoo by-aldien hy wiſt, dat onder de Bloed-Verwanten van zijn Vaderlijk Huys, zommige Kloeke en Verſtandige Mannen waaren, hy Die zou ſtellen, *Tot Vorſten*, dat is, tot Opperſte *Stal-Meeſters*, of *Vee-Meeſters* over de Beeſten welke Farao toebehoorden. Een Gunſtbewijs, dat zy voorzeeker niemand dan d'Omzigtige handeling van Joſef Dank-te wijten hadden. Want gelijk deeze Groot-geworde Man, niet te brusk wilde ſteunen op 't Aanzien dat hy by den Konink had; alzoo wilde hy in 't Oeffenen der Weldaadigheyd, omtrent zijn Vader en Broeders, niets als met zijn 's Heeren Kundſchap doen. Weetende dat Wijze-Vorſten gemeenlijk hier door hun Welſtand bezorgen, Datze Naauwkeurige kennis hebben van alles watter in 't Rijk omgaat; en Bezorgen dat haar Ongenaade, niet te ligt door Argwaan getergd word. Men mag'er verder over aanmerken, Dat Joſef niet Beſchaamd geweeſt is voor Farao opentlijk te bekennen, Dat zijn Broeders *Vee-Herders* waaren, alhoewel hy wiſt dat die Handteeringe

* Daar het de Geringſte Vertaald word.

De Broeders van Joſef belijden aan Farao datze Schaap-Herders waaren. Gen. 47: 4.

En Verzoeken in het Land Goſen te Woonen.

Joſef van Farao gelaſt zijn Broeders tot Opperſtal-Meeſters over zijn Vee te zetten.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

ge den Egiptenaaren Verfoeyelijk was. Niet eens Bekommerd zijnde, Dat de Slegte Hanteeringe zijner Bloed-Verwanten, de Glory van zijn Ampt ontluysteren zou; als die nu al genoegzaame Proeven zijner Deftige Inborst en Groot Beleyd gegeeven had; op welk hy 't Behouwd, van Eer en Aanzien, in heel zijn Stam-Huys grondvesten wilde. Want als eens de Wijze Sezostrates Verweeten wierd; *Dat hy niet uyt Aadelijken Bloede Gesprooten was*, antwoorde hy; *Daarom ben ik te meerder Eere waardig, Dat de Eedelheyd van mijn Geslagt, met my-zelven begind.* En zoo heeft ook Cicero, die insgelijks van Kleen-Geagte Voorzaaten Gesprooten was; de Goden Gedankt; *Dat zijn Gering Geslagt, door hem begon Vermaard te worden.* Voor de rest schijndm'er ten aanzien van de Egiptize Veragtinge der Vee-Hoeders, in te konnen ontwaar worden, Dat de Kerke hier alreede een Uytvaagzel van de Weereld was. 1 Kor. 4: 13. 1 Petr. 2: 25: Psal. 22: 7. Esa. 53: 3. Ook wasse nu maar Kleen, en in 215 Jaaren, slegts tot 70 Zielen Aangegroeyd: Maar in noch 215 andere Jaaren, isse vry anders Uytgedeegen; Zoo dat men in den Uytgang 600000 Weerbaare Mannen telde, behalven Vrouwen en Kinderen. Een Aanwas die haar Moses ook daaróm wilde Indagtig maaken, Deut. 10:22. zeggende; *Uwe Vaders Toogen af naa Egipten met t' Zeeventig Zielen: Ende nu heeft u de* Heere *uwe Godt gesteld als de Sterren des Heemels in Meenigte.* Daar naa heeft ook Josef zijn Vader Jakob voor Farao doen Verschijnen; die niet zoo haast des Koninks Aangezigte zag, of de Godvrugtige Man heeft hem *Gezeegend*, Genesis 47: 7. En zoo heeft hy insgelijks gedaan, wanneer hy van Farao afscheyd nam, gelijk *vers* 10 te zien is. En alhoewel de Eerste en de Tweede *Zeegening*, op een *Groetende wijze*, als Koomende en Gaande, schijnd geschied te zijn, isse nogtans niet naa de Gemeene, maar op een Profeetize wijze van de Vroome Vader gedaan. Want daar is veel aangeleegen, Wie, aan Wie, en op wat manier ymand *Zeegend.* De Kinderen deezer Weereld, Groeten Koningen en Vorsten, uyt Onderdaanige Eerbied; maar zy klimmen daar in nooyt of zeer zelden, tot Godt op. Maar het was heel anders met de Vader Jakob geleegen; die aan zijn Beleefde Pligtpleeging, d'Oeffening van Godvrugtigheyd niet en liet ontbreeken; Zoo dat hy des Koninks Welvaaren, schoon hy een Heyden en Afgodendienaar was, nogtans de Godt Israëls aanbevoolen heeft. Hoedaanig-een billijke Reegel, Godt ook zelfs den Joden naaderhand Voorgeschreeven heeft, Jer. 29: 7. Naamelijk *Te Bidden voor den Welstand der Babyloniers*, zoo lang zy onder haar in Ballingschap moesten Leeven: *Want in haaren Vreede, zoudenze zelfs ook Vreede genieten.* Als nu Farao onderen-tussen de Vader Jakob met een Lieftaalige Aanspraak, naa zijn Ouderdom vroeg? Heeft d'Afgeleefde Man hem geantwoord: *Dat de Daagen der Jaaren zijner Vreemdelingschappen, waaren* Honderd en Dertig Jaaren: Hy doet 'er by; *Weynig en Quaad, zijn de Daagen der Jaaren mijnes Leevens geweest, ende en hebben niet bereykt, de Daagen van de Jaaren des Leevens mijner Vaderen, in de Daagen haarer Vreemdelingschappen*, Gen. 47: 9. Dat d'Oude Vader zijn Leeven hier *Een Vreemdelingschap* noemd; doed hy zeeker wel te regt op Twee wijzen: Eerst naa de Gemeene wijze van Leeven; waar in het gantze Leeven der Menschen is gelijk een Weg, een Wandel-Padt; op welke men zoodaanig hier op Aarden Gaat en Staat, dat zig niemand voor een oogenblik, een vaste Woonplaats verzeekeren kan. Want het Leeven word aan yder wel te-Leen en om-te Gebruyken, maar niet tot een Eygen Bezittinge gegeeven. Ten anderen spreekt de Gryze Vader aldus van zijn Leeven, weegens de byzondere Reyzen en Omdoolingen, zoo van hem zelfs, als van de zijne; dewijl ook Abraham en Isaak alzoo weynig als hy, nergens een Vaste Woonplaats gehad hadden; maar haare Tenten, en Vee-Weyding, t'elkens van Plaats tot Plaats, hebben moeten Opslaan, en van Herberg Verhippen. Hier-en-booven noemd hy zijne Daagen *Weynig en Boos*: Weynig wil hy zeggen, by-aldienze by de Lang-Leevendheyd, der voorige Oud-Vaders, en

Fraaye waarneeming van Moses.

Die zijn Jaaren met 130 Jaaren teld, en zijn Daagen niet zonder reeden Weynig en Quaad noemd.

Vader Jakobs antwoord aan Farao verder naagedagt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Hoe veel Jaaren Jakob minder als zijn Vaders geleeft heeft.

130 | 130
45 | 50
175 | 180

zelfs by die van Abraham en Isaak vergeleecken wierden. Want alhoewel hem gants Onbekend was, hoe lang hy noch te Leeven had, heeft hy nogtans zijn afneemend Leeven, uyt d'Ontelbaare Quellingen, die hem Getroffen en Verswakt hadden, aangemerkt, en daar uyt genoegzaam konnen Besluyten, Dat hy reeds dus Ver-Ouderd zijnde, geenzinds de Jaaren zijner Voor-Vaderen, zelfs niet van Abraham noch Isaak, bereyken zou. Jakob telde nu 130 Jaaren: Doch Abraham was Gestorven 175, en Isaak 180 Jaaren Oud. En by-gevolg zag hy wel, Dat hem van den Eersten noch 45 en van den Laatsten 50 Jaaren ontbraaken; dien hy zijn Afgematte Lijfsgestalte en Kragten, geenzinds toe-ley. En zeeker, als wy alle de Rampen die hem geduurende zijn gantze Leeven over 't Hoofd gewaayd zijn, ons zelven eens van-nieuws te-binnen brengen; het zal ons toeschijnen, Dat hy zijne *Daagen*, met regt heeft *Quaad* genoemd.

Hoe, en met wat Oogmerk Jakob zijn Daagen Quaad genoemd heeft.

Nogtans en moetmen niet denken, Dat hy alzoo spreekende, met Godt heeft willen Twisten; even of hem van den Heemel yts Quaads of Onregts op den Hals gekoomen waare, daar over hy zig Beklaagde? Want zijn woorden wel overdagt, Betuygen veel-eer zijn Dankbaarheyd teegens Godt: Roemende desselfs Goedheyd aan zijne Voor-Vaders beweezen. En schoon hy zeyd, Dat zijn Daagen waaren *Quaad* geweest, voegd hy'er nogtans tot Vermindering by, Datze *Weynig* waaren; en dat hy alzoo van 's Menschen Leeven dezelve Gedagten had, als in den 39ste Psalm staat; *Gy hebd mijne Daagen een Handbreed gesteld, en mijn Leeftijd is als niets voor u.* Want zy worden als by 't getal der Vingeren eener Hand, Op-en-Afgeteld. Hier toe Betreurd hy ook niet zoo-zeer zijn eygen Ouderdom, als wel dat hy de Kragten Prijst waar meede Godt het Leeven der Vaderen op een ongemeene wijze Ondersteund had. En voor hem zelven in 't Onzeeker was, Hoe lang hy noch leeven kon. En alhoewel'er niet aan-te twijffelen is, of daar zijn tussen Farao en Jakob meer woorden gevallen; Als die niet en zal naagelaaten hebben, hem zelven en die van zijn Stam-Huys, zoo veel hy kon, de Gunst des Koninks in-te lijven; (Gelijk zoo Scipio Afrikanus nooyt uyt een Gezelschap week, zonder hem Eenen tot zijn Vriend gemaakt te hebben;) heeft nogtans Moses ons alleen dit Gesprek aangeteekend; om dat het voornaamelijk tot de rigtdraad deezer Historie diende. En wy meenen'er ook geleegentheyd in-te vinden, om des Ouden Vaders opregte Betuyging, met deeze Veerzen niet onvoegzaam te Voleynden:

Godt geeft ons Stervens-Dag, wel Uytstel, geen Ontvlien,
En Och! De Woeker-Winst die wy van 't Uytstel *zien,*
Zijn Quaaken, Quellingen, zijn Zorgen en Gevaaren.
't Lang Leeven Uytgerekt tot meenigte van Jaaren,
Is maar een Keeten-Koord van Langen Angst en Nood,
Met Jammer-Schaakelen, Geschaakeld aan de Dood.
En wy Ellendige, die vast zijn aan die Keeten,
Zijn Slaaven voor altijd, en willen 't niet eens weeten,
Noch voelen 't nimmer schier; En daarom schroomen wy
De Slaaverny veel min, als 't End der Slaaverny.

En gelijk de Vader Jakob zoo wel als onzen Digter, niet zoo-zeer de Boosheyd zijner Leefdaagen, als wel inzonderheyd de Broosheyd van des Menschen Onzeeker Leeven zelfs, tot zijne Reeden insluyt; alzoo schijnd haar beyder Reedenvoeringe weynig van die Beschrijvinge af-te wijken, waar meede Aristoteles den Mensche Doodverfd, zeggende; Dat hy een Voorwerp is der Swakheyd; Een Roof van de Tijd, Een Speelpop van de Fortuyn, Een Tafereel der Ongestaadigheyd; Een Weegschaale van d'Afgunst; Een Maatstok der Ellende; en voor de rest, maar Snot en Quijl, en Dorre Schenkelen.

Jakob Overleefd noch dee-

Onder-en-tussen blijkt hier uyt Manethon, en de Beste Tijd-Reekenaars, Dat Farao Meframuthosis, die hier zoo naauwkeurig naa Jakobs Ouderdom

vraagd,

vraagd, zelfs een Jaar naa des Ouden Vaders Aankomſt in Egipten, Geſtorven, en van Farao Ptmoſis of Tutemoſis, in 't Rijk gevolgd is, in 't Jaar der Weereld 2298. Naa dat hy 25 Jaar en 10 Maanden 't Gebied gehad had. En gelijk deeze Staat-Volger, maar 9 Jaar en 8 Maanden Regeerde, heeft Jakob niet alleen noch deezen Konink Overleeft; maar heeft ook de Regeeringe van Amenophis gezien. Want hy is in 't Jaar 2298 in Egipten gekoomen, en in 't Jaar 2315 Geſtorven, naa dat hy aldaar 17 Jaaren Geleefd had.

zen ende volgende Konink in Egipten.
2298
17
2315

Als nu den Ouden Vader, onder Zeegening, van den Egiptizen Konink affcheyd genoomen had; heeft Joſef zijn Vader en al zijn Broeders, *Een Bezittinge* in Egipten gegeeven; naamelijk in 't Beſte van 't Land; *In 't Land Rameſes*, waar van *Goſen* een deel was, gelijk Farao Bevoolen had; Gen. 47: 11. Het Grond-Woord, dat hier doorgaans *Een Bezittinge* Vertaald word; beteekend niet Een *Erffelijke Bezittinge*; En de Vader Jakob heeft zulx ook niet met Ernſt konnen Begeeren, wanneer hy de Weederkomſt van zijn Volk in Kanaan ter Deugden Betragte. En dat ook de Gedagten zijner Zonen daar naa-toe helden, bleek, wanneerze voor Farao ſtaande, zeyden; Datze in Egipten gekoomen waaren, Om daar *Als Vreemdelingen* te verkeeren, gelijkwe korts te vooren uyt Gen. 47:4. hebben aangemerkt. Zoo dat men hier veel eygentlijker verſtaan moet, Dat Joſef hen uyt den Naam van Farao, een Goed Deel van Egipten Land in Bezit gegeeven heeft, om dien Boodem Vry en Vrank te Bewoonen. Naamelijk in dat Deel of Land-Geweſt, Dat te vooren doorgaans met de Naam van *Goſen* onderſcheyden was. Hier door een ruymer aanwijzinge, *Het Land Rameſes* genoemd; Op datwe niet alleen indagtig zouden worden, dat haare Wooninge niet heel wijd van Memfis, de Hoofd-Stadt van Egipten, (daar thans het Koninklijk Hof was,) gevallen is; maar datze ook in die Land-Streek Gewoond hebben, alwaar naaderhand de Stadt Raamſes Gebouwd is. Want dat deeze een lange Tijd naa Joſefs Dood, zelfs van de Iſraëliten, daar toe onder ſwaare Verdrukkinge Gepreſt zijnde, Gebouwd is; blijkt klaar genoeg uyt Exod. 1: 11. Alwaar *Raamſes* onder de *Schat-Steeden* geteld word, die d'Egiptize Konink Bouwde. Gelijk meede de Land-Streek Rameſes, en miſſchien ook de Stadt Raamſes of 't Land daar om-heen, d'Algemeene Vergaader-Plaatze was, daar zig de Stammen Iſraëls, ten tijde haarder Uyttogt naa-toe begaaven; by de Krygs Kundigers anders RENDEZ-VOUS, dat is, *Begeef-Plaats*, genoemd: Waar van te zien is, Exod. 12: 37. Zoo dat Jakob en zijn Naakoomelingen, zoodaanigen Landſchap Bezeeten hebben, Dat aan de Stadt, die naaderhand op dien Grond Gebouwd wierd, waarſchijnelijk de Naam van *Raamſes* heeft meede gedeeld. Alhoewel 'er een kleen verſchil in de Leezinge by d'Overzetters word aangemerkt; als te zien is zoomen Exod. 1: 11: met Gen. 47: 11. en Num. 33: 3, 5. vergelijkt. Zulx Hugo de Groot uyt al de Weldaadigheeden die het Stam-Huys van Jakob booven een Vrye Land-Winninge hier te genieten ſtond; Stof gevonden heeft, d'Egiptize Konink in zijn Tooneêl-Spél SOPHOMPANEAS; Dat Gunſt-bewijs door Eedſweeren te doen be-Kragtigen; en onder Toewenſching van veele Plaagen, (die Egipten-Land ook naaderhand overgekoomen zijn,) zijn Staat-Volgers aldus op den Hals te leggen.

Joſef geeft zijn Vader een Bezitting in 't Land Rameſes.

In welk Land, Goſen naa-by Memfis geleegen was.

Ik Sweer by Joſefs Godt, *en zet'er voor te Pande*
Mijn Hoofd en Erfgenaam; Dat binnen deeze Landen,
't Hebreeuwſe Volk altijd, zal blijven by zijn Wet,
En trekken waar 't zig Luſt in Vreede en Onverlet.
Indien mijn Naazaat *koom dien Hoogen Eed t' Ontwyën,*
Zoo moet de Nyl in Bloed, verkeerd naa Zee toe Tyën
Met Ombezuyſde loop; en Aarde en Water mee
Van Wormen Grimmelen; En Peſt 't Vergiftigt Vee
Vernielen; Kruyd en Gras Verdorren, 't Zaad Verzengen;
De Kaale Boomen, Loof noch Vrugt te Voorſchijn brengen:

De Menschen met Gefwel en Sweeren zijn Bevlekt;
Met Helze Duysternis het Aardrijk Overdekt;
De Nagten zonder Dag vervolgen op malkanderen,
De Huyzen Kinderloos, hun Vreugd in Rouw veranderen.
Is dit noch niet genoeg, zoo geef een laatste Stuyp,
Dat heel dit Magtig Volk, in 't Roode Meyr Verzuyp.

VIERDE HOOFDSTUK,

KORT INHOUD DEEZES HOOFDSTUKS.

Jakob Leeft XVII Jaaren in Egipten, en ziet den Aanwas zijner Naakomelingen in haar Geboorte. Twaalfde Parascha, of Sabbath-leezing der Wet, waarom van de Joden aan de Elfde gevoegd, en als de Sleutel der Wet en de Profeeten aangemerkt. Jakob in Kanaan willende Begraaven zijn, Verpligt Josef daar toe met een Eed: Wat daar van de Oorzaak zy geweest; met eenige Dwaalzieke Gedagten der Joden, daar omtrent; die van Bellarmijn worden naagevolgd. Fraaye Reeden van Theodoretus, Chrysostomus en Kalvijn, aangaande Jakobs Geloove in zijn Graf-Bezorging betoond: Waar in dezelve van andere Vermaarde Schrijvers worden agtervolgd. Bedenking over Jakobs Postuur en Gedrag op 't Ziek-Bed; En of hy Josef in zijn Waardig-Eer-Ampt, of Godt Aangebeeden heeft, Leunende op zijnen Staf, aan 't Opper-end van 't Bedde. Verschillige Vertaaling der LXX met de plaatze des Apostels aan de Hebreën over-een gebragt. Dwaalzieke meeninge voor 't gebruyk der Beelden, uyt een Quaade Overzetting van Hebr. 11: 21. op de baan gekoomen. JAKOB Krank geworden, van Josef met zijne Zonen Efraïm en Manasse Bezogt. Des Vaders Schoone Belijdenis weegens de Goddelijke Belofte. Josefs Kinderen door Zoon-Aanneeming, als Jakobs Eygen Zonen aangenoomen en tot Twee Hoofden der Stammen gesteld: En wat de Joden van deeze Vermeerdering der Stammen Israëls gevoelen. Josef een Stuk-Lands booven zijner Broederen Erfdeel Voor-uyt Gegeeven: En hoe Jakob zeyd; 't Zelve met zijn Sweerd en Booge Gewonnen te hebben van de Amoriten; daar hy 't veel-eer met Geld Gekogt had? De Joodse Gissing daar omtrent verworpen: Als meede de Allegorize Zinspeeling, die Boog en Sweerd, voor Geld neemen. Van zeekere Munte by de Perzen, Schutters genoemd; als meede yts van 't Oude Geld dat met een Beest Gestempeld en daar naa genoemd was. Masius Gevoelen aangaande Jakobs Overwinninge teegens d'Amoriten, Onzeeker gehouden: Met een naader Bedenking, die zulx aan de Naakoomelingen van Jakob toeÿgend. Fraaye Verklaaring van Aben-Ezra daar over. De Zonen van Josef, van Vader Jakob Gekust, Omhelst, de Handen Opgeleyd en Gezeegend; waar in hy de Geboorte-Rang, en Stand-Schikking van Josef Voorby-gaat, en de Jonger Zoon, de Regter-hand Opleyd, teegen de meeninge van de Vader. Kruys-wijze Hand-op-Legging, heel Vies van de Rooms-gezinde als een Voorbeduyding van het Teeken des Kruysses opgenoomen. Hand-op-Legging, eerst van Jakob aangeteekend, en naa hem, tot de Inhulding van Eer-Ampten en Bedieningen, by Joden en Kristenen aangenoomen: En hoe van de Zaligmaaker aan de Kinderen gedaan. Wie d'Oplegging der Handen deed: Hoe als een Gebed aangemerkt; en in verscheyde voorvallen gepleegd. Opsteeken der Handen, waar in van de Oplegging der Handen onderscheyden: En hoe op de Roomse Penningen, als de Toestemming des Volks gedagt. Verbond Gods, uyt Genaade en niet om de Waardigheyd der Perzoonen met de Heylige Vaderen gemaakt. Dry byzondere Zeegeningen over Josefs Zonen Gewenst. Dwaaling van Bellarmijn noopens 't Aanroepen der Dooden, uyt Jakobs Gedagtenis zijner Vaderen Abraham en Isaak. Wie den Engel zy geweest aan wien Jakob zijn Verlossing van alle Quaad opdraagd: 't Gevoelen van Joden en Kristenen bygebragt, en van de meeste op Kristus gepast; 't geên weedersprooken word. Engelen, doorgaans Spreekende als Godt zelfs ingevoerd. Schepping der Engelen, en Oorsprong van de Duyvel, by Moses nergens gedagt; en dat de Geestelijke Zelfstandigheeden niet eygentlijk tot de Schepping schijnen te behooren. De Naam van Engel of Bode, een Naam van Bediening; en waarom haar toegeëygend 't geên Godt zelve doed. Zaakelijke dingen moeten niet altijd uyt de Spreekwijzen der H. Schrift verklaard worden; en hoe zulx niet donker leerd, Dat derzelver Uytlegging, ook de Gezonde Reeden onderdaanig is. Josef wil het bestuur van Jakobs Handen in 't Zeegenen zijner Zonen, veranderen. Efraïm voorzeyd Grooter in Magt, Aanzien en Meenigte, dan Manasse te zullen zijn. De Mindere, door Gods Voorzienigheyd dikwils voor de Meerdere Verheeven. Formulier van Zeegening in Jakobs Zeegening over

Efraïm

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Efraïm *en* Manaſſe, *aan Iſraël* voorgeſchreeven, *en by de* Joden *in gebruyk gebleeven.* Joſef *van de Vader* Jakob *in 't* Geloove beveſtigd. Zoon-Aanneeming *van Jakob, door die der Romeynen* Adoptio *en* Arrogatio, *naader verklaard. Onderſcheyd van* Zoon-Aanneeming, *en 't geenmen* Toevoeging *noemde. Tweederley* Ceremonien *in de* Zoon-Aanneeming *gebruykelijk. Hoedaanigen* Onderzoek *de Zoon-Aanneeming* voorging, *en waar toe die Gewoonten in Gebruyk gehouden wierden.* Bedenkingen *hier uyt genoomen, aangaande 't* Zoonſchap *in 't* Geſlagt Regiſter *van* Kriſtus, *by d'Euangeliſten* Mattheus *en* Lukas. *Of Jeſus niet eerder* de Zone van Heli, *als de* Zoon van Joſef *by Lukas genoemd word.* Order der Bloed-Verwandſchap *in de* Geſlagt-Regiſters *by de* Hebreën *gebruykelijk.* Efraïm *Vrugtbaar* in Kinderen, *ziet Joſefs* Kinds-Kinderen tot in 't Derde Lid. *Zijn* Naazaaten *Voorbaarig om 't Land* Kanaans *in-te neemen* voor den Tijd, *worden van de Filiſtijnen* Geſlaagen; *welk voorval, van de Joden ten deele* Verpoetſt *is. Om wat Oorzaak Iſraël in den* Uytgang uyt Egipten, *niet* door der Filiſtijnen Land in Kanaan *gebragt is. Watter van* Manaſſes Kinderen *aangeteekend ſtaat; en hoedaanige* Dappere Mannen *uyt* Efraïm *voortgeſprooten zijn.*

EN nu was de Vader Jakob, met al de Zielen van zijn Huys, in Egipten, en woonde aldaar *in den Lande* GOSEN; alwaar hy vaſt Daagelijks met zijn Vee, de Beſte en Vetſte Wey-Landen Af-Graasde, die niet heel wijd van 't Groote Memfis, de Hoofd-Stadt en Hof-Houdinge van Farao, Af-geleegen waaren; gelijk Joſef zijn Vader beloofd had, doe hy tot de Broeders zeyde; *Gy zuld in 't Land* Goſen *Woonen, en Naa-by my zijn,* Gen. 45: 10. Zulx, Dat indien het dit Geſlagte eertijds voor Geluk verſtrekte, haare Kudden in Kanaan, Wijd en Breed te moogen Weyden, (zoo datze nu eens de Gras-Velden omtrent Sichem, en dan te Dothan naa-Spoorden;) de Digters voor-zeeker, zoo wel Stof tot Lof van haare Gaſt-Vryheyd in Egipten, als Elders in Paleſtina gevonden hebben. Gelijk dan ook Eenen onder die, de Toeſtand van dit Herder-Volk hier in Goſen, met dusk-een Zoetvloeyende Rey-Zang Toegezongen heeft:

Jakob Woond in Egipten.

Gen. 47: 11, 12.

'k Zie *Jakobs* Kinderen en Knaapen
Ter Weyde gaan, en Koey en Schaapen,
In ſchaaduw van den Pallem-Boom
Te *Goſen* aan de Water-Stroom,
Vaſt Bloemen, Gras en Klaaver Scheeren.
'k Hoor *Rameſes* Veld-Lied'ren Leeren;
Op d'Herder-Fleuyt, en Dertele Mond;
'k Zie Huppelen den Vetten Grond,
Op 't Maat-Getrippel deezer Vingeren,
Die Toonen door Malkandren ſlingeren,
Tot Roem van *Abrams Godt*, wiens Hand
Hen Voerd' in zulk-een Gaſt-vry Land.

Maar alhoewel het de Getrooſte Vader, nu voor hem zelven genoeg ſcheen, zijnen Zone Joſef in 't Leeven gezien te hebben; (zoo dat hy Uyt-riep; *Dat ik nu Sterve, naa dat ik uw Aangezigte gezien hebbe, Dat gy noch Leefd,* Gen. 46: 30.) heeft hy egter noch *Zeeventien Jaaren* in Egipten gewoond. Zoo dat zijn Leef-Jaaren in alles geweeſt zijn 147, als te zien is Gen. 47: 28. Met welke Aanteekeninge, de Joden haar Twaalfde PARASCHA, of *Sabbath-Leezinge*, beginnen, die de laatſte van 't Boek Geneſis is: Naa derzelver Aanvang-Woorden, Genoemd; *Ende* Jakob *Leefde*. Doch deeze Af-Deelinge word maar door *Eene Letter* Onderſcheyden, daar al de andere *Dry Letteren* hebben. En gelijk de Joden dezelve gemeenelijk aan de voorige zaamenvoegen, alzoo Tellen zommige onder haar, maar LIII *Paraſchâs* in de gantze Wet. Ook heeft Rabbi * Abraham Seba gezeyd, Dat deeze Eene Letter „ס *Samech*, welke ſtaat voor סתומה, Dat is, *Geſlooten*; een *Geſlooten Af-* „*Deelinge* te Kennen geeft; dewijl die de Sleutel van dit Boek, en de gant- „ſe Wet en Profeeten is, tot op de Daagen van den Meſſias. Naadien in Ja- „kobs Zeegeningen, Geneſis XLIX, alle Iſraëls Gevangeniſſen en Verloſſingen „getoond worden, tot dat de Leeraar der Geregtigheyd komd; gelijk ge-

Daar hy noch 17 Jaaren Leeft. Gen. 47: 28.

Twaalfde Paraſcha waarom van de Joden aan de Elfde gevoegd.

* Die een Uytlegging over de Vijf Boeken Moſis uytgegeeven heeft; Anno 1525. te Venetien by Bomberge Gedrukt. Welkers Tytel is, *Tſeror Hammor*: En is een Tijdgenoot van *Abraham de Balmes* geweeſt, die in de voorleeden Eeuwe Bloeyde.

,, ſchreeven ſtaat; *Tot dat de Silo komd.* En dewijl de Tijd van des Meſſias
,, komſte onzeeker is, en niet en kon noch zou Verſtaan worden, daarom
,, word deeze, en de voorgaande Af-Deelinge alleen met een kleene Onder-
,, ſcheydinge t'zaam-gevoegd. Dit zeyd Rabbi Abraham. Onder-en-tuſſen
heeft men te Giſſen, Dat Jakob binnen zijn Leef-tijd in Egipten, ten min-
ſten d'eerſte beginzelen van Iſraëls Aanwas aldaar, met eygen Oogen gezien

En ziet het Begin van Iſraëls Vrugtbaarheyd in Egipten.

heeft, hoe zeer hem ook den Ouderdom 't Gezigt beneevelde. Want alhoe-
wel zulx eerſt te-regt naa zijn Dood aan de Gang raakte, ſchijnd nogtans niet
zonder Reeden te zijn, Dat Moſes op Iſraëls Inwooninge alhier, ſtrax daar
by-voegd; *Ende zy wierden Vrugtbaar, en Vermeerderden zeer*, Gen. 47:
27. 't Geên ons doet gelooven, Dat ook Jakob deeze begonne Zeegening noch
zelfs Aanſchouwd heeft. Doch wat Zaaken en Handelingen onder deeze Egip-
tize Leef-tijd, in 't Huys van Jakob Voorgevallen zijn, daar van maakt Mo-
ſes geen Gewag; maar heeft alleen de Godsdienſtige Bezorginge van des Af-
geleefden Vaders Begraaf-plaatze Aangeteekend, dien hy in Kanaan by zijne
Vaderen-Begeerde; beneffens de Zoon-Aanneeminge van Joſefs Kinderen,
Manaſſe en *Efraim*: En ten laatſten, zijn Profeetiſe Zeegeningen over zijn

Wat Moſes van Jakobs Bedrijf in Egipten aangeteekend heeft.

Eygen Zonen, met al het geêne zijn Sterf-Uur en Begraaffenis gevolgd is.
Dit iſſet al, waar van Moſes Gedenkt; en waar meede wy ons voortaan heb-
ben beezig te houden. Alhoewel het onder-en-tuſſen niet Onzeeker te Giſſen
ſtaat, of Jakob zal de gantze Tijd van zijn Wooning in 't Afgodiſch Egipten,
niet verzuymd hebben, de Waare Godsdienſt, en 't Begrip der Goddelijke Be-
loften, aan zijn Zaad voort-te Planten, en door Godvrugtige Oeffeningen te
Onderhouden, en aan zijn Huys vaſt-te maaken. Om waar van nogtans, met
veel zeekerheyd, buyten het minſte Scheemer-Ligt der Heylige Schriften, vee-
le Dingen te willen zeggen, ons voorzeeker niet buyten gevaar van Beſpot-
tinge zou konnen houden; Willende met de Vermeetele Schrijver Bolduk,
Wijs zijn booven 't geêne Geopenbaard is.

Jakob bezorgd dat hy niet in Egipten maar in Kanaan mag Begraaven zijn.

Als de Oude Vader dan omtrent het Uytloopen van zijn Zeeventien-Jaa-
rige Inwooninge alhier, gevoelde dat hy Uyt-geleefd was, en de Dood hem
op de Hielen zat, Zoo dat hy Sterven moeſt; heeft hy zijn Godsdienſtige Be-
zorginge omtrent de plaatſe van zijn Begraaffenis, aan zijnen Zone Joſef be-
kend gemaakt. By hem-zelven overleggende, Dat hy, die alle zijn andere
Broeders in Voortreffelijkheyd te-booven ſtreefde, de Magtigſte was, om het
Werk, Dat volgens zijn Bevél over hem te doen ſtond, op 't Aldernaauwkeu-
rigſte uyt-te voeren; en zulx wel zoo veel-te beeter als hy in Gezag en Aan-
zien aan 't Hof des Koninks, en over gants Egipten-Land Verheeven was. En
dit doed de Vader Jakob met voor-by-gang van alle zijn andere Zonen, ter-
wijlen hy ongetwijffeld wel wiſt;

Dat niet zoo Naauw gewoogen diend,
Als Keur te maaken van een Vriend.

Welke hy zijnen Zone Joſef aanbeveeld.

Derhalven heeft hy Joſef op-ontboden, en zijns Herten Begeeren, onder dee-
ze Aanminnige bewoording voorgedraagen, zeggende; *Indien ik nu Genaa-
de gevonden hebbe in uwe Oogen, zoo legt doch uwe Hand onder mijne Heupe,
en doed Weldaadigheyd en Trouwe aan my*; en Begraaft my doch niet in Egip-
ten, maar dat ik by mijne Vaderen ligge; *Hierom zuld gy my uyt Egipten
voeren, ende my in haar Graf Begraaven.* Ende Joſef zeyde; *Ik zal doen naa
uw Woord.* Maar Jakob zeyde; *Sweerd my*: en hy Swoer hem; *Ende Iſraël
boog zig ten Hoofde van het Bedde*, Gen. 47: 29-31. Waar in dan ligt te zien

En de plaats aanwijſt daar hy wil Begraaven zijn.

is, Dat hy Joſef, om deeze Plegtigheyd aan zijnen Vader te doen, voor-af
met een Eed heeft willen verbinden: Te weeten, Dat hy hem naa zijn Uyt-
vaard, niet in Egipten, maar in het Land Kanaans, by Hebron in de Spelon-
ke Machpela, Begraaven zou; alwaar te vooren Abraham, Sara, Iſaak, en
Re-

Rebekka Begraaven waaren, en hy zelfs ook zijn Huysvrouwe Lea aldaar had needergeleyd, Gen. 49: 31. Dat hy nu Josef tot deeze Eedsweeringe de Hand

Josef weegens zijn Vaders Grafbezorging met een Eed Verpligt.

onder zijn Heupe belast te leggen, (Dat is, als zommige dit Verklaaren; *Zijn Vaders Knyën aan-te Raaken;*) doed hy naa de Gewoonte van die Tijden; en zoo alswe gezien hebben, Dat ook Abraham zijn Knegt Eliëzer beval te doen, Gen. 24: 2. Daar wy dit Bedenkelijk van het Sweeren by de Magt van ymands Sweerd Verklaarden, 't welk op de Heupe gedraagen word. Maar het geene hier voornaamelijk naa-te Spooren is, is dit, Dat wy de waare Oorzaak weeten, Waarom doch Jakob met zoo veel zorgvuldigheyd Begeerde in Kanaan, en niet in Egipten, Begraaven te worden? *Begraafd my doch,*

Om wat reeden Jakob in Kanaan wilde Begraaven zijn.

zeyd hy, *Niet in Egipten, maar dat ik by mijne Vaderen ligge?* Voorwaar het luyd zeer Vies en Luyzig, 't geên de Joden hier by-brengen; Te weeten, Dat de Vroome Vader dit alzoo Begeerd heeft, om dat hy Voorzag, Dat al het Stof van Egipten, *Tot Luyzen zou worden:* Als meede dat niemand die buyten 't Land Kanaans Begraaven is, zal Opgewekt worden, ten zy zijn Dood

Vaatze meeninge der Joden hier over.

Lichaam, langs Onder-Aardze Doorgangen, daar heenen Gewenteld word. Want alzoo heeft Salomon Jarchi in ronde Woorden geschreeven; *De Vader Jakob heeft voorzeeker by hem zelven Overleyd; Het Stof van Egipten zal*

Omrolling der Dooden naa Kanaan hoe van de Joden gedroomd.

tot Luyzen worden, en de Dooden buyten 't Land Israëls, en zullen niet Leevend gemaakt worden, als naa de Pijnelijke Omwentelinge door de Hoolen der Aarde derwaards. Ook mogten d' Egiptenaars van my een Afgod maaken. Dus verre Jarchius: En daar worden meer diergelijke Droomen *in Tanchuma* gevonden, die wy strax zullen by-brengen. Waarom nu zommige Joden Gelooven, Dat de Opstanding alleen in 't Land Kanaans geschieden zal? Daar van heeft Rabbi Jakob Ben Habib, deeze Reeden gegeeven: *Dat dewijl aldaar de Eerste Scheppinge geschied is, en God dat Land door een byzondere Voorzienigheyd, booven alle Landen Gewaardeerd heeft, is'et ten hoogsten billijk, Dat zoo grooten Wonder als de Nieuwe Scheppinge der Opstandinge is, in dat zelve Land geschiede.*

Dat Jakob volgens 't gevoelen der Joden, weegens d'Opstanding in Kanaan wilde Begraaven zijn.

Andere van dezelve Synagoge, geeven van des Oud-Vaders Verlangen om in Kanaan Begraaven te worden, deeze Reeden; *Dat de Gestorvene van 't Beloofde Land, ten Tijde van de Messias, voorzeeker Opgewekt worden, en de Jaaren van den Messias Genieten zullen.* En op dat ons de Geleerde Buxtorf, al dusdaanige Droomen der Joden te-bet Verklaarde, en de Uytlegginge van Salomon Jarchi beeter deed Verstaan; heeft hy dit volgende uyt het Boek *Tanchuma* by-gebragt, waar in ymand onder de Naam van Rabbi Chelbo, aldus Schrijft: *Waarom hebben doch de Vaders zoo zeer Gewenst in 't Land Kanaans Begraaven te worden? Als om dat die, welke in Kanaan Gestorven en Begraaven zijn, in de*

Waarom de Oude Vaders Begeerden in Kanaan Begraaven te zijn.

Daagen van den Messias alder-eerst zullen Leevendig worden. Daar-en-booven heeft ook Rabbi Hananjah gezeyd; *Een yder die buyten het Land Kanaans Sterft, buygd zijnen Nekke onder een Dubbele Dood: Zoo dat hy moet Tweemaal Sterven: Gelijk wy leeren uyt Jerem.* 20: 6. En gy Pashur, ende alle Inwoonders van u Huys, Gy-Lieden zuld gaan in de Gevangenisse: ende gy zuld te Babel koomen, ende aldaar Sterven, ende aldaar Begraaven worden, gy ende alle uwe Vrienden, den welken gy Valschelijk Geprofeteerd hebt. *Rabbi* SIMON *zeyde tot hem: Indien de zaake alzoo geleegen is, moeten alle Regtveerdige, die buyten Kanaan Begraaven zijn, noodzaakelijk Verlooren gaan:*

Die buyten Kanaan Sterven, moeten naa haar Dood, daar naa toe gewenteld worden.

Doch dat zy verre: Maar Godt maakt voor hen Diepe Hoolen onder d' Aarde, daar door zy zig zoo lange om-en-om wentelen, tot zy den Boodem van Kanaan genaaken, en in 't Land Israëls geraaken: En daar gekoomen zijnde, zal Godt eenen Adem des Leevens in haaren Neuze Blaazen, zoo dat ze weederom zullen Opstaan; Gelijk'er geschreeven staat Ezech. 37: 12-14. Ziet ik zal Uw-Lieden uyt uwe Graaven doen Opkoomen, ô mijn Volk; en ik zal u brengen in het Land Israëls: Ende ik zal mijnen Geest in u geeven, ende Gy zuld Leeven, ende ik zal u in uw Land zetten, &c. *Ziet daar, zeyd* Rabbi

Simon Ben Levi; *De Heylige Schrift zeyd uytdrukkelijk, Dat zoo ras zy in 't Land zullen weedergekoomen zijn, Godt haare Ziele weederom met haare Lichaamen zal Beschenken; gelijk gezeyd word,* Jes. 42: 5. Die den Volke dat op *d'Aarde* is, den Adem geeft, &c. En deeze Woorden zijn naa der Joden Leere te Verstaan, van de Gestorvene, die in de Hoolen der Aarde naa Kanaan heenen gewenteld worden: En niet van die, welke *op De Aarde* Woonen. Van deeze Omwentelinge, dieze GILGUL HAMMESIM Noemen, is meede te Verstaan 't geene in de Kaldeeſze Uytbreydinge over Cant. 8: 5. geleezen word; *Wanneer de Dooden weederom zullen Leevendig worden, zal den Olijfberg Bersten, en alle de Gestorvene Israëliten zullen daar uytgaan; alle de Regtveerdige die in de Gevangenisse gestorven zijn, zullen door de Onder-Aardse Hoolen derwaards koomen, en zullen van de Beneedenste Deelen des Olijfbergs uytgaan.* En daar van isset dat in 't Boek ZOHAR geschreeven staat; *Godt geeft den Gestorvenen Israëlyten de Zielen niet weeder, als in het Land Israëls, gelijk'er gezeyd word,* Ezech. 37: 12, 14. Ik zal uwe Graaven Openen, en ik zal u in uw Land zetten, &c. Dat is, zeggen haare Uytleggers; *Want zy zullen daar-heenen Gewenteld worden, onder door de Aarde,* &c. En gelijk hier over in den Talmud Gevraagd word; *Vergaan dan de Rabbynen die in de Gevangenschap Sterven?* Zoo Antwoord Rabbi Simai; *Godt doorboord de Aarde, en langs die Openingen worden zy na Kanaan gewenteld, gelijk men de Wijn-Vaaten heenen rold.* Maar gelijk in dezelve Talmud bekend staat, Dat deeze Omwentelinge den Regtveerdigen zeer moeyelijk vald, moet het niemand vreemd dunken, Dat de Joden, om van deeze Smerte en Arbeydzaame Wentelinge verlost te zijn, haar zeer veel laaten geleegen zijn, Dat zy naa haar Vaderland mogten weeder-keeren, om aldaar als Vroome Joden te Sterven, en niet noodig hebben, door heel Diepe Zeën en Meyren, en onder harde Steen-Klippen heenen, Omgerold te worden. Gelijk dan ook Verhaald word, Dat zommige Rijke Fokkers, die Godvreezende willen zijn, om deeze Reeden alleen naa 't Land Israëls trekken, op dat haare Lichaamen naa de Dood Rusten; en zy zoo veel-te zeekerder van haar Opstandinge mogten zijn. Want zy zeggen onder anderen, Dat die Waardiger zal gehouden worden, die Leevendig in 't Land Israëls, dan die naa de Dood daar in vergaaderd word. Jaa zy agten, (gelijk in 't Boek COSRI staat) *Dat die in 't Land Israëls Begraaven is, even zoo veel is, als of hy onder den Altaar Begraaven was.* En hier van daan gebeurt het, dat te-mets van haar bezorgd word, Dat een halve Scheeps-laadinge met Joodse Beenderen naa Jaffa, (een Haaven aan de Water-Boord des Heyligen Lands) word derwaards gevoerd, om daar Begraaven te worden. Ziet daar hoedaanige plompe en Dwaalzieke Gedagten deeze Onbeschaamde Menschen, haaren Geloovigen Vader, durven Aanplakken. Even als of de Heyligheyd van dat Land afvorderde, Dat alleen de Opstandinge daar in geschiede: Of dat in de Daagen der Opstandinge, dezelve Heyligheyd, waar door het eertijds, uyt de byzondere Instellinge en Belofte Gods uytmunte, als dan noch dezelve zou zijn? Al 't geên, om dat het niet dan loutere Verzierzels zijn, die nergens Heul in de H. Boeken vinden; andere die geen Joden willen zijn, een Kennelijke Vyerbaak verstrekt, om derzelver dwaalspoor, niet onvoorziens in-te slaan. Terwijl ook verwonderens-waardig blijft, Dat de Groote Bellarmijn, den Joden in 't Beuzel-Digten niet een Haar-breed heeft willen wijken, wanneer hy zeyd; Dat de Vaders van 't O. Testament, daarom in het Land Kanaans wilden Begraaven zijn, *Op datze de Gebeeden en Offerhanden die aldaar Geofferd wierden, mogten deelagtig worden.* Dit zeyd hy. Maar 't is voorzeeker verre gezogt, en zeer verkleumd bygebragt. Want in die tijden als Jakob dit begeerde; lag Kanaan geheel-en-al in een Verdoemde Afgoderye en Duyvel-Dienst Verzoopen; en daar waarender geen zoo opentlijk bekend, die aan den waaren Godt Israëls, zuyvere Offerhanden bragten. Ook heeft de Godsdienst eerst naa verloop van meer

Waar uyt zy deeze Omwentelinge der Dooden naar Kanaan vaststellen.

De Dooden zullen niet als in 't Land Israëls opstaan.

De Joden vreezen zeer de Omwentelinge der Dooden.

Waarom zommige Rijke Joden geern in 't H. Land Sterven.

Joden zeer Fabelagtig van Bellarmijn gevolgd.

meer als Twee-Honderd Jaaren, aldaar beginnen post te vatten. En wie is ook zoo stout of Kloekzinnig, Dat hy ons bewijzen zal, dat men in het Heylige Land, ooyt voor de Dooden Geofferd heeft? Voorwaar, de Heylig-Gestorvene hebben naa haare Dood, de Hulpe der Menschen niet van Noode: En schoonze die van Nooden hadden gehad, was 't nogtans niet Noodig, Dat haare Gebeenten daarom over Berg en Dal moesten derwaards gebragt worden: Naademaal immers de Hulp-Gebeeden voor de Ziele, de teegenwoordigheyd der Doode Lichaamen, zoodaanig niet en ver-eyssen, Dat derzelver ver-afweezendheyd, daar aan kan hinderlijk zijn? En ey-lieve! Zegd doch eens! Wat hebben de Doode, en Half en-Heel vergaane Beenderen, van de Offerhanden en Gebeeden te-bet? daar 't immers de Verhuysde Zielen moest Treffen, zoo'er yts aan Resteerde toe-te brengen? Maar die en waaren by de rotte Beenen niet te vinden. Zulx zig die groote Kardinaal hier in vry meer Vergist heeft, als die Boere Jongen, die op zeekeren Dag met andere van zijn School-Knaapen, ter Kerke gegaan was, om van de Dorp-Paap de *Benediktie* te ontfangen: Den welken, als het zijn Beurt was, op de Rye te naaderen, met de Hoed op 't Hoofd neêder-stuypte, en die met de Hand vast-hield, om dat hy een Schurfde Kop had, en hem derhalven niet en dorst Ontblooten. Maar als de Paap dat voor heel Onbeschoft hield, en hem Belaste *Den Hoed Af-te neemen*; Antwoorde den Jongen; *Heer Pastoor 'k ben Ziekelijk, geeft my de* Benediktie *slegts dwers door den Hoed heênen.* Dech Heer-Oom, over dat wanhaavig Bescheyd gestoord, en hem weygerig te Zeegenen; rees de Jongen op, en zey al-Gnorrende; *Kan uw* Benediktie *niet door mijn Hoed gaan, hoe zouze dan aan mijn Ziele gaan?* En zoo ter Kerken uytloopende, quam hy zijn Moeder Ongezeegend t'Huys. Onder-en-tussen schijnd men die Reeden, waarschijnelijker te moogen agten, welke zommige uyt de Beroemde Kerk-Vaders, tot een Oorzaak van Israëls Graf-Bezorginge hebben by-gebragt. Onder deeze heeft dan Theodoretus niet quaalijk gezeyd; *Voorzeeker is Jakob niet zoo-zeer voor de Begraaffenisse van zijn Dood Lichaam zelfs Bekommerd geweest, als zommige meenen; maar op dat hy dit alzoo Plegtelijk Bestellende, zijn Huysgenooten en haare Naakoomelingen Vertroosten en Onderwijzen mogt, Dat zijnen Godt haar Alle eens weederom uyt Egipten Voeren, en in 't Land Kanaans, Dat hem en zijn Zaad Beloofd was, Over-brengen zou, om het tot een Erffenisse te doen Bezitten.* Insgelijks Chrysostomus, welken de Godvrugtige Vader op deeze wijze van Menschelijk Bestél vry spreekt; *Niemand*, zeyd hy, *beschuldige Jakobs Gebod, van Menschelijke Kleenmoedigheyd, of Brosse Overleggingen, maar houde hem daar van Vry: Naademaal hy dit alzoo Begeerde, om dat hy de Toekoomende Weederkeeringe van zijn Zaad voorzag.* En hoe zou hy, dien de Belofte geenzinds ontgaan was, zulx niet Voorzien hebben? Die zoo groot-een Getuygenis van den Apostel weg-gedraagen heeft? Hebr. 11:21, 22. Dus is dan de Belijdenis des Geloofs, de Voornaamste Reeden geweest, Dat Jakob niet in Egipten, maar in Kanaan by zijne Vaderen wilde Begraaven zijn, die de Voor-Bezitters der Belofte waaren geweest. Geloovende dat de Toezegginge van de Erffelijke Bezittinge des Lands Kanaans, aan die Vaderen geschied, Waar en Waaragtig was; en hy daarom gezind was, Die door dit Teeken te bekragtigen, en tot in de Dood in dat Geloove te volharden. Waar door het dan ook gebeurd is; *Dat*, gelijk Kalvinus zeer schoon gezeyd heeft, *De Gestorvene als met geklank der Bazuynen, de Leevende niet alleen hebben Aangemoedigd en gaande gemaakt, om d'Erffenis van dat Land, onder de Sterke Hand des Almagtigen, naa de Belofte in-te Neemen; maar ook om haar in hunne langduurige Slaavernye, en moeyelijke Reys-togten, te Vertroosten.* En dat hy dit voorzeeker niet zonder die Vrugt gedaan heeft, is niet heel lang naa zijn Uytvaard in Josef gebleeken, aan wien hy deeze Bezorginge heeft Opgedraagen, als die zijn Vaders Voet-stappen getrouwelijk hier in is naagevolgd, gelijk te zien is, Gen. 50: 24, 25.

Dooden hebben de Hulpe der Menschelijke Voorbiddinge niet van noodent

Bellarmijns dwaalinge uyt-gestampt.

Fraaye reeden van Theodoretus over Jakobs Graf Bezorginge.

En van Chrysostomus.

Jakobs Geloof in zijn Graf Bezorging gebleeken.

Van Kalvijn zeer fraay Aangemerkt:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Jakob van Josef in deeze Graf Bezorging naagevolgd.

24, 25. met Hebr. 11: 21, 22. vergeleeken. Zulx onze Kant-Teekenaars ook niet heel-veel van al duske Fraaye Bedenkingen hebben willen verschillen; wanneerze zeggen; Dat Jakob dit alzoo van Josef heeft willen volvoerd hebben, *Op dat hy hem Versterkte in 't Geloove van de Belofte Gods, willende door zijn Exempel zijn gantze Zaad tot Volhardinge Vermaanen.* Waar toe dan ook Rabbi Menachem heeft Aangemerkt, Dat Jakob met zijn geheele Lichaam in Kanaan Begraaven is, Josef alleen maar met zijne Beenderen.

Fraaye Bedenkingen der Uytleggers over Jakobs Begeerte om in Kanaan Begraaven te zijn.

't Geên ook in 't Boek ZOAR gevonden word. Waar op zeer wel past het geene onder de Kristenen, Rupertus zeer schoon gezeyd heeft; *Jakob Gestorven zijnde, heeft door zijne Begeerte naa Kanaan, een treffelijk Voorbeeld des Geloofs naagelaaten; Op datze in de Hôôpe van dat Pand der Beloofde Erffenisse, te-gelijk haarer Vaderen Godt, op 't hoogste Beminnen mogten.* En niet alleen dit, maar hy heeft daar-en-booven ook het Geloof in Kristus Betuygd, van wien het Land Kanaans, aan Israël, een Onderpand verstrekte. Het welke hy onder deezen Naam te Beminnen, den Naakoomelingen heeft Bekend gemaakt.

Wat den Naakoomelingen Jaboks uyt zijn Voorbeeld te Leeren hadden.

Ook hebben zommige Fraaye Godsgeleerde Aangemerkt, Dat Jakob door dit Voorbeeld, zijn Naakoomelingen, het Verlangen van zig tot de Kerke der Geloovigen te Verzaamelen, heeft willen Inboezemen. En alhoewel hem juyst met geen uytgedrukt Bevél van Godt was Aanbevoolen, zijn Dood Lichaam in Kanaan te doen overvoeren om Begraaven te worden, heeft hy zulx nogtans geenzinds uyt een Eygene Bygeloovigheyd gedaan. Want behalven dat Josef, die hem hier in Godvrugtiglijk naagevolgd is, een voortreffelijke Getuygenis des Geloofs bekoomen heeft, Hebr. 11: 21. heeft Jakob voor-vast geweeten, Dat Godt dit Land tot een Erffelijke Bezittinge aan Israël toe-Geheyligd had; en hem derhalven ligtelijk te Besluyten stond, Dat Godt, die in 't byzonder yts gebied, ook te-gelijk dat zelve gebied, 't geên daar van niet afgezonderd is. En dat wy dit tot hier toe in deezer-voegen niet quaalijk Verklaard hebben, zal moogelijk hier naa te-bet gezien worden, wanneer wy zullen Aangemerkt hebben, van hoedaanig-een Godsdienstige Aangeleegentheyd deeze Bezorging, de Vader Jakob toegescheenen heeft.

Jakobs Geloof hier in ontdekt dat hy Josef met Eede verpligte, om hem in Kanaan te Begraaven.

Hier in groot Deels Openbaar, Dat hy den Last van zijn Begraaffenisse, geenzins aan een Enkele Toezegginge heeft willen bevoolen laaten; maar dat hy 't zelve door een Plegtelijke Eed-Sweeringe, aan hem heeft willen Bevestigd hebben; terwijl de Betuyginge van zijn Eygen Geloof, te-gelijk met de Bevestiginge des Geloofs van zijn Zaad, hem zulx wel Waardig scheen. Invoegen daar uyt dan ook blijkt, Dat hy geenzinds uyt Wan-betrouwen, zijnen Zone Josef, den Eed afgevorderd heeft: Maar op dat hy betoonde, van hoe grooten gewigt hy de Zaak agte; die niet uyt eenige Menschelijke Neyginge, maar uyt het Godvrugtig bezeff, van een Verborgene Beteekenis, in hem opsteeg. Want het en heeft niet anders konnen gebeuren, als dat hoe Heyliger en Plegtelijker Josefs Verbintenis geschiede, hoe den Last van zijn Vader hem maar des-te meerder van Groot Gewigt gescheenen heeft, om hem voor-zeeker niet in Egipten, maar in Kanaan, in 't Graf zijner Vaderen, te bestellen. Booven dien isset meede heel waarschijnelijk, Dat Jakob in dit Lijk-bestél, zeer wijsselijk zal overdagt hebben, Dat hy dus doende, Josef alderbest de Nijdigheyd en Schimp zou konnen van den Hals keeren; weetende dat de Weg-voeringe van zijn Dood Lichaam, den Egiptenaaren geenzinds zou aangenaam zijn; maar zulx veel-eer als een groote Veragtinge hebben opgenoomen; even als of de Israëliten, die hier slegts als Vreemdelingen, Vrye Inwooninge Vergund was, zulkeen Heerlijk en Beroemd Land, daar men zoo veel met de Dooden op-had, niet Waardig genoeg hielden, om daar in Begraaven te worden.

Die ook daar in een Burgerlijk inzigt, ten Nutte zijner Naakoomelingen heeft gehad.

Op dat dan Josef hier toe, met des-te meerder Vrymoedigheyd van den Konink mogt bestaan volle Last af-te Bidden, en alzoo de Wan-gunst des Volks van den Hals schuyven; Ziet, daarom heeft hy hem met den Eed daar van willen verzeekeren: Niet twijffelende, of hem (die Egipten-Land zoo veel Dienst gedaan had,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

had, Dat d'Erkentenis des Koninks alreede genoegzaam aan Jakob en zijn gantze Geslagte, zoo kennelijk was overgegaan,) zou zulk-een billijk Verzoek als dan, met Toejuyching van 't gantze Hof en des Gemeenen Volks, ingewilligd worden; Gelijk het in de Daad gebleeken is.

Als dan Josef den Eed, naavolgens des Vaders voorstel, had afgeleyd; *Heeft zig Jakob Geboogen ten Hoofde van het Bedde*, Gen. 47: 31. Of als de Gemeene Latijnze Overzettinge heeft; *Als hy Swoer, heeft Israël den Heere Aangebeeden, hem keerende tot het Hoofd-eynde van het Bedde.* Dat Jakob zig hier *Boog*; neemen meest-al de Uytleggers, zoodaanig op, Dat hy 't zelve *Voor den Heere* deede. Dat is, Hy Riep Godt Aan, en Dankte hem ongetwijffeld, voor de Versterking van zijn Geloof, dat hy uyt Josefs Belofte en Eedsweeringe verkreegen had. Als waar heenen ook onze Kantteekenaars haare Verklaaringe schijnen te wenden. Want naadien de Vader Jakob deeze zijnen Zone, buyten alle Menschelijk vermoeden, als uyt den Dood had weeder-gekreegen, en wist tot hoedaanig-een Waardigheyd hy in Egipten Verheeven was, heeft hy dessels gedaanen Eed, aangaande het Overvoeren van zijn Dood Lichaam naa Kanaan, voor zoo grooten Gunstbewijs opgenomen, Dat hy Godt, (die de Stigter en Bestuurder van deeze Verheffinge, tot Behoud van hem en zijn gantze Zaad was,) met Dankzegginge Aangebeeden heeft. Zig daar toe *Buygende ten Hoofde van het Bedde.* Dat is, Op het Bedde Geleegen zijnde, heeft hy zig naa zijne Swakheyd, niet konnende Opstaan om al-Staande te Bidden, of de Knyën te Buygen; op de Hoofd-Peuluwe, of Oor-Kussen Gelêênd, om alzoo Godt opentlijk voor alle genoote Weldaaden, en in 't byzonder voor de Begraaffenis die hem Josef met Eede had toegezeyd, te Danken. In hoedaaniger-voegen ook David gezeyd word, Dat hy Aangebeeden heeft, *Op de Slaap-Steede*; dat is, *Op het Bedde*, of *Over het Bedde.* Waar voor hier gezeyd word, *Over 't Hoofd-eynde*; of *Hoofd-Kussen van 't Bedde.* Maar alhoewel de meeste Uytleggers, deeze *Buyging* opneemen, als *Voor den Heere*; dat is, alswe strax zeyden; Om Godt te Danken; ontbreeken nogtans geen Vermaarde Joden, welke stellen, Dat deeze Buyging of Aanbidding, alleen uyt Burgerlijke Eerbied, voor de Koninklijke Waardigheyd van Josef geschied is. En daar zijn eenige onder de Griekze Kerk-Vaders gevonden, die ook hun Zegel aan dit Gevoelen gesteeken hebben. Andere evenwel, die ook van Aben-Ezra gevolgd worden, meenen meerder schijn van Waarheyd te hebben; alsse zeggen, Dat Jakob dit Eerbewijs uyt Godsdienstigheyd, en alzoo aan Godt zelve gedaan heeft. En in deezen zin heeft Salomon Jarchi gezeyd; Dat hy zig tot het deel שכינה SCHECHINA, of der *Goddelijke Majesteyt* gekeerd heeft. Insgelijx de Targum van Jerusalem; *Hy heeft Godt Gedankt en Gepreezen van 't Hoofd-Eynde des Bed-legers.* Vergelijkt'er meede Hebr. 11: 21. En daarom, wanneer de Griekse Overzetters van de Eenvoudige zin, welke deeze woorden schijnen in-te sluyten, afwijken, en dezelve aldus Vertaalen; *Hy heeft Aangebeeden, Leunende aan het Opperste van zijnen Staf.* (dat is, Leunende over zijnen Stok, waar op hy zig als een Oud en Afgeleefd Man, gewoon was te Steunen; en zulx misschien wel zeedert de tijd, dat hy *Hinkende* aan zijn Verstuykte Heup gegaan had, zig had gewoon gemaakt;) Moet zulx nogtans van niemand heel vreemd opgenoomen worden; hoe zeer het ook van de voorige Zin schijnd te verscheelen. Want als men de Klank-Stippen van het Hebreeuwse woord aflaat, kan het niet alleen op beyde wijzen, zonder onvoegzaamheyd verklaard worden; maar ook tweezinds waar zijn. Dewijl het woord מטה zoo wel een *Staf*, als een *Bedde* beteekend; Doch bey de Kaldeëse Uytbreyders en andere Griekse Overzetters, behalven de LXX. hebbent naa het Gestipte Hebreeuws, *Bedde* vertaald; 't geên ook Onze en Arias Montanus gevolgd zijn. En om dat deeze zaak in zig-zelven, van geen heel groot belang is, heeft misschien de Apostel, Hebr. 11: 21. hem niet ontzien, de Griekse Overzettinge, die doenmaals in zeer gemeen gebruyk was, hier in te volgen: Zig laatende voorstaan,

Jakob Dankt Godt op zijn Leeger-Bedde; voor de Weldaadigheyd, in den Eed van Josef genooten.

In wat postuur en standsgeleegentheyd de Kranke Vader deeze Dankzegging gedaan heeft.

Of Jakob in deeze Beede Gods of Josef in zijn Waardig Ampt aan Gebeeden heeft.

Hoe Jakob Leunende op zijn Stok en op het Bedde Aangebeeden heeft.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

staan, Dat beyde meeningen niets onvoegzaams insLooten, noch teegens malkanderen aanliepen: En daar niet aangeleegen scheen, of men zeyde; Dat Jakob over het *Hooft-Kussen* van het *Bedde*, of Leunende op eenen *Stok* Aangebeeden heeft; naademaal het heeft konnen gebeuren, Dat Jakob Zittende Agterwaards aan het Hoofd-Eynde van het Bedde, zijnen Staf in de Hand gehouden heeft, wanneer hy Josef tot de Eedsweeringe, Belaste de Hand op zijn Dye te leggen. Doch den Eed volbragt zijnde, heeft hy Aangebeeden; *Zig Buygende over het Opperste van zijnen Staf*; Zittende nogtans *Ten Hoofde van het Bedde*, op welke hy half op-zijde *Leunende*, ook te-gelijk van het Bedde, zig *Geboogen en Aangebeeden heeft*. Dat is, om misschien van beyde wijzen te-gelijk een Denkbeeld te maaken; Dat de Kranke Vader zoodaanig op het Bedde Over-end Gezeeten heeft, dat hem de Voeten naa de Neerdelling der Voorzijde, afhingen; en het Boovenlijf van daar voor-over Buygende, hy zig op zijnen Staf Geleênd heeft, om zig te Ondersteunen, gelijk de Oude pleegen te doen, welker Kragten door Moeyelijkheyd Verbryzeld waaren. En in dusken Postuur Zittende, heeft zig ook de Vader Jakob van het Hoofdeynde, dat meer Verheeven was, konnen bedienen, om daar op eenigzinds zagtelijk te Lêênen. Want dat hy met de Voeten van het Bedde en Voorwaards-over Geboogen op het zelve Gezeeten heeft; meenen wy niet quaalijk uyt Gen. 48: 12. te besluyten; alwaar Josef bey zijne Zonen, als van tussen *De Knyën* zijns Vaders weerd, op dat hy ze van stand veranderde. Hoedaanigen gedrag, geen andere maniere van Zitten, als wy gezeyd hebben, schijnd te konnen toe-laaten, vergelijkt'er meede Gen. 48: 2. En dus zou het wel konnen zijn, Dat de waarneeminge van Hieronymus, om de Geringheyd van dit Text-Geschil te vereffenen, hier wonder wel ter snê komd; als hy zeyd; *Dit staat in 't algemeen in-agt te neemen, Dat alwaar d' Apostolise Mannen tot het Volk spreeken, zy gemeenelijk die Getuygenissen ter-hand neemen, welke alreede onder het Volk bekend gemaakt, en aangenoomen waaren.* Estius en Jansenius voegender by, Dat deeze aanvoeringe des Apostels aan de Hebreën, niet zoo-zeer Schriftuurlijk, als wel van een toegestaane zaak ontleend is: Zulx dat het even zoo veel is, als of hy gezeyd had; *Ende Jakob heeft Aangebeeden, Leunende aan het Opperste van zijnen Staf; gelijk in de Griekse Bybels gevonden word.* Hoedaanigen bemiddeling, ons voorzeeker aanneemelijker schijnd, als dat we met de Geleerde D. Heynsius, onzen toevlugt tot Zinspeelende Gelijkenissen neemen en zeggen; Dat RABDOS *Een Stok* of *Staf*, hier Oneygentlijker wijze, de *Magt* van Josef in Egipten beteekend, welke te-gelijk de Vader en de rest van zijn Stam-Huys Ondersteunde. Voorwaar de Gemeene Latijnze Overzettinge, heeft de woorden van Moses Gen. 47:31. niet quaalijk deezen Zin geeven; *Israël zig gekeerd hebbende naa het Hoofd-eynde van het Bedde, heeft den* Heere *Aangebeeden.* Alhoewelze nogtans de Woorden des Apostels Hebr. 11: 21. zeer dwaalziek heeft overgebragt, zeggende; *En hy heeft Aangebeeden het Opperste van zijnen Staf*, of *Roede*. Welke vieze zingeeving de Roomse Kerk-Leerraars, niet alleen zeer vast aankleeven; maar ook daar uyt volgens d'Opper-Kerk-Vergaadering van Niçeën besluyten; *Dat Jakob den Staf, of Schepter van Josef Aangebeeden heeft:* Het zy dan als een Teeken van desselfs Voortreffelijke Magt, en Vervulling van Josefs Droom, Gen. 37:9. Of als een Voorbeeldig Teeken van Kristus. En dat het daarom ook den Kristenen betaamelijk is, Datze de Beelden, of andere Kenteekenen, Godsdienstige Eer bewijzen. Maar indien het deeze al toegestaan word, Dat men hier Josefs *Staf*, of *Scepter*, als een Teeken van zijn Voortreffelijke Magt verstaan moet; en dat Jakob die Aangebeeden heeft; zal daar uyt geenzinds volgen; Dat die Aanbidding, (die ten hoogsten genoomen, niet booven een Burgerlijk Eerbewijs ging,) Een Goddelijke Aanbidding naasleept; als die niet naa de Voorbeelden der Menschen Zeeden moet geleest zijn; maar alleen van de Instellinge Gods afhangd. Waar toe dan ook, op dat de Rooms-gezinde, nogtans hier uyt het Eeren der

De verschillige Vertaalinge der LXX Overzetters met de reeden des Apostels over een gebragt.

Andere reeden van Hieronymus by Heydeggerus aangeteekend.

Zinspeelingen van Heynsius die hier door den Staf, de Magt van Josef wil verstaan hebben.

Quaade Vertaalinge van Hebr. 11: 21.

En dwaalziek gevoelen daar uyt voortgesprooten.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

der Beelden ſtaafden; zy verzieren, Dat aan 't opperſte van deezen Staf, zeeker Beeld Geſneeden was, welke Jakob Aangebeeden heeft. Doch het is *Een Dood-ziek bewijs*, zeyd Burmannus; *als men de Beelden nergens dan alzoo in de H. Schrift weet te vinden.*

Aanbidden van Beelden word nergens in de Heylige Schrift geleerd.

Verder hebben ook de Taalgeleerde hier Gevraagt, Met wat regt doch deeze Overzettinge, het Voorſtel-woord, *Epì*, heeft buyten geſlooten? Daar het zelve genoeg te kennen geeft, Dat die *Stok* geen Voorwerp van Aanbidding is geweeſt? Want dan had'er moeten ſtaan; *Proskenéſai té Ràbdo.* Doch 't andere is van de Stok onderſcheyden; en geeft te kennen, Dat Jakob op de Stok Leunende, Aangebeeden heeft. Ook en laat de Hebreeuwſe Leezinge geen andere zin toe: En David word 1 Kon. 1:47. op geen andere wijze gezeyd; *Aangebeeden te hebben op het Bedde.* En die beeter Grieks meend te verſtaan, mach'er de plaatze Geneſis 24:52. op naa-zien. Maar zal miſſchien ymand denken, Waar toe al dit Bewijs; daar immers dezelve Gemeene Overzettinge in de plaatze van Moſes, daar den Apoſtel op ziet, zeyd, Dat Iſraël *Den Heere*, en niet *Joſef* noch zijn *Staf* Aangebeeden heeft?

Gen. 47:31.

't Is de Waarheyd; en ook een genoegzaam blijk van der-zelver quaadaardige Overzettinge in de plaatze des Apoſtels.

Hebr. 11:21.

Nogtans Schaamd zig de Grolle-Schrijver Vaſquez niet te Verzieren; Dat het woord *Heere*, daar niet Godt, maar Joſef, *Den Heere des Lands* beteekend. Doch dit ſchijnd alle Beſchaamdheyd te Beſchaamen. Want wanneer dit woord Eenvoudig en alleen gevonden word, beteekend het zelfs in haare Overzettinge, niemand als Godt. En ſchoon 't in de Griekſe noch Hebreeuwſe Bybels niet gevonden word; ſluyt de zin der woorden zulx nogtans genoegzaam in, om ons te verzeekeren, Dat wy dit tot hier-toe, niet onwaarſchijnelijk Verklaard hebben.

Als nu Joſef hem zelven, weegens zijns Vaders Graf-Bezorging, onder een Godsdienſtige Eedſweeringe, ſtreng-genoeg verbonden, en 't Vaderlijk Gemoed geruſt geſteld had; ſchijnd hy van hem Afſcheyd genoomen te hebben en heenen gegaan te zijn. Zoo nogtans, Dat hy korts naar 't Beſtèl deezer dingen, de Boodſchap van des Vaders Krankheyd vernoomen hebbende, terſtond is weedergekoomen, Op dat hy hem in 't Ziek-Bed Bezogt, en Onderſteunde; meede brengende, zijne Twee Zonen, Manaſſe en Efraïm.

Jakob Krank geworden, word van Joſef Bezogt.

Want alzoo heeft Moſes de Tijd van dit Voorval ſchijnen te bepaalen, als hy zeyd. *Het geſchiede naa deeze dingen*, Gen. 48:1.

Meede brengende bey zijne Zonen.

Welker Aankomſt dan ook, den Afgeleefden Vader zoo Verheugde, Dat hy van Blijdſchap, hoe Swak hy was, zijn Stramme Leeden Uytſtrekte, en als door vernieuwing van Kragten, zig Opregtende, Over-end op het Bedde Zat.

Daar Jakob zig over Verheugd.

Daar hy dan zijnen Mond opdoende, deeze Trooſtelijke Belijdenis voor de Ooren van Joſef, tot een Voorſpél van deſſelfs Zoon-Aanneeming uytboezemd en zeyd; *Godt d'Almagtige is my Verſcheenen te* Luz in den Lande Kanaans; ende heeft my Gezeegend: En heeft tot my gezeyd; Ziet ik zal uw Vrugtbaar maaken, en uw Vermeenigvuldigen, en uw tot eenen Hoop van veele Volkeren ſtellen; en ik zal uw Zaad naa uw, dat Land tot een Eeuwige Bezittinge geeven.*

* Ook Bethel genoemd, Gen. 28:13, 19. en 35:6.

Gen. 48:3, 4.

Aldus ſpreekende, bereyd hy d'Ooren van zijnen Zone Joſef, en door hem ook die van zijn Krooſt dat by hem was; alhoewel hy 't moogelijk zelve nu noch niet en wiſt, als uyt Gen. 48:8. ſchijnd te blijken: Op dat zy Godvrugtiglijk agtnaamen, in wat voegen, hy hem en de zijne, zijn Heylige Onderwijzing, volgens de gewoonte der Profeeten, die het Toekoomende Boodſchappen, Verkondigde.

En een ſchoone Belijdenis doed, weegens de Goddelijke Belofte.

En van Swakheyd niet konnende al-ſtaande, tot deeze Lievelingen Spreeken; begind hy op 't Ziek-Bed gezeeten, de Beloften van de Erfgenaamen en haare Erffenis, hem van Godt gedaan, by zig zelven op-te haalen; Op dat hy haar niet alleen Betoonde, hoedaanig zy van hem als van haar algemeenen Vader af hingen: Maar ook op dat hy door deeze reeden haar te-gelijk zijn Magt betoonde, welke hy verkreegen had, om de Zonen van Joſef te Zeegenen. Welke Zeegening hier in beſtond, Dat Jakob deeze twee Zonen, niet alleen tot zijne Erfgenaamen ſtelde, maar daar by ook d'Erffenis zelfs aanwêês: Jaa daar by ook niet vergeet, het Teeken

Josefs Zonen Manasse en Efraïm van Jakob voor de zijne Aangenoomen.

van deeze Zeegening, duydelijk uyt-te drukken. En hier op dan aanvangende, Josefs Zonen tot Erfgenaamen van het Twaalfde Deel te stellen; zeyd hy aldus: *Nu dan, uwe Twee Zonen, die uw in Egipten-Land Gebooren waaren, eer ik in Egipten tot uw gekoomen ben, zijn Mijne:* Efraïm *en* Manasse *zullen Mijne zijn, als Ruben ende Simeon*, Gen. 48:5. Even als of hy zeyde, *Efraïm* en *Manasse*, zullen gelijke Lot hebben met mijne Kinderen; zoo datze in de Bemagtiging van de Erffenis des Lands Kanaans, gelijke Deel ontfangen, en elk een byzondere Stamme zullen uyt-maaken; *Even als ofze uyt my, en niet uyt uw Gebooren waaren.* En op dat Josef misschien niet en meende; Datze eenigzinds minder zouden zijn, als d'andere Broeders, Vergelijkt hyze by *Ruben* en *Simeon*, die uyt zijn eerste Vrouwe Lea Gebooren, immers voor alle andere Broeders, de Magt en Waardigheyd toebehoorde. Zulx zijn Woord hier even zoo veel is, als of hy gezeyd had, Efraïm *en* Manasse, *zullen Hoofd voor Hoofd, zijn als* Ruben *en* Simeon, *mijne Oudste en Eerst-Geboorne Zonen.* Dat hy nu aanstonds daar by voegd; *Maar uw Geslagte, dat gy naa hen zuld Gewinnen, zullen uwe zijn; Zy zullen naar haarer Broederen Naam genoemd worden in haar Erfdeel*, wil zoo veel te kennen geeven, als of hy zeyde; Indien uw behalven deeze Twee die ik *Voor de Mijne Aanneeme*, noch andere Zonen mogten Gebooren worden; zoo en zullen die, in de Erffenis deeze niet gelijk zijn, noch byzondere Stammen uytmaaken; noch ook een byzonder Deel in de Erffenis van de Broeders verkrijgen: Maar zy zullen, *Manasse* en *Efraïm* Toe-geteld worden. Aldus heeft Josef, die anders maar *Een Deel* der Erffenis neffens zijne Broeders moeste hebben, Een *Dubbel-Deel* in zijne Zonen gehad; 't geên anders Ruben, als de Eerst-Gebooren toequaam, volgens Gen. 29:32. Maar hem ontnoomen en aan Josef overgezet is, 1 Kron. 5:1, 2. Waar van de Stervende Vader Gen. 49:3, 4. genoegzaame reeden gegeeven heeft; gelijk we hier-naa, in zijn Lot-spellingen zullen ontwaar worden. En is deeze Zoon-Aanneeming alzoo de reeden geweest, Dat Josefs Naam onder de Twaalf-Stammen, noch in de Erffenis des Lands Kanaans niet genoemd is, maar die in zijne Zonen Manasse en Efraïm gedraagen heeft. Of het nu ook geschied is, Dat Josef, agter Manasse en Efraïm, meer Zonen Gebooren zijn; daar van en vindmen niet een woord aangeteekend: Alhoewel de H. Historie van deeze haare Zoons-Zonen, tot in't Derde Lid gewag gemaakt; die Josef inzonderheyd uyt Efraïm gezien heeft, Gen. 50:23. Niet teegenstaande Josef nogtans, maar 110 Jaaren Oud geworden is, *vers* 26. Alleen diend in 't voorby-gaan aangemerkt; Dat wy de reeden, waarom Efraïm in deeze Zoon-Aanneeming, voor Manasse genoemd word; (daar deezen Laatsten nogtans d'Eerst-Gebooren van die beyde was;) strax uyt Gen. 48:19. verneemen zullen. Onder-en-tussen hebben de Joden hier naauwkeurig onderzogt, Waarom doch de Vader Jakob, 't Getal der Stammen heeft willen Vermeerderen; en door deeze *Zoon-Aanneeming*, ook Vermeederd heeft? Salomon Jarchi meend, Dat Jakob zulx uyt Goddelijke Openbaaringe heeft konnen raamen betaamelijk te zijn: Als waar toe hy de Oud-geworden Man, aldus Spreekende invoerd; *Hy heeft my voorvast toegezeyd, Dat het Gebeuren zal, dat uyt my noch Vergaaderingen der Volken zullen uytgaan: Maar naar* Benjamin *is geen ander Gebooren. Daarom onderwijst hy my, Dat ik een van de Stammen zal verdeelen.* Dit zeyd Jarchius; maar vry donker. By Aben-Ezra, is Rabbi Gaon ook van meeninge, Dat Jakob dit uyt deeze woorden Gods beslooten heeft; (*Ziet ik doe uw Aanwassen,*) Want hy wil dat Godt dit tot Jakob gesprooken heeft, van de Zonen Josefs, die uyt hem stonden Gebooren te worden. Doch hy dieze bybrengd, misprijst die Gedagten; en zeyd dat'er Reuk noch Smaak in te vinden is; naadien immers Benjamin, volgens die Voorzegging Gebooren is; en daar geen reeden konnen gegeeven worden, Waarom Jakob tussen de Kinderen van Ruben en Josef, een Onderscheyd zou maaken. Aldus schijnd dan Aben-Ezra voor hem zelven, niet quaalijk te Oordeelen, dat het daarom geschied is, Dat Jakob

En tot Hoofden van twee Stammen als Ruben en Simeon gesteld.

Gen. 48:6.

Met Uytsluyting van zijn volgende Kinderen, zoo hy'er meer kreeg.

Waar in Josef alzoo een Dubbele portie der Erffenis krijgd.

Joodse meeninge waarom Jakob 't Getal der Stammen heeft willen vermeerderen.

kob uyt byzondere toegeneegentheyd, het Regt der Eerſt-Geboorte, en alzoo twee Deelen aan Joſef heeft willen overbrengen; 't geene hy buyten twijffel niet zonder een Goddelijke Verligtinge gedaan heeft. Dat nu Jakob deeze Erffenis aan Joſef en zijne Zonen, in 't Land Kanaans toe-eygend, alwaar Rachel, de Moeder van Joſef Begraaven wierd, doe Jakob weeder in Kanaan quam, ſchijnd uyt des Vaders woorden Gen. 48:7. openbaar. Als waar in hy dan ook van Rachels Begraaffenis, op deeze wijs gewag maakt; *Doe ik nu van Paddan-Aram quam, is Rachel by my Geſtorven in 't Land Kanaans, op den Weg, als het noch een kleene Streeke Lands was, om tot Ephrath te koomen: Ende ik Begroefze aldaar aan den Weg van Ephrath de welke is Bethlehem.* Welke Begraafplaatze naaderhand, zeer digt aan Efraïm en Juda geleegen was. Doch de Kranke Vader, onder-en-tuſſen verneemende, Dat ook Joſefs Zonen, daar hy tot noch-toe van gerept had, aldaar teegenwoordig waaren, (want hy zagze met zijn Verdonkerde Oogen, maar als in de Scheemering, zoo dat hy'er naa moeſt Vraagen, zeggende; *Wiens zijn deeze?* vers 8, 9.) heeft hy deeze Reedenvoeringe, teſſens afgebrooken, en tot op het Eynde van dit Hoofdſtuk opgeſchort. Als wanneer hy *vers* 22. Tot hem zeyd; *Ik hebbe uw een Stuk Lands gegeeven booven uwe Broederen; 't welk ik met mijnen Sweerde, ende met mijnen Booge uyt der Amoriten Hand Genoomen hebbe.* Alwaar andere Vertaalen; *Ik hebbe uw een Deel gegeeven Buyten* of *Booven uwe Broederen.* De LXX Overzetters zeggen; SIKIMA EXAIRETON, *het Voornaamſte van Sichem.* Doch de Targum van Onkelos; *Het Voornaamſte Deel.* Want שכם, als een algemeen Naam-Woord Aangemerkt, beteekend een *Schouder, Zijde, Deel* of *Stuk:* dewijl de Menſchen haare Laſten pleegen op de Schouderen te draagen. Maar Eygentlijk en in 't byzonder genoomen, beteekend het de Stadt Hemors, de Vader van Sichem. Waar heenen ook onze Kant-Verklaarders gezind ſchijnen; wanneerze zeggen; *Het Hebreeuwſe Woord beteekend eygentlijk* een Schouder, *of* Rugge, *als booven*, Gen. 9:23. *En daar naa by Gelijkenis*, Een Stuk, Deel, of Streeke Lands, Hoog geleegen, *als hier. Maar Jakob als een Profeet, ziet ook op de Naam der Stadt* Sichem, *die in dat Land aan 't Gebergte geleegen was:* Gen. 12:6. *En naaderhand de Stamme Efraïm toegevallen is*, Joſ. 20:7. *In 't welke ook Joſefs Gebeente Begraaven is*, Joſ. 24:32. *Als in 't Land dat zijn Vader Jakob hem Profeetizer-wijze Bezet, en Gegeeven had*, Joan. 4:5. *Te weeten niet alleen het Stuk Lands, het welk hy voor honderd Stukken Gelds gekogt had*, Gen. 33:19. *Maar ook al het Land der Stadt Sichem; die Simeon en Levi, Gewaapender-Hand Ingenoomen en Geplonderd hadden*, Gen. 34:25, 26. Dus verre haare Aanteekening. Dat het hier voor een algemeen Naam-Woord moet genoomen worden, meenen de Taalkundigers, Dat het Deel-Woordje אחר, te Kennen geeft: Het welke te-regt aan het *Deel*, en niet aan de *Stadt* toege-Eygend word. Waarom het de Syriſe en Arabiſe Overzetters, als een Algemeen Woord Vertaald hebben; niet-teegenſtaande ook onder de byzondere Beteekenis van dat Woord, de Stadt *Sichem* Verſtaan word; die naaderhand de Hoofd-Stadt van Efraïms Erfdeel geweeſt is. Maar alhoewel wy zien dat veele van Meeninge zijn, Dat Jakob de Stadt Sichem aan Joſef geſchonken heeft; agten nogtans andere, Dat dezelve uyt de ſtrax by-gebragte Plaatze van den Euangeliſt Johannes, konnen weederleyd worden, wanneer hy 't zelve Noemd CHORION, *Een Akker, Stuk-Lands, Land-Goed,* of *Hof-Steede*; en dat hy zulx van *Sichem* Onderſcheyd: Zijnde, als den Euangeliſt zeyd; *Daar naa-by geleegen.* Maar deeze Reeden heeft weynig klem: Want wanneer Jakob dit CHORION of *Stuk-Lands*, aan Joſef gegeeven heeft, heeft hy hem te-gelijk ook de Naabuurige Stadt *Sichem*, jaa de gantze aangeleegene Land-ſtreek toege-Eygend; welke naaderhand de Stamme Efraïm te-Beurt gevallen is. Zoo dat de Gifte van het Deel des Lands, ook de Stadt, die op deſſelfs Boodem lag, heeft naa-zig geſleept. Maar naadien

Joſefs Zonen van Jakob vernoomen, breekt zijn reeden af en rept van een Stuk-Land dat hy Joſef voor-uyt gegeeven had. Gen. 48.

Welk en hoedaanigen Stuk-Lands Jakob hier aan Joſef voor-uyt en booven de Erffeniſſe der Broederen geſchonken heeft.

Aa 3 aan

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

aan Josef, uyt het Regt der Eerst-Geboorte, een Dubbele Portie der Erffenis behoorde, verswijgd Jakob een Deel, of regte Twaalfde-Part dat op Josef koomen moest, en spreekt alleen van het Tweede, 't welk hem daar-enbooven toekoomen zou. Waarom eenige willen, Dat אשר heeft konnen gesteld worden voor מאשר; *Ik heb uw daar af dat eene Deel gegeeven, Dat ik Verkreegen hebbe met mijnen Sweerde*, &c. Waar by komd, Dat Jakob met een genoegzaam Onderscheyd van dit Deel spreekt, als hy zeyd; Dat hy hem dat Deel schonk, *Booven zijne Broederen.* Naamelijk ten aanzien van het Regt der Eerst-Geboorte, Deut. 21:17. Dat Ruben verlooren had, en op Josef gebragt was, 1 Kron. 5:1. (zoo veel de Dubbele Erffenis belangde;) als den Eerst-Gebooren der Waardigste Huysvrouwe. Zulx hy dit Stuk-Lands aan Josef Voor-uyt geeft, booven noch het Dubbel-Deel in de Erffenis; en Vergoed alzoo rijkelijk aan hem, (die zijn Vader met heel zijn Huys zoo Weldaadig Onderhouden had;) de Smaadheyd, dien hy geleeden had van zijne Broeders, die hem Gemeend hadden, uyt des Vaders Huys en Erffenis te Stooten. Maar het geene de Geleerde hier met groot Kommer Naa-spooren, is dit, Datze begeerig zijn te weeten, in wat Zin Jakob dat Deel aan Josef zegd te Schenken; *Dat hy met zijn Sweerd en met zijn Booge uyt de Hand der Amoriten Genoomen hadde?* Daar het nogtans schijnd het zelve Stuk Lands geweest te zijn, welk hy voor Honderd Stukken Gelds gekogt had van de Zonen Hemors, des Vaders van Sichem, Gen. 33:19. Salomon Jarchi, en die hem graag volgen, verstaan dit van de Neêrlaag der Sichemiten, welke Jakobs Zonen, Simeon en Levi, Verslaagen hadden; welke Daad hy zig-zelven, naa haar zeggen, als een Stigter toe-Eygend. Maar foey, Dat zy verre, Dat wy met deeze Luyden, dien Godvrugtigen Man, eenig Deel zouden geeven aan die Grouwelijke Misdaad zijner Zonen, dien hy geduurende zijn gantsche Leeven, jaa tot aan het Graf, Vervloekt en Uyt-Gestampt heeft. En hoe zou doch Jakob uyt zulk-een Bloed-Dorstig Feyt, hem het Regt op de Stadt Sichem toe-Eygenen? Gelijk dan ook dit het Gevoelen der Joden genoegzaam weeder-spreekt; Dat Jakobs Zonen immers de Stadt Sichem niet uyt de Hand der Amoriten, maar uyt die der Heviten genoomen hebben: Want Hemor en Sichem waaren Heviten, als te zien is Gen. 34. Waar teegen niet en doed, Dat Jakob misschien hier alleen den Naam der Amoriten, voor alle de Kanaaniten steld; om dat die de Magtigste van alle de Volken in Kanaan waaren, volgens Amos 2:9. Gen. 15:16. Jos. 10:5. Want dat zal aanstonds anders konnen blijken. Onkelos niet wel kans ziende, om het Sweerd en den Booge van Jakob ter regter plaatze t'huys-te brengen; heeft zulx liever in een Gelijkenis-Spreuk opgevat; En *'t Gebed* en *d' Afbiddinge* daar door Verstaan; volgens welke Meeninge hy dan Jakob doed zeggen; *Ik hebbe u het voornaamste Deel booven uwe Broederen gegeeven; het welke ik verkreegen hebbe door mijn Gebed en Afbiddinge.* Insgelijks heeft het ook Hieronymus zoo verstaan, alhoewel een weynig Verschillig, zeggende; *Jakob Noemd hier het Sweerd en den Booge, de Geregtigheyd, door welke hy, die een Vreemdeling was, verdiend heeft, door het Dooden van Sichem en Hemor, van het Gevaar Verlost te worden.* Maar op deese maniere kan men al weederom niet Oordeelen; Hoe dat hem Jakob de Stadt Sichem heeft konnen toe-Eygenen? Want naadien hy de Daad van zijne Zonen, Hoog en Diep verfoeyd heeft, kan men beswaarlijk zeggen, Dat hy haar met zijn Gebed geholpen heeft: Hoord eens zijn Kommerlijke Aanspraak naar de Daad zijner Zonen, Gen. 34:30. Ook schijnd het al-te verre getrokken, Dat *Sweerd* en *Booge*, hier zoo Eygentlijk en Eenvoudiglijk genoemd, Zin-speelender-wijze, *Een Gebed*, of *Afbiddinge* zouden beteekenen. 't Geên, om dat het al-te wijd van de Letter afwijkt, belet heeft, dat veele aan Tostatus geen Ooren hebben willen Leenen, als hy verzierd, Dat Jakob door zijn Gebed verkreegen heeft, dat zijnen Akker, daar hy Woonde, naa het Verwoesten van Sichem, van den Inval der Vyan-

Hoe Jakob zeyd dit Land met zijn Sweerd en Booge Gewonnen te hebben.

Dwaal-zieke meeninge der Joden hier ontrent.

Hoe van zommige by-spreukelijk Verklaard.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Vyanden, verſchoond gebleeven is. Ziende ongetwijffeld op de plaatſe Gen. 34: 30. en 35:1. daar Jakob Belaſt word, uyt die Land-ſtreek te vertrekken. Niet veel zeekerder zal het moogelijk Hieronymus hier begreepen hebben, wanneer hy zijnen Adem, tot de ſtrax-by-gebragte Reeden aldus Herſchept, zeggende: Of men moet het alzoo Verſtaan; *Ik hebbe uw het voornaamſte Deel gegeeven, welke ik Gekogt hebbe in mijne Sterkte, Dat is door het Geld het welke ik door Sweet en Arbeyd verkreegen hebbe.* En alhoewel zommige by-brengen, Dat *Boog* en *Sweerd*, hier *Geld* konnen beteekenen; (dewijl het ondervonden is, Dat eenige Perſize Penningen, met een Boog-Schutter Geſtempeld waaren: Gelijk Ageſilaus by Plutarchus zeyd, Dat hy *Tien Duyzend Schutters*, van den Konink der Perſen weg-genoomen heeft; en dat ook Perſa, zoo veel Darikos aan de Atheenſe en Thebaanſe Reedenaars belaſt heeft uyt te Deelen;) Laaten ons nogtans al die laatere Giſſingen in 't Onzeeker. En ſchoon ymand dit tot een teegen-Bedenkinge inbrengt, Dat het uyt de Bondige Reeden van den H. Stefanus wel zeeker ſchijnd, Dat den Akker *Voor den Prijs van een Somme Gelds Gekogt is*, Actor. 7: 16. naamelijk, *Voor Honderd Stukken Zilvers*, of *Geld*, Gen. 33: 19. en dat de LXX Overzetters met de Gemeene Latijnze Bybel, aldaar *Lammeren* geſteld hebben, gelijk we uytvoerig in die Hiſtorie getoond, en uyt Plutarchus gezeyd hebben, Dat de Oudſte Geld-Munten met een Os, of een Schaap, of Swijn pleegen geteekend te zijn; tot Gedagtenis van Dat, toen'er noch geen Geld by de Oude Romeynen en andere Volken in gebruyk was, zy haare Koop-Waaren voor duſdaanigen Vee verwiſſelden: Dit alles zeggenwe, kan ons wel indagtig maaken, Dat gemelde Overzetters dit waarſchijnelijk alzoo hebben gedaan, om dat'er naa die Oude wijs der Geld-Munten, *Een Lam* op die Stukken Geld geteekend ſtond; doch zulx geeft geen volſtrekt Bewijs, om te grondveſten, Dat hier door *Sweerd en Booge*, het Geld des Koops Verſtaan word, om dat'er op zijn Perſiaans een Boog-Schutter op uyt-gedrukt ſtond; dewijl het beyde onzeeker is. Gelijk het meede ſlegts voor een Giſſinge der Geleerde te houden is, Dat Apocal. 16:2. onder *Het Merk des Beeſts*, het Geld Verſtaan word; en by-gevolge die, welke met Geeſtelijke Dingen, Koophandel drijven. Vergelijkt de plaatzen Apocal. 19: 20. en Kap. 20: 4. Verder zijn ook eenige die Meenen, Dat Jakob het Land, welke hy van de Kinderen Hemors gekogt had, op zeekere Tijd, door Sweerd en Booge, dat is, door de Waapenen, uyt de Vyandige Hand der Ingevalle Amoriten, Verloſt heeft. Van hoedaanige Gedagten ook de Geleerde Maſius is; als die over 't laatſte van 't Boek JOSUA, dit volgende Aanteekend: *Jakob*, zeyd hy, *had ten eerſten een Kleen Stuk Land-Goed, voor zeekeren Prijs van de Kinderen Hemors Gekogt; alwaar hy met al de zijne konde Woonen. Daar naa heeft hy d' Amoriten allengskens uyt het Naabuurig Geweſt Verdreeven, dewijlze 't zelve niet met Regt, maar door Geweld van Waapenen, den Sichemiten hadden uyt de Hand Gewrongen, ter tijd datze op Roof uytgegaan, haar verſtout hadden, over de Jordaane te koomen.* Dit zeyd Maſius; Doch de H. Hiſtorie draagt'er geen kennis aan; Die dit, (om dat de zaak van belang is, en groot Ligt aan dit Verhaal geeven kon,) niet waarſchijnelijk zou vergeeten hebben, by-aldien het daar meede alzoo geleegen was. En om dat de vinding van Maſius, aan Kalixtus al-te fraay ſcheen, om niet waaragtig te zijn, heeft hy'er ook zijn Zeegel aangehangen. Maar dat deeze Schrijvers dit moogelijk uyt een onzeekere Overleevering der Joden genoomen hebben, zou men uyt een diergelijk Verhaal moogen giſſen, welk by haar gevonden word; te weeten, Dat Jakob weegens de Neederlaag aan de Sichemiten door zijn Zoons gepleegd, van Zeeven Amoritiſe Koningen overvallen is, die hem dat Stuk Land-Goeds afgenoomen hebben: Als wanneer Jakob met de zijne, de Waapens teegens haar Opvatte, en zijn Gekogten Akker, den Vyanden met een Dappere Overwinning weeder uyt de Hand Rukte. Het geen alles even onzeeker is. Maar by-aldien het alle deeze noch van zoo naa-by

Gen. 33:19.

Of hier door Boog en Sweerd, kan Geld verſtaan worden.

Oude Geld-munten, eertijds met een Beeſt Geſtempeld.

Dat Jakob dit Land den Amoriten met den Sweerde afgenoomen heeft, word van Maſius gezeyd; maar uyt de H. Hiſtorie niet beweezen.

En waarſchijnelijk uyt een Joodſe Overleeveringe, van den Krijg die Jakob teegen de Koningen der Amoriten gevoerd heeft.

niet

niet geraaden hebben; Dat'er keur te neemen is met wien wy 't houden willen; wat dan? Zullen wy 't op-geeven, of zullenwe noch andere Gevoelens raadpleegen? Jaa wy trouwens: En daar toe wel voor-af, de Uytlegginge van onze Kant-Teekenaars by-haalen; om dat ons dezelve tot een Waarſchijnelijk Voor-Verhaal ſchijnen te leyden; waar meede Jakob dit miſſchien alzoo Voorzeggender-wijz zal uytgeſprooken hebben. Zy zelve dan, hebben Jakob aldus ſpreekende ingevoerd: 't Geên ik met mijnen Sweerde en met mijnen Boo„ge uyt der Amoriten Hand Genoomen hebbe, als ik naar de Moord der Si„chemiten, (Vreezende voor de Naabuurige Kanaaniten;) heb moeten „met een Gewaapende Hand op mijn Hoede zijn, om niet Overvallen te wor„den. Nu dewijle Godt deeze mijne Zorge gezeegend heeft, zendende een „Verſchrikkinge over d'Omliggende Inwoonderen, hebbe ik dat Stuk Lands „behouden, 't welke ik nu door Gods Zeegeningen, agte 't mijne te zijn in „Vryen Eygendom: Gelijk het hier naa, uwe Naakoomelingen zal toe-behoo„ren in Gebruyk en Bezittinge. Onder-en-tuſſen ontbreeken'er geen, die meenen, Dat men Jakobs Woorden aldus opneemen kan; *Het geene ik Neemen zal door het Sweerd en den Booge mijner Naakoomelingen.* En het heeft ook de Geleerde Heydeggerus behaagd, deeze Zin-geevinge te Omhelzen. Want naa dat hy veelerley Meeningen Omgehutzeld heeft, zeyd hy ten laatſten; ik wende my zeer gereed tot deeze Gedagten, welke Oordeelen, Dat in Jakobs Woorden een Voor-Verhaal is, zeggende; Met Sweerd en Booge reeds verkreegen te hebben, het geene zijn Naakoomelingen door de Waapenen zouden Winnen. En zoo Verklaard het meede Aben-Ezra; *Den Zin der Woorden* zeyd hy, *is, Het geene te geeven, Dat de Iſraëliten zullen Inneemen met haar Sweerd en met haaren Booge. Hy maakt van de* Amoriten *gewag, om dat niemand onder de Zeeven Kanaanitiſe Volken haars Gelijk in Vermoogen was. En merkt gy niet, Dat, als'er reeds Twee Groote Koningen der Amoriten Verſlaagen waaren, Joſua als doe noch ernſtig bekommerd was, en Af-bad*, van niet in de Hand der *Amoriten* Overgegeeven te worden, Joſ. 7:7. *Want zoo Magtig was dat Volk. Men moet ook niet verwonderd zijn over 't Woord* לקחתי, Ik heb Verkreegen: *Dewijle hy met al de zijne, naa dat Godt het zelve aan Abraham, by Mondelinge Belofte gegeeven had, geloofd hebben, Dat het haar Eygendom was. En in dier voegen is aan Jakob gezeyd; Ik zal het uw en uwen Zaade geeven.* Dit zeyd Aben-Ezra; van wien Rabbi Levi Ben Gerzon weynig verſcheeld: Aanmerkende, Dat het de Gewoonte der Profeeten is, het toekoomende als reeds geſchied, Voor-te draagen; Op datze de ontwijffelbaarheyd van haare God-ſpraaken, te-bet Vertoonden. Ook worden de Vaders wel gezeyd te doen, 't geen eygentlijk de Kinderen Uytwerken; en zulx van weegen de naauwe Bloed-verwandſchap: Overdenkt de Toezegginge, Gen.46:4. En zeeker, die hier aanmerkt, hoedaanigeen nieuwe Naam-digting over Jakob gegaan is; (zoo dat hy naa deezen niet meer alleen *Jakob*, maar ook *Iſraël* zou Genoemd worden;) en dat dien Naam voor altoos op zijne Naakoomelingen overgegaan is, Verſtaat men heel gemakkelijk, Hoe Jakob in zijn Perzoon heeft konnen zeggen, yts te doen of gedaan te hebben, 't Geên hy zeeker wiſt, Dat door zijn Zaad zou gedaan worden. Waar toe het wel de moeyte zal waardig zijn, Dat men Num. 21: 21, 32. met Joſua 24: 8. aandagtig overdenkt. En wie doch is zoo Onkundig, Dat hy niet en zou weeten, Dat het Geheele Volk dat uyt deeze Vader voort-gekoomen is, den Naam van *Iſraël* draagd door de gantze Heylige Schrift, en ook Eeuwig draagen zal. Gelijk'er ook geen gebrek aan Voorbeelden is, die grondveſten konnen, Datze insgelijks den Naam van *Jakob* voeren. Als te zien is Pſal. 147: 19. Jeſa. 41: 8. &c. en 48: 20. en 59: 20. Jer. 31: 7. Hoſ. 12: 3. Amos 6: 8. en 7: 2,5. en 8: 7.

Eer dan noch de Trouw-Hertige Vader, de Welgeboore Jongelingen Manaſſe en Efraim, tot de XII Stammen van zijn Huys Inlijfde, en door Zoon-Aan-

De Reeden van Jakob een beeter Zin gegeeven.

En zijn Overwinninge van deſſelfs Naakoomelingen Verſtaan.

En zulx heel fraay van Aben-Ezra en Rabbi Levi Ben Gerzon Verklaard.

Jakob Kuſt en Omhelſt de Zonen van Joſef.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Aanneeminge, voortvoer haar te Zeegenen, (op dat hyze als Twee Vrugtbaare Ranken van den Zone Josef, in de Godsspraak van elx Lot-spelling en weedervaaren, geenzinds als de minste Stammen gedagtig waare;) laat hy byzondere Teekenen van Toegeneegentheyd voor-af gaan; beyde de Jongelingen Kussende, Omhelzende, en Koesterende als tussen zijne Knyën: Daar naa ley hyze de Handen op. Tot welk-een Vaderlijk Onthaal hy schijnd geleegentheyd genoomen te hebben, zoo haast hy ontwaar wierd, Dat ook de Zonen van Josef daar teegenwoordig waaren. 't Geên Moses zoo uytdrukt; *Dat hy de Zonen van Josef zag*, Gen. 48:8. Maar hoe heeft doch Jakob, van wien Moses immers *vers* 10. zeyd, Dat zijn Oogen reeds van Ouderdom Donker geworden waaren, (*Zoo dat hy niet zien en konde*;) deeze Zonen konnen Zien? De Voortreffelijke Jode Maimonides, merkt hier over niet Onfraay aan, Dat het Woord ראה van Tweederley Beteekenis is; waar van 't eene gebruykt word van 't *Gezigte der Oogen*; het andere van 't *Oordeel des Verstands*. Zoo dat Jakob, schoon zijn Oogen door Ouderdom Donker en Verblind geworden waaren, zijn Neeven nogtans met het Gemoed gezien heeft; dat is, door middel van eenige bedeemsterde scheemeringe zijner Oogen, haar twijffelagtig in zijn Verstand ontwaar geworden is. En daar is misschien ook niet aan-te twijffelen, of andere Geleerde Joden, hebben dit, eenigzinds naauwkeuriger Verklaard, alsse zeggen, Dat Jakob wel het uyterlijk Gelaat van Josefs Zonen in 't Algemeen, en als in een Donkere Mist gezien heeft; maar dat hy dezelve niet onderscheydentlijk heeft konnen bekennen, om dat hem de scherpheyd des Gezigts, door de Ouderdom Afgesloofd en Stomp geworden was. Zulx het dan ook Aben-Ezra, met Abrabanel en Levi Ben Gerson, hier niet quaalijk geraaden hebben, alsse Oordeelen, Dat dit de Reeden geweest is, dat de Oude en Kranke Vader, aangaande zijn twijffelagtige Beschouwinge; naader Onderrigt van Josef heeft afgevorderd, zeggende; *Wiens zijn Deeze?* Zoo dat hyze dan Scheemeragtig zag; even als den Blinden by den Euangelist Markus, allengskens ziende wordende zey, Dat hy de Menschen *Als Boomen zag wandelen*, Marc. 8:24. En dat meede onze Kantteekenaars, van dusken Verklaaringe niet af-keerig zijn, kan men daar uyt af-neemen, alsse op deeze plaatze zeggen; *Jakob zag met een Verouderd-Gesigt*, vers 10. *Zoo dat hy zijne Oogen op Josefs Zonen slaande, dezelve nogtans niet regt noch bescheydentlijk konde Kennen.* Gelijk zy dan ook het *Niet-Zien*, zeer wel, door *Niet wel-Zien* Verklaaren. Als d'Omzigtige Vader dan Verzeekerd was, Dat het Josefs Zonen waaren, *Die hem Godt in Egipten geeven had*, deed hyze tot hem naaderen, Op dat hyze *De Handen Op-ley en Zeegende*. Die dan tot zijne Knyën gekoomen, heeft hy haar beyde, onder een byzondere Erkentenis der Goddelijke Voorzienigheyd, *Gekust en Omhelsd*; zeggende tot Josef; *Ik en hadde niet gemeend uw Aangezigte te zien, maar Godt heeft my ook uw Zaad doen zien*, Gen. 48:10, 11. Dat nu Jakob deeze Jonge Borsten in 't aannaaderen tussen zijne Knyën, als in zijn Schoot Gekoesterd heeft; Meenen wy uyt *vers* 12. geenzinds twijffelagtig te zijn; naadien daar gezeyd word, *Dat Josef haar van tussen zijn Vaders Knyën deede Uytgaan.* Zittende Jakob, alswe flus zeyden, met de Voeten voorwaards van het Voorpand der Leger-Steede, op de Bed-Sponning; Leunende naa het Hoofd-Eynde van het Bedde-Kussen. Op dat dan deeze Jongelingen de Afgeleefde en Swakke Vader niet langer Moeyelijk vielen, heeftze Josef met een behendig bewijs van Eerbied, van hem Afgeleyd, en onder zulk doen haar elk in zijn Rang, de Groot-Vader voorgesteld; Op dat hyze Ordentelijk naa haare Geboorte Zeegende. 't Zelve met zoodaanig-een Burgerlijk Eer-bewijs verzellende; *Dat hy zig voor zijns Vaders Aangezigt ter Aarden Needer-boog.* Want alzoo scheen het hem te betaamen; op dat hy zijnen Vader niet alleen Bedankte voor de Liefde-Pligt en Eere, aan zijne Zonen beweezen; maar om hem daar by Ootmoedig te Bidden, Dat hy de zelve ook zijnen Rijken

Gen. 49: 22.

Hoe gezeyd word, Dat Jakob de Zonen Josefs zag, daar hy nogtans van Ouderdom niet zien konde.

Jakob doet de Zonen Josefs tot hem naaderen, om haar de Handen op-te leggen en te Zeegenen.

Josef steld bey zijne Zonen de Vader Jakob Ordentlijk voor, naa de Rang van haar Geboorte.

Zeegen wilde meede Deelen; als die hem in deeze Handelinge, niet slegts als een Vader en Groot-Vader, maar voornaamelijk als een Profeet, en Dienaar Gods Eerde. En gelijk de Oude Vader strax hier naa, de Jonge Knaapen de Handen Op-ley, alzoo is ook daar omtrent het Verschillig Voorneemen van Jakob en Josef, en derzelver Teegenstrijdige Handelinge, aanstonds

Zoo dat Manasse teegen-over Jakobs Regter, en Efraïm over zijn Slinker-Hand stond.

openbaar geworden. Want als Josef zijnen Zone Manasse, die d'Eerst-Gebooren was, teegen-over Jakobs Regter-Hand; en Efraïm teegen-over Jakobs Slinker-Hand, met zulk-een Oogmerk stelde, Dat de Vader zijn Regter-Hand, (die van Ouds een Teeken was van Sterkte, Blijdschap en Eere;) op het Hoofd van den Eerst-Gebooren zou leggen; heeft Jakob nogtans, door een Hoog-verligte Geest der Profeetie, anders Onderweezen zijnde, geweeten, Dat de Naakoomelingen van Efraïm, Gelukkiger en Magtiger zouden zijn;

Welke Order Jakob veranderd door 't schikken zijner Handen. En leyd de Regter-Hand, op Efraïm die ter Slinker-zijde stond. En volvoerde zijn Voorneemen door den Geest der Voorzegginge.

waar door hy alles regt anders-om gedaan heeft; alhoewel hy nogtans de Schikkinge van Josef, zijn volle Swier behouden liet. *Want Jakob zijn Handen Wysselijk bestuurende*; heeft hy zijn Regter-Hand op 't Hoofd van Efraïm; en zijn Slinker op dat van Manasse geleyd. Invoegen ligt te zien is, Dat Moses hier de Pas genoegzaam afgesneeden heeft, om niet te denken, Dat Jakob dit alzoo door Vergissinge, en by Gebrek des Gezigts gedaan heeft; of gelijk de Oude, die in haar doen, niet zelden pleegen te zussen. *Want hy Lette*, zeyd hy, *Verstandelijk op zijn Handen:* Dezelve zoo Bestuurende, als ofze Verstonden, wat hy zelve voorgenoomen had te doen. Of gelijk onze Kantteekenaars uyt de Hebreeuwse Beteekenis zeggen; *Hy maakte zijne Handen Wys:* Dat is, hy en deed dit niet uyt Mis-Verstand, maar met Voorbedagten Raad, den wille Gods als een Profeet uytvoerende; zonder op d'Eerst-Gebooorte agt-te geeven. 't Geên ook de Apostel toestemd, als hy zeyd, Dat hy deeze Zeegeninge *Door het Geloove* gedaan heeft, Hebr. 11: 21. Aben-Ezra zeyd; *Hy veranderde zijne Handen:* Te weeten, om dat hy de Stand-plaats en Ordening, in welke Josef zijne Zonen gesteld had, Voordagtelijk voorby-ging, en zijn Handen *Kruys-wijs* over malkanderen, booven haare Hoofden uytstrekte. En in dusk-een Zin hebben't meede de LXX Overzetters en de Gemeene Latijnse Vertaald; terwijlze meer op de Meeninge, als op de

Jakobs Kruys-wijze Hand-Oplegging zeer Dwaalziek als een Voor-Beduydinge van't Kruys op-genoomen.

Woorden agt-gaaven. Maar alhoewel het niet onwaarschijnelijk is, Dat de Godvrugtige Vader in deeze Doeninge, zijn Armen zoodaanig in de gedaante van een Kruys, over malkanderen uytgestrekt heeft, Dat zijn Regter-Hand op 't Hoofd van Efraïm, die ter Slinker-zijde stond; en zijn Slinker-Hand op dat van Manasse, die ter Regter-zijde stond, quam te rusten; schijnen die nogtans hier dapper aan 't Beuzelen te slaan, welke willen, Dat Jakob door deeze Hand-wisselinge, de Geheymenis van het Kruys aangeweezen heeft. Wie verwonderd hem niet! jaa wie *Kruyst en Zeegend hem niet*, over zoo uytbundigen Stoutheyd, en Bottigheyd? Daar wy immers zoo klaar als den Dag zien, Dat de Stervende Vader zelfs, (die voorzeeker best wist wat hy deede;) aan Josef, een geheel andere Reeden van deeze Kruys-wijze uytstrekkinge zijner Handen geeft. Overdenkt doch eens Gen. 48: 19. en 't zal genoeg zijn,

Misslag der Schilders, die Josefs Zonen hier als Kleyne Jongens verbeelden.

om al zulke Vieze Dingen uyt-te stampen. Booven dien moet men hier ook die Schilders geen Geloof geeven, welke de Zonen van Josef, gemeenelijk als Kleyne Jongens van 8 of 10 Jaaren, in haare Tafereelen Vertoonen; naadien de Tijd-Bevattinge deezer Historie genoegzaam Leerd, Datze nu ten minsten 20 Jaaren of meer Oud geweest zijn, niet-teegenstaande zy beyde, naar de Stijl der Hebreën, *Jongens* Genoemd worden, Gen. 48: 16. Want gelijk uyt Gen. 41: 50. blijkt, Dat Josef deeze Zonen in de Tijd der Vette Jaaren Gewonnen heeft, en dat op Jakobs aankomst in Egipten, reeds Twee van de Maagere Jaaren verloopen waaren, Gen. 45: 11. zal den gestelden Ouderdom zeekerlijk volgen; naadien Jakob 17 Jaaren in Egipten gewoond heeft; en dit op 't laatste van des Vaders Leeven gebeurd is; vergelijkt Gen. 47: 28. met Kap. 48. Jaa zy zullen ten minsten Dry-of Vier-en-Twintig Jaaren Oud ge-

2
2
17
———
21.

De Plegtelykheyd der Zoon-Aanneeming by de Romeynen ADOPTIO genoemd.

2 Deel P. 195.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

geweest zijn, als men steld, Datze beyde omtrent de Middel-Tijd der Zeeven Vette Jaaren Gebooren zijn; gelijk de Reekening hier op de Kant uytwijst.

4
2
17
———
23.

Waar uyt men dan ligtelijk Gissen kan, in wat Postuur en Toestand deeze Zeegen-spreekelijke Hand-Opegginge van de Zieke Vader, zittende op het Bedde, is konnen verrigt worden. En wy hebben zoo veel te liever niet willen ontbreeken, onze Meeninge hier in een Print-Tafereel af-te Schetzen, als wy Voorneemens waaren ook de *Zoon-Aanneeminge*, (by de Romeynen ADOPTIO genoemd,) te deezer plaats in-te voegen, en 't zelve door d'Oude Penningen, beneevens d'ARROGATIO, of *Toevoeginge*, en d'Opsteekinge der Handen, tot bewijs van *Toestemminge*, by die geleegentheyd te Vertoonen.

Jakob de Eerste, die door Hand-Oplegging Zeegend.

Want naadien dit de eerste Plaatze is, alwaar in de Heylige Boeken, Van de *Hand-Opegginge* gewag gemaakt word, Lust ons 't een en 't ander daar van te zeggen, Dat ons hier naa zal te-nutte koomen: Naadien dezelve Plegtelijkheyd, al-te deezer Tijd, niet alleen in Gebruyk schijnd geweest te zijn; maar ook naderhand zoo wel door Instellinge, als door Naavolginge, in veelerley voorvallen van Zeegeningen, Offerhanden, Ver-Oordeelingen, Inhuldigingen; het doen van Wonder-werken, en diergelijke geoeffend is.

En zederd in veele Gevallen gevolgd.

Dus heeft Godt dan in de volgende Tijden aan Moses Gebooden, Dat hy Josua voor het Aangezigte van de Priester Eleazar, *De Handen zou Op-Leggen*, Num. 27: 18-23. Waar door hy vol van de Geest der Wijsheyd geworden is, Deut. 34: 9. *Dewijl Moses hem de Handen had Opgeleyd.*

Hand-Oplegging tot bevestiging van eenig aangenoomen Ampt.

Van welke daad, door Moses aan Josua gepleegd, naaderhand onder Israël in gebruyk gekoomen is, Dat by-naa alle Heylige en Burgerlijke Instellingen, waar door ymand tot eenig Ampt, (hoe Gering desselfs Waardigheyd ook was,) Gevorderd wierd, door Oplegging der Handen moest Ingehuldigd worden. Gelijk dan ook voornaamelijk de Leeden van den Grooten Raad der Joden, en de Voorstanders van de Synagoge, en die men *d'Oudsten des Volks*, of *Ouderlingen* noemde, door die Ceremonie Bevestigd wierden.

Rabbynen door Hand-Oplegging aangenoomen.

Ook worden d'heedensdaagze Rabbijnen en die onder de Joden tot Leerraars aangenoomen worden, door *Hand-Oplegging* Ingewijd; gelijk dat in het Ceremoni-Boek der Joden van ons Uytvoerig genoeg zal afgedaan worden. Onder-en-tussen schijnd het wel zeeker, Dat uyt het Voorbeeld van Jakob, welke zijne Neeven de Handen Opgeleyd heeft, om haar te Zeegenen; al van Ouds onder de Joden in gebruyk gebleeven is, haare Kinderen aan zulke Mannen voor-te stellen, die andere in Heyligheyd des Leevens en Wijsheyd te booven gingen; Op datze die onder *Hand-Oplegging* haare Gebeeden zouden aanbeveelen; en het word van de heedensdaagze Joden, ook noch onderhouden.

Kinderen door Hand-Oplegging van Wijze Mannen Gezeegend.

Dat deeze Gewoonte al ten tijde van de Zaligmaaker in gebruyk was, schijnd hier uyt wel zeeker, Dat zommige Joodse Ouders, haare Kinderkens tot Jesus bragten; *Op dat hy haar de Handen zoude Opleggen ende Bidden*, Matth. 19: 13. Gelijk de Zaligmaaker dat ook naa de gewoonte der Treffelijke Leerraars deede, *vers* 15.

En hoe zulx ten Tijde van de Zaligmaaker in gebruyk was.

En alhoewel ymand van deeze Daad misschien mogt denken, Dat Jesus 't zelve uyt een byzonder voorneemen gedaan heeft; staat ons egter niet waarschijnelijk te gelooven, Dat de Ouders haare Kinderen, met dat voorneemen tot hem zouden gebragt hebben, op dat hy haar, als den Euangelist aanteekend, *De Handen Opleyde*; by-aldien zulx te doen, onder haar niet en waare in Gemeen gebruyk geweest. Nogtans is omtrent de reeden van desselfs Gebruyk, geen eenerley meeninge by de Geleerde te vinden.

Opsteeking der Handen, waar in van de Opleginge der Handen Onderscheyden.

Grootius wil dat dezelve een uytwerking van de Goddelijke Magt beteekend; en bevestigd zijn gevoelen uyt Actor. 14: 23. Alwaar *Het Opsteeken der Handen*, naa zijn gevoelen in dien zin gebruykt word. *Daarom* zeyd hy, *dat de Goddelijke Magt voor een ander Aangeroepen word*; *zoo was het Opleggen der Handen*, *met de Gebeeden gebruykelijk.* Maar alhoewel deeze gedagten niet onfraay tot de zaak schijnen; is 't nogtans wat anders, *De Handen op-te Leggen*, en wat anders, *De Handen op-te Steeken.* Van de eerste, en niet van de tweede, had Grootius moeten reeden geeven, uyt vergelij-

king van 't onderscheyden gebruyk der Ceremonie, welke ons Actor. 6:6. en 8:17. en 13:3. en 19:6. &c. voorkomd. Als ook hier in de Historie van Jakob. Zonder nogtans dat wy vergeeten willen, terstond ook yts *Van de Opsteeking der Handen* by-te brengen.

Van wien d'Oplegginge der Handen moet geschieden.

Onder-en-tussen hebben zommige hier over Actor. 8: „ 17. in-agt genoomen, Dat de Oplegging der Handen meest-deels van eenige „ Hooger Magt geschied; welke eenen Minderen tot zeekere Bediening Hey„ ligd: Of aan hem eenige Weldaad Bewijst of Toe-Wenst. En dewijl door „ *De Hand*, de Magt beteekend word, (als waar van de Spreekwijs, *Onder* „ *ymands Hand zijn: In ymands Hand geraaken*, volgens het Roomse Regt-ge„ bruyk der Mannen, in wiens Magt de Vrouwe quam; *En den Knegt uyt des* „ *Heeren Hand te laaten*; wanneer hy van desselfs Magt ontslaagen wierd, „ ontleend is;) zoo word insgelijx door dit Opleggen der Handen desselfs On„ derwerpinge beteekend, waar door hy onder eens anderens Magt vervald.

En tot welken verbintenis.

Dit zeggen zommige. En voorzeeker meer Geleerdelijk en Cierlijk, als wel aanneemelijk naa de Waarheyd. Want indien dit de reeden van zulken Gebruyk waare, was het niet zoo-zeer noodzaakelijk geweest, die de Handen Op-te Leggen, welkze volgens gewoonte Opgeleyd wierden, als wel dat dezelve in eens anders Hand wierden Overgeleeverd; gelijk het volgens 't Romeynse Regt in de Houwelijken pleeg te geschieden.

Geschied niet altijd tot onderwerpinge aan ymand

Waar toe men ook mag te raade neemen, 't geên wy te vooren over Jakobs eerste Bruylofts-Nagt, uyt de Aal-Oude Trouw-gewoonten der Grieken hebben bygebragt. Aldus zal dan immers deeze reeden, weynig plaatze vinden in de Zeegening van Jakob; in welkers Hand-Oplegging, hy voorzeeker geezinds beoogd heeft, Dat hy zijn Neeven onder zijn Magt, zoude Dienstbaar maaken. Want wat de Vaderlijke Magt betreft; die waaren zy reeds te vooren van Natuuren Onderworpen, en behoefden daar toe, de Oplegging der Handen niet.

Hand-Oplegging tot Geneezing der Kranke.

Laat'er ons by-doen; Dat wanneer ook de Profeeten, door Opleggingе der Handen, de Kranke Genaazen, die Ceremonie, geenzinds een Teeken heeft konnen zijn, van dat den Zieken naa zijn Herstellinge, onder de Magt van dien Profeet gesteld was, 't Zal dan Eenvoudiger en naader aan de Waarheyd gelijken, Dat door deeze Ceremonie alleen te kennen gegeeven is, Dat daar in, even als in 't Gebed, desselfs Hoofdstuk gezogt wierd;

Wat de Hand-Oplegginge te Kennen gaf.

Dat is *De Zeegening*, over den *Dienst* of *Bediening*, waar over 't Gebed geschiede; als meede over *Dood-Vonnissen*, daar men dit tot een Getuygenis deed. Want die ymand *De Handen Op-leyde*, Bad Godt Opentlijk, of Stilswijgens in zijn Gemoed. Die *Zeegende*, Bad Godt dat hy in dat Kind de Gaaven zijner Goedheyd wilde Uytstorten.

En hoe als een Gebed aangemerkt.

Die *Eenen Zieken Genas*; Bad dat hy naa 't Verdwijnen der Quaale, den Geneezenen zijn Kragt en Gezondheyd Verleenen wilde. Die tot *De Bediening van een Ampt* Ingehuldigd wierd; voor dien Bad men, Dat Godt daar toe de ver-eyste Gaaven Verschaffen wilde.

In allerley voorval.

Die *Een Brand-Offer bragt*; Bad, Dat de Dood, welke door de Hand des Offeraars op het Hoofd des Offer-Beests geleyd wierd, en aanstonds naakende was; Gode ter Verzoeninge mogt Welgevallen. Ten laatsten, Die *Eenen Misdaadiger*, het zy als Getuyge of volgens zijn Bedieninge, *Tot de Dood Leyde*, Bad, Dat hy die Straf leed, volgens 't geên de Misdaad Verdiend had, daar meede mogt Voldoen. En alzoo Wenst de Vader Jakob, *De Zeegening op 't Hoofd van Josef*, Gen. 49:26. En zoo ymand Voorbeelden in de H. Boeken zoekt; hy bezie van de Hand-Oplegging *Tot Zeegening*, Matth. 19:13, 15. En 't Voorbeeld van de Stervende Vader Jakob, Gen. 48:9, 14.

Voorbeelden der Hand-Oplegginge door de H. Schrift van gedenkt.

Tot *Geneezing van Kranke* en doen van *Wonderen*, Marc. 6:5. Luc. 4:40. Actor. 28: 8. &c. Inhuldinge *Tot de Bedieninge van Ampten*, Num. 8:10. Deut. 34:9. Actor. 6:6. en 13:3. en 19:6. 1 Tim. 4:14: en 5:22. Omtrent *De Offerhanden*, Lev. 1:4. Over *Dood-Vonnißen en Straffen*, Lev. 24:14. &c. Dat nu *De Hand-Opsteekinge*, of *Opheffing der Handen*, van deeze *Hand-Oplegginge* verschillig was, meenen zommige niet twijffelagtig uyt Actor, 14:23. af-te neemen; alwaar de Uytleggers over de Griekze woorden, *Cheirotonein*, en *Cheiroto-*

rotoresautes, aanmerken; Dat gelijk eertijds by de Grieken de gewoonte was, Dat het Volk in 't Verkiezen der Overheeden, door Opsteeking der Handen, haar Toestemming te kennen gaaven: Daar van daan ook de Gewoonte in d'eerste Gemeenten ingevoerd is, Dat de Voorstellinge der Kerken-Dienaars, by d'Apostelen, (of die van haar daar-toe Gezonden waaren;) gedaan zijnde, van de gemeente met Opsteeking der Handen, wierd Goed-Gekeurd en Toegestemd:

Toestemming des Volks door Opsteeken der Handen gedaan.

Welk gebruyk lange in de Gemeente geduurd heeft, gelijk de Kerkelijke Historien Getuygen. Alhoewel'er geen andere ontbreeken, welke meenen; Dat daar door ook *Een Oplegging der Handen* verstaan word; die insgelijks met bewilliging der Gemeente geschiede, gelijk uyt het Vasten en Bidden schijnd te blijken, welke van de gantze Gemeente gedaan wierd; en in deeze Verkiezing, daar Lukas in de Handeling der Apostelen van spreekt, ook geschied is. Als waar toe men mag naa zien, 't geene onze Kantteekenaars over Actor. 6:6. hebben aangemerkt; en 't zal tot hier-toe van de *Hand-Oplegging* genoeg zijn. Dat nu meede het *Opsteeken der Handen*, een Teeken van *Toestemming* en *Inwilliging* zy geweest, die op zeekere Aanspraak of Voorstel pleeg te volgen, hebben ons de Oudheyd-Kenders op de Roomse Penningen aangeweezen; en wy hebben Drye daar van, hier Cieraads-halven, tot de Printverbeelding van Jakobs Zoon-Aanneeming willen by zetten. Dus ziet men op den eenen Penning van Trajanus, dat hy op een dubbel-Verheevene plaatze gezeeten, de Krijgs-Benden te Voet en te Paard, om hem heeft; die de Handen om-Hoog Heffende, haar Toestemming aan den Keyzer geeven: En zoo ziet men het zelve meede op eenen anderen Penning van 't Gemeene Volk gedaan. Als ook op eenen anderen van Hadrianus, Dat hy onder 't Opsteeken van de Regter-Hand, de Toejuyching des Volks ontfangd. En de Digter Lukanus en Korippus, gedenken zoo kennelijk aan deeze Gewoonte, als of ze haare Veerzen op de leest van deeze Penningen geschoeyd hadden.

En in de eerste Kerk gepleegd.

Doch laat ons nu de Hoogdraavende Reedenvoering verneemen, waar meede Jakob zijne Neeven, onder Naamdigting van haaren Vader Josef, Gezeegend heeft. Want dat hy *Josef Gezeegend*; en tot hem Gesprooken heeft, het geêne Moses Gen. 48: 15, 16. verhaald; wil niet anders te kennen geeven, als dat hy zulx *In zijne Kinderen* deede.

Zeegenspreekinge van Jakob over Josef en zijne Zonen.

Welke Zeegenspreeking hy dan aldus aanvangd. *De Godt voor wiens Aangezigte mijne Vaders Abraham en Isaak Gewandeld hebben; Die Godt die my Gevoed heeft, van dat ik was tot op deezen Dag: Dien Engel die my Verlost heeft van alle Quaad, Zeegene deeze Jongens, ende dat in haar, mijnen Naame genoemd worde, ende mijner Vaderen Abrahams en Isaaks Naam, ende dat zy Vermeenigvuldigen als Visschen in Meenigte, in 't midden des Lands.*

Gen. 48: 15, 16.

Aldus Bid Jakob de Zeegening van dien Godt af, voor wiens Aangezigte zijne Vaders Abraham en Isaak Gewandeld hadden: Om dat de Zeegening welk hy op de Lippen had om uyt-te spreeken, voornaamelijk af hingen van het Verbond, 't welk hy met Abraham en Isaak gemaakt had; en welkers Geloove hy niet vergeeten wilde tussen zijne reeden in-te lassen; dewijl Godt haar en te-gelijk haar Zaad, tot zijn Eygen en Verkreegen Volk, Verkooren had.

Wat daar in opgeslooten lag.

En dewijl het aangenoomen Geloof, nu reeds in het Stam-Huys van Jakob, Wortel geschooten had, heeft de Vermaaning der Goddelijke Belofte hier en altijd van byzondere naadruk geweest; als in wiens Vaderlijk Perzoon, de Godt Abrahams, het Regt van Naavolging zoo merkelijk had doen overgaan. Zulx hy zelve dan ook niet te vergeefs, noch buytens tijds; het Geloof van zoo grooten Groot-Vader als hem Abraham was, in de Voorrang steld, zonder wien hy geenzinds een Wettig Naavolger, noch Deelgenoot der Genaade, naavolgens het Verbond Gods konde zijn.

En hoe hy daar in zag op 't Verbond met Abraham, diens Godt hier toe word aangehaald.

Nogtans zoo niet, als of Abraham en Isaak voor haar en haare Naakoomelingen dusdaanigen Eere verkreegen hadden, om datze in haar zelven zoo Grooten Voortreffelijkheyd hadden: Neen voorzeeker; maar om dat Godt, door het Geloof, die Weldaaden, welke hy Beloofd had, heeft willen verzeegelen; Op dat zijne Toezeggingen niet te-Loor gin-

Verbond Gods is niet om de Weerdigheyd van Abrahams Perzoon, met hem opgeregt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Jakob Roemd de Goddelijke Goedgunstigheyd.

gingen. Om 't welk dan ook naader uyt zijn eygen Geloof te Grondvesten; hy daar toe de Zeegening van die Godt Afbid, *Die hem Gevoed had, van dat hy was tot aan dien Dag.* En alhoewel de Oosterze Overzetters hier verschillen in de woorden, hebbenze nogtans meest den Zin op-een uytgebragt. De Grieken zetten; *Van der Jeugd-aan.* Onkelos, *Van mijn Geboorte af.* De Syrier, *Van mijn Kindsheyd af.* En d'Arabier, zeer naa-by onze Duytze Overzetters, heel fraay, *Van doe af als ik geweest hebbe.* Hy wil dan voorzeeker zeggen; Dat hy van Kinds-been aan, de Goddelijke Goed-Gunstigheyd teegens hem ondervonden had: En alzoo toonen, Dat hy geenzinds op een losse grondvest noch met Ydele Bewoording, de Zeegening over deeze Jonge Knaapen Afbidden wou: Naadien hy zelfs door de gantze reex van zijn Leeven, de Vrugt der Goddelijke Zeegening zoo Opmerkelijk geproeft had.

En doet zijn Trouwe in 't houden der Beloften blijken.

Aldus Roemende in Godt, steld hy hem zelven tot een Leevendig Voorbeeld aan de zijne ten-Toon; als door wiens Ervaarenis het bleek, hoe Waaragtig Godt een Verbond gemaakt en tot hier-toe gehouden had; en waar op men met een Onbeswijkbaar Geloof kon verzeekerd blijven, Dat Godt den Kinderen Abrahams wilde tot een Vader zijn. d'Ongeloovige en Afgodize Heydenen, worden ook door de algemeene Mildaadigheyd des Heemels Gevoed en Opgemest: Doch Godt heeft Jakob heel anders en zoodaanig Gevoed, Dat hem zijne Weldaaden, geduurige Panden en Verzeegelende Teekenen zijn geweest, van de Vaderlijke Voorzorge teegens hem.

Hy Wenst dat den Engel die hem Verlost heeft, deeze Zonen Zeegenen wil.

Daar naa Bid Jakob de Zeegening *Van dien Engel af, welke hem Verlost had van alle Quaad.* Wie deezen Engel geweest is, het zy een Dienstbaaren en Geschaapen Engel, of den Engel des Verbonds, te weeten Jehova, de Zone Gods zelfs, als eenige gewoon zijn te Spreeken; daar over is weederom Geschil by de Geleerde Uytleggers; en wy zullen niet onderlaaten konnen, aan haare Verschillige Gevoelens te gedenken, zoo haast wy de maniere van deeze Zeegening, ten eynde zullen hebben afgedaan.

Dry voornaame Weldaaden over Josefs Zonen Gewenst. I. Zeegeningen.

d'Oude Vader dan zijn Mond op-doende, om de Goddelijke Zeegening over zijne Neeven Efraïm en Manasse af-te Bidden; begeerd daar in Dry voornaame Weldaaden over haar. Als Eerst; Dat die Godt voor wien zijne Vaders Gewandeld hadden; *Die Kinderen mogt Zeegenen.* Alwaar *Zeegenen* voorzeeker niet anders wil te kennen geeven; als Weldaadigheyd bewijzen, alle Goederen Vermeeren en Grootmaaken, gelijk het de volgende woorden verklaaren.

II. Dat in haar zijn Naam mag genoemd worden.

Ten II. wenst hy aan haar; *Dat in dezelve zijnen Naam mag genoemd worden, en den Naam zijner Vaderen Abraham en Isaak.* Zoo spreekt hy, als tot een kennelijk Teeken van *Zoon-Aanneeming.* Hy leyd haar zijnen Naam op, Op datze niet alleen in het toekoomende, onder de Zonen, en de Vaders der Stammen Israëls moogen geteld worden, maar ook met dezelve, Gelijke Erffenis gebeurd hebbende, Gelijke Plaats en Deel mogten hebben.

En van welk-een Uytstrekkinge dat zou weezen.

Zoo datze niet slegts onder de Naam van het Geslagt, maar die ook voor haar zelven, als Hoofden daar van zouden draagen. Door hoedaanigen Voorregt dan Josefs Zonen, booven alle de Neeven van Jakob, Dat zijn de Kinderen der andere Zonen, verheeven zijn. En gelijk Jesa.4:1. gezeyd word, Dat des Mans Naam over desselfs Huysvrouwe uytgeroepen word, naadienze haaren Naam ontleend van het Hoofd onder welk datze staat; alzoo heeft ook Jakob hier gewild, Dat deeze Zonen in zijn Geslagte gereekend, en zijns, en zijner Vaderen Abrahams en Isaaks Kinderen genoemd, en daar voor zouden gehouden worden. Het geene ook alzoo geschied is, dewijlze onder de XII Stammen Israëls, als zijn eygen Zonen geteld zijn; vergelijkt Gen.48:6. met Josua 16. &c. En hier ter plaatze heeft Heydeggerus in 't voorby-gaan willen aangemerkt hebben; hoe zeer bespottelijk, Ekkius en Bellarminus haar hebben aangesteld, alsse uyt dit Voorval, waar in Jakob de Naamen zijner Voor-Vaderen over deeze Kinderen wil uytgeroepen hebben, Besluyten, Dat de Doode konnen Aangeroepen worden. En dewijl zy onder dit voorwenzel vast beezig zijn, om ontelbaare Patroonen tot Voorbidders te bedenken, heeft de

Schran-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Schrandere Kalvijn daar over niet onaardig aangemerkt, Datze dus-doende, nogtans Abraham, Isaak en Jakob, daar onder, als ofze niet een Stroo aan stukken bijten konden, zijn voor-by gegaan. Veel beeter dan heeft de Groote Schrijver Tostatus, deeze Zin aan de Woorden van de Stervende Jakob opgedraagen, wanneer hy hem doed zeggen; *Ik Bidde Godt, Dat het geschieden mag, Dat deeze Jongens naa mijnen Naame, Dat is naa Jakob of naa Israël, moogen Genoemd worden; en datze Twee Hoofden der Stammen moogen zijn, onder de Zonen Jakobs.* Want alle de Stammen Israëls *Zijn Twaalve*, Gen. 49: 28. En deeze Vermaarde Schrijver, heeft'er veele onder zijn Geloofs-genooten, die het daar in met hem eens zijn, en Bellarmijn wel dapper van de Leep geeven. Ten III. Wenscht Jakob aan zijne Neeven; *Dat zy mogten Vermeenigvuldigen in meenigte als de Visschen in't midden des Lands.* Aldus hebben't onze Overzetters Vertaald; die daar in de *Targum* van Onkelos schijnen gevolgd te zijn, terwijl andere Vertaalingen van geen *Visschen* gewag maaken. Doch gemelde Targumist, heeft de Woorden met deeze Naadruk verrijkt; Dat deeze Jongens, *Onder de Kinderen der Menschen, als de Visschen der Zee moogen Vermeenigvuldigd worden op de Aarde.* Naadien'er in de Grond-Text een Woord gevonden word, Dat de Beteekenis heeft van een meenigte *Als de Visschen in de Zee.* En waarom Jakob deeze Uytdrukkinge heeft willen ter-Hand neemen, kan ons uyt de Overgroote Vrugtbaarheyd der Visschen ligt bekend zijn. En die op't Voorgeziene Middel haarer Voortteelinge naauwkeurig gelet hebben, hebben nu reeds genoegzaam Waargenoomen, Dat alleen in eene Kuyt van een Kabeljaau-Vis, meer Vrugtbaarende Zaad-bolletjes beslooten zijn, als'er op eene Tijd te-gelijk, Menschen in heel de Republijk van Holland gevonden worden: Als waar van ons de Ondervindinge van den neerstigen Leeuwenhoek verzeekeringe gedaan heeft. Ziet daar dan, hoe wel ter sné deeze Gelijkenisse, van de Lippen des Ouden Vaders is afgevloeyd, op dat hy zijn Zeegen-wensch, naavolgens de beloofde Vermeerdering, aan zijne Vaderen Toegezeyd, daar meede besloot. Als welkers Hooft-Zom hier voornaamelijk op uytliep, Dat Jehovah in haar Vervullen wilde, het geene hy aan Abraham en Isaak zoo vaak beloofd had. Dus rest dan nu te Onderzoeken, wie deezen *Engel* of *Verlosser* mag zijn, van welken Jakob neevens Godt, de Zeegening op't Hoofd van zijne Neeven af-Gebeeden heeft? Want alzoo hadden wy beloofd te doen. Wat het gemeen Gevoelen der Joden en de meeste Roomsgezinde betreft; het is niet onbekend, Dat zy hier eenen Geschaapen of Dienstbaaren Engel willen Verstaan hebben. Nogtans hebben zommige van haare Rabbynen den zelven erkend Godt te zijn: En zoo heeft onder haar, Rabbi Menachem gezeyd; *Hy gewaagd van Godts Heerlijkheyd* Schechinah, *als hy zeyde*, Den Engel die my Verlost heeft. Doch Chrysostomus heeft uyt deeze plaatze meenen te grondvesten, Dat de Engelen voor de Vroome zorg draagen, en tot haare Beschermingе over-al by de Hand zijn. Insgelijks heeft Basylius daar uyt beslooten, Dat yder Geloovige een Engel heeft, die hem Onderwijst, en als zijn Herder leyd. Ook zijn Kalixtus en Hakspaan van Meeninge, Dat men met geene zeekerheyd te gelooven heeft, dat de Zone Gods elders, *Een Engel*, of Een *Boode*, *Gezant* of *Dienstknegt* genoemd word, daar niet voordagtelijk gehandeld word van de Zendinge des Zoons in't Vleesch, tot onzer Zaligheyd. En dat het derhalven waarschijnelijker te denken is, Dat in deeze plaatze, andere Zaaken die het toebrengen van eenig Geluk aan d'een of d'ander Mensch, van verre Aanwijzen, moeten Verstaan worden. Nogtans isset meede zeeker, Dat andere Kerk-Leerraars, deezen Engel al van over lang, voor *Den Engel des Grooten Raads*, dat is, voor *De Zone Gods* gehouden hebben; en dat den Ouden Cyrillus d'Alexandriner, die van Prokopius Gazéus gevolgd word, zulx ook opentlijk teegen d'Arriaanen heeft staande gehouden. Waar by koomd, Dat de meeste van onze heedensdaagze Godgeleerde,

III. Jakob Wenst de Vermeenigvuldiging van Josefs Zaad in zijne Zonen.

En zulx door een fraaye uytdrukkinge genoomen van de voortteelinge der Visschen.

Wie den Engel geweest zy, die Jakob van alle quaad Verlost heeft.

't Gevoelen der Joden bygebragt.

Als meede dat van Chrysostomus.

Den Engel van Jakob hoe van de meeste voor de Zone Gods gehouden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

de, 't zelve geheel-en-al buyten twijffel ftellen. Gelijk dan meede de Bybel-Kantteekenaars haare Aanmerkinge hier over, niet anders hebben ingefteld; zeggende: *Naademaal Jakob van deezen Engel het zelve Verzoekt, Dat hy* vers 15. *van Godt Bid, kan dit van geen* Gefchaapen Engel *verftaan worden, maar moet van de* Zone Gods *verftaan zijn.* Dit zeggenze; en betrekken daar toe haar Verklaringe op Gen. 22:11. En wy hebben te vooren ook onze Aanmerkinge daar over bygebragt. Dus hebben dan andere fraaye Uytleggers die alzoo gezind zijn, haar gevoelen hier meede onderfteund; Dat Jakob hier niet flegts in 't algemeen *Een Engel* noemd; even als of hy gewenft had, Dat de Kinderen van Jofef mogten bewaard worden; of dat hy Godt Bad, Dat hy zijnen Dienft-Knegt wilde zenden op dat hy haar Befchermde: Maar dat hy, naa dat hy gezeyd had; *Die Godt, voor welke mijne Vaders Gewandeld hebben: Die Godt welke my Gevoed heeft.* Daar by voegd, (eer dat hy noch yts van Godt Bid;) *Die Engel die my Verloft heeft.* &c. Hy en zeyd niet, *Die Godt die zijn Engel gezonden heeft; Zende hem nu weederom tot deeze* &c. Noch, *Wiens Engel my Bewaard heeft.* Maar zoo als hy *Godt* genoemd had, op dat hy hem Aanriep; zoo Bid hy meenenze, te gelijk van Godt en den *Engel*, de Zeegening af. En gelijk Heydeggerus dit ftuk ook dusdaanig opneemd te Verdaadigen; alzoo brengd hy onzes er-agtens, veel te ftreng gewrongen, Efaia. 43: 1. te berde; als of Godt deezen Engel, aldaar een *Verdaadiger* of *Verloffer* van Jakob noemde, die hem als zijnen Heere Beveftigd had, tot zijn Eygendom en Erffenis; zeggende, *Gy zijd Mijne.* Dezelve Geleerde Man merkt hier verder aan; Dat Jakob van deezen Engel, geenzinds eenige Bedieninge

En ook van de Kant-teekenaars beleeden.

Dat deezen Engel de Zone Gods zy, van Heydeggerus verdaadigd.

„ af-Bid; zoo dat hy de Kinderen van Jofef wilde Bewaaren en Befchermen.
„ Maar hy Bid, Dat hy zijne Neeven wilde *Zeegenen.* Maar wat is hier *Zee-*
„ *genen*, anders als eenige Weldaad bewijzen? Maar het is openbaar dat alle
„ Zeegeningen, die Jakob hier heeft konnen af-Bidden, niet anders zijn als
„ Goddelijke Uytwerkingen die alleen van Gods Magt, Rijkdom, Goedheyd,
„ Wille en Genaade voort koomen. Wat zoude het zijn, by-aldien Jakob
„ Gebeeden had, Dat een Dienft-Engel, voor zijne Neeven, Voorbiddinge
„ zoude doen, op dat hy de Goddelijke Gunft verkreeg om de zelve te Zeege-
„ nen? Waarom zoud hy alleen van eenen Engel gefprooken en gezeyd heb-
„ ben, *Deezen Engel* de גואל GOËL of *Verloffer*, Zeegene de Kinderen?
„ Waarom heeft hy niet liever gezeyd; *Dat haar alle Engelen en Menfchen*
„ *Zeegenen*? Ten laatften, noemd Jakob deezen Engel גואל *Verloffer*, of
„ *Wreeker van alle Quaad*; en alzoo ook van de Zonde, van het Oordeel
„ Gods, van de Magt des Duyvels, en van al wat onder Quaad en Ellende kan
„ verftaan worden. Want dien neemd immers het Quaad weg, en keerd het af,
„ welke ymand, als zijn Eygendom en een die onder zijn Regt behoord, uyt-
„ rukt *Uyt alle Quaad*? Maar zoodaanig-een Verloffer heeft een Dienft-Baaren
„ Engel niet konnen zijn, Dat hy Jakob van de Zonde en van de Magt des Duy-
„ vels Verlofte: Maar wel de Engel des Verbonds; te weeten die daar toe ge-
„ fteld was, om in 't Vleefch gezonden te worden, tot vaft-ftelling van 't Hey-
„ lig Verbond. Dit zeyd Heydeggerus; die tot onderfteuning van zijn, en der meefte Godgeleerden gevoelen, ook noch deeze Aanmerking uyt Mofes Gerundenfis heeft bygebragt: Zeggende; *Den Engel die de Verloffer is, en welke Jakob in zijn Benaauwdheyd Antwoord gaf, en tot hem zeyde;* Ik ben de Godt van Bethel, Gen. 31: 13. *Die ifset van den welken hy zeyd;* Mijnen Naam is in 't midden van hem, Exod. 23: 21. Ons aangaande, wy twijffelen geenzinds, of Jakob heeft deeze Zeegening, voorzeeker van de Waare Godt, voor welkers Aangezigte Abraham en Ifaak Gewandeld hadden, Afgebeeden. Maar dat hy verder daar op als in 't byzonder, van een *Engel* rept die hem Verloft heeft; zulx doet hy volgens de Godvrugtige gewoonte der Geloovige Vaders, die de Godt Abrahams en Ifaaks, nooyt eygentlijk *Een Engel* genoemd hebben: Maar doorgaans daar van reppen, in de toe-eygening van zeekere Weldaad

't Gevoelen van Heydeggerus en der Godsgeleerden onderzogt, en bedenkelijk weederfprooken.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

daad aan haar Bedienender-wijs beweezen; daar onder nogtans altijd Godt zelve erkennende. Gelijk hy daarom ook niet en zeyd, Dat zijne Vaders, Abraham en Iſaak voor het Aangezigte van *Dien Engel*, die hem uyt alle Quaad Verloſt had, Gewandeld hebben; Maar hy voerd den zelven veel-eer neffens de Goddelijke Aanroeping in, als een Erkentenis, der Goddelijke Byſtand, welke hem als een Ondervonden Helper Behouden en Gered had: En zulx naade gewoonte der H. Vaderen, welke alle Heylzaame en ongemeene Ontmoetingen van Zeegening, en toe-gebragte Verloſſingen, aan de Beſtelling der *Engelen* als Perzoonelijke Booden en Gezanten Gods, pleegen toe-te Schrijven. Zoo nogtans, Dat zy zelden daar van anders Spreeken, als of zy van Godt zelve ſpraaken. En in zulken zin heeft de Zaligmaaker zelf geleerd, Godt, als onzen Heemelzen Vader, te Bidden, *Verloſt ons van het Quaade*, dat is, *Van alle Quaad*; Matth. 6: 13. 't Geên ons miſſchien minder vreemd zal ſchijnen, als wy aanmerken, hoedaanig ook zelve de Engelen, Dat zijn de byzondere toegeſchikte Werkingen of Aanduydingen der Goddelijke kragt; (van de welke naavolgens de Swakheyd des Menſchelijken Begrips, niet wel anders als onder de Naamdigting van *Booden*, *Gezanten* of *Engelen* kan geſprooken worden; ten zy dan, wanneer dien Naam aan Menſchen gegeeven word, van wienze ook tot de Geeſt-Engelen is overgegaan;) zeer dikmaal in Droomen, Gezigten, en Verſchijningen, zoodaanig Spreekende worden ingevoerd, als of Godt in eyge Perzoon, tot de Vaderen Sprak. Waarom ook meeſt altijd, maar Eenen Engel ſchijnd te Verſchijnen, of maar Eenen genoemd, of alleen ſpreekende word ingevoerd. En ſchoon daar zomtijds meer dan Eenen genoemd worden, om yts te Boodſchappen, of te Verrigten; ziet men egter dat alwaar yts van Godsweegen, als van een Goddelijke Daad, en over Menſchelijke Uytvoeringe te Spreeken vald; maar Eenen het Woord Voerd. Waar toe beziet de Verſchijninge der *Dry Mannen* van Abraham en Loth, Gen. 18. en 19. die aldaar ook *Engelen* genoemd worden; Alhoewel 't gelooffelijker is, Dat het *Menſchen* zijn geweeſt, die van weegen haar Beſtel en Stijl der H. Schrijvers, nu en dan en veel-meer weegens de toe-eygening haarder Bedieninge, als haarer Weezentlijke Zelfsſtandigheyd; den Naam van *Engelen* draagen. Dus zal men in die opmerkelijke Geſchiedeniſſen ontwaar worden, Dat al waar *Geneſis* 18. de Engelen van Gemeene Zaaken handelen, of dat Moſes yts van haar als zoodaanig verhaald; zulx doorgaans in 't *Meerder-Getal* en in aller Naam geſchied; *Zy Zeyden*, *Zy Deeden*, en zoo-voorts. Overdenkt *vers* 5: 8, 9, 16. en 22.

Engelen ſpreeken doorgaans in Gods Naam of als Godt zelfs.

Gen. 18.

Doch wanneer het op 't ſtuk aankomd, Dat is wanneer daar van Gods eygen zaake te ſpreeken vald; word het Woord ſlegts van Eenen gehoord, en uyt den Naam van dien gezeyd, *Ik zal Koomen*; *De Heere Zeyde*, *Ik hebbe Gekend*, *Ik zal Afgaan* &c. vergelijkt alleen *vers* 10, 13, 15, 20, 21, 26. &c.

Gen. 19.

En zoo 't u luſt, ziet ook eens naa de Hiſtorie van Loths Uytgang uyt Sodom, Gen. 19. Daar gy al 't zelve zuld in-agtgenoomen vinden, zoo gy alleen *vers* 1, tot 5, en 10, 11, en 15. teegens *vers* 17, 18, 19, 21, 22, 24, en 25. vergelijkt. Als waar-toe men ook niet vergeeten moet aan-te merken, hoe deeze Mannen, *vers* 13, als Gezanten Gods Spreekende, terwijl d'Uytvoering der Daad nogtans, waar toe zy zeyden Uyt-te Gaan; aan Jehova zelve Toegeſchreeven word: Gelijk wy op zijn plaats ruymweydiger hebben afgedaan. In deezer-voegen zal het dan ook hier niet al-te vreemd klinken, Dat Jakob, die deeze Zeegening van de Godt zijner Vaderen, over Joſefs Kinderen Af-Bid; ook dien Verlos-Engel daar in gedenkt, Op dat hy haar even als hem, met den Zeegen der Beſcherming, teegen alle Quaad wilde Verdaadigen. Maar naadien Moſes in gants zijn Vijf Boeken, aan geen *Duyvel* of *Satan* gedenkt, noch de Joodſe Kerk, niets eygentlijk daar van tot eenig Leerſtuk, agter gelaaten heeft; Jaa zelfs niet een woord van de Schepping der Engelen rept, uyt welke den Satan, door Afval al voor Adams tijd, zou voortgekoomen zijn; (wel weetende dat de Geeſtelijke Zelfſtandigheeden of Kragten Gods, niet zoo eygentlijk tot de

De Schepping der Engelen, noch het leerſtuk van een Duyvel of

Satan van Moses nooyt gerept.

Schepping behooren als die der Stoffelijke Gedaanten;) dunkt het ons al-te verre gehaald en by het Haayr getrokken; wanneer de meeste Godsgeleerde willen, Dat Jakob hier ook zijn Verlossinge van de Duyvel, aan deezen Engel opdraagd, En nogtans doen het die Gul-en Breed, welke meenen; Dat Jakob aldaar in het byzonder, de Zone Gods verstaan heeft. Maar wanneer Vader Jakob deezen Engel, alleen tot hem zelven, als zijn Verlosser betrekt, en zoo niet aan en merkt als of zijn Voor-Vaderen Abraham en Isaak, insgelijks als hy, voor desselfs Aangezigte Gewandeld hadden, hebbenze dan evenwel ook niet voor het Aangezigte des Zoons Gods Gewandeld, die voor het Aangezigte van de Godt Abrahams en Isaaks Gewandeld hebben? Wy voor ons deel, gelooven jaa. En voegen daar by, Dat het daarom dan ook niet noodig is te besluyten, Dat Jakob naa de Aanroeping van den Naame des Gods zijner Vaderen, de Zone Gods tot deeze Zeegening in 't byzonder, onder de naam van een Engel Aangeroepen heeft: Dewijl het met de Gewoonte der Godvrugtige Vaderen niet al-te wel over-een stemd, Godt zelve, *Een Engel* te noemen, wanneer hy reeds te vooren, met zijn eygen Naamen ingevoerd is. Dewijl Godt als Godt, van niemand kan *Gezonden* worden, en een Engel de Naam van *Engel* eygentlijk niet eerder past, dan wanneer hy *Gezonden* word. En zoo is die ook in geen andere zin aan Kristus konnen toegepast worden; als van weegen zijne *Zendinge*. En dewijl de Naam van *Engel* aan verscheyde Perzoonen en Zaaken gegeeven word, blijkt daar uyt klaar, Dat *Engel* geen Naam van een byzonder *Schepzel*, maar van *Bedieninge* is; gelijk dat van. *Ambaßadeur*, *Gezant*, *Boode*, *Boodschapper*. &c. 't geên wy hier naa in 't Neegende Hoofdstuk omstandelijk zullen afdoen. Doch de H. Mannen, van byzondere blijken der Goddelijke Kragt en Zigtbaare uytvoeringen van Zeegeningen en Aanspraaken gewag maakende; zijn zeer gereed, zulx aan Een Engel toe-te eygenen; alhoewel zy de Daad aan Godt zelve opdraagen en geen andere Zelfstandige Werking buyten hem, daar in erkennen. Want om met een woord te zeggen hoe 't ons om 't Hert leyd; Wat Denkbeeld zullen wy doch anders van de Engelen maaken, als dat het zijn Verteegenwoordigende Kragten Gods, die om de Goede met Goddelijke Zeegeningen te Beschermen en van 't Quaade te Verlossen, op veelerhande wijzen zoodaanig worden Uytgezonden; Dat alhoewel de Doening, tot onderscheping van des Menschen swak Begrip, onder de Naam-digting van *Engel*, *Bode* of *Gezant*, toe-eygenender-wijze opgedraagen word; Godt zelfs nogtans als de Al-Vervullende en al-om Teegenwoordige Kragt der Invloeying, d'eygentlijke Uytwerker en gemoedelijke Meede-Werker daar van blijft. Overdenkt andermaal de Ondergang van Sodom; en het zal onzes-agtens genoeg zijn, om ons te Vermaanen, Dat gelijk de H. Schrift, naavolgens het Godsdienstig Begrip der Oude Vaderen, dikwils zonder naauwkeurig onderscheyd van Godt en van de Engelen spreekt, wy 't zelve ook niet zoo naauw moesten zoeken uyt-te ziften; dat wy ten lesten geloofden, Dat al waar een Engel, zoo verre hy een Engel is, gezeyd word te Spreeken of-te Werken; zulx wil te kennen geeven, Dat, of Godt zelve Sprak, of Werkte. En zoo wy het op deeze wijze willen in-agt neemen, zal het niet meer moeyelijk om verstaan zijn; Hoe een Engel of Goddelijk Gezant kan Spreeken, als of Godt zelfs Sprak; en hoe *Een Geschaapen Engel* (want zoo wil men doch doorgaans buyten de H. Schrift spreeken, die van de Schepping der Engelen, diepelijk Stilswijgd;) d'een of d'andere zaak, die eygentlijk by Godt te Belooven of te Doen staat; als in zijn eygen Naam kan gezeyd worden, te Doen of te Belooven. Dewijl hier meede alle Twist zoodaanig ten eynde loopen zal; Dat men niet meer zal behoeven te vraagen; Hoe het te verstaan is, Dat de H. Vaders; aan wien *Een Engel* Verscheenen is; of die haar yts Goddelijx Verkondigd heeft, uyt de Godvrugtigheyd van haar gemoed, hebben konnen zeggen; *Datze Godt Gezien hebben*; *Dat haar Godt Verscheenen is*; en *Dat Godt tot haar Gesprooken heeft*. &c. En daarom agten wy het alzoo-zeer Verwonderens waard, als het te Beklaa-

Hoe aan de Engelen toegeëygend word 't geên Godt zelve doed.

Den Naam van Engel een Naam van Bediening, en Toeëygening der Goddelijke verrigtingen die kennelijk gezien worden.

gen

gen is, Dat de Godgeleerde niet toe-en leggen om al deeze Dingen tot zeekerder Denk-beelden te brengen. En zy zouden voorzeeker haast daar toe gekoomen zijn, by-aldienze Werk maakten, niet zoo-zeer de Zaaken uyt de Spreek-wijzen, als wel de Spreek-wijzen uyt de Zaaken te doorgronden. Het geên wy daar uyt Leeren, Dat de Spreek-wijzen meestdeels oneygentlijk zijn, en dikwils met de Waarheyd der Zaaken niet Letterlijk over-een koomen. Waar uyt blijkt, van hoe grooten gebruyk de Gezonde Reeden is, zonder welke hier niet te doen vald, voor die stijfzinnig staande houden, Dat ook de Heylige Schrift niet zoo wel als alle andere Schriften, 't regt van 't Reedelijk Gebruyk der Reeden onderworpen is, zoo verre elk Leezer hem den Zin daar van moet tenutte maaken. Doch wat eygentlijk de Engelen zijn, en hoeze in Ontelbaar getal voor Gods Throon staan, zullen wy hier-naa betoonen: Want wy zijn buyten twijffel, door deeze Waarneeminge, reeds al-te verre van ons voorgenoomen Voetpad afgetreeden; wy willen weeder-keeren, en 't Spoor van Vader Jakobs laatste bedrijf, ten eynde-toe gaan op-volgen.

Daar ontbreekt in de Godgeleerdheyd, dat de Spreek-wijzen der H. Schrift niet naa de Zaaken Verklaard worden.

Als dan Josef onder deeze Toestel wel zag, Dat zijn Ouden Vader, de Regterhand op Efraïms Hoofd, en de Linker op dat van Manasse leyde, mishaagde hem die Daad, en Verstoute zig om de Zeegen-Spreekende Vader, door 't veranderen van zijn uytgestrekte Armen te stooren; En willende daar op 's Vaders Regterhand van Efraïm afwenden, en die op Manasses Hoofd brengen, zeyd hy; *Niet alzoo mijn Vader: Want deeze is de Eerst-Gebooren.* Dus spreekt hy, en zoo doed hy; meenende dat het Verswakt Gezigt, den Ouden Man tot deeze Mis-tastinge bragt. Doch Jakob *Wiste wat hy deede*; en volgde de Heymelijke Leydinge van de Goddelijke Geest, die hem te deestijd Onderwêês, om het Regt der Eere, welk de Natuure den Eerst-Gebooren had toegedagt, aan den Jonger Broeder over-te brengen. Invoegen hy de Bedeelinge deezer Zeegeninge, met geen averregtze Verkiezinge deed, dewijl het hem niet Vry stond, dezelve naa zijn eygen Believen t'onderneemen. Want dat hem zulk-een Bestèl van den Heemel Ingeboezemd was, zal ons den Uytgang der Zaake, eer-lang konnen grondvesten. Hierom weygerd de Godvrugtige Vader, niet alleen hier in van zijn Stuk af-te gaan, maar hy onderschept ook den Verbolgen Josef, met dusk-een Zeedig Antwoord, zeggende; *Ik weet het, mijn Zone, Ik weet het.* En op dat hy niet en zoude meenen, als of hy Manasse geheel-en-al Verzuymde, Verklaard hy hem aanstonds de Nuttigheyd van zijn doen, en Ontdekt daar by te-gelijk de Zeegeninge zelve, met deeze Opmerkelijke Woorden; *Ook zal Manasse tot een Volk worden; en hy zal insgelijks Groot worden: Maar nogtans zal zijn Kleynste Broeder, Grooter worden dan hy, en zijn Zaad zal tot een volle Meenigte der Volkeren worden*, Gen.48:19. Hy Reedenkaaveld, noch rept niet een enkel Woord, waar in de Waardigheyd van den Eenen boven die van den Anderen geleegen was; maar spreekt alleen uyt, wat Gods Voorzienigheyd over bey-de Besllooten heeft; en wat'er in vervolg van Tijden stond te gebeuren: Te weeten, Dat de Naakoomelingen van Efraïm met groote Wasdom en Voortreffelijkheyd zouden Bezaaligd worden; zoo datze tot *Een volle Meenigte der Volkeren* zouden Uytbotten. Welke Woorden, (wanneer men op d'uytkomst let) Onkelos voorzeeker een schoone Zin gegeeven heeft, als hy zeyd; *En desselfs Zonen zullen over Volkeren Heerschen.* Want het Koninkrijk der X Stammen Israëls, heeft van de Naakoomelingen Efraïms zijn Begin genoomen, en is een lange Tijd daar in gebleeven, 1 Kon.11:26. 2 Kron. 13: 6. 't Geên dan ook de Reeden is, Dat de Profeeten dat Koninkrijk niet zelden met de Naam van *Efraïm* noemen. Maar gelijk al wat op Aarden is, de Aarde vervuld, alzoo noemd de Heylige Schrift desselfs Veelheyd; *De Volheyd der Aarde*: En dat in de Zee is; *De Volheyd der Zee.* En alzoo word ook hier van Efraïm gezeyd; *De Volheyd der Volkeren*: Naadien zijne Stamme niet zoo-zeer in meenigte booven andere zoude uytgebreyd worden, al wel, Dat de-

Josef wil des Vaders Bestuur der Handen verbeeteren.

Gen.48:18.

't Geên Jakob weygerd te veranderen, om dat hy Wist wat hy deed.

Gen.48:19.

En steld Josef egter gerust over Manasse.

Alhoewel Efraïm de Grootste zou worden.

Waar in de Grootheyd van Efraïm booven Manasse bestaan zou.

Jerem. 31: 18, 20.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

I. In Vorſten en Koningen.

dezelve voornaamelijk in de Voortteelinge van Vorſten en Koningen zou Heerlijk zijn. Vergelijkt'er de Zeegen-Spreekinge van Moſes meede, Deut. 33: 17. alwaar van Joſef gezeyd word, Dat hy had de Heerlijkheyd *Des Eerſt-Gebooren zijnes Oſſes*, dat is, Twee Hoornen, of Magten in zijne Zonen,

II. In Kragt en Vermoogen.

die *Met Hoornen*, dat is, met Magt en Heerſchappye, de Volken *Zoude ſtooten tot aan de Eynden der Aarden.* En alhoewelze beyde zouden Sterk zijn, zoudenze nogtans Ongelijk zijn. Want als'er tot Verklaaringe by gezeyd word; *Deeze nu zijn* de Tien-Duyzenden *van Efraïm*; en *Deeze zijn* de Duyzenden *van Manaſſe*; blijkt genoeg, Dat van weegen de Voorrang der Zeegeninge Jakobs, aan den Jongſten, *Tien-Duyzenden*, en aan den Oudſten, alleen *Duyzenden* worden toegeſchreeven. Gelijkwe ook uyt Num. 2:18,21. verneemen, Dat Efraïm de Baniere over het Derde groot Leger voerde; zoo dat Manaſſe en Benjamin onder hem ſtonden. Voorwaar Salomon Jarchi, is hier het Spoor der goede Uytlegginge te-bijſter mis-geloopen, als hy meend, Dat dit van Joſua gezeyd word, wiens Naam en Faam de gantze Weereld vervuld heeft, doe hy de Zonne aan den Heemel deede Stil-ſtaan. Doch wat daar van zy, zal ons eens op zijn Tijd en Plaatze te-pas koomen. Tot hoe grooten Getal bey deeze Stammen uytgedeegen zijn, daar van vindmen by Moſes een Tweederley Optellinge, die bey de ſtrax by-gebragte Zin-geevingen

III. In meenigte van haar Manſchap.

beſcheydentlijk konnen grondveſten, en zoodaanig geſteld zijn, Dat Efraïm aldaar Eerſt genoemd zijnde, in de Eerſte Monſteringe des Volks, welke in de Woeſtijne voor Sinai geſchiede, 8300 Wêêrbaare Mannen meer als Manaſſe Uytleeverde, gelijk te zien is Num. 1:33,35. Doch in de Tweede Tellinge, naamelijk in de Velden Moabs, (wanneer gants Iſraël gereed ſtond om Kanaan in-te Trekken, Num. 26: 34, 37.) is Manaſſe wel 20200 Man ſterker als Efraïm bevonden.

Efraïm	40500
Manaſſe	32200
	8300.

En dat uyt het Boek der Rigteren blijkt, Dat de Efraïmiten Groot van Gemoed geweeſt zijn, en het Koninkrijk van Iſraël naar haar getrokken hebben, is zoo ſtrax van ons uyt het Eerſte Boek der Koningen aangehaald. Zoo dat de X Stammen, dikmaals onder de Naam van *Efraïm* voorkoomen: Vergelijkt Aandagtig 't Beſluyt der Zeegeninge over beyde, Gen. 48:20. en let hoe Grooten meenigte, zy te zaamen, in het Hoofd

Manaſſe	52700
Efraïm	32500
	20200

Roem der Efraïmiten.

van haaren Vader Joſef uytmaaken. Die hier toe nu ook eens Aanmerkt, hoedaanig van 't begin des Weerelds, *De Mindere*, in het Uytdeelen der Goddelijke Zeegeningen, voor *De Meerdere*, Aangenoomen en Begunſtigd zijn;

Zeldzaame ſchikkinge der Voorzienigheyd, door welke dikwils de Mindere voor de Meerdere aangenoomen zijn.

voorwaar, die kan by zig-zelven geen andere reeden van dusken Omkeering der Natuurlijke Ordening vinden, dan het louter Welbehaagen Gods: Gelijk de Voorbeelden hier van te Meenigvuldig en Opmerkelijk zijn, dan dat wy dezelve on-geagt zouden overſlaan. Dus zienwe dat Habel voor Kaïn, Sem voor Japhet; Iſaak voor Iſmaël; Jakob voor Eſau; Juda en Joſef voor Ruben; en hier, Dat Efraïm voor Manaſſe Gezeegend is. Ook is David, de Zone van Iſai, over zijn Oudſte Broederen geſteld. Wat ſtaat hier van te denken? En Wat zullen wy daar van zeggen? Immers is daar niemand onder alle deeze, die het minſte hiêr van, door zijn eygen Verdienſte of Waardigheyd gewonnen heeft? Voornaamelijk niet als Jakob, Eſau Voor-getrokken wierd, doe geen van

En wat Leer-ſtuk hier uyt in-agt te neemen is.

beyde *Noch Goed noch Quaad gedaan hadden*, Rom. 9: 11. En dat het ook de Naakoomelingen van Efraïm, veel erger gemaakt hebben, als die van Manaſſe, zal ons in 't Vervolg der Joodſe Hiſtorie, genoeg tot al 't gezeyde Vermaanen te Gedenken, Dat Godt het Regt der Natuure, met geen ander Oogmerk zoo vaak veranderd heeft, als op dat hy ons zou leeren Verſtaan, Dat het alles van zijn Vry-Believen af hangd, wat hy ons uyt Genaade Schenkt. Want by-aldien Godt elk-een naa Verdienſte Beloonde, zou het zeekerlijk moeten volgen, Dat dan ook de Bedeelinge van zijn Genaade, zeekere Reegelen zou konnen Voorgeſchreeven worden. Maar dewijl hy aan niemand yts ſchuldig is, zoo behoud hy het Regt van Vryheyd aan hem zelven, in 't Uytdeelen van zijne Gaaven. En ſtaat deeze Reeden zoo onbeſweeken vaſt, Dat ook

zelfs

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

zelfs Pererius, hoe zeer hy in dit Stuk van onze Belijdenis verscheeld, heeft moeten Bekennen, Dat op deeze maniere het Geheym der Goddelijke Verkiezinge ten Eeuwigen Leeven, voor-af geschaaduwd is; en dat wy daar uyt af-te neemen hebben, Hoe-veel het Voorneemen en 't Oordeel Gods, van dat der menschen doorgaans verscheeld.

Maar nu? Hoe eyndigde doch Jakob ten laatsten deeze Zeegening? Hy zeyd; *In uw zal Israël Zeegenen, zeggende: Godt zette uw als Efraïm ende als Manasse.* Zoo zijnze dan voor-eerst beyde onder Zeegeninge; en wy hebben haare Uytbottinge overs-hands, zoo strax in haare Tellinge, teegens malkanderen afgereekend. Daar naa geeft Jakob opentlijk te Kennen, Dat deeze Twee Zonen zoo Gelukkig zouden zijn, Dat d'Israëliten, wanneerże malkanderen alle Voorspoed zouden toe-Wenschen, haar tot een Voorbeeld zouden neemen, en alzoo aan de haare, de Gelukzaaligheyd van Efraïm en Manasse vergunnen. En gelijk dit even alzoo van onze Kantteekenaars Verklaard word, merken zy daar by zeer wel aan, Dat *In uw*, hier zoo veel is, als *Naa uw*, dat is, *Naa uw Exempel*, &c. Ziet diergelijke maniere van *Zeegeninge*, Ruth 4: 11. en van *Vloeken*, Jerem. 29: 22. Gelijk ook naa de Voorspellinge van Jakob, dit noch heedensdaags by de Joden in gebruyk is, Dat dien, die de Kinderen na Ouder-Gewoonte, door Opleggingе der Handen Zeegend, deeze Woorden spreekt; *Godt stelle uw als Efraim en Manasse.* En wanneer 't zelve aan een Dogterken geschied, zeggenze; *Godt stelle uw als Sara en als Rebekka.* Het geen zy alzoo uyt het Formulier Geleerd hebben, Dat de Vader Jakob haar Gen. 48: 20. aanbevoolen heeft. Maar gelijk Jakob door deeze Zeegeninge, zijn beyde Neeven, voor zijn Eygen Zonen aannam, eygend hy dezelve booven dien ook niet alleen, Een Koninklijk Geschenk tot een Vaderlijk Erf-Deel toe, (naamelijk het zesde Deel van 't Land Kanaans;) maar hy geeft daar door ook een merkelijk Proef-Stuk van zijn Onbesweeken Geloove aan Josef te Kennen; Op dat hy hem verzeekerde, Dat hem het vertrouwen op de Goddelijke Belofte, tot aan den Uytgang van zijn Leeven, niet ontvallen was. Want op dat hy zijnen Zone in 't zelve Geloove Bevestigde, zeyd hy; *Ziet ik Sterve, maar Godt zal met uw-Lieden weezen; ende hy zal uw weeder-brengen in 't Land uwer Vaderen*, Gen. 48: 21. Zoo Spreekt de Godvrugtige Vader, en zoo een standvastig Vertrouwen zoekt hy ook Josef in-te Boezemen, op dat hy misschien niet alleen mogt denken, Dat zijn Ouden Vader, die hier slegts een Vreemdeling en als Balling buyten Kanaan Leefde, door 't beswijken van zijn Verstand, begon te Raazen, en als de Krankzinnige, een Groot-agting had van Dingen die buyten zijn Vermoogen waaren; maar ook, op dat hy weeten mogt, Dat hy, die nu in Egipten dus Groot-geworden was, het Vermoogen ter-Hand had; om zijne Twee Zonen een Groote Bezittinge in dat Rijk te verschaffen; geen Ydele Schim voor een bestendige zaak Aangreep, wanneer hy het Besluyt van des Vaders Testament, als een Voortreffelijke Weldaad Op-nam; schoon hy in zijne Naakoomelingen, tot Slaavernye geroepen wierd. Aldus is dit dan de Kragt van hun beyder Geloove geweest, Datze het geêne door de Menschelijke reeden noch Gevoeld noch Getast kon worden, nogtans uyt Kragt van Gods Belofte, geenzinds hebben willen in twijffel trekken, of Godt zou dat ook alzoo door zijn Goedheyd Uytvoeren en Volbrengen. En daarom gelijk Jakob Stervende, *Door het Geloove gemeldet heeft van den Uytgang der Kinderen Israëls*, Gen. 48: 21. alzoo heeft ook Josef met dat zelve voorneemen, *Bevel gegeeven aangaande zijn Gebeente*, vergelijkt Hebr. 11: 22. met Gen. 50: 5. en 't zal daar meede genoeg zijn, aangaande de Wijze en Maniere, volgens welke de Vader Jakob de beyde Kinderen van Josef, door een Plegtelijke *Zoon-Aanneeming*, voor de zijne Erkend en Gezeegend heeft. En hoedaanig hy zig korts hier naa bereyd heeft, om alle zijne Zonen, Hoofd voor Hoofd te Zeegenen, en door Lotspelling yders Weedervaaren, in de volgende Daagen over haare

Gen. 48: 20. Hoedaanigen Formulier van Zeegening Jakob in de Zeegening van Efraïm en Manasse aan Israel voorgeschreeven heeft.

Waar toe de Zeegenspreekinge van Jakob naader overdagt word.

En hoe by de Joden in Gebruyk.

Jakob bevestigd Josef in 't Geloove.

En zulx door Blijken van zijn eygen Geloof.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Naakoomelingen te Voorzeggen, zullen wy in het volgende Hoofdſtuk afdoen; naadien d'Hoogdraavende Inhoud van des Stervenden Vaders Teſtament, wel waardig ſchijnd, zulke Breedweydendheyd daar aan te beſteeden. Reſt hier alleen om dit Hooftdeel niet zonder eenige fraaje Aanmerking te beſluyten, noch 't een en 't ander by te brengen; waar in wy der Aal-Ouden Plegtelijke *Zoon-Aanneming*, uyt de Scheemeragtige Voetſpeuren, der Romeynſe Zeeden, niet ongelijk aan deeze Daad van Jakob, zullen gelijkvormig gemaakt zien.

De Zoon-Aanneeming van Jakob aan Joſefs Kinderen gedaan, met die der Romeynen Adoptio vergeleeken en opgehelderd.

By-aldien ons dan noch in verſſer Geheugen is, Dat de Vader Jakob, de Kinderen van Joſef voor zijn eygen Zonen Aangenoomen heeft, ter tijd alſze noch Minder-Jaarige Jongelingen waaren; en dat hy zulx niet in 't Openbaar, maar binnen zijn Huys in 't by-zijn van haar Vader gedaan heeft; als meede dat hy neſſens de naadering der zelve, by wijze van Koop-Geſchenk, de Vader een Stuk Lands Toezeyd te geeven; (zoo dat hy d'aangenoomen Kinderen ook zijnen Naam opleyd en zijn Erffenis toe-eygend;) voorwaar t' en ſchijnd niet anders, of de *Zoon-Aanneeming*, die gemeenlijk ADOPTIO genoemd; en naaderhand by d'Oude Romeynen Ingevoerd, met Wetten Beſchermd en nauwkeurig onderhouden wierd, ſchijnd als een billijk-aangenoome Zeede, van deeze Zoon-Aanneeming des Ouden Vaders afgedaald. Ten minſten is in beyde, een groote over-eenkomſt te beſpeuren. Die dan de Zoon-Aanneeming, welke eertijds by de Romeynen in gebruyk was, uyt de Beſtulping der

Onderſcheyd van ADOPTIO Aanneeming, en ARROGATIO Toevoeging.

Eeuwen opgegraaven hebben, verzeekeren ons, Dat ADOPTIO een *Aanneeming* was, waar meede ymand die onder zijn Vader ſtond, van den zelven met een ſtuk Gelds te geeven, pleeg Vry te Koopen: Of met eenen, die, het zy door Beſterf of Vrygeeving zijns Vaders, zijn Eygen Man was, door Toeſtemming des Volks, voor zig-zelven Aan-te Neemen; het geene dan ARROGATIO, *Toevoeging*, of *Kind-Aanneeming* genoemd wierd. En gelijk de Zoon-

Hoe op de Roomſe Penningen gedagt.

Aanneeming nu en dan zelfs by de Roomſe Keyzers, om een Naavolger in 't Rijk te hebben; en ook niet zelden in d'Aadelijke Stam-Huyzen, tot het ſtellen van Erfgenaamen, gepleegd is; alzoo vindmenze ook op de Oude Penningen met deezen Naam van ADOPTIO gedagt. Gelijk ook onder andere op die van * Trajanus en Hadrianus te zien is. Op den eerſten verneemd men dat Nerva aan Trajanus met een Spiets Gewaapend, de Hand geeft; op d'andere, dat Hadrianus van Trajanus de Weereld, dat is, de Heerſchappye ontfangd. En alhoewel het van den laatſten in twijffel getrokken word, of hy wel ooyt van Trajanus tot Zoon Aangenoomen zy, agtmen nogtans dat Plotina, by het Overlijden van Trajanus, dit alzoo heeft weeten te beeſteeken, Dat hy tot Naavolger in 't Rijk, even als waar hy by Trajanus tot Zoon Aangenoomen, is verklaard geworden. Maar het geene voornaamelijk tot ons voorgenoomen

* Ziet'er d'Afbeelding van, een weynig te vooren.

Tweederley Zoon Aanneeming. Waar van d'eene Binnens Huys d'andere Opentlijk voort 't Volk geſchiede.

ſtuk diend, is dit; Dat Suetonius van Auguſtus zeyd; *Dat hy Kajus en Lucius, binnens-Huys Aannam; hebbende haar beyde met een Stuk Gelds, en een Schaal, van haar Vader Gekogt.* Hy zeyd, *Binnens-Huys*; om dat deeze Kinderen noch Kleyn en onder haar Vaders Gezag ſtonden. Anders, wanneerze de Kinder-Rok hadden afgeleyd en haars zelfs-Regts waaren, geſchiede dit opentlijk op de Markt voor het Volk; om datze als dan niet alleen haaren Vader, maar ook 't Gemeene Volk ſcheenen Onderheevig en te-Nut te weezen. De wijs nu, zoo als dit naa Plegtelijke gewoonte geſchiede, was duſdaanig: Een

Plegtelijkheyd der Zoon-Aanneeming by de Romeynen.

Rooms Meerder-Jaarig Burger, hield in 't byweezen van niet min dan Vijf andere Roomſe Burgers, een Koopere Schaal voor den Schout; waar op die geene die ymand tot zijn Zoon wilde aanneemen, met een Stuk Gelds Kinkte en deeze woorden gebruykte: *Deezen Menſche zegge ik, dat volgens het Romeynze Regt, Mijne is, Ik hebbe hem Gekogt met dit Geld en deeze Kôopere Schaal*: En gaf daar op teſſens het Stuk Gelds, als Regts tot Betaaling aan de Natuurlijke Vader. En dit was eygentlijk ADOPTIO of *d'Aanneeming* van een Zoon: Hier vooren in ons Print-Tafereel, (dat de Zoon-Aanneeming van de Vader

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Vader Jakob afgeſchilderd ;) genoegzaam aangeweezen. Doch *d'Arrogatie*, alſwe ſtrax zeyden, geſchiede met Toeſtemminge des Volks over eenen die Meerder-Jaarig en zijn zelfs Man was, met deeze woorden. *Wild gy, Gebied gy, Quiriten, Dat Lucius de Zoon van Titus zal zijn, zoo Geregtig en Wettig, als of hy uyt deeze Vader ende Moeder des zelven Huysgezins Gebooren was? En dat hy de Magt van Leeven en Dood over hem zal hebben, gelijk een Vader over zijn Zoon heeft? Dit is gelijk ik u gezeyd hebbe, en daarom Quiriten, vraag ik het uw.*

En hoe de Arrogatie of Toevoeging geſchiede.

Want te vooren wierd Onderzogt, of hy, die een ander tot zijn Zoon aanneemen zou, zelfs niet Bequaam was, om Kinderen te Teelen; en met eene, of hy niet Archliſtiglijk ſtond, naa de Goederen van de geene dien hy Aannam; waar van by den Aanneemer zijn Opregte Meeninge, met Eede moeſt Beveſtigd worden: En als dan ging den Aangenoomenen over in 't Huys van den Aanneemer; ontfangende alle deſſelfs Naamen; alleen op het eynde met eenige Veranderinge, zijn eygen Stam-Naam behoudende.

Wat onderzoek daar omtrent te vooren gedaan wierd.

Dusdaanigen *Zoon-Aanneeming*, geſchiede zomtijds ook uyt louter Bedrog, en Argheyd; 't zy van de Aanneemers, wanneerze zonder Kinderen zijnde, teegens de Verkiezing der *Raaden*, of 't Vergeeven der *Landvoogdyſchappen*, ymand tot Zoon Aannaamen, om alzoo ook de Ampten en Waardigheeden, den Vaderen toegeleyd, te moogen Inpalmen; die dan korts daar-aan dezelve Zoon of Zonen weederom Af-dankten, als ofze haar niet en hadden aangegaan: Waar teegen een Wet wierd Ingeſteld, Dat zoo-een Geveynſde Zoon-Aanneeminge, in geenen Deele tot de verkrijginge eenes Ampts, of om daar door eenige Erffenis te bekoomen, eenig Voordeel geeven zouw: Of van die Aangenoomen wierd; gelijk zoo *Klodius*, *Ciceroos* Vyand, (die zijnde van Aadelijke Stam,) zig-zelven om Cicero te-meer te konnen Dray-boomen, van een Min-bejaarden, uyt de Volk-Stammen, ten Zoon deede Aanneemen. Doch naaderhand wierd het voor Eerloos gehouden, Dat ymand tot een Zoon Aangenoomen wierd, van eenen anderen, die naar de Loop der Natuur of Jaaren, zijn Vader niet en kon zijn.

Wanneer en om wat Reeden de Zoon-Aanneeminge geſchied is.

En alhoewel eenige hier uyt hebben gemeend te Leeren, wat het by den Apoſtel zeggen wil; *De Magt Ontfangen te hebben, van de Aanneeminge tot Kinderen*, Gal. 4:5. Zoo meenen wy nogtans, Dat ons den Onnaavolgbaare Schrijver de H^r. J. Steengragt, in zijn Uytleg over dien Brief, een veel Voortreffelijker Bedenkinge daar omtrent heeft agtergelaaten, die men hier mag te raade neemen.

Zinſpeelinge by zommige hier over in de H. Schrift waargenoomen.

Ook ſchijnd ons dit niet alleen veel-te verre gezogt, Dat de Heere Jeſus zelve, zijnde de Natuurlijke Zone Gods, op deeze wijze, het zy door *Zoon-Aanneeminge*, of liever door *Zoon-Vergunninge*, de Zoon van *Joſef* kan genoemd worden, om dat bey d'Euangeliſten, Matheus en Lukas, zijn Geſlagt-Regiſter Op-tellende, hem *De Zone van Joſef* noemen: Als waar in den Uytleg der meeſte Schrijvers ſchijnd te willen, dat men zeggen kan, Dat de verſcheydentheyd der Optelling niet onvoegzaam, eens aan de Natuurlijke, en eens aan de Toegereekende Vader van Joſef naa het Regt der Wet, om zijn Broeders Zaad te Verwekken, of liever aan de Aangenoomen Vader, kan toegeſchreeven worden: Maar wy meenen, Dat ook die, welke dat zoo ſtellen, haar zelven, (terwijlze toeleggen, om zooze meenen, de On-over-eenſtemminge der Euangeliſten, van Duyſterheyd te ontheffen;) in noch veel grooter Swaarigheeden bedraayen, daar uyt zy haar zelven niet al-te welvoegzaam, met volkoomen Overtuyginge van Joden, Laſteraars en twijfelmoedige Kriſtenen, konnen uytwikkelen, noch de Mond ſtoppen.

En of zulx al meede eenigzinds in 't Geſlagt Regiſter van Kriſtus by Matheus en Lukas in-agt genoomen is.

En daarom meenen wy, Dat gelijk zommige Schrandere Verſtanden niet onbedenkelijk gehouden hebben, Of het Voorbeeld van de Vader Jakob, welke in Egipten teegen Joſef zeyde; *Uwe Twee Zonen zijn mijne, en zullen mijne genoemd worden*, heeft Voorbeeldelijker-wijze willen afſchaaduwen, Dat gelijk in zijn Perzoon *Joſef* van het Vader-Regt, alzoo ook *Maria* by den Euangeliſt Lukas ontheft wordende, de Geſlagt-aan-eenbindinge, op een Tweede overgaat, Dat is van *Jeſus* op *Heli*. Zoo dat niet Joſef, als 't ge-

Of Jeſus in 't Geſlagt-Regiſter van Lukas niet veel-eer een Zoon van Heli, of Neef, als van Joſef, genoemd word.

meen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

meen gevoelen wil, maar Jeſus *de Zoon*, of liever *de Neef* van *Heli*, onder de bewoording; *Des Helys* genoemd word; naademaal de Uytdrukking Des *Helys* buyten inlaſſinge van 't Woord *Zoon*, zig zoo wel en ongedrongen tot de aanduydinge van *Jeſus*, dan van *Joſef* voegen kan. 't Geên miſſchien minder Duyſter zal ſchijnen, wanneer men wel zal gelet hebben, Dat den Euangeliſt Mattheus, het Geſlagt-Regiſter van *Joſef*, en Lukas dat van *Maria* Opteld: Want Mattheus van *Abraham* aanvangende, zeyd; *Abraham Teelde Iſaak*, en zoo vervolgens, tot op *Joſef*, *den Man van Maria*; *uyt welke* Maria, JESUS *Gebooren is*: Zoo is dan klaar, Dat Mattheus het Woord der *Teelinge* gebruykende, van *Joſefs*, en zoo ook by Toepaſſinge of *Zoon-Aanneeminge* van *Jeſus*, en door Inlijvinge des Houwelijx, (kan men zeggen,) van *Mariâs* Geſlagt-Regiſter ſpreekt. Maar Lukas heft aldus aan; *Jeſus zelf begon omtrent Dertig Jaaren* (Oud) *te weezen, zijnde, (gelijk men meende) de Zone Joſefs*: Alhier ſteld d'Euangeliſt voor-af vaſt tot een klaarder Uytdrukkinge van *Jeſus* Lijffelijk Geſlagt, waar van de Beſchrijvinge te volgen ſtond, hoedaanig by Mattheus niet gedaan en was, Dat hy alleen in de Waan, en niet in der Daad, *De Zone Joſefs* was. Maar wiens was hy dan? Den Euangeliſt voegd'er by, (na dat hy de tuſſen-Reede van *Joſefs gemeende Vaderſchap*; die al de Duyſterheyd by d'Uytleggers gemaakt heeft, geſlooten heeft;) *Des Helys*. En gelijk onze Overzetters hier ter plaatze het Woord *Zoon* zoodaanig hebben ingelaſt, als of Joſef daar *De Zoon van Hely* genoemd wierd, die nogtans Matth. 1:16. *De Zone van Jakob* geſteld word, om datze uyt de volg-draad hebben gemeend, zulx ook hier tot vervullinge van den Zin te behooren; alzoo en ſchijnd ook haare Aanteekeninge, aangaande de Geſlagt-Reekeninge van Jeſus uyt Maria, niet zonder bedremmeldheyd gelaaten, wanneer zy haar Textelijke Zingeving aldus verklaaren: *Joſef word Matth.* 1:16. Gezeyd, *van Jakob Gewonnen of Gebooren te zijn, maar word hier genoemd een Zone van Heli, om dat gelijk veele meenen, hy Mariam die een Dogter van Heli was, Getrouwd hadde: Gelijk Ruth een Dogter van Naomi genoemd word, om datze den Zone van Naomi gehad had, Ruth.* 1:11. Maar het is wat anders ymand naa een Burgerlijk gebruyk, een Zoon of Dogter te noemen die ſlegts Aangetrouwd is, en wat anders wanneer men Geſlagt-Regiſters, uyt den regten Bloede naa het *Mannelijk Oir* zal opmaaken; welke hier in Jeſus, naa den Vleeſche ontbreekende; den Euangeliſt Lukas, in Maria heeft doen aflaaten, en de zaamenbinding des Geſlagts, die uyt de Mannelijke Stam pleeg opgeteld te worden, door haar Vader *Heli*, is moeten aangehegt worden. En daarom meenen wy onder Verbeetering, dat dezelve Uytleggers vry beeter by Mattheus hebben in-agt genoomen, Dat het Geſlagt-Regiſter aldaar *Op Joſef* gebragt word: Want aldus luyd haare Aanteekening; *Dit Geſlagt-Regiſter word gebragt op* Joſef, *om dat het by de Hebreën niet gebruykelijk was de Geſlagt-Regiſters te brengen op de Vrouwen: Nogtans kan daar uyt blijken, Dat* Kriſtus *uyt den Geſlagte Davids is; dewijl het by de Joden gewoonlijk was, in zijn Geſlagt te Trouwen: En Mattheus hier vooren* vers 1 *Getuygd, Dat hy hier het Geſlagt-Regiſter* Jeſu Kriſti *verhaald. Want dat* Kriſtus *uyt* Juda *en den Huyze Davids Afkomſtig is, word doorgaans in de H. Schrift Geleerd.* Gelijk te zien is, Luce 1:32. Rom. 1:3. Hebr. 7:14. *Want het is openbaar dat onze Heere uyt Juda Geſprooten is.* Waar uyt wy zien, dat dit, teegens de Verklaaring over Lukas, ſchijnd aangekant te liggen. Dewijl'er heel weynig reeden overblijft om te denken, dat de Euangeliſten Joſefs Geſlagt met zoo veel naauwkeurigheyd, tot tweereyzen zouden getragt hebben op-te Tellen; die immers niet anders dan Kriſti gewaande Vader was; en dat Maria daar 't eygentlijk hier op-aankomd, niet eens zou gedagt worden. En daarom, gelijk wy beſluyten, dat *Des Helys*, door Maria, met regt *Des Helys Zoon*, gezeyd kan worden; of indien men netter ſpreeken wil, *Des Helys Neef*, of Kinds-Kind. Alzoo agten wy daar-entegen, Dat al de voorgaande Getuygeniſſen, ook die, des Grooten Apoſtels

aan

Matth. 1:1. Luc. 3:23. &c.

En zulx uyt vergelijkinge der Euangeliſten en maniere der Joodſe Geſlagt-Reekeninge, waarſchijnelijk gemaakt.

Onderſcheyd van ymand in Burgerlijk gebruyk Zoon of Dogter te noemen, en die welke in de Geſlagt-Regiſters alle 't Bloed der Manſchap aanwijzen.

Gebruyk der Hebreën hier in, van de Kantteekenaars by Mattheus in-agt genoomen.

Nuttigheyd van deeze Aanmerkinge.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

aan de Hebreën geloogenwraakt zal worden, by-aldien men in twijffel trekt, of Maria uyt het Geſlagtevan *Juda*, of wel miſſchien uyt Levi Afkomſtig is: Dewijl d'aan-een-Binding der Stamme *Levi* aan *Juda*, ſchoonze waar mag zijn, niet genoeg ſchijnd, om de Waarheyd van Jeſus Afkomſt, die den Apoſtel zoo *Openbaar* noemd, ſtaande te houden. Doch gelijk ons dit breeder uyt-te haalen, weederom te verre buyten 't ſpoor zou leyden, willen wy zulx tot op een andere plaatze verſchooven laaten. d'Opmerkende Leezer mag onder-en-tuſſen giſſing maaken, hoe verre hy meend, Dat bey de ſtrax-bygebragte Kantteekenaars, met d'aanneemelijke Gedagten, (die wy op de Voorligting van de Vermaarde Spanheym en Oſiander, aan den Oudheyd-onderzoeker J. Oudaan, grootdeels verſchuldigd ſtaan;) over-een te brengen zijn. Doch waarom de Filoſoof Xenophanes zijn eenigen Zone, het *Adopteeren* van een Vreemden Erfgenaam, zoo ernſtig Afraade; zal onzen Leezer aller-beſt aan den Uytgang der zaake verneemen; die wy daarom wat breedſpraakelijk verhaalen zullen, om datze Leerzaam en Fraay om te hooren is. Als deezen Wijsgeer dan voelde, Dat hem de Dood naa-by was; wilde hy zijnen Zone van Dry dingen Waarſchouwen en Afmaanen; Als I. *Dat hy geen Vreemd Perzoon tot een Kind en Erfgenaam van zijn Goed zou maaken.* Ten II. *Dat hy heel-weynig met Groote Heeren zou omgaan.* En ten. III. *Dat hy zijn grootſte Geheymen, aan zijn Wijf niet en zou Openbaaren.* Maar korts naa des Vaders Dood, nam de Zoon voor, een Proef op des Vaders Vermaaninge te doen: En daar toe een Vreemden Jongen, tot zijn Zoon en eenigſte Erfgenaam aangenoomen hebbende; maakte hy zig onder deſſelfs Opvoedinge, zeer gemeen met den Prince, die een Witte Valk had, daar hy veel meede op-had. Maar als 't eens Gebeurde, Dat hy door groote Vryheyd aan 't Hof, eens by de Valk alleen gelaaten was, nam hy die Voogel heymelijk meede naar zijn Huys, daar hyze Verſtak; zeggende aan zijn Huysvrouwe, Dat hy 't Beeſt gedood had. Eenige Daagen daar naa, met zijn Wijf in Gekijf koomende, Verweet zy hem in Gramſchap, Dat hy des Princen Valk gedood had: 't Geên van andere gehoord, te-gelijk de Daad rugtbaar maakte; Zoo dat het ook den Prince ter-Ooren quam; die ſtrax Bevèl gaf, den Moordenaar Op-te Hangen. Maar als den Gevangenen te voorſchijn quam, en de Beul weygerig bleef, zoo Eerwaardigen Man, door een SchandigHang-Worgen aan zijn Dood te helpen, en niemand anders zig gereed toonde, quam ten laatſten den Jongen voor den Dag, dien hy Opgevoed had, en Bood zijn Dienſt aan; meenende daar door ſtrax op 't Bezit van zijne Goederen te koomen. Doe Riep de Gewaande Misdaadiger, Dat hy de Valk niet Gedood, maar bewaard had, en dat hy noch Leefde. En naa dat hy den Prince daar op de Reeden van zijn doen Verhaald had, Vergaf hy hem flux de Misdaad; en gaf te-gelijk Laſt, Dat men den Jongen in zijn plaats Hangen zou. Prijzende zeer de Vermaaninge die de Vader Xenophanes zijnen Zone naagelaaten had. En dit meenen we genoeg te zijn tot een Toe-gift weegens de *Zoon-Aanneeminge*, ADOPTIE genoemd.

De Filoſoo Xenophanes raad zijn Zoon, geen Vreemden tot zijn Erfgenaam aan-te neemen.

Maar gelijk wy te vooren, alle de Kinderen van Jakobs Elf Zonen, als zoo veele Takken uyt de Hoofden der Vaderlijke Stammen Iſraëls opgenoemd, en alleen Joſef hebben overgeſlaagen; ſchijnen ook deſſelfs Kinderen, Efraïm en Manaſſe, door des Groot-Vaders Zoon-Aanneeminge, Regt gekreegen te hebben, Dat wy hier meede Werk maaken, aan de Zonen van beyde haare Huyzen te gedenken. Efraïm, de Jonger Broeder van Manaſſe, uyt Joſefs Vrouwe Aſnath, Potipherás Dogter, den Overſten te On Gebooren, Gen. 46:20, 27. is zoo Vrugtbaar in Kinderen geweeſt, Dat Joſef dezelve tot in het Derde Lid gezien heeft, Geneſis 50:23. Maar naadien deeze Twee Zonen in Egipten Gebooren zijn, en dat Gen. 46. meeſt op die Zoons-Zonen gezien word, welke met Jakob naa Egipten afgegaan zijn, word aldaar van Efraïms Zonen met Naamen geen gewag gemaakt. Doch Num. 26:35. worden zy Dry Geteld; naamelijk *Sutelah*, *Becher*, en *Tahan*; alwaar noch een Neef, te weeten

Efraïm is zoo Vrugtbaar in Kinderen, Dat Joſef die in 't Derde Geſlagt gezien heeft.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Eran, uyt Sutelah word bygevoegd. Waar toe men ook Efraïms Geslagt-Register 1 Kron. 7:20. &c. niet zonder eenige duysterheyd, aldus vind Aangeteekend; *De Kinderen Efraïms waaren Suthelah: Ende Bered was zijn*

1 Kron. 7: 20-24.

Zone, ende *Tabath* zijn Zone, *ende Elada zijn Zone, ende Tabath* zijn Zone. *Ende Sabad was zijn Zone, ende Suthelah, ende Ezer en Elad. Ende de Mannen van Gath, die in 't Land Gebooren waaren, Doodenze, om dat zy Afgekoomen waaren om haar Vee te neemen. Daarom droeg Efraïm, haar Vader, veele Dagen Leet; ende zijne* * *Broederen quaamen om hem te Troosten. Daar naa Ging hy In tot zijne Huysvrouwe, ende zy werd Swanger ende Baarde eenen Zone: ende zy Noemde zijnen Naame Beria, om dat zy in Ellende was in zijn Huys*, &c. Naamelijk Bedroefd, over 't Verlies van Efraïms Kinderen, welke de Mannen van Gath, dat zijn, *De Filistijnen*, hadden Dood-geslaagen. Nogtans zijn Efraïms Kinderen naaderhand zoo-zeer in meenigte Uytgebot, Dat hy een van de Grootste Stammen geworden is. En schijnd deeze Daad der Kinderen Efraïms wel de eenigste te zijn, die wy Leezen dat onder de Israëliten voorgevallen is, tusschen Josefs Dood en de Tijden van Moses. In welke Tijd, als zy de Filistijnen t'ontijdig wilden Bestrijden, die Onderneeminge bijster mislukt is. Want dat deeze Daad geschied is, wanneer de Kinderen Israëls noch in Egipten Woonden, schijnd men daar uyt met eenige Blijkbaarheyd te Gissen, Dat haaren Vader Efraïm doe ter-Tijd noch Leefde, en immers met de rest der Zonen Jakobs in Egipten Gestorven is. Om welk Voorval, met eenige Glimp te Verpoetzen, en naa der Joden Letterlijke Bevattinge aanneemelijker te maaken, zy 't zelve met dit volgende Verhaal hebben Opgeçierd.

* Verstaat, zijn Bloed-Vrienden en Naabestaande: Want Efraïm had geen ander Broeders als Manasse.

Voorbaarige Optogt der Efraïmiten uyt Egipten naa Kanaan, volgens 't Verhaal der Joden. Vergelijkt 1 Kron. 7: 20-24.

Efraïm, de Zone van Josef, is zeer Oud van Jaaren geworden, zoo dat hy tot op Dertig Jaaren voor de Uyttogt uyt Egipten, dat is, 180 Jaaren naa Jakobs Aankomst aldaar, en 110 Jaar naa Josefs Dood Geleefd heeft. Uyt dit Geslagte is een Vals Profeet opgestaan, met Naamen *Ignon*, die het Volk Wijs maakte, Dat de Jaaren haarder Dienstbaarheyd al Vervuld waaren: Waar door veele uyt deeze Stamme zoodaanig Gaande wierden; Dat zy met 30000 Man Uytgestooven zijn, om door haar eygen Beleyd en Kragten, het Beloofde Land In-te neemen. In deeze Optogt te GATH, een Stadt der Filistijnen, aangekoomen, begeerdenze Vee van haar te Koopen tot Ververssinge. Maar als haar dat Ontzeyd wierd, hebbenze het zelve met Geweld Genoomen; alhoewel zy daar nogtans weynig te Rooven vonden. Hier op dan door Gebrek Verswakkende, hebben de Filistijnen, die het haare met Hand en Tand vasthielden, deeze Voorbaarige Land-winners, met kleene Magt Verslaagen, en weynige laaten naa Huys keeren. Een Oud Man, deeze groote Nêêrlaag met Droefheyd aanziende, heeft zijn Zoon, welke hem te-dier Tijd Gebooren wierd, *Beriha* genoemd. Dus verre het Verhaal der Joden, zoo wy 't zelve in haare Beschrijvinge van 't Heylige Land gevonden hebben. Andere nogtans keeren deeze Historie, zooze in 't

1 Kron. 7: 20-24.

Boek der Kronijken Aangeteekend staat, eensdeels anders-om, en Vertaalen de Text-Woorden in zoodaanigen Zin, Dat de Kinderen Efraïms van de Filistijnen Gedood zijn, als zy, (te weeten de Filistijnen zelfs,) afgekoomen waaren om het Vee der Efraimiten te Rooven. Want by-aldien de Kinderen Efraïms uyt Egipten naa der Filistijnen Land gegaan hadden, zouden zy niet *Af*, maar *Op-gegaan* hebben. Ook en schijnen zy geen Reeden gehad te hebben, om het Vee der Filistijnen te gaan Rooven, naadien zy immers zelfs overvloed van Vee hadden. Daar-en-teegen zijn de Filistijnen niet alleen zeer geneegen geweest, om op de Vee-Roof uyt-te gaan; maar waaren ook gewoon de Land-paalen der Egiptenaaren, zoodaanig door haare Strooperyen te plaagen, Dat zelfs de Israëliten in Egipten woonende, de Filistijnen Vreesden, om dat het Land Gosen, daar zy haar het meest Onthielden, naa die kant meest open, en voor den Inval der Roovers 't naaste lag. En het schijnd als of dit een Voornaame Reeden is geweest, Dat Godt de Kinderen Israëls, in de Uyttogt, niet

Der Joden meeninge uyt de Text anders-om gekeerd.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

niet door het Land der Filistijnen heeft willen uytvoeren. Gelijk Exod. 13: 17. uyt deeze Opmerkelijke Woorden af-te neemen is; *Het geschiede doe Farao het Volk hadde laaten Trekken, zoo en Leydeze Godt niet (op) den Weg der Filistijnen Land, alhoewel die naader was: Want Godt zeyde, Dat het den Volke niet en Rouwe, als zy den Strijd zien zouden, ende weeder keeren naa Egipten.* Maar niet-teegenstaande deeze groote Neêrlaag, zijn nogtans de Geslagten, die van de Efraïmiten in Egipten gelaaten, of overgebleeven waaren, zoo Vermeenigvuldigd, Dat zy in de Monsteringe voor den Berg Sinai 40500 Wêêrbaare Mannen Telden, Num. 1:33. En naa de Reys-Togt der Woestijne, met 32500 het Land Kanaans In-getrokken zijn, Num. 26: 37. En wat Erf-Deel haar aldaar in 't midden van Manasse te-beurt gevallen is, is te zien Josua 16: 5. &c. en in Moses Zeegen-Spraak Deut. 33: 13-17. Hier ontbreekt dan alleen een Woord van Efraïms Eerst-Gebooren Broeder Manasse te zeggen, uyt dezelve Moeder Asnath in Egipten Gebooren; van wien Gen. 50: 23. gezeyd word, Dat hem de Kinderen van den Zone Machirs op Josefs Knyën Gebooren zijn. Van welke Kinderen dit volgende te Leezen staat, Num. 32: 39. *De Kinderen Machirs, des Zoons van Manasse, gingen naa Gilead, ende naamen dat In; ende zy Verdreeven de Amoriten, die daar in waaren, uyt de Bezittinge.* En alhoewel korts daar aan, *vers* 41. ook JAÏR *een Zone van Manasse* genoemd word, is zulx te Verstaan van 's Moeders Weege: Want Hezron, de Zone van Juda, had een Dogter Machirs Getrouwd, uyt welke *Segub*, en uyt dien deeze *Jaïr* Gebooren was. Gelijk dan ook dit, dat *vers* 40. in 't byzonder gezeyd word, Dat Moses, Gilead *Aan Machir de Zone van Manasse gaf*; moet Verstaan worden, Dat zulx *Aan de Zonen Machirs* geschiede; naadien 't niet waarschijnelijk is, Dat Machir zelfs, doe ter-Tijd noch Geleefd heeft. En schoon 't al moogelijk geagt wierd, is nogtans onze Gissinge niet quaalijk gemaakt, als wy het teegendeel uyt *vers* 39. voor een goede Uytleg neemen. Als waar toe men ook mag te raade neemen, Num. 26: 29, 30. *De Zonen Manasses waaren van Machir, 't Geslagte der Machiriten. Machir nu Gewan Gilead; van Gilead was 't Geslagte der Gileaditen,* &c. Als meede Josua 17: 2. &c. daar 't Geslagte van Manasse uyt deezen *Gilead*, Machirs Zoon, in de Geslagten van *Abiëzer*, *Helek*, *Asriël*, *Sechem*, *Hepher* en *Hemida* worden Opgeteld. Doch dit behoord tot de Uytdeelinge van 't Beloofde Land. De Joden nogtans schijnen *Jaïr*, *Machir*, en *Nobak*, Num. 32: 39-42. als Dry Eygene Zonen van Manasse op-te neemen. Die alle beneffens Gilead, de Zone Machirs, by 't Leeven van Josef Gebooren zijn. De Vaderlijke Stamme van Manasse, Telde in de Volk-Schouwinge voor Sinai 32200 Wêêrbaare Mannen: En zijn met 52700 Koppen naaderhand Kanaan Ingetrokken. Vergelijkt Num. 1: 35. met Kap. 26: 34. En hoedaanigen Erf-Deel haar weederzijds de Jordaane, als in Twee Hoopen, te-beurt gevallen is, kan men Jos. 17: 5-9. &c. verneemen. En gelijk Moses zijn Zeegen-Spraak over bey de Zonen Josefs, als Twee Vrugtbaare Ranken van eene Stamme, te-gelijk uytspreekt, alzoo geeft hy onder de Gelijkenis van den Osse, en Eenhoorn, haare Moogendheyd en Aanzien te Kennen; als die beyde zouden Sterk zijn, om de Volkeren te Stooten, met de Tien Duyzenden van Efraïm, en de Duyzenden van Manasse, Deut. 33: 17. En zoo is ook in gevolg van dien, eerstelijk den Held *Josua*, d'Eerste Rigter in Israël, uyt Efraïm voort-gekoomen: Als meede *Jeroboam*, d'Eerste Konink der Tien Stammen; en naaderhand *Nadab*, *Sallum*, *Pekag*, *Menahem*, *Pekahia*, en *Hosea*. Doch uyt Manasse zijn gekomen JAÏR, JEPHTA, en GIDION, welke alle Dappere Helden onder de Rigteren van Israël geweest zijn, gelijk haare Daaden uytwijzen.

Waarom d'Israëliten niet door der Filistijnen Land uyt Egipten naa Kanaan geleyd wierden.

Efraïm is naa die Neederlaag egter Vrugtbaar geweest.

Manasse zijn ook Kinderen Gebooren.

En welke die waaren.

En tot hoe grooten Getal Uytgebot.

Moses Zeegen-spraak over Josef in zijn Twee Zonen.

Wat Helden uyt Efraïm voort-gekoomen zijn.

VYFDE HOOFDSTUK,

KORT INHOUD DEEZES HOOFDSTUKS.

Dat Jakobs Laatste Woorden, een Lotspelling over de Stam-Huyzen zijner Zonen behelzen. Hoog-verligte Geest der H. Vaderen op 't Eynde van haar Leeven, Hoe van de Heydenen naa-geaapt. Dat Vader Jakob zijne Zonen door den Geest der Profeetie Gezeegend heeft; en van wat Nut zulx aan Israël zy geweest, in de Hôôpe van den Verwagten Messias. Of al de Lotspellingen Jakobs, voor Zeegeningen te neemen zijn, daar nogtans eenige Gevloekt schijnen? Jakob doet zijne Zonen Verzaamelen; en wil haar de Dingen der Laatere Daagen Voorzeggen; met een Dwaaling der Joden daar omtrent. Wat Tijd men door de Laatere Daagen verstaan moet: als meede hoe daar in het Tijd-Punt van den Messias afgebaakend is; 't geên de Joden op de Heerschappye van Juda wenden. Rijksbezitting is niet Erffelijk aan Juda gebleeven; die daar toe ook geen Eygen Waardigheyd had; maar veel-meer in Josef gezien wierd. Lotspelling over RUBEN; en waarom zijn Aangebooren Voortreffelijkheeden worden opgehaald. In wat zin zijn Afwijking, by Snellen Afloop der Wateren vergeleeken word? 't Beslaapen van zijn Vaders Bywijf, tot een Grondvest, van 't Verliezen zijner Eerst-Geboorte-Regt gesteld; dat grootdeels op Josef gekoomen is. Dat deeze Lotspellingen veel-meer op de Naakoomelingen, als op de Vaderlijke Perzoonen zien. Rubens Regt der Heerschappye, hoe verre aan Juda overgegaan. Priesterdom is niet aan 't Regt der Eerst-Geboorte vast geweest, als de meeste Godsgeleerde meenen, dis zulx van de Joden hebben Overgenoomen. De plaatze 1 Kron. 5: 1. Ligt aangebragt. Dat Ruben om de Berooving van 't Eerst-Geboorte-Regt, niet onder de Verdoemde te tellen is, noch tot zijne Naakoomelingen is overgegaan. SIMEON en LEVI, waarom van de Vader onder Eene Lotspelling vervat? Oordeel teegens haar uytgesprooken, geen Vervloeking te agten. In wat zin haare Handelingen, Werktuygen van Geweld genoemd worden. Verschillige Vertaaling over de Beschuldiging van Moord en Plondering aan de Sichemiten gepleegd. Vossius Vertaaling der LXX verworpen, en uyt de Hebreeuwse Text verbeeterd; aangaande Jakobs Eere, dien hy niet in de Vergaadering zijner Zonen wilde dulden. Osse, van Grootius met zommige Joden, quaalijk op Josef gepast. Wat eygentlijk 't Verlammen der Paarden en Ossen was, met een Misslag der Schilders daar omtrent. Bolduks Dwaaling in 't Verklaaren van Jakobs Eere weedersprooken. Priesterdom is van Jakob nooyt in Juda erkend. Vervloeking over Simeon en Levi, is niet tot de Naakoomelingen overgegaan. Simeon en Levi, de Verstrooying onder de Stammen in Kanaan Gedreygd, en tot Heyl van beyden Vervuld. Lotspelling over Juda, zijn Voortreffelijkheyd Booven de Broeders, en derzelver Onderdaanigheyd toegezeyd. JUDA onder 't Zinnebeeld van Een Leeuw afgeschilderd; en desselfs Aanzien en Vermoogen door Een Neederliggende Leeuw aangeweezen. De Naatuur-Beschrijvers over den Aard de Leeuwen Geraadpleegd. David d'eerste Konink uyt de Stamme Juda, en hoe by Een Leeuw te vergelijken. Kristus Een Lam en ook Een Leeuw genoemd. d'Eygenschappen van de Leeuw in de H. Schrift vermeld; hoe van de Joden by Trappen op Juda gepast, en van Grootius naagevolgd. Voorspelling van Juda, in David en Kristus naader aangemerkt. Der Joden Zinspeeling op de Vier Dieren in de IV Hoofd-Banieren der XII Stammen, en hoe verre met de Cherubinen gelijk. Twijffeling der Geleerden of ook eenige Beeldnissen in de Vaandels der Stammen Geschilderd waaren? Tijd-Punt van de komste des Messias in Jakobs Voorspelling over Juda, aangeweezen. Messias door de SCHILO verstaan, hoe van de Oude Joden toegestemd, en van de laatere gewraakt; en op andere Perzoonen gepast. Joodse On-Eenigheyd van Julianus teegen de Kristenheyd te-baat genoomen. Wat Schilo op 't zeekerst beteekenen kan; en op Jesus de Zaligmaaker gepast. Scepter en Wetgeever in Juda, hoedaanigen Regeering te kennen geeft; met een Vaatze verklaaring der Joden daar omtrent; die dit alles op de Joodse Vorsten in Babylonien en haaren Vermaarden Hillel toepassen. Scepter van Juda, by de Joden van de Straffe, Slaavernye en Verdrukkinge verstaan; en de Wetgeever, op Kastijdingen gepast. Joodse Kunsjes om de Schrift te Verdraayen. 't Gevoelen der Oud-Vaders aangaande de Heerschende Magt des Scepters; van Kasaubonus weedersprooken. Koninkrijk in Juda naa Zedekia geëyndigd, en d'uytvlugt van Davids Eeuwig Rijk, beantwoord. Zerubbabel is niet onder de Koningen te tellen. Of de Scepter aan de Stamme Juda of aan 't Gantze Volk toegezeyd is. 't Voortkoomen van de Messias, alleen aan de Stamme Juda beloofd. Strijdige gevoelens der Oud-Vaders van Heydeggerus Vereffend; met ander Bedenkingen der heedensdaagze Schrijvers agtervolgd. Dat het eygen Gebied in de Babylonize Gevangenschap aan de Stamme Juda gebleeven is. Scepter aan Juda Beloofd, is in David begonnen, en in de Babylonize Gevangenschap Geëyndigd. Dat d' Eeuwigheyd van Davids Heerschappye, alleen in Kristus te Vervullen stond. Juda en Benjamin, d'eerste in de Weederkeering, en Bewaarders der

Gods-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Godsdienst gebleeven: Als meede, dat haare Stamme thans alzoo min als een van d'andere te
Kennen en't Onderscheyden is; en dat die met de Komste van Kristus opgehouden heeft, Een
Stamme te zijn. Uytkomst, geeft Groot Ligt aan de Voorzeggingen. Wat eygentlijk door
Wetgeever te verstaan is. Onderscheyd van Wetgeevers en Schriftgeleerde. De Joden van
Seldenus weedersprooken, alsse willen, Dat den Grooten Raad alleen uyt de Stamme Levi
moest Verkoozen worden. Uyt wat Perzoonen den Grooten Raad der Joden bestond, en dat
die uyt alle Stammen kon verkoozen worden. Wat eygentlijk Overpriesters waaren? Wat het zy
dat de Wetgeever niet zou Wijken in Juda van tussen zijne Voeten. Vervulling van Ja-
kobs Voorzegging over Juda. Wat het Binden Van 't Veulen aan den Wijnstok te zeggen is,
met yts van den Roode Wijn in Kanaan, van de Schilders gemeenlijk qualijk Verbeeld. Rood-
heyd der Oogen, t' onregt op 't veel Drinken van den Wijn gepast, met een Joodse Verkla-
ring daar over. Dat Jakob in deeze Lotspelling volhard van den Messias te spreeken; en eeni-
ge Vaatze Uytleggingen der Joden en zommige Oud-Vaders, aan-een kant gemaakt. Jakobs
Profeetie, hoe in d'Heerschappye, en't Niet wijken van de Wetgeever, Vervuld. Herodes
zet de Raatsheeren van't Sanhedrin Op en Af. Raads-Vergaadering der Joden wel Verplaatst,
maar nooyt voor Kristus te-niet gedaan. Wetgeever niet Geweeken als met den Ondergang der
Joodse Republijk; en dat de Volken't Euangelium Onderdaanig geworden zijn. 't Wasschen
der Kleederen in Druyven Bloed, hoe in Kristus Lijden Vervuld. Profeetie over Juda, van de
Joden heel gekkelijk op den Sabbath geduyd. De SCHILO, door een Heydenze Heylschending
op Silenus gepast. Zebulons Land-paalen tussen Twee Zeën afgebaaken; en Zinspeeling op
ZEBULONS Naam. De Koophandel aan Zebulon Toegezeyd; en hoe naa by aan Sidon zou-
de Woonen. Fenicien onder den Naam van Sidon en Tyrus genoemd en op de Penningen ge-
dagt. Lotschikking van't Erfdeel der Stammen zeer vroeg gedaan. Issaschar, agter Ze-
bulon Gezeegend, daar hy in Geboorte voor was, en by een Sterk-Gebeenden Ezel vergelee-
ken; en hem de Dienstbaarheyd onder Tribuyt Voorzeyd; die van de Joodze Naatie word
omgekeerd. De gelijkenis tussen Issaschar en den Lastdraagenden Ezel dieper ingezien, en
't Verschil der Uytleggers overdagt. Fraaye Spreuken der Ouden hier ter snê gebragt. Ezel
van de Joden als een Zinnebeeld van Wijsheyd aangemerkt. Hoe verre den Ezel op Issaschar
te passen is; die daar toe uyt de Naatuurkunde beschreeven word. Issaschar heeft een Voordee-
lig Erfdeel gekreegen, en daar in den Landbouw beneerstigd; en alzoo te ligter met Cijns be-
swaard. Lastdraagenden Ezel van Bolduk een Zinnebeeld der Kerken-Dienaars gemaakt,
en daar over Uytgestampt. De Zeegening over DAN, dryzinds in-agt genoomen: Van de Jo-
den op Simson, van andere op David gepast. Dan, de Baniere over andere Stammen en't Rig-
ten van zijn Volk Toegezeyd. Dan by een Adderslang vergeleeken; en verschillige Vertaalin-
gen der Text-woorden bygehaald. Slangen in haar verscheyde Zoorten en Aard Beschreeven.
Dat Jakob hier in voornaamelijk op de gantze Stamme gezien heeft, die haar Erfdeel meer met
List, als openbaar Geweld, in Bezit genoomen en Behouden heeft; en hoe zulx al Zinspeelen-
de door de Adderslang by de Weg, Voorzeyd is. De Gedagten der Oud-Vaders die hier den
Antikrist meenen te vinden, uytgewist. Dat Jakob van de Stamme Dan niet dan alles Goeds
Voorzeyd: Hoe van zommige op de Koopere Slang in de Woestijne gepast, welk Gevoelen
word uytgestampt. Profeetien van Aardze Zeegeningen, meest met Geestelijke dingen
verzeld. Jakobs Geloof en verwagting op den Messias, als den aanbrenger der Zaligheyd; en
de Vieze bedenking van andere doorgestreeken. Profeetize Zeegening over GAD, hoe best in haar
Vervulling te verklaaren. Gad, veel Overlast zijner Vyanden Voorspeld, en d'Overwinnin-
ge Toegezeyd. Zeegening over AZER, beloofd niet dan Gewenste dingen, gelijk zijn Naam
van Zeegen, en Gelukzaligheyd ontleend is: Zijn Goed Erfdeel door Vet Brood aangewee-
zen; en daar door alle Noodruft verstaan. NEPHTALI by een Losgelaaten Hinde vergelee-
ken; en de Textwoorden verscheydentlijk Vertaald en Verklaard: Als meede d'uytgebreyde
Zingeeving van Onkelos met twee Fabelen agtervolgd. Joodse Verklaaringen, van Masius
uytgestampt, en Bolduk Geroskamd. Al d'Oude Overzettingen en Verklaaringen, over de
Zeegening van Nephtali, van Bochartus verworpen; en van een Uytspruytenden Boom ver-
staan. Heyddeggerus, uyt Petrus Martyr weedersprooken, aangaande 't Loslaaten der Hin-
den. De Vertaaling van Bochartus verworpen, en van Heydeggerus naa den Zin der Ou-
de Hebreeuwse Leezing goed-gekeurd. Schoone Verklaaring van Masius over Nephtali, by
een Losgelaatene Hinde vergeleeken; en aan de Vervulling getoetst. Wat het zeggen wil, Dat
Nephtali zouw Schoone Woorden geeven; en hoe van zommige Joden op de Vroeg-Rijpe
Vrugten; van andere op Kristus en de uytgaande Schaaren, en Predikaatien zijner Discipelen
gepast; die meest Galileërs waaren. Profeetize Zegening over Josef, die in zijn Twee Zo-
nen, by een Wijngaard vergeleecken word, welke met Twee Ranken over de Muur loopt. Ver-
scheyde Overzettingen en Uytleggingen der Text woorden. Overwinning en Vrugtbaarheyd
aan Josefs Zonen toegezeyd. Wat Vyanden men hier by de Schutters ver[illegible] zal. Josef een
Herder en Steen Israëls genoemd; weegens de Voorraads-Verzorging in Egipten gedaan. Wat
Groote Zeegeningen Josef worden Toegezeyd booven zijne Vaderen; en de verschillige mee-

ningen

ningen daar over aan-een kant geholpen. Wat in de Voorzegging *over* Josef, *door* Eeuwige Heuvelen *verstaan word.* Haayr-Dragt *der* Nazireërs *waar van afkomstig.* Voorzegging *over* BENJAMIN, *die by een* Wolf *vergeleeken word; welkers* Verscheurende Aard *daar toe uyt de* Naatuur-Beschrijvers *word by-gehaald.* Joden *hebben* 't Verscheuren *en* Roof-Eeten *van* Benjamin, *op den* Brand-Altaar *geduyd, op welke* d'Offerhanden Verteerd *wierden, en in* Benjamin *geleegen was; 't geên weedersprooken word. Verscheyde Gevoelens der* Oude Kerk-Vaders *by-gebragt; en op den* Apostel Paulus, *en van* Koccejus *op den* Op-en Ondergang *der* Joodse Republijk *geduyd; van andere alleen van de* Stoutmoedigheyd *der* Benjamiten *verklaard, en zulx in de* Vervullinge *aangeweezen.*

Het Testament van Jakob vervat een Lotspelling over alle de Stammen in 't byzonder.

AL wie nu Ooren heeft om te Hooren, luystere toe, Het lust ons Jakobs TESTAMENT te verhaalen; en te bezien, Hoedaanigen Lot en Weedervaaren d'Afgeleefde Vader, onder een Profeetize Voorzegging over zijne XII ZONEN, als Hoofden der *Vaderlijke Stammen* ISRAELS, op zijn Laatste Afscheyd uyt dit Leeven, in een Dappere Reeden voor aller Ooren uytgesprooken heeft: Terwijl de Vroome Josef met bey zijne Zonen ook daar verscheenen, vast de wagt hield, om zijn Stervenden Vader, op de laatste Doodsnik, de Oogen te Sluyten; gelijk de Godspraak den Godvrugtigen Man te Berseba Voorspéld had, als hy op zijn heen-Reyze naa Egipten, op d'uyterste Grens-Paalen van Kanaan aangekoomen, den Heemel met Offerhanden en Gebeeden Smeekte.

Gen. 46: 4. d' Heylige Vaders zijn op 't laatste van haar Leeven Profeeten geweest.

Voorwaar, het schijnd dat de Gemoederen der H. Vaders, wanneerze uyt het Leeven haarder Vreemdelingschap, in een Onbeswijkbaar Burgerschap, dat is, Van den Oever der Tijdelijke Dood, in 't Eeuwige Leeven zouden Overstappen, veelzinds in Hoogdraavende en Heemelze Gedagten, opgevoerd zijn; zoo datze meer dan Menschelijke Woorden, tot haare Naakoomelingen gesprooken, en als Kostelijke Schatten ter Overdenking hebben agtergelaaten.

Waar van de erfgerugten by de Heydenen zijn overgegaan, en onder haar in de Stervende in agt-genoomen.

En het kan naauwlijx anders als van deeze Beroemde Voorbeelden, door Erfgerugt voort-gestooven zijn, Dat ook de Geleerde Heydenen, door naa-aaping van 't geene Voortreffelijk is, hier van niet geheel Onkundig geweest zijn; zoo datzer veel van hebben weeten te zeggen. Dus heeft de Welspreekende Cicero, aangemerkt, Dat het Gemoed des Menschen, op het aannaaderen van de Dood, veel Deftiger dan ooyt te vooren is: En zijnen Leermeester Posidonius, getuygd ook by den zelven, Dat den Stervenden Rhodius, aan Zes Perzoonen te Vooren-Spelde; welken van haar, de Eerste, de Tweede, en wie de Laatste Sterven zou. En zoo heeft meede den Stervenden Hektor by Homerus; onder zijn Dood-Stuypen, d'aanstaande Uytgang van Achilles Geboodschapt. Waar uyt dan moogelijk Xenofon geleerd heeft, dit aan Sokrates toe-te eygenen en te zeggen; *Dewijle zelfs* Homerus *gewild heeft, Dat de Stervende Menschen, Toekoomende dingen Voorzeggen; wil ik ook yts Boodschappen van 't geene in de Toekoomende tijden Gebeuren zal.*

Waar van zy nogtans de oorzaak niet en verstonden.

Maar dat de Heydenen in d'Oorzaak deezer dingen, niet vast in haare Schoenen stonden, en met Waanwijze gedagten en Bygeloovigheeden, zijn beezig geweest, heeft Cicero zelfs zeer Leevendig Afgeschilderd, wanneer hy zeyd; Dat de Menschen door dry'erley aanritzeling der Goden, tot Droomen en 't Vormen van Hoogdraavende Bedenkingen worden aangepord:

En zulx met een Voorbeeld uyt Cicero beweezen.

Als I. *Dat het Gemoed des Menschen door zig-zelven yts Voorziet; naadien het door de kennis der Goden onderhouden word.* Ten II. *Dat de gantze Lugt vol van Onsterffelijke Zielen is, waar in de Indrukzelen van Waarheyd, met veele Kenteekens verschijnen.* Ten III. *Dat de Goden ook heel gemeenzaam met de Slaapende Spreeken.* Al 't geene van den Heydenen geloofd wierd, in een veel grooter maate, dan te gebeuren, wanneer de Dood naaderde; en de Ziel gereed stond tot al de rest der Geesten uyt-te Vaaren; waar doorze dan Kundschap kreeg, om onder 't voortbrengen van aangenaame woorden; Toekoomende dingen te Voorzeggen. En al wat de Fabel-Digters van het Zingen der Swaanen op 't eynde van haar Leeven gezeyd hebben, schijnd insgelijks uyt deeze Kundschap zijn Oorsprong

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

ſprong t' ontleenen; naadien de Vertellinge daar van al-te net ſchijnd Opgetooyd, dan datm'er aan te twijffelen heeft. Want gelijk de Swaan by d'Oude, een Zinnebeeld was van een Menſch die zig alzinds tragt Zuyver te draagen, en hem alzoo ſchikt tot het Toekoomende Zalig Leeven; alzoo Verzierd de Fabel, Dat zeeker Heer in zijn Voogel-Kooy, een Gans Meſte, om die als
„ hy Vet zou zijn, te Slagten en te Eeten: Als het dan nu gebeurde dat hy op
„ zeekere tijd des Nagts quam, om de Gans te haalen; heeft hy in den Donker
„ toetaſtende, de Swaan gegreepen, welke ook daar met andere Voogelen
„ was; den welken, ziende dat hy op 't punt was van Gedood te worden, zeer
„ Zoet begon te Zingen; waar uyt het Heerſchap bemerkte, Dat hy Gedwaald
„ had; zoo dat hy hem weederom in de Kooy bragt; en de Vette Gans greep
„ en Doode. Als'er nu een Ojevaar in dezelve Kooy was, die de Swaanen-Zang
„ gehoord hebbende, hem vroeg, Waarom hy dus naaby den Oever van de
„ Dood zijnde, zoo Vroolijk Gezongen had? Antwoorde de Swaan; *Ik was*
„ *waarlijk Verblijd, als ik overdagt Verloſt te worden van alle Arbeyd en Zor-*
„ *ge om mijn Koſt te Winnen, en my te hoeden voor de Meenigte myner Vyanden:*
„ *Inzonderheyd Verheugde ik my door de zeekere Hôôpe van een veel Gelukza-*
„ *liger Leeven naa mijn Dood te zullen be-Erven.* En dus ziet men ook dikwils, Dat de Stervelingen in dusken Noodval, weynig met de Aardze dingen ophebben; Want

Fabel van de Zingen-de Swaan.

Als zig de Ziel Verheft tot Godt,
Is haar de Weereld enkel Spot.

Doch gelijk haar de Heydenen in al deeze Verzierde dingen, niet zelden Bedroogen vonden, (als die door Gebrek aan den Geeſt Gods, dikmaal niet dan Leugenen hebben voortgebragt, terwijlze een toevallig-Voorbeeld, door zeldzaame Opſnyëryen te-byſter wiſten op-te poetzen, om een grondſlag van haare Goden-Leere te verſtrekken; ongemoeyd zy in den donker omtaſtende, andere meer dan haar zelven te-Nut en Leerzaam waaren,) alzoo hebben wy Een ander Proefſtuk van de Vader Jakob by-te zetten; welke door d'Aanblaazing van de Goddelijke Geeſt, zijne XII Zonen zoodaanig wiſt te *Zeegenen*, Dat hy onder dezelve Zeegeningen, te-gelijk ook het toekoomende Weedervaaren der Naakoomelingen in haare Geſlagten, als uyt de Mond van de Alweetende Godt, heeft weeten te Voorſpellen. Maar op dat wy de Mannelijke reeden van de Vader Jakob, met Nut betragten; ſchijnd ons d'Hoogdraavendheyd derzelve te vermaanen, Dat wy voor-al in-agt neemen, wat Oogmerk de Goddelijke Geeſt mag gehad hebben, de Stervenden Man, deeze Voortreffelijke Voorzegging in-te boezemen; op dat hyze van het Krank-Bedde, zijn omſtaande Kinderen Verkondigde? Voorzeeker, het ſchijnd dat hy eenige tijd te-vooren, den Iſraëliten heeft willen verzeekeren, Wat Lot der Fortuyn haar aankleeven zou; op datze in allerley Wiſſelvallig-Voorval, de byzondere Voorzorge van den Godt haarer Vaderen, over haare Geſlagten mogten erkennen. Want alhoewel haar niet onbekend was, Dat de geheele Weereld, door de Goddelijke Voorzienigheyd beſtuurd word, hebbenze nogtans uyt de Voorſpellinge van s' Vaders half-beſturve Lippen, konnen in-agt neemen, Datze als Huysgenooten der Geliefde Vaderen, zeer verre booven alle andere Volken, by Godt te-Boek ſtonden. Gelijk dan ook hier door de hôôpe van 't Beloofde Erfgenaamſchap aan de Iſraëliten, niet weynig onderſteund en merkelijk vernieuwd is. Want hy heeft de Stam-Huyzen zijner Zonen, Hoofd voor Hoofd, met zoo Bezaadigden Aanſpraak aangeweezen, wat Zitplaats yder in 't Beloofde Land verkrijgen zou, als of de Erffenis reeds teegenwoordig waare, en hy haar by de Hand vattende, daar zelfs wilde In-leyden. En het geene booven dit alles 't voornaamſte deezer Voorzegging is, is dit, Dat hy 't Zaad Abrahams, van wat naader-by mogt Afbaakenen, uyt Wien die Konink voort-koomen moeſt, die aan haar de volkoomene Gelukzaligheyd aanbrengen zou:

De Vader Jakob is niet door eygen Inbeelding maar door Gods zonderlinge Geeſt Aangeblaazen om een Lotſpelling over zijne Zonen te doen.

En waar toe zulx geſchied is.

Wat de Zonen Jakobs uyt des Vaders Lotſpelling in-agt teneemen hadden.

Naame-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Voornaamelijk de Voorzegginge van den Meſſias uyt haare Geſlagten.

Naamelijk de MESSIAS, *De Behouder der geheele Weereld.* Voorwaar ten ſchijnd niet, Dat wy quaalijk doen, wanneer wy deeze Profeetiſe Zeegeningen, (ſchoon dezelve by Moſes, als in Tafelen van een Teſtament, Opgeſchreeven ſtaan,) den Naam van een PROFEETIE, of *Voorzegginge* geeven. Want alhoewel zig d'Oud-Vader Ambroſius hier teegen-aan gekant en gezeyd heeft, *Dat Ruben veel-meer Geſtraft als Gezeegend word:* En daar in van Ruffinus en Theodoretus gevolgd word; worden al-zulke teegen-Bedenkingen nogtans van Moſes weeder-ſprooken: Als die Geneſis 49: 28. duydelijk zeyd; *Dit is't geêne dat de Vader Jakob tot hen ſprak, als hyze* Zeegende; *Hy* Zeegendeze *een ygelijk naa zijnen byzonderen Zeegen*: Of *elk-een volgens zijn* Zeegeninge *heeft hyze Gezeegend.* Want dat Pererius meend, Dat in deeze Woorden de eygene *Zeegeningen* van de voor-af-gegaane Voorzeggingen, verſchillig voorkoomen, daar in ſchijnd hy misleyd: Naadien de Zin van Moſes Woorden, met Goed-regt te betrekken zijn, tot al 't geên de Vader Jakob geſprooken heeft, en waar in hy de *Zeegeningen* van alle de Geſlagten Iſraëls, elk in 't byzonder, vervat heeft. Ook doed hier gants niet teegen, Dat het ſchijnd, als of de Godvrugtige Vader, zommige zijner Zonen niet zoo-zeer *Gezeegend*, als wel *Vloek* en *Straffe* Voorzeyd heeft; welke hun weegens haare begaane Misdaaden, ſtonden op den Hals te koomen: Naadien de benaaminge hier van het meeſt-Vermoogende moet Ontleend worden. Zulx men te Oordeelen heeft, Dat de Vader zelfs, niemand *Gevloekt* heeft. Want alhoewel hy de Misdaaden van eenige Godvrugtiglijk waargenoomen heeft, en volgens haar Verdienſte, alzoo Straf voorſpelde, heeft hy nogtans geweeten, Dat zulx tot haaren Beſten zou ſtrekken! Op datze van buyten Gekaſtijd, haar van binnen leerden Beeteren, en tot Godt wierden weedergebragt. Hoedaanig-een Vermaaning zoo wel haar zelfs, als haare Naakoomelingen ten hoogſten voordeelig was, om niet geheel-en-al van het Verbond en de Genaade uyt-te vallen, en alzoo uytgeroeyd te worden. Invoegen wy daar uyt niet heel Scheemeragtig ontwaar worden, Dat ook zelfs de Vaderlijke Beſtraffinge, een Oorzaak van *Zeegeninge* geweeſt is. Alhoewel ook de Vloeken der Vaderen, teegen de Kinderen Uytgeſprooken, by de Oude, van zoo Grooten Belang gehouden wierden, Dat Plato daar van zey; *Dat'er geen ding meer te Vreezen was.*

Hoe en in wat Zin de Toeſpel-linge van Jakob een Zeegening zijner Zonen genoemd word.

De meeninge der geener die willen, Dat eenige Zonen veel-eer Gevloekt dan Gezeegend zijn, onderzogt en weeder-ſprooken.

Des Vaders beſtraffing is insgelijx tot Zeegening geweeſt.

Als dan Jakob zijn Goddelijke Voorzegginge van het Ziek-Bed wilde Afkondigen, Roept hy zijne Zonen met deeze Aanlokkende Woorden te zaamen, en zeyd; *Verzaameld uw, en ik zal uw Verkondigen, 't geene uw in de naavolgende Daagen weedervaaren zal*: Komd te zaamen, *ende hooret gy Zonen* Jakobs: *Ende hooret naa* Iſraël *uwe Vader*, Gen. 49: 1, 2. Aldus wil de Vroome Man, Dat zijne Zonen, haar gereed maaken tot deeze Heylige Verhandelinge, en datze te zaamen koomen, om met Opmerkinge de Laatſte Woorden van haaren Stervenden Vader aan-te hooren. En gelijk hy in deeze t'zaamen-roepinge zijn Bevèl verdubbeld, zeggende; *Verzaameld uw, en ik zal uw Verkondigen:* En ſtrax dezelve Woorden veranderd, en zeyd; *Komd te zaamen gy Zonen* Jakobs: *Hoord naa* Iſraël *uwe Vader*; Alzoo heeft de Geleerde Jood Abrabanel, naa de Reeden van die verſchillige herhaalinge onderzoek gedaan. Dus meend hy, Dat zulx van de Wijze Vader geſchied is, „om dat hy raadzaam Oordeelde, eerſt zijne Zonen veel-liever aan-te lokken „door Beloofde Voorzegginge van aanſtaande Dingen; (weetende hoe zeer „de Menſchen door Kundſchap van toekoomende zaaken te Vermaaken zijn;) „als dat hy haar door Beſtraffinge haarer Misdaaden, eens-loefs van hem heeft „willen afſchrikken. En ziende, Datze door zulk-een Inleydinge aangelokt, „zig vaſt gereed maakten, om met Opmerkende Ooren, naa de Godsſpraake „des Vaders te Luyſteren, heeft hy van nieuws gezeyd; *Koomet te zaamen, „en hoooret gy Zonen Jakobs: Hooret uwe Vader Iſraël.* Niet anders, als of „hy had willen zeggen; Naademaal gy mijne Zonen zijd, en ik uw Vader „ben, iſſet niet alleen billik dat de toekoomende Dingen, die ik te Verkon-„digen

Jakob doet zijne Zonen verzaamelen op dat hy haar de toekoomende Dingen verkondigde.

En de laatſte Woorden van haar Stervende Vader aanhooren.

Naaſpooringe van Abrabanel over Jakobs Voor-reeden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

„ digen hebbe, tot uwe Ooren ingaan; maar dat gy ook de Vaderlijke Beſtraf-
„ finge, welkje van my verneemen zuld, geduldelijk aanhoord, en uwe Zie-
„ len zoodaanig indrukt, Datze als in uw eygen Zap en Bloed veranderen. Dus
verre de Bedenkinge van Abrabanel. En wy Giſſen, Datze moogelijk meer
door de Reeden fijn uytgezift, als naa de eygene geſchaapenheyd der zaake al-
zoo Bedagt is; naadien het ons geheel-en-al niet en paſt, de ſtreng-gelouterde
Zonen Jakobs, zoodaanig hard-hoorig te agten, Datze ook niet uyt haar zelven
zouden gereed geweeſt zijn, om de Sterf-Woorden, van haaren Godvrugti-
tigen Vader te willen aanhooren; zonder door een Streelende Aanlokking daar
toe genoopt te worden. Dezelve Abrabanel brengt korts daar naa, een andere
Verklaaringe, uyt der Joden Oude Allegoriſe Uytlegginge *Midraſch* by:
Te weeten, Dat het Woord *Verzaameld uw*, te Kennen geeft; *Een Bezoe-
kinge van het Tweede Huys* of Tempel. En de herhalinge; *Koomet te zaamen*,
zoo veel beduyd, als *De toekoomende Verloſſinge:* Dewijl *Als dan alle de Ge-
vangene zullen te zaamen koomen, en Hooren naa haaren Vader Iſraël; Wan-
delende in zijne Weegen.* Doch dit zijn byſpreukelijke Grollen, waar van het
gemelde Boek vol-getaſt is: En men moetze geen Ooren leenen, die zulke Uyt-
leggingen voor-den Dag brengen: Naadien'er immers niet de minſte Scheeme-
ringe van zoodaanigen Onderſcheyd in Jakobs Woorden te beſpeuren is. En
het is ook al van over-lang in-agt genoomen, Dat d'Allegoriſche Uytlegging,
een Schuyl-plaatze der Onkundige verſtrekt; gelijk daarom den Heere Bartas;
niet-heel Onwaaragtig gezeyd heeft;

En de meeninge van Jakobs Aanſpraak tot zijne Zonen, geopend.

De bedenking van Abrabanel naader overdagt.

Een andere Allegorie van Abrabanel gezift.

De Allegoôrſe *Zin, is naar 't Gemeen Gerugt,*
Der Ongeleerden Hol, waar in de Weet-Niet Vlugt.

Wy voor ons Deel, agten 't waarſchijnelijker, Dat de Stervende Vader, zijn
Bevèl andermaal heeft willen herhaalen, om dat zijn aannaakende Uytvaerd
niet toe-liet, dusk-een noodige zaak langer uyt-te ſtellen. Jakob dan Beloofd
aan zijne Zonen te Verkondigen, 't geên haar *In de volgende Daagen* weeder-
vaaren zouw. De Gemeene Latijnſe Overzettinge Leeſt; *In de Laatſte Daagen.*
't Geên Rabbi Nachman Verklaard, Dat de *Laatſte Daagen* beteekenen, *De
Daagen van de Meſſias.* Dien zy ook noch daarom verwagten. Voorwaar de
Joden blijven tot hier-toe, noch binnen het Beſtek van een Goede Verklaaringe;
maar korts daar naa, vervallenze tot Ongerijmdheyd en Laſteringe. Want zy
zeggen, Dat Jakob wel voorgenoomen had, *De Laatſte Dingen* te Verkon-
digen; en inzonderheyd van de *Laatſte Tijd des* MESSIAS te ſpreeken; Doch
dat de H. Geeſt terſtond van hem afwijkende, hy t'effens van dat Hoogdraa-
vend Voorneemen ontvoegd, en het alzoo heeft moeten agterlaaten: Want
alzoo heeft Salomon Jarchi van deeze zaak geſprooken: *Jakob* zeyd hy, *Nam
wel voor, het Uyt-Eynde der Dingen te Openbaaren, maar de Goddelijke tee-
genwoordigheyd is van hem Afgeweeken; zoo dat hy begonnen heeft, alle de
andere Dingen te ſpreeken, die wy by Moſes vinden aangeteekend.* Al 't zelve
heeft ook Abrabanel in zijn Geſchillen over *'t Boek der Scheppinge* uytgelapt,
daar hy dusdaanigen Taal voerd; *Onze Wijzen hebben gezeyd, Dat de Vader
Jakob zeekerlijk voor-had, het Eynde der Daagen te Openbaaren; doch de
Goddelijke Byſtand heeft hem verlaaten.* Naamelijk, *hy heeft haar met deeze
Meeninge te zaamen geroepen; terwijl hy immers zeyde, Dat hy Verkondigen
wilde*, Het geene gebeuren zou in 't Laatſte der Daagen. *Want gelijk Rabbi
Moſes, de Zoon van Nachman Verklaard, zijn de Laatſte Daagen, de Daa-
gen van de* Meſſias, *welke wy verwagten.* Dit Schrijven de Joden; hoe zeer
zy ook naa Openbaare Goddeloosheyd ſchijnen te ſmaaken. Want wy meenen,
Dat eer-lang zal blijken, dat Jakobs Voorzeggingen zoo Voortreffelijk, en
zoodaanig vaſt-beklonken door d'Uytkomſt beveſtigd worden, dat niemand
zal durven zeggen, Datze zonder d'Aanblaazinge van de Goddelijke Geeſt,
alzoo zijn konnen bedagt of uytgeſprooken worden. En zeeker die met deeze

De regte meening, waarom Jakob zijne Zonen Tweemaal tot aandagt noodigd naader overdagt.

Jakob belooft zijn Zoons de Dingen te voorzeggen die in volgende Daagen te gebeuren ſtonden.

Een Dwaaling der Joden ontdekt.

Die by Jarchi en Abrabanel gevonden worden.

De laatſte Woorden van Jakob zijn alleen door inblaazinge

van Gods Geest zoodaanig konnen gesproken worden.

Gedagten het 10de *vers* van Genesis XLIX. ter deugden overweegd, zal zonder twijffel daar in de MESSIAS, zelfs volgens de Gedagten van meest-al de Oude Joden, geenzinds uytgesflooten vinden. Zoo dat zelfs ook het Geloof en de Hôôpe van de Stervende Vader in de Verlossinge door de Messias, in het 18de *vers*, zoo openbaar Beleeden word, Dat alles te-gelijk ons kan Verzeekeren, Dat den Aards-Vader Jakob hier in geenzinds van den Profeetize Geest verlaaten; noch dat hem het Voorneemen, om van de Dingen *Der Laatste Daagen* te Spreeken, ontvallen is. Nogtans heeft Abrabanel de Woorden; *In't Laatste der Daagen*, alleen van een Ver-afgeleegene Tijd Verklaard:

Of de Volgende Daagen, ende Laatste Daagen alleen een Tijd van zeer verre Beteekenen.

Eenvoudiglijk te zeggen, Geeft hier, In't Laatste der Daagen, *niet anders te Kennen, dan een zeer Verre Tijd, die ten aanzien van de Spreekende Vader, het Laatste der Daagen is.* Maar dit is gants twijffelagtig en onzeeker gesprooken; naadien bekend is, Dat deeze Woorden niet doorgaans in zulken zin gebruykt worden. Doch men kan den waaren Zin, uyt het geên'er bygevoegd word, ligtelijk opmaaken. Op zommige plaatzen beteekend het, *Eyndelijk-eens*; en alzoo een Onbepaalde Tijd, zeer lang naa het toekoomende. Op andere plaatzen geeft het den Laatsten Omloop van de *Tijd des Nieuwen Verbonds* te Kennen; welke korts voor de Vol-eyndinge der Eeuwen zal koomen. Als naamelijk Deut. 4:30. en 31:29. Esa. 2:2. Ezech. 38:16. Micha 4:1. Hosea. 3:5. 2 Petri 3:3.

In wat Zin de Heylige Schrifture mets van De Laatste Daagen spreekt.

Op andere plaatzen beteekend die Spreekwijs, het Eynde van het vast-gesteld Gezigt, en de Vleesschelijke Burger-Staat der Joodse Republijk; waar toe Esa. 2:2. Micha 4:1: Habac. 2:3. konnen betrokken worden. Want gelijk de H. Schrift doorgaans een Onderscheyd maakt, tussen *De Tijden der Belofte*, en des *Euangeliums*; der *Dienstbaarheyd*, en der *Vryheyd*; des *Gezigts* en des *Getuygenis*; des *Ouden* en des *Nieuwen Testaments*; alzoo word ook in de zelve Schrift, de Tweederley Omloop, en het Eynde van die beyde Tijden, daar door beteekend; wanneer die onder de Naam van *'t Eynde der Daagen*, en het *Laatste der Daagen*, voorkoomen.

En hoe dit in Jakobs Testament te verstaan is.

Doch hier in Jakobs Testament beteekend het noch d'Onbepaalde, noch eenige Ver-afgeleegene Tijd, noch het Eynde van de Laatste Tijd; maar veel-meer d'Eerste Tijd, omtrent welkers Eynde, te weeten *In de Voor-Bestemde Tijd*, KRISTUS in het Vlees heeft moeten koomen. Want de byzondere Tijd is Bepaald, *vers* 10.

Gen. 49.

Gelijk het klaar genoeg blijkt, Dat Jakob de Toekoomende toestand der Naakoomelingen heeft willen voorzeggen: En zulx wel voornaamelijk, Hoe die zou zijn, omtrent de aankomste van de MESSIAS; van den Apostel zeer fraay opgevat, Hebr. 1:1. En dat *De Laatste Daagen*, de Daagen van de *Messias* beteekenen, heeft Rabbi Nachman zelfs bekend.

Laatste Daagen voor de Daagen van de Messias genoomen.

Voorzeeker behoorde de Stervende Jakob zulx te doen, Op dat hy de Teekenen der Tijden bepaalde, wanneer de Belofte van het *Gezeegende Zaad*; aan Abraham geschied, Gen. 12:3. en van hem op Isaak overgebragt, ten laatsten tot Jakob gekoomen, (Gen. 28:3,4.) Vervuld zy; en aan Wien van zijne Zonen, 't Geluk van Voor-Vaderschap gebeuren zou, Dat uyt desselfs Stam-Huys, de Zaligheyd der Weereld zou Gebooren worden.

En derzelver Voortreffelijkheyd.

En gelijk deeze Woorden zeekerlijk yts Groots te Kennen geeven, Beteekenenze hier, *Een Verwagtinge der Belofte*, en de *Verwagtinge van die zelve Perzoon.* En om dat die Verwagtinge noch niet daar en was; Belooven de Woorden van Jakob, een Verklaaringe van de Toestand zijner Zonen, ten Tijde, wanneer de Verwagtinge gebeuren zou.

De Vader Jakob heeft door de Lotspellinge over zijne Zonen de komste van de Messias Afgebaakend.

Waar uyt dan blijkt, Dat het voornaamste Oogmerk van de Profeteerende Jakob hier op uyt was, Dat hy de Wisselvallige Ontmoetingen zijner Naakoomelingen, in haare Geslagten Voorspelde; op dat hy daar door, als door zeekere Paal-Steenen, de Toekomste van den Messias Af-baakende. Waar toe dan deeze Voor-teekenen, welke zig alzoo vertoonen zouden, een ruymweydige Ontdekkinge verschaffen konden. Derhalven dwaalen de Joden zeer wijd van den Heemel af, welke, op datze de kragt deezer Voorzegginge ontzeenuwden, voorgeeven, Dat Jakob in zijn Sterf-Reeden, alleen bezorgd heeft

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

heeft, zijne Zonen yts van de Heerſchappye in Iſraël te Voorſpellen; en aan-
te wijzen, wiens Schouderen uyt de Stammen, hy deeze Voortreffelijke Gaa-
ve wilde toe-Eygenen. Want aldus heeft Abrabanel hier-van geſchreeven;
„*Wat het Oogwit van Jakobs Reeden en Zeegeningen betreft, daar omtrent*
„*ben ik van Oordeel, Dat d' Aards-Vader ter Tijd van zijn Sterf-Uur, heeft*
„*willen aanwijzen, uyt wien van de Zonen*, de Scepter des Koninkrijks, en
„de Heerſchappye in zijn Zaad, *zoude Uytgaan.* Want hy heeft door de
„Kragtige Onderwijzinge der Profeetie, Voorzien en Geweeten, Dat zijn
„Zaad grootelijks zou Vermeenigvuldigd worden; en derhalven betaamelijk,
„Dat over haar een Konink, tot een Heerſcher geſteld wierd. En daarom,
„op dat onder de Stammen geen Geſchil, over 't *Regt der Heerſchappye* ont-
„ſtond, heeft het de Oude Vader billik geagt, voor zijn laatſte Uytgang te
„Verklaaren, Uyt welk-een Hoofd-Stam onder haar, de Koninklijke Heer-
„ſchappye te wagten ſtond; en wat voor Koningen die Rijks-bezittinge zou-
„den aan de Hand hebben. Hierom heeft hy door een diepe Waarneeminge
„naageſpeurd, Hoe verre yder van zijne Zonen door Natuurlijke Inborſt, tot
„de Koninklijke Waardigheyd bequaam was. Want hy heeft genoegzaam
„bemerkt, Dat de Natuure der Zonen, welke haar zouden Gebooren worden,
„grootelijks naa die van haare Vaderen zou overhellen; zoo dat'er niet anders
„van te wagten ſtond, of daar zouden altijd eenige van de Oude Nukken der
„Voor-Ouderen, den Kinderen aankleeven. Naadien men doorgaans ziet,
„Dat de afvloeyende Water-Beekjes, altijd yts van haar eerſte Oorſprong, en
„Hoofd-Bron, aan-zig behouden. Het geene dan ook de Reeden is, waarom
„de Voorzigtige Vader, de Bequaamheyd van yder zijner Zonen ophaald, en
„Voorſpeld, wat haar dien-volgende in haar Zaad over 't Hoofd zou waayen.
„Niet om daar meede, den eenen te *Zeegenen*, en den anderen te *Beſtraffen*,
„(gelijkwe zien dat eenige niet weynig Geros-kamd worden;) noch ook om
„haar toekoomende Dingen te Boodſchappen; Of om haare Heerlijkheyd, en
„Voortreffelijke Toeſtand hier op Aarden uyt-te meeten; maar alleen op dat
„hy daar door aanwijzen zou, Ofze ook Waardig tot de Bezittinge van het Ko-
„ninkrijk waaren. Dus verre Abrabanel; die daar in het Oogmerk van den H.
Geeſt, en het Voorneemen van de Stervenden Jakob, ſchandelijk Verdraayd heeft: Naadien de Reeden van Jakob opentlijk genoeg te Kennen geeft, Wat hy voor-had, dewijl hy daar in niet zoo-zeer de bequaamheyd van elken Zone tot de Koninklijke Waardigheyd, als wel de toekoomende Toeſtand van yder Stam-Huys in 't byzonder heeft willen aanwijzen; en daar toe voornaamentlijk de komſte van den Meſſias Verklaaren, en Voorzeggen, Uyt welk-een der Vaderlijke Hoofd-Stammen, dezelve voort-koomen zou. Waarom dan ook veel van de Oude Rabbynen, die zelfs by Abrabanel worden aangehaald, gezeyd hebben, Dat de Vader Jakob door deeze Woorden, *Koomet te zaamen en Hoord*, heeft willen te Kennen geeven, Dat hy aan zijne Zonen de toekomſtige Verloſſinge onder den Meſſias wilde Openbaaren. Ook erkend de *Targum* van Jeruſalem, Dat Jakob in dit Profeetis Teſtament, veel-meer op de Heemelze, dan op de Aardze Dingen gezien heeft. Want aldus ſpreekende word de Stervende Vader in dezelve *Targum* Ingevoerd; *Verzaameld uw, En ik zal uw leeren het verborgen Uyt-Eynde, en de Vergeldinge des Loons, die den Regtveerdigen beklijft: Van 's gelijke de Straffe der Goddeloozen; en aan wien de Gelukzaaligheyd des Hofs* Eden *toebehoord.* Booven-dien moet men hier ook aanmerken, Dat de Aards-Vader zijn Oogmerk niet en zou bereykt hebben, By-aldien hy naa der Joden meeninge, alleen ondernoomen had te bepaalen, by wien de Koninklijke Magt zou zijn. Naadien het Rigterſchap Iſraëls, noch de Koninklijke Rijks-Bezittinge, met geen Standvaſte Moogendheyd aan eene Stam verbleeven is. Gelijk dan ook de Stamme van Juda zelfs, nooyt geroemd heeft, Dat haar de Heerſchappye des Koninkrijks, in het Teſtament van de Vader Jakob, Erffelijk bezet en toege-Eygend was.

En van de Joden verdraayd en alleen op de toe-Eygening der Heerſchappye gewend.

En over zulx van Abrabanel alleen op den Scepter des Koninkrijks toegepaſt.

De Dwaaling van Abrabanel aangeweezen.

En uyt andere Getuygeniſſen der Joden weederſprooken.

En naader uyt Jakobs Voorzegginge zelfs getoond.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Ook heeft het teegens de andere Stammen, onder die Naam geen Verschil veroorzaakt; naadien het te denken staat, Dat de Zonen niet en zouden toegelaaten hebben, Dat Jakob op zijn Sterf-Bed zulx door Uyterste-Wil had willen bestendig maaken. In de Derde plaatze kan'er zeer beswaarlijk aangenoomen worden, Dat Jakob uyt d'Inborst zijner Zonen, den Aardt van elks Naakoomelingen, tot in den grond zou hebben weeten af-te peylen; naadien het zeer onwis gaat, Dat de Naakoomelingen altijd de Zeeden van haare Voor-Ouders, door een reex van Eeuwen en veele Geslagten afgewisseld, koomen te vertoonen. Waar aan niemand langer zal willen twijffelen, die behalven de Daagelijkze Ervaarenis, alleen de Zonen van David, Hiskia en Josia tot een Voorbeeld neemd; of dat hy zig de Zagtmoedige en Over-lieftaalige reeden van de Godvrugtige Josef, teegens die der Efraimiten, te-binnen brengd; die immers Naakoomelingen van dien Voortreffelijken-Mans Zone waaren. 't Geên ons Vermaand, Dat de Deugden der Ouderen, niet zoo gereed als wel de Ondeugden, tot de Naakoomelingen overgaan. En dat zulx ook veel-meer door 't Quaad Voorbeeld van naa-by, als wel Natuurlijk, in een lange reex door heel de Geslagten word voort-geplant, heeft Juvenalis in zijn XIV^de^ Schimp-Digt, niet min Leerzaam als Aardig afgebaakend, als hy zeyd;

De Rijks-bezitting is niet Erffelijk alleen aan Juda vast gebleeven.

't Staat dus met onzen Aardt, de Vuyle Zonde-Vlekken
Der Ouderen, of Dier, die ons Voor-Ouders strekken,
Die kleeven onzen Geest wel ras en Grondig aan.
Deês Smet mag hier of daar een Zoon of twee ontgaan,
Den welken Titan *juyst uyt beeter' Klay wou Kneeden:*
Maar ach! het meerendeel treed in zijns Vaders treeden,
En volgd Ligtveerdiglijk der Zonden Wandel-Spoor.
Hierom gy Vaderen, treed doch Voorzigtig Voor:
Gy doold uw niet alleen; gy diend regt op uw Zoôlen
Te gaan, op dat met u, uw Vrugten niet en Doolen.
All' zijn wy Kloek in 't geên dat Krom is en Verkeerd,
All' in der Zonden-School van jonden-aan Volleerd;
En al waar Menschen zijn, zijn Katilijns *met Hoopen;*
Maar Brutus *of zijn'* Oom, *zijn nergens te beloopen.*
Maak, Vader, dat de Deur der Kinder-Kaamer Sluyt,
Voor al wat Schandig schijnd, voor al wat Leelijk luyt.
Ontugige van hier, van hier Bordeel-Gebaaren;
Een Kind diend meest ontzien; Veragt geen Kindze Jaaren:
Zoo gy yts Schandigs wild, Bedek'et, houd'et Stil,
En Toom uw Zonden in, om uwer Zonen wil.
Gy Fijne Vader Scheld, zoo d'uwe zig Vergrijpen,
Dat's doen gelijk als gy, Dat's Danssen naar uw Pijpen,
(Want uwer Zeeden-Beeld, zy zijn dan Goed of Quaad,
Vloeyd af tot uwen Zoon, als dat van u Gelaat.)
Gy Scheld, en Straft in hem, wel dapper uw' Gebreeken,
Jaa wild hem van uw Erf, door Bastaardye versteeken:
Maar beste-Man, van waar komd u dit Vader-Regt,
Die 't Slegter maakt als hy; of immers alzoo Slegt?
Zuld gy zijn Herssenen, zijn Dampen doen Verliezen,
Die zelfs de uwe nooyt eens Zuyver-uyt kond Niezen?

Maar op dat we weêr in 't Spoor slaan, en tot Jakobs Zonen weederkeeren; 't is zeeker, Dat ook Juda zelfs door geen uytsteekende Verdiensten, noch Braave Inborst, de Koninklijke Magt, aan zijne Naakoomelingen veroorzaakt heeft. Immers scheen Josef veel-meer al zijne Broeders voor-by te stappen; welkers openbaare Verdiensten en Godvrugtigheyd, uyt-riepen, Dat hy booven al d'andere

Daar is in Juda geen eygen Waardigheyd tot de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

dere Broeders, den Prijs behoorde weg te fleepen. Immers was hy alreede een Heerfcher in Egipten-Land; en had opentlijke proeven gegeeven, hoedaanig Wijs en Omzigtig hy zig daar in gedraagen had; Zoo dat zelfs nu ook zijn Vaders gantze Stam-Huys onder zijn Heerfchappye ftond, en de Zonen Jakobs het voor Geluk agteden, haar Broeders Onderdaan te zijn. Waar teegen niets Loffelijx in Juda Uytblonk; maar veel-eer van weegen de openbaare Bloed-Schande met Thamar bedreeven; een leelijk Brand-Merk aan zijn en zijns Vaders Jakobs Huys verftrekte. En of fchoon Abrabanel, eenige Naatuurlijke Voorregten aan Juda toepaft, zullen die nogtans haaft in de Wind verftuyven, wanneermenze teegens het Verftand en Zeeden der andere Broeders, naauwkeurig afweegd. En daarom laat ons de Zeegeningen over yder deezer Zonen, elk in 't byzonder Betragten; en daar in ons heel-digt aan de Orden houden, die ons Mofes volgens de Sterf-Reeden van de Oude Vader naagelaaten heeft, Genefis XLIX. Om welke dan hier betaamelijk op-te volgen, wy Beginnen Met

Heerschappye geweest. Maar veel-eer in Josef.

De Profeetize Zeegening over RUBEN.

Want alhoewel zommige de Voorzegging over hem, voor *Een Vervloekinge* opneemen, noemen wy 't nogtans *Een Zeegening*; waar meede Jakob zijnen Zone Ruben *Gezeegend* heeft. En wy hebben korts-te vooren getoond, Datwe zulx met Goed regt alzoo verklaaren. Voorwaar men fchijnd niet te moeten denken, of wanneer de Oude Vader in deeze Zeegen-fpreeking van den Eerft-Gebooren, dat is, van RUBEN begind, hy zulx uyt Oorzaak van Eere of byzondere Waardigheyd doed; (hem toe-ëygenende d'eerfte Vrugt zijner Mannelijke Kragt:) maar wel, Op dat hy hem met een meerder Schand-Vlek Brand-Merkte; ten eynde hy zelfs door zulk-een Regtveerdig Verwijt, Verneederd, en tot waare erkentenis zijner Mifdaaden genoopt wierd. Hier toe fteld hy hem dan zoo wel voor Oogen, in wat Waardigheyd hy tot hiertoe had Uytgeblonken; als door welk-een Schandelijk Misbedrijf, hy daar van uytgevallen was: Dewijl hy door Bloed-Schande, het Vaderlijk Bed Gefchonden had. De Waardigheyd daar in Ruben voor-deezen, booven d'andere Zonen uytftak, drukt de Vader met deeze woorden uyt; *Ruben gy zijd mijn Eerft-Gebooren, mijne Kragt, en het Begin mijner Magt; de Voortreffelijkfte in Hoogheyd, ende de Voortreffelijkfte in Sterkte.* Aldus Vertaalen onze Overzetters, Gen. 49:3. En wy zullen terftond ook andere, die wat Verfchillig zijn, by brengen. Het is in deeze woorden ligt te merken; Dat d'Ordening der Natuure, in d'Eerfte plaatze als een Oorzaak van Rubens Waardigheyd gefteld word: Want de Vader noemd hem, *Zijn Eerft-Gebooren.* Door welk-een benaaminge hem te-gemoet gevoerd word, De groote Weldaad met welk hem de Natuure begunftigd en het Voorregt terhand Befteld had, om het Dubbeldeel der Erffenis, naa des Vaders Overlijden, te konnen Beuren. Daar naa drukt Jakob ook de Mannelijke Standbaarheyd van Rubens Perzoon uyt, als een tweede Voordeel daar hem de Schik-Orden der Natuure, meede befchonken had; teweeten, Dat hy was, *De Sterkte, en het Begin van zijn Vaders Kragt.* Aldus noemd hy deezen Zone, om dat hy hem in zulken Zaayzoen des Ouderdoms Geteeld had, in welk het Mannelijk Vermoogen het Sterkfte is, om Kinderen te Winnen. 't Geên ook met de volgende woorden uytgedrukt word, als de Vader hem noemd; *Het Begin zijner Magt.* Want alzoo worden *d'Eerft-Geboorene* dikmaal genoemd, ziet Deut. 21:17, Pfal. 78:51. en 105:36. Maar wanneer de Gemeene Latijnze Overzettinge, de woorden aldus Vertaald, *Het Beginzel mijner Smerte*, of *Mijnes Lijdens*, en zoo ook de *Targum* van Jerufalem; en de Griekfe Vertaalinge van Aquila; *Het Hoofd der Treurigen:* Hebben de Uytleggers, die deeze Overzettingen toegedaan zijn, verfcheyde Oorzaaken verzonnen, om te betoonen, in wat voegen Ru-

De Zeegening over Ruben hoe van zommige voor een Vervloeking genoomen.

Hoe en waarom hy daar in voor-af ge-brand merkt word aangaande zijn snood bedrijf.

Waar toe Jakob zijn Voortreffelijkheyd eerst hoog op-vyzeld. En hem noemd zijn Eerst-Gebooren.

En 't Begin zijner Krag.

Doch van andere 't Begin van Jakos Smerte vertaald.

ben, *Het Beginzel van Jakobs Smerte*, genoemd word? Eenige houden bedenkelijk, Dat de Vader hier op ziet, dat Ruben als d'Oudste en Eerst-Gebooren, hem alder-eerst met een nieuwe Zorge en Bekommeringe overvallen heeft, weegens de Kinderen die hem in gevolg stonden Gebooren te worden. Andere brengen Rubens Misdaad te berde; te weeten Dat hy zijns Vaders Bed Beklimmende, hem zeekerlijk groote Smerte heeft aangedaan. Doch dit zijn losse Gissingen; naadien genoegzaam bekend is, Dat het gemoed van Jakob, door veelerley zorgelijke Smerten is gequeld geworden; eer dat Ruben zelfs eens Gebooren was; of dat hy naaderhand de Misdaad van Bloed-Schande beging.

Dat verworpen word.

En hoe zouden doch die Vaders, welke zoo-zeer gezet waaren om Kinderen te Winnen, en de Beloofde Vermeenigvuldiging, tot Versterking des Geloofs in 't Verbond met Abraham en Isaak, zoo graag in haar zelven Vervuld zaagen; hun Eerst-Geboore Zonen, *Een Beginzel haar der Smerte* genoemd hebben? En alhoewel zommige uyt de Schoole van Ignatius Lojola, andere Oorzaaken bybrengen, op dat de Gemeene Latijnze Overzettinge stand hield; zijnze nogtans zoo slegt, Dat zelfs ook die, welke met lange Ooren ter Weereld koomen, zig daar voor Schaamen moeten. Want daar is met geene waarschijnelijkheyd goet-te maaken, Dat Ruben *Het Beginzel der Vaderlijke Smerte*, kan genoemd worden. Hierom schijnen de LXX Overzetters, beeter Oordeel gehad te hebben; als zy veel-meer op de regten Zin, als op de eyge woorden lettende, Vertaald hebben; *Het Beginzel mijner Kinderen.*

En van de LXX Overzetters verbeeterd.

Insgelijks d'Arabise Text, niet heel onfraay; *Mijne Eerste Verkrijginge.* En dits de waarheyd; naadien hy op het Gebed van d'Onvrugtbaare Moeder Lea, de *Eerst-verkreegene Zone* geweest is. Nogtans hebben onze Overzetters het niet zonder Reeden en Voorgangers, *Het Begin mijner Sterkte* Vertaald. En zoo vind men 't ook in de *Targum* van Onkelos, en in de Syrise Bybel.

De Neederduytze Overzetting verdaadigt.

Want of wel de Taal-Geleerde getuygen, Dat het Hebreeuwse woord zoo wel *Droefheyd* of *Smerte*, als *Kragt* of *Sterkte* Beteekend; lijd nogtans de reeden van Jakob, (die beezig is met Rubens Lofwaardigheyd door 't Voorregt der Eerst-Geboorte toe-te eygenen,) geenzinds, Dat hy uyt deeze beyde beteekenissen; een woord naa den eersten zin toepast:

In Wat Zin Ruben het Beginzel van des Vaders Kragt genoemd word.

En daarom houden wy voor-vast, Dat hy hem hier, *Het Beginzel zijner Sterkte* of *Magt* genoemd heeft. En zeeker, de Eerst-Gebooren, word met groot regt het Beginzel van des Vaders Kragt genoemd, dewijl dien aan-te merken is, als de eerste Zuyl op welke het Vaderlijke Huys, Gebouwd en Ondersteund word. Op andere plaatzen word d'Eerst-Gebooren genoemd, *Een die de Baar-Moeder Opend*; of als het de Grieken Overzetten; *Openende de Baarmoeder*, ziet Exod. 34:19. Num. 3:12. en 8:16. Ezech. 20:26. Welke Overzettinge Lukas volgd; Kap. 2:23. *Gelijk Geschreeven is in de Wet des Heeren, Al wat Mannelijk is, dat de Baar-Moeder Opend, zal den* HEERE Heylig *genaamd worden.* Waar door verstaan word, Dat d'Eerst-Gebooren, de Gesloote Baar-Moeder, *Ontsluyt* of *Opend.* En alhoewel de Geleerde Bochartus meend, Dat de Omschrijvinge, waar door d'Eerst-Gebooren hier genoemd word, *Het Beginzel der Kragten*, over-een komd met d'Arabise maniere van Spreeken, die *Beginnen* of *Aanvangen* beteekend; (even of hier *Het Beginzel der Baar-Moeder* moest verstaan worden;)

Bochartus weedersprooken.

willen andere nogtans niet, dat men daarom van de alder-Oudste Overzetting, die ook den Euangelist Lukas gevolgd is, zal afwijken: Naadien niet alleen een Eerst-Geboorne, niet welvoegzaam *Het Beginzel der Baar-Moeder* kan genoemd worden; maar dat het ook weynig te beduyden heeft, wanneer Bochartus zeyd, Dat zoo by-aldien Exod. 34:19. het woord פטר, *Een Opening* beteekend, het d'Opening van een Os, of Schaap, of Ezel zal te kennen geeven? Dewijl immers uyt het strax-voorgegaane, genoegzaam openbaar is, Dat'er alleen *Een Eerst-Gebooren* onder moet verstaan worden. En schoon die Geleerde Man daar op terstond * ontkend, dat het woord פטר ergens Een *Opening* of *Opendoen* beteekend; maar veel-eer, *Afscheyden*, *Wegzenden* of

* Waar teegen ziet d'Overzetting van Arias Montanus en andere.

of *Vytlaaten* te kennen geeft; heeft men'er ſlegts by-te voegen; Dat men 't zeekerlijk hier alzoo in een overgaande beteekenis opneemen moet: En als dan zal het zoo wel by d'Hebreën, als by de Kaldeën en Syriers, d'eygentlijke beteekenis hebben van, *Hy is Vytgezonden, Opengedaan, Weggezonden, Losgemaakt*; of *Hy is Vytgegaan, Vytgeborſten*, of *Vytgebrooken*. Gelijk dan ook zelfs by de Arabiers het word אנפטר de beduyding, van *Zig-zelven te Openen* in den Alkoran heeft. Verder heeft Jakob de Waardigheyd die Ruben uyt het Regt zijner Eerſt-Geboorte toequam, met deeze woorden uytgedrukt; Gy Ruben, zijt *De voortreffelijkſte in Hoogheyd, ende de Voortreffelijkſte in Sterkte.*

De Voortreffelijkheyd van Ruben naader aangeweezen.

Dus Vertaalen onze Overzetters. Doch de Gemeene Latijnze Bybel, ſchijnd hier wat klaarder te luyën alſſe zet; *d'Eerſte in Gaaven, de Grootſte in d'Heerſchappye.* Naamelijk dewijl den Eerſt-Gebooren deeze beyde Voorregten toequam; te weeten, *De Gaaven*, dat is, *d'Erffenis*, en de *Heerſchappye.* En alhoewel de laatſte Overzetting geen onbetaamelijke zin geeſt, omze aldus te verklaaren; komdze nogtans niet heel-wel met d'Hebreeuwſe woorden over-een.

Naamelijk de Dubbele Erffenis en Heerſchappye die hem beyde toequaamen.

Noch veel minder ſchijnender de LXX Overzetters meede over-een te koomen, alſſe zeggen; *Stijf*, of *Swaar om Draagen en hard van Nekke.* Het geene waarlijk veel-meer tot het Brand-Merk van een Stug en Onverzettelijk gemoed, als tot de Voortreffelijke Gaaven der Eerſt-Geboorte behoord. Onkelos is zeekerlijk veel-meer den Zin van deeze Reeden, als de woorden zelfs naagevolgd, wanneer hy by-wijze van Verklaaringe zeyd; Gy Ruben, *Zoudet dry Deelen ten Erve ontfangen*; te weeten; *Het Regt der Eerſt-Geboorte, het Prieſterdom, en het Koninkrijk.* Dits wel fraay, quam het ſlegts in die ruymte met de Hebreeuwſe woorden beeter over-een.

't Geên van de LXX Overzetters werd omgekeerd. En van Abrabanel naader verklaard.

Waar in nogtans dit zeeker blijft, Dat het Een *Verheevendheyd, Voortreffelijkheyd, Majeſteyt*, en *Waardigheyd* te kennen geeft. En men ſchijnd derhalven te moogen vaſt-ſtellen; Dat Jakob dit heeft willen zeggen, Dat naadien Ruben d'Eerſt-Geboorne zijner Kinderen, en alzoo van Natuure de Sterkſte was, hy ook alzoo behoorde de Voornaamſte of Voortreffelijkſte in Waardigheyd en Eere te zijn. Ook zeggen de Taal-Geleerde dat שאת meede een *Aanneeming* kan Overgezet worden: Invoegen men kan zeggen; Dat Ruben door 't Regt van *Aanneeming*, te-Booven-ging of Voortreffelijk was; dewijl het Regt der Eerſt-Geboorte beſtond in d'Erffenis *t'Ontfangen*, en *Weg-te neemen.* Duſdaanigen Lot dan was Ruben te-beurt gevallen; en wierd derhalven met goed Regt, zoo wel in Waardigheyd als in Magt, booven alle zijne Broeders Opgebeurd. En hy zelve had zig ook over al de Voorregten die een Eerſt-Gebooren toe-behoorden, moogen Verblijden, by-aldien hy hem tot zoo Hoogen top van Eer-genieting, Waardiglijk had aangeſteld.

Gen. 49: 3.

't Geên hem de Vader Jakob dan ook eerſtelijk maar als van ter zijden onder de Neus duwd; wanneer hy ſtrax daar op van Taal veranderd, en door een Profeetize Voorzegginge, de Stand van Ruben zoodaanig omkeerd, Dat hy hem van al de voorige Weldaadigheeden, in dit volgende Vonnis, teffens ſchijnd te Berooven; zeggende; *Snellen Afloop als der Wateren; Gy en zuld de Voortreffelijkſte niet zijn:* Of als andere de Woorden Vertaalen; *Gy zijt uytgeſtort als Water, en waſt niet*, &c.

Ruben van zijn Vader van al zijn Waardigheyd Berooid.

Gen. 49: 4.

Doch gelijk de Overzetters deeze plaats niet op eenerley wijze Vertaalen, alzoo Leeſtenze ook haare Uytlegginge daar naa. Want eenige Verſtaan'er de Oorzaak van de Beroovinge der Waardigheyd, of Straffe door; andere meenen dat het de Straffe zelfs is. d'Oorzaak van Beroovinge of Straf ſtellenze hier in, Dat Ruben zoo ligt was heenen-Gevloeyd tot het Quaade, als het Water. In hoedaanigen zin Zeph. 3: 4. gezeyd word; *Haare Profeeten zijn Ligtveerdig, en gants Trouwelooze Mannen.* En Jerem. 23: 32. Dat de Profeeten het Volk verleyden door *Haare Ligtveerdigheyd.* En in deezer voegen betrekken het de Griekſe Overzetters tot de Oorzaak van Beroovinge, wanneerze de Text-Woorden, Gen. 49: 4. aldus Vertaalen; *Gy hebt de Verſmaadinge gemaakt, als Snel-Afloopende Wateren.* En de *Targum* van Onkelos; *Dewijl gy uwen Wille*

En zijn Staat by een Snellen Afloop der Wateren vergeleeken. Waar van den Zin der Woorden verſcheydentlijk word opgenaamen.

zijd

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

zijd opgevolgd, gelijk het vloeyen van Uytgestort Water; zoo en zuld gy niet toeneemen. En zoo verklaarend ook Abrabanel, en onze Kantteekenaars; welkers Uytleg wy hier willen uytschrijven, om datze ons moogelijk terstond zal te nutte koomen.

En naader uyt de Blijken van zijn Misdaad verklaard.

Zy meenen dan dat Jakob, Ruben agt Uytgestort te zijn als een Snellen Afloop der Wateren; *Wanneer hy zijns Vaders Bedde geschonden heeft.* Even als of hy gezeyd had; *Gelijk het Water van een Hooge plaatze in een Leegte Snellijk Afloopt, alzoo hebd gy door uwe Onkuysse Begeerte, vereenigd met groote Stoutheyd en Ligtveerdigheyd, uw zelven in eene Schandelijke Misdaad en On-Eere needer-gestort.* Daar is niet aan-te twijffelen, of het Ligtveerdig en Wellustig Gemoed van Ruben, is met deeze Woorden van Jakob, naavolgens de by-gebragte Verklaaringe, konnen Afgeschilderd worden. Nogtans agten zommige, Dat naadien de Waare Oorzaaken van Rubens Beroovinge zijner Waardigheyd, in de strax-volgende Woorden vervat worden, deeze Woorden veel-eer tot de Straffe zelve, dat is, tot de Beroovinge van Ruben, moeten betrokken worden. Naamelijk in deezen zin, Dat al die tevooren Opgetelde Waardigheeden, zoo schielijk gevallen, en Weg-gevloeyd waaren, als het Snel Afloopend Water daar heenen Stroomd.

En tot een Oorzaak van Rubens Onwaardigheyd gesteld.

Hierom word de Syrise Text van zommige gepreezen, alsse schrijft; *Gy zijt Afgevloeyd als Water.* De Arabise Overzettinge betrekt het ook tot de Straffe, maar van een andere Gelijkenis-Spreuk ontleend: Wantze doet Jakob zeggen; *Door een Dronk Waters zuld gy niet Overvloeyen.* Dit geeft een donkere zin. Beeter heeft het moogelijk de Gemeene Latijnse Overzettinge getroffen, alsse zeyd; *Gy zijt Uytgestort als Water; * Gy en zuld niet Groeyen.* Andere Bybels hebben; *Vloeyende als Water, zuld gy niet Overtreffen.* En de vermaarde Junius; *Gelijk het Snel-vloeyende Water vallende* (is), *zuld gy niet-te Booven streeven.* Even als of de Vader had willen zeggen: Gelijk het Water niet en behoefd naa beneeden gedraagen te worden, alzoo vald Ruben schielijk door zig-zelven neederwaards, en wijkt af van al zijn Voortreffelijkheeden; zoo dat hy plotzeling van het Voordeftig Regt der Eerst-Geboorte is afgestort. En naa deezen Uytleg verklaard de *Targum* van Onkelos de Woorden (*Gy en zuld niet Toeneemen*) heel fraay, als hy meend datze deezen zin hebben; *Gy en zuld booven uw Deel geen Aanwas noch Uytbottinge hebben.* Hier op laat de Vader d'Oorzaak van het Straf-Vonnis teegens Ruben daadelijk volgen, en drukt het zelve in deeze Woorden uyt; *Want gy hebd uwes Vaders Leger Beklommen: Doe hebd gy het geschend: Hy heeft mijn Bedde beklommen.* Of gelijk misschien de *Targum* van Onkelos den zin der Woorden eenigzinds beeter opgeeft; *Dewijl gy het Bedde van uwen Vader beklommen hebd; Doe hebd gy (mijn Zoon) het Geschonden, als gy op mijn Leger geklommen zijd.* Te wat Tijd, en met Wien, Ruben zijn Vaders Bed-Leger door Bloedschande Bevlekt heeft, hebben wy niet lang voor-deezen, uyt Gen. 35:22. vernoomen.

* 't Geên de Duytze van Leuven vertaald; Wast niet.

Gen. 49:4.

Ruben het Beklimmen van zijn Vaders Bed verweeten.

En een Oorzaak van Bestraffinge en Verneederinge gesteld.

En daarom gedraagd zig Jakob in 't verklaaren van Rubens Beroovinge der Voortreffelijkheyd, ook zoodaanig, Dat hy zijn Reeden aangaande d'Oorzaak van zulken Vonnis, eerst tot Ruben zelfs, en terstond tot al de Zonen wend, op dat hy te-bet Getuygenis gaf van dit Regtveerdig Oordeel Gods. Aan Ruben doed hy Tweederley Verwijt; Eerst de Bloed-schandige Beslaapinge van Bilha, zijns Vaders By-Wijf: Ten Tweeden de roekeloosheyd teegens hem zelfs, en teegens het Regt der Eerst-Geboorte, waar door hy aan Godt Geheyligd was. 't Voorste verklaard hy in deeze Woorden; *Dewijl gy het Bedde uwes Vaders Beklommen hebd.* Het laatste met deeze; *Doe hebd gy het Besmet*, of *Geschonden*: Naamelijk uw Eerst-Geboorte; en alzoo hebd gy uw zelven afgekeerd van de Heyligheyd, door welke de Godt Israëls Belast heeft, d'Eerst-Gebooren hem te *Heyligen.* Zoo dat hy van dit Regt der Heyliginge Beroofd en Uytgevallen was. Gelijk men tot deeze zin-geevinge ook kan aanmerken, Dat het Woord, welk gemeenlijk *Schenden* en *Besmetten* vertaald word, ook *Gemeen-maaken* Beteekend; naamelijk de Geheylig-

Als die de Heyligheyd zijner Eerst-Geboorte ontheyligd had.

de

de Dingen, mishandelen en *Gemeen-maaken*, als ofze nooyt *Geheyligd* noch *Afgezonderd* waaren geweeſt. Invoegen de Wijze Teſtament-Maaker, door dat eene Woord, een Tweederley Ver-Ontreyniginge uytdrukt; en daar in zoo wel die Verzuymenis waar meede hy zijns Vaders Bed Beſmet hadde, als zijn eygen Perzoon, en geheele Staat te Kennen geeft; welke hy beyde door die Daad, van de Heyligheyd beroofd had, die aan een Eerſt-Gebooren eygentlijk toequam. Eyndeling, wend Jakob zijne Reeden tot de reſt der Broederen, en zeyd; *Hy heeft mijn Bedde Beklommen.* Als of hy had willen zeggen: Gy Mannen Broeders, ik roep uw heeden tot Getuyge, of het wel Betaamelijk is, Dat ik zoo Eenen Zone, met Oogluykinge voor-by gaa, en toelaat, Dat hy, die geen Reeden van Onderſcheyd, noch teegens my, noch teegens zig zelven, noch ook niet teegens Godt gebruykt heeft, zonder Straf zal Vrygaan? Daar ontbreeken meede geen Uytleggers welke meenen, Dat in deeze laatſte Woorden, Een Beſpottende maniere van ſpreeken gehouden word; zoo dat de meeninge zou zijn; *Hy is Opgeklommen:* Te weeten de Voortreffelijkheyd waar toe uw Eerſt-Gebooren Broeder was Opgeklommen; op dat hy van zijn Eerſt-Geboorte zou Needer-geſtort en Beroofd worden. Maar het ſchijnd niet aanneemelijk, Dat de Godvrugtige Vader, thans op den Oever van de Dood geleegen, zijnen Zone Ruben, met half-beſturve Lippen, door Spotreeden zou hebben willen Beſchimpen; naadien het hem zeekerlijk zal Genoeg geſcheenen hebben, het Goddelijk Vonnis, geveſtigd op een Wettige Reeden, over hem uyt-te Spreeken. Andere verklaaren 't aldus; *Zijne Voortreffelijkheyd is Verdweenen*, of *Opgeklommen gelijk een Rook.* Hoedaanig ook Vatablus gezind is; niet teegenſtaande het veele al-te gewrongen ſchijnd. Dus houden wy ons liever aan de Eerſte Verklaaring. En alhoewel bekend is, Dat het de Joden daar in met ons eens zijn, geevenze aan de Woorden nogtans een anderen draay; en willen, Dat Jakob alzoo teegens alle de Zonen ſpreekende, haar Geklaagd heeft, Dat Ruben door deeze Daad, Oorzaak was geweeſt, Dat hy zig van het Bed van Bilha had moeten afſcheyden. Het geene buyten-twijffel Aben-Ezra heeft doen vertaalen; *Mijn Bedde is van my Geweeken.* En zoo heeft 'et ook Kimchius opgevat. Voorzeeker iſſer niet aan-te twijffelen, of Jakob heeft zig van Bilhâs Bed onthouden, naa dat het van Ruben door Bloed-ſchande Bevlekt was; het geene ook David naaderhand in-agt genoomen heeft, wanneer zijne By-Wijven van Abſalom geſchonden waaren. Maar het en kan uyt deeze Woorden van Jakob, niet zoo eygentlijk uytgeklopt worden. Dus eyndigd dan hier het Vonnis over Ruben uytgeſprooken; en daar reſt alleen de Vervullinge, in vervolg der tijden te bezien. Het is zeeker, Dat een Eerſt-Gebooren, van Ouds veelerley Voorregten had. En wel voornaamelijk, Dat hy in d'Erffenis een dubbele Portie kreeg; dewijl hem ook een grooter Vermoogen en Waardigheyd booven d'andere, die Naa-Gebooren wierden, toequam. Waar aan ook noch de meeſte Uytleggers, het Regt der Heylige Plegtigheeden en het Prieſterdom by-voegen; welk Gevoelen wy op een andere Plaats, met veel waarſchijnelijke Bedenkingen onderzogt, en teegen-geſprooken hebben. Dus beſtond dan, naa deeze meeninge, 't voornaamſte Voorregt, In de Vrugt-genietinge der *Dubbele Erffenis*, In de *Opper-Waardigheyd* van het Stam-Huys; En, zoo veele Godgeleerde willen, ook In het *Prieſterdom.* Voorwaar 't en blijkt nergens, Wat'er zonderlings by het Leeven van Ruben, aangaande des Vaders Voorzegginge, voorgevallen is: En men moet zig daar over niet verwonderen, nog beſchreumd zijn de rigt-draad onzer voorgenoomen Verklaaring op-te volgen. Naadien wy in 't vervolg ligtelijk zullen ontwaar worden, Dat deeze Profeetien, niet zoo-zeer tot de Perzoonen van de Hoofden der Vaderlijke Huysgezinnen zelf, als wel tot haare Naakoomelingen behooren. Om 't welk hier met een Woord te Verzeegelen, alleen deeze aanmerkinge genoeg is, Dat Jakob zijne Zonen voor-af Vermaand, te willen Verkondigen, *Wat haar*, Dat is haare Geſlagten, *In de Laatſte Daagen Weedervaaren*

Ruben aan zijn Broeders verklaagd.

Bedenking van zommige hier omtrent.

Of Jakob hem van Bilhâs Bed onthouden heeft, na dat het Ruben geſchonden had.

't Voorregt der Eerſt-Gebooren onderzogt.

Jakobs Voorſpellingen zien meer op de Naakoomelingen zijner Zonen, als op haare Perzoonen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

vaaren zou, Gen.49:1. Eenige van Rubens Naakoomelingen hadden te deezer tijd, wel het Geluk van reeds Gebooren te zijn; maar 't is hen door Verval van des Vaders Voortreffelijkheyd geenzinds te-nutte gekoomen; en het Regt der Eerst-Geboorte is tot haar niet overgegaan.

Rubens Voortreffelijkheyd ten Deel op Josef gekoomen.

Want het Voorregt der Vrugtgenietinge, of het dubbel-Deel der Erffenisse, en is niet aan haaren Vader, maar aan Josef te-beurt gevallen: Naamelijk in zijne Naakoomelingen, welke uyt de Twee Stammen zijner Zonen, Efraïm en Manasse voort-gekoomen zijn. Doch de Naakoomelingen van Ruben, hebben maar eene Stam uytgemaakt, en heeft ook maar *Een Deel* verkreegen; gelijk in de Uytdeelinge van 't Land Kanaans onder Josua te zien is. En dat zelfs noch niet eens naa deês-zijde, dat is, niet *Over de Jordane*, maar aan geên-zijde derzelve; alwaar ook de Stamme Gad, en de helft van Manasse haar Deel kreegen, eer de rest van Israël noch eens door de Jordaane gegaan, en het Beloofde Land onder de Voeten had. Ziet naa Josua XIII. XV. en XXII. Zoo dat hy zijn Vee zeer verre van het Heyligdom Weyde; gelijk uyt het Boek der Rigteren af-te neemen is. En dat Ruben, *De Voortreffelijkste* niet geweest en is, blijkt klaar, alswe zien, Dat ook het Voorregt der Waardigheyd en Magt, aan de Stam van Juda is overgegaan.

Judic. 5: 15, 16. Num. 32.

Uyt welken dan ook niet alleen de Koningen Israëls, maar ook de Koning der Koningen, den Heerscher zijnes Volks, KRISTUS naa den Vleesche, voortgekoomen is: 't Geên de Aards-Vader Jakob in deeze Voorzegginge, klaar genoeg Voorspeld heeft.

Rubens Regt der Heerschappye aan Juda over gegaan.

Ten laatsten is ook, volgens het strax by-gebragte Gevoelen, het Voorregt der Heylige Plegtigheeden, dat is de Bedieninge van het Priester-Ampt, aan de Stam van Levi overgebragt, uyt welke de Hooge-Priester en zijn Meede-Hulpen moesten genoomen worden; als die Magt hadden tot den Brand-Altaar van Jehovah op-te Klimmen, Reuk-Werk aan-te steeken, en zig voor den Heere met den Ephod te Bekleeden, 1 Sam. 2:28.

En het Priesterdom aan Levi.

Doch gelijkwe aangaande dit laatste, niet zonder reeden voorgenoomen hebben, op een andere plaatze, naader Onderzoek te doen; alzoo vind men de Voorregten der Eerst-Geboorte, naamelijk *De Dubbele Erffenis*, en de *Magt der Heerschappye*, in 't Eerste Boek der Kronijken, door zoo helderen Getuygenis bevestigd, Dat'er niets tot de Beroovinge van Rubens *Voortreffelijkheyd*, dan des Heyligen Histori-Schrijvers eyge Woorden behoeven by-gebragt te worden, om aan de Vervullinge van Jakobs Profeetie, niet meer te twijffelen. Daar word dan 1 Kron. 5:1, 2. aldus geleezen: *Ruben was d'Eerst-Gebooren; maar dewijle hy zijns Vaders Bedde ontheyligd had, wierd zijn Eerst-Geboorte gegeeven den Kinderen Josefs, des Zoons Israëls: *Doch niet* (alzoo) *Dat hy zig in het Geslagt-Register naa de Eerst-Geboorte Reekenen mogte. Want Juda werd Magtig onder zijne Broederen, en die tot een Voorganger was, was uyt hem; doch de Eerst-Geboorte was Josefs.*

't Regt van Rubens Eerst-Geboorte aan Josefs twee Zonen en Juda verdeeld.

* Vergelijkt beneeden een andere Overzetting.

Eer wy van deeze plaatze, eenige andere Overzettingen by-brengen, konnenwe in 't voor-by-gaan ligt ontwaar worden, Dat hier in 't minste niet van de *Priesterlijke Waardigheyd* gerept word; daar nogtans veele Godsgeleerde, als een eygen Regt der Eerst-Geboorte, hard op staan; doch heel waarschijnelijk alleen van de Joodse Schrijvers tot haar is overgewaayd; gelijkwe strax in Een Staal of Twee zullen zien; en reeds gezien hebben, hoe de meeste gezind zijn.

Priesterdom niet als een regt der Eerst-Geboorte aangemerkt.

Laat ons evenwel de gemelde plaats der *Heylige Kronijk-Boeken*, naa de Gemeene Latijnse Vertaalinge, by-zetten; en noch een kleene Verschilligheyd van andere voorstellen, op datze malkanderen eenig Ligt toe-dienen. Dus heeft de Leuvense Bybel naa de Latijnze gezet; *Doen Ruben zijns Vaders Bed Besmet had, zijn de Regten der Eerst-Geboorte aan Josef, Israëls Zone gegeeven: En hy is niet Gereekend geweest voor de Eerst-Gebooren Zone.* Verstaat misschien Ruben of zijn Geslagte.

1 Kron. 5: 1, 2.

't Geên onze Overzetters egter zoodaanig in twijffel schijnen gelaaten te hebben, Dat mender veel-eer Josef in zijne Kinderen onder kan verstaan, als of hy het Regt der Eerst-Geboorte zoodaanig niet en had ontfangen, *Dat hy zig in 't Geslagt-Register, naa d'Eerst-Geboorte Reekenen mogt.* Doch zoo'er ymand

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

wel op let, hebben zy het onder die twijffelagtige Zin, egter wel gevat. Maar wanneer de Heylige Hiſtori-Schrijver zeyd, *Dat aan Joſef d'Eerſt-Geboorte gegeeven is*; moet men daar niet verſtaan (als de zingeeving der Oude Latijnze Vertaalinge ſchijnd te willen;) Dat alle, of de *Geheele Regten* der Eerſt-Geboorte aan Joſef alleen Toegeëygend zijn; waar heenen Vatablus verzeyld is? Naadien immers openbaar is, Dat alleen de Vrugt-genietinge der *Dubbele Erffenis* aan Joſefs Zonen, maar de *Waardigheyd* der Heerſchappye en Magt, Juda te-beurt gevallen is. Ook en beteekend het Woord התיחש, niet zoozeer een Toe-Eygeninge, als wel een Optellinge van het *Geſlagt-Regiſter*, of Stam-Huys. Hierom meenen eenige, Dat de Griekſe Overzetters dit beeter vertaalen, alſſe Leezen; *En het Geſlagt-Regiſter is niet in d'Eerſt-Geboorte gereekend.* Dat is, Joſef is in het Geſlagt-Regiſter der Vaderlijke Stammen, niet als d'Eerſt-Gebooren Zone Geteld, of aangeſchreeven, gelijk d'Eerſt-Gebooren pleegen Geteld te worden: Maar veel-meer Ruben; even als of het Regt der Eerſt-Geboorte, Dat hy door 't Geluk der Natuure had, hem noch aankleefde. En niet alleen dit, maar d'Oorzaak waarom Joſef niet in d'Eerſte plaats Geteld word, word'er aanſtonds by-gevoegd; *Dewijl Juda de Sterkſte*, of de *Magtigſte geworden is onder zijne Broederen.* Waar uyt dan zonder mis-taſting te beſluyten ſtaat, Dat naadien de Voorregten van Rubens Eerſt-Geboorte, onder veel en verſcheyde Broeders is verdeeld geweeſt, Veele dan ook niet welvoegzaam in d'Eerſte plaatze zijn konnen Geteld worden: Zoo dat Ruben naa het Lot der Natuure, met alle billijkheyd op zijn plaatze gelaaten is. Tot hoedaanigen Uytleg geen fraaye Schrijvers ontbreeken, om'er ook hun Zeegel aan te hangen. En zoo ymand nieuwsgierig is te weeten, in wat voegen de Joden, zoo wel deeze Voorzegginge, als deſſelfs Vervullinge, gewoon zijn, Kort t'zaamen te trekken, dien zal dit volgende Staal, uyt de *Targum* van Jeruſalem, genoeg voldoen konnen: En daar by ook in een taamelijk Scheemerligt ontwaar worden, Wat Spoor zy ingeſlaagen zijn, die hier doorgaans zoo volmondig, het *Prieſterdom* aan de Voortreffelijkheyd der Eerſt-Geboorte vaſt-klampen. Dus ſtaat'er in gemelde *Targum* te Leezen: RUBEN, *Gy zijd mijn Eerſt-Gebooren, mijne Kragt ende het Beginzel mijner Droefheyd. Ziet het betaamde uw, Dat gy zoudet ontfangen de Dry eerſte Deelen voor uwe Broeders: Naamelijk* d'Eerſt-Geboorte, *Het* Prieſterdom, *En het* Koninkrijk. *Maar dewijl gy Gezondigd hebd, is d'Eerſt-Geboorte aan Joſef gegeeven, het Koninkrijk aan Juda, en het* Prieſterdom *aan de Stamme Levi.* Ziet hier de eerſte Fonteyne, waar uyt het Gevoelen van veel voornaame Godsgeleerde voortgevloeyd is, Dat het *Prieſterdom* de Eerſt-Gebooren toequam: Daar het voor de Wet, veel-eer aan de Vaderen der Stam-Huyzen behoorde, en doorgaans geoeffend is, wanneerze elk de Offerhanden voor haare Huysgezinnen bedienden. Voor de reſt diend men niet te meenen, Dat de Berooving van Rubens Voorregten zoodaanig geſteld was, Dat ook het Verlies van de Eeuwige Zaligheyd daar meede is verzeld geweeſt; geſteld zijnde, Dat Ruben en zijne Naakoomelingen, zig door een Waare Beetering, van deeze Miſdaad gezuyverd hebben. Want wie zal konnen gelooven, Dat Ruben, zijn geheele Leeftijd-over, en inzonderheyd naa de ſcherpe Beſtraffinge van zijnen Stervenden Vader, in zoodaanige Zonden geruſtelijk geſlaapen heeft? Zoo dat hy niet door Leedweezen genoopt, gezogt heeft zig onder verfoeying van zijn misdrijf, weederom met Godt te verzoenen? Ja dat hy zulx ongetwijffeld ook niet met drooge Oogen zijn Vader zal verſweegen hebben. 't Geên men hier uyt zou moogen giſſen, Dat hy hem alzinds veel zeediger teegens Joſef, als d'andere Broeders gedraagen heeft. En ter-tijd dat zy in Egipten door hem Benaauwd en te-bijſter op de Pijn-bank ſcheenen geleyd, is hy de eerſte onder allen geweeſt, die de Wreekende Hand Gods, en zijn Voorzienigheyd om de Zonden ter regter ſtond te ſtraffen, erkend heeft. En ſchoon hy voor zig-zelven al in zijne zonden ter Ziele gevaaren waare, heeft de Barm-

Hoe ver 't Regt der Eerſt-Geboorte aan Joſef is overgegaan.

1 Kron. 5:1.

En waarom Joſef egter niet als d'Eerſt-Gebooren aangeſchreeven is.

vers 2.

Dewijl ook andere Waardigheeden aan Juda verdeeld waaren, en alzoo aan geen eene Stam behoorden.

Dat veele het Prieſterdom aan de Eerſt-Geboorte vaſt maaken, is van de Joden ontleend, en niet uyt de H. Schrift.

Dat de Beroovinge deezer Voorregten geen bewijs geeven, dat Ruben niet en is konnen Zalig worden.

Rubens inborſt naader in gezien.

hertigheyd Gods, daarom nogtans, zijne Naakoomelingen geenzinds van de Eeuwige Zaligheyd willen uytſluyten. Invoegen de Godsgeleerde hier aanmerken, Dat Godt, deeze Straffe, door de Vader Jakob aan Ruben en zijne Naakoomelingen, geenzinds zoodaanig heeft willen opleggen, Datze te-gelijk daar door van d'Eeuwige Zaligheyd zouden Beroofd zijn; maar veel-meer, Datze dus Vaderlijk Gekaſtijd zijnde, haar Geloof en Lijdzaamheyd des-te gereeder aan Godt betoonen mogten. En het ſchijnd voorzeeker ook de waarheyd, Dat Moſes in zijne laatſte Zeegeninge der Twaalf Stammen Iſraëls, hier op gezien heeft, wanneer hy Deut. 33: 6. zeyd; *Dat Ruben Leeve, En niet en Sterve.* 't Geen van de Arabiſe Overzetter aangemerkt, hem onder 't quaalijk verſtaan van Moſes Woorden, deezen zin doen geeven heeft; *Om dat Gy uw daar uyt gebeeterd hebd, zoo zuld gy Behouden worden.* Maar het geene in onze Duytze Overzettinge op de Woorden van Moſes Zeegeninge volgd; *Ende dat zijne Lieden* (van) *Getaalle zijn*; ſchijnd door zommige andere Vertaalingen een weynig duyſter. Want gelijk de Gemeene Latijnze Overzettinge zeyd; *Laat Ruben Kleyn van Getal zijn*; alzoo ſchijnd onze Overzettinge niet alleen door d'inlas van het Woordeken (*van*) het teegendeel vaſt-te ſtellen; maar de Kantteekenaars Verklaaren den zin ook Tweezinds, en beyde al-te twijffelagtig in een Zeegen-ſpreekinge. Waar van egter de laatſte Giſſinge de meeſte waarſchijnelijkheyd heeft, en by ons aanneemelijker dan die der Oude Latijnze Bybel is. Dus zeggenze dan; *Datze* (van) *Getaalle zijn*, is zoo veel als of Moſes zeyde; *Datze* (niet) *weynig van Getaalle zijn*; dat is, *Groot van Getal.* Of anders; *Alhoewel zijne Lieden Kleen van Getaalle zijn.* Dit's een bequaame zin tot de zaak, om al 't voorige met een weynig Scheemerligt te beſtraalen, en ons vryheyd te geeven, om Ruben te verlaaten, en nu over te gaan tot De

En Haar verderf door Moſes afgebeeden.

Waar toe de donkerheyd in de Text-Woorden worden opgehelderd.

Profeetize Voorzegging over
SIMEON en LEVI.

Simeon en Levi, waarom van de Vader in haar [illegible] zaamen gevoegd.

Dat de Godvrugtige Vader deeze twee in zijn Teſtament te-zaamen voegd, ſchijnd niet zoo-zeer daarom geſchied, Datze naa den Vleeſſche Broeders en beyde uyt Lea Gebooren waaren, als wel om datze als twee Makkers Schuldig aan een-en-de zelve Miſdaad ſtonden. 't Geên dan ook de reeden is, Dat hy over beyde, indien niet Een Geheele, nogtans Een Meeſtdeels over-een koomende Straffe Voorſpeld heeft. Hierom noemd hy haar in den aanvang, *Broeders*, of gelijk Moſes deſſelfs reeden niet onfraay opgeeft; *Simeon en Levi, zijn Gebroeders*, Gen. 49: 5. Als of hy wilde zeggen, zy zijn *Tweelingen*; zoo wel in de Straffſchuld, weegens de Verraaderlijke Doodſlag der Sichemiten, als in het Vonnis dat ik zoo daadelijk over haar Uytſpreeken zal. Invoegen Jakob, deeze twee Zonen voornaamelijk *Gebroeders* noemd, weegens de gelijkheyd der Zeeden en Verdienſten. Even gelijk de wijze Konink Salomon, Prov. 18: 9. zeyd, *Dat eenen die Slap in zijn Werk is*; de Broer is *van een Doorbrenger.* Zommige die de Uytſpraake over deeze Gebroeders ter Deugden meenden in-te zien; hebben dezelve even als die van Ruben, veel-eer voor een *Vloek* als een *Zeegening* opgevat. En zeekerlijk, ten eerſten opſlag niet heel zonder waarſchijnelijkheyd; naadien de Aards-Vader met genoegzaam-uytgedrukte woorden, de Raazende Aanſlag van Simeon en Levi *Vervloekt.* Nogtans en zijn wy niet van 't zinne de zulke te volgen: Maar liever Jakobs gedrag in deezen, De Naam van een Teſtamentize Zeegening op-te draagen. En zulx zoo wel om dat Moſes Gen. 49: 28. betuygd, Dat Jakob, yder van zijne Zonen *Gezeegend* heeft; als om datter genoegzaame blijken zijn die betoonen, Dat beyde deeze Zonen niet heel-en-al, van deeze *Zeegeningen* zijn uytgeſlooten geweeſt.

En hoe van zommige voor een Vloek opgenoomen.

Dat uyt Moſes weederſprooken word.

Gen. 49: 5. Als de Vader dan voornam, deeze Zonen haar beyder gemeene Miſdaad te ver-

verwijten, heeft hyze aldus aangesprooken; SIMEON *en* LEVI *zijn Gebroeders; haare Handelingen zijn Werktuygen van Geweld.* Of als de Gemeene Latijnze Overzettinge zeyd; * *Krijgvoerende Vaaten van Onbillijkheyd.* Daar andere weederom, (weegens de donkere Beteekenis van het Grond-Woord, dat de Taalkundigers door *Sweerden* meenen wel te Vertaalen,) eenigzinds van schijnen te verschillen. De meeste Hebreën meenen ook, Dat het een Uytlands woord is, naast aan 't Grieks koomende; en dat het in de reeden van Jakob, zoo-veel te kennen geeft, als of hy zeyde, *Haare Sweerden zijn Vaaten,* of *Werktuygen* van Geweldenaarye. Dat is; *Zeer Booze Sweerden*; gelijk het de Duytze Bybel van Leuven heeft. Insgelijks zeyd Jarchius, *Door deeze* VAATEN *verstaa ik by gelijkenis*, SWEERDEN *of* DEEGENS, by de Grieken anders MACHÆRA genoemd. En in deezen zin zeyd ook Rabbi Eliëzer, *Dat Jakob het Sweerd van* Simeon *en* Levi, volgens de Griekse maniere van spreeken, *Vervloekt* heeft. Doch dit luyd Beuzelagtig; naadien niemand die by zijn zinnen is, zal willen gelooven, Dat de Oude Vader, die de Taale Kanaans gewoon was, Een HELLENISMUS, dat is, *Een Griekze Spreek-wijs* op zijn Lippen genoomen heeft, om de Misdaad van zijne Zonen te Vervloeken: Daar de tijd en alle Omstandigheeden ons vermaanen, Dat hy'er gants onkundig af was. En hoe en wanneer zou het doch in 't Leeven deezer Vaderen opgekoomen zijn, Dat de Taal-Verwoesting, dusdaanige Uytheemze Bastaard-Woorden, onder de Heylige Taal zou ingemengd hebben. Noch minder wil het Heydeggerus voor waarschijnelijk gehouden hebben, wanneer Grootius dit woord *Machæra*, zoodaanig van het Persis afbrengt; dat het van haar tot de Grieken overgegaan is. *Want* zeyd hy, Xenophon *noemd de Persize Sweerden* MACHÆRAS. Maar indien het alwaar is, Dat het woord מכרות, zijn beteekenis van *Sweerden* heeft, kan men veel voegzaamer denken, Dat desselfs eerste Oorsprong, Hebreeuws, en van daar tot de Persen en Grieken is overgewaayd. En nogtans zienwe niet, Dat de Grieken haar in deeze plaatze, van dat woord bedienen; maar zetten het aldus over, *Zy hebben de Boosheyd van haar voorneemen* * *Vervuld.* Zoo datze voor כלי, geleezen hebben כלו van כלה *Voleynden.* Hierom zijn zommige van meening, dat מכרות, eertijds by de Hebreën, *Raadslaagen* of *Voorneemingen* beteekende: Waar van misschien noch heeden in d'Etiopize Taal, het woord מכר, *Raadvraagen* te kennen geeft; gelijk uyt de Moorse Overzettinge, op veele plaatzen blijkt, Matth. 1: 19. en 12: 14. en 26:4. Van waar het Naam-Woord מכר *Een Raadslag* beteekend; Luce. 23:51. Zulx dat Ludovicus de Dieu, geoordeeld heeft, Dat men Gen. 49:5. aldus behoorde Over-te zetten; *Haare Raadslaagen zijn Waapenen van Geweld.* 't Geên zeekerlijk een voegzaamer zin uytleeverd, als de *Targum* van Onkelos en Pagninus aan de hand laaten: Die wy met de Beschuldiging van Kapellus, als of'er een Valsse leezing by de Hebreën was, willen over 't Hoofd zien. Maar dewijl ook het woord מכר, by d' Arabiers, *Bedriegen* of *Bedrog-pleegen*, te kennen geeft, ontbreekender geen Taal-Zifters, die dat woord afleyden van כרת, *Hy is Verdorven*; als of d'Aards-Vader, daar door het Verderf dat de Sichemiten aangedaan was, had willen aanduyden. Hoedaanig het onder anderen, Zwinglius opvat. Andere neemen meer behaagen in die Vertaalinge, welke het *Verbonden*, of *Verbintenis* Overzet: Ziende ongetwijffeld op het Verbond waar in de Sichemiten, volgens 't Bedriegelijk voorwendzel deezer Geweldenaars, Simeon en Levi, door aanneeming der Besnijdenis getreeden waaren; niet denkende, Dat de Zonen van zoo Godvrugtigen Vader, toe-leyden om haar maar des-te Verraaderlijker te konnen om-den Hals brengen. Van hoedaanigen gevoelen Abrabanel, niet zonderling verscheeld. En zoo wy de Taalkundigers hier weederom moogen geloof geeven, word van מכר *Hy heeft Verkogt*, heel bequaam het woord מכרות afgebragt, dat *Een Verbond*, *Een Handeling*, of *Gemeenschap*, kan beteekenen. Gelijk het onze Overzetters zeer-wel Vertaald hebben: *Haare Handelingen zijn Werktuygen van Geweld.* Invoegen Jakob in dusken beknopte

* By die van Leven vertaald Strijdende Vaaten der Boosheyd.

Waar van de zin der Woorden naader verklaard word.

En uyt verscheyde Overzetters en Taalzifters uytgeplugt.

* Of Vol-Eynd.

Andere meeningen hier over bygebragt.

Jakobs verwijt weegens 't bedrog zijner Zonen aan de Sichemiten gepleegd, te-regt gebragt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

reeden, zoo wel de Neederlaag by de Sichemiten geleeden, als het Trouwloos Bedrog, waar door deeze beyde Zonen, als een Hulp-middel der Boosheyd, het Vermoorden van die Menschen bevorderd hadden, heeft willen te kennen geeven. En naadien ook het woord מכר, Een *Belofte*, of *Belooving*, en het woord *Bruyd*, meede by de Kaldeeën, zoodaanigen *Verbond* beteekend als in de Houwelijken pleeg aangegaan te worden; kan hier onder dat woord מכרות, al het zelve verstaan worden. Want het zijn geen andere Verbintenissen geweest, die de Broeders tot hun Schelmstukken, misbruykt hebben. Die dan ook altijd zoodaanig een Verfoeyelijke onderneeming in de Oogen des Vaders gescheenen hebben, Dat hy in deeze zijn laatste Sterf-Uur, niet inhouden kan te zeggen, Hoe grooten afkeer hy van alzulke Trouwlooze Geweldenaars had.

Waar van de Vader Jakob beleijd een af-keer te hebben.
* Of mijnen Roem.
* Of de Muuren.

Mijne Ziele zeyd hy, *en koome niet in haaren Raad; noch mijne * Eere zy in haare Vergaaderinge: Want in haaren Raazenden Toorn hebben zy de Mannen Gedood; en met haaren Moedwil, hebben zy de * Muur Ondergraaven*, Gen. 49: 6. Aldus heeft het de Gemeene Latijnze Vertaalinge hier Overgezet.

Geschil in de vertaaling van Jakobs Woorden, die zommige Muuren, andere Ossen vertaalen.

Doch andere hebbent weederom wat anders Vertolkt. Onze Duytze Overzetting verscheeld voornaamelijk maar in de laatste woorden; alsse in plaatze van *De Muur t'Ondergraaven*, zeyd, ***In haaren Moedwil hebben zy de Ossen Weggerukt.*** Insgelijks de Griekze Bybel der LXX Overzetters, die weederom in het midden der reeden, eenig Verschil heeft; gelijk uyt deeze Vertaalinge blijkt; ***Mijne Ziele koome niet in haaren Raad, en mijne Ingewanden, stemmen niet toe in haare Verzaamelinge; dewijl zy in haaren Toorn de Menschen Gedood, en in haare Begeerte de Ossen ont-Zeenuwd hebben.*** Hier van verschild Hieronymus niet veel; alleen dat hy in plaatze van deeze woorden; *Mijne Ingewanden, stemmen niet toe in haare Vergaaderinge*, door verschil van een Klank-Stiptje, in plaats van *Mijne Eere*, gezet heeft; *Mijne Leever en volge niet naa.*

En ook Leever in stede van Eere zetten.
I. Vossius in de Wapen voor de LXX Overzetters.

En heeft zig Isaakus Vossius, voor de Leezinge der Grieken, dapper in de Bresse gesteld, op dat hyze teegens d'aangenoomen Hebreeuwse Leezing, deede standhouden. Dus vraagd hy dan wel Schamper; Wat is dat voor een maniere van spreeken; *Mijne Eere en worde niet Vereenigd in haare Vergaaderinge?* Want zoodaanigen Vertaalinge, strijd niet alleen met de Historie zelfs, maar ze quetst ook de gemeene Zin. En zullende korts daar naa de Griekse Leezing Verdaadigen, zeyd hy; *De Leever is de Zitplaats van den Toorn: Van waar de Digter Horatius gezeyd heeft*; de Leever Sweld door de Gal; *Waar van niemand die dit leest, Onkundig kan zijn.* Dit zeyd Vossius: En zulx moogelijk meer door de Opgeswollendheyd van zijn eygen Drift, als uyt Overtuyging der Waarheyd.

Die uyt de zin der Hebreeuwse Text, weederstaan word.

Want de verklaaring der Hebreeën, is gants niet teegens de Historie; noch schend ook de gemeene Zin. Voorzeeker heeft de Aards-Vader dit willen betuygen; Dat hy zulk-een hoog-gaande Misdaad nooyt toegestemd heeft, noch ook nooyt toestemmen zou. Want gelijk zijne Ziele nooyt gekoomen was, in de heymelijken Raad-slag van Simeon en Levi, alzoo heeft ook *Zijne Eere* niet Toegestemd; dat is, hy heeft den Roem van zijn Voortreffelijk Gemoed en Goeden Naam, niet gewaagd, om het voorneemen van haar Moord-Besluyt Toe-te-stemmen.

Die daar toe opgehelderd word.

De Kantteekenaars gepreezen.

Invoegen het onze Kantteekenaars met andere Fraaye Uytleggers, niet quaalijk schijnen gevat te hebben, alsse hier door Jakobs *Eere*, verstaan zijne *Ziele*, waar van hy strax-te vooren gerept had. Dus luyd haare Verklaaringe; *Eere* is hier zoo veel als *Ziele*, welke het weerdigste deel des Menschen is. Hoedaanig het genoomen word Psal. 16: 9. en 30: 13. en 57: 9. Anders beduyd het ook *Tonge* gelijk het de Grieken aldaar hebben, naamelijk waar meede men Schuldig is, Godt te Eeren, en zijnen Lof te verbreyden. Gelijkmen ook door *Eere*, verstaan kan, zijn *Goeden Naam*: En het kan in onze Historie beyde plaats hebben.

I. Vossius andermaal weedersprooken.

Voorts helpt het Vossius weynig, Dat hy de Hebreeuwse Bybel hier en elders, uyt de Samaritaanse Text, die maar een Overzetting is, wil verbeeterd hebben, om datze in een enkel woord, best met de LXX Overzetters over-een komd: Naadien de Goed-gekeurde

de Hebreeuwse Bybel niet alleen een goeden zin geeft; maar dat ook de Fraayste Joodse Verklaaringen, en eenige Oude Vertaalingen, dezelve byspringen. Dus heeft Onkelos de plaatze Overgezet; *Mijne Eere koome niet in haare Vergaaderinge*: 't Geên de Syrise Text by-wijze van een Goede zingeevinge, zeer fraay agtervolgd, alsse schrijft; *In haare Vergaaderinge, ben ik niet uyt mijne* Eere *gevallen*. En zoo heeft meede d'Arabise Overzetter, doch meer gewrongen, en met Duysterheyd omswagteld. Voorzeeker hebben 't de Griekse Overzetters, beeter in de volgende woorden gemaakt, alsse Leezen; *En in haare Begeerlijkheyd, hebbenze de Oßen Ontzeenuwd*. Daar onze Duytze Bybel heeft; *In haare Moetwil hebbenze de Ossen Weg-gerukt*. 't Geên niet heel veel van de LXX Overzetters afwijkt. Doch hier teegen schijnen zeer quaalijk Vertaald te hebben; Onkelos, de Syrize, Arabize en de Gemeene Latijnze Overzettingen; als meede Munsterus, en Aben-Ezra uyt de Joden. Welke doorgaans zetten; *In haare Moetwil hebben zy de Muur Ondergraaven*. Te weeten, als of de Gebroeders, de Sichemiten niet alleen Gedood, maar ook haare Stadt met derzelver muuren hadden t'Onderste-booven gesmeeten. Doch dit schijnd een Misvatting van 't woord שור, dat niet een *Muur*, maar door שור, de Os beteekend word. En nogtans zienwe dat Arias Montanus 't geschreeven woord, שור, hier *Muur* Vertaald heeft. Maar het zal haast blijken dat m'er *Oßen* verstaan moet, vergelijkt Gen. 34: 28. met Gen. 32: 5. en Job 21: 10.

Een fraayë Zingeevinge van Onkelos bygebragt.

En naadien de Zonen Jakobs een genoegzaame vryen toegang tot de Stadt Sichem open stond, wasset geenzinds noodig, haare Muuren onder de Voet te smijten. Jaa schoonze zulx al gewild hadden, waaren immers Twee Mannen niet genoeg, om zulx uyt-te voeren. Alhoewel wy niet onbedenkelijk houden, Dat schoon deeze Moord, alleen Simeon en Levi word toegedigt, zy zulx wel als Aanvoerders en de Kop-Stukken ondernoomen, maar nogtans niet geheel-en-al zonder eenige Hulp van hun Opgerokkende Knegten en Slaaven, in eygen Perzoon hebben uytgevoerd.

Simeon en Levi hadden niet noodig de Muuren van Sicheni te doorgraaven, dewijl haar de Stadt open stond.

Want wat zijn Twee Menschen, om al wat in een Stadt is, (hoe Swak en Ziek men zig ook de Manschap in dezelve, weegens de Smerte der Besnijdenis, verbeeld;) met den Sweerde Dood te slaan? Immers waaren de Vrouwen en Dogters niet Besneeden, noch laagen in Smerte, Datze Simeon en Levi, niet met Steenen vermorzeld, of met haare Spinrokkens, en Beezem-Stokken de Kop in-geslaagen zouden hebben. En gelijk men Gen, 34: 25. niet en Leest, Datze behalven hunne Sweerden, eenige Wapenen of Werk-Tuygen van Geweld en Praktijk gebruykt hebben, om de Stadt Stormender-hand t'Overvallen en te Berooven; alzoo vald zulx onze bedenkelijke Gissinge taamelijk toe, gelijkwe strax zullen zien.

Ook hebbenze niet zonder Hulp de Stadt geplonderd en al de Manschap gedood.

Onder-en-tussen moetenwe hier noch by-zetten, Dat alhoewel de Samaritaanze Bybel, en Kimchius, dit met de Grieken niet te onregt van de *Stier* of *Oße* Verklaaren, zy nogtans geenzinds met derzelver meeninge over-een koomen. Rabbi Jakob, verstaat onder de Naam van *Oßen*, of de *Zoon van den Osse*, Groote of *Magtige Perzoonaadjen*. In hoedaanigen zin Psalm 22: 13. staat, *Veele* Varren *hebben my Omçingeld, sterke* Stieren *van Basan hebben my Omringd*. De *Targum* van Jerusalem heeft dit van de *Oßen* op Josef betrokken: *Want*, zeyd hy, *zy hebben haaren Broeder Josef verkogt, welke in de laatste Zeegeninge van* Moses, Deut. 33: 17. *met een* Os *vergeleeken word*. En zoo heeft ook Salomon Jarchi Geleerd.

Die hier Ossen Vertaalen hebben egter noch onderling verschil in de Verklaaringe van deeze Ossen.

Want volgens Makarius, is de Os het Opper-Hoofd onder de Tamme Dieren. Waar toe men meede uyt Horapollo aanmerken kan, Dat den Os of Stier onder d'Heylige Beeld-Letteren der Egiptenaaren, d'Aanduyding had van een Man, die te-gelijk Dapper van Gemoed, en Zeedig in zijn Doeninge is; in welke Deugden Josef byzonderlijk uytgeblonken heeft.

Os, van hoedaanigen Zin-aanduydinge, en Zinne-Beeld by de Oude.

't Geên van Grootius aangemerkt, hem heeft doen Oordeelen, Dat Josef onder deeze Woorden van Jakob te Kennen gegeeven word. Ons aangaande, wy zijn van Gedagten, Dat alhoewel deeze Bedenkelijkheeden niet onfraay tot de zaak schijnen, zy nogtans al-te verre gezogt zijn: Dewijl'er immers niet de min-

De Os van Grootius op Josef gepast, die

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

by een Os vergeleeken word, Deut. 33: 17.

Dat weeder-sprooken word uyt Gen. 49: 6.

minste Reeden was, waarom de Misdaad aan Josef begaan, alleen dus scherp aan Simeon en Levi zou verweeten worden. Booven dien word ook het Woord *Osse*, hier niet in 't Enkel maar in 't Meervoud gebruykt; als onze Kantteekenaars zeer wel Aanmerken; en kan derhalven geen opzigt op Josef hebben. Noch verder is Klarius van het Spoor der Goede Uytlegginge afgedwaald, wanneer hy meend, Dat hier een Voorspellinge van Kristus is, welke de Leviten en Schrift-Geleerden zouden Kruyssigen. Maar waar toe zal het noodig zijn, ons in twijffelagtige Gissingen te verwarren, daar het Historis Verhaal van de Beroovinge der Stadt Sichem, Kundschap genoeg aan de Hand geeft, om te gelooven, Dat mender eygentlijk *Ossen* verstaan moet. Want het kan niemand onbekend zijn, Dat Gen. 34: 28. met ronde Woorden gezeyd word, Dat de Zonen van Jakob onder 't Plonderen der Stadt; *Haare Schaapen, haare Ossen, en haare Ezelen*, weg-gedreeven hebben. Dit dan wil de Vader haar Verwijten, als hy zeyd, Datze *Haare Ossen weg-gerukt*; of als andere Leezen, *Ontzeenuwd* hebben. Dat d'Israëliten eertijds de Veroverde Paarden der Vyanden *Ontzeenuwd* hebben, blijkt uyt Josua 11: 6, 9. 2 Sam. 8: 4. en 1 Kron. 18: 4. anders een *Verlamminge* genoemd. 't Geêne Kimchius aldus beschrijft; *Ontzeenuwinge, is een Insnijdinge aan de Voeten der Beesten, van de Knye neederwaards*, door welk-een *Ongeneeslijke Wonde het Beest veel-meer in zijn Gang Verlamd, als Gedood word*. Een Klaar Blijk, Dat dan de Schilders wel dapper Dwaalen, die deeze Oorlogs-Bedrijven gemeenlijk zoodaanig verbeelden, Dat de Paarden der Kanaaniten, de Beenen tot aan de Knyën worden afgehouwen. Voorwaar Godt heeft niet gewild, Dat zijn Volk d'Onnoozele Beesten dus wreedaardig in de Dood zouden dompelen: Maar op datze Verstijft aan de Beenen, ongebruykbaar tot den Krijg waaren; en d'Israëliten op alzulken verkreegen Beuyt, niet veel-meer vertrouwden, als op hem die haar de Overwinninge gaf, vergelijkt Deut. 17: 16. Psal. 20: 8. en 33: 17. en 147: 10. Prov. 21: 31. daar dit Verbooden word. Aldus schijnd dan nu de meeninge van Jakob openbaar, als hy volgens onze Duytze Overzetters zeyd; *Mijne Ziele en koome niet in haaren Verborgen Raad, en mijne Eere worde niet Vereenigd in haare Vergaaderinge*. Want Simeon en Levi hebben haaren heymelijken Raadslag te zaamen begonnen, en daar in beslooten, de Manschap van Sichem, onder voorwendzel van Swaagerschap, Ellendig om-te brengen. Daar naa hebbenze in haare Vergaaderinge zoo veel andere te zaamen geroepen, alsse wisten dat hun beyde ontbraaken, om zoo grooten Neederlaag te doen. In beyde deeze Handelingen, ontkend de Vroome Vader, niet alleen zijne Toestemminge, maar hy betuygd daar by ook, Datze d'een naa d'ander, hem zoo Verfoeyelijk zijn geweest, Dat hy'er met Lijf en Ziel een Af-keer van gehad heeft. Hierom zeyd hy niet alleen, Dat hy in Perzoon tot haare *Vergaaderinge* niet gekoomen was, maar hy ontkend zulx voornaamelijk van zijne *Ziele*, en van zijne *Eere*; Op dat hy zijn ernstig Afgrijzen, door herhaalinge van een-en dezelve zaak, alzoo te kragtiger uytdrukte. Naadien de Ziel de *Eer*, en 't eenige *Cieraad* des Lichaams is, welk zonder dezelve Ontzield, en van Bloed en Geesten beroofd, niet dan een Roerelooze Klomp is. En hoe zeer ook Jakob over het kreuken van zijn Eer en Goede Naam bekommerd was, is gebleeken, doen hy te-midden zijner Beroeringe van deeze Roekelooze Onderneeminge zeyde; *Gy hebt my Stinkende gemaakt onder de Inwoonderen des Lands*, Gen. 34: 30. En daar ontbreeken ook geen Voornaame Regtsgeleerde, die de Eer van een Regtschaapen Mensch, het alderwaardigste *Naast het Leeven* agten, gelijk Grootius heel fraay getoond heeft. En strax hier op de reeden van zoo grooten afkeerigheyd zullende melden, zeyd hy; *Want in haaren Toorn hebben zy de Mannen Dood-geslaagen*. Of gelijk andere eygentlijker naa 't Hebreeuws Vertaalen; *In zijnen Toorn, hebbenze de Mannen Gedood*. Neemende het Enkel voor het Veel-Getal. *Man* voor *Mannen*, of *Meenigte der Mannen*. Gelijk het dan ook genoegzaam uyt het Historis Verhaal blijkt, Datze door

En vast-gesteld dat hier Ossen moeten verstaan worden.

Wat eygentlijk Verlammen of Ontzeenuwen in de H. Schrift is.

Misslag der Schilders aangeweezen.

Jakobs verfoeyinge aangaande de Misdaad van Simeon en Levi aan de Sichemiten gepleegd.

Gen. 49: 6.

Waar van de Vader Reeden geeft: Teweeten,

Raa-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Raaſernye en Dolle Gramſchap vervoerd, op de Magtelooze en half-Ontmande Manſchap van Sichem aangevallen, dezelve met den Sweerde Gedood, en haare Vrouwen en Kinderen Gevangkelijk hebben weg-geſleept. Hy voegd'er tot een leelijk Staal by; *En in haaren Moetwil hebben zy de Oſſen Ontzeenuwd.* Of als het onze Overzetters met zommige Vertaalen; *Zy hebben de Oſſen weg-gerukt.* Verſtaat, Datze niet alleen vernoegd waaren, de Menſchen, teegens welkze haare Wraake wilden oeffenen, Gedood te hebben; maar datze zelfs ook haar Vee, Dat Onnoozel en buyten Geſchil was, uyt een Roofgierige begeerte hadden weg-geſleept. Want dat men hier onder de Oſſen, ook alle ander Vee van Schaapen en Ezels moet verſtaan, is uyt de Hiſtorie, Gen. XXXIV. zoo klaar, Dat mender geen naa-bedenken over hoeft te maaken. De Groote Schrijver Bolduk, die wel Gewoon is, de Woorden der Heylige Hiſtorien, door Lee-braaken te wringen daar hyze geern had, heeft ook in zijn Boeken, *Van de Kerke voor de Wet*, de Woorden van Jakob, (*Mijne Eere worde in haare Vergaaderinge niet vereenigd*;) een Vreemd verzierzel aangedraayd: Want hy wil dat men in dezelve een *Afwendinge der zaake zal aanmerken, en dat men 't op KAHATH, een der Zonen Levi, te betrekken heeft; welke te-deezer tijd, meend hy, van Jakob tot het *Prieſterdom* verkoozen, of Voorzieniglijk beſteld word. En zulx op deeze wijze: *O! Mijne Eere, en word niet vereenigd in haare Vergaaderinge*; Te weeten, Gy KAHATH, gy alreeds Uytverkooren *Prieſter.* Even als of de Vader gezeyd had; *Alhoewel ik zeer wel weet, Dat Godt de Stamme* LEVI *Uytverkooren heeft, op dat hy hem daar uyt een Prieſter neeme, die met Offerhanden tot zijnen Altaar opklimmen, en Reukwerk aanſteeken, en den Ephod voor zijn Aangezigte draagen zal; paſt het nogtans met die Prieſterlijke Eere niet, Dat hy zig met die Twee Bloed-vergieters, Simeon en Levi, Vereenige. Want het moet'er verre van daan zijn, Dat zulke, die met Hert en Daad, Dood-ſlaagers zijn, ooyt eenige Aanhang hebben aan de Eere van mijne Opper-Prieſterlijke Waardigheyd.* Aldus ſpreekt'er Bolduk van. Die daar op verder uyt 1 Sam. 2: 27. beveſtigd, Dat Jakob zelve, terwijl hy in Egipten was, deeze *Kahath*, de Tweede Zoon van Levi, tot het Prieſterdom verkoozen heeft. Maar dat alle deeze Dingen verzierd zijn, blijkt hier uyt, Dat het Woord *Mijne Eere*, yts beteekend, dat de Stervende Vader zelf eygen was, dat is, Dat reeds in hem Geworteld, en niet aan hem was toegebragt. Daar-en-booven blijkt ook, Dat Jakob zoo ſpreekende, daar door voornaamelijk heeft willen Betuygen, hoe grooten af-keer hy van de Misdaad deezer Zonen had. Gelijk'er meede geene Reeden te vinden zijn, waarom hy KAHATH, veel-meer dan alle de andere Zonen van LEVI, uyt de Vergaaderinge van alzulke Bloedgierige Mannen zou hebben willen Bannen. En zoo wy de reſt ter-deugden overdenken, zal het gantze gezeg dat Bolduk van Kahath doed, in enkele Beuzelingen verſtuyven, en Onwaar bevonden worden, Dat Jakob hem tot het *Hooge-Prieſterdom* verkooren heeft. Godt zeyd wel tot Levi, 1 Sam. 2:27. Dat hy hem aan zijn Vaderlijk Huys geopenbaard heeft, als hy in Egipten, in 't Huys van Farao was; en dat hy zig die Stam, uyt alle de Stammen Iſraëls verkooren had, Op dat hy zoude Offeren op den Altaar, &c. Doch men moet niet vergeeten aan-te merken, Dat aldaar verſcheyde Weldaaden worden opgehaald, die niet op een-en-dezelve, maar in verſcheyde tijden gebeurd zijn. Want als Iſraël noch in Egipten verkeerde, heeft Godt hem zelven eerſt op een byzondere wijze aan de Stamme Levi geopenbaard; naamelijk aan Moſes en Aaron, welke uyt die Stam geſprooten waaren. Daar naa, alſſe reeds uyt Egipten gegaan, en op Reys in de Woeſtijne omſworven, heeft hy Aaron Plegtelijk tot het Hooge-Prieſterdom verkooren. Doch in al dit, word voor, noch naa, niet een Woord gerept, van dat Kahath, eerder als Aaron, tot die Waardigheyd geroepen is. Zulx men nu ook geen Ooren hoeft te leenen aan de Tijd-Reekenaar Genebrardus, die uyt de Zeegeninge van Jakob, Gen. XLIX. aan Levi, Kahath en haar Maagſchap, een zoort van Prie-

om datze Moordenaars waaren.

En Roovers die de Stadt Sichem hadden uytgeplonderd.

* Apoſtrophe.

Vaatze Verklaaringe van Bolduk, die hier van het Levitiſe Prieſterdom droomd.

De Dwaalzieke Gedagten van Bolduk verydeld.

Daar is geen Prieſterdom voor dat van Aaron ingeſteld.

Prieſterſchap opdraagd, tot aan de Inwyinge van Aaron: Naadien de Zeegeninge van Jakob, voornaamelijk ziet op de toeſtand van de Stamme Levi, naar de Verdeelinge van het Land Kanaans. Hier-en-booven heeft ook de ſtrax-gemelde Bolduk, de plaatze Hebr. 7: 11. zeer quaalijk Verklaard; want als de Apoſtel zeyd; *Want onder het Levitize Prieſterdom heeft het Volk de Wet ontfangen.* Wil dien Uytlegger zulx Verſtaan hebben, als of het Prieſterdom voor het ontfangen van de Wet, al Ingeſteld waare geweeſt: Daar de meening des Apoſtels veel-eer is, Dat de Wet, den Iſraëliten aan het Prieſterdom van Aaron verbonden heeft. Waarom ook eenige hier Vertaalen, *Neevens*, of *Van het Levitize Prieſterdom*, heeft het Volk de Wet ontfangen. Invoegen het onze Kantteekenaars niet quaalijk gevat hebben, alſſe Oordeelen dit de zin te zijn; *Dat Godt het Volk Iſraëls, door Moſes aan de Wet des Levitizen Prieſterdoms, en zijn geheelen Dienſt verbonden heeft*, &c. Dus ſcheyden wy hier af. Doch de Vader Jakob agt het niet genoeg, met zoo Ernſthaftige Woorden, zijn Afkeerigheyd over de Geweldenaarye van deeze Twee Zonen uytgeboezemd te hebben, maar hy agtervolgd zelfs ook de beyde Stammen, SIMEON en LEVI, met Een Vloek, dien hy als in Twee Reedenen over de zelve uytſpreekt, zeggende; *Vervloekt is haaren Toorn, want hy is heftig; Ende haare Verbolgentheyd, want zy is hard*, Gen. 49: 7. 't Geên d'Oude Latijnze Bybel aldus heeft; *Haare * Dolligheyd zy Vervloekt, want zy is hardnekkig; en haare Verbolgentheyd, dewijl zy is hard geweeſt.* Aldus verklaard hy dan haaren Toorn, zoo veel Vervloekter te zijn, alſſe in haar Begin en uyt-Eynde Onverzoenelijker is geweeſt. Alleen ſchijnd niet Ongemerkt te moogen doorſluypen, Dat deeze Vervloekinge, niet zoo-zeer regt-uyt op de Stigters van dat Geweld, als wel teegens haar Raazende Gramſchap, uytgeſprooken word. En over-zulx geheel anders, als in de Vervloekinge van de Bedrieglijke Slange der Zonde, en Kaïn, daar die in bekleeven is. Waar uyt dan zommige Godsgeleerde hebben aangemerkt, Dat de toeſtand der Uytverkoorene, en de Wet van het Goddelijk Verbond, teegens de zelve, zoodaanig geſchaapen leyd, Dat wel haare Misdaaden Vervloekt, doch de Berouwdraagende Zondaars, in haare Perzoonen, voor d'Eeuwige Verdoemenis bewaard worden; niet teegenſtaande haar daar van een Voorbeeld door Slaagen en Tijdelijke Straffen getoond word. En die dit in de Grond verſtaan, zullen groot Ligt ontfangen, in de Oorzaaken naa-te ſpooren, Waarom en op welkeen Voorbeeldige wijze, de Boetveerdige Zondaars onder 't Oude Teſtament, door de Dood der Slagt-Beeſten, die in haare plaatze Stierven en ge-Offerd wierden, de Vergeevinge als te-Borg, ontfangen hebben. Doch hier van te zijner tijd. Maar wy hebben tot noch-toe de Vervloekinge teegens Simeon en Levi, maar in 't Algemeen gehoord; wy moeten ook de Byzondere in-agt neemen; hoedaanig d'Aards-Vader met deeze Woorden uytdrukt; *Ik zalze Verdeelen onder Jakob, en zalze Verſtrooyen onder Iſraël.* Want zoo Vertaalen het meeſt-al de Overzetters. En de Fraaye Schrijvers merkender over aan, Dat het Laatſte met het Eerſte Lid van Jakobs reeden, een-en de zelve zaak beteekend. Aldus heeft Aben-Ezra deeze plaatze verklaard: Naadienze beyde *zeyd hy*, aan gelijke Misdaad ſchuldig ſtaan, is de meeninge, *Datze beyde verdiend hebben, Verdeeld te worden, en datze niet en zullen by-een blijven.* Insgelijks geeft ook Salomon Jarchi deezen zin, *Ik zal haar afzonderen, *d'een van d'ander.* Als een teegen-Straf van haare zaamen-ſpanninge, om Geweld te pleegen. Zoo dat haare Quaade by-een komſte, even als in de Babylonize Stadt-en Tooren-Bouw, met *Verſtrooyinge* Geſtraft is. Dat nu Jakob zeyd; *Ik zalze Verdeelen*, &c. moet men zoo opneemen, Dat hy als een Profeet in de Naame Gods ſpreekt; dat is, Voorzeggende haare *Verdeelinge*, die Godt beſchikken zou. In hoedaanigen zin Ezechiel zeyd; *Als ik quam om de Stadt te Vernielen*, Ezech. 43: 3. 't Welke was zijn Voorzegginge van de Vernieling. Ende zoo is meede te verſtaan als de Mannen Engelen, Gen. 19: 12. zeyden,

De plaatze Hebr. 7: 11. opgeklaard.

Jakob Vervloekt de Verwoedheyd van Simeon en Levi.

* Raazende Gramſchap.

Welken Vloek alleen tot de Daad, maar niet tot haare Perzoonen overgaat.

En hoe zulx in de Slagt-Offeren voor de zonde is Afgebeeld.

Gen. 49: 7.

Simeon en Levi de Verſtrooijing onder Iſraël gedreygd.

* Vergelijkt Klaaglied. 4: 16.

In wat zin Jakob zeyd, Dat hy deeze Stammen Verſtrooijen en Verdeelen zal.

den, Sodoma *Te gaan Verderven*, en daar toe uytgezonden waaren, en nogtans niet gedaan, maar zulx alleen Verkondigd hebben, laatende d'Uytvoering aan Godt. Let op *vers* 14, 24. welk in 't voorby-gaan, groot ligt aan de Taal en Werking der Engelen geeft, daarmen anders zoo verkeerd van Oordeeld, als of men niet een Kruymel van de Stijl der H. Schrift verſtond. Hoedaanig nu deeze Voorzegging in beyde Broeders Vervuld is, willenwe zoo ſtrax niet vergeeten te bezien; als in welkwe met weynig omſlag zullen ontwaar worden, Dat de Stamme Simeon in Kanaan is Vermengd geworden onder Juda; Joſ. 19: 1. en de Stamme Levi, onder alle de Stammen Iſraëls. Waar uyt moogelijk een Naauw-Oog, wel een onderſcheyd van Straffe, teegens de Zingeeving van Aben-Ezra, en Jarchius, zou weeten af-te kijken.

Wanneer en op wat wijze deeze Verdeelinge geſchied zy. In de Leviten.

En zeeker, wanneer wy op de Uytkomſt van deeze Voorzegging letten, dezelve is voornaamelijk in de Stamme Levi niet anders uytgevallen. Want de Godsdienſtige plegtigheeden aan zijn Geſlagte vaſt-gemaakt, heeft zulx niet wel konnen toelaaten, Dat hy als d'andere Stammen, een Afgezonderd Erfdeel in 't Land Kanaans bequam, maar Vermengd onder alle de Stammen heeft moeten Woonen. Als waar toe haar dan ook Agt-en-Veertig Steeden, met haare Voorſteeden, en Landeryen gegeeven zijn, gelijk uyt Joſ. 21. en 1 Kron. 6:54-81. af-te neemen is.

Simeoniten hebben in 't midden der Stamme Juda gewoond.

Al 't zelve zal men van de Stamme Simeon bevinden, by-aldien men aandagtig overdenkt, het geene Joſua XIX. te Leezen ſtaat: Alwaar gezeyd word, Dat het Erfdeel der Kinderen Simeons, geweeſt is *In het midden van de Erffenis der Kinderen Juda.* Zoo dat de Simeoniten als *Huurlingen*, of *Geherbergde* onder de Stamme Juda hebben gewoond. Maar wanneer zy naaderhand in meenigte quaamen *Uyt-te botten, zoo dat het ondergeſchikte Landgedeelte datze in Juda bewoonden, haar te kleen viel, zijnze daar van uytgetrokken op datze Nieuwe Woon-Plaatzen en Akker-Landen zogten.

* Ziet 1 Kron. 4: 38.

En naaderhand Verſtrooyd.

In welke verhuyzinge het gebeurd is, Dat zommige in *Het Dal* GEDOR, andere naa *Het Gebergte* SEÏR geweeken zijn; in welke Geweſten zy haare Woon-Plaatzen, naa het Uytdrijven der Amalekiten, hebben vaſt-gezet, gelijk uyt 1 Kron. 4: 33, 39, &c. te verneemen is. De Joden hebben al van Ouds in-agt genoomen, Dat de Voorzegginge over Simeon en Levi, zeer Gelukkig voor gants Iſraël uytgevallen is; In welke waarneeminge de *Targum* van Jeruſalem, haar eerſtelijk ſchijnd voorgegaan te zijn: Als die de Woorden van de Stervenden Jakob dusdaanig Verklaard: *Ik zal de Stamme van Simeon Verdeelen, op datze in de Kerke van Jakob, Ingeſtelde Leeraars der Wet moogen zijn: En de Stamme Levi, zal ik Verſtrooyen in de Hooge Schoolen en Oeffenplaatzen der Zonen Iſraëls.*

En volgens 't zeggen der Joden; Leermeeſters onder d'Iſraëliten geworden.

Hier teegen ſchijnd zig Salomon Jarchi aan-te kanten; naadien hy de Naakomelingen van Simeon, tot een veel-minder zoort van Leer-Meeſters, als die der Leviten ſteld. Want aldus luyden zijn eygen Woorden; *Gy en haddet immers geen Arme Schrÿvers en Kinder-Meeſters, dan uyt* Simeon. *Doch de Stamme* Levi, *heeft hy gemaakt om de Plaatzen te bewandelen, weegens de Vrywillige Offerhanden en de Tienden; waar toe haar Eerens-halve de Verſtrooyinge verſchaft is.*

't Geen van Sal. Jarchi en Rabbi Bechaj naader aangeweezen word.

En hier van iſſet gemeen zeggen onder de Joden voortgekoomen, Dat de meeſte *Schrÿvers*, *Notariſſen* en *Kinder-Meeſters* onder de andere Stammen, uyt de Stamme Simeons waaren, welke haar om de Koſt te zoeken, door alle de Steeden verdeelden, en de Jonkheyd aldaar Onderweezen. Insgelijks zeyd meede Rabbi Bechai van Levi; *De Vry Steeden door gants Iſraël verſtrooyd, zÿn d'Erffenis der Leviten. Maar waarom heeft ze Godt door geheel Iſraël verſtrooyd? Voorzeeker, Dat is tot groot Nut des Volks uytgevallen, van weegen haare Onderwÿzinge*; Gelijk van haar geſchreeven ſtaat, Deut. 33: 10. *Zy zullen Jakob uwe Regten Leeren, ende Iſraël uwe Wet.*

Tot hoe grooten Nut de Verdeeling van Levi uytgevallen is.

Dit is in Levi waar bevonden: Want niet teegenſtaande deeze verſtrooyinge een gevolg van de Vaderlijke Straffe, weegens de Misdaad van Levi was, gelijk men uyt de Voorzegginge van Jakob te beſluyten heeft, hebben deeze Naakomelingen nogtans in vervolg van 't Uytgeſprooken Vonnis, zeer veel Dingen weedervaaren,

vaaren, die te kennen geeven, Dat de zelve zoo wel aan de Stamme Levi, als aan de andere Stammen tot Wasdom en Gelukzaaligheyd uytgevallen zijn. En zulx wel voornaamelijk aan de Stamme Levi, naadien Godt naaderhand aan de zelve Verklaard heeft, Dat hy in 't toekoomende *Haar Deel* wilde zijn. Waar toe haar Godt dan ook onder alle d'andere Stammen heeft willen Verstrooyen; Op datze daar door geleegentheyd ter-hand hadden, om naavolgens haare Roepinge en Verkiezinge, de zuyvere Godsdienst te bewaaren: Zoo dat hier regt te-pas komd, 't geene Deut. 33: 10. van haar gezeyd word; *Zy zullen Jakob uwe Regten Leeren, ende Israël uwe Wet: Zy zullen Reuk-Werk voor uwen Neuze leggen, en dat * gants Verteerd zal worden, op uwen Altaar.* En dits genoeg aangaande Levi. Doch van Simeon blijkt nergens zeeker, Dat uyt die Stam eenige Ervare *Leerraars der Wet*, booven andere, voortgekoomen zijn; alhoewel het de Jerusalemze Targumist nogtans wil: Doch de H. Schrift draagd'er geen kennis af; maar wel, Dat ook uyt d'andere Stammen, *Leerraars* en *Schrift-Geleerde* zijn geweest. Onder-en-tussen diendmen te letten, Dat de *Verstrooying* van Simeon, niet geheel-en-al van eenig gelijke Goed, is uytgeslooten geweest. Want of zijn Naakoomelingen wel het zelve Geluk van Levi niet genooten hebben; blijft egter noch in haar te Roemen, Datze een Gelijke Wooninge met Juda gehad, en dezelve door Gelijke Waapenen Bemagtigd hebben. Waar by men niet vergeeten moet, datze Godt ook zoodaanig Vermeerderd heeft; Datze naa Nieuwe Woonplaatzen hebben moeten omzoeken; dieze niet dan naa Dappere Overwinningen, de Vyandige Volken, hebben uyt de Hand gewrongen. Zulx het niet heel buytent spoor der betaamelijke Gedagten loopt, als de Godsgeleerde willen, Dat men hier een Onderscheyd zal maaken, tussen het geene de Schuld der Zonde heeft schijnen te eyssen; en den Uytgang der Goddelijke Voorzienigheyd, in veele Ontfermingen geopenbaard. Want naa dat Godt de Naakoomelingen van beyde deeze Hoofden door Godvrugtigheyd en Heyligheyd des Leevens gezuyverd had; (zoo dat de Strengheyd der Straffe daar door verzagt scheen;) is de zaak heel anders uytgevallen, als men had konnen afwagten. Dus verre van Simeon en Levi. Volgd dan nu, Jakobs

En weegen de Godsdienst des Ouden Testaments van noodzaakelijk gevolg.

* Of Brand-Offer.

Daar zijn Leerraars uyt alle Stammen geweest en niet uyt Simeon alleen.

Profeetize Zeegening over JUDA.

De Lotspelling over Juda is Opmerkelijk en Hoogdraavend.

Maar niet teegenstaande de gantze Sterf-reeden van de Vader ISRAEL, vol is van Mannelijke woorden, moet nogtans de Zeegenpraalende Lof-Spraake over JUDA uytgeboezemd, de Eer-Kroon van al de rest weg-sleepen. Als waar aan dit waarlijk geen geringe Peerel is, Dat in dezelve ook de aankomst van de MESSIAS, *De Zaligmaaker der Weereld* opgeslooten leyd. Waar toe dan ook in deeze Voorzegging, de veel-Vermoogende Waardigheeden der Stamme Juda, zeer hoog in Top worden opgevoerd; Op dat het alzinds bleêk, door welke Voortreffelijkheeden dezelve alle d'andere Stammen zou te-booven streeven. Om 't welk met des-te meerder klem van woorden te doen, d'Opmerkende Vader, alles te-gelijk en als met eenen Adem schijnd uyt-te blaazen: En zulx daar op aanstonds, voor de Ooren van alle zijne Zonen, in 't byzonder gaat Verklaaren. Hy dan zijn Godvrugtige Lippen opdoende, vangt aldus aan; JUDA, *Gy zijd het*. Als of hy wilde zeggen; Gy bend die geene, welke ik met veel Voortreffelijke Naamen behoore te Verheerlijken. *Gy zijd het* STAM-HUYS, Dat te midden van al uwe Broederen, veel Eere Waardig zijd. *Jaa Gy zijd het*, van wien het my thans lust, veele Treffelijke Voorregten op-te haalen. Zoo doed hy, en Voortvaarende, verhaald hy'er inzonderheyd Drye, waar van hy d'Eerste met deeze woorden uytdrukt; *Uw zullen uwe Broeders Looven.* Of als andere Vertaalen; *Uwe Broeders zullen uw Belijden.* Voorzeeker is dit een heerlijke * *Verletteringe*, of Zinspeeling op de Naam van JUDA. Lea zijne Moeder, had hem deezen Naam gegeeven, ter-tijd als zy op zijn Geboorte;

Gen. 49:8. Jakob opend zijn Mond om Juda te Verheffen.

* Paronomasia.

boorte, met deeze woorden *Belijdenis* aan Godt gedaan had, zeggende; *Ditmaal zal ik den Heere Belijden*; (of *Looven*) *Daarom noemden zy zijnen Naame* JUDA, Gen. 29: 35. in 't Hebreeuws eygentlijk JEHUDAH, dat is, *Lof*, *Dankzegging*, *Belijdenis*, of *Erkentenis*. Hierom dan, gelijk Lea, wanneerze deezen JUDA ter Weereld gebragt had, de JEHOVAH *Beleêd*, en hem *Lof* en *Dankzegging* deêd; alzoo Verkondigd nu ook Jakob van hem, Dat hy van zijne Broeders, *Beleeden* en *Geroemd* zoude worden. Niet anders, als of de Vader had willen zeggen; Uwe Broeders zullen u niet Ontkennen, noch uwe Voortreffelijkheyd Wraaken, maar veel-meer Erkennen en op uw Roem draagen; en zulx wel voornaamelijk, om dat de MESSIAS uyt uw Voortkoomen zal.

De Voortreffelijkheyd van Juda zou van de Broeders Geloofd of Beleeden worden. Hoedaanigen Zinspeeling op zijn Naam.

En hier van hebben de Joodse Meesters in *Bereschit Ketannah*, van hem gezeyd; JUDA wierd Gebooren *De Vierde* onder de Stammen; en op den *Vierden Dag*, wierden de Ligten Geschaapen; en daar is Geschreeven van den MESSIAS; *Zijn Throon is als de* Zonne *voor my*, *en als de* Maane *zalze Bevestigd worden*, Psal. 89: 37, 38. En volgens deeze Lof-spraakelijke zin-geevinge, heeft de *Targum* van Onkelos, de Woorden aldus Overgezet; JUDA, *Gy hebd* Beleeden, *en gy zijt niet Beschaamd geworden*; *uwe Broeders zullen uw* Belijden, *en Looven*. Insgelijks ook Fagius, die daar toe de verscheyde Uytleggingen der Joden by-brengd, die hier niet noodig zijn aan-te haalen; dewijl doch de strax-gemelde Woorden zoodanig in de Hebreeuwse Bybel niet gevonden worden. Doch de *Targum* van Jerusalem wil het hier-heenen wenden, als of de Vader had willen zeggen; Naa uw JUDA, *zullen uwe Broeders* JODEN *genaamd worden*; welken Naam eerst voorkomd 2 Kon. 16: 6. Hier op verhaald Jakob het Tweede Voorregt van Judaâs Voortreffelijkheyd, te weeten, *Dat zijne Hand op de Nekke zijner Vyanden zou Rusten*. 't Geên de Kaldeêsze Uytbreyder taamelijk fraay verklaard, als hy Jakob doed zeggen; *Uwe Hand zal teegens uwe Vyanden Vermoogen*: *Zy zullen door uw Verstrooyd en voor uw Aangezigte te-Rug gekeerd worden*. Aldus Voorspeld Jakob, Dat Juda niet vry van Vyanden zou zijn. Maar niet teegenstaande hem'er veele zouden Bestooken, en Lastig vallen, zou hy'er nogtans d'Overwinninge van wegdraagen, en hem zelven van den Overlast der Vyanden, een Vryen Hals maaken.

Juda de Overwinning toegezeyd.

Psal. 18: 41.

Volgd nu de Derde Voortreffelijkheyd, waar in Juda zou Uytmunten: *De Zonen uwes Vaders*, *zullen zig voor uw Neederbuygen*. 't Geên de LXX Overzetters en d'Oude Latijnze Vertaalen, *De Zonen uwes Vaders zullen uw Aanbidden*. 't Is bekend datter tweederley Aanbidding is, Een Burgerlijke, en Een Godsdienstige. d'Eerste geschied aan de Koningen, de Tweede behoord alleen aan de Konink der Koningen. Doch beyde zoorten konnen hier zeer-wel verstaan worden. Naadien immers d'Israëliten, voor zoo veelze eerstelijk naa den Vleesche, Broeders van deeze Stamme waaren, zig met Onderdaanigheyd zouden Buygen voor de Koningen die uyt Juda zouden voortkoomen: Gelijk zoo uyt hem, David, Salomon en andere geweest zijn. Doch het laatste zou geschieden, wanneer de Vroom-gezinde Zonen Jakobs, naar de Belofte, De *Spruyte uyt* JUDA, naamelijk de Zone Gods, De aanbrenger der Zaligmaakende Geregtigheyd, als het eenig Voorwerp des Geloofs, met alle Gehoorzaamheyd zouden Aanbidden.

Juda d'Onderdaanigheyd zijner Broederen toegezeyd.

Die in een tweederley Eerbied zou bestaan.

Want men behoorde in 't verklaaren van al dusdaanige Godspraakelijke Voorzeggingen, dit voor-vast te houden; Dat ons de H. Schrift, Meerder en Grooter dingen wil zeggen, als de bloote woorden ten eersten schijnen uyt-te drukken. Invoegen ook die dingen daar in opgeslooten liggen, welke daar meede noodwendig verzeld en t'zaam geschaakeld gaan; ongemoeyd derzelver aan-eenbinding eerst lange-tijd daar naa gezien, en dan eerst zoodaanig t'zaamenhangende te verklaaren zijn.

Wat men in dusdaanige Lotspelling in-agt te neemen heeft.

Hierom dan, Naadien neevens de Aanbidding waar meede Israël haaren Broeder, in de Koningen die uyt Juda Voortgesprooten zijn, op een Burgerlijke wijze Aangebeeden hebben, ook aan de Godsdienstige Aanbidding zijn Verbonden geweest; waar door 't Geestelijk Israël de Spruyte van Juda, *De* SCHILO en Zaligmaaker der Weereld Aanbidden zou;

Een Burgerlijk en een Gods-

 kan

dienstige Onderdaanigheyd, aan Juda toegezeyd.

kan niemand twijffelen, of die beyderley Aanroeping, is in deeze Voorzegging ingeslooten. Te minder onwaarschijnelijk, dewijl het openbaar is, Dat alle de Profeeten, inzonderheyd het laatste, dit alzoo verklaaren. Doch hier by en laat het Jakob niet, maar op dat hy tot de voorgaande Voortreffelijkheyd van Juda, ook de Grootmoedige Dapperheyd van zijne Stamme, des te Ontzaghelijker afschilderde, ontleend hy over hem de Gelijkenis van een *Leeuw*.

De Dapperheyd der Stamme Juda onder 't Zinnebeeld van een Leeuw Voorspeld.

JUDA, zeyd hy, *is een Jonge Leeuw*. Of als andere Vertaalen, *Een Leeuwen Welpe*, Gen. 49. 9. *Gy zijd van den Roof opgeklommen mijn Zone: Hy Kromd zig, hy legt zig Needer als een Leeuw, ende als een Oude Leeuw; Wie zal hem doen Opstaan?* Alwaar de Gemeene Latijnze Overzetting met zommige andere Vertaald, *Als een Leeuwinne*. Voorzeeker heeft de Vader zoo spreekende, verscheyde Eygenschappen van den Aardt der Leeuwen, tot zijne Gelijkenissen willen in-agt neemen. *Mijn Zone* zeyd hy, *Gy zijd van den Roof Opgeklommen*. Dits de Leeuwen eygen:

Zinspeeling op den Aardt der Leeuwen gaande op Roof uyt

Want alsse in de Vlakke Velden hebben op den Roof geweest, Klimmenze opwaards en keeren Verzaadigd weeder tot de Bergen, daarze hunne Schuylplaatzen hebben; als te zien is, Cantic. 4: 8: Jerem. 49: 19. en misschien ook Deut. 33: 22. Hier van daan zeyd Xenophon, van de Jagt; *Die Wilde Dieren, welke by Nagte van de Bergen in de Vlakke Velden neederdaalen, en zig het weederkeeren, door Paard en Waagen Belemmerd vinden, worden met groot gevaar des Jaagers Gevangen*. Gelijk dan ook by de zelve verhaald word, Dat zig de Leeuwen, Beeren, Pardels, Lynxen en Panther-Dieren op de Bergen van Pindus, booven Macedonien, en Nyssa booven Syrien onthouden.

En dikwils op de Bergen Woonen.

Insgelijx zeyd ook Pollux; *Eenige van de Wreedste der Wilde Dieren, woonen op de Bergen, inzonderheyd de Leeuwen*. Maar d'Aards-Vader Jakob in de Gelijkenis van de *Leeuw* voortvaarende, zeyd; *Hy Kromd zig, hy legt zig Needer als een Leeuw*. Het is bekend, Dat een Leeuw zijn Hol heeft; het zy dan in een Grott of in een digt-overwassen Kreupel-Bosch, of andere bedekking, daar hy zijn Leger in 't Heymelijk, en als in maniere van Hinderlaage heeft, alwaar hy by daag Verschuyld, Psal. 104: 22. Hoedaanigen plaatze de Hebreën, eygentlijk *Een Hutte* of *Tente* noemen, vergelijkt Job 39: 2. en Cantic. 4: 8. met d'aangetooge plaatze Psal. 104. en Psal. 10: 9. Jerem. 4: 6. In dusdaanige Hoolen, vergaaderenze haaren Roof,

Daar zy haare Hoolen hebben alwaar zy Rusten en haar Roof Eeten.

en Eeten daar af. De Leeuw Rust dan in zoodaanige Hoolen, Job 39: 1. *Zuld gy voor den Ouden Leeuw Roof Jaagen? Of de Graagheyd der Jonge Leeuwen Vervullen?* En by Ezechiel, Kap. 19: 2. word Juda vergeleeken, by *Een Leeuwinne, onder de Leeuwen uytgestrekt*. Elianus Schrijft yts van de *Oude Leeuwen*, 't geên Bochartus, veel-eer de Leeuwinnen wil toegeëygend hebben: Naamelijk, Dat wanneer zy Oud en onbequaam tot de Roof-jagt worden, zy de

En zulx naader uyt Elianus en Bochartus verklaard.

gewoonte hebben in haare Hoolen, Laagen te leggen; en haar Jongen daar door in het Jaagen te Onderwijzen; die dan, wanneerze Roof bekoomen hebben, door een luydrugtig Brullen, d'Oude Leeuwinne, tot een Deelgenoot van den Beuyt noodigen. Indien zulx waar is, zal 't ons t'eenemaal waarschijnelijk zijn, Dat

En op Juda gepast.

de Vergelijkinge tussen JUDA en de *Leeuw*, als by Trappen voorgesteld word. Dus zal men moogen denken, Dat gelijk de Leeuw, of Leeuwinne, eerstelijk den Roof voor de Jonge vergaaderd, haar daar op in de Bergen verschuyld; doch daar naa zelfs Oud geworden zijnde, zig in zijn Hol uytgestrekt neederleyd, en den Roof van de Jonge Leeuwen verwagt; alzoo ook Juda: 't Geênwe terstond in de Vervullinge moeten naaspooren. Voor 't laatste Vraagd de Vader van deezen Needer-geleegen Leeuw; *Wie zal hem doen Opstaan? Of Wie zal hem Opwekken?* Als of hy onderstelde, Dat niemand zijn Ruste zou durven stooren. Op dezelve wijze zey ook Bileam van 't Volk Israëls tot Balak: *Hy heeft zig needer geboogen, hy heeft zig ter Slaapen needer geleyd als*

Num. 24: 9.

een Leeuw; of *gelijk een Leeuwinne; Wie zal hem Opwekken?*

De Leeuw durft over-al Slaapen.

Want de Leeuwen verstouten zig over-al ter Slaapen needer te leggen; als ofze wisten, Dat'er niemand gevonden word, die haar uyt den Slaap durft Wakker maaken; 't geên

een

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

een opentlijk kenteeken is, van haare Standvaſtige Inborſt en alzinds gevreeſde Stoutheyd. En gelijk het Spreekwoord zeyd; *Dat men geen Slaapende Wolven moet Wakker maaken;* alzoo word het veel toepaſſelijker van de Leeuw gelooft, Dat het niemand ligt Onderneemen zal. En 't geên hier in de Leeuwen Opmerkelijk is, is dit, Dat zy doorgaans als met opene Oogen Slaapen, van weegen haar kleene Oog-Scheelen, waar meede zy dezelve niet geheel konnen Sluyten. Ook roerenze gemeenlijk onder 't Slaapen de Steert, om te toonen datze niet vaſt en Slaapen. En 't zou wel konnen zijn, Dat hy hier van by de Latijnen, *Leo*, naa 't Grieks *Leon*, van LAO *Ik zie*, genoemd is; of ook om dat hy booven andere Dieren, Doorziende Oogen heeft. Gelijk de Leeuw ook onder al de Krom-Geklaauwde Dieren, alleen *Ziende Jongen* voortbrengd. En zoo wy hier de Natuur-Beſchrijvers raadpleegen, zy zullen ons verſcheyde dingen van den Leeuw verhaalen, die moogelijk aan de Koninklijke Lotſpelling over Juda, van verre en van naa-by, ter ſné dienen. De Leeuw is van een Deftig poſtuur, en toond zig Braaf en Bars weegen zijn breed-gezette Borſt en dikke Hals; de Middel-Buyk Ranker naa agteren weg-ſlinkende. De Beenen zijn hem ſterk en Zeenuwagtig; ook is hy ſterk van Slaap-Spieren, die de Kinnebakken regeeren. De voorſte Voeten zijn met Vijf, d'agterſte met Vier Klaauwen onderſcheyden. De Leeuwen, Dat zijn de Mannekens, hebben een Haayrige Maane, maar de Leeuwinnen zijn kaal aan den Hals. Haar Geboorte plaats is Mooren-Land, Parthen, Maſſylien, Marmarika, Kaſpia, Lybia, Getulia, Tartaryën en 't Heylige Land. En zoo men Plinius gelooven zal, zijn'er in Syrien, Swarte Leeuwen. Ook willen eenige, Dat de Leeuwen die haar op de Bergen onthouden, minder Wreed zijn, als de Veld-en Boſch-Leeuwen. Haar Spijs is Oſſen-Vleeſch en meeſt Keemels-Vleeſch, en in grooten Honger ook Menſchen en Voogelen. 't Geênze niet Eeten konnen zeyd Elianus, Begraavenze en maaken daar een Vieze Lugt over, op dat het van geen andere Dieren gevonden word. Zy Drinken heel Zober, en des Zoomers minder als des Winters. De Jonge Leeuwen de Pram verlaatende, begeevenze haar om teeder Vee te Rooven, en Eeten ook de Vrugten van de Daadel-Boom. Die van Syrien, Werpen in haar Leeven Vijfmaal: Eerſt Vijf, dan Vier, dan Dry, dan Twee, en ten laatſten maar Een. Dat de Leeuw het Kraayen van de Haanen Vreeſt, is een Fabel van de Oude die lang ontdekt is. Van de Moorlandze Leeuwen zeyd men, Dat zy geen 200 Ruyters ontzien aan-te taſten: En al word hy Doodelijk Gewond, zal hy zijn Jongen niet Verlaaten. Zijn grootſte Moedigheyd word in 't Gevaar vernoomen; want elders Gedrongen of Bezet, zoekt hy 't open Veld, daar hy hem als dan Vergramd voor elk ten-toon ſteld, om gezien te worden: Gelijk hy dan ook door een digt Kreupel-Boſch gaande, altijd Snel loopt, als of die Ruygte te veel zijn Moedige Aardt bedekte. In 't gaan trekken zy de Klaauw-Naagelen in, en verbergenze als in een Scheede, op datze niet Stomp en worden: Daarze groote Zorg voor draagen, en zeer Moedig op zijn. Gelijk we dan ook hier van als een Oog-getuyge moogen bydoen, in Vriesland gezien te hebben, Dat een Schoone Leeuw, die op de Jaar-Markt aldaar te zien was; als van Spijt en Hertzeer onder de Hand des Meeſters Dood bleef, zoo draa hem alleen, de Scherpſte Toppen zijner Naagelen, met een Knijptang wierden afgekort; waar toe hy Geblind en Ruggelings op een omgekeerde Bank, met de vier Voeten aan de Schraag-Stijlen vaſt-gebonden lag; en ondernoomen wierd, om dat hy de Knegt die hem oppaſte en Voederde, te mets aan Handen en Armen te-veel Bezeerde. En gelijk Jonſton Schrijft, Dat als de Leeuw Geblind is, hy hem alſdan ligtelijk laat Leyden en Binden, alzoo hebben wy zulx ook in dat voorval gezien; Dat het dien Meeſter te ſpaade, met Traanen in de Oogen Beklaagde. Dat nogtans de Leeuw onder zijn Wreedheyd, ook Zagtmoedig is, heeft men door Ervaarentheyd gezien, zoo dat ook kleene Hondjes met hem Speelen. Maar of hy Wreeder teegens Mannen als teegen Vrouwen is; en Jonge Kinderen Ver-

ſchoond

Slaapen met de Oogen bynaa Oopen.

Leeuw van Zien genoemd.

De Aardt van de Leeuw Beſchreeven.

De Leeuw ſteekt in Moedigheyd booven alle Dieren uyt.

Is Trots en Fier op zijn Klaauwen.

Haar Wreedheyd met Zagtmoedigheyd verzeld.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

ſchoond als men zeyd, is gevaarlijk te Onderzoeken: Alhoewel'er Getuygeniſſen genoeg zijn, die 't ons verzeekeren willen. En daar zal ons vervolgens noch 't een en 't ander van den Leeuw, in deeze Beſchouwinge voorkoomen, Dat men hier meede vergelijken mag. Indien wy dan naalaaten dit verder t'agtervolgen; en nu in Jakobs Lotſpellinge voor-vaſt houden; Dat JUDA hier zeer welvoegzaam door een tweederley Benaaming, by Een *Leeuw* vergeleeken word; 't zal niet twijffelagtig in de eerſte plaatze konnen blijken, Dat zulx voornaamelijk hier op ziet, Dat uyt zijne Stamme de Koningen zouden voortkoomen. 't Geên zeer ſchoon in de ſtrax-volgende woorden afgebaakend word; als

Het Koninkrijk aan Juda toegezeyd.

Jakob zeyd; *De Scepter en zal van Juda niet Wijken* &c. Want dat de H. Schrift, het Zinnebeeld van de *Leeuw*, niet zelden omtrent de Koninklijke Waardigheyd, ter-hand genoomen heeft; is onder anderen te zien, Prov. 19: 12. en 20: 2. *Des Koninks Gramſchap is als het Brullen van een Jonge Leeuw*. Vergelijkt Ezech. 32: 2. en Zach. 11: 3. Job 4: 10. En het Brullen der Oude Leeuwen, Jeſa. 5: 29. 't Geên *Te Vreezen is*; Amos 3: 8. &c. Waar toe ook diend, Dat Salomon niet zonder opmerkelijke reeden, zijn Koninklijke Zeetel-Stoel, met *Twaalf Goude Leeuwen*, aan de opgaande Trappen deed Bootzeeren, 1 Kon. 10:20. En door een gelijke Opzigtelijkheyd, hebben de Egiptenaars, *Leeuwen* onder de Voeten van Horus geſteld; gelijk in *Horus-Apollo* by Piérius te vinden is. Want dit is van Ouds bekend; Dat de

Leeuw als de Konink onder de Dieren geagt, is doorgaans een Zinnebeeld van een Konink en Grootmoedige Ziel gehouden.

Leeuw, als de Konink onder de Dieren, voor Een Zinnebeeld of Teeken van een Groot Gemoed; De Geeſt van Kouraasje, en Mannelijke Dapperheyd, gehouden is; als den welken door zijn Onverwinnelijke Magt, alle Geweld tebooven gaat. Voorzeeker betoond zig de Leeuw, niet alleen van een aangebooren Overwinnelijkheyd des Gemoeds te zijn; maar ook Geſwind van Beraading, en Groothertig van Daad. Als hy zijn Stoutmoedigheyd teegens andere Wilde Beeſten oeffend, doed hy zulx niet Verraaderlijk noch door heymelijke Hinderlaagen; maar hy valtze van-Vooren, en Opentlijk aan: En Verſchoond veel-eer de Kleyne, Tamme en Veragtelijke Dieren, dan dat hy daar aan, den Roem zijner Overwinninge zou zoeken. Hy Slaapt niet veel; en houd zelf onder 't Slaapen, alſwe ſtrax zeyden, d'Oogen half Open. Maar hoedaanig alle deeze Voordeftige Eygenſchappen, aan een Konink paſſen, hoeft men

Apokalypſis 5: 5. David de Eerſte Konink in de Stamme Juda voor deezen Leeuw gehouden.

niemand die Verſtand heeft, breed aan-te wijzen. Hierom is 't niet zonder grondveſt, Dat de Stamme Juda, ten tijde van David, die alder-eerſt uyt die Stamme tot Konink gemaakt is, voor deezen Leeuw te houden is. Waar over ook de Joden niet ontzien hebben 't Hoofd te breeken, om zulx door een Kabbaliſtize Letter-Reekening, uyt de woorden der H. Schrift te trekken. Want in de Verklaaringe die Baal-Hatturim, over de Vijf Boeken Moſis gemaakt heeft, word geleerd; Dat de Letteren der woorden; *Het Jong van de Leeuw* JUDA, door de *Gematrie*, even zoo veel uyt maaken, als *David en Salomon*. Doch die het op zijn Joods hebben naa-Gecyfferd; vinden'er alzoo veel Valsheyd als Waarheyd in. Maar wy, die ons aan zeekerder dingen willen houden; hebben in de tweede plaats aan-te merken; Dat Juda ook by Een Leeuw vergeleeken word; om dat uyt die Stamme, de Meſſias voortkoomen zou; 't geên in 't

Juda by een Leeuw vergeleeken om dat uyt hem de Meſſias zou voortkoomen.

vervolg van Jakobs reeden getoond word. Als den welken, noodzaakelijk dien Beloofden Leeuw moet weezen; naademaal het al de andere Koningen, onder zoodaanig-een uytgedrukte beteekenis, geenzinds geweeſt zijn. En daarom, by-aldien Juda de Leeuw te agten was, wanneer dappere Koningen uyt hem geworden zijn; hoe veel te meer is den Heere zelf, aan wien alle de Volken moeten Gehoorzaamen, dien Leeuw; wiens Onverwinnelijke Sterkte, hier Beſchreeven word? En wie zal ontkennen; Dat de Text Apoc. 5:5. daar op ſpeeld, als'er gezeyd word, *Ziet! De Leeuw die uyt de Stamme Juda is, heeft Overwonnen*. Naamelijk, Dien heeft de Vloek der Wet, en deſſelfs Vermoogen

Kriſtus een Leeuw en ook een Lam genoemd.

om de Zonde aan-te Klaagen, Overwonnen en te Niete gedaan. Aldus ſpreekt 'er d'Apokalypſis van, niet teegenſtaande hem die nogtans in de volgende reeden

en

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

en over-al noemd; *Het Lam dat Geslagtet is.* Het luyd vry Vreemd en Ongehoord, wanneer Elianus, uyt de Mond van de Inwoonders, op 't Eyland Ko, Verhaald: Dat een Schaap op zeekere tijd een Leeuw ter Weereld bragt. Doch in Kristus is yts wat meerders gebeurd: Want naa dat dezelve een Lam geweest was in zijne Dood, is hy een Leeuw geworden door zijn Opstandinge. Op welke Verhooging, hy alle Magt gekreegen heeft in Heemel en op Aarde, en Een Naam ontfangen booven alle Naam, Philipp. 2: 9. Waar toe meede behoord het geene Hosea 11: 10, 11. van de Stemme des Leeuws gezeyd word; *Zy zullen den* Heere *agter-naa wandelen; hy zal Brullen als een Leeuw: Wanneer hy Brullen zal, dan zullen de Kinderen van der Zee af, al Beevende aankoomen. Zy zullen Haasten, als een Vogelken uyt Egipten, en als een Duyve uyt het Land van Assur: En ik zalze in haare Huyzen doen woonen zeyd de* Heere. *Die uyt Sion Bruld, en uyt Jerusalem zijne Stemme laat hooren. Heemel en Aarde zal Beweegd worden; doch de* Heere *zal de Toevlugt van zijn Volk zijn, de Sterkte der Kinderen Israëls.* Joël 3:16. Maar gelijk'er byzondere zoorten van Leeuwen zijn, alzoo hebbenze ook byzondere Naamen, Job 4: 10, 11. Ook is de Leeuw een Koninklijk Dier booven andere; zijnde zeer *Sterk*, Prov. 30: 30. 2 Sam. 1: 23. en 23: 20. Jesa. 30: 6. En *Moedig*, Num. 23: 24. Proverb. 28: 1. En *Kloekhertig*, 2 Sam. 17: 10. En zoo hebben eenige Gen. 49: 9. *Een Kloekmoedige Leeuw* Vertaald. (Hy leyd zig needer als een Kloekmoedige Leeuw;) of als *Een Hartige Leeuw*, genoemd לביא van לב, dat het *Hert* beteekend. Doch onze Overzetters hebben *'t Oude Leeuw* Vertaald. Dat de Leeuw ook *Listig* en *Snood op Laagen* is, mag men Psalm 10: 8-10. verneemen; alwaar de Vyanden der Kerke, onder deeze Gelijkenis beschreeven worden; *De Goddelooze zit in de Agterlaage der Hoeve; in Verborgene plaatzen Dood hy den Onschuldigen; zijne Oogen verbergen haar teegen den Armen. Hy leyd Laagen in eene verborgene plaatze, gelijk een Leeuw in zijn Hol; hy leyd Laagen om den Ellendigen te Rooven; hy Roofd den Ellendigen, als hy hem trekt in zijn Net; hy Duykt needer, hy Buygd zig, ende den Armen Hoop vald in zijn Sterke Pooten.* En 't scheeld voorzeeker weynig, of de Fabel-Digters hebben inzonderheyd de Oude Leeuwen, een byzondere Listigheyt toegekend; op datze daar door aanweezen, Dat men Koningen en Princen, in haare Hof-houdinge, niet te-naa koomen, noch haar te-veel betrouwen mag; gelijk men hier uyt afneemen kan:

Een Leeuw uyt een Schaap Gebooren.

De Heylige Schrift speeld zeer dikwils op de Natuurlijke Eygenschappen van den Leeuw.

De Leeuw *was heel ver-Oud, zoo dat hy niet kon Jaagen,*
Gelijk hy pleeg te doen in zijne Jonge Daagen:
Hierom bedagt hy Konst, Bedrog, en alle List;
En maakt' hem-zelven Krank, geen beeter Raad hy wist:
Bleef liggen in zijn Hol: Hem quaamen daar Bezoeken,
In zijne Krankheyd groot, 't Gediert uyt alle Hoeken:
Hy greep dit Dom Gediert; At *d'een voor, d'ander naar,*
En had alreeds zeer veel, der Dieren Geeten daar.
In 't lest quam ook de Vos, *die voor zijn Hol bleef waaren,*
En vroeg van voor de Deur; Hoe dat den Leeuw mogt vaaren?
Hy Sprak en gaf Bescheyd: Voorwaar Ik ben niet wel;
Maar waarom koomd gy niet hier binnen Vroom Gezel?
De Vos Sprak; Lieve Leeuw, *Ik zie hier Wonder-werken;*
Want veeler Dieren Spoor, kan ik wel Zien en Merken,
Dat's heel diep in uw Hol, om te Bezoeken staan;
Maar ik en zie'er geen, van die zijn uytgegaan.

En zoo wy hier de Fabelen der Ouden verder Raad-pleegen, zullen door den *Ouden Leeuw*, ook zulke Koningen en Vorsten verstaan worden, welke weegens haare Swakheyd, ongeraaden is, haare Naabuuren met den Krijg te bestoo-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

ſtooken. Booven dien, beſchrijſt ons de Heylige Schrift, den Leeuw ook *Vreeslijk van Aangezigte*, 1 Kron. 12: 8. Amos 5:19. *En Fel in Kragten*, Job 4: 10. en 10: 16. en 28: 8. *En Brullende, tot Verſchrikkinge en Vreeze*, Amos 3: 8. en 1: 2. Judic. 14: 5. Jeſa. 31: 4. Hoſea. 11: 10. Joël 3: 16. Job 4: 10. Als by wiens Toorn *De Gramſchap der Vorſten vergeleeken word*, Zeph. 3: 3. Proverb. 19: 12. en 20: 2. Ook *Verſcheurende* en *Roofagtig*, Pſalm 7: 3. en 17: 12. Jeſa. 38: 13. &c. En zoo hebben eenige Gen. 49: 9. Vertaald, JUDA, *Is een Welpe van een Verſcheurende Leeuw*. En de Heylige Schrift paſt dit zeer gemeen den Jonge Leeuwen toe: Als die zeer Heet op Roof zijn; en daar van zijn Naam heeft, Pſalm 17: 12. daar een Voorzegginge is van de Dappere Helden, die uyt Juda voortkoomen, en haare Vyanden tot Roof en Beuyt zouden maaken: Als Othniel, Judic. 3: 9, 10. en David, 2 Sam. 8: Inzonderheyd Kriſtus, die de LEEUW *Uyt de Stamme* JUDA genoemd word, Apoc. 5: 5.

Joden zijn niet ongewoon de Gelijkenis van Juda by een Leeuw by Trappen te voldoen.

Die nu onder de Joden haar Werk gemaakt hebben, om de Gelijkenis van JUDA en de *Leeuw* te Verklaaren, ſchijnen doorgaans toegeleyd te hebben, om zulx by Deelen en Trappen te doen; haar Aanvang neemende met de Beginzelen des Rijks; van waarze tot deſſelfs voortgang, en Standbaare Vaſtigheyd der zelver Moogendheyd overgaan. En het zou zeer wel konnen zijn, Dat de Kaldeëſze Uytbreyder Onkelos hier op gezien heeft, als hy de plaatze, Gen. 49: 10: deezen zin geeft; *Zijne Heerſchappye zal in 't Beginzel zijn; maar op het eynde zal het Koninkrijk van Juda Verheerlijkt worden: Dewijl gy mijn Zone, uwe Ziele, van het Oordeel des Doods weggenoomen hebd: Hy zal Woonen en Ruſten in Sterkte, gelijk als een Leeuwinne: En daar zal geen Koninkrijk zijn dat hem beweegen zal.* Dus verre Onkelos. Doch waar toe deeze Woorden, (*Dewijl gy mijn Zone, uwe Ziele van het Oordeel des Doods weggenoomen hebd;*) te betrekken zijn, ſchijnd men niet wel zeeker te konnen zeggen; dewijl'er niets van in de Hebreeuwſe Text gevonden word. Dus zijn 'er zommige Joden die het op 't herroepen Vonnis paſſen, welke Juda teegens zijn Schoon-Dogter Thamar uytgeſprooken heeft, Gen. 38: 26. Andere weederom, dat het hier op ziet, Dat Juda geenzinds het Dooden van Joſef had toegeſtemd, Gen. 37: 26. En aldus zijn'er verſcheyden Giſſingen. Doch het zou wel konnen zijn, Dat deeze Kaldeër het Oog op Jeſaia 53: 8. gehad heeft, alwaar de Profeet van den Meſſias zeyd; *Hy is uyt den Angſt, en uyt het * Oordeel weggenoomen.* Maar zoo doende, moeſt de gantze Verklaaringe van Kriſtus, en de Heerlijkheyd van deſſelfs Koninkrijk opgemaakt worden; welke hy door de Verdienſte van zijn Dood te-weege gebragt heeft. Maar laat ons ook eenige uyt de Geleerde Kriſtenen by-brengen, die insgelijks de Vergelijkinge van Juda met den Leeuw, Traps-gewijs hebben aangemerkt. Grootius Teld'er Dry op, die zommige niet gering agten. De Eerſte ſteld hy in 't Eedel Gemoed van Juda, 't geene hy, alswe ſtrax zeyden, getoond heeft, Gen. 37: 26. en doorgaans in al het weedervaaren der Broeders in Egipten; naadien men zulx niet anders als Beginzelen van zijn Voortreffelijkheyd te agten heeft; waar op de Woorden, *Juda is het * Jong van een Leeuw*, t'eenemaal toepaſſelijk zijn. De Tweede Trap ſteld hy in de Wasdom van de Stamme Juda, als die inzonderheyd ten tijde van David, wanneer meeſt-al de Naabuurige Volken t'Ondergebragt waaren, haar voortgang genoomen heeft. Waar toe hy dan deeze Woorden Toepaſſelijk agt; *Gy zijt van den Roof Opgeklommen mijn Zone.* Wat nu reſteerd, om de Derde Trap van Judaâs Voortreffelijkheyd te vinden, zulx meend hy, in de volgende Text-Woorden vervuld te worden. Dus verre Grootius. Nogtans meenen andere, klaar betoond te hebben, Dat alle Dry de Trappen deezer Voorzegginge in David moeten gezogt worden: Naadien hy immers die geene is, die, (naa dat hy tot een Eerſte Proef zijner Dapperheyd zelfs Goliath, dien Ongetemden Snorker der Filiſtijnen, met zijn Slinger-Reep had doen in 't Voet-Zand needer-ploffen;) gelijk een Jonge Leeuw het Koninkrijk van Juda, door Roemwaardige Overwinnin-

* Of Gerigte.

Juda van Grootius in Dry Opzigten by een Leeuw vergeleeken.

* Of een Leeuwen-Welpe.

En zulx zeer welvoegzaam in David vervuld.

winningen, aller-eerst in zijn Perzoon begonnen, en d'Omliggende Volkeren der Vyandige Koningen, onder zijne Heerschappye, en Tribuyt gebragt heeft. Zoo dat hy, naa alzulke Overwinningen, in zijn Ouderdom, gelijk een Leeuw, of ver-Ouderde Leeuwinne, in zijn Hol, zig gerustelijk heeft needer-geleyd: En dat met zulken vast Betrouwen, Dat hy aldus Rustende, buyten Vrees was, Dat yemand hem Ontrusten, of met den Oorlog bestooken zou. En in deezer voegen zijn de Woorden; *Hy leyd zig needer als een Oude Leeuw, Wie zal hem doen Opstaan?* van Hieronymus, Oleaster, Vatablus, Lyranus, en veele andere, niet onvoegzaam t'Huys-gebragt. En daar doed niets teegen, of eenige hier een *Oude Leeuwinne* Vertaalen, of een *Kloekmoedige*, of een *Hartige* Leeuw; die hier לביא, van לב een *Hart* genoemd word. Naadien de Heylige Schrift aan beyde d'Ontzachhelijkheyd toeëygend. Nogtans ontbreeken'er geen andere, die, schoonze buyten twijffel stellen, Dat in Jakobs Profeetye, de Trappen der Voortreffelijkheyd, die in de Stamme Juda zouden uytblinken, worden aangeweezen, men in dezelve nogtans Kristus, de Konink der Koningen, niet alleen even-zoo als de Aardze Koningen, die uyt Juda voort-koomen, en 't Rijk van Israël naa den Vleesche, geduurende haare Republijk Beheerzen zouden, te Verklaaren vind; Maar dat zelfs daar in alleen, van de Koningen uyt Juda, in een minderen zin, maar van Kristus in een meerder en volmaakter zin gesprooken word.

En zoo meede in Kristus.

Voorzeeker is de Stamme Juda doe als een Jonge Leeuw geweest, wanneer in David het Rijk begonnen, en hy de Nabuurige Vyanden Getemd heeft. Met dien Roof is David, als het Jong van een Leeuwinne, Opgeklommen: Naamelijk wanneer hy zig eenigzins heeft Ruste verschaft. Wy zeggen *Eenigzins*, dewijl het restant deezer Ruste, voornaamelijk naar zijn Dood, in Salomon voltrokken is; als die ook met den Roof van zoo-veel Koper als zijn Vader de Vyanden had Afhandig gemaakt, tot den Tempel-Berg Opgeklommen is, doen hy die groote Gevaartens der Kopere Zee, Kolommen en andere Vaaten aldaar deede stellen, gelijk te zien is 1 Kron. 18: 8. en dien Konink zig gelijk een Leeuw of Leeuwinne, in volkoomene Ruste heeft needer-geleyd; verzeekerd zijnde teegens zijne Vyanden. Het geene ons de Heylige Schrift onder een zaft-voerige spreek-wijze heeft ingedrukt, alsse van zijne Tijden zeyd, Dat de Vreede bloeyde, en dat een yder Gerustelijk onder zijnen Vijge-Boom en Wijn-Stok zat, van Dan tot Berseba toe. Maar indien dit in de Daagen van Salomon, volgens de Voorzegginge, alzoo geschaapen stond; Hoe veel-te-meer zullen alle die dingen niet wel aan Dien-geenen t'huys hooren, welken by Uytneementheyd, genoemd word, *De Leeuw uyt de Stamme* JUDA? En dat wel met die byzonderheyd, dat hy is, בן *De Zoon*; gelijk Jakob hem in deeze Godspraak noemd. Als den welken 't Getuygenis heeft, Dat hy niet alleen de Dood, maar zelfs ook de Zonde, die de Magt des Doods in haar Geweld had, verslaagen en teniete gedaan heeft. En deeze Vernield zijnde, *Is hy van den Roof Opgeklommen*; dat is, gelijk als David Psalm 68: 19. naa de Verklaaringe van Paulus, Ephes. 4: 8. zeyd; *Gy zijd Opgevaaren in de Hoogte; Gy hebd de Gevangkenisse Gevangen genoomen, om Gaaven uyt-te Deelen onder de Menschen.* Want ten laatsten tot in den Heemel Opgevaaren zijnde, is hy Gezeeten tot de Regterhand zijner Heerlijkheyd, van waar hy noch Heerst in 't midden zijner Vyanden, tot hy hem dezelve tot een Voet-Bank zijner Voeten zal gemaakt hebben; om daar naa eens van-nieuws uyt Sion te Brullen, en de laatste Vyand over zijn Volk, naamelijk de Dood, zijn Prikkel uyt de Hand te Rukken, door het Woord dat uyt Jerusalem is uytgegaan, Psal. 110: 1, 2. 1 Kor. 15:25. Hoedaanige fraaye Bedenklijkheeden der Godsgeleerde, ons hier en daar, in meerder ruymte zullen voor-koomen. Onder-en-tussen moogen wy hier niet overslaan, Hoe vreemden Verzierzel de Joden deeze Voorzegginge, (voor zoo veel *Juda* daar in by *Een Leeuw* vergeleeken word;) hebben aangeplakt: Haare Zin-speelinge ontleenende van de Vier Dieren, welkze zeggen, Dat

Jakobs Voorspellinge van Juda in David naader aangeweezen.

En van daar verder in Kristus getoond.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

in de * Vaandels der Vier Hoofd-Stammen, RUBEN, JUDA, EFRAÏM en DAN Geſchilderd waaren, en dezelve met de Gedaanten der *Cherubinen* zijn geweeſt. Want wanneer Num. 2: 2. gezeyd word; *De Kinderen Iſraëls zullen zig Legeren een yder onder zijne Baniere, naa de Teekenen van het Huys haarer Vaderen*; heeft Aben-Ezra daar over deeze Verklaaringe gegeeven: *Onze Wijze Leer-Meeſters hebben gezeyd, Dat in het Vaandel van* Ruben, *een* Menſch *Geſchilderd was, naavolgens de Zinne-Beeldelijke Kragt van* Mandragora. *In het Vaandel van* Juda *de Gedaante van een* Leeuw: *Naadien hem Jakob by een* Leeuw *vergeleeken heeft. En zoo heeft in dat van* Efraïm, *de Beeldtenis van een* Os *geſtaan*; *dewijl* Deut. 33: 17. *van hem gezeyd word:* Hy heeft de Heerlijkheyd des Eerſt-Gebooren zijnes Offes. *Doch in het Vaandel van* Dan, *was de Gedaante van een* Arend *uytgedrukt*; *Op dat hy gelijk waare aan de* Cherubim, *welke Ezechiel gezien heeft*. Dus verre Aben-Ezra. Die van Rabbi Abraham, in zijn Kabbaliſtize Hiſtorie, hier-in noch by-geſprongen word; dat David, en al de reſt der Koningen van Juda, doorgaans met dat opzigt *Een Leeuw* in haare Vaandels, Wapenen en Schilden gevoerd hebben. Als meede dat het zelve Dier ook in haaren gewoonelijken Zeegel-Ring gegraaveerd ſtond. 't Geên van veel Geleerde Mannen voor een Fabel gehouden word. Doch Heydeggerus Ontkend rond-uyt, Dat in Rubens Vaandel een Menſch geſtaan heeft, om dat hy de *Mandragora* gevonden had: Naadien het genoegzaam Openbaar is, Dat de DUDAÏM, ook verſcheyde andere dingen, behalven d'onzeekere beteekenis van *Mandragora*, te kennen geeft. Waar toe men mag te raade neemen, 't geene wy daar van in 't Eerſte Deel Breed-genoeg meenen afgehandeld te hebben. Alleen diend hier teegens de Joden aangemerkt, Dat of ſchoon door het Woord דודאים DUDAÏM, de *Mandragora* beteekend wierd; nogtans geenzinds volgd, Dat de Mandragora eenige Gelijkenis met de Gedaante van een Menſch heeft; Naadien nu al genoeg bekend is, Dat men 't zelve voor een Droom te agten heeft, waar van de Bedrieglijke Quakzalvers, en Land-loopers het eerſte gerugt hebben uytgeſtrooyd, door Opgepoetſte Wortelen, aan 't Gemeene Volk voor Kleen-geld te laaten Kijken. Waarom wy dan ook de maniere hoe zy de Wortelen van deeze Plante, de Gedaante van een Menſch aandraayen, in 't aangehaalde Boek-Deel niet Vergeeten hebben aan-te wijzen. Al dezelve Ongerijmdheyd meend ook de voornoemde Schrijver, in het Vaandel-Teeken van EFRAÏM te vinden, waar in de Joden een Os Schilderen: En in dat van de Stamme DAN, welke met d'Af beeldinge van een Adelaar Pronkte: Den Eerſten weegens de laatſte Woorden van Moſes over Joſef en Efraïm uytgeſprooken, Deut. 33: 17. en den Laatſten, om zijn Veld-Teeken te doen gelijk weezen aan een van de Vier Gedaanten der Cherubinen, die Ezechiel gezien heeft; op datzer alle-Vier gezien wierden. 't Geên zommige hier uyt onwaarſchijnelijk dunkt, Dat Num. 2: 2. alleen gehandeld word, van die Banieren en Vaandel-Teekens welke de Stammen Iſraëls gevoerd hebben, in het Tweede Jaar naa den Uytgang uyt Egipten: Dat is, XXXVIII Jaar voor de Dood van Moſes; en omtrent neegen volle Eeuwen voor Ezechiel. Gelijk den zelven dan ook in dat Profeetis Gezigte, in 't alderminſte geen gewag maakt van DAN, of eenige der andere Stammen. En zeeker, by-aldien DAN een Toepaſſelijk Beeld-Teeken in zijn Vaandel heeft moeten voeren, als uyt Num. 2. kennelijk ſchijnd; zou hem de *Slange* veel voegzaamer toegeëygend zijn geworden; naadien immers bekend is, Dat Jakob deezen Zone, by een *Slange* vergeleeken heeft; gelijk we zulx in de volg-reeks van des Aards-Vaders Zeegeningen, uyt Geneſis 49: 17. eerlang zullen ontwaar worden. Nogtans en zijn de Joden niet naalaatig geweeſt, behalven den Arend, ook een Slange in het Vaandel van DAN te vertoonen. En 't geene zommige niet Ongeleerde Mannen, aan 't voorgeeven der Joden t'eenemaal doed twijffelen, is dit; Dat Godt het Volk Iſraëls, maar weynig Tijds te vooren, zoo Ernſtig over de Beeldendienſt

* Of Banieren.

Joodſe zinſpeelingen op de Vier Dieren die in de Hooft Banieren der Stam-voerders geſchilderd waaren.

Dat naader onderzogt word.

Waarom eenige meenen, Dat de Joden dit alles zonder grondveſt verzierd hebben.

Eenige willen dat'er geen Beelden, in de Vaandels

dienst van den Osse of Kalf, Bestraft heeft: En niet te denken is, Dat Moses korts daar naa, door het invoeren, of toelaaten van een Os, of andere Dieren in de Vaandels te Schilderen, het Volk, dat doch alzinds tot d'Afgodendienst geneegen scheen, daar door aanleyding te geeven. En of deeze Bedenkelijkheyd niet genoeg waare; brengen eenige uyt Josefus noch by, Dat der Joden Afkeerigheyd van alle Beeldenissen, inzonderheyd gebleeken is, wanneer Vitellius den Arabiers met den Krijg bestooken, en zijn Heyrleger van Ptolomais door Judéa wilde voeren: Want de voornaamste uyt de Joodse Manschap, zijn hem te-gemoet getrokken en hebben de Doortogt Afgebeeden, onder voorwending, Dat haare Vaderlijke Zeeden geenzinds toelieten, Dat eenige Beelden en Uytlandze Veld-Teekenen, die de Romeynze Vaandels voerden, op haaren Boodem gebragt wierden. Invoegen men daar uyt schijnd te moogen besluyten, Dat de Ontschuldiging der Joden, gants Ydel en Leugenagtig had geweest, by-aldien zy zelf eenige Veld-Teekens in haare Vaandels hadden gehad. Ten laatsten houd men ook voor-vast en zeeker; Datter van zoodaanige Vaandel-Teekens geen gedagtenis in de H. Schrift, noch by Josefus, noch by Filo, (die zulx immers in 't Leeven van Moses niet en had behooren agter te houden;) noch ook zelfs niet in het gantze werk van den Thalmud, gevonden word. Dit zijn zommiger teegenbedenkingen. Naadien nogtans Num. 2:2. Van de *Teekenen* der Huyzen haarer Vaderen gerept word, naa welke de Kinderen Israëls haar elk onder haare Baniere moesten Legeren, zijn haare Vaandel-Standers niet geheel zonder Beeldnissen konnen zijn; en 't is niet noodig geweest, Dat Moses haar dit bestiptelijk voorgeschreeven heeft. Doch gelijk wy op zijn plaatze, hier van breeder moeten handelen, zullen wy de Veld-Teekenen deezer Vier Hoofd-Banieren, te-gelijk met de rest van die der XII Stammen, alderbest onder Israëls Leger-Ordening, naader overweegen. En nu de Vermaarde Godspraake, aangaande de Koninklijke Rijks-Bezitting, die de Stamme Juda, een reeks van Eeuwen aankleeven zou, ter deugden gaan ontswagtelen.

der Stammen geweest zijn.

Waar toe zy de Wet en der Joden afkeerigheyd van Beelden uyt Josefus bybrengen.

Daar zijn nogtans eenige Veld-Teekeningen in de Vaandels der Israëliten geweest.

Naa dat dan de Oude Vader Jakob, tot hier-toe met genoegzaam klaare woorden had Uytgeboezemd, tot hoedaanig-een Voortreffelijken Wasdom, Juda onder de Stammen Israëls zou Uytbotten; (waar door het niet alleen gebeuren zou, Datter Koningen uyt hem voortquaamen, maar dat voornaamelijk ook de Messias, de Konink aller Koningen, de Zone Gods zelf, naa den Vleesche, uyt zijn Stam-Huys zou Gebooren worden;) heeft hy daar by niet naagelaaten, het Teeken des tijds aan-te wijzen, op welke de Komste van den Messias moeste invallen; dien hy dan ook zoodaanig insteld, Datze zou zijn, wanneer alle Aardze Magt en Vermoogen, van die Stamme zou weg-geweeken zijn. 't Geên nu de Stervende Vader in deeze Beroemde Voorzegging uytgesprooken heeft; luyd volgens onze Duytze Overzetting aldus; *De Scepter en zal van* JUDA *niet Wijken, noch de Wetgeever van tussen zijne Voeten, Tot dat de* SCHILO *komd, en den zelven zullen de Volkeren Gehoorzaam zijn*, Gen. 49:10. Voorwaar deeze Godspraake is veel te ruym en rijk van Inhoud, dan datwe eenigzinds zouden naalaatig bevonden worden, dezelve met Aandagt en Eerbied betragt te hebben. 't Lust ons dan, om daar toe te geraaken, eenige Vermaarde Overzettingen, in de voortogt te zetten, om dat ons moogelijk daar uyt eenig scheemerligt, tot den regten zin der hoogdraavende woorden, toe-schieten zal. d'Oude Latijnze Bybel, die men de *Gemeene* noemd, Vertaald de plaatze dusdaanig; *Den Koninklijken Scepter en zal van Juda niet Afgenoomen worden, noch de Vorst van zijne Dyën, tot dat hy koome die gezonden zal worden; en hy zal de * Verwagtinge der Heydenen zijn*, &c. De LXX Overzetters, schijnen aldus geleezen te hebben; *Daar en zal uyt Juda geen Vorst Ontbreeken, noch een Leydsman uyt desselfs Dyën, tot dat de dingen koomen, die hem Weggeleyd zijn. En hy zelfs, is de Verwagtinge der Volkeren.* Dus heeft het de Griekze Bybel. De *Targum* van Onkelos;

Jakob heeft ook het Teeken des Tijds van de komste des Messias in de Lotspellinge over Juda niet verswegen.

Verscheyde Overzettingen van Gen. 49:10.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Het Vorstendom zal van het Huys Juda niet Weggenoomen worden, noch de Schriftgeleerde van de Kinderen zijnes Kinds, Tot dat de Messias koome, wiens het Koningrijk is. Hem zullen de Volkeren Gehoorzaam zijn.

[Welke Vertaalingen meest eenerley Zin-geeving hebben.]

Meer Overzettingen willen we niet by-haalen, om dat dit de Beste zijn. Gelijk men dan ook zonder verder betooging, ligtelijk bemerkt; Dat hoe zeer deeze Vertaalingen in omstandigheeden der woorden, schijnen te verschillen, dezelve nogtans alle te-gelijk, een-en-dezelve Regtzinnige Verklaaringe konnen dulden: Die wy willen ter-hand neemen; en daar toe voor-af aanmerken, Dat het by-naa buyten geschil is,

[Door SCHILO word de Messias verstaan.]

of door שילה SCHILO, of SILO, word de *Messias*, dat is, KRISTUS *De Zaligmaaker der Weereld* verstaan: Alhoewel het woord zelf van een andere beteekenis is, die wy strax zullen bybrengen. En de Kaldeesze Uytbreyder Onkelos, te-gelijk met de *Targum* van Jerusalem en andere Oude Joodse Uytleggingen, verklaaren dat niet anders.

[Zelfs ook by d'Oude Joden.]

In de Babylonize Talmud, in 't *Trattaat* SANHEDRIN; word deeze Getuygenis gevonden; *Wats de Naam van* Messias? *Die van het Huys Rabbi Schilah, hebben gezeyd; Zijnen Naam is* Schilo; *naadien'er gezeyd word*; tot dat *De* SCHILO *zal gekoomen zijn.* Al het zelve word ook zoo *In Bereschit Rabba*, en by Rabbi Salomon en andere gevonden.

[Daar de laater Joden van verschillen.]

Doch de Nieuwe Joodse Schrijvers verschillen hier van; want sommige betrekken 't op Moses, andere op David, andere op Saul, op Nebukadnezar, op Ahia de Siloniter; andere verklaaren 't van de Stádt *Silo* zelf. Dit doenze, zonder zig te Schaamen, of te willen aanmerken, Dat geen van alle de Eygenschappen, welke in deeze Profeetie ingeslooten liggen, op dusdaanige Perzoonen konnen gepast worden;

[En zulx zeer onbeschaamd op andere Perzoonen passen, daar 't niet op passen kan.]

naadienze immers geen van alle gekoomen zijn, naa dat de Wetgeever of Scepter van Juda Weggenoomen was. Gelijkze ook geenzinds *De Gehoorzaamheyd der Volkeren* hebben ter-hand gehad. En derhalven behooren alle deeze dingen aan niemand, dan alleen aan de Messias. Boovendien, kan het meede weynig tot de zaake doen als'er onderzogt word, van waar het woord SCHILO moet afgeleyd worden; en of שלו, ook deeze zin heeft; *Welke aan hem zijn*; van hoedaanigen meeninge meest

[Van wat Afkomst en beteekenis het Woord SCHILO is.]

alle de Oosterze Overzetters geweest zijn. Dus hebben het de Grieken, in deezen zin Vertaald; *Welke aan hem Verborgen geweest zijn*; verstaat, het Koninkrijk van KRISTUS. Onkelos, de Syrize en Arabize Overzetters, als meede veele Joden, hebben den zin zoodaanig gegeeven, als of'er geschreeven was שליו, of gelijk שיל, *Eén Zoon*, te weeten door een Omgewisselde beteekenis van שליה, *d' Agter-Geboorte*: En volgens de Rabbijnen Jonathan en Bechaj, שיליל, *Een Kind dat noch in 's Moeders Lichaam is*: Of ook anders שילוח, *Gezonden*; of שיל, Dat by d'Arabiers *Een Vloed* beteekend. Invoegen hy als *De Vloed van Juda* is genoemd geworden; Dat is, gelijk het misschien Lud. de Dieu wel opneemd; Het Zaad dat van Juda is Afgevloeyd. Ten laatsten brengen ook eenige 't woord שלה, by, dat *Gerust* of *Vreedzaam* zijn, te kennen geeft: En zoo kanm'er zeer-wel een *Vreedemaaker* door verstaan, welke tussen Godt en den Mensche, Vreede maakt. Hoedaanige verschillige Verklaaringen nogtans alle zoodaanig geschaapen liggen, Datze met de grootste welvoegzaamheyd, op Kristus de Messias passen.

[Julianus meende dat de verschillige Uytlegging genoeg was, om de Kristelijke Religie in duygen te smijten.]

Zulx zig d'Afvallige Juliaan, te vergeefs vermoeyd heeft, als hy meende dat hem vry-stond, de Verschilligheeden der Joodse Uytleggingen, tot een Storm-Ram ter-hand te neemen, om het Gebouw der Kristelijke Leere, tot de Grondvest in-te beuken. Het is voorzeeker een onbeswijkbaar Ruggesteun voor deeze Heerlijke Profeetie, Dat niet teegenstaande zy door zoo veele Uytleggingen en Overzettingen, als met zoo veele Gaaten doorbrooken is, nogtans een en dezelve beteekenis daar in te bespeuren is. Egter kan'er niet ontkend worden, Dat d'eene Zingeeving, niet booven d'andere zou te waardeeren staan.

[Wat de beste Zingeeving des woords Schilo by Heydeggerus is.]

Aldus is dan Heydeggerus hier zoodaanig gezind, Dat hem de laatst-bygebragte meening welke שלה, de beteekenis van *Gerust*, *Voorspoedig*, *Vreedzaam*, *Gelukkig* en *Heerlijk zijn*, opdraagd, als de beste behaagd; te kennen geevende; Een Overwinnaar die het alles voor de wind

gaat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

gaat; Bemagtigende zelfs De Dood, De Zonde, De Weereld en alle Teegenſtreevende Moogentheyd. Invoegen dit een algemeene Naam is, die aan Een byzonder Perzoon word eygen gemaakt. Hoedaanig dien voornaamelijk van JESUS is, Math. 1:21. Want hy zou zijn Volk *Zalig maaken van haare Zonden.* Maar by-aldien de SCHILO zulx doen zou, wat wonder zal het zijn, Dat hy van de *Zaligheyd* of *Ruſte* dien hy Verkondigen, jaa zelfs Geeven zou (Eſaia 61: 1-3. Matth. 11: 28.) alzoo genoemd word? Indien 't ons nu luſt, de reſt van deeze Beroemde Voorzegginge, in haar volg-draad af-te doen, voorwaar ten ſchijnd niet betaamelijk, de Dwaalzieke meeningen waar meede de meeſte Joden en zommige onder de Kriſtenen, aangaande het Beklijven van de Koninklijke Scepter, in de Stamme Juda, ſwanger gaan; uyt d'Oude en Nieuwe Schuyl-hoeken voor den dag te-haalen en aan-een kant te maaken; op dat ons te minder ruymte ontbreeke, om den regten zin, van deeze Profeetie, ter deugden op haar Beenen te zetten. Dus word'er eerſtelijk in de GEMARA, van het Talmudize Boek-Deel *Sanhedrin*, dusdaanig-een Overleevering gevonden: *Als'er gezeyd word*, De Scepter en zal van Juda niet Wijken; *Geeft zulx de Babylonize Vorſten te kennen, die uyt de Weggevoerde over den Scepter van Iſraël zouden Heerſchen.* Noch de Wetgeever van tuſſen zijne Voeten; *Alwaar men de Naakoomelingen van Hillel, verſtaan moet; welke als Schriftgeleerde de Wet opentlijk leerden.* Maar die Oogen in 't Hooft heeft, ziet ligt, dat dit veel te plat en te ſlegt van Allooy is, om hem voor goede Munt te laaten in de hand ſtoppen. Want behalven de Moogendheyd welke de Regeerende Hoofden des Volks, (naamelijk de Vorſten in Babylonien,) geheel-en-al door Beede en als afhangelijke Leen-Heeren hebben gehad, zijn dezelve onder de Naam van de Scepter niet konnen Genoemd noch Beſchreeven worden: Naadien שבט SCHEBET, dat doorgaans *Een Scepter* Vertaald word, een Heerſchappye te kennen geeft, die niet door Gunning, maar door zig zelven Beſtaat en Oordeeld. Boovendien blijkt ook nergens, Dat alleen uyt de Stamme Juda, Regeerende Vorſten in Babylonien, of Vorſten van het Land Iſraëls, en alzoo Opperhoofden van de Raadsvergaaderingen geweeſt zijn; naadien niet alleen Juda maar ook Benjamin in de Gevangenſchap is geweeſt. Gelijk dan meede de Naakoomelingen uyt d'Afkomſt van Hillel al-te twijffelagtig zijn geweeſt, om'er yts zeekers van te Voorzeggen; of om te weeten, wie men voor alzulke Schrift-Geleerde en Wet-Verklaarders te agten heeft; nadien'er verſcheyde Hillels by de Joden vermaard ſtaan. Indien men egter daar naa raaden mag, zou het ligtelijk wel dien Hillel konnen zijn, welke voornaamelijk by de Oordeel-Kundigers, Kapellus, Druſius, de Vader Simon en andere, als het Kopſtuk van de Hooge School der Joden, gehouden word; en wel het meeſt aan de verbeetering der Hebreeuwſe Afſchriften des Bybels ſchijnd gearbeyd te hebben. Gelijk men dan ook deezen zijnen Vermaarden Naam, op de kant van zeer veel Oude Afſchriften, aangeteekend vind. En het geên aan deezen Rabbijn, een ongemeene agting heeft bygezet, is dit, Dat de Joden hem doorgaans veel Ouder, hebben aangezien, als hy waarlijk is. Waar toe miſſchien ook noch dit kan paſſen, Dat Druſius en Koccejus, uyt de Talmudize Hiſtorie van Rabbi Niſſim, hebben aangeteekend; dat dezelve Joodſe Meeſter deezen Hillel erkend uyt het Geſlagte Davids van 's Moeders, maar niet van 's Vaders zijde, voortgekoomen te zijn. Maar indien het al waar was, Dat de Vorſten die in Babylonien, de Regeeringe ter-hand hadden, uyt de Stamme Juda waaren geweeſt: Is zulx nogtans niet volgens haar eygen Magt geweeſt, naadien de Voorzegging van Jakob, zoodaanigen SCEPTER beloofd, waar door Juda met een eygene Heerſchappye, zou Regeeren over zijne Broederen, en bygevolg over alle de Stammen Iſraëls. 't Geên naa de ſtrax-gemelde Joodſe aanteekening, niet zijn kan, dewijl d'overige Stammen immers in Babylonien niet en zijn geweeſt. En om niet donkerlijk te doen zien, dat deeze Uytleg niet alleen den Joden teegens de Neus opſtroopt, maar ook een kragtige Overtuyging,

De Beteekenis van de Schilo op Jeſus de Zaligmaaker gepaſt.

Slegte Verklaaringe der Joden aangaande den Scepter in Juda.

Hoedaanigen Regeering door den Scepter te kennen gegeeven word.

Naadien by de Joden verſcheyde Hillels zijn geweeſt, kan in de Profeetie van Jakob op hem niet gezien zijn.

De Scepter van Juda kan niet op de Joodſe Vorſten in Babylonien zien.

De Joden die de Messias wagten, weeten niet te zeggen waar nu de Babylonise Vorsten en Regeeringen, of de Naakoomeling van Hillel zijn.

tuyginge van haare hardnekkigheyd is, Vraagen we haar met Ernst; Waar dat nu ter-tijd de Babylonize Vorsten uyt Juda, en uyt het Stam-Huys van David zijn? Wat zeekerheyd datze hebben, weegens haare Volg-Reex? Waar zijn doch de Naavolgers van Hillel? En waar is de Voortreffelijke Majesteyt van beyde? Waar zijn haare Vierschaaren, haare Ceremonien, haare Stammen, Heerschappyen en Overheeden? Laatze het ons zeggen, zoo zy het weeten? Tot de voorige ontbreeken ook geene andere Joodse Schrijvers, welke het Woord שבט SCHEBET, of *Scepter*, Een *Slaande* of *Verdrukkende Roede* Verklaaren. Onder welke men voornaamelijk Rabbi Lipman te Tellen heeft. Den zelven zeyd rond-uyt, SCHEBET *Beteekend hier niet een* Koninkrijk, *of* Heerschende Magt, *maar een* Straffe, *en* Slaavernye. En zulx meend hy naa dien zin, gelijk als ymand zijn Dienstknegt of Dienstmaagd, met *Een Stok* slaat, Exod. 21: 20. 't Zelve doed hy insgelijx met al de zijne, omtrent het Woord מחוקק MECHOKEK of *Wet-geever*, en *Schriftgeleerde*, die de Leerlingen in de Wet Onderwijzen. Willende dat het hier even als Num. 21: 18. *Een Prikkel*, en *Kastijdingen* te kennen geeft. En daarom, zullende naa die zin-geeving de Text-Woorden in haar zaamenhang Verklaaren, koomd het by haar hier-op uyt; *De Benaauwdheyd en Kastijdinge zullen van Juda niet geheel wegwijken, zoo datze niet en zouden weeder-keeren, tot dat de* Silo *komd. Dan zal de Benaauwdheyd en Slaavernye afgeschaft worden tot in Eeuwigheyd.* Maar alhoewel niet en kan ontkend worden, of het Woord שבט *Schebet*, heeft in de Heylige Schrift, de beteekenis van *Een Stok*, of *Slaande Roede*, ontkennen wy nogtans strengelijk, Dat zoodaanigen zin-geeving, hier kan plaats hebben. En daar ontbreeken geen Wettige Reeden, die ons tot dat gevoelen over-buygen. Want indien wy toestaan, Dat SCHEBET *Een Slaande Roede* beteekend, zal'er nogtans geen voorbeeld getoond worden, dat MECHOKEK *Een Kastijder* door *Slaan*, te kennen geeft: Want het beteekend eygentlijk een *Wetgeever*. Maar indien dit zoo is, gelijk het buyten twijffel is, bemerkt men haast, hoe ongerijmden zaamen-schaakelinge deeze Reeden zal hebben: *De Benaauwdheyd zal niet afwijken noch de Wetgeever.* En wie doch zal konnen Droomen, Dat de Vader Jakob hier van Benaauwde Straffen, en Stok-slaande Roeden heeft willen gewag maaken; daar het dus oogenschijnelijk zoo uyt zijn voor-af gaande, als uyt zijn volgende woorden blijkt, Dat hy niet dan loutere Zeegeningen, en Voorspoedige dingen over Juda, voorgenoomen heeft uyt-te spreeken; hem Verheffende booven alle zijne Broeders; op dat hy hem te voegzaamer de Rijx-Bezitting over Israël aanpaste. En zoo hy zulx heeft willen Voorzeggen, had het voorwaar geen schik te Vermaanen; *Dat de Benaauwdheyd der Slaande Roede nooyt voor d'aankomst van de Messias zou van hem Afwijken.* Dat dan de Joden hier hun oogen wijd op-sperren, en zien hoe dit aan de reeden van de Godvrugtige Vader passen zal, als hy van deeze Stamme zeyd; *Dat zijne Hand op den Nekke zijner Vyanden Rusten zal.* 't Geen immers niet een zelfs-lijdende Benaauwde Onderdrukking en Slaavernye, maar een Onverwinnelijke Magt aanwijst, waar door Juda als een Moedige Leeuw, zijne Vyanden t'onderbrengen en over haar zou Zeege-praalen. Maar doch! Wat dunkt uw Joden? Wanneer Jakob de Stamme Juda in zijn Zoon, als 't Vaderlijke Hoofd zijner Naakoomelingen, met Naamen van zijn Broeders afgezonderd aanspreekt, zeggende; JUDA *Gy zijt het* &c. schijnd hy hem daar op volgende, niet yts te willen Belooven, Dat aan hem alleen zou Eygen zijn? En zoo'er ymand noch over in twijffel is, die aanmerke slegts, Dat de Verdrukkinge niet aan Juda alleen, maar aan alle de Stammen Israels zijn gemeen geweest. Verder, strijd der Joden gevoelen ook teegens haar eygen, en yders Ervaarendheyd, als die wel weeten dat de Stamme Juda, zeer lange is voorspoedig geweest, en wel inzonderheyd naa dat de Zeetel des Koninkrijks, onder David heeft beginnen vast-te staan. En alhoewel hem zelve, nu en dan swaare Vervolgingen zijn over 't Hoofd gewaayd, zoo dat den Throon van Israëls

Den Scepter van zommige Joden niet van een Koninklijke Magt maar van een Straffe of Slaavernye verklaard. Wetgeever hoe by de Joden voor Kastijdingen genoomen.

Ongerijmdheyd in de Joodse Verklaaringe aangemerkt Dewijl Jakob niet dan Zeegeningen voor-had over Juda uyt-te spreeken; gaf 't geên pas van Straf, en Slaagen te gewaagen.

Ongerijmdheyd in der Joden Uytlegging getoond.

Schoon Israëls Koninkrijk met Swaarigheeden bezogt is, zijnze niet geduurig geweest.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Iſraëls Koninkrijk te mets aan 't Waggelen ſcheen, zijn dat ſlegts haaſt voorby gaande Rampen geweeſt; die van weegen de tuſſen-vallende Voorſpoeden en Adem-ſcheppingen, niet lang aanhielden.

Profeeten hebben nooyt Voorzeyd, Dat de verdrukkingen in Iſraël zouden duuren tot'er tijd als de Meſſias koomen zou.

Laat'er by gedaan worden, Dat ook de Profeeten nergens voorzeyd hebben, Dat de Straffe der Lichaamelijke Verdrukkinge noch zou duuren, ter-tijd als de Meſſias verſchijnen zou; maar wel dat hy zou koomen ten Daage des Vreedes, Eſaia 40: 4. Dan. 9: 27. Zach. 11: 10. En derhalven ook niet ten tijde der veelerley Aardze Benaauwdheeden, die ook zelfs voor de tijden van haare Vaderen geweeſt hebben, Deut. 30: 1. &c. Welke Zeegeningen, zoo wanneer Kriſtus zijn Rijk aanvaarde, door het verbreeken van den *Staf*, *Lieffelijkheyd*, Zach. 11: 10. den Joden in een Droeftrooſtige Ballingſchap is omgewend; waar in zy noch op Heeden, als Schaapen die geenen Herder hebben, door de geheele Weereld omdwaalen.

Joodſe verdraayinge der Schrift.

En het kan de Joden ook weynig baaten, Dat zommige van haare Liſtige Schrift-Geleerde, hier door het van-een ſcheuren der Deel-Woorden, een Uytvlugt weeten te maaken, en de H. Text deezen zin aandraayen; *De Scepter en zal niet afwijken, noch de Wet-Geever van deſſelfs Voeten in Eeuwigheyd, wanneer de Schilo zal gekoomen zijn.* Door welke Overzettinge zy haarzelven, en ons willen wijs-maaken, Dat de Profeetie als dan eerſt zal beginnen vervuld te worden, wanneer de Meſſias zal gekoomen zijn; en het Eeuwig Koninkrijk, Dat nooit door eenige Verſtooringe Ontruſt zal worden, zijn aanvang neemen zal.

Midraſch Rabba by de Joden zeer geagt.

Hoedaanig-een Verklaaringe gevonden word in de Boeken RABBOTH, anders miſſchien beeter met de Naam van *Midraſch Rabba* bekend: Vervattende meeſt alle de Allegoriſche Uytleggingen der Rabbynen. En gelijk de Joden deeze Boeken hoog Waardeeren, alzoo word ook het ſtrax-gemelde Gevoelen desweegen van Rabbi Bechay en andere, met Hand en Tand, ſtaande gehouden. Zig niet laatende Verdrieten, om zelfs tot Sweetens toe, te arbeyden, Dat doch de meeninge van Onkelos daar heenen getrokken wierd:

Een Ongerijmdheyd in der Joden Verklaaringen aangaande de Tijd-aanwijzing van de komſte des Meſſias waargenoomen.

Als den welken zeer wel naa zijn zin, in plaats van, *Tot dat de Schilo koomd*; (of als andere de Text-Woorden opvatten; *De Scepter en zal niet wijken, of de Schilo zal gekoomen zijn*;) geſchreeven heeft; *Tot in der Eeeuwigheyd, wanneer de Meſſias zal gekoomen zijn.* Maar dat deezen Uytleg al-te zeer gewrongen is, blijkt uyt verſcheyde teegen-bedenkingen der Geleerde, en die zig op den Aart der Heylige Taal verſtaan. Want eerſt zou de Profeeteerende Vader, (die voorneemens was, het weedervaaren zijner Zonen en haare Geſlagten, te Voorſpellen;) een al-te grooten ſprong gedaan hebben, by-aldien hy zoo veele Eeuwen overſtappende, alleen de toeſtand van Juda, kort voor het Eynde der Weereld, bekend gemaakt en Voorzeyd had, Dat die Stamme onder deſſelfs Scepter als dan booven-maaten bloeyen zou; daar dezelve nogtans den Scepter des Koninkrijks, met veele blijken van uytneemendheyd, alreede veele Eeuwen te vooren, in Iſraël geſwaayd had. Booven dien komd die meeninge ook niet over-een met het Gevoelen van die Joden, welke den tijd van de Meſſias, *Tot in d'Eeuwigheyd*, alleen maar uytſtrekken tot aan de Opſtandinge der Dooden, en het Eynde des Weerelds. Welke tuſſen-tijd zommige 40, andere 70, en andere 300 Jaaren toeëygenen. Want wie zal waarſchijnelijk agten, Dat de Godſpraake met een Toeſtèl van veele Eeuwen heeft willen verkondigen, 't geên maar een korten tijd duuren zal?

Aanmerkinge der Taal Geleerde teegen de Joden.

Voor de reſt, is meede door de Taalzifters reeds genoeg in-agt genoomen, Dat het Woord עד *Hadh*, of *Guadh*, waar op de Joden haar uytvlugt bouwen, wel dikmaals *d'Eeuwigheyd* beteekend; maar alleen dan, wanneer het met een voorgaande Naam, of Deel-Woord, werd zaamen-geſteld; doch nooyt voor zig zelven alleen, gelijk zulx uyt deeze teegen-geſtelde Voorbeelden af-te neemen is; als Job 20: 4. *Van Eeuwigheyd.* Eſaia 9: 5. *Vader der Eeuwigheyd.* Pſalm 132: 14. *Tot in Eeuwigheyd*; en Pſalm 19: 10. לעד *In Eeuwigheyd.* En belangende het Deel-Woordje כי, 't geene Gen. 49: 10. by עד gevonden, en van de Joden quaalijk van-een geſcheurd word; zulx vind men te-mets wel voor כאשר, *Wanneer*,

gesteld. Doch al-waar dat zelve Deel-Woord met עד zaamen-gevoegd word, beteekend het, *Tot dat*, of *Zoo lange als*; vergelijkt'er meede Gen. 26:13. en 29:5. en 41:49. Eyndeling, op datwe van de Joodze Leebreekers voor ditmaal afscheyd neemen, en nu vervolgens ook eenige der Vermaardste Uytleggingen onder de Kristenen onderzoeken, voegen wy'er alleen noch dit by, Dat zelfs de Vermaarde Onkelos deeze verdraayde Uytlegging der Joden, geenzinds heeft toegestemd. Waar uyt dan ook ligtelijk af-te neemen is, door hoe grooten verleegentheyd het by-koomd, Dat zommige Joden hier een altijdduurendheyd van de Scepter aan Juda hebben weeten op-te vissen, op datze haar zelven en ons, de zeekere tijd van de Komste des Messias, uyt het Hooft mogten praaten, alsse de Woorden van Jakob deezen Zin geeven, *De Scepter en zal van Juda niet wijken;* Want *de Schilo zal koomen.* Dit verscheeld voorzeeker veel van al de zingeevingen en verdraajingen der Joden. Maar dan en moest'er niet עד כי *Tot dat*, &c. maar אשר *Want*, in de Text geschreeven staan: Waar van niet de minste scheemeringe te vinden is.

't Verschil over deeze Text-woorden by de Kristenen, geeft geen andere bevatting aan de saak die zy teegen de Joden staande houden.

Die dan over deeze Profeetie de toeleg der Kristen-Uytleggers naaspoord, zal ligtelijk ontwaar worden, Dat alhoewelze in de bevattinge der zaake zelfs, zeer een-stemmig zijn, om d'uytspoorige verdraajingen der Joden in-te toomen, en van dwaalinge t'overtuygen; zy nogtans alle, niet een-en dezelve wijze hebben ter-hand genoomen, op datze deeze Heerlijke Voorzegginge, met de meeste zeekerheyd Verklaarden. En zulx moet ons ook geen Wonder doen, naadien meest alle Profeetize Voorspellingen, met eenige duysterheyd beswagteld, en als Goddelijke Raadzelen worden voorgehouden; in welke naa-te spooren, en wel op-te lossen, niet zelden gemist, en waar toe ook verscheyde Weegen konnen ingeslaagen worden. Voorzeeker hebben de meeste der Oude Uytleggers, en onder die voornaamelijk Origenes, Theodoretus, Ruffinus, Isidorus Hispalensis, Beda en andere van haare Tijd-genooten, van eenpaarige Gedagten geweest, Dat Jakob in deeze Zeegening, een SCEPTER aan de *Stamme* JUDA Beloofd, om-te Heerschen: En dat uyt die zelve Stamme, geduurig Een VORST zou voort-spruyten, tot aan de Komste van Kristus de Messias. Dat nu ook Augustinus van dat Gevoelen is geweest, blijkt uyt zijn eygen Woorden, die hier ter snê koomen. *Daar zijn*, zeyd hy, *vertrouwde Schriften, en Joodze Historien voor-handen, in welke volgens haar eygen Getuygenis getoond word, Dat doe ter-tijd eerst een vreemden Konink over 't Joodse Volk Geregeerd heeft, als Kristus Gebooren wierd. Invoegen daar, naa de Voorzegginge, geenen Konink van het Stam-huys Juda ontbrooken heeft; tot dat die dingen aanquaamen, welke weggeleyd waaren.* Den zelven word gevolgd van Baronius, Tostatus, Lyranus en meer andere Groote Schrijvers: Die te-gelijk vast-houden, Dat het Koninkrijk van David, tot op de tijd van Herodes de Groote, altijd in de Stamme Juda gebloeyd heeft. 't Geêne meede Epiphanius opentlijk met deeze Woorden teegens de Ebioniten staande houd, zeggende; *De volgreeks der Koningen van Juda, heeft te-gelijk met de Vorst en de Hoofd-heerschappye der Vaderen, zonder eenige Kreuk van tussen-val te lijden, in het Stam-Huys van David volhard; tot dat dessels Moogendheyd, aan den Vreemdeling* Herodes *is overgegaan.* Maar teegen deeze meeninge heeft zig de zeer Geleerde Kasaubonus, naa alle waarschijnelijkheyd, wel het eerste aangekant, en de mistastingen van de Oude Leerraars, om datze hem lijnregt scheenen teegens de H. Schrift aan-te loopen, weederleyd. Want gelijk de Heylige Boeken, voor David, geen gewag en maaken, van eenig Konink uyt de Stamme Juda, alzoo erkend zy ook geen zoodaanigen Heerscher uyt dezelve naar Zedekia. En daarom, even als het Koninkrijk in de Stamme Juda, met David begonnen is, is het omtrent 475 Jaaren daar naa, in Jechonia en Zedekia geëyndigd. Want alzoo had ook de Profeet het sloopen des Koninkrijks in het Stam-Huys van David Voorzeyd, Jerem. 22:30. *Schrijft dien Man Kinderloos: Want daar zal niemand van zijnen Zaade voorspoedig zijn,*

En zulx met Augustinus eyge Woorden getoond.

Als ook uyt Epiphanius en andere.

Die van Kasaubonus weedersprooken worden.

Het Koninkrijk uyt Juda heeft naa Zedekia een Eynde genoomen.

En zulx Voorzeyd Jerem. 22:30.

zijn, zittende op den Throon zijns Vaders Davids, ende Heerschende meer in Juda. Laat'er uyt 2 Sam. 23:5. by gedaan worden: Dat wanneer het Huys van David niet meer en zou Groeyen, desselfs Wel-behaagen als dan zou Voortkoomen. Waar teegen men niet en moet in-brengen, Dat aan David Beloofd is, Dat zijn Koninklijke Stoel, *Tot in Eeuwigheyd* zou Bevestigd worden, 1 Kon. 2: 45. 2 Sam. 7: 13. Naadien'er weynig Godsgeleerde zijn, ofze zijn Eendragtelijk van Gevoelen, Dat zulx in Kristus vervuld is.

De uytvlugt van Davids Beloofde Eeuwige Rijxbezittinge beantwoord.

En nogtans heeft Cyrillus, in wêêrwil van alzulk-een algemeene goed-keuringe, teegens Julianus ingebragt, Dat Zerubbabel naa d'ontslaakinge der Babylonize Gevangenschap, uyt de Stamme Juda voort-gekoomen is, en de Koninklijken Throon van David bezeeten heeft: Van waar desselfs Naakoomelingen, den Scepter, tot aan de tijden van Herodes hebben ter-hand gehad. Maar die in de Heylige Historien niet onbedreeven zijn, weeten ligt, Dat de Vorst Zerubbabel nooyt Konink geweest is.

Zerubbabel moet niet onder de Koningen, uyt Juda Geteld worden.

Gelijk men zig ook hier behoorde te wagten, Dat men de Heerschappye, of't Volk-bestuur, zoo als het te vooren, onder de Rigters Gehandhaafd wierd, en daar naa onder de Vorsten en Oudsten des Volks, geenzinds vermengd met de Koninklijke Rijks-bezittinge, van Jakob door den Scepter aangeweezen. Want zoo een Heerschende Scepter is nooyt aan de Naakoomelingen van Zerubbabel gekoomen, noch heeft in haar volhard. Maar hier willen wy Justinus Martyr by-haalen, die in zijn zaamen-spraak met den Jode Tryphon, deeze Voorzegginge geheel anders als Origenes Verklaard; teegen wiens Naavolgers wy tot hier-toe, zijn beezig geweest. Den zelven meend dan, Dat niet-teegenstaande des Aards-Vaders Profeetie, maar alleen op Juda schijnd te passen, de Uytkomst daar van nogtans tot het gantze Volk der Twaalf Stammen heeft behoord. Hierom meend hy, Dat wanneer aan Juda Beloofd word, Dat de Scepter zou duuren tot aan de tijd van de Messias; zulx niet alleen van Juda, maar van het geheele Volk te verstaan is; naadien het gantze overschot van Israël, naa Juda, den Naam van *Joden* gedraagen heeft.

Den Scepter des Koninkrijks is niet alleen aan Juda, maar naa zommiger meeninge aan 't gantze Joodse Volk toegezeyd.

Invoegen deeze Profeetie Vervuld is, wanneer Jerusalem ingenoomen, den Tweeden Tempel Verbrand, en de Joodse Republijk met alle haare Kerk-Zeeden en Burger-Wetten, het Hoofd heeft ondergehaald. Hoedaanigen Gevoelen ook den Vermaarden Kasaubonus omhelsd, en de plaatze in Justinus Martyr, niet alleen van d'ingesloope Schrijf-fouten gezuyverd, maar ook Geleerdelijk verklaard heeft. Nogtans heeft die doorzigtige Man, d'Uytgang van deeze Profeetie, alleen zoo verre aan alle de Joodse Stammen toegeëygend, Dat hy egter daar in eenige byzondere dingen van groot gewigte erkend, die aan Juda alleen eygen zijn: En wel voornaamelijk deeze, Dat Godt door de Mond van den Stervenden Jakob, aan Juda en zijne Kinderen te Kennen geeft, Dat zijn Stam-Huys alleen verkooren was, om uyt dat zelve den Messias te doen voortkoomen.

De voortkooming van den Messias is alleen aan de Stamme Juda Beloofd.

Tot hoe verre ook de Eere der Voortreffelijkheyd, als een Voorregt der Eerst-Geboorte, welke Ruben ontvoegd was, aan de Stamme Juda is overgebragt. En staat deeze Oud-Vermaarde Schrijver, noch zijn Geleerden Uytlegger, niet alleen in dat Gevoelen; maar Eusebius heeft ook in zijn Euangelize Betoogingen, zoeken te bevestigen, Dat deeze Profeetie op Juda niet alleen, maar tot alle de Joden behoord. Hy voegd'er by, Dat'er nooyt eenig Koninkrijk aan Juda, of desselfs Stamme Beloofd is; maar alleen, Dat dat Volk welke na JUDA zou *Joden* genoemd worden, den Heerschenden Scepter bezitten zou. Waar toe men ook mag naazien, 't geên Reysius over 't Gevoelen van Th. Godwin aanteekend. En alhoewel dit Gevoelen van zommige uyt de Jesuïten, dapper bevogten is, hebben zy zulx egter veelmeer met Smaad-Reeden, dan met vaste Bewijzen gedaan. Beeter heeft zig in deezen Heydeggerus gedraagen; welke, om dat hy de meeninge van Eusebius, noch Kasaubonus niet geheelijk toestemmen kan, alleen met deeze beschaafde Reeden, daar teegen uytgevallen is: Het geene my, *zeyd hy*, in dit „Gevoelen grootelijks teegen de Borst is, is dit, Dat Jakob hier voorzeeker,

De strijdende Gevoelens der Aards-Vaders van Heydeggerus bemid-

deld en teregt gebragt.

„ yts byzonders aan Juda Beloofd, afgescheyden zijnde van d'andere Broe-
„ ders; hier in voornaamelijk Blijkende, Dat hy voor-af aan den zelven, Een
„ grooter Voortreffelijkheyd als aan d'andere toezeyd. Naamelijk, Dat het in 't
„ toekoomende te gebeuren ſtond, dat de Broeders hem zouden Aanbidden.
„ Welke Belofte de Vader naader willende Verklaaren, zeyd hy Juda den
„ Scepter toe; Dat is, de Voortreffelijke Waardigheyd des Rijks; en by ge-
„ volg de Koninklijke Magt. Booven-dien ſchijnd het hier ook niet te-pas te
„ koomen, te denken, Dat de Stervende Vader deeze Teſtamentize Zeege-
„ ningen, met zoo twijffelagtige uytgangen der dingen, als daar is de toevalli-
„ ge Benaaming der Joden naa Juda, heeft willen vermengen. En of ſchoon
„ dezelve Belofte uyt Oorzaak van de toekoomende Vrugt, welke uyt de Zee-
„ geninge van Juda ontſtaan zou, tot de Twaalf Stammen Iſraëls overgegaan
„ is; moet men nogtans Bekennen, Dat Juda alleen het Voorwerp, van deeze toe-
„ gepaſte Zeegening geweeſt is. Daar zijn ook eenige onder de Nieuwe Schrij-

andere bedenking der heedendaagze Schrijvers.

vers, die alhoewelze van Gedagten zijn, Dat de Koninklijke Waardigheyd geheel-en-al, de andere Stam-Huyzen ontzeyd, alleen aan de Stamme Juda Beloofd is; ('t geên ook Origenes, Epiphanius en de meeſte Joden Gelooven; als meede Reyſius teegen Godwin;) nogtans agten, Dat het even-veel is, ofze Naatuurlijke Koningen, of aangenoomene Koningen waaren: Want de Heerſchappye word of aan de Stam, of aan het gantze Volk Beloofd; en moet daar-naa gewaardeerd worden; het zy dan dat hy, die de Scepter des Gebieds in handen had, uyt de Stamme Juda of uyt een andere, naamelijk uyt Levi was. Waar toe zy dan ook willen aangemerkt hebben, Dat het Gemeene-Beſt niet zoo-zeer aan de Vorſt, als wel de Vorſt aan 't Gemeene-Beſt behoorde; (*Want den Konink is om 't Volk, 't Volk niet om den Konink;*) en dat de Scepter, dat is, de Majeſteyt des Rijks, die beyde aankleeft, en van het Gemeene-Beſt, by den Vorſt ontfangen word. En alhoewel het Rijk van Iſraël Vergaan is, zoo dat de Tien Stammen door Salmanaſſar in Gevangenſchap weggevoerd zijn, en zy naaderhand de voorige Waardigheyd nooyt weederom gekreegen, maar vreemde Volken haare woonplaatze ingenoomen hebben; is het Rijk van Juda nogtans ſtaande gebleeven. En of ſchoon ook deeze, korts daar

't Eygen Gebied is in de Gevankenis aan de Stamme Juda gebleeven.

naa, naar Babylonien in Gevangenis gevoerd zijn, hebbenze egter in die Ballingſchap, haare eyge Vorſten gehad; en zijn naa haare Weederkeeringe, in de voorige Waardigheyd herſteld; zoo dat Jeruſalem de Hoofdſtadt des Rijks, te-gelijk met haaren Tempel weederom Opgebouwd, en de gantze Republijk van Nieuws Beveſtigd, en ſtaande gebleeven is tot op Herodes de Groote: Onder wiens Heerſchappye, de Zaligmaaker verſcheenen is. Tot welk-een bedenkelijke verklaaringe, de zeer Geleerde Rivet, de plaatze Hoſea 1:6, 7. kragtiglijk heeft zoeken aan-te dringen. Alwaar dan onder de Naam van *Lò-Ruchama*, aan Iſraël Verkondigd word, Dat Godt zig voortaan over dat Huys niet meer Ontfermen wilde, maar haar zeekerlijk zou Wegvoeren, Doch dat hy het Huys van Juda behouden zou. Voorwaar men moet met veel fraaye Schrijvers bekennen, Dat deeze Verklaaringe ligtelijk zou konnen aangenoomen worden, by-aldien niet eenige waarſchijnelijke teegenbedenklijkheeden, in-de weg waaren. Want de Scepter die aan Juda beloofd is, heeft zonder twijffel dezel-

Den Scepter aan Juda Belooft, heeft in David begonnen, en geduurd tot aan de Babylonize Gevangenſchap.

ve Scepter geweeſt, welke David en zijne Naakoomelingen, tot aan de Babylonize Gevangenſchap, gevoerd hebben. Als die opentlijk genoeg het Huys van David word toegepaſt, 2 Sam. 7: 16. Doch dat dezelve Rijksbezitting naa d'Ontſlaaking der Gevangene in Babel, weeder herſteld en duuren zou, tot dat d'Heerſchappye, op de Schouderen van Kriſtus zou ruſten; zulx meenenwe, dat door de reeds-bygebragte Voorzegging van Jeremias over Jechonia, Kap. 22: 30. t'eenemaal word uytgeveegd. Nergens als hier van Jakob, word aan Juda een Scepter beloofd; doch die geweeken zijnde, word d'Herſtelling veel-meer, alleen in Kriſtus toegezeyd; die uyt d'afgehouwen Tronk van Iſai, dat is, wanneer het Huys van David, van de Rijks-Bezitting lang vervallen

was,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

was, voortkoomen en een Scepter-Voerder zou zijn. Want naa dat het Aſſyrize en Babylonize Rijk een Eynde genoomen, en Cyrus de Alleen-Heerſching over die Landſchappen ingepalmd en toe gelaaten had, Dat elk die wilde, vryëlijk optrekken en naa Jeruſalem keeren mogt, heeft'er niet het minſte beletzel konnen opdaagen, datze niet tot haar Oude Vaderland zouden hebben willen weederkeeren. d'Eerſte die zig Luſtig en Ruſtig vonden, om met Zerubbabel deeze Optogt te waagen, zijn die van de Stamme Juda en Benjamin geweeſt. Maar dat ook naaderhand veele uyt de andere Stammen, onder de volgende Perſize Koningen, Darius Nothus, Artaxerxes Mnemon, en wat laater onder de Macedoonizen Alexander; hebben konnen weederkeeren, en waarlijk met Lijf en Ziel weedergekeerd zijn, (op datze de Godsdienſtige Ceremonien naa de Inſtellinge van Moſes, ter Gezette tijden waarnaamen;) ſchijndmen uyt de Voorzegging Jerem. 3:18. en de Vervullinge, Actor. 3:12-26 te konnen grondveſten. Gelijkmen 't dan ook alleen uyt deeze Verſchillige ſwaarigheeden moet agten voortgekoomen te zijn, als zommige Geleerde Mannen gezeyd hebben; Dat de *Scepter* hier niet de Heerſchende Magt, maar de *Stam* beteekend: Even of daar gezeyd wierd; *'t Geſlagte van Juda zal niet Verſtoord worden, noch de Naam van een Eygen Stamme verliezen; noch het Koninkrijke Gods ook niet eer tot een ander Volk overgebragt worden; Tot dat hy den Beloofden Zaligmaaker zal voortgebragt hebben; welken het Ligt der Heydenen zal zijn.* Want ter-tijd als het Koninkrijk der Tien Stammen, eenige Jaaren voor de Babylonize Wegvoering, Afvallig en Verſtrooyd was; is egter de Stamme Juda, door de Goddelijke Voorzienigheyd, zoo wel in Geſlagt als in de Zuyvere Godsdienſt, van de andere onderſcheyden gebleeven: En zoo word Juda gepreezen, Dat die *Noch Heerſchte met Godt en Getrouw was met den Heyligen*, Hoſ. 12:1. Wanneer de overige van 't Huys Iſraëls, den Heere omringden met Leugen-Taale en Bedrog, *vers* 8. Jaa onder de Wegvoering naa Babel zelfs, is zulx door de Belofte van een Onfeylbaare Verloſſinge, by haar onderhouden. Gelijk'er meede van veele voorgegeeven word; Dat zy in dusken toeſtand tot op de komſte van Kriſtus, geheel-en-al, onvermengd gebleeven zijn. Doch Kriſtus gekoomen, is ten laatſten de Stamme Juda, van haare Wet en Godsdienſtige Oefeningen, door de Romeynen Beroofd, haar Stadt en Tempel Verbrand, en 't Volk zoodaanig Verſtrooyt, Dat de Joden haar zelven niet meer en weeten te Onderſcheyden, noch aan-te wijzen, Wie en welke tot de Stamme van Juda of tot een van d'andere behooren. Zijnde door het maaken van onbekende Houwelijken, zoodaanig onder malkander gehutzeld, Dat de langduurige tuſſen-val van haar Ballingſchap, verzeld met Zorgeloosheyd en Onmagt, haar thans de pas afſnijd, om de Vermaarde Stamme van Juda te konnen onderſcheyden. Tot hoe verre wy goed-dagten het Gevoelen van die by-te haalen, welke willen, Dat onder de Voorzegging van den *Scepter*, niet de Rijks-Bezitting, maar de Stamme Juda beteekend word; uyt wien de Meſſias voortkoomen moeſt, eer noch het Gebied onder den Joden een eynde nam. En gelijk het de Vermaarde Tremellius en Tarnovius, hier meede houden, alzoo verſtaan zy ook door de *Wetgeever*, de Schriftgeleerde; en agtend 't zelve door de Vervullinge genoegzaam beweezen. Want zoo haaſt zeggenze, als Kriſtus Verſcheenen is, heeft het Onderſcheyd der Stamme Juda opgehouden; zoo dat de Joden onder malkanderen vermengd zijn; en de Leerraars der Wet, met de Schriftgeleerde hebben beginnen te Verdwijnen. Maar alhoewel'er niet en kan Ontkend worden, of de kragt van deeze Verklaaringe, leyd zeekerlijk in 't Verſtand van Jakobs woorden ingewonden, ſchijnd'er nogtans voor een naauwziende Opmerker, yts aan te ontbreeken, Dat hem zeekerlijk belet te zien, dat hier door *Scepter*, de Stamme Juda zelve kan verſtaan worden. Want ey-lieve doch! Wat een ongewoone maniere van ſpreeken zal dit niet wel uytleeveren; *De Stam en zal van Juda niet afwijken*? Had Jakob niet miſſchien veel-beeter moeten zeggen, *De Stamme Juda zal niet afwijken*, op dat men vermijde de Stervende Vader,

Juda en Benjamin zijn d'eerſte onder de weedergekeerde Joden geweeſt.

De Stamme Juda altijd by de waare Godsdienſt gebleeven.

Maar nu te bijſter Verſtrooyd en onder-een gehutzeld.

De Stamme Juda kan thans onder de Joden niet onderkend worden.

Het onderſcheyd der Stamme Juda, en de Wetgeever is met de komſte van Kriſtus beyde verdweenen.

tweemaal een en dezelve zaak te doen ſpreeken. Immers word onder 't Hebreeuwſe Naamwoord JEHUDAH, de *Stamme Juda* verſtaan. En het is ook meer dan al-te wel bekend, Dat het woord *Jehudah*; niet zoo-zeer op de Perzoon van Juda, die nooyt over zijn Broeders Geheerſcht heeft, als wel op zijne Naakoomelingen ziet; en dat'er derhalven de Stamme Juda door verſtaan word.

Jakob heeft voorzeeker yts byzonders aan de Stamme Juda willen toeëygenen.

En by-aldien ment 't zoo niet opneemd, iſſer niet te merken, Dat Jakob (die nogtans Juda zeer hoog booven al d'andere Broeders heeft willen verheffen,) yts Uytmuntens aan den zelven, ten zy aan zijne Stamme heeft toegeëygend. Want een onderſcheyde Stamme te zijn en te blijven, was weynig en niets buyten d'andere, die het insgelijks zeer lange geweeſt zijn; en wel byzonderlijk is de Stamme Levi, zoo wel als Juda, ten minſten tot op de tijden van Kriſtus, van de andere Stammen Onderſcheyden gebleeven. Hier-en-booven word ook door *Wetgeever*, niet enkelijk de *Schriftgeleerde* verſtaan; maar voornaamelijk de Magt-hebbende Leer-Meeſters, welke waaren om de Wettelijk-voorgeſchreeven Godsdienſt en de Burgerpligten die'er mee zaamen-liepen, aan de Gehoorzaamheyd voor-te ſtellen. Waar van terſtond yts naaders. Maar wanneer Gen. 49: 28. De Twaalf Zonen Jakobs, *De Twaal Stammen, Iſraëls*, (*Roeden* of *Staaven*) genoemd worden; is zeekerlijk de eene Stamme, Juda. Maar zoo lang'er ymand van Judaâs Geſlagte is, zoo lang is ook daar שבט יהודה SCHEBET JEHUDAH, De *Roede*, *Stam* of *Tak*, het Geſlagte van *Juda*. Maar indien dezelve Stamme t'eeniger tijd Uytgeſtorven waare, en alzoo ontbrak te zijn, als dan kon men zeggen, Dat *De Stamme Juda Afgeweeken* was, maar niet de Stamme van Juda.

D'uytkomſt kan de Profeetie over Juda alderbeſt verklaaren.

Want door deeze maniere van ſpreeken, word verſtaan dat *Juda* blijft, en niet dat *De Roede* by hem blijft; 't geeniet als van den *Scepter* te verſtaan is. En voorzeeker wel van een Koninklijke Scepter, gelijk in d'uytkomſt van deeze geheele Profeetie niet duyſterlijk kan getoond worden. Om het welke met meerder Welvoegzaamheyd en Geluk te doen, veel zal helpen, by-aldien wy ook het volgende woord מחוקק MECHOKEK, dat is, *Wetgeever*, wel verklaaren. Daar zijn weynig Taalkundigers, die door deeze benaaming, niet een *Wetgeever* verſtaan; te weeten, *Wet-Geleerde*, die naa zeekere vaſt-gezette Inſtelling, het Volk Regeerden.

Wat eygentlijk door Wetgeever verſtaan word. Judic. 5: 9.

Waar van daan dan ook het *Oordeel*, *d'Ordonnantie* of *Het Gezette*, van 't zelve woord alzoo genoemd is, Prov. 31: 5. en in 't Boek der Rigteren, maakt Debora onder die benaaming, gewag van de *Wetgeevers in Iſraël*; als die Magt hadden de Ingeſtelde Wet van Moſes te handhaaven; Nieuwe te ſtigten en te doen Onderhouden. Want door de *Wetgeever*, is hier *Een Schrÿver van Beſluyten*, of een *Maaker van Inzettingen* te Verſtaan. Hoedaanige waaren die over Juda 't Gezag hadden, en den Grooten Raad uytmaakten; die Kriſtus aan Pilatus overgaaven om Gekruyſt te worden; en welker Ordeninge Driederley was; waar van zy Zach. 11: 8. *Dry Herders* genoemd worden: Want daar was onder haar, *Een Wagter*, Een *Antwoorder*, en Een *Geſchenk-Offeraar*, Malach. 2: 12: Alwaar door de Wagters, de *Regters*; door den Antwoorder, de *Leerraars*, die in donkere en twijffelagtige Zaaken gevraagd wierden; En door de Offeraars, de *Prieſters* te Kennen gegeeven worden. En naadien de Herders Staf al van Ouds, een Zin-ſtaal der goede Regeeringe verſtrekte; iſſer niets gemeender, als door Een Staf, Stok of Scepter, zoo wel de Heerſchappye der *Regeeringe*, als de *Beſcherminge* des Volks aan-te duyden. En naa diergelijken Zin alswe ſtrax zeyden, ziet men dat Pſalm 60: 9. en 108: 9. JUDA, *Gods Wetgeever* genoemd word. Dat nu Moſes zelfs, zoodaanigen Raads-Vergaaderinge van Wetgeevers ingeſteld heeft, ſtaat Num. 11: 14, 16. &c. duydelijk genoeg te Leezen. Hoedaanigen Vergaaderinge, ons by de Joodſe Schrijvers gemeenelijk onder de Naam van SANHEDRIN, of *Grooten Raad*, voorkomd. By uytneemendheyd *Groot* genoemd, om dat'er noch een Kleender Raads-Vergaaderinge aan Onderworpen was. En door zulk-een Raads-Vergaaderinge heeft Godt het Volk Iſraëls in alle twijffelagtige Zaaken en Ge-

ſchillen

ſchillen willen te hulpe koomen, gelijk belooft word, Deut. 17: 8-12. Op dat, zoo veel als door Menſchelijke Wijsheyd geſchieden kon, alle Ergernis en Ongeregtigheyd uyt het midden des Volx wierde weg-geruymd. 't Geên niet beeter dan door de Oudſten, en door de Wet en Schriftgeleerde konde uytgevoerd worden.

En wat haar Ampt in Iſraël was.

Gelijk wy dan ook uyt Deut. 17: 9, 10, 11. niet alleen verneemen, wat der Wet-Geleerden Pligt omtrent het Volk was; naamelijk haar de Wet en het Oordeel des Woords, voor-te houden; maar voornaamelijk ook hoedaanig het Gemeene Volk en de Mindere Regters in d'afgeleege plaatzen, zig het Oordeel deezer Wet-Geleerde Regters, onderwerpen moeſten. Want aldus belaſt haar de Wetgeever daar ter plaatze; *Wanneer aan uw, een zaake te Swaar zal zijn* &c. *Zoo zuld gy Opgaan naa de plaatze, die de Godt* Jehovah *verkiezen zal; ende gy zuld koomen tot de Levitize Prieſters, en tot den Rigter die in die Daagen zijn zal: Ende gy zuld Ondervraagen, ende zy zullen uw de zaake des Regts aanzeggen. Ende gy zuld doen naa het Bevél des Woords, datze uw zullen aanzeggen; en gy zuld waarneemen te doen naa alles datze uw zullen leeren. Naa het Bevél der Wet die zy uw zullen Inſcherpen, en naa het Oordeel datze uw zullen voorhouden zuld gy Doen*, &c.

Deut. 17: 9, 10, 11.

Maar het is uyt de geſchaapenheyd der zaake, ligtelijk af-te neemen, Dat de Magt deezer Wet-Geleerde, allengs verder doorgedrongen is; naadien zy alle nieuw opkoomende Inbreuken en on-Ordentelijkheeden, van de gemeene zaamenleeving des Volks niet en konden afkeeren, by aldienze ook niet de Magt hadden, Nieuwe Gebooden in-te ſtellen. Hoedaanige Inzettingen der Wetgeevers, d'heedenſdaagze Joden, daarom ook van de Gebooden Gods onderſcheyden; alſſe die noemen, *d'Omtuyninge der Wet*, of anders, *De Woorden der Schrift-Geleerde*. Waar van daan ook deeze niet alleen *Wetgeevers* genoemd zijn, maar ze hebben dien Naam ook konnen draagen, om datze de Goddelijke Wet Verklaarden; en dezelve over de daagelijx-voorvallende zaaken behandelden; en naavolgens de Mond der Goddelijke Wet, het Regt uytſpraaken. 't Geene wy voor een aanneemelijke Verklaaring houden. Nogtans hebben andere hier niet geern *Wetgeever*, maar *Schrift-Geleerde* willen Vertaalen; in-agt neemende, Dat d'eygenſte Beteekenis daar deeze benaaminge van afgeleyd word, *Schrijven* te kennen geeft: Daar zommige zig niet hard hebben willen teegen kanten; alhoewel het Grond-Woord nooyt met de Beteekenis van *Schrift-Geleerde*, in de Heylige Boeken voor komd.

Onderſcheyd van Wetgeever en Schrift-Geleerde naauwkeurig onderzogt.

Doch de zaak is ligt te vereffenen, als men aanmerkt, Dat een groot deel van den Grooten Raad, *Schrift-Geleerde* waaren. Maar om regt te zeggen, uyt wat Stamme de Byzitters van die Groote Vergaaderinge eertijds verkooren wierden, zou miſſchien niet zoo ligt om doen zijn; alhoewel wy geenzinds willen agter houden, wat egter zommige daar van Voorgeeven. De meeſte Joden zijn van Gedagten, Dat de LXX Leeden, uyt de Stamme Levi zijn moeten verkoozen worden; doch waarom zy zulx drijven, is ligt te Raaden voor die yts van haare Kneepen weet.

Joden willen dat den Grooten Raad uyt de Stamme Levi moeſt verkoozen worden.

Ook verhaald de Bedrieger Mahomet, Dat Moſes Zeeventig Mannen, *Uyt zijne Vergaaderinge*, dat is, gelijk het den Uytlegger Mahumet Ben-Achmet, en andere Ooſterſe Schrijvers verklaaren, uyt de Stamme Levi Verkoozen heeft. En zulx waarlijk niet geheel buyten ſchijn van Waarheyd: Naadien Moſes in de ſtrax-aangehaalde plaatze, Deut. 17:9. opentlijk genoeg te kennen geeft, Dat d'Iſraëliten in twijffelagtige zaaken, tot de Levitize Prieſters, en tot de Rigters van dien Tijd zouden Opgaan. 't Geên de meeſte der Ooſterſe Uytleggers, van den *Grooten Raad* Verklaaren.

Dat Seldenus haar ontleyd en weederſprooken heeft.

Nogtans heeft Seldenus, in zijn Boeken *Van de Synedriën der Hebreën*, in 't Breede getoond, Dat niemand, uyt wat Stam hy was, voor onegt gehouden wierd, om een Lid van den Grooten Raad te konnen worden: Als alleen de Beſmette in Eer en Faam; de Quaalijk geſtelde naa den Lichaame, of die Verdagt waaren van niet uyt het Zuyver Iſraëlitize Bloed Geſprooten te zijn; deeze alle wierden uytgeſlooten. En zoo zienwe dat ook de Heedensdaagze Regts-Geleerde;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

leerde, de OUDSTEN *Des Volks*, even zoo beschrijven; te weeten: Dat het waaren Wel-Geboore Mannen, die van Ouders tot Ouders, uyt Vrye en Eerlijke Luyden Gesprooten, op haar eygen Inkomsten Leefden, en nooyt eenig Slaafs Handwerk of Ambagt gepleegd hadden. Voor de rest isset uyt de strax-voorgeleezen plaatze openbaar, Dat daar niet alleen *Den Priester*, maar ook *Den Regter*, voorgesteld word. Waar over aan-te merken staat, Dat gelijk door *Den Priester*, meer Priesters; alzoo ook door *Den Regter*, meer Regters, worden genoemd. Doch dat de Regters alleen uyt de Stamme Levi, even als de Priesters, zijn moeten Verkoozen worden, blijkt onzes-weetens, nergens klaar genoeg om'er vast op-te gaan: Maar daar word veel-eer te kennen gegeeven, Dat de Ouderlingen des Volks, uyt alle Stammen, zijn moeten Verkooren worden. 't Geene onder andere Blijken ook zelfs in de Thalmud, aangeteekend staat: Alwaar het SANHEDRIN, *Een Raad der Zonen Jakobs*, genoemd word. 'tGeên zoo niet en konde heeten, zooze niet uyt alle Stammen, Verkoozen wierden. Tot deeze *Zeeventig Leeden*, behoorden dan de Over-Priesters, om voornaamelijk de Kerkelijke zaaken te behandelen: Doch de Burgerlijke dingen, quaamen gemeenelijk den Oversten uyt Juda, voor: gelijk veele uyt 2 Kron. 19: 2. meenen waargenoomen te hebben: 't geên wy strax wat naader onderscheyden zullen. Invoegen, alle Geschillen en Regtzaaken, verzeld met Overtreedinge, tot de Overste der Priesteren behoorde; Gelijk eenige uyt 2 Kron. 36: 14. besluyten. En zoomen weeten wil uyt hoedaanigen zoort van Beampte Perzoonen, den Grooten Raad, ten tijde des Zaligmaakers, bestond, men kan zulx heel bequaam uyt Matth. 26: 3. besluyten: Alwaar dezelve onderscheyden worden, in *Over-Priesters*, *Schrift-Geleerde*, en *Ouderlingen des Volks*. Insgelijks Marc. 14: 53. Hoedaanige Over-Priesters, of liever *Priesters-Oversten*, (van den Hoogen-Priester verscheyden zijnde;) uyt de XXIV Ordeningen der Priesteren genoomen wierden. Gelijk meede de *Schrift-Geleerde*, meestdeels uyt het Priesterlijk Geslagt waaren; of onder de Over-Priesters ingeteld worden. Gelijk te zien is, Luc. 23: 13. en 24: 20. daar de *Schrift-Geleerde* schijnen versweegen te worden, om datze onder de Over-Priesters behoorden. Want gelijk den gantzen Raad aldaar verdeeld word, in *Over-Priesters*, en in *Oversten* en *Vorsten*, alzoo worden onder de Over-Priesters ook de *Schrift-Geleerde* beslooten, naadien *Over-Priester* daar een Priester beteekend, die in de Vergaaderinge van den Grooten Raad zit, in teegenstellinge van andere Priesters, die aldaar niet en zaaten. Waar uyt we dan in-agt te neemen hebben, Dat wanneer deeze by de Overzetters, *Over-Priesters* genoemd worden, men dezelve niet alleen van den *Hoogen-Priester* onderscheyden moet, maar ook van de andere Gemeene Priesters, uyt welkze tot de Waardigheyd van *Priesterlijke Oversten*, en Leeden van den Grooten Raad, waaren opgenoomen. Wat Gezag nu ook den Hoogen-Priester in deeze Raads-Vergaaderinge had, en hoe zulx niet volstrekt eygen aan desselfs Hoogwaardig Ampt, verknogt was, hebben wy in de Joodze Oudheeden, aangeweezen; en wy zullen elders goede geleegentheyd vinden, om het restant daar van af-te doen.

Rigters en Oudsten des Volks zijn uyt al de Stammen Israëls konnen Verkoozen worden.

Uyt welke Perzoonen den Grooten Raad der Joden bestond.

1 Kron. 23.

Joodse Oudheeden op het 602 Blad.

Maar wat mag het te beduyden hebben, als de Vader Jakob hier by-voegd; Dat deeze *Wetgeever* in Juda, niet en zou Wijken, *van tussen zijne Voeten?* Dit diendenwe te weeten. Zommige Vertaalen, *Van onder zijne Voeten.* Andere het Oog op de Naatuurlijke Oorsprong der Naakoomelingen, door Voortteelinge, gevestigd houdende, zetten de Woorden aldus over; *De Vorst zal niet Wijken, van zijne Dyën.* Hoedaanig het de Grieken, en de Oude Latijnze Bybel hebben. 't Geên zommige liever tot de Opvoedinge betrekken; om dat men gemeenelijk die geene, die men Opvoed, Koesterd, en Aanqueekt, op de Schoot of tussen de Voeten en Knyën houd. En zoo hebben zommige dit van de *Kinderen* verstaan, die van tijd tot tijd uyt Juda zouden Gewonnen en Gebooren worden; en brengen daar toe de Spreek-wijze Deut. 28: 57. Psal. 108: 8.

Wat het zy dat de Wetgeever in Juda niet zou afwijken van tussen zijne Voeten.

Verscheyde Gevoelens hier over.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

108:9. by. Andere passen 't op de Zit-wijze der Regters, en Wet-Geleerde. Want gelijk de Schrift-Geleerde in de Vierschaare zaaten aan de Voeten der Overste Regters, alzoo zaaten ook de Jong-aankoomende Leerlingen, in de Synagogen, tot deeze haare Voeten. Maar daar schijnd weynig aan geleegen te zijn, welke van deeze meeningen wy voor de beste neemen: Naadien het ons even zoo toeschijnd, als of de Vader Jakob aan de Stamme Juda toezey; Dat hy zal voorzien zijn van *Wetgeevers*, dien hy zelfs Voort-Geteeld en Opgevoed heeft: Of liever, die van hem Onderweezen en in het midden van zijne Naakoomelingen gesteld zijn. En wy zien ook, Dat meest alle die dingen waaragtig zijn. Want naadien hier zeekerlijk een *Wetgeever* schijnd te moeten Verstaan worden, heeft het t'eenemaal betaamelijk geweest, Dat zulke de Magt hadden, om de Gebiedende Wet, door de Leertugt te doen Oeffenen: Zoo datze, volgens de Taal van de Zaligmaaker, op den Stoel van Moses zittende, de Leerlingen, en d'Onderworpene Schaare, haare Beveelen konden doen Gehoorzaamen, Matth. 23:2, 3. 't Geén daar even zoo veel is, als met Onderdaanigheyd aan des Wetgeevers Voeten te zitten. En 't is ons hier gantzelijk niet in de Weg, wanneer zommige willen, Dat alle de Leeden van den Grooten Raad, uyt de Stamme Juda moesten Voort-gekoomen zijn; naadien de waarheyd deezer Profeetie genoeg voldaan word, als men zeyd, Dat ook *De Overste* uyt de Stamme Juda, neffens die der andere Stammen, de Raads-Vergaderinge hebben bygewoond. Waar toe men ook noch een andere Reeden aangaande *De Scepter*, aan-te merken heeft; want de magt van de Eerste, is uyt zig zelven onverdeeld geweest; maar die der laatste, is uyt alle Stammen zonder onderscheyd, konnen Verzaameld worden. Nu zouw'er te bezien staan, Hoe lange, en tot welke tijd, deeze Magt-hebbinge in de volgende Woorden, *Tot dat* de SCHILO komd, word uytgestrekt? Maar agten dat zulx veel-beeter in de Beschouwinge van de Vervullinge deezer Voorzegginge, zal konnen afgedaan worden. Onder-en-tussen meenenwe, Dat wanneer wy de Eygenschap van Elk Woord, volgens het voorgaande gezeg voor Goed en wel Verklaard willen houden, de Sterf-Reeden van Jakob deeze meeninge zal hebben; *De Scepter zal niet afwijken van Juda*, (of die uyt Juda is;) *noch Een Wetgeever van onder zijne Voeten*, (of uyt het midden van zijne Voeten;) *tot dat de Schilo* (of de *Bevreediger*, de *Zaligmaaker*, of de *Geluk-Aanbrenger*;) *koome*. Verder, hebben deeze Woorden; *De Scepter en zal van Juda niet Afwijken, noch de Wetgeever*; weynig of geen twijffelagtigheyd in. Want of de meeninge is; *Dat geen van beyde zou Wijken voor dat de Schilo quam*; of *Dat ze niet alle beyde zouden Afwijken*, dat is, niet Geweeken zijn, of de Schilo zou daar weezen. En hier schijnd de Kaldeésze Uytbreyder zijn Verklaaringe beknopt te-gaar getrokken te hebben, als hy dit 10de *vers*, deezen zin geeft: Hy die de Heerschappye heeft, zal niet weggenoomen worden van Juda, noch de Schrift-Geleerde van zijne Kinds-Kinderen tot dat de KRISTUS komd: Wiens het Koninkrijk is, en de Volken zullen hem Gehoorzaam zijn. En de *Targum* van Jerusalem; *Koningen zullen niet Ophouden van den Huyze Juda, noch de Leeraars die de Wet leeren van zijn Kinds-Kinderen, tot de tijd dat de Konink* Kristus *komd, welken is het Koninkrijke, en alle Koningen der Aarde zullen hem Onderworpen zijn*. En dat SCHILO de *Kristus* is, word by de Joden in *Bereschit Rabba* geleerd. Anders word שילה ook Vertaald *Zijn Zone* of *Vrugt*: Te weeten de Zone van Juda: Naadien het Hebreeuwse Woord anders beteekend, het *Vlies* of *Velleken* daar de Kinderen in Geformeerd worden; en alzoo het Kind zelfs, dat'er in leyd, en uyt het Geslagte van Juda voortkoomen zou; gelijk onze Kantteekenaars aanmerken: Die ook, alswe strax zeyden, de beteekenis van *Heyland*, *Zaligmaaker*, en *Geluk-Geever* gedagtig zijn. Die nu de Volg-reex der gebeurde zaaken aandagtelijk overdenkt, zal niet konnen twijffelen, of de Godspraak heeft de laatste meeninge door de Mond van Jakob, willen aankondigen. Immers

Act. 22: 3. Luc. 10:39. Deut. 33:3.

De regte meeninge van Jakob waarschijnlijk gemaakt.

Waar in de Voorspellinge Jakobs in het Wetgeeverschap in Juda vervuld is.

Hoe en in welken zin de Scepter voor zeekere tijd aan Juda word vast gemaakt.

Door verscheyde Uytleggers en Vertaalingen naader ondersteund.

iſſet volgens de Voorzegginge der laatere Profeeten gebeurd, Dat wanneer het Rijk van het Huys Iſraëls door den Aſſyrier was weggenoomen, de Scepter noch eenige tijd aan Juda gebleeven is; tot dat die Stamme ten laatſten ook in de Gevangeniſſe naa Babel gevoerd wierd.

De Wetgeever is laater dan de Scepter geweeken.

Doch de *Wetgeevers* of Schrift-Geleerde, die op den Stoel van Moſes in den Grooten-Raad zaaten, zijn niet te-gelijk met den Scepter geweeken; maar hebben naa deeze Voorzegginge ſtand gehouden, tot aan de Verſchijninge van de SCHILO; den welken Gekruyſt, Verheerlijkt, Gepreedikt, en van de Heydenen aangenoomen, Bezorgd heeft, Dat de Leer-Dienſt der Wetgeevers door het ſloopen van haare Stadt en Tempel, niet alleen Geweeken, maar ook geheel te-Niete gedaan is. *De Magten en Overheeden uytgetoogen hebbende*, Coll. 2: 15. Hoedaanig-een Verklaaringe, dewijlze de eyge zin en meeninge der Woorden behoud, en door de Uytkomſt en andere Voorzeggingen, beveſtigd word, ons niet beſchroomd maakt, dezelve voor Goed op-te neemen. Als die zig ook met het Gevoelen van veel Geleerde Mannen kragtelijk onderſteund vind.

Om wat Reeden men in deeze Verklaaringe ligt beruſten kan.

Dat nu ook de volgende Woorden; *Den zelven zullen de Volkeren Gehoorzaam zijn*; niet op eene wijze worden Overgezet, is van ons in 't begin aangemerkt. De Griekze en Gemeene Latijnze Vertaalinge luyd dusdaanig; *Hy zal de Verwagtinge der Heydenen zijn*: En zoo heeft het ook Aquila, Symmachus, Theodotion en de Syrize Overzetter.

Wat de Gehoorzaamheyd der Volkeren zy daar Jakob van rept.

Doch ze worden van de laatere Taal-kundigers beſtraft, om dat'er geen Woord in de Grond-Text gevonden word, Dat eygentlijk *Verbeyden*, of *Verwagten* kan te kennen geeven. En is ook Kimchius hier van andere Gedagten; want hy meend, Dat mender veel-eer *Een Vergaaderinge*, of *Verzaamelinge* Verſtaan moet: Invoegen den zin, (die ook onze Kant-Aanteekenaars by-brengen;) zou weezen; *Tot hem zal de Vergaaderinge der Volkeren zijn.* Buyten twijffel zal het de *Targum* van Onkelos eenigzinds beeter getroffen hebben, alſſe zeyd; *En de Volkeren zullen hem Gehoorzaamen.* En die van Jeruſalem; *En hy heeft te wagten*, *Dat hem alle de Koninkrijken tot Dienſtbaarheyd gegeeven zullen worden.* Van welke Vertaalinge d'Arabize Bybel niet een zier verſcheeld. En zoo wy hier Kimchius over de Wortel-Woorden te raade neemen, hy zal ons leeren, Dat het Woord יקהת, zeer wel *Gehoorzaamheyd*, *Ontzag*, en *Dienſt der Volken* kan beteekenen. Hoedaanig het ook Proverb. 30: 17. genoomen word; *Veragtende de* Gehoorzaamheyd *der Moeder*, &c. Invoegen wy niet voor-by konnen te Vermaanen, Dat de Voorzegginge van Jakob tot hier-toe, *Zeeven* verſcheyde Opmerkelijke dingen vervat, die, volgens d'ontſwagtelinge onzer voorgaande Verklaaringe, hier op uyt-koomen:

Zeeven verſcheyde zaaken in Jakobs Profeetie aangemerkt.

Als I. Datter zeekeren MESSIAS koomen zal. Ten II. Dat hy een VORST *Des Vreedes*, en der Ruſte zal zijn. Ten III. Dat aan hem en aan zijn *Woord*, de Volkeren zullen Gehoorzaam zijn, als de welke den *Wenſch*, en het *Verlangen der Heydenen* zal weezen, Hagg. 2: 8. Ten IV. Eer dat de Meſſias komd, zal'er een SCEPTER, of *Koninklijke Majeſteyt* in Juda geweeſt zijn. Ten V. In het toekoomende, zullen ook in Juda *Wetgeevers* zijn; dat is, daar zal een Vergaaderinge van Wet-bezorgende Raadsheeren, op den Stoel van Moſes zitten, en 't Vermoogen der Leer-tugt in Handen hebben, Pſalm 60: 9. Ten VI. Dat deeze Gebiedende Magt-hebbinge; te weeten de *Koninklijke Scepter*, en de Wet-Geleerde Raads-Vergaaderinge, niet te-gelijk, noch t'effens, van Juda zouden Afwijken, voor dat de SCHILO zou koomen, dat is, niet Wijken, of de SCHILO zou gekoomen zijn. En ten VII. Dat KRISTUS de *Meſſias*, zou koomen als de Vorſten, of Overſten des Volks, over de Wet Heerſchten, den Tempel over-end ſtond, en Juda in zijne plaatze Woonde.

En naader opgehelderd.

Invoegen hy zou gekoomen zijn, Eer noch eens het Eynde der *Oude Daagen*, dat is, van de afſchaffelijke dingen die Wijken moeſten, verſcheenen was. Hoedaanige Waarneemingen ons veel-beeter in de uytkomſte der voorzeyde dingen zullen te nutte koomen; en wy haddenze ook geern hier ter plaatze willen aanhegten, zoo niet noch eenige donker- in-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

ingewonde Raadzel-Woorden, in 't reſtant van deeze Profeetie voor quaa-
men, die noodzaakelijk moeten Ontſwagteld worden; op datweze naader-
hand in eenen Ommeſway betrekken, alswe de Vervullinge gedenken in-te zien.
D'Aards-Vader dan in zijne Voorzegging over Juda voortvaarende, voegt'er
op 't laatſte, deeze opmerkelijke woorden by; *Hy Bind zijn Jongen Ezel aan*
den Wijn-Stok, ende 't Veulen zijner Ezelinne aan den Eedelſten Wijn-Stok:
Hy waſt zijn Kleed in den Wijn, en zijn Mantel in Wijn-Druyven Bloed. Hy
is Roodagtig van Oogen door den Wijn; en Wit van Tanden door de Melk,
Gen. 49:11,12. Dus hebben onze Overzetters. Doch andere Vertaalen 't een wey-
nig anders; onder welke voornaamelijk de Griekze Overzetting der LXX. van
zommige gepreezen word. Dezelve heeft de woorden dusdaanig: *Bindende*
zijn Veulen aan den Wijn-Stok; en het Jong zijner Ezelinne aan den Wijn-
gaard: Hy zal zijn Langen Rok in Wijn Waſſen, en zijn Kleederen in het
Bloed der Druyven. Zijn Oogen zijn Aangenaam over den Wijn, en zijne Tan-
den zoo Wit als Melk. Welke laatſte woorden de Gemeene Latijnze Overzet-
ting niet onfraay op deeze wijs Vertaald; *Zijn Oogen zijn Schoonder dan Wijn,*
en zijne Tanden Witter dan Melk. Het woord שרק *Sorek*, Vertaalen de LXX
Overzetters, *Helika*, en zulx ongetwijffeld van *Helix*; dat eygentlijk een
Omwinding of *Windzel* te zeggen is. Doch by Dioskorides beteekend het een
Teeder Wijngaard-Rankje, dat zig in manieren van Hayr Kruld, en de Wijn-
gaard Ranken diend, om in 't voortloopen van haare Looten, zig elders aan
vaſt te houden en te Vertiſſen, gelijk het Varro niet onaardig alzoo verklaard.
Doch op andere plaatzen Vertaalen het dezelve Overzetters; *Een Vrugt-draa-*
gende Wijnſtok: En de *Targum*, Een *Uytverkooren*, of *Eedelſten Wijnſtok*:
't Geên onze Overzetters ſchijnen te volgen. Maar dat deezen Wijngaard,
geheel-en-al den Naam van * *Sorek* draagd, zal moogelijk zijn beſcheyd door
een neerſtige uytpluyzing erlangen. *Sorek*, was een Valleye, of liever een *Beeke*,
in 't Land der Filiſtijnen, van waar Delila de Huysvrouw van Simſon Geboor-
tig was, Judic. 16:4. alwaar de Wijngaarden van Timnath waaren, Judic. 14:5.
Eſa. 5:2. Jer. 2:21. Welke Beeke naa-by het Dal ESKOL, of *Druyven-Dal*,
(gelijk het Deut. 1:24. van zommige Uytleggers verklaard word) uyt het Ge-
bergte van Juda in de Middellandze Zee liep, en de Stamme Dan en Benjamin
van-een ſcheyde. En alhoewel'er geen ontbreeken die meenen dat *Eskol*, en
Sorek Naamen van een-en dezelve Beeke zijn, blijkt negtans uyt Num. 13:24.
Dat de Iſraëliten, dat Geweſt, niet *De Beeke*, maar NAHAL ESKOL, dat is,
Het Dal Eskol genoemd hebben; en zulx van weegen de Troſſe Druyven, die
de Verſpieders aldaar afgeſneeden hadden. Invoegen die Benaaming zoo veel
te kennen geeft, als *Dal der Druyven* of *der Druyve-Troſſen*. Dus magmen
denken, Dat *Eskol*, het Dal of de Valleye is, welke van de *Beeke Sorek*, door-
waterd en Bevogtigd wordende, zeer Vrugtbaar van Wijngaarden was; zijn-
de naauwlijx een half Myl van malkanderen geleegen. Invoegen daar uyt ligt
te giſſen ſtaat, in wat zin, en waar van daan, alle Eedele Wijnſtokken in Ka-
naan, met den Naam van * *Sorek*, by de H. Schrijvers genoemd worden. Ver-
der is het *Druyven-Bloed*, een Schilderagtige beſchrijvinge van het Rood Ko-
leur der Wijnen, die zoo in Kanaan als in meeſt al de Ooſterze Landſchappen
wieſſen: En de H. Schrift, erkend ook geen andere, dan Rooden Wijn. Ver-
gelijkt de Spreekwijzen die daar van ontleend zijn; Jeſa. 63:2. Prov. 23:31.
Apocal. 19:13. &c. Zoo dat dan ook hier de Miſſlag der Schilders ontdekt
word; welke in 't verbeelden der Bybelze Hiſtorien, en voorvallen onder de
Ooſterze Volken, den *Witten Wijn*, zoozer mag te pas koomen, veel geree-
der dan *Den Rooden*, teegen de waarheyd voor den dag brengen. Zelfs heb-
ben ook de Egiptize Prieſters, naa 't Getuygenis van Piërius Valerianus, voor-
gegeeven, Dat den Wijnſtok, uyt het Reuzen-Bloed, dat de Aarde ingedron-
ken had, voortgekoomen is; en dat daar door de Wijn vol is, van Raſernye,
Dolligheyd, en Bloedvergietagtige aanritzelingen. By Achilles Tatius, noemd

't Beſluyt van Iakobs Profeetie over Juda, naagedagt.

Verklaaringe der Text-Woorden, die hier van een Wijngaard gewag maaken.

* שרק.

* Ziet Jeſa. 5:2. Jer. 2:21.

Druyven-Bloed, een Beſchrijvinge van den Rooden Wijn in Kanaan.

En miſſlag der Schilders in 't Verbeelden der H. Hiſtorien.

De Fabelkunde te nutte gebragt.

Bacchus den Wijn, *Druyven-Bloed*; en de Opmerkende Huys-Leerraar Jeſus Syrach, ſpreekt'er niet anders van, Kap. 39: 16. en 50: 15. Maar wanneer deeze Profeetie, van de *Roodheyd der Oogen*, gewag maakt, ſchijnen d'Uytleggers, weegen het zeldzaam gebruyk van het Text-woord, een weynig onzeeker in de regte Zingeeving. Want het zelve woord komd nergens dan hier en Proverb. 23: 29. voor. De Grieken alſwe ſtrax gezien hebben, Vertaalend, *Aangenaam*. En de Oude Latijnze Bybel, *Schoon*. Waar inze met bey de *Targums*, en d'Arabize Overzettinge gelijk ſtaan. Andere behouden in 't geheel liever de beteekenis van *Roodagtige Oogen*, zoodanig, dat'er een Scherp, Sterk en doordringend Gezigt onder verſtaan word: Stellende de Gloeyende Verwe der Roodheyd, teegen het Blinken der Witheyd; gelijk den Rooden Wijn, teegen de Witte Melk in vergelijkinge ſtaat. Zulx men de meeninge der woorden, niet onwaarſchijnelijk treft, als men zeyd; *Zijne Oogen zijn Rooder als Wijn; en zijne Tanden Witter dan Melk.* Welke Zingeeving ook van onze Kantverklaarders word by-gebragt. Die 't nu geluſt heeft, deeze Profeetie verder te Ontleeden, en dieper in-te zien; zijn ook alle niet op een punt uytgekoomen; dewijlze elk een verſcheyden weg waaren ingeſlaagen. Dus willen eenige, Dat de Vader Jakob hier het Oog heeft op de Tijdelijke Zeegeningen, die Juda in het Beloofde Land genieten zou. En Verklaaren derhalven des Mans Reeden zoodaanig, als of daar Beloofd wierd, Dat in het Land-gedeelte welke Juda in Kanaan te-beurt zou vallen, van den beginne-aan, zulke Wijn-Stokken zullen zijn, Dat ymand uyt zijn Naakoomelingen daar een Veulen, of Ezel aan zal konnen Vaſt-binden. Als meede dat die Wijn-Stokken zoo grooten Overvloed van Wijn zullen voortbrengen; dat men zijn Kleederen daar in zal konnen Waſſen; en elk daar by zoo veel Wijn zal Drinken, dat hem de Oogen daar door Rood, gelijk de Tanden Wit door de Melk zullen worden. Van welke Uytlegging onze Kantverklaarders niet heel afkeerig ſchijnen. Andere brengen den zin by-wijze van Vertaalinge, aldus te berde; *In den Wijn-Oogſt, zal hy zijn Ezel aan den Wijn-Stok Binden, en met Druyven laaden. Daar naa zal hy zijn Kleed in Druyven-Bloed Waſſen, wanneer het zelve onder het Treeden der Wijn-Perſſe, van den Moſt beſprengd word: Want daar zal zoo grooten Overvloed van Wijn zijn, dat zijne Oogen door het Drinken Rood worden, en zoo veel Zuyvel-Melk dat hem de Tanden Wit worden.* Aan hoedaanigen gevoelen, Jarchius en Abrabanel uyt de Joden, en onder de Kriſtenen, Zwinglius, Kalvinus, Rivetus, Kalixtus en meer andere, haar Zeegel gehangen hebben; niet teegenſtaande zy nogtans geenzinds ontkennen, Dat de Aardze Gelukzaligheyd van Juda, een Voorbeeld van de Geeſtelijke Weldaaden onder den Meſſias konnen zijn. En 't en ſchijnd niet dat menze beyde in 't byzonder hard behoeft teegen te ſpreeken. Want alhoewel daar niet en kan getwijffeld worden, of Juda heeft alle de Gelukzaligheeden van het Vrugtbaare Kanaan genooten; zijn'er nogtans geen volſtrekte reeden om te doen gelooven, Dat de Vader Jakob, dusdaanig-een overgroote Vrugtbaarheyd in 't byzonder, aan het Erfdeel van de Stamme Juda zou hebben willen toe-eygenen, daar dezelve immers te-gelijk ook zoodaanig by de Stamme Benjamin en Simeon en andere, welke onder het Erfdeel van Juda vermengd, en Gebuurvaſt waaren, genooten is. Gelijk het dan ook niet al-te betaamelijk ſchijnd, Dat zulk-een Onmaatige Overvloed in deeze Zeegening zoude op-een gehoopt worden: En wel inzonderheyd; wanneer gezeyd word, *Dat de Oogen Rood door den Wijn zouden worden.* 't Geên by-aldien het hier eygentlijk alzoo te verſtaan was, veel-eer een Miſprijzing als Lof verdiende. Gelijk ons de Groote Spreuk-Schrijver leerd, Prov. 23: 29, 30. *Roodheyd der Oogen is den geenen die by den Wijn Vertoeven.* De Joden Verklaaren deeze woorden, meeſt op een Allegorize of op een Zinſpeelende wijze; die wy hier beknopt willen uytſchrijven. Door *Het Veulen*, verſtaanze de Jongelingen: Door *d'Ezelinne*, d'Oudſte. De *Wijn-Stok*, is de Wet; De *Wijn-Berg*, of *Wijn-*

gaard,

Roodheyd der Oogen in Jakobs Profeetie, by de Uytleggers verſchillig Verklaard.

Van eenige op de Vrugtbaarheyd der Wijn-ſtokken in Kanaan gepaſt.

En van andere op het veel drinken van Wijn.

Waar toe de Text-Woorden zeekeren zin worden toegeëygend.

En verder naagedagt.

Wijn en Roodheyd der Oogen door den Wijn, miſpreezen. Joodſe Verklaaringe over Gen. XLIX. 11, 12.

gaard, de Synagoge. Door het *Aanbinden aan den Wijn-Stok*, verſtaanze de Regtveerdige die de Wet aanhangen, en een Grouwel hebben van Afgoderye en Vreemde Godsdienſt. *De Kleederen in Wijn Gewaſſen*; zijn de Vorſten van die Stamme, welke met Purper en Scharlaaken zouden bekleed worden. Door *De Oogen Rooder als Wijn*, worden de Hooge Wijn-Bergen verſtaan, die als Wagt-Toorens zijn; van waar men naa alle Oorden kan uyt-zien. Ten laatſten, *Door de Tanden Witter als Melk*; verſtaanze, of den Tarwen Oogſt, die Wit in haare Rijpheyd is; of de Kudden der Woldraagende Schaapen, en het Vee dat daagelijx met volle Uyers tot den Melk-Emmer komd. Dat nu ook de *Targum* van Onkelos, den Joden in duſdaanige Verklaaringen is voorgegaan, kan onzes er-agtens dit Uytrekzel in veeler manieren grondveſten: *Iſraël*, word'er gezeyd, *zal binnen den Omtrek van zijne Stadt Woonen: De Volkeren zullen deſſelfs Tempel Bouwen; en de Regtveerdige in derzelver Voor-Hooven Verkeeren, terwijl de Wetgeevers de Leertugt aldaar zullen handhaaven. Het Schoonſte Purper zal haar Bekleeden, en haar Overdekzel zal van Gloeyend geverfd Scharlaaken-Zijde, verſcheydentlijk Gekoleurd zijn. De Wijngaard-Bergen, zullen Roodagtig zijn, de Heuvelen van Wijn Druypen. En de Velden van den Tarwen-Oogſt, en de Kudden der Schaapen Wit worden.* Dus verre de *Targum* van Onkelos. Daar Abrabanel niet anders als dit, by-te voegen vond; *De Schriftuur gaat niet buyten haar Eenvoudigheyd.* Dits de waarheyd. En daarom kanmen ook geen Ooren aan zulke Joodze Verklaaringen Leenen, die zoo verre van de Eenvoudige Zin der H. Schrift afdwaalen.

Iohan. 4: 35.

Die van Onkelos daar in waaren voorgegaan.

Laatze ons derhalven voor ditmaal, weederom den Scheydbrief geeven; en eens met nieuwe aandagt bezien, Of de Vader Jakob in deeze laatſte reeden over Juda, niet volhard te ſpreeken van de SCHILO of *Meſſias*, die uyt Juda voortkoomen zou? en of hy naa alle waarſchijnelijkheyd van den zelven SCHILO niet en zeyd; *Dat hy zijn Veulen aan den Wijn-Stok bind?* &c. Ons aangaande, houden voor zeeker, Dat de zaamenhang der Text-woorden, zulx ſchijnd te ver-eyſſen. Jaa wy meenen, Datter geen twijſſelinge meer zal overblijven; wanneer wy zullen bemerkt hebben, Dat de woorden zoodaanig van beduyding zijn, datze alle zeer welvoegzaam op Kriſtus paſſen. Gelijk het meede genoeg bekend is, Dat meeſt al de Oude Joden en Kriſtenen van d'eerſte tijd aan, zulx doorgaans van Kriſtus verklaard hebben, alhoewelze niet eendragtig in haar gevoelen waaren.

Dat de Vader Jakob in zijn Reeden volhard heeft van de Meſſias te ſpreeken.

Dus bevindmen, Dat gelijk de *Targum* van Jeruſalem, dit van de Weereldlijke Magt en de Heerſchappye verklaard, die de Meſſias onder Iſrael zou hebben, alzoo merkt men ook, dat Onkelos en Jonathan, elk om beſt haar Droomen van des Meſſias Aards-Koninkrijk, daar in hebben zoeken op-te poetzen. Zulx dat het voor deeze reys genoeg zal zijn, flegts een ſtaaltje uyt den hoop te neemen, om ons de luſt te doen verliezen, van alzulke Vieze dingen te willen weederleggen: Ongemoeyd zy nogtans dienen konnen om ons te verzeekeren; Dat de Joden ook deeze reeden, van den Meſſias verſtaan hebben. Daar word dan in de Jeruſalemze *Targum*, aldus geleezen:

En Hoedaanig zulx daar in verſcheydentlijk aangemerkt.

,, Hoe Schoon is de Konink Meſſias, die uyt het Huys van Juda Opſtaan zal?
,, Hy Omgord zijne Lendenen en gaat uyt ten Strijde teegen zijne Vyanden;
,, en de Koningen ſneuvelen door zijne Heerſchappye. Hy zal de Rivieren
,, Rood verwen met het Bloed der Gedoode, en de Heuvelen doen Wit zijn
,, van het Vet haarder Helden. Zijne Kleederen worden in Bloed gedoopt,
,, welk is het Uytgedrukte Zap der Wijndruyven. Ach! Hoe Schoon zijn de
,, Oogen van Meſſias den Konink, om den Rooden Wijn te doorgluuren,
,, op dat hy d'Ontdekking der Naaktheyd en d'Uytſtorting van 't Onſchuldig
,, Bloed niet en merke. Zijne Tanden zijn geoeffend in de Wet der Ceremo-
,, nien, zoo dat hy met dezelve geenzinds van het Geroofde zal Eeten. De
,, Bergen zijn Rood van Wijn-Stokken, en de Wijn-Perſſen van deſſelfs Wijn.
,, De Heuvelen zijn Wit van de Inkomſten der Akker-Landen, en Blinken
,, van de Kudden der Lammeren. Dus verre de *Targum* van Jeruſalem. Wat nu

Vaatze Uytlegging der Joden over Gen. 49: 11, 12.

de meening der Kristen Kerk-Vaders en die haar gevolgd zijn, hier omtrent geweest is; willenwe in weynig woorden bybrengen: Dezelve zijn van gedagten, Dat deeze woorden niet alleen een Voorzegginge behelzen van de Bekeeringe der Heydenen, maar ook van Kristus Lijden en Dood. Waar toe zy ons dan deeze Sleutel der Verklaaring hebben naagelaaten: *De Wijn-Stok*, zeggenze, beteekend Kristus of de Kerke. *Het Veulen*, is het Heydenze Volk, dat al voor het Dienstbaare Jok der Joodze Wet, Getemd en van Kristus te-gelijk met Israël, als een Tweederley Volk, aan zig zelve, en aan de Kerke, door het Geloove en Verwagtinge, (als den Jongen Ezel en Ezelinne aan den Wijn-Stok) was Vast-gebonden. Om het welke des te naadrukkelijker aan-te wijzen, hy zelve ook zijn Intreede binnen Jerusalem, Zittende op het Veulen eener Ezelinne, gedaan heeft; als te zien is Matth. 21:5. Joh. 12:15. naa de Voorzegging Zacch. 9:9. Verder, *Hy Wast zijn Kleed in den Wijn*; verklaarenze van Kristus Lijden, als wanneer zijn Lichaam, dat hier onder de Naam van Een Rok en Mantel Voorgeschaaduwd word, geheel met Bloed besprengd is. Ook Verklaarenze het volgende, *Zijn Oogen zijn Rooder als den Wijn*, Van Kristus Dood. Onder-en-tussen hebben die, welke hier *Aangenaam*, of *Schoon*, in plaats van *Roodverwig* Vertaalen, 't zelve liever op de Menscheyd van Kristus gepast: Andere op de Heylzaame en Versmijdende Kragt, waar door Kristus den Mensche door zijne Liefde aansteekt tot de Liefde Gods; en gelijk den Wijn Verheugd, doed *Blijde zijn in den Heere*. Ten laatsten meenenze, Dat door de woorden, *Zijne Tanden zijn Witter als Melk*, De Leere van Kristi Geregtigheyd beteekend word; naadien de Witheyd van Ouds, een Zinnebeeld van Onschuld en Regtveerdigheyd was. En dit is de meening geweest der Oude Kerken-Leeraars. Om welk met een Staal of twee te onderschraagen, wy alleen de woorden van Theodoretus en Chrysostomus willen bybrengen.

Waar toe ook de verklaaring der eerste Kerk-Vaders word bygebragt.

Inzonderheyd die van Theodoretus en Chrysostomus.

Dus heeft'er den eersten van gezeyd; *Dat aan Israël een* Wijn-Stok *toegeëygend word, geeven alle Profeetien te kennen. Het* Veulen *is het Heydenze Volk, want het was Ongetemd en had tot noch toe geen Bestuurder gehad die over haar Heerschte. Door het Wassen der Kleederen in Wijn, word het Lijden van Kristus verstaan. Waar op daar naa de Blijdschap getoond word, die uyt dit Lijden ontstaan zouw*; Naamelijk, *De Blijdschap zijner Oogen die Schoonder was als den Wijn; als men hem naa zijne Verrijzinge aanzag. Maar de* Witheyd der Tanden, *is niet anders, dan de Zuyverheyd van Kristus Leere.* En hoe weynig de Gulde-Mond Chrysostomus hier van verscheeld; magmen aan deeze reeden ontwaar worden: Door het Veulen, *zeyd hy*, word de
„ Inbrenging der Heydenen afgebeeld: Want den Ezel is een Onreyn Dier; en
„ daarom wil de Voorzegging te kennen geeven; Dat de SCHILO d'Onreyne
„ Heydenen, alzoo ligtvoerig tot de Kerk Inleyden zal, als yemand zijn Ezel
„ aan een Wijn-Stok Bind. En zulx niet anders als om daar meede aan-te duyden,
„ de Voortreffelijkheyd zijner Magt, en de Gehoorzaamheyd der Volkeren.
„ *Zijnen Rok zal hy in Wijn Wassen*: Dat meen ik, (vervolgd Chrysostomus;)
„ word van den Rok zijnes Lichaams gezeyd: De welke hy Gewaardigd heeft
„ weegens de Gemeene Regeeringe te draagen. Voornaamelijk heeft hy onder
„ dien Naam, zijn Bloed-Vergieten voor ons aan het Kruys, willen Af-
„ schaaduwen. En gelijk door den Wijn en Schoonheyd der Oogen; de Veer-
„ digheyd van zijnen Geest te verstaan is; alzoo is de Wittigheyd der Melk,
„ het eyge Veld-Teeken van zijn aankleevende Geregtigheyd. Dus verre Chrysostomus: En even-eens by-naa Justinus Martyr, in zijn Zaamenspraak met den Jode Tryphon. Nu willen wy noch yts naaders zeggen, en'er dan afscheyden; want wy zijn moogelijk zommige alreede veel te lang met dit stuk beezig geweest. Wy zeggen dan met eenige laatere Uytleggers; Dat wanneer Jakob van de SCHILO zeyd; *Hem zullen de Volkeren Gehoorzaam zijn:* Hy voorzeeker daar in Voorzeyd, Dat de Heydenen tot Kristus den Messias zouden Bekeerd worden. En daar-op in de zelve voorstelling voortvaarende, Vergelijkt

Gen. 49: 11.

Die met noch een toegift van andere agtervolgd worden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

lijkt hy de Heydenen by een Ezel-Veulen, Dat een zeer Traag en Domzinnig Beeft is. Hy zeyd Dat dat Veulen aan den Wijn-Stok zou Gebonden; dat is aan Kristus de SCHILO, die *De Waare Wijn-Stok is*, Joh. 15: 1. op datze in den zelven als waare Ranken, veele Vrugten zouden draagen. Of ook aan de Kerke, waar van de Wijngaard een Zinnebeeld is. Hier by magmen ook aanmerken, Dat het Jong der Ezelinne, de Kinderen beteekend, die het Jok van de Wet der Dienstbaarheyd gedraagen hebben; van welke gezeyd word dat het aan den *Eedelsten Wijn-Stok* Gebonden word; dat is, Vergaaderd worden tot de Kerke van Kristus; al over-lang uyt de Kinderen der Vaderen en uyt de Heydenen t' zaam Gegaaderd. *Hy Wast zijn Kleed in Wijn*, &c. Hy, naamelijk deeze SCHILO, *In Wijn*, dat is, in zijn Bloed; welkers Gedagtenis Kristus zelve, in den Wijn heeft willen stellen. Want zijn Lichaam is in 't Bloed Gewassen, gelijk als een die de Wijn-Persse Treed, volgens Esa. 63: 1, 2. Welke plaatze hier regt ter snê komd. Naadien'er geen Kristen-Mensch zal konnen twijffelen, of daar word in dat Hoofdstuk, doorgaans van Kristus Lijden en Dood gehandeld. Noopens de Kleederen van Kristus, die zijn zoo wel zijn *Vleesch*, (dat *Een Voorhang* genoemd word,) als de Geloovige die hem aankleeven: Want ook de Kerke lijd met Kristus, en Vervuld ook noch daagelijx de Overblijfzelen zijner Smaadheyd. En zoo wy een Beschrijvinge van hem zoeken, die hier meede over-een stemd; *Zijne Oogen zijn Rooder als Wijn, zijn Tanden Witter dan Melk*; wy zullenze moogelijk in 't Boek der Openbaaringe vinden, daar Kap. 1: 14. van hem, die tussen de Zeeven Kandelaaren Wandeld, gezeyd word; *Dat zijn Hoofd en Haayr Wit was, als Witte Wolle, en zijne Oogen gelijk Vlammen Vyers.*

Zinspeelige verklaaring over 't Jong der Ezelinne.

En de Wassing der Kleederen in den Wijn. Apocal. 19: 13.

Maar gelijk we tot hier-toe, de waare meeninge van deeze Roemrugtige Profeetie genoegzaam schijnen Verklaard te hebben; alzoo rest noch de Vervulling in de Uytkomst naa-te spooren: Waar in ons de rigtdraad der H. Historie niet en schijnd verleegen te zullen laaten. *Gy* JUDA, zeyd de Vader, *Zijd het dien de Broeders zullen Looven.* Dit is geschied, wanneer de Naakoomelingen der Stammen, de Heerschappye aan het Stam-Huys van Juda hebben opgedraagen: Want het is bekend hoedaanig onder de Naam van Juda, geheel Israël is genoemd geworden: Te weeten, wanneer ten laatsten *De Spruyte* uyt den Afgehouwen Tronk van Davids Huys, naamelijk de SCHILO, den Koninklijken Throon Ingenoomen heeft. De woorden, *Uwe Hand zal op den Nekke uwer Vyanden Rusten*: Zijn meede ligtelijk thuys-te brengen: Want het heeft den Naakoomelingen van Juda, die voor-eerst Gebuurlanders der Filistijnen wierden, nooyt aan Vyanden, noch aan Overwinningen ontbrooken. En om een regtschaapen Woord te spreeken; immers isset Juda naa der Joden meeninge geweest, die alder-eerst de Voet van Land dorst zetten, om door de Roode Zee te gaan, en de Dienstbaarheyd van Egipten te Ontvlieden. Josua ter Zielen gevaaren, is Juda als Leydsman van al d'andere Stammen, voor Israël, te Velde gestooven: En hebben de Voortogt in den Strijd gehad, 1 Kron. 5: 2. Jaa, uyt Juda zijn de Dappere Krijgs-Helden, David, Zerubbabel en andere Vermaarde Mannen, en Veld-Oversten der Benden voortgesprooten; en hebben in den Krijg des Heeren Jehovah, als Overwinnaars op den Rugge der Vyanden Gereeden, en een Eeuwigen Roem naagelaaten. Voornaamelijk is zulx Vervuld in Kristus, de Leydsman der Zaligheyd: Als den welken, alle Magten en Overheeden, te gelijk met de Zonde die de Magt des Doods had ingevoerd, te niete gedaan heeft; en deswegen in Eeuwigheyd over zijne Vyanden Zeegepraald. Als nu volgd; *De Zoonen uwes Vaders zullen zig voor uw Neederbuygen*, of *Aanbidden*: Isset even zoo gegaan. Want behalven dat de Stammen der Broeders, die, welke uyt de Naakoomelingen van Juda, Koningen, en Wakkere Veld-Oversten waaren, met een Burgerlijke Eerbiedigheyd, ge-Eerd hebben, is zulx by uytneemendheyd, in Kristus Vervuld; welke de Zonen Jakobs, die Kinderen der Belofte waaren, als den eenigen Stigter der

Waar in de Voorspelling over Juda zijn Vervulling gehad heeft.

In de Heerschappye aan Juda opgedraagen.

In d'Overwinninge.

In Kloekmoedigheyd als een Leeuw.

Voonaamelijk in Kristus bespeurd.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

der Zaligheyd, met Godsdienstige Onderdaanigheyd ge-Eerd hebben. En zulx nergens anders om, als dat aan hem een Naam gegeeven is, booven alle Naam; in welke alle Knyën zig moeten Buygen, Phill. 2: 10. Maar gelijk de Aards-Vader Jakob, de Groot-Moedigheyd van Juda, by de Fierheyd van een Leeuw vergeleeken heeft, alzoo heeft d'uytkomst van zijn Bedrijf, het Denk-Beeld van een Voortreffelijke Gelijkenis, geenzinds uytgeveegd. JUDA, zeyd hy, *Is een Leeuwen Welpe: Mijn Zone, gy zijd van den Roof Opgeklommen. Hy Kromd zig als een Leeuw; en leyd zig needer als een Leeuwinne; Wie zal hem doen Opstaan?* Dat dit een zeer eyge en voortreffelijke Toepassinge is, blijkt hier in: Dat de Koningen van Israël, en ook den Konink der Koningen, Kristus, uyt de Stamme Juda Voort-gesprooten zijn, Hebr. 7: 14. En hoedaanig den Leeuw van Ouds, het Zinne-Beeld der Koninklijke Magt, en Waardigheyd was, is-te bekend, dan dat men 't noodig zou hebben in 't breede aan-te wijzen. En hoedaanige Trappen van Voortreffelijkheyd, niet alleen in de Stamme Juda, maar ook in de Leeuw zelfs, die uyt de Stamme Juda is, Apoc. 5: 5. te bespeuren staat, meenen wy reeds in de Verklaaringe van deeze Godspraak, afgedaan te hebben. Laat ons derhalven nu de Vervullinge van Jakobs Voorzegginge, weegens den SCHILO bezien.

Kristus onder een fraaye Gelijkenis van een Leeuw afgebaakend.

Hoe de Voorzegging over Juda, in 't niet Wijken van den Scepter en Wetgeever gebleeken is.

Voorwaar den zelven geeft in zijne reeden duydelijk genoeg te kennen, Dat den SCEPTER *van Juda*, en de *Wetgeever* van desselfs Voeten, niet beyde te-gelijk zouden Afwijken, *Tot dat de* SCHILO *komd.* Of gelijk eenige den Zin der Woorden opgeeven; d'Afwijkinge zou niet geschieden, *Of de* SCHILO *zou gekoomen zijn.* JUDA heeft zeekerlijk den *Scepter* Ontfangen, wanneer het Koninkrijk op de Schouderen van David gekoomen is. Die Koninklijke volg-reex, en 't Rijk-spoor der Heerschappye, heeft geduurd tot aan de Babylonize Gevangenschap. Doch de *Wetgeever*, heeft niet te-gelijk met de Afwijkinge des Scepters, op-gehouden; want de Vergaaderinge van den Grooten-Raad, die uyt Wet-en Schrift-Geleerde, en Oudsten des Volks bestond, heeft de Regeer-en Leer-Tugt ter-hand gehouden, en is staande gebleeven tot op Kristus; en naa het uyterlijk aanzien, zelfs noch eenige Jaaren naa zijn Heemelvaard. Waar teegen geenzinds en strijd, Dat omtrent het Gezag deezer Wetgeevers, verscheyde toevallige veranderingen de Hoorens opstaaken. Want niet teegenstaande bekend is, Dat Gabinius, die van Roomen naa Palestina gezonden was, JUDEA in Vijf *Regt-spreekende Vergaaderingen* verdeeld heeft, (zoo dat eenige haare Geregts-zaaken, te Jerusalem, andere te Gadara, andere te Amathunten, of te Jericho, of binnen Sapphora een Steedeken in Galiléa, te brengen hadden, als Josefus getuygd;) is nogtans het weêzen der zaake daar door geenzinds veranderd. Zelfs niet in de Daagen van Herodes: Niet-teegenstaande hy zoo stout was, Dat hy niet alleen alle de Regters, uytgenoomen Samèa, en misschien ook eenen Pollio, maar ook zelfs den Konink heeft afgeschaft. Maar naadien zeekeren Rabbi Abraham Ben Dior, of Doyër, in de Historie der Koningen, die onder den Tweeden Tempel Regeerden, deezen *Samèa*, SCHAMMAJ, noemd, hebben eenige daar uyt beslooten, Dat gemelden Pollio, met Hillel een-en dezelve Vermaarde Man is: Naadien de Joden doorgaans drijven, Dat Schammaj en Hillel, Tijdgenooten en Oversten van haar Volk zijn geweest. Maar wanneer aangemerkt word, Dat Josefus van Herodes de Groote zeyd, Dat hy de Raads-Vergaaderinge weggenoomen heeft; zal ligtelijk ymand denken, Dat wy tot hier toe, de Voorzegginge van Jakob, gants quaalijk Verklaard hebben; en dat d'uytkomst, desselfs Profeetie, heeft Leugenagtig gemaakt? Doch geen swaarigheyd; dewijl 'er immers niet en kan ontkend worden, Datter ten tijde van de Zaligmaaker, noch veele overig waaren, die op den Stoel van Moses zaaten, en d'Onderdaanigheyd des Gemeenen Volks aan de Hand hadden, Matth. 23: 2. Naamelijk *Schrift-Geleerde*, Luc. 23: 13. en 24: 20. *Over-Priesters*, Matth. 27: 12. en *Oversten des Volks*, Luc. 19: 47. Welke niet an-

Waar teegens niet en strijd, Dat Herodes de Wetgeevers afzette.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

anders waaren, als die 1 Kron. 27: 1. en 2 Kron. 5: 2. *Hoofden der Stammen*,
genoemd worden. Gelijk zulx ook genoeg bekend is, voor die welke d'Euan-
gelise Historien slegts ter loops hebben ingezien. Want alhoewel het waar kan
zijn, Dat Herodes de Raads-Vergaadering heeft afgeschaft, het zy tessens,
of allengskens eenige uytmonsterende die hem in-de weg waaren, is zulx egter
veel-eer een Af zettinge der zittende Leeden, als een te-niet doeninge van haare
gantze Vergaaderinge en Magt omtrent de Dingen van haar Bestel geweest;
naademaal daar weederom een andere Vergaadering in dessels plaats gesteld is.
Om 't welk even kragtig met het voorige te grondvesten, ons Josefus zelf wee-
derom een goed rugge-steun verstrekt. Ook heeft de Zaligmaaker te zijnen tij-
de, *Een Grooten Raad* Erkend, Matth. 5: 22. met Kap. 26: 59. vergeleeken.
Als meede doorgaans in de Historie van Kristus Lijden. Insgelijks word in de
strax-gemelde plaatze van Josefus gezeyd, Dat Herodes de Schriften van Mal-
chus in de *Raads-Vergaaderinge* gebragt heeft; 't geen immers niet en kan ver-
staan worden van de geene die hy had afgeschaft. Hier en doed ook gants niet
teegen als men zeyd, Dat haare Magt gants Verminderd was: Want behalven
dat het moogelijk daar meede zoo breed niet geleegen was, als die Geleerde Man-
nen meenen, welke de Joden te-deezer tijd, ook het Hals-Gerigt ontwringen,
moet men agten, Dat de beswalking van de uyterlijke Glans des Wetgeevers,
zoo wel uyt het Vonnis van Jakob, (zijnde de Joden nu reeds door een Twee-
de Magt, onder 't Gezag van den Roomzen Stadhouder, wiens Hulp zy in
veele Noodvallen, noodig hadden;) als van weegen de stoutvoerige Daad van
Herodes voortgekoomen is: Als waar in hy de Leeden van den Joodsen Raad
wel Getuygen van Malchus voorgeleezene Brieven noemd; maar niet voor Reg-
ters schijnd te Erkennen: Belastende zelf dat Hyrkanus zou Gedood worden.
Betreffende het Hals-Gerigt, welk gemeend word, Dat den Grooten Raad
van Jerusalem, onder d'Overheersching der Roomse Moogentheyd Onthee-
ven was, daar van hebben wy het teegendeel in de * Joodse Oudheeden, om-
standelijk beweerd: En zoo ymand de zaak ter Herten gaat, hy zal wel doen,
't zelve hier te-raade te neemen. Onder-en-tussen blijkt de volhardinge der
Joodse Raads-Vergaaderinge ook uyt Josefus; welke Verhaald, Dat dezel-
ve korts voor den Ondergang van Jerusalem, zoo wel van Ananus, teegens Ja-
kobus; als van Agrippa de Jonge, weegens de Witte Linne Rokken der Le-
viten, te zaamen Geroepen is. Zoo dat zelfs ook de Rabbijnen, veel-meer
van een Verhuyzinge, als van een Verdwijninge haarder Vergaadering weeten
te praaten. Hier op dan Oorlof neemende om van dit Geschil af-te steeken,
vindenwe te-deezer plaatze, het Onverwinnelijk bewijs van den lang-voor-
zeyden Messias: Welker voornaame Inhoud is, Dat de *Scepter* en *Wetgeever*
niet te-gelijk van Juda zouden Afwijken. Zulx dat wanneer de SCHILO zou
gekoomen zijn, deeze Tweederley Magt-hebbingen of *Te-gelijk*, of *Een van*
beyde, heeft moeten in zijn volkoomen Kragt staan. Nu is in de Babylonize
Wegvoeringe niet alleen de Magt van den Scepter gekneust, maar ook by-naa
geheel te-niete gedaan. Doch de Raads-Vergaaderinge, (die zelfs in deeze
Ballingschap weynig van haar Oude Swier verloor;) binnen Jerusalem weeder
hersteld, heeft aldaar volhard in Juda te blijven; niet-teegenstaande haar vee-
le Wisselvalligheeden tot aan de Verwoestinge van den Tweeden Tempel,
overgekoomen zijn. Op welkers Ondergang dan ook het Joodse Volk jammer-
lijk verstrooyd, en haare Republijk, omtrent het Vijf-en-Dertigste Jaar naa
Kristus Heemelvaard, geheel-en-al te-niete gedaan is. Zoo datze zeedert an-
dere Magten Onderdaanig geworden zijn, en in veele Ellende buyten haar Va-
derland hebben moeten omswerven, zonder ooyt weeder eenige Scheemeringe
van eygen Vryheyd, of Wetgeevende Magten die haar Beschermen konden,
in of buyten het Land der Beloften, te verneemen. Dat men nu ook verder,
door de Beloofde *Gehoorzaambeyd der Volkeren*, en het *Binden van het Veu-*
len aan den Wijnstok; met het *Jong der Ezelinne*, *aan den Eedelsten Wijnstok*,

Vergelijkt 2 Kron. 19: 8.

Schoon Herodes eenige Leeden van den Raad afzette, deede hy egter haar Vergaaderinge niet te-niete.

* Joodse Oudheeden het 685ste Blad.

Den Grooten Raad is ten tijde van Kristus wel van plaatze verhuyst, maar niet afgeschaft.

Maar eerst naa Kristi Heemelvaard te-gelijk met de gantze Republijk, Stadt en Tempel afgeschaft.

de Bekeeringe der Heydenen te verstaan heeft, is reeds hier vooren uyt veelerley Verklaaringen waarschijnelijk gemaakt. En 't behoorde niemand onbekend te zijn, hoedaanig zig ook dit in de Vervullinge heeft toegedraagen: Want, wanneer de SCHILO, zijne Apostelen belaste, het Euangelium door de geheele Weereld te prediken, hebbenze dat Bevèl zonder teegen-morren, uytgevoerd; en de Heydenen, tot welkers Verligtinge zy gezonden waaren, Actor. 13: 47. hebben ook haare Leevendige Woorden geeren gehoord, en met volveerdigheyd des Gemoeds aangenoomen. Waar van onder andere de Kaamerling der Koninginne van Kandace, en Kornelius den Hooftman, de Eerstelingen zijn geweest, Actor. 8: 27. en 10: 1, 2. Zoo datter uyt de Heydenen zoo veele Geloofd hebben, als'er tot het Eeuwige Leeven Verkooren waaren, Actor. 13: 47, 48. En wat zullen wy bestaan op-te haalen van Paulus, dien Grooten Apostel der Heydenen, die in eygen Perzoon van Jerusalem af, tot aan Illyriën toe, al-om het Euangelium verkondigd heeft, Rom. 15: 19. Zoo dat zijne Reyzen, en onvermoeyden Arbeyd, het grootste Deel van het Boek beslaat, dat Lukas *Van de Handelingen der Apostelen*, aan den Voortreffelijken Theophilus geschreeven heeft. En zoo doen meede alle de fraayste Kerkelijke Historien. Zulx nu ook geen breeder aanwijzinge te doen vald, om te zien, Dat de Woorden, *Hy Wascht zijn Kleed in Wijn, en zijn Mantel in Druyven-Bloed*; haar Vervullinge in Kristus Lijden hebben gehad. Om het welke omstandelijk te Verhaalen, de Euangelisten alle Vier, niet te-kort gebleeven zijn. Waarom men dan ook te agten heeft, Dat de Perzoon van den *Heere* KRISTUS in deeze Woorden; *Zijn Oogen zijn Rooder als Wijn; zijn Tanden zijn Witter dan Melk*, zeer eygen in zijn Regt beschreeven word, Dat hy door de Dood verkreegen heeft, in het Verlossen der Kerke, en zijn Toorn teegens de Vyanden derzelve, die hem Ongehoorzaam zijn. Dit zou nu eenmaal genoeg zijn, van de Lof-spraakelijke Voorspellinge over JUDA, by-aldien wy niet tot hier hadden uytgesteld, de vaatze Zin-speelinge van Rabbi Menachem, als een toegift aan-te lassen, en te bezien, hoe schrander dien Jode de Profeetie over Juda, met den Sabbath heeft weeten te vergelijken; en hem daar toe eerstelijk *De Zeevende* der Patriarchen gereekend heeft, dien hy aldus opteld: I. Abraham.
,, II. Isaak. III. Jakob. IV. Ruben. V. Simeon. VI. Levi. VII. Juda. Nu
,, volgd zijn Verklaaringe: Ten tijde dat Juda Gebooren wierd, word van
,, zijne Moeder gezeyd; *Zy hield op van Baaren*, Gen. 29: 35. Op den Sab-
,, bath word van Godt gezeyd; *Hy Ruste*, Exod. 20: 11. Van Juda word ge-
,, zeyd; *Gy* JUDA, *uwe Broeders zullen uw Looven*, Gen. 49: 8. En van den
,, Sabbath; *'t Is goed den Heere te Prijzen*, Psal. 92: 2. En zoo zeyde ook Lea
,, op Judaâs Geboorte; *Dit maal zal ik den Heere Looven*, Gen. 29: 35. Van
,, Juda word gezeyd; *Van den Roof mijn Zone, zijd gy Opgeklommen*; 't betee-
,, kend zijn Voedzel, (als of hy wou zeggen: Gy zijd Opgegaan van te doen,
,, Werken ten Leeven, als van den Sabbath gezeyd word;) *Op den zelven zuld
,, gy geen Werk doen*, Exod. 20: 10. Van Juda word gezeyd; *Hy leyde zig
,, needer, en Ruste als een Leeuw*, Gen. 49: 9. Van den Sabbath word gezeyd;
,, *Een yder blijve in zijne Tente*, Exod. 16: 29. Van Juda word gezeyd; *Hy
,, bind zijn Jong Ezel aan den Wijnstok*, Gen. 49: 11. (als of hy zeggen wou:
,, Hem bindende van zijn Werk.) Van den Sabbath word gezeyd, *Uwen Osse
,, en uwen Ezel zullen Rusten en geen Werk doen*, Deut. 5: 14. Van Juda word
,, gezeyd; Hy Wast zijn Kleed in Wijn, Gen. 49: 11. 't Welk beteekend;
,, *Het Heyligen van den Dag des Sabbaths*; naamelijk *Met Wijn*; beteekenen-
,, de de Eygenschap van 't Gerigte, waarom hem de Scepter gegeeven was, die
,, van Juda niet en zal Afwijken. En gelijk Juda was de Vierde der Stammen
,, Israëls, alzoo is ook de Sabbath het Vierde der Gebooden. Dus verre Rabbi
Menachem over Gen. XLIX.

En de Volken het Woord des Euangeliums Onderdaanig geworden zijn.

Luc. 1: 3. Actor. 1: 1.

Het Wassen der Kleederen in Druyven Bloed in Kristus Lijden vervuld.

De Profeetie over Juda, van de Joden op den Sabbath gepast.

Maar gelijk beyde Joden en Kristenen, van Ouds, niet zonder reeden, veel met de Profeetie van de SCHILO hebben op-gehad, zoo datzer dikwijls van ge-

geschreeven, en gesprooken hebben: Alzoo schijnd ook het Ydel Erfgerugt in deezen, niet naalaatig geweest te zijn, om dit Geheym onder het Bygeloovig Heydendom te strooijen; daar het van de Fabel-Digters en Leugenagtige Poëeten, onder Hulp der Priesters, niet onbesmet gelaaten is. Aldus heeft Justinus de Martelaar, in zijn verantwoordinge voor de Kristenheyd, en in zijn zaamen-spraak met Tryphon de Jode, de Heydenen Verweeten, Dat de Duyvel-dienders, deeze Voorzegginge op Bacchus betrokken, en zelf den Ezel onder haare Heylige Ceremonien hebben ingeruymd. Zoo dat haare Heylschendige Paapen, genoegzaame Stof verschaft hebben, om daar uyt de Fabel van SILENUS te Verdigten. Want even gelijk de Feniciers uyt שיר *Sir* hebben שירן *Siran* gemaakt, en de Grieken *Sirenes*; alzoo hebben deeze van שילה SCHILO, שילן *Silan* gemaakt; waar van dan *Silenus* genoemd is. Hier vooren hebben wy gezeyd, Dat SCHILO van zommige Overgezet word, *Aan hem zal de Vergaaderinge zijn*; of, *De Volken zullen tot hem Vergaaderen*: Te weeten om van hem te Leeren. Maar hier uyt hebbenze Verzierd, Dat Silenus zeer ervaaren en een Leer-Meester van Bacchus is geweest; gelijk by Diodorus te zien is. By Elianus Verhaald Silenus zeldzaame dingen van de Twee-de Weereld: By Plutarchus reveld hy van de Dood; en by Virgilius, van de Beginzelen der Dingen; waar van zijn *Zesde Herders-Kout* vol is. En gelijk van de SCHILO gezeyd word, Dat hy zijn Jong Ezeltje aan den Wijn-Stok zal binden; alzoo hebbenze daar uyt gezeyd; Dat *Silenus* meestdeels pleeg op een Ezel te Rijden. Datze meede voorgeeven, Dat Silenus de Wijn-Druyven getreeden heeft; zulx is daar uyt geraapt, Dat van de waaren Schilo gezeyd word; *Hy Wast zijn Kleed in Wijn*, &c. Doch het geene noch alle Ontwyeing der Heylige Geheymenissen te-booven stijgd, is dit: Dat naadien van de Schilo gezeyd word, *Zijn Oogen zijn Rood door den Wijn*; (gelijk het onze Overzetters met zommige andere Vertaalen;) zy daar uyt niet te beschaamd geweest zijn te zeggen, Dat haaren Silenus altijd Dronken was: En Virgilius, Dat de Veld-Goddin Egle, hem zijn gantze Tronie met Roode Moer-Beziën Beschilderde. En om ook de Witheyd der Tanden aan dit Dronke Verken toe te passen, laatenze verluyën, Dat Silenus niet dan Geronne Kaas, en Koeye-Melk Gegeeten heeft. Aldus spreekt'er Maro van;

Jakobs Voorzegging van de Schilo hoe by de Heydenen onder de Fabelen gemengd.

En op Silenus gepast.

Profaane Heylschending der Geheymnissen.

Twee Jongens zaagen eens, Silenus op een Dag
Verschoolen in een Hol, daar hy te Slaapen lag,
En dapper Ronkte; met de Adren dik Geswollen
Van Klaaren Wijn, dien hy een Dag te voor aan 't Hollen,
Gepeepen had; gelijk hy doorgaans Opgevuld
En Vol is; By zijn Hoofd lag Krans-aan Krans Gekruld
Van Wijngaard; en men zag een Groote Wijn-Kan hangen
Aan haar Gesleeten Oor. De Knaapen uyt Verlangen,
(Dewijl de Gryzaard haar zoo meenigmaal Bedroog
Met zijn Beloften,) treën naa hem, die nu zijn Oog
Gelooken had, en Ronkte; en Kneevelden met Banden
Van Kranssen hegt en vast, zijn Voeten en zijn Handen:
En Egle quam op 't slag de Bange Maats te Baat.
Nymf Egle, d'Aller-Schoonste en Friste van Gelaat
Der Veld-Godinnen. Doe God Sileen nu quam t'Ontwaaken
En d'Oogen op sloeg, zoo Bemaaldeze zijn Kaaken,
De Kin en 't Voorhoofd, met een Moer-bay Paars en Rood.
Hy loeg om dit Bedrog, en sprak in deezen Nood:
Mijn Kinders laatme los; waarom my dus Gekneeveld?
Het is genoeg dat gy my dus van 't Nat Beneeveld
Betrapt ziet: Eyst nu slegts wat Lied gy hooren wild:
Uw zal ik met een Lied, haar met wat anders Mild

 Te

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Te Vreeden ſtellen. Toen hief hy aan te Zingen,
Dat al de Sater-Rey, en't Wild ſchier op moeſt Springen.

Dus verre Virgilius in zijn VI[de] Herders-Gezang. Volgd dan nu

De Profeetize Zeegening over ZEBULON.

In de Zeegening over Zebulon is Jakob van de Rang der Geboorte afgegaan.

DEeze heeft de Vader Jakob in heel weynig woorden uytgeſprooken; gelijk ook meeſt die der volgende Zonen, uytgezonderd over Joſef, wiens twee Zonen, Efraïm en Manaſſe, hy in zijn Perzoon, niet zonder een aardige Zinſpeelinge gelaaten heeft, gelijkwe op zijn beurt zullen aanmerken. Tot noch toe was de Ordening der Geboorte naauwkeurig in-agt genoomen; doch nu daar van afgaande, is Zebulon (de Zeſde Zone welk hem Lea Gebaard had; Gen. 30:20.) gevolgd; daar anders naa de Rang der Geboorte, de Beurt aan Iſſaſchar ſtond, en Zebulon Jonger was, Gen. 30:18, 20. 't Zelfde doet ook Moſes Deut. 33:18. en zijn Lot viel meede voor dat van Iſſaſchar, Joſ. 19: 10, 17. Van welke afwiſſeling, wy agter deeze Stamme, eenige bedenkelijke reeden meenen by te brengen. Jakob onder-en-tuſſen zijn Zeegenſpreeking over Zebulon zullende voortbrengen, zeyd van hem; *Dat hy zal Woonen aan de Haaven der Zeën*: En dat wel zoodaanig; *Dat hy zal weezen in de Haaven der Scheepen, naa de zijde van* ZIDON. Invoegen daar in zoo wel een zeekere vaſte Woonplaats tot Bezittinge in zijne Eyndpaalen, als de welgeleegenheyd van dat Geweſt tot den Koophandel, ſchijnd aangeweezen te worden. Zulx het ons de moeyte diend waardig te zijn, om van elke byzonderheyd yets te zeggen. Hoe onze Overzetters, de woorden van den Aards-Vader vertaalen, is even voorgeleezen. En de Kantteekenaars verſtaan'er door, Dat Zebulon *Naa de Zee-Kant*, dat is, aan den Oever der Zee zou Woonen: Gelijk het de Gemeene Latijnze en Arabize Bybel heeft; als meede de LXX Overzetters; die *Neevens het Meyr* Vertaalen. Alhoewel eenige meenen dat het de *Targum* van Onkelos beeter heeft, alſſe Jakob doed zeggen; *Hy zal Neevens de Haaven der Zee Woonen.* Maar naadien het Hebreeuwſe woord hier in 't Meervoud, *Zeën* beteekend, hebben de Geleerde Uytleggers daar uyt niet onwaarſchijnelijk beſlooten, Dat daar door de *Middellandze Zee*, en het *Meyr Gennezareth* beteekend wierd; anders gemeenelijk *De Galileeze Zee* genoemd: Of miſſchien om dat de Naakoomelingen van deeze Stamme, naamelijk de *Zebuloniten*, door een heymelijke beſtuuring naa de Zee-kant geſchikt zijn; of datze door bequaamheyd van een Bevaarbaare Riviere aangelokt, langs dezelve haare Koopwaaren naa de Middellandze Zee ter Markt bragten. Gelijk ook de Taal-Geleerde in de woorden זבלון ישכן, een aardige over-een ſtemming hebben gevonden; want naadien זבלן ZEBULON, ook een Wooninge beteekend; iſſet even-eens als of de Vader gezeyd had, Dien, welke zijnen Naam ZEBULON draagd *Van de Wooninge*, zal neevens de Haaven der Zee *Woonen.* Boovendien word de bequaame geleegendheyd van die Woonplaats, ten aanzien des Koophandels, in deeze woorden aangeweezen; *En hy zelve zal in de Haaven der Scheepen zijn.* 't Geên de *Targum* van Onkelos met deeze breedſpraakelijkheyd uytmeet; *En hy zelve zal de Landſchappen, den Scheepen Onderwerpen, en de Goederen der Zee Eeten.* Te kennen geevende; Dat naadien de Scheepen in zijne Haavens zullen Zeyl-ree liggen, hy de middel ter-hand zal hebben, om zig andere Landen te Onderwerpen en door hulp der Zeevaard, Koophandel te drijven. Ten laatſten Bepaald Jakob de Wooninge van Zebulon noch naader, door 't aanwijzen van zijn Gebuuren; te weeten; *Dat zijne zijde zal weezen naa* ZIDON. Of gelijk de Gemeene Latijnze Bybel heeft; *Genaakende tot* ZIDON: En zoo heeft ook Onkelos. Naamelijk, als of deſſelfs Eyndpaalen zouden zijn; *Tot aan* Zidon. Want alzoo ſchijnd het meede de Griekze Text te willen, alſſe Leeſt; *Zijne Paalen zullen reyken tot aan* ZIDON. Nogtans

In wat zin Zebulon gezeyd word aan de Zee en naa de zijde van Zidon te zullen Woonen.

De Landpaale van Zebulon tuſſen twee Zeën bepaald.

En zulx onder een Zinſpeeling op den Naam Zebulon.

En daar in Zebulons geleegentheyd tot den Koophandel Voorzeyd.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

tans willen wy daar uyt geenzinds besluyten, Dat de Stadt Zidon, d'uyterste Grenspaale van Zebulons Landstreek geweest zy; naadien het ons niet onbekend is, hoe zeer de Uytleggers over deeze Landstrekking, in den Dut zijn; en niet zonder reeden over de meeninge der Overzettingen in twijffel staan. Want naadien het zeeker is, Dat Zebulon nooyt verder naa de zijde van Zidon, als den Berg Karmel gekoomen is, als te zien is, Jos. 19: 10-16. waar van Josefus Getuyge is; en dat dit Gebergte ettelijke Mijlen van Zidon de Hoofdstadt van Fenicien, afgeleegen is, kan'er met geen schijn van reeden staande gehouden worden; Dat Jakob de Landpaalen van Zebulon tot aan Zidon toe, heeft willen uytrekken.

Zebulons Wooninge naader onderzogt.

Dit van de Geleerde Masius aangemerkt, heeft toegeleyd, om die swaarigheyd aan een-kant te helpen. Dus meend hy, Datter niet gezeyd en word, Dat Zidon de Landpaale van Zebulons Erfdeel zou weezen, maar dat die Stamme aan de Zee Woonen en dikmaal in de Haavens der Scheepvaarende verkeeren zou, om Koophandel met de Zidoniers te drijven: Als die doe ter-tijd de Beroemdste Koopluyden der Weereld waaren, die haare Goederen, met Scheepen over Zee dorsten Waagen. En dewijl Zebulon ook digt aan den Oever der Zee zou Woonen, zoudenze geleegendheyd ter-hand hebben, om met kleyne moeyte uyt haare Landstreeke, langs de Kust van Fenicien, naa Zidon te Vaaren en Koophandel op haare Markten te drijven.

En verre van Zidon by den Berg Karmel thuysgebragt.

Hoedaanigen grondvest der Verklaaring, Masius voornaamelijk vind, Deut. 33: 18. alwaar Moses zeyd; *Verheugd u Zebulon over uwen Uyttogt*. Als of hy wilde te kennen geeven; Dat Zebulon zeer Gelukkig zou zijn, van weegen zijne Zeevaard, en Koophandel, daar door hy zig Verrijken zou. Vergelijkt Josua 19: 11. en Matth. 4: 15. Maar niet teegenstaande deeze verklaaring fraay en aanneemelijk schijnd, wanneermenze teegen de zaaken zelfs afweegd, schijnen nogtans de Taal-Geleerde van Oordeel, Dat de Text-woorden, zulken meeninge niet dulden konnen. Naadien וירכתו, hier niet de bequaamheyd der Uytscheeping kan beteekenen, maar veel-eer de Landstreek, die aan een ander Landschap vast is.

Gen. 49: 13.

Want de Zebuloniers konden immers ook andere afgeleegene Plaatzen door de Middellandze Zee Bevaaren, die nogtans met geen waarschijnelijkheyd de Eyndpaalen van Zebulon konden genoemd worden. Hierom meenen zommige, Dat men'er niet zoo-zeer *De Stadt* ZIDON, als wel het Vermaarde Landschap Fenicien te verstaan heeft. 't Geên ons moogelijk te minder vreemd zal schijnen, alswe aanmerken, hoedaanig-een heftig geschil van Ouds over de Voor-rang, tussen *Zidon* en *Tyrus* geweest is. Als wanneer het dan ook gebeurd is; Dat gelijk van SUR, dat is, *Tyrus*, de Feniciers, *Syriers* en *Assyriers* genoemd zijn; alzoo zijn ook van ZIDON dezelve Feniciers, *Zidoniers* genoemd. 't Geên de reeden is, Dat Hesychius, de Zidoniers, door *Feniciers*, en de LXX Overzetters Deut. 3: 9. de Feniciers door *Zidoniers* Verklaard hebben. Welke weederom Jesaia 23: 2. voor SIDON, Fenicien geschreeven hebben.

In wat zin Zidon in de Landpaale van Zebulon te pas komd.

En zoo word ook Fenicien (dat zijn Naam van den Palm-Boom schijnd ontleend te hebben, die in de Oosterze Taal *Fenix* genoemd word) op de Oude Penningen niet gevonden, als voor zoo-veel het met de Oud-Vermaarde Steeden, *Zidon*, (die naa Zidon Kanaans Zoon, uyt Cham, genoemd is, Gen. 10: 15.) en *Tyrus* word ingeslooten; die op de Penningen, *Moeder-Steeden* genoemd worden. Gelijk eenige daar van by Vaillant vertoond worden, die Raar en Fraay zijn; en niet zelden met de Beeldnis van Astarte, dat is, Astharoth Gestempeld zijn; welke Godinne voornaamelijk, hier en by die van Kartago ge-Eerd was.

Fenicien niet als onder de Naam van Zidon en Tyrus &c. op de Penningen gevonden.

Maar op datwe Zebulons Wooninge te netter mogten aangeweezen zien; zal ons de Vervulling deezer Voorzegging, niet lang in den dut houden: Die men in de Land-Uytdeeling onder Josua Kap. 19: 10, 17. kan naa spooren. Alwaar ligtelijk te merken is, Dat het Lot van Zebulons Erfdeel, gestrekt heeft *Tot aan* SARID: Welke in het Voorgebergte, van de strax-genoemde Berg Karmel lag. En heeft deeze Eyndpaal teegen het Zuyden langs de Middellandze Zee geleegen. Doch de Lengde was naa de Meeninge van Josefus, van den Berg

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Karmel en de Middellandze Zee teegen 't Oosten, tot aan Remmon; dat is, aan de Galileëze Zee. Zulx daar uyt openbaar word, hoedaanig Zebulon, volgens deeze Profeetie, *By de Haavens der Zeën* gewoond heeft: Zijnde tussen die der Middellandze, en de Galileëze Zee ingeleegen. En by-gevolg dan ook *In de Haaven der Scheepen*; dat is, by de geene die door de Scheepvaard, de Zee Bouwen. Maar naadien nu ook het Lot van Zebulons Erfdeel in de Gebuur-Landen van Fenicien gevallen is, hapert'er onzes-agtens niet een *Jota* aan de Vervullinge deezer Profeetie, welke Voorzeyd heeft, Dat Zidon zijne Landpaale zou zijn; naadien immers Zidon, Fenicien is, gelijk we gezien hebben. En dus hebben eenige de Landstrekking van Zebulon, zoo verklaard, dat zijn Agterzijde of Agterdeur, dat is het Erfdeel van *Aser*, dat hem teegen 't Noord-Oosten besloot, naa Sidon reyken zoude; beziet de Land-Tafelen en Jos. 19: 27, 28. En alhoewel het moogelijk ymand gering mogt schijnen, Dat Jakob in deeze Zeegening, slegts de Eyndpaalen van Zebulons Wooninge, en daar in yts van de Welgeleegenheyd der Zeevaard en Koophandel ondermengd: Isset nogtans heel-anders daar meede geleegen, by-aldienmen alles in zijn volle ruymte overslaat. Want als dan meenenwe, Dat zig een uytsteekende Belofte zal opdoen; als waar in het niet anders zal toeschijnen, of de Godt Jakobs, heeft al van die tijd-aan, zijn Hand, als 't waare van den Heemel uytgesteeken, om zijn Volk Israël te Verlossen, en daar op aan yder zijn byzondere Herberg uyt-te deelen. En aldus word dit Land-Gewest naa de Zee geleegen, meenigte Jaaren, voor datter van een Lot-deeling gewag gemaakt was, de Stamme Zebulon tot een Vaste Woonplaats toegepast; te weeten ruym Twee-Hondert Jaaren, voor datze 't zelve naa de Uytgang der Goddelijke Voorzienigheyd verkreegen hebben. En dat deeze Belofte van een voortreffelijk gevolg geweest is, is onder andere blijken hier in te merken, Dat dezelve aan het gantze Volk, dat is, aan alle de Stammen, gelijk als een Gods-Penning op de Hand verstrekt heeft; waar doorze elk van haar Bescheyden-Deel in het Beloofde Land, Verzeekerd en Aangemoedigt wierden, om het zelve te zijner tijd, eens Mannelijk in-te neemen. Naar Zebulon, volgd dan nu

Zebulon, hoe in de Haaven der Scheepen.

Aanmerking over de vroege Lotschikkinge van Israëls Erfdeel in 't Land Kanaans.

De Profeetize Zeegening over ISSASCHAR.

Van welke wy gezeyd hebben, Dat hy van de Vader Jakob, buyten de Rang der Geboorte, aangesprooken word; naadien hy anders voor Zebulon had moeten opgenoemd worden. En daar zijn nu en dan ook al Schrandere Koppen onder de Joden geweest, die de reeden van deeze Afwisseling, meenden naagespoord te hebben: Gelijk onder andere, Aben-Ezra, dit daar van heeft by-gebragt: *In den aanvang*, zeyd hy, *heeft Jakob de Ordeninge der Stammen, naa de Geboorte-tijd zijner Zonen, naauwkeurig onderhouden; Doch nu spreekt hy* Zebulon *voor* Issaschar *aan: Terwijl hy voorzag dat deezen zijn Erfdeel in Kanaan, tussen* Zebulon *en* Dan *zou vallen.* Maar alhoewel d'uytkomst zulx in de Land-uytdeelinge heeft waar-gemaakt, is 't nogtans heel onzeeker, of deeze, of een andere reeden, Oorzaak van dusdaanig-een wanordeninge der Geboorte-Rang zy geweest: Niet teegenstaande men te agten heeft, Dat gelijk de Stervende Jakob deeze Ordeninge, volgens het Goddelijk Besluyt begonnen had, hy deeze Afwisselinge te-gelijk met het gevolg der reste, ook door het zelve Bestuur ondernoomen heeft. Onder-en-tussen word ISSASCHAR, by een *Sterk-Gebeenden Ezel* vergeleeken; dat is, by een Last-Beest, dat sterk om te draagen is. Gelijk zommige ook meenen, Dat onder alle Dieren, naa evenreedigheyd van haar Lichaam, geen zoo sterk, noch zoo geduurzaam is als den Ezel. En zulx schijnd de Zeegeninge zelfs, in haar zaamenhang, niet donkerlijk in deeze Woorden aan-te duyden; (niet teegenstaande nogtans eenige meenen, Dat onder dezelve reeden ook des Ezels Leuyheyd en Traagheyd, verwijtender wijze, Issaschar onder de Neus gewreeven word;)

Bedenking waarom Issaschar agter Zebulon Gezeegend word, daar hy eerder van Geboorte was.

Issaschar by een Sterk-Gebeenden Ezel vergeleeken.

Ziet onze Kantteekenaars op Gen. 49:15.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

word;) ISSASCHAR *Is een Sterk-Gebeenden Ezel, needer-liggende tuſſen Twee Pakken. Doe hy de Ruſte zag datze goed was*, En *het Land dat het Luſtig was, zoo boog hy zijnen Schouder om te draagen, en was Dienende onder Tribuyt*, Gen. 49: 14, 15. Dus heeft'et onze Duytze Bybel. Doch de Gemeene Latijnze Overzettinge, zeyd voor *Liggende tuſſen Twee Pakken*; liggende *Tuſſen Twee Eynd-Paalen*. Insgelijks ſchijnen de Griekze Overzetters meer op den zin, volgens 't begrip van haare bevattinge, dan op 't geenze eygentlijk in de Hebreeuwze Text laazen, gelet te hebben, wanneerze voor de Woorden, *Doe hy de Ruſte zag datze Goed was*; van Iſſaſchar gezeyd hebben; *Hy heeft het Goede begeerd*. Dat is, als het zommige Verklaaren; hy heeft Goed-geagt den Arbeyd van den Akker-Bouw, als een Sterk-Gebeenden Ezel, onder een Stille en Geruſte Neerſtigheyd te verdraagen. Het geen, (dewijl ook de *Targum* van Onkelos, met de Syrize en Arabize Overzettingen, daar heenen hellen;) niet heel weynig van onze Uytleggers en Kantteekenaars ſchijnd te verſchillen.

Waar van de verdere reeden verſcheydentlijk Vertaald en Uytgeleyd word.

Naadien dezelve van gedagten zijn, Dat Jakob hier onder de Gelijkenis van een Sterken, doch Leuy-en Gemakkelijken Ezel, Voorzeyd heeft, Dat „de Naakoomelingen van Iſſaſchar, wel Sterk en Groot van Vermoogen zou„den zijn, door de Goedheyd van haar Vrugtbaare Landſtreek; maar zoo„daanig tot het Gemak, Ruſte en Vreede geneegen zijn, Datze niets byzonders „uytregten, maar haar veel-eer van andere zouden laaten Overlaſten. Dit zeggen de Kantteekenaars, en brengen daar over by, Judic. 5: 15, 16. Welke plaatze haar niet weynig teegen is: Naadien het ons klaar toeſchijnd, Dat de Heldin Debora, in haar Loffpraakelijk Zang-Lied der Stammen die gewillig met haar ten Strijde waaren uytgeſtooven, zeyd; *Dat de Vorſten in* Iſſaſchar, *even als Barak* met haar waaren. Maar dat andere Onwillig en Traag, gelijk als *Ruben*, tuſſen de Stallingen bleeven zitten, *Hoorende de Bleetingen der Kudden*. Ook heeft Moſes niet als alles-Goeds van Iſſaſchar in zijn laatſte reeden gedagt, Deut. 33: 18.

Den Ezel liggende tuſſen Twee Pakken, naader in de Stamme Iſſaſchar Verklaard.

Vergelijkt Judic. 4: 10, 14.

Gelijk'er meede geen Geleerde Mannen ontbreeken, welke meenen, Dat men zig hier wat digter aan de Text-woorden behoorde te houden, als de by-gebragte Overzettingen ſchijnen te doen. Want als dan zullenwe voorzeeker een heel waarſchijnelijke Gelijkenis tuſſen Iſſaſchar, en een Zak-draagenden Ezel vinden, *Die Sterk van Beenen is*. Of liever, gelijk 'er naa zommiger meening, eygentlijk ſtaat; *Een Beenen Ezel*; dat is, *Van Been*; en alzoo Hard, Vaſt en Steevig om Laſt te draagen. Hier van daan iſſet, Dat de Hebreën een Ezelin, door het Woord אתון uytdrukken; het zy dan van weegen de ſteevige Sterkte om te draagen, of miſſchien van de Stugheyd en hardnekkigheyd: Dewijl het by-gebragte Woord, beyde die beteekeniſſen heeft. Verder word Iſſaſchar niet alleen by *Een Sterken Ezel* vergeleeken, maar by een Sterken Ezel, *Liggende tuſſen de Eynd-paalen*, gelijk het de Gemeene Latijnze Text, en Onkelos hebben. Doch onze Overzetters zeggen, *Tuſſen Twee Pakken*; en zulx niet heel on-eygen, alswe ſtrax zullen zien. Onder-en-tuſſen ſchijnen 't Aquila, en Symachus met de voorgaande te houden; alſſe beyde zeggen; *In't midden der Eynd-paalen*. En de LXX Grieken; *Ruſtende in't midden der Lot-deelen*: Naamelijk tuſſen Zebulon en Dan.

Het Ruſten tuſſen Twee Pakken van Twee Erfdeelen verklaard.

Maar naadien'er meer Overzettingen zijn, die eenig Verſchil laaten, ſchijnd'er wat donkerheyd in de Woorden te ſchuylen; die moogelijk alderbeſt uyt de Naatuure der zaake en volgdraad der reeden, kan opgehelderd worden. En daarom, wanneer hier vervolgens gezeyd word, Dat Iſſaſchar zijne Schouderen als een Ezel geboogen heeft om te draagen; ſchijnen wy daar door niet heel twijffelagtig Vermaand te worden, De voor-af gegaane Woorden, zoodaanig op-te neemen, alſſe onze Overzetters Vertaald hebben, *Neederliggende tuſſen Twee Pakken*. In welke Verklaaringe ons Kimchius, en Oleaſter niet verleegen laaten. By-aldienwe dan voor-vaſt houden, Dat hier een Sterken Ezel Verſtaan word, die *Onder*, of *Tuſſen de Pakken neederligt*; (want d'Ezels draagen veelzinds aan beyde zijden, en zijn alzoo als tuſſen de Laſt;) zal dee-

De Gelijkenis van den Ezel tuſſen Twee Pak-

[illegible]n naader in Iſſaſchar aangeweezen.

ze Gelijkenis een ſchoone over-een komſt in Iſſaſchar vinden. De Ezels zijn van zoodanigen Dwaas-en domzinnigen Aardt, Datze veelzinds onder de ſwaarſte Pakken Ruſten; jaa zelf ook wel plat gaan Neederliggen, by-aldienze ſlegts een Graazige Weyde, of Voedzel-geevende Struyken ontmoeten. Waar van ons d'overeenkomſt in Iſſaſchars Naazaaten, terſtond zal te gemoet koomen. Waar toe wy ook uyt de Fabelkunde moogen aanmerken; Dat daar in gemeenelijk door den Ezel zulke verſtaan worden, die wel kleen van Verſtand zijn, maar egter naa de gronden van Billijkheyd, door eygen Arbeyd en Spaarzaamheyd, haar Koſt zoeken, zonder ymand te Beſchaadigen: En zoo ook een Gewilligen Laſtdraager vertoonen. Volgd dan nu voor-af, de teegenſtelling deezer Profeetize Gelijkenis te bezien; welke in deeze woorden begreepen leyd; *Doe hy de Ruſte zag datze Goed was, en het Land dat het Luſtig was; Boog hy zijnen Schouder om te Draagen, en was Dienende onder Tribuyt*, Gen. 49: 15. voor welke laatſte woorden, de LXX Overzetters hebben, *En hy is een Akkerman geworden.* Zoo meede Symachus en Aquila; *Een Akkerman om te Dienen.* Niet teegenſtaande zy nogtans dezelve woorden, Joſua 17:13. *Schatting-geevende Knegten* vertaalen: Naamelijk *Tribuytaarizen*; of ook wel zulke, die het Land-Bouwen, en daar voor Pagt en Schattinge aan de Vry-Heeren of Eygen-Landers Betaalen. Boovendien word in dit geval, niet alleen een Tribuyt of Cijns-betaalinge, maar ook een Perzooneele Gehoorzaamheyd, en Lichaamelijke Dienſt verſtaan. Invoegen den zin zou weezen, Dat Iſſaſchar zoo wel onder Tribuyt Dienende, als Betaalende zou zijn; gelijk Seldenus heeft aangemerkt. En het ſchijnd ook met de Text-woorden; *Dienende onder Tribuyt*, en met het Buygen der Schouderen *Om Laſt te draagen*, zeer-wel over-een te koomen. Maar alhoewel dit tot hier-toe geen ongemakkelijke zin geeſt; heeft de *Targum* van Onkelos nogtans de woorden hier een geheel teegenſtrijdige meeninge aangedraayd, naamelijk deeze; *En hy zal zig de Landſchappen Onderwerpen en haare Inwoonderen Verderven. En die daar noch in overblijven zullen Dienen en Schattinge Betaalen.* Dit verſcheeld waarlijk veel van 't voorige: En nogtans heeft'et meenigte Joden en ook Grootius behaagd. Dezelve zijn van gedagten, dat de meeninge is, Dat de Stamme Iſſaſchar, zig in het toekoomende d'overige Kanaaniten Onderwerpen zou. 't Geên ons niet aanneemelijk ſchijnd; en daar zijn ook geen blijken van. Indien het ons dan luſt de Gelijkenis tuſſen Iſſaſchar, en een Sterken Ezel, andermaal in-te zien, en te herdenken watwe zoo even te vooren van de Domzinnige Aardt des Ezels hebben bygebragt; zal de over-een komſt hier in beſtaan; Datze beyde de Ruſte in Genuchelijke Weylanden verkiezen, niet teegenſtaande haare Schoften met ſwaare Laſten en Dienſtbaarheyd gelaaden zijn. Want gelijk een Sterke Zak-en Pak-draagenden Ezel, met zijn Laſt gelaaden zijnde, onder dezelve nogtans Ruſte zoekt, voornaamelijk zoo hem een Struyk-of Gras-rijke Weyde daar toe aanlokt; alzoo zou het in 't toekoomende met de Naakoomelingen van Iſſaſchar gaan, Dat zy door het Lot, een Luſtig en Gelukkig Erfdeel in Kanaan verkrijgende, verre van alle Onruſt, in Stilte zouden zoeken te Leeven; Doch op een heel Slaavagtige en Laſtige wijze: En niet gelijk de Stamme Zebulon; welke om Koophandel te drijven, zou over Zee Vaaren, het Gewoel beminnen, en met Verheuging naa buyten uytgaan, Deut. 33: 18. Maar alhoewel wy meenen dat dusken Uytleg ſtand kan houden, moogen we egter niet naalaatig zijn te gedenken; hoedaanig de Godsgeleerde hier in twee hoopen verdeeld, en vlak teegens malkanderen liggen aangekant: Want de eene wil, Dat het geên de Vader Jakob hier van Iſſaſchar Voorzeyd, die Stamme tot Lof, d'andere tot Veragtinge, toe-geëygend zy. Dat het onze Kantverklaarders met de laatſte meening houden, is reeds booven aangeweezen, en daar zal ſtrax yts naaders van haar Meedeſtanders volgen; Dat te-gelijk met andere teegenbedenkingen, niet onfraay te verneemen is. Die nu, welke Jakobs reeden, tot een Loffpraak maaken; dezelve meenen niet anders, of *De Ver-*

Iſſaſchar de Dienſtbaarheyd onder Tribuyt Voorzeyd.

En zulx aan den Laſtdraagenden Ezel toegepaſt.

't Geên van de Joden, en ook van Grootius tot Lof der Joodſe Natie word omgekeerd.

De Gelijkenis tuſſen Iſſaſchar, en een Laſtdraagenden Ezel naader ingezien.

Verſchil der Uytleggers over de toepaſſing deêzer Gelijkenis.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Vergenoeginge, en *De Lijdzaamheyd*, worden in de Issaschariten gepreezen, als die met het Deel, dat haar in 't Beloofde Land te-beurt viel, vergenoegd, en niet begeerig weezen zouden, eens anderens Bezit in-te Palmen, noch haare Land-paalen uyt-te breyden, maar in Ruste haar Vaderland aankleeven; niet teegenstaande zy alzoo doende, aan den Landbouw verpligt, veel Slaafagtig Werk zouden onderworpen zijn. Tot welk-een Rust-lievend inzigt, eenige de Gulde Spreuk van Hesiodus niet onvoegzaam meenen te passen, als hy zeyd; *De helft is dikwils meer dan 't geheel.* Om 't welk een goeden Uytleg by-te zetten, de Raadgeevinge der Ouden moogelijk hier ter snè komd; welk hier op uytloopt: *Eer gy in gevaar komd, van te Verliezen of te behouden, zoo verdeeld het liever.* Zoo getuygd meede Augustinus, Dat eertijds by de Poeten een Spreuk in swang ging, die deeze Vermaaninge in hield; *Op dat je te eerder een geruste Tijd beleeven moogd, zoo verliest liever yts: Want die nooyt van zijn Regt kan afgaan, is zelden zonder Strijd.* Hier in word ook de Leger-Gezant Annius Bassus by Tacitus gepreezen, om dat Hy al 't geene hy gedaan had, zulx te-gelijk met Rust en Neerstigheyd had uytgevoerd. En dat ook de Wijze Salomon de stille kalmte des Leevens, hoog gewaardeerd heeft, blijkt onder andere in de Spreuke Proverb. 17: 1. daar hy zeyd; *Dat een Drooge Beete, verzeld met Ruste, beeter is dan Een Huys vol van Geslagt Vee, met Twist.* Zoo heeft meede de Rijkvoerige Digter Virgilius, de gelukkige staat van des Landmans gerustelijk Leeven, op het laatste van zijn *Tweede Land-Gedigt*, booven-maaten gepreezen, als hy aldus aanheft! *O al-te Gelukkige Huyslieden, (kendenze slegts hun Geluk,) die buyten Oorlogs-krakkeelen, het Voedzel in den Schoot ontfangd, Dat de Milde Aarde hun Regtveerdiglijk verleend*, &c. En zoo men meerder hier af wil, men kan'er fraaye aanmerkingen over by Homerus, Kato, Varro, Kolumella, en Plinius vinden; die van zommige heedensdaagze Digters, daar in, zoo goed als zy konden, zijn naagewandeld. Booven dit alles, brengt men ook noch by, (alhoewel het klugtig luyd,) Dat de Joden, den Ezel van Ouds hebben aangemerkt, als een Zinne-Beeld van de Wijsheyd. Want die zig in de Wijsheyd zoekt te oeffenen, gebruykt onder veelerhande Speening, voornaamelijk alleen geringe Kost. Dit zeggenze, past wonder-wel op den Ezel, als die booven alle andere Dieren met de Spaarzaamheyd begaafd is; zoo dat hy niet alleen met groote Lijdzaamheyd Honger en Dorst, maar ook den Arbeyd, en noch Stok-slaagen toe, verdraagd, zonder zig over al die versmaading, met ernst te vertoornen. Want hem ontbreekt de Gall, en weygerd geen Last op-te neemen; gelijk deeze Uytleggers uyt der Rabbijnen Gevoelen daar toe noch veel andere dingen by-brengen, op datze de reeden van den Aards-Vader Jakob in de beste Vouw mogten slaan; terwijl andere in teegendeel niet naalaaten te meenen, Dat Jakob de zelve Woorden, in een Quaaden en Bestraffenden zin over de Issaschariten uytgesprooken heeft. Waar toe zy dan eerstelijk by-brengen, Dat den Ezel van overlang, het Zinteeken van Leuyheyd, Domheyd, en Hardnekkigheyd geweest is. Want niet teegenstaande 't zelve Dier van Natuure Sterk en Vreedzaam is, isset zulx egter meest door een Loome botheyd; bezorgende zoodaanig zijn Buyk, dat het naauwlijks met veele slaagen daar kan afgetroond worden; gelijk Homerus zeer aardig heeft afgeschilderd, ter plaatze daar hy een Ezel invoerd, die het Gezaayde af-Eetende, door geen Stok-slaagen, hoe veel Kluppels ook de Jongens op zijn Schoften aan stukken sloegen, het Veld verlaaten wilde, voor dat hy dik en rond gegeeten was. Insgelijks pleegen ook d'Egiptize Priesters, alle Botterikken, en onweetende Menschen, *Ezels-Koppen* te noemen: En eygenden dien Naam inzonderheyd zulke toe, welke uyt een byzondere stugheyd, noch haar Vaderland, noch haar Moers Keuken verlaaten wilden; dat is, die al hun Leeven binnens-Huys Opgevoed, niet en wisten van 't geene daar buyten te Ervaaren was: By ons anders *Keuken-klouwers* genoemd: Ten zy dan datze moogelijk beeter in dit Veersje afgeschilderd worden:

Die zommige tot een Lof-spraake maaken.

De Ruste tot zijn schaade te zoeken van zommige gepreezen.

Fraaye Spreuk van Augustinus aangehaald.

Den Ezel als een Zinne-Beeld van Wijsheyd aangemerkt.

Zommige willen, Dat Jakob de Gelijkenis van den Ezel tot een quaade Voorspelling by-gebragt heeft.

Des Ezels buyk-verzorginge van Homerus aardig afgeschilderd.

Stug en Steeg zy wel gelijken , *Niet een Voetbreet af zal wijken*
d'Ezel die van zijnen Tred , *Ofje Slaat hem eerſt wel bet.*

En hier van daan ſchijnd het, Dat Piérius Valerianus, in zijn Boek *Van de H. Beeld-Spraake*, gezeyd heeft; dat naadien den Oud-Vader Jakob lang in Egipten verkeerd had, hy ongetwijffeld in de Beeld-Letterkonſt, is ervaaren geworden: En dat hy alzoo, de Leevenswijze van Iſſaſchars Naakoomelingen willende Voorſpellen; dit Zinnebeeld te-baat genoomen en deeze zijnen Zone, als het Hoofd van die Stamme, een Ezel genoemd heeft; daar by doende; *Dat hy tuſſen zijne Landpaalen zou liggen.*

Iſſaſchar met den Ezel uyt Pièrius Valerianus overeen gebragt.

Naamelijk dewijl dit den Ezel zeer eygen is, Dat hy van zig-zelfs, niet verre loopt, noch groote Reyzen doed; maar hem geern deun by zijn Land houd, daar hy Gebooren is. En deeze meeninge van Heydeggerus bygebragt, betuygd daar naa, voor hem zelve het veel-liever met die te houden, welke Jakobs Profeetie zoodaanig Verklaaren, Dat noch de Leuyheyd en Botheyd van den Ezel, noch de Stugheyd en andere Ondeugden op Iſſaſchar betrokken worden; naadien het waarſchijnelijk is, Dat de Vader Jakob in dit geval, zijn Gelijkenis alleen voor zoo-ver van den Ezel ontleend heeft; als'er diende om aan-te wijzen, Dat Iſſaſchar volgens de maniere der Ezels, zig *De Ruſte* zou beneerſtigen; alhoewel met Laſtdraaging en Dienſtbaarheyd belaaden. Maar naadien deeze Ruſte voornaamelijk

De Ruſte van Iſſaſchar heeft voornaamelijk in den Landbouw beſtaan.

in den Akkerbouw beſtaan zou, die ruym zoo wel de Wakkerheyd en Sterkte, als het Zoldaaten Leeven en den Koophandel paſt; (doch met minder Omſwervens en Onruſt verzeld;) is niet bedenkelijk, hoe met eenig Regt, een Ezelagtige Botheyd en Leuyheyd, aan deeze Stamme kan toegeſchreeven worden. Want de Geruſte Neerſtigheyd, die tot den Landbouw behoord, is geenzinds een Leuyheyd te noemen. En waarom zal men in 't vergelijken, met geweld willen overſtappen tot dingen, waar in de gelijkheyd geen plaats vind? Maar om te weeten watter van den Ezel aan de Voorſpelling over Iſſaſchar toe-

Den Ezel uyt de Naatuurkunde beſchreeven. Ezel een Nuttig Beeſt.

paſſelijk zy of niet? zal 't miſſchien eenig Nut doen, Dat Laſtdraagend Dier met eenige flaauwe trekken af-te Schetzen. Voorwaar d'Oude hebben den Ezel, voor een zeer Nut, en Voordeel-aanbrengend Beeſt gehouden: En men geeft voor dat hy door 't af-Eeten van den Wijngaard, de Menſch alder-eerſt geleerd heeft, dezelve Jaarlijx te Snoeyen om meer Vrugten te geeven; boovendien zijnze zoo Snel van Gehoor, datze daar in alle Dieren, behalven de Muyzen, te booven gaan. Zy houden zeer-veel van haare Jongen, en zien niet geeren een van haar Geſlagte Sterven. Zy hebben een groot Hert gelijk als alle Vreesagtige Dieren; en zoo Lijdzaam en Volhardende in haar Laſtdraagen, dat Schaliger van haar Getuygt, Datze 40 Duyzend Treeden op eenen Dag zonder hinder konnen afdoen. En nogtans meenen de Taal-zifters, dat hy by de

Zijn Aard Beſchreeven.

Latijnen, ASINUS, van *Sedendo*, dat is van *Zitten* genoemd is, als of men hem *Aſſedus* hiet. Doch de Grieken hebben hem *Onos* genoemd; het zy van zijn Hulp in 't Arbeyden, of van zijn Staal-Blaauwe Verwe, naa welk ook den ASELLUS, of *Kabeljaauw-Viſch* genoemd is. Ariſtoteles heeft hem den Naam van *Bupalos* gegeeven, om dat hy zoo Dom als een Koe is. En alſmen op zijn gedaante let, hy ziet'er ook Dom uyt. Zijn Ooren zijn Lang en Breed, de Lippen dik, het Hoofd Plomp en Swaar: En is by alle Menſchen, voor Bot en Onleerzaam gehouden: Niet teegenſtaande'er Voorbeelden genoeg zijn, Dat menze ook leeren kan; en datze onder-anderen gezeyd worden, op de Fleuyt te konnen Danſſen. Hy is zoo hard en Stijf van Huyd, dat hy naauwlijx de Stokſlaagen gevoeld; en men houd de Ezelin veel taayer van Leeven als den Ezel. Zy hebben beyde ook zoo Vaſte Beenen; datter Fleuyten uyt haare Dyë-en Schenkel-Beenen konnen gemaakt worden, die weegen haar Hard en digt-geſlooten Stof, beeter van Geluyd als eenige andere zijn: Doch men zeyd dat de Ezels van Myziën, heel zelden regte Beenen hebben: Zoo dat men naauwlijx ſchijnd te konnen twijffelen, of de Vader Jakob gedenkt, aan deeze

hoedaa-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

hoedaanigheyd, als hy Iſſaſchar *Een Sterk-Gebeenden Ezel* noemd. Boovendien draagt den Ezel ook zijn Laſt veel-liever naa agter en als op de Heupen, dan naa vooren op den Rug, dewijl hem de Lende-Beenen ſwak, maar d'agter-Schenkelen ſteevig zijn. Als hem den Laſt te Swaar vald, wijſt hy zulx door 't Neederhangen van zijn Ooren aan: En is voor de reſt zoo eygen tot het Laſtdraagen Gebooren, Dat hy door Ruſten en Leedig-gang erger word: Doch de Ezelinnen Swanger zijnde, worden met goed overleg, van haaren laſt een deel verligt. Ook hebben deeze dit eygen, Dat zy geeren Heymelijk Baaren en daar geen Menſchen omtrent zijn. Ten laatſten is ook de Spijs van den Ezel Slegt, en kan by-naa over-al de Koſt krijgen; want hy Eet Blaaden van Boomen, Diſtels, Wilge-Takken, Wijngaard-ranken, Kaf en diergelijke; gelijk het Spreukje daarom zeyd;

Wanneer den Ezel Honger heeft,
Hy Eet al wat zijn Meeſter geeft.

Wat nu hier van op Iſſaſchar toepaſſelijk te houden zy, zal zig alderzeekerſt in de uytkomſt der Voorſpelling laaten zien; als waar in dan eerſtelijk gevonden word, Dat de Naatuurlijke neyging tot een Leuye naalaatigheyd, nooyt op de Iſſaſchariten is toepaſſelijk geweeſt; naadien zy haar nu en dan veel-eer Kloekelijk gedraagen hebben, terwijl andere Stammen de Hand in de Mouw hielden, gelijk te zien is, Judic. 5:16. 1 Kron. 12:32. En dat wy ons dit niet zonder Grondveſt laaten voorſtaan, zal de Vervulling deezer Voorzegging konnen waarmaaken. Om van welke te beginnen, wy te letten hebben, hoe voordeeligen Lot de Stamme Iſſaſchar, in Kanaan te-beurt gevallen is, Joſua 19: 17, 23. In welk Erfdeel, wel het meeſte gedeelte van het *Veld* EZDRELON geleegen was; welke door Letter-verandering, zoodaanig van de Stadt *Jizreel* genoemd is. By de laatere anders *Het Veld* SABE geheeten. Daar is in gants Kanaan, geen Landſtreeke geweeſt, die Vermaakelijker noch Vrugtbaarder in Kooren, Wijn, en alle Menſchelijke Noodruft was. Gelijk daar-en-booven ook *Het Gebergte* GILBOA in 't zelve Erfdeel lag, welke veele Landſtreeken in Kanaan door zijn Overvloed ten agteren zette. Hier door iſſet dan gebeurd, Dat de Kinderen van Iſſaſchar weegens d'aanlokking deezer Vrugtbaarheyd, die hun teffens met derzelver Erffenis tuſſen de Stammen, Zebulon en Dan te-beurt gevallen was, te ligter aan zulk-een Vermaakelijk Landgeweſt vaſtgekleeft, en haare Koſt veel-liever door den Akkerbouw van deun-by gezogt hebben, als naa de wijze der Zebulonierze Kooplieden, om Winſt in-te Oogſten, over Zee en Land heenen te Reyzen. En zeeker, wat wonder zal het zijn, by-aldien wy het voor heel waarſchijnelijk houden, dat ook die, welke zoo groote Inkomſten uyt de Naatuurlijke Vrugtbaarheyd van haare Landeryen Inzaamelden, verre booven andere, van de Koningen, met Schattingen en Laſten te betaalen, aangetaſt, en als of ze *Tribuytaarizen* waaren, geplaagt zijn. Gelijk het meede niet onbedenkelijk is, Dat dezelve ook niet heel Onwillig hebben geweeſt, wat veel te geeven, op datze te-bet van de Plaage der buytenlandze Vyanden, (die dikwils toeleggen den Gezeegenden Huyſman te Stroopen,) mogten bevrijd zijn: Of ook, om haar zelven in opkoomende Beroerten, bywijze van *Brand-Schatting* en *Tribuyt*, Vry-te Koopen, op datze van haare Koningen, niet tot dienſt van het Hof, of tot Noodhulpen in den Krijg, wierden op-ontbooden. Ook zou het miſſchien wel konnen weezen, Datter eenige byzondere Dienſtbaarheyd, aan deeze Stamme is opgeleyd geworden, ſchoon dezelve nergens uytdrukkelijk aangeteekend ſtaat; om datter niets byzonders aangeleegen ſchijnd, dat wy het weeten. En alhoewel het waar is dat de Vermaarde Bolduk, die wy meermaals hebben aangehaald, in zijn Boek *Van de Kerke voor de Wet*; al deeze verklaaringen met de Voet ſtoot, doet hy zulx alleen om dat hy voor-had, uyt de Zeegening over Iſſaſchar uytgeſprooken, eenige diepe Geheymeniſſen op-te haalen. Hier toe meend hy dan,

Leuyheyd en Traagheyd des Ezels is aan Iſſaſchar niet toepaſſelijk te agten.

Iſſaſchar heeft een voordeelig Lot in de Erffenis des Lands gekreegen.

En zijn Voordeel in den Landbouw gezogt.

Waar door hy te ligter Cijnsbaar wierd.

Bolduk heeft hier een zonderlinge Geheymenis meenen te vinden.

Dat het woord, שְׁפַתַּיִם, zeekere zoort van *Hordekens* beteekend, over welke eertijds de Profeeten laagen, wanneerze haare Voorzeggingen deeden. Ook wil hy Dat het Griekze woord STIBADION, dat is, Een *Slaap-Stee* uyt Kruyden, of Groene Blaaden, zoodaanig genoemd is, van de Groene Bloem-en Grasbedden op welkmen naa de wijze der Ouden, bequaamelijk Zitten of Liggen kon. Maar aangaande de Ezels, die zeer eygen aan de Laſtdraagenden Arbeyd zijn; daar door zeyd hy, Dat de PRÆLAATEN, of *Kerkvoogden* beteekend worden. En vervolgens meend hy dan, Dat de Iſſaſcharıten hier van Jakob, als zeer Vroome, Godvreezende, en Sterk-Arbeydende Kerken-Dienaars gepreezen worden: Als die te-gelijk ook de Toekoomende en de Verborgene dingen, door de Gaave der Profeetye, waar in deeze byzonderlijk hebben Uytgeblonken, wiſten te Voorzeggen: Liggende niet zelden daar toe tuſſen twee Gevlogten Hordekens te Slaapen; zoo dat haar de Godſpraaken door Droomen konden antwoord geeven. Waar toe hy dan de woorden Judic. 5: 16. bybrengd, en Debora teegen Iſſaſchar doet zeggen: *Waarom hebd gy Gezeeten *tuſſen Twee Horden, zoo dat gy de Bleetinge der Kudde hoordet? Als Ruben teegen zig zelven verdeeld was, zoo is de Twiſt der Grootmoedigen op de baan gekoomen.* Welke woorden, (die wy korts te vooren op Ruben gepaſt hebben;) hy deezen verdraayden zin aannaayd; *Alhoewel* ô Iſſaſchar, *in de Stamme van Ruben, groote Beſluytmaakers des Herten en Kragtige Profeeten zijn, zijnze nogtans onder u niet geringer van aardt, noch minder in getaalle. Want ik Bid u! Zegdme doch; Om wat Oorzaak hebd gy anders weegens d'uytmuntende Zeegening, zoo dikmaal tuſſen de* Hordekens *Geſlaapen? Of hebd gy zulx gedaan, om de Bleetinge der Kudden te hooren? Iſſet niet veel-eer geſchied, om 't Verborgene woord Gods te hooren, Dat u heymelijk in 't Oor Gefluyſterd is, gelijk de Stemme van een zagt-ruyſſende Wind?* Dit zeyd de Man. Daar naa brengd hy ook 1 Kron. 12: 32. te berde; alwaar gezeyd word; Dat de Kinderen die uyt de Stamme Iſſaſchar tot David quaamen; *Zeer Ervaaren in 't Verſtand der Tijden* waaren. Als meede Deut. 33: 18. daar Moſes in zijn laatſte Reeden tot Iſſaſchar zeyd; *Zijd Blijde in uwe Tenten.* Dat is, zoo Bolduk meend, u Vermaak is in de Geheyligde plaatzen: Alwaar gy u Verluſtigd, met Zingen, Bidden, en altijd te verblijven. Dus verre dien Schrijver: Welke daar in voorzeeker niet veel van die verſcheeld, welke de Geeſtelijken, en Monniken met deezen Ezel van Iſſaſchar vergelijken; als die het Laſtig Pak des Godsdienſtigen Arbeyds draagen; als meede de Strengheyd der Leertugt en Leevens-wijze; door welke zy, met die Geduldiglijk te draagen, een drywerfze Tribuyt aan Godt Betaalen: Te weeten de *Godsdienſt*, De *Liefde* en *d'Onthoudinge*. Maar of dit niet veel-eer met de H. Schrift, opentlijk den Spot gehouden is, dan die Verſtandelijk uyt-te leggen, laaten wy alle die noch tot raazens-toe, niet Gek geworden zijn, geeren Oordeelen; en eens in Bedenken neemen, Of de Domzinnigheyd van zulke Ezels, hier niet openbaar word, Dat zy zoo ſchoonen Gelijkenis als den Apoſtel 1 Kor. 9:9. hier-toe van den Oſſe ontleend, voorby-gaan: En alzoo van den *Os op den Ezel ſpringen*; dat is, van de waare Arbeyders in 't H. Beſchreeven woord, op Monnikken en Paapen vallen, die gemeenelijk alleen door Dwang van Kloofter-Tugt, als een Ezel door Stok-Slaagen, tot den Arbeyd worden aangedreeven. Doch wy, die alzulke Vaatze verdraajingen wraaken, maaken daar van te-gelijk met de Voorzegging over Iſſaſchar, als de laatſte van Leaâs Zonen, een Eynde; om van den zelven nu over-te gaan tot de

Waar in hy de Laſtdraagende Ezels een Zinnebeeld der Kerken-Dienaars agt te zijn.

* De Leuvenze Bybel, heeft naa de Gemeene Latijnze Text Vertaald; Twee Eyndpaalen.

Wat men van al zulke verklaaringen te houden heeft.

Profeetize Zeegening over DAN.

Dry byzonderheeden in

Welke de Stervende Vader, Gen. 49: 16, 17, 18. in Dry Byzonderheeden vervat. Namentlijk Eerſt, In de Waardigheyd die deeze Stamme, met andere Stammen Iſraëls zou gemeen hebben; daar naa in 't byzonder, zijn eygen

eygen Gedrag en Weedervaaren, onder de Gelijkenis van *Een Slange:* En ten laatsten, met een zeer Kragtige Betuyginge van eygen Volstandige Hôôp, waar in hy Godt de Welstand van Dans Naakoomelingen aanbeveeld; door een Hoogverligte Geest, Voorziende de Swaarigheeden die deeze Stamme, zoo wel ten aanzien van haar Erfdeel in Kanaan, Jos. 19: 47. Judic. 1: 34. als ten opzigt van haare Vaderlijke Godsdienst, (dieze door d'Afgoderye zeer haast te verliezen stonden;) zouden over den Hals koomen; waar van te zien is Judic. 18:16,17.

de Zeegening over Dan in agtgenoomen.

Tot aan Issaschar toe, en zelfs met hem ingeteld, had de Vader Jakob beezig geweest de Zonen van Lea, elk haar Weedervaaren te Voorspellen; doch nu begind hy de Zonen der Dienstmaagden BILHA, en ZILPA aan-te spreeken. En wel voor-eerst DAN, die d'Onvrugtbaare Rachel uyt Bilha Gewonnen, en op haare Knyën doen Baaren had, Gen. 30: 3, 4, 5.

Naa 't volleyndigen van den Zeegen over Leaâs Zonen gaat Jakob over tot die van Zilpa en Bilha.

Voorwaar, Jakob heeft de Waardigheyd van de Stamme DAN, in het Rigten van zijn Volk, en 't Voorschrijven van Wetten, onder een aardige Zinspeelinge op den Naame DAN, Uytgeboezemd. Want gelijk DAN by de Hebreën zoo veel is, als die een zaake *Doed*, *Uytvoerd*, *Draagd*, *Regt wijst*, of *Gerigte Oeffend*; alzoo zeyd de Vader; DAN, *Zal zijn Volk Rigten als een van de Stammen Israëls*, Gen. 49: 16.

Het Rigterschap van DAN onder een aardige Zinspeeling voorgesteld.

Van hoedaanige Zinspeelingen, in de Heylige Schrift, verscheyde Voorbeelden te vinden zijn: Ziet onder die ons hier in 't zin schieten, Gen. 5: 29. en 9: 27. &c. Als meede heel opmerkelijk 1 Sam. 25: 25. daar de Naam van NABAL, des Mans eygen Vonnis spreekt; *Want gelijk zijn Naam is, zoo is hy: Zijnen Naam is* Nabal, *en Dwaasheyd is by hem*, &c.

Zinspeelingen zijn in de Heylige Schrift heel veel te vinden.

De meeste Joden hebben deeze Profeetie van *Simson* Verklaard, als die uyt de Stamme DAN gesprooten, een Vermaard Rigter in Israël wierd. Hier van daan word in de *Targum* van Onkelos, deeze Verklaaringe gevonden: *Van de Stamme* Dan, *zal eenen Uytverkoorenen Opstaan, welke het Volk Verlossen zal; Zoo dat alle de Stammen Israëls in zijne Daagen Ruste zullen hebben.* Alwaar voorzeeker geen anderen dan Simson verstaan word. Insgelijks heeft meede Jarchius over de Woorden, DAN *Zal zijn Volk Rigten*; deeze breedspraakige Verklaaringe gedaan: *Het Volk uyt de Stamme* Dan, *zal Wraake neemen van de Filistijnen; want daar word gezeyd: De Heere zal zijn Volk Oordeelen*, gelijk Een uyt de Stammen Israëls. *Want alle Israëliten zullen gelijk als Een Volk zijn, en hy zal ze alle Rigten.*

De Lotsteling over Dan van de Joden op Simson gepast.

Doch hier en laat het Jarchius niet steeken; maar voegt'er terstond een andere Verklaaringe by, zeggende, Dat het ook kan verklaard worden, Dat DAN zal Rigten, *Als een van de Stammen Israëls*; te weeten als zeekere *Een-Eenige* onder de Stammen, naamelijk *als David*; die uyt de Stamme Juda was. En alhoewel'er veele onder de Kristenen zijn, die dit al meede op Simson duyden, schijnd het egter zommige niet zonder reeden, al-te zeer bepaald, en gedrongen; dewijl'er immers met geen de minste scheemeringe voorzeyd word, Dat uyt de Stamme Dan, Een-Eenigen, en zeekeren Rigter Opstaan zou; maar veel-eer, Dat DAN zijn Volk zelfs zou Rigten. Gelijk dan ook de Woorden, Als een van de Stammen Israëls, niet wel yts anders, *Als een yder*, of *Elk-een der Stammen* konnen beteekenen. Dat is, zoo te Rigten, als aan alle de Stammen gemeen was, het zelve te doen.

Het Rigterschap van Dan, naa zommiger meening, met dat van David vergeleeken. Dat naader onderzogt en niet waarschijnelijk bevonden word.

Maar indien den Zin zoodaanig is, alswe zeggen, kan'er Simson niet door verstaan worden; naadien geen van alle de andere Stammen ooyt een Rigter hadden, die hem gelijk was. Zulx men dan ook niet en behoorde te zeggen, Dat alle de Stammen Israëls, als Een Volk zouden zijn; of dat Simson het even als David zou Rigten, dewijl immers David op geenerley wijze, een Rigter Israëls, als Simson is geweest. Invoegen daar ook geen reeden zijn, waarom juyst David, meer als andere Koningen, met Simson zou vergeleeken worden. Beeter dan, heeft het Aben-Ezra hier getroffen, als hy zeyd; *De Vader Jakob geeft met de Mond duydelijk te kennen, Dat* Dan, *zoo wel als de Zonen der Egte Vrouwen, zijn eygen* Baniere *onder de Vaandels der Stammen zou voeren. En ziet daar, hy heeft, gelijk Een* Vorst, *het* Hoofd *van die Stammen geweest*,

Aanneemelijke verklaaring van Aben-Ezra, over

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Dan die een Banier-voerder over de Stammen is geweest.

Dat naader ontſwagteld word.

welker Vaderen, *uyt de* Dienſtmaagden *Gebooren waaren.* Hier zal voorzeeker een fraaye Verklaaringe te vinden zijn, by-aldien wyze ſlegts een weynig ontſwagtelen. Want als dan zal de meeninge van deeze Voorzegginge niet anders te kennen geeven, als dat het in de toekoomende daagen gebeuren zou, Dat DAN, welke uyt de bygeleyde Dienſtmaagd Bilha Gebooren was, niet alleen een byzondere Stamme maaken zou; maar dat hy ook de Hoofd-Baniere voeren zou over de Vaandelen der Volken, die uyt de Zonen der By-Wijven Jakobs, voortgekoomen waaren. Invoegen hier door *Het Volk te Rigten*, zoodaanig-een Ordentlijk Ampt verſtaan word, als doorgaans in elk der Stammen tot Hoofden der Vaderen verkooren wierden; of zulx van natuuren waaren, om onder haare Broederen het Regt te ſpreeken. Gelijk wy dan ook te geleegener tijd en plaatze, verhoopen aan-te wijzen, Dat DAN de *Vierde Hoofd-Baniere*, neevens de voorige Dry, JUDA, RUBEN en EFRAÏM, over de *Vaandelen der Stammen Iſraëls* gevoerd heeft. Volgd dan nu de byzondere Voorzegginge over DAN, waar in hem zijn Vader, onder de volgende Bewoording, by Een Slange vergelijkt. DAN, zeyd hy, *Zal een Slange zijn aan den Weg; Een Adder-Slange neffens het Padt; Bijtende des Paards Verſſenen, dat zijn Rijder agter-over vald*, Gen. 49: 17. Hier verſchillen d'Overzetters niet zoo veel als wel elders. De Gemeene Latijnze Bybel zeyd; *Laat* Dan, *Een Slange worden op den Weg.* 't Geên de Grieken Vertaalen; *Zittende op het Voet-Padt.* Voorwaar niemand der Uytleggers twijffeld'er aan, of de zaamenhang van Jakobs reeden, geeft te kennen, Dat hy van *Een Slange* ſpreekt. Doch daar is groot verſchil, om te weeten, by welke zoort van Slangen, de Stamme Dan hier vergeleeken word? Want daar ſchijnd aangeleegen te zijn, zoumen eenig ligt aan de toepaſſing bybrengen. Rabbi Jonathan verklaard het van een *Voornaamſte*, of *Allerſnoodſte Aardt der Slangen.* Onkelos een *Aſpis-Slang*; en hy vind'er veele die hem daar in naavolgen. Hieronymus en Arias Montanus zetten, CERASTES of *Gehoornde Slang*; waar toe den eerſten ook van een *Blinde Slang* wat duyſterlijk gewag maakt. Junius noemdze een *Schiet-Slang*; en Scindlerus een VIPER, welke zommige voor de Adder-Slang houden, of een Vyerige Slang, of een heel Fenijnig Serpent noemen; als meede voor de *Ceraſtes*, weegens eenige gelijkheyd. En ſchoon Kaſtellio, met de Franſſe en Engelſſe Overzettinge, door KOLUBER, moogelijk een Bont-gevlekte Water-of Land-Slange willen te kennen geeven; ſchijnd nogtans de reeden van de Vader Jakob op geen Slang beeter als op de Gehoornde Adder-Slang *Ceraſtes* te paſſen. Van welke al van Ouds bekend is, Datze de Reyzigers, by, of neevens den Weg Laagen leyd; 't geên zy inzonderheyd in de Zandige Weegen, en diepe Waage-Spooren, weet te doen. Zijnde dezelve in haar Bijten zoo Vergiftig van Tanden, Dat zoo wel Menſchen als Beeſten van haare Bezeering, zelden als door de Dood geneezen worden. Ook kan men haare Liſtigheyd niet ligt te vooren koomen: Want dewijlze Aard-Verwig van Kleur, en niet zelden digt met Stof bekroozen is, wordze ligtelijk van een hoedeloozen Reysganger getreeden; dieze dan tot vergeldinge een ſchielijke Beet toebrengt; gelijk Bochartus met veele Getuygeniſſen uyt Nikander, Elianus, Diodorus en andere beveſtigd. Waar van daan het dan ook eertijds gebeurd is, Dat zeeker gedeelte van Ethiopien, onder Egipten behoorende, door dusken zoort van Slangen, Verwoeſt en Onbewoonbaar gemaakt is. Van deeze meeninge verſcheeld meede de Arabize Overzettinge niet veel, als de welke het Woord מערון, af brengen van ערון, dat is, *Een Hoorn*; by de Hebreën dikwils door קרן *Keren* uytgedrukt, Dat zoo wel een *Hoorn*, als *Glinſteren* en *Schijnen* beteekend. Vergelijkt Exod. 34: 30. met Exod. 27: 2. &c. Het geen dan de reeden is, Dat d'Arabiers een *Slak*, die in een *Hoorn* of Huysje woond, door het Woord ערון beteekenen; en zulks wel meeſt van weegen de Twee Hoorentjes waar meede zy hunnen weg naaſpooren, dewijlze geen andere Oogen hebben. Op gelijke wijze word ook de CERASTES of * *Adder-Slang* מערון, dat is, *Gehoornd*, genoemd; om datze even als

DAN by een Adder-Slange aan de Weg vergeleeken.

Twijffel om te weeten by welken zoort van Slangen Dan vergeleeken word.

Verſchillige Slangen van de Overzeters ingevoerd.

De Ceraſtes of Adder Slang beſchreeven.

* שפיפון Gen. 49: 17.

als de Slak, *Hoorntjes* heeft; want alzoo ſchijndze ook Elianus te Beſchrijven; als hy zeyd; *Booven haaren Kop heeftze Twee Hoorntjes gelijk de Slak, doch niet zoo lang noch gebuygzaam.* Bellonius noemd deeze Hoorens; *Twee kleene Hoogtens, die in maniere van Gerſte-Koorens, naa booven uytſteeken.* Ook ontbreeken geen Taal-Geleerde, welke meenen, Dat het Hebreeuwſe Woord שפיפן. ('t welk Arias Montanus hier CERASTES, of *Gehoornde Adder-Slang*, Vertaald;) voor zig-zelven zeer bequaam kan afgeleyd worden van שפף, dat by de Hebreën *Hinken* of *Kreupel-Gaan* beteekend. In hoedaanigen zin het de Talmudiſten gebruyken. En het is hier niet geheel-en-al on-toepaſſelijk; naadien van de Adder-Slang gezeyd word, Datze naa de wijze der Hinkende, met een onzeekere Beweeginge en Krinkelende Wriggelinge, als naa Twee zijden, voort-zukkeld. Waar van men d'Oorzaak ſteld, Dat haar de Rugge-Graat niet van Been, als andere Slangen, maar van Knorpelagtig Kraakbeen is, dat zig naa beyde zijden buygen kan; waar doorze dan in haar voortkruypen geen zeekere ſtreek houd. En gelijk al de Slangen door Wriggeling, en 't maaken van Bogten haaren Weg ſpoeden, is zy by de Latynen *Serpens*, van SERPENDO, dat is *Kruypen*, genoemd; dewijl zy met verborgen liſten, *Kruypen*, en niet met verborgen *Gangen*, de Menſchen aanvallen. Naadien evenwel zoo grooten geſchil over de Slange is, die Moſes נחש שפיפן noemd, luſt ons yts van de Natuure der voornaamſte Slangen by-te haalen, en keur te geeven welke uyt die om-beſt, over-een komd, aan het geên de Stervende Vader van de Stamme DAN zeyd; dewijl verſcheyde zoorten van Slangen, malkanderen in zommige Quaadaardige eygenſchappen, niet heel ongelijk zijn. De Slangen zijn in 't algemeen te onderſcheyden in Land en Water Slangen. Doch het blijkt uyt Moſes, Datwe ons alleen met d'eerſte zoort te bemoeyen hebben, dewijl hy van een Slange gewaagd, die zig *Neevens het Voet-Padt* onthoud. Men vind de Land-Slangen in Naam en Eygenſchappen, voornaamelijk onderſcheyden in de VIPER of Adder-Slang. De AMMODYTES of Zantkruyper. De CERASTES, of Gehoornde Slang, anders ook de ADDER genoemd. De HEMORRHOUS of Bloedſtorter. De SEPS of Verrotter. De ASPIS of Vergif-Sproeyer. De DIPSAS of de Dorſtige. De SCYTALE, of Pyl-Slang, die ook Schiet-Slang heet. De AMPHISBENA of Twee-Hoofdige. De SESILIA of Blinde-Slang. De KENKRUS of Geſtipte. De AKONTIA, die ook JAKULUS of Pijl-Slang genoemd word. De DRYINUS of Eyke-Slang. De ELAPS of Herte-Slang; en daar naa *d'Onſchaadelijke*, gemeenlijk *De Slang van* ÆSKULAPIUS genoemd. Wy zullen van yder wat zeggen, en dan Vader Jakobs Voorſpelling over DAN, gaan vervolgen.

Waar toe de Natuur van meeſt al de zoorten der Slangen kort Beſchreeven word.

Onderſcheyd der Slangen.

De VIPER of *Adder-Slang*, word by de Latijnen van VIVIPARA, dat is, *Leevend-Baarende* genoemd, om datze haare Eyeren binnen in den Buyk ontfangd, en daar uyt een Leevend Jong voortbrengd: Of als andere zeggen, van QUIA VIPARIAT, om dat hy met geweld Baard; dat is, als of den Buyk van de Moeder, doort uytkoomen van 't Jong Verſcheurd wierd: By de Grieken zomtijds by uytneementheyd OPHIS, dat is, *Slang* genoemd. Het is een zeer Vergiftige Slang, meer dan een El lang; Geel van Verwe met Vlekken geſprengd. Zy hebben geen Ooren, maar zeekere Holligheeden in plaats. Haare Tanden zijn Doorgaat en met een Blaasje vol Vergif voorzien, dat daagelijx weeder aangroeyd, alſſe yts daar van Verſpild hebben: Van welke Tanden zommige niet gezien worden, om datze in de Kevels verborgen zitten. De Mannetjes hebben Twee Honds-Tanden, de Wijfjes Vier. Zy onthouden haar veel omtrent het Bergagtig deel van Fenicien; en Eeten Kruyd en Wortelen, ook Spinnen, Rupzen en Padden. Doch des Winters Schuylenze in Onderaardze Hoolen. Daar zijn verſcheyde Adders zoo in Koleur als in Groote, en om datter ook gevonden worden met twee Spitzen als Hoorens op 't Hooft, verſcheelenze weynig van den CERASTES of *Gehoornde-Slang*, daar wy ſtrax van ſpreeken zullen. Nierenbergius verhaald van een Adder-Slang die in Chiappa gevon-

Viper of Adder-Slang waar van zoo genoemd.

Gen. 49: 17.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 3

gevonden word, welke de Paarden door haar Beet, binnen een Dag de Dood aanbrengen. 't Zelve getuygd men meede van de AMMODYTES of *Zandkruyper*, die even zoo van Kleur is, en een Hoorn op 't Hoofd heeft als d'Adder-Slang of CERASTES. Deeze Hoorn-Slang houd zig geern op Zandige Weegen, en schijnd zijn Naam te draagen van die Twee Hoornagtige uytpuylingen, dien hy booven op 't Hoofd heeft. Aan den Buyk is hy met Schobben bezet, doch de Steert is glad. Hy word in Lybien veel gevonden, van waar hy ook in Egipten verhuyst is. Bellonius zeyd, Dat hy'er veel gezien heeft, als hy van Kayro naa den Berg Sinai reysde. Zy zijn omtrent Anderhalf of Twee Ellen lang, Dik-lijvig te-gaar gedrongen; en haar meer dan half onder 't Zand verbergende, Lokken zy met d'Opgesteeken Hoornen van haaren Kop, de Vogels aan. Haar Beeten zijn beswaarlijk te Geneezen, ten zy door een schielijk Afzetten van 't Gewonde Lid. De Slang HEMORRHOUS, word de *Bloed-storter* genoemd, om dat hy naa zijn Beet, (die Ongeneeslijk is,) het Bloed van den Lijder, uyt alle doortogten des Lichaams doed uytvloeijen. Hy heeft zeer Vlammige Oogen, en een Blinkende Huyd; den Rug met Witte en Swarte Vlekken bezaayd. Den Hals is Dun, de Steert lang; en daar worden korte en lange van Lijfs-gestalte gevonden. Hy verscheeld voorts weynig van de *Cerastes*, dewijl hy meede Gehoornd is; gelijk uyt de Beschrijvinge van Nikander blijkt, die'er aldus van zeyd;

De Slang Cerastes genoemd.

Zijn Hoofd is Bars, voorzien met hard en Ruwe Knobbels,
En als de Hoorn-Slang Cerastes, *die vol Bobbels*
Zijn Schuynze Gangen doed; sleept hy zijn Traage Huyd,
Waar uyt een Heuvel rijst gelijk een kleene Schuyt.
Hy slibberd op zijn Buyk en rukt zijn Traage Leeden
Heel heymelijk door het Riet.

Dit zeyd Nikander, om datze een heel Traage Gang heeft, en gins en weeder hobbeld als een Schip op de Baaren. En alhoewel zijn Beet Ongeneeslijk gehouden word, hebben egter Dioskorides, en zijn Uytlegger Matthiolus, verscheyde Genees-Middelen daar toe voorgeschreeven. De Slange SEPS, word *De Verrotter* genoemd, om dat hy 't Vleesch der Gewonde, aanstonds doed Rotten; zoo dat den Lijder van de Beenen vald: Waar van hy ook by andere, onder andere Naamen gedagt word; als *Putria*, *Sepedon*, en *Selsir*. Hy is breed van Kop, heeft een korten Hals, en 't Lijf als een Tapijt met veelerhande Striemen doorkeeperd. Hy word in Syrien en Arkadien gevonden, en veranderd zijn Verwe naa de Grond dien hy aanraakt; waar door hy ligt Bedriegd. En veele twijffelen niet, of hy is DIPSAS, van de *Droogte* genoemd, om dat hy aan de Gewonde Dorst verwekt. Dat hy een zeer Booze Slang is, heeft ons gemelde Nikander in deeze Veerzen afgeschilderd;

De Slang Seps of de Verrotter genoemd.

——————— *Dit is een Vinnig Dier,*
Wel Kleyn, maar geen gelijk in Doodlijk Gif en Vyer;
't Verteerd de Huyd en 't Vleesch, en laat maar naakte Schonken,
Het Lijf word over-al met zijn Vergif Doordronken;
De Dye de Kuyt, de Knye hy van haar Spier ontbloot,
De Ingewanden zelfs, Versmelt hy als het Loot:
Het Merg, de Borst en Buyk, de Zeenuwen en Banden,
En al wat ov'rig is aan Armen en aan Handen;
Het Hoofd, den Nek, den Rif verdwijnen als een Rook:
Daar is voor deeze Pest, of dit Verrottend Spook
Niets vry. De Sneeuw Smelt niet zoo ligt in Zoele Daagen,
Noch 't Was voor d'Heete Zon; als 't Vleesch voor deeze Plaagen;
Jaa 't Been dat in het Vyer zijn Vastigheyd behoud,
Blijft van dit Vinnig Quaad niet Ongeschend, maar Flout.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Zoo wy Isiodorus gelooven, word de ASPIS-*Slang* van *Aspergendo* genoemd, om dat hy zijn Vergif in 't Beschaadigen de Menschen aansproeyd. Of van *Asperitate*, dat is, van de Scherpheyd van zijn Huyd, of van *Aspiciendo*, dat is, van Aanzien, om dat hy Scherp van Gezigt is; alhoewel dat door twee Vleezige Knobbeltjes booven 't Oog belemmerd word. Daar zijn verscheyde zoorten van Aspis-Slangen, en van verschillige Verwe. Dezelve worden Naatuurlijk in 't Heetste deel van Egipten gevonden, en men agt hem uyt de Nyl voort-te koomen. Hy heeft twee Wratten als Hoorens op 't Hooft; de Oogen zijn Vyerig rood: Hy heeft vier spitze Tanden vol Fenijn en zeer Doodelijk; en alsse Gram worden sweld haar den Hals ongemeen dik: Want aldus heeft hem Nikander naa 't Leeven Afgemaald.

Aspis-Slang.

Zijn Hals Sweld van 't Vergif, en raakt het Beest aan 't Branden;
'Zoo dreygd hy wis de Dood, met zijn Vier Spitze Tanden;
Waar in hy 't Snood Fenijn, dat Duyzend Quaalen Brouwd,
Bedektlijk onder 't Vlies met List verborgen houwd.

Zy zijn Blaauw-Verwig van Huyd, en zijn Beet is zoo kleen, Datze quaalijk gezien word. Waar het van daan quam, Dat de Dood-steek aan Kleopatra niet te kennen was. Dat zy haar ook Tam laaten maaken, 't Vergif af leggen, en zonder gevaar, zelfs van de Kinderen, zig behandelen laaten, word by veele getuygd. En men vind by de Oude, veel Genees-middelen teegens de Beeten der Aspis-Slangen voorgeschreeven; waar van'er Jonston eenigen aanteekend. De DIPSAS of *Dorst-Slange*, word by zommige onder de verscheyde zoorten van den *Aspis* Geteld; en zoo komd hy ook by Solinus voor. Hy word de *Dorsti-ge* genoemd, om dat hy zijn Lijder ongemeen met den Dorst queld. Ook *Ammobates*, om dat hy door het Zand Kruypt. Ook word hy *Prester* genoemd, weegen de Vlammige Ontsteekinge, dien hy door zijn Beet verwekt. Hy zelfs is niet groot, maar heeft een grooten Hals; 't Lijf is Bleek, met Rosse en Swarte Vlekken, en de Steert met Twee Swarte Stryemen gemerkt. Zy worden in Afrika, Arabien, Lybien en Syrien gevonden, en ook by de Garamanten. Zy Begraaven haar veeltijd onder de Struys-Eyeren in 't Zand, om de aankoomende Roovers te betrappen. 't Geên de Digter Lukanus van haar zeyd, komd zeer wel met de Adder-Slang, en de Zinspeelinge van de Vader Jakob over-een. Yemand van hem Gebeeten, sweld het Lichaam als een Trommel, 't Bloed en Vogten raaken flux aan 't zieden; en is meest-tijd Ongeneeslijk. Jaa de Doode Lichaamen stinken zoo-zeer, Dat menze de Begraavinge moet weygeren, indien het anders de Digters niet geloogen hebben. De SCYTALE of *Pijl-Slang*, is van Mantuanus, naa zijn Veel-Verwige Vlekken, de *Geschilderde-Slang* genoemd. Hy is Traag in 't voort-Kruypen, om de Voetgangers te-bet aan-te Lokken. Hy heeft een Blinkenden Rugge, dien hy met Stof begruysd; en om dat hy aan weeder-end even dik is, (zoo dat men naauwlijks ziet wat de Kop of Steert is,) heeft hem Nikander de *Amphisbena*, of *Twee-Hoofdige Slang* gelijk gemaakt; want aldus zeyd hy'er van;

De Dipsas, of Dorst-Slang.

Gen. 49:17.

De Pijl-Slang.

De Pijl-Slang zou by-naa de Amphisbena *lijken;*
Maar d' Eerste moet in Steert, *en deez' in* Vetheyd *wijken:*
Hy is veel dikker als een Staff die met de hand
In 't rond Beslaagen word, en als een Spaa die 't Land
Doorsnijd in zijne Lengte; ook wonder rad in 't Kruypen,
Wanneer den Hemel komd zijn Vrugtb're Schoot Bedruypen.

De AMPHISBENA of *Twee-Hoofdige Slang*, heeft verscheyde Naamen; en dewijl hy Agter-en-Voor-uyt Kruypt, word hy *Weeder-zijds-Ganger* genoemd: Doch daar is groot Geschil over zijn Dobbel-Hoofd; maar 't is meest

De Twee-Hoofdige Slang.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

waarschijnelijk, Dat hy maar een heeft. Zijn Verwe is Aardagtig, en de Kaaken zoo dik, Dat de Kop daar in geswollen, en als onzienelijk is. Zijn Kleur en Gang heeft Nikander in deeze Woorden vervat;

Hy Kruypt met Bogten voort, zijn Huyd is Swart en digt;
Maar Over-cierelijk met spikkelen verligt.

Zy word in Lybiën, en in Lesbos gevonden: En alhoewel hy maar een Hoofd heeft, word hy *de Twee-Hoofdige* genoemd, om dat Kop en Steert een-en dezelve Gedaante hebben. De SÆSILIA of *Blinde-Slang*, word by Hesychius ook de *Doove-Slang* genoemd, om datze heel hard-hoorende is. Zy is Donker van Verwe, Bruyn en Zomber Rood; doch aan de zijden meer Purperagtig met Swarte Vlekken. Den Buyk is Swart, den Hals Groen en Swart geplekt. Hy is kleen, en Baard Leevend als de Adder-Slang. En schoon eenige deeze Slang onder de onschaadelijke agten, hebben nogtans Aristoteles en Plinius gezeyd, Dat hy Koeyen en Paarden met zijn Vergift Dood. Zijn Tanden zijn by-naa onzienelijk in 't boovenste, maar koomen in 't onderste Kaak-been meer voor den Dag. Hy word alleen *De Blinde-Slang* geheeten, om dat zijn Oogen naauwlijks gezien worden. De KENKRUS is de Huyd als met Geers overstrooyd, van waar hy te mets de *Gestipte* genoemd word. Nikander noemd hem de *Leeuwe-Slang*, om dat zijn Schobben als de Lybische Leeuwen gevlekt zijn Hy is omtrent Twee Ellen lang, en zijn Beet, en toevallen die van d'Adder-Slang zeer gelijk. Hy schuwd de Braamhaagen en vertiste Struwellen, en verkeerd opentlijk by den Weg, en in de Waagen-spooren, als meede in de Gras-Velden. Ook word hy in 't Heetste van de Somer op de Bergen gevonden. Over zijn gantze Lijf is hy als de Serpentijn-steen gevlekt, die veel-ligt van hem haar Naam draagd. Van zijn Loosheyd heeft Nikander deeze getuygenis naagelaaten;

De Blinde Slang.

Wanneer de Somer-hit betoond haar volle Kragten,
Verschuyld hy zig in 't Bosch; daar leyd hy op-te wagten,
Tot dat het Tamme Vee daar om te Laaven komd,
Of dat haar Herder zig tot Rusten needer-kromd;
In Koele Blaaderschaauw der Opgeschoote Dennen,
Dan vald die Roover uyt, tot scheuren en tot schennen.

De Schiet-Slang.

De AKONTIA of JAKULA, die *Schiet-Slang*, en ook *Pijl-Slang* genoemd word, om dat hy zig zoo snel als een Pijl beweegd, en yemand toeschiet; is van zommige ook *De Vliegende Slang* genoemd. Dezelve word veel in 't Eyland Lemnos gevonden, daar d'Inwoonders hem SAGITTARIUS of *Schutter* noemen. Zy zijn ook in Egipten en Lybiën te vinden. Haar Beet word noch van swaarder toevallen als die van de Adder-Slang gevolgd, doende 't Vleesch van de Lijder aanstonds Verrotten en weg-smelten. Zy verkeeren zoo wel in verborge plaatzen als langs d'openbaare Weegen, en op de Boomen, en houden 't Hoofd onder de Blaaderen bedekt: Waar uyt zy zoo snel toeschieten, Datze yemand Twintig Ellen verre, in eene Togt op 't Lijf vallen; waar toe hy hem eerst te vooren wel digt te-gaar krinkeld. Albertus rept van Twee zoorten, waar van d'een de Dood zonder gevoel aanbrengd, d'ander den Lijder eerst met langduurige Pijnen foold. Die Slang, welke de Pijl-Slang meest gelijk is, is de DRYINUS of *Eyke-Slang*, zoo genoemd om dat hy daar in verschuyld: Of om dat zijn Schobben aan die van de Eyke schors gelijk zijn; aardende eenigzinds naa de Schild-Pad. Hy verkeerd veel in Vogtige plaatzen; maar aangaande zijn Kleur en Gestalte, zijn de Getuygenissen niet eens. Die van hem Gebeeten zijn, Bleeten als Schaapen, en hebben veel andere toevallen, die Dioskorides en Grevinus, met veelerley Genees-middelen leeren af-keeren, welke uyt *Ari-*

De Dryinus of Eyke-Slang.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Aristolochie en Wijn met *Orego*, *Look* en *Olye*, &c. worden toegemaakt. Doch de Quaadaardigheyd van deeze Slang, heeft Nikander zoo aardig beschreeven, dat hier niet ontbreeken mag wat hy'er van gezeyd heeft.

Zoo uw de Dryinus *in Hand of Voeten Kneld,*
Ontzet zig 't heele Lijf, de Wond word Swart en Sweld,
't Verstand word Overstulpt, het Glinsteren van de Oogen
Vergaat; het Hert begind van Droefheyd uyt-te droogen,
En 't heele Lijf van Smert: Ook maakt zijn vuyle Beet
Den Mensch zoo Duyzelig en Grillig, dat hy Bleet
Gelijk de Schaapen doen, of d'Ongetemde Bokken:
Het Water dat word Bleek, de Maag begind te Nokken;
Zijn Leeden worden Traag van quaade sluymer-zugt,
Zijn Mond die Klappertand als in een Koude Lugt:
Nu Braakt hy niet dan Gall, Dat maakt hem Drooge Lippen,
Dan niet als enkel Bloed, dan is het op het Hippen,
Dat hem de flaauwe Ziel al Beevende ontglijd,
Ten zy een Heelzaam Kruyd hem van de Dood bevrijd.

Van de ELAPS of *Harte-Slang*, die zoo van de Vreesagtige aard der Harten genoemd is, is hier niet veel te zeggen, om dat hy even als de Slang van *Eskulapius*, onder d'Onbeschaadigende Slangen geteld word; en welk de Fabeldigters uyt d'Afgodize Eerbewijzingen der Heydenen, alzoo verzierd hebben. Gelijk by Ovidius te zien is, Dat Eskulapius de Zoon van Apollo, (dien Aristophanes, om dat hy den Drek der Zieken pleeg te Proeven, op dat hy haar Natuure te bet kende, * *Stront-Vreeter* noemde.) tot een God der Geneezinge naa Roomen ontbooden is, om de Pest te verdrijven, en daar toe in een Slang veranderde. Gelijk dan ook gemelde Digter hem alzoo tot de Roomze Gezanten in den Droom spreekende heeft ingevoerd;

De Elaps of Harte-Slang.

De Slang van Eskulapius.

* Een Naamstreep die om dezelve reeden ook aan Hippokrates paste.

'k Zal koomen, zijd gerust, en zal mijn Beeld verlaaten:
Gy ziet (bezietze wel, om wel te konnen vaaten
Wat dat my kennelijk maakt;) *gy ziet dees Slang ter zy*
Gekronkeld op mijn Staf; In deeze zal ik my
Verand'ren, maar, met een, meer Heerlijk en Verheeven
Verschijnen, en zoo groot gelijk een God te Leeven,
En Heemels Lichaam past.

En hoedaanig de Slangen verder op 't Bygeloovig Voet-spoor der Afgodize Eer-diensten aan dezelve, niet slegts als Zinne-Beelden en Waarteekenen van *Heyl*, *Gezondheyd* en *Welvaaren*, op de Griekze en Romeynze Penningen geraakt; maar ook met haare Beeldnissen de Heyligdommen ingedrongen zijn, (zoo dat m'er Offerhanden aan deed, en daar by geloofde, Dat de Zielen der Gestorvene Helden daar in Verscheenen, als by Virgilius en Lucianus te zien is;) Dat alles zal ons in de naaspooringe der Egiptize Wijsheyd, en derzelver Godleere te bezien staan. Want wy hebben hier alleen dus-veel van de Slangen willen ophaalen, om onzen Leezer uyt zoo veele als wy'er hebben by-gebragt, de Keur te laaten, by welke hy meend, Dat de Stervende Vader Jakob, de Stamme DAN, heeft willen vergelijken; en ook om bedenklijk te houden, Of hy niet liever uyt den algemeenen Hoop, een Listig-beschaadigende Slange tot zijn Zinspeelinge genoomen heeft, dewijl we zien, Dat de voornaamste, malkanderen gelijk zijn in 't geên hy van deeze Slang te zeggen, en toe-te passen had. Dus scheyden wy hier af, en willen nu bezien, Wat gevolg van zaaken in de Stamme DAN voorgevallen zijn, Dat hy by *Een Adder-Slang aan den Weg, Bijtende des Paards Versenen, Dat zijn Ruyter agter-over vald*, is konnen vergeleeken worden?

Waar toe al deeze Slangen opgehaald zijn

Gen. 49:17.

Dat de meeste Joden, de Waardigheyd welke DAN, in 't *Rigten vanzijn Volk* zou hebben, op Simson passen, is even te vooren gezeyd: En dat zy in deeze byzondere Profeetie noch geenzinds van Zinnen veranderd zijn, kanmen uyt de volgende verklaaringen, die ook zommige Kristenen omhelzen, ligtelijk ontwaar worden. Want aldus heeft Onkelos de meeninge van Jakob uytgebreyd; *Daar zal een Man uyt het Stam-Huys van* Dan *Opstaan, welkers Vreeze over de Volkeren vallen, en de Filistijnen dapperlijk Slaan zal. Want gelijk een Adder-Slang, zijn Laagen by de Weg leyd, alzoo zal hy Ruyter en Voetknegt, van het Leger der Filistijnen, in de Dood storten: Hy zal haare Paarden Ontzeenuwen, en de Waagenen Verbranden, zoo dat den Opzitter te rugge zal vallen.* En zoo hebben eenige des Paards *Hielen* of *Verzenen*, verklaard van *De Pylaaren des Huyzes op welkers Dak*, 3000 Filistijnen waaren die Omquaamen, Judic. 16: 26, 27, 29. Waar toe dan ook de *Targum* van Jerusalem, in ronde woorden zeyd; *Deezen is geenen anderen, als* Simson *de Zone Manoachs.* Maar alhoewel men bekennen moet, Dat Simson nooyt in een opentlijke Veldslag met zijne Vyanden Gevogten heeft, maar de Filistijnen doorgaans met een Adderze Listigheyd Verschalkt en Schaade toegebragt heeft; isset nogtans in deeze Profeetie niet van 't Listig en Kloek-Beleyd, van eenes Menschen Verstand alleen, maar van de Handeling van een geheele Stamme gesprooken; Rigtende het Volk door de Hoofden, die haar gantze Stam-Huys vertoonden. Boovendien blijkt nergens in de H. Historien, Dat Simson ooyt met de Filistijnze Paard-Ruyters is Slaags geweest; of die Beschaadigt heeft. Hierom schijnd het veel eygender te stellen, Dat de Naakoomelingen van DAN, op de volgende wijze, met een Adder-Slang vergeleeken worden: Als Eerst weegens haar Erfdeel in Kanaan; en daar naa, weegens het Schrander Beleyd waar meede zy hun doorgaans teegens de opkoomende Ongemakken der Gebuurlanders, gered hebben. Hierom, naadien het vast stond, Dat deeze Stamme, haar Woonplaats neevens den Weg, en als aan 't Voetpadt liggende, verkrijgen zou, (verstaat d'uyterste Grenspaalen van Kanaan;) stond het zeekerlijk te gebeuren, Dat zy van weegen de naabygeleegentheyd der Vyandige Gebuurlanders, daagelijx met Listen en Laagen zouden moeten op haar hoede zijn, op datze zig Verdaadigden, of zelf haare Vyanden drukten, om haar Erfdeel gerustelijk in Bezit te houden. Invoegen uyt dusken bedenkelijke Verklaaringe, niet moeyelijk af-te neemen is; Hoe welvoegzaam en eygen deeze Stamme, by een Adder-Slange vergeleeken word, die door veelerley Listen en Laagen, Menschen en Beesten weet te Beschaadigen. Moses vergelijkt DAN, by een Jonge Leeuw, *Voortspringende uyt Basan*: Op dat hy daar door zijn Sterkte en Kloekmoedigheyd aanwees; die gebleeken is, doen hy Lesem met den Strijd aangreep en met de Scherpte des Sweerds Sloeg, Jos. 19:47. Judic. 18:27, 29. Gelijk Jakob zijn Listigheyd en Heymelijke Ondermijning zijner Vyanden, by een Slange op den Weg vergelijkt. Doch Moses brengd alleen zijn Voortspringen tot den Leeuw, Springende van de Bergen Basans, alwaar de Leeuwen haar onthielden: Want Basan was Dans Bezittinge niet, maar die van Manasse, Deut. 3: 13. Num. 32: 33. Jos. 13: 7, 8, 11. Doch de Kaldeêr verklaard het, *Zijn Land zal Bewaterd worden met de Rivieren die van Basan voort-vloeyen.* 't Geên nogtans nergens blijkt, naadien hy in 't Land der Filistijnen en naa-by de groote Zee gewoond heeft, onder wien Samson dapper Gewoed heeft. Dat nu ook de Kinderen van Dan, haar zoodaanig gedraagen hebben, daar van geeft de H. Historie onder andere blijken, een opmerkelijk Voorbeeld Judic. 18:27. Naamelijk daar zy de Stadt Lais, met een Listige Raadslag overvallen, en Meerster worden. En hoedaanig alzulke Streeken in een Regtveerdigen Oorlog, vryelijk ter-hand genoomen worden, daar van zullen wy elders spreeken. Maar naadien ook Simson een Imboorling uyt de Stamme Dan, de Filistijnen door zijn List, en ongemeene Kragten, dikmaal Geslaagen heeft, kan hy hier geenzinds buyten gesllooten zijn. Als

die

De Joden volharden doorgaans om de Voorspelling over Dan op Simson te betrekken.

Jakob heeft in zijn Voorspelling niet op de Daad van een byzonder Perzoon maar op de gantze Stamme gezien.

En dus veel-ligt op de Listige verkrijging van haare Landbezitting.

Waar in haar de Stamme Dan als een Slange aan den Weg gedraagen heeft.

die het Liſtig Verſtand van de geheele Stamme Dan, ter-hand gegreepen heeft, om zijn Beroemde Heldendaaden uyt-te voeren. By-aldien wy nu met veel fraaye Uytleggers, deeze verklaaring voor de beſte keuren, om datze met de waare geſchaapenheyd der zaake naaſt over-een ſtemd; zullen moogelijk veele de Ooren klinken, wanneerze verneemen, tot hoedaanige vreemde gedagten eertijds het Puyk der Oude Kerk-Vaders vervallen is; en gelooft hebben, Dat in deeze Profeetie Voorzeyd word; Dat den Antikriſt, uyt de Stamme Dan, zijn Oorſprong neemen zou.

Dwaalzieke gedagten der Oud-Vaders die hier een Voorzegging van den Antikriſt meenen te vinden.

En men had een lange Naam-Lijſt op-te leezen, zoomenze alle noemen wilde, die hier aan vaſt waaren. Doch het zal genoeg zijn, te weeten, Dat ook Irenæus, Auguſtinus en Theodoretus, met veele van haare Tijdgenooten, daar onder te tellen zijn; en dat ook de Roomsgezinde (zy weeten wel waarom;) der zulker volgſpoor geeren opvolgen: Ongemoeyd nogtans, Oleaſter en zijn Meedeſtander, haaren Uytleg voor een Oud-Wijfs Fabeltje, willen te-Boek geſteld hebben. Ook heeft de Vermaarde Bolduk, in zijn Boek datwe tot hier toe, al dikwils aangetrokken hebben; het zelve gevoelen, wel door dryërley bewijs-reeden poogen te weederſpreeken, die niet geheel-en-al te veragten zijn.

Dat van Bolduk nogtans weederſprooken word.

Den zelven brengd voor-eerſt by; Dat Jakob zijn Zoons niet eer Gezeegend heeft, voor al-eer hy die geene uytgemonſterd had, welke de Zeegeninge niet Waardig waaren: Hoedaanige te-agten ſchijnen, *Ruben*, *Simeon* en *Levi*. Agter welke uytſluyting, hy aan de andere Stammen, niet als Eerwaardige en Voorſpoedige dingen Voorſpeld heeft. Doch dit zou voorzeeker een byzonder-kennelijke Veragtinge aan de Stamme DAN zijn, by-aldien'er Voorzeyd wierd, Dat den Antikriſt uyt de zelve Voortkoomen zou.

Dewijl Jakob niet als Goede dingen van Dan Voorzeyd, kon uyt hem den Antikriſt niet Voorſpeld worden.

Daar-en-booven, gebruykt Jakob dikwils, eenige Overvloedigheyd in zijne Zeegeningen, en draagd zig als een zeer Milden Geever; gelijk onder anderen, in de Hoogdraavende gevallen van Juda, en Joſef te verneemen is: Het geene ook hier in de Zeegenſpreeking over Dan in-agt genoomen word. Eyndelijk, naadien het voorgedeelte deezer Zeegening, volgens der meeſten gevoelen, op Simſon te betrekken is; moetmen het agtergedeelte, niet voor zoo Ongelukkig aanzien, Dat het als van geheel-andere dingen geſprooken, zou moeten opgenoomen worden. Dit zeyd Bolduk: Maar het heeft alles niet veel waarheyd in, ſchoon het miſſchien yemand niet onbedenkelijk mogt voorkoomen. Beeter had hem onzes-agtens, te ſtaade gekoomen, met den Apoſtel, 2 Theſſ. 2:4. te zeggen; Dat den Antikriſt, *In den Tempel Gods zit*. Waar by hy had behooren aan-te merken, Dat de Belijders van den Antikriſt zouden zijn, *Afgevallene van't Geloove in Kriſtus*.

De aanmerking van Bolduk verder naagedagt.

Doch zoodaanige zijn immers de Joden niet, die nooyt het Geloove in Kriſtus aangenoomen hebben. Boovendien komd ook Jakobs Beſchrijving van de Stamme Dan, geheel-en-al met de Zeeden van den Antikriſt niet over-een, zoo als hem de Roomze zelfs afpoetzen: Want ze willen dat hy een Magtig en Brusk Krijgs-Man zal zijn, die openbaare Oorloogen ſtigten, Wonderen doen, Dry Koningen Verdelgen; en met geweld het Rijk inneemende, Magtiger als Zeeven Koninkrijken zou zijn; &c. Van welke Groote dingen, niet een kruymel aan de Stamme Dan beloofd word: Maar veel-eer, Dat hy niet met opentlijk Geweld, maar alleen, met Liſt en als-ter Sluyk, gelijk een Slange, van-zig Byten zou.

De Voorzegging van Dan komd met den Antikriſt niet over-een.

Ten laatſten liggen ook de Griekze en Gemeene Latijnze Overzettingen teegens dit Verzierzel aangekant, die de woorden van Jakob, gelijkker-hand, in *Een Toewenſchenden* zin Vertaalen: *Laat* DAN zeggenze, *Een Slange worden op den Weg, zittende op het Voet-padt* &c. Waar uyt immers niet te beſluyten is; Dat Jakob gewenſt heeft, Dat uyt de Stamme Dan, den Antikriſt zou voortkoomen?

En rept ook niet van openbaar geweld, &c. Gen 49:17.

Wat nu gemelde Oud-Vaders bewoogen heeft, deeze woorden op den Antikriſt te paſſen, ſchijnd vry donker om te raaden. Ten zy dan dat zeeker voor-Oordeel, haar daar toe heeft weg-geſleept. Miſſchien hebbenze gemeend, Dat den Antikriſt een Jood zou zijn, die aanhang uyt dat zelve Volk maaken zou. En ziende dat hier over DAN, van *Een Slange* gewag gemaakt word, hebbenze

niet anders gedagt of deeze Stamme was de bequaamſte onder al d'andere, om 'er den Antikriſt aan toe-te paſſen. 't Geên wy dan alzoo voor de naaſt bedenklijkſte Oorzaak deezer Dwaalinge moogen opneemen. Maar gemelde Schrijver onder en-tuſſen in zijn verklaaringe voortvaarende, maakt dezelve ook geheel verſchillig van het voorige gevoelen op. Want den Uytleg van Simſon en den Antikriſt verworpen hebbende, duyd hy Jakobs Profeetie, uyt Exod. 35:34. op de Kopere Slange, die in de Woeſtijne opgeregt wierd, naa datze Bezaleel, die (zoo hy zelve zeyd) uyt de Stamme Dan was, naa de kunſt gemaakt had. Waar toe hy ook het Kruyſſingen van Kriſtus, die naa het Voorbeeld van deeze Kopere Slange, aan 't Hout *Verhoogd* is, te-baat neemd. Om waar van zijn eygen meeninge, te netter by-te brengen, wy alleen dit volgende van hem dienen uyt-te ſchrijven; *Wilje weeten*, zeyd hy, *hoe en wanneer de beſchouwde Slang, der Iſraëliten Paards-Voeten, met Doodelyke Wonden Gebeeten heeft, (zoo dat deſſelfs Ruyter ſtrax agter-over viel, en zyn Kragt verloor?)* 't zelve is geſchied, op den Weg en aan het Voet-padt, als de Stam- „men Iſraëls uyt Egipten naa het Beloofde Kanaan Reyſden. En dewijl die „Slange, een uytgedrukt Voorbeeld van Kriſtus Verhooging aan 't Kruys was, „heeft de Godvrugtige Vader Jakob, door Beſchouwing van deeze Schoone „Geheymeniſſe der Zaligheyd; deeze Geluk-Spreekende Zeegening, als door „een fraaye omwending, in deeze voortreffelijke woorden tot Godt betrok- „ken; zeggende, *Op uwe Zaligheyd wagt ik* Heere; Gen. 49:18. Dus verre Bolduk. Maar naadien deezen Uytleg, moogelijk alzoo mank gaat, als de eygenſchap daar de Adder-Slang naa genoemd is, zulx konnen miſſchien de volgende reedenen grondveſten. Want dat eerſtelijk de Konſtenaar Bezaleel die deeze * Kopere Slange gemaakt heeft, niet uyt de Stamme Dan maar uyt Juda was, is uyt Exod. 38:22. openbaar; *Zynde de Zone* Uri, *des Zoons* Hur. Voor het Tweede; de Profeetie meld van de geheele Stamme Dan, en niet ſlegts, van zeeker Perzoon, uyt dezelve Stamme voortgekoomen. En ten laatſten, word de Stamme Dan vergeleeken met een Leevendige Adder-Slange, en niet als een Maaker van Kopere Slangen ingevoerd. Waar toe men niet vergeeten moet aan-te merken; Dat deeze naagebootſte Slange niet en is geweeſt de Beeldtenis, van een CERASTES of *Adder-Slang*, (in 't Hebreeuws, שפיפון, genoemd;) maar van een שרף, dat is, Een HYDRUS, of *Vyerige Slang*; gemeenlijk *Water-Slang* geheeten; gelijk Bochartus breed beweezen heeft. Van welke laatſte zoort genoegzaam bekend is, Datze zig niet op de Gemeene Weegen, noch in de Waagen-ſpooren laaten vinden, om de Voet-gangers door Laagen te betrappen; maar haar veel-eer in 't Water, in de Poelen, en ook wel in de Zee-Meyren onthouden; alwaarze Gebooren en Opgevoed worden. Onder-en-tuſſen ontbreeken'er ook geen welke meenen, Dat de Vader Jakob zijn Gelijkenis-Spreuke over DAN, van de Liſtige Slange-Beet ontleend, waar door de reedelijke Goedheyd van Adams Ziele, van 't Paard, *Gediabolizeerd*, of agter-over gevallen is; en daarom ook gezeyd word, Dat alhoewel de Slange, Kriſtus, in de Verſenen ſteeken, dat is, Verzoeken zou, hy egter niet gelijk Adam, agter-over vallen, maar in teegendeel de Slange, door zijn Exempel, door zijn Ampt, en door zijn Geeſt, den Kop Vermorzelen zou. En alhoewel de Zaligmaaker zoo wel als de Fabel-kundigers, de Slange als een Zinne-Beeld van Voorzigtige en Wijze Menſchen aanmerkt, alzoo is zy zulks ook in de Oude Fabelen, een aanduydinge van alle Onlichaamelijke, of in Gedagten-beſtaande Vermaaken. 't Geên men tot Moſes Verhaal van de Verleydinge des Eerſten Menſche door een Slange, behoorde in Gedagten te houden.

De voorzegginge over Dan, van Bolduk op de Kopere Slang in de Woeſtijne gepaſt.

** 2 Kron. 1:5.*

Welke bedenkingen worden uytgewiſt.

En Bolduks Dwaaling zelfs in de onregte zoort der Slange aangeweezen.

Maar gelijk de Profeeten zelden of nooyt van de Tijdelijke dingen pleegen te handelen, zonder daar in eenige Geeſtelijke Beloften tuſſen te mengen, en haare reeden als door zeekere Heylige Bevalligheyd, zoodaanig van-een te klieven, Datze Twee Opmerkelijke Beſchouwingen waardig waaren; alzoo ſchijnd ook de Vader Jakob zulx in-agt genoomen te hebben, wanneer hy de Zee-

Der Profeeten Voorzeggingen van Tijdelijke dingen, altijd met

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Geestelijke vermengd.

Zeegeninge over Dan, met deeze Woorden besluyt: HEERE *Ik verwagte uwe Zaligheyd.* Dus luyd de Text van de Gemeene Latijnze Overzetting. Doch onze hebben Vertaald; *Op uwe Zaligheyd wagt ik* HEERE. Andere hebben 't met deeze bewoording uytgedrukt; *Uwe Zaligheyd heb ik verwagt* ô HEERE. De LXX Overzetters zeggen, *Verwagtende de Zaligheyd des* Heeren.

En zulx in 't Besluyt over Jakobs voorzegginge van Dan gebleeken.

Maar hoedaanig, of wie ook van deeze Overzettingen, het Beste mag getroffen hebben, zienwe onder-en-tussen, dat die, welke de voorgaande Woorden zoodaanig op Simson gepast hebben, zig hier dapper aan 't Sweeten hebben geholpen, op datze elk om Prijs, deeze laatste Woorden, waare het moogelijk, met de voorgaande wel mogten t'zaamen hegten. Dus hebben zommige gezeyd, Dat Jakob hier de Betragtinge zijner Profeetize Zeegening, noopens

Vaatse bedenkingen over Jakobs Woorden, Ik wagt op uwe Zaligheyd.

„d'Overgroote Sterkte van Simson, geschort, en als schielijk stil gestaan heeft; „door dien hy by-naa tot die meeninge vervallen scheen, of hy niet wel den „Toekoomenden Messias mogt zijn. Doch dat Denkbeeld flux verbeeterende, heeft hy Verkondigd, Dat'er eenen anderen Messias als Simson te verwagten was. Maar die alzulke Vieze dingen Droomen, behooren alsse Wakker worden, en tot haar Verstand gekoomen zijn, te denken, Dat dusken aarzeling den Profeet, die deeze Godspraak door d'inblaazinge van den Heyligen Geest heeft voortgebragt, tot een merkelijke veragting zou gestrekt hebben. Andere verstaan door het Woord ישועה, alle *Heylanden* of *Verlossers*: Want naadien Simson, tot behoudenis van Israël gezonden is, waarom zouden d'Israëliten dan ook in andere tijden van Benaauwdheyd, niet zoodaanigen *Heyland* verwagt hebben? Ten laatsten meenen andere, Dat Jakob van Simson, die een Voorbeeld van Kristus is geweest, op een Profeetize wijze, plotzeling op Kristus, als op het Teegenbeeld, overgesprongen is. En op dat zulx niemand vreemd zou voorkoomen, ziet daar, de Oude Joodse Uytleggers, met Onkelos, Jonathan en de *Targum* van Jerusalem, verklaaren 't zelve met ronde Woorden van den Messias. Want behalven dat den Engel van Simson zeyde; *Hy zal Beginnen Israël te Verlossen*, Judic. 13:5. (Matth. 1:21.)

Dat Jakob in deeze verwagtinge op den Messias ziet.

„hebben bey de Kaldeësze Uytbreyders aldus Verklaard; *Onze Vader Jakob* „*zeyde*, Ik verwagte niet de Zaligheyd of Verlossinge van Gideon, de Zone „van Joasch, welke is een tijdelijke Zaligheyd; noch de Zaligheyd van Sim„son de Zone Manoahs, welke is een voorby-gaande Zaligheyd: Maar de Za„ligheyd van Kristus de Zone Davids, die koomen zal om de Kinderen Israëls „tot hem-zelven te brengen; naa welkers Zaligheyd mijne Ziele verlangd. En in dusdaanigen zin noemd hem Simeon; *De Zaligheyd Gods*, Luc. 2:30. Of ook kan Jakob dit tot zijnen Zone spreeken; als of hy zeyde; *Ik verwagte den Heere*, en dat die uw Zaligheyd zal zijn *ó Dan*! Want deeze Stamme in 't gemeen, en Simson in 't byzonder, zijn swaarlijk van de Vyanden en haar eygen swakheeden gedrukt, Judic. 1:34. en 18:1,30. en 16:16,17,21, &c. Maar die, welke de woorden Gen. 49:17. op den Antikrist hebben gepast, verzieren *vers* 18. van Kristus, Dat hy korts naa desselfs opkomste, zijne Heyligen, door den Val des Antikrists, Verlossen zal. Of zy Verklaaren 't van den Toekoomende Rigter, op dat hy zijne Heyligen den Loon van haare geleedene Verdrukkinge geeven mag. Voorwaar wanneer Junius en Tremellius, dit 18de *vers* Overzetten, *Op uwe Zaligheyd heb ik verwagt* JEHOVAH; schijnd Jakob deeze

Van andere geagt tot de Zonen van Dan gesprooken te zijn.

Woorden tot zijnen Zone DAN, of liever tot zijn Stamme gesprooken te hebben: Even als of hy gezeyd had; Gy Stamme Dan zuld zoo swaar gedrukt worden, Datje niet als door de byzondere Hulp van Godt, zuld konnen gered worden. En dat zulx ook zeekerlijk alzoo geschieden zal, omhels ik met een onbeswijkbaare Hôope. Waar uyt dan niet quaalijk te gissen staat, Dat d'Aards-Vader wil te kennen geeven, Datze de Zaligheyd der Behoudenis, tweezinds zouden noodig hebben. Naamelijk eerst, weegens de Tijdelijke Erffenis in Kanaan;

Wenschende om haare Behoudenis

want het blijkt uyt Judic. 1:34. dat deeze Stamme dapper van de Amoriten Benaauwd is; doch die ten laatsten aan haar Erfdeel hebben vast-gehegt; als te zien

is

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

nis weegens haare Vyanden, &c.

is Jos. 19: 47. Ten Tweeden, hebbenze d'herstellende Hulpe des Hemels noodig gehad, ten aanzien van de Godsdienst; naadienze wel de eerste onder de Stammen waaren, die van desselfs zuyverheyd Afvielen, gelijk uyt Judic. 18:16, 17. en elders kennelijk blijkt. Onder-en-tussen twijffelen wy geenzinds, of men kan in deezen Uytleg, zoo men anders geen moeyte zoekt te rokkenen, wel berusten. Voorzeeker zal de Stervende Vader, door den Geest wel voorzien hebben, Datter veelerley angstvallige Beroerten, en Dwaalzieke Afvalligheeden, de Stammen Israëls zouden aankleeven; waar teegen hy egter zijn Standvaste Hôôp en Geloove in den waaren Zaligmaaker, voor de Ooren zijner Zonen heeft willen uytboezemen. Als in welke betuyging dan ook het woord ישועה, zeer-wel voegzaam voor een *Zaligmaaker* kan gesteld worden; gelijk het Griekse woord ΣΩΤΗΡΙΟΝ, Luc. 2: 30. genoomen word; als'er staat; *Myne Oogen hebben uwe* Zaligheyd *gezien.* En daarom, dewijl Jakob zoo wel van de Stamme Dan, als van de andere Geslagten, veelerley gevaaren Voorzien heeft, heeft hy daar omtrent willen te kennen geeven, Dat zijn Vertrouwen niet zoo-zeer ruste op 't Geluk zijner Naakoomelingen, als wel op den *Behouder* KRISTUS, die *De Zaligmaaker* zou zijn van alle Geloovige; en alzoo ook van hem, die nu op 't Gypen lag, om *Verzaameld te worden tot zyne Volkeren*, Gen. 49: 29, 33. En zulx niet anders, als gelijk David, 2 Sam. 23: 5. in een-en-de zelve meeninge scheen te zeggen; *Alhoewel myn Huys alzoo niet en is by Godt; nogtans heeft hy my een Eeuwig Verbond gesteld, dat in alles wel geordineerd en bewaard is: Voorzeeker is* (daar in) *al myn Heyl, ende alle Lust, hoewel hy het* (noch) *niet en doed uytspruyten.* Ook meenen eenige Godsgeleerde, Dat de Woorden van Jakob meede schijnen aan-te wijzen, dat de *Behoudenis* uyt andere Deelen zou beginnen, als in welke DAN zou woonen; 't geênze besluyten uyt Esaia 8: 23: en Kap. 9: 1. waar van zy willen dat Matth. 4: 13-16. en *vers* 23. de vervullinge te vinden is. Die het ter Herten gaat, zal wel doen, 't zelve eens naa-te denken, terwijl de tijd en d'Orden ons noodigd, om van DAN over-te gaan tot Jakobs

Onder welke ook Jakob zijn vaste Hôôpe op den Waaren Zaligmaaker uytgeboezemd heeft.

Profeetize Zeegening over GAD.

Jakob is heel kort in de Zeegening over Gad.

Die de Oude Vader in heel weynig Woorden besluyt, niet-teegenstaande hy nogtans doorgaans overvloedig in zijne reeden, en noch veel rijkvoeriger in voorzeggende Zinspeelingen is. Zoo dat Abrabanel het Gesprek van Jakob genoemd heeft; *Woorden, vallende over Woorden.* Maar indien de Overzetters elders verschillig, of, als over de Text-Woorden gestruykeld, Gevallen, en over-hoop Getuymeld zijn, 't zal ook hier niet veel-beeter geschaapen liggen. Van GAD Vertaalen onze Overzetters de Woorden Gen. 49: 19. aldus; *Aangaande* Gad, *Een Bende zal hem aanvallen; maar hy zal* (ze) *aanvallen in het eynde.* Alwaar zommige over het Woord *Aanvallen*, zeggen, Dat de Hebreeuwse zin, eigentlijk beteekend; *Met Troupen op Partye loopen, om te Rooven en te Stroopen*: Of met heele *Rotten* of Benden, elders *Een Uytval* op doen. Waar van egter de Gemeene Latijnze Overzettinge, groot-deels schijnd te verschillen, alsse zeyd; GAD *Omgord zynde, zal voor hem Stryden, en hy zelve zal Agterwaards Gegord worden.* Dits niet zonder duysterheyd gelaaten. Ook heeft Hieronymus de Griekze Vertaaling met deeze zingeevinge bygebragt; GAD, *De Roover zal hem Rooven, en hy Zelve zal de plaatze Rooven.* Nogtans Vermaanen ons de naauwkeurige Taalkundigers, Dat *Peiratérion* by de Grieken veel-eer *Een Uytval*, of *Uytloop der Zee-Roovers*, (hoedaanige wy moogelijk *Kaapers* zouden noemen;) te kennen geeft; gelijkze uyt Hesychius meenen goed te maaken. Waar van by de Latynen *Pirata*, en by ons het baster-Duytze Woord *Piraat*, en PIRATE, *Zee-Roover*, of *Strooper op Zee*, by de Franssen, zijn afkomst schuldig blijft. Doch Symachus heeft het even als onze Overzetters, *Bende* Vertaald: Daar andere Oude Woorde-

Den Zin der Woorden door verscheyde Overzetting voorgespeld.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Boeken, *Schaare* voor zetten. Hoedaanig het meede van beyde, Job 19: 12. Vertaald word; daar de Grieken weederom *Peiratérion* hebben. Doch de Kaldeëfze Overzetter Onkelos, niet zonder omzigtigheyd van de bloote beteekenis der Woorden afgaande, heeft de Zin van deeze beknopte reeden veel liever uyt het toeligten der Heylige Historie willen opmaaken, welke de meeninge deëzer Profeetie aldus op-geeft; *De Gewaapende Leger-Benden van de Stamme* Gad, *zullen over de Jordaane gaan, om voor haare Broeders te Strijden; En zullen met grooten Beuyt en Haave, tot haar Land weederkeeren.*

En door de Vervulling Verklaard.

Zoo dat de Vader Jakob hier een Speelinge op GADS Naam heeft, die een *Bende* of *Heyr-Leger* beteekend, by de Hebreën גדוד genoemd; vergelijkt Gen. 30: 11. daar hy van Lea BAGAD, *Daar komd een Hoop* genoemd word.

Speeling op de Naam van Gad, die Een Bende beteekend.

't Is zeeker, dat hier in geheel-en-al op het Verhaal, Num. XXXII. gezien word, alwaar de Stamme Gad, met Ruben, het Land aan geên-zijde de Jordaane, (alwaarze doenmaals naar haare Reyzen door de Woestijne, gekoomen waaren;) tot haare Wooninge en Vee-Weydinge begeerden, zonder met heel-de rest van Israël over de Jordaane te gaan: Doch van Moses weedersprooken, beloofdenze Gewaapender-hand, met haare Broeders de Riviere over-te spatten, en niet weeder te keeren, voor dat zig een yder in gants Israël, in zijn Erf-Deel zou hebben needergezet. Datze nu ook alzoo gedaan, en daar door te-gelijk haare Belofte, en des Vader Jakobs Voorzegginge, naa deezen Uytleg voldaan hebben, blijkt klaar genoeg Jos. 4: 12, 13. en Kap. 22. En men zal wel doen, het gantze Hoofd-stuk Num. 32. daar teegens te vergelijken. Maar alhoewel deezen Uytleg van Onkelos groot geloof by Jarchius, Aben-Ezra, Hieronymus en veel andere gevonden heeft, en'er ook niet aan te twijffelen is, of hier word van *Gewaapende Leger-Benden*, en van *Een Weederkeeren in het Land gewag gemaakt*, 't welk de Stamme Gad erffelijk toege-Eygend was; schijnen daar nogtans geen dringende reeden te zijn, waarom yts aan Gad alleen zou toegepast worden, 't geên zoo wel Ruben, en de halve Stam Manasse, als hem, een gemeen Lot geweest is? Zulx men veel-eer te denken heeft, Dat de Vader Jakob, in deeze Zeegening, even als in al de rest der Stammen, yts Uytsteekende, en byzonders heeft willen te kennen geeven, 't geên den Kinderen van Gad alleen zou eygen zijn: Dat wy een weynig willen naaspooren.

Daar zijn fraaye Uytleggers genoeg, die vast-stellen, Dat hier zeekerlijk *Een Krijgs-Bende* moet verstaan worden, welke *De Waapenen heeft Aangegord:* Gelijk het Aquila, en de Gemeene Latijnze Overzettinge Vertaalen.

De Vervulling van Jakobs Lot-spelling over Gad moet in de byzondere Daaden derzelve Stamme gezogt worden.

Doch het Woord עקב, dat eygentlijk een *Hiel*, en oneygentlijk, *Het Eynde*, of *Uyterste Paal*, beteekend, moet hier voor *Eyndelijk* of *Ten laatsten* genoomen worden; en alzoo zal deeze Profeetie, door een kleene verschikking van onze Taal-Woorden, deezen zin hebben; *Een Gewaapende Bende, zal Gad Overwinnen; maar ten laatsten zal hy Zeegepraalen.* Even of daar gezeyd wierd; De Stamme Gad in de Land-Paalen van zijn Erf-Deel gezeeten zijnde, zal van den Aanval der Roofgierige Volkeren wel dapper geplaagd worden; maar naa dat zy zelfs in den Oorlog zullen geoeffend zijn, zullenze eyndeling haar kans met Overwinninge, teegens haare Vyanden waarneemen, en daar door in ruste Woonen.

De Voorzegging wil, Dat Gad van de Vyanden veel Lijden, maar daar naa Overwinnen, en Meester blijven zou.

Invoegen het ons toeschijnd, als of de verre-ziende Vader de Kinderen van Gad, hier door aan d'eene zijde heeft willen af-raaden, zig geenzinds op haar Vermoogen te verhoovaardigen, veel-min te vertrouwen; en aan d'ander zijde, haar met Moed en Dapperheyd aan-te gorden, om zig gereed te houden, de Vyandelijke Aanvallen, waar doorze verneederd wierden, ten laatsten te Overwinnen. Wy zeggen *Ten Laatsten*, dat is op 't *Eynde*, naa veel geleeden Rampen. Waar toe, om een Voorbeeld uyt de Vervulling t'ontleenen, men wel zal doen, 1 Kron. 5: 18-20. naa te Leezen. Of nu ook de Historie van Jephtha, hier toe te betrekken is, als Kajetanus meend (naadien hy voor-af een Oversten der Moordenaaren, daar naa een Uytgeleezen Rigter en Leger-Vorst van Israël wierd; voor welke hy ook Heldhaftig teegens d'Ammoniten Gevogten heeft;)

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
602 A 5

blijft vry onzeeker, naademaal het nergens proef houd, Dat Jephtha uyt de Stamme Gad was. Hierom wil het Heydeggerus met Pererius voor waarſchijnelijker gehouden hebben, Dat hy zijn afkomſt uyt de Stamme Manaſſe gehad heeft. Doch hoe het ook hier meede mag zijn, dit houden zommige fraaye Uytleggers in deeze Voorſpellinge gewis, Dat de Vader van ſwaarigheeden rept, die de Stamme Gad op de Grenzen van haare Landpaalen van de Vyanden te wagten had, en haare Overwinninge ten laatſten; en zulx van weegen haare Wooninge aan de buyten-zijde der Jordane, Joſ. 13: 8. alwaar zy van de Amoriten gequeld zijn, Judic. 10: 7, 8. Gelijk ook naaderhand de Konink der Ammoniten *Gad* bezat, en in haare Steeden Woonde, Jer. 49: 1. Daar naa zeyd Jakob van GAD, Dat hy met *Een Bende*, of Troep *Zou Overwinnen*: Dat is, weederom ſpeelende op zijn Naam, die niet vergeefs aan hem gegeeven ſcheen; maar zijn Dapperheyd en Overwinninge te kennen gaf, alhoewel op 't laatſte. Gelijk dan ook Moſes deeze Zeegening wijder uytbreyd, en zijn Wooninge by die van een Ouden Leeuw vergelijkt, die den *Arm* en *Den Scheedel* van zijn Prooije verſcheurd, Deut. 33: 20. 't Geên ongetwijffeld doe vervuld is, wanneer GAD, met RUBEN en MANASSE, teegens de Hagarenen Streeden, en roepende tot Godt geholpen wierden; zoo datze d'Overwinninge met grooten Beuyt, en te-gelijk de Bezittinge verkreegen, 1 Kron. 5: 18-22. En dits genoeg van Gad. Volgd dan nu de

'tGeên in 't byzonder word aangeweezen.

Profeetize Zeegening over ASCHER.

Van Aſcher heeft Jakob niet dan alles Goeds Voorzeyd, gelijk zijn Naam beteekend.

Die de Neegende naa Order der Voorſpellinge is; en waar van de Vader Jakob, niet dan alles Goeds ſchijnd te Belooven. Want gelijk hy zijn Naam van *Zeegen* en *Gelukzaligheyd* had, Gen. 30: 13. heeft hy hem ook een Gezeegend Land-Deel afgebaakend: En Moſes doed'er by, Dat hy ook *Gezeegend zou zijn met Zonen*, Deut. 33: 24. Dus ſpreekt de Vader van hem: ASCHER, *Zijn Brood zal Vet zijn; en hy zal Koninklijke Lekkernyen geeven*, Gen. 49: 20. Of gelijk het de Gemeene Latijnze Overzetting heeft; ASCHER, *Heeft Vet Brood, en zal den Koningen* Lekkernyen verſchaffen*. Maar hoe veel Onkelos van deeze beyde Overzettingen verſcheeld, mag men uyt deeze Vertaalinge merken; *Het Land van Aſcher zal het Beſte zijn, en hy zal van de Lekkernyen der Koningen Gevoed worden*. En daar zijn veel fraaye Uytleggers van Oordeel, Dat deezen Jode, *Het Land van* ASCHER, zeer wel in plaatze van *Zijn Brood*, (gelijk het de Latijnze, Griekze, Arabize en onze Overzettingen hebben) in-agt genoomen heeft. Doch het Tweede Deel van deèze reeden; naamelijk alwaar de Kaldeèze Overzetter zeyd; ASCHER *Zal met Koninklijke Lekkernyen Gevoed worden*; heeft met de Hebreeuwſe beteekenis weynig gemeenſchap; naadien de Woorden veel-eer te kennen geeven, Dat Aſcher zelve den Koningen Lekkernyen uytleeveren zou. Behalven dat het ook naa zommiger meening, miſſchien wel alleen zou konnen beteekenen, *Lekkernyen*, die de Lekkernyen der Koningen gelijk zijn. Hoedaanig het onze Overzetters hebben opgevat: En het is zeer gemeen, Groote, en Voortreffelijke dingen, *Koninklijk* te noemen. Gelijk onder andere de Latynen, REGALES DAPES, *Koninklijke Spijzen* of BANKET plagten te heeten. Zulx dat dan in deeze Zeegenſpraak, opentlijk word te kennen gegeeven, Dat de Landeryen van Aſchers Erfdeel, weegens haare Vrugtbaarheyd, en 't voortbrengen van Lekkernyen, zouden overvloeyen. Waar teegen niemand aalwaardig behoorde in-te brengen, Dat Lekker en Smaakelijk Brood te Eeten, een al-te geringen zaak is, om een Zeegenſpreeking over een geheele Stamme van Iſraël te verſtrekken; naadien'er met geen waarſchijnelijkheyd kan ontveynſt worden, of de Godſpraak heeft onder *De Vettigheyd des Broods*, of *des Lands*, alle andere nooddruft verſtaan. En is alzoo een ſcheemering daar in te merken van de Behoeftige Beede, in 't Vader Onze begreepen; *Geeft ons heeden ons Daa-*

* ande Wellustigheeden.

Aſchers Erfdeel door Vet Brood aangeweezen.

En hoe hy Koninklijke Lekkernyen verſchaffen zou.

De Godſpraaken moeten niet naa de enge Letter verklaard worden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Daagelijks Brood. 't Geên ons ook niet heel buyten propooſt doed denken, Dat moogelijk dusdaanig-een Vett Erfdeel aan deeze Stamme toegezeyd word, om haar daar door te vermaanen, Datze niet alleen van de Vaderlijke Voorzorge Gevoederd wierden; maar dat ook onder die uyterlijke bewindzelen deezer Belofte, veele andere Voortreffelijke dingen verborgen laagen. Ziet Deut. 33: 24, 25. En zeeker, zoo ons de moeyte luſt om naa-te ſpooren, welk en hoedaanigen Land-gedeelte, de Stamme Aſcher, door het Lot te-beurt gevallen is, 't gevolg zal een volſtrekte Vervullinge deezer Voorſpelling aanwijzen: Want hy heeft zijn Erfdeel naa dees-zijde de Jordaane aan de groote Zee gehad: En het geheele Land van Ptolomais omtrent Karmel, tot aan Zidon toe, bewoond, Joſ. 19: 24, 31. zig in de lengte Twintig Mijlen van de Zee ſtrekkende, en omtrent Neegen Mijlen langs den Oever breed. Gelijk men uyt de Land-Tafelen verneemen kan. Ook getuygen de Aard-Beſchrijvingen, Dat deeze Landſtreek ongemeen Dragtbaar van Wijnen, en Vett van d'alderbeſte Tarwe en Olye was. Waar toe dan ook onze Kantteekenaars, die van deeze Verklaaringe niet afkeerig zijn, Deut. 33: 24. betrekken: ASCHER *Doppe zijnen Voet in Olye.* Dus verre van ASCHER, anders gezeyd ASER. Volgd nu Jakobs Tiende Voorzegginge, begreepen in zijn

Door Brood en VettBrood, word alle nooddruſt verſtaan.

De Voorſpellinge over Aſcher is in zijn Goed Erfland te vinden.

Profeetize Zeegening over NAPHTHALI.

Die wy Geneſis 49:21. niet zoodaanig effen gepolijſterd vinden, of d'Uytleggers zijn daar over ook niet heel buyten geſchil. Inzonderheyd hebben de Joden hun zelven hier van de Fabelagtige Droomen niet konnen onthouden. By onze Overzetters, zeyd Jakob, NAPHTHALI, *is Een Losgelaatene Hinde; hy geeft Shoone Woorden.* Doch de Gemeene Latijnze Vertaaling, die de voorige in moeyelijke maniere van ſpreeken, niet een zier verbeeterd, zeyd; NAPHTHALI, *Is een Uytgelaaten Hart, geevende Spraake van Schoonheyd uyt.* En miſt alzoo hier in, Datze van dit Dier, in 't *Mannelijk Geſlagt* ſpreekt; daar d'Oorſpronkelijke Text, het *Vrouwelijke* opgeeft. Zoo dat'er *Een Hinde*, en niet *Een Hart*, moeſt geſchreeven worden. Onze Uytleggers willen, Dat Naphthali, by Een *Hinde* vergeleeken word, van weegen zijne Wakkerheyd in de Oorlogsdaaden; waar van te zien is, Judic. 4:6, 10. en Kap. 5:18. En dat men de *Schoonheyd zijner Woorden*; op deſſelfs Aangenaamheyd in de Burgerlijke ommegang, te paſſen heeft. Inſgelijks hebben ook de Geleerdſte onder de Joden, Naphthali met Een *Losgelaatene Hinde* vergeleeken, weegens der zelver Snelheyd in 't Loopen: Want aldus luyd de verklaaringe van Jonathan; Naphthali *Is een Geſwinde Bode, die als een Snel-loopend Hart, over de Hoogten der Bergen draaft, om Goede Tijdinge te Boodſchappen. Want hy iſset die Verkondigd heeft, Dat Joſef noch in 't Leeven was. Hem is ook aanbevoolen geweeſt om naa Egipten te gaan; en het Verbond weegens d'Ingekogte dubbele Spelonke Machpela, van daar inder-yl af-te haalen, op dat Eſau geen deel aan dezelve zou hebben. En doe hy in Iſraëls Gemeente zijnen Mond opende, om een Zeege-Zang aan-te heffen, deed hy zulx met zeer Schoone woorden.* Dus verre Jonathan; van wien de Jeruſalemſe *Targum*, niet en verſcheeld. En zoo wy veel andere Verklaaringen te zaamen brengen, zy zullen door deeze *Loſgelaatene Hinde* verſtaan, *Ligt op de Voeten*, om den Vyand naa te Jaagen, en te-gelijk 't Gevaar t'Ontvlieden. 't Geên onder anderen David erkend, Pſal. 18: 34. *Godt maakt mijne Voeten als der Hinden.* Maar naadien, de Snelheyd van Naphthali, den Joden eenigzinds twijffelagtig en donker ſcheen, om dezelve met de gelijkenis van een Losgelaatene Hinde, welvoegzaam over-een te brengen, hebbenze daar toe voornaamelijk twee Fabelen verzierd, waar op zy de bygebragte verklaaring gebouwd hebben. En ziet daar, wy willen dezelve hier ter-plaatze niet ontbreeken laaten; naadienze ten minſten eenig ligt aan haare verklaaring konnen geeven. Zy zeggen, Dat wanneer de Zonen Jakobs,

De Voorzegginge over Naphthali is niet zonder geſchil by de Uytleggers.

Wat het zy dat Naphthali by een Hinde vergeleeken word.

Twee Fabelen van de Joden verzierd, om deeze

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Voorspelling wel te Verklaaren.

,, in Egipten, tot kennis van Josef gekoomen, en met dat bescheyd van daar
,, weederom in Kanaan gekeerd waaren, Naphthali, veel Geswinder als yemand
,, uyt de Broeders is gereyst; zoo dat hyze alle te-vooren quam, op dat hy
,, d'eerste was die de Vader Jakob Boodschapte, *Dat Josef noch in 't Leeven*
,, *was.* Dus luyd het eerste Verzierzel. Het tweede daar aan; heeft Rabbi
Eliëzer zoo breedspraakig opgepoetst, Datwe slegts de korte Inhoud daar van
moogen bybrengen; 't geên dan hier op uytkomd; Wanneer Josef Gen.50:7,
,, 13. met zijne Broeders uyt Egipten optrok om zijn Vader in de Dubbele Spe-
,, lonke, welke in Machpela teegen over Mamre was, te Begraaven; heeft hy
,, zig uyt een Godvrugtige beraading, teegens Esau aangekant, onder voor-
,, wending, Dat deeze Begraafplaatze hem toe-behoorde. En op dat hy Esau
,, hier van Overtuygde, heeft hy Naphthali ten spoedigsten naa Egipten gezon-
,, den, op dat hy den Koop-Brief van deezen Akker, van daar herwaards bragt,
,, en blijken deed, dat Esau deeze Spelonke aan Jakob Verkogt had; hoedaa-
,, nigen Reystogt hy ook binnen zeer korten tijd volbragt. Dits d'inhoud van
't geene Rabbi Eliëzer voorheeft te zeggen. En wy gissen dat mender niet aan-te
twijffelen heeft, of bey deeze Vertellingen; hebben de Joden uyt haar eygen Poot
gezoogen, op datze raad wisten, om ook over Naphthali een verklaringe te
doen. Maar gelijk Moses van al deeze dingen niet een enkel woord gerept heeft;
alzoo zou het verder ook al-te stout gedaan zijn, te willen verzeekeren, Dat
Naphthali, al zijn Broeders in Welspreekendheyd overtroffen heeft; zoo dat
hy, als de *Targum* van Jerusalem zeyd; *Een Honing-zoete Tong in de Mond
had.* En wie doch! zoumen moogen vraagen; heeft deeze Uytleggers, die om-
trent Twee-Duyzend Jaaren laater als Naphthali de Zone Jakobs, in 't Leeven
quaamen, hier van zoo naauwkeurigen onderwijs gegeeven, Dat men der ge-
loof aan zou schuldig staan? Hierom hebben andere Joden en die wat meer

Andere Verklaaringen der Joden, die uyt de Vervullinge ontleend zijn.

Schaamte hadden, gezeyd, Dat Naphthali daarom by *Een Losgelaatene Hinde*
vergeleeken word, om dat hy Onverzaagd en zonder zammelen, tot de Leger-
Benden der Vyanden inbooren zou. En betrekken daar toe de Historie Judic.
4. Alwaar Barak, die uyt de Stamme Naphthali was, het Heyrleger van Sise-
ra, de Veld-Overste des Koninks Jabin, zoo Dapper Sloeg, Dat hy het zelfs
te-voet Ontvlugten moest, en eyndeling door de Kloekmoedige Heldin Jaël,
om den Hals quam. Zy voegender by; Dat ook de Profeetize gelijkenis hier

Die in 't byzonder worden aangeweezen.

op ziet, Dat Barak in het begin zoo Vreesagtig was als *Een Hart* of *Hinde*;
doch ten laatsten, in een Moedige *Leeuw* veranderd is. Gelijk deeze dan ook
meenen, Dat *De Schoonheyd der Welspreekendheyd*, zeer-wel op Barak past,
van weegen het Voortreffelijk Zeegen-Lied, dat hy neffens Debora opgezon-
gen heeft; Judic.5:12. &c. Alwaar *vers* 18. van deeze Heldhaftige Stamme ge-
zeyd word; Datze te-gelijk met Zebulon, haare Ziele in den Krijg niet te-Goed
geagt hebben, om dezelve in het Vegt-Perk op de Hoogtens van Tabor, aan
de Dood over te geeven. Welk gevoelen, zoo wel van eenige Kristenen, als
van veele Joden, aanneemelijk gehouden word. Onder anderen, verhaald
Aben-Ezra van zeeker Schrijver onder haar; welke meend, Dat Debora door
deêze *Hinde* beteekend word: Doch de woorden; *Hy geeft Lofspraake van
Schoonheyd*; geeven het Gezang te kennen, welke Debora met Barak Ge-
zongen heeft. Insgelijx zeyd Rabbi Levi Ben-Gerson; Dat naadien Barak uyt
,, de Stamme Naphthali, in de Stadt Kades Gebooren was; hy ligtelijk inge-
,, willigd heeft, als een Snel-loopende Hinde, van Debora tegen Sisera, te-
,, Velde uytgezonden te worden; gelijk in het Boek der Rigteren verhaald
,, word. En daar naa Zeegepraalende, heeft hy te-gelijk met Debora, een

De Joodse verklaaring op Debora en Barak van Masius uytgestampt.

,, Schoon en Lieflijk Gezang uytgegalmd, gelijkmen van Ouds in de Overwin-
,, ningen pleeg te doen. Maar al deeze bedenkelijke Uytleggingen heeft de
Neerstige Masius, niet geheel zonder reeden, voor Beuzelingen willen uyt-
geveegd hebben. En om de waarheyd te zeggen; Wie isser doch zoo onbedagt,
Dat hy gelooft, dat de Profeetie van Jakob, die naa alle waarschijnelijkheyd,
het

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

het gantze Stam-Huys van Naphthali aangaat; alleen in de byzondere Overwinninge van een Perzoon, die in weynig woorden verhaald ſtaan, haar Vervulling gehad heeft? Daar-en-booven wordmen uyt de H. Hiſtorie ontwaar, Dat Barak in den aanvang, niet eens zoo ſcheutig was om voor Iſraël te Velde te-gaan; zoo dat hy veel-eer als een Bloo-aard Geaarzeld heeft: Niet willende zelfs het Bevèl dat de Godt Iſraëls de Stamme Gad gebooden had, Gehoorzaamen, voor dat zig de Heldinne Debora aanbood, om met hem een-en-dezelve kans te waagen. Waarom hem dan ook geen Onregt geſchiede, wanneer hem de Louwer-Krans der Overwinning op Siſera behaald, door de Kloekmoedigheyd van de Vrouwe Jaël, wierd van de Kruyn geligt. Hier-en-booven is ook het Vermaarde Zeege-Lied, veel-meer van Debora, die uyt het Stam-Huys van Joſef was, als van Barak Gezongen; die zijn afkomſt uyt de Stamme Naphthali had. Maar naadien ook Bolduk ondernoomen heeft, deeze Profeetie te verklaaren, zou het een naalaatigheyd ſchijnen, indien we niet een beknopt ontwerp van deſſelfs inhoud, hier ter ſnè bragten: Die hier op uytloopt,
„Dat de Ordening der Lieve Dienaars Gods, by een *Hart* of *Hinde* vergeleeken worden; waar van het eerſte Voorbeeld zijn woonplaats had, in de Stadt
„Emath of Epiphania, geleegen in de Stamme Naphthali. Want wat Naam
„kan den Dienaaren Gods, beeter als die van een Hart gegeeven worden; welke naa de beſchouwing der Bergen verlangen? Immers zijn de Hooge Bergen
„voor de Harten; *En de Stemme des Heeren, doed de Hinden Jonge Werpen*,
„Pſal. 29:9. 't Geên zoo veel is, (*zeyd hy*,) als dat de Geeſtelijke in 't Prediken,
„andere in Hoogdraavendheyd des Verſtands te booven gaan. Duſdaanigen
„Hart is in de Eerſte tijden losgelaaten uyt Emath te Jabes in Gilead. Doch in
„de Laatere tijden, is het door den Vriend van Moſes uyt de Tenten van Jericho uytgezonden, onder de Regeering van Heber in 't Eyke Boſch Sinnim, dat in het Erfdeel van Naphthali lag, alwaar hy vermeerderd is. En aangaande de Schoonheyd der Welſpreekendheyd, die heeft hy voornaamelijk
„voortgebragt door Elias, Elizëus en andere van zijne Diſcipelen. Dus verre de Vieze en ver-uytgerekte verklaaring van Bolduk; die van weegen de donkere Miſt, met welkze overzommerd is, wel een ſteekende Zonneſchijn noodig had, op dat men der ten minſten eenige ſcheemering van zag. Voorwaar deezen Schrift-Uytlegger wijkt hier te bijſter van de Waarheyd af, als hy de Godsdienſtige Kinderen, met de Ordening van zeekere zoorte van Profeeten, of Geeſtelijke Perzoonen, een-en-dezelve maakt, welke by hem voor *De Rechabiten* gehouden worden; dewijl Moſes dezelve opentlijk onder de Kanaanitize Volken, en niet onder de Godsdienſtige Ordens teld, Gen. 10: 19. Jaa die ook al-lang voor de aankomſt der Kinderen Iſraëls, Inwoonders van Kanaan waaren; alwaar immers doe ter-tijd de Waare Godsdienſt der Eerſte Vaderen, geheel-en-al was uytgebluſt. Ook zijn'er geen Naphthaliten in dat Landgedeelte geplant; maar het is de Stamme Juda toegevallen. Zoo datze miſleyd worden, welke uyt deeze Profeetie beſluyten, Dat de Kinderen Naphthali, van een Hooger en Leerzaamer Geeſt als die der andere Stammen waaren; naadien in dezelve geen Vermaarde Schoolen, noch Voortreffelijke Steeden geweeſt zijn. Want het geene Bolduk hier van Elias en Elizëus bybrengd, is al-te onbedagt voor een Schrift-Geleerd Man gedaan; naadien het openbaar is, Dat Elias een *Thisbiter*, en derhalven uyt de Stamme Gad geſprooten was. Gelijk dan ook de Joden het ſpoor hier niet weynig mis-loopen, wanneerze by Hieronymus, de School van Tiberias in teegendeel invoeren; dewijl die Stadt niet in Naphthali, maar in 't Erfdeel van Zebulon geleegen heeft; en ook maar eerſt in de Laatere Eeuwen opgekoomen is; zoo dat d'Inwoonders van Jeruſalem haar dikmaal met dien By-Naam beſpot hebben; gelijk Buxtorf met veel Getuygeniſſen uyt den Talmud beveſtigd. Maar van deeze talmeryën aflaatende, moetenwe noch een aanmerkelijke Waarneeming, van de Geleerde Bochartus by-haalen; die van Oordeel is, Dat de meeſte Uytleggingen, met welkwe

De verklaaring van Bolduk bygebragt.

En geroskamd.

En veel ongerijmdneeden daar in getoond.

Al de voorige Verklaaringen by Bochartus verworpen. Gen. 49:21.

we ons tot noch-toe hebben beezig gehouden, weynig op den zin deezer Profeetie passen. En daar op de bygezette Klank-Stippen der Masoreten, weggedaan hebbende; heeft hy de woorden tot deeze meeninge gebragt: NAPHTHALI, *is een Vytspruytenden Boom, die Schoone Takken van zig geeft.* Hier vindenwe voorzeeker groot Verschil, en noch veel-meer werks, by-aldienwe des Geleerden Mans onderneeming, door de Letterkunde in 't breede ontleeden wilden; 't geên

Die een heel andere Vertaalinge der Textwoorden geeft.

hy zelve genoegzaam zoo verre heeft afgedaan, Dat men de gemelde zingeeving, ten minsten voor fraay en waarschijnelijk opneemen mag. En zeeker, zoo men'er wel op let, men zal haast ontwaar worden, Dat de reeden volgens de aangenoome Vertaalingen, niet veel beeter als Twee half-bakke reeden, aan malkanderen hangd; en alzoo niet al-te beschroomd zijn, om van de Oude zin af-te gaan. Want als'er voor-af gezeyd is; *Naphthali is een Losgelaatene Hinde*, &c. merkt men uyt het volgende wel, Dat het een Hinde niet eygen is;

d'Oude Vertaalingen geeven geen heel goeden zin.

Schoone Woorden uyt-te spreeken. Ook blijkt het niet vol-uyt meend Heydeggerus, Dat hier *Een Losgelaatene Hinde* moet verstaan worden; naadien een Hinde eens gevangen zijnde, niet weederom pleeg Los gelaaten te worden. Doch dit schijnd ons veel te los van die Geleerde Man gezeyd, wiens Voetstappen wy anders geeren in deeze dingen gevolgd zijn.

De meeninge van Heydeggerus over 't Los-laaten der Hinden, uyt Petrus Martyr en d'Ervarentheyd weedersprooken.

Om waar toe een teegenbedenking by-te brengen, ons misschien Petrus Martyr yts zal aan de hand geeven, dat ter snê diend. Want deezen van de Hinden gewag maakende, zeyd, Datze haar even als de Koeyen laaten behandelen; dat zy haare Jongen ook t'huys in Stallen en Kooyen werpen; en Vry en Ongebonden in de Bosschen loopende, de Kost zoeken zoo lang het Dag is, maar des Avonds weederom t'huys koomen, en haare Jongen bezoeken. Ook laaten zy haar in de Stallen opsluyten, en de Jongen Gevoed zijnde, laaten zy haar ook Melken. Dit zeyd Petrus Martyr. Ook teekend Jonston uyt andere aan, Dat als de Hinde haar Jongen Zoogd, zy haar zelfs Verwaarloost. Hy doed'er by, Dat alhoewel de Hinde het Wijfje van het Hart is, zy nogtans geen Hoornen heeft, en datze ook kleynder van Lichaam, maar Schoon van Aanzien, snel in 't Loopen, en scherp van Gezigt is. Zy worden in Syrien zeer veel gevonden, en Swemmen wel naa Cyprus over, om 't Voedzel te Eeten dat aldaar wast. En aangaande haar Getemde aanhoudinge in de Stallen, dezelve Schrijver brengd niet alleen verscheyde Exempelen van haare lang-leevendheyd by; maar dat ook eenige Ontloopene of *Losgelaatene* gevonden zijn, die de Teekenen van haare Heeren, van over veele Jaaren aan den Hals-band droegen. En hoedaanig men Harten, Hinden en Rheëen in Waranden en Diergaarden opsluyt, is te bekend, dan dat men 't zou hoeven te verhaalen. Indien men nogtans hier uyt geen welvoegzaame Toepassinge aan de Lotspellinge over Naphthali zou konnen maaken, zoo laat eens zien of het beeter gelukken zal, zoo men 't met Bochartus van *Een Vytschietenden Boom* verstaat. Want gelijk eenige meenen, Dat'er naauwlijks kan aangeweezen worden, Wat gelijkheyd daar ooyt in Naphthali met *Een*

De Verklaaringe van Bochartus terhand genoomen, die Naphthali met een Uytspruytenden Boom vergelijkt.

Losgelaatene Hinde te vinden was? Of hoe *De Welspreekendheyd* in hem, *Schoon* geweest is, gissen zy, Dat het nogtans geenzinds onvoegzaam, noch donker om-te raaden is, waarom de zelve Stamme, met *Een Vytspruytenden Boom, die Schoone Takken van zig geeft*, vergeleeken word. Eerstelijk is Naphthali zeer Vrugtbaar in zijn Geslagte geweest: Want daar hy met niet meer dan Vier Kinderen in Egipten gekoomen was, Gen. 46:24. is zijn Stam-Huys binnen 215 Jaaren, zoodaanig uytgebot, Dat'er meer dan een-en Veertig Duyzend Wêêrbaare Mannen, die booven de xx Jaaren Telden, onder Moses uytgetrokken zijn, als te zien is, Num. 1: 42. Jaa eenige Wel-doorleerde Mannen twijffelen niet, Of daar word een zeer groot Volk in d'uyterste Deelen van 't Oosten gevonden, die haar Oorsprong uyt de Stamme Naphthali hebben: Indien men anders de Oude Schrijver Agathias, en onder de Nieuwelingen, Schikhardus geloof geeven mag. Want Schrijvende van de Persize Koningen, bewijzenze met veele reeden, Dat deeze uyt de Naphthaliten zijn,

die

die Tiglath Pilezer, de Konink van Afſyrien, volgens 2 Kon. 15: 29. derwaards gevoerd heeft. Hier-en-booven heeft Naphthali, ten aanzien van zijn Erfdeel in Kanaan, by *Een Vrugtbaaren Boom* konnen vergeleecken worden; naadien zijne Naakoomelingen in een zeer Vrugtbaar Land-Geweſt gewoond hebben; gelijk men uyt Joſefus Beſchrijving van Galilèa, afneemen kan: En waar van Naphthali een groot Deel te-beurt gevallen is. Ten laatſten beveſtigd Bochartus, zijn Verklaaringe met de Griekze en Arabize Vertaalingen, als meede met de Kaldeëze van Onkelos. d'Eerſte heeft de Woorden aldus opgeſteld; NAPHTHALI *Is een Ontbonden Rÿsken, geevende Schoonheyd in Geſlagte.* 't Geên egter d'Arabize, wat klaarder ſchijnd te geeven; NAPHTHALI *Is een Vytſteekenden Boom, welke Goede Vrugten brengd.* En Onkelos; *Het Lot van* Naphthali, *zal in het Beſte Land vallen; en zÿne Bezittinge zeer Vrugtbaar zÿn.* Maar hoe fraay en aanneemelijk ook al deeze bedenkingen ſchijnen, konnenze nogtans van zommige geenzinds goed-gekeurd worden; en zulx in 't byzonder, van weegen de Nieuwigheyd der Hebreeuwſe Leezinge; welke de Vermaarde Bochartus, zoo wel hier als elders, moogelijk al-te vrypoſtig, tot zijn voordeel genoomen heeft. Want indien men alzoo mag handelen, zal 'er voor niemand yts ongeoorlofd blijven, om als 't hem ſlegts alzoo beliefd, eenen anderen zin aan-te draajen. En gelijk Heydeggerus daar op betoond, Dat de by-gebragte Hebreeuwſe Woorden, nergens *De Jonge Spruyten van Een Vytſchietenden Boom* beteekenen, blijft hy van gedagten, Dat onder de aangenoomene Leezinge, een genoegzaam-bequaamen zin te begrijpen is; welkwe terſtond zullen by-brengen. Onder-en-tuſſen ſtaat'er te letten, Dat ook de teegengeſtelde bewijs-gronden op zeer waggelzieke Beenen ſteunen. Want wat het niet wel zaamen hangen der Text-Woorden aangaat, (als waar in *De Schoone Woorden*, al-te weynig aan *Een Los-gelaatene Hinde*, ſchijnen toegepaſt te konnen worden,) zulx heeft weynig klem; naadien anderzinds zeer veel zoodaanige ingeſneedene *verzen* die by de Profeeten dikmaal, met herſcheppende ſnikken, en afwiſſelinge voorkoomen, niet aan malkanderen zullen hangen. Hoedaanige Voorbeelden dan hier geen kleene geloofbaarheyd verſchaffen, om by de aangenoomene Vertaalinge te blijven. Daar-en-booven, by-aldien Naphthali, by *Een Vytſpruytende Boom* vergeleeken word, iſſer niets byzonders aan hem toege-eygend, dat niet aan alle de Stammen is gemeen geweeſt: Naadien de Belofte van Abrahams Zaad *Te Vermeenigvuldigen*, geen onderſcheyd van Stammen lijd: Gelijkze ook alle vermeenigvuldigd, uyt Egipten naa Kanaan getoogen zijn. Ook heeft Bochartus zig niet verder op de Griekze, Arabize, en Kaldeëze Overzettingen te verlaaten; als voor zoo veel zy meer op den zin, dieze goed keurden, als op de eyge beduyding der Hebreeuwſe Woorden hebben agt-gegeeven. Welke, wanneer menze op 't geloof der beſte Taal-Geleerde, van woord tot woord wil Vertaalen, nooyt, *Een Ontbonden Rÿsken*, noch *Schoonheyd in het Geſlagte*; of *Het beſte Landgeweſt*, zullen beteekenen; gelijk nogtans gemelde Vertaalers opgeeven. Maſius, een Man van goed Verſtand, Schrijvende over het XIX Hoofdſtuk van het Boek dat naa JOSUA genoemd is; heeft de meening deezer Profeetie, op een Verzeekerde en Vrugtbaare Landſtreek gepaſt; waar in de Stamme Naphthali geplant zijnde, weegens haare Geruſte Vryheyd, en Aangenaame Vrugtbaarheyd, hun Erfdeel als een Vrye en Ontbondene Hinde in 't Woud, genieten; en over deſſelfs Gelukkige Huysveſting, van Vreugde opſpringen zou; alzoo dat zy ook van weegen haar Wel-weêzen, door Lieftaalige aanſpraake, en kunſt van Beleefdheyd, yders Gunſt tot haar Lokken, en alzoo de Gaave Gods in de hoogſte Vreede genieten zou. En niet teegenſtaande het mogt ſchijnen, als of Zy-Lieden door het Lot, naa de uyterſte Grenzen van Kanaan, ten Noorden als in Ballingſchap verſtooten waaren, heeft haar nogtans niets ontbrooken, van 't geene d'andere Stammen, (welke Ooſt en Weſt van haar af Woonden,) in Overvloed bezaaten. Voorzeeker ſchijnenze wel geruſt

En met Getuygeniſſen onderſteund.

Daar zijn niet veel reeden, om d'Oude Vertaaling hier te verlaaten en Bochartus te volgen.

Naphthali is met geen byzonder opzigt by een Vytſpruytende Boom konnen vergeleeken worden.

De Oude Vertaaling, die hier een Los-gelaaten Hinde invoerd; van Maſius zeer ſchoon verklaard.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

En waarschijnelijk in den uytgang van Naphthalims Erfdeel betoond.

ruſt en zeeker Gewoond te hebben, daar haar den Berg Libanon ten Noorden tot een Schuts-Muur verſtrekte: Van 't Ooſten haddenze de Jordaane, en naa d'andere zijde de Naabuurige Stammen. Ook hebbenze vry konnen uyttrekken, dewijl naa de Noord-kant geen Iſraëliten woonden, welkers Boodem zy in haare doortogt benaadeelen konden. En den Koophandel belangende, dezelve hebbenze niet alleen zeer ligt met de naaſt-geleegene Stammen konnen drijven; maar ook de ver-afgeleegene, en Over-Rivierige, door middel van

Die daar toe omſtandig word opgehaald en aangeweezen.

de Jordaane bezoeken. Gelijk dan ook de Vrugtbaarheyd van haare Landeryen, zoo verre haar de Jordaane beſproeyde, en het Geweſt DEKAPOLIS, of *Land der Tien Steeden*, door uytſpruytende Beeken en Fonteynen overvloedig bevogtigd en Vrugtbaar gemaakt wierden; waar aan de Land-Beſchrijvers dikmaals gedenken. En zoo wy ſlegts tot aan Tiberias voortgaan, wie en weet niet, wat'er niet al verhaald word, van de aangenaame Landsdouwe, en overvloed aller wenſchelijke dingen, die eertijds voor kleynen Prijs, omtrent de Oevers der Galileëſe Zee, te genieten waaren. Als waar toe dan ook de naaſt-aangeleegenen Libanon, en de Groene Valleyen van deſſelfs voor-Gebergte, den Arbeyd des Akkermans rijkelijk beloonde. Dit zegd Maſius: Aan wiens Verklaaringe noch dit ſchijnd te ontbreeken; naauwkeuriger aan-te wijzen,

Hoe van Naphthali gezeyd word, Dat hy ſchoone Woorden zou geeven.

hoe'er van Naphthali kan gezeyd worden; *Dat hy ſchoone Woorden voortgebragt heeft*. Want dat Maſius voorgeeft, Dat hy zig door de kunſt van Welſpreekendheyd, zeer veel Gunſt verwekt heeft, heeft hy nergens meede konnen grondveſten. Abrabanel rept van zommige, welke meenen, Dat men door *Schoone Woorden*, de Vroeg-Rijpe Vrugten van het Land Naphthalims verſtaan moet. Waar toe meede Salomon Jarchi zeer wel heeft aangemerkt, Dat

Van zommige Joden op de Vroeg-Rijpe Vrugten gepaſt.

de Vrugten, die omtrent de Galileëze Zee wieſſchen, doorgaans pleegen Vroeg Rijp te zijn. 't Geên miſſchien aanneemelijker zou ſchijnen, by-aldien het niet zoo diep, en als ſlegts uyt verleegentheyd, hier wierd opgeviſt. Ten laatſten moeten hier ook die niet vergeeten worden, welke deeze Voorzegging verklaaren, van die Naphthaliten, welke in Galilèa woonden, ten tijde als Kriſtus aldaar het Euangelium Verkondigde. Als wanneer voornaamentlijk de Galileëze Naphthaliten, te-gelijk met de Kapernaïten, Vry en Vrank en als Losgelaatene Hinden, tot het aanhooren van des Zaligmaakers Schoone woorden, uytgeloopen zijn; ſpreekende van *Vryheyd*, van *De Ruſte der Ziele* en

Van andere op Kriſtus die in de Landſtreeken van Naphthali verkeerd heeft.

van de *Vergeevinge der Zonden*. In hoedaaniger manieren, Kriſtus dan voorzeeker dien is geweeſt, welke Schoone Woorden van zig gegeeven heeft: Als in wiens Lippen, de Genaade was uytgeſtort: *Schoonder zijnde dan de Menſchen Kinderen*, Pſal. 45: 3. Joh. 1: 14. Waar toe wy dan ook gelooven, Dat aan elk die de Euangelize Hiſtorien geleezen heeft; niet onbekend kan zijn, Dat Kriſtus zeer dikwils tot de Schaaren der Galileërs geſprooken heeft. Invoegen dezulke dan ook niet heel-en-al ſchijnen te miſſen, welke de reeden van de Vader Jakob deeze waarſchijnelijken Zin geeven; Naphthali, *Is een*

En op de Galileërs, die Kriſtus in de Woeſtijne gevolgd zijn, en zijn ſchoone Woorden hebben aangehoord. Joſ. 19: 33, 15. Matth. 4:13.

Loſgelaatene Hinde; deſſelfs Hinde geeft Schoone Woorden uyt. Want aldus word Naphthali, *Zijne Hinde*, dat is, *Die van Kriſtus*, genoemd: Aan welke hy *Schoone Woorden* heeft toegevoegd, wanneerze hem als haaren Heere en Herder, met heele Schaaren gevolgd zijn; en hy met innerlijke Barmhertigheyd over haar is ontſteeken geworden, Matth. 9:36. Ziende hoe zeer zy Loſgelaaten en Ongebonden over Berg-en-Dal heenen ſworven, als Schaapen die geenen Herder hadden. Maar gelijk *Een Losgelaatene Hinde* in het Wout Leevende, niet door de Bezorging van Menſchen gevoed noch Beſchermd word; maar Schreeuwd naa Vers Water, Pſal. 42:2. Alzoo hebben ook de Galileërs niet zoozeer Gedorſt naa Water om te Drinken, als wel om de Schoone Woorden van Kriſtus te moogen hooren; op datze Ruſte tot Verzaadiging van haare Vermoeyde Ziele vonden. Gelijk dan ook de meeſte Diſcipelen van Kriſtus, zijn Galileërs geweeſt; welke de Schoone Woorden des Euangeliums naa den Pinxter Dag Verkondigd hebben, Actor. 2:7. Doch hier zullen wy het laaten beruſten, op

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

op dat niet misschien yemand en zegge, dat wy een lange Verklaaringe gedaan hebben, over 't geene, waar in ons de Testament-maaker Jakob zelf, boovenmaaten kort was voorgegaan. Volgd dan nu

De Profeetize Zeegening over den Beminden Zone JOSEF.

Die de Stervende Vader, als noch niet te veel Afgemat, in zeer klaare woorden uytgedrukt, en hem daar in voornaamelijk by een Vrugtdraagende WYNSTOK neevens de Fonteyne vergeleeken heeft. Want alzoo schijnd hy Gen. 49: 22. van deezen Lieveling aan-te heffen; JOSEF *is een Vrugtbaare Tak een Vrugtbaare Tak aan Eene Fonteyne: Elk-een der Takken loopt over den Muur.* Alwaar in 't Hebreeuws eygentlijk staat; *Zone des Vrugtbaaren* (Wijnstok), gelijk zommige Uytleggers daar op aanteekenen. Want al 't geene *Van*, of *Uyt* yts anders voortkomd, word by de Hebreën, Een *Zone* of *Dogter* van dat zelve genoemd; als van Jonge Beesten en Voogelen &c. Gen. 18: 7. En zoo worden *Pÿlen*, genoemd *Zonen van den Booge*, en van de Pijl-Kooker Job. 41: 19. Klaaglied. 3:13. En *Sprankelen*, zijn *Zonen van de Vyerige Koolen*, Job 5: 7. &c. En naa deeze Spreekwijze is 't woord *Zone*, *Tak* of *Spruyte*, hier tweemaal genoemd voor Josef; om dat uyt hem *Twee Stammen* voortgekoomen zijn, Gen. 48:5,6. Andere, die de Text-woorden wat beeter en van woord tot woord willen Vertolken, zeggen; Josef, *Is een Vrugtdraagende Scheute, een Vrugtdraagende Scheute by de Fonteyne; Scheuten die booven de Muur klimmen.* Daar andere weederom van verschillen, om datze doorgaans meer op de Meeninge als op de eyge Beteekenis der woorden hebben gelet; waar in dan ook zommige, het spoor t' eenemaal zijn mis geloopen. Van hoedaanigen dwaaling onder anderen, de Gemeene Latijnze Vertaalinge, wel het meest behebd schijnd; wanneerze de klaare woorden, dus verdraayd en naalaatig Vertaald heeft: Josef *is een Aanwaßenden Zone, een Aanwassenden Zone, Schoon van Aangezigte; de Dogters zullen over de Muur loopen.* Alwaar de Grond-woorden, *Aan een Fonteyne*, geheel zijn uytgelaaten. 't Is zeeker dat de Hebreeuwse woorden; de gelijkenis van een Vrugtdraagende Wijnstok, neffens een Fonteyne geplant, te kennen geeven; doch daar word (zoo ons de Vermaardste Taalgeleerde zeggen;) in de Text, van *Een Aanwassenden Zone*, als onze Kantverklaarders nogtans zeggen, noch *Van de Schoonheyd des Aangezigts*, niet een zier gevonden. Aan welke teegenbedenking ook Heydeggerus zijn Zeegel schijnd te steeken: Niet ontziende, hoe zeer ook de LXX Overzetters daar heenen hellen; gelijk in haare leezing openbaar is, die aldus luyd; Josef * *Mÿn Vermeerderde Zone, de Vermeerderde Zone mÿn Yveraar, mÿn Jonger Zone; keerd u tot my.* Welke Overzetting, hoe verschillig van de Oude Latijnze, nogtans daar in (waar over wy terstond geschil hadden) taamelijk over-een stemd. En alhoewel de Geleerde Isaakus Vossius, ook deeze Leezing, uyt de Samaritaanze Bybel heeft poogen goed-te maaken; is hy daar in veel-eer stout, als regt wijs geweest: Naadien het korts hier naa uyt Josefs Fortuyn zal openbaar worden, dat d'aangenoomene Vertaalinge van onze Overzetters, en ook die van Junius, een goeden zin uytleeveren; als waar door hy met zijn *Twee Zoons*, als zoo veel *Takken*, over de Muur, klimmende, *Twee Stammen* maakt; en daar in een *Vrugtdraagende Wÿnstok* gelijk-geworden is, die met zijn *Uytschietende Looten* den Muur aan welk hy geplant staat, te-booven loopt. En zulx heeft ook de *Targum* van Onkelos in deeze breedspraakige Vertaalinge uytgedrukt; Josef *is een Aanwassenden Zone: De Zoon welke Gezeegend word als een Wÿnstok geplant neevens de Water-Fonteyne: Twee Stammen zullen van zÿne Zonen uytgaan, en zullen haar Deel en Erffenis in-neemen.* 't Geên insgelijks ook de Arabize Overzetter zeer fraay asschilderd, wanneer hy de Woorden dus-

Lotspelling over Josef in zijne Zonen.

En By een Vrugtbaare Wijnstok met Twee Looten vergeleeken.

** Ofgroejende Zone.*

De Hebreeuwse zingeeving teegen die der LXX. en I. Vossius verdaadigd.

En met de Waarheyd der zaake over-een gebragt.

daanig opgeeft; JOSEF *Een Vrugtdraagende Zoon, is gelijk een Vrugtbaare Tak by de Waterbron, hebbende een Wortel die zijne Ranken tot booven de Muur uytschiet.* De meening is dan, Dat Josef tot aanwas Gebooren is; zelfs ook

En naader opgehelderd.

weegens de beteekenis van de Naam, by welk hy vergeleeken word; naamelijk een Wijngaard, neevens een Fonteyne geplant, die de bevogtiging der Aarde naa-zig trekt, en daar door Zappig en Vrugtbaar word. Andere weederom,

En teegen andere bedenkingen beproeft.

meenen dit den zin te zijn, Dat d'aangenaame beschouwing der Vrugtdraagende Wijnstok, de Dogteren met Hoopen booven de Muur zal doen klimmen, of te zaamen Lokken: Gelijk het de Gemeene Latijnze Overzetting heeft. Doch dits te verre gezogt. Wy voor ons deel, agten d'eenvoudige Gelijkenis beeter, te weeten, Dat de Wijngaard-Ranken, wanneerze Jonge Spruyten opwaards schieten; gemeenelijk over de Muuren heenen klimmen, teegens welke de Wortel-Stamme staat aangeplant. En men zou voorzeeker wel Blind

De twee Takken zijn zeer kennelijk op Josefs twee Zonen te passen.

of Dom van Zinnen moeten zijn, die niet en begreep, Dat zulk-een Gelijkenis, nergens anders, als op de Twee Stammen, uyt beyde de Zonen Josefs, *Manasse* en *Efraïm*, konnen gepast worden; die als opklimmende Ranken uyt eene Wijnstok, dat is, uyt Josef voortgekoomen zijn. 't Geên wy heel klaar houden; en ook met de Uytlegginge van onze Kantverklaarders, t'eenemaal overeen komd. Als waar toe derzelver Overzetting goede geleegentheyd verschaft; alsse zeyd; *Elk-een der Takken loopt over den Muur*, Gen. 49:22. Naar

De Voorspelling over Josef verder agtervolgd.

deeze Gelijkenis, heeft Jakob niet alleen de Oorloogen, maar ook de Gloriëuze Overwinningen, aan Josefs Naakoomelingen Voorzeyd. Het eerste doed hy Gen. 49:23. in deeze woorden; *De Schutters hebben hem wel Bitterheyd aangedaan, en hem Beschooten, en Gehaat*, &c. Alwaar de Griekse Overzetters,

En de Overwinning aan zijn Zonen toegezeyd.

en onze Kantteekenaars, *Heeren der Schutteren* of *Der Pijlen* hebben gezet. Doch Onkelos geheel qualijk naa de meeninge der woorden; *Mannen van zijn Verschil* of *Twist*. 't Geên derzelver Uytleggers, op Josefs Broeders passen, die uyt Haat teegens hem Twist gerokkend, en onder dat voorwendzel, uyt haar Gezelschap geboend en Verkogt hebben. In diervoegen hebben ook de

Waar toe de zinspeeling van de Schutters naader overdagt word.

Gemeene Latijnze Overzetters en Salomon Jarchi, buyten propoost Vertaald; *Zy hebben Gekeeven*; naadien de gelijkluydende zin van de *Schutters*, vervolgens genoeg aanwijst, Dattet moet overgezet worden, *Zy hebben Geschooten*. Hoedaanig het insgelijx, Gen. 21:20. Job 16:13. Psal. 18:15. en Jerem 50:29. genoomen word; inzonderheyd in de plaatze uyt Genesis XXI. bygebragt; daar Ismaël, *Een Goed Schutter* genoemd word. En zoo wy ons hier met de Fabelkundige Zinnebeelden der Ouden beraaden wilden, zy zouden ons leeren; Dat by haar door *Een Wijngaard*, Deugtzaame Menschen verstaan worden, die door de gemeenschap der Dwaaze en Booze, altijd Schaade lijden. Doch hoe men deeze Vyandelijke Bestooking, op Josef, of op zijn Naakoomelingen, te-regt zal 't Huys brengen, daar in zijn d'Uytleggers niet eens: En die het alleen in Josef Vervuld zoeken, pakken elk een byzonder Weedervaaren by het hoofd; die van onze Kantteekenaars opgegaard en in eenen Omtrek schijnen t' zaam gebragt te zijn; gelijk we strax zullen zien. Maar 't geên onder al de gedagten hier over, zeer dwaalziek luyd, is dit, Dat de *Targum* van Jerusalem door deeze *Schutters*, de Tooveraars en Wijzen van Egipten verstaat, die quaad van Josef in Egipten spraaken voor Farao. Kajetanus, past het op Potiphar en zijn

In de bepaaling van Josefs Vyanden, zijn de Uytleggers zeer verschillig.

Geyl Wijf, welke Josef met gevaarlijke Laagen, als met Pijl-Schieten aangevallen, en ten laatsten in de Gevangenis geholpen heeft. Hieronymus en die welke de Griekze Verklaaringe volgen, betrekken 't op Josefs Broeders; van wien hy eerstelijk ter Dood Veroordeeld, daar naa tot Slaavernye Verkogt is. En die het zoodaanig verklaaren, binden zulx met het voorgaande in zulken zin te zaamen, als of'er gezeyd wierd; Alhoewel Josef Schoon van Aangezigt en Lieftaalig van ommegang was, hebben nogtans de Broeders yts weeten te vinden, waaromze hem Gehaat en haare *Pijlen* van Nijdigheyd op hem Losgeschooten hebben: Want alzoo heeft Hieronymus het gewag datter van de *Schut-*

ters

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

ters gemaakt word, te-pas gebragt. Maar al deeze ſtuk-wijze Verklaaringen, hebben onze Overzetters, by-een gezaameld, en tot de volgende Kantteekening opgemaakt; *Door de Schutters* zeggenze, *zijn te verſtaan, alle de geene die Joſef eenig Lijden hebben aangedaan: Als zijn Broeders, met hem te Verkoopen; Zijn 's Heeren Vrouwe, met hem Valſchelijk te Beſchuldigen; Haaren Man, met hem in de Boeyen te ſmijten*, &c. *Welke alle naa hem, als zoo veele Schutters naa een Doelwit, geſchooten hebben, om hem te Verderven.* Ook ontbreeken geen, die dit van de Oorloogen der Kanaaniten verſtaan, die hier Joſef toegeſchreeven worden, van weegen dat den Veld-Overſten JOSUA, uyt Efraïm de Zone Joſefs was, Num. 13:8. Hoedaanigen Uytleg, men de Geleerde Mannen te-gevalle, ligtelijk kan bedenklijk houden; niet teegenſtaande het veel waarſchijnelijker is, Dat Jakobs woorden als een Voorzegging op-te neemen zijn, van de aanſtaande Oorloogen, die tuſſen de Naakoomelingen van Joſef (op welke twee Hoofd-Stammen hy even te-vooren, onder 't Zinnebeeld van een twee-zinds opklimmende Wijngaard geſpeeld had;) en de Kanaaniten zouden voorvallen; als wanneer zig alles veel-beeter ſchikken zal. Waar teegen niemand moet inbrengen, Dat d'Oorloogen ook al d'andere Stammen zouden gemeen zijn, naadien deezen Krijg, hier voornaamelijk aan Joſef toe-geëygend word, om dat Joſua, d'Opperſte Leydsman van Iſraëls gantze Krijgsmagt, uyt de Stamme Efraïm zou Gebooren worden. Doch Jakob onder-en-tuſſen, zijn Beminden Zone geezinds te-lang, met de Bekommering des Oorlogs willende ophouden; voegd'er aanſtonds d'Overwinningen by, welke zijn Naakoomelingen, door de Goddelijke byſtand, van haare Vyanden zouden wegdraagen: 't Geên hy hem dan onder deeze bewoording Voorſpeld; *Maar zijnen Booge is in Steevigheyd gebleeven, ende de Armen zijner Handen zijn Geſterkt geworden door de Handen des Magtigen Jakobs; daar van is hy een Herder, een Steen Iſraëls*, &c. Gen. 49:24. Die deeze woorden, op de voorige trant, insgelijx op Joſef verklaaren; verſtaan hier, Dat hy den Booge zijner Onſchuld, aan de Sterke Hand Gods bevoolen heeft, op dat hy het Pijlſchieten zijner Vyanden af keerde. Waar door het dan ook gebeurd is; Dat niet teegenſtaande hy door de Nijd van zijn Broeders Verkogt is; en door d'onbeſchaamde Laſter van zijn 's Heeren Overſpeelig Wijf, in de Gevangenis raakte; de Banden en Boeyen zijner Armen en Handen, nogtans Ontbonden zijn door den Almagtigen Jakobs. Van waar dan, te weeten uyt de Boeyen, *Den Herder is uyt-gegaan.* Want hy is een Herder en Verzorger van Voorraad geworden, van heel Egipten-Land; bezorgende dat d'Inwoonders des Rijks, en al de Gebuur-Landers door de Scherpte des Hongers niet en wierden Afgemaayd. Alzoo is hy ook geworden *Den Steen Iſraëls*; grondveſtende alle de Stammen van zijn Vaderlijk Huys in Egipten, op datze aldaar Woonden als in hun eygen Vaderland, en van alle Nooddruft Bezorgd bleeven. Maar alhoewel deeze Verklaaring niet heel onfraay noch ſtrijdig is met de gebeurde zaak, en van onze Kantteekenaars ook alzoo word bygebragt, komdze nogtans in alle deelen met de meening der woorden niet over-een. Voornaamelijk ſchijnenze hier in te miſſen, wanneerze deeze uytdrukking; *Daar van is hy Een Herder, Een Steen Iſraëls;* voor Eer-naamen van Joſef op-neemen; daar die woorden veel-eer van *De Magtige Godt Jakobs* ſchijnen geſprooken te worden; gelijkmen uyt Gen. 48:15. Deut. 32:15. Pſal. 118:22. en 80:2. en Eſaia 8:14. afneemen kan. Zulx het raadzaamer is, Dat men dit gantze gezeg van de Overwinningen der Naakoomelingen Joſefs verklaard. Want den Booge van Joſef is zoodaanig *In de Hoogte*, of *In haare Steevigheyd* gebleeven, Dat hy als uyt Ontoegankelijke en Onwinbaare plaatzen, zijne Pijlen uytgeſchooten heeft. *d'Armen zijner Handen zijn Verſterkt*, om de Vyanden te Slaan. En die zijn Armen Beveſtigd heeft; noemd hy *Den Magtigen Jakobs*; als of hy zeyde; de Handen der Helden Jakobs, zijn van den Heemel Geſterkt geworden; door welker byſtand, d'Opper-Beſtuurder, *Een Herder en Steen*

Waarom hier zeeker Krijg en Oorlog aan Joſef toegeeygend word.

En d'Overwinninge daar word bygevoegd.

Bedenkelijke verklaaringe over de Naamdigting van Joſef die hem een Herder en een Steen Iſraëls noemd.

Die om reeden niet heel aanneemelijk te houden is.

En veel eygenlijker in d'Overwinningen van Manaſſe en Efraïm te vinden is.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Iſraëls genoemd is: Als die ook Jakob Verloſt heeft uyt alle Quaaden. Die dan ook hier niet anders en heeft willen zeggen; als dat hy d'Overwinningen welke Iſraël byzonderlijk door de Helden uyt deeze Stammen, op de Kanaaniten behaalen zou, van zijn, en zijner Vaderen Godt afwagte, vergelijkt'er meede, 't geene Moſes daar van zeyd; Deut. 33: 17. Gelijker dan ook geen Vermaarde Schrift-Geleerde ontbreeken, welke meenen, Dat Kriſtus hier *De Herder* en *Rotſteen Iſraëls* genoemd word, om dat de aanvang-woorden van *vers 25*, tot de laatſte van 't voorgaande ſchijnen te behooren: 't Geên men mag naa-denken. En dat wy onder-en-tuſſen tot hier toe, niet geheellijk misgetaſt hebben, zal miſſchien naader blijken, wanneermen aandagtig let, hoedaanigen Zeegen de Vader Jakob, kort hier op aan Joſef toewenſt: Naamelijk, de Zeegening van den *Almagtigen Jakobs die een Herder, en een Steenrots Iſraëls is.* Dien hy dan Gen. 49:25. in deeze woorden voortbrengd; *Hy zal u Zeegenen met de Zeegening des Heemels van booven; met Zeegeningen des Afgronds, die daar onder ligt; met Zeegeningen der Borſten, en der Baarmoeder.* Waar in niet donkerlijk te zien is, Dat aan Joſef, zoo wel de Vrugtbaarheyd der Aarde, als de Vermeenigvuldiging van zijn Geſlagt beloofd word.

Den zin van Jakobs Zeegening door zijn agtervolgende wenſch verklaard.

Maar gelijk deeze Zeegeningen gezeyd worden *Uyt den Heemel*, en *Uyt den Afgrond* te zullen voortkoomen, diendmen door de *Heemelze*, zulke te verſtaan, alſſer tot de Zeegening der Aarde van nooden zijn; als Vroege-en Spaaden Reegen, goede Zoomer-en Winter Zaayzoenen, en Warme Zonneſchijn. Waar toe eenige ook de gelukkige Invloejing der Planeeten, en voornaamelijk die der Maane willen geteld hebben. Gelijkmen ook door de *Zeegening des Afgronds*, zeer bequaam, de Fonteynen, Water-Beeken, en allerhande Opwellende Bronnen, die de Aarde Bevogtigen en Vrugtbaar maaken, verſtaan kan: By-aldien anderzinds ook de Bergſtoffelijke uytwaaſſemingen, daar toe niet te betrekken zijn; van weegen haar onbekende werking omtrent het Beſwangeren der Aarde, op datze Vrugtdraagende zy. Ten minſten magmen tot het eerſt-gezeyde, naa zien, Deut. 33: 13. en vergelijken met Deut. 8: 7. en Ezech. 34: 26.

Wat Zeegeningen aan Joſef worden toegezeyd.

Maar wanneer tot deeze, ook de Zeegening *Der Borſten* ende *Der Baarmoeder* word toegevoegd; behoordemen zulx met zommige, niet alleen op de Vrugtbaarheyd van deſſelfs Vee, en Overvloedige uytleevering van Zuyvel, Melk en Booter, maar wel voornaamentlijk, of liever geheel-en-al, op de Vermeenigvuldiging van Joſefs Zaad te paſſen. Want behalven, dat de Vrugtbaarheyd der Voedzel-geevende Kudden, zeer betaamelijk onder de Zeegeningen der Aarde te betrekken zijn; welke uyt de welgereguleerde Heemel-Vogten, en Getijden des Jaars, onder de byſtand der Onder-Aardze Bevogtiging zouden voortkoomen; paſt de Vermeenigvuldiging des Zaads, byzonderlijk op het Huys van Joſef, uyt welke twee Stammen voortkoomen, en daar door al de Naakoomelingen der andere Stammen, in Meenigte braveeren zouden. Ziet Deut. 33: 17.

Onder alle de Zeegeningen over Joſef word inzonderheyd de Vermeenigvuldiging van Joſefs Geſlagt Voorſpeld.

Alwaar niet onaardig, onder *De Tienduyzenden* van Efraïm, en *De Duyzenden* van Manaſſe, op de Vermeenigvuldiging deezer Stammen, en haare Dapperheyd in den Oorlog geſpeeld word; zullende de Vyandige Volkeren, als *Met Hoornen te zaamen Stooten.*

Speelingen op de Tien-Duyzenden van Efraïm en Duyzenden van Manaſſe.

Als nu de Godvrugtige Vader onderwijlen een eynde van deeze Voorzegging wilde maaken, heeft hy zijne Zeegenſpreeking, met dusken weergaaloozen Roem volbragt: *De Zeegeningen uwes Vaders, gaan te booven, de Zeegeningen mijner Voor-Vaderen, tot aan het eynde van de Eeuwige Heuvelen: Die zullen zijn op het Hoofd Joſefs; ende op den Hoofd-Scheedel des Afgezonderden zijner Broederen*, Gen. 49:26. Daar andere de woorden Vertaalen; *De Zeegeningen uwes Vaders, die de Zeegeningen mijner Vaderen te booven gaan, zullen koomen tot de begeerte der Heuvelen, op 't Hoofd van Joſef, en op de Kruyn des Nazarèus zijner Broederen.* En zoo heeft ook by-naa, de Gemeene Latijnze Overzetting Vertaald. Dat de Vader Jakob, zeekerlijk groote Beloften van zijn Voorvaders ontfangen had, blijkt klaar uyt Gen. 27: 27-29. Maar wanneer

De Zeegeningen Joſefs waar in booven die der Vaderen verheeven.

neer hy hier zeyd, Dat de Zeegeningen, welke hy aan Josef meede deelde,
de Zeegeningen zijner Vaderen *Te Booven gaan*, schijndmen zulx geenzinds van
de Zeegeningen te moeten verstaan, welke hy zoo even te vooren Gen. 49: 25.
uytgesprooken had; naadien het genoegzaam openbaar is, Dat in de Vader-
lijke Zeegeningen van Jakobs Voor-Ouderen, geen mindere Weldaaden, be-
greepen waaren. Derhalven men daar toe schijnd te moeten koomen; Dat Ja-
kob door deeze overgroote Zeegening, die heeft willen verstaan, welke hy in
de volgende woorden, zeyd te zullen koomen, *Tot de Begeerte der Eeuwige*
Heuvelen, in't Hoofd van Josef, en op de Kruyn des Nazarèus zijner Broe-
deren. Alwaar de *Targum* van Onkelos, de woorden; *De Zeegeningen zullen*
koomen tot de Begeerte der Heuvelen, aldus Vertaald: *Naa welke Zeegenin-*
gen Gewenst hebben de Vorsten, die van Eeuwigheyd geweest zijn. Waar van
den Arabier niet veel en verscheeld, als hy zeyd; *Dat, het welke de Heuvel der*
Eeuwigheyd Wenst. En de Uytleggers zijnder ook niet onverschillig afgekoo-
men. Dus willen het zommige van de Engelen verstaan hebben; als die met
ernstig verlangen, Begeerig zijn om de Verlossinge van den Gevallen Mensch te
zien door de Verschijninge van Kristus. Andere passen 't veel beeter op de
Vroome Vaderen en de Heylige Mannen; welke voor de komste van Kristus,
met een Godvrugtige Verheffing des Gemoeds, even gelijk de Heuvelen Eeu-
wiglijk haare Toppen opbeuren, geduurig naa de Verschijninge der Zaligheyd
hebben gereyk-halst; terwijl het meeste deel des Weerelds, alleen op de Aard-
ze en laage dingen agt-gaf. Ook ontbreekender geen, welke meenen, Dat zulx
insgelijks op de Vrugtbaarheyd der Aarde ziet, waar van Jakob even te-vooren
gesprooken had; als Die dan zoo groot zou zijn, Datze zig tot aan de Toppen
der Bergen uytbreyden zou. Maar naadien deeze Bergen *Eeuwige* of *Geduuri-*
ge genoemd worden; is zulx misschien naa de Stijl der Heylige Schrift, een
aanwijzing van zeer *Beroemde*, of *Vermaarde Bergen.* Ook word'er gezeyd,
Dat die zouden *In* of liever, *Op't Hoofd van Josef zijn*; op dat men niet en
meende, Dat Jakob deeze Zeegening maar slegts in de Lugt heene-strooyde.
Invoegen het schijnd, als of door dit woord, een teegenstelling van eenige ge-
lijke zaak beteekend word: Alhoewel'er zommige niet zonder reeden aan
twijffelen, of zulx wel met de woorden, en de meeninge des Aards-Vaders
over-een komd. Want zoo hy dat gemeend heeft; Hoe magmen vraagen, heeft
hy dan konnen zeggen, Dat de Zeegeningen dien hy Josef meede-deelde, die
Zeegeningen te booven gingen, welk hy van zijn Voor-Vaders ontfangen had?
Gelijk'er meede van eenige ook al bedenkelijk gehouden word; Of hy door
Eeuwige Bergen, verstaan heeft *Beroemde Bergen*? Want naa dat zy de
moeyte gedaan hebben alle deeze gevoelens om-te hutzelen; besluytenze ten
laatsten; Dat door de Heuvelen der Eeuwigheyd, de Menschen verstaan wor-
den, over den gantzen Aardboodem verspreyd. Waarom zy dan ook meenen,
Dat *Het Verlangen van de Heuvelen der Eeuwigheyd;* zoo veel is, als *Het Ver-*
langen der Volkeren: Die geenen anderen is als KRISTUS. Invoegen hier
dan gezeyd word; Dat de Zeegeningen van Jakob zouden Overvloedig zijn
op't Hoofd van Josef, *Tot aan het Verlangen der Heuvelen van Eeuwigheyd.*
Dat is, Dat Kristus zou verwagt worden, van de geheele Bewoonde Weereld.
Zulx dan ook daar door, de *Ingang van de Volheyd der Heydenen*, waar van
de Apostel Rom. 11:25. gewag maakt, niet duysterlijk te kennen gegeeven
word: Als in welke voornaamelijk de Zeegeninge Jakobs bestaan zou, en nooyt
te-vooren in de Zeegeningen zijner Voor-Vaaderen was ingeslooten. Dus-
daanige Zeegeningen worden dan gezeyd te zullen Overvloeyen, *Op't Hoofd*
van Josef, en op de Kruyn des Nazarèus zijner Broederen. Of gelijk de *Tar-*
gum van Onkelos, en onze Overzetters, de laatste woorden geeven; *Op den*
Hoofd-Scheedel des afgezonderden zijner Broederen. En daar zijn fraaye
Uytleggers, die met Salomon Jarchi, niet en twijffelen; of Jakob ziet hier op
De Afzondering, die Josef in zijn eerste Jeugd, van *De Broeders* geleeden

Verschillige meening over de Vervulling deezer Voorzegging.

Gen. 49:25. Van eenige op Aardze Zeegeningen gepast.

Wat in de Voorzegging over Josef door Eeuwige Heuvelen verstaan word.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Ook is hier in op de Waardigheyd van Efraïm gezien.

Lange Hayrdragt der Nazareërs, waar van afkomſtig gehouden.

heeft; hem op verſcheyde Haatelijke wijzen buyten haare Gemeenſchap geſlooten, jaa ook Verſtooten hebben. Of hy heeft naa andere giſſingen, het Oog op Joſefs verhoogde Staat in Egipten; alwaar hy aan 't Hof van Farao verpligt, van zijne Broeders, die in 't Land Goſen woonden, eenigzinds afgezonderd is gebleeven. De Syrize Overzettinge heeft zoodaanigen zin gegeeven, als of Joſef hier genoemd wierd; *De Kroone zijner Broederen.* 't Geên eenige Verklaaren, van de Koninklijke Waardigheyd die de Stamme Efraïm gehad heeft; waar toe wy terſtond eenig ſcheemerligt ontmoeten zullen. Onder-en-tuſſen heeft Bolduk gemeend, Dat de Gelofte van der Nazareërs lange Hayrdragt, en haare Witte Kleedingen, zijn Oorſprong genoomen heeft, uyt de Gedagtenis, van dat Joſef in de Gevangenis zijnde, Ongeſchooren Hayr gedraagen heeft; 't geên hy naa d'ontſlaakinge zijner Boeyen, Beſchooren heeft; en met een Fijn Wit Egiptis Kleed van den Konink is Bekleed geworden. Dit zeyd Bolduk. Maar 't ſchijnd ons een loutere giſſinge, die nergens grond vind. Maar zulje moogelijk zeggen: Wat heeft het dan te beduyden? Of wat of wien zullenwe door *Den Afgezonderden der Broederen* verſtaan? Wy antwoorden; *Den Voornaamſten onder zijne Broederen*; als den welken door Wijsheyd, Godvrugtigheyd, en Verhooginge tot Behouder van het gantze Huys Iſraëls, van de andere Broeders Afgezonderd, en als d'een Eenige was: Vergelijkt eens Pſalm 80: 2. met 81: 6. Waarom dan ook in de Belofte van Iſraëls Bekeeringe, Jerem. 31: 18-20. voornaamelijk van Efraïm, als de voornaamſte Stamme, die Jakob korts te vooren, door hand-Opleggingе tot een Aanzienelijk Hoofd van Joſefs Huys geſteld had, gewag gemaakt word. Niet teegenſtaande Manaſſe nogtans d'Eerſt-Gebooren was, gelijk Gen. 48: 18, 19. omſtandelijk verhaald word. En men zal wel doen 't zelve tot afſcheyd van de Zeegeninge over Joſef uytgeſprooken, aandagtelijk naa te ſlaan; op datwe eyndelijk ook Vader Jakobs

Profeetize Zeegening over BENJAMIN,

Benjamin in Jakobs Zeegening by een Wolf vergeleeken.

De Zin der Zeegenſpreekende Woorden geopend.

En van onze Kantteekenaars beknopt verklaard.

De Tweede Zone uyt de Beminde Rachel, en Jongſte der Geboorte (die by Moſes zeer Geroemd word, Deut. 33: 12.) tot beſluyt der XII Stammen, met alle welvoegzaamheyd hier moogen aanhegten. d'Afgeleefde Vader dan ten laatſten ook zijn Mond over Benjamin, den Zone die hem zoo naa aan 't Hert lag, opdoende, ſpreekt over hem duſdaanigen Zeegen uyt; BENJAMIN, *zal als een Wolf Verſcheuren; des Morgens zal hy Roof Eeten en des Avonds zal hy Beuyt uytdeelen*, Gen. 49: 27. Hier van verſcheeld de Gemeene Latijnze Overzetting niet veel. Doch de Griekſe Vertaaling der LXX, hebben alleen voor de laatſte woorden gezeyd; *Des Avonds geeft hy Spijze.* 't Geên Aquila en Symachus, gelukkiger tot den Zin getroffen hebben, alſſe beyde zetten; *Hy zal des Avonds den Roof uytdeelen.* Waar toe men mag naadenken Jerem. 5: 6. en Zeph. 3: 3. welke beyde plaatze doen zien; Dat den Wolf, *Een Wolf der Avonden* genoemd word: 't Geên groot ligt geeft aan 't geên ons hier te verneemen ſtaat. En wel voornaamelijk, op datwe te-bet zouden aanmerken, Dat de twee Stonden, welke ons hier in *Morgen* en *Avond* ſchijnen onderſcheyden te worden, niet den geheelen Dag beteekenen, gelijkmen die gewoon is te neemen; maar alleen den gantſchen Nagt te kennen geeven; waar van een Deel den Avond, en een Deel de Morgenſtond is. Even als of Jakob gezeyd hadde; *De Stamme Benjamin, zal gelijk als een Verſcheurende Wolf zijn, welke den Roof tot aan den Morgenſtond te Eeten heeft; naa dat hy dezelve des Avonds verdeeld heeft:* Want den Roof en kan niet Gegeeten worden, voor datze eerſt verdeeld is. Hoe veel nu onze Kantverklaarders hier van verſchillen, magmen uyt haare eygen Aanteekening verneemen; die op deeze meeninge uytloopt; *De Benjamiten*, zeggenze, *zullen in Leeven en Bedrijf, eenigzinds te vergelijken zijn by de Wolven, die altijd uyt-zijn om te Rooven; het Geroofde te Verſcheuren en 't Verſcheurde te Verſlinden, en onder haare Jongen uyt-te deelen.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Dewijl deeze Stam, ten Oorlog geneegen en Kloekmoedig in 't behandelen der Waapenen zal zijn. Waar van de Vervullinge te zien is; Judic 3:15. en Kap. 19: en 20. *als meede* in 't Eerste Boek Samuëls, *doorgaans. En belangende de woorden*; Des Avonds zal hy Beuyt uytdeelen; *zulx geeft te kennen*; Datze ge- Judic. 20: 15. &c.
heele Daagen, *met Oorlogs-werken zullen beezig zijn*. Dits haare Uytlegging. Maar die de eerste Gedagten toegedaan zijn, willen, Dat men deeze maniere van *Roofdeelinge*, niet van alle zoorten van Wolven verstaan zal; dewijl eenige onder haar zijn MONOPEIRA, dat is, *Niet t' zaamen-Roovende*; maar Een voor Een, Elk voor zig-zelven uytgaande; gelijk de Letter-meester Hesychius, dat Woord verklaard. Doch onze Uytleggers passen 't op de *Roof-Deelinge*, welke d'Oude Wolven aan haare Jongen doen; gelijkwe strax gezien hebben. En om misschien van wat naader-by te zien, hoe welvoegzaam de Vader Jakob, het Zinne-Beeld van den Wolf, tot zijn Lot-spellinge over Benjamin heeft ingevoerd, zal het hier ten minsten eenig scheemer-ligt aanbrengen, yts van den Aardt der Wolven by-te zetten. Die dan onder de Natuur-Beschrijvers eerstelijk haare gissingen over de Naam van dit Roof-Dier voor den dag haalen, zeggen, Dat hy by de Latynen *Lupus*, gelijk als LEOPES of *Leeuwvoet* genoemd is; om dat hy een Leeuwen-kragt in zijn Scheurzieke Pooten heeft; of als andere zeggen, van het Griekze Woord *Lykos*, weegens zijn Roofgierigheyd: Of misschien ook van LYKIES, dat *Scheemerligt* beteekend; Den Aardt der Wolven tot de Zin-speeling van Jakob over Benjamin, uyt de Natuur-kunde voorgesteld.
om dat hy op die tijd, dat is des Avonds, uytgaat om te Rooven: 't Geên andere op de Glans van zijn Oogen duyden, die in 't Donker Ligt geeven. Doch zy worden ook NYKTERINCI KUNES of *Nagt-Honden* geheeten. By de Hebreën is hy זאב genoemd; waar van by haar de Spreek-wijs komd, ענוה זאבית, *Zagtmoedigheyd van de Wolf*, dat is, de *Geveynstheyd*, en 't *Schoon Gelaat* waar meede den Wolf het Schaap zoekt te bedriegen; zig *Uytwendig* gelaatende als een Schaap, maar Inwendig en van Natuure een *Grijpenden*, dat is een Verscheurenden Wolf, gelijk Buxtorf over d'aangehaalde Woorden aanteekend; en de Zaligmaaker hem te nutte gemaakt heeft, om de Valsche Profeeten af-te schilderen, Matth. 7: 15. En dat de Wolf meermaal tot een Zinnebeeld van alzulke Bedriegers word ingevoerd, is te zien Joh. 10:8-12. Actor. 20:29. Gelijk'er ook de Fabel-Digters zeer veel meede op-hebben; by welke hy zomtijds een Zinne-Beeld is, van menschen die gewoon zijn in Vryheyd te leeven; en zomtijds van Vyanden en Tyrannen. En alhoewel den Wolf ook van 't Gewas der Aarde Eet, tragt hy nogtans gieriglijk na Vleesch en Bloed; maar in de Schaaps-Kooyen koomende, brengenze eerst alles om hals eerze aan 't Eeten gaan. Elianus merkt van haar aen, Dat als haar den Honger dringd, zy met haar veelen teffens uytloopen; en datze ook wel malkanderen Eeten, zoo yemand onder den Hoop met de *Wervel*, dat is, met de *Vallende-Ziekte* overvallen word. En nogtans pleeg het Oude Spreek-Woord, (van weegen d'afkeerigheyd die elk Beest in 't Eeten van zijns-gelijk heeft, en daarom te zeldzaamer van Farao in zijn Droom, van de Maagere Koeyen wierd aangemerkt;) te zeggen; *Dat het een quaad Land is, daar den Eenen Wolf den anderen Eet*. Als den Wolf verzaad is, kan hy lang Honger lijden, en zijn Wolven-Aardt in Toomen; maar zulx voor-by zijnde, hangd by hem als vooren, de Gitzige Wolf uyt. Voor de Eerst-Gespeende Jongen, Braaken zy haar Gegeeten Voedzel uyt, en geeven 't haar; doch die Ouder zijn, leggen zy een Deel van een Schaap voor. Datze ook andere Wolven tot haaren Roof roepen, en die onder haar Verdeelen, heeft Albertus Magnus aangeteekend. En 't schijnd niet duyster, of de Zeegen-spreekende Vader Jakob, heeft zijn Zin-speelinge op die Gen. 49: 27.
gewoonte in de Lot-spellinge over Benjamin. De Wolven zijn zoo snood van Reuk, Dat zy haar Aas een half-Uur ver, zelfs teegen de Wind konnen Rieken: En het Vee der Stallen is ook zoo angstig voor dezelve, Dat slegts haar Drek in een Schaaps-Kooy gedaan, al de Jonge Lammeren de Ruste beneemd. Jaa men zeyd, Dat zelfs de Jong-Geworpen Lammeren van haar Gehuyl Sterven.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

De Wolven worden onderscheyden in *Veel-Vraaten*, *Bosch-Wolven*, *Schytize* en *Zee-Wolven*. De Veel-Vraat is als een grooten Hond, van Gezigt als een Kat, van Lijf en Steert als een Gemeene Wolf, doch wat Swarter van Huyd: Den zelven Eet zeer veel, en dan perst hy 't Gegeetene weeder van agter en van vooren uyt, om weeder te Eeten. De Bosch-Wolven zijn Ruyger als andere, en zomtijds Graauw, zomtijds Goud-Geelig van Hayr; en als andere ongemeen Wreedaardig. Doch de Zee-Wolven zijn grooter, en als een Beër, en Huylen als een Leeuw. Dat zy behalven haar Wreedagtigen Aardt, zeer Dorstig naa Bloed zijn, mag men hier uyt gissen, 't geên ons van Oog-getuygen Verhaald is; Dat zy te-mets tot de Schaaps-Kooyen ingebrooken, veele Schaapen de Keel af-Bijten, en 't Bloed uyt-Zuygen, en dan heenen gaan; zonder 't Vleesch te beschaadigen, alhoewel zy'er uyt den Hoop der Gedoode wel een meede neemen, daar van zy dan omdeelinge doen. Doch al genoeg van den Wolf; die haar Leevens-wijs, en Voort-Teeling verder lust naa-te spooren, bezie wat Plinius, Gesnerus, Aldrovandus en Jonston daar van hebben aangeteekend. Want wy hebben genoeg gezeyd, om 't een en 't ander daar uyt, aan de Letter-zin van Jakobs Voorspellinge over Benjamin, buyten verder Verklaaringe, toe-te passen. Onder-en-tussen mag het ons niet onbekend blijven, waar doch zommige der Vermaardste Joden; (en onder die inzonderheyd Onkelos, Jonathan, en de Jerusalemze *Targum*;) dit Wolfagtig *Verscheuren*, *Roof-Eeten*, en *Beuyt-uytdeelen* van Benjamin, gewoon zijn heenen te wenden: Naamelijk dit alles van den Brand-Altaar des Tempels te Jerusalem te verklaaren, die in de Stamme Benjamin geleegen was. Op welken Altaar, de Priesters de Geslagte Brand-Offerhanden Ge-Offerd, en des Avonds d'Overgebleevene Stukken onder haar Verdeeld hebben. En meenen daar in uyt de Zeegeninge van Moses gesteeven te worden, Deut. 33: 12. daar deeze *De Beminde des Heeren* genoemd worden, die in Veyligheyd, dat is Op, of naa-by den Heyligen Berg en den Tempel zouden *Zeeker* woonen. Want aldus luyd de Uytlegginge van Onkelos van Woord tot Woord; *In het Land Benjamins*, zeyd hy, *zal den Tempel der Goddelijke Majesteyt woonen; en in derzelver Bezittinge zal het Heyligdom Gebouwd worden. Des Morgens en des Avonds, zullen de Priesters aldaar Offerhanden Offeren; en aan den Avond zullenze haare Gedeelten der Geheyligde Overblijfzelen onder malkanderen Verdeelen.* Waar van daan dan ook in den Talmud gezeyd word, Dat het gedeelte des Tempels waar in den Brand-Offer-Altaar stond; te-gelijk met de plaatze daar de Beesten Geslagt wierden; *Het Deel des Roovenden*, of *Des Verscheurenden* genoemd wierd; van weegen dat Benjamin Gen. 49: 27. by Een *Verscheurenden Wolf* vergeleeken word. Boovendien word ook by Baal Hatturim aangemerkt, Dat de woorden, *Des Avonds zal hy Beuyt Uytdeelen*, door *Gematria* te-kennen geeven, *Dat zijn d'Offerhanden*: Naadien de Letteren van beyde, het Getal van 816 uytmaaken. Maar behalven datter in dat Getal niets aanmerkens waardig verborgen leyd, noch elders toe opzigtelijk te betrekken is; is wel waar dat den Brand-Altaar op den Boodem van de Stamme Benjamin gegrondvest stond; doch de Priesters en derzelver Slagt-Offer-Deelen, hebben niet tot de Stamme Benjamin, maar tot de Leviten behoord. 't Geên immers voor-al, van Onkelos had konnen gerooken worden; die'er in zijn Uytleg niet ver is afgeweest. Maar die alzoo met de Heylige dingen, welk haar eertijds toevertrouwd waaren, naa haar welgevallen omspringen, en dezelve draajen en wenden waarze willen, (al loopt het vlak teegens Moses en de Profeeten aan?) wat wonder isset, Dat zulke ook uyt den Koperen Brand-Altaar, *Een Verscheurenden Wolf* hebben durven maaken? Maar hoe schoonen schijn ook dit Verzierzel in zommiger Oogen heeft gehad, meenenwe nogtans, Dat zulken Blanketzel haast zijn Glans verliezen zal, wanneermen aanmerkt; Dat naadien de Joden staande den Tempel, zoo wel een geduurig *Avond*, als *Morgen-Offer* hebben gehad, daar geheel geen reeden meer overblijft, om te zeggen, Dat deezen

Verscheyde zoorten van Wolven.

De Joden willen het Verscheuren van den Wolf in Benjamin op den Brand-Altaar gepast hebben.

Brand-Altaar des Tempels was op den Bodem van de Stamme Benjamin geplaatst. Doch de Priesters waaren uyt Levi.

Der Joden Uytlegging uyt de Wet der Offerhanden, teegen gesprooken.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

zen Altaar meer des Morgens als des Avonds geroofd heeft? Hoedaanigen ongerijmdheyd moogelijk dan ook wel d'Oorzaak is, Dat de Joden alle in deezen Uytleg niet en beruſten, noch daar over eens-gezind zijn. Dus willen dan eenige onder haar, Dat deeze Voorzegging op de Benjamiten ziet, welke Judic. 21: 21. vergund worden, de Dogters van Silo te Rooven, op datze haar tot Vrouwen wierden. Andere betrekkenze op Saul en Mordechai, welke uyt de Stamme Benjamin waaren: Want Saul, zeggenze, heeft *Des Morgens*, dat is, in den aanvang van 't Koninkrijk Iſraëls, een grooten Roof van de Amalekiten weg-gedraagen: Doch Mordechai heeft *Des Avonds*, dat is, naa de tijden der Babylonize Gevangenſchap, den Beuyt van Haman en zijne Zonen Uytgedeeld. Van hoedaanigen Uytleg, onder anderen, Aben-Ezra en Salomon Jarchi, niet vies zijn. Onder-en-tuſſen hebben 't de meeſte der Oude Kerk-Vaders, als Tertullianus, Ambroſius, Hieronymus, Auguſtinus en andere, van den Apoſtel Paulus verſtaan, die uyt de Stamme Benjamin geſprooten was, Rom. 11: 1. Phil. 3: 5. En meenen daar toe dit tot een goede reeden te hebben, Dat deezen Apoſtel *Des Morgens*, verſtaat in den eerſten yver zijner Jeugd, de Kerke van Kriſtus, als een Verſcheurenden Wolf, Verwoeſt en de Geloovige Vervolgd heeft: Doch *Des Avonds*, dat is, Oud en Bekeerd geworden, heeft hy de Heydenen als een Roof, uyt de Kaaken der Helſſe Afgoden weg-gerukt, en aan Kriſtus en zijn Gemeente Uytgedeeld. En hier heenen hebben haare Gedagten geloopen. Laat'er ons ook die van Coççejus byvoegen, wantze zullen moogelijk eenig ſcheemer-ligt, tot het voorige verſchaffen konnen. Den zelven meend, Dat hier de tijd van de Republijk der Hebreën, of 't Gemeene-Beſt der Joden bepaald word: Want gelijk in de Zeegening van Juda, een onderſcheyding des tijds lag, noopens de duuring van *De Scepter, de Wetgeever*, en *het Rijk van Kriſtus*; hier alzoo een onderſcheyding gemaakt word, tuſſen de tijd des Koninkrijx, en die van 't Gemeene-Beſt onder 't Beſtuur der Wetgeevers, als die haaren Dageraad, en Avondſtond des Ondergangs gehad hebben. In bey deeze tijden nu, zou Benjamin gelukkig zijn; want Saul heeft begonnen in Iſraël als Konink te Heerſchen, en de Vyanden te Verdelgen: Maar de Tweede Saulus, verſtaat Paulus, heeft Joden en Heydenen, uyt het Rijk der Duyſternis geſcheurd, en den Roof Uytgedeeld: 't Geên ook van Kriſtus gezeyd word, Jeſ. 53: 12. Andere weederom, en onder die eenen Barradius, verſtaat hier door Jeruſalem, de Hoofdſtadt der Benjamiten, in welke de Joden des Morgens, als een Wolf den Roof Gegeeten hebben: Te weeten, wanneer zy den Meſſias, aan den Roomſen Stadthouder Pontius Pilatus, om te Kruyſſigen overgegeeven; en de Beulze Krijgs-Knegten des Avonds, zijne Kleederen door het Lot verdeeld hebben. Al het geene wy tot hier-toe genoeg agten, om te zien, waar de verſcheyde Gedagten der Uytleggers heenen geloopen zijn. Wat onze Kantverklaarders hier van zeggen, is booven reeds aangeweezen; en daar reſt noch yts dat moogelijk haare meeninge, en de waarſchijnelijkheyd der zaake, geen ondienſt zal doen. Eenige Vermaarde Uytleggers dan, houden met veel waarſchijnelijkheyd dit voor het naaſte, Dat Benjamin weegens zijne Heldhaftige Sterkte, by een Wolf vergeleeken word, dewijl inzonderheyd dit Vermoogen, verzeld met Stoutheyd, den Wolven zeer eygen is. Waarom dezelve ook van de Oude aan den Krijgs-God Mars toegewyd, en by de Beroemde Poëeten, *Martii* en *Martiales* genoemd zijn. Want in dusdaanigen zin heeft Horatius gezeyd;

Als meede 't Gevoelen zommiger Vernaarde Oud-Vaders.

Die dit als een Voorzegginge van den Apoſtel Paulus hebben opgevat.

De Voorſpellinge over Benjamin, hoe van Coccejus Verklaard.

Andere Verklaaring die de Zeegening Jakobs op Jeruſalem paſſen, alwaar de Joden de Zaligmaaker Gekruyſt hebben.

Van andere op Benjamins onvertzaagde Stoutheyd gepaſt, die den Wolven zeer eygen is.

De Martiaalze Wolf voor-al;
Vreeſt Groene Slang, noch Geyte-Stal.

Insgelijks Virgilius in 't 1x^de Boek van Eneas; *De Martiaalze Wolf heeft het Lam van den Stalle Geroofd, dat de Moeder met veel Bleeten gezogt heeft.* Gelijk dan ook Plautus, een Jongeling onder den Naam van *Strabax*, aldus ſpree-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 3

kende invoerd; *Voorzeeker is Mars op mijn Vader Gram geweeſt, dewijl zijne Schaapen niet verre van de Wolf gebleeven zijn.* En daarom gelijk den Ouden Digter Lykophron, en den Letter-Meeſter Heſychius, de Wolven *Stout* en *Grootmoedig* genoemd hebben; alzoo zijn ook de Menſchen, ten aanzien van haar Brusk en Roofagtig Gemoed, niet zelden een Wolven-Aardt toegeſchreeven. Jaa dat zig zommige Volken, door 't Gehuyl der Wolven, hebben laaten tot den Krijg ophitzen, kan men uyt Suidas grondveſten. Den welken daar by dan ook van de Abaren verhaald, Datze zoo grooten Vermaak in 't Gehuyl der Wolven hadden, datze niet als onder het naa-baauwen van dat Geluyd, gewoon waaren met Troupen op haare Vyanden aan-te vallen. En Plinius getuygd van de Cimbren, en Oude Duytzen, yts diergelijks. Jaa dat de Mannen die eertijds Vermaard in Sterkte waaren, met den Naam van *Wolf*, vereerd zijn, zulx zou miſſchien uyt Lykophron goed-te maaken zijn, wanneer het Lot van Herkules by hem Raadzels-gewijs beſchreeven word. Invoegen men uyt al dusdaanige Oude ſcheemeringen ſchijnd te moogen vaſt-ſtellen, Dat de Stamme Benjamin, van weegen haar groote Magt en Sterkte, onder 't Zinnebeeld van een Wolf, by de Vader Jakob is afgeſcheſt geworden.

Benjamin zeer eygen door 't Zinnebeeld van een Wolf Gezeegend.

Als hoedaanigen Aardt ook in dit Stamhuys uytvoeriglijk gebleeken is, in de Krijgs-Opſtand, te Gibèa, Judic. xx. Waar in de Benjamiten met Ses-en-Twintig Duyzend Uytgeleeze Mannen, de andere Stammen Iſraëls onbeſchroomdelijk aangevallen, en tot Twee verſcheyde maalen d'Overwinninge daar van zoodaanig hebben weg-gedraagen, dat'er Agt-en-Dertig-Duyzend onder Iſraël Sneuvelden; tot datze in de Derde Slag, door 't Liſtig Beleyd der t'zaamgeſpanne Stammen, zelfs Overmand, en tot op Ses-Honderd naa, in de Kaars vloogen.

En zulx in de Vervullinge waargemaakt.

In welke weeder-zijdze Neederlaage, de Heylige Hiſtorie dan ook niet naalaatig is, tot Roem der Benjamiten aan-te teekenen, Dat'er onder de Uytgetoogene, Zeeven-Honderd Slingeraars waaren, die haar op de Werp-Reep zoo fix verſtonden, Datze zonder miſſen, en op een Haayr konden goojen, Judic. 20: 16.

Benjamiten Oorlogs-haftig en Dapper.

Hier by komd ook dat Saul, die van Afkomſt uyt Benjamin was, het Koninkrijk verkreegen hebbende, de Vyanden over-al, naamelijk de Moabiten, Ammoniten, Idumeën, Filiſtijnen, en andere, van rondsom dapperlijk geſtraft, en Iſraël van veele haarder Verdrukkers Verloſt heeft, 1 Sam. 11: 6, 7. en 14: 13, 15, 47, 48. En ſchoon Saul Verworpen, en hy zijn Leeven zelfs aan zijn eygen Sweerd op-Offerde, (zoo dat David in zijn plaatze trad;) heeft nogtans het Koninkrijk der Benjamiten, noch Zeeven Jaaren ſtand gehouden; en 't is niet als naa een langen Oorlog, en de Dood van haaren Opper-Veldheer Abner, verdeeld, of konnen verſtrooyd worden; hoe Dapper zig ook den Aanhang van David, daar teegen ſtelde. Zoo dat zig alles in die Hiſtorie niet anders opdoed, of het geeft genoegzaam te kennen, Dat de Stamme Benjamin, met groot regt, by een Roovenden Wolf vergeleeken word; Den welken zijnen Beuyt des morgens Eet, dien hy des Avonds Verdeeld heeft.

En een Wolf die zijn Roof 's Morgens Eet dien hy des Avonds Geroofd heeft.

Het geene dan ook buyten alle twijffel de reeden is, waarom zommige meenen, Dat Coccejus zijne Verklaaringe, die wy te vooren hebben bygebragt, zeer wel heeft ingeſteld; ten minſten naa den zin der zaake zelfs, dien hy heeft by-gebragt; uytgenoomen dat daar in dit aan Heydeggerus teegen de Borſt is, Dat de tijd van den Roof te Deelen, by hem niet voor en gaat; en het Eeten van dezelve agter naavolgd. 't Geên wy nogtans korts te vooren klaar genoeg uyt hem getoond hebben. 't Welk indien het onzen Aandagtigen Leezer noch in verſſer Geheugen is, ons doed Oorlof neemen, om van Jakobs Teſtament, Dat is van zijne Zeegeningen over de XII Stammen Iſraëls uytgeſprooken, een eynde te maaken; en in 't volgende Hoofdſtuk tot des Grooten Vaders Dood, en Staatelijke Begraafnis over-te gaan; terwijl wy nu niet langer in twijffel zijn, of elks Gemoed zal tot hier, aandagtig gelet hebben, hoe deeze Godvrugtige Man, meer dan 200 Jaaren te vooren, de Uytdeelinge des Lands Kanaans onder zijne Naakoomelingen, niet zoo-zeer met zijn Stervende Oogen, als wel in

Beſluyt over Jakobs Teſtamentize Zeegeningen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

in den Geest, zoo zeeker gezien en aan yder Stamme Voorspeld heeft, als of het Lot alreede den uytgang daar van had aangeweezen. Gelijk men uyt Josua XII. tot XXIII. en de beste Land-Tafelen mag naaspooren: En niet alleen dit, maar wy zien ook, Dat als de Stervende Vader, de toestand zijner Naakoomelingen, door 't Zinnebeeld van Gedierten des Velds Voorspeld, hy daar in wel de gewoonte der Oosterze Wijzen houd, die gemeenelijk de Leertugt van haar Onderwijs, door Fabelen, Embleemen, Gelijkenissen en Zinne-beelden voortbragten; maar daar in nogtans een geheel teegen-gestelde maniere houd; zoo dat hy de Naamen der Perzoonen en Geslagten dien hy voor heeft haar Lot te Voorspellen, niet Verbloemd, Bewimpeld noch Bedekt, maar opentlijk-uytzeyd; Wie in haar Gedrag en Zeeden, naa een Leeuw, naa een Ezel, naa een Slange, een Hinde, een Osse of een Wolf, zullen geleest zijn. Gelijk hy ook tot de Lotspellinge van d'andere zijner Zonen, hem van de Gelijkenis van Snel-afloopende Wateren, van Vegters, van Zee-Luyden, van Lekker-Tanden, van Voort-loopende Wijngaard-Ranken en diergelijke bediend. Hoedaanigen zoort van spreekende Fabelen, wanneerze ook by de Heydenen gevonden worden, veel minder, of geheel geene Verklaaringe der ontleende Zinnebeelden noodig hebben. Doch alzoo hebben in 't gemeen de Fabel-Digters, Esopus, Phedrus, Hyginus en andere onder d'Oude niet gedaan; noch ook niet de Hr. Perret, Fonteyn, Markus Geerards, noch La Court; noch alle die onder de Italianen hier omtrent zijn beezig geweest: Gelijk dat onder anderen ook aan 't verzierde Leeven van *Reynaard de Vos* te bemerken is. Waar van ongetwijffeld de reeden hier in te vinden is, Dat dewijl gemeenelijk niets harder om verdraagen vald, als opentlijk Berispt te worden; het gebeurd, Dat de Groote Perzoonaadjen doorgaans swaare Straffen over zulke brengen, die haare Gebreeken in 't byzonder naa Waarheyd, en tot Verbeeteringe van 't Gemeene-Best, bestraffen, of door Beschimpingen onder Oogen stellen: Gelijk zulx niet zelden door de Histori-Schrijvers en Poëeten geschied, in 't Verhaalen der Geschiedenissen haares tijds. Als waar door gemeenlijk de Groote Heeren, in sté van hier door Wijzer en Beeter gemaakt te worden, alleen Verbitterd en Erger, jaa niet zelden tot Wraaklust getergd worden. En zoo heeft Plutarchus hier ter sné zeer fraay gezeyd; *Dat de Princen in veele dingen Doolen, geschied niet om datze niet anders en willen; maar om dat'er niemand en is, die haar durft Bestraffen.* En dat dit onder de Romeynen, van Asinius Pollio, zeer wel begreepen wierd, mag men uyt zijn Schrander Antwoord aan den Keyzer Augustus afneemen. Want, als hem dien eens eenige Schimp-Veerzen toegezonden had, met verzoek; *Hy wilde hem met gelijke Munt betaalen*; antwoorde Pollio zeer beknopt; *Periculosum est in eum scribere, qui potest proscribere.* Te kennen geevende; Dat het gevaarlijk is, op zulke Perzoonen te spreeken of-te schrijven, die de Magt hebben uyt het Land, jaa uyt het Leeven te schrijven en te verdrijven. Dusdaanige gevolgen hebben dan van Ouds aangeraaden, Dat de Wijze onder de Oosterze en Westerze Volken, die meest onder Tyrannen en Dwingelanden Leefden, de Menschen slegts in 't gemeen van de Waarheyd onderregt, en ter-Deugden geraaden hebben, door Verzierde Historien, Vergelijkingen en Fabelen, op datze daar door buyten Afkeerigheyd en Haat der Grooten, te-gelijk Leerzaam en Aangenaam waaren; even gelijk men de Bittere Medicijnen, te-mets met eenig lieflijk bymengzel overkleed, en Walchelijke Pillen Verguld, op datze te maklijker ingang neemen. Waar in we zien; Dat ook zelfs de Heylige Schrift niet vreemd is; als te merken is, aan de Heylige *Fabel der Boomen, die eenen Konink begeerden, en den gants Onnutten Doornbosch tot die Waardigheyd opbeurden; dewijl al de Vrugtbaarste Boomen weygerden die Hoogheyd aan-te neemen; vreezende dat zy tot zoodaanigen Hoogte opgehaald, voortaan niet meer haare Heylzaame Vrugten zouden konnen voortbrengen.* En om de Waarheyd te zeggen, den Aardt der Fabelen is zoodaanig, Dat zy Waaragtige zaaken, door gants-onwaarschijnelijke Ver-

Zinrijke en Leerzaame Fabelen, waarom van de Oude Wijzen bedagt.

Judic. 9 8-15.

haalen, in Beeſten, of Planten en andere Spraakelooze Schepzelen te doen ſpreeken: En zulx zoo beknopt, Datze de Geheugenis des Menſchen niet ligt te-booven gaan; als meede met zoo algemeene Omſtandigheeden kekleed, Dat elk Leezer de Vergelijkinge met alzulke Beelden, ligtelijk opmaaken en toepaſſen kan: Het zy op hem zelven, of op andere Menſchen en Voorvallen, naa het hem goed-dunkt. Waar door het dan gebeurd, Dat niet zoo ligt te Oordeelen ſtaat, Dat zulx op hem alleen te Verklaaren is; maar veel-eer ſtoffe geeft, om verſcheyde toepaſſingen te maaken. En die zoo doen, handelen Wijſſelijk; naadien de Fabelen der Oude, zig ook geheel-en-al onthouden van ymand in 't Byzonder, noch zelfs niet in 't Gemeen, ſcherp of ſtuurs te beſtraffen, of-te Gebieden; maar als door een Kluppel in 't Honderd te werpen, de waarheyd al lachhende te zeggen: En onder-en-tuſſen de Menſchen, door dezelve aangenaamheyd, zagtelijk te beweegen, werwaards 't Onderwijs ter Verbeeteringe heenen leyd. Indien onder-en-tuſſen ymand de bygebragte Fabelen, op Menſchen in 't byzonder toepaſt, zulx kan niet als van deſſelfs Onverſtand of Quaadaardigheyd geagt worden voort-te koomen; of ook wel aan de zaaken zelfs, die met de Fabel zoo grooten over-een-komſt hebben, dat het elk ziet. Boovendien zijn de Fabelen ook meeſt van dien aardt, Datze de Deugden noch Ondeugden der Menſchen, noch prijzen noch beſtraffen, maar die laat zooze zijn; om dat zulx veel-meer tot de Uytlegginge behoord; waar in inzonderheyd Eſopus is voorgegaan: En alzoo aan de Wijsheyd der Menſchen gelaaten, om uyt een-en dezelve Fabel, veele en verſcheyde Leeringen en Vermaaningen te maaken. En om met een Woord, de Voornaame Toeleg der Oude Fabelen te bezien, en aan-te wijzen, wat zaaken door ſchrandere Zinſpeelingen uyt de Eygenſchappen der dingen tot Waarteekenen gemaakt zijn; Luſt ons een groot ſtuk der Fabelkunde, zoo die uyt de Viervoetige Dieren, Voogelen, Viſſchen, Boomen, Planten en Bedieningen der Menſchen, ontleend zijn, een weynig te ontſwagtelen, en als in een Luſtige Warande der Oude Wijzen te beſchouwen: Zonder daar in die Inzigten van nieuws op-te haalen, welke reeds in Vader Jakobs Teſtament, ter deugden betragt zijn; alhoewel de meeſte hier weederom op 't Tooneel koomen.

Leerzaame Fabelen zeggen de waarheyd al lachhende.

In de toeſtel der Fabelen, verſtonden d'Oude gemeenelijk by den *Leeuw*, Een Konink of Een Gewaapend, Eergierig, of Heers-zugtig Menſch. En by Een *Ouden Leeuw*; Een Vorſt of Konink, die weegen zijn Swakheyd, ongeraaden is, zijn Nabuuren met den Krijg te beſtooken. By den *Vos*, Een Loos, doch Swak Menſch, die door Bedroch, en tot eens anders Verderf zijn Koſt zoekt: Als ook eenen die met Koningen niet geern te-doen heeft. Gelijk meede de *Steert van de Vos*, een Zinteeken van de Byzonder en Algemeene Vryheyd is. By de *Wolf*, verſtaanze Een Menſche, die gewoon is in Vryheyd te Leeven; als meede Vyanden en Tyrannen. By den *Luypaard*, Een Pronker van kleen Verſtand, die om zijn Kleeren en Pragt wil Ge-Eerd zijn. By den *Beer*, Een Dom en Sterk Menſch. By een *Wild Swijn*, Menſchen, die andere wienze Overmoogen, Overlaſt aandoen: En door Een *Wild Swijn dat zijn Tanden Slijpt* of *Scherpt*; Overheeden van een Magtige Stadt, die haar teegen gevreeſde aanvallen Waapend. By Een *Verken*, Arme, Wreevelige en Wroetende Ingezeetene. By Een *Kemel*, Een Sterk en Bot Menſch. By Een *Paard*, Een Aanzienelijk Ingezeeten of Magiſtraats-Perzoon in Slaavernye; of ook Een Weeldrig en Trots Menſch. By den *Ezel*, Eenen die kleen van Verſtand is, maar naa de gronden van Billijkheyd, door zijn eygen Arbeyd en Spaarzaamheyd zijn Voedzel zoekt, zonder yemand te Beſchaadigen; En alzoo ook een Willigen Laſtdraager. By Een *Ezel met een Leeuwen Huyd omhangen*, Een Plomperd; die by Geluk tot Hoogheyd geraakt, elk over de Schouder aanziet. By den *Os*, een Wijs en Deugtzaam Menſch, of zoodaanigen Hooveling die voor 't Gemeene-Beſt den Ploeg trekt; als meede een Sterk Menſch, en een die Opregt in zijn handel is. By de *Koe*, Een Menſch die in Hooge ſtand Gebooren

Wat Menſchelijke aanduydinge de Fabelen hebben.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

booren en Opgevoed is. By Een *Kalf*, Onnoozele Menſchen die by haar eygen Inkoomen beſtaan. By de *Schaapen*, Onnoozele Menſchen, Gemeene Onderdaanen, en zulke die by haar eygen Goed beſtaan. Hoedaanige ook door de *Geyten* verſtaan worden. By den *Bok*, Een Dom Menſch, die zig door zijn Luſt laat verleyden. By het *Hart*, Een Vreesagtig en Vlugtig Menſch, of ook Een Pronker. By den *Haas*, Een Menſch die Bereyſt en Ervaaren is, en veel Gehoord heeft; of ook een die op zijn eygen Inkoomen Leefd en weynig van de Hoofze Maximen houd. By den *Aap*, zulke die de Groote, Flikfloojen en naa-Aapen, om in haar Gunſt te koomen. En by *Groote Aapen*, Koningen zonder Verſtand, die andere in 't Rijksbeſtuur en Hofſwieren naa-Aapen. By den *Hond*, Een Schoon-Praater, Foxſwanzer, en die met Flikfloojen de Koſt zoekt: Ook een Slaaf: En door Een *Wagt-Hond*, Een die zijn Vrienden Raad geeft om zelfs geen Schaade te lijden: Ook eenen die Getrouw aan zijn Meeſter is, als meede een die Gierig, Gulzig en Ondankbaar is. By de *Kat*, Een die uyterlijk beleeft is, om onder dien ſchijn, Aanzienelijke Ampten te bekoomen, en dan Schelmſtukken te doen: Ook Menſchen die Wreed, Geveynſt en Schijnheylig zijn. By het *Egel-Swijn*, Gierige, Inhaalige en Steekelige Menſchen. By het *Eekhoorntje*, *Armijntie* of *Wezeltje*, Hoovaardige Menſchen. By de *Muyzen*, Wijze en Voorzigtige Menſchen, die Maatig Leeven en met Gemeene Koſt te vreeden zijn; en ook haar Even-Naaſten niet en Verſlinden. Doch by *Muyzen die Gebraade Spek luſten*; verſtondenze, Lekkerbekken en Welluſtige Menſchen, en zulke die daar door om-den Hals raaken. By *Kikvorſſen*, Boeren en Slegte Burgers, die Gering opgevoed zijn; als meede Laatdunkende, Haaſtige, Luyd-roepende en Oorlogs-lievende Menſchen. By *Padden*, Neederige en ook Veragte Menſchen. By de *Schildpad*, Traage, doch Vlijtige en Arbeydzaame Menſchen. By de *Mieren*, Neederige, Arbeydzaame, Zorgvuldige en Spaarzaame Menſchen. By de *Spinne*, Vuyle, Schijnheylige, en Wreede Menſchen, die een Wetgeevende-Magt bekoomen hebben: En zoo hebbenze dan ook door *Spinne-Webben*, Wetten of Keuren Verſtaan. By Een *Krokodil*, Een Ingezeeten die van Buytens-Lands, zijn Leeftogt brengd ter plaatze daar hy Woond, en noch andere van zijn Overſchot doed Leeven. By Een *Krijtende Krokodil*, Menſchen die door Geweld haar Oogmerk niet konnende bereyken, zulx door Veynzen, of Smeekende woorden, of door Traanen zoeken af-te prachhen. By Een *Draak*, Een Wrek en Gierig Menſch. By de *Slange*, Een Wijs en Omzigtig Menſch: Als meede alle Onlichaamelijke of in Gedagten-beſtaande Vermaaken, het Leeven en de Begeerte, gelijk Moſes in den Val des Menſchen doed. By Een *Arend*, Een Konink of Gebieds-Heer; of ook Een Roofgierig Menſch, die meer op zijn eygen Kragt als op zijn Konſt ſteund. By Een *Gier-Valk*, Menſchen van Verſtand en Magt, maar gewoon zijn op Roof en Moord der Onnoozele te Leeven. By de *Raave*, Een Menſch van gemeen Verſtand, die hem van de voorvallende geleegentheeden bediend, of op Roof Leefd; als meede zulke die de Welluſt onbedagt opvolgen en in hun Verderf vallen. By den *Exter*, Een *Hooveling*, die Wit en Swart, dat is, Heet en Kout uyt eenen Mond blaaſt: Een Huppel-Klink en Dribbelaar, In, en Om, en aan het Hof. By de *Kraaje*, Looze, Klapagtige en Laatdunkende Menſchen. By de *Kraan-Voogel*, Een Arm, Deugdzaam, Veel-Weetend en Waakzaam Menſch. By den *Oyevaar*, Eenen die Goed en Quaad doen kan, Een Beſchermer der Republijk die een Tyran word: als ook Een Godvrugtig Menſch. By de *Duyven*; Menſchen van Gering Verſtand, niemand Benaadeelende: Onnoozele Menſchen, die egter bequaam zijn Goeden Raad te volgen, en door Eendragt gered worden. By de *Swaan*, Een Menſch die Reyn en Zuyver zoekt te Leeven, &c. By de *Vette Ganzen*, Rijke Boeren en Burgers. Of ook Rijke, Onnoozele Menſchen; en zulke die om de Koſt Wroeten; en haar zelven, zonder op de Sterfdag te denken, daagelijx Opmeſten, tot ze van 't Keel-Mes, dat is, van de Dood overvallen wordende; met een naar Geluyd van hier ſcheyden; Want

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Het Sterven valt hem wonder Zuur,
Die 't Sterven Leerd in Stervens-Vur.

By de *Hoenders*, Renteniers. By de *Klok-Hen*, Vaders en Moeders, Oude Lieden; en by de *Kiekens*, de Kinderen. By den *Haan*, Onnoozele door Schijn bedroogen: of ook Menſchen met gemeene Kennis en Voorzigtigheyd begaaft. By den *Endvoogel*, Buytenlandze Viſſers en Scheepvaarende. By *Water-Voogels*, die op Zee Vaaren, en Buytenlandzen Handel drijven. By *Land-Voogelen*, die met Gedagten arbeyden, Leeggangers en Lanterfanters. By de *Woud-Voogels*, die door de Landbouwd en Binnenlandze Neeringen Leeven. By de *Zang-Voogelen*; Dwaaze, Vrolijke, Zorgelooze Menſchen of Quinkeleerders. By de *Paauw*, Een Nieuweling te Hoof, en een Pronker. By de *Papegaay*, Een Ervaaren Hooveling; Een die met Klappen en Schoonpraaten de Koſt zoekt. By de *Swaluwe*, Wijze en Ervaare Menſchen, die Zorgdraagende zijn: Ook zulke die de Wetten en Straffen ontwaſſen zijn: Blymoedige in Teegenſpoed; en als voor-heenen, naa d'Oude wijs Leeven, totze haar Teegenſpoed te booven koomen. By de *Leewerik*, Oude Deugtzaame Menſchen, of Ouders: En by de *Jonge Leewweriken*; Kinderen die haar zelfs noch niet Beſtuuren konnen. By de *Nagtegaal*, Blygeeſtige Menſchen, die door Teegenſpoed haaſt ter-neer geſlaagen zijn, en daar toe d'Eenzaamheyd zoeken om altijd daar op te denken. By de *Diſtelvink*; Een Edelmoedigen, die door Ongeluk in Slaavernye vervallen is. By den * *Uyl*, Een Wijs Menſch. By de *Vleeder-Muys*, Een die zig buyten Geſchil houd, om onder eenige ſchijn, hem altijd by de Sterkſte hoop te voegen. By de *Byën*, Negootianten, die de Manufaktuuren van verre Landen haalen &c. Als meede zulke die Keurlijk zijn in haare Luſten te voldoen, en in die Zoetigheyd Omkoomen. By de *Vliege*, Een Wellustigen Hooveling, die zig op alle voorval laat Verleyen; als ook Een Stout en Onbeſchaamd Menſch. By de *Sprinkhaanen*, Loskoppen, Jongelingen die zonder Zorg voor de toekoomende tijd Leeven; Spilpenningen; Hoovelingen, Krijgs-Officieren, die al waarze koomen, alles Kaal-af Vreeten en dan heên-gaan. By de *Vloo*, Een Gulzig en Los Menſch. Doch by de *Luys*, Een Maatig en Bezaadigt Menſch. By de *Groote Viſſchen*, de Groot-Gegoede, die niet door Bedrog, maar alleen door Oproer en Geweld konnen Gevangen worden. Gelijk het Spreekwoord zeyd;

By

* Want alhoewel men gemeenelijk de Botterikken en Weet-nieten; de Naam van Uylen geeft, dewijl deeze Voogel 't Zonneligt en 't Gezelſchap der Zang-Voogelen ſchuwd; en daarom van Ovidius *d'Eenzaame* en *Afdwaalende* genoemd word; ſchijnd zulx nogtans veel-meer op de Veragte en Onleerzaame Aardt der Uylen te zien, die meer een Klaagende dan een Zingende Stem hebben; en daarom een Spot van alle Voogelen zijn alſſe haar by den Dag vertoonen; en overzulx alleen tot de Voogelvangſt bequaam; (gelijkmen Volk van Slegte Staat, Leegloopers en Weet-Nieten, niet zelden tot Rakkers, Verklikkers, Zielwagters en Luyzevangers neemd;) Dan dat die Toepaſſinge op de Zinnebeeldelijke toeëygening der Oude Filozoofen Ziet, die den Nagt-Uyl aan Minerva de Godinne der Wijsheyd Toegeheyligd hebben; om aan-te wijzen, Dat de Wijsheyd door Neerſtigheyd en Nagtwaaken wil verkreegen zijn. En gelijk de Nagt-Uyl ter Gedagtenis deezer Godinne op meeſt al d'Atheênze Penningen gezien word: En'er ook van de *Atheênze Nagt-Uylen* gerept word, dewijl'er in Attika veele waaren; alzoo zou 't wel konnen zijn, Dat het een andere meeninge heeft als Lukretius ontkend, *Dat de Kraayen uyt Vreeze voor de Nagt-Uylen, ooyt op de Wallen van Atheênen Gevloogen hebben.* Hoe 't 'er om is, Plutarchus verhaald; Dat als Demoſthenes van de Atheêners in Ballingſchap verzonden wierd; hy in 't ommezien naa de Stadt, zeyde; *Dat de Godin met Dry* BEESTEN *Vermaakt was; te weeten, de Nagt-Uyl, de Slang en 't Gemeene Volk:* Tellende alzoo de laatſte meede onder de *Beeſten*; anders ook wel *Het Beeſt met veel Hoofden* genoemd: En hier niet buyten reeden, *Minerva* toegeſchreeven; om dat de Gemeene Volks-Regeeringe te Atheênen d'Overhand had, en Minerva in de Strijd met Neptunus, aan de Stemme des Volks geweezen, door de Stemme der Wijven, die de Mannen, welke voor Neptunus waaren, in meenigte te booven gingen, de Overhand behiel. En dat men voorts den Nagt-Uyl, in 't Gezelſchap van den Arend, en de Slange &c. ook op de Roomze Penningen van Domitianus, Antoninus, Julius Cæſar, Nero en andere, onder verſcheyde toepaſſelijke uytzigten verbeeld ziet, magmen by de Penning-Verklaarders verneemen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Zoo men daar niet op en Let,
Groote Visschen Scheuren 't Net.

By den *Bruyn-Visch* en *Zee-Haaye*, verstondenze Magtige, die haar Kragt in Stilte en als onder-Water oeffenen. By Een *Tonyn-Visch*, Aanzienelijke i omme Ingezeetene, die weynig Goed hebben. By *Kreeften*, Menschen die Gering, Stil, Needrig, Welbedagt en Vreedelievend zijn. By *Vißchers*, Leerraars of Heerszugtige Menschen. By *Boeren* en *Boerinnen*, Menschen die uyt Wraak en Geldgierigheyd, niet en ontzien Beloften en Eeden te breeken, en Godt met allerley Ondankbaarheyd in 't Aangezigt te spuygen, het zy den Oogst groot of kleen valt. By den *Schipper*, een Mensch van groot Verstand en Ervarendheyd. By de *Voogelvanger*, Koningen, Vorsten en Regenten die Steeden bouwen; of die door andere yemand bedriegen. By den *Ruyter te Paard*, eenen die tot een Veld-Overften Verkooren is. By een *Köölbrander*, een Mensch die met allerley Ondeugden besmet is. By den *Laaken-voller*, een Deugdzaam Mensch, die met zijn Leeven andere ter Deugden aanleyd. Door MIDAS *met Ezels-Ooren*, een Dommen en Onweetenden Rigter. Door een *Medicyn-Meester*, Regenten des Volks. Door de *Zieken*, de Gemeene Ingezeetenen. Door *Aderlaaten*, Dooden. Door *Kakken*, Schattingen. Door *Sweet-Dranken*, Inposten op Leevens-Middelen. Door *Braak-Dranken*, Gelden op Intrest, die gemeenelijk onder Benaauwdheyd en Smerte worden afgeleyd; dat is, weeder Uytgebraakt. Door *Eyke-Boomen*, Menschen tot Hooge Staat opgeklommen, die de Mindere en Laagere bespotten; Of Regenten die booven de Wetten der Republijk meenen gesteegen te zijn. Door *Hooge Vrugtelooze Boomen*, Aanzienelijke, doch Behoeftige en Booze Ingezeetene. Door *Geringe veragtelyke Boomen*, de Geringste en altijd Behoeftige Ingezeetene eener Vrye Republijk. Door *Olyf-Boomen*, en *Vyge-Boomen*, Ingezeetene die niet alleen van haar eygen Inkomst Leeven, maar ook anderen daar uyt de Kost verschaffen. Door den *Doornen-Bosch*, een Krijgsman die geen Vrugten draagd; en Konink geworden zijnde, het Voedzel der Onderdanen Verteerd; en haar daar toe noch Steekt en Verdrukt. By den *Wyngaard*, een Deugdzaamen, die door gemeenschap der Dwaazen altijd Schaade lijd; als meede dat geêne datwe zoo strax van den *Olyf*-en *Vygeboom* zeyden. By *Oever-Riet*, of *Hooge Water-Biezen*, gemeene Ingezeetenen, Borgers en Boeren, die haar van de Groote Hanssen, zonder wêêrwoord, laaten hêên en wêêr slingeren. By een *Leem-Aarden Pot*; die uyt Laage Staat, schielijk tot Verheffinge koomen, en plotzeling vallen. Hoedaanige men ook door de *Kauwoerde* in de Fabelen vind aangeduyd. Door een *Gebakken Pot*, eenen die allengskens tot Hooge Staat gekoomen, lange Stand houd. Waar toe men ook de *Palm-* of *Daadel-Boom*, *Eyke-Boom*, en de *Kraaye* ten zin-aanduydinge genoomen heeft. En zoo hebben de Fabelen doorgaans deeze, en meer andere Dieren, Boomen, Planten en Bloemen, haar aanduydinge op de hoedaanigheeden der Menschen, en haare Handelingen gehad, die wy niet verder moogen opvissen, om datwe voorneemens zijn, de Groote Nêêrlandze Digter Joost van Vondel, het Hok hier te laaten fluyten; die den Beschouwers van de Vorstelijke Warande der Dieren, door den fraayen Schilder-Meester Markus Geerards, in CXXV Printen uytgegeeven, met de volgende Veerzen uytgenoodigd, en van het Fabelagtig Klappen der Vogelen, en spreeken der Vier-Voetige Beesten, aldus onderrigt heeft:

Gewis een Menschen Oog, *kan zig hier niet verzaaden;*
De Geest en 't Herte zyn met Wondren overlaaden.
Kom, daalen wy om Laag, en zien waar zig nu rept
't Gevoogelt, *Dat de Logt met zijne Vleuglen schept,*
En hooger niet en styg t, als 't Nett *en* Wil *gedoogen;*
Dat haar Gevangen houd, en alzinds overtoogen.

Den

Den Arend *Krom-Gebekt*, *is* Keyzer *van dit Rijk*;
Die Jupijns *Blixem voerd, daar elk voor Knield in 't Slijk.*
De Kraan, *de Blanke* Swaan, *de Roode* Kalikoenen,
De Gyer *en* Paauw, *dat zijn zijn Heeren en Baroenen.*
Den Haan *wil Konink zijn, om dat hy is* Gekroond,
Om dat hy Moedig zig in 't Bloedig Oorlog toond,
En zig met d' Handschoen ligt laat tot den Kamp bekooren.
Vertrouwende op zijn Moed, en op zijn Scherpe Spooren.
Boelinnen heeft hy veel, zijn Geyle Min hy Bluft,
Regt of een Konink mogt al doen wat dat hem Lust.
De Papegay *is Tolk, die aan d' Vytheemze Volken*
Moet brengen 's Konings Will, *en zijnen zin Vertolken.*
De Struys *zijn Regter is, die 't Vierschaar staag bediend,*
En Oordeeld in zijn Naam, wie Vyand is of Vriend.
De Valk *die Straft als* Beul, *die 't Vierschaar heeft Verweezen,*
Verbidden geld hier niet, als 't Vonnis is Geleezen.
De Swaluw, Mosch, *en* Gans, *de* Duyf *en* Nagtegaal
En d' Exter *brengen Chijns den Keyzer al-te-maal.*
De Vleermuys *en den* Uyl, *als Bloedige Tyrannen,*
Zijn Eeuwig uyt het Hof in Ballingschap Gebannen.
Wiens Hert Ontluykt 'er niet, die zulken Vlugt by-een
Gevlerkte Burgers ziet, van Maakzel onderschéen?
Eenpaarig d'een verschijnd, en d'ander Bont van Veeren;
Wie zou hier niet zijn tijd verspillen in 't Spansseeren?
Kom, gaanwe dan Bespiën, waar 't Wild *en* Ongediert,
Verschuyld in 't Donker Woud, en ons voor d' Oogen swierd.
Dien Heuvel wel Beplant, verstrekt eens Princen Wooning,
Voor d' Onverwinbre Leeuw, *der Dieren Hoofd en Koning:*
Die hier zijn Hof op-houd, en met een Fier Gemoed,
Naar zijn Raad-Kaamer Treed, gevolgt van eene Stoet
En Vytgeleezen Hoop van Wel-Geboore Dieren,
Die Hoog ge-Adeld zijn, en die zijn Hoogheyd Vieren.
't Lang-Halzige Kameel; *Heer* Bokaard *lang Gebaard,*
Het Felle Panter-Dier, *en 't wel Beslaagen* Paard;
Heer Wolffaard *en den* Beêr, *zijn 's Koninks Opper-Raaden.*
Die letten wat het Rijk kan Vordren of Schaaden.
De Tyger *Veld-Heer is in 't Ruym van dees Valley*
Daar hy het Opzigt heeft van 's Koninks Veld-Armey.
Dien Vreesselijken Dog, *die d' Oogen Wijd op-sperde,*
Is Hopman *of* Kapteyn *van heel des Koninks Garde.*
De Vos *die is Spion, en altijd op de Straat,*
En Snuffeld over-al, wat dat 'er ommegaat.
De Brak *is Kourtizaan, en d'* Haazen *zijn Lakeyen.*
Die Pronken aan 't Paleys met 's Koninks Lieveryen.
Den Afgejokten Stier, *den* Ezel *en het* Swijn,
Aan Hof-Dienst met de Katt, *van Ouds Verbonden zijn.*
Den Baviaan, *de* Sim, *en d'* Aap *hier op Tooneelen*
Komedianten *zijn, die 's Princen Farcen Speelen.*
Wie zag ooyt Schoonder Jagt van allerhande Wildt?
Ziet hoe d'een in Gedaant' en Verw van d'aar verschildt.
Hoe Ruyg den Eenen is, en d' Ander Tam van Zeeden.
Zoo yemand slegts wat Tijd of Vuren wil Besteeden
In 't Groen van dees Warande, *en Gaa-slaan over-al*
't Gevogelte *en 't* Gediert; *Eer-lang hy worden zal*

Een

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Een Treflijk Filozoof, *vermids des Wijsheyds Leesten*
Gevormd zijn naa 't Bedrijf van Voogelen *en* Beesten.
Wie dan Leergierig is, die voeg zig op de Ry,
En laat geen Leerens-tijd, Onagtzaam gaan voor-by.

ZESDE HOOFDSTUK,

Kort Inhoud deezes Hoofdstuks.

Vader Jakob strekt zig uyt op 't Bedde, en Sterft. De Naam van Kinderen, hoe by uytneemendheyd aan al Jakobs Naakoomelingen gegeeven; en by andere Volken aangenoomen. Eertytelen, by d'Oude Israëliten niet gevonden; maar hadden Naamen van groote Beteekenis. Uytneementheyd der Stamme Levi, Juda, en Efraïm. Ouderdom, in wat aanzien onder Israël. Jakob Gestorven word van Josef Gekust en de Oogen Gesllooten; en hoedaanigen Pligt dat was van 't Naaste Bloed. Wassing der Dooden, Een Oud Gebruyk en Schoone beduydenis. Jakob Gebalzemd naa d'Egiptize wijze, en van wien gedaan. 't Geloof aan de Opstanding, een Oorzaak der Lijk-bezorging onder Israël. 't Balzemen der Lijken by d'Egiptenaaren uyt Herodotus aangehaald. Doode Lichaamen hoe door Balzemen Onverganklijk gemaakt. Wat de Mummye der Artzeny-Bereyders is; en hoedaanige Gedroogde Lichaamen in zeekere Zand-Zee gevonden worden. Gebalzemde Lichaamen diemen Mummyen noemd, hoedaanig toegesteld. Joden-Lijm, Balzem en Steen-Olye by de Egiptenaars zeer begeerd; en hoedaanig zy in 't Balzemen der Lijken daar meede omgingen. Eenige Egiptize Mummyen beschreeven, en haar Dekzel-Cieraaden en Bygeloovige Opschriften verklaard; als meede yts van de Afgod-Beeldekens in derzelver Graf-Kleederen gevonden. Omdraaging der Afgod-Beelden, van de Egiptenaars, tot de Romeynen overgegaan. Dooden, den Bescherm-Engelen onder veel toestel aanbevoolen. Twee Cierlijke Mummyen in Egipten gevonden, naauwkeurig Beschreeven. Dood-Kelders omtrent Memfis hoedaanig van Bouwgestalte. Lampen in de Egiptize Graaven gevonden; met een onderzoek of die ook altijd Brandende zijn konnen gemaakt worden. Lampen van tweederley gebruyk by d'Egiptenaars. Waarom Brandende Lampen by de Dooden gezet wierden. Waare Mummyen, van grooten Ouderdom. Uyt wat Geloof d'Egiptenaars haare Doode Lichaamen door Balzemen teegen 't Verderf zogten te bewaaren. Ziele keerd naa der Egiptenaaren gevoelen, niet weeder in de Lichaamen die vergaan zijn. Verhuyzing der Ziele van 't een Lichaam in 't ander, by wien Geleerd en Geloofd. Jakobs Doode Lijk 40 Daagen Gebalzemd, en Josef van Bygeloovigheyd vrygepleyt. De 70 Daagen Rouwbedrijf over Jakob, hoe van de Joden gereekend. Langduurige Rouw-bedrijven, meer naa Gewoonte en Staatzie als uyt Waare Droefheyd gepleegd. Waarom Josef niet in eygen Perzoon aan Farao verzogt, zijn Vader in Kanaan te Begraaven: En hoe Voorzigtig by zijn Verpligting door Eede, den Konink bekend maakte. Jakobs Eygendom aan Abrahams Graf in Machpela. Lijken, hoe van Ouds over Schulden mogten aangehouden worden. Farao geeft Verlof, en een gantze Hof-Stoet, om de Lijk-Sleep naa Kanaan te-geleyen. Josefs Grafbestelling, en Lijkstaatzie, van Rabbi Bechai in Neegen Benden afgedeeld. Zijn waarschijnelijk geen Vrouwen in deeze Begraafnis geweest; alhoewelze naaderhand in de Lijkbezorging der Joden, de Zalving ter-hand hadden. Josef met des Vaders Lijk te Goren Athad aangekoomen, maakt Een Rouwklaage van Zeeven Daagen; welke plaats een stuk-weegs van de Begraafplaats in Machpela afgeleegen was; met een bedenking daar over, die tot ons Print-Tafereel behoord. Rouwklaage van 7 Daagen, van Ouder gebruyk by Joden en andere Volken. Rouw-Kleederen zoo wel Wit als Swart en van ander Kleur gedraagen. Psalm-Zingen voor de Doodbaar, by d'Eerste Kristenen gepleegd. De plaatze deezer Rouw-Klaage, van de Kanaaniten Abel-Mizraïm genoemd. Joden schijnen eenige Plegtigheeden omtrent de Dooden, van d' Egiptenaars ontleend te hebben. 't Scheuren der Kleederen, aantrekken van Zakken, Bloots-Hoofts, Barre-Voets gaan en in 't Stof te zitten; als meede de Lippe te bewimpelen, wanneer by de Joden over eenen Dooden gepleegt. Begraaving der Dooden, van Ouds op verscheyde wijzen bezorgd. Verbranden der Lichaamen, by wien ingevoerd, en van de Joden nooyt als een Eerbewijs gedaan. Hout-Staapel tot een Branding over de Koningen aangesteeken, hoedaanigen Lijkstaatzie; als meede yts van der Ouden Rouw-Maaltijden. Israëliten hebben geen Ceremonieele Wetten over 't Begraaven der Dooden ontfangen, maar wel hoe zeer zy door 't aanraaken der Dooden Verontreynigd wierden. Uytspoorig Rouwbedrijf der Heydenen, door de Wet van Moses ingetoomd. Verklaring over een Print-Tafereel waar in de Rouwklaage over Jakob vertoond word. Twijffeling of de Egipte-

tenaars met Josef tot aan de Begraafplaatze in Machpela getrokken of te Goren Athad gebleeven zijn? Weederkomst van Josef met zijn Broeders en heel 't Gezelschap, in Egipten: met een bedenking van Kalvijn daar over. Vreedehandeling tussen Josef en zijn Broeders: En hoe bereydwillig hy met haar Verzoend. Joodse Wetten aangaande 't Vergeeven der Misdaaden zijns Naasten; en wat onderscheyd zy stellen tussen 't Beschaadigen van ymands Goed, en zijn Perzoon. Josef wanneer het Hof-Leeven verlaaten en in stilte onder zijn Broederen gewoond heeft; en de tijd naader onderzogt; Ziet Kinderen tot in 't Derde Lid; Bereyd hem tot Sterven en ondersteund zijn Broeders in 't Geloof aan de Erffenis des Lands Kanaans en haaren Uytgang uyt Egipten; en geeft Bevél om zijne Beenderen meede derwaards te voeren. Josef als een Voorbeeld van Kristus aangemerkt. Naaspooring of Josef by d'Egiptenaars onder Godsdienstig Eerbewijs in gedagtenis gehouden is: En hoe van zommige voor Apis gehouden. Burgerstaat der Oude Vaderen in een Lof-Reede Gepreezen: En Israëls gantze staat in Vier tijden onderscheyden. Vryheyd waar in de Vaders Leefden gepreezen: En waar in haar Langleevendheyd den Naakoomelingen is Voordeelig geweest. Overleevering der Oude dingen, hoe door Mond en Schrift geschied. Voorzorge der Oude Vaders om haare zaaken te Vereeuwen, en zulx zelfs in de Naamen van haare Kinderen waargenoomen. Aards-Vaders Rijk in Vee, Knegten en Dienstmaagden, Goud en Zilver &c. En haare Zonen en Dogteren Vlijtig in 't Bezorgen van 's Vaders Huys: Leefden Zober te midden in Overvloed; waaren met Burgerkost in haare Gastmaalen te vreeden; en geen Groot-Eeters; Voorbeelden van Neederigheyd; Maatig omtrent de Vrouwen; en Trouwden laat: Met een vermaaning datmen 't bedrijf der Vaderen die Vrienden Gods genoemd worden, niet te naauw ziften moet. 't Getal van XXII, opmerkelijk in d'Oud-Vaders, Hooge-Priesters, Rigters, Koningen, en zommige Geslagten. Wat het Geloove der eerste Vaderen zy geweest; hoe d'eerste Belofte is voortgeplant, en daar naa Verdonkerd. Israël in Egipten met Afgoderye besmet, blijft nogtans een byzonder Volk, die het Teeken des Verbonds in de Besnijdenis bewaaren. Wet der Ceremonien gegeeven om in Kanaan te onderhouden. Godsdienst der Vaderen, heeft alleen in Offerhanden bestaan: Sabbath is haar Onbekend geweest, en eerst in de Woestijne gegeeven. Priesterdom is niet aan 't Regt der Eerst-Geboorte vast geweest als de meeste Godsgeleerde meenen; welker dringreedenen beproeft en te-ligt bevonden worden. Wat het Geloof der Eerste Vaderen zy geweest, en wat zy van den Messias geweeten hebben. Verval in de Godsdienst hoe ingekoomen; en wat d'Oorsprong der Veel Goden te agten zy. Uytbundigheyd der Egiptize Afgoderye omtrent de reedenlooze Schepzelen. Afzondering der Kerke in 't Stam-Huys van Abraham, met Verwerping van alle andere Geslagten, die allengkens Afgesneeden, den Muur des Afscheydzels hooger is opgehaald: Met yts van de Besneedene en Onbesneedene Kerke, en hoe de laatste geheel buyten 't Verbond geslooten, de Kerk alleen in 't huys van Jakob onder de XII. Stammen, door de Wet is in Bewaaringe gesteld.

De Vader Jakob strekt zig op het Bedde uyt en begeeft hem tot Sterven.

MAAR gelijk de Godvrugtige Vader Jakôb, door den Geest der Profeetie aangeblaazen, zijn Oude en Stramme Leeden, op 't Krank-bed uytgestrekt, en zig Kloekmoedig daar in had over-End gezet, op dat hy van daar, naa de wijze der Oude Helden, als van een Verheeven Aanspraak-plaatze, zijne Godspraaken over de Vaderlijke Hoofd-Stammen in een Mannelijke reeden uytboezemde, en elks Lot en Weedervaaren voorspelde: Alzoo heeft die Groote Vader, naa 't voleyndigen van zijne laatste Woorden, hemzelven als tot een zoeten Slaap geschikt; naa dat hy van-nieuws, den Last zijner Begraaffenis in Kanaan, aan alle zijne Zonen, even als korts te vooren aan Josef in 't byzonder, opgedraagen had. *Want geëyndigd hebbende zijne Zonen Beveelen te geeven, leyde hy zijne Voeten te zaamen op het Bedde, en Gaf den Geest; wordende verzaameld tot zijne Volkeren.* Gen. 49: 33. Ziet daar de Uytgang van de Voortreffelijke Man Jakob, de Vader van het Zaad Abrahams; Dat in dier-voegen naa hem met de Naam van KINDEREN ISRAELS genoemd is; als of alle de Nakoomelingen deezer Vaderlijke Stammen te zaamen Geteld, maar Een-eenige Familie waaren. En zoo schijnd het, Dat d'Afgeleefde Vader met vollen Verstande van 't eene Leeven in 't andere is overgestapt; en alzoo die Weldaad deelagtig geworden is, welke zelfs Plato op zijn Sterf-uur zoo-zeer verheugde; Godt dankende over Vier Uytneemende Wel-

En geeft den Geest.

„ daaden; als I. Dat hy hem een Reedelijk Mensch, en geen Beest Geschaapen
„ had. II. Dat hy een Gebooren Griek van Atheénen, en geen Barbaar was.

ten III.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

„ ten III. Dat hy geleefd had in de Daagen van Sokrates. En ten IV. Dat hy hem „ liet Sterven met een Goed Verſtand. Maar even als de KINDEREN ISRAELS, dat zijn die van JAKOB, altijd grooten Roem ſtelde, den Naam van haar Oorſprong te bewaaren, alzoo is 't van dit Vermaard Geſlagte, tot veele Volkeren, voortgeſtooven, Dat de Naam van *Kinderen*, by d'Oude, doorgaans voor een heele Naatie, of byzonder Volk genoomen is. In deezer voegen vindenwe in de Heylige Boeken, van *De Kinderen Edoms*; van de *Kinderen Moabs*, en van andere Vaderlijke Stamhuyzen gewag gemaakt. Homerus zelfs, ſpreekt dikwils van De *Kinderen der Grieken*, en *Kinderen der Troyaanen*. De *Kinderen van 't Ooſten*, zijn by de Hebreën, de Ooſterze Volkeren. En de *Kinderen Belials*, beteekenen onder haar, Ondeugende Menſchen, Guyten en Schelmen. In het Euangelium word dikmaal gerept van *Bruylofts-Kinderen*, om de Genoodigde ter Zaligheyd aan-te duyden. Zoo meede van *Kinderen der Belofte*, des *Koninkrijks*, des *Daags* en des *Ligts*; Des *Verbonds*, der *Opſtandinge*; deezer *Eeuwe*; deezer *Weereld*; der *Hellen*; des *Toorns*; der *Vervloeking*, &c. Alle de Stammen Iſraëls *Zijn Twaalve*, zeyd Moſes, Gen. 49: 28. En zoo waarender ook Twaalf Stammen der Iſmaëliten, Gen. 25: 16. Want alzoo lag de Belofte aan de Vader Abraham gedaan, Gen. 17: 20. *Aangaande Iſmaël, XII Vorſten zal hy gewinnen, en ik zal hem tot een Groot Volk ſtellen.* By Xenophon beſtaan de Perzen in *Twaalf Stam-Volken*. Het Volk van Atheênen beſtond eerſt maar uyt *Vier Stammen*, die naaderhand in *Thienen* verdeeld, den Naam van *De Thien Helden* gegeeven wierden: Waar van daan zy *Eponymes* geheeten zijn; die haar Pronk-beelden, in Openbaare plaatzen wierden opgeregt. In den aanvang was het Roomze Volk ſlegts in Dry of Vier Stammen verdeeld, die naaderhand, tot een getal van XXXV aanwieſſchen; waar van de Naamen noch niet in 't Vergeet-boek geraakt zijn. Maar gelijk de Stammen der Atheêners en Romeynen, ſlegts uyt verſcheyde Familien t'zaam geraapt waaren, om eenige Ordentlijkheyd in 't Verkiezen der Raads-Vergaaderingen te pleegen, alzoo waaren in teegendeel de Stammen Iſraëls alleen Natuurlijk onderſcheyden, in XII Groote Familien, uyt Twaalf Broeders van eene Vader voort-geſprooten, Gen. 42: 13. Hier toe bewaarden zy ook haare Geſlagt-Boomen met groote zorgvuldigheyd, en wiſten de gantze Reex van haare Voor-Ouders tot op de Eerſte Vader en Naam-geever van haare Stam: Van welke het haar als dan ligt viel tot op den Eerſten Menſch te-rug te reekenen. Dus zijnze dan waarlijk alle *Broeders*, dat is, malkanders *Bloedverwant* geweeſt, indienwe de beteekenis van BROEDER, naa 't gemeen gebruyk der Ooſterze Taalen, naauwkeurig Verklaaren willen. En dat de Joden dit ook alzoo uyt de Voorbeelden des Ouden Verbonds, (daar de Bloedverwanten niet zelden den Naam van *Broeder* en *Zuſter* draagen;) hebben aangemerkt, blijkt onder-anderen uyt het Boek van Tobias. Aldus zijn de Iſraëliten dan waarlijk Eedel, indien'er anders ooyt Menſchen van Aadel op d'Aarde geweeſt zijn; en die ook den Aadeldom der Eerſte Vaders, onbevlekt bewaard hebben, door vernieuwinge van die Wet, welke haar verbood, met een Vreemde Vrouwe te Trouwen. En by-aldien dit door een hoedeloos voorval, niet in-agt genoomen was, hebbenze ten minſten zorg gedraagen, Dat zoodaanigen ongelijk Houwelijk, aangeteekend en opentlijk bekend gezet wierd; gelijk in 't Geſlagt-Regiſter van de Zaligmaaker te zien is. Haare Geſlagten ſtonden vaſt en onbeweeglijk; en door de Wet en Belofte, aan het Land Kanaans Verpand, hebbenze daar in den tijd van 900 Jaaren gewoond. En waarlijk moet men een Geſlagt zeer Voortreffelijk en Eedel ſchatten, welke door zoo veele Eeuwen, zijn onverbrooken Afkomſt betoonen kan. En daar worden weynig Heeren in Europa gevonden, die haar daar in konnen gelijk zijn. Maar het geene zommige bedriegd, om den Staat van het Volk Iſraëls wel-te kennen, ſchijnd voornaamelijk dit te zijn, Dat wy onder haar geene Eer-Tytelen vinden, welke met de heedendaagzen Aadeldom, en groote Heerſchappyen over-een koo-

De Kinderen Jakobs naa haaren Vader Iſraël genoemd.

Naam van Kinderen als een Stam-Naam aan veele Volken overgenoomen.

Stammen en Stam-Huyzen by verſcheyde Volken in agtgenoomen.

Uytneementheyd der Stammen Iſraëls die alle uyt eene Vader geſprooten waaren.

En alzoo Broeders die haar eygen Aadeldom bewaarden.

Tob. 5: 14; 15, 16. en 7: 12. en 8. 7.

En nogtans heeft men onder haar geen zom-

men. By de Hebreën noemde zig yder alleen met zijn blooten Naam: Doch die beteekende gemeenelijk wat groots; gelijkwe reeds in de Naamen der Patriarchen hebben gezien. Men voegde daar dikmaal den Naam van de Vader by; het zy dat het was om onderſcheyd te maaken, of dat het uyt Eerbiedigheyd geſchiede, om te betoonen, Dat de Vader een Vermaard Man was geweeſt. En het blijkt by Homerus, Dat ook de Grieken, zulx voor een bewijs van Eer en Aadel gehouden hebben. Zoo dat miſſchien Juvenalis hier van niet quaalijk gezeyd heeft;

derlinge Eertijtelen gevonden.

Maar haar eygen Naamen waaren van groote beteekenis.

Laat Snorken wie dat wil, op Aadel en Geſlagt;
De Deugd alleen die moet op't hoogſte zijn geagt.

Zomtijds gaf men ook de Naam van de Moeder tot een by-Naam; inzonderheyd wanneer de Vader veel Vrouwen gehad had; of dat de Moeder van zeer goeden Huyze was. Aldus zijn Joab en zijne Broeders doorgaans, *Kinderen van Zeruja* genoemd, welke de Zuſter van David was. Zomtijds onderſcheyden zy haar ook door de Naam van het Hoofd, uyt welker byzondere Ranke zy voortgekoomen waaren; ook wel door haar Geboorte-Stadt, en Vaderland, Land-Aardt, of Lands-Genooten, by-aldienze Vreemdelingen van Afkomſt waaren: Gelijk als *Urias de Hethiter*, en *Ornan de Jebuziter*. De Grieken naamen geen by-Naamen aan, als van haar Vader of Vaderland. De Romeynen hadden Naamen uyt haar Geſlagte, of voegden daar ſlegts eenig blijk van Groote Bedieninge, of een Doorlugte Daad van Overwinninge by. Doch in Openbaare Handelingen en Geſchriften, zetten zy doorgaans alleen de Naam van de Vader; en zulx word by veele noch geoeffend; als te zien is in de by-Naamen die op *Zoon*,, en by verkorting en misbruykelijke afwiſſeling. op *Ze* of *Zen* uytgaan. Als waar in dan ook niet zelden gezien word, Dat een groot gedeelte der by-Naamen, van de eygen Naam des Vaders afkomſtig op de Kinderen gebleeven zijn. Overdenkt de Toe-Naamen; *Adriaanszoon*, *Korneeliszoon*, *Janszoon*, en veele andere. En aangaande de Tytelen van Heerſchappye en *Seigneurie*, dezelve zijn miſſchien niet booven de 700 Jaaren Oud. Zulx wy ons niet te verwonderen hebben, wanneer wy in de Heylige Hiſtorien, de Vermaarde Mannen, als David, *Zoon van Iſai*, en Salomon, *Zoon van David*, even zoo genoemd vinden; als wy zien dat ons Alexander, *Zoon van Philippus*; Ptolomèus, *Zoon van Lagus*, en andere Grieken en Romeynen bekend ſtaan. 't Voornaamſte dat de Geboorte onder d'Iſraëliten gaf, heeft zig voornaamelijk aan de Levyten en Prieſters laaten zien. Het gantze Geſlagte van Levi was Gode Geheyligd; en haar Stamme bezat geen ander Erfdeel, dan de Thienden en d'Eerſtelingen, dieze uyt d'andere Stammen ontfingen. Onder alle die welke het Prieſterdom, en den Altaar met d'Offerhanden bedienden, vond men geen andere Levyten, als die uyt Aaron waaren. d'Andere die alleen Levyten uyt de Merariten en Gerſoniten waaren, naamen de reſt van den Godsdienſt waar; als het Zingen der Kerk-Liederen, de Wagt des Tabernakels, of des Tempels, beneffens de Onderwijzinge des Gemeenen Volks. Boven-dien waaren ook noch Twee andere Stammen, die in Iſraël kennelijk onderſcheyden zijn: Van welke beyde, JUDA, als d'Uytneemendſte geagt was; zijnde deeze Stam niet alleen de Volkrijkſte, maar uyt wien ook het Koninkrijk, en zelfs de MESSIAS, naa de Godſpraak van de Vader Jakob verwagt wierd, als uyt Gen. 49: 10. gezien is. De Stam Efraïm hield de Tweede Rang van Uytneemendheyd, weegens de Voortreffelijkheyd van de Vader Joſef, en de byzondere Zoon-aanneeminge des Groot-Vaders Jakob. En gelijk in elke Stam, ook noch d'Oorſpronkelijke Takken en Hoofden van yder Huysgezin in-agt genoomen wierden, alzoo ſchijnd het dat zulx aan Saul reeden gaf, om wanneer hem Samuël met d'Eer des Gebieds over Iſraël aanboord quam, te zeggen; *En ben ik niet een Zone van Jemini, van de Kleynſte der Stam-*

2 Sam. 2: 18. &c.

Die ook elders door onderſcheyden wierden.

2 Sam. 11: 6.
1 Kron. 21: 15.

Eertytelen van Heerſchappye zijn van kleenen Ouderdom.

Uytneemendheyd van Levy's Geſlagt.

Inzonderheyd die uyt Aaron waaren.

De Stam Juda en Efraïm vermaard.

Stammen Iſraëls? Ende mijn Geſlagte (is het niet) *het Kleynſte van alle de Geſlagten der Stamme Benjamins?* 1 Sam. 9: 21. Den Ouderdom maakte ook een groot onderſcheyd van Perzoonen; en de Naam van *Oudſte*, of een *Ouderman*, beteekende niet zelden eenige Waardigheyd.

Onderdom onder Iſraël in aanzien.

En zeeker, daar was niet dan voornaamelijk den Ouderdom en d'Ervaarendheyd, die de Menſchen van 't Gemeen konden doen uytmunten, in een Staat, waar inze van gelijke Aadeldom, en by-naa even Rijk waaren; en daar-en-booven haar zelven meeſt met eenerley Beroep beezig hielden, en van gelijke Zeeden waaren.

En wat daar van de reeden was.

Maar wy hebben moogelijk lang genoeg van den Aadeldom der Vaderlijke Stammen Iſraëls geſprooken; wy moeten tot het Lijk-Bed van den overleeden Vader Jakob weederkeeren, die zoo even voor deeze uytweydinge, de laatſte Doodſnik gaf; naademaal immers ons voorneemen is, des Grooten Vaders Lijk-Bezorging, op 't voet-ſpoor van Joſefs Beſtèl, naauwkeurig t'agtervolgen; en van zijn Dood-baar geen *Vaar-wel*, noch Afſcheyd te neemen, voor dat wy zijn pragtige Lijkſtaatzie tot in Kanaan zullen volvoerd zien.

Als wy dan op Moſes verhaal letten, voorwaar, ten ſchijnd niet anders, Of d'uytgeleefde Vader heeft zig even tot d'uytblaazing van zijnen Geeſt geſchikt, als hy gewoon was, hem zelven tot een aangenaamen Slaap needer te leggen; en is alzoo in 't Jaar zijnes Leevens 147, Geruſtelijk ter Zielen gevaaren. Gen. 47: 28. en 49: 33.

Jakobs afſcheyd uyt dit Leeven.

Wordende even zoo Verzaameld tot zijne Volkeren, als wy hier vooren in de Zalige Uytvaard van de Vader Abraham hebben aangemerkt. Zonder dat in des Mans Leeftijd hier in Egipten, noch ook naa zijn Dood, van deſſelfs Bywijven Zilpa en Bilha, (die miſſchien met hem alhier waaren aangekoomen; d'andere twee Eyge Vrouwen Lea en Rachel reeds voor zijn Aftogt, in Kanaan Begraaven waaren;) eenig gewag meer gemaakt word.

Gen. 35: 19. en 49: 31.

Zoo dat men'er over in 't twijffel is, hoe 't haar hier naa de Dood van Jakob mag gegaan zijn. En alhoewel eenige giſſen, Datze voor Jakobs aankomſt in Egipten, al Geſtorven waaren; dewijl Geneſis 46: 5. wel de Vrouwen en Kinderen zijner Zonen gedagt worden, maar niet Jakobs Wijven; (vergelijkt Gen. 47: 1. en heel den handel van Joſef met zijn Broeders.) meenen andere nogtans, de Moeder-Vrouwen Zilpa en Bilha, hier in onder 't Reysgezelſchap van Jakob te vinden, als Moſes aan 't begin van dit Kapittel zeyd; *Ende Iſraël verreyſde met al dat hy hadde.* 't Geên men om veele reeden mag onzeeker houden: Terwijl nogtans andere veel groover miſſen, alſſe meenen, Dat de LXX Overzetters en Stefanus die haar gevolgd ſchijnd; Jakobs Vier Vrouwen onder die Vijf-Zielen geteld hebben, die booven de 70 van Moſes, met hem in Egipten quaamen; Terwijl immers de Dood van Rachel en Lea, voor die tijd, vaſt ſtaat. En die van Zilpa en Bilha onzeeker blijft. En wy zien dat ook Aſnath de Vrouwe van Joſef, even zoo in 't Vergeet-boek geraakt is.

Joſef Kuſt zijn Afgeſtorven Vader, en ſluyt hem de Oogen. Gen. 50: 1.

Als nu Joſef zag dat zijn Afgeleefden Vader de Geeſt gegeeven had, viel hy met de Warme Hand, den Geſtorven Man op het verbleekt Aangezigte, en gaf hem onder het uytſtorten van overvloedige Rouw-Traanen, de laatſte Kus aan zijn beſturven Lippen; tot een kennelijk blijk, hoe beſwaarlijk hy van deſſelfs Omhelzing af-te ſcheuren was. En gelijk Godt te vooren eer Jakob naa Egipten getrokken was, beloofd had, Dat Joſef, *Hem de Hand zou op de Oogen leggen*, (dat is, hem de laatſte Pligt op zijn Afſterven bewijzen, welke in het Sluyten der Oogen beſtond, Gen. 46: 4.) alzoo iſſer naauwlijx aan-te twijffelen, of Joſef heeft zulx in deeze Omhelzing volvoerd: Naadien'er niets in de weg ſchijnd, dat ons beletten kan Moſes woorden Gen. 50: 1. dien uytleg by-te zetten als hy zeyd; *Doe viel Joſef op zijn Vaders Aangezigte.* Ten minſten iſſet uyt de Oude Gewoonten te giſſen, die ons in de Gedenkeniſſen der Volken bewaard zijn; Dat Joſef onder deeze teedere Omhelzing, ook deeze Bedieninge zal in-agt genoomen hebben, Dat hy hem de Oogen Geſlooten heeft.

Het ſluyten der Oogen een Oude Dienſtpligt

De gantze Oudheyd Getuygd, dat het zoo wel by de Heydenen, als by de Joden en Kriſtenen, in gebruyk was, Dat ymand uyt de Bloedvrienden, den Afgeſtorvenen op de verſſe daad, en eer het

der naaste Vrienden, aan de overleedene.

lijk Koud over al de Leeden wierd, de Oogen Sloot. Krito, die by Sokrates stond als hy Stierf, Lôôk hem de Oogen toe: En Augustinus deed zulx aan zijn Stervende Moeder Monika. Maar als hier niet alleen gezeyd word, Dat Josef op zijn Vaders Aangezigte viel; maar dat hy *Over hem Weende, en hem Kuste*; schijnd ons daar in al meede niet heel donker, zeekere wijze van der Ouden Lijkpligt afgeschilderd te worden: Als die de gewoonte hadden, Dat de Zoon aan de Vader, of de Vader aan de Zoon, of ymand uyt het naaste Bloed, de Vlottende Ziel, van den Stervenden, al-Kussende in zijnen Mond ontfing. Gelijk Thomas Godwin in zijn Roomse zaaken aanteekend; en de Bedroefde Zuster van Dido, daarom ook by Virgilius aan 't Vierde Boek van Eneas uytroept; *Brengt tog Water, Dat ik de Wonde Afwasse en haaren lesten Adem* (zoo'er noch leeven in is,) *met mijnen Mond mag zuygen en inswelgen.* En in zulken zin heeft Angelus Politianus, in zijn Lijk-Klagt over Ovidius, die in Ballingschap Stierf, gezeyd;

Was in heel Pontus dan niet eenen Artz te vinden,
Die hem in't Quijnen van zijn Quaalen quam ontbinden,
Het Koude Lichaam Stoofde, en Warmde in 't Zagte Bed?
Of met een Zoete Tong, dien Sterref-Dag verzet?
Of in het Uyterste den Pols taste eer hy scheyde?
Of een Hartsterking voor den Doodsnik toebereyde?
Of d'Oogen Toelôôk, toen 't Gezigt gebrooken stond?
Of uyt Medoogentheyd de Ziel ving met de Mond?

En dat voorts de Gestorvene naa 't Sluyten der Oogen, met Warm-Water Gewassen wierden, is niet alleen uyt de zelve Digter en de H. Schrift openbaar, maar word ook zelfs noch op heeden by veele Kristenen naagevolgd. Inzonderheyd de Wassinge van 't Aangezigt en de Handen; als tot een zin-aanduydende beteekenis, Dat de Zalig-Gestorvene, nu alle Traanen en Swaarigheeden te booven gekoomen zijn, gelijk de Oude Spreuke zeyd;

De Dood is 't uyterste van allen,
En 't Slot van al ons Ongevallen.

Wassinge der Dooden van wat aanduyding.

Als waar op dan ook zoodaanig schijnd gespeeld te worden Apocal. 7: 17. Jesaia 25: 8. en inzonderheyd Apocal. 21: 4. *Ende Godt zal alle Traanen van haare Oogen afwissen; en de Dood en zal niet meer zijn: Noch Rouwe noch Gekrijt, noch Moeyte en zal meer zijn: Want de eerste dingen zijn weg-gegaan,* In deezervoegen word'er Actor. 9: 37. van de Gestorvene Dorkas, dat is, Tabitha, gezeyd, *Dat als zy Gewassen was, haar Lijk in de Opperzaale geleyd wierd.* Onder de Grieken en Romeynen, wierd deeze *Wassinge* gemeenelijk door Vrouwen gedaan. Hierom Waste Sokrates hem zelven eer hy Stierf, *Op dat* zeyde hy, *De Vrouwen naaderhand geen moeyte met my hebben.* De Sineezen, Persiaanen en andere, Wassen ook haare Dooden; en bekleedenze met haare Beste Rokken, die wel met Reuk-Werk begeurd zijn; en als dan koomen al de Naabestaande *Met groot Geween* Afscheyd neemen. Naa de Wassinge geschiede *De Zalvinge*; ten zy wy liever naa de Oudste gewoonte, *Balzemen* willen zeggen. Maar alhoewel het niet klaar en blijkt, Dat Josef eenige Wassinge omtrent zijn Vaders Doode Lijk gepleegd heeft; maar wel dat hy 't zelve naa de Treffelijkste wijze der Egiptenaaren, heeft doen Balzemen; zou men 't nogtans niet buyten alle waarschijnelijkheyd moogen gissen; naademaal wy strax uyt Herodoot verneemen zullen, Dat d'Egiptenaaren, de Lichaamen van aanzienelijke Luyden, met Fenicise Wijn pleegen af te Wassen. Waar van de heedensdaagze Joden niet zonderling verschillen; want zy Wassen haare Dooden met Warm-Water, en het Aangezigte baaden zy met Wijn, daar een Ey in geklopt is. Daar naa trekken zy hem het Linnen Kleed

En hoe gemeen by alle Volken in gebruyk.

En waarschijnelijk ook aan Jakob gepleegd.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Kleed aan, dat hy op den Verzoen-Dag pleeg te draagen; op dat hy mogt Zuyver bevonden worden, als hy van zijne Zonden moet Reekening doen. Naa dat dan Josef des Vaders Oogen, en te-gelijk zijn Droevig Affcheyd met een Kus besllooten had; *Heeft hy zijne Knegten, den Medicijn-Meesters Bevèl gegeeven, Datze zijnen Vader* Balzemen *zouden*, Gen. 50: 2. Aldus heeft hy hem zelven dan zonder uytstel gereed gemaakt, om aan zijn Vader die laatste Eeren-pligt gedienstelijk te voldoen, welke de Romeynen in haare Taale gewoon waaren, JUSTA te noemen; om datze *Regtveerdiglijk* en Betaamelijk aan die geene geschiede, welke zulx in haar Leeven van de naa-blijvende verdiend hadden: Of *om datze*, als Polydorus Virgilius zeyd, *Van de Leevende met regt aan de Dooden gedaan moesten worden.* Dit Balzemen belaste Josef aan de *Medicijn-Meesters*: Die hier zoodaanig genoemd worden, om datze de Doode Lichaamen, met Zalven en Speceryen, waar meede de Medicijn-Meesters meest pleegen om-te gaan, Bezorgden, en teegen de Verdervinge bewaarden. Een Pligt, die Josef buyten alle twijffel om Twee byzondere reedenen in-agt genoomen heeft: Naamelijk Eerst, om dat het by d'Oude Egiptenaars gebruykelijk was, de Doode Lichaamen, inzonderheyd d'Aanzienelijk-Gestorvene, door Balzemen te bewaaren; gelijkwe terstond uyt haare wijze van doen en ontelbaare ontdekte *Mummyen*, Dat zijn Aal-oude Ingebalzemde Lijken, zullen ontwaar worden: En ten anderen ook, dewijl het Doode Lichaam van Jakob, uyt Egipten, naa 't Land Kanaans moeste vervoerd worden. 't Geên voorzeeker geen kleyne Reyze was, naa zoo veel Daagen Rouw-bedrijf, als'er d'Egiptenaars gemeenelijk toe naamen, door een Land-streek te doen, die onder een Warmen Heemel lag; zulx het Balzemen van dit Lijk, ten hoogsten noodig was. En noch wel zoô veel te meer, als men aanmerkt, Dat Josef, een Aanzienelijk Vorst in Egipten geworden; zijn Vader, die een Groot Patriarch en aanzienelijk Man was geweest; zonder Schandvlek van zijn Stam-Huys, niet welvoegzaam met afwisseling der Hoffelijke Lijk-Ceremonien, (die met 40 Daagen Balzemens, en 70 Daagen Rouwbedrijf, beslooten wierden;) heeft moogen in 't Graf stoppen. Want alzulken Eerbewijs was men aan Luyden van Grooten Huyze in Egipten gewoon te doen. Daar-en-booven agten onze Voornaame Godsgeleerde; Dat Josef dit Balzemen, welk d'Egiptenaars, uyt veelerley Ydele inzigten deeden, die haar de Afgodize Bygeloovigheyd aanraade; met groote welvoegzaamheyd gedaan heeft, tot betuyging van zijn Geloof, aangaande d'Opstanding uyt den Dooden; en d'Onverganklijkheyd onzer Lichaamen. Al het welke, gelijk het uyt eenige scheemering schijnd te blijken, ook zelfs niet geheel buyten het Oogmerk der Bygeloovige Egiptenaaren is geweest; wanneer zy haare Dooden, met zoo veel Arbeyd en Kosten, teegens de Verganklijkheyd bezorgden. Op datze ook daar door leerden, de Agtinge des Overleedenen, onder haar niet te laaten Uytsterven. 't Geên ook de Geloovige onder de Oude Vaderen, niet gewraakt hebben: Als van wien men zeggen kan;

Josef doed zijn Vader Balzemen naa de Egiptize wijze.

Wie dit Balzemen by d'Egiptenaaren gewoon waaren te doen.

En waarom ook van Josef aan zijn Vader waargenoomen;

De Tijd en heeft nooyt weggenoomen, Want naar dat zy zijn Overleên;
De Naam en 't Overschot der Vroomen: Zoo blijkt haar Deugd voor yder-een.

Nogtans en isset niet zonder waangeloof geschied, Dat zommige Volken hier toe haare Dooden pleegen te Verbranden; en 't Overschot van haar Been-Asch, in Aarde Vaaten bewaarden. Doch dat de Joden van overlang haare Dooden met Ceremonien van veelerley beduyding Begraaven hebben, is van haar niet anders als tot betuyginge van 't Geloove der Opstandinge gedaan. Maar gelijk deeze wijze van doen, hier alder-eerst verhaald word, van Josef aan Israël zijn Vader gedaan; alzoo schijnen de Joden dezelve Gewoonte naaderhand, onder eenige afwisselinge en minder omslag, uyt Egipten in Kanaan overgebragt, en voornaamelijk aan Aanzienelijke Perzoonaadjen geoeffend te hebben; die

't Geloof aan d'Opstandinge een Oorzaak van de Graf-bezorging.

ten

ten laatſten, en wanneer men de Begraafnis niet meer zoo lang uytſtelde, alleen in uyterlijke Zalvinge en Omwinden van Speceryen, zonder de Lichaamen te openen, binnen weynig Uuren geſchiede: Als waar in dan de Myrrhe en Aloë niet ontbraaken; gelijk wy van zoodaanig een Mengzel leezen, Joh. 19: 39, 40. in welke het Lichaam van Jeſus met Linne-Doeken, als in een Bedde van Speceryen en Lieffelijken Reuk ingewonden, en in 't Graf weggeleyd wierd. Vergelijkt zoodaanige Specery-Bedden 2 Kron. 16: 14. Want het was der Joden gewoonte, den Koningen en Grooten, *Eere aan-te doen in haare Dood*, 2 Kron. 32: 33. Waar toe men mag naazien 't geene in de Joodſe Oudheeden, over 't Zalven van het Lichaam onzes Heeren, gezeyd is; en 't zal hier eenigzinds te-nutte koomen.

Die Tweederley wijs bezorgd wierd.

Maar naadien ons niemand onder d'Oude Schrijvers naauwkeurig ſchijnd naagelaaten te hebben, op wat wijze d'Egiptenaars eertijds haare Doode Lijken naa elks Staat en Geleegentheyd pleegen te Balzemen; dan Herodoot van Halikarnaſſen,. moet het niemand verdrietig vallen, Dat wy deſſelfs opmerklijk Verhaal, uyt het midden van zijn Tweede Boek genoomen, hier van Woord tot Woord inlaſſen; dewijl daar in verſcheyde Dingen voorkoomen, die onzes-agtens, geen onvoegzaam Voorbereydzel verſchaffen, om de Lijk-bezorginge welke Joſef omtrent zijnen Vader gedaan heeft, tot een klaar Denkbeeld te brengen.

De Lijk-bezorging der Egiptenaaren uyt Herodoot bygehaald.

Aldus vangd hy aan: Den Rouw over eenen Doo-
,, den, en deſſelfs Lijk-Staatzie, gaat by de Egiptenaaren aldus toe: Komd
,, eenig Mans-Perzoon van de Huysgenooten die in Aanzien zijn, t'Overlijden,
,, zoo beſtrijkt al het Vrouw-Volk van dat Huys, haar Aangezigt met Slijk;
,, daar naa het Doode Lijk in Huys laatende liggen, ſwierenze met Opgeſchor-
,, te Kleederen, en bloote Borſten, verzeld met alle haare naaſte Vrienden, door
,, de Stadt, en ſlaan haar zelven met Vuyſten. Desgelijks ſwerven de Mannen
,, langs de Straaten, als eenig voornaam Vrouws-Perzoon geſtorven is; draa-
,, gende de Kleederen Opgeſchort, en bezeeren haar zelven met ſlaan. Dit ge-
,, daan zijnde, brengenze het Doode Lijk om-te Balzemen: Want daar zijn
,, byzondere Luyden toegeſteld, die deeze Konſt oeffenen. Deeze als het Lijk
,, by Huys is gebragt, toonen de Lijk-Draagers, Houte Schetzen, of Modèl-
,, len van andere Geſtorvene Menſchen, die naa 't Leeven met Kleuren zijn af-
,, gemaald. Dan zeggenze, Dat een van die of deeze 't aldernaaſt naa haaren zin
,, gemaakt is; want zy vertoonen eerſt de alderfraayſte, daar naa die ſlegter
,, zijn, en ten laatſten, de allerſlegtſte; en daar op Vraagenze, Naa welke
,, Schets zy haare Dooden willen Toegemaakt hebben? Wanneer de Lijk-
,, Draagers om 't Loon zijn eens geworden, gaan zy weeder van daar; maar de
,, andere blijven in dat Huys, en Balzemen het Lijk, met groote neerſtigheyd,
,, op deeze wijze: Voor-eerſt haalenze met een Krom Yzer de Herſſenen door
,, de Neusgaaten uyt het Hoofd, en gieten op de dus-uytgehaalde Herſſenen
,, Artzenyen. Daar naa ſnijdenze met een ſcherpe Moorenlandze Steen, het
,, week van de Buyk op, en haalen daar door al het Ingewand uyt; het welke
,, zy, naa dat het van alle Drek gezuyverd, en met Feniciſche Wijn afgewaſ-
,, ſen is, met Geſtoote Droogeryen beſtroojen. Daar na vullenze de holle Buyk
,, met zuyvere Geſtooten Myrrhe, Kaneel en andere Drogeryen, uytgezeyd,
,, Wierook; en Naajen dan de zelve weeder toe. Alſſe dit gedaan hebben, leg-
,, genze het Lijk *t'Zeeventig Daagen* in Zalpeeter of Berg-Zout; want langer
,, mag het daar niet in liggen. Naa verloop van die t'Zeeventig Daagen, Waſ-
,, ſenze het Lijk af; bewinden het geheel-en-al met Fijn Linnen-Doek, aan
,, Strooken geſneeden, en beſtrijken het met zeeker ſlag van Gom, die d'Egip-
,, tenaars gemeenelijk in plaats van Lijm gebruyken. Als nu de Bloed-Vrien-
,, den het Gebalzemde Lijk weeder-krijgen, maakenze een Houten Menſch,
,, daarze terſtond het Lijk in ſteeken, en ſtellen dat zoo op de plaats die tot de
,, Dood-Kiſten verordineerd is, regt teegens den Muur aan. Dus Koſtelijk be-
,, reydenze haare Dooden. Maar die het Middelmaatig willen hebben, en ont-
,, zien groote Onkoſten te doen, maaken haare Lijken aldus toe: Zy vullen

,, een

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

"een Speuyt met Balzem van Ceeder-Boomen, en Speuyten daar meede door "den Entel-Darm in den Buyk des Dooden, zonder dezelve op-te ſnijden, of "het Ingewand daar uyt-te haalen: En laaten het Lijk zoo veele Daagen als ſtrax "gezeyd is, in het Zout liggen. Op den laatſten Dag, drijvenze de Ceeder-"Balzem die daar in Geſpeuyt was, weederom uyt den Buyk, die zoo groo-"ten kragt aldaar gedaan heeft, Dat t'effens al 't Ingewand en 't Gedarmte, "daar door Verteerd en vergaan, daar meede word weggeſleept: Doch het "Zout verteerd het Vleeſch, en laat alleen de Huyd en het Gebeente overblijven. "En naa dat dit gedaan is, geevenze het Lijk aldus toebereyd, aan de Vrienden "over, zonder yts meer daar aan-te doen. De Balzeming nu, die aan het ſlegt "en Geldeloos Volkje gedaan word, geſchied aldus: Zy zuyveren en waſſen "eerſt den Buyk, en leggen daar naa het Lijk Zeeventig Daagen in 't Zout. "Die voor-by zijnde, geevenze 't Lijk weederom over, om naa zijne Grafſtee-"de gevoerd te worden. De Vrouwen nogtans, van Aanzienelijke Mannen, "worden niet aanſtonds naa haare Dood, den Medicijn-Meeſters om te Balze-"men overgeleeverd; noch ook de Vrouwen die zeer Schoon van Gedaante, "en in groot-agting waaren. 't Geên om deeze Oorzaak geſchied; op dat de "Balzem-bezorgers haar met de Doode Vrouwen niet en zouden Vermengen. "Want men zeyd, Dat zeeker Balzem-Meeſter, die met het Lijk van een on-"langs-geſtorvene Vrouwe, te doen had gehad, op het Aanklaagen van zijn Ge-"ſpan, op de Daad betrapt is. Al wie, hy zy een Vreemdeling of Egiptenaar, "Dood gevonden word, 't zy dat hy van een Krokodil Gewond, of in de Ri-"viere Verdronken is, dien moet noodzaakelijk van de Stadt, daar hy opgewor-"pen word, Gebalzemd en met een Eerlijke Lijk-Staatzie in een Heylige Graf-"ſteede Begraaven worden. Ook mag niemand van de Bloed-verwanten of "Maagſchap hem aanraaken; maar *De Prieſters van den Nijl*, als of het yts "meerders dan een Menſchen-Lijk was, behandelen en Begraaven hem. Dus verre Herodoot, Van het Balzemen der Doode Lichaamen by d'Egiptenaars. Wy moogen nu toe-zien, waar en hoedaanig ons zijn aanteekeninge kan te-nut-te koomen.

Als nu Moſes zeyd, Dat Joſef zijn Vaders Doode Lijk den Egiptizen Medicijn-Meeſters gaf, *Om te Balzemen*; en dat ons uyt de Aal-Oude Geheugeniſſen, niet veel anders naagelaaten is, als dat de Lijk-Bezorgers dit door verſcheyde Kruyden, Speceryen en Zalven gedaan hebben; ſchijnd'er met regt te moogen onderzogt worden, Met welke en hoedaanige Speceryen, Gommen, en Zalven, dit Balzemen, dat de Lichaamen onverderffelijk maakte, volvoerd wierd? Wat Speceryen ons Herodotus genoemd heeft, moet ons noch in verſſe Geheugenis zijn. Doch den Arabizen Genees-Meeſter Hali wil, Dat de Lichaamen, alleen door middel van *Asfald*, dat is, Joden-Lijm; *Opobalzem*, of Gom van Balzem-Boom, Myrrhe en diergelijke, teegens alle Verderffelijkheyd zijn konnen gewaapend worden. Waar van Herodoot niet ver-af is. Nogtans kan zulx niet van allerley wijze van Balzemen verſtaan worden, maar alleen van de Lijken der Aanzienelijke, en die de meeſte Bekoſtiging in 't zin hadden. Want dat deeze Lijk-Bezorging niet even-pragtig pleeg te geſchieden, is reeds in 't Verhaal van Herodoot gezien. Waar teegens de Getuygenis van Joannes Nardius grootelijks ſchijnd aangekant; want gelijk den zelven meenigte van dusdaanige ingebalzemde Lijken, die men Mummyen in de Wandeling noemd, ontleed en naauwkeurig doorſnuffeld heeft; alzoo heeft hy daar uyt al de Weereld willen verzeekeren, Dat d'Oude Egiptenaaren haare Lijken, met geen andere Stoffe, dan met Asfald of *Jodem-Lijm* Gebalzemd hebben; het welk hy in het onderzoeken, aan den Reuk van alle de deelen der Mummyen dien hy ontorrend heeft, ontwaar geworden is. En wy zullen de moogelijkheyd daar van terſtond wat naader uyt verſcheyde Bedenklijkheeden der Natuur-kundigers, op de proef brengen. Onder-en-tuſſen vinden wy ook in de Oude Geheugeniſſen gewag gemaakt van zeekere Harſt of Gom, die by de

Hoe de Lichaamen door Balzemen onvergank-lijk bleeven.

Waar meede d'Egiptenaars haar Dooden Gebalzemd hebben.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Harst uyt Ceeder-Boomen goed om Dooden te Balzemen.

de Syriers, *Ceedrium* genoemd word; welke d'Egiptenaars veelzinds tot het Balzemen der Lichaamen pleegen te gebruyken. Zijnde dit een Gom of Pek-Stof, die uyt de Hooge Ceeder-Boomen voort-komd, de Denne-Boom niet ongelijk. En wy hebben reeds uyt Herodoot verstaan, Dat d'Egiptenaars ook Balzem van Ceeder-Boomen, tot haar Lijkverzorging hebben in gebruyk gehad. De Kruyd-Kenners zeggen, Dat deeze Gom, zeer Warm, Droog van Aardt, en Fijn van Stoffe is; en datze de Kragt heeft, om het Vleesch in Leevende Lichaamen ligtelijk te doen Rotten; doch aan de Doode diendze voornaamelijk om in 't Balzemen, dezelve te bewaaren; opdroogende en verteerende alle verderffelijke Vogten, en zagt Vleesch dat onder de Huyd zit. Doch de rest beschermd voor alle verderf. De Verstandige onder de Genees-Meesters

Wat het eygentlijk is, dat men in de Artzeny-Winkels thans Mummye noemd.

agten 't ook alleen door dwaalinge voort-gekoomen te zijn, Dat men malkanderen Wijs-maakt, dat het Genees-Middel, welk thans in de Artzeny-Bereyders Winkels, *Mummye* genoemd word, van zulke Lichaamen genoomen is, welke door dusdaanigen Ceeder-Pek, of Jooden-Lijm, Gebalzemd en Uytgedroogd zijn. Want d'opregte *Mummye* der Arabize Heel-Meesters, is niet anders dan 't geene de Grieken *Pisasphalton* noemen; dat is, een Mengelinge van Ceeder-Pek met *Bitumen*, *Asfaldt*, of *Taras*, gelijk uyt Avicenna en Serapion blijkt. Dus heeft dan ook Dodonèus aangeteekend, Dat deeze dwaaling van den Overzetter voort-gestooven is, welke Serapion Vertolkt, en meer de Woorden, dan de meeninge des Schrijvers volgende, doen zeggen heeft, Dat *Mummye* een Mengelinge is van Aloë en Myrrhe, met eenige Vogtigheyd des Menschen Lichaams daar by-gevoegd. Voorwaar, men vind de Genees-kragten van deeze *Mummye* wijdloopig genoeg by de Medicijn-Meesters beschreeven; maar zeer weynig, of liever niet met allen gerept van de wijze en regte manier, op welke d'Oude haare Lijken, dus Onverganklijk Gebalzemd hebben. Dus ontbreekender ook geene die staande houden, Dat de Gedroogde Lichaamen, die men malkanderen voor waare *Mummyen*, dat zijn Egiptize Gebalzemde Lijken, in de hand stopt; niet zulke zijn, die door konst van Balzemen bereyd zijn; maar alleen op volgende wijze door de Natuure zijn

Mummyen in de Zand-Zee gevonden.

toegesteld. In het Gewest van Afrika, zeyd men, op de Oost-zijde van de Nijl, leyd een groote en Zandige Woestijne, die zig wijd en zijd met haare Duynheuvelen uytstrekt; waar door dezelve niet zonder reeden de Naam van *Zand-Zee* bekoomen heeft; naademaal dit Zand, te-mets door de Zuyde Wind opgejaagt, zoo swaare Onweeders maakt, Dat de Reyzigers dikwils met haar Vee en Last-Beesten, onder 't opgevoerde Zand Leevendig overstolpt en bedolven worden, zonder hôop van ooyt daar weeder uyt-te koomen. In deeze Zandige Woestijne of Zand-Zee, zeggen zommige, Dat de *Mummyen* door de neerstigheyd der Natuure gemaakt worden. Te weeten, zy willen, Dat de Lichaamen, hier onder de Zand-golven bedolven en Gestikt, door de kragt der Zonne en droogende hitte des Zands, by verloop van ettelijke Daagen zoo hard gerooft, en als een Stok-Visch uytgemergeld worden, datze t'eenemaal in staat van onverderffelijkheyd gebragt zijn, en daar in blijven. Maar alhoewel niet en kan geloochend worden; Dat in deeze Woestijne, dusdaanig Gedroogde Lichaamen gevonden, en bywijle door bedrog ook voor *Mummyen* verkogt worden; verdienen dezelve nogtans geenzinds met dien Naam genoemd te

Wat eygentlijk Mummyen zijn.

worden. Om dat Een Mummye, volgens de beteekenis van 't oude Perziaanze Woord, een Lichaam is, dat door zeekere wijze van Balzemen, uytgedroogd en Onverderffelijk gemaakt is. Hoedaanige noch huydensdaags in meenigte omtrent de Stadt Memfis, in Onder-Aardze Kelders gevonden worden; zijnde zoo hard geworden als Koper, en gemeenelijk op d'Egiptize Spraak *Gabras* genoemd; waar van wy terstond de gantze geleegentheyd naader zullen

Egiptenaars deeden van Ouds groo-

open leggen. Dat nu ook d'Oude Egiptenaars geen moeyten noch kosten hebben ontzien, om haar van dusdaanige Gommen, Harsten, en Speceryen te voorzien, als tot haare Lijk-verzorgingen dienstig waaren, en die zelfs in andere

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

dere Landſchappen lieten opzoeken; of haar van de Winzieke Midianitize en Arabize Kooplieden derwaards gebragt wierden: Zulx zou men moogelijk niet onwaarſchijnelijk moogen afneemen, uyt dat Reys-Gezelſchap van Iſmaëliten, die uyt *Gilead* quaamen, en aan wien Joſef van zijne Broederen tot een Slaaf Verkogt wierd; *Draagende op haare Kemelen Speceryen, Balzem, en Myrrhe, om dat af-te brengen naa Egipten*, Geneſis 37: 25. Want dat deezen Balzem Vermaard, en naa alle Geweſten heenen gevoerd wierd, is uyt Jerem. 46: 11. en 51: 8. en 8: 22. openbaar.

te vlijt om haar van dusdaanige Balzem-Gommen en Harſten te voorzien.

Wat nu *Asfald* of Joden-Pek is, is niet heel onbekend: Te weeten, een Harſt of Lijmig-Pek, dat op zommige Meiren, en inzonderheyd op de Doode Zee drijft, en op zeekere tijden by de Oevers aan Land ſpoeld. En miſſchien wel alderbeſt in zijn gebruyk en uytwerking gekend word. Gelijk dan ook de Reyzigers en Land-Beſchrijvers Verhaalen, Dat in Egipten veele plaatzen zijn, die Swanger gaan van Joden-Pek en Steen-Olie, die beyde zeer duurzaam zijn.

Asfald of Joden-Lijm.

Dat onder-en-tuſſen het Pek-Lijm, by d'Egiptenaars een Oude Vindinge is, blijkt onder andere ſcheemeringen, uyt het gebruyk dat de beangſte Moeder van Moſes ter-hand nam, doe zy hem als in een Viſch-Kaar van Biezen gevlogten, op Gods Genaade aan den Oever van den Nylte-Water zette, *Beſtrijkende dit Biezen-Kisje met Lijm en met Pek*, Exod. 2:3. met Jeſaia 18:2. vergeleeken. Alwaar te zien is, Dat ook d'Egiptenaaren ligte Schuytjes van Biezen maakten, waar meede men op de Rivieren voer.

Joden-Lijm en Steen-Olie by d'Egiptenaars van Ouds bekend.

Maar naadien de duurzaame bewaaringe deezer Mummyen, van veele alleen aan het Joden-Pek toegeſchreeven word, hebben zommige onderzogt, Op wat wijze de Egiptenaaren haare Lijken daar door hebben weeten onbederffelijk te maaken, terwijlen andere de uytwerkinge daar van geheel-en-al hebben in twijffel getrokken. Dus zijn'er eenige die meenen, Dat het overvloedig Zout, welke onder het Joden-Pek pleeg vermengd te worden, deeze bewaaringe te-weeg bragt; 't geên egter andere voor een valze Waarneeminge houden, die met d'Ondervindinge ſtrijd: Dewijl die wel leerd, Dat de Gezoute Lichaamen, een wijle-tijd, maar niet altijd konnen bewaard worden.

Van wat kragt de Joden Lijm is om Doode Lichaamen te bewaaren.

En alhoewel het moeyelijk om zeggen vald, door wat Konſt en Eygenſchap egter de Doode Lichaamen met Joden-Pek pleegen Gebalzemd, en door alle de deelen zoodaanig door-dronken en ingenoomen te worden, Dat zy dezelve in haar eygen hardigheyd en duuring veraarde; hebben nogtans eenige Snoggere Verſtanden de zinnen geſcherpt, om zulx op deeze wijze te Verklaaren. De As-
,, fald, of Joden-Pek, *zeggenze*, dat een vermengde vloedige Stoffe is, word
,, door het Vyer week, voornaamelijk indien'er een diergelijke Stoffe tot by-
,, ſtand komd; hoedaanig de dunne en vloeybaare Joden-Lijm is, *Nafta* ge-
,, heeten. Naa dat dan d'Egiptize Lijk-verzorgers bey deeze Gommen door de
,, kragt des Vyers, in een Keetel te zaamen geſmolten hebben, ſteekenze het
,, Doode Lichaam in deeze zaam-gemengde Gom, en weyken 't zelve daar in
,, zoo lang, tot dat dit Mengzel door alle de binnenſte deelen wel doorgedron-
,, gen is. Dan word het Lichaam daar uytgenoomen, en d'overtollige Vogtig-
,, heyd door de Warmte des Vyers daar uytgedreeven. Dat het Balzemen alleen
,, met Asfald en op deeze wijze geſchiede, blijkt aan de Reuk; dewijl het gant-
,, ze Lichaam der Mummye, naa de Asfald Riekt; en daar-en-booven aan de
,, even-gelijke meede-deeling van de Asfald aan alle de deelen des Lichaams:
,, Gelijk het Haayr des Hoofds, en dat van de Oogen en Wingbraan, noch
,, heeden, met heele Klonten van Asfald, bywijl aan malkanderen vaſt gekleefd
,, zit. Jaa de Ervaarenis heeft getoond, Dat de Lichaamen der Mummyen,
,, door de t'zaamen-trekkende Kragt der Asfald, die tot in de Beenen ingedron-
,, gen was, booven-maaten ingekrompen, en verre van haar Natuurlijke ge-
,, ſtalte in de lengte waaren afgenoomen; zulx dat zommige Mummyen die in
,, haar Leeven de gemeene Lijf-lengte van een volwaſſen Menſch hadden, hee-
,, den ſlegts Kinderen ſchijnen te zijn: 't Geên'er veele doen doolen heeft; zoo

Hoe d'Egiptenaars met deeze Balzem-Stoffe omgaan, en de Lijken onvergank-lijk maaken.

„ datze de Gebalzemde Lijken van Kinderen, voor Mis-Geboorten of Onge-
„ booren Kinderen hebben aangezien.

Onder die welke ons de regte gesfchaapenheyd der Egiptize MUMMYEN, uyt de ondekte Voorbeelden hebben ter-hand besteld, zijn voornaamelijk Kircherus, Nardius en Della Valle te reekenen. Als waar van dan ook den eersten verscheyde Afbeeldingen in Print vertoond, en zijne verklaaringen daar meede merklijk verrijkt heeft. In welker waare kennis voornaamelijk twee dingen in-agt te neemen staan; als eerst de Kassen of Houte-Kisten, waar in de Gebalzemde Lichaamen geleyd zijn; by Herodoot, *Een Houten Mensch* genoemd: En daar naa het Doode Lijk zelfs, dat eygentlijk de *Mummye* genoemd word. Die, alhoewel met geen *Hieroglijfize*, of H. Beeld-Letteren geteekend, de Kasse nogtans waar in de *Mummye* ligt, voornaamelijk aan het Dek-Stuk en de buyten-omgewonden Cieraaden, zeer Pragtig Verguld en met allerley Verwen Beschilderd, rijkelijk met deeze Beeld-Letteren Beschreeven zijn. Waar van wy de toestel hier een weynig naader ontswagtelen moeten: En in 't voorbygaan uyt het Getuygenis van de Prins Radzevil noch zeggen; Dat de Mummyen, niet als met Gevaar van Schip en Volk te verliezen, konnen vervoerd worden: Waar van dan Ongelooffelijke voorvallen verhaald worden. Het was der Egiptenaaren gewoonte, voor yder Doode, een Slegte of een Kostelijke Kist, naa elks Staat en Geleegentheyd te maaken; zomtijds van Steen uyt het zelve Gebergte Gehouwen, daar in de Grafsteeden gemaakt waaren; doch meest van Sykomoor Hout, het welk de Worm niet onderhaavig is. Ziet eens naa Gen. 50: 26. Deeze Kist, die over-al naa de buyten-zijde Verguld wierd, vertoonde aan 't booven-end meest altijd, de gedaante van zeekere Godheyd, aan wiens Bescherming het Lijk wierd opgedraagen, of het droeg de Gedaante des geenen die daar in Opgewonden lag. De Hieroglijfize Beeld-Letteren, daar op Geschreeven, waaren verscheyden; en veelzinds deeze; als eerst, een Beeldnis van de Strax-gemelde Godheyd, of van den Overleeden, die aan 't boovendeel des Dek-Stux niet zelden Uytgehouwen waaren: De rest was, Een Altaar, Een Nagt-Uyl, Een Half-Rond, Een Rol, Een Kruyk met een Oor, Een Water-Teeken, Twee Zuylen in Vieren gedeeld, Een Strik, Een Balzem-Vat, Een Gans, Een Egiptisch Schip, Een Tak van Papier-Gewas, en verscheyde andere Teekenen, die elk haar byzondere Uytleggingen hadden; en voornaamelijk op de Bescherming des Lichaams zaagen. Wy hebben in de Joodse Oudheeden op 't 783ste Blad, d'Afbeelding van een Cierlijk toegemaakte Mummye, tot bewijs der Aal-Oude Inswagteling der Dooden, (die ook ten-deel by de Jooden ingebruyk was,) te-pas gebragt; waar van wy de verklaaringe tot hier-toe zijn schuldig gebleeven, om dat het aldaar de plaatze niet en was. Die de moeyte neemd van dezelve naa-te zien, zal ligt ontwaar worden, Dat het Voorbeeld met de Letter D. geteekend, waarschijnelijk de gedaante van een Vrouw vertoond, zijnde in een Cierlijke Kist wel digt toegedoffeld. Het Hoofd is gedekt met een Kaaper, welke met byhangende Oorlappen ter zijden neerdaald, wel Cierlijk met allerhande Borduurwerk doorstikt. Op de Borst vertoonen zig verscheyde Zoomen die Krings-wijs om de Borst loopen; tussen welk een Vrouwe Beeld staat met uytgestrekte Armen, Een Kring op 't Hoofd, en Een Slag-Veeder in elke Hand; beneevens een dry-dubbele Voogelwiek aan yder zijde. Het overige deel is zoodaanig van Fatzoen Gehouwen, dat het van booven naa onderen allengskens smalder word; zijnde in verscheyde Riemen die tussen haar leedige spaatien, een Net vertoonen, en zeer Konstig verdeeld zijn. Tussen de dry boovenste Riemen, staan de Beelden der Quaad-afweerende Goden, die wy elders in 't byzonder verklaard hebben, aan yder zijde Drye, met Strikken en andere Gereedschappen in de Handen; zonder welke Zes Goden geene Cieraadjen van Mummyen worden toegesteld, noch plegtelijk voldaan zijn. Onder al deeze Hieroglyfize Beeld-Letteren, die men op de bree-

de

Margin notes:

Gestalte der Gebalzemde Lijken naa de Egiptize wijze.

Zijn in een Houte Kas of Kist geleegen, en Cierlijk Toegemaakt.

En na verscheyde Staat.

En met de Beeldnis des Overleeden of Bescherm-Engelen en Hieroglyfize Letteren op het Dek-stuk beschreeven.

Verklaaring van een Mummye of Gebalzemd Lijk in de Joodse Oudheeden in Print vertoond.

En der zelver Bygeloovige Vercierzelen naader ontswagteld.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

de neergaande Middel-band ziet, liggen diepe Geheymenissen verborgen, die veel-meer de Bescherm-Goden dan het Leevens-Bedrijf des Dooden aangaan. Doch de rest van al de strax-gemelde Toetaakelingen en God-Beelden koomen meest op deeze meeninge uyt: 't Geheele Vrouwen-Beeld op de Borst, vertoond de Godinne Isis, beneffens de Zes Quaad-Afweerende Goden. De Zeeven Kringwijze Zoomen, beteekenen de Zeeven Heemel-Kringen, waar heenen d'Egiptenaars geloofden dat de Ziele zou vaaren. Het Lichaam met een Net-wijs Kleed overtrokken, geeft te kennen, Dat de Naatuure door Verborgene en Verwarde Reedenkaavelingen, als Verstrikt, en Onagterhaalbaar gemaakt word. Het Vrouwen-Beeld met uytgestrekte Armen, beteekend de Egiptize Iynx of het Goddelijk Eeuwig Evenbeeld, waar naa zy willen, Dat Godt alles Geschaapen heeft; en van welk de gemelde Isis, een Dienaaresse is. De Slag-Veeren in bey de Handen, geeven de Geswindheyd van haare werkingen te kennen; de Kring booven haar Hoofd, beteekend, Dat zy de grootste der Godheeden is. Onder de Bescherming der Zes Quaad-Afweerende Goden, als *Horus*, *Anubis*, *Nefte*, *Cynokephalus*, *Osiris* en *Aruèris*, word het Lichaam bevoolen; gelijk de Strikken die zy in de Handen hebben, en waar meede zy gezeyd worden het Geweld der teegenstrijdende Magten in-te binden, duydelijk te kennen geeven. Horus vertoond zig op 't gemelde Afbeeldzel der Dood-Kist, in de gedaante van een Kind; Anubis in een Hond; Neftè, (die by d'Egiptenaars voor Venus scheep komd, en by de Hebreen *Astharoth* genoemd word,) hurkt op haar Knyën. Cynokephalus verschijnd als een Aap, en Osiris in de Beeldnis van een Havik. Volgens 't gevoelen der Egiptenaaren, voeren deeze Godheeden al de Zielen, door, en naa de Heemel Kringen; 't geên de reeden is, Dat dezelve nooyt of heel zelden, aan 't booven Cieraad der Mummyen vergeeten worden. Geloovende dat de Goden, door deeze Teekenen, tot de Bescherminge van den Overleedenen worden aangelokt.

Afgodize Beeldekens in de Kleeden der Mummyen gevonden.

Die verscheyde dusdaanige Mummyen Ontlêêd en in alle Toetaakeling doorsnuffeld hebben, getuygen verder, Dat van binnen in deeze Kisten, dikwils zeekere Aarde Beeldekens aan de Windzelen der Lijken ingenaayt gevonden worden, die de lengte van een Vinger, en zomtijds van een Voet hebben; en welke dienden om de Lichaamen teegens alle Geweld der Booze Geesten te Beschermen.

En waar toe zulx geschiede.

Hebbende zomtijds een Mannelijke, zomtijds een Vrouwelijke gedaante. Zijnde even als de Mummye zelfs, met een Kaaper overdekt, die met Oorlappen terzijden neerhangd.

En van wat toestel en maakzel.

De Borst is met Veel-kleurige Windzelen omgord, de Armen Kruyslings over malkanderen geleyd, houden zy in de Linker-Hand een Winkel-Haak, of liever de Afbeelding der *Hieralpha*, of Heylige Letter A, ook wel een Sweep, die niet verre van deeze Afbeelding afwijkt, en by d'Oudheyd-Onderzoekers dikwils d'een voor d'ander genoomen word, door twijffeling, der onagtzaame Afbeeldzels. Voorts zijn deeze Bescherm-Godekens by-naa met een-en-dezelve toestel, Gekleed en Opgecierd, als de Mummyen zelfs; naamelijk in de Gedaante van een Kind, dat met Swagtels in de Luyëren Opgebaakerd is. Daar op staan ook van vooren tot agteren, en van booven tot beneeden, een-en dezelve Egiptize Letteren, die op de Dek-Kleeden der Mummyen Geschreeven zijn, en gemeenelijk op dusken zin uytkoomen:

En Opschriften.

De Geest van dit Lichaam, Zalig door het Leeven van de Voorzienige en Genaadige Godheyd, zal door het Aanbidden der Stokken van Horus, de Heerscher der Jaaren, ten Heemel Vliegen. En op dusdaanigen wijze liggen de Lijken der Oude Egiptenaaren Gekist, en in een Naatuurlijk lang-uytgestrekte gestalte, met Asfald en Ceeder-Pek Gebalzemd.

De Mummyen zijn zeer Konftig ingewonden en omfwagteld.

Zijnde met zoo veelerley Dek-Kleeden en Windzelen Omswagteld en Bezorgd, Dat elk Beschouwer zig over desselfs onnaadoenelijke Konst niet genoeg Verwonderen kan. Dat nu ook al deeze Linne Dek-Kleeden en Swagtel-Strooken, met een Mengzel van Wasch, Pek en zeekere Krijtagtige Pap bestreeken is, is van haar eensdeels geschied, om het Linne-Doek teegens alle Bederving te Beschermen; ander-deels op dat daar

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

op des-te ligter en vaster, de Hieroglijfize Teekenen zouden konnen Geschreeven worden. Men geloofd dat eerstelijk de Beeldnis des geenen die daar in bewonden lag, op dusdaanige toebereyde Kleeden, met Onverganklijke Verwen Afgeschilderd wierd; houdende de Waarteekenen des H. Godsdienst in de Handen; als meede de Vrugten die den Goden pleegen Geofferd te worden.

Zeldzaame Veciering van het boovenste Dek-Kleed der Mummyen.

Op het overige Doek, vertoonden zig over-al zeekere Banden die met zeer kleene ronde Glaaze Schijfjes, van veelerley Kleur, scheenen te-zaamen gehegt. De Riemen of Gordels ziet men over-al met een Stoffe als van Eedel Gesteente, Stips-gewijs bezaayd, en voor-aan en boovenop, met Linne Zoomen bezet. Tussen gemelde Riemen staan H. Beeld-Letteren, in de gedaante der Dieren die in Egipten Heylig waaren; verzeld met andere Teekenen: Te weeten op de eene plaats staat het Teeken der Zon en Maan, op een andere, het Teeken van de Vogel Ibis, die een Slang in den Bek heeft. Men ziet'er ook Leeuwen, waar meede de Vrugtbaare Nyl word uytgedrukt, en andere zin-aanduydende Beeldnissen.

Dood Bussen der Aanzienelijk Gebooren Kinderen.

De Lijken der Kinderen van Koningen en Grooten des Lands, wierden zomtijds ook in Dood-Bussen, of Vaaten geleyd, die in fatzoen van Langwerpige Potten, het Beeld van Kanopus, de God van de Nyl, gelijk-gemaakt waaren, en booven-op het Beeld van een Havik vertoonden: Waar meede zy de Godheyd der Zonne te kennen gaaven, wiens Bescherminge het Lijk in de Dood-Bus aanbevoolen wierd.

En hoe met de Beeldnissen der Goden en Opschriften opgepoetst.

Op deeze Dood-Vaaten, waaren verscheyde Egiptize Beeld-Letteren, in onderscheyde Kolommen afgedeeld; als naamelijk op d'eene rye, Een Gans, Een Slang, Een Scepter, Een Waarteeken met twee hoekige Spitzen, Een Haviks-Hoofd, twee Slagveeren met Een Waarteeken daar onder, twee Ruytsgewijze gestalten, Een Halfrond; Een Vogel Ibis, Een kromme Stok, &c. Welke Beeldnissen yder een byzondere beduyding hebben; waar van den Naauwkeurigen Onderzoeker der Egiptze Wijsheyd, Athanasius Kicherus, de volgende Zin heeft opgemaakt: CHENOSIRIS *de Beschermer, maake door een Heemelze Invloejinge, met een Goddelijke Vogt des Geests, den Dooden Zalig. De Wijsheyd der Zonne Verquikke dien met zijn Heemelze Vogt.* HERMANUBIS *brenge hem met zijn Heerschende Invloejing in den Hof van* OSIRIS. En het schijnd van dusdaanige Heylwenschende Opschriften, tot de Joden, en van daar tot veele Kristenen overgewaayd te zijn, Dat men op de Grafsteenen, onder de Naam en Sterfdag des Overleedenen pleeg te zetten; *Godt geeve den Dooden Ruste, en hier naa't Eeuwige Leeven.* Doch naa dat die van de Hervormde Godsdienst, dit als een *Bidden voor de Dooden*, gehouden hebben, is zulx naagelaaten. Op een andere rye van al-zulke Egiptize Lijk-Bussen, staat zomtijds booven-aan een Slang met een Halfrond, en uytgestrekten Arm, Een Quaad-Afweerend Beeld met een Altaar, Een gedraayd Touw, met dry Bloemen van Lotus-Kruyd, Een Gekuyfde vliegende Vogel op twee Scepters, Een Scepter, Een Halfrond, Een Oog, Een Vogel met uytgestrekte Wieken, en Een kromme Stok met een Menschen Voet. Welke Teekenen alle, volgens den Uytleg van gemelde Schrijver, deeze beduyding hebben: *De Bescherm-God aangelokt door Offerhanden, en behoorlijk-aangenaame Plegtigheeden, Gunne het Leeven aan dit Lijk, en voere dit Lichaam in de Heemelze Kringen.*

En dat zulx diende om de Dooden de Zaligheyd toe-te wenschen.

Uyt welke Hieroglijfize Opschriften weederom klaar blijkt, Dat deeze Beeld-Letteren tot geen ander eynde op deeze Dood-Vaaten, Kisten, en Omwindzelen pleegen gezet te worden, dan op dat de Godheeden die deeze Lijken opgedraagen wierden, daar door Beweegd en Aangelokt zouden worden, om eerst het Doode Lichaam, teegen alle Verderving te Beschermen; en daar naa met Ziel en al, tot den Heemel op-te voeren, om met alle Goederen Vervuld te zijn. Invoegen het een Dwaaling is, wanneer zommige hebben geoordeeld, Dat dusdaanige Opschriften, het Leeven en Bedrijf des Overleedenen te-kennen geeven, en dat daar in verscheyde Zin-aanduydingen tot haaren Lof te vinden zijn. Daar het inderdaad niet anders zijn, dan Aanbiddingen en Besweeringen der Goden, door werkelijke Teekenen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

kenen uytgebeeld; waar door zy alſwe gezeyd hebben, naa 't gevoelen der Egiptenaaren, tot het aanvaarden van de Beſcherming des Lijks wierden aangezogt. Al 't geen onweederſpreekelijk hier uyt te beſpeuren is, Dat men eenen-dezelve Opſchriften, geduurig en t'elkens op verſcheyde Dood-Kiſten, herhaald gevonden heeft; 't geën voorzeeker niet en zou geſchied zijn, by-aldien dezelve het Leevens-Bedrijf van de Overleedene vervatte. En dat d'Oude Romeynen, d'Egiptenaars in deeze Lijk-Staatzie by-naa geheel-en-al hebben naagevolgd; zulx heeft Gutherius in zijn Boek van het Beſtèl-Regt der Dooden, niet heel twijffelagtig beweezen.

De verſcheyde toeſtèl van eenige Mummyen naader ontſwagteld.

Booven de ſtrax-gemelde Vorm van Dood-Buſſen, worden ook eenige met Honds-Koppen, en andere Teekenen der Beſcherm-en Land-Goden gezien. Jaa men heeft Mummyen gevonden, in welkers Dek-Kleeden, zelfs de Afbeeldinge van het opſnijden der Lichaamen die Gebalzemd zouden worden, met de Balzem-Potten daar neevens afgeſchilderd ſtonden.

Beſchreeven Rollen by de Dooden der Egiptenaaren gevonden.

In de Houte Kiſten der Mummyen, heeft men te-mets ook zeekere Papiere Rollen, van binnen vol Egiptize Beeld-Letteren beſchreeven, neevens de Lijken gevonden; die ongetwijffeld tot het zelfde Oogmerk der God-Beeldekens dienden. Want deeze Heylige Letteren, hadden naa 't gevoelen der Egiptenaaren, niet alleen d'aanduyding van verborgene dingen; maar ook de kragt, om de Beſcherming der Goden, met groote geſwindheyd aan dien te verſchaffen, Dienze wierden aangehegt.

En wat daar op geſchreeven ſtond.

In deeze Rollen worden de Beelden der voornaamſte Goden gezien, welke gemeenelijk op de Obeliſcen uytgehouwen ſtaan; en dat geheel-en-al in die Rang en Ordening, als dezelve Beelden, in haare Ommegangen, die zy Komasien of *Hoogtijden* noemden, pleegen gedraagen te worden; dewijl d'Egiptenaars van Ouds, een groot geheym in de gevoeglijke Orden der Goden agter malkanderen ſtelden, en haarzelven uyt dat Heylig werk van Godsdienſt, een onbedrieglijke aantrekkinge en naadering der Goden beloofden.

Omdraagen der Goden in Egipten gemeen.

En dat zoodaanige Ommegangen, in welke de Goden in Orden op de Schouderen gedraagen wierden, ook by de Babyloniers zijn in gebruyk geweeſt, en de Gevangene Joden aldaar aanſchouwd hebben, mag men zig niet heel ſcheemeragtig uyt den Brief van Jeremias belooven, welke agter het Boek Baruch gevonden word; beziet alleen het *Derde vers*.

En van daar tot de Romeynen overgegaan.

Jaa het Staatelijk omdraagen der Goden, ſchijnd van d'Egiptenaars ook zoo verre onder de Romeynen ſtand gegreepen te hebben, Datze ook haaren *Anubis*, dat is den Egiptizen God met een Honds-Kop, gemeenelijk *Onokefalus* genoemd, te Roomen in haare Ommegangen en 't Feeſt van Iſis, op de Schouderen gedraagen hebben.

Honds-Kop te Roomen op 't Feeſt van Iſis omgedraagen.

Jaa die daar in, zelfs van den Keyzer Kommodus is willen gedraagen worden: Botzende onderwijlen met den Kop op die, welke voor en neevens hem gingen, en te-mets met den Honds-Smoel, in 't Haayr vatte. Een dwaasheyd die d'Oud-Vader Cyprianus, een Raads-Heer, welke de Burgemeeſterlijke Waardigheyd bekleed hebbende, van 't Kriſten-Geloof tot d'Afgodendienſt vervallen was, aldus heeft doen te-keer gaan:

En van Cyprianus gehekeld.

Wat Burgemeeſter word hier yders Spot bevonden,
Die met den Wulpzen Rey van Iſis gaat in 't ronde?
Jaa wie Beſpot uw niet die Burgemeeſter waard,
En Mans ontmaaxelde, nu Iſis Dienſt aanvaard?
Nu Schaamteloos, in 't geën g'u Schaamde voor zoo lange;
T'onteeren uw Verſtand in Schendige Gezangen,
Waar op 't Gemeene Volk vaſt weergalmd, en den Raad
Zig ſcheurc Wond op Wond; en die Geſchilderd ſtaat
Met d'Eer der Bondelen, in uw verheeven Zaalen,
Laat met de Raatel uw nu Honde-draager *Maalen.*

Maar om weeder tot d'Egiptize Lijk-Buſſen te koomen, diend noch aangemerkt, Dat de gezeyde Rollen niet anders dan een vertooninge waaren, van

de

de Lijkſtaatzien, die d'Egiptenaaren zeer Pragtig pleegen uyt-te voeren; en zulx wel inzonderheyd op d'Uytvaard van Koningen, Prieſters en Luyden van Staat en Aanzien. Want dat zy ook de Beelden van by-naa alle haare Goden, in de Lijkſtaatzien gewoon waaren; op zeeker Heylige Draagbaaren om-te voeren, (op datze de Gunſt derzelver, voor den Overleedenen erlangen mogten;) zulx hebben de Vlijtige Onderzoekers deezer dingen, uyt de gezeyde ontdekte Rollen, niet onwaarſchijnelijk beſlooten. Gelijk dan ook Kircherus, Twee van dusdaanige Lijk-Staatzien, naa d'Aal-Oude Oorſpronkelijk-gevondene Afbeeldinge, in zijn Boek *Van de* Mummyen, heeft bygebragt, waar van de een, de volgende God-beelden vertoond: Naamelijk de Momſtize Iſis, met Snoeren en een Sleuyr op 't Hoofd, en opgeſteeke Armen en Handen: Waar door de Geeſt der Maane te kennen gegeeven word. De Godin Neftè, en de God Anubis met afweerende Werk-Tuygen, als Pijlen en Vleegel-Sweepen in de Handen. Twee Heylige Beelden van Anubis en Neſtè op de Knyën, insgelijks met Sweepen en Haaken voorzien. De Twee eerſte, die regt op-gaan, ſchijnen Prieſters van Anubis en Neſtè te zijn, welke Beelden zy volgden, om deeze Godheeden te verzoenen. Een Slang met een voor-opgeſteeken Borſt en Geſchubde Kruyn. Een Beeld met een Menſchen Aangezigt, het overige Lijf in de Gedaante van een Slange, het Teeken van de Geeſt des Weerelds. Een Dryvoet, uyt Dry-hoeken t'zaam gezet. Twee zittende Honden, die de bewaarders der Heyligdommen zijn. Twee Bundels met afweerende Gereedſchappen, met een Merkuurs-Staf, en een Kloot daar in, waar uyt een overdekte Slang kruypt. Een Baar tuſſen Heylige Schraagen, waar op Twee Havikken zitten, met een H. Kleed overdekt: Heylige Baaren met het Lijk-Bed van Momft, de Beſcherm-God van de Nijl, met den Wagt-Hond Anubis daar onder: De Heylige Sleuyer van Horus: De Scepter van *Momft:* Nyl-Potten; een Schip, by d'Egiptenaars *Baris* genoemd: Vermomde Gedaanten, die door verſcheyde Grimmatzen, onderſcheyde Godheeden verbeelden. Ten laatſten zietm'er ook het Doode Lijk, of de Mummye, op de Dood-Baar Gebalzemd, en met meenigerleye Windzelen omwonden, en verſcheyde Beeld-Letteren verçierd. Daar naa een Beeld met opgeſteeken Armen, en een Mannelijkheyd, die in Egipten op de Hoog-tijden voor-aan in de Staatzie pleeg gedraagen te worden; en in 't midden verſcheyde andere Beelden, die van Hoofd een Havik, én van Onderlijf een Slang geleeken. Ten laatſten Zeeven Oſſen, met een Heylig Dek-Kleed op den Rug; waar meede de Zeeven-daagze Vyer-tijd over de Geboorte van de Godinne Iſis, te kennen gegeeven word; geduurende welke Hoog-tijd, niemand van de Krokodillen beleedigd wierd; en alle Teegenſpoedige en Ramp-aanbrengende Kragt, der teegen-ſtrijdige Godendommen in Ruſte waaren. En wierd deeze gantze Stoet, ten alderlaatſten noch van verſcheyde andere Beelden gevolgd. 't Geên alles genoegzaam doed blijken, Dat in duske Papiere Rollen de volkoomene Afbeeldinge van de Lijk-Staatzie der Egiptenaaren vertoond word: Zijnde daar in het Lijk temidden van de Sleep, en de verſcheyde God-Beelden, voor-en agter aan geſteld. Hoedaanig een Lijk-Staatzie d'Egiptenaars gewoon waaren als een verborge zaak vol van Geheymeniſſen, op alzulke Papiere Rollen af-te ſchilderen; met een vaſt vertrouwen, Dat in 't toekoomende, dit Lijk door de Beſcherming deezer Godheeden, van alle teegenſpoed en Geweld zou bevrijd blijven: Invoegen deeze Lijk-Staatzie niet alleen ſlegts een Tafereel der dingen was, die zy vertoonden; maar ook door de Kragt van de geheyme maniere der uytgebeelde Merkteekenen, de Goden aanlokte, om dit Lijk in aller manieren te Beſchermen. En daar word by zommige niet getwijffeld, of het Geloof aan de Ziel-Straf in de Hel, en Vermaak der Zalige naa de Dood in den Heemel, heeft by Grieken en Latynen zijn Oorſprong uyt de Lijk-Ceremonien der Egiptenaaren genoomen. Gelijk meede in haar Oude Gedenk-maaningen van een Poel Acheruſia gerept word, waar heenen zy de Doode Lichaamen pleegen

Godbeelden by d'Egiptenaars in de Lijk-Staatzien omgedraagen.

Waar van eenige beſchreeven worden.

Dat al deeze toeſtel der Lijken niet anders geſchiede als om de Dooden de Beſcherminge der Quaad-afweerende Goden aan te beveelen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

gen te doen over-brengen; Dat men voor een eerste aanleg van Charons Over-
scheeping der Zielen te agten heeft. Zulx het zeer wel zou konnen zijn, Dat
alzulke Bygeloovige uytspoorigheeden, de Godvrugtige Vader Jakob te-meer
hebben afgeschrikt, in Egipten Begraaven te worden, en zijn Koud Gebeente,
't Gezelschap der Ydele Drek-Goden aanbevoolen te laaten, over wien Godt
Gerigten wilde Oeffenen, Exod. 12:12. Maar hy heeft in Kanaan, *Tot zy-
ne Volkeren* willen *Verzaameld worden*; alwaar hy zelve zijn Huysvrouwe Gen. 35:19,
Lea, aan de zijde van Abraham en Sara; Isaak en Rebekka, en ook Rachel by-de 20.
Weg, Begraaven had, Genesis 49: 29, 31.

Pieter Della Valle, die zijn Werk gemaakt heeft, van dusdaanige Ingebal- Twee
zemde Mummyen, in d'Egiptize Begraaf-plaatzen, zelfs te bezigtigen, heeft Voornaa-
ons twee Voornaame daar van, (zijnde 't eene een Mans, het ander een Vrouws- me Mum-
Perzoon;) zoo naauwkeurig beschreeven, Dat het ons een Misstand scheen, myen van
by-aldien wy desselfs Verhaal hier ontbreeken lieten; gemerkt daar in de gant- P. Della
ze toestèl der Egiptize Lijk-bezorginge, zoo wel naa de Hoffelijke, als naa de Valle be-
Gemeene Burger-wijze, ten naaktsten Ontswagteld word. Aldus luyd zijn Be- schreeven.
schrijvinge: Op zeeker gedeelte van een groot Linnen Laaken of Dood-Kleed,
„ dat Verguld was, en vlak uytgestreeken op het Lichaam van de Mummye
„ lag, stond de Gedaante van een Jongeling, (d'Afbeeldinge ongetwijffeld van
„ den Dooden;) in een lang Gewaad van Fijn Lijnwaad, gelijk d'Oude Egip-
„ tenaars plagten gekleed te gaan, konstig afgemaald; en was over-al, van den
„ Hoofde tot de Voeten, met zin-rijke Beeld-Letteren beschreeven, en tref-
„ felijk naa de Konst Verguld. Het Hoofd was met een verçierzel van Goud En daar in
„ en Eedel Gesteente bedekt, waar uyt Swart gekruld Haayr quam; desgelijks verscheyde
„ was ook zijn Baard Swart en Gekruld, maar kleyn. Aan zijn Hals had hy dingen
„ een Gouden Ketting hangen, met een Penning op de Borst; waar op de Vo- waarge-
„ gel Ibis met verscheyde Merk-teekenen stond Afgebeeld: Hoedaanige Ket- noomen.
„ tingen met een Penning behangen, d'Egiptize* Landvoogden eertijds plee- * Gen. 41:
„ gen te draagen. Waar uyt te bespeuren is, Dat deeze Jongeling dusdaani- 42.
„ gen Waardigheyd bediend had, en alzoo van Hooge Staat was. Hy hield in
„ de Regter-hand een Goude Schaal, met Roode Vogt van Wijn of Bloed,
„ tot teeken van het plengen des Drank-Offers; en in de Linker, zeekere Vrugt,
„ de Dul-Appel niet ongelijk, met een Goude Ring aan de agterste en voorste
„ Vinger. Hy had aan de Voeten swarte Voet-Zoolen, die alleen met het on-
„ derste Plat de Voet-Zoolen bedekten, en met Snoeren aan malkanderen geree-
„ gen waaren. Aan de Gordel vertoonde zig een Windzel, waar op met Swar-
„ te Egiptize Letteren *Eutichi* geschreeven stond; 't welk in 't Grieks *Geluk* be-
„ teekend; Dat misschien d'Eygen Naam des Jongelings; of tot teeken van *Eeu-
„ wig Geluk* of *Vaar-Wel*, door de Vrienden daar op was gesteld. Waar uyt blijkt,
„ Dat d'Egiptenaars ook eenige Woorden van haar Moeder-Taale, met de
„ Hieroglyfize Beeld-Letteren vermengden, alhoewel veele zulx geloochend
„ hebben. De Vrouw, die in een zelve Kelder, neevens deeze Jongeling, Zy-
„ aan-Zy, volgens 't Verhaal der Egiptize Graavers, geleegen had, en hierom
„ misschien wel de Gemaalin of Zuster van gemelde Jongeling was, stond noch
„ Kostelijker op het Dood-Kleed Afgeschilderd. Behalven verscheyde andere
„ Teekens, en Hieroglyfize Beeld-Letteren, stonden op Vergulde Plaaten,
„ twee Vogelen en twee Leeuwen, met het Agter-lijf teegens malkanderen; en
„ op een andere wat laager een Os of Koe; misschien het Beeld van Apis, of Isis,
„ welken Afgod by d'Egiptenaars in de gedaante van een Os vertoond wierd.
„ Op een andere Plaat, die aan de laatste Ketting (want daar waaren veele Ket-
„ tingen,) op de Borst hing, stond de Zon afgebeeld. Zy pronkte ook met Ee-
„ del-Gesteenten aan de Ooren, met Riemen aan de Armen en Beenen, en met
„ veele Ringen aan de Vingeren. Met de Regter-hand hieldze een Gouden Wa-
„ ter-Vat; en vertoonde met de Voorste Vinger der Linker-hand, een Ring met
„ zeeker Bundel van ander Cieraad. Zy had, even als de Jongeling, Swart Ge-

„ kruld Haayr, dat haar tot over 't Aangezigt ſwierde; maar was zoo Bruyn
„ van Verwe niet; alhoewel Bruyn en Dik van Wijngbraan, met Swart en wijd
„ opſtaande Oogen. Beyde deeze Afbeeldingen waaren geenzinds Net of Kun-
„ ſtig Geſchilderd, maar met een Ruwe Hand getroffen, en by-naa op een-en-
„ dezelve wijze, als de Afbeeldzels der Aal-Oude Heyligen Afgemaald zijn.
„ In d'Onder-Aardze Kelder daar in deeze twee Mummyen gevonden waaren,
„ ſtonden noch meer andere Lijken, die alle zonder Orden in het Zand, (welkers
„ Droogte, de Lichaamen voor bederving bewaard,) Begraaven laagen, en op
„ een zelve wijze met eenerhande Dek-Kleeden Verçierd waaren. Behalven de
„ Twee voorzeyde Mummyen, was in dezelve Graf-Kelder noch een andere
„ Mummye gevonden, die in een Houte Kiſt lag, met de Beeltenis van een
„ Jongkvrouw (een teeken dat deeze Mummye, een Vrouws-Perzoon zy ge-
„ weeſt;) daar op geſneeden, en was by-naa even-eens met een Verguld Dood-
„ Kleed en andere Cierlijkheeden, als de voorige uytgeſtreeken. In het ge-
„ brooken Lichaam van deeze Jongkvrouwe, wierd niet anders gevonden, dan
„ een groote meenigte van Windzelen, en Joden-Pek in deeze Windzelen be-
„ wonden: Want het Gebeente t'effens met het Vleeſch, was zoo-zeer uytge-
„ droogd en verteerd, Dat het niet anders dan Zaagzel van Hout ſcheen te
„ zijn. De zelve Stoffe der Mummye was ook zoo Hard geworden, dat naauw-
„ lijks met een Haamer yts daar van kon afgeſlaagen worden. Voorts laagen al

Andere ſlegte Mummyen die niet zoo Cierlijk waaren.

„ de andere Lijken, die zig in grooten getaalle aldaar vertoonden, in ſlegte
„ Windzelen gewonden, en in gemeene Aſfald of Joden-Pek Gebalzemd, zon-
„ der Vergulde Dek-Kleeden, Beelden of eenige andere Verçieringe. Waar
„ uyt te beſluyten is, Dat al de Cierlijk opgetooyde Lijken, Luyden van Staat,
„ of ten minſten Huys-Heeren, en al d'andere Dienaars zijn geweeſt. Want al
„ de Mummyen, met zoo meenigerley Vergulde Dek-Kleeden, en Windze-
„ len bewonden, en Pragtig met zoo veele Konſtige en Zinrijke Beeld-Lette-
„ ren opgeçierd, zijn geen Lichaamen van Gemeene Luyden; maar of van
„ Koningen en Grooten des Lands, of van Hoog-Geleerde en Wijze Luyden,
„ die alleen Hôôp hadden, om aan 't Roer der Regeering te koomen. Gelijk
„ dan ook Herodoot, en DiodorusSikulus, met andere Oude Hiſtori-Schrij-
„ vers Getuygen, Dat d'Egiptenaars hunne Dooden, yder naa zijn Staat, Prag-
„ tig of Slegt, pleegen te Begraaven.

Omtrent Memfis worden noch Onder-Aardze Kelders gevonden, daar Gebalzemde Lichaamen worden uytgehaald.

Maar gelijk rond-om 't Oude Memfis, noch heedenſdaags zeer-veel Onder-aardze Kelders met Marmere en andere Hard-Steene Begraafplaatzen gevonden worden, die zoo groot van uytſtrekking en Koſtelijk zijn, Datze d'Onder-Aardze Graaven van Roomen overtreffen; alzoo is 't ook dat veele Inwoonders daar omtrent, met duſdaanig Gebalzemde Lichaamen op-te Graaven, en uyt de toegeſtulpte doorgangen der Overwulfde Graf-Kelders, voor den dag te brengen, haar Koſt winnen: Het zy datze die Verkoopen, of voor een Stuk Geld laaten zien: En dat zoo wel buyten de Graaven, als binnen de zelve, hoe moeyelijk het ook vald daar in te koomen. En dat voorts d'Egiptenaars haare Grafſteeden met meer zorge, en veel heerlijker, als haare Woonhuyzen pleegen te Bouwen, heeft Diodorus Sikulus aangeteekend; voorgeevende dat de Woonhuyzen alleen *Herbergen* en *Gaſthuyzen* waaren, maar de Begraafplaatzen *Eeuwige Woonſteeden*. Die nu d'overgebleevene Dood-Kelders der Egiptenaaren bezogt, en Naauwkeurig doorſnuffeld hebben, Zeggen, Dat zy niet anders zijn geweeſt, dan Onder-Aardze plaatzen, in verſcheyde Overwulfde Vertrekken en Zaalen afgedeeld: En met zoo veel Omweegen en Toegangen die uyt en in malkanderen loopen, Datze by-naa een Doolhof gelijken; zig Mylen-weegs rondom 't Oude Memfis heenen ſtrekkende. Dezelve ſchijnen maar door een enge opening bezogt te konnen worden; zijnde omtrent 16 of 18 Voeten diep, neerwaards te klimmen; het zy langs twijffelagtige Putten, die yder Begraafplaats voor Trappen dienen; of men daald'er langs een Koord in met Brandend Toorts-Ligt in de Hand, dewijl het 'er Pik-Donker is.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

In yder beſtek van deeze Begraafplaatzen, vindmen groote Overwulfde Kaamers, die zomtijds 25 of 30 ſtuks, alle op een ſmalle Doorgang uytloopen; in welke verſcheyde Steene Tafels uyt dezelve Steen der Grond en Wanden uytgehouwen zijn, op welke de Mummyen in haare Houte Kaſſen gezet ſtaan. De Wand daar neevens-aan was met verſcheyde Vakken van Egiptize Beeld-Letteren Beſchreeven: En zulx meeſt altijd ſchuyns neer-hellende, om daar door de Toegeneegendheyd der Beſcherm-Goden aan-te wijzen; dewijl dezelve Opſchriften, alſwe reeds gezeyd hebben, niet zoo-zeer op het Leevens-Bedrijf der Dooden zaagen, als wel om de Gunſt der Goden, die de Beſcherming van dat Lijk aanbevoolen waaren, daar door te ſtreelen. En gelijk het Oud-Erfgerugt wil, Dat'er veele Mummyen Begraaven zijn, welke onder de Tong een kleen Goud-Plaatje hebben, dat in Waardye, wat meer als twee Ongerze Dukaaten beloopt; (want dus veel zeytmen dat de gevondene bedraagen hebben;) zoo breeken d'Arabiers en andere, uyt begeerte naa dit Goud, meeſt alle Mummyen die zy ongeſchonden vinden, aan ſtukken, niet teegenſtaande zy in veele niet met-alle vinden.

Bygeloovigheyd in het ſtellen der Opſchriften, by de Graaven.

Verder zeydmen, Dat in deeze Onder-Aardze Begraafplaatzen, ook niet zelden, meenigte van Brandende Lampen gevonden worden: Die van Gekookt Krijt, of liever *Gips*, dat wy anders *Pleyſter* noemen, gemaakt ſchijnen, en verſcheyde gedaanten vertoonen; als van Een Hond, Een Menſch, Stier, Havik, Slang, Sfinx en diergelijke; als ook die Vermengd van Geſlagte zijn. Hebbende d'een min d'andere meer Lemmet-Pijpen, die volgens 't zeggen der Arabiers altijd konden Branden; en dikmaal in 't openen van nieuw-bekende Graf-Kelders, noch Brandende gevonden zijn. Dit zeydmen, alhoewel d'Onderzoekers der Natuure, over de Geloofbaarheyd, het ſtuk op ver-naa noch niet eens zijn; en de meeſte twijffelen of men een Ligt zoo lang zonder toedoen van nieuw Voedzel, zou konnen Brandende houden; naademaal al 't geên zig in Rook en Damp ontlaſt, niet altijd-duurende kan zijn. Want dewijl al het Vette Voetzel des Vyers vervliegt en in Rook verdwijnd, wanneer het aangeſteeken is, kan het Voedzel des Vyers niet Eeuwigduurende zijn. Hier teegen brengen andere in, Datter jaa Brandende dingen zijn, welke door het Vyer niet Verteerd en worden; naamelijk d'Asbeſtus-Steen; en Bereyde Steen-Olye, *Naphta* genoemd. Doch die ons zulks wijſmaaken, moeſten eens zulke Lemmetten van Asbeſtus toeſtellen, en voor onze Oogen aanſteeken opdatmen 't geloofde. Maar nu blijkt het, Dat wat moeyte ook de Stof-Scheyders en Neuswijze Aſſe-Vyſters, hebben aangewend, om duſdaanigen Olye te vinden; haaren toeleg in Rook verdweenen is. Die hier nogtans wat Beſcheydender willen gaan, houden voor vaſt, Datter Lampen konnen toegeſteld worden, die zeer lange Branden, als die zoo gemaakt zijn, Dat de Vlam telkens weederom van de rond-om ſweevende Dampen der uytgewaaſſemde Vettigheyd, Gevoed en aangehouden word. Want dat veel Vette Aard-Dampen te mets in de Brand-raaken, word doorgaans van de Bergwerkers verzeekerd. Onder-en-tuſſen verhaald Kircherus zijn Ervaarenis, van een Lemmet uyt Asbeſtus tegaar Geſponnen, dat zonder Verlies of Verandering van Stoffe, twee Jaaren in een Lamp Gebrand heeft. Dat evenwel d'Egiptenaars, Geduurig-Brandende Ligten in haare Onder-Aardze Graf-Kelders hebben gehad, die niet van Asbeſtus, maar door een andere uytvinding waaren toegeſteld, zou miſſchien uyt de volgende Vertelling, diewe uyt d'Arabize Schrijvers en zommige Oog-Getuygen bybrengen, eenige Geloofbaarheyd verdienen. Dus luyden haare woorden: d'Egiptize Wijzen, die zeer Schrander van Geeſt, en in den loop der
„ Natuure Wonderlijk Ervaaren waaren, ſtelden onder andere werken, by
„ de Lijken der Geſtorvene, (dewijlze een Onſterffelijke ſtaat der Zielen er-
„ kenden, die van alle Beſmetting vry was;) zeekere Lampen of Keerſſen, die
„ zy, om met de Natuure der Ziele, zoo veel hun doenlijk was, over-een te
„ doen koomen, met een Eeuwigduurend Vyer zogten Bezield te maaken;

Lampen in d'Egiptize Graaven gevonden die vreemd van maaxel zijn.

En gehouden worden altijd Gebrand te hebben.

Daar aangetwijffeld word.

Bedenking over eenige Stoffe die in 't Branden niet Verteerd.

En hoe daar uyt Langbrandende Lampen worden toegeſteld.

Lemmet uyt Asbeſtus dat niet verteerd.

Hoe de Lampen in de Graaven aan 't Branden gehouden wierden uyt d'Ara-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

bize Schrijvers bygehaald.

„ 't geên dan op deeze wijs geschiede: In Egipten zijn veele plaatzen swanger „ van *Joden-Pek*, en *Peter* of *Steen-Olye*: d'Egiptenaars derhalven, de Ver„ borgene werken der Natuure doorzoekende, leyden uyt dusdaanige Putten, „ verborgene Kanaalen of Pijpen tot in d'Onder-Aardze Kelders, daar haare „ Graffteeden waaren; alwaarze op een gevoeglijke plaats, een Lamp stelden, „ die door het naa-zuygen der gemelde Olye, welke het Asbestijnze en Onver„ teerlijk Lemmet bevogtigde, en door een geleyde Pijp geduurig van andere „ plaatzen naa de Graaven toevloeyde, gevoed wierd. Aangezien dan de Toe„ vloejing deezer Olye geduurig, en het Asbestijnze Lemmet, Onverteerlijk „ was, moeste by gevolg ook het Ligt Eeuwig duuren. Al 't zelve verhaald meede d'Arabise Schrijver Schianga, *In zijn Wonderheeden van Egipten.*

Lampen van tweederley gebruyk by d'Egiptenaars.

d'Egiptenaars waaren gewoon de Lampen tweezinds te-gebruyken; als eerst in haar Afgodize Tempelen en Gewyde Kappellen; en daar naa in d'Onder-Aardze Begraafplaatzen. Gelijkze dan ook zelfs *Een Feest der Lampen* hadden, van welker afkomst, wy korts hier naa zullen spreeken. Kircherus getuygd in zijn *Boek van de Mummyen*, Dat ettelijke Lampen, met verscheyde Lemmet-Pijpen gevonden zijn, die met Hieroglijfize Beeld-Letteren geteekend, hun Ouderdom van voor de Bouwing der Stadt Roomen reekenden. 't Geên hy hier toe, uyt Michaël Schatta, als een Oog-Getuyge bybrengd, luyd volgens zijn eygen Brief aldus; *Gy moet ook weeten Vader, dat ik in d'Onder-Aardze Graaven van 't Oude Memfis, verscheyde Lampen gevonden hebbe, waar van eenige Dry, andere Vier, Agt, en Twaalf Lemmet-Pijpen hebben, in de gelijkenis van een Hond, een Mensch, Os, en Slang, gelijk gy uyt desselfs Afbeeldingen zien kond, die ik u hier neevens zende.* Doch hier van zullen wy onder de Bygeloovige Dienst der Egiptenaaren, met voordagt handelen. Diend hier alleen in 't voorbygaan aangemerkt, Dat d'eenige en voornaame Oorzaak, van dusdaanig Altijd-Brandende Lampen neevens de Graaven te-stellen, geen andere by de Oude Egiptenaars geweest schijnd, dan om daar door te toonen, Dat gelijk de Natuure des Vyers, de werkingen der Goden zeer gelijk is, alzoo ook de Godheeden, tot Bewaaring des Lijks verordend, ter Oorzaak van zeekere Verborge Toeneyging en trek die zy tot het Vyer hebben, even-eens als door een zeeker Zigtbaar-Teeken van Godlijkheyd, eens-deels tot Bescherming des Lijks en geduurige Teegenwoordigheyd, en anders-deels, tot een geduurige Verheerlijking der Ziele, volgens hun oud Gevoelen derwaards getrokken worden.

Zeer Oude Lampen met Beeld-Letteren geteekend, in Egipten gevonden.

Wat de Egiptenaars voorhadden altijd Brandende Lampen by de Dooden te stellen.

Dat nu ook deeze Pragtige wijze van Balzemen, en dusken Zorgvuldig Begraaven, een Oude gewoonte der Egiptenaaren zy geweest, die naa yders Staat en Vermoogen geschiede, meenen wy tot hier-toe, zoo wel uyt de H. Historie van Josefs Lijk-Verzorging omtrent zijn Vader gepleegd, als uyt de Getuygenis der Weereldlijke Schrijvers en Oog-Getuygen, genoegzaam getoond te hebben. Doch dat eenige voorgeeven, Dat d'Egiptenaars die gewoonte als noch onderhouden; word van de meeste Onderzoekers deezer dingen, voor een tastelijke misslag gehouden. De zelve dan zijn van gevoelen, Dat al de Mummyen, die op zulken wijze Gebalzemd zijn, alswe tot hier-toe Beschreeven hebben, ten minsten voor den Inval van den Persizen Konink Kambyses, dat is voor het Jaar der Weereld 3430, of als andere reekenen, 3443, Begraaven zijn; en over-zulx nu al meer dan 2198 Jaaren, dus Ingebalzemd bewaard. Maar gelijk Kambyses een Goddeloos Mensch en een Kerk-Schender was, heeft hy niet alleen de Tempelen der Egiptenaaren omgeworpen, en haare Godsdienst op het Feest van Apis opentlijk Bespot, (gelijk in de Joodse Oudheeden, zelfs ook in een Printverbeelding getoond is;) maar hy heeft daar by ook alle de Kerk-Gewoonten te-gelijk met d'Egiptize Priesters Uytgeroeyd, en de Persiaanze Zeeden ingevoerd; waar door niet alleen het Pragtig Balzemen der Dooden, maar ook het Schrijven met Heylige Beeld-Letteren agter de bank en uyt gewoonte raakte; dewijl zig alleen de Priesters op deeze Geheyme wijze van Schrijven verstonden, en nooyt bevoegd waaren, die aan andere Weereldlingen gemeen te maaken.

De Mummyen zijn zeer Oud en thans niet meer in gebruyk by d'Egiptenaaren.

3443
2198
5641

Joodse Oudheeden het 308. blad.

Maar

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Uyt wat reeden de Egiptenaars haare Dooden zoo Noeſte teegen 't Verderf zogten te bewaaren.

Maar zal miſſchien een Nieuwsgierigen vraagen; Wat is doch de Oorzaak geweeſt, Dat d'Egiptenaars met zulk-een overnoeſte Arbeyd hebben toegeleyd, Om hunne Dooden voor de Bederving te bewaaren, en de Lijken met zoo uytbundige Toebereydingen van Balzemen, Vergulden, Beſchilderen, en Beſchrijven van H. Beeld-Letteren, te Verçieren? Die dit diep genoeg meenen Onderzogt te hebben, verzeekeren ons, Dat d'Egiptenaars van weegen het ſterk Gevoelen dat zy aangaande de Verhuyzinge der Ziele van 't eene Lichaam in 't ander, aankleefden, niet alleen dapper bekommerd waaren, om haare Doode-Lijken met groote Toebereydingen van Balzemen en Specery-bereydingen, teegens alle Verganklijkheyd te bewaaren; maar hebben zulx ook getragt, door de Begraaving op een Veylige plaatze te verrigten.

'tGeên zy niet alleen in 't Balzemen maar ook in de Begraaf-plaatze waarnaamen.

Dus ſtelden zy haare Lijken, naa datze wel Toebereyd waaren, om teegen alle Onheyl van Lugt, Water, Vyer en Langduurigheyd des Tijds Beſchermd te zijn, niet op plaatzen die van de Nyl Overſtroomd wierden, noch in d'opene Velden; maar zy beſtelden die, of in Eeuwigduurende Pyramiden of in Onder-Aardze Steene Kelders, die met grooten Arbeyd en Tijd, in Natuurlijke Rotzen uytgehouwen waaren. Waar toe haar inzonderheyd de Steenige Grond, onder en omtrent het Oude Memfis, wonder-wel te ſtaade quam, als die ſlegts anderhalve Voet onder 't Zand bedooven lag. En gelijk we gezeyd hebben, Dat de Houte Kiſten, en boovenſte Dek-Kleeken der Ingebalzemde Mummyen, welke in Onder-Aardze Kelders Begraaven wierden, met de Beeldniſſen van verſcheyde Goden Pronkten; alzoo blijkt het meede, dat deeze Vermaarde Pyramiden, niet zonder eenige Beſcherm-Goden zijn geweeſt; welke aldaar Gehuyſveſt bleeven, om de Lijken niet alleen te Bewaaren, maar ook om haare Zielen, tot de Hemelkringen op-te voeren. Om welk te verkrijgen, deeze God-Beelden, by de Egiptenaars *Serapes* genoemd, van booven tot beneeden, met veelerley, Hieroglyfize Letteren beſchreeven waaren.

Beelden van Beſcherm-Engelen in de Pyramiden gevonden.

Kircherus vertoond in zijn Oedipus, inzonderheyd Twee van duſdaanige Beſcherm-Beelden, d'een Een Man, d'ander een Vrouw gelijkende, beyde met een Kap met Oorlappen Gehuld, en uyt Swarten Thebaanzen Steen gemaakt, die naa beneeden ſmal toeloopen; ſtaande op een breed Voet-Stuk. De Schrijver geeft voor, Dat dezelve duſdaanig in zeekere groote Pyramide gevonden zijn in 't Landſchap Said, niet verre van de Roode Zee geleegen.

En voor hoedaanige gehouden.

In welke Pyramide, d'Ouderdom, een Gat had ingebrooken, waar door de Turken Ingeklommen, deeze Beſcherm-Beelden, yder omtrent 800 Pond ſwaar, daar hadden uytgehaald. Zy zelfs geloofden, Dat eertijds een Koningk van dat Geweſt, deeze Beelden Aangebeeden, en alle zijn Onderdaanen, dezelve aan-te Bidden bevoolen had. Welke ook naa zijn Dood, deeze Graf-Naald voor hem geſtigt, en hem daar in met deeze twee Beſcherm-Beelden neevens hem, Begraaven hadden. Beyde deeze Steene Beelden zijn van vooren met verſcheyde Egiptize Letteren Beſchreeven, die alle, volgens d'Uytlegging der geener die zig op duske Beeld-Letteren meenen te verſtaan, verſcheyde Godheeden, (waar onder d'Opperſte Godheyd, van de Egiptenaars *Iynx* geheeten, d'opperſte plaats bekleede,) te kennen geeven, om de Lichaamen van alle Onheyl te Beſchermen en naa haar Heemelze Kreytzen heenen te voeren.

'tGeloof aan de Verhuyzing der Ziele een grondveſt van der Egiptenaaren Noeſte Lijkbezorging.

Wat nu ook de Grondveſt zy geweeſt, op welk het Geloof der Egiptenaaren, aangaande de Verhuyzinge der Zielen ruſte, en deſweegen haare Dooden met bezorging voor 't Verderf gezogt hebben te Bewaaren, daar van is waarſchijnelijk de reeden; Dat dit Volk door een Over-oud Erfgerugt vaſt-hield, Dat d'eerſte ſtaat des Weerelds, naa verloop van Zesendertig Duyzend of andere zeggen, van 40 Duyzend Jaaren, weederom tot haaren eerſten ſtaat zal Wentelen.

Wat zy daar van pleegen te gelooven.

Ten Tweeden, Dat volgens dezelve Grond-Leere, de Heerſchappye des Weerelds, der Zeeven Opper-Beſcherm-Heerſchers van Egipten, alle Zeeven Duyzend Jaaren eyndigd en weer tot den eerſten keerd; en duurd tot aan de tijd van Neegen-en Veertig Duyzend Jaaren, als wanneer de ſtaat der Stilſtand aller dingen geſchied. Waar toe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

dan door de Verandering deezer Heerſchappyen ook verandering in den Ouden ſtaat des Lichaams veroorzaakt wierd: dat is; Dat de Ziele welke Geleefd heeft, naa verloop van Zeeven Duyzend Jaaren, en het volbrengen van verſcheyde Verhuyzingen van 't een Lichaam in 't ander, tot haar eygen Lichaam, dat in 't Graf gelaaten, maar geheel-en-al van alle Bederving bevrijd, en met de Teegenwoordigheyd der Goden Beſchermd is, weeder keerd: Doch tot een hooger Heemel-Kring Verhoogd: Ter-tijd toe, dat dezelve eyndelijk naa het doorreyzen van alle de Heemel-Kringen, tot haar Denkbeeld, om Eeuwig Zalig en Onveranderlijk te Leeven, herſteld wierd. Ziet daar, hoe Donkeren en Bedommelden kennis, d'Egiptenaaren, (welkers Wijsheyd zoo hoog geroemd ſtaat;) van de Dood, en Staat der Zielen gehad hebben; en hoe weynig zy, die op haare Quaad-afweerende Goden en Beſcherm-Engelen vertrouwden, wiſten, op wat wijze Godt, ook *Een Godt der Dooden is*, die de Natuurlijke Lichaamen, *In Verderffelijkheyd Gezaayd*, kan Opwekken en Leevendig maaken *In Onverderffelijkheyd, en Heerlijkheyd en Kragt*; 1 Kor. 15: 42, 43. Matth. 22: 32. Maar d'Egiptenaars naa haare Wijze, zonderling Bekommerd, om een Vroom en Heylig Leeven te leyden, ſcheenen dit eenigſte Oogwit, door een Verborgene vertooninge, en pleeging der gewoone Plegtigheeden, in het Balzemen der Lijken voor oogen geſteld te hebben; naamelijk dat der zelver Zielen naa dit Leeven, een Woonplaats waardig hunner Verdienſten, in de verhuyzing der Zielen van 't een Lichaam in 't ander, mogten vinden, en zeer naa met God Vereenigd zijn. En dewijl haar by Overleevering van Hand tot Hand bewuſt was, Dat de Zielen, die Goddeloos Geleefd hadden, omtrent de Graaven bleeven Waaren, om het een of 't ander Menſchen Lichaam, daar zy konden Invaaren, te verwagten; hebbenze getragt om niet by Vonnis van den Goddelijken Regter, genoodzaak te zijn, in Lichaamen van Beeſten, naa de Verdienſten haarer Werken zig te vlyën, en altijd een Ellendig Leeven te leyden, haare Lichaamen door middel van zulke Plegtige Toeſtellen en Verberg-plaatzen, als Pyramiden en Onder-Aardze Kelders uyt Steen gehouwen, Eeuwigduurend te maaken. En daar ſchijnd yts van by de Iſraëliten Over-geërft te zijn, dat onder de Aanzienelijke Joden en van daar by de Kriſtenen, niet heel Uytgeſtorven is: Gelijk dat behalven de Voorbeelden in 't Oude en N. Teſtament, in 't Onder-Aardze Roomen, (waar van Boſius en Aringius, een ſchoon Werk hebben uytgegeeven;) maar ook hier en daar in de Domp-Graaven en Overwulfde Dood-Kelders, te beſpeuren is; alhoewel zommige daar in een ander Oogwit hadden; dat dikwijls maar Burgerlijk was; en veel-meer, Eer en Staat, dan 't Geloove der Opſtandinge raakte. Hier-en-booven ſtond ook by d'Egiptenaars vaſt, Dat de Zielen geenzinds in Lichaamen voeren, die de Bederffenis onderhaavig, of tot Aſſche Verbrand, of ook op een andere wijze Verleemd of Ontmaakzeld waaren. Hierom iſſet dan geſchied, Dat d'Egiptenaars de Lijken zoo neerſtig teegens alle Bederf hebben zoeken te waapenen; op hôope dat in 't toekoomende de Zielen, naa de volbragte Verhuyzing van 't een Lichaam in 't ander, (welke uyt kragt van 't Noodlot, alle Zeeven-Duyzend Jaaren eyndigde;) weederom tot hun Oude Lichaamen zouden keeren, en Verhoogd tot hooger Heemel-Kringen, (werwaards zy geloofden, Dat de Zielen door zeekere Beſcherm-Goden gevoerd wierden;) eyndeling naa den geheel-volbragten Omloop van de Verhuyzing der Zielen, die in de tijd van Veertig-Duyzend Jaaren geſchiede, tot haar eygen Denkbeeld herſteld zullen worden, om Eeuwig Zalig en Onveranderlijk te Leeven, zonder ooyt meer de Omwenteling van 't een Lichaam in 't ander onderworpen te zijn. Al 't geene d'Egiptenaars niet alleen van alle Geheugnis aan, zeer ſterk hebben geloofd; maar ook die Leere onder andere Volken, (waar van Pythagoras d'eerſte is geweeſt, die het den Grieken heeft meedegedeeld,) hebben voortgeplant.

De reeden van der Egiptenaaren duurzaame Graf-verzorging naader onderzogt.

Egiptenaaren geloofden dat de Zielen tot de Lichaamen weederkeerden die vergaan waaren.

Pythagoras heeft de verhuyzing der Ziele van 't eene Lichaam in 't ander van de Egiptenaars geleerd.

Maar wy hebben moogelijk eenmaal breedſpraakig genoeg verſtaan, met hoe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

hoedaanigen Bygeloovigheyd, d'Egiptenaaren hunne Lijken zoo Overpragtig pleegen te bezorgen; Wel-aan, wy willen bezien wat Ligt ons al deeze ſcheemeringen der Oudheyd, tot de Heylige Hiſtorie van Jakobs Hoffelijke Lijk-Staatzie verſchaffen kan. *Veertig Daagen* zeyd Moſes, *wierden aan het Lichaam van Jakob beſteed; want alzoo wierden vervuld de Daagen der geener die Gebalzemd wierden*, Gen. 50:3. Of nu de tijd, Dat dit Lijk van de Koninklijke Medicijn-Meeſter Gebalzemd wierd, in alles, zoo met Snijden en uythaalen der Ingewanden, en andere gewoone Omſtandigheeden behandeld, en daar naa den tijd van t'Zeeventig Daagen, als Herodoot van de Gewoonte der Egiptenaaren Verhaald, in 't Zout geleyd zy, en dat men die laatſte Tijd-poos voor *De Zeeventig Daagen Rouw-bedrijf* daar Moſes van rept, op-te neemen heeft, is t'eenemaal onzeeker. Ten minſten ſchijnd het ons toe, Dat in deeze Zalving geen even-gelijke tijd beſteed is, en d'Oude Schrijvers ook daar omtrent, niet al-te Eenſtemmig zijn. Want by Diodorus Sikulus vind men, Dat de Zalving gemeenelijk Dertig Daagen duurde. En of ſchoon Herodoot niet en zeyd, hoe veel tijd de Beampte Balzemers gemeenelijk aan een Lijk gewoon waaren te beſteeden, ſchijnen nogtans de Zeeventig Daagen Inzoutens, die naa het Balzemen geſchiede, zeer wel met de Zeeventig Daagen Rouw-bedrijf, welke Moſes aan d'Egiptenaars over Jakob toeſchrijft, over-een te koomen. Dat nu Moſes het Balzemen, 't welk d'Egiptize Medicijn-Meeſters naa de Koninklijke wijze gedaan hebben, op Reekeninge van Joſefs Bevèl zet, zeggende; *Ende Joſef gebood zijne Knegten, den Medicijn-Meeſters, datze zijnen Vader Balzemen zouden.* Zulx moet hem geenzinds voor een Ydele naavolginge der Egiptize Bygeloovigheyd aangeſchat worden; naademaal wy immers weeten, Dat diergelijke Lijk-verzorging, welke in Zalvinge, en 't byvoegen van Speceryen beſtond, zelfs aan de Zaligmaaker Jeſus Kriſtus, niet gewraakt is. Waar uyt niet ongevoelig blijkt, Dat de Roomze Schrijver Bodinus, zijn Geloofs-Genooten niet heymelijk Brandmerkt, als hy Verhaald, Dat onder haar veele Jaaren lang, aan alle die geêne, *Een Eerlijke Begraaffenis* geweygerd wierd, die de Klooſter-Woonders met geen Rijk Geſchenk in haar Uyterſte-Wil waaren Gedagtig geweeſt: 't Geên de Geeſtelijkheyd zoo verre trok, Dat wanneer yemand ſchielijk overleeden was, zeeker Gevolmagtigde Paap, uyt des Overleedens Goederen, zijn Klooſter zoo veel mogt toe-te leggen als hem goed dagt. Maar gelijk behalven dit, tot onderhoud van al duske Ploomers, ook niet alleen het Vagevyer en Ziel-Miſſen, maar duyzend andere middelen om Geld te verzaamelen, verzonnen zijn, (zoo dat men, onder haar niet beſchaamd geweeſt is, op de Altaaren te Schrijven;

Jakob naa d'Egiptize wijze 40 Daagen Gebalzemd.

Twijffel over de 70 Daagen daar Moſes van rept.

Joſef van Ydele naavolginge der Egiptize Zeeden vry gepleyt.

Gen. 50:2.

Den Heemel wind men door Geweld,
Of is te Koop door Kragt van Geld.

Gelijk dit eertijds op dusken wijze, binnen Antwerpen te Leezen ſtond;) alzoo heeft ook al-over meer dan 600 Jaaren, Bernardus, Abt van Klaravalle, van alduske Beedel-zieke Huychelaars gezeyd; *Men vind'er heeden veele die Belijdenis doen* Van de Armoede om Kriſti-Wille te Lijden; *Doch zy zijn Arm zonder Gebrek, Needrig zonder Veragtinge, En Rijk zonder Arbeyd.* Gelijk daarom het bekende Spreek-Woord ook zeer-wel zeyd; *Al te Fijn en is maar Schijn*: En,

Paapen, Monniken en Bagijnen,
Zijn niet zoo Heylig alſe ſchijnen.

Voorwaar Joſef heeft geenzinds dit Heydens voorneemen gehad, Dat hy het Gebalzemde Lichaam van zijn Vader, naa deeze Toeſtel zou konnen of willen te-Huys en onder zijn Gezigt bewaaren, om hem zelven, door daagelijks 't zelve te Beſchouwen, eenig Vermaak aan-te doen; of zijn Ziele te laaten op-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Wat Josefs Oogmerk zy geweest zijn Gestorven Vader naa de Hoffelijkste wijs der Egiptenaars te Balzemen.

opwekken, om Godsdienstige Zugtingen en Gebeeden aan de Waarende Geest des Gestorvenen, uyt-te boezemen, of zijn 's Vaders Schim in desselfs Duystere en Naare Omswerving op-te roepen, te Eeren, of te Raadpleegen; of liever die te Troosten; gelijk Lucianus en Diodorus Sikulus verhaalen, Dat het Oogmerk der Egiptenaaren omtrent haare Gebalzemde Lichaamen geweest is :. En Virgilius aardig heeft naagepoest, als hy zijn Eneas de Ziel-Geest van zijn Vader Anchises met Offerdiensten aan zijn Grafsté oproept, en in 't onzeeker Aanspreekt; zoo als die in een Slange Verschijnd; waar van hier naa. Gelijk ook Eskulapius in dit Dier te Roomen quam, volgens 't geên hy by Ovidius beloofd te doen. Hoedaanigen Herschepping ook al afzetzels zijn van de Verhuyzinge der Zielen, die in Beesten en andere Schepzels gelooft wierden over te gaan. Nogtans hebben wy van Josef niet te denken, Dat hem in de daad van deeze Lijkbezorging yts Bygeloovigs heeft aangekleefd, van 't geên wy zoo korts te vooren, noopens der Egiptenaaren Geloove van de Verhuyzinge der Zielen, (waartoe de Doode Lichaamen Ongeschonden moesten bewaard worden;) hebben bygebragt. Maar zijn Godvrugtig voorneemen heeft zig zelven van deeze gewoonte bediend, op dat hy aan d'een zijde, d'algemeene wijze des Lands, en daar naa in 't byzonder, zijn Eed voldeed, waar meede hy zijn Afgeleefden Vader Geswooren had, in 't Land Kanaans te Begraaven. 't Geên, overmids zulx eenige Tijd en Toestel naavolgens den Staat van zijn eygen Koninklijk Perzoon afvorderde; niet anders dan met een Plegtelijke Balzeming van het Doode Lichaam geschieden kon; op dat hy zijn Vaders Lijk-Beenderen bequaam maakte, om in het Graf van zijn Stam-Huys, in welk Abraham en de zijne, Begraaven waaren, in alle Eerbaarheyd, ter Eeuwiger Ruste Overgebragt te worden. Dus maaken dan ook de Voornaamste Godsgeleerde geen swaarigheyd te denken, Dat Josef dit Balzemen, welk d'Egiptenaars met een Afgodize Bygeloovigheyd in gebruyk hadden; tot een opmerkelijke betuyging van zijn Geloof in d'Opstandinge der Dooden, en d'Onverganklijkheyd onzer Lichaamen voor Godt, ter-hand genoomen heeft. En wy hebben ook al in den aanvang van dit Hoofdstuk, noch eens daar aan gedagt. Van meeninge zijnde, Dat de gewoone wijze der Egiptenaaren, den Vroomen Josef geenzinds aan zijn byondere Godvrugtige betragting, is konnen hinderlijk zijn. Dus hebben dan d'Egiptenaars zelf, gelijk Moses aanteekend, den Gestorvenen Jakob, *'t Zeeventig Daagen Beweend.* Want zoo veel tijd hebben zy naa haare maniere, aan den openbaaren Rouwe besteed : Dat is, zeeker bewijs gedaan van Treurigheyd; gelijk by ons die over eenen Dooden Treuren, in 't Swart gekleed gaan. En daarom, als Moses zeyd; *d'Egiptenaars hebben hem 't Zeeventig Daagen Beweend*; wil zulx niet anders als wat Groots, en een overgroote Agtinge voor het Lijk van Josefs Vader aanduyden. Want alzoo pleeg het by 't Affsterven van Princen en Groote Heeren te gebeuren, Dat het gantze Hof d'algemeene teekenen van den Rouwe te voorschijn bragt, en betoonden hoe grooten deel zy aan 't Verlies des Overleedenen reekenden te hebben. En daarom, gelijk de Hoovelingen en al die van hun afhangen, de Vorsten gemeenelijk als haare Schaaduwe volgen; Wat wonder is't te zien! Dat Josef, die by d'Egiptenaars in d'hoogste top van Eer en Gezag gesteygerd was, zoo veel by haar vermogt, Dat zy, wanneer hy zijnen Waarden Vader Verlooren had, geenzinds hebben willen naalaatig zijn, de grootste Pligt van Eerbewijs teegens hem te bewijzen; zoo datze hem niet alleen 't Zeeventig Daagen Beweend hebben, Gen. 50: 3. maar dat ook zelfs een Magtig Heyrleger uyt alle Hoog-Eedelen en Oudsten des Lands, en de Hoovelingen van 't Koninklijk Huys, met Waagens en Ruyters, deeze Lijkstaatzie tot in Kanaan, met een Staatelijk Geley verleend hebben; gelijk we uyt Gen. 50: 7, 8, 9. ontwaar worden. Voorts hebben de Joodse Uytleggers, deeze Zeevêntig Daagen zoo verdeeld, Datze 40 Daagen tot het Balzemen, en 30 Daagen aan het Beweenen toe-eygenen. *Veertig Daagen* zeyd Salomon Jarchi, *behooren tot de Lijk-bezor-*

Het Rouwbedrijf over Jakob is Aanzienelijk geweest.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

zorging, en Dertig Daagen tot het Geween; dewijl de Voorspoed tot haare Voeten gekoomen, en den Honger geëyndigd is, door het Gezeegende Water van den Nyl. En zoodaanig heeft ook Michlol Josef. Doch de Historie eygend niet *Dertig*, maar duydelijk *t'Zeeventig Daagen*, aan 't Beweenen toe: En daar zijn geen dringende reeden, die ons noodzaaken van de eygenschap der Letteren af-te gaan: Alhoewel het nogtans in de Heylige Boeken opentlijk bekend staat, Dat Israël over Aaron, 30 Daagen, en even zoo veel over Moses Geweend heeft, Num. 20: 29. Deut. 34: 8. Doch of d'Egiptenaars en de Hebreën, eenerley tijd van Rouw-bedrijf hebben gehad, blijkt niet ten klaarsten.

40
30
———
70.

Hoe de Joden de 70 Daagen van 't Rouw-bedrijf verdeelen en reekenen.

Niet-te-min kan ons misschien dit omtrent de Rouwklaage over Jakob gehouden, eenig scheemerligt toe-dienen, wanneer Diodorus Sikulus zeyd; Dat het Koninklijk Rouw-bedrijf by d'Egiptenaars, 72 Daagen duurde. En zeeker, zulx schijnd van haar niet zonder eenige gelijk-stemmige toepasselijkheyd geschied te zijn. Want gelijkze naavolgens het Voorschrift van Josef, Gen. 47: 24. het Vijfde Deel haarder Inkomsten aan den Leevenden Konink moesten betaalen, alzoo hebben zy ook betaamelijk geagt, het Vijfde Deel van 't gantze Jaar, aan den Rouw van den Overleeden Konink te besteeden. Hierom dan, dewijl Josef, de naaste aan den Konink was, hebbenze zijn Vader de hoogste Eere aangedaan, en hem 70 Daagen Beweend; het zy dan dat het rond-getal van 70, by Moses voor 72, of 73 genoomen word; of dat misschien deeze Rouw-Staatzie, eenige weynige Daagen minder duurde, om eenig onderscheyd tussen deezen Rouw, en die der Koningen te toonen. En alhoewel wy terstond Vermaanden, Dat d'Israëliten over Aaron en zijn Broeder Moses, 30 Daagen Geweend hebben, heeft nogtans den gewoonen Rouw der Joden, niet booven de *Zeeven Daagen* geduurd; gelijk te zien is, Eccles. 22: 13. En wy zullen strax verneemen, Dat ook-zelfs Josef, de byzondere Rouw-klaage dien hy over zijnen Vader, naa 't eyndigen der Egiptize Lijk-Staatzie hield; met *Zeeven Daagen* besloten heeft. Te weeten wanneer hy nu het Lijk tot aan het Doornen-Bosch, of *Goren Athat* gebragt had, Gen. 50: 10. Welke tijd van Zeeven Daagen, de heedensdaagze Joden (naa 't Voorbeeld van de Rouwklaage over Moses, Deut. 34: 8. en Aaron, Num. 20: 29. en de Wet Deut. 21: 13.) tot 30 Daagen uytrekken; waar inze zig van zommige gewoone dingen onthouden; gelijkwe in 't Ceremonie-Boek der Joden uytvoerig zullen aanwijzen.

Dat naader overdagt word.

Gen. 41: 34.

72
5
———
360.

73
5
———
365.

Josef heeft ook noch een Rouwklaage van 7 Daagen aangesteld.

Maar zal misschien yemand denken, Hoe is doch het Rouw-bedrijf dat by d'Egiptenaars 70 Daagen duurde, en naa die Landswijze ook over Jakob gepleegd is, Wettig en een waar Beweenen geweest? Zoo datze niet veelmeer Gemaakt, Valsch, en een louter Aapen-Spel geleek? Naademaal het niet ligt gebeurd, Dat inzonderheyd in de Vreemde, zoo langen tijd, haar Droefheyd uyt een waaragtig gevoelen van Smerte heeft konnen voort-koomen? 't Is de waarheyd, en wy bekennen geern, Dat het naa allen schijn even zoo met de zaak geleegen is; gelijk men naaderhand ook wel Gehuurde *Pijpers* en *Huylebalkers* over eenen Dooden pleeg uyt-te roepen, op datze die van den Huyze en de Gebuuren, door de nâäre Toonen van haare Fleuyten, tot een droevig Geween opwekten; welke gewoonte de Joden van de Heydenen schijnen overgeërft te hebben; ziet eens naa Matth. 9: 23. en Marc. 5: 38. en Jerem. 9: 17. Doch Josef had die Gewoonten niet in Egipten gebragt, noch nieuwelijx ingevoerd; maar vermids zy al lang voor zijn tijd ingevoerd waaren, heeft hyze om veele hoogdraavende reeden ingewilligd, en toegelaaten datze ook over zijnen Vader niet naagelaaten wierden. En wel inzonderheyd, op dat naaderhand die geene maar des-te verdoemelijker zouden zijn, welke de Naakoomelingen van hem, en de Broederlijke Stam-Huyzen, met een Jok van Slaafze Dienstbaarheyd, onderdrukken zouden, wiens Vader zy zelve dusken Koninklijken Eer-bewijs hadden aangedaan. Gelijk dan ook dit opentlijk bekend staat, Dat Groote Heeren en Koningen yts byzonders toekomd, op datze van 't gemeene Volk des-te beeter mogten onderscheyden worden.

Of de Rouwklaage van 70 Daagen wel ernst is konnen zijn.

Gehuurde Rouwklaagers.

Naa dat dan de Lijk-Bezorging, te-gelijk met de tijd van den gewoonen Rouwe over Jakob voleyndigd was, beneerſtigde zig Joſef om zijn Beloſte dien hy te vooren aangaande 't Vervoeren van zijns Vaders Doode Lichaam, by Leevenden Lijve onder Eede beſtendigd had, te voldoen.

Joſef verzoekt aan 't Hof des Koninks, zijn Vader naa Kanaan te brengen.

Dus laat hy dan door tuſſen-loopende Boden, uyt de Hoovelingen uytgepikt, by Farao verzoeken, Zijn Vader ongemoeyd naa 't Land Kanaans te moogen uytvoeren. Het zy dan dat hy dit alzoo goed vond door andere te doen, om dat hy in den Rouwe zijnde, zelfs by den Konink niet en durfde verſchijnen; (gelijk het volgens de Wet die aan 't Perſize Hof in gebruyk was, niet geoorloft was met Treur-Kleederen binnen de Poorte van des Konings Huys te naaderen, Eſth. 4: 2.) of om dat miſſchien d'omzigtige Joſef, het verzoek van zijn eygen belang, veel liever door een ander wilde laaten doen, als door hem zelfs; weetende, dat het de Magtige Vorſten aangenaamer is, Dat d'Aanzienelijkſte van haare Dienaars, haare Verzoeken door andere voordraagen; dewijl haar als dan een meerder ruymte ſchijnd gegeeven te worden, om zig te konnen beraaden, dan wanneer zy de Man zelfs voor hebben: Om dat zy by avontuur de zaak niet Oorbaar voor 't Rijk, of aan haare zinnelijke bevattinge, welvoegzaam mogten dunken, d'Ontzegging als dan veel beeter door eenen Derden konnen voordraagen. En zulx wel zoo veel te gereeder, als het Goedertierne Princen Smert, haar Getrouwe Hof-bezorgers, Perzoonelijk voor het Hoofd te ſtooten. En dit zeggenwe, zouw men beyde moogen bedenklijk houden, wanneerwe uyt de H. Hiſtorie ontwaar worden, Dat Joſef dit Verzoek, door de Hoovelingen van Faraôs Huys gedaan heeft. En wy verneemen ook in de Hiſtorien, Dat den Vermaarden Kaliſthenes, zig hier door zeer aangenaam by Alexander de Groot maakte, Dat hy altijd wat voor andere, en nooyt yts voor hemzelven quam verzoeken.

Waarom hy zulx niet zelfs in Perzoon verzoekt.

Vorſten willen dat de Verzoeken der Hoovelingen meeſt door andere gedaan worden.

Wie deezen Konink onder de Faraönen zy geweeſt.

Die nu de Naam-Lijſt der Egiptize Koningen hebben naagezien, meenen dat deezen Farao dezelve is geweeſt, welke by de Schrijvers *Amenophis* genoemd word; die Zes Jaaren voor Jakobs Dood aan 't Rijk koomende, Dertig Jaaren, en Tien Maanden Geregeerd heeft. Naa welken noch een anderen Konink ten tijde van Joſef geſteld word, *Orus* genoemd: Die 29 Jaar voor Joſefs Dood beginnende te Regeeren, het Rijks-Gebied 36 Jaar en 5 Maanden gevoerd heeft. Als dan Joſef deezen Konink om een vrye Reys buyten 't Rijk te moogen doen, had laaten aanſpreeken, heeft hy daar in niet alleen zijn verpligting van eygen Godsdienſtigheyd laaten voordraagen, maar wel inzonderheyd den Konink doen onder Oogen ſtellen, hoedaanig hy zig zelven door Eede aan zijnen Vader verbonden had, deſſelfs Begraafnis in diervoegen te volvoeren, als tot de Geloofs-begeerte van zijn Vader en Voor-Vaderen gantze Stam-Huys behoorde.

Joſef laat den Konink weeten, Dat hy zijn Vader deeze Lijkdienſt met Eede had toegezeyd.

Belaſtende d'Afgezanten den Konink uyt zijnen Naam aldus aan-te ſpreeken; *Mijn Vader heeft my doen Sweeren*, zeggende: *Ziet ik Sterve; In mijn Graf dat ik my in het Land Kanaans Gegraaven hebbe, daar zuld gy my Begraaven: Nu dan laat my doch optrekken, Dat ik mijnen Vader Begraave, dan zal ik weeder koomen*, Gen. 50: 5. 't Geên hy voorzeeker alzoo wijſſelijk bezorgd te doen, op dat'er niets ontbreeken mogt aan 't geên'er noodig ſcheen, om alle argwaan des Koninks en des Gemeenen Volks in Egipten uyt-te wiſſchen; en niet denken mogten, als of hy, die in dit Gezeegend Land dus Groot geworden was, zijn Vader uyt loutere veragtinge van Egipten, elders Begraaven wilde; terwijl hem nogtans alleen den Eed des Vaders verpligte, deſſelfs Begraafnis in Kanaan te bezorgen; naamelijk in 't Graf, *Dat hy hem zelven aldaar Gegraaven hadde*, Gen. 50: 5. Of als andere Vertaalen; Dat hy hem zelven daar *Gekogt* hadde; gelijk 't zelve Woord zoo genoomen word, Deut. 2: 6. en Hoſea 3: 2. Dat is, het welke hy door Koop van zijn Groot-Vader Abraham (die het Gekogt had, Gen. 23: 16.) verkreegen had; gelijk uyt Gen. 50: 13. blijkt, als'er gezeyd word; *Zijne Zonen voerden hem in 't Land Kanaans, en Begroeven hem in de Spelonke des Akkers Machpela; welke Abraham met den Akker Gekogt had tot een Erf-Begraaffe-*

En wat hy daar meede voorquam.

Aanmerking over Jakobs Eygendom aan Vader Abrahams Graf.

nis

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

nis van Ephron den Hethiter, teegen over Mamre. Vergelijkt Actor. 7: 16. en 't zal u niet meer ſwaar vallen te verſtaan, Dat de Tytel van de Bezitting des Eerſten Eygenaars, ook de Tytel zijner Erfgenaamen kan zijn, en dat alzoo de twijffeling makkelijk weg-te neemen is, welke eenige daar omtrent hebben gemaakt; dewijl uyt de by-gebragte plaatzen blijkt, Dat niet Jakob, maar Abraham hem door Koop deeze Begraaf-plaatze bezorgd heeft. Gelijk Jakob genoeg erkend, Gen. 47: 30. en 49: 30. Waar omtrent egter niets gevonden word, dat ons beletten kan waarſchijnelijk te houden, Dat Jakob, in dat zelve Land, welk Abraham tot gebruyk van Begraafnis, hy noch overig zijnde, hem zelven een Graf heeft Gegraaven, ter-tijd als hy zijn Huysvrouwe Lea, aldaar Begraaven heeft. Gelijk yts diergelijks van Aſa geleezen word, 2 Kron. 16: 14. en van Sebna, Eſaia 22: 16. En 't zal miſſchien ook dusken Graf-bezorging zijn, waar van Matth. 27: 60. gerept word. Andere nogtans die hier het Woord כרה uyt vergelijkinge van Deut. 2: 6. &c. de beteekenis van *Koopen* opdraagen, (van waar מכר ook מכרה *Den Prÿs*, beduyd;) willen dat men de Woorden; *Ik hebbe Gekogt*; op-neemen moet, als of daar gezeyd wierd; *Ik hebbe uyt het Gekogte Verkreegen:* Hoedaanig het Grootius meend goed te maaken. Doch dit ſchijnd al te verre gezogt; en houden 't derhalven liever met het eerſt by-gebragte Gevoelen; welke drijft, Dat het Opſchrift of Tytel van den Stigter, den Tytel van den Erfgenaam Eygen is.. Zulx Jakob hem met regt dat geene heeft moogen toe-Eygenen, 't geên eygentlijk van zijn Groot-Vader Abraham gedaan was. En wy meenen niet anders of alle donkerheyd in de plaatze Actor. 7: 16. is met deeze Verklaaring opgehelderd. Aldus heeft dan Joſef, hoe Groot en Aanzienelijk hy ook in Egipten geworden was, zijn Geſlagte, noch de Grafſteede van zijn Vaderlijk Stam-Huys niet geſchaamd; maar het Doode Lijk van zijn Vader, naa 't voldienen van alle Hoffelijke Burgerpligt by d'Egiptenaars gebruykelijk, onder een vrye Reys-vergunninge van Farao, met alle volveerdigheyd naa Kanaan overgebragt, en in 't begeerde Graf beſteld. 't Geên hy moogelijk ten aanzien der Egiptenaaren zoo veel te-meer behoudens zijn Glorie verrigten kon, als het een Oude Wet by dit Volk was, dat yemand door Schulden te-zeer benard, of zig met andere Luyden Geld verrijkt en den Baas geſpeeld had, niet en vermogt, yemand in zijns Vaders Graf te Begraaven, voor dat zoo eenen volkoomen genoeg-doening, of Weedergaaf gedaan had. Gelijk dan ook Herodotus Verhaald, Dat onder d'Egiptize Konink Aſychis, dit in gemeen gebruyk gebragt was, Dat de Geld-Leenders haar Vaders Gebalzemd Lijk te Pande zetten, en dat den Uytgeever van zulken Leen, daar door Regt op het gantze Graf kreeg: Zoo dat den Ontfanger niemand van de zijne, alwaar hy 't zelfs, daar in Begraaven mogt, zoo hy niet bereydwillig of in ſtaat gevonden wierd, 't geleende Geld weederom te geeven. Waar uyt weederom van beyde zijden, niet duyſterlijk blijkt, wat groote agting d'Egiptenaars voor haare Dooden hadden. Maar gelijk Farao geen Oorzaak vond, om Joſef deeze Reys-togt op te ſchorten, alzoo liet hy hem ook den Toom geheel los, en zeyde; *Trekt Op, en Begraaft uwen Vader, gelijk hy uw heeft doen Sweeren*, Geneſis 50: 6.

De plaatze Actor. 7: 16. ligt aangebragt.

Lijken mogten voor Schulden aangeſprooken worden.

Farao geeft Verlof aan Joſef om zijn Vaders Lijk naa Kanaan te Vervoeren.

Hoe Voortreffelijk de Lijkſtaatzie over Jakob geweeſt zy, en met hoedaanig-een gulhertige Toeſtemming des Koninks, Joſef deeze Uytvaard voldiend heeft, blijkt inzonderheyd, uyt het Aanzienelijk en Overgroot Reysgezelſchap, dat uyt de Eedelen des Lands, en uyt de Vorſten van Faraôs Huys, de ſleep deezer Begraaffenis, tot in Kanaan hebben bygewoond: Voornaamelijk beſtaande in Jakobs naaſte Bloed, Zonen en Zoons Zonen; beneffens het gantze Huys van Joſef; alleen uytgezonderd, die noch geen bequaame Ouderdom hadden. Want in deezer-voegen, heeft ons Moſes de Lees-Rol van Jakobs Lijkſtaatzie ingeſteld, zeggende; *Ende Joſef toog op, om zÿnen Vader te Begraaven, ende met hem toogen op alle Faraôs Knegten, de Oudſte van zÿn Huys, ende alle de Oudſten des Lands van Egipten. Daar toe het*

Reys-Gezelſchap der Egiptenaaren heeft de Lijkſtaatie van Jakob Aanzienelijk gemaakt.

Lijk-Rol der Grafleyders die

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

met Josef uyt Egipten naa Kanaan optrokken.

gantze Huys Josefs, en zijne Broeders, ende het Huys zijn's Vaders: Alleen haare kleyne Kinderen, en haare Schaapen en haare Runderen lieten zy in den Lande Gosen. Ende met hem toogen op, zoo Waagenen als Ruyteren: Ende het was een zeer swaar Heyr, Gen. 50: 7, 8, 9. Zoo dat de Sleep die tot deeze Lijkstaatzie met Josef en geheel zijn Vaders Huys uyttrok, bestond uyt al de Aanzienelijke Manschap van Egipten, die eenigzinds van Huys mogten, en Farao aan 't Hof voor deeze tijd missen kon. Naamelijk zijne Hof-Dienaaren, Edelen, Raads-Heeren en Mannnen van Staat; Vorsten en Officieren des Lands, verzeld en ondersteund met haare Lijfwagten, en Dienst-Knegten, welke den Grooten Heeren met Waagenen en Paarden, op den weg bedienden. Zoo datze te zaamen Optrekkende, *Een Swaar Heyr*, dat is, Een groote meenigte uytmaakten; want alzoo word *Een Swaar Volk* genoemd Num. 20: 20. en 1 Kon. 3: 9. het welke 2 Kron. 1: 10. *Een Groot Volk* verklaard word: Ziet meede 1 Kon. 10: 2. en 2 Kon. 6: 14. Maar gelijk ons deeze Lijkstaatzie uyt al dien Toestel van zoo grooten Aanzien scheen, Datze wel een Printverbeelding waardig was; alzoo zijn wy niet zoo kaarig geweest datweze hier wilden laaten ontbreeken: Ons zelven laatende voorstaan, Dat elk dieze met aandagt beschouwd, daar in ligt ontwaar word, dat dezelve geen kleene swier van het Bygeloovig Rouwbedrijf der Oude Heydenen vertoond; welke naaderhand in de Wet van Moses, uytdrukkelijk aan Israël Verbooden is: En derhalven niet ligtelijk zonder eenige twijffelagtige bedenklijkheeden zullen over 't hoofd gezien worden; zoo datze wel een naader Uytleg schijnen noodig te hebben; daar wy strax aan gedenken willen. Den Vermaarden Jode Rabbi Bechai, heeft over deeze Pragtige Begraaffenis in-agt genoomen, dat de gantze Sleep die het Lijk van Jakob, Ordentelijk tot in Kanaan gevolgd heeft; in Neegen Benden is verdeeld geweest; dien hy deeze rang geeft: In de Eerste Bende, „steld hy Josef met die van zijn Huys. In de Tweede, alle de Dienaars of Vor„sten van Farao. In de Derde, d'Oudsten van des Koninks Huys. In de Vier„de, d'Ouste van Egiptenland. In de Vijfde, de Vrouwschap van Josefs Huys, „dat is, zijn Huysvrouw met dessels Kinderen, Knegten en Maagden. In de „Zesde, al de Broeders van Josef, uyt het Huys Jakobs. In de Zeevende, „d'Oudst-Geboorne uyt de Broeders. In de Agste, de Waagenen. En ten „laatsten in de Neegende, de Paarden. Dit zeyd Rabbi Bechai. Die Jakobs Lijkstaatzie veel-eer dusdaanig uyt zijn Hoofd, als uyt het Voorschrift van Moses heeft willen oppoetzen. Waarom wy dan ook zijn onzeekere gissingen, in ons Print-Tafereel, geenzinds hebben willen naavolgen. Behalven noch dat wy'er ook geheel geen Vrouwen hebben vertoond; naademaal Moses, niet een woord daar van en rept; en het bedenklijk is, of zulx niet waardig genoeg was geweest, aan-te teekenen, by-aldien zelfs Josefs Huysvrouwe, met haare Hof-Juffers en Dienst-Maagden te midden onder zoo grooten Manschap van Egipten, deeze Lijkstaatzie had bygewoond: Ten zy dan dat men dezelve onder d'algemeene Benaaming van *Josefs gantze Huys*, te betrekken heeft. 't Geên nogtans onzeekers is; en wy zien dat ook onze Kantteekenaars, door die van *Faraôs Huys*, alleen d'Egiptize Manschap willen verstaan hebben. Alhoewel wy niet ontveynzen konnen, Dat naadien alleen de kleyne Kinderen en haare Schaapen en Runderen worden uytgezonderd, welke in het Land Gosen bleeven, d'uytzondering der Vrouwen niet weynig schijnd te wraaken; behalven noch dat dit de Huysvrouw van Josef niet aan en gaat, als die waarschijnelijk niet in Gosen, maar aan 't Hof van Josef haar verblijf had. Want dat de Vrouwen by zommige Volkeren, ook de Lijkstaatzien, zelfs in Koninklijke Uytvaarden pleegen by-te woonen, zullen wy strax uyt Ammianus Marcellinus goed maaken. En datze zelfs ook onder de Joden, niet alleen de Zalving der Dooden, maar ook het Rouw-bedrijf in de Lijk-Huyzen, als een eygen gewoonte pleegen by te woonen, jaa daar toe ook gehuurd wierden; schijnd ons niet heel scheemeragtig uyt de plaatze Jerem. 9: 17. *Roept Klaag-Vrouwen, datze een Wee-*

De Lijkstaatie over Jakob is zeer-Aanzienelijk geweest.

Die wy met een Print-Verbeelding zullen aanwijzen.

De Sleep van Jakobs Begraaffenis van Rabbi Bechai in Neegen Benden afgedeeld.

Die wy geenzinds zijn naagevolgd.

Waarom wy in het Print-Tafereel geen Vrouwen vertoond hebben.

Vrouwen hadden by de Joden groot bewind omtrent de Lijkbezorging.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Weeklaage over ons opheffen. Hoedaanige de Romeynen noemden; *Opperſte of Ervaarene Rouwklaagers.* Ziet van het Zalven door de Vrouwen gepleegd, Marc. 16: 1. Luc. 23: 56. en 24: 1. en wat wy in de Joodſe Oudheeden, aangaande deeze Lijkbezorginge, hebben afgedaan. Ook iſſet by veele Volken gemeen geweeſt, Dat duſdaanige Klaag-Vrouwen voor de Lijken gingen, om den Rouw door Huylen en Schreyen te Vergrooten; gaande met loſſe Tuyten en hangende Hayren; trekkende 't zelve uyt het Hoofd, Slaande op haare Borſt, en lieten hun Traanen in kleyne Flesjens afleeken. Doch hoe het ook hier-om met d'Egiptize Vrouwſchap te deezer tijd mag geweeſt zijn, het verhaal van Moſes, en ons Print-Tafereel toonen beyde genoegzaam, Dat een Lijkſtaatzie welke van zoo veel Aanzienelijke Benden, Eedelen en Grooten des Lands gevolgd wierd, niet min dan Koninklijk is geweeſt. Gelijk dan ook het t'huysblijven der *Kleene Kinderen* en het Vee; niet duyſterlijk het t'Huysblijven der Moeder-Vrouwen en Dienſtmaagden naaſleepte, diens Opzigt en Bezorging dezelve noodig hadden; als te zien is, Num. 32: 26. Gelijk meede de Vrouwen, dikwils onder de Kinderen gereekend worden. Voor de reſt ſchijnd het ook dat de Goddelijke Voorzienigheyd gewild heeft, Dat het Lijk van zoo grooten Vader als Jakob was, (en die inzonderheyd naa zijn Dood, ſtond genoemd te worden,) duſdaanig-een Eerbewijs zou Weerdig geagt worden. Voorwaar het Geſlagt van Iſraël lag grootelijx daar aan geleegen, Dat haar Vaders Begraaffenis, met zoodaanig-een openbaare Staatzie wierd ingeſteld, datze de Geheugenis van Jakobs Geloof, ongekreukt tot de Naakoomelingen, kon overbrengen. Want indien hy heymelijk, of ſlegts naa de gemeene maniere des Volks, Begraaven waar geworden, zoo had de Tijd, den Roem des Voortreffelijken Vaders, haaſt konnen uytveegen: Terwijl nu ontwijffelbaar te wagten ſtond, Dat dusken Koninklijken Uytvaard naa Kanaan, den Iſraëliten, noch lang in Egipten blijvende, geduurig voor Oogen ſcheemeren, en de Hôôp van de Beloofde Erffenis, in haare Gemoederen Leevendig maaken zou.

Het t'Huysblijven der Kleene Kinderen, ſcheen ook die van de Moeders noodig te hebben.

Van wat Nut de Staatelijke Begraaving van Jakob den Naakoomelingen geweeſt zy.

Als dan Joſef met deeze gantze Stoet uyt Egipten opgetrokken, en in Kanaan tot aan *Goren Athad* aangekoomen was, heeft hy aldaar ſtil geſtaan, en Een Rouwklaage van Zeeven daagen aangeſteld. Te weeten, *Aan het Pleyn van den Doornen Boſch; die aan geên-zijde der Jordaane is.* Want alzoo hebben 't onze Overzetters Vertaald. Zijnde deeze Vlakte zoo Hieronymus aanmerkt, Dry Duyzend Schreeden van Jericho, en Twee Duyzend van de Jordaane geleegen. Naamelijk *Aan deês-zijde* de Riviere. Want dat Moſes zeyd, *Aan geên-zijde*; is ten aanzien van de plaatze en ſtands-geleegentheyd te verſtaan, in welke hy was, doe hy deeze Hiſtorie Schreef; en alzinds genoeg bekend ſtaat, Dat hy zelfs nooyt over de Jordaane gegaan, maar aan geên-zijde in de Velden Moabs Geſtorven is: En daarom doorgaans zoo ſpreekt. De Gemeene Latijnze Overzetting, heeft in deeze plaatze, *Den Dorſch-Vloer van Athad*, Vertaald. En onze Kantverklaarders brengen ook 't gevoelen by der geener die het woord *Athad*, voor de eyge Naam van die plaatze houden; niet teegenſtaande zy door haar Vertaaling, *Een Effene, Leedige en Opene plaatze* willen verſtaan hebben, *Die met Doornen bezet of omtuynd was, of daar veele Doornen omtrent Wieſſen*: Ziet het zelve woord datze hier *Doorne-Boſch* Vertaalen, Judic. 9: 14. Pſalm 58: 10. waar van terſtond yts naaders uyt de Joden. Hier dan met de Lijkſtaatzie aangekoomen; *Hielden zy aldaar een Groote en zeer Swaare Rouwklaage: En Joſef maakte zijnen Vader een Rouwe van Zeeven Daagen*, Gen. 50: 10. 't Geên zommige zoo verklaaren; *Dat Joſef den tijd van Zeeven Daagen verordent, om te beſchikken al wat tot het Rouwbedrijf en Begraafnis noodig was.* Hoedaanig-een uytleg onze Kanteekenaars, onzes-agtens niet heel zonder twijffelagtigheyd bybrengen; niet teegenſtaande uyt de aangehaalde plaatze Eccleſ. 22: 13. klaar genoeg blijkt, Dat niet zoo zeer 't Beſtel, als wel het Rouwbedrijf zelfs, met Zeeven Daagen bepaald

Joſef met de Lijkſtaatzie opgetrokken komd in Kanaan aan het Pleyn van den Doornen Boſch.

Waar deeze plaatze geleegen was.

En van wat Benaaming.

Joſef maakt hier een Swaare Rouw-Klaage. Die Zeeven Daagen duurd.

paald word: *Den Rouw over eenen Dooden duurd Zeeven Daagen.* En wy willen ook gelooven, Dat d'Uytleggers deeze meening hebben gehad, ſchoon zy dezelve zoodaanig niet ten klaarſten hebben uytgedruk. Dat nu Joſef en alle die met hem tot hier-aan-toe Opgetrokken waaren, hun Rouwbedrijf yder op zijne wijze, binnen Zeeven Daagen voldaan hebben, daar van is niet alleen by Moſes geen twijffel, maar ook d'Inwoonders des Lands de Kanaaniten, wiſten uyt al deeze Treurgebaarden ligt te Oordeelen, Dat dit, *Een Swaaren Rouwe der Egiptenaaren was*, Gen. 50: 11.

En van de Kanaaniten ongemeen groot geagt word.

De Joden, die doch geern al haar Kerk-Zeeden, het aanzien van een Aal-Oude herkomſt aanplakken, willen dat deeze plaatze גירן האטר *Goren Athad*, welke eertijds een Doornagtig Veld was, naaderhand *Bethogla*, van weegen dit Rouwbedrijf over Jakob genoemd is: Want om dat die welke het Lijk tot hier toe gevolgd waaren, aldaar dikmaal rond-om het Graf gingen; heeft men de plaatze van weegen deeze Ommegang, die doe een nieuwe Ceremonie was, *Beth-gola*, dat is, *Het Huys*, of *Plaatze des Ommegangs* genoemd.

En waar van naa der Joden meeninge Bethogla genoemd.

En het is, zeggenze, van geen andere Oorſprong voortgekoomen, Dat d'heedensdaagze Joden rond-om het Graf van haare Begraavelingen gaan: Gelijkwe op zijn plaats zullen aanmerken.

Waar van daan de Joden geleerd hebben een Ommegang om de Grafplaatze van haare Doodente doen.

Doch Bethogla was een Stadt naaderhand in de Stamme Benjamin geleegen, waar van te zien is, Joſ. 15: 6. en 18: 19, 21. En dat voorts deeze Joodſe gedagtenis niet vry van Dwaaling is, kan ongetwijffeld hier uyt openbaar worden, Dat immers Joſef dit Zeeven Daags Rouwbedrijf, niet ter plaatze van Jakobs Graf, maar in het Doornagtig Veld, *Goren Athad* gehouden heeft, 't geên noch verre van Abrahams graf *In Machpela*, teegen over Mamre, afgeleegen was; en derhalven, geen ommegang rond-om het Graf gedaan hebben.

De Rouw-Klaage over Jakob is niet by het Graf, maar in de plaatze Goren Athad gehouden.

Dit nogtans van een aandagtig Menſch wel aangemerkt, moet hem egter geenzinds laaten in de hand ſtoppen; Dat wy in ons Print-Tafereel dezelve mistaſting begaan hebben, daar het doch heel anders daar meede geleegen is; en wy zulx voordagtelijk goed-keurden te doen; op datwe zoo veel moogelijk was, het gantze Rouwbedrijf te-gelijk met de ſtands geleegentheyd der Grafplaatze, in de Dubbele Spelonke *Machpela*, vertoonden en de gantze Hiſtorie voldeeden. Te min daar voor bekommerd zijnde, als onze Afbeelding veel meer de Geſchiedenis, als de Beſchrijving der Landſtrekkinge afſchilderen moeſt.

En waarom zulx anders in ons Print-Tafereel is afgebeeld.

Wat nu onder-en-tuſſen de reeden zy geweeſt, Waarom Joſef deeze Rouw-Klaage niet zoo lang uytgeſteld heeft, tot hy aan de Begraafplaatze zelfs gekoomen was? zulx verdiend eenig naader onderzoek, zonder dat die waarneeming aan ons Print-Tafereel (daar andere dingen die fraay te weeten zijn, in waar te neemen ſtaan,) zal hinderlijk zijn. Die dan d'Oorzaak van dit vervroegen der Rouw-Klaage, hebben meenen aan-te wijzen, zijn niet alle van eene gedagten. Pererius vermaakt zig in dit gevoelen; Dat het voor Joſef veel zeekerder geweeſt is, hier op d'uyterſte Grenzen van Kanaan ſtil te ſtaan: Op dat by-aldien miſſchien de Kanaaniten yts Vyandelijx, teegen deeze Benden onderneemen mogten, zy des te gereeder weederom te-rug en naa Egipten wijken konden. Dit zeyd Pererius; en onzes agtens al-te blaauw.

Waarom Joſef de Rouw-klaage over zijn Vader, zoo wijd van de Begraâfplaatze in Machpela gehouden heeft.

Waarſchijnelijker meenen wy, Dat het andere geraaden hebben, als zy niet de Vreeze voor de Vyandelijke teegenloop, welke de Kanaanitize Inwoonders, de Magtigſte van Egipten mogten aandoen, tot een reeden hier van ſtellen; maar gelooven dat Joſef deeze Rouw-Klaage geheel-en-al daarom aan deês-zijde de Jordaane gehouden heeft; om te betoonen, Dat hy aldaar in het Land gekoomen was, waar in hy voor-had zijn dooden Vader te Begraaven. Want dat hy de Begraaving zelfs, voornaamelijk met het Gezelſchap van zijne Broeders gedaan heeft, zullen wy met eenige bedenklijke waarneemingen uyt Gen. 50: 12, 13. niet onwaarſchijnelijk grondveſten.

Joſef heeft de Begraafnis met zijn Broeders meeſt zelfs waargenoomen.

En gelijk Moſes hier van geene Bekommering voor de Inwoonderen des Lands, noch van eenige Vyandlijke weederſtreevinge op den Weg gewag maakt; maar wel, Datze deeze Aanzienelijke Rouw-klaage, als een meer dan gewoone Lijk-Staatzie Geroemd, en met verwonderinge Aan-

ſchouwd

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag,
602 A 5

ſchouwd hebben; zijn ook de Beuzelingen der Joden, hier weynig te agten; wanneerze willen, Dat Eſau van Sëyr afgekoomen is, om haar de Voet over deeze Begraaffenis dwars te zetten; zoo dat d'Egiptenaars daar over met de Idumeën in Gevegt geraakt zijn. 't Geên voorzeecker al-te Fabelagtig klinkt, om Geloof te verdienen.

Rouw-Klaage van Zeeven Daag n over eenen Dooden van Ouder gebruyk.

Maar belangende de *Zeeven Daagen*; 't is onzeecker of 't eertijds door een Wet, of door Gewoonte, by de Hebreën in gebruyk gekoomen is, *Zeeven Daagen over eenen Dooden te Treuren?* Datze dit nogtans zoodaanig onderhouden hebben, is, gelijk we ſtrax zeyden, uyt het Boek van Jeſus Syrag openbaar; *Den Rouw over eenen Dooden duur de Zeeven Daagen*, Eccleſ. 22: 13. En word deeze gewoonte by Joſefus, van de Eerſte tijden af, onderhouden; als meede by Klemens den Alexandriner. Zoo nogtans, Datze ook insgelijks by andere Volken is in gebruyk geweeſt; gelijk onder andere Getuygeniſſen uyt Ammianus Marcellinus beweezen word; welke daar van aan zijn XIX[de] Boek aldus ſpreekt;

En zulx met Voorbeelden uyt de Oudheyd aangeweezen.

Geduurende de tijd van Zeeven Daagen, hield de Manſchap, die met heele Benden te zaamen quaamen, Rouw-Maaltijd; Zingende Treurige Lijk-Gezangen, waar meede zy den Koninklijken Jongeling Beklaagden. Dit deeden de Mannen. *Doch de Vrouwen deeden niet dan onder Schreyn en nââr Gehuyl, uyt-roepen en Klaagen, Dat de Hôôpe van het Geſlagte, in de Bloey-tijd afgeſneeden was.*

Rouw-Klaage door Pſalm-zingen by de Eerſte Kriſtenen in gebruyk.

Onder d'eerſte Kriſtenheyd, is niet zoo-zeer het Klaagen, als wel het Zingen van Pſalmen in gebruyk geweeſt. Hieronymus en Gregorius Nazianzenus, Verhaalen, Dat op de Begraaffenis van Paula, Cæſarius en Fabiola, Pſalmen in veelerley Taal gezongen wierden. Op dezelve wijze heeft ook Nyſſenus in de Begraaffenis van Pulcheria gezeyd; *Wy draagen het Lijk uyt, Pſalm-zingende naa het Graf.*

En noch by eenige in gewoonte.

En zulk-een gewoonte word noch heeden door de School-Kinderen in Duytsland, gaande voor de Dood-Baar, geoeffend: Als meede in Vrankrijk en elders. Doch zoo wy tot de Uytheemze en Woeſtaardige Volken overſtappen; het was de gewoonte der Oude Scythen, niet alleen Vroolijke Liederen over de Dood van haare Ouders te Zingen; maar zy ſneeden ook den Overleedenen aan Stukken, en bereydender een Maaltijd van, en Aaten alzoo haar Ouders voor Lekker Wildbraad. De Herſſen-ſchaal beſloegenze met Goud, en diende haar voor een Drink-Vat op de Uytvaard. En zulx deed de Vader ook, zoo hem zijn Zoon ontviel. Doch de laatere Scythen hebben de Begraaving aangenoomen; die by haar naa veele Daagen omrijdens voldiend word.

Rouw-Kleederen zoo wel Wit als Swart gedraagen.

En alhoewel de *Swarte Kleeding* by meeſt alle Volken voor het Rouw-Gewaad aangenoomen is, hebben nogtans de oudſte Grieken en Romeynen, in 't Rouw-bedrijf over Groote Heeren, zomtijds Witte Kleederen gedraagen. Zulx Polydorus Virgilius van meening is, Dat de Koninginnen van Vrankrijk, uyt dusdaanigen overblijfzel, naa haar Mans Dood, gemeenelijk in 't Wit gekleed gaan; en de Koninginne Weduwe daar van daan, *La Reyne Blanche*, dat is, *De Witte Koninginne* genoemd word. Gelijk dan ook de Chineezen en Japanneezen, Witte Kleederen voor haar Rouw-Gewaad draagen: Om dat zeggenze, alle andere Verwen door Konſt gemaakt, geen teekenen van opregte Rouwe konnen zijn. Dat evenwel ook het Swart, den Rouw by de Romeynen en Grieken is geweeſt, heeft ons Xenophon van d'Athenienzers beleeden. En by andere Naatien heeft men daar toe weederom andere Kleuren verkoozen, gelijk van zommige bekend is. Men Begroef by de zelve insgelijks naa den Zeevenden Dag des Overlijdens; en dan wierd door een Stadts Roeper bekend gemaakt, Dat yder die 't geleegen quam het Lijk verzellen wilde. 't Geên dan onder haar by Nagt, of ten minſten dat de Zonne ondergegaan was, volvoerd wierd. Doch de Grieken deeden zulx voor Zonnen Op-gang; naaderhand hebbenze dat beyde by klaaren Dag gedaan.

De plaatze deezer Rouw-Klaage van

Maar als d'Inwoonders des Lands, deezen Swaaren Rouwe der Egiptenaaren zaagen, hebben zy de plaatze, die te vooren *Goren Athad* hiet, de Naam van ABEL MIZRAIM, dat is, *Rouwe der Egiptenaaren*, gegeeven, Gen. 50: 11.

Of

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

de Kanaaniten Abel Mizraim genoemd.

Of als andere Vertaalen; *'t Rouw-draagen der Egiptenaaren.* In de Gemeene Latynze Bybel, *De Beschreying van Egipten* genoemd. Doch Onkelos en Jonathan, hebben de Naam אבל מצרים *Abel Mizraim* als een eygen Naam, onveranderd gelaaten. En wy zien ook geen reeden, waarom Trommius in zijn Konkordantie-Boek, ABEL MIZRAIM *Een zeekere plaatze in Egipten* noemd; daarze immers met de Lijk-Staatzie nu al in Kanaan, en naa-by zeeker Veyr der Jordaane gekoomen waaren, ziet Gen. 50: 10, 11. en de Kantteekenaars aldaar. Alswe hier toe verder aanmerken, Dat niet alleen Moses, deeze zeer Groote en Swaaren Rouw over Jakob, voornaamelijk den Egiptenaaren toe-eygend, maar dat ook zelfs de Kanaanitize Inwoonders, dit Uytheems Rouw-bedrijf, van weegen d'uytbundige toestel, en veelerhande plegtigheeden, zoodaanig pragtig toescheen; zal het misschien een Aandagtig Beschouwer minder vreemd schijnen, in onze Print-Verbeelding, zoo veel Heydenze Gewoontens onder Oogen te krijgen; welke nogtans voor het meerder-deel de Joden in de Wet schijnen verbooden te worden: En derhalven genoegzaame twijffeling inwerpen, om te denken; Hoe doch Josef alle dusdaanige Bygeloovige Gewoontens der Egiptenaaren, met goede Oogen, in zijn Lijk-Gezelschap heeft konnen aanzien? Maar op dat wy den Beschouwer, tot alzulke gedagten, de pas afsnyen, en ons Print-Tafereel een goeden Uytleg by-zetten, zullenwe aangaande 't Rouw-bedrijf der eerste en laatere Joden, een beknopt Voorbereydzel geeven, Dat al de rest onder een welvoegzaame houding, en goede stand van beschouwing zal brengen.

Noodige Vermaaninge over ons Print-Tafereel [illegible] [illegible] hier naa staat te volgen.

Joden hebben in haar Rouw bedrijf veele dingen van de Egiptenaars overgeërft.

Voorwaar het Rouw-bedrijf dat d'Oude Hebreeën eertijds over de Dooden pleegen aan-te stellen, is niet alleen met veelerley Afgodize Zeeden vermengd geweest, (waar omtrent de Wet naaderhand een schiftinge gedaan heeft, om dat veele dingen daar in geenzinds aan 't Volk Gods pasten;) maar haare Treur-Daagen en teekenen van Droefheyd, in verscheyde voorvallen gebruykelijk, zijn ook van dien Aardt geweest, Datze dezelve nu-en-dan, alle te gelijk in een eenig voorval, zonder uytzondering geoeffend hebben, op datze haaren Rouwe des-te aanzienelijker betoonden. En ziet daar wy zullen van elks wat zeggen.

De Joden naamen den Rouw over verscheyde voorvallen aan.

d'Oude Joden naamen den Rouw niet alleen aan weegens de Dood van haare Ouders en naa-bestaande Vrienden; maar ook t'elkens, als haar eenig Onheyl of Droefheyd overquam: Gelijk dan ook haaren Rouwe, niet geheel-en-al in de veranderinge van haare Kleederen bestond.

In wat geval zy zulx deeden.

De Oorzaak van der Joden Rouw-bedrijf, dan was, Of de Ellendige staat der Republijk of Gemeene-Beste des Volks, als groote Sterfte, algemeene Onvrugtbaarheyd door 't gantze Land en Dieren Tijd, zoo datter Gebrek en Hongersnood opquam: Of een Inval der Vyanden: Of wanneer de Dood yemands Vader of Moeder, of van Naabestaande Bloed, had Weggehaald. Of ook dat yemand van die, gevaarlijk Ziek en in Doods-nood, of in swaare Gevangenschap lag. Of ook ten laatsten, Dat yemand uyt zijn Geslagte, of hy zelfs van een swaare Misdaad beschuldigd wierd.

Scheuren der Kleeren hoedaanigen Rouw-bedrijf.

Het eerste uyterlijk Teeken van Rouwe was; Dat zoo draa yemand eenige Quaade tijding overquam, aanstonds de Kleederen te Scheuren; 't geên ook geschiede wanneer men omtrent eenig Quaad voorval teegenwoordig was, en 't zelve moest Zien en Aanhooren; als daar was de Lastering of diergelijke Misdoening teegen Godt en zijn H. Naam.

Wanneer zulx geschiede.

Neffens andere teekenen van droefheyd.

'T Geên zy ook pleegen te Boeten, met zig op de Borst te-Slaan; de Hand op 't Hoofd te-Leggen, zig te-Ontblooten, in het Stof der Aarde of in het Slijk needer te zitten; en alle Reukwerk in tijd van Vreugde en Blijdschap gebruykelijk, verre van zig af-te doen: Ook pleegdenze haar zelven de Baard en de Hoofd-Hayren verscheydentlijk af-te Scheeren of uyt-te Plukken; zig zelven met Snyën en Krabben te Wonden en diergelijke: Regt anders als de Romeynen naaderhand gewoon waaren; welke het Hayr des Hoofds en van den Baard, in tijd van Rouwe, lieten Uytwassen, om dat zy het anders gewoon waaren Kort te Bescheeren. Doch van haare Snyding in 't Vleesch, zullen wy korts hier naa yts aanmerkelijks gedenken, dat de Goddelijke Wet van Moses zeer naa-by komd.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

komd. Zoo lang den Rouw duurde, onthielden de Joden haar van Waſſen en Zalven, en droegen Vuyle, Slordige en Geſcheurde Kleederen, en die niet zelden noch, kort en Ongeagt Opgeſchort waaren; of zy trokken een Zak aan; dat is, een Naauw en Slegt Kleed, dat haar Sluyk en zonder ſchik van Plooyen aan 't Lijf hing, en daar meede gants vies Gekleed ſcheenen. Duſdaanige Zak-Kleederen noemen de Hebreën met een woord, dat eygentlijk *Een Hayren-Kleed*, of Ruyge Pye beduyd; om datze gemeenlijk als grof Kaneſas, of een ſtoffe die aldernaaſt aan ons Hennippe Feyl-Doek of Peper-rol-tuyg gelijk was; zijnde Hard, Ruyg en Steekelig. Zy gingen zoo wel met bloote Voeten, als met Ongedekten Hoofde; en het Aangezigt niet zelden bedekt, of met Doeken als ziek of quaalijk geſteld, Bewonden; want *De Bewimpeling der Lippe* was onder haar een byzonder teeken van Droefheyd, Rouw en Schaamte: Gelijk te zien is Micha 3: 7. waar doorze dan ook in haar ſpaarzaam Spreeken, niet dan een Naar en Treurziek Gepiep maakten. Ook was den Rouw met Vaſten verzeld, het zy datze geduurende de beſtemde Rouwtijd geheel-en-al niet en Aaten, of datze alleen naar Zonnen-Ondergang Spijze Nuttigden; en dat ſlegts van heel Geringe en Maagere Koſt, als een ſtuk Brood, of heel gemeene Potaasje, waar toe men alleen Water Dronk. En dat noch maar heel weynig, dewijl veele onder d'Oude Brood en Water, genoeg tot 's Menſchen Onderhoud pleegen te agten; gelijk Euripides zeyd;

Van wat dingen haar de Joden onthielden in den Rouw.

Zakken aan-te gorden hoedaanig in Rouwe gebruyklijk.

Barrevoets en Bloots-Hoofds.

Bewimpeling der Boovenlippe.

Wat heeft den Menſche meer van doen
Dan Brood en Water? Deeze twee
Zijn over-al, en altijd ree,
En zijn genoeg om hem te Voen.

Inſgelijks Lukanus;

——————— *Den Menſche is gegeeven,*
Aan Water en aan Brood genoeg om by te Leeven.

Of ook als by Athenæus uyt de Oude aangeteekend word; *Hebje Water, hebje Brood, Klaagd dan niet van Hongersnood.* En van het Brood alleen, zeyd ons Hollands Spreek-woord; *Hebje Brood een Duym groot, Gy hebd geen nood van de Dood.* Den Rouwdraagenden bleef ook binnen zijn Huys geſlooten, zittende op de Aarde, of in 't Slijk, zig houdende als zonder Spreeken, ten zy hy zig te-mets in Geklag uyt-liet; of dat hy eenige Treur-Liederen zong; die op zijn Rouw-bedrijf ſcheenen te paſſen. De Rouw-tijd over eenen Dooden, was alswe meer gezeyd hebben, Zeeven Daagen; doch zy haddender eenige die langer duurden: Gelijk'er ook Weduwen waaren, die haar gantze Leeven in Rouwe door-bragten; waar van ons Judith en Anna de Profeteſſe tot Voorbeelden ſtrekken. En hoedaanig de heedensdaagze Joden hun Rouw-bedrijf aanſtellen, zal ons hier naa te-bezien ſtaan. Dus is den Rouwe der Iſraëliten dan niet geweeſt als heeden onder ons; naamelijk een pligt die de wel-hebbende, door een zoort van Zeedige gemanierdheyd, omtrent malkanderen door 't aanneemen van Swarte Kleederen, gewoon zijn te onderhouden; geenzinds: Want zy vertoonden daar in allerley Daad van waare Smerte en Droefheyd, welke gewoon is uyt een Natuurlijke Oorzaak voort-te koomen: Want die Deugdelijk Bedroefd is, heeft weynig zin of zorg om zig Net op-te ſchikken, en hem alzinds Zindelijk te draagen: Hy kan zig naauwlijks bekommeren om te Eeten; Hy ſpreekt weynig, of het is alleen om hem zelven over zijn ongeval te beklaagen; ook begeeft hy hem niet ligt, tot eenige Vermaakelijke Tijdkortinge, alhoewel'er niet aan-te twijffelen is, of veele hebben hier in alleen de gewoone ſlender gevolgd, en alle uyterlijke Grimmatzen getoond, zonder eens waarlijk bedroefd te zijn. Doch het zy zoo, egter zijn'er altijd geweeſt, die 't waarlijk waaren. En moogelijk wel zoo veel te deugdelijker als d'Oude

Zitten op d'Aarde en in den Slijk.

Rouwe voor altijd.

Het Rouwbedrijf der Iſraëliten waar in van de heedendaagze Rouwe der Swarte Kleederen verſcheelde.

Die waarlijk Rouw bedrijft, bekommerd zig weynig met d'Optooijing, en zoo was een ſlordi-

g^ na'aatenheyd van Cieraadje een Kenteeken van Rouwe onder d'Israëliten.

Hebreën naader aan de Natuurlijke ſtand der Leevens-wijze waaren, als wy heedensdaags; en lieten haar ook veel minder door uytwendige inzigten en Paſſien, daar van aftroonen. Zy Zongen, Danſten en Quinkeleerden in Vreugde; en Weenden in Droefheyd met luyder Keele. Wanneerze in Vreeze zaaten, beleedenze het opentlijk; en waarenze in Gramſchap, zoo vielenze met Schelden en Laſteren uyt. En dit was al d'Oude Volken gemeen, gelijk uyt Homerus, en meeſt al de Treurſpel-Digters bekend is. Doch de Wijs-begeerte, en het Kriſten-Geloof, heeft alle die uyterlijke dingen, by de Volken welke een beſchaafde Opvoeding beminden, merkelijk verbeeterd en ingetoomd. Voorzeeker paſt de Begraaffenis zeer wel by den Rouw; en zy quaamen ook beyde te zaamen, yemand dikwils op den Hals. Waar omtrent wy nu ook al gezien hebben, Dat d'Oude doorgaans groote zorg gedraagen hebben: Voor een groot Ongeval agtende, Dat het Lichaam van een Menſch, dat in zijn Leeven met veelerley Eer-bewijs geſtreeld was, van de Beeſten Verſcheurd, of van de Vogelen gegeeten wierd. Of door zijn eygen aankleevende Verderffenis en Stank, de Leevende zou verdrietig vallen. In plaatze dat de Grieken en veele onder de Romeynen haare Doode Lichaamen door een Lijk-Vyer plagten te Verbranden, en d'Aſſche in Steene en Metaale Kruyken bewaarden, hebben de Hebreën van Ouds, even als d'Egiptenaaren, haare Lijken Begraaven in Onder-Aardze Spelonken, Grotten en Overwulfde Kelders: d'Aanzienelijke en Rijke wierden Gebalzemd, of met Zalven en Speceryen verzorgd; dezelve Omwindende met fijn Linnen, als een Eer-bewijſſelijke naavolginge van 't geene zy in Egipten, maar al-te Afgodis hadden gezien. En dus ingeſwagteld leydenze de Lichaamen in Gemetzelde, of in Uytgehouwe Graf-Steeden; waar in voor elk Lijk een Vak in de Wand gemaakt was; gelijk we in de Joodſe Oudheeden met een Print-Verbeelding, weegens de Graf-legginge onzes Zaligmaakers, hebben aangeweezen; die men hier mag te raade neemen. En ſchoon de H. Schrift zomtijds ook van Verbrandinge der Lichaamen en Doods Beenderen onder Iſraël, gewag maakt; geſchiede zulx egter meeſt altijd ten quaaden, en niet als een Gewoonte, die by de Heydenen in gebruyk was. Ziet onder andere Voorvallen van het Verbranden van Sauls Doode Lichaam, dat de Filiſtijnen met die van zijne Zonen mishandeld hadden; door d'Inwoonders van Jabes gedaan, 1 Sam. 31: 12. Welker Gebeente naaderhand onder 't Geboomte van die Stadt Begraaven wierd. 't Geënze moogelijk aldus te raade wierden, om dat die Lichaamen, welke reeds zoo lang aan de Stadts-Muuren te Bethſan Opgehangen hadden, nu al Stinkende geworden waaren; en den Hebreën alle Verfoeyelijke Dingen door de Wet belaſt was te Verbranden; gelijk te zien is, Exod. 12: 10. Waar toe meede de Bedreyginge, waar meede Amos Jeruſalem en Samaria te keer gaat, te betrekken is, zeggende; *De naaſte Vriend zal een yegelijken van dien opneemen, of die hem Verbrand, om de Beenderen uyt den Huyze uyt-te brengen, en zal zeggen tot dien, die binnen de zijden des Huyzes is; Zijnder noch meer by u?* &c. Wanneer de Vroome Konink Joſias, d'Afgoderye in Juda wilde afſchaffen, deed hy de Beenderen der Valſſe Prieſteren, en die welke hy Dooden liet, op haare Altaaren Verbranden; op dat hy het Volk daar door te-bet afſchrikte. Vergelijkt 2 Kron. 34: 5, 6. met 2 Kon. 23: 16, 20. Maar gelijk deeze Verbranding zomtijds tot wegneeminge van Schande, en dikwils tot Verſmaadinge der Doode Lijken geſchiede, alzoo was die ook t'eenemaal onderſcheyden van die Staatelijke Brandinge, waar meede de Lijk-Staatzie der Koningen in Iſraël pleeg vereerd te worden; gelijk van den Konink Aſa te Leezen ſtaat, 2 Kron. 16: 14. *Zy Begroeven hem in zijn Graf, Dat hy voor zig Gegraaven hadde in de Stadt Davids; ende leyden hem op het Bedde, het welke hy gevuld hadde met Speceryen, en dat van verſcheyde zoorten, naa der Apotheekeren Konſte toebereyd:* Ende zy Branden over hem, *Een gants Groote Brandinge.* 't Geene egter Joram, om dat hy Leefde en Stierf *Zonder Begeerd te zijn*, niet gebeuren mogt. Want zy

Gemeene Zeeden der Ouden.

Begraaving der Lijken van Ouds verſcheydentlijk bezorgd.

Begraaving der Dooden by de Hebreën.

Joodſe Oudheeden het 778 Blad.

Verbranden der Doode Lichaamen by de Hebreën niet als een Eerdienſt gedaan.

Koninklijke Brandinge ter Eeren der Lijk-Staatzie gedaan.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Begroeven hem wel in de Stadt Davids, maar niet in de Graaven der Koningen: *En zijn Volk maakte hem geene Brandinge, als de Brandinge zijner Vaderen*, 2 Kron. 21: 19, 20. Welk Eer-bewijs dan ook zoo hoog in de Koninklijke Uytvaarden geagt wierd, Dat de Profeet zig niet ontziet het zelve aan Zedekia tot een byzondere Trooſt aangaande zijn Eynde te Voorſpellen; zeggende; *Gy zuld Sterven in Vreede, ende naa de Brandinge uwer Vaderen der voorige Koningen die voor uw geweeſt zijn, alzoo zullen zy over uw Branden, en uw Beklaagen*, &c. Jerem. 34: 5. Tot de laatſte Uytvaard behoord ook de Rouw-Maaltijd niet vergeeten, welke veelzinds d'Aanzienelijke Begraaffeniſſen verzelden: By Ezechiel niet onwaarſchijnelijk; *Der Lieden Brood* genoemd, Kap. 24: 17, 22. En *Den Trooſt-Beeker*, Jerem. 16: 7. Als die beyde toegeregt, en uytgedeeld wierden, om de Rouw-bedrijvende en droevige van Herten, te Trooſten. Welke plaatzen al-te opmerkelijk zijn, dan dat menze niet eens zou luſten naa te zien, en met Deut. 26: 14. vergelijken. Maar alhoewel de Begraavinge der Dooden een Werk van Godvrugtigheyd was, hebben de Hebreën daar omtrent nogtans, geen byzondere Godsdienſtige Ceremonien ontfangen; maar het was haar veel-eer een Profane of Onheylige Daad, welke een-yder Onreyn maakte, die eenig Hand-of Dienſt-Werk daar omtrent gehad had; zoo dat hy zig eerſt weederom daar van plegtelijk moeſt reynigen. 't Geên daar van daan quam, Dat de Doode Lichaamen in ſtaat van Bedervinge zijn, of veelzinds alreede aan 't Bederven ſlaan. Aldus was 't 'er by haar verre van daan, dat'er Prieſters tot de Begraavinge noodig waaren; want het was haar veel-eer Verbooden, dezelve by-te woonen, ten waare van zijn Naabeſtaande; gelijk te zien is, Levit. 21. 1. &c. *Over eenen Dooden zal een Prieſter zig niet verontreynigen onder zijne Volken: Behalven over zijnen Bloed-Vriend, die hem ten Naaſten beſtaat: over zijne Moeder ende over zijnen Vader, ende over zijnen Zoon, ende over zijne Dochter, en over zijnen Broeder; ende over zijn Zuſter die Maagd is, hem Naabeſtaande, die noch geenen Man toebehoord en heeft: over die zal hy zig verontreynigen. Hy en zal zig niet verontreynigen over eenen Overſten onder zijne Volken, om zig te Onthey-ligen.* Doch al deeze dingen zullen wy, zoo Godt wil, in het Ceremoni-Boek der Joden breed-ſpraakig af-doen; en hier noch 't een en 't ander over der Aal-Ouden Lijk-Bezorginge by-brengen, dat geen onfraay voorbereydzel verſtrekken zal, om het Rouw-bedrijf, welke Joſef naa de Egiptize wijze over de Vader Jakob heeft aangeſteld, des-te naauwkeüriger in het Print-Tafereel verklaard te zien, Dat wy gezind zijn kort hier naa, voor den Dag te brengen. 't Geên dan hier toe diend is dit, Dat alhoewel de meeſte Menſchen al van ouds, vreemde Verbeeldingen en verſcheyde bevattingen over d'Ontbinding haarder Lichaamen hadden, (zoo dat ook zommige zelfs Boeken hebben geſchreeven van den ſtaat der Ziele naa de Dood;) zijn nogtans de meeſte onder de Beſchaafde Volken, omtrent het Begraaven der Dooden, met twee voornaame manieren te vreeden geweeſt; waar van de eene beſtond in een zimpele *Begraaving*, dat is, een weglegginge *in de Aarde*, waar vanze genoomen waaren: De andere wierd in een *Verbrandinge* der Lichaamen gezogt; waar van ſlegts een weynig Been-Aſch behouden, in zeekere Aarde Kruyken wierd weg-gezet. Doch die onder al den Hoop regt Wijs geweeſt zijn, hebben meer bezorgd, hoe zy Wel mogten ſterven, als hoe zy Wel mogten Begraaven worden. Terwijl'er onder-en-tuſſen ook naauwlijks eenig Volk zoo Woeſt of Verbaſterd geweeſt is, of zy hebben haare Dooden zeekere Lijk-Staatzie bezorgd. En zommige zijn daar omtrent niet alleen zoo driftig, datze zulx ſtraks doen naa dat de Geeſt gegeeven is; gelijk by de Perſianen de gewoonte is; maar wagten zelfs niet zoo lange, maar Begraaven den Kranken, zoo haaſt zy de Hoop van Leeven de zak geeven, en meenen dat den Zieken de Dood op de Lippen heeft; gelijk van de Sokotorijnen in Needer-Ethiopien verhaald word. Doch gelijk de Verſtandigſte geeren zaagen, Dat haare bevattingen op eenige grond van

En tot veragting naagelaaten.

Rouwmaalen by de Hebreën in gebruyk.

Iſraëliten hebben geen Godsdienſtige Ceremonien ontfangen aangaande 't Begraaven der Dooden. Eccleſ. 24: 27.

Maar wel dat zy door die te behandelen onreyn wierden naa zeekere Wet.

Twee wijzen van Dooden te Begraaven van Ouds gemeen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

reeden ſteunden; heeft het ook hier in niet aan eenige ontbrooken, welk d'Ontbindinge der Doode Lichaamen, volgens de reedelijkſte zoorte zogten: Zulx dat die, welke met Thales Geloofden, Dat *Het Water* d'Oorſpronk van alles was, Oordeelden dat men die Hoofdſtof, de Verrottinge der Doode Lichhaamen aanbeveelen moeſt. Waar teegen andere weederom meenden, Dat het Natuurlijker was in *'t Vyer* te eyndigen. Hoedaanige de Leere van Heraklitus volgden: Waarom zy hooge Hout-Staapels Op-hoopten, om onder d'Opgaande Vlam, tot die Hoofd-ſtof, t'Oog-zienelijker Opgevoerd te worden; en de Doode Lijken alzoo niet alleen een zigtbaare ontaardinge in Wormen en Maaden ontgingen, maar ook een duurzaam gedeelte van haar t'zaamenſtel, in d'Onverbrandelijke Been-Aſch naa-lieten: Daar zy zoo veel te-eer toe quaamen, als zy klaarder Begrijp van de Kragt en Beſtand des Vyers meenden te hebben. Jaa eenige zijn hier door zoo groote Lief hebbers van 't Vyer geworden, Datze haar zelven Leevendig pleegen te Verbranden; dewijlze meenden haar Leeven op de Eedelſte wijze in 't Vyer te konnen eyndigen. Nogtans ſchijnd men niet te moogen twijffelen, of de Begraavinge door Needer-zetting in de Aarde, is de Oudſte wijze, en wy hebben zulx in de Voorbeelden der Aards-Vaderen en andere gezien: En veele giſſen, Dat ook Godt die maniere met zijn Exempel heeft goed-gekeurd, als hy Moſes zelfs Begraaven heeft, Deut. 34: 6. En hoe Haatelijk ook de Dood by alle Menſchen is, beminnen zy nogtans alle het Graf, en een Eerlijke zoort van Begraaffenis: Zoo dat zelfs ook die, welke dit door Schendaad Verbeurd hebben, niet naalaatig zijn, een Veragte Begraaffenis, door Voor-biddinge af-te keeren; ongemoeyd ook eenige onder de Bygeloovige Volken, uyt Waan van Godsdienſtigheyd, het voor Eere en Loffelijke Gedagtenis gereekend hebben, Dat haar Lijk van de Vogelen Gegeeten, of haare Beenderen Verbrand wierden; daar zulx by andere, een Schandelijk Deel van haar verdiende Straf geſchat word. Doch laat ons eerſt van de Verbranding, daar naa van 't Begraaven ſpreeken; of liever, van beyde overs-hands, om dat ons die wijze, alderbeſt tot de Lijk-bezorging der Egiptenaaren en Joden inleyden zal. Voorwaar het Verbranden der Doode Lijken, is insgelijks een Oude Gewoonte, en ſtrekt zig verre uyt; zoo dat'er Treffelijke Beſchrijvingen van gevonden worden in de Griekze Lijk-Staatzien van Homerus; in de omſtandelijk-afgebeelde Lijk-pligten van Patroklus en Achilles; en noch voor dien tijd, in de Thebaanzen Oorlog, en plegtelijke Verbrandinge van Meneçeus en andere, die Tijd-genooten waaren van JAIR de Agtſte Rigter in Iſraël, Judic. 10: 3. En dat het Lijk-Branden ook onder de Trojaanen gebruykelijk was, is aan het Lijk-Vyer van Hektor te zien, die voor de Poorte van Troyen Verbrand wierd. Gelijk meede van 't Verbranden van Pentheſilia, Koningin der Amazonen, gewag gemaakt word. En die gewoonte heeft lang by de Aſiaanze Volken in ſwang gegaan: Zoo dat zelfs noch ten tijde van de Keyzer Julianus, zeeker Indiaanze Konink, het Lijk van zijn Zoon Verbrande, en d'Aſch daar van in een Zilvere Dood-Bus Begroef. In 't Weſten is deeze Gewoonte al meede doorgebrooken, zoo datze behalven de Herulen, Geeten en Tracen, ook tot de Celten, Sarmaaten, Germaanen, Gaulen, Sweeden, Deenen en Noorweegers voort-liep; jaa ook by de Kartaginenzen en Amerikaanen niet ontbrak. Gelijkze meede veel Ouder by de Romeynen is, als 't gemeene gevoelen uyt Plinius meend te grondveſten: Want behalven dat de Wet der XII Tafelen waakte teegen 't Verbranden in de Stadt; of een Lijk-Vyer van Geſchaafd Hout te maaken; of met Wijn het Vyer uyt-te Bluſſen; Verbrande Manlius, die Burgemeeſter was, 't Lichaam van zijn Zoon. En 't geſchiede alleen door een byzonder uytgedrukt Bevèl van Uyterſte-Wil, dat Numa niet Verbrand maar Begraaven wierd. Doch Remus heeft zijn Uytvaard door een Plegtelijk Lijk-Vyer gehad, als Ovidius in zijn Almanach aanteekend. Maar gelijk we ons hier niet verletten moogen veel Exempelen op-te haalen, alzoo agten wy dat ons Virgilius de Gewoonte hier van

Meening van Thales.

't Begraaven der Dooden is de Oudſte wijze.

De Verbrandinge der Doode Lichaamen by de Grieken dikmaal gedagt.

En was een Oude maniere der Lijk-bezorging.

Die tot veele Volkeren doorgebrooken was.

Numa wierd niet Verbrand om dat hy 't zoo begeerd had.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

van niet onfraay afschilderd; wanneer hy Eneas Lijk-Vyer over den Drenkeling Miseên, (die op Strand gevonden wierd;) aan zijn Zesde Boek aldus beschrijft: Onder-en-tussen lieten de Trojaanen niet naa, Miseên op het Strand
„ te beweenen, en zig neevens zijn droeve Assche voor het uyterste te quijten.
„ Eerst Stapeldenze een grooten Hoop Houts ten Lijk-Vyere, van Vette Hars-
„ Boomen en Gekloove Eyken; Bevlogten het Lijk-Hout rondom met Bruyn
„ Loof; Planten nââre Cypressen hier voor; en leyden'er Schitterende Wapens tot
„ Cieraad booven op. Zommige zetten Kopere Keetels met Water op het Vyer,
„ stooken datze Zieden, en Wasschen en Zalven het Koude Lichaam. Zoo draa
„ het Beschreyde Lijk met zijn Dood-Bedde hier booven Op gelegt word, stee-
„ kenze een Keel op, en werpen'er Purpere Kleeders, en zijn eyge Gewaaden,
„ over heenen. Zommige neemen de Swaare Dood-Baar op de Schouders, een
„ droeve Dienst; en steeken met afgekeerde Aangezigten, naa het gebruyk der
„ Voor-Ouderen, de Fakkel onder het Lijk. Men verbrand den Wierook met
„ andere Gaaven gemengd, en de Spijs, en giet'er Beekers met Olyf-Olye in.
„ Naa dat de Doode Verbrand, en het Vyer uyt is, zoo Wassenze de gloeyen-
„ de en dorstige Assche van het Lijk, een deerlijk Overschot, met Wijn; en
„ Chorinèus giet het by-een geraapt Gebeente in een Koperen Dood-Vat; be-
„ sprengeld zijne Makkers Dry-maal met den Gezeegenden Olyf-Tak in zuy-
„ ver Water gedoopt; en haar aldus Zuyverende, neemd zijn Affscheyd met het
„ laatste Schey-Woord. Maar de Godvrugtige Eneas bouwd den Man een
„ groot geweldig Graf, en hangd zijn Wapens, Trompet en Riem aan den
„ lugtigen Berg, die noch heeden naa zijnen Naam Miseên heet, en in der Eeu-
„ wigheyd heeten zal.

Maar hoe groote Afgodisten ook de Kaldeeën omtrent het Vyer waaren, hebbenze egter een Afgrijzen van 't Verbranden der Dooden gehad; naadien zy geloofden, daar door haare Godheyd te Besmetten. Gelijk het ook de Persiaanen om dezelve reeden van de hand weezen. Maar deeze Bekommerd voor de Beenen, wierpen 't Vleesch ten Roof voor de Honden. Booven deeze schroomden insgelijks d'Egiptenaars haare Dooden aan 't Vyer te geeven; en zulx niet zoo zeer om datze daar in een Godheyd erkenden, (die waarschijnelijk geen ander als de Zonne was;) maar om dat het een Verslindent Element is, dat al-te weynig overlaat van 't geene men daar aan beveeld: Waarom zy haare Doode Lijken, alswe gezien hebben, door Kostelijke Balzemingen, en dezelve in drooge Kelders en Zandgronden needer te zetten, of besluyting binnen digte Glaazen buyten alle geweld der Lugt, teegen de Verganklijkheyd hebben getragt te bezorgen. De Scythen weederom, die by 't Leeven en de Dood Swooren, waaren zoo Afkeerig van haare Dooden te Begraaven; Datze alle Bedelving der Aarde verwierpen, en hun Graaven in de Lugt maakten. Maar de Egiptize *Visch-Eeters*, anders ICHTYOPHAGI genoemd, begeerden de Zee tot haar Graf: Daarwe nogtans zien dat d'Oude Helden by Homerus, niets meer vreesden, dan het Water en de Verdrinking. Andere hebben haare Dooden Vermorzeld en met Stampers te Pletteren Geslaagen, op datze heel te niet wierden. En alhoewel de Joden d'Oude maniere van Begraaven hielden, die door Nederzetting en Rotting in d'Aarde geschiede; hebben zy nogtans de Verbranding zomtijds toegelaaten; gelijkwe in 't Voorbeeld van Saul hebben gezien: Als meede dat de Verbranding volgens een gebruyk dat niet Verbooden was, onder haar wel gebeurde in tijd van Pest, om de Besmetting en Voortkruyping der Ziekte te Schutten; waar van te zien is, Amos 6:10. Nogtans maakten zy groote Brandingen digt by en omtrent d'Aanziennelijke Lijken haarder Koningen. Boovendien hebben ook de Kristenen altijd het Begraaven door Neederzetting in d'Aarde, en de Verteering tot Stof, bemind; en een afkeer gehad van de Verbranding; alhoewel veele onder haar niet beschroomd waaren, om 't Geloof datze ontfangen hadden, Leevendig Verbrand te worden: Doch haare Doode Lichaamen wildenze aan Gods Vonnis overgeeven;

Kaldeeën waaren afkeerig van de Verbranding der Doode Lijken. Als ook de Egiptenaaren,

Scythen afkeerig van Begraaven der Dooden.

d'Ichtyophagi wilden in 't Water Begraaven zijn.

Joden Beminden de Begraaving der Dooden en lieten de Verbranding zomtijds toe.

2 Kron. 16: 14 en 21: 19. Jerem. 34: 5.

 en

Kriſtenen hebben altijd de Begraaving der Dooden beyverd

en tot Stof weeder keeren; Gen. 3:19. En quaamen daar in alzoo zeer wel overeen met de Aards-Vaderen en laatere Heylige Mannen, die daar in volhard hadden. Want naa dat zelfs de Joden onder 't Jok der Roomze Moogentheyd waaren, en Streng gehandeld wierden, ſteldenze haar niet gelijk aan de Gewoonte der Lijk-Verbranding. En dit heeft de Profeetie over het Doode Lichhaam van de Zaligmaaker byzonderlijk te ſtaade gekoomen, welke geen *Verderving* zou zien, noch *Been aan hem Gebrooken worden*; 't geên niet had konnen Vervuld worden, by-aldien de Verbranding der Dooden veel meer dan de Graflegging onder den Joden had in gebruyk geweeſt.

Hoe noodzaakelijk het was dat de Joden 't Verbranden der Dooden in geen gebruyk hadden.

En zoo geld hier ook het Getuygenis van Tacitus; als hy van de Joden zeyd; *Dat zy haar Lijken meer Begroeven dan Verbranden, volgens de Gewoonte der Egiptenaaren.* Waar toe zoo wy de H. Schrift Raadpleegen, men vindze vol Getuygeniſſen, die der Joden Bezorging der Begraavinge; konnen grondveſten. Zoo dat het *Niet-Begraaven*; by haar onder de Beklaaglijke dingen aangeteekend ſtaat; waar van te zien is, Pſal. 79: 3. Jer. 14: 16. en 16: 6. Ecclſ. 6: 3. 2 Kon. 9:10. Ja zelfs een ſlegte Begraafplaatze waardig is, als een Gedenkmaaninge van een Ongelukkig Lot te doen Geheugen, Jer. 7: 32. en 19:11. en 25: 33. Gelijk we dan ook zien, Dat David bezorgde, dat zelfs het Hoofd van Isbozeth in Abners Graf beſteld wierd, 2 Sam. 4: 12. En Jehu, de Vervloekte Izebel, dien hy had doen uyt de Venſter ſmijten, wilde Begraaven hebben, maar niet en vonden dan de Herſſen-Schaal en Voeten en Hand Palmen; de reſt was van de Honden Gegeeten, 2 Kon. 9: 34. die miſſchien ook noch Begraaven wierden. Gelijk ook de Kruys-Straf zoodaanig is geweeſt; dat d'Aanhegting met Naagelen, aan Handen en Voeten, tuſſen de kleyne Beendertjes paſſeerende, verhoed heeft, dat geen Schaade daar aan geleeden is. Waar by quam, dat de Goddelijke Voorzorge in de Wet belaſt had, Dat Jeſus met Zonnen Ondergang, moeſt Afgenoomen worden; daar het anders naa de Romeynze wijze, aan 't zelve Kruys-Hout had konnen en moeten Verderven, by-aldien 't naa hun gewoonte behandeld waare.

Die ook het Balzemen der Lichaamen niet ſtrengelijk van de Egiptenaaren naavolgden.

Gen. 50: 3

Laat'er ons by aanmerken, Dat ook de Joden door de lange zaamenwooning haarder Voor-Vaderen met d'Egiptenaars, geenzinds tot die naauwkeurige Inbalzeming, die Veertig Daagen duurde, vervallen waaren: Waar door de Spieren van-een geſcheyden en 't Vleeſch Verteerd, en daar toe ook de Herſſenen en Ingewanden uytgenoomen wierden. 't Welk, by-aldien aan Jeſus Lichaam geſchied waare, het onderwerp van zijn Verryſſenis, geſchonden waare, en de Voorbeelden van Enoch, Elia, of Jonas, hadden niet konnen beantwoord worden, 't Geên nogtans voor te-koomen, of te herſtellen, even ligt om doen zou geweeſt zijn, voor die Opwekkende Kragt, welke Magtig geweeſt is, de Windzel-Doeken en Strooken te-gelijk met de Banden des Doods te Verbreeken, om onbelemmerd, uyt een Waſſen Kleed en een Mengzel van Honderd-Ponden Zalve, en te-gelijk uyt het Graf te voorſchijn te koomen, eer noch de Stulp-Zerk daar van Afgewenteld was.

En hoe noodig tot de Voorzegging en Voorbeelden die op Jeſus lijden zaagen.

Maar alhoewel de Joden 't gebruyk der Verbranding niet aan-en naamen, onderhieldenze egter veele Plegtigheeden, die met de Griexe en Romeynze Lijk-ſtaatzien over-een quaamen; waar van wy ſtrax eenige in de Verklaaringe van ons Print-Tafereel zullen aanteekenen, zoo verre 't pas geeft.

Grafteekenen by de Joden in Agting.

De Wit-Geplaaſterde Graaven en opgeregte Grafteekenen wierden ouwelinx van de Joden Bemind; en verçierden die geeren, gelijk te zien is Matth. XIII. Doch zy zijn 't niet alleen geweeſt, die daar in Glorie ſtelden; want by den Digter Euripides, verſcheeld het Ulyſſes niet hoe ſlegt hy Leefde, als hy maar naa zijn Dood, een Treffelijke Tombe genieten mogt; en de meeſte Vorſten, hebben naa Verheeve Pronk-Graaven geſtaan.

Waar van ook Voorbeelden der Kriſtenen in 't Onder-Aardze Roomen

En niet alleen deeze, maar ook de eerſte Kriſtenen hebben op zeekere wijze hier omtrent ge-yverd: Zoo dat in de Graf-Kelders van 't Onder-Aardze Roomen, hoopwerk van Cierlijk-uytgehouwe Tomben, en Lijk-Buſſen der Martelaaren en Vermaarde Heyligen gevonden worden, die met d'Oude Hiſtorien uyt de H. Schrift genoomen, Konſtig uytgehou-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

gehouwen zijn. Onder welke Beeldnissen dan niet zelden, die van Enoch, Jonas, Lazarus, en 't Gezigt van Ezechiel gezien word: Waar by dan ook geen Zinnebeelden, van Paauwen, Duyven, Haanen, Cypres en Palm-Boomen vergeeten, en al t' zaamen uytgedagt zijn, om de hoope der Opstanding uyt den Dooden, op-te Wekken; en alzoo het Leeven in 't Graf, dat is, de Wooning in 't Land der Mollen en Mieren, op eenige betaamelijke wijze te Verzoeten. By d'Oude, heeft de Eerzugt tot een Aanzienelijk Graf, zoo veel vermoogen gehad, datter ook looze Grafsteeden gemaakt zijn, CENOTAPHIA genoemd; die alleen Pronk en Gedagtenis-halven Opgeregt, maar de Lichaamen elders Begraaven wierden. Nogtans deede Jakob alzoo niet, als hy zijn Rachel by den Weg naa Bethlehem Begroef, en een Grafteeken terzelve plaatze daar over Oprigte, Gen. 35: 20. En het schijnd dat de Joden zijn Exempel hebben naagevolgd. Doch het is met veele heel anders gegaan; want Euripides had zijn Tombe in Afrika; maar zijn Graf in Macedonien, en Severus vond zijn waare Grafsteede te Roomen, maar zijn loos Pronk-Graf in Gallia. En om dat men Homerus Grafteeken, op verscheyde plaatzen vond; is dit een oorzaak geweest, dat hem zoo veelerley Vaderlanden Toegeëygend zijn. Die lust heeft daar over te twisten, mag zig met Leo Allatius beraaden, die'er een heel Boek van Geschreeven heeft. Maar naadien men van Ouds groote Agting voor de Opgebouwde Grafsteeden der Koningen had; zoo dat niemand ligt bestond dezelve te Schenden noch de Begraavene te Berooven; alzoo schijnen eenige gemeend te hebben, dat ook zelfs de Rijks-Schatten in dezelve alder zeekerst waaren. En gelijk deeze Bezorging tot veel Indiaanze Koningen overgewaayd is; alzoo isset daar van daan gekoomen dat de Spanjaarden, zoo groote Rijkdommen uyt de Amerikaanze Grafsteeden gehaald hebben; als de Peruaanze Historie aanteekend. En hoewel voorzien het Graf van de Konink David geweest is, mag men uyt Josefus XIII^de Boek verneemen, daar hy aan 't 16de Hoofdstuk verhaald, dat Hyrkanus, wanneer hy binnen Jerusalem van Antiochus Pius Belegerd was, 3000 Talenten aan Geld daar uytgenoomen heeft. Waar van moogelijk Herodes niet lang daar naa het Restant ligte. En veele twijffelen niet of de Konink David, heeft deeze Schatten nefsens hem doen Begraaven, op datze te meer verzeekerd waaren; en naa hem zijn meer Koningen bewoogen om diergelijke te doen. Onder-tussen is Darius dapper uytgelachen, wanneer hy 't Graf van de Koninginne Semiramis, openende, (welkers Graf-Schrift hem groote Schatten beloofde,) niet anders dan een Schrijf-Tafelken daar in vond, waar op eenige woorden stonden die hem Vervloekten, om dat hy de Graaven der Dooden Geschonden had. Anders heeft d'Ervaarendheyd aan veelen geleerd, Dat die, welke hun Grafsteeden met Goud vulden, de minste Rust daar in gevonden hebben. 't Geên ons in de Verbranding der Lijken, strax zal te nutte koomen, hier aan te gedenken. Waar omtrent dan eerstelijk dit aan-te merken staat, dat geen Vyandige Menschen, de Beenderen der Verbrande Lichaamen zoo ligt Opgraaven, en daar meede Versmaadelijk handelen konden, als wel met andere Begraavene Dooden; zoo datze de Bekkeneelen tot Drink-Schaalen, en de Schenkelen, tot Fleuyten maakten. 't Verbranden der Lijken liet van 't gantze gevaarte des Lichaams weynig over; en de Asch der Beenderen kon in een kleyne plaats beslooten worden. Doch hoe zy de Asch der Verbrande Beenen, uyt andere Verbrande Stof hebben weeten t' onderkennen, daar over zijn de Oudheyd onderzoekers noch al in den dut. Doch veele meenen dat de meeste Lijken door heel weynig Hout zijn konnen verteerd worden, weegens haar eygen Olyagtig Vet, en Merg der Beenderen; alhoewel ook eenige deelen aan 't Lichaam gevonden worden, die minder Verbrandelijk zijn: 't Geên ongetwijffeld d'oorzaak is geweest, Dat eenige Beenen van 't Hoofd en Bekkeneelen overgebleeven en in de Lijk-Bussen kennelijk gevonden zijn: Ook konnen de Uytgebrande Beenen, waar van het Vyer afscheyd genoomen heeft, by-naa Eeuwig duuren.

gevonden worden.

En met welk een voorneemen en aanduyding op zeekere wijze Gebootzeerd.

Leedige Pronk-Graaven. Grafsteeden ook tot Schat-Kisten gemaakt.

Hyrkanus Berooft het Graf van David binnen Jerusalem.

Darius in 't openen van Semiramis Grafste bedroogen.

Van wat Nut de Kruyk Begraavenis was.

Hoe het met de Been-Asch der Verbrande Lijken gesteld was.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Aſch der Gebrande Beenen Onverganklijk. Waarom geen Jonge Kinderen Verbrand wierden.

ren. Het geene daar in openbaar ſchijnd, Dat ook de Smelt-Kroezen en Kapèllen, in welk men Goud en Zilver gloeyd en fijn maakt, uyt dusdaanig verbrande Been-Stof pleegen gemaakt te worden, en zeer kragtig teegen 't Vyer uythouden. Waar van daan het dan gebeurd is, Dat d'Oude, geene Kinderen gebrand hebben, welke voor haar Dood noch geen Tanden hadden; naadienze haare Lichaamen als dan noch te Teeder hielden, om naa de Verbrandinge van 't Lijk-Vyer, een Overſchot, aan de Kruyk-Begraaffenis over te laaten. Daar ontbreeken ook geen Getuygeniſſen van verſcheyde Kruyken, onder de Aarde gevonden, in welke de Beenderen der Verbrande Lichaamen bewaard waaren; en waar in noch Bekkeneelen, Ribben, Kaak-Beenen, Dye-Beenen, en Tanden beneffens de verſſe teekenen van hun Verbranding gezien wierden.

Lijk-Buſſen of Steene Graf-Kruyken van hoedaanigen maakzel en ſtoffeerzel.

Ook waaren daar noch eenige uytwendige ſtukken in van kleene Dooskens en net gewrogte Kammen, Handvatzels van kleyn Koper Gereedſchap en andere Snuyſtering. Doch het fatzoen van deeze Kruykwijze Lijk-Buſſen, word van onderſcheyde Maakzel en Grootte gevonden: Want zommige zijn Dikbuykkig en Langhalzig, andere meer Klootsgewijs als een Pot; waar aan zomtijds Ooren tot Handvatzels zijn, aan andere weederom niet. Zomtijds zijnze uyt Roode Klaay of Teegel-Aarde Gebakken, andere alleen uyt Gedroogde, en uytwendig Gebootzeerd, met Randen en Schelp-Keepers.

Wanneer 't Verbranden der Lichaamen een eynde nam.

Zoo wy Makrobius gelooven zullen, heeft de Verbranding der Doode Lichaamen by zijnen tijd opgehouden: Doch andere zeggen, Dat het in Antoninus tijden afgeſchaft is; andere ſtellen 't wat laater, en omtrent de Leef-tijd van Heliogabalus. Nogtans vind men by Sidonius Apollinaris een plaatze, waar uyt blijkt, Dat die Gewoonte in Vrankrijk laater in gebruyk was: Maar het zou wel konnen zijn, Dat wanneer de Kriſten-Godsdienſt beveſtigd was, deeze Lijk-Vyeren heel-en-al zijn uytgebluſt. Niet teegenſtaande 't zelve by verſcheyde Indiaanze Volken noch in gebruyk is: Zoo dat het, behalven de Braminen, ook de Japanneezen met groote Staatzie doen; als wanneer de Kinderen, haar Lijk-Aſch naa de Verbrandinge, met Offerhanden Eeren; dezelve doende in Gulde Vaaten, en houden groote Rouw-Maalen; en naaderhand zeekere Feeſten om des Vaders H. Aſch aan-te ſpreeken, en Spijze voor te zetten. Waar van ſtrax naader.

Kriſtenen hebben haar omtrent het Begraaven der Dooden van Plegtelijkheeden bediend, die de Leelijkheyd des Doods bedekten.

En alhoewel zommige Volken met de Joden geloofden dat alles door de Opſtanding, weederom ſtond herſteld te worden; hebben zy nogtans de Zorge voor de Begraaffenis zoo min als andere Volken afgeleyd; maar alzinds toegeleyd om door heuſſe Plegtelijkheeden omtrent de Geſtorvene Lichhaamen, de Leelijkheyd des Doods te bedommelen, en haare Dooden door 't aantrekken van Wit Linnen, en toevoegelijke Verçieringen, verzeld met een Staatelijke Grafleyding, aangenaam te maaken: Invoerende verſcheyde gebruyken, die de Hôôpe des toekoomenden Leevens niet duyſterlijk te kennen gaaven, en d'Opſtanding aanweezen. Jaa ſchoon eenige Heydenze Volken, d'Onſterffelijkheyd der Ziele niet en geloofden, hebbenze nogtans verſcheyde gebruyken omtrent de Dooden gehad, die haar eygen Ongeloof weederſpraaken;

En de Hôôpe der Opſtandinge te kennen gaaven.

waar van men Voorbeelden genoeg uyt Demokritus, Plinius, Phocylides, Lukretius, Plato, Homerus en andere zou konnen byhaalen, van welk noch Voetſpeuren genoeg onder ons gezien worden. En zoo men ſlegts op 't Beſtrooyen der Grafſteeden let, (dat de Romeynen met Roozen, de Grieken met Fluweel-Bloemen en Mirtus deeden;) of de Houtſtaapels aanmerkt, die om de Lijken te Verbranden, uyt Lieflijk Brand-Hout van Cypres, Dennen, Lorken, Ypen, en Boomen die altijd Groen waaren, wierden zaam-geraapt; men kan in al dien omſlag niet anders dan een ſtilſwijgende beteekenis haarder Overleevende Hôôpe ontwaar worden:

En noch in zommige gemeene voetſpeuren gezien worden.

Waar in de Kriſtenen, die hunne Dood-Kiſten met Louwrier, Palm, Vinkoorde, Roosmarijn en diergelijke bedekten, een veel Heerlijker Zinnebeeld gevonden hebben; om dat het geene onder deeze Dood ſchijnd, zig zelven gemeenelijk weeder van de Wortel af zal herſtellen. En daar zijn verſcheyde Steeden en Volken die noch, in-

zon-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

zonderheyd over d'Ongetrouwde Dooden, een Groenen Louwer-Tak voor de Doodbaar draagen, of Groente op het Lijk-Stroo, aan de Deur-Post steeken. En of hier van daan het Planten van Taxus en Cyprès, of ook wel andere Boomen op de Kerkhooven zijn Oorsprong niet ontleend heeft; dan of het Zinnebeelden der Opstandinge zijn, om haar geduurige Groente, magmen beyde bedenklijk houden. En het heeft moogelijk al meede geen ander inzigt noch afkomst, Dat de Joden, eerze Afscheyd van het Graf neemen, Gras, datze met Wortel en al uytgeplukt hebben, over haare Hoofden naa den Dooden werpen, tot een Teeken van haar Geloove aan de Opstandinge, in welke de Doode, als Gras zullen Uytspruyten; waar toe zy de Spreuke des Profeeten by-brengen, Jesaia 66: 14. *Uwe Beenderen zullen Groenen als het Teedere Gras.* Doch andere willen, Dat dit geschied tot een aanduydinge, Dat den Mensch niet anders is dan Stof en Aarde, en alle Vleesch als Gras vergaat, Jesa. 40: 6, 7. Psalm 103: 15. Doch wanneer d'Egiptenaars eenen Dooden met desselfs Houte Kist in een Graf-Kelder pleegen needer te zetten, gaaven zy hem gemeenelijk Afscheyd met deeze bewoordinge, en zeyden; *Gaat in Vreede.* En het schijnd dat Gen. 15: 15. yts diergelijks aan de Vader Abraham voorspeld word, als'er staat; *Gy zuld tot uwe Vaderen gaan met Vreede, en in Goeden Ouderdom Begraaven worden.* Dat nu ten laatsten ook de Dooden, met de Voeten voor-uyt naa 't Graf gedraagen worden, is een teegenstrijdige gewoonte van de Geboorte, waar in men Natuurlijk met het Hoofd voorwaards ter Weereld komd: Doch daar uyt-gaande om die nooyt meer te bewandelen, is de maniere niet zonder aanduydinge met de Voeten buytenwaards verkooren, als die de Weereld den Eeuwigen *Vaar-Wel* zeggen. Al 't geên ons Persius, in zijn Derde Schimp-Digt, niet onaardig afgeschilderd heeft, als hy zeyd;

Waarom de Joden Gras op de Graaven werpen, al zy Dooden ter Aarden brengen.

Dooden waarom met de Voeten voorwaards uytgedraagen.

Wanneerder eenig Mensch op Aarden word Gebooren,
Hy beuyteld onder uyt, en met het Hoofd naa-vooren;
Maar als'er yemand Sterft, en zijne Daagen Sluyt,
Zoo reyst hy naar het Graf, de Voeten vooren-uyt.

Hier zullen wy 't by laaten; en niet twijffelen, of wy hebben reeds genoeg van 't Begraaven der Dooden gezeyd, om nu tot het Rouwbedrijf der Egiptenaaren weeder te keeren, volgens welke gewoonte Josef zijn Vaders Lijkstaatzie bezorgd heeft. En dewijl wy heel dien omslag, ook in een Print-Tafereel ontworpen hebben, dat hier strax volgen zal, willen wy daar van een Woord vooraf zeggen.

Gy ziet dan buyten twijffel in die * Vertoogschets wel, dat'er behálven de groote toestel en meenigte des Volks, veelerhande Uytheemze Plegtigheeden en Teekenen van Rouwe omtrent de Dood-Baar van de Vader Jakob bedreeven worden: En hoedaanig inzonderheyd d'Egiptenaars elk om-ter meest, zoeken deel te hebben aan de Rouw-Klaage welke Josef met die van het Huys zijns Vaders, in ABEL MIZRAIM, voor een tijd van Zeeven Daagen aansteld. Zoo datze omtrent het Lijk-Bed op welk het Gebalzemde Lichaam des Grooten Vaders in een Houten Kist, ten toon staat, verschijnen met Gescheurde en kort-op-geschorte Kleederen, gaande met ongedekten Hoofde en Barrevoets. Pleegende haar Rouw-bedrijf door meenigerhande uytbundige wijzen. Zommige pijnigen zig zelven met haare Lichaamen door snijden en kerven, steeken en prikken, te Wonden, en Bloed te laaten. Andere bekrabben en mismaaken haare Aangezigten, bestrijken zig met Slijk, of bewinden haare Booven-Lippe, en Kinnebakken, en Huyllebalken met een nááre Stemme. Zommige op de Aarde en in 't Stof needer gezeeten, zitten met een overdekt Aangezigte bitterlijk te Weenen, of zijn met een Hennippen-Zak Omgord; of strooyen Asch en Aarde op haare ontbloote Kruynen. Andere Scheeren haar zelven de Hoofd-Haayren van den Scheedel, of rukken dat geweldiglijk met Wortel en

* Welke eenige Blaaden agterwaards met haar Verklaaring staat ingelast.

Hoedaanig het Rouwbedrijf over Jakob in ons Print-Tafereel zal gezien worden.

al uyt. Ook kortenze haare Baarden, en plukken de Wijngbraauwen met de Naagelen uyt, en brengen dat te-gaar verzaameld op het Lijk van den Dooden, op datze des Gestorvenens bedroefde Geest daar meede paajen, of de Goden verzoenen. Andere slaan op haare bloote Borst, of rijten de Huyd met haare Naagelen open; terwijl andere al huyllende haare Traanen in Fleskens vangen; en dat'er Treur-Liederen op Fleuyten, en op langzaam-dreunende Trompetten geblaazen worden; op datze d'algemeene Rouw-Klaage met droevige Toonen helpen vermeerderen. Verder af bereyd men 't Lijk-Vyer, uyt allerhande Speceryen en verbrandelijke Kruyden, om een Heerlijke Brandinge in Wel-riekende Rook-damp te doen naa de Wolken opstijgen; en als den Reuk van Goede Gedagtenis, over de gantze Lijk-Staatzie te verspreyden. Ook ontbreekt'er de Toestèl niet, om de Rouw-Maaltijd te houden, gelijk men eertijds pleeg te doen; en tot op heeden by de meeste Volken niet geheel uytgestorven is. En op dat elk Beschouwer, alle deeze Plegtigheeden met meerder nut, zou konnen naa-denken, hebben wy bezorgd, Dat al de byzonderheeden in ons Print-Tafereel aangeweezen, met een beknopte Uytlegging verklaard worden, die strax zal volgen.

Joden hebben veele gewoonten van de Heydenen over-geërft die zy in haare Lijk-Staatzien en Rouw-Klaagen behouden hebben.

Die de Heylige Boeken maar een weynig door-blaaderd heeft, en niet geheel-en-al is uyt het Hoofd gewaayd, Watwe zoo aanstonds van der Joden Rouw-bedrijf en teekenen van Droefheyd hebben aangeteekend; zal ongetwijffeld, wel gemerkt hebben, Dat dit Volk met veele van deeze Heydenze Zeeden is behebd geweest; en haar zelven nu en dan, d'een min, d'ander meer, daar aan hebben gelijkvormig gemaakt. En alhoewel haar zommige van die gewoonten, in de H. Schrift, zonder Strafwaardigheyd, schijnen toegelaaten te worden; isset nogtans zeeker, Dat haar ook veele van die Heydenze Uytbundigheeden, in de Wet wel scherpelijk Verbooden zijn; en zulx voorzeeker niet zonder hoogdraavende Reeden. 't Geên om dat het door de Leydsman Moses geschied is, zoo draa als Israël uyt Egipten gegaan was, ons niet heel twijffelagtig doed denken, Dat hen veele van dusdaanige Gewoonten, van de Egiptenaaren waaren aangekleefd; die zy allengskens Ontwennen en afleggen moesten. Ongemoeyd nogtans, Dat de zeer-Wijze Wetgeever daar in ook heeft willen waaken teegens de besmettinge der Kanaaniten, welker Land zy nu stonden in-te neemen; en niet min dan d'Egiptenaaren in allerhande waangeloovige Zeeden der Afgodendienst, verzoopen laagen. En zeeker, by-aldien de Hebreën, gaande uyt Egipten, geheel-en-al geen kennis, noch deel-gebruyk, aan dusdaanig onmenschelijk Rouw-bedrijf hadden, 't had haar vooreerst onnoodig konnen schijnen, Dat haar veele dingen, die wy terstond bezien willen, zoo strengelijk verbooden wierden; alswe nogtans verneemen, Datze haar Verbooden zijn. Daar ontbreeken geen Getuygenissen dat het by d'Oude Volken gebruykelijk was, Datze in haare Rouw-bedrijven, staande by de Doode Lijken van haare Vrienden; (het zy dan datze Begraaven, of datze zouden Verbrand worden,) haar zelven de Haayren van het Hoofd, en die van den Baard en Wangen geweldiglijk uytrukten, of met Vergiftige Trek-Plaasters deeden uytvallen; of afschooren, al naa het haar ernst was zig Bedroefd aan-te stellen; welke Haayren zy dan veelzinds op de Dood-Kist, of op het Lijk leyden, als een Geschenk aan den Dooden; of ook om d'Onder-Aardze Goden te verzoenen; waar van by Homerus en in de Brieven van Ovidius verscheyde voetspooren te vinden zijn; als meede in zijn Herscheppingen, daar hy aan 't Derde Boek zeyd; *De Zusterlingen hebben Rouwe bedreeven, en haar Afgesneeden Haayren, op 't Lijk van haaren Broeder geleyd.* Suetonius Verhaald, Dat als de Dood van Kaligula geboodschapt was, zeekere kleene Koninkskens, den Baard afleyden, en de Hoofden van haare Vrouwen lieten Bescheeren. Ook verhaald Herodoot, Dat d'Argivers zulx uyt groote droefheyd gedaan hebben; als meede de Joden in swaare Overvallen; ziet Ezra 9: 9. En het is noch heedensdaags by veele Heydenze Volken in gebruyk, over eenen Doo-

Waar van ook eenige der uytspoorigste hen in de Wet verbooden zijn.

Haayr-en Baard-schending over eenen Dooden, van Ouds by de Heydenen gemeen.

Dooden, zig te Scheeren; gelijk wy niet alleen uyt de Gewoonten der Inwoonderen van Florida, maar ook uyt die van Kreeten verneemen; *De Kretenzer Vrouwen*, zegd Kotovicius, *hebben de Gewoonte, Datze haare Gestorvene naa de maniere der Ouden, met droevige Traanen Beschreyen; en datze om haare droefheyd des te-meer te betoonen, voornaamelijk die van 't naaste Bloed, zig zelven 't Haayr afsnijden; jaa zomtijds uytrukken, en op de Doode Lijken werpen. Ook mismaaken zy haare Voor-Hoofden, en schenden haare Wangen met Krabben.*

En zulx op verscheyde wijzen.

Voorts wierd deeze Scheering verscheydentlijk gepleegd, naa de verscheydentheyd van den Rouw, of naa dat zig yemand voornam dezelve overmaatig te betoonen. Want zommige sneeden maar alleen de toppen, of 't uyterste der Lokken af; andere alleen aan 't Voor-Hoofd; of rond-om Kuyfs-gewijs, zoo dat het agter d'Ooren even lang met dat van 't Voor-Hoofd, als op een Pis-pot geschooren hing; waar op misschien de Wet ziet, Levit. 19: 27. Of zy schooren alleen den Hoofd-scheedel de Kruyn af; of zy maakten haar zelven een geheele *Kaalheyd*: Levit. 21: 5. byzonderlijk aan 't Priesterdom verbooden. In Florida snijden de Vrouwen, op het afsterven der Mannen, het Haayr tot aan de Ooren af; en stroojen dat tot betuyging van Rouwe, op het Lijk, en in het Graf. En zy moogen niet weeder met een ander Man Trouwen, voor dat de Hoofd-Haayren zoo lang uytgewassen zijn, datze haar de Schouderen bedekken.

Uytplukken van den Baard en Wijngbraauwen over eenen Dooden.

Die haar niet en Schooren, rukten dat met de Handen uyt, of 't wierd met een Nop-Scheer uytgebot: Zoo nogtans, Dat zulx niet door andere, het zy Barbiers, Haayr-snijders of eyge Lijf-knegten en Volg-Jongens geschiede, maar van den Rouw-klaager zelfs gedaan wierd, zoo goed hy kon, en zoo verre hy geduld had, dit Haayr-vitten ter Lijk-Staatzie van zijnen overleeden Vriend, uyt-te harden. Gelijk dit onder andere Oude Scheemeringen, uyt Artemidorus blijkt, wanneer hy zeyd; *Zoo yemand in den Droom hem zelven dunkt te Scheeren, zulx beteekend een schielijk Ongeval, en Doodelijk Verlies. Want die omtrent de Gestorvene verkeeren, Bescheeren gemeenlijk haar zelven.* Doch waar toe deeze algemeene Gewoonte uyt de Profaane Schrijvers by-gehaald, daar ons d'Oudheyd van dat gebruyk, klaar genoeg in de Heylige Boeken voor-komd.

Met Voorbeelden uyt de H. Schrift getoond.

Als Job zijne Zonen verlooren had, is hy naa de Gewoonte der Sabeën opgestaan, en zijn Mantel gescheurd hebbende, heeft hy tot blijk van hertelijke Rouwe, *Zijn Hoofd Geschooren*, en is op de Aarde en in 't Stof gaan needer-zitten, Job 1: 20. Alwaar zommige Vertaalen; *Hy heeft zijn Hoofd Geneepen*; of, *Hy heeft zijn Haayr Uytgeplukt*; dat is, gelijk wy te-mets van yemands ongeduldig gedrag in droefheyd, zeggen; *Hy trok zig zelven 't Haayr uyt de Kop.*

En hoe zulx is konnen aanbevoolen worden in Treur-gevallen daar het nogtans den Joden in de Wet verbooden is.

Want alzoo heeft de Joodse *Targum*, Jerem. 7: 29. verklaard; *Plukt uwe Haayren uyt, ô! Jerusalem:* Daar d'onze; *Scheerd uw Hoofd-Haayr af*, vertaalen. Welke plaatze des Profeeten, met andere, als Jerem. 16: 6. en 47: 5. Ezech. 7: 18. en Micha 1: 16. vergeleeken, ons genoegzaam schijnd te verzeekeren, Dat ook de Joden, in haar Rouw-bedrijf, het Scheeren des Hoofds in gebruyk hadden: Maar ons nogtans in 't onzeeker laat, om wat reeden evenwel de Wet verbooden heeft te doen, 't geene van zoo veele en zoo langen tijd, als een eygen Gewoonte onderhouden is geworden? En het vry wat hard schijnd te zeggen, Dat zy dit doorgaans als een Gewoone Overtreedinge van de Wet gedaan hebben. 't Geên wy moeten naaspooren; om dat het den Uytleggers dikmaals groot Spèl gemaakt heeft; 't zelve wel over-een te brengen. Voorwaar, de Joden hebben veele zoorten van Scheeren bedagt, op datze de Geoorlofde, van de Verboodene, mogten schiften; en wy zullen haare onderscheydingen in 't Boek van haare Ceremonien niet vergeeten.

Kaalheyd tussen de Oogen te maaken, waarom den Joden verbooden.

Als dan Deut. 14: 1. verbooden word, *Een Kaal Hoofd te maaken, tussen de Oogen, over eenen Dooden*; dat is, de Haayren omtrent de Oogen wassende, niet weg-te neemen, in het Rouw-bedrijf over eenen Dooden, gelijk de Heydenen de gewoonte hadden, (waar door ook 't Bescheeren des Voorhoofds en de Slaapen des Hoofds verstaan worden;) blijkt niet alleen dat zulx

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

gefchied, op dat d'Ifraëliten geen gemeenfchap met de Zeeden der Nabuurige Volken zouden hebben; maar dat zy zulx voornaamelijk niet en zouden doen, als of zy de Verftorvene Geeften daar door wilden Verzoenen of Trooften in haaren Droevigen ftaat, en Duyftere Omdoolinge; gelijk de Heydenen geloofden; welke daar toe hun uytgeplukte Haayr-Bleffen en Baard-Stoppelen,

d'Afgefneede Haayrlokken te Offeren by de Heydenen gebruykelijk.

op de Doode Lijken leyden, om haare Zielen te Trooften: Waar van wy ftrax gewag maakten. Invoegen de Joden dan voornaamelijk deeze Wet verbraaken, wanneerze deeze Befcheering met zulk-een Afgodize Bygeloovigheyd deeden; Datze de Verftorvene Ziele des Dooden, daar door by de Quaad-aanbrengende Goden Befchermden; en Trooft aanbragten door haare Droefheyd, en Smerte. Want dat den Joden zoo wel de Befcheeringe des Hoofds, als het Infnijden des Vleefch en't Verminken der Leeden, in't Rouw-bedrijf over eenen Dooden, in de Wet Verbooden word, blijkt daar uyt, Dat beyde die Afgodize gewoontens, doorgaans in de H. Schrift, worden t' zaamen gevoegd. Vergelijkt; Levit. 19: 27, 28. met Jeremia 16: 6. en Kap. 48: 37. en andere plaatzen die voornaamelijk van *Het Kaalmaaken des Hoofds* gedenken. Als Jefa. 7: 20. en Kap. 15: 2. En zoo luyd ook even de Wet der Priefteren Levit. 21: 5.

Infnijdinge des Vleefch over eenen Dooden, in de Wet verbooden.

Zy en zullen op haar Hoofd geen Kaalheyd maaken, ende en zullen de Hoeken haares Baards niet Affcheeren: Nogte in haar Vleefch en zullen zy geen Sneeden Snijden. En zulx voornaamelijk, om dat zy *Haaren Godt moeften Heylig zijn*; welke ten deezen aanzien beftond in een Vaft betrouwen op Godt. En daarom, indienze Rouwe bedreeven als Menfchen, die geene Hôôpe hadden, 1 Theff. 4: 13. zouden zy den Naam van haaren Godt Ontheyligen. Welke Wet zig dan ook verre-genoeg uytftrekt, om aan gants Ifraël de Kaalheyd des Hoofds en watter meer van de Afgodize Zeeden onderliep, geheel-en-al uyt hunne Rouw-klaagen te verbannen; naademaal zy infgelijks, *Een Heylig Volk* genoemd ftaan, Exod. 19: 5. Deut. 4:20. en 7:6. en 14: 21. en 26:18. en 28:9.

Spoorelooze Gewoonten der Heydenze Rouw-bedrijven.

Dat nu d'Oofterze Volken aan dufdaanige Infnijdingen over eenen Dooden, zijn vaft geweeft, en haar zelven Jammerlijk pleegen met Vuyften te flaan, de Borft op-te Scheuren, Armen en Beenen met Priemen en Naalden te Pikkeeren; hun Vleefch Merkteekenen in-te drukken, of in-te Branden, en Verf-Inkt daar over te ftrijken, gelijk eertijds de Priefters van Cybele en de Godinne der Syriers deeden; blijkt beneffens het Opkrabben van haare Aangezigten, uyt zoo veele Oude Lid-teekenen; Dat het by-naa ongelooflijk is, hoe zommige Volken hun Reeden en Gevoel zoodaanig hebben konnen Pafpoort geeven, Datze haar eygen Lichaam niet ontzien hebben te Schenden; en met Vliemen en Meffen zoo rijkelijk hebben willen in haar eygen Leeder Snyen.

Rouw-gewoonten der Egiptenaars.

Hoe d'Afgodize Egiptenaars eertijds met Bevuylde Aangezigten, Opgefchorte Kleederen, onder 't Slaan en Scheuren van haar Lichaam, over eenen Dooden pleegen langs de Straat te loopen, is lang te vooren uyt Herodoot aangeteekend. Doch dit is veel te weynig, noopens zommiger gewoone Razernye in de Lijkftaatzien.

En andere Volken van 't Ooften, die haare Leeden over eenen Dooden verminkten.

Want zoo wel d'Oofterze als andere Volken, hebben niet alleen door Snyen en Kerven haar Bloed afgetapt, maar haare Lichaamen voornaamelijk door 't Affnyen van Neus en Ooren Verminkt en Jammerlijk Ontmaakzeld. Gelijk de zelve Vermaarde Griexe-Schrijver van de Scythen verteld, die haar niet ontzaagen, van hun Linker-Hand te berooven. En dat zelfs ook de Romeynen, Makkers van dufdaanige Uytzinnigheeden wilden genoemd zijn, daar van kan ons niet alleen Ovidius een Getuyge verftrekken; maar het word ook in haare Wet der

Naderhand by de Romeynen verbooden.

XII Tafelen Beveftigd, wanneer in de zelve Verbooden word, Dat een Menfch voortaan zijn Bloed, geenzinds tot een Teeken van Rouw over eenen Dooden vergieten zal. En gelijk deeze maniere naa de meeninge van Schedius, eertijds onder haar door het woord *Leffum* uytgedrukt wierd; alzoo fchijnd het zommige toe, Dat van daar door naavolging der Hoogduytzen, Ein Laffen thun, *Zig doen Laaten*, dat is, door 't Openen van een Ader, Bloed Aftappen, by den Neederlanders overgebleeven is. Gelijk dan meede Valturinus en Aulus

Gellius

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Gellius aanteekenen, Dat het Bloed-laaten door 't openen van een Aader, naaderhand, een Krijgs-Straffe der Bloohertige Soldaaten geworden is. De zelve Romeynze Wet belaste meede, Dat geene Vrouwen, haare Aangezigten door 't Bekrabben van haare Naagelen, Mismaaken mogten. Dat nu deeze Insnijding des Vleeschs, een Godsdienstig gebruyk by de Heydenen had, op datze de Goden daar meede opwekten en aan haare zijde lokten, zulx meenen we klaar genoeg te konnen afgenoomen worden uyt de Historie welke 1 Kon. 18: 28. van de Baals Priesters te leezen staat; die haare Lichaamen met Messen Sneden tot zy Bloed lieten. En dewijl d'Insnijding welke de Heydenze Volkeren in haar Rouwbedrijf over eenen Dooden deeden, Insgelijx een zoort van Afgodize Aanroepinge was, heeft het de Wetgeever Israëls goed gedagt, Dat zulx desweegen, aan dit afgezonderd Volk Verbooden wierd. Want aldus luyd des Heeren bevél, Levit. 19: 28. *Gy en zuld om een Dood Lichaam geene* Snijding *in u Vleesch maaken, noch Schrift eenes* Ingedrukten Teekens *in uw maaken; Ik ben de* Heere. En of wel zommige Taalzifters meenen, Dat hier eygentlijk het Verscheuren, en het Aangezigt met Naagelen Krabben, verbooden word; Raad nogtans het gemeen Gevoelen en de bekende Gewoontens der Heydenen, (die niet zelden in de H. Boeken gedagt worden,) Dat men 't beyde, van 't Snyën met Messen en Krabben met de Naagelen en diergelijke Mishandeling zijn 's zelfs, te verstaan heeft. Maar naadien het uyt zeer veele plaatzen schijnd te blijken, Dat de Joden deeze Wet zeer dikwils verbrooken hebben, als te zien is, Jeremia 16: 6. en 41:5. en 47:5. en 48:37. en Jesa. 15: 2. (ten zy wy misschien een andere meeninge aan de Wet geeven, als de woorden ten eersten opslag schijnen aan-te wijzen;) Vinden wy ons genoodzaakt te denken, Dat veel- meer d'Afgodize Bygeloovigheyd, den Joden daar door verbooden is, als wel dat zy haar over-groote Droefheyd over eenen Dooden, niet door eenige byzondere teekenen zouden moogen te-kennen geeven. Het geene van de Uytleggers niet al-te diep ingezien, moeyelijk gescheenen heeft, een goede Verklaaringe by te-voegen; en te zeggen, Hoe het bygekoomen is, Dat de Joden, alle andere Wetten Onderhoudende, hier omtrent nogtans op verre-naa zoo Zorgvuldig niet en zijn geweest? Waar toe, op dat we zulx ten klaarsten betoonen, het hier de regte plaats niet en is, maar zullen dat in het Ceremoni-Boek der Joden afdoen. Alwaar het zal te betoogen staan; Dat den Joden dit voornaamelijk Verbooden is, om dat de Heydenen zulx uyt Bygeloovigheyd deeden; meenende dat de Waarende Geest des Verstorvenen daar door in zijn Droevig afscheyden Gepaayd wierd. En de Joden zijn heedensdaags van die Bygeloovigheyd noch niet heel geneezen: Want dat zy ten tijde van de Zaligmaaker waanden, Dat de Zielen der Gestorvene omtrent de Graaven bleeven Waaren; en zoo lang onder de Magt des Duyvels waaren; heeft Grootius over Matth. 8: 28. aangeteekend. Het geene dan aan de Bezeetene geleegentheyd gaf, in die nâäre plaatzen dikmaal haar rol te speelen, gelijkwe hier naa zullen aanwijzen. Doch alzulke quaadaardige Overblijfzelen der Heydenen, heeft Godt onder zijn Volk, door een breede Wet willen uytzuyveren en te-niet doen. Niet konnende dulden, Dat het Israël, dat hy hem zelven Afgezonderd en Geheyligd had, zig naavolgens de Heydenze gewoonten, door Snyën en Kerven van haare Leeden; 't Verscheuren van haar Vleesch, Uytplukken der Haayren, en diergelijke raazende Teekenen van Rouwe, over de Dooden, zou aanstellen, en haar zoodaanig gelaaten, als of zy alleen haare Gestorvene Vrienden, zonder dat haare Droefheyd door de Hôôpe van derzelver Zalige staat, gemaatigd wierd, Beschreyen wilden. Godt heeft voorzeeker geen Onmaatige Droefheyd noch Rouw-Klaage over eenen Dooden willen gemaakt hebben, om dat zijn Volk moest Gelooven, Dat de Dood geen Heerschappye ten Quaaden over 't Erfdeel des Heeren had, maar alleen strekte tot aflegging van het Lichaam der Zonde en alle Onreynigheyd. Als de welke Gestorven zijnde, nogtans niet op en houden Gode te

Waar toe de Heydenen over eenen Dooden haare Lichaamen met Snyën en Kerven pleegen te Schenden.

Dat in de Wet van Moses Verbooden word.

Welk naader word onderzogt.

En 't oogmerk der Wetgetoond.

Wat daar uyt te leeren was.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

te Leeven: Maar zy moeften een Goed gevoelen van de Dood hebben; gelijk den Apoftel de Theffalonicenzers vermaand, 1 Theffalon. 4: 13. In zulker voegen paften 't dan ook geenzinds dat die, welke het Teeken van het Verbond Gods met Abraham gemaakt, door de Befnijdenis aan haar Vleefch droegen, en vervolgens geloofden, Dat Godt uyt den Dooden opwekken kan, zig zelven over eenen Dooden eenige Merk-teekenen in 't Vleefch zouden drukken, of infchrijven: Gelijk d'Arabiers en andere Afgoden-dienaars, zulx met Letteren, die door Priemen in 't Vleefch geprikt wierden, pleegen te doen, en met invreetende Verf-Inkt beftreeken, dat menze altijd zien konde: Haarzelven alzoo betoonende Knegten der Goden te zijn, wiens Teekenen zy in haar Lichaam droegen. 't Geên Ifraël verbooden word, Deut. 14: 1. En van den Apoftel onder een aardige teegenfpeelinge waargenoomen is, als hy zeyd; *Ik draage de Lid-teekenen des Heeren Jefu in mijn Lichaam*, Galat. 6: 17. Naamelijk als een Dienftknegt van Kriftus; die Opgewekt is *Tot Regtveerdigmaakinge*; vergelijkt 2 Kor. 4: 10. En zoo men verder luft te zien, Wat vreemde en Bygeloovige Gedagten, de Ooft-en Weft-Indize Volken, Tarters, Finnen en Lappen, van den Staat der Dooden hebben, en daar naa haare zeldzaame Lijk-bezorgingen, en wijzen van Begraaven hebben; (zoo dat veele zig niet ontzien, de Lijken der Groote Heeren, en Vermoogende, eenige Dienaars tot Slaaven, beneevens alle Voorraad van Spijs en Drank en Koftelijke Kleederen, meede in 't Graf te geeven, om haar in de andere Weereld te dienen; waar toe haar deeze Ellendige Menfchen gewillig laaten Slagten;) zulx heeft S. de Vries, in 't Vierde Deel zijner Kurieuze Aanmerkingen met veele Exempelen, uyt al de Vermaardfte Land-en Reys-Befchrijvingen tegaar gezaameld; die, om datze veel te wijdloopig vallen hier op de Rye te ftaan, ons verpligten deeze Stoffe veel-liever met de waarneeming van den Geleerden Spencerus te befluyten.

De Heydenze fpooreloosheyd omtrent het Rouw-bedrijf over de Dooden van Spencerus beknopt voor gefteld.

De Heydenen *zeyd hy*, van d'Omhelzing haa-
„ rer Vrienden beroofd, pleegen zig geheel-en-al aan de Pijn en Benaauwd-
„ heyd over-te geeven, en teegen de Goden en 't Gefternte des Heemels te woe-
„ den; haare Wangen te krabben, haar Vleefch te fnyën, en haar Bloed uyt-te
„ ftorten: Zoo datze haar zelven genoegzaam deerlijk toeftelden, om waar-
„ lijk in ftaat te zijn, waar door zy de heftigheyd van haare Rouw-klaage, of
„ liever razernye, konden te kennen geeven. Hierom heeft Godt bezorgd, Dat hy
„ aan de droefheyd van zijn Volk eenige Wetten voorftelde, en gewild, Datze
„ de verloorene Vrienden zoodaanig beweenden, Datze door het maatigen van
„ haar Rouw-bedrijf, mogten te kennen geeven, Datze de Hôôp van een toe-

En betoond waarom de Wetgeever daar teegen heeft willen waaken.

„ koomende Leeven, en 't Geloof aan de Goddelijke Voorzienigheyd vaft hiel-
„ den. Voorwaar Godt heeft wel eenigzinds aan de geneegentheyd en Vroom-
„ heyd der Joden, omtrent d'Uytvaard van haare Geftorvene Vrienden wat toe-
„ gelaaten, en geene Liefde-pligten leeren wraaken; maar hy heeft onder-en-
„ tuffen ook gewild, Datze haare geneegentheeden, binnen de paalen van Eer-
„ baarheyd en Zeedigheyd zouden bedwingen; en derhalven zig geenzinds
„ naa de wijze der Barbaaren en Wettelooze Volken, haare Lichaamen fchen-
„ den noch mismaaken. d'Ifraëliten waaren niet alleen met Bygeloovigheeden
„ behebd, maar hadden ook onmenfchelijke manieren van de Egiptenaars en
„ andere Barbaarze Volken ingezoogen: Daarom heeft Godt, dat geêne in de
„ Wet bezorgd, waar door hy zijn Volk niet alleen tot de Godsdienftigheyd,
„ maar ook tot de Menfchelijkheyd en Welgemanierde Zeeden hervormde.

Dus verre Spencerus. En wy giffen, Dat heel de reft der Ongeduldige Rouw-Traanen over de Dood der Godzaaligen geftort, door deeze Trooft-reeden behooren afgewifcht te worden:

Is Sterven Weenens weerd, laat Weenen 's Weerelds Slaaven,
Diens Hôôpe met het Lijk Vefmoord leyd en Begraaven;
Wiens Tongen loochenen, Dat deês verdeelde Leên
Naar eenen korten Slaap weêr zullen worden Een:

Laat

Laat Weenen, Jammeren, laat om hun Dooden Schreyen,
Die Sterven, en naa dit, geen Leeven meer verbeyen.
De Razernye des Doods heeft op de Deugd geen Magt;
Zelfs 't uyterlijk geval, hoe Schandig hoe Veragt,
Beswalkt haar Glory niet; staat haar ook niet te Schroomen:
Of schoon de Leevens loop den Schuldigen en Vroomen,
Hier meenigmaal helaas! gelijken Uytgang heeft;
Nooyt Sterft hy Schandelijk, die Eerlijk heeft Geleeft.
Indien d'Ellende Regt naar 't eynde word gemeeten,
Men zal veel Heyligen Ellendig moeten heeten,
Die door Veragte Dood; door Water Vyer en Swaard,
Door Strik en Stroppen zijn, gevloogen Heemelwaard.
De Dood is wel een Straf voor alle Aardze Slaaven;
Maar den Godvrugtigen, een Toeverlaat, een Haaven,
Een End van Zukkeling en allerley Ellend,
Een Ingang, een begin van 't Leeven zonder End,
Een Deure, die ons niet Gestorven, maar Herbooren,
In 't Blinkende Palleys van agteren tot vooren
Van Eeuwig Ligt doorstraald, daar Vroolijk heenen leyd,
En ons van Donkeren en Droeven Kerker scheyd,
En in een Leeven brengd, daar Dood noch Quaalen koomen:
De gantze meenigte der Vaderen en Vroomen
Is lang ons voor-getreên; wy volgen agter aan;
Wat Looper hygt' er niet naa 't eynde van de Baan?
Wie weygerd' er Vermoeyd, van Zukkelen en Vaaren
Door Nagt, door Neevelen, door Bulderende Baaren,
Het Veylige genot van Ree en Haaven-Rust?
Wie Balling, Dwaalende langs onbekende Kust
Door Woeste Wildernis, zal weederom de Daaken,
Zijns Vaderlands Bedrukt aanschouwen en genaaken?
Gy Vroome staat Verheugd en Welgemoed alree
Aan 't eynde van de Baan: En zijd des Leevens Zee
Vol Zanden, vol Gevaars ten naasten-by Ontvaaren;
Gy ziet alreede Land, van uyt de Woeste Baaren.
Uw Ballingschap heeft uyt, gy laat den Vreemden 't Strand,
En geeft uw weêr naar Huys en naar uw Vaderland;
Op dat gy (ô wat Vreugde!) het Aanschijn naak en naader
't Verquikkend Aangezigt van uwen Goeden Vader;
Den welken alles Leeft, wat Leeft en niet en Leeft,
Gelijk het ligte Vyer van zelfs naa booven sweefd;
De swaare Wateren zig naar beneeden snellen,
En alle Schepzelen naar hun Beginzel hellen:
Strekt zoo ook uwe Ziel, tot Godt en Heemelwaard,
En hygt naar 't Eeuwig Ligt, waar uyt zy is Gebaard;
Waar in haar Schepper Woond, wiens Aangezigt Verwerven,
Is Leeven, en dat niet te zien, een louter Sterven.
Geen Kaukazus bezet van Rijm en Winter-Snee,
Geen Donderende Lugt, geen Steygerende Zee,
Geen Brandende Gewest, zal uw te rug doen wenden,
Wie is 't die om te zien zoo veel Vergoode Benden,
Van Vaders, Koningen, van Helden Overleên,
Niet Vroolijk Rennen zou door Duyzend Dooden heên?
De Ziele ziet vast op, zy Zugt naa die Gewesten,
Daar 't al, 't zy Vroeg, 't zy Laat, eens koomen zal ten lesten,
Jaa noodig koomen moet: En agt in dit Gety,
Het langer Leeven slegts een langer Slaaverny.

O Lief=

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

O Lieffelijke Dood! O Stildster aller Smerten;
O Haaven, Ree en Rust der Afgequijnder Herten!
O Winst maar nooyt bekend, by d' Aardsgezinde Mensch,
O Aller Boozen Schrik! ó aller Vroomen Wensch!
Vergun in d' Aarden-Schoot, dit Lichaam eene Steede,
En leyd de Geest naar 't Huys van Endelooze Vreede.

VERKLAARINGE VAN HET PRINT-TAFEREEL

In welke het Lijk-Plegtelijk Rouw-Bedrijf over Jakob, naa de Egiptize wijze Vertoond word.

A. Het Doode Lijk van de Vader Jakob, naa d'Egiptize wijze Gebalzemd, en met Linne Strooken Geswagteld; in een Houten Lijk-Bus of Dood-Kist geleyd; en onder een Rouw-klaage van *Zeeven Daagen*, op een Draagbaar voorgesteld, aan de gantze meenigte die Josefs Overleeden Vader, uyt Egipten tot hier aan-toe verzellen: vergelijkt Gen. 50:26. met *vers* 3, 7-10. Hoedaanigen tijd van Zeeven Daagen, de Joden naaderhand tot een gewoone Rouw-klaage aangenoomen hebben, Eccles. 22: 13. Gelijkze ook naa de Wet, Zeeven Daagen Onreyn waaren over 't aanraaken van eenen Dooden, Num. 19: 11. en Deut. 21: 13. uyt welke plaatze de Joden *Het Beweenen van Vader of Moeder*, tot 30 Daagen uytrekken: Alhoewel de Wet daar van een Geroofde Vrouwe spreekt, die yemand uyt de Gevangene hem wil ter Vrouwe neemen. Doch zy hebben 't Voorbeeld van Moses te baat, Deut. 34: 8. en van Aaron, Numerorum 20: 29.

B. Lijk-Bezorgers uyt de Kruyd-Mengers en Medicijn-Meesters; welke het Balzemen van het Doode Lichaam, 40 Daagen waargenoomen hebbende; het restant der Rouw-Pligten voldienen, Gen. 50: 2, 3. By de Romeynen POLLINCTORES, dat zijn, *Lijk-Zalvers* of Dooden-Begraavers genoemd. Ziet Rosinus V^de^ Boek Kap. XXXIX. En Godwijn Roomze Oudheeden.

C. Fakkel-Ligten ronds-om de Dood Baar gesteld; waar toe in plaats ook Lampen tot in het Graf veele Daagen, jaa zomtijds voor altijd opgehangen, of neevens de Lijken op de Vloer pleegen gesteld te worden; om dat de Heydenen meenden, Dat de Zielen, die om het verlies des Lichaams Treurden, daar door Verquikt wierden. En de Joden hebben niet veel beeter reeden, Waarom zy nu noch een Lamp of Keers, Zeeven Daagen over eenen Dooden op de Vloer aansteeken ter Eeren van de Ziel, die hier om heenen Swerft. Gelijk Buxtorf van haare Gewoonten aanteekend: Als meede Burmannus over Deut. XIV. Jaa zelf ten tijde van de Zaligmaaker meenden, Dat de Zielen ook wel tot Duyvels wierden, die in de Menschen Voeren en daar van Bezeeten wierden; als Theofilaktus aanteekend: En van zommige voor de reeden gehouden word, Dat de Bezeetene zoo vaak in en by de Graaven liepen waaren. Waar van in 't Euangelium te leezen staat, Matth. 8: 28. Marc. 5: 2, 3, 5. Luc: 8: 27.

D. Josef met zijn Twee Zonen, Manasse en Efraïm, die hier met opgeschorte Kleederen, Bloots-Hoofd en Barre-Voets, het Rouw-bedrijf over haaren Vader, in 't Pleyn van den Doorn-Bosch, of naa-by de Spelonke in Machpela, volvoeren en bywoonen, Gen. 50: 7, 10. En hier van daan zitten de Joden noch 7 Daagen met Bloote Voeten op de Vloer over eenen Dooden; doch niet 7 volle Daagen, maar elke Dag een weynig tijds.

E. De Zonen van Jakob, Josefs Broeders, met haare Zonen en 't gantze Huys des Overleeden Vaders, die te zaamen tot deeze Lijkstaatzie uyt Egipten opgetrokken waaren, Gen. 50: 8.

F. Faraôs Knegten, Eedelen en Oudsten van 't Hof, met de Oversten des Lands, en haare Lijf-Wagten; welke met Josef uyt Egipten optrokken om deêze Lijkstaatzie en Rouw-klaage Zeeven Daagen Plegtelijk te voldienen, Gen. 50: 7.

G. Waagenen en Ruyteren, die van Faraôs Hofstoet, de Rouwsleep der Lijkstaatzie tot hier-aan toe, verzeld hadden, en zoo veel in Getal waaren, Dat zy met de rest der Treur-Reyen en Klaagende meenigte, *Een zeer Swaar Heyrleger* uytmaakten, Gen. 50: 9.

H. Rouw-Klaagers, die onder Zakken en Treur-Kleederen gedompeld, de Lijk-Pligten verzellen, en door Weenen en Huyllebalken, de Droefheyd helpen vermeerderen. By de Romeynen anders CONCLAMATIO, of *Veeler t' zaamen Geschreeuw* genoemd. Waar van daan men gewoon is, naa een Uyterste verrigtinge te zeggen; CONCLAMATUM EST: *Het is al uyt Getreurd, daar is geen Hôope meer.* En het zou wel konnen zijn, Dat den Digter VISVLIET, op deeze Spreekwijs gezien heeft, als hy in zijn Lijk-Traanen over de Koningin van Engeland, deeze woorden liet invloeyen; *Het is al Uytgeschreeuwd*, het is al *Uytgemeeuwd*. Want het is niet anders als of hy gezeyd had; CONCLAMATUM EST; *Laat alle Rouw-klaage een eynde hebben*; alhoe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

alhoewel hy over zijn Digtkunſtig *Meeuwen*, genoeg Beſchimpt is van de Spreeuwen. Dat nu dusdaanige Huyllebalkers pleegen Gehuurd te worden, en onder de Joden, door Vrouwen geſchiede die in de Lijk-Huyzen groot Misbaar maakten, ſchijnd niet heel duyſter te blijken Jer. 9:17. Marc. 5:38. waar toe Ligtfoot, inzonderheyd de plaatze Matth. 9:23. betrekt, en dit gebruyk uyt Joſefus en de Joodſe Talmud onderſteund. En daarom ontbreekt zulx ook in ons Print-Tafereel niet, gelijkwe hier vervolgens aanwijzen.

I. Pypers en Schalmeyers, die met Naare en Klaagwijze Toonen, 't Gehuyl der Rouw-klagte onderſteunen, en tot Schreyen opwekken. Hoedaanige ook in 't Sterf-Huys van het Dogterken van Jairus een Overſten der Synagoge met een heele Schaare ingedrongen, van de Zaligmaaker wierden uytgedreeven, Matth. 9:23. Duſdaanige Speellieden en Pypers, waarender by de Oude twee zoorten; waar van zommige Speelden op Fleuyten, andere op het Trompet bliezen. Servius teekend over de V^de^ Eneas van Virgilius aan; Dat op de Begraaving van d'Eedellieden, of Bejaarde Menſchen, het Trompet gebruykt wierd. En dat de Fleuyte op die van 't gemeene Volk en Kinderen gehoord wierd, heeft Goodwijn uyt Statius Papinus en Alexander voortgezeyd; en brengd daar toe d'aangehaalde plaatze uyt Mattheus by; daar de Fleuyt-Speelders, *Pypers*; en by de Profaane Schrijvers, zeer eygen, *Lijk-Pypers* genoemd worden. En om dat de grootſten hoop onder al duske Lijk-Rotten, meeſt Smuygers en Slempſmetzers waaren, die de Vogt wel mogten en de Beurs plat Troggelden, zijn meeſt alle Lauweyt-Speelders en Pypers by d'Eerlijke Luyden in Veragtinge gekoomen; zoo dat de Wijze Anthiſthenes, als hy hoorde dat Iſmenias, Een *Fleuyt-Speelder* by hem had, van hem zeyde; *'t Is een Guyt; want zoo hy een Eerlijk Man was, hy zou geen* Pyper *in zijn Huys dulden.*

K. Andere zoort van Rouw-klaagers, Huyllebalkers en Piepers, die om een Droeve Stem te maaken *De boovenſte Lippe bewonden* hebben; en zoo een Treurig Geſtêên voortbrengen. Een maniere die ook al by de Joden in gebruyk was, als te zien is, Ezech. 24:17, 22. Mich. 3:7. ook word zulx te-doen, aan de Melaatze belaſt, Lev. 13:45. En zoo wy hier Kimchius en Aben-Ezra gelooven, wierd deeze Bewimppeling der Lippe gedaan met de Boorden van haar Mantel, of Kleederen daar over te werpen. En in deezer voegen weet men ook noch binnen Utrecht, van *Huylders* te ſpreeken, die voor Byloopers tot de Lijkſtaatzien Gehuurd worden. En zoomen hier toe de Ooſt en Weſtindiaanze Lijkſtaatzien onderzoekt, men zal bevinden, Dat zy zoo wel als de Egiptenaaren, Syriers, Grieken en Romeynen, verſcheyde Uytvindingen en Ceremonien in gebruyk hebben, die alleen dienen om de Droefheyd te vermeerderen; en dat daar toe dikmaal groote toeſtel en Koſten worden aangewend.

L. Rouw-Klaagers die met Zakken, en Geſcheurde Kleederen in 't Stof op de Aarde neederzitten; en elk om beſt de Lijkſtaatzie met allerhande Droeftrooſtige Gebeerden aan de gang houden. De H. Schrift gedenkt zeer dikwils aan deeze gewoone Teekenen van Rouw-bedrijf, ziet onder anderen, Eſth 4:3. En dat de Vader Jakob zelve zoo deede als hy meende dat Joſef Verſcheurd was, word Gen. 37:34. aangeteekend, ziet meede Jeſa. 22:12. &c. En hoe gemeen de Pligt der Rouw-klaagen by de Godvrugtige Mannen der eerſte Kriſten-Kerke gehouden wierd; magmen Actor. 8:2. verneemen. Als meede by de Vrouwen; zoo dat zelfs Polyxena haar Sleuyer by de Schimp-Digter Verſcheurd.

M. Rouw-klaagers die door 't uytplukken van de Haayren der Wijngbraauwen, haar zelven *Een Kaalheyd tuſſen de Oogen* maaken; het welke Godt den Joden, als een Uytbundig Rouw-bedrijf in de Wet Verbooden heeft Deut. 14:1. Dewijl de Bygeloovige Heydenen meenden, Dat als zy van deês zoo Pijnelijk-Uytgeplukte Haayren, op het Doode Lijk leyden, de Ziele des Geſtorvenen door betuyging van die groote Liefde-Pligt, Getrooſt en met de Goden Verzoend wierd. Waar van ook elders by Ovidius in 't Derde Boek der Herſchepping te zien is.

N. Andere die haar zelven over den Dooden, de Hoofd-Haayren en den Baard Affnyden; of met geweld Uytplukken, tot betuyging van haare Droefheyd en Rouw-bedrijf. Ziet meede van 't Uytplukken des Baards ingeval van Droefheyd, en onſteltenis des Gemoeds Ezra. 9:3. En Lev. 19. 27. en 21:5. word het Schenden van de Hoeken des Baards Verbooden. En daar is noch heeden geen gebrek aan Indiaanze Volken; welke wanneerze niets en hebben tot Verzoeninge van haare Zonden te geeven; het Haayr laaten Affnyden; en daar meede Offerhande doen, als het Waardigſte datze te geeven hebben. Waar toe dan op zeekere Daagen, meenigte Prieſters met Scheer-Meſſen gereed zitten; die 't Afgeſchooren Haayr naa haar neemen, en voor een groot Heyligdom weeten te Verkoopen, om daar van Snoeren te Vlegten die van groot Vermoogen gehouden worden. Zulx zy hier door een zoo rijken Inkomſt hebben; dat te mets, op eene Scheertijd van 15 Daagen, 90000 Dukaaten daar van Ingezaameld worden.

O. Lijk-Beſchreyers die haare Rouw-Traanen in Lang-gehalsde Flesjes vangen, en die daar naa by de Dooden in 't Graf zetten; van welker Getuygeniſſen de Oudheyd vol is. En 't ſchijnd veele toe, Dat den Pſalmiſt, Pſal. 56:9. op die Gewoonte ziet.

P. Andere die Inſnyding in haar Vleeſch maaken en haar Bloed-ſtorten, en Teekenen in haar

Lichaam Steeken; 't geên Verbooden word over eenen Dooden te doen, Lev. 19:28. Deut. 14: 1. Hoedaanigen Rouw-bedrijf waarſchijnelijk in de Wet niet gedagt waare by-aldien niet de Iſraëliten, ook met zulke Bygeloovige Uytbundigheeden, in haare Verkeering by d'Egiptenaars hadden begort geweeſt.

Q. Andere, als Trooſtelooze Droevaards op de Aarde en in 't Slijk gezeeten, Strooyen Stof en Aſſche op haare Hoofden; Scheuren haare Kleederen, Bekrabben haare Aangezigten, Slaan haare Borſt met Vuyſten, en toonen allerhande Spooreloosheeden der Heydenen *Die geene Hoope* over haare Dooden hadden, als den Apoſtel Beſtraft 1. Theſſal. 4: 13. Gelijk ook de Zaligmaaker al duſdaanig Miſmaaken des Aangezigts in allerhande Droevig voorval verbied, Matth. 6:16. Want dat ook de Joden op zoo openbaare Vaſten Daagen, haar met Aſch Beſtrooyden, word in het Talmudize Boek-deel *Van 't Vaſten*, opentlijk geleerd. Als meede by Fagius over Deut. 14:1. en Virgilius IV de Eneas.

R. De Dubbele Spelonke in Machpela, welke Abraham tot een Erf Begraafplaatze Gekogt had, van Ephron den Hethiter, geleegen teegen-over Mamre Gen. 23: 16. Dat is niet wijd van Hebron, aan deês-zijde de Jordaane, Gen. 50: 13. Alwaar Abraham, Sara, Iſaak en Rebekka reeds Begraaven waaren, Gen. 49: 31. Die ons uyt de Joodſe Overleeveringen, de gedaante van duſdaanige Begraafplaatzen beſchrijven; zeggen, Dat dezelve meeſt als een Gewulfde Kelder of Spelonke Uytgehouwen waaren; gemeenlijk Zes Ellen lang en Vier Ellen breed: Waar in Agt andere Cellen of Ingekapte Hollen waaren; zomtijds ook wel Dertien, gelijk in *Bava Batra* aangeteekend ſtaat: In welke Vakken, de Doode Lichaamen wierden ingeleyd. Dat zy 'er bydoen, Dat de Ingangen gemeenelijk met een groote Zerk-Steen toegeſtulpt wierd; (by hen גלל GOLEL of *Wentel-Steen* genoemd,) hebbenze miſſchien uyt het Euangelium geſtoolen; Matth. 27; 59, 60. De Graf-Spelonke zelfs, of Verwulfzel, noemden de Joden, van de daad der Begraaving קבר KEBER, dat is, *Begraafplaatze*; of ook wel מערה MAGNARA, Een *Spelonke* of *Hol*: Doch de byzondere Ingekapte Celletjens, daar de Lichaamen ingeleyd wierden, hebbenze כוכים CUCIM, *Graaven* of *Tomben* geheeten. En dat den Vroomen Joſef van Arimathea zoodaanigen Begraafplaats voor zijn Familie afgezonderd had, is uyt de aangehaalde plaatze van Mattheus klaar. Zy ſchijnen de Ingangen en 't voor-aanzien ook dikwils Beſchilderd en Verçierd te hebben, waar vanze *Wit Geplaaſterde* genoemd worden; Matth. 23: 27. En die van Eerwaardig-Geſtorvene, met Opſchriften en Vermaaningen; dat zulk-eenen (N. N.) *In Zalige Gedagtenis mag zijn*. Doch haar gewoone Grafſchriften quaamen meeſt op deezen zin uyt; *Laat des Doodens Ziele opgebonden zijn in den Hof* Eden; of *In het Bundelken der Leevende*, AMEN, AMEN, AMEN *Selah*.

S. Lijk-Branding, die ter Eeren van den Geſtorvenen naa de Begraaving aangeſteeken wierd: Een Ceremonie die voornaamelijk omtrent de Koningen en Grooten gepleegt wierd; waar van te zien is, 2 Kron. 16: 14. en 21: 19, 20. Jer. 34: 5. Naaderhand by de Romeynen tot de Vergoding der Keyzeren in gebruyk gebragt, als by Kirchmannus en andere te zien is: Niet zelden ook op de Oude Penningen gedagt. En hoedaanig eertijds 't Verbranden der Lijken by de Romeynen, in plaats van Begraaven, in gebruyk was; (maar naaderhand afgeſchaft is,) mag men by Pancyrollus onder de Verloore dingen vinden, zoo als Salmuth hem verklaard heeft. Zoo dat het zeederd een Smaadheyd wierd, de Lijken te Verbranden, gelijk de Vyanden van 't Kriſten Geloof aan Polykarpus deeden, verbiedende hem te Begraaven; als uyt zeeker Brief van de Kerk van Smyrna te zien is. En Origines en Auguſtinus zijn vol van deeze Getuygenis. Ziet meede van 't Verbranden der Dooden Amos 6: 10. in welke gewoonte alleen de Beenderen of des zelfs Aſſche in zeekere Vaaten of Kruyken bewaard wierden. Waar van Thomas Brown een Boekje Geſchreeven heeft, Dat hy HYDRIOTAPHIA of *Kruyk-Begraaffenis* noemd.

T. De Toebereyding tot de Rouw-Maaltijd, om de Bedroefde Rouw-klaagers naa voldiende Pligten te Verquikken; aan welk gebruyk ook Ammianus Marcellinus aan zijn XIX de Boek gedenkt. Ziet meede den Brief van Jeremias agter 't Boek Baruch, *vers* 31. daar *Van het Brullen en Roepen op de Maaltijden over eenen Dooden* gerept word. En gelijk deeze Gewoonte ook by de Romeynen doorbrak en ten laatſten met onmaatige Drinkgelaagen verzeld ging, heeft de Wet der XII Tafelen daar in voorzien. En 't is al van Ouder-gebruyk tot op onze tijden, en by zommige, zoo Onbeſchoft door-gebrooken, Dat het hier en daar ook is moeten Verbooden worden. Ook is het noch heeden by die van Guyjana, de gewoonte, de Dooden van haar Groote Heeren, Dry of Vier Daagen met ſterk Zuypen, Danſſen en Springen te Beklaagen; totze Smoordronken daar heenen rollen, en den Rouwe door Slaapen Vergeeten. Onder welk Drink-Gelag egter een Oud Wijf uyt de naabeſtaande, den Overleedenen met deerlijk Huyllebalken Beſchreyd. Maar gelijk duſdaanigen Rouwmaal, by de Romeynen, *Silicernium* genoemd wierd, op welke voornaamelijk de Oude en Bedaagde Mannen genoodigd wierden; is by haar onder een Figuurlijke wijs, door dit woord een zeer Oud Man te kennen gegeeven, die met den eenen Voet in 't Graf gaat. Het Arm of Slegte Volkje, kreeg in plaats van een Maaltijd, een Gifte of Uytdeeling van

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

aroos knegten en Oudsten van Egipten, na Kanaan op-getrokken; maa

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Joseph met zyn gantse Huys en Broederen, nessens Faroos knegten en Oudsten van Egipten, na Kanaan op-getrokken, maakt al

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

trokken, maakt aldaar een Rouwklage van ſeven dagen over Jakob

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

rokken, maakt aldaar een Rouwklage van ſeven dagen over Jakob, en begraaft hem in de Spelonke Machpela. *Gen. 50: 5-13.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

van Raauw-Vleesch, welke volgens Rosinus, *Visceratio* genoemd word. Waar van te zien is by de Aanteekenaars op Suetonius; en onder die by Sabellikus. Ziet meede Oudaan Zesde Zaamenspraak, die uyt Livius, Tacitus en andere, 't een en 't ander hier van aanteekend, dat men mag te raade neemen.

V. Inwoonderen des Lands uyt de Kanaaniten; die deeze Lijkstaatzie voor *Een grooten Rouwe der Egiptenaaren* aanzien. Zoo dat die daar van genoemd wierd ABEL MIZRAÏM, *Die aan 't Veyr der Jordaane is*, Gen 50: 11. Te weeten, het Pleyn van den Doornen Bosch, alwaar deeze Rouwklaage 7 Daagen gehouden wierd. En niet hier by het Graf en den Akker in Machpela. Alhoewel wy voldoens-halven een plaats-verschikking in ons Print-Tafereel hebben ingewilligd; waar van den Beschouwer gewaarschouwd is.

Maar naadien het gantze Bestèl deezer Begraaving, welke in de Spelonke Machpela volvoerd wierd, voornaamelijk aan Jakobs Zonen toegeschreeven word, schijnd men niet heel zonder reeden te konnen bedenklijk houden, f niet de gantze Stoet der Egiptenaaren hier te *Goren Athad* in haar Rouw-bedrijf gebleeven zijn? Terwijlen die van Josefs Huys, met de rest der Zonen Jakobs, heenen gegaan zijn om haaren Vader in zijn Graf te bestellen, gelijk hy haar bevoolen had, Gen. 49: 29. Want alzoo luyd de Historie, Gen. 50: 12, 13, 14. *Ende zijne Zonen deeden hem zoo, gelijk hy hen Gebooden hadde. Want zy voerden hem in 't Land Kanaan, ende begroeven hem in de Spelonke des Akkers Machpela: Dewelke Abraham met den Akker Gekogt hadde, tot eene Erf-Begraaffenisse van Ephron den Hethiter, teegen over Mamre. Daar naa keerde Josef weeder in Egipten, Hy, ende zijne Broeders, en alle die met hem Opgetoogen waaren, om zijnen Vader te Begraaven; naa dat hy zijnen Vader Begraaven had.* Welke laatste Woorden niet geheel zonder Opmerkinge zullen schijnen, wanneer men tot dezelve overweegd, Dat Josef zijn plegtelijke Rouw-klaage heeft aangesteld, eer hy met de gantze Sleep der Egiptenaaren omtrent de Begraaf-plaatze aangekoomen was; als of hy hier door de Uytheemze Lijk-Staatzie der Egiptenaaren, in het Doorne-Bosch *Goren Athad* gehouden, van de Begraaffenis, (dien hy zelfs met alle die van den Huyze Jakobs waaren, in Machpela teegen over Mamre uytgevoerd heeft;) had willen onderscheyden. Doch gelijk we merken, Dat geene Uytleggers ons hier in met eenige voorligtinge zijn voor-gegaan, willen wy 't ook maar bedenkelijk voorgesteld hebben; zonder yemand de vryheyd te misgunnen, van te gelooven, Dat dit gantze Reys-Gezelschap uyt *Abel Mizraim*, dat is, uyt de plaatze der Egiptize Rouw-klaage, Opgebrooken, en de Begraaffenis met het Huys Jakobs, tot in Machpela, aan het Graf Abrahams hebben bygewoond.

Gen 50:12, 13.

Twijffeling of de Egiptenaaren niet in Goren Athad gebleeven zijn als Josef naa de Begraafplaats in Machpela met het Lijk heenen gegaan is.

Zoo datze deeze pligt voldiend hebbende; *Alle*, gelijk Moses zeyd, *die met hem Opgetoogen waaren, om zijnen Vader te Begraaven*, weederom naa Egipten gekeerd zijn, alwaar elk de Zijne gelaaten had. Want alzoo moest het in de Vaderlijke Stammen van Israël, naa de Goddelijke Voorzegginge geschieden; als in welke de Dienstbaarheyd van het Zaad Abrahams, den Egiptenaaren onderworpen was, een Verdrukkinge te lijden van 400 Jaaren, Gen. 15:13. 't Geên van de Zonen Jakobs thans wel overdagt zijnde, hebbenze de Geheugenis van die Godspraak, hoe zeer haar teegen de Borst, nogtans als een Kostelijke Schat, geagt, en onder een geduldige afwagtinge, getrouwelijk willen bewaaren: Gelijk Kalvinus niet onfraay over haare weederkeeringe naa Egipten, heeft aangemerkt, zeggende; *Zy keeren niet alleen weederom naa Egipten, om dat de teegenwoordige toestand haarder zaaken zulx afvorderde; maar ook om dat het haar niet billijk scheen, de Hand Gods; die haar een Jok der Dienstbaarheyd had op den Hals geleyd, ontijdig af-te werpen. Zoo dat haar niet, dan een byzondere Godsdienstigheyd, heeft ingetoomd, om in alle Stilswijgendheyd d'aanstaande Dienstbaarheyd die nu eerst regt aan 't wanken zou geraaken, gerustelijk te verdraagen; waar toe zy haar dan nu gereed maakten.* Dit zeyd Kalvinus. Nogtans en schijnd men niet zoo-zeer te moeten meenen, Dat d'Israëliten te deezer tijd, zoo diep aan d'Egiptize Dienstbaarheyd gedagt hebben;

Josef keerd met zijn Broeders en al de Egiptenaaren naa de Begraffenis weeder naa Egipten.

En voldoen de Godspraak die haare Inwooning in Egipten voor zeekeren tijd bepaald had.

Alhoewel zy misschien dat

Oogmerk niet en hadden.

Maar zijn bekommerd of Josef niet wel zijn geleeden Leed aan haar mogt Wreeken nu haar Vader Dood en Begraaven was.

hebben; (want ze zijn al geeren tot haare Vrouwen en Kinderen, Vee en Haave weedergekeerd, en alzoo Josef gevolgd, die aan Farao den Koning de weederkomste had toegezeyd, Gen. 50: 5.) maar veel-eer bekommerd geweest, of niet Josef, nu haar Vader van-kant was, het leet dat zy hem te vooren hadden aangedaan, haar zou doen in d'Oogen druypen; gelijk Moses in 't vervolg deezer Historie aanteekend; en ons derhalven verpligt, Dat wy dit Opmerkelijk Aanhangzel straks hier aanknoopen, en als nu, de Vader Jakob aan zijn Graf, een Welvoegzaam *Vaar-Wel*, tot Afscheyd geeven; want alzoo betaamd het ons, de Uytvaard van deezen Kinderzaligen Vader te eyndigen. En zulx niet ongelijk aan de Gewoonte der Ouden, die haare Begraavene Dooden gemeenelijk met deeze Woorden verlieten; VAARD WEL, VAARD WEL, VAARD WEL; *Wy zullen uw op Order Volgen, zoo als de Natuure ons zal toelaaten.*

Vreede-handeling tussen Josef en zijn Broeders.

Nu willen wy Josefs laatste Vreede-handelinge met zijne Broeders bezien: En verneemen, met hoedaanige Troostelijke Beveelen die Voortreffelijke Man in zijn Dood, het gantze Huys van Jakob, in het Geloof aan de Goddelijke Voorzienigheyd Ondersteund, en te-gelijk door het Onderpand, van zijn Koud Gebeente, verzeekerd heeft, Dat haar Godt gewisselijk Bezoeken, en uyt Egipten naa het Land Kanaans doen Op-trekken zou, dat hy Abraham, Isaak en Jakob Geswooren had. Want alzoo heeft hy zijne Broederen willen voorgaan, die nu volveerdig stond, om zijn Begraaven Vader in de Dood naa-te Stappen. Gelijk het dan ook niet zonder een waare Oorzaak gebeurde, Dat de Broeders van Josef by haar zelven van een Onmenschelijk Stuk bewust, ook haare Gemoederen straks naa 't volvoeren van des Vaders Lijk-Staatzie, en dat men uyt Kanaan weederom in Egipten aangekoomen was, met groote Vreeze en Bekommering zijn aangevogten: Zoo datze tot malkanderen zeyden; *Misschien zal ons Josef Haaten: Ende hy zal ons gewisselijk vergelden al het Quaad dat wy hem hebben aangedaan*, Gen. 50: 15. Dus geloofden zy voorzeeker, Dat naadien haaren Vader nu niet meer in 't Leeven was, en zy zelve eertijds onder 't Geluk van desselfs Afweezen, gants Wreed en Onmenschelijk teegens haaren Broeder hadden Gewoed; zijn Gemoed thans even-zoo teegens haar zou gesteld zijn, en zijn geleeden Leet wel dapper aan haar Wreeken zou. Aldus neep haar het Overtuygd Geweeten, terwijl de Godvrugtige Man, niet alleen met een volle vergeevinge omtrent haar Swanger ging; maar ook zelfs in zijn Boezem beslooten had, Haar te Troosten, En *Naa het Herte te spreeken*; gelijk te zien is, Gen. 50: 21. Zoo dat het aan den uytgang der gebeurde zaak gebleeken is, Dat het met Josefs Gemoed even-zoo geschaapen stond, als de Historien van den Keyzer Theodosius Verhaalen: Want als hy eens een Misdaadiger, die 't swaar teegens hem verkorven had, het Leeven Schonk; wierd hem gevraagd; *Waarom hy zulken Weldaad aan een Booswigt beweês?* Doch hy Antwoorde; *Ik behoude veel liever de Magt om Leevendig te maaken; Dan om de Leevende te Dooden.* Leerende alzoo door zijn Voorbeeld; Dat de Quijtscheldinge der Misdaaden, de grootste Deugd is.

Josefs Broeders voor Weederwraak bekommerd.

Een Dwaaling van Josefus aangemerkt.

Zoo wy nu ook hier de Joodse Histori-Schrijver Josefus, met Moses vergelijken, schijnd hy ongelijk te hebben; als hy zeyd, Dat de Broeders aan Josef de Weedertogt naa Egipten geweygerd hebben, uyt Vreeze dat d'Oude Wrok nu eerst regt teegens haar zou aan de gang raaken; gemerkt haar Vader Dood was, en zy geenen tussenspreeker meer en hadden.

De Vreede-handeling met Josefs Broeders is naa haar Weederkomst in Egipten voorgevallen.

Daar nogtans Moses d'Onderhandelinge van dit Voorval zoodaanig schijnd te Verhaalen, Dat het naa de Weederkomste in Egipten geschied zy; te weeten, als wanneer de Broeders met het Reys-Gezelschap van haare Huysgezinnen, in het Land Gosen, en Josef met die van zijn en Faraôs Hof, te Memfis aangekoomen waaren. Zulx datze niet alleen door Schaamte, als zommige meenen, niet zelfs tot Josef quaamen, maar voornaamelijk van weegen d'afgeleegentheyd der Woonplaatze, en gewoone Eerbied die men den Vorsten Schuldigstaat, door Afgezondene Vreede-maakers,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

kers, Josef laaten aanzoeken en Vermaanen, hoedaanig haar de Vader Jakob belast had, haar zelven de Goeddaadigheyd Josefs aan-te beveelen, Op dat hy haar alle Quaad vergaf; gelijk te zien is, Gen. 50: 16, 17. Of liever, zy doen met een verzierde Getuygenis der Huysgenooten, uyt des Vaders Stervende Mond, Josef voordraagen, Dat hy belast had; De Mishandeling der Broederen te Vergeeven: Want alzoo schijnd het Moses te willen uytdrukken, als hy haar doed zeggen; *Uwe Vader heeft bevoolen voor zijne Dood*, zeggende, *Zoo zuld gy tot Josef zeggen; Ey Vergeeft doch d'Overtreedinge uwer Broederen, ende haare Zonde, want zy uw Quaad aangedaan hebben; Maar nu, Vergeeft doch d'Overtreedinge der Dienaaren des Gods uwes Vaders.*

Josef om Vergiffenis aangezogt.

Maar als Josef de Voorspraak der Vreede-maakers, met Schreyende Oogen aanhoorde, niet konnende zijn teeder Gemoed bedwingen, scheen zulx reeds een genoegzaame toezegginge van haare Af-Beede; zoo dat de Broeders die goede Luym niet willende verzuymen, geen uytstèl neemen van zelfs tot hem te koomen, en onder een Ootmoedige Voet-val haar zelven, tot zijne Knegten aan-te bieden. Doch wat zeyd de Voortreffelijke Vorst? Hy, die korts te vooren op d'Aanspraak der Afgezondene bitterlijk weende; Trooste haar nu ook met deeze Aanminnige Woorden; *En Vreest niet: Want Ben ik in de plaatze van Godt?* Gen. 50: 19.

Die zig daar toe gereed vind.

Dus zetten't d'Onze over, uyt vergelijkinge van Gen. 45: 5. Doch andere hebben de Woorden verscheydentlijk Vertaald. De LXX Overzetters, zeggen zonder eenige Verklaaringe; *Want ik ben Godes.* De *Targum* van Onkelos; *En Vreest gy-Lieden niet, dewijl ik Godt Vreeze*; dat is, gelijk het de Griekze Kantteekening schijnd te verbeeteren; *Want ik Vreeze Godt.*

Verschil in de Zingeeving der Vertaalers, aangaande Josefs Antwoord tot de Broeders.

Ook heeft onzes-agtens de Gemeene Latynze Bybel niet heel onfraay tot de Zingeeving; *En Vreest niet; konnen wy Gods Wille weederstaan?* Zulx eenige de Griekze Overzetters een Schraap geeven, alsse d'Oorspronkelijke reeden in twijffel trekken, en liever de Kaldeëze, dan de Hebreeuwse en Samaritaanze Zin volgen. Waarom ook onze en de Gemeene Latynze Vertaalinge te prijzen staat; dewijlze beyde de meeninge van Josef zeer wel schijnen uyt-te drukken. Want gelijk Josef Godt onderworpen was, heeft hy in deeze reeden volmondig beleeden; *Dat hy hem Vreesde.* En alzoo kan ook d'Arabize zin, met die der Griekze Verklaaringe stand houden; wanneerwe aanmerken, hoedaanig Josef zijn Verslaagene Broeders van alle Vreeze willende ontheffen, zeyd, *Ik Vreeze Godt.* Nogtans ontbreekender geen Vermaarde Mannen, die de Vertaalinge van onze Overzetters voor de Beste te-Boek zetten. Dus spreekt'er Heydeggerus van; *Alhoewel andere, deeze Woorden anders vertaalen, agt ik nogtans deeze zingeeving voor de Beste, welke in deeze Woorden vervat is*, Gen. 30: 2. Ben ik in plaatze van Godt? *Want alzoo spreekt ook Josef hier zijn Broeders aan, als of hy zeggen wou*; Ziet Broeders, al het geen'er geschied „is, is door den Raad der Goddelijke Voorzienigheyd geschied: Hoe zoud „ik dan meend gy, gelijk of ik eenen anderen Godt wilde zijn; my daar tee„gen aankanten, en dat geene, welke hy tot uwer en mijner Behoudenis be„stuurd heeft, tot uw Bederf omwenden? Dat zy verre.

Onze Overzetters van Heydeggerus gepreezen en de meening van Josef te regt gebragt.

Aan hoedaanigen Uytleg wy ook meenen dat Josefs eyge Woorden zeer wel passen, als hy zeyd, *Gylieden hebd wel Quaad teegens my gedagt;* doch Godt *heeft dat ten Goede gedagt; op dat hy deede, gelijk het is ten deezen Daage; om een Groot Volk in het Leeven te behouden*, Gen. 50: 20. En flux daar op ten andermaale doende de Vreeze bannen, verzeekerd hy haar en haare Zuygelingen, van alle Vaderlijk Onderhoud, en Weldaadigheyd: Alzoo *Trooste hy haar, en sprak naa haar Herte*; vers 21. En word alzoo een Voorbeeld van Zagtmoedigheyd, en Veerdigheyt om te Vergeeven, en Goed voor Quaad te doen; gelijk de Zaligmaaker Leerd, Matth. 5: 44.

Josef Vergeeft zijn Broeders haare Misdaad op haare schuld-bekentenis.

En zoo wy hier de Joodse Zet-Reegelen uyt Maimonides in-agt neemen, de Leere van haare Rabbynen zal hier op uytkoomen; *Dat het Ongeoorlofd is, voor eenen die Beschaadigd is, Wreed te zijn, en niet te Vergeeven. Want* zeggenze, *Dit en is niet den Weg van het*

Joodse Wetten aangaande 't Verzoe-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

nender Misdaaden aan zijnen Naasten begaan.

Zaad Israëls. Doch wanneer hy, die Beschaadigd, het verzoekt, en Bid Genaade van hem, eens of tweemaal, en hy weet dat hy afkeerd van zijne Zonde, en Berouw heeft van zijne Boosheyd, hy zal't hem Vergeeven. En zeeker als wy Gen. 50: 17. de Broeders hooren zeggen; *Vergeeft doch d'Overtreedinge der Dienaaren* des Gods *uwes Vaders*. Schijnen zy te kennen te geeven beyde haar Berouw en Geloove om Barmhertigheyd te verkrijgen van Gods hand; en gebruyken dit tot een reeden, om diergelijke van Josef te verkrijgen, dieze benadeeld hadden: en doen alzoo niet anders als ofze de Spreuke wisten; *Indien gy de Menschen haare Misdaaden vergeeft, zoo zal uwe Heemelze Vader ook uw vergeeven; en anders niet.* Vergelijkt des Zaligmaakers Verklaaring over de Beede; *Vergeeft ons Onze Schulden*, Matth. 6: 14, 15, 12. en de Vermaaninge des Apostels, Ephes. 4: 32. *Vergeeft malkanderen, gelijk Godt in Kristo u vergeeven heeft.* En hier hebben de Joodse Leermeesters een Onderscheyd weeten te maaken, tussen de schaade aan onzen Naasten in zijne *Goederen*; en de Quetzing en Ongelijk aan zijn *Perzoon*; hoedaanig hier de zaake Josefs was. Het geene ons dan Maimonides in zijn Verhandeling *Van Schaade en Naadeel*, in deeze Woorden opgeeft: Die zijnen Naasten Schaade doed aan

En zulx op Josefs Broeders gepast.

Onderscheyd in 't Beschaadigen van yemands Goed of Perzoon. Exod. 21: 19.

„ zijne Goederen; als hy betaald heeft dat hy schuldig is te betaalen, zoo isser „ Verzoeninge. Maar hy die zijn Naabuur Quetst, alhoewel hy aan hem deeze Vijf dingen tot voldoeninge geeft; (Ten I. *De Schaade zelfs*; als Ooge „ voor Ooge; Tand voor Tand. Ten II. Voor *De Smerte*. Ten III. Voor „ zijn *Geneezing*. Ten IV. Voor zijn *Verletten Arbeyd*. En ten V. Voor zijn „ *Schande* of *Oneere*.) nogtans isser geen Verzoeninge gemaakt voor hem. Jaa „ alhoewel hy Gode zou Offeren, *Alle de Rammen van* Nebajoth*, nogtans „ word'er geen Verzoeninge gemaakt voor hem, noch zijn Ongeregtigheyd „ vergeeven; ten zy hy 't verzoekt aan hem die Beschaadigd was, en dat hy 't „ hem vergeeve. Dus verre Maimonides.

* Esa. 60: 7.

Maar wanneer Moses kort hier aan, zeyd; *Josef dan Woonde in Egipten, hy en zijnes Vaders Huys*; schijndmen daar uyt te moogen denken, Dat hy voortaan niet alleen in volle Vergeevinge en Vreede met zijne Broederen geleeft heeft; maar dat hy ook kort naa deezen, niet meer in 't byzonder aan 't Hof te Memfis, maar te zaamen met die van zijn Vaders Huys, in Gosen heeft Gewoond, en gemeenzaam verkeerd heeft met de Broeders die doe noch in 't Leeven waaren. Gelijk niet heel scheemeragtig uyt de Gemeenzaame omgang, en last, aangaande zijn Uytvaard en Begraaving af-te neemen staat. Buyten twijffel heeft hy zeer-wel overdagt, Dat het nutter voor zijn Gemoed was, het Hof-Leeven *Vaar-Wel* te zeggen, en weynig naa de Weereld Geagt te zijn: Dan dat hy zig door d'aanlokzelen der Aardze Grootsheyd, van zijn Vaderlijk Stam-Huys, (tot welk inzonderheyd ook zijn twee Welgebooren Zonen, Manasse en Efraïm Ingehuldigt waaren,) langer zoude afzonderen. Voor deezen had hy de Vleyjingen van zijn Fortuyn wel Veragt, welke zijn Gemoed in Egipten hadden konnen Overrompelen en inneemen; doch nu heeft hy de Weereld verder willen braveeren: Want het Hof-Leeven afleggende, begeeft hy zig-zelven, die in Top van Eer en Aadelijk aanzien opgesteegen was, tot een Ongeagte Staat, en Speend te-gelijk zijne Zonen van de hoope die zy misschien haar zelven, uyt zoo Vorstelijken Opvoeding, tot des Vaders Naavolgers hadden ingeboezemd. En zoo wy met zommige Tijd-raamers niet quaalijk gissen, heeft hy omtrent 60 Jaaren lang, zijn Daagelijkze Oeffening, hier aan gewaagd; op dat hy hem zelven en de zijne, in zoodaanigen Ordening bragt, Dat noch des Vaders Grootheyd, noch de Staatzugt zijner Zonen, haar van de Geringe Kudde des Heeren afzonderde, uyt welke de Hebreeuwse Kerke moest aangefokt worden. Zulx dat hy als een Slange zijn Oude Huyd heeft uytgeschud, op dat zijn Stam-Huys, naa 't afleggen der Oude omhangzelen, nieuwe Kragten bekoomen mogt. Die nogtans het Stil-Leeven van Josef op 60 Jaaren schatten, schijnen haare Reekening zoo te maaken; Dat hy het Hof-Leeven omtrent

Josef schijnd naa deeze tijd niet langer aan 't Hof maar in Gosen by zijn Broeders gewoond te hebben.

Schaamd zijn Afkomst niet, en agt de eer. van de Weereld kleen.

Josef heeft omtrent noch 60 Jaaren, of als andere gissen 54 Jaaren in stilheyd en buyten 't Hof geleefd.

6 Jaa-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

6 Jaaren voor zijn Vaders Dood verlaaten heeft; 't geên onzes bedunkens uyt 30
de Begraaffenis van Jakob niet waarſchijnelijk is: En indien wy het naa des Va- 7
ders Dood reekenen, zullen'er ten hoogſten maar 54 Jaaren gevonden wor- 2
den; gelijk aan deezen opſtel te zien is. 17
54
110.

Joſef was als hy voor Farao ſtond, en van hem Verhoogd wierd, 30 Jaaren, Geneſis 41: 46.	
Met de Vette Jaaren zijn verloopen	30.
Van de Maagere Jaaren waaren verloopen als Jakob in Egipten quam, 2 Jaaren, Gen. 45:11.	7.
Jakob heeft in Egipten gewoond 17 Jaaren; onder welke tijd de reſteerende Vijf Jaaren des Hongers zijn ten eynde geloopen, Geneſis 47: 28.	2.
Joſef heeft naa zijn Vaders Dood, noch in Stilligheyd buyten 't Hof en onder zijn Broeders gewoond 54 Jaaren Gen. 50:22.	17.
	54.
Dus in alles	110 Jaaren.

Want zoo Oud is Joſef Geſtorven, Geneſis 50: 22, 26. Aldus Woonde Joſef in Egipten, met heel zijn Vaderlijk Stam-Huys, en zag van zijnen Zone Efraïm; *Kinderen tot in het Derde Geſlagt*; gelijk de Griekze Overz etters Vertaalen. En d'onze, *Kinderen des Derden Gelids*, noemen: In 't Hebreeuws eygentlijk, *Kinderen der Derden*, geheeten. Of als andere miſſchien beeter dan al deeze Vertaalen; *Hy zag Zonen uyt het Derde Gelid van Efraïm Gebooren*. Ook werden de Zonen Machirs, des Zoons Manaſſes; *Op Joſefs Knyen Gebooren*, Gen. 50: 23. 't Geên de *Targum* van Onkelos, deezen zin geeft; *Zy zijn Gebooren, en Joſef heeftze Opgevoed*. En Jarchius verklaard; *Zy zijn Opgetrokken tuſſen zijne Knyen*; dat is, gelijk miſſchien onze Kantteekenaars niet quaalijk uytbreyden, alſſe zeggen; Dat Joſef deeze Kinderen in haar eerſte Jongheyd, met Blijdſchap en Vermaaking, pleeg op zijn Schoot te zetten, en daar meede te Speelen, gelijkmen met de kleene Kinderen gemeenlijk doet; ziet diergelijke zingeeving, Gen. 30: 3. Maar niet teegenſtaande Joſef aan al deeze Neeven, en aan die welke reeds uyt zijne Broederen voortgeſprooten waaren, wel zag, Dat de Voorzegging van zijn Vader, eenkennelijk aanvang nam; is nogtans zijn Bekommering, daar door geenzinds aangewaſſen, noch gaande gemaakt om te overleggen, hoe hy dezelve met Eer en Aanzien overkleeden zou: Overmids hem ten deezen opzigte, den Adeldom der Egiptenaaren, niet een Boon waard ſcheen; maar het Herders Leeven beminnende, wilde hy geeren van de Egiptenaars Veragt zijn, indien hy ſlegts onder de Huysgezinnen van Iſraël mogt geteld worden. Zulx, dat gelijk zommige zijn gantze Leeven in Dry deelen hebben afgedeeld; (naamelijk dat hy 17

Joſef ziet van Efraïm Kinderen in 't Derde Lid.

En van Manaſſe worden hem Kinderen op zijne Knyen Gebooren.

Gen. 48: 19.

Jaaren in zijn Vaders Huys in Stilte, 13 Jaaren Ongelukkig in Egipten, en 80 17 | 17
Jaaren aldaar in Voorſpoed, heeft doorgebragt;) wy 't zelve veel eygentlijker 13 | 13
in een Vierderley ſtaat moogen aanmerken; en in plaats van 80 Jaaren dien hy in 80 | 26
Hoogheyd geſteld was, dezelve naa onze Reekening op 26 brengen; en de 110 | 54
reſteerende 54 Jaaren aan zijn Stil en Huyſlijk Land-Leeven toepaſſen: In wel- 110.
ke tijd hy zijne Broeders en voornaamelijk die van zijn Huys, tot de volharding der Vee-Weyding aanzette en Beveſtigde. Want dat Grootius, Joſef in zijn Toonneel-Spel SOPHOMPANEAS, der Hebreën gemeenzaame zaamenLeeving en Vermenging van Godsdienſt met de Egiptenaaren Toewenſcht en Voorſpeld; en daar in ook aan 't Houwelijk van Salomon met Faraôs Dogter; en de Vlugt van Joſef en Maria met het Kindeken Jeſus voorzeyd; daar van loopt het Eerſte heel waarſchijnelijk teegens Gods Belofte aan Abraham gedaan, en vervolgens ook teegens Joſefs eygen Betuyging, als hy zijne Broederen den Uytgang vermaand, en Bevél geeft aangaande zijne Beenderen. Gelijk we ſtrax uyt Gen. 50:24. zullen ontwaar worden. De reſt is'er uyt 1 Kon. 3: 1. Matth. 2: 13. en Zeph. 3:10. op een Poëetize wijs ingedraayd; en luſt ons daarom hier op de rye te zetten:

O Rijk

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

O Rijk Egiptenland! *Wat zal't uw Winst gedyen;*
Dat gy 't Hebreeuwse Volk, *in deés Benaauwde tyen*
In uwen Schoot Ontfangd? Want alzoo lang gy tragt,
Te Koesteren dit Vroom en Goddelijk Geslagt,
Uyt Abram *Voortgeteeld; zoo lange zuld gy Bloeyen,*
En booven uwen Wensch in Zeegen Overvloeyen,
Natuur u staan ten dienst. De tijd zal koomen dat
De Konink van de Nyl, *zoo Rijk van Naam als Schat,*
Hem zal in een Verbond, met ons Geslagt begeeven,
En een Egiptze Vrouw, op Israëls Throon verheeven,
Zal Baaren eenen Zoon, die Israël Regeër:
Daar teegen zullen dan in Faröôs Rijken weêr
Verplaatzelingen, uyt d'Hebreeuwse Stammen koomen,
En Woonen in uw Steên. Wanneer tot Troost der Vroomen,
De Vader van de Vreede, en van Godvrugtigheyd;
En's Weerelds Heyland, lang Verkondigt en Voorzeyd,
Uyt's Heemels Schoot Gedaald, op Aarde komd verschijnen,
Zal hy naa zijne Vlugt, door Wouden en Woestijnen
In Ballingschap alhier, zijn Huysvest zoeken gaan.
Hy zal d'Egiptenaars en mijn Hebreën doen staan
Op eenerhande Wet? Den Godes-dienst Vermengen
En Leerenze op een wijs, Godt Eer en Offer brengen.
Daar naa zal ook de rest, dat Heyl deelagtig zijn,
Wanneer eens 't Heemels Vyer; gelijk een Zonneschijn,
Bestraald het Oost en West, en heel de Zuyder Landen;
En doen de Swarte Moor, tot Godt in Yver Branden.

Josef Onderssteund zijn Broeders in 't Geloove en de zeekerheyd van de Erffenis des Lands Kanaans.

Als dan Josef onder-en-tussen gevoelde, Dat zijn Affscheyden uyt dit Leeven naa-by was, en dat hy Sterven zou, heeft hy zijne Broeders tot hem geroepen, en gezeyd; *Ziet ik Sterve; maar Godt zal uw-Lieden Bezoekende Bezoeken*; dat is, naa de Hebreeuwse Spreekwijze; *Hy zal uw Voorzeeker Bezoeken*; en uw doen Optrekken uyt dit Land, in het Land dat hy Abraham, Isaak en Jakob Geswooren heeft, Gen. 50:24. En alhoewel de Gemeene Latynze Bybel heeft; *Naa mijn Dood zal uw Godt Bezoeken*; zoo is doch de zin dezelve. En schijnd niet donkerlijk zoo wel haar aanstaande Verdrukkinge, als haare Heerlijke Verlossinge uyt dezelve, te voorspellen. Maar naadien het nergens blijkt, Dat hem Godt hier toe verscheenen, of door een Goddelijke aanspraake, Vermaand heeft; kan'er moogelijk gevraagd worden; Van waar Josef de Voorzegginge deezer Toekoomende Ongemakken, met zoodaanigen verzeekering gehaald had, Dat hy het Huys Israëls daar van te-gelijk ook een gewisse Verlossinge heeft konnen toezeggen? Wy voor ons deel meenen, Dat naadien Josef vastelijk wist en geloofde, Dat zijn Vader waarlijk een Groot Prôfeet was, aan wien Godt het Verbond der Zaligheyd toevertrouwd had, om het zelve zijne Kinderen over te leeveren; heeft hy alzoo zeeker op desselfs Getuygenis konnen rusten, als of hem zulx Perzoonelijk in eenige Goddelijke Verschijning geopenbaard waare; of dat hy Engelen uyt den Heemel had zien

En geeft Bevèl over zijne Beenderen, om die in de Uyttogt naa Kanaan meede te neemen en aldaar te Begraaven.

neederdaalen. Op dusken grondvest dan, doed hy de Zonen Israëls Sweeren, Dat zy, wanneerze naa zijne Voorzegginge, uyt Egipten Optrekken en naa Kanaan Reyzen zouden, ook zijne Beenderen van daar Op-voeren en meede neemen zouden, om dezelve aldaar in 't Land zijner Erffenis te Begraaven, Gen. 50:25. 't Geên d'omzigtige Man aldus belast te doen, om dat hy moogelijk wel zag, Dat het Stamhuys van Israël naa zijn Dood, zoo grooten gunst noch aanzien by d'Egiptenaars niet en zou vinden, Datze zijn Dood Lijk, gelijk hy aan zijn Vader gedaan had, buyten het Koninkrijk zouden hebben konnen voeren. Doch daar zijn vry hoogdraavender reeden, Waarom hy deeze

ze zaak tot de heerlijke en algemeene Uytgang des gantzen Volks, bevoolen heeft uyt-te stellen: Als meede waarom hy insgelijks by zijne Vaderen, in Kanaan heeft willen Begraaven zijn, die niet verre af-zijn van het Verlangen zijns Vader Jakobs, daar wy strax te vooren van gerept hebben. Dus isset dan uyt geen Bygeloovigheyd voortgekoomen, Dat hy dit alzoo Begeerd heeft, maar uyt een vast vertrouwen waar door hy voorzeeker hield, Dat zijn Geslagte het Land Kanaans bezitten zou, tot een Voorbeeldig Onderpand van 't Heemelze Kanaan: Willende door zijn Exempel, zijne Broeders en al haare Naakoomelingen, alzoo in het bezittelijk aanschouwen zijner Beenderen, doen Gedenken en Gelooven, Dat het Verbond Gods, door het tussen-koomen van de Dood des Menschen, gantzelijk niet en Stierf, terwijl zy zelve Gode Leefden. En op dat hy het Zaad Jakobs te-bet zijn Geloof, aangaande haar Bezittinge van Kanaan, betoonde, wilde hy het ook zelfs in zijne Beenderen bezitten, als een Pand van 't Heemels Vaderland; Jaa waar het moogelijk daar in ook zien, het geene zijne Naakoomelingen aldaar zouden zien; naamelijk de verschijninge van den Messias in 't Vleesch, als die dit gantze Bestèl *Door het Geloove* gedaan heeft, Hebr. 11: 22. Hy en wilde dan niet alleen, niet in Egipten Begraaven zijn, schoon hy daar wel in een Overpragtig Graf had konnen geleyd worden, dat aanzienelijker was, als dat van zijn Vader in Machpela; of als men misschien voor Jakob wel zou opgeregt hebben, naadien hy daar slegts een Vreemdeling en buyten Staat was: Maar hy wil daar-en-booven ook niet hebben, Dat men zijne Beenderen aanstonds naa Kanaan voeren zou, gelijk hy zijn Vader naa de Daagen der Lijk-bezorginge gedaan had; maar die tot op de Uyttogt van Israël bewaard hebben; om te betoonen, Dat die haast aanstaande was; en ook omtrent 144, of als andere reekenen, 155 Jaaren daar naa volbragt is. Want gelijk wy in het Boek der Uyttogt zien, Dat Moses dit Bevèl heeft naagekoomen; (*Meede neemende Josefs Beenderen*, Exod. 13:19.) alzoo word ook op 't eynde van 't Boek Josua, de Begraavinge der zelve Beenderen, aangeteekend. En gy zuldze ook te zijner tijd, liggende *In een Houten Kist*, zien door de Jordaane in Kanaan over-voeren, ter plaatze daar wy die Beroemde Intogt, in een Print-Tafereel Vertoonen zullen. Alzoo is Josef Gestorven, 110 Jaaren Oud; (in hoedaanigen Ouderdom ook Josua de Overwinnaar des Lands Kanaans Gestorven is, die een Naakoomeling uyt Josefs Zaad was, Jos. 24: 29.) en zijn Lichaam naa d'Egiptize wijze Gebalzemd zijnde, is het zelve in een Houten Kist geleyd; op dat zijne Beenderen daar in, de tijd verwagten mogten, en gereed waaren als zijn Volk daar meede optrekken en naa Kanaan verreyzen zoude, gelijk hy bevoolen had. Wordende voorts ook in de H. Historie, van Josefs Huysvrouwe Asnath geen gewag meer gemaakt; en alzoo in 't onzeeker gelaaten? Ofze niet voor hem al Begraaven was. Hoedaanig nu d'Egiptenaaren, de Lijk-Bussen of Dood-Kisten der Gebalzemde Lichaamen pleegen te maaken, is in de Joodse Oudheeden met een Voorbeeld afgeschilderd; en wy hebben hier vooren, ook genoeg van derzelver Afgodize Toetaakeling en Verçieringen gezeyd, Dat men zig hier ten deele mag te-binnen brengen: Alhoewel wy korts hier naa genoegzaam de Pas zullen afgesneeden vinden, om niet ligt te Gelooven, Dat Josefs Broeders, die zoo wel van hem onderweezen waaren, en wisten, om wat reeden zy het Gebeente van haaren Behouder naa Kanaan moesten voeren, zijn Dood-Bus met Spoorelooze Bygeloovigheeden hebben willen optooijen, gelijk der Egiptenaaren Gewoonte was.

En wat hy daar mee-de voor had.

Josef heeft door de bewaaringe zijner Beenderen den Israëliten de zeekerheyd der aanstaande Verlossinge willen Vermaanen.

Josua 24: 32.

Gen. 50: 26.

Joodse Oudheeden op 't 783 Blad.

Voorwaar de Godsgeleerde hebben door veel fraaye waarneemingen, Josef als een Heerlijk Voorbeeld van Kristus aangemerkt. Tot welk wy ons niet al-te diep moogen in-laaten. De voornaamste Blijken daar van loopen hier op uyt; Dat deezen Zone, die van de Vader Jakob Bemind was, uyt loutere Nijd en Boosheyd zijner Broederen, in den Kuyl geworpen, daar naa om een geringe Prijs Verkogt; eerst in Egipten Verneederd, daar naa geweldig Verhoogd,

Josef als een Voorbeeld van Kristus aangemerkt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

en een Behouder van zijn Broederen en veel Volks geworden is: Een Voorbeeld zijnde van Kuysheyd, Lijdzaamheyd, Langmoedigheyd, Bereydwilligheyd in 't Vergeeven, Vroomigheyd teegens zijnen Vader, en Vaderlijk Bloed; alzinds Voorzigtig zijnde in 't bestuur van 't Gemeene-Best. Want alzoo is ook Kristus, de Zone Abrahams naa den Vleesche, van zijne Broeders de Joden; zonder zijne Schuld, en door enkele Quaadwilligheyd der Godloozen, voor Dertig Zilverlingen Gekogt en Verkogt, daar-naa aan het Kruys Genaageld, en door een Dood, die geen wêêrgâ had in Schande en Verfoeyelijkheyd, Omgebragt. Die dan ook, naa dat hy tot daar-toe was Verneederd geweest, daar naa Verhoogd, en een Naam booven alle Naam verkreegen hebbende, een Heerlijkheyd Israëls geworden is; zijnde een Ligt der Heydenen, en Oorzaak der Zaligheyd aan alle die Gehoorzaam zijn. Ons naalaatende een Voorbeeld van Gehoorzaamheyd in Godt; van Liefde teegen Broeders en Vyanden; van Heyligheyd, Volstandigheyd, en alle Godzaligheyd; op dat wy zijne Voetstappen zouden naavolgen, 1 Petri 2: 21.

Of ook de Egiptenaaren de Gedagtenis van Josef Godsdienstig geëerd hebben.

Maar gelijk'er verscheyde Onderzoekers der Oudheeden van Gevoelen zijn, Dat de Gedagtenis van den Voortreffelijken Josef, onder d'Egiptize Afgoden, APIS, SERAPIS en OSIRIS is bewaard geworden, alzoo zijn wy ook van 't zinne, agter 't volgende Hoofdstuk, wanneer wy straks daar-aan, Van de Afgoderye en Bygeloovigheeden der Egiptenaaren zullen spreeken, daar aan te gedenken. Alwaar het dan ook de tijd zal zijn om de voornaamste Getuygenissen, welke den Ouden Hr. Vossius, uyt Julius Maternus, Rufinus en Suidas, als meede uyt deeze Dry strax-volgende Bewijs-gronden, heel waarschijnelijk hier toe heeft bygebragt, door eenige teegen-bedenklijkheeden, naader te ondertasten; terwijl die Doorleerde Man met zommige andere meend; Dat Eerstelijk d'overgroote Weldaad, die d'Egiptenaars van Josef ontfangen hadden, van die Natuur was, Datze niet ligt en kon Vergeeten worden; en die ook door geen Zinnebeeld, naakter, als door den Egiptizen Apis, konde uytgedrukt worden; dewijl den Honger door de Maagere Koeyen, en den Overvloed, door de Vette waaren aangeweezen. Gelijk zoo ter Gedagtenis van Minucius, die het Volk in tijd van Hongers-Nood verquikte, Een Beeld van een Goude Stier, te Roomen wierd opgeregt. Ten anderen zijn ook d'Egiptenaars niet naalaatig geweest, Josef alle Eer te bewijzen; als uyt de Vergeldinge die hem Farao deed, afte neemen is. Nu is het ook by d'Egiptenaars t'eenemaal gebruykelijk geweest, de Gedagtenis van haar grootste Weldoenders, onder eenig Zinne-Beeld, tot de Naakoomelingen over-te brengen; zoo nogtans, Dat die in 't begin alleen een Burgerlijk gebruyk hadden; doch naaderhand misbruykt, en tot over d'Ooren toe, in Afgoderye en Bygeloovigheeden gedompeld wierden. Ten laatsten houden zy zulx daar uyt heel waarschijnelijk, Dat de Naamen van Apis, en Serapis, beyde zeer eygen aan die van Josef passen: Want zy meenen, Dat Apis de Heylige Naam van Josef onder d'Egiptenaars is, en zoo veel doed als אב *Vader:* Want Josef zeyd zelfs, Dat hy *Tot Faraôs Vader* gesteld was, Gen 45: 8. En *Serapis*, zoo ons Rufinus en Suidas verhaalen, had een Kooren-Maat op zijn Hoofd: Gelijk meede het Woord *Serapis*, heel waarschijnelijk af komd van שר *Sor* of *Scor*, dat een Os beteekend, en alzoo ook Apis. Dus willenze dan, Dat dit het middel geweest zy, dat de Geschiedenis van Josef, onder de Egiptize Bygeloovigheeden deezer Goden is bewaard geworden. Doch wy zullen hier naa bezien, door hoedaanige teegen-bedenkingen alle deeze giffingen in 't onzeeker gesteld, of veel-eer schijnen uytgewist te worden. Maar gelijk wy tot hier toe 't gantze Leevens-bedrijf der Vroome Patriarchen, met de Dood-Kist van Josef beslooten zien, dunkt ons niet onvoegzaam, de Zeedelijke Burger-Staat der Geloovige Vaderen des O. Testaments, (waar van wy strax vermeenen zullen, Dat Jakob het Vermaard Getal van XXII zeederd Adam, volmaakt;) in een Lof-reeden af-te maalen; om van haar Leevens-wijze naaderhand, tot die van derzelver Naakoomelingen over-te stappen, en te bezien, met

Dat van zommige gemeend, en van andere weedersprooken word.

En zulx in verscheyde bedenkingen voorgesteld.

Of ook Josef onder de Naam van Apis de Egiptize Os-God geëerd zy.

De Burger-Staat der Hebreeuwse Vaders in een Lof-reede voorgesteld.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

met hoedaanigen afwiſſeling der Aal-Oude Eenvoudigheyd en Vroomheyd, de tijden, het Hebreeuwſe Volk, Dat wy thans Joden noemen, allengskens overgooten hebben. Die Onkundig in de Heylige en Weereldze Hiſtorien zijn, en nogtans dikwils hebben hooren zeggen, Dat de Menſchen in de voorige Eeuwen, Eenvoudiger als teegenwoordig waaren; beelden haar voorzeeker in, Dat de Weereld allengskens Loozer word; en meenen, Dat hoe men de Oude tijden, meer en meer omhutzeld, of daar in te rug ziet, men de Menſchen al Plomper en Onweetender zal bevinden. Daar het onder-en-tuſſen alzoo niet geleegen is. Maar de Landſchappen welke volgelijk van verſcheyde Volkeren zijn bewoond geworden, zijn van zoo veelerley Wiſſelvalligheeden en Ellenden aangetroffen, Dat zy t'elkens een nieuwe Onweetendheyd, agter haar voorgegaane Toeneemen en Welgemanierdheyd, hebben naageſleept.

De Oude Vaders zijn niet ſlegter van Verſtand als heedensdaags geweeſt.

Want in deezer voegen is Italien thans in veel beeter ſtaat, als het was over 800 Jaar; doch 800 Jaar te vooren, als wanneer het ſtond onder d'eerſte Roomze Keyzers, was het vry Gelukkiger en Heerlijker als heedensdaags. En zoo men noch andere 800 Jaaren, van daar agter-uyt reekend, zoo dat men omtrent de Grond-legginge van Roomen komd, men zal het zelve Italien, zeer Arm en Woeſt vinden; en alzoo ligt ontwaar worden, Dat de Volkeren haar Staat en Wasdom hebben, naa zeekere evenreedigheyd des tijds; even als de Menſchen.

Den Op-en Ondergang der Bloey-tijden zommiger Volken aangemerkt.

En zoo wy Dry voornaame Volken met malkanderen vergelijken; de Bloey-tijd der Grieken, was onder Alexander; die der Romeynen onder Auguſtus; maar die van de Hebreën, eerſt onder de groote Konink Salomon. Hierom moet men in yder Naatie, haar Begin, haar Toeneemen, en haar Ondergang weeten te onderſcheyden: Want zoo doende zullen wy ook het Volk Iſraëls, Dat zijn de Naakoomelingen Jakobs, en Oude Joden, door de gantze reex der tijden, van Abraham af tot den Ondergang van Jeruſalem, en van daar, door alle de Daagen van haare Verſtroojing en Ballingſchap, tot op onze Daagen, allerbeſt konnen agtervolgen.

De Bloey-tijd der Grieken, Romeynen en Hebreën.

Die wy dan ook meenen zeer welvoegzaam in Vier verſcheyden Staaten, onder dit Volk voorgevallen, te konnen aanmerken: Naamelijk I. Den Staat der H. Patriarchen. Ten II. Die van de Hebreën, dat is van Iſraël, zeedert haar Uytgang uyt Egipten, tot aan de Babylonize Gevangenſchap. Ten III. Den Staat der Joden, zeederd haare Weederkeering uyt Babel, tot aan de Verkondiging van het Euangelium, en Ondergang der Joodſe Republijk. En ten IV. en laatſten: Haaren Staat onder derzelver Verſtroojing, in deeze laatſte Daagen, naa de Voorzegging. Hoſ. 3:4,5.

Den Staat van Iſraël in Vier tijden onderſcheyden.

Als wy dan het Leeven der Oude Vaderen tot op Jakobs Dood, wel inzien, voorwaar men kan zig niet anders inbeelden, of zy Leefden op een gants Aadelijke wijze, en in een zeer groote Vryheyd en Overvloed: Niet teegenſtaande haar gantze gedrag, geheel Eenvoudig, Opregt en Arbeydzaam was.

D'eerſte Vaders hebben in groote Vryheyd geleefd.

Abraham, kennende 't gantze Leevens-beſtuur van zijn Voor-Ouders en Vaderlijk Huys, heeft nogtans den Aadeldom van Geſlagt, geenzinds zoeken te veranderen, naadien hy in zijn eygen Stam-Huys getrouwd is. Gelijk hy daar toe ook wel noeſte zorg droeg, Dat hy voornaamelijk zijnen Zone Iſaak, op welke alle de Zeegeningen moeſten vallen die hem Godt beloofd had; een Vrouwe beſtelde, die uyt den zelven Tronk was. En wy hebben gezien, Dat ook Iſaak, dezelve Wet omtrent Jakob in-agt genoomen heeft.

En hebben den Aadeldom van haar Geſlagt niet ligt willen vermengen.

De taamelijke Lang-Leevendheyd, die deeze Vaders uyt een welgeſteld overblijfzeltjen der gemaatigde tijden voor de Zondvloed, noch ſcheen aan-te kleeven, gaf dezelve 't middel ter-hand, om haare Kinderen wel op-te trekken, en niet dan Beſtendige dingen in-te ſtampen. Abraham heeft het Geluk gehad, om met de Vader Sem een groot aantal van Jaaren te Leeven; en alzoo geleegentheyd gevonden, om van den Staat der Weereld voor de Zondvloed, ter-deugden Onderweezen te worden. Gelijk hy zelfs ook zijn Vader Therach, niet verlaaten heeft, voor dat hy 75 Jaaren Oud was, Gen. 12:4. En Iſaak is omtrent 65 Jaar Oud geweeſt, als Abraham Stierf. Dus lang met haare Ouders Leevende, hebbenze niet alleen uyt

De lange zaamenleeving gaf groot Aanzien, aan de Oude, en den Jongen goed Onderwijs.

haar Ervaarenis veel Profijt konnen opsteeken; maar ook zelfs haar Goede Voorneemens opvolgen en volvoeren.

Waar door het geene goed en naavolgbaar was, makkelijk wierd voortgeplant.

En gelijk het niet ligt om doen was, die dingen te veranderen, waar van d'eerste aanleggers noch in 't Leeven waaren; alzoo bleeven ook de Wel-ingestelde dingen lang in stand; gemerkt, d'Oude niet alleen doorgaans 't Gezag over de Jonge ter-hand hadden; maar 't zelve ook over de Volwassene van Ouderdom behielden, zoo lang zy slegts beneeden haare Jaaren waaren. Boovendien, is ook de Geheugenis der Voorleede dingen, hier door ligt konnen bewaard worden; naadien d'Oude altijd geneegen schijnen, dezelve aan haare Kinderen door Vertellinge over-te leeveren; en daar toe geeren leedige tijd maaken.

* De Geheugenis der dingen bewaard. Door Overleevering van Vader tot Kind.

En zoo doende heeft het haar geen groote noodzaak gescheenen; juyst alle dingen te moeten Opschrijven. Gelijk we daar van ook voor Moses tijden geen gewag in de H. Historien vinden. En 't geên zommige Joden van de Geschriften Adams, Noachs, Enochs en Abrahams &c. verhaalen, is byster onzeeker. Alhoewel het vry moeyelijk vald te denken, Dat zoo grooten aan-tal van zaaken, als ons naaderhand naauwkeurig verhaald worden, alleen in 't Geheugen der Menschen, door gestaadige Voortplantinge der Mondelinge Overleevering zou bewaard zijn.

En ongetwijffeld door Geschrift.

Te min waarschijnelijk, als men agt geeft, hoe moeyelijk zommige voornaame dingen aan 't Geheugen zijn geweest: Als naamelijk, Den Ouderdom van alle de Vaders zeederd Adam. Den juysten Tijd van den aanvang der Zondvloed, en der zelver duuring en afneemen. De Maaten der Arke, en veel andere Dingen, die in *Naamen*, *Getallen* en *Tijden* bestaan: Waar uyt dan zommige opmerkende Mannen hebben geoordeeld, Datwe nogtans niet teegenstaande dit alles, niet gedrongen worden, onzen toevlugt hier in tot eenige byzondere Wonderdaad Gods te neemen; maar dat zulx waarschijnelijker door d'Aanteekeningen der voorvallen geschied is;

Schrijfkonst, waarschijnelijk een ding van de eerste vinding.

naademaal 'er geen reeden zijn te denken, Dat het Instellen van Schriftuure en de maniere van Schrijven, niet zoo wel voor de Zondvloed zou bekend geweest zijn, als de Zangkonstige Speeltuygen die Jubal gevonden heeft; welke van minder noodzaakelijkheyd waaren. Hoe het daar meede ook mag geweest zijn, dit nogtans blijkt wel zeeker,

d'Oude Vaders heel Zorgvuldig om opmerkelijke voorvallen in geheugen te doen blijven met Voorbeelden bevestigd.

Dat d'Oude Vaders zeer Zorgvuldig geweest zijn, om Hoogdraavende Voorvallen, die haar overgekoomen waaren, by de Naakoomelingen in Geheugen te houden; het zy dan dat zy zulx deeden, door het Bouwen van Altaaren, of het Opregten van Gedenk-Steenen en diergelijke, die lang konden stand houden. In deezer voegen heeft Abraham op verscheyde plaatzen daar hem Jehova verscheenen was; Altaaren Opgeregt. Jakob heeft den Steen Geheyligt, op welken hy Geslaapen had, doe hem 't Gezigt van de Ladder vertoond wierd. En zoo heeft hy ook een Steen Opgeregt, over zijn Verbond met Laban gemaakt, en daar aan een Naam van Gedagtenis opgedraagen. Van deeze zoort is ook het Graf van Rachel geweest; de Put van *Berseba*, en alle andere Gedenk-Teekenen waar van in de H. Historien gesprooken word. Gelijkze haar zelven ook zomtijds hebben vernoegd, met alleen aan de plaatze, daar hen yets overquam, eenen Nieuwen Naam te-geeven, zonder eenig Teeken tot Gedenkenis te-stellen. En dat deeze, zelfs buyten het behoud der H. Historie die ons Moses bewaard heeft; haar Oogmerk geenzinds gemist hebben; is niet twijffelagtig hier in te bespeuren, Dat de Grieken en Romeynen, dikmaals yts van haare Helden gezeyd hebben, 't geên d'Oude die onder hen naast aan de tijden der H. Vaderen geleefd hadden, daar van wisten te Getuygen. Want gants Griekenland was vol van derzelver overgebleevene Voetspeuren; zoo dat zelfs verscheyde plaatzen haar Naamdigting daar van ontleend hebben.

En zulks ook in de Naamen der Kinderen getoond. En van hoe grooten Nut dit was.

Dat nu ook de Naamen der Oud-Vaders en haare Naakoomelingen niet anders geweest zijn, als zeer Eenvoudige Gedenkmaaningen, van 't geene haar Geboorte en Afkomst aankleefde, is van ons te vooren breed genoeg aangemerkt; alwaar wy ook niet vergeeten hebben by-te voegen, met wat zorge zy toeleyden, om de reeden van dusdaanige Naamdigtingen, haare Kinderen te verklaaren; op datze d'aanduyding daar

van,

d'Oude Vaders als Vryheeren en Vorsten. aangemerkt.

van, als in een kort-begrip te zaamen gepakt, haar zelven en haare Naakoomelingen, 't Geheugen indrukten. Haare Vryheyd was zoo groot, Datze van niemand afhing; maar zelfs Vorsten in haare Stam-Huyzen waaren; zoo dat Vreemde Koningen met haar Verbonden maakten, gelijk in Abraham gebleeken, en aan Isaak insgelijks genoegzaam voorgeslaagen is. Ismaël, Jakob en Esau, hielden haar zelven geheel in Vryheyd, en stonden op haar eygen Bestaan.

Die met geen Windige Tijtel-Naamen Pronkten. En nogtans van Vermoogen waaren.

Het zijn niet als slegts Windige Tijtels en opgeblaaze Eernaamen, waar door het moogelijk eenige toeschijnd, Dat Amraphaël, Farao, en Abimelech meerder te agten zijn, dan Abraham, die de H. Schrift voordagtelijk geen *Konink* noemd; daar hyze nogtans alle Vier, die zijn Neef Loth Gevangen hadden, wel opweegen mogt; als die met hulp van zijn Bondgenooten haar sloeg, en den Roof ontzette. 't Voornaamste onderscheyd tussen de Vermaarde Vaders en deeze Krimp-Koninkjes, zal moogelijk hier in alleen bestaan, Dat zy haar niet tussen Muuren en vaste Steeden beslooten hielden, om andere te Beschaadigen, zonder over haar Baldaad te konnen Gestraft worden; gelijk der Goddeloozen toeleg, van den aanvang des Weerelds daar heenen liep.

Welk in Rijkdom van Vee bestond.

Maar zy behielden de Vryheyd om in 't openbaar te Woonen, daar 't hen best geraaden dagt. Haar Rijkdom en Beezigheyd aangaande, is tot hier-toe genoeg open geleyd, om-te weeten, Dat die voornaamelijk in Vee bestond. Abraham had zoo veele en groote Kudden, dat hy van weegen de enge Landstreeken en Weyden, van zijnen Vriend Loth, moeste afscheyd neemen.

En in meenigte van Slaaven en Gekogte Knegten en Dienstmaagden.

Jakob uyt Mesopotamien naa zijn Vaderland gekeerd, had zoo veel Overgewonnen, Dat hy een Geschenk van meer dan 500 stuks Beesten, aan zijn Broeder konde doen, zonder zig te ver-Armen. Ook haddenze meenigte Slaaven en Knegten, zoo dat Abraham uyt de zijne, 318 Gewaapende Mannen ten Oorlog uytrusten kon. Wy swijgen noch van de Dienstmaagden en Vrygekogte Slaaven met haare Kinderen.

Hadden ook Goud Zilver en Geld. Reukwerk en Kostelijke Kleederen waaren by haar gemeen.

Hy uyt Egipten weeder gekeerd, was zeer Rijk en had Goud, Zilver en Gemunt Geld; gelijk hy deede blijken in 't betaalen van zijn Gekogte Begraafplaatze. Onder haare Geslagten, was het Reukwerk gemeen, en droegen Kostelijke Kleederen; waar van zig Jakob wist te bedienen, om den Zeegen van zijn Vader meester te worden.

Leefden als Vreemdelingen en al daar 't haar best dagt.

Booven de Rijkdom, ontbrak haar geenzinds de Neerstigheyd, noch den Arbeyd, noch de Neederigheyd om die te oeffenen. Zy Woonden meest in Hutten en ligt-opgeslaagen Leger-Tenten, dieze telkens verleyden, naa dat haar de Vette Akker-Landen en Graazige Weyden aanraaden; 't geên haar wel geduurig beezig hield, maar egter 't gemoed, minder vast, aan de Aarde deede kleeven; verkeerende slegts hier als *Vreemdelingen*, Hebr: 11: 9, 13. Weetende dat de Belofte Gods, eerst in haare Naakoomelingen en ter bestemder tijd zou Vervuld worden.

Zonen en Dogteren Schaamden haar niet des Vaders Huys en Hanteering te bezorgen.

En gelijk der Vaderen meeste Beneerstiging was, omtrent de Bezorging der Kudden, alzoo en schaamden haar ook de Welgeboore Zonen en Dogteren, geenzinds de Hand aan allerley Dienstwerk te slaan. Immers quam Rebekka het Water zeer verre voor haar Vaders Vee Putten, en droeg het in een Kruyke op haar Schouderen. Rachel Weyde zelfs de Kudde van haar Vader, en Dreefze heenen om te Drenken. Om het welk te doen, haare Schoonheyd, noch Welgebooren afkomst, geen hinder aanbragt, noch haare Handen te teeder maakten omze uyt de Mouw te steeken.

Waaren meest Vee-Hoeders. een Leevenswijze die de Wijze Grieken lang terhand gehouden hebben. En daar in Vermaak vonden.

Ook zijn alle Josefs Broeders, Vermaarde Vee-Hoeders geweest. Doch gelijk de Welbeschaafde Grieken, de Eenvoudigheyd van dusken Leevens-wijze, lange tijd bewaard hebben, als by Homerus te zien is; alzoo hebben ook alle de Herders-Gedigten der Oude Poëeten, geen andere herkomst. Tot over de Vijftien Honderd Jaaren naa 't Leeven van deeze Vaders, hebben veel voornaame en Eerlijke Huys-Vaders, in Syrien, Griekenland en Sicilien, haar teenemaal met de Vee-Weyding geneerd; zulx het niet vreemd moet schijnen, dat zommige, onder de Leedigheyd van zulken Leevens-wijze, van weegen het vroolijk Gemoed dat hun die Vermaakelijke Landgewesten inboezemde, te mets zeer Zoetvloeyende Gezangen hebben voortgebragt.

De H. Vaders Leefden Maatig te-midden van haaren Overvloed.

Indien wy hier toe ook op de Zooberheyd des Leevens agt geeven, wy zullen bevinden, Dat de Hebreeuwse Vaders omtrent het Leevens-onderhoud, en de Behoeftigheeden des Lichaams, gants niet Lekker noch Naauw op haare Tonge gezet waaren. Het Linzen-Moes dat Jakob in zijn Vaders volle Keuken had toegemaakt, en Esau zoo graag slurpte, doed ons eenigzinds oordeelen, van haare gemeene Spijze. En men ziet een Voorbeeld van een Heerlijke Maaltijd, welke Abraham aanregte, om Dry voor-by-gaande Gasten, die hem alle Eere waardig scheenen, op een Middag-maal te onthaalen; haar voorzettende Kalfs-Vleesch, en Vers Brood, op de Kôôlen Gebakken, met een By-Geregt van Booter en Melk. En zoo het al mogt blijken, Datze booven dusdaanigen Manne-kost, noch eenige Lekkere Spijze gehad hebben, het zal op een Geyte-Boxken uytkoomen; gelijk te zien is in't geene Rebekka, Jakobs Moeder, aan Isaak deede, die aan Twee Ree-Boxkens, de sweem van een Lekker Wild-Braad wist te geeven. Doch des Vaders grooten Ouderdom, zal dusken Uytleezing van *Delikatessen* genoegzaam verschoonen konnen, by-aldien men agt geeft, hoedaanig de Heylige Historie dit van de Gemeene Spijs-nuttinge afzonderd.

Zijn geen Groot-Eeters geweest, schoon Abraham een Kalf voor Dry Gasten Slagte.

Maar als Moses Verhaald, Dat Abraham, zijn Dry Gasten, een gants Kalf voordiende, met Brood van Dry Maaten Meel, dat is, als zommige reekenen, omtrent 50 Pond Brood, hebben eenige uyt vergelijkinge der Weereldze Schrijvers geloofd, Datze in de Oude tijd, *Groote Eeters* waaren; gelijkze ook sterke Oeffening deeden; en moogelijk alzoo-wel ook van een grooter Lichaam, alsse gemeenlijk langer Leefden. Doch dit hebben wy in des Oud-Vaders Leeven anders aangemerkt, en getoond, Dat hy wel een Kalf uyt de Beste zoort Geslagt, maar daar uyt alleen het Beste Deel, dat is, als men zeyd, Een *Pater-Stuk* zijn Gasten heeft voor-gezet. Het zijn alleen de Grieken geweest, welke geloofden, Dat de Menschen in de tijd der Helden, veel Grooter waaren; en Homerus heeftze ook *Groot-Eeters* genoemd. En daarom Verhaald hy, Dat wanneer Eumenes, Ulysses ontfing, hy een Groot Swijn van Vijf Jaaren Oud, voor Vijf Gasten Slagte.

Needrigheyd der H. Vaders in Abraham gebleeken.

En niet teegenstaande Abraham zeer veel Huysgenooten, Knegten en Dienstmaagden had, en omtrent Honderd Jaaren Oud was, bestelde hy zelfs dat'er Water aangebragt wierd, om zijn Gasten de Voeten te Wasschen; preste zijn Huysvrouwe aan, om Vers Brood te Bakken; en ging zelfs de Spijze uytkiezen, en diende de Maaltijd al staande. En schoon hy voor hem zelfs in dit byzonder Voorval, geyverd heeft, om de Herbergzaamheyd ter deugdelijk Voorbeeld te oeffenen; betuygd nogtans de rest van der Vaderen Leevens-wijze, Dat zulx onder haar een Gewoonte van doen was. Haare Dienst-Knegten en Slaaven waaren haar slegts tot Meedehulpers, en geenzinds om eygen Bestuur over Huys-en Akker-Werk te hebben.

En in Jakob die te Voet naa Mesopotamien ging.

En inder daad, Wat zou doch Jakob verpligt hebben, naa Mesopotamien te trekken, en een Reyze van 150 Mijlen, op zijn Voeten af-te leggen, (gaande met een Wandel-Stok in zijn Hand, daar doch zijn Vader Rijk genoeg in Keemelen, Ezelen en Knegten was, die hem hadden konnen derwaards brengen;) by aldien niet de loffelijke Eenvoudigheyd, en Liefde tot den Arbeyd, hem zulx had aangeraaden? Als uyt welk genoegen hy zig zelven dan ook ligtelijk van een Steen, in plaats van een Oor-Kussen voorzag, om te rusten, wanneer hy van den Nagt overvallen wierd.

En in Josef, die zijn Broeders te Lande-waard ging Opspooren.

Al 't zelfde deed hy ook omtrent Josef blijken; want schoon hy hem booven maaten Beminde, zond hy hem, die slegts een Jongeling van 17 Jaaren was, zonder eenig geley, van Hebron naa Sichem, om zijne Broeders op-te zoeken, een groote Dag-reyze heenen. En schoon Josef zijne Broeders aldaar niet en vond, volharde hy nogtans zijne Reyze; gaande booven dien misschien noch meer dan een gantzen Dag, tot dat hy haar in Dothan aantrof.

Zijn Maatig omtrent de Vrouwen en Trouwen niet als in

Niet minder is haare Maatigheyd omtrent de Vrouwen te verwonderen; gemerkt haar ingesloope Vryheyd in 't Bezitten van meer dan Eene, en haare Begeerte om veele Nakoomelingen aan-te winnen. Abraham, aan wien Godt Beloofd had, hem tot een Vader van Ontelbaare

telbaare

telbaare Kinderen te ftellen ,had een Onvrugtbaare Vrouwe, en hy ley niet toe om een andere te neemen; maar was van meeninge al zijn Haave aan den Voornaamften van zijn Huysgenooten agter te laaten: En het gefchiede ter naauwer nood, alleen door aanprijzinge van zijn eygen Vrouwe, Dat hy haare Dienftmaagd Hagar, als een Tweede nam, doe hy reeds diep Tachentig Jaaren Telde. Voorwaar men moet niet zeggen, Dat Abraham naa even-reedigheyd van zijn gantze Leeven,te-deezer tijd noch Jong was;om dat hy 175 JaarenGeleefd heeft; naadien Hy, en te-gelijk zijn Wijf Sara, die flegts 10 Jaaren Jonger was, 13 Jaaren daar naa, *Oud* genoemd worden, Gen. 18: 11. Zoo datze Lachten als over een ongelooflijke zaak, wanneer haar van Godts-weege, een Jonge Zoon beloofd wierd. Maar hoe Oud ook Abraham was, en hoe groote Begeerte hy had, om Kinderen uyt Ifaak te zien, heeft hy hem nogtans niet voor de 40 Jaar Uytgetrouwd. En fchoon Rebekka 20 Jaaren Onvrugtbaar was, en niet meer dan Eens, Twee Kinderen te-gelijk Baarde, heeft Ifaak nogtans geen andere Vrouwe genoomen. 't Is de Waarheyd, Jakob heeft Twee Vrouwen, en noch Twee Byzitten te-gelijk gehad: Maar het is ook ligt te zien, tot hoe hooge Jaaren hy in zijn Vaders Huys Ongetrouwd bleef; verwagtende den Zeegen van zijn Vader. En voor de Nijd van zijn Broeder naa Mefopotamien vlugtende, dagt hy dus Oud geworden, eerft om te Trouwen. Hy verzogt Rachel te hebben, maar hy verkreegze niet, dan naa Zeeven Jaaren Dienftbaarheyd. Dus Trouwde hy, doen hy omtrent 84 Jaaren Oud was; als wanneer hy Lea, teegen zijn Dank ten Wijve kreeg; en wagte zig onder-en-tuffen wel van de andere te Ont-Eeren. Maar gelijk hy geen uytgedrukte Wet had ,die hem verbood veele Vrouwen te hebben ,(ten zy miffchien dat een klaar Begrip van de Eerfte Inftellinge des Houwelijks ,hem alleen daar van afraade;) of twee Zufters te hebben, nam hy ook die welke hy Beloofd had te Trouwen. Deeze haar zelven Onvrugtbaar ziende, gaf haar Dienftmaagd aan den Man ten Befte, op datze mogt Kinderen Winnen; het geene doe ter-tijd een gebruykelijke wijze van Kind-aanneeminge was. En haar Zufter deed even zoo, om een groot Huysgezin te ftigten. Waar uyt ons Auguftinus heeft leeren befluyten, Dat Jakob niet meer dan flegts Eene Vrouwe begeerd heeft; noch dat hy hem ook van de andere niet anders bediend heeft, als voor zoo verre hy de Wet des Houwelijks heeft konnen bewaaren. En dat men derhalven geenzinds te denken heeft, Dat hy eenige andere Vrouwen te vooren gehad heeft: Want, waarom doch! zou'er alleen van de laatfte gefprooken worden? En wy vinden ook nergens dat deeze Vaders van Misdrijf in deezen befchuldigd worden: Alhoewel de Huyshoudingen met veele Vrouwen te-gelijk,doorgaans met Onluft zijn verzeld geweeft, gelijkwe in derzelver Leevens-bedrijf genoegzaam hebben waargenoomen. En hoe zeer de Oude Joden, de Houwelijks-bezorginge en Kuysheyd der Vroome Vaderen in-agt genoomen, en gewaardeerd hebben, kan mogelijk uyt de Vermaaninge van den Ouden Tobias blijken; wanneer hy zijnen Zone deeze Leffe geeft; *Kind, wagt uw van alle Hoererye, en neemd eerft Een Vrouwe van den Zaade uwer Vaderen; ende en neemd geen Vreemde Vrouwe, die niet en is uyt de Stamme uwes Vaders, dewijle wy immers Kinderen der Profeeten zijn.* Noach, Abraham, Ifaak *en* Jakob, *zijn onze Vaders van Ouds af; Gedenkt Kind, Dat alle deeze, Vrouwen genoomen hebben uyt haare Broederen, en zy zijn Gezeegend geworden in haare Kinderen, ende haar Zaad zal het Aardrijk beërven*, Tob. 4: 13. Nogtans willen wy geenzinds onderneemen, het gedrag van alle de Vaders der Eerfte tijden te Regtveerdigen; want daar in hebben wy ons tot hier toe, geheel anders van zinnen getoond. En ook heeft de Hiftorie van Juda, en zijne Zonen het teegendeel aangeweezen; die van noch meer Voorbeelden ftaan gevolgd te worden. Maar wy hebben alleen in dusken beknopte Lof-Reeden der H. Vaders, willen vermaanen, Dat men die geene niet zoo-ligt van Ongeftaadigheyd en Baldaad befchuldigen moet, welke ons in de Heylige Boeken, als *Vrienden Gods* genoemd ftaan. Agten-

de

Rijpen Ouderdom.

Exempel in Abraham.

In Ifaak.

In Jakob: die eerft naa 84 Jaar.

Trouwd in 't Huys van Laban.

En fchoon hy 4 Vrouwen had, heeft hy'er nogtans maar een begeerd.

Kuysheyd der H. Vaders in-agting genoomen.

De Vrienden Godts moet men in haar Gedrag niet te naauw ziften.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

de voor de reſt, Dat de gantze Klomp van het Menſchdom, doe ter-tijd al zeer is bedorven geweeſt, en de Zeeden vaſt met uytgeſtrekten Halze, naa een Wet omzaagen, die de toomelooze Gemoederen aan den band ley. Onder-en-tuſſen heeft de eerſte algemeenen Staat van het Volk Gods in de Stam-huyzen der Geloovige Vaderen beſlooten, zoodaanig geweeſt, Datze beſtond in een zeer groote Vryheyd, die van geen ander Beſtuur af-hing, als die elk Vermoogende Vader, in zijn gantze Familie oeffende; 't geên een gants Natuurlijk en gemakkelijk Leeven verſchafte, te midden van alle Overvloed der Nooddruft, welke met veragtinge van alle Overdaad verorberd wierd. Verzellende derzelver genietinge daar-en-booven met een Vrywillige en Eerlijke Arbeydzaamheyd; die verre van alle Onruſt, Heerſchzugt, en Dwang verſchooven was.

Het Getal XXII, is Opmerkelijk in de Geſlagten en Eer-Ampten onder Iſraël.

Dat wy nu in den aanvang deezer Lof-Reeden zeyden, Dat Jakob het Getal der XXII Oud-Vaderen des O. Teſtaments beſluyt, is van ons niet zonder opzet geſchied. Voorzeeker is dat Getal opmerkelijk in de Groote Geſlagten, en Aanzienelijke Eer-Ampten, welke onder Iſraël aan een reex van naavolgers vaſt gehegt waaren, geduurende de Hebreeuwſe Republijk, tot op het N. Teſtament, dat is, tot op de Meſſias, die uyt Juda voortſpruyten en alles Eyndigen moeſt met een gelijke even-maat. Dus zijn'er dan eerſtelijk XXII Patriarchen of Aards-Vaders, van Adam tot op Jakob geweeſt; als naamelijk; Adam, Seth, Enos, Kenan, Mahalaheël, Jered, Henoch, Methuſalach, Lamech, Noach, Sem, Arphaxad, Selah, Heber, Peleg, Rehu, Seruh, Nahor, Therach, Abraham, Iſaak en Jakob. Naa wiens Dood, de Heylige Geſlagt-Linie, dat is, de Kerke Gods, niet meer zoo eng binnen eenig Stam-Huys beſlooten was, maar zig tot een heele Naatie uytſtrekte. Inſgelijks vindenwe XXII Hooge-Prieſters van Aaron tot op de Babylonize Gevangenſchap geteld. Naamelijk; Aaron, Eleazar, Pinehas, Abiſua, Bukki, Uzzi, Zerahja, Merajoth, Amaria, Ahitub, Zadok, Ahimaâs, Azaria, Johannan, Azaria, Amaria, Ahitub, Zadok, Sallum, Hilkia, Azaria, en Seraja. Welken laatſten van Nebukadnezar, als den eerſten Tempel onder de Konink Zedekia Verbrand wierd, in de Babylonize Wegvoeringe Gedood is. Als wanneer het Ampt der Hooge-Prieſterlijke Waardigheyd, een tijd-lang heeft ſtil-geſtaan. Dezelve ſtrax-genoemde Hooge-Prieſters, hebben wel niet alle het Prieſterdom bediend, naadien het ten tijde van Eli, en een tijd-lang daar naa in het Geſlagte van Ithamar de Jongſte Zoon van Aaron geweeſt is. Doch deeze die van Eleazar Afkomſtig waaren zijn uyt de regte Linie, en hadden het Regt tot de Hooge-Prieſterlijke Waardigheyd; die 't ook meeſt bediend hebben; en worden billijk daar voor opgeteld.

XXII Aards-Vaders tot op Jakob.

XXII Hooge-Prieſters van Aaron tot de Babylonize Gevangenſchap.

XXII Rigters van Joſua tot op Samuel.

Datter nu ook XXII Rigters in Iſraël, van Joſua af tot op Samuël toe geweeſt zijn, word gemeenelijk aldus Uytgereekend, dat daar onder ook de Tyrannize Koningen en Vorſten der Heydenen geteld worden, welke Iſraël nu en dan Onderdrukt en Cijnsbaar gemaakt hebben; zoo datze haar zelven het opperſte Gezag hebben aangemaatigd; en deſweegen by de H. Schrijvers, ook met den Naam van *Rigters* genoemd en ingeteld worden, als te zien is, Actor. 13: 19, 20. Dus vindenwe 16 Rigters uyt Iſraël, en 6 uyt de Heydenen; welke onder d'een of d'ander Wettige Rigter, het Opper-Gezag door Dwang-gebruyk ter-hand naamen. Als met Naamen uyt Iſraël; Joſua, Othniel, Ehud, Samgard, Debora en Barak, Gideon, Abimelech, Thola, Jaïr, Jephta, Ebzan, Elon, Abdon, Simſon, Eli, en Samuël de Profeet. Waar by gedaan uyt de Heydenen, Cuſchan-Ritſchataïm, de Moabiten, Jabim, de Medianiten, d'Amoniten en de Filiſtijnen; te zaamen XXII uytmaaken.

16
6
22

XXII Koningen van Saul tot op Zedekia.

Zoo zijnder meede XXII Koningen te tellen, van Saul afgereekend, tot op Zedekia, met wien het Rijk van Juda, een wijl tijd, naa dat van Iſraël in de Babylonize Gevangenſchap een Eynde nam, 2 Kon. 25. Deeze Koningen zijn geweeſt Saul, David, Salomon, Rehabeam, Abia, Aſa, Joſaphat, Joram, Ahazia, Joaz, Amaſia, Azaria, Jotham, Achaz, Hizkia, Manaſſe, Amon, Joſia, Joahaz, Jojakim, Joachim, en Zedekia. Waar omtrent alleen aan-te merken is,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

is, Dat Athalia, een Tyrannig en Boosaardig Wijf, onder dit getal niet gereekend is. Voorts zijnder ook XXII Geslagten, zeederd de Babylonize Gevanschap tot op Kristus de Messias te vinden: Naamelijk van Jechonia, Salathiël, die in de Babylonize Gevangenschap was; Zorobabel, Resa, Joanna, Juda Josef, Semei, Mathatias, Maath, Naggai, Essi, Naum, Amos, Mathatias, Josef, Janna, Melchi, Levi, Mathatias, de Vader van Maria, Heli, Josef, de Man van Maria, de Moeder van Kristus, Luce 3. En alhoewel 1 Kron. 3: 19. in plaats van Salalthiël, *Pedaia*, de Vader van Zorobabel gevonden word; daar Salalthiël zijn Groot-Vader was, en ook in de Babylonize Gevangenschap geweest is; komd daar uyt egter geen geschil voort; naadien van Pedaia tot op Kristus gereekend wordende, egter XXII Geslagten zullen zijn.

XXII Geslagten van de Babylonize Gevangenschap tot op Kristus.

Hier by diendmen ook de Geloofs-Gestalte der Patriarchen aan-te merken; welke zeederd d'eerste Belofte aan Adam gedaan, tot op Moses, zoodaanig gesteld was; Datze gemeenlijk van die, welke de gantze Staat der Kerke in Twee Tijd-Ordens, dat is, in Een *Oude* en *Nieuwe Testament* verdeelen, deeze Huyshouding van Abraham tot op Moses, ook het *Oude Testament* noemen; en den Staat van die Vaderen, gants quaalijk daar meede vermengen; daar het O. Testament, eerst zijn aanvang van Moses de Middelaar van dat Testament, en de Bezitting des Lands Kanaans, begonnen is. Welk Land-goed, Israël, uyt kragt van dat Testament bezeeten heeft.

't Geloove der Eerste Vaderen in verscheyde Tijden.

De Eerste Belofte in het Paradijs, is door de Voor-Ouders, aan de volgende Vaderen, Abel, Enoch, Lamech, Noach en Sem, die lange naa den Ondergang der eerste Weereld, een Tijdgenoot van de Patriarch Jakob is geweest, bekend gemaakt; naa dat dezelve Belofte te vooren inzonderheyd door Abraham, naa zijn byzondere Roeping en Openbaaringe, was voortgeplant.

Voortplanting der Eerste Belofte.

Want naa dat de gemeenzaame Zaamenleeving, en d'Eenerley Taal, in de Babylonize Stadt-en Tooren-Bouw verbrooken, en het Menschelijk Geslagt is begonnen verstrooyd te worden, is het Heylig Onderwijs der Belofte, allengskens Verdonkerd en Bedorven. Zulx Godt zig in de Roeping van Abraham van Nieuws heeft Geopenbaard, en het Zaad, waar in alle Geslagten zouden Gezeegend worden, aan zijn Stam-Huys door een Verbond heeft vast-gemaakt; niet zonder een Drywerfze herhaaling van de Zeegening der Heydenen *In Hem*, dat is, in den Messias, die in Hem beslooten was, gelijk den Apostel verklaard, Galat. 3: 8, 9. En wy tot hier-toe in de gantze reex der H. Historie hebben gezien.

In de Roeping van Abraham vernieuwd.

Waar by dan ook noch dry andere minder Belôften gevoegd zijn; naamelijk de Vermeerdering des Zaads; het Geeven van het Land Kanaans, en de Verlossing uyt het Diensthuys van Egipten. Hoedaanige dingen Abraham Geloofd heeft, en weegen die Gehoorzaamheyd, van Godt, met *Toereekeninge* der Regtveerdigheyd, Beloond is. Zulx hy in de Belofte van het Gezeegende Zaad Kristus, Geloovende, en desselfs Dag met Verheuging van verre ziende, ook *Onzen Vader* geworden is: Als Kinderen die dat zelve geloove aanneemen. *Want de Schrift voorziende, Dat Godt den Heydenen uyt den Geloove zou Regtveerdigen, heeft te vooren aan Abraham het Euangelium Verkondigt*; (zeggende) *In u zullen alle de Volkeren Gezeegend worden.* Zoo dan, *Die uyt den Geloove zijn, worden Gezeegend met den Geloovigen Abraham*, Galaten 3: 8, 9. Van Abraham is de Belofte met uytsluyting van Ismaël, afgedaald op Isaak; en van hem met Verwerping van Esau, op Jakob, de Vader der XII Stammen, en Derde Erfgenaam der Zeegeninge, welke de Belofte aan zijn Stam-Huys heeft voortgeplant.

Belofte van Abraham op Isaak voortgeplant.

Welke Vaderlijke Stammen, Godt, onder Overziening van groove Misslaagen by de meeste begaan, alleen Benjamin en Josef uytgezonderd, Hoofd voor Hoofd gezeegend en tot Erfgenaamen der Belofte gesteld heeft; op dat dezelve onder haar, als Vaders der Eerste Kerke bewaard bleef. Inzonderheyd heeft hy door een Hoogdraavende Godspraak des Vaders Jakobs, d'Opperhoofdigheyd aan de Stamme Juda, en de Belofte van den Messias uyt zijn Zaad, vast-gemaakt. Door deeze Patriarchen is de Belofte voortgezet op derzelver Naakoomelingen in Egip-

En door de Naakoomelingen van Jakob voortgeplant.

ten, en door die, ook aan zommige buyten deeze Vaderlijke Stam-Huyzen van Jakobs Zonen, uytgelekt: Zoo dat ook Job, de Agter-Neef van Esau, van zijnen GOËL en *Losser* wist te spreeken. En zoo ook aan zijne Vrienden Elihu en andere. En hoe die van daar al verder is voortgeplant, zal ons de Rigtdraad der H. Historie metter tijd ondekken. In dit Vreemd Land, naamelijk in Egipten, hebben de Naakoomelingen Jakobs, veele Jaaren lang, de Oude Godsdienst en Vaderlijke Zeeden onderhouden; tot zy ook eyndeling,

In Egipten eenigzinds Verdonkerd door Israëls Inwooninge aldaar.

gelijk geen ding Eeuwig duurd, tot d'Afgodendienst vervielen, dieze van de Egiptenaaren, door Besmetting overnaamen: Een Volk dat met regt de grootste Afgoden-Dienaars van de gantze Weereld genoemd staat. Gelijk dan ook den Israëliten in het Twintigste Kapittel van Ezechiel verweeten word, Datze in Egipten, de Drek-Goden hebben aangebeeden. Het is voorzeeker een zeer schoon Kapittel, zeyd Cunæus: Maar aan 't XXIII^ste Hoofdstuk, meend hy dat de „ woorden van de Profeet wat donker zijn, alhoewelze dezelve zin maaken: „ *Gy Menschen Kind*, (staat'er,) *daar waaren Twee Wijven*, de Dogters van „ eene Moeder, *die in Egipten Gehoereerd hebben. Daar zijn haare Borsten* „ *uytgeperst. De Oudste was* Ohola *genaamd, en haare Zuster* Aholiba; *zy* „ *wierden mijne en hebben Zoons en Dogters Gebaard.* Aldus teekend hy met „ verzierde Naamen, Israël en Juda af. De Joden zijn lange-tijd, Afgoden- „ Dienaars geweest; 't welkze van die Hoovaardige en Opgeblaaze Naatie ge- „ leerd hadden. Want dat de Kopere Slang, die Moses slegts voor weynig daa-

Israël in Egipten met Afgoderye Besmet.

„ gen, en om heel-andere reeden had Opgeregt, naaderhand met Wierook tot de „ tijden van Hiskias, toe Ge-eerd is, is alleen van de Ydelheyd der Egiptenaaren „ voortgekoomen; welke als Markus Tullius zeyd, liever allerhande Martelaa- „ rye wilden uytstaan als zig aan een Slang of Ibis-Voogel vertasten. Jaa 't was „ zelfs een Slang die de Godt Serapis verbeelde, en dit dier is het voornaamste „ geweest onder de Lekkernyen, op het Feest van Isis, gelijkmen uyt Ovidius „ verneemd. Doch hier van zullen wy korts hier-naa spreeken. Maar gelijk de

1 Kor. 15: 33.

Apostel wel gezeyd heeft; *Dat Quaade Zaamenspreekingen Goede Zeeden bederven*; alzoo heeft het zeer ligt konnen gebeuren, Dat het waare Geloof en de Leere van Godt en zijn Belofte, te midden van dusk-een Afgodisch Volk, de Heylige Diensten des Waaren Gods, door haar Gedrogtelijke uytbroedzels Verfoeyd hebben; terwijlze de hoogste Heerschappye in dat Land hadden; En d'Inwoonende Israëliten alzoo misschien verhinderd hebben, in de Kennis en Dienst van den Leevendigen Godt toe-te-neemen. Zoo datze zelfs de meeste onder 't Gemeene Volk Israëls, of door Dreygen of door Beloften, tot den Afval verleydende, allengskens in 't Verstand Verbijsterd, en Verdonkerd geworden zijn; waar door veele van 't Geloove der Vaderen Afgeweeken; meenigte Dwaalingen met de Waarheyd hebben onder-een gehutzeld. Maar hoedaanig slegt het

Nogtans is Israël altijd een byzonder Volk gebleeven.

daar ook meede mag gesteld geweest zijn, blijkt nogtans doorgaans, Dat Israël altijd een Volk geweest is, dat van de Egiptenaaren, door verscheyde onderkenningen van Geloof en Zeeden, afgezonderd is geweest: Zoo dat ook altijd by eenige, de Godt Abrahams, Isaaks en Jakobs, Aangeroepen en Erkend is. On-ophoudelijk deeze Hôôpe in haare Geslagten aanfokkende, Dat zy t'eeniger tijd, zouden koomen tot de Belofte, die Godt haare Vaderen gedaan had. Want dat zelfs haar Geloof hier in noch korts voor de tijd haarder Uyttogt, niet geheel verdweenen noch uytgebluft was, blijkt daar uyt, Dat het zelve dikmaal in de H. Schrift gepreezen, en even dat geene van haar aangeteekend

Onder welk het Geloof en de Kennis van den Waaren Godt niet geheel was uytgebluft.

staat, dat van Abraham gezeyd word; Gen. 15: 6. *Hy Geloofde in den Heere, en hy reekende het hem tot Geregtigheyd.* Want aldus heeft den Apostel aan dezelve, een Goede Getuygenis gegeeven, Hebr. 11: 23, 24. en *vers* 27-29. *Door het Geloove wierd Moses, doe hy Gebooren was, van zijn Ouders Verborgen.* Door het Geloove *Heeft Moses Geweygerd een Zoone van Faraôs Dogter genoemd te worden.* Door het Geloove, *Hebben zy Egipten Verlaaten.* Door het Geloove, *Hebben zy het Pascha gehouden..* Door het Geloove, *Zijn*

zy

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

zy door de Roode Zee gegaan als door het Drooge. En is dat Geloove niet Dood maar Leevendig en Werkzaam geweest: Want in haar was de Vreeze Gods. Dus Vreesden de Vroed-Vrouwen Godt, naa haar Exempel, schoonze Egiptize waaren, Exod. 1:17. Ook is in haar de Hôôpe geweest, waar doorze Gezugt hebben, naa de Vervullinge van de Beloften die den Vaderen gedaan was, Exod. 2:23. *Want de Kinderen Israëls Zugteden en Schreeuwden, en haar Gekrÿt quam tot Godt.*

Hadden ook het Teeken des Verbonds met Abraham in de Besnijdenis, niet agter de bank gesmeeten.

Waar by komd, Datze ook de Besnijdenis als het Teeken van Gods Verbond, niet agter de bank gesmeeten hebben; want hierom was Moses doe hy uyt het Land der Midianiten weederom quam, in groot Gevaar des Leevens, weegens de Verzuymde Besnijdenis aan zijn Zoon, Exod. 4:24, 25. Van de Offerhanden alleen schijnen zy haar in Egipten onthouden te hebben; naadien d'Egiptenaaren daar van een Grouwel hadden, Exodus 8:26. Zoo datze hen die zulx deeden wel zouden Gesteenigd hebben; gelijk daar te zien is. Waar van daan het dan ook voortquam, Dat Moses zoo vaak tot Farao zeyde, *Wy zullen in de Woestÿne uytgaan, en den Heere onzen Godt Offeren; Op dat hy over ons niet op en staa met Pestilentie of met het Sweerd;* Naamelijk weegens de langduurige naalaatigheyd der Offer-Dienst, Exod. 5:3. Laat'er ons byvoegen, d'Uytsteekende Belofte van 't Vrouwen-Zaad: De Goddelijke Lokkinge van Japhet in de Tenten Sems: De Zeegening in het Zaad Abrahams: De verwagtinge van de Schilo, die koomen moest, en welken de Volkeren Gehoorzaamen moesten: En ten laatsten, die Zaligheyd, welke Jakob verwagte, Gen. 49:18. Alle welke Beloften haar niet Vergeeten waaren, maar t'elkens, als van nieuws haar Geloof daar meede Gekoesterd, en Leevendig gehouden hebben. Booven dien heeft de Goddelijke Voorzienigheyd gezorgd, en zijnes Verbonds met Abraham, Isaak en Jakob gedagtig geweest; zoo datze in het Land Gosen Woonende, egter afgezonderd van de Egiptenaaren, als een byzonder Volk gebleeven zijn, Dat daar van zeer veel verscheelde.

De middel waar door d'Israëliten in Egipten afgezonderd bleeven.

Gelijk we dan ook zien, Dat zelfs Farao d'Israëliten van zijn Volk zeer wel wist te onderscheyden, Exod. 1:9, 10. Jaa dat Godt haar ook aldaar met zijn Woord en Geest heeft bygesprongen, daar van zal ons moogelijk de Profeet Haggai een Getuyge verstrekken, als hy Kap. 2:5, 6. zeyd, *Ik ben met uw, met het Woord, in 't welk ik met uw-Lieden* (een Verbond) *gemaakt hebbe, als gy uyt Egipten uyttrokt, ende mÿnen Geest, staande in het midden van uw.*

Hebben de weezentlijke deelen der Godsdienst geloofd. Alhoewel vry van de Ceremonien die naaderhand belast zijn.

Zulx hier uyt ten kortsten blijkt, hoedaanig den Staat der Israëlitize Kerke, in Egipten geweest zy: Naamelijk dat zy met de voorige Vaderen hebben gemeen gehad, Datze het Verbond der Genaade, de Beloften, de Besnijdenis, en de Offerhanden hebben Geloofd; alhoewel zy deeze laatste Dienst-pleeginge, alswe straks zeyden, in Egipten niet geoeffend, maar daarom genoeg by den Versteenden Farao hebben aangehouden, Exod. 10:25. Voor de rest blijkt het niet, Datze eenige van alle de overige Ceremoniëele Gebooden, die naaderhand op de Baan gekoomen zijn, om haar inzonderheyd van de Afgoderye af te zonderen en te Geneezen, onderhouden hebben. Als waar van eenige eerst gegeeven zijn, doenze op het punt stonden om uyt Egipten op-te trekken, en haar Erfdeel te gaan inneemen. Als naamelijk een Lam te Slagten tot een *Pascha*; Ongezuurde Koeken te Eeten; en d'Eerst-Geboorne te Heyligen. Hoedaanige Waarneemingen en Gewoonten, noch voor, noch naa de Zondvloed, den Vaderen waaren opgeleyd; maar nu op 't laatst in Egipten gegeeven, en derhalven van Israël zijn moeten onderhouden worden: Waar aan zy, beneffens de geheele Wet der Ceremonien, dienze van Moses voor Sinai wierden opgeleyd, voornaamelijk in Kanaan verbonden wierden.

Wet der Ceremonien opgeleyd om in Kanaan te onderhouden.

Want het blijkt niet, Datze dezelve in de Woestijne, zeer streng, noch naauwkeurig onderhouden hebben; het zy dan ten deele belemmerd door de moeyelijke Reys-togten; en ten deele door Naalaatigheyd en Verzuym des Volks. Zoo dat zelfs de Besnijdenis in de Woestijne opgehouden heeft, Josua 5:2-9. En men verneemd ook niet, Dat het Pascha meer als eens in die Omdooling Geslagt is, Num. 9:1-6. En hoe

zou het haar ook moogelijk geweeſt hebben, alle die Plegtigheeden die de Wet belaſt, onder deeze Reys-togten te onderhouden, daar zy genoegzaam met de langduurige Swervinge, Ongebaande Weegen, vaake Verhuyzing, en teegenſtribbelingen der Vyandelijke Waapenen, te Worſtelen hadden. Invoegen men ligtelijk te beſluyten heeft, Dat haar alle deeze Wetten gegeeven zijn, op datze in het Land Kanaans gebragt zijnde, haar tot een geduurige Waarneeminge zouden zijn. Het geene dan ook de reeden is, waarom dat Godt, Bevèl geevende van de Ongezuurde Brooden, en de Heyliging der Eerſt-Geboorne, dusdaanig daar van ſpreekt; *Ende het zal geſchieden, Dat wanneer de Heere uw in het Land der Kanaaniten zal gebragt hebben, welk hy uwe Vaderen Geſwooren heeft; en hy het uw geeft, zoo zuld gy deezen Dienſt houden in deeze Maand*, Exod. 13: 5. Zulx men zeggen mag, Dat die dingen welke in Egipten gebooden, en van de gantze Wet der Ceremonien, in de Woeſtijne agtervolgd zijn; eerſt veele Jaaren daar naa, een vaſte plooy gekreegen hebben, en in Kanaan onderhouden zijn.

Godsdienſt der eerſte Vaderen beſtond in Offerhanden.

Indien wy dan met een Woord zullen zeggen, Wat d'Uytwendige Dienſt van de Kerke der Eerſte Vaderen, zeederd Noach tot op Abraham, en van daar tot op Moſes zy geweeſt? Wy meenen dat de zelve voornaamelijk in d'Eenvoudigheyd der Offerhanden beſtaan heeft; alhoewel ten laatſten in Egipten, een wijle tijd Opgeſchort, Verſlapt, en by eenige Vergeeten. Een maniere van Godsdienſt, die wy zien dat ſtrax naa de Belofte, niet zonder een Verre-uyt ziende Geloof geoeffend is; doende Offerhande, Gen. 4: 2-4. Zulx datze ſchijnen te dwaalen, die eenige andere Gebooden, welke laater gegeeven zijn, daar toe betrekken; moogelijk misleyd zijnde, door *Voor-verhaalingen*, die Moſes dikmaals ter-hand neemd.

Sabbath eerſt in de Woeſtijne en alleen aan Iſraël gegeeven.

Waar onder men voornaamelijk den Sabbath te tellen heeft; welke eerſt in de Woeſtijne om veele treffelijke reedenen ingeſteld is, en Abraham, noch geen van de Vaderen voor hem, ſchijnd bekend gemaakt te zijn. Doch den Dienſt der Offerhanden is van begin-aan ingevoerd; gelijk dat van veel fraaye Godsgeleerde word aangemerkt, uyt de Vellen der Beeſten, Gen. 3: 21: van welke Godt Adam en Eva Rokken maakte, en haar aantrok. Waar op de Wet ſchijnd te zien, Levit. 6:26-30. en 7:8. *De Prieſter die yemands Brand-Offer Offerd, zal de Huyd des Brand-Offers hebben.* Gelijk men dan ook ſtrax naa den Val, van Abels en Kaïns Brand-Offer leeſt, Gen. 4. en een Onderſcheyd van *Reyne* en *Onreyne* Beeſten aangeteekend vind, Gen. 7: 2.

Voorbeelden van den Offerdienſt der Vaderen.

Het geên in dien tijd, dewijl de Wet, aangaande de Spijs-uytzondering, doe noch niet gegeeven was, op de Offerhanden ſchijnd gezien te hebben. Gelijk'er dan ook Gen. 8: 20, 21. uytdrukkelijk by-gevoegd word, Dat Noach uyt de Arke gaande, van de Reyne Voogelen en Beeſten Geofferd, en Godt daar meede Verzoend heeft. Alhoewel het kan zijn, Dat Moſes deeze Reynheyd aanwijſt, om de Joden te doen verſtaan, Dat hy zulke Beeſten geOfferd heeft, als zy doen ter-tijd, als hy dit ſchreef, volgens de Wet, voor

En Bouwen van eygen Altaaren. Gen. 12:7. en 13:18. en 22:9,10, en 26: 25.

Reyn, en om te Offeren bequaam hielden. Insgelijks word ook Melchizedek, als een Prieſter des Alderhoogſten Gods ingevoerd, die van Abraham de Thienden ontfangen heeft, Gen. 14: 20. Maar de Thienden van Oſſen en Schaapen moeſten aan den Altaar gegeeven worden, om dat die den Heere Heylig waaren, Levit. 27: 32. In deezer voegen word'er dan ook meer dan eens van Abrahams Offerhanden gewag gemaakt. Ook heeft Iſaak, terwijl Abraham noch in 't Leeven was, een Altaar gebouwd, Gen. 26: 25. En zoo heeft ook

En Prieſters.

Jakob gedaan, Kap. 28: 18. als hy naa Meſopotamien gaande, in Bethel geruſt had; voldoende op de zelve zijn Gelofte door Offerhande als hy weederkeerde. Waar van ook te leezen ſtaat, Geneſis 33:20. 35:14. en 46:1. En daar ontbreekt niet, Dat zelfs voor de Ingeſtelde Dienſt der Leviten, van Prieſters gewag gemaakt word; gelijk te zien is Exod. 19: 22. *Daar toe zullen ook de Prieſters die tot den Heere naaderen, zig Heyligen, dat de Heere niet teegen haar uyt en breeke.* En weederom Exod. 24: 5. *Ende Hy zond de Jongelingen, der Kinderen*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

ren Iſraëls, die Brand-Offer Offerden, ende Offerden den Heere Dank-Offeren van Jonge Oſſen. Het zy dan dat deeze d'Eerſt-Geboorne der Huysgezinnen waaren, of datze van het gantze Volk tot d'Uytvoeringe van den Heyligen Dienſt, zijn Verkoozen geweeſt. Voorts is 't Gemeen gevoelen by veele, Dat de Prieſters doe ter-tijd, zoo wel yder byzonder Aards-Vader en Huys-Vader, als inzonderheyd de Eerſt-Geboorne geweeſt zijn. Doch het Hooge-Prieſterſchap, was, zoo zy meenen, by den Opper-Patriarch; die ook het meeſte opzigt op de Heylige Dingen had: Blijvende altijd het Hoogſte Regt en de Eere aan den geenen die d'Eerſt-Gebooren was. Want die konde ook by het Leeven van de Vader zijn Beurt bekleeden; en zoo hy Geſtorven was, volgde hy in deſſelfs plaats, en wierd het Hoofd des Huysgezins, zoo lang zijn andere Broeders in het zelve verkeerden. Aldus heeft het Burmannus voorgeſteld. En het is zoo wel het Gevoelen der Kriſtenen, als der Joden; Dat het Regt van 't Prieſterdom in d'Eerſte Kerke, by d'Eerſt-Geboorne geweeſt is: En zy brengen daar toe verſcheyde reedenen by om dat te bewijzen: Als Eerſt zeggenze; Dat Godt d'Eerſt-Gebooren Zonen der Hebreën, hem zelven Geheyligd, en door een byzonder Voorregt de Zijne genoemd heeft; en daar uyt beſluytenze, Dat die, welke Godt de Zijne noemd, en hem Heylig zijn, dan ook zijne Prieſters zijn. Daar naa brengenze noch dit by; Dat de Leviten, welke Heylige Dienaars waaren, in de plaatze der Eerſt-Geboorne geſteld zijn. Invoegen, Dat even gelijk de Leviten waaren, die in plaats der Eerſt-Geboorne aangenoomen zijn; alzoo waaren ook de Eerſt-Geboorne, zoo lang zy haar plaats hebben ingehouden. Booven dien word dit geoordeeld, zeer wel daar op-te paſſen; Dat Moſes eenige Jongelingen gebruykt heeft, om den Godsdienſt waar-te neemen, gelijk we terſtond uyt Exod. 24: 5. voorlaazen; en de meeſte Uytleggers beelden haar in, Dat den Naam *Jongeling*, meede brengd, Datze van de Eerſt-Geboorne zijn geweeſt. Ten laatſten willen zy ook hier uyt een beſluyt maaken, Dat Eſau, om dat hy het Regt van zijn Eerſte-Geboorte Verkogt, voor een roekeloos Man word uytgemaakt. Want zy Oordeelen, Dat hy zig zelven daar door van 't Prieſterdom beroofd heeft, en dat van weegen de Verkoopinge van 't Voorregt zijns Ouderdoms; 't welk naa de Huyshoudinge Gods in die tijd, geen Vroom-Mans werk was. Doch gelijk dit Gevoelen by zommige niet en ſchijnd op al-te vaſten grondveſt te ſteunen, hebben haar ook eenige Geleerde Mannen daar teegen aangekant: Oordeelende, Dat alhoewel deeze bedenklijkheeden wel een ſchijn van Waarheyd hebben, daar nogtans veel andere dingen by-te brengen ſtaan, die dit Gevoelen t'eenemaal omver ſtooten. Want dat d'Eerſt-Gebooren der Hebreën, Gode Geheyligd waaren, Num. 8: 17. is niet geſchied door een Voorregt van haar Geboorte zelfs, noch door een Regt tot het Prieſterdom; maar door 't Heyl der Verſchooning, 't welk Godt haar verleend heeft, terwijl de Eerſt-Geboorne der Egiptenaaren, ſchielijk wierden uytgeroeyd. Want daarom heeft het Godt behaagd, Dat het zelve Geſlagte van Menſchen en Vee, 't welk hy onder de Hebreën bewaard, en onder d'Egiptenaaren verdelgd had, hem in 't toekoomende zoude Toegewyd en Heylig zijn. Doch deeze Heyligheyd der Eerſt-Geboorne, heeft alleen onder de Hebreën zeederd dat voorval; maar geheel niet voor dien tijd plaats gehad; en het was niet daarom ingevoerd, op dat d'Eerſt-Gebooren zouden Prieſters zijn; maar veel-eer als een eygen Goed, of Inkomen der Prieſteren; gelijk te zien is, Num. 18: 16. Alwaarze belaſt worden, met Vijf Sikkelen, die men aan den Prieſter geeven moeſt, te Loſſen. Het doet ook niet ter zaake, Dat de Leviten, (ſchoonze Heylige Dienaaren geweeſt zijn;) in de plaatze der Eerſt-Geboorne gekoomen zijn, wantze waaren geen Prieſters, maar alleen derzelver Nood-Hulpen; Jaa zelfs noch geen Nood-Hulpen, voor-en-al eerze door zeekere Ceremonien tot haare Bedieninge waaren Ingewyd; gelijk we op zijn plaats verneemen zullen. Dat'er nu uyt Exod. 24: 5. gemeld word, Dat zommige *Jongelingen* door Moſes laſt, Slagt-en Brand-Offerhanden Geofferd heb-

De meeſte Godsgeleerden willen dat het Prieſterdom aan d'Eerſtgebooren behoorde.

Welkers reeden worden bygebragt.

En door andere teegenbedenkingen weederſprooken.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

hebben, beveſtigd geenzinds dit Gevoelen: Want het is niet bekend, of die Jongelingen uyt de Eerſt-Geboorne verkoozen zijn; en ten minſten hebben zy den Altaar niet durven met Bloed begieten, om dat zulx eygentlijk den Prieſters toequam. Deeze Bedieninge heeft Moſes zelfs waargenoomen, als die doe ter-tijd, de Regeering, en het Prieſterdom te-gelijk ter-hand had. Waar uyt men aan-te merken heeft, Dat deeze *Jongelingen* daarom gezeyd worden Offerhanden Geofferd te hebben, om datze dezelve by den Altaar hebben gebragt; naademaal dit doorgaans in de H. Schrift, door het Woord *Offeren*, te kennen gegeeven word. En zoodaanige Offerhanden zijn van zulke Perzoonen in 't byzonder geweeſt, voor de welke daar Geofferd wierd. Jaa zelfs in de Offerhanden voor het gantze Volk, hebben niet altijd de Prieſters zelve d'Offerhanden by den Altaar gebragt, maar die geene, die 't Volk in 't gemeen vertoonden. Hierom helpt het meede niet veel, Dat Eſau Hebr. 12: 16. voor een roekeloos, of *Onheylig* Man geſchat word, om dat hy zijn Regt der Eerſt-Geboorte voor een geringe Prijs vertuyſte; want wy meenen dat de Apoſtel, dit ſchrijvende, niet gezien heeft op Eſaus Regt tot het Prieſterſchap; maar op de Dubbele Trek in d'Erffenis, en op de Heerſchappye zelve. Naadien de Heerſchappye en dat Dubbel-Deel der Erffenis, d'Eerſt-Geboorne toequam, door een Goddelijk Regt dat ouwlinx op de Natuure geveſtigd ſtond. Hoedaanige Weldaaden in die tijd waarlijk zoodaanig groot en aanminnig waaren, Datze niemand heeft konnen kleyn agten, zonder een Vuylaardig Menſch te zijn, die met zijn Eer en Welweezen ſpeelde: En zulx wel inzonderheyd, in zulk-een tijd, in welke een byzondere Liefde Gods in diergelijke dingen te beſchouwen was. Maar zal moogelijk yemand Vraagen; Wat heeft dan de Ceremonie van de Heyliginge der Eerſt-Geboorne te beduyden gehad? Wy antwoorden; De Heyliginge der Eerſt-Geboorne, was alleen een Regt dat Godt afvorderde, als een Vergeldinge voor de Bevrijdinge der Eerſt-Geboorne, in 't zenden van den Slaanden Engel, dat is, de Woedende Plaage, welke in Egipten haare Huyzen was voor-by gegaan. Godt eygende zig dan van haar toe, alle Mannelijke Eerſt-Gebooren, die de Baarmoeder Opende; en dat zoo wel van de Beeſten als van de Menſchen; willende datze hem die zouden Heyligen. De Menſchen moeſten zy hem Loſſen met Vijf Sikkelen, Num. 18: 15, 16. Gelijk zy ook de Ezels en Onreyne Beeſten mogten Loſſen met een Lam, of anders den Nek breeken. 't Welk daar word bygevoegd, op datze de Loſſinge der Beeſten niet en zouden naalaaten, met opzet om 't zelve te gebruyken. Doch d'Eerſt-Geboorene der Reyne Beeſten, moeſten aan Godt Geofferd worden, Exod. 13:2, 3, 11-16. Gelijk nu de Eerſt-Geboorne der Reyne Dieren ſtrekten tot Offerhanden; zoo wierden ook d'Eerſt-Geboorne der Menſchen, Gode Toegeheyligd: Want zoo ſtaat'er; *Gy zuld tot den Heere doen overgaan, alles wat de Baarmoeder Opend*, Exodus 13: 12. En daar van daan meenen de Joden, zijn de Eerſt-Geboorne voor Prieſters gehouden; en willen, Dat uyt Exod. 19: 22. en 24: 5. bewijzen; 't geên wy haar nu al ontleyd hebben. Nogtans ontbreekender geen onder de Kriſtenen, welke meenen, Dat by die geleegentheyd alreede te Succoth in Egipten, dit Eerſte Gebod begonnen heeft, 't welk te vooren niet gebooden was; naamelijk, Dat de Eerſt-Geboorene tot den Heere moeſten overgaan; tot dat naaderhand de Leviten in haare plaatze geſteld zijn, Num. 3. en 8. Als wanneerze Godt *Geheel Onreyn verklaarde met haare Giften.* Willende die niet meer uyt de Hand van haare Eerſt-Geboorne ontfangen; Ezech. 20: 26. 't Geene nogtans niet zoo daadelijk naa de Uytgang uyt Egipten geſchiede, als men zien kan Num. 8: 16. tot 19. Maar eerſt naa dat zy die vuyle Afgoderye met het Gulden Kalf bedreeven hadden, en Godt haar een Jok van Dienſtbaarheyd opleyde. Want tot noch toe waaren de Kinderen Iſraëls gehandeld als Kinderen Abrahams, zonder Jok of Dienſtbaarheyd, of onderſcheyd van Geſlagte. En hoedaanig de Joden deeze Loſſing van haar Eerſt-Gebooren Zonen noch heedensdaags onder-

Wat de Heyliging der Eerſt-Geboorne te beduyden had.

derhouden, dat zullen wy onder haare Ceremonien niet vergeeten. Doch om ons gevoelen aangaande 't Priefterdom regt-uyt te fpreeken; wy meenen, Dat het in d'Aal Oude tijd daar meede zoodaanig gefteld was; Dat elk-een omtrent zijn eygen Offerhande, zijn eygen Priefter heeft moogen zijn. Want Kaïn en Abel hebben haare Offerhanden zelfs Geofferd, gelijk uyt het Heylig Boek openbaar is: En genoegzaam toond, Dat in die eerfte tijden, niet gezien is op eenig Regt der Eerft-Geboorte, als of die alleen, en niemand anders zou hebben moogen Offeren. Want Abel, fchoon hy de Jongfte was, heeft zoo wel aan Godt Geofferd als Kaïn; en zijn Offerhande is Godt Aangenaam geweeft. Doch die daar Oordeelen dat Kaïn en Abel haar Offerhande tot Adam hebben gebragt, op dat hy dezelve Offerde, Oordeelen zulx zonder eenig bewijs, en loopen ook bot aan teegens de H. Hiftorie, en alwaar elders van dezelve gerept word. Doch in den Dienft van d'Offerhanden die voor elk Stam-Huys ondernoomen wierd; heeft buyten twijffel de Vader des Huysgezins, het Regt van 't Priefterdom hem zelven toegeëygend. En uyt kragt van zulk-een Natuurlijk Regt en betaamlijkheyd, hebben Noach en Job voor haar en voor haar Huysgenooten Geofferd, Gen. 8: Job 1:5. Naaderhand, wanneer men heeft begonnen voor een geheele Zaamenleeving van verfcheyde Familien te Offeren, was het gebruyklijk dat het Hoofd van elk Borgerfchap, als hy wilde, d'Offerhande deed. Door welk Regt Mofes voor Aaron, den Altaar met Bloed begoot, door welk het Heylig Verbond Gefllooten en Ingewyd wierd. Zoo heeft ook Melchizedek, lang voor Mofes tijden, Konink en Priefter te-gelijk geweeft; en dat zulk-een Priefter, die niemand als Kriftus, in zulken Ordening, naa hem gehad heeft. Doch daar van is breed genoeg in de Hiftorie van Abraham gefprooken. En wy hebben hier alleenlijk voor, aan-te merken, Dat in de eerfte Eeuwen, het Hoofd van elk Stam-Huys of Volk, de Godsdienft en d'Offerhanden waargenoomen heeft. Als op 't welke meede zeer wel paft, het geene Virgilius aan zijn Derde Boek van Æneas zeyd;

Dat de Vaders voor de Wet, Hoofd voor Hoofd het Priefterdom in haar Familie bediend hebben. Gen. 4:3, 4. En zulx met Voorbeelden getoond.

Konink Anius, die t'effens Konink des Lands en Febus Priefter is.

Over welke woorden Servius aanteekend; Dat het in de Oude tijd het gebruyk was, Dat den Konink, ook te-gelijk Hooge-Priefter was: *Want daarom*, zeyd hy, *worden noch heedensdaags de Keyzers*, Pontifices *genaamd*. En over de woorden van den zelven Digter, aan 't Tiende Boek;

Waakt gy niet? Waakt doch.

Zeyd hy, *Het zijn de woorden by den Godsdienft gebruykelijk: Want de Nonnen van Vefta gingen op zeekeren Dag, by den Hoogen-Priefter, (die een Konink der Heylige dingen genoemd wierd;) en zeyden teegens hem:* Waakt gy, ô Konink? Waakt doch: *'t Welk Virgilius met regt aan Æneas toefchrijft, dien hy over-al als een Konink voordraagd; en die als een Priefter groote kennis van Heylige dingen had.* Dit gevoeld Servius. Doch wanneer wy tot de verkiezing van de Stamme Levi gekoomen zijn; zullen wy noch andere bedenkingen hier over bybrengen, die dit ftuk egter zoo geheel-en-al niet en zullen gewonnen geeven. Daar het dan ook meede zal te bezien ftaan, hoe en wanneer het Priefterdom van de Hoofden der Vaderlijke Stam-Huyzen en de Regeeringe, door Gods laft afgefneeden, en aan Aaron en zijn Geflagte tot een Eygendom gegeeven is. Gelijk Mofes van haar getuygd; Deut. 21:5. Exod. 28:1. &c. Waar by ook dit paft, 't geen we leezen 1 Kron. 23:13. *Aaron wierd Afgezonderd, om te dienen, in 't Heylige der Heyligen, hy en zijne Zonen in der Eeuwigheyd: En om den Heere Reuk-Offer te doen naa d'Inftellinge van dien, en uyt zijnen Naam den Zeegen te fpreeken in der Eeuwigheyd.* Maar wy hebben hier van genoeg gezeyd; laat ons bezien wat doch het Geloove der Offerende Vaderen geweeft is? Het zelve is voorzeeker geen ander geweeft, dan dat zy in den Dienft der Offerhanden, de Offerhande van Kriftus afgefchaaduwd en van verre hebben te gemoet gezien; waar doorze haar t'elkens d'eerfte Belofte van het Gezeegende

Wat het Geloove der Offerende Vaders geweeft is.

gende Zaad, te binnen bragten. Want daar lag zoo wel een klaare Verbeelding in den Huys-Vader die Prieſter was, en die behalven andere zaaken Godt verbeelde, welke onze Zonden op Kriſtus leyd; als in het Offer zelf dat Geſlagt wierd; afbeeldende Kriſtus die eens te koomen ſtond, en in deeze ſchaaduwe, zijn Bloed aan de Kerke vertoonde. En zeeker, zoo wanneer Godt haare Offerhanden, door Vyer van den Heemel Aangeſteeken en Verteerd heeft; als te zien is, Gen. 15:17. Levit. 9:24. is door zulk-een zigtbaar teeken genoegzaam aangeduyd, Datze Godt niet onaangenaam waaren. Welke Offerhanden, om datze geduurig herhaald, en andermaal gedaan wierden, een genoegzaame Erkentenis waaren, Van dat de Schuld noch open ſtond; zijnde een *Weeder-Gedagtenis der Zonde*, Hebr. 10:3. die Godt eenmaal door d'Offerhande van den Hoogen-Prieſter Jeſus Kriſtus, weg-neemen en uytwiſſen zou. Maar naadien by alle Godsgeleerde niet eenerley Gevoelen is, over 't geêne de Offerende Vaders Geloofd hebben, moogenwe hier zoo los niet afſcheyden. De Geleerde Man Petrus Cunæus, in verſcheyde Hoofd-Stukken van zijn Derde Boek getoond hebbende, in hoedaanigen veragtinge de Joden, zeederd de komſte van den Meſſias, gevallen zijn; heeft kort daar op een gants Hoofd-deel beſteed, om te Onderzoeken, Wat doch d'Oude Hebreën in de Huys-Kerke der H. Vaderen, van den Meſſias gedagt en geweeten hebben; 't geên wy hier willen inlaſſen. Want naa dat die Doorlugtige Schrijver de Schuld van de Verſtootinge der Joden op de hardnekkigheyd van haar Ongeloove gewenteld had; niet willende Gelooven 't geênze met haare Oogen zaagen, en met haare Ooren hoorden van 't geene uyt d'Afgeſchaaduwde dingen, in de zaake zelf te beſchouwen ſtond; heeft hy zijne reedenen aldus aangevangen: Nu, „ *zeyd hy*, zullen wy wêer te-rug gaan, en bezien die tijden, daar in de Weldaaden van de Meſſias, den Hebreën door Figuuren en Voorbeelden; en door „ de Voorzeggingen der Profeeten verkondigd zijn. En dewijl'er een Geheyme Zin in elke God-ſpraak pleeg te zijn, en de Menſchen de Toekoomende „ dingen, ('k laat ſtaan, der zelver Schaaduwen;) niet en konnen vatten, zijn de „ Geleerde onder ons lange tijd ſtrijdig geweeſt, om net te bepaalen, Wat doch „ d'Oude Hebreën van den Meſſias Gehôôpt en Geloofd hebben? Hier is voorzeeker veel aan geleegen, naadien het diend, om de gantze Heylige Schrift „ wel Uyt-te leggen, en ook een ſtuk dat zig zeer wijd uytſtrekt. Paulus ſchijnd „ op zommige plaatzen, teegen den-anderen-ſtrijdende dingen by-te brengen; „ en men ziet diergelijke verſchil ook in andere Schriften. Daarom moeten wy „ deeze zaak naauwkeurig, en niet ter-loops onderzoeken. Want men moet „ zomtijds de bloote Woorden aan-een kant zetten, en ter-hand neemen 't geên „ van hooger Betragtinge is. Laat ons dan gaan daar ons de Hoogdraavendheyd „ der zaake heenen leyd; en indien wy niet voorneemens zijn yts zeekers te beſluyten, zoo blijven wy altijd daar aan twijffelen. Wy zullen hier dan geen „ Opinien van andere ophaalen; en daar is ook niemand die ytwes daar van gezeyd heeft, dat ons t'eenemaal behaagd. Wy laaten elk-een 't zijn, en volgen een middel-weg om tot de waarheyd te koomen. En eerſtelijk zullen wy „ ſpreeken van de Patriarchen en Profeeten, van de welke wy voorzeeker weeten, Datze haar vertrouwen op den Meſſias geſteld, en kennis van die groote Verborgentheyd hebben gehad. Zulk-een groote kennis was voorzeeker „ een zonderlinge Weldaad, die haar Godt gedaán had, doch niet aan elk-een „ even gelijk. Want zommige hebben 't zoo klaar niet geweeten, ſchoon zy'er „ al eenige kennis van gehad hebben. Onder alle die te dier-tijd geleefd hebben, „ heeft niemand meerder Geloofd als Abraham. Daarom zeyd de Meſſias van „ hem: *Uw Vader Abraham verlangde mijnen dag te zien; en hy zag hem, en* „ *was verblijd.* Wat kan'er ſchoonders bedagt worden? Hy had groote en „ heerlijke dingen in zijn Hoofd, maar hy had geen grondveſt daar hy op bouwen kon; Want hy had geen Kinderen, en daar over was hy bekommerd. „ Doch Godt Verhoorde zijn Wenſch, en Beloofde hem een Zaad, Dat wijd

„en

Die daar in verſterkt zijn, als haar Offerhanden van den Heemel wierden aangeſteeken.

Gedagtenis der Zonde, door d'Offerhanden vernieuwd, heeft op 't eenig Zoen-Offer van Kriſtus gezien.

Wat de Vaders des Ouden Verbonds van Kriſtus geweeten en Geloofd hebben.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

,, en breed ſtond te Regeeren. Hy egter heeft ytwes hoogers daar uyt genoo-
,, men, en verſtaan, Dat de Meſſias uyt hem ſtond Gebooren te worden. Want
,, aldus word het by den Apoſtel Paulus uytgeleyd; *Aan Abraham en zijn Zaad*
,, *zijn de Beloften geſchied; hy zegd niet zijn Zaaden, als van veelen; maar*
,, *van Een, dewelke is Kriſtus.* Onder 't zelve getal ſtellen wy meede Jakob,
,, David en eenige weynige. Doch de kennis die andere daar van gehad hebben,
,, is zeer kleen geweeſt; en zulx word beduyd in de zelfde Spreuk van de Meſ-
,, ſias die wy hier booven hebben aangetrokken; *Veele Profeeten en Regtveer-*
,, *dige hebben Verlangd te zien, 't geên gy-Lieden ziet, en zy hebben 't niet ge-*
,, *zien.* Zonder twijffel wilden die geeren hebben gezien, van wienze kennis
,, hadden dat hy koomen zou. Dit is haar Geloof geweeſt. Abraham heeft meede
,, Verlangd; Dit was tuſſen haar-Lieden gemeen: Doch het Onderſcheyd be-
,, ſtaat hier in, Dat hy gezien heeft het geene andere niet gezien hebben. *Abra-*
,, *ham Verlangde te zien, en hy heeft Gezien, en iſſer over Verheugd geweeſt.*
,, Voorwaar dit Geluk van Abraham, heeft niet alleen de Profeeten, maar zelfs
,, de Engelen te booven gegaan. Zulx geeft ons Petrus te kennen; *Van welke*
,, *Zaligheyd*, zeyd hy, *De Profeeten hebben Onderzogt, en getragt te weeten,*
,, *in wat voor een tijd de Geeſt Kriſti die in haar was, zijn Lijden en de daar-op*
,, *volgende Glorie ſtelde. Waar door blijkt, Dat zy zulx niet voor zig, maar*
,, *voor ons doen, 't geên uw-Lieden nu Verkondigd is, het geene ook de Enge-*
,, *len geeren wilden weeten.* Van de Hoofden des Volks Gods, en de geene die
,, toekoomende dingen hebben geopenbaard, moet men dit gelooven. Maar
,, wat het Gemeene Volk betreft, daar van kan zoo ligt niet gezeyd worden,
,, Watze geloofd hebben. Wy zijn zoo dwaas niet, Dat wy met zommige
,, Krankzinnige Menſchen zouden zeggen, Dat het Gemeene Volk onder Iſ-
,, raël, niet onder den Staat is, in welke Kriſtus alle Uytverkoorne geſteld heeft.
,, Want wy zijn van een geheel ander Gevoelen. 't Is zeeker en ongetwijffeld,
,, 't geên den Apoſtel tot zijn Hebreën zeyd; *Daarom is hy den Middelaar des*
,, *Nieuwen Verbonds, op dat zy, die Geroepen waaren, door zijn Dood tot*
,, *Straf van die Zonden die onder 't Oude Teſtament geſchied zijn, de Beloofde*
,, *Eeuwige Erffenis ontfangen.* Dus zeyd hy, Dat de Zonden, die de Joden
,, van-te vooren hadden begaan, Geboet zijn; gelijk geſchreeven ſtaat aan de
,, Galaten, Kap. 3. *Eer het Geloove quam, waaren wy onder de Wet beſlooten*
,, *tot dat het Geloove quam, dat'er ſtond geopenbaard te worden.* Dit te ontken-
,, nen, zou voorzeeker een groote vuyligheyd zijn. Wy weeten wel dat haar
,, de Heemelze Goederen toekoomen; egter moeten wy haar Geloove beeter
,, Onderzoeken. Laat ons dan bezien, of haar dit alles niet en heeft konnen ge-
,, beuren, ook zonder dat Heylige Geloof? Zoo dra dit zal openbaar zijn,
,, zullen wy toonen, Datze een Geloof gehad hebben; en dan wat dat voor een
,, Geloof geweeſt zy. Van het eerſte zeggen wy dit, Dat alhoewel het Gemeene
,, Volk niet veel en heeft geweeten van den Meſſias, zoo heeft haar egter de Za-
,, ligheyd, door 't middel der Patriarchen; (die den Meſſias in haar Gemoed
,, hebben gezien, en die Verbonds-Belofte van Godt hadden ontfangen, welke
,, hen toe zey; *Ik zal uw en uwer Nazaaten Godt zijn;*) konnen gegeeven wor-
,, den. Daarom wanneer de Iſraëliten in de Schriftuur van Godt Vergiffenis
,, van Zonden en daar-en-booven groote Weldaaden ontfangen, wordenze
,, door de Heemelze Stemme Vermaand, Datze zulx aan hun Voor-Ouderen
,, Abraham, Iſaak en Jakob moeſten Dank wijten. Dit vindmen dikwils in de
,, Vijf-Boeken van Moſes en in de Profeetize Schriften. Daar-en-booven is de
,, Meſſias voor 't Verbond, Dat met de Patriarchen opgeregt is; Borg gewor-
,, den, en word om die reeden by de Profeet, *Den Engel des Verbonds* ge-
,, naamd. Daarom, indien het Heyl aan 't Gemeene Volk der Iſraëliten gegee-
,, ven waare, zou het om des Meſſias wil gegeeven zijn, en dat zoude hen groo-
,, telijks ten voordeele gekoomen zijn, Dat haare Voor-Ouders aan zoo Groote
,, Beloften hadden Geloof gegeeven. Voorwaar hy zou niet dwaas zijn die dat

,, zeyde: Want wy gelooven meede, Dat de Kinderen die in 't begin van haar
,, Leeven koomen te Sterven, Wel en Zalig zijn; dewijl haar de Godzalig-
,, heyd van haare Ouderen toegereekend word: Zoo dat ook Paulus zeyd; Dat
,, de Kinderen van een Ongeloovige der Twee Ouders Gebooren, niet te min
,, Heylig zijn, door 't Geloof van Een van beyden. Zulx ſtaat in 't Zeevende
,, Kapittel des Eerſten Briefs aan de Korinten; *De Ongeloovige Man word Ge-*
,, *heyligd door het Wijf; en het Ongeloovig Wijf word Geheyligd door de Man;*
,, *anders zouden uwe Kinderen Onreyn zijn; doch nu zijnze Heylig.* 't Is ons
,, wel bekend, Dat'er veele Geleerde Mannen geſchreeven hebben, Dat in de
,, Kinderen, naavolgens dat haar Verſtand is, eenige Kragten des Geloofs zijn;
,, maar dit houden wy zeer ſlegt en Kinderagtig: Want den Apoſtel zeyd, *Dat*
,, *het Geloove uyt het Gehoor komd:* Wy voegender by, ook door *De Toeſtem-*
,, *ming.* Laatze dan, die zulx voorwenden, haar Kindsheyd indagtig weezen;
,, zy zullen voorzeeker niet ligt konnen zeggen, Datze eenige kennis van de
,, Verborgentheeden des Geloofs gehad hebben, ter-tijd, of noch wel eer datze
,, met haars gelijk hebben beginnen te Kooten; of indienze zulx konnen zeg-
,, gen, moogenze wel Rokken met lange Mouwen draagen, wantze zijn van
,, de Wieg af, Wijs geweeſt. Nu en iſſet vry niet zonder reeden geſchied, Dat
,, wy d'Iſraëliten by de kleene Kinderen hebben vergeleeken. Want de reeden,
,, waarom Godt, de Wet door Moſen in de Woeſtijne van Arabien gegeeven
,, heeft, is geweeſt, op dat'er eenige Ceremonien en zeekere Godsdienſt zou
,, zijn: Ten eynde dit Volk, dat noch in haare Kindsheyd was, zig met die
,, beginzelen zoo lange zou Trooſten, tot dat de Meſſias, die aan haare Voor-
,, Vaderen beloofd was, op de Weereld quam. Heerlijk ſchrijft Paulus hier van
,, tot de Galaten, aan 't Derde Hooftdeel; *De Wet*, zeyd hy, *is om de Over-*
,, *treedinge ingevoerd, tot dat het Zaad quam, aan welk de Beloften gedaan*
,, *zijn.* En korts daar naa; *De Wet heeft ons gelijk als Kinderen metter hand*
,, *tot Kriſtum geleyd.* En op zijn alderklaarſt in 't Vierde Kapittel; *Doe wy*
,, *noch Kinderen waaren, waaren wy onder de Beginzelen der Weereld in Dienſt-*
,, *baareyd geſteld.* Deeze beginzelen worden aldaar *Swak* en *Magteloos* genaamd,
,, welke de Menſchen belaſt zijn te verlaaten, en Een Waare en Vaſte Leere
,, aan-te neemen, zoo draa als de Meſſias zou gekoomen zijn: Want daar ſtaat
,, elders geſchreeven; *Gy zijd met Kriſto Geſtorven, en hebd de Eerſte Begin-*
,, *zelen der Weereld afgedaan.* Daarom zijn de heedensdaagze Joden geen Kin-
,, deren meer, en Leeven ook niet meer onder de Tugtmeeſter: En om dies-wille
,, koomen haar ook de Weldaaden niet toe, van dewelke wy gezeyd hebben,
,, Datze aan 't Joodſe Volk, dat noch in zijn Kindsheyd was, om haar Voor-
,, Ouderen Wille hadden konnen toegeſchreeven worden. Want die dag is nu al
,, gekoomen, en is noch, die yts Mannelijks en Volmaakts van haar af-eyſt. Uyt
,, al dit gezeyde volgd dan, Dat'er Tweederley Verbond is geweeſt; het Een
,, gemaakt met de Patriarchen; 't welk Godt gemaakt heeft door de Beloften
,, van den Meſſias. En daar over gaan de Woorden des Apoſtels aan de meer-
,, gemelde Galaters, zeggende; *Aan Abraham zijn de Beloften gedaan. En 't*
,, *Verbond is van te vooren van Godt Beveſtigd ten aanzien van Kriſtus. De*
,, *Wet die 430 Jaaren daar naa gegeeven is, vernietigd de Beloften niet.* En
,, in de Handeling der Apoſtelen ſtaat; *Wy brengen uw-Lieden Blijde tijding,*
,, *Verkondigende de Beloften die aan de Oud-Vaders gedaan zijn.* Het Tweede
,, Verbond heeft Godt met den geheelen Volke gemaakt, en door de Wetgee-
,, ving beveſtigd. In dit Verbond, heeft Godt, gelijk in het Eerſte, eenige Be-
,, loften gedaan; doch zulke, over welke het Volk Wanhôôpte, om dat het naa
,, den Reegel der gegeeven Wet niet en konde Leeven; dewijl de Swakheyd
,, van haar Natuure daar teegen was. Daarom, ſchoon de Schrijver van den Brief
,, aan de Hebreën, op 't Agtſte Kapittel zeyd; *Dat Kriſtus een Uytneemende*
,, *Bediening gekreegen heeft, om dat hy de Borge is voor een Heerlijker Ver-*
,, *bond, dat in Heerlijker Beloften beveſtigd is;* word egter op die plaatze het

Nieu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

„Nieuwe Testament niet vergeleeken by het Verbond met de Patriarchen gemaakt; maar wel by dat geene, dat eerst lange-tijd daar naa door det Wet is opgeregt. 't Is een donkere Schriftuur-plaats; en indienze niet op volgende maniere word uytgeleyd, zalze de Heylige Schrift zeer twijffelagtig maaken. Dus leyd de zaak: Het Nieuwe Testament beloofd geen beeter dingen, als die eertijds aan de Patriarchen zijn Toegezeyd: En het word niet daarom *Nieuw* genoemd, even als of het, Het *Oude Verbond* met Abraham opgeregt, Vernietigde; maar om dat door zijn Kragt het ander Verbond Vernield is, 't welk 430 Jaaren daar naa door de Wet gemaakt, en in 't welk het Volk Beloften kreeg; doch die den Apostel slimmer Beloften noemd, Om dat de Wetgeever zulk-een voorwaarde daar by gevoegd heeft, die niemand houden kon, naamelijk; *Die dat doet zal'er in Leeven*. Maar van Abraham, aan de welke in 't Eerste Verbond, de Messias Beloofd was, zeyd de H. Geest in 't Eerste Boek van Moses: *Hy heeft Geloofd, en dat is hem tot Geregtigheyd toegereekend.* Naa dat wy dan gezien hebben, Dat dit van 't eerste stuk wel kan gezeyd worden, zoo laat ons tot het andere koomen, en bewijzen, Dat'er eenige kragt des Geloofs in de meenigte der Vroomen is geweest. En eerstelijk zoo is dit het geên 't geheele Volk Israëls is gehouden geweest te gelooven; Dat door de Kragt Gods, wonderlijke dingen konnen gebeuren: Dat zijne Beloften vast-gaan; Dat men hem niet alleen Uytwendig, maar ook van Herten en in den Geest moet Eeren: En veele en diergelijke dingen die wy binnen geen paalen weeten te sluyten. Voorwaar die Leermeesters welke alles in reegelen en binnen zeekere Formulieren willen brengen, benaauwen zig te-mets zoodaanig, Datze heel beswaarlijk daar weederom konnen uytspartelen: En daar van daan zijn reeds zoo veele Verschillen en Twist-Reedenen op de baan gekoomen, Dat d'Apostelen en Euangelisten, zooze het Hoofd eens weederom opbeurden, en bezaagen hoe veel en verscheyde Boeken nu al over haare Geschriften geschreeven zijn, zy'er voorzeeker over zouden verwonderd staan. Daar is een Goddelijkheyd, in haare Geschriften; en te-gelijk ook een zeekere Eenvoudigheyd, die eertijds elk-een zoo veel Gelukkiger en Zuyverder gevolgd heeft, als hy naader aan die tijden heeft Geleeft. Doch in deeze Ouderdom des Weerelds, hebben de Ydele, Slegte en Schoolze Leer-Reegelen, het Lichaam der Goddelijke Wijsheyd kragteloos gemaakt; maar wy zullen ons daar meede nu niet ophouden. Op dat vertrouwen dan, Dat het Volk Israël in 't gemeen op de Kragt Gods heeft konnen stellen, passen de schoone woorden des Apostels aan de Hebreën, zeggende; *Ons is Verkondigd, gelijk aan haar Lieden; doch de Predikaatie dieze gehoord hebben, is haar niet te Nutte geweest: Dewijlze by de geêne dieze gehoord hadden, met het Geloof niet en is vermengd geweest.* Deeze woorden zijn zeeker ruym genoeg: Want ten aanzien van de Oude Israëliten, zoo noemd hy Een Blijde Boodschap, of Verkondiging, de Belofte der Geruste Woonplaats in 't Land Kanaans, die aan de geene welke met Moses uyt Egipten getrokken zijn, geschied zijn. Doch de meeste part zijn in die Woonplaats niet gekoomen; en dat ter Oorzaake, datze in de groote Woestijne door veele Toevallen en Gevaarlijkheeden, als meede door haar Murmureeren en Twisting vergaan zijn: Zig zelven niet konnende behouden tot de Bezitting van beetere dingen. Korts te vooren heeft de Goddelijke Schrijver gezeyd: *Den welken hy Gesworen heeft, Datze niet en zouden tot zijne Ruste ingaan, om datze niet en waaren Gehoorzaam geweest.* Daarom is de Gehoorzaamheyd het Geloove geweest, van welk aldaar gerept word; en d'Ongeloovigheyd was de Hardnekkigheyd. Doch den aardt van deeze Ongeloovigheyd blijkt veel beeter uyt de woorden, welke de voornoemde Schrijver uyt den 95ste Psalm aantrekt; *Uwe Vaders hebben my in de Woestijne Verzogt en Beproeft, en hebben Veertig Jaaren mijne Werken gezien; daarom ben ik Toornig geworden over dat Geslagte, en heb gezeyd; Dit Volk Dwaald geduurig in haar Herte en het*

,, *wil mijne weegen niet kennen.* Maar hy trekt uyt dat zelfde Kerk-Gezang,
,, een ander en beeter Euangelium; naamelijk dat hy, die 't zelve Geloof geeft,
,, niet de Woonplaatzen in 't Land Kanaan is betragtende, maar de Eeuwige
,, en Heemelze Ruſte; welke niet Joſua, maar de Meſſias zelve, voor zijne
,, Burgers verkreegen heeft. En dat is begreepen in deeze woorden; *Indien Jo-*
,, *ſua haar tot de Ruſte gebragt had, hy zoude van geen anderen Dag naa de zel-*
,, *ve geſprooken hebben; daarom iſſer noch een Sabbath-tijd voor het Volk Gods*
,, *over.* Hy zeyd dat de geene die Joſua in 't Land Kanaans gebragt heeft,
,, daarom de Heemelze Ruſte niet en hebben genooten. Nu heeft hy alreede
,, gezeyd, Datze door het Geloof in 't Land Kanaans zijn gekoomen. Waar uyt
,, blijkt, Dat het Geloof aan den Meſſias, niet in alle deelen 't zelfde is, dat in
,, 't gemeen aan de Beloften Gods gegeeven word. Voorwaar Moſes zelfs, is
,, niet in de Geruſte Woonplaatze van 't Land Kanaans gekoomen, om dat hy
,, twijffelde aan de Magt Gods, doe hy op de Steen-Rotze ſloeg. Dit was an-
,, ders niet dan Ongeloovigheyd; en 't ſtaat uytdrukkelijk beſchreeven in het
,, xx^ſte^ Kap. des Vierden Boeks Moſis. Niet-te min, Wat voor Hôôp hy op de
,, Verdienſten van den Meſſias gehad heeft, Dat leeren wy uyt deeze woorden:
,, *Moſes heeft de Smaatheyd Kriſti voor grooter Rijkdom geagt, dan alle de*
,, *Schatten van Egipten: Want hy zag op den Loon die hem zou gegeeven wor-*
,, *den.* Daarom al 't geene in het Derde en Vierde Kapittel, van de Ongeloo-
,, vigheyd der Iſraëliten gezeyd word, moet voorzigtig opgenoomen worden.
,, Want den Apoſtel vermaand de Hebreën van zijnen tijd, Datze zig wel
,, moeſten wagten dat haar d'Ongeloovigheyd niet en belette, de Heemelze
,, Goederen t' ontfangen; aangezien haare Ouders dat Gelukkig Land, het welk
,, een Voorbeeld is geweeſt des Eeuwigen en Heemelzen Vaderlands, verloo-
,, ren hebben, om datze Godt Vertoornd hadden. Dits d'Eenvoudige Uyt-
,, legging van die Schriftuurplaats. Alle deſſelfs woorden geeven niet anders
,, te kennen, als de Ligtveerdigheyd en Ydelheyd der Hebreën, die in de Ara-
,, bize Woeſtijne door Menſchelijke ſwakheyd, dikmaal en ſwaarlijk gevallen,
,, haar veele Straffen en Plaagen hebben over den hals gehaald. Alhoewel ook
,, die geene die uyt haare Naakoomelingen, in 't Land der Beloften gekoomen
,, zijn, en die de Godsdienſt en de Ceremonien met zig daar gebragt hadden, niet
,, een haayr Standvaſtiger zijn geweeſt. Godt klaagd dikmaal over dat Volk,
,, gelijk in de H. Schrift te zien is. Voorwaar indien wy alle die dingen wilden
,, onderzoeken, wy zouden veel te doen vinden. Sulpicius Severus, die Vermaar-
,, de Biſſchop, die naa 't Oordeel van Auguſtinus, een Geleerd en Wijs Man
,, geweeſt is; begrijpt het zeer kort: En daarom zullen wy zijne woorden hier
,, byvoegen. *De Hebreën*, zeyd hy, *hebben als het haar Welging, de God-*
,, *delijke Weldaaden vergeeten, en den Afgoden Gediend; doch in Teegenſpoed*
,, *hebbenze Godt aangeroepen.* Daarom wanneer ik betragte, Dat een Volk
,, door zoo veel Weldaaden Gods Verpligt, zoo veele Straffen en Plaagen kreeg,
,, wanneer 't zelve Gezondigt had; en 't welk de Goedertierentheyd en de Straf-
,, heyd Gods geproeft had, zig nogtans niet en heeft Gebeeterd, maar telkens
,, naa de Vergeeving der Zonde, op een nieuw Gezondigd heeft; zoo is 't dat
,, ik niet verwonderd ben, Datze Kriſtus den Heere niet en hebben aangenoo-
,, men, dewijl zy zoo dikmaal teegen Godt zijn aangeloopen: En 't is noch al
,, veel grooter wonder, Dat de Genaade Gods, haar nooyt verlaaten heeft, zoo
,, dikwils als zy hem daarom hebben Aangeroepen. Wy hebben genoeg van 't
,, Geloof gezeyd, welke het Oude Volk der Hebreën aan Gods woord heeft
,, konnen geeven. Nu zeggen wy ten laatſten 't geên ons voornaamſte ſtuk was;
,, Dat het Volk Gods eertijds eer de Meſſias quam, ytwes zeekers heeft gekend en
,, Geloofd. Dit konnen wy met eenige Getuygiſſen bewijzen. In 't Vierde Ka-
,, pittel van Johannis Euangelium; ſpreekt de Samaritaanze Vrouwe, de Meſ-
,, ſias welk zy, naa 't gemeen gevoelen, doe niet en wiſt, dat hy gekoomen was;
,, aldus aan: *Wy weeten dat de Meſſias koomen zal; en wanneer die zal gekoo-*

,, *men*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

„*men zijn, zoo zal hy ons alles Verkondigen.* De Samaritaanen waaren 't overschot van de Israëliten, die Jeroboam eertijds van de Joden had afgesneeden. Derhalven konde hen-lieden niet onbewust zijn, 't geên in 't gemeen alle Hebreën van die zaak gevoelden. Den Apostel Beschrijft dit Geloove klaar genoeg in den Brief aan de Hebreën; en zeyd, dat het zelve aan alle Vroome groot Nut gedaan heeft. Dit zijn de woorden: *Dit is het Geloof, door 't welk teegenwoordig is, 't geener gehôôpt word: En het welk aanwijst 't geên niet gezien word.* Hy voegt'er by, *Om het zelve zijn de Oude eertijds Gepreezen.* Daar naa loopt hy door alle Eeuwen, en deeze Lof des Geloofs geeft hy niet alleen aan de Regeerders en Hoofden des Volks, maar ook aan het Gemeene Volk zelf; welke Gods last opvolgende, uyt Egipten Opgetrokken is: Want zeyd hy; *Door het Geloove zijnze door de Roode Zee gegaan, als door een Droog Land.* Wy en konnen voorwaar niet denken, Dat het zelve Volk alleen de Zinnen en het Lichaam gediend heeft; overmids haar het zelve Geloof wierd toegeschreeven, door 't welke andere Helden, die in 't zelve Kapittel worden opgenoemd, den Messias en de Heemelze Goederen hebben aanschouwd. Daar staat ook, 't geên wy van Moses korts te vooren hebben aangetrokken; *Dat hy de Smaadheyd Kristi voor Rijkdom geagt heeft.* En van andere word'er gezeyd; *Zy zijn alle in het Geloove Gestorven, en hebben de Belofte van-Verre gezien; en bekend Datze Gasten en Vreemdelingen in 't Land waaren, wantze tragteden naa een Beeter Vaderland, te weeten het Heemelze.* Dit van Josef is meede merkwaardig; *Josef Stervende in het Geloove, maakt gewag van het Uyttrekken der Kinderen Israëls uyt Egipten; en heeft Bevêl gegeeven aangaande zijne Beenderen.* Buyten twijffel heeft hy te vooren gezien, Dat de Messias in het Land Kanaans stond Mensch te worden; daarom wilde hy hebben dat zijn Gebeente daar Rusten zoude; anders had dit een slegte bezorging geweest voor een Wijs Man. Want wat isser u aangeleegen op wat plaats gy Begraaven word, aangezien'er niets aangeleegen is of gy zelfs wel eens Begraaven word? Godt heeft de Stervende deeze Weldaad beweezen; de Heemel bedektze die de Aarde niet en dekt. Mecenas was teeder en nogtans spreekt hy deeze Mannelijke woorden:

Nec tumulum curo: Sepelit Natura relictos.

„Tot de Korinters Schrijft Paulus in zijn eersten Brief; *Onze Vaders hebben alle van Een-en-dezelfde Geestelijke Spijze Gegeeten, en zy hebben alle Een Geestelijke Drank Gedronken; want zy Dronken uyt de Steenrotze; en de Steenrotze was Kristus.* En 't geên'er kort op volgd, kan niet wel uytgelaaten worden. *Laat ons Kristum niet Verzoeken, gelijk zommige uyt de Vaderen deeden, en zijn door de Slangen omgekoomen.* Nu wy op het eynde gekoomen zijn, vald ons noch in, dat Paulus tot de zelve in zijn tweeden Brief Kap. 3, *vers* 13. al het geene wy hier booven gezeyd hebben, schijnd om-verre te werpen. Dit zijn zijne woorden; *Moses bedekte zijn Aangezigte, op dat de Kinderen Israëls niet en zouden zien op het Eynde, van 't geêne word Afgeschaft.* Nu is'er geen twijffel, dat de Blindheyd der Joden daar door word te kennen gegeeven: 't Geên afgeschaft word, is de Wet, welkers kragten nu vernietigd zijn. Het Eynde is de Messias; van de welke tot de Romeynen Geschreeven word; *Het Eynde der Wet, is Kristus.* Doch wy zullen om dieswille van gevoelen niet veranderen. Want die Geleerden Apostel zeyd niet, Dat de Joden aan Kristum niet en hebben gedagt, of van hem niet met-allen geweeten hebben; maar hy wil alleenig dit zeggen; Datze niet en hebben geweeten wat den Raad Gods is geweest, wanneer hy de Wet gaf. Want de Wet en alle de Ceremonien zaagen op den Messias; en dat was een wonderlijke Geheymenis, die het Gemeene Volk onder de Joden, eertijds niet en verstond. Niet te-min wisten zy alle dat de Messias stond te koomen, welke alle de Bedorvene en Vervalle zaaken, Herstellen zou. Dit wistenze niet uyt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

„ de Wet, maar van de Profeeten. 't Geên wy hebben willen bekend maaken, „ zoo als wy dat swaarwigtigstuk in de Schriftuur hebben aangemerkt. Dus verre Cunæus. Wiens aanminnige reeden ons tot hier-toe als in een Vermaakelijke uytweg opgehouden heeft.

De Weekelijke onderhouding van den Sabbath behoord niet tot de Godsdienst der Vaderen voor de Wet.

Indien wy dan ons voorgenoomen padt weeder inslaan; zou het moogelijk niet heel buyten de waarschijnelijkheyd loopen, hier ook de Weekelijke Onderhouding van den Sabbath tot den Uyterlijken Godsdienst der Oude Vaderen voor de Wet, in-te tellen; by-aldien het ergens bleek Dat haar de waarneeming desselfs Gebooden was; Of dat zy den Zeevenden Dag uyt een Ingeschaapen goedvinding, even als den Offer-Dienst, hadden ingebruyk gehad. Doch hier van swijgd de geheele Historie der H. Vaderen. Ook zouw het wonder zijn, Dat onder zoo meenigte Verhaalingen van Reyzen en Omzukkelingen haarder Vreemdelingschappen, nergens een woord zou gerept staan, Datze ooyt om de Ruste des Sabbaths, hebben *Halte* gehouden. En hoe doch zou Godt de Schepper van Heemel en van Aarde, welke d'Onderhouding van dien Dag zoo Streng aan Israël gebooden heeft, als een Teeken van Heyligmaaking, (haar afzonderende van de geheele Weereld en Vuyle Afgoderye, op dat hy onder haar een Kerke stigte;) dit verzuym zoo lang en ongemoeyd in de Vaderen konnen draagen hebben; en die naaderhand, slegts onder een zagtvoerige herstelling hebben aangepreezen? Hoedaanig-een stilswijgendheyd der H. Geschiedenis, en gebrek van Onderhouding, twee genoegzaam zaamenstemmende Getuygen zijn, Dat den Sabbath des Zeevenden Dags, niet tot de Godsdienst der H. Vaderen heeft behoord. Jaa het teegendeel blijkt daar-en-booven veel-eer uyt Ezechiel 20: 10, 11, 12.

Moses rept van den Sabbath als van een nieuwe zaake.

Waarom dan ook Moses van den Sabbath, als van een Geheel-nieuwe zaak spreekt, by het voorval van het Heemels Manna, Exod. 16: 23, 25, 26. Als waar toe de Wonderen die daar omtrent vertoond zijn; een merkelijk bewijs verstrekken. En wel voornaamelijk als Moses zeyd; *Dit is 't dat de Heere gesprooken heeft; Morgen is de Ruste, de Heylige Sabbath des Heeren* &c. Exod. 16. strax by gebragt. 't Geene ook het gemeen gevoelen der Oude Hebreën is. Welke neffens zommige vermaarde Mannen onder ons, by de *Inzettingen* waar van Exod. 15:25. ook den Sabbath voegen, om datze Kap. 16: 28, 29. onder den Naam van *Gebooden* en de *Wet* begreepen word. Doch daar van zullen wy op zijn plaatze met meerder ernst handelen.

Verval en Afgoderye naa de Verstroojing der Volken ingekoomen.

Gelijkwe ons meede nu niet te diep moogen inlaaten, in 't breede aan-te wijzen hoedaanig, zeederd de Verstroojing der Volkeren in de Daagen van Peleg tot op Abrahams tijden, en daar naa, door veelerley bederving, niet alleen een Afval ingekoomen, maar inzonderheyd de Afgoderye, de overhand genoomen heeft; waar van wy terstond yts gerept hebben. Van welke ons aldereerst in 't Maagschap van Abraham, schoon dezelve al lang voor zijn tijd ingesloopen was, gewag gemaakt word; als te zien is, Gen. 31: 19. met Josua 24:2. vergeleeken. *Over geêne-zijde van de Riviere hebben uwe Vaders van Ouds gewoond, naamelijk Therach de Vader Abrahams, ende de Vader Nahors; en zy hebben andere Goden Gediend.*

Valze Goden en Godsdienst hoe op de baan gekoomen. Veel Goden van de Sabeën en Kaldeën verdigt.

Want de Menschen allengskens geen regte kennis meer van haaren Godt hebbende, hebben eerstelijk aan de Schepzelen een Goddelijke Kragt toegeschreeven en gemeend, Dat Godt door haar tussen-koomen, zijn Weldaaden den Menschen meededeelde; alhoewelze van begin-aan juyst niet en geloofden, Dat die dingen Godt waaren. Doch naaderhand onder 't sterk beschouwen der uyterlijke dingen, Godt t'eenemaal vergeetende, hebbenze dezelve elk naa zijn bezef, een meerder of minder Goddelijkheyd toegedigt. In welk te doen, voornaamelijk d'Oude Sabeën en Kaldeën de eerste schijnen geweest te zijn; die uyt aanmerking der eygenschappen, de Zonne, Maane en Sterren, dat is, *Het Heyr des Heemels* hebben gediend.

En voortplanting tot verscheyde Volken.

Welke Dienst uyt het Oosten tot de Westerze Volken overgestooven, de Grieken die Dwaaling met den Dienst der Dooden en Geest-Duyvelen hebben verrijkt, En het schijnd wel zeeker, Dat het maaken van zienelijke God-Beelden aan beyden is gemeen geweest. Gelijk wy reeds hier vooren in de Vaderlijke Huys-Goden,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Goden, of Teraphims van Laban hebben gezien; Datze dezelve niet zelden onder de zaamen-ſtalting der Planeet-Sterren en Zonne-volgen pleegen toe te taakelen; op datmenze Raadpleegde. En heeft ons Job een klaare Getuygenis der Sabeëze Afgoderye, in deeze woorden ſchijnen naa-te laaten; als hy tot zijn Ontſchuldinge zeyd; *Zoo ik het Ligt aangezien hebbe wanneer het Scheen, of de Maane Heerlijk voortgaande; en mijn Herte verlokt is geweeſt in het verborgen, Dat mijne Hand mijn Mond Gekuſt hadde, Dat waare een Miſdaad by den Rigter: Want ik zoude den Godt van booven Verzaakt hebben*, Job 31:26, 27, 28. Een daad die Godt naaderhand zeer ſtreng aan Iſraël Verbooden heeft, Deut. 4: 19. daar de Wetgeever *vers* 15. tot 18. Verbooden hebbende, eenige Gelijkenis van eenig Geſneeden-Beeld, van Man of Vrouw, of ook eenig Beeſt te maaken, (gelijkze in Egipten veel gezien hadden;) ten laatſten daar by doed; *Dat gy ook uwe Oogen niet op en heffet naa den Heemel, en aanziet de Zonne en de Maane en de Sterren, des Heemels gantze Heyr, ende wordet aangedreeven, dat gy uw voor die Buyget en haar Dienet*, &c. Het is voorzeeker een ſchoon Kapittel; en wy hebben van die Stoffe reeds breed-genoeg tot een Voorbereydzel, in de Joodſe Oudheeden geſprooken. Naa de Sabeën, hebben de Grieken den Dienſt der Geſtorvene Menſchen, met zoodaanigen Bygeloovigheyd ingevoerd, Datter volgens Plinius by-naa meer Goden in den Heemel, als Menſchen op de Aarde waaren. Gelijk het dan ook hier van daan voort-gekoomen is, Dat de laatere Digters, de voorige tijden der Sabeën, De Tijd genoemd hebben; *Dat de Weereld noch onder de Heerſchappye van Jupiter niet en ſtond.* Doch hoe veel Jupiters zy naaderhand wel gehad hebben, hebben wy in de Joodſe Oudheeden, uyt Seldenus aangeteekend. Dus zijn dan onder haar de Geſtorvene Helden Vergodet geworden, gelijk in het Boek der Wijsheyd, Kap. 14. breed te leezen ſtaat. Zulx de Naamen der Goden, uyt haare Verdienſten, als ofze noch Menſchen waaren, voortgeſprooten zijn. Van de Verſtandige Schepzelen, is de Ligtveerdige Dooling al vroeg tot de Reedenlooze overgegaan. Gelijk den Apoſtel zeer beknopt in deeze woorden aanwijſt, Rom. 1:21-23, *Godt kennende, hebben zy hem als Godt niet Verheerlijkt ofte Gedankt: Maar zijn Verydeld geworden in haare Overleggingen, en haar Onverſtandig Herte is Verduyſterd geworden. Haar uytgeevende voor Wijze zijn zy Dwaas geworden; En hebben de Heerlijkheyd des Onverderffelijken Gods veranderd in de Gelijkenis eenes Beelds van een Sterffelijk Menſche, ende van Gevoogelte, ende van Viervoetige en Kruypende Gedierten.* In welk-een ongerijmdheyd, inzonderheyd d'Egiptenaaren zoo uytbundig voortgevaaren zijn, Dat alle Oude Gedenkeniſſen der Hiſtorien en Digters, daar vol van zijn. Als by wien niets gemeender was, dan allerhande zoorten van Beeſten, en verſcheyde Veldgewaſſen, als Goden te Eeren. Zulx de Schimpdigter Juvenalis niet t' onregt van haar gezeyd heeft; *Daar zijn gantze Steeden, die den Hond Eeren, en niemand iſſer die om Diana denkt: Look en Ajuyn te ſchenden en aan ſtukken te Byten is een Schelmſtuk. O! Heylige Volkeren* &c. Ook heeft den Schrijver van het Boek der Wijsheyd, d'Egiptenaaren niet onaardig Beſpot, wanneer hy Zinſpeelende op de Plaagen van Egipten onder Moſes voorgevallen; genoegzaam toond, Datze Godt geſtraft heeft met de Beeſten dieze zelfs als Goden Eerden. Beziet het Elfde Kapittel met aandagt, want de Text is een weynig duyſter, maar nogtans heel fraay. En dus voortvaarende hebben de Menſchen haar ten laatſten niet ontzien, om de Deugden en Ondeugden, en de Hertstogten, Ziekten, Peſtilentie, en derzelver zoorten, door Beelden en Tempels te Eeren, en Altaaren tot derzelver Offerdienſten op-te regten; op datze haare Vreesagtige Gemoederen Trooſten, en de Gramſchap van alzulke Niet-Goden verzoenden. En ziet daar, wy zullen korts hier-naa ons werk maaken, om inzonderheyd de Stinkende Afgoderye der Egiptenaaren, uyt deeze wortel opgeſchooten, met eenige naauwkeurigheyd te onderzoeken.

Heyr des Heemels van Ouds by de Sabeën en Kaldeën Gediend.

Joodſe Oudheeden, Pag. 934, 1265, 1339. &c.

Joodſe Oudheeden pag. 1339.

Godheeden ook in de Reedenlooze Schepzelen gezogt.

Waar in inzonderheyd de Egiptenaaren hebben uytgeſteeken.

Wanneer dan alle Hôôp van herſtèl verdweenen was, heeft Godt zelfs een

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Godt heeft door de Roeping van Abraham een Afzonderinge gemaakt tussen zijn Volk en d'Afgoden-Dienaars.

Afzonderinge ondernoomen te doen: En een Kerke met Nieuwe Openbaaringen willen opregten. 't Geene hy niet zonder Affnijdinge van veele der overige Weereld scheen te konnen doen. Dus heeft hy door de Roeping van Abraham den Eersten Steen tot deeze Kerke geleyd, omtrent 426 Jaaren naa de Zond-Vloed. Geduurende welke tijd, de Godt-Leere van Noach, door Voortplantinge stand gehouden heeft; niet teegenstaande de zelve hier zuyverder, daar meer beneeveld, en by de meeste, geheel verdweenen en agter de Bank raakte. Doch hoedaanig Godt den Waaren Godsdienst met Nieuwe Openbaaringen Verklaard, het Verbond der Genaade versterkt, en alle dingen in Abrahams Zaad Beloofd en overgeleeverd heeft, hebben wy tot hier-toe, in het Leevens-bedrijf van die Geloovige Vaderen gezien; en verstaan hoedaanig het Teeken van dat Verbond, zelfs tot de Jonge Kinderen toe, (die nogtans alle deeze dingen niet en verstonden;) in haar Vleesch is ingedrukt geworden.

Waar door de Kerke van die tijd aan 't Huys van Abraham is vast-gemaakt.

Waar door het dan ook gebeurd is, Dat de Kerke, die tot noch toe Verstrooyd en elders omswerf, als tot een Huysgezin gebragt, en door eenige byzondere Plegtigheeden, kennelijker van de geheele meenigte afgezonderd, en naa die tijd nooyt meer zoo On-onderscheydentlijk vermengd is geworden. Zulx datze schijnen te dwaalen, die zelfs naa deeze afzondering, noch op een Algemeenheyd der Kerke roepen; naademaal het blijkt, Dat'er nu en dan eenige Volkeren, als by Trappen Verworpen zijn. Immers is Cham in 't Stamhuys van Noach Verworpen; en in hem is alder-eerst de Muur des Affscheydzels ingevoerd.

Met verwerpinge van alle andere Stam-Huyzen, die allengskens wierden afgesneeden.

Daar naa is in de Verstroojinge der Volkeren, de Zuyverheyd der Kennisse Gods in 't Huysgezin van Heber gebleeven. En die ook door d'Algemeene vloed der Afgoderye overstroomd, is ten laatsten Abraham daar uyt-gepikt; alhoewel hy nogtans alle zijne Kinderen, tot de Erffenis des Verbonds geenzinds ingelaaten heeft: Want hy heeft Ismaël den Eerst-Geboornen, met al zijn andere Kinderen Verworpen, en Isaak alleen aangenoomen. Waarom dan ook alle de Kinderen der Belofte; *Kinderen Isaaks* genoemd worden, Gal. 4: 28. Gen. 21. 10, 12. &c. *Drijft de Dienstmaagd en haaren Zoon uyt: Want de Zoon deezer Dienstmaagd en zal met mijnen Zone, met Isaak, niet Erven.* Aldus sprak Sara.

Als in verscheyde Exempelen gebleeken is.

Maar op dat men niet en zou meenen, Dat het Vonnis van de Moeder, alleen dit Onderscheyd baarde, en geen Wettig gevolg had; heeft Godt korts daar naa in 't Huysgezin van Isaak, tussen de Broeders, die Tweelingen en elkanderen even gelijk waaren, het zelve Onderscheyd gesteld; gelijk we in de Geboorte van Esau en Jakob hebben gezien. Het welke van den Apostel aangemerkt, hem heeft doen zeggen; *Want als de Kinderen noch niet Gebooren waaren,*&c. *Op dat het voorneemen Gods, dat naa de Verkiezinge is, vast bleef, niet uyt de Werken, maar uyt den Roependen,* zoo wierd *tot haar gezeyd, De Meerdere zal de Mindere dienen,*&c. Rom. 9:10-14.

In 't Stam-Huys van Jakob heeft de afzonderinge opgehouden.

Hoedaanigen Affnijdinge in het Huysgezin van Jakob nergens te vinden is; maar veel-eer duydelijk en klaar, Dat de Twaalf Zonen, welke de Hoofden der XII Stammen Israels waaren, op gelijke wijze aangenoomen zijn. Doch haare Naakoomelingen vermeenigvuldigd zijnde, zijn eyndeling de overige Volkeren, welker Verwerpinge tot noch toe alleen maar begonnen was uyt-te voeren, en by Trappen zijn voortgang gehad had; geheel-en-al buyten geslooten en Verworpen.

En de Kerk is met uytsluyting van alle andere Volken in de XII Stammen beslooten.

Daar naa, als zelfs de Godsdienst onder de Thien Stammen al van overlang een Verderf geleeden had, is het Voorregt des Verbonds en d'Opper-Heerschappye by Juda gebleeven. En doet ons alles te gelijk zien, Dat onder deeze Tijd-Orden de Genaade nooyt algemeen, maar altijd met zeeker onderscheyd is meede gedeeld; en datze doorgaans in het Stamhuys van *Seth, Noach* en *Sem*, en ten laatsten in dat van *Abraham* gerust heeft; terwijl de rest van de Naazaaten der Vaderen, als onegt Verworpen zijn. Maar alhoewel deeze Verwerpinge langzaamer-hand en by Trappen voortging, isse nogtans vervolgens niet voor den tijd van ruym Vier-Honderd Jaaren naa de Leef-tijd van Abraham voltrokken. Want alzoo had het Godt Voorzeyd, Gen. 15:15,16.

naa-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Wanneer deeze geheele afzondering voltrokken is.

naamelijk onder Joſua, als wanneer Iſraël binnen de Land-paalen van Paleſtina beſlooten is, en de Kananiten die Vyanden Gods waaren, uytgeroeyd zijn. Het geëne Iſraël doe niet alleen tot een byzonder Volk en Republijk maakte, maar ook door de zuyverheyd van haare Godsdienſt verzorgd met Wetten en een Pragtigen Tempel, van de vuyle Beſmettinge der Heydenze Afgoderyen, afſneed. Welken Muur des Afſcheydzels, Kriſtus verbrooken en weg genoomen heeft; als te zien is in die ſchoone plaatze, Epheſ. 2:14,15. Alles nogtans in dat verſtand, Dat wy een goed onderſcheyd weeten te maaken, tuſſen Een *Beſneedene* en Een *Onbeſneedene Kerke*.

Onderſcheyd der Beſneedene en Onbeſneedene Kerke.

De Beſneedene is by de Naakoomelingen van Abraham alleen geweeſt. Maar dewijl de Beſnijdenis doe noch geen Openbaar Sakrament der Kerke was, ('t geên met d'Oprigtinge der Joodſe Republijk eerſt onder Moſes geſchied is;) maar alleen tot de Familie van Abraham in 't byzonder behoorde; heeft ook doe ter-tijd, de Waare Kerke onder *d'Onbeſneedene* gebloeyd; en zy is aan geen Volk noch Huysgezin vaſt gehegt, maar door alle Volkeren verſpreyd geweeſt; gelijk te zien is in de Overblijfzelen der Geloovige, die daar in gevonden zijn: Want alzoo hebben wy Melchizedek in Kanaan, en Job onder de Arabize Sabeërs met zijne Vrienden en Huysgenoten aan-te merken.

En welke van die tot de Onbeſneede Kerke behoorden.

Welke Kerken, beſtaande uyt de Naakoomelingen van Noach, ſchoon niet Beſneeden, maar in de Voorhuyd, nogtans met Abraham, Een-en-dezelve Algemeene Kerke uytmaakten; niet teegenſtaande zy met Abraham niet vereenigd waaren. Maar naadien die Kerken allengskens Bedorven wierden, en d'Overblijfzelen der Vroome binnen de tijd van Vier-Honderd Jaaren, niet naa-lieten uyt-te Sterven, zijn de Volkeren naa die tijd, wanneer daar ten laatſten, niets Goeds meer in-te vinden was, buyten 't Verbond Gods geworpen, en voor Onheylige verklaard.

En hoe ook die met'er tijd buyten 't Verbond geſlooten zijn.

Zijnde in dien tijd zonder Kriſtus, vervreemd van 't Burgerſchap Iſraëls, en Vreemdelingen van de Verbonden der Belofte, geen Hôôpe hebbende, en zonder Godt in de Weereld, Epheſ. 2: 12. Van welke tijd af tot op de Meſſias, Godt het grootſte deel der Menſchen, *Heeft laaten Wandelen op haare Weegen*, Actor. 14: 16. Zulx dat van die tijd af, alleen de *Beſneedene* Kerke is in de Weereld geweeſt; en de Heydenen *In de Voorhuyd* niet Zalig geworden zijn, ten ſy zy haar tot d'Iſraëlitize Kerke voegden.

En de Kerk alleen uyt Beſneedene beſtond.

'T Geên wy genoeg agten van den Staat der Kerke voor Moſes en de Wetgeevinge. Hoe nu naaderhand onder Moſes het Oude Teſtament Ingewyd, en de Muur des Afſcheydzels, (die de Kerke in 't Geſlagt van Abraham uyt het Zaad Iſaaks binnen de Paalen van Kanaan beſlooten hield;) al wijder uytgezet is, en het Volk Gods, dat door haar lange Inwooninge met d'Egiptize Afgoderye beſmet was, onder een Strenge Wet als onder een Tugt-Meeſter in Bewaaringe geſteld is, op dat haar dezelve een Genees-Middel verſtrekte teegens allerley afwijkinge en Dienſt der Afgoden; en zy te-bet Verlangen mogten, naa de Zalige tijd der Genaade, in de Meſſias de Verloſſer? Dat alles zullen wy hier naa bezien, en ontwaar worden, Dat de geleegentheyd des O. Teſtaments, door de Wet van Moſes, die by de Belofte gekoomen is, is Verzeegeld geworden.

Die onder een Wet in bewaaring geſteld is geweeſt tot op de Meſſias.

Niet teegenſtaande dezelve alleen Voorbeeldig, en te-gelijk ook een Waarborg is geweeſt, om Iſraël, uyt Egipten gegaan zijnde, voor Afval, en Afgodendienſt te bevrijden, en tot het Euangelium bequaam te maaken. Afſchaaduwende het Teſtament der Genaade dat aan de Vaderen Beloofd was in de Volheyd des tijds geopenbaard, en door de Dood des Teſtament-maakers beveſtigd te zullen worden.

Als wanneer d'Erfgenaamen des Teſtaments niet meer onder Voogden zouden ſtaan.

Zulx dat de Erfgenaamen als dan niet meer onder Voogden en Verzorgers zouden ſtaan, die haar naa de Eerſte Beginzelen der Weereld, en als Onmondige Kinderen eenige Laſten tot Dienſtbaarheyd Opleggen, noch in Spijs of Drank zouden konnen Oordeelen. Zijnde dit Teſtament ook daarom door een Voorbeeldige Inwying, niet zonder Bloed Ingewyd, door den Middelaar Moſes. Offerende het Bloed van Beeſten, die het Bloed van Kriſtus, de Middelaar des N. Teſtaments, hebben afgeſchaaduwd; gelijk dat te zien is, Hebr. 9:23. en Kap. 12:24. Waar van dan nu genoeg; om

met eenige Welvoegzaamheyd voort-te gaan, en te bezien, onder welk-een Leevens-wijs, Iſraël naa Joſefs Dood, te Goſen in Egiptenland, Huys-gehouden heeft. Op dat wy van daar tot deſſelfs Lands geleegentheyd, Zeeden en vuyle Afgoderye moogen overgaan, en verneemen, met welke Verfoeyzelen het Zaad van Jakob, door t'zaamen-leeving met d'Egiptenaaren is beſmet geworden. Want naadien Iſraël by Ezechiel beſchuldigd word, d'Afgoderye in Egipten geleerd, en haar zelven daar meede Verontreynigd te hebben: Jaa dat zy naaderhand veele Wetten ſchijnen ontfangen te hebben, om haar van die Beſmettelijke Peſt-ziekte te Geneezen; kan'er niets in de Weereld zijn dat ons noodwendig beletten zou, eenig Onderzoek van d'Egiptize Zeeden en Godsdienſt te doen: Naademaal ons zulx een ſchoon Voorbereydzel ſchijnd te belooven, om naaderhand de donkere reeden van zommige Goddelijke Inzettingen en Gebooden, open te leggen, en te zien, Hoe veel daar toe heeft ſchijnen te behooren, op dat het Volk Iſraëls, van de geheele Afgodize Weereld afgezonderd, en Gode tot een Heylig en Verkreegen Volk gepolyſterd wierd. En hier op heeft voorzeeker Bileam gezien, wanneer hy van de Geeſt Gods aangeblaazen zijnde, van Iſraël Voorzeyde; *Ziet dat Volk zal alleen Woonen, en het zal onder de Heydenen niet Gereekend worden*, Num. 23:9. Deut. 33:28. Welke Voorzegginge niet alleen in 't verkrijgen van byzondere Wetten, maar ook zelfs naa de Letter, in het Land Kanaans ſchijnd Vervuld te zijn; naadien Paleſtina over-al met Bergen beſlooten, en met afgeſcheurde Steen-Rotzen en Valleyen, door t'zaamen-loop der Stroomende Water-Beeken, en zeer-veel Doornagtige Weegen, zoodaanig omtuynd was, dat'er naauwlijks ingang voor den Reyziger over bleef. Waar door dan dit Volk, natuurlijker-wijze, van de Gebuur-Volken, en zelfs ook van de geheele Weereld, afgeſcheyden was. Nogtans heeft het Godt niet genoeg geſcheenen, zijn Volk alleen door deeze Staakketzelen van den gantzen Hoop der Menſchen af-te zonderen; maar hy heeft ook te-gelijk gewild, Dat haar Burger-Staat, haar Godsdienſt, en haar Spijs en Kleedinge door de Wet van Moſes zoodaanig uytgezogt, en ingeſteld zou zijn, Dat het Heylig Geſlagte door alle die bepaalingen, als in een Thuyn of Luſthof te-midden van een Woeſtijne, van alle Uytheemſſe Volken, afgezonderd en omhekt zou blijven. 't Geene dan ook de reeden was, dat de Joden met Petrus in Twiſt raakende, zeyden; Dat het ongeoorlofd was, by de Heydenen te gaan, of door eenig Gezelſchap met haar Vermengd te worden. Gelijk het ook de Pharizeën en Schrift-Geleerde ergerde, Dat Jeſus met de Tollenaaren en Zondaaren At. Welk een verbelging op geen andere grondveſt ſteunde, als op de Wet, welke het Onderſcheyd der Spijze en der Slagt-Beeſten had ingeſteld: Op dat de Joden alzoo om veelerhande reeden zig genoodzaakt vonden van de gemeenſchap der Heydenen te onthouden. Want het heeft niet wel konnen geſchieden, Dat de Volkeren die een tweederleye Spijs-Wet hadden, gemeenſchap met elkanderen hadden; naadien dezelve Schootel die aan een Heyden een Lekkernye was; (als by Voorbeeld het Swijn by haar gehouden wierd;) den Jode een Grouwel ſcheen. Van welke dingen breed te ſpreeken, het hier de tijd niet en is; en wy hebben ook een andere plaats daar toe beſteld. Alhoewel wy onder-en-tuſſen niet twijffelen, of d'overdenkinge van veeler Bygeloovige Zeeden der Egiptenaaren en Naabuurige Volken, zullen geen kleen Ligt aanbrengen, om d'Oorzaaken van zommige byzondere Gebooden, den Joden tot een Waarburg in de Ceremoniëele Wet gegeeven, naa-te ſpooren; en te verneemen hoe en op wat wijze zy door alzulke Inzettingen die veele in haar zelven niets Goeds in hadden, egter zijn konnen afgezonderd, en Een Heylig Volk blijven. Als daar is geweeſt de Beſnijdenis, den Sabbath, en 't houden van veele Feeſt-daagen: Zoo veele Spijs-Wetten, en uytzonderingen van Reyn en Onreyn Vee; met derzelver byzondere toebereydinge, en 't Gebod, van het Boxken in zijns Moeders Melk niet te Kooken: Geen Bloed te Eeten, noch by of over het Bloed te Eeten: Geen Kleederen van Wol

en

Ezech. xx. en xxIII.

Om wat reeden Iſraël zoodaanig onder een Wet is moeten geſteld worden.

En daar by ook van de geheele Weereld is moeten afgezonderd worden.

En hoe daar in het voornemen Gods zijn volle ſwier gekreegen heeft.

Door hoedaanige Wetten Iſraël is konnen afgezonderd worden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

en Linnen te-gaar Geweeven te draagen; noch het Kleed van de Man een Vrouw aan-te trekken, of dat van de Vrouw een Man om-te hangen. Wijze van Haayr en Baard-ſcheering, en geen Kaal-maaking te pleegen. De Rouwklaage over eenen Dooden, niet met Inſnijdinge des Vleeſchs, noch ingedrukt Brand-merk te verzellen; of het Aangezigt te ſchenden. Met geen Os en Ezel tegelijk te Ploegen; noch den Wijngaard met tweederleye Zaad te Bezaajen. Geen Beeſten van tweederley Aardt, ter Bevrugting te laaten Verzaamelen. Wat'er voor Gezette, en Vrywillige Offerhanden moeſten en mogten Geofferd worden; en hoedaanige Stukken daar toe moeſten uytgeſneeden worden. Het houden van Offer-Maaltijden; Onthouding van het Eeten by de Graaven der Dooden, en Ontugtige Nagt-Banketten. Een beſtemde Offer-plaats te hebben, die alleen Heylig was. Geen Verminkte Offerhande te brengen; noch ook geen Honing te Offeren. Geen Menſch-Offer te Slagten; noch Kinderen aan den Moloch te geeven. De Bouw-wijze der Altaaren, en Verbod van dezelve niet met Boſſchen of Geboomte te Beplanten; of op de Hoogtens te Offeren, noch met Trappen te beklimmen. Een Pragtigen Tabernakel of Tempel tot de Godsdienſt te maaken. Geheyligde Perzoonen tot Prieſters te hebben, die haar Afgezonderde Kleederen hadden. Hoe d'Onreynigheyd aan Perzoonen en Leevenlooze Schepzels kon bekoomen worden; deſſelfs weeder-Reyniginge door Waſſchen en diergelijke. 't Verbranden van een Roode Koe; en toeſtel van een Wy-Water, gemengd met deſſelfs Aſſche, Hyzop, Ceeder-Hout en Schar-Laaken. 't Betaalen der Thienden, en d'Opmerkelijke Belijdenis daar by vereyſt, Deut. 26: 13, 14. Wettelijk gedrag omtrent Hoeren en Schand-Jongens, Honden-prijs en diergelijke. Naauwkeurige Reyniginge der Kraam-Vrouwen, Maandſtondige, Zaadvloejinge, Overſpèl en Ontijdige Beſlaapinge; waar van Levit. 18: 19-24. te leezen ſtaat, *Dat de Heydenen haar met alle deeze dingen Verontreynigden.* Alle welke Gebooden, Wetten en Inzettingen, ſchoonze ten deel naa de Zeeden der Heydenen geleeſt waaren, en groote gemeenſchap daar meede ſcheenen te hebben; van Godt nogtans zoodaanig wijſſelijk Uytgezogt, Beſnoeyd en Verbeeterd zijn, Datze met de grootſte welvoegzaamheyd, tot de Godsdienſt van dit Onkundig en Domzinnig Volk zijn konnen overgebragt worden; naadien zy ook niet zelden zoodaanig teegens de Gewoontens der Heydenen, Egiptenaaren, Sabeën, en Kananiten waaren aangekant; Dat zoo wel de Heydenen als de Joden, desweegen een afkeer van malkanderen moeſten hebben, en alzoo geen Gemeenſchap dulden konden.

ZEEVENDE HOOFDSTUK,

KORT INHOUD DEEZES HOOFDSTUKS.

Jakobs *Naakoomelingen* in Goſen, *geneeren haar met* de Vee-Weyding. *Geleegendheyd des* Lands Goſen. *Getuygenis van* Joſefus *uyt* Manethon *teegen* Appion, *aangaande* d'Oudheyd des Joodſen Volks *en haare Leevens wijze.* Landbouw *en* Vee-Weyding, *van Ouds voor de* beſte Leevenswijze *gehouden*, *en van de* Kinderen Iſraëls *zoo wel in* Kanaän *als in* Egipten *geoeffend*, *en daar toe ook* Wetten *ontfangen hebben. Dat de* Leevenswijze *der* Ouden, *niet naa* d'heedensdaagze *moet afgemeeten worden.* Burgerſtaat *geniet groot* Voordeel *van den* Akkerbouw. *Gelukkige* Staat *der Iſraeliten in Kanaan.* Landbouw *en* Vee-Weyding *by al d'Oude Wyzen Gepreezen.* Aadelijke Stam-Huyzen, *hoe naa de* Veld-Vrugten *en* Veehoeding *genoemd.* Herder-Leeven *en* Akkerbouw, *d'Oudſte Handteering*; *en van* Grieken *en* Romeynen, *den Hebreën niet zonder Oordeel naageaapt. Wat* Kato *van den* Landbouw *Geſchreeven heeft.* Akkerbouw *en* Boerenwerk, *hoe by d'Europers in* Veragting *geraakt.* Aadeldom *heeft de* Jagt, *booven den Akkerbouw en Vee-Weyding geſchat* Kaldeën *en* Meſopotaamers *groote* Vee-Weyders. Stêêdze maniere van Leeven, *beneeden* 't Land-Leeven *gewaardeerd. Aal-Oude* Kleeding *der* Vee-Herders; *met een aanmerking op't* Kemels-Haayren Kleed *van* Johannes de Dooper. Vee, *hoe in de Warme Landen* Geweyd. Schaap-Herders

by d'Egiptenaars Gehaat *en* Gevreeſt. Beeſten *by d'Egiptenaars* Heylig *en als* Goden Geëerd: *Met een fraaye reeden van* Petrus Cunæus *daar over bygebragt.* Jupiter Ammon, *waarom met* Rams-Hoornen, *en* Pan *met een* Bokken-Aangezigt *verbeeld. Wat* Vee *zommige Egiptenaaren* Aaten, *andere weederom* niet? Koeyen *by d'Egiptenaars* niet Geofferd. Swijnen Hoeders *by d'Egiptenaars meer dan* andere Herders *in den* Haat. Slangen *by d'Egiptenaars* Heylig. Iſraëls *bedrijf* in Goſen *uyt de* Joodſe Overleeveringen *aangevuld: Met een* Tijd-Tafel *der* Egiptize Koningen, *die ten tijde van Iſraëls* Inwooninge, *dat* Rijk *bezeeten hebben.*

Gen.47:27.

Jakobs Naakoomelingen in Goſen Woonende Geneeren haar met de Vee-Weyding,

ALDUS Woonden dan de Stam-Huyzen van Jakobs Nazaaten, te Goſen in Egiptenland; daar zy Geruſt en ſtil zaaten en daagelijks de Vee-Weyding naar de Vaderlijke gewoonte in-agt naamen. Want dat Iſraël in dit Vette Land, Dat hun Joſef bezorgd had, alle Overvloed en geenes-dings gebrek hadden (zoo datze aldaar het Vette van Egipten Aaten, Gen. 45: 18.) kan men niet heel twijffelagtig uyt haar eygen Getuygenis afneemen, wanneer zy uyt Egipten uytgegaan zijnde, in de Barre Woeſtijne SIN gekoomen, teegens haaren Leydsman Moſes, rebellig wierden, en Klaagenderwijs aldus aanvingen te Morren; *Och dat wy in Egiptenland Geſtorven waaren; doe wy by de Vleeſch-Potten zaaten, doe wy tot Verzaadinge Brood Aaten*, &c. Exod. 16: 3. Inſgelijks Num. 11: 4, 5. daar veele met de Vreemdelingen onder Iſraël aan 't huyllebalken vallen en zeggen; *Wie zal ons Vleeſch te Eeten geeven? Wy gedenken der Viſſchen die wy in Egipten om-Niet Aaten, der Komkommeren ende der Pompoenen; ende des Looks, ende der Ajuynen ende des Knoplooks* &c. Dat nu het Land Goſen niet wijd van Memfis de Hofhouding der Egiptize Koningen lag, hebben wy hier vooren uyt Gen. 45:10. met eenige waarſchijnelijkheyd aangemerkt; als in welke plaatze Joſef tot zijne Broeders zeyd, *Gy zuld in 't Land Goſen Woonen, ende naa-by my weezen; Gy en uwe Zonen, en uwer Zonen Zonen, ende uwe Schaapen, en uwe Runderen met al wat gy hebd.* Naamelijk in 't Land *Rameſes*, Gen. 47:11. naader aan Kanaan geleegen als eenig ander deel van 't Needer-Egipten. Naa welk Landſchap, ter-tijd als Farao Schat-Steeden Bouwde, de Stadt *Raamſes* haaren Naam ſchijnd behouden te hebben, Exod. 1: 11. Alwaar dan ook in de Uyttogt der Kinderen Iſraëls, de Verzaamelplaatze was, van welkze haar Optogt begonden Exod. 12: 37. By zommige Landbeſchrijvers word GOSEN gemeenlijk *Geſſem* of *Geſem* genoemd; hoedaanig het by Hieronymus en de LXX Overzetters gevonden word: By andere ook wel *Jeſen*. 't Zelve Geweſt, of liever een Stadt, die van Ouds moogelijk aldaar noch gevonden wierd; was ten tijde van de Reyziger Benjamin, *Bulzzin* geheeten. By andere *Zalbizz*, en van Artapanus by Euſebius *Cæſan* genoemd. Ook word Goſen, *Het Veld Zoan* genoemd, in welke Moſes Wonderen gedaan heeft, Pſal. 78:12, 43. Alwaar naaderhand de Koninklijke Hofhouding in d'Aal-Oude Stadt Zoan was; in de Hiſtorien en by de Griekſe en Kaldeëſe Overzetters, *Tanis* genoemd, alwaar de Vorſten waaren, Jeſa. 19:11, 13. en 30: 4. Num. 13:22. Zommige Joden willen, Dat dit zelve Land thans onder 't groot Land-gedeelte Thebais geleegen is; maar onwaarſchijnelijk; naademaal Thebais meer het *Opper-Egipten* uytmaakt, en Goſen in 't *Needer*, ten minſten naa-by het *Middel-Egipten* geleegen heeft. En daarom moogelijk ook wel, *Het Beſte van Egiptenland* genoemd, Gen. 47: 11. en 45: 18. En zoo wy met de beſte Land-Tafereelen raadpleegen; heeft Goſen zoodaanig tuſſen den Nyl en Kanaan ingeleegen, Dat de reſt door den Inham van 't Roode Meyr, en de Woeſtijne ZIN beſlooten wierd. Gelijk dan ook ſchijnd dat ON daar Joſefs Huysvrouwe van daan was, niet wijd daar af was. Zijnde voorts dit Goſen ten deele Poelig, en alzoo heel bequaam tot de Vee-Weyding. Het geene niet alleen uyt de toezegging van Joſef ſchijnd te blijken, maar ook zelf uyt de Getuygenis van zijne Broeders, alze daar reeds met al haar Vee en Haave waaren aangekoomen: Want ſtaande voor Farao, zeggenze, *Uwe Knegten zijn Schaap-Herders; zoo wy als onze Vaders, en zijn gekoomen om als Vreemdelingen in*

Geleegentheyd des Lands Goſen.

dit

dit Land te Woonen: Want daar is geen Weyde voor de Schaapen die uwe Knegten hebben; laat doch uwe Knegten in 't Land Gosen Woonen? Aldus hebben zy dan in Gosen zoodaanig Vast en Zeeker Gewoond, Datze daar van niet alleen Bezitters, maar ook daar in Vrugtbaar wierden en zeer Vermeenigvuldigden, Genesis 47: 27.

Maar wanneer wy aanmerken, Dat Farao Gen. 47:6. aan Josef Volmagt geeft, om de Kloekzinnigste Mannen van zijn Vaderlijk Huys, tot Opperste Vee-Meesters over des Koninks Kudden te zetten; doet ons zulx aan zommige Aal-Oude scheemeringen gedenken, welke zelfs onder de Heydenze Schrijvers van deeze Vermaarde Herder-Vorsten onder Israël gevonden worden. Josefus in zijn Verantwoording teegens Appion, maakt onder andere Uytheemze Schrijvers, ook van Manethon gewag; en wat hy van de Egiptize Koningen geschreeven heeft. En daar naa koomende tot *Het Gebied der Herderen* diemen HYKSOS noemde; brengd hy van dezelve het Getuygenis by, Dat Manethon eenige van deeze *Herders* en *Gevangene*, voor de Aal-Oude Israëliten in Egipten neemd; en dat met deeze woorden: *Dit zelve Volk welke in hun eygen Heylige Schriften*, Herders *genoemd worden, is ook met regt de Naam van* Gevangene *toegeschreeven.* Want (vervolgd Josefus,) onze Voor-Ouders bemoeyden zig met
„ de Vee-Weyding; en alzoo een Herders-Leeven leydende, wierdenze *Her-*
„ *ders* genoemd. Zy zijn ook niet zonder reeden *Gevangene* van d'Egipte-
„ naars genoemd, dewijl onze Voor-Vaader Josef, tot den Konink van Egip-
„ ten gezeyd had; *Dat hy eenen Gevangenen of Dienstbaaren was*: Gelijk hy ook
„ daar naa zijn Broeders uyt des Koninks Bevèl, in Egipten ontbooden heeft.
„ Nu zal ik de Egiptenaars tot Getuyge van deeze Oudheeden voortbrengen,
„ en de eyge woorden van deezen Manethon, omtrent de Tijd-Orden opentlijk
„ beschrijven. Want alzoo zeyd hy; *Naa dat dit Volk der Herders zig in Je-*
„ *rusalem had needergeslaagen, heeft* Themosis, *die haar Uytgedreeven had,*
„ *noch Vijf-en-twintig Jaaren en Vier Maanden Geheerscht, en is Gestorven;*
„ *wiens Rijk zijnen Zone* Chebron *genoemd, Dertien Jaaren bezeeten heeft: Naa*
„ *welken* Amenophis *Twintig Jaaren en Zeeven Maanden, en desselfs Zuster*
„ Amesses *Een-en-twintig Jaaren en Neegen Maanden Geregeerd hebben.* Me-
„ phramutosis *Heerschte 25 Jaar en 10 Maanden.* Themosis *9 Jaar en 8*
„ *Maanden.* Amenophis *30 Jaar en 10 Maanden.* Orus *36 Jaar en 5 Maan-*
„ *den; zijn Dogter* Acencheres *12 Jaar en 1 Maand: Haar* Broeder *9 Jaaren.*
„ *Weederom* Acencheres *12 Jaar en 5 Maanden. Een anderen* Acencheres *12*
„ *Jaar en 3 Maanden.* Armais *4 Jaar en 1 Maand.* Armesis *1 Jaar en 4 Maan-*
„ *den.* Ramesses Miamun *66 Jaar en 2 Maanden.* Amenophis *19 Jaar en 6*
„ *Maanden.* Sethosis, *die Krijgsbenden en Scheepsmagt had, heeft zijn Broeder*
„ Armais, *tot Verzorger over Egipten gesteld, en al de Koninklijke Magt op-*
„ *gedraagen, uytgezonderd de Kroon; en dat hy zig van de Koninklijke By-*
„ *slaapsters onthouden zou. Hier op is hy naa Cyprus en Fenicien getrokken, en*
„ *heeft ook de Assyriers en Meeden met den Krijg bestooken; welke hy alle door*
„ *zijn Dapperheyd en gevreesde Magt t' onder-bragt. Als nu hier meede veel tijd*
„ *verspild wierd, heeft* Armais *die in Egipten gebleeven was, het bijster bont*
„ *gemaakt; En heel-en-al zijns Broeders bevél veragtende, heeft hy de Konin-*
„ *gin met Geweld de schop gegeeven, en zig in alle Uytbundigheyd met de Ko-*
„ *ninklijke Byslaapsters Verloopen. Zulx hy ook ten laatsten de Kroon opzetten-*
„ *de, opentlijk teegen zijnen Broeder* Sethosis *rebelleerde. Maar hy die de*
„ *Heyligdommen van Egipten bediende; heeft zulx door Brieven aan* Sethosis
„ *bekend gemaakt; die terstond zijn Weg op Pelusium genoomen heeft, het welk*
„ *hy als zijn eygen Rijk hield; zijnde het zelve Landschap naa zijnen Naam*
„ Egiptus *genoemd: Want hy zeyd; Dat* Sethosis *ook* EGYPTUS *geheeten wierd,*
„ *gelijk zijn Broeder* Armais, *meede den Naam van* Danaus *voerde.* En dit zijn
„ de dingen die Manethon zeyd. Nu isset uyt de voorzeyde Jaaren en Tijden
„ opgereekend, openbaar; Dat deeze, die *Herders* genoemd worden, naa-

d'Israëliten van Manethon, voor d'Herders gehouden die men Gevangene noemde.

Welke Getuygenis Josefus hem zelven te nutte maakt teegen Appion om de Oudheyd der Joden staande te houden.

Hoewel Manethon in de Tijd-Orden dwaald.

Egiptize Koningen uyt Manethon die in en omtrent Israëls Inwooninge Geregeerd hebben.

Vervolg van Josefus bewijs teegen Appion.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

„ melijk onze Voor-Ouderen, uyt Egipten Verloſt zijnde, dit Land 393 Jaa-
„ ren Bewoond hebben, eer dat Danaus naa Argos getoogen is; alhoewel de
„ Argiven deeze meenen de Oudſte te zijn. Twee dingen nu heeft Manethon
„ voornaamelijk voor ons wel Verklaard; het eerſte is, Dat wy van elders eerſt in
„ Egipten gekoomen zijn: En daar naa, Datze daar weederom zijn uytgetoo-
„ gen; zijnde dit zoo Oud, Dat het by-naa Duyzend Jaaren voor den Troo-
„ jaanzen Oorlog voorgevallen is. Dus verre Joſefus over 't Getuygenis van Manethon; daar hy ſchrijft *Van de Gevangene Herders in Egipten.*

Landbouw en Vee-Weyding d'Oudſte en Beſte Leevenswijze.

Voorwaar de Landbouw en de Vee-Weyding, zijn niet alleen twee van de Eerſte en Oudſte, maar ook wel de Beſte en meeſt met de Natuur over-een koomende manieren van Leeven. *Habel*, ſtaat'er, *wierd een Schaap-Herder; en Kaïn een Land-Bouwer*, Gen.4:2. Het eerſte is wel meeſt by de H. Vaders naa de Zondvloed geoeffend; gelijkwe tot hier in 't Leeven van Abraham, Iſaak, en Jakob, en zijne Zonen, als meede te vooren, in Loth hebben gezien: Doch het tweede, is in wat laater tijd, inzonderheyd doe Iſraël in Kanaan woonde, ſterk beyverd: Zoo nogtans, Datze beyde, zoo wel de Vee-Weydinge als den Akkerbouw, neerſtiglijk bezorgden. 't Was onder d'Iſraëliten van Ouds de Gewoonte niet, onderſcheyde Handteeringen en Konſten, als een afgezonderd Werk of Ambagt te pleegen. Alle Jakobs Zonen, van den Oudſten Ruben, en 't aanzienelijkſte Hoofd, Juda, tot Benjamin toe, die de Jongſte was, zijnze alle Vee-Hoeders, die haare Eygene Kudden waarnaamen; en als men zeyd; *Haar eygen Ploeg en Wagen menden.* En men zal haare Naakoomelingen daar in zien volharden, zoo wy 't vervolg der tijden naaſpooren. Moſes uyt Egiptenland geweeken, bevond dat de Dogters van Jethro, die Prieſter in Midian was, Herdereſſen waaren, en dat de Vee-Weyding in dat Land yder gemeen was; zoo dat deeze Dogters, Twiſt met de Herders des Lands, over het Drenken van de Kudde haares Vaders hadden; die Moſes naaderhand, als hem Jethro tot een Schoon-Vader geworden was, zelfs Weyde agter de Woeſtijne aan den Berg Horeb, Exod.2. en 3. En op dat Moſes, doe hy Geroepen was om 't Volk Iſraëls uyt Egipten te Verloſſen, tot deeze Optogt aangemoedigd wierd, verzeekerde hem Godt, Dat hy in het Land daar hyze brengen wilde, onder alle andere Zeegeningen, hen Vroege en Spaaden reegen verſchaffe zou, die de Landbouw treffen, en haar rijkelijk Kooren, Moſt en Olye zou doen inzaamelen, en *Ook Kruyd op haare Velden voor haare Beeſten geeven*, Deut.11:14,15. Het Volk Iſraëls met Moſes uyt de Woeſtijne omtrent de Velden Moabs gekoomen, en al de Midianiten uytgeroeyd hebbende, hebben de Kinderen van Ruben en Gad, die veel Vee hadden, het Land Jaëzer en Gilead, bequaam voor de Vee-Weydinge geagt, en voor haare Bezittinge afgebeeden, Num. XXXII. Zulx het ons geen Wonder moet doen, alswe zien dat de Wet ook verſcheyde Gebooden en Inzettingen omtrent den Akkerbouw gegeeven heeft, aangaande het Braaken, Ploegen, Bezaajen, in-Oogſten, Verthienen, Verkoopen, Verpanden, Pooten, Planten, en Paal-ſcheydinge; beneffens al wat daar-en-booven de Vee-Weyding en het aanfokken der Kudden betreft. Alles op dat de Landneering onder Iſraël in Kanaan bloeyen mogt. Dus zienwe dat den Ouden Huys-Vader van Gibea, welke den Levit Huysveſte wiens Vrouwe geſchonden wierd, des Avonds van het Akker-werk quam, wanneer hy genoodigd wierd tot haar in te koomen, Judic.19:16. Gideon Dorſte zelfs zijn eygen Tarwe, als den Engel hem aanzey, Dat hy de Man was die Iſraël Verloſſen zou, Judic. 6:11. Ruth verkreeg de Mildaadige Gunſt van Boaz, terwijlze de verſtrooyde Aaren in den Oogſt-tijd op zijnen Akker verzaamelde. Wanneer Saul het Gevaar vernam, waar in de Stadt Jabes in Gilead was, dreef hy zelfs een Koppel Oſſen, ſchoon hy doe al Konink was. David Hoede de Schaapen, doe hem Samuël ging opzoeken om hem tot Konink te Heyligen: Ook quam hy van de Kudde wanneer hy tot Saul geroepen wierd, op dat hy voor hem de Harpe ſloeg. Naa dat hy Konink was, maakten zijne Zonen groote Feeſten ter-tijd als men haa-
re

En onder de Vaders gemeen en zoo ook by Jakobs Zonen.

Eerſt in Egipten.

Naaderhand in Kanaan.

Waar toe het haar ook niet aan voorgeſchreeven Wetten haaperde.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

re Kudden Schoer. Elizæus wierd tot het Profeetis-Ampt geroepen, zoo als hy een van zijn Vaders Twaalf Ploegen Mende: Ook was het Kind dat hy van de Dood Opwekte, met zijn Vader in den Oogſt-tijd op den Akker, wanneer het Krank wierd. Gelijk meede den Man van Judith, ſchoon magtig Rijk, het ongeval daar hy van Stierf, in even zoo een tijd en plaatze op het Lijf kreeg. En de H. Boeken zijn vol van alzulke Voorbeelden; die voorzeeker niemand konnen Ergeren, dan die, welke de Oudheyd der Tijden en Zeeden niet en weeten, en alleen onze heedensdaagze Gewoontens in agting houden. Want wanneer deeze van de Landbouw en Veehoeding hooren ſpreeken, verbeeldenze haar geen andere, als ofze van onze heedensdaagze Boeren hoorden gewag maaken, die in veele Landſtreeken en Geweſten, een Overlaſtig, Droevig en Armelijk Leeven leyden; zijnde als zonder Agting, en zonder Geeſt, vervreemd van allerhande Burgerlijke Opvoedinge.

Der Oude Leevens-wijze moet niet naa de heedens-daagze maniere af-gemeeten worden.

Waar toe zy dan ook noch niet eens in-agt neemen, wat het is, Dat veele Boeren Ellendig maakt, en datze Slaaven van andere Menſchen zijn: Werkende niet als d'Oude Huys-Vaders, alleen voor haar eygen Onderhoud, maar voornaamelijk om allerley Nooddruft te verſchaffen, aan de geene die van wat meerder geleegentheyd dan zy ſchijnen. Immers is 't den Landman die den Burger Spijſt, en het Beſte en Vetſte datter vald, aan de Amptenaaren, Bedienaars der Gerigtshooven en Eedelen des Lands ter Markt brengd; en geleegentheyd geefd om door een zoort van Wiſſeling, het Geld in Koopmanſchap, en de Koopmanſchap weederom in Geld om-te zetten. Hoedaanige Handelingen voornaamelijk, of liever alle van de Vrugten der Aarde, en van het Vee, dat van dezelve zijn Voedzel raapt, worden voortgebragt. Onder-en-tuſſen, wanneer veele de verſcheyde trappen van des Menſchen ſtaat met malkander vergelijken, zettenze gemeenelijk die van den Landbouw in de laatſte rang; en draagen meer Agting voor de Steedze Burgers, ſchoonze Onnut zijn, en geen Kragten noch Neerſtigheyd aanwenden om eenige Verdienſtelijkeyd te maaken; maar alleen om datze te-mets veel Geld hebben en een Leuy-Lekker Leeven leyden.

Wat nut den Burgerman van den Landman geniet.

Maar zoo wy ons een Landgeweſt en Republijk verbeelden, in welk het Onderſcheyd van Staat niet zoo groot is, en daar het Aadelijk en Welleeven, niet geleegen is in de Leedig-gang en niet te Arbeyden; maar in 't Zorgvuldig bewaaren van zijn eygen Vryheyd en Bezit: Dat is, nergens als aan de Wet en 't Gezag der Republijk verbonden te zijn: En daar men beſtaan kan uyt eygen Inkoomen, zonder van yemand af-te hangen; zig liever te Vreeden houdende met Weynig dan eenige Neerſlagtige en Slegte dingen ter-hand te neemen, om zig te Verrijken: Een Land in welkmen alle Leedigheyd, Weekgebakkenheyd en Onkunde in de dingen die tot het Leeven noodig zijn veragt, en minder werk maakt, van de Vermaakelijkheeden als van de bewaaring der Gezondheyd en Sterkte des Lichaams: Aldaar zeggenwe, iſſet ook Eerlijk geweeſt den Akker te Bouwen, en een Kudde Schaapen te Scheeren.

Gelukkige Staat der Iſraeliten in Kanaan door den Landbouw bevorderd.

Voorwaar het is niet noodig, tot de Republijk van Plato te loopen, om Menſchen in zulken ſtaat te zoeken; naadien het grootſte deel der Weereld, by-naa wel Vier-Duyzend Jaar in dusken ſtaat geleefd heeft; En de Leevens-wijze der meeſte Volken is niet anders geweeſt. By Homerus ziet men doorgaans, Dat de Koningen en Princen van haare Landvrugten, en Vettigheeden haarer Kudden Leefden; en zelfs ook een hand aan den Arbeyd ſloegen. Heſiodus heeft met voordagt een Gedigt gemaakt, waar in hy de Land-bouw, als het eenig en voornaam middel tot Rijkdom, aanbeveeld; en om Eerlijkerwijze te beſtaan. En het blijkt meede in de Huys-houw-kunde van Xenophon, Dat de Grieken in de tijd van haar meeſte beſchaaftheyd, geenzinds van de agting der Land-bouwerye zijn afgeweeken.

Landbouw by d'Allerwijſte van Ouds gepreezen.

Jaa zy is zelfs beneffens de Vee-Weyding in wat laater tijd, doe reeds den Aadeldom en d'Eerzugt niet meer haar Glorie in d'Oude Opregtigheyd en Eenvoudigheyd ſtelde, noch in zoo groote Waarde gehouden, Dat het noch de Roomze Keyzers, noch de Magtigſte des Volks en d'Overheeden verdrooten heeft, den Akker te Bouwen,

En heeft dien Roem tot in laater tijden behouden.

Zaad

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

En by Vorsten en Koningen eertijds zelfs ter-hand genoomen en geoeffend.

Zaad te Zaayen en Boomen te Enten. Cyrus, die groote Konink der Persen, plagt hier van dikwils te Roemen by zijne Vrienden, als hyze, die hem quaamen bezoeken, zijne Boomgaarden toonde, en haar verzeekeren mogt, Dat hyze met zijn eygen Handen Gepoot had. Attalus en Diokletianus van Heerschen zat, hebben 't zelfde gedaan. In deezer voegen heeft ook Seneka zelve, Jonge Mast-Boomen Geplant, en met eygen Handen Vyvers en Visch-kolken gegraaven; waar heenen hy het Water door zelfs gemaakte Greppen leyde: Ook en was hy nergens beeter in zijn schik, dan op de Landhoeven. Gelijk dan ook niemand meer twijffeld, of van deeze Oeffeninge zijn veele By-Naamen der Aadelijke Stam-Huyzen onder de Romeynen voortgekoomen, die haar Afkomst uyt de Veld-Vrugten ontleend hebben.

Naamen der Adelijke Stam-Huyzen van de Veld-vrugten afkomstig.

Want in deezer voegen is 't Geslagt der FABIEN, zoo veel als of men, *Der Boonaarden* zeyde. Der LENTULEN, der *Liezaarden*. Der CICERONEN, der *Cicers*; Der PISONEN, der *Erweet-Aarden* en diergelijke. En zoo wy van deeze tot het Herders Bedrijf en Vee-Weyding overgaan, daar is niet zeekerder als dat de Geslagten der JUNIËN haar Naam van de *Veerzen*, (als of men *Veerzaarden* zeyde,) ontleend hebben. En zoo zijn de BUBULKEN van 't *Ossedrijven*; de STATILIEN van 't *Veldwagten*; de TAUREN van de *Stieren*; de POMPONIEN van de *Belhamels*; de VETULIEN en VITELLIEN van de *Kalveren*; de PORCIEN, KATONEN en ANNIENÉN van de Swijnen, als of men *Swijnaarden* zey: En op datw'er een Eynd af maaken, de KAPREN zijn van de *Geyten* aan haaren Aadelijken Naam geraakt.

En zoo meede van de Vee-Weydinge ontleend.

Romulus en Remus, de Stigters van Roomen, zijn Vee-Hoeders geweest: En Diokletianus, is uyt den Beesten-Hoeders tot het Keyzerdom gekoomen. Spartianus, de Schrik der Roomze Moogentheyd, is zelfs een Herder geweest.

Voorbeelden van groote Mannen die de Vee-Weydinge ter-hand hadden of daar van afkomstig waaren.

Paris en Anchises de Vader van Eneas, en Endimion, op welker Schoonheyd Venus zelfs verslingerde; als meede Argus met Honderd Oogen, worden niet dan als Herders ingevoerd: En uyt de Goden zelf heeft Apollo de Kudde van Admetus de Konink van Thessalien Geweyd. Merkurius, die een Vinder van de Fleuyt geagt word, is *Een Vorst der Herderen* geweest, (vergelijkt eens Gen. 47: 6.) als meede desselfs Zoon Dafnis; als ook Pan, de Godt der Herderen; en Protheus, die te-gelijk een Herder en een Godt was, gelijk de Fabelen Vertellen. Welke van haare Uytvinders daar in voorzeeker niet anders als uyt Naavolging der Oude beroemde Aards-Vaders onder de Hebreën, zoodaanig verhansseld zijn. By de Oude Grieken was eertijds niemand Doorlugtiger dan een Vee-Hoeder: En dat zy onder haar sommige den Naam van *Polyarnen*, *Polymeden* en *Polybuten* gegeeven hebben, is alleen van de veelheyd der Lammeren, Schaapen en Ossen voortgekoomen.

Italien van de Kalver-Weydinge genoemd.

In deezer voegen is ook Italien van VITULIS, dat is, *Kalveren*, (die d'Oude Grieken ITALOS noemden) alzoo genoemd. Ook twijffeld men niet of de BOSPHOREN, als of men *Osdregten* zey; en de *Cymmersche* en *Thracise* met d'*Egèsche Zee*, en *Argos Hippion*, zijn alleen van de Overtogt der Ossen, Geyten en Paarden alzoo genoemd. En het is bekend dat de Geslagt-Naamen, *Van-Os*, en *Ossewaarde*, &c. in onze Daagen noch niet uytgestorven zijn. Gelijk meede *Numidien*, een Landschap in Afrika, zijn Naam van de Wey-Landen heeft overgeërft. Zulx Hendrik Kornelis Agrippa deezen Handel niet quaalijk met desselfs Aal-Oude Herkomst besluyt; als hy zeyd: Het Eerste Leeven der Menschen naa den Val, is het Herders-Leeven geweest:

Herder-Leeven en Akkerbouw de Eerste en Oudste Staat der Menschen.

Het welke booven 't genot van veelerley Vleesch tot Keuken-Spijs, ons ook Melk, Boter en Kaas verschaft; en tot Kleeding, Wol, Vellen en Leêder geeft; 't geên niet alleen noodig, maar ook zeer Nut is. Want alhoewel de Wijze Schepper, zoo wel het Zuyvel-geevend, als het Dienstbaar Vee, met Haayr, met Wol en Vellen tot eygen Cieraad, Dekzel en Kleederen teegen alle Ongemak voorzien heeft; strekt egter dat alles den Mensch allermeest ten voordeel; gelijk het Oude Spreukje daarom zeyd;

Dat het Schaapje Wolle geeft,
Dat de Bye om Honing sweeft,

Dat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Dat den Os uyt Ploegen gaat;
Koomd die Beesjes minst te Baat.

Overzulx moet men 't dan geenzinds de Plompheyd, en Onkunde in de Geleerdheyd wijten, Dat de Grieken en Romeynen, in naavolginge der Eerste Hebreeuwse en Kaldeëze Vaderen, haar zelven zeer naauw aan het Land-Leeven verbonden hebben; naadien het veel-eer een blijk van haar goed Verstand was; aanmerkende, Dat gelijk alle Menschen met Handen en Voeten, en een Lichaam dat bequaam was, om te arbeyden, Gebooren worden, het zeer geloofli jk is, Datze haar daar van bedienen moesten; en datze die derhalven niet beeter gebruyken konden, als om van de Aarde, dieze bewoonden, een vast en zeeker Leevens-Onderhoud te trekken; en Rijkdommen op d'Eenvoudigste wijz te verkrijgen. Het was voorzeeker niet altijd noch meestdeels de Gierigheyd, die haar hier toe noopte; naadien zy niet zelden het Goud, en de Geschenken der Vreemde Volken hebben versmaad of kleen geagt. Ook is dit den Romeynen geenzinds overgekoomen, om datze niet Manmoedig noch Oorlogshaftig genoeg waaren; naademaal zy in dien zelven tijd gants Italien haar hebben Onderdaanig gemaakt; doende haare Moogendheyd zoo on-afmeetelijk breed uytdijgen, Dat haare Overwinningen de gantze Weereld overstroomden. Zoo dat in teegendeel, hier toe haar Lastig en Zoober Land-Leeven, de voornaame Oorzaak was van haar groot Geweld; haar voorziende van Sterke Lichhaamen die den Arbeyd verduuren konden; dewijlze haar Gewenden tot een strenge Tugt-Oeffeninge. Daarom, al wie het Leeven van de Tugt-Meester Kato weet, zal desselfs Herte, (als of het al-te Nêêrslagtig en te Laag van Geest waare geweest;) geenzinds Verdagt houden. Onder-en-tussen is hy zelf een Groot Man geweest, die alle de Bedieningen der Republijk gehandhaafd heeft, terwijlze in haar grootste Kragt was; Regeerende de Verwonne Landschappen; hebbende 't Gebied over de Leger-Benden; zijnde een groot Orateur, Regts-Geleerde en Staatsman. Ook heeft die Beroemde Zeede-Tugter het geenzinds te gering geagt, zelfs Lessen te schrijven van den Akker-bouw, en hoe men de Wijngaarden behandelen zal: Als meede hoe men de Stallingen voor het Vee, Timmeren, en Wijn en Olye Perssen moet. En zulx niet ter loops; maar uytvoerig tot de nette Uytmeeting en Vast-stellinge der Maaten toe: Zulx niet moeyelijk te zien is, Dat hy in deeze Oeffeninge zeer wel is Onderweezen geweest; en dat hy alle die dingen tot het Gebruyk, en niet slegts uyt Eerzugt geschreeven heeft. En hoe zeer die geêne, welke haar het Aanfokken van Vee lieten ter-Herten gaan, in Rijkdom en Haave konden Uytbotten; mag men hier uyt afneemen, Dat zoo slegts yder Schaap alle Jaar een Lam voortbrengd, Dat een Kooije van Honderd Schaapen, in 16 Jaaren buyten Ongeluk, konnen Vermeenigvuldigen tot 6198960o Schaapen; dat is, tot 61 Millioenen. Dus moet men toestemmen, Dat het veragten van den Arbeyd der Land-bouwerye, geenzinds op vaste Voeten staat; naadien wy zien dat dit Werk te-gelijk met de Manmoedigheyd en allerleye Krijgs Deugden over-een stemd; Jaa zelfs ook met d'alder-netste besleepenheyd der Volkeren. Maar doch! Van waar komd eygentlijk deeze Kleynagtinge? Wy zullen 't zeggen, en de regte Oorsprong ontdekken. 't Komd nergens van daan, dan uyt de Oude Zeeden onzer Europize Naatien; de Duytze Volken, Françoyzen en diergelijke. Leefden eertijds in Landschappen, die t'eenemaal met Boschen en Wildernissen Overschaaduwd waaren; en daar men noch Kooren, noch Wijn, noch Goede Vrugten had: Zoo datze genootzaakt waaren, by de Jagt en Wildvang te Leeven; even als noch heedensdaags de Wilden in 't Hout-Gewest van Amerika. Naaderhand den Rhijn gepasseerd, en in 't Hert van ons Land vast-gezeeten, wildenze haar Voordeel in 't Gemak van den Land-bouw zoeken; en van Konsten en Koophandel profiteeren; doch zy waaren niet gezind, haar zelven t'eenemaal, aan desselfs noodig-vereysten Arbeyd te begee-

En 't is niet uyt misverstand noch plompheyd voortgekoomen, Dat de Grieken en Romeynen t'OudeHebreën en Kaldeën daar in gevolgd zijn.

Kato heeft van den Landbouw Geschreeven.

De bezorging van den Akkerbouw strijd niet teegen de Manmoedigheyd noch deftigheyd.

Waar van den Landbouw en Boerenwerk by de Europeërs in veragting geraakt is.

ven. Die beezigheyd lieten zy aan de Romeynen, wienze Onderdaanig geworden waaren, en bleeven alzoo in haare Oude Onweetenheyd; in welkze

DenAadeldom heeft de Jagtvang booven den Akkerbouw geſteld.

met'er tijd begonden Eere te ſtellen, en zoodaanig-een zoort van Aadeldom daar aan vaſt maakten, Dat den meeſten Hoop zig tot noch toe, niet zonder groote moeyte heeft konnen daar van los-maaken. Maar zoo veel de meeſt-Gegoede minder werk maakten van den Land-bouw, zoo veel te-meer hebben zy de Jagt, van welke d'Oude veel minder werk maakten, booven de Vee-Weyding verheeven. Zoo dat'er van dezelve een groote Konſt gemaakt is, die met Koſt en moeyte tot de grootſte ligtigheyd is voortgezet; en wel meeſt voor een Oeffening der Eedelen gehouden word. Onder-en-tuſſen de zaak in zig zelven aangemerkt; kanze den Arbeyd, die aan den Land-bouw, en de Vee-Weyding der Tamme Dieren beſteed word, noch deſſelfs Voordeel, geenzinds opweegen. En wat is doch de Winſt der Wild-Jagt, die noch dikwils met verderf der Bezaayde Akkers moet gehaald worden? Voorwaar de gemaatigde Oeffening der geener die een groote Huyshoudinge te beſtuuren heeft, is verre

Die nogtans meer ſchaadelijk dan voordeelig is.

booven d'onzeekere en gevaarlijke Oeffening van een Jaager te agten. Ook zijn Oſſen en Schaapen veel Nutter tot het Wel-Leeven, dan de Jagt-Honden en Rij-Paarden. En wat behoeven wy hier wijd en breed op-te haalen, wat al liſtige Toeſtèl van Warre-Netten, Strikken, Stroppen, Knipſlaagen, Lijm-Stangen, Swijn-Sprieten, Pols-Stokken, Toet-Hoornen, Wey-Taſſen, Snaphaanen, en Klepper-Beentjes, niet wel tot een aantal van Wind-Honden, Brakken, Fretten en Valken behooren, om neffens 't verſpillen der Menſchelijke Kragten op de Wilde Beeſten te Woeden, en haar Bloed op 't alderwreedſte te vergieten. Een Tijd-verdrijf voorzeeker, Dat van den Begin aan, alleen van Booze Menſchen ter-hand genoomen, en naaderhand van die welke onder 't Gemeene Volk het Leeg-loopen en Lanterfanten zogten, tot ſchaade van haar eygen Huyshoudingen, den Aadel is naage-Aapt. Zoo datm'er van gezeyd

En in de H. Schrift nooyt ten goeden gedagt word.

heeft, *Viſſen en Jaagen, zijn Vrouwe-Plaagen.* En gelijk de H. Boeken, Kaïn, Lamech, Nimroth, Iſmaël en Eſau voor Dappere Jaagers aanteekenen, alzoo is't ook zeeker, Dat de Geweldenaarye, haar aanvang van de Jagt genoomen heeft. Doch van de Vroome Vaderen Leeſt men zulx niet; want de H. Schrift ſpreekt nergens met Lof van de Jagt. Maar het zijn ook niet alleen de Grieken en Romeynen geweeſt, die de Land-bouw even als de Hebreën in Waarde

By wien de Landbouw in agting was.

Landbouw en Vee-Weyding by de Kaldeën en Meſopotamers zeer gemeen.

hielden. De Karthaginenzers, die Feniciers van Oorſprong waaren, hebben daar toe groote neerſtigheyd aangewend; gelijk te zien is aan de XXVIII Boeken, die Mago 'aar van Geſchreeven heeft, als Varro in zijn Voorreeden verhaald. Ook hebben de Leuye Egiptenaars, dezelve geëerd; en de Beeſten die daar toe nuttig waaren, zelfs aangebeeden. En om noch yts van de Jagt in te laſſen; 't is zeeker, Dat wanneer d'Athenienſen en Lacedemoniers, de Wet waar by de Jagt Verbooden wierd, ontzeenuwd, en die Konſt met de Oeffening zoo opentlijk toelieten, Datze als tot haar Gemeenten-Staat ſcheen ingevoerd; Athenen doe eerſt Ingenoomen wierd. Ten tijde dat de Perzen Magtig waaren, hebbenze in yder Landſchap een Oppervoogd over den Landbouw gehad. Men twijffeld ook geenzinds, of de Kaldeën zijn groote Akkerbouwers geweeſt, wanneermen de Vrugtbaarheyd der Babylonize Velden aanmerkt: Die gemeenlijk Twee en Dryhonderd Zaaden voor Een uytleeverden. En belangende der Kaldeën Vee-Weyding, dezelve is genoeg uyt d'Hiſtorie van Laban bekend. Zoo dat moogelijk het Spreekwoord;

Die meer van Aapen als van Schaapen houwen,
Ziet men ligt een Kaal Aarsgat klouwen:

zijn Oorſpronk uyt het algemeen voordeel gehaald heeft, dat de Oude eertijds van haare Schaapskooyen pleegen te ploomen. Ten laatſten leeren ons ook de Beſchrijvingen van China, Dat de Landbouw aldaar van Ouds-her, voor de beſte Oeffening gehouden is. Het zijn alleen de Noordze Volken, en die naa

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

den Kouden Hoek liggen, welke den Akkerbouw veragt,en al de Weereld hebben zoeken wars te maaken.

Langlee-vendheyd en Gezondheyd der Eerste en Grootste Landbouwers.

In dusk-eèn beezigheyd omtrent de Landeryen, Leefden d'Oude veelzinds lang, en doorgaans in zeer goede Gezondheyd, die de heedensdaagze overtrof. Haare Lichaamen waaren wel gehard teegens d'Ongemakken des Oorlogs en Reys-Togten, zooze by avontuur van Woonplaats moesten verhippen. Haaren Geest was Heus en Standvastig: En minder met Leedigheyd behebd zijnde, vondenze ook weyniger reeden haar zelven Verdrietig te maaken; of zig met List en Doortraptheyd van 't Vermaak des Leevens te bedienen; en den Arbeyd deed haar om geen ander Tijd-verdrijf denken.

En 't geluk der zulke verder uyt-gemeeten.

Zy gedagten minder aan 't Quaad, en hadden minder Belang, om zelfs Quaad te doen: Want haar Eenvoudig en Zuynig Leeven, gaf haar geen geleegentheyd tot groote Bekostiging, noch het maaken van groote Schulden; en zoo haddenze by gevolg ook niet veele PROCESSEN; en haare Familien en Sterf-Huyzen, wierden om verwarde zaaken niet 't onderste booven gesmeeten; zoo dat de Boedel-redders niet het Kooren maayden, en d'Ouderloose Weezen op de Stoppelen moesten graazen. Daar-en-teegen is dit een snood ding in de Steêdze maniere van Leeven; Dat het Exempel van de Rijke en Eedele, heel de rest agter zig naa-sleept; en te weeg brengd, dat al die gelooven een weynig booven den Slegten hoop te zijn, zig schaamen van den Arbeyd.

Steedze manier van Leeven, ver beneeden het Land-leeven gewaardeerd.

Dit isset dat haar dan zoo grooten geweld doed aanwenden, om door List en Vonden te bestaan, en Dag by Dag nieuwe Konsten uyt-te vinden, om het Geld uyt zijns Naastens Beurs, in de zijne over te gieten. En daarom; Godt weet-het, Hoe weynig Eenvoudigheyd, neffens al die vermoejing verzeld gaat, daar zulk-een Leeven met geweld moet staande gehouden worden. Pryslelijk dan hebben d'Israëliten haar Onderhoud gezogt in de Natuurlijkste Goederen; naamelijk in het Land en 't Vee; van welkmen noodzaakelijk alles kan trekken dat den Mensche Rijk en Verzaadigt maakt. Boovendien noopte deeze Leevenswijs den Gezeegenden Huysluyden, veel-meer haare Kinderen van Jongs-aan, naar de Oude Eenvoudigheyd van haar eygen Zeeden te leesten, als haar Woonhuyzen naa de Steedze maniere, met allerhande Pragtige Inboel te stofferen, die een Oneyndig Onderhoud naasleepen. Zoo dat haare Zonen en Dienstknaapen, de Kudden, den Akkerbouw en Dorsch-Vloer waarnaamen, terwijl de Dogteren en Dienstmaagden, het Vlas, de Woll, de Spinrok en Web en Spoel Hantteerden; of ook de Zuyvel-Melk tot Booter en Kaas deeden Stremmen. Als wanneer dan ook de Moeder-Vrouwen, onder 't Opzigt van heel die noeste Beezigheyd, geen tijd vonden, haare Mannen de Opper-Heerschappye t'ontwringen; veel-min de Kaamer-Vertrekken van haare Wooningen, Dag aan Dag, met Schrobben en Schuuren, Storten, Gieten, Plengen en Kalken, den Oorlog aan-te doen, en alles zoo Dol over-hoop te smijten, ofze nooyt gedaan werk, of tijd vinden zouden, haar eygen afgeslonste Kleederen en Zeedelooze Kinderen, van 't aangebakken Vuyl te Reynigen. Hoedaanigen Huys-Pest Juvenalis, in zijn XIV^de^ Schimpdigt niet onaardig afschilderd, als hy'er Eenen, die met dusken Tettigen Slons-moer behebd was, aldus te-keer gaat:

Men Glaazewast en Witt' tot Vwent alle Dag.
Raag (roept uw Wijf) *en Vaag, laat nergens Stof noch Rag.*
Maar 't mag by Witzel-quast en Beezem noch niet blijven;
Men poogd'er 't Hout als Goud, tot Glimmens-toe te wrijven;
Men boend'er Bank en Trap, zoo dat'er zelden Voet
Mag daalen Onbegraauwd, noch stijgen Ongeschoedt:
't Moet al tot Vloeren toe, Hel Blinken, Blaaken, Bloozen,
Zoo dat men niet en weet, waar op een Fluym te loozen;
Jaa dat men tot ontzet van Hoofd of Middel-Lijf,
Naauw vuylder Hoek en vind als 't Bakkes van uw Wijf.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Wat Vrugten zal uw Huys van zulke grillen Oegsten?
Die't Spin-Wiel Rusten doen, de Nutte Naalde Roesten?
Die d'Onrust vorderen, in plaatze van't Gewin?
Wat dunkt uw? Zou uw Wijf, die Dertele Zottin
Tijd, Vlijt en Neerstigheyd, niet Vrugtiger Besteeden,
Omtrent het Zuyveren der Kinderlijke Zeeden?
Of zooze Boenen wil, waarom dan niet gelet,
Dat uwe Kinders t'Huys, zoo Heylig zien als Net?

En dat voorts de Heerschzugt der Wijven, onder de Quaad-Voorspellende dingen word geteld, die 't Gemeene-Best hinderlijk zijn; kan ons dit Opschriftje Doodverwen;

Daar Paap of Hooveling geeft Raad; Of't Wijf heeft het Regiment
En den Krijgsknegt Kookt en Braad; Neemd het zelden een Goed End.

Of gelijk weederom een ander beknopter en by-naa in dezelve Zin zeyd;

Daar de Spinrok *Dwingd het Sweerd;*
Staat het quaalijk met de Weerd.

Kleeding der Oude Akker luyden en Vee herders.

Om nu ook yts van d'Oude Kleeding der Vee-Hoeders en Akker-Luyden te zeggen; dezelve is in de Eerste tijd even als haar Handteering, Slegt en Eenvoudig geweest: Alhoewel wy meenen dat het geèn'er in de Heylige en Profaane Schriften van gevonden word, niet zoo geheel en alleen op de Herder-knegten en Slaaven, maar ook deels-wijze op d'Oude Huys-Vaders te duyden is: Als die Getuygenis hebben, Datze in haare onzeekere Wooningen, *In Schaaps-Vellen, en in Geyte-Vellen gewandeld hebben*, Hebr. 11: 37. Alhoewel wy geenzinds konnen teegen-spreeken, Dat ook de Vermaarde en Groot-Gegoede Huys-Vaders, andere, Kostelijke, en Aanzienèlijke Kleederen gedraagen hebben; te weeten zy en haare Kinderen, schoon zy ook Herders, of liever Opzienders over de Herder-knegten waaren. En wy hebben daar van alreede in het Leeven van Abraham, Isaak en Jakob gewag gemaakt. Ook mag men bedenkelijk houden, Dat der Vaderen Dekzel van Vellen; kan zien, op haare Hutten, Tenten en Tabernakelen, dieze niet zelden met Beeste-Vellen bekleeden; waar van hier naa breeder uyt T. Livius. Dat nogtans de Oude Herders, Rokken van Geyte-Vellen pleegen te draagen, heeft ons Ovidius niet beschroomd geweest zelfs van Apollo te zeggen; wanneer hy een Herder wierd;

Hy Woonde t'Elis in Nysseënse Landvoogdye
En droeg op's Herders-wijs, een Geyte-Velle Pye.

En schijnen deeze Ruyg-Vellige Herders-Rokken by d'Oude zoodaanig Eenvoudig en Slegt van Maakzel geweest te zijn, Datze die gants ligt en als met eenen swap konden uyt-en aan-schieten. Zulx het schijnd als of de Profeet zijn maniere van spreeken daar van ontleend, als hy zeyd; *Hy zal Egiptenland aantrekken, als een Herder zijn Kleed aantrekt*, Jerem. 43: 12. Gelijk het dan ook wel zou konnen zijn, Dat de Ruyg-Haayrige Kleedingen, welke de Profeeten, (die Herders en Leerraars des Volks waaren,) niet ongewoon waaren te draagen, haar Oorsprong van deeze slegte Herders-Rokken gekreegen hebben: Waar van te zien is, Zach. 13: 4. *Zy en zullen geenen Haayrigen Mantel aandoen om te Liegen.* Gelijk ons meede Elia de Thisbiter met een Haayren Kleed, en Leederen Gordel om zijne Lendenen afgeschilderd word, 2 Kon. 1: 8. En het zou zeer wel konnen zijn, Dat de Zaligmaaker, willende de Joden voor de Valsse Profeeten waarschouwen, zijn Gelijkenis-Spreuk van deeze Haayrige Dragt ontleend heeft, als hy van de zulke zeyd, Datze *In Schaaps-Kleederen* tot haar quaamen, Matth. 7: 15.. Dat wy terstond van Eliâs Haayren-Kleed ge-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

gerept hebben, brengd ons ook het Haayren-Kleed van Johannes de Dooper te binnen. By Mattheus word het zelve, *Een Kleeding van Keemels-Haayr* genoemd. En Markus zeyd; *Hy was Gekleed met Keemels-Haayr*. Alwaar zommige Oordeelen, Dat men niet moet verstaan; *Met de Haayren van Keemels*; maar *Van Eenen Keemel:* Naamelijk, *Een Haayrige Huyd van een Keemel*, waar meede zijn Lichaam bedekt was; en niet een Zagt Weefzel uyt Keemels-Haayr, hoedaanige wy *Kamelot* en *Grof-Greyn* noemen; dewijl de Zaligmaaker dit anders aanwijst, Matth. 11:7, 8. *Wat zijt gy uytgegaan, te zien een Mensche met Zagte Kleederen Gekleed? Die Zagte Kleederen draagen zijn in der Koningen Huyzen.* Doch hier hebben zig eenige teegen gekant, en willen, Dat mender een Weefzel van Keemels-Haayr verstaan moet; maar dat zeer Grof, en Zakagtig was; hoedaanig best met d'ingetoogenheyd van zijn Streng Leeven over-een quam. En daar zijn verscheyde Overzetters die de Profeetize Kleedinge ook zoo Vertaalen, 2 Kon. 1: 8. en Zach. 13: 4. 't Geên wy hier niet breeder willen af-twisten, om dat zulx tot de Tijd-Orden van zijn Verschijninge behoord. Beeter onzes agtens, past hier met een Woord gezeyd, Op wat wijze d'Oude Herders haar Vee in de Warme Landen pleegen te Weyden? Die dusdaanig was, Datze het zelve op den Middag in de Schaaduwe der Hooge Berg-Landen, en agter digt Geboomte, aan de Koele Water-Stroomen dreeven; en daar Gedrenkt, Verkoeld en Uytgerust zijnde, wierdenze des Naamiddags, als de Zon aan 't Daalen ging, weederom naa de Gras-Velden afgedreeven. Dit zienwe klaar genoeg in de Historie van Jakob, gaande naa Charan, Gen. 29:7. Als den welken de Mesopotamize Herders berispte, Datze de Kudde op den Hoogen Dag niet en Drenkten en daar naa te Velde dreeven. En zoo yemand niet verveeld weynige plaatzen in de H. Schrift naa-te slaan, hy zal bevinden, Dat deeze alle van de Gewoonte der Vee-Hoeders ontleend zijn. Beziet Kanticor. 1: 7. Psalm 23: 1, 2. Esaia 49: 10. Apocal. 7: 16, 17. &c.

Matth. 3:4.

Aanmerking over het Keemels-Haayren Kleed, van Johannes de Dooper.

Vee hoedaanig in de Warme Landen Geweyd.

Maar hoe zeer wy onder 't gemeene Land-Leeven, byzonderlijk het Herders-Leeven en de Vee Weyding hebben aangepreezen; en gezien is, wat agting de Welgemanierde Volken daar voor gehad hebben; verneemen wy nogtans dat deeze Leevens-wijze, inzonderheyd by d'Egiptenaars, (in wiens Land de Israëliten zeer-lange gewoond hebben,) booven maaten is Gehaat geweest: *Zoo dat alle Schaap-Herder den Egiptenaaren een Grouwel was*, Gen. 46:34. Hier van dienden wy de reeden te weeten; naadien immers alle de Zonen van Jakob Vee-Hoeders geweest zijn; en Farao haar niet alleen de Gras-rijke Landstreek GOSEN inruymde; maar Josef zelfs belaste, de Verstandige onder zijne Broeders uyt-te kippen, en tot Opper Vee-Hoeders van de Koninklijke Kudden te zetten? Daar zijn eenige die meenen, dat de Schaap-Herders hierom by d'Egiptenaars Gehaat waaren, om dat zy de Schaapen, Geyten, Bokken en Runderen vryelijk Slagten en Aaten: 't Geêne by d'Egiptenaaren niet zoo gemeen geschiede, om dat dezelve onder haar als Goden Ge-êerd wierden; gelijkwe in de volgende Hoofdstukken zullen ontwaar worden. Doch hier teegen schijnd het zommige, dat de plaatzen Gen. 47:6, 16, 17. als meede Exod. 9: 19. en wel byzonderlijk; Gen. 43: 16. liggen aangekant; overmids in de laatste text, genoegzaam blijkt; Dat d'Egiptenaars Vee Geslagt en Gegeeten hebben. Zulx het niet gelooflijk is, Dat deeze Land-aardt haare Ossen en Schaapen alleen om de Woll en Melk Geweyd hebben, zonder die te willen Eeten. Nogtans zou het wel konnen zijn, Dat zommige onder d'Egiptenaaren, willende Heyliger schijnen dan andere, uyt een zoort van Godsdienstige afzonderinge, gants geen Vleesch Aaten. Doch zulx zette geen Wet aan andere. Dus meenen dan zommige Uytleggers, Dat het veel-eerder kan geschied zijn, Dat d'Egiptenaars de Vee-Herders voor *Een Grouwel* gehouden hebben; om dat zy misschien die Leevenswijze, t'eenemaal voor een Veragtelijke Hanteering, of om dat zy de Herders in 't gemeen voor Quaadaardige Menschen hielden; ziende hoe hardvogtig zy met die Beesten omgingen, en tot Spijze Slagteden die van de Egiptize

Beesten by de Egiptenaars voor Heylig gehouden.

Priesters voor Heylig, jaa zelfs voor Goden gehouden wierden. Want alhoewel het uyt veele blijken waarschijnelijk is, Dat zy ook het Vleesch der Beesten gegeeten hebben; schijnen zy doch even-wel eenige Dieren voor byzonder Heylig gehouden te hebben. Wy zeggen, *Byzonder Heylig*; om dat wy terstond uyt Herodotus meenen te verneemen, *Dat alle Beesten by d'Egiptenaaren voor Heylig gehouden zijn.* 't Geên de reeden is, dat eenige zeggen; Dat haar die Beesten niet geoorloft waaren te Slagten en te Offeren, welke door eenig Natuurlijk Kenteeken kenbaar waaren: Gelijk zy dus gewoon waaren, volgens zeekere Kenteekenen haaren Geheyligden Osse *Apis*, te verkiezen. Waar op eenige willen dat Exod. 8: 26. te passen is. Want Beesten in Egipten te Slagten en te Offeren, die zy zoo byzonder Heylig hielden; had ongetwijffeld haar een Grouwel geweest. Hoe het'er om zy; meenen egter zommige, Dat de voornaamste reeden deeze schijnd te zijn, Dat onder de Vierderley Staaten van Menschen die in Egipten waaren, als naamelijk, *Priesters*, *Krygsluyden*, *Ambagtsluyden*, en *Vee-Hoeders*; deeze laatste de Veragtste waaren.

Door wat Oude Toevallen de Veé-Hoéders by de Egiptenaaren te-het in den haat waaren.

Welke, dewijl zy alle Vreemdelingen van Ouds waaren; gelijk nu d'Israëliten; van d'Egiptenaars als Slaaven gehouden wierden. Waar toe ongetwijffeld veel kan geholpen hebben; Dat deeze zoort van Menschen, die Rouw en Sterk waaren, in de voorleedene Eeuwe, eenige reyzen teegens d'Egiptenaars hadden Gerebelleerd, en een Konink opgeworpen hadden; zulx onder andere gerugten doe ter-tijd noch een versse Geheugnis was van Agt Fenicize Schaap-Herders, die 142 Jaaren in Egipten, met de grooste Hardigheyd Geregeerd, en daar door de Schaap-Herders zeer Verhaat gemaakt hadden. Zoo dat zy den Egiptenaaren zeederd een Grouwel waaren, en haar lieten in de afgeleegen Moerlanden woonen, om van haar afgezonderd te zijn. Alle welke Oude en vermengde Gedenkenissen deezer Herder-Koningen, voornaamelijk uyt d'onzeekere Verhaal-Schriften van Manethon gehaald, Josefus niet onwaarschijnelijk op de Israëliten gepast heeft; gelijk wy zoo-strax uyt zijn Boeken teegen Appion, hebben bygebragt.

Vee-Herders weegens haar Sterkte en hartvogtigheyt by de Egiptenaars gevreest.

Onder-en-tussen schijnd uyt de reeden van Josef Gen. 46: 34. wel zeeker, Dat de Verdagtheyd der Herders, al lang te vooren, (hoewel onzeeker wanneer of door welk-een toeval;) by d'Egiptenaars had Plooy gezet. En het overzulx niet zonder reeden geweest is, Dat zy, die meest in Steeden woonden, en Ambagtsluyden waaren die stil in hunne Huyzen zaaten; vreeze hadden om t'eeniger tijd van zulk-een slag van Volk, dat Rouw en Sterk was, in haare Weekgebakkenheyd overvallen te worden. Dus heeft het dan niet anders konnen gebeuren, of de Zonen van Jakob, dewijl zy Schaap-Herders waaren, zijn om dezelve reeden Veragtelijk en Gehaat geweest; en derhalven zeer Wijsselijk, zelfs van Josef, die hier aan twee zijden Voorzigtelijk handelde, naa het Land Gosen geweezen; alwaar de Voorzienigheyd Gods deeze haare Veragting zoodaanig bestuurde, Dat zy daar door een Goed Land voor haar Vee kreegen, en van de Egiptenaaren afgescheyden onder malkanderen hebben gewoond; niet teegenstaande haaren aanwas ten laatsten dit naasleepte, Datze van de Besmetting der Egiptize Afgoderye, niet en zijn vry gebleeven: Gelijk uyt Ezech. 20: 7, 8. en Kap. 23. te verneemen is.

En alhoewel dit weynige misschien zou konnen genoeg zijn, op dat we uyt veeler meening wisten, om wat Oorzaak de Hebreën by d'Egiptenaars Gehaat waaren, zal 't nogtans geen ondienst geeven, de fraaye waarneeming van Petrus Cunæus, hier in-te lassen; naadien we meenen dat dezelve geen kleene voltoojing zal geeven, aan 't geene tot hier-toe, noch maar ten halven van ons is uytgevoerd.

Wat den Israëliten en naaderhand den Joden by d'Egiptenaars zoo zeer in den Haat bragt.

Dus spreekt'er die Geleerde Man van: Wy meenen ook, *zeyd* „*by*, uytgevonden te hebben, waarom de Joden by d'Egiptenaaren, zoo Ge„haat waaren, niet alleen ter-tijd dat zy in Egipten Woonden, maar ook naa„derhand, toen zy haar eygen Land bezaaten en een eygen Republijk in Palesti„na hadden opgeregt; welk Land, als Kornelius Tacitus schrijft, Zuydwaards „aan Egipten paald. Deezen Haat heeft zijn Oorsprong nergens van daan ge„had,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

„had, als uyt de ongelijkheyd des Leevens, en der Handteering. Want het
„Egiptize Volk Werkte geeren, als men zeyd, op 't Kuſſen zittende, en bleef
„onder de Schaaduwe der Steeden, tuſſen de Muuren. Daar waarender meede
„die de Mannelijke Bedieningen omkeerden, en Vlas of Woll Sponnen. En al-
„hoewel zy van haar zelven tot Weekheyd en Gemak geneegen waaren, heeft
„egter haaren Konink Seſoſtris hunne Gemoederen, daar-en-booven zeer ont-
„mand: Want daar was hy op uyt, voorgeevende gelijk de Egiptenaars zelve
„meenden, Dat hy zijn Konſt en Raadgeevingen van Merkurius Geleerd had.
„Daar wierd meede een Wet gegeeven, die de Hand-werken en Neeringen
„Paalen voorſchreef: Want geen Handwerks-Man, kon een ander Ambagt
„doen, als 't geên zijn Vader gedaan had. Juvenalis, willende Kriſpijn, die
„door quaade praktijken, en door de Gunſt des Keyzers, op den hoogſten Top
„der Weereldze gelukzaligheyd geklommen was, ſcherpelijk Beſchimpen,
„noemd hem; *Een Paard van 't Volk dat aan den Nyl Woond, En een eygen*
„*Gebooren Knegt van Kanopus*. Want dit was het gemeen gevoelen, Dat de
„Prieſters aldaar Vry, maar de Ambagts-Lieden, die het Graauw uytmaakten,
„Slaaven waaren. Maar daar was noch een Derde afgeſcheyden Deel des Volks
„welk Landewaard-in, en by de Broek-Landen, Moeraſſen en Leegten woon-
„de. Dit waaren Herders, wel Neerſtig en Arbeydzaam, maar by alle Egip-
„tenaaren zeer gehaat; door dien deeze met de Leuyheyd van al d'andere, ge-
„duurig de Spot dreeven. En daar vielen ook al-te-mets Beroerten onder haar
„voor; zoo dat de Herders haar Eygen afgezonderde Koningen maakten.
„Daarom moeſten ook de Romeynen, ſchoonze de reſt van Egipten ligt onder
„'t Jok konden houden, een Sterke Bezetting in die plaatzen leggen daar dit
„Volk gezeeten was. Zeeker, indien men alles naauwkeurig onderzoekt, men
„zal bevinden, Dat d'Egiptenaars alleen de Herders t'allen tijden zulken Haat
„hebben toegedraagen, om dat zy zelf Leuyaarden en geringe Ambagts-Lieden,
„haare Mannelijke hardvogtigheyd niet verdraagen konden. Farao zelve,
„wanneer hy den grooten Aanwas, der Iſraëliten wilde ſteuyten, en Onder-
„drukken, ſprak teegens zijn Hoovelingen dusdaanige Woorden; *De Iſraë-*
„*liten zijn Sterker dan wy; daarom zoo komd om-te beraaden: Wy moeten be-*
„*letten, Datze niet en Vermeenigvuldigen; of datze in geval van Oorlog, on-*
„*zer Vyanden Partye kiezen; of miſſchien wel zelve ons den Oorlog aan doen.*
„En dit agten wy waar en waaragtig te zijn. Want wy en Stemmen die geene
„niet toe, welke d'Oorzaak van zulk-een algemeenen Haat, uyt de Bygeloovig-
„heyd trekken; als of deeze Naatie (welker gedeelte Schaapen, een ander ge-
„deelte Geyten, en een ander gedeelte andere Vier-Voetige Beeſten niet en
„heeft durven Slagten, om datze van Gevoelen waaren, Dat'er eenige God-
„delijkheyd in ſtak;) den Hebreën was Haatig geweeſt, Om datze Vee-Hoe-
„ders waaren en Schaapen Weyden. 't Is zecker, Dat deeze reedenen zeer quaa-
„lijk gegrond zijn. Want wat zullenze toch antwoorden konnen, wanneerze
„uyt Moſes verneemen, Dat zelf Farao veel Vee heeft gehad? Of wanneer zy
„zullen hooren aantrekken zoo veele Oude Hiſtorien, welke melden, Dat ook
„het meerder-deel der Egiptenaaren, zig met de Vee-Weyding geneerd heeft;
„gelijk zulx ook in de H. Schriftuure zeer gemeen is. De Egiptenaars hebben
„van het Herders Geſlagte een afkeer; doch van de Landbouwers is diergelij-
„ken niet gehoord; gelijk hun deugd ook niet kon gevreeſt worden of verdagt
„zijn, mitsdienz'er zeer weynig hadden. Want dit Leuyaardig Volk ſtelde
„zijn Hôôp niet zoo-zeer op haare Landeryen en het Boerenwerk, als wel al-
„leen op den Nyl. Deeze Riviere overſwemmende, Voede en Vermeerderde de
„Vrugten, en bragt de Akkers niet alleen Vrugtbaarheyd aan; maar zy maakte
„zelfs Land: Want zy voerde geduurig een Vette Slib op, die aan den an-
„deren groejende, dikmaal nieuwe Landen maakte, en Egipten met een Jaar-
„lijkze Aanwas verrijkte: Zoo dat zig den Huysman dikmaal over de Nieuwe
„Velden, die hem buyten zijn Arbeyd en onvoorziens waaren aangekoomen,

„ver-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

„ verwonderen moeſt. Dit zeyd Cunæus. Laat nu eens zien, waar in ons Herodoot, (die in zijn Tweede Boek, de Zeeden der Egiptenaaren naauwkeurig ſchijnd onderzogt te hebben;) omtrent het Slagten, Offeren, en Eeten van Vleeſch, kan te-regt helpen. Hy zeyd dan; Dat die den Tempel van den Thebaanzen Jupiter bewoonen, of onder de Thebaanze Land-Voogdye ſtaan, zig onthouden van alle Schaapen; maar datze Geyten Offeren: Want alle de Egiptenaars aanbidden niet zonder onderſcheyd, een-en-dezelve Goden; uytgezonderd Iſis en Oſiris, dien zy voor Bacchus houden; want deeze beyde aanbiddenze alle zonder onderſcheyd. Maar die onder de Mendezize Land-Voogdye ſtaan; onthouden zig van Geyten, en Offeren Schaapen. En hier van daan zeggen ook de Thebaaners, met al de geene die hun haarent-halve van Schaapen onthouden, dat die gewoonte om deeze Oorzaak is ingevoerd, Dat Jupiter van Herkules, (welke begeerig was hem te zien) niet en wilde Gezien zijn; ten laatſten, wanneer hy hem zulx toeſtond, deeze Vond bedagt; te weeten, Dat hy de Romp van een Ram vilde, dien hy de Kop af hieuw, en de Ruyge Vagt om 't Lijf hing, en zig alzoo aan Herkules vertoonde. Waar van daan de Thebaaners zeggen, Dat d'Egiptenaars hier uyt beſlooten hebben, het Beeld van Jupiter met een Rams-Hoofd te maaken; van wien het de Ammonen, Dat Volk-plantingen der Egiptenaars en Moorenlanders zijn, geleerd hebben. En zoo wy Servius, die Groote Uytlegger van Virgilius, hier raadplegen, hy zal ons op de Vierde Eneas zeggen; Dat Jupiter Ammon daarom met Rams-Hoorens Geſchilderd word, dat zijn Godſpraaken zoo veel draajingen en wendingen hadden als zulke Hoornen. Doch Herodoot agt waarſchijnelijk, Dat „ deeze Volken zig de Naam van *Ammonen* gegeeven hebben; terwijl d'Egip- „ tenaars, *Jupiter*, AMMON noemen. En dat zulx ook by al d'Afrikanen gemeen was, wil Hugo de Groot uyt Lukanus beſlooten hebben, als hy aan zijn IX^de Boek zeyd;

Wat'er van het niet Eeten van Vee en niet ſlagten der Egiptenaaren te houden is.

Jupiter Ammon waar van met Rams-Hoornen verbeeld.

Hoewel by d' Arabier, en Moor, en Indiaan
Een zelve voor Jupijn *en* Ammon *word verſtaan.*

En om deeze reeden zeyd Herodoot, Slagten de Thebaaners geen Rammen; maar „ houdenze alle Heylig: uytgezonderd dat zy alle Jaaren op zeekeren Dag, die zy „ *Jupijns Feeſt* noemen, een eenigen Ram Slagten, en 't Vel daar van, zoo Haay- „ rig als het is, over 't Beeld van Jupiter trekken, in de teegenwoordigheyd „ van Herkules Beeld. Doch den Ram zelfs, word daar naa in een Geheylig- „ de Dood-Bus begraaven. De ſtraks-gemelde Egiptenaars, Slagten ook om „ de volgende Oorzaaken geene Geyten, nochte Bokken: Naamentlijk, om „ dat zy den Mendezizen PAN, onder de Agt Goden reekenen, die zooze waa- „ nen, voor de Twaalf Goden geweeſt zijn. De Schilders Schilderen, en de „ Beeldhouwers Bootzéeren het Beeld van Pan, even als de Grieken; met een „ Bokken-Aangezigt en Boks-Voeten, alhoewel zy geenzinds gelooven, Dat „ hy zoodaanig is, maar den anderen Goden t'eenemaal gelijk zy. Nogtans „ luſt het my te Verhaalen; om wat Oorzaak zy zulx egter doen. De Men- „ dezers Eeren alle de Geyten; maar booven al de Bokken; ook worden by „ haar de Geyten-Hoeders de grootſte Weerdigheyd opgedraagen; en hebben „ altijd een Opperhoofd onder haar; over wien als hy Sterft, het gantze Men- „ dezize Gebied den Rouw aanneemd. Maar om dat een BOK, en PAN, bey- „ de op 't Egiptis, MENDES genoemd word; moet men zig over deſſelfs Afbeel- „ ding niet langer Verwonderen; en wy zullen hem korts hier naa ook onder de „ Egiptize Land-Goden, ter regter plaatze t'huys brengen. Dus zien we klaar genoeg, Dat d'Egiptenaars verſcheyde uytkiezingen omtremt het Slagt-Vee maakten: Zoo dat gelijk het eene Land-Gebied dit, het ander weederom eenig ander Dier voor Heylig of voor een God hield, alzoo maaktenze min of meer Swaarigheyd het zelve te Slagten en te Offeren. Ook hebbenze Tijden en Stonden aangemerkt, in welkze mogten Geſlagt en Gegeeten, of niet Geſlagt noch

Waarom eenige Egiptenaars geen Geyten noch Bokken Slagten.

Egiptenaars hadden verſcheyden uytkiezingen van Slagt-Vee.

Ge-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Gegeeten mogten worden. Van al 't welk ons gemelde Herodoot weederom verscheyde Voorbeelden aangeweezen heeft, die wy willen byzetten. Dus zeyd hy; Dat aan de Priesters alle-Daag Heylig Brood, en overvloed van Ossen en Ganze-Vleesch verschaft word. Hy wijst ook aan hoedaanig by hen de Ossen Beschouwd worden die tot de Offerhanden dienen; welke Geslagt zijnde, het Hoofd des Beests Vervloeken, en dat daarom geen Egiptenaar te vinden is, die het Hoofd van eenig Dier wil Eeten. Verder zeyd hy, Dat alle Egiptenaars reyne Ossen en Kalveren Offeren, maar geene Koeyen; om datze aan Isis Geheyligd zijn, en die Godinne ook zelfs met Osse Hoornen afgebeeld word; gelijk aan d'Afbeelding, die wy elders vertoonen, te zien is. Ook en Eetenze geen Koeyen-Vleesch. En de Ossen die van zelfs Sterven Begraavenze; doch de Koeyen smijtenze in de Riviere. En dit zal ons moogelijk hier naa een fraaye teegenbedenking ter-hand geeven, alswe zien, Dat het Reyniging-Water onder Israël, uyt de Asch van een Verbrande Koe moest gemaakt worden; daar doch tot de meeste Offerhanden, Mannekens bevoolen waaren. Booven-al zijn de Swijnen, en Swijnen-Hoeders by d'Egiptenaars Veragt geweest; zoo datze in geene Tempelen mogten koomen, en niet en konden Trouwen als met die welke van dezelve Hanteering waaren. En nogtans pleegen zy de Swijnen aan de Maan te Offeren, als meede aan haaren Bacchus. En zooze ymand aan eenige andere Godheyd opdroeg, beging hy een groote Zonde. Ook hebben zy het Swijnen-Vleesch, dat op alle andere tijden Verbooden was te Proeven, op de Volle Maan moogen Offeren en Eeten. En hoe Schaamteloos zy dit Bacchus-Feest pleegen te Vieren zullen wy korts hier naa verstaan. Die een Geheyligd Beest, al Willens Doode, moeste het met den Hals, en zoo 't Onweetende geschiede, met Geld Boeten. Doch het Ombrengen van den Ibis-Voogel en Havik, was niet te voldoen als met Verlies van 't Leeven; het zy zulx Voordagtelijk of Onnoozel geschiede. Alle Visschen die Schubben hebben, hielden zy Heylig, als meede den Aal, en wel inzonderheyd, al wat den Nyl opgeeft: En daar zijn Egiptenaars geweest, die alleen by Visch Leefden. Ook zijn de Slangen by haar Heylig geweest, en waaren Jupiter Toegewyd; in wiens Tempel zy ook Begraaven wierden. Hier meenen wy het by te laaten; vernoegd zijnde, Dat ons deeze Beginzelen, in 't vervolg, daarwe van Egipten en des Volks Aal-Oude Zeeden zelfs meenen te handelen, grootelijks zullen tebaat koomen.

Slangen by de Egiptenaaren Heylig gehouden.

Gelijkwe nu gants Israël, uyt Jakobs XII Zonen voortgesprooten, hier in 't afgezonderd Weyland Gosen vinden, daar het een Stil en Gerust Herders-Leeven leyde; zonder dat ons Moses nogtans yts verder van haar Gemeene Huyshouding aldaar, in 't byzonder Verhaald, (op datwe wisten wat haar geduurende die gantze Inwooninge overgekoomen is;) dan alleen, Datze aldaar zoodaanig *Vrugtbaar* wierden en *Vermeenigvuldigden*, Dat d'Egiptize Konink ten laatsten Verdrietig over haaren Aanwas geworden, Een Dagvaard aanstelde, om met zijn Eedelen een Besluyt te maaken, hoedaanig men de verder Uytbotting van dit Volk op 't kragtigste Onderdrukken en Smooren mogt: Hebben de Joden nogtans, d'openlaating van deeze Historie, uyt veelerley Overleeveringen poogen aan-te vullen: En wy vinden ons verpligt dezelve, schoon met onzeekerheeden en Fabelen vermengd, hier by-te brengen; Op datwe niet alleen wisten, wat zy malkanderen van het gantze Weedervaaren haarer Voor-Ouderen in Egipten, tot op derzelver Uytgang, weeten te Vertellen; maar voornaamelijk, op dat wy daar door geleegentheyd vinden mogten, de donkere Naamen die zy van de Egiptize Koningen opgeeven, uyt Manethon en andere, in haar Volgreex en Rijks-bezitting te deezer tijden, naader op-te helderen. Dus vinden wy dan in zeekere Joodse Land-Beschrijvinge, dit volgende van haar Aangeteekend. ,,Onze Voor-Ouders zijn naa Egipten gereyst in 't Jaar naa de Schepping ,,* 2238. Op welke tijd al 190 Jaaren van de Egiptize Gevangenschap verloo- ,,pen waaren; om dat door de Barmhertigheyd Gods, de Reekening begon-

Van Israëls gantze Leeftijd en Weedervaaren in Gosen heeft Moses niet zonders dan haar aanwas en Verdrukking onder de laatere Koningen aangeteekend.

* 't Geen Usserius brengd op 't Jaar 2289.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Israëls Weedervaaren in Gosen uyt de Joodse Overleevering opgehaald.

„ nen is van Isaaks Geboorte. Want dat men Leest, Dat Israël 430 Jaar is „ Dienstbaar geweest, word verstaan, Van de tijd dat Abraham zijn eerste Verschijninge ontfing. Zulx dat de Egiptize Gevangenschap niet altijd even „ streng geweest is: Want de Wreede en Swaare Gevangenis begon eerst van „ de Geboorte Miriams, die daar van haar Naam heeft: Naamelijk 84 Jaaren „ voor den Uyttogt uyt Egipten; en 126 Jaaren naa den Ingang van onze „ Voor-Ouders in Egipten. In het Jaar der Inwooninge 102 stierf Farao, en alle „ de Oude die Vrienden van Josef en de Joden waaren; in wiens plaatze de Konink *Malul*, nu in zijn 26ste Jaar gaande, Regeerde; draagende insgelijks den „ Naam van *Farao*, die alle Egiptize Koningen gemeen was. Als nu hier naa „ eenige Jaaren verloopen waaren, verwekte Sepho, de Zoon van Eliphaz, de „ Idumiten, en haaren Konink Adad, de Zoon van Bedad; die een Verbond „ met die van 't Oosten gemaakt hebbende, teegens de Kinderen van Israël, en „ d'Egiptenaaren Optrokken, op dat zy het Ongelijk dat haar aangedaan was, „ in het Dooden van Esau, te-gelijk met de Neederlaag die zy geleeden hadden ter-tijd als zy quaamen om Jakob te Begraaven, Wreeken mogten. Als „ nu d'Israëliten in Slag-Orden stonden, en de Strijd begon; hebben d'Egiptenaars d'Israëliten Listiglijk verlaaten, zoo haast zy zaagen datze midden „ in de Vyand waaren doorgeboord. Zoo nogtans, Dat zy naa groote Dapperheyd om haar te redden, evenwel de Overhand behielden. Als nu het Verraad „ der Egiptenaaren dus bekend stond; hebben d'Israëliten alle d'Egiptenaars „ dieze in 't weeder-keeren vonden, Dood geslaagen, en haar gelaaten, of zyze „ niet en kenden; zeggende, Dat het al-te maal Idumiten of Moabiten waaren. „ Hier uyt dan ontstond een onverzettelijken Haat: Zulx dat d'Egiptenaars, „ bekommerd, of zy haar ook niet wel t'eeniger tijd, haare Steeden en Huyzen „ afhandig maaken, en haare Magt verkleenen mogten, Voor-naamen, d'Israëliten door Lastigen Arbeyd te verswakken. Dus hebbenze haar tot het Bouwen van Schat-Steeden genoodigd; met Belofte van Loon naa Werk te geeven. De Israëliten haaren heymelijken Toeleg niet weetende, quaamen zeer „ gemeen voor den Dag, uytgezonderd die van den Huyze Levi waaren; welke haar beneerstigden de Wis-Konst aan d'Egiptenaars te Leeren; de rest „ meende door haar gewilligen Arbeyd des Koninks Gunst t'erlangen. D'Egiptenaars floegen in den Aanvang dapperlijk de hand aan 't werk; doch naa Vier „ Maanden hielden zy op. De Israëliten Standvastiger, en geneegen tot Ydele „ Eere, voeren niet alleen in haaren Arbeyd voort; maar zy Wrogten ook staag „ om niet; en alzoo zijn zy in de Slaavernye geraakt. In het *Dertiende* Jaar des „ Rijks van Malul, Stierf Adad den Idumeër, in wiens plaatze Semla van „ Masrecha in het Jaar 115 naa de Intogt van Egipten, verkoozen wierd. Deezen heeft terstond d'Egiptenaaren en Joden den Oorlog aangezeyd; waar „ uyt d'Egiptenaaren haast geleegentheyd naamen, om Israël noch Swaarder „ Lasten op-te leggen; haar Wijs-maakende, Dat zy-Lieden de Eer zouden „ zijn, van haare aanstaande Overwinninge. Waarom dan ook de Joden, door „ dusk-een Ondraaglijk Jok gedrukt, deezen Konink Malul, den Naam van „ *Maror* of MARA, dat is, *Bitterheyd* gegeeven hebben. Doch hoe haare „ Dienstbaarheyd grooter was, hoe zy meer Kinderen kreegen, zoo dat haare Vrouwen * Zes Kinderen t'effens Baarden. In het Jaar 126 naa de Intogt, „ als d'Egiptenaars zaagen, Dat zy met al haar Listigheyd niet en vorderden, „ hebbenze belast alle de Kinderen der Joden te Dooden; naamelijk dezelve in „ haare Geboorte, door de Vroed-Vrouwen om-den Hals te brengen; welken „ raadslag zommige zeggen, Dat Job zou gegeeven hebben. Op deeze tijd wierd „ Miriam Gebooren; die daarom ook zoo genoemd is. In het Jaar naa d'Uyttogt 130, zag Malul in zijnen Droom een Oud Man, die hem een Schaal bragt, „ in welke aan d'eene zijde geheel Egipten lag, aan d'andere zijde een Lam, „ Dat gants Egipten in Swaarte overhaalde. Malul hier door Verschrikt zijnde, vroeg hy Raad aan Bileam; die hem Antwoorde, Dat'er een Verlosser

* Dit hebben wy elders onder de Joodse Opsnyeryen geteld.

van

„ van Israel zou Gebooren worden. Die daar op straks Bevèl gaf, Dat men alle de
„ Kinderen der Hebreën zou in de Riviere werpen. En op deeze tijd is Moses
„ Gebooren. In het Jaar der Intogt 133 Stierf Semla de Konink der Idumeën,
„ in wiens plaats eenen Saul gekooren wierd, welke 40 Jaaren Geregeerd heeft.
„ Malul nu allengskens Wreeder geworden, dwong hy de Joden Daagelijks
„ een groot aantal Tichel-Steenen te Vormen. Doch ten bleef 'er niet by; maar
„ zijn Wreedheyd steeg ten laatsten zoo hoog, Dat hy de Ouders, die haare
„ Taax niet Strengelijk hadden afgedaan, zelf dwong haare Kinderen tussen de
„ Tichel-Steenen te Metzelen; door hoedaanig-een Moorddaadige wijze, 270
„ Zuygelingen om 't Leeven gekoomen zijn. In het Jaar 173, Stierf Saul de
„ Konink der Idumeën, in wiens plaatze Balchanam, de Zoon van Acho-
„ bor, Verkoozen wierd, die omtrent 38 Jaar Regeerde. Teegen deezen
„ hebben de Moabiten, die onder 't Gebied der Idumeën stonden, gerebelleerd.
„ In 't Jaar 180. naa de Intogt, als Israël vast meer-en-meer met ondraagelijke
„ Slaavernye en Tyrannye geplaagd wierd; hebben 30000 Mannen uyt het Ge-
„ slagt van Efraïm, buyten kennis van haar Vader, die doe noch in 't Lee-
„ ven was, de Waapenen aangenoomen; en meenende dat de tijd der Verlos-
„ singe reeds gekoomen was, zijnze te-Veld getoogen, om 't Beloofde Land
„ in-te neemen. Hoedaanigen Raadslag haar door * *Ignon*, een Vals Profeet
„ ingeboezemd zijnde; haar alle het Leeven gekost heeft. In het Jaar der Uyt-
„ togt, 196. als Moses naa Madian vertrok, wierd Malul van Godt met Laza-
„ rye geslaagen, die hem 10. Jaaren aankleefde. Terwijl hy deeze Ziekte had,
„ wierd hy noch al Boozer: Want gehoord hebbende, dat het Laauwe Bloed
„ der Jonge Kinderen daar toe goed was, nam hy daagelijks een van de He-
„ breeuwse Kinderen; Dat Gekeeld zijnde, diende het Bloed om zig daar mee-
„ de te Wassen; en op deeze wijs heeft hy'er in een Jaar of wat meer, 175 om
„ den Hals doen brengen. Doch dit Streng Genees-middel is hem ten uytter-
„ sten Schaadelijk geweest; want Godt Strafte hem met Wormen die hem 't Ge-
„ dermte door-Knaagden; en nogtans toomde zulx zijn Wreedheyd geenzinds
„ in. En in zijn Raazende lust tot Wreedheyd, flux naa Gosen reyzende, op
„ dat hy zelfs teegenwoordig zijnde, d'Israëliten te-bet Plaagen mogt; is hy op
„ den weg onder zijnen Waagen neêr-gevallen, en meer dan half Dood geplet-
„ terd, naa Soan gevoerd. Hy aldaar niet dan de Dood te gemoet ziende, heeft hy
„ zijn Zoon Adikam, in zijn plaatze gesteld, en met den Eed Verpligt. Hy heeft
„ veel Zonen gehad; maar by zijn Huysvrouwe Euphronit, Drye, en Twee Dog-
„ ters, waar van de eene Bitia geheeten, dezelve was die Moses uyt het Water
„ behouden heeft. Deezen Adikam was een Voorzigtig, Wijs en Loos Man:
„ En Met Hedra de Dogter van Abilath Getrouwd zijnde, heeft hy Vier Zo-
„ nen Geteeld; en daar naa by zijn Vaders Leeven Dry andere Vrouwen genoo-
„ men hebbende, heeft hy noch Agt Zonen Gegenereerd. Als Malul in 't Jaar
„ van zijn Ziekte Gestorven was, Stonk zijn Dood Lichaam zoo afgrijsselijk,
„ datter niemand gevonden wierd die het zelve wilde Balzemen. Adikam is
„ Konink geworden in zijn Twintigste Jaar; dat is 206, Jaaren naa den Ingang
„ in Egipten: En Regeerde alleen 4 Jaaren; maar met geen minder Strengheyd
„ als zijn Vader; jaa hy heeft d'Israëliten noch veel erger Geplaagt. Deezen Ko-
„ nink heeft Moses in het tweede Jaar van zijn Regeering aangesprooken: Doch
„ alzoo hy noch voort-voer het Volk Israëls te Vervolgen, heeft Godt Twee
„ Jaar voor zijn Volk gesweegen. Die voor-by zijnde, heeft hy tot Moses de woor-
„ den gesprooken die Exodus 6 aan het 2de *vers* Geschreeven staan: Tussen welk
„ *vers* en het Begin van 't zelve Kapittel, 730, Daagen verloopen zijn. Als doen
„ is Moses tot den Konink gezonden om voor de Vrylaating des Volks te spree-
„ ken; en heeft in dat Jaar veele Wonderen gedaan. Gelijk meede de Israëliten
„ zeederd van haaren Lastigen Arbeyd hebben beginnen op-te houden, tot op
„ haaren Uytgang. Dus verre het Verhaal der Joden. Over welk alleen in-agt
te neemen staat; Dat de Naamen der Egiptize Koningen, te-gelijk met de Jaar-

* Ziet hier van breeder in 't beschrijven van Jakobs XII Zonen in 't eerste Deel.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Reekeningen daar in gevolgd, en onze Beste Tijd-Boeken, verschillig zijn, en dat men op zommige der verhaalde zaaken, om datze 't Getuygenis der H. Schrift missen, niet veel Staat te maaken heeft. En alhoewel het waar is, Dat de reeks der Egiptize Koningen, om dezelve tot de H. Historien aan-te haalen, met zoo veel Onzeekerheyd vermengd is, Dat meest alle de Tijd-Reekenaars daar over klaagen, gelijk by Guthberletus te zien is; hebben wy nogtans hier in veel liever Usserius willen volgen; welke in het herstellen der verwarde Tijd-Reekening zeer Gelukkig geweest is. Dus zullenwe de Tijd-bevatting van Israëls Inwooninge in Egipten, door de volgende Tafel, naader poogen op haar Beenen te zetten; en by yder Konink aanwijzen, Watter onder zijn Regeering in Israël voorgevallen is.

TYD-TAFEL

Der Egiptize Koningen, welke met de Naam van FARAO, zeederd de Tijd van Josef, en dat de Vader JAKOB met LXX Zielen in Egipten gekoomen is, tot aan Israëls Uyttogt, dat Rijk Bezeeten hebben.

't Jaar des Weerelds.	Koningen van EGYPIEN.	HEBREEUWSE ZAAKEN *Onder deeze Egiptize Koningen voorgevallen.*	Naa de Zondvloed	Naa den Ingang in Egipten.	Voor den Uytgang.	Voor Kristus.
227	MEPHRAMUTOSIS,		617	0.	240.	1731.
2289	Regeerde 25. Jaaren en 10 Maanden.	JOSEF uyt de Gevangenis Verlost, verklaard Faraôs Droomen en word Verhoogd, Genesis 41: 40.	626.		231	1722.
2298		JAKOB komd met 70 Zielen in Egipten als hy zelfs 130 Jaaren Oud was, Gen. 47: 9.	642.	0.	215.	1306.
	MEPHRAMUTOSIS, Sterft korts na Jakobs Ingang in Egipten.					
2299.	THMOSIS of THUTHEMOSIS, Regeerd 9 Jaaren en 8 Maanden.	JOSEF Verzaameld al 't Geld dat in Egipten en uyt Kanaan voor het Kooren ingevorderd word, in Faraôs Schatkist, Gen. 47: 14.	643.	1.	214.	1705.
2300. 2301. 2303.		Wat in deeze tijd voorgevallen is, ziet Genesis 47: 16, 17. — Beziet deeze voorvallen, Gen. 47: 18-26.				
2309.	AMENOPHIS Regeerd 30 Jaaren en 10 Maanden.		653.	11.	204.	1695.
2315.		JAKOB Sterft in Egipten Oud 147 Jaar, naa dat hy in Egipten 17 Jaaren Geleefd had, Genesis 47: 28.	659.	17.	198.	1688.
2340.	HORUS Regeerd 36 Jaaren. Doch andere stellen uyt Manethon, 38 Jaaren.		684.	42.	173.	1664.
2369		JOSEF Sterft 110, Jaaren Oud, naa dat hy 80, Jaaren in Egipten gewoond had, Gen. 50: 22. met wiens Dood het Eerste Boek van Moses eyndigd. Bevattende een Historie van 2369, Jaaren, gelijk deeze Tafel uytwijst.	713.	78.	144.	1635.
2376.	ACENCHRIS de Dogter van *Horus* Regeerd 12 Jaaren en 1 Maand.		720.	114.	177.	1628.
2385.		LEVI Sterft Oud 137, Jaar, Exod. 6: 15. daar in verschil by de Tijd-Reekenaars gevonden word. Want zommige stellen dit op 't Jaar der Weereld 2393. En voor Kristus 1612. Doch wy volgen Usserius.	736. of 743.			1619.

't Jaar

't Jaar des Weerelds.	Koningen van EGYPTEN.		Naa de Zond-vloed.	Naa den Ingang in Egipten.	Voor den Uytgang.	Voor Kristus.
2388.	RATHOTIS de Broeder van Acenchres Regeerd 9 Jaaren.		732.	126.	125.	1616.
2397.	ACHENCHERES de Zoon van *Rathotis*, Regeerd 12 Jaaren en 5 Maanden.		741.	135.	116	1607.
2410.	Een anderen ACHENCHERES, Regeerd 12 Jaaren en 3 Maanden.		753.	147.	104.	1595.
2422.	ARMAIS Regeerd 4 Jaaren en 1 Maand.		765.	159.	92.	1583.
2426.	RAMESSES Regeerd 1 Jaar en 4 Maanden.		769	163.	88.	1578.
2427.	RAMESSES MIAMUN Regeerd 66 Jaaren en 2 Maanden.	Deeze is die *Nieuwe Konink* welke Opstond, en naa Josefs Dood Gebooren zijnde, hem niet gekend had, Exod. 1:8. Die de Schat-Steeden Pithom en Rameses bouwde, en de Kinderen Israëls Swaare Lasten Op-ley, om in Leem en Tichelen te Arbeyden, Exod. 1:11.	770.	164.	87.	1577.
2430.		AARON word Gebooren dry Jaar voor zijn Broeder Moses. Want hy was 83 Jaar Oud als Moses 80 telde, en zy te zaamen voor Farao stonden, Exod. 7: 7.	774	168.	83.	1574.
2431.		De Goddelooze Konink Farao belast de Vroed-Vrouwen al de Hebreeuwse Knegtjes om-Hals te brengen, Exod. 1:15,16. die zig door de Vroomheyd deezer Vrouwen bedroogen vindende, belast de Knegtjes der Hebreën in de Riviere te werpen, *vers* 22. en Actor. 7:19.	775	169.	82.	1573.
2433.		MOSES word Gebooren, en Dry Maanden van zijn Ouders verborgen zijnde, word in een Bieze Kisje op de Riviere gezet, Exod. 2: 3. &c. daar hy van Faraôs Dogter, *Termuthis*, by Josefus genoemd, Onweetens by zijn Eygen Moeder te Min Besteed word, Exod. 2: 7,8,9.	777.	172.	80.	1571.
2451.		JOSUA word omtrent deeze tijd Gebooren, wiens Dood Usserius brengd op 't Jaar der Weereld 2561, naa dat hy 110 Jaar geleefd had, Jos. 24: 29. Zoo dat hy 18 Jaar laater als Moses Gebooren is.	795	190.	62.	1589.
2473.		MOSES 40 Jaaren Oud geworden, vlugt over Doodslag aan een Beulzen Egiptenaar begaan, die zijn Broeder Sloeg, naa Midian; daar hy Zippora de Dogter van Jethro, die ook *Hobab* genoemd word, Trouwde, Actor. 7: 23-30. Exodus 2: 11-22. en Kap. 3: 1. en 18: 1, 2. Num. 10: 29. Judic. 4: 11.	817.	212.	40.	1531.
2474.		Omtrent deeze tijd schijnd Kaleb, de Zoon van Jephunne, Gebooren te zijn. Als die 40 Jaaren te vooren dat Moses hem van Kades Barnea uyt zond, om 't Land te Bespieden, ter Weereld quam, Jos. 14: 7. Want hy was 85 Jaar Oud doe hy dit verhaalde, *vers* 10.	818	213.	39.	1530.
2494.		RAMESSES MIAMUN, de Konink van Egipten	839.	234.	20	1511.

 't Jaar

't Jaar des Weerelds.	Koningen van EGIPTEN.		Naa de Zond-vloed.	Naa den Ingang in Egip-ten.	Voor den Uyt-gang.	Voor Kristus.
2494.		Sterft in het 67ste Jaar zijner Regeering, Exod. 2: 23. daar de lange Regeer-tijd van deezen Strengen Konink, in deeze Woorden schijnd uytgedrukt te worden; *Het geschiede naa veele deezer Daagen, als de Konink van Egipten Gestorven was, Dat Israël Zugte onder den Last.* &c. Om dat die zelfs naa des Koninks Dood niet op-en-hield; noch verminderde onder zijn Zoon Amenophis die hem in het Rijk volgde; die zommige voor den Eersten Vervolger van Israël stellen.	839.	234.	20.	1511.
		De Verdrukking van Egipten neemd meér en meer toe; als te zien is Exod. 5. door gaans.				
2495.	AMENOPHIS volgd zijn Vader in 't Rijk en Regeerd 19 Jaaren en 6 Maanden.	MOSES Hoed de Schaapen van zijn Schoon-Vader Jethro, en word door een Goddelijke Verschijninge uyt den Braam-Bosch, Geroepen om Israël te Verlossen Zijnde Moses omtrent 80 Jaaren Oud als hy voor deezen Farao een-en andermaal Verschijnd: Waar in voorvald al 't geêne Exod. 3. 4. 5. 6. en 7de Kapittel Verhaald word.	140.	235.	19.	1510.
2513.		X Plaagen koomen over Egiptenland; Terwijl Farao weygerd het Volk te laaten Trekken.	857.	254.	0.	1491.
		ISRAEL Trekt Op uyt Egipten van Rameses; en door de Roode-Zee gaande, koomenze in de Woestijne; doch Farao Amenophis haar vervolgende, Verdrinkt met al de zijne in de Wateren der Zee: In 't Jaar der Scheppinge 2513. de Zesde Maand van het xxste Jaar zijner Regeeringe.				

Alle welke byzondere zaaken, die Israël voornaamelijk onder deeze Twee laatste Koningen RAMESSES MIAMUN, en zijn Zoon AMENOPHIS, als drukkende Voorbereydzelen van haare Verlossinge. weedervaaren zijn; wy opvatten en breedspraakig zullen afdoen, zoo haast ons des Lands geleegendheyd van Egipten, met derzelver Afgodize Zeeden, daar toe, Een Welvoegzaame overgang zullen ter-hand gesteld hebben.

AGTSTE HOOFDSTUK,

KORT INHOUD DEEZES HOOFDSTUKS.

EGYPTEN *in zijn* Benaamingen *en* Grens-Paalen *Beschreeven*; *en dat het geen* Opgeworpen Land *is*, *uyt Zee-*Slib *aangedijkt*, *als* d'Oude *gemeend hebben.* Egipten *uyt* Herodoot *Omstandig afgebaakend*, *en in* Lybis, Arabis, *en* Hoog-*en* Needer-Egipten *Onderscheyden*; *als meede waarom 't zelve in* XXX *of meer*, Gebiedschappen *is moeten Verdeeld worden.* Egiptens *gebrek aan* Heemel-Water, *hoedaanig door de* Nyl *hersteld*; *en desselfs* Moes-Tuynen *met Arbeyd uyt de Greppen en uytgegraaven Water-Killen* Besproeyd. *De* Vier Jaar-Zayzoenen *van Egipten*, *tot Verligting van de* H. Schrift *Verklaard.* Zoomer-Tijd *en* Waay-Maanden *in Egipten.* Egipten *Vrugtbaar in* Boomen, Planten, Veld-Gewas *en* Gedierten; *die daar zeer* Groot *van* Lijfsgestalte *vallen. Of het in* Egipten *nooyt en* Reegend? *Met yts van de* Vroeg-*en* Spaade Reegen *in* KANAAN. Nyl-Stroom, *hoe door Jaarlijkze* Overvloeying *Egipten* Vrugtbaar *maakt.* Nyl-Water *in Egipten zeer* Heylig *gehouden*; *met yts van der Egiptenaaren* Bygeloovigheyd *daar omtrent.* Nyl *in haar* Oorspronk *en* Natuur,

van Herodoot *Beſchreeven; en 't Gevoelen der* Oude *en* Nieuwe Schrijvers *door* Iſaakus Voſius *weederſprooken. Hoe de* Nyl *meer in* Needer-Egipten *als in* Moorenland *Overſwemd?* Zeldzaame *en Teegenſtrijdige* Zoomer-*en* Winter Zaayzoenen *in de Landen tuſſen bey de* Zoomer Keer-Kringen *geleegen. Wanneer de* Swellinge van de Nyl *Vernoomen word.* Leeuwe-Troonien *waarom aan de* Pompen, Water-Loozingen, *en* Halzen der groote Kannen *gemaakt. Hoe lang de* Nyl *Opſwelden Afneemd.* Zaay-tijd *van Egipten, en hoe die toegaat.* Nyl-Peylers *van wat Gebruyk en Oorſprong in* Egipten. Vreugd-bedrijf *der Egiptenaaren over* 't Waſſen *van de* Nyl. *Hebreeuwſe* Elle-Maat, *hoe uyt de Egiptize* Nyl-Peylers *te herſtellen.* Jordaane *en andere* Rivieren *hebben insgelijks haar* Jaarlijkze Vloed. Nyl-Water *Ongemeen* Vrugtbaar *en* Vet maakende. Uytloopen *van de* Nyl *Onzeeker.* Nyl *hoedaanig op de* Roomze Penningen *gedagt.* Krokodil *en* Nyl-Paard *hoedaanige eyge* Dieren *van de* Nyl. *Egipten rijk van* Paarden, Olyfanten, Keemelen, Schaapen, Bokken en Geyten, *En de reſt der* Vier-Voetige Dieren *van* Egipten *Beſchreeven; en welke onder die van d' Egiptenaars* niet Geofferd *wierden.* Swijnen-Hoeders, *waarom in* Egipten *booven alle andere* Herders *Veragt.* Aap *met den* Honds-Kop, *en hoe* Heylig *de* Honden *en* Katten *in Egipten waaren. Groote* Neêrlaag *over 't* Dooden *van een* Kat *aangeregt.* Haagediſſen *van de* Tooveraars *en* Medicijn-Meeſters *gebruykt.* Viſch-Eeters *die in* Tenten *van* Viſch-Graaten *en* Zee-Wier *Woonen.* Aal *in Egipten zeer* Geagt, *en waarom den Joden* Verbooden? *En verſcheyde andere* Viſſchen *van Egipten Beſchreeven.* Egiptize Voogelen *Beſchreeven, en hoe* Heylig *daar inzonderheyd den* Havik *en* Ibis-Voogel *waaren; met yts van 't* Gaan *en* Koomen *der* Oyevaars *en* Swaaluwen. Tuyn-Hopje *waarom Vermaard in* Egipten: *En den* Schallebijter *onder de* Goden *Geëerd is.* Slangen *in* Egipten *Beſchreeven.* Quakkelen *Overloedig in en omtrent* Egipten. Palm-*of* Daadel Boom *in Egipten Vermaard, en Omſtandig in zijn* Vrugt *en* Zoorten *Beſchreeven; en die van* Kanaan *booven andere Gepreezen.* Perzike-Boom *in Egipten veel geagt, en Fabelagtige Vertellinge van dezelve. Egiptize* Kattoen *of* Wolle-Boom. Granaat-Appel *en Egiptize* Vyge-Boom *Beſchreeven, en hoe gemeen in* Kanaan; *met een Aanmerkinge over den* Vyge-Boom *van de* Zaligmaaker Vervloekt; *en op de* Vrugtelooze Staat *der* Joden *gepaſt* Muza *neffens veel andere* Boomen *van Egipten Beſchreeven: Inzonderheyd den* Balzem Boom, *die uyt Oude en Nieuwe Schrijvers word Opgehelderd. Verſcheyde andere Boomen, als de* Sebeſten, Pypkaſſie. St. Jans-Brood, Acacia, Cyprus *of* Elkanna *en* Myrtus; *neffens veele* Planten van Egipten *Beſchreeven.* Kali *en* Alkali, *van hoedaanigen* bereydinge *en* gebruyk *voor de* Glas-Blaazers. Schelms *gebruyk der* Nagtſchaade. Kollokaſie *of* Kallifs-Voet *van Egipten; en hoe gemeenen* Moes Koſt, *de* Melochia *aldaar was.* Olye *van* Semſen *van wat gebruyk.* Bittere Kruyden *tot het Gebraaden* Paaſch-Lam *der Joden. Der Egiptenaaren* Vlas, Tarwe, Geerſte, Rogge, Spelte *en ander Veld-Gewas Beſchreeven. Aanmerkinge op der* Joden Jaar-Zaayzoenen *en* Oogſt-tijd *in Kanaan.* Rijs, *niet zeeker van Ouds in Egipten bekend.* Kooren, *hoe in Egipten en elders* veel Jaaren *is konnen* bewaard *worden. Hoedaanigen Vrugtbaarheyd door* Honderdvoud *in de H. Schrift word uytgedrukt; met eenige Voorbeelden der* Rijke Aanwinninge *uyt het Gezaayde Graan.* Oogſt des Zesden Jaars, *hoedaanig* Vrugtbaar *by de Joden teegen 't* Sabbath-Jaar. Rogge, *een Weelig Gewas, en van kleyne moeyte in de Aanwinninge.* Gerſte *en* Gerſte-Brood *in Kanaan zeer Gemeen.* Cicers, Gerooſt Koorn, Koffy *en* Gezooden Rijs; *en waarom* Pythagoras *zijn Leerlingen de* Boonen *verbood te Eeten.* Papier-gewas *in Egipten; en hoedaanigen Schrijf-Stof, (dat wy* Papier *noemen) uyt derzelver* Merg *gemaakt word; beneffens verder gebruyk van die Plante.* Lotus-Bloem, *en hoedaanigen* Brood *daar uyt gemaakt word voor 't* Slegte Volkje. Egiptize Aard-Vrugten *naa der* Iſraëliten Beluſtheyd *in de Woeſtijne, Beſchreeven, En derzelver gewenſte* Komkommers, Meloenen, Pompoenen, Radijs, Look, Ajuyn, Knoplook, Porreye *en* Eſcallotte, *&c. van naader by bezien.*

NU zullen wy andere dingen ter-hand neemen, en een weynig van Egiptenland ſpreeken. Dit Geweſt, Dat in de H. Boeken naa *Mizraïm* de Broeder van Cus, Put en Kanaan, uyt Cham Geſprooten, MIZRAÏM genoemd word, word by de Oude Land-Beſchrijvers, welke de Nyl-ſtroom tot een Scheydspaal tuſſen Aſien en Afriken ſtellen, onder Aſien betrokken; en alzoo zijn ook de Joden gewoon te doen: Doch de laatere hebben 't Afrika toegeëygend. Men meend, Dat het den Naam van *Egyptus* bekoomen heeft, van een Konink onder haar, die de Broeder was van Danaus, gelijk Joſefus teegens Appion beweerd: Voerende onder andere Benaamingen, ook die van *Egyptus.* Andere daar-en-teegen, willen volgens Manethon, Dat *Egypten* zijn Naam van den Nyl draagd, die eertijds *Egyptus* hiet: Waar van Herodotus niet veel

Egiptenland in zijn Benaaming en Grens-paalen beſchreeven. Gen. 10:6.

ſchijnd

schijnd te verschillen, wanneer hy zeyd, Dat het ouwlinx POTAMITIS, als of
men *Rivier-Land* zey, genoemd wierd. Doch gelijk Athanasius Kircherus ver-
scheyde Afkomsten en Naam-veranderingen bybrengd, koomen die der naast-
geleegene Volkeren, ook best met de Naam-geeving der Hebreën, die het *Miz-
raïm* noemen, over-een. Dus zeggen de Kaldeeën, MESRAÏ: d'Arabiers en
Moorenlanders MEZRA; De Syriers MEZRI. Doch d'Oude Egiptenaars zel-
ve, hebben 't CHAMIA genoemd; en zijn alzoo niet ver-af geweest van de
Naam-speelingen der H. Schrift, in welk Egipten niet zelden onder de Naam
van Chams Tabernaakelen word te kennen gegeeven; naademaal MIZRAÏM de
Zoon van CHAM, desselfs eerste Bezitter en Volkplanter was. Doch Hierony-
mus in zijn Hebreeuwse Overleeveringen, zeyd, Dat Egipten naa de heeden-
daagze Taale, HAMNAAR genoemd word. Herodoot noemd Egiptenland, *Een
Gifte van de Nyl*: Als uyt welker Jaarlijkze Overwatering, dit Land meest zou
Opgeworpen zijn; en Aristoteles is ook niet vreemd van dat gevoelen. Doch

Is geen Opgeworpen Land als de Oude Schrijvers gemeend hebben.

naadien den Oorsprong van veele dingen aan de vergeetenis overgeleeverd is,
en wy alree te vooren verscheyde Teegenbedenkingen hier op hebben inge-
bragt, die deeze Vertellingen verdagt maaken; zullen wy hier niet zoo hard op
staan; gemerkt wy aldaar genoegzaam hebben aangeweezen, Dat Egipten al
korts naa de eerste tijden der Zondvloed, Bewoond en zeer Vermaard geweest
is: En derhalven ons genoodzaakt vinden, heel weynig agting te hebben voor 't
geêne zommige daar toe uyt Homerus bybrengen; die alleen van *Theben* gewag
maakt; dewijl immers de Historie van Moses, die meer dan Duyzend Jaaren
voor den Troojaanzen Oorlog uytspringd, ons een heel andere gedagte van E-
gipten en derzelver Magtige Steeden leerd maaken. Naadien nogtans de mee-
ste Land-Beschrijvers van 't Oude gevoelen zijn, en het ook Kircherus gelust
heeft, 't zelve uyt d'Oude Scheemeringen by-te springen, willen we zijn gedag-
ten hier liever bybrengen, als naalaatig schijnen: Alhoewel wy meenen, Dat de
Vertelling van Herodoot, die veele schijnen te gelooven, de voortogt verdiend.
Den zelven zeyd dan van de Vulkanus Priesters gehoord te hebben. *Dat Menes*

Opkomst van Egipten naa 't gevoelen der Ouden.

*d'eerste Konink van Egipten was, en dat onder zijn Regeering geheel Egipten,
behalven het Thebaans Gewest, een Poel geweest waare; en dat toen van dit
Landgedeelte, niet met allen van 't geên booven het Meyr* MOERIS *geleegen is,
te vinden was*, &c. Het Needer-Egipten zeyd gemelde Kircherus; Dat van
„ weegen zijn Dryhoekze figuur van overlang den Naam van DELTA kreeg,
„ wierd by de Oude PHIUM geheeten; dat in d'Aal-Oude Egiptize Taal, niet
„ anders dan *Zee* beteekend: Waar uyt te bespeuren is, Dat dit deel *Zee* gehee-
„ ten is, Of om dat het ten-tijde van de Overvloeying des Nyls, een *Zee* ver-
„ toonde, Of om datze geloofden, ('t geêne hen van hand tot hand overgelee-
„ verd was,) dat dit deel eertijds met de Zee overdekt geweest, en door de Slib
„ des Nyls aangegroeyd en tot Land geworden was. De Landbeschrijver Ben-
jamin, maakt by den zelven Kircherus, ook gewag van dit PHIUM, en zeyd
dat'er onder Josef veele Hebreeuwse Gedenkteekenen in Egipten naagelaa-
ten zijn. *Van Heluan af*, zeyd hy, *tot aan Kitz, het Hoofd van Egipten,
is de weg Dry Daagen Reyzens; en van daar tot aan* Phium, *Vijf Daagen
Reyzens. Deeze Stadt wierd eertijds* Phiton *genoemd; en daar in schijnen tot
op deezen dag, zeer veele Gedenkenissen en groote Gebouwen van Josef voor de
Naakoomelingen agter-gelaaten te zijn.* Deeze Stadt wierd *Phiton* genoemd
naa een ysselijk-groote Draak, die uyt een Verrotting der Poelen en Slijk van de
Nyl voortgekoomen, aan Menschen en aan Vee, een groote Neerlaag baarde;
maar is van den Egiptizen Herkules, volgens het schrijven der Poëeten Gedood.
Insgelijx toond Kircherus uyt Rabbi *Ben-Abed Hakim*, dat dit ELPHIUM, dat
van Ouds met de Zee overdekt lag, van Josef is Bewoonbaar gemaakt; wan-
neer een groot deel van Needer-Egipten of geheel-en-al; of voor een groot deel
met Poelen en Moerassen overdooven lag; ter-tijd toe Dat de Aarde door 't af-
tappen der Wateren, door zeekere Gragten van den Overvloed des Waters ver-
lost

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

loſt wierd, en een bequaame Woonplaatze voor Menſchen en Beeſten wierd. Wanneer nu d'Egiptize Koningen naaderhand, dit Land, Volk en Vee-rijk zaagen, en aanmerkten hoedaanig 't zelve door de behoudene Killen der groote Riviere, op gezette Tijden door Overvloejing Vrugtbaar gemaakt wierd; hebben zy 't zelve Landgedeelte van weegen d'Overvloedige Waſdom in alles; *Een Gift der Onſterffelijke Goden* genoemd; gelijk Diodorus Sikulus zoo ſpreekt, uyt naavolging der Oude Egiptenaars; die 't zelve *Een Gaave van Merkurius* noemden; en dat by geleegentheyd van de Ibis-Voogelen, die zig aldaar, om Slangen en ander Ongedierte op-te pikken, in groote meenigte onthouden. En alhoewel veele niet en twijffelen, of een groot gedeelte van dit PHIUM, is in den Beginne en zoo draa als het Bewoond wierd, in zeekere Grens-paalen of Landvoogdyen verdeeld; leeſt men nogtans nergens, Dat het voor de tijden van de Konink Seſoſtris geſchied is; als wanneer d'Inwoonders tot een Ontelbaare Meenigte waaren uytgedeegen; het Land in Tien Voogdyſchappen gedeelt wierd, tot vermyding van de geduurige verwerring der Grens-paalen. Naa welke tijd het van Ptolomèus en zijn Naavolgers, noch ſmalder is verdeeld geworden. Hier door nu, (te weeten, Dat dit Needer-Egipten, van de Koptiſten of Oude Egiptenaars, PHIUM, en van de Arabiers ELPHIUM genoemd, eertijds niet dan Zee geweeſt is; maar by verloop van tijd door 't opwerpen van Slib dat de Nyl daar op bragt, Land geworden is;) meenen zommige dat het gevoelen der Oude Schrijvers, als Herodoot, Strabo en andere, die niet alleen willen, Dat dit Landgedeelte, maar zelfs geheel Egiptenland, een Barre Zee geweeſt zy; genoegzaam kan ten beſten geduyd en verklaard worden; als de welke in hun verhaal, het Deel voor het Geheel ſchijnen genoomen te hebben: Naamelijk het Needer-Egipten, datze DELTA noemen. Want dat ten hoogſten genoomen, alleen dit Gedeelte Zee, en niet gants Egipten kan geweeſt zijn, ſchijnd men daar uyt te konnen waar-maaken, Dat Egipten inzonderheyd naa de kant van 't Roode Meyr, Bergagtig vald; en dat voorts geheel Egiptenland, hoe men naader aan de Water-Vallen van de Nyl, en Mooreland komd, geduurig Hooger en Hooger word: Zulx daar uyt t'eenemaal waarſchijnelijk is, Dat gants Egipten booven de verdeeling van den Nyl, daarze zig in twee groote Armen uytſpreydende, het Needer-Egipten of *Delta* maakt, altijd is Bewoonbaar geweeſt, en Bewoond is, tot aan de Grenzen van Moorenland. Dat nu dit Needer-Egipten eertijds Zee geweeſt is; ruſt op 't Getuygenis van zommige Schrijvers die niet de minſte onder de Vermaarde zijn. Want men leeſt by Plato in zijn Timæus, by Plinius en Seneka, Dat de Reyze te Scheep van het Eyland Faros, tot aan Egipten, een Dag en Een Nagt was; daar nu dit Eyland met een Brug aan Alexandryen vaſt is. Het geene moogelijk dan ook de reeden zal zijn, Dat Hekatæus en andere de Nylſtroom, Den Oçeaan genoemd hebben. Hier-en-booven word ook verhaald, Dat d'Egiptize Konink Seſoſtris, de Engte Lands, tuſſen de Middellandze Zee en 't Roode Meyr, met een Vaard heeft willen Doorgraaven; doch dat de Prieſters hem dat ſterk afrieden; met voorgeeven; Dat de Roode Zee Hooger zijnde dan Egipten, gants Egipten door deeze Gegraavene Vaart ſtond onder te loopen. Want dat eenige dit zoo opneemen, als of Seſoſtris voorgenoomen had; om deeze twee Zeën te Vereenigen, ſchijnd niet aanneemelijk te zijn; maar wel, om als wy zeyden, een Doorvaart te maaken tuſſen de Roode Zee en de Nyl; waar van de Lidteekenen zig noch heeden laaten zien. Doch dit van Seſoſtris uyt bekommering naagelaaten; is 't daar naa van Darius beproeft, en andermaal uyt vrees van 't Land te Verdrinken onderlaaten. Lang daar naa wierd het hervat, en eenigermaaten door Ptolomèus Philadelphus uytgevoerd. En alzoo geſchied het, Dat den Grooten Heer, die nu Meeſter van dat Land is, zijne Galeyen, door de Nyl in de Roode Zee voerd; want hy brengdze beneeden naa Groot Kayro, daarze uyt malkanderen genoomen worden, en op Keemels-Ruggen gevoerd, en weederom in-een gevoegd te Suës, de Haaven daar hy zijne Scheepen, die

Egipten een Gifte der Goden genoemd.

En hoe uyt Zee tot Land geworden, en in Voogdyſchappen verdeeld.

Dat naader verklaard word.

Egipten ouwelinx Bewoond en met Steeden voorzien.

Toeleg des Koninks Seſoſtris om uyt den Nyl in de Roode Zee te vaaren.

En hoe ver in laater tijden uytgevoerd.

tot die Zee gebruykbaar zijn, opleyd: Waar door hy alzoo metter daad doed, het geene Kleopatra voor had te doen; te weeten, om naa de Veldslag van Actium, haare Galeyen, door een andere weg in de Roode Zee te voeren.

Egipten in zijn Grenspaalen beschreeven,

Die de Grenspaalen van Egipten op 't naast hebben meenen aan-te wijzen, stellen de Woestijne van Arabien, tussen Egipten en de Roode Zee geleegen, ten Oosten; ten Westen de Rouwe Bergen van Lybien; ten Zuyden, Abyssinen of Etiopien; en de Middellandze Zee ten Noorden tot Scheydspaalen. En men vind desselfs Lengte en Breedte, by de Land-Beschrijvers, Ptolomèus, Maginus, Kluverus, Kircherus, Marmol, Villamond en andere, verscheydentlijk door Mylen en Staadien afgemeeten; zoo dat'er d'onzeekerheyd geenzinds aan ontbreekt, naademaal nu min, dan meer Lands daar onder betrokken word. Laat ons evenwel zeggen, wat Herodoot daar van uyt d'Oude Verhaalingen, aan de hand geeft; en 't zal misschien niet heel wijd van de waarheyd af zijn. Dus spreekt hy'er van; Egipten heeft aan de Zeekant, de Leng-

Egipten van Herodoot Beschreeven.

,, te van 't Zestig Scenen, gelijk wy Egipten afdeelen; te weeten, Van den Zee-
,, boezem *Plintinetes* tot aan het Meyr *Syrbonis*, waar aan zig den Berg Kassius
,, strekt. Derhalven is Egipten aan deeze kant, 60 Scenen lang. De Volken
,, die Arm van Land zijn, Meeten Egipten by *Ellen*, die minder Arm van Land
,, zijn, by *Staadien*; maar die veel Land Bezitten, by *Parasangen*; en die zeer
,, veel Bezitten of Breed-Gelande zijn; by *Scenen*. Een *Parasang* is 300, en
,, een *Scene*, (dat een Egiptize Maat is,) 60 *Staadien*. Derhalven is Egipten aan
,, de Zee-kant, 3600 Staadien Lang. Van de Zee-kant tot aan Heliopolis Lan-
,, dewaard in, is Egipten zeer Breed, doorgaans Laag, Waterloos en Slikkig.
,, De weg van de Zee tot aan Heliopolis, opwaards aan-te gaan, is even zoo
,, lang als de Weg die van Atheenen, van den Altaar der Twaalf Goden, tot
,, aan Pisa, en den Tempel van den Olympizen Jupiter loopt. En die de Leng-
,, te van deeze Weegen naa-reekend, zal bevinden, Datze weynig verschillen of
,, zy zijn gelijk: Want de Weg van Atheenen naa Pisa, is op Vijftien Staadien
,, naa, 1500 Staadien Lang; Doch de Weg van de Zee naa Heliopolis, maakt
,, dit vol Getal uyt. Van Heliopolis opwaards aan-te gaan, vald Egipten Smal:
,, Want van d'eene zijde strekt zig een Berg van Arabien, te weeten van 't Noor-
,, den naa 't Zuyden, die altijds opwaards aanschiet, tot aan het Roode Meyr.
,, In deezen Berg heeft men Steen-Mijnen, of Steenhouweryen, daar uyt de
,, Pyramiden gehouwen zijn, die te Memfis opgeregt staan. De Berg die deeze
,, zijde doed eyndigen, loopt met een Bogt naa de booven-gemelde plaatzen;
,, maar aan de zijde daar hy Langer dan Breed is, heeft hy zoo ik hoor, de Leng-
,, te van twee Maanden Reyzens, van het Oosten tot het Westen; en desselfs
,, uyterste eynden naa het Oosten, draagen Wierook Boomen. Maar aan de
,, zijde daar Egipten aan Afrika komd te Grenzen, strekt zig een andere Steene
,, Berg-Zand (die met Steen bedekt is, en waar in Pyramiden staan,) in dier-
,, voegen, als de Berg van Arabien, die zig naa 't Zuyden strekt. Van Helio-
,, polis derhalven opwaards aan-te gaan, is Egipten niet Breed maar Smal, en
,, alleen maar Vier Daagen Reyzens te Scheep. De Landstreek tussen de gemel-
,, de Bergen geleegen, is Vlak Land, en op zijn Smalste, mijns bedunkens,
,, niet meer dan 200 Staadien; te reekenen van den Arabizen tot aan den Lybi-
,, zen Berg. Daar naa begind Egipten weer breeder te vallen. En dusdaanig is
,, de geleegentheyd van dit Gewest. Van Heliopolis tot aan Thebe, is de
,, Weg Neegen Daagen Vaarens en 4860 Staadien, dat is, 81 *Scenen* Lang.
,, Deeze Egiptize Staadien by-een gereekend, beloopen, (gelijk te vooren van
,, my gezeyd is, aan den Zee-kant, 3600 Staadien. Maar hoe groot het Mid-
,, dellandze Gewest, van de Zee tot aan Thebe is, zal ik nu bekend maaken:
,, Te weeten het is, 6120 Staadien. Van Thebe tot aan de Stadt Elefantine ge-
,, heeten, is 820 Staadien. Het meeste derhalven van dit Gewest, is Opge-
,, worpen en Aangewonnen Land: Want het geene tussen de strax-gemelde
,, Bergen, die booven de Stadt Memfis liggen, geleegen is, dunkt my eertijds

,, een

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

„een Zeeboezem geweeſt te zijn. Dus verre Herodoot; die ſtrax daar aan noch dit van Egiptens hoegrootheyd, daar by voegd; Dat dat-geêne al-te maal Egipten is, 't welk van d'Egiptenaars Bewoond word; gelijk dat geêne Celicien is, 't welk van de Ciliciers, en dat geene Aſſyrie, 't welk van de Aſſyriers Bewoond word. Aldus ſpreekt hy teegen de Grieken; Dan my, zeyd hy, is volgens goede Reekening, wel bewuſt, Dat van Aſie en Lybie geen Scheydspaal is, uytgezeyd, de Scheydspaalen van Egipten.

Egipten in Lybis en Arabis Egipten onderſcheyden.

Maar naadien Egipten, door de Nyl-Stroom als in twee gelijke Deelen ſchijnd gedeeld te worden; hebben d'Oude daar uyt geleegentheyd genoomen, om het zelve Land te midden door te klieven. Zulx dat de Nyl, het Booven-Egipten in 't *Lybize*, dat naa 't Weſten, en *'t Arabize Egipten*, dat naa 't Ooſten ziet, gedeeld word: Naa welke Verdeelinge de Volken, *Arabize-Egiptenaars* en *Lybize-Egiptenaars* genoemd zijn. Hoedaanigen Verdeelinge Herodotus den Grieken aanpaſt; zeggende; Indien wy de Grieken volgen, zul„len wy ſtellen, Dat gants Egiptenland, dat van de Katadupen en de Stadt „Elefantine begind, in Tween gedeeld word, en beyde de Bynaamen voerd; „want deſſelfs eene gedeelte, hoord aan Lybie, en 't ander aan Aſien: Want „de Nyl, die van de Katadupen begind, doorklieſt Egipten in 't midden en „ſtort in Zee; en Vloeyd tot aan de Stadt der Cerkaſen met een eenige Kil: „Doch voor-by deeze Stadt, verdeeld hy zig in dry Killen. 't Geên dan hier op zoude uytloopen, Dat het eene gedeelte van Egipten, door de Nyl-Oevers, aan Afrika, het andere aan Aſia toegekeurd word; waar uyt eertijds het geſchil over gants Egipten gereezen is; of het voor een Landſchap van Afrika of van Aſia te reekenen zy? Behalven de ſtrax-gemelde Deelinge van Ooſt en Weſt-Egipten; hebben andere weederom een andere Verdeelinge gemaakt: Want agtneemende op de Nyl daar hy zig in twee Armen verdeeld en met zijn loop de gedaante van de Griekſe Letter Δ *Delta* vertoond, (hoedaanig dit Landgedeelte ook genoemd word;) hebbenze dit deel tuſſen bey deeze Armen van de Nyl geleegen, *Needer-Egipten* geheeten; en al het geen zig ſtrekt van deeze ſcheyding tot aan d'Egiptize Watervallen omtrent Moorenland, *Opper-Egipten* genoemd. Nogtans behaagen ons die veel beeter, welke Egipten, in *Opper*, *Midden* en *Needer-Egipten* verdeelen; begrijpende onder 't Opper-Egipten THEBAIS; onder 't Middel-Egipten HEPTAPOLIS of *Land van Zeeven Steeden*, of *Land-Voogdyen*; en onder Needer of Laag Egipten, het gedeelte, dat naa zijn figuur DELTA genoemd is. Zijnde dit het Beſte of eygentlijk Egipten. En alhoewel Egipten, zeederd dat het van de Machumetanen Overmeeſterd is, in andere ſtrekkingen afgedeeld is, zijnze nogtans by deeze deeling in Dryen gebleeven. Uyt Strabo verneemdmen dat gants Egipten van Ouds in XXX, Landvoogdyen verdeeld was, welke de Grieken NOMOS noemden. En daar zijnder die dit Getal wel op 40, en tot 44, en 46, begrooten: Doch Herodoot weet maar van * 28 deezer Landvoogdyen te ſpreeken; waar van terſtond yts naaders. Onder-en-tuſſen word de Verdeeling van Strabo voor de voegzaamſte gehouden, naadien dezelve niet alleen alderbeſt met het Getal der Egiptize Land-Goden over-een ſtemd, maar dat ook die Vermaarde Doolhof, of Geheym-Tempel van Egipten, welke een Voorbeeldig Waarteeken van dat Land vertoonde, even zoo veel Zaal-vertrekken had. Invoegen, Dat gelijk het Opper-Egipten, of Thebais, 10 Land-Voogdyen had; even zoo veel ook tot het Middel en Needer-Egipten behoorden. Voerende elke Land-Voogdyſchap den Naam, van de Voornaamſte Onderhoorige Stadt. Wy zullen dezelve beknoptelijk opſtellen; en dan reeden geeven, waarom Egipten in duſdaanige Land-Voogdyen is moeten Verdeeld worden. Dus zijn dan de Tien Land-Voogdyen van THEBAIS of *Opper-Egipten* deeze geweeſt, te weeten, het Thebize, 't Apollinize, 't Panopolitaanze, 't Koptize, 't Tentyritize, 't Lijkopolitaanze, 't Aphrodize, 't Latopolitaanze, 't Abydenize, en het Anteopolitaanze. Die van 't *Middel-Egipten*, waaren het Memphize, 't Heliopolitaanze, Bubaſtize,

Egipten door de Nyl in tween geklieft.

En in Needer en Opper Egipten aangemerkt.

* Andere brengen uyt hem maar XVIII. Heerſchappyen by. ziet Sanſon.

Egipten in 30 Land-Voogdyen verdeeld.

10 Land-Voogdyen van Opper-Egipten.

ze, 't Herakleopolitize, 't Krokodillopolize, 't Oxyrinchitize, 't Kynopolitize, of '*t Land der Honden*; 't Hermopolitize, 't Antinopolitize en het Latonopolitize.

En van 't Needer-Egipten.

Die van '*t Needer-Egipten*, waaren de Land-Voogdyen, het Rakotize, 't Phtenutize, 't Phtemtutize, 't Mendezize, 't Onufize, 't Saititize, 't Atribize, het Tanitize, 't Farbethitize, en het Buzirize. Dit waaren de xxx Landſchappen van Egipten; die Abenefus wil dat de Konink Seſoſtris gemaakt heeft; doch van andere een Ouder herkomſt worden bygezet.

Waarom Egipten aldus is moeten verdeeld worden.

Waarom nu Egipten in dusdaanige Land-Voogdyen is verdeeld geworden; daar van worden twee voornaame reeden by-gebragt: En wel eerſt; dewijl by de Oude Egiptenaars van weegen het Verkiezen en Dienen der Goden, een groote verſcheydentheyd van Kerk-Zeeden was, waar in elke wijze met zoo grooten drift van Afgoderye verzeld ging, Dat'er nauwlijks een plaats of uytwijk te vinden was, die zig niet elk-om beſt, een eygen byzondere Godheyd om-te Eeren oprigte: Waar door het dan ligtelijk gebeurde, Dat zommige een Godheyd, die van andere Aangebeeden wierd, Veragte, jaa Vervloekte en tot een Grouwel ſtelde. En naadien die verſchilligheyd, geen kleene Steurnis onder 't Volk, en groote Ongeſchiktheyd aan de Godsdienſt verſchafte; hebben de Prieſters van de Konink Seſoſtris, indien 't anders van geen Ouder herkomſt is, uyt Hooger Kerk gezag, op datze dit Onheyl voorquaamen, gants Egipten met groote omzigtigheyd, in Dertig Land-Voogdyen verdeeld; en yder van dezelve zeekere Vaderlandze Godheyd toegeëygend. Even by-naa gelijk by Plato in zijn KRITIA, te leezen is, Dat d'Aal-Oude Goden, den geheelen Aard-Boodem onder haar

De byzondere Land-Voogdyſchappen aan zeekere Beſcherm-Goden toegeëygend.

zelven by Lootinge verdeelden: Welkers Voorbeeld de Egiptenaaren zooveel te ligter naavolgden, als zy zeer gereed Geloofden, Dat de Goden eertijds den Aard-Boodem tot Behoudenis van het Menſchelijke Geſlagt, by looting verdeeld hadden, op dat elk uyt de Goden dat Landſchap aanneemen zou, teegen alle Vyandelijk Geweld en Quaade Plaagen te Beſchermen. Dat alderbeſt met zijn Natuur en geneegendheyd over-een quam. Zulx dat deeze dan zijn geweeſt de PATROONEN en BESCHERM-GODEN des Vaderlands; hoedaanige Trismegiſtus noemde *Deekens* en *Voorſtanders*, in 't Regiment der Goden. Wie en welke nu de byzondere Beſcherm-Goden deezer Land-Geweſten waaren, zullenwe onder de reſt haarer Beeſtagtige en Gedrogtelijke Godendommen, niet Vergeeten met een Print-Tafereel aan-te wijzen; in welke dan ook de ſtrax-gemelde Land-voogdyſchappen zullen konnen naa-gezien worden. Booven dit alles word dit voor de tweede Reeden der Egiptize Land-verdeeling, zeer wel uyt Strabo aangemerkt; Dat'er door de Jaarlijkze Over-vloeyinge van de Nyl, een geduurige verwerringe der Grens-Paalen was: Zoo datze zommige vergrootten, andere weederom verkleenden; waar door niet zelden de Merkteekenen des Eygendoms wierden Uytgewiſcht; invoegen daar een geduurige Hermeetinge der Landeryen gedaan wierd. 't Geên niet zoo voegzaam had konnen geſchieden, by-aldien die groote Deelinge der Land-Voogdyſchappen te vooren niet en had vaſt geſtaan, en bekend waare geweeſt, om yders Eygendom daar in t'elkens te herſtellen.

En van wat Nut zulx was aangaande de Landeryen en Overvloeyen van de Nyl.

Naa dat de Perzize Konink Kambyſes, de Egiptize Heerſchappyen Verwoeſt, en te-gelijk haare Zeeden en Vaderlijke Godsdienſt omgekeerd had, hebben Ptolomèus, en die hem in 't Rijk-Spoor gevolgd zijn, Egipten weederom van Nieuws, (en op datze de Landzaaten te voeglijker Beſtuurden) in 40 Land-Voogdyen Verdeeld. En hoe die naaderhand weederom door de Machumetanen veranderd en op heeden in XII *Calizifs* Verdeeld zijn, behoord tot ons Voorneemen niet. En gelijk de Romeynen met haare Waapenen ook tot in Egipten zijn doorgeboord, en Overwinningen gezogt hebben, alzoo hebben zy dat Landſchap, door verſcheyde Eygenſchappen op haare Penningen verbeeld.

Egipten hoe van de Romeynen op de Penningen verbeeld.

De Keyzer Hadrianus vertoond het zelve door een Rijk Gekleede Vrouwe, als of het miſſchien de Godinne Iſis waare; zittende op d'Aarde; ſteunende met de Slinker-Arm op een Korfje met Vrugten of Bloemen: In de Regter-Hand houdze het *Siſtrum*, of

Egip-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Egiptize Raatel, hoedaanige de Prieſters in de Treur-Dienſt van de Godinne Iſis, of Oſiris gebruykten. Aan de Voeten ſtaat een Ibis-Voogel, welke in Egipten zeer Heylig was. Hebbende tot Opſchrift, AEGYPTOS. Insgelijks vind men Egipten door een Krokodil op de Penningen van Julius en Auguſtus Afgebeeld. Welken laatſten 't zelve ook door d'Afbeeldinge van 't Monſter-Dier Sfinx gedaan heeft; hebbende d'Egiptize Raatel by zig: Ook wel een Vette of Volle Kooren-Aar: En zoo ook op een anderen Penning van Trajanus. Alle welke byvoeginge der Kooren-Aayren, ons niet anders, dan voornaamelijk, de Vrugtbaarheyd van Egipten wil te-kennen geeven. Voorwaar Herodotus heeft om geen andere Reeden wijdloopig van Egipten willen Schrijven, als om dat dit Land, zoo hy zeyd, veel-meer Wonderheeden bezit, dan eenig ander Geweſt; en op den gantzen Aardboodem geen Land te vinden is, waar in zig zoo veel Verhaalens-waardige dingen opdoen. Dus willen wy dan ook dat Land, in welke Godt zijn Volk doen Woonen en Vermeenigvuldigen heeft, (op dat hyze van daar eens Heerlijk Uytvoeren zoude,) niet ter-loops, en zoo als men zeyd, gelijk een Hond uyt de Nyl Slabd, bezien.

Egipten een Land vol van Wonderen.

Hoe zeer ook de Vrugtbaarheyd van Egipten vermaard was; (zoo dat dit Land niet zonder reeden, en uyt het Erf-gerugt der Graan-Verzorging in de Vette en Maagere Jaaren onder Joſef den Hebreër voorgevallen; de *Kooren-Schuur van de gantze Weereld* genoemd wierd, en Menſchen en Beeſten daar ongemeen Voort woekerden;) is nogtans de Land-Grond geheel Zandig in haar zelven; en daar by zoo Droog en Dor, Dat het in veele Deelen by langnaa niet genoeg is, de Grond met Water te Beſproejen, op dat de Droogte en Over-ſchaarze Reegen, die in zommige plaatzen alleen zelden, op andere ſchier nimmermeer vald, overwonnen en 't Land Vrugtbaar gemaakt word; maar het moet veele Daagen lang onder Water ſtaan. En alhoewel dit Jaarlijks voornaamelijk omtrent de Graan-Landen door d'Overſtrooming van de Nyl, bezorgd word, heeft haar nogtans van Ouds-her altijd Water aan haare Tuyn-Akkers en Moes-Landen, op welkze haar Aard-Vrugten en Boom-Gewaſſen hadden, Daagelijks ontbrooken; als die veelzinds wat hooger en naader aan de Steeden, dan de Kooren-Landen laagen. Hier toe lietenze de Grond van haare Boom-en Thuyngaarden, dikwils met Water overloopen; het zy met het zelve door Greppen, uyt zeekere Water-houwers uyt d'Opſwellinge der Nyl verſpaard, daar op-te leyden; of datze zulx met een Arbeydzaame Begietinge deeden: Jaa ook wel door Water-drijvers voortgeſtuwd wierd, op datze de Akkers Vrugtbaar maakten. Op welk een Laſtige Bevogtiging Moſes ſchijnd te zien; wanneer hy Iſraël het Land Kanaans willende aanprijzen, zeyd; *Dat het niet en was als Egiptenland, het welke zy Bezaayd hadden met haar Zaad, en Bewaterd hadden met haaren Gang, als eenen Kruydhof*, Deuter. 11:10,11. Waar door het de Egiptenaaren dan ook gebeurde, Dat haare Moes-Kruyden meeſtdeels veel Wateriger en Laffer van Smaak als die van Europa vielen: Hoe zeer ook het misnoegde Volksken in Iſraël, zig het miſſen der Egiptize Komkommers en Pompoenen, in de Woeſtijne Beklaagden: Als welk men voorgeeft, Datze neffens veel andere Eetbaare Vrugten, van Ouds daar zoo Overvloedig Wieſſchen, Dat d'Inwoonders het Kooren genoegzaam zouden hebben konnen miſſen. Gelijk dan ook Herodotus gewag maakt van Egiptis Brood, Dat uyt het Hert van de Lotus-Bloem bereyd word. Anderzins zegt men, Dat het Opper-Egipten altijd heeft uytgemunt, in Overvloed van Boonen, Erweten, Vlas, Vee, Hoenderen en Ganzen: Doch het Middel-en Needer-Egipten, in Kooren, Haver, Rijs en diergelijke; en dat het ook Rijkelijk Boom-Woll, en Zuyker uytleeverd. Hier-en-booven gaat dit Aard-Rijk ook op veele plaatzen Swanger van allerhande zoort van Marmer-Steen; gelijk af-te neemen is uyt de Pragtig Uytgehouwen Onder-Aardze Graf-Kelders, en overgroote Spits-Naalden, die men *Obeliſſen* noemd; in Aal-Oude tijden van Egiptis Marmer Opgeregt; zijnde aan alle zijden met Heylige Beeld-Letteren

Egiptenland in zijn Aard-Grond en Vrugtbaarheyd aangemerkt.

Heeft gebrek aan Heemel-water.

En word met Arbeyd bevogtigd.

Heeft nogtans overvloed van Moeskruyden en Veldgewas.

Ook Marmer Steenen.

Ingehouwen. Hoedaanige groote Steene Gevaartens, voornaamelijk omtrent de Oude Stadt Theben, en uyt de Bergen die zig naa 't Moorenlands Egipten ſtrekken, pleegen Uytgegraaven te worden. By zommige gemeenelijk *Thebaanze Steen*; en van de Italiaanen, *Granito Roſſo* geheeten; zijnde even bynaa als de Porfyr-Steen, met Drop-wijze Verwen geſchaakeerd: Dienze ook in Hardigheyd en Duurzaamheyd, geenzinds behoefd te wijken.

Hoeft een Warmen Heemel.

De Lugt is in Egipten, omtrent Memfis, en verder-op naa het Zuyden, des Zomers zeer Heet: Waar teegens d'Inwoonders verſcheyde Vonden hebben bedagt, van Onder-Aardze Vertrekken, en diepe Bronnen te-midden in de Huyzen, om dezelve te Verkoelen; waar toe haar ook de kouwde Baaden dienen. Ook meend men dat de Hitte door d'Over-Stroominge van de Nyl, en Noorde-Wind, die dan gemeenelijk Waayd, vry gematigd word; zulx daar meeſt altijd een helderen Heemel gezien word.

Deut. 11:10.

Straks vermaanden wy uyt Moſes Vijfde Boek, Dat d'Egiptenaars haare Moes-Landen, by gebrek van Reegen, door Arbeyd en Konſt bevogtigen moeſten; nu zullen wy dat verder af-doen, en zeggen;

Egiptize Moes-Tuynen laſtig om te Bewateren.

Dat den Hof-en Land-bouw in Egipten doorgaans, uytgezonderd aan de Oevers van den Nyl, zeer ſwaar gevallen is, en noch duurd; naademaal het Water, om dat dorſtige Land te Drenken, met onophoudelijken Arbeyd en zeekere Werktuygen die door Oſſen voortgedreeven worden, uyt diepe Kolken en Water-Greppen opgehaald, en over de Akkers moet gevoerd worden.

Hoe de Akkerlanden en Kooren Velden Bezaayd worden.

Doch het Kooren en ander Graan-Gewas, word zonder eenige Arbeyd van Ploeging, ſlegts op de Vogtige Slib, welke de Nyl in haar Overvloeying over het Land gebragt heeft, heenen geworpen, en ſtrax daar naa met een Houten Hegge overloopen; waar door het Zaad onder de Vette Aarde gedompeld word. Doch deeze moeyte zegt Herodoot, Dat de Memfize Land-bouwers noch niet eens behoeven te doen: Want hy zeyd, Dat als de Nyl-Vloed de Akker-Landen verlaaten heeft, yder als dan zijn Zaad Zaayd: En daar naa de Swijnen daar in gejaagd hebbende, verwagten zy, naa dat het Zaad met de Voeten van deeze Beeſten betrapt is, den Oogſt. Dit zeyd Herodoot.

4 Jaar-Zaayzoenen in Egipten.

De Land-Bouwers in Egipten pleegen het Jaar in Vier Zaayzoenen te verdeelen. Het Zaayzoen der Lente, quam in [a] Louw-en Sprokkeld-Maand, in welke twee Maanden het aldaar zeer Getemperd Wêêr is. Zy begind met het Opgaan van den Kleenen Hond, en eyndigd met het begin van de [b] Lente-Maand, in welke tijd de Zomer begind, en met [c] Oogſt-Maand eyndigd. Men had daar alle Jaaren twee Zomers; waar van de eene zeer ongelijk en Onbeſtendig was, en met groote Hitte aanquam, die de Lichaamen, voornaamelijk der Vreemdelingen, zeer ſchaadelijk was. En dit Jaar Zaayzoen begon, alswe ſtraks zeyden, met den aanvang van [d] Lente-Maand, en duurde Dry Maanden; naamentlijk, [e] Lente-, [f] Gras- en [g] Bloey-Maand. De andere of tweede Zoomer, die men niet onvoegzaam de Naa-Zoomer kan noemen; volgde aanſtonds naa de eerſte; beginnende zoo dra de Zon in 't Heemel-teeken van de Kreeft ging, en eyndigde by-naa op 't uytgaan van [h] Oogſt-Maand. Deeze Naa-Zoomer was veel eenpaariger en beſtendiger, en zy was ook zoo ſchaadelijk niet aan de Gezondheyd als de Voor-Zoomer. Haaren Herfſt beſtond uyt de twee volgende Maanden; naamelijk [i] Herfſt-en [k] Wijn-Maand. Doch de Winter begon eerſt regt met den aanvang van [l] Winter-Maand, en duurde tot aan Louw-Maand. En was het Jaar by d'Egiptenaars dusdaanig verdeeld; Dat de gezeyde Vier Zaayzoenen, met de Vierderley Gemaatigdheeden der Lugt, zeer wel over-een quaamen. Wanneer nu eenige Aanteekenen, Dat zommige in Egipten haar Zoomer hebben, als andere in dat zelve Land haar Winter genieten, en zoo weederom anders-om; zulx moet door het onderſcheyd van Hoog-en Needer-Egipten verklaard worden. Dat nu onder-en-tuſſen de Lente in Egipten, in Louw-en Sprokkel-Maand geſteld word, moet niemand wonder doen; naademaal men om deeze tijd een zeer Gematigde geſtalte der Lugt gewaar wierd. Gelijk dan ook de Boomen, welke in de ſtrax-gemelde Maanden in Egipten haar

a. Januarius en Februarius.
b. Maart.
c. Auguſtus.
d. Maart.
e. Maart.
f. April.
g. Mey.
h. Auguſtus.
i. September of Spelte en Geerſte Maand.
k. October.
l. December.

haar Botten ſchieten en beginnen Groen te worden; als meede 't Uytloopen van allerhande Kruyd-Gewas, dat het Aardrijk voortbrend; een genoegzaame aankondiging der Lente waaren. Naa verloop van deeze Maanden, begon de Voor-Zoomer, of eerſte tijd des Zoomers; die door zijn Dry-Maandze ongeſtaadige duuring, dan Heet, dan Koud, aan Menſch en Vee te byſter naadeelig is.

EerſteZoomer tijd in Egipten.

Dry Waay-Maanden.

In de geheele tijd van deeze Dry Maanden, naamelijk * Lente-Gras- en Bloey-Maand, onſtaan daar zeer Heete en laſtige Winden; by d'Egiptenaars *Kampſien* genoemd, naa zeekeren Veld-Overſten KAMPSI geheeten: Welken door een groote Golve Zand, van deeze Winden opgejaagd, met zijn gantze Heyrleger in de Woeſtijne van Afrika Verſmoord is. Maakende deeze Wind, het Zand zoodaanig opſtuyvende, Dat de Lugt zomtijds eenige Daagen lang daar van Verduyſterd is, zoo dat de Zonne niet en kan gezien worden. Ook pleegen in deeze Waay-Tijd niet zelden veele Doodelijke Land-Ziekten te Woeden; en d'Inwoonders worden dikwils met Roode en Loopende Oogen gequeld, van weegen het ſcherpe Stof dat in de Lugt ſweeft.

* Maart April en Mey.

En waar door veroorzaakt.

Deeze quaade Voor-Zoomer meendmen veroorzaakt te worden door de zeer Heete en Brandige Zuyder Winden, die uyt het Zuydelijk Geweſt dat is uyt Moorenland, door deêze Zandige en Overheete plaatzen naa Egipten Overwaajen en groote Ongeſtaadigheyd in de Lugt veroorzaaken; En die in die tijd, meenig met de Dood bezuurd. Inzonderheyd ſleepter die Ziekte veele weg, welke *Del-Muya* by d'Arabiers in Egipten genoemd word. Want alle Lichaamen worden daar door ligtelijk Afgemat; naadien de Menſchen niet alleen een Verfoeyende Afkeer van Spijze hebben, maar daar toe geduurig Branden van Onleſſelijken Dorſt. Waar teegen noch niets beeters als het Nyl-Water uytgevonden is. Geduurende het Waajen deezer Winden, begeeven zig inzonderheyd de Vreemdelingen, in Onder-Aardze plaatzen, daarze zoo lang blijven, tot deeze Winden bedaard zijn. Naa het ophouden van de Heete Zuyde Winden, beginnen ſtrax andere Koele Winden te Waajen, die een groote Verquikking aan de Onſteekene en Vermoeyde Lichaamen verſchaffen; en de Lugt op een zonderlinge wijze Verkoelen: Zonder welke Verkoelinge, het van weegen het aanhouden der Zuyde Winden, men Onmoogelijk agt, Dat Egipten zou konnen Bewoond worden.

Naa-Zoomer in Egipten.

En alhoewel de Naa-Zoomer die hier op volgd, zoo Heet niet en is als de Voor-Zoomer, zouze nogtans ook zeer Heet zijn, by-aldienze niet geduurende dien tijd dat de Nyl oploopt, en over 't Land Swemd, door het Geblaas der Noorde Winden Gemaatigd en Beſtendig gemaakt wierd, en zoodaanig bleef van 't begin des tijds tot aan het eynde; zonder dat eenige ſchielijke verandering der Warmte gevoeld word; maar hoe naader aan * Herfſt-Maand maar des te Gemaatigder word. Zulx dat de Inwoonders in dit Zaayzoen, niet alleen Gezond en zonder Ziekten zijn; maar de Huys-Luyden als dan ook in Vermaak en Leedigheyd Leeven, naademaal het Aardrijk, zoo lang de Nyl aldaar Overvloeyd, niet bequaam is, om Bebouwd te worden. Zoo datze den tijd op hôôpe van een goed Jaar, met Vreugde-Speelen, Blydſchap en Goed-Cier te maaken, doorbrengen. Onder-en-tuſſen geniet den Herfſt, die in Herfſt en Slagt-Maand is, en met welkers uytgang zy naa het Afloopen van de Nyl, Tarwe en andere Vrugten Zaayen, en in Lente-Maand Rijp In-Oogſten; een zeer Gemaatigde Lugt; en al d'Inwoonders zijn Gezond; Doch in de twee volgende Maanden, wanneer het in Egipten Winter-Zaayzoen is; naamelijk Slagt en Winter-Maand; is de Lugt aldaar vry Kouder.

* September.

Zoo lang de Nyl Overgevloeyd is, zit het Volk in Ruſt, en Loopt op een Goed Jaar.

Egipten zeer Vrugtbaar in Graanen.

Dat Egipten van Ouds Graan-dragtig was, is niet alleen korts te vooren gedagt; maar de Goddelijke Schrijver Moſes, heeft ons ook onder de Land-Plaagen die Egipten aantroffen, (doe Iſraël zig Toetaakelde om uyt dat Dienſt-Huys uyt-te gaan) genoeg gezeyd om te weeten, Welke zoorten van Akkervrugten, aldaar 't meeſt gemeen waaren; naamelijk Vlas, Geerſte, Tarwe en Spelte; daar onder ook zonder twijffel Rijs zal verſtaan worden, Exod. 9:31, 32. Plinius zeyd, Dat d'Egiptize Akkers zoo Vrugtbaar pleegen te zijn, Dat van een-

Eenig

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Eenig Zaadje, Honderd andere Graanen voortquaamen; 't geên de Joden noch vry vergrooten. Nogtans had d'Egiptize Vrugtbaarheyd dit ongemak, Dat derzelver Land-Vrugten niet lange konden Duuren, maar door Ouderdom ligt Bedierven. 't Welk, by-aldien zulx ook van de Landbeſchrijvers aangaande het Kooren-Gewas in Egipten verſtaan is; ons doet bedenkelijk houden, Dat als dan geen Kooren voor Zeeven Jaaren Hongers, onder 't beſtel van Joſef is konnen Opgeleyd worden, ten zy een byzondere Wonderdaad hier onder geſpeeld heeft; waar van egter nergens gewag gemaakt word; en derhalven zulken voorgeeven verdagt te houden zy. Het Needer-Egipten dat wy te vooren DELTA genoemd hebben, is het Vrugtbaarſte deel van Egipten, in welkers zijde, tuſſen den Inham der Roode Zee, en de Grenzen van Kanaan, het Land GOSEN geleegen was. Doch het overige Egipten, voorby Memfis, tot aan Moorenland of Etiopien, is het nergens Vrugtbaar dan twee of dry Mylen langs d'Oevers vanden Nyl heenen. De reſt zijn Barre en Zandige Woeſtijnen: Uytgezonderd langs de Boorden van eenige Killen, die met grooten Arbeyd uyt de Groote Riviere, een ſtuk-weegs Landewaards-in Gegraaven zijn. Hoedaanig-een Bezorging zommige aan Joſef toeſchrijven. En alhoewel eenige de Grond omtrent Alexandrette, Onvrugtbaar agten, Getuygt nogtans Bellonius dat hy daar en omtrent Roſette en Damiaten, de gewoone Land-Vrugten van Egipten, als Rijs, Spelte, Geerſte en Vlas, &c. gants Gul en Weelderig heeft zien Waſſen. Booven de Rijkdom van Kooren-Gewas, heeft ook Egipten van Ouds Vrugtbaar geweeſt, in Heelzaame Kruyden, Heeſter-en Boom-Gewas: Waar van veele in 't Wild van zig-zelven Wieſſen; welke op andere plaatzen van Europa, niet als met groote Moeyte konnen aangequeekt worden. Als naamelijk, Datura, Kolokaſſie, Sebeſten, Pyp-Kaſſie, Elkanne, Lablab, Melochia, Sesban, Sofera, Abſus, Sempſen, Berd, Chate, Abdellavi, Batechia-el Mavi, Nejen en Jalib, Tamaris-Boom, Dadel-Boom, Muza, Karob, Sant en andere meer; daar wy zoo ſtrax, als ook meede van de Kattoen-Boom, en het fijne Vlas, Byſſus genoemd, yts naaders van zeggen zullen: Als meede van de Beeſten die aldaar Natuurlijk Aarden willen. Maar het geene zeldzaam is, is dit, Dat Egipten onder al deeze Vrugtbaarheyd, gezeyd word den Wijn en de Wijngaarden van Natuure te miſſen: Ten zy dezelve van andere Geweſten derwaards gebragt, en met groote moeyte word aangeteeld. Anderzinds houd men, Dat de Vlakte der Akker-Landen, die Jaar om Jaar van den Nyl overloopen worden, en meeſt over-al Bergloos is, niet toelaaten dat'er den Wijngaard voort-zet. En die eertijds door de neerſtigheyd der Kriſtenen, op zommige Heuvelagtige plaatzen geplant waaren, zijn door de Machumetanen, dien het Wijn-drinken in haaren Alkoran verbooden is, uytgeroeyd en vernield. Dat'er nogtans omtrent Alexandryen Wijn pleeg te Waſſen, zou miſſchien een Penning van de Keyzer Hadrianus niet onwaarſchijnlijk konnen grondveſten: Alwaar een zittende Vrouw met Dry Kooren-Aaren in de Regter-Hand gezien word; omhelzende met de Slinker-Arm, waar meede zy op een Thuyn-Pot leund, een krinkelende Wijngaard-Ranke, die met de Wortel in de Pot ſtaat, daar Druyve-Troſſen beneeden by-hangen: Terwijl van haaren Voet insgelijks Dry Kooren-Aaren ſchijnen uyt-te ſpringen. Welke Wijngaard voorzeeker niet anders ſchijnd te kennen te geeven, dan dat die Stadt aan Bacchus was Toegewyd; of miſſchien ook ter aanduyding van de uytſteekende *Mareotize*, of *Alexandrijnze Wijn*; zoo genoemd naa de Fonteyne MAREA, die digt by Alexandryen was; welke Wijn dikwils van de Ouden gepreezen word. By welke waarneeminge de Penning-Verklaarders ook noch dit aanmerken: Dat de Kooren-Aaren op deezen Penning, booven het algemeen Merk-teeken van Vrugtbaarheyd, zeer wel aan Egipten en Alexandryen koonnen paſſen; dewijl het de Goddelijke Wijsheyd ook goed gedagt heeft, deezes Lands Vrugtbaarheyd en Onvrugtbaarheyd, aan Farao, door een Droom van Vette en Maagere Kooren-Aaren te vertoonen. En wy heb-

Egipten in zijn Vrugtbaarſte deel beſchreeven.

Egipten Vrugtbaar in Boomen Planten en Kruyden.

Egipten heeft Natuurlijk geen of weynig Wijngaarden.

Aanmerking op den Alexandrijnzen Wijn; op een Penning van Hadrianus gedagt.

Gen. 41: 5, 6, 7. met vers 22, 23, &c. vergeleeken.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

hebben de zelve Penningen ook daarom onder 't Print-Tafereel van Josefs Verheffinge, een plaatsje vergund. Verder word van de Reys-Getuygen Verhaald, Dat d'Egiptenaars, Bier van Mout en Water drinken, by gebrek van Wijn. Anders was het Nyl-Water haaren besten Drank, gelijk we strax verneemen zullen. Ter plaatze daar in Egipten Gras-rijke Weyden, veel Poel-Riet en Oever-Gras gevonden word, en de Greppen haar Water uyt den Nyl ontfangen, of daar Loofrijke Boomen en Bosschen zijn, Woekeren de Viervoetige Dieren sterk voort, en krijgen een groote Lijfsgestalte: Als naamelijk Ossen, Koeyen, Buffels, Keemels, Paarden, Ezels, Geyten, Bokken, en Schaapen. Welke laatste zoort aldaar zeer grof van Lijf, en zoo swaare Steerten hebben, Datze langs de Aarde sleepen. Daar word ook een zoort van Aapen gevonden, die de Kop als een Hond hebben; waar van wy yts onder de Egiptize Afgoden zullen by-brengen. Ook word'er den Chamelion, den Igneumon, de Schinze, de Ibis-Voogel, den Havik en de Trochilus gevonden. En dat ook de Krokodil, en den Hyppopotamus of Behemoth, twee eyge Dieren van den Nyl zijn, is bekend. Welke Riviere ook veelerhande Visch voortbrengd.

Viervoetige Dieren worden in Egipten heel groot.

Groote Dieren in den Nyl, en Visch.

Dat het in Egipten zelden of liever nooyt en Reegend, is wel het Gemeen gerugt; maar het diend niet zonder onderscheyd, aan de eene zijde Geloochend, noch aan d'andere zijde voorzeeker Voort-gezeyd te worden. Zoo men de Reyzigers zal gelooven, isser dit van te zeggen; Dat het in de Binnen-landze Gewesten van Egipten, en omtrent Kayro, eertijds Memfis genaamd, heel zelden Reegend; en dat den Reegen die'er nu en dan vald, zoo fijn als Daauw is, of die wy ter naauwer-nood zouden *Mot-Reegen* noemen. Niet teegenstaande ons eenen Willem Paston verzeekerd, Dat het niet veel Jaaren geleeden, omtrent het Oude Memfis, ettelijke Daagen agter-een Gereegend heeft. Doch omtrent de aan-Zee geleegene plaatzen, als t'Alexandrette, Damiaten en daar omtrent, Reegend het zomtijds heel sterk; en dat vry meer in † Slagt-, dan in * Winter-Maand, dewijl de Lugt als dan heel Koud is. En hier van daan word in Egipten zelden of nooyt, Ys, Sneeuw, of Haagel gezien; om dat de Lugt daar toe niet Koud genoeg is. En daarom heeft het voorzeeker een groot Wonder in Egipten gescheenen, wanneer onder de Land-Plaagen met welke Farao gestraft wierd, ook *Haagel* gezien wierd, Exod. 9. 23, 24. Want dewijl het eygentlijk gezeyd, in het Needer-Egipten niet en Reegende, zoo viel'er ook geen Haagel, welk slegts uyt Bevroore Reegen-Droppelen bestaat. Maar als we zeggen, Dat het in Egipten *Niet en Reegend*; willen wy het zelve nogtans volgens een goede Zin-geeving zoo verstaan hebben, Dat daar door niet geheel word uytgeveegd, Dat het egter wel ergens, en zomtijds op eenige plaatzen van Egipten Reegend. Want wanneer Exod. 9: 18. gezeyd word; *Ziet, Ik zal morgen omtrent deeze tijd een zeer swaaren Haagel doen Reegenen, desgelijks in Egipten niet geweest en is, van dien Dag af dat het gegrondet is geweest, tot nu toe:* Diend men zulx zoo te verstaan, Dat Godt het Land met zoodaanigen Reegen dreygde, als'er nooyt geweest was; behoudens nogtans, Dat d'Egiptenaaren te vooren den Reegen gewend waaren, en kennis van desselfs Stoffe hadden: dewijl anders de Omstandigheeden van dat Dreygement, t'eenemaal hadden onnut geweest. Onder-en-tussen heeft ons Alpinus, die lang in deeze Gewesten gewoond heeft, verzeekerd, Dat in Egipten heel zelden eenigen Haagel of Sneeuw gezien word; waar uyt men diende toe-te staan, Dat'er zomtijds Sneeuw en Haagel vald, dewijlze *zelden* koomen. Dit van Thomas Brown aangemerkt, heeft daar over deeze redeneering gemaakt: Om „alle misduydinge omtrent de bepaalinge des tijds en onbetaamelijke aftree„dinge van 't een tot het ander, te ontgaan, moet men zeer wel letten op de net„te Onderscheydinge des tijds, en zulk-een onderscheyd daar van maaken, Dat „wy het een onder 't ander niet en vermengen noch verliezen. Want de Dingen „koomen, of *Altijd*, of *Meesten-tijd*, of *Dikmaal*, of *Nooyt*, of *Zomtijds*, of „*Heel Zelden*. Maar hier omtrent is het bedrog geduurig beezig, met verkeer-

Hoe het in Egipten zelden of nooyt en Reegend.

† November.

** December.*

Haagel in Egipten een Wonder.

Deut. 11: 10, 11.

Waar uyt men voortgezeyd heeft, Dat het in Egipten nooyt en Reegend.

„ de toepaſſingen aangaande d'Omſtandigheyd des tijds te maaken ; beſluyten-
„ de de Menſchen heel ligt, Dat het *Dikmaal* gebeurd, 't geêne ſlegts *Zom-*
„ *tijds* gebeurd ; en zoo ook dat het *Nooyt* geſchied, dat *Heel zelden* geſchied.
„ In dusdaaniger voegen word'er gezeyd, Dat de Zon alle Daag in Rhodus
„ ſchijnd, om dat het meeſten-tijd daar aan niet en haaperd. Zoo zegd men,
„ Dat de Chamelion nooyt en Eet, maar van de Lugt gevoed word ; om dat
„ men hem zelden ziet Eeten ; en die 't noch gezien hebben, zeggen alleen,
„ Datze hem eenige Vliegjes hebben zien Nuttigen. Maar gelijk het uyt veele
blijken ſchijnd vaſt-te ſtaan, Dat het evenwel zomtijds, en op eenige plaatzen
van Egipten Reegend ; alzoo heeft zulx ook dit veroorzaakt, Dat zommige
niet zonder reeden het algemeen Erfgerugt in twijffel getrokken, en gezeyd
hebben, Dat het alleen op 't Gezag van eenige Voornaame Schrijvers voort-
gepraat is, Dat'er in Egipten nooyt Reegen vald ; waar toe zy meenen dat geen
genoegzaame zeekerheyd is, noch reeden van kan gegeeven worden Joachim
Oudaan, door d'ontmoetinge van de Nyl-ſtroom op de Roomze Penningen
verbeeld, ook op dit ſtuk gevallen, doed in zijn Derde Zaamen-ſpraak deeze
teegenwerping van zijn Meedekouter *Volkaart*, invoeren, zeggende: My ge-
„ denkt, Dat ik *Het niet Reegenen in Egipten*, hebbe hooren in twijffel trekken;

En getuy-genifſen dat het in Egipten zomtijds Reegend.

„ als die dit te-gelijk met de onbekende Oorſprong van de Nyl, ſtelden onder
„ de Beuzelagtige Verzieringen der Ouden ; dewijl zeggenze, dit Land, na
„ zijne geleegentheyd en geſteltenifſe, niet meer dan eenig ander van die gaaf
„ des Heemels behoord verſteeken te zijn ; als meede dat het in de Lugt zelve
„ een geheele afſcheydinge zoude maaken ; 't geene nogtans in d'alderheetſte
„ Geweſten en Lugt ſtreeken van Afrika niet beſpeurd word ; daar, hoewel niet
„ overvloedig, egter nu en dan den Reegen vald. Eyndelijk dat verſcheyde
„ Reyzigers, met der daad ondervonden hebben, Dat het in Egipten Reegen-
„ de, Jaa zelf, hoewel met geen Slag-Reegen, met een Stuyf-of Mot-Reegen,
„ geheele Daagen lang. Derhalven, of ſchoon de Nyl van de Natuur met die
„ kragt en eygenſchap voorzien zy, Dat hy 't Land door zijn Overvloejinge
„ bevogtigd, word dit by veelen voor een Fabelagtig Verdigtzel gehouden.
„ Maar die hier van dusdaanigen Vonnis ſtrijken, Antwoord *Redegund*, vol-
„ gens de Reeden en Ondervinding zooze meenen, Oordeelen niet alleen buy-
„ ten Reeden en teegen d'Ondervindinge, maar teegen de Goddelijke beveſti-
„ ging zelf: Want dat het in Egipten Reegend, gelijk eenige Reyzigers zeg-

Naamelijk in 't Needer-Egipten, maar in 't Hoog-Egipten Reegend het nooyt.

„ gen ondervonden te hebben, word toegeſtaan, by-aldien men hier door het
„ Needer gedeelte van Egipten verſtaat ; 't geên zelfs de Oude niet onbekend
„ geweeſt is: Want Proklus zeyd'er aldus van ; *Indien 't nogtans gebeurd dat*
„ *het in Egipten Reegend, Dat 's niet over 't geheel, maar over 't Needer-ge-*
„ *deelte.* Doch dit gedeelte hebben de Oudſte der Grieken niet, of naauwlijks,
„ de Naam van Egipten waardig gekend. Maar in het Opperſte of Hoog-Egip-
„ ten, namelijk de Landſtreek van Theben af, tot Syene toe, vald gants geen
„ Reegen, en dat is 't geên de Ouden met eenpaarige Getuygeniſſen zoo ſtand-
„ vaſtelijk beveſtigen: Voor reeden geeft men, Dat dit gedeelte, daar 't niet
„ en Reegend, Vlak, Laag, Droog, Zandagtig, en uytermaaten Heet is ; Dat
„ derhalven de Dampen uyt zoo Dorren Grond op-ſtijgende, dewijlze zeer
„ weynig en dun zijn, of, des Nagts in een dunnen Douw needervallen, of eer-
„ ze tot Reegen gedyen konnen, geheel van de Hitte verteerd worden. Doch
„ al kon deeze reeden geen reeden verſtrekken, dewijl de Reegen geoordeeld
„ kan worden een Optrekking van Vogt uyt de Zee, door de kragt der Zonne
„ om hoog gehaald, zonder dat de Dampen van een Droog Land daar eenig ge-
„ wigt in toebrengen konnen ; waar van we de naader geſteldheyd, voor de Na-
„ tuur-Onderzoekers over-laaten willen ; zoo dunkt my veel-meer teegen alle
„ reeden, teegen zoo veel Oude en Nieuwe Getuygeniſſen, met in twijffel te
„ trekken, aan-te gaan, dan dit te gelooven, al konden wy geen reeden van
„ waarom vinden: Jaa al ſcheen het booven en teegen reeden, zoo moet het
„ ons

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

” ons reedens genoeg zijn, Dat d'Almagtige, die een Heer is van de Natuur,
” en Wonderen werkt waar toe ons Vernuft niet doordringen kan, aldus gewild
” heeft: En wanneer de beveſtiging van zijn H. Woord deeze Getuygeniſſe
” verſterkt, behoeven wy naa geen andere reeden om-te zien. En hier van nu
” hebben wy twee ontwijffelijke beveſtigingen; d'eerſte, daar Moſes aldus zeyd;
” *Het Land daar gy naa toe gaat om dat te Beërven, Dat en is niet als Egipten-*
” *land, van waar gy uytgegaan zijd, het welke gy Bezaaydet met uw Zaad,*
” *en Bewaterdet met uwen Gang als eenen Kruyd-hof; maar het Land daar gy*
” *heenen trekt, om dat te Erven, is een Land van Bergen en van Daalen, het*
” *Drinkt Water by den Reegen des Heemels*, Deut. 11:10, 11. Uyt deeze tee-
” genſtellinge blijkt zoo klaar als den Dag, Dat Egipten heel anders als Judæa,
” van geen Reegen Beſproeyd wierd, maar met Menſchen Arbeyd en Begie-
” ting, en 't aandraagen van Water, zomtijds, of in eenige plaatzen, moeſt be-
” vogtigd worden; 't zy daar de Nyl niet Overvloeyde, of alſſe tot haar be-
” hoorlijke Peyl niet Opgeklommen was. De andere beveſtiging is by de Pro-
” feet Zacharias, en zeyd aldus; *Ende het zal geſchieden, zoo wie van de Ge-*
” *ſlagten der Aarde niet en zal optrekken naa Jeruſalem, om den Konink, den*
” *Heere der Heyrſchaaren te aanbidden, zoo en zal'er over haar-Lieden geen*
” *Reegen weezen; ende indien het Geſlagte der Egiptenaaren, over welke den*
” *Reegen niet en is, niet en zal optrekken noch koomen* (wat kander klaarder ge-
” zeyd worden?) *zoo zal dezelve Plaage over haar zijn, met welke de Heere*
” *die Heydenen, die niet Optrekken, Plaagen zal*, Zachar. 14:17, 18. Verſtaat
” naamelijk, de Plaage van Onvrugtbaarheyd en Dorheyd, niet door 't Niet-Ree-
” genen; Want dat was haaren gewoonelijken ſtand; maar door 't Niet-Over-
” vloeyen van de Nyl, om alzoo haare ontbeering van Reegen te verſtrekken.
” Steld nu dat het Niet-Reegenen in Egipten ontſtaan zy, of by de booven ge-
” noemde Oorzaak des Vlakken, Heeten, en Dorſtigen Grond, (want in de
” Streek van Syene daar het weederom Reegend, is het Land Hoog en Bergag-
” tig, gelijk ook Moſes het Beloofde Land; *Een Land van Bergen en van*
” *Daalen* noemd;) of by de enkele Willekeur van hem, die alle zijne Werken
” van aan-begin bekend zijn, en dat weederom de Nijl dit gebrek vervuld heeft;
” Wat kander dan kragtiger zijn, om daar door de Aanſchouwers te doen Op-
” klimmen, tot een Heer en Beſtuurder van die Werking der Natuure, waar
” door het een en het andere op zoo gezette Beurt en Peyl, ten onderſtand moet
” dienen? Jaa wat iſſer onder alle Schepzelen Zigtbaarelijker, om beyde zijne
” Eeuwige Kragt en Goddelijkheyd uyt te verſtaan en te doorzien? Maar Godt
” kennende, hebben zy hem als Godt niet Verheerlijkt of Gedankt, maar zijn
” verydeld geworden in haare Overleggingen, en haar onverſtandig Herte is
” verduyſterd geworden; haar uytgeevende voor Wijze zijnze Dwaas gewor-
” den; en hebben de Heerlijkheyd des Onverderffelijken Gods veranderd in de
” Gelijkenis eenes Beelds van een Verderffelijk Menſche, en van Gevoogelte,
” en van Vier-Voetige, en Kruypende Gedierte, &c. Want dit paſt byzonder
” op de Egiptenaaren, by welke allerley Gedrogten als Goden geëerd wierden.

De Schaarsheyd van den Egiptizen Reegen by die van Kanaan vergelecken.

Dus verre de aanminnige reeden van dien Opmerkenden Man. Waar omtrent wy ook verneemen, Dat ons moogelijk Herodoot geen gebrek aan Meede-Getuygen laaten zal; wanneer hy aan zijn Tweede Boek, het Reegenen te Theben, voor een groot Wonder aanteekend: Want zoo luyd zijn Verhaal; *Onder de Regeering van Pſammenitus Zoon, weedervoer den Egiptenaaren een Groote Wonderdaad: Te weeten, het Reegende te Theben in Egipten; welke naa het zeggen der Thebaaners zelfs, voor, noch naa, jaa tot op deezen tijd, niet geſchied is; want in Opper-Egipten Reegend het geheel-en-al niet*, &c. Dit zegd Herodoot; en zoo wil de gantze Oudheyd, Dat men gelooven zal. Nogtans een weynig hooger-op naa Abiſſynen toe, te weeten in de Geweſten van Moorenland, daar den Nyl zijn Oorſprong heeft, Reegend het doorgaans van* Zoomer-Maand tot Herfſt-Maand, als wanneer het in dat Geweſt Winter is; zulx Fran-

Het Reegenen te Theben in Egipten van Herodoot als een Wonder Aangemerkt.

*Van Juny tot September.

ciskus Alvares, die aldaar verkeerd heeft, verzeekerd, Datter om dit Zaayzoen niet eenen Dag zonder Reegen is. Onder-en-tussen doet de Warmte, en de schaarze Reegen, de Egiptenaars en Arabiers groot Vermaak neemen, om des Nagts buytens Huys te gaan en in de opene Lugt onder de Schaaduwe der Daadel-Boomen te Slaaapen; geenzinds bekommerd zijnde, dat hun onder 't zoeken van d' Aangenaame Koelte, den Reegen door-natten zal. Op welke gewoonte van des Nagts buytens Huys te zijn, moogelijk gezien word, wanneer d'Israëliten even voor haaren Uytgang uyt Egipten, nessens de Bestrijking van het Bloed des Paasch-Lams aan de Posten van haare Deuren, belast worden, *Dat niemand dien Nagt buyten de Deure van zijnen Huyze zoude uytgaan, tot aan den Morgen*, Exod. 12: 22. Op dat zy binnens Huys blijvende te-bet geloofden aan de Bewaaring van het Bloed des Lams, Dat aan haare Posten gestreeken was. Maar op dat nogtans het gebrek aan Reegen-Water in Egipten mogt gebeeterd worden, hebben zommige zorg-draagende Koningen op veele plaatzen, Greppen en Water-Kolken doen graaven, om het Nyl-Water uyt die groote Riviere herwaards en derwaards te leyden, en d'Akkers, naa 't verlaaten van de Nyl-Vloed, of daarze omtrent de ver-af geleegen Streeken haar pligt vergat, en te kort schoot, te bevogtigen. Want dat'er in Egipten verscheyde Putten en Water-houders gegraaven waaren, die in 't Overswemmen van de Nyl, vol-liepen, en 't Water ophielden, als zy weeder afgeloopen was, konnen noch eenige Overblijfzelen goed maaken, welke in een Dorre Landstreek langs den Nyl gevonden worden; by d'Italiaanze Reyzigers gemeenelijk, *Sette Pozzi* of *Zeeven-Putten* genoemd. Welke Putten in het Land-Tafereel dat zommige uyt Abulfreda ontworpen hebben, omtrent den Inham der Roode Zee gezien worden. Een Arbeyd die zommige aan de neerstigheyd van Josef, andere aan Sesostris toeschrijven; waar aan Herodoot zijn Stem geeft. Insgelijks word'er voorgegeeven, Dat de Konink Moëris, die groote Poel, die naa zijn Naam genoemd is, laaten uytgraaven heeft, op dat hy 't Nyl-Water, zoo het te hoog liep daar in vangen; of het zelve daar in brengen, en ophouden zou, by-aldien zy te schaars het Land Overstroomde. Invoegen de Nyl alzinds maakte, Dat de schaarsheyd van Reegen, Egiptenland niet hinderlijk en was. En daarom, gelijk Moses aan Israël den roem van het Land Kanaans, hier in teegen Egipten aankant, Dat zy daar in haare Akkerlanden, door een Arbeydzaame Water-verzorging, *Gelijk een Kruydhof* hadden moeten bevogtigen, Deut. 11: 10. alzoo verzeekerd hy haar, Dat Palestina *door Vroege en Spaade Reegen van den Heemel* zou bevogtigd worden: *Zoo dat de Oogen des Heeren geduurig, van't Begin des Jaars tot het Eynde desselfs, op dat Land zouden zijn.* Vergelijkt d'aangetooge plaatze met *vers* 12, 14, 15. Daar men nogtans niet meenen moet, dat een teegenstellige vergelijking gemaakt word, tussen de Vrugtbaarheyd van Kanaan, en d'Onvrugtbaarheyd van Egipten; heel niet: Want Egipten was ook een Vrugtbaar Land, gelijk te zien is, Gen. 13: 10. Maar daar door word alleen de verscheyde maniere aangeweezen, door welke beyde deeze Landen Bevogtigd en Vrugtbaar gemaakt wierden. Als waar in waarlijk groot onderscheyd aan-te merken stond. Want gelijk we gezien hebben, Dat het in Egipten niet zoo gemeen Reegende, maar 't Land op zeekere tijd door den Nyl Overwaterd wierd; moestenze 't zelve Water daar-en-booven ook, inzonderheyd by schaarze Overvloejing, in Bakken, en in Kommen ophouden en door Greppen hier en daar heenen leyden; op datze naa 't afloopen der Riviere, geen Gebrek aan Water omtrent haare Thuynen en Boomgaarden hadden. Waar heenen zy het zelve dan met zeeker zoort van Watermoolens, die door Handen en Voeten gedreeven wierden, heenen leyden. 't Zelve alzoo *Bewaterende met haaren Gang*, of *met haaren Voet*, als Moses eygentlijk zeyd; gelijk men een Kruyd-Hof met een *Thuyn-Proost*, of *Hoos-Vat*, Begiet. Palestina daar-en-teegen, wierd *Van den Heemel*, dat is, van den Reegen, die uyt de opgetrokke Damp-Wolken, door middel van de rond-om geleegen en binnenlandze

Egiptenaars zoeken des Nagts veel onder den blooten Heemel te slaapen om de Koelte.

Zeeven Water-putten in Egipten vermaard.

Vroeg en Spaaden Reegen in Kanaan teegen die van Egipten vergeleeken.

Water-verzorging in Egipten lastig tot de Moes-Hooven.

landze Bergen te zaamen geperst wierden, Gedrenkt: *Drinkende Water by den Reegen des Heemels.* Waar toe men eens mag naazien, * hoedaanig wy den Reegen naa de Zondvloed, aan de verschijning der Bergen hebben vastgemaakt. Hier by quam ook noch de Goddelijke Belofte, *Der Vroege en Spaaden Reegen.* Den *Vroegen Reegen* viel in den aanvang des Jaars, naamelijk in de Zeevende Maand *Tisri* genaamd, die in onze [a] Wijn-Maand invald: Als wanneer by de Hebreën de Aarde Bezaayd was, op datze de Vrugten deede Wassen. *Den Spaaden Reegen*, viel in de Maand *Adar*; by ons [b] Lente-Maand genoemd; en by haar ook Lente was; en diende om de Vrugten te doen Rijpen. En dit waaren de twee tijden des Jaars, op welk den Reegen gemeenlijk in Kanaan viel. Doch naa dat den Oogst Rijp was, tot aan de Nieuwe Zaay-tijd toe, dat is, van de Tweede, tot aan de Zeevende Maand der Hebreën, (by ons van [c] Bloey-Maand, tot aan Wijn-Maand,) Reegende het niet, dat yts te beduyden had: Gelijk ook Hieronymus, die in Palestina gewoond heeft, Getuygd dat hy op 't eynde van [d] Zoomer-Maand en Hooy-Maand, aldaar nooyt Reegen vernoomen heeft. Doch hier van breeder op zijn plaats; wy moeten thans met Israël in Egipten noch wat Huyshouden.

* Joodsче Oudheeden op 't 980. en 981. blad. &c.

a Oсtober. Wanneer den Vroegen en Spaaden Reegen in Kanaan viel.

b. Maart.

c. Van Mey tot October.

d. Van Junius en Julius.

Maar naadien wy nu al meer dan eens aan de Vrugtbaarmaakende Kragt, der Nyl-Stroom gedagt hebben, dienenwe ook te bezien, door welk-een zeldzaame bestuuring der Goddelijke Voorzienigheyd, deeze Riviere, haar Natuurlijke Kragt aan Egiptenland meededeeld. Te meer noch, naadienwe uyt alle Oude Geheugenissen verneemen, hoe zeer d'Egiptenaaren de zeldzaame Gaave en uytwerking deezer Riviere, in top van Goddelijke Eerbied hebben opgevijzeld: Zulx dat zy in plaats van daar in beyde Gods Eeuwige Kragt en Wijsheyd af-te peylen, zy deeze Riviere zelve, veel-eer tot haaren Oppersten Godt gemaakt, en *De Nyl* JUPITER genoemd hebben. Zoo datze, wanneer het Nyl-Water met een Vat in haare Tempelen pleeg gebragt te worden, daar voor, als voor een Zigtbaare Godtheyd, needervielen. En hier van daan hebben zy aan ISIS als de Godinne van het Water, eenige gewoonelijke Hoogtijden en Offerhanden Toegewijd. Geloovende dat het alleen van de Goeddaadigheyd deezer Riviere afhing dat hun Land, noch met Aardbeeving, noch Pest, noch Heemelze Water-Vloeden, noch Stort-Reegens gequeld wierd. 't Geên de Egiptize Priesters en Wijsgeeren onder hen, al van Ouds gaande gemaakt heeft, om de Goddelijke Eygenschappen van den Nyl, door veelerhande Zinteekenen en Heylige Beeld-Letteren, af-te Schilderen. Zy noemden dezelve, volgens 't Getuygenis van Plutarchus, OSIRIS *Toevloejing*, of gelijk d'Arabise Schrijver Abenefus zeyd; OSIRIS *Arm*; om dat hy alle Goederen verschafte. Want bemerkende, Dat het gants Egiptis geweest te weederzijds, met een zaamgeschaakelde reex van Bergen, beslooten leyd, welk in haare lengte de gedaante van een Arm vertoond; die naa beneeden in verscheyde deelen, als de Hand-Palm in Vingeren onderscheyd; jaa daar by de groote Kil van den Nyl niet anders aanmerkten, als de Leever of Middel-Aader, die uyt het Herte van Osiris spruyt, en met zijn Leevendig-maakend Vogt, alles doorwandeld, beweegd en Vrugtbaar maakt; schijnen zy daar uyt geleegentheyd genoomen te hebben; om wanneerze op haare Grafnaalden, de Geef-rijke Overvloed aller dingen, op het Zinrijkste verbeelden wilden, zulx door de Figuur van eenen *Arm* te doen: Die dan ook zeer dikwils op haare Obelissen in een uytgestrekte gestalte gezien word; in welke de opene Vingeren, niet dan een overgeevende Mildheyd, gelijk den Arm, de Moogentheyd en Magt te kennen geeven. Een uytdrukking welke ook zeer gemeen in de H. Schriften, en wel byzonder in die van Moses, gevonden word; ziet Exod. 6:5. *Ik zal u Verlossen door een Uytgestrekten Arm.* Vergelijkt Exod. 5:24. En ontelbaare plaatzen diewe nu niet en zullen byhaalen: Alleen diend Psalm 79:11. en 89:14. en 136:12. niet vergeeten; in welke Gods Magt, door de Sterkte des Arms; en des Hands, &c. afgeschilderd word. Hier van daan isset dan voortgekoomen, Dat d'Oude Poëeten

Hoe den Nyl-Stroom Egipten door Jaarlijkze Overvloejing Vrugtbaar maakte.

Nyl-Water by d'Egiptenaars zeer Heylig gehouden en als een Godheyd Geëerd.

En veelerley Naamen en Eygenschappen toegeschreeven.

Moogentheyd en Magt van Ouds door een Arm verbeeld.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

d'Oude Poëeten hebben van Ouds veel lof van de Nyl-Stroom gezeyd.

ten elk naa haare bevatting, de Nyl-Stroom verscheyde Goddelijke Eer-Naamen en Afkomsten hebben toegeschreeven. Dus heeft Homerus gezeyd, Dat de Nyl uyt den Schoot van Jupiter Voortgevloeyd is. Zoo dat het niet alleen de Egiptenaars, maar ook de Grieken zijn, die gezeyd hebben; Dat deeze Rivier uyt den Heemel Gevallen is. En daar uyt hebben dan andere voortgezeyd, Dat de Nyl een Gifte van Jupijn was; andere datze uyt de Traanen der Goden haar Oorsprong had; of datze de Aader van het Paradijs was; of het Zaad der Goden, Protheus Vijver, en de Man der Godinne Isis, en meenigte andere Eertijtelen meer; die zelfs tot aan de uyterste Volkeren bekend geworden zijn. Want ook de Moorenlanders, die deelagtig aan dessels Vrugtbaarheyd zijn, noemen de Nyl over-al op hunne Taal; ***Ankaata Marat Schammataavi.*** Als ofze *De Hoofd-Bron der Heemelze Wateren* zeyden. d'Arabise Digters, noemenze *Het Leeven der Aarde.* Ook heeft Jesaias de Vrugtbaarheyd deezer Riviere aldus uytgedrukt. *In veele Wateren is het Zaad van de Nyl, en de Oogst der Riviere is desselfs Kooren.* Aldus heeft de Gemeene Latijnze Overzettinge de plaatze Jesa. 23: 3. vertaald. Doch onze leezen; *Wiens Inkomste was het Zaad van Sichor over de Groote Wateren, de Oogst der Riviere*, &c. Alwaar d'Uytleggers, door *Het Zaad*, het *Vlas* verstaan, Dat uyt het Zaad wast: Door *Sichor* een Riviere van dien Naam, welke Egiptenland van Kanaan affscheyde, Josua 13:3. *Sichor die voor aan Egipten is.* By zommige voor een Aader genoomen, die uyt den Nyl voorspruyt; En de Kantverklaarders voegender by, dat Egipten zelfs zomtijds *Sichor* naa deeze Riviere genoemd word. Door *De Groote Wateren* verstaan eenige, de Oçeaanze Zee, andere den Nyl of Groote Riviere van Egipten; en door *Den Oogst der Riviere*, het Koorn-Gewas, welke langs dessels Oevers Wies, naa datze van die Riviere Bevogtigd waaren door haare Overstrooming. Andere neemen dit *Sichor*, voor de *Beeke Egiptus.* Zulx dat om hier den Zin des Profeeten op-te maaken, hy schijnd te willen zeggen; Dat die van Tyrus Rijk wierden door het verhandelen der Vrugten, die in andere Landen wiessen. Doch dit loopt buyten ons bestek. Alhoewel wy dusken verklaaring aanneemelijker agten, dan de maagere en quaalijk ter-snê gebragte gissing van Rabbi Eliëzer, welke over deeze plaatze zeyd, Dat Sichor, (dat is de Nyl,) van zoodaanigen Natuure is, Dat hy in eene Maand, met een eenige Overwatering doed; 't geên alle andere Rivieren naauwlijx in de tijd van een rond Jaar konnen doen. d'Oude Grieken, die Wijsheyd zogten, hebben deeze Verborgendheyd der Vrugtbaarheyd, door het Naamwoord NEYLOS, dat is, de *Nyl*, met groote Schranderheyd willen aanduyden; Dewijl het woord *Neylos*, door de Geheym-Kunst, die de Joden *Kabbaals* noemen, Ont-Cijfferd, even zoo veel Getallen uyt-brengd, als'er Daagen in 't Jaar koomen. Want de Letter N. beteekend by de Grieken 50. De E. is 5. De I. doet 10. De L. 30. De O. 70. En de S. 200. welke te-zaamen gebragt, 365. uytmaaken: Hoe veele Daagen in 't Jaar gaan. En dat deeze Riviere ook onder de Gedaante van den Egiptizen Jupiter, met een Straal-Kroon om 't Hoofd, en een Stêêl van Lotus-Bloem over de Schouderen, onder het Grieks Opschrift ΝΕΙΛΟΣ, op een Penning van Titus Vespasianus verbeeld staat, hebben Tristan, en uyt hem Spanhemius gemeen gemaakt. Gelijk het ook wel uyt de gewoone Offerdiensten aan de Nyl-Stroom, heeft konnen voortkoomen, Dat Farao in den Morgenstond gezeyd word, *Aan de Riviere te zullen uytgaan*, Exod. 7: 15.

En word ook by de Profeeten gedagt.

De Daagen van 't Jaar in de Naam van de Nyl gevonden.

N	50
E	5
I	10
L	30
O	70
S	200
Neilos	365

d'Oorzaak der gezette Overstrooming van de Nyl van veele onderzogt.

Daar is by d'Onderzoekers der Natuure, groote neerstigheyd aangewend, om den Oorsprong van de Nyl, en d'Oorzaak van haar gezette Overvloejing, naa te spooren; in welken arbeyd de meeste van gedagte zijn, Dat zig Athanasius Kircherus en Isaakus Vossius, wel het best gequeeten hebben, terwijl'er geen andere ontbrooken hebben, welke haar zelven aan veel onzeekere Klippen jammerlijk gestooten hebben. Onder-en-tussen houden de Landbeschrijvers deeze Riviere, d'Aanzienelijkste van de gantze Weereld, en het Opmerkenste Meester-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Meesterstuk van de Natuure, en gants Egipten te zijn: En zulx zoo wel ten aanzien van de Lengte zijns loops, en zijn verscheyde Monden met welke hy zig in Zee uytgiet, en Jaarlijkze Overvloejing; als de Vrugtbaarmaakende eygenschappen zijner aangebooren Natuure. Zulx dat haar den Aardbeschrijver Ortelius, deswegen, *De Vader der Rivieren*, en *De grootste der Weereld*, genoemd heeft. Eer wy met andere laatere Schrijvers weegens den Oorsprong deezer Riviere, raadpleegen, lust ons Herodotus te hooren, die in de volgende woorden opregtelijk belijd, Wat hy daar van by de Eygenlanders heeft konnen ontwaar worden. Dus luyd zijn verhaal: Van de Natuure deezer Riviere heb
„ ik van de Priesters, noch van yemand anders, yts konnen verneemen; te wee-
„ ten uyt wat Oorzaak het Water van de Nyl, Honderd Daagen, (beginnende
„ van de Zoomerze Stilstand der Zonne;) Wast, en de Landen Overwaterd?
„ en by-naa zoo veel Daagen afloopt, en tot zijn Kil weederkeerd? Zoo datze
„ de gantze Winter over tot aan de Zoomerze Stilstand, ondiep blijft? Hier-
„ af heb ik niet met-allen van de Egiptenaars konnen verneemen, noch zy wi-
„ sten my ook niet te zeggen, Of de Nyl een zeekere Kragt by zig had, daar in
„ hy van d'andere Rivieren verschilde. Dit, daar ik zeer begeerig naa was, om
„ te weeten, vroeg ik hen, waarom de Nyl alleen van al de Rivieren, geene
„ Dampen Uytwaassemd? zommige onder de Grieken, die voor Luyden van
„ Schrandere Herssenen wilden gaan, hebben dry-erley gevoelens van dat Wa-
„ ter bygebragt; doch twee daar van ken ik zoo waardig niet, dat ik daar van
„ eens reppen wil, dan alleen maar voor zoo-veel, als ik dezelve wil bekend
„ maaken. Het eerste gevoelen wil, Dat de Jaar-Winden de Nyl doen Wassen;
„ dewijlze beletten, Dat de Nyl niet in Zee kan Uytvloeyen. Maar dikwils
„ hebben de Jaar-Winden noch niet eens begonnen te Waayen, als de Nyl de
„ Landen al Overwaterd heeft. Daar-en-booven, in dien de Jaar-Winden
„ het Overwateren des Nyls veroorzaakten, moesten alle de Rivieren die de Jaar-
„ Winden onderhaavig zijn, het zelfste lijden, 't geen de Nyl lijd, en dies-te
„ meer, hoe datze Ondieper zijn, en zagter Stroomen. Maar in Syrien en in
„ Afrika zijn veele Rivieren, die even-wel zoodaanig niets en lijden, als de Nyl
„ lijd. Het ander gevoelen is wel ongerijmder, dan het verhaalde; maar veel
„ wonderlijker om aan-te hooren: Willende dat de Nyl om dat hy uyt den O-
„ çeaan vloeyd, zulx veroorzaakt, en dat den Oçeaan om het gantze Aardrijk
„ vloeyd. Maar gelijk het derde gevoelen het alderbezaadigste is, alzoo isset
„ nogtans het aller valste. Dewijl dit gevoelen, met te zeggen, Dat de smelten-
„ de Sneèuw het Overwateren der Riviere veroorzaakt, niet met-allen zeyd.
„ Want hoe zou het smelten der Sneèuw, het Overwateren van de Nyl konnen
„ veroorzaaken, daar de Nyl uyt zeer Warme naa Koude plaatzen; naamelijk
„ uyt Afrika, door het midden van Moorenland in Egipten vald? Veele be-
„ wijs-reedenen zou yemand hier over konnen bybrengen; te weeten dat het niet
„ waarschijnelijk zy, Dat het Water van de Nyl, die zoodaanig is, van de
„ Sneèuw zou konnen voortkoomen. De Winden, die van deeze Gewesten
„ Warm koomen overwaajen, geeven het eerste en grootste bewijs-teeken. Het
„ tweede, word van het Gewest dat geduurig zonder Reegen en Ys is, genoo-
„ men. En naa het Sneeuwen moet het noodzaakelijk binnen den Vijfden Dag
„ Reegenen. Derhalven, in dien het in deeze Gewesten Sneeuwde, het moester
„ ook Reegenen. Het derde bewijs-teeken, kan van de Menschen genoomen
„ worden, die van de Zonne Swart Gezengd zijn, als meede van de Sperwers
„ en Swaaluwen, die aldaar Jaar-in, Jaar-uyt blijven. De Kraanen welke voor
„ de Koude van het Scythize Gewest Vlugten, begeeven zig ook naa deeze
„ plaatze, om te Overwinteren. En daarom, by-aldien slegs eenige de min-
„ ste Sneèuw in dit Gewest viel, waar door de Nyl Opvloeyde, en waar van
„ daan zy begind te Vloeyen, daar zou gewisselijk niets zoodaanig geschie-
„ den, gelijk nu noodwendig geschied. Maar de geene die van den Oçeaan
„ spreekt, en dat op een verborgen Fabel brengd, spreekt zonder bewijs-ree-

De Nyl in haar Natuurlijke Aard en Vermoogen, door Herodoot uyt berigt der Egiptize Priesters beschreeven.

„ den:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

,, den: Want ik en ken geen Riviere, die uyt den Oçeaan Vloeyd; maar mijns-
,, bedunkens heeft Homerus of een van d'andere Oude Poëeten, deezen Naam,
,, als hy dien vond, in de Poëzye gevoerd. Maar by-aldien ik onder verwer-
,, ping der voorgestelde gevoelens, ook een gevoelen van Verborge dingen moet
,, inbrengen, zal ik gaan zeggen uyt wat Oorzaak my dunkt, Dat de Nyl des
,, Zoomers Wast en Overloopt. By Winter-tijd, wijkt de Zon onder het Win-
,; ter-Teeken van zijn oude loop en komd in Opper-Lybie. Ik heb het gantze
,, werk, om kort te gaan, in deeze weynige woorden begreepen: Want het is
,, geloofIijk dat deeze God het Land, naa dat hy't zelve digt naaderd, vervolgens
,, ook zeer Dorstig maakt, en de Stroom der Binnelandze Rivieren Opdroogd.
,, Om dit nu met veele woorden te verklaaren, zoo is het daar meede aldus gelee-
,, gen. De Zon, gaande door Opper-Asiën, brengd dit te weeg: Want dewijl
,, het den gantzen tijd der Lente in deeze Gewesten Helder Weêr is, en de Ge-
,, westen zelfs Warm en de Winden Koel zijn, zoo doet de voorby-gaande Zon
,, gelijk zy in den Zoomer doed, alsse aan 't midden van den Heemel gaat:
,, Want zy trekt het Water naa haar, en smijt het opgetrokken Water weeder
,, naa hooger plaatzen: 't Welk de Winden, die dit Water ontfangen en ver-
,, strooien, doen smelten. Te weeten, die Winden, die, gelijk gelooflijk is,
,, uyt dit Gewest koomen overwaajen, als de Zuyde en Weste Wind, de Ree-
,, genagtigste van alle Winden; hoewel, mijns oordeels, de Zon niet al het Wa-
,, ter van dat Jaar naar de Nyl te rug zend, maar ten deele by zig behoud. Als
,, nu de Koude begind af-te neemen, komd de Zon weêr in 't midden des Hee-
,, mels, en trekt dan insgelijx het Water weeder naa haar uyt alle de Rivieren,
,, die door het veel Reegenen, 't welk de Beek-rijke Aarde Bevogtigd, hoo-
,, ger worden: Maar des Zoomers, alsse geen Reegen ontfangen en hun Wa-
,, ter van de Zon opgetrokken word, vallenze Ondieper. Maar wel te regt
,, is de Nyl, die nooyt Reegen ontfangd, te dien tijde, als haar Water van
,, de Zon opgetrokken word, veel Ondieper, dan zy gemeenlijk des Zoo-
,, mers is: Want dan word haar Water opgetrokken gelijk d'andere Rivie-
,, ren: Maar des Winters word haar Water alleen opgetrokken. Derhalven
,, is mijn gevoelen dat de Zonne, de Oorzaak van dit werk is. Dezelve is mee-
,, de mijns oordeels, d'Oorzaak van de Droogte der Lugt in dat Gewest, terwijl-
,, ze alles Zengd, daarze door gaat. En aldus word Opper-Lybien, altoos door
" de Hitte gebrand. En by-aldien in de Jaar-Zaayzoenen, en in de gesteltenis
" des Heemels verandering quam; zoo dat, by maniere van spreeken, het Noor-
" den was, daar nu het Zuyden is; en daar nu het Zuyden is, het Noorden
" was; indien zeggen we dit zoo was, de Zon, uyt het midden des Heemels
" gedreeven van 't Noorden, en den Winter zou even-eens Europa beschijnen,
" gelijk zy thans Libye beschijnd; en in het trekken over Europa dezelfde
" Werking in de Riviere d'Ister doen, die zy nu in den Nyl doed. Aangaan-
" de d'uytwaasseming, die uyt den Nyl niet op-en gaat, daar af heb ik dusdaa-
" nig een Gevoelen: Te weeten; Dat het waarschijnelijk zy, dat uyt zeer heet-
" te plaatzen niets uytwaassemd, maar veel-meer geschied, uyt Kouder plaat-
" zen. Niemand evenwel onder de Egiptenaars, Grieken of Lybiaanen, met
" wien ik te Woorde geraakt ben, heeft bekend, Dat hy de Hoofd-Bron van
" de Nyl wiste; uytgezeyd de Penning-gaarder van het Heylige Geld van Mi-
" nerva, in Egipten binnen de Stadt Sais. Want deeze scheen my al boertende
" te zeggen, Dat hy zulx bescheydentlijk wist: My doende dit Verhaal; te
" weeten, Dat'er twee Bergen zijn, die met haar Top-punten booven spits toe-
" loopen, en tussen Syène, een Stadt in Thebais, en de Stadt Elefantine gelee-
" gen zijn; waar van d'een *Krosis*, d'ander *Mosis* genoemd was; uyt welkers
" midden de grondelooze Hoofd-Bronnen van den Nyl voort-sprooten: Ook
" zeyde hy, Dat de helft van dit Water naa Egipten in 't Noorden, d'ander
" helft na Moorenland in 't Zuyden vloeyde. Dat nu deeze Hoofd-Bronnen
" Grondeloos waaren, daar van had, zeyd hy, Psammitichus Konink van
,, Egipten

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

„Egipten, d'Ervaarenis, die eenige Duyzend Vaademen Touw had aan mal-
„kanderen doen Knoopen,en tot de Bronnen in-laaten zinken; doch daar meede
„geen Grond had konnen Peylen. Dezelve Penning-gaarder, indien flegts zijn
„zeggen waar is, verzeekerde naa mijn Onthoud ook, Dat aldaar zeer ſnelle
„Draay-Stroomen waaren, en zoo ſterke Stroomen als groote Water-Vallen
„gingen, die van 't Gebergte nêêrſtorten; waar door de nêêrgelaaten Lijn niet
„en konde op de Grond koomen. En ik heb niet anders daar van konnen ver-
„neemen. Maar wat ik daar-en-booven gehoord heb, (en zelfs ben ik in Per-
„zoon tot aan de Stadt Elefantine gereyſt, om alles te bezigtigen; voor de reſt
„heb ik alles van hooren zeggen;) Dat is dusdaanig: Als men van de Stadt Ele-
„fantine opwaards reyſt, vald de Weg ſteyl; zulx men genoodzaakt is, even
„als een Os, het Schip weederzijds te binden, en zoo daar meede Op-te Vaa-
„ren. Maar komd het Touw by avontuur te breeken, zoo word het Schip
„door de kragt der ſterke Stroom weggevoerd. Deeze plaats is te Scheep, Vier
„Daagen reyzens: Alwaar de Nyl met Bogten vloeyd, gelijk de Meander-
„Stroom; in deezer voegen Vaard men Twaalf Scenen. Daar naa komd men op
„een Vlakke plaatze, alwaar een Eyland leyd, met Naamen Tachomſus, daar
„de Nyl rond-om vloeyd. De Landſtreek booven Elefantine geleegen, als
„ook het halve Eyland, bewoonen de Moorenlanders; want d'ander helft word
„van de Egiptenaars bewoond. Digt aan dit Eyland leyd een groot Meyr, daar
„rond-om de Moorenlandze Vee-Hoeders woonen. Koomende hier in uyt de
„Nyl, vervald men in een Stroom die zig in een Meyr verſpreyd. Daar naa
„ſtapt men te Land, en Reyſt Veertig Daagen te Voet om des Strooms wille:
„Want aldaar liggen in de Nyl, Scherpe Steen-Rotzen, en meenigte groote
„Steenen, die het Vaaren beletten. Naa dat men deezen Weg in Veertig Daa-
„gen heeft afgelegd, treed men wêêr in een ander Schip, en Vaard Twaalf
„Daagen, tot dat men aan de groote Stadt Meroë komd, die, naa men zeyd,
„de Hoofdſtadt van andere Steeden is. De Inwoonders van deeze Stadt Eeren
„geen andere Goden, dan Jupiter en Bacchus, dien zy booven maaten Vye-
„ren. Zy hebben ook een Vraag-Baak van Jupiter opgeregt, op wiens Bevèl
„zy te Velde trekken. Voorts, vloeyd de Nyl, van 't Weſten, en den Onder-
„gang der Zonne. Doch hoedaanig zy hooger-op geſteld is, daar af kan nie-
„mand met zeekerheyd ſpreeken; want dat Geweſt leyd, ter Oorzaake van de
„Hitte der Zonne, Woeſt en Volkloos. Evenwel heb ik dit van zeekere Cy-
„renen verſtaan; welke Verhaalden, Datze naa de Vraag-Baak van Ammon
„getrokken, en met Etearchus, Konink der Ammoniten, in Mond-gemeen-
„ſchap getreeden waaren, en onder veel andere reeden, ook van de Nyl ge-
„ſprooken hadden; waar af niemand de Hoofd-Bron te-regt wiſt. Daar be-
„neevens zeydenze, Dat Etearchus Verhaald had, Dat op zeekeren tijd eeni-
„ge Naſamonen, 't welk een Lybiſch Volk is, dat te Syrtis, en een kleene
„Landſtreek van de Syrtis naa 't Weſten bewoond, by hem gekoomen waa-
„ren; Dat deeze Naſamoners, alſſe gevraagd wierden, Ofze niet yts meer-
„ders van de Wilderniſſen van Libye wiſten te zeggen? Verhaald hadden; hoe
„eenige Wulpze Jongelingen, om zulx te Verneemen waaren uytgezonden:
„Welke eerſt door een Land van Menſchen bewoond getrokken, en daar naa
„in een Geweſt quaamen dat vol Wilde Dieren was. Daar van daan waarenze
„door een Wildernis naa 't Weſten getoogen; daarze naa veele Daagen Rey-
„zens, Boomen en Eetbaare Vrugten vonden. Hier van daan waarenze door
„onbekende Inwoonders door zeekere Moeraſſen geleyd; en ten laatſten in een
„Stadt gekoomen, daar al de Luyden Swart van Huyd waaren. Voor-by dee-
„ze Stadt zeydenze, had eertijds een groote Riviere van 't Ooſten naa 't Weſ-
„ten geloopen, waar in zig Krokodillen vertoonden. Dit zeyde Etearchus:
„Die ook zelver Giſte, en de reeden genoeg aanwijſt, Dat deeze Riviere, die
„voor-by de Stadt vloeyde, de Nyl was. Want in Libye vloeyd de Nyl, en
„doorkliefd dat in 't midden. Den Loop van d'Iſter-Stroom, dewijl hy door

„ bewoonde Geweſten vloeyd, is by veelen bekend; doch van de Bron-Aaders „ des Nyls, weet niemand te ſpreeken; overmids Libye, daar hy door vloeyd, „ Onbewoond en Woeſt leyd, *&c.* Dus verre Herodoot: Wiens Omſtandig Verhaal wy dus wijdluftig hebben willen by-haalen, op datwe in 't vervolg tebet bezaagen, uyt welke Bron-Aaders zommige laatere Schrijvers, haare giſſingen en verzierde Ervaareniſſen, onder veelerhande verpoetzing, geput hebben.

Het Verhaal van Herodoot heeft'er aangaande den Oorſprong van de Nyl en haar gezette Overſtrooming veele doen dwaalen.

Een kennelijk Staal hier van, zal moogelijk het Verhaal konnen grondveſten, welke Athanaſius Kircherus uyt de Waarneeming van Petrus Pais, aangaande de Hoofd-Bronnen van de Nyl, by-brengd; dien hy ons in 't Land-gedeelte van 't Koninkrijk Gojam, op zeekeren Berg meend aan-te wijzen; welken Berg vol Water is, en dikwils daar van ſchud en trild; zoo dat hy hier en daar verſcheyde Beeken aan zijnen Voet uyt-giet; welke zig ten laatſten, tot een groote Riviere, die men de Nyl noemd, vereenigen, en gants Egipten, naa een Loop van meer dan 900 Duytze Mijlen afgeleyd te hebben, in twee Deelen klieft; tot datze naa-by het Needer-Egipten gekoomen, Dat laage Land-gedeelte, in groote Brokken deeld, en door verſcheyde Monden in de Middellandze Zee ſtort.

Die Iſaak Voſſius weederleyd heeft.

Doch al deeze Bronnen en Water-Slootjes, hebben Iſaakus Voſſius veel te gering geſcheenen om een waare Oorſprong van zoo Magtigen Riviere te zijn, die vol van Water is. Dus meend hy voor hem zelven, Dat de Nyl dit met alle andere Rivieren gemeen heeft, Datze haar Oorſprong alleen van den Reegen heeft; en dat'er geen Riviere gevonden word, die haar Oorſprong uyt zeekere Bron Ontleend.

Voſſius meend, Dat de Rivieren nergens uyt eenige Hoofd-Bronnen voort-koomen.

't Geên hy hier uyt vaſt ſteld, Dat alle Rivieren, zoo meenig als'er elders loopen, naa den overvloed van Reegen, of deſſelfs ſchaarsheyd, of Overloopen, of Verminderen; zoo dat veele Killen, wanneer 't van Reegenen ophoud, geheel-en-al opdroogen. Hierom zoekt men te vergeefs naa eenige Oorſpronkelijke Bronnen; want men vind'er zoo veele als'er Beekjes, jaa Droppelen Reegens gevonden worden, die haar Water aan de groote Rivieren overzetten, en haar Kill vol houden.

De Schrijvers dwaalen zeer aangaande den Oorſprong der Jaarlijkze overſwemming van de Nyl.

Noch veel grooter verſchilligheyd word'er by de Schrijvers gevonden, welke ons de Oorzaak van de Jaarlijkze Overvloejing hebben gemeend aan-te wijzen; die voorzeeker Wonderlijk ſchijnd, om datze een gezette beurt heeft. Dus ſchrijven eenige dit, uyt naa-aaping van Herodoot, die 't zelve Gevoelen nogtans weeder-ſpreekt, zeekere Noorde-Winden toe, welke de Nyl opwaards drijven, en beletten in haar uytloop in Zee. Andere hebben 't waarſchijnelijker afgeleyd van de meenigvuldige Reegen en Sneeuw, welke omtrent de Honds-Daagen op 't Gebergte van Moorenland vallen, alwaar de Nyl zijn Oorſpronkelijke Loop begind, en het in dat Geweſt als dan Winter, doch in Egipten Zoomer is: Welke Overvloed van Water neederwaards koomende, de Nyl doed overſwemmen. Van welk-een Overvloedig Reegenen wy korts te vooren yts uyt Franciſkus Alvares hebben Aangeteekend. Teegen welk Gevoelen zig Voſſius ten grootſten-deele heeft aangekant, wiens redeneeringe wy aanſtonds gedenken zullen. Die onder-en-tuſſen met Kircherus het Hoofd vol Onder-Aardze Hoolen hebben, meenen dat de Zee als dan opſweld, en zijn Water alzoo van onder de Aarde aan de Nyl meede deeld; waar van Herodoot alreede yts gerept heeft. En daar worden uyt d'Oude Wijsgeeren Thales, Anaxagoras en andere, zommige giſſingen by-gebragt, die hier niet verre af zijn. Terwijl veele Gedagten der Egiptize Prieſters, meeſt naa by-geloovige Fabelen gelijken. 't Geene Kircherus lang en breed hier van gereedeneerd heeft; komd groot-deels overeen, met het geene wy reeds van de ſmeltende Sneeuw en Reegen, vallende op de Ethiopize Bergen, gezeyd hebben. En hy had derhalven naa geen andere Oorſprong als deeze behoeven om-te zoeken; noch hem te laaten in de Hand ſtoppen; gelijkwe ſtrax wat naader uyt d'Ervaarendheyd, en de Waarneemingen van de Geleerde Voſſius verneemen zullen. Men mag'er verder by Aanmerken, Dat dit voorzeeker de Wijzen, en Sterre-raamers in Egipten, heel ligt heeft konnen van haar ſtuk helpen, Dat deeze groote Riviere ten tijde van

Joſef

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Joſef, Zeeven agter-een volgende Jaaren, den Akkerbouw Loog, en'er niet voor den Boer in-te Oogſten viel. Gelijk ons een fraay Poëet die groote Eklypſis in den Loop der Natuure, in deeze Rey-Zang voorgezongen heeft:

O Nyl, of 't zy gy lieſſt alleen,
Den Naam Oſiris hebd te draagen,
Of Aſtapus, gelijk voor-heen
U d'Ouders hieten in hun Daagen;
Wiens wufte Vliet geſprongen koomd,
Uyt onbekende en duyſtere Bronnen.
En diep door 't Aardrijk heenen Stroomd,
Daar 't Wild en Woeſt is zonder Zonne.
En dan, tot dienſt der Menſchen weer,
Te voorſchijn komd, en 't hoofd opſteeken,
En tweemaal van de Rotzen neer,
Geſtort uw Schuyment Water breeken,
En Bruyſt en Splitſt uw Nat in twee.
En lekt Egiptens Kant en gronden,
Tot dat gy ſtreeſt en ſchiet in Zee
Door Zeeven opgeſperde Monden.
Wat zal ik ſlegte Egiptze Maagd;
Tog zeggen van verborgen Zaaken,
Daar onze Wijzen om gevraagd,
Krakkeel en Ydele woorden maaken;
Gelijk wy dikmaal hoorden, Dat
Aan 's Vorſten Diſch zy reeden gaaven?
Hoe komd het dat u weygerig Nat,
(Gewoon Egipten zoo te Laaven
Dat het den Reegen derven mogt.)
Niet hooger Waſt als Vierpaar Ellen,
Hoewel het Honds-Geſternt om Vogt
U Smeekt, en meenigmaal komd quellen?
Geſchiet het mids het Zonne-Ligt
Gevoegt met andere Sterren t' zaamen,
Een grooter Brand en Hitte ſtigt
En mijn Geboorte Land het Aamen
Verhinderd, door Verſmagten Dorſt;
Zoo dat door droogte gants geen Reegen;
En Laaft der Bêêken Schorre Borſt?
Of ſtrijd Saturnus traagheyd teegen
Merkuurs geſwindheyd, die u Vaard
Moet geeven? Of en heeft het Weſte,
Dat nu ſlegts enkle Koude baard,
Geen Lente-Winden meer ten beſte,
Om uwen Stroom te ſtuyten van
De Zee-kant en u zoo te perſſen
Dat, over d'Oevers heên, gy dan
De Dorſtige Akkers zoud Ververſſen?
Of is u Spring-Aar toegeſtopt
En weygerd zy, gelijk ze plagte,
Uw Kil, daar nu geen Vogt in dropt,
Te Drenken, dat het Zand Verſmagte?
Dewijl de Vader Oçeaan
Die om den Aardbôôm loopt, verhinderd;
De Zeên, die teegens Atlas ſlaan,
En haar in haaren vaard verminderd;
Zoo datze heymelijke niet
Door d'Aarde heenen konnen kruypen
By-een, op dat u groote Vlied
Het Nat der Beêken komd te zuypen.
ô Neuswijs Volk, ten zy 't my miſt,
Gy onderzoekt vergeefze dingen;
De Schepper, die de Wateren wiſt
Met Strand en Oevers te Bedwingen,
Maakt ook de Nyl, aan zeekere Wet
Verknogt, dien hy om des Volks Boosheyd
Veranderd, dat het omgezet,
Eens ophouw van zijn Goddeloosheyd.

Dat dan de Nyl-Stroom meer in Egipten, als door gants Moorenland Opſweld, hangd alleen af van de ſchuynze neederhelling der Water-Killen; naademaal het Water altijd de Laagte zoekende, in de needer-gedeelten noodwendig de grootſte Plas moet maaken. Dit nu kan zeer gemakkelijk in de Laage Landen, en daar de Killen der Rivieren doorſchot van Water, als in Needer-Egipten, het diepſt zijn, en niet zoo ligt in de Hooge en Bergagtige Landen, als in Libye en Moorenland geſchieden. Zulx hier uyt volgd: Dat naadien het in Egipten niet en Reegend, dan zelden in 't Needer-Egipten, de Nyl-Stroom aan Egipten niets ſchuldig is als zijn doorloop; en geen Wateren door Egipten voerd, dan dien hy uyt andere Geweſten ontfangen heeft; naamelijk die uyt Moorenland derwaards ſchieten. Invoegen dit Abyſſyns Geweſt, de Bron-houder van de Nyl te agten zy: En dat niet Bezuyden, maar Benoorden de Middag-Lijn; gelijk de Hr. Voſſius uyt de Portugeeſſe Reys-Beſchrijvingen, en de Verſchillige Jaar-Zaayzoenen in die Geweſten, heel waarſchijnelijk beweezen heeft. En alhoewel wy korts-te vooren hebben beginnen te zeggen, Dat d'Overſwemming van de Nyl, taamelijk geloofbaar aan de Reegen en Sneeuw toegeſchreeven word, welke omtrent de Honds-Daagen, wanneer het Winter in 't Moorenlands Geweſt is, komd te vallen, terwijl het Zoomer in Egipten is; zoo ſchijnd ons gemelden Heer Voſſius, nogtans van zinnen te doen veranderen; als de welke in dat Gevoelen verſcheyde Misſlaagen en Quaade Gevolgen aangeweezen heeft, die teegens d'Ondervindinge aanloopen. Want naa dat hy gemerkt had, Dat die, welke den Oorſprong van de

Waar door de Nyl meer in Egipten als in Moorenland en Hoog Egipten Opſweld.

Nyl zeer verre in 't Zuyden ſtellen, Gevoelen dat het aldaar Winter is, wanneer de Zon de Zoomerze Noorder Heemel-Teekenen doorwandeld, zoo willenze dat de Hoofd-Bronnen des Nyls, van de Winterze Stort-Reegens opgevuld worden, en dat daar uyt noodwendig volgd, Dat de Nyl, ſchoon hy door de Winterze Stort-Reegens, in het Zuyder-gedeelte Opſweld, evenwel des Zoomers in 't Noordelijk-gedeelte, ter Oorzaake van het ſnel voort-ſchieten der Stroomen, komd over te vloejen. Doch uyt zulken gezeg, vloejen zeer ſlegte en onwaarſchijnelijke gevolgen: Want te willen ſtaande houden, Dat wanneer de Zon de Zoomerze Heemels-Teekenen doorwandeld, het als dan in de Landen onder de Winterze Heemels-Teekenen geleegen, Reegen zou vallen, zulx ſtrijd teegens d'Algemeene Ondervinding. Al die de Geweſten der * Verzengde Lugt-Streek, of de Landen tuſſen bey de Zonnekeer-kringen geleegen, bewoonen of bewoond hebben, weeten dat dit heel anders toegaat; en dat de Jaar-Zaayzoenen aldaar een geheel andere wijze houden, dan by ons.

*Zona Torrida.

De Landen tuſſen bey de Zonnekeer Kringen geleegen hebben een heel ander Zoomer- en Winter-Zaayzoen, dan die daar buyten liggen.

Want gelijk de Zon, wanneer de zelve het verſte van ons is, by ons *Winter* en *Reegen* veroorzaakt; alzoo veroorzaakt de Zon by de geene, die binnen de Zonnekeer-Kringen woonen, wanneer dezelve verre van haar is, *Zoomer* en *Droogte*; maar wanneer zy booven haar Hoofd aan het Top-punt des Heemels ſchijnd, dan brengdze Winter en Reegen voort. En zoo beſtandig is deeze wijze der Jaar-Zaayzoenen aldaar, Dat het nergens aan die geheele Land of Zee-Streek, tuſſen beyde de Zonnekeer-Kringen geleegen, anders toegaat; ten zy de groote Bergen den Loop der Lugt, die den Reegen maakt, beletten: En derhalven hebben al die reedeneeringen die uyt onze Jaar-Zaayzoenen ontleend zijn, hier niets te beduyden, dewijlze teegen de Klaare Ondervinding ſtrijden. Het is ook gewis, Dat by-aldien zulx waar was, dat niet alleen des Zoomers, maar ook in de Winter de Nyl zou overloopen. Want indien'er Reegen op de Bergen vald, die onder de Winterze of Steen-Boks Zonnekeer-Kring zijn, wanneer de Zon onder de Kreefts Zonnekeer-Kring is, zoo volgd noodwendig dat'er Reegen vald in die Geweſten, onder de Zoomerze Zonnekeer-Kring geleegen, als wanneer de Zon in de Steen-Boks of Winterze Zonnekeer-Kring is: Derhalven zou dan ook de Nyl in 't Hertje van de Winter Overvloejen. Want hoemen de Veranderingen en Jaar-Zaayzoenen in de plaatzen tuſſen bey de Zonnekeer-Kringen geleegen, ſtellen wil, de Nyl zal altijd, indien hy van de Winterze Zonnekeer-Kring begind te vloejen, twee-maal 's Jaars overvloejen; naadien de Volken die onder de Middag-Linie woonen, alle Jaaren twee Reegen-Tijden hebben; naamelijk, wanneer de Zon in de Lente-, en wanneer zy in de Herfſt-Nagt-evening is. Die tuſſen de Middag-Linie en de Kreefts of Zoomerze Zonnekeer-Kring woonen; Dat is, tuſſen de Linie en de Dry-en-Twintigſte Graad en een half, Noorder-breєte, hebben by-naa den geheelen tijd, in welke de Zon de Noordelijke Heemels-Teekenen doorwandeld, Winter; alhoewel de Winter haar niet ſchielijk, maar van langerhand by-komd. Eerſtelijk, wanneer de Zon haar Nagt-evening onder de Stier en de Tweelingen vertoond, ontſtaat'er Wind en Reegen; hoewel den Reegen niet ſwaar noch geduurig is, maar nogtans met Storm op Storm verzeld gaat. Deeze tijd is by haar de Voor-Winter, die men niet quaalijk Herfſt zou konnen noemen. De Naa-Winter neemd zijn begin van de Zoomerze Zonneſtand, en eyndigd omtrent de Herfſtze Nagt-evening. Want aanſtonds naa de Zonneſtand begind de geduurige Reegen, en houd niet op voor het uytgaan van [a] Herfſt-Maand. Doch deezen Reegen is heel ſwaar; naamelijk, wanneer de Zon in het Teeken van den Leeuw is; of veel-meer in 't midden van [b] Hooy-Maand tot aan het midden van [c] Oogſt-Maand. In deeze tijd voornaamelijk, zeer vloejen de meeſte Beeken onder de Verzengde Lugt-Streek geleegen, zeer hoog-op, en de Kruynen der Bergen worden met Sneeuw bedekt, en de Koude is als dan uytneemende groot. Naa de Herfſtze Zonne-ſtand, begind by deeze Volken de Zoomer, ofte veel-meer de Lente. Want wanneer de Zon

a. September.
b. Julius.
c. Auguſtus.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Zon in den Scorpioen of Water-Man is, dan hebbenze Helder Weeder, en
zeer Getemperd. Het hertje van de Zoomer komd by haar naa het hertje van
de Winter, en houd niet op, dan eyndeling naa de Lente-Nagt-evening. Maar
de grootſte Hitte gevoelenze wanneer de Zon in den Water-Man is, of veel
meer in het midden van [a] Louw-Maand, tot aan het Midden der volgende a. Januarius.
Maand. Dit is de tijd, in welke de geene die onder de Noordelijke Teekenen
der Verzengde Lugtſtreek Woonen, aller-meeſt Gezengd worden. Dan zijn
de meeſte Killen der Rivieren Droog, en een groot deel van Afrika Verſmagt
van Dorſt. En duſdaanig is het Jaar-Zaayzoen, by de geene, die tuſſen de
Middag-Linie en de Kreefts Zonnekeer-Kring Woonen. Hoedaanig nu de
Middag-Linie en de Steenboks Zonnekeer-Kring, dat is, tuſſen de Middag-
Linie en de Dry-en-twintigſte Graat en een half, Zuyder-breete Woonen;
zulx is uyt het booven-verhaalde ligtelijk af-te neemen. Naamelijk by hen be-
gind de Voorwinter, of voornaamelijk den Herfſt, van den Herfſt Nagt-eve-
ning, en eyndigd in 't hertje van de Winter. Van de Midde-Winter tot aan de
Lente-Nagt-evening, hebben zy geduurig Reegen en Strenge Koude. De
Lente is by hen, van de Lente-Nagt-evening tot aan de Zoomerze Zonneſtand:
Maar de Zoomer hebben zy van de Zoomerze Zonneſtand tot aan de Herfſt-
Nagt-evening: Zoo dat de Jaar-Zaayzoenen by hen en ons, een Eenpaarigheyd
van tijd, alhoewel geen Eenpaarigheyd van wijze onderhouden; naademaal
de Zon zoo wel by hen als by andere Inwoonders der Verzengde Lugtſtreek,
Zoomer maakt, wanneer zy verre van hen is, maar Winter, wanneer zy boo-
ven haar Hoofd Schijnd. En dit gaat onder de Verzengde Lugtſtreek, altijd
zeeker, 't zy dat men te Water of te Lande Reyſt, indien men zig binnen de
Zonnekeer-Kringen houd. Al 't geên nu in deeze Eeuwige Wet der Natuure,
zomtijds beletzel of eenige verandering maakt; zijn alleen de Bergen, die te
mets Wind en Reegen bepaalen. Uyt deeze zonderlinge Eygenſchap en Ver-
andering des Weeders, onder de Verzengde Lugtſtreek, is ligtelijk te beſpeu-
ren, in welk gedeelte der Verzengde-Lugtſtreek, elke Riviere haar Hoofdbron
heeft? Want indien een Riviere in [b] Hooy of Oogſt-Maand Overvloeyd, het b. Julius of
is een teeken dat zy in dat gedeelte der Verzengde-Lugtſtreek haar Bronnen Auguſtus.
heeft, die Benoorden de Middaglijn geleegen zijn: Maar indienze voornaa-
melijk in [c] Louw-en Sprokkel-Maand Overvloeyd, zoo is kennelijk dat die c. January
Riviere in dat deel der Verzengde-ſtreek, haar Oorſprong neemd, dat Bezuy- of February.
den de Middag-Linie leyd. Uyt het gevolg van deeze reeden kan genoeg blij-
ken, in hoe grooten dwaaling de Land-Beſchrijvers geſtooken hebben, die de
Hoofd-Bronnen van de Nyl, voorby de Winterze Zonnekeer-kring, of ook noch
verder, tot op d'uyterſte Grens-paalen van Afrika gebragt hebben. Gewiſſe-
lijk, indien een Rivier haar van de eene tot de andere Zonnekeerkring ſtrekte;
(hoedaanig'er nogtans in de Weereld geen te vinden is,) dezelve zou, gelijk ge-
zeyd is, tweemaal 's Jaars Overvloejen. Maar dewijl de Nyl aanſtonds naa Te wat tijd
de Zoomerze Zonneſtand, begind te ſwellen, en nooyt des Winters, zoo is d'Opſwel-
daar uyt te beſpeuren, Dat deſſelfs Hooftbronnen, zig onder de Noordelijke ling van de
Heemelteekenen bevinden. De Tijd wanneer deeze Opſwelling in Egipten Nyl in E-
Vernoomen word, is naa 't gemeen gevoelen omtrent den 26 of 27ſte van [d] Zoo- gipten vernoomen
mer-Maand. Doch Sanſon ſteld die wel 10 Daagen Vroeger; en voegd'er by, word.
Datze ruym 40 Daagen toeneemd. Die nu ook daar toe met Alpinus, de net- d. Junius.
te Dag en Uure, hebben gezogt vaſt-te ſtellen, zijn door de Ondervindinge
weederſprooken; naademaal haar Aanwaſſing, zomtijds Twee of Dry Daagen
vroeger, zomtijds zoo veel laater vernoomen word; en derhalven is 't verloo-
ren moeyte, uyt Veranderlijke en Onbeſtendige oorzaaken, Vaſte en Beſten-
dige werkingen te willen haalen. Voſſius zeyd, Dat de Nyl in Abyſſinien daar De Nyl
zy haar Oorſprong neemd, veel vroeger, jaa al met het begin van deeze Maand, loopt in
aanvangd te Swellen; (want men agt datze in Moorenland wel een gantze Moorenland een
Maand Oploopt, eer haar Water in Egipten eens begind te Waſſen, en het Maand

vroeger op als in Egipten.

Land aldaar ook zoo veel vroeger Droog en Zaaybaar word;) op welke tijd ook aldaar den Reegen aan 't vallen raakt. Welken Reegen, ſchoonze in 't begin niet heel digt noch geduurig is, nogtans genoeg is, om 't Land Vogtig, en de Kil-Oevers Draſſig te maaken. Doch ten halven van deeze Maand, en daar naa, wanneer in het Moorenlands Geweſt digte en geduurigen Reegen vald, neemd de Riviere merkelijk toe.

En hoe het Water dan in korten tijd tot in Needer-Egipten is afgezakt.

En wanneer dezelve tot op 't Hoogſte, naamelijk tot 18 of 20, of meer Ellen gereezen is, word deſſelfs ſnelheyd zoo groot, Dat hy binnen 4 of Vijf Daagen, tot in Egipten afzakt, alwaar men zijn Snelte van weegen de breede Kill en ruyme plas, waar meede zy het Aardrijk Overwaterd, minder verneemd: Niet teegenſtaande zy Daagelijks ten minſten een voet of meer toeneemd: En zulx noch wel alder-ſterkſt, wanneer de Zon in 't Heemel-Teeken van den Leeuw gaat.

Leeuwe-Troonien aan Water-loopen, Pompen en Kannen, waar van afkomſtig.

En gelijk dit den Egiptenaaren in 't zin gebragt heeft, haare Water-Loopen en Buyzen, door welkze eenig Vogt uytleyden, met Opgeſperde Leeuwe-Bakhuyzen te maaken; alzoo is het zeer waarſchijnelijk van daar voortgevloeyd, dat men aan de Pomp-Bakken, Goten en Waterloozingen der Afdaaken en Fonteynen, jaa zelfs aan de Halzen van Steene Kruyken, Bottels en Schenk-Kannen, gemeenelijk een Leeuwen Bakhuys gevormd ziet; hoedaanige Potte-Bakkers en Kruyk-Vormers ook daar van by de Grieken, die alles geeren een Naam gaaven, *Troony-Maakers*, genoemd wierden. Maar zoo lang de Zon in het Teeken van de Kreeft is, gaat de Overvloejing van de Nyl traager voort; en neemd van daar alzoo Daagelijks toe, totze op haar hoogſte is.

Hoe breed de Nyl gemeenelijk Opſweld.

Zulx niet ſwaar om verſtaan is, Dat die Akkers welke naaſt aan de Nyl-Oevers geleegen zijn, alder-eerſt, en die verder en alderverſt liggen, ten laatſten Overſtroomd worden, en al de Kooren-Landen zoodaanig het Hoofd onderhaalen, Dat men, als Herodoot Verhaald, niets dan de Steeden ziet; en de Kill der Riviere, die eerſt geen eene Staadie wijd was, tot een Plas van 300 Staadien breed Uytſweld: En verder uytloopen zou, by-aldienze niet door Hoogten en te weederzijds geleegen Bergen, ingeteugeld wierd.

Hoe lang de Nyl Opſweld, en weederom Afneemd.

Daar is ook van Ouds groot Geſchil geweeſt, om net te bepaalen, Hoe veel Daagen de Nyl aan zijn Opſwelling te koſt leyd? En in wat tijd hy weederom binnen zijn Oude Oevers gevallen is? De Oude Vermaarde Schrijvers, als Herodotus, Diodorus Sikulus, met Ammianus Marcellinus en andere, giſſen deſſelfs Aanwas op 90, en ook op 100 Daagen; en Ariſtides, praat wel van Vier Maanden. Hoedaanig een Verſchilligheyd zommige zoo Verklaaren, Dat de Oude gemeenelijk de gantze tijd, in welke de Nyl buyten zijn Kill was, voor deſſelfs Waſſing genoomen hebben; naamelijk de tijd van zijn afneemen, daar onder tellende. Doch de Heedensdaagze Schrijvers reekenen alleen de Daagen op, die tuſſen de laagſte Peyl en de hoogſte ſtand des Waters is; en onderſcheyden de Daagen, in welk hy weeder binnen zijn Oevers vald, door de tijd des Afloops. Wanneer de Zon in 't midden van den Leeuw is, of wat laater, en zomtijds wel eerſt op den 25 of 26ſte van * Herfſt-Maand, als de Zon omtrent 5 of 6 Graaden in de Waag is, is den Nyl op 't Hoogſt.

* September.

Wanneer de Nyl op 't Hoogſt is.

Maar hy neemd zoo aanſtonds niet weederom Af, maar blijft omtrent den tijd van 20 of wat meer daagen, op zijn volle Peyl; omtrent welker tijd de Zon in het Heemel-Teeken van de Maagd gaat: Dan begind hy allengskens af-te neemen. Ook heeft men ondervonden, dat hoe deeze Opſwelling Vroeger of Laater begind, daar Minder of Meerder Water komd. En zulx word ook het gantze Volk door heel Egipten, door de waarneeming die aan zeekere Nyl-Peylers geſchied, bekend gemaakt; op dat zig elk die'er aan geleegen is, (en haar iſſer alle veel aangeleegen;) in veeler manieren omtrent haare Dijken en Dammen, en Water-Bakken, die zy hen weeten te verzorgen, ſchikken zouden.

En waarom zulx aan al d'Inwoonders word bekend gemaakt.

Booven deeze Plegtelijke Uytroeping die van de Hooge-Peyl deezer Riviere geſchied, hebben d'Inwoonders van Egipten ook noch twee andere Teekenen, waar uyt zy even als onze Boeren, by gewaande Ervaareniſſen, zig een Goed of Quaad Jaar-Zaayzoen, weeten te Voorſpellen: En zulx wel voornaamelijk uyt het Swaar of Ligter gewigt der

Aarde

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Aarde; aan de Schild-Padden, Slangen, Kreeften, en Krokodillen; welke haare Eyeren, of Jongens, terſtond met het Overloopen van de Nyl, wegneemen en daar heenen draagen daar zig de Vloed der Riviere eyndigen zal. Doch dit zijn byzondere giſſingen der Akker-Luyden, daar niet meer ſtaat op-te maaken is, als op de Waarneeming van onze Boeren, welke het daar voor houden, Dat wanneer de Kikvorſſen haar Zaad, zeer diep in de Grond ſchieten, het als dan een Drooge Zoomer zal zijn; zijnde deeze Dieren bekommerd dat haar Jongen gebrek aan Water in de Slooten zullen vinden. Hoedaanige Waarneemingen, indienze by d'Egiptenaars hadden zeeker gegaan, zy naa alle waarſchijnelijkheyd geen Uytroep van haare Ondervindinge op de Nyl-Peylers, hadden noodig gehad. Eer dan de Nyl afloopt, worden de Dijken en Dammen der Akkers geopend, om het Water van de Nyl te ontfangen, en op-te houden; 't welk gemeenelijk Dry of Vier Daagen voor het uytgaan van *Oogſt-Maand geſchied. Het Water verlaat daar naa allengskens d'Akker-Landen die verre van de Vloed afgeleegen zijn; nogtans niet alle op-een-en-dezelve tijd: Maar eerſt die van 't Opper-Egipten, welk aan Moorenland Grenſt: Daar naa worden vervolgens de Hooge Akkers van 't Needer-Egipten ontbloot; 't welk geſchied door de beweeging en aflooping der Stroom in de lengte, die noodwendig maakt dat de Landen die eerſt Overwaterd worden, ook eerſt Droog worden. Doch d'andere beweeging, waar door de Vloed zig in de breedte uyt breyd, veroorzaakt geheel-en-al het teegendeel. Want zoo men op deeze beweeging in 't byzonder agt geeft, vloeyd het Water van deeze Akkers alderleſt, die aller-eerſt Overwaterd worden: En die het leſt Overwaterd worden, raaken het alder-eerſt Droog. En alhoewel het aldus Natuurlijk moet geſchieden, Dat, naamelijk het Water wanneer de Vloed weg-wijkt, de Hooge Akkers verlaat, zoo Vloeyd het evenwel in der daad niet af, dewijl het door middel van Dijken, in gegraaven Gragten word op-gehouden, op dat de Slib, waar door het Land Vrugtbaar word, des-te meer haar nêêr-zet, en op de Akkers blijft liggen. Hoe de Zon daar naa meer-en-meer het Heemel-Teeken van de Schaal, of Herfſtze Nagt-evening naaderd, hoe d'Akkers digt aan de Kill geleegen, al meer-en-meer van Water ontbloot worden. Naa de Nagt-evening vald eyndeling het Water weederom in zijn Natuurlijke Kill: En als dan word ook het Water, Dat tot dus lang, door middel van Dijken op de Hooge Akkers is opgehouden, uyt de Sluyzen gelaaten, of zakt van zig zelfs weg; eerſt in 't Opper, daar naa in 't Needer-Egipten. En alhoewel 'er een groote verſcheydentheyd in het Waſſen van de Nyl is; te weeten, naa dat'er weynig of veel Reegen in Ethiopien vald, word nogtans het geheele Aardrijk ontlaſt, en het Water vald weêr in zijn Kill, voor den Zeevenden of Agtſten Dag van † Wijn-Maand; wanneer de Zon in de Weeg-Schaal is. Dan worden d'Akkers met kleyne Kouters Geploegd, en tot de Zaajing bequaam gemaakt; waar op dan de Landman in half Wijn-Maand, of wat laater, wanneer de Zon in den Schorpioen is, het Zaad in de Aarde ſmijt. Naa dat de Zaajing voor-by, en het Water in de Kill geloopen is, zakt het evenwel niet aanſtonds geheel-en-al, maar neemd van Dag tot Dag, meer-en-meer af; en houd niet op te verminderen voor het eynde van * Bloey-Maand des volgenden Jaars, of een weynig laater; dat is, wanneer de Nieuwe Waſſinge weêr begind.

Voorzeggingen over goede of quaade Zaayzoenen.

Voorzorge teegen 't overloopen van de Nyl, om Voorraad van Water te hebben.

*Auguſtus.

Hoe het zig met de Akkerlanden in 't afneemen van 't Nyl-Water toedraagd.

Hoe het Water op de Hooge Landen in Greppen en Gragten opgehouden word wanneer de Nyl weeder afloopt.

† October.

Wanneer men in Egipten Zaayd.

* May.

Maar gelijk den Hebreër Joſef eertijds aan Farao, de Vrugtbaarheyd, en Onvrugtbaarheyd van eenige Jaaren, uyt zijn Droomen Voorſpelde; alzoo heeft het zommige niet onbedenkelijk toegeſcheenen, of d'Egiptenaars hebben uyt dat Vermaard Erfgerugt, al van Ouds-her tot op heeden deezen Dag, Jaarlijx onderzoek gedaan, weegens de toekomſtige Vrugtbaarheyd van yder Jaar: En hier toe hebben zelfs d'Oude haare Nyl-Peylers gehad, door welk zy d'Overvloejing van den Nyl afwikten, en daar uyt den Overvloedigen of Schaarzen Oogſt Voorzeyden. In de Joodſe Oudheeden, hebben wy genoegzaam aangeweezen, Dat duſdaanige Nyl-Peylers, beſtonden uyt een rond Steene maakzel,

Onderzoek der Vrugtbaare Zaayzoenen bedenklijk van Joſef afkomſtig.

Nyl Peylers van wat gebruyk in Egipten.

op

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

op de wijs van een Put aan de Oevers van den Nyl Gebouwd, (hoedaanig'er voornaamelijk een omtrent Memfis door zijn Oudheyd by veele Schrijvers vermaard blijft;) in welker midden een Marmere Kolom ſtond, die met Twintig

En hoedaanig van maakzel en waarneeming.

evenwijdige Kringen yder van een waare Egiptize El, afgebaakend was; zijnde deeze Kringen, met opklimmende Getallen gemerkt. Aan deeze Kringen wiſten d'Egiptenaars uyt het Hoog of Laag oploopen des Waters ten tijde der Nyl-Vloed, de toekoomende geſchaapenheyd des Jaars; naamelijk of het Vrugtbaar, of Middelmaatig of een Schraalen Oogſt vallen zou; en zy hebben zulx te doen, als noch in gebruyk. Want zoo het Nyl-Water, dat door een verborgen Pijp in deeze Put loopt, tot booven de Twintigſte Kring rijſt die op de gemelde Zuyl afgeteekend ſtaan; verwagtenze niet dan Groote Schaarsheyd van allerhande Veld-Gewas, dewijl als dan de veelheyd des Waters, alle het Gezaayde Verſtikt. En zoo het weederom te traag Opſweld, zoo dat het Water niet booven de Twaalfde Kring waſt; iſſer insgelijks niet dan een Schraal Gewas te wagten; naadien'er als dan veel Landen Onbewaterd blijven, en de Natgemaakte te ras van Water ontbloot worden; zulx alles van Droogte Verteerd en opgeknaagd word. Doch de Kringen die tuſſen deeze Getallen ſtaan, als van XII, tot XX, opklimmende, toonen, Datter nu Meerder dan Minder, en ook een Middelmaatige Vrugtbaarheyd zal zijn: Dieze optellen tot de Zestiende, en van daar tot de Agttiende Kring, die de Grootſte belooft. Waar toe men mag te raade neemen 't geene wy over d'Afbeelding van de Nyl-Stroom, op zeekere Steen die te Roomen gevonden word, in de Joodſe Oudheeden hebben bygebragt; als in welke de grootſte Vrugtbaarheyd, door het Zestiende Kindje dat deezen Nyl-God, booven uyt een Overvloeds-Hooren verzeld, heel zin-rijk aangeweezen word; te weeten, Dat naa het Overvloeyen van de XVI^de Kring, als dan de Vrugtbaarheyd van Egipten, te-gelijk met de Stroom verdronken is, gelijk een van deeze Kindertjes het Hoofd even booven den Overvloeds-Hooren uytſteekt; alhoewel het zommige, gelijk we gezeyd hebben, tot aan de Agtiende Kring brengen. XII Ellen en daar beneeden, zeyd Sanſon, beduyd Honger. XV of XVI, Vrugtbaarheyd; en van XVIII of XX Ellen, allerleye Overvloed. Dus veel verſchillen alleen de Autheuren die hier aan gedenken. Wanneer dan de Nyl, ten tijde van zijn Overvloeying op 't Hoogſt is, begeeven zig uyt bevel van den Raad, zeekere Amptenaars naa deeze plaats, die het Waſſen van de Nyl bezigtigen, en de Peyl des Wasdoms te kennen geeven aan eenige Kinderen, die met Geele Sluyërs om 't Hoofd Bewonden, de Hoogte van 't Aangewaſſen Nyl-Water, door alle de Straaten van Memfis, en deſſelfs Voor-Steeden, by Uytroep verkondigen; en het Volk vermaanen Godt te Vreezen. Voor welk-een Tijdinge, inzonderheyd, wanneerze veel Goeds Beloofd, zy geduurende d'Opſwelling, en aanhoudende ſtandbaarheyd van den

Vreugdbedrijf der Egiptenaaren over 't Opſwellen van de Nyl.

Nyl, van yder met Geſchenken begiftigd worden. Ook verzeekeren ons de Reyzigers, Dat noch heeden binnen Kairo, en in alle de Steeden van Egipten, geduurende het Opſwellen van de Riviere, zoo grooten Vreugde met Tromelen en Trompetten langs de Straaten bedreeven word, Dat alles in rep en roer is. En alhoewel d'Egiptenaars in de laater tijden, verſcheyde dusdaanige Nyl-Peylers ſchijnen gehad te hebben, heeft nogtans Kircherus uyt veele Oude Getuygeniſſen poogen te bewijzen, Dat de Vinding daar van niet veel laater, dan de Verhooging van Joſef den Hebreër te agten is: En dat de Egiptenaars daar door hebben toegeleyd, om naa zijn Voortreffelijk Voorbeeld eenige

Elle-Maat der Hebreën, hoe uyt de Oude Maat te kennen die eertijds op de Nyl-Peylers in Egipten ge-

Voorzorge teegen de Schaarsheyd der tijden te doen. Maar naadien deeze Nyl-Peylers, van wiens Oudheyd ook Plinius gedenkt, buyten alle twijffel met de regt Aal-Oude Elle-Maat, der Egiptenaaren afgebaakend was, op dat men de Opſwellinge van den Nyl, daar by afmat; alzoo hebben eenige Doorzigtige Verſtanden, daar uyt een gewiſſe grond-veſt genoomen, om de onveranderlijkheyd der Elle-Maat by deeze Naatie vaſt-te ſtellen, en tot die der Hebreën over-te brengen. En zulx heeft voornaamelijk Richard Kumberland, een Engelsman,

gelsman, zeer fraay in-agt genoomen. Want willende bewijzen, Dat de Elle-maat van de Hebreën, by-naa een Derde grooter geweest is, als die gemeenelijk by de Uytleggers Gemeeten word; heeft hy daar toe een Opmerkelijke Bedenking uyt de Egiptize Elle-Maat by-gebragt, die niet heel verwerpelijk te agten is. Want gelijk'er naauwlijks aan kan getwijffeld worden, of de Elle-Maat, waar van zig d'Egiptenaars noch heeden bedienen, is dezelve welkze van Oude tijden hadden; alzoo zijn'er ook geene blijken in de Oude Historien te vinden, die van derzelver Verandering gewag maaken. En wanneer dezelve Geleerde Man daar in, ook op de gemelde Nyl-Peyler gevallen is, maakt hy zijne Reedeneeringe daar uyt aldus op: Naademaal zeyd hy, zoo wel de Oude als de Nieuwe Schrijvers hier in over-een stemmen, Dat de Nyl-Stroom tot aan de XVI Ellen moet opswellen, om Egipten een Vrugtbaar Jaar te geeven; agten we dit een onweedersspreekelijk Bewijs, voor de Onveranderde grootte der Egiptize Elle te zijn. Want by-aldien men steld, Datze eertijds kleynder was geweest: Den Aanwas van de Nyl tot XVI kleynder Ellen, had niet vermoogens geweest, Egigpten, op 't hoogste Vrugtbaar te maaken, en al zijn Inwoonders te Voeden? En zoo d'Opswelling veel grooter waare geweest, (vast-gesteld zijnde XVI Ellen grooter Maate,) zoo had zulx groote Schaade aan Egipten toegebragt. Hoedaanigen waarneeming ons genoegzaam Overtuygd, Dat haare Elle-Maat geen verandering onderworpen is geweest; en dat men ook dezelve Maaten bewaard heeft in den Tempel van Serapis en andere. Ook zijn de Elle-Maaten niet wel in dat Land konnen veranderd worden, weegens de Gemeene Oeffening der Land-Meeterye, die meest alle Jaaren moest herdaan worden, weegens d'overstrooming der Riviere, die alle Paal-scheyding door 't aanvoeren van Slib en Moeras, buyten 't gezigt bragt. 't Geên niet dan naa een gelijke en onveranderde Maat geschieden kon, om elk zijn Regt en eygen Deel te geeven. En alhoewel Kumberland, hier toe noch andere bewijzen uyt Herodotus bybrengd, is ons nogtans dit eenige genoeg tot ons voorneemen. Onder-en-tussen betoond den zelven ook uyt gemelden Schrijver, dat men van Ouds, en al voor de tijden van Moses, de Landeryen met zeekere groote Vierkante Maat, *Aroures* genoemd, pleeg te Meeten, welke aan yder zijde 100 Ellen lang was. En hy meend ook dat men de 100 Ellen van de Egiptize *Aroures*, met de 1000 Ellen van der Levitize Possessie onder de Hebreën, zeer wel vergelijken kan. Welke over-een komst hem doet gelooven, Dat de maniere van Land-Meeterye in Egipten en Palestina, een-en dezelve geweest is. Hy voegd'er verder by, Dat d'Egiptenaars het Land met Koorden of Snoeren Maaten. En dat χοῖνος, dat is, SCENUS, welk de Naam der Egiptize Maat is, daarwe van spreeken, by de Grieken, Een *Koorde*, *Snoer* of *Touw* beteekend. Het geene de Hebreën, חבל CHEBEL, dat is, Een *Kabel*, of *Touw*, of *Snoer* noemen; gelijk te zien is, Psalm 16: 6. en 78: 55. Hier by diend men aan-te merken, dat meest al de Ellen van andere Volken, als Babyloniers, Grieken, Romeynen, en Saraçenen of Turken, Kleynder zijn dan d'Egiptize. Het geene, om dat zulx ook alzinds in de Hebreeuwse Elle doorstraald, bewijst, Dat dezelve niet alleen de grootste Elle, en met elkander groote gemeenschap hebben, maar dat ook haare Elle geen verandering van andere Volken, door Overheering of ander toeval is onderworpen geworden. En daarom, wanneer de Hr. Kumberland, d'Oude Egiptize Elle-Maat uyt de groote Pyramiden van 't Oude Memfis, door veele Proeven en Ervaarenissen heeft vast-gesteld; heeft hy de Gelijkheyd der Hebreeuwse Elle, door deeze bedenkelijke reedenen, daar aan overeen gebragt: Als I. Dat de Hebreën met Jakob in Egipten afgekoomen zijn met LXX Zielen, en dat zy daar als Vreemdelingen Woonende, zig ook de Egiptize Maaten hebben gewoon gemaakt. Zulx dat Moses naaderhand, spreekende in de Wet van Maaten, dezelve Maat gebruykt heeft, die het Volk Israëls in Egipten bekend was; naademaal het nergens blijkt, dat'er Nieuwe Maaten ingesteld zijn; en Moses ook niet de minste Scheemering daar toe laat zien.

vonden wierd.

Egiptize Elle kan niet veranderd zijn.

Om wat reeden de Hebreeuwse Elle met de Egiptize kan gelijk geagt worden.

Ten II. is het heel waarschijnelijk, Dat de Egiptenaars en Kanaaniten, als ook de Hebreën, deeze zelve Maate van Noach of zijne Zonen, ontfangen hebben, te weeten, d'eene uyt d'Overleeveringe van Cham; d'andere uyt die van Sem. Ook blijkt uyt Herodotus, dat d'Elle-Maat der Egiptenaaren en die der Kanaaniten, onverschillig was, naademaal die van Samos, welk een Volk-Planting der Feniciers waaren, dezelve Egiptize Ellen gehad hebben. Boovendien isset niet gelooflijk dat'er een andere en verschillige Elle-Maat, in deeze twee Koningrijken ooyt ingevoerd is; naadien het Egiptize Rijk, dat omtrent het Jaar der Weereld 1816 wierdvast-gesteld, geen twijffel laat, of Noach is de Man, van wien de Volken haare Maaten ontfangen hebben. Gelijk hen die ook van nooden was vast-te stellen, zoudenze een Staatsbestuur en Republijk ommaaken. Nu zijn'er tussen Noachs Dood en Josefs Verheffing in Egipten, omtrent 283 Jaaren verloopen; in welke tijd de Historien van geene Veranderinge in de Maaten gewag maaken. Hier toe Getuygen ook veel Arabise Schrijvers, Dat Josef de Nyl-Peylers in Egipten gesteld heeft: Het welke by-aldien het waar is, ons ligt doed gelooven, Dat hy voorzeeker de gemeen-bekende Elle, die voor hem ingebruyk was, in een stuk van zoo algemeenen belang, en in een belasting van des Koninks Dienst, zal vast-gesteld hebben. Ook blijkt het uyt de H. Schrift, Dat de bekende Maaten in gebruyk waaren, eer Jakob in Egipten quam; en dat men ten tijde van Moses zig daar van bediende. Zulx dat hy spreekende van de hoegrootheyd der Arke, op die Elle-Maaten gezien heeft, die doe als hy Schreef, bekend waaren, dewijl hy anders doende, hem zelven aan zijn eygen Volk zou onverstaanbaar gemaakt hebben.

Moses heeft ongetwijffeld zulke Elle-Maat gebruykt als den Israëliten reeds in Egipten bekend was.

't Land in Egipten van de Nyl Ondergevloeyd word daar door Vrugtbaar.

Al het Land dan, Dat in Egipten aldus Onder water gestaan heeft, word door de Vette Slib, die het Nyl-Water aan de Akkers meede-deeld, Vrugtbaar gemaakt; zoo datter behalven de voortkooming van Graanen, ook daar gezeyd worden, allerhande Dieren van zelfs uyt de Aarde voort-te koomen, welke daar dikmaal Half-Leevende en van Vleesch, en Half-Slijm en Aarde, gevonden worden. Den Nyl te Schaars Overvloeyende, moeten de Hooge Landen Onbevogtigd blijven; en te zeer booven de gezette Peyl Opswellende, moeten weederom de Landen te lang Onder water blijven; zoo dat de Zaay-tijd te mets verloopen is, eer zy behoorlijk Droog geworden zijn. Nogtans is het weynig Water gemeenelijk Schaadelijker dan den Overvloed. Dat nu ook eenige voorvast gezeyd hebben, Dat de Nyl d'eenigste Rivier is, die dusdaanigen Jaarlijkzen Overstrooming, onderhaavig is; word van zommige niet zonder waarschijnelijkheyd gewraakt. Want alhoewel de Opswelling van deeze Riviere Groot en Opmerkelijk is, wordze nogtans ook aan andere gezien. Waar toe men onder andere, niet geheel ontijdig de Jordaane in 't Joodse Land, zou moogen bybrengen; van welker Jaarlijkze Vloed Josua 3: 15. gezeyd word; *Dat zy alle de Daagen des Oogstes, aan alle haare Oeveren Vol was.* Al de Schrijvers, stemmen daar in over-een, Dat het Nyl-Water ongemeen Fris, Gezond, Vet en Vrugtbaarmaakende is. 't Geên dan ook de reeden scheen, Dat de Waanwijze Egiptenaars niet toe-lieten dat haaren Stier-God Apis, uyt de Nyl Dronk, dewijl het Nyl-Water Voedzaam en Vetmaakende was, en het den Goden niet en paste, Dat haaren Geest, door een kragt die Vadzig maakt, wierd neergedrukt; maar datze met Tengere en Schraale Lichaamen bekleed waaren. Ook hebben d'Oudste Koningen van Egipten het Nyl-Water zoo hoog Gewaardeerd, Datze geen ander begeerden te Drinken. Doe Ptolomèus Philadelphus zijn Dogter Berenice, aan Antiochus Theos ten Houwelijk gaf; belaste hy aan haar geen ander Drink-Water als dat van de Nyl te geeven. Want behalven de Vrugtbaarmaakende Kragt die de Nyl omtrent de Landeryen had, had zy ook dezelve uytwerking, omtrent de Leevendige Schepzelen, die daar van Dronken: Zoo dat ook zelfs de Vrouwen, daar door Twee, Dry, jaa wel tot Vijf en meer Kinderen te-gelijk ter Weereld bragten, en Egipten alzoo gants Volk-Rijk maakten. Zoo Getuygd meede Elianus, Dat het Nyl-Water de Koeyen zoo Dragt-

Daar zijn meer Rivieren die even als de Nyl een Jaarlijkze Opswelling hebben. Waarom d'Egiptize God Apis geen Nyl-Water mogt Drinken.

Nyl-Water zeer Vrugtbaar, en Dragtbaarmaakende.

Dragtbaar maakt, datze zomtijds Vier of Vijf, en heel gemeen, Twee Kalveren t'eener Dragt voortbrengen. Waarom de Herders, die of de Vrugtbaarheyd van haar Vee, of de Overvloed van Melk bezorgen, haare Beesten doorgaans van 't Nyl-Water te Drinken geeven. Zulx dat ook Farao niet heel oneygentlijk in zijnen Droom, de Koeyen zag uyt de Riviere opkoomen Gen. 41: 18. Waarom het niet te verwonderen is, Dat d'Israëliten, (die zoo lange-tijd in Egiptenland gewoond hadden, dat van zoo Lekker en Drinkbaaren Water Jaarlijks Overvloeyde, en haare Greppen en Kolken vulde, Dat Persennius Niger, tot zijne Zoldaaten, die hem om Wijn aan 't Oor lelden, zeyde, *Gy hebd den Nyl, en vraagd gy noch om Wijn?*) over Gebrek van Water Klaagden, doe Moses haar in de Dorre Woestijne geleyd had, Exod. 15:22,24.

En goet om te Drinken.

De Nyl schijnd van Ouds-her in 't Needer-Egipten, met *Zeeven* Monden of Uytgangen, in Zee geloopen te hebben: Doch Ptolomèus heeft'er *Neegen* gesteld; waar onder hy twee Valsse erkend. Plinius begroot deeze Uytloopen tot op *Elf* in 't getal, en teld daar onder Viere, dien hy *Onegte* noemd. En alhoewel daar geen kleen Geschil onder de Oude en Nieuwe Aard-Beschrijvers over 't getal deezer Uytloopen is; zeggen nogtans zommige, Dat by-aldienmen Egipten betragten wil gelijk het teegenwoordig is, men daar aan Neegen, zoo Groote als Kleene Uytloopen zal ontwaar worden. Waar onder de KANOPIZE, nu *De Mond van Rosette* genoemd, en de *Pelusize*, of misschien liever de *Tanitize*, de Voornaamste zijn; alzoewel de laatste thans ook een anderen Naam voerd. Thomas Brown, die een gantze Redeneering hier over gemaakt heeft; schijnd omtrent de Monden van deeze Riviere, ook noch veele Onzeekerheeden in 't Hoofd te hebben: En wy willen daarom wel eens hooren, wat hy diesaangaande in-te brengen heeft. Het geene *zeyd hy*, van de Nyl-Stroom voor

Onzeekerheyd van de Uytloopender Nyl.

„algemeen Geloofwaardig aangenoomen word, is dit, Dat zy haar door *Zee-*
„*ven Monden* in de Middellandze Zee Ontlast, daar zulx nogtans, noch op
„de Oude, noch op de Nieuwe Ervaarenis, onveranderlijk gevestigd staat.
„Want zommige, daar wy de grootste verklaaringe in Oude dingen van te
„wagten hebben, hebben hier geen gewag van gemaakt: Zoo heeft Homerus
„geen Getal van haare Water-Loopen naagelaaten; jaa den Naam daar van is
„by eenige Histori-Schrijvers niet eens in gebruyk. En Eratosthenes heeft zulx
„in zijn Beschrijving van Egipten, overgeslaagen. Aristoteles gaat zoo mid-
„delmaatig in haare Naamen en Getallen, Dat hy in zijn Eerste Boek *Van de*
„*Verheevelingen*, rond-uyt verklaard, Dat Egipten, door de Riviere Nylus,
„uyt Slijk en Modder, tot enkel Land Opgeworpen is: Zulx dat het geene te
„vooren geheel Zee was, tot een Vaste en Bewoonbaare Aarde geworden is: En
„zoodaanigen gevoelen had hy ook van de Meotize Poel, en het Doode Meyr
„in Scythen-Land, 't welk in zijne Daagen door de Stroomen van Tanaïs en de
„Slijk langs de zelve opgeworpen, merkelijk naauwer wierd, en metter tijd in
„Vast Land stond te veranderen. En alhoewel het als noch naa zijne meeninge
„niet afgeloopen is, zulx is nogtans te verneemen aan de Riviere Gihon, een
„tak van den Eufrat; welke zig in voorige eeuwen in de Perzize Zee Ontlaste,
„teegenwoordig te kort schiet; zig verliezende in de Kaldeëse Meyren; en
„tussen de Zee, een merkelijk groot stuk Droog Lands gelaaten heeft. Andere
„hier van uytdrukkelijker willende handelen, hebben verscheydentlijk daar
„van geoordeeld. Herodotus in zijn Tweede Boek, doet verhaal van *Zeeven*,
„doch terloops van Twee; te weeten de *Bolbitijnze*, en de *Bukolijnze*; want
„deeze zeyd hy, waaren geen Natuurlijke Uytwaateringen, maar door de Konst
„gemaakt, tot gerief in voorvallende Nood. Strabo in zijn Land-Beschrijving
„'er slegts Twee genoemd hebbende; naamelijk de *Peluziaanze*, en de *Ka-*
„*nopize*, Zoo zeyd hy rond-uyt, datter veel-meer als Zeeven waaren. *Daar zijn*
„zeyd hy, *veel aanzienelijke Steeden binnen de Stroomen van de Nyl, inzon-*
„*derheyd zoodaanige welke aan desselfs Monden of Waaterloopen, haaren Naam*
„*gegeeven hebben: Niet alleen, alzoo'er Elf zijn en daar neevens noch Vier*;

Het Oud-gevoelen van de Zeeven Monden of Uytloopen van de Nyl door T. Brown verdagt gehouden.

„ *maar aan Zeevene en die d' Aanzienelijkste zijn: Te weeten;* De Kanopize,
„ Bolbitijnze, Selemnetize, Sebennitize, Pharmutize, Mendezize, Tanitize,
„ *en* Peluzize: Waar in nogtans niet min dan Dry onderſcheydentlijke Naa-
„ men, die Plinius Beſchrijſt, verhaald worden. Dit alles aangemerkt, konnen
„ wy ligtelijk zien, dat de Schrijvers noch in de Naam noch in 't Getal eens zijn;
„ en genoodzaakt worden het gevoelen van Maginus te omhelzen, welke zeyd;
„ *Dat al de Oude Schrijvers, omtrent het Getal, van de Monden der Nyl,*
„ *geheel-en-al, oneenig zijn.* Voorwaar d'heedensdaagze Land en-Reys-Be-
„ ſchrijvers maaken hier een veel minder Getal van. Want volgens gemelde
„ Maginus, zijnder thans ſlegts Dry of Vier Monden aan den Nyl; en Wil-
„ helmus Tyrius en Bellonius, hebben zulx zeederd als Oog-Getuygen Beve-
„ ſtigd. Want behalven Kairo, verdeeld zig de Riviere in Vier Takken, waar
„ van twee de Voornaamſte en Bevaarbaare Stroomen maaken; d'een loopende
„ naa 't Oude Peluſium, nu *Damiaten* genoemd, d'andere naa Konopium,
„ nu *Roſette* geheeten: d'Andere twee, zeyd Sandys, loopen tuſſen deeze bey-
„ de, en zijn heel arm van Water: En dit zijnze al, van welke hy uyt de Zee-
„ ven daar Herodoot, en de Neegene daar Ptolomèus van gedenkt, yts heeft kon-
„ nen hooren of verneemen. Het welke door het Getuygenis des Biſſchops van
„ Tyrus zeer bekragtigd word, als die in zijn Oorloogen van 't H. Land, zig
„ zelve aldus verklaard: *Wy zijn niet weynig verwonderd over de Oude, die*
„ *den Nyl Zeeven Monden hebben toegeſchreeven: 't Welk wy op geenerley wijs*
„ *konnen goed maaken, dan te zeggen, Dat de gedaante der plaatzen, door*
„ *lankheyd van tijd, te-gelijk met de Waterloopen der Riviere veranderd zijn,*
„ *of dat onze Voor-Vaderen, de regte kundſchap daar nooyt van gehad hebben.*
„ En derhalven, wanneer in de H. Schrift gezeyd word; *Ook zal de Heere*
„ *den Inham der Zee van Egipten Verbannen, en hy zal zijn Hand beweegen*
„ *teegen de Riviere door de Sterkte zijns Winds, en hy zal de zelve ſlaan in*
„ Zeeven Stroomen, *en hy zal maaken dat men met Schoenen daar door zal*
„ *gaan. En daar zal een Gebaanden weg zijn voor het overblijfzel zijns Volks;*
„ *dat overgebleeven zal zijn van Aſſur; gelijk als Iſraël geſchiede ten daage*
„ *doe hy uyt Egiptenland optoog*, Jeſa. 11:15,16. Indien zeggen we, deeze woor-
„ den den Nyl betreffen, moetenze ſlegts op de Zeeven voornaamſte Stroo-
„ men zien: Doch de plaatze is vry donker, en of daar door niet den Eufrat te
„ verſtaan zy, daar is grootelijks aan-te twijffelen; en wel miſſchien, niet ſwaar
„ om verſtaan, als men op de woorden van het ſtrax-bygebragte 16de *vers*
„ naauw agt geeft; *Daar zal een Gebaande weg zijn voor het Overblijfzel zijns*
„ *Volks; Dat overgebleeven zal zijn van Aſſur.* Want aldaar ſchijnd de bloo-
„ te Naam *Riviere*, ſtilſwijgende den Eufrat te beteekenen; en daar door de
„ Verdeelinge van 't Aſſyrize Rijk in veele ſtukken, 't welk hunne weederkomſt
„ mogte ſpoeden. Hoedaanig het Grootius heeft aangemerkt; en het word
„ miſſchien noch duydelijker Beveſtigd, by-aldien in d'Apokrife van Eſdras,
„ Kap. 2:13,53,47. en Apocal. 16:12. daar op gezien word. Eyndeling, hoe-
„ daanig ook het Getal derzelver was of nu is, die de Land-Kaarten gemaakt
„ hebben, geeven ons daar geen Verzeekering noch Beſtendige Beſchrijving
„ van. Want daar Ptolomèus, Neegen ſteld, maakter Hondius in zijn Land-
„ Kaart van Afrika, ſlegts Agt: En in die van Europa Tien. Ortelius in de
„ Kaart van het Turkze Rijk ſteld'er Agt, en in die van Egipten Elf: En Ma-
„ ginus in zijn Kaart van dat zelve Land, heeft ook dat zelve Getal aangemerkt:
„ En zoo wy vorder onderzoek doen, zullen wy de zelfde Verſcheydentheyd
„ en Oneenigheyd, in verſcheyde andere ook ontwaar worden. Aldus zien we dat
„ deeze Reekening zoodaanig onderſcheydentlijk van de Oude verhaald is; Dat-
„ ze onweederſpreekelijk van de heedensdaagze Schrijvers verworpen word,
„ en van yder-een voorzigtelijk aan-te neemen ſtaat: Want willen wyze al-te-
„ maal reekenen, zoo waarender meer als Zeeven; indien ſlegts de Natuurlijke
„ Sluyzen, dan waarender minder: En hoe wyze aanneemen, daar en is geen
Een-

„ Eenpaarige en Beſtendige Beſchrijvinge te vinden. En daarom, hoe billik
„ het is, Geduurige en Beſtendige beſluyt-reedenen te haalen uyt veranderlijke
„ en onzeekere gronden, moogen die bedenken, die van de Poorten van The-
„ bes, en de Monden van den Nyl, een geduurige en geſtaadige omſpraak maa-
„ ken, om dit Getal uyt-te maaken, en in haar Poëetize verklaaringen, de Nyl,
„ die Toenaam geeven tot op den Dag van heeden.

Onder de Romeynen, heeft de Keyzer Hadrianus, de Nyl-Stroom niet zelden op zijne Penningen Gedagt en Afgebeeld, door de gewoon elijke geſtalte

De Nyl-Stroom op de Roomſe Penningen verbeeld.

van een Oud Man, die het Hoofd Gekroond is met Riet en Biezen, ſteunende den eenen Arm op een Rots, en een Hooren van Overvloed in d'eene, en zomtijds een Riet of Papier-Gewas, zomtijds een ſtuk van een Bootje in de andere Hand houdende; neevens hem ziet men in den Stroom, een Krokodil, en Water-Paard, ook op eenige Penningen een Aap, of eenige Luyden die de Hand aan een Bootje ſlaan; hebbende 't Opſchrift NYLUS. En alhoewel de Vermaarde Penning-Verklaarder Antonius Auguſtinus, op de bedekking van het Hoofd des Rivier-Gods, aanmerkt, Dat zulx ziet op d'onbekende Oorſprong van de Nyl, waar van wy reeds veele dingen gezeyd hebben; hebben andere nogtans met meerder waarſchijnelijkheyd, geleerd, Dat men hier geen andere Bedekking des Hoofds dan de gewoonlijke Verbeelding der Stroomen, van Mos en Wier, in-agt te neemen heeft. Gelijk dan ook al de reſt der bygevoegde dingen, heel weezentlijk op die Vermaarde Riviere paſſen. Want wat

Papier-Gewas hoedaanig de Nyl eygen.

het Papier-Gewas belangd, zulx ſchijnd den Nyl-Stroom zoodaanig eygen, dat men 't zelve by-naa nergens dan aan deſſelfs Oevers vind. Zijnde een zoort van Riet met breede Blaaden, welke d'Oude wiſten te bereyden tot een Stoff om op-te Schrijven; en wy hebben alreede in de Joodſe Oudheeden aangeweezen, dat onze Schrijf-Blaaden, zoo wel de Naam van *Papier*, als van *Blad-Papier* van dit Oever-Gewas en Oud gebruyk ontleend hebben. Maar gelijk we hier in 't afſcheyden van de Nyl, uyt de beſchouwing der Strax-genoemde Penningen, het Nyl-Paard, en de Krokodil, als twee voornaame Dieren die deeze Riviere voortbrengd, indagtig geworden zijn, luſt ons niet alleen yts van die beyde, maar ook van andere voornaame Land-Gedierten die Egipten voed, een woord ter ſné te brengen; dewijl wy ons laaten voorſtaan, Dat ons zulx elders, grootelijx zal te Nutte koomen.

Gelijk dan Egipten onder de Landſchappen van Afrika te reekenen is, en dat Weereld-Deel van Ouds, zoodaanig weegens zijn Vrugtbaare Vee-teeling beroemd was, dat men voor een Spreekwoord pleeg te zeggen; *Afrika brengd altÿd wat Nieuws te voorſchÿn*: Alzoo hebben zommige dit aan de Droogte des Aardboodems en Verbrande Landſtreek toegeſchreeven; waar door allerhan-

Hoe Afrika en Egipten van Ouds verſcheyde Dieren voortbragt die niet over-al gemeen waaren.

de Geſlagten van Dieren, by gebrek van over-al Water te vinden, in meenigte uyt de Boſſchen en Wilderniſſen tot de Rivieren zaamen koomen, om te Drinken, en daar door geleegentheyd vinden om zig met de Dieren van Ongelijk Geſlagt te Vermengen, en Verbaſterde zoorten en Monſter-Dieren ter Weereld te brengen. Hier van daan kan het dan ligt gebeuren, Dat zommige van de afgeleegene Geweſten, zig naa Egipten begeevende, of Gevangen wordende, daar heenen gevoerd worden; van welke vervoeringe wy nogtans niet voor hebben, breed te ſpreeken; maar alleen van die Beeſten te handelen, welke Egipten meeſt eygen en Naatuurlijk zijn; de reſt van rondzomme, moogen op den hoop toeloopen. Dat dan de Egiptize Krokodil, den *Leviathan*; en het Nylpaard, den *Behemoth* is, waar van Job Kap. 40. en 41. omſtandelijk ſpreekt, hebben wy in de Joodſe Oudheeden, waarſchijnelijk genoeg aangeweezen; om 't zelve hier tot de kennis van derzelver Aardt en Lijfsgeſtalte te raade te neemen.

Joodſe Oudheeden het 1090 blad. &c.

Zulx wy de Beſchrijving van die twee Schrik-Dieren, welke al van Ouds by de Schrijvers, en zelfs ook in de H. Boeken, zinſpeelender-wijs, verſcheyde Naamen droegen, met alle welvoegzaamheyd, konden voorby-ſtappen, en tot andere over gaan, zoo niet miſſchien een woord tot vervulling van 't open-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Krokodillen en Nyl-Paarden zeer eygen aan deeze Riviere.

gelaatene, mogt schijnen ver-eyst te worden. Want alhoewel ook de Kroko-
dil in andere Rivieren van Asien en Amerika gevonden word; is hy nogtans
van de Romeynen zoodaanig aan Egipten en de Nyl-Stroom als een eygen
Land en Water-Dier toe-geëygend, Dat zy het zelve Landschap, door de
Beeldnis van dit Beest op haare Penningen hebben afgebeeld; gelijk aan die
van Julius Cæsar en Augustus te zien is. De Krokodil word by de Egiptenaars

En draagd verscheyde Naamen in de H. Schrift.

Chemsan, of naa een harder uytspraak, *Chamsan* genoemd: Doch Statius Pa-
pinus heeft hem den Naam van *Faraôs Dier* gegeeven. En zoo wy het Egip-
tis Woorden-Boek van Kircherus raadpleegen; zal hy *Picharouki* heeten. Ook
word by de Geleerde geloofd, Dat *Farao*, eygentlijk een *Krokodil* beteekend.
Waar van daan het ongetwijffeld voortgekoomen is, Dat de Koningen van
Egipten, die d'Algemeene Naam van Farao droegen, zomtijds van de Profee-
ten, by een *Krokodil*, vergeleeken word; gelijk te zien is, Ezech. 29: 3, 4. en
32: 2, 3. daar Farao *Een Zee-Draak* genoemd word, *Die in 't midden zyner
Rivieren leyd*. Vergelijkt'er meede Psalm 74: 13, 14. en Jesa. 27:1. en Kap. 51:
9. En hoedaanig de Krokodil by zommige Egiptenaaren voor Heylig gehou-
den is, by andere weederom niet, maar tot een Vyand waaren, zullen wy korts
hier naa uyt Herodoot aanteekenen. Doch het geene haar Natuur en Verstand
aangaat, daar van konnen wy dit volgende, uyt Aristoteles, Elianus, Petrus
Martyr, en Aldrovandus by-brengen; gelijk het de Neerstige Jonston Verzaa-

De Krokodil beschreeven.

meld heeft. Als zy uyt de Nyl koomen *zeyd hy*, Loopen zy in haar Oude
,, Voetstappen; en om haar Korte Beenen, konnen zy haar beswaarlijk veerdig
,, omkeeren. Als zy Loopen, laatenze een aangenaame Reuk naa, zoo dat de
,, Inwoonders van de Nyl zeggen, Dat het Wijfje met de Geur van de Arabi-
,, ze Kruyden over-een komd. Volgens Aristoteles, verschuylenze Vier Maan-
,, den; doch volgens Suidas, maar 40 Daagen; maar Elianus zeyd van 60.
,, In welke tijd zy gezeyd worden, zonder Eeten te Leeven. Celius Aurelianus
,, Verhaald, Dat de Letter-Meester Artemidorus, door 't gezigt van een Kro-
,, kodil zoo verschrikt is, Dat hy te-gelijk zijn Verstand en de Geheugenis der
,, Letteren verloor; en daar by voor-vast meende, Dat hem zijn Linker-Been
,, van 't Beest afgebeeten was. Men zeyd voor-vast, Dat als zy een Mensch op-
,, gegeeten hebben, zy de Beenders met Traanen vermorzelen, om 't Merg in
,, te slikken. Zy zijn de geenen die de Nyl opvaaren, schaadelijker, om dat dit
,, Deel van de Nyl, van de Visschers uytgevangen word. Zy dan van Visch ont-
,, bloot zijnde, worden Wreeder teegen Menschen en Beesten. Niet minder
,, Woeden zy, wanneer de Nyl naa 't Overvloeyen weederom binnen zijn Oe-
,, vers zakt, van weegen gebrek aan Visch, die de Ondiepte veroorzaakt. Als
,, dan Loerd hy met Slijk bedekt op die welke koomen om te Drinken, &c. En
gelijk haare Voort-teelinge, zoodaanig is, Dat zy uyt een Ey voortkoomen;
alzoo hebben zig eenige daar over niet te onregt verwonderd, als men voor-
vast zeyd, Dat het Wijfje gemeenelijk 60 Eyeren Baard, zoo groot als die
van een Gans: En zulx niet zonder eenige Voor-beduyding en Omzigtige Be-
zorging; naademaal zy die altijd buyten die plaats leggen, tot welke de Nyl-
Stroom dat Jaar op 't hoogst zal overvloeyen; over welk Voorzeg-teeken wy
hier vooren, onze bedenking hebben regt-uyt gesprooken. Zy Baard en Broed
ook even 60 Daagen; en de Vrugt is in zijn Dop ook binnen even zoo veel tijd
volmaakt. De Waarneemingen der Oog-getuygen, zeggen ons, Dat zy haare
Eyeren in 't Zand Begraaven, en het Jong zonder Broeyen, door de Warmte
der Zonne voort-komd. Ook wijst haar Eyer-Baaring gemeenelijk de Lente
aan: En daar is geen Dier zeyd Jonston, Dat van kleynder Beginzel tot vol-
slaagener Grootheyd opwast. Welke zeldzaamheyd, als een inwerpzel des ge-
meenen Gevoelens, by Joachim Oudaan voortgebragt; zijnen *Redegund*, dus-
daanig aan *Volkaard* beantwoord: Wat de Krokodil voor een Dier is, zeyd
,, *Volkaard*; weeten wy meer uyt het Gemeen Gerugt, als uyt Ervaarendheyd;
,, naamelijk, Mensch-verslindende, Groot, Jaa dat het Groeyd tot Twintig
,, El-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

„ Ellen, en meer, in lengte; in alles de Haagedis in geſtalte gelijk; ſterk van „ Tanden, Hard van Huyd, en zeer Liſtig: Maar het Wonderlijkſte van allen „ ſchijnd my dat zoo grooten Gedierte, uyt een Ey voort-komd; en daar het „ een Vier-Voetig Gedierte is, Eyeren voort-brengd. *Redegund*; En dat meer „ is, zoo kleynen Ey; Dat Herodotus met regt zeyd, Het Grootſte uyt het „ Kleynſte: Want zeyd hy; *Zijn Eyeren zijn niet grooter dan Ganzen-Eye-* „ *ren.* Maar gelijk my in eenige Kunſt-Kaameren getoond is, is deſſelfs Ey niet „ grooter dan een Gemeen kloek Hoender-Ey, van koleur als Rood met Aſch- „ Graauw vermengd; en my is voor de waarheyd Verteld, Dat eenig Reyzi- „ ger zulk-een Ey op de Nyl gevonden hebbende, 't zelve met zijn Mes poog- „ de te openen, daar het Jong, Dat op het Uytkippen was, een ſtuk met de Tan- „ den af beet; tot bewijs, Dat al voor de Geboorte zoo Ongemeenen Sterkte het „ Gebit ingeſchaapen is: Noch is te verwonderen, 't geên van dit Beeſt gezeyd „ word, Dat het Zeeven Daagen lang, terwijl het * Feeſt van *Iſis* gevierd wierd, „ alle zijn Verwoedheyd afley, en Menſch noch Dier beſchaadigde: 't En zy „ men dit de Verzierzelen der Ouden, of de Liſtigheyd des Duyvels toeſchrij- „ ve, die zoodaanigen kragt kan te weege gebragt hebben, om den Dienſt van „ Iſis in Eeren te houden; en die gelijk we weeten, Een Vyandin der Krokodillen „ geagt wierd, om dat Oſiris van een Krokodil Dood gebeeten was; of dat Ty- „ phon, die Oſiris gedood had, gelijk andere willen, zig in een Krokodil ver- „ anderd hadde: 't Zy dat men dit toepaſſe op Iſis, een Oude Koninginne van „ Egipten; die, of door dusdaanig Toeval, of door Liſt van Typhon, (daarom „ by een Krokodil vergeleeken, om zijne Geweldigheyd, Onver'tzaagdheyd, „ Moord en Struyk-Rooverye;) haar Man Oſiris verlooren hadde: Of dat dit „ alles op Natuurkundige Oorzaaken van Zon en Maan, en een Derde quaad- „ aardige geſtalte, betrokken worde: Want door Typhon verſtaan eenige, een „ Quaadaardige, en Geweldige Kragt, van wien alle Ongeluk voort-komd, „ diens Reuzen-geſtalte zy daarom als Grouwelijk beſchrijven, en Dat zijn Ge- „ beenten van Yzer waaren, &c.

* 't Zelve word meede gezeyd op het Feeſt van Apis, niet te geſchieden. Naamelijk wanneer zijn Geboorte Gevierd wierd.

Van het Nyl-Paard zeggen wy alleen, Dat het zelve van de Grieken *Hippopotamus* genoemd is, weegens zijne Grootte, en niet om dat hy een Paard gelijk is, als zommige valſſelijk hebben voorgegeeven; terwijl we niet anders konnen bybrengen, waar af het Beeſt aan dien Naam zou geraakt zijn. Want dat het geenzinds de gelijkenis van een Paard heeft, hebben wy naa de Nieuwſte en Beſte Ervaarenis, door deſſelfs Afbeelding, in de Joodſe Oudheeden aangeweezen; als waar aan noch Hals noch Kop, noch Maan noch Steert, of eenige Lijfsgeſtalte naa de leeſt van een Paard ſweemd. Dus zal het alleen zijn Groote en ſwaare Lijfsgeſtalte dank te wijten zijn, die hem aan de Naam van *Nyl* of *Water-Paard* hielp. In hoedaanigen zin hy ook moogelijk van andere; *Zee-Os*, *Zee-Verken*, en *Zee-Olyfant* genoemd is, gelijk Bellonius verhaald: Ook willen ons de Taalkundigers wijsmaaken, Dat het Griekze woord *Hippos*, niet alleen een Paard beteekend, maar daar by ook de kragt van *Vergrooting* heeft. Plinius heeft het Vaderland van dit Dier, voornaamelijk omtrent de Stadt Saïs in Egipten geſteld; alwaarze volgens Herodoot, ook Heylig gehouden worden. Gelijkze meede derzelver Tanden tot een Heylzaam Geneesmiddel teegen de Speenen, om 't Lijf draagen. Nogtans wilmen datze ook op andere plaatzen gevonden worden. Doch naadien de meeſte afbeeldingen, die op de Roomze Penningen en Oude Steenen gevonden worden, alzoo wel vals zijn, als de meeſte Beſchrijvingen der Natuurkundigers, die op dezelve leeſt geſchoeyd zijn; zullen wy ons met dezelve niet ophouden, terwijl wy in meeninge zijn dat onze ſtrax-gemelde * Afbeelding, alles verantwoorden kan.

Nyl-Paard van zijn groot Lijf zoo genoemd.

Joodſe Oudheeden op 't 1091ſte blad.

* Joodſe Oudheeden pag. 1090.

Dat evenwel Egipten Rijk van Ry-Paarden zy geweeſt, daar in heeft ons de H. Schrift genoegzaame verzeekering gedaan. Want behalven de meenigte Paarden, Waagens en Ruyters, met welke de Norſſe Farao de Uytogt van Iſraël meende te ſchutten, Exod. 14: 9. (die ook d'eerſte is daar men van leeſt,

Egipten Rijk van Paarden.

dat

Ziet meede Gen. 50:9.

Paarden den Israëlitize Koningen Verbooden.

dat met Paarden te Veld gekoomen is;) word ook in de Wet bevoolen; Dat wanneer de Kinderen Israëls over haar eenen Konink zouden verkiezen; den zelven zig moeste wagten, *Van de Paarden voor hem te Vermeenigvuldigen:* Als meede, het Volk niet door gemeenzaame handeling, *Naa Egipten te doen weeder keeren, om de Paarden te Vermeenigvuldigen*, Deut. 17:16. Nademaal Egipten dat aan Kanaan Gebuurvast lag, overvloed aan Paarden had. Dat nogtans Salomon dit onder meer andere zijner Struykelingen gedaan heeft; konnenwe 1 Kon. 10: 28. ontwaar worden; *Het uytbrengen der Paarden was het geene Salomon uyt Egipten hadde.* 't Geêne Godt niet en wilde gedoogen, om dat d'Egiptenaars, meer als andere Naatien tot d'Afgoderye geneegen waaren; als te zien is Exod. 8:26. Als meede op dat het Volk niet weeder naa Egipten gebragt wierd, van waar zy eenmaal waaren uytgeleyd; en zulx in de Voorreeden van zijn Wet, altijd wilde gedagt hebben, Exod. 20:2. Of ook op dat den Konink hem zelven door het groot aantal van Paarden, niet Verheffen, noch daar op Betrouwen mogt, om Nieuwe en Onnoodige Oorloogen met de Uytheemze en rondsom-geleegen Volkeren te berokkenen. Teegens hoedaanigen flinkzen toeverlaat, de Profeet genoegzaam aandonderd, Jesa. 3:1,3. &c. 't Geên nogtans niet zoodaanig moet verstaan word, als eenige Joden willen; naamelijk dat de Koningen Israëls, maar zoo veele Paarden mogten hebben, als yder tot zijn eygen Waagen noodig had; en voorts niet een eenig Leedig noch Overtollig Paard tot Staatzie houden: Maar de meeninge der Wet is, Dat den Konink de Paarden niet Vermeenigvuldigen mogt, tot Overdaadige Pragt, noch tot Tyrannye over 't Volk. Zulx hy teegens deeze Wet niet en Zondigde, die slegts zoo veel Paarden hield als'er genoeg waaren tot zijn eygen gebruyk; of misschien ook om het Land te Beschermen; waar aan nogtans by eenige twijffeling word gemaakt. Want gelijk Moses Deut. 17:16,17. strax daar op laat volgen; Dat zig den Konink voor hem *De Wyven niet en zoude Vermeenigvuldigen*, op dat

Opmerkelijke waarneeming der Rabbijnen in den Talmud, aangaande de Reeden der Goddelijke Wet.

zijn Herte niet Afwêêk; alzoo hebben zommige Schrandere Joden in de *Gemara* van den Talmud aangemerkt, Datter alleen Twee Gebooden in de gantze Wet zijn, daar Godt de Reeden der Instellinge heeft bygevoegd; en dat het die Twee zijn, welkwe zoo terstond aangaande den Konink over Israël, uyt Deut. 17. hebben bygebragt; En waar teegens de Konink Salomon, te veel op zijn eygen ingebeelde Wijsheyd steunende, zig wel dapper vergreepen heeft. „Want zeggenze; daar word aan den Konink belast; *Dat hy niet veele Vrou-* „*wen zal hebben, op dat zijn Herte niet Afgekeerd en worde:* Doch Salo- „mon heeft by hem zelven gedagt; ik zal immers veele Vrouwen neemen, en „nogtans, dewijl ik Wijs ben, zal ik evenwel niet Afgekeerd worden. Doch „daar word van hem gezeyd; *Ende het is in de Daagen zijnes Ouderdoms* „*geschied, Dat de Vrouwen zijn Herte Afkeerden.* Daar word meede gezeyd; „*Den Konink zal niet veele Paarden houden; op dat hy niet en maake dat het* „*Volk weeder naa Egipten keerd:* Maar Salomon dagt by hem zelven; Ik zal „immers veele Paarden houden; en evenwel niet naa Egipten keeren. Maar „daar naa word van hem in 't Boek der Koningen gezeyd, Dat hy Paarden uyt „Egipten deede koomen. En dat hy alzoo, ten minsten naa d'inwendige „Hertstogt, naa Egipten is Weedergekeerd. Dit zeggen de Talmudisten. En is verder niet alleen dit Afrikaans Gewest van Egipten, maar ook dat gantze Weereld-Deel van Ouds, Rijk en Vermaard in Paarden geweest; inzonderheyd Nu-

Afrika Rijk van Paarden.

midien en Mauritaanien. De eerste word als yts eygens toegeschreeven, datze haar Paarden, zonder Toom pleegen te Berijden, en op den blooten Rugge zittende, dezelve met een kleen Roedeken te Bestuuren; hoedaanigen Gestalte en Afbeelding ook op zommige Roomze Penningen aan Mauritaanien toegewee-

En hoe op de Penningen gedagt.

zen word; gelijk aan twee van Hadrianus te zien is: En noch veel uytdrukkelijker op een anderen Penning van Kommodus; op welk een Mauritaan, eenigzinds anders Gekleed, met een Muts op 't Hoofd, een Paard by de Maanen vat, dat Rank van Leeden, Geswind en Moedig uytgebeeld is, met gedraayden Hals, inge-

ingetrokke Kop, opgesteeke Ooren, Slingerende Maanen, Krabbende Voeten, Kronkelende Steert, met het Byschrift MAURITANIA; het zy dan om d'aanfokking der Paarden van de Afrikaanen in 't Gemeen aan-te duyden, of tot d'Afbeeldinge van Mauritaanien of Numidien in 't byzonder.

Dat in Egipten ook Olifanten gevonden worden, schijnd men uyt het Naagebuurschap der Afrikaanze Landschappen te moogen gelooven: Want in het Bosch agter de Syrtes, en in de Wildernissen omtrent de Stadt Sala, en in Mauritaanien, of Moorenland, Libyen en Getulien, koomenze in meenigte voort; en de Simbaaren, welke tussen de Arabize Bergen en de Nyl geleegen zijn, Leeven van de Jagt der Olifanten. Ook zijnder eertijds in Ethiopien, van de Slang-Vreeters, by den Konink Ptolomèus Philadelphus ingesteld. En alhoewel den Olifant een Vyand van de Koude is, bemind hy nogtans Vogtige en Broekagtige Landen, en Stroomende Rivieren. En 't geên ons Wonder dunkt, is dit, Dat Antiochus Epiphanes, willende den Egiptizen Konink met den Oorlog bestooken, onder andere Krijgs-Rustingen, ook met Olyfanten teegens Ptolomèus afquam, en hem wel dapper sloeg; gelijk te zien is 1 Macchab. 1:18, 19, 20, 21. als meede Kap. 6:37. en 8:6. &c. Of nu ook Salomon, zelfs Leevendige Olyfanten onder die Uytheemsse Gedierten over-gekreegen heeft, waar van 1 Kon. 10:22. gerept word; of alleen der zelver Tanden, die wy *Yvòor*, of *Eelpenbeen* noemen, (gelijk onze Overzetters hier, en Arias Montanus, *Olifants-Tanden* Vertaald, als meede de Oude Latijnze Bybel en andere;) zou misschien yemand moogen bedenkelijk schijnen: Want als daar gezeyd word; *Want de Konink hadde in Zee Scheepen van Tarsis, met de Scheepen Hirams: Deeze Scheepen van Tarsis quaamen in, Een-maal in Dry Jaaren, brengende Goud, ende Silver, Eelpenbeen, Apen ende Paauwen*; meenen zommige Uytleggers niet alleen, Dat door dat *Tarsis*, Afrika, en door *De Scheepen van Tarsis*, een Scheeps-Vloot moet verstaan worden, Vaarende op de Afrikaanze Zee: Maar dat ook *Tarsis* voor Cilicien kan genoomen worden, welkers Hoofdstadt, genaamd Tarsis, een Vermaarde Haaven hadde, in welke men geleegentheyd vond, om naa Afrika en andere ver-af geleegene Landen te Vaaren. Zoo genoemd van *Tarsis*, Javans Zoon, Gen. 10:4. het Vaderland van Paulus, Actor. 22:3. Zulx dit Tarsis een Volk-planting der Ciliciers is geweest; vergelijkt Ezech. 27:12. en Jonæ 1:3. Maar alhoewel het Hebreeuwse Woord, שנהבים *Schen-habbim*, welk 1 Kon. 10:22. gevonden word, gemeenelijk door dat geene Vertaald word, dat wy *Yvòor* of *Olyfants-Tanden* noemen, (dewijl *Schen*, voorzeeker een *Tand*, by de Hebreeën beteekend, en dat d'Oude van 't Oosten, volgens Bochartus, den *Olyfant*, קהבים *Kahabim*, van weegen zijn Donker-bruyne Verwe genoemd hebben; waar van door verkorting of Letter-weg-werping, *Schen-habim*, van *Schen-kahabim* geformeerd is;) zoo heeft die Lettersnijding nogtans aan den opmerkenden Schrijver May, veel te hard en gezogt gescheenen. Daar-en-booven; naadien'er niet alleen *Bruyne*, maar ook geheel Swarte, en ook Witte Olyfanten gevonden worden, schijnd haaren Naam *Kahabim*, zoo volstrekt, van desselfs Bruyn koleur, niet te konnen afgeleyd worden. En naadien ook een Punt *Dages*, in de Letter ב *Beth* gevonden word, zoo blijkt klaar, Dat die Letter moet verdubbeld worden; en dat men niet *Schenhabim*, maar *Schenhabbim* Leezen moet. Derhalven heeft ons May, een andere Oorsprong, van het Woord *Olyfant*, te voorschijn gebragt. Hy dan zeyd, Dat men in 't byzonder den Olyfant, הב *Hab*, (ontleend van הבב *Habbab*;) genoemd heeft, dat *Geraas*, of *Geluyd met de Tanden* maaken, of *Op de Tanden Knarssen*, te kennen geeft; welk Woord als noch by d'Arabiers in gebruyk is. De zelve Schrijver toond meede, Dat de Latynen dit Beest pleegen *Barrus* te noemen; van weegen *Barire*, dat is, zoo ons toeschijnd; *Verhindering*, *Beletzel*, &c. Ook meend *Barritus*, 't Gekrijsch van den Olyfant; by de Franssen *Braïre*. Gelijk men dan ook in de Indiaanze Vertellingen aangeteekend vind; Dat men wel Vier Maanden werk

In Egipten zijn waarschijnelijk ook Olyfanten geweest.

Actor. 9: 11. en Kap. 21:39.

Olyfant, hoe by de Hebreën genoemd.

heeft om een nieuw-gevangen Olyfant te leeren de Knyën buygen, om die tot den Oorlog af-te regten; en dat, wanneer de Quaadwillige niet doen willen 't geên haar van hun Meester geleerd is, zoo straft haar de Stal-Knegt, met een Slag teegens de Tand van haaren Bek te geeven.

Koeyen en Runder-dieren in Egipten gemeen.

De Koeyen en Runder-Dieren, waar onder men ook Ossen en Stieren verstaan moet, zijn ons niet alleen in Egipten, door den Droom van Farao bekend gemaakt; ziende dezelve uyt de Riviere, dat is, uyt de Nyl opkoomen, Gen. 41: 18, 19. Maar ook de Natuur-Beschrijvers verzeekeren, Dat d'Egiptize Koe-Beesten, veel grooter, als in Griekenland vallen.

En vallen zeer groot.

Gelijk dan ook die van Abyssinen zoo groote Hoorens hebben, Dat'er Vaaten van Vijf of Zes Metreeten, dat is, over de Honderd Kannen Nats, van konnen gemaakt worden. Doch hier teegen zijn zommige Afrikaanze weederom zoo kleen, Datze naauwlijks de grootte van onze Kalveren haalen konnen; egter zijnze zeer sterk en lijdzaam in den Arbeyd. Dat alleen d'Egiptenaars, Ossen en Kalveren Offeren, maar geene Koeyen; hebben wy korts te vooren aangeteekend; als meede, waarom zy die niet en Eeten: En wy zullen niet lang hier naa, van de Heylige Egiptize Os, of Stier-God Apis, met opzet spreeken.

Ossen by de Hebreën van haar Sterkte genoemd.

Voorwaar de Ossen zijn niet alleen van weegen haar groote Lijfsgestalte, maar voornaamelijk van haar groote Kragt en Sterkte in de Arbeydzaamen Akkerbouw, van Ploegen, Dorssen en diergelijke diensten; by de Hebreën gemeenelijk אבירים ABBIRIM, van ABBIR, dat is, *Sterk* en *Magtig* zijn genoemd. Waarom ook eenige Psalm 78:25. לחם אבירים LECHEM HABBIRIM, niet *Brood der Engelen*, maar *Brood des Magtigen*, of *des Heeren*, Overzetten; even als by ons het Beste, Fijnste, of *Witte-Brood*, dat by eenige Volken, niet van 't Gemeen, maar van weegen zijn Uytgeziftheyd, alleen by groote Heeren gegeeten word. En naadien den Arbeyd der Ossen in de Oosterze Landen, een voornaame Oorzaak van de Vrugtbaarheyd der Akkerlanden is; die men gemeenelijk door een Hooren vol Vrugten vertoond; anders niet zelden *Amaltheum* genoemd; (als of het van 't Hebreeuwse Woord, AMAL, dat is, *Arbeyden*, afgehaald was;) zoo wil nogtans Bochartus, AMALTHEUM van het Fenisize Woord AMANTHA afgeleyd hebben; Dat zoo veel als *Een Voedster* te kennen geeft. Dat nu ook den Renoceros, by zommige een Egiptize Os genoemd word, is een groove misslag, overmids hy aldaar niet als by toeval, even als andere Beesten, uyt Afrika is konnen derwaards koomen.

Keemelen in Egipten zeer dienstig.

De Keemelen worden veel in Egipten gevonden, en zijn die Naatie zeer dienstig, om met dezelve van daar in Arabien, daarze insgelijks veel gevonden worden, en weeder van daar te-rug naa Egipten te Reyzen. Vergelijkt in 't voor-by gaan, Gen. 37: 25. Zijnde dit Last-Beest van weegen zijn geduldige Dorst-lijding, en sneedige gang, daar in het lang volhard, zeer bequaam, om in Heette, en Drooge Landen gebruykt te worden; gelijk wy in de Historie van Abrahams Huys-Knegt Eliëzer, (die als *Bruyd-Werver* voor Isaak, naa Mesopotamien reysde;) breedspraakelijk hebben aangemerkt.

Geyten in Egipten met lange Ooren.

Egipten Voed ook verscheyde slag van Geyten: En die omtrent Alexandryen in groot getal gevonden worden, hangen d'Ooren by-naa tot aan de Aarde; en aan de eynden, Vier of Vijf Vingeren breed omgekruld. Onder deeze moet men ook zeeker zoort van Wilde Geyten tellen, welke de heedensdaagze Schrijvers, *Gazelle* noemen; en in Egipten gemeenelijk met gantze Kudden door de Bosschen loopen, en van d'Inwoonders gevangen worden. Zy Bleeten even als de Geyten, doch in Haayr en Steert, zijnze den Keemel, niet ongelijk; draagende in beyde Geslagten Hoornen op 't Hoofd.

Bok in Egipten Mendes genoemd en daar door ook Pan verstaan.

Den Bok, die d'Egiptenaars op haar Taal, *Mendes* noemen, is in dat Land heel Gemeen: En verstaan onder dien Naam ook den God Pan; die volgens Herodoot, de Oudste God der Egiptenaaren is. Waar uyt heel ligt af-te neemen is, waar van daan het voort-gesprooten is, Dat men Pan met Box-Voeten, en een Satyrs-Troonie verbeeld. Doch hier van is te vooren gerept. En gelijk den Bok het Manneken van de Geyt is, alzoo worden ook de Geyten, (en inzonderheyd

de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

de Bokken;) by de *Mendezen*, zeer Godsdienstig geëerd; en de Geyten-hoeders zijn meede onder haar in groot Aanzien: Niet teegenstaande *Den Schaap-Herder*, in 't algemeen, *Den Egiptenaaren een Grouwel was*, Gen.46:34. Ook hebben wy alreede te vooren aangemerkt, Dat Schaapen en Rammen by de Egiptenaaren zeer Heylig waaren: Welkers Vleesch, inzonderheyd dat der Schaapen, in Egipten niet alleen zeer Mals en Lekker vald; maar zy ook ongemeen Vet, Dik van Lijf, en Swart van Woll en Haayr zijn; hebbende Wammen onder den Hals, (gemeenelijk *Kossem* genoemd;) als de Ossen, en zulke lang-en breede Steerten, Datze even als de Schaapen van Arabien, Syrien en Palestina, op de Aarde sleepen; zulx dat de zorgvuldige Herders, daar toe zeekere Rol-Waagentjes t'zaamenklutzen, op welke zy haare swaar-lijvige Steerten agter-naa voeren, om dezelve van alle Kneuzing en Verplettering te bewaaren. En naadien deeze Dieren malkander hier in al van Ouds zeer gelijk waaren, zal het moogelijk voor een opmerkend Verstand niet buyten reeden schijnen, Dat ook in de Wet der Joodze Dank-Offerhanden, aan de Vette Steert der Schaapen en Offer-Rammen gedagt word, om de zelve neevens het Vet dat het Ingewand bedekt, op den Altaar te brengen: Want alzoo word'er belast, Levit. 3:9. *Daar naa zal hy van dat Dank-Offer, Een Vyer-Offer den Heere Offeren; zijn Vet, den geheelen* Steert, *dien hy digt aan den Rugge-Graat zal afneemen: Ende het Vet, bedekkende het Ingewand, ende al het Vet dat aan het Ingewand is.* Dus luyd de Wet des Dank-Offers. En voorwaar niet zonder reeden; zoo wy slegts op het inzigt des Wetgeevers agt-geeven; als welke het Beste, en het Vette, op den Altaar ten Vyer-Offer begeerde, om dat Vet en Ongel, meest bequaam zijn het Vyer te Voeden. 't Geên dan door de Steert, die swanger van Olyagtig Vet was, zeer wel kon verrigt worden. Als die volgens Aristoteles, Herodotus en Bellonius, dieze zelfs gezien heeft, wel Een El breed, en meer dan Dry Ellen lang waaren; en daar toe niet zelden van 25 tot 40 Ponden swaar woegen. En alhoewel Herodotus dusdaanige Schaapen alleen aan Arabien toeëygend, zijnze nogtans ook in de Nabuurige Landschappen voort-geplant: Zijn Woorden hier van luyden aldus; *In Arabien zijn Tweederley slag van Schaapen, die verwonderens waardig zijn, en nergens anders gevonden worden. Het eene slag heeft Steerten van Dry Elleboogen: Indienze die langs de Aarde lieten sleepen, dezelve zouden met het stooten teegens d'Aarde, vol Quetzuuren raaken: Maar nu kan yeder Vee-Hoeder even zoo veel Timmeren, Dat hy een Waagentje kan maaken, die zy onder de Steert van yeder Schaap steeken, en de zelve daar op vast binden. Het ander slag van Schaapen heeft Steerten van een Elleboog breed.* Met welk Verhaal niet alleen Elianus over-een stemd; maar wy zien ook hier door zeer wel verklaard, 't geene de Joodse Meesters in den Talmud leeren: Te weeten; wanneerze in de MISNA, in het *Traktaat van den* SABBATH, *Kap.*V. zeggen; *Den Ram zal op den Sabbath-Dag, met den Steert Rustende op zijn Rol-Waagentje, niet gaan Weyden*, &c. Waar op de Rabbynen aanteekenen, Dat dusdaanige Waagentjes niet anders zijn, dan kleyne Houte Sleedjes met Rolletjens, op welke de Steert van den Ram, die aan 't Onder-deel Dik en Swaar is, komd te Rusten; want om datze in 't voornaamste Deel der Steert, geen Been, maar veel Mals Vet hebben, daarom voerenze die op dusdaanige Waagentjes. Vergelijkt Exod.29:22. met Levit.3:9. En 't zal genoeg zijn om ons te waarschouwen, niet te voorbaarig te zijn, om de dingen die ons nu en dan in de H. Schrift voorkoomen, zoo gereed naa de Maat-stok van onze Land-Aardtze Dieren en Gewassen af-te Meeten, en daar door een Vieze en Onbetaamelijke kleynagtinge in 't Gemoed op-te leggen: Naadien'er geenzinds aan te twijffelen is, of de Wetten, en Spreekwijzen die de H. Schrijvers Verhaalen en gebruyken, zijn t'eenemaal naa die Land-Aardt geschikt, en niet zoo als die by ons gevonden worden. En die zig anders in zijn Oordeel aansteld, zal doorgaans ongelukkig zijn; en de H. Schrift niet zelden teegens haar zelven t'onderste booven smijten. Want

Schaapen met Ongemeen lange en swaare Steerten.

Die ook daarom tot de Dank-Offeren op den Altaar moesten koomen.

De Swaargesteerte Schaapen van Herodotus in Arabien t'huys gebragt.

Waarneeming omtrent het Verhaal der Oude dingen.

wanneer Cant. 4: 2. gezeyd word; *Uwe Tanden zijn als een Kudde Schaapen, die Geschooren zijn, die uyt de Wasch-Steede opkoomen: Die al t'zaamen Tweelingen voortbrengen; en geen onder haar is Jongeloos.* Zou het onder ons in deeze Gewesten, al vry swaar vallen, geheele Kudden te vinden die Tweelingen Baarden, en niet een daar onder die Onvrugtbaar was. Nogtans is dit vry beeter in-te schikken, onder de Vrugtbaare Kudden van die Landschappen, alwaar de Schaapen zeer gemeen, Twee en zomtijds Dry en Vier Jongen teffens voortbrengen; gelijk zulx nu al meermaal is aangemerkt, van die welke het Land beschreeven hebben, dat aan Egipten paald. Hoedaanigen Vrugtbaarheyd der Kudden, over-een stemd, met Psal. 144: 13. *Dat onze Kudden by Duyzenden Werpen, jaa by Tien-Duyzenden op onze Hoeven Vermeenigvuldigen.* Waar by men niet vergeeten moet aan-te teekenen; Dat deeze Overvloed den Joden niet alleen merkelijk te staade quam op hunne Tafelen; maar inzonderheyd tot de veelerley zoorten van Offerhanden, welke zulk-een meenigte Lammeren Verteerden; beneffens zoo veel Duyzenden van Jaarige Mannelijke Lammeren, die op 't Paasch-Feest ge-eyst wierden. En van die natuur zijnder meer dingen; doch wy moetender afscheyden; alhoewel wy'er tot een toegift noch bydoen; Dat de Schaapen en Rammen by d'Egiptize Thebaners, zoo Heylig waaren, datze dezelve geenzinds dorsten Offeren; dewijl zy de gewoonte hadden haaren Jupiter Ammon, met Rams Hoornen te verbeelden, welke met een Schaaps-Vagt omkleed was; gelijk we korts te vooren uyt Herodoot hebben aangemerkt: Alleen Slagten zy op het Feest van Ammon, dat is, *Jupiter*, een Ram tot een Offer voor zijne Godheyd. En dewijl by de H. Vaders die de waare Godt kenden, van Ouds niets gemeender was, als deeze Dieren te Offeren; en de zulke naaderhand in de Wet van Moses vast-gesteld zijn, op dat het bewijs van der Vaderen Geloof in agting bleef; heeft men zig geenzinds te verwonderen, Dat Moses tot Farao zeyde; *Zoo d'Israëliten haare Offerhanden in Egipten deeden, zy der Egiptenaaren* Grouwel *zouden Offeren*, Exod. 8: 26. En in deezer voegen heeft ook Juvenalis, aan d'Egiptenaaren, (die haar Godsdienstelijk van 't Schaapen-Vleesch onthielden;) in zijn xv^de^ Schimpdigt gedagt;

Waarom d'Egiptize Thebaners geen Schaapen noch Rammen dorsten Offeren.

Al watter Wolle draagt, mag hier niet zijn Gedood;
Het geeft aan meenig Mensch een Dekzel voor de Nood.

Want dat hen deeze Eerbied, voornaamelijk weegens 't Genot der Woll en Zuyvel-geevende Dieren, overgekoomen is; schijnd ons ook Ovidius te doodverwen als hy aldus voor 't behoud van der zelver Leeven Pleyt;

Wat heeft het Schaap gedaan? ten Leeft maar om de Menschen
Te geeven Vette Melk, en watze verder Wenschen:
Zijn Woll is aan het Volk een Dekzel in den Nood;
't Is Nutter als het Leeft, dan als het is Gedood.

Doch het teegendeel is zoo kennelijk aan het Verken te bespeuren, Datze een toepasselijk Zinnebeeld, van de Rijke Vrekken verstrekken; dewijl zy beyde aan niemand als naa haare Dood te Nutte zijn. En dat deeze Dieren zelfs hier van niet heel onkundig zijn, magmen uyt haar eygen Knorzieke Natuure gissen: Naadien zy op de minste aanraaking, strax aan 't Schreeuwen raaken, en meenen, Dat haar de Slagter met het Keel-Mes te lijve wil. 't Geên in andere Eetbaare Dieren alzoo niet vernoomen word. Onder-tussen is hier opmerkelijk 't geên Barnabas in zijnen Brief van 't Verken zeyd. Want gelijk hy meend, Dat de Verboode Spijzen, eenige Leerstukken aanwijzen, alzoo wil hy dat den Joden, door 't verbieden van 't Swijn geleerd is; *Zig niet met alzulke Menschen te vervoegen die 't Verken gelijk zijn: Want als zy Wellustig Leeven, vergeeten zy den Heere, maar wanneer zy in Teegenspoeden vervallen, dan bekennen zy den Heere. Zoo ook het Verken: Als 't Eet, en Kend het zijnen Heere niet:*

Maar

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Maar als 't Honger heeft, dan Schreeuwd het: Doch weeder t' Eeten gekreegen hebbende, is 't stil. Dat nu ook de Swijnen van Ouds in Egipten bekend waaren, blijkt niet alleen daar uyt, Dat de Swijnen-Hoeders de Veragtste zoort van Menschen, in geheel Egipten waaren, maar ook uyt het geene Herodoot, en wy uyt hem, van de Landbouw hebben verhaald; als de welke op veele plaatzen het ingeworpen Zaad, met haare Voeten in de Aarde treeden, en den Leuyaardigen Egiptenaar de moeyte afneemen, met het zelve door de Egge, onder d'Aarde te roeren. Ook leerd ons Jonston uyt d'Oude Getuygenissen, Dat de Verkens in Egipten, door de Vrugt van Esse-Boomen, zeer Vet worden. Doch waarom dit Beest zoo byzonder streng, aan d'Israëliten Verbooden is te Eeten; zal ons hier naa onder de Willekeurige Wetten te bezien staan. Diend hier alleen aangemerkt, Dat Klemens d'Alexandriner, die geêne weederspprooken heeft, welke voorgaaven, Dat de Joden het Verken hierom in Eeren hielden en van 't Keel-Mes verschoonden, Dat dit Beest met het Wroeten van zijn Muyl in de Aarde, den Landman, het omploegen der Akkerlanden geleerd heeft, gelijk het dwaalziek Erfgerugt zommige deed gelooven; maar hy wil in teegendeel, Dat zy het Swijnen-Vleesch veragt hebben, om dat het Verken zoo Quaaden Beest is, dat geen onder al de Dieren, 't Gewas meer Schaade aanbrengd door zijn geduurig Wroeten. En daarom misschien ook van Ovidius, alder-eerst tot de Slagt-Offeren Verdoemd, gelijk aan zijn XV[de] Boek van de Herschepping te zien is, daar hy zeyd;

Swijnen-Hoeders by de Egiptenaars booven alle Herders veragt.

De Zeug was 't eerste Dier dat op den Altaar Storf,
Vermids het met zijn Muyl, 't Gezaayde Land Verdorf.

En het zou wel konnen zijn, dat ook dit de Oorzaak is geweest, Dat eertijds het Swijn, aan Ceres de Goddin der Landbouw, pleeg Geofferd te worden; even gelijk den Bok die de Wijngaard afknabbeld, aan Bacchus pleeg Geslagt te worden. Waar van hier naa breeder. Van de Konynen die in Egipten gevonden en van zommige, *Faraôs Muyzen* genoemd worden, vinden we te weynig bescheyd, om'er veel van te-zeggen. Meerder en veel zeekerder bewijs schijnen wy van den Egiptizen Aap te hebben, by d'Oude Griekze Schrijvers gemeenelijk KYNOCEFALUS, dat is, *Honds-Kop* genoemd. Naamelijk om dat de Kop van dit Dier, t'eenemaal naa een Hond, de rest van 't gantze Lichaam, een Aap gelijkt. Waarom hem Elianus ook *Kunoprosopon* noemd; te weeten, om dat hy een Honds Aangezigt heeft: En het zou wel konnen zijn, Dat het den zelven is, die Aristoteles CHOIROPITHEKOS, of *Swijn-Aap* genoemd heeft: Doch Strabo eygend hem een Satyrs Bakhuys toe. Zy zijn veel Grooter, Sterker en Wilder dan andere Aapen, en haare Tanden staan digter aan malkander als die van de Honden, waar doorze ook Sterker van Gebit zijn. En 't geên wonder is, is dit, Dat de Wijfjes haar gantze Leeven door, de Lijf-Moeder in 't openbaar buyten 't Lichaam draagen. En naadien dit Dier den Olyfant geenzinds in Verstand en Leerzaamheyd behoefd te wijken; pleegen d'Egiptenaars 't zelve te Leeren, en te gebruyken om hunne Brieven te bestellen. Men zeyd datze de Nieuwe-Maan Welkôom heeten; en datze desweegen in de Heylige plaatzen van Egipten worden opgevoed, om daar door de tijd van hunne Kerk-Vergaaderingen te weeten. Volgens 't Getuygenis van Horus, had dit Dier ook die eygenschap, Dat het Twaalfmaal des Daags en Twaalfmaal des Nagts Piste, wanneer de Zon aan de Nagt-evening quam. Om deeze en diergelijke verborge eygenschappen, welke d'Egiptize Priesters daar in waargenoomen hadden, is 't gebeurd, Dat derzelver Beeldnis geenzinds in de Heylige Beeld-Letteren vergeeten is. Wat zoorten van Honden ouwlinx in Egipten meest gevonden wierden; is niet opentlijk bekend: Doch dat zommige onder hen den Hond in 't algemeen voor Heylig gehouden hebben; blijkt niet alleen daar uyt, Dat wanneer in yemands Huys een Hond Gestorven was; al de Huys-Genooten het Haayr van 't gantze

d'Egiptize Aap met den Honds-kop.

En bygeloovigheyd daar omtrent.

Honden in Egipten zeer Heylig.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Lichaam, tot Rouwbedrijf, afschoeren, (doch om een gestorven Kat alleen de Wijngbraauwen;) maar dat ook die van het Land-Voogdyschap *Kynopolites*, den Hond voor haaren Bescherm-God hadden aangenoomen. Onder-en-tussen zeydmen, Dat de Honden in Egipten, doorgaans zoo Schrikkig voor de Krokodillen zijn, Dat zy, hoe Dorstig datze zijn, niet dan al Loopende, uyt de Nyl durven Drinken. Maar naadien zoo wel de Katten als de Honden in Egipten Heylig waaren; en bey die Dieren booven-maaten-sterk aanwoekeren; diend in 't voorbygaan gezeyd, hoe het nogtans niet en gebeurd, Dat deeze Dieren de Inwoonderen, de Ooren van de Kop Eeten? Daar word van de Perzize Konink Kambyses verhaald; Dat wanneer hy in Egipten de Meester speelde, en opentlijk met d'Egiptize Godsdienst den Spot dreef, (zoo dat hy haare Dwerg-Goden, en Beestelijke Gedrogten, had doen Verbranden,) hy ten laatsten in 't bestormen van de Stadt Pelusië, daar zijn Volk groot afbreuk van de Egiptize Pyl-Schieters leed, Honden en Katten, Schaapen, Ibis-Voogels en diergelijke Land-Goden der Egiptenaaren, voor aan zijn Slag-Ordens stelde, waar op de Bygeloovige Egiptenaaren, vreezende haare Goden te Beschaadigen; van Schieten aflieten, en 't spèl gewonnen gaaven. Maar om in 't byzonder tot d'Eerbied der Katten en Honden te koomen; blijkt uyt Diodorus Sikulus, Dat deeze Godsdienst in Egipten veel Honderd Jaaren in swang gegaan heeft. Den zelven verhaald, Dat ten tijde van Tiberius, in een algemeene Oploop van d'Egiptenaars, meer dan Zeevenduyzend Man, uyt de Roomze Bezetting binnen zeekere Stadt, Doodgeslaagen wierd, om dat zeeker Rooms Soldaat, een Kat, dat is een Egiptizen God, Gedood had. En op dat nogtans deeze Dieren niet te zeer Vermeenigvuldigden; hadden zy daar toe een middel ter-hand; naamelijk datze de Katten naa dat zy eens Jonge geworpen hadden, van de Mannekens afhielden; en zelfs ook de Jongen afnaamen en Dooden; waar over de Katten die zeer begeerig naa haar Jongen, en tot de Vermenging verhit zijnde, alle wêêr deeden, om by de Katers te geraaken, van d'Egiptenaars nogtans zeer naauw bewaard wierden; en onder-en-tussen groote Vyeren in haare Huyzen aangeleyd hebbende, gelietenze zig dezelve door verzuym niet uytgedooft te hebben; als wanneer het gebeurd dat de Katten door Verwoedheyd daar over en daar in Springen, om den Hals geraaken: *En ten zy dit gebeurde,* zeyd Herodoot, (uyt wiens donker en verward verhaal wy dit bybrengen;) *daar zou een ontallijke meenigte van dit Beest gevonden worden.* Voorts waaren deeze en diergelijke Beesten, den Egiptenaaren zoo Lief, dat zy met Katten, Honden en Ichneumons, als met zeer aangenaame Vrienden aan de Tafel Aaten, en haar het beste uyt de Schootel voordienden. De Chamelion is een Dier dat zeer gemeen in Egipten, en omtrent Memfis veel in de Doorn-Heggen en Thuynen en aan de Nyl-Stroom gevonden word: 't Zelve loopt zelden langs de Aarde, om dat hy de Adder en Hooren-Slang te byster vreest. Zijn Naam beteekend *Een Kleene* of *Laage Leeuw*. 't Is een Leuy en Dom Beest, houdende de Kop als zonder gevoel; die by-naa de Snuyt van een Verken heeft; zijnde op de Kruyn als met een drykant Been gedekt. De Mond staat hem altijd open; en zeer graag en geswind om zijn Spijze in te slikken. Zijn Tanden zijn een doorgaans Been, Zaagswijs ingesneeden, en de boovelip korter dan d'onderste; nogtans en schijnd hy geen Tanden noodig te hebben, naadien hy al slokkende Eet, zonder te kaauwen: Zoo dat het een Fabel is, als men zeyd dat dit Beest by de Lugt Leeft. De Huyt is hard, en Doorenagtig als de Krokodil, doch de Voeten zijn als die van den Aap. Door de eenzijdige verzetting der Voeten, is zijn gang heel belachhelijk; doch op de Boomen is hy een baas in 't Springen, waar in hem zijn lange Steert te baat komd. Zijn Oogen die vry groot zijn, kan hy teegens de gewoonte van alle Dieren, elk in 't byzonder beweegen; zoo dat hy naa twee zijden te-gelijk, en naa om Laag, en om Hoog, jaa ook naa Agteren, en teffens naa Vooren kan zien; alhoewel hy ook 't Gezigt als andere Dieren tot zijn wil heeft. En om dat dit Dier zijn Asgraauw koleur te mets heel flaau-

En tot een Bescherm-God aangenoomen.

Insgelijks ook de Katten.

List van Kambyses door middel der Egiptize Beeste-Goden teegen haar uytgevoerd.

Nêêrlaag der Romeynen over het Dooden van een Kat geleeden.

Hoe nogtans de Katten niet al te sterk aanwoekeren.

De Chamelion in Egipten.

flaauwelijk veranderd, naa de Koude of Warme Lugt daar het in is, of dat het nu en dan door verſcheyde lijdingen der Hertstogten aangedaan word; ziet daar uyt hebben d'Oude verzierd, Dat hy telkens 't Kleur aanneemd, dat hem het naaſt by komd, uyt gezeyd Rood en Wit. Maar 't is een Fabel. Voorts wilmen noch dit onderſcheyd in de Landaard geſteld hebben, Dat Egiptenhe el Bleek-Aſchgraauwe voortbrengd, doch datze in Arabien kleynder vallen, en datter ook Swarte, en veel-Kleurige gevonden worden.

Ichneumon of Egiptize Muys beſchreeven.

Den *Ichneumon*, of Egiptize Muys, die dit Land ook maar alleen voortbrengd; heeft zijn Naam van ICHNEREIN, dat is, *Doorſnuffelen*, bekoomen; om dat hy even als een Verken de Muyl altijd in de Aarde ſteekt, en alle ſchaadelijke dingen, naarſtig doorzoekt; op dat hy voorzigtig het goed Voedzel van het Vergif onderſcheyden mag. Van welk Wroeten hem de Grieken YLLOS, of *Verken* genoemd hebben. Doch de heedensdaagze noemen hem, volgens Bellonius, *d'Egiptize Muys*. Andere, *d'Egiptize Otter*. Zijnde omtrent zoo groot als een Kat, maar wat langer, met Harde Wolfshaayren, die Grijs doormengeld zijn. Zy houden haar veel omtrent de Oevers van de Nyl, als ook in Moorenland, daar het Nyl-Water zijn Oorſprong neemd. Dat'er tuſſen dit Dier en de Krokodil een groote afkeer is, word doorgaans beveſtigd; ook zeyd men dat wanneer de Krokodillen ſlaapen, den Ichneumon haar door de wijd-gaapende Bek tot in 't hol van de Buyk inkruypt, en haar de Leever op-Eeten; op welk zy als een Lekker-beetje, zeer verſlingerd zijn.

Van wien de Egiptenaars grooten dienſt genieten.

En niet alleen dit, maar over-al waar zy Krokodil-Eyeren vinden, breekenze die aan ſtukken, tot groot gemak der Egiptenaaren; dewijl daar door verhoed word, Dat de Krokodillen zoo ſterk niet voort-woekeren, die zonder dat, het Land en de Water-Stroomen van de Nyl, doen krielen zouden van dit Verſlindende Beeſt; naademaal zy wel 50 en 60 Eyeren te-gelijk te Broeden leggen. Ook hebben Ariſtoteles en Elianus veelerley aangeboore ſnoodheeden van den Ichneumon aangeteekend: Voor de Aſpis-Slang, wenteld hy zig in 't Slijk, en droogd hem in de Zon; zulx zijn teedere Huyd en Smoel, daar meede als met een ſteevig Harnas overſchorſt is. Nogtans zegd men, Datze omtrent Alexandryen, even als by ons de Katten en Honden, Tam gemaakt worden; onderhoudende haar zelven geduurig met Speelen en Quiſpel-ſteerten, om geen Koude te lijden. Zijn Spijze is Slangen, Slekken, Muyzen en Kikkers; ook taſt hy den Chameleon aan. En die Tam gemaakt zijn, houden ook de Huyzen van Ongedierte ſchoon, even als by ons de Muys-Katten doen.

Haagediſſen in Egipten.

Maar gelijk Egipten voor een groot deel aan Arabien gebuurvaſt is, worden daar ook verſcheyde zoorten van Haagediſſen gevonden, die in Fatzoen d'Egiptize Land-Krokodil zeer wel gelijken: Voornaamelijk die, welke by de Schrijvers gemeenelijk, *Slingerſteert* genoemd word. Men vind in 't Egiptis-Arabien Haagediſſen, die een El lang, en een groot Vyand van de Padden zijn. De Groen-Verwige, quaaken even als de Kikkers, en onthouden haar des Zoomers in Syrien en Libyen, daarze overvloedig op de Boomen gezien worden.

Van d'Egiptize Tooveraars teegen de Koorts gebruykt.

d'Egiptize Tooveraars en Quakzalvers pleegen inzonderheyd de Star-Haagedis, die zeer wel naa den Salamander gelijkt, in Doosjes te bewaaren, om die teegens de Vierde-daagze Koorts onder 't Hoofd van de Zieken te leggen. Waar uyt eenigzinds ſcheemeragtig blijkt, Dat d'Egiptize Wijzen en Medicijn-Meeſters, doorgaans ſchijnen Werk gemaakt te hebben, om met Slangen, Haagediſſen en Kik-Vorſchen om-te gaan, en verſcheyde kuuren voor het Bygeloovig Volk daar meede wiſten te doen. Hoedaanige Quanten miſſchien Jannes en Jambres waaren die Moſes weederſtonden; vergelijkt 2 Timoth. 3: 8. met Exod. 7:11. En het zal ons te-pas koomen, daar aan te gedenken, wanneer wy in de Goddelijke Plaagen van Egipten bezien, hoe verre de Egiptize Guychelaars dezelve hebben weeten naa-te bootzen.

Salamander in Egipten.

Dat nu ook den Salamander tot deeze zoort van Dieren behoord; ſtaan ons de meeſte Schrijvers toe. De zelve worden tweezinds gevonden; te weeten, een Land- en Water-Salamander. d'Afkomſt van zijn Naam heeft ongetwijffeld de Fa-

bel

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

bel op de Baan gebragt, en voort-gezeyd, Dat hy in het Vyer Leefd. Hy is waarschijnelijk *Salamander*, van het Arabis Woord *Samabras* genoemd, en niet van *Valincendra*, om dat hy als de Latynen zeggen, *Contra incendium valeat*, dat is, de Brand des Vyers verduuren kan. Het Dier dat de Groene Haagedis en Salamander in fatsoen zeer naa-by komd, en van Bellonius *De Kleyne Krokodil* genoemd word, is de *Scinkus*, by de Nêêrlanders gemeenelijk *Schinze* genoemd. Dezelve worden niet alleen in Arabien, maar ook zeer veel in Egipten omtrent de Nyl en de Roode Zee gevonden, daarze opgevangen en in meenigte over Alexandryen naa Veneetien gevoerd worden, om in den Theriakel en de grootste Genees-Middelen gebruykt te worden; dewijlze een zeer Heelzaam Vleesch hebben, en de Schrijvers niet genoeg van desselfs Kragten weeten te zeggen. Dezelve zijn, volgens Bellonius, niet booven een Duym dik, en voeren een lange Steert; hebbende 't gantze Lijf met kleyne en netzaamgevoegde Schubbetjes; hoedaanig wy'er Een veele Jaaren, die omtrent een Spanne lang was, bewaard hebben. In de Wateragtige plaatzen van Egipten, in de Broeklanden en Kolken daar men 't overgevloeyde Nyl-Water in ophoud, en in de Nyl zelfs, worden zoo veel Kikvorsschen gevonden, Dat, indienze van de Oyevaars, Ibis, en andere Voogels niet verslonden wierden, zy alles vervullen zouden. Haar gewoone Stem is *Brekekex*; en zomtijds *Koax, Koax*. Ook zijn'er Groene Kikkertjes, die *Brexantes* naa haare Stemme genoemd worden. Als zy in Egipten een Water-Slang ontwaar worden, vatten zy een stuk Riets dwars in den Bek, om niet doorgeslokt te worden. Diodorus zeyd, Dat de Kikvorsschen in Egipten, niet alleen uyt Eyeren of Kuyt, maar ook uyt Slijk en Modderige Swadder voort-koomen. Geen Wonder dan, Datze als de eene Plaage uyt d'andere, in zoo grooten meenigte voort-quaamen, zoo haast het Water der Riviere in Bloed veranderd was, zoo dat al de Visch stierf, en 't Water door de Stank ondrinkbaar wierd; gelijk te zien is Exod. VII. VIII. Onder-en-tussen moet men onder de Landvorsschen, ook de Padde niet vergeeten, van welker voortkooming uyt Verrotting, de Schrijvers wonderlijke dingen verhaalen. Met haar hees geluyd, roepen zy voorzeeker haaren Naam uyt; haar Stem is, *Gru*, *Gru*; en 't is ook een Gruwel-Dier. En hoedaanig Egipten ten tijde van Moses met deeze Kikker-Dieren, zoodaanig overvallen wierd, Datze het gantze Land bedekten; Jaa datze zelfs ook in de Riviere, en in de Huyzen, de Slaap-Kaamers, Bedden, Bak-Ovens en Troggen, jaa zelfs Faraös Hof in-naamen, Dat zal ons te zijner tijd uyt Exod. 8:3,6. en Psalm 78:45. in de hand koomen.

En ook de Schinze.

Die in Egipten opgevangen van Alexandryen naa Veneetien verzonden worden.

Kikvorsschen veel in Egipten.

Maar terwijl we van d'Egiptize Water-Dieren begonnen hebben, schijnd de rigtdraad der zaaken te vereyssen, Dat wy ook van derzelver Visschen gewag maaken: Die de Groote Riviere van Egipten overvloedig voortbragt; en daar inzonderheyd, de Geschubde, met groote agting van Heyligheyd Ge-Eerd wierden; gelijk Herodoot verhaald; en onder die, uyt d'Ongeschubde, den Aal heeft bygevoegd. d'Egiptenaars aaten niet alleen veel Visch, maar zommige, als Herodotus zeyd, Leefden alleen by Visch; waar van zy ICHTYOPHAGI of *Visch-Eeters* genoemd wierden, en zelfs haare Woon-hutten van Visch-graaten te zaamen Weefden, en met Wier en Zee-Mos, uyt de Roode Zee, bedekten. Hoedaanigen Mos in zulken overvloed op de Ondiepten van dat Meyr gevonden word, Dat zy desweegen de Naam van *Schelfs-Zee* gekreegen heeft. Van dit Groene Wier maaktenze heele Bergen, en groeven'er Hoolen in, om daar onder te Woonen. En daar zijn eenige Uytleggers die meenen dat David, Psalm 74: 14. van deeze Visch-Eeters gewag maakt. Doch volgens Herodotus was het den Priesters niet geoorlofd, Visch te proeven. Van wien misschien Pythagoras geleerd heeft het Visch-Eeten geheel-en-al te verbieden. En gelijk hy aan zijne Discipelen voornaamelijk *Het Swijgen* Leerde, alzoo heeft zulx aan een fraay Poëet onder ons, geleegentheyd tot het volgende Punt-Digt gegeeven;

Visch in Egipten overvloedig.

Exod. 10: 19. &c.

Tenten en Wooningen van Visch-graaten en Zee-Wier gemaakt.

Wat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Wat deed Pythagoras zoo-zeer de Viſch-Vangſt Laaken?
Waarom Verdroot het hem dat ergens wierd Geviſcht?
Hy hieldze voor de zijn, die nooyt of zelden Spraaken:
En alle Viſch is Stom, dies ook Pythagoriſt.

Naadien de Viſſchen nogtans in Egipten overvloedig waaren, en by zommige veel gegeeten wierden, was 't geen Wonder dat de geſtrafte Egiptenaars over 't verlies van haar Lekkere en Geheyligde Viſſchen verleegen vielen, wanneer de Goddelijke Plaage zoodaanig over de Wateren van Egipten braveerde, dat *Al de Viſſch in de Riviere Stierf, en het Water ſtonk*, Exodus 7:20,21. Gelijk dan ook d'Iſraëliten, naa haaren Uytgang, naauwlijks in de Woeſtijne gekoomen, zeer haaſt het gebrek der Egiptize Viſſchen ontwaar wierden: Zoo datze al Klaagende zeyden; *Wy gedenken der Viſſchen die wy in Egipten Om-niet Aaten*, Num. 11:5. En alhoewel ons alle de byzondere zoorten der Viſſchen niet bekend zijn, zullen wy nogtans van eenige, en zoo veel onze naaſpooring heeft konnen agterhaalen, gewag maaken. Dus ſchijnd dan den Aal of Paaling, een voornaame en zeer-geagte Viſch by d'Egiptenaars geweeſt te zijn; van welke aldaar veelerley zoorten pleegen gevonden te worden. Jonſton Verhaald van zeekere Egiptize Viſch, de Paaling niet ongelijk, by hem *Lamprey* genoemd; ook by andere wel *Land-prey*; en welke in de Nyl-Poelen veel gevangen word; zijnde heel grof-Lijvig en lang. By d'Oude gemeenelijk *Alabes* geheeten, om dat hy zoo ſlibberig en glad is, dat men hem met de hand niet vatten kan. Eenige ſchrijven datze in haar eyge Viſch zeer lekker zijn, en een Koninklijke Spijſe verſchaffen; andere weederom datze alleen door de toegemaakte Souſſen goed gemaakt worden; waar van ons Jovius een aardig voorval verhaald, Dat ook Jonſton heeft aangeteekend. Voor de reſt pleegen de Heydenze Volken, de Aalen en Paalingen, welke in zommige Slijkige Rivieren en Poel-wateren niet zelden heel groot vallen, met allerhande bygeloovige Plegtigheeden aan haare Goden op-te Offeren: En het zou wel konnen zijn, Dat het grootdeels hier van daan gebeurd is, Dat d'Ongeſchubde Viſſchen, aan de Iſraëliten verbooden zijn, om haar daar door van de gemeenſchap der Afgoderye af-te keeren; doch dit zullen wy naaderhand onderzoeken. De Viſch, welke by Solinus en Ammianus, den *Dolfijn van de Nyl* genoemd word, ſchijnd by veele geen andere dan onze Steur te zijn; ten minſten iſſe dien zeer gelijk. En 't geên opmerkelijk in deeze Viſch is, is dit, Dat de Schubben aan de zelve teegen de Orden van alle Viſſchen, naar het Hoofd gekeerd ſtaan. Het geene de reeden is, Dat zommige naauwgezette Joden, haar *Kavejaar*, die anders uyt de Kuyt van Steur gemaakt word, uyt de Kuyt van Karper laaten bereyden; dewijl zy den Steur, van weegen deſſelfs teegenſtrijdige ſtand der Schubben, agten als Ongeſchubd te zijn. Want alle Viſch die noch Schubben noch Vinnen had, moeſt den Joden van Ouds een Grouwel zijn, en zy mogten van haar Vleeſch niet Eeten, Lev. 11:9-12. Volgens Bellonius word in de Nyl ook een zoort van Barm gevonden, die onze Braaſſem niet ongelijk is. Dat deeze Viſch by de Oude en ook van Auſonius *Barbus* of *Barm* genoemd is, komd van die Velagtige krullen welke hem met Vier Kneevels, Baardsgewijs, aan bey-zijden der onder Lippen afhangen. Dezelve waſt in Egipten tot zulken grootte en ſwaarte aan, dat'er Bellonius binnen Memfis, van omtrent 20 Pond weegens gezien heeft. Van de Egiptize Geſchubde Viſch, die gemeenlijk *Nyl-Raaf* genoemd word, en by-naa 18 Duymen lang vald; weeten de Schrijvers weynig beſcheyd te geeven. De *Glanis* of *Siluris* die in den Nyl gevonden word en zeer tam is, word onder d'Ongeſchubde Viſſchen gereekend: En volgens Elianus en andere, ook in de voornaame Rivieren van Sicilien, en veel Wateren die Modderig zijn, gevangen. De Uytleggers van Strabo en Athenéus willen, Dat wanneer die Autheuren Schrijven, dat de Siluris in de Nyl gevonden word, zy daar door de Glanis en niet de Steur verſtaan. Want van die Viſſchen, wel-

Aal en Paaling by de Egiptenaars zeer geagt.

Aal waarom neffens alle ongeſchubde Viſſchen de Joden verboden.

Steur den Dolfijn van de Nyl genoemd.

Barm-Viſch in de Nyl.

ke uyt de Zee in de Riviere loopen, loopt geen ander, weegens de Krokodillen in de Nyl, behalven de Dolfijn, de Mugil en Aloza of Elft. Zulx Plinius bedroogen is, als hy de Glanis aan de Zee eygen maakt. Onder-en-tuſſen heeft Salvianus niet onwaarſchijnelijk beweezen, Dat de Nylze Spits-Neus, een Viſſch als onze Snoek is; anders *Oxyrinchus Nyloticus* genoemd.

Snoek van Egipten.

En gelijk in d'Egiptize Zee en aan de Monden van de Nyl, de Viſch *Zargus* veel gevangen word, welke by-naa 't fatzoen van de Goud-Braaſſem heeft; alzoo heeft Geſnerus de Viſch *Oſtracion* ook onder de Nyl-Viſſchen geteld, van welke nogtans verſchil onder de Schrijvers ſchijnd te zijn, te weeten; of deeze geheel en-al, onder de Oeſters of Schelp-Viſſchen te tellen zy? Dus ſpreekt'er Aldrovandus van: Alhoewel wy niet en weeten dat deeze meede uyt de Zee in de Nyl komd, Oordeelen wy nogtans uyt de Hardigheyd van de Huyd, Dat het een Zee-Viſch is, welke Huyd by-naa de Schelpen van de Oeſters gelijk is. 't Geên de reeden is dat Geſnerus Oordeeld, Dat naadien de Oſtracion van Strabo, onder de Nyl-Viſſchen geteld word, dat deeze Viſch ook *Oſtracium* of Oeſter-Viſch kan genoemd worden.

Oeſters, Krabben en Slekken in de Nyl gevonden.

Bellonius ſchijnd hem met geen oneygen Naam HOLOSTEUM gedoopt te hebben; als of men *Heel-Been* zeyde. De Inwooners laaten hem eerſt van al zijn Ingewand zuyveren, en dan bewaaren zy de Schelpagtige Huyd, daar hy meede bedekt is, om haar Winſt meede te doen: Als die van de Vreemde Koopluyden opgekogt word, om haar Nieuwsgierigheyd te voldoen. Dat'er anders ook Oeſters in de Roode Zee gevonden worden, zullen wy ſtraks gedenken. Insgelijks heeft Elianus zeekere zoorten van Rivier-Krabben aan de Nyl toegeeÿgend. Ook wordender Hoorn-Slekken met Huysjes in de Nyl gevonden, die zeer groot zijn; en een Huylagtige Stem van haar geeven. En men zeyd, Dat de Alexandryners door het veel Eeten van deeze Slekken, de Elefant-ziekte pleegen onderworpen te zijn; waar van breeder op zijn plaats: Want wy ſcheyden van de Viſſchen af, om ook een Woord van de Egiptize Voogelen te zeggen; met byvoeging der Gedierten, die de Land-Geweſten van Afrika in 't gemeen voort-brengen, en niet zelden door Gebuurſchap in Egipten overkoomen.

Arenden die in Egipten gevonden worden.

Die zoort van Arenden welke by de Schrijvers PERKNOPTERUS, of *Been-breeker* genoemd word, word zomtijds in Syrien, maar aldermeeſt in Egipten gevonden. Zijnde Wit van Kop, en grooter van Lijf als andere Arenden; en gelijk hy daar by kort van Vleugelen is en een lange Steert heeft, Leeft hy alleen onder de Arenden by Doode Krengen; dewijl zijn Swaarte hem onbequaam tot den Roof maakt. Ook zegt men, Dat hy omtrent de Stadt Gazara in Egipten, by Muyzen Leefd. Dat voorts den Arend by de Hebreën in agting was, is niet alleen uyt veele Leen-Spreuken in de Heylige Schrift openbaar; maar ook hier uyt, Dat der zelver *Vleugelen* den Cherubinen of H. Tempel-Beelden worden toegepaſt; waar van hier naa: Maar egter den Joden, neevens alle andere Roof-Voogels, in de Spijs-Wet verbooden. Levit. 11: 13. Deut. 14. 12. Miſſchien om haar te Leeren, alle zoort van Menſchen te ſchuwen, die 't Oog geduurig op eens anders Vleeſch en Bloed, dat is, om 't zijne, dat hy in 't Sweet zijns Aanſchijns gewonnen heeft, weg-te Rooven. Tot deeze zoort van Voogelen behooren ook de Gieren; welke in de Egiptize en Arabize Woeſtijnen van veelerly Aardt gevonden worden; als meede op de Vlakte omtrent Memfis, daarze Bellonius gezien heeft.

Den Havik was in Egipten een zeer Heylige Voogel.

Den Havik die van Ouds by veele Volken vermaard was, vald in Egipten, daar hy *Bajeth* en *Thauſtus* genoemd is, veel kleender dan in Griekenland, en de Geweſten teegen 't Noorden geleegen: Zulx zijn Lichaams-grootte onzeeker, en naa de Land-Aardt en zoorten, zoo verſchillig is, Dat hy zomtijds 't Geſlagt der Arenden niet en ſchijnd te wijken. Den Havik die Bellonius aan Egipten toeëygend, en daar van Ouds Heylig was, word van Lijf, de grootte van de Raaf, en 't Hoofd van den Kiekendief toegepaſt; ſweemende naa de Verf van de Valk. Daar is in Egipten geen Roof-Voogel zoo overvloedig als deeze Heylige Havik; alhoewel hy zig te-mets ook in de Buur-

Ge-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Gewesten van Syrien en Karmanien laat zien. Wy noemen hem *Den Heyligen Havik*, om dat hy niet alleen in de Egiptize Landvoogdye TANITIS, of lie-ver FARBETITIS, als een eygen Land-en Bescherm-God Aangebeeden wierd; maar dat de Egiptenaars daar van ook in 't algemeen geloofden, Dat hy zelfs naa zijn Dood, de kragt van Voorbeduyding had.

Der Egiptenaaren Bygeloovigheyd omtrent den Havik.

Doch van deeze Uytzin-nigheeden zullen wy korts hier naa spreeken. Van de Kiekendief, die by Pli-nius voor een zoort van Havikken gehouden word, is het boovendeel van Egip-ten, en heel de Gewesten van Moorenland daar de Nyl zijn Oorsprong neemd, gants niet vry; ook zijnder veel in Libyen.

Kiekendief in Egipten.

En alhoewel zy meest by den Roof leeven, en voornaamelijk het Vleesch van Jonge Hoenderen en Ganzen zoe-ken; zoo vliegenze in Egipten nogtans veeltijds op de Palm-Boomen, en Eeten Daadelen. Zy schijnen te-gelijk Tam en Wild te zijn; ten zy men dit haar stoute Roofgierigheyd dank te wijten heeft; want datze in Egipten voor de Ven-sters van de Huyzen vliegen, en haare Vlooyen in 't byzijn der Inwoonderen vernestelen, schijnd wel een teeken van Tamheyd; maar datze de Kinderen het Eeten uyt de Handen, en zommige 't Vleesch en Visch, die men schoon maakt; Jaa in de Steeden, de Luyden over Straat gaande de Muts ligten, voor-naamelijk in de tijd datze Nestelen zullen; zulx geeft niet anders dan haar Roofgierige Aardt te kennen.

Die zeer Stout en Roofziek zijn.

Tot deeze Roof-Voogels behooren ook de Val-ken, die in Egipten overvloedig gevonden worden. En gelijk de Struys-Voo-gels, de Woestijnen en Waterige plaatzen beminnen, alzoo zakken zy te-mets uyt d'Afrikaanze Gewesten van Libyen, Ethiopien, Arabien en Syrien naar Egipten af.

Struys-Voogels en andere die uyt Afrika naa Egipten afzakken.

Aldaar word ook een zoort van Aschgraauwe Patrijzen, of Veld-Hoenderen gevonden, welke zommige onder de Quakkelen reekenen: Doch grooter als die by ons bekend zijn; en welke voornaamelijk in Egipten by Slek-ken leeven. Ook woekeren de Duyven aldaar sterk voort; als die voor 't minst, in yder Jaar, Twaalf-maal Jongen hebben. d'Egiptenaars gebruyken dezelve, even als de Babyloniers, voor Briefdraagers van d'eene plaats naa d'andere.

Duyven overvloedig in Egipten.

De Mossen en Swaaluwen zijn in Egipten overvloedig. Men zeyd van de laatste voor-vast, Datze uyt het Slijk, dat de Nyl Jaarlijks op de Landeryen voerd, door 't maaken van haare Nesten, de Konst van Muuren uyt Slijk en Leem te maaken, aan de Inwoonders geleerd hebben. En alhoewel veel Swaaluwen in Egipten overkoomen, om daar te Overwinteren, blijvenz'er nogtans ook wel des Zoomers, terwijl de meeste vertrekken.

Swaaluwen die in Egipten overwinteren.

Van die Swaaluwen welke in 't gemeen *Oever-Swaaluwen* genoemd worden, word getuygd, Datze omtrent de Herakleotize Mond vande Nyl, haare Nesten door t'zaamenhegting, teegen de voor-by schuurende Nyl, onwinbaar maaken, en dat in de lengte van 125 treeden; hoedaanig door Menschen Handen niet en zou konnen geschieden. Al-daar omtrent de Stadt Koptus, is een Eyland de Godinne Isis Toegewyd, het welk deeze Voogels, op dat de Riviere haar niet en schaade, in 't begin van de Lente, als met een Kaay-dijk versterken; en de Mond des inloops, met Stroo en Kaf, Dry gantze Daagen en Nagten zoodaanig toe-Muuren, dat'er meenigte in dien grooten yver, om den Hals raakt: En hervatten deezen Arbeyd alle Jaaren van nieuws-aan.

En zeldzaame Nest-verzorging der Egiptize Oever-Swaaluwen.

Zy maaken geene Nesten, maar graaven den Oever met Hoolen uyt, daar zy tussen Nestelen. Doch Aldrovandus zeyd verstaan te heb-ben, Datze maar alleen in zaamen-getist Stroo en Veederen haar Nest maaken. Zy vertoonen haar alleen des Zoomers in Oogst-Maand, als de Zon in den Leeuw is, en datter Reegen vald. Op die tijd Broeyenze, en als de Jongen groot zijn, stervenze. Plinius zeyd, Datze veel Daagen te vooren, eer de Ri-viere begind te wassen, en haar Nest overvloeyd, verhuyzen. En daar zijn zom-mige Schrijvers die tot deeze, ook de Zee-Swaaluwe willen betrekken. Of'er in Egipten Natuurlijk ook Pelikaanen zijn, konnenwe niet regt zeggen.

Pelikanen, ofze in Egipten zijn.

Nog-tans zijnder omtrent d'Egiptize Stadt Gazanus, heele Kudden gezien, die 't Zeewaard invloogen. En naadien deeze Voogel in Visch-rijke en breed-vloe-jende Wateren verkeerd, (want zijn Spijs is doch niet als Visch;) kan men

niet denken, of hy zal ook veel omtrent de Nyl-Oevers gevonden worden. Ten minsten word dit voorzeeker verhaald, Dat d'Egiptize Visschers de Rop welke aan de onder-Nebbe van de Pelikaan af hangd, zaamen binden en voor een Hoosvat gebruyken om Water te scheppen; laatende 't uytsteekende van den Bek, voor 't handvat dienen; die beyde van weegen de taaye hardigheyd lange konnen duuren. Ganzen zijnder in Egipten heel veel; en wierden daar van Ouds dikmaals op de Koninklijke Tafels gezien. Ook pleegen de Priesters daar van daagelijx wel verzorgd te worden, als Herodoot aanteekend. Den zelven weet ook van Vos-Ganzen te spreeken, die in Egipten Heylig waaren. En zeeker, alsse Jong en Vet zijn, zijnze noch heedensdaags by de Joden niet veragt. In Ethiopien zijn by tijden zoo veel Wilde Ganzen, Datze dikmaal met haar Bek en Drek, alles verderven. Maar gelijk wy gezien hebben dat d'Egiptize Waterpoelen en Nyl-Oevers, vol zijn van Kikkers, Slangen, Aalen en Aas-Visch, worden daar ook op zeekere tijden, meenigte van Oyevaars gezien: Van welkers Gaan en Koomen, (dewijl hy een Vervliegende Voogel is, die op zeekere tijd vertrekt;) by de Oude niets zeekers ondervonden is: niet weetende van waar zy quaamen, of waar zy in 't weggaan, heenen gingen. Nogtans agt men datze van heel verre derwaards koomen, even als de Kraanen; d'een in de Winter d'ander in de Zoomer. Bellonius bevestigd als een Oog-Getuyge, Datze in Egipten en Ethiopien vervliegen; en in * Herfst-en Wijn-Maand aldaar 't gantze Vlak beslaan. Den zelven verhaald ook een opmerkelijke waarneeming, dien hy omtrent het zaamen-Schoolen en vertrekken der Oyevaaren, zelfs gedaan heeft; Die aldus luyd; Als ik *zeyd hy*, omtrent Abydos was, heb ik op den Vier-en-twintigsten van Oogst-Maand, aldaar een groote meenigte van Oyevaars gezien, die wel Dry of Vier-duyzend in getal scheenen: Zy vloogen van Rusland en Tartaryen, kruyswijs dwars over den Hellespont. En als zy over 't Eyland Tenedos waaren, keerdenze haar met een lange swier om, tot zy in een kring vereenigd waaren. Eer zy verder van de Voor-Pontus voortgingen, verdeelden zy haar in kleynder Schoolen booven de Twintig, en volgden zoo malkander naa het Zuyden. Als zy zullen vervliegen, vergaaderen zy op zeekere plaatze, en alzoo met malkander vergezelschapt, en niemand agterlaatende dan die Gevangen zijn, vertrekkenze op een voorgestelden Dag, als naa een ingestelde Wet. Niemand heeft den Hoop der wegvliegende gezien, hoe zy zullende vertrekken haar vertoond; en niemand heeftze zien koomen, maar wel datze gekoomen waaren; want beyde geschiet het by Nagt. En alhoewel zy over en weeder vliegen, meendmen nogtans, datze nergens dan by Nagt aangekoomen zijn. In Asien zeggenze, *De* PYTHOMES *koomen*; alwaar zy op een ruym Veld vergaaderen en onder malkanderen Kleppen, den geenen die lest komd Verscheurenze, en alzoo vertrekkenze. En alhoewel de Staatkundigers, op datze het goed gevoelen der Burgerlijke Regeering voordeelig waaren, en d'Eenhoofdige Regeering veragtelijk maakten; niet onaardig onder 't Gemeene Volk hebben uytgestrooyt, Dat de Oyevaars zig alleen in Republijken of Vrye Staaten lieten vinden; konnen wy nogtans in Egipten en veel andere Rijken, het teegendeel leeren. Want by Plinius leestmen, Dat zoo yemand onder de Thessalienzers, die door Koningen Geregeerd en van de Slangen zeer Geplaagt wierden, een Oyevaar Dooden, hy zulx met den Hals moest Boeten; als meede dat d'Oude Egiptenaars dezelve in Eeren hielden, welke t' allen tijden een Koninklijke Regeering hadden: Jaa Bellonius verhaald ook, Dat de Stè-Luyden in Vrankrijk, Nesten voor haar toestellen; en datze in Persien en de Heerschappye van den Grooten Turk gemeen zijn. Gelijk ook ten laatsten de Profeet Jer. 8: 7. zig aan zijne Landsluyden niet anders uytlaat (terwijlze een Eenhoofdige Regeering hadden,) als ofze den Oyevaar in hun Land gewoon waaren; dus luyden zijne woorden; *Zelfs een Oyevaar aan den Heemel weet zijn gezette tijden, en een Tortel-Duyve, Kraan en Swaaluwe, neemen den tijd haar der komste waar; maar mijn Volk weet het Regt des Heeren niet.* Alwaar de

Egipten heeft overvloed van Ganzen.

Oyevaars op zeekere tijden veel in Egipten gezien.

* September en October.

Men ziet niet wanneer de Oyevaars koomen, maar wel datze gekoomen zijn.

Dat de Oyevaars haar alleen in Vrye Republijken laaten zien door d'Ervaarentheyd weederspròoken.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

de Profeet, om Israël haare Dommigheyd te verwijten, de Voorzigtigheyd des Oyevaars invoerd; als een Voogel die onder haar zeer wel bekend was. Want by-aldien zy den zelven nooyt in haar Land gezien hadden, en van derzelver Natuur geen kennis hadden gehad; had hen het Voorbeeld zeer donker gescheenen, en het Verwijt gants onëygentlijk geweest. Ook is hy haar in de Spijs-Wet verbooden, Lev. 11: 19. Deut. 14: 18. En het mag ons hier een opmerkinge waardig zijn, dat de Vermaarde Hof-Stadt 's Graavenhaage (alwaar de Zitplaats der Hooge Staatsbestieringe van onze Republijk is, en haare Stadthouders gewoon zijn haar verblijf te hebben;) een Oyevaar in haar Waapenschild voerd. Waar van een Schrander Man, moogelijk wat te eenzijdig zinspeelende, gezeyd heeft;

HET REGTSCHAAPEN HAAGZE WAAPEN, IS EEN STORK:
DATS EEN MIKKER VOOR DE KIKKER EN DE WORK.

Doch in de Oude Fabelen, word'er gemeenelijk een Mensch door verstaan, die Goed en Quaad kan doen; of een Beschermer der Republijken, die een Tyran word. Boovendien word ook de *Godvrugtigheyd*, op verscheyde Roomse Penningen, door een Oyevaar afgebeeld: En desweegen by de Hebreën חסידה CHASIDAH, dat is, *Godvrugtig*, *Goedertieren* of *Barmhertig* genoemd. Gelijkze meede by Petronius PIETATICULTRIX of *Godvrugtigheyd-onderhoudster* heet. En dewijl men van deeze Voogel zeyd, Dat de Jonge haar Oude en Afgeleefde Ouders op de Vleugelen draagen, en haar Spijze toebrengen; is dezelve niet alleen by de Romeynen, voor een uytsteekend Voorbeeld van Dankbaarheyd en *Godvrugtigheyd* gehouden, maar Virgilius heeft ook daarom Eneas, die zijn Ouden Vader uyt den Brand van Troyen droeg, doorgaans *Den Godvrugtigen Eneas* genoemd; als meede Ovidius. 't Geên buyten twijffel de reeden is, Dat eenige Keyzers en Roomze Stam-Heeren, Eneas aldus zijn Vader op de Schouder torssende, op haare Penningen gedenken. En hoe Deugtzaam en Dankbaar dit van de Jonge Oyevaars aan de Oude vergolden word, mag men hier uyt gissen, als men aanmerkt, hoedaanig in den Jaare 1536. (wanneer die groote Brand binnen Delft was;) van veele gezien wierd, Dat de Moeder der Jonge Oyevaaren, niet konnende haar Veederlooze Jongen uyt het Smookende Nest redden; dezelve nogtans met haar uytgespanne Wieken zoo lang zogt te dekken; totze zelfs met Nest en Jongen van de Vlam verteerd wierd. Ziet daar een Zinnebeeld van de Getrouwigheyd tot in de Dood; en hoe swaar het zelfs de Dieren vald; *De Vrugt haares Buyks te vergeeten*?

Jesa.49:15.

Reygers in Egipten.

De Star-Reyger, waar van men dry zoorten in Egipten vind, word aldaar zoo Tam gemaakt, en tot de Menschelijke Stem gewend, dat hy zig Vergramd, wanneer men hem de Naam van *Leuyaard* geeft. Dezelve leeft voornaamelijk by Visch, en zijn Afbeeldzel word by Jonston en Willugbey niet onfraay gevonden. De Kraan is een Voogel die volgens 't Getuygenis der Schrijvers, de heele Weereld door gevonden word; en waar van verscheyde zoorten zijn.

Kraan-Voogel.

De Warmte doed haar geduurig omdoolen naa de Zoomer Lugt: Uyt Tracien, daar zy haar des Zoomers onthouden, steeken zy teegens de Winter naa Libyen, en brengen dien tijd ook veelzinds in Egipten en Moorenland over. Dat haare Spijze ook Graangewas en Aardvrugten is, schijnd ons Klaudianus in deeze woorden te leeren:

Wanneer de Kraan den Nyl, en 't Naantjes Kruyd verlaat,
Verslind hy 't Graan, dat aan den Rooden Oever staat.

Ibis-Voogel in Egipten ver-

Tot dit Geslagte moogen wy voor-al den Ibis-Voogel niet vergeeten; als den welken den Oyevaar, en misschien ook den Reyger en Kraan, niet heel ongelijk is, uytgezonderd zijn Bek die flaauwelijk omkromd. Dezelve zijn vol-

gens

maard en zeer Heylig.

gens Herodoot en de meeſte Natuur-Beſchrijvers, in Egipten tweederley. De Witte die niet alleen omtrent Peluſiën of Damiaten zijn, (wijl zy ook in geheel Egipten gevonden worden; en Swarte, die Peluſien alleen voed, en heel Egipten een af keer van heeft;) Is van Hoofd als een Water-Raaf, met een Spitzen krom-geboogen Bek, die Rood en dikker als een Duym is, ter plaatze daar hy aan 't Hoofd gevoegd is. Als hy de Kop en Hals in zijn Borſt-Vederen duykeld, vertoond hy t'eenemaal de gedaante van een Hart. Hy is zoo aan Egipten eygen, Dat hy daar uyt gevoerd wordende, hem zelven door Honger het Leeven neemd. Alle de Weegen rondsom Alexandryen zijn van deeze Voogel vervuld; nogtans ziet men datze omtrent Licha, in 't uyterſte van Afrika, alwaar een vers Meyr is, gezien worden. Zy Eeten Slangen, Keevers en Sprinkhaanen: En die uyt de Woeſtijne van Libyen door de *Weſte Wind*, met groote Swermen naa Egipten koomen overwaayen, Doodenze niet alleen op haar aankomſt binnen de Paalen van Egiptenland; maar door Loosheyd aangeſtookt, vliegenze die aankoomende Troupen in de Lugt te gemoet, en verſlindenze eerze op haare Grenzen koomen. Doch gelijk Moſes, Exod. 10:13: zeyd, Dat de *Ooſte Wind* de Sprinkhaanen over Egipten bragt; alzoo is't Wonder, indien 't Geloof der Egiptenaaren, en de Vertellinge der Natuur-beſchrijvers ſtand zal houden; Dat de Ibis-Voogels doe niet met alle-Man te Velde ſtooven, wanneer Egiptenland onder Moſes zoo dapper van de Sprinkhaanen geplaagd wierd, Datze alles op-Aaten wat den Haagel over gelaaten had; gelijk in de ſtrax aangehaalde plaatze te zien is. Nogtans verhaald Joſefus, Dat wanneer Moſes, door plaatzen die met Slangen gequeld waaren, teegens de Mooren te Velde trok, hy eenige van deeze Voogelen, dien hy *Een zoort van Oyevaars* noemd, in Koojen, uyt Oever-Riet t'zaam gevlogten, daar teegen met hem voerde; dus luyden zijne Woorden aan het Vijfde Hoofd-ſtuk van zijn Tweede Boek: Wanneer de Mooren teegens d'Egiptenaars opſtonden, en alles tot aan Memfis toe in-naamen, hebben d'Egiptize Prieſters en Wichelaars den Konink aangeraaden, een Hebreër te Hulp te neemen. Die daar op ſtrax den Mannelijken Jongeling Moſes van zijn Dogter op-eyſte, om hem als een Veld-Heer over zijn Leger-Troupen te ſtellen. En gelijk dit van Moſes zoo wel tot groot genoegen der Egiptenaaren, als der Hebreën aangenoomen wierd; alzoo hadden zy weederzijds daar in nogtans een verſchillig belang: dewijl de Eerſte daar door haare Hôôp geſteeven vonden; om wanneer Moſes de Mooren zou Overwonnen hebben, zy geleegendheyd zouden vinden, hem heymelijk van-kant te helpen: Doch de Hebreën verblijden haar daar in, om datze Hôôpten nu maar des-te veyliger uyt Egipten te geraaken, dewijl nu Moſes een Krijgs-Overſte geworden was. Maar Moſes willende den Vyand overvallen, eer zy noch kennis van zijn Optogt hadden, heeft zijn Togt niet langs den Oever der Riviere, maar Landewaards-in genoomen, en de Schranderheyd van zijn Verſtand getoond. Want vermids deeze Togt moeyelijk, en met veel Gevaar vermengd was, weegens de meenigte der Quaadaardige Slangen, die dat Geweſt in meenigte voort-brengd, en de Menſchen op veelerley wijze, jaa zelfs uyt de Lugt beſchaadigen, dewijl'er zommige zijn die Vleugelen hebben; heeft Moſes een voortreffelijke Vond bedagt: Hy deed kleyne Koojen van Oever-Riet of Papier-Gewas, t'zaamen vlegten, in welke hy zeekere zoort van Oyevaaren opſloot; (verſtaat Ibis-Voogels;) voor welk Geſlagt, de Slangen zoo bevreeſd zijn, Dat zy haar op derzelver Gezigt, gaauw weg-pakken. Deeze zoort van Oyevaars zijn anderzinds vreedzaame Voogels, en niemand dan de Slangen Vyandig; van de welke ik niets meer verhaalen zal, terwijlze de Grieken genoeg bekend zijn. Als dan Moſes in dat Geweſt gekoomen was, daar zig dit Slangen-Gebroedzel onthield, heeft hy haar deeze Voogels toegezonden; en heeft door haare hulp alzoo de Weg veyl gehad. Dus verre Flavius Joſefus. Hoedaanig verder deeze Voogel in Egipten Heylig was, dewijl zy de Slangen en Onge-

Zeldzaame Hiſtorie van de Ibis-Voogelen, die Joſefus verteld.

dierte

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

dierte verſlond,en 't Land zuyver hield; Zoo dat zelfs de Godinne Iſis haar niet en behoefdete ſchaamen, met de Beeldnis van den Ibis-Voogel op de Schouderen te Pronken, als Pignorius heeft aangemerkt, Dat zullen wy onder de Beeſtelijke Goden der Egiptenaaren breedſpraakelijker aanwijzen. Al wat nu ook de Oude verder van den Voogel Fenix verhaald hebben, word voor een Fabel gehouden. En gelijk hem eenige Arabien tot zijn Woon plaats geeven, alzoo hebben ons andere naagelaaten, Dat hy eerſtelijk te Heliopolis in Egipten gezien is: Daar hy volgens Herodoot, maar eenmaal om de 50 Jaaren, en wanneer zijn Vader Overleeden is, verſchijnd. Doch d'Autheuren verſchillen te bijſter omtrent zijn Vaderland: Want Jarchas de Indiaan by Filoſtratus, ſteld hem omtrent de Nyl: Andere, als Cheremon d'Egiptenaar, en Orus Apollo, in Egipten: Lactantius in Fenicien. Doch het alder naaſte is, te gelooven, Datze niemand gezien heeft. Zulx al het geene ook zelfs Kornelius Tacitus daar van in zijn XIV^de^ Jaar-Boek uyt Herodoot verteld, en d'afpeyling van zijn grooten Ouderdom, te-gelijk met het Jongk dat uyt zijn Aſſche voort-komd, alleen op het dwaalziek Erfgerugt geveſtigd ſtaat. Zelfs Herodoot bekend, Dat hy deeze Voogel nooyt als in Schilderye gezien heeft. En zoo heeft ook de Poeët den Arabier, den Fenix, in deeze Veerzen ontzeyd;

Fabelen van de Fenix-Voogel ook al in Egipten bekend.

Swijg Arabier, uw Oude Lied,
In uw Gezeegend Myrrhe-Woud;
Den regten Fenix kend gy niet;
Daar gy Kanneele Vyeren ſtookt,
Hy iſſet niet die Neſten Bouwd,
En alle Lekkernyen Kookt.

Dat de Thuyn-hop, by de Grieken *Epops*, en Latynen *Upupa* genoemd, in Egipten is bekend geweeſt, ſchijnd men uyt der zelver gebruyk in de Heylige Beeld-ſpraak te konnen vaſt-maaken. Want d'Egiptenaaren bemerkende de ſchikking, en verſcheydendheyd der koleuren, welke deeze Voogel, beneffens de 26 of 28 Veeren dien hy in de Kuyf op 't Hoofd draagd; als meede zijn verſchuyling, en verandering van Veeren in de Winter, hebben zy dezelve tot een Zinne-Beeld van de Verſcheydendheyd der Weereld, en de agtervolging der Tijden en Zaayzoenen, met d'opmerkelijke Verandering in dezelve geſteld. Waar van daan het dan voort-gekoomen is, Dat men Horus, die by d'Egiptenaars het Zinne-Beeld der Weereld is, gemeenlijk met het Hoofd van een Thuyn-hop, booven op zijn Staf verbeeld ziet. Zulx men zig niet en moet verwonderen, dat ook de Hoppe, onder de Voogelen geteld word, die de Joden verbooden zijn te Eeten, Levit. 11: 19. Waar van hier naa de reeden, met meerder Nut en Welvoegzaamheyd, zal aangeweezen worden. De Natuur-Beſchrijvers meenen, Dat deeze Hop, een zoort van Kievyten is: En wy zullen terſtond noch van Voogelen gewag maaken, die Afrika in 't algemeen eygen zijn; en door toeval van 't een Gebuurland in 't ander worden voort-geplant.

De Tuyn-Hop, vermaard en Heylig by d'Egiptenaaren.

't Hoofd van de Tuyn hop, aan de Stok van Horus toegepaſt.

Onder-en-tuſſen zeggen ons de Getuygeniſſen, Dat Egipten te-mets met zoo digte drommen van Vliegen omtrent de Graf-Spitzen gequeld word, Dat de Lugt van 't Gehommel dreund. Ook zijnder Muggen die een Quaadaardige gewoonte van Steeken over haar hebben. Bellonius getuygd van dezelve, Datze hem en zijn Reys-Broeder omtrent Memfis zoo gehaavend hadden, Datze beyde ſcheenen de Kinder-pokjes te hebben. Maar of ſchoon d'Egiptenaars wel gewoon waaren, deeze Dieren by beurte te zien opkoomen, kan men nogtans denken, hoe Bang het haar gevallen is, wanneer de Goddelijke Plaage eens al dit Geſpuys te zaamen riep, en haar *Een Vermenginge van Ongedierte* toe-Ziſte, Exod. VIII. Voorwaar Afrika word dikmaals zoodaanig met Sprinkhaanen gequeld, Datze niet alleen door de Zuyde en Warme Winden naa Egipten overwaayen, maar zelfs van daar tot in Italien voort-gaan; en alle Gewas van 't Veld af-Eeten: Doch deeze dingen zullen wy in de Plaagen van Egipten, met veele Opmerkelijke Geſchiedeniſſen af-doen. En gelijk de Scarabèus of *Schallebijter*, meeſt over-al gevonden word, hebben hem ook de Egiptenaars,

Egipten ongemeen van de Vliegen geplaagd.

Sprinkhaanen.

Schallebijter in Egipten Heylig.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

tenaars, hoe Leelijk en Monstreus hy is; (want daar worden veelerley zoorten gevonden;) byzonder Heylig gehouden: Om dat zy meenden dat in dit Beest, een byzondere gelijkheyd van de werkinge der Zonne is. Want gelijk Porfyrius zeyd, Dat hy zijn Teel-Zaad in de Lugt uytschiet, en daar naa met zijn Agterste Pooten tot groote Ballen maakt; alzoo hebben hem d'Egiptenaars deswegen aan de Zonne toegeëygend. En Plinius heeft opentlijk genoeg gezeyd, Dat het meeste deel der Egiptenaaren de Torr, hierom onder de Goden Eerd; dat hy tot zijn Teeling, een Heemelvormig Balletje maakt, en dat zoo lang van 't Oosten naa 't Westen rold, tot hy 't zelve de gedaante van een Aardt-Kloot gegeeven heeft. Onder-en-tussen zeggen de Natuur-Beschrijvers, Dat deeze Dieren zulken vermaak in de Koe-Drek hebben, datze niet alleen gedurig daar naa toevliegen; maar ook zelfs daar uyt voort-koomen; zulx hy van zommige niet te onregt *Stercorarius* en *Fimarius* genoemd is; noch de Profeet deeze Dieren geen ongelijk heeft aangedaan, wanneer hy van de Egiptize *Drek-Goden* aan Israël gewag maakt, Ezech. 20: 7, 8. Behalven de Schallebijter of Torr, word ook de Tarantula in Egipten gevonden; en daar is een zoort die in 't byzonder *d'Egiptize Tarantula* genoemd word: Welkers Steeken zoo groote en vreemde toevallen in de Geest des Menschen verwekken, Datze Danssen, Zingen, Springen, Schermen, Worstelen en allerhande Koordedanssers Kuuren doen. De Slangen die in Egipten gevonden worden, wil men dat uyt Arabien van de Wierook-Boomen derwaards koomen. In Arabien, Numidien, en Ethiopien zijnze gemeen, zoo dat in zommige van die Gewesten, daagelijks veele van haar snoode Beeten sterven. Zulx d'Afrikaanze Land-Bouwers gewoon zijn, hooge Laarzen teegen de Beeten der Slangen te draagen. By de Troglo-diten en Ethiopiers, pleegen de Slangen voor goede Spijs Gegeeten te worden; alhoewelze d'Egiptenaars eertijds tot Straf der Vader-moorders plagten te gebruyken; werpende den Misdaadiger in een Kuyl, die vol Slangen was. Men zeyd, dat'er omtrent de Roode Zee, van omtrent 40 Ellen lang gezien zijn. Onder de Slangen die in Egipten gevonden worden, teld men inzonderheyd de Adder-Slang, en de *Cerastes*, of Hoorn-Slang, beyde de Quaadaardigste uyt alle zoorten. 't Geên daar uyt af-te neemen is, Dat de laatste eertijds een groot gedeelte van Egipten hebben onbewoonbaar gemaakt, zoo Bellonius aanteekend. Die'er ook zegd, veel gezien te hebben, ter tijd als hy van Memfis naa den Berg Sinaï reysde: Hier vooren in de Lot-spelling van de Vader Jakob over de Stamme DAN, genoeg beschreeven. Herodotus gedenkt van eenige Hoorn-Slangen omtrent Thebe in Egipten, die Heylig genoemd worden, en de Menschen geen schaade doen; hebbende twee Hoornen op 't Hoofd. Waarom geloofd word, Dat dit een andere als de Aspis-Slang, of de Cerastes is. Maar om dat de Aspis-Slang Egipten zeer eygen is; hebben hem zommige *De Nyl-Slang* genoemd: En dewijl zy de Warmte zeer beminnen, onthoudenze haar veel in Afrika en Hoog Egipten. Over d'Afkomst van zijn Naam, hebben wy in Jakobs Lot-Spellinge over de Stamme DAN, verscheyde meeningen by-gebragt. Doch Propertius heeft hem de *Heylige Slang* genoemd; niet teegenstaande hem de Digter Nikander, in de volgende Vaarzen zoodaanig boosaardig heeft afgeschilderd, Dat hy naauwlijks dien Naam, ten zy onder een andere Zin-aanduyding draagen kan. Dus spreekt'er de Poëet van;

En waarom onder de Goden geëerd.

Tarantula in Egipten.

Slangen in Egipten zeer gemeen.

Inzonderheyd de Adder-Slang en Cerastes.

Aspis Slang aan Egipten zeer eygen.

De Aspis is zoo lang als twee gestrekte Ermen;
Zoo dik gelijk een Spiets, waar met men zig Beschermen
Kan teegen Leeuw en Stier: Zijn Verw is dikmaal Bleek,
Nu Groen en Graauw gemengd, dan ofze 't Vyer geleek.
Hy houd zig in de Aard van het Verbrand Egipte,
Daar hem de Vloed der Nyl, in swarte Modder kipte.
Zijn vinnig Voorhooft heeft twee Hoorens als een Wrat,
Zijn Oogen zijn als Vyer, met Bloedig Rood bespat:

Zijn

Zijn Hals ſweld van't Vergif, en raakt het Beeſt aan't Branden,
Zoo dreygt hy wis de Dood, met zijn vier ſpitze Tanden;
Waar in hy't ſlim Vergif, dat Duyzend Quaalen broud,
Bedektlijk onder 't Vlies, met Liſt verborgen houd.

Den zelven Nikander, heeft de Slang HEMORRHOUS, of *Bloedſtorter*, den Naam van *Thonius* gegeeven; om dat zy volgens Rhodiginus, in die plaatzen van Egipten veel gevonden word, daar Thonis over Geheerſcht heeft. Dezelve heeft Hoornen als de Ceraſtes, maar is zoo kort en kleyn van Lijf, dat men hem voor een geheel andere zoort moet neemen. Want aldus heeft gemelde Digter hem beſchreeven: D'Egiptize Slang, Bloedſtorter genoemd, van Nikander naa 't Leeven beſchreeven.

Een Voet ſlegts is hy lang, heel Dun, en dikmaal Wit,
Of Vlammig Rood geverfd; den Hals ook dun van Lit,
En ſchraal en uytgeteerd; de Steert is Spits: En booven
Zijn koude Oogen ſtaan, twee Hoornen uytgetoogen,
En glinſtren, even als de Wilde Keever, die
Het Groen der Velden Eet; of als de Honing Bie;
Zijn Hoofd is bars, voorzien met hard en ruwe Knobbels,
En als de Hoorn-Slang Ceraſtes, *die vol Bobbels*
Zijn ſcheuynze gangen doed, ſleept hy zijn traage Huyd,
Waar uyt een Heuvel rijſt, gelijk een kleyne Schuyt.
Hy ſlibberd op zijn Buyk en rukt zijn loome Leeden
Heel heymelijk door 't Riet. &c.

Onder de Aſpis-Slangen heeft Solinus ook de Slang *Dipſas* geteld; welke in Afrika, Arabien, Libyen, en Syrien verkeerd. Zijnde aldus genoemd weegens de Brandende Dorſt welk hy in die geêne verwekt die van hem Gewond zijn. En naadien het ons toeſchijnd, dat deſſelfs gantze Beſchrijving, in de Farzalize Veerzen van Lukanus gevonden word, zullenwe die hier inlaſſen: Dus zingd de Poëet: De Aſpis-Slang van den Digter Lukanus beſchreeven.

Zoo haaſt Naſidius *was van een Slang Gebeeten,*
Die Dipſas *word genoemd, begon hem't Bloed te Heeten;*
't Geên hem't Gezigt ontſtak, en naa de Herſſens klom;
Strax was hem't heele Lijf geſpannen als een Trom;
Zijn heele glans verdween, hy ſcheen geen Menſch te lijken,
En ſwol vaſt meer en meer, en't Hart raakt aan't beſwijken.
't Vergif deed voort zijn loop door al zijn Droeve Leên,
En niemand zag de Steek, die door 't Geſwel verdween:
Zijn Pantzier wierd te naauw om't dikke Lijf te ſluyten,
Men zag nooyt Ziedent vat zijn vinnig Schuym zoo ſpuyten;
Of een verwoede Zee zoo borlen van een buye,
Uyt 't brullend Noorder rak, gedreeven naa het Zuye,
Als dit Vergiftig Quijl. Het Lijk bleef Onbegraaven,
Geen Voogel wilder aan, geen Beeſt zoekt zig te Laaven
Met dat beſmette Bloed; en yder is vervaard,
Om't Lijk van't Brandent Hout te ſtulpen onder d'Aard.

De Water-Slangen die in Egipten veelerley zijn, zijn de Aſpis in vorm niet heel ongelijk; en wijken ook geen andere in Vergif. Haar Spijs is Viſch en Kikkers; alhoewel zy van de laatſte dikwils bedroogen worden; want deezen Vyand ziende aankoomen, vat de Kikker een ſtuk Riet overdwers in den Bek, om niet ingeſwolgen te worden. Hoedaanig deeze Slang by 't overvloeyen der Water-Beeken haar Koſt zoekt, en zig daar naa by Droogte, te Land begeeft, en zelfs de Stallen der Land-Lieden inneemd, zulx heeft ons Virgilius in zijn Water-Slangen in Egipten.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Derde Land-Gedigt, niet onaardig in deeze Veerzen voorgezongen, als hy'er aldus van zeyd;

Van Virgilius afgeschilderd.

De Looze Kalabus *die door de Bosschen Hold,*
En zijn Gevlekte Romp in Kromme Bogten rold.
Die weet zig in de Lent, wanneer de Reegen-Plassen,
Het Water in de Poel, en in de Beek doen Wassen,
Te voegen aan de kant, of in haar Diepe Hol;
Daar Vreet hy dan zijn Buyk met Visch en Kikkers vol:
Maar als de Heette Zon, veel-meer begind te hoogen,
En dat de Modder-Poel en 't Land begind te Droogen,
Dan Rold hy langs de Paân, Getergd van Hit en Dorst,
Met een Vyer-Vlammig Oog, en een Verstoorde Borst.

Vliegende Slangen op de Wierook Boomen, &c.

Om nu ook veel te zeggen van de Vliegende Slangen, (anders *Draaken* genoemd;) waar van Herodotus uyt een Oud Erf-gerugt gewag maakt, en in 't Krieken van de Lente uyt Arabien van de Wierook en Kassi-Boomen naa Egipten vliegen, daarze van de Ibis-Voogel gedood worden, zou misschien zommige Fabelagtig schijnen; alhoewel wy korts te vooren vernaamen, Dat d'Egiptenaars deeze Voogel daarom voornaamelijk Eerden. Laat'er by gedaan worden, Dat Levit. 11: 19. &c. alle zoorten van Oyevaars en Reygers, onder het Regifter der Verboode Voogelen opgeteld worden; aldaar voorzeeker niet zonder opzigtelijkheyd, ook van de Slangen onder de Kruypende Gedierten gewag gemaakt word; op dat de Joden haar daar meede niet en Verontreynigden, gelijk d'Egiptenaars zoo wel met die te Eeten, als dezelve Godsdienstige Eer te bewijzen, deeden: Waar toe Godt dan ook d'Israëliten uyt dat Land Uytvoerde, *Op dat hyze Heyligde*, dat is, van de Egiptize Afgoderye en Vuyle Zeeden afzonderde, en tot een Byzonder Volk maakte; gelijk we hier naa breeder zullen af-doen. Niet minder Leugenagtig en Verzierd luyd het, 't geên Elianus en andere van den Basiliskus zeggen, die aan Afrika, als het Broey-Nest van alle Gedrogten, word toegeëygend. Alhoewel wy egter niet te naalaatig willen zijn, om 't een en 't ander van zommige bekende Beesten aan-te teekenen, welke uyt de Afrikaanze Gewesten, in Egipten en in de Gebuur-Landen van rondsom, worden overgevoerd; als meede die der Roode Zee, welkers Oever langs Egipten strookt. Wy zeggen dan, Dat alhoewel de Olyfanten ook in Asien en d'onderhoorige Eylanden, Taprobana, Zeylon, Mosambique en andere in overvloed gevonden worden, (Zoo dat'er den Grooten Mogol wel 5000 in zijn dienst heeft, die by-naa d'Inkomst eens gants Koninkrijk van Onderhoud kosten;) zy voornaamelijk in Afrika, in de Bosschen agter de Syrtis, en in de Wildernissen omtrent de Stadt Sala, in Moorenland, Libyen, Getulien, en de Woestenyen aan den Berg Atlas geleegen, t'huys hooren. Waar van reeds een Waarneeming is voor-af gegaan. Uyt Moorenland en Libyen koomen Leeuwen voort, maarze zijn Egipten niet eygen, schoonze te-mets overloopen. Herodotus, Plinius, en Solinus zeggen, Dat het Dier welke de Oude *Hyëna* noemden, veel in Afrika gevonden word; en daar ontbreeken geen Schrijvers die dit Dier voor de Zivet-Kat houden: Doch zoo, datze die in Wel-Ruykende, en Niet-Wel-Ruykende onderscheyden. De Niet-Wel-Ruykende, agt Petrus Kastellus in zijn *Onder zoek der Zivet-Teelende Hyëna*, de Hyëna der Ouden te zijn; en dat de Wel-Ruykende d'Afrikaanze Zivet-Kat is; die ook elders gevonden word, gelijk hy aanwijst. Plinius en andere, zijn voorzeeker bedroogen, wanneerze Schrijven, Dat de Hyëna, beyderley Naature deelagtig is; zoo dat hy 't eene Jaar Mannelijk, het ander Jaar Vrouwelijk is. Gelijk de Digter in dit Veersje zeyd;

Basiliskus Fabelagtig aan Afrika toegeëygend.

Onze Bybel zeyd, Kruypend Gevoogelte, vers 20.

Olyfanten in Afrika.

Leeuwen aan Egipten niet eygen.

Bedenking over de Hyëna en Zivet-Kat.

Het Dier Hyëna *laat zig eerst als Vrouwlijk Dekken,*
En weet flux wêêr den Aardt van 't Mannelijk aan-te trekken.

Doch

Doch dit heeft Ariſtoteles al weederſprooken; Oordeelende dat yemand, welke de Teel-Deelen der Hyëna niet naauwkeurig onderzoekt, heel ligt tot dat vals gevoelen kan overhellen. Waar toe ongetwijffeld, de Zivet-Beurs, die in beyde Geſlagten, de grootſte gelijkheyd hebben, niet weynig zal geholpen hebben. Schaliger ziende hoe veel byzondere dingen van de Hyëna by de Oude Schrijvers gezeyd wierden, die met de bekende Zivet-Kat niet over-een ſtemden; heeftze uytgelacchen dieze voor een en 't zelve Dier hielden. En hy zou voorzeeker gelijk hebben, by-aldien niet Elianus en andere, veel Fabelagtige dingen daar van hadden gezeyd, die men nu uytwiſſen mag. Ten minſten worden deeze Eygenſchappen, welke de Griekze Digter Phyles, op de volgende trant van de Land en Zee Hyëna gezongen heeft, in de Zivet-Teelende Hyëna niet gevonden, daar hy zeyd; De Hyëna van den Digter Phyles beſchreeven.

Men zag d'Hynëa *eerſt gelijk als Mannelijk Teelen;*
Nu ziet g'hem weederom gelijk als Vrouwelijk Speelen.
Hy heeft een Vrouwelijk en Mannelijk Gevoel.
Hy word Beſwangerd en Beſwangerd weêr zijn Boel.
En vind hy by geval een Dier in Slaap gedooken,
Dat komd hy liſtig met een zagte tred beſtooken,
En voegd hem aan de Neus zijn voorſte Regter Poot;
Die heeft een Sluymer-kragt, en maakt de Menſch als Doot.
Dan weet hy naaderhand de Aarde uyt te haalen,
Daar laat hy 't Agter-Hoofd van 't Dier in neederdaalen,
Met een ontblootte Strot, die hy zoo vinnig kneld,
Dat hy den Slaaper Stikt, en houd in zijn Geweld.
Ook kan de Viſch Hyëen, *veel wondere Droomen maaken,*
Wanneer zijn Regter Vin een Slaaper komd te raaken;
Strak 't zidderd hem het Lijf, hy dwarreld als de Wind,
Hy Reveld en hy Schrikt, gelijk een Stuypig Kind.
Maar d'ander weet met Luſt de Honden te Verlokken,
En ſtopt zijn Honger-Buyk met haar Verſcheurde Brokken:
Want als de heldere Maan de Donkere Nagt Verligt,
Verblind hy met zijn Schaauw de Honden het Gezigt;
Jaa even als een Koll, met Duyzend Toovernukken,
Een onbedagte Ziel weet tot haar gunſt te rukken;
Zoo maakt hy haar Verſtomd, Bedwellemd en Verwert,
En ſlokt haar tot een Roof in zijn Vraatgierig Hert.

Hoedaanig-een zelzaame Beſchrijving, de Natuurkundigers in den dut geholpen heeft, niet weetende onder wat Geſlagt van Dieren de Zivet-geevende Hyëna te reekenen zy: Want dat de meeſte hem onder de Katten ſtellen, en ook *Zivet-Kat* noemen; daar zoo wel de Hyëna der Oude, als de bekende Zivet-Kat, ten aanzien haarder Lijfs-lengte, Borſtelige en oprijzende Haayren, en lang-vooruytgaande Smoel; veel-meer naa de gedaante van een Boſch-Wolf, en alzoo meer naa den Hond en Vos, als naa de Kat ſweemd, zulx ſchijnd een oneygentlijke Naamdigting der Uytlanders te zijn: Ziende daar in miſſchien meer op de laage Pooten en Steert, als op eenig ander deel des Lichaams, ſchoon die 't meeſt had moeten gelden. Indien menze egter naa 't gemeen gebruyk een Kat wil noemen, wy gelooven datze meeſt naa een zoort van Wilde Katten gelijken; ten minſten in haar Ontamme Aardt, dieze zelden afleggen. Om waar van yts meer te weeten, men het onderzoek mag te raade neemen, welke Jonſton, uyt de waarneeming van den Roomzen Burger Petrus Kaſtellus, zeer mildaadig heeft meede-gedeeld. De Boſch-Weezels wil Strabo alleen in de Landgeweſten van Afrika geſteld hebben; maar zy zijn ook in Europa gevonden. Uyt Libyen koomen volgens Pauſanias, dikwils Witte Haazen naa Egipten Witte Haazen in Egipten.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

ten afzakken; die aldaar, als ook by andere Heydenze Volken, van Ouds een geagte Kost waren; Doch den Joden in allerley Geslagte in de Wet verbooden, Lev. 11: 6. waar van te zijner plaatze, de reeden beneffens de Beteekenis van 't Naamwoord הארנבת *Arnabeth*, zal te onderzoeken staan. Het Steekel-Verken word door gants Afrika en ook in Egipten gevonden; maar aldermeest in Ethiopien. Dat de Haagedissen en Scinzen, alzoo wel in Arabien en zommige deelen van Afrika en Egipten zijn, is reeds gezeyd.

Schildpadden in de Roode Zee.

In en omtrent de Roode Zee, worden veele Schildpadden gevonden, en daar onder die zeer groot zijn, gelijk Arrianus verhaald. Dezelve hebben zeer goed Vleesch, dat Gekookt en in de Pan gesnerkt, een aangenaame Spijs is. d'Egiptenaaren weeten aan het weg-brengen van haare Eyeren, de Goede of Schraale Oogst te Voorspellen: Want zooze die verre van de Nyl-Oevers af leggen, beduyd zulx een groote Overswemming van die Riviere. Dat meede in Afrika zoo wel Land als Zee-Schildpadden zijn; en datze ook in de Nyl en andere Rivieren gevonden worden; vindmen by Elianus aangeteekend. d'Egiptize Vrouwen, die anders uyt Natuure, heel Vrugtbaar en gelukkig in 't Kinderbaaren waaren; pleegen de Herssenen van Zee-Schildpadden, met Saffraan en Egiptis Zout gemengd, voor een zeer treffelijk Geneesmiddel te gebruyken, om de Baaring te bevorderen.

Zee-Slangen in Afrika.

Daar worden ook zoo groote Zee-Slangen in Afrika gevonden, Datze de Roey-Scheepen omwerpen: En des Nagts aan Land koomende om te Slaapen, zijnze te mets Stout en magtig genoeg, d'Ossen en Koeyen aan-te vallen.

Jood-Visch of Zee-Aap.

De Zee-Aap, waar van Elianus gewag maakt, by de Grieken *Zygaina* of *Zygena*, by andere *Jood-Visch* genoemd; word heel gemeen in de Roode Zee gevangen. Dat hy de Naam van *Jood-Visch* draagd, heeft hy van het Hoofd-Dekzel, Dat de Joden eertijds in zulker voegen, in Provence droegen; zijnde volgens d'Afbeelding diemen daar van by Rondeletius en de meeste Dier-Beschrijvers vind, een Visch van Wanschaape gestalte, sweemende naa de Figuur van een Houten Mooker: Waarom hy ook by d'Oude Françoizen, MARTEAU, dat is, een *Hamer* genoemd is. Ook *Niveau*, dat by hen een Waterpas te kennen geeft.

Zee-Braassem in 't Roode Meyr.

De Scarus of Zee-Braassem word nergens meer, als in de Roode Zee gevangen. En gelijk hier ook Oesters gevonden worden, die inwendig met Vyerige of Roode Striemen, by-naa als den Reegenboog geschilderd zijn, alzoo is meede de Purper-Slek-Visch in Afrika, en inzonderheyd

Purper-Slek.

by de LOTIOPHAGI, of *Lotus-Eeters* niet onbekend: Zulx de Koopstadt Muxa, door deeze Verf, by Arrianus Vermaard blijft, niet teegenstaande, Tyrus in Fenicien, hier in alleen pleeg de Kroon te spannen.

Venus-Schelp in de Roode Zee.

Insgelijks word ook de Venus-Schelp, by de Schrijvers gemeenelijk *Concha Venerea* geheeten, overvloedig in de Roode Zee gevonden; zoo dat haar de Digterès Hyle, desweegen, CONCHA ERYTHREA, of *Schelp van 't Roode Meyr*, genoemd heeft. Bellonius getuygd van dezelve, Dat hy in zeeker Dorp, Kemeelen gezien heeft, die met dusdaanige Schelpen gelaaden waaren, en dat d'Inwoonders van Memfis, dat is Kairo, die gebruykten om Papier en andere Geverfde stoffen, meede Glandzig te maaken.

Witte Papegaajen in Moorenland en Hoog Egipten.

Van de Afrikaanze Voogelen konnen we dit by-voegen; Dat in Moorenland Witte Papegaajen gevonden worden, als meede Swarte, en heele Roode in Ethiopiën; die voor geringen Prijs tot d'Egiptenaars worden overgebragt.

Quakkelen overvloedig in deeze Gewesten.

De Quakkelen worden in dit Gewest, zoo overvloedig gevonden, Datze dikmaal met heele Legers uyt Afrika, naa Italien oversteeken, en op Zee zomtijds met gantze Vlugten op de Scheepen vallen. Zijnde dit een ligt-vervliegende Voogel, die de Noorde Wind waar-neemd. Bellonius zeyd, Dat wanneer hy van Rhodus naa Egipten overscheepte, hy een gantze School van 't Noorden naa 't Zuyden zag overvliegen. Doch wanneer wy met Israël uyt Egipten in de Woestijne van Arabien zullen gekoomen zijn, zullen wy daar van naader spreeken.

Tortel-Duyven met heele Vlugten in Egipten.

De Tortel-Duyven zeydmen ook zoo overvloedig in Ethiopiën te zijn, Datze dikmaal de Zon Verduysteren en Schaaduwe op de Aarde werpen: Nogtans wordenze van d'Egiptenaars niet Gegeeten, hoe gemeen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

meen zy tot haar overkoomen; om dat zy dikmaal de Klaauwen van den Havik, die by haar een byzondere Heylige Voogel is, ontſnappen. Dat de Tortel-Duyf ook een vervliegende Voogel is, leerenwe uyt Jerem. 8: 7. En hoedaanig de Goddelijke Wet in weerwil der Egiptize Bygeloovigheeden, belaſt heeft, wanneer de Joden een Brand-Offer uyt de Voogelen zouden doen, zy Tortel-Duyven moeſten neemen; ziet men in het Prieſter-Boek *Leviticus* Kap. 1: 14. aangeweezen; daar dan ook Kap. 5: 7. bevoolen word; ſlegts twee van dezelve te neemen, wanneer den Offeraar niet Vermoogens was, een Schuld-Offer uyt Groot of Kleyn Vee te betaalen. Vergelijkt eens zoo 't u belieft, Luc. 2: 24. En 't zal voor dees-tijd daar meede genoeg zijn; ſchoon'er noch veel andere plaatzen in 't Oude Teſtament, toe behooren, die wy te zijner plaatze niet vergeeten zullen. Onder-en-tuſſen zal het miſſchien hier niet te onpas koomen, in-agt te neemen; Dat zelfs ook aan Abraham belaſt word, *Een Tortel-Duyf*, tot de Veerze, de Geyte en den Ram te neemen, wanneer Godt, op een byzondere wijze een Verbond met hem maakte, Gen. 15: 9. Maar gelijk de Schrijvers verhaalen, Datter uyt Libyen, veelerhande zoorten van Tamme End Voogels naa Egipten, en derzelver Gebuurlanden overwaajen; Alzoo teekend ook Herodotus aan, Dat de Vette Ganzen en Hoenderen, eertijds van d'Egiptize Prieſters veel Gegeeten wierden. Ook ſchrijft Diodorus Sikulus, Dat de Gezoode en Gebraade Ganzen, zeer gemeen op der Egiptenaaren Tafel pleegen te koomen. Gelijkmen meede voorgeeft, Dat inzonderheyd de Leever van deeze Voogels, alſſe wel Gemeſt waaren, by de Oude vermaard was: Zoo dat Martialis daar van al Schimpende gezeyd heeft;

Tamme Endvoogels die naa Egipten verhuyzen.

Ziet, Wat een Leever heeft de Gans!
Zy overtreft het Beeſt by-kans.

En zoo wy hier toe voortvoeren, al de Geſlagten der Afrikaanze Hoenders, Exters, Reygers, Duyven, Lyſters, Papegaajen, Spreeuwen en meenigte Zang-Voogelen, in 't byzonder op-te haalen, het zou voorzeeker veel te lang vallen. Zulx aan deeze uytweyding, voornaamelijk noch dit reſteerd, Dat wy ook de Egiptize Boomgewaſſen, Planten en Aardvrugten, daar beknoptelijk byvoegen; en alsdan tot haare Zeeden en Godsdienſt overgaan.

Maar hoe Schaars ook Egipten, ouwlinx van den Reegen des Heemels bevogtigd wierd, ſchijnd nogtans deſſelfs Vrugtbaarheyd daar door geenzinds te-leur geſteld te zijn: Waar van ons de Egiptize Boom-en Veldgewaſſen genoegzaame blijken verſtrekken, by-aldien wy de zelve ſlegts ter-loops overzien willen. De Wijze Konink Salomon, ſprak van de Ceeder-Boom tot den Hyzop die aan de Wand uytwaſt, en daar naa van het Gedierte des Velds en 't Gevoogelte en 't Kruypend Gedierte. Deeze laatſte hebben wy reeds afgedaan; doch van de eerſte, zullen wy des Wijzen Konings rang houden, en vervolgens alzoo onder d'EgiptizeGewaſſen, voor-af van de Boomen en Heeſters, daar naa van de Veld-en Kruydgewaſſen ſpreeken. Dus doende komd ons eerſt den Palm of Daadel-Boom voor, welke van Ouds-her, in Afrika, en byzonderlijk in Egipten, als meede in Syrien, Paleſtinen, en in de meeſte Landſchappen van 't Ooſten, overvloedig voortquam. Onder welke, by-aldien men Galenus gelooven zal, die van het Joodſe Land, wel de beſte Vrugten voortbragt. De Palm-Boom is een Schoone, Groote en zeer Hoogen Boom, die een Regte en dikke Stam heeft, die hem wel tot Twintig en meer Vaademen verheft; en van rondsom met een Schub-of Schelpagtige Schors bekleed is; draagende nergens Takken dan booven aan den Top. Want aan haar opperſte Kruyn waſſen veele lange, dunne Takken, die ſmalle en Rietagtige Blaaden draagen, Veeders-gewijs aan haaren ſteel gehegt; waar doorze by-naa niet anders dan een zaam-gehoopte troep van Riet-Blaaden en Lis vertoonen. Of als Proſper Alpinus die beſchrijft: yder Tak of Veeder gelijkt een lang Sweerd. Zulx ons daar uyt genoegzaam ſchijnd openbaar te worden, hoe men de plaatze Cant. 7: 8. verſtaan moet. Want als daar

Egipten is ook Vrugtbaar in Boomen en Veldgewaſſen.

1 Kon. 4: 33.

Palm-Boom van Ouds in Egipten, Syrien en Paleſtina zeer gemeen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

gezeyd word; *Ik zal op den Palm-Boom klimmen, ik zal zijne Takken grijpen;* leerd de Schelpagtige Schors van deezen Boom, Dat zulx alderbeſt, ten minſten veel beeter op den zelven paſt als in 't gemeen miſſchien begreepen word. Want het is, alſwe ſtrax zeyden, een hoogen kaalen Boom, die zijne Takken maar booven aan den top uytſchiet: Zoo datm'er by opklimmen moet, eer men aan de Vrugt geraaken kan. Ook kan het Klimmen en Klouteren, zeer eygentlijk aan deezen Boom geſchieden, naadien de Stam daar toe heel Natuurlijk geſchikt is; hebbende veele boorden en uytſteekzels, die als Natuurlijke ſporten van een Ladder zijn, om'er by op-te klimmen, gelijk Plinius daarom ook zeyd, Dat den Palm-Boom ligt te beſteygeren is. Gelijk dan ook de Reys-Beſchrijvers der Ooſtindize Geweſten, ons niet zelden de Indiaanen op dusken wijze de Palm-Boomen beklimmende, in haare Printverbeeldingen vertoonen; waar toe men onder andere die van Linſchooten mag naa zien. Dat voorts deezen Boom een Hooge en Regte Stam heeft, diens Takken weelig uytſchieten, en altijd Groenen; daar aan hebben ons ook de H. Schrijvers geen gebrek aan Getuygeniſſen ſchijnen te laaten. Want als Pſalm 92:13. gezeyd word; *De Regtveerdige zal Groeyen als een Palm-Boom*; wil zulx niet anders dan zinnebeeldelijk aanwijzen; Dat gelijk den Palm-Boom door geen ſwaarte of ongemak kan needergedrukt worden, maar geſtaadig in zijn Groey voortvaard, de Regtveerdige insgelijks, Vaſt ſtaat en hoog opſchiet. Gelijk zoo de Vorſtelijke Zinſpreuk PRESSA EMERGO, van den Palm-Boom te kennen geeft. Waarom hy Apocal. 7:9. ook als een Zinnebeeld van Overwinninge voorkomd, vergelijkt 2 Macchab. 13:51. En in deezer voegen word meede in 't Hoogelied Kap. 7:7. gezeyd; *Uwe Lengte*, (verſtaat u Geſtalte of Poſtuur;) *is te vergelijken by eenen Palm-Boom*. Doch het zal ſtrax hier naa blijken, Datter van deezen Boom zeer dikwils in de H. Schrift gewag gemaakt word.

Palm-Boom van de Romeynen als een Zinteeken van Judæa, op de Penningen gebragt.

Hy wies ook zoo overvloedig in Judæa, Dat de Romeynen den zelven, als een eygen kenteeken van dat Landſchap, op haare Penningen hebben uytgedrukt; gelijkwe te zijner plaatze verneemen zullen. En naadien ons de kennis van deezen Boom, in de volgdraad der Iſraëlitize Hiſtorie, merkelijk zal te nutte koomen, moet het ons niet verveelen, dezelve eenigzinds naauwkeuriger als andere te beſchrijven. Tuſſen de gezeyde hoog-opgetopte Takken, groeyen de Bloemen en daar naa de Vrugten, in een groote Hoos of Omwindzel, Dat eerſt geſlooten, daar naa in de Lente opengaat, om de Vrugten die aan dunne Steeltjes neederwaards Getroſt hangen, daar in Rijp te maaken. Zijnde langwerpig rond en zeer Zoet van Smaak; Rosagtig van Verwe, hebbende van binnen een langagtigen en harden Steen, die haar voor een Zaad verſtrekt. Deſſelfs Vrugten worden in den Herfſt Rijp, dan wordenze afgeplukt en in de Zonne Gedroogd, om langer goed te blijven en Verzonden te konnen worden. Doch daar is verſcheyde Zoort en Land-Aardt, waar van d'een vry Lieffelijker en Gezonder Vrugt als d'ander voort-brengd. Dodonèus heeft niet veel goeds van d'Egiptize Daadels gezeyd; doch Dioskorides ſchijnd de Kleyne of Laage Daadel-Boomen van Egipten, zeer te prijzen.

40 Zoorten van Palm-Boomen in 't Joodſe Land. &c.

Ook zeyd men dat in 't Joodſe Land, wel Veertig verſcheyde zoorten van deeze Boomen gevonden worden: En d'Arabiers Tellender wel t'Zeeventig, die in haar Vaderland t'huys hooren. 't Geên zommige heeft doen bedenklijk houden, of de 70 Palm-Boomen, die d'Iſraëliten, Exod. 15:27. Num. 33:9. in deeze Woeſtijne vonden, niet veel-eer van de Gemeenigerley zoorten der Arabize Palm-Boomen, als van zulk-een bepaald Getal van eenerley Aardt te verſtaan zijn? Zoo datze hier in een gants Boſch van Daadel-Boomen quaamen, daar allerhande zoorten van Daadel-Boomen onder malkanderen Wieſſen. Nogtans ſchijnd ons de Nette Telling der Water-Fonteynen, ook van het bepaald getal der 70 Palm-Boomen te verzeekeren; die Moſes nergens om ſchijnd aangeteekend te hebben, als om dat het Dorſtig Volk Iſraëls, koomende van de Bittere Wateren *Mara*, hier beneffens het Leſſen van haaren Dorſt, zig ook met de Vrugten van deeze Boomen Ververſ-

ſen

ſen konden. En wy zullen dit Voorval in de Leger-plaatze ELIM, hier naa, met een Print-Verbeelding ophelderen. Zommige Schrijven, Dat de Palm-Boom niet voor het Honderdſte Jaar Vrugten draagd; 't geên andere tot op Veertig Jaaren hebben afgeteld: En het is te gelooven; Dat yder zoort en Landaard hier in, juyſt niet een-en dezelve ſtreek houd. Daar zijn ook Wilde Palm-Boomen, waar van wy terſtond yts naaders zullen bybrengen. Maar gelijk'er op veele plaatzen van Egipten, en wel inzonderheyd omtrent Alexandrette, heele Boſſchen met Daadel-Boomen waſſen; welke d'Arabiers die thans in Egipten woonen, naa de Vrugt of Daadel, in haar Taal, *Dachel* noemen, alzoo willen ons ook de Kruyd-kenners verzeekeren, Dat de beſte Daadels in de Woeſtijne van Arabien, die het Volk Iſraëls grootdeels doorgezukkeld zijn; gevonden worden; en ook ſpreekender d'Arabiers niet zonder Bygeloovigheyd van. De Daadel-Boomen draagen alleen om het ander Jaar overvloedig Vrugten. En gelijk zy onderſcheyden zijn in Mannetjen en Wijftjen, alzoo zegtmen dat de Wijfjens geene Vrugten geeven, ten zy yemand deſſelfs Takken aan de Takken van het Mannetjen vlegt, en haar malkandre, om zoo te ſpreeken, laat Kuſſen. Zommige, om de Wijfjes Vrugtbaarder te maaken, ſtrooyen het Stof of Meluwe dat in de Hoos of Scheede der Vrugt zit, op de Tacken van het Wijftjen; en men zeyd dat zoo d'Egiptenaars zulx niet en deeden, zy geene Vrugten zouden voortbrengen; ten minſten dezelve niet behouden tot zy Rijp waaren. Al 't geene nogtans Veſlingius, in zijn waarneemingen over Alpinus, verworpen heeft; en d'Oorzaak der groote Vrugtbaarheyd aan de Ziltige en Zandige Natuure der Aarde toegeſchreeven, als de welke deezen Boom byzonder aangenaam is. Betuygende daar by, Dat hy zelve de Aarde in de Daadel-Boom Boſſchen, met een Ziltige of Zalpeeteragtige ſtoffe, even als met Sneeuw, zeer dikmaal bedekt gezien heeft: Welke ſtoffe door de Heete Winden, die van het Zuyden door Moorenland en 't Onvrugtbaar Arabien overwaajen, in groote meenigte opgejaagd word, en de Kruynen der Daadel-Boomen Verquikken en Vrugtbaar maaken. Maar naadien deezen Boom, zeer Dunne, Kleene en Korte Wortelen heeft, is het te verwonderen, Dat hy door zijn eyge ſwaarte en harde Wind, niet ter needer vald; behalven noch, Dat het ondergedeelte der Stamme, dat de gantze ſwaarte van den Boom draagd, meeſtdeels Dunner en Swakker, dan de reſt der Stam naa booven is: Waar uyt veele Egiptenaars beſlooten hebben, Dat den Daadel-Boom veel-meer van de Lugt, dan van de Aarde gevoed word. Daar is geen Boom die d'Egiptenaars meer Nut verſchaft, dan de Palm-Boom: Want van de Stam maakenze Zolder-Balken voor haare Huyzen; en de Takken gebruykenze tot de Wanden; ook maakenſer verſcheyde Houte-Vaten van, die zy *Kuffaz* heeten. Van de Blaaden weetenze Waajers, en aardige Mandjes toe-te ſtellen: En de Baſt der Stamme, diend haar om Touw-Werk voor de Scheepen van te ſlaan. De Vrugt, die wy Daadels noemen, verſtrekt haar niet alleen een aangenaame Spijze om-te Eeten, maar heeft ook plaats in de Genees-Kunde teegen veelerhande Quaalen. d'Egiptize Arabiers, noemen deezen Boom *Dachel*; een Tak met Dadelen, *Samarrhich*. Aan 't Opper-deel van de Stam daar de Takken uytſchieten, zit van binnen een Spier-Wit en tenger Merch; 't welk veele, wanneer een Boom komd om te vallen, daar uyt haalen, en met groote graagheyd Eeten; voorgeevende, Dat het een zeer dienſtige Koſt is, om de Luſt tot By-ſlaapen en het Teel-Zaad te verwekken; verſchillende in Smaak niet veel van onze Aartizokken, wanneer men de Stoelen zou willen Raauw Eeten. En alhoewel deeze Vrugt-draagende Palm-Boom, Egipten al van Ouds zoo eygen was, Dat niet alleen de Romeynen, maar zelfs ook d'Alexandrynze Egiptenaars dezelve op zommige Penningen hebben afgebeeld, gelijk by Spanhemius en andere Fraaye Penning-Verklaarders te zien is; en onder de Penningen zelfs op eenen van Antonius, met het Opſchrift, ALEXANDR. ÆGYPT. *Alexandrien in Egipten*, (by-aldien het anders geen Perſik-Appel-Boom is, welke insgelijks in Egipten zeer

Beſte Daadel-Boomen zijn in Arabien.

Zeldzaame Bevrugtiging der Daadel-Boomen.

d'Egiptenaars hebben veel Nut van den Daadel-Boom.

geagt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

geagt en overvloedig was; gelijkwe straks zullen aanmerken;) zoo getuygd Strabo in zijn XVII^de^ Boek, Dat de Vrugt deezer Land-Aardt heel slegt en min bequaam was om te Eeten. Welke getuygenis van Strabo, een groot Man, Schrijvende over Solinus, heeft doen zeggen, Dat de Daadel-Boomen in gants Egipten Onvrugtbaar zijn; uytgezonderd die, welke in het Thebais-Gewest Wassen; en dat d'Alexandrynze, schoonze Vrugten gaaven, niet goed om te Eeten waaren. Doch laat ons de Woorden van Strabo zelfs hier inlassen, en dan bezien wat zin die maaken. Dus schrijft hy; *Alhoewel de Daadel-Boomen door geheel Egipten van de geringste zoorte zijn, en omtrent de Landschappen van Deltha en Alexandryen Vrugten draagen, die niet aangenaam te Eeten zijn; word nogtans de Beste Daadel-Boom in 't Landschap Thebais gevonden.* Met welke Woorden die Oude Aard-Beschrijver voorzeeker niet zeggen wil, dat gants Egipten Onvrugtbaare Daadel-Boomen droeg; maar datze juyst niet van de uytneemenste zoort, dat is, niet van d'alderbeste waaren; die alleen in 't Thebais Gewest gevonden wierden: Want het is wat anders, Vrugten van de geringste zoort voort-te brengen, en wat anders geheel Onvrugtbaar te zijn. En het zou wel konnen zijn, Dat Plinius deeze geringer zoort, daarom *Daadel-Boomkens* genoemd heeft. En in deezen zin zijn dan alleen de Thebaize Daadels de beste van alle de Egiptize geweest. Voorwaar Theofrastus een Schrijver van groot geloof, zeyd niet, Dat d'Egiptize Daadel-Boomen Onvrugtbaar zijn, maar getuygt veel-eer, Dat haare Vrugten nessens andere Afrikaanze, Syrize en Fenicize, noch Groen en Vers zijnde, gemeenelijk zeer Liesselijk van Smaak zijn; doch datze geenzinds duuren konnen om bewaard of verzonden te worden, als die de Verrotting te haast onderworpen zijn; en wy hebben hier vooren, alreede aangemerkt, Dat veele Egiptize Vrugten, van zulken week-bakken aardt zijn; uytgezonderd, die, welke in een Drooge en Zandige Land-Grond voortkoomen. Dezelve Theofrastus dit op een andere plaatze herhaalende, voegd daar by dat alleen de Syrize Daadelen die in de Valleyen wassen, konden bewaard worden; maar dat d'Egiptize beneffens veel andere zoorten en Land-aardt, Vers moesten gegeeten worden. En daar en is geen andere reeden als het Vers gebruyk, dat Strabo heeft doen zeggen, Dat d'Egiptize Daadelen voor de geringste zoorten te houden waaren, dewijlze Groen en Vers moetende gegeeten worden, door vervoering geen agting by de Nabuurige Volken konden hebben.

Daadelen van't Joodse Land by Plinius gepreezen.

Plinius Schrijft dat alleen de Daadels van't Joodse Land, en eenige streeken van Afrika, konnen bewaard worden; zonder dat hy nogtans ook die wil uytgeslooten hebben, welke in de Zandige plaatzen van Egipten, en in Fenicien Wassen; welke Vrugten niet alleen Vers van den Boom, Eetbaar waaren, maar ook Gedroogd, bewaard en verzonden konden worden. Waar by hy ook noch dit van de Thebaize Daadels voegd; Dat wanneer dezelve uyt haare Hoozen afgeleezen zijn, zy terstond met de Ziel van haar eygen warmte, in Tonnen gedaan en bewaard worden. En derhalven zijn d'Egiptize Daadels hier door wel van andere onderscheyden, Datze Vers moesten Gegeeten worden; maar men kan die Boomen daarom nogtans geenzinds Onvrugtbaar noemen. Want zeeker, by-aldien d'Arabiers, 70 zoorten van Daadels in haar Land wisten op te tellen, isser geenzinds aan-te twijffelen, of d'eene zoort is uytneemender dan d'andere geweest; schoonze alle Vrugtdraagende waaren. Dit konnen we gissen; zonder daar meede nogtans die groote Kruyd-Beschrijver Theofrastus teegen te spreeken; als hy verhaald hoedaanig zommige Boomen in 't Land Vrugtbaar zijn; en zulx verklaard met het voorbeeld van de Perzik-Appel-Boom buyten Egipten, en de Swarte Populier buyten Kreta. En dewijl hy daar ter plaatze van de Onvrugtbaare Daadel-Boom in Griekenland gewag maakt, had byhet daar ook te pas gekoomen, van de Onvrugtbaare in Egipten te spreeken, by-aldien hy ze erkend had. Maar gelijk wy een weynig te vooren vermaanden, Dat den Palm-Boom van Ouds het algemeen kenteeken der Oosterze Landen was, alzoo zijn'er ook byzondere Landschappen van dat Weereld deel, door aan-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

aangeweezen; als naamelijk heel Syrien, en in 't zelve, Judæa en Fenicien, en in noch naauwer beteekenis,de Stadt Jericho van weegen de Palm-Bosſchen daar deun by en rond-om, beroemd geweeſt, en desweegen in de H. Schriften doorgaans, *De Palm-Stadt* genoemd; gelijk te zien is, Deut. 34: 3. Judic. 1: 16. en Kap. 3: 13. 2 Kron. 28: 15.

Verſcheyde Landſchappen weegen den Palm-Boom vermaard.

En ter plaatze daar Plinius van Galilea en Peréa geſprooken heeft, voegd hy daar by; Dat het overige Judæa, in Tien Vorſtendommen verdeeld was, naamelijk zeyd hy; *Het Jerichooze met Palm-Boſſchen; En het Emmauſſe, van Fonteynen beſproeyd*, &c. Ook maakt Lukanus van Palm-Boſſchen gewag waar meede Iduméa beplant was. Ziet meede van het Woonen onder de Palm-Boomen, Judic. 4: 5.

Jericho weegen de Palm-Boſſchen de Palm-Stadt genoemd.

Jaa gants Fenicien ſchijnd zijn Naam van den Palm-Boom ontleend te hebben; naademaal een Palm-Boom in de Ooſterze Taal, *Fenix* genoemd word.

Fenicien van den Palm-Boom genaamd.

Welk Landſchap aan Paleſtina en Judæa paalende, ſlegts door een kleene Woeſtijne aan Egipten Gebuurvaſt is. Op hoedaanigen gemeenſchap ook de Wet van het Loofhutten Feeſt der Joden ſchijnd te ſpeelen; wanneer Levit. 23: 40. belaſt word; *Op den Eerſten Dag der Zeevende Maand, Takken van Palm-Boomen te neemen* &c. vergelijkt Nehem. 8: 16: en Joël. 1: 12. en 't zal genoeg zijn, om te zien dat de Palm-Boom zeer gemeen in Judæa was; zonder dat wy breed uyt d'Euangelize Hiſtorie behoeven op-te haalen, hoedaanig de Joden, wanneer Jeſus op 't Feeſt zijn Intreede binnen Jeruſalem deede, Johan. 12: 13. Palm-Takken van de Boomen ſcheurden en den Weg daar meede beſtrooyden: Waar van breeder in der Joden *Hoſanna Rabba*.

Palm-Boomen omtrent Jeruſalem gemeen. Matth. 21: 9.

Want gelijk d'Euangeliſten Mattheus en Johannes, aanteekenen, Dat de Joden in gemelde Inhaaling, on-ophoudelijk riepen *Hoſanna, Hoſanna*; als ofze gezeyd hadden, *Breng Takken aan*, (alhoewel dat woord eygentlijk zoo veel beduyd,als *Geeft Heyl*;) alzoo haddenze de gewoonte, van op den laatſten Dag van het Loofhutten Feeſt, met Palm-Takken in de Hand, Zeevenmaal rondom den Altaar te gaan,ter Gedagtenis van de Overwinninge van Jericho, die *De Palm-Stadt* was bygenaamd. Waarom dan ook dien Dag de Palm-Dag, of het Palm-Feeſt genoemd wierd; anders ook *Hoſanna Rabba* of *Groote Hoſanna*. Voorwaar den overvloed van deeze Boomen in Kanaan, Fenicien en Egipten, heeft geenzinds de agtinge deſſelfs naadeelig geweeſt; en men zag die over-al tot een byzonder eygen Cieraad aan de Poſten der Deuren en Venſters des Tempels uytgehouwen, als ook aan de wand van het Heyligdom, gelijk te zien is, indienmen ſlegts Ezech. 40 en 41 doorgaans met 1 Kon. 6: 29, 32, 35. en veel andere plaatzen vergelijkt.

Palm-Boom en Palm-Loof onder al de Cieraaden van den Tempel niet vergeeten.

Hier by nu ook de Palm-Boomen van andere Geweſten, breed op-te haalen; zou buyten ons beſtek loopen; en wy zouden niet konnen naalaaten, Van Cluſius *Palm-Boom van Gunéa*, te ſpreeken; uyt welke een zeer ſchoone Vette Olye, gemeenlijk *Oleum de Palma* genoemd, voortkomd, die Goud-Geel van koleur, en zoo dik als Booter is, van een aangenaam gebruyk in alle Spijze by die Naatien daarze vald. Als meede van de Palm-Boom van Ste Thomas, anders *Palma Adil* genoemd; insgelijx van de Palm-Boom van Congo, en *Palma Saccifera*, als of men Daadel-Boom met de Zak zeyde. Daar naa ook van de Vreemde of Laage Daadel-Boom; waar van gemelde Cluſius gedenkt.

By-zoorten van de Palm-Boom.

En wat de *Palma Linum* belangd,daar van zullen wy terſtond onder de Woll-of Kattoendraagende Boomen van Egipten gewag maaken. Maar gelijk ons den Roomſen Penning van Antonius ſtrax te vooren, twijffelagtig aan den Egiptizen Perzik-Appel-Boom deed gedenken, die eenige voor den Palm-Boom neemen, ſtaande in 't midden van een krans, welker Opſchrift deeze beteekenis heeft; *Alexandrye in Egipten*: Moogenwe onder de Beſchouwing der Egiptize Boomen, niet voorby, ook daar aan te gedenken; alhoewel miſſchien den Perzik-Appel-Boom, niet Aal-Oud aan Egipten is bekend noch eygen geweeſt; by-aldien immers het verhaal van Diodorus Sikulus ſtand zal houden. *Den Perzik-Boom*, zeyd hy, *word van d'Egiptenaars in grooter waarde gehouden, en brengd in dat Land Vrugten voort, van uytneemende Zoetigheyd; zijnde aldaar van de*

Perziken-Boom in Egipten veelgeagt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Perzen uyt Ethiopien gebragt toen Kambyzes, die Landſchappen onder zijn Gebied deed bukken. Waar teegens nogtans eenigzinds ſchijnd te ſtrijden, 't geên wy zoo even uyt Theofraſtus hebben bygebragt: Naamelijk dat den Perziken-Boom uyt Egipten vervoerd, zijn Vrugtbaarheyd verlieſt. 't Geên onzes agtens, niet dan een Natuurlijke eygenſchap des Land-aardts in die zoort van Perzik-Appel-Boom, te kennen geeft: En alzoo by goed gevolg niet uyt een ander Landſchap ſchijnd derwaards gebragt te zijn. Joachim Oudaan, de Stadt Alexandrye op deezen Penning van Antonius ontmoetende, heeft het Zinnebeeld ook liever van den Perzik-Appel-Boom, als van den Palm-of Daadel-Boom, willen verklaaren; daar hy dan aldus van ſpreekt; „ Het zy dan, *zeyd*
„ *hy*, Dat dit een Palm-Boom zy, naa 't gemeene Merkteeken der Ooſterze
„ Landen, of liever een Perzik-Appel-Boom, om aldus een dubbelzinnige
„ Zinſpeelinge te neemen, zoo op de Stadt Alexandrye, 't geên het Opſchrift
„ ſchijnd te kennen te geeven, die aan Bacchus, dat is Oſiris, en met eene aan
„ Iſis, Toegeheyligd was; als op Antonius met Kleopatra zelve, die zig in
„ haare Hoogmoedigheyd voor Oſiris en Iſis deeden Eeren; zig zelven haare
„ Naamen aanneemende, wien het Klimop, daarom CHENOSIRIS, dat is,
„ *Oſiris-Gewas* genoemd, en den Perzik-Appel-Boom, om dat het Blad de
„ Tong, en de Vrugt een 's Menſchen Hart verbeelde, Toegewijd waaren:
„ Men kan ook zeggen, Dat enkelijk de Krans van Klimop, op Alexandrye, en
„ de Perzik-Boom (want het Opſchrift op den Penning kan beydezinds ver-
„ ſtaan worden;) als een eygen Zinnebeeld op Egipten paſt. By laater Gedag-
„ tenis deezer Boomen; vindmen van Sozomenus aangeteekend; *Dat op de*
„ *aankomſt van Joſef met Maria en het Kindeken Jeſus in Egipten, een zeer*
„ *ſwaaren Perzik-Boom zig voor-overboog, en alle de Beelden der Afgoden ter*
„ *Needervielen.* Uyt welke zaamenvoeging, weederom eenige over-eenkoo-
„ ming van den Perzik-Boom, op de toeëygening aan Iſis, en d'Afgoderye
„ deſſelfs, ſchijnd afgenoomen te konnen worden. Eyndeling heeft de Key-
„ zer Juſtinianus met een byzondere Wet goed-gekeurd; Dat het Louren-Boſch
„ by Antiochien, waar in zeer Koſtelijke Cypreſſen ſtaan; ende zeer Heerlijke
„ Perzik-Boomen in Egipten, tot niemands byzonder gebruyk Verkogt, om-
„ gehakt of Uytgeroeyd moogen worden.

Egiptize Kattoen of Wolle-Boom.

Daar is een Boom die de Schrijvers van weegen zijn gelijkheyd met den Palm-Boom, *Palma Linum* noemen; alhoewel hy moogelijk niet veel verſcheeld van die Wolle-Boom, welke Bellonius aan Egipten en Arabien toepaſt: Brengende Vrugten voort als Appelen, die binnewaards met een dunne zagte Woll vervuld zijn, fijnder dan Zijde; waar van d'Arabiers Laakenen Weeven, die Witter zijn als Kattoen-Doek. Zulx getwijffeld word, of dit niet wel den zelven Boom is die Herodotus, *Dendron Eriophron* noemd: Gelijk ook Filoſtratus aan deezen Boom, het *Byſſus* of Egiptis Heeſter-Vlas der Ouden toegeſchreeven heeft. Doch hy ſchijnd gemiſt te hebben; naadien het Byſſus niet op Boomen, maar aan laage Struyken waſt, gelijk we ſtrax verneemen zullen; daar de Kattoen of Wolle-Boom daar we thans van ſpreeken, in de Egiptize Hooven groeyd, en met zijn Stam en harde Houtagtige Takken, wel tot Tien Ellen en meer opſchiet. De Blaaden van deezen Boom, hangen aan Violet-verwige Takjes, en zijn met vijf diepe inſnijdingen voorzien, wanneerze haare volkoome grootte hebben. De Bloem is bleek Geel, rond-om de kanten Schoon Purperrood: Waar naa een Vrugt of Noot volgd, zoo groot als een Appel, die met een Groene Schel bedekt is, en Spier-Witte Woll of Kattoen in zig beſlooten houd, welk uyt de Vrugt die haar zelven in 't Rijpen opend, uytbarſt en naa buyten ſchiet; in welke zommige bruyne Zaad-Korlen verborgen liggen. Maar naadien deeze Boomen in Egipten Schaars vallen, konnen zy'er zig weynig van bedienen. Het Hoog Egipten, zeyd Plinius, welk aan de kant van Arabien leyd,

Heeſter-Gewas in Egipten dat

brengd een Heeſter voort, die van zommige *Goſſipion*, en van andere meeſt *Xylon* genoemd word, en waar van ook de Webben of Laakenen, die uyt deſſelfs Woll

of

of Kattoen Geweeven worden *Xylena* heeten: Zijnde dit een kleen en laag Heester-Gewas, dat slegts anderhalf of twee Voeten hoog opschiet. 't Zelve brengd een Vrugt voort, die de gebaarde Noot niet ongelijk is: Uyt wiens binnenste een Zijdagtige Wollige Dons genqomen en Draaden van Gesponnen worden; die zoo Eel en Fijn van Stof zijn, Dat d'Egiptize Priesters geen Kleeding liever draagen dan die uyt dezelve Geweeven zijn; dewijl'er niets Witter, noch Zagter in eenige zoort van Kattoen-Gewas te vinden is. En daar ontbreeken geen opmerkende Onderzoekers, die het zelve niet zoo wel onder-ons, als onder de Françoizen, Engelzen en Italiaanen, den Naam van *Kattoen* geeven; by de Latijnen anders van overlang, *Lanugo Bombax* en ook *Cotum* geheeten.

Kattoen of Bombax voortbrengd.

En alhoewel Theofrastus dit Gewas *Een Boom* genoemd heeft, is hem zulk-een mistasting alleen weegens d'onkunde van dit Uytheems Gewas overgekoomen, daar in men zig ligt vergrijpen kan; dewijl wy zien, Dat deeze Vrugt, zelfs naa de vermeerderde kundschap, by den Neederlanders, egter den Naam van *Boom-Woll* behouden heeft; Ongemoeyd nogtans het voor een Heester-Gewas bekend staat, welk thans van de Kruydkenners *Kattoen-Kruyd*, genoemd word. 't Geên om dat het van andere nogtans *Een Boomagtige Heester* geheeten word, Theofrastus, die wy strax beschuldigden, eenigzinds schijnd vry-te pleyten: Want aldus heeft de Byvoeging op Dodonéus aangeteekend. Kattoen van „ Kairo in Egipten wassende, van Alpinus *Gossipium Arboreum*, in 't Egiptis „ *Gotne Msegiar*, als of men *Kattoen-Boom* zeyde, Wast aan een Boomagtige „ Heester, en blijft veel Jaaren over; doch men vind het maar in zommige „ Hooven. De Stam word wel 15 Voeten hoog, zijnde vry Houtig met har- „ de Takken: De Blaaderen, Vrugten en Dons, zijn als die van de kleene Kat- „ toen Boom, doch wat grooter, en 't zijn alleen d'Arabiers die dit Kattoen in „ haar Land tot de Weeveryen gebruyken. De Woll van dit Gewas, noemen de Grieken, *Bambax*, en *Pampax*, d'Italiaanen *Bambagia*; Doch den Neederlanders Boom-Woll, en 't geener van Geweeven word, *Bombazijn*. En wy hebben reeds te vooren in de Historie van Josef aangeteekend, Dat gelijk eertijds de Manne Borst-Lijven, met dit Kattoen by onze Landaard pleeg opgevuld en gevoerd te worden; de Naam van *Wambays*, daar van tot op huyden is overgebleeven. Boovendien pleegen ook d'Egiptize Heelmeesters, geen andere Wieken in haare Wonden, dan deeze Boom-Woll te gebruyken; en diende haar ook om Bloed te Stelpen. Ook was hen het Zaad goed teegens alle Verkouwing der Borst. Ook beezigden zy het afgeweekte Slijm daar van teegens de Koorts en Vergif dat Maag en Darmen quelde.

Theofrastus weegen zijn Kattoen-Boom opgehelderd en te regt gebragt.

Kattoen-Kruyd ook een Boom genoemd.

Bombazijn waar van zoo genoemd.

Maar gelijk in Arabien van Boom-Kattoen, een zoort van heel Fijn Doek Geweeven word, *Sessa* geheeten, en moogelijk het zelve is, Dat de Hebreën שש *Sches* noemen, gelijkwe hier naa verneemen zullen; alzoo hebben zommige dit voor het *Byssus* der Ouden genoomen. Van het *Byssus* of Fijn Linnen der Egiptenaaren, hebben wy in de Historie van Josefs Verhooging, taamelijk ruymweydig gesprooken, 't geên men hier mag te raade neemen; en wy zullender aanstonds noch yts byvoegen. Diend hier alleen aangemerkt, hoedaanig zommige willen, Dat het Kattoen-Kruyd, meest in d'hoegrootheyd der Stamme van de boovengemelde Kattoen-Boom verschild; behalven dat het zelve Gewas ook alle Jaaren uytgaat, en in Egipten zelfs niet en Wast, maar in groote meenigte op 't Eyland Kandia, Cyprus en in Apulien en Syrien: Waar van daan d'Egiptenaars hun Woll of Kattoen dat zy gebruyken, doen afhaalen; dewijl doch haar eygen Kattoen of Wol-Boomen, op 't Duyzenste deel, hun Noodruft niet voldoen konnen.

Bedenking over het Byssus.

d'Indiaanze Kruydbeschrijvers zeggen meede, Dat de *Zijde van Bengaale*, welke eenige meenen dat men voor de regte *Byssus* der Oude neemen moet, een Kattoenagtige zagte en Gout-Geele Dons is, die niet van een Boom, maar van een Kruyd-Gewas word voortgebragt; en welke in Indiën even als de Worm-Zijde gesponnen word; zijnde zelfs schoonder dan d'opregte Zijde die van de Wormen voortkoomd. Zulx zy daar van verscheyde Stoffen Weeven, welke d'Indiaanen

Bengaalze Zijde voor 't Byssus der Ouden genoomen.

aller-

allerley Verwen doen aanneemen, die hooger dan haar eygen Geel Koleur zijn.
Doch d'Egiptize *Byssus* is altijd weegens zijne heldere wittigheyd geroemd.
En daarom, gelijk'er veelerhande Woll en Kattoen-draagende Boomen en
Heesters gevonden worden, alzoo ziet men ook dat meest al de Kruydbeschrij-
vers, daar van niet zonder verwardheyd en onzeekerheyd gesprooken hebben.
Maar wanneer wy de Priesterlijke Kleeding der Joden bezien, zal ons misschien
noch yts naaders, aangaande d'Indiaanze Kattoene Weefzels, en de Beschil-
derde Doeken diemen 't *Zitzen* noemd, beneffens der Hebreën *Schiz* of *Schez*,
in de hand vallen. Gelijk wy daarom ook aflaaten hier verder van het Egiptis
Vlas te spreeken, welke aldaar volgens Exod.9:31. overvloedig wies, om dat
wy voorgenoomen hebben, 't zelve onder d'Egiptize Veld-Vrugten te geden-
ken. Dus behoord dan onder de Vrugtdraagende Boomen van Egipten, den
Granaat-Appel-Boom geenzinds vergeeten; als de welke daar in aanmerking
van haar laage gestalte die zy over-al heeft, zeer groot en van beyderley zoort
wast, te weeten Zoete en Zuure: Waar uyt zy een Aangenaame en Lieflijken
Wijn Perssen. En gelijk dit Boomgewas, (want eygentlijk is 't minder dan
een Boom, en nogtans wat meer dan een Heester, met laage en dunne Takken;)
ook in Kanaan wel bekend was en overvloedig wies; gelijk uyt Num. 13: 23.
blijkt, alwaar de Verspieders uyt het Dal Eskol, beneffens de Druyve-Tros-
sen, ook van de Granaat-Appelen, als een gemeene Landvrugt tot Moses bren-
gen; alzoo gedenkt ook Salomon in 't Hoogeliet, Kap.8:2. niet onwaarschij-
nelijk aan den aangenaamen Wijn, welke uyt de Zoete Granaat-Appelen pleeg
gemaakt te worden, wanneer hy zeyd; *Ik zoude u van Specerye-Wijn te drin-*
ken geeven ende van het Zap van mijne Granaat-Appelen. Waar toe men ver-
gelijken mag, de Belofte van dat Land, Deut. 8: 8. als meede, 1 Sam. 14: 2.
Cantic.7:12. Joël 1:12. Hagg. 2:20. en Zeph. 2: 14. En daar by ons vermaand
houden, Dat wanneer in d'aangetooge plaatze 1 Sam.14: 2. gezeyd word; *Saul*
nu zat aan het uyterste van Gibea onder den Granaat-Boom, die te Migron
was; ende het Volk dat by hem was, was omtrent Zes-honderd Man. En dat
in zommige Latijnze Overzettingen staat; Dat Saul *Zijn Tente onder den Gra-*
naat-Appel-boom had opgeslaagen; Men zulx niet al-te naauw in een letterlij-
ken zin opneemen moet; naadien yemand die de Granaat-Boom kend, be-
hoorde te weeten, Dat hy slegts een laag Gewas is, en derhalven onbequaam,
om daar onder een Tente op-te slaan: Waarom zommige Geleerde Uytleggers
van meeninge zijn, Dat men hier veel-eer den Naam van zeekere Plaatze, te
weeten de Rots van RIMMON, of *Granaaten* moet verstaan, als die zoo ge-
naamd wierd om dat'er Granaaten op groeyden. 't Geêne dan ook eenige heeft
doen gelooven, Dat het dezelve plaats is, waar van Judic. 20: 45, 47. en Kap.
21: 13. gerept word. Naamelijk een Stadt van dien Naam op een Rotze gelee-
gen, tussen Bethel en Gibea, aan de Zuyder Grenzen van Benjamin. Alwaar
Saul dan in een Spelonke lag met 600 Man; loerende op de Filistijnen, gelijk-
men uyt *vers* 11 besluyten mag. By de Kruydkenders word de Granaat-Ap-
pel-Boom, in Tamme en Wilde onderscheyden. De Tamme brengen, als we
strax zeyden, Zoete en Zuure Vrugten voort, of die Zuur-Zoet, dat is Zerp
of Amper zijn. Doch de Wilde draagen geene Vrugten, maar wel Bloemen;
die volgens Dioskorides naa haare verscheyde zoorten ook met verscheyde Ver-
wen voortkoomen, te weeten; Wit, Roodagtig en Rosverwig, even als de
Schillen van de Appelen wanneerze Gul-Rijp zijn; vergelijkt Cantic.6: 7. De
Grieken noemen deeze Bloemen *Balaustion*, 't geên de Latijnen naabaauwen,
en *Belaustium* zeggen. En wy hebben elders in de Joodse Oudheeden, en in
onze Inleyding tot d'algemeene Bouwkunde aangeweezen, waar van daan de
Balustraaden en *Balonsters*, dat zijn laage Dwerg-Kolommetjes die men aan
de Lust-Tuynen, en rondsom de Geevel-Transsen, of Platgedakte Huyzen
(by d'Oude *Solaria* genoemd, om datze bloot voor de Zonne laagen, waar
van Josua 2:6. te zien is;) en diergelijke ook nu noch maakt, haaren Naam be-

Granaat-Appel-Boomen in Egipten.

koomen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

bekoomen hebben. En het blijkt uyt de verklaaringe van Baldus over Vitruvius; Dat aan de Borſtweeringen, die gemaakt wierden om over heen te zien; Sporten of Pylaartjes gemaakt wierden, die naa beneeden de gedaante van Granaat-Bloemen hadden; welke wy, zeyd hy, *Balauſtri* noemen: En zoo heeft ook Barbarus, den zelven Schrijver verklaard. Doch dit gaat buyten ons beſtek. En wy zullen hier naa ontwaar worden, Dat zelfs ook de Gedagtenis der Granaat-Appelen, noch aan de Kleeding van den Joodſen Hoogen-Prieſter, noch in de Bouw-Orden van Salomons Tempel vergeeten waaren, vergelijkt Exodus 28: 33, 34. en 39: 24-26. met 1 Kon. 7: 18. en andere plaatzen. Laat ons hier nu de *Sykomorus*, of Egiptize Vyge-boom bydoen; welke een taamelijk groote Boom is, den Moerbezie-Boom niet ongelijk; voornaamelijk in deſſelfs Blaaderen, die des Winters nooyt afvallen. Zijnde de Vrugt onze Groene Vygen zeer naa by: Behalven datze niet aan de dunne Takjes, maar met groote meenigte uyt de Stam, en uyt de Oudſte en grootſte Takken, voortſpruyten. Deezen Boom draagt gemeenlijk Dry of Viermaal verſſe Vrugten op een Jaar; en noch dikwijlder zoo men de Stam en dikſte Takken met eenig ſcherp Yzer ſchraapt, inſnijd of de Huyd quetſt. Jaa daar zijnder, die willen, Dat indien deeze Inſnijding niet en geſchied, hy geheel geen Vrugten voortbrengen zal. 't Geên ons moogelijk terſtond, meer dan hier zal te nutte koomen, dat wy't weeten. d'Egiptize Kriſtenen, zeyd Bellonius, noemen deezen Boom in haare Taal, TIN-EL-PHARAON, dat is, *Vygen van Farao*; ook wel *De Vyge-boom van Egipten*. En dat de Grieken hem *Sykomoros* geheeten hebben, is hen daar van daan gekoomen, dat hy, alſwe ſtrax zeyden, den Moerbezy-Boom zeer gelijk is, als of men *Vyg-Moerbezy-Boom* zeyde. 't Geên zommige Overzetters heeft doen doolen wanneer zy Luce 19: 4. den Boom op welke Zachæus klom om Jeſus te zien, een *Moerbezy-Boom* vertaald hebben. Doch onze Overzetters hebben 't Griekze woord Συκομωραίαν, *Wilde Vyge-Boom* Vertaald. Niet teegeenſtaande de *Sykomorus* nogtans Vrugt draagd. Doch Luce 17: 6. alwaar Συκαμινω ſtaat, hebbenze *Moerbezy-boom* Overgezet. En zoo heeft meede de Gemeene Latijnze Vertaaling gedaan: Waar van terſtond yts naaders, dat niet onfraay zal zijn. En gelijk deezen Boom by zommige ook wel *De Moerbezy-Boom van Egipten* genoemd word, alzoo getuygd Bellonius, dat den zelven omtrent Kayro en op veele plaatzen van Egipten, zeer gemeen is. Onder welke te mets zommige zoo dik van Stam gevonden worden, Datze dry Mannen naauwelijx omvaademen konnen. d'Egiptenaars beminnen deezen Boom niet alleen om zijn Vrugten, maar ook om dat hy altijd Groen blijft, en zijn Schaaduwe des Zoomers zeer aangenaam is, dewijl hy breede en digte Takken van hem ſtoot: Waar toe men d'Hebreeuwſe ſpreekwijze der geruſte Wooninge des Volks Iſraëls in de Daagen van Salomon mag vergelijken; 1 Kon. 4: 25. En die de H. Schrift doorblaaderd heeft, weet wel, Dat den Vyge-boom niet zelden, neffens den Wijngaard word opgenoemd. Gelijk dan ook de geduurige Groente van den Vyge-Boom, niet alleen de Diſcipelen van Jeſus, maar ook de Schrift-Geleerde deed verwonderd ſtaan, over de nieuwigheyd der zaake, ziende den Vrugteloozen Vyge-Boom die de Zaligmaaker Vervloekte, zoo ſchielijk Verdorren: Zoo datze zelfs daar over by hem in den Tempel quaamen, zoekende te weeten, door welk een Magt hy alzulke dingen deed? vergelijkt Matth. 21: 19, 20, 23. met Marc. 11: 13. Maar alhoewel d'Egiptize Vygen niet van de aangenaamſte Vrugt zijn; noch heel Gezond zijn voor de Maag, weegens haar Koude en Verſwakkende aardt, egter doen d'Egiptenaars daar groote winſt meede; en worden zeer goed geſchat voor die Vermoeyd van gaan, of van de Zoomerwarmte verhit zijn. Ook dienen zy den Egiptenaars om alle heete en harde Geſwellen te Geneezen, wanneerze in maniere van een dikke Pap daar op geleyd worden; 't geên ons kan te binnen brengen hoedaanig de Sweere van de Koning Hiskia, (die zommige voor een Peſt-Buyl houden, dewijl hy'er tot Sterven toe, Krank van was,) volgens de raadgeeving van de Profeet Jeſaias, door

Egiptize Vyge-Boom.

By hoedaanigen vergitling den Vyge-Boom ook Moerbezye-Boom genoemd, is.

De Sykomoor of Egiptize Vygen van wat gebruyk.

een Klomp Vygen Geneezen wierd, 2 Kon. 20: 7. En hoe veel eertijds van de *Sykomoor* of Vyg-Moerbezy-Boom gehouden wierd, ſtaat ons hier uyt niet duyſter af-te neemen, dat by Ulpianus de Vermaarde Regts-Geleerde, (daar hy van de ongewoone Miſdaaden handeld,) ook dit Verbod geleezen word: *Niemand en zal onderneemen een* Sykomoor *uyt-te roeyen.* En daar zijn geen reeden die ons verpligten te denken, Dat zulx ook niet in Egipten waargenoomen is, naademaal deeze Boomen, aldaar voornaamelijk op en langs de Dam-Dykken van den Nyl Gepoot wierden; (want zy word niet Gezaayd, maar van ingeſteeken Takken aangequêêkt;) om dezelve met zijn Wortelen zaamen te houden, en voor inkalven en afkanten te bewaaren; naademaal het Nyl-Water door middel van deeze Dijken, die met den aanvang der Overvloejing doorgeſtooken, en omtrent het afloopen weederom geſtopt worden; in Greppen en Slooten, tot bevogtiging van het Dorſtig Land, opgehouden word: Hier vooren niet heel onvoegzaam uyt Deut. 11:10, 11. verklaard.

En grootagting by alle Volken.

Dat nu ook den Vyge-Boom heel gemeen in Kanaan was, is uyt de plaatzen die wy ſtrax over den Granaat-Appel-boom hebben bygebragt, en veel andere Getuygeniſſen van het Nieuwe Teſtament openbaar; en het zal ook niet onnut zijn, dat wy korts hier-naa, 't een en 't ander tot opheldering, van 't reeds bygebragte, voor den dag haalen. Indien het ons dan noch in verſſer Geheugen is, wat wy zoo even te vooreu uyt Sozomenus, aangaande de Perſik-Appel-boom in Egipten hebben aangemerkt, het zal voorzeeker een diergelijke Verzieringe gelijken, by-aldien wy insgelijks verhalen willen, wat d'Inwooriders van het Egiptiſch Vlekje *El Mathurea* Verhaalen van een Oud-Vermaarden *Sykomoor* of Vyge-boom, welke van haar zoo Oud geſchat word, Datze voor-vaſt gelooven; Dat de H. Maagd Maria, wanneerze met het Kindeken Jeſus, uyt Vreeze voor Herodes, derwaards Vlugte, haar Kind in de Holle Stam van dien Boom, eenige Daagen Verborgen heeft. Uyt welk-een Erfgerugt, dien Boom zeederd, by veele, jaa by allen in groote Eere gehouden is; inzonderheyd de Holligheyd der Stamme in welke Jeſus is Verborgen geweeſt: Als in den welken, de Turken zelfs belijden, de Geeſt van den Grooten Godt geweeſt te zijn: Waarom zy ook noch zonderling Godsdienſtigheyd aan deeze plaats en dien Boom betoonen; naadien zy ook Kriſtus neevens Machomet voor een Groot Profeet houden. Andere geeven voor, Dat deezen Boom door een Wonderdaad, in Twee deelen zou van malkanderen geborſten zijn, tuſſen welke Maria met haar Kindje en Joſef, om de Vervolgers te-leur te zetten, zig door Goddelijk ingeeven zouden gevlijd hebben: Waar naa zig den Boom door een gelijke Wonderdaad, weederom zou toegeſlooten hebben, tot dat de vervolgers voor-by getrokken waaren, en daar naa zig aanſtonds wêêr geopend hebben, zoodaanig als hy noch heeden gezien word. Men vind'er ook die'er dit maar al-te onbeuzelagtig by-voegen: Naamelijk, Dat geen Menſch in onegt geteeld, onder deezen Boom kan door-gaan. Den Boom leyd rondom met een laagen Dijk van Zooden opgeworpen, omringd, tot gerief der Bezigtigers; en deſſelfs Kruyn ſtaat noch Groen en Loof-rijk, alhoewel de Stam aan de Wortel ſlegt geſteld is; hier door wel meeſt veroorzaakt, Dat elk die den Boom uyt Godsdienſtigheyd koomd bezoeken, gemeenelijk een ſtukje van de Stam af ſnijd, om 't zelve ter Gedagtenis te bewaaren. Dus verre het Verhaal; Dat by veele die haar Zinnen meeſter zijn, weynig of geen geloof vind: En wy zullen aanſtonds verneemen, hoe ſlegt dit gantze gezeg, by den Ridder Thomas Brown, te-boek ſtaat.

Vyge-Boom heel gemeen in Kanaan.

Fabeleuze Vertelling van de Vyge-Boom in Egipten, die een Schuylplaats voor Joſef en Maria verſtrekte.

Die onder-en-tuſſen de H. Boeken ingekeeken hebben, hebben ligt gemerkt, Dat daar in niet heel duyſterlijk van verſcheyde Vyge-Boomen geſprooken word; die elkanderen in Vrugt, Bladeren, en Stam, niet geheel-en-al gelijk zijn: 't Geên zoo wel uyt der zelver benaaming, als uyt andere omſtandigheeden des Verhaals, ſchijnd openbaar te zijn. En alhoewel het van de Geleerde noch niet uytgeviſt is, wat het voor een Vrugt geweeſt zy, waar aan onze Voor-Ouders in 't Paradijs, de Dood Aaten, ſchijnd het nogtans klaarder

Vyge-Boom van Adam.

der uyt Moſes verhaal te blijken, Dat de Vyge-blaaden, waar meede zy haare
Naaktheyd bedekten, verſchillig zijn geweeſt van die welkwe tot noch toe, de
Sykomoor, of Egiptize Vyge-boom toegeſchreeven hebben, als de welke het
Moerbezy-Loof gelijk is. Waar toe meede dit diend, Dat de Oude verſcheyde
aanmerkingen omtrent de Vyge-boom hebben gehad, ten aanzien van de Men-
ſchelijke Schaamdeelen; en verſcheyde Schrijvers de Vyge-blaaden ook zoo-
daanig beſchreeven en afgemaald hebben, als of zy eenige gelijkenis met het
Mannelijk Teel-Lid hadden: En derhalven van Natuuren een bequaam fat-
zoen, om het zelve te bedekken. Gelijk dan ook onder andere waarneemin-
gen, niet alleen het vermaarde Beeld van Praxiteles, vertoonende Alexander
en Bucefalus, de heymelijke Deelen met Vyge-boom-blaaden bedekt waaren;
maar dat den Vyge-boom zelfs ook aan den ombeſchaamden Priapus was Toe-
gewijd; als meede dat de Quaalen der Schaam-Deelen, zelfs haaren Naam van
de Vygen ontleend hebben. Maar om weeder tot de Wilde Vyge-boom te koo-
men; Thomas Brown meend dat het ligt om te verſtaan is, Datze verre buyten 't
ſpoor loopen, welke drijven, Dat het dezelve Boom is, waar van in de H.
Schrift geſprooken word, en gemeeneljk by ons onder dien Naam doorgaat:
Daar dezelve eygentlijk gezeyd, niet anders dan een zoort van *Acer* of Boog-
hout is, van welkmen naa alle waarſchijnelijkheyd, de Jokken en Halſters,
waar meede de Jok-Oſſen ingeſpannen worden, pleeg te maaken; gelijkmen
in de Kruyd-Boeken aangeteekend vind. Draagende geene Vrugten die eenig-
zinds naa de Vyg gelijken. Zulx gemelde Schrijver meend, daar uyt genoeg-
zaam af-te neemen is, Dat de waare en eygentlijke *Sykomorus* of *Sykaminus*, in
onze Geweſten onbekend is: Als de welke, op datwe dit hem te geval noch eens
„ zeggen, Een Boom is, die naa 't getuygenis van Theofraſtus, Dioskorides en
„ Galenus, van Blad naa de Moerbezy-boom, en van Vrugt naa een Vyge-
„ boom gelijkt, welke niet aan kleyne Telgen, maar aan dikke Takken Groeyd,
„ over-eenkoomende met den *Sykomorus* van Egipten, en d'Egiptize Vyge of
„ *Giamez* der Arabiers, daar Proſper Alpinus van Schrijft; welks Blaaderen
„ wat breeder zijn dan die van de Moerbezyen en de Vrugt gelijk een Vyg. Zoo
„ dat ook zommige zig hebben ingebeeld, Dat dezelve eerſt voortgekoomen is,
„ uyt een Vyge-boom op een Moerbezye Ge-ënt. Ten minſten het blijkt, Dat
„ het een Boom is, die in Judæa gemeen was, en veel tot Gebouwen gebruykt

Of de regte Sykomorus of Moerbezy-Vyge-boom thans regtbekend is.

„ wierd; en zoo genoomen zijnde, diend het tot verklaringe, van de woorden
„ die by Jeſaias ſtaan Kap. 9:9. *De Wilde Vyge-boomen zijn Afgehouwen, maar*
„ *wy zullenze in Ceederen veranderen.* Want dat hier van Hout om te Bouwen

Wilde Vyge-Boom.

„ geſprooken word, wijzen de aanvang-woorden van 't zelve *vers* aan; zoo
„ ſtaat'er, *De Tichelſteenen zijn gevallen, maar met uytgehouwe Steenen zul-*
„ *len wy weederom Bouwen.* Het is voorts een wijd uytgeſpreyde Boom, die
„ niet alleen tot Wandel-Dreeven, Vermaakelijke Boſſchaadien, en Over-
„ ſchaaduwing bequaam was, maar ook voordeel aanbragt; en daarom word
„ 'er 1 Kron. 27:28. gezeyd, Dat de Konink David, *Over d'Olijfgaarden en*
„ *de Wilde Vyge-boomen die in de laagte waaren, Baal-Hanan als een Houtve-*
„ *ſter geſteld had.* Insgelijks vindmen 1 Kon. 10:27. aangeteekend; Dat de
„ Konink Salomon, *De Ceederen zoodaanig maakte in meenigte, als de*
„ *Wilde Vyge-boomen die in de laagte zijn.* Dat is, hy plante veele daar van, al-
„ hoewelze by zijnen tijd niet tot volkoomenheyd quaamen. En gelijk dezel-
„ ve overvloedig in de laagten Groeyden, zoo was de Vrugt ook goed tot Spij-
„ ze, en zoo als Bellonius en andere Reysbeſchrijvers melden, zeer Ververſ-
„ ſende, voor die in Heette en Dorre Geweſten Reyzen; waar door dan de woor-
„ den van Amos beeter konnen verſtaan worden, wanneer hy Kap. 7:14. zeyd;
„ *Ik was een Oſſe-Herder, ende las de Wilde Vygen af.* Ook geeft het meer
„ naadruk aan de woorden van David, Pſalm 78:47. *Hy Doode haaren Wijn-*
„ *ſtok door den Haagel, en haare Wilde Vyge-boomen, door Vyerigen Haagel-*
„ *ſteen.* 't Hebreeuwſe Grondwoord van deezen Boom, is *Sicmoth*, en ver-

ſcheeld

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

,, ſcheeld alzoo in klank niet veel van *Sikomoor*. Wanneer der dan Luc. 17: 6.
,, gezeyd word; *Zoo gy een Geloove haddet als een Moſtaard-Zaad, gy zoudet*
,, *teegen deezen Moerbezyën-boom* (Συκαμινω) *zeggen, word ontworteld ende in*
,, *de Zee geplant*, &c. Zoo kon zulx met grooter naadruk vandeezen *Sykomorus*
,, zijn gezeyd geweeſt, om dat hy beſchreeven word, als een breed-getakte en
,, vaſt gewortelde-boom, welke moeylijker te verplaatzen was dan eenige andere
,, Boomen. Invoegen dezelve zeer eygentlijk tot een Voorbeeld in deêze Text
,, genoomen is, zijnde een van de Grootſte Boomen en die ſlimſt te verzetten
,, waaren; en daar-en-booven zoo langduurend en vaſtgeworteld, Dat den Vy-
,, ge-boom waar op Zachèus klom, noch heedensdaags in Judæa aan de Reyzi-
,, gers getoond word; als ook de Holle Sykomorus te Mathurea in Egipten, als
,, waar in gezeyd word, Dat de Gezeegende Maagd zig onthield: Het welk, al-
,, hoewel het naa de Legenden ſmaakt, egter duydelijk te kennen geeft, Dat
,, deezen Boom volgens hun gevoelen, zeer lang kon duuren, en moogelijk had-
,, den zy ook eenige ondervinding daar van: Naadien de Geleerde H[r]. Græves,
,, over de Pyramiden aanmerkt; Dat de Oude Egiptenaaren, van dit Hout
,, Dood-Kiſten maakten, welke hy noch Gaaf en Onvergaan vond onder ver-
,, ſcheyde van haare Mummyen. Ten laatſten konnenwe dit zeggen, Dat wan-
,, neer Zachèus op dusk-een Wilden Vyge-boom klom, hy voorzeeker geen
,, quaade verkiezing deed, naademaal dit een Boom was die booven alle ande-
,, re, hem weegens zijn Hoogte, diende, om de Zaligmaaker te konnen zien.

Maar dewijl'er in't Elfde Kapittel van de Euangeliſt Markus, deeze Woor-
den geleezen worden: *Ende des anderen Daags als zy uyt Bethanien gingen,*

Marc. 11: 12, 13. aanmerkingen over de Vyge boom die de Zaligmaaker Vervloekte. Welk voorval den Uytleggers zomtijds moeylijk geſcheenen heeft.

Hongerde hem: Ende ziende van verre eenen Vyge-boom, die Blaaderen had-
de, ging hy om te zien of hy ookyts op den zelven zoude vinden; ende daar by
gekoomen zijnde, vond hy niet dan Blaaderen; want het en was de tijd der Vygen
niet. Zoo hebben veel Geleerde Mannen, verſcheyde Uytleggingen en ree-
denen bedagt, om deeze plaatze, en te-gelijk die van Mattheus Kap. 21: 19.
die ruym zoo duydelijk ſchijnd te ſpreeken, welvoegzaam goed-te maaken; en
klaar te toonen, in wat zin en waarom doch de Zaligmaaker deezen Boom, om
dat hy'er geen Vrugten op-en vond, Vervloekt heeft, zoo datze Verdorde;
daar immers *De Tijd van Rijpe Vygen noch niet gekoomen was?* Als meede
waarom by Markus aangeteekend ſtaat; *Dat het de Tijd der Vygen niet en was?*
Daarder nogtans in dat Zaayzoen des Jaars, wel Rijpe Vygen te vinden waa-
ren? Hier op heeft de ſtrax-gemelde Engelſman, zommige aanmerkingen ge-
maakt, die met nut hier konnen ingelaſt worden: En vangd daar van aldus aan
te ſpreeken: De Geleerden Heynſius, *zeyd hy*, welke van gevoelen is, Dat
,, Elias ons de knoop zou moeten oploſſen, by-aldien de Gemeene Leezing der

Hoe van Heynſius verklaard.

,, Text zou konnen ſtand houden, heeft op zig genoomen daar in een verande-
,, ring te maaken, willende aldus geleezen hebben; *Want daar hy was, was het*
,, *de tijd der Vygen.* Doch Hammond, een Geleerd Uytlegger onder d'Engel-

En van Hammond.

,, zen, tragt de twijffeling zonder verandering der woorden of Klank-Teekens
,, weg te neemen, door een andere verklaaringe derzelve, als of daar ſtond;
,, *Want het was geen Goed, of Tijdig Vyge-Jaar.* Maar om dat de Menſchen niet

Waar toe d'onderſcheyde zoorten der Vyge-boomen van Thomas Brown worden naageſpoord.

,, geern van een Oud Geloof, of aangenoomen Uytleg der woordan affchey-
,, den, zullenwe in 't kort neer ſtellen, wat men'er voor zou moogen inbrengen.
,, En eerſtelijk om te beeter alles dat men hier over mag zeggen, te begrijpen,
,, moeten wy d'onderſcheyde verſchillen, en 't onderſcheyd dat'er zoo wel in
,, d'Vyge-boomen als in de Vrugt derzelver is, aanmerken. Suidas maakt op
,, 't woord Ἰσχάς vierderley verdeelingen van Vygen, Ὄλυνθος, Φήληξ, Σῦκον,
,, en Ἰσχάς. Maar om dat de Φήληξ, juyſt geen merkelijk onderſcheyd maakt,
,, ſtaan de Geleerde voornaamelijk op de dry andere; dat is, Ὄλυνθος of *Groſſus*,
,, 't welk de kleyne Knopjes of Vygtjes beteekend die noch niet Rijp zijn, of
,, zelden Rijp worden, maar meeſtdeels afvallen, voornaamelijk in ſcherpe
,, Winters: Wordende ook Συκάδες genoemd, zonder daarom de Vrugt van den
,, Wilden

» Wilden Vyge-boom, die den Naam van *Caprificus* heeft, daar onder te be-
» trekken; want die word Ἐρινεὸς genoemd, en komd nooyt tot volkoomene
» Rijpheyd. De tweede word Σῦκον of *Ficus* genoemd, welke doorgaans op
» zijn behoorlijke tijd Rijp word. Tot de derde verdeelinge behoord de Ἰσχάδες
» of *Gedroogde Vygen*. Van de Vyge-boomen zijn'er ook verſcheydenerleye
» verdeelingen: Want zommige zijn, *Prodromi* of Voorloopers, die vroeg
» Vrugten voortbrengen; 't zy datze eens of meermaalen 's Jaars draagen: Zom-
» mige zijn *Proteriçæ*, dat is, de Vroegſte van de Voorloopers, die 't eerſt van
» allen Vrugt-draagen: Zommige zijn *Æſtivæ*, welke in 't gemeen Zaayzoen,
» des Zoomers draagen: En zommige zijn *Serotinæ*, welkers Vrugten laat Rijp
» zijn. Zommige zijn *Biferæ* en *Triferæ*; dat is, Dat zy Twee of Drymaal
» 's Jaars draagen; en zommige houden zig aan den gewoonelijken loop; dat is,
» zy brengen haare Rijpe Vygen op den verwagten tijd voort. Verder draagen
» zommige Vyge-boomen, ('t zy dat het hunnen aardt meede brengd, of dat
» het een byzondere Vrugtbaarheyd van zommigen is,) het gantze Jaar door;
» Vrugt, of ten minſten een Onvolkoomen Vrugt, gelijk men Jaarlijks in
» Heette Landen aan eenige zoort van Vyge-boomen beſpeurd: Ook bemerkt
» men 't wel aan zommige Vyge-boomen in Gemaatigder Landſchappen, in
» Jaaren die Weelig zijn, als wanneer naa dat de Zoomer-Rijpe Vyg voor by is,
» andere weêr beginnen voor den dag te koomen, die alzoo als Knoppen de
» gantze Winter door-ſtaande, in 't Voorjaar afvallen, of anderzinds Rijp wor-
» den. Volgens dit onderſcheyd, moetmen de meeninge van gemelde Text
» neemen, en de woorden tragten goed-te maaken. Want de verſcheydentheyd
» deezer Boomen dus aangemerkt zijnde, midsgaaders de verſcheydenerleye tij-
» den van Vrugten te draagen; is 't waarſchijnelijk te vermoeden, Dat eenige
» daar van, daar meede gemeend worden; 't welk alzoo naa de Letter een op-
» loſſinge verſchaft. Voor-eerſt dan, alhoewel het de tijd der Vygen niet en was,
» zoo had men evenwel eenige Vrugt moogen verwagten, zelfs aan Boomen
» die maar gemeen Droegen: Want de *Groſſi*, of Knopjes koomen eer te voor-
» ſchijn dan de Blaaderen, of ten minſten eer dat de Blaaderen volgroeyd zijn.
» Zommige konden de geheele Winter overgeſtaan hebben, en mogten toen al
» tot eenige Waſdom gekoomen zijn; want al is 't dat'er veele afvallen, zoo
» hadden'er eevenwel eenige konnen aanblijven, die zig tot Rijpen ſchikten:
» En men vind by Theofraſtus, Dat Verſtandige Hooveniers een Konſtgreep
» hadden, omze niet te doen afvallen. De Σῦκον, of gemeene Zoomer-Vyg
» wierd niet verwagt; want die word van Galenus onder de *Fructus Horarii*, of
» *Horæi* geteld, welke in dat gedeelte des Zoomers, 't welk Ὥρα word ge-
» noemd, Rijp en van hem gepreezen worden booven alle andere Vrugten van
» dat Zaayzoen. Van deeze zoort zijn miſſchien de Vygen geweeſt die aan
» Kleopatra in een Korfje met een Aſpis-Slang gebragt wierden: Want de tijd
» van haare Dood, zijnde den 19 van Oogſt-Maand, quam hier meede over-een.
» En dat onzen Zaligmaaker niet zulke Vygen, maar eenige andere zoort ver-
» wagte, ſchijnd uyt die onbepaalde bewoording te blijken; *Of hy ookyts op
» den zelven zoude vinden*; waar aan men in dat Geweſt, alwaar zulk-een ver-
» ſcheydentheyd van Boomen was, niet behoefde te wanhoopen op dien tijd
» des Jaars; maar men mogt het zelve wel waarſchijnelijk in de Voorloopers
» van Boomen, die 't Vroegſte Droegen, te gemoet zien. Want datter in Ju-
» dæa Vroegdraagende Vyge-boomen waaren, is niet heel moeyelijk uyt de
» H. Schrift goed-te maaken; dus word'er Jeremia 24:2. gezeyd; *In den eenen
» Korf waaren zeer Goede Vygen, als de eerſte Rijpe Vygen zijn.* Even 't zel-
» ve zou men byzonderlijk hier ter-plaatze hebben moogen verwagten, zoo an-
» ders deeze aanmerkelijke Boom, op zijn regte plaats in zommige kaarten van
» Jeruſalem geſteld is? Want Adrichomius ſteld hem in, of naa-by BETPHAGE,
» welke volgens de giſſinge van zommige, *Het Huys der Vygen* beteekend.
» Hoe 't daarom zy, hier omtrent nogtans, worden noch Vyge-boomen gevon-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

„ den, gelijk de Reysbeſchrijvingen getuygen. In dusk'een groote verſcheydent-
„ heyd van Vyge-boomen, waar van zommige Vroeg, andere noch Vroeger, en
„ eenige twee of drymaal 's Jaars of ook wel 't heele Jaar door Draagen, hadmen
„ voorzeeker wel yts konnen verwagten, alhoewel de gemeene tijd van Vygen
„ noch niet en was: Want zommige Boomen draagen, zoo te zeggen, 't gantze
„ Jaar lang; gelijk begreepen kan worden uyt den Brief van de Keyzer Julianus,
„ weegens zijn Geſchenk van Damaskus Vygen, dien hy aanprijſt om datze al ge-
„ ſtaadig en vervolgens agter-malkander Groeyen, even als de Vrugten die Ho-
„ merus in den Hof van Alcinous beſchrijft. En offchoon het doenmaals maar
„ omtrent het ingaan van de Lente mogt geweeſt zijn, heeft de Zon nogtans op
„ de hoogte van Jeruſalem, te dier-tijd al vry kragt, en zou het Rijpen der Voor-
„ loopende, en de dikwils of geſtaadig-Draagende Boomen, wel konnen bevor-
„ derd hebben. En daarom, wanneer gezeyd word, Dat Petrus zig by't Vyer in de
„ Geregt-Zaale Warmde, en daar tot Reeden bygedaan word, *Om dat het Koud*
„ *was*, Johan. 18: 18. zoumen die woorden moogen neemen, op de Koelheyd
„ van den Vroegen Morgenſtond; hoedaanig men zeer gemeen in de Warme
„ Landen verneemd; t'en zy dan dat zulx ziet op eenige buyten-gewoone Kou-
„ de van dien tijd: Want Bidulfus, die omtrent die tijd des Jaars te Jeruſalem
„ is geweeſt, verhaald, Dat het daar toen ter-tijd, alzoo Heet was, als in 't mid-
„ den van de Zoomer in Engeland: Gelijkmen ook in de H. Schrift ontwaar
„ word, Dat de Eerſtelingen der Geerſten Schooven, in Lente-Maand pleegen
„ Geofferd te worden. Onzen Zaligmaaker hierom, eenen Vyge-boom met
„ Blaaderen ziende, die zig van verre wel op-deed, ging'er naa toe, maar daar
„ by koomende, vond hy niet anders dan Blaaderen; en zag wel dat het geen
„ Vroeg-of altijd-draagenden Boom was. En alhoewel het de tijd van Zoomer-
„ Vygen niet en was, zoo vernam hy egter ook geene Onrijpe Vygen daar aan;
„ en al waſt dat hy geen Gemeene Vygen verwagte, zoo had men egter wel eeni-
„ ge andere zoort moogen te gemoet gezien hebben, volgens de verſcheydener-
„ ley Vrugtbaarheyd en voortbrenging dier Boomen: Maar niets daar aan zien-
„ de, vond hy een Boom, die heel wel met den Staat der Joodſe Regeerders over-
„ een quam, zijnde Onvrugtbaar teegen alle vermoeden. En dit ſtemd over-een
„ met de Geheymenis deezer Geſchiedenis, waar in de Vyge-boom de Syna-
„ goge en Regeerders der Joden beteekend; die van Godt byzonderlijk ge-
„ handhaaft, Gezeegend, en Opgequeekt zijnde, zoo verwagte hy van haar
„ geen Gemeene, Traage en zoo maar een Sleur-volgende Vrugt-voortbrengin-
„ ge; maar hy ver-eyſte een Vorderlijkheyd in Goede-Werken, en een Vroeg-
„ Rijpe of geduurige Vrugtdraaging; niet voldaan zijnde, met die gemeene
„ maniere van traaglijk Vrugten voort-te brengen: En hy mogt met regt wel
„ teegen de Joden gezeyd hebben, Gelijk Godt door de Profeet Micha teegen
„ hunne Voor-Vaderen deed: *De Zoomer-Vrugten zijn Ingezaameld; daar en*
„ *is geen Druyve om te Eeten, mijne Ziele begeerd Vroeg-Rijpe Vrugt*, Micha.
„ 7:1. Ten laatſten, moet in dit verhaal van den Vyge-boom, voornaamelijk
„ gezien worden, op de Geheymenis en Verbeeldende Zin die'er inſteekt. Onze
„ Zaligmaaker door Honger genoopt, om naa deêzen Schoonſchijnenden Boom
„ toe te gaan; en voorhebbende door deezen Boom, Een Oordeel over de Syna-
„ goge en 't Gemeene Volk der Joden uyt-te ſpreeken, quam hy tot den zelven,
„ en zag naar gewoonte, of'er ook eenige Vrugt op was, gelijk hy te vooren wel
„ omtrent de Joden gedaan had; maar hy vond'er niet dan Blaaderen, en een
„ ſchoone Uytwendige gedaante, gelijk hy onder haar ook gevonden had. En
„ dewijl dezelve geene Vrugten droeg, gelijk hy verwagte doe hy'er naa toe-
„ ging, (alhoewel het de tijd der gewoonlijke Vrugt niet en was;) egter te kort
„ ſchietende toen hy 't ver-eyſte, zoo was 't volgens de Geheymen zin, verloo-
„ ren om'er langer naa te wagten. Want hy was tot haar gekoomen, en zy
„ waaren in 't voortbrengen van Vrugt niets daar door gevorderd; zijn Vertrek
„ en Affcheyd was op handen; en de tijd van zijne Prediking was nu ten eynde.

„ Nu

„ Nu zijn'er in dit verhaal ook eenige zaaken, die behalven het Wonderwerk,
„ Natuurlijker-wijze aan-te merken ſtaan: Naademaal men zou moogen vraa-
„ gen, Hoe het quam, Dat een Vyge-boom, die van Natuure een Vrugtbaare
„ Plant is, Onvrugtbaar was? Dewijl'er gants geen teeken van eenige Vrugt
„ aan was? En 't was van Ouds een merkelijk Oordeel Gods, dat de Vyge-boom
„ geen Vrugt zou draagen? Zulx men Natuurlijker-wijze vermoeden mag, Dat
„ deezen Boom, eenige Quaal is onderhaavig geweeſt, die dezelve tot voort-
„ brenging van Vrugten, onbequaam maakte: En volgens de Ziektkunde der
„ Planten, zou dit wel de Quaal van *Overtolligheyd der Blaaderen* konnen
„ geweeſt zijn, waar van Theofraſtus gewag maakt: Als waar door het Vrugt-
„ maakend Zap, door d'overmaat der Blaaderen verteerd word; die in deeze
„ Boom zoo overvloedig waaren, Datze daar door van-verre kennelijk was. Dit
„ was ook een ſcherpe Verbeelding van de Geveynſtheyd der Joodſe Schrift-
„ Geleerde en die op den Stoel van Moſes zaaten, en van buyten een Schoone
„ en Vrugtelooze gedaante hadden; regt anders als 't met de Vrugt eens Vy-
„ ge-booms gaat, welk een Zoet en Lieflijk Merg hebbende, geen uytwendi-
„ ge vertooninge maakt; Jaa zelfs geen Bloem of Bloeyzem vertoond. Booven-
„ dien zijn hier ook eenige natuurlijke zaaken aanmerkelijk, weegens de eygen-
„ ſchap deezer Straffe, die dus op een Vyge-boom quam te vallen: Want
„ Onvrugtbaarheyd en Dorheyd, ſchijnd ondraagelijker in deezen Boom, dan
„ in eenige andere, dewijl dezelve een Gewas is, dat Natuurlijk tot Voort-
„ brenging geſchikt is: Zijnde zoo ver daar van daan, van geen Vrugten voort-
„ te brengen, Dat men dezelve by-naa allerley Vrugt kan doen draagen. Zulx
„ d'Oude deezen Boom daarom voornaamelijk afzonderden, als den bequaam-
„ ſten onder alle, om andere Vrugten op-te Enten en voort-te Planten; dewijl
„ hy een Overvloedig en Leevendig Zap by zig heeft, om andere Enten wel te
„ doen Groeyen. En het is dezelve reeden geweeſt, waarom deezen Boom ook
„ aan de God der Vrugtbaarheyd Toegeheyligd, en het Beeld van den Thuyn-
„ God Priapus, van een Vyge-boom gemaakt was. Dus verre gaan de opmerke-
lijke gedagte van die Schrandere Man. Die, hoe zeer ook by zommige Gods-
Geleerde met een bang Gezigt aangezien, zommige nogtans in de voetſpeuren
deezer Uytlegginge, met vermaak ſchijnen gewandeld te hebben; zoo dat zelfs
de Fraayſte Schrijvers deezer Eeuwe, haare Euangelize Verklaaringen; t'eene-
maal op die Leeſt geſchoeyd hebben. Men kan'er verder in 't voorby-gaan over
aanmerken, Dat gelijk Jeſus volgens Mattheus verhaal, deezen Vyge-boom
Aan den Weg zag ſtaan; zy waarſchijnelijk geenen eygen Heer had, noch als
de Boomen van Eygen-gaarden, met Heggen afgetuynd, maar voor alleman ge-
meen was. Hoedaanig ook den Olijf-Berg met Olijf, Daadel, en Vyge-boo-
men beplant, naa de Landgrond hoog of laag zijnde, van Natuuren beeter tot
d'een of d'ander zoort geſchikt was; waar van daan ongetwijffeld * Betphage,
Een Huys van Speen-Vygen beteekende, gelijk we ſtrax eenigzinds twijffelmoe-
dig vernaamen. Tot welken Boom dan Jeſus gegaan is, om dat miſſchien
de kennis van deſſelfs Vrugteloosheyd, aan zijn Menſchelijk verſtand geen-
zinds was openbaar geworden; of ook wel voornaamelijk, om dat de Goddelij-
ke Voorzienigheyd geleegentheyd verſchaffen wilde, om onder 't onderzoek
van dit ſtuk der Vygen, ook den Vrugteloozen Staat der Joodſe Leydslieden
ter Deugden af-te Schilderen. En naadien wy zoo wel de verſcheyde zoorten
van Vyge-boomen, als de tijd der Rijping, beneffens de dikwilze Vrugtdraa-
ging in 't Jaar, uyt de ſtrax-bygebragte reedeneering hebben verſtaan, als waar
aan ook Plinius en Kolumella, neevens al de beſte Kruydbeſchrijvers hun zee-
gel hangen; moet het geen Jood noch ander Vyand van 't Euangelium vreemd-
ſchijnen, noch ons als wat Zottelijks verwijten, Dat het regte Gety der Rijpe
Vygen in Kanaan des Zoomers viel; daar Jeſus hier nu ter-tijd in de Lente, dat is
in de Maand *Niſan* was; als wanneer de Boomen eerſt begonden nieuw Loof te
maaken; Naadien wy immers in het Oude Teſtament klaare blijken genoeg, van

Naader aanmerking over den Boom die Jeſus Vervloekte; ſtaande den zelven by d. Weg.

* Een Dorp van dien Naam omtrent Jeruſalem daar veele Vygen wieſſen.

Vrugtelooze Vyge-boom een ſchoon Zinnebeeld van der Joden Vrugtelooze ſtaat.

Vygen in de Lente vinden. Immers word'er Jesa. 28: 4. gezeyd, Dat Efraïms Heerlijk Cieraad zou zijn; *Als een Vroeg-Rijpe Vrugt voor den Zoomer, welke wanneer ze yemand ziet, terwijlze noch in zijn Hand is, Slokt hyze op.* En zeeker wanneer in 't Hoogliet Kap. 2: 12, 13. gezeyd word; *De Bloemen worden gezien in den Lande, de Zangtijd genaakt, de Vyge-boom geeft haare Speen-Vygen Zoetigheyd*: Word daar niet alleen d'aangenaame Lente-tijd beschreeven; maar zulx geeft ook een kragtig bewijs, Dat het geen ongehoorde zaak was, dat Jesus een Welgroenende Vyge-boom; booven andere aan den weg ziende uytsteeken, de verwagtinge had, Datze eenigzinds van Voorloopende Speen-Vygen zou voorzien zijn, die reeds eenige Zoetigheyd hadden aangenoomen en Eetbaar waaren; het zy dan dat dezelve alswe gezien hebben, van dat Jaar waaren uytgebot; Of dat het Spaadelingen van 't voorleeden Jaar waaren. Maar wanneer Jesus deezen Boom zelfs schijnd aan-te spreeken, en tot hem
Marc. 11. 14. zeyd; *Uyt uw en worde geen Vrugt meer in der Eeuwigheyd*; of als Markus aanteekend; *Niemand en Eete eenige Vrugt van uw in der Euwigheyd.* Staat misschien noch t' onderzoeken, Om wat reeden, en met welk-een welvoegzaam regt, Jesus zulx met zoodaanigen bekragtiging gedaan heeft, Dat de Daad daar op aanstonds en zonder eenige Verschooninge, gevolgd is? Onzes er-agtens, hebben die Uytleggers de zaak niet quaalijk gevat, welke meenen, Dat Jesus dit
't Oordeel over de Vrugteloo-ze Vyge-boom op-gemaakt. Oordeel over den Vygeloozen Vyge-boom niet door Ongeduld uytgesprooken heeft, om dat hy zijn Begeerte niet en vond; noch uyt een Zugt om yemand te beschaadigen; en zig op die wijs te Wreeken; dewijl deezen Boom zonder Eygenaar in 't Wilde stond, en gemeen aan den weg? Maar om dat dezelve die plaatze niet waardig was: En wel aldermeest, Om dat Jesus in 't sluyten van zijn Predikdienst, door een byzonder en wijslijk opzet, te-raade was, in dezelve Boom, een Zinnebeeld op-te regten, daar in men Gods Gestrengheyd teegen een Onvrugtbaar Volk, bespeuren zou; vergelijkt Matth. 3: 10. en voornaamelijk Luce 13: 6-9. Op 't gezigt van deezen Vygelooze-Vyge-boom, quam die Getrouwe Getuyge te binnen, hoe Jerusalems Oversten, en Leyds-lieden in 't Geestelijke, zijn Begeerte even-alleens te-leur stelden, als deeze Vyge-boom in 't Licchaamelijke, de welke haar in de Dorre Winter (als het Heydendom, de Weereld in een Dood-koude Ongevoeligheyd en Onkunde hield;) Groen vertoonden in Blaaderen van Schijndienst, maar verzelschapt in het Voorjaar der Genaade, met een Verfoeyelijke Onvrugtbaarheyd. Om deeze Oorzaak wil hy in dien Vyge-boom ook de Uytbeeldinge van haare Straffe, die zy over haar Geveynstheyd, en Goddeloosheyd te verwagten hadden, voor Oogen stellen. Waar uyt dan nu ook ligt te zien is, Wat men op die weeder-vraage te antwoorden heeft; die zeeker Joods Schrijver, teegen dit Euangelis voorval, den Kri-
Een Joodse vraag die beantwoord word. stenen voorwerpt, zeggende; *Op wat reeden steund het doch? En met wat Uytlegging zal men goed maaken 't geën men Marc. 11: 13. van den Vyge-boom leest, welke Jesus Vervloekt heeft, als zy geen Vrugt en droeg; Om dat het de Tijd der Vygen noch niet en was; Wat had dien Ellendigen Vyge-boom verdiend, Dat hy dien Vervloekte, om dat zy buytens-tijds geen Vrugt en droeg?* Maar het bestond immers hier in reeden, Dat een Boom van Weeldrig Gewas, Vrugten had naa zijn gevorderde Wasdom; die buytens-tijds, Tijdig was in Blaaderen, dat hy het ook was in Vrugten; en wanneer hy zelfs geen Knoppen had, die Vrugten beloofden: Waar toe besloeg hy dan onnuttelijk de Aarde? En waarom vermogt de *Heere* van al het Schepzel, in haar geen Exempel opregten tot vermaaning van zijn Volk, wat hun te wagten stond in gelijk geval, by-aldien zy haar in het Geestelijke deezen Vyge-boom gelijk vertoonden? Maar doch wat gebeurden hier? *Den Vyge-boom Verdorde terstond*, Matth. 21: 19. dat is, van stonden aan besweek de Groeyens-kragt, haare Blaaderen Verslensten, en zy wierd als een Verstorven Boom. Maar zijne Discipelen dit groot Wonder-
vers 20. werk ziende; *Verwonderden haar*, zeggende; *Hoe is de Vyge-boom zoo terstond Verdord?* Maar dewijl Jesus noch veel Grooter dingen hadde gedaan, omtrent

trent het Leeven en Gezondmaaking der Menſchen; ſcheen haare Verwondering meeſt te rijzen over de reeden van dit werk: Inzonderheyd op den volgenden Dag, doe zy zaagen, Dat die Boom van de Wortel af Verdord was. Het ſcheen haar vreemd, Dat d'Almagtige kragt Gods, had believen meede te werken met het Wenſchende Gebied van Jeſus, welke den Ondergang begeerde van dien Boom; Die buyten alle reeden-gebruyk zijnde, eygentlijk geen Straffe kon ontfangen, gelijk hy ook niet miſdoen kon. Daarom verwonderen zy haar, Hoe dit aldus in zijn werk ging, en wat de zaak inhad: Op dat zy haar over dusken Geregtspleeging mogten geruſt ſtellen, en verzeekerd zijn, Dat dit geen werk van een Toornige neyging was, maar van een Reedelijk en Bezaadigd Gemoed, Dat gegrondveſt ſtont op zulke reedenen, die zijn doen, t'eenemaal konden Regtveerdigen. Om waar van de waarheyd wat naader te bezien, men niet alleen te letten heeft, op 't geene Jeſus zijne Diſcipelen by Mattheus ſtrax daar aan toevoegd, zeggende; Dat by-aldien zy een Onwankelbaar Geloof hadden, zy niet alleen zouden doen, *'t Geene den Vyge-boom geſchied is*; (naamelijk de Overſten des Joodſen Volks en haar Heyligdom, haar Geveynſtheyd en Onvrugtbaarheyd, ten Toone ſtellen, en op haare Gebeeden zien Verdorren: Maar ook *Tot deezen Berg*, verſtaat miſſchien den Tempel-Berg en heel het Joods Gemeenebeſt, dat aan dien Berg vaſtkleefde, zeggen; *Word opgeheeven en in de Zee geworpen*: dat is, onder het Heydendom Verſtrooyd; in hoedaanigen Zinnebeeld, de Joodſe Republijk voorkomd Apocal. 8: 8, 9.) maar dat ook den Onvrugtbaaren aardt der Joden, zelfs by de Profeeten onder het Zinnebeeld van een Vygeloozen Vyge-boom, die de verwagting des Heeren te-leur ſtelde, afgeſchilderd word, magmen Micha 7:1. verneemen. Alwaar de Meſſias, als in den dag zijner Verſchijninge ingevoerd zijnde, in deeze klaag-reede uytbarſt; *Ay my! Want ik ben als wanneer de Zoomer-Vrugten zijn ingezaameld, als wanneer de Naaleezingen in den Wijn-Oogſt geſchied zijn: Daar en is geen Druyve om te Eeten:* Mijn Ziele begeert Vroeg-Rijpe Vygen. *De Vroome is vergaan uyt den Lande en daar is niemand Opregt onder den Menſchen.*

Aanmerking over de Joden die haar over het Verdorren van den Vyge-boom verwonderden.

Hier is voorzeeker de verklaaring niet duyſter noch verre te zoeken: Den Meſſias zou tot het Jodendom, als tot zijn Plantzoen-Hof koomen, daar hy Vrugten, en wel Vroegrijpe Vrugten aan zijnen Vyge-boom, en Druyven aan zijnen Wijngaard zoude zoeken; Doch hy zou die vinden even als den Vyge-boom geſteld is, wanneer haar Zoomer-Vrugten Ingezaameld zijn, en gelijk den Wijngaard, wanneer zelfs de Naaleezing in den Wijn-Oogſt al geſchied is; heel ontbloot van Vrugten en zonder blijk van nieuwe Hôôp. Zulx *vers* 4. gedreygd word; *Nu zal haar lieden Verwerringe weezen*. Die Ceeder-boomen zouden vallen, Zach. 11:2. Jaa dien Berg der Joodſe Republijk, die Geduurige Bergen zouden Verſtrooyd worden, die Heuvelen der Eeuwigheyd zouden zig Neederbuygen Hab. 3:6. Zeer wijſſelijk heeft dan Jeſus om die zelve Profeetize waarheyd te Voorzeggen, Dat eygenſte Zinnebeeld, dat de gantze zaak met haar uytkomſt zeer leevendig uytbeeld, verkoozen; hoedaanig het van de Profeeten zelve was voorgeſteld. Zijnde dit alzoo de Vervulling van de Voorzegging. En niet alleen dit, maar Jeſus heeft zig door dat voorval ook betoond als een Waaragtig en Groot Profeet; die naa zoo veele blijken van Zinrijke Leeringen, hier een werk doed, dat te-gelijk een Wonderdaad en een Teeken op Aarden is, waar in de Aarde Getuygenis van zijn Grootheyd geeft, om 't zelve te Beveſtigen en zijn Leere te Bekragtigen; hier in voornaamelijk gegrondveſt; Dat de uytkomſt der zaaken, even den zelven Uytgang vertoonen, als hier heymelijk door den Vyge-boom was afgeſchetſt. Men mag'er voor het laatſt by aanmerken, Dat Jeſus dit voorval zeer wel ter ſnè, op 't laatſte van zijn verkeering onder de Joden, heeft waargenoomen, Op dat hy die Blinde Leydslieden, die even als eens Korach en zijnen aanhang, teegens Aarons Prieſter-Ampt, een Zaamenrotting maakten, alle voorwendzel de pas afſneed. Dus paſte hem nu, Dat die Waardigheyd, welke te vooren door het

De daad van Kriſtus met de teeſtand des Joodſen Volx overeen gebragt.

Die derhalven zeer wijſſelijk was uytgekoozen.

Bloeyen van een Amandel-Roede was Bevestigd, nu weederom door het Verdorren van een Vrugtelooze Vyge-boom, Kragtdaadig wierd betoond, *Naaby de Verdwijninge te zijn.*

Maar alhoewel wy tot hier-toe, misschien maar al-te lang van den Vyge-boom gesprooken hebben; zoo datwe zelfs ook eer wy 't wisten buyten de Landpaalen van Egipten geraakt zijn;

Egiptize Muza of Indiaanze Vyge-boom.

mag ons nogtans de *Muza*, of Indiaanze Vyge-boom niet ontsnappen; welke volgens Alpinus veel in Egipten gevonden, en by hem met de Naam van *Egiptize Muza*, van andere Land-Aardt onderscheyden word. En of wel de *Muza* die in verscheyde Gewesten van onderscheyde zoorten gevonden word, eygentlijk geen Boom is, (alhoewelze zomtijds zoo hoog als een Boom wast, en zoo dikken Stronk krijgt als een Mensch om zijn Midden, en op 't minst als zijn Dye is;) heeftze gemelde Schrijver nogtans een Boom genoemd. Hy voegd'er by, Dat dezelve over-al in Egipten wast, doch meest omtrent Damiaten, eertijds *Pelusiën* geheeten; dien hy de Gemeene grootte van den Granaat-Appel-boom toeschrijft; doch Ongetakt, verspreydende zijn Blaaden als het Riet; gelijk dan ook elk die desselfs Afbeelding in de Kruyd-boeken beziet, bekennen moet, Datze t'eenemaal in Blad, naa het Zuyker-Riet sweemd. Maar naadien wy in't Leevens-bedrijf der H. Patriarchen,

En waarschijnelijk als de Dudaïm verhandeld.

deeze *Muza*, als de *Dudaïm* verhandeld hebben, welke den Jongen Ruben, ten tijde des Tarwen-Oogst in het Veld vond, Gen. 30: 14. hebben wy thans weynig van derzelver Vrugt, die Druyfswijze als gemeene Komkommers, t'zaam-getroept aan dezelve Stam voortkoomen, te zeggen. 't Geên misschien daar toe naader zou konnen dienen is dit, Dat d'Egiptenaars van deeze Muza zeggen, Dat derzelver vrugt Raauw Gegeeten, of ook Gezooden, de Byslaapens-Lust en Kragten vermeerderd. En hoedaanig de Plant zelfs van Gedaante is, mag men ter gemelde plaats verneemen.

Muza van zommige bedenklijk voor de Verboode Vrugt gehouden.

Maar gelijk de Muza van Ouds by de Arabiers en Assyriers zeer wel bekend was, alzoo ontbreekender ook geene Joden, als Thevèt getuygd, die van over-lang gezeyd hebben, Dat de *Muza* of *Moza*, daar den Arabizen Avicenna van vermaand, de Vrugt geweest zy, met welke haar onze Eerste Ouders bezondigd hebben. Doch andere, en inzonderheyd d'Italiaanen, houden zeekere zoort van Appel-boom daar voor, by haar *Lomie* en *Pomi Adamo*, dat is, *Adams-Appel*, uyt een Oud Erfgerugt genoemd; waar van d'afbeeldinge in 't XXVIII[de] Boek van Dodonæus, en ook elders in andere Kruyd-Boeken te vinden is; by welke dezelve wel meest onder de zoorten van Oraanje-Appelen en Limoenen geteld word.

Tamarinde Boom in Egipten.

Omtrent Kayro, en in veele plaatzen van Egipten, word ook den Tamarinde-boom gevonden; by haar gemeenelijk *Deresilde*, en by d'Arabiers die Egipten bewoonen, *Tamar-hendi* genoemd. En alhoewel den Naam *Tamar-Indi* zoo veel beteekend, als of men *Daadels van Indiën* zey, zijn nogtans dezelve Vrugten geenzinds die van den Daadel-boom, maar veel-eer den Pruym-boom gelijk. Dezelve Wassen by d'Egiptenaars veelzinds in de Hooven, en vinden onder haar groot gebruyk; alhoewel anders Oost-Indiën, en daar naa Arabien, het Vaderland van deeze Boom-Vrugt is; die alswe strax zeyden, dezelve TAMARHENDI, of dat is, *Indiaanze Vrugt* noemen; om datze uyt Oost-Indiën in Arabien, of uyt Moorenland met meenigte in Egipten en 't Gelukkig Arabien word overgebragt; daarze in het Wilde Wassen. Zulx datze niet uyt Arabien naa Indiën, als zommige quaalijk geschreeven hebben, maar uyt Indiën naa Arabien word overgebragt. De overneerstige Mannen, Prosper Alpinus, Garcias ab Horto en Kristoffel à Kosta, hebben van deezen Boom, lang en breed Geschreeven, en dezelve met verscheyde andere Boomen en Vrugten vergeleeken. Gelijkze meede niet genoeg van desselfs Deugden weeten te zeggen; 't geên meest hier op uytkomd: Dat deezen Boom in grootte, den Pruym-Boom gelijk is; digt van Takken, hebbende Blaaderen als den Myrtus-boom. De Bloessem-Bloemen zijn Wit en die van den Oraanjen-boom zeer gelijk; uyt welker midden vier Witte en dunne Draaden schieten, naa welke dikke Peulen voortkoomen, die

eerst

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

eerſt Groen, daar naa in 't Rijpen Aſch-verwig worden; en binnen haar, oneffene dikke Zaaden beſlooten houden. Deezen Boom heeft dit wonder by zig; Dat zijn Blaaderen geduurig de Zonne volgen, waar naa zy ook *Zonne-Volgers* genoemd worden: Want als de Zon Ondergaat, ſluyten zig de Blaaderen t' zaamen, en worden met het Opgaan van de Zonne weêr Geôopend. Ook bevindmen deeze beweeging der Blaaderen zoo Kragtig, Datze de Peulen, in het Onderdaalen der Zonne, tuſſen haar inſluyten en zeer digt ſchijnen vaſt-te houden; dieze met het Opgaan der Zonne weederom los-laaten. En duſdaanigen Omkeeringe der Blaaderen, word in veele Egiptize Gewaſſen aangemerkt, en wel met naamen; in de Akatie, in d'Abrus, Sesban en de Tamarinde-boom daarwe thans van ſpreeken. Wat Gebruyk de Tamarinde-boom by d'Egiptize Genees-Meeſters heeft, mag men kortelijk hier uyt weeten: De Blaaderen die des Winters afvallen, en Rinſch en On-aangenaam van Smaak zijn, dienen haar teegens de Kinder-Wormen. Ook maakt het Afziedzel der Blaaderen, en 't Nat daar zy in te Weyk geſtaan hebben, Stoelgang. d'Arabiers leggen de kleyne Groene Blaaden, als ook de Rijpe Peulen in Zuyker te Konſyten; ook doenze zulx met het Merg der Peulen: Welk Merg de Reyzigers met haar op den Weg neemen, wanneerze door de Wilderniſſen van Afrika trekken om haar zelven teegen den Dorſt te waapenen: Ook diend hen dit om veele Verbrande Vogtigheeden van Onderen quijt-te worden. Zy Drinken het Water waar in Tamarinde te Week geleegen heeft, met Zuyker vermengd, teegens alle quaadaardige Koortzen; naadien deezen Drank aan alle die uyt Hitte Dorſtig zijn, zeer aangenaam, en booven maaten Dorſt-leſſende is; en dienvolgende houden zy de Tamarinde heel dienſtig teegens d'Ontſteeking der Leever en Nieren, en alle Quaalen die uyt Verbranding der Inwendige deelen voortkoomen. Volgens Bellonius, Waſt ook den grooten Tamaris-boom veel in Egipten en Syrien; als meede in 't Arabiſch Eyland Tylos, gelijk Theofraſtus verhaald. De andere Tamaris, die *Gemeene*, of *Heeſteragtige Tamaris* genoemd word, word meeſt aan Loopende Wateren van Duytſland, Italien, Spaanjen en Griekenland gevonden. Doch Bellonius heeft de groote Tamaris-boom zoo wel in de Wateragtige als in de Drooge en Zandige plaatzen van Egipten zien Waſſen. Dezelve Boom heeft vaſt en ſterk Hout, en word van Dioskorides de *Tamme Tamaris-boom* genoemd; Doch de Vrugt of Nooten worden by d'Egiptenaars *Chermaſel* geheeten. Maar de Kleyne of *Wilde Tamaris*, Groeyd in Egipten nergens. De Tamme Tamaris, die met dat onderſcheyd in Egipten, *Atlé* genoemd word, Groeyd in 't Needer-Egipten zoo groot als een Olijf-boom; Doch in 't Booven-Egipten Waſt hy teegen den Eyken-boom op. Alpinus getuygd, Dat het Hout van deezen Boom by d'Egiptenaars en Arabiers veel gebruykt word, om op den Heerd te Branden en Kôölen van te maaken; en zulx wel meeſt by gebrek van ander Hout dat ſlegter is. Ook maakenze van 't zelve Kroezen, Schootels en andere Vaaten voor de Milt-Zugtige, om daar uyt te Eeten en te Drinken. Gelijk ook andere zulx van de Europize Wilde Tamaris-boom doen. Daar worden ook Afziedzels van dit Hout, teegen veel gebreeken der Vrouwen gemaakt; en diend den Egiptenaars zelfs ook teegen de Spaanze Pokken en Melaadsheyd. Den Wilden Cypres-boom die den Tamaris-boom niet heel ongelijk is, ſchijnd Egiptenland niet Natuurlijk eygen te zijn; alhoewel Cluſius in twijffel is, of het Geboomte dat in Syrien, Egipten en Arabien Waſt, en *Abhel* of *Habhel* genoemd word, niet voor de Regte *Thya*, of Wilde Cyprès te houden zy; naadien hy t' eenemaal daar aan gelijk is. Men zeyd dat dezelve in Afrika en wel meeſt omtrent de Tempelen van Jupiter Ammon gevonden worden. En 't zoude wel konnen zijn dat Homerus in zijn Vijfde Odyſſèa, aan den zelven gedenkt; wanneer hy zeyd, Dat Merkurius uyt laſt van Jupiter, in de Spelonke van Kalypze gaande, hy den Rook van Thya en Ceedrus die daar Gebrand wierd, al van verre ontwaar wierd; gelijk Plinius ook aan zijn XIII[de] Boek gedenkt. Doch daar zijn verſcheyde

Wilde Cypres-boom.

Uyt-

Uytleggers die willen, Dat Homerus voorzeeker in die plaatze, van den Ceeder-boom gesprooken heeft.

Balzem-boom in Egipten.

Maar naadien de Balzem-boomen in Egipten voor Vreemdelingen gehouden worden; en van veele Reyzigers getuygt word, Dat zy daar alleen in het Vlek Mattharia binnen zeeker afgeslooten Boomgaard Wassen, doch haar eygen Vaderland in Arabien te vinden is? Zullen wy, om dat zulx niet al-te wel met de Getuygenissen der Oude Schrijvers schijnd over-een te koomen, haare Vertellingen alder-eerst byzetten, en daar naa bezien wat de Oude, en onder de laatere, de Vermaarde Bellonius en Alpinus daar van Geschreeven hebben. Uyt de Reyzigers dan word gezeyd, Datter in 't gemelde Vlek, dat zommige t'onregt voor de Oude Egiptize Stadt Hermopolis houden, verscheyde Balzem-boomen Groejen, welker eygen geboorte plaats, 't Gelukkig Arabien en niet Egipten, Syrien noch Palestina is; alhoewel het Diodorus Sikulus, Theofrastus, Dioskorides, Plinius, Justinus, Strabo en andere onder d'Oude Geschreeven hebben. Jaa de meeste willen, Dat hy eertijds *Alleen in Judæa* voortquam. Den Balzem-boom is in Egipten Vreemd, en word nergens als in de gemelde Thuyn bewaard, noch komd ook nergens in Egipten van zelfs voort; maar worden uyt de Stadt Mekka in Arabien, over de Roode Zee, t'effens met de Turkze Pelgrims, die Machomets Graf in Mekka bezogt hebben, overgebragt. Wanneer deeze vervoerde Boomen, door verandering der Landgrond, of door het niet wel gaade-slaan, Uytgaan, gelijk vaak gebeurd, worden telkens weederom andere langs den zelven weg, in Egipten overgebragt, en van nieuws in den Hof van *El-Mattharia* Gepoot. Dat zulx waar is, blijkt uyt het zeggen van de voornaamste Pelgrims onder de Turken, die met eendragtige stemme belijden, Dat digt by Mekka en Medina, op 't Gebergte en op vlak-Bebouwde en Onbebouwde Plaatzen, van zelfs ontallelijke gewassen van Balzem-boomen in 't Wilde Groeyen: Desgelijks ook zeer veele op Zandige en Onvrugtbaare plaatzen; alhoewel deeze geen of weynig Zap van Balzem voortbrengen; maar overvloed van Zaad geeven, dat in groote meenigte naa Europa te Koop verzonden word: Derhalven trekken de Inwoonders, de Boomen die op Dorre plaatzen staan uyt, en verplantenze in Vetter Aarde. Daar-en-booven Getuygen al d'Oude Arabiers, volgens 't Verhaal der gemelde Pelgrims, Dat over-al en op veel plaatzen van 't Gelukkig Arabien, ontallijke Gewassen van Balzem-boomen, by alle Geheugenis gegroeyd hebben; en dat die Gewesten nooyt zonder dezelve zijn geweest. Dat voorts Arabien de Geboorte-plaats en eygen Vaderland der Balzem-boomen te agten zy, schijnd ook uyt Josefus te blijken; wanneer hy aan 't tweede Hoofd-stuk van zijn VIII^ste Boek der Joodse Historien, Verhaald, Dat de Koningin van Sceba, een Balzem-boom uyt Arabien naa Jerusalem gebragt heeft, die zy den Konink Salomon tot een Geschenk Ver-eerde; van welke Boom naaderhand, alle de andere in Palestina voortgekoomen zijn. Dit zeyd Flavius Josefus.

Alwaar zy Vreemd is, en uyt Arabien derwaards gebragt word.

Getuygenis uyt Flavius Josefus.

Doch datzer naa de Babylonize Weederkeering der Joden niet meer gevonden wierd, heeft de H^r. † Coccejus teegens den H^r. * Vitringa met veel omslag zoeken te bewijzen; die hem het teegendeel daar van uyt Josefus zelfs, en 't getuygenis van Hieronymus, Adrichomius en andere, klaar genoeg getoond heeft: En wy zullen ook noch andere Blijken byzetten, die 't bewijs van de H^r. Vitringa ondersteunen konnen. De Reys-beschrijvingen, Vertellen ook, Dat deeze Balzem-boomen in veele plaatzen van Arabien, tot groot gewin der Arabiers worden Aangequêêkt: Alhoewel gemeend word dat het niet lang geleeden is, Dat d'Arabiers, agter de Nuttigheyd en het Gewin dat in den Balzem stak, geraakt zijn. Doch thans word zy van daar naa veele Oosterze Gewesten vervoerd, daarze zeer Duur en in grooter Waarde gehouden word. Men zeyd, Dat zoo draa de Arabiers zaagen hoe grooten Voordeel aan den Balzem vast was, zy met alle noesten Yver de Jonge Balzem-boomen begonden van de Zandige en Bergagtige plaatzen af-te haalen, en in Thuynen en Vette Gronden te Verpooten; zoo dat men daar heeden, ontelbaare Balzem-boomen

† Coccejus naader onderzoek van Ezechiels Tempel pag. 592.
* Vitringas antwoord. Pag. 72.

Arabiers doen groot voordeel met den Balzem.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

men ziet. Evenwel blijft het Gemeene Volk, uyt kragt der Wet bevoolen,
Dat niemand dan d'Overheyd dit Gewas mag Zaayen, Pooten of Aanfokken:
Ook mag niemand zonder openbaar verlof, den Balzem, of de Bloemen, of de
Takjes, of de Vrugten afplukken. Dus verre de Getuygenissen der Reyzigers en
't Gemeen Erfgerugt. Laat ons nu die der straks-gemelde Auteuren hooren;
zoo als wy dezelve weegens de Vermaardheyd van deezen Boom en Aal-Oude
Waardye van zijn Heelzaam Zap, op 't best hebben konnen te zaamen gaaren.
Balzem dan, volgens de Grieken, gemeenelijk *Opobalzamum* geheeten, (op dat-
we voor-af, een Woord van desselfs Olyagtige Gom, die uyt de Schors van dee-
zen Boom druypt, zeggen mogten, en ook door Branden en Perssen daar uyt
gehaald word;) is wel een Naam die aan alle Welriekende Zalven en Vette O-
lyën gegeeven word, die een zonderlinge Kragt in de Wond-heelinge hebben;
maar in 't byzonder aan dien opregten Balzem eygen is, welke uyt het Joodse
Land, en uyt Egipten en Arabien gebragt word; gelijk Prosper Alpinus daar van
spreekt, in zijn Boekjen *Van den Balzem.* Het Balzem-boomtjen van Ara-
bien, zeyd Clusius, wast daar te Lande van zelfs; doch in Babylonien en om-
trent Memfis zeyd Lobel, groeyd het van Zaad. Hy voegd'er uyt d'Oog-Ge-
tuygen by, Dat het een Laag Boomtjen en slegt van Aanzien is, Asch-verwig
met Bloempjes als den Geelen Jasmin, maar kleender; hebbende altijd Groene
Rijsjes; die Jaarlijks haare Blaaderen in Winter-Maand verlaaten; en niet voor
Bloey-Maand nieuwe krijgen. Hy wil ook dat de Taxkens in Winter-Maand
gesneeden, en daar aan Glaaze Flesjes met Wasch toegestreeken, gehangen wor-
den, om d'uytlekkende Balzem in gedaante van een Goud-geele Vogtigheyd
of Traan, daar in te ontfangen: hebbende de Smaak en Reuk naa Muskus. De-
zelve word zelfs in Arabien zoo veel geagt, Dat den Prince des Lands, of den
Sirrif van Mekka, gelijk hem Alpinus noemd, den eenigen is die den Balzem
door de zijne doed Vergaaderen, weg-Schenkt, of Verkoopt. Ook zeyd Clusius,
Dat daar dit Boomtjen Wast, aan den Grooten Turk, alle Jaaren wel Dry of Vier
Ponden van deezen Balzem gezonden word, en dat hy'er ook wat van aan an-
dere Groote Heeren geeft. Maar naadien niemand dit Gewas beeter als Bello-
nius, en naa hem, Prosper Alpinus, beschreeven heeft, moet het ons geoorlofd
zijn, derzelver Beschrijvinge te volgen; en daar onder te mengen 't geëne van
andere Oude Kruyd-Kenders, en in 't byzonder van Dioskorides naagelaaten
is; naademaal het ons toeschijnd, Dat hy dit Gewas niet alleen het eerst, maar
misschien ook wel alderbest beschreeven heeft. Bellonius dan, heeft'er aldus
van gesprooken: Het Balzem-boomtje *zeyd hy*, is een Gewas dat altijd Groen
„ is: maar in Herfst-Maand heeft het weynig Blaaderen, alhoewel dit aan-
„ loopt teegen den Aardt der altijd-Groen-zijnde Gewassen, die gemeenelijk in
„ de Herfst Groender dan in de Lente zijn; doch het Balzem-boomtje krijgt
„ in den Winter nieuwe Blaaderen. Het heeft een enkele Struyk of Stam, ruym
„ een Voet hoog, en een Duym dik, met dunne Zy-Takjes daar weynig Blaa-
„ deren aan Wassen. En zoodaanig zijnze in Egipten buyten Kairo, daarze
„ met neerstigheyd en moeyte, in een besloote plaatze onderhouden worden;
„ en zomtijds uytgaande, weederom andere uyt Arabien moeten ontbooden
„ worden. Te wat plaatze ook deeze Boomtjes Wassen, wordenze zelden boo-
„ ven de Vijf of Zes Voeten hoog: Doch zoo haast zy de hoogte van een Voet
„ hebben, spreyd zig de Stam in veele dunne Zy-Takjes uyt, zoo teeder als een
„ Ganze-schagt. Men moet dezelve Takjes alle Jaar Snoeyen als den Wijn-
„ gaard, dewijl dit Gewas anders ontaarden zou. De Zy-Takjes Wassen met
„ regte Rijsjes Op, en zijn zelden met andere Sprankjes bezet. De Blaaderen
„ staan te weederzijds haar Middel-Rib gevoegd, even als veel ander Loof;
„ hebbende de grootte van een Cicer-blad, en zoo geschikt dat het uyterste Blad
„ aan de Topjes, het oneeven getal maakt; want als men elke Wieke teld, vind
„ men'er Dry, Vijf, of Zeeven Blaaderen aan, en zelden meer; en 't uyterste
„ Blad is grooter dan al d'andere. De Takjes en haare Blaaderen zijn wat t'zaa-

En mag van yder niet voortgeplant worden.

Welke alleen d'opregte Balzem is.

Balzem-boom in zijn gedaante en Natuur beschreeven.

Balzem-boom van Bellonius beschreeven.

„ mentrekkende, Speceryagtig, en Vet van Smaak; doch de Schorsse der Tak-
„ jes Riekt alderbest; en is tweederley; de buytenste is Roodagtig, en bedekt
„ de binnenste Groene Huyd als een Vlies; zijnde de Smaak daar van gemid-
„ deld tussen die van de Wierook en Terebinthus-Blaaderen of Wilde Saturey,
„ heel aangenaam; en met de Vingers gewreeven zijnde, riekenze als de Karda-
„ moom. Het Hout zelf is Witagtig, zonder Reuk of Smaak. Ook komd dit
„ Hout, Dat men gewoon is *Xylobalzamum* te noemen, en uyt het Gelukkig
„ Arabien gebragt word, met het geene in Egipten Wast, zeer wel over-een.
Het geene Bellonius getuygd zelfs ondervonden te hebben; en genoegzaame
blijken geeft, Dat ook de Blaaden van den Balzem-boom niet heel zonder Ge-
bruyk en Onnut zijn; alhoewel het de Hr. Coççejus uyt Dioskorides, Theofra-
stus en Plinius, vry wat Amper teegens den Hr. Vitringa heeft aangevoerd, daar
die Schrijvers veel-meer de Blaaderen schijnen versweegen, als uytgeslooten te
hebben, om datze onder de Zap-rijke Takken genoegzaam ingeteld schijnen;
waar uyt zelfs des Winters nieuwe Blaaden aanteelen; als een blijk, Datze
dan ook Balzem-Zap in hebben, schoon dat alleen de geheele Zoomer vergaa-
derd word, als Theofrastus zeyd. Want ten hoogsten genoomen, heeft Plinius
al het Nut dat aan deeze Balzem-geevende Heester is, aldus beschreeven: *De
Schorsse heeft meede zijn Waarde ter Geneezing. Maar de beste agting heeft
het Zap, daar naa het Zaad, ten Derde de Schorsse, en de alderminste het
Hout.* Ziet daar, zeyd Coççejus, *de Blaaden als Onnut uytgeslooten.* Doch
zoo en doed Bellonius niet, die de Blaaderen al de zelve Kragt van de Schorsse
der Takken geeft, daarze uyt voortspruyten. Waar uyt te gelooven is, Dat
wanneer de Schors der Takken gesneeden word, en de Balzem daar uyt Lekt,
de Blaaderen als dan ook haar Vogt daar aan meede deelen; en dat zulx de ree-
den is; waarom des Winters, als de Balzem niet verzaameld word, weeder-
om nieuwe Blaaden voortkoomen als Bellonius zeyd. Maar indien eens by
Ezech. 47: 12. Ezechiel, in stè van *Blaaderen* gezeyd was, Dat de *Takken tot Geneezinge waa-
ren*; 't had een Woord-vitter even-naa gestaan, 't zelve te wraaken; naadien
immers niet de Takken, maar het Zap uyt de Takken, en ook uyt de Blaade-
ren, Geneezinge maaken. Doch nu heeft de H. Text de *Blaaderen* genoemd,
om dat die gemeenelijk de blijken zijn, waar aan de Groey en Jeugdige Zap-
pigheyd der Harstgeevende Boomen gekend word. Want het Zap verloopen,
verwelkeren de Blaaderen; en worden ook aan den Balzem-boom, door 't
uytbotten van Nieuwe, afgestooten. Al 't geên dan de Hr. Coççejus met zoo
veel Ophef in de Hr. Vitringa meend te berispen, is dit; Dat hy niet en moest
gezeyd hebben, Dat de Blaaderen, maar de Takken, daar de Blaaden van af-
hangen, geprikt worden om de Balzem te ontfangen. Doch nu heeft de Hr.
Vitringa buyten twijffel, veel-meer op de aangehaalde plaatze Ezechiel 47:12.
gezien; als zig het prikken der Blaaden of Takken naauwkeurig bekommerd.
Waar omtrent wy zien, Dat zoo wel de Schrijvers, als de Erfgerugten, niet
eenpaarig zijn; zoo datze enkel Woorde-Stroppen draayen, die hier over dus
heftig aan 't Haaybaayen en Godswetzen slaan; welk slag van Menschen, Ti-
mon Phialesius by Grootius, aldus naa 't Leeven afmaald;

Ellendig slag van Volk, Schandvlekken, ydele Buyken,
Hoe leerd gy uw Verstand tot Woorden-strijd gebruyken?
O Menschen, die men Vol en Opgeblaazen vind,
Gelijk de Balgen zijn, gespannen van de Wind.

Den zelven Bellonius geloofd verder, Dat dit Gewas van Ouds-her in 't gezey-
de Gewest van Arabien, van zelfs pleeg voort-te koomen; alhoewel de mee-
ninge van Theofrastus daar teegen schijnd aangekant. Ook is hy van gevoelen,
Dat den *Opobalsamum*, *Karpobalsamum*, en *Xylobalsamum*, welke daar voor
in Egipten onderhouden en aangefokt word, den opregten Balzem is, daar de
Ou-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Oude van geſprooken hebben. Diodorus Sikulus zeyd, Dat Gelukkig Arabien zijn Balzem-boomtje aan de Zee, en alzoo in 't Wilde voortbrengd, zonder eenige Oeffening. En Strabo getuygd, Dat het in Syrien by de Zee Genezareth Waſt, tuſſen de Libanon en deſſelfs Voorgebergte, en dat het een Heeſteragtig Boomtjen is, den Terebintijn niet ongelijk. Andere zeggen, Dat het regte Geſlagt alleen in 't Joodſe Land op twee plaatzen, naamelijk by Jericho, en Engaddi Waſt, en dat de Takjes met een Beenen Mesje, of met Glas, (geen Yzer) moeten gequetſt worden, om den Balzem daar te laaten uyt-lekken. Men voegd'er by, Dat zoo deeze Snijding met Yzer geſchiede, de Boomtjens verſterven en uytgaan zouden: Waar van ook Tacitus heeft willen getuygenis geeven. Welke Verdorring, om datze eerſt aan de Blaaderen vernoomen word; een klaar blijk geeft, Dat die ook niet zonder het Vette Zap zijn, dat men Balzem noemd. Doch deeze word de Takken toegeſchreeven, om dat de Inſnijdinge tot derzelver vergaadering daar aan geſchied. Maar de Takken worden by de Oude Schrijvers, niet zonder de Blaaderen aangemerkt. En dus veel hadden wy uyt Bellonius by te zetten. Doch het geene Alpinus daar van geſchreeven heeft, loopt meeſt hier op uyt: Balzem, zeyd hy, is een Rijsagtig Gewas, zoo hoog omtrent als Elkanna of Liguſter, dat is *Monthout*; met zeer weynig Blaaderen, de Wijnruyt niet ongelijk; zijnde Vaal-Groen, en altijd aan de Struyk blijvende. 't Hout is Gomagtig, naa buyten Rosverwig, en zoo ook zijne Takken, lang, regt, dun en met quaalijk geſchikte Blaaderen; die daar in de Lentiskus niet vreemd gelijken. De Takjes zijn Wel-Riekende, en Gomagtig; zoo datze met de Vingeren aangeraakt zijnde, daar aan vaſt-kleeven. De Bloemtjens zijn kleyn, en Wit, die van de Akatia naa-aapende, met haar Dryen aan elke Wiek Krans-gewijs vaſt hangende, en zeer Wel-Riekende, doch de geur vervliegd in't kort: Daar naa volgen Geele Zaaden in Donker-Bruyne Huysjes beſlooten; Riekende naa den Opobalzem, waar binnen een Geele Vogtigheyd als Honing zit, die bitter van Smaak en ſcherp-bijtende op de Tong is. Den *Opobalzem*, of den eygentlijken Balzem, in 't Arabis *Balaſſan*, of *Baleſſan* genoemd, druypt in de Zoomer uyt de Schorſſe van dit Boomtjen, welke tot dien eynde gequetſt en ingeſneeden word: De eerſt-uytvloeyende is Witagtig, daar naa Groenagtig, daar naa Goudverwig, en ten laatſten als Honing. In het begin is dit Zap ook klaarder, daar naa dikker, donkerder en troubel; daar naa word het heel dun en doorſchijnende: En ten laatſten Oud geworden zijnde, word dezelve zoo dik als Terbintijn. Als dit Balzem-zap Vers is, heeft het een zoo ſterken en ſcherpen Reuk, dat zommige daar van het Hoofd zeer doed, en-te mets wel het Bloed uyt de Neuze doed ontſpringen; die naaderhand allengskens vergaat, en in louter aangenaamheyd veranderd; Jaa ten laatſten gants reukloos word. Hoedaanigen Balzem-Zap Dioskorides voor gants onnut ſchat; en den Verſſen die ſterk van Reuk is, voor den Beſten houd. Om den beſten en onvervalſten Balzem te kennen, is dit de Proef: Dat hy in Water geſtort, als Melk ſchijnd te worden. En gelijk Dioskorides eenige diergelijke Ervaareniſſen heeft aangeteekend, Oordeelen de laatere Kruyd-Kenners, Dat dien Ouden Schrijver, het Balzem-Zap grondig gekend heeft; alhoewel hy minder Weetenſchap van het Gewas zelfs had. En zoo men Plinius Verhaal van de Verzaamelinge des Balzems te raade neemd, het zal in veele Omſtandigheeden hier meede over-een koomen. Maar niet teegenſtaande zeer veel Balzem uyt Arabien, naa Kayro in Egipten, in Fleſſen en Lêedere Potten overgevoerd word, die zeer Lieffelijk van Reuk is, moet men nogtans niet meenen, Dat dezelve geheel-en-al, Zuyvere Traan of Gom zy, die uyt de Schors der Balzem-boomen gedroopen is: dewijl het zeer weynig is dat daar uyt door Nêêrdruyping der gezeyde Steelen vergaaderd word; maar het grootſte deel van deezen Balzem, word uyt het Hout en uyt de Groene Takken, door Kooking op het Vyer getrokken: Die dan ook noch al niet geheel Zuyver blijft, maar doorgaans met Cyperſſe Terpentijn vervalſt word. Booven-

Balzem-boom door Profſ. Alpinus beſchreeven.

Hoe den Balzem door bymenging vermeerderd en ook vervalſt word.

dien word ook uyt het Zaad van deezen Boom, een Balzem geperst, die niet zelden voor opregten Balzem verkogt word; alhoewel hy by lang-naa zoo sterk niet van Reuk is, en de Smaak bitteragtig vald. Daar is in Egipten geen Genees-Middel, in grooter en gemeender gebruyk dan den Balzem, of Traan van deezen Balzem-boom; het zy dan dat die in haar Land vald, of die uyt Arabien en Palestinen, die men de beste agt, derwaards gebragt word; naadien de zelve by-naa teegen alle Ziekten die uyt Koude Vogtigheeden, of uyt Vergif ontstaan, gebruykt word. Insgelijks Geneezen de Egiptize en Arabize Heel-Meesters, daar meede alle Wonden en Quetzuuren, by-aldienze niet overmaaten Diep, noch met Kneuzing van Beenen en Zenuwen vermengd zijn, in een ongelooflijke korte tijd. Dus Geneest den Balzem alle Vergiftige Beeten van Slangen, en Steeken van Scorpioenen; het zy dezelve van binnen ingenoomen, of van buyten opgestreeken word; en beschermd elk voor de besmettinge der Peste, die Daagelijks een Half-Vierendeel Loots daar van inneemd. Dezelve kragt word ook bevonden in 't verjaagen van de Koorts; zy is dan van zulken Aardt of Oorsprong als 't wil: Openende zeer kragtdaadig alle Verstoppingen der Ingewanden, en Kookt en Verteerd, onder 't aanfokken der Natuurlijke Warmte, alle Raauwe Vogtigheeden. Zy hersteld het besweeken Gezigt der Oogen, en 't Gehoor der Ooren, by zoobere droppeltjens Warm ingedroopen. Ook vinden d'Egiptenaars den Balzem een kragtig Middel teegen de Kramp die uyt Koude en Vogt ontstaat: En het zou te lang vallen op-te tellen, hoedaanig d'Egiptenaars teegens de Zuyzeling des Hoofds, Vallende Ziekte, Lamheyd, Beeving der Leeden, Hoest, Benaauwde Borst, Zinkingen op de Long, Verkouwde Maag, besloote Winden, gebreeken der Lijfmoeder, Quaade Vloed, ophouden der Pisse, Steen en Graveel, en ontelbaare andere Gebreeken, deezen Balzem verheffen. De Egiptize Vrouwen gebruyken dezelve ook om de Vrugtbaarheyd der Kinder-Teeling op te wekken; daarze zeer op gezet zijn: Het zy dan dat zy den Balzem inneemen, of in vorm van Zet-pillen gebruyken, of dezelve op gloeyende Kôôlen leggen, en den Rook van Onderen ontfangen. Met geen minder bezorging gebruyken zy den Balzem om een Schoon en Glad Aangezigt te krijgen; want het zelve daar meede strijkende en inwrijvende, bevrijden zy haare Troonyen van Rimpelen. En dewijl zommige Vrouwen deezen Balzem op zoodaanigen wijze weeten te gebruyken, Datze by-naa altijd even Schoon en Jeugdig van Gedaante blijven; willen wy de wijze daar van, zoo verre ons die bekend is, hier by-voegen. De Vrouw die zig met dat Oogmerk wil Balzemen, gaat eerst in een Warme Baad-Stoof, daarze blijft totze wel doorwarmd is; dan bestrijktze haar bloote Boezem, Borsten en Aangezigt, meenigmaal en wel dik met Balzem. Naa die bestrijking, vertoestze noch een Uur of meer in de Baad-Stoove, ter-tijd dat den Balzem binnen de Huyd ingedronken en als droog geworden is; dan gaat zy uyt, en doet haar gewoone Huysbezorg, en wat haar te doen staat. Dus blijftze, de Borst en 't Aangezigt met Balzem bestreeken, ten minsten Dry Daagen, zonder de bestreeken Huyd af-te Wassen, of te Reynigen; maar ten Derden Daage weeder in 't Bad gaande, bestrijktze haar op dezelve wijze met den Balzem, een-en-andermaal: Jaa zomtijds wel Tien en meermaalen; doch altijd zoo veel tijd tussen beyden laatende, Dat de Huyd de voorige aangestreeken Balzem ingedronken heeft, en plaats voor een volgende strijkaade maakt. En hier in volhardenze ten minsten Dertig Daagen lang; in welke tijd zy de Huyd nooyt afwassen noch verschoonen; tot dat alle Vettigheyd opgedroogd, in de Huyd verzonken, en geen blijk van den Balzem meer te bemerken is. Ten laatsten Reynigen zy haar zelven, eerst met Olye van Bittere Amandelen; daar naa Wassenze haar met Water uyt de Bloessem van Boere-boonen getrokken, en reynigen den Boezem, Hals en Aangezigt, zommige Daagen lang, en zijn alzoo op haare wijze Verjeugdigd. Booven al dit gebruyk maaken d'Egiptenaars haar ook het Zaad en de Groene Takjes van den Balzem-boom grootelijks

Genees-kragt des Balzems.

Balzem van d'Egiptize Vrouwen tot de Kinder-teeling en verbeetering der Schoonheyd gebruykt.

Wat gebruyk het Zaad en de

Groene Takken van den Balzem-boom hebben.

lijks te Nutte: Want zy gebruyken de zelve by-naa teegen alle Gebreeken, als den Balzem zelve: En dat wel inzonderheyd tot Verſterking van de Maage; neemende daar van twee-vierendeel-loots geſtooten, met het Afziedzel van Nardus Aaren. Al dezelve kragt word ook het Hout van het Balzemboomtjen toegeſchreeven, het welke met de Balzem, het Zaad en de Takjens een-en dezelve Kragt hebben; alhoewel nogtans de Balzem als het Pit en Merg van dit Heylzaam Gewas, de Kroon ſpand. Doch het Zaad is ſlapper in Kragten; van de Grieken *Karpobalzamum*, geheeten; en het Hout is noch ſlapper, gemeenlijk *Xylobalzamum* genoemd. Maar den opregten Balzem of Gom-Zap die uyt de Schors zelfs traand, voerde al van overlang den naam van *Opobalzamum*. Van andere Zoorten en Landaardt der Balzemen hier te ſpreeken, zou geheel niet te pas koomen, die daar toe luſt heeft, mag de voornaamſte Kruyd-boeken raadpleegen. En naadien wy korts te vooren alreede hebben begonnen te zeggen, Dat den Balzem niet zoo eygen aan Egiptenland als wel aan Arabien en Paleſtina was, zullen wy miſſchien in dat gevoelen, uyt de Getuygeniſſen der H. Schrift, beeter als van Flavius Joſefus beveſtigd worden: Ten minſten zal ons die naa zommiger gevoelen, genoegzaam ſchijnen te verzeekeren, Dat den Balzem die uyt de Landſtreek van Gilead quam, boven alle andere, zelfs ook d'Arabize en Egiptize, is uytſteekende geweeſt. Dewijl dezelve door Vreemde Koopluyden, pleeg van daar gehaald en overal, jaa ook naa Egipten daarze zelfs Wies, vervoerd te worden. Dus leezenwe Gen. 37:25. Dat de Iſmaëliten, die in 't voorby-reyzen, den Vroomen Joſef, tot een Slaaf, van zijne Broeders Afkogten, haare Keemelen, met Balzem en andere Speceryen uyt Gilead, gelaaden hadden; *Om die naa Egipten af-te brengen.* Alwaar van Ouds de Voorkoop van alle Speceryen, door gants Ooſten geſchiede: Gelijkwe hier vooren uyt Garzoni hebben aangeteekend. Insgelijx heeft Jakob onder de beſte Vrugten des Lands, ook Balzem tot een Geſchenk aan Joſef de Land-Bezorger van Egipten, gezonden, niet weetende dat hy zulx aan zijn eygen Zoon deed, Gen. 43: 11. Voorwaar Gilead is het Vrugtbaarſte Gebergte geweeſt van alle de Bergen, aan geên-zijde de Jordaane; zoo in Specery als Harſt en Balzem-draagende Boomen; op welkers Overvloed de Profeet ſchijnd te Zinſpeelen; wanneer hy Jerem. 8: 22. zeyd; *Iſſer geen Balzem in Gilead? Is geen Heel-Meeſter aldaar? Want waarom is de Gezondheyd der Dogteren mijns Volks niet Geneezen?* Alhoewel'er geen ontbreeken, die aldaar voor BALZEM, *Hars* en *Zalve* of *Theriaakel* Vertaalen; gelijkwe in de Hiſtorie van Joſef hebben aangemerkt; waar van ſtrax yts naaders. Op dezelve wijs worden die van Egipten by de zelve Profeet, Kap. 46: 11. ſchimpenderwijs, naa Gilead gezonden om Balzem te haalen, ongemoeyd zy die zelfs in haar Land mogten hebben; beziet eens Kap. 51: 8. en vergelijkt Ezech. 27: 17. daar onder andere Gewaſſen en Koopwaaren van het Land Iſraëls, ook den Balzem genoemd word, als die daar op 't Gebergte Gileads, volgens 't Getuygenis der Joden, ten tijde des eerſten Tempels zoo gemeen was, dat elk die aldaar mogt gaan verzaamelen. Ook houdmen voor-vaſt, Dat den Balzem-Hof by Engaddi, in 't Hooglied, *Den Wijngaard van Engaddi* genoemd word, Cantic. 1: 14. En alhoewel miſſchien de Joden niet en miſſen wanneer zy in haare Beſchrijving van 't H. Land, willen, Dat de verzaameling van den Balzen in Egipten door uytdruyping der Takken geſchiede; maar die in Kanaan, daar de Balzem overvloedig Wies, door perzing der Blaaderen en Takken, die door ſwaare Steenen geſchiede; om datze geen Yzer dulden wil: (daar wy reeds uyt alle de Getuygeniſſen zoo Oude als Jonge, gehoord hebben, Dat de Beſte en Onvervalſte Balzem; doorgaans door Uytlekking der Takken vergaaderd wierd,) Schijnd dit nogtans wel zeeker, dat men de Geperſte Balzem en die door Vyer Uytgebrand wierd, voor de ſlegtſte en als onder de Vervalſte pleeg te reekenen. En hier konden wy zeer quaalijk op ons verkrijgen, de aanmerkingen van Thomas Brown te laaten ontbreeken: Welke Schrandere Man, alles wat andere

Wat getuygeniſſen van den Balzem in de H. Schrift gevonden worden.

Onderſcheyd der Balzem die gelekt en die geperſt is.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

dere breedſpraakig van den Balzem gezeyd hebben, als in een bondelken heeft te zaamen gepakt. Hy dan zijn Oog eerſtelijk op de ſtraxgemelde plaatze Geneſis 43: 11. ſlaande; alwaar onder Jakobs Geſchenk aan Joſef, ook van *Balzem* gerept word; is van gevoelen,

Aanmerkingen van Thomas Brown, aangaande de Balzem, daar de H. Schrift van meld.

„ Datter met regt mag getwijffeld worden, of het geêne de Vader Jakob zond, ook die waare Balzem was, welke by de Weereldlijke Schrijvers zoo zeer Gepreezen word; naadien men bevind, Dat in de Griekze Overzetting, *Hars* ſtaat: Waar uyt men zou moogen vermoeden, Dat het een Zuyvere Afdruyping van den Terpentijn-boom zy geweeſt, die zeer Weelig en Overvloedig in Judæa Groeyde. Ook ſchijnd het d'Arabize Overzetter zoo verſtaan te hebben: Daar-en-booven is het zelve van Theofraſtus en Dioskorides voor de voornaamſte Harsagtige ſtoffe gehouden, en hebben daar toe het woord *Reſina*, met naadruk gebruykt. Dat de Balzem-plant in Judæa Groeyde, en zeer-wel kon aarden, gelooven wy zonder teegenſpreeken; naadien het zelve door Theofraſtus, Plinius, Juſtinus en veel andere beveſtigd word; als meede door de Lof die Galenus aan den Balzem van Syrien geeft; En 't geener van Kleopatra verhaald word, naamelijk, Dat zy van Herodes de Groote, eenige Balzem-boomtjes kreeg, om in Egipten te verplanten. Doch of dezelve al ten tijde van den Aards-Vader Jakob in Judæa bekend was, jaa of zy'er wel geweeſt is voor de tijd van Salomon, die groote Verzaamelaar van Raare Gewaſſen? mag wel in twijffel getrokken worden, door 't geene Joſefus verhaald; Dat de Koningin van Sceba, welk een gedeelte van Arabien was, onder de Geſchenken die zy Salomon bragt, hem ook eenige Planten van den Balzem-boom aanbood, als een van de byzonderheeden van haar Landgeweſt. Of nu ook het zelfde Gewas van Natuuren in Judæa Groeyde, en of het daar-en-booven in dat Land maar alleen van zelfs Wies, daar aan zou met noch meerder reeden moogen getwijffeld worden; naadienmen by Pauſanias, Strabo en Diodorus Sikulus leeſt, Dat het ook in Arabien Groeyd, en dat men by Theofraſtus vind, Dat het in twee Hooven omtrent Jericho in Judæa was: Te meer noch als men dat merkwaardig Geſprek van Abdella, Abdachim en Alpinus wel overweegd; waar in men beſluyt, Dat de Natuurlijke en Oorſpronkelijke plaats van die zonderlinge Plante, in Arabien, omtrent Mekka en Medina geweeſt is, alwaar het noch overvloedig Groeyd; zoo dat het Gebergte daar meede bezet is: Waar van daan het ook Zorgvuldig verplant word, door de Baſſâs van Groot Kairo, in den Thuyn van Mattharæa; en by-aldient uytgaat, worden'er andere uyt die Geweſten van Arabien gehaald, van waar den Grooten Heer Jaarlijks een Geſchenk van Balzem, van den Serrif van Mekka ontfangd; welk by de Arabiers noch heeden *Baleſſan* genoemd word; waar van daan drooft word, Dat de Griekze Naam *Balzam*, haar Oorſprong heeft. En overmids deeze Balzem-Planten in Judæa niet te vinden zijn; en dat zy, ſchoon menze daar zoekt te Planten, dikwils uytgaan; maar daar-en-teegen in Arabien altijd Groeyen; en zig daar Natuurlijk vernieuwen; word'er een Natuurlijk beſluyt gemaakt, Dat die van Judæa, buytenlandze en uyt d'Arabize Geweſten, overgevoerde Gewaſſen waaren. Maar naadien nogtans een-en dezelfde Plant, Natuurlijk en van zelfs in verſcheyde Landen zou konnen voortkoomen, en Groeyen; en weederom door inwendige of uytwendige Oorzaaken, in 't een Geweſt zou konnen uytgaan, terwijl het in een ander Landſchap in weezen bleef; zoud het moogelijk wel konnen zijn, Dat den Balzem-boom alzoo wel een aangebooren Gewas van Judæa als van Arabiën was. Maar gemerkt men dit met'er daad niet en kan goed-maaken; zoo is 't dat die Oude bewoordingen der H. Schrift, by ons twijffelagtig in dit ſtuk zijn. En daarom, dewijl deeze Plant al een ruyme tijd in Judæa niet meer Gegroeyd heeft, en egter noch overvloedig in Arabien Waſt, zouden die Koſtelijke brokken, welke ons toegebragt, en *Balzem van Judæa* genoemd worden, thans haaren Naam wel verwiſſelen, en eygentlijk den Naam van *Balzem van Arabien* moogen aanneemen.

Daar

Andere Boomen, die in Egipten gevonden worden.

Daar is van Alpinus ook een Boom in de Hooven van Egipten gezien, die zommige voor een zoort van *Lycium* houden, daar Dioskorides van Schrijft, op 't Egiptis anders, *Agihalid* genoemd; zijnde daar in uyt Ethiopien gebragt. Deeze heeft de grootte van een Wilde Pêêre-boom, met weynig Takken regt opwassende; die heel geschikt en met scherpe Doornen voorzien zijn. De Bloessems, zijn kleyne Witte Bloemtjes als d'Oosterze Hyaçinten, doch kleynder, naa welke Swarte Beziën volgen. Van haar gebruyk weeten we alleen dit, Dat de Moorenlanders de Blaaderen goed agten teegens de Wormen der Kinderen.

Sebesten-boom in Egipten en Syrien een gemeenen Pruym-boom.

De Sebesten-Boom die in Egipten en Syrien overvloedig Wast, is den Pruym-boom in Gestalte en Vrugt, niet heel ongelijk; behalven dat deszelfs Vrugten in Schaaltjes even als de Aakers voortkoomen; zijnde blaauwagtig Swart, van binnen taay van Vleesch en heel Zoet. De zelve waaren eertijds aan Italien vreemd, maar naaderhand, door overvoering gemeen geworden; gelijk uyt Plinius schijnd te blijken als hy zeyd; *Nu beginnen de* MYXÆ (want zoo noemd hy de *Sebesten* naa de Griekze benaaming,) *binnen Roomen te Wassen*; te weeten wanneerze op den Sorben-boom ge-Ent zijn. Nogtans wordenze daar uyt Egipten, alze gedroogd zijn, zoo wel als hier te Lande voor de Medicijn-Winkels overgebragt.

Voogel-lijm uyt de Vrugt der Sebeste-boom.

Uyt derzelver taay Vleesch word meede het *Diasbesten* gemaakt, Dat een zoort van Voogel-Lijm is, welke van Alexandryen naa Italien word overgevoerd. Zy dienen ook om Stoelgang te maaken en den Buyk te Zuyveren. Ook gebruykenze d'Egiptenaars teegen den Hoeft, en Eng-borstigheyd, Zyde-Wee en allerley Koortzen. Alpinus Getuygd datter in Egipten tweederley Sebesten wassen; Wilde en Tamme: Waar van de laatste, dikke en breede Blaaderen; en ook beeter Vrugten heeft, gemerkt de Wilde zelden Rijp worden. De Sebeste-boomen hebben 't gantze Jaar Vrugten, doch in den Herfst zijnze volkoomen en best Rijp, beginnende haar Bloeytijd in de Lente. Zy draagen Witte Bloemtjes, die in Kroontjes of Kransjes voortkoomen. Men zeyd ook dat gemelde Voogel-Lijm, door het Kaauwen van de Vrugt gemaakt word; spouwende het Zap onder dies dikwils uyt,

En gebruyk by de Egiptenaars.

Dat zig daar naa tot een Slijmig en Taaje-Lijm te zaamen Stold. d'Egiptenaars gebruyken deeze Lijm in vorm van een Smeer-Plaaster op allerhande Steenige of Knorbeenige Geswellen, met goed voordeel. Een ander Boom-Gewas dat deezen in Naam niet heel ongelijk is, is den Egiptizen *Sesban*, zijnde een taamelijk groote Heester, wiens Stam ter-hoogte van de Myrthus opschiet; en veelzinds met korte Doornen bezet. Dezelve draagd Geele Bloemen met lange Peulen, die de *Fenugriek* zeer naa koomen: En zoo doed meede desselfs Zaad, dat heel t'zaamentrekkend is. d'Egiptenaars zijn gewoon van deeze Rijs-Takken, de Heyningen van haare Akkers en Moes-Thuynen te Vlegten; en pleegen aan de Oevers van de Nyl tussen Kairo en Rozette, overvloedig gevonden te worden.

Pypkassie in Egipten.

En alhoewel de Pyp-Kassie niet onder de Heester-Gewassen, maar onder de Boomen behoord, word hy nogtans niet zelden, om dat hy even als een Heester-Gewas ook *Hauwen*, of Peulagtige Pypen draagd, onder dezelve beschreeven: Gelijk dan ook d'Arabiers die in Egipten woonen, dezelve, SAGIAR EL SELICHET noemen, als of men *Peule-boom* zeyde; doch de Egiptenaars heeten die op haar Taal; *Chajarxambar*. De Kassie Wast in Egipten heel gemeen; Doch men Schat die welk van Alexandryen of Kairo komd voor de beste. Zy is dit Land ook zoo eygen, Datze niet zelden by de Latijnze Schrijvers, *Kassie van Egipten* genoemd word; welken Naam *Kassia*, zy in meest al de Taalen van Europa voerd.

Die van de Welruykende Kassie te onderscheyden is.

Doch hoedaanig deeze van de Wel-Riekende Kassie der Ouden, en andere die dezelve Naam draagd, te onderscheyden is, zullen wy terstond zeggen. En alhoewel de Pyp-Kassie zoo overvloedig in Egipten Wast, houden d'Egiptenaars zelve nogtans die, welke uyt Moorenland derwaards gebragt word, beeter. Hoe Vers de Pijpen zijn, egter word daar in altijd eenige leedigheyd gevonden, en geeven ook Geluyd wanneer men die schud; en d'Egiptenaars houden die Kassie-Pijpen voor ondeugend

gend

gend die niet en rammelen; wantze waanen, Datze bedorven zijn door de Vogtigheyd die daar in is. Zy worden ook van de Boomen niet verzaameld voor datze Rijp en Swart zijn. En worden deeze Pijpen, zoo Alpinus verhaald, van de Koopluyden opgekogt, naa datze te mets wel 40 Jaaren in Schuuren tot dien eynde geleegen hebben; in welkze Vers geplukt zijnde, buyten de Lugt in bewaaringe geleyd worden: Want indien daar de minste Lugt bykomd, naa datze geplukt zijn, zoo verdervenze: En vers zijnde, wordze van d'Egiptenaars niet gebruykt. Zulx het met deeze heel anders dan met de West-Indize Kassie van S^te. Domingo, en d'Oost-Indize, die noch beeter by ons gehouden word, geleegen is; van welk men de Nieuwste niet alleen voor de beste houd; maar ook die Prijst, welke niet al-te dik van Pijpen, dun van Schors, blinkende, swart en rood van Verwe, en vol en swaar zijn; zoo dat men 't Zaad, 't welk daar in is, niet en hoord rammelen. Ook wil men, Datze niet booven twee Jaaren konnen goed blijven. Zulx daar ook geen ontbreeken, welke dit voor een misslag van Alpinus houden, wanneer hy wil, Dat de Pijpen die in 't schudden rammelen, de beste zijn, naadien het een teeken is, Datze Verdroogde Zaaden in haar beslooten houden, en het Honing-zoete Merg daar in uytgedroogd is. De Boomen daar de Pijp-Kassie aan Wast, zijn schoone hooge Boomen als de Noote-boom, en haare Blaaderen zijn dezelve ook niet ongelijk. Het Hout der Stamme is van binnen hart en Bruynder als Pokhout, doch uytwendig met een bleek-geele Schors bedekt. De Kassie-Pijpen, die eerst Groen en rond zijn, worden daar naa hard en Houtagtig, en swart van Bast, en zommige wel twee Voeten lang, hebbende de dikte van een goeden Duym. Van binnen zijn de Pijpen overdwers met Celletjes, door harde Vliezen afgeschooten, waar in niet alleen een plat bruynagtig Zaad, maar ook een Zagt, Vet en donker-bruyn Vleesch beslooten zit; 't welk by d'Artzeny-bereyders, *Merg van Kassie* genoemd word. Zijnde van een Buyk-losmaakende kragt, die zonder beroering der Ingewanden zijn Werk doed; gelijk de Geneezers over-al bekend is: Die ook de gewoonte hebben van dezelve met verscheyde by-Mengzels, naa verscheyde Voorvallen, Verstandelijk te ondersteunen. Gelijk het dan ook by de Kinderen, die het zelve om zijn Zoetigheyd, wel Steelswijze gewoon zijn te Snoepen, de Naam van *Hemd-Schijt*, uyt Ervaarendheyd gekreegen heeft. Dat de Pijpkassie zoo wel in Oost-Indiën als in West-Indiën en in Abyssinen Wast, en d'eerstgenoemde voor onze Geneezers de beste is, heeft ons à Kosta al over veel Jaaren bekend gemaakt. Maar behalven het gebruyk der Kassie in de Genees-Konst, die by alle Volken by-naa bekend is, pleegen d'Egiptenaars de Groene Pijpen van dezelve eerst in Water op-te Zieden, en daar naa in Zuyker in-te Zulten omze te Konfijten, en van daar in verscheyde Gewesten te verzenden. Ook agten zy de Rijp en hard geworden Kassie schaadelijk in de Genees-Konst, by-aldien menze niet ten minsten Vier Maanden naa 't Verzaamelen, laat Oud worden. En dewijl dit Genees-Middel by d'Egiptenaars teegens veel lastige Gebreeken, in groote agting is; zijnze byzonder naauwkeurig daar omtrent; alhoewel de Waarneemingen der Reyzigers ons verzeekeren, Dat het by haar even als by ons gebruykt word; naamelijk Broks-gewijs, of met eenig Nat in maniere van een Drank. Onder al de voornaame Deugden word dit inzonderheyd voor een Geheym Middel teegen de Gebreeken der Nieren en Blaaze aangeteekend, by-aldien men om den Derden Dag, een Brokje Merg van Kassie met Gepoederd Zoet-Hout en Fijn Zuyker gebruykt; als het welke d'onmaatige Hitte der Nieren blust, en de Slijmerige Vogten in die deelen, tot de Blaaze uytdrijft; zulx d'Egiptenaars zig door 't veel gebruyk van dit Merg, van Steen en Graveel bevrijd vinden. Men houd het dienstig voor de Voet-Euvel, wanneer het Pleysters-wijze daar op geleyd word. Dat nogtans de Oude deezen Boom of niet gekend, of immers zeer weynig geagt hebben, schijnd eenigen daar uyt openbaar, Datze van de zelve in haare Boeken geen gewag maaken; het zijn alleen d'Arabiers die

dezelve

dezelve aldereerſt hebben begonnen te waardeeren; naa de welke'er ook de Griekze Genees-Meeſters agter geraakt zijn; die dezelve Κασσία μέλαινα, dat is, *Swarte Kaſſie* genoemd hebben. Dat men evenwel by zommige Oude Schrijvers van *Kaſſia Syrinx* gerept vind, moet niet van de Pyp-Kaſſie, maar van de *Welriekende Kaſſie* verſtaan worden, waar van ook in de H. Boeken gewag gemaakt word; naamelijk die lange, ronde in-een gerolde Pypagtige Schorſſe die men thans *Pyp-Kanneel* noemd; en by de meeſte voor de regte Cinnamoom der Oude genoomen word; en zeer koſtelijk en ongemeen by haar was. Beziet eens Exod. 30: 23. daar onze Overzetters de Hebreeuwſe Woorden וקנמן-בשם *Specerye-Kanneel*, andere *Welriekende Kanneel*, en zommige alleen *Kanneel* vertaalen: En het zal genoeg zijn om-te verneemen, Dat de Grieken en Latynen, het Naam-woord *Cinnamomum*, van het Hebreeuwſe woord * Kinnamon ontleend hebben. Maar gelijk deeze Riekende Kanneel noch in Egipten, noch in Afrika, noch in Arabien gevonden word; alzoo zullen wy dat, daar we van de Heylige Zalf-Olye der Hebreën moeten ſpreeken, (die volgens Exod. 30: 32, 33. van niemand op Lijf-ſtraffe mogt naagebootſt, noch misbruykt worden;) ruymweydiger afdoen.

Zeekere Kaſſie der Ouden voor Kanneel gehouden.

Kanneel hoe by de Hebreën genoemd.

* קנמן

Het Boomgewas dat de Pyp-Kaſſie in fatſoen en Vrugt, 't naaſt gelijk is, zal ongetwijffeld de *Ceratonia* zijn; by Alpinus *Siliqua Dulcis*, maar in 't Egiptis *Karub*, of *Karnub* genoemd; by ons gemeenelijk met de naam van *St. Jans-Brood* bekend. Het is een taamelijk-groote Boom, in zijne Takken den Eſſeboom niet ongelijk; in Egipten en andere Warme Geweſten zeer wel bekend. Aan dezelve Waſt een Kromme en Hoornagtige Peul, die platagtig van fatzoen, zomtijds wel een Voet lang word; waar in by-naa als in de Pyp-Kaſſie eenig zagt Merg of Vleeſch, en eenig hard Zaad zit: Waarom d'Egiptenaars en Arabiers 't zelve Karneb, dat is, *Moeder der Hoornen* noemen. d'Egiptenaars gebruyken van deezen Boom niet dan deeze Hoornagtige Peulen, uyt welk zy een zeer zoeten Honing weeten te trekken, met welke d'Egiptize Arabiers in ſtè van Zuyker, de Groene Kaſſie-Pypen, alſſe noch kleyn en zagt zijn, en de Gember, Myrabolanen, Tamarinde, en andere Vrugten, als Matthiolus verhaald, pleegen te Konfijten. Doch den Honing zelve, gebruyken veele in plaats van waaren Honing, tot Speuyt-zettingen. Ook wordze even als 't Merg van Kaſſie, van boven ingenoomen, om den Buyk t'ontlaſten, en heeft verder in de Artzeny-bereyding by haar al 't zelve gebruyk. Dat dit St. Jans-brood vers Gegeeten, den Buyk los maakt, en de Maag ſchaadelijk is, heeft Dioskorides geleerd: Doch gedroogd zijnde, maakenze den Buyk hard, en zijn de Maag min laſtig; nogtans niet gezond; alhoewelze hier te Lande gebragt, als voor Kinder Snoep-Koſt Gegeeten worden: Doch in zommige Geweſten van Spaanjen, dienenze den Oſſen en Paarden, voor een Sterk-maakende Spijze; ook maakt m'er Verkens meede Vet. Den Boom *Akaçia*, waar van by d'Oude twee zoorten bekend waaren, waſt doorgaans in de verre-van Zee geleegen Landſtreeken van Egipten, en op 't Arabis Gebergte Sinaï, bezijden de Roode Zee; by d'Egiptenaars *Sant* genoemd. Het is een Boomagtige Heeſter, by-naa als een Pruym-boom; welkers Stam een Swarte Schors heeft, en met veel ſcherpe Doorns bezet; waaromze ook Spina Egyptia, of *Doorn van Egipten* genoemd word. De Bloemen zijn Wit, en ook bleek Geel; de Blaaderen kleyn, en langwerpig, en ſluyten zig met Zonnen-Ondergang t'zaamen, en gaan met den Opgang weeder open. Ook zijn de Takjes van deezen Boom zoo Blaaderrijk, Dat Bellonius'er aan een kleen Steeltje, dat hy met zijn Duym bedekte, 350 geteld heeft. Hoedaanige Blaaden d'Egiptenaars tot Voeder van haar Vee gebruyken, ſlaande de Takken met Stokken datze naa beneeden vallen. De Vrugt die naa gemelde Bloemtjes volgt, is een Platagtige Peul, een Duym breed, en een Vinger lang, bywijle ook wel een Spanne lang, waar in Vier of Agt, en meer Zaaden in twee of dry Huysjes beſlooten zitten. Uyt d'Onrijpe en Groene Peulen alſſe in een Steene Mortier geſtampt zijn, word een ſwart Zap geperſt,

St. Jans-brood in Egipten.

Akaçia hoedaanigen Boom in Egipten.

dat door Kooking op het Vyer, dik en hard gemaakt word. Daar zijn'er die dit
Peul-Zap niet in de Zon laaten dik worden, gelijk de Oude pleegen, maar in
een Vertinde Pot door de Warmte van een Oven. Desgelijks word ook uyt de
Blaaderen en Onrijpe Bloemen een Zap geperſt, welk zoo goed niet en is als 't
geên uyt de Peulen komd. De Leêr-bereyders in Kairo, verbeezigen een groote
meenigte van dit Zap, om de Huyden ſwart te maaken. 't Zelve heeft meede
plaats in de Genees-kunde; hebbende een ſterk t'zaamen-trekkende kragt by
zig: Waarom het van de Egiptenaars teegens loopende en Ontſteekene Oogen,
waar mede zy zeer geplaagd zijn, gebruykt word. Ook diend het haar teegen de
Voet-Euvel en allerhande gebreeken die uyt Heete Zinkingen en Toevloeyin-
gen ontſtaan. En alhoewel het zelve Zap, hier te Lande, uyt Egipten overge-
bragt, ook in gebruyk is; werd nogtans in deſſelfs plaats, gemeenelijk het Zap
van Slee-Doorn of Wilde Pruymen gebruykt. Doch hoedaanig de Duytze Ge-
neezers, en Quakzalvers, het Zap van deeze Zuure Sleë-Pruymen, voor op-
regte Akaçia de Menſchen in de Hand ſtoppen, zullen wy hier niet breed op-
haalen. Matthiolus word by Dodonèus over den Heekel gehaald; Dat hy ons
in zijn Afbeelding, de Judas-boom voor de regte Akaçia heeft in de Hand ge-
ſteeken, en teegens de Natuur daar Doornen heeft aangeflanſt. Lobèl wil dat
men niet *Akaçia*, maar *Akatia* moet zeggen, om dat zy ſcherp en Doornag-
tig is. Bellonius getuygd, Dat'er omtrent de Stadt Rama in 't Joodſe Land,
een andere zoort van Akaçia waſt, maar hy heeftze niet Net beſchreeven, al-
hoewelze in die Landſtreek overvloedig is. Doch dat'er een ander Geſlagt in
Pontus en elders gevonden word, zullen wy ſtraks gedenken. En het zou miſ-
ſchien wel konnen zijn, Dat wy d'Akaçia, welk Bellonius in 't Joodſe Land
gevonden heeft, ook onder die twee zoorten vonden, die Alpinus onder d'E-
giptize en Arabize gevonden heeft. *De* Akaçia *hier te Lande*, zeyd hy, *is twee-
derley, het Mannetjen heeft veele Doornen, en brengd geene Vrugten voort;
het Wyftjen heeft minder* Doornen, *die zagter en niet binnen, maar alleen buy-
ten de Takken ſtaan.* Eenige willen meede, Dat deezen Boom, een Gom uyt
[Geſchil over de Arabize Gom.] zijn Stamme geeft, die in onze Artzeny-bereydingen *Arabize Gom* geheeten
word: Waarteegen andere niet zonder ſchijn van waarheyd, ſtaande houden,
Dat de regte Arabize Gom, niet zoo-zeer van deezen, als wel van andere Boo-
men voortkomd; te weeten van Kerſſen, Pruymen en diergelijke; 't geêne
nogtans vals is; naadien in Egipten en Arabien geheel-en-al geene Kerſſe-boo-
men, Pruym of diergelijke Ooft en Gom-draagende Boomen waſſen, uytge-
noomen deezen Boom Akaçia, die d'Egiptenaars *Sant* noemen. En alhoewel
Dioskorides ſchrijft, Dat de Gomme die uyt deezen Boom vloeyd, Worms-
gewijze voortkomd; zoo getuygd nogtans Alpinus, Dat hy in Egipten dik-
maal, deeze Gomme van tuſſen de Takken deezer Boomen gehaald heeft, die
zoodaanigen vorm niet en had, maar zoo als men d'ArabizeGom gewoon is hier
te zien. Zulx dat de Gom die uyt Egipten gebragt word, opregt is. Het is al-
leen de verſcheyde wijze der voortvloeying, die de Oude Schrijvers van een
Worm-gelijke Gom, en van *Graanagtige Gom* heeft doen gewag maaken: Want
als de Baſt der Boomen dik is, lekt het Zap niet langwijlig naa beneeden,
maar ſtold by druppelen zoo haaſt het uyt de Schors traand; en als dan is de
Gom Graan-of Keerns-gewijs. Doch als het Zap dunner of wateragtiger uyt-
gevloeyd is, komd de Gom veeltijds langworpig en Worms-gewijs voort.
Maar zy komd meeſt in Brokken of Klonten voort, even als die van de Pruym-
en Karſſe-boom; alhoewelze niet altijd even klaar en doorſchijnende is. Zulx
wy te beſluyten hebben, Dat d'Arabize Gom, die hier te Lande als opregt, in
de Genees-en Heel-Konſt, als meede in de Verweryen, Inkt-maaking en dier-
gelijke, gebruykt word, deeze is, welke van de Akaçie-boom voortkomd; op-
hoewel de Kruyd-beſchrijvers zeggen, Dat het te beklaagen is, hoe zeer d'op-
regte Gom Vervalſt word, by de geene die de vreemde Droogen verzenden,
eerze hier te Lande worden overgebragt. En gelijk wy in den aanvang zeyden,
Dat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Dat deezen Boom ook veel omtrent den Berg Sinaï gevonden word; alzoo getuygen de Reys-beſchrijvers, Dat de Monniken die daar omtrent woonen, de gewoonte hebben, van aan de Reyzigers en Bèvaard-loopers die daar koomen, Gladde, Swarte Stokjes van deezen Boom te Verëeren; voorgeevende, Dat die van den zelven Boom geſneeden zijn, van welke Moſes Staf genoomen was, waar meede hy de Steen-Rotze ſloeg datze Water gaf. Doch dit zijn Sprookjes.

Elkanne anders ook Cyprus.

Het Boom-Gewas, Dat d'Egiptenaars en Arabiers *Elhanne*, en onze Kruyd-Leezers, *Elkanna*, en *Cyprus* noemen, is van tweederley Geſlagt. Het een met Smalle, 't ander met wat breeder Blaaderen; beyde den Olyf-boom gelijk; doch zagter en ſchoonder van Groen. De Bloemen die Kroons-gewijs, als die van de Vlier-boom, dat is, die met Troſſen groeyen, zijn Wit, Scherp, en Lieflijk van Reuk; en worden van de Egiptize Vrouwen met heele Mandekens vol, tot Vermaak en Welluſt naa de Baad-Stooven genoomen: En het zou wel konnen zijn, Dat in het Hooge-Lied op dusdaanigen gebruyk geſpeeld word; wanneer de Geeſtelijke Digter zeyd; *Mijn Lieffte, is my* Een Tros van Cyprus *in de Wijngaarden van Engedi*, Cantic. 1: 14. Onder-en-tuſſen getuygd Dioskorides, Dat de beſte Cyprus of Elkanna in Egipten omtrent de Stadt Kanopus, en in Paleſtina, digt by Askalon, in 't Land der Filiſtynen pleeg te waſſen. Plinius wil, Dat het Zaad daar van, dat ſwart en kleyn is; en in Huysjes beſlooten leyd, zeer wel met de Koriander over-een komd: Het geene ons voorig Gezeg niet teegen ſtrijd; naademaal het Koriander-Zaad zeer naa aan de Vlier-Beziën gelijk ſtaat. Bellonius Verhaald, Dat het zelve Gewas in Egipten noch veel gevonden word, waſſende met veele Takken, in maniere van een hooge Heeſter of kleynen Boom, den Granaat-Appel-boom niet heel ongelijk. De Blaaderen van deezen Boom, die nooyt afvallen, maar altijd aan de Takken blijven, worden afgeplukt, en Gedroogd zijnde, naa alle plaatzen onder 't Gebied van den Grooten Turk verzonden; dienende deſſelfs afziedzel voor een Blanketzel, om de Gedaante des Menſchen te verfraayen; by haar gemeenelijk *Henne*, door verval van de Naam *Elkanne*, geheeten: Doch de Grieken en andere, hèbben doorgaans *Cyprus* gezeyd. Zulx die, welke meenen, Dat Cyprus de zelve Boom is, die d'Indianen *Liguſter* noemen, van Plinius bedroogen zijn: Alhoewel dit waar gehouden word, Datze beyde in de Genees-Kunde, by-naa een-en-de zelve Kragt hebben. 't Geên dan ook de Bedriegers maar des-te Stouter gemaakt heeft, om de Olye van Liguſter of Mond-Hout, voor den Opregten *Oleum Cyprinum* te verkoopen. Die uyt de waare Bloemen van Cyprus getrokken word, is zeer goed van Reuk, en Verwarmende van Kragten; en alzoo bequaam om de Stramme Leeden wakker en gankvaardig te maaken. Van 't gebruyk der Blaaderen hebben wy begonnen te ſpreeken, maar noch niet alles gezeyd: d'Egiptenaars drijven grooten Handel daar meede; dewijlze zeer goed gebruyk hebben om Goud-Geel te Verwen: Ook diend deſſelfs afziedzel, teegen 't uytvallen des Haayrs, en verdrijft de Luyzen. Insgelijks verçieren haar d'Egiptize Vrouwen met dit Verf-Zap, door een teeken datze in manieren van een half-rond, op de Naagelen van haar Vingers maaken; meenende zulx heel fraay te ſtaan: Jaa Verwen Handen en Voeten daar meede Goud-Geel, en beelden haar in, Datze dus met Schijtgeel beſchilderd, wel deegelijk Schoon zijn. Doch gelijk ons hier in, niemand beeter als moogelijk Alpinus, onderrigten kan, zullenwe dit volgende uyt hem, wat breedſpraakelijk by-zetten: De Cyprus of Egiptize Elkanna, *zeyd hy*,

De Cyprus, of Egiptize Elkanna van Alpinus beſchreeven.

„Groeyd in Egipten, buyten Kairo en Alexandryen zoo overvloedig, Datzer
„heele Boſchjes van aanqueeken, die zy van booven tot haar gebruyk afſnoe-
„yen, en dan weeder laaten uytſchieten; als wanneer de Stammetjes ſlegts
„dunne Rijsjes als Wilge Teenen voortbrengen; die anders tot Boomen zoo
„groot en breed getakt als Granaat-boomen zouden worden. Wy voor ons zel-
„ven, noemenze *Egiptize Liguſter*; doch d'Egiptenaars *Elkanne*, en ook
„wel *Tamarhende*; maar Avicenna heeft *Alkanna* geſchreeven. d'Egiptenaars

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

„ drijven met het Poeder der Gedroogde Blaaderen, Dat zy *Archenda* noe-
„ men, grooten Handel; zoo dat die van Alexandryen heele Scheepen daar
„ meede laaden, en naa Konſtantinopolen voeren, daar het graag verkogt word:
„ En dat in zoodaanigen meenigte, Dat de Turkze Keyzer daar van, zoo
„ Bellonius getuygd, in zijnen tijd, meer dan Agtien-Duyzend Dukaaten Jaar-
„ lijkze Cijns trok. De Turken noemen 't zelve in haar Taal ook *Kenne*, of
„ *Kenà*; en d'Indiaanze benaaming ſchijnd insgelijks *Inna*, of *Chinna* te klin-
„ ken: Gelijk zommige meede niet en twijffelen, of het Maldivis Gewas *In-*
„ *napa*, of *Innamaus*, is met d'Egiptize Elkanne dezelve; en wy voor ons deel
„ houden 't beyde voor de regte Cyprus van Dioskorides; by hem anders ook
„ *Liguſter* genoemd; naademaal onze Gemeene Liguſter in Egipten niet ge-
„ vonden word. Rauwolfius Verhaald meede, Dat de Turken en Mooren dit
„ Gewas veelzinds in Houte Kiſten, en groote Aarde Potten Aanfokken, en
„ des Winters wel zorgvuldig in Huys en onder Dak brengen, om datze de
„ Lieffelijke Reuk van deeze Bloeme-Trosjes beminnen, die zeer naa de Mus-
„ kus ſweemd. d'Egiptenaars egter gebruyken dezelve teegen de Hoofd-Pijn,
„ van buyten daar op geleyd, zonder eenig Vogt van Wijn of Edik daar by te
„ doen. Ook gebruyken haare Vrouwen het Poeder der Gedroogde Blaaderen
„ met Honing-Water of Meede vermengd, teegen 't Sweeten der Voeten, en
„ alle Smerting, en Vunze Stank der Onder-deelen, Paps-gewijze, een Uur
„ lang daar op geleyd: Ook Geneezenzer allerhande Zeerigheyd meede. Men
„ zeyd ook, Dat de Turkinnen haar van de Naavel af naa beneeden toe, over
„ den gantzen Onder-buyk, en zomtijds ook de Dyen en Billen, daar mede Ros
„ Verwen; en dat zy zulx waarneemen te doen zoo draa zy uyt de Baad-Stoo-
„ ve koomen; als wanneer deeze Verf beeter kleeven en vaſt houden wil. Dat
wy nu zoo even te vooren de plaatze Cantic. 1: 14. hebben bygebragt, ſcheen
ons niet buyten reeden, en miſſchien ook dit niet: Dat alhoewel de *Botrus Cy-*
pri, of een *Tros van Cyprus*, eenige over-eenkomſt met de Cypreſſe-boom zou
moogen hebben, (volgens 't Grond-Woord *Copher*, of Troſſen van d'Heerlij-
ke Wijngaard van Cyprus, welke miſſchien ook in Judæa geplant was, en in
zulker voegen, onder een bepaaling zou moogen toegeſtaan worden;) heeft
m'er nogtans aan-te twijffelen; naadien d'aangetooge plaatze, niet zonder aan-
wijzing ſchijnd te zijn van een Heerlijke Reuk, die den Cyprus eygen was: En
derhalven niet onwaarſchijnelijk, Dat door de bewoording van Een *Tros van*
Cyprus, dezelve Cyprus of *Elkanna* van Dioskorides word te kennen gegee-
ven. Als van welke hy te-gelijk met Plinius zeyd, Datze in Egipten, en om-
trent Askalon in Paleſtina waſt; en Lieflijk-Riekende Bloem-Troſſen draagd;

Twijffel of de Kamfer de Ouden bekend was.

van welke de beroemde *Oleum Cyprinum* gemaakt word. Zulx de Schrandere
Engelsman Thomas Brown zeer wel Oordeeld, Dat'er geen reeden zijn, waar-
om hier ter plaatze *Kamfer* zou moeten overgezet worden, naademaal die den
Ouden is onbekend geweeſt; en nooyt onder eenig inmengzel der Aal-Oudheyd
gevonden word. Want alſchoon de Natuur-Kundigers, de *Kamfer*, een tijd-
lang, voor yts van een Joden-Lijmagtige Stoffe beſchreeven hebben, 't welk uyt
de Aarde gegraaven wierd; heeft nogtans de laater Ervaarendheyd geleerd,
Dat het een Harſtagtige Stoffe is, die uyt een Boom in Bornëa en in Sina voort-
komd; waar van de Kamfer die hier te Lande gebragt word, een naauwkeurig
bereydzel is. Ten laatſten, ſchijnen ons ook de Kantteekenaars van de Staa-
ten Bybel, naa verſcheyde giſſingen, in 't onzeeker te laaten, ſchoon zy 't miſ-
ſchien mogten geraaden hebben; wanneerze aldus daar op Aanteekenen: *Cy-*
prus, zeggenze, *is een zeekere Plante, die zoo Hieronymus getuygd, een Wel-*
riekende Vrugt, of Gomme als eenen Bloeyende Druyf-Tak voortbrengd. En
daar zijn eenige die meenen, Dat hier een Natuurlijken Tros Druyven ver-
ſtaan word, genoemd met den Naam van Cyprus; *in 't Hebreeuws* Copher,
om dat de Druyven van Engedi, *de Smaak van* Cyprus *hadden; welk Kruyd*
daar omtrent veel wies. Dits haare Verklaaringe: Ons voorts wijzende tot de
Kruyd-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Kruyd-boeken. In Egipten is ook altijd overvloed van Myrthus-boomen ge-
weeſt. En alhoewel ons de naauwkeurige Beſchrijving daar van ontbreekt, ſtaat
nogtans uyt derzelver algemeene Kundſchap te giſſen, Datzer van verſcheyde
zoorten, dat zijn, Fijne en Groove, en met ſmalle en breede Blaaderen, die altijd
Groen zijn, zal te vinden zijn. De Kruyd-Kenners onderſcheydenze gemeen-
lijk in Tamme en Wilde. 't Is van Natuure een laag Heeſter-Gewas; doch
doorOeffening, ſchiet dezelve dikmaal tot een kleynen Boom op. Deſſelfs Bloe-
men zijn of Wit, of Geel, of Rood. De zelve Aarden beſt in Warme Landen,
aan de Zee, en Oevers der Meyren, als ook in de Laagten. Haare Beziën heb-
ben een Myrrhe-agtige Reuk, waar naa deeze Plante zelfs, *Myrthus* genoemd
is. d'Arabiers in Egipten noemenze *Alas*, 't geên van de Hebreeuwſe benaa-
ming הרס weynig verſcheeld. En gelijk'er in de Kruyd-boeken van veelerley
Landaardtze Myrthus in zoorte, word gewag gemaakt, alzoo was ook eer-
tijds de Olye van Myrthus, by de Oude vermaard. En dat dezelve ook by de
Hebreën onder de geagte Oly-geevende Boom-Gewaſſen pleeg geteld te wor-
den, zou miſſchien uyt Jeſaia 41: 19. te beſluyten zijn. Ziet meede Kap. 55:
13. daar gezeyd word; *Voor een Diſtel zal een* Myrthen-boom *Opgaan*. Gelijk
dan ook uyt Nehemia 8: 16. niet heel ſcheemeragtig af-te neemen is, Dat de Jo-
den ook de Myrthus gebeezigt hebben, om hunne Loof-Hutten te verçieren:
Alhoewel de Natuur-beſchrijvers zeggen, Dat de Myrthus niet op de Bergen
Aarden wil; en het Bevèl daar ter plaatze, nogtans zoodaanig luyd, Datze op de
Bergen zouden uytgaan, *En Takken haalen van Olyf-boomen, en andere Oly-
agtige Boomen, en Takken van Myrthus-boomen*, &c. By deeze moogenwe
ook yts van d'Egiptize *Harmale* of Wilde Ruyte aanteekenen, op 't Syris *Be-
ſaſo* genoemd; zijnde een Heeſter-Gewas, Dat omtrent Alexandryen over-
vloedig waſt; en van de Arabiers en heedensdaagze Turken zeer geagt, dewijl-
ze haar daar van verſcheydentlijk weeten te bedienen; alhoewel niet geheel vry
van Bygeloovigheyd: Want haar zelven alle Daag daar meede Berookende,
waanen zy daar door de Booze Geeſten te verjaagen; gelijkze 't zelve dan ook
om de zelve reeden Kaauwen en Eeten: Een Viezigheyd, waar van zelfs ook
Ariſtoteles niet en is vry geweeſt; wanneer hy Schrijft, Dat alle zoort van
Ruyte, waar onder voornaamelijk de Sterk-Riekende *Harmale* van Egipten
behoord, alle Tooverye zijn Kragt beneemd. Waarom ook geen zoo ſlegten
Winkel in Egipten gevonden word, daar dit Kruyd onder de Droogen niet te
Koop is. De Egiptize *Lablab*, zoo ons Alpinus die beſchrijft, is een Boom-
agtig Gewas, Dat zig als den Wijngaard, met breede Ranken uytſpreyd; en
altijd Groen blijvende, wel Honderd Jaaren Oud word; zijnde van Blad en
Vrugten, onze Turkze Boonen niet ongelijk; wordende van de Egiptenaars
veel Gegeeten, dewijlze een Goede en Voedzaame Spijze zijn: Ook weeten
de Vrouwen daar van een Afziedzel met bymenging van Saffraan te maaken,
om de Traage Maand-Stonden te Verwakkeren. Haar Vrugtdraaging is zoo-
daanig, Datze naa de Bloeſſem, die onze Roomze Boonen zeer gelijk zijn,
en tweemaal 's Jaars, eens in de Lente, daar naa in den Herfſt Uytbotten, lan-
ge breede Peulen voortbrengd, die zommige Swarte, andere Roodagtige
Boonen met Donker-bruyne Vlekken, als Roomze Boonen uytleeveren. Van
d'Olyf-boomen die in Egipten zouden zijn, vindenwe weynig, of liever geen
beſcheyd. Alleen Verhaald Plinius, Dat'er in de Roode Zee, zelfs op de
Grond der Zee, heele Boſſchen van Vrugtdraagende Olyf-boomen, en Lou-
rieren gevonden worden. En zeeker, daar ſchijnd yts aan-te zijn; niet alleen
om dat de Hebreën zelve het Roode Meyr SUPH, of *Kruyd-Zee* noemen; of
om dat Theofraſtus en Plinius haare Aanmerkingen weegens het groeyen van
Kruyd-en Boom-Gewaſſen onder Water, hunne voornaamſte Verklaringe
over die van de Roode Zee hebben gemaakt; maar dat ook in het Boek der
Wijsheyd, Kap. 19: 7. ſchijnd gezeyd te worden, Dat de Kinderen Iſraëls,
gaande door de Roode Zee, als op de Grond van een Gras-draagend Veld ge-

Myrthus van Egipten.

Egiptize Wilde Ruyte Harmale genoemd.

En Bygeloovigheyd daar omtrent.

't Egiptis Gewas Lablab beschreeven.

Olyf-boomen in de Roode Zee.

 gaan

gaan zijn. Want zoo word'er gezeyd; *Daar te vooren Water ſtond, zag men Droog Land Opkoomen; en uyt de Roode Zee eenenWeg zonder Verhindering; en uyt een Sterke Vloed, een Gras-draagend Veld.* Doch hier van zullen wy naamaals ruymweydiger ſpreeken. Omtrent het Oude Memfis, vind men de

De Plante Bammìa omtrent Memfis.

Velden over-al met zeeker Gewas beplant, Dat d'Egiptenaars *Bammìa*, en de Latynen *Alcêa Ægiptia* en *Syriaca* noemen; en by haar veel in de Spijze gebruykt word. Alpinus zeyd, Dat het in Egipten zoo groot als Althëa, of Witte Maluwe waſt; draagende Goud-Geele Bloemen van Vijf Blaaderen; naa welke Vrugten volgen, als kleene Wilde Komkommers, die regt-op ſtaande, zomtijds Vijf-en meer-Kantig Geribd zijn; hebbende binnen zig kleyne ſwarte ronde Zaadjes. Zommige getuygen, Dat dit Gewas Vier of Vijf Ellen hoog opſchiet, en dat zijn Blad en Bloem, het Kaasjes-Kruyd niet ongelijk is; behalven datze dezelve zagtigheyd niet en hebben, maar Raauw en Haayrig in 't aantaſten zijn; hangende de Blaaderen, die by-naa zoo groot als die der Kauwoerden zijn, aan lange Steelen; welke ook wanneerze noch Jeugdig en Groen zijn, van het Gemeene Volk met Zaad en al, zeer veel in Vleeſch-Nat gezooden worden. Ook word het Zaad by haar door Uytdoppen en Droogen zoodaanig bereyd, Dat zy 't zelve, even als by ons de Erten en Boonen, konnen Eeten. Alpinus zeyd meede, Dat de Blaaderen by d'Egiptize Vrouwen, in Stoovingen gebruykt, voor veelerley Ziekten dienſtig gehouden worden, dewijlze Verzagtende en Heelzaam zijn.

Abel-Mos en Moskus-Zaad hoedaanig in Egipten voort komd.

d'Egiptenaars hebben noch een ander Gewas, dat de gemelde Bammìa zeer gelijk is; gemeenelijk *Moſch*, en het Zaad daar van *Abel-Moſch* genoemd; als ofze *Moskus-riekend Zaad-Gewas* zeyden; gemerkt het ook van deſſelfs Voortreffelijke Moskus-Reuk, den naam van *Moſch* bekoomen heeft. Ook is deſſelfs Zaad, van kleur en ſmaak, t'eenemaal daar meede gelijk. Zulx d'Arabiers de Ooſterze Muskus, die by haar gemeender dan het Zaad zelfs is, daar meede zoodaanig weeten te vervalſſen, Dat de Gaauwſte Opkooper daar door bedroogen word; en 't zelve niet dan eerſt lang daar naa ontwaar word; te weeten, wanneer de dus verhanſſelde Moskus haaren Reuk, die hen uyt dit Zaad bygezet is, vervloogen is. Insgelijks word op veele plaatzen van Egipten, en voornaamelijk omtrent Kairo, een Heeſteragtig Boomtjen, als een zoort van laage Wilgen, doch langer en breeder van Blad, gevonden; by d'Egiptenaars gemeenlijk *Kalef* of *Chalaf*, en

Kalef hoedaanig een Heeſterboomtjen in Egipten.

ook *Kaleb* genoemd; anders BAN *van Egipten* geheeten; waſſende meeſt aan Vogtige plaatzen. De Bloemen die daar aan in grooter getal als de Blaaderen koomen, groeyen als lange Witte en Wolagtige Bolletjes, tuſſen de Stam en de Steelen der Blaaderen. Uyt deeze Wel-Riekende Bloemen weeten d'Egiptenaars een Water te trekken, Dat zy op haar Taal *Makahalaf* noemen; en houden 't zeer dienſtig teegen allerley Verrotting, en Vergift, en om het Hert te verquikken: Waar van daan dit Gewas moogelijk zijn Naam bekoomen heeft; naadien *Kaleb*, of *Kalub*, by d'Arabiers een Hert beteekend. Doch andere hebben den Oorſprong des Naams, van de Vrugt afgeleyd, welke de Gedaante van een Hert heeft. d'Egiptenaars houden 't zelve ook voor een Geheym Middel teegen de Peſt, Kinder-Pokjes en Maazelen; waar toe zy een

Apocynon van Syrien hoedaanig in Egipten Beid el-Oſſar genoemd.

afziedzel der Bloemen beezigen. Maar gelijk'er by d'Oude en Nieuwe Kruydbeſchrijvers verſcheyde zoorten van *Apocynon*, of *Periploca* bekend ſtaan, alzoo word'er onder die ook van een *Apocynon* van Syrien gewag gemaakt; het welke volgens Cluſius niet alleen in 't Joodze Land, aan de Jordaane en omtrent Jericho waſt, alwaar het *Beidſar* genoemd word; maar die Naam doed hem ook gelooven, Dat dit *Beidſar* het zelve Gewas is dat Alpinus *Beidelſar*, of *Beid-el-Oſſar* noemd; welk in Egipten omtrent Alexandryen en digt by het Vlek el-Mattharïa in een Broekige plaatze waſt; ter Oorzaake van het Nyl-Water, dat aldaar lange blijft ſtaan: Van d'Arabize Genees-Meeſters niet zelden alleen *Oſſar*, en *El-Uſar* geheeten. Zijnde volgens Alpinus een Heeſteragtig Kruyd, Dat veel regte Struyken uytgeeft, die Dry Voeten en zomtijds ter

hoogte

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

hoogte van een Mensch opschieten. Hebbende lange, dikke, en breede Witte, of bleek-Groene Blaaderen, die als met een Sneeuwagtige Rijp bezet zijn; welke Blaaderen gesneeden of gequetst zijnde, even als de Takken, een scherp Melkagtig Zap uytgeeven; welk Zap, in de warme Lugt stold, en door eenige gelijkheyd van Wittigheyd, alhoewel niet van Smaak, te-mets *Mann*, en ook *Saccar el-Usar* genoemd word. Gelijk dan ook Bellonius in een Brief aan Clusius schrijft; Dat op deeze Plant, die hy een zoort van *Wolfs-Melk* noemd, een Manna vald, die men de Naam van *Succar el-Offar* geeft. Booven aan de Toppen deezer Plante, wassen Saffraan-geele Bloemen, die by heele Trossen, Kroons-gewijs aan lange Steelen naa beneeden geboogen hangen; en de Byën een aangenaame Weyde verstrekken. Uyt deeze Bloem-Trossen, hangen in ſté van Vrugten, twee Zakjes t'zaam gevoegd, de Kloot-zak van een Keemel niet ongelijk; waar van de Vrugt de Naam van *Beid-el-Offar* draagd; dewijl *Offar* by d'Arabiers, een Bal van een Dier beteekend. Zijnde van buyten met een Zagt-haayrige Ruygte bezet; by d'Arabiers *Scerara* genoemd; van binnen met een Witte Wolligheyd vervuld, daar kleyne platte Zaadjes in verschuylen: Welke omliggende Dons, d'Egiptenaars voor Tondel gebruyken, en zoo draa daar Vyer aankomd Ontvonkt. Eer Alpinus de Genees-Kragt aanwijst, maakt hy noch van een ander Egiptis *Apocynum* gewag; 't welk aldaar weegens zijn zoort-gelijkheyd met de Scammonie, *Secamone* genoemd word; hier door van 't gezeyde *Beid-el-Offar* onderscheyden, Dat het hooger Opklimd; doch meest Kruypende; en in Egipten van zelfs wassende, Vlegt het zig om de Boomen. 't Heeft lange harde Blaaderen, die de sweem van Ethiopize *Seseli* hebben; doch grooter. De Bloemen die Wit en Vijf-blaadig zijn, zijn de Styrax heel gelijk. De Peulen of Zaad-hauwen, zijn lang en dik, met Wollige Dons vervuld, alwaar kleyne Zaaden tussen zitten. Uyt het gantze Kruyd vloeyd een Geel Zap, dat zeer scherp en brandend op de Tong vald. Belangende het Gebruyk welk d'Egiptenaars, en andere daar 't vervoerd word, van dit Syris, of Egiptis Apocynum hebben, daar van Schrijft Alpinus dit volgende; d'Egiptenaars, *zeyd hy*, pleegen de Blaaderen van dit Gewas, Raauw, d'Egiptize Apocynum van Alpinus beschreeven.
,, Gestooten, of in Water Gezooden, Pap-gewijs op Koude Geswellen, en alle
,, Weedom uyt Koude ontstaan, te leggen. Het Melk-Zap gedroogd zijnde,
,, is ongemeen goed om Sproeten en allerhande Vlekken der Huyd weg-te nee-
,, men, als menze daar meede strijkt: Maar heeft binnens Lijfs geen gebruyk;
,, dewijl het een Doodelijke Ontsluytende Kragt heeft. Waarom het veel ge-
,, bruykt word, om de Vellen van haar Haayr te Ontblooten. Voorts diend de
,, Wollige Dons der Zaaden, den Egiptenaaren in sté van Veeren, om Bedden
,, en Zitte-Kussens te vullen. Het Zap van *Offar*, zeyd Honorius Bellus, is
,, weegens zijn Droogende Hitte veel slimmer om In-te neemen, dan eenige
,, zoort van Wolfs-Melk: Want Ander-halve *Dragme*, is genoeg om een
,, Mensch van-kant te maaken. Nogtans word het gebruykt, om de kanten van
,, Vuyle Zeeren af-te knaagen. Ook pleegen die, welke onder de Schaaduwe
,, van dit Gewas Slaapen, groot hinder daar van weg te draagen. Doch de an-
,, dere zoort daar wy van gerept hebben; is zoodaanig, Dat derzelver Zap ge-
,, droogd zijnde, den Buyk sterk los maakt, en alle Slijmerige Vogtigheeden
,, geweldig afdrijft. Dit zeyd Alpinus. Den zelven maakt ook noch van een ander Egiptis Heester-Gewas gewag, *Sophera* genoemd; 't welk aldaar in gelijkenis van *Galega*, zeer gemeen voortkomd; van zommige Ander-halve, van andere Twee Ellen hoog geschat: Geevende te-weederzijds harde Takken en Blaaderen uyt, als de Myrthus; doch dunder en meerder in getal; wassende aan de Zy-Steelkens. De Bloemen zijn Saffraan-Geel, als die van de Kassie-boom, maar zonder Reuk; naa welke kleyne Peultjes volgen, die Vijf of Zes Zaaden besluyten, den Sesban niet ongelijk, maar een gants schaadelijk Vergif. Dat'er meede veelerhande zoorten en Land-Aardt van *Kali*, of *Alkali* gevonden word, is alle Kruyd-Kenders bekend; doch wy willen alleen van d'Egiptize Zoorten van Kali of Glaskruyd.

tize

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

tize ſpreeken, daar Dry zoorten van zijn; en niet van die, welke in d'Europitize Geweſten, en in de Plant-Hooven der Liefhebbers gevonden word. De Overzetters der Arabize Boeken, noemen dit Gewas doorgaans *Kali*, en *Alkali*; doch Avicenna en Serapion, hebben 't den Naam van *Usnen* gegeeven: en d'Egiptenaars noemen 't *Kellu*. Onder de Dry zoorten, die alle Nut zijn om Aſſche van te branden voor de Glas-blaazers, is die welke *Kellu*, of *Kali Egiptium* genoemd word, Egiptenland alleen eygen. Hebbende weynig Blaaderen, de *Ajuga* zeer gelijk, maar veel langer. De Steelen hangen omgeboogen, met Twee of Dry zijdeling uytſpruytende Steeltjes; welke aan haar uyterſte Toppen, een verzaameling van Vijf of meer ſmalle Blaaderen hebben, de *Veld-Cyprès*, of *Chamepytis* niet ongelijk; hangende boogswijs nêêr-geboogen; uyt welker midden veele Bloempjes als Roosjes voortkoomen. Dezelve Kali waſt zeer veel tuſſen Kairo en Alexandryen. Zy gebruykenze meeſt om Aſſche, of Kalk van te branden; welkze naa Alexandryen te Koop brengen: En word daar ook in zulken meenigte gebrand, Datzer heele Scheepen meede Laaden, en naa Veneetien afzenden; dewijl de Glas-blaazers van Muran de zelve niet ontbeeren konnen. Zijnde dit even zoo een Gewas, als de Françoizen omtrent Narbonne branden, en VITRARIA noemen; als ofze *Glas-Kruyd* zeyden; dewijl het zelve niet alleen zijn Gebruyk in de Glas-blaas-kunde vind; maar om dat ook deſſelfs Steelen, Doorſchijnig als Glas zijn. Om-waar toe een Naabeeld of meede zoort by-te brengen, men een fraaye gelijkheyd in het *Zee-Koraal*, welk aan de Ondergeloopen Landen, en Zee-ſchuttende Dijken van Zeeland waſt, zou moogen ontwaar worden. Onder-en-tuſſen meend Bellonius, Dat de Françoizen niet deeze *Kali*, maar *Sodanella* branden, om haare *Soda* tot het Glas-blaazen te maaken. Doch de Franſſen neemen Zaavel van *Eſtampes*, in plaats van Keyen. Tot dien eynde Zaayen zy deeze Kali, en ſnijdent in 't laatſte van de Zoomer af; 't welk zy, Droog zijnde, in Putten of Greppen leggen, den Brand daar in ſteeken, en tot Aſſche branden. Wy konnender tot naader Verſtand by-voegen, Dat de Aſſche van dit Kruyd, by zommige, de *Soda* der Glas-blaazers genoemd word; niet teegenſtaande men 't zelve meeſt *Sal Alkali* noemd. Doch gelijk andere weederom zeggen, Dat het *Alumen Catinum* is, alzoo willen eenige nogtans dit naauwkeurig onderſcheyd tuſſen *Sal Akali* en *Alumen Catinum*, in-agt genoomen hebben; Dat *Alumen Catinum* de Aſſche zelve is; doch het Zout dat uyt die Aſſche gemaakt word, *Sal Alkali* is. Met deeze Aſſche, worden de kleyn-geſtoote Key-Steenen, ontdaan en los gemaakt, zoo datze ſmeltbaar worden: Welke dan geſmolten zijnde, dienen om Glas te Blaazen, en allerhande Drink-Vaaten en Bottels van te maaken. Gelijk dan ook deeze Aſſche, wanneerze Heet en met dat Key-Poeder geſmolten is, een Vettigheyd doed afſcheyden, die vlot wordende booven op drijft; welke koud geworden, zoo hard als Steen is; maar nogtans kort-braakig, en ligt om vermorzelen: By de Neederlanders gemeenlijk *Smout van Glas*; of ook wel *Bloem van Kryſtal* genoemd. Waar van de Goud-en Zilver-Smeeden, Glas-Schilders en andere Konſtenaars, het gebruyk wel weeten. De zelve Aſſche diend meede om Zeep van te Zieden; en d'Egiptenaars gebruyken de Blaaderen om te Verwen: Doch het Zap daar uyt geperſt, verſtrekt haar teegen de Gal, en alle Gebreeken die uyt Verrottinge voortkoomen; gelijk haar meede de Struyk voor Brand-Hout diend.

En hoedaanig alleen Egipten eygen is.

Kali of Alkali in Egipten veel gebrand en van Alexandryen naa Veneetien vervoerd, voor de Glas-blaazers.

Gebruyk van het Sal Alkali in de Glas-kunſt.

Solanum of Nagt-Schaade die in Egipten waſt.

Onder de verſcheyde zoorten van *Solanum*, of Nagt-Schaade, groeyd'er in Egipten Een, die volgens Alpinus aldaar *Datura*, of *Tatura*, en ook *Datula* by de Gemeene Man genoemd word: By Dodonëus anders *Stramonia* geheeten: Van welke de Vrugt, die eenige *Doorn-Appel* en *Dul-Appel* noemen, by zommige voor de *Nux Metel* van Avicenna gehouden word. à Koſta ſteld Dry-derley *Datura*; waar van hy d'eerſte zoort alleen met de *Stramonia* gelijk ſteld. Dit Gewas ſchiet met een lange, dikke, en Rood-Verwige Wortel in de Aarde, en heeft een ſwaare en Herſſen-bedwelmende Reuk over zig, welke

zeer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

zeer wel met die van den *Opium*, of de Swarte Heul te vergelijken is. De Steel die enkel en taamelijk dik en rond, ter hoogte van Vier of Vijf Ellen opſchiet, verdeeld zig in verſcheyde Takken, waar aan Donker-bruyne Blaaderen af hangen, die weederzijds diep ingeſchaard zijn. De Bloemen, die Kloks-gewijs als die van *Groote Winde* zijn, Rieken heel Lieffelijk, en zijn binnen en buyten Wit; naa welke een Roode Vrugt, als een Appel volgd, die met een Doornagtige Schil omkleed is; alhoewel'er ook zonder Doornen zijn: Zijnde van binnen vol Geel Zaad, dat ten laatſten verblikt. Doch gelijk dit Zaad Gegeeten, of op eenige wijze Ingenoomen, den Menſch Slaap-ziek, Dom, Zinneloos, en Dronken maakt; alzoo is het zelve ook by de Guyten en Schelmen van Egipten zeer wel bekend: Zoo datze daar van geduurig fijn-geſtooten Poeder by haar draagen, en de Reyzende Koopluyden daar meede heymelijk weeten Dronken te maaken, om haare Goederen in Handen te krijgen, of de Beurs te Luyzen: Als waar toe zy in 't Reyzen der Karavaanen, geleegentheyd weeten te maaken: Want onder ſchijn van Meede-Reyzigers en Handelaars, weeten zy het Poeder van dit Zaad, in 't houden der Maaltijd, bedektelijk onder Spijs of Drank te Mengen, waar door de Onkundige die het binnen krijgen, Dronken worden, en in zoo diepen Slaap vallen, Datze zomtijds eerſt aan den Derden Dag wakker worden; tuſſen welke tijd haar deeze Guyten den beſten Beuyt afhandig maaken, en hun Schatten Rooven. En 't geên haar hier in te-bet helpt, is dit, Dat men, om dus buyten Weſten te raaken, niet veel van dit Poeder noodig heeft; gemerkt Vier Greyn genoeg is, om Smoor-Dronken te maaken, en een half Lood de Dood aanbrengd; ten zy men zulx door Warm Booter-bier, of Olye, haaſtig In-te neemen, doed uytbraaken; of met een ſterke Speuytzetting Af-jaagd. Men zeyd ook, Dat de Appelen, Gezooden of Gebraaden gegeeten, een geduurig Lacchen, en Dolligheyd verwekken: 't Geên haar moogelijk aan de Naam van *Mannekens-Kragt* geholpen heeft, als de Byvoegzels op Dodonèus aanwijzen. Die ook noch andere benaamingen aanteekenen; als *Aarons-Baard*; *Priaapze Hond*; *Paapen-Kullekens*; *Paapenteers*; *Haazen-Oor*, en diergelijke; om andere Griekze, Latynze, Franze, Spaanze, en Engelze Naamen voor-by te gaan; om datze veelzinds naa verſcheyden Land-Aardt van dit Geweſt, 't zy *Kolokaſie*, of Kalfs-Voet geleeſt zijn. Maar naadien de beſte Kruyd-Kenners al de zelve hoedaanigheeden, van de *Nux Methel* voorgeeven, heeft Alpinus de zelve, dewijlze overvloedig in Egipten waſt, voor de regte *Stramonie* van Dioskorides gehouden. Doch Cluſius heeftze voor de *Datura* der Indianen genoomen. De Hoeren in Egipten zijn met 'er tijd ook agter de Dol-maakende Kragt van dit Zaad geraakt; en men zeyd, Dat het in Ooſt-Indiën op veele plaatzen gepleegd word: Te weeten, Dat deeze Snollen, wanneerze haare Pollen hun Geld zoeken af handig te maaken, een Vierendeel-Loods van dit Zaad met Arak-Wijn, of andere Drank, Ingeeven; waar doorze in der haaſt Zinneloos, en daar by zoo Vroolijk Milde worden, Datze overluyd Schaateren, haar Geld te Grabbel ſmijten, en allerhande Malle en Reedenlooze Klap uytſlaan; zulx zy van Maalen en Raazen Afgemat, ten laatſten aan 't Huylebalken raaken, of in Slaap vallen: Van welke bedwelming Wakker geworden, haar alles Vergeeten is. Invoegen dit Kruyd-Gewas van zommige niet te onregt, *Dolmaakende Nagtſchaade* genoemd is: Alhoewel het nogtans by eenige Indiaanen, met Peeper en Blaaderen van Betele gebruykt, voor een treffelijk Pis-drijvend Genees-Middel gehouden word. Doch wanneer zy yemand heymelijk willen om-den Hals brengen, hebben zy noch een andere zoort van dit zelve Gewas, dat ruym zoo Snôô daar toe is. Voords zegd men, Dat in gants Egipten geen Aard-Gewas meer bekend, noch in grooter gebruyk is, dan de *Kolokaſie*; by d'Egiptize Arabiers gemeenelijk KULKAS genoemd; naademaal der zelver Wortel, daar over-al zoo gemeen in Vleeſch-zop, en ander Nat gegeeten word, als by ons de Knollen doen. Nogtans is over dit Gewas, zoodaanig-een Verwarring en Vermenging der Kruyd-

Schelms gebruyk der Nagtſchaade.

Dol maakend Zaad, hoedaanig van de Hoeren in Egipten misbruykt.

Kolokaſie by d'Egiptenaars in gemeen gebruyk.

beſchrijvers, met het geene gemeenelijk *Arum*, of Kalfs-Voet van Egipten genoemd word; Dat men naauwlijks van d'een, zonder ook van d'ander kan ſpreeken: Of dat men ſchijnd te moeten twijffelen, of men niet beyde voor een-en 't zelve Gewas op-te neemen heeft. Onzes-agtens, merken niet anders, of

En hoe ver een-en de zelve met de Kalfs-Voet genoemd.

de meeſte Kruyd-Kenders zien de *Kolokaſie*, voor *Arum Ægyptium*, of Uytlandze Kalfs-Voet aan, die ſlegts in eeniger manieren van de Europize verſcheeld: Niet teegenſtaande Dioskorides ſchrijſt, Dat *Kolokaſie* niet anders en is, dan de Wortel van de Egiptize Boon; waar van wy ſtraks gewag zullen maaken: Waar teegens nogtans Herodotus leyd aangekant, ſchoon hy niet anders en zeyd, als *Dat de* Egiptize Kolokaſie, *een ronde of Knolagtige Wortel is*. Waar by komd, dat eenige ſtaande houden, Dat den Aardt van d'Egiptize *Arum*, of Kalfs-Voet, niet verder bekend is, als dat deſſelfs Wortel goed om

En voor hoedaanig Voedzel gehouden.

te Eeten is. Egter verneemen wy uyt Galenus Boek, *Van de Hoedaanigheeden der Voedzelen*; Dat gelijk de Kalfs-Voet naa de verſcheyde Land-Streeken, verſcheyde kragten heeft; de zelve omtrent Cyrenen, Nutter dan de Knollen gehouden worden. Om nu te toonen hoe grooten gemeenſchap deeze Kalfs-Voet met de Kolokaſie van Egipten heeft, willen wy derzelver Nette beſchrijving uyt Cluſius en Bellonius hier by-voegen, en dan bezien wat'er zommige

Kolokaſie of Kalfs-Voet van Egipten, van Cluſius en Bellonius beſchreeven.

uyt hebben opgevat, dat ons kan te Nutte zijn. Arum van Egipten, by veele
„ voor Kolokaſie gehouden, waſt in Portugaal veel aan loopende Wateren, al-
„ daar uyt Afrika gebragt. Men weet niet dat dit Kruyd elders Bloemen of Zaad
„ voortbrengd; maar krijgt Vier of Vijf diklijvige Blaaderen, de Plompen zeer
„ gelijk, met verſcheyde Ribben doorreegen; zijnde Vet en Glad, en in groot-
„ te zomtijds de Dokke-blaaderen te booven gaande; ook wordenze nimmer
„ Nat, weegens haar Smeerigheyd. De Wortel is dik en groot, en veelzinds
„ dubbeld, bottels-gewijs. De Spaanjaards noemenze door bederving van 't
„ Woord Kolokaſie, ALKOLKAS; doch de Kaſtiliaanen op haar Taal *Ons-Lie-*
„ *vrouwen-Mantel*. Hoedaanig zy ook de Klis en Dokke-blaaderen noemen.
Waar van moogelijk van de Spaanſſe Neederlanders, tot ons over gewaayd is; Dat wanneer de Kinderen hun Ouders aan 't Oor Lellen om uyt het lange Pak in de Broek te raaken, men haar niet ongewoon is, Joks-wijze hier meede uyt-te ſtellen; *Te Zoomer als de Dokke-blaaderen Groot zijn*. Cluſius houd voor ge-

Cluſius heeft de Kolokaſie van Egipten niet ongelijk aan onze Knollen verklaard.

„ wis, Dat dit Gewas de regte Kolokaſie der Ouden is; ongemoeyd nogtans
„ Dodonèus en veel andere 't zelve voor Kalfs-Voet van Egipten houden. De-
„ wijl men reeds ontwaar geworden is, Dat de Swarte Mooren, die in Spaan-
„ jen Slaaven zijn, het zelve Kruyd graag zoeken, om dat Raauw, of Gezooden,
„ of Gebraaden te Eeten. Insgelijks ſchrijft Bellonius, Dat de Velden van Egip-
„ tenland gemeenelijk wel van deeze Kolokaſie voorzien zijn; en datze gants
„ quaalijk voor d'Egiptize Boon, of voor de Lotus gehouden word: Hy doet
„ 'er by, Datze d'Egiptenaars meeſtdeels met haar Vleeſch en andere Spijze
„ Kooken; en datze door 't gantze Land te Koop gebragt worden: Zulx daar
„ geen zoo ſlegten Boer gevonden word, die de zelve niet even als wy de Zand-
„ Raapen, in zijn Huys bewaard, en even-zoo tot Spijs gebruykt. En naadien dit
„ Kruyd noch Bloem, noch Zaad geeft, word deſſelfs voort-Plantinge aldus
„ bevorderd: Aan de dikke Knol-Wortel, zitten ander kleyne Worteltjes ter
„ zijden uytgeſchooten, zoo groot als Haazel-Nooten; ook wel wat grooter;
„ deeze worden afgenoomen, en in een Kluytje Vette Aarde gekneed, en aan de
„ Oevers van loopende Wateren, Greppen en Poelen, niet wijd van de kant
„ ingezonken; van waarze Uytſchieten en Vermeenigvuldigd worden. En al-
„ hoewel'er in Egipten ook andere Raapen, en Peè-Wortelen zijn; worden
„ nogtans veele Menſchen met deeze Kolokaſie-knol geſpijſt; ongeagt nogtans
„ zy een weynig bitter van Smaak, en met een Scherpe Slijmerigheyd behebd
„ is; als dewelke door het Kooken en Braaden, meeſt vergaat; Jaa dikwils heel
„ Zoet worden. En in deezer maniere Gegeeten, zeyd Alpinus, Datze van
„ groote kragt zijn, om de Byſlaapens-Luſt te onderſteunen. Om nu ook verder

aan-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

„aan-te wijzen, Dat de regte Kolokasie, een Moes-kruyd, en niet d'Egiptize „Boone is, als eenige al-te dwaalziek hebben gewild, (verleyd zijnde door „Herodoot, die tweederhande Boonen in Egipten vind, waar van hy d'eene „ook *Kolokasie* noemd;) daar in zou ons misschien de Digter Martialis konnen „te-regt helpen, als hy zeyd; *Gy zuld uw Verwonderen, en naauwlijks zonder* „*Lachhen konnen houden, wanneerje dit Egiptis Moes-Kruyd zuld willen Ee-* „*ten; en te-werk tyën, om onder 't Nuttigen van die Kost, de taaye Wolle-* „*Draaden met Hand en Vingeren van malkanderen te Haspelen.* Zulx dit een „Kost was die Draadig, en niet heel gemakkelijk te Eeten was. Maar alhoewel wy tot hier-toe gezien hebben, Dat niemand in Egipten, hy zy Vreemdeling of Inwoonder, ooyt eenige Bloem of Zaad aan dit Gewas vernoomen heeft, en dat het daar te Lande door Inpooting der Zy-Worteltjes in het Water groeyd; getuygen nogtans andere met Alpinus, Dat daar van niet alleen gantze Velden beplant staan; maar dat zelfs ook dit Gewas buyten Egipten vervoerd, nogtans Steel en Bloemen voortbrengd. Hier van verstrekt ons Alpinus een Oog-getuyge; Verhaalende dat hem een ronde Wortel van Kolokasie, (want daar zijn Ronde en Lange;) van Alexandryen toegezonden is, die in zijn Thuyn te Veneetien omtrent Gras-Maand Bloeyde, en een eenige Bloem, die aan een Ronde Steel zat, voortbragt, in gedaante en fatzoen, die van de Kalfs-Voet niet ongelijk. Dat nu deeze Wortel in Egipten, dat is, in zijn eygen Vaderland, geen Bloem noch Steel voortbrengd, maar zulx in Italien buyten zijn Geboorte-plaats gewoonlijk doed, schijnd de zeer-Vette Egiptize Aarde, waar in deeze Gewassen groeyen, en met het Nyl-Water, het beste van alle Wateren, bevogtigd worden, alleenlijk te veroorzaaken: En voorzeeker den Egiptenaaren te Nutte; dewijl zy alleen de Wortel zoeken. Die dan ook het alderweeligst in deeze Vette Egiptize Aarde Tieren, en wel het meeste in Blaaderen en Wortelen Uytdyën; de groote Bollen tot Spijze, de kleyne by-hangers om te Verpooten, gelijk we gezeyd hebben. Welk een sterk Uytswellen, en Vermeenigvuldigen der Wortelen dan belet, Dat dit Gewas noch Bloem noch Vrugten draagd. En daarom, naadien deeze Plant in Vreemde en Schraale Aarde, als in Italien en elders, niet alleen in het toeneemen der Wortelen en Bloemen, veel-eer beroofd als aangezet word; is 't geen Wonder dat de zelve door 't optrekken der Voedzaame Vogt naa booven, zomtijds Bloemen voortbrengen. Zulx dat wanneer Plinius Verhaald, Dat d'Egiptenaars verscheyde dingen uyt de Bloemen van Kolokasia pleegen te maaken, dewijlze groot zijnde, ligtelijk konden geboogen worden; (en alzoo dienden om daar Hoornen, Flessen, Leepels, Water-Scheppers, en Hoos-Vaaten van-te maaken, met welke zy het Water uyt de Nyl schepten; Jaa ook voor Drink-beekers dienden, dieze naa de Maaltijd weg wierpen;) men 't zelve met zommige fraaye Uytleggers, van de Blaaderen moet verstaan. Waar meede dan genoeg van de Kolokasie; 't geên daar aan mogt schijnen te ontbreeken, zal ons onder de beschouwing der Egiptize Boon, van zelfs in de Hand koomen. Daar is ook een Moes-Gewas, Dat by eenige *Olus Judaicum*, of anders *Melochia*, en *Korkorus* genoemd word; het welke by de Joden eertijds in haar Land, veel met Vleesch pleeg Gezooden te worden: En noch ter-tijd omtrent Aleppo alle Jaaren, van kleen Blaauw Gebaard Zaad Gezaayd, en derhalven niet getwijffeld word, of het zal met de Melochia van Egipten, die Alpinus getuygd daar zeer gemeen te groeyen, het zelve zijn. Het schiet gemeenelijk een Elle hoog booven d'Aarde; en heeft een Steel, waar aan Dunne en Tengere Rankjes zitten, die Blaaderen voortbrengen als de Beet, doch Smaller en naa vooren Scherper. De Bloemen zijn wat kleynder dan de Vlieren, en Saffraan-Geel; naa welke kleene en swarte Zaaden volgen, in kromme Hoornagtige Huysjes beslooten; welke de Egiptenaars teegen al de zelve Quaalen gebruyken, waar toe men gemeenelijk het Zaad van Witte Maluwe of Kaasjes-kruyd pleeg te gebruyken: Zijnde zeer Nut om alle harde Geswellen zagt te maaken. En gelijk *Melochia*, by d'Arabiers een

Joodze Melochia ook in Egipten gemeen.

Melochia een zeer gemeen Moeskruyd by de Egiptenaaren.

Eetbaar Moes van Gezoode Maluw-Blaaderen beteekend; alzoo pleeg ook by d'Egiptenaars geen gemeender noch aangenaamer Spijze, dan deeze Melochia te zijn: Zy Kooken 't zelve in Water, of in Vleesch-Nat, gelijk hier te Lande de Beet of Spenagie; en de Gast-Maalen daar het Moes van Melochia ontbrak, waaren weynig geagt; niet teegenstaande haar het zelve dikmaals quaalijk bequam; dewijl het weynig Voed, en een Slijmerige Gijl maakt; zulx de veel-Eeters daar van, niet zelden met Verstoppingen der Ingewanden gequeld zijn: Waar teegen zy weederom van het Zaad gebruyken; want een half Lood van 't zelve t'effens Ingenoomen, drijft haar alle Verstopping van Onderen af. En alhoewel de Smaak van dit Kruyd vry slap en flets is, weeten zy 't zelve egter met Limoen-zap en andere Zerpheyd heel aangenaam te maaken.

Cyprus of Wilde Galigaan in Egipten en elders.

Die de Kruyd-boeken raad-pleegd, zal verscheyde zoorten van *Cyprus*, of Wilde *Galigaan* vinden: Als Lange, Korte, Ronde, Valsse, Zoete, Riekende, en niet-Riekende, of met en zonder Bloemen. Als meede Grasagtige; en ook die naa verscheyde Land-Aardt, Syrize, Babylonize, en Egiptize Cyprus genoemd word. Onder welke die met Bloemen den Naam van *Habalzelin* by d'Arabiers draagd. Doch die van Egipten word voor een zoort van *Ronde Cyprus* gehouden; zijnde wat laager van Plant als de *Lange Cyprus*; by d'Egiptenaars *Hoduëg* genoemd; wassende overvloedig in de Nyl, en zommige Poelen van Egipten. Desselfs Blaaderen zijn als die van *Porrey*; doch langer en ruym zoo smal; de Steel schiet omtrent anderhalf Voet hoog; zijnde kantig, aan welker Top ettelijke Blaaderen, Stars-gewijze gestraald zijn; waar uyt zommige Aaderen spruyten met Aschverwige Zaaden voorzien. De Wortels zijn, volgens Alpinus, swart, rond, en zoo groot als een Olyf, die van een Haayrs-gewijze beginzel veele zaamen hangen; heel Wel-Riekende en scherp van Smaak. d'Egiptenaars gebruyken dezelve tot Poeder gestooten, en met Wijn vermengd, veelzinds teegen de Zeeren die by hen aan de Mond en Schaam-deelen koomen. Ook doed het Water lôozen. Appollodorus wil, Dat de Cyprus in d'Oude tijd, door gants Asien in zoo algemeen gebruyk was, Dat geen Heel-Meester des Morgens uytging, voor hy eerst een Rooking van Cyprus ontfangen had. En in wat andere Gevallen meer, zy pleeg gebruykt te worden, mag men in de Kruyd-boeken naa-zien; als meede 't geên wy reeds te vooren, aangaande *De Tros van Cyprus*, waar van Cantic. 1: 14. gewag gemaakt word, hebben aangemerkt.

't Egiptis Kruyd Absus weynig bekend.

Van de *Absus*, 't welk een Kruyd is dat in Egipten omtrent een Voet hoog wast, vinden wy weynig zeekers te zeggen; als dat zijn Blad de Gemeene Klaaver gelijk is: De Steeltjes zijn met fijne Doorntjes bezet, die Spier-Witte en Geele Bloempjes draagen; naa welk een Swart Zaad volgd, Dat in Huysjes beslooten leyd.

't Gewas Sesamon op 't Egiptis Semsen genoemd.

Breeder bescheyd konnenwe misschien van het Gewas geeven, Dat d'Egiptenaars *Sempsen* noemen; by de Grieken en Latynen anders *Sesamon*, en *Sesamum* geheeten; alhoewel 't in onze Artzeny-Winkels weynig bekend is. Alpinus zeyd, Dat het met een regte Steel omtrent anderhalve Voet hoog wast, die van onder tot booven toe wel digt en schikkelijk met Blaaderen voorzien is; waar van de Onderste met diepe kerven ingesneeden, de boovenste de Nagtschaade zeer gelijk zijn. De Bloemen zijn kleyn en Wit, naa welke kleene Peultjes volgen, die over-langs met Vier of Vijf Vôôren ingeloopen zijn, waar in Geel Zaad beslooten leyd, Dat heel Zoet, en 't Lijnzaad niet ongelijk is: Zulx d'Egiptenaars daar uyt ook een Oly slaan, die zy in haar Taal *Sitis*, of *Zeit* noemen: En om haar uytsteekendheyd, dieze dikwils heeft, ook wel *Zeid-Tab*, dat is, Goede-Olye heeten.

Dat goede Olye geeft.

Zy gebruyken dezelve in haare Spijze, en verkoopenze duurder, dan de Olye van Olyven geperst.

Welker bereyding Bellonius beschrijft.

En hoedaanig de Slaaven deezen Olye in Turkyen, des Winters met grooten arbeyd maaken, heeft ons Bellonius in dit berigt agter-gelaaten: Het „ Semsen-zaad, *zeyd hy*, word Vier-en-Twintig Uuren in Zout-Water te „ weyk gezet: En daar naa op een vlakke, breede plaats, als op een Dors-vloer, „ met Houte Bol-haamers Gebeukt, en zoo lang op een Grof Linne-Dors-kleed

ge

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

„ geſlaagen, tot de Schors of Bolſter afgaat. Daar naa weeder in Zout-Water „ te weyk gezet, ſcheppen zy de booven-drijvende Doppen, met Schuym-„ Spaadels af; en laaten de Pitten daar naa in Ovens Droogen. Dus bereyd zijn-„ de, breekenze die tuſſen Molen-Steenen; en de Olye die daar uyt geperſt „ word, word met langzaam Vyer opgezooden, en onder dies van haar over-„ gebleeven Vuylnis gezuyverd. Booven 't genot dat d'Egiptenaars van deeze Olye in de Spijs hebben, agten zy de zelve ook te-gelijk met het Zaad, en de Blaaderen der Plant, zeer hoog in de Genees-konſt: Als dewelke 't zelve meeſt van eenerley werking bevonden hebben. Zijnde van een maatig Verwarmende, Verdunnende en Zagt-maakende kragt. Het Zaad zelve, hebben d'Egiptize Land-Luyden al van ouds ook voor Spijze gebruykt; want het maakt de Lichhaamen door zijn Vette Olyagtigheyd Grof en Dik. Waarom het dan ook van zijn Baſt gepeld zijnde, dikmaal van d'Egiptize Vrouwen Gegeeten word, dewijl de Vette en Poezelige Vrouwen daar weynig gevonden, maar voor heel Schoon en begeerlijk gehouden worden. Waar toe men eens mag naadenken, 't geene wy in 't Leeven van Abraham, aangaande de Schoonheyd van zijn Vrouwe Sara uyt Gen. 12:11. &c. hebben aangemerkt; en 't zal genoeg zijn om te zien, Datwe dit niet heel onnut hebben te-pas gebragt. Maar op dat d'Egiptize Vrouwen haar Aangeboore Gedaante te-bet vergoelijken mogten, gebruykenze ook zelfs deeze Olye in de Baad-Stooven; en wel voornaamelijk den Droeſſem, of Grond-zop, datze *Thaine*, en op 't Arabis *Tien* noemen; als of men *Drab* of *Slijk* zeyde. Ook gebruykenze het afziedzel van deeze Blaaderen, om allerhande Vlekken en Sproeten des Aangezigts, alle Jeukzel, Kraauwte, en Betaaning der Huyd, te verdrijven: Gelijk meede tot een Speuyt-zetting van Onderen, om de Stonden te lokken. En gelijk d'Egiptenaars teegen hunne Land-Plaage van Zeere Oogen, veel Genees-Middelen zoeken; alzoo dienen haar ook deeze Blaaderen in Water Opgezooden: By-naa op dezelve wijze als by ons de geweykte *Judas-Oor*, om den brand der Oogen te Leſſen, en alle Vyerigheyd weg-te neemen. Ook weetenze uyt dezelve Blaaderen een Heylzaame Pap te Kooken, teegens allerley harde Geſwellen, en verdrooging der Zenuwen. Onder de verſcheyde zoorten van Alzem, word'er een zoort van Egiptize *Zee-Alzem* gevonden, die zoo kragtig van Reuk is, als eenige van al d'andere. Lobèl zeyd, Dat deeze de Gedaante van *Polytrichon* heeft; en datze Witagtig van Blaaderen is, die weederzijds haar Takjes in een Nette Orden ſtaan; groeyende laag by de Aarde. En alhoewel den Alzem van Ouds voor een Droef-kruyd pleeg gehouden te worden; of ten minſten haar diende, tot een teeken van Droefheyd, Misnoegen en Ongenugt; zoo dat men 't zelve veelzinds op de Kerkhooven, en Begraaf-plaatzen pleeg te Planten: Gelijk *Bitterheyd*, zeer dikwils in de H. Schriften voor *Droefheyd*, en *Hertzeer* genoomen word; zou het nogtans zeer wel konnen zijn, Dat d'Iſraëliten, die het Paaſch-Lam ter Vroolijker Gedagtenis van het voor-by-gaan des Slaanden Engels, en blijde Uytgang uyt Egipten, met *Bittere Kruyden*, of *Zouſſe der Bitterheyd*, moeſten Eeten, daar toe ook d'Egiptize Alzem gebruykt hebben, Exod. 12: 8. Num. 9: 11. naademaal de Bitterſte voor de beſte gehouden word; ſchoon'er ook zoorten van minder Bitterheyd gevonden worden, welke draaglijker voor de Tong, maar van minder Nut zijn. Waar by komd dat de Joodſe Vaders in haare Onderwijzingen over de Vraagen van het Paſcha (Exod. 12: 26, 27.) deeze Gewoonte pleegen te hebben; Datze eenige Bittere Kruyden met de Hand om-hoog hieuwen, en zeyden; *Deeze Bittere Kruyden die wy Eeten, zijn een Aanduyding, van dat de Egiptenaaren onze Vaders het Leeven in Egipten hebben Bitter gemaakt*. Vergelijkt Exod. 1: 14. Want alzoo doende, wierdenze alderbeſt indagtig gemaakt, Godt over de Verloſſinge der Egiptize Slaavernye te Danken; en wel voornaamelijk Indagtig te zijn de Verſchooning des Slaanden Engels; want zoo ſchijnd haar de Wet der Inſtellinge te belaſten, Exod. 12: 27. Hoedaanige Bittere Kruyden de Joden pleegen te ſcher-

Deſſelfs Zaad is goed tot Spijze.

Olye om de Vrouwelijke Schoonheyd te vergoelijken.

Egiptenaaren zoeken veel Genees-Middelen teegen de Zeere Oogen.

Egiptize Alzem.

En of die ook in der Iſraëliten Souſſe met Bittere Kruyden tot het Paaſch-Lam Gegeeten is.

En hoedaanig van de Joden thans gedaan.

fcherven en onder een dikke Zouffe of Poes-pas, by haar חרוסת *Charofeth* genoemd, te mengen; welke van geftampte Vygen, of Rozijnen en Daadels, met Edik toegemaakt was: Om daar door, als Mofes de-Kotfi aanmerkt, aan de Leem en Tichel-Aarde te gedenken, waar in haare Voor-Vaderen in Egipten, zoo zuyren Arbeyd gedaan hadden. Maar naadien de Hebreeuwfe Text wel zeyd, Dat het Paafch-Lam *Met Bitterheyd*, of *Met Bittere Kruyden* moeft Gegeeten worden, zonder dat die nogtans in de Wet met eygentlijke Woorden, in haar zoort worden uytgedrukt; hebben de Joodfe Uytleggers de zelve nogtans liever door *Cichorey*, of *Wilde Latouwe*, dan door *Alzem* willen Verklaaren. En daar zijnder die daar omtrent ook noch al deeze fwaarigheyd hebben gemaakt; Dat zy den Alzem, van weegen deffelfs teegenftreevende Bitterheyd, zijnde in die Land-Streek gants Ruyg, en Scherp, befwaarlijk zouden hebben konnen nêêrfwelgen. Waar teegen zommige hebben Aangemerkt; Dat naadien de tijd van dit Pafcha in de Lente quam, deeze Kruyden als doen noch zeer Jong en Teeder waaren, en by goed gevolg op verre-naa niet zoo Bitter, noch ongemakkelijk om met eenig Mengzel te konnen Gegeeten worden. Gelijk dan ook dit den Joden veel verligte, Datze hier toe een Aangenaame Zouffe naamen, gelijk we ftraks van haare *Charofeth* zeyden; welk zy door Indooping van Brood, tot het Vleefch des Paafch-Lams Aaten. En zeeker, als men daar by aanmerkt, Datze niet alleen in 't Nutten van deeze Zouffe volftaan konden, by-aldienze daar flegts de grootte van een Olyf af-naamen; En daar toe geoorlofd was, Vier Beekers Wijn te drinken; zal het ons niet langer Vreemd fchijnen, fchoon men zey, Datze daar toe ook de Jonge Uytfpruytzels van d'Egiptize Alzem gebruykt hebben. En gelijk de Joden ook zoo een Verklaaringe over het Paafch-brood, en alle andere Plegtigheeden van dit Feeft van Ouds gewoon waaren te doen; alzoo fchijnd de Apoftel, 1 Kor. 10:16. zijn maniere van fpreeken niet duyfterlijk hier van t'ontleenen, als hy zeyd; *Het Brood dat wy breeken, is dat niet*, &c. Vergelijkt Kap. 11: 26. Doch dit loopt buyten ons Beftek; en wy hebben moogelijk reeds maar al-te lang met de Egiptize Boom-en Heefter-Gewaffen beezig geweeft, daar zommige Kruyd-en Moes-Gewaffen, ook al van ter zijden ingefloopen zijn: Wy moeten insgelijks meede van der zelver Land-Aardze Veld-Gewaffen, en verdere Moes-Kruyden fpreeken; en daar onder voornaamelijk de Tarwe, Rogge, Gerfte, Spelte, Rijs, Erweeten, Boonen, Linzen, Vlas, Porreye, Ajuyn, Knoflook, Radijs, Kommers, Meloenen, en Pompoenen gedenken; als meede yts zeggen, van het Egiptis Papier-Gewas, en Lotus-bloem, of Water-Plompen. Als van welke ons ook de Gedagtenis niet heel twijffelagtig, in de Land-Plaagen van Egipten, en in de Murmureeringe der Kinderen Ifraëls in de Woeftijn-Reyze ontftaan, naagelaaten is.

Veld-en Aard-Gewaffen van Egipten.

Egipten van Ouds Vrugtbaar, en beroemd in Graan-Gewas.

Dat Egiptenland van Ouds rijk van Graan-Gewas, en een Kooren-Schuur voor de gantze Weereld is geweeft, hebben wy tè vooren reeds gedagt: En wy vinden geen plaatze in de gantze H. Schrift, daar derzelver Graan-Gewaffen beknopter worden opgeteld, dan in het Opmerkelijke Verhaal der Zeevende Plaage, welke ten tijde van Mofes over Egipten gevallen is; naa dat zelfs ook het Kruyd des Velds, en 't Geboomte geflaagen was. Waar van dan Exod. 9: 31, 32. aldus te Leezen ftaat; *Het Vlas nu, ende de Gerfte wierden geflaagen: Want de Gerfte was in de Aare, ende het Vlas ftond in den Halm. Maar de Tarwe en Spelte, en wierden niet geflaagen, want zy waaren Bedekt.* Voor *Spelte*, heeft de Oude Latynze Vertaalinge, en de Engelze Bybel, *Rogge* gezet; die ook met de LXX Overzetters, de laatfte Woorden van *vers 32. Zy waaren Bedekt*, Vertaalen; *Want zy waaren Spaadelingen*, dat is, *Spaade gezaayd.* 't Grond-Woord, dat onze *Bedekt* overzetten, beteekend *Duyfter*; en fchijnd volgens haar Kantteekening dit te zeggen, Dat die Vrugten, *Noch geen Aaren noch Halmen hadden.* Van welke waarneeming het regt verftand deezer Hiftorie fchijnd af-te hangen. Want naadien de Tarwe in die Landen ruym een

Bedenking op het Egiptis Vlas en Gerfte.

Tarwe en Spelte hoe ten tijde der Egiptize Plaagen bedekt.

Maand

Maand laater als de Geerſte Rijp wierd, verſtaat men ligt, Datze doe ter-tijd niet
onder d'Aarde *Bedekt*, dat is, noch niet opgeſchooten was; want zy was thans
al lang booven d'Aarde geſchooten; naadien de Zaay-tijd in Egipten wel Vier
of Vijf Maanden, voor het treffen deezer Plaage viel: Doch zy was te-deezer
tijd noch ſwak en buygzaam, en alzoo min bequaam om van den Haagel ge-
ſlaagen te worden; zulx zy voor deeze reys Vry, en als men zeyd, tuſſen de Haa-
gel-droppelen doorging. Waar toe dan ook ongetwijffeld veel geholpen heeft,
Dat het Kooren in Egipten op zeer laage Halmen waſt; dewijl het Stroo daar
naauwlijks een El booven d'Aarde groeyd, en heel kleene Stoppelen geeft. Het
geene ook den Iſraëliten daarom laſtig viel, zoo veel te verzaamelen, alſſe tot de
Taax van haare Tichel-vorming noodig hadden; gelijk we hier naa uyt Exod.
5. zullen ontwaar worden. Nogtans luſt ons hier de fraaye Waarneeminge van
Thomas Brown in-te laſſen; dewijl daar in niet weynig voorkomd, Dat ons de
Egiptize Veld-Gewaſſen niet onnatuurlijk afſchilderen kan. Dezelve Schran-
dere Man dan in zijne Aanmerkingen op de ſtrax-gemelde plaatze van 't Boek
der Uyttogt gevallen, vangd daar op aldus aan: Hoe de *Geerſt* en 't *Vlas* door

Koorn waſt in Egipten op laag Stroô.

„ de Plaag des Haagels in Egipten zou konnen geſlaagen worden, en de *Tarwe*
„ en *Rogge* vry gaan, om datze noch niet opgegroeyd waaren, zal onze Lands-
„ Luyden moogen Vreemd dunken, die de Geerſt, welke verſcheyde Maanden
„ naa de Tarwe Gezaayd word, Zoomer-Kooren noemen; en in de Winter an-
„ ders geen Geerſt Zaayen, dan die groot van Stuk vald, om daar door de Was-
„ dom der Tarwe te vervroegen. Het zoude ook averregts konnen ſchijnen voor
„ allen, die van de verſcheydenerley manieren der Land-bouw onder andere
„ Volkeren, geen kenniſſe hadden; gelijk als die van Egipten, welk men ook be-
„ wijzen kan, de Gewoonte van Judæa geweeſt te zijn; alwaar de Geerſten-
„ Oogſt voor die der Tarwe ging; als blijkt uyt de Woorden van Ruth, Dat
„ zy te Bethlehem quam in 't begin des Geerſten-Oogſts; als ook uyt de Dood
„ van Manaſſes, de Man van Judith, die met naadruk gezeyd word, voorge-
„ vallen te zijn in de Daagen des Geerſten-Oogſts, om de Hitte des Jaars daar
„ door te kennen te geeven; meede uyt de Gewoonte der Joden, die een Geerſten-
„ Schoof der Eerſtelingen in Lente-Maand, en een Koek van Tarwen-bloeme
„ eerſt in 't uytgaan van de Pinxter Offerden. Waar meede het gebruyk der E-
„ giptenaaren over-een ſtemd; die, als Theofraſtus Verhaald, haar Geerſte
„ Vroeg Zaayden, om tot een Eerſteling te dienen: Ook was 't doorgaans al-
„ daar 's Lands gebruyk, volgens 't geen de zelve Schrijver zeyd, Dat de Tarw en
„ Geerſte beyde Vroeg Gezaayd wierden; maar evenwel de Geerſt het Vroegſt.
„ Het Vlas quam aldaar ook Vroeg voort; gelijk men uyt het Naabuurig Ge-
„ weſt Kanaan bewijzen kan: Want d'Iſraëliten hielden het Paſcha te Gilgal,
„ op den Veertienden Dag der Eerſte Maand; (die voor een gedeelte met on-
„ ze Lente-Maand over-een komd;) kort naa datze door de Jordaane waaren
„ gegaan: En 't was niet veele Daagen van-te vooren, dat de Verſpieders die van
„ Sittim naa Jericho gezonden waaren, door Rachab de Hoere, onder de Vlas-
„ Stoppelen, die op het Dak van haar Huys te Droogen laagen, verſteeken waa-
„ ren; 't geên te kennen geeft, Dat'er doe al Vlas nieuwelijks was van 't Veld
„ gehaald; want dit was de eerſte bereyding van 't Vlas; en 't Rotten in een Water-
„ Greppe of Sloot, geſchiede volgens 't zeggen van Plinius, naa den Tarwen-
„ Oogſt. Wat nu deeze Woorden aangaat; *De Tarwe en Rogge wierden niet*
„ *geſlaagen; want zy waaren noch niet opgegroeyd*, Exod. 9: 32. Het Oorſpron-
„ kelijke Woord, beteekend datze *Verborgen*, of *Duyſter* waaren: De Gemee-
„ ne en LXX Overzetting, maakt'er *Laat Rijpe Vrugten* van; en onze Ou-
„ de Overzetting zeyd; *Laat Gezaayd.* Deeze Woorden van Moſes, die den
„ Land-bouw van Egipten, voorzeeker wel zal verſtaan hebben, zou men moo-
„ gen zoo neemen; Dat zy den toeſtand van de Tarwe en Rogge van dat byzon-
„ dere Jaar te kennen geeven; en dan zou men 't zelve konnen goed maaken,
„ uyt de tijd van het overvloeyen des Nyls, en de hoogte des Waters. Want
by

d'Aanmerking van Th. Brown ter ſnè gebragt.

Aanmerkingen op der Joden Jaar-Zaayzoenen; en Oogſt-Tijden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

,, by-aldien het zeer hoog geweeſt is, en de Grond al-te Waterig en week ge-
,, worden was, zijnze genoodzaakt geweeſt om laater te Zaayen; waar door
,, dan de Tarwe en Rogge vry gingen; als zijnde Graanen die langzaamer waſ-
,, ſen, en die ter Oorzaake van de groote overvloeyinge der Riviere, dat Jaar
,, laater, dan doorgaans gebruyklijk was, Gezaayd waaren; inzonderheyd in
,, de Vlakten digt by de Riviere, daar de Grond het langzaamſt opdroogd.
,, Zommige denken dat de Plaagen van Egipten binnen den tijd van een Maand
,, voorvielen; en andere neemen'er Twaalf toe. Doch hoe 't zy, de H. Schrift
,, vermeld niet op wat voor een tijd van 't Jaar, of in welke Maand zy gebeur-
,, den; maar door dit Verhaal der Graanen die Geſlaagen wierden of Vry gin-
,, gen, is 't waarſchijnelijk, Dat de Plaage des Haagels in Sprokkel-Maand voor-
,, viel; 't welk men beſluyten mag uyt de Zaay-tijd en den Oogſt in Egipten.
,, Want volgens 't Verhaal van Radzevil, in zijn Reys-beſchrijving, ſweld de
,, Rivier in Zoomer-Maand, en de Dijken worden in Herfſt-Maand doorge-
,, ſteeken; en omtrent St. Andries, als de Vloed wêêr weg-gezakt, en de Grond
,, bequaam Droog geworden is, beginnenze te Zaayen: Zulx dat de Geerſt
,, voor de Tarw gaande, ('t zy in de tijd van 't Zaayen of in 't Groeyen,) in
,, Sprokkel-Maand al in de Aaren konde weezen. Dit verſcheeld heel weynig
,, van 't Verhaal dat Plinius daar van doed; naamelijk dat zy het Zaad op het
,, Slijm en Modder werpen, wanneer de Riviere gezonken is; welk gemeene-
,, lijk in 't begin van Slagt-Maand geſchied. Zy beginnen 't af-te ſnijden, en
,, in-te Oogſten een weynig voor Gras-Maand, wanneer de Lente-Maand ruym
,, half is; want in Bloey-Maand hebbenze den Oogſt al in. Zoo dat dan de Geer-
,, ſte voor de Tarwe gaande, in Sprokkel-Maand wel in de Aare konde zijn;
,, en de Tarwe noch niet opgeſchooten weezen, ten minſten niet in de Aaren
,, zijn, en den Haagel haar niet en deerde. Want omtrent het midden van Len-
,, te-Maand ſneeden zy 't Vroege Kooren af, en in Bloey-Maand was allerley
,, Kooren-Gewas al in de Schuure. Voorts kan men zonder aanſtoot, de Over-
,, zetting van 't Woord *Rogge*, in deeze Text niet wel toelaaten: 't Oorſpron-
,, kelijke Woord is *Kaſſumeth*; de Grieken hebben Ὀλυρα, de Neederlanders
,, en Françoizen, *Spelte*, de Latynen *Zea*, en niet *Secale*, 't welk het bekende
Of de Rijs ten tijde van Iſraëls Inwooninge in Egipten bekend was. ,, Woord voor *Rogge* is. Maar onze heedensdaagze Rogge is by d'Aal-Oude
,, niet zoo onderſcheydentlijk beſchreeven, ten minſten niet zoo wel bekend
,, geweeſt. Waarom eenige in deeze onzeekerheyd gedagt hebben, Dat het de
,, *Typha* der Ouden moet geweeſt zijn. Cordus wil, Dat het *Olyra* zy; en Ruël-
,, lius houd het voor een zoort van *Oryza*. Maar naadien men geen wel beken-
,, de Naam voor die Graanen heeft, zoo aanvaarden wy voorzigtelijk een Be-
,, naaming die'er naa-by komd, en moogen het derhalven wel *Rogge* Overzet-
Die daar thans in overvloed waſt. ,, ten. Maar naadien in deeze plaatze gerept word van Vlas, Geerſt, Tarw, en
,, Rogge, ſchijnd men zig met zommige te moogen verwonderen, Waarom
,, 'er van geen *Rijs* gewag gemaakt word? Daar de zelve thans zoo overvloedig
,, in Egipten waſt? Maar men heeft eenigzinds reeden om te twijffelen, of dat
,, Gewas wel zoo ouwlinx in dat Land groeyde, naadien de Rijs een Oorſpron-
,, kelijk Graan van Indiën, en naa alle ſchijn, toen noch in Egiptien niet ver-
,, plant. Waar omtrent ons meede de getuygenis van Alpinus, aangaande den
overvloed van Rijs, Erten, Boonen, Cicers en Linzen, genoegzaam byſprin-
gen; als dewelke verzeekerd, Dat de teegenwoordige Egiptenaars, door het
Eeten van gemelde Peul-en Graan-Vrugten, beneevens het Drinken van het
Nyl-Water, zoo ongemeen Vet en Swaarlijvig worden, Dat de Mannen vaak
zoo groote Borſten als de Vrouwen hebben. Maar terwijl wy hier aan 't Egip-
tis Kooren-Gewas gedenken, vald ons in, datwe een weynig te vooren, uyt
het Gemeen Erfgerugt, van de Egiptize Veld-en Thuyn-Gewaſſen zeyden,
Dat dezelve weegens hun aangeboore Waterige Aardt, niet lange konnen duu-
ren; 't geên moogelijk yemand zal doen bedenkelijk ſchijnen, Hoe doch d'E-
giptenaars, in Joſefs tijden, hun Kooren zoo langen-tijd hebben konnen goed
hou-

houden als die Zeeven Jaaren des Hongers duurden? Ten zy dan dat men aanmerkt, Dat'er van Ouds veelerley manieren zijn geweeſt, om het Kooren zoo wel tot Spijze om-te Eeten als om weeder te Zaayen, te konnen bewaaren. Waar toe wel eerſtelijk diend, 't geene Plinius vermaand; naamelijk, Dat de Graanen die in haare Aaren opgeleyd worden, niet en bederven; ſchoonmen die nochzoo lange bewaard. Waar teegens andere meenen dat de beſte en zeekerſte wijze is, Dat menze in diep Overwelfde plaatzen onder de Aarde verbergd, gelijk zulx in Traçien en Kappadoçien pleeg in gebruyk te zijn. Maar of ſchoon deeze gewoonte in Warme Landen plaats had, ſchijnd zulx nogtans in onze Noordze Geweſten, die onder een Kouder en Vogtiger Heemel geleegen zijn, beſwaarlijk te konnen geſchieden, indien wy het Oordeel van gemelden Engelsman zouden volgen; die veel-ligt niet geweeten heeft, Dat de Kooren-Koopers in ons Holland, en met naamen t' Amſterdam, zomtijds Kooren op haar Zolders hebben, Dat Tien, Twaalf, Zeſtien, jaa zomtijds Twintig-Jaaren Oud is. Niet te min zeyd de zelve fraaye Schrijver, Datze in Egipten voor alle dingen zorg draagen, Dat haare Kooren-Schuuren op een hooge Grond ſtaan: En dat zy, hoe droog de Vloeringen ook moogen zijn, eerſt een goede laage Kaf ſtrooyen, eer zy hun Kooren daar in Opleggen. Daar-en-booven leggen zy 't zelve ook Ongedorſſen, en in Buſſels of Schooven gebonden, in bewaaringe. In hoedaaniger wijze, Varro getuygd, dat de Tarwe in Egipten, wel Vijftig Jaaren duuren kon; en de Geerſte wel Honderd. Gelijk het meede uyt zommige Gedenk-Schriften blijkt, Dat men Boonen, wel 120 Jaaren in een Spelonke Opgeleyd, heeft konnen bewaaren: Te weeten van de tijd des Koninks Pyrrus af tot aan den Oorlog toe, die onder 't geley van Pompejus teegens de Zee-Roovers gevoerd wierd. En zoo het moogelijk ymand heugd, hoedaanig wy de Kooren-Uytdeeling onder Joſef, hier vooren in een Printverbeelding hebben vertoond, zal hy ligt gemerkt hebben, Dat wy ook niet zonder aandagt, omtrent dusdaanige Hooge en Lugtige Kooren-Schuuren, zijn beezig geweeſt. Maar naadienwe in die zelve Hiſtorie gezien hebben, Dat Joſef ten eynde des Hongers, aan d'Egiptenaars Zaad gaf, om haar Land voor het Agtſte Jaar te Bezaayen, heeft het zommige wonder geſcheenen; Dat de Graanen Zeeven Jaaren Oud zijnde, noch bequaam waaren, om weederom Vrugt te geeven: Naadien Theofraſtus zeyd, Dat het Jaarig Zaad het Beſte, het Twee-Jaarige Verſlimmerd, en het Dry-Jaarige Onvrugtbaar is, en alleen tot Spijze diend? Maar naadien'er evenwel getuygeniſſen zijn, welke verzeekeren, Dat men 't Kooren zeer lang kan goed houden, en volgens de H. Hiſtorie, in Egipten ook meer dan Zeeven Jaaren goed gehouden is, ſchijnd men niet geheel-en-al te moogen in twijffel trekken, Dat ook de Vrugtbaare Kragt, een ruyme tijd daar in is konnen bewaard blijven: Aangemerkt de hoedaanigheyd der plaatze, of Land-Streek, en maniere van bewaaren: Gelijk de zelve Theofraſtus daar van een opmerkelijk Voorbeeld uyt Kappadoçien by-brengd; daar het Kooren 60, of 70 Jaaren goed, en 40 Jaaren daar van konde Vrugtbaar blijven. Hy voegd daar by, Dat de Stands-geleegendheyd van zulke Bewaar-plaatzen, waaren Hooge, Lugtige, en voor zommige Voordeelige Winden bloot ſtaande, Kooren-Schuuren. Waar uyt dan eenige niet quaalijk hebben vermoed, Dat d'Egiptize Koorn-Huyzen, voor de doorſtraaling der goede Winden, zijn open, dat is, doortogtig geweeſt: En wy hebben zulx ook ten deele in onze ſtraks-gemelde afbeelding waargenoomen; niet anders denkende of zulx heeft in Egipten, vermids de ſchaarsheyd van Reegen, ligtelijk konnen plaats vinden. Waarom wy het met zommige omzigtige Verſtanden, alleen voor een Vieze Gril agten, als eenige uyt gelijk-luydentheyd van den Naam; (als of *Pyramide*, van het Griekze Woord Πυρόν *Tarwe*, afquam;) hebben gemeend, Dat d'Egiptize Pyramiden, eertijds tot Kooren-Schuuren zijn opgeregt geworden. Gelijkze meede niet weynig op den Doolweg zijn, welke in de Woeſtijne noch gedenk-teekens van Gebouwen zoeken, die tot dat gebruyk eertijds zouden ge-

Rogge in Holland veele Jaaren bewaard.

Tarwe in Egipten 50 Jaaren, en Geerſte 100. Jaaren bewaard.

Gen. 47: 23.

Kooren in Kappadoçien 40 Jaaren Vrugtbaar om te Zaayen gebleeven.

Pyramiden zijn geen Kooren-Schuuren geweeſt.

geſtigt zijn: Naadien ons Moſes immers klaar genoeg heeft aangeteekend, Dat de Kooren-Schuuren ten tijde van Joſef, in de groote Steeden gebouwd waaren. Ziet Gen. 41: 48. Hoe de Tarwe en andere Graan-Gewaſſen in deeze Geweſten Gezaayd en Inge-Oogſt pleegen te worden, is reeds te vooren onder de Land-Bouw van Egipten aangeweezen: En daarom, naadien de Tarwe, Rogge, Geerſt en Spelte, en wel voornaamelijk d'eerſte, over-al waſt, en haar byzonderen Naam van het Land-Geweſt draagd daarze vald; (zijnde by d'Oude, als Kolumella en Plinius zeggen, maar in Dry Geſlagten onderſcheyden;) vinden we niets byzonders eygen van de Egiptize Tarwe te zeggen. In 't algemeen is bekend, Dat de Tarwe een Gewas is, dat op ronde en hooge Stroo-Halmen waſt; alhoewel d'Egiptize niet booven een El konnen opſchieten, weegens de verzagte Grond, die van de Nyl doorwaterd is. Hoedaanige Halmen dikwils verſcheyde of veele van een eenige Wortel voortkoomen. Haar Stroo is met Dry of Vier Knoopen verdeeld; draagende aan 't opperſte een Aar, die met veel Geele Korlen of Graanen ſwanger gaat, en haar zeer ligt op den Dorſch-Vloer laaten uytkloppen. 't Zelve Graan word weegens zijn Voortreffelijk Voedzel, meeſt, jaa by-naa alleen tot het Brood-bakken gebruykt; en daarom in de H. Schrift, *De Staf des Leevens*, en niet zelden *Brood* genoemd: Alhoewel het ook eenig gebruyk in de Genees-Konſt heeft. 't Geên alles zoo bekend is, Dat men'er geen Beſchrijving van behoefd.

Kooren-Gewas zeer Vrugtbaar in zijn Zaad te vermeenigvuldigen.

Maar het geene hier en moogelijk ook elders, zal te pas koomen, is dit, Dat Egiptenland, of altijd, of ten minſten geduurende de Zeeven Vette Jaaren, in Joſefs tijd, zeer Vrugtdraagende, moet geweeſt zijn, zoo dat het volgens de Spreek-wijze die de H. Schrift, en ook de Zaligmaaker gebruykt, niet zelden *Honderd* en meer-*Voud* uytleeverde. Ziet eens naa Matth. 13: 23. en Gen. 26: 12. 't Geên moogelijk in d'Egiptize Jaaren van Overvloed, deeze maate noch wel ſchijnd te booven geſteegen te zijn; naademaal zy alleen Jaarlijks met het Vijfde deel des Oogſtes op-te leggen, het gantze Land, en veel naabuurige plaatzen, Zeeven Jaaren hebben konnen Spijzen. Dus meenen wy, Dat al wie geen Vreemdeling in d'Aal-Oude Uytheemſſe Land-Bouw is, behoorde te weeten, Dat een *Honderd-voudige* Wasdom, niet onnatuurlijk is: Alhoewel hy, die het Oog op het Kooren-Gewas van onze Landen heeft, niet ligt toeſtemmen zal, Dat elk Gezaayd Graan, een Aar met Honderd Graanen voortbrengd; maar gewoon is veel minder te geeven.

Hoe het te verſtaan is, als te-mets in de H. Schrift van een Honderdvoud gerept word.

Want de Geerſt, die ſlegts uyt twee Rijgen Graanen beſtaat, overtreft zelden het getal van Twintig Korlen; Dat is Tien in yeder Reex. Rogge, welkers Aaren meer Vierkantig zijn, houd men voor zeer Vrugtbaar, als'er Veertig Graanen op eenen Halm zijn. Tarwe agt men heel Dragtbaar indien'er, behalven den *Drip*, of het onvolkoomen Graan, dat booven aan de top, en onder aan de Aare in kleyne Kaf-dopjes zit, Tien dry-dubbelde Bolſtertjes op een Rijge ſtaan, die elk maar Dry Graanen in de breedte houden, indien het middelſte Graan dan noch tot volkoomenheyd komd; het welk aan beyde zijden t'zaamen t'Zeſtig uytmaakt. Egter twijffelen wy niet of deeze Honderdvoudige Voortbrenging van eene Aar, zal in zommig ſlag van Kooren te vinden zijn; inzonderheyd wanneer men agt geeft op het *Triticum. centigranum, vel Fertiliſſimum* van Plinius; de Indiaanze Tarwe, en Panik-Kooren, welk in yeder Aare, Honderden van Graanen heeft. Voorwaar deeze toeneeminge der Graanen kan heel gemakkelijk geſchieden, by-aldien men op de geheele vermeenigvuldiging ziet, en d'Akker-Landen anders Vet en Vrugtbaar zijn:

Voorbeelden van zeer veel Graanen uyt Een Gezaayd Koorentje voortgekoomen.

Want zoo yeder Tarw-Graan, maar Dry Aaren voortbrengd, zal de Wasdom dat getal noch te booven gaan. Ook heeft men Voorbeelden van zommige Akkers, die veel-meer Aaren hebben voortgebragt, en by gevolg, meer dan Honderd-voud hebben uytgeleeverd. Gelijk dan ook Plinius gewag maakt, van 340 Graanen, uyt Een enkel Zaad voortgekoomen. En in Engeland zijnder meer dan Honderd geteld, die uyt Een Tarwe-Kooren waaren voortgekoomen. Waar toe ook deeze waarneeminge behoord; te weeten, Dat alhoewel door-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

doorgaans naa 't Zaayen veele Graanen verlooren gaan, die niet tot Aaren Opſchieten, deeze Vermeenigvuldiging nogtans ook wel in de Maat geſchied; zoo dat Een Scheepel, Honderd Scheepels voortbrengd; gelijk aan het Kooren te Gerar blijkt, Gen. 26: 12. *Iſaak Zaayde in dat zelve Land, en hy vond in dat zelve Jaar, Honderd Maaten:* Dat is, gelijk het de Kaldeëze Uytbreyder Verklaard; *Honderd* voor *Een.* En dewijl hier van *Maaten* gerept word, heeft zulx den Joden niet alleen doen gelooven, Dat de zelve gebruykt wierden om de Thienden te Meeten; maar dat ook Iſaak het betaalen der Thienden, *Tot Heylige Gebruyken*, alder-eerſt heeft ingeſteld. 't Geên veele voor onzeeker en heel dwaalziek houden.

Aanmerking op de plaatze Gen. 26:12.

Al de gemelde Vrugtbaarheyd zou men ook wel moogen vermoeden van zommige Akkers in Poolen, alwaar volgens 't Verhaal van Gaguinus, van de Rogge die in Oogſt-Maand Gezaayd word, Dertig of Veertig Aaren koomen, die zoo hoog Opſchieten, Dat een Man te Paard zittende, daar quaalijk over-heen kan zien. En gelijk Verhaald word, Dat de Babylonize Akkerlanden heel gewoon, van Een, Twee Honderd geeven; alzoo vind men ook aangeteekend, Dat wanneer Hiſpaniola, een Eyland in Weſt-Indiën, eerſt Bezaayd wierd, zy in een Jaar, Agt Honderd voor Een inzaamelden. In de Sabbaths-Oogſt van Judæa, moet men noodzaakelijk gelooven, Dat'er een Overvloedig Gewas, en naa alle waarſchijnelijkheyd, niet minder als Honderd-voud is geweeſt; want een gedeelte van 't Zesde Jaar, met het geheele Zeevende Jaar, en zoo veel van 't Agtſte tot dat den Oogſt begon, moeſtenze daar uyt beſtaan.

De Sabbath-Oogſten in Judæa zijn noodzaakelijk overvloedig geweeſt.

Uyt al het welke nu genoegzaam af-te neemen is, hoedaanig-een Uytſteekenden Overvloed van Gewas, de Zeeven Jaaren Overvloed in Egipten hebben uytgeleeverd; dewijl zy alleen door het Vijfde Deel Op-te leggen, het gantze Land en haare Naabuuren van rondsom, konden verzorgen; want daar word gezeyd; *Dat'er Honger over 't gantze Land was*, Gen. 41: 56.

En zulx tot de 7 Vette Jaaren van Egipten overgebragt.

En hoewel nu d'Oorzaak des Duuren Tijds in Egipten, uyt gebrek van d'Overſtrooming des Nyls mogt ontſtaan zijn, volgens Faraôs Droom, kon dat egter geen Oorzaak van de Duurte of Schraal-Gewas in Kanaan weezen; maar zulx is veel-eer aan 't gebrek van den Vroegen en Spaaden Reegen, eenige Jaaren agter-malkander, toe-te ſchrijven, by-aldien haaren Hongersnood zoo lange geduurd heeft, als die van Egipten; gelijk men nogtans uyt deeze Woorden van Joſef zou moogen beſluyten, als hy zeyd; *Komd af tot my* (in Egipten;) *ende Vertoefd niet; en ik zal uw aldaar onderhouden; want daar zullen noch Vijf Jaaren des Hongers zijn; op dat gy niet en Verarmd, gy, en uw Huys, en alles wat gy hebd*, Gen. 45: 9, 10, 11. Van de Rogge word eygentlijk geen verſcheyde zoorte gevonden; ten zy men die alleen naa 't Zaayzoen der Zaay-tijd, *Zoomer* en *Winter-Rogge* wilde noemen. Dezelve waſt in alle Landen, hoe Maager die ook zijn, ten ſpijt van alle Graanen; en heeft weynig zorge van nooden, als naa het Zaayen, ſlegts met de Hegge om-te roeren: Nogtans wordze in Waardye naaſt de Tarwe geſteld.

Rogge, een Gewas dat over al wil groeyen.

De Spelte, voor welkwe gezien hebben, Dat zommige Overzetters, Exod. 9: 31. *Rogge* Vertaalen, word van Theofraſtus onder de Graanen geteld, die Vroeg Gezaayd worden. Zy ſchijnd de *Olyra* of *Zea* der Ouden te zijn, van welke zommige geſchreeven hebben, Datze naa Dry Jaaren herzaayens, in Tarwe veranderd.

Rogge ofze ooyt in Tarwe veranderd.

Ook word van de zelve door Konſt-handeling, een Tweederley Gort gemaalen. Waar toe men de byvoegzels op Dodonëus IVde Boek, Kap. x. mag naazien. In de Geerſte word alzoo min als in de Rogge, eenig byzonder onderſcheyd gevonden. Dezelve waſt op Stroo-Halmen als de Tarwe; doch korter en broozer, zijnde wel in Vijf of Zes Knoopen verdeeld. Ook hebben de Aaren, lange en ſcherp-ſteekende Vlimmen naa booven ſteekende; tuſſen welk het Graan, in dun langwerpig Kaf beſlooten zit. Zy draagd ook ligt Vrugt, Vermeenigvuldigd zeer, en word het minſt onder al de Graanen, van 't Onwêêr beſchaadigd.

Geerſte in haar Vrugtbaarheyd en Gewas beſchreeven.

Zulx dit den Egiptenaaren te opmerkelijker was, Datze ſtaande met het Vlas in de Aare, Exod. 9: 31. nogtans geſlaagen wierd. Onder-en-tuſſen zegd men, Dat de zoort

van Geerste, welke met de Aare naa om-laag geboogen hangd, minder nood

Geerste met verscheyde Naamen onderscheyden.

heeft, dan die regt-Op staat; en die digte of volle Aaren heeft. By de Oude Schrijvers heeft de Geerste verscheyde by-Naamen, naa de Rijgen Graan die zy heeft; want daar isser die Zes Kooren-Rijgen heeft; en ook die'er maar Twee heeft. De beste word in zommige Landen naast de Tarwe gehouden, en in Syrien en Palestina pleeg daar veel Brood van Gebakken te worden. Ziet onder

Was in Syrien en Palestina zeer gemeen, en doorgaans Brood van gebakken.

anderen van Geerste Brooden, Judic. 7: 13. 2 Kon. 4: 42. Ezech. 4: 9, 12. Joh. 6: 9, 13. En van de Geerste, en 't Geerste-Meel tot d'Offerhanden, Levit. 27: 16. Num. 5: 15. Ezech. 45: 13. Als een Veld-Gewas dat in Kanaan Overvloedig wies, Deut. 8: 18. Ruth 2: 17. en Kap. 3: 16. 2 Sam. 14: 30. en 17: 28. en 21: 9. 2 Kon. 7: 1. 1 Kron. 11: 13. 2 Kron. 2: 10, 15. Jesa. 28:25. Jerem. 41:8. Hosea 3: 2. Joël 1: 11. Apocal. 6: 6. Jaa dat de Geerste en der zelver Stroo ook tot Voeder der Paarden, en andere Last-Beesten ten tijde van Salomon, verstrekte, die'er wel tot 40000 had, mag men niet onwaarschijnelijk uyt 1 Kon. 4: 26, 28. besluyten.

Rijs heel gemeen van Bellonius in Egipten gevonden.

Of de Rijs van Ouds in Egipten bekend was, hebben wy korts te vooren in twijffel getrokken. Doch Bellonius heeftze te zijnen tijd, heel gemeen naa de Beneede-kant, omtrent Alexandryen zien Wassen. Ook Groeyd zy overvloedig in Babylonien en Needer-Syrien: En ons voorneemen is niet, van de Oost en Westindize Rijs te spreeken. 't Graan Wast aan kromme steevige Vlimmen, Aarsgewijs, over d'ander-zijde by beurten staande, in Geel-agtige Dopjes, die hoekige streepen in de lengte hebben, welke naa booven in lange scherpe Vlimmen uytloopen. De Halmen zijn die van de Geerste gelijk, omtrent Dry Voet hoog, en haar Wortel is de Tarwe gelijk. De Rijs van haar Bast ontbolsterd, geeft een zuyver wit en Doorschijnig Graan; dat zeer goed in Vleesch-

Rijs eertijds niet aan de vreemde verkogt, als naa datze gezooden was, om niet te konnen Zaayen.

Nat, in Water, en in Melk gezooden tot Spijze is. En naadien den Oogst der Rijs heel laat vald; naamelijk in Herfst-Maand; wil dezelve in de Koude en Noordwaards-geleegen Landen niet wel aarden. En hoedaanig de Rijs in sté van Brood half gaar-Gezooden, by zommige Indiaanze Volken gegeeten, als meede tot Voeder der Tamme Olyfanten gebruykt word, magmen in de Kruyd-Boeken en zommige Reys-Beschrijvingen ontwaar worden. Omtrent den Rijs die de Asiaanze Volken eertijds aan de Romeynen vergunden, wierden de Maajers en Voorkoopers, met een Eed verpligt, dezelve aan niemand te Verkoopen, voor datze Gezooden was, uyt vreeze dat het anders in andere

Cicers verscheyde zoorten.

Landen zoude voort-Gezaayd worden. Indien wy ook hier de Cicers willen gedenken; Dezelve worden ons van Theofrastus in Dry zoorten onderscheyden, als *Tamme*, of Ronde; *Kantige* of Gehoekte; en daar naa *Wilde*. Alle voortkoomende in kleyne Peultjes, waar van in de Tamme of Roode Cicers, de Zaaden naa buyten, onderscheydentlijk gezien worden: In Smaak de Erweeten zeer gelijk. Doch de gehoekte Cicers, zitten in een Peultje, dat de gedaante van een Blaasje heeft; en worden tot onderscheyd, *Swarte Cicers* genoemd;

Gerooſt Kooren of Koffy.

hebbende korte ingeschaarde Blaaderen. In Turkyen en elders in Egipten, zijn veele Winkels, daar deeze Cicers in Kopere Pannen *Geroost*, en aan de Reyzigers tot Teer-Kost Verkogt worden. Van hoedaanigen bereyding des Kooren-Gewas, men dikwils in de H. Schrift gerept vind, ziet Lev. 23:14. Josua 5: 11. Ruth. 2: 14. 1 Sam. 17: 17. en Kap. 25: 18. 2 Sam. 17: 28. Judith. 10: 5. Alwaar zommige, voor *Geroost Kooren*, hebben *Bry-Pap* Overgezet. Verstaande moogelijk, Graan, half Gaar-Gezooden, gelijk zommige Turken, en veele Indiaanen, den Rijs Eeten; waar van wy terstond gewag maakten. Anders moogen wy'er met zommige, de *Koffy* door verstaan, welke in de Heete Landen diende om haastig Bier-Drank te maaken. Van de Wilde Cicers, daar de Kruyd-Kenners, dry zoorten van stellen, vald hier niets te zeggen. Ook niet van de Erweeten, die veellerhande zijn en overal gevonden worden. Onder-en-tussen vindmen by Theofrastus, Alpinus, Bellonius en andere vry naader bescheyd van d'Egiptize Boonen, die zommige voor d'opregte Kolokasie,

of

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

of *Arum van Egipten*, dat is, Kalfs-Voet houden, waar van reeds gespro-ken en gezien is, Dat dezelve daar veel van verscheeld; en met onze gemeene Boone, zoo veel haar Vrugt en Nut belangd, zeer naa over-een komd. Theo-frastus heeft d'Egiptize Boone groote Blaaden als een breeden Hoed booven 't Water uytsteekende toegeschreeven; hebbende een houtagtige Steel, die eeni-ge Voeten Hoog opschiet; ter-dikte van een Vinger; zijnde als een zagt Riet zonder Knoopen, overlangs doorstriemd en wat Doornagtig. De Bloem die tweemaal zoo groot als de Heul-Bloem is, is Roodverwig, naa welk-een breed hoofd volgd dat van booven plat is, en de gedaante van de ronde Wespe-Raten heeft; zijnde vol Huysjes of Laadjes naa booven, welk yder een Zaad of Boone beslooten houden, naa booven kennelijk door 't oppervlak uytgepuyld; en daar worden omtrent 25 of 30 Boonen in yder Hoofd-dop gevonden; die droog geworden, donker Bruyn, of Swart zijn. Naa welk fatzoen en woonplaats der Boonen, die elk alswe zeyden, in een byzonder Huysje zitten, haar Theo-frastus, den Naam van KIBOTION, (als of men *Kistje*, *Laadje*, of *Doosje* zey-de,) gegeeven heeft. Alhoewel andere die benaaming tot de Klont-Slykige Aarde betrekken, waar in elke Boon ingewonden, en ter Zaay-tijd meede aan-de Waterkanten en Natte Velden, ingezonken en alzoo geplant word. Waar toe diend aangemerkt, Dat dezelve Boonen in Egipten aldermeest in Poelige en Moerassige plaatzen Wassen; en hier en daar te mets overvloedig van zelfs voortkoomen. En wanneer het Land omtrent de Zaay-Tijd, wat te Nat of te Diep onder Water staat, winden zy de Plant-Boonen eerst in een halfhand vol Kaf, en omwindenze dan noch met een Kluyt Aarde; op datze eenige tijd be-waard blijven. En op dusdaanigen wijze beplantenze daar heele Velden mee-de; welke de Grieken KYAMONES, dat zijn, *Boon-Akkers* noemden. Men zeyd, Datze eens wel gewortelD zijnde, zeer lange, jaa altijd in 't Leeven blij-ven. En alhoewelze ook nu en dan in andere Landschappen verplant worden, aardenze nogtans nergens beeter dan in Egipten. Dezelve Boonen zijn dit Volk ook een byzondere goede Spijs, zelfs ook de Wortel, en dat zoo wel Raauw als Gezooden. En gelijk Galenus en andere van Oordeel zijn; Dat niet teegenstaande de Boonen in 't gemeen, geenzinds voor de slegtste Kost te hou-den zijn; agtenze die nogtans, Groen en Vers Gegeeten, al-te Winderig voor de Maag, en ligt de Ingewanden beroerende. Haar laatende voorstaan, datze zulx minder doen, gedroogd zijnde, en zagt Gekookt. En op deezen Voet hebben zommige Uytleggers gewild, Dat Pythagoras, zijn Discipelen de Boonen *Kyamos*, om geen andere reeden verbooden heeft te Eeten; als om datze Winden in den Buyk maaken, en alzoo het gemoed beroeren; waar van wy breeder in de Spijs-Wetten der Joden zullen spreeken. Onder-en-tussen ontbreekender geen Geleerde Mannen, welke een heel anderen Uytleg van dat Verbod gegeeven hebben: Want gelijk het woord *Kyamoi*, ook vry wat anders als de *Fabæ* of Boonen daarwe thans van spreeken, by de Grieken beteekend; naamelijk de Ballen der Mannelijkheyd, welke haar byzondere dienst in de Be-slaaping hebben; alzoo meenenze dat die wijze Leermeester, zijn Jongelingen heeft willen vermaanen, zig daar voor te wagten en Kuys te Leeven. *Wijn en Vrouwen*, zeyd Syrach, *verbijsteren 't Verstand, en doen de Wijze Afvallen*, Eccles. 19:2. Onder-en-tussen zeyd ook Herodotus, Dat d'Egiptenaars niet heel sterk Boonen Zaayen; en die ook heel weynig Eeten; jaa dat de Priesters de Boo-nen niet eens willen aanzien.

Egiptize Boonen.

Hoe die in Egipten geplant worden.

Boonen beeter Gedroogd dan Vers Gegeeten.

En waarom van Pythagoras aan zijn Discipelen verbooden te Eeten.

Welke Lesse by zommige naader Verklaard word.

Datter ook eygentlijk Vlas in Egipten Wast en ouwelinx bekend was, heb-ben wy booven uyt Exod. 9:31. vernoomen. Doch de Kruyd-Beschrijvers heb-ben ons weynig berigt van deeze Land-aard naagelaaten. Zy weeten alleen te spreeken van Rosagtig Vlas, dat op zommige plaatzen, en voornaamelijk om-trent de Stadt Rozette voortkomd: Alwaar het de Inwoonders zoo overvloe-dig aanqueeken, dat het van daar naa verscheyde andere Gewesten vervoerd word. En naadien Jesa. 19:9. van de *Werklieden in Fijn Vlas* gewag gemaakt

Vlas, hoedaanig in Egipten.

word, mag men daar toe te raade neemen 't geên wy te vooren van de Kattoen
en Woll-draagende Boomen, en inzonderheyd van het *Byſſus* der Ouden heb-

Papier-Gewas van Egipten beſchreeven.

ben aangeteekend. Waar toe wy dan ook reeds de vroege Bloeytijd van het
Egiptis Vlas uyt Exod. 9. hebben gezien. Het Egiptis Nyl-Gewas dat deſſelfs
Inwoonders gemeenelijk *Berd*, maar de Grieken en Latijnen *Papyrus* noemen,
is volgens Alpinus een eygen Gewas van die Riviere; waarom Ovidius den Nyl,
ook de Naam van PAPYRIFER, dat is, *Papier-Draager* gegeeven heeft.
Vergelijkt Jeſa. 19:7. daar aan het *Papier-Gewas by de Stroomen* gedagt word.
Het ſchiet aan den Oever van de Nyl, uyt een Riet en Vezelagtige Wortel, met
veele drykantige Steelen op, ter hoogte van 9, of 10, Voeten booven 't Water;
op welker toppen, een ronde Kring of Borſtel uyt veel lange en regt opſtaande
Draad-Haayren zaam vergaart ſtaat, die met haar Pluyzen naa booven een ron-

Papier hoe in Egipten uyt zeeker Bieze Pap gemaakt.

de Krans of Bloem uytmaaken. Zijnde voorts de Steelen teenemaal Biezig, of
als zagt Riet, dat van binnen doorgaans vol Vlokagtig Merg zit, waar uyt de
Egiptenaars een Witte Lijmagtige Pap of Beſlag maaken, waar van zy hunne
Schrijf-Blaaden of Papier door wijze van Perzing bereyden. En gelijk ons
Schrijf-Papier, heedensdaags van zaamgemaalen *Lompen*, dat zijn Oud verſlee-
tene Strooken Linnen, en verſcheurde Doeken, en Snipperingen gemaakt
word; alzoo en iſſer geen twijffel aan; of het zelve heeft van weegen de gelijk-
heyd der toebereyding en dienſtgebruyk met het Egiptize Riet-Gewas, den
Naam van *Papier* behouden. Doch dat zommige hier ook den Naam van *Blad*,
en *Blad-Papier* afleyden, even als of der Egiptenaaren gewoonte waare ge-
weeſt, op de Blaaden van dit Oever-Riet te ſchrijven, gelijk we ook eertijds
met onze Bybel-Kantteekenaars over Jeſa. 19:7. in die meeninge waaren, ſchijnd
een miſſlag; naadien de Blaaden van dit Papier-Gewas, zoo wel die beneeden
uyt het Water aan de Wortel uytſchieten, als de korte die onder de Haayrige
Bloem naa booven zitten, een lange en ſmalle forme hebben, die Sweerts-ge-
wijs van agter wat breeder, naa vooren ſcherp toeloopen. Doch de Aal-Oude

Blaaderen van Boomen om op te Schrijven.

uytlandze Schrijf-Blaaden, daar dit erfgerugt van herkomſtig is, Waſſen veel-
eer aan zeekere Boomen, waar van verſcheyde zoorten gevonden worden.
Cluſius verhaald van een Indiaanze Papier-Boom, die met een zeer dunne en
Witte Schors overdekt is, en ook van zulke, die een Ros of Kaſtaani-Bruyn
Koleur hebben. Op welk men, wanneer die afgeſchild zijn, zoo wel als op
Papier, met Inkt of Verwe Schrijven kan. Ook verhaald men dat de Vrouwen
op 't Eyland Tydor, haare Schaamelheyd, met een Doek of Webbe-Kleed be-
dekken, Dat zy op deeze wijs uyt de Schors van een Boom weeten te maaken:
Zy neemen de Schors af, en weykenze in Water totze Zagt en Handelbaar
word: Dan kloppen zy dezelve zoo lang met een Houten tuyg, tot dezelve in
een lang en breed-uytgerekte Zijden doek, of Lamfer die met dwers overloo-
pende Striemen Geweeven ſchijnd, veranderd is. Het Papier van Braſiljen is niet

Papier-Blaaderen van Braſilje.

anders, dan die breede Blaaderen, waar in by haar het Zuyker gepakt word;
zijnde heel bequaam om op-te Schrijven. In de Maldivize Eylanden worden
ook Bloemen gevonden, op welkers Blaaderen men met Meſſen, Priemen, en
Naalden kan ſchrijven wat men wil. En zoo wy meer van Boom-blaaderen die
het Schrijven verdraagen konnen, zouden op haalen, wy hadden noch zoo haaſt
geen Heylig-avond. Den Beroemden à Koſta, vermaand van Schrijf-blaade-

Zeer groote Schrijf-Blaaderen van à Koſta beſchreeven.

ren, die zoo groot zijn, Dat Dry Menſchen haar daar onder voor den Reegen
konnen dekken; zijnde wel Zes Ellen lang, en niet veel ſmaller: En zoo dun,
dat men die toegevouwen zijnde, in de Hand beſluyten kan. In Malabaar dienen
de Blaaderen van Daadel-boomen voor Schrijf-papier; als ook die van de Koo-
kus-boom; daar op men met Priemen ſchrijft. Uyt alle welke verſcheyde zoor-
ten, die ongetwijffeld niet zonder eenige toebereyding pleegen bequaam ge-
maakt te worden, het gerugt zal voortgeſtooven zijn; Dat ook de Blaaderen
van 't Egiptis Over-Riet, *Papyrus* genoemd, dienden om-te Schrijven; daar-
we nu van gehoord hebben, Dat het Papier veel-eer uyt het Merg van deſſelfs
Riet-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Rietagtige Steelen pleeg gemaakt te worden. Ongemoeyd nogtans onze Kantteekenaars, naa 't Gemeen gevoelen over de by-gebragte plaatze Jeſaia 19: 7. dusdaanigen Verklaaringe gegeeven hebben; *Het Hebreeuwſe Woord, dat hier* Papier-Gewas *Vertaald word, beteekend eygentlijk* Vellekens, *of* Pellekens. *En hier ſtaat aan-te merken, Dat* Papyrus *by de Grieken en Latynen, een Gewas beteekend, 't welk voornaamelijk in de Moeraſſige plaatzen van Egipten waſt, omtrent* 10 *Ellen hoog; 't welk met een Naalde van malkanderen kan gesligt, en verdeeld worden in dunne breede* Blaadjes, *die Gedroogd en Bereyd zijnde, een zeer bequaam Schrijf-Papier geeven*,&c. Dit zeggen de Kantteekenaars. Gelijk dan ook zommige voor niet onwaarſchijnelijk houden, Dat dit Papier-Gewas het zelve is, waar van Herodotus aan zijn Tweede Boek, onder den Naam van *Byblus* gewag maakt, zeggende; *Wanneer de Egiptenaars het* Byblus, *dat Jaarlijks uytgaat, uyt de Poelen trekken, dan ſnijdenze het boovenſte af, daarze dan yts anders van maaken; het onderſte dat overblijft, en een Elle lang is, Eetenze op, of verkoopen het. Die nu dit Byblus gants aangenaam van Smaak begeeren, droogen dat in een helderen Oven eerze het Eeten.* Waar toe meede diend, Dat wanneer Jeſaia 18: 2. gezeyd word; *Wee het Land, Dat Gezanten zend over Zee in Scheepen van Biezen*; van veele niet getwijfeld word, of men heeft door deeze Biezen, het gemelde Papier-Gewas te verſtaan; naamelijk de Blaaderen, uyt welke d'Egiptenaars en Moorenlanders agter 't Opper-Egipten geleegen, zeer ligte Schuytjes gewoon waaren te maaken, om de Riviere te bevaaren; als dewelke buygzaam, en alzoo minder nood als die van Hout gemaakt waaren, hadden, van teegens de harde en Klippige Ondieptens, die in de Nyl zeer veel zijn, aan ſtukken te ſtooten. 't Grond-woord welk hier *Scheepen* vertaald word, beteekend eygentlijk *Vaaten*. Gelijk de LXX Overzetters daarom hier ook Vertaalen; *Zendende Byblize Brieven in Vaaten van Biezen*; gelijk wy in de *Joodſe Oudheeden*, ſpreekende van den *Thammuz*, hebben by-gebragt; en hy zal wel doen die de moeyte neemd, van zulx naa-te zien. En onder-en-tuſſen bedenkelijk houd; Dat even gelijk deeze *Byblize Brieven* op de bereyde ſtoffe van *Byblus* of Papier-Gewas; (ten zy dan dat men 't alleen op de Naam der Stadt Byblus, naa welke d'Alexandryners Jaarlijks Brieven af-zonden, te paſſen heeft,) geſchreeven waaren, en de Bies-Blaaderen en uytgemergelde Steelen tot derzelver inſcheeping dienden; het dan ook de Ouders van Moſes te ligter is konnen in 't zin koomen, haar Kind in die Benaauwde Daagen, in een Kisje van dusdaanige Biezen gevlogten, op Gods genaade, aan den Oever der Riviere af-te ſcheepen, Exod. 2: 3. Waar toe ons ook de Fabel-Digting, die uyt dit voorval haar Oorſprong genoomen heeft, aangaande *De Vinding van Oſiris*, wiens Feeſt Jaarlijks gevierd wierd, van zelfs in de Hand koomen en doen zien zal, hoedaanigen Nut wy uyt de Beſchouwinge van den Afgod *Thammuz*, die van de Wijven beweend wierd, (Ezech. 8: 14.) te wagten hebben; by-aldien het ons luſt naa-te zien, welk een * Voorbereydzel wy daar toe hebben aangeſteld. Maar om weeder tot het Egiptize *Berd*, of Papier-Gewas van de Nyl te koomen; men ziet van het zelve zeer dikwils een Steel of Struyk op de Egiptize Graf-Naalden Uytgehouwen; en zy hebben daar meede niet anders dan den Overvloed aller dingen willen aanduyden; gemerkt zy eertijds uyt dat zelve Gewas, alle noodwendige Behoeftigheeden tot des Menſchen Onderhoud genooten. Want behalven 't geên wy zoo ſtrax uyt Herodoot hebben aangeteekend, word meede getuygd; Dat eer het Kooren en andere Veld-Vrugten in Egipten gevonden waaren, d'Egiptenaars geheel-en-al van dit Gewas geleefd hebben: Zulx zy booven de Spijze om te Eeten, daar van Kleederen, Schuyten, allerhande Huys-Raad, Kranſſen voor de Goden,en Schoenen voor de Prieſters maakten. Hoedaanige Schoenen, Herodotus *Bybliner Schoenen* noemd. En aangaande haar Papier, 't zelve word thans van de Inwoonders, die gants naalaatig en leuy zijn, niet meer zoodaanig als voor heenen uyt Oever-Riet gemaakt; naadien de Toevoer van het

Onze Kantteekenaars over het Papier-Gewas bygebragt.

Of dit het zelve Gewas is dat Herodoot Biblus noemd.

Van welke d'Egiptenaars Schuytjes maakten om op de Nyl te vaaren.

Jeſ. 18: 2.

Joodſe Oudheeden op 't 1397 Blad, &c.

En hoe ook van Moſes Moeder ter hand genoomen.

* Ziet de booven-aangetoogen plaatze van 't gemelde Boek.

Papier-Gewas zeer dikwils op de Graf-ſpitzen der Egiptenaaren gedagt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

het Europize Papier uyt Linnen gemaakt, haar eygen Reedzel heeft in veragting gebragt. Waar toe men ook mag naazien wat wy aangaande d'Aal-Oude Schrijf-Vellen en Pergamenten in de † Joodse Oudheeden hebben by-gebragt. En om dat dit Papier-Gewas van Ouds-her, geheel-en-al eygen aan de Nyl-Stroom was, zijn de Romeynen ook niet te naalaatig noch onbedagt geweest, het zelve op haare Penningen, die deeze Riviere vertoonen, te gedenken; gelijk aan die van Hadrianus te zien is. Doch dat de Penning-Verklaarders daar by voegen, Dat de Nyl-God op de zelve een Oever-Riet met breede Blaaderen in de Hand voerd, schijnd ons een misslag te zijn; naadien het Egiptis Papier-Gewas lange en smalagtige Blaaderen heeft. Doch het Riet met breede Blaaderen, hebben wy gezien, Dat het Brasiliaanze Schrijf-Riet is, waar in zy het Swarte Zuyker pakken, dat wy gemeenlijk *Negros* by-noemen; en weegen zijn ongedaanheyd, by Jan Haagel, dikwils *Neeger-Stront* geheeten word. Hoedaanige Blaaderen haar ook heel gemeen laaten beschrijven. Wat gebruyk verder d'Egiptize Genees-Meesters van de Papier-wortel en andere deelen hebben, mag men in de Beschrijving der Indiaanze Droogen by à Kosta, Garcias ab Horto en andere verneemen.

† De 54ste Bladzijde

Lotus-bloem in Egipten beschreeven.

Daar word ook noch een ander Water-Gewas in Egipten gevonden, welk in 't gemeen *Lotus-Bloem*, of Egiptize Plompen genoemd word: En omtrent de Stadt Rozette en 't Oude Memfis zoo overvloedig, in Slooten en Kreeken groeyen, die des Zoomers uyt de Nyl-Stroom volloopen, dat de gantze oppervlakte des Waters, door desselfs breede Blaaderen, die alzinds booven drijven, en zeer-wel naa onze breede Water-Plompen gelijken, bedekt, en als tot een Groene Weyde word. Deeze Bloem met haar steel te-gelijk genoomen, noemen d'Egiptenaars gemeenlijk *Arais el-Nil*. Doch het Blad met de Steel, word by hen *Bizel-Nil* geheeten; en de Wortel *Biarum*. Dezelve schijnd Egipten ook zoo eygen, Dat men de Godinne Isis, die voornaamelijk over de Wateren van Egipten geagt wierd 't Gezag te hebben, doorgaans onder haare Heyligdommen met een Lotus-Bloem of Water-Lelye afgebeeld ziet, en alle andere Gedenkenissen, draagen daar de blijken van, gelijk we hier naa zullen zien. Dit Gewas, by d'Egiptenaars andere *Birchas* genoemd; schijnd deeze eygenschap te hebben, Dat het in het Sloot-Water, tot aan de boovenvlakte des Waters opschiet; zulx het even zoo hoog schijnd te zijn, als het Water in de Sloot diep is. Want zoo het Water een Mans-lengte diep is, zoo lang zal men ook bevinden dat de Steelen der Lotus zijn. Waar uyt blijkt dat dit Gewas niet over-al een-en-dezelve hoogte, maar die eygenschap heeft, dat het alleen in 't Water Wast, en even tot booven desselfs oppervlak opschiet; zulx zijn Bloeme nooyt onder maar altijd boovent Water opengaat. Welk laatste ook noodwendig geschieden moet, by-aldien het inder daad waar is, Dat de Lotus-Bloem, daar de Oude zoo veel van gerammeld hebben, zig met de Zon omkeerd. Dit Gewas is heel talrijk van Blaaderen, die rondom gekant, en in Kleur die der Witte Water-Plompen zeer gelijk zijn; waar door zommige Oordeelen, Dat Alpinus bedroogen is, wanneer hy dit Water-Gewas voor een Egiptize Plomp heeft aangezien. Yder Blad heeft een byzondere Steel, die uyt de Wortel schiet, gelijk aan de Witte-Plomp gemeen is. Boovendien is dit Gewas niet alleen in Blaaderen, maar ook in de Knoppen en Wortel de Witte-Plomp gelijk. De Wortel is dik, langwerpig-rond, en de grootste niet booven 't fatzoen van een Hennen-Ey, Peers-gewijs, van buyten Swart, van binnen Geel-agtig. Het Merg van binnen is zeer Vleeschagtig, Hard en t' zaamen trekkende op de Tong, en nogtans ook Zoet; waar uyt een meenigte dunne, Witagtige Veezelen schieten. Insgelijks zijn ook de Bloemen in Grootte, Gestalte en Verwe van Blaaderen, die der Witte-Plompen zeer-gelijk; waar van yder, gelijk die van de Plompen, op den top van een Groene ronde Steel zit; en by-naa Riekt, als de Bloem van een Violier. Naa de Bloemen volgen de ronde Knoppen, die een groote Mispel, of de Vrugt van een Witte Plompe gelijk, en met een

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

een Groene Schil overdekt zijn; bestaande uyt lange kleene Huysjes, waar in Zaad leyd, het Kool-Zaad niet ongelijk. Men ziet dit Gewas zoo lang Groen booven Water en Aarde Leeven, tot het Aardrijk al het Water van d'overgestroomde Nyl ingedronken, en droog geworden is, als wanneer de Blaaderen, Bloemen en Vrugten Verwelkeren en Uytgaan: Waar uyt te besluyten zy, Dat de Lotus een Gewas is, dat Jaarlijx ondergaat. En alhoewel de Vermaarde Alpinus, d'Egiptize Lotus, een-en-dezelve met onze Europize Water-Plompen maakt, schijnd hy nogtans in zijn Boek van d'Uytheemze Gewassen, van Zinnen veranderd; en deeze Lotus van de Plompen t'onderscheyden; en zulx voorzeeker niet zonder reeden: Naadien d'Egiptize Lotus, teenemaal van de Geele Plompen verscheeld in de lengte der Wortelen; en van de gemeene Witte, in kleenheyd der Blaaderen; welke aan de Lotus met breede uytgehoolde Insnijdingen der boorden zijn. Gelijk dan ook het Zaad van de Lotus, veel kleener dan dat der Plompen is. Zoo wy 't Gebruyk der Egiptize Lotus aanmerken, Heliodorus zeyd, Dat dessels Bloemen, aan de Kranssen der Zeegepraalende pleegen gevlogten te worden; hoe zeer zy als andere Water-Bloemen, de Verwelkering in haast onderworpen zijn. En heedensdaags word het Zap, dat uyt de gestampte Bloemen en Bloem-Knoppen geperst en met Zuyker gemengd word, teegens alle inwendige Verhittingen gebruykt; by d'Arabiers gemeenlijk *Sarbet Nufar* genoemd. 't Geên zy aldus toemaaken: Zy mengen Water en Zuyker te zaamen; en dat over 't Vyer door verkooken dik geworden, stortenze in het koud-worden van het zelve Zuyker-Water, het zuyvere Zap van de Lotus, langzaamer-hand, en het word een Drank die zy *Sarbet* noemen. Des Zoomers Eeten d'Egiptenaars ook de Raauwe Steelen met de Hoofden der Lotus, om datze Zoet en zeer Verkoelende zijn. En daar word geoordeeld, Dat dit Gewas den Egiptenaaren voor alle Quaalen dienstig is, voor welke de Water-Plompen by ons goed zijn. Doch dit en isset niet al dat wy'er van aangeteekend vinden; Want behalven 't geene Alpinus van deeze Egiptize *Nufar*, of Witte Plompe zeyd; getuygd Dioskorides, Dat de Wortel zoo wel Raauw als Gezooden, voor goede Spijze gegeeten word. Waar aan Theofrastus dit bygevoegd heeft; Dat de Wortel Gebraaden of Gekookt zijnde, de gedaante van Ey-Wit krijgt. Ook heeft Strabo gezeyd, Dat het Volk welk haar Leeven gewoon was, met deeze Lotus-Wortelen t'onderhouden, Lothophagi, dat zijn *Lotus-Eeters*, pleegen genoemd te worden. Doch Theofrastus wil, Datze dien Naam niet naa het Eeten der Wortelen, maar naa het Nuttigen der Bloemen voerden; waar inze moogelijk beyde gelijk hebben; dewijlze die beyde pleegen te verorberen. Om waar toe eenig blijk by-te brengen, het getuygenis van Herodoot moogelijk niet quaalijk ter snè komd; *Om* zegd hy, *wyders met kleyne moeyte aan de Kost te raaken, en Spyze te bekoomen; hebben d'Egiptenaars andere Vonden bedagt: Want als de Riviere vol raakt, en de Landeryen onder Water staan, groeyd in 't zelve een groote meenigte van Lelien, die zy* Lotus *noemen. De afgemaayde* Lotus *droogenze in de Zon, en Kooken eerst het Hertje daar af, Dat de Gelijkenis van een Slaap-Bol heeft, en Bakken daar Brood af by 't Vyer. De Wortel van deeze Lotus is ook Eetbaar, en Zoet van Kaauw; zijnde Zoutagtig, en omtrent zoo groot als een Appel.* Straks repten wy yts van 't gebruyk der Lotus in de Genees-Oeffening; daarwe dit alleen byvoegen: Dat d'Egiptenaars, dessels Bloemen en Blaaderen gestooten zijnde, dat Zap met Melk en Roozen-Olye gemengd, voor een deftig Genees-Middel houden teegens alle Heete Geswellen, en daar Verzagtinge van Pijn vereyst word. Ook maakenze een Olye uyt de Bloem, teegens alle Verhittinge, Koortzen, en Dolle-Mans Hoofd-Pijn: Als meede Slaap-verwekkende Syroopen. En naadien zy ook de Geylheyd intoomd, wordze veel van de Geestelijke, en Alleen-zitters gebruykt, om Kuys te Leeven. In Afrika word ook een *Lotus-boom* gevonden, by haar gemeenelijk *Celtis*, of *Celtin* genoemd: Maar is verschillig met die van Italien; waar van wy thans geenzinds voorneemens

Gebruyk der Lotus-bloem.

Sorbet-Nufar uyt de Lotus-bloem genoemd.

Lotophagi of Lotus-Eeters

Middel om in Egipten met weynig moeyte aan de Kost te koomen.

Genees-Middelen uyt Lotus-bloem.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

zijn te ſpreeken. Alleen moetenwe aanteekenen, Dat d'Oude Schrijvers welke van de LOTHOPHAGI, of *Lotus-Eeters*, die omtrent de Syrtis en Naſamoonen woonen, gewag maaken, niet zonder verwarring geſchreeven, en dikmaal de een voor de andere genoomen hebben; gelijk de Aanteekenaars op Dodonèus Kruyd-Boek, niet quaalijk hebben in-agt genoomen.

Egiptize Aard-Vrugten van de Iſraëliten begeerd.

Indien wy ons hier nu weederom met Moſes willen beraaden, en bezien van hoedaanige gemeene Aard-Vrugten, de Kinderen Iſraëls zig in haare Uyttogt beklaagden, dieze in Egipten Overvloedig, en als *Om-niet Aaten*, maar in de Woeſtijne miſſen moeſten; wy zullen bevinden datze onder die voornaamelijk op d'Egiptize Komkommeren, Pompoenen, Porrey, Ajuyn, en Knop-Look zijn gezet geweeſt, en daar aan *Gedagtig* waaren, Num. 11:5. Hoedaanige wy voor-al dan ook onder d'Egiptize Aard-Gewaſſen of Moes-Kruyden niet en moogen overſlaan. Te minder noch; dewijl'er geen Schrandere Bybel-Geleerde ontbreeken, welke meenen, Dat in die Opmerkelijke plaatze, een volkoomen Verhaal leyd, Van de gewoone Spijze deezes Lands in d'Oude Tijden; inzonderheyd wanneer die Vermaarde Pyramiden gebouwd wierden, waar van Herodoot gedenkt, Dat zoo veele Talenten te Koſt geleyd wierden aan Ajuyn, en Look tot Spijze voor de Arbeyders. De Komkommers weet men, Dat by ons in de Moes-Hooven Jaarlijks Gezaayd worden, en datze voor Spijze gegeeten, Kout en Vogtig van Aardt, en niet zeer Gezond voor de Maag, noch het Bloed voordeelig zijn. Egter word ons van de Egiptize Komkommers, die aldaar *Chate* genoemd worden, verzeekerd, Datze niet alleen aangenaamer van Smaak, en ligter om verteeren, maar zelfs ook, het zyze Raauw of Gekookt gegeeten worden, zeer gezond zijn: Zulx zy ook zelfs van de Genees-Meeſters den Koortzige Zieken, en die de Peſt hebben, worden Ingegeeven. Van welk doen en goeden uytſlag, Alpinus bekend de reeden niet te weeten; alhoewel hy in de zelve nogtans eenige dienſt van Verkoeling in Heete Koortzen erkend. Als men de Plant der Egiptize Komkommers aanziet, verſcheeld haar Vrugt alleenlijk van de Europize in grootte, Kleur, en Zagtigheyd van Blaaderen: Dewijl d'Egiptize Komkommer, kleender, Witter, Ronder, en Zagter Blaaderen heeft; en Vrugten voortbrengd, die van de Europize daar in verſchillen, Datze langer, Groender, Zagt, en Effen van Schil zijn; en daar by, alswe ſtrax zeyden, zeer aangenaam van Smaak, en ligt om Verdouwen. Een ander diergelijk Gewas zal moogelijk d'Egiptize *Citrulle*, of *Anguria Egiptica* zijn; die Alpinus een zoort van Kauwoerden noemd; maar in 't gemeen ruym zoo koud van Aardt; doch grooter en Geelder van kleur als d'Italiaanze; en overzulx van zommige voor d'Egiptize *Batechia el-Mavi* gehouden, welk een zoort van Meloenen is: In welke Egiptize *Citrulle*, niets dan een Zaad en uytneemend Zoet Water gevonden word. d'Egiptenaars pleegen dezelve niet alleen een rond Jaar lang, tuſſen Stroo geleyd, te bewaaren, en aan de Zieken by Ontijd duur te verkoopen; maar zy drinken het Water ook met groote Teugen teegen den Dorſt; en om d'Ontſteeking der Inwendige Deelen te Verkoelen. Dit quelde moogelijk de Dorſtige Iſraëliten, in de Dorre Woeſtijne van Arabien, wanneerze om dusdaanigen Ververſſinge riepen. Ook pleegen d'Egiptenaars de gewoonte te hebben, Datze een Verkoelend Water van deeze Vrugt, door afdruyping maakten. De heedensdaagze Arabiers, die 't wel hebben en meugen, gieten 't eygen Water van deeze Vrugt, by haar Daagelijkzen Drank, en vermengen dat met Rooze-Water, Muskus en Amber. Ook hebben d'Egiptenaars noch de gewoonte van de Vreemdelingen en Gaſten die van buyten tot haar inkoomen, deeze Meloenze Citrullen aan-te bieden tot Ververſſing. Ook zeyd men, Dat het Onmaatig Drinken van dit Water, Oorzaak is dat veel Man-Volk in Egipten met Breuken in de Bal-zak gaan, weegens het ſterk afdrijven dat dit Water doed. Een ander en vry zeekerder zoort van Meloenen, word by d'Egiptenaars onder den Naam van *Abdellavi* gevonden; in form wat langer dan onze bekende, en die even als de Komkommers by de Aarde

Die daarom hier niet en moogen vergeeten worden.

Egiptize Komkommers goed en Vermaard.

Anguria Egiptica, of Egiptize Citrulle.

Van de Dorſtige Iſraëliten tot Ververſſinge begeerd.

Egiptize Meloenen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

de voortkruypen. En gelijk daar van verscheyde zoorten in dat Land gevonden worden, alzoo verscheelen deeze daarwe thans van spreeken, van de gemeene Meloenen die d'Egiptenaars *Chajar* noemen, en heel Waterig en Onaangenaam van Smaak zijn: Alhoewel haar Zaad meer en beeter Verkoelende dan al de andere zoorten gehouden word. Gelijk zy meede verschild van die, welkwe straks op 't Egiptis *Batechi el-Mavi* noemden. Tot deeze behooren meede de Pompoenen, die volgens Galenus, in 't gemeen ruym zoo Vogtig als de Meloenen zijn. De zelve worden van verscheyde Geslagte en Aardt gevonden; en verschillen in grootte, gedaante, en fatzoen; zoo dat'er zijn, kleyne Ronde, groote Ronde, groote Lange, en breede Platagtige. En gelijk Plinius de zelve alleen weegens haar grootte, van de Komkommers onderscheyd, alzoo vind men de zelve ook by de Latynen *Pepo-Cucumeralis* genoemd: Als of men Kommeragtige Pompoenen zey. Hoe zy eygentlijk in Egipten van Aardt zijn, hebbenwe niet aangeteekend gevonden; maar men kan 't zelve ligtelijk uyt de gelijk-slagtige Vrugten die tot hier vermeld zijn, ontwaar worden. In Europa wordenze zelden Raauw gegeeten; maar Gezooden in Melk of Vleesch-Nat, en met Zout en Speceryen tot een aangenaam Moes gemaakt. Doch het zou moogelijk niet heel mis geraaden zijn, indien wy geloofden, Datze d'Egiptenaars nogtans Raauw gegeeten hebben; als die zeer verslingerd op allerhande Verkoelende en Verversende Vrugten waaren. Om 't welk niet heel scheemeragtig te verzeekeren, wy hier noch dit ter snè moogen by-zetten; Dat gelijk d'Egiptenaars onder alle Ververssende Vrugten, ook veel van Radijs hielden, zy de gewoonte hadden de zelve een weynig voor het Eeten, met Salpeeter te besprengen, even als wy het Zout daar toe beezigen: Waar van Kircherus deeze reeden geeft; Dat de Radijs eenigzinds van een Salpeeterige Aardt zijnde, haars gelijk bemind, en alzoo door over-een kooming verbeeterd word: Naamelijk dat de Verwermende Aardt die de Radijs noch by hem heeft, daar door noch Kouder als te vooren, en alzoo meer Ververssende word; 't geen d'Egiptenaars doorgaans zoeken. Doch hoe zuur haar dit te-mets komd op-te breeken, zullen wy onder haare Ziekten verneemen. Wat zoorten van Look, en van hoedaanigen Aardt, Egiptenland van Ouds eygen was, is thans niet al-te zeeker bekend. De Kruyd-beschrijvers, stellen in 't algemeen twee Geslagten die op veele plaatzen Aarden; naamelijk *Tam* en *Wild Look*. Die elk verscheyde zoorten hebben. Het Tam Look in 't gemeen *Knop-Look* genoemd, wast by ons, en meest over-al in de Moes-Hooven: En heeft een rondagtige Bol-Wortel, by-naa als den Ajuyn; maar in verscheyde Klisters verdeeld, en binnen eene Huyd beslooten. Zijnde van binnen Wit en vol Geurig Zap. De Blaaderen of dessels Loof, is Groen, van onderen als den Ajuyn, om malkanderen gewonden; doch booven open en van malkander gesperkeld. 't Zelve wierd van Ouds veel in Afrika, en volgens 't gemeen Erfgerugt, ook overvloedig in Egipten Gezaayd; daar het de Inwoonders veel in haare Bry-Pappen pleegen te Eeten. Het Look is niet alleen van weegen zijn gebruyk tot Spijze, maar voornaamelijk om zijn Deugd in de Genees-Konst, van Galenus, *Der Boeren Theriakel* genoemd: En men vind de getuygenissen daar van in de Kruyd-Boeken, met heele Bosjes t'zaamen geraapt. Maar naadien d'Oude Genees-Meesters al geweeten hebben, Dat de Look de Swangere Vrouwen schaadelijk is, dewijl het Stonde-bloed daar door ligt gaande word, zou men zig moogen verwonderen, hoe de Kinder-zieke Joden in de Woestijne zig noch zoo dapper beklaagden, d'Egiptize Look, Ajuyn, en Knop-Look te moeten derven: Terwijlze misschien den Ajuyn Gezooden, voor de Mannen hebben goed gekeurd, gelijkwe straks zullen hooren. Daar zijn ook Wilde zoorten van Look, die in smalle en breede Loof-Blaaderen onderscheyden zijn. Als meede Honds-Look, Berg-Look, en Look-zonder-Look; waar onder meede de *Moly* te tellen is, die zeer veranderlijk vald, en veele zoorten heeft. En alhoewel men al het zelve ook van den Ajuyn kan zeggen; isser doch geen die den Naam van

Pompoenen van Egipten.

Radijs in Egipten met Salpeeter gegeeten.

Look by de Egiptenaaren in groot gebruyk.

Look van Galenus der Boeren Theriakel genoemd.

Ajuyn der Egiptenaaren.

Verscheyde zoorten van Look en Ajuyn.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Wilde Ajuyn voerd.. Zy zijn alle Tam zeyd Plinius. Daar is Ronde en Lange Ajuyn; d'eerſte platagtig als een Raap, d'ander meer Ey-wijs. Ook iſſer groote en kleyne Ajuyn; zommige Wit, d'andere Ros, en eenige geheel Rood.

Vermaardheyd der Egiptize Ajuyn. By de Oude met veel Naamen genoemd.

Alle ſcherp van Smaak, en bijtende van Reuk; alhoewel d'een min d'ander meer: Die groot-deels vervliegd wanneerze Gezooden of Gebraaden worden. Onder-en-tuſſen gaan d'Egiptize en Afrikaanze, alle andere zoorten van Europa, in grootte en Zoetigheyd te-booven. En gelijk den Ajuyn by d'Oude naa de verſcheyde Land-Aardt, met veelerley Naamen pleeg genoemd te worden; alzoo vond mender ook Een, die naa Askalon, een Stadt in 't Joodſe Land, eertijds den Filiſtijnen eygen; *Cepa Paleſtina* genoemd wierd: En daar worden Schrijvers gevonden die dit voor de *Scaloenje*, of *Eſcalottes*, en noch veel onwaarſchijnelijker, voor *Bies-Look* neemen. De Hartvogtige Luyden en Boeren, Eeten den Ajuyn Raauw met Brood en Zout; doch zy worden beeter Gezooden of Gebraaden gegeeten: Als dan zegd men dat zy de Byſlaapens-Luſt verwekken, en de Vrouwen overvloedig Zog in de Borſten verſchaffen. Dat nu ook de Vermaarde Kruyd-kenner Matthiolus, de *Cepa Aſcalonica*, of Paleſtina, voor Bies-Look heeft aangezien, word by de laatere voor een Misgreep aangeteekend.

Eſcalotte of Ajuyn van Paleſtina.

Naadien het waarlijk niet anders dan *d'Eſcalotte* der Françoizen is, of de regte Ajuyn van Paleſtina. Zulx men door eenige Gebuurſchap ſchijnd te moogen giſſen, Dat d'Egiptize Ajuyn een zoort tuſſen de regte Ajuyn, Look en Porreye geweeſt is. Waar toe wy thans niets byzonders zullen

Porreye en Bies-Look in Egipten.

by-voegen, dan dat wy moogelijk zeekere zoort van kort Bies-Gras, by d'Egiptenaars *Nejem el-Jalib* genoemd, voor het regte Egiptis Bies-Look te houden hebben. Het is een heel Tenger Gewas; Dat met Witte, Scherpe, en Zoete Wortelen in d'Aarde voortkruypt, en met zijn Steeltjens, als ons Gras, ter hoogte van een Vinger opſchiet. Op de Topjes deezer Steelen, ſtaan Vier Aaren, met kleen Zaad van binnen kruys-wijs teegens malkander over; want zulx wil ook d'Egiptize benaaming, *Nejem el-Jalib*, dat is, Kruys-Gras, te kennen geeven. 't Zaad houden d'Egiptenaars voor een zonderling Genees-Middel teegen de Steen der Niere en Blaaze. Ook diend haar 't afziedzel teegen de Kinder-pokjes en Maazelen. En verwekt de Stonden even als het Knop-Look.

Veld-Ajuyn van Alexandryen.

Van de groote en kleyne Veld-Ajuyn van Alexandryen, vald hier weegens d'onzeekerheyd der Schrijvers, weynig te zeggen; en zy behoord ook te-regt onder de Bloemen; en alzoo by veele onder de Narçiſſen geteld. Ook heeft Dodonèus verſcheyde Waarneemingen omtrent d'Arabize en ander Veld-Ajuyn, als meede over de Zee-Ajuyn aangeteekend, die hier niet ter ſnè dienen. Maar naadien Moſes, Num. 11:5. het Look, volgens onze en zommige Overzetters, van het Knop-Look onderſcheyd, ſchijnd daar door eenige andere zoort van de reeds genoemde Ajuyn-Gewaſſen, naamelijk de *Porreye* verſtaan te worden: En wy zien ook dat Arias Montanus, en de Duytze Overzetters van Leuven, die de Gemeene Latynze gevolgd zijn, d'aangehaalde plaats uyt het Boek der Tellinge,

Porreye Mum. 11:5. t'onregt Look Vertaald.

aldus Vertaalen; *Wy gedenken*, &c. *de Porreye, Ajuyn en Kliſter-Look.* Ook hebben de LXX Overzetters, 't Hebreeuwſe Woord, החציר in 't Griex PRASON, dat is, *Porreye* Overgezet. En wy Verwonderen ons, Dat daar over niet metallen aangeteekend ſtaat. Onder-en-tuſſen diend dit van de Porreye, Ajuyn, Bies-en Knop-Look, niet overgeſlaagen, Datze veele onder d'Oude veragt hebben, om dat zy den Menſch een onaangenaamen Adem geeven, en meeſt hard om verdouwen vallen. By Athenæus wordenze verbooden in den Tempel van de Moeder der Goden te verſchijnen, die Look gegeeten hadden. Jaa Ovidius heeft hem niet ontzien, de Look een Vervloekte Koſt te noemen, die tot Straf van zulke moeſt gegeeten worden, die haar Vaâr en Moêr Vermoord hadden; gelijk uyt deeze volgende Veerzen blijkt;

Een die zijn Vader heeft gedood,
Die Eete Look uyt Hongers-nood:
Dat agt ik ſlimmer Koſt te zijn,
Als Dulle Kervel, 't ſlim Fenijn.
Hoe Grof is ook den Akkerman!
Die 't Hard Gewas verdouwen kan?

En

En zoo ſpreekenze niet alleen van het Knop-Look; maar Martiales, raad ook zelfs die, welke maar Bies-Look gegeeten hebben, weegens d'Af keerigheyd van haaren Stinkenden Adem, met een geſlooten Mond te Kuſſen;dus luyd zijn Vermaaninge;

Al die ooyt Bies-Look willen Eeten,
Behooren deeze Les te weeten;
Dat haar geen Kus en diend genooten
't En zy haar Mond zy toegeſlooten.

Maar hoe zeer ook de Look en Ajuyn van Ouds geagt wierd te Stinken, hebbenze egter de Egiptenaars, onder Goddelijk Eerbied gehouden; gelijk Juvenalis daar meede Spot, en van de Egiptenaars gezeyd heeft; *Dat het wel een Heylig Volk moet zijn, daar zelfs de Goden in de Thuynen waſsen.* Nogtans en moet men des Digters Woorden zoo niet op-neemen, als of dit Gewas van de Egiptenaars heel niet gegeeten wierd; (want de meeſte getuygeniſſen liggen daar teegen aangekant;) maar dat zy de zelve, weegens 't overvloedig genot, en ongemeene Deugd, Vergodet hebben, en Heylig hielden: Dus luyd des Schimp-Digters dertele Speelinge daar over;

Men mag Ajuyn noch Look, hier breeken met de Tanden;
Want 't is een Schellem-ſtuk in al d' Egiptze Landen:
Is't niet een Heylig Volk, en van een grooten Lof,
Dat voor zijn Goden Eerd, 't Gewas van zijnen Hof?

Doch gelijk we tot hier toe breed genoeg meenen gezien te hebben, wat Boomen, Heeſter-Gewaſſen, Planten, Kruyden, en Veld-Vrugten Egiptenland eygen waaren, alzoo willen wy hier meede zoo wel het Hek van den Boomgaard als van den Moes-Thuyn ſluyten; ongemoeyd nogtans in dat Land veele andere Aard-Gewaſſen, en Bloem-draagende Planten gevonden worden, die uyt Europa en andere Geweſten derwaards gebragt zijn; van welke getuygd word, Datze naa haare Verplanting aldaar, geheel-en-al haaren Reuk verliezen; 't geen de Natuur-Kundigers meenen hier van daan te koomen, Datze eerſt te veel Waters, daar naa te veel Warmte genieten.

NEEGENDE HOOFDSTUK,

KORT INHOUD DEEZES HOOFDSTUKS.

EGYPTEN *van Ouds* Volkrijk: *En deſſelfs* Zeevenderley ſlag *van Inwoonders, in* Dry hoopen *onderſcheyden.* Vrugtbaare Kinderteeling *der* Hebreeuwſe *en* Egiptize *Vrouwen.* Egiptize Vrouwen *zeer verzot op 't* Baaden, Zalven, Beſcheeren der Schaamelheyd *en andere Opſmukking.* Egiptenaars *Vermaard in* WYSHEYD, *en hoe van de* H. Stefanus *tot Lof van* Moſes *bygebragt: Hoe hoog haare* Wijsheyd *te roemen is, en wat men van haaren* HERMES TRISMEGISTUS *en zijn* Schriften *te houden heeft. Wat* Voordeel *d' Egiptenaars meer dan andere Volken hadden, de* Wijsheyd *en* Konſten *aan-te fokken.* Meetkonſt *hoe in Egipten gevonden.* Wijsheyd *en* Konſten *alleen by* d'Egiptize Prieſters *gemeen.* Koningen *van Egipten, uyt de rang der* Prieſteren *genoomen, en waaromze te-gelijk ook* Prieſters *waaren.* Prieſterdom *by de Egiptenaaren alleen op haare* Naakoomelingen *voortgeplant.* Moſes, *waarom van zommige* een Prieſter van Heliopolis *genoemd?* Egipten *van* Pythagoras *en andere bezogt om* Weetenſchap *te Leeren. In wat* Konſten *d' Egiptenaars ervaaren waaren, en hoe groote* Medicijn-Meeſters *zy eertijds geweeſt zijn. Wat van haar vermaarde* Beelde-Spraak *te houden zy, en hoe van veel Geleerde Uytgelacchen. Der* Egiptenaaren *kennis in 't* Burgerbeſtuur, *by* Diodorus Sikulus *en in de* H. Schrift *geroemd; en datze beeter* kennis *van den* Oorſprong der dingen *als de* Grieken *hadden; alhoewelze die niet en ſchijnen van* Moſes *ontleend te hebben.* Moſes *hoedaanig een bequaam* Schrijver *der dingen dien hy Geſchreeven heeft.* Manſchap *in* Egipten, *Slaphertig, en Leuy: Zijn groote* Swemmers; *haar* Kleeding *in* Man *en* Vrouw *beſchreeven; moogen met geen*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Woll in den Tempel gaan noch Begraaven worden. Egiptize Taal heeft geen gemeenschap met andere: Koptize Taal waar van zoo genoemd, en dat het Oud Egiptisch den Kanaäniten en Hebreën onbekend was. Koptize Overzetting des Bybels, en Woordenboeken. Aanmerkingen over de Hieroglyfize Beelde-Spraak, en hoedaanig-een Oorsprong van veel Dwaalingen. Waar uyt men gemeend heeft, Dat de Slange in 't Paradijs Gesprooken, en daar toe een Duyvel bedagt heeft. Tot wat dingen de Hieroglyfize Beeld-Letteren gebruykt zijn. Watter van die Twee Kolommen te houden zy, uyt welke Manethon zijn Egiptize Historie afgeschreeven heeft. Wie HERMES geweest is, en wanneer hy Geleeft heeft. Manethons leugenagtig voorgeeven Ontdekt en van veel ongerijmdheeden overtuygd. Steene Pylaaren van Josefus, neffens die van Manethon gesteld; en Kicherus geloof aan de zelve uytgewist. Valze meeningen door de Zinnebeeldelijke wijs van Schrijven gesteeven en van de Schilders voortgeplant. Egiptenaaren booven andere Volken Afgodisch en Bygeloovig. Bescherm-Goden en Quaad-Afweerende Goden hoedaanig van Gestalte. Egiptize Goden waarom met Hoofd-Dekzels en Geessel-Sweepen voorzien. Hoedaanige Bescherm-Engelen by d'Egiptenaars, MIDDELAARS genoemd wierden. God-Beelden waarom het Aangezigt van een Beest gegeeven. Beeldnis van OSIRIS met den Havix-Bek; Huys-Goden en THERAPHIMS. Bescherm-Goden waarom zonder Handen en Voeten gemaakt, en hoe grooten zorg d'Egiptenaars voor de geheele Lijfsgestalte haarer Goden droegen. Grieken bezorgden in 't maaken der God-Beelden voornaamelijk de Bootzeerkonst. Draagbaare Bescherm-Goden teegen 't breeken, zonder uytsteekende Armen en Beenen gemaakt. 't Spreeken der Orakelen en Vraagbaaken door enkel Bedrog geschied. Veelerhande Gedrogtelijke Halsdraagende God-Beelden verklaard; en waarom die doorgaans een Vervaard-maakende gedaante hadden. HARPOKRATES door den Heer Kuper, Geleerdelijk van de Zonne verklaard; en waarom die in de gestalte van een Kind, met de Vinger op de Mond gezien word. Wat Beesten in Egipten Heylig waaren, en spoorelooze Bygeloovigheyd daar omtrent, en hoe ook aan Leevenlooze dingen Goddelijk Eerbewijs gedaan wierd. Leevendige Dieren als Goden, in Tempelen aangefokt, en Gediend: Als meede om wat reeden d'Egiptenaars zoo wel Quaad-aardige als Goede en Tamme Beesten voor Goden hielden. Slagten en Vleesch-Eeten hoe ver ook by d'Egiptenaaren in gebruyk, en Verbooden. Eerdienst der Beesten in Egipten, hoe ver een Oorzaak van der Joodse Spijs-Wetten, en onderscheyd van Reyn en Onreyn. Den Vermaarden Afgod APIS in zijn Gedaante en Eerbewijs bezien, en de meening van Geerardus Vossius daar over bygebragt, en weedersprooken. Eerdienst van Apis, op Farao geduyd. Perzize Konink, van Bagoas over 't Bespotten van den Os-God Apis, Gedood en voor de Katten geworpen. Goude Kalf een naa-aaping van Apis; en hoedaanig deezen van Serapis te onderscheyden. Serapis hoe ook onder een Slange Gediend. Os en Kalver-Dienst zeer wijd onder de Volken verspreyd. Serapis zoo wel Vrouwelijk als Mannelijk aangemerkt, en waar van zoo genoemd. Kruys in de Hand van Serapis, van veel fraaye Schrijvers teegen alle waarschijnelijkheyd, voor een vinding van de Duyvel gehouden. Godwarring der Egiptize Goden en Godinnen ontward. Serapis waarom met een Kooren-Maat op 't Hoofd verbeeld, en zijn Godheyd van zommige, een Gedagtenis van Josef geagt. Serapis op verscheyde Roomze Penningen verklaard, en de zelve met ISIS gehouden. Eerste Kristenen over den Dienst aan Serapis beschuldigt, van G. Vossius verantwoord. Godinne Isis voor de MAAN, en te-gelijk met Osiris voor de ZON gehouden. Isis en Osiris veel God-Naamen toegeëygend, en derzelver eygenschappen uyt haar Beeldnis volgens Apulæus verklaard, en voor de grootste Godheyd van Egipten gehouden. Nyl-Water byzonder Heylig. Isis op de Roomze Penningen verklaard; en haar Naam bedenklijk in de Naamdigting van Moses gevonden. Ratel van Isis, hoedaanigen Speeltuyg der Egiptize Priesters, met yts van den Ibis-Voogel aan Isis Toegewijd. ISIS waarom met een Slang op 't Hoofd verbeeld. Aspis-Slang by d'Egiptenaars een Teeken van Koninklijk Gezag. Slange-Dienst onder Israël aan Ezechiël getoond; die misschien ook daarom in de Woestijne van Vyerige Slangen Gebeeten waaren. Val des Eersten Mensche, waarom onder 't Zinnebeeld van een Spreekende Slange verhaald. Als meede van de Schepping en Val der Engelen. Dat Moses waarschijnelijk zijn Boeken eerst op 't eynde van zijn Leeven, voleyndigt heeft. Slange in 't Paradijs, niet onder de Listige Dieren des Velds geteld; en dat de Duyvel alleen door verleegentheyd der Uytleggers, tot het Paradijs word ingevoerd. Val des Menschen zoodaanig van Natuur, datze niet beeter als Figuurswijze is konnen beschreeven worden. Ontgerijmdheyd van 't gevoelen, welk steld, Dat de Duyvel door de Slange gesprooken heeft: Met yts van het Uytwerpen der Duyvelen, en hoe deeze van den Satan te onderscheyden zijn. Gods Will, dikwils Spreeken genoemd, en dat het Godt niet onbetaamelijk is, zig naa de Swakheyd des Menschen Verstand te voegen. Godsdienst der Vroome Vaderen, door de Wet der Ceremonien grootelijks bevestigd. Mensche, Goed Geschaapen, kon door eyge Begeerte, 't Quaade willen, en Verleyd en Bedroogen worden. Dat d'Engelen niet Vallen konnen, en ook nooyt Gevallen zijn. Dat al 't geên 't gemeen Gevoelen van de Duyvel, Zatan en Helze Geest geloofd, zeer wel over-een komd met het geene d'Egiptenaars eertijds van haaren TYPHON zeyden. Ongerijmd-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

rijmdheyd in 't gevoelen van de Magt des Duyvels *ontdekt. Wat reeden* Moses *had*, den Val des Menschen *onder 't Zinnebeeld* van een Spreekende Slange *te beschrijven: En Waarom* de Slange *haar over de Daad der* Verleydinge, *niet zoo wel als* Eva *verantwoorde?* Gods toelaating, *een slegt Bewijs voor de* Magt des Duyvels. Duyvel *en* Satan, *in de* Begeerte *en* Strijd tussen Vleesch en [illegible]eest *gevonden.* Eer-Dienst der Slange *gemeen by d'Oude Egiptenaars, die van daar tot de* Grieken, Romeynen *en* Kristenen *is overgewaayd.* Slange-Dienst *geen vindinge van de* Duyvel, *om den* Val des Menschen *te bewimpelen. Bedenking over de* Bespottinge des Gevallen Mensche, *die in zijn Raadslag*, Godt had willen gelijk zijn. Heyl *en* Welstand, *hoe op de* Oude Penningen, *door een* Slange *verbeeld.* Osiris *hoedaanigen Vermaarden* God *der Egiptenaaren; wiens* Dood *op 't Feest van* Isis *Beweend wierd.* Dwaalzicke gedagten *der geener die meenen dat in* Osiris Kruys, *een Voorspelling des* Duyvels *van 't* KRUYS des Zaligmaakers *op te vissen is.* Typhon, *den* Egiptizen Duyvel *of* Verderver, *tot een grondvest der laatere gevoelens, naauwkeurig bezien: En zijn* Beeldnis *volgens* Sinesius *en* Plutarchus, *Zeedekundig en Natuurkundig verklaard.* Duyvel *en* Satan, *hoe onder* Perzoon-verbeelding *even als* Typhon, *in de* H. Schrift, *door toeëygening der Hoedaanigheeden ingevoerd.* Quaade Eygenschappen des Duyvels, *hoe een* Oorzaak *van dessels* Ysselijke Verbeelding *die door de* Schilders *gesteeven is; zoo dat men de* Duyvel *niet zelden, met* Hoorens, Vlerken, Ezels-Ooren, *een* Steert, Scherpe Klaauwen, *en een* Satyrs-Bakkes *&c. verbeeld ziet. Spoorelooze gedagten van* Ligtfoot, *over des* Duyvels Vervaarelijke Verschijning *in 't* Hofken van Gethzemané. Typhon *in veel opzigten met den* Ezel *vergeleeken, en wat zoort van* Lampen *d'Egiptenaars hem hebben toegepast. &c.*

TOT hier toe, is van EGYPTEN en de Vrugtbaarheyd des Lands gesprooken; Nu zal het dessels Inwoonders met haare Zeeden en Godsdienst gelden. Voorwaar dit Gewest in welkmen eertijds volgens 't Oude Erfgerugt, over de Twintig-Duyzend Bemuurde Steeden telde, is naast het Beroemde Sina, by de meeste Aard-Beschrijvers, voor het alder-Volkrijkste Landschap der gantze Weereld gehouden: En derzelver krielende meenigte, duurd noch zoodaanig tot op heeden, Dat alleen binnen de Stadt Kayro, welk een overblijfzel van 't Oude Memfis is, meer dan Zeshonderd-Duyzend Joden gevonden worden; waar uyt d'ontelbaare meenigte van de rest, te gissen staat.

Egipten van Ouds en noch heeden zeer Volkrijk.

Gelijk dan ook zommige dit tot een merkelijk bewijs deezer Volkrijkheyd hebben aangeteekend; Datter in 't Jaar 1580. en 1581. binnen de tijd van Zeeven Maanden, een Priesterlijke Neerlaag, van Vyf-maal-Honderd-Duyzend Menschen geschiede, die de Bevolking nogtans geenzinds scheen te kreuken: Gelijkmen gissen kan, als men aanmerkt, Dat ten tijde van Asan Bassa, 't Zeeventig-Honderd-Duyzend Menschen, geteld wierden. Hoedaanig-een Talrijkheyd, ons dan ook terstond vry naader, uyt de Vrugtbaare Kinderbaaring der Vrouwen toeschijnen zal, om-te verstaan, hoedaanig ook d'Inwoonende Israëliten, in Egipten, door een Natuurlijke meedewerking der Landaardze Vrugtbaarheyd, (die volgens het zeggen der Joden, niet alleen zeer gemeen, Tweelingen, maar ook Dry, Vier en Vijflingen deed te voorschijn brengen;) uyt de LXX Zielen, die met de Aards-Vader Jakob in Egipten quaamen, binnen de tijd van ruym Twee-Honderd Jaaren; tot een Getal van veel Honderd Duyzenden zijn konnen uytbotten, gelijk Exod. 1: 7. gezeyd word; *Zy wierden Vrugtbaar en Wiessen Overvloediglijk in grooten Getaalle.* Zulx datze sterker wierden dan d'Egiptenaars zelfs waaren. Gelijk het zoodaanig aan de Vader Jakob beloofd was, Gen. 48: 16.

Alwaar ook Israël zeer aangewassen is.

Indien wy in de Beschrijving van d'Egiptize Inwoonders, Herodotus volgen, was dat Land eertijds van Zeevenderley slag van Menschen bewoond; waar van zommige waaren, *Priesters*, andere *Vegters* of *Zoldaaten*; andere *Osse-Weyers*, *Swijnen-Hoeders*, *Koopluyden*, *Tolken*, en zulke, welke in 't gemeen *Schippers* genoemd worden; onder welke yder de Naam van zijn Handwerk droeg.

Zeevenderley slag van Menschen in Egipten.

En deeze alle konnen heedensdaags zeer wel-voegzaam in Dry zoorten onderscheyden worden; als naamelijk *Steedelingen*, of *Burgers*, die binnen Kayro of andere Steeden Woonen daar naa *Arabiers*, die naa d'Oude wijs, in Tenten Leeven; en ten laatsten, *Boeren*

Die naader tot op Dry gebragt worden.

ren

ren of *Huys-Luyden* die het Land-bewoonen en den Akker-Bouw waarneemen. Ook zeyd men dat d'Inwoonders dit byzonderlijk eygen hebben, Dat eenige van Natuure Swart, andere Blank zijn; waar van men d'eerſte voornaamelijk, in het Opper-Egipten of liever Moorenland, t'huys te brengen heeft. Datter ook veel Swakke en Swaarmoedige Menſchen in Egipten gevonden worden, en die Land-Aardt ook dikwils van Peſt en quaade Ziekten overvallen word, zullen wy hier naa gedenken.

Hebreeuwſe Vrouwen zijn in Egipten zeer Vrugtbaar in het Kinderhaalen.

Maar gelijkwe ſtrax van de Vrugtbaare Kinderbaaring der Egiptize Vrouwen gewag maakten; alzoo Getuygen meede de Joodſe Rabbijnen, Dat de Hebreeuwſe Vrouwen in Egipten Woonende, niet alleen, Twee en Dry Kinderen, maar ook Zes, en noch meer teffens pleegen ter Weereld te brengen. Welke Vrugtbaarheyd zy neffens d'Egiptenaaren gewoon zijn, aan het Drinken van het Nyl-Water toe te ſchrijven.

En zulx geagt van het Nyl Water voort te koomen.

Zulx Diodorus Sikulus zig ook niet ontzien heeft, dit tot de Magt der Egiptize onderneemingen te baat te neemen; waar door zy zulke Onmenſchelijke gevaartens als de Vermaarde Pyramiden zijn, hebben konnen te zaamen hoopen, en waar toe zy veele Duyzenden van Menſchen noodig hadden.

Vette en Swaarlijvige Vrouwen in Egipten Geagt.

Niet te min moet ons dit verwonderen, Dat on-aangezien de gewoone Vrugtbaarheyd der Egiptize Vrouwen, men nogtans zeyd, dat zy de Vettigheyd en Swaarlijvigheyd beminnen; en niet alleen groote vlijt daar toe aanwenden; maar ook daarom van de Mannen des te meer Gelieft worden; daar nogtans d'ervaarenis leerd, Dat d'Overvette Vrouwen, heel ſchaars in 't Kinder haalen zijn; jaa veelzinds geheel-en-al Onvrugtbaar bevonden worden. Waarom veele opmerkende Natuurkundigers gelooft hebben, Dat het Drinken van 't Nyl-Water, en 't gebruyk der Baad-Stooven, Rooken en Zalven, waar op d'Egiptize Wijven van Ouds te bijſter verſlingerd waaren, zoo wel de Vrugtbaarheyd als de Vettigheyd, dat is, beyzinds is gunſtig geweeſt. Zulx men niet te gelooven heeft, Dat d'Egiptize Vrouwen haar alleen Cieraad en Reynigheyds-halven, of tot Verkoeling des Lichaams Baaden; maar dat de meeſte, en wel byzonderlijk de Maagere Schranken, dat doen om haar Vet en Glat, en rijk in 't Kinderhaalen te maaken; hoedaanigen ſlag van Vrouwen d'Egiptize Mannen, meer als andere Beminnen. Invoegen het moogelijk niet al geloogen is, wanneer de heedens-daagze Reyzigers ons verhaalen, Dat aldaar veel Vette en Swaarlijvige Vrouwen gevonden worden, die heel den dag als Meſt-Verkens, op de Vloer-Matten en op haare Ruſt-Banken liggen; en zulx noch wel meeſt onder de Jodinnen, die daar in d'eygen Land-Aardt, verre te booven gaan.

Beminnen zeer het Baaden, Waſſen, Zalven &c.

Wat hulpmiddelen de Egiptize Vrouwen hier toe verder ter-hand neemen, hebben wy eenigzinds in de Beſchrijving der Land-Vrugten aangeweezen: Daar dan ook gezeyd is, hoe zy haar daar toe in de Baad-Stooven, van Waſſen, Sweeten, Rooken en Balzemen weeten te bedienen, en de Vetmaakende vogtigheeden der Olye, onder behulp der Warmte, en Wrijving, door de Huyd naa haar trekken. Waar toe zy ook veele Zoppen Drinken, die met Bammië, Melochia, en Kolokaſie, kleeverig gemaakt zijn. Als meede kragtig Hoender-Zop, by d'Arabize Egiptenaars *Maluf* genoemd. En zeeker die op het doen der heedens-daagze Joden let, en beziet hoedaanig zy veelzinds, Oude Gevoede Hoenders en Haanen opkoopen; merkt wel dat'er noch yts van die Oude Egiptize Land-Aardt inſteekt.

Oude gewoonte der Egiptenaaren, by de Joden noch niet afgeleerd.

Alwaar niet zelden pleeg te gebeuren, Dat een Vrouw al 't Zop van een gants Hoen, dronk, en daar by noch het gantze Beeſt zelfs, tot op de Beenen afkloof: En het is bekend datze ook Pappen en *Geléyën* van Hoender-Nat maaken. d'Arme Vrouwen, en die van kleen Vermoogen zijn, Drinken daartoe d'Oly-Droeſſem van Seſamen-Zaad; hoedaanig wy gezien hebben, datze *Thaine* noemen: Ook wel 't Afziedzel van de Wortel China, of Olye uyt Indiaanze Nooten, of die uyt Erweeten geperſt is; als meede de Vrugt van Terpentijn-Boom, Zoete Amandelen, Haazel-Nooten en Piſtaſſen. Die het Baaden hier toe oeffenen, hebben de gewoonte haar Lichaam naa het Baaden overal te Wrijven, en daar gaat niemand zonder zulx te doen weederom uyt. En

zulx

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

zulx doenze dryzinds; d'Eerſte geſchied met de Vlakke Hand, die met Olye van Sezamen beſtreeken is; De Tweede doenze met een Ruwe Linnen Doek; en de Laatſte, met een Lap uyt Geyten-Haayr gemaakt. Daar naa beſtrijkenze 't Lichaam van het Hoofd tot de Voeten, met gemeene Zeep; en Waſſen haar daar meede in een Baad-Kuyp met Warm-Water, alle Vuylnis af. Wel Gewaſſen zijnde, word haar het Schaamdeel aan den Onderbuyk Kaal gemaakt door een Plaaſter daar op te leggen, die aanſtonds alle Haayrigheyd doed uytvallen. Boovendien leggenze een Mengzel uyt Poeder van Archenda, en Blaaderen van Elkanna, met gemeen Water t' zaamen Gezooden, op de Voeten, om der-zelver Swakheyd en Sweeterige Stank te verteeren en weg te neemen. Tot welk een gemeen gebruyk binnen Kayro en veel andere Steeden, ontallijke Huyzen zijn, daar duſdaanige Baaden gevonden worden, en alle dienſt van Zalven, Smeeren, Sweeten, Waſſen en diergelijke te genieten is. En zulx niet alleen voor de Vrouwen, maar ook voor de Mannen; die dezelve tot verhoeding van Ziekten, die haar dikwils uyt Verkouwing der Koelaardige en Vogtige Vrugten, op den Hals koomen; of daar meede reeds bevangen zijn.

Olyen en Zalven naa het Baaden by d'Egiptize Vrouwen in gebruyk.

Beſcheeren de Schaamelheyd.

Dat d'Egiptenaars van Ouds een Schrander en Verſtandig Volk waaren, daar van ſtrekt niet alleen de gantze Oudheyd tot Getuyge, maar de H. Schrift ſchijnd ook derzelver Wijsheyd en Geleerheyd, zeer te roemen. Zulx het niet alleen Makrobius is, die Egiptenland, *De Moeder aller Konſten* genoemd heeft; als waar in de Meet-Konſt, Cijffer-Konſt, Sterre-Konſt, Stoffcheyding, Genees-Konſt en alle andere Weetenſchappen zoodaanig bloeyden, Dat het Gemeene Volk, te-gelijk met haare Nabuuren waanden, Dat haare Wijzen waarlijk Tooverye pleegden, en Booven-Natuurlijke dingen deeden. Zoo dat ook haare Wijsgeeren hier door heel goed-koop, aan de Naam van *Wijzen* en *Tooveraars* geraakten. Doch hoedaanige zeldzaame dingen deeze Quanten, meer in Schijn, en door Blinddoeking des Onkundigen Volks, dan in Waarheyd deeden, wanneer zy hun Konſt zelfs in den hoogſten nood in 't werk ſtelden, zal ons hier naa teegens de Wonderdaaden van de Groote Moſes, af-te weegen ſtaan. Maar gelijk ons in die Beroemde Hiſtorie, voor-af twee byzondere Zaaken zullen te betragten ſtaan, welke d'Opvoeding van dien Getrouwen Leydsman en Wetgeever, van heel naaby aangaan; (wordende opgetrokken in het Koninklijk Hof van Egipten, Exod. 2:10. *En Onderweezen in alle de Wijsheyd der Egiptenaaren* Actor. 7:22.) alzoo ſcheen ons d'opmerkelijke Getuygenis van Stefanus, verheffende *d'Egiptize Wijsheyd*, te vermaanen, eens om-te zien, waar in doch die Wijsheyd mag beſtaan hebben; naadien dit by ons zeer veel ſchijnd te moeten gelden, Dat zig de H. Geeſt niet geſchaamd heeft, Moſes, die hem zelven weegens Hoogdraavende verrigtingen Vermaard genoeg gemaakt heeft, door de *Wijsheyd der Egiptenaaren* te verheffen. Dus moet hier voorzeeker yts agter ſchuylen, welk de moeyte waardig is, dat wy 't naaſpooren. Want by-aldien het verre beneeden de Wijsheyd van een gemeen Perzoon gaat, ymand te Prijzen en te Verheffen, over dingen die in haar zelven geenzinds prijs-waardig zijn, konnen wy zulx voor-al niet denken, Dat d'oneyndige Wijsheyd, door wiens ingeeven d'Heylige Stefanus deeze Getuygenis in zijn verantwoording teegens de Vrygeeſten, die hem *De Veragting van Moſes* en de *Wet*, te laſt leyden, inbragt; daar in zal mis-getaſt hebben? En derhalven, Dat het geêne hy van de Egiptize Wijsheyd voorſtelde, opmerkelijk en zoodaanig was, dat het waarlijk tot Moſes Lof diende; dewijl immers nu de beurt aan hem ſtond te toonen, Hoe grooten Agting hy voor Iſraëls Wetgeever had. Voorwaar die Vroome Martelaar, heeft ons met dit Voorbeeld niet alleen aangeweezen, Dat de Geleerdheyd in haar zelven, een deftig Optooyzel van de Menſchelijke Natuur is, maar dat ook daar op met een groote Eerbewijzing behoorde gezien te worden, omtrent den geenen, die boovendien alreede veel andere Voortreffelijkheeden van een hooger Natuure hebben, die hem prijswaardig maaken. Want by-aldien een Peercl haar Waardye behoud, ſchoonze

Egiptenaars van Ouds vermaard in Wijsheyd en Konſt-Oeffening.

Waar doorze heel ligt aan de Naam van Tooveraars geraakten.

Moſes in de Wijsheyd der Egiptenaaren opgetrokken.

Waar toe de Getuygenis van Stefanus vermaand dat men dezelve naaſpoord. Actor, 7:55.

Stefanus heeft de Wijsheyd der Egiptenaaren in Moſes niet zonder Waarheyd

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

en reeden konnen roemen.

op een Mesthoop leyd, za!ze onmoogelijk niets van haar luyster verliezen, wanneerze in 't Goud gevat of aan een Koninklijke Kroon gehangen word. Indien Geleerdheyd en Wijsheyd, Lofwaardig was in een Egiptenaar, zy kon niet minder in Moses zijn, in welkze met meer andere Volmaaktheeden verçierd en zaamen geschaakeld was. Doch 't geên hier 't onderzoeken is, schijnd dit te weezen; Of ook d'Aal-Oude Wijsheyd der Egiptenaaren, magtig was het Menschelijk Verstand, met alle reedelijkheyd tot zulken hoogen trap op-te beuren, Dat het daar door bequaamer wierd, de Waarheyd van Valsheyd, ter Deugden t'onderscheyden? 't Is zeeker dat het by veel Geleerde Mannen niet zonder bedenklijkheyd blijft; Dat de Wijsheyd der Oude Egiptenaaren, niet van zulken hoogdraavendheyd te houden zy, als het erfgerugt naa zoo veel tussen-gevallen Eeuwen, misschien daar van wel heeft doen denken. Gelijk dan ook den vermaarden Konringius, in een zeer fraaye Reedenvoering heeft zoeken te betoonen, Hoe groote gebreeken daar in noch te herstellen waaren. Daar-en-booven geeft het bescheyd dat wy thans daar van hebben; genoegzaame blijken, Dat zommige deelen van haare Geleerdheyd, slegt Duyster, en als eenige spreeken, veelzinds Tooverkundig zijn geweest; dat is naa onze gissing, Datze met den Waan van een Booven-Natuurlijk vermoogen omhangen waaren, die 't gemeene Volk, welk den loop der Natuure niet en kenden, in Groot-agting hielden; terwijlze zelfs over zulk-een Eerbewijs in haar Vuyst Lacchen moesten. Zulx dat men haar-lieden gantze Kraam, wel ingezien zijnde, zeekerlijk verre beneeden den hoogsten Prijs van die Lofwaardigheyd zal te schatten hebben: Aangemerkt d'ondekking des bedrogs, en de rijkvoerige byvoegzels, die d'Ervaarenis en 't Vernuft der volgende Eeuwen, tot naader optoojing, daar aan hebben toegebragt. Nogtans moetmen geenzinds ontkennen, Dat zommige deelen der Geleerdheyd en Weetenschappen, van d'Egiptenaars uytgevonden, en eenige voor haar bedagt, zeer verbeeterd zijn; als meede dat de Grieken haar Konst-Winkel alder-eerst gestoffeerd hebben, met het geenze van d'Egiptenaars ontleend hadden. Invoegen men schijnd te konnen zeggen, Dat Egipten in die tijd voornaamelijk in Konst-Oeffeningen en Geleerdheyd gebloeyd heeft, als zelfs een Egiptize Duysternis van Onweetendheyd, het aangezigte van Griekenland, zoo wel als dat van andere Volken bedekte. De Geleerde Bisschop, Eduard Stellinfleet, hierom voorhebbende, te toonen; Hoedaanig bequaam en wel voorzien De Man Moses geweest is, van de Burger-bestuurkunde, en alle geheyme deelen der Egiptize Wijsheyd, Om ons een Historie van de Oude tijden naa-te laaten; heeft deeze Dry voornaame aanmerkingen voorgesteld: Naamelijk, I. De groote Oudheyd van de Agting der Egiptize Geleerdheyd. Ten II. De groote voordeelen die zy gehad hebben in die voort-te zetten: En ten III. De deelen der Geleerdheyd te bezien, die onder hen 't meest zijn in gebruyk geweest. Zoo wy nu hier in Makrobius zullen geloof geeven, isser geen Volk geweest, dat in Geleerdheyd teegens d'Egiptenaaren opweegen kon. Dan zeyd den zelven eens van haar, Dat Egipten de Moeder was van alle Konsten; Dan eens weederom, Dat zy de Vaders waaren van alle Wijsbegeerige Weetenschappen. Elders weederom, Dat de Sterrekunde haar Oorsprong aan dezelve schuldig staat, en zy d'eerste geweest zijn, die haar onderwonden hebben den Heemel te Meeten. Dus spreekt hy'er van: Alhoewel het waarschijnelijker is, Dat de Sterrekunde eerder by de Kaldeën bekend, en van daar tot d'Egiptenaaren overgegaan is; waar van wy eenmaal genoeg in Abrahams Uytgang uyt Ur der Kaldeën gesprooken hebben. En noch heeft het Makrobius daar by niet gelaaten; maar hy schijnd haar ook allerley Goddelijke kennis toe-te schrijven; als hy zeyd; Datze de Heemelze dingen verstonden, en Meede-Oeffenaars der Goddelijke Tugt zijn geweest. Het is genoeg bekend, in wat Hoogagting de Egiptize Geleerdheyd by zommigen van onze laater tijden geweest is; zoo dat de Stoffscheyders het als een stuk van de grootste Eer voor haare Konst-Oeffening aanmerken, Dat zy meenen Maagschap aan de Oude Egiptize Wijsheyd, te

Of de Wijsheyd der Egiptenaaren zoo hoog te Roemen is als het Erfgerugt daar van zeyd.

't Geên de Egiptenaars eerst donker en verward wisten, is van de Grieken naader opgetooyd.

Door welke hoedaanigheeden der Egiptize Wijsheyd, Moses is konnen bequaam gemaakt worden een Historie naa te laaten.

Wijsheyd der Egiptenaaren van Makrobius geroemd.

Stoffscheyders haalen haar kennis geern van de Egiptenaars af.

te konnen reekenen, en te toonen dat de Stofſchey-kunde van den Egiptizen Hermes afkomſtig is: Alhoewel het van Konringius verſtandelijk weederſprooken is. Franciskus Patricius bekende zoo grooten verwondering over d'Oude Geleerdheyd der Egiptenaaren te hebben; Dat hy het Oordeelde geen quaade verwiſſeling te zijn, by-aldien de Peripatetize Wijsbegeerte aan een kant geſmeeten, en d'Oude Egiptize in plaats aangenoomen wierd. Doch de Weereld ſchijnd thans zoo Gek niet, Datze zijnen Hermes Triſmegiſtus voor den Autheur der Oude Egiptize Wijsbegeerte aanneemen zou; naadien nu genoeg ontdekt is; Dat de Boeken die onder 't Mom-Aanzigt van zijnen Naam uytgaan, niet anders dan een Verward zaamenſchraapzel zijn, van Kriſtelijke, en van Platonize en Egiptize Leeringen. Zulx het zeer beſwaarlijk zou vallen, de Hoogagting voor d'Egiptize Geleerdheyd ſtaande te houden, door dingen die nu al lang hebben uytgediend. Nogtans vindmen geen volſtrekte reeden, om dezelve zoo geheel-en-al in twijffel te trekken, gemerkt daar immers zoo heerlijke Getuygeniſſen van, in de H. Boeken der Hebreeuwſe Kerke gevonden worden; en daar zoodaanig in voorkoomen, als ofze tot een Standaard en Opgeregt teeken van alle Menſchelijke Wijsheyd te pronk ſtonden. Dus zienwe, Dat wanneer daar van Salomons Wijsheyd, met het grootſte Voordeel en Lof gerept word; ons dezelve onder dit Merkteeken voorgeſteld word; *Dat zy grooter was dan de Wijsheyd van alle die van 't Ooſten, en van alle Wijsheyd der Egiptenaaren*, 1 Kon. 4:30. Waar uyt niet heel twijffelagtig te beſluyten is, Datter geen Geleerdheyd ter Weereld in hooger agting, dan die van deeze Volken was, naadien men anders uyt die Zegs-reeden niet en had konnen afneemen, Dat Salomon wijzer was dan alle Menſchen. Zulx hier uyt dan klaar te zien is, Dat de Wijsheyd der Egiptenaaren van Ouds niet en heeft beſtaan in Leurerye en dingen van kleene waarde; of in Bygeloovige en Tooverkonſtige Guychelaaryen, alhoewelzer veelzinds meede verzeld ging; maar dat'er yts van een Bondige en weezentlijke Natuure der Wijsheyd en Kennis in ſtak; dewijl zy anders niet eens waardig kon geagt worden, Dat Salomons Wijsheyd daar over Zeegepraalde. Gelijk het meede geen kleene Eere voor de Wijsheyd der Egiptenaaren was, van Salomons Wijsheyd overtroffen te worden, als die daar door onderſteld, jaa vaſtgeſteld wierd. Naadien het anders eeven zoo gek zou luyën als of men zey; Dat een Leeuw, Sterker of Kloekmoediger als een Schaap was. Maar indien wy dan met goed regt, de Geleerdheyd der Egiptenaaren, in waarde houden; meenen wy daar-en-booven in die getuygenis merkelijk te zullen onderſteund worden, wanneer wy alle de groote voordeelen aanmerken, welke d'Egiptenaars gehad hebben, om de Geleerdheyd onder haar voort-te planten. Maar nu koomen de Menſchen gemeenlijk op tweederley wijze tot Kennis; naamelijk, door Overleevering van anderen; en door eygen Opmerking. Wat voordeel d'Egiptenaars door Overleevering gehad hebben, ſchijnd hier niet zoo-zeer te moeten onderzogt worden; als wel het geene zy door eygen Ervaarenis zijn konnen te weeten koomen. Alle Kennis uyt de Opmerking voortkoomende, moet zijn van die Weetenſchappen die onmiddelijk ſtrekken, ten Beſten van het Leeven der Menſchen; Of van die, welker eynde is, de reedelijke Vermoogens der Menſchen, in de kennis der dingen te bevorderen. d'Eerſte zal een Menſch doen veele dingen uytvorſſen: De Tweede vereyſt ontſlaaking van andere beezigheyd, en een Gemoed dat op die dingen gezet is: En daar naa Vernuftigheyd in de Oeffening der zelve, verzeld met zorgvuldigheyd, om d'uytgevondene dingen wel te bewaaren. 't Is zeeker, dat d'Oeffening van de Meetkonſt onder de Egiptenaaren, haar Oorſprong ſchuldig is aan de noodzaakelijkheyd. Want naadien de Nyl-Stroom aldaar Jaarlijks zeer hoog opliep, door de Stort-Reegens die in Moorenland vielen, waar door Egiptenland Overſtroomd wierd, gelijkwe in 't voorige Hoofdſtuk gezien hebben; (zoo dat alle de Paalſcheydingen der Akkerlanden omver-geſmeeten, of uytgewiſt wierden;) was het hen noodig t'elkens naa het afneemen der Overvloejing, de Landeryen te hermeeten,

Wat'er van Hermes Triſmegiſtus en zijn Schriften te houden zy.

Wijsheyd der Egiptenaaren hoe in de H. Schrift vermaard.

Wat voordeel d'Egiptenaars hadden, de Wijsheyd booven andere voort-te planten.

Meet-konſt in Egipten door noodzaakelijkheyd geoeffend.

en yder zijn Eygen Deel toe-te eygenen. Hoedaanig-een groot belang een Oorzaak wierd, dat zy haar te neerſtiger in die Weetenſchap Oeffenden, en tot naauwkeurige Kennis quaamen van een Konſt, die een geduurig gebruyk onder haar had. Gelijk het dan ook hier van daan gekoomen is, Dat Herodotus, Diodorus Sikulus, Strabo en andere, de Vinding der Meet-Konſt, byzonderlijk den Egiptenaaren hebben toegeſchreeven. Daar naa hebben zy deeze Kennis tot een grooter Nut beſteed; naamelijk om het Water van de Nyl, te leyden in plaatzen die zoo hoog niet overſtroomd wierden, als wel noodig was om haar een aanſtaande Vrugtbaarheyd te doen verhoopen: 't Geên zy door een Arbeydzaame doorſnijding van verſcheyde uytgegraave Waterloopen deeden; waar in als Strabo zeyd, de Konſt en 't Vernuft der Egiptenaaren, de Natuur te booven ſcheen te ſtreeven. Waar toe, indien wy aanmerken, hoedaanig zy door zeekere Nyl-Peylers, d'aanſtaande Vrugtbaarheyd des gemeenen Oogſtes wiſten af-te meeten; ons ten minſten kan doen zien, op wat grondveſt wy te gelooven hebben, Dat de Egiptenaars zeer Ervaaren in de Meet-Konſt zijn geweeſt. Booven dien heeft ook de geſtalte van haar Gemeene-Beſt, merkelijk gediend, om alle andere Kenniſſe voort-te zetten, welkers Eynde is de Beſchouwing en Opmerking. Uyt welk een-inzigt by haar voor goed-gekeurd was, Datter altijd een genoegzaam aantal van Perzoonen moeſt zijn, die haar nergens anders meede, als met het naarſtig Onderzoek van de Natuure der Dingen beezig hielden.

Egiptize Prieſters de voornaamſte Oeffenaars der Weetenſchappen.

Zoodaanig waaren d'Egiptize Prieſters; welke weegens veel byzondere Bygeloovigheeden der Godsdienſt, meeſtdeels bevrijd waaren van de Laſtige Dienſt van Beeſten te Offeren; waar meede de Prieſters van andere Volken geduurig beezig waaren: En zoo Leefden zy niet alleen gemakkelijker, maar ſcheenen ook een Eerlijker Dienſt dan andere te hebben: Zijnde Perzoonen van de grootſte Eerwaardigheyd en agting onder d'Egiptenaaren; en daar by ook van Magt-hebbing. Onder welke Rang alzulke ſchijnen te moeten gereekend worden, die noch Zoldaaten, noch Landbouwers, noch Handwerkers waaren. Gelijk dan ook Strabo, geheel niet van eenigen Aadeldom gewag maakt, die by hen onderſcheyden van de Prieſters was; maar verdeeld het gantze Volk, in Zoldaaten, Landbouwers en Prieſters.

En Raadsluyden der Koningen in Nood.

En als hy Verhaald, Dat de andere twee gebruykt wierden omtrent Zaaken van Oorlog, en d'Inkomſten des Konings in Tijd van Vreede, voegd hy'er by, Dat de Prieſters d'Oeffening der Wijsbegeerte en Staat-kunde ter herten naamen, en meeſt met haare Koningen omgingen. En daar is niet aan-te twijffelen, of men moet ook zulke daar onder verſtaan, welke van de Koningen, in tijd van Nood en Raadpleeging onder den Naam van *Wÿze*, *Sterrekÿkers* en *Tooveraars* aan 't Hof geroepen wierden; waar van te zien is, Gen. 41: 8. Exod. 7: 11. &c. Dan. 5: 8, 15. *Wÿze des Koninks* genoemd. Daar naa verder ſpreekende van de Kennis, die hunne Koningen zoo wel als de Prieſters, in haar Konſten hadden, zeyd hy, Dat zy met hen het meeſte deel van haar Leeven doorbragten.

Egiptize Koningen die te gelijk Prieſters waaren.

Zulx daar meede zeer wel overeen ſtemd, als Plutarchus zeyd; Dat de Koningen zelf dikmaals Prieſters waaren; en uyt Hekatæus daar by voegd, Dat de Koningen gewoon waaren Wijn te drinken by maate, om datze Prieſters waaren. Den zelven getuygd meede, Dat d'Egiptize Koningen altijd uyt den Rang der Prieſters, of uyt die der Krijgs-Lieden Verkooren wierden; d'Eerſte ter Oorzaak der Wijsheyd, de Tweede, weegens Kloekmoedigheyd.

En wierden uyt de Rang der Prieſters verkooren.

En ſchoon een Konink uyt de Rang der Zoldaaten Verkooren wierd, begaf hy zig ſtraks onder de Prieſters, om in haare Geheyme Weetenſchappen geoeffend te worden. En zoo hebben wy ook al ten tijde van Abraham gezien, Dat Melchiſedek, onder de Kanaaniten, tegelijk Konink en Prieſter was. En alhoewel Diodorus Sikulus, zommige Aanzienelijke Perzoonaadjen, agter de Prieſter-Rang ſchijnd te ſtellen, welke van het Krijgs-Volk onderſcheyden waaren; willen zommige Geleerde Schrijvers, Dat by-aldien hy daar door andere, als moogelijk de voornaamſte van de twee andere zoort verſtaat, men even, als Kaſaubonus eens in een ander geval van

Diodorus zeyde, mag zeggen; *De Getuygenis van Diodorus, geld zoo veel niet als die van Strabo.* Invoegen hier uyt niet heel scheemeragtig te verstaan is, waarom POTIPHERA, de Vader van *Asnath*, die Josef tot een Huysvrouwe wierd, Gen. 41:45. כהן *Cohen* genoemd word; 't welk zommige, *Priester*, andere, *Overste van On* Vertaalen; gelijk we in de Historie van Josefs Leeven in Egipten, hebben aangeweezen. En het blijkt hier weederom, Dat die beyde zingeevingen, zeer wel bestaan konnen, schoon te-gelijk genoomen.

Priester en Overste kon wel zaamen gaan.

Naademaal haare Priesters ook haare groote Prinçen en Oversten waaren; gelijk dan ook *Heliopolis*, of *On*, alwaar deezen Potiphera een *Overste* of *Priester* was, de voornaame Zeetel en Hooge-School der Egiptize Priesters schijnd geweest te zijn. En volgens deeze wijze, zijn ook onder de Joden, *Over-Priesters*, (Dat zijn *Oversten* die uyt de Priesters genoomen waaren,) in den Grooten Raad geweest. Waar van in 't N. Testament dikwils gerept word. Hier-en-booven blijkt het meede uyt Klemens d'Alexandryner, Dat d'Egiptenaaren niet gewoon waaren haare Verborgentheeden aan yder-een en zonder onderscheyd meede te deelen; maar alleen aan zulke die in naavolging tot de Kroon, of aan die welke van Priesterlijke Afkomst, en Kinderen van groote bequaamheyd waaren. Want dit wierd onveranderlijk by haar onderhouden, Datter een geduurige naavolging was van zeeker Ampt of Beroep, in haare verscheyde Huysgezinnen: En dat zoo wel van Priesters, als van Krijgs-Luyden en Landbouwers, waar door zy hunne verscheyde Ordens buyten Vermenging, en alle Verwarring hielden; gelijk we vooren reeds uyt Herodoot hebben aangeteekend; en 't zal ons in 't volgende Hoofdstuk te nutte koomen, daar aan te gedenken.

d'Egiptenaaren hebben hun Ambagt en Bediening altijd in haare Naakoomelingen voortgeplant.

Zoo dat dan naa die gesteltenis van Zaaken, de Geleerdheyd der Egiptenaaren, aan de Priesters verankerd was; welke sterk voortgezet, de waarschijnelijkheyd van die Overleevering, welk onder d'Egiptenaars bewaard is, aangaande Moses, die zy uyt de Historie van Manethon hebben, gelijk Josefus teegens Apion verdeedigd; en hier wonder-wel ter snè komd; naamelijk, Dat Moses een van de Priesters te Heliopolis was, OSARSIPHUS genoemd; doch dat hy daar naa zijn Naam veranderende, *Moses* is genoemd geworden: Met byvoeging, Dat hy ten tijde van de Konink Amenophis, het Melaatze Volk; (want alzoo pleegen d'Egiptenaars uyt een byzonderen Haat, d'Israëliten te noemen;) uyt Egipten geleyd heeft.

Waar van daan Moses by de Egiptenaars een Priester van Heliopolis genoemd is.

Doch Chæremon, een anderen Egiptizen Priester, (waar van ook Manethon gewag maakt,) heeft Moses Een *Schriftgeleerden* genoemd; en Josef, door wien hy naa zommiger meening *Josua* gemeend heeft; een *Heyligen Schriftgeleerden*; daar by doende, Dat den Naam van MOSES is TISEPHEN, en die van Josef, PETELEPH geweest.

En by Chæremon, een Schriftgeleerde.

Welke Overleevering voorzeeker niet anders, dan uyt de Vermaardheyd van Moses Wijsheyd en Geleerdheyd, die haare Priesters gemeen was, voortgesprooten is: En zijn Opvoeding onder 't bestèl van Faraôs Dogter, schijnd ons genoegzaame aanleyding te geeven; om hier ook die Deelen der Egiptize Wijsheyd aan-te merken, in welke de H. Schrift zeyd, Dat Moses Onderweezen was. Deeze dan heeft Filo de Jode, verdeeld in Reeken-konst, Meet-konst, Zang-konst, en Beeld-spraakige Wijs-begeerte.

Egiptize Wijsheyd van Filo aangemerkt.

Doch Sixtus Senensis, die daar in Diodorus Sikulus, en Diogenes Laërtius met andere gevolgd is, heeft die wat beknopter in Vier Deelen onderscheyden: Naamelijk in Sterre-kunde, Natuur-kunde, Godgeleerdheyd, en Zeede-kunst. Haar Sterre-kunde diend men te haalen uyt het geene de Grieken van de Egiptenaars geleerd hebben; gelijk Jamblichus en Porfyrius van Pythagoras getuygen; Dat hy zijn Kennis in de Meet-konst, voornaamelijk van d'Egiptenaars gehaald had: Als dewelke van Ouds, gelijk Porfyrius zeyd, Overneerstig waaren om zig in de Meet-konst te Oeffenen, even als de Feniciers in de Tel-konst, en de Kaldeën in de Sterre-konst.

En hoe van andere vermaarde Schrijvers.

Ook heeft Jamblichus aangemerkt, Dat het zeer moeyelijk pleeg te vallen, toegang tot d'Egiptize Priesters te krijgen, en agter haare Verborgentheeden te geraaken: In hoedaanigen zin Strabo haar zulke genoemd heeft, *Die haare Geleerdheyd*

Getuygenis van Jamblichus.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

onder veelerley verbloemde Waar-Teekenen verbergden, en niet ligt bewoogen wierden om de zelve te ontvouwen. Nogtans ſchijnd men eenigzinds te denken, Dat Pythagoras in de XXII Jaaren, die men zeyd dat hy onder hen in gemeenzaame Ommegang doorgebragt heeft, genoegzaame geleegentheyd gehad heeft, om derzelver Verborgentheeden af-te leeren; waar toe wy egter maar weynig reeden vinden om zulx te gelooven; by-aldien het Verhaal van Diogenes Laërtius ſtand zal houden; naamelijk dat de zelve Pythagoras een Offerhande van Honderd Beeſten Slagte, tot uytvinding van de betooging, die nu in het XLVII[ſte] Voorſtèl van Euklides Eerſte Boek vervat word.

Pythagoras verblijf in Egipten waar toe van hem ondernoomen.

Dit verminderde nogtans niet d'agting die de Grieken hadden voor de Geleerdheyd der Egiptenaaren in de Wis-konſt; naadien immers Eudoxus Knidius ten tijde van Plato, om geen andere reeden naa Egipten trok, als om de zelve daar te leeren. En Demokritus roemde, Dat niemand van de *Arſepedonapten*, (want zoo wierden hunne Prieſters, volgens Klemens Alexandrinus en Euſebius, die de Hiſtorie Verhaalen, genoemd;) hem in de Wis-konſtige Dingen te booven ging. Waar uit ten minſten dit af-te neemen is, Dat zy doe ter-tijd in die Weetenſchap Vermaard waaren.

Exempel van andere die Egipten bezogten om de Wis-konſt te leeren.

Hoe grooten Kennis zy in de Sterre-kunde gehad hebben, is niet alleen uyt Diodorus, Strabo, en Herodotus te zien; maar ook uyt de Uytvindinge van den Loop des Jaars, door verandering der Zonne-keer, welk een Vond was van de Heliopolitaanze Prieſters, die eygentlijk *Zonne-Dienders* waaren; een zoort die moogelijk *Chemarim* genoemd worden, 2 Kon. 23: 5. Dat ook de Aardkloot-kunde by haar in agting was, blijkt onder andere ſcheemeringen uyt Klemens, daar hy de Schrift-Geleerde in de Feeſtelijke Ommegang, zullende beſchrijven, van haar zeyd; Datze moeſten Ervaaren zijn in de Beeldſpraak-kunde, in de Weereld-kunde, in de Aardkloot-kunde, in de Loop der Planeéten, in de Land-beſchrijving van Egipten, en in de Kennis van de Nyl. Gelijk dan meede Euſtatius in zijn Aanteekeningen over Dioniſius, de Aardkloot-kundige Tafels aan Seſoſtris toeſchrijft, welk het Land dat hy gewonnen had, in Tafels deed afbaakenen, en zoo meede-deelde aan d'Egiptenaars, en zy aan anderen.

Wat kennis de Egiptenaars van de Sterre-konſt en Aardkloot-kunde hadden.

Haar Kennis in de Natuur-kundige Wijsbegeerte, heeft zoo bijſter groot niet konnen zijn, weegens haar gewaande Tooverkunſt en Raazende Bygeloovigheyd; waar door zy in het Onderzoeken der Natuurlijke Dingen die zy een Godheyd toeſchreeven, merkelijk verhinderd wierden. Veel Netter en naauwkeuriger ſchijnen zy nogtans in de Natuurlijke Hiſtorie geweeſt te zijn; als dewelke, gelijk Strabo zeyd, alle zeldzaame Dingen, of 't geen Wanſtaltig, of Ongelijkvormig was, in hunne Verhaal-Boeken neerſtiglijk deeden aanteekenen. Herodotus doed'er by, Dat zy de Dingen van die Natuur niet alleen veel zorgvuldiger dan eenige andere Volken hebben waargenoomen; maar datze die ook naauwkeurig bewaarden, en dikwils met malkanderen vergeleeken; verzaamelende uyt een gelijkheyd van Wonderlijke Dingen, een gelijkheyd van Uytkomſten.

Waar door zy verhinderd wierden de Natuur-kunde wel te onderzoeken.

Maar het geene d'Egiptenaars noch wel de grootſte Naam ſcheen by-te zetten, zal veel-ligt haar vroege Kennis in de Genees-kunde te agten zijn; als waar van zoo dikmaal by Homerus, Plato, Herodotus, Plutarchus, Diogenes Laërtius, en andere geſprooken word; Dat men zeekerlijk veele ondienſt zou doen, by-aldien men 't zou willen beſtaan met getuygeniſſen te onderſteunen, 't geên zoo algemeen geaangenoomen is. En zoo wy ſlegts Manethon hier een kruymeltje Geloof geeven; zal dit geen bewijs voor de Oudheyd van die Oeffening onder haar aanbrengen;

Genees-kunde van Ouds by de Egiptenaars vermaard.

Dat Athotis, de Tweede Konink van de eerſte Regeering der Thiniters, zelfs een Medicijn-Meeſter is geweeſt, en eenige Boeken van de Ontleed-kunde geſchreeven heeft. Gelijk ook de Tweede Konink van de Derde Regeering der Memfiters, weegens zijn kennis in de Genees-kunde, onder hen met de Naam van *Eskulapius* is geëerd geworden. Zoo Verhaald meede Plinius, Dat haare Koningen gewoon waaren de Doode Lichaamen te laaten opſnijden, om de Natuure der Quaalen naa-te vorſchen. En op een andere plaatze zeyd

Athotis de I. Konink van Egipten een Medicijn-Meeſter.

En een ander Konink onder hen met de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

zeyd hy, Dat haare Genees-kunde voortgekoomen is uyt het Verhaal dat zommige wiſten te doen, Van het Genees-Middel, waar door zy van zeekere Ziekte herſteld waaren; hoedaanige als dan tot naarigt voor de Naakoomelingen in zeekere Gedenk-Boeken aangeteekend, en in haare Tempelen bewaard wierden. Waar uyt dan moogelijk voortgekoomen is, Dat ook de Genees-konſt tot een Godheyd wierd, en eenen Eskulapius met een Slange-Staf voor den Dag quam; daar men in Egipten zoo veel Heyl van wagte. Gelijk meede de Geneezing zoo ontwijffelbaar by haar gehouden wierd; Dat geen Medicijn-Meeſter, langer als Dry Daagen, mogt Loon voor zijn genoome moeyte en geleeverde Hulp-Middelen genieten. Haar *Hieroglyfize*, of Heylige Beeld-ſpraakige Geheym-Leere, heeft noch wel het aldergrootſte geſchal in de Weereld gemaakt; maar heeft waarlijk niet byzonders weezentlijks in zig: Waar van die geene, zeyd Stellingfleet, die men anders quaalijk zou konnen overtuygen, byaldien zy den Egiptizen OEDIPUS van Athanaſius Kircherus door-blaaderen, ten vollen moeten overtuygd ſtaan, door de Vrugtelooze Onderneeming van dien Man, die anderzinds niet Ongeleerd is. Ik kan niet begrijpen, vervolgd de ſtraks gemelde Biſſchop, Hoe een regtſchaapen Menſch kan Oordeelen, Dat die Oeffening zijn Arbeyd waardig is, die op 't beſt genoomen, niet hooger dan tot giſſingen opklimmen kan: En daar men, als het met veel Sweetens daar al toe gebragt word, niet anders dan een t'zaamenhooping van leuragtige Waarneemingen heeft inge-Oogſt: Gelijk onder andere te zien is in die Vermaarde Beeldſpraak van Dioſpolis, daar de Oude zoo veel van praaten; waar in door een Kind, *De Komſte in de Weereld*; door een Oud Man, *den Uytgang uyt de Weereld*; door een Valk of Havik, *Godt*; door een Nyl-Paard of Behemoth, *den Haat*; en door een Krokodil, *de Onbeſchaamdheyd* wierd aangeduyd; en dat al dat beſlag te zaamen gebragt, diende om deeze gedenkweerdige Spreuk uyt-te drukken; *O! Gy die in de Weereld komd, en gy die daar uytgaat, Godt Haat de Onbeſchaamdheyd.* Doch dit ſchaamd zig zelven: En vermaand ons te denken, Dat die zoort van Geleerdheyd geen ongelijk geſchieden zou, by-aldienze onder *De Moeyelijke Beuzelingen*, in 't Voorſte Gelid geſteld wierd: Gemerkt al zulke Beeld-ſpraaken te zaamen getaſt, nergens toe bequaamer ſchijnen, als om daar door, *Den Verlooren Arbeyd*, op 't Natuurlijkſt af-te Schilderen. Die nu ook haar Werk gemaakt hebben, d'Eerſte Vinder der Hieroglyfize Letter-Beelden op-te ſtikken; draagen 't zelve aan Memnon op. Doch andere getuygeniſſen willen, Datze Iſis den Egiptenaaren geleerd heeft: Want datter in d'Oudſte Tijden Zeeven zoorten van Letteren, vermaard waaren, zeyd Krinitus in een over-Oud Geſchrift, met deeze woorden geleezen te hebben;

Naam van Eskulapius geëerd.

Beeldſprake der Egiptenaaren heeft groote Roep van Wijsheyd naagelaaten.

Kircherus over zijn verlooren Arbeyd in't verklaaren der Egiptize Beeldſpraake van Stellingfleet beklaagd.

By Moſe was de Eerſt Hebreeuwſe Letter-vond;
De Fenicier de Griex Opbouwde uyt den Grond.
Karmenta ſtelde de Latynze; noch Gemeen:
Der Syren Abraham; de zelve der Kaldeën.
d'Egiptis ISIS, *doorwrogt van Weetenſchap:*
Der Gethen, Galfila; doch op de laatſte Trap.

Maar daar was by d'Egiptenaars noch een ander Deel van Wijsheyd en Geleerdheyd, om welk zy geagt wierd; naamelijk, het *Burgelijke* Deel; 't geên ongetwijffeld met meerder regt, *Wijsheyd*, dan al de voorige Kennis mag genoemd worden. Men agt dat'er twee kenteekenen zijn, die de Wijsheyd van een Volk, opentlijk te kennen geeven; te weeten, *Goede Wetten*, en *Een Voorzigtige Handhaaving* van de zelve. De Wetten der Egiptenaars worden zeer gepreezen van Strabo, en Diodorus Sikulus; en men moet het niet voor de minſte aanprijzing der zelve ſchatten, Dat Solon en Lykurgus, veele van hunne Inſtellingen, daar uyt ontleend hebben. En om niet van de Voorzigtige Handhaaving

Egiptize Wijsheyd in Burgerbeſtuur.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

haaving hunner Regeering te twijffelen, daar van kan ons de langduurige volharding van haaren Staat in Rust en Vreede, een onbeswijkbaar bewijs verstrekken; waar in ons ook de H. Schrift geen gebrek aan getuygenis laat hebben; wanneer wy zien dat de Konink van Egipten daar in, niet alleen *Een Zoon der Wijzen*; maar ook, *Een Zoon der Oude Koningen* genoemd word: Jaa zijne Raadsheeren worden daar met den Naam van *Wijze Raadsheeren van Farao*, en *Wijze* Mannen genoemd, Jesa. 19: 11, 12. Waar door men zeekerlijk meer als een Gemeene Voorzigtigheyd, en Burgerlijke Staat-Bestuuring te verstaan heeft.

En met een groote getuygenis van Diodorus Sikulus bevestigd.

Waar toe wy niet alleen uyt Diodorus Sikulus moogen byzetten, Dat Lykurgus en Solon, zoo wel als de Poëeten, Orphèus, Musæus, Melampus, en Homerus; en daar naa de Filozoofen, Pythagoras, Plato en andere, alswe strax zeyden, haar meeste Kennis en Wijsheyd van de Egiptenaars gehaald hebben; maar dat hy ook meede in het algemeen zeyd; *Dat alle die onder de Grieken Vermaard waaren weegens Wijsheyd en Geleerdheyd, zig in de Oude Tijden naa Egipten begaaven, op datze Kundschap van haare Wetten en Burgerbestuur mogten krijgen.*

Egiptenaars hebben van den Oorsprong der Dingen beeter kennis dan de Grieken gehad.

Booven dit alles hebben de Egiptenaars ook een veel beeter Gevoelen van de Scheppinge, en den Oorsprong der Dingen gehad, dan de Grieken; niet teegenstaande zy dapper gezet waaren, om hunne Oudheyd omtrent die Volken welke zig derwaards begaaven, tot in den hoogsten top op-te Vyzelen. Want het blijkt uyt Diogenes Laërtius, Dat d'Egiptenaars stantvastelijk geloofd hebben, Dat de Weereld een Begin gehad heeft; Datze Verderffelijk was, Datze rond was, en dat de Sterren van de Natuure des Vyers waaren; en dat den Aardkloot Op-en Neederging; gelijk Diogenes Laërtius aantrekt uyt Hekatéus en Aristagoras.

En aangaande de Schepping, naader aan Moses, als Aristoteles.

En aldus zijnze veel naader aan de Waarheyd en Moses verhaal, dan den Grooten Aristoteles; die de Eeuwigheyd der Weereld vast-stelde; alhoewel hy nogtans zelfs belijd, Dat alle de Filosoofen die voor hem Geschreeven hebben, Leerden datze Gemaakt was. En schoon Thales naaderhand onder de Grieken leerde, dat het Water het beginzel van alle dingen was, en Godt het Verstand, het welke alles uyt het Water Formeerde; en voor zoo ver, heel-naa met d'Egiptenaars, en Moses Verhaal komd; schijnd men nogtans te moeten gelooven, Dat de Grieken hun eerste beginzelen der Natuurlijke Wijsbegeerte, veel-meer door Overleevering van andere, als wel door eygen Beschouwing en Ervaarentheyd verkreegen hebben: Naadien ons het strax-bygebragte gevoelen van Thales, een deel schijnd te zijn van die Oude en algemeene Overleevering, welke aangaande de eerste Voortkooming der Aarde, zoo zeer in de Weereld in swang ging.

d'Oude Heydenen hebben veel Dingen in de Natuurkunde geweeten die met Moses over-een stemmen.

't Geên wy daarom te openhertiger zeggen, om dat wy geen onwrikbaare reeden vinden, om met de meeste Geleerde Uytleggers vast-te stellen, Dat de Filosoofen, die veele dingen gesprooken hebben welke met Moses over-een komstig zijn, juyst daarom met de Hebreën of Joden verkeerd, of hun gevoelens uyt de Schriften van Moses en andere H. Boeken, uytgeschreeven hebben. Of dat die aan hen zijn overgebragt in een verborgen *Kabbale*, van de Schepping, gelijk Pytagoras en Plato dat staande houden, en met geen minder reeden van Thales kan getuygd worden. Hoedaanige Overleeveringen der eerste Weereld, dan ook veel beeter onder de Kaldeën, Egiptenaaren en Feniciers en haare Naabuuren, dan onder de Grieken zijn konnen bewaard worden; en derhalven niet zoo algemeen aan hun verkeering met de Mozaïze Schriften toe-te schrijven is. Als waar heenen het de Heer Witzius schijnd te willen wenden; in zijn Boek *Van d'Egiptize Zaaken*; voornaamelijk teegen den Ridder Marscham, en den Geleerden Spencerus geschreeven. Waar toe hy dan niet alleen in een byzonder Hoofdstuk aangeweezen heeft, wat over-een komst d'Egiptenaars met de Hebreën hadden, aangaande de Schepping der Weereld, den eerste Mensche; d'Onsterffelijkheyd der Ziele en derzelver staat naa de Dood: (waar van wy elders de Oudheyd van der Egiptenaaren gevoelen, uyt hun Aal-Oude Grafbezorging hebben getoond;) maar ook in het XII^de Kapittel van zijn III^de Boek; eeni-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

eenige Waarneemingen heeft by-gebragt; waar door hy meend te konnen ſtaaven; *Door wien, en langs welken Weg, veel Hebreeuwſe Zaaken tot d'Egiptenaars zijn konnen overgaan.* Gelijkwe elders aangeteekend, en bedenklijk weederſprooken hebben. Zonder dat hier omtrent yts teegen doed; Dat die Vermaarde Schrijver van Oordeel is, Dat'er geen beſtendige Hiſtorien konnen grondveſten, Dat'er in d'Egiptize Godsdienſt yts prijswaardigs zy geweeſt, dat Ouder als 't Hebreeuwſe Volk is; of dat zy yts gewigtigs zouden gehad hebben, Dat ook niet by andere Volken is gemeen geweeſt: Gemerkt de Oudheyd der Dingen, niet altijd, naa de Oudheyd der Schrijvers te ſchatten, maar elders van daan te raamen is; gelijkwe dat hier en daar hebben aangemerkt. Voorwaar Griekenland, is in de Oude Bloey-tijd der Egiptenaaren, veel Woeſter en Onbeſchaafder dan de ſtrax-genoemde Volken geweeſt, welke de Middel van naader-by ter-hand hadden, om alzulke gedenk-teekens en algemeene Verhaalen van de Eerſte Eeuwen der Weereld te bewaaren, dan de Grieken die zig in haar beginzel meeſt met een geleend Ligt behielpen. En die Griekenland aldereerſt tot een Burgerlijke t'zaamen-leeving bragten, en zoodaanig fatzoeneerden, Dat het de Gedaante van een Wel-geſtelde Republijk kreeg, zijn zulke geweeſt, die d'Uytheemſſe Landen bezogt hadden, om tot die Kundſchap te geraaken. Gelijkwe zoo ſtraks met eenige Voorbeelden der Voornaamſte Wetgeevers onder haar getoond hebben. Doch hier van voor dees tijd genoeg: En wy hebben dit ook maar alleen tot een Vroeg-tijdig Voorbereydzel willen aanmerken, om naaderhand des-te klaarder te doen blijken, Dat zulk-een Man als de groote Wetgeever Moſes geweeſt is; Opgevoed in alle de Wijsheyd en Vrye Konſten van Egipten; verkeerende met de Schranderſte Geeſten van Faraôs Hof, en alzoo geleegentheyd had, om tot het binnenſte van al datze wiſten in-te booren; Dat hy zeggenwe, een genoegzaam deugdelijk onderſcheyd heeft konnen maaken, tuſſen een bloot Voorgeeven of ook Bedriegeryen, en gewigtige Waarheeden die Proef konden houden. Het geene, wanneer wy aandagtelijk overweegen, ons t'eenemaal de Pas zal ſchijnen af-te ſnijden van te konnen denken, Dat een Man, die zijn belang had in zoo Aanzienelijken Hof, en zoo grooten geleegentheyd had van zig daar in-te konnen vorderen, zoo gewillig alle die Vermaakelijkheeden voor het teegenwoordige, beneffens de Hôop en Voordeelen voor het toekoomende, zou konnen afleggen; by-aldien hy niet ten vollen verzeekerd had geweeſt, van de ontwijffelbaare Waarheyd der Dingen die in zijn Boeken aangeteekend zijn. Doch wanneer wy deſſelfs Bedrijf hier naa in de gantze Reex van zijn Leeven zullen doorzien hebben, zal het met meerder Welvoegzaamheyd, te betoogen ſtaan; Dat Moſes alzoo bequaam is geweeſt als yemand onder alle de Scherpzinnigſte Wijsgeeren der Heydenen ooyt konde zijn, om de Waarheyd van de Valsheyd t'onderſcheyden: Jaa wy meenen dat genoegzaam blijken zal, Dat hy naa alle ſchijn, d'alder-Vermaardſte onder de Griekze Weereld-Wijzen, zeer verre overtroffen heeft, in die zelfde zoort van Wijsheyd en Geleerdheyd, waar meede zy in de Weereld zoo grooten Roep maakten, en die daar by Oorſpronkelijk uyt Egipten was, gelijk uyt de gantze volg-reex der Griekze Filozoofen, welke Eeuw op Eeuw, Egipten bezogten, om ſlegts ſtukken en brokken van die Geleerdheyd die'er te haalen was, van daan te ſleepen; daar van Moſes evenwel den Overvloed van de volle Maaltijd heeft konnen hebben, en ongetwijffeld gehad heeft; gemerkt de Hooge plaats van zijn Opvoeding, en Vermoogen in Egipten. Indien men onder-en-tuſſen uyt eenige kennelijke Voetſpeuren luſt te zien, Dat der Egiptenaaren Kennis van de Scheppinge der Weereld, van de Zond-Vloed, en Voortkooming van den Eerſte Menſche; (die zy, volgens 't getuygenis van Diodorus Sikulus, ook *Moeder-naakt* in de Weereld brengen;) niet heel wijd van Moſes afwijkt; Hugo de Groot, heeft zulx in de Aanteekeningen op zijn Boek *Van de Waarheyd der Kriſtelijke Godsdienſt*, met veel Staaltjes te-gaar gezaameld. En op dat hy in dat Voortreffelijk Werk-Stukje betoonde, Dat de Grieken en La-

Grieken zijn Agterlingen in de Wijsheyd.

Hoe bequaam Moſes geweeſt is om die Dingen te beſchrijven dien hy beſchreeven en Werkdaadig gedaan heeft.

tynen, al haare Wijsheyd, door de Feniciers van de Egiptenaaren ontleend hebben; heeft hy daar toe de gantze Schat der Geleerdheyd, zoodaanig leedig geput, Dat'er by-naa niets by-te doen is: Zoo dat het hier tot Lof van die fraaye Digter Kaſpar Brandt gedijd, Dat hy dat GULDEN BOEKJE, de Kriſten-Weereld, onder deeze Lof-ſpraak heeft aangepreezen:

O kleen Geſchrift des Allergrootſten Mans!
O Boek-Juweel, uyt Duyzenden Verkooren,
Daar't Kriſtelijk Geloof in vollen Glans
Vertoond word voor het Oog van alle Volken.
Hier blijkt de Kragt van't Heylzaam Pinxter-Vyer:
Hier vind'ge Stof, geleerde Bybel-Tolken:
Hier ſtroomd een Vloed van Wijsheyd op't Papier:
Van Wijsheyd, daar de Dwaasheyd van Atheenen
Voor ſwigten moet en al het Heydendom,
Door klaar der Zon van Waarheyd hier beſcheenen.
De Laſter-Tong van Celſus word hier Stom.
Hier moet Porſier 't Afgodendom verlaaten.
Vorſt Juliaan, die al-te Trots zijn' Heer
In't Aanzigt Spoog, ten Afgrond uytgelaaten,
Viel willig voor zijn dierbaar Kruys ter neêr,
Vry waardiger dan Keyzerlijke Troonen,
Op't Leezen van dit Eedel Helden-werk.
Hoe kan hy hier zijn Ongeloof verſchoonen?
Dit Dagligt ſchijnd den Nagt van Stix te ſterk.
De Halve Maan van Mekka word hier duyſter;
De Bloed-Wet, die door Staal, door Vyer en Vlam
Word voortgezet, verlieſt haar valſſen Luyſter.
De Felle Leeuw, ſwigt voor het Offer-Lam.
Bluſt vry het Ligt van uwe Tempel-Lampen,
Verbaſterd Zaad van Abrahams Geſlagt,
Hier breekt de Zon door al uw Letter-dampen,
En toond uw Vorſt MESSIAS, *dien gy wagt.*
O Gulden-Boek van yder Waardt Geleezen!
O Kerk-Juweel! O Dierbaar Letter-Pand!
O Zilver-Mijn, nooyt hoog-genoeg gepreezen!
O Proef-ſtuk van het Sneedigſte Verſtand!

Wijsheyd der Egiptenaaren door haare ſpooreelooze Afgoderye verdonkerd en uytgewiſt.

Maar dat al deeze Geleerdheyd, den Egiptenaaren zoo weynig is te-baat gekoomen, Dat zy te-midden van haare grootſte Wijsheyd, zoodaanig op 't aller-uytbundigſte zijn Dwaas geweeſt, Dat den Stank van haare Verfoeyelijke Drek-Goden, de gantze Weereld door gedrongen is, zullen wy, zoo draa de Gordijn van haaren PANTHEON, dat is, den Tempel aller Gedrogtelijke Aanbiddelijkheeden, zal op-geſchooven zijn, ontwaar worden. Waar toe, indienwe voor-af ook der Egiptenaaren algemeene Beezigheeden en Hand-werken bezien, dit haare Aal-Oude agting dapper beneevelen zal, Datze niet zeer Arbeydzaam noch ſterk van Lichaam zijn geweeſt. Daar en ontbreeken voor zeeker geen getuygeniſſen, welke zeggen, Dat d'Egiptize Mannen eertijds meeſt leedig gingen, en de Vrouwen 't werk moeſten doen: Alhoewel'er onder den Gemeenen Hoop, Landbouwers, en by die van noch een ſlegter Handteering waaren; ook Vee-Hoeders pleegen gevonden te worden. Gelijk dan ook Herodotus, de Mannen niet gants en gaar, zonder eenige beezigheyd beſchrijft: *Gelijk de Lugt*, zeyd hy, *by d'Egiptenaars heel anders, en de Riviere de Nyl heel anders van Natuur is, dan andere Rivieren, alzoo verſchillen d'Egiptenaars, in haare meeſte Zeeden en Gewoonten, van andere Volken. By d'Egiptenaars* drij-

Manſchap in Egipten Swak, Leuy en Leedig.

De Zeeden der Egiptenaaren van Herodotus, heel beknopt beſchreeven.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

drijven de Vrouwen Koophandel, en houden Herberg, maar de Mannen Weeven binnens Huys. Andere Volken schieten het Scheer-Gaaren van booven in; doch d'Egiptenaars van onderen. De Mannen draagen de Lasten op 't Hoofd; maar de Vrouwen op de Schouderen. Het Vrouw-Volk Pist al staande; doch het Man-Volk zittende, dat is, als men zeyd, al Hurkende nêêrgeboogen. Zy doen haar Gevoeg binnens Huys, en Eeten buytens Huys op de Straat: Daar af zy deeze reeden geeven; te weeten, Dat dingen die Oneerlijk, en egter noodzaakelijk zijn, in 't verborgen moeten geschieden; maar Onschandelijke in 't oopenbaar. Dit zegd Herodotus. 't Geên hy verder van d'Egiptize Priesters, en de rest der Zeeden by-brengd, zal ons hier naa te pas koomen.

't Egiptize Man-Volk, Vrouwagtig en Arbeyden meest al zittende.

't Gezeyde is genoeg om te zien, Dat dit Volk, als Petrus Cunæus van haar zeyd, geern met den Aars op 't Kussen werkte, en in de Huyzen onder de Schaaduwe bleeven; zulx veele onder haar waaren die de Mannelijke Bedieningen omkeerden, en Vlas of Woll Sponnen. En alhoewel zy van haar zelven tot Weekheyd en Gemak geneegen waaren, heeft egter haaren Konink Sesostris haare Gemoederen, daar-en-booven zeer ontmand: Want daar was hy op uyt, terwijl hy voorgaf, Dat hy zijn Konst en Raadpleeging van Merkurius geleerd had. Doch welk-een Vermaarde Godheyd deeze groote Meester geweest zy, zullen wy korts naa deezen verneemen. En gelijk d'Ambagts-Lieden onder d'Egiptenaars als het Graauw, en voor het slegtste Volkje geagt waaren, nam geen Welgebooren Mensch yts ter-hand; en haare Land-Wet verpligte elk Ambagts-Man het zelve Handwerk van zijn Vader te Oeffenen, en zig met geen andere beezigheyd te bemoeyen. Ook moest yder Werk-Baas een Kennelijk Teeken van zijn Hand-Werk of Konst, langs de Straat draagen, en zonder dat niet uytgaan: Even als men thans onder ons, een Timmerman aan zijn Rye; een Metzelaar, Steenhouwer of Smit aan zijn Schootsvel of Maat-Stok; een Kuyper aan zijn Stop-Mes, en diergelijk zou moogen kennen. Ook vind men van haaren Konink Amasus aangeteekend; Dat hy door heel zijn Rijk afkondigde, Dat niemand mogt Leedig gaan; of op 't Sweet van een ander Leeven: Op Straf, Dat al de Leedig-gangers opgevangen, Gegeesseld, en 't Land uytgebannen zouden worden.

Egiptenaars groote Swemmers.

Men zeyd verder, Dat geen Volk ter Weereld, zoo Snel in 't Swemmen als d'Egiptenaars zijn; waar toe zy als van Natuure schijnen genoodzaakt te worden; overmids zy ten tijde van d'Overstrooming des Nyls, niet zelden van de eene plaatze tot de andere moeten overswemmen, om haare dingen te verrigten. 't Geên dan ook de reeden is, Datze ten dien eynde op Reys zijnde, zeer ligt gekleed gaan. Als het dan haar Beurt word, om een diepe Greppe over te steeken, bindenze haar Hembd en Rok, in maniere van een Tulband om 't Hoofd, en Swemmen alzoo naa den anderen Oever over. Doch indienze over breed Water en een lange Togt te doen hebben, hebbenze Dobbers van Biezen agter naa drijven, tot datze van Grond koomen; en dan begeevenze haar op de zelve, om des-te ligtvoeriger te Swemmen.

Kleeding der Egiptenaaren.

Van de gewoone Kleeding der Oude Egiptenaaren, konnenwe weynig in 't byzonder zeggen: En wat de heedensdaagze belangd, die schijnen van de Eerste Tijden veel te verschillen. Herodotus weet alleen te zeggen; Dat de Mannen in Egipten, gemeenclijk Twee Kleederen draagen; doch de Vrouwen maar een eenig Kleed. Waar meede het Roomze Pronk-Beeld, welk Franciskus Perriër onder zijne Oude Statuën, als de Kleeding van een Oude Egiptize Vrouw, te voorschijn gebragt heeft, niet heel ongelijk schijnd te zijn, uytgezonderd misschien, een Lugtig Over-Manteltje. Op een andere plaatze zeyd de zelve Herodotus, Dat d'Egiptenaars Linne-kleederen draagen, die op de Beenen Gezoomd zijn; en *Kalasiren* van haar genoemd worden; over welkze Witte Wolle Rokjes aanschieten.

Moogen met geen Wolle Kleederen in de Tempels

Zoo nogtans, Datze met geen Wolle Kleederen in de God-gewyde Huyzen, noch Tempels verschijnen; noch ook te-gelijk daar meede moogen Begraaven worden; dewijl zulx voor Onheylig, jaa Gruwelijk gehouden wierd: Maar daar toe moest zeer fijn Linnen genoomen worden; 't geên zy elk naa hun Staat en

pels verſchijnen, noch Begraaven worden.

Vermoogen, om Beſt bezorgden. Van de heedensdaagze Kleeding, die naa verloop der Tijden eenigzinds Verbaſterd, en naa d'Arabize en Turkze Môde verleeſt ſchijnd, kan men een weynig ruymer beſcheed geeven. Dus verzeekeren ons de Beſte Reys-Beſchrijvingen, Dat d'Egiptize Kleedingen doorgaans, heel Net en Welgemanierd, doch niet Opzigtelijk noch Weyds van Swier zijn; alhoewel de Stoffe der zelve gemeenelijk Koſtelijk is. Bellonius zeyd, Datze des Zoomers Rokken of Hembden draagen van 't alderfijnſte en ligtſte Kattoen-Doek; doch des Winters van haar Inlands Laaken, met Kattoen gevoerd. Haare Rokken zijn booven naauw en onder wijd, met enge Mouwen, die om de Handen ſluyten: Over welke de Luyden van Aanzien, en voornaamelijk den Sultan en andere Groote Heeren, een Rok draagen van Satijn, Damaſt of andere Europize Stoffen, elk naa zijn Staat.

Hoofddekzel der Egiptenaaren. Ziet de Afbeelding A.

Op 't Hoofd draagenze groote Mutzen, of Toelbanden, uyt lange Strooken Kamelot, in de rondte zeer fraay te zaamen gewonden. Het koleur des Tulbands, en niet der Kleeding, is een blijk van de Godsdienſt, die elk onderhoud. De Joden onder hen, draagen Geele Tulbanden; de Kriſtenen Roode of Blaauwe, en de Turken of Mahumetaanen, die nu de meeſte Egiptenaars uytmaaken, alleen Witte: En die uyt de Stam van Machomet afkomſtig zijn, draagen door een zonderling Voorregt alleen Groene Tulbanden.

Joden waar van elders met een Geel-lapje geteekend.

En het zou moogelijk wel konnen zijn, Dat het Geele Lapje, met welke de Joden te Frankfort en elders op haar Mantel moeten Gebrand-merkt gaan, op dat menze onder den Gemeenen Hoop der Menſchen kennen zou, een naa-aaping der Egiptize Geele Tullebanden is. Aan de Beenen draagen de Egiptenaars zeeker ſlag van Kouſſen naa de Oude Môde, en daar zijn'er weynig onder haar, die eygentlijk gezeyd, Schoenen draagen; dewijle de meeſte veel-eer een zoort van Muylen of Pantoffels, dan Schoenen gelijken; zijnde van agteren zonder Hiel-Leeren, doch de Polvyen van onder met Yzer beſlaagen. De Vrouwen gaan meeſt in 't Wit gekleed, by-aldienze van Staat zijn; en hebben een Masker van 't zelve koleur voor d'Oogen.

Vrouwen Dekzel in Egipten.

d'Egiptize Boerinnen hebben even als d'Arabize, een Kattoene-Doek in fatzoen als een Masker voor 't Aangezigt, die of Swart of van eenig andere Verf is; en om de Kin ſpits toeloopt; met twee gaaten voor de Oogen om'er door te zien. Doch de Steêdze Vrouwen, hebben Maskers die zeer aardig van Paards-Haayr gevlogten zijn; en die van Staat zijn, draagenze van Fijn Linnen of Veloers. Zy gaan gemeenlijk op hooge Schoenen of liever Muylen, die alleen in't midden teegen de Wrigt der Voet, een breede Band tot haar Overleêr hebben; gelijkmen hier in onze Afbeelding verneemen mag. Het Hoofd-Hulzel is insgelijks by haar zeer verſcheyden, dewijl elke Landaard, grootdeels zijn Oude wijs naavolgd. Zulks d'Egiptize Vrouwen hier door van de Turkze en andere onderſcheyden zijn; Datze een zeer Hoog-en Koſtelijke Kap van zijde, in vorm als een Hoet, ruym een halven Voet hoog draagen, die naa booven ſpits toeloopende, een platte Kruyn heeft. Voor aan deeze Kap draagenze verſcheyde Goude Werkſtukken, die met Eedel-Geſteenten bezet zijn; en rond-om voor 't Hoofd zeer Schoone Cieraaden; Goude Kettingen aan den Hals, en Goude Ringen aan Armen en Beenen.

Vrouwen in Egipten zeer naauwkeurig om de Schaamdeelen wel te vercieren.

Met het Haayr des Hoofds bedrijvenze geen groote Hoovaardye, overmids de meeſte 't zelve onder hun zijde Kap als in een Beurs opſteeken; en die van Staat zijn, of Plegtelijk Feeſt houden, laaten de Zy-Lokken als twee loſſe Bleſſen, van de Slaapen des Hoofds tot op de Schouderen afhangen. Veel liever beſteeden zy haare neerſtigheyd, aan het Opçieren van haare Schaamelheyd, en andere heymelijke deelen des Lichaams; met dezelve in de Baaden te Waſſen; en van de Bewaſſing des Haayrs te ontblooten, en daar naa met verſcheyde Welriekende Zalven te beſtrijken, op datze haare Mannen des te Aangenaamer in het Byſlaapen zijn.

Draagen Geborduurde Hemden.

Op haar Naakte Lichaam draagenze een Fijn Zijden Hemd, dat met allerley Naaldwerk Geſtikt of Geborduurd is; en booven dit Hemd een Rok of Tabberd van verſcheyde lengte; welke van veel Kleurige Zijde gemaakt

2. Deel P. 540.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

maakt, en booven met Goud, Zilvere en Zijde Knoopen, maar naa onder Konstig en Kostelijk Gestikt is. Gelijk ons Print-Tafereel alzinds aanwijst:

Die hun werk gemaakt hebben van in d'Oude Taalen te wroeten en haar afkomsten naa te spooren; zijn van meeninge, Dat d'Egiptize Taal geheel-en-al op haar zelven bestaat, en gants-geen gemeenschap met andere Taalen daar in te vinden is. Om 't welk met eenige scheemering toe-te ligten, wy alreede een kennelijk staal, uyt Kircherus *Koptize Voorlooper*, in de Historie van Josefs Verheffing, hebben bygebragt, dat ons hier kan te nutte koomen. Want alhoewel zommige eenige sprankjes der Fenicize Taal, by d'Egiptenaars meenen gevonden te hebben; als naamelijk, Dat zy den Almagtigen Godt, CANOU, noemen; ('t geene moogelijk van קנה CANA, *Bezitten*, *Voortbrengen*, *Scheppen*, &c. kan afgeleyd worden;) zulx kan zoo wel een Egiptize, als een Fenicize voetspeur, of veel-eer toevallig zijn: Waar van terstond yts naaders, dat niet heel onfraay zal ter sné koomen. Maar om wat naader kundschap hier van te hebben, diend men te weeten; Dat d'Egiptenaars van Ouds tweederley Taal en tweederley Schrijf-Letteren hebben ingevoerd; waar van de een die by yder in alle Menschelijke ommegang gebruyklijk was, de *Koptize* of *Faraôs-Taal* genoemd wierd: d'Andere die byzonder en alleen onder de Wijzen, Priesters en Waarzeggers, en alle die de hôôp tot eenig Ampt des Rijks, of Volk-bestuur hadden, geoeffend wierd. En wierd de gemeene Egiptize Taal, *Faraôs-Taal* genoemd, om datze ten tijde der Oudste Koningen, die met een algemeenen Naam, *Farao* geheeten wierden, gebruykelijk was. Uyt wat afkomst nu d'Aal-Oude Egiptize Taal, de Naam van KOPTUS, of KOPTA bekoomen heeft, daar over en zijn de Geleerde niet eens-gezind. Die het om veele waarschijnelijkheeden hier in met Kircherus houden, zijn van meeninge, Dat zy of naa de Stadt *Koptos*, eertijds de Beroemste Stadt van Egipten, en de Hoofdplaats van't Thebaanze Landgewest, die thans naauwlijx de schim van een Puynhoop vertoond, genoemd zy; of naa de *Koptiten*, die Inwoonders der Stadt *Koptos* waaren, en by wien deeze Taal ook alleen Zuyver is bewaard gebleeven. De zelve Kircherus merkt ook aan, Dat de heedensdaagze Koptize Taal, niet alleen met d'Aal-Oude Egiptize Taal gelijk is, welke ten tijde der Faraonize Koningen, door 't gantze Land gesprooken wierd, maar datze ook eenen-dezelve is; gelijk uyt het gebruyk van veele woorden, die aan beyde gemeen zijn, af-te neemen is. Om waar van een Voorbeeld by te brengen, dit geen kleen bewijs verstrekt, Dat de Naamen der XII Maanden, waar meede d'Oude Egiptenaars, en noch heedensdaags de Koptiten, dezelve noemen, zonder eenig merkelijk verschil, elkanderen gelijk zijn. Doch gelijk we voor hebben, hier van noch andere blijken by-te zetten, alzoo vinden we ons genoopt, vooraf te waarschouwen, hoedaanigen misslag hier in zelfs ook al van Beroemde Schrijvers begaan word, wanneer zy zonder deugdelijk onderscheyd, beyde Naamen, *Koptos* en *Koftos*, voor een-en dezelve gebruyken: Terwijlze nogtans zeer wijd van malkanderen verschillen. Wat de Taal-benaaming *Koptos*, wil aanduyden, is reeds gezeyd; maar die van *Koftos*, welke by geen Oude Schrijvers bekend staat, is een louter verzierzel der Machumetaanen te agten, om d'Egiptize Kristenen of Monniken, die een Streng-en Onbesprooken Leeven leyden, te beschimpen, en d'Onbesneedene, Spotswijze, Besneedene te noemen. Den Reyziger Della Valla, heeft ons zoeken wijs te maaken, dat zy *Kofthen* genaamd zijn, van weegen de Oude Kristenen, die eertijds de Dwaalingen en Ketterze gevoelens van Eutiches en Dioskoor, (welke beyde in d'Opper-Kerk-Vergaaderingen van Efeezen Verdoemd zijn,) naavolgden, en gewoon waaren zig voor het ontfangen van den Doop, te doen Besnijden; (want *Kofthos* is eygentlijk een Griekze Benaaming, welke *Besneedene* beteekend;) waar van zy *Kristenen van de Gordel* genoemd wierden; te weeten; van den Gordel *Opwaards*; dewijl zy van den Gordel *Neerwaards*, uyt Oorzaak der Besnijdenis, veel-eer Joden waaren. En het zou misschien heel wel konnen zijn,

Egiptize Taal heeft geen gemeenschap met andere

Tweederley Spraak en Letteren by d'Egiptenaars in gebruyk.

Koptize Taal, waar van zoo genoemd.

Onderscheyd tusschen Koptos, en Koftos hoe, en waer toe in agt te neemen.

Kofthos van wat beteekenis.

Dat de Grieken haar den Naam van *Koften* gegeeven hebben, om hen over haare Besnijdenis opentlijk te belacchen. Indien wy ons nu verder inlaaten de Koptize Taal, met het regt Oud Egiptis te vergelijken, wy zullen d'over-eenkomst niet alleen in der benaaming der XII Maanden vinden, daarwe strax van repten; maar ook zien dat d'Aal-Oude benaamingen der Dwaal-Sterren, met de Koptize benaamingen over-een-koomen. De Planeet *Mars*, wierd by d'Oude Egiptenaars, * MOLOCH genoemd, en word in de H. Boeken heel dikwils gedagt.

* Andere hebbender Saturnus voor gehouden.

Van Prudentius, anders ook weegen zijn Grouwelijken Dienst in welk hem de Kinderen door een Leevendige Verbrandinge wierden opge-Offerd; *Den Tyrannigen Jupiter* geheeten. *Saturnus*, is waarschijnelijk *Remphan*, waar van Actor. 7: 43. gerept word. *Venus* wierd by hen *Zakara* geheeten; met welke de Koptize Naamen der Planeet-Sterren, meestdeels over-een koomen.

Koptize Taal voor de regt-oude Egiptize Taal genoomen.

Waar by gevoegd, Dat ook de Naamen van veele Kruyden, die Apulèjus in zijn Boek van de Kragten der Planten, uyt die der Aal-Oude Egiptenaars ten toone steld, weynig of niet van de Koptize Naamen afwijken. Zulx daar uyt te besluyten staat, Dat de Koptize Taal, de waare en regt-Oude Egiptize Taal is, alhoewel moogelijk niet zoo Zuyver noch Ongeschonden, alsse voortijds in de Bloeytijd, des Egiptizen Rijx, en in de daagen der Vroome Patriarchen, wanneer de Dappere Josef, op dat hy zig een wijl-tijd voor zijne Broeders bedekte, door een Taalman met de Kanaaniten sprak. En hoedaanig de Taalen door verloop van tijden, vermenging der Volkeren en Rijks-veranderingen, ont-aarden konnen, is te bekend, dan dat het zou noodig schijnen, 't zelve met Voorbeelden aan-te wijzen. En wy hebben ook dies-aangaande in de Joodse Oudheeden, verscheyde waarneemingen bygebragt, diemen hier als een nuttig Voorbereydzel mag te raade neemen. Men agt meede, Dat de Zuyvere Egiptize of Koptize Taal, dit eygen heeft, datze gants geen gemeenschap met andere Taalen heeft; nogte yts daar van ontleend:

d'Oude Egiptize Taal heeft geen gemeenschap met eenige andere.

Alhoewel'er gevonden worden, die sterk drijven, Dat het Koptis niet meer van het Grieks, als het Kaldeës van 't Hebreeuws verschild: Doch zy schijnen het spoor byster te zijn, die thans zoodaanig Oordeelen. Want alhoewel waar is, Dat in zeeker Koptis-Woorden-Boek, dat P. Della Valle, uyt Egipten overgebragt heeft, veele woorden gevonden worden; die naa het Griex sweemen; diendmen egter daar over zeer wel aan-te merken,

Te wat tijd de zelve is vermengd geraakt.

Dat deeze Aal-Oude Taale dusdaanig gebrookene Griekze woorden, van aanvang niet gehad heeft, maar dezelve eerst ten tijde van Alexander de Groot, en daar naa onder de Rijks-Bezitting der Ptolomeën, door onderlinge ommegang met de Grieken, in een tijd van ruym Dry-Honderd Jaaren, tot de Koptize Taal ingesloopen zijn. Daar-en-booven bediend zig de laatere Koptize Taal, niet alleen van Griekze, maar ook van Latijnze, Arabize, Hebreeuwse en Samaritaanze woorden, welke alleen door 't verkeeren met die Landaard, daar onder geraakt zijn. Derhalven weedersspreekt zulx geenzinds dat zy Oorspronkelijk van deeze gemeenschap is vry geweest; maar dat het alleen de laatere tijden te wijten is. En wy meenen dat ons ook zelfs de H. Schrift, in dat gevoelen, eenig ruggesteun verschaffen kan; hoe veel Getuygenissen der Oude Schrijvers, die wy niet beschroomd zijn hier by te zetten, zig ook daar teegen mooge schijnen op-te doen. Diodorus Sikulus meend niet alleen dat de Oude Egiptize Taal, geheel-en-al vernietigd is, maar datze eertijds met de Hebreeuwse Taal zoo grooten over-een-komst had, Dat deeze beyde Volken malkanderen in het spreeken, gemakkelijk verstaan konden.

Egiptize Taale was den Kanaaniten, en d'Israëliten vreemd. Psal. 114: 1.

Maar zulx strijd lijnregt teegens de H. Historie Gen. 42: 23. alwaar Josef zig gelaatende als een Vreemdeling der Kanaaniten, en een Egiptenaar; met zijn Broeders door een Taalman spreekt. En zoo weet ook den Psalm-Digter van een Taale te Zingen, die Israëls Kinderen niet en kenden. En schoon'er al eenige over-een-komst metter-tijd ingekoomen was, zulx heeft door gemeenschap van Koophandel, en daagelijkze ommegang moeten geschieden. Maar hoe zeer Afkeerig, de Egiptenaars van de Hebreën, en de Hebreën weederom van d'ommegang met de

Egipte-

Egiptenaars zijn geweest, jaa zelfs daar een Gebod van hadden, is uyt de gantze H. Schrift openbaar. Ook zouden immers, de Zoonen van Jakob wel geweeten hebben, Datze in 't gesprek met Josef, geen Taalman noodig hadden, by-aldien'er zoo grooten gemeenschap tussen haare Spraake had geweest, als eenige willen. Gelijk dan ook de Hebreeuwse Taale tot afzondering van alle andere, de *Taale Kanaaus* genoemd word, Jesa.19:18. welke in Vijf Steeden van Egipten zoude gesprooken worden. Zulx dat dan ook alles wat Eusebius, Ambrosius, Theseus, Gesnerus en Volateranus verder bewoogen heeft, eenige gemeenschap tussen d'Egiptize, Abyssijnze, Kaldeëze, Arabize, Syrize en andere Oosterze Taalen te stellen, alleen steund op de gelijkvormigheyd, van zommige woorden met de Koptize Taal. Als by voorbeeld, Dat de Koptiten, VADEM, *Woorden* heeten; en dat FIOT NEMSIRI, by hen doorgaans *Zoon* en *Vader* beteekend. Gelijkze meede Letteren, in stè van Cyffer-Getallen, als de Hebreën, Arabiers, Kaldeën, jaa zelfs ook de Grieken gebruyken. Maar hoe wankelbaar dit alles op zijn Beenen staat, hebben wy in de Historie van Josef met een staaltje van zommige Aal-Oude Egiptize woorden getoond; en doen zien, Dat alhoewel alle de Oosterze Taalen, gemeenschap met malkanderen hebben, de Egiptize of Aal-Oude Koptize, nogtans niet de minste voetspeur van al de andere in had. Voorwaar indien men d'over-eenkomst van een Taale slegts uyt twee of dry woorden zou willen vast-stellen, als Theseus gedaan heeft, zoo zal moogelijk ook wel onze Hollandze Taal, veel meer met de Hebreeuwse en Arabize Taal over-een koomen. 't Geên de Koptize Taal in 't byzonder eygen is, is dit, Dat al haar woorden, wanneer zy in 't Meervoudig-Getal gebruykt worden, alleen in den aanvang, en nooyt op 't eynde eenige verandering aanneemen, hoedaanig anders in de Neerlandze en in alle andere Taalen de gewoonte is. Daar-en-booven zijn de woorden van een Reeden, zoodaanig zaamen geschaakeld, dat een gantze reeden uyt veel woorden bestaande, maar een eenig woord schijnd te zijn. Alhoewel men niet voorzeeker zeggen kan, Dat de woorden, der Aal-Oude Egiptize Taal, even zoo te zaamen geschaakeld zijn geweest; overmids geen Boeken noch Oude Afschriften meer voorhanden zijn, daar men zulx uyt kan waar maaken: Al dat mender van heeft, zijn slegts eenige woorden die uyt de Schipbreuk der vergaane tijden, in de Schriften der Oudste Grieken en andere Uytheemers bewaard zijn.

Een zeldzaamheyd in de Koptize Taal aangemerkt.

De Koptize Taal word heedensdaags door gants Egipten, niet meer als wel eertijds gesprooken; maar is zeederd dat dat Landschap door d'Arabiers ingenoomen en onder haar Gebied gebragt is, by-naa geheel uytgeroeyd; met Verbod, van dezelve nooyt weeder in te voeren: Spreekende in teegendeel d'Arabize Taal, die tot op heeden stand gehouden heeft. De Koptiten of Egiptize Kristenen alleen, hebben noch eenige Overblijfzeltjes van deeze Taal in gebruyk, en doen ook heedensdaags hun Mis-Offer in de zelve; ook hebbenze verscheyde Kerk-Boeken die daar in geschreeven zijn: Onder welke men voornaamelijk die van het Oude en Nieuwe Testament te reekenen heeft; nu al meer als voor Dertien-Honderd Jaaren uyt het Hebreeuws in die Taale Overgezet: Naamelijk als wanneer, volgens 't getuygenis van Nicephorus, de Godsdienst der Eerste Kristenen binnen de Stadt Thebe, in haar Bloey was. Maar naadien heedensdaags weynig Luyden meer gevonden worden, die deeze Taal Verstaan, zijn alle de gezeyde Boeken in 't Arabis Overgezet.

De Koptize Taal van d'Arabiers in Egipten verbooden.

Onder-en-tussen word'er noch Een Koptis Woorden-Boek van omtrent Zes-Duyzend Woorden, met d'Arabize Vertaaling daar neevens, by de Koptiten in Egipten bewaard. Gelijk dan ook de Vermaarde Reyziger Della Valle, zulk-een Woorden-Boek, in het Jaar 1624 uyt Egipten heeft meede gebragt; Dat in de zelfde Orden, met de Latynze Vertaaling daar neevens, door Athanasius Kircherus, te Roomen door den Druk in 't Ligt gegeeven is: Waar toe meede de zelve Kircherus, alreede te vooren, een Voorlooper tot de Koptize Taal, beneffens een Letter-Konst, en A. B. C. had uytgegeeven; 't welk hy meende dienstig te zijn, tot opregting van d'Aal-Oude

Koptis Woorden-Boek by wien Gemeen gemaakt en uytgegeeven.

Egip-

Egiptize Taal. Wat Vorm van Letteren de Egiptenaars van Ouds in gebruyk hadden, is by de Geleerde noch niet afgepleyt. Maar hoedaanig men voorgeeft, Dat de zelve eerst van TAAUTES, die gemeenelijk MERKURIUS TRISMEGISTUS genoemd word, uyt de deelen van zommige Heylige Dieren, als naamelijk, den Os, den Ram, en voornaamelijk den Ibis-Voogel, ontleend zijn, hebben wy tot geen onvoegzaam Voorbereydzel deezer dingen, in de Joodse Oudheeden uytgevoerd, en ook met een Print-verbeelding onderſteund: Als waar in by-naa niet eene Letter van het A. B. C. gevonden word, welke ook niet de Zin-aanduyding van eenige diepe Geheymenis ſchijnd te hebben. Gelijkwe daar by ook veel andere Waarneemingen, die de Vindinge van verſcheyde Konſt-tuygen; als de Winkel-haak, de Paſſer, de Ellemaat, en dergelijke raaken, hebben aangeteekend. Aldus hadden dan deeze Letteren haar gebruyk, om in het ſchrijven, verſcheyde dingen te beteekenen, die Daagelijx in de Menſchelijke Handelingen noodig waaren; en zoo als van Natuuren geſchikt, om ook tot de Egiptize Heylige, of *Hieroglyfize* Beeld-Letteren en Verborgentheeden te dienen: Zulx door het voorſtellen van de zelve Teekenen, volkoomene Woorden en Zinnen wierden te kennen gegeeven. Gelijk onder zoodaanige Heylige Egiptize Letteren, ook de Letteren deezer Koptize Taal geſchreeven, op de Gewaſchte Dek-kleederen der koſtelijk-Vergulde Mummyen, of Gebalzemde Lichaamen gevonden worden, en geen gering bewijs naalaaten, van de Oudheyd deezer Taale, zoo die was voor den Inval der Perziaanze Verwoeſting die Kambyſes aanregte. Maar naadien wy in de ſtraksgenoemde Afbeelding, ook de Griekze Letteren, neevens elk Letterlijk Zinteeken der Egiptenaaren hebben gevoegd, (dewijl ook eenige meenen, Dat de Grieken haar Letteren van de Egiptenaaren ontleend hebben, en Kircherus die ook zeer naa met de Gemeene Koptize over-een brengd; (alhoewel d'Egiptenaars ook andere Letteren tot het ſchrijven van Brieven en Boeken hadden, gelijkwe in de Joodze Oudheeden op het 48ste en 49ste Blad getoond hebben;) zullen wy thans van de zelve niet meer op-haalen: Alhoewel het niet buyten den Haak ſchijnd te loopen, noch yts van de *Hieroglyfize*, of Heylige Beeldeſpraak der Egiptenaaren te zeggen. Deeze Gewyde of H. Spraak, beſtond in Zinrijke Beeld-Letteren, of Zinne-Beeldelijke Merkteekenen, die Filo de Jode, *Teekenen der Dieren*; en de Grieken, alswe ſtraks zeyden, *Hieroglyphica* noemen; en verſtaan daar door niet anders, dan Geheyme Bediedeniſſen, of Teekenen van Heylige zaaken, op zeekere Steenen en Gedenk-ſpitzen geſneeden: Door welke zy zommige diepzinnige begrippen der dingen, door bekende Beeldniſſen van Dieren, en andere Dingen, daar toe Schranderlijk bedagt en uytgevonden, te kennen gaaven, en in geheugen wilden houden; zonder dat de zelve in eenige Letter-greepen, Woorden, of Reedenen bevat waaren. En gelijk d'Egiptenaars een Beeſtagtige Godsdienſt hadden, en meeſt allerhande Beeſten Heylig hielden, en als Goden Eerden, die Wonderlijke Geheymeniſſen in hadden; (zoo dat een Baſiliskus, met de Steert om zijn Lijf gekromd; *Den Loop des Tijds:* Een Slang met de Steert in de Bek gevat; *De Weereld:* Een Palm-Tak; *De Maane* beteekende; om dat een Palm-Tak in den aanvang van yder Nieuwe Maane, weederom een Nieuwen Tak uytwerpt, en alzoo op Een Jaar Twaalf Nieuwe Takken ſchiet: Gelijk ook Iſis, dat is, de *Maan*, met een Palm-Tak voor haare Voeten, op een Penning van Hadrianus gezien word; waar van hier-naa d'Afbeeldinge zal volgen;) alzoo heeft ook de gantze Wijsheyd van haare Verbloemde Beelde-ſpraak, door Zin-teekenen op zoo veel Egiptize Graf-Naalden ingeſneeden, alleenlijk op dusdaanige Godheeden, en haar heymelijk-werkende Kragt; het zy in de Loop van Zon en Maan, d'Invloeying der Sterren, beweeging der Stroomen, of Ingeſchaapen Eygenſchappen der Dieren, Voogelen en Viſſchen, Gebouwd geſtaan: Van welke in onze Eeuwe zommige Geleerde zoo veel werks gemaakt, en geſweet hebben, om agter de regte Beduydenis te geraaken. Haar laatende voorſtaan, ge-

Joodſe Oudheeden het 50ſte Blad, &c.

Oudheyd der Egiptize Letteren uyt Opſchriften der Mummyen aangemerkt.

Aanmerking over der Egiptenaaren Hieroglyfize Beelde-ſpraak.

Der zelver beteekenende Kragt in eenige Staalen aangeweezen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

gelijk J. Oudaan aanmerkt, een gantze Schat van Verborge Wijsheyd, onder een Oſſevoet beſtulpt te vinden. Doch wat'er van te houden zy, meend dezelve Schrijver, kan uyt de aanduyding van den Apoſtel Paulus genoeg afgenoomen worden: Als in welke de hoogſte Vermenging van Ontheyliging en Goddeloosheyd te vinden was; gelijk daar van een aanmerkelijk Voorbeeld is by Klemens d'Alexandryner; waar uyt blijkt, Hoe verre zig deeze Godsdienſt geſtrekt hebbe in naa-aaping van de Dienſt en Eerbewijzinge des grooten Gods. Hy zeyd dan aldus; *In die Maaltÿden, die d'Egiptenaars de Banketten der Goden noemen, draagenze Vier Goude Beelden; Twee Honden, eenen Havik, en eenen Ibis, rondom her; en deeze Vier Afgode-Beelden noemen zy;* DE VIER LETTEREN: Tot naabootzing van de Alderheyligſten Naam JEHOVAH, die in de Hebreeuwſe Grond-Taal uyt Vier Letteren beſtaande: Het *Vier Letteriſch Woord* genoemd wierd; waar uyt genoegzaam de Razernye der hoogſte verontheyliging deezer Afgodize Menſchen te beſpeuren is; op datze miſſchien dien Naam, welke by de Joden in zoo grooten agting van Heyligheyd is, Datze dezelve, uyt de Vrees van Eerbiedigheyd, veele Eeuwen naagelaaten hebbende uyt-te ſpreeken, nu ook te-gelijk de kennis des Uytſpraaks daar van, (om datze ouwlinx zonder *Punten*, of Klink-Letteren geſchreeven wierd, verlooren hebben;) door Vier Gedrogtelijke Dieren haare Goden aanplakten, en 't Geheym te-bet verbijſterden. Gelijk het dan ook van zommige bedenklijk gehouden word, Dat in deeze Ommegang daarom juyſt *Twee Honden* gebruykt wierden; dewijl booven de Letteren JOD en VAV, de Letter HE, Tweemaal in de zelve Naam vervat word. Invoegen uyt deeze bygebragte reeden, onder andere Waarneemingen ligt te zien is, Dat die fraaye Penning-Verklaarder, aangaande d'Egiptize Wijsheyd, in de Vermaarde Hieroglyfize Beeld-Letteren opgeſlooten, ruym zoo weynig agting als den Engelzen Biſſchop Stellingfleet heeft; en dat by hem insgelijks de noeſte Arbeyd van Athanaſius Kircherus, als een Werk van kleenen Nut, te-Boek ſtaat. Ook heeft de Schrandere Man, Thomas Brown, zeer wel gemerkt, Hoedaanigen wijde Deure deeze Beeldelijke Schrijf-kunde, tot veelerley valſſe meeningen heeft opengezet: Dus luyden zijne woorden; „'t Is zeeker dat van alle Menſchen,
„die door de Verwarring te Babel ſchaade geleeden hebben, d'Egiptenaars
„daar aldergemakkelijkſt afgekoomen zijn. Want ſchoon de woorden onder-
„een vermengd waaren, egter hebben zy een Taal van Zaaken uytgevonden en
„malkanderen door gemeene Kenteekenen in de Natuur aangeſprooken: Waar
„door zy al ſtil-ſwijgende met elkandere Spraak voerden; en aan d'uytterlijke
„teekenen te kennen gaaven, Wat zy zeggen wilden: Want zy naamen de ge-
„daanten van Dieren aan, die alle-Man bekend waaren, en door haar vermeng-
„de zaamenſtelling, wiſten zy haare meeninge bekend te maaken aan die, wel-
„ke neevens haar den Aardt der Dieren kenden. Dit meenen veele de Eerſte ma-
„niere van Schrijven geweeſt te zijn, en datze Ouder is als de Letteren: En het
„zou miſſchien konnen weezen, Dat Adam op zulken wijze geſprooken heeft;
„als die den Aardt der dingen verſtaande, het voordeel ter-hand had, de zaa-
„ken naa haar Natuure uyt-te drukken; 't geên d'Egiptenaars ſlegts op goed
„vertrouwen aanneemende, hebbenze naa hun eygen, of het Gemeen gevoe-
„len, uyt toegeſtaane misverſtanden, de Dwaalingen met Agtbaarheyd geſtijft,
„en op de baan gebragt; ſchrijvende in haare Verbeeldingen de Schepzelen die
„zy zelfs bedagt hadden; Of zy hebben uyt de bekende Dieren, Beteekeniſſen
„opgeregt, die uyt haare Natuure niet en volgden. En alhoewel daar meer
„dingen dan woorden in de Natuure waaren, dieze uytdrukten; hebben zy
„nogtans zelfs in deeze Stomme en Stilſwijgende reedeneeringen, om de Betee-
„keningen die wat meer in hadden, uÿt te drukken, de Vryheyd genoomen,
„om Schepzelen van gedaanten die men kan inſchikken 't zaamen-te ſtellen en
„op-te maaken, tot een Niet-weezend mengelmoes. Aldus hebben de Griffioe-
„nen, Baſilisken, den Fenix, en veel andere, hun Oorſprong gekreegen: Wel-

Rom. 1:23.

Schandelijk misbruyk der Beeldelijke Letteraanduyding.

Twee Honden waarom by d'Egiptenaars op zeekere tijden omgedraagen.

De Beelde ſpraak der Egiptenaaren een Oorſprong van veele Dwaalingen aangemerkt.

„ ke van de geene die Zinne-Beelden geſchreeven hebben, voor geloofwaardig
„ aangenoomen zijn geweeſt, neevens de beteekeningen die met haare Inſtel-
„ lingen over-een quaamen: Al-te-maal Stukken van een Aardige Vond voor
„ Verſtandige Beſchouwers; die alhoewelze van de Gemeene Verſtanden, voor
„ Letterlijke Waarheeden, of ook wel voor Ongerijmde onmoogelijkheeden
„ worden aangezien, inderdaad nogtans Loffelijke Vonden en van Prijswaardi-
„ ge beteekeningen zijn. Maar behalven dat deeze ſtukken, by maniere van Ver-
„ ziering zijn voorgeſteld, en daar van in de Naatuure geen Naaſchrift is, heb-
„ ben zy'er ongetwijffeld veele afgeſchetſt, die geen volgelijke beteekeninge
„ hadden, noch uyt de Natuure haare meeninge waar maakten. Wy zullen
„ hier toe ſlegts weynige ophaalen, gelijkze van Horus aangeteekend ſtaan:
„ Het Manneken drukten zy door een Gier uyt; om dat de Gieren zomtijds
„ Wijftjes zijn, en van de Wind Bevrugt worden; 't geên met geloofwaardig-
„ heyd anderen opgedraagen zijnde, van veele Schrijvers voortgeplant, en al-
„ zoo ook geworden is het gevoelen van Elianus, Ambroſius, Baſilius, Iſido-
„ rus, Tzetzes, Files en andere: Waar in wy egter het Ongelijk dat de Schep-
„ ping, met deeze bepaalinge van Geſlagte aangedaan word, en wat Verſtoo-
„ ringe de Wijsbegeerte komd te lijden, door deeze Inbeelding, van dat het
„ Wijfje van een Gier door de Wind Bevrugt kan worden, hier niet zullen aan-
„ wijzen. Met een half-Lood Gewigts, dagt het haar genoeg, een Menſchen Hert
„ te kennen tegeeven; om dat een Hert naa verloop van een Jaar, een half-Lood
„ weegd, en tot Vijftig Jaaren toe, Jaarlijks de ſwaarte van een vierendeel-
„ Loods aangroeyd; en naa die tijd van Vijftig Jaaren, yder Jaar ook weeder-
„ om zoo veel afneemd: Zulx dat 's Menſchen Leeven, Natuurlijker-wijze,
„ zig niet booven de Honderd Jaaren uytſtrekt. En dit was niet alleen het ge-
„ voelen van de Gemeene Man; maar quam ook met haare Natuurelijke Grond-
„ veſtingen over-een; gelijk de Genees-Meeſter Heurnius heeft uytgereekend.
„ Een Vrouw die ſlegts Een Kind Baarde, hebbenze door een Leeuwin afge-
„ beeld: Dewijl die maar eenmaal Bevrugt word. De Vrugtbaarheyd hebben-
„ ze door een Bok afgebeeld; om dat hy ſlegts Zeeven Daagen Oud zijnde, be-
„ gind te Springen. De Misval van een Swangere Vrouw, door een Paard, dat
„ een Wolf van zig ſchopt; om dat een Merry-Paard, haar Veulen werpt, als-
„ ze op't Spoor van dit Dier treed. De Mismaaktheyd hebbenze door een Bêêr
„ afgebeeld; en een Ongeſtaadig Menſch door een Hyæna; dewijl dat Dier Jaar-
„ lijks zijn Geſlagte veranderd. Een Vrouw die van een Dogtertje Verloſt is,
„ door een Stier die over zijn Linker-Zijde heen ziet; om dat het Erfgerugt wil,
„ Dat wanneer een Bul, in 't Beſpringen van een Koe, die kant aftreed, zoo zal
„ de Vrugt voorzeeker een jong Koeytje zijn. Hoe verre nu al deeze dingen, en
„ veel andere meer, met de Waarheyd over-een koomen; daar meede wil ik mij-
„ nen Leezer niet moeyelijk vallen ons Oordeel voor te ſpellen: Alhoewel datze
„ Kloeke Verſtanden, die onderſcheydentlijk haare Beteekeningen konden aan-
„ neemen, eenigzinds weeten in-te ſchikken: Nogtans met Hieroglyfize Agt-
„ baarheyd bekleed zijnde, en anderen alzoo van de Schrijvers opgediſt, heb-
„ benze by veele Geloof gekreegen, en zijn by de meeſte met een gunſtige twijf-
„ feling aangenoomen. En aldus, dunkt my, is het toegegaan met de Hierogly-
„ fize Zinne-Beelden der H. Schriftuure; welke in de Gedaante der Geofferde
„ dingen, in de Verboodene Spijzen, in de Droomen van Farao, Joſef en vee-
„ le andere Texten, wat heerlijks beoogende, dikmaals gerekt en geſtrekt wor-
„ den buyten haare Beduydingen, en breed uytgeleyd tot verkleening van haa-
„ ren Zin en meening. Dus verre Thomas Brown. Wy moogender byvoegen,
dat ook hier van daan 't Geloof voortgeſprooten is, Dat een Liſtige Slange in
't Paradijs, met Menſchen-Taale geſprooken heeft; en dat zulx door de aan-
blaazing van een Helſche Geeſt, die men *Duyvel* en *Satan* noemd, geſchied
zy; dewijl bekend is, Dat geen Beeſten Natuurlijk konnen ſpreeken. Daar het
nogtans uyt de geſchaapenheyd der gebeurde zaake, veel-meer waarſchijnelijk
is,

is, Dat Moſes een *Slange*, volgens de Leerwijze der Egiptenaaren, zeer wel tot zijn Oogmerk, dusdaanig invoerd; om dat de hoedaanigheeden van de Verleyding des Menſchen, (die door de Liſt van zijn eygen Begeerlijkheyd, verlokt, en gevallen is;) zoodaanig geſteld was, Datze niet beeter als op zulk-een wijze te beſchrijven, noch af-te ſchilderen was: 't Geên ons ook den Uytgang der Zaake aanwijſt; waar naa dan Moſes zijn Verhaal geleeſt heeft: Dat wy hier naa breeder hôópen uyt-te voeren, en verſtaanelijk te maaken. Maar het geene nogtans deeze Hieroglyfize Letter-Beelden in 't byzonder eygen is, is dit, Datze altijd een volkoomen Zin behouden, op wat wijze de zelve ook gezet of geſchreeven worden; het zy dan van booven naa beneeden, of van beneeden naa booven, of naa de regte of linke zijde: Want op de Obeliſſen, of Steene Graf-Naalden, ſtaanze Lood-regt; op Marmere Tafelen, Water-pas; doch op de Beelden worden zommige regt op en neêr, zomtijds ſchuyns, regt, dwers, en geheel zonder Orden gevonden. Daar diend meede aangeteekend, Dat de Oude Egiptenaars deeze Hieroglyfize Beeld-Letteren niet gebruykt hebben, om haare Hiſtorien daar meede te beſchrijven, als veele tot noch toe maar al-te dwaalziek gemeend hebben; noch zy hebben haare Wijzen niet gediend, om den Lof haarder Koningen en Vorſten, of de Vrye Konſten, of eenige andere diergelijke dingen daar in te bewaaren; maar de Prieſters en Kerkvoogden, hebben alleen de Heylige Zaaken, die of op d'Eygenſchappen der Goddelijke Natuure, of op d'Ordening der Engelen en Geeſten, Beſcherming der Dooden Lijken, of de Toeëygening der Goden en Vergooding zaagen, op Steenen doen houwen, en op veelerley manieren hier en daar geſchilderd. Waar van daan zy niet oneygen, HIEROGLYFIZE, of *Heylig-Ingeſneede Beeld-Letteren* genoemd zijn. De zelve wierden niet alleen op Steenen Uytgehouwen, (waar van noch veele blijken te Roomen gevonden worden, in die opgerigte Obelisken, gelijk bekend is;) maar ook op de Bewindzelen en breede Zoomen van de Dood-Kleeden der Mummyen geſchilderd; gelijk wy reeds hier vooren breed genoeg hebben aangeweezen; het zy dan dat die Toeſtèl, uyt Gewaſte Doeken, Papier, Hout, Gebakken Aarde, of van andere Stoffe gemaakt was. Maar op datze de Vergankelijkheyd te vooren quaamen, hebbenze nogtans verzorgd, Dat voornaamelijk het gantze Lichaam der Hieroglyfize Leere, op en aan de Steene Wanden der Tempelen omtrent d'Ingangen, op hunne Obelisken, en in de Steene Graf-Kelders, en op de Beelden van haare Goden en op Steene Tafelen, ingeſneeden wierden; op datze 't knaagen van de tijd verduurden, en aan de Naakoomelingen veele Eeuwen ongeſchonden gezien wierden. Dat nu Hermes, of Merkurius Triſmegiſtus, den eerſten Vinder van deeze Letteren zy geweeſt, is op het voorgeeven der Egiptenaaren, reeds aangeteekend: En haare Wijzen agten dat den zelven Hermes een Prieſter en de grootſte Wijsgeer van gants Egipten zy geweeſt; by d'Arabiers gemeenlijk *Adris* genoemd. Ook willen eenige dat hy ten tijde van Abraham, onder de Regeeringe van den eerſten Egiptizen Konink Mizraïm, gebloeyd heeft: Doch andere hebben gezeyd, Dat hy eerſt naa Moſes tijden geleeft heeft. En is deeze Geheym-Leere zeederd haar eerſte geboorte, by d'Egiptenaars zoodaanig in Agting gehouden, Dat de Prieſters die zig alleen op die Taal verſtonden, dezelve aan niemand buyten hun H. Orden vermogten voort-te leeren. Maar naa dat Egiptenland de Verwoeſtinge van Kambyſes geleeden had, is deeze Heylig-Gewijde Taal buyten gebruyk geraakt, en word thans alleen op d'Aal-Oude overgebleevene Obelisken, Tempel-Portaalen, uytgehouwe Graf-Kelders, en op de Lijk-Buſſen der Gebalzemde Lijken gevonden. Van deeze dingen heeft men zeekerheyd: Doch dat ook die Vermaarde Kolommen van Hermes Triſmegiſtus, waar van het erfgerugt onder d'Egiptenaars heeft uytgeſtrooyt, Dat haaren beroemden Manethon zijn Hiſtorien daar uyt afgeſchreeven heeft, met dusdaanige Heylige-Beeld-Letteren zijn beſchreeven geweeſt; daar aan word van veel Geleerde Mannen met regt getwijffeld; niet teegenſtaande I. Voſſius daar meede

Waar van daan het bygekoomen is dat men gelooſd dat een Slange in't Paradijs geſprooken heeft.

Egiptize Beeld-Letteren zijn niet gebruykt om Hiſtorize Geſchiedeniſſen te beſchrijven.

Maar wierden meeſt omtrent de Dooden en Begraaf-Plaatzen tot aanbeveeling der Beſcherm-Engelen geſteld.

Egiptize Beeld-Letteren van wien eerſt gevonden.

Prieſters mogten de Beeldſpraakige Wijsheyd niet gemeen maaken.

Aanmerking over de Kolommen met Hieroglijfize Letteren uyt welke Manethon zijn Egiptize Hiſtorien zou afge-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

schreeven hebben.

* Beziet het 1252. blad.

noch al yts voor zijn gevoelen van den Ouderdom der Weereld, heeft meenen uyt-te werken; gelijk we in de * Joodze Oudheeden hebben aangeteekend. Doch gelijk Stellingfleet dit stuk, tot bevestiging van de Waarheyd der Mosaize Historien, heel fraay heeft afgedaan, lust ons de moeyte zijn reeden hier in te lassen.

Watter van den Egiptizen Hermes, en de geloofbaarheyd van Manethons Historie te houden zy.

„ De gantze grondvest, *zeyd hy*, der Egiptize geschiedenis, rust op de geloof-
„ baarheyd van hunnen Ouden HERMES, dien zy uyt Eerbiedigheyd *Trisme-*
„ *gistus* noemden; want zy Schrijven hem d'eerste vindinge van hunne Geleerd-
„ heyd en alle treffelijke Konsten toe. Van hem leyden zy ook haare Historie
„ af; gelijk hun Vermaarde Geschiedenis-Schrijver Manethon, daar toe ook
„ voorgeeft, zijn Land-Regeeringen en Rijxbezittingen der Egiptize Konin-
„ gen, uyt de Pylaaren van Hermes afgeschreeven te hebben. Wy voor ons deel,
„ agten noodig in deeze bedeemstering, eerst en voor-al om te zien, Wat geloof-
„ waardigheyd en Oudheyd, Hermes zelfs heeft; en daar naa, Van wat Agting
„ die Pylaaren zijn geweest, die het gantze Bouwgevaarte van Manethons Re-
„ geeringen onderschraagen. Want aangaande de Historie van Hermes zelf, de

Wie Hermes geweest is en wanneer hy geleeft heeft.

„ zelve is zoo verscheyden en onzeeker, Dat veele getwijffeld hebben, of'er
„ wel ooyt zoo een Perzoon geweest is; dewijl het geêne van hem verhaald word,
„ al-te byster wijd van malkanderen verscheeld, om te konnen waar zijn. Kotta
„ in Tullius, daar hy zijn Akademize Leere, aangaande *Het agterhouden der*
„ *Toestemming* bevestigd, gewaagd wel van Vijf Merkurien; onder welke hy
„ twee Egiptize teld; en dat een van die is geweest deezen HERMES daar we
„ thans van spreeken, en welken d'Egiptenaars THOYTH noemen, den Autheur
„ van hunne Wetten en Letteren. d'Egiptenaars zeggen, gelijk uyt Diodo-
„ rus Sikulus blijkt, Dat hy een Heylige Schrijver van Osiris is geweest, die
„ Isis de groote Godinne, onderweezen heeft; als meede, Dat wanneer Osiris,
„ op Krijgstogten uyttrok, hy hem alsdan 't heel bewind van zaaken, weegen zijn
„ groote Wijsheyd aanbeval. De Feniciers houden hem insgelijks onder hen,
„ in goeder gedagtenis; gelijk daar aan te zien is, Dat Filo Biblius zeyd, Dat
„ Sanchoniathon zijn Godgeleerdheyd uyt de Boeken van TAAUTUS, die de

Uyt wien Sanchoniathon zijn Godgeleerdheyd geraapt heeft.

„ Egiptenaars THOYTH noemen, afgeschreeven heeft; als die de Vinder der
„ Letteren, en een Raadsman van Saturnus is geweest, aan wiens goedunken
„ hy veel Gezag opdroeg. Doch Hendrik Kornelis Agrippa, heeft hem; *Een*
„ *Wijsgeer der Duyvelen van Egipten* genoemd. Waar zullen wy ons te mid-
„ den van all deeze onzeekerheyd ter needer zetten? En hoe komd doch de

Alle welke overleevering ondergezogt en onzeeker bevonden worden.

„ Fenicize en Egiptize Godgeleerdheyd, van een-en-dezelve Vinder af-te koo-
„ men, daar die twee nogtans geoordeeld worden zoo-zeer van malkander te ver-
„ schillen? Voorzeeker, indien wy de Geschiedenis van Osiris en Isis, met Plu-
„ tarchus, voor Verdigtzelen en enkele Byspreuken houden, moet ook Mer-
„ kurius zelf, als een Allegorie, en de Vader van de Letters, als een Beeldspraak
„ aangemerkt worden. En schoon wy geloof aan het verhaal der Egiptenaaren
„ geeven, als aan yts Waaragtigs; en daar by vast-stellen, Dat Osiris is Mizraïm
„ de Zoon van Cham, die 't eerst in Egipten Regeerde; konnen wy alleen van
„ Hermes zeggen, Dat hy een Nut en Dienstig Perzoon is geweest, die een
„ groote Invloed heeft gehad op den Konink, en den Staat, en het Volk eerst
„ gebragt heeft in een Burgerlijke stand van Regeeringe: Waar van het kan ge-
„ schied zijn, Dat desselfs Gedagtenis by d'Egiptenaars, met groote Eerbie-
„ digheyd is bewaard geworden: Doch zy zijn zoo haast niet tot die Afgode-
„ rye vervallen, van tot een Heylig gebruyk af-te zonderen, de Gedagtenis der
„ geener, die alder-eerst veel goeds aan 't Menschelijk Geslagt hadden toege-
„ bragt, of zy dagten de grootste reeden te hebben, om haare Gedagtenis aan-te
„ bidden; en aldus in yver voortgaande, hebben zy deezen Vermaarden Man,
„ allengskens en als by Trappen, de Vindinge van alle Voordeelige en Loffe-
„ lijke dingen toegeschreeven. Dat zy nu daar meede aldus zijn omgesprongen
„ kan ons Jamblichus goed maaken, als hy zeyd, Dat *de Egiptenaars all haa-*
„ *re Boeken aan Merkurius toeschreeven, als een Vader van de zelve; En om*
„ *dat*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

,, *dat hy geloofd wierd, een Vader van het Verstand en de Geleerdheyd te zyn.*
,, In deezer voegen deeden zy al de Afzetzels van haare Herssenen, den Naam
,, van haaren Vader draagen. Het welk dan ook de reeden is geweest, Datter
,, zulken grooten Verscheydentheyd van Boeken, onder den Naam van Her-
,, mes Trismegistus, in de Weereld gekoomen zijn. Want hy was de Eerste
,, niet van zijn zoort, die in de Kindze Daagen der Kristenen, Dat Verwarde
,, t'zaamen-mengzel der Kristelijke, Platonize, en Egiptize Leere, dat noch
,, onder den Naam van Hermes Trismegistus in Weezen is, aan de Weereld
,, opgedrongen heeft; en welkers Ydelheyd en Valsheyd door de neerstige Op-
,, merking van Geleerde Mannen reeds genoeg ontdekt is. Daar waaren lange
,, voor zijn tijd, verscheyde *Merkuriaalze Boeken*, gelijkze genaamd wierden,
,, die de Schranderste onder de Heydenen niet anders aanzaagen, als Verdigt-
,, zelen en Bedriegeryen; gelijk zulx uyt een Brief van Porfyrius aan Arebo, de
,, Egiptize Priester, met het Antwoord van Jamblichus blijkt; schrijvende
,, *Van de Egiptize Verborgentheeden.* Dus hebben wy dan gants geen zeeker-
,, heyd, (niet teegenstaande het groot Erfgerugt van deezen Hermes;) van
,, eenig Waaragtig Verhaal-schrift der Oude Tijden; 't en zy die vervat zijn
,, in de Vermaarde *Heylige Opschriften*, uyt welke Manethon zijn Historie
,, heeft opgesteld. Voorwaar 't en schijnd niet te konnen ontkend worden, Dat
,, het Oudste middel, om de Gedenk-teekenen der Geleerdheyd in die Eerste
,, Tijden te bewaaren, deeze geweest zy; Datze zulx deeden door Inkapping,
,, en Graveering op Steene Kolommen, met welke d'Opschriften lange stand
,, hielden: Inzonderheyd is zulx onder d'Egiptenaars gebruykelijk geweest;
,, gelijk uyt de Getuygenissen van Galenus, Proklus, Jamblichus, en den Au-
,, theur van 't Boek, genoemd SAPIENTIA SECUNDUM EGYPTIOS, gevoegd
,, by Aristoteles; welke alle daar in over-een koomen, Dat alle Loffelijke Uyt-
,, vindingen die zy ooyt hadden, op eenige Pylaaren geschreeven wierden; die
,, dan bewaard wierden in hunne H. Tempelen, welke haar als Boek-Kaamers
,, waaren. Hierom is het geschied, Dat Manethon, (op dat hy zijne Historie
,, te waarschijnelijker maakte;) heeft voorgegeeven, zijn Verhaal-schriften,
,, uyt die Heylig-bewaarde Opschriften getrokken te hebben: En heeft, gelijk
,, Eusebius Verhaald, de gantze Egiptize Historie daar naa vervolgens in 't
,, Grieks Overgezet: En beginnende met haare Goden, brengd hy zijn Geschie-
,, denis-Boek by-naa tot de Tijden van Darius Kodomannus, die van Alexan-
,, der Overwonnen wierd. Want in het Tijd-schrift van Eusebius, word van
,, Manethons Historie ook gewag gemaakt; eyndigende met het Zestiende Jaar
,, van Artaxerxes Ochus; 't welk naa Vossius reekening geweest is in het twee-
,, de Jaar van de 107de *Olympiade.* Deezen Manethon was Hooge-Priester van
,, Heliopolis, ten tijde van Ptolomèus Philadelphus: Op wiens Verzoek hy
,, zijn Historie beschreef; welke hy in dry Deelen verdeelde: Waar van het
,, Eerste XI. Regeeringen der Goden en Helden; het Tweede VIII. en het Der-
,, de XII. Regeeringen vervatte: Welke alle te zaamen, naa die Beuzelagtige
,, Reekening, een tijd van 53535 Jaaren uytmaaken. Nogtans is dat Verhaal
,, der Regeeringen, en eerstelijk van Julius Afrikanus tot een Kort-Begrip ge-
,, bragt; uyt wien het Eusebius in zijn Tijd-Reekening heeft afgeschreeven;
,, en uyt dien, door Georgius Syncellus, wien Josefus Schaliger gevolgd is. Dus
,, blijkt het dan uyt Eusebius, Dat Manethon dit als een voornaam Bewijs van
,, zijn geloofwaardigheyd by-brengd, Dat hy zijn Historie heeft t'zaamen ge-
,, steld, uyt zommige Pylaaren in het Land Seriad, in welke die dingen waa-
,, ren ingeschreeven naa de Heylige Spraak-wijze, door den Eersten Merkurius
,, THOYTH, en naa de Zondvloed, uyt die Heylige wijze van Schrijven, in de
,, Griekze Taale Overgezet in Hieroglyfize Characters, en opgeleyd in Boe-
,, ken onder de Geheyligde dingen van de Egiptize Tempels, door Agathede-
,, mon, de tweede Merkurius, Vader van Thoyth. Maar zeeker die Beuzelagti-
,, ge Schrijver, kon in geen minder Woorden, zijn Bedriegerye ruymweydi-

Hoe'er zoo veel Boeken onder den Naam van Hermes Trismegistus in de Weereld gekoomen zijn.

Oudste gedenkenissen der Geleerdheyd, is door Inkapping op Steenen geschied.

Waar uyt Manethon voorgegeeven heeft zijn Historie afgeschreeven te hebben.

En hoe ver hy daar in gaat.

Het gantze gestel en toeleg van Manethons Historie opengeleyd.

Manethons bedrieglijk voorgeeven ontdekt.

Daar zijn nooyt zulke Pylaaren gevonden als Manethon voorgeeft van Hermes beschreeven te zijn.

„ger geopenbaard, noch zijn eygen agting gekreukt hebben, dan hy zelve zoo
„ doende, gedaan heeft; en het is te verwonderen, Dat zulks van zeer veel Ge-
„ leerde Mannen zoo weynig in-agt genoomen is, daarze nogtans zoo dikwils
„ geleegendheyd vonden om van deezen Manethon en zijne Heerschappyen te
„ spreeken. En dit zullen wy doen blijken, door zommige groote onbewijsse-
„ lijkheeden, en andere openbaare onmoogelijkheeden, die daar in opgesloo-
„ ten zijn. De onwaarschijnelijkheeden blijken in dit wonder; Dat'er zulke
„ Pylaaren geweest zijn, in zulken Land-Gewest als Seriad; en dat van zulken
„ plaats niet meer zou gesprooken worden, of van hem zelfs, of van eenige E-

Ook is het Land Seriad te zoeken.

„ giptenaaren, en dat niemand meer zig van die *Inschrijvinge* zoude bediend
„ hebben als hy. En wat het Land Seriad belangd, waar dat het zelve geleegen
„ heeft; de zeer Geleerde doorsnuffelaar Josefus Schaliger, bekend rond-uyt,
„ zijn Onweetendheyd in deezen: Gelijk in zijn Aanteekeningen over d'afge-
„ brooke Stukken van Manethon, by Eusebius te zien is. Maar Isaak Vossius,
„ roept in zijn Boek *Van de Oudheyd der Weereld*, volmondig uyt; *Ik heb het ge-*
„ *vonden:* En beeld zig vastelijk in, Dat het dat zelve SEHIRATH is, waar van wy
„ leezen Judic. 3:26. Dit zou moogelijk konnen doorgaan, zoo'er niet anders aan
„ te merken viel, als de over-eenkomst der Naamen; maar dat het woord, welke
„ eenige in die Text, *Steen-Kuylen*; en onze, in naavolging van de LXX Over-

* Ziet wat hier van in de Joodse Oudheeden gezeyd is op 't 1251. blad. &c.

„ zetters, **Gesneedene Beelden* Vertaalen; (gelijk 't zelve Grondwoord, הפסלים
„ 2 Kron. 33: 19. Deut. 7: 5. en elders even zoo genoomen word;) deeze Be-
„ schreevene *Pylaaren van Merkurius* zouden beteekenen, is geenzinds te
„ denken. De Gemeene Latijnze Overzetting Vertaald het, *Ad locum Idolo-*
„ *rum*; 't geên de Lovenze Bybel in zijn zaamenhang zoodaanig leest; *Dat*
„ *Ehud, is voorbygegaan* de plaatze der Afgoden, *Van daar hy weedergekoo-*
„ *men was*; &c. welke waarschijnelijk de zeekerste uytlegging zou zijn, byal-
„ dien de gissing van Chytræus waar was; naamelijk, Dat Elon niet lang gelee-
„ den daar Afgoden had opgeregt. Doch indien het moet verstaan worden van
„ Pylaaren, moeten wy d' Uytlegging van Junius voor de beste keuren, als die
„ onzes agtens, naa de regte zin van die plaatze, prijsselijk schijnd te dingen;
„ wanneer hy meend, Dat die Steenen zijn geweest, de Twaalf Steenen, welke

† Ziet meede onze Kantteekenaars op deeze plaatze No. 29.

„ Josua † te Gilgal oprigte, naa dat de Kinderen Israëls op het Drooge door de
„ Jordaane gegaan waaren; welke Steenen Judic. 3: 19. gezeyd worden, by
„ Gilgal geweest te zijn. En daarom, niet teegenstaande deeze aardige gissing,
„ zijn de Pylaaren van Merkurius, noch zoo ver te zoeken als ooyt, en dat zal zoo
„ zijn tot het eynde der Weereld. Daar-en-booven, wat waarschijnelijkheyd
„ isser dat deeze Pylaaren zijn blijven staan, geduurende de tijd van d'algemee-
„ ne Zondvloed? Daar moet voorzeeker wat byzonders aan dezelve geweest
„ zijn, datze zulken Vloed van Water hebben konnen weederstaan, waar door
„ d'aldersteevigste Huyzen, en digt bebouwde Steeden, over-hoop gesmeeten

Manethons Historie kan niet uyt de Kolommen van Hermes afgeschreeven zijn, om dat zy veel Eeuwen laater gedenkt. Andere ongerijmdheeden over Manethons voorgeeven aangemerkt.

„ zijn. Voorts, de klaarblijkelijke Onmoogelijkheeden in Manethons Schrif-
„ ten, zijn eerst; Dat hy zijn *Regeeringen* van het beginzel der Egiptize Histo-
„ rie af, tot digt aan de tijd van Alexander, zoude afgeschreeven hebben uyt
„ *De Heylige Opschriften van* THOYTH, die naa zijn eygen reekening, Geleest
„ heeft in 't begin van de eerste Regeering. Zeeker deezen Thoyth, was een
„ schoon Profeet om een Historie te Beschrijven van over de *Vijftig-Duyzend*
„ toekomstige Jaaren, gelijk Manethon het reekend. Boovendien isset ruym
„ zoo slegt, als men voorgeeft, Dat zijn Historie naa de Zondvloed Overge-
„ zet is, in Beeldspraakige Zinteekenen; want wat is dat voor een slag van Over-
„ zetting? Wy hebben altijd gemeend dat de Beeld-Spraaken, eenige zaaken
„ verbeelden, en niet eenig Geluyd, Letters, of woorden. Hoe kon deeze Hi-
„ storie in aanvang Beschreeven zijn, in eenige Taal, alsse eerst was Beschree-
„ ven in Beeld-spraaken? Of spreeken de Beeld-spraaken in verscheyde Taalen,
„ en zijn zy bequaam om haar Taal te veranderen? Booven dien; hoe Blaauw
„ is ook dat Voorgeeven, Dat den tweeden Merkurius, of Agathodemon,
„ deeze

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

,, deeze Hiſtorie zoo kort naa de Zondvloed in 't Griex Vertaald heeft? Was
,, de Griekze Taal zoo haaſt naa de Zondvloed, al van zulken aangeleegend-
,, heyd voor d'Egiptenaaren, Dat haar Egiptize Hiſtorie om der Grieken wil,
,, in hunne Taal moeſt Overgezet worden? Gants niet: Het blijkt uyt Herodo-
,, tus en Diodorus, Dat de Grieken voor den tijd van Pſammetichus, zoo veel
,, niet en vermogten, Datze eenige Koophandel met de Egiptenaaren dreeven;
,, welke inviel in de XXVIſte Regeering van Manethon; en omtrent een Eeuw
,, naa 't begin der Olympiaden. Dus zienwe, Wat een geloofwaardigen Autheur
,, deeze Manethon is; En wat Waarheyd kan'er doch in de Reekening der Oude
,, Tijden zijn, welke gemaakt word uyt d'Egiptize Hiſtori-ſchrijvers, wanneer
,, de Voornaamſte onder haar, zoo jammerlijk aan den Dorpel des Ingangs ſtruy-
,, keld? En hoe Beuzelagtig deeze Reekening ook is, als Manethon voorgeeft,
,, Zijn Hiſtorie genoomen te hebben, uyt die Pylaaren die voor de Zondvloed
,, waaren; zoo konnen wy niet anders denken, Of Joſefus heeft zijn Vermaarde
,, Hiſtorie van Seths Pylaaren, aangaande de Sterre-kundige Aanmerkingen
,, voor de Zondvloed, uyt deeze Hiſtorie van Manethon ontleend: En daarom
,, konnen wy den eenen alzoo weynig als den anderen, zonder Scheele Oogen
,, aanzien; ongemoeyd wy wel weeten, Hoe dwaas de Weereld is geweeſt in
,, het hoog-agten van die gezeyde Pylaaren, als Gedenk-teekenen van Geleerd-
,, heyd in de Weereld, zoo voorgegeeven wierd. Den Heer Bartas heeft een
,, groot Gedigt op die Pylaaren gemaakt. Maar om de Waarheyd te zeggen, Zy
,, zijn veel bequaamer ſtof voor Digters, als voor andere; gelijk uyt de volgen-
,, de Aanmerkingen blijkt. Want eerſt; Hoe gants onwaarſchijnelijk iſſet, Dat
,, de Naakoomelingen van Seth, die, als gemeend word, voorgeweeten heb-
,, ben, den Ondergang der Weereld door de Zondvloed, zulke Sterre-kundige
,, Aanmerkingen zouden hebben willen ſchrijven op Pylaaren; en dat ten be-
,, hoeve van die geene, welke naa de Zondvloed zouden Leeven? Konden zy
,, haar Inbeelden, Dat hunne Pylaaren een byzondere Vrydom en Ontkooming
,, zouden hebben booven zoo veel ſterker Gebouwen, van het geweld der woe-
,, ſte en raazende Wateren? Indien zy volſtrektelijk geloofden, Dat de Vloed
,, algemeen zou zijn, voor wien ſtelden zy dan haar Aanmerkingen op? Indien
,, niet; tot wat eynde maaktenze die dan? Naadien immers de Perzoonen die
,, overbleeven, haare Uytvindingen even als-te vooren, aan malkanderen konden
,, meede deelen? Maar ten anderen; indien een of beyde deeze Pylaaren over-
,, bleeven, Hoe komd het dat de Kaldeën, of yemand van die de Oudſte in de
,, Sterre-kunde wilden zijn, van die Pylaaren niet gewaagen, noch zig daar van
,, bediend hebben? Ten Derden, Waar by quam het dan toe, Dat de Kennis
,, in de Sterre-kunde zoo jammerlijk gebrekkig was in die Oude Tijden, by-al-
,, dien zy zulke zeekere Aanmerkingen, omtrent de Heemelze Lichaamen,
,, door zoo veel Ervaarendheyd van Perzoonen, die voor de Zondvloed Ge-
,, leefd hadden, verzaameld hadden? Ten Vierden; Hoe komd het dat Joſe-
,, fus zelfs agterlaat, dit Aanmerkelijk Getuygenis van de waarheyd der Schrif-
,, tuur-Geſchiedenis, in zijn Boek teegens Appion, indien hy het Oordeelde
,, zoodaanig te zijn, Dat mender zig op verlaaten mogt? Ten Vijfden; Hoe
,, was Joſefus zoo onbedagtzaam, Dat hy de plaatze daar deeze Pylaaren in Sy-
,, rien ſtonden, niet uyt en drukte, op dat de naaſpoorders zig ten minſten met
,, het gezigt van die Pylaaren hadden moogen vernoegen, en zien in hoedaani-
,, gen zoort van *Karakters*, of Schrijf-beelden, die Aanmerkingen bewaard
,, waaren? Voorwaar indien wy dit van Joſefus willen vergelijken met de Hi-
,, ſtorie van Manethon, wy zullen bevinden, Datze malkanderen zoo juyſt ge-
,, lijken, datwe genoegzaame reeden zullen vinden, te gelooven, Dat alle die
,, Pylaaren uyt een-en-dezelve Steen-kuyl toegeſteld zijn. Gelijk'er dan ook
,, twee dingen zijn die dit heel waarſchijnelijk maaken: Als eerſt, de Naam van
,, de plaats daar zy ſtonden, welken Euſtatius in HEXÆMERON, uyt Joſefus
,, genoomen heeft, en de zelve plaats, met die in Manethon aanwijſt. d'Ande-
re

De Pylaaren van Seth die Joſefus gedenkt van Stellingfleet neffens die van Manethon gezet.

De Ydelheyd van het geloof aan deeze Pylaaren ontdekt.

„ re is het gemeen gebruyk van den Naam SETH onder d'Egiptenaaren, gelijk „ niet alleen uyt Plutarchus Boek van Isis en Osiris blijkt, maar ook zelfs uyt „ Manethon. Invoegen Josefus, die doorgaans 't getuygenis der Heydenze „ Schrijvers gebruykt, en ook dikwils dat van Manethon, heeft dat Verdigte „ Verhaal van Manethon, zoo naa aan de Waarheyd zoeken te brengen als hy „ konde; om welke reeden hy dan in plaats van THOYTH, heeft SETH gezeyd; „ en in plaats van een Beuselagtige Historie der Egiptenaaren, de Uytvindin- „ ge der H. Patriarchen; en *Syria* in plaats van *Seriad*, een Landschap al-te „ wijd en breed, om deeze Pylaaren daar te vinden. Dus verre de Reedenvoering van die Geleerde Bisschop. Laat'er ons by doen, Dat gelijk wy in desselfs fraaye Waarneemingen, uyt Manethons Brief, die by Eusebius te vinden is, hebben gezien, Dat deeze Manethon geleeft heeft ten tijde van den Egiptizen

Manethon is de Bybel-Text der LXX Overzetters gevolgd.

Konink Ptolomèus Philadelphus, het alzoo ook voor-vast te gelooven staat, Dat hy zijn Egiptize Historie, naa de LXX Overzetting der Heylige Schriften, geschreeven heeft; als waar door de Weetgierige Ptoloméus is gaande geworden, om zijn Nieuwsgierigheyd verder te voldoen. Want ziende in de H. Boeken der Joden, die reeds in 't Grieks waaren Overgezet, de Tijd-Reekening der voorgaande Eeuwen, 't Beginzel der Weereld en de Voortplanting

En die dingen met het voorgeeven der Egiptize Priesters vermengd.

van 't Menschelijk Geslagt op dezelve; heeft hy naa alle waarschijnelijkheyd ook getragt te weeten, Wat doch de d'Egiptize Priesters, die zoo zeer op d'Oudheyd van haare bewaarde Gedenkenissen stoften, konden voortbrengen, Dat waardig mogt zijn, met deeze H. Schriften vergeleeken te worden. Waar op dan Manethon de Priester van Heliopolis, het werk heeft aangenoomen af-te hakken, en een Historie der Egiptize Regeeringen te Schrijven; waar door alle die dingen welke d'Egiptize Priesters tot noch toe in haare Zaamenwooningen Verborgen gehouden hadden, voor het Oordeel van de Geleerde Weereld, zoo beuzelagtig alsse waaren, wierden opengeleyd. Maar alhoewel de Geleer-

Manethon van Kircherus al-te stout voor Alexanders tijden in 't Leeven gebragt.

de Schaliger, deeze laatere Leeftijd van Manethon, jaa Manethon zelve, genoegzaam beweezen heeft, heeft Kircherus nogtans Stijf en Stout gedreeven, dat dien beroemden Autheur, veel Ouder als Alexanders tijden is. Om welk een wigtig en wijd afgeleegen stuk, met vaste bewijzen staande te houden, wy meenen, Dat Kircherus beeter en bestendiger getuygenissen, als die eenige van Josefus, met het Hebreeuwse Boek JUCHASIN, en zommige Arabize Schrijvers, moest konnen te berde brengen, als hy in zijn Oedipus doed; een werk dat hem XX Jaaren Sweetens gekost heeft; naadien onder die niet een en is die gewag maakt van 't geene waar toe zy van hem worden by gebragt; naamelijk, Dat

Manethon kan de getuygenis van een Oud Schrijver hebben schoon hy niet lang voor Alexanders tijden bloeyde.

Manethon Ouder is dan Alexander de Groot. Al wat zy doen is dit, Dat zy hem aantrekken als een *Oud Schrÿver*; maar wat is dat; en hoe ver kan men hier meede geraaken? Den Autheur van het Boek JUCHASIN, was Abraham Zakuth, een Jode van Salamanka, welke Schreef in 't Jaar onzes Heeren 1502. en welk Boek eerst te Konstantinopelen in 't Jaar 1556 gedrukt wierd. Wat dunkt u? Mogt dien Man, Manethon niet wel bybrengen als een *Oud Schrÿver*, als eenen die 1600 Jaaren te vooren, naamelijk in de tijd van Ptoloméus Philadelphus, gebloeyd had? En wat is het ook al dat zommige Arabize Schrijvers van hem gewag maaken? Zijn die zelfs wel eens van zoo grooten Ouderdom en Geloofwaardigheyd, dat wy op haar enkel zeggen zouden aanneemen, Dat Manethon voor of in Alexanders tijd Geleefd heeft? En welk een Pest het in de Historien geweest is, Dat zommige zig op d'Arabize Schrijvers, Geladinus, Abenephis en verscheyde andere verlaaten hebben; als meede het onvoorzigtig gebruyk der Joodse Rabbijnen; Dat hebben Grootius, Schaliger en Kasaubonus, niet zonder scherpe bestraffingen aangeweezen; doch het is hier te plaats niet om dit stuk breeder af-te doen; Het Getuygenis van Strabo, een Deftig en Verstandig Autheur aangaande de Oudheeden der Persen, Meeden en Syriers, mag deeze reeden sluyten, als hy zeyd; *Dat hunne dingen niet veel Geloof in de Weereld gevonden hebben, van weegen de Slegtheyd en Beuzelagtigheyd van haare Histori-Schrÿvers.*

Maar

Maar naadien wy genoeg van de Schrijfwijze en 't gebruyk der Hieroglyfize Beeld-Letteren onderrigt zijn; moeten wy noch aanmerken, hoedaanig dezelve ook een Oorzaak is geweeſt van veelerhande Waanwijsheyd, en Valſſe meeningen; die langs-zoo-meer van haar Oorſpronk afgewiſſeld, den Gemeenen Man in zijn aangenoomen Dwaalingen geſteeven, en de gantze Weereld hebben beſmet. En gelijk dit de opgenoomene ſtoffe is, welke Thomas Brown, in zijn *Onderzoek der Gemeene Dwaalingen* behandeld, alzoo zullen wy deezen aangaande, alleen dit uyt het IX^de Hoofdſtuk van zijn Eerſte Boek, hier byzetten: De Hieroglyfize Leere der Egiptenaaren, *zeyd hy*, (welke in haare
» Vier-Honderd Jaarige by-wooninge, die zommige giſſen, Dat zy van de He-
» breën geleerd hebben;) heeft veele Opinien onder den Gemeenen Man, doen
» Plooy zetten: Want gebruykende een Zinnebeeld van *Dingen*, en niet van
» *Woorden*; zogten zy door der zelver Afbeeldzel en Schilderyen, haare Ver-
» borgene Gedagten te uyten, in de Letteren en Taale der Natuure: In welke
» pooging, ſchoonze in veele dingen haar regtſchaapen en eygentlijk begrip
» niet-te buyten gingen, in zommige andere nogtans, (het zy de Hiſtorie for-
» meerende, of d'Overleevering van 't Erfgerugt op goed geloof aanneemen-
» de, welk dienſtig tot haar Oogmerk was;) hebben zy veele Valsheeden be-
» veſtigd, die naaderhand voor Geloofwaardige en ingewilligde Waarheeden
» aan de Grieken overgingen; en van die weeder tot andere Volken: En hou-
» den noch ſtand by de Schrijvers die Gelijkeniſſen en Zinne-Beelden in haare
» Schriften gebruyken: Waar van zommige als Waarheeden ſtijf gedreeven
» worden; willende uyt de Natuure waar maaken, 't geên zy naa de Konſt voor
» Oogen ſtellen: Andere, daar men ſlegts een Gelijkenis meede voor had, wor-
» den naa de Letter verſtaan, en opgeſlokt in den eerſten Zin, zonder eenige
» ſmaak altoos van de tweede: Waar meede wy de Diepe en Verborgene Wee-
» tenſchap van Egipten verdraayen, behelzende de Verborgendheeden der
» Griekze Oudheeden: De Sleutel van veele Duyſterheeden en Oude Geleerd-
» heyd noch in Druk. In de voorige Eeuwen zijn hier in Vermaard geweeſt He-
» raiskus, Chæremon, en Epius; inzonderheyd Orus Apollo Niliacus: Die
» ten tijde van Theodoſius Regeering Leefden, en in de Egiptize Taal twee
» Hieroglyfize Boeken naalieten; van Philippus in 't Grieks Overgezet, en
» naaderhand van Piërius wijdloopig verzaameld; gelijk in zijn Werk te vin-
» den is. De Schilders die zigtbaarelijke dingen Vertoonen, en niet zelden zul-
» ke die door den Geleerden Zin van 't Gezigt, 't Verſtand tragten t'onderrig-
» ten, zijn ook hier niet onſchuldig aan; welke de Natuurlijke dingen beſchrij-
» ven, zoo alſſe zijn; of Daaden zoo alſſe geweeſt zijn, dikmaal in haare Af-
» beeldingen en Beſchrijvingen gedoold hebben; welker Tafereelen, om datze
» Boeken zijn die alle-Man Leezen kan, zeer Vrugtbaare Bevorderaars van
» deeze dwaalzieke Gedagten zijn; voornaamelijk in de Gemeene Bevattingen
» van 't ſlegte Volk; welke niet naauwkeurig konnende onderzoeken, zig ver-
» noegen, met de Letter-Text van haare Beſchrijving, zoo als haar voorkomd.
» Ten laatſten hebben de Poëeten anderen in dit Deel overtroffen, en de Egipti-
» ze Verbeeldingen van een Fenix, de Harpyen, Griffioenen, &c. gewettigd. Maar
» alhoewel het gebruyk van Verzieringen, en 't Verdigten van Fabelen niet on-
» geoorlofd is, en het Oogwit van deeze Vonden op Loffelijke inzigten mogt
» zien; geevenze niet-te min onze Jonger Verſtanden dikmaal aanleyding tot
» dooling in onze teedere Geheugeniſſen; indrukkende 't geên onze Bedaar-
» der Oordeelen doorgaans verzuymen uyt-te wiſſen. Op deeze wijze hebben
» de Ydele Verzierzelen der Heydenen, eerſtelijk vat op de Kriſtenen, en ſtand
» gehouden tot in onze Daagen. Onze eerſte en Letterlijke Bevattelijkheeden
» en Verſtand, gemeenelijk Onderweezen zijnde in Schrijvers die nergens an-
» ders van handelen, gebeurd het, Dat onze Onthoudinge daar meede geſtof-
» feerd zijnde, onze eygen Inventien vaſt beginnen op andere te zien; niet
» konnende haare Gelijkeniſſen ontduyken; ſtar-Oogende op de zelve als op

Zinnebeeldelijke wijze van Schrijven door Beelde-ſpraak, hoedaanigen Middel om veele ingeſloope Opinien en Dwaalingen te grondveſten.

Dwaalingen door de Schilders geſteeven en vermeerderd.

„ de fraayste Aardigheeden, daar slegts een schraal Vernuft in steekt, en geheel-„ en-al den Aardt van Mannelijke Gemoederen niet en passen. 't Waare derhal-„ ven geen schaade, gelijk dat van Galenus Leer-Oeffening, al had het zelve ge-„ luk deezen weedervaaren; en het zou eenigzinds de slossigheyd van Bondige „ Schrijvers vergoeden, zooze minder geleezen wierden. Dit zeyd Thomas Brown. En gelijkwe een weynig te vooren hebben onderzogt, Wat doch de Wijsheyd der Egiptenaaren geweest is, Dat dezelve van de H. Stefanus tot Moses Lof en Agtinge geroemd word; *Dat hy in alle der zelver Wijsheyd onderweezen was*; en derhalven ook deeze Hieroglyfize Geheym-kunde, niet onkundig is geweest; alzoo heeft het zommige Doorlugtige Verstanden toegescheenen, Dat dewijl de Joodse Wet, aangaande d'Onderhouding der *Spijze*, en van *Reyn* en *Onreyn*, niet zonder Verborgene inzigten schijnd ingesteld te zijn; zoo wel om dit Volk van de Gemeenschap der Egiptize Afgoderye af te zonderen, (belastende zelfs d'Egiptize Land-Goden te Slagten, te Offeren, en te Eeten;) Dat meenenze, in deeze Onderscheyding, voorzeeker een Hieroglyfize Aanmerking heeft Verborgen geleegen; welke naa den Inwendigen Zin, die door de Natuure van de Verboodene Dieren, als het *Swijn*, het *Konijn*, den *Uyl*, en diergelijke, wierd uytgedrukt. En vervolgens heeft Grootius geoordeeld, Dat gelijk de Spijs-Wet eerst aan de Israëliten gegeeven is; naa dat zy met de quaade Bygeloovigheeden des Egiptizen Volks besmet waaren: Alzoo zijn hen daar in zommige Dieren Verbooden te Eeten; om dat of de Egiptenaaren de zelve haare Goden pleegen op-te Offeren, en zy uyt dezelve haare Voorzeggingen maakten: Of om dat in die Voorschaaduwende Wet, door zeekere zoort van Dieren, zeekere zoorten van Gebreeken, die onder de Menschen plaats hadden, wierden afgebeeld. Waar toe hy verscheyde Getuygenissen uyt Origenes, Theodoretus, Barnabas, Klemens, Manethon, en Filo bybrengd; die ons elders zullen te pas koomen. Doch dat deeze Wet niet langer als tot aan de Komste van den Messias stand houden moest, word klaar genoeg in het Talmudize Deel NIDDA gevonden. Gelijk meede Rabbi Bechay zeyd, Dat de Wet alleen aan 't Land Kanaans vast was, en de Buyten-landers niet en verpligte: Welk gevoelen hier door niet weynig onderschraagd word, Dat de Joden zelve de Beteekenis van veeler Dieren Naamen niet en weeten, of daar in met malkander in Verschil staan: 't Geene Godt zeekerlijk zou verhoed hebben, by-aldien hy haar, en met haar alle Menschen, tot op heeden deezen Dag, aan die Wet verbonden had.

Egiptenaars booven andere Volken Afgodis en heel zorgvuldig om 't geheym haarer Goden-dienst bedekt te houden.

Behalven de Zeeden waar in d'Egiptenaars altijd van de meeste Volken pleegen verschillig te zijn, zijnze van Ouds op 't alder-uytbundigste Afgodis en als geheel-en-al tot een Onreedelijken, jaa Beestelijken Godsdienst geneegen geweest. Zulx dat hun alder-omzigtigste daad, dieze te-midden van haar raazende Bygeloovigheeden gedaan hebben, enkel en alleen hier in geleegen was; Datze 't Pit van haare Godsdienst Bedekt en Verborgen gehouden hebben: Gelijk zoo meede de beste daad omtrent hunne God-Beelden was, datze de Vinger op de Mond hielden; om alzoo een Stilswijgendheyd te belasten, aan alle die quaamen om dezelve te Aanbidden. Voorwaar d'Egiptize Godgeleerdheyd is zoo Wanschaapen Zot, Bot en Belachhelijk geweest; Datze zelfs aan zulke, die ongemeen Afgodis waaren, tot een doelwit van haare Bespotting gediend heeft. Zulx d'Egiptize God-Geleerdheyd, alleen mans genoeg is, schoon 'er geen andere blijken noch getuygenissen by de hand waaren, om des Menschen Afval, en Ontaarding van alle Reedelijkheyd te grondvesten. Immers moeten die Menschen van een Laag-en Neergedrukte Geest geweest zijn, die zig voor de Geringste en Veragtste Schepzels Neederboogen en die Aanbaaden? Haare Tempels, die van buyten Schoon en Cierlijk Gebouwd waaren, scheenen alleen uyt haar zelven de beste en verstaanelijke Beelde-Spraak te vertoonen; maar van binnen, krieldenze van Wanschepzels en Gedrogtelijke God-Beelden, ter Aanbiddinge voorgesteld. Want gelijk haar Godsdienst bestond

Haare Afgoden waaren Beesten en Gedrogtelijke Beelden.

in

in het Eeren en Aanbidden van verſcheyde Goden, Dieren en Onbezielde Schepzelen, alzoo haddenzer ook meenigte onder die, welke uyt Vermenging van Menſch en Beeſt, een Wanſchaape geſtalte hadden, en veel-eer leelijke Duyvels dan Goden geleeken. Voornaamelijk Aanbaaden zy de Zonne en Maane onder de Naam van OSIRIS en ISIS; en neevens die, SERAPIS, APIS, ANUBIS, HAMMON, of PAN, KANOPUS, HORUS, HARPOKRATES, TYPHON en meer andere; die dan eens *Veel* voor *Een*, en weederom *Een* voor *Veele* hun rol ſpeelden; gelijk ons de volgdraad leeren zal. Ook waarender onder de Beeſten, veele die d'Egiptenaars in 't algemeen voor Heylig hielden: voornaamelijk de Honden en Katten, Igneumons, Krokodillen, Slangen, Havikken, Ibis-Voogels, Valken, Schallebyters, de Sphinxen, en hun Goddelijken Stier-Os Apis. En gelijk dit Volk doorgaans, ongemeen op haare Oudheyd en Afkomſt pleeg te ſtoffen, gelijkwe nu reeds uyt den Leugenagtigen Manethon verſtaan hebben; (willende al de Weereld wijsmaaken, Dat d'Eerſte Menſchen in dat Geweſt Geſchaapen zijn;) alzoo zeggenze ook, Dat alder-eerſt de Goden, daar naa de Beroemde Helden, en ten laatſten de Menſchen, een lange tijd aldaar Geregeerd hebben. En al deeze Goden en God-Beelden konnen in 't algemeen onderſcheyden worden, in groote Staande Beelden, en in kleyne Draagbaare God-Beelden: Als meede in Quaad-Afweerende en Beſcherm-Goden, en zulke dieze *Middelaars* noemden. Ook haddenze Hals-draagende Goden, hoedaanige wel 't meeſt van een Monſtreuze Vermenginge waaren. Wat voor Vaderlandze Goden en Beſcherm-Engelen, Egipten naa verloop der eerſte Aal-Oude Tijden, volgens de verſcheyde Landvoogdyen Eerde, daar van zullenwe in het volgende Hoofdſtuk gewag maaken: En het zou hier de plaatze zijn, om die zelve Goden in 't byzonder aan te wijzen, by-aldien niet zommige onder die, neffens andere Vermaarde Goden, die gants Egiptenland te-gelijk Eerde, de voor-rang ſcheenen af-te vorderen: Als meede dit, Datwe voorneemens zijn het heele Godenkraam van Egipten, tot een Voorbereydzel by-te brengen, en een grootdeel daar van in een Print-Tafereel, als in een Vergaadering t'zaamen te roepen; alhoewel 'er ook eenige om haar aanzien en grooten Naam, uyt de Oudheyd in het byzonder bykoomen, om van de laatere Land-Goden der Voogdyſchappen, Dat meeſtdeels Beeſte-Goden zijn, gevolgd te worden.

Zonne en Maane onder de Naam van Oſiris en Iſis Geëerd.

Veelerhande Beeſten Heylig in Egipten.

Goden, Helden en Menſchen de Regeering van Egipten eertijds toegeëigt.

Staande, Draagbaare en Quaad-Afweerende God-Beelden der Egiptenaaren.

Om dan van de *Beſcherm-Goden* der Egiptenaaren te ſpreeken, waar van men d'Oude overblijfzelen in haare Beeldniſſen vind, dient men voor-af te weeten, Dat deeze wel 't meeſt onder hen pleegen genoemd te worden; en dien Naam daar van droegen, Datze geloofd wierden, alle aanloop van naakende Onheylen en Rampen af-te keeren. Dezelve waaren by hen in verſcheyde Rotten verdeeld; waar onder men eenige Beeldniſſen en Geſtalten ontwaar word, die van weegen haare toeſtel, de bequaamheyd van een overgroot vermoogen ſchijnen te hebben, om elk-een, een Schrik op 't Lijf te jaagen. Hoedaanig men zig in deeze Printverbeelding, die ons een Egiptizen PANTHEON verſtrekt, het Afgodis Beeld, met de Letter A. geteekend, zou moogen verbeelden; zoo als het zelve naa 't Oorſpronkelijke, welke eertijds in de Konſt-Kaamer van Hippolitus Viteleski afgeteekend, word bygebragt: Vertoonende een Dreygende en Afkeerende doening met Gezigt en Handen. En dusdaanige God-Beelden pleegen d'Egiptenaars aan de Ingangen van hunne Afgodize Tempelen te zetten, om d'aanvallen der teegenſtrijdige Magten af-te keeren. Dat nu dit Beeld een Bekaaperde Kruyn heeft, vertoond naa haare Wijsheyd, de Bedekte of Verborgene Goddelijkheyd. 't Vertoond verder, een Dreygend Aangezigt, neerhangende Armen, en geſloote Vuyſten, daar in twee Prikkels voorwaards uytſtaan, gereed om toe te ſtooten; en de reſt der Voeten en gantze ſtand, ſchijnen niet alleen volveerdig om Geweld teegen te ſtaan, maar om zelfs Schrik aan-te jaagen. Men zeyd dat dusdaanig-een Beeld noch heeden in Reuze geſtalte, te Tibur een Stadt in Sabiniën, aan het Voorhof der Kerke ſtaat, die zy daar *Goejos* noemen. Diergelijke Beſcherm-Goden wierden hierom gemeenelijk

Beſcherm-Goden der Egiptenaaren wat die waaren.

Onder welke ook de Quaad-Afweerende Goden moeten verſtaan worden.

Waarom d'Egiptize God-Beelden 't Hoofd Bekaaperd hebben.

En verscheyde Verweerende Tuygen of Waapenen in de Hand draagen. Ook eenige met een Net op 't Hoofd.

met verscheyde Teekenen van Geweer en Verweerende Werktuygen gezien; zulx zommige Haaken in de Handen draagen; alhoewelze de Ermen bedektelijk overkruys geleyd, naa binnen houden: Andere zijn met Geessel-Sweepen, die uyt de Steerten van Heylige Dieren gemaakt zijn, Gewaapend. Daar zijnder ook die Netten op haare Hoofden hebben, die zijdwaard en van agteren, over de Schouderen afhangen; beziet de voorbeelden, verscheydentlijk in onze Printverbeelding, met B. aangeweezen. Insgelijx zijnder die de groote *Hieralpha*, of het Teeken van de Heylige Letter A. in de Hand draagen; gelijk in de Afbeelding te zien is met C. gemerkt. En ziet daar, wy zullen yts tot verklaaring van al deeze en diergelijke Quaad-Afkeerende Gereedschappen, by zetten. Dat gy dan d'eerste Afbeelding met B. geteekend, als in een Vrouwelijke gedaante, gedekt met een Hoofd-Hulzel ziet, die Haaken in de kruyswijs over-malkander-geleyde Handen draagt, van welker regte zijde een Net van de Schouder afhangd; dat hier weegens de van-Vooren-stand, maar zooberlijk gezien word; 't Zelve Beeld zeyd men, wierd door geheel Egipten, voor de Bescherm-Godin Isis gehouden, welke volgens 't getuygenis van Plutarchus,

Isis waarom ook met een Net op 't Hoofdt, en een Haak in de Hand verbeeld. En haar Klaater-Spaan Sistrum.

geloofd wierd, het Doode Lichaam van Osiris, dat Typhon in den Nyl geworpen had, met Haaken en Netten Opgevist te hebben. Want Isis is de Bescherm-Engelin van de Nyl, en Godinne der Egiptize Wateren; en welke door het ysselijk klaateren van haar *Sistrum* of Kopere Raatel-Spaan, die haar alleen eygen was, alle teegenstreevende Magten Vervaard en Afkeerd; waakende geduurig, Dat het Boosaardig vermoogen van Typhon niet t'eeniger stond teegen het Lichaam van Osiris, (verstaat de Nyl-Stroom, die by hen voor Osiris genoomen word,) mogt koomen te Woeden; dat is, door onmaatige Droogte, of Verstikkende Vogtigheyd, het Verderf van heel Egipten onderneemen. En daar worden by verscheyde Oudheyd-beminnaars, noch zeer veel andere Beeldnissen bewaard, die met deeze staalen over-een stemmen. Gelijk dan ook een van deeze twee, omtrent B vertoond, een naavolging schijnd te zijn van een Staande Beeld, dat den Genees-Heer Bartholinus, aan Kircherus heeft meede gedeeld: Vertoonende behalven het Hoofd-Hulzel daar 't meede overdekt is, in de Linker-Hand een Haak, by-naa in de gedaante van een Snoey-Mes, en in de Regter, de groote Heylige A. waar aan naa agteren ook een Net afhangd: Zijnde aan het

En bygevoegde Beeld Letteren.

voorste deel met Hieroglyfize Letter-Beelden beschreeven; die alhoewelze weegen haar kleynheyd en eygen onvolmaaktheyd, in ons Print-Tafereel naaulijx t'onderscheyden zijn; deeze Figuuren vertoonen: Een Scepter, een Oog daar in d'Oog-Appel ontbreekt. Daar aan volgd, Een Havik of Valk, Een Altaar, Een uygestrekten Erm, de Heylige Riviere, het Kruys, Een kromme Stok, Een omgekeerde Dryvoudige Tak, dry Vierkanten, met een halve Cirkel, Een Oog, Een kromme Stok met een Quakkel: Het welke alle te zaamen volgens d'uytlegging van Athanasius Kircherus, deezen zin uytmaakt; *De Voorzienig-*

Welker zingeeving verklaard word.

heyd van 't Eerbiedig Goddelijk weezen, maakt de Waterloopen der Rivieren vogtig door de Kragt van zijn Goedheyd; dry deelen van 't Jaar bestuurd de Voorzienigheyd, en keerd alle pooging der Typhonze magten van de dry Hoofd-Stoffen des Weerelds af. Dits de Hieroglyfizen zin deezer Beeld-Letteren. En gelijk het Opschrift van het Beeld met C geteekend, neffens andere die wy zouden konnen by-haalen, meest daar op uytloopen; schijnd het de moeyte niet

Afgode-Beelden die de Heylige A. in de Hand draagen, geeven Bescherm-Engelen te kennen.

waardig, ons daar meede op-te houden. Men kan eens voor-al over deeze Egiptize Goden aanmerken, Dat alle die ons met dusdaanigen Haak en de Heylige A. of *Hieralpha* voorkoomen; doorgaans Goede Bescherm-Engelen zijn; gelijk meede het Hoofd-Dekzel, altijd een aanwijzing is der Goddelijke Verborgentheyd. Maar belangende de Godinne Isis zelf, daar van zullen wy korts hier naa met opzet spreeken. Die het lust, mag onder-en-tussen haar Zinnebeeldelijke Verbeelding, uytdrukkende haare Goddelijke Eygenschappen en Vermoogens; in ons Print-Tafereel bezien, dewijlze onzes-agtens haar zelven daar ter plaatze groot genoeg en als Moeder en Voogdesse aller Egiptize Goden *,

* Ziet de Merk-Letter D.

zittende

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

d'Egiptise Land-en Bescherm-Goden, tegelyk met de Gedrogtelyke Goden, Huis-Goden, THERAPHIMS,
heugnis, in't geselschap van de groote Moeder ISIS te gaar

…THERAPHIMS, Onder-Goden Middelaars, en Hals-dragende Beſcherm-Engelen, uit d'oude ge-
…r ISIS te gaar geroepen; vergelykt. *Deut. 29:16,17. etc.*

2 Deel P. 556.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

zittende op een Sfinx, vertoond Booven de gezeyde, koomen ons noch verſcheyde Beelden van Beſcherm-Engelen en Quaad-Afweerende Goden voor, die de Egiptenaars den Naam van *Middelaars* gaaven; zoo om haare Verrigting omtrent andere Godheeden, als om datze Goden van minder Rang waaren, en van de Opperſte Goden af hingen, vertoonende al 't geene zy voor andere afbaaden om-te verkrijgen, aan 't Gemoed van de hoogſte Geeſt der Godheyd: En daar word by veele niet aan getwijffeld of Chryſippus, heeft van dezelve in deeze woorden gewag gemaakt: *De Muuren van die Spelonke, zijn met allerhande Beelden Verçierd, en rond-om ſtaan Opgeregte Beelden van Goden, dieze* Voorſpraaken, *dat zijn* Middelaars, *noemen.* Niet anders by-naa, als of hy daar in de woorden van de Profeet Ezechiel 8: 10. een weynig verpoetſt had, zeggende; *Ik zag alle Beeldteniſſen van Kruypende Dieren, en Verfoeyelijke Beeſten, en alle Drek-Goden van het Huys Iſraëls, geheel rond-om aan de Wand gemaald.* En zoo yemand vraagd, waarze dit geleerd hadden? Dezelve Profeet, zal de Zegs-man zijn, Kap. 20: 7, 8, 16. &c. Dus zijn het dan Egiptize Goden geweeſt. Doch hier van zullen wy korts hier naa gedenken. Boovendien waaren deeze Goden-*Middelaars*, in verſcheyde Geſtalten, en als in onderſcheyde Ordeningen verdeeld, gelijk d'Aal-Oude Beelden genoegzaam aanwijzen; als die zommige Knielende, andere Staande, andere Zittende waaren; voor haar houdende en vertoonende de Beelden der Goden, by wienze Middelaars waaren: Gelijk ons zulx in de ſtrax-bygebragte Printverbeelding, omtrent de Merk-Letteren E.F.G. word aangeweezen. Naa deeze, willen wy die zoort van God-Beelden, Beſcherm-Engelen of Quaad-Afweerende Geeſten bezien, die zommige Geleerde Oudheyd-kenners, *Polymorphæ* noemen, welke een Menſchelijke Lijfgeſtalte in 't algemeen hadden, maar het Aangezigte van eenig Gedierte uyt de Heylige Beeſten vertoonden; van welke, op dat d'Egiptenaaren te-bet de verſcheydentheyd der Goden en toegepaſte eygenſchappen uytdrukten, een groote meenigte gevonden worden. Jaa daar word naauwlijx een Egiptize Gedenk-Steen, of Overblijfzel van eenig Tempel-Gebouw gevonden, daarmenze niet verſcheydentlijk op verbeeld ziet: Voornaamelijk met de Kop van Een Havik, en van Een Hond, Een Aap, Een Ezel, Een Bok en Leeuw, &c. van welk ons d'Afbeeldingen ſtrax zull n in-agt te neemen ſtaan. En meend Kircherus, Dat de veelvuldige bevinding deezer Beelden op Steene Naalden, ons ſchijnd te verzeekeren, Dat die groote Gedenk-Teekens niet anders geweeſt zijn, als zeekere Ordening der Afgoden, die door Heylige Letter-Beelden beſchreeven waaren; en uyt welke de Prieſters en Heylige Schrijvers, als uyt zeekere Voorbeelden, haare Beeldniſſen tot gemeen en byzonder gebruyk ontleenden. Van deeze Vermenging der God-Beelden, die Beeſte-Menſchen geleeken, word een fraaye plaatze by Joſefus in zijn Boeken teegen Appion gevonden. Want als deezen Appion, d'Alexandrynze Joden onder een Schampere reeden had afgevraagd, Waarom doch zy, zooze immers Alexandryners wilden zijn, dan ook niet de zelve Goden Eerden? Antwoord hem Joſefus met deeze weeder-Vraage; *Hoe komd dat gy Egiptenaaren onder malkanderen ter Oorzaak van de Godsdienſt, zonder Verbond, en met groote ſtrijd Twiſtet? Zouden wy u daarom geen Egiptenaars, noch Menſchen in 't gemeen agten te zijn, om dat gy Beeſten die met de Natuure ſtrijden, met groote neerſtigheyd Eerd; daar waarlijk ons Geſlagte, over-al, een en 't zelve ſchijnd te zijn? Indien by u Egiptenaaren zulk-een Onderſcheyd van Gevoelen is, wat verwonderd gy u over deeze die uyt ons van elders in Alexandryen gekoomen zijn, indienze zig vaſthouden aan hun eerſte ingeſtelde Wetten?* Dit zeyd Joſefus. Onder-en-tuſſen word deeze zoort van Beſcherm-Goden, insgelijx zommige Zittende, andere Staande, Knielende en in andere ſtanden gevonden. Dit zelve, zoo als 't onze Vertoog-ſchets omtrent de Letter H. vertoond, wierd eertijds te Roomen in de Konſt-Kaamer van 't Barbarijns Palleys gevonden, daar het uyt de Puynhoopen der Dominikaaner Kerk, in 't gemeen *Minerva* genaamd, ingebragt is. En

Hoedaanige Beſcherm-Engelen de Egiptenaars Middelaars noemden.

De Goden Middelaars in verſcheyde geſtalten en Ordens verdeeld.

Afgod-Beelden die het Aangezigt van een Beeſt vertoonden.

Appions ſchampere reeden van Joſefus beantwoord.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

gelijk deezen Tempel, eertijds een Kapél van Isis was, alzoo heeft ook geen plaats in heel Roomen, meerder Egiptize Overblijfzelen, dan deezen Ouden Tempel uyt haare bestulping te voorschijn gebragt.

De Beeldnis van Osiris met den Haviksbek bezien.

Die dan desselfs Afbeelding beschouwd, merkt ligt, Dat het regt-opstaande Lichaam, een Mensch, doch het Aangezigt een Valk of Havik, met een Gehulde Kruyn vertoond; en'er voorts Vies en Vreemd genoeg uytziet, om onder de Gedrogtelijke Goden van Egipten, de monstering te passeeren. Doch wy zullen haast noch andere Monster-dieren laaten zien. Deezen Haviks-Neus, laat bey de Armen sluyk by 't Lijf neerhangen; houdende in d'eene Hand, het Kruys met een Handvatzel vast. En naadien den Havik of Valks-Kop, neevens 't gezeyde handvatzel, het gemeene Waarteeken van Osiris is, die in alle Egiptize Steenen ook zoo gezien word, magmen 't zelve met veel verzeekerheyd, voor het God-Beeld van Osiris houden? en daar ontbreeken geen fraaye Schrijvers, die het zelve onder de Egiptize Oudheeden, die te Roomen gevonden worden, niet en gedenken: 't Geen andere de moeyte waardig deed schijnen, om deezen Bescherm-God in een taamelijk groote gestalte, met het byschrift, SIMULACHRUM OSIRIDIS, te vertoonen: Hoedaanig 't zelve te Roomen in de Barbarijnze Thuyn op Quirinus Heuvel, gezien word; hebbende de hoogte van 10 Roomze Palmen. Wat nu het Teeken van het Kruys in de Hand van Osiris beduyd, zullen wy korts hier naa, en te-gelijk de Verhandeling van Serapis betragten. Dus willen wy naa 't gezeyde Beeld van Osiris, het Gedrogtelijk Beeld bezien, Dat in onze Afbeelding met de Letter I. Gemerkt staat; en van de Kenders deezer Oudheeden, onder de *Momphtize* God-Beelden geteld word.

Momphtize Afgod-Beeld met een Leeuwen Kop, &c.

Desselfs verschrikkelijke gedaante, alhoewel 't grootste gestel, een Mensch vertoond, laat genoeg zien, hoedaanig 't zelve van beneeden opwaard tot de midden, met een Serpent, of Slang, die het Hoofd naa-booven over zijn Kruyn wenteld, omswagteld word; en het Aangezigt een Grimmige Leeuw vertoond, welker Maane van rond-om, te-gelijk met desselfs ruyge Baard, Verwilderd, en gants Woestaardig daar uyt ziet. En staande met de Voeten op een ronde Kloot, houd hy twee Sleutels in de Handen: In hoedaaniger voegen 't zelve in zeekeren Thuyn, omtrent de Ludoviaanze Landhoeve geleegen, eertijds te zien was.

Dat verder in zijn bygevoegde Zinteekenen verklaard word.

Die ons de Waarteekenen van deeze MOMPTHA of *Duyvel-daantigen* Afgod, hebben gemeend te verklaaren, hebben'er deezen uytleg van gedaan; Dat de Sleutels in bey de Handen, de Magt en het Regt te kennen geeven, welke deezen Bescherm-God in alle verborgene Schuylhoeken des Weerelds heeft. De Slang door welkers omwenteling hy ingewonden is, en de Kloot op welke hy staat; geeven te kennen, Dat de *Momphta* alle dingen in de Weereld, door zijn Leevendmaakende Warmte, Voed en Onderhoud: Want in zoodaanigen Gestalte pleegen d'Oude Egiptenaars haaren God *Momphta* af-te beelden. Wy moogender over het Leeuwen Aangezigt by aanmerken, Dat zulx veel-ligt op 't Heemel-Teeken van den Leeuw ziet; dewijl d'Overvloeyjing van de Vrugtbaar maakende Nyl, dan voornaamelijk haar pligt doed, wanneer de Zon in dat Teeken huysveste. Want dat meest al de Waarteekenen en eygenschappen der Helpende Goden, hun Zin-beduydingen van de Zon ontleend hebben, jaa al de Goden en Afgoderyen van 't gantze Heydendom, als van Eenen tot Veele uytgedeegen zijn, zullenwe niet lang hier naa, met geen onfraaye waarneemingen bevestigd zien.

Waarteekenen van Hermes anders. Merkurius Trismegistus genoemd. Joodse Oudheeden het 1409. blad. &c.

Beeter en veel meer met de Menschelijke gedaante over-een stemmende, ziet men nogtans d'afteekening van een Steene Blok-Beeld, neevens deeze *Momphta*, by de Letter N. aangeweezen; zonder Armen of Voeten, de rest van de Schouderen-af naa beneeden, eyndigen in een vierkante Steen; welker voor-plat met verscheyde Zin-aanduydende Schrijf-Teekenen gemerkt is. By zommige voor het Waarteeken van den Egiptizen HERMES of *Merkurius Trismegistus* gehouden, waar van wy korts te vooren zoo veel te zeggen maakten; by de Hebreën anders gemeenlijk MARKOLIS genoemd; waar toe men mag te raade neemen 't geene van *Merkurius Steenhoopen* in de Joodse Oudheeden, is bygebragt.

Huys-Goden en Vaderlijke Beſcherm-Goden by eenige Teraphim genoemd.

Maar d'Egiptenaars hebben ook noch andere zoorten van Goden en ſtaande Beelden gehad, die men Huys-Goden, Vaderlijke Goden en Beſcherm-Engelen zou moogen noemen; en by haar, nu eens den Naam van *Serapes*, dan eens weederom van *Ephori* droegen. Gelijk meede zommige willen, Dat deeze een zoort van Draagbaare geſneede Beelden waaren, die de Hebrëen TERAPHIM noemen; hoedaanige Rachel haar Vader Laban ontſtal, Gen. 31. Kircherus agt, Dat de *Serapes* der Egiptenaaren, welkze als Huys-Goden Eerden, regt-Op ſtaande Beelden zijn geweeſt, zonder eenige uytſtrekking van kennelijke Leeden des Lichaams; dat is, zonder zienelijke Ermen en Beenen, Handen of Voeten, Borſt of Buyk; maar gants als in Windzelen omwonden en bedekt: Gelijk aan Twee voornaame Afbeeldzels van zulke ſtaande Poppen te zien is, die wy in ons Print-Tafereel omtrent de Letteren K. L. Vertoonen. Van welk men ons verzeekerd, Dat'er verſcheyde uyt Egipten aan zommige groote Heeren van Italien overgebragt zijn; die eenige uyt verſcheyde Steen, uyt Metaal, Hout en Schelpen, gemaakt zijn. Dat d'Egiptenaars van dusdaanige Beſcherm- en Geley-Engelen, Groote, en ook kleene Draagbaare hebben gehad, kan men uyt deeze getuygenis weeten; Dat zommige daar van op Gemeene plaatzen in 't openbaar wierden geſteld, om de zelve als Wagters te behoeden: Waar by ook noch andere Beſcherm-Engelen wierden geſteld, om als *Ziel-Wagters* op deeze te paſſen: En dusdaanige wierden *Vaſtgeſtelde Beſcherm-Engelen* genoemd. Andere waaren zoodaanig, Dat menze met zig draagen konde waar men wilde. Gelijk'er ook zoo kleene waaren, Datze voor Genees-Middelen teegens Vergif en andere Quaaden, aan den Hals, in de Gordels en in de Handen konden gedraagen worden. Ook waaren deeze van verſcheyde Gedaante, zommige met Vrouwen Aangezigten, 't Hoofd Overkaaperd. Andere hadden de Gedaante van Kinderen, doch altijd het Hoofd Gehuld. Andere weederom een weynig anders.

Vaſtgeſtelde Beſcherm-Engelen.

En alhoewel wy in de Beſchouwing der voorgaande Beſcherm-Goden gezien hebben, Dat zommige de Handen Vertoonden, en daar in eenige Gereedſchappen van Haaken, Sweepen en Netten draagen; doch van de reſt des Lichaams geen Uytſteekende, noch Roerlijke Leeden gezien worden; zal moogelijk yemand Nieuwsgierig zijn om te weeten; Waarom doch de Egiptenaars alle haare Ronde, Draagbaare, en Los-ſtaande God-Beelden en Beſcherm-Engelen, zoodaanig van Poſtuur maakten, Datze geheel-en-al geen uytſteekende Ermen, Beenen, Handen noch Voeten vertoonden, noch geene Werkelijke doeninge doen? Beziet eens d'Afbeeldingen omtrent K. en L. daar we laatſt af ſpraaken. Of zoo zy die al eenigzinds, (het zy met een Deel, dat is, met de Handen, pas even uyt de Mouw ſteeken;) als de Beeldniſſen, B. C. vertoonen; of datze met haar gantze Lichaam gezien, en met Ermen en Beenen bloot ſtaan; men ziet dat zy de zelve nogtans altijd regt nêêrhangende en ſluyk by 't Lijf aangeplakt houden; gelijk men aan die verneemen kan, welke hier omtrent A. E. F. zijn afgeteekend?

Egiptize Beſcherm-Goden waarom zonder Handen en Voeten, &c.

Voorwaar men diende te weeten, Dat d'Afgodize Egiptenaars van Ouds groote zorg voor de Geheelheyd en Ongeſchondenheyd van haare God-Beelden droegen; dewijlze in dat Geloof ſtaaken, Dat d'Onſterffelijke Goden, wanneerze in haare Beeldniſſen, en Waarteekenen, op zoodaanigen wijze, die haare Geheelheyd bezorgde, Geheyligd en Geëerd wierden, zy haare Kragt en Werking in de zelve zoo lange zouden doen blijven, alſſe haare betaamelijke Geſtalte geheel en Ongeſchonden behielden. Doch aan eenig Lidt Verminkt, of door Vallen en Stooten, Geſchonden wordende, geloofdenze dat als dan ook t'effens, alle Invloed haarder Helpende Kragt vervloogen was. Hier toe dan droegenze niet alleen zorg, Dat haare Goden, veelzinds uyt d'allerhardſte Steen, uyt Metaal, en uyt Been of Yvoorgemaakt waaren; hoedaanig wy'er ſtrax een zullen aanwijzen, datwe onder onze Prulletjes in bewaaring hebben; maar ook die welke niet geheel-en-al, gelijk een eenige Blok, of Opgebaakerd Kind in de Luyeren Geſwagteld ſcheenen, wierden de Leeden, die anders dienden herwaards en derwaards uyt-te

Egiptenaars droegen van Ouds groote zorg, Dat haare God-Beelden Ongeſchonden bleeven, en niet aan Hand noch Voeten Verminkt raakten.

ſtee-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

ſteeken, zoo digt teegen 't Lijf aangeplakt, Dat het by-naa onmoogelijk was, dat eenig deel daar aan Verminkt wierd, zonder ook het gantze Lichaam te Verbreeken, 't geên niet dan met een geweldige daad geſchieden kon. Door welke waarneeming, wy meenen genoeg gedaan te hebben op de Vraage; *Waarom d'Egiptenaars hunne Godsdienſtige Beelden, zonder Uytgeſtrekte, of Werkende Leeden hebben gemaakt?*

't Geên by de Grieken heel anders waargenoomen is, om dat zy te gelijk de Konſt der Beelden-vorming beminden.

Waar van nogtans het teegendeel in die der Grieken en Romeynen in-agt genoomen is; dewijl zy onder 't Bootzeeren der Goden, de Konſt beneerſtigende, vaſt-ſtelden, Dat derzelver Beeldniſſen zeer betaamelijk met die Schoonheyd en Deftigheyd praalde, welke haar het Voorbeeld der Geſchaape Natuure aanwees. Doch d'Egiptenaars wat Bygelooviger zijnde, bekommerden haar de Verontwaardiging der Goden te zullen op den Hals rokkenen, by-aldienze door eenige Zorgeloosheyd, aanleydinge tot Verminkinge van haare Beelden gaaven. Want zoo doende behieldenze haare Invloeyjing in dezelve, en verkreegen zooze meenden, hunne byſtand door haar Plegtelijk te Offeren. Doch dit en iſſet noch niet al: Maar zy hebben ook voor de Agting der Beſcherm-Goden en Bewaar-Engelen, by het Gemeene Volk willen waaken, als aan welk het vry een zeer kennelijk blijk van der Goden Onvermoogen had ſchijnen te grondveſten, Dat zy zelve in deeze Beelden als in haar zienelijke Waar-Teekenen, Ge-Eerd wordende, zelfs geen genoegzaame zorge voor haar eygen Geheelheyd en Ongeſchondenheyd konden draagen. Hoedaanigen belachhelijken zorge, niet onaardig in die ſchoone Brief van Jeremias, welk agter het *Boek Baruch* volgd, doorgeſtreeken word. En nochtans iſſet wel zeeker, Dat hen deeze Leedenkneuzing buyten de gezeyde bezorging der

De Draagbaare Beſcherm-Goden waaren het breeken en ſchenden der Leedemaaten ligt onderworpen.

ingetooge Leedemaaten, dikwils zoude te-beurt gevallen zijn; naadien zy de Beelden haarer Beſcherm-Engelen veelzinds gewoon waaren met haar te draagen waarze gingen; als ook dezelve in Omgangen op de Schouderen om-te voeren; gelijk Jeremias in gemelde Brief op 't 25ste *vers*, van de Kaldeëſe Goden zeyd; *Zonder Voeten zijnde, draagenze die op de Schouderen, en vertoonen de Menſchen alzoo der Afgoden Oneere.* In welke gevallen, zy dan zeer ligt door Vallen en Stooten, aan een Arm of Been, Hand of Vinger, of aan het Gereedſchap datze tot Beſcherming van haar Aanbidders in de Handen droegen, konden Geſchonden worden; by-aldien eenig deel daar aan merkelijk uytgeſteeken had.

En moeſten daarom zonder uytgeſtrekte Leedemaaten zijn.

Gelijk wy dan ook een Gedrogtelijk Oſiris-Beeldeken bewaaren, Dat alhoewel; op deeze wijs zonder uytſteekende Handen en Voeten digt te-gaar gedrongen; hem zelven egter noch voor het Kneuzen van zijn dik-en kromgeboogen Havix-Neus, niet en heeft konnen beſchermen. Terwijl nogtans ligt te giſſen ſtaat, Dat wanneer alles Glat en Digt by 't Lijf aangeplakt was, zy om vervoerd te worden, zeer ligt in Kaſſen en Kiſten, en in Kleederen, en onder allerhande Reystuyg konden ingepakt, en onbekommerd meede gevoerd worden. Al 't geene ook van Kircherus in-agt genoomen, hem heeft doen beſluyten, Dat ook Labans Goden, die Rachel hem ontdroeg, duſdaanig-een zoort van Breekelooze Goden geweeſt zijn, die of uyt Egipten overgewaayd, of door naa-aping in Kaldéa gemaakt of Oorſpronkelijk met deeze gelijk waaren.

En bedenklijk op Labans Teraphim gepaſt.

Naamelijk regtopſtaande Poppen, zonder uytſteekende Leedemaaten; en alzoo zeer bequaam om van d'eene plaats naa d'andere vervoerd, en ligtelijk onder Hooy, Stroo, Kaf, Houte en Steene Tuygen, buyten nood van Breeken, konden meede Reyzen; zulx Rachel deſweegen ook niet beſchroomd was, dezelve in een Keemels Zaadel-Tuyg te verbergen, en met haar Agterſte daar op-te zitten, Gen. 31: 34. En daar worden in de Konſt-Kaamers der Oudheyd-lievende, geen Egiptize Gedenkkeniſſen, overvloediger dan duſdaanige Draagbaare God-Beelden gevonden: Van welke zommige ſlegts een groote Vinger lang zijn, en van daar tot de maat van een El opklimmen. Vertoonende by-naa meeſt al dezelve gedaante der groote Staande Beelden en haar verçiering, zoo terſtond van ons onder de Letteren K. L. &c. aangeweezen.

Afgode-Beeldekens in de Dek-

Laat'er ons tot een by-zoort ook die Beeldekens aan-toevoegen, welke d'Egiptenaars gewoon waaren in de Wind-

zelen

zelen der Mummyen te Naajen; waar van wy in de Egiptize Lijk-bezorging

Kleeden der Mummyen geſwagteld.

gewag maakten; en hier twee Voorbeelden van de zelve in onze Afbeeldinge omtrent M. te zien zijn: By zommige niet zelden voor *Verhoedende*, of *Hals-draagende Genees-Beelden* genoomen: Zijnde voor en agter met eenige Beeld-Letteren beſchilderd; te kennen geevende, d'Aanbeveeling des Dooden aan zeekeren Beſcherm-God. Het welke alles met het voorgaande t'zaamen gevoegd, nu genoegzaam openbaar maakt, Dat de Draagbaare God-Beelden, een kleender Geſtalte dan de Staande noodig hadden. Ook is de gantze Oudheyd daar

Waarom de Beelden der Huys-Goden van kleene Geſtalte waaren.

op uyt geweeſt, de Beelden der Huys-Goden en Dorpel-Wagters, van kleene Geſtalte te maaken; terwijlze waanden, Dat deeze Goden, weegens haar veel-Vermoogende Kragt, zeer ſwaar van Gewigt waaren, en haar anders niet ligt en lieten vervoeren, noch mee-ſleepen. Wat nu de *Spreekende Beelden* betreft, door welke d'Egiptenaars haare God-ſpraaken voortbragten; der zelver dienſt-gebruyk heeft in enkel Bedrog beſtaan. Want alhoewel de Roep ging, Dat de

Omtrent de ſpreekende Beelden en Godſpraaken is enkel Bedrog gepleegd.

Geeſt der Goden, door die ſtaande Vraag-baaken ſprak, hebben veel-eer de Bedriegerſſe Prieſters, om 't Gemeene Volk te-bet in den Dweep te houden, en 't Ontzaghelijk Eerbied, omtrent de Goden te ſtaaven, zelfs onder 't Beleyd van veelerley Konſtige Vonden, door deeze Vraag-baaken geſprooken. Want gelijk de God-ſpraaken in Egipten zoo gemeen waaren, Dat'er naauwelijks een Kapèl was, daar dusdaanigen Vraag-baak ontbrak; alzoo hebben zy deeze Stom-

Hoe d'Egiptenaars haar Orakelen, of Vraagbaaken ſpreekende maakten.

me Blok-beelden, langs heymelijke Lugt-Pijpen, door welke zy uyt eenige Onder-Aardze plaatzen, haare Stemme tot in de holle Mond dreeven, weeten ſpreekende te maaken, en het Volk doen Gelooven, Dat d'Invloeying der Goden, haar die Antwoord deede voortbrengen. En op dusken wijze gelooven wy, Dat de Prieſters het Ampt van den Gedroomden Duyvel bekleed hebben; en dat men 't voor al zoo grooten Leugen te ſchatten heeft, wanneer zelfs niet heel Ongeleerde Mannen voorgeeven, Dat de Voornaamſte Toeleg der Prieſters in deezen is geweeſt, om de Duyvel, die zy eerſt door Tooverágtige Beſweeringen, en Vervloekte Ceremonien in Verborgene plaatzen, Geheyligd hadden, aan haare Zijde te lokken; en naa ook zijnen Geeſt ingezoogen te hebben, dus toebereyd, over verſcheyde Zaaken om Raad te Vraagen. En dewijl de Geeſten, als Kircherus meend, niet altijd Antwoord gaaven die met de Waarheyd, en uytſlag der Zaake over-een quam, noch ook dikwils haar Oogmerk bereykten; (waar door de Raad-vraagende te-mets Bedeeſd, opentlijk Beſpot, en de Prieſters Dul wierden, Jeſa. 44:25.) hebben zy in zulke Noodgevallen, meend hy, haare Bedriegerſſe God-ſpraaken, op de gezeyde wijze, zelf voortgebragt.

Verklaaring der Gedrogtelijke Afgode-beelden in ons Print-Tafereel vertoond.

Maar naadien wy geenzinds twijffelen, of een Aandagtig Beſchouwer heeft in onze Printverbeelding wel gemerkt, Dat wy booven al deeze genoemde Goden, ook noch een groot aantal van Gedrogtelijke Beeldekens in een byzonder Deel van ons Tafereel hebben bygebragt; diend het ons te-geluſten, ook een Woord daar van te zeggen; op datſer niet en ſchijnen voor *Doe-Nieten* te Pronk te ſtaan, alhoewel zy het inder-daad waaren, 1 Kor. 8: 4. Van die dan welke met de Getallen 1. 2. 3. &c. gemerkt zijn, diend men te weeten, Datze Afbeeldingen zijn van veelerhande Hals-draagende Behoed-Middelen, die de Gedaante van een Wanſchaape Vermenging der Menſchelijke en Beeſtelijke

Welke niet dan een Gedrogtelijke Geſtalte en Vermenging van Menſchelijke en Beeſtelijke Leeden hebben.

Leedemaaten, op een gants Verwarde wijze te zaamen gevoegd, vertoonen. Dieze wel beziet, kan zig naauwlijks van Lachhen houden, en nogtans geloofden d'Egiptenaars, Dat al wie zulke Monſtreuze AMULEETEN, of *Hals-draagende Beſcherm-Engeltjes* by zig droeg, van de Laagen der teegenſtreevende Magten, en Geeſten die Quaade Ziekten beſtuurden, vry waaren. Gelijk dan ook by de Laatere Grieken die in Egipten verkeerden, de benaaming *Phylacteria*, van 't Griekze Woord φυλάτleιν, dat is, *Bewaaren*, afkomſtig gehouden word. Want naadien dit Bygeloovig Volk zig de Liſten der Quaad-Aanbrengende Geeſten, dieze voor Duyvelen hielden, zeer Verſchrikkelijk Worſtelende en Woedende, pleeg in-te beelden, hebbenze der zelver Aanſlaagen op geen beeter

ter maniere, als door Behoed-Middelen die een Vervaarlijke Gedaante hadden, meenen te konnen Verzagten en Afkeeren: Oordeelende dat het Maakzel van de Beelden der Goede Geesten, wanneerze met een Vreesselijke Gedaante Gewaapend waaren, de Teegenworstelende Geesten der Duyvelen, een Schrik aanjoeg, die hem van het Lijf hield.

En waarom van een Ysselijke en Monstreuse Gestalte.

En op dat zulx te-beeter klem had, Beswoeren zy de zelve ook eerst tot die verrigting in haare Tempelen, met veelerhande Barbaarze Dreygementen teegen de Booze Geesten. En wy zullen straks yts van die Beleezene God-Lammekens, uyt Olye, Balzem en Maagde-Wasch gemaakt (by de Roomsgezinde AGNUS DEI genoemd;) verhaalen, Dat misschien niet veel beeter klinken zal. Dus ziet men in het Booven-deel van 't gemelde Print-Tafereel, Dat de Beeldekens met de Getallen 1. 3. 8. 9. 10. 12. 21. gemerkt, de Handen zoodaanig Gevouwen, en neevens 't Lijf in getrokken hebben, Datze, ik weet niet wat, schijnen te dreygen: Van welk-een Onvertzaagde Stoutheyd zy in naavolging der Kopten, Αμειλιτήρια genoemd zijn.

Die naader in haar beteekenis verklaard worden.

Waar toe dan ook noch uyt deeze genoemde, 3 en 12. met Wreede Leeuwen-Aangezigten, de *Momphtize* Geesten vertoonen: En zoo laat vervolgens 1. en 10. met een Honds-Kop toegesteld, *d'Anubize* Geesten; De 9. en 21. met Onnatuurlijke Baarden en Hoofden, de *Isize* Geesten; En 7. zijnde een Kind met een Monstreus groot Hoofd, geeft de Geest van HORUS te kennen. 2. 5. en 19. beteekenen insgelijks als 3. en 12. de *Momphtize*. De Gedrogtelijk-nêergeboogene 15. 16. en 24. torssende een swaare Steen op 't Hoofd en Schouderen, schijnen alle Geweld daar meede te zullen afkeeren, en te Verpletteren. Dat by 25. dreygd door het Ysselijk Opzigt zijner groote Oogen, Leelijke Bek, en dikopstaande Hoornen, elk te Vervaaren. De 27ste Afbeelding, die wel de Wanschaapenste van al schijnd, draagd een Maat op 't Hoofd; en welkers Kop ook de Borst, de Buyk, en alles t'zaamen maakt; hangende de Ermen van onder de Ooren af, gehurkt zittende op zijn dikke Bom-beenen. Kircherus wil, Dat men dit voor het Beeld-teeken van Serapis zal houden; hoedaanig 'er een binnen Alexandryen geweest is, welke met allerhande Natuurlijke dingen Verçierd zijnde, zoo dik en breed van Lichaam was, Dat hy van beyde Zijden de Wand van de Serapize Kapèl aanstiet. Maar Serapis zelfs zullen wy terstond, onder d'Algemeene Goden van Egipten, naader bezien. De *Amuleete*, met 20. gemerkt, gemeenlijk * PHALLUS, dat is, *Mans-Lid*, genoemd, waar op een Oog gemaald staat; is eygentlijk niet anders dan een Wanschaapen Waarteeken der Teel-deelen, van de Egiptenaars als het Voornaamste Behoed-of Genees-Middel teegen de Onvrugtbaarheyd gedraagen:

** Ziet Joodse Oudheeden op 't 1319 Blad.*

En daar zijn eenige die meenen, Dat de Joden, de *Voorhoofd-spanzelen* in plaatze belast zijn te draagen; waar van hier naa. De Beeldnis 28. wil Apis aanwijzen; en 26. Isis, Zoogende haaren Zoon Horus; van welke wy in 't byzonder moeten handelen. De Behoed-Middelen met de Beeldnissen van de Krokodil toegesteld, als omtrent 17. te zien zijn; wierden voornaamelijk gedraagen om Typhon te bevreedigen.

Byzondere Bedieningen aan de Halsdraagende Gode-Beelden toegeëygend.

Tot welke noch veel andere diergelijke Behoed-Middelen konnen by-gebragt worden, die uyt de Heylige Beesten genoomen, te-gelijk ook Waar-teekenen der Land-Goden waaren; en tot verkrijging van Goede dingen dienden; als naamelijk den Ibis-Voogel met den Havik, tot volmaaking van Gezondheyd en Kragt. Den Bok en Ram, tot Vrugtbaare Kinder-Teeling. Apis tot Voorspoed en Sterkte in de Landbouw. Den Honds-Kop Anubis, tot Waakzaamheyd; die dan ook daarom voornaamelijk den Priesters paste. Andere waaren uyt Pan, Horus, Isis, Kanopus, en diergelijke genoomen: Want de Bygeloovigheyd der Egiptenaaren, leerde haar niet alleen door het draagen van alzulke Behoed-Middelen, de Gunst der Goede Geesten aan haar te lokken; maar zig ook te beneerstigen om alle Toeleg der Quaade Geesten, door alle Toepasselijke Waarteekenen, af-te keeren. En hoedaanig de Laatere Volken diergelijke Aperyen van AMULEETEN, van dit Afgodis Volk overgenoomen hebben, mag men uyt die Twee Rondetjens 29 en 30. af-neemen; zoo als ons Makkarius uyt de Basili-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

ſilidiaanze Geſteenten heeft bygebragt; beneffens veele andere die de zelve Schrijver van haare ABRAXEN, of Gedrogtelijke Wonder-Goden, onder den Naam IAO vertoond. Maar wy hadden by-naa HARPOKRATES, de Wonder-Zoon van Iſis en Oſiris vergeeten; niet teegenſtaande hy in onze Print-verbeelding wel op dry wijzen, omtrent de Getallen 13. 14. en de laatſte met een * gemerkt ſtaat. En dewijl het wel zeeker blijkt, Dat alle Afgoderye, ten meerendeel haar Oorſprong van het Eeren der Zonne genoomen heeft, die allengskens in zoo veel Naamen en Beeldniſſen verwiſſeld is, als'er de Afgodize Volken verſcheyde Gedagten en Toeëygeningen van maakten, zal ons hier een fraaye Redeneering van de Heer Kuper, niet alleen tot de Verklaaring van den Egiptizen Harpokrates, maar ook tot Beſchouwing van andere Godendommen, veel Ligts konnen toebrengen. Dien Geleerden Man dan in zijn Boek HARPOKRATES genoemd, een Zilver Beeldeken hem uyt de Oudheeden van de Heer Smetius gemeen-gemaakt; (welke Harpokrates vertoond;) zullende Verklaaren, beſchrijft het zelve voorheenen, gelijk d'Afbeelding aanwijſt, een Kind te zijn, Dat half Naakt, en ſlegts met een zoober Sleuyertje aan de Heup en halve Buyk ſchijnd gedekt te zijn, en met een Bandje van de Schouder af hangd. Draagende een Lotus-bloem op 't Hoofd, en een Pijl-Kooker op den Rug; ook heeft het Twee Vleugels op de Schouders. Aan de Regter Erm hangd een kleyne Water-Emmer, of Kruyk, by het Hand-Vat of Hengzel geſchort; welken Erm hy om-hoog houd, om de Voorſte Vinger aan de Mond te brengen. Met de Linker-Hand ruſt hy op een Quaſtige Stok, of taamelijk dikke Knods, om de welke een Slang geſlingerd is: Daar teegens aan Vertoond zig een Voogel, die naa een Gans komd te ſweemen. Aan de Regter-zijde, zit naaſt zijn Been, een Haas of Konijn; en omtrent de Linker-Voet een Voogel, *Sperwer* genoemd; of een andere Roof-Voogel, 't zy een Havik, of die daar naa gelijkt. Gelijk we hem ook even zoo in onze Afbeelding omtrent het Getal 15. met een Sterretje geteekend, naa de Voorzijde; en naa de Agterzijde, omtrent 25. met 2. Sterretjes gemerkt, hebben willen by-zetten. Den Heer Kuper is van Gedagten, Dat deeze Beeldnis niet alleen een Zinne-beeld is van *Stilſwijgendheyd*; maar ook van de *Zonne*, welke de Heydenen onder verſcheyde Naamen, en Beeld-uytdrukzelen gediend hebben. Het welke hy betoond uyt veele by-gebragte dingen, die de Oude, aangaande de Geboorte van Harpokrates, hebben gezeyd. Waar op hy dan uyt alle de deelen welke aan dit Beeldeken gezien worden, bewijſt, Datter niets aan is, of het heeft met de Eygenſchappen der Zonne, en 't geen'er d'Oude van geloofden, geheel-en-al een goeden Zin; naamelijk, Geheym-en Byſpreukig. Dus heeft d'Oudheyd voorgewend, Dat Harpokrates de Zoon is geweeſt van Iſis en Oſiris, Voornaame Goden van Egipten; en dat Oſiris hem naa zijn Dood Geteeld, en Iſis hem voor zijn Voldraaging, dat is, voor haar tijd, Gebaard heeft: Waar uyt het gebeurd is, Dat hy Teeder en Swak van Lenden, en Heup-beenen geweeſt is. Ook word zijn Geboorte-tijd omtrent de Winter-Stilſtand geſteld. Als meede, Dat wanneer zijn Moeder hem verlooren had, zy de Scheepvaard uytvond, om hem te Water en te Lande op-te zoeken. En alhoewel eenige willen, Dat het Orus is geweeſt, die Iſis gezogt heeft; zoo beſluyt nogtans de Heer Kuper, Dat Orus en Harpokrates, beyde de zelve zijn; en brengd daar toe Diodorus Sikulus by, welke zeyd, Dat Iſis haar Kind Orus weeder Opwekte, welk de Titans hadden Omgebragt; en hem door zeeker gemengden Drank Onſterffelijk maakte. Hier by komd noch, Dat de ſtraks-gemelde Hiſtori-Schrijver verzeekerd, Dat de Egiptenaars van Ouds door Orus, *Apollo* hebben verſtaan, welke de Genees-Konſt, en 't Waarzeggen, of Raadzel-Verklaaren van zijn Moeder Geleerd hebbende, zig zeer Aangenaam en Welgevallig by de Menſchen gemaakt heeft, weegens de Hulp-Middelen en Godſpraaken die hy haar verleende. Plutarchus doed'er toe, dat Orus van Latona Opgevoed is, in het Moeras dat rond-om Butus, of Buris leyd. Waar by de Heer Kuper noch veel Heydenze Schrijvers aan-

Harpokrates hoedaanigen Wonder-Zoon van Iſis en Oſiris.

Wiens Beeldnis beſchreeven en verklaard word.

Harpokrates een Zinnebeeld van Stilſwijgentheyd, en te-gelijk een Waarteeken van de Zonne.

Zijn Afkomſt en Geboorte.

Harpokrates de zelve met Orus geſteld.

En voor Apollo gehouden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Uren des Daags van Horus, of de Zonne genoemd.

aanhaald, welke doorgaans geloofd hebben, Dat Orus de Zonne is: Waar on-
der ook Makrobius te tellen is; welke zeyd, Dat de XXIV Uuren van Dag en
Nagt, haaren Naam *Horæ*, van deezen HORUS ontleend hebben. En om dee-
zen Oorſprong met noch andere over-een te brengen, zet hy volgens 't Getuy-
genis van veel Geleerde Mannen, noch dit by, Dat het Egiptis Woord *Orus*,
van 't Hebreeuwſe Woord אור OR afkomd, het welke *Ligt* beteekend. Ziet
daar eens, hòe naa wy hier miſſchien wel aan de Naam der Stadt, of Vaderland
van Abraham geraakt zijn, die uyt UR der Kaldeën geroepen is: By Ptolo-
mèus anders *Orchoa*, of *Urchoa* genoemd. Waar toe men mag te raade neemen
't geene wy deezen aangaande in de Joodſe Oudheeden, onder d' Aanbiddinge
des Vyers hebben waargenoomen.

En zulx op de Zonne-Beelden gepaſt waar van te zien is, Lev. 26: 30. 2 Kron. 14: 5. en 34: 4, 7. Jeſa. 17: 8. en 29: 9. Ezech. 6: 4, 6.

Den *Miſtijken* of verborgen Zin die de Wijsgeeren aan de verbeelding van
Harpokrates hebben opgedraagen, bewijſt volgens onzen Geleerden Schrijver,
Dat den zelven de Zonne vertoond heeft. En het zoude wel konnen zijn, Dat
diergelijke toeſtelzels, in de H. Schrift, *Zonne-Beelden* geheeten worden; om
datze of de Zonne ter Eeren, of *Symbolize* Waarteekenen van de Zonne waa-
ren, als deezen Harpokrates. Apulejus noemd Iſis, *De Natuure*; *Moeder al-
ler dingen; Meeſtereſſe van alle Hoofd-Stoffen*; *de Grootſte aller Godheeden,
en de Godinne die alles is.* Die daar toe ook van weegen haare wonderbaare
Vrugt-geevendheyd, ruym Tien-Duyzend Bynaamen voerd. En gelijk zom-
mige onder d' Oude van twee Oruſſen hebben gewag gemaakt, Een Oude en Een
Jonge; en van den Ouden zeggen, Dat hy Onvolmaakt en in de Duyſternis is;
De Geboorte van Orus en Harpokrates op de Jaargetijden en Zonneſtand gepaſt.
verſtaande daar door den *Chaos* of Mengel-Klomp, welke geenzinds de Wee-
reld, maar alleen een Verward Denkbeeld daar van was; alzoo ſchijnd zulx
een zeer fraaye over-eenkomſt met de Fabel van Harpokrates te hebben, die
ons als een Miſgeboorte beſchreeven word, en die van weegen zijn Swakheyd
op zijn Beenen, niet en konde Staan: 't Geene klaar genoeg te kennen geeft, de
Swakheyd der Zonne-Straalen wanneerze in haar eerſte Opgaan is. De Win-
ter-Zonne-Stilſtand, in welke Harpokrates Gebooren is, is de tijd in welke de
Planten en Aard-Gewaſſen, zig beginnen te bereyden om uyt-te loopen, en
Bloemen in 't aanſtaande Voorjaar voor-te brengen. Het Moeras is de plaatze
zijner Opvoeding; door dien de Zonne haar Voed door uytwaaſſeming, die
zy veel-meer trekt uyt de Vogtige Aarde, dan uyt Drooge plaatzen, gelijk de
Zaajing, en Planting in Egipten, naa 't afloopen van de Nyl, in de Natte Slib
geſchiede. De Lotus-Bloem op 't Hoofd, is om aan-te duyden de Voorteelen-
Voorteelende Kragt der Zonne door de Lotus Bloem op 't Hoofd van Harpokrates aangeweezen. Harpokrates waarom in de gedaante van een Kind en met de Vinger op de Mond verbeeld.
de Kragt der Zonne, overmids deeze Plante, die een Steel heeft als een Room-
ze Boone, in de Egiptize Velden die van de Nyl overſtroomd worden, in Mee-
nigte als de Lelyen Groeyen; zijnde een kleyne Witte Bloem, die zig toeſluyt
als de Zon Ondergaat, en met deſſelfs Opgang weederom Ontſluyt. Men
voegd'er noch by, Dat zy zelfs des Avonds, het Hoofd Onder water haalen;
en weederom Opbeuren, zoo haaſt dit heerlijk Geſternte begind te Klimmen.
De grootſte reeden die gemelde Heer Kuper heeft, om deeze kleene Beelde-
kens voor Harpokrates te houden, is deeze, Dat het de Vinger op de Mond
houd; om te leeren, Dat die geene welke Eerſtelingen of Leer-Kinderen in de
Verborgentheeden van Iſis zijn, zig het Swijgen moeten eygen maaken. De
Egiptenaaren zeggen, Dat Orus en de Zonne, met de Vinger op de Mond Ge-
booren zijn; en datmen deſweegen in 't voorbygaan van haare H. Tempel-Deu-
ren, verpligt was Stil te Swijgen. En zoomen alles verder onderzoekt, men
zal bevinden, Dat dit alzoo van de Prieſters bedagt is, om-te beletten, Dat men
den Oorſprong der gewaande Goden niet naaſpoorde, noch voortklapte, Dat de
zelve Sterffelijk waaren; gelijk dat van Varro en andere al over-lang is aange-
** Malach. 4: 2.*
De Heydenze Prieſters wilden niet dat de Sterffelijkheyd der
merkt. Verder, ſchijnen ook de Vleugels die aan 't Beeldeken van Harpokrates
gezien worden; met kleyne moeyte op de Geſwindheyd van de Zonne te paſſen,
waar meede hy zijn Waagen Mend. En men vind by * Malachias ook Vleu-
gelen aan de Zonne der Geregtigheyd toegeëygend. Wat de Kôôker met Pylen
aan-

aangaat; al de Weereld weet dat Apollo nooyt zonder dit Gereedſchap van de Schilders vertoond word: Alhoewel'er miſſchien weynige zijn die de reeden van die Verborgendheyd weeten op-te loſſen.

Goden voortgezeyd wierd.

d'Eerſte daar van is zeer waarſchijnelijk, Dat den Booge de Reysweg, van het Lichaam der Zonne en voortſtootende beweeging aanwijſt; en de Pylen, d'afſchietende Straalen die van dat Lichaam uytgaan. Ten Tweeden, Dat de Straalen doorgaan, en tot alle Twijffelagtige en Donkere dingen inbooren. Ten Derden, Dewijl d'Oude geloofden, Dat de Zon en de Maan, Oorzaak waaren van alle Beſmettelijke Ziekten, en een Haaſtige Dood; hebbenze in deeze toeëygening niet beeter konnen doen, als aan Apollo en Diana, dat is de *Zon* en *Maan*, een Boog en Pylen toegepaſſen: d'Een om de Mannen de Dooden, d'ander om de Vrouwen te Vervolgen, en op-te jaagen.

De Vleugelen en Pyl-kôôker aan Harpokrates verklaard.

De Water-Kruyk of Emmer die Harpokrates met het Handvatzel aan den Erm draagd, is een Verçierzel en Gereedſchap dat d'Egiptenaars gewoon zijn aan veel van haare Goden toe te paſſen, voornaamelijk aan Iſis, Oſiris, Serapis, en Anubis: Als meede aan de Nyl-Stroom, dieze onder de Beeldnis van een Staande Leeuw vertoonen, houwdende in d'eene Klaauw een Drytand, in d'ander een Water-Emmer: Waar van de Zin niet ander is, dan dat de Zonne de Dampen optrekt en tot Watergeevende Reegen-Wolken te zaamen perſt; als meede dat het Water en 't Vyer, te zaamen werkende, het beginzel van alle Beſwangering en Vrugtbaarheyd zijn.

Harpokrates waarom met een Water-Emmer verbeeld.

Dat nu de Heer Kuper verder geloofd, Dat de Voogel welk aan de Voet van Harpokrates zit, een *Gans* is, geſchied om dat die Voogel, gelijk Elianus getuygd, van een zeer Warme Natuur is. Ook en behoefdmen zig niet te verwonderen dat deezen Harpokrates op een Knods leund, naadien dusken Mannelijken Staf, door de gantze Oudheyd, Herkules Toegeheyligd ſchijnd? Want men behoorde te weeten dat Herkules in de Fabel-kunde der Heydenen, zelfs de Zonne is, waar van zijn Knodze, de Taaning of *Eklipſis* aanwijſt. Gelijk meede de Leeuwen-Vagt, daar hy meede omhangen is, niet anders te kennen geeft, als dat de Zonne, wanneer zy in het Teeken van den Leeuw gaat, op haar meeſte kragt is.

Wat de Gans-Voogel en de Knods van Herkules aan Harpokrates of Orus te kennen geeven.

De Gulde Appelen die Herkules roofde, zijn d'andere Sterren, welker Ligt van de Zonne Verduyſterd en Uytgeveegd word. De XII Heldedaaden, die Herkules onder d'Onſterſtelijke geſteld, en doen Trouwen hebben aan HEBE de Godinne der Jonkheyd of Jeugdelijkheyd; zijn de XII. Heemel-Teekenen in den *Zodiak*, die de Zonne in een rond Jaar doorloopt; en in 't Voorjaar zijn loop hervattende, zig met ons, of ten beſten als van nieuws-aan ſchijnd te Verjeugden. En dewijl hy zulx geduurig doed, is hy met alle welvoegzaamheyd, onder de Onſterſtelijke geſteld.

Herkules voor de Zonne genoomen, en zijn kenteekenen naader verklaard.

De Slang die zig om de Knods krinkeld, is inſgelijks aan de Zonne en zelfs ook aan Merkurius en veel andere Goden en Godinnen Toegewijd, welke alle de Zonne en de Maane verbeelden; het zy dan om aan te wijzen de geduurige loop van die Geſternten, of om dat de Slangen een Vinnig en Doordringend Gezigt hebben; of om dat deeze Dieren Verjongen en alle Jaaren haaren Ouden Huyd afleggen: Al 't geene zeer eygen is om een Zinaanduydende Beeldnis van de Zonne te zijn; die ons op elk Voorjaar met nieuwe Kragten komd begroeten.

De Slange op de Knods van Harpokrates.

En ſchoon men twijffeld of het Beeſt naaſt de Regter-Voet van Harpokrates, een Hond of een Haas, of een Konijn is, kan egter een van dryen, genoegzaam toepaſſelijk aan de Zonne zijn. 't Is waar dat men nergens leeſt, Dat den Haas of het Konijn ooyt aan de Zonne Geheyligd zijn; doch zulx belet geenzinds dat de zelve niet een groote overdragt, tot de zelve zouden hebben. De Zon is 't beginzel der Generaatie en Vrugtbaarheyd; maar den Haas is zoo Vrugtbaar en Teelrijk, Dat hy te-gelijk volkoomen Jongen Baard, en noch Onvoldraagene in den Buyk heeft; zoo dat hy nooyt Onbevrugt is; maar Volwaſſene, Halfvolwaſſene, en die minder Gedraagen, en die eerſt ontfangen zijn, by hem heeft:

Het Viervoetig Beeſt neevens Harpokrates als een Teeken van Vrugtbaarheyd aangemerkt.

Waarom het geen wonder is, Dat den Haas aan Venus Geheyligd is. Boovendien loopt den Haas ook zeer Snèl, en mag derhalven zoo wel aan de Zonne, als het Hart toe-geëygend worden; gelijk al-

Den Haas waarom aan Venus Geheyligd.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

alleen weegen zijn Schigtig loopen geſchied is. En gelijk de Zonne nooyt haar Ligt van de Aarde afwend, het zy ſy Op of Ondergaat, alzoo en Sluyt ook den Haas zijn Oogen niet zelfs als hy Slaapt. Waarom men van eenen Waakenden, die zig veynſt te Slaapen, zeyd, *Hy Slaapt den Haaze-Slaap.* 't Geene nu van den Haas gezeyd is, is meede alzoo van het Konijn, ten aanzien haarder Vrugtbaarheyd. Doch den Hond belangende; yder weet moogelijk; Dat deszelfs Waakzaamheyd, Getrouwigheyd en Wakkerheyd, genoegzaame hoedaanigheeden zijn, om Zinnebeeldelijk, d'Eygenſchappen der Zonne te beantwoorden, als de welke ons nooyt verlaat en altijd voor ons Waakt.

d'Onzeekere Voogel aan de Linker-Voet van Harpokrates bedenklijk verklaard.

Voor de reſt, ſchijnd het wat moeyelijk, regt te zeggen, Wat Beeſt of Voogel aan de Linkervoet van Harpokrates zit; Een Arend, of Een Raave, of Een Sperrewer, of Havik, overmids de Kop daar van een weynig ontmaakzeld is? Doch zoo men zig met raaden behelpen mag, zou het een van de genoemde konnen zijn, en zulx van weegen d'overdragt dieze hebben met de Zonne. Als den Adelaar met zijn Veerdigheyd en Hooge Vlugt; De Raave weegen zijn Deugd van Toekoomende dingen te Voorzeggen; d'andere van haar Snèl en Doordringend Gezigt &c.

Harpokrates waarom Half Naakt vertoond.

Het is meede niet zonder reeden, Dat Harpokrates half Naakt is; vertoonende de Zonne, die zijn Ligt aan twee halve Heemel-ronden verdeeld, welken hy doorloopt, veroorzaakende reys-om-reys, Duyſterheyd en Ligt: Invoegen d'halve Kloot der Aarde, door zijn Ondergaan en Opkoomen, altijd half Donker half Ligt is.

Zonne, als een Jongeling, als een Oud-Man en als een Kind verbeeld. Pſal. 19:6.

De Grieken en Romeynen, hebben Apollo doorgaans onder de Gedaante van een Jongeling Ge-Eerd; doch d'Inwoonders van Hieropolis, deeden zulx onder de Beeldnis van een Staatig Oud Man. En ſchoon de Heer Kuper drijft, Dat Harpokrates by die zelve Volken als een en dezelve Ster, onder de Gedaante van een Kind vertoond is, meend hy zulx nogtans zonder teegenſtrijdigheyd te zijn; naademaal de Zonne in een en de zelve Dag, zig in dry verſcheyde ſtaat vind: Zijnde des Morgens Swak en Teer als een Kind; op den Middag Sterk en vol Kragt gelijk een Dapper Jongeling: Van welke ſtaat hy allengskens afneemd, en Verſwakt in zijn Ouderdom teegen den Avond. En dit is het 't geene wy voor hadden over Harpokrates, uyt de Heer Kupers verklaaringe by-te brengen. Naalaatende breedelijk aan-te wijzen, hoedaanig dien Geleerden Man, uyt d'Aal-Oude Fabel-kunde en Godgeleerdheyd der Heydenen, op 't gezag van Plutarchus, Martianus Kapella, Makrobius, en Porfyrius voor vaſt-ſteld,

Zonne onder zeer veel God-Naamen Ge-Eerd en verbeeld. Inſgelijks ook de Maan.

Dat niet alleen Harpokrates en Horus, maar ook Merkurius, Bacchus, Oſiris, Eskulapius, Herkules, Jupiter, Attys, Priapus, Saturnus, Belus, Serapis, Janus, Vulkanus en Adonis, alle niet anders zijn als de zelve Zonne; onder verſcheyde Naamen aangemerkt in verſcheyde opzigten: Hoedaanig ook Reyſius gezind is in zijn aanteekeningen op Goodwins Moſes en Aaron, daar hy handeld van den Moloch. Jaa dat zelfs ook Minerva, Diana, Ceres, Juno, Iſis, Hekatè, Proſerpina, Rhea, Urania, Aſtarte, als meede de Schik-Godinnen, niet anders als de *Maan* zijn. Naademaal het gantze Heydendom niet anders is, dan een op-een ſtaapeling en Mengelmoes van allerhande Bygeloovigheeden, die haar Oorſprong van zeer Oude en allengskens aangegroeyde Overleeveringen van 't Heyr des Heemels hebben. Die, ſchoonze in den beginne uyt Eenvoudigheyd gebooren, door de Baatzugt der Prieſters, die d'onkunde des Volks te baat naamen, onder ontelbaare valſſe toe-eygeningen, breed uytgemeeten zijn: Maar niet zelden in de H. Schrift met de Naam van haar Oorſprong en Dienſt, Het *Heyr des Heemels* genoemd; alhoewelze ook byzondere God-Naamen in wat laater tijden erkend: Ziet van de eerſte; Deut. 4: 19. en 17: 3. 2 Kon. 17: 16. en 21: 3, 5. en 23: 4, 5. 2 Kron. 33: 3, 5. Jer. 8: 2. en 19: 13. Zeph. 1: 5.

Onder de Goden van Egipten

Maar naadien het niet te denken is, Datwe dus verre in de Maalſtroom der Egiptize Goden konden weggeſleept zijn, zonder eens gemerkt te hebben, Dat dit Volk ook tot raazens-toe, de Beeſten en Onreedelijke Schepzelen, met een Goddelijk Eerbewijs Gediend hebben; jaa die zelfs tot haare Land-en Vaderlij-

ke

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

ke Beſcherm-Goden Geheyligd hebben, (zoo datze elk een byzondere Land-Voogdyſchap waaren aanbevoolen te verdeedigen;) luſt ons ook die, d'eene naa d'ander, uyt den hoek te haalen; en daar naa der Egiptenaaren algemeene Rijx-Goden te bezien; hoedaanige men miſſchien niet oneygentlijk, *Moeder-Goden* van Egipten zou konnen noemen; waar uyt al 't ander Gebroedzel voortgekoomen is.

koomen ook de Geheyligde Beeſten in Aanmerking.

De Egiptenaars, zeyd Herodotus, *gaan zoo wel in andere dingen, als die de Godsdienſt betreffen vry Wangeloovig te werk; en wel voornaamelijk hier in, Dat ſchoon Egipten niet zeer Beeſt-rijk is, zy nogtans alle Beeſten die men daar vind, voor Heylig houden; waar toe zommige van de Menſchen worden Opgemeſt, andere niet.* Dat die Schrijver zeyd, Dat dit Volk in haar Godsdienſt zoo wel als in veele andere dingen, Wangeloovig genoeg te werk gaan, liegt hy voorzeeker niet; en het is ook van andere Verſtandige Wijsgeeren onder de Heydenen genoegzaam aangemerkt.

Egiptenaars by al de Weereld voor zeer Afgodis en Bygeloovig vermaard.

Want om nu niet op-te haalen, wat Spooreloosheeden haar onder andere beſchrobbingen der Afgoderye, de Kriſtenen haar Verweeten hebben, die in de Voortreffelijke Werken van Tertullianus, Arnobius, Lactantius, Cyprianus, Minucius Felix en andere te vinden zijn; noch die rijkvoerige afmaalinge des Apoſtels, ſchrijvende aan de Romeynen, Kap. 1: 23. heeft zelfs den Heydenzen Cicero van haar gezeyd; Datze by-naa alle zoort van Beeſten, Goddelijke Eere aandoen: Hoedaanige hy daar naa aldus op-teld; Oſſen, Paarden, Ibis-Voogelen, Havikken, Aſpis-Slangen, Krokodillen, Viſſchen, Honden, Wolven, Katten, Arenden, Leeuwen, Bokken, Geyten, Schaapen, Spitsmuyzen, Ichneumons, Kikkers, Torren, Weezels en diergelijke.

En zelfs van Cicero den Eerdienſt aan allerhande Beeſten verweeten.

Zoo nogtans, Dat alhoewel d'een in deeze, d'andere weederom in een andere Landſtreek ge-Eerd en Aangebeeden wierden, zy egter zoo veel Eerbied daar voor hadden, Dat wanneerze in andere Steeden met haare Goden verſcheenen, en maar van-verre toonden, welke Goden zy Eerden, zy de zelve Oodmoedig Aanbaaden. Wanneer een van deeze Beeſte-Goden Stierf, Zalfdenze de Doode Romp met Zout, Cederen-Zap, en Welriekende Balzem; op datze niet zoo draa het Verderf ondergingen: Jaa zy bezorgden 't Lichaam in fijn Linnen, Datzer om heenen Swagtelden; en Begroeven alzoo haaren geſtorven God, onder 't Gehuyl en Slaan op haare Borſt, aan een Geheyligde plaatze.

En derzelver ſpooreloosheyd met Voorbeelden aangeweezen.

En hoedaanigen Bekoſting te-mets aan 't Begraaven van al zulke Heylig Geſtorvene Beeſten beſteed wierd, kan men uyt het Bedrijf van zeeker Egiptenaar af-neemen, die ten tijde van Ptolomèus den Wijzen; tot het Begraaven van zijn Koe, die geſtorven was, niet alleen al zijn Vermoogen verquiſte, maar daar toe noch Vijftig Talenten van den Konink Leende. Ziet daar d'Uytzinnigheyd der Afgoderye tot in de hoogſte top geklommen. Indien ook yemand een van deeze Geheyligde Beeſten moedwillig gedood had, dien moeſt het zonder Genaade met zijn Hals Boeten.

Dood-ſtraf op 't Leeven van een Beeſt gezet.

Doch een onverzienze Nêêrlaag, wierd met een Geld-boete aan den Prieſter afgemaakt: Alleen bleef den Havik, den Ibis-Voogel, en de Kat uytgezonderd; welke geene Verzoeninge aan den Doodſlaager toelieten: Waarom dan ook elk Egiptenaar die elders by toeval, dusken Dood Beeſt ontmoete, verpligt was van-verre te ſtaan, en het wel Bitter op een Huyle-Balken te zetten, tot betuyging, Van dat dit Beeſt, zonder zijn Schuld geſtorven was. Wat Beeſten by zommige Egiptenaars Geeerd wierden, die by andere Gebuurlanders Gehaat waaren, zullen wy ſtraks in de Toegewyde Goden der byzondere Landvoogdyſchappen ontwaar worden.

Verſchillige Eerbied der Beeſten in Egipten.

Want dit is by deeze Afgodize Land-Aardt zeer gemeen geweeſt; Dat, daar men by Voorbeeld de Krokodil Eerde, den Ichneumon Haatig was: Daar men den Wolf Eerde, At men het Schaap, dewijl den Wolf al 't zelve doed: Doch daar men 't Schaap Heylig hield, en ſpaarde, was de Wolf haar Dood-Vyand.

Booven de Reedelooze Dieren, wierden ook Lee-

En noch en is de Spooreloosheyd van dit Volk hier by niet gebleeven; maar ging ook voort tot de Leevenlooze dingen, zoo datze zelfs Look en Ajuyn Eerden: En zoo men 't'er mag byvoegen, 't geên haar van Klemens Romanus en Minucius Felix op 't Brood geſchooten word; zy Eerden ook Veeſ-

ten

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

venlooze dingen Geëerd en Aangebeeden.

ten en Scheeten, met de zelve Eerbiedigheyd. Zulx wy hier noch niet eens teregt gewag gemaakt hebben van haare Goden in Menſchelijke Gedaante; als Iſis, Oſiris, Serapis, Orus, Harpokrates, en zulke, aan wien d'Egiptenaars zig beroemen, alder-eerſt Altaaren, Beelden en Kapellen opgeregt te hebben:

Wat Voornaame Godheeden der Egiptenaars hier noch reſten aan den Rey te koomen.

Noch met opzet geſprooken hebben, van haare Twee-ſtaltige Gedrogten, die veel-eer Schrik-Dieren dan Goden zijn; gelijkwe reeds in der zelver kleenvormige Beſcherm-Godekens, die men *Amuleeten* noemd, en in haar Momphtize Schimmen hebben gezien: Naamelijk noch niet, van haaren ANUBIS, die Virgilius den *Baſſer* noemd; zijnde een Vent met een Honds-Kop: Of haaren ONOKEPHALUS, of *Ezelskop*: En CEPUS met het Bakkes van een Satyr; de reſt half Hond, half Beér. Noch van de voornoemde ISIS, met het Hoofd en Hals van een Havik, of Ibis-Voogel. Noch ook niet van KANOPUS, dat is, haaren *Water-God*, in de Gedaante van een dik-Gebuykte Pot, daar een Menſchen-Kop, in de Geſtalte van een Prieſterlijk Hoofd, naa-booven uytſteekt. Een Goden-Kraam en Godsdienſt voorwaar, Dat op geen andere grondſteun dan op de Droomen van haare Wijzen, en Natuur-kundigers geveſtigd ſtaat; gelijk ons van Plutarchus in deeze Woorden zeer wel naa 't Leeven word

Om welk een Ydele Waan der Natuurkunde veele Beeſten Goddelijke Eere wierd aangedaan.

afgemaald. *Zy Eeren*, zeyd hy, *de Aſpis-Slang, om datze geen Ouderdom verneemd; en om datze zonder hulp van Gewrigten en Leedemaaten, veerdiglijk en onfeylbaar haare Beweeging voortzet, wordze by zeeker Geſternte vergeleeken. De* Scarabèus, *Torr, of Schallebijter word Geëerd, om dat hy zonder Wijfje het Teel-Zaad tot een ronden Bal brengd, en de zelve met een averregtze Loop voortſtuwd; gelijk de Zon, die uyt het Ooſten naa 't Weſten loopt, den Heemel in een teegenloop ſchijnd te ſtellen.* Of miſſchien als Porfyrius zeyd; Dat hy „zijn Teel-Zaad in de Lugt uytſchiet, daar naa met zijn Agterſte Pooten groo„te Ballen maakt: Waarom d'Egiptenaars hebben gewild, Dat hy Apollo „wierd Toegewyd. En den Egiptizen Appion, willende de Gewoontens van

Zoo dat ook Torren en Schallebijters by d'Egiptenaaren Heylig waaren.

zijn Volk verontſchuldigen, heeft volgens 't Verhaal van Plinius gezeyd, Dat d'Egiptenaars de Torren en Schallebijters onder de Goden Eeren, *Om dat in 't zelve Dier een Gelijkenis van de Zon is.* Waarom dan ook dusken Vergode Schallebijter, gemeenelijk met Straalen om de Kop, even als de Zon; Jaa gelijk een grooten Heylig, word afgebeeld. De Spitsmuys, die even als de Nagt-Uylen, in de Zonneſchijn Ligt-blind is, word Goddelijke Eer aangedaan; dewijl d'Egiptenaars gelooven, Dat de Duyſternis Ouder is dan het Ligt. En het zou wel konnen zijn, Dat ook de Joden naa die Oude Gewoonte, haaren Dag van den Avond beginnen; als die daar in ook meenen onderſteund te zijn uyt

Gen. 1:3,5.

Moſes Verhaal van de Schepping; in welke de *Duyſternis* voor het *Ligt*, en den *Avond*, dat is, de Nagt, voor den *Eerſten Dag* genoemd word. En daar ont-

Dag by de Joden van den Avond begonnen.

breeken ook geen die meenen, Dat David, Pſal. 104: 19. daarom eerder gewag maakt van de MAANE die den *Nagt* Regeerd, Gen. 1:16. als van de ZONNE, die de Heerſchappye des *Daags* heeft. Doch het blijkt in de zelve Text, Dat ook de Zonne voor de Maane genoemd word; en alzoo weynig ſtaat op die Ordening te maaken is: Alhoewel wy bemerken, Dat d'Oude Egiptenaars hier in, gelijk in meer dingen die de Scheppinge raaken, niet wijd van Moſes zijn geweeſt; alhoewel de Joden van Moſes nooyt belaſt zijn, den Sabbath met den Avond te beginnen: Maar veel-eer het teegendeel. Gelijk te zien is, Exod. 16: 23. &c. belaſtende op den Zesden Dag der Weeke; *Dat Morgen* de Zeevende Dag, *de Sabbath der Ruſte* zou zijn. En wy merken dat Godt ook even zoo gezeyd word op den Zeevenden Dag Geruſt te hebben, Gen. 2: 2. En wat belangd dat Lev. 23: 32. gezeyd word; *Van den Avond tot den Avond zuld gy uwen Sabbath Ruſten*; zulx is voorzeeker van den Grooten Verzoen-Dag, en niet van den Weeklijken Sabbath te verſtaan; gelijkwe elders breeder moeten uytvoeren. Onder-en-tuſſen hebben de Egiptenaars hier in groflijk gedwaald; Dat zy niet alleen de ſtrax-genoemde God-Beeſten geenzinds zijn beſchaamd geweeſt in haare Afgebeelde Waarteekenen, op zeekere vaſt-gezette Daagen, bin-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

binnen haare Steeden en Dorpen als groote Heyligdommen, in ſtaatelijke Omgangen om-te draagen; maar die Beeſten zelve, ook Leevendig in Tempelen en Kapéllen, met allerhande lekkere Pappen en andere Spijze te voeden en te onderhouden. Al 't geên de Digter Mantuanus, ziende hoe zeer ook d'Egiptize Godsdienſt binnen Roomen ingevoerd was, en onder de Keyzeren Aurelianus en Kommodus, dapper had in ſwang gegaan; op die van zijnen tijd heeft doen zeggen;

Leevende Beeſten als Goden in der Egiptenaaren Tempelen Opgemeſt.

Daar wierd verſcheyde zoort van Dieren Eer gebooden,
t' Egipten, zoo men zeyd, Dat Beeſten hield voor Goden:
Die Bygeloovigheyd is min dan d'onze, althans;
Want allerleye ſlag van Beeſten heeft bykans
Hier Tempel *en* Altaar*: Een Snoodheyd die zig teegen*
Natuur en Godt *verzet; die voormaals door zijn Zeegen,*
Alleen den Menſch verhief verr' booven alle Vee.

Maar gelijk we in 't optellen der Heylige Dieren hebben aangemerkt, Dat voornaamelijk den Hond by d'Egiptenaars booven veel andere Dieren Ge-Eerd wierd, alzoo ontbreeken daar ook geen Vermaarde Godsgeleerde, welke over de Wet Deut. 23: 18. *Gy en zuld geen Hoeren Loon, noch Honden-Prijs in het Huys des Heeren brengen tot een Gelofte*; aanmerken; Dat gelijk de Wetgeevers doorgaans eygentlijk ſpreeken, ook hier volgens Jeſa. 66: 3. eygentlijk van *Honden-Prijs*, (dat is, Geld of yts anders dat van een *Hond* gebeurd was;) geſprooken word; dewijl niet alleen den Hond een zeer Onreyn Beeſt is, die alles, hoe Stinkende van Reuk, of leelijk van aanzien, jaa zijn eygen Uytbraakzel Eet, 2 Petri 2:22. Maar van welk Beeſt ook niet dan Veragtelijk in de Heylige Schrift gerept word; als te zien is, Matth. 7:6. 1 Sam. 17:43. en 24:15. 2. Sam. 3: 8. Eccleſ. 9: 4. Zoo willen eenige dat Godt voornaamelijk daar in zou gezien hebben op d'Afgoderye der Egiptenaaren, die van de Honden zoo veel werks maakten; en van welkers by-wooning, d'Iſraëliten nu maar even ontſlaakt waaren, en noch wel in geheugen hadden, hoe grooten Rouw d'Huysgenooten bedreeven, onder welk eenen Hond Geſtorven was; zoo datze zelfs uyt Treurigheyd hun Hoofd-Haayren, en 't gantze Lichaam Kaal ſchoeren. Dit gevoelen zommige onder de Geleerde. Maar naadien nogtans in gemelde Wet, den *Honden-Prijs* neevens den *Hoeren-Loon* gevoegd word; en de Hoeren en Schand-Jongens ſtrax te vooren waaren t'zaam-gepaard; meenen zommige Uytleggers, Dat door den *Hond*, een *Schand-Jongen* te verſtaan zy, als die weegens d'agter-Opzitting, in Onbeſchaamheyd en Geylheyd, den Hond gelijk is; in hoedaanigen zin hy niet zeer twijffelagtig genoemd word; Apocal. 22:15. doch dit zullen wy op een andere plaatze afdoen. Beeter en met meer welvoegzaamheyd, paſt hier moogelijk te gedenken aan 't geene Klemens d'Alexandryner tot een grouwelijk Baaken van de hoogſte Schending des Gods Iſraëls bybrengd, als hy zeyd; Dat d'Egiptenaars in die Maaltijd, welk zy *De Banketten der Goden* noemen, Vier Goude Beelden omdraagen; te weeten *Twee Honden, eenen Havik en een Ibis-Voogel*; welke vier Afgod-Beelden zy noemen, DE VIER LETTEREN: Tot een naabootzing van de Alderheyligſte Naam יהוה JEHOVAH, die uyt vier Letteren beſtaande, daarom het *Vierletterig woord* genoemd wierd; gelijk te vooren is aangemerkt.

Aanmerking over de Wet die Honden-Prijs verbied in den Tempel te brengen.

Maar zal miſſchien ymand denken; Wat is doch de reeden, Dat d'Egiptenaars die van Ouds voor een Wijs en Schrander Volk vermaard waaren, met zoo noeſten yver en Godsdienſtige Plegtelijkheeden, de Beeſten Ge-Eerd en als Goden Aangebeeden, jaa zelfs de Beſcherming van haare Land-Voogdyſchappen, als waardige Patroonen aanbevoolen hebben? Onzes-agtens, het ſchijnd dat men in d'eerſte plaats, d'Oorzaak van die uytbundige Dwaasheyd, uyt het over-oud gevoelen van de algemeene Verhuyzinge der Zielen van 't een Lichaam in 't ander, afleyden moet; een Leering die van alle Eeuwen by d'Egiptenaars ſterk ge-

Uyt wat reeden de Wijze Egiptenaars Beeſten voor Goden Geëerd hebben.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

dreeven, en van hen ook onder de Hebreeën, Grieken en andere Volken (voornaamelijk by die van 't Oosten) is voortgeplant:

Dat van haar geloof aan de Verhuyzing der Zielen schijnd voortgekoomen.

Geloovende dat de Zielen der Heylig-gestorvene Menschen, in Heylwaardige Dieren, als in Havikken, Ibis-Voogels en Honden; doch de Zielen der Boosaardige en Goddelooze Menschen, tot Quaadaardige en Afgryffelijke Dieren invoeren; als naamelijk in Krokodillen, Behemots of Nylpaarden, Ezels en Schaar-Visschen, elk naa zijn Verdienste. Waar by zy dan ook noch geloofden, Dat de Goden en Koningen onder de Gestalte van Beesten, de Aarde doorwandelden, om op yders Deugden en Ondeugden naauw agt-te slaan. In hoedaaniger voegen ook de Weederpartye van Job, Kap. 2: 2, 3. word ingevoerd; *Doe zeyde de* Heere *tot de Satan, Van waar komd gy? Ende de Satan Antwoorde den* Heere; *Van om-te Trekken op de Aarde, en van die te doorwandelen. Ende de* Heere *zeyde tot de Satan; Hebd gy ook agt-geslaagen op mijnen Knegt Job?* &c.

Hoe zoo wel Goede als Quaade Beesten Geëerd wierden.

Op dat dan deeze Bygeloovige Menschen, door het mishandelen der Beesten, zig teegens de Zielen, van hunne Afgestorvene Ouders, Broeders, of Bloed-Vrienden, die by avontuur daar mogten ingevaaren zijn; noch teegens haare Goden of Koningen vergrijpen mogten, Eerden en Aanbaaden zy Goede en Leerzaame, en te-gelijk Quaade en Boosaardige Beesten als Goden, met groote Plegtelijkheyd; en zy wildenze buyten zommige vastgestelde Tijden en Hooge Feesten, niet Dooden noch Eeten:

Egiptenaaren dorsten geen Beesten Slagten uyt vreeze dat de Ziele van haar Gestorvene Vrienden daar mogt in gevaaren zijn.

Op datze niet in gevaar waaren, d'een of d'ander van hun Afstorvene Bloed-Vrienden zelfs te Eeten; of hunne Zielen uyt deeze Beeste-Lichaamen ontydig en door haar eygen geweld, te doen verhuyzen. Voornaamelijk Slagten noch Eeten zy geene Koeyen, naadien zy die om de wil van de Godinne Isis, byzonderlijk Eeren: Alhoewelze anders den Os Offeren, en het Hoofd met veel Vloeken beswaaren en wegbrengen. En waarom de Thebaners geen Schaapen Eeten noch Offeren, is van ons reeds te vooren gezeyd; als meede waarom zy geene Rammen als op Jupijns Feest slagten. Ook doen het de Mendeezen aan geen Geyten noch Bokken, om dat het haare Land-Goden zijn, gelijk we strax zullen zien. Onder-en-tussen Offeren d'Egiptenaars wel Swijnen aan de Maan en aan Bacchus, maar aan andere Goden is zulx verbooden; ook zijner de Swijnen-Hoeders zeer Veragt. En hoedaanig zy met dit Swijnen-Offeren omspringen, zullen wy hier naa in haare Feestdaagen melden.

Slagten, Offeren en Vleesch-Eeten hoe ver ook onder den Egiptenaaren in gebruyk.

Volgens Herodoot, wilde een Egiptenaar voor alle dingen, 't Hoofd van eenig Geslagt Beest niet Eeten; alhoewel d'Inwoonders van d'Een of d'ander Landvoogdye, niet aangeoorlofd was het Beest, welk de Bescherming van zijn Vaderland aanbevoolen was, te Eeten. Zulx wy ons verwonderen, dat de Geleerde Stellingfleet, voor-vast meend, Dat d'Egiptize Priesters geheel vry van het Offeren der Beesten waaren: Waar teegen nogtans 't getuygenis van Herodoot leyd aangekant, die in zijn EUTERPE, zelfs de wijze en maniere verhaald, hoedaanig d'Egiptize Priesters de Ossen pleegen te Slagten en Offerhanden te doen: En wy zullen hier naa geleegentheyd vinden om ook het Offeren der Swijnen en andere Beesten op zeekere Feestdaagen te bezien: Jaa dat ook het Vleesch-Eeten niet heel-en-al ongehoord by d'Egiptenaars zy geweest, schijndmen niet geheel duysterlijk uyt de Murmureering der Israëliten te konnen afneemen: (als de welke naa haare vermeenigvuldiging in Egipten, moogelijk niet meer zoo eng alleen binnen de Weylanden van Gosen, maar eensdeels door dwang van Slaavernye, en Belofte, anderdeels door naalagtigheyd en verleyding, met de Egiptenaaren meer vermengd gewoond hebben; en daar door geleegentheyd gekreegen, om korts voor haaren uytgang, haar 's Naasten Goude en Zilvere Vaaten en Kleederen af-te leenen, en hun Vee met haar weg te drijven;) welke strax naa haar Uytreyze, riepen, *Om de Vleesch-Potten van Egipten*, Exod. 16:3. als by dewelke zy zeer gemeen gezeeten, en tot Zat-wordens toe van Gegeeten hadden. Waar teegen geheel niet en strijd, dat Moses zig teegens Farao, weegens het Offeren in Egipten Verontschuldigt, Exod. 8:26. zeggende *Dat zy den Grouwel der Egiptenaaren zouden Offeren*; Dewijlmen niet gedwongen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

gen word, die opmerkelijke plaatze van alle de Egiptenaaren te-gelijk te ver-
ſtaan; maar datze met hunne Reyne Offerhanden te Slagten, het zy Oſſen,
Koeyen, Stieren, Schaapen, Bokken, Rammen; eensdeels de meeſte Egipte-
naaren, anderdeels zommige in 't byzonder zouden Tergen en een Grouwelſtuk
voor haar oogen ſchijnen te doen, laatende 't beſtuur en de goedkeuring daar
van aan hunne Prieſters, die haar tijden en ſtonden daar toe wiſten. En wy heb-
ben ook hier toe te vooren genoeg aangeteekend, Dat zommige Beeſten wel al-
gemeen Heylig waaren, maar andere weederom by eenige Geſlagt en Gegeeten
wierden, die by zommige Gebuurlanders in grooter Eere gehouden wierden;
En by zulken Tweedragtig Volk wilde Moſes zeggen, zoude Iſraël het ligt
met haare Offerhanden verkorven hebben. Want hoedaanig ook d'afkeerig-
heyd, tuſſen de Hebreën en Egiptenaaren, al van over-lang te vooren, had Huys-
gehouden, magmen uyt Geneſis 43: 32. en Kap. 46: 34. afneemen. Waar
toe dan ook een Geleerd Man d'aangetooge woorden van Moſes tot Farao;
Exod. 8: 26. onder deeze bedenklijkheyd opneemd; (*Wy zouden der Egipte-*
naaren Grouwel den Heere onzen Godt moogen Offeren;) als of hy zeyde, Het
zoude, indien niet altijd, ten minſten zeer dikwils *Konnen* of *moogen alzoo ge-*
beuren; zoo datze ons zouden Steenigen. En heeft dit ook zommige niet-Onge-
leerde Mannen bewoogen, 't zelve tot een Oorzaak van de Onderſcheyding der
Spijze in de Wet van Moſes te ſtellen; even als of de Wetgeever daar in beoogd
had, het Hebreeuwſe Volk, Dat tot hier toe, d'Egiptize Bygeloovigheeden
ingedronken had, tot een beeter verſtand te brengen. Want naadien d'Egip-
tenaars, alſwe ſtrax zeyden; de Oſſen, Koeyen, Schaapen en Rammen Aan-
baaden; en Feeſtdaagen ter Eeren van Slangen, Krokodillen en andere Schaade-
lijke Beeſten, Voogels en Viſſchen, aanſtelden; (Jaa die ook gebruykten om
Waarzeggerye te pleegen,) zoo meenenze, Dat de Wetgeever, op dat hy dee-
ze belachhelijke Bygeloovigheeden, (welke ook de Gemoederen der Hebreën
bekroopen had,) intoomde, zommige uyt die Heylige Dieren, gebooden heeft
te Eeten; doch andere onder den Naam van *Onreyn*, van haare Tafel en zijnen
Altaar heeft afgeweerd. Van hoedaanige gedagten onder andere Vermaarde
Mannen geweeſt zijn, Theodoretus, Origenes en Baſilius. Doch het zal hier
naa in het Wet-Boek der Joodſe Ceremonien blijken, Dat dit alles veel-meer
ſchrander bedagt, dan uyt de waarheyd der eygen Oorzaake afgehaald is: Die
wy daar geenzinds zullen naalaaten by-te brengen.

De plaatze Exod. 8:26. ligt aangebragt.

Bedenking of de Eerdienſt by de Egiptenaaren aan de Beeſten gedaan, een Oorzaak van der Joden Spijs-Wetten en Reyn en Onreyn Vee geweeſt zy.

Maar wy hebben kortsgeleeden beloofd, ook van de Groote en algemeene
Goden der Egiptenaaren in 't byzonder te ſpreeken, en 't en ſchijnd, niet dat wy
't langer behoorden uyt-te ſtellen, om'er een aanvang van te maaken. Indien
het ons dan noch heugd, hoe en waarom wy van APIS, dat is den Vermaarden
Egiptizen Os-God, in de Hiſtorie van Joſef, uytſtelden om op een andere plaat-
ze ruymweydiger te handelen, het kan ons vermaanen, Datwe hem daarom in de
Voorrang zetten. Voorwaar d'Egiptenaars hebben met grooten yver en Byge-
loovigheyd, een Os of Stier-Kalf Ge-Eerd en Aangebeeden, en voor een by-
zonderen Heyligen Godt van Egipten gehouden; dien zy APIS en de Grieken,
zoo Herodoot getuygd, *Epafus* noemden. Waar toe dan ook niet elke Os, of
Stier-Kalf; (want deeze beyde worden by d'Oude Schrijvers, en zelfs ook in
de H. Boeken, voor een-en-'t zelve genoomen,) even bequaam was, maar die
hier toe afgezonderd wierd, moeſt over 't gantze Lijf, Pik-Swart zijn, en ſlegts
een Witte vierkante Kol voor de Kop hebben: Ook moeſten de Hoorens in
haar uytſtrekking, de Vorm van de Nieuwe Maan naa-aapen of die ſchijnen aan-
te wijzen: Den Rug moeſt met de ſweem van een Arend gemerkt, en de Steert
van tweederley Haayr zijn. Nogtans en ſchijnd het niet, dat den Os-God Apis,
als hy verſcheen, een Tijd-lang van 't Volk gezien, maar aanſtonds uyt de toege-
loopen drang naa binnen gebragt wierd: Dus onzeeker ſpreeken de Vermaarde
Schrijvers van zijn afgezonderde geſtalte: Want Herodotus heeft hem aldus
beſchreeven: *Het Kalf* Apis *genoemd; is 't gantze Lijf over Swart: Maar*

Der Egiptenaaren Vermaarden Os-God, Apis

Hoe die moeſt geſteld zijn.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

heeft een Witte vierkante Vlak op 't Voorhooft; en een Schallebyter (of liever een Knobbel of Klier,) aan 't Verheemeld van de Mond; en heefd een zeer dik-Gehaayrde Steert. Doch Plinius zeyd; *Dat hy een Witte Vlak op de regter zijde in fatzoen van een Wassende Maan heeft, en een Knobbel onder de Tonge, die zy een Schallebyter noemen.* Lucianus noemd hem, *Een Os van verscheyde Kleuren.* Waar van weederom Strabo, Solinus en Pomponius Mela, verschillen. En hoe deezen Os-God Oraakelen sprak, of liever door de Raadvraagers, onder 't voorleggen van Voeder, dat hy uyt der Priesteren Hand At, maggen by Plinius verneemen: Gelijk meede deezen, beneffens Herodoot, van de Ceremonien gewag maakt, met welken Apis, Gezogt, Gevonden, Geheyligd, Aangebeeden, en op zeekere tijd Begraaven wierd. Want ter-tijd als zulkeen Geheyligde Os quam te Sterven, nam het gantze Volk van Egipten den Rouw aan: Den Os wierd Pragtig Begraaven, en door de Priesters weederom eenen anderen Os, den voorigen gelijk van Gestalte en Verwe opgezogt; en dien gevonden hebbende, ley het Volk den Rouw weeder af, en maakte groote Vreugd; gelijk de Tooneel-Spél-Digter deeze Staatzye niet onzinrijk heeft afgeschilderd.

En een ander in zijn plaats gesteld als hy quam te sterven.

——————— *Een dubbele Ry en Pragt*
Van Isis Priesteren, Gedost met Harte-Vellen;
Dan 't Aangebeeden Lijk, *en die dat Lijk verzellen;*
De Koning en al 't Hof: De Heeren en den Raad:
De Koningin in Rouw: Haar Sleep en heele Staat,
Met Sluyers om het Hoofd, met Traanen op de Wangen:
De Borsten Opgekrabd, de Lugt met Lijk-Gezangen,
Met Priesterlijk Geloey, Tamboer en Sister-klank;
En Cymbaalgalm gepropt: De Spiessen Taay en Lank,
Bewonden met een Myrth; geslingerd heén en weeder.
Aldus geleyd men 't Lijk de Straaten op en needer,
Tot daar het Eeuwig word de Graf-Naald aanvertrouwd.
Maar Morgen, effen als de Zon, Gehuld met Gouwd,
Het Hoofd heft uyt de Kim, om 't Aardrijk meè te deelen,
Dien Goddelijken Glans; steekt Memfis zijne Keelen
Al t'effens op van Vreugd; en Juygd uyt eenen Mond:
Gezeegend zy den Dag, die Apis *weeder vond.*
Men haald dan 't Gouden Vat, uyt het God-Heylig Koffer,
Mengd Water, Aard en Geur door een, en giet den Offer
Op 't Voorhoofd van dien God, die Gulde Hoorens draagd,
En met een Halve Maan, de Maan tart eer het Daagd.
De Stadt komd naa de Nyl met Magt hem teegen loopen,
De Kopere Poorte springd voor zijn Geloey strax Open.
Zoo word hy op het Koor gezet voor 't Hoog Altaar.
Hy stond te vooren hier, Vier Etmaal Droef en Naâr.
Uytbeeldend Isis *Druk, behangen met Swart Linnen.*
Men leyd hem 's Nagts stil uyt, by Daag met Staatzy binnen.
Dan Offerd elk voor 't Koor, 't zy Ouderdom of Jeugd;
Wie Heeden Smelt van Rouw, Springd Morgen op van Vreugd.

Plegtelijke Inhulding van Apis.

De Priesters, wien de Bezorging van deezen Os aanbevoolen was, bragten hem eerst in de Stadt Nylus, daar hy Veertig Daagen wierd Opgemest, en Geheyligd; brengende hem daar naa te Scheep onder een met Goud Gestikt Paviljoen naa Memfis; daar hy in Vulkaans Tempel Gestald wierd. En alhoewel zy hem daar Daagelijks met Heylige Kost bezorgden, mogt hy egter niet van 't Nyl-Water Drinken, om dat het al-te Voedzaam en Vet-maakende was; het geen de Natuure der Goden geenzinds paste; maar veel-eer datze Rank, Schrander, en Lugtig van Geest waaren. Herodotus Verhaald, Dat wanneer

Psam-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Psammetichus heel Egipten Bemagtigd had, hy Vulkaan ter-Eeren, binnen Memfis teegen 't Zuyden, Kerk-Portaalen, en regt teegen-over deeze Kerk-Portaalen, Apis ter-Eeren, een Hof Bouwde, waar in hy zou gehuysvest worden, als hy zou Verschijnen; rustende doorgaans op Kolommen, of liever Kolos-beelden, die dit Hof-Gebouw in stè van Kolommen dienden; zulx het gants vol Beeldwerk was. d'Oorzaak waarom d'Egiptenaars met zoo grooten Yver van Godsdienst, den Os, of 't Kalf gediend hebben, word by de Oude Schrijvers die voorhanden zijn, verscheydentlijk by-gebragt; doch by de laatere, vry Geleerdelijk. Diodorus Sikulus, schijnd van Gevoelen, Dat zy zulx deeden, om datze geloofden, dat de Ziel van Osiris aldereerst daar in verhuysd was: Van welke gemeene Waan der Ziel-verhuyzing booven gerept is. Andere willen, Dat wanneer zeeker Egiptenaar, *Apis* genoemd, de opgezaamelde Leedemaaten van Osiris, die Typhon had Omgebragt, in een Houten Kist of Kas gesmeeten had, die met een Witten Ossen-Huyd overtoogen was; den Os of Kalver-Dienst daar van ter Gedagtenis op de Baan gekoomen is. Maar naadien in al deeze Raameryen weynig of niets en steekt, Dat nut en fraay te weeten schijnd, willen wy hier andere Gedagten van Geleerde Mannen van laater tijd byzetten. Dus heeft Joh. Gerh. Vossius geoordeeld, Dat d'Egiptenaars, dusdaanig een Dom en Onleerzaam Beest, ter Gedagtenis van Josef, Goddelijke Eere hebben aangedaan: Maar Kapellus, Dat het is geschied, ter Gedagtenis van Farao, die by Josefs tijd Leefde; en gevoelen zulx beyde om een-en de zelve Reeden; te weeten, *Den Droom der Vette en Maagere Koeyen*, en d'Uytlegging van de zelve: Zinspeelende in haare Toepassing, op de groote Vrugtbaarheyd die daar op gevolgd is; en in 't gemeen door een Os, zijnde den Landbouwer, pleeg beteekend te worden. Waar teegen andere Omzigtige Schrijvers, geen geringe Aanmerkingen hebben weeten in-te brengen, die eenige de pijne waard zijn, Dat menze ten minsten d'Ooren leend: Onder deeze heeft J. Oudaan in Bedenking genoomen, Of dit aangaande Josef, geschied zy by zijn Leeven of naa zijn Dood? Indien by zijn Leeven, *zeyd hy*, zoo staat niet wel te gelooven, Dat hy zig dusdaanigen Eer-bewijzing zou hebben laaten aanleunen, die tot Overgeloovigheyd en Afgoderye stond uyt-te loopen. Zeyd men met Vossius, Dat deeze Eer in 't Eerste maar Burgerlijk geweest is? Een voorgaande Voorbeeld, had geleerd, Dat de Burgerlijke, op een snoode wijze misbruykt wierd; want den Os *Mnevis*, die te Heliopolis geëerd wierd, staat Vossius toe, Dat Ouder was dan *Apis*, en ter Gedagtenis van *Mizraïm*, of den Konink *Menes*, ingevoerd, dien Goddelijke Eer beweezen wierd. Josef dan, die door het Geloof van zijn Gebeente bevèl gaf; zouw door de Geest Gods, die in hem was, wel voorzien hebben, Hoedaanigen Wanschaapenheyd aan deeze Eerbewijzing vast was; en derhalven alle die onder zijn Geslagt stonden, of aan zijne Vermaagschapping paalden, van deeze Spooreloosheyd hebben afgeweerd. Eyndelijk staat niet ligt te gelooven, Dat d'Almagtige geleeden hebbe, Dat de Gedagtenis van zijnen Gunstgenoot, door dusdaanigen Misbruyk Ontheyligd zy geworden; dewijl Godt zeederd, het Lichaam Mosis zoo zorgvuldig verborgen heeft, om-tot diergelijke Drift, alle Stof en Aanleyding te beneemen. Steld men, Dat dit naa de Dood van Josef geschied zy, deeze opbouwing is van even onbezonken grondsteun: Want Josef naa zijne Verheffing nog Tag-hentig Jaaren geleefd hebbende, heeft na alle schijnbaarheyd, het Leeven van die, en eenige volgende Faraôs verduurd: Want Diodorus getuygd, van de Egiptize Konink *Remphis*, Dat hy zig geheel-en-al overgaf om Geld te verzaamelen, en van alle kanten by-een te schraapen; zoo dat hy Stervende, naagelaaten heeft, Vier-Honderd Duyzend Talenten: Deezen dan schijnd niet oneygentlijk die Farao geweest te zijn, die Josef over Egipten stelde, die uyt het Kooren dat hy Verkoft, alle het Geld van Egipten, en d'Omliggende Landen by-een vergaaderde. De Agtste naa deezen Konink, zeyd de zelve Diodorus, Dat geweest is *Chembles*, van wien hy wil, Dat de Eerste en Grootste der Pyra-

Uyt wat reeden de Egiptenaaren den Os zoo Godsdienstig Eerden.

De meeninge van Gerhardus Vossius bygebragt, die dit ter Gedagtenis van Josef meend geschied te zijn.

Welk gevoelen naader onderzogt en niet waarschijnelijk bevonden word.

30
80
———
110

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

miden gebouwd is. Zoo dat hy daarom ſchijnd de laatſte Farao geweeſt te zijn, die de Kinderen Iſraëls met Dienſtbaarheyd drukte, en door haaren Arbeyd dat Woeſt ſtuk Werks gebouwd hebbe. Van Joſefs Voogdyſchap nu, tot de Uyttogt der Kinderen Iſraëls uyt Egipten worden geteld, Twee-Honderd en Twintig Jaaren; de welke onder Agt Koningen verdeeld, en Tagtig Jaaren afgetrokken voor het Leeven van Joſef, ſchijnd de zelve omtrent Dry Faraôs Overleefd te hebben: Waar tuſſen de Kinderen Iſraëls Magtig Aangegroeyd, en de Landzaaten eenigzinds Vreeſſelijk geworden, (want t'Zeſtig Jaaren daar naa, was het Gebod van de Hebreeuwſe Kinderen te Dooden,) kan in deezen, de agting des Konings tot Joſef dapper verkoeld geweeſt zijn, om hem zoodaanige Eerbewijzing op-te draagen; te-meer dewijl de laatſte Faraô van Joſef niet meer en wiſt: En dat de geneegentheyd des Volks zig dus verre tot Joſef niet geſtrekt hebbe, is bewijſſelijk, om dat altijd ænige ontfange Onluſt dieper Wortelen ſchiet, dan de beweeze Weldaad: Want of wel Joſefs Landbeſtuuring zeer gemaatigd geweeſt zy, en d'Egiptenaars, door zijne Wijsheyd en Voorzorge behouden zijn; van die dat Goed genooten hadden, waaren de Vaderen nu al overleeden, en by de zelve middel vonden de Naakoomelingen zig in een Eeuwige en Lijf-eygen Slaavernye ingewikkeld, dewijl haar Ouderen niet alleen haar Geld, en Vee, en Akkeren, maar ook haar eygen Lichaam in Dienſtbaarheyd verpand hadden, en dat om het Koorn dat in d'Overvloedige Jaaren, door een Vijfde-Tiending, van haar Arbeyd was afgepragt; want van agteren ziet men altijd de dingen met een ander Aangezigt dan van vooren. d'Egiptenaars vonden zig Lijf-eygen en Verſlaaft, en in teegendeel de Hebreën, door Joſefs Beleyd Vry, rijk van Haave, en in 't Hart van 't Land gezet; 't geên al-te maal ſtof gaf van Wêêrwil, Onluſt, Nijd, en Tweedragt; laat ſtaan datze Joſefs Gedagtenis als Goddelijk zouden ge-Eerd hebben. Jaa uyt deeze Ongelijke ſtaat van Lijf-Eygenſchap, en Vryheyd, ſchijnd Gods Regtveerdigheyd in het ontleenen der Egiptize Vaaten, veel-meer als op die gemeene grondveſting te ſteunen, Dat alles Godt de Heer als d'Opper-Eygenaar toekomd, en dat hy 't mag geeven wien hy wil; dewijl zy t'onregt door Arbeyd van Farao gedrukt, billik te betaalen ſtonden door 't geene de Verdrukkers, alleen op Faraôs Gunſt, en als zijn Eygendom bezaaten. Reſt dan hier tot Farao zelve te koomen, op wien miſſchien de Toe-eygening van APIS beeter paſſen zouw, indien *Apis* met *Saturnus* dezelve zy; en Saturnus met *Remphan*, gelijk de Geleerde Kragtelijk beveſtigen, en *Remphan* afkomſtig of ter Gedagteniſſe van *Remfis* (dat is de zelve Farao) uyt Diodorus booven genoemd. Waar toe diend, Dat de Martelaar Stefanus beveſtigd, Dat de Kinderen Iſraëls in de Woeſtijne *Remphan*; en Godt klaagd datze, *Saturnus* gediend hebben; daar evenwel niet anders dan van een Kalf, of Os, (want dus noemd het de Koninklijke Zanger;) gewag gemaakt word. Deeze Os der Egiptenaaren, kan dan tweezinds met *Saturnus* over-een koomen; Eerſt, voor zoo veel Saturnus voor de Vinder en Voorſtander van de Landbouw gehouden, den Os, als den Bewerker van 't Ploegen, tot zijn Metgenoot heeft: En ten anderen, voor zoo veel hy de God van de Tijd is; aan wien den Os *Apis* toegeëygend wierd; dat is, aan de Zon, die de Tijd afpeyld en verdeeld. Alleen kan de over-een kooming van *Remphan* op *Remfis*, geen genoegzaame beveſting vinden, om'er ook de herkomſt van *Apis* op-te bouwen; want dat de Beeſten-dienſt, en onder deeze die van Apis, by d'Egiptenaars Ouder is dan Farao, (die men wil dat *Remfis* zy;) geeven de Woorden van Joſef niet duyſterlijk te kennen, als hy zeyd, *Dat alle Vee-Harder den Egiptenaaren eenen Grouwel is*; om datze, naamentlijk, Slagteden en Aaten, 't geene van de anderen Ge-Eerd en Aangebeeden wierd. Ook ſchijnd de benaaming der Prieſteren, en de onderſcheyding der Spijs, waar meede Joſef zijne Broederen, anders dan d'Egiptenaars, deede Opdiſſen, deeze haare Afgodize bezoeteling volkoomen te beveſtigen: Gelijk hier naa het Offer-Beeſt van Moſes, den Grouwel der Egiptenaaren genoemd word. Hoe dat

Hoe de weldaad van Joſef by de Egiptenaars is konnen uytgewiſt worden, en in Haat verkeeren.

De Eerdienſt van Apis op Farao geduyd.

Pſal. 106: 20.

Apis met Saturnus over-een gebragt.

dat dan d'Egiptenaaren onder haare veelderley Bewimpelingen, APIS eygentlijk in 't Spel gebragt hebben, blijft naa zoo lang verloop van tijd, en de weynig bescheydene Aanteekening desselfs, vry duyster om-te raaden. Alhoewel het zou konnen zijn; Dat alleen een Natuurkundige Beschouwing, grondvest genoeg aan deeze Bygeloovige Naatie verschaft heeft, om den Os Godsdienstelijk te Eeren; als die voorzeeker meer blijken, als een Torr of Schallebijter van zig gaf. Doch het zy hoe het daar meede mag weezen, *Apis* was en blijft een Os, en zulk-een Godheyd, die zig noch voor de Bespotting van de Perzize Konink Kambyzes, noch voor zijn Sweerd verhoeden kon; gelijkwe in de Joodse Oudheeden hebben aangeteekend; en in 't vervolg Verhaald, Hoedaanig een ander uyt de Perzize Koningen, *Ochus* bygenaamd, een gelijke hoon aan Apis willende te werk stellen, met geen gelijke Uytkomst dat Spel ten eynde gebragt heeft. Want van de Egiptenaars *Ezel* geheeten, zeyde hy, *Dat deezen Ezel haaren Os te Sterk zou vallen*; doende daar op Apis Slagten, en een *Ezel* in plaats zetten, met Bevél van dien te Eeren. Maar d'Egiptize * Bagoas, een van des Koninks Kamerlingen, door de Bespotting van zijn Vaderlijke Goden getergd, Vermoorde den Konink, en wierp hem voor de Katten om Verscheurd te worden; op dat het Dier dat aan Isis Geheyligd was, Isis ongelijk, datze in Apis lêêd, Wreeken mogt. 't Geên dan tot hier genoeg is, om ons indagtig te maaken, 't geene wy van de Domme Beeste-Dienst der Egiptenaaren, in 't Boek der Wijsheyd leezen Kap. 12:24. *Want ook waaren zy zoo verre in de weegen der Dwaalingen verdoold, Dat zy zelfs de Dieren die by haare Vyanden Onge-Eerd waaren, voor Goden hielden, zijnde bedroogen gelijk de Onverstandige Kinderen.* Maar gelijkwe gezien hebben, Dat d'Egiptenaars ook de Beelden van die Beesten welkze Leevend Eerden; gewoon waaren als desselfs zienelijke Waarteekenen, in haare Tempelen te stellen, op datze die over-al voor Oogen hadden; alzoo schijnd deeze Os of Kalverdienst, al van Ouds zoo diepe en algemeene wortelen geschooten te hebben, Dat ook zelfs de Hebreën daar van zijn besmet geworden; zulx het veel Geleerde Uytleggers, voor een loutere naavolging van de God *Apis* houden, welke te Memfis, en *Mnevis* die te Heliopolis, onder de gedaante van een Os Ge-Eerd wierd, geschied zy, Dat d'Israëliten, het maaken van een Kalf, in den zin gekoomen is, ter-tijd alsse in de Woestijne omtrent den Berg Sinai en Horeb gekoomen waaren, en tot Aaron zeyden; *Maakt ons Goden die voor ons Aangezigte gaan*, Exod. 32:1, 8. Welken Apis zommige Geleerde niet zonder reeden willen onderscheyden hebben van *Ser-Apis*, of *Sarapis*, door welke, alswe strax begonden te zeggen, zommige meenen, Dat d'Egiptenaars, den Patriarch Josef beteekend hebben; naamelijk tot Gedagtenis, dat hy haar in den Honger met Kooren verzorgd had, welke niet heel onvoegzaam door een Os, die Ploegd en Arbeydzaam is, wierd afgebeeld; waar toe men mag naadenken Deut. 33:17. Gelijk dan ook eenige meenen dat *Serapis*, zoo veel is, als SCHOR-APIS, een *Ossen Gedaante*; waar van terstond yts naaders, Dat niet onfraay zal schijnen, dat wy 't bybrengen. Onder-en-tussen heeft dan ook Bochartus, met andere, die APIS dezelve met SERAPIS houden, getragt te bewijzen, Dat het Gouden Kalf der Israëliten, geen Zinnebeeld van Apis geweest is; dewijl der zelver Dienst, meend hy, veel Nieuwer en Laater is. 't Geên wy heel niet zeeker agten; naadien in meest-al Israëls Afgodize bedrijven blijkt, Datze een smeur van de Egiptize Zeeden hadden; en niet zelden daar over betigt staan, als te zien is Ezech. 20. en 23. en dewijl het Eeren der Beesten al voor Josefs en Moses tijd, by de Egiptenaars in swang was; valt het swaar te denken, datze inzonderheyd ook niet den Osse zouden Ge-Eerd hebben. Want dat zy dit niet veel laater, ter Eeren van Josef hebben ingevoerd; zullen wy op zijn tijd en plaatze tot het voorige waarschijnelijk maaken. Maar behalven dat d'Afbeelding die wy strax van Serapis vertoonen zullen, een gants andere gedaante als die van een Os of Kalf gelijken zal, houd Burmannus met zommige Uytleggers voor waarschijnelijk, Dat den Dienst

* Joodse Oudheeden op het 314 Blad.

De Persize Konink Ochus over het Slagten van Apis door Bogoas Gedood.

Het Gouden Kalf van d'Israëliten een naavolging van der Egiptenaaren Dienst aan Apis.

Apis van Serapis, onderscheyden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Waartoe Serapis naader Beſchreeven word.

Dienſt van Serapis, meer dan Duyzend Jaaren laater in Egipten opgekoomen
is; alhoewel hy voor hem zelven daar in ſchijnd te miſſen, Dat hy Serapis
Beeldnis, *Dryhoofdig* maakt; naamelijk een Leeuwen Kop te midden van een
Honds en een Wolfs-Kop, die van een Serpent of Slang, die dezelve Dieren in
een ſpits-neergaande kring beſluytende, men met regt dat Schepzel veel-eer
Vierhoofdig zou moogen noemen. Wy voor ons deel hebben hem altijd en over-
al, in volkoomen Menſchelijke geſtalte en met een Kooren-Maat op 't Hoofd
gezien, uyt welke eenige Kooren-Halmen ſpruyten; aan de welke alleenlijk
het gezeyde Dryhoofdig Monſter-Dier, en voornaamelijk de Slang tot een zin-
aanduydend Waarteeken is toegevoegd. En daar word van zommige niet aan
getwijffeld, of Serapis zelfs, pleeg door een Slang verbeeld te worden. *Dat*

En onder de gedaante van een Slang Ge-Eerd.

de Kopere Slang, zeyd Petrus Cunæus, *die Moſes voor weynig daagen, en
om byzondere reeden, had opgeregt, naaderhand met Wierook en andere Pleg-
telijkheeden tot de tijden van Hiskias toe, Geheyligd en Geëerd is, is alleen van
de Ydelheyd der Egiptenaaren afgekoomen; De welke, als* Markus Tullius *zeyd,*
liever allerhande Martelaaryen wilden uytſtaan, als zig aan een Slang of Ibis
vertaſten. *'t Was zelfs een* Slang *die den God* Serapis *verbeelde, en dit Dier is
het voornaamſte geweeſt onder de Lekkernyen van* Iſis. Zulx korts hier naa,
door onze Printverbeelding blijken zal, Dat in beyde niet de minſte ſweem van
een Kalf te vinden is. Gelijk we dan ook terſtond een vermaarde Steen uyt Boyſ-
ſardus zullen bybrengen, op welken ANUBIS den *Hondskop* Uytgehouwen
ſtaat; neffens welken niet alleen het Hoofd van Serapis met Rams-Hoornen
als eenen *Jupiter Ammon*, en de Maat op 't Hoofd, maar ook met een zon-
derlinge onderſcheyding het Hoofd van Apis, dat is, een Oſſen-Kop, inſge-
lijx met een Maat op de Kruyn, aan de andere zijde gezien word, met dit by-
ſchrift ΘΕΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ, *De Goden Gebroederen.* Doch hier van zullen wy naa-
derhand ſpreeken. Aangaande nu den Dienſt van deezen Apis, veel Geleerde
Mannen, twijffelen wel niet, of zy is van de Egiptenaaren, tot de Hebreën
overgegaan; doch waar het d'Egiptenaars zelfs geleerd hebben, daar in is men,
van weegen de verwardheyd deezes Godsdienſt; en tuſſen-gevalle reex der ver-

Joodſe Oudheeden op 't 307ſte blad &c.

loope tijden, niet al-te zeeker. Onder-en-tuſſen zal onzen Leezer wel doen,
naa-te zien wat daar van in de Joodſe Oudheeden, tot een nuttig Voorbereyd-
zel aangeteekend is; naadien het hier ter ſnè komd te weeten, hoedaanig d'E-
giptenaars ook de Oſſen die Oſiris, en de Koeyen die Iſis Toegewijd waaren, Ge-

Apis of Kalver-Dienſt wijd en zijds doorgedrongen.

Eerd hebben. En wy zullen hier naa in Iſraëls Reyze door de Woeſtijne, gelee-
gentheyd vinden, om 't reſtant van haar Gouden Kalf af-te doen. Laat'er ons
alleen noch dit byvoegen, Dat de Kalverdienſt van Apis, niet alleen onder de
Hebreën, doeze Egipten maar pas verlaaten hadden, en naaderhand onder Je-
roboam te Dan en Bethél vernieuwd is, naagevolgd is, maar dat ook zelfs de
Nabuurige Landſchappen van Egipten, jaa gants Ooſt-Indiën, daar van is be-
hebd geworden. Zulx datmen zelfs by onze laatere tijden, in het Koninkrijk

En noch heeden by de Indianen in gebruyk.

van den Grooten Mogol, in Bengaalen, Sumatra en op de Maldivize Eylanden,
zoodaanige God-Oſſen, als Apis was, opgeregt ziet. Jaa d'Inwoonders van
zommige der Gezeyde Landſchappen, Leeven in dien waan, Dat niemand onder
haar Gelukkig kan Sterven, by-aldien hy in zijn Krankheyd, de Hand niet over
de Steert van een Os of Koe-Beeſt ſtrijken mag. Dat Apis onder anderen ook tot
de Romeynen overgeloopen, en onder die, zelfs van Julianus Godsdienſtelijk
op de Penningen gebragt is, zulx hebben ons zommige Oudheyd-verklaarders
niet zonder waarſchijnelijkheyd wijs gemaakt. Dus word'er op eenen van de

En ook eertijds by de Romeynen.

zelve Juliaan, een Os of Stier gezien, (want het woord Os, alſwe ſtrax zey-
den, zoo wel een *Ongeſneeden* als een *Geſneeden Runder-Beeſt* by d'Oude pleeg
te beteekenen) met twee Sterren booven hem, d'een tuſſen de Hoorens d'ander
over den Nek: Als meede op andere met een Adelaar voor zijn Voeten; wel-
ker Byſchrift luyd, SECURITAS REIPUB. *Geruſtigheyd van den Staat.* 't Gee-
ne by zommige verſtaan word, Dat het ſpeeld op de herſtelde Offerhanden,
en

en Slagt-Beeſten, die van de voorgaande Keyzeren weggenoomen, van Julianus weederom aan de Altaaren gegeeven zijn: Want hy deede, zeyd Ammianus, zomtijds meer dan Honderd Stieren t'effens Slagten. Chryſoſtomus voegd'er by, Dat hy geheele Vloeden van Geronnen Bloed deede vlieten: Het geene Sokrates beveſtigende, zeyd; Dat hy te-deezer Oorzaake, *Een Altaar met een Stier op zyne Penningen deed verbeelden*: Waarom hem ook van zommige den Naam van IDOLIANUS en TAURICREMUS, dat is, *Afgodiſt* en *Stierbrander*, gegeeven wierd. Doch 't geene de Penning-Verklaarders doed gelooven, Dat door deezen Stier, op den Penning met de Star over den Stern, veel-eer Apis, dan yts anders beteekend word, is booven de ongemeene neyging van Julianus tot de Egiptize Goden, (als die opentlijk wilde erkend hebben, Dat hy van de zelve het Keyzerrijk ontfangen had;) 't Gewag dat de zelve Sokrates maakt; *Dat hy op eenen anderen Penning vertoond heeft, een Stier die de Weereld met zijn Hoornen in Bedwang nam*: Want wat is dit anders als een figuurlijk Zinne-Beeld van Apis; (weederom de zelve met Serapis, Oſiris en Iſis, jaa en met Jupiter, beteekend door den Arend voor zijn Voeten, met de Zon en Maan, beteekend door de Hoornen en Starren; Dat is de Heemelze Magt en Godheyd die Julianus erkende;) die door de herſtelling van den Godsdienſt weederom de Weereld in Onderwerping krijgd? Zoo dat zoo wel op de herſtelling van Apis, als der Slagt-Offeren, het Opſchrift van den Penning, naamelijk *Geruſtigheyd van den Staat*, kan toegepaſt worden: Op hoedaanigen Penning, als Sokrates hier vermeld, niet oneygentlijk geſpitſt ſchijnen de Schimp-ſcheuten van die van Antiochien; *Dat hy was die Dolle Stier, die de Wereld door zijn Regeering 't Onderſte Booven rolde*. Doch al genoeg van Apis, naadien 'er moogelijk in het volgende mengelmoes der Egiptize Godheeden, noch wel yts, door gemeenſchap, van deezen Dommerik zal te zeggen vallen.

Serapis zoo wel Vrouwelijk als Mannelijk aan te merken.

Indien het ons nu noch in verſſcher geheugen is, hoedaanig wy de Serapize Beelden in onze voorgaande Vertoogſchets, met een Vrouwelijk Aangezigt, en Hoofdhulzel gezien hebben; Voorwaar, het zal ons minder vreemd ſchijnen, als we hooren, Dat deeze Godheyd zoo wel Vrouwelijk als Mannelijk moet aangemerkt worden. Want zulk-een God-menging, die by-naa onoploſſelijk ſchijnd, zullen wy terſtond, zoo wel in Serapis als in meer andere Afgoden verneemen; en het volgende Print-Tafereel zal ons de Zin-aanduydende Beeldnis van Serapis, naa de Beſchrijving van Makrobius, en zoo als hy by de Romeynen is bekend geworden, vertoonen konnen.

Serapis waar van zoo genoemd.

Die haar Gedagten over de Naam van *Serapis*, of *Sarapis* hebben laaten gaan, (want men vindze beydezinds zoo geſchreeven;) meenen deſſelfs af komſt, zeer wel van den Naam *Seraphim* af-te leyden, zijnde deeze des Alderhoogſtens Geſwinde Booden, welke gezeyd worden voor zijnen Throon te ſtaan, en by Vlammen Vyers vergeleeken worden: Of veel ligt meenen andere, naa de af beelding van de Kopere Slange, die Moſes uyt Goddelijk Bevèl in de Woeſtijne oprigte, en SARAPH of SERAPH, dat is, *Vyerige*, genoemd word.

Of in Serapis een naapoetzing der Engelen Seraphim te beſpeuren zy.

Hier-en-booven meenen zommige onder die, welke in de Godsdienſt der Heydenen, de Duyvel doorgaans als Gods Aap aanmerken, Dat gelijk wy buyten eenige andere Aanmerking, uyt de Boeken des N. Verbonds, weeten, Dat door de Verhooging der zelve Slange, de Kruys-hegting onzes Zaligmaakers is verbeeld geweeſt; de Duyvel alzoo ook door de Benaaming *Sarapis*, of Serapis, die Dienſtbaare Geeſten Gods, heeft willen naabootzen; of liever, Dat hy de Perzoon van den Heere Kriſtus heeft gezogt te voor-verbeelden, en de gelijk-luydendheyd des Naams met de Slang, toepaſſen. Want het geene verwonderlijk is, is dit, Dat in verſcheyde Afbeeldingen van Serapis en andere Egiptize Afgoden, gezien word, Dat hy het *Kruys*, (of de Staak met de Dwers-ſteng, zoo als het teegenwoordig voor 't Kruys geſchilderd word;) in de Hand draagd: Waar van ook Sokrates in zijn Kerklijke Hiſtorie yts getuygd; naamelijk, Dat in de Berooving van Serapis Tempel te Alexandryen, onder de Heylige Letteren (verſtaat Beeldſpraa-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

kige Schrijf-teekenen, zoo zyze noemden;) ook het Teeken des Kruyces gevonden wierd; waar over eenig geſchil viel: Want de Kriſtenen, door meede-ſtemming der Teeken-kundigen, Oordeelden het Kruys aan Kriſtus toe; doch de Heydenen hielden Godlooslijk ſtaande, Dat KRISTUS yts met *Serapis* gemeen hadde. Dit Verhaald Sokrates: Weshalven Pignorius en Hervartius over het gemelde Teeken in de Hand van Serapis, Oſiris en Iſis, in de Egiptize Kopere Tafel van Bembus Vertoond, een Wonderlijk Geheym aanmerken; als of 'er yts in lag, Dat Godt zoo vroeg die Verblinde Heydenen te midden van haare Gruwel-dienſten, eenige kennis van het Kruys had doen hebben. Doch dit zijn Beuzelingen en Droomen, van Luyden die allezinds met het Kruys wonderlijk veel op-hebben, en meer Heyligdom in een Vervloekt Hout ſchijnen te ſtellen, als in dien, die den Vloek aan 't zelve Hout voor ons Gedraagen, en weggenoomen heeft.

Als meede yts aangaande het Kruys des Zaligmaakers, met welk Teeken Serapis gevonden word.

Niet veel beeter ſchijnd het ons toe, wanneer J. Oudaan, zijn gevoelen hier over zullende byzetten, op dat hy 't voorgaande verbeeterde; agt dat dit niet anders dan een Beſpotting en Raazernye des Duyvels is; en dat hy ook daarom dit Teeken, (het zy dat het een Kruys verbeelde, of dat het daar voor gehouden worde;) *Oſiris* toepaſt, om dat ook die aan ſtukken gekapt wierd, daar door de Breeking des Lichaams Kriſti aan 't Kruys te belachhen; Jaa met Iſis die zoo groote Droefheyd over Oſiris maakte, en meede met dit Teeken Vertoond word, een over-eenkooming te ſtellen met MARIA, de Moeder onzes Heeren, die onder aan het Kruys ſtaande, toen te-regt een Sweerd door het Hart voelde gaan. Dit zeyd die opmerkende Man.

En zulx van Oudaan voor een Raazende beſpotting des Duyvels gehouden.

Doch wy vinden geen reeden te gelooven, Dat de Duyvel, zoo hy ooyt was; zoo grooten Godsgeleerde en Profeet geweeſt zy, Dat hy in het Doorzien en Voorweeten van den Verborgen Raad Gods, alle d'andere Profeeten zou van de loef geſteeken hebben. Maar wy meenen, Dat de Zaligmaaker zelfs, d'eerſte geweeſt zy die van zijn Kruyshegting in maniere van de Verhooging der Kopere Slange, openbaaringe gedaan heeft, Joan. 3:14. Het geene dan ook van gemelde Schrijver gemerkt, hem ſtrax het Zeyl een Rif heeft doen inbinden: Want zijn meede Kouter VOLKERT; dit tot een ſwaarigheyd doende inwerpen, Hoe de Duyvel deeze dingen zou hebben konnen Voorweeten? Antwoord'er in deezer voegen op: „Hoe verre hy het geweeten hebbe of niet, agt ik, zou men niet ligt „konnen zeggen: Immers, dewijl hy een zeer Geſwinde en Liſtige Geeſt is, „'t geene in der tijd geſchied was, als d'Oprigting der Kopere Slange in de „Woeſtijne, en de Voorzegging der Profeeten die op het Lijden Kriſti duyde„den, heeft hy geweeten; en al waar 't maar Raadzels-gewijs, konnen toe„paſſen: Behalven dat de Afbeeldingen waar van ik geſprooken hebbe, ook kon„nen gemaakt zijn; 't zeederd dat d'Egiptize Godsdienſt te Roome was inge„voerd, dat is, by en omtrent de tijd dat Kriſtus Geleeden hadde; jaa veel-ligt „noch laater, onder de Keyzeren Aurelius of Kommodus, onder welken dee„ze Godsdienſt dapper in ſwang ging: Want dat deeze Iſiſe Tafel van Bem„bus, al van Kambyzes tijden zou afkomſtig zijn, gelijk als Kircherus beden„kelijk voorſteld, kan met geen zeekerheyd beweezen worden. Dus ver Joachim Oudaan.

Dat niet waarſchijnelijk te agten is.

Om nu noch yts van den Oorſpong en Beteekenis des Naamwoords *Serapis* of *Sarapis*, by te voegen, (want wy haddender zoo ſtrax te vooren van begonnen;) zijn eenige Taalgeleerde van meening, Dat het zelve zeer-wel van het Hebreeuwſe woord שר SAR een *Prince*; en van אביר ABBIR af te haalen is:) 't geên zaamen gezet, maakt SARABBIR, en daar uyt SARAPIS, als of men zeyde, Een *Magtig Prins*, en 't is by de Moskoviters noch even zoo in gebruyk. Gelijk dan ook, zeggenze, Pauſanias, Porfyrius en Suidas, verzeekeren, dat *Sarapis*, die anders ook *Apis* genoemd word, eertijds een Magtig Prins of Konink te Memfis geweeſt is; welke uyt zijn eygen Inkoomen de Inwoonderen des Lands, Onderhield en Leeftogt verſchafte; den welken zy om deeze genooten Weldaad, naa zijn Dood, Goddelijke Eere hebben aangedaan. En daarom, gelijk Auguſtinus wil dat dit geſchied zy omtrent de tij-

Den Naam SERAPIS van wat beteekenis.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

SERAPIS een Vermaarde Godheyd der Egiptenaaren. 2 Deel P. 579.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

den van Josef; en dat deezen ook Konink van Argos was, Apis genoemd, die te Scheep in Egipten quam en naa zijn Dood, den Grootsten van alle d'Egiptize Goden wierd, (gelijk meede Varro opneemd te verantwoorden;) alzoo voeldmen wel, waar op het steund, Dat eenige Apis, andere Serapis, of op zeekeren Farao, of op Josef zijnen Land-Voogd, willen thuys-gebragt hebben.

En waar van daan op Josef of Farao geduyd.

Indien wy hier ter-plaatze de Zinnebeeldelijke Beschrijving van Serapis Waarteeken in deeze Printverbeelding beschouwen, wy konnen niet alleen zeggen, Dat dezelve zeer veel van de voor-heen geziene staande Egiptize Bescherm-Goden verscheeld, maar dat ook de Maat op 't Hoofd, uyt welke eenige Kooren-Aaren voortspruyten, de Graan-rijke Wasdom van de Nyl-Stroom aanwijst. Zijn Bloote Borst, Ermen en Beenen, vertoonen de Jeugdige herbloejing der Akkerlanden, die het Overvloeyen van de Nyl doed volgen. De Maatstok in zijn Hand, geeft de Vrugtbaare Peyl van 't Opswellen der Riviere te kennen. Het Slangen-Hoofd op welk hy met de Hand rust, beduyd dat Serapis een Stigter van de Tijd is; jaa dat hy zelfs door een Slang pleeg verbeeld te worden, is booven aangeweezen. De Leeuwen-Kop, wijst de *Teegenwoordige* tijd aan, als die tussen de *Voorleedene*, en de *Toekoomende*, zig vaardig in zijn raadslaagen schikt: Zijnde daarom tussen den Hond en de Wolf geplaatst. Want den Wolf wijst het Voorleedene aan, om dat hy zeer verleellijkt is; maar den vleyenden Hond, het Toekoomende; dewijl de goede hôope der Toekoomende dingen ons altijd vleyd en toelagt. De neergaande Slange-Kring, die al d'andere Zinteekenen in een spits-eyndigende vorm te zaamen vat, geeft de volgreex der Tijden te verstaan; gelijk de Krokodil, onder de Voeten van Serapis, de beweeging der Vogten aanwijst. Maar gelijk Serapis ook op de Romeynze Penningen, en Aal-Oude Zeegel-Ringen, en Steenen die voor Halsdraagende Genees-Middelen gebruykt pleegen te worden, gezien word, en doorgaans met de Maat op't Hoofd; en ook niet zelden op gelijke wijze, met het Hoofd van Isis verzeld; schijnen ons de verscheyde bedenklijkheeden der Uytleggers, als noch geen verlof te geeven, om van Serapis af-te laaten: En wy houden onze redeneering hem aangaande, ook zoo veel te liever aan de hand, als ons de waarneeming van zommige, beloofde te zullen toonen, hoedaanig-een Vertiste Knoop hy los-te maaken heeft, die onderneemen wil alle d'Egiptize, en derzelver Vermaatschapte Godendommen, te ontwikkelen. 't Geene in deeze Verhandeling meer dan eens diend gewaarschouwd. Een voornaam Penningverklaarder, Serapis met de Maat of Korf op 't Hoofd, op een Penning van Antoninus, te-gelijk met Isis, die eenige Blaaden, 't zy een Lotus-Bloem of Water-Lelye op 't Hoofd heefd, ter-hand krijgende; staat voof-af in twijffel, of hy deezen onder de *Goden* of onder de *Godinnen* te tellen heeft? Niet zoozeer om datze beyde op eenen Penning staan, als wel om datze beyde van verscheyde Schrijvers, en dat niet t'onregt naa de Warrel-Knoop der Egiptize verzierselen, onder beyden geteld worden. Want dewijlze willen, Dat zoo wel Serapis als Isis (daar wy nu slegts in 't gemeen, doch terstond in 't byzonder van spreeken zullen,) alle de Godheeden, als een Eenige Goddelijke Magt, in zig vervat; doen zijze ook in beyderley Gestalte te voorschijn koomen; en schrijven hen naa den aardt der Heemel-Stoffen, nu een Lydende, dan een Werkende beweeging toe; even als de Digter van Jupiter zeyd;

Aanmerking over de Beeldnis van Serapis.

Welkers bygevoegde Zinteeken verklaard word.

Moeyelijkheyd der Egiptize Godwarring.

Twijffel of Serapis onder de Goden of Godinnen te tellen zy?

Jupÿn is Vrouw en Man, Die nimmer Sterven kan.

Aan hoedaanigen spooreloosheyd en verwydering van gedagten, alle d'Oosterze Volken zijn vast geweest; en die, terwijlze waanden Godt in zijne Werken te vinden en te kennen, van alle Kennis versteeken, en in haar Verstand verstrikt, en beduyzeld zijn geworden. Gelijk wy dan ook in de Joodse Oudheeden, tot een noodig Voorbereydzel deezer dingen, ruym-genoeg hebben aangeweezen, Dat meest alle de Afgoden waar van in de H.Schrift gewag gemaakt word; als naamelijk den Dagon, Astharoth, den Moloch en diergelijke, van beyderley

 aardt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Joodse Oudheeden het 1350. blad &c.

aardt zijn geweest; dat is, Datze zoo wel Mannelijk als Vrouwelijk waaren, en op beyderley wijs gediend zijn. En gelijkwe daar ook hebben aangeteekend, Dat de Persiaanze *Mythra*, zoo wel de Zon als de Maan beteekend, alzoo is ook naaderhand in die Gewesten, LUNUS en LUNA, dat is de *Maan*, Aangeroepen. Insgelijks is meede Vulkanus in Egipten, onder tweederley Natuur Aangebeeden. En 't geên voorzeeker alle uytspoorigheyd te booven gaat, is dit,

Venus met de Baard.

Dat wy in 't gemelde Boek uyt Makrobius, aangaande de Cyprize Venus hebben aangeteekend; datze zelfs in een Vrouwen-Kleed, met een Baard en Mannelijke Lijfsgestalte verbeeld wierd; aan welke de Mannen in Vrouwelijk-Gewaad, en de Vrouwen in 't Mannelijk, haar Godsdienst deeden: Welke schaamtelooze Plegtigheyd, wy aldaar voor een waarschijnelijke reeden hebben gehouden, Waarom de Goddelijke Wet, zoo straf Verbooden heeft, Dat Mannen en Vrouwen geen wisseling van Kleeding zouden onderneemen.

Kleed-wisseling van Man en Vrouw waarom verbooden.

Want dat dit Gebod gegeeven is tot wegneeming van die Gewoonte, welke onder de Babyloniers, en haar Gebuuren in 't Oosten in swang ging; (alwaar de Mannen in Geschilderde Vrouwe Kleeren, voor Venus, en de Vrouwen met een Borst-Panzier en Krijgs-Waapenen aangegord, zig voor Mars vertoonden;) dat hebben ons onder anderen ook de Joodse Rabbijnen geleerd. Waar toe men verder mag te raade neemen, 't geene wy deezen aangaande, over SUCCOTH BENOTH, of *Tenten der Dogteren*, in de Joodse Oudheeden hebben bygebragt; en wy meenen in de volgdraad der Israëlitize Historie, geleegentheyd te vinden, om den Dienst en Wisseling der Kleederen, in een Print-Tafereel, te vertoonen.

Joodse Oudheeden het 1382. 1386. blad &c.

Tot deeze gemoogen we voorzeeker in 't voorby-gaan wel eens aan de *Gebaarde Fortuyn* gedenken; hier in d'Afbeelding van Serapis, te pas gebragt; en waar van ons Reynesius 't geheel Opschrift niet zoo breed te berde gebragt heeft, als het wel in 't kleene Boekje van de Heer Spon, *Van den Altaar der Onbekende Goden*, en naaderhand in zijn groot Werk te vinden is. Alle welke waarneemingen ons schijnen te leeren, Dat het van dusdaanigen onzeekerheyd der Geslagte voortgestooven is, Dat by Arnobius, deeze twijffelmoedige aanspraak, welk in d'Offerhanden pleeg gehouden te worden, in deezervoegen word voorgesteld; SIVE TU DEUS ES, SIVE DEA? *Het zy gy een God of een Godinne zijd?* Op dusken wijze dan heeft Okko, op eenen Penning van Posthumus met het Byschrift, SERAPI. COMITI. AUG. over het Zinnebeeld aangeteekend; *De Godinne Serapis met een Scheeps-Steeven aan haare Voeten.* En zoo heeft meede Spanheym, een Steen met de Beeldenis van de *Gebaarde Fortuyn* te berde gebragt, in zijn aanmerkingen op Juliaans *Banket*, of *Saturnaalze Keyzerbedrijven*, waar van Reynesius alleen de INSCRIPTIE heeft; waarom dezelve hier ook een plaatsje beslaat en behalven zijn Opschrift, FORTUNA BARBATA &c. door de Merkletter I, van andere Steenen t'onderscheyden is. Maar naadien wy Serapis, zoo op de gezeyde Penningen, als op zommige Zeegel-Steenen, en Hals-draagende Behoed-Middelen, (gelijkwe daar veele van in onze Afbeelding van Serapis vertoonen;) doorgaans Gebaard zien; uytgezonderd op eenen Penning, die Spanhemius met het Opschrift DEO SERAPIDI bybrengd, daar hy Jeugdig en Ongebaard verschijnd; zullen wy hem nogtans onder de Goden tellen; en nu onderzoeken, Waarom hy doch meestdeels met een Maat of Mud, of Korf, Vat of Emmer, op 't Hoofd gezien word?

Waarom Serapis met een Kooren-Maat op 't Hoofd verbeeld word.

Maar hier van heeft Makrobius aldus gezeyd; *De Stadt Alexandrye in Egipten, Eerd met een by-naa Angstvallige Dienstplegtigheyd*, Serapis *en* Isis; *en betuygd egter, Datze alle deeze Eerbiedigheyd, onder haaren Naam aan de* Zon *opdraagd: Op zijn Hoofd begtenze een* Maat, *'t geene hen de hooge stand van dat Ligt aanwijst, en de moogentheyd van bevattelijkheyd betoond, om dat tot hem alle Aardze dingen weederkeeren, alsse door de neederstraalende Hitte opgevat worden.*

Serapis voor de Zon gehouden.

Van deezen verscheeld nogtans het Oordeel van Rufinus, waar van dit volgende in zijn Kerkelijke Historie gevonden word; „ Eenige *zeyd hy*, houden Serapis voor Jupiter, op wiens Hoofd een *Maat* gezet is; of om dat hy het Menschelijk Leeven,

By andere voor Jupiter.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

„ Leeven, door 't ſchenken der Vrugten onderhoud: Of om dat, als zommi- „ ge zeggen, dit Beeld zoo gemaakt *is*, ter Eeren van den Aards-Vader Joſef, „ om de uytmeeting des Koorens, met welke hy ten tijde des Hongers d'Egip- „ tenaars te hulp quam. Aan welke plaatze, de Geleerde Geerardus Voſſius, een vaſte voetſteun meend gevonden te hebben, om Joſef tot Serapis te konnen maaken:

Joſef van G. Voſſius tot Serapis gemaakt.

Terwijlen andere de grondveſt zijner meeninge, met deeze waarneeming hebben gepoogd los-te wrikken: Te weeten hier meede; Dat zelfs ten tijde dat de Kinderen Iſraëls noch in Egipten waaren, van zeekeren Farao gezeyd word, Dat hy van Joſef niet en wiſt, Exod. 1: 8. gelijk we in zijn Hiſtorie breeder hebben aangemerkt.

En daar in uyt de H. Schrift weederſprooken.

Doch Diodorus Sikulus verhaald yts van ISIS, 't geene zommige meenen, deeze toepaſſing gevoeglijker te konnen lijden: Naamelijk, dat in haar Feeſt eenige Maaten omgedraagen wierden, ter Gedagtenis dat zy 't gebruyk van 't Kooren, Tarw en Geerſt, eerſt gevonden had. Insgelijks Suidas in de Beſchrijving van Serapis, van deeze Maat gewag maakende, (waar in hy d'aanmerking op Joſef niet onaangeroerd laat,) komd vorder tot de Beſchrijving van Oſiris, daar hy aldus van zeyd; *Deezen God zeggen zommige dat* Jupiter, *andere dat hy de* Nyl *is*, *om de* Maat *dien hy op 't Hoofd heeft, naamelijk een* Cubit, *een* Water-Maat.

De God-warring over Serapis en Oſiris &c. eenigzinds ontward.

Doch dat Serapis en Oſiris, dezelve is, (zeyd J. Oudaan,) of voor dezelve gehouden word, is naa den aardt van die Vermoogentheeden by veelen blijkelijk; alhoewel zomtijds door Serapis de Zon en door Oſiris de Nyl verſtaan wierd. Want dat deezen Twee-Tak zig weederom in-een vlegte, beveſtigen zy, wanneerze willen, Dat ook door de Nyl de Zon beteekend wierd, om dat zijne Benaaming in 't Griex, door de Getal-Letteren, even Dry-Honderd en Vijfentzeſtig uytbrengd, gelijk door de Zon zoo veel Daagen in 't Jaar bevat worden.

Nyl-Water waar toe in de Tempel van Serapis gebragt.

Ook plagtmen in den Tempel van Serapis, te Alexandrye, 't zy als aan de Zon, die de Nyl zijn Werking geeft, of als aan de Nyl-God zelve, Water uyt de Nyl geſchept, te brengen, om hem daar door te doen gedenken, Dat hy de Nyl tot zijn volkoomene Maat en Vrugtbaarheyd geliefde te doen Overvloeyen. En ter-tijd dat deezen Tempel en 't Beeld van Serapis, onder de Kriſten-Keyzers Verwoeſt wierden, zeyden de Inwoonders, Dat Serapis, tot Wraak hier van, de Nyl niet en zou doen Overvloeyen. De Nyl wierd van Ouds *Siris* genoemd, waar van de benaaming *Oſiris* haar Oorſprong ſchijnd te neemen. Indienmen dan vaſt-ſteld, Dat de Nyl Oſiris, en Oſiris met Serapis dezelve is, (waar toe meede dienen kan, dat al waar deeze Beeldnis in 't groot op de Penningen gezien word, dezelve zonder benaaming verbeeld ſtaat, omze zoo wel aan Oſiris als aan Serapis te konnen toepaſſen;) ſchijnd zulx klaar te betoonen, Dat dit Vat of Maat op 't Hoofd, niet anders beteekend, dan de Bevogtiging en Invloejing der Wateren die de Nyl over Egipten maakt:

d'Maat op 't Hoofd van Serapis van wat aanduyding.

En daarom op het Hoofd, (waar toe in de Verbeelding, 't zy van Jupiter, 't zy van Joſef, geene voegzaame reeden kan bedagt worden:) om dat de Swelling van de Nyl, niet gelijk met alle andere Stroomen, door Vloed en Teegenperſling van de Zee, zig van beneeden verheft, en opwaards-aan Vloeyd, maar van booven uyt de hoogte van Moorenland en als uyt het Hoofd afkomd: Jaa zoude veel-ligt hier uyt konnen beſlooten worden, Dat d'eerſte toeſtellers van dit Beeld, den Oorſprong van de Nyl, en deſſelfs Opſwelling uyt het Meyr van *Goyama*, als zijn eerſte hoofd-top, bekend zy geweeſt. Waar toe niet onygentlijk kan paſſen een Penning van Antoninus Pius, gezeyd *Karakalla*, die meede in Egipten is geweeſt; waar op een ſtaande Beeld met een dikken Haayrwrong om de Kop, en zoodaanigen Maat op het Hoofd, (het zy tot uytbeelding van Serapis, of Oſiris, of de Nyl,) dat een ligten Staff in de Linker-Hand houdende, de Regter naa booven geheeven heeft, en zelf met de Vinger om-hoog ſchijnd te wijzen, als wilde het de Nyl-Vloed, te kennen geeven. Om nu dit alles t' zaam te trekken, met te betoonen wat overeen-komſt deeze Maat van Serapis of Oſiris, met die op het Hoofd van de GENIUS of *Geley-Geeſt* mag hebben, (by zommige ook *Geboorte-Geeſt* en *Teel-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

En hoe ook aan de Fortuyn of den Geley-Geest toegepast.

Geest genoemd; hoedaanig de Keyzer Decius wel alder-eerst, en veel van de laatere op haare Penningen, insgelijks met een Maat op 't Hoofd verbeeld hebben;) schijnd dit wel het naast te zijn, Dat de zelve te kennen geeft, de Invloejing die de GENIUS of *Natuur-God*, maakt aan de nu ontfangene Lijfs-Vrugt, of de Nieuw-geboore Kinderen: En zulx te blijkbaarder, om dat ook op het

FORTUNA PRIMIGENIA.

Hoofd van de *Fortuyn*, die de *Eerst-Geboorne* bygevoegd wierd, deeze Maat gevonden word; gelijk te zien is op een Penning van de Keyzerinne Julia, daar dusdaanigen Fortuyn een Naakt Jong Kind aan de Borst leyd: Waar meede betoond word; Dat in deezen deele deeze *Fortuyn*, met de GENIUS een-en-dezelve Bediening heeft. Of misschien, kan deeze Maat op 't Hoofd van de Genius, een naavolging van Serapis zijn; om-te betoonen, Dat, gelijk die voor Jupiter, Neptunus, de Zon, en andere Godheeden gehouden wierd, Dat hy ook was de *Genius*. En om aan-te wijzen dat Serapis met alle deeze Goden de zelve is, word hy met alle haare bekende Merkteekenen uytgebeeld op een Penning van Antoninus Pius; hier ook al, met de reeds-genoemde, in onze Printverbeelding van Serapis aangeweezen. Hier heeft hy de Maat op 't Hoofd als

* Siet de Penning VII.

Serapis; * Hoornen als Jupiter Ammon, die in deezer voegen by d'Afrikaanen ge-Eerd wierd; een Straal-Kroon als de Zonne; een Dry-Tandigen Gaffel als Neptunus; om dewelke een Slange kruld als van Eskulapius. Dat hy de zelve

Serapis hoe verre een-en de zelve met Isis.

is met Jupiter, betuygd meede het Opschrift van zeekere Steen, I. OM. SARAPIDI. PRO. SALVTE. IMP. L. SEPT. SEVERI. &c. *Aan Jupiter Serapis. De Beste, de Grootste, voor de Welstand van den Keyzer Lucius Septimus Severus.* En in afbeelding als booven, vertoond hem ook Pignorius in een Gesteente gesneeden; gelijk meede Isis aldaar in de zelve gestalte gezien word; om aan-te wijzen dat zoo wel Isis als Serapis, en Serapis als Isis, alles, en ook elkanderen in zig behelzen. Zulx dat naa dusdaanige dwelmerye, niet oneygentlijk d'afbeelding van Serapis en Isis, als op eenen Hals gemaakt, op eenen

* Ziet in de afbeelding den Penning VIII. en vergelijkt de ronde Schijf H.

Hoe van Julianus van nieuws onder zijn eygen Beeldnis ingevoerd.

* Penning van Julianus, met het Opschrift DEO SERAPIDI, *Aan den God Serapis*, gezien word. Waar by ook noch dit waar te neemen staat, Dat onder de Verbeelding van Serapis, het Aangezigt van Julianus zelfs gezien word; welk hy, naa 't zeggen van Sozomenus, dus t'zaamen-gevoegd in alle Vaandels en Krijgs-Teekenen invoerde, om door die List en Bedriegerye, onder de Burgerlijke Eerbewijzing aan 't Beeld des Keyzers; (die zonder schendaad niet en mogt naagelaaten worden;) de Kristenen, 't zy weetende of onweetende, ook Serapis, Isis, en d'andere Afgoden te doen Eeren; of alzoo aan een tweederley bedraaydheyd, het zy van Afgodendienst, of van Keyzerlijke Eer-versmaading, in-te wikkelen. Op een anderen Gedenk-Steen word dit Opschrift Geleezen:

D. M.
L. CORNELIO. IANVARIO.
FANATICO. AB. ISIS SERAPIS.
AB. AEDEM. BELLONE. RVFILIA.
V. A. XXII. M. XI. D. XXI. FEC
C. CALIDIVS. CVSTOS. AMICO.
B. M.

Dat is; *Den Ziel-Goden; aan L. Kornelius Fanaticus*, (Priester) *van Isis Serapis* [en] *van den Tempel van Bellona Rufilia: Hy heeft Geleeft* XXII *Jaaren* XI *Maanden* XXI *Daagen; heeft dit gemaakt K. Kalidius Kustos, aan zyn welverdienden Vriend.* Alwaar *Isis-Serapis*, voor eene Naam schijnd genoomen te worden. Publius Victor in de Beschrijving der Stads Wijken van Roomen, steld op de derde Wijk, ISIS ET SERAPIS MONETA, *Isis en Serapis de Vermaanster* (of de *Munte*;) het geene van J. Ryquius aangemerkt; agt dat 'er verkeerd gesteld is; *Voor Serapis en Isis de Vermaanster*; naadien zeyd hy, de Naam van MONETA, aan niemand dan aan eenige Vrouwelijke Godheyd van de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

de Oude gegeeven is. In welke-een verſtelling Joachim Oudaan meend dat Ryquius het ſpoor der goede aanmerking mis is; en datter enkelijk, door onkunde en verkeerde verbeetering der Uytſchrijvers, het woordje ET ingeſloopen is; terwijlen Victor alleenelijk van *Iſis-Serapis* gewag maakt. Laat ons hier noch een ander Opſchrift by-zetten, Dat op een Steen te Kapua in deezer-voegen geleezen word:

TE. TIBI
VNA. QVE
ES. OMNIA
DEA. ISIS
ARRIVS. BA
BINVS. V. C.

Dat is; *U aan uw-zelven, die alleen zӱd Alles, Godinne Iſis, heeft Arrius Babinus Leevende Geheyligd.* Dit zijn Uytſpoorigheeden voorwaar, die in de Heydenen veel-eer te belachhen dan te verwonderen zijn. Doch het geene gemelde Schrijver, alle Verwondering en Betaamelijkheyd ſchijnd te booven te gaan, is dit, Dat uyt deeze en diergelijke Uytzinnige Razernyen, eenige niet van de minſte Beletterde Mannen, en anderzinds Doorlugtige Verſtanden, van onze en onzer Vaderen Eeuw, poogen ſtaande te houden, Dat eyndelijk en enkelijk deeze Godsdienſt zig veſtigd en uytſtrekt, tot een Opperſte en Alderhoogſte Goddelijk Weezen, dat is tot den eenigen Waaragtigen Godt; dienze hier in, hoewel onder ſchaaduwagtige bewimpeling, Gekend en Verheerlijkt hebben: „Daarwe in teegendeel weeten, Datze in haare overleggingen zijn Verydeld „geworden; en dat haar Onverſtandig Herte is Verduyſterd geworden. Datze „haar uytgeevende voor Wijzen, Dwaas zijn geworden: Die de Heerlijkheyd „des Onverderffelijken Gods veranderd hebben, in de Gelijkeniſſe eenes Beelds „van een Verderffelijk Menſche, en van Gevoogelte, en van Viervoetige, en „van Kruypende Gedierte; Die de waarheyd Gods veranderd hebben in de Leu„gen, en het Schepzel Ge-Eerd en Gediend booven den Schepper, die te prij„zen is in der Eeuwigheyd! Niet dan, uyt zoodaanig diep gezogt Geheym, en bewimpelde inzigt, maar uyt den Ligtvaardigen aardt van het Egiptize Geſlagte, willenwe met de Heer Voſſius, gelooven, Dat de Egiptize Kriſtenen zoo ver gekoomen zijn, Datze Serapis Aangebeeden hebben; waar van de Keyzer Hadrianus in zeekeren Brief zeyd; *Egipten, 't geên gy my aanprees, alderwaardſte Serviane, heb ik leeren kennen, Dat het is Ligtvaardig, Wuft en Driftig op alle beweeging des gerugts: Zy die* Serapis *Eeren, zӱn* Kriſtenen; *en die zig* Biſſchoppen *van* Kriſtus *noemen, zӱn* Serapis *toegedaan: Daar is geen Overſte der* Synagoge *der* Joden, *die niet en zy een* Wiskonſtenaar; *geen* Samaritaan, *die niet en zy eenen* Waarzegger; *geen* Prieſter *der* Kriſtenen, *die niet en zy een* Oly-Smeerder, *Zelf die* Patriarch, *als hy in Egipten komd, word van eenige gedwongen* Serapis, *van andere* Kriſtus *aan te Bidden*, &c. En wat verder; *Zy alle hebben eenen Godt, deezen Eeren de Kriſtenen, deezen Eeren de Joden, deezen Eeren andere Volken.* Een ſwaare Beſchuldiging zeeker! Voor de Kriſtenen, van zoo vroegen Eeuw, en beproefde Verzoeking. Waar op de gemelde Heer Voſſius aldus aanteekend: Men moet niet meenen, Dat „d'Egiptize Biſſchoppen dit geduurig gedaan, of voor een gewoonte gehad „hebben, datze naamentlijk, de Dienſt van Kriſtus en Serapis by een vervoeg„den; maar eenige van de Biſſchoppen, naa den ligten aardt van het Egiptize „Geſlagt, toen Keyzer Hadrianus in Egipten quam, uyt haar Schuylhoolen „getrokken, waar in ze uyt vreeze des Keyzers gevlooden waaren, hebben, of „om niet van den Keyzer Geſtraft, of van het Oproerig Volk Verſcheurd te „worden, gedagt die Razernye wat toe te geeven, en liever willen Ligtvaar„dig geagt, dan Gedood worden; voornaamelijk by een Volk daar Ligtvaardigheyd;

Of de Heydenen ook in deeze Godmenging een Opperſte Godheyd beoogd hebben. Rom. 1:21, 22, 23.

Eerſte Kriſtenen over den Eerdienſt van Serapis beſchuldigt.

En van G. Voſſius verantwoord.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

„ digheyd, en Onſtantvaſtigheyd, voor Voorzigtigheyd gehouden wierd, als „ ofze zig wat naa den tijd ſchikten. Daar is dan niet aan te twijffelen, of als „ den Keyzer vertrokken was, zijnze tot haar Pligt weedergekeerd, en hebben „ zig onderling, zoo de Biſſchoppen als de Prieſters, van de bedreeve Miſdaad „ quijd-geſcholden; gelijk we uyt Cyprianus weeten, Datze te Karthago, en in 't „ naabuurig Afrika, die Wierook en Koeken Geofferd hadden, inſgelijx gedaan „ hebben. Dus verre Gerh. Voſſius. Waar uyt men kan afneemen, Hoe kragtigen Vermoogen de vrees op yemands Gemoed heeft, die niet ſterk in de Waarheyd geveſtigd ſtaat. Want datze dit gedaan zouden hebben, onder voorwending, Dat door Serapis of Jupiter, ook d'Opperſte Godt verſtaan wierd, waare moogelijk al-te ſpooreloos. Hoedaanig verder eertijds binnen Alexandryen, Twee Vermaarde Schoolen waaren, *Serapejum* en *Iſéum*, naa die beyde Godheeden genoemd; en waar in de Jongelingen die zig op het Leeren der Vrye Konſten leyden, van de Prieſters tot des Stadts Dienſten Onderweezen en Aangefokt wierden, zullen wy korts hier naa, onder de Voornaame Dingen van die Vermaarde Stadt, gedenken. En hoedaanig het Oraakel van Serapis omtrent Alexandrye, door Droomen Antwoorde, heeft den Heer Anth. van Dalen, uyt Hermippus by Tertullianus aangehaald; en uyt Strabo, Arrianus, Tacitus en Ruffinus aangeteekend. Indien wy nu weeder tot de Beſchouwing van Serapis Print-verbeelding keeren, wy zullen ongetwijffeld, veele van de reeds-gezeyde Dingen, zonder verder Verklaaring daar in ontwaar worden; ten zy dan moogelijk dat de bygevoegde *Amuleeten* eenige duyſterheyd met haar bragten. A. Vertoond de Keyzer Lucius Verus, tot een Serapis Vergodet; ſtaande zijn Trooni-Beeld met de Maat op 't Hoofd, booven den Arend van Jupiter, tuſſen twee Krijgs-Teekenen, met het Rooms Overwinning-Beeldeken. B. Is Serapis met de Straal-Kroon om 't Hoofd, en zoo meede op een andere wijze C. en D. verçierd met Hoornen als Jupiter Ammon. Hoedaanig hy ook op den Penning van * Antoninus Pius gevonden word; als meede op den Steen van *Anubis*, die haaſt te volgen ſtaat; uytgezonderd dat den laatſt-genoemden de Straal-Kroon miſt. Aan welkers Vermenging genoeg te zien is, hoe men d'Appollize God-ſpraak by Julianus verſtaan moet, als hy zeyd; *Unus* Jupiter; *Unus* Pluto; *Unus* Sol *eſt* Serapis. En op een andere plaatze; *Dat Serapis en de Zonne, een-en de zelve, en van een Onverdeelde Natuure zijn.* En gelijk de zelve Julianus in zijn Saturnaalen, van Serapis, Pluto maakt, alzoo heeft hy desweegen, ook Serapis, *De Broeder van Jupiter* genoemd. Zeggende, *Jupiter, de Oogen op zijn Broeder* Serapis *geworpen hebbende, wees met de Vinger op Veſpaſianus, en zeyde; Doed dien Giergaard aanſtonds uyt Egipten vertrekken om dit Vyer uyt te bluſſen.* Waar toe men mag naazien 't geene de Geleerde Penning-Verklaarder Spanheym, daar over heeft aangeteekend; en hoe ten laatſten ook een Tempel van Serapis uyt Egipten naa Roomen verhuyſt is, welke volgens Eutropius *Seraphus* genoemd is. De *Amuleete* D, is uyt de gelijkheyd, welke Serapis met Iſis heeft, genoomen; gelijk meede die met F. en G. vermerkt, te-gelijk Serapis, Iſis, en Harpokrates, ſtaande tuſſen haar beyden, vertoonen. Waar uyt nu eenmaal genoeg te zien is, Hoe en waar door men deeze Verbeeldingen van Serapis, van die *Lares* of Egiptize Beſcherm-Goden onderſcheyden kan, welke geen uytſteekende Leedemaaten van Handen of Voeten, maar veel-eer een ſtaande Blok of Tronk van een Boom, uytgezonderd het Overkaaperd Hoofd vertoonen; hier vooren insgelijks onder den Naam van Serapis, ruym-genoeg Verklaard. En gelijk men by de Uytleggers der Roomze Oudheeden, verſcheyde meeningen aangaande de *Lares* of Beſcherm-Goden vind; alzoo twijffelen zommige, of menze niet voor een-en de zelve, zoo in Dienſt als in Afkomſt, met de *Dei Penates*, of Huys-Goden te agten heeft; aan welke beyde, Huyzen, Scheepen, Volken, Landen, Steeden, Familien, en diergelijke aanbevoolen wierden; aan hoedaanige Godheeden men zeer dikwils in de Opſchriften van Aal-Oude Steenen gedagt vind: Op welke zy

Schoole van Serapis en Iſis binnen Alexandryen.

Lucius Verus tot een Serapis Vergodet.

* Ziet den Penning VII. in de Afbeelding van Serapis.

De voorverhaalde God-menging naader beveſtigd.

Bedenking over de gelijkheyd der Beſcherm-Goden en Huys Goden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

zy dan ook veelzinds als twee lugtige Mannen Verbeeld ſtaan: Alhoewel eenige willen, Dat wanneer haar alleen de Huysbezorging aanbevoolen was, zy gemeenelijk in de Gedaante van een Hond, of met een Honde-Vel omhangen, wierden Ge-Eerd; dewijl de Beſcherm-Goden even zijn als de Wagt-Honden; welke Goedertieren teegens de Huysgenooten, maar Vinnig en Wreedaardig teegen de Vreemdelingen Aanbaſſen. Anderzinds is bekend, Dat de *Lares*, Beſcherm-Goden van veele Dingen waaren; zelfs der Keyzeren, en Rijks-bezittingen, Steeden, Huyzen, &c. Waarom ook eenige Taal-vitters meenen, Dat dit voor een afgebrooken benaaming van 't Woord TUTELARES, dat zijn *Beſcherm-hebbers*, kan gehouden worden. Doch laat ons in Egipten blijven.

Aanmerkingen over de Godinne Iſis of de Maan.

Al de zelve verwardheyd zullen wy in de Godinne ISIS vinden, die wy nu al meer-maal als de *Maan*, en d'Egiptize Water-Godin, genoemd en met Serapis hebben gepaard gezien: Alhoewel anders OSIRIS, dat is, de *Zonne*, gezeyd word, haaren eygen Man geweeſt te zijn; en desweegen niet wel d'een zonder d'ander kan beſchreeven worden. Deſſelfs Zin-aanduydelijke Verbeelding, hebben wy reeds hier vooren, om datze de Moeder aller Goden roemd te zijn, onder de Beſcherm-en Quaad-afweerende Goden, zittende op een Sfinx, vertoond; doch de Verklaaring daar van, is tot op het eynde van deeze Verhandeling uytgeſteld.

Die meer dan Eene uyt de Heydenze God-warring gevonden word.

Maar naadien het uyt veele rammelaaryen der Oude Schrijvers openbaar is, Datter meer dan Eene Godinne Iſis, den Waan der Bygeloovige Menſchen bekroopen heeft, diend menze door naaſpooring haarder Afkomſt, en verſcheyde Gevoelens der Oude Schrijvers, eenigzinds voor-af te Onderſcheyden. Wanneer dan de Grieken, Iſis de Dogter van Inachus noemen, en daar uyt de Fabel van Iſis Herſchepping door Juno in een Koe, (om de Verkragting die haar Jupiter had aangedaan;) hebben opgepoetſt; diend men in-agt te neemen, Dat deeze Inachus Dogter, (anders Iö genoemd,) veel-eer d'Aſſyrize of Archivize Iſis, dan de Waare Iſis der Egiptenaaren, de Vrouw van Oſiris is.

Iſis der Grieken, hoe van de Egiptize te onderſcheyden.

Welke twee Beroemde Goden, van Diodorus Sikulus gezeyd worden, de gantze Weereld om-te wandelen; of door een geduurige Beweeging, te Voeden en te Vermeerderen, in alle Dry de Zaayzoenen des Jaars; naamelijk in de *Lente*, *Zomer* en *Winter*. En alhoewel de Natuure deezer Goden, malkanderen ſtrijdig zijn, dewijl d'een Heet, Vyerig en vol Geeſt; d'ander Vogtig en Koud is, iſſe nogtans door een geſtaadige over-een kooming, het gantze Jaar door tot de Voortteeling van allerhande Leevendige Dieren ten alder-uytvoerigſten dienſtig en Nut: Gemerkt door de Zon, alle Lichaamen Geteeld, Gevoed, en de Natuure der Dingen, tot volkoomenheyd gebragt worden. En 't Oude Geloof heeft de Maan een Meede-Werking daar omtrent toegedigt. En zoo zijn van Ouds-her de Kragtdaadige Volmaakingen van Oſiris, als de Zonne, te-gelijk met Iſis, als de Maane, met zoo veel Naamen uytgedrukt, Dat Plutarchus hen niet-te onregt met den Naam van MYRIONOMOS, dat is, *Duyzend-Naamen*, genoemd heeft. En het is om de zelve reeden dat Homerus, Oſiris *De Vader*, en Iſis *De Moeder aller Goden* noemd.

Oſiris als de Zon, en Iſis als de Maan met ontelbaare Naamen vereerd.

Jaa daar uyt is aan de meer-gemelde God-verwarring, zoo grooten Voedzel verſchaft, Dat eenige Oſiris met Bacchus, of Dionyſius, en met Merkurius, Pan, Neptunus, Jupiter, Janus, en Saturnus vermengd hebben; terwijl hem weederom andere, een-en de zelve met Herkules, Apollo, Pluto, en Horus maaken; daar nogtans Horus, de Zoon van Oſiris en Iſis is. Ook hebben hem eenige met Heſychius, de zelve met de Nyl, met Apis, Serapis, Hammon, en Oçeanus geſteld. Zulx men by-naa een Geſlagt-Boom van al de Goden, in den eenigen Oſiris, als der zelver Hoofd-Stam, vind opgeſteld; die moogelijk geen ander Afkomſt beloofd, dan datze uyt de Vermenging der Egiptenaaren met de Hebreën, of liever uyt de veelerley Werking der Zonne, tot zulk-een veel-Naamigheyd voort geſtooven is. Gelijk dan ook de meeſte Oudheyd-Onderzoekers vaſt ſtellen, Dat Oſiris geen ander als de Zonne is; die by de Syriers onder de Naam van ADONIS, of THAMMUZ gediend wierd: Als door wiens *Verlies*, of *Dood*, *het Weg-wijken van*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

de Zonne verstaan wierd; en daarom van de Wijven beweend, Ezechiel 8: 14. als in de Joodse Oudheeden breed getoond is. Maar laat ons eerst van Isis spreeken, die in de Bygeloovigheyd der Egiptenaaren, voor Osiris zelfs, de boovenzang schijnd te voeren. De zelve Godinne was by dit Volk in zoo grooten Eerbied, Dat het een Hals-verbeurend stuk hiet, te zeggen, *Datze een Mensch was.* Het geên dan ook de reeden was, Dat in alle Tempelen, daar de Beelden van Isis en Osiris gesteld waaren, insgelijks ook die van Horus of Harpokrates, de Zoon van Isis, niet en ontbrak; houdende de Vinger op de Lippen, tot een aanduydelijke Vermaaninge van Stilswijgendheyd; gelijkwe nu al meer-maal hebben aangeteekend. Maar gelijk Isis uyt over-een komst van al de Schrijvers, voor de Maan gehouden wierd, en ook als Makrobius zeyd, in de Gosdienstige vervoeging, met Serapis de Aarde, of de Natuure der Dingen die onder de Zon liggen; (spreekende van de Veel-Mammige Isis, die ook Diana is;) alzoo heeft haar Plutarchus de Naam van PANDECHES, dat is, *Al-Onvangster* en KERATOPHOROS of *Hoorendraagster* gegeeven, weegens de gelijkheyd met de Gehoornde Maan. Volgens Servius, beteekend Isis, De Geest der Nylstroom; en desselfs Opvloejing word, zoo hy meend, door haaren toegevoegden Raatel aangeweezen; Doch de Water-Emmer in de Linker-Hand; de Toevloejing der Slooten en Kreeken, in welke het Nyl-Water opgehouden wierd, om de * Moes-Hooven te Bevogtigen: Hy voegter by, datze in d'Egiptize Taal, niet anders beteekend dan de Aarde. Doch gelijk ons deeze Uytleg over Isis, al-te maager schijnd, willenwe ook die van Apulejus by-haalen, die vry ruymweydiger en tot de Verklaaringe van ons Print-Tafereel, hier beeter ter-snè komd. Hy dan noemd dezelve aan zijn XI^de^ Boek; *De Teelende Natuur der Dingen; Heerinne aller Hoofd-Stoffen; Voortteeldster der Eeuwen; Opperste der Godheeden; Koninginne der Geesten; Eerste Eenvormige Gedaante der Goden en Godinnen.* Zy zelve, roemd daar by, Dat haar d'Athèeners, *De Cykroopize Minerva*; de Cypriers, *Pafize Venus*; de Kretenzers, *Diktÿnize Diaan*; de Sikuliers, *Stygize Prozerpina*; d'Eleuziners, *d'Oude Godinne Ceres*; andere *Juno*, andere *Bellona*, *Hekathé*, en *Rhamnusia*; En Kircherus heeftze der Grieken *Cybele*; der Sineezen *Puzza*, en der Japonneezen *Amida* genoemd. Doch d'Egiptenaars hebben haar alleen met den regten Naam van ISIS *De Koningin* genoemd. Ziet daar eens, met hoe veel Naamen deeze ISIS, *De Moeder der Goden* beschonken is: Doch die op geen andere Afkomst noch Grondvest steunen, dan op de veelerley Werkingen, die men haar in de Aardze dingen toeschrijft: Gelijk zulx uyt de volgende Verklaaringe, op die van Apulejus geleest, ligtelijk kan afgenoomen worden. A. Geest de Godheyd, de Weereld en d'Heemel-Kringen te kennen. B. Den geboogen weg der Maane, daarwe strax een andere waarneeming over zullen by-doen. C. De Lelye-Bloem, of Hoofd-Cierzel, de Kragt der Maane in Planten en Kruyden. D. 't Waar-Teeken van Ceres; dewijl Isis de Kooren-Aaren gevonden heeft. E. 't Veelverwig Fijn Kleed van Byssus of Egiptis Vlas, de Veel-Vormige Gedaante der Maane in 't Wassen en Afneemen. F. De Vinding der Graanen. G. De Heerschappye in alle Groejige dingen, Gewassen &c. H. De Ligtende Straalen der Maane. I. De Bescherm-Geest der Nyl, afkeerende alle Quaaden, door 't geraas van haar Raatel-Spaan; waar van 't gebruyk terstond naader zal aangeweezen worden. K. Het Wassen en Breeken van de Maan: Ziet de verklaaring in E. &c. L. De Vogtig-maakende kragt der Maane. M. De Verwinnende Kragt en 't Vermoogen van Waarzeggen. N. De Heerschappye in de Zee en Vogten. O. 't Waarteeken der Aarde en Vindinge der Genees-kunde. P. Vrugtbaarheyd die op de Bevogtiging der Aarde volgd. Q. De Heerschappye over de Sterren. R. Voeding van alles. S. Heerscherin van Aarde en Zee, &c. Dus ziet men ligt, Hoe ISIS niet alleen voor de Maan gehouden, maar ook aan zoo veel Naamen gekoomen is; en op welk-een grondsteun zommige uyt d'Oude, dus veel aan deeze Godinne hebben toegeschreeven, en datter zulke Lof-spreekende Opschriften

Isis by de Egiptenaars booven alle Godheyd geagt.

Isis voor de Maan genoomen.

Als meede voor de Geest der Nyl-Stroom.

* Deut. 11: 10.

Ook wordze voor de Aarde genoomen.

Isis van Apulejus gedoopt.

Van waar Isis al deeze God-Naamen toegekoomen zijn.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

ſchriften van haare groote Deugden op Steenen en Kolommen gevonden worden. Diodorus Sikulus beveſtigd, Dat Isis de Vindſter van veele Genees-Middelen is, tot verdrijving der Ziekten, en 't verkrijgen van Onſterffelijkheyd: Want Horus haar Zoon van de Reuzen of Titans, (verſtaat eygentlijk Typhon;) Gedood, en in 't Water gevonden, heeft zy hem niet alleen weeder in het ligt gebragt, maar ook Onſterffelijk gemaakt: Als den welken, naa dat zijn Vader Oſiris onder de Goden overgebragt was, de laatſte der Goden is geweeſt, die den Rijksſtaf aanvaard heeft. Zulx Iſis weegens den Roem van haar uytgevoerde Daaden, in veel grooter Eerbied by d'Egiptenaars, dan Oſiris zelve gehouden is: Niet teegenſtaande zy nogtans de Weldaaden van beyde ontfangen, op Steene Pylers ingehouwen, aan de Eeuwigheyd, t' haarder Gedagtenis, alzinds hebben willen Op-Offeren. Op welk-eenen zy dan Isis aldus ſpreekende Invoeren;

Iſis de Vindſter van veel Genees-Middelen gehouden.

Roem-rugtig Opſchrift van Iſis by Diodorus Sikulus.

IK ISIS, KONINGIN VAN EGYPTEN, VAN MERKUUR GELEERD, BEN DE GEMAALIN VAN OSIRIS. IK BEN DE MOEDER VAN KONINK HORUS. 'T GEEN IK DOOR WETTEN HEB BESLOOTEN, ZAL NIEMAND KONNEN ONTSLUYTEN. IK BEN DE EERSTE VINDSTER DER VRUGTEN. IK BEN ONDER 'T GESTERNTE DE FLIKKERENDE HOND. DE STADT BUBASTIS IS MY TER-EEREN GESTIGT. O! EGYPTEN VERBLYD U DAT GY MY GEVOED HEBD.

Zoodaanig luyd het Opſchrift, 't welk by Diodorus Sikulus te leezen ſtaat. Te kennen-geevende, Dat zy, behalven de Vinding van het Kooren-Gewas, ook de Wetten ingevoerd heeft, om Geregtigheyd te oeffenen, en daarom ook van d'Oude, De *Wetgeefſter* genoemd. Doch andere hebben 't gemelde Opſchrift, alleen onder deeze bewoording bygebragt;

IK ISIS, BEN AL 'T GEENER IS, EN GEWEEST IS, EN ZYN ZAL, EN MYN HOOFD-DOEK HEEFT NIEMAND DER STERFFELYKE OOYT ONTDEKT:

Over welk, als Kircherus tot Verklaaringe zeyd; *Deeze dingen konnen geen ander dan de Vaderlyke diepte, dat is, den Verſtandigen Iyngis, of het Vaderlyke woord paſſen*; Joachim Oudaan, weegens de Viezigheyd deezer uytlegging zeyd; Dat het nutter en lijdelijker was, Dat Kircherus die Hulledoek van Iſis, noch toegedekt gelaaten had; en hy heefter onzes-agtens, groot gelijk in. By de Grieken voerde Iſis de Naam van Tithenes, dat is, *Voedſter*; en Pandeches, *Al-Ontfangſter*, alſwe ſtrax uyt Plutarchus aantrokken: Dewijl zy voor d'Ontvangſter der gantze Voortteelinge gehouden wierd: Waar door het niet alleen gebeurd is, Dat Iſis van weegen de Kooren-Vrugten en 't invoeren der Wetten, met Proſerpina en Ceres, doorgaans voor een-en de zelve gehouden word; Maar men heeft het meede aan geen andere Oorſprong toe-te ſchrijven, Dat zelfs noch heedensdaags, omtrent de Landbouw, Zaayen en Maayen, Boom-Snoejing, Bloed-Laaten, Haayr-Scheeren, Byſlaapen, Kinderbaaring, Buyk-Zuyvering, Bier-Brouwen, Wond-Heeling, en honderd andere dingen, maar al-te Bygeloovig op de Geſtalte der Maane agt-gegeeven word. En zoo zal het hier van daan gekoomen zijn, Dat ook Iſis de Rol van *Juno Lucina*, by Ovidius ſpeeld; en de Swangere Moeder Teletuze by hem niet alleen Trooſt en byſtand in de Baaringe van haar Dogter-Kindje Iſis; maar 't zelve ook naa de Geboorte, om den Wenſch van de Vader Ligdus, te voldoen (die 't Kind wou ombrengen, zooze een Dogter Baarde;) in een Zoon Verſchiep. Gelijk gemelde Digter aan 't IXde Boek verhaald. En om dat ons de Poëet, heel Iſis aanhang en Offerdienſt, daar in naar 't leeven afſchilderd; zal 't niet onvoegzaam, hier op de rye ſtaan.

Kircherus vieze Uytleg van Oudaan geſtraald.

De veelerley toe-eygening aan Iſis, de wortel-oorzaak, dat zoo veel dingen aan de geſteldheyd der Maane toegeſchreeven worden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

——————— *En nu begon de Vrouw,*
Naar het Voldraagen, om den last der Vrugt te Steenen;
Als Isis *voor haar Bed, by Duyster is Verscheenen,*
In't midden van den Droom, met eenen digten drang
Van Offerstaatzye, op een rye breed en lang,
Ten minsten zoo het scheen. De Zilvere Hooren luysterd
Op't Voorhoofd, als de Maan Halfwassen, Halfverduysterd.
Zy droeg een Koninks-Kroon van Aaren op het Hoofd:
Men zag den Bassenden Anubis *onverdooft;*
De Heylige Bubast, *en* Apis *digt van Vlekken,*
Den Stommen Harpokraat, *die om niet los t'ondekken,*
Ons met de Vinger op de Mond Stilswijgen leerd.
Hier wierd Osiris *in den Ommegang Ge-Eerd,*
Nooyt lang-genoeg gezogt. Men zag'er Tamboerijnen,
d'Uytheemze Slange, met Slaapbaarende Venijnen.
Toen scheen't of Isis *my (die schietende uyt den Droom,*
En duyzeligen Slaap, en Angstig en vol Schroom,
Den ganzen Omgang zag met Opgelooken Oogen)
Dus aansprak: Teletuze, *getroffen van Medoogen,*
Ik ben met u begaan. Laat vaaren u Verdriet,
En dees Bekommering. Volbreng de Wreedheyd niet
Van uwen Man, noch schroom, wanneer je door Lucijne
Van eene Vrugt Verlost, ontlast van alle Pijne,
Te Koesteren, te Voen, het Kleentje datje Baard,
Ik zelfs ben dees Godin, *die Swangeren Bewaard,*
Benaauwden helpt, en sterkt; en koome nu Verbeeden
U helpen.

En een weynig daar naa, als de Dogter Isis, (die in 's Vaders waan een Zoon was) groot geworden, aan Iänte zou ten Houwelijk uyt-besteed worden; zeyd dezelve Poëet weederom van Isis;

Maar Teletuze, *hard van Ongeduld gedreeven,*
Rukt haar en's Dogters Huyf ten leste van het Hooft;
Omhelst met hangend Haayr den Altaar en Belooft
Een Offerhand, en Bid: Och Isis, die zoo blye
De Nylstroom langs, en in het groot Alexanderye
Gediend word, daar de Stroom door Zeeven Monden vloeyd;
Ik roep u aan om Hulp. Ontlast ons, die vermoeyd
Van Vreeze Treuren. 'k Zag voorheene uw Ommegangen
En kende al uwen Sleep, Geklank en Offerzangen,
En Stoet, en Fakkels, en herdenke diep in Rouw,
Al wat u Rinkelbom en Trom gebieden wouw.
Dat mijne Dogter noch behouden is gebleeven,
Ik niet in Straf verviel, is ons alleen gegeeven
Door uw Trouwhertigheyd en Goddelijken Raat:
Ontferm uw over ons, en zijd ons Toeverlaat.
De Traanen biggelden langs 't Aanzigt op dees Beede;
En't scheen of de Godin, den Altaar om die reede
Beweegde; ook hadze dien bewoogen en geraakt.
d'Onstelde Kerkdeur Schokt en Daaverd dat het Kraakt,
Haar Hoorens blonken als de Maan; *de Droeve Moeder*
Noch Ongerust; doch blijde en door dit voorspook vroeder,
Streek voort de Kerk-deur uyt, en Isis, *Welgemoet,*
Volgt met een trotzer tret dan ooyt voorheen, den Voet

Des

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Des Moeders. 't Aanzigt bleef zoo Blank niet als voorheenen,
De Kragten Groeyen aan, 't eerst opzigt is verdweenen.
Zy ziet nu Strenger uyt haar Oogen danze pleeg,
Het ongetooyde Haayr hangt kort, en niet zoo leeg.
Zy heeft meer Swiers, dan toenze Vrouwmensch wierd Gebooren;
Z'is nu een Jongeling, die een Vrouwmensch was te vooren,
Brengd Offergaaf en Geur ter Kerke. Schept nu moet
Met vast betrouwen. Elk, ontsteeken met een gloet,
Brengd Offergaaf ter Kerk en Altaar aan. Zy stellen
Den Tytel kort hier by, om't Wonder dus te mellen:
„De Jongeling ISIS Schenkt, den Goôn zijne Offerhand,
„Hy had hun dit Beloofd in Maagdelijke stand.
De Zon quam 's anderen daags de poort in 't Oost opstooten,
Als Venus, Juno, *met God* Hymen, *Feestgenooten,*
By-een vergaaderden, en elk zijn Vreugd ontvouwd,
Daar Jongling Isis, *zijn Beminde* Iänte *Trouwd.*

Maar gelijk we zoo eeven te vooren, een gantze Naamlijst, als uyt het Stam-Boek der Goden hoorden opleezen; alzoo magmen die der Godinnen, insgelijx in Isis ontwaar worden: Met dat onderscheyd nogtans, 't geên terstond blijken zal, Dat Osiris in maniere van een Werkend beginzel, doch Isis als een Lijdende aan-te merken zy; dewijl de Maan haar Ligt en standverandering van de Zonne ontfangd. In hoedaaniger voegen dan Isis, in Wijsheyd en Wetten te verschaffen, is *Minerva*; in Vrugtbaarheyd der Teeling, *Venus*; in het Kinderbaaren, *Juno Lucina*; maar in de Beheersching der Lugt, *Juno* de Vrouw van Jupiter. In 't Gezag over 't Onderaardze, *Prozerpina*; weegen de vinding van Kooren, en 't Veldgewas, *Ceres*; van de Bescherming en Magt over de Bosschen en alle Wild, *Diana*; van de Invloejing met welk zy 't Aardrijk Zeegend, *Rhea*; en ten laatsten, zalze ook van weegen het Onweeder en Oorlogs-Raameryen, dieze doet ontstaan op haare Voorspellinge, *Bellona* zijn. En dewijlze in dusker voegen de Eertijtelen van al de Godinnen voerd; wordze niet t'onregt, *De Moeder aller Goden* genoemd.

Isis voor het Water en te-gelijk de Godinne van den Nyl gehouden.

Maar indien wy dit alles niet al-te stijfzinnig willen opneemen, zal moogelijk door ISIS, ten minsten voor een groot gedeelte, ook het Water, of de Godinne des Waters te verstaan zijn; het welke volgens Julius Firmikus, van de Egiptenaars niet alleen Godsdienstelijk Ge-Eerd en Aangebeeden wierd, maar ook zelfs Beloftenissen daar aan deeden, met een aanhoudende Bygeloovigheyd; aanmerkende daar in voornaamelijk d'algemeene Nuttigheyd des Waters; en byzonderlijk dat van de Nyl; het welke zoo Heylig en Heylzaam gehouden wierd, Dat d'Egiptenaars, ziende 't zelve in een Vat in den Tempel brengen, even daar voor Needervielen, of'er een Zigtbaare Godheyd verscheen.

Nyl-Water als een Godheyd Ge-Eerd.

En naadien het Water van Ouds, by veele een Alles-Voortbrengende en Voedende Kragt pleeg toegeschreeven te worden; (waar van misschien zelfs Moses in zijn verhaal der Schepping, niet heel vry is, let op Gen. 1:20,21. en Kap. 2: 5,6. met Deut. 11: 11,14. vergeleeken: En waar heenen ook het Geloof der Egiptenaaren, en d'Oudste Wijsbegeerte, aangaande de Schepping, heenen neygde,) alzoo schijnen ook de Romeynen, die d'Egiptize Bygeloovigheeden, als Water hebben ingedronken, met die zelve waarneeming aan Isis, op haare Zinnebeeldelijke Penningen gedagt te hebben: En ziet daar, wy hebbender eenige van in deeze Print-Afbeelding van Isis te-berde gebragt, die wy Verklaaren willen; om datze niet alleen ligt aan het voorgaande, maar misschien ook noch wel een Kijk-Venstertje zullen open doen, om dieper tot deeze beneevelde Oudheeden in-te zien. Op Dry Penningen dan, waar van de twee eerste Hadrianus, de laatste Julianus toebehooren, ziet men Isis op een Stoel gezeeten, een Naakt Kind de volle en Voedende Borsten geeven; Dat is, gelijk het Kir-

Isis hoedaanig op de Roomze Penningen gedagt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

cherus niet quaalijk ſchijnd te Verklaaren, Datze haar Kind Horus, dat de geſchaape Weereld beteekend, door het Voedzel des Zogs, dat is, de kragt des Waters, Voed en Onderhoud. Op d'eene Penning, heeftze ook een Hooge Water-Kruyk by haar ſtaan, en de gewoone Palm-Tak voor haare Voeten.

Ziet de Printverbeelding die Iſis vertoond.

Waar toe zommige tot haare Heerſchappye over 't Water, ook dit aanmerken, Datze van Ouds, met een Scheepje Verbeeld wierd; waar van de Gedagtenis zelfs al tot de Oude Duytzen overgeſteeken is; als dewelke, volgens 't Getuygenis van Tacitus, in haare Gezangen, van *Iſis Scheepje*, Gedagtenis hielden.

't Scheepje van Iſis, op het Bieze Kisje van Moiſes gepaſt.

Een Aanmerking voorwaar, die ons voor 't minſt, de Uytheemſſe Naam-geeving van Moſes behoorde indagtig te maaken: Als den welken van zijne Moeder in een Biezen-Kisje geleyd, te Water gezet, en van Faraôs Dogter gevonden, *Uytgetoogen* en Opgebragt; daarom miſſchien niet alleen MOISES genoemd is, gelijk de Koninklijke Dogter zelfs Verklaard, (Exod. 2: 10. Zy noemde zijnen Naame MOSE: *Want*, zeyze, *Ik heb hem uyt het Water getoogen*;) maar het ſchijnd ook bedenkelijk te konnen ingebragt worden; of niet deezen Naam eenige gemeenſchap met die van Iſis mag hebben; te weeten als of die Naam by d'Egiptenaars het *Water* beteekende; Dat zeederd onder dien Naam en Zinaanduyding van 't Nyl-Water en de Nyl, tot een *Godinne* Verheeven en Aangebeeden is geworden? Een inval die Joachim Oudaan, aldus beantwoord:

De Naam van Iſis bedenklijk in Moſes Naam-digting gevonden.

„ In 't gemeen neemd men 't Leedeken Mo, voor *Water*, en ISES, voor *Behouden*, of *Uytgetoogen*: Van Iſis zeggen Diodorus Sikulus, Datze in d'Egiptize Taal *d'Oude*; en Servius datze *d'Aarde* te zeggen is; doch 't kan zijn dat dit „ gezeyd word, om de beteekenis haar toegeſchreeven, en dan zouw zy zoo wel „ 't *Water*, als de *Aarde* te noemen zijn; ook worden zomtijds d'Oude Schrijvers, d'eene van d'andere, in haar Naam-bedieding weederſprooken, of van de „ Jonge agterhaald; derhalven wie ons nu de regte beteekenis geeven zal, weet „ ik niet, dewijl ik agte dat d'Egiptize Spraak en Taals-eygenſchap van dien tijd, „ zoo wijd verdweenen is, Dat'er naauwelijx een vaſte voetſtap van te beſpeuren „ ſtaat, en dat derhalven zoo gereed aan deeze als aan eenige andere Oorſprongleyding, de Naam *Moiſes* kan opgedraagen worden; en miſſchien niet buyten „ reeden, om dat de Naam MOAB, overgezet word, *Van den Vader*, men zoo „ ook zou konnen zeggen, MOISES *Van het Water*. Dus ver de bedenking van dien Man: Doch 't is hier de plaats niet om dit breeder af-te doen. Alleen zetten wy hier by, Dat Moſis Behoudenis uyt het Water van zoo Ouden Erfgerugt is, Datze ook zelfs in de Orphize Gedigten, beneffens 't onfangen van de Tafelen der Wet bekend ſtaat; zoo als de Groote Schaliger dezelve verbeeterd, en Grootius heeft aangemerkt, Dat hy zulx door 't veranderen van eene Letter, (zeer van eene trek) gedaan heeft; zoo dat in plaatze van HULOGENEES, *Uyt het Boſch voortgekoomen* (als Euſebius, uyt Ariſtobulus aantrekt,) moet geleezen worden, HUDOGENEES, *Uyt het Water voortgekoomen*: Zoo dat de veerzen aldus klinken;

Ons van dien uyt den Stroom Geboor'nen voorgeſchreeven,
Wien Godt twee Tafelen der Wetten heeft gegeeven.

Iſis, zoo wel d'Aarde als het Water.

Dat nu verder ISIS, zoo wel de *Aarde* als het *Water* zy, en weederom Een en Alles is, kanmen haar volgens d'Oude gewoonte, en ook naa dat elke Landaardt, zijn Goden en Godinnen gewoon was booven andere te verheffen, ligtelijk inſchikken: Zulx men te gelooven heeft, Dat d'Afvallige Julianus te deezer Oorzaake, naa zijn gewoone neyging tot de Goden van Egipten, willende alle benaaming der Goden tot Jupiter of de Zon brengen; Iſis op eenen anderen Penning daar ons d'Afbeelding van ontbreekt, met de benaaming, *De Koninginne*, Vereerd heeft, om haar dezelve met Juno te maaken.

En van Julianus tot Juno gemaakt.

Gelijk we zien dat zy in onze Print-Verbeelding hier weederom op eenen diergelijken Penning, den Naam van ISIS FARIA draagd; 't geên de Verklaarders zeggen dat *Iſis d'Egiptize* beteekend; zoo genoemd naa den Egiptizen Tooren *Faros* of Vyerbaak

die

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

die op de Mond van de Nyl digt by Alexandrye, als een Wonder des Weerelds gebouwd was.

Bedenking over het Opschrift des Pennings Isis Faria.

En alhoewel het mogt schijnen, Dat men in die Verklaaring zou konnen berusten, tot'er een beeter en ontwijffelbaarder beduyding over te voorschijn quam; meenen egter zommige, Dat hier in een andere bedenklijkheyd verhoolen leyd. Onder deeze heeft men onderzogt, Wat reeden de Uytleggers doch moogen hebben, deeze Isis aldus naa dien Tooren of Vierbaak, meer dan naa eenig andere Egiptize Land-eygenschap, of Uytsteekendheyd te noemen? Zoo dat bedenkelijk blijft, Of hier in niet de beteekenis van d'Oude Egiptize benaaming van Magt en Heerschappye begreepen is; om dat, gelijkwe weeten, de Oude Koningen FARAÔS, of FARAÖNEN genoemd wierden, en dat dit dan hier zoo veel als *Koninginne*, of *Heerschappye-Voerster* beteekend; gelijkze tot een Merk van haar Magt of Waardigheyd, den * *Sistrum*, of Egiptize Raatel in de eene, en een Schaal met Vrugten in de andere Hand heeft.

* Ziet de Print-verbeelding van Isis, die ook den Tooren Faros in't verschiet vertoond.

En gelijk Isis meest doorgaans met dusdaanigen Raatel-Spaan in de Hand verbeeld word; alzoo schijnd het hier de plaatze te zijn, om een Woord van desselfs fatzoen en gebruyk in-te lassen. Den *Sistrum*, of Egiptize Raatel, was een zoort van Speel-tuyg, Dat d'Egiptize Priesters tot den Dienst van Isis gebruykte: Een gereedschap, voor zoo veel de heedendaagze Penning-Verklaarders uyt de Beschrijving der Ouden, en uyt de Afbeeldinge van zoodaanigen *Sistrum*, die als noch te Roomen in de Konst-Kaamer van Franciskus Gualdus voorhanden is, hebben konnen afneemen, van Koper gemaakt, en geboogen op de maniere van een Rinkèt, met een Hand-vatzel.

SISTRUM, of Egiptize Raatel, hoedaanigen Speel-tuyg van Isis, en van welk gebruyk.

Dit Buygzel is van een taamelijk breed Bled, buytenwaards met de kanten omgekromd; tussen welke kanten Dry of Vier Speekjes, d'eene booven d'andere, in reedelijke ruyme Gaaten, doorsteeken, en aan de eynden even als een Vishoek, langzaam omgeboogen, met de Buygzels te weeren-eynde teegens-elkanderen aangekeerd, en met Slange-Bekken bewrogt zijn; booven op heeft het tot verçierzel, 't een of het ander Beeld; 't zy van een Hond, of Kat, of eenig ander Gedrogt, dat d'Egiptenaars voor Goden Eerden. Dit Tuyg geschud wordende, heeft een klaaterend geluyd gemaakt, by-naa, mag men zeggen, als de Rinkels onder aan onze Boere-Waagens; zoo met de Speeken heen en weeder te schuyven door de Gaaten, als met t'elkens door de Slange-Koppen, en op malkanderen, en op het Kopere Bled te slaan.

Egiptize Raatel-Spaan en Speeltuyg der Priesteren van Isis.

Met dusken Raatel speelden de Priesters voor Isis, en beteekende, volgens Plutarchus; *De Beweeging en Opkomst der Dingen*: Of als Servius meend; *Het Groeyen en vallen van de Nyl*: Ten zy wy willen, voegd'er Pignorius by; *Dat het, Het getjeuter der Swaluwen naabootze, dewyl d'Egiptenaars zeggen*; Dat Isis in een Swaluwe veranderd is, om de Dood van Osiris, diens Lijk zy digt by de Stadt Byblus gevonden had, te voegzaamer te betreuren. Waar op de Woorden van Minucius Felix schijnen te passen, daar hy zeyd; *Ziet Isis Raatel teegen de Swaluwe.*

Ook in geval van Droef heyd en Rouwe.

Want dat het om Droef heyd te verbeelden was, wil ons Lukanus met deeze Woorden verzeekeren:

> *Uw'* Isis *hebben wy, en* Hallef-Honde-Gôôn
> *En* Raatels, *by de welk Rouwklagte word gebôôn.*
> *En uw* Osiris, *dien gy door uw' Treur-Gezangen*
> *Belyd een Mensch te zyn, in Roomens Kerk ontfangen.*

Diende meede om te verschrikken.

En hoedaanig deeze Raatel, ISIS ook toegevoegd is als een Tuyg om alle quaade Aanvallen, door desselfs Ysselijk en Nâár Geluyd te Verschrikken en af-te keeren, is terstond in de Zinne-beeldelijke Verklaaring deezer Godinne onder het Zin-teeken I. aangeweezen.

Raatel van Isis ook aan Honden en Katten toegeeygend.

Waarom dan ook dit zelve Raatel-tuyg, aan alle Quaad-afweerende Goden der Egiptenaaren, jaa zelfs aan Honden, Katten, en Sfinxen, en al wat ooyt binnen haar Heyligdom insloop, is toegepast geworden. In deezer voegen geeft het Juvenalis, Isis, als een Wraak-Geweer in de Hand, wanneer hy den Bedrieger, die Kalvinus zijn Geld onduysterd had, aldus spreekende invoerd:

Laat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Laat Isis *d'Oogen met haar* Raatel *my uytbooren,*
Wanneer ik, Blind, behouw 't Geld dat ik heb verſwooren.

En ook tot een Rinkel-tuyg ter Aanmoediging in den Krijg.

Dat het by d'Egiptenaars ook met'er tijd tot eenig ander gebruyk zy over gegaan, en voornaamelijk tot een Rinkel-tuyg van Aanmoediging in den Krijg, ſchijnd ons Virgilius onder zijn toeſtèl van Kleopatra af-te ſchaaduwen, daar die Schilderagtige Digter zeyd;

De Koningin in 't Hert der Vloote, poogd de Benden
Door 't Vaderlijk geluyd des Raatels aan te ſchenden.

Ibis-Voogel aan Iſis toegewijd.

Maar gelijkwe in onze Afbeelding van Iſis, ook een Penning van Hadrianus vertoonen; op welk een Vrouwe plat op d'Aarde gezeeten, behalven den Korf op welkze met den Arm leund, en den *Siſtrum* in de Hand; een Voogel met een kromme Snebbe aan de Voet heeft; alzoo diend hier aangemerkt, Dat deeze Voogel, niet anders dan de Vermaarde Ibis is, die in Egipten zeer bekend en voor Heylig gehouden wierd; om datze de Slangen Doode en Verſlond, waar van anders de Veldvrugten in Egipten veel ſchaade te wagten hadden; gelijkwe te vooren in de Beſchrijving der Egiptize Land-Gedierten hebben aangeteekend: Als meede, om dat men zeyd, Dat in de Genees-Konſt, naa 't Voorbeeld van deeze Voogel, die met de Sneb vol Waters zig de Buyk weet te Zuyveren, de * Speuyt-zetting gevonden is. Doch 't Geên hier ter ſnè diend, is dit, Dat deeze Voogel ook Iſis was Toegewijd; om datze, gelijk Iſis ten meerendeele voor de Maan genoomen word; door de teekening van Swart en Wit op haare Veederen, niet alleen de Maane naabootſt, maar ook naa den Loop der Maane haar Eyeren voortbrengd, en dezelve in even zoo veel daagen als de Maan Waſt en Afneemd, Uytbroed: Als meede, om dat het waangeloof wilde, Dat wanneer de Maan ſchuyld, haar Ingewand zig toeſluyt. En gelijk de ſpraak onder d'Egiptenaars ging, Dat deeze Voogel nooyt buyten Egipten vliegd; en dat wanneerze geweldiglijk daar buyten gevoerd word, zy eer het Leeven daar by inbrokt, dan de Luſt tot haar Vaderland verloochend; en daar by geagt word van Natuuren Vyandig met de Krokodil te zijn, dieze met het aanraaken van haar Vleugelen doed ſtil ſtaan; alzoo heeft haar deeze eygenſchap byzonder aangenaam by de groote Godinne Iſis gemaakt, dewijl Iſis haar Broeder Typhon, die zig in een Krokodil Verſchaapen hebbende, haar Bedgenoot Oſiris Gedood had, zeer haatig was. En hoe zeer Iſis deeze Voogel Beminde, ſchijnd men niet duyſterlijk uyt die Kopere Tafel der Egiptize Heyligdommen, over welke Pignorius die Geleerde en Vernuftige verklaaringe gemaakt heeft, te konnen ontwaar worden: Als in welke Iſis zelfs uytgebeeld gezien word in Geſtalte van een Zittende Vrouw, welkers Hoofd en Hals en Schouderen van deeze Voogel overſchaaduwd worden: En wy hebben'er ook daarom een Naabeeld van in het boovendeel van ons Print-Tafereel van Iſis vertoond: Want Egipten had naauwlijks eene God, die niet ten minſten eenige ſweem van Gedrogtelijkheyd en Wanſchaape Geſtalte aan zig had. Zulx wy uyt dit alles in 't voorby-gaan konnen merken, dat deeze Voogel op gemelde Penning van Hadrianus, met het Byſchrift ÆGYPTOS, *Iſis* zelfs verbeeld, en de Zittende Vrouw, Naa-*Egipten*, dat met den Raatel voor haar ſpeeld; doch alles bedenkelijk; Naademaal het niet ongewoon by de Romeynen was, in de verbeelding der Landſchappen, de Beeſten te vertoonen die aan die Landaard eygen waaren.

*Kliſteren.

En hoe wel toepaſſelijk aan de Werking van de Maan.

Iſis waarom met een Slang op 't Hoofd Gehuld.

Maar gelijk men Iſis in onze Afbeelding, het Hoofd met een Slange Gehuld ziet; welke volgens Kircherus uyt Apulejus, een aanduyding is van den gebooge weg der Maane, waar over wy een andere Uytlegging beloofden by te brengen, luſt ons, om daar toe met eenige welvoegzaamheyd te geraaken, twee heel vreemde Penningen van Julianus te gedenken, die wy ook deſweegen in onze Afbeelding niet vergeeten hebben. d'Eene dan gelijkwe zien, vertoond twee even-ge-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

gelijke Vrouwe-Beelden, die 't Aangezigt naa elkanderen toegekeerd hebben, elk met een Slang op 't Hoofd Gehuld, die de Steert naa beneeden slingerd, en yder met Vleugelen voor de Borst, houdende elk een Scheer-Mes in de eene, en gezaamentlijk een Cirkel met Dry Knoopen in d'andere Hand; onder het Byschrift, VOTA PUBLICA, * *Algemeene Beloften*; hoedaanige aan Julianus zeer gevallig waaren, dewijl hy meermaals met dat Opschrift, zijn Penningen gestoffeerd heeft. Over welken Penning Baronius aldus aanteekend: Het dub- „belde Beeld dat gy van eenerley Afbeelding ziet, vertoond ongetwijffeld een „dubbelde Isis; want datter twee Isissen geweest zijn, hebben zommige ge- „schreeven, welker meeninge door deeze Afbeeldinge bevestigd word. Dat „nu ook d'Egiptenaars het Beeld van Isis, met Aspis-Slangen op 't Hoofd Ge- „kroond, plagten te vertoonen, ziet gy door deeze Gedaante uytgedrukt; als „ook de Voogels-Vleugelen, om dat de Gieren aan Isis Toegeheyligd waaren. „Datze voorts een Scheer-Mes in de Hand draagen, is om dat de Priesters, die „haar dienden, gewoon waaren al het Haayr haares Lichaams af-te schraapen, „en van haar Mannelijkheyd * Besneeden te worden. Dus verre Baronius: Die in zijne Verklaaringe wel zeyd, Dat Isis met een Aspis-Slang op 't Hoofd pleeg Gekroond te worden; doch wat daar van de reeden is, rept hy niet een Woord.

* Ziet den Penning, in de Afbeelding van Isis beneeden op den Grond geleegen, door haar Opschrift kennelijk.

* Dat is Gelubd.

Eenige dan zeggen, Dat de Aspis-Slang by d'Egiptenaars een Merk-teeken zy geweest van Koninklijk Gezag: Naamelijk, Dat d'Egiptize Koningen, alsse zig aan het Volk vertoonden, een Hoofd-dekzel of van een Aspis-Slang, of van een Leeuw, of van een Hond plagten te gebruyken; om alzoo de gestalte van Ontzacchelijkheyd, of Gestrengheyd, of Vleyende Minzaamheyd, naa dat hen de Toestand haarer zaaken scheen te vereyssen, aan het Volk voor te draagen; doch dat inzonderheyd den Aspis het Merk-teeken van Koninklijk Gezag was: Het geên dan op de voorige Toepassing van Isis, en haar Koninklijke Heerschappye, niet quaalijk schijnd te passen.

Aspis-Slang by de Egiptenaars een Teeken van Koninklijk Gezag.

Waar toe dan ook d'Oude Krijgs-Helden en Veld-Oversten gewoon waaren, hunne Hoofden met Helmetten te dekken, die met Vervaarlijke Gedrogten van Slangen, Draaken, Leeuwe-Koppen, Wolven, Arenden, Olyfanten, Paards-Hoofden, Hoornen van Rammen, en Stieren, en diergelijke Gebootzeerd waaren; om alzoo door de bygevoegde Veeder-Bossen, en Haayrige Pluymaadjen, (die als van Moed en Gramschap steevig over-eynd stonden;) een Vreesselijke Gestalte tot * Verschrikking der Vyanden, en Ontzag van haar eygen Volk te vertoonen. En dat zelfs ook d'Egiptize Koningen dusdaanige Kopere Helmen gedraagen hebben, is uyt Herodotus openbaar. Van welk gebruyk dan ook ten laatsten, inzonderheyd de Slangen en Draaken, tot d'Ontzachhelijke Veld-teekenen over genoomen zijn; gelijk daar van dikmaal by de Latynze Digters gewag gemaakt word. Als die, om dat haare Rompen alleen uyt dun Veloers of Gaas waaren toegesteld, door de wijd opgesperde Kaaken, de Wind onder 't heen en weedergieren, insnooven, en door dat dik-opswellen, een Vervaard-maakende Gedaante aannaamen.

Helmen der Krijgs-Helden, waar toe met Vervaarlijke Monsters opgetooyd.

* Vergelijkt dees bygevoegde Afbeelding, die zig zelven verklaard.

En niet alleen dit, maar wy schijnen door deeze betragtinge ook Aanleyding te hebben, om bedenkelijk te houden, Of niet even daarom aan Moses belast is, de Hoogdraavendheyd van zijn Goddelijk Gezag en Magthebbing over d'Israëliten, aan Farao, (over wien Moses tot een Godt gezet was;) door een Slange te vertoonen, welke uyt zijnen Staff wierd, Exod. 7:1,9.&c. Want gelijk den Staff, even als naaderhand den Scepter, van Ouds niet zelden de Heerschappye, en de Magthebbing over andere pleeg te verbeelden; alzoo schijnd Godt gewild te hebben, Dat Moses de Teekenen en Wonderen, die hy in Egipten vermeenigvuldigen wilde, niet zonder zijnen Staff, voor Farao zoude doen; op dat hy aan d'Egiptenaars betoonde, Dat Godt de HEERE was, en d'Opperheerschappye had; terwijl nogtans den Staff zelfs omtrent die Wonderen, niet met-allen deed; alzoo weynig als des Koninks Scepter werkelijk vermag te doen; maar verzeld de Magthebbing als een kennelijk Teeken daar van. En zoo heeft dan ook Moses te vooren hier van konnen verzeekerd zijn, als hy aan Ho-

Moses Staff waarom misschien in een Slange veranderd, die de Slang-Staaven der Egiptize Toovenaars verslond.

Exod. 4.

reb geroepen, zijn Herders Staff zag in een Slange veranderen en weederom tot een Staff worden; naadien men deeze Goddelijke verkiezing van Wonder-teeken, niet zonder een byzonder hoogdraavend inzigt t'agten heeft. En alhoewel ook d'Egiptize Tooveraars, op zeekere behendige maniere verschrikkelijke Slangen voortbragten, wierdenze doch door die van Moses Verslonden of van de Tooveraars uyt Schaamte, heymelijk aan een kant Gefommeld, zoo datze uyt het Gezigte verdweenen; en alzoo Verslonden of liever Verswonden scheenen, terwijl die van Moses stand hield. Waar uyt die looze Gasten, volgens d'Oude Egiptize Teekenbedieding der Draaken en Slangen, ligtelijk verstonden, Dat Moses de Gloorie van den Egiptizen Koning, door zijne Heerschappye, die enkel van de Godt Israëls afhing, Vernielen en t'Onderbrengen zou. Welke bedenkelijkheyd ons misschien te waarschijnelijker voorkoomen zal; als wy aanmerken, Dat Moses naaderhand belast word tot Farao uyt-te gaan om hem te Dreygen, en met Plaagen te Straffen, Op dat hy het Volk Trekken liet; en daar by uytdrukkelijk bevoolen word, dien zelven Staff in de Hand te neemen, *Welke in een Slange was veranderd geweest*, Exod. 7: 15. En daarom zelfs al in den aanvang van Mosis Roeping; Den *Staff* of *Scepter Gods* genoemd, Exod. 4: 20. En dat ook hy en Aaron, alle de Wonderen met dien zelven Staff hebben uytgevoerd, kanmen in de volgende Kapittelen ontwaar worden. En het is ongetwijffeld alleen uyt misverstand voortgestooven, Dat de Guychelaars en die uyt de Naatzak weeten te Speelen, hun Hand-greepen gemeenelijk met een Stokje verzellen, als of dat zelve veel Vermoogen had om wondere Kuuren te doen. En of de kromme Wichel-Staff of LITUUS der Romeynen, niet noch de krol van een Slange-Steert vertoond, magmen weegens de Slange-Staff van Moses en d'Egiptize Tooveraars bedenklijk houden. Doch hoe die Krol ook aan de Bisschoppelijke Staaven geraakt is, moogenze zelfs verantwoorden.

Waarneemingen omtrent de verschijning der Slangen.

Andere gaan verder, en zeggen, Dat d'Aspis-Slang, veeltijds met een Haviks-Kop verbeeld, (waar toe ook de Vleugelen die aan deeze Isis-Beelden gezien worden, konnen passen:) een Goeden Geest beteekende; onder dusdaanige Slange-gedaante uytgedrukt, om het Leeven, het Ligt, en de Vyerige beweeging der Neyging en Begeerte, die door alle dingen heenen gaat, te kennen te geeven: Jaa datze in haare Heyligdommen, dusdaanige Aspis-Slange Eerende, onder het Aandissen der Offerhanden, gewoon waaren, eenig Gelukkig of Ongelukkig voorteeken waar te neemen; te weeten indien hy de Oogen sloot, Dat was een teeken van Onspoed en Veragting; doch indien hy alles met een Helder en Glinsterend Gezigt aanzag, zulx beteekende dat alles Gelukkig en Voorspoedig zouw zijn, en het Jaar met Vrugtbaarheyd en Overvloed Gezeegend worden, &c. Laat ons ook nu den anderen Penning van Julianus bezien, op welk by-naa diergelijke Vertooning, en 't zelve Opschrift van den eersten, *Algemeene Beloften* gevonden word: Naamelijk, weederom een * dubbelde Isis, of liever Isis en Serapis, die op het Hoofd d'een met een Maat, d'ander met eenige Blaaden Gekroond, beyde beneeden den Naavel in kromslingerende Slangen eyndigen, en tussen haar tween een Kruyk of Cierlijk Gebootzeerden Pot vast-houden, daar een opgeheevene Slang met dry bogten over-heenen krinkeld. Waar van wy de regte bediedenis der eerste uytvinders deezer spoorelooze Wijsheyd en Vuyle Afgodendienst, (zoo die hier in Julianus, en die hem voor en naa gelijk waaren, gezien word,) aan haar zelven voor een poos overlaatende; ons ligtelijk te bezien staat, Hoe naa dit met de gesteltenis der Egiptize Gruwelen over-een stemd; tot welke Godt, de Profeet Ezechiel, op dat hyze hem vertoonde, in een Gezigt opvoerd, en laat zien aan hoedaanige Ontheyligingen zig het Huys Israëls had schuldig gemaakt; Ezech. 8:7. Hem brengende in den Tempel aan de deure des Voorhofs, daar een Reete in de Muur was; welke hem gebooden zijnde tot een wijde opening te breeken, ging de Profeet door de zelve in, en zag aldaar, *Allerley Beeldnis van Kruypende Dieren, en Verfoeyelijke*

* Ziet de Afbeelding van Isis, aan het beneeden deel.

Egiptize Slange-Dienst en Beestelijke Goden, aan Ezechiel vertoond.

lijke

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

lijke Beesten, en alle Drek-Goden van het Huys Israëls geheel rond-om aan de Wand gemaald. Dat hier d'Egiptize Afgoderyen en Beestelijke Plegtigheeden, als met een Schilders Penceel worden afgemaald, waar meede d'Israëliten haar al van hunne Inwooninge in Egipten, besmet hadden, Ezech. XX en XXIII. en dikwils daar naa gehunkerd hadden, kan die niet onbekend zijn welke weeten, hoedaanige Slange-Beelden en Gedrogtelijke Beesten, (die wy tot hier toe reeds breed genoeg verklaard hebben,) dezelve tot haare Heyligdommen ingevoerd, en Aangebeeden hebben; en hoedaanig derzelver Afbeeldingen in alle haare Tempelen, Cellen, Binnekaameren, Kelders en Onderaardze Spelonken rond-zom aan de Wanden waaren afgemaald; en die Wanschaape Monster-Dieren ook doorgaans in haare Heylige Beelde-Spraak, zooze die noemden, gebruyk-ten. En daar ontbreeken geen fraaye Uytleggers, die deeze plaatze des Pro-feeten, niet op de Afgodize gewoonten der Egiptenaaren passen, waar meede het Joodse Volk zig doe ter-tijd, beneffens andere Afgodize Verfoeyzelen der Kanaaniten en Syriers, bezoeteld hadden. Jaa wat zou ons beletten bedenke-lijk te houden, Of niet de Kinderen Israëls, zelf noch in de Woestijne zijnde, beneffens de herdenking en afbeelding van den Os-God Apis, door het Gouden Kalf, ook de Zinnen tot deeze Slangen-Dienst en het Eeren van den Aspis ge-strekt hebben, wanneerze teegens Godt Morrende, tot Moses zeyden; *Waar-om hebd gy-lieden ons doen optrekken uyt Egipten, op dat wy Sterven zouden in deeze Woestijne? Want hier en is geen Brood, ook geen Water, en onze Ziele Walgd over dit zeer ligte Brood*, Num. 21:5. Niet anders voor-waar, dan of-ze gezeyd hadden; hoedaanigen Godt is dit, die ons hier gevoerd heeft, waar van wy geen Gedaante of Afbeelding gezien hebben? In Egipten was APIS die het Land zijn Vrugten en het Voedzaame Kooren gaf; In Egipten was ISIS die over de Voetzaame Nyl-Wateren, en desselfs Overvloeyende Besproejing, Heerschappye had; In Egipten was de ASPIS die als een Goede Godheyd, alles met zijn By-zijn en Leevendig Gezigt Verquikte, en met Vrugtbaarheyd Zee-gende &c. Dusdaanige gedagten en Knorzieke inbeeldingen, konnenze in haa-re brandende begeerte tot de Drinkbaare Nyl-Wateren van 't Afgodisch Egip-ten gehad hebben; En dat Godt daar op, gelijk de draad van Moses verhaal doed volgen, *Vyerige Slangen onder het Volk zond, die haar Beeten, zoo datter veel van Stierven.* Godt haar alzoo Straffende door dat zelve middel, daar haar Dwaalzieke Herten naa verlangden, en waanden dat in dezelve te Eeren, haar Behoudenis geleegen was. Indien wy ons nu verder tot de beschouwing van de Aal-Oude Slange-Dienst der Egiptenaaren, en die haare spooreloosheeden naa-gewandeld zijn, willen inlaaten, 't is zeeker, Dat wy van daar tot veele onge-meene en hoogdraavende bedenkingen zullen opgeleyd worden. En voornaa-melijk wel hier toe, Dat wy eenigzinds reeden zullen schijnen te vinden, om te moogen gissen, dat hier ook een wigtige reeden te vinden is, Dat Moses den Val des Menschen, door de Verleydinge van een *Listige Slange*, invoerender-wijze beschreeven heeft; Op dat hy den Kinderen Israëls, dien hy nu dus-ver uyt Egipten geleyd, en tot een Afgezonderd Volk om den Waaren Godt te Dienen, (behalven een diep inzien tot de Gemoedelijke hoedaanigheeden van des Men-schen Vleesch en Geest, daarwe strax van reppen zullen,) te-bet van de Af-godize Eerdienst der Slangen, (die in Egipten zoodaanig d'overhand had, dat-ze geloofden van dezelve alle *Heyl, Zeegen* en *Welvaaren* te verkrijgen, gelijk-we tot hier in de verhandeling van Isis, hebben aangemerkt;) mogt aftroonen, en *Een Vyandschap*, om haar te geneezen, daar teegens inscherpte: Betoonen-de in de eerste plaatze, weegens den *Oorsprong der* ZONDE, Dat die, om dat-ze uyt d'ingewilligde Begeerte des Menschen voortgekoomen, een *Teegenstrec-vende* Partye of SATAN was, die als een Onstoffelijke hoedaanigheyd, aller-best onder een Figuurlijke gedaante uytgedrukt en bekend gemaakt kon wor-den, zeer Schrander tot zijn Oogmerk was; naadien des Menschen gemeen-zaame ommegang met die Slange, hem alle Ramp en Teegenspoed had over den

Israëliten waarschijnelijk ook met d'Afgodize Dienst der Slange besmet.

En daar over met Vyerige Slangen Gestraft.

Waarom Moses den Val des Menschen onder de Figuur van een Spreekende Slange beschreeven heeft.

hals gebragt. Konnende Moſes door zijn hoog-verligte Geeſt ligtelijk afpeylen, Dat de Goddelijke Voorzienigheyd, een Natuurlijke Vyandſchap tuſſen 't Geſlagt der Slangen en den Menſche geſteld had; en korts te vooren genoegzaam tot vernieuwing van die waarheyd aan Iſraël gebleeken was, in het toezenden van die Vyerige Slangen in de Woeſtijne, gaande van den Berg HORR op den weg der Schelf-Zee naa OBOTH, Num. 21:6. Hoedanig-een Inſtelling der Scheppinge, d'Afgodize Menſchen egter al vroeg door Afdwaaling hadden tegeniete gedaan en Verkragt; zoo datze niet alleen, als Moſes Eva invoerd, gemeenzaame Zaamen-ſpraak van Gebeeden en Raadpleeging met de Slange hielden, maar de zelve ook Godsdienſtig Eerden: Jaa ook weegens der zelver aanbrengende Deugd en Zinrijke Leering haarder Natuure, de Beeldniſſen van haare Goden en Godinnen daar meede verçierden, gelijkwe reeds in Iſis en Serapis gezien hebben; die ook zelfs wel door een Slang verbeeld wierden. Welk-

Jooden zeer lang aan d'Eerdienſt der Slangen vaſt geweeſt.

een Oude Zuurdeeſſem der Egiptize Dwaasheeden, zelfs naderhand in Iſraël, noch zoo kragtig uytgedeegen is, Datze aan de Kopere Slange, die Moſes tot een Teegengift der Fenijnige Beeten in de Woeſtijne Opgeregt had, tot aan de Daagen van den Konink Hiskia, Wierook en Afgodize Eerbewijzing hebben toegebragt, 2 Kon. 18:4. Zijnde niet dan een laater Uytſpruytzel van deeze Oude Egiptize Wortel; welke dien Vroomen Konink en dappere Herſteller der Godsdienſt, daarom ook uytroeyde; naa het bevèl van Moſes te vooren belaſt, in Kanaan te zullen onderhouden, Deut. XII. En zal miſſchien deeze bedenklijk-

Ceremonieele Wetten zijn groot-deels aan Iſraël gegeeven om haar van d'Afgoderye te geneezen.

heyd, de zulke minder vreemd ſchijnen, die ooyt hebben Aangemerkt, Dat niet alleen de meeſte Ceremonieele Wetten van Moſes aan Iſraël Voorgeſchreeven zijn, om in haar Plegtelijke omſtandigheeden, Dat Beſmet en Onkundig Volk tot een kragtig Genees-middel te dienen, op datze van de lang-ingekankerde Quaalen der Afgoderye geneezen wierden; Maar dat ook Moſes heel waarſchijnelijk, zelfs de Schepping binnen Zes Daagen bepaald, of liever uyt heel haar Toebereyding te gaar-getrokken heeft; dewijl ook de Order der gemaakte dingen, niet toelaaten datze te-gelijk en op eene tijd, tot een even-Volmaakte ſtand gebragt zijn, gelijk aan de Boomen en Vrugten te beſpeuren is. En de Aarde moogelijk daarom veele Jaaren, (die om datze voor *De Tijden der Eeuwen*, aan-te merken zijn, eygentlijk geen *Tijd* te noemen zijn;) in haare Toebereyding en Voortkoomen geleegen heeft; waar toe men mag naa-zien wat daar over in de Joodſe Oudheeden, eenigzinds ruymweydig is aangeteekend. Naa welke Zes-Daagen, Moſes den Zeevenden-Dag tot een TEEKEN en Voorbeeld der Goddelijke Ruſte ſteld; die Iſraël moeſte *Gedagtig* zijn, dien te Heyligen en af-

En zoo meede den Sabbath als een teeken van die Afzondering.

te Zonderen door ophouding van Arbeyd, die ook zelfs plaats in haare Ploeg-Oſſen, Draag-Ezels, Knegten en Maagden had; Exod. 23:12. en Kap. 20:10. Deut. 5:12. &c. Alles op dat zy, die nu een Heylig en Afgezonderd Volk zouden zijn, zig maar des-te beeter van de Afgoderye leerden wagten; overleggende uyt het Teeken en inhoud deezer Inſtelling; Dat dewijl d'Eenige en Waaragtige Godt, die haar nu Verloſt, en Uytverkooren had om hem alleen te Offeren en te Dienen, de Schepper van Heemel en Aarde was, en dezelve ook alleen door zijn Almagt Onderhield en Regeerde; zoo dat daar geen Zeeven Planeeten of Dwaal-Sterren te Eeren waaren, aan wien d'Oudſte Afgoderye, het Beſtuur der Weereld, (die Beurt-om-Beurt elk haar eygen Dag, die Bezorging op haar naamen,) pleeg toe-te ſchrijven. Van deeze Daagen word in de Wet, eenen Dag afgeſneeden, en tot een Heyliging of Afzondering aan Iſraël voorgeſteld; om te *Gedenken*, Dat Godt den Heemel en d'Aarde Geſchaapen had; en zy haar alzoo leerden wagten van de Afgoden, en eenig Goed uyt de Planeet-Sterren, en 't Heyr des Heemels af-te wagten. Gelijk daarom dan ook d'Eerſte Vermaaning

Dat naader aangeweezen en beveſtigd word.

die van eenige Afgoderye in de Boeken Moſis gevonden word, voor-al de Dienſt aan 't Heyr des Heemels, Zonne, Maane en Sterren verbied: Van welke zig ook Job al in zijnen tijd, als van een algemeene Dwaalinge, Verontſchuldigd, Kap. 31:26, 27. En het geene opmerkelijk blijft, is dit, Dat al waar in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

in de H. Schrift, van de Heyliging des Sabbaths gerept word, niet zelden het Gebod van de Afgoderye te vlieden, daar by-gevoegd ſtaat; vergelijkt Exod. 23: 12, 13. Lev. 19: 3, 4. met. Ezech. 20: 18, 19, 20. en voornaamelijk met die uytſteekende plaatze, Levit. 26:1, 2. daar aldus te leezen ſtaat: *Gy en zuld' Vlieden, geene Afgoden maaken, nogte Geſneeden Beeld, nogte Opgerigt Beeld en zuld gy u ſtellen, nogte Gebeelden Steen in uwen Lande zetten om u daar voor te Buygen; Want ik ben de* Heere *uwe Godt; Mijne Sabbatthen zuld gy houden ende mijn Heyligdom zuld gy vreezen; Ik ben de* HEERE. Hoedaanigen zaamenvoeging deezer twee Gebooden, (die in den eerſten aanzien ſchijnen te verſcheelen,) voorzeeker om geen andere reeden zoo dikwerf geſchied, als om datze door zeekere Maatſchappye verbonden zijn; te weeten, Dat Godt den Sabbath voornaamelijk heeft ingeſteld, om d' Afgoderye onder zijn Volk uyt-te roeyen, en zy weeten zouden, Dat Godt haar hier door Heyligde. Waarom dan ook den Dienſt der Afgoden, niet zelden te-gelijk met de ſchending des Sabbaths worden t' zaam-gevoegd, beziet alleen, Ezech. 20:16, 24. en Kap. 22: 8, 9. en 23: 37, 38. 2 Kon. 16: 3, 18. 1 Macchab. 1: 46. Want dat de Joden weegens de onderhouding van den Sabbath-Dag, als met een Kenteeken onder alle Volken, uytgeteekend zijn, is zelfs uyt de Getuygeniſſen der Heydenen, openbaar. In deezer voegen heeft Tibullus gezeyd; Lev. 19: 30, 31.

De Joodze Vierdag is al-om,
De Zeevende in het Heyligdom.

Inſgelijx Juvenalis in zijn XIV[de] Schimp-Digt;

Die als den Leuyën Dag, de Zeevende genaakt,
Van't geën ten Leeven diend, geen dingen aan-en raakt.

Doch gelijk'er vry meer toe behoord, om dit ſtuk ter deugden af-te doen; alzoo hebben wy daar toe een voegzaamer plaatze beſteld. Wat nu ook het gevoelen van veel Godsgeleerde belangd, welke meenen, Dat Moſes in de Hiſtorie van de Schepping en Val des Eerſten Menſche, geen Oneygentlijke maniere van ſpreeken, maar volgens alle Hiſtori-Schrijvers, een Letterlijke Stijl gebruykt heeft, daar van zullen we terſtond een woord tot Genoegdoeninge bybrengen. Waar toe ook miſſchien voor-af yts zal konnen helpen, zoo men aanmerkt, Dat Moſes heel waarſchijnelijk, zijn gantze Vijf Boeken eerſt Volſchreeven en ge-eyndigd heeft uyt andere Dag-Aanteekeningen t' zaamen te voegen, ter-tijd, Dat hy met het gantze Volk in de Vlakke-Velden Moabs aangekoomen en op 't laatſte van zijn Leeven was; vergelijkt Num. 36:13. met Deut. 31:2, 9, 24. en andere plaatzen; als wanneer hy door ervaarenis, nu alderbeſt was ontwaar geworden, met hoedaanig-een Dwaalbaar Volk hy dus lang omgeſworven en veel arbeyds doorgeſtaan had; (vergelijkt Num. 33:2.) en hoe zy beſt in Toom en onder een Wet konden in Bewaaringe geſteld worden: Godt zig ook over-al zoo gedraagende, Dat hy hem eenigzinds voegde naa de ſwakheyd van het Kindze Verſtand dat alzinds in Iſraël uytſtak; toelaatende dat Moſes zelfs ook Inzettingen voorſchreef, die in veeler manieren naa de hardigheyd haares Herten geleeſt waaren. Zoo nogtans, Dat de Verſtandige en die onder hunne Naakoomelingen, *Liefhebbers Gods*, en Godvrugtige Beminnaars van het Oogwit des Wetgeevers waaren, ligtelijk konden zien, waarom Godt haare Vaders met Gebooden en Inzettingen beſwaard had, die in haar ruwe Bolſter aangemerkt, *Niet Goed* en waaren, Ezech. 20: 25. &c.

Exod. 17: 14. 34:27. Num. 33: 2. Moſes heeft zijn Vijf Boeken eerſt op 't laatſte van zijn Leeven voltooyt Num. 33: 2. Deut. 1: 1. &c. Godt heeft zig in veele dingen gevoegd naa Iſraels Kindze Verſtand.

Maar laat ons doch aangaande den Val des Menſchen eens bezien, onder wat Letterlijke bewoording, en om wat reeden Moſes, de Slange Spreekende en Verſtandelijk Reedenvoerende, heeft ingevoerd? Onzes-agtens, het ſchijnd, Dat alles wat Moſes in dit verhaal van de Slange zeyd, t' eenemaal op haar toepaſſelijk is, uytgezonderd de Spraak; die men eenigzinds op het teegengeſteld Zinnebeeld, naamelijk d' Uytroejing der Afgodize Zeeden omtrent den Dienſt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

der Slange in Egipten kan passen, de rest misschien geleest is naa de uytgang van Gods Voorzienigheyd in de laater tijd, aan al de Weereld gebleeken. Aldus voerd Moses de Slange hier door genoegzaam in, als een Kruypend, Slegt en Veragt Dier, onder de Dieren des Velds, eerze noch tot het Kruypen op haaren Buyk Verdoemd word, Dat hy haar een *Slange* noemd. Vergelijkt Gen. 3: 1. met *vers* 14. naadien alle Slangen Kruypen, en geen Schepzel door de Zonde, zijn Vorm noch maakzel veranderd heeft. Anders had die Slange, welke den Vloek op den Hals kreeg, of zelfs maar alleen of ten minsten in haar zoort, moeten op den Buyk gaan, d'andere die reeds uyt d'algemeene Schepping voortgekoomen waaren, en in zoort merkelijk verscheelden (gelijk'er zeer veel Slangen zijn,) op Twee of Vier Voeten loopen. 't Geên ons behoorde te vermaanen, Dat de Slange hier alleen Zinnebeeldelijk ingevoerd word; naadien de eygentlijke Slang uytgeslooten en onder de Gedierten des Velds geteld, van deeze in Listigheyd, overtroffen wierd; 't geên niet duyster in Moses woorden leyd; als hy zeyd, *De Slange*, (of *Die Slange*, wijzende als met de Vinger op die Zinnebeeldelijke hoedaanigheyd, welken hy voor had in den Mensch, en niet in de Dierlijke Slang, aan-te duyden,) *Was Listiger dan al 't Gedierte des Velds dat Godt gemaakt had.* Maar de Slang was ook van Godt gemaakt, en kan derhalven niet uytgeslooten worden; zoo'er een Natuurlijke Slange verstaan word. Doch nu meet Moses de *Listigheyd* deezer Slange, alleen af, ten aanzien van de Natuure der andere *Dieren des Velds die Godt gemaakt had*, en waar onder de Slang thuys hoorde; op dat hy die geheel niet naa 't Verstand van een Duyvel, of geswinde Geest van een Quaaden Engel scheen af-te meeten, die 't gemeen gevoelen nogtans wil dat daar in zijn Rol gespeeld heeft: Het geene Moses had dienen te doen, by-aldien hy een Dier had willen toestellen, Dat buyten zijn eygen Verstandelooze Listigheyd, Schrander genoeg was om een Mensch van een Zuyver en Onbelemmerd Verstand en Wille, te Bedriegen, en met zijn Spraakzaame Redeneering van zijn stuk te zetten; en derhalven ten minsten Listiger zijn als een Mensche? Daarwe nu doorgaans zien, Dat de Slangen door de Menschen zelf Verschalkt worden. Want om dat Godt de Mensch de Heerschappye over de Beesten gegeeven heeft, heeft hy hem ook veel-meer Verstand, dan Magt gegeeven, met welk hy door 't beleyd der Reeden, hem de Dieren, hoe onbetemmelijk van Aardt en Sterkte, onderwerpt. En dit heeft, onder d'Oude Digters, Euripides in zijn Treurspel van Æolus weeten te zeggen;

Bedenking over Moses invoering van een Slange.

Slange daar Moses van spreekt niet onder 't Gedierte des Velds geteld.

De Kragt is weynig, die Natuur
Den Mensche gaf, maar 't Wijs bestuur
Zijns Raads, kan alle Dieren Temmen;
Die Kruypen, Vliegen, Gaan of Swemmen.

Waar meede dan ook zeer wel over-een stemd; 't geener Genesis 1:26. en Psalm 8: 7, 8. van des Mensche Heerschappye gezeyd word. En alhoewel wy ons hier de fraaye waarneemingen van Oppianus, in zijn Vijfde Boek *Van de Visschen*: En Basilius over *'t Werk van Zes-Daagen*, als meede die van Origenes, in 't xv^{de} Boek *Teegens Celsus*, konden te nutte maaken, zetten wy nogtans alleen deeze Spreuke by, die van Klaudius Neapolitanus, by Porfyrius gevonden word, in 't eerste Boek, *Van dat men geen Vleesch Eeten Mag.* Zeggende; *Dat wy over alle Reedenlooze Dieren Regeeren, gelijk Godt over de Menschen Regeerd.* Dits voorzeeker genoeg gezeyd, om te bemerken, Dat hier heel niet teegens en doed, Dat de Zaligmaaker de Slange *Voorzigtigheyd* toeschrijft, en den Stervenden Jakob, zijnen Zone DAN, by een Slange vergelijkt die by den Weg in het Stof zijn Listige Laagen oeffend; dewijl zulx alleen op zeekere Behendigheyd ziet die zy van Natuure en haar byzonder maakzel heeft, zoo in 't Geswind beweegen van haar Glibberig Lichaam, haar Leevende en Vyerige Hitte,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Hitte, en Snel Gezigt, om 't Quaad te vlieden, als om haar Vyand heymelijk aan-te vallen en een Liſtige Neep te geeven. Gelijkmen zeyd, Datze in Gevaar, voornaamelijk zoeken haaren Kop te bergen, om datze daar Teeder, en ligtelijk te Dooden zijn; het geên den Menſch ook tot der Slangen zeekere Ondergang aangeweezen word, Gen. 3: 15. Doch dit alles doetze Verſtandeloos en volgens haar Maakzel, dat is, als Moſes heel fraay zeyd; *Naa haaren Aardt*, ziet de Scheppinge doorgaans. En in dusken Zin word ook den Vos, Loosheyd toegeſchreeven, Luc. 13:31,32. En van de Swaaluwe en de Kraane gezeyd, *Datze haaren Tijd weeten*! En dat den Oſſe en Ezel, *De Kribbe van zijnen Heere*, beeter als Iſraël zijnen Godt kende. Maar naadien den Uytleggers, die dit Verhaal naa de Letter Verklaaren, doorgaans ſwaar om te verſtaan ſcheen, Hoe een Verſtandige Vrouwe als Eva was, aan haar eygen Gemoed, of aan haaren Godt, zou antwoorden en zeggen, *Een Slange*, of *De Slange heeft my Bedroogen*, (verſtaande een Waaragtig Bedriegen door onderlinge Zaamenſpraak met dit Beeſt?) hebbenze gezeyd, Dat de Duyvel door de Slange Geſprooken heeft: Dewijl het al-om bekend is, Dat de Slange van haar zelven Spraakeloos is; en wy giſſen, Dat het Eva ook wel wiſt. Doch dit en zeyd Moſes niet, maar d'Uytleggers voeren de Duyvel ruym en breed, zelfs al tot het Paradijs in, eer noch eens bekend gemaakt is, Datter zoo een Zelfſtandigen Duyvel in de Weereld was. En wy meenen dat het noch t'Onderzoeken en te Bewijzen ſtaat, Hoe en van Waar, en op wat Maniere, zoodaanigen Duyvel SATAN, of Booſe Geeſt zou voortgekoomen zijn? En of de H. Schrift daar van ſpreekt, als van een Zelfſtandig Weezen, uyt de Gevallen Engelen, als men zeyd; Of dat zy daar door zeekere Hoedaanigheeden verſtaat, welke in de Strijd tuſſen de Begeerte en de Wil des Menſchen, haar Rol ſpeelen? Van welke onzes-agtens, niet welvoegzaamer, als onder een Perzoonelijke Naamdigting kan geſprooken worden; 't geên wy willen naaſpooren; naadien wy bemerken, Dat ook Moſes, heel de Joodſe Kerke, van een Val der Engelen, en een Duyvel, die een Weezentlijke Zelfſtandigheyd zou zijn, t'eenemaal Onweetende gelaaten heeft. Want indienmen al ſtelde, Dat een Gevallen Engel, door de Slange geſprooken heeft, dan zal noch de ſwaarigheyd die wy ſtrax over Evaås Belijdenis maakten, geenzinds aan eenkant geholpen zijn, naadien Eva dan immers zoo wel als wy, noch even onweetende van de zaak blijft, en niet regt en weet, Wie haar Bedroogen heeft; het zy men haar aanmerkt voor of naa Dat haare Oogen Geoopend waaren: En Moſes heeft'er ook om geen andere reeden, de gantze Joodſe Kerke onweetende van gelaaten; als om dat hy'er geen Duyvel in gewaar wierd, noch ook voor had in zijn Verhaal daar in-te mengen. En daarom kon de Slange, die men geloofd dat Eva voor en naa Zag en hoorde Spreeken, ten aanzien van haar begrip, niet anders dan een Natuurlijke Slange, en Een uyt de Dieren des Velds zijn, die immers niet en Spreeken. Maar by-aldien een Duyvel, dat is, een Zelfsſtandige Helze Geeſt, buyten de Ziel-kragten des Menſchen, waarlijk door de Slange Geſprooken heeft, volgd niet alleen, Dat hy om zig zelven Zienelijk te vertoonen, 't Lichaam van een Beeſt *Aangenoomen* of liever *Ingenoomen* heeft, om daar door te konnen Spreeken, (daar het Beeſt zelfs van Natuuren niet Spreeken kon?) Maar de Duyvel zal ons zoo doende ook voorkoomen, als een Groot Konſtenaar, en te-gelijk een zoo Bot en Plompen Duyvel, Dat hy niet met allen, jaa minder dan een Beeſt wiſt: Want hy zal hem als een *Duyzend-Konſtenaar* betoonen Magtige en Wonderlijke verrigtingen op zijn Kooker te draagen, (zoo dat hy zelfs Stomme en Reedenlooze Dieren Spreekende kan maaken, of ten minſten door dezelve Spreeken, die geheel geen bequaamheyd van Werktuygen, tot Geluyd-maaking hebben, gelijk wel voornaamelijk zoodaanig de Slang is;) en zelfs onder-en-tuſſen zoo Bot en Onweetende zijn, Dat hy de Liſtigheyd van een Reedenlooze Slange moet Afprachhen, om den Regtſchaapen Menſche te Verleyden? *Gebruykende een Liſtig Dier tot een Liſtige onderneeminge*, als zommige zoo zeldzaam hier van Schrijven. Ten zy dan zeggenze,

Moſes zeyd niet dat de Slange door de Duyvel Geſprooken heeft.

Dat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Dat Moſes *De Liſtigheyd der Slange*, noodeloos aanteekend. Doch deeze ongerijmdheyd zal haaſt weggenoomen zijn, alſwe deeze Slang-Duyvel SATAN, in den Menſche zelf zullen gevonden hebben; want hy zal hem daar in Liſtig genoeg betoonen. Maar is de Duyvel zoo Dom geweeſt, Hoe heeft hy nogtans de Slange onder de Liſtige Dieren des Velds weeten uyt-te pikken, en geweeten Dat die Liſtiger was dan hy zelfs? Maar die zoo Liſtig en Doortrapt was, Dat hy des Menſchen Hert en Staat kende, zoo dat hy ook het Gebod Gods wiſt dat daar in verborgen lag; Hoe zal die een Liſtge Slange neemen om zijn rol daar door te ſpeelen? Waarom heeft hy niet liever op haar Gedagten gewrogt, gelijk men wil Dat hy thans zeer heymelijk doed? Want nu Spreekt hy immers door geen Slangen meer? Of is hy naa zijn twee-werfze Verdoemenis en Straflijding, Schranderder geworden; en weet hy Dat de Slangen zeederd by de Menſchen verdagt zijn geworden, weegens d'ingeſtelde Vyandſchap; Zoo dat hy nu daarom Onzigtbaar op de Ziele, en de Hertstogten der Menſchen werkt, om haar te doen Zondigen: Doch aan zijn Toover-Knaapen daar hy een Verbond meede heeft; dan eens in een Baviaan, of in een Monnik, of in een Swart Hondje Verſchijnd, en daar in zeer gemeen met haar omgaat; gelijkmen van Doctor Fauſtus, Kriſtoffel Waagenaar, en Agrippa verteld, en in Gedrukte Boeken Schrijft; maar van Johannes Wiërus, Die beyde Agrippa en 't Hondje zeer-wel gekend heeft, vry anders getoond is. Zoo dat ook Joſefus Schaliger, alzulke Beuzel-Schrijvers, uytgeſtampt, en onder die inzonderheyd Paulus Jovius, die dit wel het eerſt van Agrippa had uytgeſtrooyt; onder een aardige omkeeringe, PATER MENDACIORUM, dat is, *Vader der Leugenen* genoemd heeft; als die den voortreffelijken Man, Hendrik Kornels Agrippa, van gemeenſchap met de Vader der Leugenen, aan al de Weereld had zoeken Verdagt te maaken. Maar zegd ons doch eens! Spreekt Moſes wel zoo ongerijmd van de Slange en van de Duyvel, Dat men'er alzulke Glibber-gladde Brodgrijnzen van beſluyten uyt maaken kan? Neen hy voorzeeker, daar was hy te Goddelijk Wijs toe, en 't Onderwijs zelfs in de Wijsheyd der Egiptenaaren, had hem dat ook beeter leeren behandelen. 't Zijn alleen de vergeleegentheeden der Schrift-Uytleggers, die gewild hebben, Dat'er de Duyvel me ſpeelde; waar in de Naavolgers, zonder dit Stuk in alle bedenkelijke dieptens naa-te ſpooren, malkanderen gevolgd zijn; ziende daar anders geen Mouwen aan-te zetten. En zulx wel met zoo veel-te meerder zeekerheyd, als haar zommige Waanwijze Schoolſtampers vaſtelijk lieten voorſtaan; Dat de groote Wetgeever Moſes, die als Leydsman en Tugtmeeſter, zoo Magtigen Hoop Ontweetend en Afgodis Volk te Polijſten en onder Plegtige Gehoorzaamheyd van wel-ingeſtelde Wetten en Regten in Bewaaring te ſtellen had; geen On-eygentlijke manieren van ſpreeken gebruykt heeft, in het beſchrijven van de Scheppinge, Val des Menſchen en diergelijke ver-afgeleegen dingen. Zoo ſtout ſpreekt men; daar zy nogtans haar zelven ſtrax vergeeten; en willen, Dat het *Vermorzelen van den Kop der Slange*, niet op de Slange, maar op 't geên'er onder te verſtaan is, toepaſſelijk zy. En dat gelooven wy ook; Is dat dan niet wel *Onëygentlijk* gepraat? Maar zy ſchijnen van 't regte ſpoor der goede Uytleggingen afgedwald, die alzoo gezind zijn: Naademaal het niet heel donker ſchijnd om-te merken, Dat Moſes de Waarheyd der van Ouds-her ingewonde dingen, veelzinds niet van-Vooren, noch zoo niet opgeteekend heeft, Dat hyze alle naa de Letter van zijn verhaal heeft willen verſtaan hebben; maar zoo als hy die door zijn Hoog-verligte Geeſt, die aan zijn Ampt paſte, uyt de Uytgangen der Goddelijke Voorzienigheyd, op 't Beſte, Nutſte en Aldervoegzaamſte afgepeyld, den Volke, Hiſtoriſcher wijze konde voorſtellen. Waar in hem dan zommige dingen zoodaanig voorqaamen; (hoedaanig inzonderheyd den Val des Menſchen is,) Datze niet als onder Zinnebeeldelijke Figuuren, en toeëygening van zaaken en Perzooneeringen konden en moeſten verhaald worden, gelijkwe ſtrax naader in dit geval toonen zullen. In deezer voegen heeft Moſes, de Wil van 't Goddelijk Gemoed, en het daarſtellen

Waarom Moſes den Val des Menſchen en veele andere dingen van de Schepping, niet geheel tot den zin van een Letterlijke verklaaring geleeſt heeft.

ftellen der zaake, daar op voortgekoomen, niet zelden door *Het Spreeken Gods*,
uytgedrukt; *Godt zeyde*, zeyd hy : Alwaar buyten twijffel niet gefprooken,noch
geene Stemme die door de lugt en in de Ooren klinkt, maar alleen Gods Wil en
Goedvinden van nooden was. Want Godt fpreekt zienelijk door zijne Werken,
en laat daar aan blijken wat en hoe zijn Wil geweeft is. Doch om dat de wijze,
hoe Gods Wil yts onmiddelijk werkt, aan 's Menfchen Verftand onbekend is;
word zeer dikwils een Stemmelijk Spreeken en Gebieden zoodaanig ingevoerd,
als of de dingen, het zyze zijn of niet en zijn, Ooren hadden om te gehoor-
zaamen; en zelf de Beeften even ingevoerd, als ofze Reeden en Verftand en
zelfs ook Spraak hadden: En wy giffen dat al die de Bybel meer dan eens gelee-
zen hebben, zullen dit gemerkt hebben, zonder dat wy ons ophouden met al
de Voorbeelden daar van by-te brengen. Let hier eens op het *Beftraffen* van de
Wind, van de Koortze, de Maan-Zieke, en die met Een Stomme, en Onrey-
nen Geeft behebd waaren, &c. waar van ftrax vry wat naader. Waarom wy dan
ook meenen, Dat by-aldienmen de Hiftorie der Schepping, en den Val des Men-
fchen, door de Verleyding van een Spreekende Slange, onder deeze bedenklijk-
heeden inziet, veele fwaarigheeden aan-een kant geholpen, en de pas tot noo-
delooze Vraagen zal afgefneeden zijn. Hierom fchijndmenze ook geen Ooren
te moeten leenen, welke meenen, Dat of het fchoon een Wijs en Omzigtig
Genees-Meefter niet verbooden is, de Medicijnen te Verzagten, en de Bittere

't Is Godt niet onbetaamelijk zig naa de Swakheyd van 's Menfchen Verftand te voegen.

Pillen met Goud t'omfwagtelen, op datze te gemakkelijker Ingenoomen wor-
den; of de Quaadaardigheyd der Ziekte voor den Lijder Verborgen te hou-
den, op dat men hem niet Neerflagtig van Geeften maake, of geleegentheyd
verfchaft om zig met Uytvlugten teegens de Geneesmiddelen aan-te kanten;
zoo dat alle Hôôp en Belofte van Herftel te-Loor loopen en geen vat op den
Zieken hebben: Het Godt nogtans niet betaamelijk fchijnd, Dat hy ooyt tot
Behoud van den Menfche, en in het byzonder van zijn quaalijk gefteld Volk,
wiens Genees-Meefter hy was, en voor had tot zijne Kennis bequaam te maa-
ken, zoo grooten rekkelijkheyd en inwilliging zou hebben willen toonen, Dat
hy zig in veele dingen, niet naa de Swakheyd van haar Verftand zoude gefchikt
hebben; daarze doch van weegen haare Inwooninge in Egipten, met zoo vee-
le Bygeloovigheeden befmet waaren, Datze by-naa niets van Godt, noch zij-
nen Dienft, naa Waarheyd meer te-regt verftonden, dan onder Groove en Zie-
nelijke Beeldniffen en Aanduydingen: Daar wy immers zien dat hy wel toege-
laaten heeft, Dat hem zelf, Handen, Voeten, Oogen, Ooren, jaa ook Men-
fchelijke Hertstogten toegefchreeven worden; om zijn Onbegrijpelijk Beftuur
dat Over-Al in, en nergens Uytgeflooten is, zoo veel te Zinmaatiger voor den
Menfche te maaken. Waarom het by ons een Onbefchaamdheyd van Spinoza
fchijnd, als hy uyt deeze en diergelijke toegeeving befluyt, Dat Mofes zelfs geen
waare Gedagte van Godt gehad en gemeend heeft, Dat'er *Meer dan* Eene Godt
was; gelijk we in de Joodfe Oudheeden ruymer aangeteekend, en wel anders
uyt Mofes eygen woorden getoond hebben. En hier uyt meenen we dat het ook
groot-deels voortgekoomen is, Dat hem Godt niet ontzien heeft, aan Ifraël veele
Wetten van Offerhanden, Reynigmaakingen, Feeft-Daagen en diergelijke te
geeven, die, fchoonze in haaren Aardt groote Gemeenfchap met d'Afgodize
Plegtigheeden der Heydenen hadden; (waar vanze Godt immers Afzonderen
en Geneezen wilde;) nogtans met zoodaanig Wijffelijk-Ingeftelde Uytkiezin-
gen ingefteld, en bebolwerkt heeft, Datze niet alleen teegens de Heydenze Zee-
den aangekant laagen, maar ook genoegzaam-Oorfpronkelijke Reeden infloo-
ten, die de Verftandigen konden doen zien, Datze meeft alle zeer Nutte en
Noodige Genees-Middelen waaren, om Ifraël van d'Afgodize Krankheyd te
Geneezen: Jaa daar-en-booven ook aanleyding gaaven om de Verborgenthee-

Om wat reeden Godt in Ifraëls Godsdienftige Wet-

den der Goddelijke Beloften in den Meffias, welk hier in als omfwagteld waa-
ren, aandagtig te overdenken. Willende Godt alzoo in deezen van de eerfte
zoort der Godsdienft, die in Offerhanden had beftaan, niet teffens afgaan, op dat

en, van de eerſte Godsdienſt der Vroome Vaderen niet heeft willen afwijken.

hy niet en ſcheen een geheele omkeering te doen, en die Offerhanden, welke d'Eerſte Vaders in den Geloove gedaan hadden, te wraaken. Dus heeft hyze dan geleyd onder den Leydsman Moſes en 't Aaronize Prieſterdom, en die naa hem op zijnen Stoel Zaaten; tot dat de Zaligmaaker der Weereld, alle die Magten uytgetoogen en met Triomfe ten toone geſteld heeft; naa dat hy het Handſchrift der Zonde, tot hier toe door de geduurige Offerhanden van waarde gehouden, door zijn Bloed Uytgewiſt en aan het Kruys Genaageld had, Koloſſ. 2:14,15. Zoo dat ook hier tot het Goddelijk beleyd te pas komd, 't gêen Stobæus uyt Euripides van 't Geneezen der Krankheeden zeyd;

Die met een goed Beleyd de Menſchen wil Geneezen,
Die lette op het Volk en op haar innig Weezen;
En op den Aardt van 't Land waar in den Zieken Woond;
Zoo doende word de Konſt naa regten eys getoond.

Hoe de Schrift van Geeſten en Onſtoffelijke Wêezens ſpreekt.

Maar 't gêen hier voor-af geweeten diend, en ons ſtraks zal te Nutte koomen, is dit, Dat het meede uyt dezelve Raadſlag voortgekoomen is, Dat de H. Schrift, inzonderheyd geen *Eygentlijke*, maar *Oneygentlijke* en *Figuurlijke* manieren van Spreeken en Spreekwijzen gebruykt, daar zy van de *Geeſten* of *Engelen* gewag maakt; om dat zy onderſteld, Dat het den Menſche onmoogelijk is, yts van een *Geeſt*, als *Geeſt*, hy zy dan Goed of Quaad, door eygenſchap of toeëygening, of ook als een Onſtoffelijke hoedaanigheyd en innigſte Weëzen, te begrijpen; en noch veel-min die te konnen Uytſpreeken, zoo als haar eygen Natuure vereyſt dat men der van Spreeken moeſt, by-aldien men'er een Waaragtig Denkbeeld van maaken zal. En 's Menſchen Verſtand is daar ook zoo wijd van verſteeken, Dat zelfs geen Engel uyt den Heemel, ons zijn eygen Onſtoffelijk Wêezen, magtig zou zijn met verſtaanbaare woorden te vertellen, Dat wy 't zelve daar door Kennen en Verſtaan zouden: En het zou alzoo min magtig zijn in onze Zinnen te vallen, als het Paulus viel te zeggen, Wat hy in zijn Opneemen in den Derden Heemel Gehoord had, 2 Kor. 12:2,4. Jaa wy zijn'er miſſchien alzoo min bequaam toe, als de Beeſten, om ons Beſtaan en Bedrijf te Verſtaan, als wy die aan haar zouden onderneemen te Vertellen. Al 't gêen men de reeden Gete-agten heeft, Dat de H. Schrift, haar in het Beſchrijven der Geeſten, en vermoedelijke hoedaanigheeden van 's Menſchen Binnenſte; zig voegt naa 't vermoogen van 't Menſchelijke Begrip, en zulke Naamen en Spreekwijzen heeft uytgezogt, als onder ons gebruykelijk zijn; op datze d'Onſtoffelijke dingen, die zonder de zelve niet in onze Zinnen konnen vallen, egter met zulke Kleeding Omhangen en Opgeſchikt, te-bet aan onze Zinnen overbragt; en niet op dat wy door die Spreekwijzen, haar eygen Natuure en binnenſte Wêezen en Werken, ten klaarſten Begrijpen, of daar naa alleen verklaaren zouden. Onderſtellende, Dat de Geeſtelijke Menſch, de Figuurlijke toeëygening in al die Spreekwijzen en Benaamingen, ter deugden zal onderſcheyden; en Onderſcheyden moet, gelijk den Apoſtel vermaand te doen, 1 Kor. 2:15. En daar toe deeze reeden grondveſt; Dat de Dierlijken Menſch geen Bevattinge daar af heeft, om dat de zaaken zelf, van haare omgehangen Naamen, Figuuren en Perzoonelijke invoeringen, Geeſtelijk moeten onderſcheyden worden. Zulx wy alzinds toe-te zien hebben, Dat men de *Woorden*, niet voor *Zaaken* verkieſt, en zoo tot over de Ooren in Dwaalinge vald. En om op deeze trant een woord, van 't Wêezen en Beſtaan der Engelen te zeggen; wy meenen, Dat alle Geeſten, buyten de Lichaamen, niet wel yts anders dan enkel Goddelijke Kragten aan-te merken zijn; die zonder Maaking of Scheppinge van Godt verſchaft en daar geſteld worden, Dan en Wanneer, en Waar het hem belieft, en die ook daarom in hem Beruſten en van hem Afhangen en Uytgezonden worden; even by-naa (om door een Gelijkenis te ſpreeken,) als onze Kragten ten dienſt van onze Wil gereed ſtaan, en Uytgelaaten of Ingehouden worden, naa datwe willen. En

Hoe men de Engelen aanmerken kan.

het

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

het ſchijnd ons toe, Dat het dien Hoofdman, Matth. 8:8,9. even zoo en ter Deugden vertoond; zoo dat de Zaligmaaker hem daar over Verwonderde, en d'uytneemendheyd van zijn Geloove Prees. Waar van daan het dan gebeurd, Dat Gods Magt niet zelden, als die der Koningen afgeſchilderd word, die door haar Gebod, Landen, Steeden, Volkeren en Magtige Heyrlegers Regeeren. Gelijk inzonderheyd daar van te zien is, Pſal. 68: 18. 1 Kon. 22: 19. Dan. 7:10. &c. Daar al die grootſpraakelijke Uytdrukkingen dienen, om 't Menſchelijk Gemoed te hulp te koomen, dat anders geen Denkbeeld van Gods Magt en de Veelheyd zijner Engelen, noch van het Staan voor zijnen Throon kan maaken, om datze in haar zelven Onverſtaanbaar zijn. Het is derhalven dan ook verlooren moeyte, Dat onze Godsgeleerde, de Scheppinge der Engelen, te-gelijk met de Scheppinge van den Derden Heemel, willen aanwijzen; als of men die onder 't Heyr des Heemels te reekenen had. Gelijkmen daar toe Gen. 2:1. 1 Kon. 22: 19. en Job. 38: 4,7. en 1:6. by-brengd; daar de Engelen zouden *Morgen-Sterren*, en *Kinderen Gods* genoemd worden. Doch de Uytleggers ſpreekender meeſt twijffelagtig van. En zoomen vraagd, Waarom evenwel Moſes, de Scheppinge der Engelen, noch haaren Val, niet Uytdrukkelijk beſchreeven heeft; zoo antwoordmen gemeenelijk, Dat het zijn Oogmerk niet en was, om dat de Joden geleegentheyd tot Afgoderye hadden konnen neemen, zoo zy van Onzienelijke Geeſten gehoord hadden. Maar zoo dit waar is, Hoe hebben zy dan Kenniſſe van de Engelen gekreegen? Immers hebben zy de Cherubinen gekend, en als Waarteekenen van d'Engelen gehouden, en nogtans geen Afgoderye daar meede bedreeven, alſſe wel met de Kopere Slange van Moſes deeden? Ten zy miſſchien Verleyd door de Kalveren van Jeroboam. En daarom kan dit de reeden van Moſes verſwijging haarder Scheppinge niet zijn. Men zal dan beeter zeggen, Datze Moſes niet in de Scheppinge gedenkt, om dat de Geeſtelijke Zelfſtandigheeden niet tot de Schepping behooren: En Scheppen eygentlijk yts Stoffelijx aanwijſt, dat onder 't Scheppen Gemaakt en Gefatzoeneerd word. Doch de Geeſten alleen van Godt gegeeven worden zonder Maaken. En konnen derhalven weegens haar Oorſprong en geduurige afhanklijkheyd, ook niet Vallen, noch tot Duyvels worden, gelijk we dat ſtrax naader zullen aanwijzen. Onder-en-tuſſen meenen wy, Dat al waar d'Engelen zoodaanig Zienelijk Verſcheenen zijn, Dat men'er heel geen Menſchen, door verſtaan kan, het voor waarſchijnelijk te houden is; Dat Godt de Inbeelding der Menſchen, aan wien hy hem door het toezenden van een Engel Verſchijnen of bezoeken wilde, zoodaanig heeft aangedaan, als'er van zulken Engel, op een Menſchelijke wijze in de Heylige Schrift geſprooken word. Hoedaanig men zig onder anderen, den Engel aan Manoah en zijn Vrouw toe-gezonden, verbeelden mag; welken met de Vlam van 't Offer-Vyer Opvoer, Judic. 13. Waar door wy verſtaan, Dat het Zienlijk Schijn-Beeld der Goddelijke Verſchijning, dat is, 't Gezigt des Engels, uyt haar Gezigt verdween; door 't naalaaten of ophouden van d'agtervolging deezer Goddelijke Aandoeninge. Waar naa zy dan bekenden, *Dat ze Godt Gezien hadden*. Te weeten in de blijken van deeze Wonderlijke Ontmoetingen. Even als Jakob zelf zoo op 't Gezigt van die Ladder deed, langs welk hy de Engelen in zijn Droom zag Op en Afklimmen. Welke Ladder even zoo, als de Engelen Verdweenen is. En zoo wy wel op 't Verhaal van Lukas agt-geeven, den Engel des Heeren, dien Petrus uyt de Gevangenis Verloſte, zal ons niet anders als zoodaanigen Gezigte voorkoomen; Dat, naa dat den Gevangeling door beyde Wagten, tot op de Straate in Vrijheyd was uytgebragt, hem verliet, Actor. 12:9-11. Als wanneer Petrus aan de gebeurde zaake wel bemerkte, Dat hy door een Engel des Heeren, dat is, Door de Werkdaad der Goddelijke Kragt, Verloſt was. Doch te vooren en in de Daad, wiſt hy dat zoo klaar niet; maar meende in zijn Sluymering, (zijnde uyt den Slaap Opgewekt,) Dat hy een Gezigt in den Droom had, let eens op *vers* 9. En gelijk wy op meer dan eene plaatze, het gevoelen, Dat van *De Aangenoomen Lichaamen* der Engelen rept,

Hoe de Geeſt-Engelen Zienbaar zijn.

(als met welkze waarlijk zouden Gaan en Koomen, Eeten, Drinken en alle Menſchelijk bedrijf doen;) weederſprooken hebben; alzoo verwonderd ons, Dat de Kantteekenaars weegen het Opvaaren van deezen Engel, niet een woord te zeggen maaken: Maar alleen dat deezen Engel geen Spijze van Manoah wilde Nutten, *Om dat hy als een Engel, jaa als de Zone Gods, geen Spyze van nooden had*: Zulx dat ook Manoah hem willende een Offerhande doen; *Hy't zelve aan Godt zoude doen; om daar meede te kennen te geeven; Dat hy Waaragtig Godt was.* Dit zeggen de Kantteekenaars; en willen derhalven dan ook, Dat Kriſtus hier in Menſchlijke Gedaante Verſcheenen en in de Vlamme des Offers, Zienelijk ten Heemel Gevaaren is. Doch in de Verſchijning der Dry Mannen, die Abraham Gebraaden Kalfs-Vleeſch voor-zette, ſchijnenze anders gezind, als zy de Godheyd ook Eeten en Drinken toeëygenen: Daar andere weederom andere gedagten over hebben. Doch Ridderus maakt in de Verſchijninge aan Manoah, geen gewag van Kriſtus; maar zeyd rond-uyt, Dat uyt de zaamenhang van die Hiſtorie blijkt; *Dat de Engelen hebben Bepaalde Wêezens, waar door zy Spreeken, Werken, zig Beweegen van d'eene plaatze tot d'andere; en datze gelijk een Voogel Opvliegd van de Aarde naa den Heemel; alzoo ook de Engelen door verwiſſeling van plaatze, gaan van d'eene naa de andere.* Dit zeyd Ridderus. Die hem in zijn *Schriftuurlijk Ligt*, teegen 't Gevoelen van andere over dat ſtuk zoo breed uytlaat; Dat het ligt te zien is hoe zeer de Godsgeleerde, omtrent de Natuure en Weezentlijke Teegenwoordigheyd der Engelen, overhoop liggen en in 't onzeeker ſtaan. Doch zy zijn alderverdſt van de waarſchijnelijkheyd, welke niet en willen toeſtaan, Dat de Verſchijning en Werking der Engelen, niet naa de Spreekwijzen der H. Schrijvers moeten verklaard worden; naadien alzinds blijkt, Dat zy niet zelden en wel meeſt altijd, Oneygentlijk van de Geeſten, en zelfs ook zoo van Godt ſpreeken. Jaa ook niet ongewoon zijn, Dat al waar van de Verſchijninge van een Engel gerept word, zy eygentlijk Godt verſtaan hebben. Dus word Geneſis 16:13. een Engel, Godt genoemd; die ſtrax te-vooren *vers* 7, 10. *Een Engel des Heeren* genoemd was. Gelijk daarom ook in de Perzoon van Godt, tot Hagar gezeyd word; *Ik zal u Zaad Vermeenigvuldigen*: 't Gêen men daar voor een Stemme diend te houden; en derhalven niet anders als Godt zelf beteekend, welke aan Hagar deed gelooven, Dat Godt op een byzondere wijze Teegenwoordig was. Doch andere hebben 'er een Menſch verſtaan, van Godt toegeſchikt om haar te Trooſten. Weederom, wanneer den Engel tot Abraham uyt den Heemel Riep, Dat hy de Hand niet aan Iſaak zou Slaan; waſſer geen Verſchijninge maar een Stemme, die egter een Gezant of Engel des Heeren genoemd word, om dat die Stem op een byzondere wijs van Godt Gezonden en zijn Wil aan hem Boodſchapte. Dien, die Jakob *Een Engel* noemd, welk hem in den Droom Verſcheenen was; was Godt zelf, dien zig zelven daar naa noemd, *Ik ben de Godt van Bethel*; Gen. 31:11, 13. En om dat de Menſchelijke Beſpiegelingen omtrent het Wêezen der Engelen; en 't begrip van 't plaatzelijk Teegenwoordig zijn van een Geeſtelijke Zelfſtandigheyd, zeer Onwis, en niet zelden Dwaalziek en te wijd naa d'een of ander kant, in 't onzeeker omdobberen; daarom heeft den Heer van Til, in zijn Voorreeden op Mattheus Euangelium, teegen, de Laſteringen van D. ten * Brink, wel geoordeeld, *Dat het Geſchil over de Teegenwoordigheyd der Engelen, de Schoolen raakt; en tot de* Metaphyſica, of *Booven-Natuurweet behoord; die men derhalven buyten de Kerk moeſt houden.* En wil daar op, Dat alle Twiſtzieke Menſchen, met zulk-een Gemaatigtheyd behoorden vernoegd te zijn: Agtende zulx beeter als die Stoffe zoo Plomp te behandelen, als veele reeds gedaan hebben. Dit zeyd die Fraaje Schrijver: Alhoewel ons verwonderd; Dat hy over Mattheus 28. om zeeker ſchijn-Geſchil met Markus en Lukas te vereffenen, zeyd; *Dat de Engelen Ontzigtbaar blijven alſſe willen, en haar laaten zien als't van nooden is.* Naadien wy altijd in die meeninge geweeſt zijn, Dat haar Zienelijke Verſchijninge van Gods gemoedelijke Wil en Werk-

daad

Of men de Natuure der Engelen, uyt de Hiſtorie van Manoah naa de Letter verklaaren kan.

Stemme ook een Engel genoemd.

* In zijn Toetſteen der Waarheyd en Dwaaling.

daad afhangd; die haare Teegenwoordigheyd, Zienelijk aan 't Oog en Zinnen des Menſchen vertoond, om datze in haar Geeſtelijk Weezen niet Zienelijk en zijn. En in zulker voegen gezeyd worden, Uytgezonden te worden, en zonder die Zendinge niets en doen, noch Denken noch Willen: En alzoo ook haare plaatze in den Heemel niet verlaaten konnen door Overtreeding. En zulx drukt de H. Schrift, daarom ook zeer dikwils door *d' Engel des Heeren* uyt; en dat wel zoo, Dat zy'er meeſt altijd, Godt zelf of 't Woord zijner Kragt en Wil door verſtaat, die omtrent eenig byzonder voorval Geopenbaard word. En zoo zal 't ongetwijffeld ook even-zoo met d'Afwenteling van de Zerk-Steen geleegen zijn, met welke 't Graf van de Zaligmaaker Verzeegeld was, en onder verzelling van een Aardbeeving beſchreeven word; die voorzeeker niet zoo-zeer door de Verſchijninge des Engels in 't byzonder, of op zig zelf, als wel door de Kragt Gods, en Gemoedelijke Meedewerkinge geſchied is; die hier veel-ligt, alleen den Engel te agten is. Het geene niet donkerlijk door het woordeken *Want*, omtrent het afkoomen van den Engel aangeweezen word. Zijnde dezelve Werkdaad uyt die Verteegenwoordigende Magt Gods, die in maniere van Booden en Trouwanten als voor zijn Throon ſtaan, afgekoomen, en onder-een ſchielijk Gezigte den Graf-Bewaarders in Mannelijke Geſtalte, en als een Jongeling verſcheenen, Marc. 16:5. gelijk alle Engelen gemeenelijk zoo Verſcheenen zijn. Waarom het een groote Plompheyd van de Duyvel ſchijnd; Dat hy Eva niet ſlegts onder de Gedaante, maar gelijk 't Oud gevoelen wil, in een waaragtige Slange Verſcheen; daar men van hem gelooft, Dat hy zig in een Engel des Ligts Veranderen kan: 't Gêen hem vry beeter om den Menſche te Bedriegen, als de Slange had te pas gekoomen; Hoe zeer men dit nogtans hier meede zoekt te bewimpelen, Dat de Slange voor den Val, niet Quaadaardig en den Menſch alzoo geenzinds Afkeerig daar van was, als Eugubinus aanmerkt; en d'Oude daarom de Slange in 't Paradijs met een Vrouwen Aangezigt verbeeld hebben, als by Beda te leezen ſtaat; en in zommige Tafereelen ook zoo gezien word: Daar immers Moſes alreede de Slange, *Liſtiger* als eenig ander Dier des Velds noemd; op dat m'er zijn Quaadaardigheyd uyt afneemen zouw: Zijnde met al de reſt *Naa haaren Aardt* Geſchaapen. Waar teegens niet en doed, Dat Moſes naa ons Gevoelen, de Slange hier alleen Leenſpreukig, en zeer ſchoon met die zelve Quaadaardige Eygenſchap, die haar voor en naa, Natuurlijk eygen was; tot zijn Oogmerk invoerd. 't Geên ons kan indagtig maaken, hoe Dwaalziek het van die Groote Kerk-Vader Cyrillus teegen * Julianus bygebragt word; als hy zeyd, Dat Eva in den ſtaat der Onnoozelheyd, niet en wiſt dat de Menſch alleen met de Gaaf der Spraake Begunſtigd was; en deſweegen haar over het Spreeken van een Slange niet en Verwonderde. Doch wy zullen ſtrax verneemen op wat wijs de Slang in 't Paradijs Geſprooken heeft. Dat nu onder-en-tuſſen zommige Uytleggers over de Verſchijning van den Engel op Jeſus Graf-Zerk daar by doen, Dat den zelven in zijn Neederdaalen van de Graf-Wagten, Gezien is, om aan haar te toonen, Dat hy quam uyt het Heemelze Hof, dat en zeyd de H. Text niet. Gelijk ook de Romeynze Zoldaaten, heel weynig kennis van de Engelen in den Heemel hadden, of wiſten dat de Gevalle Engelen die Woonſteede verlaaten hadden, en tot Duyvels geworden waaren: Dewijl het doe ter-tijd, noch niemand in 't zin gekoomen was, Dat Gods Engelen vallen konden, of zulx uyt de Brieven van Petrus en Judas, (die eerſt lang daar naa Geſchreeven en by veel Geleerde noch van onzeeker Gezag en Autheur zijn, of eertijds waaren.) zonder verder naadenken uyt-te kloppen: Dewijl Moſes en al de Profeeten, de Joodſe Kerk daar van Onweetende gelaaten hebben. En hier ſchijndmen d'Afwenteling van den Stulp-Steen des Grafs, veel-eer aan de Werkdaad der Aardbeeving; als aan een byzondere doeninge des Engels te moeten toe-eygenen; den Engel op hem zelven, buyten de Beweeging der Aardſchudding, als een Geeſtelijke Zelſtandigheyd, en met een Aangenoomen Lichaam bekleed; gelijk de Uytleggers gemeenelijk zoo van de Geſchaapen Engelen ſpreeken:

* Die deeze Hiſtorie by de Fabelen der Grieken vergeleek.

Maar zeer glibberig te agten is, als men aanmerkt, Dat deeze Zigtbaare gedaanten der Engelen, geen Stoffelijke Lichaamen, maar alleen voor Verſchijningen of Aandoeningen aan de Zintuygen des Zienders op-te neemen zijn. Gelijk zoo d'Euangelize Hiſtorie aanteekend, Dat de Gedaante of 't Aangezigte des Engels, was *Als de Blixem*, en zulx ongetwijffeld weegens de Schitterende Glans, waar meede de Spriet-Oogende Wagters, dus ſchielijk en in de Vroegen Morgen, als 't noch Donker was, wierden aangedaan. Zijnde hier deezen Engel, *Gemaakt tot een Vlamme des Vyers*, Pſal. 104: 4. En alzoo Verſchrikkelijk aan de Romeynze Krijgsknegten, die booven de Verſchrikking weegen d'Aardbeeving, en kragtig Daaveren en Opberſten van de Graf-Spelonk, ook niet buyten geloof waaren, Dat het Blixemen tot de Daad van de Godt des Heemels behoorde; gelijk zy onder hen ook de gewoonte hadden, haaren Jupiter met het Blixem-Vyer in de Vuyſt te verbeelden, gelijk op haare Penningen en aan haare Pronk-Beelden te zien is. Waar by-koomende, Dat zy het Graf van Jeſus Geopend ziende, te meer Verbaaſt en van haar ſtuk verzet waaren; gemerkt het vermiſſen van Jeſus Dood Lichaam, tot haaren laſt ſtond; geſteld zijnde om dat te Bewaaren. Doch de nood vereyſte, Dat deeze Wagten veel-eer Getuyge van dit Gezigt en geweldige, Ontzetting des Dooden waaren, Dan dat zy door d'overkomſt van deês Orkaanze Aardſchuddinge Omgekoomen of in den Graf-Kuyl verzonken waaren; op dat alzoo alle vermoeden wierd afgeſneeden, Dat eenige uyt den aanhang van den Begraavenen Jeſus, deeze Schildwagten in den Slaap bekroopen en heymelijk den Bek geveegd hadden. Onder-en-tuſſen ſchijnd de Verſchijninge des Engels in dit voorval, op twee wijzen geſchied; Want aangaande de Wagters, Verſcheen den Engel buyten 't Graf, Zittende op de Afgeſchokte Zerk-Steen: Maar naaderhand Verſcheen hy in de Graf-Kelder aan de Vrouwen. Want by Mattheus ſchijnd den Engel inſgelijks buyten 't Graf, en noodigt haar om de leedige plaatze te koomen zien: Maar Markus zeyd, Dat de Vrouwen in 't Graf ingegaan zijnde, zy een Jongeling zaagen, zittende ter Regter zijde, die tot haar Sprak: En Lukas weederom, Dat twee Mannen by haar ſtonden, als zy in 't Graf waaren ingegaan. Dus heeft men dit als verſcheyde Verſchijningen aan twee verſcheyde plaatzen op-te neemen, eerſt maar Eenen Engel, daar naa Twee Engelen. Dat nu deezen Engel by Mattheus tot de Vrouwen zeyd; *Ik weet dat gy zoekt Jeſus die Gekruyſſigt was*; is niet de kundſchap des Engels te wijten, als of hy Alweetende was, gelijk eenige hier in verſchooninge voor de Geſchaapene Engelen zoeken, of om dat hy zulx wel zag uyt de toeſtel der Vrouwen, draagende Speceryen om Jeſus te Zalven; als zommige giſſen? Maar om dat Godt Autheur van deeze Verſchijninge zijnde, wel wiſt waar toe deeze Vrouwen quaamen; naadien'er nergens een Engel Verſchijnd, daar Godt niet en Verſchijnd, en zelfs Spreekt en Gemoedelijk Werkt, welke Daad daarom Een *Zenden*, Een *Overkoomen*, Een *Bezoeken*, Een *Engel*, Een *Boode*, en Een *Verſchijnen* genoemd word. Gelijk daarom dan ook deeze gantze Ontmoetinge, van de Emmaus-Gangers zoo opgenoomen word; *Dat deeze Vrouwen een Gezigte van Engelen Gezien hadden*: Naamelijk, die haar Boodſchapten dat Jeſus was Opgeſtaan, Luc. 24: 22, 23. Doch Petrus naaderhand, tot het Graf genaaderd en daar in needergebukt, zag hy wel de Graf-Doeken; maar vernam geen Gezigt van Engelen, Luc. 24: 12. de Vrouwen alleen zijn daar toe waardig geagt. Ook en word hier van het Verdwijnen of
Joan. 20: 11. Opvaaren deezer Engelen niet een woord gerept; en wy giſſen dat haar Verdwijnen, alleen in 't ophouden van de Aandoening deezer Verſchijning, in 't Gezigt der Vrouwen geleegen is geweeſt; 't geên te mets een *Opvaaren*, en *Weggaan* &c. genoemd word. Maar gelijk zommige Vermaarde Schrijvers van Oordeel zijn, Dat de Engelen gezeyd worden haar te Beweegen, om datze
Ridderus Ezelinnen-Klugt. haare Werking veranderen, en niet van plaats in welkze Bepaalder-wijs eygentlijk zouden zijn: Alzoo luyd het voorzeeker Klugtig, als Ridderus daar uyt beſluyt; Dat den Engel alsdan in Bileams Ezelinne gebleeven is, naa dat hy op-

ophield door dezelve te Spreeken; en alleen veranderd in zijn Werking. Maar
wy Vraagen, waar het ſtaat, Dat deezen Engel in de Ezelinne Gevaaren is, om die
te doen Spreeken? De H. Hiſtorie zeyd; *Dat Godt de Mond van 't Beeſt Opende.*
Zonder welke Wonderdaad het niet Spreeken kon, ziet Num. 22:28. en 't zal
ligt te verneemen zijn, Dat den Engel in deeze Verſchijninge aan den Weg ſtond,
en van de Ezelinne veel-eer als van Bileam zelf gezien wierd; zoo datze geduu-
rig Agterwaards en Zijdelings uyt-wêêk, tot Godt eyndeling deeze Verſchij-
ninge inſgelijks aan de d'Inbeelding van Bileam Openbaarde; Zoo dat hy dee-
zen Engel, die hem ten Satan ontmoete, inſgelijks Zag en Hoorde Spreeken;
op zulken wijs als Godt doenmaals de gewoonte had van tot de Vaderen, door
Engelen, door Stemmen, door Droomen en op Veelerleye wijze, en wel altijd
zelfs te Spreeken: En de Gezigten van Geeſt-Engelen, miſſchien op die wijs
Zienelijk vertoonde, als wy de Koleuren Krings-wijs in den Reegenboog, of
de Voorwerpen in een donkere Kaamer, met haare Verwen, door de doeninge
van 't Zonneligt, op een Wit Laaken afgeſchilderd Zien: Of ook 't geèn door
de Tooverlamp van Kardanus gedaan word. En derhalven, Dat deezen Engel,
ruym zoo weynig van nooden had, Zelfſtandelijk in deeze Ezelinne te vaaren,
op dat zy Sprak; als de Duyvel in de Slang gevaaren is, om Eva te Verleyden,
of datter waarlijk een Ladder met Sporten van de Aarde tot in den Heemel heeft
moeten zijn, langs welke Jakob de Engelen zag Op en Needer-Klimmen: De-
wijl daar heel geen onderſcheyd, in 't Gezigte van Onlichaamelijke Geeſten te
agten is, ofze Godt den Menſche door Droomen of Waakende vertoond heeft.
En 't verwonderd ons derhalven hoe Geleerde Mannen zulke Klugten uyt de H.
Schrift weeten op-te ſtikken, daarze niet de minſte kennis aan draagt. Voor
de reſt zoo Giſſen wy, Dat men uyt het verſchijnen der Engelen, eenigzinds ver-
ſtaan kan, op wat wijs ook Godt, d'Inbeelding van den Menſch, met yts Ver-
ſchrikkelijx en Vervaard-maakende zou konnen aandoen, of aan deſſelfs eygen
quaad overleg laaten: En derhalven ons vermaand; Dat men buyten zijn be-
taamelijken weg en noodzaake; omtrent het Erfgerugt van SPOOK, zoo men
't noemd; (wanneer men zig zou laaten voorſtaan dat ons yts diergelijx onder
een Schijn-Gezigt gebeurde;) niet te Onbezonnen veel-min Roekeloozelijk
voorneemen, zulke Schim-Vertooningen, al-te naauwkeurig t'onderzoeken:
niet zoo-zeer, om dat wy te gelooven hebben, Dat de Duyvel 't Vermoogen
heeft, om Lichaamen uyt de Ydele Lugt t' zaamen te Pampen en voor 's Men-
ſchen Oogen te brengen, op dat hy hem Verſchrikken mogt; (te weeten als
het Godt hem zou willen *Toelaaten*, gelijk den Heer van Til, naa de gemeene
Dwaalinge, over Math. 14:26. zeyd;) Maar om dat wy Onkundig onzer ey-
gen Swakheyd, Godt te midden onzer Onbedagtzaamheyd niet Ligtveerdig
moeten Verzoeken noch Tergen; en hy ons zijn Byſtand ontrekkende, ligte-
lijk op een ongemakkelijke wijs te Spaade zou laaten ontwaar worden, Dat wy
niet in Vertrouwen met Godt Gewandeld, maar op onze eygen Kragten ge-
ſteund hadden. Dus behoord het dan ook tot het Geloof en een Reyne Con-
ſcientie, hier omtrent niet Bygeloovig te zijn, en met de Pſalmiſt in Vertrou-
wen te konnen zeggen; *Al ging ik ook in een Dal der Schaaduwe des Doods,*
ik en zoude geen Quaad Vreezen, Want *gy zijd met my*, Pſalm. 23:4. En zoo
heeft ook de Zaligmaaker geleerd, Daagelijx te Bidden; *Leyd ons niet in Ver-*
zoekinge, maar *Verloſt ons van het Quaade*, of *Booze*, dat is, niet van de Duy-
vel in de Hel, Gods Geſwooren Vyand, gelijk men 't zoo gemeenelijk ver-
ſtaat; maar van alle Gevaarlijke Ontmoetingen, die ons tot het Quaade Ver-
zoeken en Verſchalken konnen, eer wy 't gewaar worden; al was het ook maar
d'Inbeelding, of de Vrees uyt Ongeloof en Vertwijffeling, Waakende Droo-
men, en Herſſen Bedwelming; zoo dat wy met de Diſcipelen zouden meenen,
Een SPOOKZEL (φάντασμα) of *Inbeeldings-Vertooning*, of *Waakende-Droom* te
zien; als wanneer het ook-al tijd kan zijn, 't Geloof op de Goddelijke byſtand,
en helpende Teegenwoordigheyd te veſten; en daarom om-te Bidden. Gelijk
dan

Hoe Godt der Menſchen Inbeelding Verſchikken kan.

Op wat wijs geen Spook te vreezen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

dan ook de Zaligmaaker zijn Bedremmelde Galileërs, in dusken voorval vermaande Goedsmoeds te zijn, en naa 't Voorbeeld van David, Psal. 23. *Niet te Vreezen.* Onder-en-tussen heeft het konnen zijn, Dat deeze Discipelen, die Galileërs waaren, vry meer dan andere Joden, met de Heydenze Bygeloovigheyd omtrent de Verschijninge van Schimmen, Nagt-Geesten en Spooken, behebd waaren; naadien zy in 't Galilèa der Heydenen verkeerende, als noch in groote Duysternis, en als in de Schaaduwe des Doods zaaten; tot haar het Ligt opging, door de Preediking des Euangeliums welk haar de Zone Gods zelfs met Leevende Stemme Verkondigde, naa de Voorzegging Jesa. 9: 1. Matth. 4: 15, 16. Invoegen dat de zulke, die uyt d'Oude Waan der Heydenen, daar deeze Discipelen al haar Leeven te midden onder Verkeerd en de Visvangst gepleegt, en in die Landstreek te Koop geveyld hadden, naauwelijx yts anders konden denken, of zy zaagen *Een Spookzel*; wanneer zy by-Nagt, onder een Bulderende Tempeest en Zee-Brand, een Mensch op de Schommelende Baaren, als op een vast Land zaagen Wandelen en op haar afkoomen. En dewijl haar den Uytgang deezer Ontmoeting leerde, Dat het Jesus haar Heer en Meester was; alzoo heeft de Syrize Text dit Spookzel veel beeter naa de Schijndaad en Inbeelding der Discipelen, *Een Valsch Gezigt* genoemd; diergelijke de Zee-vaarende Voorgeeven, Dat hen meermaal in Onweêr, of naa desselfs bedaaren, schijnen te ontmoeten; zoo datter de Digter Virgilius ook elders aan weet te gedenken. En zulx misschien wel uyt een Naatuurlijk gevolg; te weeten, door een regelloose loop der Dierelijke Geesten, die de geziene dingen, quaalijk en zonder schik, aan 's Menschen Zinnen overbrengen. Want de Geesten door een langduurige beweeging en tuymel-zieke omdobbering op 't Element des Waters, buyten haar gewoone streek geschokt, konnen, eerze aan 't Bedaaren raaken, (even als eenen die een wijl tijd met Gesloote Oogen, rondom gedraayd, of eenen Kranken in zijn Sluymer-waaken;) met heel Zeldzaame en Valsse Vertooningen aangedaan worden; waar van de Mensch op dat oogenblik niet bescheydentlijk weet te Oordeelen. Doch de Vreeze daar by koomende, doed hem in zijn Onkunde en Quaad Onderwijs, Oordeelen, *Dat hy* SPOOK *ziet.* En daarom verstrekken alzulke Waan-verschijnzels, voor geen Bewijs voor de Waarheyd van een eygentlijk gezeyd Spook door de Duyvel, Quaade Geest, of Onrustig Gestorvenen veroorzaakt: Maar is uyt het Heydendom overgebleeven, Dat altijd 't Hoofd vol had van Schimmen en Verschijningen van Geesten.

Waar uyt de Discipelen meenden een Spook te zien.

Maar gelijk we tot hier-toe, voorzeeker al-te verre van ons ingeslaagen Spoor zijn afgeraakt; alzoo rester noch 't een en 't ander over de Verleyding des Menschen aan-te merken; en ook hebben wy misschien noch met de Slange niet gedaan. Indien wy zeggen, Dat den Mensche door zijn eygen Begeerlijkheyd en Vonden afgetrokken, en alzoo verleyd is geworden; wy twijffelen niet, of het zal van veele quaalijk opgenomen worden: En men zal meenen, Dat zulx heel Ongerijmd is van den Eersten Mensche te denken, die Goed en Regt Geschaapen was. Nogtans meenen wy, Dat dit stuk dieper naagedagt, ligtelijk een andere Gedaante aanneemen en doen blijken zal, Dat den Mensche die zoo Vry, en Onzijdig Geschaapen was, Dat hy omtrent het Gehoorzaamen van Gods Gebod, of Vallen of Staande blijven konde; door 't aanzien van bevallige Dingen, alzoo wel door de Begeerte, (de Toestemming van de Wil daar by koomende;) als door Verleydinge van een Listige Reeden hem van buyten aankoomende, is konnen vervoerd worden; dewijl ook de laatste zonder de Werkdaad der eerste hoedaanigheyd, geen plaats vond! Want het zy deeze Aanvegting den Mensche door middel van de Oogen, of door de Ooren, 't Gemoed Aantaste, en Bedwelmde een Quaade Verkiezing te doen, de zaak blijft dezelve: En wy zien ook in Moses Verhaal, Dat beyde, zoo wel de Listige Reedeneering, (Dat is, de Gemoedelijke Strijd tussen Vleesch en Geest; of de BEGEERTE en WIL, met de Goedheyd en Betaamelijkheyd, waar in 't Cieraad van Gods Beeld bestond;) als de Oogen, de Middel-tuygen der Verleydinge

zijn

zijn geweeſt, Gen. 3: 6. Want alhoewel Moſes hier een Liſtige Slange zoodaanig ſpreekende invoerd, als of die de Vrouwe tot de Beſchouwing van den Verbooden Boom, Liſtiglijk had gaande gemaakt; zoo blijkt nogtans uyt Evâs voorgaande Reeden, Datze niet heel onkundig van dien Boom was; en zulx moeſt ook alzoo zijn, zouze het Goddelijk Gebod bewaaren. En daarom, gelijk terſtond haar Aanzien en Bevalligheyd volgd, alzoo blijkt, Datze deeze Bekoorelijkheyd in haar zelven gevoelende, Zy uyt eyge Begeerlijkheyd die haar Wil toeſtemmelijk opvolgde, Gevallen is. En alhoewel Paulus zeyd; *Gelijk de Slange Eva Verleyd heeft;* (open-laatende de wijze hoe?) zoo zeyd het egter Eva zelve niet in haare Belijdenis; maar, *De Slange heeft my Bedroogen.* Dat is, Zy heeft door haare Liſtige Zaamenſpraake, mijn Gedagten verward; zoo dat ik hebbe beginnen 't Gebod, dat ik in mijn Herte bewaarde, in naader overleg te neemen, waar op ik den Boom aanziende, Dat hy Luſtig was om Begeerd te worden, mijn Begeerte toegeſtemd en Gegeeten heb; en alzoo bevonden, Dat ik *Bedroogen* was. Doch Adam ſpreekt van geen Verleydinge, maar zeyd, *De Vrouwe heeft my van dien Boom gegeeven, en ik heb Gegeeten.* Dat hy zeyd, van *Dien Boom*, geeſt insgelijx te kennen, Dat hyze Kende, het zy uyt het Gebod Gods, of uyt deſſelfs aanſpraake, *vers* 11. meldende het Verbod van deezen Boom. Indien dan, zeggenwe, yemand meend, Dat den Regtgeſchaapen Menſche, geenzinds door hem zelven, noch zonder Exempel, maar alleen door de Liſtige Aanſtooking van een Booze Geeſt, die men DUYVEL noemd, is konnen tot Zonde gebragt worden; dien Vraagenwe, Hoe en waar door dan de Goede Engelen, ooyt hebben konnen Zondigen en Vallen; die immers naa het zeggen van dat gemeen gevoelen Gevallen zijn, en nogtans niet minder Heylig, Goed en Regtgeſchaapen zijn, als den Menſche? Zeydmen, Dat ons de H. Schrift, de maniere noch de Middel niet en Beſchrijft; al 't zelve moetmen van den Menſche geloove; naadien Moſes een Slange invoerd; en niet een Duyvel die d'Uytleggers uyt de Gevallene Engelen, door Miſvatting van Twee Schriftuur-Texten, Verpoetzen; ongemoeyd zy ten minſten hadden behooren te zien; Dat hen daar in het byzonder gevolg ontbreekt; naamelijk, Dat alle Gevalle Engelen, juyſt zulke Duyvels als men wil datter zijn; (dan eens *Een*, dan weeder *Veele*, en by Meenigte *Legioenen*; jaa twijffeld, of'er wel meer *Goede* als *Quaade* Engelen zijn,) geworden zijn; dewijlmen de Duyvel dingen toeſchrijft, die zelfs niet eens tot het Weêzen der Goede Engelen en behooren: Maar alleen tot Gods Wil en Magt gereed ſtaan, om tot zijnen Dienſt uytgezonden te worden; en niets anders en doen, dan 't geên uyt zijn Gemoedelijke Meedewerking vloeyd. Doch die zijn Oogen open doed en 't Oogmerk van Petrus en Judas inziet, (daar men dit alles meend te vinden) behoorde daar uyt te konnen merken, Dat zy veel-meer den Val des Eerſten Menſche, als die der Heemelze Geeſten, en den Oorſprong van een Zelfsſtandigen Duyvel Satan, (die een Rijk in d'Onderaardze Helle zou hebben,) voor hebben den Geloovigen Joden in-te ſtampen: En 't luſt ons derhalven ook dat Waangevoelen aan een-kant te ruymen; gemerkt ons niet onbekend is, Hoe gereed men gemeenelijk deeze plaatzen, die 2 Petri 2:4. en Judæ *vers* 5-9. gevonden worden, in de Mond heeft, om den Val der Engelen daar uyt zoo vaſt te ſtellen, ofm'er niet eens-meer aan-te twijffelen had. En zulx miſſchien noch wel zoo veel te glibberiger, als men behoorde te weeten, hoe zeer ook de Brieven van bey deeze Schrijvers, by veel Geleerde Mannen, ten aanzien van haar Gezag, en regte Apoſtoolize Oudheyd, getwijffeld word. Daar wy ſtrax een woord van zullen reppen: En dezelve egter nu in haar aangenoomen Waarde houden. Wy meenen dan, Dat bey deeze Zend-Brief Schrijvers, Een en 't zelve Oogmerk hebben; naamelijk de grootheyd van de Zonde des Afvals, aan de Kriſtenheyd te toonen, door gelijkheyd van Menſchelijke Exempelen, die onder 't Oordeel Gods gevallen zijn. Beginnende eerſtelijk Petrus, met den Val der *Engelen* of Kinderen Gods, die door de Scheppinge in de Weereld gezonden, door Overtreedinge Gezondigt hebben;

Zoo den Menſch, om dat hy Goed Geſchaapen was uyt eygen Begeerlijkheyd, niet konde Vallen, zijn de Engelen noch minder konnen vallen.

Petrus en Judas kennen geen Duyvels uyt de Gevalle Engelen geworden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

hebben; daar naa de Straffe der Afvallige Naazaaten in de Zondvloed, en den
Jammerlijken Ondergang van Sodoma en Gomorra. 't Geên van Judas naage-
volgd; *vers* 5. hem heeft doen beginnen, van de Ongehoorzaame Joden die
in de Woeftijne gevallen zijn, en miffchien te-gelijk ook d'Ontrouwe Gezan-
ten, welke heenen gegaan waaren, om 't Beloofde Kanaan te Verfpieden; om
dat zulx den Joden aller-nieuwft in geheugen lag. Waar op hy voortvaarende,
den Val Adams in 't Oog neemd. En zulx even als Petrus, onder de Naam van
Engelen of Gezanten, die haar *Heerfchappye* niet bewaard en hebben: En daar
op, aan die van Sodoma en Gomorra zoodaanig gedenkt; Dat hy door ge-
lijkheyd van *Hoererye en't Naagaan van ander Vleefch*, de toeftand der Wee-
reld voor de Zondvloed, onderfteld; gelijk men Genefis VI. aangeteekend vind.
Als men dan ziet, Dat bey deeze Apoftelen hier fpreeken van *Engelen die Ge-
zondigt hebben*; en *Engelen die haar Beginzel*, (of Αρχῆ, *Heerfchappye*) *niet
Bewaard en hebben*; fchijndmen niet te moogen twijffelen, of bey deeze Schrij-
vers onderftellen, Dat den Val daar zy van Spreeken, doe ter-tijd aan die Be-
kend was, aan wienze dit Schreeven; zoo dat niemand onder hen naa die Ge-
fchiedenis behoefde te vraagen; naadien het anders een Kragteloos Exempel of
Den Val der Engelen daar Petrus van rept is een bekende zaak geweeft.
een Nietige Bullebak had geweeft. En over zulx te giffen ftaat, Dat haar den Val
der Engelen bekend ftond; en Judas duydelijk zeyd, Dat zy 't zoo zeeker wif-
ten, als zy uyt Mofes Hiftorie, en heel d'Overleevering der Joden wiften,
Dat Godt zijn Volk uyt Egipten geleyd had. Derhalven moeft dan den Val
van deeze Engelen, by Mofes te vinden zijn: Maar die en rept van geen anderen
Val der Engelen, als die eerft en voor-al in onze Eerfte Voor-Ouders te vinden
is; en daar naa Exempelen die infgelijx in de Zondvloed, en in Zodoma en Go-
morra voorgevallen zijn: Maar in al die Verhaalen is niet de minfte ftip, van Ge-
valle Engelen te vinden, die tot *Zelfftandige Duyvels* en *Helze Geeften* gewor-
den zijn; noch ook niet in heel de H. Hiftorie. En nogtans dienden 't daar gevon-
En word nochtans niet in de H. Schrift gevonden.
den te worden, zoo als het deês aangefchreeven Luyden, een bekende zaak was;
want die niet en weet, dat een ding Gefchied is, en hoe en wanneer het gefchied is,
kan zoo een bygebragte zaak, niet tot een Leerzaam Exempel ftrekken. Waarom
het te gelooven is; Dat zy de Dingen neffens andere bekende dingen bygebragt;
doe veel beeter en anders verftaan hebben, als menze nu verftaat. Ten zy wy
zeggen, Datter een Boek of Stuk van de Bybel verlooren is, waar in den Val der
Engelen en den Oorfprong des Duyvels, zoodaanig verhaald word, als men die
thans wil verftaan hebben; en ten tijde van Petrus en Judas met die kundfchap
voorhanden was. Gelijk het daar-en-booven ook zeer moeyelijk vald te Geloo-
ven; Dat den Val der Engelen, den Joden door een Aal-Oude Overleevering is be-
kend geweeft; die zy van Hand tot Hand onder hen hebben voortgeplant: En'er
daar door alzoo kennis van hadden. Gelijk ook niet te denken is, Dat die Joden
die tot het Kriftendom overgegaan, en den Euangelio Gehoorzaam geworden
waaren, zig veel op de Joodfe Overleeveringen verlaaten hebben. En hoe wey-
nig ftaat'er op der Joden Overleeveringen te maaken is, (zoo zy zulx zelf hier
al van voorgaaven,) heeft niet alleen de Zaligmaaker in 't Beftraffen van al haare
Viezigheeden getoond; maar de Ydele Droomen van haare Mondelinge Wet en
Uytlegging, zijn nu al lang in haaren Talmud ontdekt en van de Kriftenen niet
zelden weederfprooken; en haar liftige Diefte, waar in zy zelf het Euangelium
Beftoolen en onder Verpoetzing bedommeld hebben; is van zommige ook al in-
agt genoomen; Alhoewel Ligtfoot en zijn Naavolgers, wonder-veel meenen ge-
holpen te zijn; als zy de Euangeliften uyt den Talmud, en Waan-Oude Rabbij-
nen, meenen op-te Helderen. Doch het en blijkt nergens, Dat het Gods gewoon-
te ooyt geweeft is, Noodig-Geweeten Zaaken, en die van zoo grooten belang
zijn, als de Val der Engelen en Oorfprong der Zonde te-agten is; aan de on-
ftantvafte Geheugenis der Overleeveringe te betrouwen. Den Joden ftrekt wel
tot Roem, Dat haar 't Befchreeven Woord voor een tijd is Toevertrouwd ge-
weeft; maar niemand der Heylige Schrijvers, eygend haar een Onfeylbaarheyd
der

der Overleeveringe toe; zoo dat wy in duske laater tijden van haar den Val der Engelen, en de Kundschap van een Waaragtigen Duyvel Satan, zouden moeten afhaalen; of het alleen by Petrus en Judas zoeken; daar Moses zoo veel Eeuwen te vooren, den Val des Menschen beschreeven, en Duyzendmaal geleegentheyd gehad heeft, om van deêzen Duyvel Satan, dit Rijk der Gevalle Engelen, die uyt haare plaatze gestooten zijn, (of die als *Dezerteurs* haar Post en Wagt Verlaaten hebben; en nogtans gelijkmen zeyd, maar niet en Bewijst, van Godt alle Magt toegelaaten worden te-gebruyken, die zy als Engelen Natuurlijk hebben.) Van die zeggenwe, te spreeken; maar daar van egter niet gesprooken heeft. En als men de Godsgeleerde Vraagt, Door welk-een Zonde de Engelen Gevallen zijn; weeten zommige ter naauwer-nood te zeggen; Dat het was de Zonde van Opgeblaazendheyd en Hoovaardye: En brengen daar toe de plaatze 1 Tim. 3:6. te pas, daar van *Een Oordeel des Duyvels* gerept word. Doch het bewijs ontbreekt, Dat daar van Helze Geesten, en Zelfstandige Duyvels gerept word; die weegens Hoovaardye door 't Oordeel Gods Gevallen zijn; ziet van het Veragten der Heerlijkheyd en Heerschappyen 2 Petri 2:10,18. Doch Coccejus Bestraft het als een Kurieusheyd, de eyge Zonde en maniere van den Val der Engelen te willen weeten: En op die grondsteun zeyd dan d'Hr. Andala; *Dat het genoeg is tot Bewÿs van den Val der Engelen*; *Dat het Godt zeyd*; Dog dit weeten de Boeren die agter de Ploeg gaan; en het is de waarheyd. Dog dit bloot zeggen voldoed niet by die geene, welke goede Reeden hebben om te meenen, *Dat het Godt niet en zeyd.* En op deeze trant over de plaatze van Petrus en Judas voortvaarende, noemd de Heer Andala, COCCEJUS, *De Grootste Uytlegger*: En 't scheeld weynig zoo hy hem ook niet voor *d'Onfeylbaaren* houd: Daar misschien, naauw toegezien, niemand onder ons, de Uytlegging der H. Schrift, op veele plaatzen, meer dan Coccejus bedorven heeft; alhoewel hy nogtans betoond heeft, ook *Magtig in de Schriften te zÿn*: Van wiens Gaaven men zig ook bedienen mag met andere Vermaarde Mannen. Maar dewijl het gemeen gevoelen der Godsgeleerde zoo hard staande houd, Dat Petrus en Judas, den Val der Engelen, dat is, Den Oorsprong van de Duyvel Satan, en heel zijn Rijk, op't aller-zeekerst gedenken, en datter buyten die twee zoo opmerkelijke Getuygenissen, geene zoo Kennelijk en Klaar gevonden worden; Lust ons te onderzoeken, Of het egter niet veel naader aan de Waarheyd zal gelijken; zoo wy deezen Val der Engelen, t'eenemaal van de bekenden Val des Eersten Mensch verstaan; als die voor den Ondergang der eerste Weereld door de Zondvloed; de Eerste en voornaame Afval des gantzen Menschdoms geweest is. Want eylieve! Wat schik zou het hebben, Dat Petrus de Zondvloed gedenkende, en van daar op het Oordeel over Sodoma en Gomorra voortgaande, hy zeggenwe, Van de Heemelze Geesten, Dat zijn de Engelen Gods, zou beginnen; en dat hy den Val Adams, het eerste Quaad Voorbeeld, jaa d'eenige Wortel-Oorsprong van alle Afval, zoude over 't hoofd zien en Vergeeten? Naadien immers niemand en denkt, Dat de gemelde Val der Engelen, laater als de Val Adams gebeurd is? Jaa eenige alleen uyt Verleegentheyd en gebrek aan Schriftuure, gissen; Dat de Engelen te-gelijk en op eenen Dag met den Mensche Gevallen zijn. Maar by-aldien het der Apostelen voorneemen was geweest, van den Val der *Engelen* te beginnen; zy zouden voorzeeker den Val Adams die'er op gevolgd is, en door wien men wil datze geschied is, niet verzuymd hebben; maar dezelve tussen den Val der Engelen, die Voorgegaan, en die der Eerste Weereld, die naa gevolgd was, hebben ingelast, en de rest in Orden doen volgen. En zoo zy het al niet Ordens-halven hadden gedaan; ten minsten waaren zy 't verpligt geweest, om des Exempels wil alzoo te doen; naadien dusken Voorbeeld den Mensche, weegens de gelijkheyd van Geslagt, Vleesch en Hertstogten, die haar tot Afval noopen konnen; veel beeter en nuttiger te staade quam, als den Val der Engelen, die met geen Vleesch noch Begeerte behebd zijnde; noch ook geen Gebod of Wet ontfangen hebben, zoo

Ten zy men dit alles op den Val des Eersten Mensche past.

En zulx door volgelijke ongerijmdheeden naader getoond.

veel wy weeten. En derhalven hier minder te pas koomen, om dat haar Weêzen, Verstand en Werking, minst bekend en Onverstaanbaar is; en derhalven geen Exempel konden strekken aan de Onkundige; ten zy wy bey deeze Apostelen, zoo Hoovaardig willen agten, als zulke Booven-Natuurweetige School-Stampers, die buyten de H. Schrift, veele dingen op haar Gezag en Onderstelling, van de Engelen weeten op-te Swetzen, dieze niet betoogen konnen. Daar men behoorde te weeten, Dat de Engelen alleen naa haar Geestelijk bestaan, den Geschaapen Mensch in 't Eeuwige Leeven konnen gelijk zijn, gelijk de Zaligmaaker leerd, Matth. 22: 30. Luc. 20: 36. Hoe zullenze dan in gelijkheyd van des Menschen Zondelijke aardt, ten Exempel van Straf worden voorgesteld, die alzinds zoo Verschillig in haar Staat en Werken zijn? En daarom, naadien deeze Val der Engelen, in de tijd des Apostels zoo gemeen Bekend was, als zy zelf schijnen te onderstellen; kan hier geen andere Val, dan die van den Eersten Mensch gemeend worden; op wien ook al watter van deeze Gevalle Engelen gezeyd word, zeer eygentlijk en op niemand anders past; alhoewel men het teegendeel zonder omzien vast-steld: En om dat te toonen, daar heele Boeken over Schrijft; gelijk onlangs noch geschied is door de Heer Eduard Andala; die het veel-meer door 't Gezag van de Heeren Coccejus, Ligtfoot, en Vander Waayen; als door waare Betoogingen, heeft zoeken aanneemelijk te maaken; en de rest alleen op Onderstellingen, en Vooruytstellingen laat berusten, die ten aanzien van de Natuure der Engelen en eygen Werking, noch te Bewijzen zijn, en 't Geschil zelfs blijven. 't Welk te Erbarmen is. En daarom willen wy 't eens wat verder naadenken, en onze meeninge in 't kort zeggen. Het is bekend, Dat aan alle dingen die van Godt tot Verrigting van eenige Daad, worden uytgezonden, of beschikt; de Naam van *Engel* kan gegeeven worden; en zulx is ook in de H. Schrift zeer gemeen: En derhalven moet men het Naamwoord *Engel*, voor geen Naam van een byzonder Schepzel houden, Dat die Naam alleen eygen is; 't zy Mensch, Dier, Spreekende Stemme, Verschijninge, of Godt, of Heemel-Geest, &c. Maar zy word voornaamelijk alleen dan aan zommige Dingen gegeeven, alsse ergens toe onder Verzelling der Goddelijke Magt en Gemoedelijke Meedewerking worden Uytgezonden, en daar van gezeyd worden, de *Engelen* of *Booden* te zijn: En niet zoo-zeer dan, wanneerze noch aangemerkt worden voor Gods Throon te staan; dat is, in zijn Magt en Gebied te zijn, en met haar Tien-Duyzenden, en Tien-Duyzend-maal Tien-Duyzenden, op zijn gebiedend Woord en Wil wagten. Maar en zijn geene *Engelen*, voor datze van Godt worden *Uytgezonden*, en blijvent ook niet daar naa; maar staan'er toe gereed als te vooren: Invoegen zy deezen Naam draagen, naa haar Ampt en niet naa haar Zelfsstandigheyd of Substantie, die wy niet en kennen, noch ons Geopenbaard is. Zoo dat de *Zendinge*, en niet het *Gezondene*, den Engel aan dien Naam helpt. Jaa dat zy de Naam van *Engelen* voornaamelijk om des Menschen wille voeren; aan wienze ten Goeden of ten Quaaden Gezonden worden, schijnd d'Apostel duydelijk te leeren; als hy Hebr. 1:14. van dezelve zeyd: *Zijnze niet alle Gedienstige Geesten, die tot Dienst* Uytgezonden *worden, om der geener wille die de Zaligheyd Be-Erven zullen?* En zoo leerd de gantze Heylige Schrift, Dat de Engelen Gezonden worden, om te Belasten, te Voorzeggen, te Troosten, te Geleyden, te Bewaaren, &c. Als meede om te Weederstaan, te Slaan, te Straffen, te Vernielen, en de Goddelijke Wraake aan-te Kondigen, en uyt-te Voeren, of liever die Perzooneerender-wijs, te verzellen: En daar toe dikwils door Gods bestel aan de Inbeelding der Menschen, Zienelijk vertoond zijn; om datze naa haar Weezen, Onzienelijk zijn. Gelijk dan ook de Naam van ENGEL, in deezer voegen, niet alleen aan Kristus word gegeeven, die het Goede zou Boodschappen, Jesa. 41:27. En aan de Wolke die Israël Geleyde, alswe in haaren Uytgang zullen zien; maar ook aan Menschen, Apostelen en Leeraars, die Gezonden waaren aan de Gemeenten. En inzonderheyd ook aan Johannes de Dooper de Voorloopende *Boode* van Kristus, Malch. 3:1. Matth. 11: 10.

De Naam van Engel is geen Naam van een byzonder Schepzel, Maar van Bedieninge, die aan veele dingen past.

Apocalypsis Kap. 1:2,3. en 19:10. en 22:18.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

10. En al 't zelve is ook van de Profeeten, en de Mannen aan Abraham en Loth toegezonden, te gelooven; Als die niet zoo-zeer Verschijningen aan de Inbeeldingen, als waare Menschen geweest zijn. Gelijkwe in haare Historie hebben gezien. Zoo nogtans, Dat ook door 't gemeen gebruyk, den Naam van *Engel* ook wel tot een eygen Naam overgaat, aan een Geest, Stem, Mensch, of ander Ding, daar de Zendinge niet voor-en gaat, maar daar toe ten Dienste staat. Doch wy moogen hier toe alle Exempelen niet ophaalen. Maar naadien men ook wil, Dat de Engelen Geschaapen zijn; en dat zy tot den Dienst Gods gereed staan; en nogtans in haar Weezen en Zelfstandigheyd, niet tot des Weerelds Maakzel behooren, noch met eenige diergelijke Stoff gemeenschap hebben; schijnd het niet, Dat haare Scheppinge zoo lang, dat is, tot aan de Scheppinge van den Mensch, had behooren uytgesteld te worden: En wy gissen dat zulx ook de reeden is, Dat de H. Schrift van de Scheppinge der Engelen swijgd; en ons doet gelooven, Datze van Eeuwigheyd by Godt en in Godt geweest zijn, en van zijn Almagt en Wil afhangen, en zoo voor hem Staan. Zoo dat Scheppen, omtrent d'Onstoffelijke dingen, heel niet in een eygen zin te pas komd; dewijl dat woord, alleen een Onderscheyd tussen Stoff en Stoff en Vorm schijnd te stellen. Gelijk men dan ook aan een Onstoffelijk Weezen, geen Plaats, Fatzoen, Grootte, of eenige Gestalte geeven noch bevatten kan, dat daar aan door Schepping of Maaking kan meede-gedeeld worden. Maar het geene booven Natuurlijk in Godt als in zijn eygen Kragt berust, en altijd tot zijn Dienst en Wil veerdig staat, had niet noodig, Dat zulx van Godt in zeekere bepaalde Meenigte, of Getal Geschaapen wierd, als men meend. Waar uyt dan de Heylige Schrijvers geleegentheyd genoomen hebben, aan Godt zoo dikwils een groote Meenigte van Kragten en Heyrlegers van Helden toe-te Schrijven, als den Koningen gemeenelijk eygen zijn. En in deeze zin zeyde ook de Zaligmaaker in het Hofken van Gethzemane; Dat het hem maar een Bidwoord hoefde te kosten, Dat hem de Vader met meer dan XII Legioenen Engelen bysprong. Welke volgens de Reekening van Justus Lipsius (die de Romeynze Legioenen, te dier-tijd op 6000 Voetknegten en 300 Ruyters begroot;) 75600 Engelen zouden uytmaaken, Matth. 26: 53. Speelende de Zaligmaaker misschien veel-meer op 't Getal zijner Discipelen, die hem hier Verzelden; en onder wien alleen de Kriel-Hoofdige Petrus, de Koeraasje meende te moeten hebben, om zijn Heer en Meester, met het Sweerd te Verdaadigen, terwijl d'andere vast de Vlugt naamen, en hem Verlieten; Gelijk Jesus haar Voorzeyd had, Matth. 26: 31. uyt Zach. 13: 7. vergelijkt Joan. 18:10. Invoegen men de Engelen veel-meer in een Oneyndig Getal, dan in een Bepaalde Meenigte gelooven moet by Godt te zijn: gelijk ons die Groot-Tallige Spreekwijzen, van Duyzend-maal-Duyzend, dat is, 1000000; en Tien-Duyzend-maal Tien-Duyzend, dat is, 100000000, schijnen te konnen grondvesten; vergelijkt Dan. 7: 10. met Apocal. 5: 11. en Psal. 68: 18. Waarom Godt dan ook met regt, *De Vader der Geesten* genoemd word, Hebr. 12: 9. Psal. 104: 30. Vervattende in hem al wat Goed, Verstandig, Vrywillig, en Vermoogende is: Welke eygenschappen daarom ook aan de Engelen worden toegeëygend; en van daar weederom aan Godt, gelijk veel plaatzen Getuygen; dewijl hy door dezelve, zijn eygen Kragt, als by wijze van *Booden*, dat zijn *Engelen*, uytwerkt en zijn Wil, zomtijds door een Stemme, zomtijds door Zigtbaare Verschijningen, &c. Openbaard: Zoo dat zelfs d'aankomst van Dry Mannen, aan Abraham Toegezonden, *Een Verschijning van Jehovah* genoemd word, Gen. 18. En zoo kan dan hier uyt ligt afgenoomen worden, Dat de Engelen, voor de Scheppinge der Aarde, niet als Engelen konden aangemerkt worden, overmids zy tot niemand konden Gezonden worden, omtrent wienze dat Ampt bedienen zouden. Doch den Mensch Geschaapen en in 't Paradijs gesteld, of liever GEZONDEN; (gelijk naaderhand zijn Uytdrijven buyten 't Paradijs, een VERZENDEN, of *Te-Rug-zenden* genoemd word, Gen. 3: 23,) om als een Heer over de Werken des Scheppers in een staat van Reedelijke Goedheyd te volharden;

Engelen niet Geschaapen.

Scheppen past niet aan d'Onstoffelijke dingen.

Engelen niet tot zeeker bepaald Getal Geschaapen.

Godt Verschijnd in en met zijn Engelen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Mensch de Eerst-Geschaapen Engelen.

den; zijn d'eerste Engelen geweest die derwaards Gezonden, in haar eersten Staat aangemerkt, alles hadden, wat tot het Weezen van zulke Engelen behoord; te weeten, voor zoo verre zy booven haar Stoffelijk Lichaam, dat is, Vleesch en Bloed, ook *Geesten* waaren: En een Verstandige en Reedenvoerende Ziele hadden. Van welkers Scheppinge, om datze teenemaal aan 't Weezen der Engelen en in Aardt en Natuure gelijk is, insgelijks niet gerept word; dewijl die Onstoffelijk en teenemaal Geestelijk is, en daarom alleen Gegeeven word. Het geene minder vreemd om verstaan is, als men aanmerkt, Dat den Mensche ten aanzien van deeze Ziele, of Zelfstandige Verstandige Geest; van Godt met een Lichaamelijke Gestalte in deeze Weereld gezonden is, om zijnen Wille te Verrigten; en naar die Verrigte zaaken, met de Geest weeder tot hem te keeren, en Reekenschap van zijn Boodschap te geeven, laatende 't Lichaam aan de Aarde. Zijnde Gezonden om te Heerschen over de Werken zijner Handen, gelijk Gezanten, de dingen van haaren Konink waarneemen, Psal. 8: 7. En konnen desweegen in die staat, met groot regt, *Engelen* genoemd worden. Want zijnde als de eerste Verstandige Geesten in de Weereld gezonden, kon hy zelfs ook de ARCHANGEL of *Opperste Engel* genoemd worden, zoo lang als hy zijn ἀρχῆ of *Heerschappye* niet Verlooren had; en alzoo niet veroorzaakt had, Dat een anderen ARCHANGEL of *Tweeden Adam*, dat is, KRISTUS koomen moest, om die Verlooren Heerschappye te Herstellen. En dat dit niet ongerijmd luyd, magmen ook hier uyt niet donker afneemen, Dat zelfs de Goddelooze Menschen naa den Val, *Duyvels-Engelen* genoemd worden, in teegenstellinge van *Gods-Engelen*, die men voor geen andere als Menschen neemen kan; te weeten zulke, wiens Godt de Heere in Kristus geworden is, tot Regtveerdigheyd en Heyligheyd: Het geêne de Grondvest leyd, Dat Petrus en Judas, in 't gedenken van den *Val der Engelen*, onze eerste Voor-Ouders hebben aangemerkt in haar Geestelijken Staat, in welk haar teenemaal den Naam van *Engelen* paste. En zulx wel zoo veel te meer, als de Engelen die geen Vleesch en alzoo geen Strijdige Begeerte hebben, niet Verzogt, en alzoo niet Vallen en konnen, alzoo weynig als onze Zielen, naa 't afleggen van 't Vleesch konnen Zondigen. En daarom ook een weynig meerder dan de Menschen, Hebreën 2: 9. Gelijkze dan ook door de Naam van *Engelen*, niet heel scheemeragtig haar Hooge Afkomst hebben aangeduyd; Welkers Afval Godt niet konnende verdraagen, afvorderde, Dat hy een boovengemeene Straff over haar liet koomen, op dat hy haare Naakoomelingen betoonde, wat Oordeel andere (die niet zoo naa in den Staat der Regtheyd met Godt Vermaagdschapt stonden; als deeze die *Engelen* genoemd worden,) in diergelijke Misdaad Vallende, te wagten hadden.. Als nu Judas van deeze Engelen zeyd; Datze haar *Beginzel* niet Bewaard, maar haar eygen *Woonsteede* Verlaaten hebben; diendmen vooraf aan-te merken, dat men haar *Beginzel*, ἀρχῆ, diend *Heerschappye* te verklaaren; of ten minsten, *Hoogheyd*, als Burmannus zeyd. Of ook *Oorsprong*, als onze Kantteekenaars verklaaren, en daar by ook de *Heerschappye* gedenken, *Waar in* den Mensche, zeggenze, *de Goede Engelen gelijk waaren*. En wy vinden het Griexe woord ἀρχῆ, even zoo Vertaald, Luc. 20: 20. 1 Kor. 15: 24. En zoo men hard op de beteekenis van *Beginzel* staan wil, 't is ons niet in de weg; want het kan dan hier zeer welvoegzaam Godt beteekenen, uyt welke zy waaren; maar daar van uytvielen; Of het kan naa de waare beteekenis, de *Heerschappye* aanduyden, die haar in den Beginne gegeeven was. Naadien 'er in den Val des Menschen, niet zeekerder en blijkt, als dat hy zijn Oorsprong niet regt bewaard heeft, en zijn Staat van Heerschappye verlooren, of ten minsten openbaar gemaakt heeft, Dat hy nu niet zoo wel als-te vooren, over de Begeerte, en strijdende Passyen Heerschen kan; noch zig ook het gantze Schepzel om den Vloek wille, zonder Moeyte en Sweet des Aanschijns, kan Onderdaanig maaken. En dat zy by gevolg dan ook haare *Woonsteede*, dat is, haar Heemelze Staat, waar in zy booven de Beesten, in 't Paradijs gesteld waaren, ver-

Hoe de Mensch in zijn eerste Staat een Engel Gods was.

Matth. 25: 41.

Hoe de eerste Mensch als een Engel gevallen en zijn Beginzel en Woonsteede verlaaten heeft.

verlaaten hebben; durvende haar daar in niet meer Opentlijk Vertoonen; maar zig voor de Aanſpraake van Godt, onder de Donkere Schaaduwe der Boomen zoodaanig Wegſchuylen, datter naauwelijx eenen Adam meer in heel 't Paradijs te vinden was; zijnde door 't Verlies der aanvanklijke Heyligheyd, Ontbloot, en de Naaktheyd van Schaamte met Vyge-Blaaden Gedekt; zoo dat hy uyt de Schuylhoek zijner Ballingſchap moeſt Uytgeroepen worden; ADAM *Waar zijd gy?* Als niet konnende tot de Vryheyd van het Heemels Burgerſchap weederkeeren, dan op d'aangenoome Borgtogt van Kriſtus, die hem wierd voorgeſteld, tot een Weeder-Aanneeminge door 't Geloove. En daar toe zelf noch uyt het Paradijs Gejaagd; dat is, VERZONDEN, om als een Slaaf, den Akker te gaan Bouwen, en onder 't Sweet des Aanſchijns zijn Brood te zoeken. In teegenſtelling van zijne ZENDING, als een Engel tot den Hof des Heeren, Gen. 3: 23. Op dat hy niet zonder Straft, en blijk van zijnen Val, alle zijne Naakoomelingen ten Exempel bleef. Als nu den Apoſtel verder van de Straffe deezer Gevalle Engelen zeyd; *Datze Verſtooten zijn in de Helle, en Bewaard worden met Keetenen der Duyſterniſſe tot den Dag des Oordeels.* Is zulx heel niet moejelijk noch Ongerijmd, van den Gevallen Menſche te verſtaan; alhoewel het veele, ten eerſten aanſchouwing meenen, heel *Paradox* en Wonderſpreukig te luyën. Doch men moet hier voor-af wel aanmerken, Dat den Apoſtel zoo ſpreekende, zulx niet en verſtaat van de Laatſte Uytgang der Goddelijke Voorzienigheyd, waar in te-gelijk Gods Barmhertigheyd als het Kroon-Cierzel zijner Regtveerdigheyd en Algenoegzaamheyd geopenbaard is; maar op den Staat des Menſchen, zoo als hy was in dat Oogenblik waar in hy Gevallen lag. Waar omtrent niemant ligt ontkennen kan, of het diep Verzinken in de Helle *Tartarus* of Afgrond, weegen de Scheydinge die'er was tuſſen Godt en den Gevallen Menſche; en haare *Keetenen*, of *Banden der Duyſterniſſe*, in haare Verwerpinge, Matth. 8: 12. beteekenen zeggenwe, zeer-wel een volkoomene Verdoemeniſſe; in teegenſtellinge van 't Heemels Ligt, en de Gelukzalige Staat, waar van zy Uytgevallen waaren, en de Onmoogelijkheyd, om zig zelf daar te konnen uyt-Redden. Gelijk zoo ook Bileam en al die zijnen weg inſlaan, van de zelve Apoſtel gezeyd worden, in de *Donkerheyd* en *d'Eeuwige Duyſternis Bewaard te worden*, 2 Petri 2: 17, 15. En wy alle liggen ook noch buyten tuſſen koomen van de Herſtelling in Kriſtus, in dien zelven Verderffelijken Staat en Banden, als den Gevallen Menſch hier word aangemerkt; en waar van alleen den Apoſtel, zijn Exempel ontleend. En de Mond-Leere van onze Katechismus, leerd dit ook, door alle-Dry de Deelen daar zy uyt beſtaat. Naamelijk in het ſtuk der *Ellendigheyd*, der *Verloſſinge*, en der *Dankbaarheyd*. Want dat de Genaade Gods tot deezen Val gekoomen is, is ten aanzien van den Gevallen Menſch, alleen toevalliger-wijs geſchied. Doch het Herſtel des Menſchen, quam den Apoſtel niet te pas hier by-te brengen; Op dat hy die, dien hy teegen den Afval en de Verfoeyelijkheyd der Zonde, en Gods Toorn teegen dezelve, wilde Waarſchouwen, geen geleegentheyd gaf, deeze Bedreygingen in de Wind te ſlaan; en te doen Denken, Dat ſchoonze van Godt Afvielen, hy haar insgelijks zou Genaadig zijn; waar teegen den Apoſtel waakt, Rom. 6: 1, 2. Maar is, en blijft daarom veel-eer een kragtig Bewijs, Dat den Gevalle Menſch, *Alleen uyt Genaade Zalig word*, en die Eeuwige Banden ontheeven word, Efeſ. 2: 5, 7, 3. Het welke dan hier te-regt naa-gedagt, ons vermaand, Dat den Apoſtel, niet Regt zou gehandeld hebben, by-aldien hy om dit Exempel hem te-Nutte te maaken, onze Voor-Ouders niet *In den Staat der Helle*, der *Duyſternis* en der *Banden* en *'t Oordeel* gelaaten had. En dus meenen wy genoeg van den Val der Engelen gezeyd te hebben, om'er ten minſten geen Duyvels van te maaken. En zoo wy van hier tot des Apoſtels verder Reedeneering, over de Twiſt des *Archanchels* MICHAEL *Met de Duyvel* inzien; wy meenen de weg reeds genoeg gebaand te hebben, om ook dat moeyelijk ſtuk, op de voorige wijs, makkelijk te konnen afdoen. Voorwaar, de Naam MICHAEL, (dat is,

Wie

De Gevalle Engelen in de Helle Verſtooten.

Hoe op de Straffchuld des Gevallen Menſch te paſſen.

Om wat Reeden Petrus en Judas den Gevallen Menſch alleen in haar Verdoemelijke ſtaat moeſten aanmerken.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

De Duyvel in Twist met Michaël over het Lichaam van Moses.

Wie gelijk Godt:) past t'eenemaal op Kristus, die by-genoemd word de ARCHANGEL, dat is, *De Vorst der Engelen*, of *Groote Gezant*, of *Boode*, die als de Engel des Verbonds Gezonden is, in de plaatze van den Eersten Engel Adam, die Gevallen was; vergelijkt Malach. 3:1. Matth. 21:37. Joh. 8:42. Hebr. 1:1. 1 Kor. 15:45, 46, 47. Deezen Engel voerd *Twist met de Duyvel*, of Draak, of *Adderen Gebroedzel*, (dat is, niet met de Helzen Satan, maar met de Joden die uyt den Vader den Duyvel waaren, en de Begeerte haarer Vaderen en des Vleesch deeden;) *Over het Lichaam van Moses*; dat is, de Godsdienstige Omslag van de Wet; die even als onze Ziele met het Lichaam des Vleesch, met de Kleederen van Reynigmaaking des Vleesch, voor een tijd Omhangen was: Doch met de Komste van Kristus, Gestorven en in 't Graf was afgeleyd. Waar teegen dit Adderen Gebroedzel aandruyst, en Wil, Dat dit Mozaize Lichaam Onbegraaven, en niet voor Dood zal weggeleyd worden: Strijdende Stijf en Stout, Dat Moses in de Wet noch Leefd, als die niet en is Afgeschaft, noch Nimmer Afgeschaft zal worden; gelijk zy in haar Geloofs-Belijdenis leeren; en MICHAEL, dat is, *Kristus*, alzoo noch met de Joden over 't Lichaam van Moses Twist: Alhoewel hy haar niet en Vernield; maar het Oordeel der Bestraffinge den Vader over-geeft; zeggende, *De Heere Straffe uw*. Op welke dan ook den Ondergang van de Joodse Republijk gevolgd is; waar door het Lichaam van Moses, dat is, De Ceremonieele Godsdienst, zoo geheel-en-al Verborgen en Weggestopt is, Dat het tot op deezen Dag niet gevonden en word. Let eens tot deeze Speelinge des Apostels, op Moses Dood en zijn Onbekende Begraavinge, Deut. 34:6. en vergelijkt daar naa, Zacharia 3:1, 2, 3. en gy zuld niet twijffelagtig zien, Dat dit alles in dier-voegen, van den Engel des Heeren, en de SATAN, of *Weederpartijder*, staande aan zijn Regterhand, met Josua de Hooge-Priester *In Vuyle Kleederen*, Voorzeyd word; Want wy moogen dit niet breeder uytpluyzen, dit Hoofdstuk zou te onmanierlijk groot worden. En wy meenen ook tot hier alreede genoeg getoond te hebben, wat men van de Val der Engelen te houden heeft, daar Petrus en Judas van gedenken. Waar toe, op datwe noch een woord, aangaande het Apostoolize Gezag deezer beyde Brieven by brengen, alleen dit op de Rye zetten;

Aanmerking over 't Gezag en Apostoolize Oudheyd van Petrus tweeden Brief.

Dat alhoewel den eersten Brief van d'Apostel Petrus, van de meeste zonder naadenken, als een Eygen Schrift geagt word; nogtans Erasmus met Grootius en andere, den Tweeden in twijffel getrokken en beweerd hebben, Dat zy laater, en van een Verschillige Stijl en Autheur is: Te weeten van eenen Simon de Naavolger van Jakobus, die dezelve in 't Bisdom van Jerusalem zou uytgegeeven hebben. Doch naadien zy reeds in 't Koncilie van Laodicëa, op de Naam van Petrus, en voor een Regelmaatig Schrift aangenoomen is, als meede van Athanasius, Hieronymus en Augustinus met andere Kerk-Vaders, hebben Hammond, Heydeggerus en de Meeste Godsgeleerde, zig hier in ook teegens Grootius aangekant, en d'Apostoolize Oudheyd deezes Briefs Verdeedigd; alhoewel haar Bewijs, meest op d'Oude Goedkeuringe steund: En * Eusebius vry twijffelagtig van de zelve Schrijft. *Wy hebben verstaan*, zeyd hy; *Dat de Brief van Petrus, die de Tweede genaamd word, geen Wettig of Testamentaair Schrift is; maar om dat zy aan veele Nuttig is, isse neevens andere Schriften gebruykt*. Die den zelven dan ook in zijn 23ste Hoofstuk, onder de Schriften teld, *Die van zommige worden teegengesprooken*. Waar uyt blijkt datze Ouwelinx niet zoo algemeen aangenoomen is, als eenige wel meenen. Ook word deezen Brief in de aller-Oudste Syrize Overzetting niet gevonden: Want die welke Pokok uyt de Bodleyaanze Boekerye uytgegeeven heeft, is niet van de eerste, maar een weynig laater van Thomas de Bisschop van Heraklia, in 't Ligt gegeeven; gelijk uyt de Syrize Aanteekening van Dionysius te zien is. Dat evenwel deezen Brief eerst wat laater aan de Man gewild heeft, daar van meenen zommige dit de reeden, Datze niet aan zeeker byzonder Perzoon of Gemeynte, met Naamen gezonden is; maar even zoo als d'Euangelien, welke eenmaal van eene

* In zijn 111de Boek der Kerkelijke Historie Kap. 3.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

eene GemeynteGeleezen,allengskens Uytgeschreeven en zoo aan veeleGemeengemaakt zijn: Zoo dat die alle, hebben moeten Oordeelen, of die Opregt waaren of niet. En zoo is dan ook deezen Tweeden Brief van Petrus, allenxkens onder de Reegelmaatige Schriften, niet zonder voorgaande Onderzoek aangenoomen. Zoo datze Origenes en Hieronymus, zonder Schroom voor Kanonyke Boeken aanvaard hebben. Nogtans schijnd dit een krank bewijs, Dat dezelve geagt word, met de Boeken der Profeeten en andere Apostelen, over-een te koomen; Naadien'er zulke meer zijn, die nogtans nooyt onder de Boeken des N. Testaments aangenoomen zijn. Die evenwel Petrus voor de regte Schrijver, des Tweeden Briefs agten, merken d'Opdragt even als den Eersten aan; Naamelijk aan de Bekeerde Joden, als te zien is Kap. 3:1. *Deezen Tweeden Geliefde, Schrijf ik aan Uw-lieden*; vergelijkt Kap. 1:19. daar hy van het Profeetize Woord gedenkende, toond, Dat hy daar met de Geloovige Joden handeld; naadien het Profeetize Woord, den Heydenen niet toebehoorde, als voor zoo veel'er uyt haar, het Euangelium met de Joden aannaamen. De Tijd wanneer Petrus zijn 2de Brief zou Geschreeven hebben; steld men kort voor zijn Dood, en Ondergang van Jerusalem; zijnde in 't 67ste Jaar naa Kristus Martelaar Gestorven. En wat den Inhoud van zijn Brief is, magmen aan de Opschriften booven de Kapittelen der Duytze Overzettinge verneemen. Dit haddenwe van Petrus Tweeden Brief te zeggen. En alhoewel de meergemelde Grootius ook meend, Dat niet Judas, (die Marce 6:3. en Luce 6:16. Actor. 1:13. een Apostel genoemd word;) maar eenen anderen Judas, de xvde Bisschop van Jerusalem, dien bekenden Brief Geschreeven, en Geleefd heeft ten tijde van Hadrianus en een weynig voor de Valze Messias Barchozebas; is hy even ook daar over van Heydeggerus bestraft. Want alhoewel hem deezen Judas, *Een Dienstknegt Kristi*, en niet *Een Apostel* noemd, schijnd zulx aan veelen een al-te Swakken Grondsteun, om 't Gezag van zijnen Brief te Wraaken: Gemerkt zig Paulus ook wel een Dienstknegt noemd. Als te zien is Philem. 1: 1. en hy komd ook in de Naamlijst der Apostelen, Matth. 13:55. Marc. 3:18. met de Naam van LEBÆUS en THADDÆUS voor. Waar van d'eerste, *Een Hartig Man*, of *Yveraar*, de tweede, *Een Belijder* beteekend. Eusebius en Hieronymus zeggen wel, Dat deezen Brief eertijds wierd Teegengesprooken; maar egter onder de Brieven der andere Apostelen aangenoomen, en gemeen gemaakt is: Alhoewel zy de zelve *Een Bastaard Brief* noemen; dewijl d'Oude Schrijvers geen gewag daar van en maaken: Waar toe zy verscheyde reeden konnen gehad hebben; die desselfs Apostoolize Agting nogtans niet hinderlijk behoeft te zijn. Want even als die van Petrus, aan geen byzondere Gemeente is Toegeëygend, is zy eerst langzaam konnen in de Kennis geraaken, en aangenoomen worden. Ten minsten heeftze Athanasius voor Wettig gehouden. Als meede Tertullianus en Klemens d'Alexandryner. En schoon bekend staat, Dat Judas Brief van zommige onder d'Oude Verworpen is, om dat hy de Profeetie van Enochs Boek aanhaald, welk Apokrijf is; Prijst die Zendbrief-Schrijver egter veel-eer alleen desselfs Profeetie, als het Aprokrijfe Boek zelf: Gelijk dat van Gomarus Verantwoord is. Dat hy nu ook naa de Tijd van Petrus Geschreeven heeft, houdmen buyten twijffel; als die by-naa een kort begrip van Petrus Tweeden Brief gemaakt heeft; zig gedraagende, als een Getuyge van de Dingen die te vooren van de Apostelen Geleerd en Geschreeven waaren. Waar van nu eenmaal genoeg.

Wat Agting men voor den Brief van Judas moet hebben.

Die nu den Val der Engelen uyt gemelde Brieven, zoodaanig Verklaaren, Dats'er Zelfstandige Duyvels, Quaade Engelen en Helze of Booze Geesten van maaken; Bannen haar alleen maar zoodaanig *In de Helle*, en Binden haar met geen andere *Keetenen der Duysternisse*; dan dat zy vast noch Daagelijx in 't openbaar voor 't Ligt verschijnen, en zoo wel Zienelijk in Vervaarende Gedaantens, als Onzienelijk in haare Werking of Booze Wil en Gedagten, over-al en de geheele Aarde over rinkinken, en onder 't Gebied van een Opper-Hoofd, alles op haar Hoorens neemen, alle Quaad stooken, en Duyzend Schelmstuk-

Ongerijmdheyd der geener die de Gevalle Engelen tot Duyvels maaken.

ken helpen uytvoeren, en daar toe niemands Gemoed en Zinnen Ruſt laaten, zelfs niet de Vroome; daar Zy, of Hy (want zoo verward ſpreekt men doch van de Duyvel,) noch wel 't meeſt op toeleggen; en ſpreeken voor de reſt niet anders van de Duyvel-SATAN; als eertijds de Egiptenaars van haaren *Typhon* geloofden, en deſweegen met zoo veel Beſcherm-Goden, en Quaad-Afweerende Engelen, daar teegens op haar Hoede waaren. Zonder eens op den *Satan* te denken, die in haar eygen Vleeſch Huysveſt, en daar in teegens haaren Geeſt Strijd, Gal. 5:17. En het zou miſſchien wel konnen zijn, Dat al wat men thans van de Duyvel, en zijn Ontelbaare Landloopers zeyd; hier van alleen door een Waangeloovige naavolging en afgewiſſelde Naamdigting voortgeſtooven is; zoo wel ſtemd alles over-een. Maar zegt ons tog eens; Gy die uyt den Val der Engelen, de Weezentlijkheyd des Duyvels, (of der Duyvelen.) uyt die eenige plaatze van Petrus en daar naa uyt den Brief van Judas, Vaſt en Onbeſweeken wild gehouden hebben; waarom men ook niet al 't geên'er verder van haar *Vaſt-Liggen* en *Bewaaringe*, word by-gedaan, naa de Letter-zin vaſt-houd? Zal 't niet miſſchien hierom zijn, Dat men de Duyvel dan niet ſtrax naa de Scheppinge, in 't Paradijs kan invoeren, om den Menſche door de Slange te Verleyden? Want men houd doch voor waarſchijnelijk, Dat de Engelen voor de Scheppinge der Weereld, of ten minſten voor den Menſche Gevallen zijn. En datze daar by ook noch Verplaatzelijk Gaan en Koomen, en Zelfſtandig naa haar Weêzen teegenwoordig zijn daarze Werken; gelijk we korts te vooren uyt Ridderus, weegen 't Opvaaren van den Engel die aan Manoah en zijn Vrouwe Verſcheen, hebben aangeteekend; en de Duyvel derhalven dan ook zijn Keeten-Banden wel Los-maaken, en uyt de Duyſtere Hel, in 't Ligt Verſchijnen kan: Ten zy dan dat men hem grooter Eygenſchappen toe-digten wil, als de Engelen ooyt hadden; die alleen dan elders wat gezeyd worden te doen, alſſe Gemoedelijk van Godt worden Uytgezonden: Maar de Duyvel wel in zijn Kluys blijven, en egter door 't Aanblaazen van zijnen Geeſt, van daar wel maaken kan, Dat alles naa zijn Wil gaat. En daarom te verwonderen is, Dat hy deeze Konſt in 't Paradijs niet te werk ſtelde; maar een Liſtige Slang moeſt terhand neemen en daar door Klappen als een Papegaay. Doch dit is 't erbarmen; en wy hebben ook altijd gemeend en geloofd, Dat aangaande d'Onmiddelijke Gemoeds-bewerking, zulx Godt maar alleen eygen was; door dien hy alles Vervuld. Onder-en-tuſſen doed ook dit weynig ter zaake, Dat eenige al leuterende hebben Bedenklijk gehouden, of de Duyvel niet te-gelijk met den Menſche Gevallen is; naa dien ligt te merken is, Dat die een ander tot een Schelm wil maaken, eerſt zelfs moet een Schelm zijn. Maar is de Duyvel met de Gevalle Engelen in een Ontoeganklijken Afgrond, en Eeuwige Duyſternis, dat is, buyten alle Kennis en Gemeenſchap met het Schepzel, Verſtooten en Vaſtgeſlooten, hoe is hy dan niet alleen aanſtonds in 't Paradijs gekoomen, en hem daar zoo Groot-Vermoogenden Magthebber betoond te zijn, Dat hy een Boosaardige Slange Spreekende gemaakt, of door dezelve Geſprooken heeft? Maar dat hy ook, naa dat hy daar over in de Vloeken, over dat Beeſtelijk Werktuyg uytgeſprooken, andermaal en als in een Tweede Val Verſtooten, en als onder de Voeten der Menſchen den Kop Ingetrapt is; Dat hy zeggen we, nu noch zoo veel Magt heeft als men hem Toeſchrijft? Heeft hem de Straffe al dat Vermoogen aangebragt? Hebben hem de Boey-Keetenen, Ontbonden? Heeft hem de Eeuwige Duyſternis in 't Ligt gebragt? Of is hem de *Bewaaringe*, Een *Loslaatinge* geworden? Zoo jaa, Hoe zijn hem al die Plaagen dan een Straffe? En hoe heeft hem die Straffe aan zoo grooten Bediening geholpen? Hoe is hy zoo dikwils, jaa geduurig van den Band, Dat hy nooyt Vaſt-leyd? Hoe is hy zoo Ruym en Breed met de Werking van zijnen Geeſt, Dat hy op Honderd-Duyzend en meer plaatzen te-gelijk zijn geheele Perzoonaadje ſpeeld; en om yder Menſch geſtaadig heenen Swierd? 't Geên immers nooyt van een Engel gezeyd noch gedagt is? 't Luyd vreemd voorwaar, ſchoon men al toegeeſt, Dat hy meenigte Min-

'T Geên thans van de Duyvel geloofd word, komd zeer-wel met de gedagte van den Egiptizen Typhon over-een.

Die den Val der Engelen uyt den Brief van Petrus beweeren blijven niet by des Apoſtels woorden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Minder-Duyvels, dat is, een zoort van Quaade Engelen of moogelijk *Kabouter-Mannekens*, onder hem heeft, die dit voor hem uytvoeren: Want als dan moetender ook al vry een goed getal Engelen Gevallen zijn; en'er meer zijn als 'er Menſchen op de Aarde te-gelijk Leeven; naadien men wil datze wel met verſcheyde Legioenen een Menſch te-gelijk aan-vallen; en daar Invaaren, zoo Fijn en Abondant zijn deeze Geeſten. Want op dit Waangeloovig Erfgerugt mag men gelooven, dat het alleen ſteunde, als zeeker Preeker in 't Land vander Goes, in zijn Sermoen hem liet ontvallen; *Datter wel Honderd-Duyzend Duyvels, op de Punt van een Naalde konden Zitten; en yder noch wel zoo veel ruymte zouden hebben om Schoenen te Lappen, zonder in 't Uytſlaan van haare Ermen, malkanderen aan-te raaken.* Ziet daar eens, hoedaanige botte ſchermſlaagen, 't Verdigtzel van s'Menſchen Herte durft voort-brengen, omtrent Dingen, die door geene vaſte Beginzelen beveſtigd worden; en waar van men in 't Onzeeker ſtaat; ofze zijn of niet en zijn, of hoeze zijn konnen: En men ten beſten genoomen, alleen met de Naam van afgeſcheyde Geſtalten of Weezens durft noemen, die om datze geen rang in de Natuurlijke dingen ſchijnen te vinden, yts vermeend booven dezelve te zijn: En daar in alzoo een grondveſt vinden, om alle Verwarde, Onzeekere en Onmoogelijke dingen, van Geeſten, Engelen, Duyvelen en diergelijke, voort-te-zeggen: Die ruym zoo Uytzinnig zijn, als de Bygeloovige Droomen die de Heydenen van haare Goden hebben: Jaa daar uyt alleen haar Oorſprong hebben. Doch zoo wy hier ons ſtuk vervolgen; ſtaat'er omtrent de Val der Engelen aan-te merken, Datwanneer men een Dief of Schelm om zijn Quaade ſtukken Straft, en daar by in een Rasphuys Band, en aan een Yzere Boey vaſtklampt, hy zeggen we, daar door geen de minſte Magt verkrijgt, om met andere Rasphuys-Boeven, daagelijx uyt-te loopen en alle Menſchen te Beſteelen, of in haare Huyzen des Nagts in-te Breeken, om haar te Vermoorden; maar is door zijn Gevangenſchap alle Klem en Ommegang met andere Schelmen quijt. Men Hangd Dieven en Schelmen, op datze niet meer zouden Steelen, maar niemand word door Geſtraft te worden, ſchoon hy in 't Leeven blijft, meerder Magt noch Vryheyd gegeeven, om Schelmſtukken te doen waar hy maar kan. Nogtans ſchijnd men dit alles gemakkelijk den Duyvel over te laaten, wiens Vloek en Straffe en Boeyen en Gevangenis, hem alleen 't Vermoogen ter-hand geſteld hebben, om alle Menſchen even zoo, jaa Tienmaal-meer te Plaagen, als waarom hy zelf Geſtraft is. Hier-en-booven ſchijnd het meede vreemd, Dat men geduurig van de Werking des Duyvels op de Gedagten der Menſchen ſpreekt, en zoo weynig of niet van die der Goede Engelen rept, als ofze Uytgeſtorven waaren, of geheel-en-al, geen Bewind meer omtrent den Menſche hadden; daar nogtans in 't Oude Teſtament zoo veel van gezeyd word. En veel fraaye Godsgeleerde zeggen, Datter vermoedelijk veel meer Goede als Quaade Engelen zijn. Doch wy voor ons deel, datter geen andere als Goede zijn, en zoo veel als Godt wil. Maar zoo'er zeekerlijk Engelen Gevallen zijn, ſchijnd'er te volgen, Dat de reſt dan thans Volmaakter en Standvaſtiger zijn, dan in den Beginne, dewijl'er nu geen meer en Vallen; immers niet zoo veel wy weeten. Doch wy gelooven veel-eer, Dat de Engelen niet en konnen Vallen, om datze Goed zijn, en altijd Goed doen, uyt noodzaakelijkheyd van haar Natuur en Goddelijk Beſchik, en heel geen *Satan*, dat is, geen Strijd tuſſen Vleeſch en Geeſt onderworpen zijn, die haar verleyden kan. Maar byaldien de Goede Engelen haare werking doen door de agtervolgende Invloed, en Gemoedelijke Meedewerking der Goddelijke Kragt, door welkze alleen Magtig zijn te doen, waar toe zy worden Uytgezonden; Hoe heeft dan de Duyvel, die uyt dien Gelukkigen Staat Uytgevallen is, die Hebbelijkheyd der Gemoedelijke Meedewerking Gods, noch konnen behouden, om zijn Werkingen, die altijd met de Invloeyende Meedewerking der Goddelijke Kragt, in haare Zendinge verzeld gaan, te Volvoeren? Naademaal ymand die een Bediening of Aanzienelijk Ampt verlieſt, en daar uyt Geſchopt word; te-gelijk ook

Waarom de Engelen niet en konnen Vallen.

ook al het Voordeel, en al 't Vermoogen en Waardigheyd verlieſt, die met dat Ampt verzeld gaan. Dewijl die af hangen van de Gunſt en Magt des geenen die hem zulx eerſt Vergund, maar nu Ontnoomen en zijn Gunſt ontzeyd heeft; niet willende hem meer tot zijnen Dienſt Uytzenden. En by-aldien dit zoo is, kan'er geen Duyvel zijn, aan wien men zoo groote Vermoogens toeſchrijft, Datze zelfs niet eens tot het Weezen van de Goede Engelen, in haar zelfs behooren, noch nergens worden toegeſchreeven, dan wanneer zy Gezonden worden: Veel min een gants Rijk des Duyvels; als men gemeenelijk al-te Onkundig in de Reeden-konſt, uyt de Reeden des Zaligmaakers Matth. 12: 25-27. voort-zeyd. En daarom meenen wy, Dat ons Bileam dit alles zeer ſchoon, als een Daad van Godt, verklaaren kan; let eens op des Bedremmelden Mans woorden, Num. 24:13. en 22:18. en 23:8, 23. En 't zal u niet moeyelijk om te zien zijn; Dat noch de Profeeten, noch de Engelen, yts konnen doen, zonder de Gemoedelijke Meedewerking Gods; die alleen Onmiddelijk door de Geeſt zijner Kragt werkt, 't geên de Profeeten Aankondigen; en den Engelen toegeſchreeven word te doen. 't Geên alles op de Duyvel niet en paſt, die Gods en aller Menſchen Vyand gehouden word, 't zy dan hoe wy den zelven opvatten, of meenen te beſtaan. Maar gelijk zig over weynig Jaaren, de Vermaarde Man *Balthazar Bekker*, openhertig teegen de Ongegronde gevoelens van de Werking des Duyvels, en in 't byzonder ook teegens deſſelfs Werking door de Slange in 't Paradijs, heeft aangekant, en over zijn bygebragte Bedenkingen, van de Kerkelijke veel heeft te Lyën gehad; (zoo dat ook derzelver Steurnis niet aan't bedaaren raakte, voor dat de Wraakluſt, die Hubze Man, onder veel Godſwetzeryen, en Ketterze Naam-ſtreepen, had van den Kantzel Geſchopt; dewijl Nieuwe Waarheeden meer-maal pleegen nieuwen Haat en Opſchuddinge onder zulke te verwekken, die haar Naalaatigheyd niet geeren met Zout, Edik en Moſtaard onder de Neus gevreeven zien;) Alzoo heeft die opmerkenke Schrijver, nogtans Moſes Verhaal, weegens het Spreeken der Slange, niet verder verligt, als te zeggen; *Dat Moſes buyten alle twijffel reeden gehad heeft, om naa des tijds geleegentheyd in welke dat hy Schreef, en den Staat des Volks voor wien hy dat deede, het gantze Verhaal der Verleyding onder zulken Bedrijf eener Slange te Verbeelden.* Dit gelooven wy voor vaſt; zonder datwe nogtans genoodzaakt meenen te zijn; met hem, (in dien 't hem anders ernſt is,) den *Val des Eerſten Menſche, uyt Aanraading van de Duyvel* te ſtellen. Doch wat en welke de reeden zijn die Moſes gehad heeft, om dat alzoo te doen, zeyd die Opmerkende Schrijver niet opentlijk, alhoewel wy gelooven, Dat hy niet verre van ons Gevoelen is. Hierom en behoorde het geen Vermeetelheyd genoemd te worden, op een naagelaaten zaak een naader Proef te doen, gelijk we alreede ſtuk-wijs begonnen hebben, om te zien hoe verre wy 't brengen en Bedenkelijk voorſtellen konnen; zonder dat wy yemands Gemoed yts willen opdringen, Dat hy te vooren noch geenzinds ter Deugden overdagt heeft. *Die het Vatten kan, die Vat het*, was de Taale des Zaligmaakers, als hy zijne Wonderſpreuken voortbragt, Matth. 19:12. Voorwaar de Slange was niet alleen zeer bequaam tot Moſes Oogmerk, Spreekende en Liſtig-Reedenkaavelende in-te voeren; dewijl hy waarſchijnelijk voor had, de Overleggingen van Evaâs Gedagten en Gemoeds-beweegingen, (Strijdende de *Begeerte*, met de Wil, en 't Oordeel der Regtheyd en Billikheyd,) daar onder te bewimpelen; (Gelijk *Denken*, zeer dikwils, *Spreeken* en *Zeggen* in de H. Schrift genoemd word, als te zien is, Gen. 20: 11. en 38: 11. en de Kantverklaaringen aldaar.) Maar hy doed ook de Vrouwe Eva, naa 't volvoerde ſtuk, de Schuld heel omzigtig op het *Bedrog* der Slange leggen; om dat hy daar door in d'eerſte plaatze alſwe zeyden, en in 't algemeen wilde voorſtellen, De Bedriegelijke Overleggingen van Evaâs waggelende Gedagten, geſteeven door 't Bevallig aanzien van 't Verboodene, waar toe haare *Begeerte* wierd overgeboogen, om te Diabolizeeren naa de ſlimſte zijde, en een Quaad beſluyt te maaken; naa welker volbrenging

zy

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

zy wel zag, datze Heymelijk en eerze ter-Deugden op al het gevolg gelet had, van haaren Luſt bekroopen, en alzoo in 't Onzigtbaare van een Bedrieglijke Slang, die zig als in het Stoff aan den Weg vergbergde, Gen. 49: 17. Gebeeten was; gelijk alle Bedrog beſt van agteren en naa den Uytgang beſpeurd word. Als waar in dan Moſes een Voordeftig Leerſtuk van *Waakzaamheyd* teegens de Liſtige Bekruyping der *Begeerte*, (die alſſe niet Kragtig door de Reeden van 't Betaamelijke in toom gehouden word, de Wil tot hulp krijgt en tot Zonde brengd,) aan al de Weereld heeft ingeſteld, en aan de Kerke overgeleeverd; 't geenwe ſtrax naader betoonen zullen. Maar aan d'ander zijde, heeft hy in 't byzonder, Een Voordeftig en aanmaanend Geneeſmiddel aan het Iſraëlitize Volk verſchaft, om haar Zinnebeeldelijk van die Vuylaardige en Afgodize Slange-Dienſt der Egiptenaaren, (by wienze zelfs in haar Beeldnis als een Godheyd Aangebeeden wierd, onder verwagting dat den Menſch en 't Gemeenebeſt des Vaderlands, alle goede Zeegeningen en Lijfsgezondheyd te wagten had;) af-te trekken en in haar Dwaalziek Verſtand te geneezen. Haar doende zien, hoe grooten Ramſpoed en Jammer haar Naabeeld in Liſtigheyd, werkende door 's Menſchen *Begeerlijkheyd*; al van Ouds over 't Menſchdom gebragt had, door een Oorzaak der Zonde te zijn. Te ligter in deeze Afleyding, toepaſſelijk, om een waare Beſchrijving der inſluypende Zondelijkheeden te zijn: Als zy ſlegts aanmerkten, hoedaanig-een ſchandelijke afwijking van Godt het was, Dat de Menſchen met een Leelijk, Glibberig en Vergiftig Beeſt, dat Arm en Naakt, en Ellendig op zijnen Buyk in het Stoff der Aarde en in Stinkende Poelen moet Leeven, zoo Gemeenzaame Zaamenſpraak houd; 't zelve Eerd, Aanbid en daar naa Luyſterd, en wagt dat hem veel Heyl daar van toekoomen zal; even als Eva hier in diervoegen gedaan had; maar zig Bedroogen gevonden had. Doch waar van haar Moſes nu ook noch te-bet Afſchrikte; haar aanwijzende de nieuwe Vyandſchap, die tuſſen de Menſch en de Slange naa zijn Val was Ingeſteld en Openbaar gemaakt; als waar van zy * korts te vooren de proef aan de Vyerige Slangen, over haare Baldaadige Opſtand, Afval en Ongeloove teegens Godt en Moſes, hadden gehad; die haar zoodaanig haavenden, datter veele wierden in de Dood geſtort. Waarom zy dan ook doemaals niet de God-Slangen van Egipten te hulp riepen; maar onder openbaare Belijdenis van haare Zonde, Moſes aanzogten, op dat hy haar door zijn Voorbeede by Godt, van dit Geſpuys Verloſte, Num. 21:7-9. Gelijk dan ook zulks geſchiede op het aanzien, van een Kopere Slange die Moſes op Gods Bevèl, onder Beding van Geloove, oprigte; tot een Waarteeken, van dat Godt alleen, en niet eenig Vergiftige en Doodende Slange, den Helper van zijn Volk was. Zinnebeeldelijk alzoo omkeerende, 't Quaad dat haar Plaagde, tot haare Geneezinge. Naaderhand van de Zaligmaaker als een Doorlugtig Voorbeeld van zijn Verhooging aan 't Kruys verklaard, Joh. 3: 14. Daar wy in 't voorby-gaan noch over konnen aanmerken; Dat Moſes in zijn tijd, veel verſtaanelijker, als heedendaags, het Spreeken van de Slange heeft konnen invoeren, als wanneer het Eeren van Beeſten en 't Zin-aanduydend Schrijven, door der-zelver Beeldniſſen, en inzonderheyd die der Slange, noch in gebruyk en den Iſraëliten niet onbekend was, gelijkwe elders breeder zullen uytvoeren. En dat ook d'Egiptize Prieſters gewoon waaren, de Menſchelijke hoedaanigheeden, niet zelden door Naamdigting, aan Beeſten op-te draagen, zullenwe in 't laatſte Hoofdſtuk van dit Boek-Deel uyt Herodoot aanwijzen; alwaar blijken zal; dat zy door *Swarte Duyven*; Egiptize Vrouwen verſtonden, die van Thebe naa Dodone en elders quaamen Overvliegen; en met Menſchen Stemme Spraaken: Haar alleen daarom *Duyven* noemende, om datze onder de Barbaaren een Onbekende Taal Spraaken, die hen dagt dat met der Duyven Stem over-een quam. Even als Moſes de Slange Liſtig, naa den uytgang en Quaadaardigheyd der Verleyding, als een Spreekend Beeſt heeft ingevoerd. Jaa de gantze Godwarring der Egiptenaaren Geheyme Godgeleerdheyd, ſteund op geen andere Oorſprong, als

* Te weeten eer Moſes dit Schreef.

Kopere Slang waar toe aan de Iſraëliten voorgeſteld.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

de toeëygening van verscheyde hoedaanigheeden, aan een-en-de zelve Gepersoonneerde Godheyd; die onder hen allengskens tot zoo veele God-Naamen aangewassen zijn: Gelijkwe zoo gezien hebben, Dat Serapis dezelve is met Apis, Isis en Osiris, ongemoeyd het verschil van Geslagt in Man of Vrouw. Maar Serapis is ook een Slange, en te-gelijk als Osiris, de Zon, en ook een Os; en daar by ook Isis; dat is, Water en Vyer onderling te zaamen gemengd. Veel beeter heeft dan Moses, naa die Oude wijs, d'hoedaanigheyd der Brandende Begerte in de Vrouwe Eva, een Slange genoemd; en wy moogenze derhalven, voor zoo verre, ook een-en dezelve met die Vrouwe stellen: Alhoewel die hoedaanigheyd naa het Openbaar worden van den Val, niet tot Gods Beeld behoord. En daarom van Moses door voorkooming, naa den uytgang der gebeurde zaake, (als een byzondere Perzoonaadje) een *Slange* genoemd, die met de Mensch in Vyandschap staat. Maar naadien bekend is, Dat de Vyandschap welke by Moses Letterlijk tussen de Slange en de Mensche gesteld word, eygentlijk niet grooter is dan de Vyandschap met andere Wilde Dieren, als Leeuwen, Beyren, Wolven, Tygers, Krokodillen en meenigte andere; diend men aan-te merken, Dat men deeze Vyandschap, zeer waarschijnelijk binnen den omtrek van dit Voorval besluyten moet: En waar in den Mensch van de Listige Slange zijner *Begeerte*, in Verzoeking gebragt, en tot het Booze *Gediabolizeerd*, dat is, Overgevallen was; als waarom Moses volgens onze bedenklijkheyd, byzonderlijk de Slange haatig wilde maaken. Zulx een Pluys-Pens hier niet en moet inbrengen, Datter eenige Slangen gevonden worden; die den Mensche niet en Beschaadigen. Ook en behoordmen niet ongemerkt te laaten doorgaan; Dat alhoewel Moses de Slange genoegzaam Spreekende met Eva heeft ingevoerd, de Slange zelfs nogtans, naa dat de Vrouwe haar van Bedrog beschuldigd, en zy deswegen Aangesprooken en Vervloekt word; egter niet met-allen Gevraagd word, en zy zelf ook niet een woord meer Spreekt, maar bot stil Swijgd? 't Geen veel-ligt alzoo voorkomd, om dat zy slegts als een Beestelijke Slang van Moses ingevoerd, nu voor Godt, als een Slang, niets tot Verschooning in te brengen had, (want d'Overtreedinge lag'er toe, en de Listige Slang had haar Fenijn geschooten;) dewijl ook de geschaapenheyd der geheele zaak, door Eva al Verantwoord was; Bekennende datze Bedroogen was; het welk zy nu in haar Gemoed zoodaanig bevond; Bewust geworden zijnde, de Worstelinge haarer Begeerte dieze teegen 't Goddelijk Gebod had Toegestemd: Doch zy, of liever Moses, noemd dit *De Slange*, om binnen d'omtrek van dees Zinnebeeldelijke Leerwijze te blijven, van wiens Oogmerk men deeze bewoording afleyden moet; als die tot zijn voorneemen en de Natuure der zaake zeer dienstig was, gelijk strax zal blijken. Dus en behoeftmen dan met de meeste Uytleggers niet te gelooven, Dat de Slange, of liever de Duyvel door de Slange, zeederd de Verleyding, niet meer Gesprooken heeft, om dat hy zig tot Stom-wordens toe Schaamde, over de Goddelijke Straffe, die hem zonder yts tot zijn Verschooning af-te vraagen, op den Hals gesmeeten wierd, Gen. 3: 14, 15. even als of die Looze Geest, stillekens weg-gedroopen waare, en de Onnoozele en Stomme Slang, in den Brand gelaaten had. Waar van ongetwijffeld dat Fabelagtig Geloove zijn Oorsprong ontleend heeft; Dat de Duyvel, niemand die over eenig begaane Schelmstuk, (hoe Konstig, Tooveragtig en Onmoogelijk dat ook uytgewrogt is,) in Banden en Boeyen bekneld raakt, eenige Hulp meer bieden kan, maar zijn Makker in de Pekel laat. Doch men ziet daar aan hoe grooten Baas de Duyvel is, die met al zijn Listige Konsten, niet een Stroo aan stukken byten kan, en voor een Houten Deur en Yzere Tralye moet staan kyken, als een Domme Koe voor een Hammey-Hek. Doch hier toe wist alleen de Goddelijke Magt raad; als zy onder een Aardschudding, de Gevangenis-Deuren uyt de Harren, Slooten en Grendelen schokte, en de Boeyen van Paulus en Silas Ontschaakelde, Actor. 16: 26. Gelijk zoo ook Petrus door een Engel des Heeren, van tussen twee Krijgsknegten uyt de Yzere Banden Verlost is, Actor. 12: 6-11. Maar zulx

De bedenking over het Swygen van de Slange alsse Beschuldigt en Gevonnist word; weggenoomen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

zulx leest men van de Duyvel nergens. Onder-en-tussen zijn'er Exempelen genoeg, van Ontsnapte Boeven, die Listiglijk uyt haare Boeyen ontkoomen, Lidteekenen genoeg agter-lieten, Datter geen Duyvels meede beezig geweest waaren. Gelijk ook Petrus zoo zijn eygen Onmagt bewust, uyt de Zeldzaame Ontslaaking zijner Boeyen en Gevangenschap, Oordeelde, Dat Godt hem door een Engel, uyt de Hand van Herodes Verlost had, *Actor.* 12: 11. Maar zoo de Duyvel in 't Paradijs zoo Bloo en Beschaamd was, Dat hy niet een woord Kikken dorst, daar hy noch onder een Taaje Slangen Huyd verschool, zal het schijnen vreemd te luyen, Dat hy korts daar naa zoo zeer in Stoutheyd en Onbeschaamdheyd toegenoomen heeft, Dat hy om den Vroomen Job te Beschuldigen, zig zelven niet alleen bloot en te midden onder de Kinderen Gods, Dat zijn de Engelen, gelijk onze Kanteekenaars verklaaren; maar hem zelfs *Voor den* HEERE *stelde*, en wel dapper den Bek dorst roeren? Want alzoo willen immers de gemeene Uytleggers, Dat men den SATAN, of *Lasteraar* en *Aanklaager* van Job, voor den Duyvel zal neemen, zonder eens bekommerd te zijn, onder wat Beest of Menschen Lichaam, hy zig onder zijn Oude meede-Genooten, de Engelen, vertoonde om te spreeken, Job 1:6,7. Niet een haayr-beeter schijnd het naa een Fraaye Verklaaringe te sweemen, wanneer zommige niet Onvermaarde Schrijvers willen, Dat de Slange weegens haare begaane Verleydinge, niets Gevraagd word; om dat de Duyvel, die quanswijs door de Slange Gesprooken had, geheel geene Verschooning in-te brengen had. En dat zulx noch van die gezeyd word, welke anders niet zonder schijn van waarheyd, de Ontschulding van Eva en die van haaren Man, voor geen Goede Munt, maar als Valze Leg-Penningen haar laaten in de Hand stoppen. Maar't is al te slegt van zulke gezeyd, die Stijf en Stout staande houden, Dat Godt de Duyvel zijn Schelmstukken *Toelaat*, en uyt hem zelven niets doen en kan, dan met Verlof van Godt, daar hy om Vraagen moet, volgens haaren Uytleg over Job Kap. 1. en 2. En vervolgens ook, zoo zijn Meedewerking den Satan ontrekken. Alhoewel andere zeggen, Dat Godt de Duyvel deeze Magt, die hy als een Engel van Natuuren had, heeft laaten behouden; en zoo daar door werkt. Gelijk d'H[r]. Andala noch onlangs tegen D. Bekker alzoo Geschreeven heeft: Maar nooyt en zal beweezen worden; naadien ons de Natuure, dat is, de kennis van 't Ingeschaapen Vermoogen der Engelen, zoo wel als haare Scheppinge zelfs ontbreekt. En alhoewel den Heer Mebius, aangaande de Waarzegging of Voorzegging van Toekoomende zaaken, zeyd; Dat de Duyvel daar omtrent niets uyt zijn Natuure kan weeten, maar alleen door Openbaaringe, konnen die doch geen andere als Goddelijke Openbaaringen zijn; of men moest zeggen, Dat den eenen Duyvel den anderen, Overnatuurlijke Openbaaringen geeft, en d'een alzoo d'anders Godt is; het welk beyde Krijt van Ongerijmdheyd. En hier moeten wy ons over Thomas Brown verwonderen, wiens Schrander Oordeel in 't ontdekken der Algemeene Dwaalingen, wy nu al dikwils gepreezen hebben, Dat hy zeggenwe, zoo grooten zaak als de kundschap der Engelen en haaren Val te agten is, op zoo Dwaalzieke Onderstellingen, en woorden zonder zaaken vestigd. Want naa dat hy met zeer glibberagtige woorden, en Schoolze Spreekwijzen gezeyd heeft, Hoe „de Geesten malkander verstaan; (naamelijk dat zy in de gelijkvormigheyd „van Woorden met Zaaken, of van Zaaken, met hun eygen bevattelijkheeden „zonder Spraak, Aanschouwelijkerwijs malkander verstaan, door Bevattelijk„heeden uyt Zaakelijkheeden voortkoomende &c.) zoo begind hy strax daar „op, inzonderheyd van der Quaade Geesten, *Begunstigingen*, *Poogingen* of *Be„geerten* te reppen, welke zy, omtrent de Ordening der ingestelde dingen heb„ben; Begeerende dat veele dingen die in der daad Vals zijn, Waaragtig mog„ten zijn: Jaa datze niet anders konnen Wenschen te zijn, en Kennis te heb„ben van Toekoomende Geschiedenissen: En waar het in haare Magt, de Joden „zouden Regt hebben, en de Messias noch niet gekoomen zijn. Konden zy „'t met Wenschen krijgen, 't Gevoelen van Aristoteles zou Waaragtig zijn,

en

Indien de Duyvel in 't Paradijs van Schaamte Stom was, zal 't vreemd luyden dat hy omtrent de zaak van Job zoo Stout was.

Aanmerking over het Gevoelen welke wil dat Godt de Duyvel het Quaade Toelaat.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

„ en de Weereld zou zoo wel Onsterffelijk en Eeuwig zijn als zy zelfs. Want „ daar door zouden zy de volvoering van die Straff ontgaan, dien zy nu flegts „ langzaamerhand lijden; dewijl de Duyvelen in vergelijking van dat Vyer, nu „ flegs in een Koel-Vat zijn. Maar terwijl deeze Booze Geesten, teegens de „ Goddelijke Beschikking der dingen aan-Morren, en Beslootene dingen, rigten „ naa hunne byzondere Werkingen, rusten zy geenzinds in hunne Bevestigde „ Natuuren; maar Ontwenschende haare onveranderlijke Waarheeden, Wen- „ schen zy bedektelijk in dezelve, een Ongelijkvormigheyd van den eersten „ Grond-reegel; en een Omwerpen van die Gezindheyd welke alle dingen Goed „ Schiep. En aldus heeft de Duyvel zelfs in zijn eerste Beleyd, zig teegens de „ Waarheyd aangekant: Want niet vernoegd zijnde met zijn Geschaapen Na- „ tuur, en te Gering agtende Gods Hoogste Schepzel te zijn, heeft hy zig tee- „ gen den al-Bestuurder Vergreepen; niet alleen in de Onderwindinge, maar ook „ in zulx te Begeeren en enkel te Willen. Dit zeyd Thomas Brown. Maar be- wijst nergens wat Zeekerheyd hy of yemand tot dus-verre, van de Natuure der Engelen heeft, om al die gezeyde dingen zoodaanig van haar als eygen Onder- vindingen te denken. Want naadien het naaste Denkbeeld dat we van de En- gelen naavolgens de H. Schrift konnen maaken, ons leerd, Dat zy alleen dan gezeyd worden yts te Doen of te Ondervinden, alsse Gezonden worden, (staan- de als 't waare daar toe altijd, voor Gods Throon; dat is, in de Magt van Godt de *Vader der Geesten*, teegewoordig, en alzoo geduurig onder Gods Gemoe- delijke Meedewerking, daar van zy *Engelen* of *Boodschappers* genoemd wor- den;) Hoe zal men dan al die hoedaanigheeden van de Duyvelen gelooven, als dingen die zy uyt haar eygen Natuure doen? En daarom luyd het klugtig, als men steld, Dat den Mensch weegens zijn Val, al zijn Goede Hoedaanigheeden ver- looren, maar de Duyvel alles behouden heeft, dat tot het Weezen van een En- gel behoord; alleen met dat onderscheyd, Dat hy, als Thomas Brown zeyd, niet anders als Quaad *Kan Denken, Wenschen, Begeeren en zig Onderwinden*; dit zeydmen, en het blijft alleen een bloot zeggen. Want alhoewel eenige dit al- les door de Werking der Engelen willen betoogen; Welke hoedaanigheyd der Magt, de Duyvel uyt de Natuure der Engelen behouden heeft, als d'H^r. Andala zeyd, zoo moet haar voorzeeker deeze grondvest ontzinken, als uyt de Hey- lige Schrift blijkt, Dat de Engelen dan alleen gezeyd worden yts te Doen, als zy Gezonden worden; en dan noch wel zoo Werken, dat'er geen andere Werken- de Magt dan die van Godt, jaa Godt zelfs over-al gevonden word, daar hy zijn Kragt en Verschijninge, 't zy ten Goede of ten Quaade, heeft willen betoo- nen. Wel hoe zal men dit dan alles aan de Duyvel overbrengen! en hoe heeft hy uyt de Natuure der Engelen dit alles konnen mee-sleepen en behouden, naa dat hy om zijn Opgeblaazentheyd uyt den Heemel, dat is, uyt Gods Gunste en Gemoedelijke Meedewerking uytgevallen is? Maar zoo wy eens de Verley- dinge des Menschen door de Duyvel vast-stellen; en daar by volgens 't Gemeen Gevoelen zeggen, Dat de Duyvel niet als met Gods *Verlof* kan Werken of lie- ver door Een *Zendinge*, en Goddelijke *Meedewerking*, (want daar moet het doch toe koomen hoe men 't bewimpeld!) Wat dunkt u opmerkende Leezer! Had dan deeze Slang-Duyvel, die Slimme Gast en Grooten Aanklaager, niet groote Reeden om zig over 's Menschen Verleyding te Verontschuldigen? En zoude het met hem geen meeder klem gehad hebben, dan die Schijn-Blaauwe Reeden van Eva, *De Slange heeft hy Bedroogen*? Of die Laffe Taal van Adam, die bekende van zijn Wijf wat in de Hand gestopt te zijn? Had dien Loozen Pleytvoogel niet konnen zeggen; *Heere*, je weet dat ik 't niet zonder je Last, en willige *Toelaating* (jaa ook door uwe Magt en Meedewerking) gedaan heb, al watter geschied is; En hoe zulje my dan met zulk-een Vloek Straffen, daar ik uw *Bevèl* heb uytgevoerd? Wat dunkt u! Indien hy zoo gesprooken had, Had hy zig volgens 't zeggen en Verzierd *Toelaaten* deezer Uytleggers, niet naa waarheyd gequeeten? En zoo wy verder gaan met het gantze Verhaal der Spree-

kende,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

kende Slange, Letterlijk op den Duyvel over-te brengen, het ſtaat te vreezen, Dat wy tot noch erger Ongerijmdheeden verzeylen zullen. Om'er evenwel een Vraag-woord by te doen; Wat wil doch dat Dwaalzieke Woord, *Toelaaten*, zeggen? Voorwaar de blooте *Toelaating* geeft niemand de Konſt noch de Magt, om een groote Daad te verrigten; hy moetze uyt hem zelven hebben. Maar zoo de Duyvel de Magt heeft booven de Orden der Nature te werken, moet hy of zoo verre Godt gelijk zijn, of Godt moet hem dezelve Magt, beneffens de *Toelaatinge* vergunnen: 't Geên immers heel-niet en fluyt; maar de Kriſtenen veel-eer naa by aan 't Heyloos gevoelen ſteld, welke noch heeden by de Kalikuteën in ſwang is, te weeten; Dat Godt de Weereld wel Geſchaapen heeft, maar dat hy de Duyvel 't Gebied daar over ter-hand laat. Waar toe zy geen andere Grond-veſt hebben, als dat dezelve zoo vol Onruſt en Moeyte is: En zoo komd het by, Dat deeze Verdwaalde Menſchen, haar Voornaame Offerhanden aan de Duyvel doen, en Godt in 't Vergeet-Boek ſtellen. Die nu onder de Kriſtenen meenen op 't Pad der goede Uytlegging te wandelen; gaan hier meede een weynig anders te werk, en maaken ons wijs, *Dat de Goddelijke Meedewerkinge* onder 't Werk des Duyvels zoo verre ſpeeld, Dat hy hem dezelve te mets Inhoud, of te-rug trekt; waar door 't dan gebeurd dat de Duyvel, om zoo te zeggen, geen Veêr kan van de Mond Blaazen: Gelijk zy alzoo gemeenelijk Reedeneeren, alſſe weegens d'Egiptize Plaagen zullen zeggen, Waarom de Tooveraars *Geen Luyzen konden Maaken*? Maar het is voorzeeker al-te ſlegt: Naadien'er immers een groot Onderſcheyd moet aangemerkt worden, tuſſen *De Ingeſchaapen Kragten*, welke Godt aan Menſchen en Beeſten en alle Schepzelen als haar Natuur, tot de noodzaakelijkheyd des Leevens, in Vryen eygendom gegeeven heeft; en die van de *Gemoedelijke Werkinge Gods*; die waarlijk in haar zelfs zoo veel van de voorige verſcheeld, als Vleeſch en Geeſt, Leeven en Dood; en zonder welk onderſcheyd, Godt ten minſten, Een Meedewerkende (zoo niet de Eerſte) Oorzaak van 't Quaad, teegen zijn Gebod, en Heyligheyd en Waarheyd zal ſchijnen: Dewijl men voor-vaſt moet ſtellen, Dat de moogelijkheyd van een Magt om Wonderen te doen, niet in twijffel kan getrokken worden, datze Onbedriegelijk van Godt is. Want wy voor ons deel, verſtaan door Wonderen te doen, niet ſlegts yts te verrigten, waar over wy ons Verwonderen, om dat wy de waare kennis niet en hebben van der zelver Oorzaak, of maniere waar doorze worden voortgebragt; maar zulke, die booven de Orden der Natuure gaan, die in 't Heel-Al is vaſt-geſteld. En zoo komd dan ook hier de plaatze Actor. 17:28. (*Want in hem Leeven wy, en Beweegen ons, ende zijn wy,*) heel niet te pas; naadien zulx alleen op 't Dierlijk Leeven, van Menſchen en Beeſten, jaa ook op de Planten paſt, en niet op het Geeſtelijk Leeven en Beſtuur der Gemoedelijke uytwerkinge des Willens, omtrent Godt en zijn Gebod; 't zy Goed of Quaad: Waar toe den Menſch booven alle Schepzelen, de Reeden en de Wet ontfangen heeft, dien hy niet onder d'Algemeene Beſtuuringe Gods doed; als een noodzaakelijk gevolg van zijn Natuur? 't geên hier van een byzondere opmerkinge blijft; maar Godt beeterd, zoo weynig in dit ſtuk Onderſcheyden word; Dat men noodzaak heeft daar over, uyt Pindarus Eerſte Lier-Gezang te zeggen;

Het Valſche word Waaragtiger geagt
By 't Slegt Verſtand, als Waarheyd in haar kragt.

Onder-en-tuſſen willen wy ons hier niet diep inlaaten, naauwkeurig te Onderzoeken, Hoe veel grooter Wonderdaad de Duyvel in het Spreeken door de Slange, meer als Twee-Duyzend Jaaren eerder, als de Godt Iſraëls zelfs gedaan heeft. (die anders maar *Alleen Wonderen doen kan*:) Want of die wel zoo lange-tijd daar na, door zijn Almagt, die overal In, en nergens Uytgeſlooten is, de Mond van een Ezelinne Geopend heeft, om een Slaafze en Klaagende Reeden, van weynig woorden voort-te brengen, gelijk in de Hiſtorie van Bileam Num. 22: 28, 30.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

28, 30. te zien is, zal nogtans het Wonderſtuk van de Duyvel, zoo veel groo-
ter zijn, als het Ellendig Beeſt daar hy door luſte te Spreeken, minder Natuur-
lijke Bequaamheyd, als een Dommen Ezel had: En 't Geſprek van de Slange,
zal ook veel Hoogdraavender, en met meerder Stoutvoerigheyd van Reedenee-
ring teegens Godt en de Vrouwe ingeſteld zijn; haar leerende (op zijn *Karte-
ſiaans*, gelijk men 't door Naam-Kladding noemd,) *Aan Godt Twijffelen*: En
daar naa door Schrandere Verdraajing, van den Zin en Meening van Gods Ge-
bod, Onderrigten. Zoo wil men 't hier hebben; en hy is dapper Verdagt, die de
Slang-Duyvel hier of elders, maar een Blinkende Schubbe van deeze Gloorie,
durft van haar Steert afſtrijken, op dat menze geeve aan Dien, welken alleen te
Prijzen is in der Eeuwigheyd. Zoo dat'er ook al in onze Eeuwe gevonden zijn,
die het Stemmelijk Zijffelen en Schuyffel-Gebies der Slange, door zoo noeſten
Ontleedkunde van derzelver Long-Pijp, en Tong en Kieuwen, hebben ge-
zogt bequaam tot de Spraak te maaken; Dat miſſchien een Groot Muzikant, niet
veel werk zou vinden, derzelver Klank-Stemmen, alzoo-wel op Zang-Noo-
ten te ſtellen, als Pater Kircherus dit van de Hoenderen, Quakkels, Exters en
Papegaayen gedaan heeft; en dat alles op datter de Duyvel minder werk aan mogt
gevonden hebben, om de Slang in 't Paradijs met Eva te doen Spreeken. En
alhoewel d'Heer Mebius, in zijn Boek *Van den Oorſprong der Oude Godſpraa-
ken*, veel Exempelen bybrengd, waar in hy meend te Toonen, Dat de Duyvel
dit Spreeken van Bileams Ezelinne, dikwils heeft Naageaapt; zoo datter Koe-
jen, Oſſen, Honden, Wolven, Exters en Kraayen; jaa ook Slangen en Draa-
ken (even als in 't Paradijs) Geſprooken hebben; worden doch die dingen by
de Autheuren zelfs, uyt wien hy dat aanhaald, niet als Geloofbaare dingen Ver-
haald, maar als zulke, daar men doe zoo Fabelagtig van ſprak; gelijk by Kle-
mens, Plinius, Suetonius en Titus Livius te zien is. Doch wie weet niet tot hoe
verre het Vernuft des Menſchen uytgevonden heeft; Kraayen, Exters, Pape-
gaayen en zommige Zang-Voogelen te leeren, Menſchelijke Woorden Klap-
pen? Gelijk zoo ook by Makrobius aangeteekend ſtaat, Dat zommige Kraayen,
Exters en Spegten, die 't Klappen geleerd waaren, De Keyzer Auguſtus te ge-
moet Vloogen; en hem met deeze woorden Gewoon waaren te groeten, *Ave
Cæſar*, *Victor*, *Imperator*, &c. En het is noch niet heel-lang geleeden, Dat wy
zeeker zoort van Bloed-Vinken, of een Rood-Baardje; de Wijs van een Pſalm
met zoo vaſte Zang-Toonen hoorden Fleuyten, als een Menſchen Stem zou
konnen voortbrengen. En dat voorts de Duyvel geen Mirakelen, dat zijn Won-
deren booven de Natuure kan doen; 't zy door zijn Magt als een Engel, of door
Gods Toelaating, zal ons in de handeling van Moſes met den Konink Farao
en zijn Toover-Knaapen, te bezien ſtaan. Zulx wy dan hier meede zouden
moogen Gedaan-Werk agten, zoo niet het naadenken veeler Miſverſtand, 'ons
te-Rug riep; en ſcheen te willen Vraagen; Of wy dan zoo rond-uyt meenen,
Datter geen *Duyvel* of Vyandigen SATAN is, die den Menſche Verleyd en tot
Zonde brengd, en in den Beginne gebragt heeft? En of wy niet en meenen Ge-
vaarlijk te zijn, zig teegen zoo algemeen-aangenoomen Gevoelen aan-te kan-
ten, en t'Ontkennen, 't geên zoo veel Eeuwen van al de Weereld beleeden is?
Jaa daar het teegengeſteld Gevoelen, reeds zoo wel by de Regtzinnige Schrift-
Verklaarders, als onder de Waanwijze Schoolſtampers, en Godſwetzende
Duyvelbanders, met Verdoemelijke Naamſtreepen, voor Hobbiaans, Da-
vid Joriſtis, Spinoſiſtis, en Athæiſtis Veroordeeld ſtaat: Voorgeevende, Dat
de Duyvel-Loochening bequaam genoeg is, om heel het Kriſten-Geloof den
Boodem in-te Smijten: Gelijk men hier teegen gemeenlijk zoo breed Brageerd
en Uytvaard? Maar zagt eens, ey lieve! Wy Bidden uw Leezer! Laat die
Storm-Wind en al dat Haaybaajig Naamſtreepen, Vloek-Doemen en God-
ſwetzen, by u eens Overwaayen, en uw Gemoed ſlegts aan 't bedaaren koomen;
Op datwe hier van met uw, als tot zulke moogen ſpreeken; die wel weeten, Dat
door het wegneemen der Bygeloovigheeden, de Religie zelfs niet Weg-genoo-
men

Of'er een Duyvel of Satan is die den Menſch tot Zondigen aanpord onderzogt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

men word. Hoedaanig zelf Cicero wiſt by-te brengen, als hy van 't Bedrog der Oraakelen ſprak. Zoo dat het ſlegts een blijk is van de grootſte Verleegentheyd, als d'Hr. Andala met andere heedensdaagze Schrijvers zeyd; *Dat zoomen zig de Duyvel en het Rijk der Hellen quijt-maakt*; Het te Vreezen ſtaat, *Dat ook het Heemel-Rijk zal Gevaar loopen.* Want het ſcheeld weynig of niet, of 't is de zelve Onverſtandige Taal, welke zeyd; *Iſſer geen Duyvel, zoo iſſer geen Godt;* even als of de Weezentlijkheyd Gods, van de Zeekerheyd des Duyvels afhing? Doch dits booven-maaten Dwaalziek; en geeft te kennen, Dat men zig in dit ſtuk, alleen met Quaad-Spreeken en Laſteren wil Wreeken; terwijl veele haar zelven noch-al met Ditjes en Datjes, zoodaanig voor die Oude Slange in 't Veld begeeven; als ofze van haar geleerd hadden, Hoemen zig in 't uyterſte Gevaar, met kromme Bogten en Krinkel-kieren behelpen kan, om den Kop niet heel-en-al Vermorzeld te worden. Wy voor ons deel, Ontkennen geenzinds, Datter een *Duyvel* of SATAN is, die den Menſch tot Zondigen noopt, maar Belijden veel-meer als moogelijk andere, die'er veel van ſwetzen, en de Duyvel ſteeds in de Mond hebben, Dat wy daagelijx teegen een zeer Liſtigen, Boosaardigen en Sterken Vyand aan te gaan hebben; En wel zoo, Dat hy ons Over-al By, en Omtrent is, en alle geleegentheyd waarneemd om Ons te Verſchalken. Doch wy meenen niet, Dat men zulken Satan, in een Zelfſtandige Booze Geeſt onder de Gevalle Engelen in de Hel zoeken moet; maar dat hy in d'hoedaanigheyd onzer eygene Kragtig-Werkende *Begeerlijkheeden* te vinden is, welke ons noodzaakelijk aanhangen; en derhalven alleen geſchil hebben over de Perzoon, zijn Woonplaats en maniere van Werken; 't geên wy dan voor hebben zoo beknopt als doenlijk is, een weynig uyt de Eerſte grond op-te haalen.

Die als een Zelfſtandige Geeſt buyten den Menſch ontkend, maar in de werking der Begeerte gevonden word.

Die de H. Schrift geleezen heeft, weet zeer wel, Dat zy dikwils van de BEGEERLYKHEYD gewag maakt; en leerd, *Dat het Vleeſch Begeerd teegens de Geeſt*, Galat. 5:17. Dit wil voorzeeker niet anders zeggen; als dat de *Begeerte* den Menſche, Een SATAN of *Weederpartijder* verſtrekt, welke zig dikmaals aankant teegens d'Onderwijzing van 't Goddelijk Gebod, en d'Ingeſchaapen kennis der Goedheyd en Regtheyd, waar door hy aan zijnen Schepper ter Gehoorzaaming Verpligt ſtaat; en die Hoedaanigheyd bezit, als een Reedelijk Schepzel, Dat zonder d'Ingeſchaape Begeerte, Luſt en Graagheyd tot het geene in zig-zelven Goed is, geen Gebod ontfangen noch een Vry Bezitter van zijn Oordeel en Wille kon zijn; naadien het Schepzel dat uyt Nootzaakelijkheyd van zijn Natuur, 't Gebod Gods Onderhoud, of zijnen Wille geheellijk volbrengd, geen Gebod van nooden heeft. Doch nu kan elk by hem zelven bevinden, Dat de *Begeerte*, Een Natuurlijk vermoogen is, Dat zoo geheel-en-al tot zijn Beſtaan en Leevens-Onderhoud behoord, Dat hy zonder dezelve zou moeten Vergaan. Zoo nogtans, Dat hy wel veele dingen kan Begeeren, waar van hy egter niet en wild, Dat zijn Begeerte daar in voldaan word, maar dezelve tot zijn Beſt-wil zoodaanig verduurd, Dat die in hem Verſterft en Gedood word.

Strijd tuſſen Vleeſch en Geeſt als de Satan in de H. Schrift erkend.

Waar uyt ten eerſten blijkt, Dat de WILLE niet alleen een onderſcheyden Vermoogen is, maar dat die ook teegens de BEGEERTE ſtaat aangekant; en datze beyde niet *Tot Zonde* worden, dan wanneer zy *Ten Quaaden* t'zaamen koomen. Voorwaar de bloote *Begeerte*, *Trek*, *Appetijd* of *Graagte*, in den Eerſten Menſche, om van de Verboode Vrugt te Eeten, is in haar zelven niet Zondig konnen zijn, dewijl die niet alleen uyt het waaragtig Vermoogen der Natuure voortquam, welke Godt weederzijds Goed en Noodzaakelijk Geſchaapen had: Maar de Gemoedelijke Wil, Ongehoorzaam aan 't beſtuur des Oordeels, teegens de Voorkennis van Gods Gebod, (de Begeerte Toeſtemmende,) heeft door die Onbillijke Zaamenkomſt, de Begeerte Vrugtbaar gemaakt, en tot Zonde doen Baaren. Het geen heel-ligt om te verſtaan is, als men aanmerkt, Dat het Oordeel of de Reedelijkheyd der Onderſcheyding, (waar in grootelijks het Beeld Gods beſtaat;) den Leytsman is van de Wil; als een Gemoedelijke hoedaanigheyd, met welke Godt den Menſche booven alle andere Schepzelen

Begeerte en Wille als twee onderſcheyde Vermoogens aangemerkt.

Begeerte in zig zelfs niet Zondig.

Wil maakt de Begeerte Vrugtbaar tot Zonde.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Reeden en Oordeel houd Wil en Begeerte in Toom.

voorzien heeft, om de Vyandelijke Partyſchappen en Aanvallen der Begeerte en Wille, in Toom te houden, en te beſtuuren omtrent de Af-of Aanraading der Begeerde dingen; welk vermoogen zoo lang buyten Dwaaling blijft, als het zelve volhard in de Reedelijkheyd en Goedheyd van 't Evenbeeld Gods te ſtaan, en die volgens 't Gebod gebruykt. En wy meenen niet te miſſen, zoo wy dit den *Geeſt Gods* noemen, welkmen deelagtig is, en daarom van des Menſchen Natuurlijke Eygenſchappen, die meeſt Dierelijk en Vleeſch zijn, te onderſcheyden is; en door de zaamenvoeging in den Menſch, alzoo weynig van Natuure veranderen, als Man en Wijf, door Zaamenkomſt des Houwelijks haar eygen Aart en Natuure verwiſſelen; alhoewelze verpligt zijn, niet anders te Willen ~~noch~~ te Geluſten, dan 't geên de Reedelijkheyd van haare Zaamenvoeging ver-eyſt. Dit zal ons noch klaarder worden, als we hier by ook aanmerken; Dat by-aldien Godt de Natuurlijke Begeerte zoodaanig in den Menſch Bepaald had, Datze haar niet verder als de Geoorlofde dingen konde uytſtrekken, hy voorzeeker ook niet verder konde gaan; overmids geen Schepzel verder gaat dan zijn Natuur, ten zy door de hoogſte Dwang; gelijk een Steen, die van Natuure naa de Aarde neygd, alleen door grooter geweld, teegen zijn eygen pooging, om-Hoog gedreeven word. En naa deeze Ordeninge hebben alle Schepzels haar eygen Nood-Wet, die haar Drukt, en volgens welke datze ook Werken. Doch den Menſche, moeſt yts anders hebben, zou hy tuſſen Reedelijk en Onreedelijk, het *Vrygegeevene* en 't *Verboodene*, Een kennelijk Onderſcheyd konnen maaken, en zijn Natuurlijke Begeerte en Neyging, dien hy met andere Dieren gemeen heeft, naa de Reeden en Leeringe van Gods Gebod, Beſtuuren. Als die ook onder al de Leevende Schepzels, daarom alleen Geboden ontfangen kan, en ook ontfangen heeft, op dat hy naa des Gebieders Voorſchrift, Een Heer *Over de Werken zijner Handen* zou zijn, Pſal. 8:7. Jaa zelfs een GEBOD had voor den Val, Gen. 2:16, 17. zoo datm'er met de Poëet van zeggen kan.

Reedelijke Goedheyd van de Natuurelijke eygenſchappen t' onderſcheyden.

Begeerte moeſt in den Menſch niet bepaald zijn.

Menſch had de Reeden tot zijn Beſtuur noodig.

Godt ſteld de Menſch een Wet, ook voor zijn Overtreeden,
De Eerſte Goede Wet, ging voor de Quaade Zeeden.

Deugdelijkheyd kon in den Menſch niet door Nood-Wet bepaald zijn.

En zoo wy dit anders ſtellen, en 's Menſchen doen tot een Nood-Wet brengen, zal'er geen Deugd in de Menſch te vinden zijn; dewijl het geen Prijswaardige Daad is, een Quaad te laaten tot welk men geen Begeerte of Appetijd heeft; maar alleen dan, wanneer hy die Begeerte Dood, om datze met de Reedelijke Goedheyd en Deugd Strijdig is, ziende op 't Goddelijk Gebod. 't Geên ook daarom van den Apoſtel, Een *Wettelijke Strijd* genoemd word, 2 Thim. 2:5. In alle Groove Zonden, als Hoererye, Doodſlag, Braſſen, Dronke-Drinken en diergelijke, is niet de Begeerte tot Byſlaapen, Dooden, Eeten en Drinken, in zig zelven aangemerkt, Zonde; naadien dat al-te maal daagelijx en zeer gemeen zonder Zonde gepleegd word; maar de Zonde beſtaat alleen in derzelver Overmaat en Onreedelijkheyd, niet Gemoedelijk Onderſcheydende de Verklaarde Wille Gods; noch de Betaamelijkheyd in deſſelfs Gebod, Dat hem tot Gehoorzaamheyd verpligt; en daarom ook Strafbaar. Waar uyt dan volgd, Dat het Eeten van de Verboode Vrugt, alleen Zonde was, om dat het Verbod daar tuſſen lag. En daarom gaat dit vaſt; Dat zou den Menſch konnen *Gehoorzaamen*, hy noodzaakelijk ook moeſt konnen *Niet Gehoorzaamen*, anders waſſer geen Gehoorzaamheyd: Maar op dat hy zou konnen Gehoorzaamen, heeft hem Godt Reedelijk en met Oordeel Geſchaapen; welk hem te midden van zijn Vryheyd, een Zielwagter van de Wil verſtrekt, die dezelve te-gelijk met de Begeerte in Toom en binnen 't beſtek van Gods Gebod kan houden. Gelijk de Reedelijke Goedheyd, den Menſch ook leerd, Dat hy zonder zig zelven geheel te Verderven, zijn Begeerte niet tot het Oneyndige mag opvolgen; hoedaanig wy dikwils in de Onreedelijke Dieren tot haar eygen Ondergang zien gebeuren: En dit onderſcheyd derhalven een byzonder Geſchenk van Godt is, gelijk

Eeten van de Verboode Vrugt waarom Zonde geagt.

Menſch moeſt ook konnen Ongehoorzaam zijn.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

lijk de Oude, en onder die, Epicharmus hier van wist te zeggen;

De Reeden in den Mensch bevonden,
Is uyt Gods Reeden Afgezonden.

En ten waare dit, den Mensche zou in 't Opvolgen van zijn Begeerten, alzoo weynig Zondigen als een Beest, die geen Wet en heeft, noch ook ontfangen kan, om dat hem de Reedelijkheyd des Oordeels ontbreekt. Maar om dat de Reedelijkheyd in den Mensche zomtijds niet ter-Deugden op haar Hoede is, of in hem Slaapt, sluypt de Zonde, (die gelijk een Wagter aan de Deure leyd,) als een Listige en Gladde Slibber-Slange, dikwils binnen, en Verleyd de Wille tot Voldoeninge van de Begeerte. En dit heeft onzes-bedunkens, de Oude Kerk-Vader Gregorius niet qualijk begreepen, als hy de Trappen langs welk men tot d'Overtreeding komd, aldus opteld; *Van de Ingeeving* of *Begeerte des Vleesch, komd de Gedagte; van de Gedagten, de Geneegentheyd; van de Geneegentheyd, de Vermaaking; van de Vermaaking, de Toestemming der Daad; van de Daad, de Gewoonte; van de Gewoonte, de Wanhôope; van de Wanhôope, de Verontschuldiging; van de Verontschuldiging den Roem; en van den Roem der Zonde, de Verdoemenisse.* Maar alhoewel dit verder gaat, als ons voorneemen leyd; kan men'er nogtans uyt afneemen; Dat den Mensch Vrywillig Zondigd: Want zoo hy volgens Noodzaakelijkheyd van zijn Natuure, Goed of Quaad doed, kan geen Wet, noch Straff omtrent hem plaats hebben; noch de Reedelijkheyd zal zig nooyt daar teegen kanten; om dat dit alleen tot de Gemoedelijke Vryheyd des Oordeels behoord, Dat hy de Natuurlijke Begeerte om de Wil van Gods Gebod, een Perk zet, en alzoo het Vleesch Dood. Zulx het hier geleegen is, als een Fraay Punt-Digt Schrijver zeyd;

Mensch noodzaakelijk Goed zijnde, kon geen Gebod voorgeschreeven worden.

Die Dapperlijk weêrstaat, den Aanval zijner Togten,
En zijn Begeerlijkheyd, *durft Schoppen met de Voet;*
Is beeter Man als hy, die nooyt en wierd Bevogten;
Want die nooyt Quaad kan zijn, is nooyt ten vollen Goet.

En hier blijkt dan ook hoe fraay Origenes teegen Celsus gezeyd heeft; *Indien gy de Deugd de Vryheyd beneemd, zoo Neemd gy haar Natuure weg.* Boovendien worden wy uyt den Val des Eersten Mensche genoeg geleerd; Dat indien Godt hem zoo *Noodzaakelijk* GOED Geschaapen had, Dat hy uyt hem zelven niet en had konnen willen te Zondigen; hy dan ook niet heeft konnen Zondigen, voor-al-eer Godt hem tot den Val, die Goedheyd eerst ontrokken had; en alzoo een onvermijdelijke Oorzaak van 's Menschen Val wierd; dat heel niet en deugt te Denken; en wy zullen strax hier over vry naauwkeuriger Spreeken. Doch hier schijnd het dat ons ook d'Oude in deeze Kundschap konnen ondersteunen; wanneer uyt Hierokles en Simplicius blijkt, Dat zy niet alleen Geloofden, Dat Godt zoodaanigen Magt aan de Ziele gegeeven heeft, waar door zy haar ook tot het Quaade kan keeren, maar ook leeren; *Dat de Wil des Menschen, Oorzaak van zijn Val is.* 't Zelve heeft meede Empedokles geleerd; en getoond, Hoe veel naader aan de Waarheyd, zommige Heydenze Filozoofen, als veel Kristenen zijn geweest; die, daarze anders 't hooft vol *Dæmons* of Quaade Geesten, Half-Goden en Ziel-Goden hadden, nochtans geenen van all-zulke, Een Eerste Aanstooker van de Zonde stellen. Invoegen wy hier met Agrippa moogen zeggen, *Dat de waare Gelukzaligheyd en Reedelijke Goedheyd, niet en bestaat in't* Goed *te kennen, maar dat te* Doen; *niet in't Verstand, maar in't Verstand* te Leeven; *want niet de* Goede Weetenschap, *maar de* Goede Wil, *Vereenigd de Mensch met Godt.* Let eens op de Beede, Matth. 6: 10. En zoo zienwe ook alzinds in Moses Wet, een groot Onderscheyd gemaakt, tussen de Overtreedingen, *Met een Opgeheeven Hand*, dat is, die Gemoedelijk en met Een Willig Opzet bedreeven worden; en die, welke door Onkunde, Swakheyd en *Onnoozelijk* geschieden. Gelijk daar van ook een Fraay Digter onder ons

 niet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

niet quaalijk ter snè gezeyd heeft;

Wanneer de Swakke Mensch, tot Zonde word gedreeven,
Bezijden Wil *en* Wet; *Dat wil hem Godt Vergeeven;*
Hy die onz' Herten kend, als Vader van de Geest,
Let op des Menschen Wil, *en weegd die aller-meest.*

Indienwe ons nu ook eens met de Leere der Apostelen beraaden; voorwaar Petrus, zal alleen *De Begeerlijkheyd*, Een Eerste Oorzaak van de Zonde en Verderf stellen; en Paulus ons zeggen, Dat de Zonde door *Eenen Mensche* in de Weereld gekoomen is, Rom. 5: 12. doende zijn *Eygen Begeerlijkheyd des Vleesch en der Gedagten.* Dus spreekt die Groote Reedenaar, op dat hy niemand deed meenen, Dat den Mensche, dit door eenen anderen SATAN of *Duyvel* deed; of door de Gedagten die hem Een Helze Geest, dat is, Een uyt de Gevallen Engelen inboezemde. Want zoo hy dat gelooft had, Had hy niet des Menschen *Eygen Vleeslijke Gedagten*, noch *Begeerte*, maar alleen Geleende, naamelijk die des Duyvels, moeten noemen. En al wat ook de Zaligmaaker van de Satans-Kinderen onder de Joden zeyd; komd hier op uyt, Dat zy niet den *Wille Gods*, maar haar *Eygene Begeerte* en *Wille* deeden; dien hy daar toe met regt, als VADER en MOEDER aanmerkt, uyt welke alle Duyvelze Werken, Dat zijn Vrugten des Verderfs en der Leugenen, door Quaade t' Zaamenkomst en Bevrugtinge haar Oorsprong hebben. Jaa wanneer Moses den Val des Menschen Beschrijft, en aanwijzen wil, door welk-een aanleydende Oorzaak, hy daar toe gekoomen is, kent hy geen andere als de BEGEERTE; maar rept niet het minste woordje van een anderen SATAN, *Duyvel* of *Weederpartijder*, om dat de Begeerte voor den Val, niet zoo-zeer een Satan, of Teegenpartijder als wel een Mee-gaande Zaak, en als een Reyne Maagd was, zoo lang zy van de Toestemmende Wil niet Bekend en teegen 't Gebod Bevrugt was, om *De Zonde te Baaren.* Maar naadien elk ligt bemerkt, Dat de *Begeerte* een hoedaanigheyd is, van welk men niet wel anders als door een Figuurlijke Uytbeeldinge spreeken, noch haar Aardt en Werking vertoonen kan, (gemerkt d'Onstoffelijke dingen allerbest, door middel van Perzoon-Verbeeldende Gelijkenissen worden afgeschilderd;) ziet daarom heeft Moses tot deeze Verbeelding, de Figuur van een *Slange* verkoozen, onder welk hy de Bedriegelijke Begeerte als onder een geleend Kleed voorsteld: En dien hy voorzeeker ook zoo schoon en opmerkelijk tot de Zaak heeft uytgepikt, Datter niets Beeters noch Netter overeen koomende, had konnen uytgevonden worden. Waar by quam, alswe nu gehoord hebben, Dat Moses, onderweezen in de Wijsheyd der Egiptenaaren, dit Letter-Beeld, naa de Tijd in welk, en 't Volk voor wien hy Schreef, veel liever als eenig ander uytdrukzel ter-hand genoomen heeft, gemerkt de Slange by de Egiptenaars, booven de verwagting van alle Heyl en Welvaaren, de Beteekenis van 't *Leeven* hadde, van weegen zijn onophoudelijke Hitte en Vlammige Aardt; door welke dan, de Vyerige Brand der Menschelijke Begeerte (waar door hy Natuurlijk bestaat en Leeft,) zeer-wel is konnen uytgedrukt worden: Naadien de Natuurlijke Hitte, die door d'omloop des Bloeds, geduurig Leevendig en Weemelende gehouden word, De *Begeerte* in den Mensche Ontsteekt, en daar door zoodaanig doet Leeven, Dat hy zonder dezelve niet Leeven en kan. Even gelijk alle Schepzelen door de Zonne Bezield worden, en zonder die Warmte Verkleumen en Sterven: En waar van ook de Slange by d'Egiptenaars, het Waarteeken van Isis, Osiris en Serapis verstrekte. En derhalven Een Zin-aanduydinge, die den Israëliten, welke zoo lang in Egipten School geleegen, en nu maar even daar uyt gegaan waaren, niet heel konde onbekend zijn. Gelijkwe dan ook nu-al gezien hebben, Dat d'Egiptize Eer-Dienst aan de Slange, den Israëliten was aangekleeft, en daar over in de Woestijne Straff geleeden hadden van de Vyerige Slangen, die veele onder hen de Dood-Beet gaaven. Ook is reeds aangeteekend, Dat de Godinne Isis, (die by d'Egiptenaars

2 Petri. 1:4. Apostelen hebben de Begeerte een Oorzaak der Verleyding en Zonde gesteld.

En kennen geen anderen Duyvel of Satan.

Dat van de Zaligmaaker bevestigd word. Matth. 15: 19. Gen. 6: 5.

Moses kend in den Val des Menschen niet dan de Begeerte en swijgd van de Duyvel.

De Werking der Begeerte kan niet als Zinnebeeldelijk beschreeven worden.

't Geên Moses daarom zeer eygen door een Slange gedaan heeft.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

naars de Moeder aller Dingen geagt was;) met een Slang op 't Hoofd verbeeld wierd. Jaa het Slange-Beeld, is van Ouds zoodaanigen kenteeken van een Geheyligde plaats tot de Godsdienst geweest; Dat over-al waar eenig Ziel-God, *Heros* of Held, aan-te Bidden was; Slangen Geschilderd waaren, op dat men 't weeten mogt. Let eens op 't Gezigte van Ezechiel 8: 10. en 't zal u niet lang moeylijk vallen te denken, Dat misschien de Schimp-Digter Persius, op deeze Gewoonte ziet, als hy zeyd;

Kom, Kind'ren, Maal twee Slangen, *kom;*
Want dits Een Plaats van Heyligdom.

Ook blijkt uyt Orus Apollo, Dat d'Egiptenaars de Gewoonte hadden, haare Goden de Gedaante van *Een Goude Basiliskus*, of Snoode Slang te geeven, en de Oudste gedagtenis van Apollo is een Slang, als Heynsius aanteekend. Gelijk meede van de Oudste Feniciers (die Leer-Kinderen der Egiptenaaren waaren,) gezeyd word, Datze haaren God onder de Gedaante van een Slange Dienden. En zoo ontbreeken ook geen die gissen, Dat misschien het eerste Afschrift van het Boek der Scheppinge, of een Ouder Aanteekening, die Moses uyt d'Overleeveringen der Vaderen uyt Noach voortgesprooten, ter-hand gekoomen is; het Schrijf-Teeken van een Slange zy Geschreeven geweest; Dat van Moses, zelfs of naaderhand van de Joodse Afschrijvers, NACHAS, dat is, *Slange* genoemd is; welk woord wy gezien hebben, Dat ook *Waarneemen, Waarzeggen, Listiglijk Onderzoeken* &c. te kennen geeft. Gelijk dan ook den H^r. La Kourt, hier niet onfraay ter snê heeft aangeteekend, Dat de Slange in de Oude Fabelkunde, een aanduydinge was van alle Onlichaamelijke, of In gedagten-bestaande Vermaaken; hoedaanig is de Begeerte en Driftige Brand om die te Voldoen. Dat is naa't Genieten der Begeerde zaak te Ondervinden, wat genoegen men in de naagespoorde zaak vind, die ons dan beyde *Goed* en *Quaad* leerd kennen. En derhalven paste de Slange zeer fraay, op den uytslag van den Val des Menschen, die daar door ontwaar wierd, Dat hy, die *Goed* was, *Quaad* kon worden. En zoo wy hier in verder gaan en met d'Aal-Oude Wijsbegeerte Raadpleegen, en bezien, Wat doch de Filozoofen eertijds van 't *Leeven*, en de *Dierelijke Zielkragten*, geloofd hebben; 't zal alles met de Zin-aanduydende Natuure der Slange schijnen over-een te koomen: Zonder dat ons nogtans daar in hinderlijk zal zijn, Dat de meeste in haare onzeekere omdwaaling, de Goddelijke Geest, of Weezen der Ziele, niet ter-Deugden, van 't *Natuurlijk Leeven* of *Dierelijke Eygenschappen*, die den Mensch tot *Begeeren* Noopen en Ontvonken, onderscheyden hebben. Dus heeft dan Hipparchus en Leucippus, van de Ziele gezeyd; Datze *Vyeragtig* was: En de Stoiken datze Een *Hitagtige Geest* is: Demokritus, datze Een *Roerelijke Geest* is, die met *Vyerige Sprooten doorkleynst is*. Andere hebben gezeyd, Datze Een *Geest was met Vyer en Lugt vermengd*; doch Parmenides stelde die uyt *Aarde en Vyer*. Andere Een *Fijne Geest, die zig al Weemelende door 't Lichaam verspreyd*. En zulke zijnder noch. Asklepiades en Xenôfanus, Kolofonius met Aristoxenus, zeyden, *Datze Vleesch is met Beezigheyd der Zinnen behebd*; of *Een Weemelende Gevoeligheyd*. En Kleanthes met Antipater en Posidonius; datze *De Warme gesteldheyd des Menschen is*, 't geèn meede Galenus toestemd. Voorts hebben, Archelâus en Heraklitus Pontikus, geleerd, *Dat de Ziel een Ligt was*. Thales maaktender Een *Nooyt-Rustende, maar Beweegende Natuure van*; van wien ook Xenokrates niets verscheelde, en daar in de Egiptenaars volgde; welke de Ziel, *Zeeker Geweldig ding* noemden, *Dat in de Lichaamen door een Slibberagtige Beweeginge overgaat*. En vervolgens hebben, Zoroastes, Hermes Trismegistus, Orfeus, Aglaofonius, Pythagoras, Eumenius, Hammonius, Plutarchus, Porfyrius en Plato, de Ziel, *Een Beweegster van zig-Zelfs* genoemd. En Moses steld de Leevende Ziel in 't Bloed, als de Woonstè der Leevendigmaakende Hitte, welke in alle de Aaderen wriemeld en door-loopt; die ook 't zelve daarom (van weegen de byloopende

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Slange die Eva Verleyde is Listiger als de Natuurlijke Slangen geweest.

de aanduydinge in d'Offerhanden;) verbied te Eeten, Levit. 17:11. en 7:27. Deut. 12:16. &c. Boovendien is ook zeer waarſchijnelijk, Dat als Moſes hier van een *Slange* ſpreekt, hy de zelve niet onder de Dieren reekend, als doorgaans gemeend word, maar veel-eer daar teegen ſteld, en van al 't Gedierte des Velds uytſluyt: Naadien immers de Eygentlijke Slange onder al't Gedierte des Velds begreepen was. Doch nu geeft Moſes genoegzaam te kennen, Dat *Die Slange*, welke Eva Verleyde, de Eygentlijke Slange des Velds, in Liſtigheyd verre te-booven ging; en derhalven voor geen Waaragtige Slange kan genoomen worden: Die immers de Duyvel met haar Natuurlijke Liſtigheyd, weynig te-baat quam, zoo hy zelfs niet Duyzendmaal Liſtiger had geweeſt. Doch het zal, eer wy'er Gedaan-Werk van maaken, blijken, Dat deeze Slange, Eva zelfs, of wel een zeekere Hoedaanigheyd in haar was, en dat Moſes haar zoodaanig naa den uytſlag der zaaken, met goed regt Een *Slange*, en wel Een *Liſtige Slange* genoemd heeft. En dat dit niet heel Ongerijmd is, zal ons moogelijk Demoſthenes met zijn Exempel leeren; die als hy uyt Athêênen in Ballingſchap weggezonden wierd, naa de Stadt omziende zeyde, Dat de Beſcherm-Godinne aldaar, *Met dry Beeſten Vermaakt wierd*, te weeten, met *Uylen*, met *Slangen* en 't *Gemeene Volk*, dat niet zelden zijn Dierelijke Luſten opvolgd. Waar toe men in 't voorby-gaan mag naazien, hoedaanig Jeremias 's Menſchen Herte, Archliſtiger *Dan eenig Ding*

Jer. 17:9.

beſchrijft; en alzoo ook veel Liſtiger als de Natuurlijke Slangen. En by gevolg ook Liſtiger als de Duyvel, die men Een *Duyzend-Konſtenaar* in de wandeling noemd. En dat uyt het Herte alle Quaade Begeerten voortkoomen, zeyd De Zaligmaaker duydelijk, Matth. 15:19. uyt Gen. 6:5. En alhoewel ten tijde van Moſes reeds bekend was, Dat de Liſt der Menſchen, alle Liſt der Dieren Ver-

Gen. 1:28.

ſchalkt en zig Onderdaanig maakt; heeft Moſes nogtans *De Liſtige Slange* willen aanteekenen, Om dat aan den uytgang der Zaake gebleeken is, Dat de Liſtige Slange der Begeerte, alle ding in Liſt te-booven ging, (gelijk de Slange onder de Kruypende Dieren des Velds,) en zelfs den Menſch, dat is, zijn Heer en Meeſter, die met de Goedheyd der Reedelijkheyd gegaaft was, en over hem door Oordeel en Wil te Gebieden had; Schandelijk Miſleyd en Bedroogen heeft: En derhalven zoo verre booven de Liſt der Slangen, datter geen Waaragtige Slange, dan alleen Gelijkenis-Spreekender-wijze kon te paſſe koomen.

Waarom Moſes het Zinnebeeld van een Slange verkoozen heeft.

Want Moſes voorhebbende de Waarheyd naa den uytgang der Zaake af-te baakenen, heeft d'Onſtoffelijke Hoedaanigheyd der Begeerte, en de Strijd tuſſen Vleeſch en Geeſt, die inwendig, en alzoo Onzigtbaar werkt, geagt alder-beſt door 't Dierelijk Zinnebeeld van een Slange te Beſchrijven. En zeeker, zoo'mer wel op let, De Gelijkenis is zeer Konſtig en Goddelijk bedagt; Want I. De Slang is een *Beeſt*, en derhalven Dierelijk, Onreedelijk en *Vleeſch*-gezind; De Begeerte is even zoo, dewijlze alleen Begeerd naa de Luſt des Vleeſchs, zonder onderſcheyd, ten zy'er de Reedelijke Goedheyd een Schot voor ſchiet. Ten II. De Slange is Liſtig, en Beſpringd Onvoorziens en Haaſtig; De Begeerte komd even zoo bywijlen aan, en neemd haar Poſt in eer men 't weet. Ten III. De Slange Vergiftigd met haar Fenijnige Beet en, Dood; De Begeerte even zoo, gelijk in den Val des Menſchen gebleeken is.

En waarom Spreekende Ingevoerd, daar doch de Slangen Stom zijn.

Boovendien word ook de Slange Spreekende en Reedenkaavelende ingevoerd; niet om dat'er Een Natuurlijke Slange met Eva waarlijk Geſprooken heeft, of dat een Booze Geeſt die heeft konnen Spreekende maaken, gelijk de gemeene Dwaalinge wil? Maar om dat wy, die van Gezonde Herſſenen zijn, door die Spraak-voerende toeëygening, veel-meer mogten genoopt worden, op de Zaake zelfs te letten (Strijdende de Begeerte des Vleeſch teegens de Wil en 't Verſtant der Reede;) als op het Zinnebeeld der Slange; naadien het klaar is, Dat het Spreeken veel-meer en beeter paſt, op het Teegenbeeld en de hoedaanigheyd der Aanvegting, en Spreekende Verzoeking der Begeerte, als op het Teegenbeeld van een Geleende Slange, die heel niet Spreeken en kan. En wie doch heeft zoo weynig agt op hem zelven, en de Togten van zijn Gemoed gegeeven, die niet en weet, Hoe

gemeen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

gemeen wy daagelijx met deeze Slange Spreeken, en wat Woorden en Weerwoorden niet wel in hem tussen Vleesch en Geest vallen? Als wanneer dan ook gemeenelijk de Slange, dat is, De Vyerige Begeerte, de Voorrang in 't Gesprek heeft, die haar Listige en Vergift-sproeyende Tonge roerd, in Voorslaagen te doen; gelijk die ook Eva eerst aanrande; daar naa Antwoorde zy; let doch eens op Gen. 3:1, 2. &c. En 't zal niet alleen genoeg te zien zijn, waarom Moses deeze Slange Spreekende heeft ingevoerd; maar dat hy ook de Beschrijvinge van des Menschen Val, grootelijks zou te-kort gedaan hebben, by-aldien hy deeze Slange Stom en onder de Dieren des Velds, als een Natuurlijke Slange gelaaten hadde.

Mensch Spreekt noch daagelijx met de Slang daar Moses van rept.

Booven-dien zal ons ook hier de Apostel niet verleegen laaten: Want als hy 2 Kor. 11: 3. bekommerd is, Dat de Korinters haar even als Eva van de Archlistigheyd der Slange mogten laaten Bedriegen, is hy geenzinds bevreest, Dat haar een Booze Geest onder de Gedaante van een Natuurlijke Slange, Bekruypen en Quaade Zaamenspraak met haar houden zou; Neen hy voorzeeker; maar hy zorgd alleen, Dat haare *Zinnen* of Gedagten, *Even alzoo*, zouden Bedorven worden, om Af-te wijken, als Eva in haare Gedagten Verdorven zijnde, van de Waarheyd des Goddelijken Gebods afgeweeken en Gevallen was. En daar zijn geen Reeden die ons beletten anders te denken, Of het zelve, Dat in de Reeden-Worsteling van Eva, *Slange* genoemd word, word van den Apostel, aangaande de Korinters, *Zinnen* of *Gedagten* geheeten: Waar toe hy de gelijkheyd der Verleydinge, genoegzaam door het aanwijs-woordeken Alzoo, te kennen geeft. Doch nu is 't immers wel zeeker, Dat de Korinters niet door Een Natuurlijke Slange, maar door haare *Eygene Gedagten* Verleyd zijn, en derhalven ook Eva, by welke den Apostel haar Vergelijkt; of 't Exempel en deugd niet.

En zulx uyt een Reedeneering van Paulus opgehelderd.

En naadien uyt ons eygen Herte, zoo veel Quaade Begeerten opkoomen als de Zaligmaaker beschrijft, Dat wy genoeg te doen hebben daar teegen te Waaken; Wat zoekt men langer naa een Satan buyten den Mensch en zijn Hoedaanigheeden, die hem daar toe Aanblaazen? Want alzoo weynig als ons de H. Schrift, eenige andere Oorzaak der Verleydinge, buyten den Mensch en op zig-zelven-bestaande, aanwijst, alzoo weynig word van ons ook eenigen anderen Aanraader bespeurd: Doch alles wat van de Slange gezeyd word, word met Waarheyd in onze Begeerlijkheyd gevonden, laat elk slegts eens zijn Herte op zijnen Weg en zijn Ontmoetingen zetten: En 't zal geen Wijs Mensch in 't zin koomen noch heugen, Dat 'er een Duyvel uyt de Hel by hem gekoomen is, en met hem Gesprooken heeft.

Matth. 15: 19.

Al wat van de Slange gezeyd word, komd met de Werking der Begeerte zeer wel over een.

En al wat ook zommige hier van Gereeveld hebben; heeft de Waarheyd nu al lang ontdekt, Dat zulk Leugenagtig voorgeeven, alleen op 't Voor-Oordeel der Dwaalinge, of op het Verdorven Verstand van Zinnelooze Menschen, of Bedriegers gevestigd stond. Maar op dat niemand hier te voorbaarig inwerpt, Dat den Mensche Goed en Regt Geschaapen en met het Beeld Gods begaaft, ook Vry van alle *Zondige Gedagten* zy geweest, of anders *Onvolmaakt moest Geschaapen zijn*? Zullen wy strax hier naa uyt de Natuure der Begeerte (die als een byzonder Vermoogen, van de Wil en Oordeel onderscheyden is,) goed bescheyd doen. Onder-en-tussen is uyt de voorgaande Reeden openbaar, Dat die Erge Vyand en Listige Verleyder tot Zonden, die men Satan en *Duyvel* noemd, niet buyten den Mensch en in de Hel te zoeken, maar binnen in den Mensch zelfs té vinden, en het Onderwerp van deezen Satan is; op wien hy Dag en Nagt Toeleyd en Rond-om Swerft; naamelijk die Strijdige Hoedaanigheeden der Begeerte, Wil en Oordeel waar van wy gezeyd hebben; en zonder welk den Mensch geen Reedelijk Schepzel, noch Gehoorzaam aan Gods Gebod kon zijn: En daarom elk op haar zelven aangemerkt, alleen Goed, en geenzinds Quaad konnen zijn; maar die door Toeval en Onegte zaamenkomste, uytwerkende yts Quaads, Quaad konnen worden. Want *Begeerte* is geen Zonde; de *Wil* is geen Zonde; het *Reedelijk Oordeel* heeft niets Zondigs in zig, maar behooren alle Natuurlijk tot den Mensch, zoo als hy Goed en Regt van Godt Geschaapen is: Doch Quaalijk

De Vermoogens van Begeerte, Wil

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

enOordeel, zijn in haar zelven Goed in den Menſch geſteld.

zaamen koomende, zijnze door Uytwerking een Oorzaak konnen zijn van den Val des Menſchen. Hierom word ook den *Waaren* SATAN, in 't Gebed onzes Heeren, zeer kragtig door HET BOOZE uytgedrukt, naadien dit woord, nooyt yts anders dan *Het Booze der Zonde* beteekend: Doch SATAN als *Weederpartijder*, kan ook van Goede dingen gebruykt worden, gelijkwe ſtrax met Voorbeelden zullen aanwijzen. Maar een Boos Menſch is 't ergſte woord en Quaadſte ding, en niet anders als of men zey, *Een Duyvels Menſch*: Want ſchoon Duyvel geen Duyts mag zijn; is 't nogtans van 't Booze afkomſtig, naadien uyt d'Oude Neerlandze Taal blijkt, Dat al wat *Quaad*, *Schaade* en *Ramp* aanbrengd, eertijds door 't woord *Euvel* of *d'Euvel* pleeg uytgedrukt te worden, waar van ongetwijffeld ons woord *Duyvel* geworden is: En daar zijn noch veel Ziekten en Krankheeden en Ondeugden, aan welk het woord *Euvel* niet en ontbreekt; als *Voet-Euvel*, *Lank-Euvel*, *Ste Jans-Euvel* &c. Gelijk EUVELEN ook voor *Schaadelijk zijn*, en *Beſchaadigen* genoomen word. En die het woord *Evelen*, (of beeter *Euvelen*) doorgaans neevens *Vloeken* zetten, meenen niet anders als Quaade of Laſterlijke woorden ſpreeken; gelijk DUYVEL ook *Laſteraar*, *Doorwerper*, *Verderver*, *Beſchuldiger*, &c. genoemd word; jaa zelfs een Quaad-Spreekend Wijf, en Schend-Tonge, die 1 Tim. 3: 11. en Tit. 2: 3. Een *Laſtereſſe* Vertaald word; word in Griex, DIABOLOS, of *Duyvel* genoemd. En om dat de bewoording, *Het Booze*, of *De Booze* van een veel grooter beteekenis, als 't woord SATAN, of *Duyvel* is, (dewijl de laatſte ook Onbepaald, Goed of Middelmaatige dingen konnen aanduyden, en zelfs ook een Goeden Engel zoo kan genoemd worden, als te zien is, Num. 22: 32.) heeft de Zaligmaaker, dit veel liever alzoo in 't VADER-ONS leeren Bidden, gemerkt dit woord, nooyt yts anders dan enkel het QUAADE of BOOZE beteekenen kan. En hier is ons heel niet in de weg, of men de Bid-Woorden, Τυ πονηϱȣ̃, liever *De Booze* als *Het Booze* Vertaald; op dat men quanſwijs naa d'eerſte maniere, de Mannelijke Naam van de *Duyvel* SATAN daar door aanweês; Naadien doch al die Benaamingen op geen Beſtaanelijke Weêzens, maar op Hoedaanigheeden van Uytwerkingen zien. Gelijwe ſtrax naader zullen aantoonen. Ook helpt al meede niet, als de Taalvitters met een Artijkeltje voor den dag koomen, welke dikwils by de Naamen *ô Satanas*, *ô Diabolos* gevonden worden; dewijl men inſgelijx *De Dood*, (*ô Tanatos*) op veel plaatzen zoo Geſchreeven vind; daar men immers heel geen Zelfſtandig Perzoon onder verſtaan kan. Ziet eens Apocal. 6: 8. en Rom. 5: 12. 1 Kor. 15: 21, 26, 54. Apocal. 9: 6. en 20: 13. en 21: 4. Hierom moetmen, BOOSHEYD, QUAADHEYD, SATAN, DUYVEL, &c. alzoo weynig een Beſtaanelijke Hoedaanigheyd of Weezentlijke Geſtalte toeſchrijven, als GOEDHEYD, DEUGD, LIEFDE, HAAT, DOOD, ZONDE, &c. geen Weezens zijn; maar even als alle andere Hoedaanigheeden van haar Onderwerpen onderſcheyden, in welke datze zijn en Werken; let eens op Gen. 4:7. daar de Zonde, Een *Liggen aan de Deure*; Een *Begeerte*, en Een *Heerſchen* toegeſchreeven word. En inſgelijks zoo wel aan de *Dood* als aan de *Zonde*, Rom. 5: 14, 17, 21. &c. Want als yts van GOED, *Quaad*, word, veranderd niet zoo-zeer zijn Zelfſtandig Weezen, als wel zijn Hoedaanigheeden; alhoewel die met haar Onderwerp t' zaamen gaan. Doch deeze bewoording, word alleen om de Zaaken door een zoort van Perzooneering voorgeſteld, gelijk de Schilders niet ongewoon zijn, Deugden en Ondeugden, De Vrye Konſten, De Vijf-Zinnen, De Jaar-Getijden, &c. door Vrouwen, door Mannen en door Kinderen te Verbeelden. En vervolgens zijn wy gewoon, even zoo van den Satan, de Duyvel en den Boozen, te ſpreeken, gelijkwe ſpreeken van de Dood, van de Liefde, van den Haat, van de Begeerte, en Honderd andere Hoedaanigheeden meer, die den Apoſtel opteld, Gal. 5: 19, 20. In alle welke men op geen andere Oorſpronkelijkheyd te Ster-Oogen heeft, dan 't ingevoerd gebruyk tot Cieraad der Spraake en Verſtand der Zaaken bedagt. Al het zelve kanmen meede zeggen, van 't woord *Geeſt*; waar door (buy-

Satan is geen benaaming die in haar zelven Quaad beduyd.

Naamen van Hoedaanigheeden, moeten van de Zelfſtandige Weezens onderſcheyde worden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

(buyten d'Eygen aanduyding van de H. Geest;) veel-meer een Hoedaanigheyd of Gesteldheyd, van Geneegentheyd of Neyging verstaan word: Gelijk als wanneer yemand geneegen is tot Teegenspreeken; zegtmen, Dat hy een *Teegenspreekende Geest* heeft; gelijk zoo de Zaligmaaker daarom Petrus, Een SATAN of *Weederstreever* noemende, die hem *Hinderlijk* was. Zoo ook yemand zeer tot Onreynigheyd geneegen is; zeyd men, Dat hy Een *Onreynen Geest* heeft; of word by ons ook wel Een *Vuylen Duyvel* geheeten. Is yemand Vlug en Gaauw van Verstand, en zeer wel Ervaaren; men noemd het Een *Geest der Wijsheyd*. En zoo word den Yver voor 't Vaderland; De *Geest der Kloekmoedigheyd* en *Mannelijke Dapperheyd* genoemd. En die meer gebruyk hier van wil zien, mag de Konkordantie van den Hr. Trommius raadpleegen, daar hy alles op zijn gemak zal vinden. En dus meenen wy, Dat zoo yemand hier langer onbezuyst teegens aandruyst, hy een kennelijk blijk zal geeven, dat hy naauwlijx een kruymel van de Stijl der H. Schrift verstaat. Indien wy onder-en-tussen ook wel op de Benaaminge SATAN letten die dikwils *Duyvel* Vertaald word, 't zelve is insgelijx geen Naam van een Zelfstandigheyd, zoo dat mender een Perzoon in Weezen onder verstaan moet; maar een *Byvoegelijk* Naamwoord, waar door zeekere Hoedaanigheyd in Een Perzoon of Zaak te kennen gegeeven word, die teegen een ander Ding of Hoedaanigheyd overstaat, en met het zelve als in Teegenstrijd is; en word derhalven zeer welvoegzaam door SATAN, *Teegenstaander* en *Weederpartijder* uytgedrukt; en voor zoo verre niet Quaads inheeft, maar Quaad kan worden in zijn Onegte uytwerking; even als de Wil en Begeerte in haar zelven Goed zijn; dewijl alle Teegenpartyschap en Weederstreeving, of Goed of Quaad is naa den Uytgang, of het Onderwerp waar op dezelve haar Gewrogten oeffend. En zoo men hier Bewijs van eyst, het blijkt klaar uyt Num. 22:22, 32. Dat den Engel des Heeren hem zelven daar niet en schroomd, Een SATAN te noemen, dewijl hy Gezonden en Uytgegaan was, om Bileam Een *Teegenpartijder* te zijn op den Weg. En gelijk dit de Eerste plaatze en Oorsprong van 't woord SATAN is; behoordmen alle andere daar naa te verklaaren. Behalven dat daar in ook genoegzaam openbaar is, Dat deezen Engel hier niet een Satan of Duyvel genoemd word, naa zijn Bestaanelijk Weezen, want zoo was hy een Geest en een Gezonden Engel of Boode des Heeren, als andere Engelen. En het schijnd als of de Heer * Trommius beschroomd geweest is, deezen Engel, Een SATAN te noemen; maar liever op zijn plaatze daar 't woord שטן gevonden word, overgeslaagen heeft. Doch het is openbaar, dat het woord SATAN doorgaans zoo gebruykt word, Dat het zelve noch Goed noch Quaad beduyd, als door Omstandigheyd, of gevolg van Zaaken, die daar aan worden toegeëygend. Waar teegen niet en strijd, Dat nogtans het woord SATAN, meest van een Quaadaardige Teegenpartijder gebruykt word; naadien het in de Natuure van dessels beteekenis niet noodzaakelijk leyd, Datmen 't altijd ten Quaaden neemd; maar is uyt de Natuure der Zaake te kennen; en 't geên de Natuure der Zaake meede brengd, moet altijd het meest gelden. Zulx men hier uyt nu ook wel verstaat, hoemen met het Naamwoord DIABOLOS moet omspringen; welk naa de Griekze beteekenis geen aanduyding van yts Zelfsstandigs, maar van een Doening of Daad is: En alswe strax zeyden; zoo veel beteekend, als *Doorwerper*, *Omwerper* of *Overwerper*; en past derhalven ook zeer wel aan de Eygenschap der *Begeerte*, die door de Wil tot het Quaade Bevrugt zijnde, tot Zonde doet Baaren; en den Mensch alzoo door heel zijn Goede stand en Staat der Reedelijke Goedheyd, waar in hy tot de Gehoorzaaming van 't Goddelijk Gebod stond; heenen werpt en tot de Dierelijkheyd oversmijt, om zijn Lust te Verzaadigen, gelijk in den Eersten Mensch gebleeken is. En schoonmen de Duyvel ook andere Naamen aanpast, en hem *Lasteraar*, *Agterklapper*, *Verzoeker* en *Aanklaager* noemd; het zal egter nimmer daar toe koomen, Dat zulx op eenige Zelfstandigheyd, maar altijd op Hoedaanigheeden ziet, die met de Perzooneer-Benaaming over-

Ook geen Naam van een Zelfstandigheyd.

* In zijn Konkordantie.

1 Kron. 21: 1. 2 Sam. 19:22. 1 Sam. 29: 4. 1 Kon. 5: 4. en 11: 14, 25. Num. 22: 22, 32.

een komd. En zoo meenen wy hier in 't voorby-gaan ook te konnen aanmerken; Dat het even zoo in de H. Schrift, met al die Quaade en Wanhaavige Benaamingen van *Slange*, *Oude-Slange*, *Draak*, *Adderen-Gebroedzel*, *Kinderen des Duyvels*, *Kind der Hellen*, *Kinderen Belials*, *Beest*, &c. geleegen is; om de afwijkende Quaadaardigheyd van de Hoedaanigheyd der Zonde, ten aanzien van Godt en zijn Haat teegen dezelve, op 't Natuurlijxt af-te Schilderen. Waar uyt dan niet alleen af-te neemen is, hoe goed-koop, de Quaade Uytwerking der Begeerte, aan de Naam van *Slange*, *Duyvel* en *Satan* geraakt is; maar ook wel verstaan, Dat den SATAN, dat is, de *Begeerte*, voor den Val des Menschen, zelf *Regtschaapen* was, maar eerst *Boos* geworden is, in zijn Uytwerkinge; waar over hy onder Vloek en Straf geraakt is. En nu, om zijn Beschaadigende Eygenschap uyt-te drukken, veel eygender aan de *Begeerte*, als aan de Teegengestelde of Afweerende Eygenschap van de Wil en Reeden toegepast word; het geene dan zijn VAL is. En of men schoon met het gemeen Gevoelen hier al Hardnekkig wilde staande houden; Dat door *Duyvel* of SATAN Een Gevallen Engel te verstaan zy, (van welken Val nogtans de H. Schrift geen zeekere kennis draagd, en zelfs haare Scheppinge Verswijgd, maar dien Val, veel-eer in de Val des Menschen te vinden is, alswe zoo strax hebben aangeweezen,) egter zal immers daar uyt geen Bestendige Reeden volgen, die ons kan doen gelooven, Dat zulken Satan, of Gevallen en Godverlaaten Engel, de Voorweetenschap, Over-Al-Teegenwoordigheyd, en Over-Natuurlijke Kragten, door dien Val aangekoomen zijn; naadien immers al die Hoedaanigheeden, zonder de Gemoedelijke Meedewerking Gods, zelfs niet eens tot het Weezen der Goede Engelen behooren; en nogtans Denkt en Glooft men dit alles zeer gemakkelijk van de Duyvel, en men steld hem bygevolg een Oorzaak van de Verleydinge des Eersten Mensche; en dat noch wel, Spreekende door Een Natuurlijke Slange. Dus gaat men 't zeer verre en tot in de diepe Hel zoeken, 't geên zoo naaby en in een yegelijk van ons is, Dat wy 't niet en konnen ontloopen als door de Dood en afleggen van 't Vleesch der Begeerlijkheyd en der Zonde. Doch waar toe den Satan uyt de Hel opgeroepen, en zoo geweldig zelfs al in den aanvang der Scheppinge tot het Paradijs ingevoerd? Jaa zijn Oorsprong zoo Geléêbraakt uyt den Val der Engelen opgestikt, daar Petrus en Judas van gewaagen? Waarom niet liever eens wat naauwer op den Eerst-Geschaapen Mensch gelet, en in-agt genoomen; met hoedaanige Vermoogens hy uyt de Hand des Grooten Maakers voor den dag gekoomen en in den Lusthof Gezonden was om dien te Bouwen? Voorwaar indien wy dat deeden, wy wierden haast geleerd; Dat zoo lang wy in den Mensch yts aantreffen dat de Regtheyd omtrent Godt, zoodaanig teegenstreevig was als de H. Schrift leerd; en daar by letten dat alle plaatzen die'er voorkoomen, daar meede konnen voldaan worden; jaa daar toe ook eens omzaagen, of niet den Mensch door alzulken Strijd alswe gezeyd hebben, *Is konnen Verleyd worden*, als hy noch heeden Verleyd word? Wy twijffelen niet of niemand zou langer de moeyte willen neemen, om zelfs een Satan te Fabriceeren, of een Engel, jaa heele Legioenen van Engelen, als onder Een tweede Reuzen-Strijd, uyt den Heemel te Bonzen, om'er Duyvels van te maaken, die nergens in de H. Schrift te vinden zijn; maar die doorgaans leerd, Dat den Mensch door zijn eygen Begeerlijkheyd Verlokt, in de Zonde Vald: Niet eens aanmerkende dat deezen Satan anders niet en is, dan die Teegenstrijdige Hoedaanigheyd, welke daar is tussen de Begeerte en de Wil, die (schoonze beyde tot de Natuurlijke Eygenschappen van een Volmaakt Mensch behooren) nogtans uyt die Natuurlijke Regtschaapenheyd, teegen de Ziele der Reedelijkheyd en Goedheyd, als teegen den Geest Streeft; en die Twee, te weeten, de Begeerte en de Geest der Reedelijke Goedheyd, uyt geleegentheyd van 't Gebod, elkanderen tot een Satan of Teegenstreever verstrekken: Als genoegzaam zijnde, om van de eene *Geleyd*, en door de andere *Verleyd* te konnen worden: En daarom isser geen anderen Satan te vinden noch

te

Duyvel of Gevallen Engel kan geen eygenschappen toegeschreeven worden, die zelfs niet eens tot de Engelen behooren.

Door wat Naalaatigheyd de Duyvel uytgevonden is.

2 Petri 2:4. Judæ. vers 6,7,8,9.

H. Schrift leerd dat de Mensch door zijn Begeerte Verleyd en Gevallen is maar kend buyten dat geen anderen Satan.

te kennen, als de Strijd tussen Vleesch en Geest: Dat is, de Begeerte en de Redelijkheyd; waar van de laatste ons verpligt Gods Gebod, in weêrwil der Strijdende Begeerte op te volgen; en de Listige Slange met de Kop van haar Wilbedwang daar buyten te houden: Waar van ons de Zaligmaaker in den Strijd zijner Verzoeking, Een schoon Exempel naagelaaten heeft: Want wy meenen voor vast, Dat deezen Satan, of Beschaadigende Partye, in de aanlokkende Eygenschappen der Begeerte te vinden is; welke op de Wil werkende, den Mensche, buyten een genoegzaame Teegenstand, kan dwingen Om de Vesting, waar in de Reedelijke Goedheyd gebolwerkt leyd, Over-te geeven. Waar teegens ons geleerd word te Bidden, *Leyd ons niet in Verzoekinge*; Maar Verlost ons van * *Het Quaade*. En aan wien wy de Verleydende Oorzaak toe-te schrijven, en te verklaaren hebben, leerd ons de Apostel Jakobus als hy zeyd; Dat *Een yegelijk Verzogt word, als hy van zijn* EYGEN *Begeerlijkheyd afgetrokken en Verlokt word.* Voorwaar, indien den Apostel van eenen anderen SATAN of *Booze Geest*, als de *Begeerte* geweeten, of die erkend had, 't Had voorzeeker hier de regte Tijd en Plaatse geweest, den Duyvel in 't Eerste Gelid te zetten; naadien uyt zijn Reeden openbaar is, Dat hy daar veel-meer werk maakt, de *Oorzaak* der Zonde, als de *Zonde* zelfs te beschrijven. Doch hy kend geen andere Oorzaake dan de *Begeerte*; en derhalven gissen wy, Dat onze Gedagten tot hier-toe konnen Proef houden. En alzoo geen Reeden zijn, die ons verpligten met den Heer Burmannus, en veel andere fraaye Uytleggers, te meenen, *Dat den Mensche, voor den Val, geen Strijd tussen Vleesch en Geest had*; naadien wy tot hier, het teegendeel zeer klaar in de Naatuurlijke hoedaanigheeden hebben gezien, die tot het Weezen van den Mensch, zelfs voor den Val, t'eenemaal van nooden waaren. Maar het geêne hier toe inzonderheyd, niet onaangemerkt behoorde door te sluypen, is dit, Dat de strax-gemelde Apostel, de *Begeerte* in zijn bewoordinge, *Voor* de Zonde steld, en de Zonde d'Oorzaak van de Dood: En derhalven daar in toond, Dat de Begeerte in haar zelven geen Zonde is, alhoewel het veele meenen: Waarom wy niet te vergeefs hebben aangemerkt, Dat de Begeerte tot de Natuurlijke volmaaktheyd van den Mensch behoord, als die zonder deselve geen Mensch kon zijn, noch yts Verbooden worden te doen, Dat hy volgens zijn Natuure, Begeeren kon. Hierom verstaan wy, Dat de Toestemming van de Wil tot een onegte Begeerte ontfangen of toegekoomen zijnde, zy aller-eerst *Baard*, *daar naa de Zonde*. Zulx yts anders is, Dat *Begeerd*, en Verlokt, of Aftrekt, en yts dat afgetrokken, en verlokt word, naamelijk de Toestemming van de Wil: Het geene de Apostel zeer fraay uytdrukt, door Een *Ontfangen* (of Bevrugten) *van de Begeerte*. Invoegen de Zonde aan-te merken is, als 't Kind der Begeerte door Toestemmen van de Wil Geteeld. Doch Burmannus heeft deeze hoedaanigheeden in den Eersten Mensch, anders-om, Dat is, 't agterste vooren gekeerd; en van de Vrouwe Eva gezeyd; *Dat zy eerst gezondigd heeft door haare vrye Wil: Waar uyt daar naa haare Begeerelijkheyd ontstaan is*; en brengd daar toe, onzes agtens, de plaatze 1 Joan. 2: 16. quaalijk te pas; gemerkt den Apostel daar veel-eer de BEGEERTE in de Eerste rang zet; doch egter zoo, Dat zy als van de Wil Bevrugt, genoeg in staat was, om de Zonde te Baaren. Gelijk dan ook de Lust der Oogen, de Begeerte in Eva, veel-eer als de Wil heeft gaande gemaakt; als te zien is Gen. 3: 6. dewijl zy volgens de hoedaanigheyd van haar Natuur, en de Aanlokkende Goedheyd van de Vrugt, wel kon *Begeeren*, en Aanzien zonder te willen *Eeten*; maar egter niet *Eeten*, zonder *te Willen*; welk laatste haar alleen verbooden was; gelijk we strax naader zullen toonen. Verder word van zommige uyt Moses Verhaal ook dit, als een kragtig Bewijs voor den Duyvel, (spreekende door een Slange;) bygebragt, Dat de Slange *Vervloekt* word. Doch zulx zal niet de minste klem hebben, als men ter deugden op Moses wel-verkoozen Zinnebeeld let, binnen welkers omtrek zoo grooten Schrijver betaamde te blijven: Want aldus word de Vloek der Slange niet anders ingevoerd, als

* Of het Booze. Of, de Booze. Jac. 1: 13, 14, 15.

En zulx uyt de Leere der Apostelen naader aangeweezen.

Begeerte in haarzelven kan geen zonde zijn.

Maar word door de Wil tot Zonde Bevrugt, &c.

om aan-te duyden, Dat Godt wil, dat alle Booze Begeerte uytgeworpen word. Want elk die de Zonde doed, die is onder den Vloek: En is Een Slaave der Zonde, en Een Kind des Duyvels: Want van wien yemand Overwonnen is, dien is hy tot een Dienſtknegt geworden, 2 Petri 2: 19. En zoo is meede de Straff van op den Buyk te Kruypen, niet anders dan het beletzel dat Godt door zijn Woord en Geeſt verſchaffen zou; Zoo dat die Radde Glibber-Slange, dat is, Den Veerdigen loop der Begeerte des Vleeſch, Vertraagt en Teegengeſtaan zou worden; en alzoo ook niet haaren Luſt opvolgen, maar Stoff zou Eeten, en daar door Veragt zou worden als de Geringſte Hoedaanigheyd des Menſchen, met wien hy altijd Vyandſchap zou hebben; en die ook openbaar gekreegen heeft, zeederd d'ontdekking van haar Liſtige Bedriegerye in den Val des Menſchen aan allen gebleeken.

De wijze van Verleyding in de Verzoeking des Zaligmaakers getoond.

Indienwe hier toe nu ook de Verzoekinge van de Zaligmaaker, en zijn Overwinninge aanmerken, wy meenen genoegzaam de middel ter-hand te hebben, dezelve zeer gemakkelijk te verklaaren, en den Duyvel teegen 't gemeen Gevoelen daar buyten te houden. Want geſteld, Dat Kriſtus is Waaragtig Menſch geweeſt, en even zoo in alles is Verzogt geworden als wy, Hebr. 4: 15. zal zijn Overwinning voorzeeker alleen in de Beſtendigheyd van zijn Wil, geleegen zijn geweeſt; als geenzinds hebbende Toegeſtemd, aan 't geên de Verzoeking hem voorley, om hem van den Staat der Regtheyd en Goedheyd, te doen Afwijken. Waar toe de Goddelijke Magt in Kriſtus, zonder Schending van het Volmaakte Voorbeeld, in welk hy ons als den Tweeden Adam voorkomd, niet en ſchijnd te konnen betrokken worden.

En in wat zin van den Apoſtel den Tweeden Adam genoemd. 1 Kor. 15: 45, 47.

Want by-aldien men meend, Dat Kriſtus van weegen d'inwoonende Godheyd, zonder Zonde gebleeven is, zal hem den Apoſtel zeer quaalijk als den *Tweeden Adam*, teegen *Den Eerſten* in vergelijking ſchijnen geſteld te hebben; en zijn Verzoeking zal in Een enkel Spiegel-Gevegt en bloote Vertooninge uytloopen. Doch hier teegen leyd d'Euangelize Hiſtorie aangekant; als die ons den Strijd der Verzoekinge in Jeſus, zoodaanig verhaald; Dat zy hem in dat zelve doet *Volharden*, waar in den Eerſten Menſche *Beſweeken was*. Maar Godt kan niet Verzogt worden, met het Quaad, Jak. 1: 13. Waar uyt blijkt, Dat hy even als den Eerſten Menſche, van de Begeerte, (die in haar zelven geen Zonde is,) aangetaſt zijnde, dezelve met een Stantvaſte Wil, en de Goedheyd der Reedelijkheyd, (die niet buyten het Goddelijk Voorſchrift betaamde te gaan;) teegengeſtaan, en alzoo Overwonnen, en de Slange daar in voor zoo verre den Kop Vermorzeld heeft; Vergelijkt eens Matth. 4: 10, 11. met Jak. 4: 7. en 1 Petr. 5: 9, 10. En merkt Kriſtus voor zoodaanigen Menſch aan, als Adam voor den Val was: Die de Reedelijkheyd, tot een Heerſcher over de Natuurlijke Paſſien des Vleeſch had, om die in den Toom te houden. Zoo datter geen onderſcheyd is tuſſen den Eerſten en Tweeden Adam, als dat den Laatſten Volhard, en den Eerſten Gevallen is. Het welke dan ten aanzien van Kriſti Menſchheyd, (zijnde in de gelijkheyd des Zondigenden Vleeſch Rom. 8: 3.) die uytneementheyd is, waar door hy ons niet alleen in allen gelijk geworden, en Verzogt zijnde, nogtans *Zonder Zonde* gebleeven is, Hebr. 4: 15. Maar ook betoond heeft, Dat Zaad by Uytkiezinge te zijn, Dat het Serpent den Kop Vermorzelen zou. 't Geên naa zijn Kruyslijden en Dood, in zijn Opſtandinge gebleeken is; waarom hy ook Verhoogt is, en Een Naam booven alle Naamen gekreegen heeft, Filipp. 2: 9.

Dat hier uyt niet te meenen is, Dat Adam Onvolmaakt is Geſchaapen, of Kriſtus Zondigende Gedagten heeft gehad.

Dus moet men dan hier uyt geen geleegentheyd neemen, om-te vraagen; Of dan Adam *Onvolmaakt* Geſchaapen, en Jeſus Kriſtus dat Ombevlekte Lam niet geweeſt is? Zoo dat ook *Zondige Gedagten* in haar konden vallen; of dat anders, haare Regtſchaapenheyd vaſtgeſteld, volgen zal, Datter om haar tot Zonde te porren, yts van buyten, 't zy Een *Duyvel*, SATAN of *Verzoeker*, moeſt koomen, die haar de eerſte Bedenking daar toe Inboezemde, en waar door Adam en Eva Gevallen zijn? Doch wy hebben alreede genoeg gezeyd, om te weeten, Dat het een Miſverſtand is, de Natuurlijke Begeerte tot yts dat in hem zelven Goed is, (en

zoo

zoo lang die op haar zelven ſtaat en Zuyvere Maagd blijft,) *Zonde* te noemen; naadien Begeerte en te konnen Begeeren zelfs naa den Val, tot het eygen Weêzen van den Menſch behoorden.

Maar naadien miſſchien yemand zou konnen bedenkelijk houden, Of Godt niet en kan ſchijnen, d'Oorzaak van den Val des Menſchen te zijn, met hem in zulken Staat te Scheppen, Dat hy volgens zijn Natuurlijke Hoedaanigheeden, konde *Begeeren* teegen zijn Ingeſteld Gebod? En daar-naa, Dat hy zulx *Begeerende*, hem in de Vryheyd van zijn Will gelaaten heeft, dezelve Quaalijk t' zaamen te paaren, en die alzoo tot Overtreedinge Misbruyken? Luſt ons daarover yts te zeggen, Op dat we ook die Swaarigheyd voor-af moogen opruymen. Wy ſtellen dan eerſtelijk vaſt, Dat alle die de H. Schrift gelooven Waaragtig te zijn; en daar in hebben aangemerkt, met wat Magt-hebbing, en Gemoedelijken Ernſt, Godt alle zoorten van Zonden Verbied; en een WEE over de Zondaars Uytſpreekt, op dat hy haar de Zonde afmaand: Jaa eens ter Deugden gelet heeft, Met wat een Walging en Verfoejinge hy van de Zonde gewag maakt; en dezelve als een Regtveerdige Rigter Geſtrengelijk Straft, en niet dan Wraak en Vergelding van Straff aan de Hartnekkige Zondaars dreygd; en daar by ook zeer kragtig zijn Heyligheyd, en Haat teegens de Zonde Uytdrukt en Inſtampt; Dien zeggenwe, zal niet alleen geen de minſte ſcheemering bemerken, om Godt tot een Oorzaak van de Zonde te verdenken; maar ons ook ligtelijk toegeeven, Dat om alle verdere twijffeling daar omtrent uyt-te wiſſen, hier alleen reſteerd te bezien; Of ook het beſcheyd, Dat Moſes ons van den Staat des Eerſten Menſche, en den Oorſprong van zijnen Val geeft, zoodaanig geſteld is, Dat Godt daar meede eenigzinds zou konnen beſwaard zijn: Naadien'er in den Val des Menſchen, Twee Verſchijnzelen voor-koomen, die miſſchien uyt onze voorgaande Stellinge, Godt een Oorzaak van 's Menſchen Val ſchijnen te maaken; aangemerkt dat het Goddelijk Gebod, Een Oorzaak van deezen Val wierd: En daar naa, Dat Godt den Menſch, aan de Vryheyd van zijn eygen Wil gelaaten heeft, Dat Gebod te Overtreeden? Doch al wie op de billijke Vryheyd en Stands-geleegendheyd des Nieuw-geſchaapen Menſche, ter deugden agt-geeft, zal in d'Eerſte plaatze ligt bemerken, Dat het geeven van een Stellig Gebod, niet de minſte grondveſt inſluyt, om de Schuld der Overtreedinge op Godt te leggen; naadien het t'eenemaal welvoeggelijk aan de Natuure van een Reedelijk Schepzel was, Geregeerd te worden door een Verklaaringe van de Wille des Maakers, waar door hy hem, naa zijne Oppermagt, in zijne Vryheyd, tot zijn eygen Beſte en Behoud, eeniger wijze bepaalde. Want de Menſch aangemerkt als Vry, en onbedwongen in zijn Werkinge; kan'er geen middel beeter met de Natuur van een Menſch over-een koomende bedagt worden, dan 't geên waar in hy zijn Gehoorzaamheyd omtrent Godt, betoond door zijn eygen Vrye Verkiezinge der Dingen die in zijn Magt gelaaten zijn. Maar daar kon geen Gehoorzaamheyd plaats hebben, zonder een voorgaande openbaar-maakinge van des Scheppers Wil in zeeker Gebod Uytgedrukt en Voorgeſchreeven om te Gehoorzaamen. En dewijl Gods Magt onbepaald is, zijn'er geen Reeden, waarom hy den Menſch niet door een Wet beſtuuren, en tot zulken Gehoorzaamheyd zou moogen bepaalen, Dat hy door zulken Gebod te Overtreeden (het zy dan hoe gering dat Gebod was;) zou konnen Vallen. En hoe ligter ook dit Gebod was om te onderhouden, hoe de Zonde van Ongehoorzaamheyd te grooter was; naadien de Oppermagt van Godt het grootſte gewigt en verpligtinge aan 't Gebod gaf, om 't zelve te onderhouden; gemerkt het Gehoorzaamen niet zoo-zeer uyt de natuure van 't Gebod voort-vloeyd, als wel uyt het Opper-Geſag van die 't Gebod gaf. Die dan ook aan zijn zijde niet verpligt was, reeden van zijn Gebod te geeven, dewijl zulx de Pas tot Beproeving van des Menſchen Gehoorzaamheyd en Onderwerpinge, had ſchijnen af-te ſnijden. En alhoewel'er miſſchien eenige dingen konnen bygebragt worden, die de Zondige Daad des Eerſten Menſche konnen Verkleynen; zijnder waarſchijnelijk veelmeer

Of Godt op eenigewijs kan gezeyd worden, Een Oorzaak van de Val des Menſchen te zijn.

't Was Godt betaamelijk het Reedelijk Schepzel door een Gebod in zijn Vryheyd te bepaalen.

meer

Noolooze Twist-vraagen, over den Val des Menschen.

meer te vinden, die dezelve konnen Vergrooten: En daarom moogen wy ons niet zoo teffens inlaaten noch opneemen, alle bedenklijke inwerpzelen die 't Vernuft hier zou weeten op-te stikken, te Verantwoorden: Naadien het moogelijk meest Kurieusheeden zijn, die naa lang over en weeder-kaatzen, eyndeling elders verlooren vallen, en buyten 't bereyk van ons Gezigt en Vermoogen geraaken. En wy meenen datze wijsselijk doen, die alzulke Twist-Vraagen den Tijd-Quistigen School-Stampers overlaaten; welke niet ongewoon zijn, te doorpolzen; Of de Zonde van onze Voor-Ouders de grootste van alle Overtreedinge geweest zy? Of de Overtreeding van Eva, (die haar Man Verleyde,) niet Grooter dan die van Adam zy geweest? Of de Kragt van Adams Verstand, om zig teegen de Verleydinge aan-te kanten, niet op-en mogt teegens de Makkelijkheyd van ligt Bedroogen te worden? Of het niet ruym zoo grooten Onregtveerdigheyd, als Onvoorzigtigheyd in Eva geweest is, Dat zy reeds Bedroogen zijnde; ook haaren Man moest Bedriegen; En wel voornaamelijk, zoo haare Oogen voor de zijne al Geopend waaren, en zy alreede wist, Wat het Eeten van de Vrugt had Uytgewrogt, eer Adam noch daar van Geproeft had? Of het gantze verhaal van den Val des Menschen, niet *Allegorisch* of Byspreukelijk, dat is, in een geheel anderen Zin moet verstaan worden; zoo dat de Verzoeking van de Man door de Vrouwe misschien een Verleyding is; van de Reedelijke en Uytneemende Deelen, welke hier door een slegter of Wijfagtig Vermoogen word uytgewrogt? En by gevolg onderzoekt men; Of den Boom die in 't Midden van den Lust-Hof Geplant was, niet en is geweest, Dat Deel, welk in 't Middelpunt van 't Menschen Lichaam Geplant is; en daarom naaderhand de Besnijdenis aan al wat Mannelijk was, belast is? Gelijk dat even by-naa, alzoo van eenen Hadrianus Beverland, in zijn Boekje *De* PECCATO ORIGINALI, tot veeler aanstoot beweerd is: Verder onderzoekt men ook, Of de Duyvel hier eenige Loosheyd in heeft voor-gehad, Dat hy haar quam Verzoeken; eer zy haar met malkanderen Vermengd hadden; en of de geêne die Gebooren waaren, eer de Duyvel Adam en Eva Bedroogen had, wel Regtveerdiglijk, met die hebben konnen Gestraft word, welke naa den Val Gebooren waaren? Of ook Adam de komste van Kristus, dat is, de Herstellinge van zijn Dwaaling, door zijnen Zaligmaaker van-te vooren geweeten heeft? Hoe dat de uytvoering van den Vloek zou geordineerd geweest zijn, by-aldien Adam, naa dat Eva Gegeeten had; het zelve Geweygerd had? Of zy ook den Vloek van-te moeten Sterven, wel zouden ondergaan zijn, indienze eerst van den Boom des Leevens Gegeeten hadden, eerze den Boom der Kennisse des Goeds en des Quaads Gesmaakt hadden? En of de Kragt van d'een, de Straff van de ander niet en zou Overwoogen hebben? En met dusdaanige dingen quellen de Menschen haare Herssenen; welke Godt onder al die Geopenbaard, en voor de Mensch open-staan te Onderzoeken, voor hem alleen te Weeten, schijnd uytgezonderd te hebben.

Waarom Godt de Mensch aan de Vryheyd van zijn Wil gelaaten heeft.

Indien ons nogtans yemand in Zeedigheyd zou willen afvraagen, Of aangaande de Val des Menschen; de Schuld van zijn Overtreedinge, niet op Godt schijnd geleyd te worden; Dat hy hem liet aan de Vryheyd van zijn eygen Wil, om de Natuurlijke Hoedaanigheyd zijner Begeerte, teegen zijn Gebod toe-te stemmen en te Misbruyken? Diend daar op voor-af aangemerkt, Dat het voornaamste welk daar toe te Onderzoeken staat, in deeze Twee Naauwkeurigheeden geleegen is; Naamelijk I. *Waarom Godt den Mensche niet in zulken staat Geschaapen heeft, Dat het hem Onmoogelijk was te Zondigen?* Ten II. *Waarom hy voorhebbende des Menschen Gehoorzaamheyd te Beproeven, hy hem de Magt niet en gaf in Gehoorzaamheyd te Volharden en de Verzoekinge te weederstaan?*

Van hoedaanigen gewigt de Oplossing van deeze Vraag is.

Dit diendenwe te weeten: Want indien 't in deeze Ontswagteling, klaar kan blijken, Dat den Oorspronk der Zonde niet en kan op Godt geleyd worden; zal'er te-gelijk ook blijken, Dat den Mensche en niet Godt, noch ook de Duyvel; d'eenige Oorzaak van zijn Val geweest is; en dat hy door 't Quaalik zaamen-

men-paaren zijner Goede Hoedaanigheeden, t'eenemaal Vrywillig Gezondigt heeft. Dat dan Godt door de Vergunning van een inwendige Vryheyd en Vermoogen om zoo-wel te Staan, als te konnen Vallen, heel geen Autheur van zijn Val kan zijn, blijkt hier uyt, Dat niemand kan gezeyd worden d'Oorzaak te zijn, Dat yemand Vald en zijn Been Breekt, over een Stok dien hy hem om Niet te Vallen gegeeven had, op dat hy'er zig meede Ondersteunde, ter-tijd als hy in staat was, de Stok tot zijn Behoud te konnen gebruyken. En daarom, indien de Mensch niet en had gehad de Vryheyd van de Wil; hy had wel niet konnen Vallen, om dat hy quanswijs, Stond uyt Noodzaakelijkheyd van zijn bepaalde Natuur; maar hy had dan ook geen Reedelijk Schepzel konnen zijn, Dat naa 't gebruyk van zijn Reeden de Vryheyd van Verkiezen en Werken had: Dewijl te Gehoorzaamen aan eenig Gebod, zoo wel 't een als 't ander steld. En derhalven is den Oorsprong der Zonde, nergens dan in het Misbruyk van die Vrye Magt des Menschen te vinden; die zijne Begeerte den lossen Toom gevierd hebbende, tot buyten 't Bestek der Goddelijke Pepaalinge gehold is. En zoo wy aandagtig op des Menschen Val letten; wy zullen niet heel Bedommeld zien, Dat zy deeze Waarheyd in haare Schuld-Bekenninge Toestemmen; wanneer zy, naa 't misbruyken van haare Vryheyd, *De Oogen geöôpend* en ontwaar worden, Hoe Listig haar de *Slange*, dat is, de Waarneeminge van haare Begeerte, *Bedroogen* had; ziende daar in alleen op haar eygen Quaad Gedrag, waar doorze het Goddelijke Gebod overtreeden hadden. Indien nu ook de naauwkeurighey dweeten wil, Of het niet eenigzinds tot Gods Last staat, en hy Een Autheur van 's Menschen Misdaad kan schijnen; *Dat hy den Mensche in de Verzoekinge, deeze Vryheyd der Begeerte en Wille liet behouden?* Wy meenen Reeden genoeg by de hand te hebben, om volmondig NEEN te zeggen: Om dat zulx t'eenemaal strijdig was, met des Menschen Natuure, die *De Begeerte* tot zijn Bestaan noodig had: Ook streed het teegen zijn Vryheyd, om dat hy Reedelijk, en zoo in staat moest zijn om te konnen Kiezen; en daar naa, om dat het ook streed teegens een waaragtige Beproevinge van Gehoorzaamheyd; waar toe hy niet te vergeefs Een Gebod ontfangen had. Alle welke hoedaanigheeden den Mensch in zoo vryen staat stelden, Dat hy niet als door zijn Eygen Vrywillige Daad konde Vallen. Want indien den Mensch alleen uyt Noodzaakelijkheyd van zijn Bepaalde Natuur, de Verzoekinge verduurd had; zijn Gehoorzaamheyd had niet een Eygen werk zijner Verkiezinge, en alzoo geen Gehoorzaamheyd geweest. Want al waar geen Vrye Verkiezinge plaats heeft, kan niet gezeyd worden, Een Vryheyd te zijn. Doch gelijk Simplicius, die Vermaarde Uytlegger van Epiktetus; dit Onderzoek zeer schoon Verantwoord heeft, lust ons een kleen stukje uyt hem hier op de Rye te zetten. Dus spreekt hy'er van: Al wie daar zeyd, *Dat Godt het gebruyk van de Vryheyd der* En zeer Fraay van Simplicius voldaan.
„ *Ziele niet en had moeten toelaaten*; word genoodzaakt, Een van deeze Twee
„ Dingen te grondvesten; te weeten, Dat of de Ziele, die van een Onverschil-
„ lige Natuure omtrent Goed en Quaad is, gantschelijk zou hebben moeten af-
„ gehouden worden het Quaade te Verkiezen; of dat die anders van zulken Na-
„ tuure had moeten gemaakt worden, Dat het buyten haar Magt was het Quaa-
„ de te Verkiezen. Het Eerste is ongerijmd, om dat de Neyging tot het eene
„ deel alleen, de Vryheyd weederspreekt. En omtrent het Tweede, moet men
„ aanmerken, Dat het in zig-zelven niet Quaad en is, te *Begeeren*, en te *Ver-*
„ *kiezen*. Daar-en-booven; by-aldien de magt van zig herrewaards en derre-
„ waards te konnen bepaalen, om eenige Reeden zouw moeten weggenoomen
„ worden; het zou voorzeeker moeten zijn, om dat het ten hoogsten Quaad
„ is? Maar die alzoo zou willen spreeken, zou misschien niet wel in-agt nee-
„ men, Dat'er zeer veel dingen in de Weereld Goed en Begeerlijk zijn; die
„ nogtans in 't minste niet te vergelijken zijn, met de Vryheyd van de Wille om-
„ trent de Begeerlijke Dingen; dewijl de Vryheyd alle Ondermaanze Dingen
„ verre te booven gaat; zoo dat uyt Aanmerking van dezelve, niemand gevon-

„ den word, die liever een Beest, of een Struyk, of Boom, of een Steen, dan een „ Mensch zou willen zijn. Maar zoo Godt zijn Goedheyd in 't geeven van zulken Volmaaktheyd, aan mindere Schepzels toond, die'er op verre-naa niet „ meede te vergelijken zijn; zal het niet dan met Gods Natuur en Goedheyd „ over-een koomen, aan de Mensch de Vrye Uytwerking van zijn Daaden ter-„ hand te laaten. Want indien Godt de Vryheyd van 's Menschen Wil benoo-„ men had, op dat hy de Zonde verhoede; had hy te-gelijk ook de grond van „ alle Deugd vernield, en met die ook t'effens den Mensche zelfs; naadien de „ Deugd niet zoo kennelijk had geweest, zoo'er niet een moogelijkheyd in den „ Mensche waare geweest, die te konnen Doen, of Naa-te laaten; maar als dan „ had de Natuure des Menschen, alleen Goddelijk, dat is, in een Staat moeten „ gesteld zijn, van niet te konnen Zondigen. Dit zeyd Simplicius. En op dat hy eyndelijk tot Besluyt koomen, en aanwijzen mogt; Dat den Eersten Mensch door misbruyk van zijn Vryheyd gevallen is; (opvolgende de Natuurlijke Begeerte, teegen 't by-gekoomen Gebod, Dat hem in de volle loop zijner Vryheyd, ook tot Gehoorzaamheyd Bepaalde;) zeyd hy ten laatsten; Dat of men schoon de Bepaalende Magt van den Geschaapen Mensch, aan Godt, als den Autheur daar van, toeschrijft; 't geên Noodzaakelijk was in de Ordeninge van 't Heel-Al; wy egter geen reeden hebben, om den Oorsprong van het Quaad, door misbruyk van die Vryheyd ingekomen, aan Godt toe-te schrijven; dewijl Godt geenzinds Een Veroorzaaker van die afkeerigheyd van 't Goede, kan gezeyd worden te zijn, welke by den Mensche in 't begaan van de Zonde gevonden word: Maar gaf alleen zulken Magt aan den Mensche, Dat hy hem ook konde tot het Quaade keeren; waar uyt Godt naaderhand zoo veel Goeds heeft weeten voort-te brengen, Dat anders zonder tussen-val van de Zonde, geen zoodaanigen grondvest gevonden had. Zulx hier uyt dan nu ook blijkt, Dat den Mensche, om te konnen staande blijven, niet van nooden had, yder oogenblik, met Een Booven-Natuurlijke Genaade tot de Volhardinge van Gehoorzaamheyd, bygesprongen te worden. Want indien men Dat steld, zal de Mensch voor-zeeker alleen Gezondigd hebben, by gebrek van die Genaade, of om dat Godt zijn Bystand, (zonder welke hy dan onmoogelijk blijven staan kon;) hem op dat Oogenblik onttrokken had; en Godt alzoo niet konnen bevrijd blijven, van niet Een Oorzaak der Zonde te zijn. Doch hier diend zeer wel in-agt genoomen, Dat naadien Godt den Mensche Regt gemaakt heeft, hy hem voorzeeker Magts genoeg gegeeven heeft, de Regtheyd van zijn stand, werkstellig in de Daad te maaken, zonder dat daar Een by-koomende daad der Genaade vereÿst wierd, om die hebbelijke Magt uyt-te lokken, en gaande te maaken tot byzondere Daaden. Want Godt heeft geen Ding van zijn Schepzel in desselfs Regte Staat willen afeyssen; als 't geên waar toe hy ook Vermoogen had, om daar in-te konnen Gehoorzaamen. En dus willenwe van deeze Naauwkeurige Bespiegeling aflaaten, en nu ook eens bezien, Onder hoedaanigen Gebod den Mensche te midden van deeze Vryheyd en Regte Staat, in zijn Natuurlijke Begeerte Bepaald, en tot Gehoorzaamheyd en Onderwerping aan Godt gesteld was? Waar toe, zoo wy in Moses verhaal, op 't Gebod zelfs letten, heel ligt bemerken zullen, Dat hem daar in omtrent de Onthoudinge van de Verboode Vrugt niet belast en word; Gy en zuld niet *Aanzien*, noch gy en zuld niet *Begeeren* of *Gelusten*; maar alleen *Gy zuld niet Eeten*. Hier in lag dan het Gebod, en den Mensch had 't Oordeel en de Reedelijke Goedheyd ter-hand moeten neemen, en vasthouden, om de Begeerte, uyt Liefde tot het Goddelijk Gebod, in den Toom te houden, gelijk den Tweeden Adam, Kristus; die, alhoewel als den Eersten Mensche, en even als wy Verzogt, nogtans niet Gezondigd heeft. En zoo wy het anders stellen, zal de Verzoekinge zelfs zonde zijn: En wy geen middel hebben om d'Onbestraffelijkheyd van Kristus, die *Zonder Zonde* geweest is, vast-te houden, ten zy door het Waarborg van zijn Godheyd; 't geên Een Waaragtige Verzoekinge, vlak in 't Aangezigte Weedersspreekt. Maar nu blijkt uyt Moses ver-

Den Eersten Mensch had om-te konnen Staan, geen byzondere Genaade van noode.

't Gebod aan Adam naader ingezien.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

verhaal, Dat de Boom der Verboodene Vrugt in 't midden van 't Paradijs gesteld was, om *Gezien* en *Aanschouwd* te worden; en de Mensche kon'er zig niet van wagten, by-aldien hyze niet en Zag noch aanmerkte, hoedaanigen Boom hem onder al 't Geboomte Verbooden was. Jaa het blijkt uyt Gen. 1: 29. en 2:9. Dat den Mensche alle *Geboomte*, en Vrugten *Die Begeerlijk voor 't Gezigt; en Goed tot Spijze waaren*, getoond zijn: 't welk Moses daarom met het Woordeken ZIET uytdrukt. Vergelijkt Genesis 1:29. met Kap. 2: 16, 17. en 't zal genoeg zijn om te verstaan, Dat hy zonder dit, Onweetende zou Gezondigd hebben. Daar-en-booven is de Begeerte tot al wat Goed is, en zijn *Appetijt* aangenaam schijnd, den Mensche ingeschaapen en niet Onbetaamelijk te Begeeren. Doch hier uyt volgd niet, Dat Godt te beschuldigen is, den Mensche deeze gevaarelijke hoedaanigheeden meede gedeeld te hebben; naadien des Scheppers Gloorie hier in niet en bestond, den Mensche zoo te Scheppen, Dat hy 't Vermoogen dat hem tot behoud van zijn Welweezen, Leeven, en Vermaak gegeeven was, niet quaalijk gebruyken, en alzoo niet Vallen noch Bederven kon: Want indien de Deugdelijkheyd daar in bestond, zou een Steen, en 't geên noch duurzaamer is, Volmaakter als een Mensch Geschaapen zijn. Maar nu blijkt in teegendeel, Dat d'eyge Natuure van een Reedelijk Mensch, hier in bestaat, Dat hy ook *Anders kan doen*, als het *Goede alleen*; gelijk zijn Volmaaktheyd hier in geleegen is, Dat hy niet anders doen *Wil, als 't Goede en Reedelijke*; 't geene in de Verzoekinge des Zaligmaakers klaar gebleeken is. Want alleen hierom is den Mensch met Een Reedelijke Ziel en Oordeel aangedaan, op dat hy niet al zou doen, Dat hy anders uyt zijn Natuurlijke gesteldheyd doen zou, of konde doen; maar alleen wat Reedelijk, en met Gods Wil over-een komd: Waar toe hy dan ook Een Gebod ontfangen heeft; op dat zijn Deugdelijkheyd daar uyt zou konnen openbaar worden, en ook openbaar geworden is: Jaa ook nu noch blijkt, Dat de Kennisse der Zonden uyt de Wet is. Maar op datwe de Verzoekinge van de Zaligmaaker van wat naader-by beschouwen; moet men dezelve voorzeeker niet anders dan een Menschelijke Verzoekinge aanmerken; aangeleyd om daar in beeter Proef van zijn Standvastigheyd te geeven, als den Eersten Adam; die deezen Tweeden voor den Val gelijk was. Wordende Kristus daarom zeer dikwils, *De Zone des Menschen* genoemd; en ook daar toe op zoo een Onbesmettelijke wijze is moeten Ontfangen worden; Dat de Maagdelijke Stoff in Maria, niet door Zondelijk Zaad des Mans, maar door de Kragt des Alderhoogsten Opgewekt, en Leevendig gemaakt is. Zoo nogtans, Dat hy Gebooren en Opgewassen; alle Menschelijke hoedaanigheeden, ten aanzien van 't Vleesch onderworpen was; en Natuurlijk Begeeren en Gelusten kon teegen de Geest; en alzoo, gelijk als alle Menschen, Verzogt en Aangedaan worden. Zulx voor het Griekze Woord ὁ Πειράζων, dat men Matth. 4:3. *De Verzoeker* vertaald, (op datm'er een Zelfstandigen Duyvel, dat is, de Satan, onder verstaan zou;) misschien beeter *De Verzoekende*, zou moogen noemen; op dat mender *Lust* of *Begeerte* door verstond, die Jesus aangegreepen heeft: Zijnde op zig-zelven, en buyten het Tijd-punt, en Staats-geleegentheyd waar in Jesus thans *Van de Geest* geleyd was in de Woestijne, *Om Verzogt te worden*; geenzinds Zondig. Gelijk dat in heel den Aanloop zijner Verzoekinge gebleeken is; zoo dat hy onder 't Vasten ten laatsten Honger, en Begeerte tot Brood gevoeld, en in Needrig-en Veragte Staat, met de Prikkel van Aanzien, en Bezittinge, &c. aangetast is. Jaa ook het Vleesch zelfs, hier naa Swak en Schroomig voor 't Lijden zijnde, de Drinkbeeker zogt af-te bidden, in wêêrwil van de Wille van zijn Vader, teegens welke de Menschelijke Wille, door Begeerte des Vleeschs, zig scheen aan-te kanten. Om tot welkers Uyterste der Beproevinge te geraaken, hy van de Geest geleyd is in een Woeste plaatze, ontbloot van Voorraad en Hulp; op dat hy te gereeder aan de Magt van zijn Goddelijk Zoonschap, zoo even te vooren in zijn Doop uytgeroepen, Matth. 3:17. gedagtig zijnde, 't Vleesch hem mogt aanraaden, Dat hy niet en behoef-

Het Begeeren, noch Aanzien van de Verboode Vrugt, is den Mensche niet Verbooden, maar veel-eer geboden, op dat hyze kende.

Mensch moest ook konnen Zondigen, of anders geen Gebod ontfangen.

De Verzoeking van Kristus is t'eenemaal Menschelijk geweest.

En niet door een Duyvel geschied.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

de Honger te lijden, en zonder Rijks-Gebied, en Aanzien, en Eerbewijs om-te
dwaalen. Over welke dingen de Begeerte, dat is, Vleesch en Geest, in een Lis-
tig gesprek koomende, hy genoegzaam in staat was, om door die Listige Slange
bedroogen, en van de Waarheyd afgeleyd te worden; zoo hy daar in de Aanbie-
ding, als den Eersten Mensch, had willen opvolgen: Eetende, daar Godt wil-
de Dat hy in naavolging van Moses en Elias, 40 Daagen Vasten zou; en daar
toe onderneemen Steenen tot Brooden te maaken; om misschien veel-meer zijn
eygen Eere, als die des Vaders buytens-Tijds te Bezorgen, van wien hy Een
Gebod ontfangen hadde, om ten Eynde te Gehoorzaamen; zijnde gekoomen
om zijnen Wille te doen. Doch den Uytgang der Zaake heeft geleerd; Dat al
deeze Aanzoekingen des Vleeschs, in Kristus, even als de Wolken de Zonne,
wel Verdonkeren, maar niet haare Hitte en Glans weg neemen; jaa zelfs daar
door noch verbrooken en verstrooyd worden; hy ook alzoo door de Volstan-
dige Gehoorzaamheyd, van zijn Waakzaame Geest, het Vleesch, en de
Woelende Begeerte, gelijk een Slange onder de Voeten getrapt, en uytge-
jaagd heeft. Zoo dat de Verzoekinge van hem af liet. En alhoewel wy ons
niet en willen in-laaten, hier breed-spraakig op-te haalen, hoedaanige Aan-
voeringen, zommige Uytleggers in deeze Verzoekinge gewoon zijn, den
Duyvel toe-te digten; (gelijk daar van inzonderheyd by Jan Flipzen Scha-
baalje te zien is, *In't Leeven van Jesus Kristus*;) lust ons egter over dee-
ze Verzoeking noch 't een en 't ander in-agt te neemen, Dat misschien de Duy-
vel hier teenemaal uyt ons Gezigt zal doen verstuyven; zoo dat'er niet minder
als een Helze Satan in 't Gezelschap van de Eenzaame Jesus, zal te vinden zijn.
Als'er dan Luce 4: 1. gezeyd word; *Ende Jesus vol van den Heyligen Geest,
keerde weeder van de Jordaane: Ende wierd door den Geest geleyd in de Woe-
styne*: Zoo blijkt klaar, Dat hier door het woord, *Geest*, de *H. Geest* moet ver-
staan worden: En dat die plaatze geenzinds zoodaanig kan Verklaard worden,
Dat Jesus van de Duyvel is *Bezeeten* geweest. Ook wanneer daar zelfs gezeyd
word, *Dat hem de Duyvel meede nam naa de Heylige Stadt, en hem stelde op de
Tinne des Tempels*; kan men met geen welvoegzaamheyd daar uyt besluyten, Dat
de Duyvel in hem Gevaaren is, en hy alzoo van hem Bezeeten of Ingenoomen
zijnde, Geweldigerhand daar heenen Gevoerd of Gedraagen of Gesleept is. Jaa
wanneer strax daar op volgd; *Dat hem de Duyvel op een zeer Hoogen Berg
nam, en alle de Koningrijken des Weerelds toonde, en haare Heerlijkheyd*; kan
men meede niet gelooven, Dat de Duyvel Jesus daar toe eenig Geweld heeft
aangedaan; of datter een Berg in de Weereld, veel-min in Palestina waarlijk
Hoog genoeg was, om van daar, de Halve Kloot des Aardrijx te konnen Over-
zien. Zulx uyt dit gantze Verhaal, het een tot het ander gebragt, niet anders te
besluyten is; Als dat Jesus van zig-zelven, Gedreeven van de Geest die hem neyg-
de, en waar van hy Vervuld was, (en niet van de Duyvel,) als in een Eenzaa-
me Woestijne gekoomen is; en alzoo dit heenen-brengen naa de Heylige Stadt,
en van daar tot een Hoogen Berg, in een Gezigt geleeden heeft: Even gelijk
Ezech. 40. de Profeet Ezechiel, in de Gezigten Gods, in 't Land Israëls gevoerd en op Een
Hoogen Berg gebragt, de H. Stadt en den Tempel gezien heeft; terwijl hy
nogtans met Lijf en Ziel in Babylonien was. En zoo men'er wel op let, de ma-
niere van spreeken by Lukas, komd daar meede ook best over-een; als die niet
noodzaakelijk zeyd; Dat Jesus, *Van* of *Door*, maar eygentlijk *In den Geest*, daar
geleyd wierd; alhoewel onze Overzetters het Voorstel of Aanwijs-woordje ἐν hier
even als διὰ en εἰς *Door* Vertaalen. Terwijl zy 't nogtans in ontallijke plaatzen, *In*
hebben Overgezet. En daarom heeft het Trommius ook zoo gevolgd, en
noodwendig moeten volgen, daar hy anders het woordje ἐν, wel 1878. maal *In*,
vertaald gevonden heeft: En 122. maal *Met*. En 142. *Door*. En ook in de be-
teekenis van *Naa*, *Om*, *Onder*, *Op*, *Over*, *Van*, &c. by hem te vinden is. Aldus
heeft het dan Lukas zoodaanig aangeweezen. Doch wanneer hy spreekt, van
Dat Jesus op den Berg, en op de Tinne des Tempels geleyd wierd, dan spreekt
hy

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

hy even als Mattheus; en voerd in yder aanval der Verzoeking, telkens de *Duyvel* in. Doch wat men door de Duyvel in al duske gevallen te verstaan heeft, is nu maar al-te ruym en dikwils gezeyd; om hier niet langer met de Schilders, en de Vermaarde Ligtfoot, (die beyde de Duyvel als met eygen Kleuren en Verschrikkende gedaanten naa 't Leeven meenen afgemaald te hebben;) Een Oversten Satan, Een Hel-Voogd uyt het Gezelschap der Gevalle Engelen, tot deeze Historie in-te voeren. Doch gelijk wy de Dwaalzieke meeninge omtrent den Val der Engelen, alreeds te vooren hebben aan een-kant geholpen, alzoo mag 't ons hier andermaal in herdenking brengen; Dat dewijl, de Heemelze Geesten, uyt haare Goddelijke Natuure, alleen In en Door de Kragt Gods bestaan, en met geen Vleesch, noch Begeerlijkheyd tot Voldoeninge van haar Behoeft en Bestaan, Behebd zijn, noch konnen aangedaan worden om teegens de Gemoedelijke Geest en Reedelijke Goedheyd Krijg te voeren, of Opgeblaazen te worden: Zy derhalven zeggen we, ook niet Vallen konnen, noch ook ooyt Gevallen zijn; En daarom in haar Gelukkige Staat aan de Zaligmaaker, zeer bequaam om ten Voorbeelde van 't Zalige Leeven voorgesteld te worden, in welk men weegens het missen der Vleesselijke Begeerten, niet Vallen en kan. En derhalven behoordmen dan ook niet te zeggen; Dat den Mensch door dezelve Zonde Gevallen is, daar de Duyvel reeds door Gevallen was: Naadien de Engelen immers geen Gebod ontfangen hadden, om niet te Eeten; en zy stonden niet door eenig ander Stellig Gebod in haare Vryheyd Bepaald tot Gehoorzaamheyd, of men moest ons een ander Boek van Moses opzoeken, in welk deeze Wet, en te-gelijk der Engelen Overtreedinge te vinden was. Doch men zeyd datze Godt wilden Gelijk zijn: Even als of wy zeeker wisten, Dat de Engelen konden Willen uyt haar eygen zelfs Driften, buyten en zonder de Gemoedelijke Meedewerkinge Gods; die haar dan alleen tot zijn Engelen en Zendelingen maakt, als 't hem geleegen komd zijn Oogmerk onder zulken bestel uyt-te voeren, waar toe zy alleen in Gods Magt, als voor zijn Throon geduurig gezeyd worden te Staan: Te weeten op een Geestelijke en Onverstaanbaare wijze voor de Zinnen, gelijk Godt zoo een Throon heeft; en al wat Heerlijk Magtig en Groot en Koninklijk genoemd word; hem alleen Naam-digtelijker-wijs toegeschreeven word. Boovendien meenen wy hier ook die te konnen voldoen; of ten minsten van de hand te wijzen; welke het woord, *Zondige Gedagten*, zoo gereed in de Mond hebben; wanneer men van de *Begeerte* spreekt: Want al wie dit stuk ter Deugden inziet, merkt ligt, Dat dit woord alleen uytgevonden is, en ingevoerd word, om 't Verstand der Eenvoudige te Bedommelen, en te doen meenen, Dat mender *Zondigende Gedagten* door verstaan moet, te weeten zulke waar op de Zaligmaaker ziet Matth. 5: 28. en den Apostel Rom. 7: 7, 8. Maar het luyd even zoo Dwaalziek, als of men zeyde, Dat yemand Zondigt, eer hy Zondigd, en Gevallen was eer hy Viel: Naadien de Toestemmende Wil omtrent het Verboodene, alleen de Begeerte van een Ding dat Natuurlijk Goed, en met d'Ingeschaape Natuur over-een komd, *Tot Zonde* maakt; en is derhalven voor de zaamenkomst van de *Wil* niet *Zondig*: Het geene dan de reeden is, Dat ook de Wil Strafbaar is, schoon de Daad niet en volgd, maar de Begeerte alleen *Om te Baaren*, Bevrugt had. 't Geen zelfs de Heydenen geweeten hebben; gelijk we elders uyt Ovidius, van 't Overspél hebben aangeteekend. Waar van daan het dan gebeurd, Dat de Onverhoedze Misdrijven en die welke door Onweederstaanelijke Dwang geschieden, Onstrafbaar zijn. En 't moet den Regters ligter vallen een Misdaadiger te Veroordeelen, als hy Overtuygd word van de Schuld dien hy Vrywillig, en door eygen Begeerte behaald heeft; dan wanneer zulk-eenen, hem op dien Magtigen Satan Beroept, die hem Onweederstaanelijk van buyten aangevallen is; en die alles doen, jaa Paarde-Vygen in Goud, en Goud in Paarde-Vygen veranderen kan; zoo dat een Dief ook wel de Oogen en Zinnen zoo konnen Bedwelmd worden, Dat hy meend, Keyen of Duyn-Schelpen te raapen; Wanneer hy een Welgestoffeerde Geld-Kas Beroofd

Matth. 22: 30.

Zondige Gedagten een woord van Verbijstering.

Wille zonder gevolg der Daad, waarom ook Straf-baar.

Satan een dekmantel om allerhande Schelmstukken een weynig te bewimpelen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

roofd. Maar indien dit geſchieden kan, ſchijnd het Gevaarlijk, of niet te mets zulke Misleyde Key-raapers, te voorbaarig naa de Galg zouden geweezen worden, ſchoon ook haar eygen Belijdenis daar lag. Maar om weeder tot den Eerſten Menſch te koomen, wy zeggen; Dat of ſchoon Eva zoo Grooten Luſt tot het Eeten van de Verbooden Vrugt in haar gevoeld had, Dat zy en te-gelijk Adam, daar van Nagt noch Dag hadden konnen duuren, maar alleen om des Gebods wille, daar van niet en hadden willen Eeten; haar Gehoorzaamheyd volkoomen zou geweeſt zijn; en datze noch Uytwendig noch Inwendig, niet de minſte Zonde begaan hadden: Jaa dat in teegendeel haar Gehoorzaamheyd zoo veel-te meer zou Uytgeblonken hebben, als zy haaren Luſt, te Kragtiger en Stantvaſtiger Overwonnen, en by haar doen Verſterven hadden: Waar in dan alleen de Gehoorzaamheyd beſtaat, en buyten dat geen Gehoorzaamheyd te vinden is, maar daar naa moet afgemeeten worden. En gelijk wy ons zelven niet en moeten inbeelden, Dat Godt den Menſch eenig Ding heeft willen Verbieden, Dat hy nooyt uyt zijn eygen Begeerte, Geluſten kon, en die buyten zijn Gebod Goed en Oorbaar te Geluſten en te Genieten waaren; alzoo loopt het by-naa op de zelve trant, als de Hollandze Poëet, in zijn ZELFSTRYD, tot Lof van de Beteugeling der Begeerte, zeyd;

Luſt in Eva tot den Verbooden Vrugt, is geenzinds Zondig geweeſt.

Gehoorzaamheyd alleen in 't betemmen der Begeerte teegen Gods Gebod geleegen.

Dien als het Weêlig Vleeſch met zijn ge heele Kragten
Komd dringen op de Ziel, en Prangen ons Gedagten,
Dien zeg ik, dan Verwind, en Staande blijven kan,
Dat is een Groot Gemoed, een Held en Eedel-Man:
Men Roeme wat men wil, van Onvertzaagde Zinnen,
Van Vorſtelijk bedrijf, van Steeden in-te Winnen,
Geen Ridderlijk Gemoed en kander Hooger gaan,
Als in zijn eygen Hert de Luſten Weederſtaan.

Maar even als het Gebod van *Niet te Eeten*, alleen was om den Menſch in zijn Onvermijdelijke Eygenſchappen te Bepaalen, en tot Gehoorzaamheyd te leyden; alzoo is hem ook niet Belaſt, *Niet te Geluſten*, *Niet aan-te Zien*, maar alleen den Luſt niet in-te willigen *Om te Eeten*. Want *Niet Luſten*, en *Niet Zien*, kon niet als met den Ondergang van den Menſche geëyſt worden. En Godt had de Verboodene Vrugt ook met die Aangenaamheyd Begaaft, Datze *Begeerlijk was*, Gen. 3: 6. En zeeker als den Apoſtel Belijd; *Dat hy de Begeerlijkheyd niet en zou geweeten hebben* (*Zonde te zijn*, laſt'er de Overzetter in) *indien de Wet niet gezeyd had, Gy zuld niet Begeeren*; verſtaat hy daar niet de bloote Hertstogt der Begeerte, maar een Begeerte die uyt Zonde voortkomd, en de zelve alreede tot haar Grondveſt en Wortel heeft, gelijk te zien is, Rom. 7: 8. daar hy zeyd; *Want de Zonde Oorzaak genoomen hebbende door 't Gebod, heeft in my alle Begeerlijkheyd gewrogt.* Waar uyt blijkt, Dat hy daar niet en ziet, op de Begeerte *Voor* de Zonde, hoedaanig die middelmaatig was voor den Val. Ook noemd Paulus eygentlijk de *Begeerlijkheyd* niet *Zonde te zijn*, want daar van is in d'aangehaalde Text, Tittel noch Jota te vinden, maar zeyd alleen; *Ik kende de Zonde niet dan door de Wet.* 't Zijn alleen de Overzetters die gemeend hebben, Dat den Zin daar meede moeſt aangevuld worden. Doch den Apoſtel daar naa, tot d'aanleydende Oorzaak der Zonde opklimmende zeyd; *Ook had ik de Begeerlijkheyd niet gekend, indien de Wet niet gezeyd had, gy zuld niet Begeeren.* Hier ſtaat immers niet, Dat de *Begeerte*, als Begeerte, *Uyt de Wet*, zou gekend worden *Zonde te zijn*; want dat en zeyd ook de Wet zelve niet; maar drukt alleen d'Onwettige *Begeerte* door de voorwerpen uyt, waar omtrent de Begeerte niet en mag haar Quaade Rol ſpeelen; te weeten niet omtrent des Naaſtens Wijf, Huys, Knegt of Dienſtmaagd &c. Waar naa men ook de Vermaaninge van de Zaligmaaker moet verklaaren, als hy zeyd; *Wie een Vrouwe Aanziet om dezelve te Begeeren:* Want naadien bekend is, Dat noch het *Aanzien* noch het *Begeeren* van een Vrouw-Menſch, Quaad in zig-zelven is;

De plaatze Rom. 7: 7. ligt aangebragt.

Den Apoſtel noch de Wet zeyd, niet Dat de Begeerte Zonde is.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

is, heeft de Zaligmaaker, dit buyten alle teegenspraak verstaan, van een Begeerte die teegen de Reedelijkheyd met de Wil Verzeld ging, dewijl hy spreekt van 't Begeeren eener Getrouwde Vrouwe, die niet kan Begeerd worden zonder Overspèl: En wy meenen, Dat dit klaar is; naadien het blijkt, Dat Adam strax op 't Gezigte van zijn Eva, haar als zijn Eygen deel, naar het Vleesch Begeerde, eer hy noch Gevallen was, Gen. 2:23. En dewijl de Apostel, weegens de kennis der Begeerte, ons Tot de Wet en 't Getuygenis wijst; isser niets billijker als te zien, Wat zoort van *Begeerte* de Wet Verbied, en Zondig is. Maar het is Godt onmoogelijk de *Begeerte*, als *Begeerte* te Verbieden, of als *Zonde* toe-te reekenen, dewijlze een Hoedaanigheyd is, die den Mensche naar dit Maakzel aangemerkt, en zelf naa den Val, ten uytersten Noodzaakelijk is, en tot zijn Bestaan behoord. En het zou alzoo Ongerijmd klinken te zeggen, Dat de Begeerte een Zondige Hoedaanigheyd was; als of yemand zulx van Eeten, Drinken, Slaapen, Aadem-haalen &c. zey. Doch wy meenen, Dat het Goddelijk Gebod, omtrent de *Begeerte*, Een naader Verklaaringe der Gebooden is; in welke Godt gebied; *Niet te Steelen, niet Dood te Slaan, Geen Egt te breeken, Geen Valsse Getuygenis te geeven* &c. Aan hoedaanige Overtreedingen, gemeenlijk de Begeerte en de Wil aller eerst quaalijk t' zaamen koomen; en den Eersten Steen leggen tot Zonde, en alzoo ook Zondig zijn, door Toestemming, schoon ook de Daad zelve niet en volgd, of door tussen-val belet word. Waar op de Mensch te mets minder agt geeft; en daarom in de Wet indagtig gemaakt en van den Apostel ter Leeringe aangehaald; en desweegen van de Zaligmaaker heel fraay verklaard, door *'t Overspèl by 't Oog en Gedagte*. Indien ondertussen yemand lust te weeten, Hoe wy voor ons deel verstaan, Dat zig den Val des Menschen toegedraagen heeft; Wy zeggen met een woord; Dat al wie 't Verhaal van Moses aandagtig overdenkt, ligtelijk merken zal, Dat de Begeerte (die door Naamdigting, en naa den Quaaden uytslag, Een *Slange* genoemd word,) de Vrouwe eerst is aangevallen; die dezelve in den beginne der Aanzoeking, genoegzaam met de Reede van Gods Gebod te-keer ging, Gen. 3:1,2,3. Maar de Begeerte onder dies, door de Lust der Oogen, aanwakkerende, en aan 't Blaaken geraakt, isse in de Waarheyd der Reeden en Reedelijkheyd, niet Staande gebleeven, maar tot de Dierelijke Begeerte overgevallen, heeftze de Lust Toegestemd; En willende Ervaaren, watter agter dit Gebod Verborgen lag, Atze van de Vrugt, en gaf ook haaren Man; die beyde zoo draa haar Begeerte niet voldaan hadden, of *Haare Oogen wierden Geopend*, dat is, zy wierden ontwaar, Datze door deeze Onderzoeking NAHAS of *Slange* bedroogen waaren, en datze die Listige Begeerte, hier toe in den beginne hadden moeten teegenstaan, door volharding aan de Gehoorzaamheyd van 't Gebod, waar meede zy den Strijd tussen Vleesch en Geest begonnen hadden. Let eens op de Spreuke des Apostels Gal. 3: 3. Want daar zy met *De Geest* begonnen hadden, hebben zy met *Het Vleesch* Voleyndigd. En dit is dan den Val, waar door den Mensche geleerd heeft, *Goed en Quaad te kennen*; Want te vooren was 't niet zoo opentlijk bekend, Dat hy, die GOED was, QUAAD kon worden; en dat zelfs door Hoedaanigheeden, die in haar zelven Goed waaren, Quaalijk zaam te paaren, en een uytwerking te doen teegen Gods Gebod; 't geên dan nu opentlijk bleek. Want het Gezigt der Ooge, de Lust tot Eeten Opwekkende, is door die zaamenkomst, de Begeerte Vrugtbaar gemaakt, en heeftze tot Zonde doen Baaren. Let eens op de dry Dingen daar Johannes van spreekt, 1 Joan. 2: 16. En of de Poëet niet wel vermaand, als hy zeyd;

De plaatze Matth. 5: 27, 28. naader opgehelderd.

Het Oog dat kan zeer ligt de gantze Mensch Ontrusten;
Het is een open Deur, een Ingang voor de Lusten;
Die zonder Goed beleyd die Vensters open-doet,
Krijgt ligter als hy meend, een Dief in zijn Gemoet.

Zulx dat ons heel Gezeg hier op uytkomd, Dat de Slange en de Vrouwe, daar Moses

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

De Slang, Vrouw en Duyvel is maar een ding in den Val.

Moses in den Val des Menschen van Spreekt; en de Satan of Duyvel die'er de Uytleggers van buyten-in draayen; by ons maar een-en 't zelve Ding geagt zijn; Naamelijk de Vrouwe Eva, Reedeneerende by-en met haar zelven; dat is, haare Begeerte met Vleesch en Geest Zaamenspraak houdende over Gods Gebod: En niet als 't gemeen Gevoelen zeyd; met een Zelfstandige Geest of Duyvel buyten de Mensch; Spreekende door 't Beest Slange. En wy meenen, Dat dit ook inzonderheyd hier uyt klaar blijkt, Dat de genaamde Slange naa den Val, niets Ondervraagd word; noch ook yts tot Verschooninge van haar Misdrijf voortbrengd; en nogtans op d'Aanklagte van de Bedrooge Vrouwe, Veroordeeld word. Want alhoewel men hier gemeenelijk met Gods Alweetendheyd voor den dag komd; jaa ook de Beschaamdheyd van de Duyvel te berde brengd; gelijk we reeds te vooren hebben aangemerkt, is zulx doch zeer slegt; naadien immers Godt insgelijx wel wist wat Eva en haar Man gedaan hadden; zonder daar naa te Vraagen; en evenwel Vraagd Godt haar, op dat hyze niet zonder eyge Bekenteniffe, Vonniste, gelijk alzinds in Regten Billijk gehouden word. En daarom dewijlwe zulx niet omtrent de Slange verneemen, kan men daar uyt leeren, Dat Eva, (die nu deeze Bedriegelijke Slange, door haar geleeden Bevrugtinge en Baaren van de Zonde, zeer-wel kende, Ontbloot en Naakt geworden zijnde door 't verliezen van haar Heemelze Maagdom, dat is, haar Goede Stand;) dit alles wel verstaan heeft, zonder datze daar van naader moest Onderregt worden. En zoo wy het ook zoo wel verstonden als zy, of ons wilden laaten inscherpen tot naadenken, wy zouden niet alleen de Slange niet buyten deeze Vrouwe zoeken; maar ook niet zoo gereed zijn, onze Misdaaden, zoo wijd van Honk, op den Hals van Een Duyvel in de Hel; maar met Eva op de Bedriegelijke Slange onzer Lustende Begeerte werpen, die ons zoo dikwils Verschalkt, en uyt de Stand der Reedelijke Goedheyd, tot die der Dierlijke *Overwerpt*, en in Overtreedinge doed Vallen. Zoo dat wy zeggen moogen, Dat de Slange in de Bekentenis van Eva, die de Schuld op 't Bedrog der Slange leyd, voorzeeker niet zonder Belijdenis Veroordeeld is; dewijl zy in deezervoegen de Slange zelfs was: Doch de Slange word egter byzonderlijk Veroordeeld, als een Hoedaanigheyd in de Vrouwe, die naa 't openbaar worden van de Zonde, niet eygentlijk tot haar Perzoon behoorde, (aangemerkt als een Regtschaapen Mensch voor Godt, uytdrukkende zijn Beeld; waar vanze nu Ontbloot was, en die Maagdom had Uytgeschud:) maar wel de Strijd, of Vyandschap met de Slange, die nu wierd aangekondigt, en zoo lang duuren zou, tot haar de Kop Vermorzeld, en in den Mensch geheel zou t'Ondergebragt zijn: Het geen dan ook den Vloek over de Slange naasleepte, en daar toe uytgezonderd word, onder al 't Vee. En zulx geen wonder, overmids dit Dier, (verstaat de Quaade Uytwerkinge der Begeerte,) heel niet tot het Schepzel Gods behoorde, noch voor 't zijne wilde erkennen; en daarom in Eeuwige Vyandschap met den Mensche moeste staan; dat is, Krijg voeren teegen de Zonde: Op dat hy alzoo weederom met Godt in Gemeenschap koomen zou, door de Hôôpe die haar door den Geloove in 't Vrouwen-Zaad wierd voorgesteld. 't Geênwe nu niet verder zullen uythaalen. Maar zeggen alleen, Dat gelijk hier niet Beloofd word, Dat het Vrouwen Zaad (Kristus) een Natuurlijke Slange, of alle Slangen de Kop Vermorzelen zou, maar alleen 't geên'er door de Slange aangeweezen word; (naamelijk de Zonde en Magt der Zondige behebtheyd, die de Dood en de Verdoemenis aanbrengd;) daar ook alzoo heel geen reeden zijn, waarom men in den Val des Menschen een Waaragtige Slange ingevoerd, die met Eva Sprak. Want indien de Slange het Instrument des Duyvels is geweest; (verkiezende een Listig Dier, tot zijn Listige Aanslag, als Burmannus zeyd;) en dat men de gedreygde Straff op de Duyvel past, die nogtans Slange genoemd en Verdoemd word; zal het even zoo Ongerijmd luyen, als of men zey, Dat een Moordaadigen Doodslaager, yemand met een Bijl de Kop Ingeslaagen had; en dat de Bijl daar over Geraabraakt is; maar dat men onder de

Bijl

Bijl de Moordenaar verſtaan moet, om dat hy zulx door dat Inſtrument gedaan had; en dat voorts alle Bijlen Verbooden, en Belaſt wierden te verbreeken, op dat niemand dat Werktuyg meer en gebruykte. En daarom ſchijnd het ons een Onbeſchaamde, of Botte Stoutheyd, Dat men in Een-en-dezelve Reeden en Voorval, Een Slange die Een Dier is; en onder dezelve Naam Een Slange, die de Duyvel is, tot Moſis Hiſtorie invoerd. Waarom wy beſluyten, Dat deeze Slange, noch Dier, noch Menſch is; en noch veel-min een Gevallen Engel, die men buyten den Menſch zelfs, Satan en *Duyvel* noemd; maar een Hoedaanigheyd, die haar Wortel genoomen heeft uyt de Strijd tuſſchen Vleeſch en Geeſt; ter Tijd als den Eerſten Menſch, door zijn Begeerlijkheyd, uyt den Staat der Regtheyd wierd overgehaald. En dus-verre ſcheyden wy hier af.

Zoo de Satan in onze Begeerlijkheyd geleegen is, hoe dan al die Satans en Duyvelen Uytgeworpen zijn, waar van in het Euangeliumgeleezen word.

Maar zal hier moogelijk yemand denken; Indien de Satan of Duyvel in ons zelven te vinden is, en dat'er geen andere Weederpartye te Vreezen is, als onze *Begeerlijkheyd*, dat is, de Strijd die 't Vleeſch den Geeſt aandoet? Wat zal men dan door al Die *Duyvelen* verſtaan, van welkmen in de Euangelize Hiſtorie zoo dikwils Leeſt, Dat de Zaligmaaker *Uytgeworpen*, en de Bezeetene alzoo verloſt heeft? Zijn dan al zulke Droevig-geſtelde Menſchen maar alleen van haare *Begeerte* aangevogten geweeſt? En hoe heeft de Zaligmaaker die konnen Uytwerpen? Voorwaar, dit dienden wy zoo veel Verſtaanbaarder te konnen zeggen, als wy bemerken dat veele hier over in den dut zijn. Doch het zou wel konnen zijn, Dat de ſchuld hier van, in de naalaatigheyd der geener te vinden is, die daar over de H. Schriften des N. Verbonds, niet Aandagtig-genoeg betragt hebben. Daar word onzes-weetens, niet Een-eenige plaatze in 't gantſch N. Teſtament gevonden, in welke de Grond-Text eygentlijk zeyd, Dat Kriſtus of zijn Diſcipelen, Eenen Zelfſtandigen *Duyvel Satan* (Diabolos) Uytgeworpen hebben: Maar daar blijkt klaar genoeg, Dat alle *Uytwerping* omtrent het Geneezen van zeeker quaade Werking in 's Menſchen Dierlijke Geeſten is beezig geweeſt; waar door de Reedelijke Ziel, in al-zulke Menſchen belemmerd was haare Werkinge met die Ontſtelde Werktuygen te oeffenen. Welke Vyandige Werking, om datze de hoedaanigheeden van de Ziel-kragten des Menſchen zoo-zeer bedierven, by de Euangeliſten, naa de gewoonte van die tijd, tot onderſcheyd van *Satan*, Diabolos of *Duyvel*; alleen Daimons of *Booze Geeſten* genoemd zijn. Waar uyt niet alleen blijkt, Dat zy in dezelve Een merkelijk Onderſcheyd vonden; En ook de Oorzaak des Gewrogts, zeer-wel van het Gewrogte zelf hebben weeten te Onderſcheyden; wanneer zy de Duyvel Satan, of Strijdige *Begeerte*, van de *Booze Geeſten*, Quaalen, en *Ziekten*, zoo naauwkeurig uytzonderen, Dat menze nooyt onder-een vermengd vind. Wie nu, en Wat de *Duyvel* Satan is, hebben wy reeds gezien; te weeten, De *Begeerte*, welke *Krijg voerd* in de Ziele, en zijn Throon zoekt te veſtigen in de plaatze der Reedelijkheyd en Goedheyd; daar hy den Menſche zoekt *Uyt-te werpen*; dat is, te doen Diabolizeeren. Doch deezen Satan zeggenwe, word niet Uytgedreeven, als te-gelijk met het Leeven van den Menſche zelf, en d'Aflegging van 't Vleeſch in 't Stoff; maar deſſelfs Aanvallen en Vuyſtſlaagen, worden in dit Leeven door de Woorden Gods, en door Vaſten en Bidden, dat is, door Boetveerdigheyd en Geloove, en Een Nugteren Wandel, te-booven gekoomen, en t'Onder-gehouden. Het welke Jakobus noemd, Een *Weederſtaan van den* Duyvel, *op dat hy* Vliede, Jac. 4: 7. en waar teegen de Zaligmaaker vermaand *Te Waaken, om niet in Verzoekinge te koomen*, Matth. 26: 41. en 6:13. Doch het *Uytwerpen* van de Dæmons, dat zijn, of quaalijk geſtelde Geeſten, of Booze Geeſten, *Stomme* en *Doove*, en *Onreyne* Geeſten; (die Actor. 17: 18. niet *Duyvel*, maar *God*, of *Afgoden* vertaald worden:) is niet anders geweeſt, als het kragtdaadig Geneezen en Herſtellen van zulke Krankzinnige Menſchen, die Een Dwaalinge in haar Dierlijke Geeſten en Inbeeldingen hadden; dat is, die booven verſcheyde andere Quaalen, Dul waaren; hoedaanige Menſchen, om datze als van eenen geheel anderen,

In 't heel N. Teſtament word van niet eenen Duyvel Satan gerept die Uytgeworpen is.

De Uytgeworpene Duyvels zijn geen Satans, maar Dæmons of Quaade Geeſten, en ook Ziekten geweeſt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

ren, en byzonderen Geeſt geregeerd worden, gezeyd worden een DÆMON, of
Quaade Geeſt, en niet Een *Duyvel* SATAN te hebben. En daar was by d'Oude Fi-
lozoofen, niets gemeenders als van Quaade *Dæmons*, en Booze Geeſten te ram-
melen; waar van onder anderen Plutarchus in zijn Dio gewaagd. En van dezel-
ve Geloofdenze, Datze de Menſchen hielpen Quaad doen. En 't is de waar-
heyd; want Dulle Menſchen doen daar door veel Quaad; zoo dat menze naauw-
lijks met Keetens en Koorden binden kan, gelijk te zien is, Luc. 8: 29. Marc.
5: 3, 4. dat een Menſche met *Een Onreyne Geeſt* Bezeeten, niet te houwen was.
En hier in zal ons miſſchien ook Ligtfoot geen Getuygenis weygeren, ſchoon hy
van een ander Gevoelen is; naadien hy met verſcheyde Staalen uyt de Joodſe
Schriften toond, Dat zy gewoon waaren, alle zoorten van *Melancholie*, Een
DÆMON, of *Quaade Geeſt* te noemen; jaa alle Quaade Neygingen die Heftig
waaren, dien Naam aanpaſten; zoo dat zelf de Dronkenſchap in Wijn, by
haar een DÆMON was: Als die zoo zeldzaame en veelerley wijzen van Bezee-
* Ziet de Toegift op den Almanak van Anno 1691 tot Utrecht by A. van Paddenburg gedrukt; daar de 28 Dronkaards der Ouden, tot op 100 gebragt zijn.
tenheyd in de Menſche betoond, Dat men'er wel tot * Honderd-toe weet op-te
Tellen, die deezen DÆMON, of *Dronken-Duyvel* kennelijk leerd onderſchey-
den. Gelijk'er noch niets gemeender onder ons is, als een Menſch, die zig in den
Drank heel-en-al verloopt, *Een Dronken-Duyvel* te noemen. En zoo heeft mee-
de Ligtfoot zelfs getwijffeld, of die Zeeven Duyvelen, aan Maria uytgedree-
ven, niet voor *Zeeven Ondeugden* te houden zijn; naadien zeyd hy, by de Jo-
den niets gemeender was, dan alle Hoofd-quaalen en groove Ondeugden, die
yemands Bloed, Vleeſch en Been in Bezit hadden, *Dæmons* te noemen. En dus
ſcheeld het niet veel, als wy van zulke Benokte Menſchen zeggen, Datze van
een Dronken-Duyvel, Hoeren-Duyvel, of Onreynen-Duyvel, &c. Bezeeten
zijn. Zulx men zig verwonderen moet, Dat de meeſte Godsgeleerde, die dit
in der Joden Schriften vinden, noch al toeleggen, Om van deeze Krank-zielige
Luc. 8. 2. Marc. 16: 9.
behebdheeden, Waaragtige en Zelfſtandige Duyvels te maaken: En zulx wel op
geen andere grondveſt, als dat zy giſſen, Dat de Joden evenwel geloofd heb-
ben, Dat deeze Dæmons, d'Oorzaak van dusdaanige Ziekten waaren; en daarom
het Gewrogt de Naam van d'Oorzaak gaaven, zonder eens om-te zien, Waar
doch, en van wat Volk, de Joden, die dwaalzieke meening omtrent de *Dæmons*,
van daan gehaald hebben; 't geên wy ſtraks naader zullen aantoonen. Dus ont-
breeken hier voornaamelijk Twee Dingen, die de Ydelheyd van zulken bewijs
openbaar maaken: Als Eerſt, Dat het heel onzeeker is, Wat de Joden hier van in
't algemeen, en op goede Reeden, ten Tijde van de Zaligmaaker geloofd heb-
ben; en daar naa, Datter niet de minſte zeekerheyd is, Dat of Joden of Heyde-
nen, de Dæmons voor Waaragtige of Zelfſtandige Duyvels gehouden hebben;
die haar Oorſprong uyt de Gevalle Engelen hebben? Of zoo zy 't geloofden,
hebben zy zulx op geen zeekere grondſteun geloofd. En derhalven is't zeer
dwaalziek, het Kriſten-Geloof, voor Waarheyd op-te dringen, Dat enkel en
alleen op een onzeekere giſſinge, en Bygeloovigheyd van zommige Joden, en
't Afgodize Heydendom ſteund. En dat veele Joden, en noch wel de Voor-
naamſte onder haar, hier omtrent zeer onvaſte Gevoelens hadden; is niet alleen
in haare t'Zaamen-ſpraak met de Zaligmaaker gebleeken, Matth. IIX. maar
Joſefus Joodſe Oorlog. VII. Boek Kap. 23.
is ook uyt het zeggen van Joſefus openbaar, als hy de Zielen der Godloos-ge-
ſtorvene Menſchen, DÆMONS noemd, die tot de Leevende Invaaren, en haar te
Quellen neemen. Dat immers zeer veel van Helſſe Duyvels en Gevalle Engelen
verſcheeld? En gelijk we elders uyt dezelve Joſefus hebben aangeteekend, hoe-
daanigen Kragt om de Dæmons, of Quaade Geeſten uyt de Bezeetene te verdrij-
ven, of daar voor te Beſchermen, hy ter zelver plaatze aan de Wortel BARAAS
toeſchrijft, die niet als met gevaar van 't Leeven uyt de Aarde getrokken word;
alzoo Fabelagtig luyd het, als Elianus al 't zelve van het Kruyd SYNOSPASTUS
ſchrijft. Jaa dat men ouwlinx ook die Kragt aan het Kruyd MOLY opdroeg, is
* In zijn Xde Odyſſea.
in de Griekze Veerzen van * Homerus te vinden, daar hy'er in dusken Zin van
rept;

De

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

*De * Moly-Wortel Uyt-te graaven,*
Is voor de Mensch een Vreeslijk Stuk:
Maar de Goden hebben gaaven,
Dat zy't doen met groot Geluk.

* Ziet van de MOLY, in de aanteekening hier onder.

Doch laat ons van der Joden Gevoelen omtrent de Geesten, Dæmons, en Zielen der Gestorvene, ook noch andere hooren: Theophilaktus meend, Dat de Joden ten Tijde van de Zaligmaaker geloofden, Dat de Ziele der Doode Menschen, Duyvels wierden; en dat wy desweegen Van Bezeetene omtrent de Graaven leezen, Matth. 8: 28. En Grootius, Dat de Jooden van meeninge waaren, Dat de Ziel omtrent haar Dood Lichaam een Tijd-lang bleef swerven; en zoo lang onder de Magt des Duyvels was: En veele onder hen gelooven 't noch; en behelpen haar daar omtrent met het Exempel van de Toover-Hex te Endor, die Samuël opdriefte. En de Geleerde Bisschop Stellingfleet, zeyd'er op; *Dat zig de Duyvel van dat Waangeloof* Bediende, *en hem desweegen zoo Vervaarlijk omtrent de Graaven vertoonde.* Maar het had onzes-agtens prijswaardiger geweest, Dat zoo grooten Schrijver zig van al zulke Vieze dingen *Onbediend* gelaaten had; op dat hy ten laatsten hier over niet tot dusken dwaalziek besluyt had moeten vervallen, en van de Veelheyd der Duyvel-bezeetene ten Tijde des Zaligmaakers zeggen; Dat het was, of om dat de Duyvel door die veelvuldi-
„ge Bezittinge der Perzoonen, en door de Vreemde Dingen dien hy haar deede
„doen; daar door de Kragt van onzes Zaligmaakers Wonder-Werken pooge-
„de te verswakken, (waar uyt waarschijnelijk die Lastering der Farizeën ge-
„sprooten is, Dat Kristus zijn Wonder-Werken door *Beelzebul* deed, om dat
„zy zoo veel vreemde Verschijningen veroorzaakt zaagen door Bezeetene Per-
„zoonen;) Of het zy dat zulx geschiede door Gods Wonderlijke Voorzienig-

* De Kruyd-kenners gedenken veelerley zoorten van *Moly*; waar van zommige eenigzinds den Aardt en Reuk van Look heeft; zijnde de Wortel by-naa als Zee-Ajuyn; en desselfs Loof zeer naa aan de Porreye gelijk. Waarom Klusius de *Moly* ook de Naam van *Berg-Look* geeft. En gelijk'er zijn die MOLY, voor de *Wilde Ruyte* houden; alzoo zeyd meede Dioskorides, Dat de Wortel van Wilde Ruyte, by de Grieken, MOLY OREINON, dat is, *Berg-Moly* genoemd word. Theofrastus zeyd, Dat de Moly veel in Griekenland wast; en Dioskorides brengtze in Galatien, en Kappadocien thuys; En daar ontbreeken'er geen die 't voor 't zelve Kruyd houden, Dat de Egiptenaars *Harmale* noemen; 't welk Bellonius insgelijx voor een zoort van *Wilde Ruyte* houd. Dat der Grieken *Moly*, al van Ouds geagt wierd, groote Kragt te hebben, teegen alle Beleezing, Vergift, Vervloeking, Betoovering, en Aanvallen van Bezeete Menschen of Quaade Geesten, heeft Theofrastus aangeteekend; en Homerus lang voor hem; Doch dat hy'er byvoegd, Dat die Wortel, met groote Moeyte en Gevaar uyt de Aarde gehaald word, als Josefus van zijn Baraas-Wortel zeyd, die'er een Hond aan spand: Zulx hebbenze ongetwijfeld beyde teegens de Waarheyd geschreeven. Maar gelijk de Oude Kruyd-kenners gezeyd hebben; Dat als yemand het Lijf met Zap van *Moly Oreinon* bestrijkt, hy van alle Beschaadiging der Scorpioenen, Tarantulen, en andere Vergiftende Dieren, Vry zal zijn: Alzoo heeft ook Bellonius van de Moly, (die in Egipten *Harmale* genoemd is;) gezeyd; Dat dezelve by d'Arabiers, Egiptenaaren en Turken, in groot gebruyk is; zoo dat eenige haar daagelijx daar meede pleegen te Berooken, of t' zelve te Kaauwen; haar vastelijk laatende voorstaan, Dat zy daar door de Booze Geesten Afkeeren: Niet anders als of haar zulx uyt de Leere van Aristoteles was aangewaayd: Dewijl die Schrijft, Dat de Ruyte goed is teegens alle Beleezing en Tooverye; en desweegen gebruykt word om de Quaade Geesten te verjaagen. Dus magmen denken wat een schoone Magt, de Verstandigste onder de Heydenen, aan de Duyvel toeschreeven; die voor de Snuf van een Bitter Kruydje of een Look-agtige Moly-Wortel, in zijn Schelpen Kruypt, of als een Slek door het Zout wegsmelt. En vervolgens pleeg men ook in Italien, van de Wilde-Ruyte te gelooven, Datze best Groeyen wilde, alsse Gestoolen of met Vloeken, Verbanning en Quaade Woorden Gezaayd of Geplant was. Hoedaanig men ook van den *Basilikon* pleeg te zeggen: Maar alzoo Leugenagtig is bevonden, als 't Uytjaagen van de Duyvel zelf. Doch gelijk de Ruyte in de Vallende-Ziekte, Stuypen, en zeer veel andere Ongevallen, van Goed-gebruyk geschat word; alzoo is 't daar van daan gekoomen, Dat de Bygeloovigheyd heeft voortgezeyd, Datze de Kragt heeft om alle Beleezing en Tooverye af te keeren, en zelf de Booze Geesten Verjaagen kan. Want die eertijds de Vallende-Ziekte hadden, of Maan-Ziek waaren; wierden heel gemeen onder de Bezeetene geteld; en met die gereekend die Deerlijk van den Duyvel Gequeld waaren, Matth. 15:22.

„ heyd, die de Duyvel op dien tijd, te grooter * Vryheyd gaf, met Voordagt „ om de Gloorie van onzen Zaligmaaker in 't uytdrijven van den zelven te Ver- „ heffen, en daar door te geeven het hoogste Reedelijk Bewijs, Dat zijn magt „ van Godt was, dewelke zoo merkelijk strekte tot afschaffing van het Konink- „ rijk des Satans. Dit zeyd die Geleerde Bisschop: En zulx op geen steeviger grondvest, als om dat hy het voor een al-te raauwen Verklaaring agt, Dat men de Bezeetene in de Euangelize Historie, alleen voor zulke verstaat, die Maan-Ziek, of Geraakt, of de Vallende-Ziekte hadden; naadien Matth. 4: 24. ook die, welke *Van den Duyvel Bezeeten* waaren, van de Ziekten der *Maan-Zieke* en *Geraakte* onderscheyden worden. Dit zeyd hy: Niet eens aanmerkende, Dat in die zelve plaatze, niet alleen *Het Geneezen* aan alle die Quaalen, als Ziekten van verscheyde Aardt en Uytwerking worden toegepast, maar dat ook de Euangelist, daar, noch elders geen van al d'andere, niet de Bezeetenheyd van een Zelfstandigen Duyvel Satan; maar die van een *Dæmon*, verstaan, en daarom ook tot Een merkelijk onderscheyd, Δαιμονιζόμενος genoemd worden. Want alhoewel men het woord *Daimon* wel 58 maal *Duyvel*, en maar eens *Goden* Vertaald vind; komd het doch niet anders dan in d'eygen beteekenis van *Booze Geesten*, onderscheyden van *Diabolos* Duyvel, voor; Dat zoodaanig wel 35 maal gebruykt word. Gelijk men by Trommius merkelijk onderscheyden vind. Jaa zoo, Dat dezelve Perzoon, die Matth. 17: 15. *Maan-Ziek* genoemd word, Luc. 9: 39. gezeyd word, van Een *Geest*, (Pneuma) aangetast te worden; die strax *vers* 42. *Duyvel*, en daar op in 't zelve Veers; Een *Onreynen Geest* genoemd word, en zulx even in dien zelven zin, als'er elders van een *Stomme Geest*, *Doove Geest*, *Kranke Geest*, *Waarzeggende Geest*, en *Geest des Onreynen Duyvels* gerept word. En zoo helpt dan ook hier de Onderscheydinge aan Stellingfleet niet; naadien de *Onreyne Geest*, die ook een *Dæmon* genoemd word, van den *Onreynen Duyvel* onderscheyden word. Doch wat deeze Joden zelfs door deeze *Daimons* verstonden, zullen we niet alleen strax uyt de Mond der Farizeën, en 't antwoord van de Zaligmaaker verneemen; maar ook ontwaar worden, Dat *Beelzebul* van bey de Partyen, geen Zelfstandigen Duyvel nog Oversten der Duyvelen geagt word; alhoewel ook de strax-gemelde Schrijver, daar Een Rijk des Satans uyt opbouwd, Dat ten tijde van de Zaligmaaker, in al die Bezeetene, de Hoorens meer als voor of naa opstak. Zoo dat die Geleerde Man voortvaarende, onder andere zeyd; Dat hy zoo verre af is van te „ denken, Dat die *Van den Duyvel-Bezeetene*, geen andere als *Maan-Zieke* „ waaren; Dat hy veel liever met Vossius wil Oordeelen, Dat de Maan-Zieke „ waarlijk *Bezeetene* waaren; alleen dat zy niet geduurig onder de Magt van „ de Duyvel, maar alleen dan, wanneer zy hunne Vlaagen kreegen; de Duy- „ vel Vermaakt zijnde, *In zulke Beroerde Waters te Vissen*. Waar van daan „ het komd, Dat Een-en dezelve Perzoon, die Matth. 17: 15. *Maan-Ziek* ge- „ noemd word, Luce 9:39. Een * *Geest* (*Pneuma*) genoemd word; en op een „ andere plaatze, Een *Bezeetenen*; om dat hy hem in den aanvang van de Nieu- „ we Maane aangreep en Fel Scheurde, gelijk de Arabize Overzettinge het uyt- „ drukt; of gelijk het de Poëet wat voller verklaard;

* Let eens Leezer, hoe veel men niet wel aan de Magt van de Duyvel overlaat als hy alleen Vryheyd behoeft om al-te doen wat hy wil: Daar de Engelen niet met allen doen, voor datze onder Gods Meedewerking gezonden worden.

* Die Veers 42. Daimon of Onreyne Geest genoemd word.

Het Schrikkelijk Woeden van de Raazernye verscheen,
Verwekt door 's Duyvels Magt; die vol Boosaärdigheen,
't Geboeyd Verstand Bedwelmd, door 't Vals vertoog der zaaken;
Als 't Maanligt om de Maand 't Flaauw Vyer op nieuws doet Blaaken.

Dus verre dagt ons de Reedenvoering des Doorleerden Mans hier by te zetten; op datwe elk in bedenken lieten, Of dit niet wel een Armen en Blooaardigen Duyvel is, die zijn Vyand slegts als Een Draal-Gast en Klap-Looper, in de Maaneschijn durft aangrijpen, als hy Verswakt en onder 't Nokken der Stuypen leyd? En wy derhalven wel eens uytroepen moogen; Waar zijd gy nu Heer Andala, gy groote Voorstander van de Val der Duyvelen; die haar noch al de Magt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Magt en't Vermoogen toedigt, die zy uyt de Heemelze Natuure der Engelen behouden hebben, en daar door Werken? Gelijk we elders ruymer hebben aangeteekend. Doch hoe zoo ber gemelde Hr. Stellingfleet, dit Gevoelen naaderhand ook noch door het zeer-gemeen Uytdrijven der Quaade Geesten, by die van de Eerste Kerke onderschraagd, zal ons strax in de hand vallen; naa dat wy vooraf zullen bezien hebben; Van hoedaanigen Zelfstandigen Duyvel Satan, de Farizeën gewag maakten, als zy met Jesus van Nazareth, daar over in Geschil waaren, en onder veel Lasteringen zeyden, Dat hy de Duyvelen (*Daimonia*) niet Uytwierp, als door BEELZEBUL *den Oversten der Duyvelen*, of DAIMONS, Matth. 12: 24. Doch wat gebeurd'er? En wat zey'er den Euangelist van? *Jesus kennende haare Gedagten*, antwoord haar in *Gelijkenis*, naamelijk van Een Koninkrijk en een Stadt, die weegens Onderlinge Verdeeldheyd en Partyschap, niet bestaan konnen. En doet zulx voorzeeker geenzinds, om deezen Beelzebul in zijn Rijk te Grondvesten; maar op dat hy d'Ongerijmdheyd en Kragteloosheyd van haar gevoelen, omtrent zijn Magt om *Daimons* of Quaade Geesten uyt-te Werpen; (en daar by ook haare Dwaalinge omtrent deeze *Booze Geesten* en *Quaalen* dien hy Genas,) uyt haar eygen Onderstellinge betoonde: Als die hier door *Beelzebul*, niet Een Oversten Duyvel Satan uyt de Hel verstonden, maar Een *Oversten Geest* eenes Heydenzen Afgods *Baalzebub* genoemd; die door Overzettinge, zoo veel, als *Heer*, of *God van't Drek-Huys* was, en in de Tempelen der Heydenen Gediend en om Godspraaken aangeloopen wierd. Hoedaanig heel waarschijnelijk deezen den zelven met *Baal-Zebub*, den God der Filistijnen te Ekron was, 2 Kon. 1: 2, 3. &c. gelijker veel andere Baals waaren, waar van in de Joodse Oudheeden gezien is. En op dat we dit niet heel zonder Grondvest schijnen te zeggen, maar Betoonen mogten, Dat *Beelzebul* Een Afgod, en geen *Duyvel* SATAN by de Joden geagt was; magt ons hier niet ontslippen, Dat deezen Afgod van Ekron, verscheydentlijk (maar nooyt by de Geleerde Mannen, van een Zelfstandigen Duyvel,) verklaard word. Zommige twijffelen niet of de Ekroniten, hebben de zelve met zijn eygen Naam BEELZEBUL genoemd, Dat zoo veel als *Heer van den Heemel* te zeggen is; dewijl ZEBUL Jesa. 63: 15. *Den Heemel* of Heylige Wooninge beteekend: In hoedaanigen meeninge de Hr. Vossius rond uyt zeyd; Dat BAAL-ZEBUL, de *Baal-Zaamen* der Feniçiers was, en dat de Joden eertijds door verbuyging, voor *Baalzebul*, gezeyd hebben *Baalzebub*, maar niet de Ekroniten. Welk gevoelen ook Coççejus toestemd. Alhoewel'er geen ontbreeken die uyt aanmerkinge van 2 Kron. 1: 2. (daar *Baalzebub* geschreeven staat,) meenen niet gelooffelijk te zijn; Dat Ahazia, deezen God met een Schandnaam heeft willen Brandmerken, dien hy zoo Angstig om Raad vroeg? Naadien nogtans in d'Euangelien *Baalzebul* voorkomd; meend Schaliger by Vossius aangehaald, Dat egter de Joden te vooren door Kleenagting, BAALZEBUB, dat is, Een God der Vliegen hebben gezeyd. Doch Reisius, in zijn Aanteekeningen op Goodwin, meend dat *Baalzebub*, Oorspronkelijk van de Feniçiers afkomstig is, by wien onder de beteekenis van dat woord, dien Afgod Gediend is, die over-eenkomst had met *Jupiter de Muyze-Vanger*. Andere willen, Dat *Beelzebul*, een Naam is, die de Jo-
„den in haare Oudste Boeken, het Opperbewind der Afgodize Diensten toe-
„schrijven; en te mets *Asmodon* en *Sammaël* genoemd word, ziet Tobia 3: 8.
„daar ASMODEUS, Een Booze Geest genoemd word. In deezer voegen zeyd
„J. Flipz Schabaalje, Dat de Joden verzierden, Dat de Duyvelen als in een on-
„tallijke meenigte van Muggen in de Lugt Sweefden, die een Koning over haar
„hadden, die zy BAALZEBUB noemden, dat *Een Konink der Muggen* is. Maar gelijk de strax-gemelde Vossius gist, Dat *Baal-Saamen* de zelve met *Beelzebub* is; zoo wil hy ook dat hy van de Hebreën, alleen uyt grooten Haat der Afgodendienst, is Beelzebub genoemd: Even gelijk zy zoo van BETHEL, dat *Huys Gods* beteekend, (naa dat men had begonnen by den Steen, op welke Jakob Geslaapen had, Afgoderye te oeffenen) BETH-AVEN, dat is, *Huys der Ydel-*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

heyd hebben gemaakt: Want BETH beteekend een *Huys*, en AVEN *Onbillijk-
heyd* of *Ydelheyd*. En vervolgens meend dan Vossius, Dat *Baal-Saamen*, de
Sonne beteekend, gelijk meede dezelve Afgod *Beelzebub*. Invoegen *Baal-Saa-
men* misschien van de Hebreën afkomstig te houden is; en zoo veel beduyd als
Jupiter Olympicus, of liever, *Heere des Heemels*; want BAAL beduyd *Hee-
re*; en SCHAMAIM *Heemel*. Maar wien doch! kan men in de Godgeleerdheyd
der Heydenen, anders voor Een Heere des Heemels neemen, als de *Zonne*? Ge-
lijk de *Maan* de Koninginne des Heemels is. En het blijkt ook by Eusebius, Dat
Zanchoniaton, deeze Dry, de Zonne, Jupiter, en Baal-Saamen, voor Een-'t zelve
neemd. En alzoo is den zelven niet onvoegzaam, *Een God der Vliegen*, of *Mug-
gen* konnen genoemd worden; gemerkt die beyde haar niet alleen in de Zonne-
schijn vermaaken, maar ook Aankondigers van de Zomer-tijd, Mooy-Wêêr, en
Zonne-schijn zijn; en door der zelver warmte worden Uytgebroeyd, en in 't Lee-
ven behouden. Zulx men nu ook niet en behoefd te Vraagen, Waarom men nog-
tans in de Euangelize Historien, BEELZEBUL, en niet *Beelzebub* Leest; naadien
men behoorde te weeten, Datter in de H. Histori-Boeken niets gemeenders is,
als met Veragtinge, en onder Bespottinge van de Afgoden te spreeken; en daar-
om derzelver verscheyde Naamen, niet zelden in zeekere Smaad-Woorden
doet eyndigen. Het geene zelfs ook Ligtfoot over Matth. 22: 24. heeft aange-
merkt: Die anders al-vry Duyvels-gezind is; alswe strax met een Staal zullen
aanwijzen. En daarom, als de H. Histori-Schrijvers deezen *Beelzebul* ook *Bee-
zebub* noemen; het is zoo veel als een *Heer der Vliegen*, of Een *Meester-Vliege*.
Want *Zebub* beteekend een *Vliege*, of Mugge, die gewoon zijn, in de Heemel-
lugt, en omtrent de Offerhanden te swermen. En naa deeze Zingeeving zeyde
Gregorius Nazianzenus teegen Julianus: *Zy zullen de Vliege zoeken, den God
der Akaroniten*. Behalven by de Ekroniten, weet men uyt Plinius X[de] Boek,
Dat deezen Afgod ook by de Cyreners gediend wierd; en inzonderheyd met
Offerhanden teegen de Vliegen; die haar Land dikwils plaagden: En zoo mag
men hem gelijk stellen, met *Jupiter Muscarius*, en Herkules, die even zoo by-
genaamd wierd, by de Inwoonders van Elis, die haar beyde onder de Naam
van *Vliegen-verdrijvers* Eerden. Gelijk ook Eustathius over Homerus aantee-
kend, Dat de Akaroniten, de Vliege Godsdienstelijk Eerden; het geene Phi-
lastrius toestaat. 't Zelve mag men van de Egiptenaars denken, die de Beeldnis
van Vliegen, voor *Amuleeten*, teegen dezelve om den Hals droegen, en die al-
zoo Godsdienstelijk Eerden. En daar is ook niet gemeender als de Beeldnis der
Vliege onder de Hieroglyfize Beeld-Letteren op de Obeliscen, en d'Afgodize
Beelden van Kanopus, en Sphinxen uytgehouwen te zien; op datze hen tot
Voorspraaken en Helpers teegen de Vliegen mogten zijn: En het is zeeker, Dat
zoo wel 't getuygenis van den Arabizen Amenesus, als veel andere Oude en
Uytheemsse Gedenkenissen, hier meede over-een stemmen. Andere evenwel
meenen, Dat deezen Afgod zelf niet daarom *Beelzebub* genoemd wierd, om
dat hy de Vliegen verdreef; maar om dat die met groote meenigte in zijn Ka-
pèlle op het Vleesch der Offerhanden aasden: Daar de Joden in teegendeel ge-
voelen, Dat'er nooyt een Vliege in den Tempel omtrent de Offerhanden van den
Waaren Godt gezien wierd; gelijk in *Pirke-Avoth*, uyt haar Overleevering
aangeteekend, en onder de X Wonderen van het Huys des Heyligdoms geteld
word: Te weeten Dat nooyt Swangere Vrouw van den Reuk der Offerhan-
den Misval kreeg, of 't Offer-vleesch Gestonken heeft; of ooyt een Vliege daar
op gezien is. Daar zijn'er ook die willen, Dat *Beelzebub* de God was die de
Stank van d'Offerhanden verdreef, die zeer van de Vliegen gequeld wierden:
Als meede andere, Dat hy BAAL-ZEBAHIM, dat is, De *God der Offerhanden*
genoemd is; maar Schimps-wijs De *God der Vliegen* in de H. Schrift geheeten
word; gelijk de LXX Overzetters in gemelde plaatze hebben, dien Josefus ge-
volgd is. En alhoewel de Gemeene Latijnze Overzettinge in 't Euangelium,
met de Syrize en Persize Vertaaling, uyt 2 Kon. 1: 2. *Beelzebub* zetten; (daar
de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

de Koptize of Aal-Oud Egiptize Overzettinge, de Griexe Text gevolgd, en *Beelzebul* gezet heeft;) heeft nogtans de Etiopize Vertaalinge, deezen Baal Een *Stront-Heer* of *Drek-God* genoemd. Als nu ook de Joden deezen Afgod, *Een Overften der Duyvelen* noemen, zulx doen zy alleen uyt haar Oude Overleeveringen daar by, in welkze gemeenelijk de Naamen ASMODEUS en ABADDON gebruyken, waar van Elias in Thisbi zeyd, Dat hy ook SAMMAEL genoemd is, Dat by hen een Duyvel-Naam is, die in de Verzoeking van den Eerften Menfch op de Slange Zat, die doe een Keemel was die op Vier Beenen liep. Waar uyt dan nu ook niet donker af-te neemen is, Dat als de Joden, deezen Baal, of Verragten *Heer Drek-God*; teegen de Zaligmaaker aanvoeren, zy voorzeeker daar in niet anders voor-hadden, als om 't Gemeene Volk wijs te maaken, Dat Jefus met de Geeft van dien God, en Overfte der Booze Ziel-Geeften, of *Demons*, een Verbond had; waar door hy een Nieuwe Godsdienft zogt in-te voeren, en daar toe Wonderen deed om Geloof en Aanhang te maaken; gelijk de Schriftgeleerde by Markus daarom van Jefus zeggen; *Hy heeft Beelzebul*, dat is, de *Geeft* of *Kragt* van *Baal-zebul*. Waar teegen Jefus de *Geeft Gods* aankant Matth. 12: 28. En zoo ftaat meede Matth. 9: 34. eygentlijk; *Hy Werpt de Booze Geeften* (Daimons) *uyt door den Overften der Booze Geeften*. Hoedaanige *Heeren Overften* en *Afgoden*, BAALS genoemd worden. En dit deedenze voorzeeker niet anders, als of zy volgens de Heydenze Bygeloovigheyd, meenden of zeggen wilden, Dat Jefus de Hulp der Baalze Ziel-Goden, met Vleyende Woorden en Beloften wifte tot hem te lokken. Want dat de Heydenze Priefters voorgaaven, de Goden door Toover-Veerzen en Streelende Lofspraaken, zelfs teegen Wil en Dank te konnen dwingen, om haar Hulp te bieden; is uyt de Godfpraake van Hekatè by Porfyrius openbaar, als'er gezeyd word;

Ik koom, Verdagvaard door de Kragt der Wyze Woorden,
Die 't Menfchelijk Geflagt eerft van de Goden hoorden.

En op dit Misbruyk ziet miffchien de Zaligmaaker, als hy Matth. 6: 7, 8. vermaand, in 't Bidden geen Ydel-Verhaal van woorden te gebruyken, gelijk de Heydenen; *Welke meenen door de Veelheyd van woorden, Verhoord te worden*; dat is, te Dwingen tot haare Hulpe. Waar toe de Heydenen dan ook haare Zang-Veerzen hadden, gelijk uyt de zelve Godfpraak by Porfyrius te verneemen is;

Ik kom hier van Om-hoog, door u Gedigt Gedrongen;
Zoo worden door uw Magt de Goden zelfs Gedwongen.

Daar dan ook Apollo by de zelve Schrijver, aldus fpreekende word ingevoerd.

Onwillig laat ik my nu hooren, aangezien
Een Wet my Bind en Dwingd, waar door dit moet gefchien.

En dat meede Arnobius, naa de Verklaaringe van Klemens, hier aan gedenkt, en Jamblichius in 't IV[de] Boek *Van de Verborgentheeden der Egiptenaaren*, een Formulier van 't Dreygen der Goden heeft aangeteekend; is by Grootius uyt Eufebius en andere, te verneemen. Al 't geên dan hier de reeden kan zijn, Dat de Zaligmaaker, in dit Twift-Gefprek liever het woord SATAN, als *Daimon* heeft willen invoeren, als te zien is, Matth. 12: 26. Doch zoo doet hy niet, als hy van 't *Uytwerpen der Dæmons* zelve fpreekt, vergelijkt *vers* 27. en 28. 't Geên Markus fchijnd te verklaaren, als hy zeyd, Dat Jefus haar *In Gelijkenis*, vroeg, *Hoe den Satan, den Satan Uytwerpen kan*, Marc. 3: 23. Noemende een Oorzaak zoodaanig in plaats van 't Gewrogte, Dat hy geenzinds daar door Leerde, Dat de Duyvelen *Dæmons* dien hy Uytwierp, dat is, de Menfchen van haare Quaade gefteldheyd Genas; Zelfftandige Satans of Helze Duyvels waaren. Noch dat die een Rijk onder zeekeren Overften Duyvel hadden, maar fpreekt die opgeraapte Lafter-Waan deezer Duyvel-Swetzers veel-meer teegen; alhoewel

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

wel 't de meeste Uytleggers daar uyt poogen vast te stellen. Maar hoe zou doch Jesus door zijn toestemmen, voor het bestand van 't Rijk des Satans willen Pleyten; die gekoomen was, om het Rijk des Duyvels, dat is, de Magt der Krijg-voerende Zonde, te Verbreeken, 1 Joh. 3: 8. En daarom houden wy 't zeeker, Dat de Bezeetenheyd die Jesus door Geneezinge Uytdreef; Quaade Gewrogtens waaren, die niet zelden uyt de Werking van den SATAN *der Quaade Begeerte* in den Mensch ontstaan; naadien niet onbekend is, Dat zelfs d'aller Krankzinnigste dikmaal alleen door de Vyerige Slange, dat is, d'Onmaatige Brand van haare Begeerte, (wanneerze die niet naa haar wil hebben konnen voldoen,) tot die Raazende Dulligheyd vervallen zijn. Zoo dat het den eenen in de Zinnen slaat en hem de Herssenen Beroerd worden, door Onverzaadelijke Geldgierigheyd; Een ander weegen Staatzugt, Ontmaakte Erffenis, Quaad Houwelijk, Afgeslaage Vryaadje, Wraaklust; en ten laatsten ook wel door Vergif, door Beeten van Dulle Honden en andere Toevallen. En gelijk de *Gierigheyd* (die den Apostel *Afgodendienst* noemd, Col. 3: 5.) een voornaam uytwerkzel der Quaade BEGEERLYKHEYD is; alzoo schijnen ook de Stigters van het Dol-Huys binnen de Stadt Utrecht, die Passie als een voornaame Wortel-Oorsprong der Krankzinnigheyd, aangemerkt te hebben; gelijkmen in haar Opschrift mag ontwaar worden, Dat booven den Ingang van 't zelve Huys aldus (in Rijm, en noch eens Rijm,) geleezen word.

Die wel by Zinnen zijd, wanneer gy hier aanschouwd
't Ellendig Zinneloos Volk, ziet dat gy Gierigheyd *schouwd*,
Tot Dankbaarheyd aan Godt, die u by Zinnen houd.

Hierom hebben de Schrandere Verstanden haar ook al bemoeyd, om te onderzoeken; wat eygentlijk de DULLIGHYED voor een Behebtheyd is; en om wat reeden, de zelve, met de Naam van *Bezeetenheyd* genoemd, en aan de Werking van een DÆMON of *Booze Geest*, toegeschreeven word? Onder deeze hebben zommige gezeyd; Dat de Dulligheyd niet anders is, of ten minsten haar Oorsprong neemd, uyt een Onbezuysde Werkinge van de Passien der Menschen, die niet langs de Betaamelijkheyd der Gezonde Reeden, en Kundschap van Eer en Schaamte bestuurd worden: Die ten laatsten zoo hoog loopen, en des Menschen Geest en Vogten zoo zeer Overmeesteren, Datze tot een geheele Uytzinnigheyd en Dulheyd uytbarsten. En gelijk Thomas Hobbes, hier omtrent een tweederley Gevoelen heeft aangemerkt, willen wy die bedenkingen hier allerliefst met zijn eygen bewoording inlassen; zonder ons in d'eerste plaats te bekreunen, Hoe zeer ook die Schrijver by zommige in 't Quaade Bladje staat; naadien wy voor ons deel, gewoon zijn 't Verstand te Prijzen, over-al daar wy het vinden. Die dan van de Dulligheyd der Bezeetene aldus spreekt:

Wat eygentlijk de Dulligheyd der Bezeetene is.

Van Thomas Hobbes Beschreeven.

„ Zommige meenen, Dat de *Dulligheyd*, uyt de Passien der Menschen voortkomd: Andere beelden haar in, Datze van de *Dæmones*, of Geesten, het zy „ datze Goed, of Quaad zijn, haar Oorzaak neemd; de welke in de Menschen „ konnen koomen om haar te Bezitten, en om de Instrumenten des Lichaams in „ zoo een Vreemde en Ongehoorde wijze te Beweegen, gelijk dezelve in Dulle „ Menschen gevonden worden. Die haar by het eerste Gevoelen hielden, heb„ ben zoodaanige Menschen Dull genoemd; maar die haar by het laatste Gevoe„ len hielden, hebben zoodaanige Luyden zomtijds *Dæmoniaci*, (dat is, met „ Geesten Bezeeten,) zomtijds *Emergumeni*, genoemd. (dat is, die door Gee„ sten Gedreeven, of Beweegd wierden,) En teegenwoordig in Italien geeft„ men haar niet alleen de Naam van *Pazzi*, Dulle Menschen; maar men noemd„ ze ook *Spiritati*, dat is, Menschen die met Geesten Bezeeten zijn. Het is te Ab„ dera, een Stadt in Griekenland gebeurt, Datter op een zeer Heeten Dag, veel „ Volks by malkanderen quam, om de Tragedie van Andromeda te zien ver„ handelen; op de welke veel van de Aanschouwers, door overgroote Hitte, „ en te-gelijk ook van de Tragedie, de Koorts kreegen; zoo datze niet anders

„ voort-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

„ voort en bragten, dan Jambize Gedigten, met de Naamen van Perseus en Andromeda; doch zy wierden met het aankoomen van de Winter, weederom van de Koorts, en haar ander Gebrek Geneezen. En deeze Dulligheyd meenden men, Dat ontstaan was uyt een Passie, dieze haar door de Tragedie hadden Ingebeeld. Van gelijken is het ook eens gebeurd, Datter in een andere Stadt van Griekenland, een zoort van Dulligheyd in swang raakte, die de Jonge Dogters alleen Bezeeten hadde, en meenigmaal onder hen scheen te veroorzaaken, Datze haar zelven Ophingen. Dit wierd by veele voor een Werk van den Duyvel gehouden. Maar daar wasser Een, die zoodaanigen vermoeden had, Dat dusken Veragtinge van haar Leeven, wel konde voortkoomen, uyt d'een of andere Passie des Gemoeds, en dat het wel konde gebeuren, Datze haar Eer zoo Ligtveerdig niet en zouden koomen te Veragten, als haar Leeven: Zoo gaf hy aan de Regeerders van die Stadt deezen Raad, Datze alzoodaanige, die haar quaamen te Verhangen, Moeder-Naakt moesten uytkleeden, en alzoo openbaarlijk ten Toon laaten Hangen. Het wierd ook in't werk gesteld, en de Historie zeyd, Dat de Dulligheyd hier door Geneezen wierd. Maar aan d'ander zijde zoo hebben de Grieken ook dikwils de Dulligheyd aan de Werkinge van haaren *Eumenides*, of de *Furien*, en zomtijds ook wel aan *Phebus*, of aan *Ceres*, en andere Goden toegeschreeven. Zoo veel hebben de Menschen haare Inbeeldingen toegegeeven, datze meenden, Dat het Lugtze, en Leevendige Lichaamen waaren, dieze in het algemeen met de Naamen van Geesten noemden. En gelijk de Romeynen, omtrent deeze dingen, Een Gevoelen met de Grieken hebben gemeen gehad, zoo is het ook even-al-eens met de Joden geleegen geweest: Want Dulle Menschen, hebbenze Profeeten genoemd, of *Dæmoniaci*; naa datze dan dagten dat de Geesten Goed of Quaad waaren; en zommige van haar noemden de Profeeten en de *Dæmoniaci*, Dulle Menschen; en zommige hebben Een-en-dezelve Mensch, den Naam van *Dæmoniacus* en Dull gegeeven. Doch wat de Heydenen belangd, daar behoefdmen zig zoo zeer niet over te verwonderen, Datze zulx gedaan hebben: Want de Ziekte en Gezondheyd, de Gebreeken en de Deugden, en veel andere Natuurlijke toevallen meer, zijn onder haar met de Naam van *Dæmon* genoemd, en ook daar voor Geëerd geweest: Zoo dat het hier van daan gekoomen is, Dat men door het Woord *Dæmon*; zoo wel de Koorts, als den Duyvel by wijlen verstaan heeft. Maar dat de Joden zoodaanigen Gevoelen zouden gehad hebben, Dat schijnd vry wat Vreemd en Wonderlijk te zijn. Want noch Moses, noch Abraham, hebben dat ooyt voorgewend, Datze Profeteerden, om datze met een Geest Bezeeten waaren; maar datze dat deeden door Gods Stemme, die tot haar Gesprooken hadde, of door een Droom of Gezigte. Daar beneffens, zoo vindmen in de Moraale, noch in de Ceremonieële Wet, het minste gewag niet, waar door de *Joden* zouden Geleerd, of Ingezoogen hebben, Datter zoodaanigen *Enthusiasmus*, of Bezeetenheyd van Geesten geweest is. Wanneer Godt Num. 11:25. zeyd, Dat hy van den Geest die op Moses was, zoude afzonderen, en die aan de LXX Oudste geeven, moetmen hier niet meenen, (zoo men den Geest Gods, die Moses hadde, voor Gods Zelfstandigheyd neemd) Dat Gods Geest is Verdeeld geweest. Door den Geest Gods, die men zeyd in den Mensch te zijn, moet in de Schrifture, een's Menschen Geest verstaan worden, die tot Vroomigheyd en Godzaaligheyd geneegen is. En alsser gezeyd word, Exod. 28: 3. *Dien ik met den Geest der Wijsheyd Vervuld hebbe, Datze Aaron Kleederen maaken*: Zoo en moet hier niet verstaan worden, Datter een Zelfstandigen Geest in haar gesteld zou worden, de welke zoodaanige Kleederen Maaken konde; maar hier moet de Wijsheyd van haar eygen Herte, dieze in het maaken van die Zoorten van Kleederen hadden, verstaan worden, gelijk als blijkt uyt het zelfde *vers* van dat Kapittel. In deeze zelven zin, word ook de Geest van een Mensch, wanneerze Onreyne dingen voortbrengd, gemeenelijk Een Onreynen Geest genoemd;

„ en zoo ook andere Geesten, alhoewel niet altijd: Nogtans wanneer de Deugd, „ of de Foute met dien Naam Vereerd word, zoo is de zelve zeer Ongemeen „ en Uytsteekende. Daar-en-booven, zoo hebben de andere Profeeten van het „ Oude Testament, ook nooyt een *Enthusiasmus* gepretendeerd, of dat Godt „ in haar Sprak; maar wel, Dat hy tot haar door Een Stemme, door Een Gezig- „ te, of Droom zulx gedaan heeft; en *Den Last des Heeren*, waar van zy veel- „ tijds gewag maaken, is hier een Bevèl geweest, en niet een Bezeetenheyd van „ een Geest. Hoe is 't dan moogelijk geweest, Dat de Joden tot dit Gevoelen „ vervallen zijn, waar door zy meenden, Dat haare Profeeten Bezeeten waa- „ ren? Ik kan mijn zelven hier geen andere Reeden inbeelden, als die geene, „ welke alle Menschen met malkanderen gemeen hebben; naamentlijk, het ge- „ brek om de Natuurlijke Oorzaaken der Dingen, Naauwkeurig te Onderzoe- „ ken, en haare Behaagelijke Gelukzaaligheyd in het verkrijgen van die Groo- „ ve Genugten der Zinnen en der Dingen, die haar daar toe de aldernaaste aanley- „ dinge geeven. Want de geene, die een Vreemde en Ongewoone Gaauwig- „ heyd, of Gebrek in 's Menschen Gemoed bespeuren, ten zy datze met-eenen „ ook zien, uyt wat Oorzaak zulx waarschijnelijk voortkomd, die konnen „ naauwlijx denken, Dat zoodaanigen Zaak Natuurlijk is; en indienze niet „ Natuurlijk en is, zoo moetenze noodzaakelijk denken Datze Booven-Na- „ tuurlijk is; En wat kan het dan anders zijn, als datze denken, Dat het een „ Godt, of Een Duyvel is, die zoo-Eenen in hem heeft? En hier van daan is het „ gekoomen, (en 't welk ook aanmerkens waardig is,) Dat wanneer onzen Zalig- „ maaker, Marc. 3:21. met een groote meenigte Volks omringt was, onder welke „ hy'er veele Geneezen hadde, *Dat de geene, die hem Bestonden, dit gehoord* „ *hebbende, uytgingen om hem Vast te houden; want zy zeyden, hy is buyten* „ *zijn Zinnen, of hy is Dull: Maar de Schriftgeleerden die van Jerusalem af-* „ *gekoomen waaren, zeyden; hy heefd Beelzebul, ende door den Oversten der* „ *Duyvelen, Werpt hy de Duyvelen uyt*: Als of een Duller Mensch, zoo Eenen, „ die zoo Dull niet en is, als hy, onder zijn Ontzag hadde. Jaa om dat onzen Za- „ ligmaaker, zulke Ongewoone en Vreemde dingen uytvoerde, zoo zeydenze „ Joh. 10: 20. *Hy heeft den Duyvel en is Dull en Uytzinnig*: Maar andere wee- „ derom, die hem voor een Profeet hielden, zeyden: *Dit en zijn geen woor-* „ *den van Een Bezeetenen*. En zoo was het ook al geweest in het Oude Testa- „ ment, want de geënen, die 2 Koning. 9. 11. tot Jehu quam, om hem te Zal- „ ven, was een Profeet, en nogtans zoo wierd'er tot Jehu gezeyd, van de gee- „ nee die by hem waaren: *Waarom is deezen Uytzinnigen en Dullen tot uw ge-* „ *koomen?* Zoo dat het zoo klaar blijkt, als de Zonne op den Middag schijnd, „ Dat de Joden meynden, dat de Luyden, die haar op een Ongemeene en Uyt- „ steekende wijze onder haar droegen, met een Goeden, of Quaaden Geest Be- „ zeeten waaren; uytgenoomen de Secte der Saduçeën, de welke aan d'ander „ zijde daar zoo verre quaamen af-te Dwaalen, Datze niet en konden gelooven, „ Datter eenige Goede, of Quaade Geesten waaren, waar doorze dan de Luy- „ den, die van een ander Gevoelen waaren zoo veel te meerder Tergden, om „ die Zoort van Luyden liever *Dæmoniaci*, dan Dulle te noemen. &c. Dit zeyd Thomas Hobbes.

Wat nu ten laatsten ook dit zeggen wil, als Paulus rept van *Aan den Satan Over-te-geeven*, 1 Kor. 5: 5. en ook zeyd, zulx aan *Hymenèus en Alexander* gedaan te hebben, 1 Thim. 1: 20. Het behoord alle Geleerde Mannen bekend te zijn, Dat zulx een Straff van *Verbanninge* was *Aan Godt* en *Niet aan de Duyvel*. Ziet eens hoe twijffelagtig'er de Kantteekenaars van spreeken; alsse dit noemen, *Een Uytbanninge buyten de Gemeente; alwaar de Satan zijn Rijk heeft*. En daarom luyd het al meede zeer Dwaalziek, als eenige, Actor. 23:8. Door *Engelen*, willen *Duyvelen* verstaan hebben; alhoewel zy moogelijk minder missen, welke de *Geesten* in die plaatze voor *Zielen* neemen. Ziet de Aanteekeninge van Reisius op Goodwins *Moses en Aaron*; en onze Kantteenaars

kenaars, die'er *Goede Engelen*, beneffens de *Onsterffelijke Geest der Menschelijke Ziele verstaan.* En zoo ook yemand hier aan Judas gedenkt; hy mag zig vastelijk laaten voorstaan; Dat *Het Invaaren van den Satan in hem*; niet anders wil aanduyden; als dat van doe-aan, de Vyandige en Verraadersse Geneegentheyd, om zijn Heer en Meester voor een Stuk Gelds te Verkoopen, in zijn Herte post vatte, en in dat Opzet tot de Daad toe Volharde. En alhoewel ons niet onbekend is, wat Uytvlugten en Inwerpzelen hier al verder voor den Weezentlijken Satan, pleegen gemaakt te worden, moogen wy ons niet vermoeyen de zelve hier alle op-te haalen noch te Beantwoorden; maar agten, Dat zoo wy den aanvang onzer Reedeneeringe naa Waarheyd hebben ingesteld; 't gevolg minder kreuk zal lyën door 't bybrengen van twijffelagtige plaatzen, teegens zoo meenigte die Klaarder zijn. Inzonderheyd behoordmen zig te wagten, teegen openbaare Getuygenissen der Heylige Schrijvers, eenig Bewijs te ontleenen, van Menschen, die volgens d'Erfgerugten der Oude Godwarring, en Dwaalingen, met Boosaardige voorneemens behebd; (als hier de Schriftgeleerde teegens Jesus waaren,) alles uyt den hoek haalen watze konnen om-te Lasteren en te Spotten. Want een Stomme die nooyt Taal Geleerd [Matth. 8: 16.] heeft, Spreekende te maaken; en Blind Geboorne, 't Gezigt te geeven, Dooden op-te Wekken, en diergelijke Dingen door een Woord Spreekens te doen; Dat alles kan door het bloot Uytdrijven van een Duyvel, of Booze Geest niet gedaan worden; maar daar hoord meer toe zou zulken Mensch hersteld zijn. En daarom was dit slegts een botte Laster, van zulken zoort van Menschen, die op een andertijd haar zelven genoeg *Bezeeten* aanstelden, en zeyden, Dat Jesus [Joh. 8: 48.] *Een Samaritaan was, en den Duyvel in had.* Jaa dat hy *Uytzinnig* was, Johan. 10:20. Maar zoo Beelzebul dusken Magt had, alsse zeyden, andere hadden Jesus Wonderen dan ook door hem wel naa-geaapt: Maar daar isser nooyt yemand meê voor den dag gekoomen. Zoo dat ook al de Wonderen, die Hieròkles van Apollonius Teanèus, en Spartianus, met Tacitus en Suetonius van de Geneezinge in Eskulapius Tempel verhaalen; alleen Erbarmelijke naa-aapingen zijn, die voorgewend wierden teegen de Eerste Kristenen, ter-tijd, Dat het Gerugt van Jesus Goddelijke Miraakelen, tot zoo-verre verspreyd was. En hoe Bedriegelijk men eertijds Bezeetene en Gequetste, alleen door Voorschriften van Eskulapius wist te Geneezen, heeft Tertullianus in zijn Verantwoordinge getoond. Dus mag 't ons hier genoeg zijn, Dat d'Euangelisten, deeze Duyvels of *Dæmons*, niet zelden *Krankheeden*, *Geest der Krankheyd*, *Stomme* en *Doove* en *Onreyne Geesten* &c. genoemd hebben: En alzoo bemerken, Dat de Behebtheyd van alle Ongeneezelijke Ziekten, naa de verscheyde Uytwerking, ook verscheyde Naamen by de Volkeren gekreegen hebben. Zoo dat men de *Maan-zieke*, voor zulke moet houden; in welker Lichaamen men te-dier tijd Oordeelde, Dat de Maan-Verandering zonderlinge Quellingen te-weeg bragt, die zig by Vlaagen verscheydentlijk openbaarden, d'een Min, d'ander meer Vervaarlijk of Schaadelijk. Zulx dat zommige als Mymeraars in Eenzaamheyd en in de Graf-Kelders Omdwaalden; d'andere aan 't Nagtloopen in den Slaap raakten; of onder grouwelijke Stuypen, Hikken, Snik-Nokken, Knispen en Zeenuwtrekkingen, de Vallende-Ziekte kreegen; en in 't Water of in Vyer vielen; als te zien is; Matth. 17: 15. Andere weederom heel Krankzinnig, en Raazende-Dull, dat is; Quaadaardig Bezeeten waaren; zoo datze noch met Zeelen noch met Kettens, te Binden noch te Houwen waaren, gelijk van dien Graf-Dwaaler, welke met Een *Onreynen Geest* Bezeeten was, te zien is; Marc. 5:3,4. Luc. 8: 29. Matth. 8: 28. En dewijl hem Lukas Naakt en zonder Kleederen steld; schijnd het als of zulke Menschen, van een heel andere en zeer Booze en Sterke Geest bestuurd worden; gelijk wy in onze Dulhuyzen zien, Dat de Krankzinnige te-mets haare Kleederen Scheuren, en in Bitterste van de Winter, zonder Schaade van de Kou (door 't Opzieden van haar Schuymig-Bloed en regellooze Geesten, die haar de Herssenen Verhitten, en 't Oordeel des Ge-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

voels beneemen ,) in 't Leeven blijven. En zoo heeft men ook van de *Geraakte* te denken, Dat'er Beroerde door verſtaan worden, die door Verſlapping der Zeenuwen en Peezen, 't gebruyk van haare Leeden miſſen, en Verlamd zijn: Gelijk ook het Griexe woord, datze *Geraakten* Vertaalen, eygentlijk een *Ontbondenen* beteekend. In deezer-voegen heeft ook de Vermaarde Bartholinus, in zijn Boek van de Ziekten der H. Schrift, gezeyd; Dat die geene welke in het Euangelium *Maan-Zieke* genoemd worden, de Vallende-Ziekte hadden, om dat men doe ter-tijd geloofde, Dat de zulke door de Verandering van de Maan, met deeze Quaale behebd wierden. Waarom de Medicijn-Meeſters altijd de Waſſende Maan pleegen te vermijden, op dat de zelve aan de Quaalijkgeſtelde niet Hinderlijk was, en Voedzel aanbragt. Ook vind men Aangeteekend, Dat men de Maan-Zieken pleeg te Geneezen met daagelijx een weynig Schuym van een Stier in-te Geeven; waar in men alleen Dertig Daagen, met Zonnen-Opgang moeſt volharden. En alhoewel Serapion wil, Dat deeze Ziekte, Onmiddelijk van de Duyvel voortkomd, alzoo is de H. Schrift niet ongewoon de zelve aan Een *Quaade Geeſt* toe-te ſchrijven; waar door men verſtaan moet de Quaade Geſteldheyd der Zinnen; zoo dat derzelver Werkingen door zeekere Verſtopping ophouden, en de Dierelijke Geeſten dikwils teffens Stil-ſtaan, of alleen elders in de Leeden een Verkeerde Werkinge doen: Waar door het dan te-mets gebeurd, Dat de Ziel-Geeſt ombelemmerd van uyterlijke Aandoeningen, zulke quaalijkgeſtelde te midden van die Overvallen, zeekere Beelden van Toekoomende dingen voorkoomen, uyt de welke zy naaderhand tot haar Zelven gekoomen, 't een en 't ander weeten te Voorzeggen. Waar uyt het dan kan gebeuren dat zulke te-mets Vreemde Reedenen Spreeken: Gelijk niet alleen te zien is, Matth. 8: 29. Marc. 1: 24. Act. 16: 16, 17. Maar Bartholinus verhaald ook in zijn Kindsheyd een Perzoon gekend te hebben, die men agte van de Duyvel Bezeeten te zijn: Doch van niemand dorſt Aangeſprooken worden, dan die van Een Reyn en Onbeſprooken Leeven was, overmids dien Bezeetenen elk-een in 't openbaar Verweet, wat hy in de Heymelijke Schuylhoek van zijn Konſcientie Verborgen had; zoo dat yder die wat op zijn Leever had, hem Schuwig waaren. Zonder dat wy daar uyt, noch uyt d'aangehaalde plaatze van Mattheus en Markus, met W. Momma zouden zeggen, Dat de Duyvel ook een Preediker en Verkondiger van Kriſtus geweeſt is. En dat hem de Handelingen tuſſen Godt en den Menſch bekend zijn; om dat hy niet zelden, Een Uytvoerder van Gods Oordeelen is. Want wat dunkt u Leezer! Luyd het niet Klugtig; als men zoo de Lakkeyen in den Raad roept; en de Beul die anders hier ook de Roll van *Aanklaager* ſpeeld; over 't Hals-Vonnis een Waardige plaats ter Vyerſchaar inruymd, op dat hy met den Hoofd-Officier aan de rye Zit? Onder-en-tuſſen meend ook gemelde Bartholinus, Dat het niet geheel en kan ontkend worden, of wanneer het Lichaam geheel Onderdrukt is, de Ziel als dan deste vry'er Werkt; gelijk men dikwils in de Stervende ziet gebeuren. Dit zeyd Bartholinus; alhoewel hy zelfs van gevoelen is, Dat de Booze Geeſt zig by deeze en veel andere Ziekten voegd, en die noch te erger maakt. En gelijk zommige Oordeelden, Dat deeze Ziekte van Godt gezonden wierd; hebben veele de zelve niet alleen *De Heylige Ziekte* genoemd, gelijk Celius Aurelianus aanteekend, maar de Joden hebben ook zeekere Formulier-Gebeeden daar teegens ingevoerd; gelijk by Buxtorf te zien is. Inſgelijx worden by de Geleerder Schrijvers, verſcheyde manieren aangeweezen, Hoe men eertijds de Bezeetene pleeg te Geneezen. Dus verhaald Joſefus niet alleen, Dat hy zulx in 't Leeger van Veſpaſianus, door een Ring in de Neuze te ſteeken, gezien heeft; zoo dat de Booze Geeſt te-gelijk met het uythaalen van de Ring wierd Uytgeſnooten: Maar Kirchmannus gedenkt ook aan dit Gebruyk in zijn Boek *Van de Ringen*. By wien dan aangeteekend word; Dat Eduard Konink van Engeland, op dusken wijs van de Vallende-Ziekte Geneezen is. Welken Ring Bartholinus Oordeeld van een Elands-Klaauw ge-

weeſt

weest te zijn; naadien daar in een zeldzaame Kragt, teegens deeze Quaal verborgen zit. Boovendien heeft men ook het Geesselen met Roeden of Sweepen een bequaam Middel teegens de Bezeetenheyd bevonden; om dat de Geesseling de Warmte opwekt, en het Verstand uyt zijn Dwaal-Spooren te-rug roept; gelijk Bartholinus in zijne Brieven aanteekend. Doch gelijk men uyt deeze Geneezinge, wel gissen kan, Wat voor een Bezeetenheyd van de Duyvel men dit alles te-agten heeft; alzoo meenen wy dat men ook naa deeze, heel de rest der Stomme, Doove, Kranke en Onreyne Geesten kan leesten, zonder daar Een Zelfstandigen Duyvel Satan, als Een POETSJENELLO of Fratzemaaker onder te mengen. En wy zien ook, Dat zommige Fraaye Schrijvers onzes tijds, (de Stijfhoofden misgeteld,) hier van zoo Waggelziek den Duyvel invoeren; Dat hy'er veel-meer schijnd uyt-te vallen. En hy zal'er voor-zeeker meer en meer uyt vallen; zoo men slegts des Duyvels Op-en Ondergang ter-Deugden naaspoord. Ook en behoorde niemand langer zoo dwaas te zijn en te Vraagen; Waar in doch deeze Booze Geest bestaan heeft, zoo'er geen Zelfstandigen Satan, of Weezentlijken Duyvel uyt de Hel, met deeze Bezeetene omgesprongen heeft? Want hy zou zig onzes-bedunkens, alzoo Gek aanstellen, als of hy vroeg, Waar in de *Dood*, de *Ziekte*, of de *Zonde* bestaat: Naadien immers die alle geen Zelfstandige Weezentlijkheeden zijn, schoon aan de zelve te-mets Perzoonelijke Hoedaanigheeden van *Gaan*, *Koomen*, *Woeden*, *Heerschen*, *Uytgedreeven worden*, *Vertrekken* &c. worden toegeëygend. Gelijk zoo ook den Vermaarden Genees-Heer Riverius, zeeker algemeen Geneesmiddel, by hem teegen de Koorts uytgevonden, zijn *Koorts-Jaager* pleeg te noemen. En daar zijn veel Geneesmiddelen en Teegen-Giften, die ten aanzien van de Quaalen die'er door Verdreeven worden, een diergelijke Naam van die Kragtige Daad ontleenen. Zulx dat wanneer Jesus gezeyd word, de *Dæmons* of Quaade Geesten Uytgeworpen te hebben; men niet en moet meenen, Dat hy eenige Weezentlijke Zelfstandigheeden, (hoedaanig men zig den Duyvel *Satan* of zijn Engelen verbeeld,) *Uytgeworpen* heeft: Maar 't geeft te kennen, Dat hy zeekere Ongeneesselijke Gebreeken, die den Mensche aangekoomen waaren, en 't gantze Raaderwerk der Dierlijke Geesten, Onsteld hadden, door Herstellinge weggenoomen heeft. En in deezer-voegen word het Dogtertje der Griekze Vrouwe uyt Syrofenicien, Dat *Deerlijk van den Duyvel Bezeeten* was; gezeyd, Dat Jesus 't zelve *Gezond* maakte, vergelijkt, Matth. 15:22,28. met Marc. 7:26,30. daar deezen DÆMON, Een *Onreynen Geest* genoemd word. Gelijk'er ook al geen gebrek aan Letter-Knabbelaars is, die DÆMON, Een *Weeter* Vertaalen. 't Geên misschien op die past, die gezeyd worden *Een Waarzeggenden Geest* te hebben, Actor. 16: 16. Daar wy ons hier niet verder meede bemoeyen zullen. Maar zeggen alleen, Dat door deeze Verklaaringe, den Roem van Jesus Goddelijke Miraakelen, veel-meer Vergroot word, dan of wy zeyden, Dat hy waarlijk Een Zelfstandigen Satan Uytgedreeven had. 't Geên hier uyt openbaar is, Dat'er een veel grooter Vermoogen vereyst word, om Een Uurwerk, of een Konstig Orgel-Spèl, Dat van een Moetwilliger Ontsteld, Verwoest en Verbrooken is, met Een Woord, en in Een Oogenblik te Herstellen; dan met Een Stok en Een Sterke Noodhulp, Een Pijpesteller het Huys-uyt te Jaagen, of hem Handen en Voeten te Binden. Want het eerste kan niet dan door Een Goddelijke Kragt, en als een naaste Trap aan de Opwekking der Dooden geschieden, het laatste, ligtelijk door een kleene overtreffing van Magt en Koeraasje. Gelijk het ook bekend is, Dat het Uytdrijven alleen, weynig aan 't Herstel der Ontstelde dingen aanbrengen kan. En datze Dwaalen die den Duyvel als een Gevallen Engel, Hoedaanigheeden van Vermoogen toe Schrijven, die zelfs niet eens tot het Weezen der Goede Engelen behooren, is te vooren aangemerkt. En zoo doende meenen wy, Dat ook de H. Schrift genoegzaam aanwijst, Dat Jesus Kristus, de Magt en Werken des Duyvels; tweezinds Verbrooken heeft; te weeten die des SATANS, of Zondelijke Begeerte;

 door

door 't Geloof dat hy Geopenbaard heeft, waar door men alle Aanvegtingen Overwind, en t'Onderbrengd; en die der *Dæmons*, of Quaade Geesten, door 'tGeneezen der Krankheeden enQuaalijk-gestelde. En het is ookalleen door zijn Kragt geschied, Dat hem zijne Discipelen daar in ten deele zijn naagevolgd. En wel inzonderheyd hebbenze dit gedaan, wanneer zy door de Preediking van het Zaligmaakende Geloove; het Bygeloof aan de Vals-verdigte Oraakel-Stem-

't Geloof aan de Oraakelen; waar door Verdweenen.

men, der Baals en Ziel-Goden, zoo grooten Afbreuk deeden, en de Bosch-Priesters Beschaamd wierden, langer het Leugen stofferen met Verdigte Fabelen by de hand te houden; waar door de Goden, Tempelen en Altaaren scheenen Verlaaten te hebben, en in den Afgrond gevaaren te zijn. En zoo zienwe dat het hier meest op uyt-loopt, wanneer de meergemelde Stellingfleet, (die het Geneezen der *Bezeetene*, voor een Uytwerpen van een Zelfstandigen Duyvel neemd;) ten laatsten uyt Origenes en andere Kerk-Vaders, aangaande het zeergemeen Uytwerpen der Quaade Geesten in de Eerste Kerke, niet hoogers weet by-te brengen, als *Dat de Gemeene Kristenen, door de Genaade van Kristus, en zijn Woord; de Swakheyd der Duyvelen Ontdekten; zoo dat'er geen Geleerde Mannen toe behoefden op-te staan.* Maar dat deeze *Duyvelen* geen andere, als Afgoden en d'Afgoderye waaren, van wien het Bygeloof vreemde dingen voort-zey; is uyt Menutius Felix openbaar, die doorgaans de Goden Saturnus, Serapis, en de Duyvelen en Geesten, al met eene Quast overstrijkt, en zeyd, Dat zy in haare Oraakel-Stemmen (te weeten die de Baals-Priesters daar van Verzierden en aan 't Volk overbragten, ziende 't Verloop van haar Getyë,) bekenden, weegens de Gebeeden der Kristenen te moeten wijken. 't Zelve is meede uyt Cyprianus en Laktantius te verneemen, die zoo wel als Paulus, *Afgoden* en *Duyvelen* Daimons, voor een-en 't zelve neemen, 1 Kor. 10:20. Ziet meede Actor. 17:18. daar DAIMONIA, *Goden* Vertaald worden. Zoo dat gemelde Kerk-Vaders daar op uyt-zijn, aan-te wijzen; Dat het alleen van de Beschaamdheyd der Afgodize Baals-Priesters en Duyvel-Dienders afquam, Dat de Geloofbaarheyd der Oraakelen, waar doorze hun Godsdienst staande hielden; door de Preediking van 't Euangelium, aan 't Verslappen raakte, en elders geheel in duygen viel. Inzonderheyd wanneer 't alzinds by 't Nieuwe Kristendom uytlekte, en opentlijk geweeten wierd, Dat de Bedriegerze Wichel-

Godspraaken der Heydenen altijd Dubbel-zinnig.

Paapen, de voorgewende God-Spraaken zelfs Verzierden, en die niet zelden zoo Bedommeld en Dubbelzinnig instelden, Dat hen altijd d'agterdeur openstond, om die Slinx en Regts, dat is, naa den Uytgang der Zaaken en haar eygen Belang uyt-te leggen: Gelijkmen van 't Apollijns Oraakel, pleeg te zeggen;

't Is Delfis Godheyds aardt, Geheymen te Bedekken
Door Uytspraak, daar men kan een Dubb'len Zin uyt trekken.

En hoe onder meer andere Duyvel-Godize Vraag-Baakens, inzonderheyd de God-Spraak van Apollo, voor de Naam van KRISTUS Schrikte, heeft Prudentius in deeze Veerzen willen aanwijzen:

Gepijnigd word Apol, *door* Kristus *Naam Geveld:*
De Blixem van zijn Woord *niet konnende verdraagen,*
d'Ellendige is Verschrikt, door zoo veel Tonge Slaagen,
Als Kristus Wonderdaân, *Tromppetten met Geweld.*

En gelijk'er voorts in heel 't Oude en Nieuwe Testament, niets gemeender is, dan de Agtinge voor d'Afgoden en Dæmons, van eenerley Bygeloove af-te leyden, en haar Vermoogen in 't Menschelijk Verstand te Vernietigen; alzoo heeft ook zelfs Porfyrius moeten bekennen, *Dat van die tijd af, Dat Jesus heeft begonnen Gevierd te worden, niemand de Hulp der Goden,* (verstaat der *Dæmons*, of Ziel-Geesten der Vergode Helden of Baals,) *meer Gevoeld heeft.* Gelijk die plaatze alzoo gevonden word by Eusebius, in 't V^de Boek van zijn Voorbereydinge tot het Euangelium. En hoe Bedriegelijk en Waggelziek d'Egiptenaars van

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

van Ouds haare Leeringe van de Geesten, Dæmons en Half-Goden pleegen voort-te zetten; zal ons moogelijk de zelve Porfyrius niet donkerlijk aanwijzen, als hy in zijn Tweede Boek, *Van dat men geen Vleesch Eeten mag*; aldus van haare Priesters schrijft; „ Deeze houden voor gewis, Datter zeekere zoort van „ Geesten zijn, op allerley Bedrog afgeregt, van veellerhande Gedaante, en „ zeer Archlistig nu in schijn van Goden, dan van Dæmons, strax weederom „ in de Gedaante van de Zielen der Afgestorvene, haar zelven voordoende: „ En datze alzoo alles konnen Opzenden, zoo wel 't geên voor Goed, als 't „ geên voor Quaad gehouden word: Zy gelooven'er by, Datze aangaande de „ dingen die waarlijk Goed zijn, en die in de Ziel bestaan, niets ter Weereld „ yts Vermoogen, noch'er ook heel geen kennis van en hebben: Maar veel-eer „ alleen haare leedigen Tijd Verquisten in die Quaalijk te gebruyken, en die wel-„ ke op het Padt des Deugds Wandelen, Bedeunen, en zig in Reuk en Slagt-„ Offers doen Vermaaken. Dit zeyd Porfyrius. Die daar in een beeter taal schijnd te voeren, als veele onder de Kristen-Uytleggers.

Maar gelijk de meergemelde Eusebius, met zommige uyt d'eerste Kerk-Vaders, veele Oraakelen heeft bygebragt, die de laater-tijd, te Voorbaarig en zonder Naadenken in grooter Waarde gehouden heeft; alzoo heeft ook een dieper Naaspooringe, nu al lang ontdekt, Dat al die voorgewende Godspraaken, geenzinds door de Duyvel, maar door louter Bedrog der Schelmze Wichel-Paapen, en Outaar-Kykers gepleegd zijn: Waar van zig ook te-mets de Vorsten en Magistraaten, weegens hun Belang in de Staatkunde, Meesterlijk wisten te bedienen. En dat wy dit met de grootste waarschijnelijkheyd zeggen, zal ons inzonderheyd de doorletterde Man Anthoni van Dalen goedmaaken, die daar van opzettelijk zijn Werk gemaakt heeft, in Twee verscheyde Boeken, waar van het laatste in onze Taal geschreeven, zoo wel als 't eerste, Een *Verhandelinge* vervat, *Van de Oude Oraakelen der Heydenen.* Die des Mans neerstigen Arbeyd, en kragtige Bewijzen ter-Deugden inziet, moet zig verwonderen, Dat zoo veel Treffelijke en Vermaarde Mannen in de Griekze en Latijnze Kerke, en die onder de laatere Geleerde, haare Aanteekeningen in Waarde gehouden hebben, een reex van Eeuwen lang; haar hebben konnen Inbeelden, Dat de Duyvel zoo veelvuldige en Klaare God-Spraaken van zijn eygen Ondergang, voor de komste van Kristus, en op de tijd zijner Geboorte, zou hebben voortgebragt; en hy alzoo teegens d'aanmerking van de Zaligmaaker, zijn eygen Rijk (zoo hy'er anders een had,) zou hebben willen Verstooren. Doch gelijk ons de H. Schrift nergens leerd; Dat'er zulke Oraakelen ooyt waarlijk geweest zijn, aan welk men geloof moet slaan; alzoo heeft ook Jesus, door zijn Reedenvoeringe met de Booze Joden, niet alleen het gewaande Oraakel van den Oversten God-Duyvel *Baalzebub* (tot welken Ahazia zond, om te vraagen, 1 Kon. 1:2.) Maar ook de Vaatze Reeden der Joden, genoegzaam aan Duygen gesmeeten. Gelijk dan ook uyt al de Beste Schrijvers, opentlijk blijkt, Dat die, welke onder de Oude Schrander van Verstand, en min met Bygeloovigheyd behebd waaren, even zoo van de Oraakelen geloofd en gesprooken hebben. Zulx dat ook Cicero, (daar hy hem egter zelfs in het Pleydooy teegens Gabinius, van de God-Spraaken zogt te bedienen,) niet anders van de Oraakelen gesprooken en Geschreeven heeft, als dat het enkele Uytvindingen der Priesteren waaren. Behalven Plutarchus (die inzonderheyd ook van het Ophouden der Oraakelen geschreeven heeft,) hebben veel Vermaarde Autheuren van de Oraakelen gewag gemaakt; als met Naamen, Strabo, Dion Kassius, Herodianus, Pausanias, Dion Chrysostomus, Martialis, Suetonius, Tacitus, Philostratus, Lucianus, Kapitolinus, Spartianus, Trebellius Pollio, Tertullianus, Eusebius, Ammianus Marcellinus, Klaudianus, Zozimus, Makrobius, Theodoretus en Zozomenus; als meede de Keyzerlijke Wetten van Gratianus en Valentinianus: In welke het Raadpleegen met de Oraakelen, omtrent het Jaar 385 naa Kristus, Verbooden word. Waar uyt niet alleen blijkt, Dat de God-Spraaken, wel ten

Heydenze God-Spraaken zijn niet van de Duyvel voortgebragt.

Dwaalinge der Kristenen daaromtrent.

Wie van de Oraakelen 't meest Geschreeven hebben.

tijde

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

tijde als de Apostelen het Euangelium over-al Uytbreyden, de Bygeloovigheyd omtrent de Vraag-Baaken, aan 't Slabbakken was; maar het is ook uyt verscheyde Besluyten der Opper-Kerk-Vergaaderingen; en de tijden van de Keyzer Theodosius en zijne Zonen, Arkadius en Honorius openbaar, Dat het Oraakel-Vraagen, in de Heydenze Tempelen, tot ruym 400 Jaar naa Kristus Geboorte, stand gehouden heeft. Al 't geên den Heere Huët had behooren te merken, als hy uyt Plutarchus beweerd, Dat de Oraakelen met de Komste van Kristus hebben beginnen te Swijgen; als wanneerze, meend hy, geheel Verstomd zijn. Doch het teegendeel blijkt zoo wel uyt d'aangehaalde aanmerking als uyt Strabo, en uyt het geên Origenes teegen Celsus bybrengd. En gelijk men zeyd, Dat'er in Gunèa en elders noch Oraakelen of Spreekende Duyvel-Beelden zijn; alzoo gissen eenige daar uyt nogtans zeer Dwaalziek, Dat de Oraakelen niet alle met de Komste van de Zaligmaaker, de Mond gesnoerd zijn; maar dat alleen de Booze Geesten Verhuyst, en naa andere Landschappen Vertrokken zijn: Gelijk onder andere heedensdaagze Schrijvers, Simon de Vries, in 't Vierde Deel zijner *Kurieuze Aanmerkingen*, aanteekend. Die daar by dan ook het weeder-opkoomen der Oraakelen, *Door Gods Toelaating*, aan 't Verval en Ongeloof aan 't Euangelium opdraagd; naa dat de Duyvel reeds met de Komste van Kristus, over-al Verstomd, en de Zaligmaaker dessels * Booze Werken Verstoord had. En zulx wel voornaamelijk in Amerika, daar 't Euangelium minst bekend was; en naaderhand ook weederom in Afrika en de Moorenlandze Gewesten: Alwaar den Satan zijn Rijk van Meeta-aan zoo lang Vestigde, tot eyndeling de laater aankomst der Kristenen, 't zelve aldaar van nieuws groot Afbreuk deed. Maar het luyd voorzeeker Vreemd en Fabelagtig, Dat zulke Schrijvers Geloof aan de God-Spraaken des Duyvels geeven, welke daar by niet naalaatig zijn te zeggen, Dat de Antwoorden der Godspraaken, altijd Dubbelzinnig waaren; zoo datze doorgaans naa Twee zijden konden uytgeleyd worden; dewijl de Duyvel zeggenze, onder de zijnen, *Nooyt voor een Leugenaar wilde passeeren*: Zulx de Tooverze Wichel-Paapen, wanneer de Zaak anders uytviel, het Volk wijs-maakten, Datter yts omtrent de Plegtelijkheyd der Offerhanden verzuymd was, en dat zulx de Zaak Verbrod had. Doch wy zeggen; Dat by-aldien dit Waar is, gelijk we strax zullen toonen, Dat het altijd Waar bevonden is; Dat'er dan tot duske Oraakelen, geenzinds de Hulp van de Duyvel noodig was, maar dat de Schelmze Paapen daar toe snood genoeg waaren, dit alles zoo Bedriegelijk te besteeken. Waar van terstond wat naader.

Oraakelen hebben wel 400 Jaar naa Kristus standgehouden.

Heedens daagze Oraakelen.

* Of liever 't Geloof aan zijn Vermoogen om 't Booze te werken, had uytgewist.

Onder de meenigte Steeden en Landschappen, daar men van Ouds Vraag-Baakens had, en om God-Spraaken wierden aangezogt, vindmen inzonderheyd Vermaard dat van Delphos, van Dodone, van Klarus, van Preneste, Pergamus, Apamèa, Aphaka, Daphne, Heliopolis, Seleucia, Alexandria, en veel andere in Celicien, Mileten, Macedonien, Lakonien, Sicilien, Roome, Karthago, en meer andere plaatzen, die men by Tertullianus op de Naam-Lijst vind. En zoo had ook by-naa, yeder geagte Godheyd, een byzondere Stadt of Landschap, daar hy zijn God-Spraaken gaf. Alhoewel het Oraakel van Apollo, onder verscheyde Bynaamen, zoo wel te Myleten, als-te Klarus, of te Delos, alwaar noch overblijfzelen van Apollôôs Tempel gezien worden, of in Seleucien, Antiochien, Daphne en Heliopolis te vinden was. En zoo meede 't Oraakel van Jupiter, Dat te Dodone, of te Apamèa, en elders bezogt wierd. Voords was dat van Eskulapius te Pergamus, Dat van Pasiphæ in Lakonien; En zoo van Venus te Aphaka; En dat van Serapis, te Alexandryen Vermaard: en wast met al de rest der Oraakelen. Die dan van deeze plaatzen afgehaald, en ontfangen wierden, of in Veerzen, of in Droomen, of ook door Lôôten. En op dat het Kunstig Bedrog der Priesteren, te-bet Bedommeld en te-min uytlekte, waaren de Geheymplaatzen daar men de Oraakelen vroeg, en Antwoord kreeg; meest in Onderaardze Hoolen en Spelonken, die of daar toe omtrent de afgeleegen Tempelen of Gewijde Kapellen, Konstig gemaakt; of door behulp der

Wat Oraakelen ouwelinx Vermaard waaren.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Natuurlijke gefteldheyd daar toe waaren uytgekoozen. Waar in zy dan onder hulp van een toegeftelde Weeder-Galm, de Stemme door heymelijke Spreek-Pijpen van uyt de Vraag-Baak, of Vermaard Afgod-Beeld, deeden voortkoomen. Gelijk ook Athanafius Kircherus, in zijn PHONURGIA, van diergelijke Spreek-Büyzen gewag maakt; die by hem uytgevonden, en aan de Liefhebbers met dat Oogmerk getoond zijn; op dat hy daar door betoonde, op wat wijs de Guytagtige Guychelaarye der Oude Heydenze Paapen; de Oraakelen heeft weeten voort-te brengen. En alhoewel hy dit Konft-tuyg defweegen de Naam van het *Delphis Oraakel* gegeeven heeft; voegd'er egter die Goede Pater, ten laatften noch deeze Getuygenis by, *Dat hy niet en wil ontkennen, Dat de Duyvelen zig hier ook heymelijk hebben onder-gemengt.* Dit zeyd Kircherus. Doch hy had moogelijk beeter gedaan, by-aldien hy zig hier uyt Theodoretus en Ruffinus had te nutte gemaakt, wat zy van de Holle Beelden verhaalen, die met de Rugge aan de Muuren geplakt; van agteren in een ander Vertrek, een heymelijke toegang voor de Bedriegerze Paapen overlieten; om hunne God-Spraaken door dezelve te doen; hoedaanig Theophilus de Biffchop van Alexanderye ontdekte; en die Stadt daar door zoodaanig van d'Afgoderye onthefte, Dat alle God-gewijde Boffchen, Tempelen en Afgoden, tommelings wierden Overhoop gefmeeten en Uytgeroeyd. Doch Kircherus heeft moogelijk alleen uyt benardheyd alzoo moeten Spreeken; (fchoon hy miffchien al anders geloofde;) wilde hy de Goedkeuring der Geeftelijken over zijne Boeken aan de hand houden: Dewijl het Kerklijk Regt onder de Roomzen, de gantze Geleerdheyd zoo kort ingebonden houd, Dat niemand onder hen yts zou durven Stellen, of Meenen; dan 't geên met Verlof der Pauzelijke Zielwagters door den Beugel mag. En het fcheeld niet of zeer weynig, of het ftaat even zoo met de Geeftelijke onders ons, die haare Boeken met APPROBAATIE moeten Uytgeeven. Zulx moogelijk op alzulke Schrijvers (behoudens elks Eerbied;) niet oneygen paft; 't geene Martialis van Rufus Zingd;

> *Al 't geene* Rufus *zeyd, is niet als met Verlof,*
> *Hy Lagt of Schreyd, of Spreekt, of Swijgt, of Weygerd, Of*
> *Ontzeyd, of Eyft, of Braft, of Swelgd, of Gulpt; al met*
> Verlof, *zoo niet, hy Sweeg gelijk een Piffe-Bed.*

Maar behalven dat'er Voorbeelden ontbreeken, die ten klaarften toonen, Dat de gewaande Oraakel-Stemmen, geen Menfchelijk Bedrog en Kunft maar een Werk des Duyvels zijn geweeft; zoo komd ook de nette Befchrijvinge die ons Ariftoteles, Apulejus, en zelfs Vitruvius van het Beweegen en Stemmelijk Spreeken der Stok-Beelden, niet alleen zeer wel over-een, met het geên de Schranderfte onzes tijds, van der Ouden Guychelaaryen omtrent de Oraakelen en God-Beelden vermoeden; maar ook met het geên men niet zonder Verwondering op onze Jaar-Markten in de *Marrionetten*, en Beeld-Spreekende Tooneelfpeelen ziet. En daar is in 't Jaar 1680, te Parijs Een KOMEEDIE uytgegaan, in welke onder de Tytel-Naam van *La Divinereffe, ou les faux Enchantemens*; de Oraakelen, en alle zoort van MAGIE, of Duyvel-Befweeringe, en wat'er aan vaft is, als enkele Kunsjes en Bedriegeryen der Gewaande Waarzeggers, en Duyvel-Swetzers ontdekt worden. Voorwaar het Bedrijf des Duyvels, is ten opzigt der Heydenze God-Spraaken, nooyt beweezen: Maar is van de Kriften-Schrijvers op geen andere Grondveft aangenoomen, als dat zy van Ouds uyt Onkunde van de Natuure der Geeften, de Duyvel zoo grooten Voorweetenfchap en Overnatuurlijk Vermoogen hebben toegefchreeven. Niet wel in-agt neemende, Dat zelfs de Goede Engelen niet anders Werken, dan alfle Gezonden worden, en ook niet zonder Gods-Gemoedelijke Meedewerking. Waar toe ook noch dit veel geholpen heeft, Dat zy alzinds bemerkten, Dat de Oraakelen, zeederd het Kriften-Geloof, minder Agting begonden te hebben; 't geên zommige, dan voor een Verftooringe van het Rijk en Magt des Duyvels hebben aan-

In hoedaanige plaatzen de Oraakelen Gevraagd wierden.

Heydenze Oraakelen geen Werk van de Duyvel gehouden.

Maar enkel Bedrog der Priefteren.

Ophouden van d'Oraakelen hoe

voor een Verstooringe van 't Rijk des Duyvels gehouden.

aangezien, Doch waar van Cicero de regte Oorzaak al in zijn tijd heeft schij-
nen te kennen, als hy zeyd; *Dat de Agtbaarheyd der Oraakelen minder Gloo-
ry had, om dat de Menschen langer niet zoo Bygeloovig als in d'Oude tijden
waaren.* Beginnende met het toeneemen der Geleerdheyd te bemerken, Dat
de Veerzen die Apollo nu-en dan voor Godspraaken gaf, zoo Slegt, Zot en Bot
t' zaam-geroffeld waaren, datze heel niet meer aan Apollo pasten, die zelfs een
God der Poëzye was. Zoo dat de Tempel-Paapen vaak daar over Beschaamd
geworden, genoodzaakt wierden, de God-Spraaken voortaan, in *Proza* voort-
te brengen; waar doorze min geleegentheyd vonden, om heymelijke Dubbel-
Zinnigheeden, daar in-te draayen; die niet al-te Naakt en Voordagtelijk schee-
nen opgestikt; gelijkwe strax met een staal uyt Cicero naader zullen aanwijzen.

Wat de Oorzaak van 't Ophouden der Oraakelen te-agten is.

Nogtans moet men zig niet al-te zeer Verwonderen, Dat zoo wel eenige Joden,
als inzonderheyd, zoo algemeen de Eerste Kristenheyd, (schoon beyde even
Afkeerig en Ongeloovig aan heel het Heydens Goden-Kraam;) nogtans zoo
grooten geloof, aan 't bedrijf des Duyvels in de Oraakelen gegeeven hebben;
dewijl noch de meeste van die, zulke waaren, die uyt de Griekze Heydenen het
geloof aangenoomen, en alzoo wel 't meest met de Wijsbegeerte van Plato be-
hebt, en de Herssenen deswegen met de damp der *Dæmons* en Quaade Gee-
sten, Beswangerd waaren. Waar toe men mag naazien, wat Josefus op deeze
trant, van de Zielen der Goddelooze zeyd, die onder hen, *Dæmons* genoemd
wierden, en in de Menschen voeren om die te quellen. Alhoewel'er zig den H^r^.
Andala noch al meede behelpt, om'er evenwel een waaren Duyvel teegen D^o^.
Bekker uyt-te smeeden; en'er zeekerlijk over te weeder-spreeken is. En wat de
Farizeën, die de Platonize Filozoofie ten deele geneegen waaren, van Beelze-
buls Geest en de Duyvel wisten te praaten, alsse in Jesus 't Geneezen der Bezee-
tene wilden Lasteren, is Matth. 12. te verneemen. Doch dat de Sadduçeën van
een ander Gevoelen waaren, en daar over teegens de Farizeëze Secte laagen
aangekant, is te zien Actor. 23: 7, 8. Nogtans isset met de Grieken, zoodaa-
nig omtrent het geloof der Oraakelen gesteld geweest, Dat veele onder hen de-
zelve Bespot en Uytgelachhen hebben; zoo dat zelfs Eusebius (die immers wel
de voornaamste Beweerder der Oraakelen onder d'Oude Kristenen is, jaa uyt
wien al de laatere Schrijvers, 't zelve meest hebben voort-geleerd, en'er noch
al tot bewijs van de Weezentlijkheyd des Duyvels in haere Boeken meede pron-
ken;) van heele Secten onder hen weet te Schrijven, die zig door dit Gevoelen
Vermaard maakten, *Dat heel het werk der Oraakelen, noch door de Goden,
noch door de Duyvelen, maar alleen door het Schelms Bedrog der Menschen,
Veroorzaakt wierd.* Zoo dat zelfs Eusebius zig Verwonderd, Dat zulke, die
van 's Moeders Buyk-aan met d'Afgodize Melk Opgevoed, voorgaaven, Dat
de Oraakelen t' eenemaal Onnut en Schaadelijke Bedriegeryen waaren. Jaa
daar by getuygd, Dat'er by Duyzenden geweest zijn, die teegen d'Oraakelen
Geschreeven, en de Ydelheyd daar van betoond hebben. Zulx uyt Eusebius
niet veel zeekers van der Oraakelen Geloofbaarheyd te haalen is; alhoewel hy
voor hem zelf heel breed van het Verstommen derzelve opgeeft. Gelijk ook
meest alle andere Fraaje Schrijvers, die onder de Eerste Kristenen de beste te
agten zijn, veel-meer werk gemaakt hebben, d'Afgoderye en Bygeloovighee-
den, te Roskammen, als de waare geschaapenheyd der Oraakelen, en Weezent-
lijke Zelfstandigheyd en Vermoogen des Duyvels te onderzoeken. En derhal-
ven als zulke zijn aan-te merken, die ten minsten hier in gedwaald hebben; Dat-
ze wel geen geloof aan de voorgewende Invloed der Baals, of Ziel-Goden gee-
vende, de God-Spraaken nogtans veel-eerder geloofd hebben van de Duyvel
voort-te koomen; die daar door de Heydenen in haare Blindheyd hield. Niet
genoegzaam in-agt neemende, Dat de Heylige Schrijvers in 't N. Testament,
niet zelden, Goden en Dæmons, Duyvels en Quaade Geesten, Behebdheeden, en
Krankzinnigheeden onder-een mengen en d'een voor d'ander neemen; zonder
daar onder op 't minst aan een Zelfstandigen Duyvel, die Een Rijk in de Helle
heeft;

Joan. 7: 35. en 12: 20. &c.

Eusebius Getuygenis van 't kleen geloof aan de Oraakelen teegens hem zelven aangevoerd

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

heeft, te denken; die tot al-zulk geſtelde Invaard, en wel dapper de Beeſt ſpeeld. Waar toe het aangaande de Oraakelen, nu al lang klaar ontdekt is, Hoe en op wat wijs de zelve door de Bedriegelijke Goochel-Konſt der Paapen, onder veel Swetzerye en Toeſtel zijn voortgebragt. Dus kan men nu ook denken, wat men van die Duyvelze God-Spraaken te gelooven heeft, welke noch heedensdaags by de Peruaanen in 't Dal Lima, van zeekeren Vermaarden Afgod, worden afgehaald, die weegens d'overvloed van Woorden, by hen Rimak, dat is, *Veel-Snakker* genoemd word. Als meede van die Spreekende Duyvel-Goodjes in Nieuw Spaanjen; welke in den Tempel van Semes Geraadpleegd worden. Zijnde deeze by-naa even als der Kaldeën *Theraphim*, op een Grouwelijke wijs toegeſteld. Maar als de Koning of Een Prieſter-Man onder dit Volk de zelve Vraagen zal; maakt hy zig door 't ingeſnooven Dul-Kruyd *Kohobba*, Dronken; en naa een wijl, als in een Raazende Beſwindeling der Herſſenen geleegen te hebben; ſtaat hy op en Verhaald wat Antwoord hy ontfangen heeft: *Is dat niet ſchoon de Duyvel om God-Spraaken aangezogt?* En gelijk'er in Angola niet gemeender is, dan in alle bedrijf de Duyvel om Raad te vraagen, alzoo verhaalen ook de Land-Beſchrijvingen, dat hy in *Kapo Monte*, zijn Antwoorden met zoo Yſſelijken Geluyd geeft; Dat elk die 't Guychel-Spèl niet en weet, daar van Trild en Beefd, en niet zelden 't Haaze-padt kieſt. En zoo yemand luſt heeft hoopwerk van al duske Bedriegerze Oraakelen te zien; hy zal het in 't Eerſte Deel van 't *Hiſtorize Schouw-Toonneel*, door Simon de Vries, wel zuynig en met ernſt te zaamen gehoopt vinden. En hoedaanig by veele noch geloofd word; Dat de Duyvel, de Waarzeggers in Japan Verſchijnd; heeft de zelve Schrijver, uyt de Brieven van de Jeſuwijt Lud. Frojes, in 't IVde Deel zijner *Kurieuze Aanmerkingen* aangeteekend; en met zoo veel andere Verhaalingen van Duyvelaaryen en Tooverze by-eenkomſten onder die van Virgynien, Braſil en Peru, verzeld; Datze alle Moogelijkheyd, Geloofbaarheyd en Waarheyd, zoo wijd als de Zonne deeze Aarde, te booven-ſtreeven.

Heedensdaagze God-Spraaken by de Indiaanze Volken Verdagt gemaakt.

Tot de Oraakelen, wierden zomtijds ook de Vermaarde Boeken der Sibyllen ingezien: Te weeten, om de zelve in Vergeleegentheyd te Raadpleegen, en wel inzonderheyd om 't Gemeene Volk te Mompen, zoo'er wat Staatkundigs op handen was; en men den Uytſlag van zommige Donkere dingen ſcheen te moeten weeten. Waar op dan de Princen door 't Omkoopen der Wichel-Paapen en Outaar-Kykers, zoo Voordeeligen God-Spraak gegeeven wierd, als met het Belang des Keyzers beſt over-een quam: Want daar toe waaren de Veerzen der Sibyllen, zelf zoo Donker en Dubbelzinnig ingeſteld; Dat Cicero in zijn Tweede Boek der *Voorzegginge*, weegens 't Oraakel dat om Cæſars wil voortgebragt wierd; van derzelver Uytleg gezeyd heeft. *Zeer Archliſtig heeft hy dieze Verzierd heeft, dezelve zoo bewerkt, Dat watter ook mogt koomen te gebeuren, altijd ſcheen Voorzeyd te weezen; door 't agterlaaten van Menſchen en Tijden. Want hy heeft zoodaanigen Schuylhoek van Duyſterheyd gevonden en gebruykt, Dat een-en dezelve Veerzen, nu op deeze, dan weeder op die toepaſſelijk zijn.* Zulx men van heel 't bedrijf der God-Spraaken zeggen kan;

Boeken der Sibyllen waar toe Bedriegelijk ingezien.

Voorſpelling der Sibyllen van Cicero Verdagt gemaakt.

Zy brengen 't voor, het zy dan Waar het zy dan Leugen,
Zoo 't ſlegts maar om het Volk te Paayen hun kan deugen.

En gelijk dit Bedrog al ten tijde van Kato bekend was, alzoo zey hy ook dikwils, *Dat het wonder was, hoe den eenen Wichel-Paap den anderen, voor den Altaar ſtaande, zonder Grimlachhen konde aankijken?* Maar alhoewel men weegens deeze Boeken der Sibyllen, ook al van Ouds by de Kriſtenen, over-hoop lag: Zoo dat zommige de Voorzeggingen, die'er in gevonden wierden, hielden door louter Ingeeven van de Duyvel geſchreeven te zijn; (die gelijk men nu noch al van de meeſte Oraakelen voorgeeft, gedwongen is geworden, de Waarheyd van de Komſte des Zaligmaakers te Voorzeggen:) Doch andere, dat de Vrouwen die deeze Veerzen Geſchreeven hebben, door Gods Geeſt aan-

Boeken der Sibyllen loutere verzierzels.

aangeblaazen zijn; (gelijk men by zommige Godsgeleerde, en onder die ook by
W. Boudartius aangeteekend vind;) hebben nogtans veele onder d'eerste Kri-
sten-Schrijvers, als Justinus Martyr, Klemens Alexandrinus, Laktantius en
Augustinus met andere, veel werks van deeze Profeetyen gemaakt. Maar als
men aanmerkt, Wat dingen daar in van Kristus Voorspeld zijn, en met welke
nette Omstandigheeden beschreeven, men moet zig verwonderen, Dat al dee-
ze Groote Mannen, niet eens gerooken hebben, hoe swaar het te gelooven vald,
Dat Godt de Verborgentheyd der Goddelijke Menschwordinge, veel Klaarder
en Opentlijker aan de Duyvel heeft willen Openbaaren, dan hy ooyt te voo-
ren aan zijne Profeeten en heel de Joodse Kerke gedaan heeft; uyt wien, en on-
der wien nogtans de Messias naar het Vleesch moest Gebooren worden. Om
welker aannaaderende Komste te Voorspellen, Godt haar met een Booven-Ge-
meene Geest heeft aangeblaazen; en nogtans alleen maar bedommelender-wij-
ze, en Donkerlijk de Zendinge des Zoons hebben weeten bekend te maaken.
Om waar van het groot onderscheyd in beyde te toonen, Dit eene Staal de waar-
heyd zal grondvesten, dat wy uyt Obzopéus hier op de rye zetten; welken daar

Van Obzopèus klaar aangeweezen.

van in de Voorreeden, van de Boeken der Sibyllen, die in Druk onder ons be-
kend, en onlangs weederom met veele Aanteekeningen van de Hr. Servaas Gal-
lè herdrukt zijn, aldus zeyd; ,, Jesaias heeft alleen Onbepaaldelijk Voorzeyd;

Dat de Boeken der Sibyllen haar zelven verraaden.

,, *Ziet een Maagd zal Swanger worden*, &c. Maar de Sibylle Uytdrukkelijker;
,, *Ziet de Maagd* Maria *zal Swanger worden, en Een Zoone Baaren in Bethle-*
,, *hem*. Even-eens, als of de Profeeten minder met Gods Geest Begaafd waaren
,, geweest, wanneer zy hunne Profeetyen Gesprooken hebben, als de Sibyllen:
,, Jaa als of den Naam van JESUS al voor de Boodschap des Engels, door de
,, Sibyllen was bekend gemaakt. Den Doop van Kristus in de Jordaane, heeft
,, geen van de Profeeten Voorspeld; maar de Sybille (in 't 6de Boek,) heeft hen
,, dien Doop en de Verschijninge des Heyligen Geestes, in de gedaante van Een
,, Duyf, al vry lang van te vooren, (indien men zulx van de Oudheyd deezer
,, Boeken gelooven zal,) klaarlijk Voorzeyd. Maar indien zulx Waaragtig is,
,, waarom geeven wy dan geen meeder Geloof aan de Sibyllen, als aan de Profee-
,, ten zelfs? Doch hy die Autheur van de Sibyllijnze Boeken is, Verraaad zig zel-
,, ve als de Mollen door hun Wroeten, zoo in de H. Historie van Kristus, als
,, in de Beschrijvinge van de xv Roomze Keyzeren, al van het begin des Vijfden
,, Boeks: Alwaar hy de Naamen en Daaden van yder dier zelver, zoo Klaar en
,, Duydelijk Beschrijft, en in een Historisch Kort-Begrip verhaald; Datze van
,, Een Histori-Schrijver niet anders zouden konnen verteld worden. En op dat
,, evenwel 't Bedrog niet en zou blijken; worden de Naamen niet geheellijk uyt-
,, gedrukt, maar alleenlijk de Getallen, welken de eerste of Kapitaale Letteren
,, van de Naamen derzelver uytdrukken; op dat het alzoo, (Godt wouds) loute-
,, re Raadzelen quaamen te gelijken &c. Dit zeyd Obzopèus. Nogtans diend-
men te weeten, Dat deeze bekende Boeken der Sibyllen geenzinds de zelve zijn
welke eertijds te Roomen zoo Zorgvuldig bewaard, en in Verleegen Zaaken
Geraadpleegd wierden. Noch ook die niet welke de Historien willen, Dat Tar-

De Boeken der Sibyllen, die ons thans bekend zijn van die der Oude Romeynen onderscheyden.

quinius Superbus Gekogt heeft: Dewijl die te-gelijk met het Kapitool om-een
luchje geraakten; en daarom ten tijde van Augustus uyt alle hoeken, by stuk-
ken en brokken opgezogt en 't zaamengeschraapt zijn, wat men elders voorgaf
uyt deeze Boeken behouden te hebben; op dat men eenig voorwendzel in het
Rijk ter-hand had, om 't Gemeene Volk te Blinddoeken, wanneer men 't zel-
ve moest in Dwang houden, en genoodzaakt was, den Arm der Bygeloovig-
heyd te-Baat te neemen. En uyt al deês aangehaalde dingen kan men staat maa-
ken, wat men zoo wel van de Oraakelen, als van het Verstommen der Oraake-
len te houden heeft, daar men zoo veel van heeft voorgegeeven; en daar toe niet
zelden 't Getuygenis van Porfyrius word bygebragt, die zoo Bitteren Vyand
van 't Kristen Geloof was: Even als of de Heydenen zelfs, het Verstommen
der Oraakelen toestemden: Gelijk Eusebius in den aanvang van zijn Vijfde
Boek

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Boek *Der Voorbereydinge tot het Euangelium*, daar van alzoo brageerd. Doch die Porfyrius wel ingezien hebben, bevinden ligt; Dat hy daar niet en spreekt van de Godspraaken der Heydenen, maar van de Pest, en Ellendige Quaalen, die 't Roomze Rijk een Tijdlang geplaagd, en d'Oorzaak daar van den Kristenen wierd op den Hals gesmeeten; als of om 't verspreyden van die Secte, de Goden over de Godvrugtige Heydenen Vergramd waaren; en desweegen met Pest-Ziekten, Hongersnood, Droogte, Aardbeeving en Watervloeden, teegens haar uyt-vielen. Waar van de Klagten by Tertullianus, Cyprianus en Arnobius staan aangeteekend. 't Geen hen dan een gereed middel verschafte, om de Kristenen *Voor de Leeuwen te roepen*. En zijn niet alleen eenige Kristenen, op deeze wijs, door de voorgewende Oraakelen en Klaare Profeetyen der Sibyllen misleyd, maar ook door de Oude Rabbijnen, welkers vals-verzierde Oudheyd en Geloofbaarheyd elders van ons is aangemerkt. Als die insgelijx veel-netter en klaarder Voorzeggingen *Van de Maagd* MARIA, als Jesaias gedaan hebben. Zoo dat by Voorbeeld, Rabbi Hakkadosch, Rabbi Hakanas en Rabbi Ula &c. met klaare woorden Voorzeyd hebben; Dat die Maagd zou *Maria* heeten; en datze van Bethlehem en een Dogter zou zijn, uyt de Stamme van Zerubbabel en 't Geslagte van Juda &c. Niet anders, als of zy voor die tijd en by 't Leeven van onze Zaligmaaker zelf, zoo goeden kennis hadden, Datze genoegzaam in staat waaren, om met reeden teegens Paulus op-te staan, als hy van Kristi Dooding, gewag maakende, den Joden aanzeyd, *Dat zy het in haare Onweetendheyd gedaan hebben*, Actor. 3:17. Gelijk dan ook de Zaligmaaker deeze kennis in haar weederspreekt, als hy aan 't Kruys-Hout hangende, voor haar aldus Bid; *Vader vergeeft het haar, want zy en weeten niet watze doen*, Luc. 23: 34. Dus scheyden wy hier af, en willen'er alleen tot een Toegift by aangemerkt hebben, Datze op 't zelve Dwaalspoor der Valze Oraakelen wandelen, en Bedroogen worden, die onder de Rooms-gezinden voorgeeven; Dat zommige van haare Vermaarde Heyligen, door hunne Houte en Steene Beelden, groote Miraakelen doen: Zoo datze swaare Ziekten, en Leelijk-Verminkte Leeden Geneezen; jaa de Beelden zelf, ook zomtijds Gesprooken, Gelachhen, Geschreyd en Gesweet hebben. En zulx noch wel met zoo veel minder Verdagtheyd als de Oude God-Spraaken, Dat deeze haare Beelden, niet in Onder-Aardze Spelonken, maar in haare Kerken en opentlijk op de Altaaren staan; en slegts in de Vasten agter een Blaauwe Heuyk Verschuylen: Doch op Paasch-tijd, (even als of men, *Koppen komd uyt-den-hoeke Speelde*;) weeder te voorschijn koomen. Boovendien zijn by hen ook over-al geen Miraakel-doende Santen, en Santtinnen; maar worden alleen hier en daar gevonden; die dan ook naa die plaatzen, even als de Oraakel-geevende Vraag-Baaken, worden by-genoemd. Want in deezer voegen zijn Vermaard geworden; De Lieve Vrouwe van Halle, van Heukelen, en die Wijdberoemde te Lorette in Italien, en die te Monferrat in Spaanjen. St Joris te Wezemaale, St Jakob te Kompostelle; St Katrina van Siënen en andere. Zulx ook tot hier-aan toe, uyt heel onze Reedenvoeringe genoeg ontdekt en bloot leyd, Hoe Leugenagtig men voorgeeft, de Duyvel door Beleezinge uyt de Bezeetene te Verjaagen; ongemoeyd noch, Dat dit Aapenspél zoo vaak Belachhelijk uytgevallen is. Om waar van een Voorbeeld by-te brengen, niet onaardig luyd, 't geene Johannes de VIII^ste gebeurt is; in de Wandeling anders *Paus*-JUT genoemd, om datze een Vrouw-Mensch bevonden wierd. Want deeze tertijd dat zy van Kinde Swanger ging, een Bezeeten Mensche willende Beleezen, op dat de Onreyne Geest of *Dæmon* Uytvoer; gebruykte onder andere ook deeze Reeden, *O! Gy Booze Geest, wanneer wild gy deezen Mensche Verlaaten*? En kreeg tot antwoord;

Porfyrius van Eusebius quaalijk verstaan en aangehaald aangaande 't Verstommen der Oraakelen.

Kristenen door de gewaande Oraakelen en zommige Joodze Rabbijnen bedroogen.

Valze Waan der Duyvel Beszweering en Uytbanningen.

Paus Jut van een Booze Geest beschaamd.

O! PAUS GY HEYLIGE VAÁR,
BRENG EERST IN 'T OPENBAAR,
HET KIND DAT U MAAKT SWAAR;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

ZOO ZEG IK U DAAR NAAR, WANNEER IK HIER UYTVAAR.

En alhoewel Paſquijn te Roomen, nooyt Een ORAAKEL of *Vraag-Baak* verſtrekte, noch zelfs ooyt van Een Duyvel *Dæmon* behebd was; heeft hy nogtans al dikwils God-Spraaken ſchijnen uyt-te leeveren, daar wy Vermaaks-halven hier ſlegts twee van moogen op de rye zetten. Als'er dan eens in 't Koncilie van Niceën veele waaren die hard dreeven, Dat men de Geeſtelijke Perzoonen, 't Houwelijk Verbieden moeſt; heeft zig Paphnutius die doe Biſſchop in Egipten was, daar dapper teegens aangekant, en 't zoo verre gebragt, Dat de Geeſtelijken 't Houwelijk als te vooren toegelaaten wierd. Maar als naaderhand de Pauzen Johannes de XIII^de, Hillebrandus, Urbanus, met Bonifacius de VIII^ſte en inzonderheyd Kalixtus, hier ſterk teegens aandruyſten, zoo datze het *Niet-Trouwen*, door een Kerk-beſluyt vaſt-ſtelden; wierd in den Jaare 1100, deeze God-Spraak voortgebragt:

O! Kalixt! *van uw ſpreekt elk Quaad;*	*Maar zint gy Paus geworden zÿt,*
En word van de Geeſtelÿke zeer Gehaat.	*Is't Verbôôn, hoe zeer 't haar ſpÿt:*
Want eertÿds mogten wel Trouwen	*Dat u nu ſlaa,* Gods Hand en Donder,
De Prieſters en neemen Vrouwen:	*Wenſch elk u toe; en 't is geen wonder.*

Naaderhand liet Paſquijn een *Requeſt* aan den Paus preſenteeren; waar in hy onder andere Verzoeken ook een Kardinaals Hoed, met een bewoording van dusken Zin Verzogt:

Lieve Paus wild my doch geeven,	Maar gedenkt hoe veel Biſſchoppen,
Den *Hoed* dien ik hier van uw Eyſch:	Dat ik in de Weereld ken,
't Is waar ik heb in my geen Leeven,	Die daar gaan Getooyd als Poppen,
Verſtand noch Zinnen, en geen Vleyſch;	En niet Wijzer dan ik ben.

Hoe verre men IRONICE mag, Spreeken.

En alhoewel het miſſchien yemand mogt toeſchijnen, Dat wy aangaande het Dwaalziek Gevoelen, zoo omtrent de Weezentlijke Magt des Duyvels, als de Verleyding des Eerſten Menſche door een Natuurlijke Slange, Spreekende door de Duyvel; en van heel de Reſt der Oraakelen; zomtijds IRONICE; dat is, *Schertzender-wÿs* geſprooken hebben; (en moogelijk hier naa noch wel yts meer van de Verbeelding, en de veelerley Vloek-naamen des Duyvels, op dezelve trant gedenken zullen) moet ons zulx nogtans niet onbetaamelijk, noch als een Beſpotting der H. Dingen, worden toegedigt; of een Haayr-Reeper ſtoff tot Schelden en Naamſtreepen in de Mond leggen; gemerkt ook zelfs de Heylige Schrijvers zig daar van bediend hebben, als 't de nood vereyſte; en veel Treffelijke Mannen ons daar in zijn voorgegaan, gelijk men uyt Beza, Virèt, Paſſavantius, Flips Marnix, Agrippa, en meer andere verneemen kan; en ten minſten daar uyt behoord te leeren; Dat by-aldien alle zoort van Spotternye, Ongeoorloft was; De Goddelijke Wijsheyd zig voor-al, daar van zou gewagt hebben; die nogtans in de Spreuken van Salomon dusken Taal voerd; *Ik zal in u Verderf Lacchen; ik zal Spotten, wanneer uwe Vreeze komd*, Proverb. 1:26. Gelijk'er ook geen Geleerde Uytleggers ontbreeken, welke zeggen, Dat Godt dit in Beſpottinge van de Val Adams zeyde; *Ziet de Menſche is geworden als onzer-Een, kennende Goed en Quaad*, Gen. 3:22. 't Geên onder andere van de Oud-Vader Ambroſius, Een *Uytlachhen* genoemd word, waar van ſtrax yts naaders. En zeeker als Moſes Deut. 32: 37. van Godt zeyd; Dan zal hy zeggen, *Waar zÿn haare Goden? De Rotſteen op welke zy Vertrouwden?* 't kan niet dan als een Beſpotting opgenoomen worden. Inſgelijx Judic. 10: 14. *Gaat heenen, en Roep tot de Goden die gy Verkooren hebd: Laat u die Verloſſen ter-tÿd uwer Benaauwdheyd.* Dits voorzeeker in Beſpottinge gezeyd. Zoo meede Job 38: 5. *Wie heeft haare Maate gezet, want gy Weetet?* En weederom *vers* 21. *Gy weet het, want gy waard doe Gebooren.* En *vers* 3. *Gorded uw als een Man, zoo zal ik*

uw

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

uw Vraagen. En by de Profeeten word niet zelden een Schimpwijze Taal vernoomen; zoo ſtaat Jeſa. 57: 12. *Ik zal uwe Geregtigheyd bekend maaken.* En by Jeremias Kap. 7:21. *Doet uwe Brand-Offers tot uwe Slagt-Offers en Eetet Vleeſch.* En Kap. 11:15. *Wat heeft mijn Beminde in mijn Huys te doen?* En Kap. 22:23. *Hoe begenaadigd zuld gy zijn,* (niet waar?) *als u de Smerten zullen aankoomen?* En Ezech. 20: 39. (daar Iſraël nogtans hunne Egiptize Afgodize gezindheyd in Ernſt Verweeten word;) word dit niet dan Schimspwijs gezeyd; *Gaat heenen, Diend een yder zijne Drek-Goden.* Zoo meede Kap. 23:3. *Ziet, gy zijd Wijzer dan Daniel.* Insgelijx by Amos, Kap. 4. *vers* 4. *Koomd te Bethel, en Overtreedet te Gilgal.* En dus ſchijnd zelfs ook Jeſus, door de Mond des Profeeten te zeggen; *Een Heerlijken Prijs, welke ik Waard geagt ben voor haar*, Zach. 11: 13. met Matth. 27: 9. vergeleeken. En gelijk deeze Exempelen genoegzaam ſtaaven, Dat Godt zelve niet zelden, onder een Ernſtige Beſpottinge ſpreekende word ingevoerd; alzoo heeft de H. Schrift ook geen gebrek aan bewijs, Dat zulx ook van de Heylige Mannen gedaan is, die in de Bybel-Boeken vermaard zijn. 't Was niet dan louter IRONICE geſprooken, als David tot Abner zeyde: *Zijd gy niet een Man? En wie is uws-gelijk in Iſraël?* 1 Sam. 26:15. Elia *Spotte opentlijk met de Baals Prieſters*; die Heul van de Niet-Goden, of Dæmons verwagtende waaren, 1 Kon. 18:27. Micha Spotte met Achab, 1 Kon. 22: 15. zeggende; *Trekt op want gy zuld Voorſpoedig zijn.* Job in zijn Ellende, Spotte met zijne Vrienden, als te zien is, Job 12: 2. *Trouwens, Om dat gy-lieden het Volk zijd; zoo zal de Wijsheyd met u Vernagten.* Ziet meede Kap. 26: 2, 3. En zoo wy omzoeken, daar zijn ook al diergelijke, Exempelen by den Apoſtel Paulus te vinden; overdenkt alleen, 1 Kor. 4:8. 2 Kor. 11:10, 11. en 12:13. En 't zal hier van meer dan genoeg zijn, om te zien, Dat als zommige Betweeters deeze maniere van Schrijven, heevig overhaalen; zy zulx alleen uyt enkel Verwaandheyd doen; haar laatende voorſtaan, Dat hun Gevoelens en Voorgeevingen, hoe Dwaalziek en Beſpottelijk die ook moogen zijn, by elk Gepreezen en met grooter Eerwaardigheyd behoorden Omhelſt te worden. En hier meede mag het ons thans geluſten van deeze Stoffe Oorlof te neemen, om'er nu alleen noch 't een en 't ander van der Egiptenaaren Afgodize Eerdienſt aan de Slange, by-te doen, en te bezien, Met hoedaanigen Uytbundigheyd dezelve tot andere Volken voortgeſtooven is: Waar in ook yts zal voorkoomen, Dat onze voorgaande Bedenkingen, eenigzinds zal konnen onderſchraagen.

Behalven 't geên wy van de Eerſtienſt der Slange, in de Verhandelinge van Iſis, hebben gezien, Hoedaanig Julianus, die Beminnaar der Egiptize Spooreloosheeden, in de laater-tijd, met dezelve op zijne Penningen omgeſprongen is; vindmen in de Oudheyd van alzulke Slang-Gezinde, welke by de Grieken den Naam van *Ophiten* droegen, klaar genoeg gewag gemaakt. Elianus getuygd van d'Oude Heydenen, Datze de Slang voor Heylig hielden, en datze inzonderheyd by d'Egiptenaars met alle kragt Geëerd wierd. Insgelijks heeft Maximus Tyrius, een gantze Reedenvoering van de Eerdienſt der Slange by d'Indiaanen gemaakt: En daar zijn veele Reys-Beſchrijvers die zulx ook van verſcheyde Indiaanze Volken verhaalen, Ook weeter Olaus Magnus van te ſpreeken, daar hy ſlegts van de Noordze Landen gedenkt. Uyt Tertullianus blijkt meede, Dat onder d'eerſte Kriſtenen, OPHITÆ of *Slang-Gezinde* waaren, die dezelve zoo hoog verhieven, Datze die booven Kriſtus Stelden; en gaaven daar van tot Reeden; *Dat zy door dezelve de kennis van Goed en Quaad bekoomen hadden.* En het is de waarheyd; alhoewel het den Menſch niet vryſtond, die zoo Duur te zoeken. Maar *Gy zuld Goed en Quaad kennen*, ſluyt een bedriegelijke Reeden in; naamelijk, Gy zuld ontwaar worden, in wat Goede en Gelukkige ſtaat gy van Godt uwen Schepper geſteld waard; en te-gelijk ook den Quaaden ſtand, daar in gy nu Vrywillig zijd overgegaan. Of gelijk het moogelijk de Slang-Gezinde, naa den Uytgang der Goddelijke Voorzienigheyd, en Godsdienſti-

d'Eerdienſt aan de Slange hoedaanig gemeen by d'Egiptenaars en andere die 't van haar geleerd hadden.

ge

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

ge bewimpeling hebben zoeken te draayen; Gy zuld den Quaaden Staat der Zonde kennen; en daar neffens ook d'aanbieding van Gods Algenoegzaame Barmhertigheyd en Eeuwig Goed, dat u zal Geopenbaard worden, in teegenstelling van het volgelijke Quaad der Zonde. Dit konden *d'Ophiten*, wel van agteren giſſen, maar of het Eva juyſt zoo klaar gezien heeft, is vry bedenklijk:

Slange-Dienſt geen vindinge van de Duyvel om den Val des Menſchen te bewimpelen.

En die voor Moſes tijden aan de Slange-Dienſt vaſt waaren, hebbender niet met alle van geweeten; en kan derhalven voor geen opgevatte naa-aaping, die uyt de Hiſtorie van den Val des Menſchen door de Slange ontleend is, gehouden worden; alhoewel'er zijn, die deeze Godsdienſt al mè een Uytvinding van de Duyvel noemen, gelijkwe ſtrax uyt de Penning-Verklaarder Joachim Oudaan verneemen zullen. Daar wy nogtans uyt vergelijking van Ezechiel 8: 10. met Kap. 20. genoegzaam verneemen, Dat deeze Dienſt der Slangen, al een Oude ingekankerde Afgoderye onder d'Egiptenaars zy geweeſt; en dat Moſes daar uyt zijn Zinſpeeling van de Slange, tot den Val des Menſchen ook al-te liever heeft willen invoeren, gelijkwe bedenklijk hebben voorgeſteld. Doch die geêne welke de Voorweetendheyd en Schranderheyd des Duyvels in de Geheymen Gods ſterk drijven, konnen ligt toeſtaan, Dat die Vader der Leugenen, volgens den Uytſlag by de Slang-Gezinde opgevat, in 't Paradijs de Waarheyd geſprooken, en een groot Euangeliſt geweeſt is, alhoewel weynig t' zijner baate.

Bedenking over de Beſpotting des Gevallen Menſche, die Godt wilde gelijk zijn.

Maar zeeker, indien men zig op liſtig-bedagte Zinſpeelingen leggen wilde; het zou te bezien ſtaan, of de Menſch door den Val, niet veel-eer de Slange, als Godt gelijk-geworden is, en over zulx ook wel ter-deeg in zijn meeninge bedroogen. Want gelijk de Slange Jaarlijx haar Aangebooren Huyd afleyd, en weederom een Nieuwe aantrekt; alzoo heeft den Menſche door het voldoen van zijn Begeerte teegens Gods Gebod, het Aangebooren Kleed van Onnoozelheyd en Geregtigheyd uytgetrokken; en Naakt en Beſchaamd geworden zijnde, hebbenze hun Nieuw-gezogte Dekzelen, van Vyge-Blaaderen en Beeſte-Vellen moeten aantrekken, op dat haare Schande Gedekt wierd. En wie zal ons zeeker konnen zeggen, of niet miſſchien Moſes de Slang invoerende, die reeds zoo gemeen als een God van groote Voorweetenſchap en Heyl ge-Eerd wierd, de Slang in zijn laatſte reeden doed zig zelven *God* noemen; dewijl zy niet eygentlijk zeyd, *Gy zuld* als Godt *zijn* (naamelijk, als dien, wiens Gebod zy te Eeren hadden;) maar, *Gy zuld* als Goden *zijn*. Gelijk het zoo van veele Vertaald en ook van onze Kantteekenaars Verklaard word: Onder welk getal de Slang-God dan ook zeekerlijk behoorde. Invoegen daar op dan ook zeer wel de Goddelijke Beſpottinge, Ontkennender wijze van Moſes word Ingevoerd, zeggende; *Ziet den Menſche is geworden als onzer-Een.* Want gelijk Godt hem zelven niet en laat Beſpotten, alzoo en ſchijnd hy zig ook hier niet betaamelijk tot deeze Spot-reeden in-te mengen; maar Verwijtenderwijze het Voorſtel der ingevoerde Slange, te baat neemende; die Gezeyd of Beloofd had; *Gy zuld als Goden zijn.* Het welke indienmen al te gewrongen op de Meerderheyd der Goddelijke Perzoonen, of H. Dry-Eenheyd wil betrekken, veel-eer een veelheyd van Goden zal ſchijnen te grondveſten; ten zy men, om deeze ongerijmdheyd te ontduyken, de Speeling op de woorden van de Slange, een Schranderen draay geeft, als of ze wouden zeggen, Dat den Menſche te vergeefs getragt had, te weezen als Godt, of een Perzoon van de Goddelijke Dry-Eenheyd. Gelijk de Heer Burmannus daarom ook meend, Dat Godt met een groote naadruk zeyd;

Bedenking van Burmannus hier over.

„ niet, *Hy is geworden als* Wy; maar *Als onzer*-Een. Welk ziet op Godt,
„ dien de Menſche zogt gelijk te zijn: Maar niet op het Goddelijk Weezen;
„ want zoo zouden daar meer Goden moeten zijn. Aldus verſtaat het ook de
„ Kaldeëze Uytlegging: Ende het woord des Heeren zeyde; *Ziet Adam dien*
„ *, ik Geſchaapen hebbe, is Een, of de Eeniggeboorne in de Weereld, gelijk ik Een,*
„ *of de Eeniggeboorne ben in den hoogen Heemel.* Dat is, hy is my Gelijk: Al-
„ hoewel hier quaalik gezeyd word, Dat *Adam Eenig was in de Weereld*, of
„ dat zijn oogmerk geweeſt was om te ſtaan naa de Eenigheyd. Zoo word mee-
„ de

„ de de plaatze Eccleſ. 7:29. van zommige Overgezet; *Godt heeft den Menſche* „ *Regt gemaakt; maar zy hebben Gedagten der Grooten gezogt.* Dat is, getragt „ om den Vader, Zoon en H. Geeſt, den grooten Godt gelijk te zijn: Waar „ in den Menſche zig nu Bedroogen vond van de Duyvel. Dus verre Burmannus. Doch wy voor ons deel, meenen, Dat het volgens onze voorgeſtelde bedenklijkheyd, aan de laatere Naakoomelingen Adams, eerder deeze Zin kan hebben; Ziet hoe verre den Menſche niet ons, maar de God-Slange, dien hy Godsdienſtig Gehoor gegeeven, en de Kennis van zijn eygen Magteloosheyd van geleerd heeft, gelijk-geworden is. Een Beſpotting die te-regt op haar dwaaze Inbeelding paſte, en die men hier mag naadenken; dewijl'er niet onwaarſchijnelijk blijkt, Dat Moſes dit geheele ſtuk, naa den uytgang der zaake en Voorkennis des Iſraëlitizen Volks geleeſt heeft; tot wiens naarigt hy dit zoodaanig Beſchreef. Gelijk dan ook d'Egiptenaars daarom de Aſpis-Slange voor een God hielden; Dat zy geen Ouderdom verneemd, en haar Beweeging en Loop zonder Hulp van Handen en Voeten voortzet; even als de Vyerige Brand der Begeerte in den Menſche, Onmiddelijk Voortkruypt en haar uytwerking ten Goeden en Quaaden Uytgang heeft: Waar van wy meenen alreede beeter reeden gegeeven te hebben. Wy voegen'er egter noch by; Dat d'Egiptenaars onder haare Letter-Beelden, Een Slange met Een Haviks of Valks-Kop in gebruyk hadden, by hen KNEPH of *Knephus* genoemd; waar door zy zoo wel de *Godt der Scheppinge*, als *d'Ondervinding des Doods* verſtonden: By Plutarchus anders, de *Werkſter der Weereld* genoemd; uytdrukkende de Goddelijke Natuure; dewijl de Slange alſwe ſtrax zeyden, Handen noch Voeten noch eenige andere Leedemaaten heeft; maar alleen Leeft en zig Beweegd door haar Vyerige Geeſt daarze vol af is. Gelijk zy dan ook in haare Beweeging, allerhande Figuuren en veranderlijke wijzen van Werkingen uytdrukt: En alſſe de Steert in de Mond neemd en een ronde Kring maakt, niet alleen een Zinnebeeld van de *Eeuwigheyd* verſtrekt; maar ook in verſcheyden kringen zaam-gerold, de Sfeeren en Kringen van den Heemel naabootſt; waar van by Voſſius en Kircherus in zijn Oedipus te zien is. Boovendien, word onder d'Egiptize Oudheeden, ook het Waarteeken van deeze Slang-God, niet zelden in zoodaanigen Geſtalte en Stand gevonden, Datze met een dik Geſwolle Borſt, het booven-Lijf tot verre over de midden, regt-over-end opſteekt, en ſlegts op Twee of Dry Krinkels van den Steert ruſt, gelijk in de Kopere Tafel van Iſis, en andere Overblijfzels, jaa ook op veel Roomze Penningen, die wy ſtrax moeten te berde brengen, gezien word. En dus zou het konnen zijn, Dat indien zulx anders op geen genoegzaam Aal-Oude herkomſt der Afgodize verbeelding ſteund; den Vloek der Slange, van datze voortaan op den Buyk zoude Gaan en in 't Stoff Kruypen, als een Teegenſtelling der Verheevene Afgodize Verbeelding te-agten zy: Zijnde nu van de Menſchelijke ommegang onder Gods Volk, als de veragtſte onder alle Dieren des Velds afgeweerd, en de Vermorzeling van haaren Kop, aan des Menſchen Voet Onderdaanig gemaakt. Ook zullen wy hier naa onder de Land-Goden van Egipten zien, Dat de Aſpis-Slange, de Boosaardigſte onder allen, in het Voogdyſchap ONUPHIS, welk d'Oude Kopten, PIHOF, dat is, *Slange* noemden, als de Beſcherm-God, niet zonder Verheffing van zijn Beeldnis, (op dat hy immers niet geagt wierd in 't Stoff te Kruypen,) is ge-Eerd geworden. Gelijk dan ook zelfs haaren Vermaarden Serapis, te-mets onder de Gedaante van een Slange pleeg Afgebeeld en Gediend te worden. Zulx het wel zou konnen waar zijn; Dat gelijk d'Ontdekking van Goed en Quaad, door de Slange, invoerender-wijs ver-Oorzaakt is; Dat ook even zoo de God-Spraak van Apollo te Delphos, het gebruyk van Slangen in de Waarzeggerye heeft ingevoerd. Gelijk ook het Hebreeuwſe woord NACHAS *Slange*, zoo veel als *Liſtig Waarneemen, Waarzeggen* &c. beteekend. Gelijk van Stellingfleet en Heynſius in-agt genoomen is. Waar door het dan gebeurd is, Dat Apollo zelf onder de Gedaante van een Slang Aangebeeden is. En dewijl van Ouds de Afgoden, Baals, Dæmons, Duyvels en Booze Geeſten, niet zelden onder een-en

De Slang-God, hoedaanig by d'Oude verbeeld.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

de zelve Heuyk te Kerk gingen; heeft men heel gereed gelooft en voortgezeyd, Dat de Duyvel door de Slange Gesprooken heeft. Gelijkwe ſtrax uyt Lucianus zullen hooren, Dat het Oraakel van Apollo, geloofd wierd door een Slange te ſpreeken. En hoedaanig de Slange in de Verzoekinge van Kriſtus gepoogt heeft, al Weemelende de Borſt op-te ſteeken en zig te Verheffen, is gebleeken, doe zy op de eerſte aanval, weegens de Begeerte om in de Woeſtijne Brood uyt Steenen te maaken, in 't Voetzand getreeden lag. Want Teegenſtreevelig om niet op den Buyk te gaan, maar in vollen loop haar kronkelende Slibber-Gladde gang willende hervatten en voortzetten, toondeze in 't Voorſtellen van een andere Inval der Begeerte, haar kragt, op datze Jeſus overboog om Eere voor 't Vleeſch te behaalen. Gelijk d'Euangelize Hiſtorie Matth IV. omſtandig aanteekend, en nu volgens onze voorgaande Reedenvoeringe, niet meer moeyelijk te verklaaren vald, Hoe Jeſus hier Overwinnaar gebleeven is. En alhoewel het naauwlijx kan ontkend worden, of de Slangen, Draaken en andere Beeſten, die te-mets neffens de Heyligen Geſchilderd ſtaan, ſchijnen by de Roomsgezinde, de zelve Eerdienſt met haar bygevoegde Patroonen te genieten; als zy hen daar voor Buygen, Neygen, de Muts ligten, Gebeeden voor uytſtorten en dezelve met Wierook Begeuren; (gelijkmen weet dat zulx aan St. Joris, St. Margriet en St. Antonis geſchied, die met een Verken Geſchilderd ſtaat: En gemeenelijk ook een Ezel, in de Vlugt van Joſef en Maria met het Kindeken Jeſus naa Egipten gezien word;) Weeten zy doch dit alles zooze meenen, een flinkzen draay te-geeven, en in de Beſte vouw te ſlaan: Want zy zeggen, Dat al deeze Eerbied niet aan de Slangen, Draaken noch Ezels of Verkens die'er by afgebeeld ſtaan; maar aan de Heyligen gedaan worden: Gelijk zy daar in met een zeer ſchoon Exempel, heel Schrander van zeeker Doktor van Leuven zijn voorgegaan: Want den zelven eens hebbende in't uytgaan van de Minne-Broers Kerk, zijn Muts afgeligt, voor een Tafereel, Dat de Hiſtorie van Kriſti vertooning met de Purpere Mantel en Doorne Kroone, Joan. 19:5. Verbeelde; (by hen gemeenlijk, ECCE HOMO, *Ziet den Menſche*, genoemd; in welke by gevolg dan ook Pilatus uytgeſchilderd ſtond;) keerde hy flux te rug, en riep de Schilderye overluyd toe; NON TIBI PILATE, SED CHRISTO: Niet anders als of hy half berouw van zijn gedaane Eerbied hebbende, den Roomzen Stadhouder heel Gramſteurig had willen toezarren; *Wat laat gy u voorſtaan* PILATUS, (Bengel als gy zijd?) *ik heb mijn Muts voor u niet afgenoomen, maar voor Kriſtus dien gy daar onder-handen hebd.*

Heyl en Welſtand hoe op de Penningen door de Slange Verbeeld.

Die ons nu onder de Zinnebeelden der Deugden en toeſtand der Zaaken, ook die van *Heyl* of *Welſtand*, by de Latijnen SALUS of *Zaligheyd* genoemd, op de Roomze Penningen verklaaren, hebben op deſſelfs voorligting, 't zelve niet onvoegzaam in twee leeden onderſcheyden: Naamelijk datze op d'eene voorgehad hebben, *De Welſtand der Zaaken*, op d'ander *De Gezondheyd des Lichaams*, te Verbeelden. En gelijk deeze laatſte alderbeſt tot ons voorneemen diend, op datwe volgens onze belofte een toegift op de Goddelijke Eerdienſt der Slange, uyt de Roomze Penningen bybragten, zullenwe ons niet laaten verdrieten, de Reedenvoeringe van Joachim Oudaan hier in-te laſſen; en zulx wel zoo veel te liever als wy voorgenoomen hebben, te doen zien, Van hoedaanigen gevoelen dien Schrijver is, aangaande de Guychelagtige verpoetzing, die de Duyvel heeft weeten in-te voeren, op dat hy als een grooten Heylig in zijn Oude Slange-Beeld, ge-Eerd wierd. Hy dan vangd aldus aan: Om tot het tweede

En of zulx een vinding van de Duyvel mag genoemd worden.

„ Lid van *Heyl* en *Gezondheyd*, door de Naam SALUS beteekend, en op de
„ Penningen, onder een Slange uytgebeeld, over te-gaan, gemoet ons eerſt,
„ een Gedraayde Warrelknoop, die uyt beyderley Beteekenis ſchijnd zaam te
„ hangen, dat is, die Kronkelagtige in-een Getiſte en Slibber-Gladde Slange,
„ die zoo wel by het Beeld van *Apollo*, als by dat van de *Gezondheyd* gezien
„ word: By Apollo zeggenwe, zoo ten opzigt der Wichchelaaryen en Waar-
„ zeggeryen, als ten aanzien der Artzenyën en Kruyderyen, waar van Apollo
„ de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

EX SC
I
SALVS AVG
II
TR POT XI COS II
III
IV
V
VI
SALVS
VII
SALVS AVG
VIII
SALVS AVGVSTI
S C
IX
SALVTI AVGVSTORVM TR P XVII
X
SALVS ANTONINI AVG
XI
PRINCEPS IVVENTVTIS
XII
III VIR VALEV M ACILIVS
XIII
COS IIII
XIV
XV
XVI
SALVTIS
XVII
SA LVS
de slange tot de Vrouw
den dood niet sterv
Gen: 3: 4:
2 Kor: 11: 3.
SALVS AVG
P M TR P COS II
SALVS AVG

2 Deel P. 674.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

„de Voorstander gehouden word. Men ziet dan op eenen Penning van Lepi-„dus, (hier in een * Print Tafereel, nessens andere Slange-Penningen die ons „thans zullen te pas koomen, Afgebeeld;) een zoodaanigen Slange zig opheffen „te midden uyt een *Dryvoet*, dat is, den Altaar of Schraag waar uyt, en om, „Apollo zijn Antwoord plag te geeven; of gelijk Lucianus zeyd; *Waar onder-„uyt een Slange gewoon was te Spreeken.* En dat aan Apollo dusdaanige *Dry-„stallen* met een Slange, van Goud of Koper van de Grieken Toegeheyligd wier-„den, betuygen beyde Herodotus en Pausanias. Zoo heeft die Oude Slange, „onder de Gedaante, waar in hy eens de Moeder aller Leevende Bedroog, naa-„derhand by-naa alle Leevende noch zoeken te Begoochelen, en te Verstrik-„ken, en waar in hy de Straffe zijner Vervloeking, en toezegging dat hem den „Kop Vertreeden zou worden, ontfangen had, noch willen 't Hoofd Ver-„heffen, en alzoo zijn Heerlijken Zeegenpraal naa de Hielen Bijten, als hy zij-„ne zoo Listige en Meenigerleye Bedriegeryen, onder vertooning van dit Dier, „voor Heylzaame en Goddelijke Zeegeningen deed te voorschijn koomen. En „wat al beslags, omtrent de Waarzeggeryen, men gewoon was met de Slange „te pleegen, betoond de nu-genaamde Lucianus in zijnen *Alexander den Val-„zen Waarzegger; welken Alexander een Slange van de Stadt Pella* (daar Lu-„cianus zeyd, Dat de Slangen zonder Fenijn gevonden worden;) *meede voe-„rende, den zelven de Naam gaf van* Eskulapius *Apollôs-Zoon, die te Epidau-„rus onder de Gedaante van een Slange, of met een Slang vergezelschapt, ge-„Eerd wierd, en Goddelijke Antwoord gaf.*&c. Dit aldus van de Slange voor-af „gezeyd hebbende, zullen wy zien hoe verre het op de Bediedenis onzer Pen-„ningen past. Op eenen Penning van Posthumus, ziet men een Staande Mans-„Beeld met de Louwrier Gekroond, den Boezem bloot, den Tabbaard onder „den Arm door, om 't Lijf geslaagen, houdende een Staff in de Hand waar op „een Slange Krinkeld, het byschrift is, † SALVS AVG. *Heyl des Keyzers,* „of *Keyzerlijk Heyl.* Een by-naa diergelijke Afbeelding zietmen op een * Pen-„ning van Markus Aurelius, daar de Slange zig met een Lugtige beweeging „van den Staff verheft; 't zy hier door Apollo verstaan worde met zijne Slange, „om de Waarzeggingen; of Eskulapius, met den zijnen, waar van Statius Pa-„pinius zeyd;

* Ziet het Print-Tafereel dat enige voornaame Slange-Penningen vertoond. I Penning.

† Ziet den II Pening.

* III Penning.

——— *Groot-Helper voor de Kranken*
Verschijnd hy, die de loop des Noodwets, lang aan 't wanken,
Kan stutten, En zig steund, hy Goedertieren God,
Op zijn Heyl-Rijke Slang.

„En beyde, naamelijk, *Apollo* en *Eskulapius*, wordenze op de Penningen der „Grieken, met de Naam ΣΩΤΗΡ, *Behouder* of *Gezondmaaker* Vereerd; welk „woord de kragt van *Zaligmaaker*, in de Perzoon van Kristus heeft; en dus „schijnd het ook de Heylzaame eygenschappen onzes Zaligmaakers, met naar-„yver op-te volgen, van wien de Profeet Voorzeyd hadde, en de Euangelist „toegepast, *Hy heeft onze Krankheeden opgenoomen, en onze Ziekten gedraa-„gen.* Dit is dan zeggenwe, de Listige Knoop, die door dien Duyzend-Kon-„stenaar in zijnen gladden Slang geleyd word, Dat hy zig meede de Kragt van „*Heyl* en *Gezondheyd* wil Aangemaatigd hebben. Te welker Oorzaak nu ook „aan Eskulapius de Slange word by-gevoegd, daar toe worden verscheyde Ver-„tellingen te voorschijn gehaald: *Als* Eskulapius, *zeyd* Hyginus, *van Minos „gedwongen wierd zijn Zoon Glaukus weeder in het Leeven te herstellen, hier „toe in een Afgezonder de plaatze opgeslooten, en bekommerd wat hy doen zou, „zeydmen dat' er een Slange op zijn Staff quam Kruypen, dien hy met Verbaast-„heyd verscheydemaal slaande, en toen hy Vlugte, Vervolgende, om 't Leeven „bragt; waar op een tweede Slange quam, die eenig Kruyd in den Bek draagen-„de, de Geslaage Slange weeder deede Leeven; waar door Eskulapius Gemoe-„digd, en vol Goeder-Hôôps, met het zelve Kruyd ook Glaukus Leevendig „maakte.*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

„*maakte. En hier door, zeydmen, Dat de Slange in zijn Beſcherming en on-*
„*der het Geſternte gebragt is.* Makrobius ſpreekt'er aldus van; *Eskulapius,*
„ *is een Heylzaame Kragt voor de Gemoeden en Lichaamen der Menſchen, die*
„ *uyt de Zon voortkomd:* SALVS ('t Heyl *of de* Gezondheyd) *is de Vytwer-*
„ *king der Maan, waar door de Lichaamen van alles watter Leefd, met een*
„ *Heylzaame maatiging Geſterkt, opgehouden worden: En daarom worden by*
„ *haare Beeldeniſſen Slangen gevoegd, om datze te weegbrengen dat de Lichaa-*
„ *men der Menſchen, even als het Vel der Swakheyd afgelegd hebbende, wee-*
„ *derom als tot haar voorige Kragt Verjeugdigen, gelijk de Slangen alle Jaaren,*
„ *het Vel des Ouderdoms afleggende, weeder Jeugdig worden.* Van Makrobius
„ ſtaat te letten, Dat hy, in een Eeuw geleefd en Geſchreeven hebbende, waar
„ in de Kriſtenen verre d'Overhand hadden, die alle Spoorelooze gebruyken en
„ waarneemingen der Heydenen, op het kragtigſte wiſten te ontdekken en ten
„ toon te ſtellen, alles op de beſte wijs, zoo veel doenelijk was, heeft poogen te
„ Verglimpen, en met eenige ſchijn van billijke herkomſt op-te Cieren. Dog dat
„ Eskulapius onder de Gedaante van een Slange zelf, of in een Slang veranderd,
„ ge-Eerd is geweeſt, Getuygd Valerius Maximus, daar hy zeyd; *Dat de Roomze*
„ *Gezanten, naa Epidaurus gezonden om Eskulapius te haalen, (dienze uyt de*
„ *Boeken der* Sibyllen *verſtonden, dat teegen de Peſt waar meede de Stadt dry*
„ *Jaaren lang had liggen Worſtelen, eenig Hulpmiddel zou toebrengen.) van de*
„ *Epidauren in Eskulapius Tempel gebragt, aldaar die Slange, die d'Epidau-*
„ *riers zelden en nooyt als tot haar groot Heyl, plagten te zien, gevonden heb-*
„ *ben; dewelke door de Voornaamſte Straaten der Stadt, met Lieffelijke Oogen,*
„ *en een zagte Swier beſtond te Kruypen, en dry Daagen lang, met een Gods-*
„ *dienſtige Verwondering van allen Bezien zijnde, in de Romeynze Galey zig*
„ *Scheep begaf, en in een veelbogtige Kronkel opgerold, ging Geruſt onder de Hut*
„ *van den Gezant Quintus Ogulinus.* En by Ovidius word Eskulapius zelve in-
„ gevoerd, Dat hy de Gezanten in den Slaap Verſchijnende aldus aanſpreekt:

'k Zal koomen, zijd Geruſt, en zal mijn Beeld verlaaten:
Gy ziet (bezietze wel, om wel te konnen vaaten
Wat dat my Kennelijk maakt,) gy ziet dees Slang, *ter zy*
Gekronkeld op mijn Staff, in deeze zal ik my
Verand'ren, maar, met een, meer Heerlijk en Verheeven
Verſchijnen, en zoo groot gelijk een God *te Leeven,*
En Heemels Lichaam paſt.

„ Wy zullen dan, ter Bediedenis van deeze Slange, de Toepaſſing wat dieper
„ neemen. Op een groote Kopere Penning van * Nero, ziet men zonder eenig
* Ziet den Penning IV. „ Omſchrift, een groote en Lang-Slingerende Slange, die zig met verſcheyde
„ Bogten en Kronkelen, onder het Schaaduw-Loof van eene daar booven over-
„ heen geſtrekten Boom, verheffende den Kop aan een Altaar brengd, die met
„ Ontſteeke Vlamme voor hem ſtaat, en waar op hy Biezende, met zijn Swad-
„ derende Aaſſem, ſchijnd te Kiſſen en te Blaazen. Op een diergelijke Pen-
„ ning van † Aurelius ziet men de Slange, zelf op den Altaar Gekronkeld lig-
† Ziet den Penning V. „ gen, waar neevens aan de een zijde, een Gevleugeld Overwinning Beeld, dat in
„ d'eene Hand een Offer-Kruyk, en in d'ander een Korfje met Vrugten, of
„ Bloemen vaſt-houd; daar aan de ander zijde, een half Gewaapende Krijgs-
„ Heldinne, als Roome, of de Manhaftigheyd, de Hand aanſlaat, als ſton-
„ denze beyde om de Slange zijn Offer toe-te brengen; alles weederom on-
* Ziet den Penning VI. „ der het overhangende Schaaduw-Loof: Noch zietmen op een * Penning van
„ de zelve Keyzer, een diergelijken Boom, waar onder een Vrouwe, zijnde
„ tot de Middel Naakt, die yts aanbied aan een ander Vrouwen-Beeld, dat op
„ een Verheevendheyd ſtaande, van de Middel af, beneedewaards met een Slan-
„ ge Omgordeld is, zonder dat men zien kan, waar zig het Slangen Hoofd ver-
† Ziet den Penning VII. „ borgen houd, ten zy met de Vrouwenborſt vereenigd, een Verſchrikkelijk
„ Wanſchepzel komd te maaken. Eyndelijk op een † Penning van Kommo-

„ dus

„ dus bevind zig weederom deeze Slange, onder een Overlommerende Boom, „ neevens een Beeld dat op een Verheeven Zuyl opgeregt ſtaat, daar hem een „ Zittende Vrouw, uyt een Offer-Bak, zijn Voedzel geeft, met het Byſchrift „ SALVS, *Heyl* of *Welſtand*. Wat wil dit alles? Dit Rooken onder Groene Boo- „ men, Dit aanſteeken van Offer-Vyer, Dit Spijs-brengen aan dit Kronkelende „ Gedrogt? Is't Een Offer aan Eskulapius? Is 't Een Belofte-Wenſch om *Heyl* en „ *Welſtand*? Of heeft aldus die Oude Slange, en Helze Draak, zijn Liſtige Be- „ kruyping, aan het eerſte Vrouwen-Beeld, omtrent den Boom der Kenniſſe „ van Goed en Quaad, (want de Penningen zijn d'afbeeldingen der Plegtighee- „ den, dieze inderdaad bedreeven;) zoeken te Vernieuwen, en t'elkens naa-te „ Goochelen? Zeer naa-by komd hier meede over-een, de beſchrijvinge die Vir- „ gilius van diergelijke Slange doet; daar hy Eneas de Geeſt van zijn Vader „ Anchiſes doet Op-roepen, en aldus zeyd;

Hy geeft zig uyt den Raad, veel Duyzenden te gaader
Gaan met hem, naa de Kuyl en Grafſtè van zijn Vader;
Hier Plengd hy op de Grond een Plegtig Offer-Vloed,
Twee Koppen vol van Wijn, Twee van Geheyligd Bloed,
En Twee van Verſche Melk, en werpt'er over heenen
Veel Roozen en Gebloemd, en Roept en Zugt met eene,
O Vader *zijd Gegroet*, ô Vaders Zaal'ge-Ziel
Zijd anderwerff Gegroet, ô Aſſche, die mijn Kiel
Vergeefs Behouden wou; wy moogen niet Aanſchouwen
d'Italiaanze Kuſt, noch hoe in d'Erf-Landouwen
d'Auſoonze Tyber leyd in haaren ommevang:
Dus Spreekt hy, onderwijl, Een Slibberige Slang
Verheft zig uyt het Hol, en Zeevenwerf-Gevlogten
In groote Kringen, Kruypt met Zeeven wijdè Bogten,
En ſlaat zig ſtil om 't Graf, en Glibberd op 't Altaar;
Terwijl zijn Blaauwe Rug, met Schobben aan elkaar,
Met Goud-Geel is Beplekt, en Glinſterd, Rijk van Sprooten;
Regt als een Reegenboog, waar op de Zon geſchooten,
Zijn Verwen Flikkeren doed: Eneas *ſtaat Verſtomd;*
Hy met een langen Swaay Kruypt langzaam voort, en komd
In 't eynd omtrent den Dis van Schootelen en Schaalen,
En Proeft'er van 't Geregt, en laat zig weeder Daalen,
(Naa dat hy Af-Eet al wat d'Altaar-Dis hem gaf,
En meer geen Schaade doed,) tot onder in het Graf:
Toen voer Eneas *voort, noch ſterker dan te vooren,*
Om zijnes Vaders Geeſt, *te Eeren naa behooren;*
Onzeeker of het de Geley-Geeſt *van de plaats,*
Of 's Vaders Lijf-Knegt *zy; des Slagt hy met zijn Maats;*
Vijf Runders, Swart van Vel, Vijf Schaapen en Vijf Swijnen,
En Giet'er Koppen uyt, en Schootelen met Wijnen,
En Roept Anchiſes Ziel, *en Geeſten, in 't Gewoel*
Van Plutôôs Donk're Nagt, en Acheronze Poel.

„ Men ziet dan niet gemeenzaamers op de * Penningen, als het Opſchrift SA- „ LVS AVG. of SALVTI AVGVSTI, of AVGVSTORVM, *Welſtand* „ *des Keyzers*, of *Ter Welſtand des Keyzers*, of *Der Keyzeren*, daar een Slan- „ ge die zig om een Altaar Kruld, of booven den Altaar Verheft, van een Staan- „ de, of Zittende Vrouw, die zig zomwijlen met een Staff Steund, uyt een „ Offer-Nap yts aangebooden word. En datter inder-daad, onder de Verduy- „ ſterde Heydenen, een diergelijken Slangen-Offer, te Lanuvium in Italie, niet „ wijd van Roome, geweeſt zy, daar omtrent den Tempel van Juno Soſpita, „ *Juno de Behoudſter*, de Dogters zig heen begaaven, om de Proef van haar

* Ziet de Penningen VIII. IX. X.

„ *Kuysheyd* of *Onkuysheyd* uyt-te ſtaan, en met eenen een Vrugtbaaren Oogſt
„ voor 't aanſtaande Jaar te Verzoeken, zulx heeft Propertius in deeze Veerzen
„ te kennen gegeeven, zeggende;

> *Een Oud' en groote* Slang, *is de Beſcherm-Voogdeſſe*
> *Van 't Oud* Lanuvium, *daar men in 's Afgronds Wagt*
> *Geen enkel uur verzuymd; hier gaapt een* Wijde Breſſe,
> *Daar d' Ingang heene leyd in een Gewijde Nagt;*
> *Hier daald een Maagd omlaag (ô wagt u voor die* weegen)
> *Daar 't* Eeren *van de* Slang *zijn Jaarlijks Voedzel eyſcht,*
> *Hy Bieſt, en Kiſt haar toe, van d' Aard omhoog geſteegen:*
> *De Deerne, Doods van Schrik, treed agterwaards, en Deyſt,*
> *Voor zulk-een Heyligdom, wanneer ze gaat vertrouwen*
> *Haar Hand aan 't Slangen-Hoofd, die 't Voedzel van de Maagd*
> *Op-Eetend, haar zomwijl met d' Oogen komd t' aanſchouwen,*
> *Dat in haar Armen ſchud de Bloem-Korf dieze draagt:*
> *Indienze hier Maagd verſchijnd, en Eerbaar word bevonden,*
> *Zoo komt ze Vader t' Huys, en Moeder om den Hals:*
> *Dan roept het Boere-Volk, Verheugd, met volle Monden*
> Het Jaar zal Vrugtbaar zijn, *en maakt veel Vreugd-Geſchals.*

„ Indien men vraagd, wat doch de Roomze Digters bewoogen heeft in haare
„ Heydenze drift, en ommevoering, deeze dingen te Beſchrijven, daarze zelf
„ een Ziddering en Afgrijzen van hebben, en daar zoo klaar de kragtige Wer-
„ king des Duyvels, onder deeze Slange-gedaante, in de Kinderen der Onge-
„ hoorzaamheyd, aanbeſpeurd word? Onzes agtens, Wy meenen, datze dee-
„ ze dingen niet haar zelven, maar ons toegediend hebben, of liever die geenen,
„ die op het Ligt der eerſte Verkondiging des Euangeliums de Oogen willen-
„ de Openen, zien zouden in welk een Nagt van duyſternis en Duyvelze Begoo-
„ chelinge zy Verzonken laagen. Indien men verder zijn Gedagten met deeze
„ ſchroomagtige twijffeling bezet vind, en overleyd wat de Reeden is, Dat (de-
„ wijl de Duyvel onder deeze Slang-Gedaante, zoo zeer zijn Perzoonaadje ge-
„ ſpeeld heeft;) d' Afbeelding van een Slange, t'eeniger tijd een Voorbeeldelij-
„ ke Affchaaduwing van den Heere Kriſtus heeft moeten verſtrekken, zoo als
„ hy zelfs hier van zeyd, *Gelijk Moſes de Slange in de Woeſtijne Verhoogd heeft,*
„ *alzoo moet de Zone des Menſchen Verhoogd worden*; daarze, naamelijk, de
„ Slange aanziende, die van de Slange Gebeeten waaren, door dat Gezigt Ge-
„ neezen wierden? Zoo kanm'er enkelijk op antwoorden, Of het niet en is, om
„ het Leeven uyt de Dood te kennen te geeven; naamelijk, Dat gelijk die Slan-
„ gen Doodelijk en Verderflijk waaren, egter 't Aanzien van een Slange haar
„ Geneezing te weeg bragt; zoo ook de Kruys-Hanging en Dood van de Heere
„ Jeſus, die in zig zelven ingezien, d'uyterſte verlaating meede te brengen en
„ ten Verderf en Vloek te ſtrekken ſcheen, Dat die zeggen we, de hoogſte Wel-
„ ſtand en Geneezing, jaa Leeven, Heyl en Zaligheyd heeft te weeg gebragt.
„ Maar wil men 't naader uytpluyzen, zoo ſtaat te letten, Dat de Slangen, waar
„ van d' Iſraëliten Gebeeten wierden, Doodlijk en Vergiftig waaren, maar de
„ Slange welkenze aanzaagen, of ſchoon de anderen gelijk, zonder Kragt of
„ Vermoogen van Beſchaadigen; Dat zoo ook de Heere Jeſus, in de gedaante
„ als een Menſch bevonden, d'andere Menſchen, daar in datze *Van de Zonde*
„ *Gebeeten* en *Doodelijk Gewond waaren*, ongelijk was; en derhalven dat hy *In*
„ *de Gelijkheyd des Zondigen Vleeſch, ende dat voor de Zonde, de Zonde heeft*
„ *Veroordeeld in het Vleeſch.* Wy koomen dan weeder tot de Toepaſſing der
„ Slange op de Penningen; zullende de zelve hier een weynig intrekken, en en-
„ kel op de *Gezondheyd* paſſen, dewijlze ook, om datze jaarlijx haar Huyd ge-
„ woon is te Vernieuwen, in deeze beteekenis genoomen word: Dus heeft men
† Ziet den Penning XI. „ op een Penning van * Heliogabalus het Opſchrift, SALVS ANTONINI
„ AUG.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

» AVG. *Gezondheyd van Keyzer Antoninus*; daar een Staande Vrouwe, gelijk
» meermaals op anderen, de Slange in d'eene, en het Bakje in d'ander Hand
» houd. *Staande wordze verbeeld*, zeyd Antonius Augustinus, *Wanneer een*
» *Herstelde en Gevestigde* Gezondheyd, *gelijk der geener die uyt het Bedde Op-*
» *staan, te kennen word gegeeven*; en benstendig ziet-menze wanneerze den
» Arm op een Pylaar steund, gelijk aldus in de voorgaande Gestalte op een * Pen- * Ziet den Penning XII.
» ning van Domitianus. Op een Penning van † Antoninus geeftze een Slange
» zijn Spijs of Offerhande, zijnde met d'ander Hand op een Schip-Roer geves- † Ziet de Penning XIV.
» tigd, dat op een Weereld-Kloot steund; tot een teeken, Dat de *Gezondheyd*
» des Keyzers, door zijn Regeeringe, ook de Welstand des Weereld is. Want
» dat deeze Benaaming en Verbeelding zig tot de *Gezondheyd* strekke, betoond
» een Penning der Roomze Stam-Huyzen uytdrukkelijk, waar op aan d'eene
» zijde een Vrouwen Hoofd, met Louwrier Bekranst en het Byschrift * SALV-
» TIS *Des Heyls*, en aan d'andere, de Vrouwe met haar Slang in de Hand, * Ziet de Penningen XVI en XIII.
» steunende den Arm op een Kolom, en 't Byschrift MV. ACILIVS. III. VIR.
» VALE TV. *Markus Valerius Acilius Dryman der Gezondheyd*; waar uyt
» schijnd, Dat ook de Voorzorge der *Gezondheyd*, dat is, Hoofdmanschap
» der Artzenyen, aan Drymannen, gelijk meer andere Ampten by de Romey-
» nen, aanbevoolen is geweest. Van Nero word † SALVS *Gezondheyd*, met † Ziet den Penning XVIII.
» haar Offer-Nap zonder Slange Verbeeld, als schijnende te kennen te geeven,
» Dat men de *Gezondheyd* niet yts Venijnigs toe moest voegen: Waar in hem
» Hadrianus schijnd te volgen, daar * SALVS AVG. *Keyzerlijke Gezondheyd*,
» met een Staff, en Offer-Bak, aan een Altaar Staat of Zit, waar by insgelijx * Ziet de twee Penningen XIX.
» geen Slang gezien word. &c.

Hoe verre wy ons de Aanmerking van deezen Schrijver, niet alleen tot Verklaaringe van de bygebragte Penningen wilden te-Nutte maaken; maar ook op dat wy uyt de spoorelooze naa-aaping der Aal-Oude Egiptize Slange-Dienst, tot welk ons de Verhandelinge van Isis, ingevoerd heeft, in 't algemeen bemerken mogten, Waarom wy die zelve Godinne, daarze slegts de Vrouw en Zuster van Osiris is, eerder dan haar Man en Broeder zelfs, dus breedspraakig tot deeze laatste beschouwing, beschreeven hebben. Welken Osiris egter nu staat aan den rey te koomen: Zonder dat wy ons verder met die twee Slange-Penningen bemoeyen, welke in ons Print-Tafereel met XV. en XVII geteekend zijn, en beyde ESKULAPIUS, de God der Gezondmaaking of Geneezing aangaan: Welken Glaukus de Zoon van Minos Koning van Kreeten, van de Dood heeft Opgewekt. Waar over men Kartarius en Spanheym mag te raade neemen, die dezelve Geleerdelijk Verklaard hebben. Gelijk wy ons noch veel-min moogen inlaaten breedspraakig te zeggen, Hoedaanig dit leelijk Beest, noch heeden by de Indiaanze Volken ge-Eerd word; zoo dat de Samogiten en veele onder de Japonneezen, dezelve uyt Godsdienstigheyd in haare Huyzen Opvoeden; en gelooven, Dat als haar eenig Onheyl overkomd, zulx geschied, om datze haare Huys-Slange niet wel Onthaald hebben: Hierom festeeren zy dit Beest heel Zorgvuldig met Lekker Eeten en Drinken; en noemen haare Kinders naa de Naam van een Slange; op dat dit Dier haar Onbeschaadigt laat. En dat ook de Malabaaren, en die van Kormandèl, de Slangen, door Gezangen weeten te Beleezen; zoo datze op haar Geluyd schijnen te Dansfen; magmen by Baldèus verneemen. En niet alleen dit, maar Nierenbergius maakt ook van een Oude Tooverés gewag, die een Slange Spijzigde; door welke de Duyvel met haar Sprak, even als door zijn over-oud Werktuyg, door welk hy Eva Bedroog. Maar 't moet elk wonder doen, Dat Wijze luyden aan zulke Leugenagtige Vertellingen, geloof slaan. Alhoewel dit zou konnen waar zijn; als gemelde Schrijver zeyd; Dat wanneer deeze Slange haar Voedster-Vrouwe, maar in 't gezigt kreeg, zy strax uyt haar nest kroop, haar Lietkoosde en Streelde als een Hondje, en altijd tragte by haar te zijn. Doch dat de Duyvel door dat Beest gemeenzaame Zaamenspraak met haar hield, heeft die Tooverhex voorzeeker op de grondsteun der Oude meeninge Geloogen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Osiris hoedaanig Vermaarden God der Egiptenaaren, en Man en Broeder van Isis gehouden.

Osiris dan, van wienwe hier te vooren een Oude Afbeelding hebben bygebragt, is volgens 't Getuygenis van Diodorus Sikulus, even als Isis, van Saturnus Vulkanus Zoon Geteeld, en naa des Vaders Overlijden, met Isis te zaamen Egtgenooten geworden zijnde, word van hun beyde gezeyd, Datze met zoodaanigen Wijsheyd en Magt over gants Egiptenland Geheerscht hebben, Dat elk daar voor een groot-agting had: Als dewelke, behalven de Heylzaame Wetten dienze den Egiptenaaren hebben bygezet, haar ook den Land-Bouw, 't gebruyk der Handwerk-Gereedschappen, het Planten van Wijnstokken en Olijf-Boomen, 't gebruyk der Letteren, en alle andere Weetenschappen, door de helpende Hand van Merkurius, hebben geleerd. Zulx de Gunst des Volx, Osiris met'er tijd, by de Zonne, en zijn Vrouwe Isis by de Maan, hebben beginnen te Vergelijken, en alzoo den weg te baanen, omze beyde, onder 't getal der Goden over te brengen; gelijk het gebeurd is. Want wanneer naa derzelver Dood, hun Naam-gedagtenis geduurig toenam, en 't Erfgerugt haarder voortreffelijke Deugden, 't Bygeloovig Gemoed der Egiptenaaren, meer-en meer innam, wilde de neyging tot veele Goden ten laatsten, Dat Osiris in de Zonne, en Isis in de Maane herschaapen wierden; op dat den eenen als Koning den Heemel, d'andere als Koninginne, de Aarde Bestuuren zou. Maar wanneer Typhon zijn Broeder Osiris, zelfs al by 't Leeven, onder de rang der Goden geteld zag, is hy daar-over zoo dapper in Wangunst ontsteeken, Dat hy Osiris met hulp der Titans, heymelijk om den Hals bragt, en aan yder zijner Vloekverwanten een stuk des Lichaams uytdeelde; waar door hy geleegentheyd vond het Rijk van Egipten in-te neemen. Doch Isis het Schelmstuk verneemende, nam'er Wraak af; want met de Hulp van haar Zoon Horus en Anubis aangespannen, heeftze Typhon met al zijn Booswigten Omgebragt, en 't Gebied des Rijks alzoo weeder in Handen gekreegen. Maar naa deeze uytvoering egter noch om 't Doode Lijk van haaren Osiris bekommerd, deedze met zeer groote moeyte, al de Deelen van zijn Lichaam, die Typhon verstrooyd had, opzoeken; en niets vindende dan zijn Mannelijk Teel-Lid, deedze de rest van 't gantze Lijf, uyt Kruyden en Speceryen met Wasch doormengd, tot de Gedaante van een Man-Mensch opmaaken; ten eynde d'Egiptenaars 't zelve met een Aanbidding Vereerden: Daar naa ontboodze de Priesters, en haar het Beeld van Osiris getoond hebbende, bevalze 't zelve in 't Heymelijk als een God te Eeren, en aan hem het een of 't ander Dier, naa hun goeddunken toe-te Wyën. En op dat de Priesters deeze Eerdienst te volveerdiger volbragten, ley zy haar een Jaarlijxe Inkomst toe; die daar op uyt zugt van Gewin, alles in 't werk stelden wat zy konden, om Osiris met Beelden en andere Plegtigheeden te Eeren; 't geenze op deeze wijze deeden: De Priesters gelieten haar op zeekere Daagen des Jaars, in de Heymelijke Vertrekken des Tempels, het Lichaam en het Beeld van Osiris te hebben; doch op een plaatze voor de Menschen onbekend; dien zy ook op den zelven dag met groote Teekenen van Droefheyd, Weenen en Kermen Betreurden: Scheerende tot blijk van d'aldergrootste Rouwe, het Haayr van 't Hoofd, Sloegen voor de Borst, en op andere Deelen van haar Lichaam, Slag op Slag; en Sneeden d'oufte Wonden, in 't voorige Rouwbedrijf ontfangen, van nieuws weeder Op, alles ter Gedagtenis van Osiris, die zoo Jammerlijk om 't Leeven gekoomnn was. Het Kermen en Klaagen naa eenige Daagen vol-eynd zijnde, begonnenze, even als of het Lichaam van Osiris, Goddelijk gevonden was, van de grootste Rouwklaage, tot de grootste Ongebondenheyd van Vreugde uyt te barsten; zoo datze van Huylen en Treurig Vasten, tot Zingen, Danssen, Springen en Goed-Cier maaken overgingen. En dit was de Plegtelijkheyd waar meede d'Egiptenaars, de Vindinge van Osiris Dood Lichaam onderhielden. Waar toe wy vermaanen te willen naazien wat hier van in de * Joodse Oudheeden, aangaande den Thammuz, die volgens Ezech. 8:14. *Van de Wijven Beweend wierd*, aangeteekend is: Alwaar van een diergelijke Vindinge van Adonis, die weeder Leevendig geworden was, (verstaat naamelijk het weederkeeren van

Osiris in de Zonne, en Isis in de Maan geplaatst.

En de Leeden van zijn Dood Lichaam verstrooyd.

Waar van niet dan het Mannelijk Teel-Lid gevonden wierd. En hoe egter tot een God geworden.

En met een Feest-Dag van zijn Vinding Gevierd.

* Joodse Oudheeden het 1395ste. blad. &c.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

van de Zonne, die d'Egiptenaars in den Hervonden Osiris Eerden ;) gewag gemaakt is. En gelijk we zoo strax zeyden, Dat van Osiris Lichaam, niets weezentlijx dan zijn Mannelijkheyd gevonden wierd, alzoo zullen wy aanstonds van zeeker Feest gewag maaken, Dat ter Eeren van Osiris Teel-Lid, by d'Egiptenaars in gebruyk geraakt is; by de Griekze Schrijvers gemeenelijk FALLOPHORIA of *Swanssen-Ommegang* genoemd. Doch het Beweenen van Osiris Dood, geschiede volgens Diodorus Sikulus, op de Vieringe van Isis Feest: Als wanneer de Priesters op zeeker vast-gestelden Dag, met een lange Witte Rok Gekleed, en 't Beeld van ANUBIS, *Den Honds-Kop*, op 't Hoofd, over straat Liepen, en Luyds-Keels Huylden en Schreeuwden, om Osiris Dood te Beklaagen: Houdende daar toe een Tak van Zee-Alzem in de regter, en d'Egiptize Raatel in de linker-Hand; gelijk d'Egiptize Priesters op de Feest-tijden deezer Godinne gewoon waaren; het zy dan om daar door 't Volk tot Klaagen aan-te zetten, of om de Quaade Geesten te Verschrikken. Hoe nu Osiris aan zijn Naam geraakt is, en watze beteekend, daar over zijn verscheyde bedenkingen. En of wel zommige die van een Griexze afkomst schatten, schijndmenze nogtans zeekerder by d'Egiptenaars te zoeken. Dus willen eenige dat de Naam OSIRIS van twee Egiptize woorden, Os en IRIS te zaamen-gezet is; waar van 't eerste *Veel*, het laatste *Ooge*, en OSIRIS by-gevolg, zoo veel, als *Veel-Oog* te-kennen geeft. Kircherus wil dat Osiris in de Aal-Oude Egiptize Taal, niet anders dan *Heylige Heere* beteekend, en *Over-Al Brandend Vyer*, *Ligtend-Vyer*, &c. En derhalven is het ligt te zien, Dat het zy men Osiris, *Veel-Oog*, of *Brandend*, of *Ligtend-Vyer* noemd; zijn Naam-altijd dezelve, naamelijk *De Zonne*, zal beteekenen. Want gelijk veele van d'Oude Wijsgeeren, de Zonne voor het *Over-Al ligtend Vyer* gehouden hebben; alzoo kan insgelijx de Zonne niet onvoegzaam *Veel-Oog* genoemd worden; naadienze met ontallijke Straalen als met zoo veele Oogen, alles ziet en aanschouwd. Waar op dan het Opschrift, Dat by Diodorus Sikulus van Osiris aldus gevonden word, niet quaalijk voegd; *Mijn Vader is Saturnus, de Jongste van alle Goden. Ik ben Koning Osiris, die de gantze Weereld tot aan de Volkelooze Grens-paalen van Indien Doorreyst heb; en weeder andere Deelen des Aardrijks, tot aan den Oceaan. Ik ben d'Oudste Zoon van Saturnus, een Spruyt van een Eedelen en Schoonen Vader, die geen Zaad had. Geen plaats is in de Weereld, die ik niet aangedaan hebbe, Leerende een yegelijk het geene daar Ik de Vinder van ben.* En zoo ontbreeken ook geen die uyt Plutarchus, Diodorus en Strabo betoonen, Dat Apis met Osiris dezelve Godheyd is, die even als Mnevis onder 't Waarteeken van den Os Gediend wierd. En naadien uyt Plutarchus blijkt, Dat het Eeren van Apis, te-gelijk met de Honden en andere H. Dieren, zeederd de Kerk-Schending van Kambyses een groote krak kreeg; is 't naauw te denken, Dat d'Egiptenaars, die lang naa die tijd eerst kennis van Moses Schriften kreegen, de Fabel van Typhon uyt Moses Perzoon zelf zouden verpoetst hebben: En Typhon derhalven veel Ouwer als Moses te-agten is, alhoewel het laater Erfgerugt van Moses Historie, daar wel yts aan kan verhansseld hebben, zonder dat het gantze gezeg van Typhon daar uyt voortgekoomen is, als Bochartus meend, en de H^r. Witzius uyt hem aanhaald. Maar gelijk Osiris de Zon is, is hy voorzeeker dan ook dezelve met den Thammuz en Adonis: Die insgelijx by de Syriers met de Naam van de Zonne Gediend wierd in de Maand THAMMUZ of Junius. En al 't geen d'Oude ook van Adonis gezeyd hebben, komd met de Zon zeer-wel over-een. Adonis word Verzierd van een Wild Swijn Omgebragt te zijn; gelijk de Kragten van de Zon door de guure Winter Verswakt worden, op welke tijd wanneer 't gebeurd, Venus Bedroefd is, om datze te dier-tijd noodwendig Kouw lijd. En zoo gaf zulk verlies inzonderheyd groote Rouwklaage onder de Vrouwen; als te-zien is Ezech. 8:14. Daar de Wijven den *Thammuz Beweenden*. Verstaat Adonis of Osiris. En zoo wasser ook groote Vreugde als hy Gevonden wierd; Dat is, wanneer de Zonne naa zijn Wegwijken Weederkeerde. Waar van daan ook

Afkomst en beteekenis van de Naam OSIRIS.

Die geen andere dan de Zonne te kennen geeft.

by Plutarchus, in 't Leeven van Alcibiades gezeyd word; *Osiris wierd nooyt genoeg Gezogt, want altijd Verliezen zy hem; en altijd Vinden zy hem.* Naamelijk in 't Weg-Wijken en 't Weederkeeren van de Zonne, dat is, in de Winter en Zoomer-Zaayzoenen. Waar door in d'aankomst der Zoomer-Warmte alles van nieuws word Aangeteeld. 't Geên hier door word aangeduyd, dat in 't Zoeken van Osiris, niet dan zijn Mannelijk Teel-Lid, als 't Waarteeken de Bezaadigende Kragt gevonden wierd.

Wat sweem van Joods of Kristen-Godsdienst zommige ook aan Osiris gevonden hebben.

Die nu, welke zeer gereed zijn, om veele dingen die ons in 't Afgodize Heydendom, onder eenige gelijkstemmigheyd met de Godsdienst der Joden of der Kristenen voorkoomen; een naa-Aaping van de Duyvel te schatten, hebben aan deezen Osiris ook yts meenen te vinden, daar hun Schrandere bedenking zig Godvrugtelijk in Vermaaken kon. Waar toe, indien het ons noch in geheugen is, wat wy te vooren uyt Sokrates de Kerkelijke Histori-Schrijver, aangaande *'t Kruys-Teeken* in de hand van Serapis en andere Egiptize Goden, hebben bygebragt, ons zulx over de beschouwing van Osiris, voornaamelijk zal te Nutte koomen; als wiens Beeldtenis met het Hoofd van een Havik, en 't gemelde Kruys dat van een Hand-vatzel af hangd, te Roome in de Barberijnze Thuyn op Quirijns Heuvel te zien is. Wy voor ons deel, agten niet waarschijnelijk, Dat d'Egiptize Afgoderye, en de Waarteekenen die derzelver Bygeloovigheeden verzelden, van zoo laaten tijd zijn, als veelen Schrijvers in haare Bedenklijkheeden schijnen te willen; maar datmenze vry Ouder moet stellen als de Voorvallen, daar zommige een naa-Aaping des Duyvels in zoeken; die hen zulx onder Verpoetzinge der Hebreeuwse zaaken, heeft in de hand gestopt. Zulx wy gissen, Dat de Voornaamste, daar men 't Oog op heeft, zelfs al voor Israëls Inwooninge aldaar, by d'Egiptenaars, Kaldeën en andere, zijn in swang geweest; zoo datze die ook doe ter-tijd aldaar hebben konnen Leeren, en ook Geleerd hebben, volgens Ezech. xx. en xxiii. Want waar van daan zou doch den Israëliten in 't zin gekoomen zijn, de Heerlijkheyd Gods, te veranderen in de Gedaante van *Een Osse die Gras Eet*, als van den Egiptizen Os-God Apis? En Moses teegen Farao zoodaanigen Taal voeren als hy doed, Exod. 8:26.? Als om dat de Eerdienst van Ossen, Koeyen, Schaapen en diergelijke, onder dat Volk reeds zeer gemeen was. Waar toe men eens mag naadenken 't geene wy zoo even te vooren, noopens de Oudheyd der Slange-Dienst, over Ezech. 8: 10. hebben aangemerkt. Ook heeft de Wet, die verscheyde Voogelen en Kruypende Dieren Verbied te Eeten, niet anders schijnen voor-te hebben, als Israël daar door af-te scheyden van de Verfoeyzelen der Egiptize Afgoden, dieze aldaar gezien en ge-Eerd hadden. Vergelijkt eens Levit. 11: met Ezech. 20. en 't zal genoeg zijn om-te zien, Dat alle die Bygeloovige Eerbewijzingen, veel Ouder als de tijden van Kristus, jaa als de Verwoestinge van Kambyzes zijn; en in Roome, daarze laater in swang quaamen, slegts naa-Aapingen of herhaalingen, van d'Oude Dwaalingen der Feniçiers en Grieken geweest zijn, die de Afvallige Keyzer Julianus, in 't opkoomen van 't Kristendom, andermaal op de Voorligting zijner Voorzaaten, vernieuwde. Zulx wy de Duyvel geen zoo grooten Profeet agten, Dat hy ook by Voorraad dus-veel Heydenze Beswindelingen, tot Verdonkering van 't naakende Euangelium en den Gekruysten Kristus, zou hebben weeten in-te voeren, als wy te vooren uyt zommige fraaye Schrijvers bedenkelijk hebben bygebragt: t'En zy men anderzinds den Spotters de Deure wil open zetten, en doen zeggen, Dat de Romeynen en andere Volken, die de Kruys-Straff van over-lang in gebruyk hadden om Schelmen en Moordenaars daar aan-te klampen, ook al Profeeten zijn geweest, die daar door Voorkennis van de Verborgentheyd des Kruysses hebben gehad, gelijk Pignorius meend, en Joachim Oudaan, aan de Duyvel toeschrijft, als die het Kruys des Zaligmaakers, door het Kruys-teeken in de Hand van Osiris en Serapis heeft zoeken te Bespotten, verstaande zulx uyt de Schriften der Profeeten, dien hy noch Zien noch Leezen kan. Maar het Kruys is naa 't Getuygenis des Apostels, eerst door

Egiptize Afgoderye zeer Oud en lang voor Moses in swang.

Psal. 106: 20.

En zulx met bedenkelijke voorbeelden beyestigd.

Duyvel geen Profeet te agten.

Die van de Verborgentheyd des Kruysses heel geen kennis heeft.

door de Daad zelfs, *Den Grieken* (die Wijsheyd zogten,) *Een Dwaasheyd*; en *Den Joden*, (die een Teeken begeerden;) *Een Ergernisse* geworden, 1 Kor. 1: 22, 23. En naadien geen Duyvel-Satan als in den Zondigen Mensch zelfs te vinden is; heeft hy, die zelf 't middel der Zaligheyd gebrek heeft, daar van geen Voorkennis, als door Goddelijke Openbaaringe konnen hebben. Maar om tot Osiris zelfs te koomen, en te zien, Hoe weynig staat op d'Erfgerugten deezer Godheeden te maaken zy, diend dit tot een Staal; hoe andere willen dat Osiris niet van Typhon, maar van een Krokodil is Dood-Gebeeten; waar over Isis zoo grooten Vyandschap teegen dat Beest betoonde, Dat geen Krokodil, de Zeeven Daagen lang dat haar Feest Gevierd wierd, eenig Mensch dorst Beschaadigen. Andere weederom, zeggen, Dat Typhon die Osiris Doode, zig in een Krokodil Veranderd had: t'En zy dan dat men dit alles Zinspeelende op de Wreede daad van Typhon te passen heeft; even als Farao by de Profeet, Een *Zee-Draak*, dat is, Een Krokodil genoemd word, Ezech. 29. 3, 4. en Kap. 32:2, 3. Hier vooren in de Beschrijving van dit Egiptis Water-Dier, breeder aangemerkt. Doch Typhon zelfs, zullen wy terstond, volgens desselfs Verschrikkeljke Gedaante vertoonen, dewijl doch d'Egiptenaars gewoon waaren, alle Quaadaardige Kragten, van welk eenig Ongeluk voortquam, aan Typhon toe-te schrijven. Zommige Bybel-Verklaarders zijn van meeninge, Dat *De Vindinge van* OSIRIS, (waar van wy strax de Ceremonien, met welk die plagt Gevierd te worden, gezien hebben,) een Verdigtzel is, Dat uyt d'Historie van *Moses Vindinge* genoomen is; zijnde alleen de Perzoonen veranderd: Naamelijk dat Typhon, den Egiptizen Koning Osiris, in een Kist beslooten hebbende, hem in de Nylstroom gesmeeten had: Welke Kist door de Nylmond van Tanais, over Zee naa de Stadt Byblus gedreeven, aldaar van Isis zou gevonden zijn: Gelijk men ook geloofd, Dat Moses omtrent Tanais, of Zoan, alwaar doe 't Egiptize Hof was, Psal. 78:12. van zijn Moeder te Water gezet, en niet wijd van daar door des Koninks Dogter gevonden wierd, Exod. 2:5, 6. En hier van daan word ongetwijffeld Jesa. 18: 2. van *Gezanten* gewag gemaakt, *Die over Zee in* Scheepen *van Biezen, op de Wateren gezonden worden.* Want dat behalven d'Egiptenaars, ook d'Indiaanen Schuyten en Scheepen, van Biezen, Riet, Papier-Gewas en van Willige Takken Vlegten, is niet alleen uyt de Reys-Beschrijvers openbaar; maar ook van Plinius aangeteekend. En dus heeft 'er meede Lukanus van gezeyd.

Afgodize Erfgerugten door veel onzeekerheeden bedwelmd.

Vinding van Osiris naa zommiger meeninge een naa-aaping van Mosis Vindinge.

Het Natte Wilge-Rijs, Gebuygzaam naa veel Bogten;
Word van zijn Mos Geschild en tot een Schip Gevlogten.

Dat nu zommige, de Wreede Daad van 't Verdrinken der Hebreeuwse Knegtjes, den Konink *Busiris* toeschrijven, en denzelven te-gelijk met de Oude Stadt van dien Naam, aan Osiris opdraagen, zullenwe strax in 't bezien der Egiptize Steeden, ten deele, en de rest in d'Historie van Moses Leeven zelf, ontwaar worden. Doch gelijkwe tot hier toe van Osiris en Isis, als meede van Serapis, tot de Bescherm-Goden van Egipten gesprooken, en niet zelden van Typhon hebben gewag gemaakt, lust ons thans van hem en zijn Beeldnis in't byzonder te handelen: En ziet daar, wy zullen hem even zoo by-zetten; als hy ons van Synesius tot de Zeedekunde, en van Plutarchus, tot de Natuurkunde verklaard word. Diodorus Sikulus bevestigd, Dat Typhon van de Tytans voortgekoomen is; en Plutarchus, Dat zijn Geboorte niet naa de gewoone wijs, maar uyt de Zijde van zijn Moeder geschied is, daarze een onverhoedze Wonde gekreegen had; zijnde ook zelfs de Broeder van Osiris en Isis. Andere die de H. Boeken gekend hebben, vermengen hem met Nimrod, weegens de gelijkheyd van Leeven en verkeerde Zeeden. Ook zijn eenige van gevoelen, Dat Typhon een Koning van Egipten, en een zeer Ontmenscht Mensch en ook laater als Moses geweest is; wiens Wreedheyd by-naa gants Egipten Werwoest en Omgekeerd heeft: En het schijnd dat hy weegens zijn Wreedaardigheyd, die schier den Draaken te

De Beeldnis van Typhon naa de Beschrijving van Synesius en Plutarchus verklaard.

Typhons Geboorte en herkomst verscheydentlijk bygebragt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

booven ging, den Naam van TYPHON bekoomen heeft; waar van misschien PHYTON de Draak, die Apollo Vermeesterde, af komstig is, als meede *d'Ophyten* of Slang-Gezinde. Want gelijk d'Oude Digter Hesiodus, Typhon uyt den Afgrond of Onderaardze Helle Tartarus, te voorschijn brengd; alzoo rept ook Ovidius strax van den Draak Python, naa dat hy van de Nylstroom en de Bevrugtende Slib gewag gemaakt had; en hem als 't waare ouwelings wil in Egipten thuys brengen. Doch hy is als een Draak aangemerkt, om dat hy naa de gewoonte der Draaken, Egiptenland Verwoeste; of wel om dat hy geoordeeld wierd, uyt het Bloed van een Draak of Serpent voortgekoomen te zijn. Ziet hier al weederom de Slange, als een Oorzaak van alle quaad gesteld; want dat de Slange ook een *Draak*, en *Serpent* genoemd word, is uyt de H. Schrift en uyt veel fraaye Overzettingen openbaar, vergelijkt alleen tot een Voorbeeld Exod. 7: 9. met *vers* 15. Andere geeven voor, Dat Typhon zelf, een groote Vyerige Draak geweest is; die zoo genoemd wierd weegens zijn byzondere Fe-
Apocal, 12: 13,16,17. nijn-kragt, waar door hy alles Verbrande; zulx dat al wat hy flegts aanraakte, Uytdroogde en Verteerde: Zijnde zelfs ook Rood en Vyerig van Koleur. Het geene ons in de Bespiegeling der Joodse Wet; aangaande het Verbranden van de *Roode Koe*, zeekerlijk met eenig scheemerligt zal konnen te-hulp koomen. Andere brengen uyt Homerus Lofzang van Apollo by; Dat Juno verstoord op Jupiter; om dat hy Minerva zonder haar toedoen, uyt zijn Herssenschaal Gebaard had, Heemel en Aarde te Hulp riep, op datze insgelijx zonder toedoen des Mans Bevrugt wierd; waar op zy de Aarde met haare Vuyst Slaande, zoo heevigen Damp verwekte, Datze Swanger wierd en den Typhon Baarde; welken in Een Draak veranderde die Apollo Doode. Maar wie ziet niet, Dat de Poëeten even zoo onzeeker van Typhon, als andere van des Duyvels Oorsprong en Vermoogen spreeken. Weederom verscheeld hier van Strabo, welke zeyd, Dat Typhon, Een Slange of Draak geweest is, die met een Donder-Straal tot diep in d'Onder-Aardze Kolk geslaagen is, uyt welk een Vloed ontstond; (of misschien een Poel of Meyr, by Virgilius *Avernus* genoemd,) in welke Typhon zig verbergde; en zoo zal hy veelligt Een Krokodil of Leviathan zijn, waar in men zeyd dat hy zig kon Verscheppen. En zoo wy hier Hesiodus hooren; hy zal hem een Zone van TARTARUS of *d'Onderaardze Afgrond* maaken, die een Zone van den CHAOS of *Mengelklomp* geagt word: By de Poëeten van Ouds, HELLE, en ook Stijx en 't Rijk van Acheron, en Gloeyend Flegeton genoemd; waar in de Booze Menschen Eeuwig Straff lijden. Anders ook het *Onder-Aardze Rijk* geheeten, alwaar Pluto een Hof en een Stadt heeft: Waar van te zien is by Virgilius aan zijn Zesde Eneas. En by Ovidius aan 't Vierde Boek der Herscheppinge; alwaar hy de Weg naa de Hel, te-gelijk met Junoôs Hellevaard heel opmerkelijk beschrijft. Daar ontbreeken ook geene die gezeyd hebben, Dat als Typhon onder een Aardbeevinge van Juno voortgekoomen was, hy Bevreest voor Jupiter, naar Egipten Gevlugt is; daar hy de Hitte niet konnende verdraagen, in Zee gedompeld en Verdronken is. Een Fabel, die van veele, geheel-en-al tot de Natuurlijke dingen betrokken is. Want gelijk Strabo geschreeven heeft, Dat de gantze Landstreek van Cuma in Sicilien af, tot aan den Berg Ætna, Liparas en Puzzole, met heel het Land van Naapels en Baja, veele diep-ingaande Hoolen heeft, die zig tot onder Griekenland strekken, in welke veel Swaavelagtige Stoffen haar Kragt betoonen; alzoo pleegen de Fabel-Digters de Dwaalzieke Eeuwen wijs te maaken; Dat wanneer te-mets d'Onder-Aardze Winden los-braaken, en aan 't Waayen geraakten; (zoo datter Aardbevingen in die plaatzen ontstonden, en Ziedende Stroomen van Vyer-Vlammen en Zolfferige Rook-Damp, gemengd met d'Assche der uytgebluste geynsters, onder een Daaverend geluyd wierden uytgebraakt;) Dat zulx van Typhon den Egiptizen Tyran voortquam, welke tot het lijden van een Eeuwige Straffe, onder deeze plaatzen Gekluysterd lag; en zoo dikwils hy zig maar eens Roerde of zijn Aadem sterk uytbloes, Vyer en Assche door de Mond van den Berg

Wat spooreloosheeden de Fabelkunde niet al van Typhon, uyt beschouwing der Natuure heeft voortgezeyd.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Ætna Uytspoog. Zy voegender by, Dat uyt het Beweegen van zijn Schouder, Epamæus gebooren is. Ook zijnder die geloofd hebben, Dat niet het geweld der Onder-Aardze Winden, maar de Stormbuyen van de verheevene plaatzen Afwaajende, den Typhon was, die alsdan met zijn Handen de Heemel-Streeken van 't Oosten en Westen aanraakte, en de Kop tot aan de Sterren opstak. Om al 't welk naader uyt-te leggen, noodig schijnd, Typhons Beeldnis, volgens de Beschrijving van Apollodorus hier nessens afgeschilderd, te verklaaren, zoo als ons Synesius tot de *Zeede-Leer*, en Plutarchus tot de *Natuur-Leer*, daar in zijn voorgegaan: Als die meenen, Dat niet alleen veele dingen die d'Heydenze Godgeleerdheyd der Egiptenaaren en Fabel-Digters daar van Gedroomd hebben, daar door eenigzinds zullen opgehelderd zijn: Maar ook alles gevonden worden; wat men van de Werking des Satans, onder de Kristenen tot noch toe geloofd heeft.

De Werking des Duyvels in Typhon te vinden.

Zeedekundige Verklaaring van

TYPHON,

volgens Synesius.

- A. Verwardheyd des Verstands.
- B. De Hitte der Begeerlijkheyd en Fenijnige Tong.
- C. d'Onbetaamelijke Lust.
- D. De Quaade Werken.
- E. Ligtveerdigheyd des Gemoeds.
- G. Geveynstheyd.
- H. Raazende Nijd, door de Slangen of Serpenten Verbeeld.
- I. Dolheyd van 't Toornig Gemoed.
- K. Ongestaadigheyd van het Wankelbaar Gemoed, slibberig als een Slange aan de Steert.

Natuurkundige Verklaaring van

TYPHON,

Volgens Plutarchus.

- A. Verwarring der Hooftstoffen uyt d'Opperdeelen des Lugts.
- B. Schaadelijk Vermoogen der Vyerige Dampen.
- C. Doordringende Hitte, alles Verzengende.
- D. Schaad-aanbrengende Kragt door alle de Deelen des Weerelds.
- E. Snelheyd der Typhonze of Raazende Winden.
- G. Verstooringe der Lugt door Schaadelijke Winden.
- H. Bederving des Lugts door Vergiftige Winden.
- I. Donder en Blixem.
- K. Orkaanze Draaywinden, op Zee en Bergen.

Dus verre de Verklaaringe van Synesius en Plutarchus; die'er verder by doen, Dat d'Egiptenaars al wat Quaad en Ongereegeld was, aan TYPHON hebben toegeschreeven; en al wat Goed en Nut was, aan ISIS en OSIRIS: Alleen met dat onderscheyd, Datze het Goede aan Isis als aan Een *Lijdend*, en aan Osiris, als aan Een *Werklijk* beginzel toeëygenden. En zoo wy van de Egiptenaars tot andere Volken voort-gaan, wy zullen al dezelve Oorsprong der Dwaalinge, ten deele uyt eygen Overlegginge, van 's Menschen Ydele Gedagten; En ten meestendeel door Voortplantinge zien overgewaayd. Want alhoewelmen in d'eerste beginzelen der Duyvel-Leere en uytvinding der Goden, ligtelijk bemerkt, Dat die veel-meer in de Inbeeldingen van der Menschen Herssenen gesmeet, dan uyt Weezentlijke zaaken genoomen zijn; hebbenze nogtans door Onkunde van de kragt der Inbeelding, voor haare eygen Gedagten en Herssen-Schimmen beginnen te Vreezen: En zoo allengskens gemeend, Dat het geene in haare Hersse-nen was, yts Weezentlijx buyten haar was; en Dingen waaren, waar van hun Goed en Quaad te wagten stond: 't Geên meer-en meer aangenoomen, en aan de Kinderen voortgepraat; Ten laatsten den Regeerders der Heydenze Republijken, (en wel inzonderheyd wanneer die Dwaalzieke meeningen, van de Kaldeën, Sabeën en Egiptenaaren, tot de Feniciers, Grieken en Romeynen waaren overgestooven,) genoodzaakt heeft, haare Onderdaanen, naa die Bygeloovige waan te bestuuren: En alzoo goed gevonden, zommige van duske Typhonze Geesten of Dæmons, voor Quaade, andere weederom uyt een andere ingebeelde God-Oorspronglijkheyd Gebooren, voor Goede Geesten te houden: Op datze door de Goed-aanbrengende, 't Volk te-bet tot Gehoorzaamheyd, van haare Wetten verpligten, en door de Quaade, mogten afraaden die te Schenden.

Dæmons uyt de inbeelding der Menschen tegelijk met de Goden voortgekoomen.

En by de Regeerders des Volx gehandhaaft.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Uyt hoedaanige Wortelen,ten laatſten de gantze *Leere der Duyvelen*,en te-gelijk *Die der Goden* voortgeſprooten , en te zaamen opgewaſſen is. Waar toe zoo wy de Geſlagt-Reekening der *Duyvel-Goden* , *Baals* en *Dæmons* inzien , die inzonderheyd by Heſiodes te vinden is , en dezelve met d'aller-oudſte Erfgerugten en Hiſtorien vergelijken , wy zullen haaſt ontwaar worden , Wat dingen het waaren , die men van Ouds, de Naam van *Dæmons*, en *Goden* gaf ; en waar door de gantze *Leere der Duyvelen* , (als Paulus die noemd , daar hy van de *Afgoden* ſpreekt ;) op de baan gekoomen is. Waar toe, wanneer ook de Poëeten met haar Verzierzelen en Opgepoetſte Veerzen, daar begonden onder te ſpeelen , geen Ding ter-weereld was , Dat niet voor een Perzoon op 't Tooneel verſchijnen,en tot een Godheyd,of Duyvel-Dæmon kon gemaakt worden : Zoo dat zelfs de bloote Naamen der Dingen , tot Goden , tot Baals , Dæmons , Geeſten en Duyvels wierden. Zulx dat Plato daarom pleeg te zeggen , Dat elk die by zijn Verſtand is, te Vergeefs aan de Deure van de Poëeten klopt : Want het zy Datze Vertellen ; 't zy datze Prijzen , 't zy datze de Goden Aanroepen , 't zijze Pluymſtrijken in haare Verzierzelen ; zy ſpeelen over-al den Dolleman , en zijn geduurig Gek. En vervolgens heeft Auguſtinus de Poëzy, *De Wijn der Dwaalinge* genoemd , *Door Dronke Leermeeſters Ingeſchonken*. En Hieronymus , *Een Spijze der Duyvelen*. Dus is het dan door deeze en haars-gelijke bygekoomen ; Dat de Ruwe Mengelklomp van 't Heel-Al , die voor de Schepinge was , met een God-Naam CHAOS genoemd is. En zoo zijn Heemel, Aarde , d'Oçeaan , de Planeeten , het Vyer en de Winden, by hen als zoo veele Goden, en elk in zijn Taal met Eernaamen Gedoopt ; Mannen , Vrouwen , en onder die de Helden en Heldinnen; 't Gevoogelte , en de Viervoetige Dieren, wierden uyt aanmerking van haare hoedaanigheeden , onder 't getal der Goden geteld. Zy vervulden by-naa alle plaatzen en ruymten der Lugt-Heemelen , met Geeſten , dieze *Dæmons* en *Æmons* noemden. De Velden hadden Pan en de Satyrs ; en de Boſſchen Faunen en Nymfen ; De Zee krielde van Trytons en Water Syreenen , onder 't Gebied van de Water-God Neptuyn , of den Vis-Man DAGON , zoo de Filiſtijnen hem noemden : En ook voor de Syrize Venus te houden is,die uyt de Zee Opgeworpen,by Voſſius en Seldenus ook *Atergates* genoemd word. Yder Riviere en Fonteyne , had zijn eygen Geeſt , en Nymf by Naame. De Huyzen haare *Teraphims*, *Lares* en Huys-Beſchermers; en yder Menſch zijn GENIUS of Geboorte-Engel. De Hel of 't Onder-Aardze Rijk , Stix en Acheron , haare Geeſten en Dienaars of Engelen : Waar onder dan Typhon , Pluto , Proſerpijn , Charon , Cerbrus en de Furien , de voornaamſte waaren. Des Nagts meendenze dat over-al *Larvæ* , *Lemures* , *Liliths* , *Nagt-Gedierten* , *en Geeſten* van Geſtorvene Menſchen , met heele Legers op de been waaren , en Nagt-Spookzelen en Bullebakkeryen aan-regten. Ook hebbenze de Toevallen en d'Hoedaanigheeden in de Dingen , eenige Godheeden toegeſchreeven , en voor die Ingebeelde Weezens Tempelen geſtigt. Zoodaanige zijn geweeſt , die van de Tijd , van den Dag , de Nagt , de Vreede , d'Eendragt, de Liefde,de Deugd,d'Eer,de Gezondheyd , de Ruſt , de Koorts , &c. En wanneerze om eenige van deeze dingen Verleegen waaren , Baadenze die Hoedaanigheeden, even aan of het Geeſten , of Dæmons en Goden van dien Naam waaren ; die dan op haar Gebed , dat Goed , of dat Quaad , daarze van wilden Verloſt zijn ,lieten gebeuren , of haar, zooze meenden,van den Hals keerden. Zoo datze ten laatſten ook haar eygen Vernuft , onder de Naam van MUZEN of Zanggoddinnen Aanriepen , en dezelve tot Neegen wiſten op-te tellen. Haar eygen Onweetenheyd , Eerdenze onder de Naam van de FORTUYN. En haar Luſten en Begeerlijkheeden onder die van KUPIDO. Haar Gramſchap onder de Naam van *Furien* : En haare Teel-Deelen onder die van PRIAPUS. Zy hielden ook de Overvallen des Nagts , en Verbyſterde Droom-Stuypen , voor *Dæmons*, die dan voor Man , dan voor Vrouw aanquaamen : Zoo datter niet en was daarze niet Een *Geeſt* , Een *Dæmon* , of Een *God* , en wel alle Dry te-gelijk van maak-

Oorſprong van de Leere der Duyvelen.

God-Naamen der Geeſten en Dæmons.

maakten. Waar by noch quam, Dat de Stigters van de Leere der Duyvelen; dat zijn voornaamelijk de Priesters, Outaar-Kykers en Wichhelaars, d'Onweetenheyd te baat neemende, het Volk een zoort van Gedienstelijke of Bestel-Goden opdrong; zoo datze de Oorzaak der Vrugtbaarheyd en Voortteeling aan Venus; de Kinder-Baaring aan Lucina; De Konsten aan Apollo; de Schranderheyd aan Merkurius; de Storm-Winden aan Æolus; en andere Gaaven weederom aan andere Goden Toeëygenden: En daar door allengskens zoo veel Goden en Dæmons kreegen, als'er Voorvallen en Toevallen van zaaken waaren. Waar toe dan ook noch veel hielp, Datze van deeze Goden al vroeg begonden Beelden te maaken; en alzoo deeden meenen, Dat de Godheyd die daar door was Uytgebeeld, daar in Woonde; en wierden alzoo door die ingebeelde Teegenwoordigheyd, te meer Ge-Eerd en met Giften en Offerhanden, die de Priesters Ploomden, Beschonken. En hier mag ons te nutte koomen, Dat wanneer de Apostel zeyd; *Wy weeten dat Een Afgod niet-en is*: Hy niet en wil zeggen, Dat Een Beeld van Hout of Steen, of Metaal, *Niet met-allen was*; maar alleen dat de voorgewende Godheyd, Baal of Goeden of Quaaden Dæmon, welk d'Afgodisten in dat Beeld Eerden, niet anders dan een louter Verdigtzel was, zonder Weezen, Plaats, Bevatting, of Zelfstandigheyd; Dat alleen Oorspronklijk uyt de Ydele overlegging der Menschen Herten en Zinnen voortgekoomen was. En al waar dusdaanige dingen, met Goddelijke Eere en Vreeze Gediend wierden, Dat heeft de H. Schrift, doorgaans Afgoderye, Duyvel-Dienst en Afval teegen Godt genoemd. Verder heeft de Dwaalinge, deeze Beelden niet alleen de Gedaante van een Mensch, Beest of Monster-Dier, door zaamen-stelling van ontleende Leeden en Eygenschappen gegeeven; (zoo dat den eenen, Een Rams-Kop met Hoorens had, als Jupiter Ammon; of een Honds-Kop, als Anubis; of met Osse-Hoornen Pronkte, als Serapis en Isis; of een Half-Visman was, als Dagon; of een Leeuwen-Kop, als Momphta; of naa onderen in een Dubbele Slang-Visch eyndigde als Typhon; of een Haane-Kop vertoonde als der Gnostiken Jaö, &c.) maar men digte haar ook al dezelve Passiën en Hertstogten toe: Zoo datze als Man en Vrouw, Houwelijken maakten, Voortteelden, Overspel bedreeven, en Bastaard-Goden voortbragten; die voor Heemel-Gasten gehouden wierden: Gelijk zoo Bacchus, Herkules en andere gehouden zijn. Zulx dat hen ook alle Schandelijke Feyten, die by de Menschen in swang waaren; als Ontugt, Sodomie en diergelijke Quaade Begeerlijkheeden, van Haat, Nijd, Jaloersheyd, Gramschap &c. wierden toegeschreeven. Want haar laatende voorstaan, Dat de grootste Eer en Agting, alleen in 't Vry gebruyk van Magt bestaat, zonder te letten of die door Regt of Onregt verkreegen of geoeffend word; hebben de Poëeten gemeend, Datze de Goden grootelijx Eerden; als zy dezelve in haare Gezangen, zoodaanig Invoerden, Datze Vrouwen Schoffeerden, Verkragten en Ontschaakten, en andere groote dingen uytvoerden, die te-gelijk Vuyl en Onregtveerdig zijn: Jaa zoo verre datter geen Daaden in haaren Jupiter meer Gepreezen worden, als Overspel en d'Hoereryen dien hy bedreeven heeft. Gelijk'er ook niets en is, dat in Merkurius meer Geroemd word, als zijn Valsheyd en Dieverye: En daarom is dit de grootste Lof die hem Homerus in zijn Lof-Zang weet te geeven; Dat hy in de Morgenstond Gebooren zijnde; des Middags de Musyk gevonden, en eer het Nagt was, de Ossen en Koeyen van Apollo Gestoolen had. En dewijl 't Bygeloof agte, Dat egter duske Godheeden, booven de Menschelijkheyd Verheeven waaren, hebbenze malkander wijsgemaakt, Datze ook de Toekomstige dingen wisten; waar door de Priesters geleegentheyd naamen, om deeze Goden in Verleegen zaaken; of als 't haar Belang Nut scheen, om Voorzeggingen aan-te Vallen, en God-Spraaken te verkrijgen; welker Bedrog en Ydel-Voorgeevens, wy reeds genoeg ontdekt hebben. En wanneer al deeze Dwaalzieke Inkruypzelen, onder veel Verhansselingen van d'Oude Egiptenaars en Feniciers, onder de Grieken hadden post-gevat; hebben zy de zelve ondert zoeken van Wijsheyd, (1 Kor. 1: 22.) meer-en meer opgepoetst;

en

Dienstbaare Godheeden.

Afgoderye door de Beelden zeer gesteeven.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

en door haar Volk-Plantingen en Overwinningen,door gants Aſien, en ten laatſten ook in Italien geſtrooyt; jaa zelfs weederom in Egipten gebragt, naa datze heel de Leere der Duyvelen, door veele Poëetize en Filozoofize bymengzelen, Verhanſſeld hadden; zoo dat dezelve met'er tijd ook by de Joden in Judèa, en binnen Alexandrye, en elders daarze in Meenigte waaren, ten minſten ſtukswijs aangenoomen zijn: Met dat onderſcheyd alleen, Dat zy de Goede Dæmons, de Naam van de *Geeſt Gods* gaaven, en die deeze ſcheenen te hebben, hieldenze voor Profeeten: Alhoewelze naavolgens een gezonde Reedeneering, daar door niet een Weezentlijke Inwooninge, van de Zelfſtandige Geeſt Gods verſtaan noch Begrijpen konden. Doch andere Menſchen, die een Quaaden *Dæmon*, of *Kakodæmon* betoonden te hebben; wierden by hen gehouden een Boozen Geeſt of Duyvel in haar te hebben: En noemden de zulke by-gevolg, *Van den Duyvel Bezeeten*: Hoedaanige wy anders gewoon zijn, *Krankzinnig* of *Dull* te noemen: En zoo was het meede by hen de gewoonte van de Maan-Zieke, of die de Vallende-Ziekte hadden, of die by gebrek van Verſtand, yts Spraaken datze Ongerijmd en buyten Propooſt agten te zijn; te zeggen Datze een Duyvel of Dæmon hadden. En 't is onder de Los-Mondige onzes tijds, noch heel gemeen, als hen van yemand in Woorden of Zaaken, yts teegen de Reeden of Gewoonten voorgeworpen word, te zeggen; *Rijdje de Duyvel*? of *Hebje de Droes in*? En hier uyt iſſet onder de Joden gebeurd, Dat zoo yemand, boovenmaaten Onreyn was, zy van hem zeyden, Dat hy *Een Onreynen Geeſt* of de *Geeſt eenes Onreynen Duyvels had*; Luc. 4: 33. Matth. 10: 1. &c. En zoo ook van een Spraakeloozen; Dat hy Een *Stommen Duyvel* of *Geeſt* in zig had, Matth. 9: 32. Gelijk zy ook even-zoo van Johannes, om dat hy zig Ongemeen van Spijs en Drank wiſt te Onthouden, zeyden; *Dat hy een Duyvel Inhad*, Matth. 11: 18. En van de Zaligmaaker, om dat hy gezeyd had; *Zoo yemand mijn Woord zal Bewaard hebben, die en zal de Dood niet zien inder Eeuwigheyd*: Zeydenze; *Nu bekennen wy dat gy den Duyvel hebd*; *Want Abraham is Geſtorven en de Profeeten*, Johan. 8: 52. 't zelve vindmen meede Joh. 7: 20. Want als Jeſus tot de Schaare gezeyd had, Datze tot hem waaren afgekoomen *Om hem te Dooden*; riep elk om s'eerſt en met een volle Keele; *Gy hebd den Duyvel In*, *Wie zoekt uw te Dooden*? Waar uyt blijkt, Dat de Joden doe ter-tijd, wel van eenige Quaade Inbeeldingen der Heydenze Geeſten en Dæmons behebd waaren; Maar niet dat zy daar door een Zelfſtandigen Duyvel-Satan verſtonden, die in de Hel een Rijk van Minder-Duyvels uyt de Gevalle Engelen had, als men ons thans wil wijsmaaken; en daar meede by heele Legioenen tot de Menſchen kan Invaaren; want dat en geloofden ook zelfs de Heydenen niet, van wien zy heel deeze Leere der Duyvelen, dus Bedommeld en Verdwaald hadden overgenoomen. Indien ons nu yemand met Twiſt-Vraagen wil quellen; en zeggen, Dat zoo by-aldien al deeze dingen inderdaad niet Waaragtig geweeſt zijn, gelijkze in de Euangelize Hiſtorien, volgens het gezeg der Joden, woordelijk verhaald ſtaan; Waarom dan de Zaligmaaker al duske groove Dwaalingen, niet heftig Beſtraft en teegengeſprooken heeft? Jaa waarom hy zelfs zomtijds Spreekwijzen gebruykt heeft, die de Leere der Duyvelen en Magt van Bezitten, ſchijnd te beveſtigen? Zoo dat hy aangaande de Bezeetene, de Duyvel ſchijnd te belaſten uyt-te Vaaren; en hy alzoo een zeer Onëygene Taal zou geſprooken hebben, indien hy zelf door Duyvel, en Booze Geeſt, de Krankzinnigheyd, de Maan-Ziekte, of eenige Lichaamelijke Geeſt verſtaan had? Naadien immers de Ziekten en Gebreeken, als Stomheyd, Doofheyd, Blindheyd, Koorts &c. noch Hooren noch Verſtaan konnen? En daarom een zeeker ander Geſlagt van Geeſten moet geweeſt zijn, die uyt geen Lichaam, noch loutere Inbeelding beſtonden? Want wy giſſen dat ook eenige van onze Leezers, al meer dan eens, met duske Teegenbedenkingen zullen behebd zijn, en teegen ons willen uytvallen. Doch wy antwoorden, en zeggen; Datter heel geen Swaarigheyd is, dit alles te-regt te brengen, wanneermen ſlegts het Gedrag des Zaligmaakers

Leere der Duyvelen hoe by de Joden overgewaayd.

Krankzinnige, Bezeetene van de Duyvel genoemd.

Uytſpoorigheyd der Joden, in 't toedigten van een Duyvel die yemand had.

Waarom Kriſtus de Joden daar over niet Beſtraft heeft.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

maakers hier omtrent met andere Voorvallen vergelijkt. Dus meenen wy, Dat wanneer Jesus, de Maan-Zieke en Krank-Zinnige, door 't woord van zijn Bevèl Genas, of die Quaalen Uytdreef, hy daar omtrent geen Oneygentlijker Taal gesprooken heeft, dan wanneer hy de Koortze, de Winden en de Zee *Bestrafte* en aan 't Bedaaren hielp: Naadien immers al dezelve *Bestraffing* tot *d'Onreyne Geesten* en *Bezeetene* gegolden heeft; vergelijkt alleen Matth. 8: 26. met Marce 9:25. en inzonderheyd, Luc. 4:39. met 9:41,42. En 't zal genoeg om te zien zijn; Dat al die Aangesprooke Hoedaanigheeden, alzoo weynig konden Hooren, Zien of Verstaan, Wie'er Sprak of watter Gesprooken wierd, als deeze Krank-Zinnige, die *Van den Duyvel Bezeeten* genoemd staan. Boovendien moetmen ook de Taal van Jesus, niet onvoegzaamer noch Oneygentlijker neemen, als de Taal die Godt in den Beginne word toegekend: (of eertijds Spreekende was, tot het Ligt, het Firmament, de Zonne en Sterren &c.) Willende dat de Dingen die niet en Waaren, noch Gezien wierden; Zienelijk te Voorschijn quaamen; Naadien in beyde niet en kan ontkend worden, of zulx is een kragtige aanduyding van de Magt des Goddelijken Woords. Dus is 't dan niet Oneygentlijk geweest, Dat Kristus, wanneer hy de Krank-Zinnige en Maan-zieke Genas, dezelve onder de Benaaming van Duyvelen of Onreyne Geesten aansprak, waar meede die Behebdheeden naa de gewoone Taal genoemd wierden; en hy de zelve even den Menschen deed Verlaaten, als hy de Koorts Verdreef, en de Bulderende Storm-Winden in Stilte bragt. Blijvende nogtans de Mensche naa Lichaam en Geest, dezelve van Natuure en Beweeginge. Hoedaanigen waarneeminge wy genoeg agten, om heel de rest deezer Teegenwerpingen te Verantwoorden. Want hier hardnekkig op-te staan, en van ons verder te willen weeten; Waarom de Zaligmaaker en zijne Apostelen, het Volk van die Dwaalzieke meeninge omtrent de Dæmons, niet met klaare woorden onderregt, en daar van afgemaand hebben, op datze al deeze dingen naa waarheyd kenden, en de Dulle en Maan-Zieke, niet meer *Bezeetene van den Duyvel* noemden? Dien antwoorden wy, Dat al duske teegenbedenkingen geen Potscherf waardig zijn; naadien het nergens blijkt, Dat of Jesus of zijne Discipelen, even zoo een Duyvel Satan erkenden, als men thans voorgeeft; noch ook geloofden, Dat het de Verstandigste onder de Joden geloofden: Terwijl onder-en-tussen de Dwaalinge onder zeekere Benaamingen ingesloopen, ligt door 't gebruyk gewettigd en tot een gemeene Taal geworden, niet als van een gants Volk, en een gelijke bewilliging, kan afgeschaft of Veranderd worden; en daarom standhoud; schoon 't Verstand omtrent de Dingen merkelijk kan Verligt worden. Zulx onzen Leezer mag gewaarschouwd blijven; Dat zoo hy wil voortvaaren, met duske kurieuze Vraagen in-te werpen; hy ons gereed zal vinden, om hem met Weeder-Vraagen te Antwoorden, en door 't eene Mes het ander in de Scheede te houden. Want wat Reeden zal doch een Neus-Wijze Betweeter weeten te geeven, waarom Kristus, het Geloove en de Godzaaligheyd maar aan eenige Weynige, en niet aan Alle heeft willen meede deelen, daar hy het immers doen konde? Jaa wy zullen vraagen, Waarom dat Godt, de Kennis van de Natuurlijke Oorzaaken aller Dingen, niet ten klaarsten geopenbaard, maar aan 't Neerstig Onderzoek en 't Vernuft der Menschen gelaaten heeft? Zoo dat de Schepzelen, over welke hem Godt tot een Heer gesteld heeft, eerst allengskens en zeer langzaam zijn bekend geworden; en Daagelijks noch meer-en meer Bekend en Ontdekt worden; en veele noch niet regt Bekend zijn; alhoewel de Heerschappye daar over van 't Begin der Schepping, den Mensch in zijne Geslagten is Toegezeyd? Zoo dat men onzes-agtens hier zeer Ongerijmd en buyten propoost zou handelen, als men met den Heer van Til, aangaande de laater Ontdekking en Vrugt-gebruyk van zommige Schepzelen, in opzigt van den Eerste Mensche Adam; zouw zeggen; *Een schoone Heerschappye, die eerst over 1600 Jaaren aan de gang quam*; spreekende van de Visschen; die naa onze gissing voor de Zondvloed, weegens de besloote Zee, en Afgrondize Wateren met de Aardvlakte meest overdekt laagen.

Kristus van Ongerijmde Taal vrygekend, als hy met de Taal der Joden, van de Booze Geesten sprak.

Jesus noch zijn Discipelen hebben geen Duyvel gekend.

Waarom de Kennis der Natuurlijke dingen aan 't Onderzoek gelaaten is.

laagen: (t'en zy misschien doe buyten 's Menschen toegang, aan 't Noorder en Zuyder Damp-Gewest, door gebrek aan Zonne-Warmte, de Wateren onbekorst laagen; of eenige Visch te dier-tijd, in de Sleuven of Rivier-greppen, die van d'hooger As-punten naa de Middelijn afvloeyden, gevonden wierd:) En ook genoegzaam uyt de Historie der Scheppinge blijkt, Dat deeze Heerschappye, niet zoo zeer tot Adam in zijn Perzoon, als wel voornaamelijk tot heel het Menschelijk Geslagt Toegezeyd word; even als de woorden, *Wast en Vermeenigvuldigt*; in den tijd Vervuld zijn en noch daagelijx Vervuld worden.

Adam heeft d'Ervaarenis niet van alle dingen gehad.

Gelijk'er dan ook geen blijken zijn, Dat Adam en zijn eerste Naakoomelingen, tot in eenige Geslagten-verre, haar met de Zee-Vaard, en alzoo ook niet met de Visch-Vangst, maar veel-meer met den Akker-Bouw en de Vee-Weydinge bemoeyd hebben; en derhalven in die tijd en noch in lang onder haare Naakoomelingen, weynig geweeten hebben, Of men in Groenland de Walvisschen met *De Harpoen*, of met *Een Kluyt-Boogje Schieten moest*? Of naa Bergen in Noorweegen, om StokvischGevaaren zijn. Gelijk wy thans weeten dat dien Kouwen hoek, vol Visch steekt: En van d'aanvang der Weereld misschien, Adem-togt voor de Schepzelen der besloote Zee verschafte, gelijkwe van het Noorder en Zuyder Damp-Gewest te denken hebben. En zoo zijnder ontelbaare dingen, die eerst Honderden en Duyzenden van Jaaren, naa de Schepping en de Beloofde Heerschappye gevonden zijn. Zoo dat zelfs Tubalkaïn, die het Zesde Geslagt van Kaïn was, eerst het Koper-Stoff in de Aarde vond; wiens Vader in 't900[ste] Jaar der Schepping Gebooren is, Gen. 4:22. En die zelf thans diep in 't Land, en alzoo verre van de Zee Woonen, konnen eygentlijk gezeyd, geen Heerschappye over de Visschen Oeffenen; schoon haar het Regt van Godsweegen kan toegelaaten worden. En alle die omtrent de Water-Stroomen, Rivieren en Zeën woonen; hebben noch alle geen Heerschappye over de Visschen, om die te Vangen; want die de Pagt van de Salm, te Dorth, Schoonhooven en elders hebben, zoudend'er voorzeeker Neen toe zeggen. En zoo is 't met de Haaringvangst en andere gevallen meer geleegen; zoo dat de Heerschappye zomtijds wel met den Angel, en niet met het Werp-Net, Schrob-Net, Zeege, Fuyk, noch Totebel, Geoorloft is, als aan eenige die 't Regt der Visscherye, te-gelijk met het Voordeel als Heeren des Lands of Eygenaars door Bezit in Handen hebben; de rest moogen haare Heerschappye op de Visch-Markten betoonen, om ze daar, als men zeyd; *Met de Zilveren Angel te Vangen*; dat is, te Koopen, te Dooden, te Kooken, te Braaden en te Eeten. En zoo wy wel op de Goddelijke Raadslag agtgeeven; het zal uyt Gen. 1:26, 30. blijken, Dat veel-meer de Heerschappye, aan 't gantze Geslagt van 't Menschdom; als het Eeten der Visschen aan Adam in 't byzonder toegeëygend word; als die zoo wel onder de Spijze, als onder 't Gedierte des Velds, en de Voogelen, om die een Naam te geeven, worden overgeslaagen, Gen. 2:19, 20. En zoo word ook tot Noach d'Heerschappye over de Visschen niet Vernieuwd, als naa de Toezegginge der Vermeenigvuldiging van 't Menschelijk Geslagt, dat uyt zijne Zonen stond Voortgeplant te worden. En het is even zoo met de Heerschappye over de Dieren des Velds geleegen: Zoo dat'er by Duyzenden gevonden worden, die over niet een-eenig Beest te Gebieden hebben, t'en zy men hier misschien het Vee der Beedelaars (dat wel 't meest in Luyzen bestaat) onder een Aalwaardig inwerpzel wou te Berde brengen; over welk zy te-mets op eene Uur, haare Heerschappye door een groote Neerlaag betoonen. Doch al deeze dingen behooren op een andere plaatze.

Maar zijn van de Naakoomelingen allengskens Ontdekt.

En zoomen werk wil overhoop haalen, om de H. Schriften, over Naalatigheeden, met Vraagen te bestormen; men zou hier ruym zoo bedenkelijk moogen vraagen, Waarom de Groote en Overoude Schrijver Moses, de Scheppinge der Engelen, en Val der Duyvelen; haar Natuure en Vermoogen niet zoo wel en zoo kennelijk, als de Schepping van Heemel en Aarde, Zee, Menschen en Vee, en geringe Gras-Scheutjes beschreeven heeft; Dat men die eerst naa zulken reex van laatere Eeuwen, alleen gants Verbysterd en Donker, uyt de Brieven van Petrus en Judas

das

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

das moet uytkloppen? En giſſen dat zy dit Wigtig ſtuk alleen uyt Overleevering der Joden hebben. Jaa wy zullen vraagen, Waarom dat Moſes in den Val des Menſchen, veel-meer het Werk-Tuyg des Duyvels, zoo men 't noemd; (naamelijk een gemeene Slange uyt de Dieren des Velds,) en niet de Duyvel of Werk-Baas zelfs genoemd heeft; en ons van zoo veel Twijffeling, Dwaaling en Onzeekerheyd verloſt heeft? Want al wie meend, Dat hy die dingen by Moſes en door heel de H. Schrift klaar genoeg vind, gelijk de meeſte voorgeeven: Die zien het onzes-agtens daar al zoo klaar in, als een Uyl in de Zonneſchijn. En daarom vald het hen ook langs-hoe-meer, vry ſwaar, het zelve den Verſtandigen wijs te maaken.

Indienwe nu weeder ons voorgeſtelde Voetpadt willen opvolgen, en noch yts van der Egiptenaaren Typhon zeggen, om een Voorbereydzel te ſtrekken, Van de Afbeelding waar meede men thans gewoon is de Duyvel af-te maalen, 't zal hier op uytkoomen, Dat de Leugenagtige Oudheyd gezeyd heeft, Dat zijn Kruyn tot aan de Sterren Reykte, terwijl de Winden rondzom-hem heenen ſwerfden: Ziet daar een Prince des Lugts. Weegens de verſcheyde Kragten der Winden, hebbenze hem veel Hoofden aangepaſt; den Baard Verward en Ongekemd, met Morſſige Haayren t'zaam-Getiſt; dewijl de Lugt door het geweld der Winden, Beroerd en met allerley Quaadaardige aanvallen vervuld word. Zy hebben hem Vyerſpouwende geagt, om dat het Geweld der Winden, de dikke Dampen der Lugt, te mets in de Vlam zet, zoo datze van tuſſen de Wolken, Vyerige Pylen en Blixem-Straalen op de Aarde flingeren. Zijn booven-Lijf zeggenze, was hem met Haayragtige Pluymen of Veederen Bewaſſen, dewijl de Winden zeer Geſwind daar heenen Vliegen, en zig Snellijk Herwaards en Derwaards wenden. Van de Dyën neederwaards, waaren zijne Schenkelen met veele Adder-Slangen omwonden, weegens het Schaadelijk geweld der Winden, Bedervende Lugt en Aarde. Hy had ook Roode en Vyerige Oogen, en daar gingen Blixemende Vyer-Vlammen uyt zijnen Mond; naadien de Winden zoodaanigen Stoffe uyt Drooge en Heete Dampen te voorſchijn brengen. Hy word Verzierd op den Berg Kaukaſus gevlugt te zijn; dewijl bekend is dat de Boosaardige Winden, haar Bulderende Buyjen, meeſt op de Kruynen der hooge Bergen breeken. Ook zeyd Plutarchus, Dat Typhon niet anders is, als de Kragt der Winden waar door de Nyl Uytdroogd, en d'Onvrugtbaarheyd der Aarde word aangebragt. Andere hebben uyt d'over-groote Hitte der Verbrande Natuure geoordeeld, Dat Typhon de Doodelijk-Beſmette Lugt zelfs is: Te weeten, wanneer de Zoomer-Hitte, die 't Menſchelijk Lichaam zeer ſchaadelijk is, het zelve verſwakt en Onmagtig maakt, om d'overige veranderingen der Zaayzoenen te konnen verdraagen. Want zoo draa de Zonne uyt haar Warmſte Heemel-Teeken geweeken is, houd de Brandende Hitte op, en daar geſchieden groote Plas-Reegens en Donderſlaagen: Doch de Reegenbuyen, weegens de Sweevende Hitte, niet konnende zaamentroepen, geſchiedender onophoudelijke Blixemen; dewijl Typhon, van Jupiter eerſtelijk in Egipten naa de Warme plaatzen van 't Zuyden gejaagd zijnde, ten laatſten onder den Berg Ætna verſtooten is. Maar wanneer by de Fabel-Digters gezeyd word, Dat als de Goden voor Typhon de Vlugt naamen, en zig in verſcheyde Gedaanten Hervormden, hy zelfs van Jupiter tot aan den Berg Kaukaſus in Syrien Vervolgd, en met een Donder-Straal getroffen is; hebbenze daar meede niet anders willen zeggen, als dat de Heemel-Streeken door 't geweld der Typhonze Winden in-een gedrongen, verſcheyde Gedaanten en Veranderlijke Figuren aannaamen: Welke Gedaanten, Jupiter, (verſtaat de Zonne,) als de Godt des Heemels, door de Kragtige Werkinge zijner Straalen van-een ſcheyd, en Zuyverd; en Typhon alzoo in zijn Quaade uytwerkzelen Doodende, de Lugt-Heemel in zijn voorige Geſtalte van Klaarheyd herſteld. Andere hebben weederom dit gantze Verzierzel tot de Zeeden betrokken, gelijk de ſtrax-gemelde Syneſius gedaan heeft, in twee geheele Boeken dien hy *De Voorzienigheyd* noemd;

Wat de Fabelkunde al meer van Typhon voortgezeyd, en uyt de Natuurkunde heeft opgepoetſt. Ziet de Afbeelding van Typhon.

Wat de Fabel Digters uyt de Zeedekunde aan Typhon hebben toegeëygend.

noemd: Waar in hy hem ook dit ten propooſte laat ontvallen: *Maar Typhon was uyt het Geſlagt der Menſchen niet, noch in't geheel ook Menſch gelijk; jaa kort gezeyd; Hy was hem zelven niet gelijk, maar wel een zeeker Veranderlijk Quaad. Zomtijds ſcheen hy zoo Leuy en Stram te zijn, Dat hy als een Onnutte laſt der Aarde, naauwlijx zoo veel van zijn Vadzige Slaap wilde afbreeken, Dat hy zijn Hollen-Buyk Spijſde; veel min dat hy aan de Sluymer zieke Slaapers een Werktuyg in de Hand zou geſtopt hebben: Verzuymende zelfs ook die dingen, die anders aan de Natuure Noodzaakelijk zijn: Zulx hy te-mets heel wanſchikkelijk Opſprong en het werk zoo wel aan zijn's gelijk, als aan die Ouwer waaren overliet. Hy was verwonderd over de Sterkte van zijn Lichaam, en agte zulx het Volmaaktſte Goed; ongemoeyd hy dat geheel-Quaalijk gebruykte; want alle Deuren en Poorten Geweldiglijk Opbreekende, Wierp hy daar toe noch met Aarde Klooten dat het Daaverde; en zoo hy by Avontuur yemand trof, en met Wonden haavende, Verblijde hy zig daar in, als een blijk van zijn Dapperheyd en Deugd.* En onder duſdaanige en diergelijke, ongemeene Reedenen, waarmeede gemelde twee Boeken Doorſpekt zijn, beſchrijft Syneſius Typhon niet anders als yts, Dat in manieren van een Ingebeelden Duyvel SATAN, vol is van alle Ondeugden; naamelijk, Ongeſtaadig, Sot, Stout, het Goede Veragtende, 't Quaade betragtende. Gelijk ook die doen welke zeggen, Dat Typhon een Woeſtaardig en dapper Wild Menſch geweeſt is; die met een Zaam-Gerotte Bende, die de Krop van Nijd en Wraakluſt over haar Ballingſchap opgeſwollen, Jupiter meenden uyt zijn Rijk te Bonzen: (ziet hier een Scheemering van den Val der Engelen;) Het welk de reeden is, Dat zy Typhon, welke deeze Hulp-Knaapen teegens Jupiter had Opgehitſt, zoodaanig-een Vervaarlijk Lichaam hebben aangepaſt. En het Heugd ons noch, Dat wy in d'eerſte Kindsheyd onder de School-Knaapen op de ABC-Bank zittende, van de Duyvel onder de Naam van HOOSJE malkanderen wijs-maakten, Dat hy met het eene Been in de Lugt, met het ander op de Aarde Ging. 't Geên voorzeeker niet als uyt het Bygeloovig Erfgerugt van de groote Magt en Bewind des Duyvels voortgeſprooten is. Dog dat by zommige Indiaanen, zeekeren Duyvel-God, met de Naam JOOSCHE of JOOSJE Gediend word; meenen eenige dat van de Naam JEHOVAH, of *Joſchua*, dat is, JESUS, zijn afkomſt verſchuldigt blijft. Men zeyd vorder van Typhon, Dat hy gewoon was, Vyer uyt de Mond te blaazen, en dat hy de Zenuwen van Jupiter Doorkurven heeft. Maar deezen Woeſtaardigen hoop, heeft hem Merkurius, dat is, Hermes Triſmegiſtus afhandig gemaakt; want hy heeft de Gemoederen die Jupiter Afgevallen waaren, door de Reeden weederom Vereenigd. En het waar te wenſchen dat ook eens al die Bygeloovige Monſters, die de Gemoederen der Menſchen noch met de Magt van een Weezentlijken Duyvel bezet houden; de Kop Ingetreeden wierden, en elk leerde weeten, Hoe hy van Godt Geſchaapen, en met Heerlijke Hoedaanigheeden begaaft is, dien hem aanbevoolen zijn, door een hoedzaame Wagt omtrent zijn Begeerlijkheeden, buyten alle Kommer van eenig anderen Duyvel-Satan te bewaaren; en tot Eere van zijnen Maaker, naa deſſelfs voorgeſchreeven Wet op Woeker te leggen. En gelijk miſſchien de Oude, deeze Fabel van Typhons Intooming, in gelijkheyd van de gewaande Val der Engelen, (die in de Boeyen

Staatzugt heel zeldzaam van Typhon afgehaald.

der Duyſternis zouden Vaſtliggen,) ſchijnen Verzierd te hebben, om de Gemoederen der Menſchen van Staatzugt af-te troonen, dewijlze by-naa de grootſte der Ondeugden te ſchatten is; alzoo hebbenze gezeyd, Dat Typhon de Dogter van Erebus uyt zijnen Mond Bloes. Deeze dan ſtaat by hen teegens Jupiter Op; dewijl daar geen Zorge noch voor Godsdienſt, noch eenige Menſchelijkheyd of Regtveerdigheyd Huysveſten kan, daar Raazende Staatzugt de Overhand genoomen heeft. Door welke, om datze veel Hoofden heeft, zy dan willen te kennen geeven, Dat de Staatzugt veel ongemeene manieren, van Zorgvuldigheeden en Moeyelijke Laſten naa haar ſleept, die zommige en wel meeſt het Gemeene-Beſt onder de Menſchelijke Zaamenleeving bezuuren moeten.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

ten. Deeze Typhonze Staatzugt, hier en daar Vlugtende, word ten laatsten van Jupiter Onderdrukt en Vernield: Om dat, of schoon d'Eerzugtige Begeerte een tijd lang de Reeden en Wijsheyd, poogd onder de Voet te smijten, wordze nogtans ten laatsten van d'Albeheerschende Magt, Overwonnen en Uytgedooft. En om in een woord by-naa alles tessens te bevatten; d'Oude hebben al het geene wat in de Zeedekunst, Ondeugend, Bedorven, Dwaas, Stout en Vermeetel was; te-gelijk met het geene in de beschouwing der Natuure, Schaadelijk, Geweldig, Stijfzinnig, Wreed, en als Vyer Verwoestende was, met den Naam van *Typhon* Gebrand-Merkt. Zulx het zommige geen wonder doed, Datze hem zeekere Duyvelze Kragt hebben Toe-geëygend; terwijl wy nogtans veel eer bedenklijk houden, Dat alles wat het Gemeen Gevoelen aan een Duyvel of Satanze *Weederpartijder* toeschrijft, zijn Oorsprong niet onwaarschijnelijk uyt deeze Typhonze Leere der Ouden, genoomen heeft; en dat zelfs de Heylige Schrijvers, voor zoo veelze Oordeelden; Dat de Spreekwijzen en Naamen in de Zeede-Leer der Ouden gebruykelijk, behoorden stand te houden, om haar Godvrugtig Oogmerk te bekoomen, daar van niet t'eenemaal vry zijn; naadienze zig in dit algemeen gebruyk, alleen te wagten hadden, van de Bygeloovige gevoelens te stijven; spreekende van de uytvoering der Quaade Begeerten, onder de Perzoon van *Satan* of *Duyvel*, gelijkze van de Afgoden spraaken, dieze geloofden *Dat Niet en waaren*. En zulx zoo veel te Veyliger, als zy veelligt wel merkten, Dat d'Ondeugden en Zondelijke Eygenschappen aan zeekeren Duyvel, ('t zy Een of Veel) of Boosaardige Geest, toe te passen, alleen door Naamdigting Ingevoerd is, waar door de Oudheyd gewoon was Perzoonen voor Zaaken in-te voeren, op datze te midden van veele Zaaken, een Middelpunt hadden, waar aanze de dingen van die Natuure, konden vastmaaken. Op hoedaanigen wijze wy meenen, Datter met de grootste welvoegzaamheyd, Een *Satan* en *Duyvel*, even als van Moses Een *Slange*, (by andere eenen Typhon,) tot de H. Schrift is konnen Ingevoerd worden, schoon'er nooyt zoo eenen, als 't Gemeen Gevoelen wil, (of quaalijk naa de Letter opgevat heeft, die alleen toegevoegde Naamen van Hoedaanigheeden kend; die *Verwoester, Verderver, Ruyghaayrige, Weederstreever, Verzoeker* &c. te kennen geeven;) geweest is, of weezen zal. En gelijk wy nu de Reeden van Typhons Gedrogtelijke Gestalte, uyt de toeëygening van zijn Quaadaardige Werken hebben zien te voorschijn koomen, alzoo is het meede van geen andere afkomst, dan uyt de Quaade Denkbeelden, die men van de Werken des Duyvels heeft, voortgestooven, Datmen zig den Satan niet alleen doorgaans, heel Verschrikkelijk van Gedaante voorsteld, en naa verscheyde Leelijke Bevattingen Afschilderd; Maar dat ook geen vermaarde Schrijvers ontbreeken, welke meenen, Dat hy ook wel in Zigtbaare Gedaante van een Goeden Engel, of *Geest Gods*, Verscheenen is; alhoewel hy meest een Vervaard-maakende Gedaante aanneemd. Onder deeze magmen den Geleerden Ligtfoot tellen; welke gelooft dat het de Verschrikkelijke Gedaante van de Duyvel geweest is, die Kristus in 't Hofken van Gethsemane Vervaarde; *Want* zeyd hy, *al word zulx niet uytdrukkelijk verhaald; zoo laat ik my egter ligtelijk wijsmaaken, Dat de Duyvel in zeekere Zigtbaare Gedaante aan Kristus verscheenen zy; te weeten, in zeekere Verschrikkelijke en Vervaarlijke Gedaante, waarmeede hy Kristus Verschrikken mogt.* En dit zeyd hy van des Duyvels Verschijning *In den Hof*, daar de H. Schrift niet met-allen van zeyd. Doch over de Verzoeking *In de Woestijne*; zeyd hy, Dat de Duyvel, *De Gedaante eens Goeden Engels, of veel-eer eenige Gelijkenis des Heyligen Geestes*, aangenoomen had. Welke Uytspoorige gedagten van d'Heer Bekker bygebragt, billik hebben doen uytroepen; *Waar blijft gy Hoogverligten Apostel, die het voor wat Groots agt, zoo zig de* SATAN *in een Engel des Ligts Veranderen kan?* 2 Kor. 11:14. *Deezen Engelsman kan zonder Schriftuure en teegen reeden wel gelooven, Dat zig de Duyvel in Godt zelf Veranderen kan! Wie Schrikt niet van alzulken Taal?* Maar indien yemand geloofde dat alleen het

Al wat in de Zeeden ontsteld was is van de Oude aan Typhon toegeschreeven.

Hoe onder Perzoon-Verbeelding ook een Duyvel of Satan even als eenen Typhon tot de H. Schrift is konnen ingevoerd worden.

Spooreloo-ze gedagten van Ligtfoot aangaande de Zigtbaare Verschijning des Duyvels.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

het voorſtel van des Duyvels Quaad-aardige Uytwerking en Benaaming, dusdaanige Inbeeldingen heeft doen in de Zinnen vallen; hy zou onzes-agtens 't naaſt aan de waarheyd zijn. Want gelijk de Hoedaanigheeden van de Liſtige Verleyding des Menſchen Begeerlijkheyd, van zulken Onzienelijken Natuure zijn, Datze niet beeter als onder de Figuur van een Zelfſtandige Perzoon-Verbeelding, aan 't Begrip des Menſchen konnen uytgedrukt worden, (als waar toe wy hebben gezien, Dat Moſes omtrent den Val des Eerſten Menſche, niet oneygen aan de Geheym-Leere der Egiptenaaren, Een *Slange* verkoozen heeft,) alzoo heeft de Schilderkonſt, 't ſpoor der Inbeelding opgevolgd, en de bedrijven der Zondigende Hoedaanigheeden, (opvolgende de Begeerte teegens het Goddelijk Gebod,) zeekere Leelijke, Quaadaardige en Vervaardmaakende, Zinteekenen aan den Duyvel toegepaſt; naa dat men hem als d'eerſte Aanſtooker van de Zonde had Ingevoerd: En derhalven een openbaar Vyand des Menſchen te agten was.

De Quaade Eygenſchappen aan de Duyvel toegeſchreeven heeft den Schilders zoo wel als d'Inbeelding des Menſchen bewogen, hem onder een Verſchrikkelijke Gedaante te verbeelden.

Die men zig zeederd zoo Swart en Leelijk Verbeeld heeft, dat'er niets zoo Leelijk noch Afwijkende van 't Goede is, Dat men niet gewoon is, naa de Duyvel af-te meeten, of als een By-Naam daar aan toe-te eygenen: Gelijk men in deezer voegen doorgaans hoord reppen, Van een Leelijken Duyvel; Swarten Duyvel; Vuylen Duyvel; Scheelen Duyvel; Boozen Duyvel; Dronken Duyvel; Hoeren Duyvel; Gierigen Duyvel en Botten Duyvel; daar men nogtans gelooft, Dat hy een Liſtige Geeſt en een *Duyzend Konſtenaar* is; en daarom ook dikwils van een Slimmen Duyvel en Drolligen Duyvel, en veel andere Duyvels, maar zelden of nooyt ten Goeden, van Een *Schoonen Duyvel*; *Kuyſſen Duyvel*; *Nagteren Duyvel* of *Vroomen Duyvel* hoord gewag maaken. En het is ook in het N. Teſtament zeer gemeen, *Slange* voor *Duyvel* en *Duyvel* voor *Slange* te neemen; en in gelijke Zin, worden ook *Slangen* en *Adderen Gebroedzel*, en *Kinderen des Duyvels*, voor Een-en 't zelve genoomen; waar uyt dan noodwendig ook Een *Vader-Duyvel* volgd: Niet in Zelfſtandigheeden als veele meenen, (en daar uytgeleerd hebben; de Duyvel in de Slange, tot het Paradijs in-te voeren, die van weegen de lang-geleedene tijd, ook *d'Oude Slange* genoemd word;) maar naa haar Hoedaanigheeden: Gelijk de Zaligmaaker zeer fraay van de Booze Joden verklaard, Die *Uyt de Vader den Duyvel* waaren; en daarom ook derzelver *Begeerten* opvolgden, en Jeſus Steenigen wilden, gelijk haare Vaders de Profeeten Gedood hadden; en daarom Kinderen des Vleeſches en niet Abrahams Kinderen naa den Geeſt, die Gods Gezanten Herbergde en met Spijs en Drank Onthaalde; als in 't Leeven van die Groote Vader gezien is.

Duyvel waarom met Hoorens Geſchilderd.

Het komd dan niet alleen van al die Wanhaavige Benaamingen, maar voornaamelijk van de veel-Vervaarlijke Toeëygeningen voort, Dat de Schilders de Duyvel door haar Perzooneeringe, met Hoorens op de Kop Verbeelden, weegens zijn Magt om te Beſchaadigen en Geweld te doen; en ook om dat hy een Rijk heeft. Doch waarom de Duyvel zomtijds in de Verzoekinge van Kriſtus, met een Monniks-Kap Geſchilderd ſtaat, magmen Agrippa vraagen, die'er in zijn Boek *Van de Ydelheyd der Weetenſchappen*, yts fraays van zeyd.

En Vlerken van een Vleeder-Muys.

Zy geeven hem de Vleugels van een Vleeder-Muys; niet zoo-zeer of alleen, om datmen hem een Gevallen Engel agt, maar om dat hy meeſt by-Nagt Spookt, den Menſche Queld, Schrikkelijk verſchijnd, of onder de ſtilte van zijn Gemoed, met Boozе Verzoekingen aanvald, en als een Nagt-Voogel om de Ooren ſnord; en daarom ook Swart als de Prince der Duyſternis vertoond word: Waar het dan ook van daan komd, Dat veele niet geern alleen in Donkere plaatzen gaan, of des Avonds laat, over een Kerk-Hof Wandelen.

En groote Ooren.

Men ziet hem ook meeſt met groote en wijd oopenſtaande Ooren Geſchilderd, om dat hy geloofd word alles watter Geſprooken word en omgaat, te Hooren en te Verneemen, en daar door zijn Dienaars leerd Waarzeggen, en 't Geſtoolene aanwijzen. Zoo datter ook al geen fraaye Schrijvers onder ons ontbreeken, welke rond-uyt zeggen; Dat de Duyvel alle die dingen weet, welke tuſſen Godt en den Menſche verhandeld worden: *Weetende de Oordeelen Gods, om dat hy zelfs een Uytvoerder van veele*

gesteld word. Gelijk dat by de Fraaye W. Momma te leezen staat, daar hy spreekt van de Voorzegginge des Opgedrysten Samuëls, door 't bestel van de Waarzegster te Endor. 't Geên egter Syrach aan Samuel zelf toeëygend, Kap. 46: 22. Dewijl de laatere Joden, het Omdwaalen van de Ziele der Verstorvene geloofden: En veele dien waan uyt deeze Historie vasthouden. Verder verschijnd de Duyvel ook gemeenelijk met een Steert in zijne Schilderyen; als 't overschot van de Slange, en noch wel met een Angel daar aan; waar meede hy Quispelsteert en Lieffelijk aankomd, maar in 't eynde Bedriegelijk Steekt; en zoo een Slibberige uytgang maakt ten Quaade, daar men zig het Goede had ingebeeld. Hy heeft ook Scherpe Klaauwen, om dat hy als een Briessende Leeuw gezeyd word, te Verslinden dien hy kan; en vast-houd wat by beet krijgd: Waar toe hy ook een Aanraader en Help-Meester der Dieven tot Doorgraaven, Rooven, Steelen en Bedriegelijk naa-zig haalen is; van hoedaanige Haakige Schrobbers en Weeze-Duyvels, de Katechismus gewag maakt, in de 110de Vraage: Jaa ook weegens zijn Klaauwen, alle die haar Teegen-staan, aanraad te Quetzen, te Schenden en te Verderven. Even als het woord שד, dat Deut. 32:17. en elders *Duyvel* Vertaald word; eygentlijk een *Verderver* beteekend. Gelijk meede de Schilders hem om geen andere Reeden, een Leelijke Saters-Tronye of Bokke-Bakkes byzetten; als om dat hy een Stookebrand van Geylheyd, Onkuysheyd, Hoererye, Overspèl, Vrouwen-Schending, en alle Ongebondendheyd in Dronke Zuypen en een Beestagtig Leeven is; waar toe hem 't Onderlijf niet zelden een Ruyghaayrige Gestalte in maniere van een Bosch-looper gegeeven word; (in de H. Schrift misschien *Saters* of *Veld-Duyvelen* en *Faunen* genoemd, Lev. 17: 7. 2 Kron. 11: 15. Jesa. 13: 21. &c.) gelijk Schelmen en Struyk-Roovers haar op Eenzaame plaatzen en in Woestijnen onthouden, om op de Reyzigers te passen en die te overvallen. Hy schiet doorgaans ook Vyer-Vlammen, of Schitterende Straalen uyt d'Oogen; om dat geloofd word, Dat hy de lust tot Quaade Begeerlijkheeden ontsteekt en aan 't Branden helpt; als een eygenschap die zeer wel op de Vyerigheyd der Slange past; door welke d'Egiptenaars het LEEVEN pleegen uyt-te beelden; 't welk zonder *Vyer* en *Warmte* niet bestaan kan. Welk Vyer door de List der Begeerte, (dat is zoomen spreekt, door de Duyvel even als de Werking van 't Salpeeter aan 't Buskruyd doed,) heevig aangeblaazen, uytbarst tot Onmoedige Gramschap, Toorn, Wraak, Doodslag, Brandstigting, en al wat Lijf en Goed verteerd. En op dat dit te bet wierd uytgedrukt, verschijnd hy zelden zonder ysselijke Wolfs-Tanden in de Muyl, beneffens meer andere Quaad-dreygende Teekenen van Verscheurende Dieren ontleend; welke wanneerze aan 't Mensch-gelijkend Lichaam van een Helze Geest worden toegepast, niet dan een Vervaardmaakende Gedaante uytleeveren, die d'Inbeelding zoodaanig Verschrikt, Dat zommiger Menschen Gedagten by naa door Vreeze, tot Aanbiddens-toe, vervoerd worden. En zoomen hier toe hoopwerk van Affschouwelijke Duyvels wil te gaar-getroept zien; de Overaardige Konstenaar Jakob Kallot, heeft zulx in zijn Print-Tafereel van St Anthonis Verzoekinge, ten uytersten uytgevoerd. Zulx men ombeschroomd schijnd te moogen gelooven; Dat het ten minsten, d'Indiaanze Heydenen; nergens als uyt al duske Verdenkingen overgekoomen is, zulke afgryselijke Duyvel-Beelden, of *Al-Verwoesters*, tot haare Tempelen in-te voeren. In deezer manieren hebben zy te Kalikuth, een ongemeen-Groot en Vervaarlijk Beeld gesteld; voor welk de Menschen haar op zeekeren Feest-Dag, by Duyzenden Neederwerpen om dat Bakbeest te Aanbidden. En op dat deezen Duyvel, met des-te meerder ruymte, en onbelemmerd zijn Eerdienst genieten mogt, isser zoo grooten Vryheyd op die tijd gegeeven, Dat niemand over eenig begaane Schelmstuk, hoe groot dat is, mag aangetast worden: Want zy Vreezen dat BAAL-SATAN, dat is, *Heer Duyvel-Oom*, Gram worden, en haar alle in zijn ysselijk-wijd-opgesperde Bakhuys Opslokken zal. Dit doen deeze Verdwaalde Menschen. Maar het zou voorzeeker wenschelijk zijn, Dat ook niet veele

En een Steert.

En Scherpe Klaauwen.

Saters-Tronye of Bokke Bakkes.

En Ruyg-Hayrig.

En Brandende Oogen.

En Verscheurende Tanden.

onder

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

onder de Kristenen aan haare Taal en ommegang lieten blijken; Datze veel-meer Ontzag en Vreeze voor d'Ongenaade van dees gewaanden Duyvel hebben; als voor de Misdoeningen teegens d'Algenoegzaame Godt en de Reedelijke Goedheyd van zijne Gebooden; schoon ook dezelve met de Wet des Herten overeen stemmen: Wenschende zommige van die slag alleen, Datter doch geen Duyvel mogt zijn, op datze te Vryer Overtreeden, en minder voor Straff mogten beangst zijn. Waar door het dan ook gebeurd, dat'er geen gebrek aan Leeraars is, die 't geloof aan de Verdoemende Magt des Duyvels, tot een Geessel-Sweep, of Roe voor de Schoorsteen ter-hand houden; om duske quaalijk-onderweeze Gemoederen, veel-meer door een Slaafze Vreeze aan 't Zugten, en angstvallige Bekommering te helpen, als dezelve door 't Verstand omtrent de Billijkheyd van Gods Gebod, kragtdaadig op-te wekken, om hem alleen in volle verzeekering te Beminnen om zijn zelfs Deugden en Volmaaktheeden wille, waar door hy zelf een Godt van de Zondaaren kan zijn, en weezen wil; en ons alzoo doed gelooven, Dat hy (die 't zonder de Duyvel, aan geen Magt ontbreekt, den Moedwilligen Zondaar te Straffen;) noch Gediend noch Gevreest wil zijn, als de Tyrannen; die gemeenelijk eerst de Overtreedingen haarer Onderdaanen, voor Profijt opsteeken, en daar naa ook noch Vermaak vinden, dezelve door haare Beulen, met veele Straffen te plaagen: Dewijl wy in teegendeel gezien hebben, Dat Godt doorgaans, zoo wel in 't aankondigen van zijne Oordeelen als in 't uytvoeren der Straffen en Plaagen, veel-eer zijne Engelen, Dat zijn zijne Magten, Storm-Winden, Aardbeevingen, Vyer, Donder, Blixem en Haagel, dan een Duyvel uyt de Hel gezonden heeft. En daarom zullenwe van deeze uytspoorige dingen aflaaten; die lust daar toe heeft, mag zien, hoe verre dit alles van der Egiptenaaren Gevreesden Typhon overgenoomen schijnd. Van wienwe, indien wy verder toezien, moogelijk al verscheyde Typhons, of die dessels Geest hadden, in de H. Schrift zullen ontmoeten. Hoedaanige niet onwaarschijnelijk geweest zijn Nimroth, Esau, Achab en andere Achitofels, Mannen Belials, en zulke SATANS die de Koning David aanporden 't Volk te Tellen; welke de H. Schrift tot Slaaven der Staatzugt, en Opperwerk-Meesters der Ongeregtigheyd maakt, vergelijkt 2 Samuël 24. met 1 Kron. 21. Want dat ook de Koning David, zulke SATANS in zijn Rijk wel kende, is in de zaake van Simeï gebleeken; dien Abisaï de Zone van Zeruja, aanraade den Hals te breeken; zoo dat de Koning dien Stookebrand daar over Toegraauwde en zeyde; *Wat heb ik met u te doen, gy Zone van Zeruja; Dat gy my heeden* ten SATAN *zoudet zijn?* 2 Sam. 19: 22. En dit zeyde David teegen Abisaï, die een Dapper Veld-Overste, en daar toe ook noch zijn Neef en Zusters Zone, en een Broeder van Joab was. Doch zoo yemand lust te zien hoe weynig de Duyvel hier te pas komd, om David tot het Tellen van zijn Volk aan-te Porren; hy beraade zig met het geen d'Heer Bekker daar over aan 't XXII^de Hoofdstuk des tweeden Boeks zijner *Betooverde Weereld*, aangemerkt, en dat stuk voor ons zeer wel heeft afgedaan. Zoo wy hier toe ook de Natuure beschouwen, en met de Heydenen, meer op de tweede, als op d'eerste Oorzaak letten; wy zullen moogelijk al veel dusdaanige Booze Typhonze Geesten of Duyvelze Magten, onder de Maan en in onze Lugt-Kring schijnen te vinden, die door schaadelijke Perssingen en Uytbarstingen van Ongestuymige Winden, Vyer en Vlam van tussen de Koud-Bevrooren Ys-Wolken uytbraaken, en onder vreesselijk Gebalder van Donderstemmen de Aarde Zengen; zoo dat het Gewas der Akkerlanden, nu eens door Droogte, dan door Stroomende Plas-Reegens verderft; en de Zeevaarende Schip-Gevaartens, door heftige Draay-Winden en Dreunende Orkaanen, op de Klippen aan Spaanderen worden Gekletst, zoo datter Man noch Muys geborgen word. En zoo'er noch yts Quaads meer in de Natuure t'ontmoeten was, Dat alles hebben d'Egiptenaars van Ouds, aan Typhon toegepast. Waar toe zy dan haare Quaad-Afweerende Goden en Bescherm-Engelen, met haare Gereedschappen hadden, dieze neerstig Dienden, en met veele Aanbiddingen

Typhonze Geesten worden veel gevonden.

Alle Quaad aan Typhon toegeschreeven.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

gen en Beelden ver-Eerden, gelijkwe gezien hebben. Maar op dat ons de Beſchouwinge van Typhon maar des te beeter mogt te nuttte koomen, vindenwe ons genoopt, dezelve met noch een fraaye Waarneeminge by-te ſpringen; te meer, om dat wy zulx te vooren beloofd hebben. Want naadien ons korts hier-naa, ook *Het Verbranden van de Roode Koe*, tot het maaken van een Wy-Water of *Water der Afzonderinge*, zal te vooren koomen, en de Wetgeever daar omtrent byzonderlijk op de naauwkeurigheyd der *Roode Verwe* van het Slagt-Beeſt, ſchijnd gezien te hebben; moogen wy hier niet overſlaan, de Reeden van die Bepaalinge t'onderzoeken, en te bezien, Of niet zelfs deezen Typhon, en de Bygeloovige toeëygeningen der Afgodize Egiptenaaren; (en die ook d'Iſraëliten beſmet hebben,) geleegentheyd tot d'Inſtellinge van de Wet der Roode Koe gegeeven heeft. Om waar toe te geraaken, wy onze reeden van de Typhonze Lampen, vermeenen zeer welvoegzaam te zullen beginnen. Voorwaar d'Egiptenaars hebben niet alleen aan de Weldoende, maar ook aan de Quaad-aanbrengende Goden, eenige byzondere Lampen toe-geëygend; op dat de Eerſte haar Voordeelig, de Tweede hen niet te zeer teegen waaren. In deezer manieren heeft de Vermaarde Nardius eertijds een Aal-Oude Egiptize Lamp, die in de Konſtkaamer van Medicis bewaard wierd, gemeen-gemaakt; en wy hebbenze ook

Dat de beſchouwing van Typhon ons in de beſchouwing van der Joden Wy-water uyt de Aſch der Roode Koe zal te Nutte koomen.

neffens d'Afbeelding van Typhon, zoodaanig bygebragt, als dezelve by Kircherus en Liçetus gevonden word. Beſtaande uyt een Ezels-Hoofd, waar aan zig Silenus, die op de Nek ſchijnd te zitten, vaſt-houd; Vloeyende ter zijden van onder d'Ezels Ooren en naa de Booven-Kop daar het Vul-gat voor de Olye is, een Druyve-Tros met Blaaden uyt. Zijnde het Hand-vatzel der Lamp naa agteren, uyt een dik omgeboogen Wijngaard-Stok, met Blaaden en Druyven gemaakt. Dat nu den Ezel een Teeken van Typhon is, heeft Kircherus in zijn Oedipus niet alleen op verſcheyde plaatzen aangeweezen; maar Plutarchus verhaald ook, Dat de Stem van Typhon, zeer naa-by het Krijten van den

Aanmerking over de Lamp die Typhon toegeëygend was.

Ezel quam: Waarom zy ook de Klank van het Trompèt niet verdraagen konnen, dewijl die de Schor-Roeſte Stem van Typhon al-te zeer naa-baauwd. Ook hebben de Ezels in de Maand *Payni* of *Paoni*, dat is, *Junius* of Zoomer-Maand, weegens den Vervloekten Typhon, moeten Straff lijden. Want dat de Koptiten, weegens den Haat teegen Typhon, een Ezel pleegen van een Rotze af-te werpen; heeft Marscham bygebragt; maar word van Bochartus geloochend; alhoewel hy uyt Plato, Atheneus, Syneſius en Harpokrates getuygeniſſen aanteekend, Dat ook by de Grieken zomtijds zeekére Afgezonderde Beeſten, ter-Eeren van eenige Godheyd, in maniere van den weggaanden Bok, wierden Los-gelaaten, Levit. 16:26. Welken daar toe onder Iſraël moeſt Afgezonderd worden van de Kudde. 't Geên Bochartus wil, Dat zoo wel de Egiptenaaren als andere Volken, van de Hebreën ontleend hebben: Om dat het moeyelijk vald te toonen, Dat zy dit voor Moſes tijden in gebruyk hadden. Waar toe dan ook de Heer Witzius, eenige Exempelen uyt de Griexe *Scholiaſten* over Ariſtophanes en Servius over Virgilius bybrengd, die men mag bedenkelijk houden; naadien de Waanwijze Grieken, nergens voor Leer-Kinders van de Hebreën, maar wel van de Feniçiers en Egiptenaaren bekend ſtaan; en te-gelijk met de Romeynen van de Hebreeuwſe Zaaken gemeenelijk zeer Onkundig gereeveld hebben; gelijkwe hier en daar hebben gezien, zelf in Dingen die vry van laater tijd zijn. En den Ezel belangende, die weet Bochartus inſgelijx tot zijnen Typhon, in Moſes togt uyt Midian naa Egipten, Exod. 4: 20, te vinden. Doch Plutarchus doet'er verder by, Dat Typhon zoo wel aangaande de Leuyheyd en Domheyd, als van weegen de Rosheyd zijner Verwe, Een Ezel geleeken heeft. Waar toe men diend aan-te merken, Dat elders zoo wel Roodverwige, als Graauwe of Gryze Ezels gevonden worden, gelijkwe hier naa zullen zien. Insgelijx verhaald Plutarchus, datze hem ter-Eeren Koeken Bakten, op welkze de Gedaante van een Ezel drukten. Aan hoedaanige diergelijke *Gebeelde Koeken*, (die aan *Meletheth des Heemels* en andere Goden, om de Godt Iſraëls

Typhon in veele opzigten met den Ezel vergeleeken.

Verdriet aan-te doen, Geofferd wierden,) gedagt word, Jerem. 7:18. Maar gelijk dit alles noch niet aanwijſt, Waarom d'Egiptenaars Lampen met het Teeken van den Ezel ter-Eeren van Typhon hebben ingevoerd, ſchijnd het hier de regte plaats te zijn, om zulx te verklaaren. Voor-eerſt blijkt uyt al het voorverhaalde, Datze Typhons Beeld, voor een Waarteeken van alle Quaad gehouden hebben; vertoonende d'Onvrugtbaarheyd, Beſmettinge, Verbrandinge en allerhande Vermoogen van Vernielinge. Om deezen Boos-doender dan van de Vrugtbaar-maakende Nyl-Wateren af-te keeren, verçierdenze deeze Lampen met zoodaanigen toeſtel en maakzel, als wy hier hebben afgebeeld: By haar zelven de Hôôp hebbende, te zullen gebeuren, Dat hy zijn Beeldtenis aldus ziende, van Quaad te doên zal aflaaten. Daarom hebbenze Silenus, Rijdende als op den Nek van een Ezels-Hoofd, vertoond; dewijl hy het Beeld of het Waarteeken van de Vrugtbaar-maakende God, en Beſchermer van Oſiris was. Maar de Lamp die wy met dusken Beeldtenis Verçierd, vertoond hebben, ſtaat op de Voet van een Arend of Valken-Klaauw, om aan-te toonen, Dat de Typhonze Schaad-aanbrengende Kragt, in de Zonne verborgen zijnde, (welke Silenus d'Oppaſſer van Bacchus of Oſiris Dionyſus; wien de Vogtigheeden aanbevoolen zijn) komd te maatigen. Want Plutarchus zeyd, Dat Iſis niet gewild heeft, dat Typhon geheel-en-al zou vergaan, maar dat hy alleen aan een Keeten zou Gebonden zijn; naadien zijn Vyerige Kragt, ſchoonze door ongemeene Uytdrooging, dikmaal Schaadelijk is, op zijn tijd nogtans Nuttig is om d'Overtollige Vogtigheeden te Maatigen. En die hier weederom niet zien kan, hoe netten overeenkomſt dit alles met het gemeen Gevoelen der Duyvel-Gezinde heeft, moet of Blind, of zeer Moetwillig zijn. Gelijk dan ook hier teegens niet en doet, Dat zommige Godsgeleerde met groote Noeſtheyd beweeren, Dat al de Dingen van Typhon veel laater als d'Oudſte tijden der Hebreën; en zelf wel meeſt uyt het Leevens-Bedrijf van Moſes Verzierd en 't zaamen-geflanſt zijn; gelijk de Vermaarde Bochartus, uyt eenige gelijk-luydende ſtaaltjes heeft zoeken over-een te brengen, die ook by den Heer Witzius teegens Marscham en Spençerus, in zijn Boek *Van d'Egyptize Zaaken* worden aangehaald. Want behalven dat dit meeſt alleen fraay bedagt en op enkel voorgeeven ruſt; en niets zeekers aangaande d'Oudheyd, of Nieuwheyd van Typhon bewijſt; die ongetwijffeld met de reſt der Egiptize Afgoderye, omtrent zoo Oud, als de Verbijſtering van dit Bygeloovig Volk zelfs is, (die lang voor de Hebreën een Volk waaren, die Koningen, en Goden, Beſcherm-Engels, en Prieſters en Spijs-Wetten, en Wijzen en Tooveraars en Guychelaars hadden, en buyten Gemeenſchap van andere Volken, haare Geheymen zogten te bewaaren;) zoo blijkt ten minſten uyt al die Verzierde Dingen die van der Egiptenaaren Typhon voorkoomen; Datze ruym zoo Oud, Jaa veel Ouwer zijn dan 't Gevoelen, Dat de laatere Eeuwen, en ook onze als noch van de Duyvel Satan hebben; waar van niet alleen Moſes de gantze Kerke der Hebreën Onkundig gelaaten heeft; maar ook nergens de minſte ſcheemering te vinden is, Dat Godt daar van eenige kennis aan al die Vermaarde Vaderen des O. Verbonds gedaan heeft; en zoo hebben't dan ook d'Egiptenaaren van haar niet overgenoomen. Maar wy vinden veeleer in teegendeel, Dat de Iſraëlitize Kerke door Moſes in de Wet, ſcherp Vermaand word; zig van de Egiptize Bygeloovigheeden te wagten; *En niet te Wandelen noch te Doen naa de * Werken van Egiptenland, waar in zy Gewoond hadden*, Levit. 18:3. En alreeds dapper daar meede Beſmet en Bevrugt waaren; als te zien is, Ezech. 20. en 23:3-14. En daarom ook even zoo teegens d'Afgodize en Schandelijke Bygeloovigheeden der Kanaaniten, gewaarſchouwd worden; wiens Land zy zouden gaan Inneemen, Levit. 18:3. Als een Volk dat even als de Egiptenaaren, naar Guychelaars en Tooveraars hoorden; haare Zonen gaaven aan den Moloch, en andere Grouwelen deeden, vergelijkt Deut. 18. 10, 14. met Exod. 7:11. en veel andere plaatzen. In al welke dingen wy te vooren genoegzaam hebben aangeweezen, Dat den Iſraëliten niet de minſte Kund-

ſchap

Waarom Typhons Lampen een Ezels gedaante hadden.

En op de Voet van een Arend of Valk ruſte.

Bochartus gevoelen aangaande Typhon.

Fabelen van Typhon ruym zoo Oud als de kennisse der Hebreën aan de Duyvel Satan.

* Of INZETTINGEN als ſtrax volgd.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

ſchap van de *Duyvel* SATAN geleerd noch aangeweezen word; maar datter in de Oudheyd,aangaande 't Verſpreyden en de Voortgang der Afgoderye,kennelijke Speuren genoeg zijn, waar uyt af-te neemen is, Dat dit den Joden eerſt laater uyt d'Ommegang met de Grieken en Romeynen, overgekoomen en aangeërft is, uyt de Verhanſſelde Oudheeden der Egiptenaaren, en zy alzoo met haare Bygeloovigheyd omtrent de Booze Typhonze Geeſten,en Dæmons zijn beſmet geworden; dezelve naaderhand vermengende met de Dwaalzieke Gedagten van haaren Sammaël, of Duyvel die op een Keemel reed, ter tijd van des Menſchen Val; en de Helſſe Vloek-Naamen, ASMODEUS en ABADDON en diergelijke. Te weeten, wanneer de laatere Joden even ook zoo een Duyvel of Boosaardigen Typhon in 't Paradijs, en in de Verzoekinge van Abraham; en in de Hiſtorie van Job meenden te vinden; van wien het de Kriſtenen veel-liever, als van Moſes, of van Kriſtus, of van zijne Apoſtelen hebben willen overneemen. Maar het is in 't gantze bedrijf der Hebreën,Dat zijn de Oude Iſraëliten,die uyt Egipten gegaan zijn; en de laatere Afkoomelingen die Joden genoemd worden, genoegzaam openbaar; Hoe ligt haar al deeze Dwaalzieke Gedagten,omtrent de Booze Geeſt of Duyvel SAMMAEL en SATAN; uyt herdenking van de Oude Bygeloovigheyd zijn konnen aankleeven. Want gelijk haar het Godsdienſtig Eeren van de Kopere Slange, ten tijde van de Koning Hiskia; en zoo lang te vooren het maaken van den Kalf-God in de Woeſtijne, alleen uyt de Oude Smette der Egiptize Godsdienſt aankleefde;(en ook even zoo by de Grieken en Romeynen overhuyſt is) alzoo heeft meede Cunæus zeer wel aangemerkt, Dat dit Volk nooyt tot eenige Afgoderye Vervallen is ,als uyt d'Oude neyginge tot d'Egiptize Zeeden. En de Profeeten hebben ook niet naagelaaten dikmaal aan die Oude Wortel te-gedenken, gelijkwe nu al meer-maal uyt Ezech. XX. en XXIII. hebben aangeteekend. Waar uyt dan heel gemakkelijk te beſluyten ſtaat, Dat d'Egiptenaars van Ouds en voor de Ingang van de Vader Jakob, jaa al voor Abrahams tijd; haare Bygeloovigheeden in ſwang hadden; en geenzinds van de Hebreën, onder Bedommelde Verhanſſelingen Ontleend en Overgenoomen hebben. En zoo giſſen wy dat dan ook ten minſten de Fabel-Digting van der Egiptenaaren Duyvel TYPHON, zoo Oud is, als haar gebruyk van de Beſcherm-Goden, die zy Eerden, om haar van het Quaad bedrijf der Typhonze Geeſt, te Bevrijden en af-te Keeren.En dat zy alzulke Beſcherm-Goden al ten tijde van Moſes en lang te vooren hadden, is uyt Exod. 12:12. en Num. 33:4. openbaar; alwaar gezeyd word,*Dat Godt Gerigten geoeffend heeft, over alle de Goden van Egipten.* Verſtaat voornaamelijk in 't Slaan van de Eerſtgebooren, die inzonderheyd de Beſcherminge der Hulp-Goden naa Ouder gewoonte, waaren aanbevoolen; maar nu in dit Overval van de Godt Iſraëls, niet met-allen hadden konnen Uytregten, en alzoo in haar Onmagt Veroordeeld waaren. Want dat veel Fraaye Uytleggers en ook de Kaldeëſe Uytbreyders, dit van de Gegoote, Steene, Aarde en Houte Beelden der Beſcherm-Goden verſtaan hebben, is van ons op zijn plaatze aangeteekend. En daar was by d'Egiptenaars geen Vrees voor eenig Quaad, als 't geên hen van deezen Typhon kon berokkend worden: En waaren daar in even alzoo Onzinnig en Bygeloovig, als de meeſte Kriſtenen, thans omtrent de uytwerkinge van het Quaade, door een Helzen Duyvel Satan, of Overſten uyt de Gevalle Engelen zijn; die men wil dat Godt door zijn onbepaalde Vryheyd, de Magt van een Engel heeft laaten behouden, om alle Quaad te Stooken; even als hy de Booze Menſchen in 't Leeven laat en in haar Boosheyd laat Volharden; gelijkmen heedensdaags hier van alzoo Schrijft: En in 't Boek van d'H[r] Andala te zien is; zonder eens te Onderzoeken, veel-min te Bewijzen, of zelf de Goede Engelen, wel yts konnen doen of Werken, zonder daar toe Gezonden te worden, en buyten de Gemoedelijke Meedewerking van Godt Almagtig? Op datze daar door wat vaſter in haar Schoenen ſtonden, om van de Magt des Duyvels te konnen praaten. 't Geên dan hem, met alle andere Schrijvers, die dus hard voor de Weezentlijkheyd van den Typhon des

En hoe tot de Joden overgegaan.

Iſraëls Afgoderye altijd uyt d'Egiptize Wortelen opgeſchooten.

2 Kon. 18: 4

Lev. 18: 3.

Typhon zoo Oud als der Egiptenaaren Beſcherm-Goden.

Egiptenaaren geloofden alle Quaad van Typhon voort te koomen.

Dwaalzieke meeninge omtrent de Gevalle Engelen.

N. Teſtaments, dat is, voor den Duyvel Satan Strijden; noch te betoogen ſtaat: Op datze ons daar by dan ook eens zeggen, hoe het met Gods betaamelijkheyd, en beloofde ſtaat des N. Teſtaments, over-een komd; de Quaade Engelen, al haar Oude Vermoogen en Magt, tot enkel Quaad-doen te laaten behouden; en de Goede Engelen zoo Streng in den Heemel op-te ſluyten, Dat men'er in veele Eeuwen niet Een-eenigen gezien, of van gehoord heeft, Dat hy elders Hand of Vinger ingeſteeken heeft? Is dit geen wonder? Jaa is 't niet Uytzinnig, langer geloof aan zulke Uytzinnige Raazernyen te geeven? Boovendien zijn 't ook alleen giſſingen die geen zeekerheyd in de H. Schrift, noch in d'Oude Hiſtorien hebben; als zommige niet Onvermaarde Godsgeleerden, wel neerſtig zoeken op-te ſtikken, door wien en welken weg, d'Egiptenaars veele Zaaken van der Hebreën Godsdienſt en kenniſſe der Oudſte Dingen konnen gekreegen hebben. Waar toe zy voornaamelijk Abraham, Joſef en Moſes bybrengen; die aldaar veele dingen van de Keniſſe Gods, de Scheppinge en diergelijke aan de hand gelaaten hebben; gelijk dat ook zoo van de zeer Geleerde Man, Hermannus Witzius in-agt genoomen is. Want behalven dat Mizraïm, de Volkplanter der Egiptenaaren, de Zone van Cham, en Broeder van Chus, Put en Kanaan, ook een Zone van Noach was, en niet heel Onkundig van de voorige tijden, verſcheyde dingen kan hebben voortgeplant; ongemoeyd den Vloek over Cham uytgeſprooken, die eerſt laater in zijn Naakoomelingen Vervuld ſchijnd, dewijl hy zelfs geenzinds zijner Broederen Knegt, maar in d'eerſte Geſlagten tot Groote en Gevreeſde Volken uytgedeegen is; en de Kanaaniten ook noch de Hebreeuwſe Taal behouden hebben, en ook Abraham, Iſaak en Jakob onder hen Verkeerd hebben. Alwaar meede, Melchizedek een Koning en Prieſter des Alderhoogſten Gods, gevonden wierd. Gelijk Jethro die de Schoon-Vader van Moſes wierd, in Midian onder Abrahams Zonen uyt Kethura, niet heel Onkundig van de Waare Godt ſcheen; En Bileam de Profeet in Meſopotamien, Job in Arabien &c. Waar uyt men niet welvoegzaam ſchijnd te moogen denken, Dat heel Egipten van Ouds van dit alles is Onkundig geweeſt, tot op de tijden dat Abraham aldaar een korten Tijd verkeerde, als hem zijn Vrouwe afgenoomen wierd; en de Joden voorwenden dat hy haar de Sterre-Konſt uyt de Kaldeëſe Wijsheyd zou geleerd hebben; daar immers haar gantze Leere der Goden, die onder de Waarteekenen van Beeſten ge-Eerd wierden, alleen uyt de Natuurkundige kennis van de Heemel-Loop, en Zonne en Maan, en Planeeten, en Waterſtroomen voortgekoomen is. Gelijk wy dat in haare Godwarringe bebben gezien. En zy het Eeren der Beeſten al ten tijde van Moſes als een Aal-Oude Zeede in gebruyk hadden. Zoo dat het Slagten van den Os, den Bok en't Schaap, buyten eenige byzondere Feeſten en Godsdaagen; *Haar een Grouwel was*, Exod. 8: 26. En om dat d'Egiptenaaren ook zoo wel als de Kaldeën het Heyr des Heemels, en het Vee, en de Viſſchen, en Thuyn-Gewaſſen Godsdienſtig Eerden, is den Iſraëliten deeze Dienſt ook aller-eerſt, door een ſcherp Verbod indagtig gemaakt, vergelijkt Deut. 4: 15-20. met het geên in de Wet der X. Woorden, Exod. 20: 4, 5. gezeyd word; en 't zal niet duyſter zijn, Dat daar in d'eerſte Rang, op d'Oude Afgoderye der Egiptenaaren gezien word. Zulx dat het alleen uyt Groot-Spreekerye der Joden voortkomd; als Euſebius dit uyt Eupolemus by Alexander Polyhiſtor bybrengd. Wat Joſef door zijn Bewind en gemeenzaame ommegang met de Koningen, Hoovelingen en Prieſters aldaar mag agtergelaaten hebben, is zeer Glibberig; Naadien het behalven zijn laater Stil-Leeven, Dat miſſchien meer dan 50 Jaaren duurde, genoegzaam blijkt, Dat alles van hem by de volgende Koningen, vergeeten, en 't eerſte Geſlagte zijner Broederen Uytgeſtorven, daar heel geen Erkentenis meer was by 't Volk dat van een Vreemde Taale, en andere Zeeden was; jaa den Iſraëliten weegen haar Hantteeringe van Ouds voor een Grouwel hielden. Waarom het ons verre van daan ſchijnd, Dat d'Egiptenaars den Oſſe onder de Naam van Apis, of Serapis, ter Gedagtenis van Joſef, by wijze van Vergoding, zouden aangenoomen

Door wie en langs wat weg eenige meenen, Dat d'Egiptenaars veele dingen van de Hebreën ontfangen hebben.

Afgoderye in Egipten zeer Oud.

Pſal. 114: 1. Egiptenaars hebben van Abraham, Joſef noch Moſes niets zonders overgehouden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

men hebben; alhoewel het de Geleerde Man Joh. Gerh. Vossius gemeend heeft; gelijkwe te vooren gezien en bedenkelijk Weedersprooken hebben. En wat zouden doch d'Egiptenaars, die naa den Uytgang en den Ondergang van Farao Amenophis overbleeven, van Moses veel Geleerd hebben, (ten zy in veel laater tijd door Erfgerugt en naader Gemeenschap die nu en dan voorviel) daar immers aan Moses zelf noch niets in 't byzonder aangaande de Godsdienst van Israël, Geopenbaard was, zoo lang hy met het Volk in Egipten was, dan alleen dat hy 't Volk Uytgeleyd hebbende, Jehovah zou Offeren aan den Berg Horeb daar hy doe was, vergelijkt Exod. 3: 12. met Jer. 7: 22. Doch van haare Godsdienstige Offerhanden in Egipten, leest men nergens. En Jakob zelf Offerde op d'uyterste Grenzen van Kanaan, eer hy Egipten introk, Gen. 46: 1. En of schoon de Wetten die Moses den Israëliten in de Woestijne Voorgeschreeven heeft; en naa welkze in Kanaan Leefden, naaderhand ook den Egiptenaaren neffens andere Gebuur-Volken stukswijs zijn bekend geworden, gelijk Moses daar van schijnd te Voorzeggen, Deut. 4:6,8. Zoo bewijst zulx niet met-allen omtrent den Oorsprong der Dingen, die reeds by d'Egiptenaars een standbaare Oudheyd zelfs in de H. Schrift en alle Geheugenis vinden; en noch veel-min teegen die Zeeden; waar van Israël reeds gewaarschouwd, en verscheyde Wetten ontfangen heeft; als naamelijk de Bygeloovigheyd omtrent de Bescherm-Goden; het Eeren der Beesten, Waarzeggeryen, Duyvels-Konstenaaren, Tooveryen en alle Ydele waan omtrent het Vermoogen van de Typhonze Geesten of Dæmons, waar toe d'Egiptenaars haare Bescherm-Engelen of Half-Goden, en Gedrogtelijke *Amuleeten*, of Halsdraagende Helpmiddelen, teegen de Beeten der Slangen, der Vliegen en diergelijke Ondieren hadden. Dat nu ook de Gerugten van Israëls Optogt, al tijdelijk in Kanaan overwaayden, en d'Inwoonderen des Lands Verschrikte, zoo draa dat Groot Volk de Velden Moabs over de Jordaane genaaderd stond, en meer dan een half Jaar aldaar HALTE hielden; (zoo dat ook zelfs de Hoere Rachab binnen Jericho daar van veel wist te zeggen, als zy de Verspieders van Josua Verbergde, Josua. 2:9,10,11.) is heel niet te verwonderen; Naadien de Koning van Jericho al-om Huyszoeking deed; en een algemeene Verslaagentheyd by de Kanaaniten bespeurd wierd; gelijk de Verspieders aan Josua Boodschapten: En daar door Moed schepte, Jos. 2: 24. Al het zelve moet men van Salomons Gerugten denken; die Houwelijk met een Egiptize Princes maakte; en den Uytvoer der Paarden van daar had, 2 Kron. 1: 16. Want al die laatere dingen, konnen niet anders aanwijzen, Dan dat d'Egiptenaars met andere Naabuurige Volken, eenige Kundschap van de Hebreeuwse Zaaken gekreegen hebben; maar heel niet wat Zeeden en Gebruyken zy van deezes Volks Godsdienst of Wetten aangenoomen hebben; naadien wy reeds in haare Oude Gewoonten genoegzaame Grondvesten zien; waar op die geene welke alleen van de laater Schrijvers als Mosis is, gedagt worden; noodwendige gevolgen van derzelver Aal-Oude Oorsprong te-agten zijn: En derhalven veel Ouder als d'aankomst van Abraham, van Josef en Moses Geboorte zijn. En indien d'Egiptenaars yts van Josef, of Moses hadden willen aanneemen; 't had moogelijk minder noodig gescheenen, Dat Moses het Volk weegens de Godsdienst dien hy voorwende, uyt Egipten te voeren en door eygen Wetten en Ceremonien tot een byzonder Volk te maaken; Dat de Godt Abrahams Isaaks en Jakobs Dienen zou. Terwijl het onder-en-tussen ook uyt Herodotus blijkt, Dat d'Egiptenaars van Ouds gezet waaren, om geen Zeeden noch Godsdienst van andere Volken aan-te neemen. Gelijk ook in de Historie van Israëls Uytgang blijkt, Dat Farao, de Godt Israëls niet en kende, zoo als hy zelfs getuygd, Exod. 5:2. Jaa op dat Israël niets van de Oude Gewoonte der Egiptenaaren gedagtig waare, is haar zelfs een andere Maand en Jaar-Reekening voorgeschreeven, als te zien is in de Instellinge van het Pascha; Dat dit Volk een schoone Gedagtenis des tijds was, en daarom moest veranderd en alle Reekening daar naa verschikt worden, Exodus. XII. Zoo dat zy hier in den Egiptenaaren,

Dat al de laater gerugten der Hebreën, weynig of niet, omtrent de Zaaken die hier te doen zijn konnen bybrengen.

noch den Egiptenaaren den Hebreën, niet zonderling verſchuldigt ſtaan. Hierom moet men de Oudheyd der Dingen, niet zoo zeeker van de Oudheyd der Schrijvers af haalen: Zoo dat de dingen die by Herodotus en andere gevonden worden, doorgaans maar dezelve Oudheyd van haar eygen Leeftijd zouden hebben; dewijl ook Moſes van veel dingen, jaa wel de meeſte Hiſtorize dingen Beſchrijft, die lange voor zijn tijd geſchied, en door Overleeveringe der Vaderen, by d'een Zeekerder, by d'ander meer Bedommelder bekend waaren; van welkmen de Egiptenaaren uyt Mizraïm de Neef van Noach Voortgeplant, niet heel Onkundig agten kan: En het ook dit Oud Volk hier van niets ter Weereld Ontroofd, ſchoon beweezen word, Dat ook andere Volken verſcheyde dingen aangaande de Scheppinge der Weereld, den Eerſte Menſch en d'Onſterffelijkheyd der Ziele &c. met de Egiptenaaren en Hebreën gemeen hebben gehad; waar van by Grootius, in zijn Aanteekeningen op't Boek, *Van de Waarheyd der Kriſtelijke Godsdienſt*; en ook by Herodotus te zien is. Als meede by den Hr. Witzius, die daar over in zijn *Egiptize Zaaken* een gants Hoofdſtuk heeft, op dat hy daar in teegen Spençerus en andere betoonde, Dat de Hebreën de Kennis van deeze Dingen niet van de Egiptenaars, maar de Laatſte veel-eer van de Eerſte ontleend hebben; terwijl het noch onzeeker blijft, aan wien van deeze Volken, de Oudheyd toe-te eygenen zy, eer men aangaande de Hebreën yts beſluyten kan. Doch het zy hier meede in byzondere dingen zoo als het wil; dit ſchijnd nogtans by den Egiptenaaren veel Ouwer als de Hebreën ooyt in Egipten quaamen; Dat zy haare ongemeene bezorging der Dooden en Graf-Lampen, uyt het Geloof van de Onſterffelijkheyd der Ziele, of der Verhuyzinge der zelve, ondernoomen hebben: Gelijkwe te vooren in de Begraaffenis van de Vader Jakob hebben aangeweezen uyt Gen. 50. alwaar dit beſtel aan de Wijze der Egiptenaaren, en niet aan die der Hebreën opgedraagen word. En wat de reſt van veele Ceremonieële dingen aangaat, die zommige meenen, Dat onder Iſraël eenigzinds naa d'Oude Godsdienſt, welke onder dat Volk uyt de Speuren der eerſte Vroome Vaderen, by de Mizraïmiten behouden, maar door d'Afgoderyen bedorven waaren; in de Godsdienſtige Plegten der Hebreën herſteld; en door Uytkiezingen en Byvoegzelen tot een Wet gemaakt, en met Straffen omtuynd zijn; op datze niet weederom geheel-en-al Vervielen; Dat zal ons hier-en-daar in 't Vierde Boek-Deel te pas-koomen: En ons doen zien; Hoedaanig egter zulken herſtel van Godsdienſtige dingen aan Iſraël, ook tot Schaaduwen en Voorbeelden van Toekoomende Dingen, zijn konnen Voorgeſchreeven worden; waar toe wy voorneemens zijn, een groot ſtuk van het Vooroordeel en Haatelijke opvattinge der Godsgeleerden, weg te neemen: Dewijl het de Wijsheyd Gods geenzinds Onbetaamelijk kan ſchijnen; Dat hy het Voorſchrift van zijn Wet, waar door hy Iſraël in Bewaaringe wilde ſtellen; Even als een wijs Geneeſmeeſter, naa de geſteldheyd van zijn Krank en Melaads Volk inſtelde, op dat hyze van die vuyle Peſt en Dienſt der Drek-Goden, die de geheele Weereld op verſcheyde wijzen Beſmet had, Reynigde en Gezond maakte; gelijkwe daar zullen ontwaar worden: Want alhoewel ook andere Volken, met zommige van de zelve dwaalingen behebd waaren, als de Egiptenaaren; heeft men nogtans Iſraëls Inwooninge aldaar voor de Grond-Oorzaak te neemen, Dat inzonderheyd de Plegtigheeden, die de Reyniging door Water, het draagen van Linne Kleederen; het Onderſcheyd van Spijze, en diergelijke aanduydende dingen aangingen, tot den Godsdienſt der Hebreën overgenoomen zijn; dewijl daar heel geen Reeden was, Datze Godt daarom voorby ging, om datze reeds tot Afgodize inzigten Misbruykt waaren; naadien hy anders wel de geheele Ceremonieële Dienſt had moogen voor-by gaan, en alle bekende Dingen Afſchaffen. Hoedaanige Reeden niet zoodaanig omtrent andere Volken, met welke gants Iſraël geen Zaamenleevinge noch zoo naauwen Omgang gehad had, heeft konnen plaats hebben. Waarom alleen deeze Beſmetting aan d'Egiptenaars toegeſchreeven word, Ezech. xx. en xxiii. En zulx is ook de reeden, Dat de Kanaaniten Verdreeven en

De Zaaken zijn doorgaans Ouwer als de Hiſtori-Schrijvers.

Daar ſteekt geen Ongerijmdheyd in, dat Godt zijn Wet naa de geſteldheyd des Volks gerigt heeft.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

en meest Uytgeroeyd zijn, en Israël teegens de Gemeenzaame ommegang en 't *Naawandelen* van haare Gewoonten, is moeten Gewaarschouwd worden, Lev. 18:3. Deut.20:18. Op datze haar insgelijx *Niet en Leerden Doen naa haare Grouwelen.* Gelijkze nogtans zoo deeden onder Rehabeam de Zoon van Salomon, 1 Kon.14:22-30. en meenigte Exempelen. En nogtans word hen belast, Dat zy den Edomiter noch d'Egiptenaar, voor *Geenen Grouwel* zouden houden; Den Eersten om dat hy haar Broeder was, te weeten uyt Esau, Vader Jakobs Broeder; den Anderen om dat zy aldaar als Gast-vrye Vreemdelingen Gewoond hadden, Deut. 23:7.

Deut.13: 6,7.

THIENDE HOOFDSTUK,

KORT INHOUD DEEZES HOOFDSTUKS.

d'Oorzaak *van de* Wet, *die een* Roode Veerze *belast te* Verbranden, (*om uyt derzelver* Asch *een Water der* Reyniging *te maaken*,) *van Ouds* Donker *om Verklaaren* : *En de* Joodse Onkunde *daar omtrent.* Rood-Haayrige Os, *waarom van de* Egiptenaars *aan haaren* Duyvel TYPHON *Opgeofferd.* Roode Verwe *der* Veerze, *waarom in de* Wet *zoo Naauwkeurig* Geëyst? *En hoe derzelver* Verbrandinge *teegens* d'Afgoderye der Egiptenaaren *lag aangekant.* Koeyen *aan* Isis *Toegewijd*, *mogten in Egipten* niet Geslagt *worden.* Israëls Afgoderye *met de* Koeyen, *Hoe door 't* Slagten *van een* Veerze-Koe *Verzoend*? Gezette Offerhanden *naa de naardt der* Misdaaden *gereguleerd.* *'t Gevoelen der* Godsgeleerde *over den Eysch der* Wet *aangaande de* Roode Verwe *der* Veerze, *onderzogt. En* Spençerus *Gedagten daar over bygebragt.* TYPHONS *Roode Verwe*, *hoedaanig-een* Oorzaak *van den* Haat *teegen* Rood-Gehaayrde Menschen *en* Beesten. Kenteekenen *der Heydenze* Ceremonien, *veelzinds gelijk aan de Eygenschap der* Goden. Graf-Naalden, Ossen *en* Paarden, *waarom aan de* Zonne *Geheyligd.* Roode Verwe, *waarom tot de* Assche *van 't* Water der Afzondering *Geëyst. Dat d'Egiptenaars het Offeren van* Roode Ossen *aan* Typhon, *niet van de* Hebreën *geleerd hebben.* Heydenze Priesters, *waarom Naauw in 't Onderzoeken der* Slagt-Beesten? Joodse Uytlegging *der* Roode Veerze *en de* Geheelheyd *derzelver* Verwe, *van de Egiptize Bygeloovigheyd over-geërft.* HORUS *hoe naa de* Egiptize Godwarring, *te-gelijk de* Aarde *en de* Zonne; *en waarom zijn* Staff *met het* Hoofd van een Tuyn-Hop *verçierd is.* Anubis *met den* Honds-Kop, *Hoe by* d'Egiptenaars *ge-Eerd en tot de* Romeynen *overgegaan.* Hond-*en* Ezels-Kop, *hoe van* Julianus *tot Bespotting van* Joden *en* Kristenen *op zijn Penningen gebragt.* Joden *en* Kristenen *beschuldigt van* Godsdienstig Eerbewijs *aan een* Ezels-Kop. Kanopus *hoedaanigen* God *van de* Nyl. Sfinx *van wat herkomst en Zin-aanduyding.* Afgodisch Draay-Bord *der Egiptenaaren*, *hoedaanig van de* Joden *in zeeker* Kabbaals Toover-Wiel *veranderd.* Bescherm-Goden, *der Land-Voogdyschappen van 't* Neeeder, Middel *en* Opper-Egipten *bezien*; *En die Oude* Verdeelinge *verdagt gehouden.* *Met yts van de herkomst der* PATROONEN *die by de Roomsgezinde uyt de Heyligen, over* Landen, Steeden, Volken, Ambagten, *en andere dingen tot* Beschermers *zijn ingevoerd*, &c.

DIE maar yts van de Willekeurige Wetten verstaat, waar meede Godt de Kindsheyd der Israëlitize Kerke, heeft willen onder Tugt houden, zal geeren toestaan, Dat de Ceremonie van de *Verbrandinge der Roode Veerze*, en het toestellen van een Water der Afzondering tot *Reynigmaaking des Vleesch*, in 't XIX.de Hoofdstuk van 't *Boek der Tellinge* naagelaaten, geenzinds de minste rang heeft; en dat zoo wel weegens d'omstandelijke Instellinge zelf, als ten aanzien van de moeyelijkheeden, die de donkerheyd der Reeden, en Oogmerk derzelve Plegtelijkheyd, Joden en Kristenen heeft aangedaan; op datze regt wisten, Waarom dit Geëyste Runder-Dier, niet een *Mannetjen*, maar een *Wijfje* moest zijn; en zulx ook noch niet zoo als 't zelve van de gemeene Kudde afgenoomen wierd, maar dat het daar-en-booven *Roodverwig* van Haayr, en van zulken Ouderdom moest zijn, Dat het noch de Last van het Jok, noch die van den Stier gedraagen had. En dewijl de Wet dusdaanig-een Koe-Kalf of *Veerze*, belast te Slagten, hebben insgelijx de byzondere Ceremonien, met welk dit Beest belast word te Offeren, den Uytleggers geen minder moeyelijkheyd

Num. 19.

De Oorzaak van de Wet die een Roode Koe belast te Verbranden, donker om verklaaren.

heyd gemaakt; naadien dezelve niet als alle andere Offerhanden Geoorloft was, Voor de Deure des Tabernakels te brengen; en in den Voorhof te Slagten, noch haar Bloed aan de Voet van den Altaar uyt-te gieten; noch'er ook de Priesters geen Deel aan hadden om daar van te Eeten: Maar zy moest zoo gants-en-gaar met al watter om en aan was, buyten 't Leeger Verbrand worden; Op dat uyt derzelver naagelaate Assche, door mengeling Een *Loog* of Water der Afzonderinge, tot Reyniging der Onreyn-gewordene, zou konnen gemaakt worden. Gelijk dan ook in die zelve Wet vast-gesteld word, Dat yder Onreyn Mensch,

Zeldzaam inzigt van een Reyniging Water dat de toestellers zelfs Verontreynigde.

door dat zelve Water moest Gereynigd worden, onverlet nogtans, Dat elk die Reyn was, zelfs door het aanraaken van dat Water, of die Assche, of het Doode Vleesch van die Geslagte Veerze, Onreyn wierd; en daar van weederom door ander Gemeen Water Afgewassen en Gereynigd moest worden. En d'Oorzaaken van al deeze omstandigheeden, schijnen uyt zoo wonderbaare dingen te zaamen gebragt, en met zoo dikken Duysternis omswagteld, Dat al de Joodse Meesters daar omtrent, haar toevlugt alleen tot d'Onweetenheyd genoomen hebben. Zoo nogtans, Dat zy, om minder schaade aan 't Gezag van haare Wijsheyd te lijden, gezeyd hebben, Dat ook Salomon zelfs, (die anders meendenze, d'Oorzaaken van alle andere Wetten zeer wel wist;) de Reeden van de Wet der *Roode Veerze*, niet geweeten heeft. Jaa eenige Rabbijnen zijn ten laatsten daar

Joodse Onkunde omtrent de Reeden deezer Wet.

over, tot zoo Raazende stoutheyd uytgebrooken, Datze opentlijk staande hielden, Dat de Reeden deezer Wet, de Wijsheyd Gods veel werks gemaakt heeft. Nogtans heeft zig onder hen, Rabbi Moses Gerundensis veel bedaarder aangesteld, als hy de Oorzaak deezer Wet, in 't midden laatende, zijn Leezers aldus om Vergiffenis bid; *Wy, die door onze Zonden Besmet zijn, kennen zelfs in deeze Gevangenschap, de Zuyvering van Heyligheyd niet, voor dat over ons de Geest uyt de Hoogte koome; en Godt alzoo Zuyver Water over ons Uytgiet, op dat wy Reyn worden*, AMEN. Maar naadien wy slegts by toeval van der Egiptenaaren Quaadaardigen Duyvel TYPHON, deeze Donkere Wet ter-hand genoo-

Dat het ophelderen van deeze Donkere Wet geen Onnutte beezigheyd zal zijn.

menhebben, (daar die veel eygender tot ons CEREMONI-BOEK DER JODEN behoorde,) scheen het egter hier niet Onnut, by-aldien wy zulken Donkeren Wet, ten minsten zoo verre konden Ophelderen, Dat het elk openbaar wierd, Dat d'alleen-Wijze Godt, dezelve met het grootste overleg, ten besten van zijn Volk Israël ingesteld, en met veele omstandigheeden bebolwerkt heeft; Op dat hy haar ook daar door in 't byzonder, van de Typhonze Bygeloovigheyd der Egiptenaaren, als door een kragtig Teegengift afzonderde. Als wy dan de Wet der Roode Veerze, en 't Water der Afzonderinge, Dat uyt derzelve Assche moest gemaakt worden, aan 't XIXde Hoofdstuk van 't Boek der Tellinge, aandagtig inzien, word ons daar in geleegentheyd tot het Onderzoeken van Vijf voornaame Zaaken verschaft; (waar van slegts de Twee Eerste, hier tot ons Oog-

Wat daar omtrent te onderzoeken staat.

wit dienen;) als I. De regte meeninge der Wet, uyt d'Aal-Oude Bedommeldheyd, op-te klaaren. Ten II. De waare Oorzaak tot dessels Instellinge, uyt de Oudheyd af-te brengen. Ten III. De Ceremonien te bezien, welke in 't Offeren van die Roode Veerze, neerstiglijk moesten waargenoomen worden. Ten IV. De Reeden te toonen van het bygevoegde Ceeder-Hout, Hyssop, en tweemaal Geverfd Scharlaaken, Dat neffens die Veerze belast word te Verbranden. Ten V. Te spreeken van het Zuyvering-Water, welke uyt de gemengde Assche deezer Veerze gemaakt wierd. De woorden der Wet Num. 19: 2, 3. luyden aldus; *Spreekt tot de Kinderen Israëls, Dat zy uw brengen eene Roode Volkoomene Veerze, in de welke geen Gebrek en zy, op de welke geen Jok gekoomen en*

Hoedaanig een Koe-Beest tot het Reyniging Water moest Verbrand worden.

zy. Ende gy zuld die geeven aan Eleazar, den Priester: Ende hy zalze uytbrengen tot buyten aan den Leeger, ende men zalze voor zijn Aangezigte Slagten, &c. Het Hebreeuws woord פרה, dat hier zeer wel *Veerze* Vertaald word, beteekend eygentlijk Een *Koe-Rund*, dat is, welkers Ouderdom tussen een Koe en een Kalf is; en noch niet booven haar Derde Jaar gaat, by zommige Een *Pinke* genoemd; wiens Nek, naa de gewoonte der Oosterze Land-Bouw, noch niet

niet Gedraagen had. En dat zulx de regte meeninge van den Text is, kan ons de Griekze Overzetting goed maaken, die פרה door *Dàmalis*, dat is, een *Koeytje*, of *Veerze* Vertaald; alhoewel d'Oude Latijnze Bybel met andere gants quaalijk en teegens al d'omſtandigheeden der Wet, 't zelve door 't woord *Koe* hebben Overgezet. Doch hier is de minſte ſwaarigheyd; maar men vindze veel-meer, over de waare beteekenis van 't woord תמימה, dat is, *Volkoomen*; naadien zommige geoordeeld hebben, Dat het zelve tot de *Volkoomenheyd des Lichaams*, andere, tot de *Volkoomenheyd* der *Rood-Haayrige Veerze*, moet betrokken worden? Welk laatſte ons nogtans het meeſt behaagd, dewijl de Volkoomenheyd des Lichaams, in 't byzonder word bygevoegd, als'er ſtaat; *In welke geen Gebrek zy*: Zulx de Zin is, *Een Volkoomen* Roode *Veerze*, dat is, die *Geheel* en zonder Mangel of Vlak, *Rood* is. Godt alzoo verbiedende een Veers-Kalf te Offeren, dat niet *Geheel* of *Volkoomen Rood* van Verwe was. Waar toe Spençerus dan ook wil, Dat om den Zin der Wet, naa die gedagten regt op-te maaken, het woord תמימה *Volkoomen*, niet met het beweegelijk woord, פרה *Veerze*, maar met het naaſte אדמה *Rood*, moet zaam-gevoegd worden: En wy merken ook dat de Oude Joden, de zaamenſchikking deezer twee woorden, אדמה תמימה goed gekeurd, en haar ingebeeld hebben, Dat Godt haar daar door Verbooden heeft een Veerze te Offeren, die niet Volmaakt van Lichaam, noch ook geen Volkoomen *Rood-Haayr* had. Gelijk meede Maimonides deeze meeninge voor de beſte verklaard, zeggende: *Het geene in deeze Wet* Volkoomen *word genoemd; is van de* Geheele Roodheyd *te verſtaan, en niet van de Geſchaapenheyd der Leedemaaten; want ſchoon de Veerze* Kleen *was, waſſe nogtans* Volkoomen; *gelijk andere Heylige Dingen*. Insgelijks hebben de Leermeeſters van de *Miſna*; deeze verklaringe voor alle andere vaſt-gehouden; gelijk uyt die neerſtige Onderzoekingen af-te neemen is, welkze over *De Geheele* en *Regtmaatige Roodheyd der Veerze*, moogelijk maar al-te naauw-keurig hebben gedaan: Beſluytende zommige onder hen, Dat men om *Twee Witte*, of *Swarte Haayren*, dat Kalf Onwettig verklaaren mogt. Doch andere houden 't wel niet Onwettig, maar zeggen alleen, Dat het niet en mogt Geofferd worden, voor dat die Onwettige Haayren, met Wortel en al waaren uytgetrokken. Van dat gevoelen is ook Lyra: En Joſefus Beveſtigd insgelijx; Dat de Prieſters van zijn Vaderlijke Wet, in die meeninge ſtonden. Boovendien verneemd men, Dat d'Oude Egiptenaars de gewoonte hadden, van Een *Rooden Os*, (niet Een *Koe*, want die waaren in Egipten Verbooden te Offeren, om datze aan Iſis Toegewijd zijnde, Zy zelve ook met Koe-Hoornen is verbeeld geworden,) aan welkers Huyd niet de minſte Vlak van Wit of Swart-Haayr gevonden wierd, aan haaren Gevreeſden Typhon op-te Offeren; gelijk we korts hier naa met de Getuygenis van Plutarchus zullen onderſteund vinden. En alhoewel Herodotus in dit ſtuk, niet zoo zeer op 't *Rood Koleur* ſtaat; zeyd hy nogtans van de Offerhanden der Oſſen die Epaſus Toegeheyligd zijn; Dat aan welk Beeſt zy eenig Swart Haayr vinden, 't zelve voor Onreyn verklaaren. Doch het zy deeze gelijkheyd der Naauwkeurigheyd ons verpligt, om met Bochartus te gelooven, Datze d'Egiptenaars van de Hebreën overgenoomen of liever Verpoetſt uyt de Hiſtorie van Moſes; of de Hebreën uyt de Zeeden der Egiptenaaren ontleend en om Wettelijke Reeden, tot een Heylig gebruyk hebben omgekeerd, op datze 't met haare Wet vermengden; zoo eyſt egter de Reeden, Dat wy dit Gebod, van *Een Geheel-Roode Veerze* verſtaan; naadien'er anders zal ſchijnen te volgen, dat wy t' Oordeelen hebben; Dat of d'Egiptenaars of de Hebreën, om geenerhande reeden van haar Voorbeeld afgeweeken zijn. En ſchijnen ook de aanvang-woorden der voorgeleeze Wet, deeze Uytleg niet weynig te begunſtigen; Wanneer daar in belaſt word; *Een Volkoomen Roode Veerze*, aan Godt te Offeren, *In de welke geen Gebrek zy*. In welke woorden voorzeeker yts overtolligs zal gevonden worden, by-aldien men de voorſte Reeden, niet van de *Volkoomenheyd* der Roode Veerze verſtaat; en de laatſte woorden op de Vol-

En dat die van Rood-Haayr moeſt zijn.

En hoedaanigen naauwgezetheyd de Joden hier omtrent hebben.

Rood-Haayrige Os by de Egiptenaars aan Typhon Opgeofferd.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

De Reeden waarom zoo wel voor de Röode Verwe als de Volkoomen Lijfsgestalte deezer Veerze gezorgd word, onderzogt.

koomenheyd of Welgemaaktheyd van 't Beest past. En zoo wy daar op voortgaan, zal het uyt de Ordening der bewoording, klaar blijken, Dat Godt zoowel voor *De Geheele Roodigheyd der Verwe*, als voor *De Geheelheyd der Lijfsgestalte*, gezorgd heeft. Want in het eerste Lid der Reede, word belast datze *Rood* moest zijn; in de laatste, Datze *Volkoomen* moest zijn, dat is, aan wiens Lichaam *Geen Gebrek* is. Boovendien schijnen ook d'instel-woorden deezer Wet, ons te doen gelooven, Dat Godt de *Roodheyd* van die Veerze, en te-gelijk de *Volkoomenheyd* van de Roodheyd, heeft willen bezorgen; naadien bey deeze Hoedaanigheeden van gelijke waarde zijn. Want zoo de *Verwe* der Offerhande, eenig Heylig gebruyk heeft konnen hebben, heeft de *Volkoomenheyd* der Verwe, noch veel-meer daar toe konnen dienen. Om nu ook de voornaamste Oorzaak deezer Wet, uyt de Duysternis der Oudheyd te ontswagtelen; schijnd het, datter Vier voornaame Swaarigheeden aan-een kant te maaken zijn.

Waarom een Veerze-Koe en niet een Runder Dier van 't Mannelijk Geslagt geëyst word &c.

Als I. Waarom de Wetgeever niet Een *Mannetjen*, maar een *Wijftje* Geëyst heeft? Ten II. Waarom hy Een *Veers-Kalf* en niet Een *Koe* belast heeft te Offeren? Ten III. Waarom hy Een *Geheele Roode Veerze*, tot deeze Slagtinge gewild heeft? En ten IV. Waarom hy een Veers-Kalf Geëyst heeft, Dat noch *Geen Jok gedraagen heeft*? Want wat de *Geheelheyd* en Onverminktheyd des Lichaams aangaat, zulx is hier van geen byzonder onderzoek, om dat die Hoedaanigheyd in alle andere Offerhanden, naauwkeurig is moeten waargenoomen worden. Voorwaar d'Oplossinge van dit eerste Vraagstuk, schijnd de moeyte wel waard te zijn; overmids het yemand ligtelijk kan wonder schijnen; Waarom Godt *Een Veerze*, tot Reynigmaaking van d'Onzuyverheyd des gantzen Volks geëyst heeft, daar nogtans de Wet in meest alle andere Offerhanden van Aanzien, *Een Mannetjen* belast heeft te Slagten; gelijk inzonderheyd van de Brand-Offerhanden, by Moses te zien is; belastende *Een Volkoomen Mannetjen* uyt de Ossen, Lammeren en Bokken te Slagten. Waarom dan ook een *Volkoomen Mannelijke Offerhande*, teegens een Slegte en Bedorvene zaak staat aangekant, Malach. 1: 14.

Daar meest alle andere Offerhanden Mannetjens eyssen.

Lev. 22: 19. en 1: 3, 10. en 16: 10. Exod. 12: 5. &c.

Volgd dan dat wy de Oorzaak van deeze Wet bezien, die wy naa alle waarschijnelijkheyd, wel Dryzinds bevinden zullen. Eerst dat Godt door deeze Wet der Veerze, heeft voorgehad een Godsdienst in-te stellen, strijdende teegens d'Egiptize Bygeloovigheyd, die doorgaans *De Koe* met groote Zorgvuldigheyd Eerde.

De Wet der Roode Veerze hoe teegen de Afgodize Zeeden der Egiptenaaren aangekant.

Maar naauwlijx heeft Afrika zoo veel Monsters te voorschijn gebragt, als wel Egipten in haare Godsdienst: En al-te zeer tot de Eerbewijzing der Beesten geneegen, hebbenze onder andere Dieren, *De Koeyen*, als met een byzondere Goddelijkheyd begaaft, tot haare Godsdienst ingevoerd, om dezelve met algemeene Plegtigheeden te Eeren. En schoon zy van Ouds omtrent andere Heylige Diensten zeer verschillig waaren, en byzondere uytkiezingen van Beeste-Goden hadden, zijnze nogtans in deeze Bygeloovigheyd die de Koe aanging, t'eenemaal eens-Gezind geweest: En daar ontbreeken geen Oude Getuygenissen die zulx Bevestigen; onder welke ons voornaamelijk Herodotus, Diodorus Sikulus, Elianus, Lucianus en Porfyrius, geenzinds verleegen laaten. Doch wy willen tot een Proef, alleen den eersten met den laatsten by-zetten, om dat het hier niet en past, alles op-te haalen.

Koeyen mogten in Egipten niet Geslagt worden.

Dus spreekter Herodotus van; *Alle Egiptenaars, Offeren en Slagten Reyne Ossen en Kalveren; maar* Koeyen *moogenze niet Offeren, dewijl die aan Isis Geheyligd zijn*. Hy voegt'er by; *Dat de Egiptenaars de* Koeyen *het meest van alle Dieren, Goddelijke Eer bewijzen*. Waar uyt in 't voorby-gaan blijkt, Dat wy ons tot hier toe, niet heel vergeefs met d'Oude Afgodendienst der Egiptenaaren hebben beezig gehouden. 't Geên hier toe nu ook van Porfyrius gezeyd word; scheeld weynig van 't voorgaande: Dewijl hy Getuygd, Dat d'Egiptenaars en Feniciers, als't haar neep, veel-liever Mensche-Vleesch als van een Koe Aaten. Dewijl dan d'Egiptenaars tot dusken Raazenden dwaasheyd vervallen waaren; en d'Israëliten met dezelve in zoo naauwen gemeenschap hadden beginnen te Leeven, Datze neffens andere Afgodize Besmettingen, ook de Koe met derzelver Godsdienst en

Yver-

Yver Eerden; heeft Godt in zijn Wet besteld, Dat de Koe met veele Ceremonien Geslagt en Verbrand, en uyt desselfs Assche, een bytende Loog, tot Afwassinge van des Volks Onreynigheeden, zou gemaakt worden; op dat hy alzoo aan de een zijde de Ydelheyd der Bygeloovige Egiptenaaren te-bet Beschaamen mogt; en aan d'ander zijde, het Volk Israëls, door een Leertugt die dwers teegens de Zeeden der Egiptenaaren lag Aangekant, tot veragtinge van die Koeyagtige Godsdienst, een diepen Haat wierd ingedrukt.

Waar teegen de Wet van de Roode Veerze leyd aangekant.

Tot hoedaanigen gevoelen dan ook de Geleerde Spençerus betuygd, zoo veel te liever overgevallen te zijn; als hy verscheyde Beroemde Mannen ontmoet heeft, die het zelve omhelzen. In deezer voegen heeft zig onder andere, Thomas Aquinas verklaard; *Daar word in de Wet belast* Een Koe *te neemen* &c. *Maar daar word meer* Een Koe *als* Een Kalf *belast, om datze misschien volgens de wÿze der Egiptenaaren Een* KOE *geEerd hebben*. Insgelijx bevestigd Josef *De Voisin*, deeze meeninge; want naa dat hy tot een Vraagstuk opgesteld heeft; *Waarom Godt een* Roode Koe *tot het toestellen van Een Water der Afzondering, en Reynigmaaking heeft willen Geslagt hebben?* Antwoord hy, Dat'er deeze Reeden van kan gegeeven worden: „Naamelijk, op dat de Gemoederen der Menschen van de Afgoderye mogten „afgekeerd worden, dewijlze die dingen zouden Slagten en Offeren, welke „by d'Egiptize Afgodendienaars Heylig en in groote Agtinge gehouden wier„den: Gelijk dan ook Godt belast heeft, *Bokken* tot zijn Offerhanden te Slag„ten, in weer-wil van de Sabeën, die haare *Veld-Duyvelen*, dat zijn Ruyg„Haayrige *Satyrs* en *Faunen*, onder de Gedaante van *Bokken* Eerden.

En zulx met verscheyde getuygenissen bevestigd.

En zeeker als wy letten hoedaanig deeze KOE, onder Israël moest Verbrand en te-Niet gedaan worden; daar schijnd zig niet anders dan een byzonder Teegengift en Genees-middel in op-te doen, om de Vuylaardigheyd van deeze Aal-Oude Drekagtige *Koeyen-Dienst*, tot de Wortel uyt-te Roeyen: En wy hôôpen strax noch grooter blijken te zien, die ons in dat gevoelen zullen ondersteunen.

En in de Ceremonien zelfs aangemerkt.

Maar nu heeft Godt misschien in de tweede plaatze, daarom gewild dat een KALF, geen *Mannetje*, maar *Een Veerze*, hier toe zou Geslagt worden; op dat de Ceremonie der Hebreën, geen verder over-eenkomst met de Ceremonien der Egiptenaaren scheen te hebben, als betaamelijk was. Want naadien d'Egiptenaars volgens Plutarchus de gewoonte hadden, een *Runder-Dier*, zijnde een *Mannetjen*, aan haaren Duyvel-Afgod TYPHON te Heyligen, Dat zoo volkoomen *Rood* van Huyd moest zijn, Dat niet een Verschillig Haayr daar aan te vinden was; haddet zeekerlijk konnen gebeuren, Dat by-aldien Godt een Rood-Haayrig Runderdier van 't Mannelijk Geslagt tot zijn Heylige Plegtigheeden verkoozen had, Dat dat Plomp en Ongeleerd Volk, zou geloofd hebben, Datze by de Ceremonien van den Egiptizen Schrik-God TYPHON waaren; ten minsten zou zulx telkens een Vuylaardige Gedenkmaaninge van die Afgodize Plegtigheeden der Egiptenaaren, waar toe zy geneegen waaren, in haare Herten hebben doen opstijgen. Op dat dan diergelijke Quaad Zaad, niet weeder van nieuws mogt opschieten, en door eenige gelijkheyd van Zeeden wierd aangefokt, heeft Godt belast, Dat hem niet een Os of STIER, maar een *Veerze* Afgezonderd wierd.

Typhon of Egiptizen Duyvel met een Roode Os Verzoend.

Waar toe men, als een stuk van byzondere opmerking, diend te letten; Dat men nooyt bevind, dat eenige Ceremonien uyt d'Egiptize Godsdienst of daar naa gelijkende, onder 't getal der Mosaize Plegtelijkheeden ingevoerd zijn; of de zelve zijn altijd in eenige omstandigheeden, als door zoo veel kenteekens, van de Form en gebruyk der Egiptize Godsdienst onderscheyden geweest.

De Joodie Ceremonien die een sweem der Egiptize Zeeden aan haar hadden, in omstandigheeden verschillig.

Voor de derde Reeden kan het zijn, Dat Godt een *Wÿfje* of *Veers-Kalf* en geen *Mannetjen* tot deeze Verbrandinge heeft willen Geslagt hebben, om dat dezelve ingesteld wierd, tot een Offerhande voor de Onreynigheyd der Zonde. Te weeten misschien, op dat de Zonde van de Eerdienst, by Israël eertijds aan den TYPHONZE *Kalf*-Os, of aan de *Koeyen*, volgens d'Egiptize gewoonte beweezen, Afgewassen en Verzoend wierd. Want zoo verre dit een Offerhande voor een swaare Zonde was, zullen wy daar in ook ligtelijk de ge-

Offerhanden zijn ook naa d'hoedaanigheyd der misdaaden geëyst.

meene Reeden en Reegel der Mosaïze Wet, konnen in-agt genoomen zien:
Naamelijk dat voor zoodaanigen Zonde; ook een Runder-Dier van minder
slag, te weeten een Veerze-Koe, geëyst is te Slagten. En hier heeft onzes-ag-
tens, Maimonides niet quaalijk ter-snè gezeyd, *Hoedaanig de Zonden zijn, zoo-*
daanig moet ook de Verzoeninge weezen. En het Spreekwoord is by zommige
ook noch dikwils in de Mond; *Zoo Gezondigd, zoo Geboet.* 't Zelve ziet men,
onder andere Voorbeelden voornaamelijk in Aaron geschied: Want als hy om-
trent het maaken van 't Gouden Kalf Gezondigd had, is zeederd altijd, zoo
voor hem zelf, als voor alle zijne Nazaaten, een Jong Rund of Kalf Geofferd:
Gelijk Maimonides zeer fraay heeft aangemerkt. En naa dat die Verstandige

Wanneer inzonderheyd moest een Bok Geofferd worden. Israëls Afgoderye met de Koeyen bedreeven moest met d'Offerhande van een Koe Verzoend worden.

Jood ook wel in-agt genoomen had, Dat alle Offerhanden voor de Zonde, op
de Dry Groote Jaar-Feesten, en die der Nieuwe-Maanen, en op den Dag der
Verzoening van Afgoderye, byzonderlijk *Bokken* geweest zijn, zoo schijnd
d'Oorzaak van zulken Instellinge, deeze te weezen; Dat de Weederspannig-
heyd en Halsstarrigheyd des Volks, te dier-tijd, d'Allergrootste Zonde was;
die dan in den Bok die Geofferd wierd, zeer wel wierd afgeschilderd. Dewijl
dan d'Israëliten in Egigten verkeerende, door den Dienst der Koeyen Gezon-
digt hadden, scheen het billijk te zijn, Datze door een Geslagte Koe, die de
Beeldnis van haare Zonde vertoonde, haare Schuld Verzoenden. Maar zal
misschien yemand vraagen; Wat heeft'er doch agter gesteeken, Dat Godt in dee-
ze Wet, liever een *Veerze*, dan een *Koe* geëyst heeft? Voorwaar, de naauw-

En waarom zulx veel meer noch door een Veerze dan een Koe.

keurigheyd schijnd te willen, dat wy dit weeten; Naadien de Zonde omtrent
het Eeren der Koeyen in Egipten, de grondvest van deeze Offerhande schijnd?
Wy Antwoorden, en zeggen; Dat alhoewel dit voorstel met eenige Donker-
heyd overschaaduwd is, van weegen de Knaagende Tijd, die ons buyten twijf-
fel veele Schriften, waar in de Zeeden der Oude Egiptenaars bewaard laagen,
heeft afhandig gemaakt, wy nogtans al zullen by zetten, wat een Regtschaape
Gissing, in zoo wijd-afgeleegen zaak, vermoogens is te doen. Zoo wy ons dan
met bedenkelijkheeden behelpen zullen, kan het voor heel waarschijnelijk ge-
houden worden, Dat Godt, *Een Veerze* en niet *Een Koe*, tot de Reyniginge
van 't Verontreynigd Israël, verkoozen heeft, op dat hy zijn H. Wet, teegens
d'Afgodize gewoonten der Heydenen aankante, en zijn Volk dat hy zig Afzon-
derde, van d'Egiptize Uytzinnigheeden deed bedaaren, door haar van dezel-
ve af-te Speenen. Want dat de vreemde Volken eertijds Oordeelden, Dat de
Veerze of Koe-Kalf, een eygen Offerhande aande Maan was, zulx heeft ons
Spençerus boovenmaaten aangepreezen; als die daarom ook niet geoorlofd waa-
ren een Koebeest te Slagten. Waar uyt blijkt, Dat d'Egiptenaars van diergelij-
ke Onzinnigheyd niet vry waaren; naadien zy aan de Godinne Isis; dat is, de
Maan, Een Veerze Geheyligd hebben. In deezer voegen word van Jeroboam
gezeyd, Dat hy naa de gewoonte der Egiptenaaren, (daar hy zig voor den haat
van Salomon, langen-tijd onthouden had,) twee Goude Veerzen, te Dan en te
Bethel opgeregt heeft, om opentlijk ge-Eerd te worden. Dat nu die Beelden,
welk anders doorgaans *Kalveren* genoemd worden, *Veerzen* zijn geweest,
(die men weet dat de Gedaante van Kalveren zeer naa koomen;) zulx schijnd-
men op 't Gezag der LXX Overzetters, te moogen vast-stellen; als die deeze Kal-
veren, meer dan eens Δαμάλεις χρυσᾶς, noemen, 1 Kon. 12:28, 32. en 2 Kon. 10:29.
en 17:16. Ook heeftze Josefus met dezelve Naam genoemd, alhoewel de Ge-
meene Vertaalingen, alleen *Kalveren* zetten. En den Vroomen Tobias van
duske Kalf-Beelden spreekende, gebruykt geheel en-al zulke woorden, die het
Geslagt en Teedere Ouderdom, daar van uytdrukken, zeggende; *Alle Stam-*
men die Afgevallen waaren, deeden Offerhanden aan de Veerze *Baals.* Of nu
Jeroboam hier in eenige scheemeragtige naabootzing, of Verpoetzinge der Che-
rubinen, tot zijn nieuwen Godsdienst heeft willen invoeren, en daar toe eenige
Zinnebeeldelijke aanduydingen, aan dezelve heeft zaamengepaard, als Bo-
chartus meend, zulx gaat buyten ons bestek. 't Kan ons genoeg zijn, daar in
te

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

te zien, Dat Geleerde Mannen, zoodaanigen verandering daar omtrent aanmerken, datze ons geenzinds de pas affnijden, van te denken, Dat deeze Kalveren veel-eer van 't *Vrouwelijk*, dan van 't *Mannelijk* Geslagt geweest zijn: En dat Jeroboam, goed gevonden heeft, niet zoo-zeer noch zoo draa, den Dienst van den Egiptizen Os-God Apis, van Israël in de Woestijne naagewandeld, als wel eenige andere, die noch erger en Ouwer, maar veel-meer vergeeten was, heeft willen invoeren.

Naadien dan het *Koe-Rund* van een Teedere of Kalveragtige Ouderdom, de voornaamste plaats onder de Godsdienstige Ceremonien der Egiptenaaren en andere Volkeren had; moet het geenzinds onwaarschijnelijk geagt worden, Dat Godt daarom de *Veerze* tot den Dienst van Verzoeninge en Reynigmaaking, heeft willen Geslagt hebben; Op dat hy dat Dier, welk de Dwaalzieke Afgoderye, tot de bedriegelijke schijn van Godsdienst gebruykt heeft, zoodaanig aan zijn Heylige Ceremonien toeëygende, Dat al het geene voornaamelijk onder d'Egiptenaars geagt wierd, by d'Israëliten in veragtinge raakte. Dus volgd dan nu te onderzoeken, Waarom Godt gewild heeft, Dat hem tot deeze Reyniging, een *Geheel Rood* Koe-Kalf, of *Veerze*, zou Geofferd worden? Want dat te weeten, zal zoo veel te meerder fraajigheyd aan deeze naaspooring verschaffen, als het den Geleerden Joden en Kristenen opentlijk bekend is, Dat hier omtrent het Water der Naaspooringe, gemeenelijk verkropt en blijven staan is; jaa tot noch toe naauwelijx een sprankeltje scheemerligt, om zulx te verneemen, is te voorschijn gebragt: Ten zy misschien al 't geene wy thans wat naader als andere, zullen bybrengen, voornaamelijk de Doorleerde Spençerus, moet dank geweeten worden. Maar naadien wy dit gebrek niet waarschijnelijk konnen aangevuld krijgen, als met de reedenen voort te brengen, welke de Godsgeleerde tot noch toe over dit Vraagstuk gegeeven hebben; behoord het niemand onnut te schijnen, Dat wy dezelve hier te berde brengen. Dus heeft het dan zommigen toegescheenen, Dat Godt de *Veerze* met Een *Roode* Vagt, voor al andere begeerd heeft; om dat het *Rood-Haayr* onder de Runder-Dieren, 't aldergemeenste is; en dat overzulx zoodaanigen Verzoen-Kalf over-al zeekerlijk tot deeze Ceremonie zou te vinden zijn. Doch dat die Reeden op een swakke grondvest steund, is ligtelijk te zien: Want by-aldien Godt daarom een Rood-Haayrige Veerze begeerd had, om datze makkelijk te bekoomen was, had hy ongetwijffeld, veel-eer slegts Een Kalf of Veerze in 't algemeen en zonder Bepaalinge van Koleur begeerd, naademaal immers d'een of d'ander, 't zy van wat Haayr en Verwe, 't ook waare, noch veel ligter en algemeener dan juyst een *Rood-Haayrige*, zou te bekoomen zijn geweest. Andere weederom zijn van gevoelen, Dat Godt Een *Geheel Roode Veerze* geëyst heeft, om dat die Verwe eertijds voor d'alderuytsteekenste geagt wierd: Als waar toe, om zulx met een Voorbeeld van naa-by te toonen; zy zeggen, Dat de Machometaanen, (die zulx waarschijnelijk van de Joden ontleend hebben,) geoordeeld hebben, Dat de Rood-Haayrige Koeyen, voor alle andere Verwe van Runder-Dieren, te Beminnen zijn. Uyt welk-een over-oude Waan, het heel ligt tot het Menschelijk geloof heeft willen invlyën, Dat Godt een Roode Koe belast heeft tot zijn H. Offerhande af-te zonderen, dewijlze op die tijd aan allen d'aangenaamste was. Maar alhoewel deeze reeden, de voorige eenigzinds schijnd te overtreffen; geeftze nogtans geleegentheyd te denken, Dat by-aldien Godt de Roode Veerze uyt Oorzaake der schoone Verwe verkoozen heeft, hy te-gelijk met dat Gebod, ook zou bezorgd hebben, Dat d'andere Ossen met de zelve Verwe geteekend, zijnen Alaar mogten toe-geëygend worden; 't geene nogtans niet gezeyd noch met eenige schijn van waarheyd kan getoond worden. Verder beweeren eenige, Dat Godt alleen om die Reeden een Roode Koe, met zulken eys van Plegtelijkheyd belast heeft te Slagten, op dat hy daar door de Joden een des te klaarder Voorschaaduwe en Beeld, van den Messias, aangaande zijn Lijden en Roode Bloed vertoonde: Want zoodaanig hebben meest al de Griekze en Latijnze

De Reeden waarom hier een Veerze met een Roode Vagt geëyst word uyt het gevoelen der Godsgeleerde bygebragt en onderzogt.

 tijnze

* Inzonderheyd by de Roomsgezinde.

tijnze Kerk-Vaders geoordeeld, en zijn daar in van veel * Kriſten-Godsgeleerde naagevolgd. Doch ten blijkt niet ſtandvaſtig, dat die alle een Onfeylbaare giſſinge gedaan hebben. Want alhoewel by ons niet t'ontkennen ſtaat, Dat de Roode Veerze zoo wel als alle andere Offerhanden, een Voorbeeld van d'Eenige en

De Roode Verwe der Veerze is geen Verbeelding van Kriſtus Bloedig Lijden geweeſt.

aldergrootſte Offerhande van Jeſus Kriſtus zy geweeſt, konnenwe nogtans niet zoo makkelijk gelooven, Dat d'Inſtelling van dit Gebod, alleen aan die Reeden toe-te eygenen is; dewijl het immers geenzinds noodig was de *Roodheyd* van Kriſti Lijden en Bloed, door een byzondere Offerhande te vertoonen, naadien om zulx te doen, yeder Bloedige Offerhande bequaam was: Want die yts van de dingen des Ouden Verbonds weet, Weet ook dat alle Beſprenging van Bloed en Bloed-ſtortende Offerhanden, haar opzigt op het Bloed van Kriſtus hebben gehad, de waare Ontzondiging en Reyniging der Zonden. Want gelijk alle dingen by-naa *Door Bloed* Gereynigd wierden naa de Wet, Hebr. 9:22. *Alzoo geſchied'er zonder Bloedſtortinge ook geen Vergeevinge.* En zoo is de waare Vergeevinge die door Kriſti Bloed geſchied, op veelerley wijze in het Oude Teſtament, (dat ook niet zonder Bloed is Ingewijd;) onder veelerhande Beſprenginge en Bloedſtortingen afgebeeld. Ziet van de Beſprenginge met het Bloed des Paaſch-Lams in Egipten, Exod. 12. De Beſprenginge met het Bloed des Verbonds op den Altaar en het Volk, Exod. 24. In de Inwyjing des Tabernaakels en der Prieſteren, Levit. 8:30. In de Offerhanden, in welke het Bloed geſprengd wierd aan den Brand-Altaar, en ook zomtijds aan den Reuk-Altaar en Voorhangzel, Levit. 4:7, 17. Op den Grooten Verzoendag, wanneer den Hoogen-Prieſter verſcheyde Bloedſprengingen deede, Levit. 16. In de Reyniginge des Melaatzen, Levit. 14. en hier Num. 19. In de Ontzondiging der Onreyne door 't Water der Afzonderinge uyt de Aſſche der Roode Veerze gemaakt. Zoo en komd het 'er dan hier niet eens op-aan om te zeggen, Dat de *Rood-Haayrige Veerze*, door haar Verwe, het Bloed van Kriſtus heeft afgebeeld, om die beduydings-kragt, tot een Oorzaak van deeze Wet te ſtellen; alhoewel het veel voornaame Uytleggers, en onder die ook Burmannus, hebben gedaan. En op datwe met een

En hoe van de Joden op de Verzoening van de Zonde met het Gouden Kalf gepaſt.

woord veel mogten zeggen; Zoo en konden de Joden, den Stervenden Kriſtus op-vernaa zoo wel niet afgebeeld zien, in de *Leevende* kenteekenen van de *Roode Koe*, als in een *Swarte Os* die *Geſlagt* was. Maar doch wat zeggen de Joden van de Reeden deezer Wet? Zy willen dat het Gebod der Roode Koe als een Loſſing-Offer of Betaal-Os ingeſteld zy, weegens de Miſdaad van het Gouden Kalf, dat Aaron maakte; welk Runder-Dier een Ros of Goud-Kleurige Verwe hebbende; de Roode Veerze belaſt is te Slagten, om niet alleen d'Afgodize Dienſt van 't Gouden Kalf te Verzoenen, maar op dat ook daar door de Geheugnis van die ſwaare Miſdaad, dikmaals vernieuwd wierd: Als waar toe dan meenenze, de Rood-Haayrige Huyd, een bequaame aanduydinge verſtrekte. Dit

Die daar in weederſprooken worden.

zeggen de Joden: Maar onzes-agtens, al-te verre gezogt: Naadien immers daar toe een Rood-Haayrig Kalf, zijnde een Mannetjen, veel gereeder en voegzaamer tot gebruyk was. Daar-en-booven was ook de Roode Veerze niet ingeſteld, om een Zeedelijke, maar om een Ceremoniëele Onreynigheyd weg te neemen, gelijk de fraayſte Uytleggers met ons gevoelen; naadien de voornaamſte dingen der Wet, een Geeſtelijke onderſcheydinge vereyſſen. Gelijk wy dan ook meenen, Dat het genoegzaam uyt de woorden, die het gebruyk van dit Verzoen-Kalf uytdrukken, blijkt; Dat Godt die Veerze belaſt te Slagten en te Verbranden, om met deſſelfs Aſch-Water d'Onreynigheyd te Reynigen, diemen door 't aanraaken van een Dooden bekoomen had; 't geên genoeg is, om ons te verzeekeren, Dat dit louter Ceremoniëel was, en niets Zeediglijx in had.

d'Outheyd en verloop der tijden heeft veel onzeekerheyd omtrent de

Maar of ſchoon al deeze bedenkelijke Reeden, niet zoo veel vermoogen, Datwe dezelve behoeven te omhelzen, ſchijnen zy nogtans de weg te baanen om naa andere die Bondiger zijn, om-te zien. Om 't welk te doen, wy voor-af bekennen, Dat de tuſſen-gevallen Eeuwen, daar omtrent zoo grooten donkerheyd gemaakt hebben, Dat wy zelfs door geene giſſingen yts daar van hadden

kon-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

konnen uytvorssen, by-aldien niet eenig scheemerligt zig uyt de Heydenze Historien, daar toe had opgedaan: Ons ruym zoo veel te meer beloovende als wy minder reeden vinden te twijffelen, Dat ook deeze Wet, (gelijk ook wel meest al de andere,) haar Oorsprong uyt de Quaade Zeeden van die Eeuwen genoomen heeft. Indien we dan ons Gemoed tot deeze beschouwing inlaaten, het is zeeker, Dat ons ten minsten eenige dingen ontmoeten zullen, die in deeze swarte Duysternis, de Ligtende Toortze zullen voordraagen. Dus heeft ons dan eerstelijk Diodorus Sikulus dit Getuygenis agtergelaaten: *d'Egiptenaars* zeyd hy, *houden de Heylige Stieren in meerder Eere als d'andere Goden. Maar Roode Ossen te Offeren was Geoorloft, om dat* Typhon *deeze Verwe schijnd gehad te hebben, welke door zijn Quaade Laagen, Osiris heeft om den Hals gebragt.* Plutarchus verhaald dezelve Historie wat wijdloopiger; Doch den Inhoud komd hier op uyt: *d'Egiptenaars Oordeelen dat* Typhon, *van een Roode Verwe geweest is; en zy Offeren ook niet dan Rood-Haayrige Ossen; daarze zoo Naauwkeurig in zijn, Dat indien dezelve een Wit of Swart Haayr hebben, zy tot d'Offerhande worden Afgekeurd.* Uyt deeze Egiptize Gedenkenis, meenen eenige dan klaar te blijken, Dat zoo wel d'Egiptenaars als de Hebreën, ingebruyk gehad hebben, haaren Godt met een Rooden Os of Runder-Dier te Verzoenen; en datze van bey kanten, d'uyterste zorg omtrent het Onderzoek der volkoomene Roodheyd, hebben aangewend; zoo datze eenige Haayren Wit of Swart bevindende, zulken Beest den Altaar ontzeyd hebben. En dewijl deeze over-een-stemming van Gebruyk en Meeninge, niet aan het Geval, maar aan de Beraadinge toe-te eygenen is, schijndmen de Historie van het Kalf waar meede hier te Ploegen is, te regt aangetroffen te hebben, om het Raadzel van deeze Wet, noopens de Volkoomen Roodheyd der Veerze te konnen oplossen.

Reeden van deeze Weringebragt.

Typhon by d'Afgodendienaars van Roode Verwe geagt.

Wy hebben in 't voorgaande Hoofdstuk taamelijk breed van TYPHON, en de Zinnebeeldelijke toeëygening van dessels Waarteeken gesprooken; als meede gezeyd met welk-een Bygeloovige Vreeze, d'Egiptenaars omtrent dien Duyvel-God waaren ingenoomen. Zulx wy hier niet verder hebben t'onderzoeken; wie *Typhon* geweest is; of welke Geest van eenig Vergood-Perzoon of Dapperen Held hy vertoond heeft, dewijl alles wat van hem gezeyd en Verzierd word, op zoo Waggelzieke Spillen draayd, Dat het niet anders schijnd, of de Heydenze Schrijvers hebben hem in allerhande Vormen zoeken te gieten; gelijk dan ook de Maare ging, Dat hy hem zelven dikmaal pleeg te Herscheppen. Daar rest dan hier alleen van TYPHON t'onderzoeken, Waarom d'Egiptenaars gezeyd hebben, Dat hy van Een *Roode Verwe* was? Maar ook die zou zijn Vlijt en ernst te roekeloos verspillen, welken d'Oorzaak van eenige Ceremonie of Leerstuk onder d'Egiptenaars of andere Afgodendienaars ingevoerd, zou bestaan naa te spooren; dewijl doch haar Geloove meestdeels op d'uytspraak der Valze Godsspraaken, het welgevallen der Priesters en Droomen der Poëeten steund. Dus zal het ons genoeg zijn, te weeten, Dat d'Egiptenaars haaren TYPHON voor een Stigter van alle Quaad, en een Moordenaar van Osiris gehouden hebben; en datze deezen Quaadaardigen Duyvel-God, met Offerhanden hebben zoeken te paayen. Maar dewijl zy geloofden, Dat *Typhon* van een Roode Verwe was, hebbenze hem, om zijne Gunst te lokken, geen andere Slagt-Offers willen brengen, dan die met zijn eyge Verwe over-een quaamen. Naamelijk, zy hebben hem wel niet dan Rood-Haayrige Ossen Geslagt, maar onder-en-tussen, alle Menschen van Roode Verwe, te-gelijk met Rood-Haayrige Ossen en Ezels, op het heevigste Gehaat, om datze de Verwe van *Typhon* in haar Huyd droegen. Waar van daan dan ook Plutarchus onder zijn Egiptize Oudheeden verhaald; Datze op zeekere Feest-Daagen gewoon waaren, eenige Roodkleurige Menschen allerhande Smaad aan-te doen; en d'Ezels van de Steyltens af-te Smijten; om dat TYPHON *Ros* of *Roodverwig* als Een Ezel was. Zonder dat dit nogtans yemand vreemd moet voorkoomen; naademaal dit Last-Beest in d'Oosterze Landen meest Ros-Haayrig, en niet zoo gemeen Grijs als by ons gevonden

Wie Typhon geweest is, en waar voor van d'Egiptenaars gehouden.

Menschen en Beesten om haar Roode Verwe Gehaat.

Rood-Haayrige Ezels om de gelijkenis van Typhon Gehaat.

word:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Waarom nogtans de Roode Verwe in deeze Veerze d'Aangenaamste was,

word: En daarom noodig omtrent Typhon aan-te merken. Want dewijl deeze Bygeloovigheyd niet alleen onder d'Egiptenaars, maar ook by de Hebreën alſze in Egipten woonden, diepe Wortelen geſchooten had, (indienmen anders Filo de Jode gelooven mag,) heeft Godt gewild, Dat hem een geheel Roode Veerze zou Opgeofferd worden; op dat hy de Vals-Verzierde Godſpraaken, of liever Duyvel-Spraaken der Afgodize Paapen, van Onregt Beſchuldigen, en d'Offerhanden aan hem zelven weeder nam, dieze zoo Vals en Onregtmaatig aan dusken Quaad-ſtookenden *Duyvel* TYPHON hadden opgedraagen: Of miſſchien op dat hy het Runder-Dier, ſchoon het Rood was, even als d'ander Offerhanden, in Waarde hield; of op dat d'Iſraëliten de Roode Os, (eertijds aan TYPHON of *Phyton*, dat is, aan een Quaad-aanbrengende Geeſt, die 't verloop der tijden den Naam van DUYVEL, of *Doorwerper* heeft aangeplakt;) aan Godt Heyligden, en te kennen gaaven, Datze zig en al 't haare, aan den Waaren Godt Opofferden. Kort-om, Godt heeft gewild, Dat een Runder-Wijſje, 't welk d'Egiptenaars met byzondere Vlijt Eerden, niet alleen Geſlagt, Verbrand en in Veragting zou gehouden worden; maar dat ook die Verwe, welk d'Egiptenaars weegens TYPHON, Haatig waaren, by hem zou ſchijnen, als d'aangenaamſte te zijn: Op dat hy alzoo te-gelijk haar Bygeloovige gewoonte, eeniger maaten te goede koomende, dezelve nogtans te-Schande maakte. Hoedaanigen bedenking wy meenen, dat door deeze volgende Reedenen, merkelijk onderſteund word: Eerſt, Dat het onder d'Egiptenaars heel gemeen was, dat de Zienelijke Kenteekenen van haar Heylige Plegtigheeden, met de Natuure van haare Goden op veelerhande wijzen gelijkformig waaren, en derzelver eygenſchappen alzoo ſcheenen uyt-te drukken. Met dusken waarneeminge hebbenze den Nyl, onder de Geſtalte en Waarteeken van een Swarten Os geEerd; om dat zulken Teeken, (dewijl het Nyl-Water diep en weegens het Swarte Zand, Donker en Droevig van Kleur ſchijnd,) daar meede beſt over-een quam. Gelijk dan ook de Hebreën hier van daan den Nyl-Stroom alder-eerſt שחר SIHOR, dat is, *Swart-worden*, genoemd hebben; beziet Jerem. 2:18. daar *De Wateren Sihors*, eygentlijk, *Donker, Swart*, of *Troebel-Water*, beteekenen: Ziet meede de Kantteekenaars op Joſua 13:3. Boovendien hebben ook de Egiptenaars haare *Obeliſſen*, of Steene Graf-Spitzen, dieze ook ter-Eeren van de Zonne pleegen op-te rigten, doorgaans uyt Roode en Vyerige Marmer-Steen, genoomen, dewijl doch de Roode Verwe, de Natuure der Zonne, ten aanzien van haar Vyerigheyd en Roodmaakende Warmte, op het aldernaaſt afbeeld. Van 's gelijk verhaald Suidas, Dat het een gewoonte onder de Heydenen was, aan de Maan, (door wien men ten aanzien der Egiptenaaren, de Godin Iſis, verſtaan moet;) een Os te Offeren, welkers Hoornen in 't voor-uytſtaan, de gelijkenis der Waſſende Maan hadden. De Perzen, zeyd Herodotus, zijn gewoon Een Paard aan de Zonne te Offeren, om dat het betaamelijk ſcheen aan de Snelſte der Goden, het Aldergeſwindſte Dier tot een Offerhande te brengen. Dewijl dan de Bygeloovigheyd beſt geoordeeld heeft, by-naa aan elke Godt, een Offerhande te brengen die op 't naaſt met deſſelfs Natuur ſcheen over-een te koomen, iſſet meer dan waarſchijnelijk, Dat d'Egiptenaars, niet uyt gemeenſchap of naavolging der Hebreeuwſe Plegtigheeden, een geheelen Rooden Os aan haaren Typhon hebben Opgeofferd, maar om dat dezelve met de Verwe, en 't verſtand datze van Typhon hadden, een goede over-eenſtemming maakte. Het geen wy zoo veel te waarſchijnelijker agten; als zy geloofden, Dat de Roode Verwe deezen Boosaardigen God aangenaam was; zoo datze niet alleen Roode Oſſen, maar ook Roode Menſchen aan hem Heyligden; jaa volgens Diodorus Sikulus, zelfs van de Koningen, aan hem Geofferd zijn, om datze zulken Verwe als Typhon hadden. Doch gelijk Bochartus, die by de H^r. Witzius hier teegens word aangehaald; de gantze Fabel van TYPHON, een laater Verpoetzing agt, die van der Hebreën Leydsman Moſes ontleend is; alzoo meend hy vervolgens dat Typhons Vlugt, een Vermomming van Moſes Vlugt voor

De Zienelijke Kenteekenen der Heydenze Ceremonien hoe gelijkformig aan den aardt der Goden.

Obeliſſen waarom uyt Roode Steen opgeregt.

Oſſen en Paarden waarom aan de Zon Geofferd.

En Zulx op den Rooden Os aan Typhon toegepaſt.

Typhon van Bochartus een laater vindinge gehouden.

voor Farao is, als hy over Manslag aan een Egiptenaar begáan, naa Midian Vlugte. De Roode Verwe van Typhon, schijnd hem van Moses Schoonheyd ontleend; naadien *De Roode Verwe* in de H. Schrift, *Schoon* genoemd word, als in David te zien is, 1 Sam. 16: 12. Waar toe hy dan ook de 14 Stukken waar in Osiris van Typhon Verscheurd is, met Jakobs XII Zoonen, en de Twee van Josef, over-een brengd. Zulx ook al de Plaagen, die Moses over Egipten bragt, aan 't Quaadaardig bestel van Typhon worden toegeëygend. En wat den Oorsprong van Typhons Naam belangd; die Geleerde Man twijffeld niet, ofze word kennelijk genoeg by Moses gevonden Deut. 11:4. alwaar צוף 'T ZUPH, op 't Syris TUPH, *Overswemmen* Vertaald word; te weeten de Wateren van de Roode Zee, die Moses over 't Aangezigte der Egiptenaaren deede Swemmen. Gelijk het zelve woord 2 Kon. 6: 6. *Boovenswemmen* word overgezet. En wil die Vermaarde Schrijver, Dat, טופן TUPHAN, op 't Syris en Arabis *Overvloejinge* beteekend: En TYPHONS Naam alzoo van de Roode Zee ontleend is, waar in de Fabel zeyd, Dat Osiris Verdronken of Ondergedompeld is.

Typhons Naam waar van Oorspronklijk.

Maar naadien wy gezien hebben, Dat Osiris en Apis en Mnevis, al dezelve Godheyd is, en Apis veel Ouder als Moses in Egipten voorkomd; schijnd de God-Duyvel Typhon geen zoo laaten vindinge naa Israëls Uytgang te konnen dulden. En wy hebben ook alreede te vooren een teegenbedenking hier over uyt der Egiptenaaren Aal-Oude Bescherm-Goden bygebragt; die moogelijk zoo Oud zijn als het Volk zelf: Dat men hier mag in naader overleg neemen. En zeeker, alswe zien, Dat men ook Typhons Godheyd met Exod. 7: 1. over-een brengd; alwaar Moses *Faraös* GOD genoemd word; het kan ons niet anders doen denken, als dat de Fabel van Typhon dan zeer laat; en niet als naa dat de Schriften van Moses by de Grieken heel gemeen geleezen waaren, is konnen op de baan koomen. Maar om weeder tot de Ceremonien der Roode Veerze te koomen, men moet bekennen, Dat het vry swaar vald, een waare Oorzaak te verzinnen, Waarom Godt in zijn Heylige Plegtigheeden, zoodaanig-een voortreffelijken plaats aan de Roode Veerze heeft willen inruymen, daar zy nogtans niets dat hem gelijk was, aan zijn Volk konde vertoonen; en hy ook in geen van zijn andere ingestelde Offerhanden, de Verwe eenigzinds gewaardeerd heeft? Daarom schijnd het met de reeden allerbest over-een te koomen, Dat d'Egiptenaars in het Godsdienstig gebruyk van de Roode Os, den Hebreën zijn voorgegaan; en dat Godt diergelijke Slagt-Offer in het getal zijner Heylige Ceremonien aangenoomen heeft, om Reedenen die wy strax ter-baane bragten: Of op dat den Gemeenen Hoop onder Israël, te minder afkeerigheyd had, deeze Instellinge te gehoorzaamen; ziende daar in noch eenige scheemeragtige streepen aangeweezen, van die Godsdienst aan welkze onlangs in Egipten gewend waaren: Als niet konnende zoo teffens en op eene reyze, van een diep-ingekankerd Quaad geneezen worden.

En hoe zoo ongelijk-heyd nogtans van den Waaren Godt is konnen geëyst worden.

Ten anderen kan men gissen, Dat d'Egiptize gewoonte, Oorzaak tot deeze Wet gegeeven heeft; om dat het, alswe strax zeyden, ongelooflijk is, Dat d'Egiptenaars het gebruyk van de Roode Os te Offeren, uyt de Ceremonien der Joden ontfangen hebben; naademaal van Ouds bekend staat; Dat d'Egiptenaars altijd een Eygenwijs en Opgeblaazen Volk waren; welkers Verwaandheyd voornaamelijk daar uyt af-te neemen is, Datze in al haar doen, doorgans de Zeeden van alle buytenlandze Volken, met de grootste Veragting zijn voorbygegaan. Gelijkwe uyt Herodotus hebben aangeteekend. d'Egiptenaars dan alle Uytheemze gewoontens vermijdende, moet men 't geenzinds geloofbaar houden, Dat wanneer zy een geheel Rooden Os Offerden, zy daar in hebben voorgehad, de Zeeden der Hebreën die nu Uytlanders waaren, op-te volgen. 't Geên ons te waarschijnelijker dunkt, als men aanmerkt, hoedaanige Getuygenissen wy hebben, van den afkeer waar meede d'Egiptenaars de Israëliten, meer dan eenig Volk, Gehaat en Vervolgd hebben. En naadienze naa der Hebreën Uytgang wel wisten, hoedaanig dit Volk eertijds als Vreemdelingen in Egipten gewoond, en grootdeels Onderdaanig en Slaafs aan haare Koningen en Landvoogden waaren

Egiptenaars hebben de Offerhande van een Rooden Os aan Typhon niet van de Hebreën geleerd.

ren geweeſt; hoe zouden doch die Eenzinnige Egiptenaaren, zoo een hoogdraavende gewoonte hebben willen naavolgen, en zig daar in zoo gedraagen, als of de Joden het Voorbeeld en aller-eerſte Exempel, van alle Godsdienſt waaren geweeſt? Ten anderen, by-aldien d'Egiptenaars in de Ceremonien van haaren TYPHON hadden voorgehad, de gewoonte der Hebreën te volgen, zoudenze voorzeeker geen Os, maar een Koe-Kalf of Veerze, volgens de Wet der Joden Geofferd hebben.

En zulx waarſchijnelijk uyt de Inſtelling der Teegengeſtelde Wet der Roode Veerze beweezen.

Doch nu zijn'er verſcheyde blijken, die bewijzen, Dat de Godsdienſt, welke d'Egiptenaars en andere, door een Rooden Os aan Typhon beweezen, lang voor Moſes tijden in ſwang was, en dat men haar derhalven niet alleen voor d'eerſte Stigters daar van te houden heeft, maar datwe daar uyt een waarſchijnelijke Reeden moogen af haalen, om-te gelooven, Dat alzoodaanige Oude Zeeden, Oorzaak verſchaft hebben, om de Roode Veerze tot de Heylige Ceremonien van Iſraël in-te voeren. En gelijk de Egiptenaars en al de Prieſters uyt de Kudde der Heydenen, niet minder agt gaaven op de Verwe als op de Natuure van het Beeſt dat Geofferd zou worden, (verkiezende zomtijds, Swarte, Witte, Roode, en te-mets ook Bontverwige;) alzoo hebben zy deeze uytkiezing naavolgens het Begrip en toeëygening dieze omtrent haar Goden tewerk leyden, voor een groot deel van haare Godsdienſt geagt; gelijk zulx uyt de woorden van de Sibylle af-te neemen is, wanneer zy de beſte maniere van Heylige Plegtelijkheeden zullende Voorſchrijven, by Phlegon aldus vermaand; *Aan de Vrugtdraagende Aarde, moet gy met alle Dankzegginge, Een* Swart Schaap *Heyligen: Doch den Altaar van Jupiter moet gy met* Witte Oſſen *paayen.* Waar by zeer wel paſt 't geene Porfyrius van den Os zeyd, die by d'Egiptenaars aan de Zon Geheyligd was: *De Grootſte onder de Oſſen, moetmen neemen, en die gants Swart zijn; dewijl de Hitte der Zonne, het Menſchelijk Lichaam, een Swarte Verbrandheyd pleeg aan-te brengen.* Hoedaanig in Moſes Wet niet te vinden is, als in deeze Roode Veerze. Ook pleegen d'Oude, Oſſen aan Neptunus te Offeren, die geheel Swart waaren, om dat de Verwe van de Zee zoodaanig was, als Cælius Rhodiginus aanteekend. En dewijl daar geen diergelijke voorvallen by Homerus, Virgilius, Euſebius en andere ontbreeken, welke grondveſten, Dat de zorge in de Godsdienſt der Heydenen, zoo wel omtrent de Verwe, als omtrent de Lijfsgeſtalte der Offer-Beeſten heeft gewaakt, kanmen daar uyt ligtelijk giſſen, Dat d'Egiptenaars d'eerſte onder allen, de Roode Os, in het getal van haare Heylige Plegtigheeden hebben aangenoomen.

In geen Offerhanden als in deeze Veerze heeft Godt zorge aangaande de Verwe gedraagen.

't Geên ook noch hier door te waarſchijnelijker is, Dat Godt aangaande de Zoort, Geſlagt, Ouderdom en Volkoomene Gezondheyd der Dieren die hem zouden Geofferd worden, verſcheyde Wetten gegeeven hebbende, nogtans in geen van alle die, dan alleen deeze van de *Veerze*, eenige vermaaninge aangaande de *Verwe* gedaan heeft. Insgelijx ſchijnd het meede zeer wel met de Zeeden en 't Begrip der Bygeloovige Heydenen over-een te koomen, te gelooven, Dat de geheel-Roode Os, d'eerſte plaats in d'Egiptize Ceremonien gevonden heeft; Want dat is den Aardt der Bygeloovigheeden, datze omtrent dingen van kleen belang, de grootſte Zorgvuldigheyd beſteed. En hoe neerſtig de Heydenze Prieſters eertijds gewoon waaren, de Gebreeken en Onreynigheeden der Offer-Beeſten te onderzoeken, kan niemand onbekend zijn, die yts van de Offerdienſten der Ouden weet.

Heydenze Prieſters zeer Naauwkeurig in 't onderzoeken der Offerhanden.

De loosheyd der Afgodize Paapen, ſwierde geduurig omtrent de Naauwkeurigheyd der Haayren en Vlakken der Offer-Beeſten, op datze de Dwaasheyd werk verſchaften, en onder die Bezorging, de dwaalzieke gedagten des Volks te-bet geloof aan het Nut van al zulk-een verzierde Heyligheyd deeden geeven; zeer ligt bevroedende, Dat de naalaatigheyd van des Volks overwonnen geloof, haar nooyt de Reeden van alzulke Viezevaazen afvorderen zou. Hierom behoord het zeer verre van ons te zijn, Dat wy gelooven zouden, dat Godt om eenige andere reeden een Roode Os of Koe, voor alle andere verkoozen heeft, als uyt die raadſlag, Dat daar door zommige Bygeloovige Zeeden en meeningen, welke die Eeuwe omtrent de Offerhande van alzul-

En hoe zulx geleegentheyd tot de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

alzulken Verwe had, mogt Uytgeroeyd worden. Ten laatsten schijnd het ook gelooffelijk te zijn, Dat d'Oude Zeeden van Egipten, Oorzaak tot het Instellen van de Wet der Roode Veerze gegeeven hebben; naadien het uyt zommige der Joodse Rabbijnen blijkt, Dat de Joden wanneerze deeze Bediening zouden verrigten, groote zorg hadden om alle Haayren die aan zulk-een Roode Veerze, verschillig van Verwe waaren, naa-te zoeken en uyt-te trekken; 't geên ook Maimonides klaar genoeg bevestigd. Dat nu d'Egiptenaars Oorzaak tot dusken Zorvuldige naazoeking, aan de Joden gegeeven hebben, konnen wy ons hier uyt ligtelijk inbeelden; Dat in Moses Wet nergens belast word, dat wanneer zy de Roode Veerze zouden Slagten, zy met zulk-een naauwgezetheyd verhoeden moesten, Dat niet eenig Haayr Wit of Swart, daar aan gevonden wierd. Gelijk het meede niet gelooflijk is, Dat Godt een Verzoen-Veerze heeft willen verworpen hebben, aan welke eenig Verschillig Haayr gevonden wierd. Boovendien was het volgens Maimonides, ook by de Joden gebruykelijk, Dat by-aldien de Roode Koe, Roode Hoorens, of Roode Klaauwen had, dezelve moesten afgesneeden worden. Doch datze deeze gewoonte van d'Oude Egiptenaars ontleend hebben, schijnd wel gelooffelijk; naadien wy nergens leezen, Dat die Instellinge van Godt is; en d'Afgodendienaars doch zeer gereed waaren om kleynigheeden met de grootste Zorge in-agt te neemen. Zulx wy besluyten moogen; Dat naadien die twee Ceremonien van d'Egiptenaars afgekoomen zijn, zy beyde een opmerkelijk bewijs verstrekken, Dat d'Oude Hebreën geoordeeld hebben, Dat de Bygeloovigheyd welk d'Egiptenaars omtrent de Roode Os hadden, Oorzaak gegeeven heeft, om haar de Wet der Roode Veerze voor-te Schrijven. Waar meede wy nu meenen genoeg gedaan te hebben aangaande de verkiezing der *Roode Verwe*, in weerwil van d'Egiptize Bygeloovigheyd omtrent haaren Gevreesden *Duyvel-God* TYPHON. Zulx nu verder over deeze Wet zou t' onderzoeken staan; Om wat Reeden Godt juyst een *Veers-Kalf* eyst, dat noch geen Jok gedraagen had? Als meede met hoedaanige plegtelijke Ceremonien 't zelve Beest, buyten 't Leeger, en niet op een Altaar noch in den Voorhof des Tabernaakels als andere Offerhanden, Geslagt, Verbrand en d'Assche tot een Water der Afzonderinge, onder by-menging van *Ceeder-Hout*, *Hyssop* en *Purpere Wolle*, is moeten toebereyd worden? Jaa waarom dat het aan Eleazar en niet aan Aaron de Hooge-Priester, noch naa gewoonte niet *Voor den* HEERE, belast word te brengen? En eyndeling; hoe de Assche deezer Verbrandinge, gediend heeft, om te-gelijk een Ceremoniëele Reyniging of Ontzondiging des Volks te doen, en een Veragtinge der Egiptize Afgoderye in-te voeren? *Reynigende* de Onreyne, terwijl het ook de Reyne *Verontreynigde*? Doch dit verhôopen wy in ons CEREMONI-BOEK DER JODEN, met veel opmerkelijke waarneemingen te volvoeren. Dus scheyden wy hier af; En zeggen, (om nu weeder in 't oude spoor te slaan,) Dat gelijk we ons tot hier-toe, alleen by geleegentheyd van den Quaadaardigen TYPHON, met de Roode Koe bemoeyd hebben; maar Typhon zelf, slegts maar alleen om OSIRIS wil, (dien hy om Hals bragt,) als by een-Oor hebben aangegreepen; De Rigtdraad en Rang der Egiptize Goden vereyst, Dat wy thans aan HORUS, de Zoon van Isis en Osiris gedenken.

Wet van de Verbranding der Roode Veerze gegeeven heeft.

Joodse viezigheyd is niet uyt de Wet, maar uyt der Ouden Afgoderye voortgekoomen.

Wat'er meer omtrent de Roode Veerze te onderzoeken staat.

By-aldien het ons dan noch in versser Geheugen is, wat we korts-te vooren van Isis en Osiris gezeyd hebben; zal de herdenkinge daar van, ons geen breed Verhaal van Horus afvorderen; naadien d'Egiptize God-Verbystering, ook in deezen niet weynig haar rol speeld. Want gelijk wy hem te vooren als de *Aarde* hebben aangemerkt, die door de Nyl-Wateren (verstaat de Borsten van zijn Moeder Isis, ziet de Penningen F. G.) Gevoed en Vrugtbaar gemaakt word; alzoo zal hy ook naa de Verwarde Godgeleerdheyd der Egiptenaaren, weederom de *Zonne* zijn, en alzoo met Harpokrates, die wy breed Verklaard hebben, de zelve weezen. Want indien wy op de strax-volgende Printverbeelding agtgeeven; zal het ligt te merken zijn, Dat Horus daar als de Zoon van Isis en Osiris,

Horus als de Aarde en de Zonne in de Godsdienst der Egiptenaaren aangemerkt.

in de Geſtalte van Harpokrates, tuſſen hun beyden ſtaande, op die twee *Amuleeten*, met A. en B. geteekend, gezien worden: Dus ſchijnd dan hier alleen te reſten,

Horus in zijn verſcheyde Beeldniſſen bezien.

Dat wy van hem ook noch andere Afbeeldingen en toepaſſelijke eygenſchappen te voorſchijn brengen: Waar van zommige de Gedaante van Jong-Opgebaakerde Kinderen vertoonen; hoedaanige de Egiptenaars, van vooren met eenige Beeldletteren Beſchilderd, in de Dood-Kleederen en Omwindzelen der Gebalzemde Lijken pleegen te naayen; waar van te vooren geſprooken is, en haar Afbeelding hier in Print omtrent H. en I. gevonden word. Verſcheyde andere Gedaanten vindmen van deezen Horus in de Iſiſche Tafel van Bembus, daar hy zomtijds in een Netwijs Kleet omwonden, met de Handen uyt den Boezem, zijn gewoone Staff met de Gekuyfde Kop van een Thuyn-Hop gezien word; waar by hy een Winkelhaak met een Gekrulde Wichel-Staff in de Hand houd, als hier by C. te zien is. Ook word hy Zittende, Staande en Knielende gevonden, en alleen 't Middel-Lijf en de Borſt verſcheydentlijk Gekleed, gelijk onze Print aanwijſt; inzonderheyd de middelſte vertooning met D. geteekend. Daar Horus een grootgevaarte van Groejige dingen op 't Hoofd torſt; in hoedaaniger voegen hy ook dikwils met hoog-opgekuyfde Veederen als de Thuyn-Hop verſchijnd. Ook heeft hy niet zelden, het Kruys met het Handvatzel in de Hand, als by D. E. te vooren genoeg verklaard.

Waarom Horus Staff met het Hoofd van een Thuyn Hopje Verçierd is.

Dat nu d' Egiptenaars Horus meeſt over-al, met een Staff in de Hand verbeeld hebben, wiens opperſte top, met het Hoofd van een Thuyn-Hopje Verçierd is, is hen alleen van de Bygeloovige bevatting omtrent deeze Voogel overgekoomen. Want naa datze agt gegeeven hadden, op de verſcheydentheyd der Kleuren, die in de Zes-of Agtentwintig Veederen van haar Kuyf gevonden worden; als meede deſſelfs verſchuyling, en Pluym-wiſſeling in de Winter; hebben zy deſſelfs Hoofd, aan de Staff van Horus toegepaſt, als een Zinnebeeld, (want hy wierd zoo wel voor de Aarde als voor de Zonne gehouden;) van de verſcheydentheyd die de Aarde, door de agtervolging der Zaayzoenen, die van de Zonneſtand afhangen, in opmerkelijke veranderingen ondergaat. Waar door dan niet alleen de reeden ſchijnd open-

2 Deel P. 717.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

openbaar te zijn, Waarom d'Egiptenaars deeze Voogel aan Horus hebben toegepaſt, maar dat het ook zeer wel zou konnen zijn; Dat van weegen de Geheymkundige eygenſchappen, welke d'Egiptenaars al-te bygeloovig aan deeze Voogel toeſchreeven, (naamelijk de Kuyf-Veederen naauwkeurig telden, en de Hoofden van haare Goden daar meede Verçierden;) den Joden het Eeten van deeze Voogel, in de Wet Verboden is, Lev. 11:19. alwaar de meeſte Overzetters 't Hebreewſe woord דוכפת DUCIPHAT, Een *Hoppe* Vertaald hebben. Gelijk men ook niet onbedenkelijk mag houden, Of 't niet van een Heydenze herkomſt is, Dat de Knoppen der Wandel-Stokken en Geveſten van Deegens, niet zelden met het Hoofd van eenig Dier, 't zy van een Leeuw, Draak, Arends-Bek, of ook eenige Godheyd in Menſchelijke Gedaante, van Ouds pleegen Verçierd te zijn? Zoo dat hier uyt voortgezeyd is, Dat de Vader Jakob het opperſte van zijnen Staff Aangebeeden heeft, aan welkers top een Beeldeken, of Teraphim Geboot-zeerd was; waar toe de Gemeene Latijnze Overzetting Hebr. 11:21. aanleydinge ſchijnd gegeeven te hebben; die dit Aanbidden op Joſefs Staff, als het teeken zijner Moogentheyd betrekt.

't Maaken van Beeſte-Koppen, en Menſchen-Hoofden op de Wandel Stokken, waar van afkomſtig.

Maar naadien 't moogelijk niet welvoegzaam zou ſchijnen, zoo teffens van Horus, Iſis en Oſiris afſcheyd te neemen, zonder ook derzelver naaſleep indagtig te zijn; vald ons noch in, yts van ANUBIS te zeggen, die by Virgilius den *Baſſer* genoemd word, dewijl hy doorgaans met een Honds-Kop verbeeld word; en ook naaderhand, onder die Gedaante en Agting, tot de Godsdienſt der Romeynen ingebrooken is, gelijk we ſtrax zullen hooren. In de Beſchrijvinge der Egiptize Land-Gedierten, hebben wy van zeekere Aapen geſprooken, die de Grieken KYNOKEFALUS, dat is, *Honds-Kop* noemen; om dat zijn Hoofd t'eenemaal naa een Hond, de reſt een Aap was: Welk Dier naa 't geloof der Egiptenaaren, die Natuurlijke eygenſchappen had; Dat het Twaalfmaal Daags en Twaalfmaal des Nagts Piſte, wanneer de Zon omtrent de Nagt-eevening quam: Uyt welke Geheymenis, d'Egiptize Prieſters geleegentheyd vonden, 't zelve Beeſt, niet alleen tot de H. Beeld-Letteren in-te voeren, maar daar uyt met-ter tijd, ook een God van Gedrogtelijke Gedaante te maaken; en wel zoo, Dat hy by den Egiptenaaren niet onder de Geringſte geagt is.

Kynokefalus of Honds-Kop hoedaanig by d'Egiptenaars geEerd.

Die nu de Reeden van duſdaanigen invoering hebben onderzogt, vinden dezelve meer dan op eene wijze, op de Natuurkundige bevattingen der Egiptenaars te ſteunen. En zeeker, het zou heel-ligt uyt deeze Reeden alzoo konnen geſchied zijn; om dat wanneer de Zon in het Teeken van den Leeuw is, of in het Honds-Geſternte gaat, zy als dan haar meeſte kragt doed; gemerkt doch al deeze God-verzieringen haar Zinſpeelinge op de Zonne hebben: 't Geên ons moogelijk te bedenkelijker zal ſchijnen, als wy deezen Honds-Kop hier met een Mantel om 't Naakte Lijf, een Heemels-Boll of *Sfeere*, met al haar Kringen en Banden omſwagteld, in d'eene, en een Merkurius Staff in d'andere Hand ziet; hoedaanig hy op zeekeren Steen te Roomen gevonden word, waar van gy hier de Afbeeldinge ziet.

ANUBIS den Baſſer op een Steen van Boyſſardus bygebragt.

En gelijk men neffens het ſtaande Beeld, het hoofd van Serapis met de Maat en Rams-Hoornen ontwaar word; aan d'andere zijde d'Oſſe-Kop van Apis, insgelijx met de Maat op 't Hoofd; alzoo pronkt deeze Steen aan 't boovendeel, met dit Opſchrift; ΘΕΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ. *De Goden Gebroederen*. Maar onder aan het Voetſtuk, ſtaat aldus te leezen: CΥΝΘΡΟΝΟΙC ΤΟΙ ΕΝ ΑΙΓΥΠΤΩΙ ΘΕΟΙC. *Den te-gelijk Throon-Zittende Goden van Egipten*. Andere willen deeze Gedrogtelijke Afbeeldinge, veel liever van zeekere Aal-Oude Geſchiedenis afgeleyd hebben: Waar toe ons miſſchien zommige Oude Getuygeniſſen met eenige ſcheemeringen, konnen toeligten.

Deſſelfs Opſchrift en bygevoegde Godheeden verklaard.

ANUBIS, zeyd Diodorus Sikulus, *Was een Reysgezel van Oſiris, en gebruykte een Hoofd-dekzel dat van een Hondevel gemaakt was*. Plutarchus verhaald, Dat eenige van gevoelen zijn, Dat Oſiris op een groote Veldtogt, zijn Magt in veele Benden verdeeld, en verſcheyde Afbeeldingen van Dieren tot Veldteekenen gaf. Doch dat andere wederom Oordeelden, Dat eenige laatere Koningen, om booven haare Vyanden uyt-te ſteeken, het Hoofd met Goude en Zilvere Helmen gedekt hebben,

Anubis met den Honds-Kop beſchreeven.

ben, die zoodaanig Gewrogt waaren, Datze de Gedaante van verscheyde Beeste-Koppen vertoonden. Van hoedaanige wy reeds eenige Vervaardmaakende voorbeelden hebben bygebragt. Weederom geeft Diodorus een andere reeden; naamelijk, Dat *Anubis* met een Honds-Kop verbeeld word, als een Voorstander van de Jagt, en Lijfs-Bescherming; dewijl Isis en Osiris, een Hond tot hunne Beschermingе hadden: Of om dat Isis, in 't opspeuren van Osiris verstrooyde Leeden, niet alleen Honden tot Opsnuffelaars gebruykt heeft, maar die ook de Wilde Beesten en al wat haar Quaads ontmoete, afkeerde, en als Getrouwe Leyders, met Huylen en Janken voorliepen. Het geen dan ook de reeden is, Dat op Isis Feest, de Honden in de Omdraaging der Land-Goden, voor al den Rey gingen. Maar gelijkwe deezen Honds-Kop *Anubis*, op de strax-gemelde Steen, neffens

Waarom Anubis met een Heemel-Boll en Slange-Staff verbeeld word.

de Heemel-Boll, ook de Slange-Staff van Merkurius in d'andere Hand zien voeren, alzoo schijnd hy desweegen veel-meer over-eenkomst met Merkurius als met Saturnus te hebben; dien Plutarchus nogtans wil, Dat hy dezelve is: Zijnde daarom heel waarschijnelijk, met een Honds-Kop afgebeeld, om Dat, het zy van wat Egiptize afkomst ook Anubis mag zijn, hem een snelle naaspooring der Natuure en Heemel-kennis toegeschreeven word: Het geên naa de Verbloemde bewimpeling der Egiptenaaren, alderwaarschijnelijkst te gelooven is.

Van Julianus als een Merkurius op zijne Penningen verbeeld.

En het zou by-gevolg ook wel konnen zijn, Dat d'Afvallige Julianus, deezen ANUBIS of liever *Merkurius*, onder dusdaanigen Gedaante op zijne Penningen gebragt heeft, om dat hy van Merkurius, als de Voorstander der Welspreekendheyd, byzonder veel werks maakte: Als dien by d'Egiptenaars, daar hy herkomstig is, onder de Naam van *Hermes*, op 't hoogste pleeg ge-Eerd te zijn, dewijl hy haar de Beginzelen der Godsdienst, Wijsheyd en alle Weetenschappen geleerd heeft. Zulx dan nu ook wel te zien is, Dat wy d'Afbeelding van Julianus Troni-Beeld, beneffens desselfs ruggestuk, op welk den God ONOKEFALUS, dat is, *Ezels-Kop*, of als andere willen, ANUBIS met den *Honds-Kop*, verbeeld staat, niet heel te onpas, den Steen van Boyssardus hebben bygevoegd: Hebbende een Mantel om 't Lijf, en d'Egiptize Raatel in d'eene, en Merkurius Slange-Staff in d'andere Hand; by-naa als veele *Amuleeten*, die Makarius onder zijn *Abraxen* vertoond; gelijk daar van eenige in onze Afbeeldinge te zien zijn. Nogtans moetmen aangaande Julianus niet meenen, Dat hy d'eerste is, die duske Gedrogtelijke Goden, te Roomen heeft ingevoerd: Want be-

Den Honds-Kop Anubis binnen Roomen Plegtelijk Omgedraagen.

halven dat Virgilius al-lang voor hem, van den *Basser* ANUBIS wist te spreeken, pleeg ook deezen Honds-Kop binnen Roome, in Plegtelijke Ommegangen, omgedraagen te worden; En dat zoodaanig in 't openbaar, Dat zelfs de Keyzer Kommodus zig niet geschaamd heeft, dien op Isis Feest te draagen, gelijk hy deede; Bonzende onderwijlen met de Kop op die voor en neevens hem gingen,

En van Cyprianus geheekeld.

en vatte met den Honde-Bek hen in 't Haayr en Aangezigt. Welk-een Uytzinnig doen, d'Oud-Vader Cyprianus, een Raadsheer die de Burgemeesterlijke waardigheyd bekleed hebbende, van de Kristelijke Godsdienst, tot de Afgoden overgevallen was, met een Scherp Gedigt is te-keer gegaan: Gelijkwe te vooren

Den Honds-Kop op Julianus Penningen verbeeld, op hem zelfs toegepast.

hebben bygebragt. En de Penning Verklaarders merken'er op-aan, dat hier niet alleen blijkt, Dat zelfs de Naamrugtigste Perzoonen, zig tot deeze Snoodheyd hebben laaten Misbruyken: Maar dat ook Julianus, in zijn bitze te-needertreeding der Kristenen, en Schimpige Berisping der voorgaande Keyzeren, deeze Uytzinnigheeden zoo Breedweydende en Opentlijk ten-toon draagd, en door zijne Penningen aan de naavolgende Eeuwen heeft bloot geleyd, kan niet anders als aan allen bekend maaken, Dat hy in zijne Wijsheyd en Dwaasheyd gevangen is; en aan andere willende ten-Toon stellen, hem zelven wel deegelijk in zijn Raazernyen t'aanschouwen heeft gegeeven. Invoegen het Schrikdier op zijnen Penning verbeeld, een onverbeeterlijk Zinnebeeld van hem zelven uytdrukt, als die weegens zijn Afval tot het Heydendom, *Gelijk een Hond tot zijn*

2 Petri 2: 22.

eygen Uytbraakzel is weedergekeerd. En op dat Julianus te-bet zijn Afkeerigheyd teegens de Zeeden der Kristenen aankante, en te-gelijk zijn Liefde tot Wijs-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Wijsheyd betoonde, nam hy den grooten neerhangenden Baard, en ſtaatelijke Haayrlokken weeder aan, gelijk hy hier te zien is: Zig niet bekreunende, hoe zeer hy daar over Beſpot wierd. In deezer voegen weet ons Ammianus Marcellinus te zeggen, Dat hem de Hoovelingen van Konſtantinus, weegens deeze Baard en Haayr-dragt, *Een Borſtelig Gebaayrde Geyt* noemden. Gelijk meede uyt zijn eygen Schriften blijkt, Dat die van Antiochien, daar al vroeg veele Kriſtenen waaren, met zijn Baard en Haayren opentlijk den Spot dreeven, en zeyden; *Datm'er bequaame Koorden van zou konnen Draayen, en datter de Luyzen een wijdluftig Boſch aan hadden, om zig daar in te Vermeyden.* Hoedaanige Schamperheeden hy niet anders dan met de punt van een wel-geſpitze Pen, heeft willen vereffend zetten. Gelijk deezen dan ook die zelve Julianus is, die zoo Wijdlugtige en Spraakvloeyende Reedenen Geſchreeven en naagelaaten heeft, in welk hy de Benaaming en Dienſt van alle de Goden, tot Eenen; naamelijk de Zonne, poogd te brengen; waar heenen doch, gelijk we gezien hebben, de gantze Maalſtroom der Egiptize Goden neygd, en als in het Middelpunt van die Slind-Kolk verzinken moet: Jaa waar in dan ook, als Joachim Oudaan zeyd; deeze Zuffe Kluyvers wroetende, als een Swijn in den Drek-Hoop, daar in Peerlen weeten te vinden, om haare meeninge te Verçieren en ſtaande te houden. Maar den Almagtigen, die ook Ligt uyt de Duyſterniſſen trekt, heeft ook deezen Verwaaten Menſch, met zijn Gedrogtelijke Raazernyen, tot de Verheerlijking en Eere zijns Naams doen Dienen: Want met de Verbeeldinge van deezen Afgod-*Hond*, of *Ezels-Kop*, moeſt als een Miſt die Laſteringe verdwijnen, waar meede de Kriſtenen zoo lange bekend waaren geweeſt, Datze naamelijk, Een God Eerden met het Hoofd van een Ezel; gelijk hier van by Tertullianus verhaald word: *Maar onlangs is'er in de Stadt Roome een nieuwe uytvinding, aangaande onzen Godt in't Ligt gebragt; naa dat zeeker Huurling om teegens de Beeſten te Vegten (hier in Miſdaadig dat hy de Beeſten van haar welverdiende Prooye verſteeken heeft;) een Schilderye voorgeſteld heeft, met dusdaanigen Opſchrift*, DER KRISTENEN GOD, ONONYCHITES. *Hy was met Ezels Ooren, met een Klaauw aan d'eene Voet, draagende een Boek met een Tabbaard om't Lijf: Wy Lagten om de Naam en de Geſtalte. Doch deeze Luyden behoorden terſtond die Tweeſtaltige Godheyd aan-te Bidden, die met een Honds-en Leeuwe-Kop vermengde, of van een Bok of Ram-Gehoornde, en van de Lendenen, Bokken, van de Dyen Slangen, van de Voeten of Rugge, Voogelen tot Goden aangenoomen hebben.* Maar alhoewel uyt deeze Beſchrijvinge, de Geſtalte der Afbeeldinge genoegzaam openbaar word, ſchijnd nogtans de Reeden, waaromze deezen God dusdaanig Verbeeld, en met dien Naam genoemd hebben, vry duyſter om te raaden; en miſſchien wel zoo veel te meer, als Tertullianus reeden vond dezelve te belacchen. 't Geên ook noch te-bet hier door beſwaard word, dat de Oude Afſchriften ons hier van zoo verſcheyden voorkoomen, Dat by-naa niemand de regte Naam kan te voorſchijn brengen. Dus hebben eenige bedenkelijk gehouden, of niet deezen Naam EZEL-RIDDER, (als of de Godverwaaten Juliaan, den Heere Kriſtus, om dat hy op een Ezel Gereeden heeft, hier meede gemeend, en door ſchendige Afbeelding Spots-gewijs heeft willen te kennen geeven, Dat de eene Ezels-Kop op den anderen gezeeten heeft:) of EZEL-OOR-EN-KLAV, of SWYN-EZEL; (gelijk by de Geleerde Iſaakus Voſſius, deeze Naam, in ONOCHOIRITES herſteld is, om dat ook den Joden Verweeten wierd, Datze beneffens den Eezel het Swijn in Eeren hielden:) of yts anders den Ezel aangaande, in zig behelze; naadienm'er altijd yts van den Ezel in vermeld vind. Insgelijx zeyd de Heydenze Cecilius by Minutius Felix; *Aangaande de Kriſtenen, ik hoor datze den Kop van het alder Schandelijkſte Beeſt den Ezel, ik weet niet door welke Ongerijmde Overtreeding, als Heylig Eeren en in Waarde houden.* Een kladde, den Kriſtenen met den Joden gemeen aangeſmeeten; dieze wilden, Dat den Ezel in haar Godsdienſt hadden ingevoerd, om dat, gelijk Tacitus zeyd, op de voorgang van een Kudde Wilde

d'Afvallige Julianus over't aanneemen van den Baard Aardig Beſpot.

Wiens toeleg 't was alle Godsdienſt tot de Zonne te brengen.

En van wat Nut zulx den Kriſtenen zy geweeſt.

Wie of wat de Vyanden der Kriſtenen door den God ONONYCHITES verſtaan hebben.

Kriſtenen en Joden naagegeeven datze een God met een Ezels-Kop Dienden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

de Ezels, van Moses eenige Overvloeyende Waterſprongen, in haar hooge Verleegentheyd van Vermoeydheyd en Dorſt, ontdekt wierden. En dit gevoelen van den Ezel te Eeren, had onder de Heydenen zoo gereeden ingang gevonden, Datze naauwlijks den Joden eenige andere Godheyd toeſchreeven, en haar by den Ezel, en de Ooren des Ezels, te Sweeren gebooden. Waar uyt naderhand ook de Kriſtenen ASINARII *Ezelaars* genoemd zijn, en met die Af beelding Gehoond wierden. Maar wat is doch eyndelijk met deeze vertooninge der Egiptize Godheeden te-weeg gebragt? (zelfs van Julianus? die de Eere derzelven zoo-zeer deede handhaaven, op dat hy de Godsdienſt der Kriſtenen Vertrapte?) niet anders voorwaar, dan den Heydenen kragtelijk de Mond geſtopt, en die der Kriſtenen Geopend. Zulx Julianus met regt hem zelven die Spreuk

De toeleg van Julianus verydeld.

toepaſſen mogt, die men zeyd dat hy zomtijds gebruykte, als hy van de Kriſtenen met de eygene Spooreloosheeden der Heydenze Goden en Godsdienſt, beſtreeden wierd; *Ik erkenne mijne Veeder in mijne Wonden*: Gelijk den Arend in de Verdigtzelen van Eſopus zeyd; die met een Pyl, met Arends Vederen gemaakt, Geſchooten wierd. En dit meenenwe genoeg te zijn van ANUBIS den *Honds-Kop*; die zommige, alſwe gezien hebben, ook ONOKEFALUS, of *Ezels-Kop* genoemd hebben. De reſt der bygevoegde Af beeldingen, zijn ten deele uyt de Iſiſche Tafelboord van Bembus, d'andere uyt de *Amuleeten* der Baſiliaanze Ketters en *Gnoſtyken* genoomen; zoo ons Kircherus en Makarius die uyt verſcheyde Geſteenten hebben aan de hand gelaaten. En 't geën hier ter ſné mag

Goden der Egiptenaaren niet met de eyge Naamen der Beeſten genoemd.

aangemerkt worden, is dit, Dat d'Egiptenaars haare Beeſte-Goden, in 't gemeen niet d'eyge Naam van het Beeſt gaaven datze Eerden; zoo dat APIS, nooyt een Kalf of Os; ISIS, geen Koe; ANUBIS geen Hond genoemd wierd, maar altijd haar Toegeheyligden Naam, APIS, ISIS, ANUBIS &c. droegen. Doch zoo en doed de H. Schrift niet, als te zien is Hoſ. 10: 5. Ezech. 8: 10. en zulx uyt Veragting, dewijl den Afgod *Niet* is, 1 Kor. 8: 4. Dus moogen haar ook die wel wegpakken, welke gewoon zijn, Een Beeld van Maria; *Onze Lieve Vrouwe*, en *Moeder Gods*; en een Kriſtus-Beeld van 't Kruys genoomen; *Een Nood Gods* te noemen; en dan noch zeggen, *Datze de Beelden niet en Eeren.*

Gedrogtelijke God-Beelden.

Maar gelijk ons ANUBIS onder de Lijfs-Geſtalte van een Menſch met een Honds-Kop verſcheenen is, alzoo zijn by d'Egiptenaars eenige God-Beelden geweeſt; die behalven 't Hoofd en Aangezigt eenes Menſchen, met de reſt des Lichaams, een Gedrogtelijke Geſtalte, of de Beeldnis van eenig bekend Dier vertoonden. Tot deeze Wanſchaape zaamenſchikkinge, behoord voornaamelijk KANOPUS; dat is, een Dik-Gebuykte Steene Water-Kruyk met het

KANOPUS of Egiptize Nyl-God.

Hoofd van een Menſch booven deſſelfs engen Hals; waar van wy hier vooren in onzen Egiptizen PANTHEON, verſcheyde Af beeldingen hebben vertoond, die in de Konſt-Kaamers van zommige Oudheyd-Beminners bewaard worden. En gelijk deezen Kanopus een voornaamen God van Egipten was, die de Beſcherming der Nyl-Wateren aanbevoolen, jaa 't Vermoogen des Waters zelfs vertoonde, waar door alles zijn Oorſprong heeft; alzoo hebben ook d'Egiptize Prieſters haar zeer wel van duſdaanigen Dik-Buyk met Water gevuld, weeten te bedienen, om den God der Kaldeeën en Perzen die het Vyer Dienden, met Liſt te *Overwinnen. Die dan hier toe de moeyte neemd, van de lang-voorby

* Ziet het eerſte Boek-Deel op 't 21ſte Blad.

geſlaagene Printverbeeldinge, (die wy d'Egiptize PANTHEON, of liever de *School van Iſis* moogen noemen,) in-te zien, zal omtrent de Merk-Letteren, O. P. Q. R. verſcheyde Gedaanten van Kanopus ontwaar worden; naamelijk d'eene Effen en Ongebootzeerd, d'andere met veelerhande Zin-aanduydende Beeldniſſen Verçierd, die uyt de Bygeloovige Godgeleerdheyd der Egiptenaaren genoomen zijn; als Slangen, Aapen, Havikken, Krokkodillen, Gevleugelde Kikvorſſen, Schallebyters en diergelijke, die rond-om den Buyk Swieren. Het Menſchen-Hoofd daar booven opgezet, is Vrouwelijk en zeldzaam over-

Ziet de Printverbeelding hier vooren ingelaſt.

kaaperd. Men ziet'er ook die d'uytſteekende Buyk met een Vlakke Tafel voorzien hebben, op welke dry Ryën of Kolommen met Heylige Beeld-Letteren ſtaan:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

ſtaan: Als meede Kanopus met veel Mammen, te kennen geevende d'Al-Vermoogende Kragt des Waters: Hoedaanig wy ons miſſchien den toegemaakten Kanopus verbeelden moogen, door welke Suidas verhaald, Dat d'Egiptenaars in hun Goden-Strijd met de Hoovaardige Kaldeën (die op 't Vermoogen des Vyers Stoften) hebben Gezeegepraald. Van welke Bygeloovigheyd het dan ook voortgeſtooven ſchijnd, Dat Kanopus onder de Hals-draagende Hulpmiddelen geraakt is; en den zelven onder een alzinds-Water-uyt-Piſſende Gedaante, (zijnde zijn Beeldnis met een vernaauwende Slange-Wrong omſwagteld;) niet alleen als een Heylzaam Teegengift der Brandende Koortzen gedraagen, maar ook zoodaanig voor het Teeken van Voorſpoed gehouden is, Dat Antiochus Soter, trekkende teegens de Galaaten; 't zelve als zoodaanig in zijn Vaandels gevoerd heeft. Tot deezen behooren ook de Heylige Vaaten der Egiptenaaren; welke onder een Kanopize Gedaante, met het Hoofd van verſcheyde Dieren, als met haar toepaſſelijk Dek-ſtuk Verçierd, aan den Geſwollen Buyk, met Zinrijke Beeld-Letteren beſchreeven waaren. Hoedaanige Vaaten en Potten voornaamelijk dienden, om de Gommen en Joden-Lijmige Zalven, met welke de Doode Lichaamen Gebalzemd wierden, daar in te Bewaaren, en daar uyt te gebruyken. Die dan tot Kanopus, de ſtrax-gemelde Print-verbeeldinge heeft ingezien, zal niet alleen wel gemerkt hebben, van hoedaanige Zalf-Potten wy ſpreeken; maar ook wel in-agt genoomen hebben, hoedaanig wy Iſis, de Groote Moeder der Goden, niet te onpas, Zittende op een Sfinx, vertoond hebben; van welker Gedrogtelijke Gedaante en Zinnebeeldelijke toepaſſinge, waar meede d'Egiptenaars omtrent dit Monſter-Dier zijn beezig geweeſt; het onzes-agtens hier de regte tijd en plaatze is, een weynig te ſpreeken. Het ſchijnd dat de SFINXEN op tweederley wijs by de Egiptenaars pleegen Afgebeeld te worden; alhoewel wy dezelve maar in eene Geſtalte, die de gemeenſte en Zinrijkſte geweeſt is, omtrent de Merk-Letter X. vertoonen. Naamelijk in de Geſtalte van zeeker Gedrogt, Dat met het Lijf een Leeuw, en met het Aangezigt een Maagd vertoond; welkers Hoofd met verſcheyde Vlegtingen der Haayr-Tuyten, en vreemde Bekaaperingen Gehuld is. En gelijk d'Egiptenaars ook Sfinxen hadden, die heel-en-al de Geſtalte van een Liggende Leeuw hadden; ruſtende als op een Tafel-Steen, welkers Zijden met verſcheyde Hieroglyfize Beeld-Letteren beſchreeven waaren; alzoo meenen zommige Oudheyd-Verklaarders, dat door deeze Beeldnis, *Momſtha* (een Egiptize Godheyd, die over alle Wateren 't Gebied had, en de Beſcherm-Geeſt van d'Overvloeyjing des Nyls was;) te kennen gegeeven wierd: Doch door deezen die wy met het Vrouwen Aangezigt vertoonen; den Waſdom van de Nyl zelf. Dat zy deeze Dieren zoodaanig hebben afgebeeld, was niet om dat zy geloofden, Datter elders zulke Schepzels gevonden wierden; maar om teſtens door dit Verzierzel, de Verborgene invallen des Verſtands, Zinnebeeldelijk te kennen te geeven. De Sfinxen dan aldus afgebeeld, beteekenden de Stand der Nyl-Stroom, die Egipten Overwaterde: Want naadien deeze Overſtroominge de gantze Zoomer-en Oogſt-Maand duurde, en de Zonne in die twee Maanden voor 't meerderdeel, 't Heemel-teeken van de *Leeuw* en *De Maagd* doorwandeld, iſſet den Egiptenaaren, die heel ligt tot Wanſchaape vermenging veeler dingen vielen, niet ſwaar gevallen, uyt een Leeuw en een Maagd, duſdaanigen Dier als de Sfinxen zijn, te Vormen en aan de Nyl toe-te eygenen: Liggende dezelve op den Buyk; om aan-te wijzen, hoedaanig de Overſtrooming van den Nyl, een ruymen tijd op hunne Akkerlanden Lag en Ruſte, om die Vet en Vrugtbaar te maaken. En alhoewel alle de Sfinx-Beelden die wy onder de bewaarde Oudheeden gevonden hebben, eenigzinds verſchillig van Sweem zijn, en onderſcheyde Hoofd-Hulzels hebben, komenze nogtans in 't algemeen met de gezeyde Geſtalte over-een. Ook zijn dezelve, zoo wy Plinius gelooven, niet alleen zeer-veel by d'Egiptenaars geweeſt, maar ook onder die, eenige zeer groote Gevaartens, welke op voornaame plaatzen van Egipten ſtonden; inzonderheyd op zulke Bodems die

Wat d'Egiptenaars voor hadden met de Beeldnis van Sfinx.

Sfinxen zijn in de Natuure niet te vinden.

Sfinx op den Nyl gepaſt.

rijkelijk van de Nyl Overwaterd wierden; als naamelijk te Heliopolis, daar Apis de Heylige Os, onder den Naam van *Mnevis*, Gediend wierd: Als meede omtrent Sais, en in de Woeſtijne van Memfis, nu KAYRO genoemd; alwaar men zeyd, Dat noch heeden, een vervaarlijk-groote Sfinx gezien word, die moogelijk wel de aldergrootſte is. Dat nu ook duſdaanige groote Sfinxen, tot Merkteekenen van den Waſdom der Nyl gediend hebben, (daarze doch hun byzondere *Nyl-Peylers* toe hadden,) heeft eenige uyt de woorden van den Arabizen Schrijver Aben Vaſchia, niet onwaarſchijnelijk geſcheenen, als hy zeyd; *Dat d'Egiptenaars om de Vrugtbaare Natuure van de Nyl te kennen te-geeven, een Gebouw ſtellen, waar door zy onder de Gedaante van een Leeuw, de Waſdom van de Nyl afpeylen.* Dit zeyd Aben Vaſchia: Maar 't is voorzeeker duyſter en Raadzels-wijs geſprooken; en kan ons ligt in 't zin brengen, Dat gelijk de Sfinxen by d'Oude Egiptenaars en andere die haar naa-aapten, aan de Voor-Portaalen en Ingangen der Tempelen en Kapellen wierden geſteld; zy zulx voornaamelijk deeden, om aan-te duyden, Dat de Leere van Godt en de Goddelijke Zaaken, in een Wijsheyd beſtond, die onder Raadzelen en Diepzinnige Geheymeniſſen verborgen lag.

Sfinxen waarom aan de Ingangen der Tempelen geſteld.

't Geene moogelijk die niet vreemd zal ſchijnen, welken 't Verzierzel van Oedipus bekend is; als dien door d'Oploſſing van het Sfinxiſche Raadzel, aangaande het *Vier*, *Twee* en *Dry-Voetig* Dier (affchetzende een Menſch in zijn *Geboorte*, *Leeftijd* en *Ouderdom*;) het Monſter-Dier Sfinx, zig van Spijt heeft doen van de Rotze werpen.

Sfinx volgens de Zinaanduyding der Fabel-kunde verklaard.

Want gelijk de Fabel-Digters voorgeeven, is Sfinx een Gedrogt geweeſt, Dat Juno de Vyandin der Thebaanen, had voortgebragt, en alle Voorbygangers Raadzel-Spreuken voorſtelde; en die niet konnende Oploſſen, ſtrax Verſlond, waar door dan het Land teenemaal Ontvolkt wierd, en niemand de Stadt meer durfde naaderen. De God-Spraaken hier over Gevraagd, antwoorden, Datter volgens het Noodlot geen middel was om van 't geweldig Monſter ontſlaagen te worden, dan wanneermen deſſelfs voornaamſte Raadzel Ontvoude, en regt wiſt aan-te wijzen, welk Dier het was, Dat in den Morgenſtond, op *Vier-Beenen*, des Middaags op *Twee*, en des Avonds op *Dry Beenen* ging? 't Geên dan Oedipus ondernam te doen, en den Zin te-regt aantrof, zeggende; Dat het een Menſch was, die in zijn eerſte Kindsheyd, naa de wijs der Beeſten, op Handen en Voeten Kruypende, als op Vier Beenen Gaat; doch tot meerder en Mannelijker Jaaren gekoomen, Regt-Op, dat is, op Twee Voeten Gaat; en eyndelijk door Ouderdom Verſwakt, genoodzaakt word, een Stok als een Derde Been, tot zijn hulp te neemen: Dus luyd de Fabel. Maar naadien de Sfinxen ook Vleugelen worden aangepaſt, en wy insgelijx verneemen, Dat de Romeynen dezelve ook zoodaanig op haare Penningen tot een Waarteeken van Egiptenland vertoond hebben; zal het moogelijk niet Onnut zijn, het Verhaal, welke Filoſtorgius, een Man uyt Kappadociën, van duſdaanigen Gedierte doed, hier in-te laſſen: Hy dan zeyd

Philoſtorgius verhaal van de Sfinx.

,, aldus; De Sfinx is een zoort van Aapen (ik Schrijve 't geên ik gezien hebbe;)
,, over het geheele Lijf Ruyghaayrig, gelijk d'andere Aapen, maar op de Borſt,
,, tot den Hals toe, Kaal en Glad, met Vrouwe Mammen; ronds-om waar het
,, Lichaam Bloot is, met een Rood en dun Erf, als van Bleek Vermilioen be-
,, loopen, welk Kleur naa Menſchen Lijf-Verwe trekkende, haar aangenaam en
,, Cierlijk ſtaat. Het Aangezigt is eer Rond, dan Lang, een weynig trekkende
,, naa een Vrouwe Tronye; de Stem Sweemd eenigzinds naa een Menſchen
,, Stem, als alleen datze niet by dragten gaat, maar plotzeling affchiet, en ge-
,, lijk is, als die in Onmoede en Toornigheyd yts voortbrengd; doch Ontſteeken
,, zijnde, Heeviger is. Men zeyd dat dit Dier zeer Loos is, en niet ligtelijk Tam
,, gemaakt word. Duſdaanig-een Dier agt ik, is eertijds te Theben gebragt, en als
,, het op eenige van de Omſtaande, die om te kyken quaamen, geſprongen zijn-
,, de, dezelve in 't Aangezigte Quetſte, van Oedipus, die deeze Rampſpoed zijner
,, Burgeren niet verdraagen kon, is Gedood geworden, waar over hy een Hee-
,, relijken Naam verkreegen heeft. Het Verzierzel dan, hem om zijn Manhaf-
,, tigheyd

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

„ tigheyd met Lof Verheffende, heeft verdigt; Dat het Dier Vleugels hadde, „ om dat het zoo ſnel de Menſchen aanvloog: Eens Vrouwen Borſt, om de bloo- „ te Naaktheyd naa de gelijkheyd van eens Vrouwen Boezem; 't Lijf van een „ Leeuw, om de Onbetemmelijkheyd, en dat het veeltijds de Pooten uytſpar- „ rende ſteyl-over-end ſtaat; en men heeft Verzierd dat het Spreeken kon, om de „ gelijkheyd van 's Menſchen Stem; en dat het Raadzelen voortbragt, om 't on- „ zeeker Geluyd dat het van zig gaf. Alle 't welke niet te verwonderen is, als men „ bedenkt, Dat de Heydenen ook veel andere dingen gewoon zijn onder een „ Verzieringe voor te ſtellen. Dus verre Filoſtorgius.

Maar gelijk we ſtrax vermaanden, Dat de Gevleugelde Sfinx ook op verſchey-de Roomze Penningen gevonden word, naamelijk op eenige van Auguſtus en Trajanus, die zommige enkel, andere met d'Egiptize Raatel, en ook wel een Kooren-Aar by de Voeten heeft; beydezinds tot een Teeken van Egipten en deſſelfs Vrugtbaarheyd; alzoo ziet men ook dat de Nylſtroom zelfs, in de Gedaante van een Groot Mans-Beeld op zeeker Aal-Oude Steen te Roomen, tot geen andere Zin-aanduyding, met den eenen Arm op een Sfinx leund, als om aan-te wijzen, Dat voor zoo verre de Sfinx een Verbeeldinge van Egipten is, als de ſtrax gemelde Penningen door haar Byſchrift ÆGYPTOS, te kennen geeven; naamelijk dat de Nyl op dezelve ſteund; dat is, Dat hy zijne voornaamſte werking en Heerſchappye over Egipten heeft. Waarom dan ook de Nyl van zommige, *De Koning van Egipten* genoemd is; jaa dat hy zelfs voor den Egiptizen Jupiter gehouden is, zou ons miſſchien Triſtan met een Penning van Titus Veſpaſianus konnen goed maaken, op welken hy als zoodaanigen God, met een Straal-Kroon op 't Hoofd, een Steel van Lotus-Bloem over de Schouderen, met het Griex Opſchrift ΝΕΙΛΟΣ, de *Nyl*, gezien word; hier vooren in de Print van Iſis, omtrent de Letter Z. afgebeeld. Of om dat het Onderlijf als een Leeuw, de Borſt en Aangezigt als een Maagd is, diend zulx tot bewijs, Dat de Nyl begind te Vloeyen wanneer de Zon in het Teeken van de Leeuw gaat, en aflaat, wanneer zy in de Maagd komd; waar toe men mag te raade neemen, 't geên tot verder verklaaringe van die Oude Steen, in de Joodſe Oudheeden is bygebragt.

Sfinx op de Roomze Penningen bezien.

Ziet ons Print-Tafereel hier vooren.

En dus veel hadden wy te zeggen van de Goden, die Egipten meeſt in 't gemeen Eerde. Zouw derhalven hier noch ontbreeken, Van de byzondere Goden te ſpreeken, welke yder Landvoogdyſchap tot zijn Patroon en Beſcherm-Engel aangenoomen had, Godsdienſtiglijk te Eeren; indien niet het Waarzeggerze *Tooverwiel*, (met welk d'Egiptize Prieſters Raadpleegden, om in Twijffelagtige voorvallen te weeten, welke Godheyd beſt daar toe moeſt aangezogt worden:) de Voorrang ſcheen te eyſſen: Waar toe zy dan zeeker Rond Wiel of Draay-Bord hadden, dat Plat en Glat van gedaante, aan zijn uyterſte boord of omloop in veele deelen uyt het Middel-Punt gedeeld was; waar in de Zinnebeeldelijke Waarteekenen van alle de Groote Goden, meeſt in Beeſtelijke Gedaante, ſtonden Afgeſchilderd: En van onder met zijn Middel-punt, even als de Schijf van een * Streek-Wijzer op een As-punt, over een ander Rond-blad van grooter Kring, omgierde; op welkers vaſtſtaande Boord, een Hand met de Wijs-Vinger voor-uyt, naa de Boord der Omdraayende Schijf gekeerd ſtond. Alſſe nu met dusken Werktuyg wilden Raadpleegen, en weeten wat Godheyd men aan-te Roepen had; Wierd deeze Schijf ſnellijk Omgedraayd, en met welkeen Heylig Waarteeken de Schijf voor de Wijs-Vinger ſtil bleef-ſtaan, zulx hieldenze voor de Godheyd, die men alſdan Aanbidden moeſt. Wêês dan de Vinger op den Ibis Vogel, zoo moeſt men Merkurius aanzoeken; indien op den Schallebyter, Oſiris; op 't Hoofd van den Jupiter Ammon, zoo had men met dien te doen; indien op het *Siſtrum*, of Egiptize Raatel, 't moeſt Iſis gelden. Op den Honds-Kop, Anubis; op den Gebaakerden Jongeling, Horus, en zoo voorts met alle de Gedrogten, die'er in de Kring ſtonden. En men ſchijnd naauwelijx te konnen twijffelen, of de Draay-Borden, met welk de Lot-Waagers op de Jaar-Markten en Kermiſſen omloopen, zijn niet dan Afzetzels van

Afgodiſch Draay-Bord hoe by de Egiptenaars toegeſteld.

** Kompas*

Waar toe en op wat wijze d'Egiptize Prieſters dusken Draay-Bord in 't werk leyden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

duske Bygeloovige Verzoekingen der Valsse Goden te agten. Dat nu ook den Israëliten, die zig alzinds zeer traag in het vergeeten van de Drek-Goden die haare Vaders in Egipten Gediend hadden, hebben aangesteld, gelijk uyt Ezech. 20. openbaar is, niet heel vry van diergelijke Waarzeggery-pleeging geweest zijn; (niet teegenstaande de Wet, Deut. 18:10,11. alle *Tooverye, Guychelaarye* en *Waarzeggerye* verbied, en ook niet heel scheemeragtig teegens dusdaanige Bygeloovige Draayborden, leyd aangekant;) kanmen hier uyt afneemen; Dat alhoewel de Wet dit Volk geenzinds vergunde, de *Teraphims* en de *Gesneedene Beelden* Raad te vraagen; noch Afgodize Waarzeggeryen door Guychelspel te pleegen, zy nogtans al 't zelve dat hun dus scherp Verbooden was, op een andere wijze hebben weeten te bezorgen: Naamelijk wanneer zelfs haar Wijze Leermeesters, die zienelijke Godbeelden der Egiptize Waarzeggeryen, op hunne Draayborden Afgeschilderd, in de Schrijf-Letteren van de Taale Kanaans hebben veranderd; op dat zy onder schijn van Heyligheyd, de Wet te listiger Overtraaden, en 't Bedrog voor d'Oogen van 't gemeene Volk bedekten: En hebben alzoo het Zaad gestrooyd, waar uyt te-gelijk de Tooveragtige *Karakter-Konst*, *Waarzeggerye* en *Pythagorize Kabbalisterye* is voortgeplant, en meenigte Volken jammerlijk misleyd zijn. Deeze snoode Bedriegers dan gemerkt hebbende, Dat de Hebreeuwse Letteren van zoodaanigen aardt waaren; dat op wat maniere van zaamenschikking zy ook worden te-gaar gevoegd, of door verzetting anders geschikt worden, zy altijd door de Natuurlijke toe-eygening der Klank-Stippen, een volkoomen Zin konnen uyt maaken: Hebben tot haar Toverkundige Waanwijsheyd, een Waarzegger-Rad verzierd; door welkers verscheydentlijke Omdraajing, zy, ik weet niet wat voor Bygeloovige kuuren hebben weeten uyt te voeren, en de Menschen die voor H. Godspraaken in de Hand te stoppen. En zoo misschien yemand lust te weeten, in hoedaaniger voegen zy dusken Toovertuyg toetaakelden? Wy zullen 't verhaalen: Zy Sneeden uyt Steevig en Glat Pergament, Vier Ronde Schijven van verscheyde groote, zoo datze in haar verwijdende omloop, alle op een kleene tussen-spaatie in malkanders Kring beslooten wierden; en of alle te-gelijk, of eenige, of yder in 't byzonder, in haar Middelpunt, op een-en-dezelve Spil omdraayen konden. Deeze alle wierden aan yder Omloop in XXII. gelijke deelen gedeeld; en op dezelve Viermaal de Letteren van 't Hebreeuws A.B.C. zoodaanig geschreeven, Dat elke Schijf met 22 Letteren vol was. &c. Doch aan de uytterste boord, daar een van de Schijven Vast-stond, of de Schijf zelfs alleen met een ruymer Boord voorzien was, was een Hand met een uyt-steekende Wijs-Vinger gemaald, waar op de Vier Letteren van den Naam יהוה JEHOVAH geschreeven stonden, waar van de Reeden uyt dessels gebruyk ligtelijk af-te neemen is. Want het Wiel dus toegetaakeld zijnde, wierd het Gereedschap volkoomen geagt. De Joodse Meesters dan over twijffelagtige dingen willende Raadvraagen, en antwoord weeten; begonnenze zulx niet zonder eenige voor-afgaande Ceremonien; die, alhoewel wy dezelve tot noch toe niet regt zijn konnen te weeten koomen, nogtans zoodaanig waaren, Datze daar in de Verborgentheyd des Goddelijken Verstands, scheenen aan-te Roepen: 't Geên zy ongetwijffeld deeden, om 't werk deezer Waarzeggerye te Vernissen, en des Volks Bygeloovigheyd te onderSteunen. Naa dat die Plegtigheeden uytgevoerd, en de Draay-Kringen met bey de Handen aangevat waaren, hievenze d'Oogen naa den Heemel, als ofze verwagtende waaren, Wat Lot hen die verschaffen zou, Draayende onder dies de roerlijke Schijven om. Den loop geëyndigd en in ruste zijnde, naamenze de Vier Letteren waar, welke in die eene reex door al die Schijven, over den Wijs-Vinger gevonden wierden: En naamen die Letteren in haar zaamenvoeging op voor het uytgedrukte Antwoord, Dat op haar Vraage, door de Goddelijke kragt was voortgebragt. En gelijk zy wilden dat men dusdaanigen uytslag der Zaake volkoomen geloof moest geeven, (want de Wijs-Vinger met des Heeren Naam JEHOVAH beschreeven, toonde dat dit van Godt was.) alzoo heeft ook dusken Ydel

En hoedaanig van de Joden, in haar Kabbalistis Toover-Wiel omgekeerd.

Kabbalistis Toover-Wiel hoedaanig van Toestel.

En hoe in 't werk gesteld.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Ydel gereedschap, de Gemoederen van veele Joden zoodaanig op den Doolweg geholpen, Dat zy hebben beginnen te gelooven, dat men door hulp van deeze Waarzeggerye, alle dingen kon te weeten koomen: Jaa daar is ten laatsten ook zelfs geen gebrek aan Rabbijnen geweest, die van deeze Kabbalisterye zoo grooten inbeeldinge begonden te hebben, Datze al de Weereld zogten wijs-te maaken; Dat de Oude Godspraak, die de H. Schrift zeyd door de *Urim* en *Thummim* geschied te zijn, niet zonder dusdaanigen Toover-Rad, te weeg gebragt is.

En tot Ydelheyd en Bygeloovigheyd gebruykt.

Dat wy in de Landbeschrijvinge van Egipten, Dat gantze Gewest in *Needer*, *Middel* en *Opper-Egipten* hebben onderscheyden, zal ons misschien noch wel in versser geheugen zijn. En gelijkwe daar ook niet vergeeten hebben by te voegen, Dat dat gantze Koninkrijk in verscheyde Landvoogdyschappen, pleeg verdeeld te zijn; (alhoewel ons d'Oude Gedenkenissen, aangaande het Waare Getal der zelver Voogdyschappen, niet al-te veel zeekerheyd hebben naagelaaten;) alzoo scheen het ons nogtans, in weerwil van zommige Geleerde teegenspreekers, die wy korts hier naa bezien willen; raadzaam die te volgen, welke uyt Strabo en Ptolomëus, yder Landgedeelte *Thien*, en gants Egipten alzoo in *Dertig* Voogdyschappen verdeelen: Dewijl die Deeling niet alleen allerbest met het Getal van de Zaal-Vertrekken van 't Egiptisch LABYRINTH of Geheym-Tempel, maar ook met de Toegeheyligde Land-Goden, of Bescherm-Engelen over-een komd; die Trismegistus, EPHOROS, of DEKANOS, dat zijn Voorstanders van 't Gemeenebest der Goden noemd, waar van wy thans te spreeken hebben. Zijnde yder van deeze Goden, aan elke Landvoogdye, tot een eygen byzonderen Bescherm-Engel voorgesteld, om dezelve van alle Quaad te Bewaaren. En op datwe dit met te meerder nut en gemak uytvoerden, hebben wy in de nèvensgaande Printverbeelding, niet alleen de Landtafel van 't Oud Egipten zoodaanig vertoond, maar ook d'Afbeelding van de Bescherm-Goden der Landvoogdyschappen ordentelijk daar by gevoegd, om met een opslag der Ooge te verneemen, 't geên anders in een lange Reedenvoeringe scheen te moeten afgedaan worden. Diend alleen in-agt genoomen, Dat de volgreex der Getallen, in d'aanvang, door een hoedeloosheyd een weynig verschokt is, gelijk in d'Afbeeldinge door de bygevoegde Getallen makkelijk kan hersteld worden. In 't *Needer-Egipten* was RAKOTIS, d'Eerste Landvoogdye, van de Grieken naaderhand *Alexandrye* naa de Hoofd-Stadt der zelve genoemd. Zijnde dit Gebiedschap volgens d'Arabize Schrijvers, Aben Haïd, Aben Hakem en Salamas, van d'Egiptize Koning *Dulacha* ingesteld, naa dat Farao, die Israël Vervolgde, in 't Roode Meyr Verdronken was. Men zeyd dat de Naam RAKOTIS af komd van *Doorsnijden*, dewijl d'Oude Koningen dit Landschap door veele Water-Greppen, Bewoonlijk en tot den Land-Bouw hebben bequaam gemaakt. Hier dan is *Merkurius* de Patroon of Bescherm-God geweest, die aldaar onder het Waarteeken van een Ibis-Voogel of, Oyevaar, die de Bek tussen zijn wijd van-een geschaarde Beenen steekt, ge-Eerd wierd; gelijk zijn Afbeelding in onze Print omtrent de Tal-Letter I. aanwijst. Het Tweede Voogdyschap PHTENUTHIS genoemd, Dat op 't Koptis zoo veel als *Bestuuring van de God der Goden* beduyd, droeg die Hoogdraavende Naam van *Serapis*, die d'Egiptenaars daar als den Grootsten God-Eerden; en zulx onder die Gedaante als uw hier by 't Getal II. word aangeweezen. Naamelijk met een Osse-Kop, even als ons den Moloch van Fagius beschreeven word; zulx daar uyt ligtelijk openbaar word, waarom ook ons Print-Tafereel, met de Beeldnis van Isis, en dusdaanig-een Molochzen Serapis, als Beheerzers van Aard en Water, de rest deezer Land-Goden op den Steen Uytgehouwen, schijnen te Beschermen. Kanopus was eertijds de Hoofd-Stadt deezer Landvoogdye, welke thans met het Gewest zelve, *Rosette* genoemd word: Daar ook meede de Stadt *Deruthi* leyd, alwaar eertijds 't Vermaarde *Butos* pleeg te staan. Het Derde Voogdyschap was PTHEMPHUTIS, dat is, *Den Heemel der Goden*; alwaar de Hoofd-Stadt TAUA, in de Koptize Taal, Een *Tempel* beteekend.

Egiptenland in XXX Gebiedschappen Verdeeld, komd zeer wel met de Labyrinthus over-een.

Die Yder een Patroon of Bescherm-God hadden.

De Land-Goden van 't Needer Egipten bezien.

I. Bescherm-God van Rakotis is Merkurius onder 't Waarteeken van den Ibis-Vogel.

II. Serapis de Patroon van Phtenuthis.

III. De Water-Stortende Kanopus de Patroon der Land-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Voogdye Pthemphutis.

kend. Een Landgeweſt dat zijn Naam van deſſelfs Vrugtbaarheyd booven andere Akkerlanden had: Liggende tuſſen de twee Stroomen, *Pharmutiako* en *Athribitiko*. Volgens Suidas is Kanopus hier byzonderlijk ge-Eerd, wiens Vormelijke Gedaante wy korts te vooren, kennelijk genoeg beſchreeven, en in de Geſtalte van een Dik-Gebuykte Water-Kruyk hebben afgebeeld; hoedaanig hy dan ook hier onder de Land-Goden, by het Getal III. gezien word. En alhoewel het vry Fabelagtig luyd, 't geên d'Arabiers van d'afkomſt der benaaminge *Phtemphutis* verhaalen, zullen wy 't egter byzetten: Zy zeggen, Dat wanneer Joſef het gantze Needer-Egipten, gemeenelijk *Deltha* genoemd, Droog gemaakt, en de Water-Plaſſen binnen zeekere Kanaalen geleyd had, het Land hier door niet alleen op zijn pas Bevogtigd, maar ook zoo gants Luſtig en Vrugtbaar wierd, Dat Farao in deeze woorden uytbarſte, en zey; *Is dit niet een Deel van den Heemel?* En beveſtigen zulx hier meede; Dat noch heeden *Shagæ*, daar dit voorviel, *'t Heemel-Rijk* genoemd word. Ziet een diergelijke wijze van ſpreeken, van het Paradijs ontleend, Gen. 13: 10. en elders.

IV. Den Bok of Mendes de Patroon van de Landvoogdye des zelven Naams.

Het Vierde Voogdyſchap van 't Needer-Egipten, is MENDES geweeſt, welk een *Bok* beteekend; alwaar *Thmuis*, de Hoofd-Stadt was, gelijk uyt Herodoot te zien is. En gelijk PAN hier onder de Gedaante van een *Bok* of *Satyr* met Box-Voeten Gediend wierd, en daar van daan miſſchien den Naam van *Mendeſen* bekoomen hebben; alzoo ziet men het Waarteeken van deezen Bok-God *Mendes*, omtrent het getal IV. in ons Print-Tafereel, als de Beſcherm-Geeſt deezer Land-Voogdye aangeweezen.

V. De Aspis-Slang de Patroon van Onuphis of Memphis.

Het Vijfde Voogdyſchap, ONUPHIS genoemd, wierd in de Koptize Taal PIHOF dat is *Slange* geheeten: Waar van de Hoofd-Stadt, die dezelve Naam voerden volgens Kircherus, een met *Noph* of *Nop* zy geweeſt, waar van gerept word, Jeſa. 19:13. Jer. 2:16. en Kap. 44:1. en 46:14,19. Ezech. 30:13,16. by veele Uytleggers, voor *Memphis* genoomen; anders *Moph* genoemd, ziet Hoſea 9: 6. met de Kantteekening over die plaatze. Nogtans leeren ons al de Land-Tafelen, zelfs ook die van Kircherus, Dat *Memphis* en *Onuphis* niet zoo digt by malkander laagen, dat hun beyde Naamen onder-een zouden geraakt zijn. Doch *Moph*, is zeer ligt in *Memphis* konnen overgaan. Dat nu zoo wel de Hoofd-Stadt, als de Landſtreek daarom heenen, *Onuphis* genaamd wierd, was om dat de Aſpis-Slang aldaar Godsdienſtelijk ge-Eerd wierd: Het zy dan zeyd Kircherus, om daar door van haar Doodelijke Beet bevrijd te zijn, of om dat zy, naa zommiger meeninge, de Slange van Moſes in de Woeſtijne verheeven, daar in hebben willen naa-aapen; 't geên wy te vooren in de Slange-Dienſt der Ouden en Haat tuſſen d'Egiptenaaren en Hebreën, genoegzaam weederſprooken hebben.

VI. Het Schaap de Patroon-God van het Landvoogdye Saïs.

Het Zeſde Voogdyſchap, is SAIS geweeſt, alwaar *Minerva*, dat is *Pallas* volgens Strabo Gediend wierd. Inzonderheyd wierd aldaar het *Schaap* ge-Eerd, naa welk de Hoofd-Stadt SAIS, dat in 't Aal-Oud Egiptis Een *Schaap* of *Lam* beteekend, haar Naam draagd. 't Geên geenzinds ſtrijdig is met Strabo; naadien uyt al de Fabel-Verklaarders en ook uyt Klemens Alexandrinus blijkt, Dat de Schaapen *Minerva* waaren Toegewijd. Voor welke Godinne, men aangaande Egipten, niemand dan Iſis verſtaan moet; zijnde met Minerva dezelve, gelijk Kircherus uyt Makrobius heeft aangemerkt.

En hoe voor Minerva genoomen die wel Vijfderley waaren.

En datter wel Vijf verſcheyde Minerven geweeſt zijn, waar van de Tweede, een Dogter van de Nyl, en *d'Egiptize* SAIS genoemd word, blijkt onder andere Scheemeringen, uyt een zeer fraaye Schimp-Reeden van Arnobius, aangaande de Verwarring deezer Godinne onder de Heydenen; Maar te lang om hier in-te laſſen.

VII. De Torre of Schallebyter de Patroon van Atribis.

De Zeevende Land-Voogdye van 't Needer-Egipten, is ATRIBIS, alwaar de *Torre* of *Schallebyter* ge-Eerd wierd. Wiens Afbeelding in ons Tafereel met de Tal-Letter VII. geteekend ſtaat; waar toe men wel zal doen, eens naa-te zien wat wy in de Beſchrijvinge der Egiptize Land-Gedierten, van den Schallebyter hebben gezeyd. Over TANIS of het *Tanitiſche* Landvoogdyſchap, welk hier het Agtſte was, is aangaande zijn Benaaminge groot geſchil by de Geleerde; want zommige vermengen het zelve met *Peluſium* of *Damiaten*, andere met *Saïs*:

't Geên

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Egyptenland, met zyn Bescherm-Goden, die aldaar volgens d'oude verdeeling der Ryks-voogdyen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

...voogdyen, als byfonder-eygene Voorstanders der felver gebiedfchappen, ge-eerd wierden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

'T Geên hun misschien daar uyt zal overgekoomen zijn, Dat *Tanis* eertijds SOAN genoemd wierd ,als Stefanus aanteekend. Zijnde dit een Oude Stadt, die Zeeven Jaaren naa Hebron in Palestina Gebouwd is, Num.13:22. in welkers Velden Moses Wonderen gedaan heeft, Psalm 78: 12,43. en welkers Vorsten met die van NOPH, *Zot* genoemd worden, Jesa.19:11,13. met Kap.30:4. vergeleeken; alwaar dan ook de LXX. Overzetters, en de Gemeene Latijnze, de Hebreeuwse Naam 't *Zoan*, TANIS hebben Vertaald. Alhier zeyd Strabo, Dat den *Havik* of Valk ge-Eerd wierd, gelijk wy by de Talletteren VIII. hebben aangeweezen.

VIII. Den Havik of Valk de Patroon van Tanis of Soan.

De Neegende Voogdye van dit Landgeweest, is PHARBETHUS; alwaar men niet alleen weegens Gebuurschap met Tanis, den Havik met een Gekuyfde Kop of Kam Eerde, hoedaanig 't Getal IX vertoond; maar desselfs Naam *Pharbethus*, geeft ook in de Koptize Taal, zoo veel als *Haviks-Weg*, of *Straat* te kennen. De Tiende of laatste Landvoogdye van Needer-Egipten, was BUSIRIS, Dat ook de Naam van desselfs Hoofd-Stadt was; en misschien wel dezelve die Ezech.30.14. en elders *Phaturis* of *Pathros* genoemd word. Een Naam die d'Arabiers van *Busir* de Zoon van Cham; andere van Osiris afleyden; en weederom andere van *Busiris*, die zijn Gasten pleeg te Slagten. En alhoewel Kircherus in zijn God-Verbeeldingen, een *Ram* vertoond, gelijk ook hier door het X-Tal word aangeduyd, meend hy nogtans dat deeze Stadt en de gantze Landvoogdye, den Naam *Busiris*, weegens d'Aanbidding van den Stier-Os APIS bekoomen heeft; gemerkt het Oude Erfgerugt den Egiptenaaren wijsmaakte, Dat Osiris hier in een Os veranderd was. Zulx dat *Busiris* dan zou beteekenen BUSORIS, dat is, *Konings-Os*. En gelijk de Grieken deeze Stadt niet zelden met *Thebis* vermengen; alzoo kan onze Land-Tafel ligtelijk goed maaken, Dat die twee Steeden zoo wijd van malkander laagen, als Egipten by-naa Lang is. Dus schijndmen te moeten stellen, Dat deeze Landvoogdye, den Os voor haar Patroon en Bescherm-Engel Eerde; alhoewel wy op het Voetspoor van zommige, een *Ram* daar voor hebben afgebeeld. Volgd dan nu datwe de Landvoogdyen van het *Middel-Egipten*, en haare Bescherm-Goden opnoemen.

IX. De Gekuyfden Havik de Patroon der Landvoogdye Pharbethus.

X. Den Ram of misschien de Stier-Os de Patroon van Busiris.

Van dit Landgedeelte, is de *Memphitize* Voogdye d'Eerste, en Memphis aldaar de Hoofd-Stadt geweest; een van d'Oudste Steeden der Weereld naa de Zondvloed. De Hebreën noemdenze te mets *Moph*, en zomtijds *Noph*; ook *Migdal*, *Maphis* en *Mizraïm*; naadien zig MEZRAÏM Chams Zoone, hier eerstelijk had Neergezet. De Grieken noemdenze *Babylon*; de Kopten *On*, de Arabiers, *Mesra* en *Monf*, d'Armeners *Messor*, de Kaldeën *Kabra*, doch heedensdaags *Kayro* en *Alkayr*. MEMPHIS is een Egiptis woord, Dat de Kopten * MONPHTA uytspreeken, en zoo veel als *Water-God* beteekend: En zulx ongetwijffeld weegens d'Overvloejing van de Nyl, die dit Land ongemeen Vrugtbaar maakt; weshalven eenige niet zonder schijn van waarheyd, hebben gewild, Dat de regte Aal-Oude benaaming, MOMEMPHIS was, als of men *Wateren der Stadt Gods* zeyde. En alhoewel hier alle Egiptize Goden als in een gemeenen Tempel of *Pantheon* ge-Eerd wierden, was nogtans onder die, APIS den voornaamsten, ziet hem onder de rest met het Getal XI. gemerkt; en neevens hem eenen diergelijken Os, met XII. geteekend, die te *Heliopolis* onder den Naam van MNEVIS, even als APIS te Memphis, byzonderlijk Gediend wierd. Dit HELIOPOLIS of *Zonne-Stadt*, was de Tweede Landvoogdye in 't Middel-Egipten, en de Hoofd-Stadt desselfs, die zommige quaalijk met *On*, of *Ramesse*, en andere met *Memphis* vermengen; waar toe misschien de Naagebuurschap, geleegentheyd verschaft heeft. Hier dan is de Zonne, onder het Waarteeken van een Stier-Os, *Mnevis* Gediend; die in deeze zijn Tempel had, waar af ten tijde van Strabo, noch een Oud-overblijfzel naa d'Egiptize wijze Gebouwd, te zien was, en de Kerkschenderye van Kambyses, met veele blijken te kennen gaf. BUBASTIS is de Derde Voogdye van 't Middel-Egipten geweest; en de Hoofd-Stadt van die zelve Naam en Landstreek, beduyde in de Koptize Taal, *Offen-Geschenk*, of als andere willen, *Osse-Weg*, *Osse-Gang*, en ook *Osse-Stadt*. Ook

Land-Goden van 't Middel-Egipten beschreeven.

* Of Momphta.

XI. Den Os Apis de Patroon der Memfize Landvoogdye.

XII. Den Os Mnevis de Patroon van Heliopolis.

XIII. Den Hond de Bescherm-God der Landvoogdye Bubastis.

hebben

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

hebben zommige den Naam van *Twee-Offen* afgeleyd; om dat in deeze plaatze Osiris en Isis, in de Gedaante van twee Offen ge-Eerd wierden; te weeten, d'eene *Apis* te Memphis, d'andere te Heliopolis onder den Naam van *Mnevis*. Maar naadien 't doorgaans blijkt dat den Hond hier met Goddelijke Eere Gediend, en voor de Bescherm-Engel des Lands van rond-om gehouden wierd; hebben eenige niet onwaarschijnelijk uyt de Griekze Boeken gezeyd, Dat BUBASTIS *Diana* beduyd, als die de Godinne der Jagt was, en daar toe Honden noodig had; gelijkze zoo op de Roomze Penningen gezien word. In deezer voegen heeft Herodotus gezeyd, Dat BUBASTIS, op 't Griex *Artemis*, dat is, DIANA genoemd word. In welke Stadt, dezelve Herodoot, een Vermaarden Tempel beschrijft, die in Vermaakelijkheeden alle Tempelen te booven ging. De Vierde Landvoogdye in dit Gewest, was HERAKLEOPOLIS of *Herkules-Stadt*; welker Gebiedstrekking, als een groot Eyland, binnen twee Ermen van den Nyl omvangen wierd. En schoon andere Aardbeschrijvers hier van verschillen, isset nogtans hier de plaatze niet om zulx te ver-effenen. Gelijk'er ons meede weynig aan geleegen is, of Herkules, die men wil dat hier ge-Eerd wierd, dezelve Stadt Gebouwd heeft: Doch dat hy in Egipten Gebooren is, zeyd Herodoot 't gemeen gevoelen der Egiptenaaren te zijn; maar eenen anderen is als de Grieken daar van maaken. Uyt Ptolomèus schijnd het, Dat d'Oude Naam zy, *Elphius* geweest; en daar ontbreeken geen Arabize Schrijvers, die de zelve dan eens met Memphis, dan met Heliopolis vermengen, 't geên haar misschien van de benaaming der Stadt *Nikopolis* op 't zelve Eyland geleegen, kan overgekoomen zijn; alwaarze willen dat Josef d'eerste Stadt in *Elphio* Gebouwd; en de Zonen van Farao hebben Huys gehouden: Ook zoudenze daar aldereerst de Nyl-Peyler aan den Oever van de Riviere gesteld hebben. Dat nu in deeze Stadt en Landvoogdye, Herkules Gediend wierd, is reeds gezeyd; en op de Vertoog-Steen deezer Land-Goden, omtrent de Tal-Letteren XIV aangeweezen. Wy voegender by, Dat alhoewel deeze Landvoogdye, Gebuurschap aan het *Krokodillopolize* Gewest had, daar men de Krokodil Eerde, maar den Igneumon Haate, men hier nogtans ook den Igneumon, die de Krokodil vyandig is, en zijn Eyeren Verwoest waar hyze vind, op het hoogste Eerde. Dus was de Vijfde en naastaan deeze geleegene Voogdye van 't Middel-Egipten, KROKODILLOPOLIS de Hoofd-Stadt van *Krokodillen-Land*, anders ook *Arsinoë* geheeten; alwaar volgens Strabo de Krokodil als Bescherm-God gediend wierd. Welk Arsinoë men van een andere Stadt van dien Naam, aan de Oever der Roode Zee onderscheyden moet; van zommige voor een-en de zelve met *Baal-'t Zephon* gehouden, voor welk d'Israëliten zig Legerden, eerze door de Zee gingen, Exod. 14: 2. Heedensdaags misschien *Sues* genoemd. En gelijk dit eygentlijk Arsinoë, of Krokodille-Stadt naa-by de Water-Poel Moëris geleegen was, alzoo wierden daar ook veele Krokodillen, als groote Heyligen van de Priesters daagelijx met Wijn, Brood en Vleesch Gespijst, en onder verscheyde Typhonize Ceremonien Gediend. Waar toe hy in ons Print-Tafereel der Bescherm-Goden, de XV.de in rang is. De Zesde Landvoogdye is *d'Oxyrinze* Gewest, die haar Naam voerde van de Hoofd-Stadt *Oxyrincha*; en deeze van zeeker Visch, die aldaar als de Bescherm-God ge-Eerd wierd, in ons Print-Tafereel met XVI. gemerkt; in 't gemeen *De Snoek van de Nyl* genoemd, waar van d'Egiptenaars veel Bygeloovige Fabelen Verzierd hebben, die Elianus en Strabo verhaalen. Wy voegender uyt Plutarchus by, Dat by zijnen tijd een zeer Bloedigen Oorlog tusschen d'Oxyrinchiten en Kynopoliten ontstond, om dat de laatste den Visch Oxyrinchus, die d'eerste Goddelijke Eer aandoen, Gegeeten hadden, en d'Oxyrinchiten in teegendeel een Hond, (aan wien de Kynopolyten als aan een God, Zoen-Offeren deeden,) Gedood hadden. Jaa de Kerk-Vader Athanasius zeyd in zijn Reedenvoering teegen Julianus, Dat alle tweedragt en Oorlog die gedurig onder d'Egiptenaaren woede, uyt de verscheydentheyd der Dieren, die zy Aanbaaden, haar Oorsprong genoomen heeft. En gelijk dit meest onder de Ge-

XIV. Herkules de Bescherm-God, der Herakleopolitaanze Landvoogdye.

XV. De Krokodil de Patroon der Landvoogdye Krokodillopolis.

XVI. De Snoek-Visch of Oxirynchus de Patroon der Oxirynze Landvoogdye.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Gebuurlanders voorviel, alzoo zijn ook deeze Kynopolyten als de Zeevende Landvoogdye der Middel-Egiptize Geweſten aan-te merken; zoo genoemd naa de Hoofd-Stadt Kynopolis, dat is, *Honde-Stadt*; alwaar Anubis, dat is, den *Hond* in Geſtalte van een Menſch die een Honds-Kop op den Hals droeg, Gediend, en voor den Egiptizen Merkurius gehouden wierd; hier vooren breed genoeg beſchreeven, en afgebeeld. Ziet den zelven hier weederom onder de Vaderlandze Goden, als de XVII. in orden.

XVII Anubis met den Honds-Kop de Patroon der Kynopolize Landvoogdye.

En zoo wy Strabo gelooven, wierden de Honden door deeze gantze Landvoogdye, ter-Eeren van Anubis met zeekere Lekkere en Geheyligde Spijze Aangefokt; dewijlze geloofden, Dat Merkurius als *De God der Vindingen*, (dien zy in dusken Hondzen Geſtalte, als in zijn eygen Waarteeken Verbeelden,) de Honden onder alle Dieren, het meeſt Beminde. En alhoewel zig hier terſtond een ſwaarigheyd zal ſchijnen op-te doen, magmen nogtans dezelve, van weegen d'Egiptize God-Verwarring, en Donkerheeden die ons dikmaal in d'Oude en lang-Verſleete dingen voorkoomen, niet al-te naauw uytziften. Gelijk dan de Agtſte Landvoogdye is Hermopolis geweeſt, alzoo verklaaren zommige dien Naam, *Merkurius-Stadt*; by d'Oude Kopten anders, *Het Land van* Thoit genoemd; door wien men voorzeeker dezelve Merkurius de Vinder der Letteren en Weetenſchappen te verſtaan heeft; die wy zoo-ſtrax in de naaſte Voogdye *Kynopolis*, als een God met een Honds-Kop vertoond hebben.

XVIII. Venus of de Egiptize Iſis Patronés der Landvoogdye Hermopolis.

Doch gelijk eenige de Hoofd-Stadt van dit Gebied, niet *Hermopolis*, maar *Aphrodiſia* noemen, of daar meede vermengen, alzoo heeft Kircherus de Dienſt van Venus, die ongetwijffeld geen andere als d'Egiptize Iſis is, daar aan toegeſchreeven. Waarom dezelve dan ook hier in de Gedaante van Iſis, dat is, d'Egiptize Venus of *Alteeldſter*, op de rye deezer Land-Goden, als de XVIII[de] gezien word.

XIX. Horus de Patroon der Landvoogdye Antinopolis.

In de Neegende Landvoogdye welke d'Antinopolitaanze genoemd word, is *Antinous* de Hoofd-Stadt geweeſt, alwaar Horus de Zoon van Iſis en Oſiris als de Beſcherm-God van dat Geweſt ge-Eerd wierd. Gelijk den zelven met zijn gewoone Staff, en de Geveederde Kop van de Tuyn-Hop booven dezelve, in ons Tafereel neffens de Tal-letteren XIX. gezien word.

XX. De Maan, Patronés der Latonopolitaanze Landvoogdye.

De Thiende en laatſte Voogdye van 't Middellands Egipten, is de Latonopolitaanze geweeſt, naa de Hoofd-Stadt Latonopolis genoemd. En dewijl Strabo getuygd, Dat Latona hier als de Beſcherm-Godin der Swangere Vrouwen, en die in 't Kraam-Bed laagen, Aangebeeden wierd; jaa dat Herodotus daar by doed, Dat ook zelfs Iſis hier haar Zoon Horus Gebaard heeft, moet het niemand vreemd ſchijnen Dat d'Egiptize Iſis, dat is, de Maan, by de Grieken voor een-en dezelve met *Latona* genoomen word: Noch ook dit niet, Datze deeze Beſcherm-Vrouw onder het Waarteeken van de Maan hebben afgebeeld; dewijlze voor-vaſt geloofden, Dat de Maan, behalven de Werkinge dieze in alle Planten, Wateren en Gewaſſen doed, voornaamelijk haar Kragt in de Swanger-gaande en Baarende Vrouwen betoonde. Waarom dan ook deeze Schuts-Vrouwe der XX[ſte] Landvoogdye, als de Waſſende Maan in ons Print-Tafereel verſchijnd. En zoo wy ons over deeze Godinne verder uytlieten, Latona zou niet alleen met Iſis en de Maan, maar ook met *Venus-Lucina*, *Diana*, *Ceres*, *Lilith*, *Prozerpina* &c. een en dezelve Godin zijn. Zulx men met Seldenus mag zeggen, Dat de Naamen van *Juno*, *Venus*, *Diana*, en de *Maan*, ten opzigt der Aſiaanze Goden zoo verward zijn, Dat die Een van allen noemd, altijd dezelve noemd.

De Land-Goden van 't Opper-Egipten bezien

Dus volgen dan nu de Land-Goden van 't Opper-Egipten, die insgelijx op Thien en even zoo veele Landvoogdyſchappen uytkoomen. Van deeze is het Thebaize d'eerſte geweeſt, alwaar het Vermaarde *Thebe* d'Hoofd-Stadt was. Van veele Schrijvers met andere Steeden van gelijke Naam, en niet zelden met *Syëne* vermengd.

XXI. Oſiris met den Havikx-Bek de Beſcherm-God van de

Strabo heeftze *De Stadt met Honderd Poorten*, en d'Arabiers *Aſna* genoemd. En 't geên de Landbeſchrijvers, aangaande Egipten, geen kleentje verbyſterd heeft, is dit, Dat'er verſcheyde Steeden van eenen naam, dat is, Dubbeld geweeſt zijn. Aldus wordender niet alleen by Ptoloméus, Twee *Dioſ-*

Thebaize Landvoogdye.

polen, Twee *Hermopolen*, Twee *Aphroditopoleten*, Twee *Herakleopolen* &c. gevonden; maar men verneemd ook dat d'Arabize Landbeschrijvers, niet zelden een Tweederley *Memphis*, Tweederley *Esmun*, Tweederley *Asiothen*, Twee *Asnas*, Twee *Esuans* en meer andere optellen. En zoo yemand wel toeziet, hy zal'er ook in onze Egiptize Land-Tafel blijken van ontwaar worden. De Grieken hebben dit Thebe, de Naam van *Jovis-Stadt* gegeeven, dewijl Jupiter daar Aangebeeden wierd. Doch uyt Herodotus verneemdmen, datter den Os ook byzonder Heylig was. En naadien Serapis hier zijn Tempel had, als Ammianus Getuygd, zou het wel konnen zijn, Dat Serapis hier onder de Gedaante van een Os Gediend is. Ook is Osiris hier Gediend, naadien zy veele Obelissen ter-Eeren van de Zonne pleegen op-te regten, en met Goddelijk Eerbied aan-te zien. Beziet hier zijn Waarteeken, met XXI. gemerkt. De Tweede Voogdye van 't Hoog-Egipten, is d'APOLLINIZE Geweest; alwaar Horus in de Hoofd-Stad APOLLOPOLIS, in zulken Gestalte ge-Eerd wierd als wy hem in onze Print by 't Getal XXI. aanwijzen: Diend alleen aangemerkt, Dat Horus by d'Oude Kopten, dezelve met Apollo der Grieken en Latijnen is. En zeeker als men aanmerkt, Dat de Naam deezer Stadt, eertijds *Phontis* genoemd wierd, 't welk in 't Oud Egiptis zoo veel als *God in d'Hoogte* beduyd; kan'er ligt gegist worden, hoedaanig deeze Stadt aan den Naam van *Apollopolis* geraakt is; dewijl Horus naa zijn Aardze Geboorte tot de Goden opgevoerd is, en ook de Zonne geagt word. Men zeyd verder, Dat de *Apolloponiten* uyt kragt van haar Wet gehouden waaren, het Vleesch der Krokodillen te Eeten; het zy dan dat zy zulx deeden, om dat de Dogter van den Konink Psammenitus van de Krokodillen Verslonden was; of uyt Haat van Typhon, die zy beuzelden in een Krokodil Veranderd te zijn, gelijk Herodotus aanteekend. De Derde deezer Voogdyen, is PANOPOLIS geweest; alwaar PAN, d'Oudste God der Egiptenaaren onder de Gedaante van een Sater met Box-Voeten ge-Eerd wierd; gelijk hy hier op de reex der Land-Goden met XXIII. aangeweezen staat. Waar uyt blijkt datze in Godsdienst van de *Mendeezen*, die de Vierde Landvoogdye van 't Neder-Egipten Bewoonden, niet dan alleen in het uyterlijke Waarteeken van haaren *Bok-God* PAN verscheelden. De Vierde Landvoogdye is de KOPTIZE geweest, alwaar *Koptos* de Hoofd-Stadt gezeyd word van *Mizraïm*, de Zoon van Cham Gebouwd te zijn. Van welke naaderhand het gantze Land *Koptos* genoemd, en door verslapping der uytspraak, den Naam van *Giptos* Gekreegen heeft; dewijl d'Egiptize Arabiers, *Mizraïm*, lang te vooren de Naam van *Kopt* gegeeven hadden. In deeze Stadt zijn Dry voornaame Goden der Egiptenaaren ge-Eerd geworden; naamelijk OSIRIS, ISIS en HORUS. Men zeyd, Dat het Beeld van den laatsten zoodaanig Gebootzeerd was, dat het met de eene Hand de Schaamdeelen van Typhon vast hield. De Vijfde Landvoogdye in 't Oppergeweest, is het TENTYRITIZE geweest, alwaar *Tentyra* d'Hoofd-Stadt was. Hier omtrent woonden de Vermaarde Krokodille-Vangers *Tentyriten* genoemd, waar van in de Joodse Oudheeden by geleegentheyd van den *Leviathan*, verscheyde zeldzaame waarneemingen aangeteekend zijn. De Bescherm-Godin die deeze Steedelingen voornaamelijk Eerden, is Isis, dat is, de Egiptize Venus geweest, de Godinne van de Nyl, en om Osiris Dood een groote Vyandin van Typhon en de Krokodillen, die dit Volk zoo Meesterlijk wisten op-te Vangen, Dat die Water-Draaken haar naauwlijx hier omtrent vertoonen dorsten. De Zesde Voogdyschap is de LYKOPOLITAANZE geweest, alwaar volgens d'afkomst des Naams LYKOPOLIS, dat is, *Wolfs-Stadt*, die hier de Hoofd-Stadt was, Typhon onder 't Waarteeken van een Wolf ge-Eerd wierd; dewijl hy zig zelven volgens Plutarchus, dan in een *Krokodil*, dan in een *Wolf*, en te-mets in een *Ezel* veranderde. Ziet hier eens, waar van daan het al voortgezukkeld is, Dat men geloof aan Weer-Wolven en Katten gegeeven heeft, waar in haar die wisten te Herscheppen, welke met de Duyvel een Kontrakt hadden; en haar zelven daar toe met zeekere Zalven wisten te bestrijken, en op een

XXII. Horus de Bescherm-God der Apollinize Landvoogdye.

XXIII. Den Bok-God der Mendeesize Landvoogdye.

XXIV. De Bescherm-God der Kopitize Landvoogdye.

XXV. De Bescherm-Godin van het Tentyritize Landvoogdyschap.

XXVI. De Wolf de Bescherm-God der Lycopolitaanze Landvoogdye.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

een Beezem de Schoorsteen uytvloogen. Hoe zeer nu ook deeze Inwoonderen de Wolve-Dienst ter Herten naamen, is hier uyt te gissen, Dat zy haar van allerley Vee onthielden te Eeten, op datze het voor den Wolf spaarden. Ziet desselfs Afbeeldinge in ons Print-Tafereel, een weynig uyt zijn rang verschokt, neevens het Getal XXVII. En zoo moet men ook aanmerken, Dat de Bescherm-Godin van de Zeevende Voogdyschap, welk het Aphrodische genoemd word, (alwaar Venus, dat is, Isis by d'Egiptenaars, Gevierd wierd,) op de Rye deezer Land-Goden omtrent het Getal XXVII. gevonden word; zittende in een Zeetel-Stoel als op haar Throon. En gelijk Strabo wil, Dat men hier een Witte Koe Heylig hield, alzoo diendmen te weeten dat de Koeyen niet alleen aan Isis Geheyligd waaren, maar dat ook Isis zelfs, die hier met Venus dezelve is; met Koe-Hoornen, als haar Goddelijk Zinteeken verbeeld word.

XXVII. Venus of Isis, de Patronés van de Aphroditize Landvoogdye.

De Agtste Voogdye, die de Latopolitaanze genoemd wierd, Eerde den Visch *Latonos*, met dezelve Godsdienstigheyd, als van den *Oxyrinchus* gezeyd is. Dryerley zoorten van Dieren zeyd Strabo, worden by d'Egiptenaars in 't algemeen voor Heylig gehouden? Uyt de Land-Dieren, den Os, den Hond en de Kat: Uyt de Voogelen, den Havik en de Ibis-Voogel: En uyt de Water-Dieren de Visch *Lepidus*, dat is misschien den *Latonos* en *Oxhyrinchus*.

XXVIII. De Visch Latonos de Bescherm-God der Latonopolitaanze Landvoogdye.

De Neegende Voogdye is de Abydenize geweest, daar Abydus Elethya, dat is, *De Stadt van Lucina*, de grootste van heel Egipten, naast Thebe was. Men agt dat dit Landgebied, het zelve met het *Memnonize* is. dewijl in deeze Stadt *Abydus* de Wonderburg van Memnon gestaan heeft. Osiris wierd hier als een Konink des Heemels en Beheerscher der Aarde, met Zonne-Straalen om 't Hoofd, en een Scepter in de Hand Aangebeeden; hoedaanig hy hier als de laatste op-een naa, en alzoo omtrent het getal XXIX. voorkomd.

XXIX. Osiris de Patroon der Abydenize Landvoogdye.

De Tiende en laatste Landvoogdye van 't Opper-Egipten; die de Dertig Rijks-Heerschappyen vol-maakt, is de Antæopolitaanze geweest; welke onder 't Elefanten-Eyland begreepen was. In 't Oosterdeel van dit Gewest, heeft eertijds de Stadt *Antæus* geleegen, van welke deeze gantze Voogdye haar Naam ontleend heeft. En gelijk dezelve van andere ook *Chnuphis* genoemd word; alzoo meend Kircherus Dat men hier Kanopus Aangebeeden heeft; 't geen men hier uyt zou moogen gelooflijk agten dat Strabo verhaald, Dat deezen Dik-gebuykten Water-God, in de Stadt *Cnuphis* een Tempel had: Die dan hier het hok der XXX Vaderlandze Bescherm-Goden van Egipten besluyten kan.

XXX. Kanopus de Patroon der Antæopolitaanze Landvoogdye.

Doch uyt welk-een Godsdienstig inzigt, en te wat tijd d'Egpitenaars zulx gedaan hebben, (dewijl andere weederom met Ptolomèus, een smalder Deelinge in de Gebiedschappen maaken, en die op 36 of 40 uytbrengen;) daar over hebben wy te vooren verscheyde bedenkelijkheeden bygebragt. Dus schijnd'er alleen noch geweeten, wat Agtinge zommige Geleerde Mannen voor de Oudheyd en Waarheyd van alle deeze dingen hebben, die meest uyt de Schriften der Oude Kopten en Arabiers gehaald zijn? Doch gelijk de Vermaarde Eduard Stellingfleet zig teegens 't gevoelen van Isaakus Vossius en Kircherus heeft aangekant; op dat hy niet alleen d'onzeekerheyd der Egiptize Land-Deelinge, in XXX Voogdyschappen; toonde; maar ook de verscheyde Oude Regeeringen der Koningen, die zommige om den Leugenagtigen Manethon te Regtveerdigen, voor goedkeuren, op den Heekel leyd: Zal onzen Leezer wel doen, zoo hy met des Geleerden Mans Reedeneering hier over raadpleegd. Want hy zal'er ten minsten in ontwaar worden, hoe zeer ook de Geleerde te-mets toeleggen om malkanders Noesten Arbeyd over Donkere en Ver-afgeleege zaaken te vernietigen. Zulx ons egter dit geenzinds verpligt te gelooven, Dat of schoon 't getal der Egiptize Landvoogdyen, en te-gelijk de tijd in welk dat Land zoodaanig verdeeld en van verscheyde Koningen is Geregeerd geweest, onzeeker jaa misschien van weynig laater Eeuwen als de Schriften van Moses moogen zijn; de voor-verhaalde Bescherm-Goden en Gedrogtelijke vermenging haarder Waarteekenen waar inze die Verbeeld hebben, beneffens de Bygeloovige Eerdienst der Beesten niet

Dat, hoe het met deeze Landvoogdyen mag

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

geſteld zijn, zulx egter geen kreuk aan d'Oudheyd der Afgodize Waarteekenen der Beſcherm-Goden geeft.

van zoo Ouden Oorſprong zouden zijn; Datze geenzinds tot een voornaame Reeden en Grondveſt zouden gediend hebben, om zeer veel Ceremoniëele Wetten aan de Iſraëliten voor-te ſchrijven, om haar als door een zoort van Tugtmeeſterſchap, van al die Afgodize gewoonten der Egiptenaaren af-te troonen, en onder die afzondering allengskens tot de Keniſſe van den eenigen en Waaren God over te brengen. Want gelijk wy hier toe alreede eenige Staaltjes, zoo in TYPHON en de *Roode Veerze*, als in andere voorvallende geleegentheeden meenen bygebragt te hebben, alzoo giſſen wy, Dat de gantze H. Schrift, in 't vervolg der Joodze Ceremonien, ons daar van zal konnen verzeekeren.

Gelijk dan ook dit Geſchil ons geenzinds belet als in de ſcheemering te zien; uyt welk-een Dwaalzieke Oorſprong, niet alleen de Bygeloovigheyd, die de Egiptenaaren omtrent haare Goden, Half-Goden, Beſcherm-Engelen en Middelaars hadden; tot de Grieken en Romeynen overgekoomen, maar dat het ook tot de Roomze Kerk-Zeeden, alleen onder Naamwiſſelinge voortgeſtooven is; Dat zoo veele SANTEN en SANTINNEN, uyt den Hoop der Heylig-geagte Dooden uytgepikt, tot BAALS of *Patroonen* en *Beſcherm-Heeren* aangenoomen; en elk de Bewaaringe van byzondere Landen, Steeden, Volken, Handwerken, Ziekten, Plaagen, Vee en allerhande Behoeftigheeden, aanbevoolen zijn; en daar toe haáre Beeldniſſen en Waarteekenen, met Was-Keerſſen, Wierook, Beevaarden, Gebeeden, en een byzonderen Heyligen Dag Verëerd worden, die daar toe yder op haar beurt, met een Roode Letter in de ALMANAKKEN of *Maand-Wyzers* aangteekend ſtaan. En dat wy dit niet enkel uyt ons eygen Getuygenis voortzeggen, zal ons zoo wel de Groote Kardinaal Baronius, als G. de Choul, Durandus, Johannes Bohemus, en eenen Jakobus Hugo, nefſens andere onder den Roomzen konnen grondveſten; dewijl den eerſten, meer dan op eene plaatze, opentlijk zeyd; *Datter uyt de Gebruyken der Heydenen, veele dingen tot het Kriſtendom aangekoomen, en tot der zelver Godvrugtigheyd overgebragt zijn.* Al 't geên men den Roomsgezinden, geenzinds quaalijk af-te neemen heeft; dewijl haare Pauzen, zelf niet alleen zoo wel als de Roomze Keyzers, geern met de Naam van BESCHERMERS *van 't* KATHOLYK of *Algemeen Geloof*, pronken, maar ook GODT willen genoemd zijn; gelijk uyt dit Opſchrift te leezen is, Dat Paus Paulus de Derde binnen Tolentino voor 't Raadhuys deede zetten; PAULUS DE III. PAUS VAN ROOMEN, DIE EEN AARDZE GODT, EN EEN BESCHERMER DER KRISTENHEYD IS. Doch Julius Cæſar was te vreeden, Dat hy hem zelven, SEMI-DEUS, dat is, *Half-God* mogt noemen. Indien onder-en-tuſſen ook yemand vreemd ſchijnd; hoe doch KRISTUS, eenige Gemeenſchap met der Heydenen BELIAL kan hebben? Zal het nogtans Guillielmus de Choul, ons in de volgende Reeden poogen wijs-te maaken: Het was de gewoonte der Heydenze Prieſteren, *zeyd hy*, „ De Beelden der Goden te Heyligen omze te Aanbidden, niet om dezelven, „ gelijk Plato zeyd, maar om de Afbeeldinge der geêner door welker Goeder„ tierendheyd zy zoo veel goeds ontfangen hadden: Gelijk ook wy Aanbidden „ de Beeldnis van de kleyne *Agnus Dei*, daarom, dat'er Jeſus Kriſtus door Ver„ beeld word: Inſgelijx ook de Beeldenis van de Duyf, om datze den Heyligen „ Geeſt beteekend: Zoo ook houden de Heydenen in byzondere Waarde den „ Blixem van Jupiter; als door de welke zy de Beeldenis van haaren Grooten „ God willen te kennen geeven, waanende dat dezelve Blixem haar Beſchermd „ van alle Onweêder, en datter een zeekere en ontwijffelbaare Kragt by gevon„ den word, naa datze van de Opper-Prieſter Gewijd en Geheyligd is. De din„ gen dan die de Heydenen deêden in haare Belacchelijke Overgeloovigheyd, „ hebben wy tot onzen Kriſten-Godsdienſt overgebragt, en hebben doen Hey„ ligen en Zeegenen onze kleyne *Agnus Dei*; en onze Klokken, die daar door „ Kragt krijgen, om Storm en Onweeder te doen Bedaaren; even gelijk ook „ het Zout en het Water; door Zeegening en Beſweeringen Kragt en Ver„ moogen bekoomen, om de Booze Geeſten te Verdrijven. En dus verre meet die

Patroonen en Beſcherm-Heeren uyt het Heydendom, tot de Roomze Kerke overgenoomen.

En uyt haar eygen getuygeniſſen aangeweezen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

die Schrijver, deeze dingen naar 't Heydendom af. Laat ons nu Durandus
hooren: Deezen Bisschop zeyd; *Dat de Roomze Kerke van den Konink Nebu-
kadnezar Geleerd heeft, Kerken, Altaaren en de Beelden der Heyligen te Wyën;
als die dat vreesselijk-groot Gouden Beeld deed Wyën en Heyligen, dat hy van
alle Volken wilde Aangebeeden hebben.* Dits voorzeeker regt-uyt, en zonder
bewimpelinge gezeyd, gelijk het deeze Man op 't Hert lag. En men heeft zig
nu niet meer te verwonderen, Dat ook de Roomze Kerke naar dat Exempel,
eertijds alle die heeft doen Verbranden, die de Gewijde Beelden van haare SAN-
TEN en SANTINNEN, niet en wilden Aanbidden; naadien het blijkt, Dat Nebu-
kadnezar zulx aan Sadrach, Mezach en Abednego ondernam te doen. En hoe
hier omtrent gemelde Johannes Bohemus gezind is; zal ongetwijffeld dit uyt-
trekzel uyt zijn Tweede Boek *Van de Zeeden der Volken*, een kennelijk staal ver-
strekken: Zonder dat wy ons willen inlaaten, in 't breede te verhaalen, hoe-
daanig de H^r. Simonville, agter het Boek dat Rabbi Leo de Modena, *Van de
Joodse Kerk-Zeeden* uytgegeeven heeft; *Een vergelijkinge der Roomze Kerk-
gewoonten, met die der Roomze* gedaan heeft. Als gemelde Bohemus dan aan-
vangd op-te tellen, alle de Naamen en Bedieningen, die de Roomze Kerke buy-
ten de H. Schrift en Gezag der Apostelen, uyt de Heydenze Zeeden overge-
noomen heeft; schijnd het voorzeeker niet anders, dan of'er een Gedruys van
Nagt-Uylen en Vleeder-Muyzen, ons in den Donkeren Avond om de Ooren
snorden. d'Apostoolze Stoel, *zeyd hy*, naaderhand te Roomen overgevoerd, heb-
,, ben Petrus en zijne Naavolgers hun niets zoo-zeer laaten ter Herten gaan, als
,, de Ruwe en noch Onbebouwde Secte van haaren KRISTUS, en die dezelve Be-
,, leeden, door eenige goede Ordere, en Bestieringe uyt de Mozaïze Wet, uyt
,, de Staatsbestuuringe der Romeynen, Grieken, Egiptenaaren, en zoo Heylige
,, als Weereldlijke Gewoontens, Wetten en Zeeden der andere Volken, en voor-
,, naamelijk uyt de Heylzaame Leere van Jesus Kristus, en d'Inblaazinge des
,, Heyligen Geestes, wat Beschaafder te maaken. De zaak by de hand-neemen-
,, de, gelijkze zaagen, Dat niet alleen by de Hebreën, maar ook by d'andere
,, Volken, de Menschen in Geestelijke en Weereldlijke Perzoonen onderschey-
,, den waaren; En dat zoo Deeze als Die, met een allerschoonste Ordening, haar
,, Trappen en Waardigheeden hadden: Zoo datter was een Monarch des gehee-
,, en Weerelds, naamelijk den Roomzen Keyzer; Datter Burgermeesters en dat-
,, ter Raadsheeren waaren, naa welkers goedvinden alles Gerigt wierd: Datter
,, zoo hier-en-daar Koningen waaren, Hartogen, Graaven, Voorzitters, Over-
,, sten, Hopluyden der Krijgsknegten, Wijk-Meesters des Volk, Schouten,
,, Voorgangers, Honderste-Mannen, Gilde-Meesters, Viermannen, Tweeman-
,, nen, Schat-Meesters, Kerk-Meesters, Deurwagters, Schrijvers, Voorleezers,
,, en veel Gemeene Menschen van beyderley aardt: Vorder in de Tempelen der
,, Goden, datter was een Konink-Bezorger der Heyligdommen, Aards-Offeraars,
,, Vorst-Offeraaren, Gemeene Offeraars, Priesters; en in gelijke Orden by de He-
,, breën, in de Heyligdommen een Hooge-Priester, Minder-Priesters, Leviten,
,, Næthineën, Ligt uyt-Dompers, Deurwagters of Tempel-Waarders en Zan-
,, gers: By de Grieken Oversten over Duyzend, over Honderd, over Vijftig,
,, over Tien, over Vijf: Dat'er daar-en-booven waaren, zoo by Deezen als by
,, Die, veele van den andere onderscheydene Godsdienstige by-eenkomsten van
,, Mannen en Vrouwen; by de Hebreën, de Saduçeën, Esseën en Farizeën; by
,, de Romeynen, de Saliërs, Diales, (Priesters van Jupiter,) en Vestaaler Maag-
,, den &c. Zoo hebben de H. Apostelen hier in over-een gestemd, Dat Petrus en
,, die hem in den Roomzen Stoel zouden volgen, voor altijd PAPA, dat is, *Va-
,, der der Vaderen, en algemeene Apostoolize, Allerheyligste en Opperste Prie-
,, ster* zou genoemd worden; Dat hy over de Katholijke Kerke te Roomen,
,, even gelijk de Monarch der Roomze Keyzers, der geheele Weereld zoude
,, overstaan: De Burgermeesteren, der welker altijd Twee waaren; zouden in
,, de Kerke vereevenen, de Vier Patriarchen, naamelijk van Konstantinopelen,

Wat de Roomze Kerke volgens Durandus van Nebukadnezar geleerd en overgenoomen heeft.

Naamen der Bedieningen uyt het Heydendom, van de Roomze Kerke overgenoomen.

,, van Antiochie, van Alexandrye en van Jerusalem: De Raadsheeren zouden de
,, Kardinalen uytbeelden; de Koningen over Dry Hertoogen Gebied hebben-
,, de, zouden de Primaaten, over Dry Bisschoppen Gezagvoerende, beteeke-
,, nen; de Aardsbisschoppen of Metropolitaanen zouden by de Hartoogen ver-
,, geleeken worden, Dat gelijk die over veel Graaven, deeze over de Bisschop-
,, pen 't Gebied zouden hebben; de Bisschoppen zouden de Graaven gelijkenis
,, uytdrukken; de Bisschoppelijke Steedehouders, de Voorzitters, de Overge-
,, stelden, de Oversten, den Hopluyden der Soldaaten, zouden den Aards-Prie-
,, sters gelijk zijn; den Wijkmeesters des Volks, de Kancelieren; den Schouten,
,, de Aards-Diakonen; den Honderste Mannen, de Deekens; den Gildemeesters,
,, de Parochi-meesters; den Bystanders, de andere Priesters; den Kerkmeesters de
,, Diakonen; den Viermannen de Onderdiakonen; den Tweemannen, de Wij-
,, jingbezorgers; den Schatmeesters, de Offeraars: En de Deurwagters des Hofs,
,, Leezers en Zangers of Poëeten, zouden den Akolijt-Schrijvers of Waskeers-
,, draagers verbeelden: En deeze alle hebben zy met een gemeene Naam KLER-
,, RIKEN, van 't woord KLEROS, dat is 't Lot, waar door zy uyt het Volk eerst
,, tot het Lot Gods verkoozen wierden, willen noemen. Hier heeftmen dan de toestel van 't gantze kraam; Dat uyt een Mengelmoes van d'Egiptenaaren Grieken, Romeynen, Joden en alle andere Volken is te zaamen gedraagen.

Onbeschaamdheyd van Jakobus Hugo, in zijn Boek van den Oorsprong van Italien.

Noch ruym zoo Dwaalziek als Bespottelijk luyd het als dien Ryssclaar Godsgeleerden, Jakobus Hugo, het gantze beslag van 't Heydendom, met Reyen en Trommelen inhaald, en in 't hooge Koor der Roomze Kerke plant, in zijn Boek *Van den Oorsprong van Italien, die tot noch toe Onbekend was*; te Roomen in 't Jaar 1656. Gedrukt en aan Alexander de VII[de] Opgedraagen. In welke hy door de beswindelende Swymel-Wijn zijns Godverlaaten Geestes, by-naa alle de stukken des Roomzen Godsdienst, uyt Virgilius en Homerus, zoodaanig Oppoetst en Verpoetst, Dat een Leerkind in de Kristen-Kerke niet anders denken kan, of zy die voorgeeven, van den Drek des Heydendoms Afgewassen en tot de Zuyverheyd des Euangeliums overgegaan te zijn; zijn niet alleen tot de Wentelinge des Slijx, maar ook door alzulken opslobbering der Heydenze Zeeden, als een Hond tot haar Uytbraakzel weedergekeerd. Maar op datwe eens met de stukken toonen, in wat voegen de Roomze Kerke onder al deeze Leen-Goederen, ook aan byzondere Heyligen onder hen, zeekere Bedieningen uytgedeeld en de Beschermingе aanbevoolen heeft; lust ons slegts eenige weynige uyt de meest-bekende, hier op de Rye te zetten:

Bescherm-Heeren of H. Patronen over Landen Steeden en Volken by de Roomsgezinde.

Dus zijn dan de Françoizen de Beschermingе van S. Michiel aanbevoolen; De Spanjaarden staan onder S. Jakob; De Duytzen, onder S. Joris; De Borgonjons onder S. Andries: En in diervoegen hebben, Petrus en Paulus, de Stè van Romulus en Remus ingenoomen, en zijn alzoo Bescherm-Heeren van Roome geworden; waar toe den eenen (even alswe van d' Egiptize Quaad-Afweerende Goden en Middelaars gezeyd hebben;) een Sleutel, d'ander een Sweerd in de Hand voerd. De Leeuw van S. Markus, neemd de Wagt over Veneetien waar; en S. Joris te Paard, die van Genua. S. Ambrosius Heerscht met zijn Staff en Sweep in de Hand over Milaanen; en de Dry Koningen zijn over Keulen gesteld, alwaar ook haar Graf te zien is. S. Denijs is de BAAL of *Beschuts-Heer* van Parijs; die naaderhand ook Genoveva aangenoomen heeft. S. Goele is de Wagt over Brussel aanbesteed; alhoewel hy van Huys of in een diepen Slaap gevallen scheen; doen hy onlangs geleeden, een Haagel-buy van Snorrende Bomben door de Franssen liet over zijn Kop heênen in de Stadt werpen, zonder dat hy 't hem eens bekreunde. Onder-en

Patroonen der Ambagten en Konsten.

tussen is de Stadt Gend, S. Lieven en S. Baaven in bewaaringe gelaaten; en S. Rombout staat te Mechelen op Schildwagt; terwijl die van Luyk op de zorg van Lamme S. Lambert, en andere Steeden weederom op andere Patroonen Veylig Slaape-gaan. Met de Ambagten en Konsthandelingen, isset even zoo geleegen: Als waar onder eerstelijk de Jagers, S. Hubert en S. Eusthatius tot Patroonen hebben. S. Krispyn staat over de Schoemaakers, en S. Arnoldus over de Molenaars.

naars. S. Steeven is de Befchermheer der Weevers, en S. Lukas van de Schilders en Boekdrukkers: Waar teegen, op dat de Geneefmeefters niet klagtig en vallen, (dewijl Lukas een Medicijn-Meefter was, Koloff. 4: 14.) zy Kofmus en Damiaan op haar zijde gekreegen hebben. De Timmerlieden, hebben S. Elogius en S. Jofef; en de Snyërs S. Goedman tot Patroonen: De Pottebakkers S. Goar. En S. Martijn, en S. Urbanus is den Bier-Borften, Wijndrinkers en Kittebroers Gunftig. En op dat ook het voornaamfte van 's Menfchen Tijdelijke Haave, niet Onbefchermd bleef, hebben infgelijx de Beeften haare Heyligen gekreegen: Want in deezervoegen, is S. Looy over Paarden en Koeyen; S. Hubert over de Honden, en S. Gallus moet de Ganzen wagten; S. Wendelin is de Schaapen aanbevoolen; en S. Geertruyt, is vlytig genoeg om zoo wel als de Kat en de Kater, op Ratten en Muyzen te paffen: Doch S. Anthonis moet de Verkens Hoeden; alhoewel de laater tijd eenige veranderinge daar omtrent gemaakt heeft, gelijk men uyt dit Schimpdigt afneemen mag; Patroonen over 't Vee. S. Anthonis van Ampt veranderd.

Gy pleegd Anthonis *eerft, de Swijnen te Befchudden,*
Nu Hoed gy Monniken, *nu Voed gy Kloofter-Kudden:*
Gedrogten bey van Balg al even-groot en Graag,
Bey even Leuy en Vuyl, bey even Vet en Traag,
Bey even Plomp van Zeên, bey even Stomp van Zinnen,
Bey even Onbefchoft van buyten en van binnen:
Daar reft maar een verfchil, Dats' dat gy dit Gebroed;
In plaats van Eekelen, met Hoender-Bouten Voed.

Zoo dat yemand aan deeze Kloofter-Gaften, (wiens Naam MONACHOS, op 't Griex, een *Eenzaamen*, of *Alleenwoonder* beteekend; daarze thans met heele Kudden in een Komboff te zaamen Woonen;) niet heel buyten propooft, dit tot een Lofdigt voorfchreef;

ô Monachi!	Vos Eftis,
Veftri Stomachi	Deus eft Teftis,
Sunt Pocula Bacchi;	Turpiffima Peftis.

DAT IS.

Gy Monniks-Maagen allegaar	*Zelfs Godt getuygd van heel u reft*
Zijd Bacchus-Kroezen met malkaar;	*Gy zijd een aller-vuylfte Peft.*

Maar gelijk S. Anthonis de Wagt over de Verkens aanbevoolen ftaat; alzoo word ook in zijn Leeven verhaald, Dat hy op zeekere tijd een Waakende Droom of VISIOEN had, waar in hy zag dat een Hoop Verkens met haare Muylen den Altaar Omwroeten en met haar Vuyle Voeten Verontreynigden: Waar uyt hy Voorfpelde, Dat de Kerke door Hoereerders en Gulzige Wraaten, die alleen den Buyk bezorgden, veel Onheyl, Schande en Schaade zou toegebragt worden. En dat hy zulx niet heel quaalijk Voorfpeld heeft, zou miffchien uyt dat Schoon GEBED te befpeuren zijn; welke binnen Audenaarde, in zeeker Monniks Devotie-Boek gefchreeven gevonden wierd; en van deezen Inhoud was: *Laat ons Bidden*; Heere Godt, *die door den Goeden Wijn veele Hoofden Vol Pijne gemaakt hebd: Wy Bidden u, geeft dat de Hoofden der geener die van den Drank van Gifter-avond nu noch Zeer doen, door den Dronk die zy van deezen Morgenftond zullen doen, moogen Geneezen worden, door Bachhus onzen Heere, Amen.* Nogtans zalmen zig over alzulke Verkens-Difcipelen niet al-te zeer verwonderen, als men aanmerkt, hoe wel-gemanierd haaren grooten Herder de Paus, hun daar in te-mets voorgaat; Dat is zoo doen, als eens Paus Julius de Tweede deed, die aan Tafel zittende, den Buyk naa de afbeelding des Apoftels Filipp. 3: 19. zoo Godsdienftig bezorgd had; Dat hy te-gelijk *Kakte, Pifte en over de Tonge Scheet:* Zulx daar niet alleen geen twijffel aan fcheen, of hy geleek zeer wel Een van die Verkens, die S. Anthonis in zijn VISIOEN gezien had; Maar het doed ons ook aan het klugtig Antwoord gedenken, dat wy over weynig Visioen of Waakende Droom van S. Anthonis. Drinkebroers Gebed in een Monniks Devotie-Boek gefchreeven.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

nig Jaaren in 't Dorp Ouwer-Kerke buyten Amfterdam, ten Huyze van zeeker
Waard, in een Glas Gefchreeven vonden. Want gelijk daar booven-aan Ge-
vraagd word; *Welk het* FONDAMENT *van de Kerke is?* zeyd het Antwoord;
Dat men des Paus Eers *daar voor te houden heeft*; naadien elk weet, Dat dat
deel by Eerbaarder vernoeminge, de Naam van *Fondament* draagd. 't Geên dan
van yemand opgevat, eerlang deeze Uytbreyding daar op maakte:

Men vraagd; Welk is het FONDAMENT
Der Kerk, *die Roomens Stoel erkent?*
Ik Antwoord; 't is de Paus zijn Eers;
En toon het in dit zelve Veers:
Want is de Paus der Kerken-Hoofd,
Gelijk het Roomze Volk geloofd;
Zoo is ook hoe men 't keerd of went,
Zijn Eers *gewis het* Fondament:
Naadien men immers in 't gemeen,
Neemd Eers *en* Fondament *voor een*.

't Klooster-Leeven aan de Stervende door een Swijns Kop indagtig gemaakt.

Dat onder-en-tuffen veele onder de Bandplegtige Geeftelijke, het gemelde
Verkens-leeven niet befchaamd geweeft zijn, zelfs te Belijden, kan hier uyt niet
heel donker blijken, Dat al van over-lang verfcheyde Getuygeniffen, van het
Onbefchoft Kloofter-Leeven opgefchreeven zijn; waar onder dit een opmerke-
lijk Staal verftrekt, Dat het eertijds binnen Munfter de gewoonte was, den Ka-
noniken, alffe in Stervens-nood laagen, het Hoofd van een Verken voor 't Ziek-
Bed te zetten, op datze 't zelve aanziende, indagtig wierden, *Dat zy als Ver-
kens Geleefd hadden*. Maar wy zijn moogelijk met S. Anthonis Voorfpellinge,
al-te verre van 't fpoor geweeken; wy dienden ook noch te zeggen, Wat H. Pa-
troonen en Befchermers over alle voornaame Ziekten en Quaalen gefteld zijn,
op dat menze in tijd van nood, om Hulp en Geneezing Aanroepen mag? Onder
deeze zijn eerftelijk S. Jan en Valentijn, de Vallende-Ziekte aanbevoolen; waar
van den eerften ook veel Dienft teegen 't Vergiften heeft: En zoo kan meede ge-
melde S. Anthonis het Vyer Geneezen; gelijk S. Rokus de eenige Toevlugt in
de Peft is; alhoewel S. Sebaftiaan te-mets daar omtrent ook wel een Hand toe-
fteekt. S. Romanus brengd de Dolle Menfchen te regt; en S. Markus kan voor
een Haaftige Dood Befchermen. Kofmus en Damiaan ftaan Borg voor de Ge-
neezinge der quaade Zeeren en Gefwellen; en S. Job voor de Spaanze Pokken;
waar van wy elders wat fraays uyt * Pineda hebben aangeteekend. En op dat
ook de Santinnen hier niet zonder bewind zijn; helpt S. Apollonia, de Tand-
pijn; S. Klaara maakt de donkere Oogen Klaar, en laat de Brillemaaker om
Brood loopen. En gelijk S. Aagt de Sweerende Borften behandeld, alzoo be-
neerftigt S. Margriet de Baarende Vrouwen voor Vroedwijf by-te fpringen:
Want alhoewel deeze even als LUCINA of ook DIANA, eertijds by de Romey-
nen altijd Maagd blijft, is haar S. Norburg tot een Noodhulp gegeeven. On-
der-en-tuffen weet S. Pieternelle raad teegen alle Koortzen, zonder Antimonii
of China-Wortel in-te geeven: En S. Vincent en S. Vinden, doen zoo wel als de
befte Waarzegger of Handbekyker, alle Verloore dingen te voorfchijn koomen;
inzonderheyd als S. Servatus (wiens Ampt het is alle dingen wel te Bewaaren)
op Schildwagt een Uyltjen gevangen heeft. En gelijk doorgaans in de Alma-
nakken aangeweezen word, Wat Heemel-Teekenen in den ZODIAK of *Zonne-
kring*, over de voornaame deelen van Menfchen Lichaam Regeeren; zoo dat
Aries over het Hoofd, Taurus over den Hals &c. 't Gebied had; alzoo heeft de
Roomze Kerke daar toe ook nu andere Heeren en Vrouwen uytgezogt, die al
zulke Officien waarneemen. Dus heeft S. Otilia 't Voorhooft; S. Katrijn, de
Tonge; S. Apollonia de Tanden onder haar opzigt. S. Laurens Befchermd de
Rugge en de Schouderen: S. Erafmus den Buyk en Ingewanden; en S. Apollo-
nius paft op de Schaamelheyd. De Dyen, Knyen, Scheenen en Voeten, heb-
ben S. Burgard, S. Rokus met S. Quintijn onder haar geweld. Meer zullen
wy'er niet opnoemen noch verhaalen, in wat voegen al deeze Baals en Befcherm-
Heeren, alleen door Naamwiffeling Vermomd uyt het Heydendom, tot de
Roomze Kriftenheyd overgebragt zijn. Want het zou naauw-ingezien, hier
op uytloopen; Dat de Vermaarde S. Joris, niet dan een verpoetften Perfeus is;
en

Patroonen en Hulp-Heyligen by de Roomze over de Ziekten en Quaalen gefteld.

* Ziet het derde Deel Kap. V.

Patroonen over des Menfchen Leedemaaten.

Verpoetzing der Heydenze Helden; en tot Heyligen gemaakt.

en S. Kristoffel, een anderen Polyfemus; gelijk wy ook in ons Derde Boek-deel, zullen aanwijzen, uyt wat Oorsprong *Vrouw-Ligtmis*, en veel andere Aaperyen op de baan gekoomen zijn; die by alle, welke de Kerk-Zeeden veel-meer naa de Oude Eenvoudige Leest der Apostelen, als naa die der Heydenen en Joden willen Hervormd hebben, t'eenemaal belachhelijk jaa Verfoeyelijk te agten zijn. Waarom wy ook aflaaten breedspraakig op-te haalen, in wat voegen, die kleyne Wasse Lammekens, AGNUS DEI of *Lam Gods* genoemd; (van welk de Paus Jaarlijks Profijts-halven, een meenigte door Beleezinge Heyligd; en van veele in Zilvere of Goude Kasjes aan den Hals op 't Bloote Herte Godsdienstelijk gedraagen worden;) niet dan een naabootzing der Egiptize AMULEETEN, en Gedrogtelijke Godbeeldekens der Gnostiken en Basiliaanze Ketters in 't Eeren van haaren IAO te-agten zijn; waar van elders genoeg gezeyd is. En hoe veel Kragt en Vermoogen de Roomsgezinde aan deeze Lammekens toeschrijven; (zoo dat zy 't zelve gelijk stellen aan Kristus het Lam Gods, dat de Zonde der Weereld wegneemd, zijnde voor ons Geslagt:) Dat alles magmen uyt die Vijf Lammekens afneemen, welke Paus Urbanus eertijds tot een Heylzaam Geschenk, beneffens deeze Veerzen, aan de Keyzer van Griekenland zond;

Balzem en Olye Zoet met Maagde Wasch heel Reyn,
Maaken dat Heylig Lam, *dat u hier word gezonden;*
Beleezen en Bekruyst, en klaar als een Fonteyn.
Ontfangt dit groot Geschenk: Hier mee houd gy Gebonden
Des Duyvels Booze Magt; jaa breekt ook alle Zonden
Zoo wel *als* Kristi Bloed. *'t Verjaagd ook haast en Fijn,*
Blixem en Donderslag: Ook heeftm'er door bevonden
De Kraam-Vrouw flux Verlost van Kind, en zonder Pijn
Haar teere Vrugt Bewaard. Noch wil ik u verkonden;
Dat wie dit Lamken *draagt, die kan in 't Kleyn noch Groot,*
Van Water noch van Vyer, geraaken in Doods-noodt.

En hoedaanige Aflaat-Brieven tot Vergeeving der Zonden, ook by die voor Geld te Koop geveyld worden, die het *Merk des Beests* aan 't Voorhoofd draagen, (naadien PECUNIA niet heel twijffelagtig van * PECUS afkomstig te houden is;) mag elk aan dusken toegift verneemen: Apocal. 16: 2. en 19: 20. * Dat is, Vee.

Devoote Herten komd, en brengd doch uwe Offeren,
Van d'allerbeste Schat uyt uw verrijkte Kofferen:
Met welke gy gewis, den Heemel kund verwerven;
Uw Zielen Wassen Schoon, en 't Vaagevyer doen derven.
Komd doch en haast u vry, want kort zijn uwe Daagen,
Maar wild doch een goed deel van Penningen *meê draagen;*
Want Geld *is hier de Leus; en* Geld *dat moet gy Zaayen,*
Indien gy eens hiernaa, het Heemel-Rijk wild Maayen.
O dat gy maar en wist, Wat gy uyt Geld *kund hôôpen,*
En wat hy al verwind, die 's Pausen Aflaat *koopen?*
Gy Gaaft gewisselijk, al wat gy geeven konde;
Want zulx verlost van Zond, en ook van Straff der Zonde;
Het Blust de Vlammen uyt des Vaagevyers zeer Gloedig,
En rukt de Zielen ook van daar wel Draa en Spoedig:
Het doet de Poorten ook van d'Heemel voor u Oopen,
Dat gy met Kous en Schoen, *daar in moogt binne-loopen.*
Daarom zoo komd vry-aan, gy Menschen in 't gemeene,
Mans, Vrouwen, Jong en Oud en Kinders Groot en Kleene,
En laat u Milde Hand wat Diep *ten Buydel zinken;*
En spreekt ons Reeden toe die in onze Ooren Klinken,
Een goede Zomm *van* Klink-klank-klorum *kan ons paayen:*

Maar elk die Zoober Zaayd, die zal ook Zoober Maayen.
Wel haast u dan en komd, elk-een u Noodruft Koopen,
Want ziet ons Kraamerye, *die staat noch voor u Oopen.*

Zulx dat misschien d'Oude Latijnze Spreuke, van die Religie, die op Geldwinninge gevestigd staat, niet oneygentlijk in de Naam der Bandplegtige Geldschooyers, naa deeze Vertaalinge gezeyd heeft;

Neem slegts 't Profijt *maar weg, wy zullen laaten vaaren*
Gods Tempel, en Kapèl, en ook al zijn Altaaren.

ELFDE HOOFDSTUK,

KORT INHOUD DEEZES HOOFDSTUKS.

Egiptize Priesters *in haar verscheyde* Zoort *en* Ampten *beschreeven.* Koningen *ook* Priesters *en uyt de* Priester-Rang *genoomen.* Moses, *waarom van* Cheremon *en* Manethon, *een* Schriftgeleerde *en* Priester van Heliopolis *genoemd.* Priesters *in Egipten* VRY *van* Toll *en* Schattinge. *Dat de* Kerkelijke Priesters *ook den* Dienst der Offerhanden *waarnaamen, teegen* Stellingfleet *beweerd: En dat zy dit* Ampt *op haare* Zonen *pleegen voort-te planten. Zeldzaame* Brand-Offers *der* Ossen *in Egipten gepleegd; en waarom dit Volk nooyt het* Hoofd *van eenig* Beest *At?* Swijnen *in Egipten alleen aan de* Maan *en* Bacchus *Geofferd.* Eerdienst *der* Heylige Beesten *niet eenpaarig in alle zoorten by* d'Egiptenaars *aangenoomen.* Egiptize Priesters *Zorgvuldig, om 't* Geheym *van haar eygen Geloof niet t'ontdekken.* Egiptize Priesters *laaten elk haare* Beeldnis *in* Hout *maaken, en Byzetten.* Egiptize Tempelen *van* Herodotus *naawkeurig beschreeven.* Tabernaakel *onder* Israël, *waarom Rijk van* Goud, *en* Schoon van Maakzel *moeste zijn.* Vulkanus *Beeld van Egiptize afkomstig gehouden.* Gods-Huys *uyt* Eene Steen *gehouwen, hoe van de Konink* Amasis *van* Elefantine *naa* Saïs *gevoerd.* Tempel van Isis *te* Memfis *beschreeven.* Jaar *der Aal-Oude Egiptenaaren tot* 360 Daagen *geteld; en wanneer tot* 365 *gebragt.* Kerkelijk *en* Burgerlijk Jaar, *waar toe beyde in gebruyk gehouden.* Jaar *waarom van de Egiptenaars, door een* Slang *met* de Steert in de Mond *verbeeld. Schaamtelooze Zaamenkomst te* Bubaste *gepleegt.* Oorsprong *van der Egiptenaaren* Feest der Keersbranding. Egiptenaaren *agten onbetaamelijk haare* Vrouwen in de Tempelen te bekennen. *Joodze* Feest der Lampen *en* Vrouw Ligt-Mis-Dag, *waar van afkomstig: Der* Talmudisten *meening over 't* Feest der Lampen *en* vernieuwinge des Tempels *bygebragt.* Ceres *waarom ook* Fakkel-Draagsters *genoemd; en hoe van zommige op 't* Dry-Daagze zoeken van Jesus Moeder *gepast.* Feest van Bacchus *hoe door een* Swanzen-Ommegang *gevierd.* 't Omdraagen der Mannelijkheyd, *door wien van de Egiptenaars tot de* Grieken *overgebragt.* God-naamen *by de* Grieken *van de* Egiptenaars *overgenoomen,* Bacchus-Feest *van* Noach *en d'Ontdekking zijner Schaamte voortgestooven.* Feest van Isis, *hoe door de* Zoeking *van* Osiris *Gevierd.* Klokluyen over Dooden, *van hoedaanigen Heydenze afkomst.* Feest van Apis, *hoe Gevierd en van* Kambyses *Bespot.* Godsdienstige Afzondering van Daagen en Plaatzen, *van Ouder gebruyk; en hoe ook geleegentheyd gegeeven heeft tot de Instelling van den* Sabbath. Tijden *of* Weeken *by* Zeeven Daagen *te reekenen, van Ouds by* d'Egiptenaaren *in gebruyk, en dat de kundschap daar van onder* de Heydenen, *niet alleen van der* Joden Sabbath *afkomstig is. 't Gebruyk der* Lampen *onderzogt, en in haar* Fatzoen *toepasselijk aan de Hoedaanigheeden der* Goden *bevonden. Verscheyde* Afgodize Lampen *in* Print *vertoond en verklaard; en waarom zommige verscheyde* Lemmet-Pypen *hadden; met een aanmerking over de* Lampen *die* Brandende in de Graaven gevonden zijn; *en om wat reeden by de* Dooden *gezet.* Egiptize Jaar-Reekening *onderzogt.* Oorsprong *van* 't Schrikkel-Jaar. *Vals voorgeeven der geener die willen, Dat* Moses *alleen* Maand-Jaaren *van* xxx *Daagen in de Historie der* Lang-Leevende Vaderen *gebruykt heeft. Waarom de Egiptenaars een byzonder* Heylig Jaar *tot de* Feesten *onderhielden.* Egiptize Maanden *met de* Hebreeuwse, Latijnze *en* Neederduytze *vergeleeken, en wanneer die tot onze* Maanden *invallen.*

MAAR gelijk tot hier toe, Van d'Egiptize Goden en, Bygeloovig Eerbewijs aan dezelve, gesprooken is; scheen de Rigtdraad der zaaken af-te vorderen, Dat wy ook haare Priesters en Feestelijke Vierdaagen gedagtig waaren, door welke zy dezelve onder de toestel van Offerhanden, en 't aansteeken veelerhande Afgodize Lampen, in haare Tempelen en Gewijde Kapellen,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Plegtelijk voldienden; alhoewel'er ons van weegen de Oudheyd der tijden en gebrek aan deugdelijke geheugnissen, niet veel ligt van overgelaaten is. Dat nu onder d'Egiptize *Priesters* zulke te verstaan zijn, die niet alleen de Zaaken der Godsdienst waarnaamen, maar ook de *Wijzen* en *Tooveraars*, Dat zijn; Sterrekykers, Medicijnmeesters, Quakzalvers, Wijsgeeren, en die Meesters in allerhande Konsten en Weetenschappen waaren, of dezelve aan andere voort-Leerden; (als meede die Amptlieden aan 't Hof des Konings waaren, en omtrent dessels Geheyme Raadslaagen, in ongemeene Voorvallen, naauwe omgang met hem hadden;) is reeds te vooren aangeweezen: En het blijkt ook dat Farao met dusdaanigen drom van Wijzen, ten tijde van Josefs Gevangenschap, over zijne Droomen Geraadpleegd heeft; als meede dien Koning, die ten tijde van Moses Regeerde, wanneer hy met veele Plaagen wierd aangetast. Gelijkwe meede gezien hebben, Dat dien *Potiphera*, wiens Dogter Asnath, Josef ten Houwelijk gegeeven wierd, een dusdaanigen *Priester*, of *Oversten van* ON, dat is, *Heliopolis*, geweest is, Gen. 41: 45. daar hem beyde die Eernaamen van de Fraayste Overzetters gegeeven worden. Ook schijnd het Aanzien van het Priesterampt by d'Egiptenaars, hier door niet weynig uyt-te blinken, als Plutarchus zeyd; *Dat de Koningen zelfs, dikwils Priesters waaren.* En wy hebben 't ten tijde van Abraham, onder de Kanaaniten ook in Melchizedek gezien. En wat d'Egiptenaars belangd, het blijkt onder andere Voorbeelden, uyt het geene Herodotus van Sethon verhaald, die te-gelijk Konink en een Priester van Vulkaan was; den welken wanneer hy van den Assyrizen Konink Senacherib, overvallen wierd, op steun der Goden die hem in zijnen Droom een Hert onder de Riem gesteeken hadden, met al d'Egiptenaars dien hy uyt het Gemeene Volk by de hand kon rukken, den Vyand, die omtrent Pelusien meende in-te vallen, teegen trok: Als wanneer des Nagts een meenigte Veld-Muyzen op den Vyand gevallen waaren, die dessels Pyl-Kookers, Boogen en Draag-Zeelen der Schilden zoodaanig Afgeknaagd en Reddeloos gemaakt hadden; Dat den Vyand des anderens Daags, als een Ontwaapenden Hoop, zig op de Vlugt begaf, en ontelbaare van haare Manschap agterlieten. Tot welk-een Gedagtenis deeze Koning, als Herodoot zeyd, noch huydensdaags in den Tempel van Vulkaan, in Steen Uytgehouwen staat, met een Muys in de Hand, en deeze woorden schijnd te spreeken; *Hy zy Godvrugtig, die my Aanschouwd.* En gelijk de Tijdreekenaar Usserius dit op 't Jaar der Weereld 3294 brengd, alzoo heeft dit zommige doen gissen, Dat Herodotus hier misschien, de Verlossinge van Jerusalem en Hiskia, die van Sanherib Beleegerd was, heeft willen te-kennen geeven, van welk hem de Historie naa waarheyd niet en is bekend geweest; die men hier ter snê (zoo die 2 Kon. 18. en 19. verhaald word,) mag naa-leezen. Verder verneemdmen ook dat de Koningen meest altijd uyt den rang der Priesteren verkooren wierden; ten zy daar yemand bequaamer onder de zoort der Krijgslieden gevonden wierd. Welke verkiezinge uyt de Priesteren, voornaamelijk zag op de Wijsheyd die gemeenlijk onder die van de Priester-Orden gevonden wierd: En welker Hooge-School te Heliopolis pleeg te zijn; alwaar onder andere ook de vermaarde Egiptize Histori-schrijver Manethon is Priester geweest. Gelijk dan ook de meeste Oude en Nieuwe Schrijvers, daar in overeen stemmen, Dat de Priesters van Heliopolis, niet alleen de gestalte van het Jaar naa de loop der Zonne uytgevonden, maar het zelve ook door byvoeging van Vijf Daagen, verbeeterd hebben; waar van terstond yts naaders aangaande d'onderhouding der Feestdaagen, en de netter polysting des Jaars, door de vinding van het *Schrikkel-Jaar.* Zulx men ligtelijk te gelooven heeft, Dat het niet als van de gemeene agting der Priesters voortgekoomen is; Dat den Egiptizen Cheremon', Moses weegens zijn beroemde Wijsheyd, een *Schriftgeleerden* genoemd heeft: Jaa hy word ook uyt het verhaal van Manethon, *Een Priester van Heliopolis* geheeten, gelijk te zien is by Josefus in zijn Eerste Boek teegen Appion. Dat nu deeze Priesters, Oversten en Amptenaars des Koninks, niet

Priesters in Egipten, hoedaanigen zoort van Menschen.

Zijn ook Oversten en Koningen en Raadsheeren.

't Leeger van Senacherib van de Muyzen overvallen.

't Geên Herodotus misschien door een verbysterd ersgerugt uyt de H. Schrift vernoomen heeft.

Egiptize Koningen uyt de Rang der Priesteren genoomen.

Moses van Cheremon en Manethon een Priester en

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Schrifgeleerde genoemd.

niet onder den Gemeenen hoop des Volks gereekend, noch als andere Onderdaanen, van d'Inkomst haarer eygene Verkoopbaare Goederen Leefden; maar van de Koningen, door een afgezonderd en Geestelijk Goed onderhouden wierden; Dat noch Toll noch Cijnsheffing der Thienden onderdaanig was, noch Verkooping leed; kan ons d'uyterste Hongersnood van Egipten, in de Historie van Josef leeren, Gen. 47: 20-26. Want gelijk Farao de Priesters een Bescheyden deel des Lands tot haar Inkomst gegeeven hadde; en Josef nogtans het gantze Land van d'Inwoonders, voor Farao opkogt, op datze Brood hadden; *Alzoo en Kogt Josef het Land der Priesteren niet*, Gen. 47: 22. *Om datze hun Bescheyden Deel Aaten.* Jaa hy Onthefte ook het Priesterdom van de Schattinge des Vijfden-Deels; welke Wet nogtans over alle d'Inkomsten des gantzen Lands, door hem wierd ingesteld, gelijk uyt *vers* 26. en uyt het geên wy in de Historie van Josef daar over hebben aangemerkt, te zien is. En gelijk de Geleerde Stellingfleet ook dit, tot het Gemakkelijk Leeven der Egiptize Priesters betrekt, Dat zy weegens de Natuur haarder Bygeloovigheyd, bevrijd waaren van de lastige Dienst van Beesten te Offeren, waar meede de Priesters van andere Volken geduurig beezig waaren, en zig daar door alzoo te beeter op het onderzoek van de Beschouwige Natuur konden leggen; schijnd hy daar omtrent nogtans tweezinds te missen: Als Eerstelijk, dat hy de verscheydendheyd der Priesterlijke Ampten niet genoegzaam onderscheyd, en daar naa: Dat hy de zulke, welke de Bezorging der Godsdienst, en Heyliging der Feestdaagen, als een eygen werk aanbevoolen was; de Offerhanden geheel-en-al uyt de hand neemd, en haare Perzoonen niet dan Gemak, Eer en Aanzien aanplakt: Daar wy nogtans verneemen, Dat Herodoot het gantze Leevens-gedrag der *Godsdienstige Priesters*, heel anders heeft afgeschilderd: En daar by ook zeer wel van de Hoofze Amptenaaren, die te-gelijk *Priesters*, en *Oversten*, en *Leer-Meesters*, en *Wyzen*, en *Geheym-Schrijvers*, en *Tooveraars*, en *Sterrekykers*, en *Waarzeggers*, en *Genees-Meesters*, en *Tydreekenaars*, en *Meetkundigers*, en diergelijke waaren, heeft weeten te onderscheyden. Geen „ Vrouwsperzoon *zeyd hy*, is Priesterin van eenig God of Godin; maar de Man-„ nen zijn Priesters van de Goden en Godinnen. Op andere plaatzen draagen de „ Priesters der Goden Lang-Haayr, * *Maar de Priesters in Egipten, laaten het* „ *Haayr afschraapen*, &c. Jaa zy Schraapen om den Derden Dag, hun gantze „ Lichaam, op dat al die Godt dienen, geen Luyzen noch yts Onreyns krijgen. „ De Priesters draagen alleen een Linnen Kleed, en Bybliner Schoenen, en an-„ dere te draagen is hun Ongeoorloft. Zy Wasschen zig tweemaal 's Daags met „ koud Water, en tweemaal des Nagts, en Duyzenden van andere Plegtighee-„ den, onderhouden de Priesters. Ook krijgenze geen kleene Voordeelen; de-„ wijlze van hun eygen Goederen niet en Verteeren, noch Verquisten, maar hen „ word alle daag, Heylig-Gebakken Brood, en overvloed van Ossen en Ganzen-„ Vleesch verschaft. Visch te proeven, is hen Ongeoorloft; en de Boonen „ willenze niet eens aanzien, dewijlze die voor een Onreyne Veld-Vrugt hou-„ den. Zy worden niet Een-voor-Een aan eenig God Gewijd, maar veele te-„ gelijk, waar onder dan Een van allen, de Hooge-Priester is. Komd een onder „ hen te Overlijden, desselfs Zoon treed in zijn 's Vaders plaatze. Zy agten dat „ de Ossen, Epafus Heylig zijn, en onderzoekenze op deeze wijze: Aan wel-„ ken Os zy maar een Eenig Swart Haayr zien, dien schattenze Onreyn. Dit „ onderzoekt een der Priesters die daar toe gesteld is. Hy Schouwd ook aan de „ uytgesteeken Tong, of het de teekenen al heeft, die de Reynigheyd te kennen „ geeven; hy beziet de Haayren aan de Steert, of die ook al Natuurlijk Ge-„ wassen staan. En indien het Beest in alles Reyn is, Merkt hy het zelve met E-„ giptis Papier, daar hy zijn Merk met Zeegel-Aarde opdrukt; en daar naa „ word dat Beest weg-gebragt; want die een Ongemerkt Beest Offerd, word met „ de Dood gestraft. En op deeze wijze word een Os Beschouwd. Hunne wij-„ ze van Offeren, gaat aldus toe: Het Gemerkte Beest, brengenze by den Al-„ taar,

Priesters in Egipten vry van Toll en Schatting.

Stellingfleet heeft den Offerdienst aan de Egiptize Priesters te voorbaarig quytgescholden.

Egiptize Priesters van Herodoot beschreeven.

* Waartegen de Wet van Moses heeft willen waaken, Levit. 21:5.

Priesters Bescheeren haar.

Draagen alleen Linnen Kleederen.

Hebben vrye Teerkost.

Planten 't Priester-Ampt op hun Zonen voort.

Zijn over de Beschouwing der Offerhanden gesteld.

Hoe de Egiptize Priesters Offerhande doen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

,, taar, daar het op Geofferd word, en ontsteeken den Hout-Staapel. Daar naa
,, Plengenze op het Slagt-Offer, tot aan den Tempel, den Wijn, en Slagten,
,, naa het storten van Gebeeden tot God het Vee. Het Hoofd van het Geslagte
,, Vee, Houwenze af, Villen den Romp, en wenschen het Hoofd veel Onheyls
,, toe, en brengend 't weg. De geene die een Markt-Veld hebben, en by wien de
,, Griekze Koopluyden verkeeren, brengenze 't Hoofd op de Markt, en Ver-
,, koopent aan hen; maar by wien de Grieken niet geweest zijn, smijtenze het in
,, de Riviere, en Vervloekend met dusdaanige woorden; *Dat het in dit Hoofd*
,, *mag vaaren, by-aldien den Offeraars, of geheel Egipten yts Quaads over het*
,, *Hoofd hangd.* Om welke gewoonte, geen Egiptenaar yts van het Hoofd van
,, eenig Leevendig Dier proeven zal. Wijders gaan alle Egiptenaars met de Hoof-
,, den der Geofferde Beesten, en het Plengen des Wijns, op een-en de zelve wij-
,, ze te werk. Nu zal ik verhaalen, welke Godin d'Egiptenaars voor de Grootste
,, houden, en wien ter-Eeren zy den grootsten Feest-Dag Vieren. Naa datze
,, Daags voor den Vier-Dag Gevast en 't Gebed gedaan hebben, Slagtenze een
,, Os, dienze Villen, en den Buyk Ontweyen, uytgezonderd het Gedermte, en
,, het Vet, Datze in dezelve laaten blijven; daar naa Houwenze de Beenen, de
,, uyterste Lenden, de Schouders en den Hals af. Dan vullenze de Romp van
,, den Os met Reyn Brood, Honing, Rozijnen, Vygen, Wierook, Myrre en
,, andere Offer-Giften; Smijtenze dus gevuld op 't Vyer, en Plengen veel Wijn
,, en Olye daar op; maar zy zelve, zijn Nugteren alsse Offerhande doen. Mid-
,, delerwijl het Slagt-Offer Brand, Slaanze alle zig zelven, en naa dit Slaan
,, worden de Geregten van 't overgebleeven Slagt-Offer, op den Disch gezet. Al-
,, le de Egiptenaars Offeren Reyne Ossen en Kalveren, maar Koeyen moogenze
,, niet Offeren, dewijl die aan Isis Toegewijd zijn: Want Isis word in de Gedaan-
,, te van een Vrouw met Osse-Hoornen gezien; even als de Grieken Iö uytbeel-
,, den. Alle Egiptenaars Eeren ook de Koeyen het meest van alle Dieren. Dit is de
,, Oorzaak waarom geen Egiptize Man of Vrouwe, de Mond van een Griek zal
,, Kussen, of dessel fs Mes, of Spit, of Pot gebruyken, of van het Vleesch van
,, een Reynen Os proeven, dat met een Griex Mes Gesneeden is. Dus verre He-
rodotus. Hy spreekt verder in 't zelve Boek van de Geyten die de Thebaaners
Offerden, en zig van de Rammen pleegen te wagten, uytgezonderd op Jupijns
Feest; als wanneer zy gewoon waaren een Eenigen Ram aan Jupiter Ammon te
Offeren: In teegendeel Offeren de Mendeezen Schaapen, en onthouden zig van
Geyten; en geeft daar naa dit tot een Reeden deezer verscheyde Offerhanden;
Dat d'Egiptenaars niet zonder onderscheyd, een-en-dezelve Goden Aanbidden,
uytgezeyd Isis en Osiris, die zy voor *Bacchus* houden, en over-al Eeren. Hier
op vangd hy aan te verhaalen, Dat het by d'Egiptenaars voor groote Zonde
gereekend wierd, Swijnen aan de Goden te Offeren; uytgezonderd aan de Maan
en Bacchus, dat is, aan Isis en Osiris. Welk Swijnen-Vleesch, naa d'Opoffering
die in de Volle Maan geschiede, zy ook gewoon waaren te Eeten. Doch waar-
rom d'Egiptenaars op andere Hoogtijden, een afkeer van de Swijnen hadden,
daar af geeven zy zoo slordige reeden, Datze Herodoot Eerbaarheyds-halven,
niet zeggen durft. Hoedaanig nu het Swijnen-Offeren by d'Egiptenaars toeging,
verhaald hy op deeze wijze; *Als het Swijn aan de Maan Geofferd is, leggenze
het uyterste end van de Steert, met de Milt en het Net by malkander en bedek-
ken dat met het Buyk-Vet, en Verbranden 't met Vyer; maar het overgeschoo-
ten Vleesch, Eetenze in de Volle Maan, ten daage alsse Offerhande doen; want
op andere Daagen zullenzer niet van Proeven. Slegte Luydjes maaken zig uyt
Armoede, Swijnen van Meel, die zy Gekookt Opofferen.* Hoedaanig nu ook
het Feest van Bacchus, met gelijke Swijnen-Offer Gevierd pleeg te worden, zal
ons strax nessens de Ceremonien van andere Feesten der Egiptenaaren voorkoo-
men, en doen zien, Dat noch d'Egiptize Priesters, (die eygentlijk de Gods-
dienst ter-hand hadden, en met de Vraagbaaken Raadpleegden, om 't Volk
onder 't voorstellen van allerhande Belachhelijke Goden in den Droom van On-

Egipte-naars Eeten nooyt het Hoofd van eenig Beest.

Zeldzaame Offerhande der Ossen.

Egipte-naars moogen geen Koe-yen Offe-ren.

Egiptis Man of Vrouw wil de Mond van een Griek nooyt Kus-sen.

Verschilli-ge Eerbied der Egipte-naaren om-trent de Beesten.

Swijnen in Egipten al-leen aan de Maan en Bacchus Geofferd.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Egiptize Priesters zijn niet vry van den Dienst der Offerhanden geweest.

weetentheyd te houden ;) niet vry van den Dienst der Offerhande zijn geweest, als de Heer Stellingfleet zeyd, alhoewel zy juyst niet Daagelijx, als naderhand het Priesterdom der Hebreën, daar meede zijn belast geweest. En op dat d'Egiptize Priesters zig in al haar doen, met des te-meer Eendragtigheyd mogten draagen, zonder elkander in al die Bedriegeryen te Verklikken; dewijl doch de Priesters van verscheyde Goden, Steeden en byzondere Toegewijde Tempelen en Kapellen, niet altijd konden te-gaar koomen, om over voorvallende dingen te Raadpleegen; haddenze om de Band van Eenigheyd onder malkanderen, te bewaaren, andere Verborgentheeden, in Geheyme Kisten opgeslooten, dieze wel neerstig en buyten de Kijk der Ongewijde Leeken bewaarden. Al 't geên misschien Seldenus naader aanwijst; als hy leerd, hoe men Sinesius verstaan zal, wanneer hy in zijn Lof der Kaalheyd, van de Profeeten en Priesters, deeze Taal voerd; *De Profeeten der Egiptenaaren, laaten geenzinds toe, Dat de Konstenaars van Geringe en Slegte dingen, de Beelden van haare Goden Formeeren, op datze niet en mogten in 't werk overtreeden, of het Geheym van te naa by inzien: Doch met de Bekken der Havikken en Serpent-Eeters, die zy aan de Ingangen der Heylige plaatzen laaten Graveeren, beschimpen zy alleen 't Gemeene Volk: Maar zy zelfs klimmen af in de Heylige Onder-Aardze Grotten, daarze heymelijk haare zaaken doen. Want zy hebben* Komasteria, *dat zijn* Kisten *in welke zy, zooze zeggen, eenige ronde Klooten verbergen, over welk het Volk zeer Geemelijk worden, en zeer slegt van de Godsdienst spreeken zou, by-aldienze die zaagen. Want al wat ligt om verstaan is, Veragt het gemeenlijk; en daarom heeft het Wonderlijke Leugenen van noode; jaa 't en schijnd niet wel anders te konnen geschieden, om dat het slegts 't Gemeene Volkje is.* Dat nu ook de kennis van veele dingen, in 't algemeen by de Priesters en alle Amptenaaren van dien Naam, te vinden was, schijnd Herodotus daar in niet twijffelagtig bekend te zetten, Dat hy zelfs aangaande veele Donkere en Onzeere Zaaken, met dezelve Geraadpleegd, en Ondervraagd heeft; op dat hy de Beuzelaaryen der Hoovaardige Grieken, die van Ouds Vaders en nooyt Kinderen wilden zijn, te-gelijk met de Aal-Oudheyd der Egiptize gewoonten agterhaalde; maar niet zelden op tastelijke Leugens betrapt. Terzelver plaatze heeft hy insgelijx aangeteekend, Dat yeder Egiptize Priester by Leevenden Lijve, zijn eygen Beeldtenis, uyt Hout Gesneeden, pleeg op-te regten: Waar toe wy zijn eygen verhaal hier inlassen : Maar al-te vooren hadden Jupijns Priesters, aan Hekatéus de Histori-Schrijver, die te Thebe zijn Geslagt-Boom opreekende, en de Grondleggers van zijn Geslagt tot op den Zestienden God bragt, zoodaanig yts gedaan, 't welk zy ook aan my, als ik mijn eygen Geslagt optelde, deeden; teweeten, zy toonden my in een groote Zaal, zoo veel Houte Beelden, als ik gezegt hebbe: Want aldaar laat yder Priester by Leevenden Lijve, zijn eygen Beeldnis stellen. Dus toondenze my, Dat een yder derzelve, de Zoon van den naast Overleedenen was, en telden vervolgens, Beeld voor Beeld, tot datze die alle getoond hadden. Als nu Hekatéus zijn Geslagt opreekende, en dat op den Zestienden God bragt, Wraaktenze zijn Geslagt-Reekening, en wilden niet aanneemen 't geên van hem gezeyd wierd, te weeten; *Dat een Mensch uyt God Geteeld word.* En zy weederleyden zijn Geslagt-Reekening op deeze wijze; Dat yder Beeld een *Piromis* vertoonde, en dat d'eene *Piromis* uyt d'andere Geteeld waare, en telden alzoo, Dryhonderd en Een-en-Veertig *Piromiden*, alhoewel zy dezelve op geenen God of Held bragten. PIROMIS, is zoo veel gezeyd, als, *Eerlijk en Goed.* Ook toondenze dat alle de geene welkers Beelden daar stonden, dusdaanig geweest waaren; maar egter zeer veel van de Goden verscheelden. Nogtans beleedenze dat d'Egiptize Hoofd-Goden, voor deeze Mannen geweest waaren, en geenzinds met de Menschen verkeerd hadden, &c. Dus verre Herodoot, die ons van 't Egiptize Priesterampt, en haar Offerdienst, wel de meeste naarigt schijnd agtergelaaten te hebben; en daar in genoeg heeft laaten blijken, Dat juyst alle Oversten, Ampt-

Egiptize Priesters hielden de Geheymen der Godsdienst alleen onder haar verborgen.

Priesters in Egipten laaten yder een Houten Beeld van haar zelfs opregten.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Amptlieden en Hoovelingen, noch ook die welke voor Wijzen en Tooveraars &c. gehouden wierden, niet van even-naaby, de Plegtelijkheeden der Godsdienst ter-hand hadden; maar in voornaame dingen des Koninks Raadsluyden waaren; hoedaanig misschien in de laater tijd, als Egipten onder de Grieken raakte, zeekere Hof-Priesters en Wijzen zijn geweest, Demetrius Phalerius, d'Opziender van Ptolemèus Philadelphus Vermaarde Boek-Zaal, en Aristéus de Geheyme Vriend des Koninks, gelijk Josefus aanteekend.

Andere zoorten van Priesters en Hoovelingen die van de Godsdienstige Priesters onderscheyden waaren. Josefus XII. Boek Kap. 2.

Zoo men nu ook het algemeen Erfgerugt zal geloof gêeven, zijn d'Egiptize Tempelen van Ouds Schoone en Cierlijke Gebouwen geweest, maar die binnenwaards krielden van Gedrogtelijke Godbeelden en verminkte Dwergen, welke daar in ter Aanbiddinge waaren voorgesteld. Gelijk wy ons zulx ook ligtelijk konnen vroedmaaken, by-aldien ons noch in Geheugen leyd, hoedaanig-een Monstreuzen Goden-kraam, wy korts te vooren aanschouwd hebben. Doch de Rijkheyd en Kostelijkheyd der Tempelen zelve, magmen zig daar uyt te vooren stellen, Dat Eusebius in zijn Euangelize Voorbereydzelen aanteekend; Dat de Konink Osiris, ter Eeren van Jupiter en Juno, dien hy zijn Ouders noemde, beneffens andere Goden, *Goude Tempelen* heeft gestigt. Het geene, by-aldien dusken Pragt by hen Ouwlinx was ingevoerd, ons doet bedenklijk houden, Dat Godt zijn Volk Israël, desweegen belast heeft, aan zijn Heyligdom geen Goud noch Zilver te spaaren; gelijk we naaderhand in den Tabernaakel-Bouw zullen ontwaar worden; op dat zy in haare Kindsheyd niet eenigzinds meenden, Dat haaren Godt, minder was dan d'Afgoden van Egipten, daar hyze van Verlost en Afgezonderd had. Gelijk Salomon in zulken zin van 't Bestek des Tempels aan de Konink Hiram zeyd, Dat dat Huys ten hoogsten Groot zou zijn, *Om dat Godt Grooter was dan alle de Goden*, 2 Kron. 2:5,9. Doch laat ons eens bezien wat onderrigt Herodotus aangaande derzelver Bouwgestalte geeven zal; naademaal hy niet alleen schijnd werk gemaakt te hebben, zommige Tempelen, welke in Egipten vermaard waaren, naauwkeurig te beschrijven; maar ook zelfs de moeyte genoomen heeft, om naa andere Land-Gewesten te Reyzen, en de dingen die Ouwlinx van de Egiptenaars onder de Feniciers en Grieken overgestooven waaren, neerstig te doorgronden. Gelijk hy dan aan zijn tweede Boek verhaald, Dat hy weegens d'afkomst van Herkules, die voor een zeer Ouden God van Egipten gehouden word, naa Tyrus in Feniçien overscheepte; dewijl hy gehoord had, Dat aldaar een Tempel stond dien Herkules was Toegewijd. Dien hy dan ook daar te zien quam; en onder veel andere Offergaaven, daar deezen Tempel meede Pronkte, twee Kolommen stonden, een van louter Goud, d'andere van Smaragdsteen, die des Nagts een Verligtenden Glans van haar gaaven. Doch wy willen Herodotus van Egipten hooren; niet teegenstaande zijn meeste zeggen, veel meer gemeenschap heeft met de Grieken, dan wel met d'Oude Afgoderye van Egipten doorspekt is; maar ongetwijffeld een Ouder afkomst hebben, die by de Grieken verpoetst zijn. In 't zelve Boek dan, daar hy van de groote Stadt *Chemnis*, in 't Thebaanze Gewest digt by de Stadt *Nea* gewag maakt, spreekt hy van een Tempel die aan Perseus, Danaës Zoon, Toegewijd en in haar Vierkante Gestalte, ronds-om heenen met Palm-Boomen bezet was, hebbende een Steene Portaal, dat met twee Gehouwen Beelden pronkte; doch het Beeld van Perseus zelve, wierd te midden in den Tempel gezien. Dat deezen Tempel, met desselfs Godheyd, een Griex en Egiptis mengel-moes is; kan men niet geheel duyster uyt de verwarde reeden van Herodoot afneemen; ter plaatze daar hy'er aldus van spreekt; Deeze Chemniters verhaalen; Dat Perseus hen dikwils uyt de Aarde, en ook dikwils in den Tempel verschijnd: Dat ook de Schoenen dien hy droeg, en die twee Ellen groot waaren noch gevonden worden, en zijn Verschijninge, heel Egipten tot Welvaaren strekt. Dit zeggen de Chemniters. Zy vertoonen ook naa de Griekze wijze, Perseus ter-Eeren, allerley zoorten van Strijd-Speelen, en hangen Prijzen van Vee, Rokken en Vellen op. Wanneer ik vroeg waarom Perseus

Egiptize Tempelen beschreeven.

Tabernaakel waarom misschien rijklijk met Goud voorzien.

Herodoot is naauwkeurig willen zijn, om d'Egiptize Tempelen te beschrijven.

Tempel van Perseus te Chemnis van Herodoot beschreeven.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

„ feus by hen alleen plagt te verschijnen, en zy in 't vertoonen van Strijd-Spee-„len van d'Egiptenaaren verscheelden, zeydenze daar op; Dat Perseus zijne „Geboorte plaats in hunne Stadt vond: En dat Danaüs en Lynceüs die Chem-„niters waaren, in Griekenland waaren overgescheept, eyndelijk, naa het Be-„schrijven hunner Geslagt-Boom, quaamenze op Perseus, en zeyden dat Per-„seus, wanneer hy naa Egipten was getrokken, om dezelve Oorzaak, die ook „van de Grieken verhaald word; (te weeten om het Hoofd van Gorgon uyt Ly-„bien te haalen,) meê by hen gekoomen waare: Dat Perseus alle zijne Vrien-„den gekend had, en naa dat hy hen gekend en den Naam van Chemnis uyt „zijne Moeder verstaan had, in Egipten gekoomen was, zoo dat hy op zijn be-„vêl deeze Strijd-Speelen had ingevoerd. En dusdaanige God-Naamen der Grieken gebruykt dien Schrijver meer; dewijl hy ook niet zonder reeden van gevoelen is, Dat de Grieken, dezelve van d'Egiptenaars en Feniçiers overge-noomen, en slegts zommige Naamen verpoetst, andere behouden hebben. In deezervoegen verhaald hy meede, uyt de Egiptize Priesters vernoomen te heb-ben, Dat Menes d'Eerste Koning van Egipten en Stigter van 't Vermaarde Memfis, aldaar een groote en verhaalens-waardige Tempel ter-Eeren van Vul-kanus Gebouwd heeft. Welken Tempel, Psammetichus, doe hy naaderhand heel Egipten Bemagtigd had, op dat hy Vulkaan te-bet Vereerde, met verschey-de Kerk-Portaalen verbeeterde, en regt daar over, Apis ter-Eeren, een Hof (waar in Apis gehuysvest wierd als hy verscheen;) stigte, dat doorgaans op Ko-lommen ruste en vol Beeldwerk was: In deezen Hof stonden in stê van Kolom-men, Kolossen, of Beelden van twaalf Ellen hoog. Glijk dan ook dezelve Hero-doot dikmaals van Vulkanus Priesters gewag maakt: En Sethon de Koning van Egipten, beyde Konink en Priester van Vulkanus was. In wat voegen deeze Godheyd hier zijn Waarteeken had, schijnd ons Herodoot aan-te wijzen; daar hy de Kerkschenderye van de Woedenden Kambyses verhaalende, genoegzaam laat blijken, Dat de Beeldnis van Vulkanus niet van een Griekze, maar van een Aal-Oude Egiptize af komst was. Dus luyd zijn verhaal: Kambyses bedreef „veel Grouwelen, geduurende zijn verblijf te Memfis, uyt Dolheyd; zoo dat „hy zelfs beval d'Oude Grafsteeden te openen, op dat hy de Dooden bekeek. „Hy ging ook in Vulkaans Tempel, en dreef geweldig den Spot met desselfs „Beeld. Want Vulkanus Beeltenis is de Beeldnissen van die Goden zeer gelijk, „die de Feneçiers PATAIKEN noemen, en daar meede op de Voorsteevens der „Roey-Scheepen Pronken. Ik zal den geenen, die deeze Goden nooyt gezien „heeft, op deezer wijze af beelden; te weeten, Datze van Gedaante eenen Pyg-„meër gelijk zijn. Hy trad ook in den Tempel der Kabieren, daar in niemand „mag koomen dan den Priester, en Verbrande de God-Beelden aldaar onder „veele Beschimpingen. Want ook deeze Beelden, zijn de gedagte Vulkanus-„Beelden gelijk, waar uyt deeze Volken roemen gesprooten te zijn. Onder „veel andere bewijs-teekenen blijkt ook, Dat Kambyses geweldig Uytzinnig „was, om dat hy anders de Tempels niet en zou aangerand, en de Kerk-gebaa-„ren Bespot hebben. Want indien yemand alle Menschen keur gaf, om de beste „uyt alle Zeeden en Gewoontens uyt-te kiezen, gewisselijk een yder zou naa het „onderzoeken van alle andere Zeeden, zijn eyge voor de beste kiezen. Zulx „Pindarus, mijns bedunkens regt gezeyd heeft; *Dat de Gewoonte der Zeeden,* „*de Koning aller dingen is.* Dit schrijft Herodoot, terwijl hy onzes agtens de ver-maarde Tempel van Diana, die binnen de beroemde Stadt *Bubastis* was, veel nauwkeuriger in deeze woorden heeft afgebeeld: Ten tijde van de Mooren-„landze Konink, zijn d'Egiptize Steeden zeer aangehoogd; en onder die „voornaamelijk Bubastis. In deeze Stadt, is een Tempel aan BUBASTIS, die op „'t Griex ARTHEMIS, dat is, *Diana* genoemd word, Toegewijd. Deeze „Tempel is de gedenkweerdigste van alle Tempelen; want men vind'er wel „Grooter en Kostelijker, maar geen die zoo Vermaakelijken gezigt vertoond. „Dezelve is van deeze Gestalte en stands-geleegentheyd: Al het overige, uyt-„gezeyd

Tempel van Vulkanus door de Konink Menes te Memfis gebouwd.

Beeldnis van Vulkanus van een Egiptize afkomst.

Tempel van Diana te Bubaste.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

„ gezeyd den Ingang is een Eyland. Naa den Ingang van deezen Tempel, loo-„ pen ter weederzijden, twee Vlieten van den Nyl neffens malkandere, maar „ vereenigen zig evenwel niet; yder Vliet heeft de breedte van Honderd Voe-„ ten, weederzijds met Boomen Overschaaduwd. Deffelfs Ingang is Tien „ Schreeden hoog, en met aanzienelijke Beelden van Zes Ellen verçierd. De „ Tempel leyd in 't midden der Stadt, en laat zig van alle kanten zien; want de-„ wijl de Stadt door 't aanhoogen der Grond-Aarde gereezen is, en den Tempel „ zonder verplaatſt te worden, van 't begin is blijven liggen; zoo vertoond zig „ den Tempel als een Spiegel. Van binnen ſtaat een Tempel-Woud, van hooge „ Gepoote Boomen, met een Kapèl, waar in een Beeld ſtaat; in de Lengte en „ Breedte is de Tempel een Staadie groot. Van deffelfs ingang loopt een Weg, „ die met Steenen geplaveyd en Heemel-hooge Boomen bezet is, van dry Staa-„ dien lang en Vierhonderd Voeten breed, over het Merkt-pleyn Ooſtwaards „ op, naa den Tempel van Merkuur. En duſdaanig is deeze Tempel Gebouwd.

Zoo zijn meede in de groote Stadt *Butis*, die teegen-over de Sebenytize Mond van de Nyl geleegen was als men uyt de Zee de Nyl-op komd Vaaren, verſcheyde Aanzienelijke Tempels geweeſt, aan Apollo en Diana Toegewijd. Byzonderlijk was aldaar de groote en Vermaarde Tempel van *Latone*, waar in de Beroemſte Vraagbaak van heel Egipten ſtond; Verçierd met zeer hooge Portaalen. Deezen Tempel heeft Herodotus zelfs gezien; en 't geên hy in die Beſchouwinge verwonderens-waardig in-agt genoomen heeft, verhaald hy in deezer voegen: De Tempel van LATONE daar in de Vraagbaak ſtaat is groot, „ en heeft een Portaal van Tien Schreeden hoog. 'k Zal verhaalen 't geên my „ onder d'openbaare dingen, ten hoogſten deed verwonderen. In deeze Tem-„ pel van Latone ſtaat een Kapèl uyt een heelen Steen Gehouwen, wiens Muu-„ ren zoo hoog als lang zijn, te weeten Veertig Ellen. In ſté van een Dak leyd „ over de Verdieping een anderen Steen die op de kanten Vier Ellen dik is; zoo „ dat my deeze Kapèl het wonderlijkſte van alle Zigtbaare dingen die in dee-„ zen Tempel zijn, te vooren quam. Het Eyland, Chemnis geheeten, is het „ Wonderlijkſte, 't welk in een Diep en Breed Meyr by den Tempel te Butis „ leyd, en naa 't zeggen der Egiptenaaren, Vlotbaar is; 't welk ik met verwon-„ dering hoorde verhaalen, indien het waar is, Dat een Eyland kan Vlotten. Op „ dit Eyland ſtaat een groote Tempel van Apollo, met dryderley Altaaren, en „ daar op Groeyen meenigte Daadel-Boomen, en andere Vrugtbaare Boomen. „ Waarom nu dit Eyland Vlottende is, daar af geeven d'Egiptenaars deeze ree-„ den; Om dat Latone zeggenze, (die een van d'eerſte Agt Goden is,) alſſe in „ de Stadt Butis woonde, daar zy haar Vraagbaak heeft, Apollo, haar van Iſis „ aanbevoolen, op dit Eyland verbergde en by den Lijve hield: Te weeten ten „ dien tijde, als TYPHON gekoomen was, die alle plaatzen doorzogt, om Oſi-„ ris Zoon te vinden. Want zy zeggen, Dat Apollo en Diana de Kinderen van „ Dionys en Iſis zijn, en Latone hunne Voedſter en Verloſter is. Apollo word „ op 't Egiptis *Horus* genoemd; Ceres *Iſis*, maar Diana *Bubaſtis*. Eſchylus, „ Euforions Zoon, heeft hier uyt, en nergens anders uyt getrokken, 't geên „ ik zeg: Te weeten, Dat hy alleen onder de voorgaande Poëeten, Diana de „ Dogter van Ceres maakt, en dat hierom het Eyland Vlottend geworden zy. Dit zeggen d'Egiptenaars. Herodotus naaderhand in zijn Vertellinge voort-vaarende, weet niet genoeg te zeggen, hoedaañige Tempel-gevaarten de Ko-nink Amaſis in Egipten heeft doen Bouwen; alhoewel hyze alle in 't byzonder niet en beſchrijft. Van het Tempel-Portaal, Dat deeze Konink in de Stadt Saïs, ter-Eeren van Minerva ſtigte, zeyd hy, Dat het alle andere Bouw-praalen in Groote en Voordeſtige Bouwgeſtalte overtrof. Ook deed hy'er groote Kolos-Beelden, en *Androsphingen* ſtellen; waar toe hy groote Steenen in voorraad uyt de Steen-Mynen van Memfis, en uyt de Stadt Elefantine, Twintig Dag-Reyzens verre, deed afhaalen. En 't geên wel de meeſte verwondering verdiend is dit, Dat hy een Gebouw uyt een heele Steen Gehouwen, uyt de Stadt Ele-

Verſcheyde Tempels in de groote Stadt Butis.

Tempel van Latona door Herodoot beſchreeven.

d'Egiptize Konink Amaſis, heeft veel Tempels Gebouwd.

Tempel of Kapelle uyt een Steen Gehouwen

fantine deed brengen, om het zelve gevaarte aan Minerva te Heyligen; waar aan dan ook twee Duyzend ervaare Schipluyden, omtrent Dry Jaaren met overvoeren beezig waaren. Van welke Kapél men de hoegrootheyd te-gelijk met desselfs geleegentheyd en weedervaaren, genoegzaam uyt de Beschrijvinge van Herodotus afmeeten kan: Dit Godshuys, *zeyd hy*, is buytens-Muurs, Een-en-„ Twintig Ellen lang, Veertien breed en Agt hoog. Dit is de Maat van 't buy-„ ten Gebouw, uyt een geheelen Steen. Maar binnens-Muurs is het Agtien El-„ len en Twintig Duymen lang, Twaalf Ellen breed en Vijf hoog. Dit Huys „ staat neffens den Ingang des Tempels: Want men zeyd dat het hierom in den „ Tempel niet gesleept wierd, dewijl de Bouwmeester onder het voortstuwen, „ uyt Verdriet weegens den langduurigen Arbeyd, *Gezugt* had; 't welk de Ko-„ nink Amasis zoo grooten naadenken gaf, Dat hy 't niet verder wilde voortge-„ sleept hebben. Andere zeggen dat eenen van die met Handspeeken den Steen „ voort arbeyde, van Amasis Gedood wierd; en dat deswegen 't invoeren van „ den Steen gestaakt wierd. Boovendien heeft Amasis onder andere groote en „ beziens-waardige werken, die hy in andere voornaame Tempels vereerd „ heeft, te Memfis in den Tempel van Vulkaan een Kolos-Beeld Vereerd, Dat „ Vijf-en't Zeeventig Voeten lang en voor den Tempel voor over-leyd. Op den „ zelfsten Vloer staan te weederzijde dien grooten, twee andere Kolossen, yder „ van Twintig Voeten hoog, uyt een heele Steen Gehouwen. Een even zoo „ grooten Steene Kolossus leyd in dezelve Gestalte in de Stadt Saïs. Ook heeft „ Amasis dien grooten en beziens-waardigen Tempel van Isis, te Memfis doen „ Bouwen, &c. Dus verre Herodoot van de Tempel-Werken die Amasis in E-„ gipten maakte.

Waarom deeze Kapél niet in de groote Tempel gezet is.

Tempel van Isis te Memfis.

Maar gelijkwe strax te vooren aan de Vindinge van 't Jaar gedagten, alzoo schijnd ons zulx hier van nieuws, een welvoegzaam voorbereydzel om tot de Egiptize Feesten en Plegtelijke Vierdaagen over-te gaan. 't Is zeeker dat de fraayste Schrijvers daar in over-een koomen, Dat wanneer de Heliopolitaanze Priesters, de Gestalte van het Jaar naa de loop der Zonne hadden uytgevonden, 't zelve als doen maar bestond uyt 360 Daagen: Het geene naa verloop van veele Jaaren, niet anders dan een bystere Verwarringe veroorzaakte; naadien hunne Maanden metter tijd zoodaanig van plaats veranderden, dat het groot Honds-jaar van 730 *Thoyth*, welk het beginzel was van de Zoomer-Zonnestand, aan de ingang van die *Periode*, wel tot in de Winter zou verschoooven zijn: Waar uyt dan het Egiptis Verdigtzel by Herodoot voortgekoomen is, welke zeyd, Dat in de tijd der Oudste Koningen, *De Zonne tweemaal, haar Op en Onder-gang Veranderd had*: Daar zulx alleen door de Verandering van hunne Maanden veroorzaakt was. Ten zy misschien, Dat men dit bequaamer op het tweederley Jaar der Egiptenaaren te passen heeft; te weeten het *Kerklijk* en het *Burgerlijk Jaar*: Waar van het eerste slegts 360 Daagen hield, en alleen van de Priesters aangehouden wierd, om de Feesten der Goden, met'er tijd door alle de Daagen des Jaars te doen swerven: Maar het Burgerlijk Jaar had 365. Daagen; en wierd daar-en-booven ook noch om het Vierde Jaar, met eenen Dag ingesteeken, by ons daarom een *Schrikkel-Jaar* genoemd. Maar wanneer d'Egiptize Priesters omtrent de Jaarstelling van 360 Daagen, wèl zaagen dat dezelve met de Zonneloop niet gelijk uytquam, hebbenze noch Vijf Daagen aan 't zelve toegevoegd; die daarom EPAGÓMENAI genoemd wierden; 't geên te kennen gaf, Dat die van Ouds onder hen niet in gebruyk maar nieuwlijx bygevoegd waaren, om 't Jaar vol te maaken. Welke bezorging der Egiptize Priesters, Plutarchus onder deeze Fabel afgeschilderd heeft: *Als Merkurius eens met Dobbelsteenen Speelde met de Maan, zoo Won hy van haar het Twee-en Zeeventigste deel van het Jaar, 't welk hy voegde by de 360 Daagen, waar uyt van Ouds het Jaar bestond. Deeze Vijf bygevoegde Daagen noemdemen* Epagómenai, *in de welke zy de Heylige Daagen van hunne Goden Vierden.* Waar uyt het dan voortgekoomen is, Dat die Naamen van die verscheyde EPAGÓMENAI, naa de

't Eerste gevonden Jaar had maar 60 Daagen.

Kerklijk-Jaar waarom maar 360 Daagen had. Burger Jaar van 365 Daagen.

Jaarverandering der Egiptenaaren Fabelagtig by Plutarchus verhaald.

de Goden genaamd wierden. In deezer voegen wierd d'eerſte van die Vijf Daagen OSIRIS geheeten, dewijlze hem ter-Eeren Gevierd wierd: De Tweede wierd ARSERIS genoemd; door wien Schaliger, ANUBIS wil verſtaan hebben; Doch Voſſius met meerder waarſchijnelijkheyd, den Ouden Horus. De Derde wierd aan TYPHON toegeëygend; de Vierde aan ISIS, en de laatſte, aan NEPTHA de Vrouwe van TYPHON en Zuſter van Iſis. Schaliger doet hier by, Dat d'Egiptenaars deeze loop van het Jaar gewoon waaren door een *Slange* af-te beelden, *Neiſi* genoemd, welke in een ronde Kring gekromd een deel van de Steert in de Mond houd; waar door zy naa zijn meeninge, wilden te kennen geeven, Dat de Gedaante van het Jaar niet volmaakt was, zonder dat die Vijf Daagen aan het zelve wierden toegevoegt.

Jaar by d'Egiptenaars hoe door een Slange afgebeeld.

Gelijk dan ook naa zijn zeggen, de Kopten, dat zijn d'Oude Egiptenaars, het eynde van het Jaar noch heeden ten daage, *Neiſi* noemen. Doch hier van zullen wy korts hier naa verſcheyde waarneemingen by brengen, die de moeyte waard zijn dat w'er ons een weynig meede beezig houden. Om dan ook de voornaamſte Feeſt-Daagen der Egiptenaaren van wat naader by te bezien; luſt ons voor-af by te zetten, 't geene Herodotus verhaald van de verſcheyde By-eenkomſten welke d'Egiptenaaren, als byzondere Vierdaagen ter-Eeren hunner voornaame Goden, gewoon waaren by de hand te neemen.

Feeſt-Daagen en By-eenkomſten der Egiptenaaren.

Dus luyd zijn Vertelling: „De wijze van de Vraagbaaken in de Tempels Raad te pleegen, en Voorſpellingen af-te haalen, is uyt Egipten voortgekoomen; en zijn derhalven d'eerſte geweeſt die *Vergaaderingen*, *Reyen*, en 't *Zaamenſpraaken* met de Goden, door Gods-Tolken hebben ingevoerd; en daar naa hebben de Grieken dat van hen geleerd; dewijl het kennelijk is, Dat deeze Egiptize dingen van Ouds-her, maar by de Griekze onlanx ingevoerd zijn. De Egiptenaars houden ook niet eenmaal 's Jaars, maar zeer dikwils Vergaaderingen: Waar van de voornaamſte en Volkrijkſte in de Stadt Bubaſtis, ter-Eere van Diana geſchieden.

En waar die voornaamelijk gehouden wierden.

De tweede word in de Stadt Buſiris ter-Eere van Iſis aangeſteld: In welke Stadt, die te midden van 't Egiptize Land-Geweſt DELTHA, geleegen is, een overgroote Tempel ter-Eeren van Iſis geſtigt is. Iſis is de geene die op 't Griex *Ceres* genoemd word. De Derde Vergaaderingen geſchieden te Saïs, ter-Eeren van de Zon. De Zeſde in de Stadt Pampremis, ter-Eere van Mars. Wanneerze zig naa de Stadt Bubaſtis begeeven, gaanze aldus te werk: Mannen en Vrouwen Vaaren met elkandre, en in yder Schip bevind zig van beyds een groote meenigte. Onder het Vaaren zitten ettelijke Vrouwen met de Rinkel-Trommel in de Hand, geduurig te Raazen; maar de Mannen Speelen op de Fleuyt; al 't ander Man en Vrouw-Volk, Deund een Liedjen, en klapt in de Handen.

Feeſtelijke Zaamenkomſte te Bubaſtis.

In yder Stadt daarze onderweegs aanleggen, gaanze aldus te werk: Zommige Vrouwen doen gelijk we gezeyd hebben, andere roepen de Vrouwen van de Stadt toe, en Jouwenze uyt; andere Danſſen, terwijl geen ondert Gezelſchap ontbreeken, die opſtaan en hun Schaamelheyd dertelijk ontblooten. Dit doenze in elke Stadt die aan de Riviere geleegen is.

Die Dertel en Schaamteloos genoeg toegaat.

Alſſe nu de Stadt Bubaſtis genaaderd zijn; houdenze Feeſt-Dag met het Offeren van Groote Slagt-Offeren; en op deezen Vier-Dag word meer Wijns verſlonden, als in 't gantze Jaar. Aldaar koomen naa het zeggen der Inwoonders, wel 't Zeeventig-Duyzend zoo Mannen als Vrouwen by malkandere, behalven de Kinderen. Dit geſchied in deeze Stadt. Maar op wat wijze zy Iſis ter-Eeren in de Stadt Buſiris het Feeſt Vieren, daar af is te vooren geſprooken: Want naa het Offeren worden al de Mannen en Vrouwen, die veele Duyzenden ſterk zijn, Geſlaagen. Alhoewel my niet Geoorloft is te zeggen, waar meede zy Geſlaagen worden. Maar alle de Kaaren die Egipten Bewoonen, doen noch meer dan deeze, dewijlze ook hun Voorhoofd met Deegens Quetzen: Waar aan men beſpeuren kan, datze Vreemdelingen en geen Egiptenaars zijn. Alſſe nu in de Stadt Saïs te zaamen koomen om te Offeren, ontſteekenze alle des Nagts onder den blooten Heemel, rond-om de Huyzen, Keerzen van Zout en Honing, en dit Feeſt is *Keers-Branding* genoemd. De Egiptenaars die zig op deeze By-eenkomſt niet en laaten vinden,

neemen even wel dezelfsten Nagt van deeze Offerhande waar, en ontsteeken Keerzen; zulx niet alleen in de Stadt Saïs, maar ook door geheel Egipten Keerzen Ontsteeken worden.

Feest der Keersbranding door heel Egipten Gevierd.

Waar door nu juyst deeze Nagt, aan d'Eer van het Ontsteeken der Keerzen geraakt is, daar af word een verborgen Reeden verhaald. Al die de Stadt Heliopolis en Butis aandoen, doen daar alleen maar Offerhande. Als de Zonne aan 't Duyken is, zijn eenige weynige Priesters omtrent de Beelden doende; maar de meeste staan met Houte Knodzen in de Hand voor den ingang des Tempels. Andere die hunne Kerkbeloften voldoen, en over de Duyzend sterk zijn, staan insgelijx met een Knods in de Vuyst teegens hen over. Zy brengenze ook een Houten Beeld, Dat in een Houte Vergulde * Kapèl staat, 's Daags te vooren in een ander Heylig Huys; en eenige weynige, dien de Dienst des Beelds aanbevoolen is, gaan voor een Waagen met Vier Wielen, daar op deeze Kapèl met het Beeld, dat daar in staat, gevoerd word.

* Tente of Paveljoen.

Knods-gevegt voor de Deure des Tempels gehouden.

De geenen die in het Portaal des Tempels staan, beletten deeze Trekkers het ingaan in den Tempel; maar de geenen die hunne Beloften voldoen en den God helpen, Slaan deeze en Verdeedigen zig zelfs: Waar uyt dan een fel Knods-Gevegt ontstaat; en Slaan zig de Vegters zoo vinnig op de Kop, Dat veelen schijnen aan de Wonde te zullen Sterven: Alhoewel d'Egiptenaars zeggen, Dat nooyt yemand daar aan Gestorven is. 's Lands Inboorlingen zeggen, Dat deeze Byeenkomst, uyt deeze Oorzaak is ingevoerd; te weeten, Dat de Moeder van Mars eertijds deezen Tempel Bewoonde, en deezen Mars, als hy tot zijn Jaaren gekoomen en Manbaar geworden was, zijn Moeder Beslaapen wilde; doch dat de Dienaars van de Moeder, om datze hem te vooren nooyt gezien hadden, niet en wilden in den Tempel laaten koomen, maar wegjoegen: Dat hy uyt zeekere andere Stadt veel Volks met zig gebragt, en de Dienaars swaarlijk Gestraft had, en toen tot zijn Moeder was Ingegaan.

En waar van daan ingevoerd.

En uyt deeze Oorzaak zeggen d'Inwoonders is dit Slaan der Knodzen, ter Gedagtenis van Mars Plegtelijk ingevoerd. Deeze zijn ook d'eerste Volken geweest, die het voor een Grouwelstuk houden, het Vrouw-Volk in de Tempels te Bekennen, of Ongewassen van dat werk in de Tempels te koomen.

Egiptenaars willen haar Vrouwen in de Tempels niet Bekennen als andere Volken.

Want by-naa alle andere Volken, behalven d'Egiptenaars en Grieken, Beslaapen de Vrouwen in de Tempels; en staan naa het Byslaapen van de Vrouwen op, en gaan Ongewassen in de Tempels; dewijlze gelooven, Dat de Menschen even eens als alle andere Dieren zijn. Want men zeyd, Dat allerley slag van Vee en Gevoogelte, in de Tempels Verzaameld: En by-aldien dit den Goden niet aangenaam was, ten minsten *Zeggenze*, zou dit het Gedierte niet doen.,, Dus verre Herodotus. Die ons door zijn Verhaal genoegzaame aanleyding geeft, om den Oorsprong van het *Feest der Keers-Bandinge*, uyt zommiger Geleerde bedenkingen naa te spooren.

d'Oorspronk van het Feest der Keersbranding.

Kircherus den Oorsprong der Lampen onderzoekende, heeft 't een en 't ander daar van bygebragt, dat tot deeze Aal-Oude gewoonte ter snè diend. Dat het Vyer, *zeyd hy*, een Waarteeken van den *Onder-Aardzen* OSIRIS is, dien de Grieken *Pluto*, andere Vulkanus noemen, word van de meeste geloofd.

Het Vyer als een Wegwijken van de Zonne aangemerkt heeft het aansteeken van Lampen tot der Egiptenaaren Godsdienst ingevoerd.

En gelijk buyten de Vyerige Verwe, in de gantze Natuur der beneedenste dingen, niets voortreffelijker noch van hooger Noodzaakelijkheyd is dan het Vyer, (dat de grootste gelijkheyd met de Zonne heeft,) alzoo hebben d'Egiptenaars en alle die de Zonne Aanbaaden, met alle vlijt bezorgd, dat'er niets aan desselfs Dienst mogt ontbreeken, of dat'er een ander Waarteeken zou moogen gevonden worden, Dat die Godheyd naader quam dan het Vyer, op datze de Zonne door desselfs Ligt Vereerden. Hier van daan is dat Plegtelijke *Feest der Keers-Brandinge*, of *Lamp-Ontsteekinge* voortgekoomen, van welke Herodotus aan zijn tweede Boek gewag maakt. Doch welk de Reeden van die Heylige Instelling zy geweest, leerd ons Manethon by Syncellus: Naamelijk, dat wanneer TYPHON Osiris Gedood had, gants Egiptenland met een dikke Duysternis overschaaduwd wierd:

Duysternis over Egipten weegen

Over welk een Nâår Overval, de Priesters verschrikt, de Godspraaken om Raad gevraagd hebben: En tot antwoord kreegen; Dat de Duysternis van Egipten niet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

de Dood van Oſiris verzierd.

niet Opklaaren zou, voor dat men de Geeſt van den Gedooden Oſiris, door de Ligtende Vlammen van meenigte Brandende Lampen Verzoende. Het welke, wanneer zulx geſchiede, de Donkerheyd heel-en-al doen verdwijnen, en 't gewenſte Ligt weederom over d'Aarde gebragt heeft. Ter welker Gedagtenis dan het Jaar-Feeſt van het aanſteeken der Lampen ingeſteld, en met veel yver onderhouden is. Andere zijn van meening, Dat het Feeſt der Lamp-ontſteeking, zijn Oorſprong van de Tien Plaagen genoomen heeft, waar meede Moſes door Hulp der Goddelijke Magt, Egipten op verſcheyde wijzen Geſlaagen heeft; en onder welke de Taſtelijke Duyſternis over 't gantze Land, geen van de minſte zy geweeſt.

Bedenking over de Duyſternis van Egipten, ten tijde van Moſes.

Waar heenen het geloof van Kircherus met zommige Godsgeleerde Uytleggers ſchijnd te hellen; overmids zy van gedagten zijn, Dat de Egiptenaars veele dingen die de Hebreen aangaan, onder bymenging van haare eygen Bygeloovige Fabelen, haar zelven hebben toegeëygend. Nogtans ontbreeken daar geen die het waarſchijnelijker dunkt, Dat dit werk door Verborgene reeden bedekt, aan Oſiris de Beſchermer der Heemelze Ligten en Geſternte, is ingeſteld;dewijl doch Oſiris doorgaans als de Zonne-God,met de grootſte agting ge-Eerd is.En naadien'er aan de Zon, die men van Ouds *'t Heemels Vyer* noemde, in deeze beneedenſte Weereld, niets gelijker is dan het Vyer,hebbenze geoordeeld,Dat dezelve op geen beeter maniere als door 't ontſteeken van veele Ligten, kon ge-Eerd worden.Zulx Seneka en Suidas heel wel gezeyd hebben, Dat het Vyer een kennelijk Waarteeken van deezeGodsdienſt geworden is; gelijk Beroaldus over Apulêjus verklaard;als meede Plutarchus.Waar uyt dan ook zonder twijffel, deeze Bygeloovigheyd voortgeſprooten is,Dat een Brandende Lamp of Fakkel-Ligt, met een geweldige Uytbluſſinge uyt te dompen, voor een groote Miſdaad gehouden wierd.En daarom,wanneer zy Olye in een Lamp gedaan hadden, lietenze dezelve zonder uytbluſſen Branden, tot de Vlam al de Olye verteerd had, en de Lamp door gebrek aan Voedzel Uytging; het welke geſchied zijnde; gaavenze weeder nieuwe voorraad van Olye; en zulx alles uyt Eerbied teegens 't Vyer,gelijk by Plutarchus verhaald word: Of gelijk een ander by den zelven wil, om aan geen Bezielde Hoofdſtof, de Dood aan te brengen: Of miſſchien op dat niet yemand de Lamp Uytbluſſende, zou ſchijnen anderen het Ligt te misgunnen.

Lampen uyt te Bluſſen by de Oude voor een Miſdaad gehouden.

Maar om weeder tot de Heylige reeden van het Feeſt der Lamp-Ontſteeking te keeren, diend men te weeten, Datter noch verſcheyde andere gevoelens zijn: Want eenige die meenen, Dat d'Egiptenaars gewoon waaren Lampen t' Ontſteeken, om met de groote Godinne Iſis, haaren Oſiris op te zoeken; want men zeyd dat deeze Zoeking van Oſiris, onder het uytſtorten van veele Traanen geſchiede; en dat dezelve voornaamelijk ook niet in de Rouw-Plegten van Iſis ontbraaken: Want zulx geſchiede volgens Plutarchus op de Volle Maan, voor Daag in de Duyſternis. En willende de Maan, dat is, *Iſis*, geleyden,Ontſtaakenze veele Lampen en zogten Oſiris onder groot Rouw-bedrijf; geloovende door deeze Godsdienſt, Overvloed van alle Goed te verkrijgen.

Lampen op het Feeſt der Zoeking van Oſiris, ontſteeken.

Doch hoe het hier meede mag geleegen zijn; dit houden wy met zommige voor-vaſt, Dat de nooyt genoeg-Gezogte Oſiris, niet anders dan de Zonne, de Stigter des Leevens beteekend: Den welken, wanneer hy haar door de Duyſternis van de Goddelijke Hand toegezonden, ſcheen ontrokken te zijn, en de Dood der Eerſt-Geboorne, op die dikke Donkerheyd gevolgd was, iſſer volgens 't Getuygenis der H. Schrift, een Nâär Geſchrey in Egipten ontſtaan, dewijl'er geen Huys was, daar in niet een Dood Lijk gevonden wierd, Exod. 12:30. Zulx daar niet aan ſchijnd te moeten getwijffeld worden, of het Feeſt der Lampen om Oſiris te Bevreedigen,is weegens zulk-een nooyt gehoorde geſchiedenis ingeſteld,en by de Naakoomelingen door gants Egipten,als een Jaar-Feeſt onderhouden. Waar van dan Apulèjus gezeyd heeft; *Daar en-booven, zoo gaat een groote meenigte van Mans en Vrouwen, met Lampen en Toortzen en allerhande zoorten van Fakkel-Ligten in de Handen, en Verzoenen de Wortel des ligts en der Heemelzer Geſterntens.* &c. Ziet meede wat in de *Joodſe

En zulx bedenklijk zeederd het Slaan der Eerſt-Geboorne ingevoerd.

* Joodze

Oudheeden op 't 1594 Blad. &c.

ſe Oudheeden, aangaande *Het Beweenen van den* THAMMUZ, uyt Ezech. 8:14. is aangemerkt. Of nu deeze Aal-Oude gewoonte der Lamp-Ontſteeking, tot de laatere tijden overgegaan zy; of aan Joden en Grieken geleegentheyd tot eenige naa-aaping verſchaft heeft, (zoo dat'er zelfs ten laatſten ook yts diergelijx by den Kriſtenen in gebruyk geraakt is;) zou men miſſchien weegens de gelijkſtemmigheyd der Ceremonien moogen bedenklijk houden; naademaal den Oorſprong die elk voor zig, van een byzondere afkomſt weet by te brengen, naauwlijx d'onderzoekinge doorſtaan kan.

Of niet eenige Scheemering van dit Feeſt der Lampen by Joden en Kriſtenen overgebleeven is.

Als dan in 't eerſte Boek der Macchabeen op 't 4de Kapittel, van de Herſtellinge des Tempels gewag gemaakt word; ziet men daar uyt niet alleen dat Judas Macchabeus, deſweegen een Jaarlijx Feeſt inſteld; maar dat ook dat zelve Feeſt, onder den Naam van *De Vernieuwing des Tempels*, ten tijde van de Zaligmaaker, by de Joden onderhouden is geworden; Joh. 10: 22. alwaar zommige Overzetten; *Ende het was het Feeſt der vernieuwinge des Tempels te Jeruſalem*; andere; *'t Feeſt der Inwyjinge des Tempels.*

't Joodſe Feeſt van de Vernieuwing des Tempels, Joh. 10: 22. En hoe ook een Feeſt der Lampen genoemd. Joſef. XII. Boek Kap. XI.

Welk Feeſt naaderhand by de Joden, als een *Feeſt der Lampen* of *Ontſteeking der Ligten* onderhouden, en zelfs by Joſefus zoodaanig genoemd is, niet teegenſtaande wy daar van weynig beſcheyd in de Macchabeeze Hiſtorie vinden, waar in alleen gezeyd word; *Zy Ontſtaaken de Lampen op den Kandelaar*, en *zy gaaven Ligt in den Tempel*, 1 Macch. 4:50. Zulx Joſefus, als in 't onzeeker, daar byvoegt; Dat deeze Viertijd miſſchien daarom de Naam van *Het Feeſt der Ligten* gekreegen heeft, om dat haar op dien tijd, *Zulkeen Ligt van Geluk verſcheenen was.* En gelijk de Geleerde Seldenus deeze dingen in zijn Boeken van de SYNEDRIEN of *Regtbanken der Hebreën*, ook niet overgeſlaagen heeft; luſt ons beknoptelijk yts uyt hem hier in-te laſſen; en de reſt daar van terſtond uyt Buxtorf en de Rabbijnen af-te doen.

Oorſprong van der Joden Feeſt. d'Ontſteeking der Lampen door Seldenus naageſpoord.

In het Feeſt „der Macchabeeze Vernieuwing of Inwyjing des Tempels, *zeyd hy*, wierd het „Feeſt van de *Ontſteeking der Ligten* gehouden. Even gelijk het Jaar-Feeſt der „Grieken van 't Ontſteeken der Toortzen; en by de Kriſtenen ouwlinx, het „*Feeſt der Verſchÿninge*, ter Gedagtenis van de Omhelzinge Simeons in den „Tempel; neemende het Kindeken Jeſus onder een heerlijke Lofzang in zijn „Ermen, Luce 2: 28, 32. Welk Feeſt volgens d'Inſtelling van Paus Pelagius „en Juſtinianus d'eerſte, op den tweeden Dag van * Sprokkel-Maand, te-gelijk „met het Feeſt van de Reyniging der H. Moeder-Maagd Maria, dat op die tijd „inviel, is onderhouden geworden: By de Syriers anders, *Den Ingang onzes* „*Heeren in den Tempel*, genoemd. Waar toe dan ook gezeyd word, Dat de „Paus Sergius, omtrent het Jaar naa Kriſtus 690, of onder Juſtinianus de twee„de, een groot getal Keerſſen tot de Plegtelijke Viering van dit Feeſt beſteld „heeft, waar van het ook de Naam van *Keers-Mis*, *Ligt-Mis*, of *Marien* „*Ligt-Mis* draagd.

* Februarius.

Oorſprong van Vrouw Ligt-Mis Dag.

(En miſſchien aanleyding tot den Oorſprong van 't woord, KERMIS gegeeven heeft; ten zy dan dat yemand meend, Dat men'er yts van de Naam der *Kriſtenen* in hooren moet, als of men *Kriſt-Mis* zey. Gelijk men zulx niet oneygentlijk in de Naam van den Feeſt-Dag verneemd, die wy door verval van KRIST-DAG, *Kers-Dag* noemen. En zoo beteekend ook *Kerſtenen*, Doopen; dat is tot het Kriſtendom Inwijen, en *Kerſpel*, het Doop-Vat of Vonte, en ook een *Parochie*, even als *Kriſtme*, het Heylig Olyzel beteekend.) Doch „de Macchabeeze Ontſteeking der Ligten, is gelijk een aankleevend deel van „de Vernieuwinge des Tempels; of een byzonder byvoegzel, of Feeſt voor „zig zelven geweeſt; Dat met d'Herſtellinge des Tempels zaamen ging. Maar „hier ſchijnen Joſefus met de Talmudiſten, aangaande d'Oorzaak, zoo van 't „Ontſteeken der Ligten, als van het Feeſt zelve, niet al te eens-gezind, *Wy* „*houden een Vier-tÿd*, zeyd Joſefus; *die wy het* Feeſt der Ligten *noemen, om* „*dat ons miſſchien buyten hôôp, zoo grooten Geluk verſcheenen is.* Of gelijk „Ruffinus Vertaald; *Om dat ons dit heerlÿk Ligt tot onderhoud der Godsdienſt* „*verſcheenen is*. Doch de Rabbijnen hebben een andere Oorzaak bygebragt, of „waarſchijnelijk uyt hun poot gezoogen: Willende dat zoo wel dit Feeſt als

d'Ont-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Der Talmudisten meening aangaande der Joden Feeft der Lamp-Ontfteeking.

„ d'Onfteekinge der Lampen, zijn Oorfprong uyt een voornaam Wonderwerk
„ ontleend heeft, welke ten tijde van de Macchabeëze Vernieuwing des Tem-
„ pels, en herftel der Kerk-Zeeden voorviel; gelijk dat opentlijk by de Tal-
„ mudiften gevonden word. Want gelijk we uyt de H. Schrift weeten, Datter in
„ den Tabernaakel, Zeeven Lampen tot den Kandelaar behoorden, die met
„ zuyvere Olye opgevuld, geduurig Brandende gehouden wierden; en datter
„ naaderhand onder Salomon, Tien zoodaanige Lugters, yder met zijn Lam-
„ pen, tot Verligtinge van 't Heyligdom des Tempels geweeft zijn, waar aan
„ insgelijx nooyt Overvloed van Reyne Olye ontbrak: Jaa dat zulx ook meede
„ in den tweeden Tempel zy geweeft, die Antiochus Epiphanes Ontheylig-
„ de, beneffens alle andere Heyligdommen des Huyzes, en gelijk de Talmu-
„ diften zeggen, ook zelfs al de Voorraad der H. Olye, dien hy daar vond, zoo-
„ daanig fchoon weg-nam en Ontreynigde, datter ten tijde wanneer den Tem-
„ pel naaderhand Gereynigd, en den Godsdienft in alle deelen herfteld wierd,
„ ter naauwer-nood maar een kleen Kruykje met Heylige Olye, in zeekere hey-
„ melijke plaatze gevonden wierd, Dat met des Hoogen-Priefters Zeegel-Ring
„ Verzeegeld zijnde, genoeg te kennen gaf, Dat deeze Olye onaangeroerd, en
„ Zuyver gebleeven was. En alhoewel het gevonden Olye-Kruykje zoo wey-
„ nig inhield, Dat het naauwlijx de Lampen voor eenen Dag voorzien konde,
„ is nogtans door een byzondere Wonderdaad Gods, de Kruyk geduurende de
„ Agt Daagen der Inwyjing t'elkens zoodaanig met nieuwe Olye vermeerderd;
„ Dat de Kruyk altijd vol zijnde, men al de Lampen daagelijks heeft konnen voe-
„ den. Hoeveel tijd daar dan ook juyft van nooden was om andere Olye, die
„ tot deeze Plegtigheyd bequaam was, van nieuws by de hand te hebben; ver-
„ mids d'afgeleegentheyd der plaatze alwaar deeze Olyven moeften afgeleezen
„ en Uytgeperft worden. En tot Gedagtenis van dit Wonderwerk hebben de
„ Joden, op het Feeft *Van de Vernieuwinge des Tempels*; zoo lang als zy zee-
„ derd geftaan heeft, zeer veele Ligten Ontfteeken, en die telkens op dien tijd
„ in haare Synagogen en Woonhuyzen, Brandende gehouden; gelijk zulx in
„ de Babylonize *Gemara* te zien is. Onder-en-tuffen wordender veele Joden ge-
„ vonden, die dit Feeft veel liever met Eeten en Drinken ver-Eeren, als groot
„ geloof aan die verhaalde Wonderdaad geeven; dewijl noch by Jofefus, noch
„ in de Boeken der Macchabeën, van die Oly-Kruyk gewag te vinden is. Ge-
„ lijk dan ook d'onzeekerheyd daar van, uyt Rabbi Azarias, en al die bewim-
„ pelingen waar meede de heedensdaagze Joden, hun Smulagtige gewoonten,
„ met welkze dit Feeft Vieren, tragten te Verniffen, genoegzaam af-te neemen
is. Het geene om dat zulx van de neerftige Buxtorf omftandelijk aangeteekend is, ons verpligt, Dat wy 't hier tot naader verklaaring van Seldenus ingekorte Reedenen by zetten. Die dan aldus van dit Feeft Schrijft: In het eerfte Boek der Macchabeën, leeftmen dat het Feeft van de Inwyjinge of *Vernieuwinge des Tempels* ingefteld is, ter Gedagtenis van den voortreffelijken Held Judas Macchabéus uyt het Geflagte der Affamoneeën gefprooten; en welke naa de Dood van zijn Vader Matthatias, de Grieken, of Syriers, die Jerufalem Ingenoomen en den Tempel Ontheyligd hadden, Overwon; en de Stadt Bemagtigd hebbende, den Tempel op den xxv. Dag der Maand *Chafleu*, weederom Inwijde, naa dat de Joden omtrent Dry Jaaren en een half, niet dan alle Smaad en Hoon, en Ontreyniging des Tempels, en Brand-Altaar en H. Olye geleeden hadden: En Judas derhalven een Feeft inftelde, Dat Jaarlijks Agt Daagen lang zou Gevierd worden. Want alzoo luyden de woorden der Inftellinge, die aan 't eerfte Boek der Macchabeën op 't 4de Hoofdftuk in deezervoegen gevonden worden: *Ende Judas met zijne Broederen, ende de gantze Vergaaderinge Ifraëls Ordonneerde, dat de Daagen der Inwyjing des Altaars op haare tijden, Jaar naa Jaar, Agt Daagen lang, van den Vijf-en-Twintigften Dag der Maand Chafleu zoude gehouden worden met Vreugde en Blijdfchap.* Dit zeyd de Macchabeëze Hiftori-Schrijver. Doch de laatere Joden, die dit Feeft *Chanuccah* noemen,

1 Macch. 4. Der Joden Feeft van de Inwyjing des Tempels uyt Buxtorf naader aangeweezen.

vers. 59.

Schrij-

En zulx aan de hervinding der H. Olye toegeschreeven.

Schrijven 't zelve een anderen Oorſprong toe; naamelijk, Dat het ingeſteld is ter Gedagtenis van zeeker Wonderdaad die Godt, haar omtrent de Vinding van de H. Olye gedaan heeft; te weeten, Dat wanneer onder de Verwoeſtinge des Tempels onder Antiochus, geen Zuyvere Olye tot de Lampen des Gouden Kandelaars meer gevonden wierd; hy haar een kleen Kruykje met Olye in een verborgene plaatze ontdekte, welke voor de tijd van Agt Daagen, genoegzaame Olye voor de Lampen verſchafte, zonder te Verminderen, daar die Maat nogtans niet zoo veel inhield, als voor eenen Nagt genoeg was. Van welke zeldzaame Geſchiedenis, de Joden dit Verhaal doen: Wanneer de * Grieken

* Verſtaat de Syries, onder Antyochus Epiphanes, by deezen Schrijver en de Joden, doorgaans, 't Rijk der Grieken genoemd.

„ in den Tempel gegaan waaren, hebbenze de gantze Voorraad der H. Olye, „ Verontreynigd; terwijl zy Afgodize Offerhanden daar ingebragt hadden, „ die het Heyligdom Onreyn maakten. Maar als de Hand van de Kinderen der „ Macchabeën, te weeten des Hoogen-Prieſters Jonathan, Magtiger geworden „ was, en de Grieken Overwonnen had; hebben zy den Tempel doorzoeken- „ de, van de H. Olye niets meer dan een kleen Kruykje, onder d'Aarde Verbor- „ gen gevonden; waar uyt zy niet alleen ontwaar wierden, Dat de Vyanden dit „ Kruykje niet en hadden konnen weg-neemen, maar zy merkten ook, dat „ terwijl het zelve met het Merk van den Hoogen-Prieſter Verzeegeld was, de „ Grieken deeze Olye onaangeraakt gelaaten hadden; zoo datze die voor Zuy- „ vere Olye, om de Lampen aante ſteeken, gehouden hebben; gelijkze dan ook „ deeden, alhoewel daar Schaars voor eenen Dag genoeg was. Doch wat iſſer ge- „ beurd? Een groot Wonder voorzeeker? Want naadien doe ter-tijd alle de Jo- „ den Onreyn geagt wierden weegens d'aanraaking der Dooden, (want zy had- „ den de Verſlaagene Heydenen behandeld;) waarenze geenzinds in ſtaat om „ Zuyvere Olye van nieuws te bereyden, of die te bekoomen voor den Zeeven- „ den Dag haarder Reyniging; daar-en-booven was hen noch eenen Dag noo- „ dig tot het Stooten der Olyven, en Uytperſſen der Olye; onder welke tijd de „ Lampen niet en hadden konnen Ontſteeken worden: Zoo heeft haar Godt „ met een Wonderdaad bygeſtaan, en verzorgd datze uyt dit Oly-Kruykje, de „ Lampen van den Kandelaar, Agt-Daagen lang Ontſteeken hebben, tot zy „ weederom Reyne Olye voor het volgende Jaar Perſſen konden. Zulx ter Ge- „ dagtenis van dit Wonderwerk, een Feeſt ingeſteld is, Dat Agt Daagen lang „ Gevierd wierd. In welke tijd zy Godt Lofzangen Zongen, en Dankten voor „ deeze Weldaad, &c. En naadien de Joden doe ter-tijd, niet overgeleeverd „ zijn in de Handen der Vorſten dieze om 't Leeven wilden brengen, even als „ ten tijde Hamans, maar het Volk Gods alleen door veelerley Plaagen tot Af- „ val en Verloochening des Geloofs zogten te brengen; is egter de Hand van „ Iſraël, door de Genaade Gods zoo magtig teegens het Woeden der Vyanden „ geworden, datze niets hebben uytgeregt. Daarom hebben de Oude Vroomen „ onder ons Volk ingeſteld, Dat men Godt in deeze Daagen Looven en Prijzen „ zou; hem Dankende datze in zijnen Dienſt ſtantvaſtelijk waaren ſtaande ge- „ bleeven. Zoo nogtans, Datze dit Feeſt niet en moeten doorbrengen met Bank- „ ketteren en Vroolijk zaamen Drinken, als het Feeſt *Purim*. En dit zeyd de Vertellinge der Joden. Nogtans brengenze dit Feeſt heedensdaags veel liever door, met Slamp-Pampen, Drinken en andere Vermaakelijkheeden; en Blanketten hun doen hier meede, Dat in deeze Daagen ook de Gedagtenisviering

Exod. 29: 36, 37. en Num. 7.

invald, van de Inwyjing des Altaars in de Woeſtijne. Gelijk dan ook zommige Joden daar by-voegen, dat men in deeze Gaſteryen, Kaas en Zoetemelk moet Eeten, om datze beyde den Menſche Dienen tot den Slaap: En zulx ter Geheugenis van het Wonder dat door Judith geſchied is, welke den Vyandigen Holofernes met Melk en Kaas in Slaap gezuſt, en alzoo het Hoofd Afgeklonken

Lampen waarom op het Feeſt van de Inwyjing des Tempels ontſteeken.

heeft. Terwijl dan d'Inſtelling van dit Feeſt ziet op het Wonder datter omtrent de Lampen gebeurd is, hebben de Joden gewild dat men geduurende deeze Agt Nagten, Lampen in alle Huyzen aanſteeken zal. Zy gebruyken daar toe gemeenlijk Olye van Olyven geſtooten, dewijl het Wonderwerk inſgelijks

daar

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

daar omtrent is beezig geweeſt. Doch indien zy dien gebrek hebben, beezigen zy nogtans liever andere Olye dan Waſch. In de Eerſte Nagt, Ontſteeken zy Een, in de Tweede Twee, in de Derde Dry, en zoo vervolgens yder Dag een Lemmèt meer; of zoo veel enkele Lampen alſſer Daagen verſcheenen zijn. Zomtijds hebben zy een Olye-Kom, of Schaal in Huys, die met Agt verſcheyde Lemmetten toegerigt is; of ook wel een Kandelaar die te-gelijk met Agt Was-Keerzen geſtoffeerd is; en ſteekenze vervolgens de Daagen van het Feeſt aan.

In welk zy de Lemmetten yder Dag met Een by te doen Agt Daagen lang vermeerderen.

En op datze dit Wonderwerk des-te meer zouden ſchijnen uyt-te breyden, is hen bevoolen deeze Lampen heel naa-by aan de Voordeure des Huyſes, of omtrent de Venſter te ſtellen. Ook moetze aan de Linker zijde Van den Ingang geplaatſt of opgehangen worden, op dat de *Meſuſah*, aan de Deur-Poſt, ter Regter, en de Lamp ter Slinker-Hand, zy alzoo tuſſen Twee Geboden zouden Uyt en Ingaan. Doch die in de Synagoge Ontſteeken word, word aan de Regter-Hand geplaatſt, omtrent xx Palmen van den Ingang, en Tien Palmen van de Aarde opwaards.

Hoe en waar deeze Lampen in der Joden Huyzen gehangen worden.

Dezelve moeten naa den Ondergang der Zonne Aangeſteeken worden, om dat de Glans van het Ligt als dan klaarder gezien word, en de Gedagtenis des Wonderwerks kragtiger als by den Dag doed doorſtraalen. Zoo draa de Lamp Ontſteeken is, is dit Gebod te-gelijk begonnen en volbragt: Want zy zeggen dat'er niets belaſt word, *Als Lampen Aan-te ſteeken*. Waarom daar ook geen ſwaarigheyd gemaakt word, ſchoon de Lamp voor den tijd uytgaat; en zy word ook niet weeder van nieuws Ontſteeken; voornaamelijk niet zooze ſlegts een Half-Uur lang Gebrand heeft. En alhoewel het Werken op deeze Daagen niet Verbooden is, is't nogtans niet Geoorloofd eenig Huyswerk by dit Ligt te doen; maar men moeter een ander toe gebruyken.

Daar geen Huyswerk by mag gedaan worden.

De Vrouwen Ontſteeken ook deeze Lampen, wantze waaren inſgelijx onder dit Wonderwerk begreepen; het zy dan om dat de Vyanden haar ook getragt hebben van de Joodſe Godsdienſt af-te troonen, waar inze Godt bewaard heeft; of wel dat het Wonderwerk der Verloſſinge gebeurd is door het Wijf Judith. In de Synagoge Leezen zy op deeze Dag uyt Num. 7. alwaar van de Inwyjing des Tabernaakels gehandeld word. Want zy zeggen datze door Overleeveringe weeten, Dat de Bouwinge des Tabernaakels, op den xxv^ſte^ der Maand *Chaſleu* voleyndigt is; en dat inſgelijx op dezelve tijd, het Wonderwerk gebeurd is, welk zy in het Feeſt CHANUCCAH, of der *Inwyjing* prijzen.

Wat van de Joden op deeze Feeſt tijd geleezen word.

En in deezer voegen word dan dien Dag even zoo gehouden, als of het Heyligdom van nieuws Geheyligd was, naa dat het van de Grieken Verontreynigd was. Wanneer zy op den Eerſten Avond, het Eerſte Ligt Aanſteeken, ſpreekenze deeze woorden; *Gezeegend zy Godt &c. Die ons Geheyligd heeft door zijne Gebooden, en bevoolen heeft, De Lampe der Inwyjing te Ontſteeken. Gezeegend &c. Die Wonderen gedaan heeft aan onze Vaderen in dien Daage. Gezeegend &c. Die ons Gezond, Sterk en Leevendig Behouden, en laaten koomen heeft tot aan deeze Tijd.*

Zeegenſpreeking omtrent het Aanſteeken der Ligten.

Maar naadien de Schrijver van de Boeken der Macchabeën geen gewag van dit Wonderwerk der Olye maakt; heeft zig Rabbi Azarias zeer verwonderd over der Joden voorgeeven: En is daar uyt van meeninge geworden, Dat Joſefus, die dit Feeſt, *Het Feeſt der Ligten* noemd, het gezag van dien Schrijver is naagevolgd. Gelijk hy ook een mistaſting in de Tijdreekening aanmerkt, wanneer eenige de Geſchiedenis van Judith, tot de tijden der Macchabeën betrekken. Doch hy meend, datter twee Judiths geweeſt zijn; eene die de Dogter was van Matthatias, de Zone Jochanans den Hoogen-Prieſter, en de andere, daar het *Boek Judith* van handeld, en welke Holophernes de Kop af ſloeg. Of zeyd hy, het kan zijn, Dat onze Oude Wijzen door deeze byvoeging hebben gewild, dat men dit Feeſt der Inwyjinge, door de verhaalingen van de Wonderbaare Verloſſingen, met des-te meerder Prijs en Dankzegginge Vieren zou. Zy zeggen meede, Dat dit Feeſt Agt-Daagen lang Gevierd word, om dat haare Vyanden hun de Beſnijdenis Verbooden hebben, welke ten Agtſten Daage moet geſchieden. Doch deeze Reeden is vry blaauw, en wijkt zeer verre af van 't geene wy

Waarom de Joden het Feeſt der Lampen Agt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

korts te vooren, uyt 1 Macchab. 4: 59. hebben voorgeleezen. Onder-en-tussen ontbreeken geen fraaye Uytleggers onder de Kristenen, welke van gevoelen zijn, Dat ook in het N. Testament aan dit Feest gedagt word; naamelijk Johan. 10: 22. alwaar gezeyd word; *Ende het was het Feest der * Vernieuwinge des Tempels te Jerusalem, ende het was Winter.* 't Geên onze Kantteekenaars aldus „verklaaren; In 't Griex staat *Enkainia*, 't welk een Feest was van Judas Mac„chabëus, ende de Joden ter Gedagtenis van de Vernieuwing des Altaars en Rey„niging des Tempels ingesteld, ten tijde van Antiochus, die de Tempel en Gods„dienst Ontreynigd had; om Agt Dagen lang Jaarlijks gehouden te worden, „als te zien is, 1 Macchab. 4: 59. en begon dit Feest van den 25ste Dag der Maand „*Chasleu*, welke ten meesten-deele met onzen *December*, dat is, Winter„Maand over-een komd. En dit zy meer dan genoeg van het Feest der Lampen, of Keers-Brandinge, welk onder eenige gelijkheyd, met dat der Egiptenaaren, by andere Volken Gevierd is; alhoewel zulx dus breed te verhandelen, beeter schik in ons CEREMONI-BOEK DER JODEN scheen te zullen hebben.

Daagen lang Vieren.

* Andere Leezen, der Inwyjinge &c.

Indienwe ons evenwel noch een weynig met d'Egiptize Feest-Daagen bemoeyen willen; 't is zeeker, dat wy door die verhandeling ten laatsten niet alleen tot een naader beschouwinge der Afgodize Lampen en Ligt-Ontsteekingen geraaken zullen, welke op zeekere Tijden en aan byzondere Goden waaren Toegeëygend; maar wy schijnen ook de Dag-Viering van *Maria-Ligtmis*, daar wy Seldenus strax van hoorden gewaagen, andermaal te moeten opvatten. Want gelijkwe de Zoekinge van Osiris, door de Rouwdraagende Isis gedaan, tot een Oorsprong der Egiptize Keers-Brandinge gesteld hebben: Alzoo diendmen meede niet te twijffelen, of deeze Isis is ook dezelve met Ceres, de Vindster van het Graan-Gewas; Alhoewelze anders ook voor de Aarde, en voor de Maan gehouden word: Welke Ceres de Romeynen niet zelden met een Brandende Fakkel, jaa wel met Twee in de Handen op haare Penningen vertoonen, en deswegen niet oneygen *Fakkel-Draagster* genoemd hebben: Naadienze door 't Verlies van haar Dogter Proserpina, t'onvreeden, twee Takken van een Pijn-Boom rukte, en die aan den Berg-Etna in Brand stak, om de geheele Weereld door te zoeken; gelijkmenze dus op de Penningen der Stam-Huyzen met twee Brandende Fakkels verbeeld ziet; ook zomtijds Zittende op een Waagen van twee Slangen voortgetrokken. Doch het geene ons hier voornaamelijk aan-te merken staat is dit, Dat deeze *Fakkel-Draagster*, (het zy wy door dezelve Isis of Ceres, of een-en-dezelve verstaan,) naaderhand, een *Roode-Letter* in den Roomzen *Almanak* bekoomen heeft; en zulx onder de Naam van *Vrouw-Ligtmis*; zijnde deeze Feest-Vieringe, als de Paus Viktor zeyd, *Van een Verzierde en Goddelooze gewoonte*, (verstaat de Egiptize Keers-Brandinge, om den Verlooren Osiriş te Verzoenen &c.) *Tot een Heylig en Godvrugtig gebruyk overgebragt.* Dat is, toegepast op de Bekommering waar meede *Maria*, de Moeder onzes Heeren, haar Kind Jesus, Dry Daagen lang Gezogt heeft, Luce 2: 44-46. Onder d'Egiptize Vier-Daagen, komd ons ook het Feest van Bacchus, als geen van de minste voor. Als met wien d'Egiptenaars niet alleen van Ouds veel-op hadden, maar welk Feest ook op een Schaamtelooze wijze, onder allerley Vuylaardige gewoonten, byzonderlijk van de Vrouwen Gevierd wierd. Dat zy op Bacchus Feest, gewoon waaren hem Swijnen te Slagten, en te Offeren, ('t geén aan alle andere Goden Grouwelijk was te doen;) hebben wy korts te vooren uyt Herodotus aangeteekend: Rest hier alleen uyt hem, derzelver gantze Plegtelijkheyd af-te doen, zoo als hy ons dezelve uyt d'Oude overgeërfde gewoonte der Grieken, dieze van d'Egiptenaars ontleend hebben, met dusdanigen bewoording verhaald: d'Egiptenaars zeyd hy, Vieren het Feest van Bac„chus, even-eens als de Grieken, uytgezonderd dat die geen Zoggen Slagten. „Maar in plaats van Swanssen dat zijn Mannelijkheeden van Vyge-Boomen „Hout, die zy aan den Hals hangen, hebbenze Beeldekens uytgevonden van een „El groot, die van Peezen t'zaam gedrold zijn. De Vrouwen draagen deeze „Beeldjes

Oorsprong van de Dag-Viering die Marien-Ligtmis genoemd word.

Ceres hoe en waarom Fakkel-draagster genoemd.

Feest van Bacchus hoe by de Egiptenaars Gevierd.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

,, Beeldjes langs de Dorpen, en beweegen het Teellid, Dat niet veel kleender dan
,, de rest van 't Lichaam is, met allerhande Onkuysse gebaarden. Voor haar gaat
,, een Speelman, dieze met Troepjes naa volgen, en Zingen onder dies een Lied
,, van Bacchus. Dat nu deeze Beelden met een zoo groot voor-uytstaande Teel-
,, lid voorzien zijn, en dat Deel maar alleen aan 't gantze Lichaam beweeglijk
,, is, daar onder schuyld een groot Geheym. De Grieken die dit Feest FALLOFO-
,, RIA, of *Swanssen-Omgang* noemden, hebben deeze wijze van Bacchus te Eeren,
,, van d'Egiptenaars door Melampus over-geërfd; die het zelve ongetwijffeld
,, ter Gedagtenis van Osiris, weegens de Vinding van zijn Mannelijkheyd had-
,, den ingevoerd. Welkers Beeldnis men zeyd, dat zy ook gewoon waaren, den
,, Os-God Apis, om den Hals en op den Rugge te hangen. Gelijk dan ook Dio-
dorus Sikulus niet alleen Getuygd, Dat de Verborgentheyd van Osiris in Grie-
kenland wierd overgeplant, onder de Naam van *Dionysius* of Bacchus; maar dat
'er ook tot Gedagtenis van Osiris gevonden Mannelijkheyd, Goude, Zilvere en
Yvooire Teel-Leeden van een Elleboog lang, in Ommegang pleegen gedraa-
gen te worden; neevens welke onder 't Neuryen en Joelen op Fleuyten en Schal-
meyen, zoo Vuyle gebaarden wierden vertoond, Datze al-te Schandelijk zijn,
omze naar waarheyd te verhaalen. En wy zullen terstond yts van de PHALLIZE
Lampen bybrengen, dat niet een haayr beeter klinken zal. Die zig nu hier een
weynig met d'Inbeelding en Geheugnis behelpen kan, zal ligt in 't zin koomen,
dat men van dusdaanige Bacchinaalze Feest-Vieringen, noch eenige overblijfze-
len op onze Jaar-Kermissen ontwaar word; wanneer de Hans-Oppen der Koor-
dedanssers en Quakzalvers, met hun viermaal doorklooven Houte Spaan-Swaar-
den, Honderd-er-hande Onkuysse Grillen en Wriggelingen maaken. En zoo
het yemand de moeyte waard schijnd, hy zie eens naa of het Verwijt dat Eze-
chiel den Afgodizen Joden doed, (zeggende; *Gy hebd uw zelven van mijn Goud
en van mijn Zilver, dat ik uw tot Cieraad gegeeven had*, Mans-Beelden *gemaakt,
en hebd daar meede Gehoereerd*;) veel verscheeld, van 't geene wy zoo strax uyt
Diodorus Sikulus aanhaalden? Maar hoedaanig doch de Grieken, zoo wel dit
Feest van Bacchus, als veel andere Zeeden, en benaamingen der Goden, van de E-
giptenaars hebben overgenoomen, zulx behoord hier om veel opmerkelijke din-
gen die Herodotus daar over heel beknopt heeft aangeteekend, ingelast te wor-
den. Die'er aldus van schrijft: Mijns bedunkens is Melampus, Amytoons Zoon,
,, voorzeeker in de Viering van Bacchus Feest geen Leerling, maar zeer ervaaren
,, geweest. Want deeze Melampus is de Man geweest, die by de Grieken den
,, Naam en Offerhande van Bacchus, en het staatelijk Omdraagen van den Swans
,, heeft Ingewyd. Maar de Wijsgeeren die naa hem quaamen, hebben dat Werk
,, heerlijker opgetooyd. Melampus heeft derhalve, het gebruyk van den Swans,
,, Bacchus ter Eere om te draagen, ingevoerd, en van hem hebben de Grieken ge-
,, leerd het geenze nu doen. Want ik zeg dat Melampus een Geleerd Man is ge-
,, weest, en zig op de Konst van Waarzeggen verstond: Dat hy ook onder veel
,, andere dingen, dien hy van d'Egiptenaars gehoord had, by de Grieken Bacchus
,, Heyligdommen, met kleene verandering heeft in 't gebruyk gebragt. Want
,, men kan niet zeggen, Dat het bygeval zou geschied zijn, dat aan deezen God in
,, Egipten en Griekenland, een-en dezelve Offerhande gedaan word; dewijl de
,, Offerhande by de Grieken eenerhande en onlangs niet ingevoerd is. 'k Wil
,, evenwel niet zeggen, Dat d'Egiptenaars deeze of diergelijke Gewoonte van
,, de Grieken ontleend hebben. Melampus heeft mijns bedunkens, de dingen
,, die Bacchus aangaan, van Kadmus en andere Tyriers gehoord, die met hem
,, uyt Feniçien in Beotiën quaamen. En by naa alle de Naamen der Goden, zijn
,, uyt Egipten in Griekenland overgekoomen: Want als ik hoorde datze van
,, Barbaaren gekoomen waaren, bevond ik dat het zoo was. En ik Oordeel dat
,, de Naamen der Goden, voornaamelijk uyt Egipten gekoomen zijn: Want
,, uytgezeyd die van Neptuyn en de Dioskuren, hebben d'Egiptenaaren de Naa-
,, men van Juno, Vesta, Themis, de Gratien, Nereiden, en van andere Goden,

Swanzen Ommegang by de Egiptenaars ingebruyk.

En tot welke Gedagtenis ingevoerd.

Overblijfzelen deezer Vuyle gewoonten in d'heedensdaagze Kermissen ontdekt.

Ezech. 16: 17.

Swanssen Ommegang hoe tot de Grieken overgegaan.

Grieken hebben meest al haar Godnaamen en Feesten van de Egiptenaars ontfangen.

,,al van Ouds in hun Land gehad. Ik verhaal het zelfſte, 't geên d'Egiptenaars ,, verhaalen, die Loochenen kennis aan de Naamen der Goden, als *Neptuyn* en ,, de *Dioskuren* te hebben. My dunkt dat deeze Goden van de Pelasgiaanen ,, dus genoemd zijn; uytgezeyd *Neptuyn*, diens Naam zy van de Lybiers gehoord hebben, die altijd deezen Godt gediend hebben; maar d'Egiptenaars ,, houden de Helden voor geene Goden. De Grieken, derhalve hebben deeze ,, gewoonten en meer andere van d'Egiptenaars ontleend: Maar datze het Beeld ,, van Merkurius met een Stijven Swans maaken, dat hebbenze niet van d'Egiptenaars, maar van de Pelasgiaanen geleerd: En onder alle de Grieken, hebben ,, 't Atheêners dit aller-eerſt van hen ontleend, en daar naa andere Volken van ,, hand tot hand van d'Atheêners ontfangen. Want de Pelaſgiaanen waaren toen ,, in dat geweſt Gebuuren der Atheênen, die doe onder de Helleniſten gereekend wierden; waar over men hen ook voor Grieken begon te houden. 't Geên ,, ik zeg verſtaat een ygelijk; Die zig tot den Godsdienſt der Kabiren (dien de Samotraacen Vieren, en van de Pelaſgiaanen ontfangen hebben) begeeven heeft. ,, Want deeze Pelaſgiaanen, die met d'Aheêners in een zelve Geweſt woonden, ,, en van wien de Samotraacen hunnen Godsdienſt ontleend hebben, bewoonden ,, eertijds Samotraacië. d'Atheeners derhalven hebben allereerſt, onder de Grieken, Merkuurs-Beelden met ſtijve Swanſſen gemaakt, 't welk hen de Pelasgiaanen geleerd hadden. De Pelasgiaanen verhaalen daar af een verborgene ,, Reeden, die in de Geheymeniſſen van Samotraacië verklaard ſtaat. Dezelve ,, Pelasgiaanen Offerden eertijds, alſſe de Goden aanriepen, alle dingen, (gelijk ,, ik zulx van hooren zeggen te Dodone verſtaan heb,) en gaaven niet Eenen der ,, Goden, een *Toe* of *Voornaam*; dewijlze daar af nooyt gehoord hadden. Maar ,, zy noemden hen op 't Griex *Theòs*, om datze alle Dingen en Landſchappen in ,, Ordening geſteld hadden. Naa eenig Tijdverloop, hoordenze dat de Naamen ,, van andere Goden uyt Egipten gebragt waaren, en lang daar naa vernaamenze eerſt den Naam van Dionys. Ook vroegenze als het een tijd-lang geleeden ,, was, aangaande deeze Naamen, aan de Vraagbaak te Dodone: Want deeze ,, Vraagbaak word voor den Oudſten van alle de Vraagbaaken gehouden die in ,, Griekenland te vinden zijn; zulx dezelve te dien tijde maar alleen daar was. ,, Wanneer derhalven, de Pelasgiaanen te Dodone vroegen, ofze de Naamen, ,, die van de Barbaaren gekoomen waaren, zouden aanneemen, kreegenze tot ,, antwoord; *Datze die zouden gebruyken en aanneemen.* Zeederd hebbenze al- ,, dus Offerhande gedaan, en de Naamen der Goden gebruykt, en de Grieken ,,hebben deeze Naamen naaderhand van de Pelasgiaanen ontleend. Dus verre Herodotus. Hoe nu d'Oudſte Volken aan deezen Bacchus met deſſelfs Naam en Vuyle Dienſt gekoomen zijn, ſchijnd van een diep onderzoek. Eenige meenen dat hy door Erfgerugt van Noach afgehaald is, als die voor den eerſten Planter des Wijnſtoks en Vinder van den Wijn gehouden word: Die daar dan ook van Drinkende, niet alleen Dronken wierd, maar ook in ſchandelijke Ontdekking zijner Naaktheyd verviel, Gen. 9: 21. in Bacchus Feeſt van Ouds, door het opentlijk Omdraagen der Mannelijkheyd, maar al-te naakt naa-geaapt; niet teegenſtaande den Vloek over Cham, die zijn Beſchonken Vader, deſweegen Beſpot had; genoegzaam in de Schaamtelooze Naaktheyd van deſſelfs Naakoomelingen, voor Eeuwig ſchijnd Gebrandmerkt te ſtaan. Andere brengen Bacchus van Nimrod af, en meenen zulx ook in de Klank-ſweem van den Naam te vinden, te weeten, als of *Bacchus* van BAR-CUS, dat is, een *Zone van Cus*, Gen. 10: 8. geheeten waar. Doch dits beyde onzeeker: Alhoewel wy geenzinds twijffelen, of veele Godnaamen zijn van de Oude Helden, en Vermaarde Mannen, waar van ook eenige in de H. Boeken voorkoomen, allengskens onder de Goden opgenoomen; en zoodaanig met Fabelen en Vernoemingen bedommeld, Dat men de meeſte naauwlijx meer thuys kan brengen.

Waar de Oude en eerſte Volken aan de Eerdienſt van Bacchus gekoomen zijn. Gen. 9: 20. Bacchus-Feeſt van Noach afgehaald.

Tevooren hebben wy d'Oorſpronkelijke Inſtelling van Iſis Feeſt, *De Zoekinge van Oſiris* genoemd, breed genoeg aangeweezen, om hier het reſtant daar van

't Feeſt van Oſiris, hoe

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

van met een woord af-te doen. Op deezen Vier-Dag liepen de Priesters met gefwier langs de Straaten, Huylen en Schreeuwen om Osiris Dood te Beweenen. Dezelve waaren met lange Witte Rokken gekleed en droegen het Beeld van Anubis den *Honds-Kop*, op hunne Hoofden. In hun Regterhand droegenze een Tak van Zee-Alssem of van Pijn-Boom, welke beyde van Ouds voor Teekenen van Rouw, Droefheyd en Bitterheyd gehouden wierd. Gelijk desweegen ook niet zelden, *Bitterheyd* voor *Droefheyd* in de H. Schrift genoomen word. In de Linkerhand haddenze den Systrum of Raatel-Spaan, die aan Isis byzonder eygen was, en doorgaans op de Feesten die haar ter-Eeren Gevierd wierden, in gebruyk quam; het zy dan om het Volk door desselfs Schor en Nâår Geluyd, tot Kermen en Weenen op-te wekken, of om de Quaade Geesten te Verschrikken en af-te keeren. En het zou moogelijk niet heel mis geraaden zijn, indien wy bedenkelijk hielden, of niet de laatere gewoonten, van gehuurde Pypers, en Huylebalkende Vrouwen, omtrent het Rouwbedrijf over eenen Dooden, tot vermeerdering van de Droefheyd der Naabestaande in Huys te haalen, hier van geen overblijfzel is. En dat ook de Joden hier van niet vry waaren, magmen niet heel twijffelagtig uyt Matth. 9: 23. afneemen; als die zulx naa 't gevoelen van veel Geleerde Mannen, van de Oosterze Volken hadden overgeërfd, ziet van zulke *Klaag-Vrouwen*, Jerem. 9: 17, En zoo wy het Nâår Gebom van het heedensdaags Klokluyen over eenen Dooden hier byvoegen; of om daar meede de Tempeestige Onweeders te Stillen, Tooverhexen en Quaade Geesten, jaa de Duyvel zelfs te Verjaagen; wy zullen misschien geen quaade gissinge doen, indien wy hier al meede den Oorsprong zoeken. Waar toe men Hieronymus Magius mag naazien Kap. XIV. als meede Petrus Messias en Polydorus Virgilius. Op welk-een wijze d'Egiptenaars nu ook het Feest van Apis, dat is, desselfs *Verschijninge* pleegen te Vieren, zulx heeft ons Herodotus aan zijn Derde Boek, te-gelijk met zijn droeve Ondergang, door de God-Verwoester Kambyses, met wien het in zijn optogt teegen de Moorenlandze Ammoonen, quaalijk afgeloopen was, op de volgende maniere verhaald: Wanneer Kambyses weer
,, te Memfis was gekoomen, verscheen Apis by d'Egiptenaaren; die zoo draa
,, hy verscheen, zeer schoone Kleederen droegen en Feest-Dag hielden. Kam-
,, byses ziende d'Egiptenaars dit bedrijven; mispreес het zelve, om datze, nu 't
,, hem Quaalijk gegaan was, Vroolijkheeden aanregten; ondbood de Overste
,, van Memfis, en vroeg hen, Waarom d'Egiptenaars te vooren als hy te Mem-
,, fis was, nooyt zulx gedaan hadden, en dat juyst nu deeden, nu hy met groot
,, Verlies van zijn Heyrleger was weeder gekeerd? Zy antwoorden; Dewijl
,, haaren God Verscheenen was, die maar naa een lange tussenpoos van tijd plag
,, te voorschijn te koomen, Dat dan alle Egiptenaars zoodaanige Plegtigen Blijd-
,, schap bedreeven. Hier op zeyde hy datze het Loogen; en hebbende de Prie-
,, sters doen voor hem koomen, uyt welken hy al het zelve verstond, zeyd hy;
,, Indien eenig Goedertieren God tot d'Egiptenaars gekoomen was, Dat het
,, niet behoorlijk zou zijn, dat dezelve voor hem Verborgen bleef: Dit gezeyd
,, hebbende, gebood hy dat men Apis voor hem brengen zou, 't geên de Prie-
,, sters doende, trok Kambyses zijn Swaard, en willende Apis in de Buyk stee-
,, ken, Quetste hy hem in de Dye, en in een groot Lacchen uytbarstende, zeyd
,, hy teegens de Priesters; *ô Zottebollen, zijn dit Goden, die met Vleesch en Bloed*
,, *voorzien zijn, en het Yzer gevoelen? Zeeker een Waardigen God voor d'Egip-*
,, *tenaaren; maar het zal u evenwel geen Lacchen zijn, met my den Spot gedree-*
,, *ven te hebben.* Dit gezeyd hebbende, gebood hy dat men de Priesters Geesse-
,, len, en d'andere Egiptenaars die men in Vreugde vond, Dooden zouw: Dus
,, scheyde dit Feest, en de Priesters wierden met Roeden Gestraft. Doch Apis
,, Gequetst, wierd in den Tempel gebragt, daar hy den Geest gaf; en daar op
,, heymelijk van de Priesters Begraaven wierd; dit zeyd Herodoot: Maar Plutarchus; Dat Kambyses Apis deed in Stukken hakken, en het Vleesch op Straat werpen, daar zig alle Beesten van onthielden, uytgezeyd de Honden, waar

door de Zoeking van Osiris Gevierd.

Gen. 36:25. Esth. 4, 1. Ruth 1: 13, 20. 2 Kon. 14: 26. Exod. 1: 14. 1 Sam. 15: 32. Gen. 27: 34. Jer. 6: 26. Job 7: 11. en 10: 1. Jesa. 5: 20. en 38: 15, 17. Ezech. 27: 31. &c.

Het huuren van Klaag-Vrouwen en Pypers in de Lijk-Huyzen waar van herkomstig.

Klokluyen over Dooden van Heydenze afkomst.

Feest van Apis hoe by d'Egiptenaars Gevierd.

Apis van Kambyses Bespot, en Gedood.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

door derzelver Aanbidding en Eerbewijs, een groote krak kreeg. En dusdaanige Bespottingen der Egiptize Goden heeft Kambyses meer gepleegd. Want koomende in den Tempel van Vulkanus, daarwe onlangs van repten, heeft hy met groot Gelach over het God-Beeld, Dat als een Pigmeër-Dwerg gemaakt was Gegabberd; en in den Tempel der Kabiriers, daar niemand in mogt gaan dan den Priester, heeft hy de Beelden die daar in waaren, naa veel Spotternyen doen Verbranden: Insgelijks heeft hy in 't Bestormen van de Stadt Pelusië, ziende dat zijn Volk van de Pylen der Egiptenaaren zeer beschaadigd wierd; Honden, Katten, Schaapen, Ibis-Voogels en diergelijke Goden, voor zijne Slag-Ordens gesteld; waar over d'Egiptenaars van Schieten ophielden, vreezende haare Goden te zullen Dooden. Ziet daar het Wangeloof der Afgodendienaars allermeest besweeken, wanneer zy op het best dezelve meenden te Eeren. Maar aangaande 't geên Apis door Kambyses overgekoomen is, hebben d'Egiptenaars de Moed niet zoo geheel over deezen Os-God willen verlooren geeven; want ze zeggen, Dat Kambyses weegens deeze Grouweldaad aanstonds met Krankzinnigheyd Geslaagen wierd; alhoewel hy al-te vooren niet wel by zijn Zinnen was. Gelijk dezelve Schrijver daar op niet alleen verscheyde Zinnelooze onderneemingen van hem aanteekend; maar ook zeyd, Dat hy van zijn Geboorte aan, *De Vallende-Ziekte* gehad heeft. Doch dit loopt buyten ons bestek; en wy konnender ook te ligter afscheyden, om dat wy dit voorval van Apis, in de Joodse Oudheeden, zelfs ook in een Print-Tafereel vertoond hebben, dat men hier mag te raade neemen. Gelijk we dan ook reeds zoo wel weegens d'Oorspronkelijke Gedagtenis van Apis Eerdienst, als van meer andere Goden der Egiptenaaren, hier en daar genoegzaame bedenkelijkheeden hebben bygebragt, om nu voortaan van derzelven Feest-Daagen af-te laaten. 't Geên ons uyt dezelve, hier in 't voorby-gaan aan-te merken staat, en naamaals zal te Nutte koomen, zal moogelijk dit zijn, Dat zelfs d'aller Oudste Heydenen, doorgaans zeekere afgezonderde Tijden, Daagen en Plaatzen hadden, dieze uyt Eerbiedigheyd haare Goden toeëygenden. Waar toe, behalven 't geên wy korts te vooren van de Feestelijke Vergaaderingen uyt Herodoot hebben aangeteekend, meede dit diend, dat hy zeyd; Dat onder veel andere dingen, ook by d'Egiptenaars uytgevonden is; *Wat Maand, of Dag aan de Goden behoorde, en op welke tijd elk Gebooren was.* Op deeze Daagen dan ontsloegenze haar van hun Daagelijks Werk, en Vierden de Gedagtenis haarer Goden. En zulx meest doorgaans op dien Dag, die naa haaren Naam genoemd was. Waar toe niet quaalijk ter snê komd, 't geên in zeekere ORATIE gevonden word, die men Pythagoras toeschrijft; naamelijk, Dat men Venus op den Zesden Dag moest Offeren, dat is, op dien Dag, die haaren Naam draagd. En zoomen Getuygenissen eyst die de Oudheyd deezer gewoonte konnen grondvesten; de Godspraak van Apollo, welke Eusebius uyt Porfyrius genoomen heeft, zal misschien in dit Veersje, hoe kreupel 't ook uyt het Grieks Verduytst is, yts aan de waarheyd schijnen toe-te brengen:

Joodse Oudheeden op 't 308ste blad.

Afgezonderde Daagen en Plaatzen tot d'Eerbied der Goden van Ouds in gebruyk.

Wie dat Merkuur Aanbid, moet zig alzoo bequaamen,
Dat 't op dien Dag geschied, die van hem draagd zijn Naame:
Ook Venus, Zon en Maan, men best Aanroepen mag,
Beneffens God Saturn; elk-een op zijnen Dag.

En gelijk het niet onwaarschijnelijk is, Dat de Turken, die haar Plegtelijke Byeenkomst des Vrydags houden, zulx Oorspronkelijk van de Arabiers ontfangen hebben, die dien Dag ter-Eeren van Venus Vierden, welke onder hen de voornaamste Godheyd was, en daar van de Maan voeren; alzoo zullen ons alle deeze vooraf-gegaane waarneemingen naderhand te passe koomen, om te doen zien, wat byzondere reedenen daar geweest zijn, Dat Godt zijn Volk Israël, niet alleen de Viering van den *Saterdagzen* SABBATH tot een Teeken van Heyligmaaking, maar ook andere Feest-Daagen gegeeven heeft, op dat hyze Afzonderde

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

de van de Afgodize gewoonten dieze in Egipten geleerd en ingedronken hadden, als te zien is Ezech. 20: 7, 8, 12. Alwaar d'Instellinge van den Sabbath, voornaamelijk tot de voornoemde Oorzaak schijnd betrokken te worden. Even als of Godt door de Profeet, (zinspeelende op Exod. 20: 8, 9, 10, 11.) had willen zeggen; *Doe Ik zelfs de Weereld Schiep, heb ik Zes Daagen Gearbeyd, en op den Zeevenden van al mijn Werk Gerust: Maar uw-lieden heb ik belast, Zes Daagen tot uw Werk te besteeden, en de Zeevende tot een Feestelijke Ruste, op dat het mag blijken Dat gy my, uwen Schepper naavolgd, en uw gantze Leeven naa de reegelmaate van gelijke Arbeyd en Ruste geschikt zijnde, een Teeken verstrekke, Dat gy in vast Geloof en Geheugenis houd, dat die Godt, welke Heemel en Aarde Geschaapen en u Uytgeleyd heeft, alleen moet Geëerd worden.* En dat deeze Uytleg, de regte en beste meening van dien Text is, daar aan hebben Salomon Jarchi, Ribera, Medus, Spençerus en meer andere hun Zeegel gehangen. En daarom, gelijk in de herhaaling der Tien woorden, Deut. 5:15. de Reeden van de *Schepping des Weerelds* uytgelaaten, en een andere bygebragt word; naamelijk *De Verlossing uyt Egipten*, zal ons dit alles goede geleegentheyd verschaffen, om 't zelve onder veelerley bedenkingen der Geleerde Mannen, op zijn plaatze af-te handelen; en nu daar van maar een weynig ophaalen, om dat het hier buyten de Tijd-Orden gaat. Dat de maniere van de Tijden met *Zeeven Daagen* te reekenen zeer Oud, en van de Egiptenaars tot het gantze Menschelijk Geslagt overgekoomen is; word niet alleen uyt Herodotus en Isiodorus vernoomen; maar ook uyt Philostratus en Dion Kassius, welke onder de Celten van een Dag gewag maakten, dien wy *Saturdag* noemen: Dat geen wonder is, naadien zelfs d'alderoudste Naamen der Daagen, ook in de Godspraaken, en Veerzen van Orpheus te vinden zijn, als Schaliger in de Voorreeden over de Verbeetering der Tijden aanteekend. Waar door het te ligter gebeurd is, Dat Josefus gemeend heeft, Dat de Heydenze Volken deeze kennis alleen van haaren Sabbath hebben afgehaald: En daarom op 't laatst van zijn tweede Boek teegen Appion zeyd; *Datter by-naa geen Stadt by de Grieken noch Barbaaren is, waar in de manieren van de Zeevende Dag te Vieren*, (op welke de Joden Rusten,) *niet en is doorgedrongen*: Waar in hy dan ook van Filo ondersteund word. En het zou wel konnen zijn, Dat ook Moses naavolgens d'Oude wijs der Zeevendaagze Tijd-reekening, d'Ordening der Schepping binnen Zes Daagen bepaald heeft; naadien geen andere Dag-reekeninge van aanbegin bekend was; en eygentlijk voor de voltooyjing der Weereld en vaste Zonneloop, geen Tijd of Dag-telling plaats had; als die eerst daar toe aan den Vierden Dag gesteld word; en bekend is, dat den Dag als een Gewrogt van de Zonne, niet voor de Zonne zelfs weezen kon: En datmen'er derhalven een andere welvoegzaame reeden over naaspooren moet; waar van reeds eenige in de Joodse Oudheeden zijn bygebragt. Daar dan ook genoeg gezeyd is, om niet met Augustinus en andere te meenen Dat de voortkooming van 't *Ligt*, Gen. 1:3. op de Scheppinge der Engelen ziet, waar van nogtans de H. Schrift swijgd. Maar gelijk veele Joden van meeninge zijn, Dat den Sabbath van 't Begin des Weerelds zy bekend geweest, (alhoewel 'er geen blijk van in de H. Schrift is,) alzoo houden wy voorzeeker, Dat de Volken der laatere tijden, wanneer de Joden begonden Verstrooyd en buyten haar Land te Woonen, eerst kennis aan den Joodsen Sabbath gekreegen hebben; en dat zoo de Digter Tibullus, spreekende van de Feest-Daagen die ook de Roomse Vrouwen onderhielden, gezeyd heeft; *De Joodse Vierdag is al-om, De Zeevende in hun Heyligdom.* Doch Klemens d'Alexandriner heeft *d'Heyligheyd des Zeevenden Dags*, uyt veel Ouder Getuygenissen getoond, als hy daar toe Hesiodus, Homerus en Kallymachus bybrengd: En zoo heeft meede Eusebius uyt Aristobulus en Theophilus d'Antiochener *Van den Zeevensten Dag dien alle Menschen Vieren*, gewag-gemaakt. En dat Diogenes de Letterkonstenaar gewoon was te Rhodus op de Sabbath-Dag te Twistreeden, heeft Suetonius in 't Leeven van Tiberius aangeteekend. Gelijk meede de Kinderen by Lucianus op

En hoe ver een Oorzaak van de Instelling des Zeevenden Dags tot der Joden Sabbath.

Tijden of Weeken met Zeeven Daagen te reekenen zeer Oud en by d'Egiptenaars in gebruyk.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

op den Zeevenden Dag *Speeldag* hebben. En ſchoon moogelijk al deeze Erfgerugten van laater tijd als Moſes waaren, egter blijkt de Nieuwheyd des Joodſen Sabbaths genoeg uyt haare Inſtellinge, Exod. XVI. Neh. 9: 14. Alhoewel haar de Week-Telling met *Zeeven-Daagen* van Ouds bekend was; als te zien is, Exod. 16: 25, 26, 29, 30.

Maar naadien wy reeds te vooren, yts van den Oorſprong der Lampen en Keers-Ontſteekinge in der Ouden Godsdienſt hebben beginnen te zeggen, en uytſtel naamen om dat ſtuk elders breeder af-te doen, ſchijnd onze Beloſte af-te vorderen, Dat'er 't een en 't ander, aangaande de plaatzen daar deeze Godsdienſtige Lampen gebruykt wierden, en derzelver opmerkelijk Fatzoen, word bygebragt.

In wat plaatzen en tot welk gebruyk de Lampen zijn ingevoerd.

De plaatzen daar men Lampen pleeg te ſtellen, zijn geweeſt d'Afgodize Tempels, Kapellen, en Onder-Aardze Begraaf Kelders; en daar naa ook in Grootte en bequaamheyd Gefatzoeneerd waaren; gelijk'er ook t' allen tijden kleyne Lampen zijn geweeſt, die men *Hand-Lampen* noemen mag, om dat men ze in de Hand droeg, en daar meede de Gods-huyzen en Dood-graaven bezogt: Ook in de Bruyd-leydingen &c. waar op ſchijnd geſpeeld te worden Matth. 25. Waar toe men Briſſonius en Kippingius, weegens *De Bruylofts-gewoonten der Ouden* mag naazien.

Hoedaanige Lampen in de Tempelen gebruykt wierden.

In deezer voegen pleegenze in den Tempel van Anubis, Lampen te ſtellen die met de Kop van een Hond Verçierd waaren; of ook wel die de geheele Gedaante van een Hond vertoonden; of ten minſten op het holle Vat der Lamp een voornaame plaats inhield; hoedaanig-een wy terſtond, neffens andere Aal-Oude Fatzoenen, in Print vertoonen zullen. In den Tempel van Oſiris waaren de Lampen, meeſtdeels met de Kop van een Havik, of

En hoe toepaſſelijk aan d'hoedaanigheeden der Goden gebootzeerd.

geheel-en-al in de gedaante van een Voogel; gelijk in ons Print-Tafereel te zien is. In den Tempel van Iſis, zag men Lampen daar Iſis zelfs in d'halve Kring van de Maan gezeeten is; uyt welker Kruyn de Vlam opging. Gelijk we ook een Lamp van Diana vertoonen, welker Oor-vatzel met de Maan pronkt; en geen ander als Iſis moet geagt worden toepaſſelijk te zijn, als die met Diana en de Ligtbrengende Maan een en de zelve is. In den Tempel van Kanopus, waaren Lampen, naa dien zelven Dikbuykigen God zelfs gevormd, welker midden als een Water-Kruyk opgeſwollen was. En in deezer voegen waaren meeſt al de Lampen der andere Tempel-Goden, geſchikt naa de kennelijkſte Sweem, met welkze gewoon waaren de Waarteekenen dieze Eerden, af-te beelden: Gelijk zulx openbaar genoeg geworden is, door alle die Oude Lampen, welke zelfs noch tot op onze tijden, uyt Egipten gebragt zijnde, in de Konſt-Kamers der Oudheyd-Minnaars bewaard, en zommige uyt die, hier in afbeelding worden bygebragt: Ons laatende voorſtaan, Dat daar uyt dan ook niet duyſterlijk zal konnen blijken, Dat de Grieken en Romeynen, die op allerhande wijze, veele der Egiptize Bygeloovigheeden tot haar Goden-Kraam overgenoomen hebben, verſcheyde Lampen, even zoo, door byzondere Opſchriften en Beeldvormingen, dees aan Jupiter, die aan Minerva, en andere weederom niet zonder toepaſſelijk Waarteeken, aan andere Goden hebben toegeëygend; gelijk zulx de Beroemde Verzaamelaar deezer Oudheeden, Fortunatus Liçetus, getoond heeft.

En hadden ook dikwils de gedaante der H. Dieren.

Onder-en-tuſſen diendmen aangaande d'Egiptize Lampen, noch dit in 't algemeen aan-te merken, Dat zy'er tot hun Godsdienſt zeer veele hadden die de Gedaante, en kennelijk Waarteeken der Heylige Dieren vertoonden; en den Groot-Hertog van Etrurien, heeft voor eenige Jaaren, uyt loutere geneegendheyd der Geleerdheyd, een goed aantal van duſdaanige Aal-Oude Egiptize Lampen, uyt zijn voortreffelijke Konſt-Kamer gemeen gemaakt; van welke wy zommige hier ter-ſné brengen, en in ons Tafereel vertoonen.

Eenige Lampen in ons Print-Tafereel naader verklaard.

Gy ziet dan in deeze Printverbeelding wel, een Lamp in de gedaante van een Liggende Os of Runder-Kalf, A. welkers Rug naa agteren van een Jong Kind beklommen word; en eenige Vygeblaaden bezijden af hangen. Als meede die twee Lampen, die geheel-en-al de vorm van een Oſſen Kop vertoonen B. E. Den Os, is voorzeeker het Waarteeken van den God Apis, als de Regeer-Geeſt van den Akkerbouw;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

2 Deel P. 761.

Antyke Lampen; hoedaanige Ouwelings aande byzondre eygenscha

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

nschappen der Afgodize Eerdienften waaren toegeeygend.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

bouw. En deſweegen wierden duſdaanige Oſſe Lampen in den Tempel van Apis gebruykt; zoo om door de Lamp zelfs, de Vyerigheyd der Godsdienſtige geneegentheyd aan-te wijzen; (waar van komd *Vyeriglijk Aanbidden*, Judic. 13: 8. *Vyerig van Geeſt zijn*, Rom. 12:11. hoedaanig Apollos was Actor. 18:25.) als om door de aanhoudende Vlam, de Leevend-maakende Warmte te beteekenen; welke, indienze aan den Akkerbouw ontbrak, alles tot het uyterſte Verderf geraaken zouw. Gelijk Salomon daarom ook zeyd; *Dat door de Kragt van den Os, de Inkomſte veel is*, Prov. 14: 4. Zulx d'Egiptenaars onder het bedekzel van dit Waarteeken, deezen God als in 't heymelijk Baaden, Dat hy de Warm-maakende kragt des Leevens, aan de Vrugtdraagende Landeryen wilde meede deelen. Want dat het Runder-Dier, 't zy dan een Os, Stier of Koebeeſt, van Ouds het Zinteeken van de Vrugtbaarheyd der Landbouw was, kan ons den Droom van Farao, door Joſef uytgeleyd; ligtelijk vroed maaken. Het Kind op den Rugge van deeze Os-Lamp, en de Vygeblaaden daar neevens, beteekenen het Groeyzaame Leeven, welk door de Verwarmende kragt, tot de Vrugtdraaginge meedegedeeld, ſchijnd te Verjongen; het welke inzonderheyd door het Vygeblad word aangeduyd. Want om dat de Figuur van dit Blad, de gedaante der Mannelijke Teeldeelen vertoond, ſcheen het den Egiptenaaren, volgens 't Getuygenis van Plutarchus, niet onvoegzaam het zelve voor een teeken van Vrugtbaarheyd aan-te neemen. Gelijk dan ook Canticor. 2: 13, 11. een Speelinge op de Vrugtbaarheyd gemaakt word, door het Bloeyen van den Vyge-Boom, in de Vroegtijd des Zoomers, die de barre Winter volgd. En dat d'Egiptenaars duſdaanige Toepaſſelijke Lampen in den Tempel van Apis plagten te ſtellen; word ons uyt den Ouden Schrijver Demophilus, (die veel opmerkelijke dingen van de Godsdienſt der Ouden aangeteekend heeft,) goed gemaakt. By d'Egiptenaars was meede niets gemeender, dan haare Lampen met de Gedaante van een Hond te verbeelden, van weegen dat Anubis, de God met den Honds-Kop, den voornaamſten van haare Beſcherm-Goden was. En duſdaanigen Lamp, die geheel-en-al de Beeldnis van een Liggende Hond vertoonde, heeft de Groot-Hertog van Hetrurien, neffens andere Fraajigheeden, aan de Oudheyd lievende, Gulhertig meedegedeeld. En gelijk wy hier een Lamp omtrent D. vertoonen, welker Romp van een Wagt-Hond Beklommen word; alzoo zijnder ook geweeſt, die alleen aan de plaats daar de Lemmet-Pyp hoorde te ſtaan, de Kop van een Hond hadden. En dewijl d'Egiptenaars met duſdaanige Lampen, op de Waakzaamheyd van den Beſcherm-God Anubis, Zinſpeelden; hebben zy niet alleen geloofd, Dat de Gebalzemde Lichaamen, in d'Onder-Aardze Begraafplaatzen daar door veylig bewaard bleeven; (waar toe in meeſt alle de Bewinzelen der Mummyen, de Beeldnis van den Hond zelden vergeeten wierd;) maar de naavolgers der Egiptize Zeeden, hebben ook Lampen aan Jupiter Toegewijd, op welk het Waarteeken van den Hond gezien wierd; en met het Opſchrift JUPITER CUSTODIS, De *Waakende Jupiter* pronkte, maar geen plaats in ons Print-Tafereel vond. Onder de Lampen die de ſtrax-gemelde Hertog aan Kircherus heeft meede gedeeld, is ook d'afbeelding van een Lamp, die geheel-en-al de gedaante van een Gevleugelde Sfinx vertoond; maar naadien aan dat Aal-Oud overblijfzel geen Lemmet-Pyp gevonden word; is die groote Schrijver in twijffel, of het zelve wel tot gebruyk van een Lamp gediend heeft. Dat d'Egiptenaars nogtans Lampen in een Sfinxe gedaante hadden, konnen ons twee andere voorbeelden grondveſten, die wy hier, om datze niet onfraay ſchijnen, ook in d'Afbeelding E. F. laaten zien. Zijnde d'een een geheele Sfinx, die van alle byvoegzel ontbloot is; d'ander alleen een Hand-Lamp, diens Dekſtuk met een Gevleugelde Sfinx gebootzeerd is. Dat nu d'Egiptenaars met de Zinſpeelende Beeldnis van Sfinx, veel op hadden, is te vooren reeds gebleeken: En gelijk we doen gezien hebben, Dat d'Egiptenaars volgens 't Getuygenis van Klemens Alexandrinus, gewoon waaren de Sfinxen tot een teeken van verſtandelijke Magthebbing, aan de Ingangen der Tempelen te zetten; hebben zy dier-

Naaderbeſchrijving van de Lamp met A geteekend.

Lampen met den Hond, ziet de Afbeelding D.

En van wat Zinaanduyding.

Lampen met een Sfinx Gebootzeerd, of gants in die gedaante gevormd waaren.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

En van hoedaanigen Zinaanduydingen gebruyk.

gelijke Waarteekenen ook tot de Lampen ingevoerd: Op datze door het Ligt dat in dit voorbeeld, als uyt desselfs Boezem opgaat, de zeer groote kragt van een Vyerig Gemoed te kennen gaaven; waar door zy geloofden dat alle beneedenste donkere dingen, Verligt en makkelijk konnen doorzien worden. Waarom dan ook veel Oudheydkenners meenen, Dat het gebruyk deezer Lampen, voornaamelijk diende, om wanneer de Priesters in hunne beroemdste Tempelen, een scheemeragtig blijk van de Geheymenissen der Godsdienst vertoonen wilden.

Lamp van Typhon ziet de Afbeelding omtrent G. en G*

Hoedaanige Lampen aan Typhon waaren toegeëygend, is te vooren breed genoeg verklaard; en wy hebben desselfs Afbeelding (G) uytgezonderd zijn voetstal, hier weederom bygebragt, op datze aan de rest van haarsgelijke, aan welke niets gemeender dan den Dronken Silenus en Vader Liber, en een Satyrs Bakhuys als by G.* &c. gezien word, niet ontbreeken mogt. Die dan ook haar zelven door hun konstig maakzel verklaaren konnen. Maar gelijk we een weynig te vooren gewag maakten, van een Feest dat *Swanssen-Ommegang* genoemd wierd; op welke het Mannelijk Teellid, onder veel uytbundige gewoonten, inzonderheyd van de Vrouwen opentlijk Omgedraagen wierd; jaa derzelver Beeldnis om den Hals droegen, tot voorkooming van Onvrugtbaarheyd, &c.

Lampen van Priapus.

Wat wonder is 't datze ook de Beeldnis der Mannelijke Schaamte, Onbeschaamdelijk aan zommige van haare Afgodize Lampen hebben laaten zien? Want gelijk de Lampen meest naa d'hoedaanigheyd der Goden gemaakt wierden, aan wien men daar meede de Offerhanden verligten zou; alzoo hebbenze aan den *Nylzen Osiris*, weegens de Vinding van zijn Mannelijk-Lid, als een Vrugtbrengende God, een Lampe, Παλλόμορφον Toegewijd, waar van hier de gedaante in meer dan een voorbeeld te zien is; met de Letter H. geteekend, die geen verklaaring schijnen noodig te hebben; maar wel verdienen, Datmenze neffens de Lampen reekend, die Liçetus niet t'onregt den Naam van LUPANARIA, dat zijn *Hoerekots*-Lampen geeft. Daar men deeze Schaamtelooze Lampen met H. geteekend byvoegen mag.

Vulkanus Lamp.

Vry Staatiger vertoond zig Vulkanus Lamp I. op welke dien Smit of Mars, het Vyer met zijn Blaasbalg schijnt aan-te houden, en een fraaye gedaante laat zien. Nogtans en behoorde deeze, op welke d'Offerhande aan Priapus gezien word, en met HH. gemerkt is, Konsthalven voor geenen de Vlag te strijken. En wy gelooven dat ook veele van d'overige Lampen die wy vertoonen, uyt de gemeene waarneeming der Toepassing en haar eygen maakzel, zullen konnen thuys gebragt worden; naamelijk deeze met den Peerds-Kop K. Herkules met den Leeuwen-Kop om 't Hoofd; L. De Lampen in de gedaante van een Voogel omtrent M. of die met de Beeldnis van een Havik, Ibis-Voogel of Kraaye pronken; als omtrent N. te zien is. En wat wonder zal het zijn te denken, Dat de Slangedienst, ook haar eygen Toepasselijke Lampen gehad heeft, van welk hier een voorbeeld omtrent O. gezien word. En zoo mag men die omtrent Q. aan den Dronken Silenus, en R. aan Bacchus toe-denken. En dat S. een van die Ontugtige Lampen is, die in de Nagt-Feesten van Venus en Priapus haar plaats vonden, kan moogelijk haar maakzel aanraaden te gelooven. Maar zoo elders het Verstand der Egiptenaaren in deeze bestelling doorstraald; agten veel Geleerde Mannen, Dat het in het maakzel van deeze Lamp kan bespeurd worden; die uw hier omtrent P. gelijk meede omtrent PP.

Het Dekstuk van Merkurius Trismegistus Lamp naader verklaard.

het Dekstuk van een overschoone Lamp vertoond word; alwaar in een lang-ronde kring Dry Beelden gezien worden, waar van het Eerste Naakt, met Dry Dyen, en Dry Hoofden op eenen Hals gezien worden, elk met een Lotus Bloem Verçierd; en Twee Lampen, in yder Hand Een; laatende bezijden zig eenige Snoeren afwaayen, vertoonende *Merkurius Trismegistus*. De Tweede is half Naakt, de rest met een Mantel bedekt, draagende een Mud op 't Hoofd; en in de Regter-Hand, Een Riet, of Steel van een Water-Lelie, met een Hond aan de andere zijde, die hem Vleyd; geevende *Serapis* te kennen. De Derde verbeeld *Isis* met haar Raatel en Water-Emmer; op 't Hoofd met een Lotus-Bloem Gekroond, welke toestel der Godinne gelijk ook die van Serapis te vooren breed genoeg

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

genoeg verklaard is. En ſchoon wy ons aangaande Merkurius Triſmegiſtus niet breed moogen uytlaaten, moet ons egter niet te veel moeyte zijn, hier alleen met een woord aan-te teekenen; Dat deezen dezelve is, met *Hermes*, welken by d'Oude weegens zijn Dryderley Vermoogen; naamelijk over de Zee, de Aarde en de Lugt, *Merkurius Triceps* genoemd is; gelijk uyt Lylius Gyraldus en Lykofron word aangeteekend: En zoo yemand luſt heeft van deezen Merkurius Triſmegiſtus te verneemen, hoedaanig hem zommige voor een Groot Wijsgeer houden, andere voor een Vermaarden Prieſter in Egipten; andere voor een Godheyd, &c. en daar omtrent niet naalaaten, een vermenging met de Wijsheyd te maaken, die ons in de beſchouwing der H. Dry-Eenheyd van 't Goddelijk Weezen voorgeſteld is; hy bezie alleen wat daar van by Fortunatus Liçetus aan de 1180ſte blad zijde, is bygebragt: En wy hebben ook vooren, reeds al zoodaanige vermenging der Platonize en Egiptize Wijsbegeerte, met de Godgeleerdheyd, die thans de Kriſtenheyd van naa-by aangaat, in 't ongelijk geſteld. Behalven de Beeldnis der Toegeëygende Godheyd, die aan de Lampen pleeg vertoond te worden, diendmen ook noch aan-te merken; Dat dezelve niet altijd op-een-en dezelve wijs, ten aanzien van het Getal der Lemmet-Pypen waaren; maar d'eene Min, d'ander Meer, en veele ook maar met Een-eenige voorzien; En zulx meede niet zonder opzigt op de Goden, die daar meede Gediend wierden. In deezer-voegen zeyd Kircherus, waarender Lampen met Dry Lemmet-Pypen in een Dryhoekige Figuur; vertoonende zeekere Drygedaantige Godheyd; en moogelijk wel ter Gedagtenis van den Dry-Hoofdigen Merkurius Triſmegiſtus, daarwe ſtrax van ſpraaken. En zoo meede Lampen met Vier Lemmetten, aan de Beſcherm-Goden der Elementen toegewijd; waar van elke Pyp de gedaante van dat Dier vertoonde, Dat aan die Godheyd Geheyligd was, waar van terſtond yts naaders over onze afbeelding. Gelijkze meede Lampen met Zeeven Lemmetten hadden, ter-Eeren van de Zeeven Planeeten, die van Ouds geagt wierden, het gantze Jaar, Dag om Dag, elk op haar beurt te Regeeren, en alzoo op yder Week, een beurt hadden. Insgelijx zijnder met Twaalf Pypen tot den Dienſt van de Geeſten der XII Heemel-Teekenen geweeſt. Hoedaanig een Kircherus getuygd, Dat Michiel Schatta, hem uyt Egipten in afbeelding toegezonden heeft. d'Oude Schrijver Demophilus, zeyd meede, Dat in den Tempel der Zonne die te Heliopolis was, eertijds een Lamp was, die zoo veel Lemmet-Pypen had, als'er Daagen in 't Jaar zijn; en van zoodaanig-een maakt ook Athenéus gewag aan zijn xv^de^ Boek. En alhoewel die Schrijver meend, Dat zoodaanige Lampen, alleen van de laater tijd geheugen, en derhalven niet zeer Oud zijn, kan nogtans geenzinds ontkend worden, of daar worden noch heedensdaags, zoo wel Lampen met Verſcheyde als met Enkelde Lemmet-Pypen, in de zeer diepe Graf-Kuylen van 't Oude Memfis en andere plaatzen gevonden, welke door derzelver Opſchriften en Beeldletteren, genoegzaam aanwijzen, Datze lang voor de Bouwing van Roomen gemaakt zijn. Waar toe wy alleen by zetten; 't geene den Reyziger Michiel Schatta, als een Ooggetuyge, van deeze dingen, in zeekeren Brief aan Kircherus getuygt; zeggende: *Gy diend te weeten Waarde Vader, Dat ik in d'Onder-Aardze Dood-Kelders van 't Oude Memfis, veele Lampen gevonden hebbe, waar van zommige Dry, Vier, Agt en eenige Twaalf Lemmet-Pypen hebben; zijnde de reſt van 't gantze Lichaam in de Gedaante van een Hond; Menſch, Os of Slang Verbeeld; gelijk Gy uyt zommige Afbeeldingen die ik uw toegezonden heb, kond ontwaar worden.* Nogtans dagt het ons genoeg tot een ſtaal te zijn, ons Print-Tafereel, uyt alle die, alleen met de Lamp T. van Vier Lemmet-Pypen te beſwaaren; als van welke de Vermaarde Oudheyd-kenner Nardius verhaald, Dat dezelve neevens verſcheyde Gebalzemde Lijken, aan den Groot-Hertog van Heturien geſchonken is: Oordeelende inſgelijx, Dat duſdaanige Lampen eertijds ter-Eeren van die Goden wierden gebruykt, welke de Bezorging der Viergetijden des Jaars aanbevoolen was. Of dezelve wierden volgens d'Aanteekenaar op het 11^de^

Godsdienſtige Lampen waarom met verſcheyde Lemmet-Pypen gemaakt.

Lamp met 4 Lemmetten op de Vier Getijden des Jaars gepaſt.

Boek van Apuléus Herschepping, in de Heyliging der Kapellen ingevoerd; *Daar wierd*, zeyd hy, *een Lamp aangesteeken ter-Eeren der Vier Goden, dienze gewoon waaren, in de Komasterize Staatzie Om-te draagen; en beteekenden daar door de Verzoening der Vier Goden, welke de Bescherming der Vier Jaar-Zaayzoenen aanbevoolen was.* Want naadien de Behoudenis en Voorspoed, van den Overvloed der dingen, af hing van die Goden, diens Ampt het was de Vier-Getijden des Jaars te bezorgen; heeft hen zoodaanigen Lamp dat Geheym konnen aanwijzen: Naademaal d'Egiptenaars zeer gewoon waaren, haare Lampen in zoo veele Lemmet-Pypen te verdeelen, als het Getal van de zaamenvoeging der Geheyligde Godheeden inhield; en aldus had'er deeze Lamp Vier, om dat de Goden der Jaar-Getijden, te zaamen Viere waaren. Ziet een diergelijke hangende Lamp met Twee Lemmet-Pypen, omtrent de Merk-Letter V. die door het Teeken van de Maan en de Ster op 't Dekstuk, den Dienst van Venus, &c. is konnen Toegewijd zijn, dewijl deeze Vrouw en Man was. En dat de Joden zelfs noch heedensdaags, niet vry van diergelijke Toepassing op de Daagen van zommige Feesten zijn; hebben wy alreede scheemeragtig in haar Feest der Ligten, dat is, *De Vernieuwinge des Tempels*, Joh. 10: 22. gezien; het welke Agt Daagen lang duurende, zy Daagelijks een Lemmet meer Aansteeken. Doch hoe-veel den Kandelaar, die den Tabernaakel onder Israël, door Zeeven opgezette Lampen Verligte, van al deeze Afgodize Lampen, door een byzonder Voorschrift verscheelde, zal ons hier naa in desselfs Maakzel en Afbeelding te bezien staan.

Aanmerkingen over de Brandende Lampen in de Graaven gevonden.

Maar gelijk veele gewild hebben, Dat d'Oude voornaamelijk in de Onder-Aardze Begraafplaatzen, Lampen stelden, die door een Onverteerend Lemmet, dat uyt ASBESTUS of *Duursteen* toebereyd zijnde, bequaam was om altijd te konnen Branden; (van welke veele zeldzaame voorbeelden onder d'Egiptenaars worden bygebragt;) hebben egter andere, zig hard daar teegen aangekant, en zelfs ook geen geloof willen geeven, aan het Verhaal welke van de Brandende Lamp, op allemans Tong reêd, die ten tijde van Paus Paulus de Derde, in het Graf van *Tullia* de Dogter van Cicero gevonden wierd, en Uytging zoo haast d'omswervende Lugt in het Graf quam. Gelijk dan ook Kircherus, (die aan deeze waarheyd groot geloof geeft,) in zijn Onder-Aardze Weereld, niet alleen verscheyde Exempelen hier van ophaald, maar ook getuygd, Dat hy zelfs een Lemmet van Duursteen toebereyd heeft, welk in een Lamp, Twee Jaaren lang by hem Gebrand had; en ongetwijffeld, zeyd hy, altijd zou Gebrand hebben, zoo het niet door ongeluk waare uyt-gegaan. Die hier van meer lust te weeten, bezie Ferrarius. Doch wy meenen elders reeden gegeeven te hebben, die bewijzen, Dat het onmoogelijk is dat een Lamp zonder toedoen van nieuw Voedzel, alleenlijk door d'aantrekking van zijn eygen Waassem, Eeuwig zou konnen Brandende gehouden worden; nogtans is Kircherus zeer Yverig geweest om de moogelijkheyd daar van voor-te staan. Want naa dat hy in zijn Oedipus voorgenoomen heeft, van d'Egiptize Lampen af-te laaten, voerd hy dusdaanigen taal; *Het geene de Neerstige* Burratinus, *aangaande* d'Eeuwig-Brandende Lampen *uyt de meeninge der Arabiers bybrengd, komd met mijn gevoelen alderbest over-een. Te weeten hy zeyd*; Datter in Egipten een Veld geweest is, waar
„ in veele Putten gevonden wierden, die groote overvloed van Pik en vloeyen-
„ de Harst hadden; uyt welke de Priesters, die de Kragt der Natuure niet on-
„ kundig waaren, eenige Pypen tot in de Onder-Aardze Begraafplaatzen, met
„ veele behendigheyd wisten heenen te leyden, en door dat middel de Brand-
„ voedende Stoffe in de plaatzen, jaa in de Lampen zelfs overbragten. Daar-en
„ booven waaren de Lampen met een Pit voorzien uyt Onverbrandelijk Vlas
„ Gesponnen; zulx yder Lamp eenmaal Aangesteeken, altijd Brande weegens
„ d'onophoudelijke Toevloed der Olyagtige Harst, en d'Onverbrandelijkheyd
„ van het Linnen Pit. *Deeze wijze van Gedunrige Ligten toe-te stellen*, vervolgd Kircherus, *dunkt my Natuurlijk en ligt om doen geweest te zijn; voornaamelijk*

Kircherus een groot Voorstander der altijd Brandende Lampen. Die daar toe 't verhaal van Burratinus bybrengd.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

melijk in plaatzen die overvloed van Steen-Olye *hebben; en het schijnd my toe dat d' Arabiers, van het geduurig Ligt, in de Grafsteeden met Brandende Lampen, niet zonder waarschijnelijke reeden Oordeelen.* Dit zeyd Kircherus. Maar naadien het geschil der Natuurkundigers niet en is, of men Lampen, door Pypen geduurig met Olyë voeden, en aan Brand houden kan; maar of men dezelve in afgezonderde plaatzen Eeuwig Brandende kan houden, zonder nieuw Voedzel te geeven; zoo zijn dit slegts praatjes voor de Vaak; die genoeg zijn om te toonen, Dat men 't stuk onder veelerley spartelingen gewonnen geeft. Doch dit is deezen Schrijver meermaal overgekoomen. Hy voegter ten laatsten by; Dat het oogmerk, waarom d'Egiptenaars en andere Volken, dusdaanige Lampen in de Begraafplaatzen stelden, niet anders geweest is; als op datze daar meede betoonden te gelooven; Dat gelijk de Natuure van het Vyer, met d'uytwerking der Goden, het naast over-eenkomd; de Goden die de bewaaring der Doode Lichaamen aanbevoolen was, ook alzoo door verborgene meedelijdentheyd, dieze hier door verkrijgen, weegens de geduurige teegenwoordigheyd des Ligts, die een Waarteeken haarder Goddelijkheyd is; te-het tot de Bewaaringe der weggeleyde Lichaamen waaken zouden. Doch hier van hebbenwe alreede genoeg gezeyd, doewe van de Lijkverzorging der Egiptenaaren, op de Begraaffenis van den Aards-Vader Jakob spraaken. Dus mag dan hier de Beroemde Lampverzorging die d'Egiptize Koning Mycerinus, zoo over hem zelven, als ter Gedagtenis van zijn Afgestorvene Dogter tot een Jaar-Feest invoerde, het hek sluyten: Van welk Herodotus zoo opmerkelijken Verhaal doed, Dat het de Vermaarde Licetus de moeyte waardig gescheenen heeft, den aanvang van zijn deftig Werk over de OUDE LAMPEN, daar meede te Veçieren.

Lampen waarom by de Dooden gesteld.

Nu willen wy afdoen, 't geënwe in den aanvang der Egiptize Feest-Daagen van derzelver verscheyde Jaar-Reekeningen gerept hebben; naadien om zulx te doen, het hier de regte plaats scheen, dit Hoofdstuk niet onnuttig daar meede te besluyten, en dan in 't volgende, tot de Burgerzeeden der Egiptenaaren over-te gaan. Het gemeen Erfgerugt onder de Geleerde, wil ons wijsmaaken, Dat de Egiptenaars van Ouds geen andere dan ***Maan-Jaaren*** in gebruyk hadden, welke niet langer duurden, dan de tijd in welke de Maan haar Ronde doed; jaa daar word van zommige uyt de Rabbijnen bygedaan, Dat zy dit van de Hebreën hebben geleerd, die zulx van den Aards-Vader Abraham hadden overge-erft. En hebben dit nu en dan by-gebragt om de H. Historie aangaande de Langleeventheyd der Oude Vaderen te Bespotten. Maar dat dit laatste Onwaaragtig is, zullen wy strax uyt de gantze draad van Moses Historie en't Leeven der Patriarchen toonen. Onder-en-tussen schijnen d'Egiptenaars volgens Censorinus niet heel lang by de Maan-Jaaren gebleeven; want ziende dat deeze wijze van Reekening in veele voorvallen, met haare handelingen niet wel over-een quam, hebbenze in plaats van een enkelde Maan-loops-Jaar, een Jaar van Dry Maanloopen, en daar naa van Vier Maan-loopen ingevoerd. Dit houden zommige wel voor-vast, maar willen onder-en-tussen daar by aangemerkt hebben, Dat zig niet alle Egiptenaars, maar slegts eenige in byzondere Landstreeken, daar de Maan Aangebeeden wierd, naa dusdaanige Maan-Jaaren hebben gevoegd; Doch dat het grootste deel van Ouds, het Zonne-Jaar van 360, en naaderhand, van 365 Daagen, hebben ingebruyk gehad, welke Jaar-Reekening nogtans ten laatsten aan alle Egiptenaars gemeen geworden is. Want gelijk de Heemelloopkenners onder die welke het Maan-Jaar onderhielden, haast vernaamen, Dat hun ook door de toevoeging van Dry of Vier Maan-loopen, geen genoegzaame voldoening, in de verdeeling des tijds geschiede, hebbenze daar naa, het Jaar in 360 Daagen, of in XII Maanden van Dertig Daagen begreepen, op datze yder Maand van even 30 Daagen, met de XII Teekenen van den *Zodiak*, deeden over-een koomen. Deeze Jaar-stelling is een wijl-tijd in gebruyk geweest, en allengskens in de Heemels-loop wijzer geworden zijnde, vernaamenze haast dat het Jaar van 360 Daagen, met de Jaarlijkze loop der Zonne door den

Egiptize Jaarreekening naagespoord en verklaard.

Om wat reeden zommige gezeyd hebben, Dat de Oude Hebreën alleen Maan-Jaaren hadden van 30 Daagen.

Zonne-Jaar van Ouds 360 Daagen gereekend.

30
12
———
60
30
———
360

En naaderhand met 5 Daagen veermeederd en tot 365 gebragt.

den Teeken-Kring, niet wel uytquam, maar deſſelfs Loop, Vijf Daagen langer dan dit Jaar was; en wierden daar door vermaand het Jaar met een byvoegzel van Vijf Daagen te vermeerderen, gelijkwe dat te vooren, tot een Inleyding der Egiptize Feeſt-Daagen, uyt Herodotus, en de waarneemingen van Schaliger en Voſſius, hebben aangemerkt. En dat deeze Jaar ſtelling naa de Zonneloop, vry Oud, en buyten twijffel lang voor Moſis tijd, in gebruyk was, magmen eenigzinds bedenklijk uyt Moſes zelfs leeren; wanneer hy Gen. 1: 14. de Goddelijke Raadſlag der Scheppinge, duſdaanig ſpreekende invoerd; *Ende Godt zeyde; Datter Ligten in 't Uytſpanzel des Heemels zijn*, &c. *En datze zijn tot Teenen, en tot gezette Tijden, ende tot Daagen, ende Jaaren.* Nogtans geloofdmen, Dat d'Oude Jaar-ſtelling, daar in ten eerſten is te kort gebleeven, dat zy het zelve geenzinds door toevoegen van een Vierendeel Daags, of Zes Uuren verlengden, om met den Loop der Zonne net-uyt te koomen: Of datze door het onderſteeken van Viermaal Zes Uuren, dat is een heelen Dag, het Vierde Jaar tot een *Schrikkel-Jaar* maakten.

Buger-Jaar van de Egiptenaars Gods-Jaar genoemd.

Maar het Jaar van 365 Daagen wierd by alle Egiptenaars, die volgens Herodoot, daar van d'eerſte Vinders zijn, en veel andere Volken voor het regte en algemeen Burger-Jaar aangenoomen; en volgens Horapollo, *Gods-Jaar* genoemd. Want naadien d'Egiptenaar de Zonne, GOD noemden, was het geen wonder, datze ook het Zonne-Jaar, de Naam van *Gods-Jaar* gaaven.

365
4
1460

365
4
1460
1
1461

Als die miſſchien uyt de nette over-eenkomſt met de Loop der Zonne, eenigzinds ſcheemeragtig meenden te zien, Dat zulx van Goddelijke Inſtellinge was, gelijkwe terſtond uyt Gen. 1: 14. hebben aangemerkt. Aldus is dan hun Jaar-ſtelling, om de Vier Jaaren, eenen vollen Dag te kort geſchooten; begrijpende dien tijd, by hen ſlegts 1460 Daagen; daar het onze van 't eene Schrikkel-Jaar tot het andere, 1461 Daagen teld. Ten laatſten zegtmen; Dat ook dit Burger-Jaar by d'Egiptenaars, tot een waar Zonne-Jaar geworden is, verlengende yder Jaar met een Vierendeel Daags, en wierd alzoo tot 365 Daagen en 6 Uuren gebragt; hoe veel tijd de Zonne van nooden heeft, om eenmaal haar Ronde gedaan te hebben, weeder op haar eygen plaats te koomen:

Oorſprong van 't Schrikkel-Jaar, dat om het Vierde Jaar een Dag langer is.

Waar uyt dan het Vierde Jaar, door 't onderſteeken van eenen Dag, uyt Viermaal 6 Uuren genoomen, tot een *Schrikkel-Jaar* gemaakt is. Want dat het ſtellen van Schrikkel-Jaaren, by d'Oude Egiptenaaren, op dezelve wijze als thans onder ons, in gebruyk was, willen zommige uyt het getuygenis van Diodorus Sikulus beveſtigen, dat aldus luyd;

En van ouds by de Egiptenaars in gebruyk.

De Daagen by d'Egiptenaars worden niet by de Maane gereekend, maar naa de Loop der Zonne, zoo dat zy aan yder Maand, Dertig Daagen geeven; en aan de XII *Maanden, Vijf Daagen en een Vierendeel toevoegen; op datze alzoo een volkoomen Omloop des Jaars zouden hebben.* Maar alhoewel het zoo wel uyt deeze als andere Oude Blijken, waarſchijnelijk doorſtraald, Dat de Schrikkel-Jaaren lang voor de tijd van Alexander de Groot, by d'Egiptenaars in gebruyk waaren: En datze die ook niet van de Grieken noch Latijnen, maar deeze veel-eer van de Egiptenaars geleerd hebben; (gelijk onder anderen Eudoxus de Leerling van Plato, door Gedienſtigheyd en Geſchenken, deeze Weetenſchap van hen verkreeg, en naamaals uyt Egipten tot zijn Vaderland weedergekeerd, den Grieken heeft meede gedeeld; als Strabo aanteekend;) ſchijnd ons nogtans Herodotus in den dut te brengen, wanneer hy zeyd, Dat d'Egiptenaars het Jaar beeter als de Grieken verdeelen, *Om datze geen Schrikkel-Jaaren kenden:*

Kerklijke Jaar-ſtelling by de Egiptenaars' die geen Schrikkel-Jaar kenden.

't En zy dan dat wy meenen, Dat dien Schrijver hier alleen van de Prieſterlijke Jaar-ſtelling gewag maakt; welke geene Schrikkel-Jaaren onderſtaaken, op dat de Feeſt-Daagen door vervroeging, door alle tijden des Jaars mogten heenen ſwerven. Waar toe miſſchien ook dit in-agt diend genoomen, Dat Herodotus zig in deeze dingen, met Vulkanus Prieſters beraaden heeft. Doch hier teegen leyd Cenſorinus aangekant, en ontkend dat'er ooyt duſdaanige onderſteeking van 6 Uuren in het Burger-Jaar der Egiptenaaren zy geweeſt; *Alhoewel*, zeyd hy, *dat hun Heylige en Hieroglyfize Jaaren zulx mogten gehad hebben.* Een inval voorwaar, die onder de Geleerde veel ſpel gemaakt

maakt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

maakt heeft. Want gelijk we ftrax verneemen zullen dat het Heylige of Priefter-Jaar, weegens de fwerving der Feeften, geen Schrikkel-Jaaren fcheen te dulden, maar heel noodzaakelijk plaats in 't Burger-Jaar hadden, alzoo fchijnd by-naa de Kaart hier zoodaanig verfteeken, Dat het gantze Schrikkel-Jaar der Egiptenaars, voor de laater tijden zal moeten uytgewift worden. En de Geleerde Biffchop Ed. Stellingfleet is van meeninge, dat hy uyt de bygebragte plaatze van Cenforinus, de middel gevonden heeft, om het heftig Gefchil tuffen de Geleerde Mannen, Schaliger en Petavius, aangaande d'Oudheyd der Schrikkel-Jaaren by d'Egiptenaars, te vereffenen. Het blijkt zeyd hy, aan d'eene zijde uyt Cen-

En uyt wat bygeloovigheyd hen zulx overquam.

,, forinus klaar, Dat het Burger-Jaar geen onderfteeking gehad heeft; maar dat
,, het zelve een Vierdedeel Daags minder, dan het Natuurlijk Jaar begreep. Voe-
,, gende Cenforinus daar by, Dat het daar by toequam, dat het in 1461 Jaaren,
,, zijnde het groot *Heliakaals* Jaar, tot het zelve beginzel weederkeerde; want
,, alsdan verfcheen de Hondftar weeder op den eerften Dag der Maand *Thoyth*,
,, gelijk zy deede in 't begin van het groote Honds-Jaar. En dat deeze zoort van
,, Burger-Jaar noch onder hen in gebruyk bleef ten tijde van Cenforinus, ('t welk
,, was naa de *Dionyfiaanze* reekening, 238.) blijkt daar uyt, dat hy zeyd;
,, Dat in het Jaar waar in hy zijn Boek fchreef, de Nieuwe Maan van de Maand
,, *Thoyth*, quam voor den Zeevenden Dag van de *Kalendæ* van *Julius*; daar die
,, 100 Jaar te vooren quam, voor de *Kalendæ* van *Auguftus*: Waar uyt klaar
,, blijkt, Dat het *Juliaanze* Jaar, fchoon zommige het teegendeel voorgeeven,
,, niet in gewoonlijk gebruyk was by d'Egiptenaaren: En dat Sofigenes, wan-
,, neer hy de Roomze Tijd-Reekening verbeeterde, en de geftalte van het Ju-
,, liaanze Jaar invoerde, daar in het Egiptize Jaar niet en heeft naagebootft;
,, maar dat van de Alexandrynze Grieken gevolgd is, die zig insgelijks van het
,, Vierdedeel Daags bedienden, dezelve voegende agter de 365 Daagen; 't geen
,, d'Egiptenaars niet en deeden; gelijk uyt de Gouden Cirkel in het Gedenk-
,, teeken van Ofymandus blijkt. Van welken Diodorus Sikulus uyt Hekatéus
,, gewag maakt; die in den omtrek van 365 *Kubiten*, verdeeld wierd in zoo veel
,, deeldjes voor yder Dag, met de waarneemingen van het Op-en Ondergaan
,, van verfcheyde Sterren, en de gewrogtens daar door voorfpeld. Waarom nu
,, dat Jaar by d'Egiptenaars in Burgerlijk gebruyk bleef, daar van geeft men dee-
,, ze reeden; Dat d'Egiptenaars uyt een Bygeloovige waarneeming wilden be-
,, zorgen; *Dat alle hunne Heylige Vierdaagen, zouden toepaffelijk zijn aan yder*
,, *Dag van 't Jaar.* Onder-en-tuffen is het aan d'andere zijde meede klaar, dat
,, de Alderwijfte onder d'Egiptize Priefters, door geduurige opmerking, de
,, noodzaakelijkheyd der *Byvoeging* ook wel gezien hebben, en datter 6 Uuren
,, aan yder Jaar ontbraaken, om 't zelve vol te maaken; en desweegen noodig
,, was, datter alle Vier Jaaren, een Dag wierd bygedaan: Dit iffet dat Diodo-
,, rus Sikulus ons van de Thebaanze Priefters, die de befte Sterrekundigers waa-
,, ren; en Strabo van de Heliopolitaanze getuygd; gelijk Horapollo zulx ook te
,, kennen geeft, wiens werk het was de Wijsheyd der Egiptenaaren te verklaa-
,, ren; en'er ook aldus van gezeyd heeft: *Wanneer d'Egiptenaars een Jaar wil-*
,, *den uytdrukken, noemden zy een* *QUADRANT, *om dat van d'eene Opgang der*
,, *Sterre* SOTHIS *tot d'andere, het Vierdedeel van een Dag wierd bygedaan:*
,, *Zoo dat het Jaar beftond uyt* 365 *Daagen*; (waar by een Vierdedeel Daags ge-
,, voegd;) *zy om de Vier Jaaren, een Dag booven dat getal, daar by reekenden.*
,, En hoe zeer Petavius, t'onregte, Schaliger van Valsheyd befchuldigt heeft;
,, in 't bybrengen van Horapollo, (alleen om dat de aantrekking niet en was te
,, vinden in het Hoofdftuk by Schaliger vermeld, in het Boek dat Petavius ge-
,, bruykte; is van de Geleerde Mannen alreeds aangemerkt. Gelijk Voffius Peta-
,, vius dan ook van onbedagtzaamheyd befchuldigt, dewijl in dry Drukken daar
,, hy van fpreekt, de bybrenging van Schaliger goed gevonden word. Naader-
,, hand heeft Conringius, Petavius poogen vry te Pleyten, met te zeggen; *Het*
,, *kan zijn, dat hy zig bediend heeft van den Druk van* Caufinus, *onderfcheyden*

* Vierde-Deel.

,, *van*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

„ *van de andere Dry*. Ziet daar eens om welke Beuzelingen, Geleerde Mannen „ zomtijds een Doodelijken haat zetten. Maar om weeder tot het voorige te „ keeren; daar van daan zijn d'Egiptenaars by trappen voortgegaan om grooter „ * *Omloopen* van Jaaren te maaken, (gelijk Eudoxus zijn *Tyd van Zes Jaaren*, „ in Griekenland bragt, naa 't ontwerp van 't *Honds-Jaar* der Egiptenaaren,) „ waar uyt zy een groot Honds-Jaar toestelden, dat zoo veel Jaaren inhield, „ als het Juliaanze Jaar Daagen telde; en ten laasten het aldergrootste *Honds-* „ *Jaar*, 't geên zoo veel Jaaren vervatte, als Vier van die groote Honds-Jaaren; „ naamelijk 1461 Jaaren. En zoo zien wy, dat die groote *Perioden* of Tijd-be- „ vattingen, onder hen by trappen voortquaamen, naa datze met'er tijd, de Na- „ tuur van het Jaar beeter begonden te verstaan, &c. Dus ver d'aanmerking van Stellingfleet. Die ons daar in genoegzaam ondersteund; Dat hoe het ook met de waare Oudheyd der Schrikkel-Jaaren onder d'Egiptenaars mag geleegen zijn; voor heel waarschijnelijk te houden zy, dat'er behalven 't gemeen Burgerlijk Jaar, welke ten dienste van allerley menschelijke onderhandeling, en Volk-bestuur in gebruyk was; by de Priesters en Sterrekykers noch een ander *Verloopend* en *Los Jaar*, is in gebruyk geweest; Dat by hen, *Heylig-Jaar*, *Goden-Jaar* en ook *Geheym* of *Verborgen-Jaar* genoemd wierd; bestaande even als de eerste Burger-Jaaren, uyt 365 Daagen, zonder byvoegzel der gezeyde 6 Uuren, die om het Vierde Jaar, een Schrikkel-Jaar van 366 Daagen maaken: Zulx dit Heylig-Jaar, in Vier Jaaren tijds, een vollen Dag, voor het regte Zonne-Jaar te rugge weêk; en alzoo in 40 Jaar 10 Daagen, in 80 Jaar 20 Daagen veragterde; waar door het dan gebeurde, Dat d'Egiptize Feest-Daagen, ter-Eeren van haare Goden ingevoerd, yder Jaar verliepen, en Jaar om Jaar, zoo veel te vroeger quaamen. Want in deezer voegen heeft Geminus opentlijk getuygd, Dat het Feest van de Godinne Isis, dat ten Tijde van Eudoxus in de Winterze Zonnestand quam, naaderhand by zijnen tijd, een heele Maand vroeger gekoomen is. En wierd deeze verlooping der Feesten van de Priesters daarom voordagtelijk ingevoerd, op dat de Viertijden der Goden, niet altijd op een-en dezelve tijd des Jaars voorvielen; maar met verloop van Jaaren eyndeling door al de Zaayzoenen des Jaars heenen wandelen, en een zelve Feest alzoo by beurten in de Zoomer, Winter, Herfst, en Lente koomen zou; geloovende dat de Goden in den tijd van 1460 Jaaren al de Gewesten der Weereld doorsworven, en yder Graad in den Teekenkring, en de Daagen der Maanden by verloop van tijd door keuyërden, om geen Oord der Weereld, noch deel van het Jaargety, van haar noodwendige Teegenwoordigheyd ontbloot te laaten; op dat de Vier voornaame Godheeden, te weeten *Sothis* of *Hermes*, *Isis*, *Osiris* en *Horus*, die in 1460 Jaaren, dat is, naa verloop van een *Sotise Eeuw*, weederkeeren van daar zy gekoomen waaren; alle Vier Jaaren in den tijd van 1460 Daagen, hersteld wierden. Waar toe men hier mag te raade neemen, 't geên wy aangaande 't onderscheyd der Swervende Jaar-Feesten by d'Egiptenaars, en de Niet-Swervende by de Hebreën, in de Joodse Oudheeden over den *Tammuz* hebben aangemerkt; op datwe het Beweenen van den Egiptizen Osiris, die in de Swervende Maand *Athyr* of *November* inviel, met die van der Joden *Tammuz* Ezech. 8: 14. in de Maand van deezen Naam, naamelijk die tussen onzen Junius en Julius invald, tot een-en 't zelve Feest bragten. Maar gelijk beyde het *Sotisch* Gety, of de Vier-Jaarige tussen-tijd van 't een tot het ander Schrikkel-Jaar, en het Burger met het Priester-Jaar, by d'Egiptenaars in 't algemeen, het *Gods-Jaar* genoemd wierd, alzoo wierd ook yder der Vier-Jaarige tussen-tijd tot het een en 't ander Schrikkel-Jaar, naa een van de strax-genoemde Godheeden van Egipten genoemd. Dus wierd het eerste Jaar SOTHIS of THOYT, dat is, *Hond* genoemd, naa den Hond-vormigen *Hermes* of *Merkurius*, (verstaat anders *Anubis*;) want de Zon in de Hond-Sterre zijnde, begon by d'Egiptenaars het Nieuwe-Jaar. Het Tweede Jaar voerde de Naam van *Isis* of *Serapis*; het Derde van *Osiris*; en het Vierde van *Horus*; dien d'Egiptenaars ook *Kemin* noemden. En daarom

*Perioden.

Het waar onderscheyd van 't Burger-Jaar en Godsdienstig-Jaar, aangeweezen.

Joodse Oudheeden het 1397. Blad.

Wanneer het Nieuwe Jaar by d'Egiptenaars begon.

daarom; wanneer zy het Vier-Jaarig *Sotisch* gety vertoonen wilden, maakten-ze een Beeldnis van Hermes, of Merkurius met een * Honds-Kop, staande op een Krokodil, met een Heemel-Bol in de Hand; hoedaanig wy hem hier vooren, in de Beschouwing van Anubis op een Roomzen Steen van Boyssardus in Afbeelding vertoond hebben; aan d'een zijde verzeld zijnde met het Hoofd van Jupiter Ammon, aan d'andere zijde dat van Serapis met de Maat van de Nyl op 't Hoofd; waar by gevoegd de Beeldnis van een Ster, die volgens d'Uytlegging van Manilius, het Waarteeken van Isis te kennen geeft. En gelijk het boovenste Opschrift van deezen Steen ΘΕΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ, *De Goden Gebroederen* wil aanduyden; alzoo agtmen, Dat zy door dusken Afbeelding niet anders hebben willen te kennen geeven; als dat de Vier voornaame Goden van Egipten, *Thoyth* of *Hermes*, *Isis*, *Osiris* en *Horus*, de Bescherm-Goden van het Sotize Jaar waaren. Hoedaanigen Vier-Jaarigen tussen-tijd, noch heedensdaags van de Koptisten en Abyssinen, (welke zoo ver Kristenen zijn datze d'Euangelien kennen) Onderhouden word, alleen datze de Naamen der Vier groote Goden der Egiptenaaren, veranderd hebben in die der Vier Euangelisten. Want het eerste Jaar naa het Schrikkel-Jaar word *Mattheus*, het Tweede *Markus*, het Derde *Lukas*, en het Vierde *Johannes* genoemd. Zulx het naa onze gissing genoeg zal zijn, de Naamen der Egiptize Maanden, zoo die in Orden het Jaar uytmaaken, op 't eynde van dit Hoofdstuk in een Tafel te laaten volgen, om dezelve daar in teegen die der Hebreën, en onze heedensdaagze, voor zoo-veelze stukwijs daar meede over-een koomen of tussen-invallen, in vergelijking gebragt te zien: en daar in de Orden, zoo zy by elk in rang volgen niet vergeeten. Rest dan alleen noch met een woord aan-te wijzen; hoe onwaaragtig het voorgeeven van zommige Bybel-Vitters te agten zy, wanneerze willen, Dat Moses in de Jaar-Reekening der Lang-Leevende Vaderen, voor en naa de Zondvloed, geen Zonne-Jaaren van XII. Maanden, maar Maan-Jaaren van 30 of 36 Daagen gebruykt heeft, en dat de Hebreën zulx misschien van d'Egiptenaaren, of d'Egiptenaaren van de Hebreen ontleend hebben. Doch het blijkt zeer ligt, Datze Dwaalen die zoo gezind zijn; want zoo Moses in de Leevens-tijd der Oude Vaderen zoodaanige Maan-Jaaren gebruykt heeft, zal'er voorzeeker volgen, Dat Henoch en Kainan, die op haar Vijf-en 't Zestigste Jaar Kinderen Teelden, doe ter-tijd naauwlijx Zes Jaaren Oud waaren, en Methusalem, de Oudste van alle die bekend staan, zal geen Zeeven-en 't Neegentig Jaaren geteld hebben. En zoo wy slegts ook een staal van die bybrengen, welke naa de Zondvloed Vermaard zijn; (want wy spreeken van bekende dingen;) zal de Vader Abraham van wien de H. Histori-Schrijver zeyd; *Dat hy Oud en Zat van Daagen was*, Gen. 25: 8. (gelijk hem Kap. 15: 15. was toegezeyd, *Dat hy in Goeden Ouderdom zou Begraaven worden.*) maar Agtien Jaaren Oud geweest zijn als hy Stierf: 't Geên t'eenemaal Belachhelijk is. En naadien'er in de Historie van de Zondvloed gewag gemaakt word, van de *Tiende Maand*, en van den XXVIIste *Der Tweede Maand*, en op meenige andere plaatzen, isset t'eenemaal waarschijnelijk, dat d'Oude Hebreën, even als wy, Jaaren van XII. Maanden hebben gehad, vergelijkt eens Num. 28: 14. het Offer der Nieuwe Maane, welke Maanden, naa de meeninge van veel Fraaje Uytleggers, zommige die vol waaren, XXX. andere die niet vol waaren XXIX Daagen begreepen. Invoegen de Hebreën hun Jaaren naa den Loop der Maane Reekenden, maakende in alles 354. Daagen; hoedaanige Maan-Jaaren, op gezette tijden door tussenschieten van een Maand, geëffend wierden met onze Zonne-Jaaren, en alzoo in der daad met dezelve gelijk waaren. Invoegen haare Jaaren, nu van 354, dan van meer Daagen waaren, naa datze XII of XIII Maanden hadden. Naamelijk, haar Jaar was zoo veel Maanden alsser tussen twee Herfsten quaamen, het zy *Twaalf*, het zy *Dertien* Maanden, welke d'aller-eenvoudigste Reekening was, genoomen van de Maan, wiens Loop men op 't ligste naareekenen kan; en derhalven met die eerste tijden zeer wel over-een quam; blijvende egter het begin des Jaars altijd in

* Ziet d'afbeelding hier van te vooren bygebragt.

Koptize Abyssinen hebben de 4 Jaargetyden naa de 4 Euangelisten genoemd.

Moses heeft in de Jaaren der lang Leevende Vaderen geen Maan-Jaaren gebruykt.

Gen. 8.

Hoe de Hebreën hun Jaaren Reekenden.

den Herfſt, door de Vervulling van de Dertiende Maand, als het van nooden was; en haar Jaar alzoo een Zonne-Jaar gelijk wierd, en ten naaſten by onbeweeglijk bleef. Dat het hier meede alzoo is geleegen geweeſt, hebben zommige, uyt Moſes aanteekening van de Staande Wateren der Zondvloed aangemerkt: Wanneer Gen. 7: 24. gezeyd word; *De Wateren hadden de overhand booven d'Aarde, Honderd en Vijftig Daagen*; (daar onder gereekend, de 40 Daagen Reegens, dewijl d'Arke naa 150 Daagen, ſtil ruſte op de Bergen van Araradt, naamelijk op den 17[den] Dag der Zeevende Maand, Gen. 8 3,4.) zoo blijkt dat de Wateren 5 Maanden lang geſtaan hebben, en dat elke Maand hier op 30 Daagen gereekend word; om dat Noach geduurende den Reegen, en Ongeſtuymigheeden des Watervloeds, die de Lugt den tijd van 5 Maanden ontſtelde, de Nieuwe Maane niet en konde waarneemen, en deſweegen yder Maand op 30 Daagen reekenen moeſt; gelijk de Hebreën altijd deeden, wanneerze de Nieuwe Maane niet en zaagen, maar anders niet en geſchiede; en welk ook zonder twijffel, naa het ophouden des Reegens, als Noach de Maane weederom zag, van hem verbeeterd is: Zulx hy de volgende Maanden weederom ſtelde, nu op XXIX dan op XXX Daagen. Waar van dan nu genoeg, om dit Hoofdſtuk, met de Maand-Tafel der Egiptenaaren, in vergelijking van die der Hebreën, en onze te eyndigen; naadien wy elders van der Joden Jaar en Maan-getijden, als meede van hun *Feeſt der Nieuwe Maanden*, met opzet zullen ſpreeken. Dit dan zijn de Maanden der Egiptenaaren geweeſt; die aldus volgden, en met de Hebreeuwſe, Latijnze en Nederlandze Benaaming, en Orden duſdaanig tot malkanderen ſtonden.

30
5
150

	EGIPTIZE.	HEBREEUWSE.	LATYNSE.	NEERDUYTSE.
d'Eerſte.	THOTH.	6 Elul.	9 *September.*	9 Herfſtmaand.
Tweede.	PAOPI.	7 Tisri, of *Ethanim.*	10 *October.*	10 Wijnmaand.
Derde.	ATHYR	8 Marcheſuan of *Bul.*	11 *November.*	11 Slagtmaand.
Vierde.	CHOIAK.	9 Chaſleu of *Ciſleu.*	12 *December.*	12 Wintermaand.
Vijfde.	TOBI.	10 Thebet.	1 *Januarius.*	1 Loumaand.
Zesde.	MECHIR.	11 Schebeth.	2 *Februarius*	2 Sprokkelmaand.
Zeevende.	FAMENOTH.	12 Adar.	3 *Martius.*	3 Lentemaand.
Agtſte.	FARMOUTH.	1 Niſan of *Abib.*	4 *Aprilis.*	4 Grasmaand.
Neegende.	PASKOIS.	2 Jiar.	5 *Majus.*	5 Bloeymaand.
Tiende.	PAONI.	3 Sivan.	6 *Junius.*	6 Zomermaand.
Elfde.	EPIP.	4 Thamus.	7 *Julius.*	7 Hooymaand.
Twaalfde.	MESSORI.	5 Ab.	8 *Auguſtus.*	8 Oogſtmaand.

Dus verre de Maand-Tafel der Egiptenaaren: En aangaande de Maanden der Hebreën, hoe dezelve met een gedeelte in onze Maanden invallen, daar toe hebben wy een andere plaatze beſteld, om dat in 't byzonder aan-te wijzen, dewijl we hier noch met d'Egiptize dingen beezig zijn. Diend derhalven van derzelver Maanden alleen noch aangeteekend, hoe zy ten aanzien van onze Maand-Reekening, haar Begin naamen; die duſdaanig was: De Maand *Thoth*, die d'eerſte van 't Egiptize Jaar was, begind op den XXIX. van Oogſtmaand; anders *Auguſtus* genaamd. De Maand *Paopi*, op den XXVIII [a] Herfſtmaand. *Athyr* op den Zeſden Dag van [b] Wijnmaand. *Choiak*, op den XXVII van [c] Slagtmaand. *Tobi*, op den Zelfden Dag van [d] Wintermaand. *Mechir*, op den XXVI van [e] Loumaand. *Famenoth*, op den XXV van [f] Sprokkelmaand. *Farmouth*, op den XXVII van [g] Lentemaand. *Paskois*, op den XXVI van [h] Grasmaand. *Paoni*, op den Zelfden Dag van [i] Bloeymaand. *Epip*, den XXV van [k] Zoomermaand. En *Meſſori*, die de laatſte der Egiptize Maanden was, op den zelven Dag van onze [l] Hooymaand. Te weeten onze Maanden naa den Ouden Stijl geſteld zijnde, die men telkens met Tien Daagen daar by te voegen, ligtelijk tot den Nieuwen Stijl kan overbrengen indien men zulx noodig heeft. Waar van den Oorſprong der verzettinge, agter zommige van onze Almanakken, of Maand-Wijzers, uyt Anth. Maginus gevonden word. Voorts worden in deeze

Hoe d'Egiptize Maanden haar begin naamen.

[a] September. [b] October. [c] November. [d] December. [e] Januarius. [f] Februarius. [g] Martius. [h] Aprilis. [i] Majus. [k] Junius. [l] Julius.

laatſte

laatste Maand *Messori*, wanneer 't gemeene Jaaren zijn, om dezelve alswe gezien hebben Vijf Daagen toegevoegd, tot 365 Daagen te brengen; by de Grieken EPAGOMENES, en de Kopten NISI genoemd; doch in de Schrikkel-Jaaren; doenzer 6 Daagen by, dieze tussen den Agt-en Negen-en Twintigsten van * Oogstmaand, *Ouden Stijl* insteeken; welke dan naa de *Nieuwe Stijl*, komd te vallen op den Zeevenden en Agtsten van Herfstmaand, gezeyd *September*. En op dat men te gemakkelijker onthouden mogt hoe veel Daagen yder Maand van ons gemeen Jaar, aan 't getal van 365 toebrengd; heeft men daar toe dit Spreukje uytgedagt.

*Augustus.

30
4
120---120
31--- 28
7
217---217
365

Dertig Daagen heeft November, Agt-en-Twintig * een alleen,
April, Juny en September; Al de rest heeft Dertig-Een.

*Februarius.

TWAALFDE HOOFDSTUK,

KORT INHOUD DEEZES HOOFDSTUKS.

Egiptenaars *van Ouds een* Afgezonderd Volk, *Dat geen* Vreemde Zeeden *aannam, en zulx nuttig van* Israëls Wetgeever *naagevolgd. Yts van der Egiptenaaren* Besnijdenis. HEBREEN *by d'Egiptenaars voor een* Hard *en* Sterk Volk *gehouden.* Swijnen-Hoeders *in Egipten meer dan andere* Herders Gehaat. Joodse viezigheyd *in 't Verkeeren met andere Volken, uyt* d'Egiptize gewoonte *aangekleefd.* Manschap *in Egipten oeffend meest allerley* Vrouwen werk; Pissen *al Zittende, de Vrouwen al* Staande; *met een Bedenking of zulx ook by de* Hebreën *is naagevolgd, en van wat Ouderdom de* Onderbroeken *by hen zijn.* Zeedigheyd der Hebreën, *in 't noemen van* Oneerbaare dingen; *met een Bedenking over de Spreekwijs;* AL WAT AAN DE WAND PIST. 't Gebod van Vader en Moeder te Eeren, *waarom met een* Belofte *verzeld.* Egiptenaars *houden* Zobere Tafel, *Beminnen de* Verkoelende Aardgewassen *en* Ververssingen. Visch-Eeters *by d'Egiptenaars.* Nyl-Water *hoe in* Houte *en* Steene Vaaten *te Klaaren gezet; met een aanmerking op derzelver* Verandering in Bloed. Egiptenaaren *doen hun* Gasten *over Maaltijd, aan de* Dood *gedenken; zijn veelerley* Ziekten *onderworpen, en onbevreest voor de* Pest. *Natuurlijke gesteldheyd van* Egipten, *tot de* Plaagen *onder* Moses *bezien. Waarom het* Water *in Egipten, juyst* in Bloed *moest Veranderen. Wat* Landstreeken *in Egipten de* Gezondste *zijn.* Genees-Meesters *in Egipten bemoeyen haar elk met* eenerley Ziekte. Woonhuyzen *der Egiptenaaren beschreeven; en waarom* d'Inwoonders *zoo zeer* d'Open lugt *beminnen.* Dogters *hoe in* Egipten *de tijd van haar* Houwbaarheyd *bekend maaken.* Baaden *waarom by d'Egiptenaars gezogt; En waarom de* Vrouwen *zoo zorgvuldig* de Schaamelheyd Bescheeren? *Der Egiptenaaren* Schip-bouw *en* Bieze Schuytjes *bezien.* Egipten *ongemeen* Talrijk *in* Steeden. Memfis *van Ouds* Momptha, *in de H. Schrift* Noph *en* Moph *genoemd.* Pyramiden *van* Egipten *niet van de* Israëliten *noch van* Josef *Gebouwd.* Obelissen *en* Graf-Spitzen *hoedaanig uyt de* Rotzen *Gehouwen, Vervoerd en* aan de Zonne *Geheyligd.* Joden *van Ouds* Hoovaardig op Graf-Teekenen. *d'Oude* Stadt Soan *of* Tanis *omtrent* Gosen *bezien. De Stadt* No, *of* Alexandrye, *en derzelver vermaarde* Boekzaal, Hoogeschoolen, *en* Joodse Synagogen *bezien; als meede, wat* Vermaarde Mannen *daar School geleegen, en* Geboortig *waaren.* Alexandrye *op de* Roomze Penningen *Vermaard gemaakt.* Heliopolis *of* Zonne-Stadt, *hoedaanigen* Queekerye *der Egiptize* Priesters. Moses, *waarom van* Manethon *een* Priester van Heliopolis *genoemd: Een Vermaarde* Tempel *aldaar van de* Joodse Priester ONIAS *Gebouwd. De Steeden,* Busiris, Bubastis, Python, Ramesse, Hermopolis, Butis, Naukrates, Pampremis, Koptos, Thebe, Syëne, Elefantine *en andere bezien.* Kolommen *met* Palmblaaden *aan de* Kapiteelen, *van Herodotus te* Butis *gedagt.* Vitruvius *van de Verstandigste Bouwkundigers buyten den* grooten Raad der Bouw-Meesters geworpen, *en alleen by de* Taalzifters *weegens 't bewaaren der* Griekze Konstwoorden, *(by de* Latijnen *aangenoomen,) in agting gehouden. &c. Met noch yts van de* Vraagbaaken *die te* Thebe *waaren.*

DAT d'Egiptenaars in haare Zeeden en Burgerlijke gewoonten, van meest alle andere Volken verschillig waaren, moogen wy niet alleen op 't goed geloof van Herodotus aanneemen, die aan zijn Tweede Boek, voordagtelijk en veel wijdloopiger van deeze Landaard, als van eenig ander Volk spreekt: Maar wy meenen dat'er ook in de H. Schrift genoegzaame blijken voorkoomen,

Egiptenaaren hebben van Ouds een Afgezonderd

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Volk willen zijn, die geen Vreemde Zeeden aannaamen.

koomen, die ons in dat gevoelen onderſteunen konnen. En gelijk gemelde Schrijver zeyd, Dat d'Egiptenaars niet alleen de Zeeden der Grieken pleegen te ſchuwen, maar ook geene van andere Volken aanaamen; alzoo heeft zulx de Geleerde Spençerus onder andere waarneemingen, aangaande de Spijs-Wetten, (die met een byzondere Uytkiezing den Hebreën in de Wet van Moſes Voorgeſchreeven zijn; om haar van de Afgodize gewoonten der Egiptenaaren en Sabeën, af-te keeren;) ſchijnen indagtig te maaken; Dat de Wetgeever daar omtrent zoodaanig heeft willen voorzien, op dat Gods Volk buyten Gemeenſchap der Vreemde Volken, afgezonderd en geenzinds met d'uytheemze Zeeden beſmet wierden; en men derhalven geheel niet van de waare reeden zal afwijken, zoo men in-agt neemd, Dat andere Volken dezelve maniere gehouden hebben, om de Vaderlijke gewoontens van alle Verderf te bewaaren: Naamelijk den Onderdaanen de naauwe ommegang met Vreemde Volken af-te ſnyën. In deezer voegen heeft ook Chæron d'Oude Egiptenaar, de Zeeden van d'Egiptize Prieſters verhaald, en daar van gezeyd; Datze met niemand te zaamen Leefden, die met haare Zeeden niet over-een quam: Jaa zy hielden 't zelfs een Grouwelſtuk te zijn, uyt Egipten te Vaaren, op datze zig te-bet mogten wagten van Overdaad, en Gewoontens der Vreemdelingen. En op dat gemelde Schrijver aan niemand mogt ſchijnen een quaade giſſing gedaan te hebben, met te zeggen, Dat Godt zijn Volk inſgelijks door zijn Spijs-Wetten, van de ommegang der Egiptenaaren, en alle andere Volken die een Vreemden Godsdienſt hadden, heeft ingetoomd; zoo wil hy dat men daar toe niet vergeeten moet aan-te merken; Dat het den Egiptenaaren ten tijde van Joſef, niet geoorloft was met de Hebreën Brood te Eeten, en dat zoodaanigen Gaſtmaal by hen voor Onheylig en Grouwelijk gehouden wierd; gelijk te zien is Gen. 43: 32. alwaar wy ligtelijk ontwaar worden, Dat Joſef, niet willende d'Egiptize Zeeden Schenden, zijn Broeders aan een byzonder-opgediſte Tafel onthaald: Het zy dan dat d'Egiptenaars dit als zommige meenen, om die reeden deeden, welke Moſes Exod. 8: 26. naaderhand aan Farao gaf; naamelijk dat de Hebreën van die Beeſten Aaten, die d'Egiptenaars voor Goden hielden; (alhoewel nogtans de plaatzen Gen. 43: 16. en Kap. 47: 6, 16, 17. en Exod. 9: 19. teegens die algemeene gewoonte ſchijnen aan-te loopen;) gelijk we elders van de Dieren die by d'Egiptenaars Gegeeten wierden, hebben aangemerkt; ten zy wy hier zommige Volken van Heyliger Zeeden onder d'Egiptenaars willen uytzonderen; Of dat het uyt een algemeene Inzettinge der Egiptenaaren zy geſchied, die hen gebood zoo wel van de Spijze en Spijsbereyding der Hebreën, als van alle andere Vreemde Volken te wagten; gelijk we reeds by Herodoot gezien hebben, Dat zy noch Mes, noch Spit noch Pot van de Grieken mogten gebruyken, of yts durfden Proeven dat daar meede was aangeraakt. Dus ſchijnd het eenigzinds zeeker, Dat d'aller-Wijſte Medicijn-Meeſter der Ziele, een kragtig Geneeſmiddel uyt het Boos Vergif heeft konnen maaken, en 't zelve op 't Konſtigſte tot behoud en Zaligheyd der Hebreën gebruyken, 't geên eertijds d'Afgodiſe Duyvel-dienders, tot haar Verderf gebruykt hebben. Maar alhoewel Herodotus zeer vaſt op d'Onvermengdheyd der Egiptize Zeeden ſteund, en daar by ook wil dat zy het Beſnijden der Mannelijkheyd van Ouds in gebruyk hadden, gelijk we in de Hiſtorie van Abraham, in't breede hebben aangeteekend; ontbreeken nogtans geen Geleerde Mannen welke van Oordeel zijn, Dat veel-eer d'Egiptenaars, de gewoonte van de Knegtjes te Beſnijden, van de Hebreën hebben overgenoomen, dan dat de Hebreën hun Voorbeeld daar in zijn naagevolgd. Onder deeze heeft het Petrus Cunæus hem laaten ter herten gaan; wiens gantze Reedeneering wy in de Hiſtorie van Abraham bygebragt, en te-gelijk hebben aangeweezen, Dat de verſchillige Hanteering en Leevens-wijze der Hebreën, die van Ouds meeſt Vee-Hoeders en een Hartvogtig Volk waaren, Gen. 46: 34. de grondveſt geweeſt zy, van den Haat der Egiptenaaren teegens dezelve; dewijl zy zelve het Leuy en Gemakkelijk Leeven Beminnende, de gemeene Man zig doorgaans met Vlas en

Wilden ook met de Hebreën geen Brood Eeten.

En zulx als een nuttig Exempel aan de Spijs-Wetten der Hebreën overgebragt.

Ziet het VII Hoofdſtuk I Deel.

Wat de Oorzaak van den

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Haat der Egiptenaaren teegens de Hebreën was,

en Linne-Weeveryen beezig hielden; en den Landbouw voornaamelijk de Vrugtbaarmaakende Nylstroom aanbevoolen lieten; dienze ook daarom als een voornaame Godheyd Eerden, en daar voor met Godsdienstige Buygingen needer vielen, wanneer flegts een Vat vol van dit Water in den Tempel gebragt wierd. Gelijk dan ook een van haare Faraôs of Koningen zelfs heeft moeten bekennen, Dat de Hebreën, een veel Sterker Volk dan d'Egiptenaars waaren; en datmenze daarom door Lasten Onderdrukken en Verswakken moest, op datze niet t' eenigertijd met des Koninks Vyanden aanspannende, teegens hem Opstonden, Exod. 1: 9. &c. Laat'er ons by-voegen; 't geên wy in de Historie van Jakobs aankomst in Egipten, in 't breede hebben aangeweezen; Dat de voornaamste Reeden van den Haat der Egiptenaaren teegens de Hebreën, ook hier uyt kan ontstaan zijn, Dat onder Dry of Vierderhande zoort van Menschen, welk Egipten Bevolkte, te weeten; *Priesters, Zoldaaten, Ambagts-Lieden* en *Vee-Hoeders*, de laatste d'alder Veragtste waaren: En die ook daar altijd, om datze van Ouds Vreemdelingen (even als de Hebreën aldaar naa Jakobs aankomst, in Gosen waaren;) zeer Hard, en als Slaaven gehouden wierden; zijnze nogtans Gevreest, om datze Sterk, en Woestaardiger dan de Steedelingen waaren, weegens haar Verkeering in d'opene Lugt, en ommegang met de Beesten: Neemende ongetwijffeld de Koningen, die 't bestuur naa Josefs Dood in handen hadden, in genoegzaame aanmerking, hoedaanig dit Herder-Volk eenige reyzen teegens d'Egiptenaaren Gerebelleerd, en haar zelven eenen Konink opgeworpen hadden: Zulx het niet anders heeft konnen zijn, of de Geheugnis van die Agt Feniçize Schaap-Herders, welke 142 Jaaren in Egipten met de grootste Strengheyd Geregeerd hadden, heeft de Vee-Hoeders in een quaaden Naam gebragt. Zulx zy daarom ook naderhand in de Laage Broeklanden, en by de Moerassen moesten Woonen. Welke Veragting, schoon het ook eensdeels het Stam-Huys van Jakob te-beurt viel, in de Vlakke Gras-Velden van Gosen, haar nogtans grotelijx is te nutte geweest, gelijk we elders hebben aangemerkt. Dat nu ook booven-al de Swijnen-Hoeders, in Egipten zoo-zeer Gehaat en Versmaad wierden; Dat zelfs haar eygen Inboorlingen in geen Tempel gaan mogten, noch met eens anders Dogter Trouwen, maar altijd onder malkanderen Hyliken; dewijl het Swijn by d'Egiptenaars voor zoo Onreynen Dier gehouden wierd, Dat by-aldien 't yemand in 't voorbygaan Aanrakte, hy terstond met Kleeren en-al moest in de Riviere springen om zig te Wassen; daar in zijn haar de Joden naderhand door Wettelijke Instellinge gelijk geworden: Waar van wy de reeden, op zijn plaatze zullen naaspooren; Daar wy dan klaar genoeg zullen toonen, Dat gelijk de Egptenaars meenden, datze door de Ommegang met andere Menschen, Besmet en Onreyn wierden, de Joden naderhand uyt die Oude Egiptize leere der Zuyverheyd, ook van gedagten waaren, Datze door het Aanraaken der Heydenen, Verontreynigd wierden. Want dat veele onder dit Volk van die meeninge waaren, Dat alle Menschen, die haare Heylige Ceremonien niet en Onderhielden, onder de Onreyne moesten gereekend worden, (zoo datze door Ommegang en Aanraaking, eenige Besmetting konden aanplakken;) zulx is niet duysterlijk uyt Marc. 7: 4. openbaar, als'er van de Farizeëze Joden gezeyd word; *Dat zoo dikwils zy van de Markt quaamen, zy gewoon waaren hun te Wassen, en veel andere dingen deeden die zy aangenoomen hadden te doen.* Welke Wassinge voorzeeker nergens anders om geschiede, als om dat zig op de Markten en omtrent de Koop-Hallen, dikmaal veel Vreemdelingen uyt de Heydenen lieten vinden, door welkers Aanraaking zy ligtelijk konden Besmet worden. Gelijk dan ook deeze Viezaards niet en wilden in het Regthuys van Pilatus gaan, om van de meenigte der Romeynen, die aldaar te zaamen quaamen, niet Verontreynigd te worden, Joan. 18: 28. Jaa dat de Joden zelfs in haare Dood, geen gemeenschap met de Vreemdelingen wilden hebben, zou ons misschien des Pottebakkers Akker konnen goed maaken, welke zy Kogten voor Judas getrokken Bloed-Loon, *Tot een Begraafplaatze voor de Vreem-*

Hebreën by de Egiptenaars voor een Sterk Volk geagt.

Waar van de Vee-Hoeders by d'Egiptenaars Veragt en Gevreest waaren.

Swijnen-Hoeders in Egipten meer dan alle andere Herders Gehaat.

Waar de Joden geleerd hebben dat het omgaan met Vreemdelingen haar Verontreynigde.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Vreemdelingen, Matth. 27: 7. Dat nu de Hebreën deeze zorgvuldigheyd van de Egiptenaars overgenoomen hebben, zou men hier uyt niet alleen moogen waarschijnelijk houden, Dat d'Egiptenaars lang voor Moses tijden, van 't aanraaken en d'Ommegang met Vreemde Volken, als van een Onreyne zaak zijn afkeerig geweest, gelijk we uyt Gen. 43:32. hebben gezien; maar ook daar uyt, Dat de Joden naaderhand, even in die zelve waan zijn geweest; Daar nogtans de gantze Ceremonieële Wet, van de Aanraaking der Heydenen geenzinds gewag maakt; noch dezelve belast als een stuk van Besmettinge te schuwen. Jaa waar toe Moses veel-eer in de Wet Deut. 23; 7. belast heeft, *Dat zy den Egiptenaaren geenzinds voor eenen Grouwel zouden houden*, en de reeden word'er by gezet. Waar toe wy ten laatsten ook noch dit voor geen kleen bewijs by tezetten hebben; Dat de Joodse Meesters eenpaarig belijden, Dat d'Onreynigheyd, welke zoodaanig door 't Aanraaken van een Heyden verkreegen word, datze tot d'Afwassinge verpligt, alleen op 't gezag der Rabbijnen gevestigd staat. Doch hier van moet in 't Ceremoni-Boek der Joden met opzet gehandeld worden. Dat wy terstond ook vermaanden dat d'Egiptenaars die de Steeden als de gemeene Burgerschap bewoonden, gewoon waaren zig met gemakkelijke Hanteeringen beezig te houden, en geeren, als men zeyd, met den Eers op 't Kussen Wrogten, zoo dat het behandelen van Vlas, Woll en Gaaren-Spinnen, Linne-Weeven en diergelijke Wijve-Werk, een Mannelijke Oeffening onder hen was; schijnd uyt veele Oude scheemeringen zeeker: En Herodoot gedenkter ook aan, wanneer hy niet alleen zeyd, Dat de Kolchers hun Lijnwaat, op de zelve wijze Weeven als d'Egiptenaars, maar hy teekend op een andere plaats ook aan, Datze binnens-huys op haar Getouwen zittende, het Scheer-Gaaren van Onder Inschieten, daar meest alle andere Volken zulx van Booven doen; terwijl de Vrouwen Koophandel drijven en Herberg houden. En 't geene hy strax daar by doed, is insgelijx geenzinds tot Roem van den Mannelijken Aardt der Egiptenaaren, te weeten; Dat de Vrouwen allerley Swaarte en gepak op haar Schouderen draagen; doch de Mannen op het Hoofd: Waar inze van veele Naatien, daar zulx regt anders-om geschied, van Verwijftheyd te beschuldigen zijn. Ook maakt Jesaias gewag van de Egiptize *Werkers in 't Fijne Vlas*, en de *Weevers van de Witte Stoffe*, Jesa. 19:9. Maar het geene misschien yemand zou moogen klugtig schijnen, is dit, Dat d'Egiptize Mannen pleegen al Zittende te Pissen, 't geên de Vrouwen al Staande deeden, Dat zommige de Kleeding der Mannen dank wijten: Gelijk wy te vooren hebben gezien, Dat dezelve booven Naauw en onder Wijd zijnde, in lossigheyd van die der Vrouwen, heel weynig verscheelden, en derhalven om te Wateren genoodzaakt waaren Needer te hukken, om zig anders van vooren met hun Pak op-te ligten, niet Onbeschaamdelijk te Ontblooten. En schoon eenige hebben gemeend, Datze ook Linne Onderbroeken hebben gedraagen, bevind men nogtans uyt gemeenschap van andere Oosterze Volken, Datze naa vooren geenzinds open, maar met een Sloof, als de Krop van een Beurs, om 't Lijf wierden toegehaald; dieze dan los maakten als zy Wateren moesten, en wel voornaamelijk alsse hun Gevoeg zouden doen. Doch andere zijn van gevoelen, Dat hunne Onderbroeken onder open en taamelijk wijd geplooyd, als een Vrouwen Keurs of Schort om 't Lijf hingen; zoo datze needer hukkende, de Naatuure tweezinds ontlasten konden, zonder zig te bevuylen. Waar uyt het dan ook schijnd voortgekoomen, Dat zommige Uytleggers gewild hebben, Dat de Hebreën, ook deeze wijze van doen by hen onderhouden hebben: (als die uyt de Wet Deut. 25:11. besluyten, dat d'Onderbroeken by hen in geen gebruyk waaren, en brengen daar toe Exod. 20:26. en 28: 42.) Zoo dat ook de gezeyde maniere om de Natuur te voldoen, by hen onder een Eerlijke wijze van spreeken genoemd wierd, *De Voeten te Bedekken*; om dat zy, die naa de wijze der Oosterze Volken, Lange en Losse Kleederen droegen wel om de Midden Gegordeld waaren, maar nogtans als zy bukten of neederhukten om hun Gevoeg te doen, de

'tGeên haar in geen Wet noch Ceremonie belast was.

d'Egiptize Manschap oeffend zig meest in Vrouwenwerk.

Egiptize Mannen Pissen al Zittende de Vrouwen al Staande.

Draagen Geslooten Onderbroeken.

Wat het zeggen wil de Voeten Bedekken.

1 Sam. 24. 4.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Voeten meede Dekten. Indeezer voegen meenden de Kamerwagten van Eglon, *Dat hy zijne Voeten Bedekte in de Verkoel-Kaamer*; doe Ehud tot hem was ingegaan, om hem de Reſt te-geeven, Judic. 3: 24. En zoo was ook Saul in de Spelonke gegaan *Om zijne Voeten te Dekken*, 1 Sam. 24:4. hoedaanig-een bewimpeling der Oneerbaare dingen, den Heere *Fleury* in zijn Reedenvoering over de Zeeden der Hebreën, als yts eygens aan dat Volk toepaſt, zeggende; *Haar Taal en Stijl van Spreeken, was Zeedig en t' eenemaal eygen aan de Beſchaamdheyd en Eerbaarheyd, op een maniere die van onze vry verſchillig was: Want zy gebruykten een langwijlige omweg, tot de dingen waar van wy gewoon zijn met minder voorwaarden te ſpreeken. Dus pleegen zy in plaats van* PIS, Water van de Voeten *te zeggen; voor* KAKKEN, de Voeten Openen. *En als zy de* DYE *of* HEUPE *noemden, verſtonden zy* de Schaamdeelen *welke daar naaſt aangeleegen zijn, en die men niet geern opentlijk met Naame noemd. In teegendeel hebbenze ook uytdrukkingen gehad, die ons al-te Straf en Plomp voor zommige Ooren ſchijnen. Zy ſpraaken dikwils van zeekere Heymelijke Ziekten en Gebreeken der Mannen en Vrouwen, van welke wy naauwelijx yts in 't opentlijk zouden durven reppen; en noemen zommige dingen gants Ontſat zoenelijk, welkers eyge Benaaming wy met alle Zorvuldigheyd zoeken te vermijden. Welke verſchilligheyd van doen nergens van afhangd, als van de afgeleegentheyd der Oude tijd en plaatze. Het meerendeel der woorden die volgens 't gebruyk van onze Taal Oneerlijk zijn, waaren eertijds Eerlijk, maar nu niet meer, om datze thans een ander Denkbeeld geeven,* &c. Maar naadien het by veele vaſt ſtaat, Dat niet zelden onder deeze Schriftuurlijke Spreekwijze, *Al wat aan de Wand Piſt*, moet verſtaan worden, *Al wat Mannelijk is*, ſchijnd zig hier een ſwaarigheyd aangaande het Piſſen der Hebreeuwſe Mannen naa de wijze der Egipte naaren, op-te doen, die ons verpligt, *Het Bedekken der Voeten*, veel meer en eygentlijker alleen van d'Ontlaſting van den Buyk in 't algemeen, en niet van de Ontlaſtinge der Blaaze in 't byzonder te verſtaan; Naadien het Piſſen der Mannen al Zittende, geenzinds over-eenkomſtig is met de Spreekwijze van *Aan de Wand te Piſſen*. Want of wel eenige Fraaye Uytleggers van Oordeel zijn, Dat in het Dreygement met welke David het Huys van Nabal Beſwooren had; zeggende, *Indien ik van alle dien hy heeft, tot Morgen overlaate, die aan de Wand Piſt*, 1 Sam. 25: 22. een zoodaanigen Uytroeying van een geheel Huys beteekend word, Datter niemand overgelaaten word; *Zelfs niet eenen Hond die aan de Wand Piſt*; (vergelijkt *vers* 34. en 1 Kon. 14: 10. met 2 Kon. 9:8.) Hebben onder-en-tuſſen andere doorzigtige Schrijvers niet quaalijk gevat, Dat deeze Uytlegging, de duyſterheyd der Textwoorden zoo hier als elders, niet genoegzaam opgehelderd, noch klaar aanwijſt, wie en welke men verſtaan moet, door de geene, *Die aan de Wand Piſſen*? Want dat hier alleen van de *Honden* zou geſprooken worden in zoo een Zin by-naa, als wy wel gewoon zijn in Schipbreuken en diergelijke Ongevallen te zeggen; *Daar is Kat noch Hond afgekoomen*, (indien mender anders geen Menſchen onder verſtaat, of alles watter Leeven had;) zulx ſchijnd geen goeden val te hebben; naademaal alle Honden niet aan de Wand Piſſen, maar alleen de Mannetjes. Boovendien ſtrekt zig ook de Wreedheyd der Menſchen quaalijk over de Honden uyt, veel-min Gods Geregtigheyd, die immers zelfs ook deeze Spreekwijze gebruykt, 1 Kon. 14:10. En zoo ook door die *Aan de Wand Piſt* de Honden verſtaan worden, wat word'er dan verſtaan door het geene daar bygevoegd word; *De Beſlootene en Verlaatene in Iſraël?* 1 Kon. 14:10. en 21:21. 2 Sam. 9:8. Dat konnen voorzeeker geen *Honden* zijn? Dus hebben andere dan gewild, dat hier door de Kindertjes verſtaan worden, als die haar gemeenelijk niet en Schaamen opentlijk aan de Wand te Piſſen; daar de Bejaarde Manſchap in die Landen niet aan de Wand noch *Alſtaande Piſten*; maar alſwe uyt Herodotus zoo ſtrax van de Egiptenaars zeyden, *Al Hukkende*, dat is, op de Hurken Zittende haar Water maakten, weegens haar wijde en Lange Kleederen. Doch wy vinden aangaande de geſteldheyd der

Zeedige Stijl van Spreeken onder de Hebreën alſſe van Oneerbaare dingen gewaagen.

De Spreekwijs Al wat aan de Wand Piſt onderzogt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

der Hebreeuwſe Kleeding, en haare Onderbroeken, al-te weynig beſcheyd, ten zy moogelijk by de Perſiaanen, en dat noch wel niet heel Ouwelinx, om daar uyt vaſtelijk te beſluyten, Dat de Hebreeuwſe Mannen ook al Hukkende Gepiſt hebben: Gelijk'er meede geen Geleerde Mannen ontbreeken, die niet alleen van Oordeel zijn, Dat d'Oude Joden even als wy, hun Water maakten, de Mannen Staande, de Vrouwen Zittende op de Hurken, dat is, met het agterdeel, neederwaards geboogen naa de *Hakken* of Hielen; (van welke miſſchien door wiſſeling der voorſte Letter H in K, ons woord *Kakken*, voor *Zijn Gevoeg doen* op de baan gekoomen is. Gelijk meede *Hakdarm*, dat is, *Agteraarm*; van 't Verouderde woord HAKKE, de *Laatſte* of *Uyterſte* afgeleyd word, en zoo moogelijk ook *Hakke* aan de beteekenis van *d'Hiele* geraakt is?) maar gevoelen daar by ook zeer wel; Dat het aan de Wand Piſſen niet al-te welvoegzaam op de Kinderen alleen ſchijnd te paſſen, naadien de zelve niet juyſt altijd aan de Wand Piſſen; maar zulx om datze weynig Schaamte hebben, over-al doen, daar het vald. Invoegen deeze Spreekwijs alderzeekerſt op de Manſchap alleen te paſſen zy. En naadien wy te vooren de Kleedinge der Egiptenaaren beſchreeven hebben, behoeven wy ons thans daar weynig meede te bemoeyën. *Zy droegen Linne-Kleederen*, zeyd Herodoot, *die eerſt van de Waſch koomen, en bedrijven daar meede groote Hoovaardye, willende liever Reyn dan Cierlijk zijn.* Insgelijx hebbenwe van haare Letteren geſprooken, en uyt dezelve Griekze Schrijver en andere gezien, Datze tweederley Geſchrift hadden, Heylige of Geeſtelijke, en Gemeene of Weereldlijke: Ook hebbenze eenerley wijze van Schrijven met de Hebreën gehad. *De Grieken* zeyd Herodoot; *Schrijven Letteren, en Reekenen met Steentjes van de Linker naa de Regter-hand; maar d'Egiptenaars van de Regter naa de Linker-hand; waar door zy zeggen, datze* Regts, *en de Grieken* Linx *doen.* In de ontmoeting op de Straaten, Zoenenze malkanderen

Der Egiptenaaren wijs van Groeten.

in ſté van weederzijdze Groetenis, en laaten de Hand tot aan de Knye needervallen. Ook hebbenze die gewoonte, Dat de Jongſte voor de Oudſte in het teegenkoomen uyt de weg gaat, en ter zijden wijkt; en voor de aankoomende van hun Stoel oprijzen: Waar inze niet alleen met de Grieken over-een koomen als Herodoot aanteekend; maar de Wet der X Woorden heeft ook den Joden neffens alle Menſchen in 't gemeen belaſt, *Den Ouden te Eeren*, dewijl het Gebod,

Exod. 20. Deut. 5.

raakende Vader en Moeder, al de zulke inſluyt, gelijk in de Montleere der Geloofs-onderwijzing, aan het 104de Vraagſtuk, heel wel is aangemerkt. En het zou

't Gebod van den Ouderen te Eeren, waarom met een Belofte verzeld.

wel konnen zijn, Dat de Wetgeever voordagtelijk een Belofte van Zeegening by dit Gebod gevoegd heeft; op dat hy den Iſraëliten te-bet van de Inzetting der Egiptenaaren afmaande; Welke de vryheyd aan de Zonen gaf, haar Vader niet te onderſteunen, ſchoonze ook *Arm en Oud geworden waaren*; gelijk by Herodotus te zien is. 't Geên Godt dan in zijn Volk heeft willen verbeeteren; en de naalaatige *Met den Vloek* Straffen, als te zien is, Deut. 27: 16. Men zeyd

Egiptenaars houden Zobere Tafel.

verder, Dat d'Egiptenaars de gewoonte niet en hadden van heel breede Tafel te houden; maar zeer ſpaarzaam in Eeten en Drinken waaren, gelijkze noch zijn; alhoewel zy dikwils en meer-maalen als d'Europize Volken, Maaltijd hielden; doch telkens weynig en meeſt ligte Koſt; gewennende zig zoodaanig aan eene Spijs teffens te Eeten, datze een afkeer van veelerhande Geregten hadden. En gelijk getuygd word datze weynig Smaak in Vleeſch hadden, alzoo word het

En Eeten Zoberlijk Vleeſch van Viervoetige Dieren.

ook noch weynig en zeer ſpaarzaam van haar Gegeeten; onder welk dan meede het Hamele-Vleeſch, zonder eenige andere Spijze daar by te doen, wel het meeſte geagt is. Doch datze thans in zommige plaatzen ook hebben leeren Gebraade Kiekens Eeten, zeggen de Reyzigers, datze d'Europize Koopluyden hebben afgezien. Dat de Ganzen daar van Ouds een goede Spijs der Prieſters waaren, is te vooren, beneffens het Vee dat hun Geoorloft was te Slagten en te Eeten, aangeweezen. *Zy Leeven ook* zeyd Herodoot, *by Raauwe Viſſchen, die in de Zon Gedroogd, of in de Peekel geleyd worden; insgelijx ook by Raauwe Voogels, als* Quakkels, Eenden, *en andere kleene* Voogeltjes, *naa datze eerſt in de*

Peekel

Peekel hebben geleegen.. Alle andere Dieren, (behalven de geene dieze onder de Heylige Dieren reekenen;) die eenige gemeenschap met Voogelen of Visschen hebben; Eetenze ten deele Gebraaden, ten deele Gezooden. Zoo dat het alleen met onderscheyd van Slagt-Vee, en eenige afgezonderde verkiezing, die uyt Bygeloovigheyd voortquam, te agten is, wanneer Porfyrius d'Egiptenaars aangaande d'Onthoudinge van Vleesch, niet vergeeten heeft.

Hebben groot vermaak in Ververssing en Koele Vrugten. Komkommers en Pompoenen veel geagt by de Egiptenaars.

Zy vonden al van Ouds groote Smaak in alle Vogtige en noch wel meest Verkoelende Spijze, waar door het quam, Datze niet alleen veel van Rys, in Weeren-Nat Gekookt, Linzen-Moes, Erweeten, Witte Cicers, Melochie, Beet, Melde, Kôol, Bammie, Kolokassie, Radijs, Ajuyn en Look; maar inzonderheyd, ook veel van Pompoenen, Meloenen, Komkommers, versse Vygen, groene Daadels en diergelijke hielden. Zy Eeten veel Tarwen Brood; ook Bakkenze Brood van Spelte &c. datze *Kollestis Brood* noemen; en de Melk-Geregten zijn by hen zeer gemeen. Onder de Eetbaare Visschen, is den Snoek by hen bemind; als meede den *Groot-Kop*; by eenige anders *Joden-Visch* genoemd; welke alle neffens veel andere zoorten, in den Nyl gevangen worden. Jesaias gedenkt aan de Vissers en Angelaars van Egipten, Esa. 19: 8.

Visch-Eeters by d'Egiptenaars.

En Herodotus getuygd, dat'er in Egipten zeeker Landaard van Menschen is, die alleen by Visch Leeven; die zy als het Grom daar uytgehaald is, in de Zon droogen, en daar naa Eeten, even als wy misschien de Noordze Stokvisch doen, die door de Strenge Kou verhard is. Ook leggenze die in de Peekel, als wy de Zoute Visch en Haaring doen. Hoedaanige *Visch-Eeters* by de Schrijvers gemeenlijk voor de ICHTYOPHAGI gehouden worden, welke omtrent *De Woestijne der Schelf-Zee* woonden, langs welken weg Godt zijn Volk Israël wilde leyden, om niet door der Filistijnen Land te trekken en van Schrik voor die Vegtzieke Helden, weeder naa Egipten te keeren, Exod. 13:17,18. En van dit gevoelen zijn zommige, alhoewel de meeste Land-Tafelen, deeze *Ichtyophagen* of Visch-Eeters, aan geên-zijde der Roode Zee plaatzen. En alhoewel men agt dat de Visch welk in de Nyl Gevangen word, wel Vet en Aangenaam van Smaak, maar egter weegens de dikke Modderige Grond en kleyne Vloed, Ongezond is, schijnenze nogtans de Hebreën in Egipten woonende, graag Gegeeten te hebben; gelijk we uyt haar beklag in de Woestijne Num. 11:5. hebben aangemerkt: En het is niet te denken, Dat de Visschen welk by hen in de Broekige Water-Kolken, Killen en Moerassige Meyren omtrent de laage Weylanden in Gosen gevangen wierden; beeter als die der Riviere waaren.

Nyl-Water hoe van de Egiptenaars in Vaaten Klaar gemaakt.

Nogtans was het Nyl-Water den Egiptenaaren heel Gezond om te Drinken; jaa by-naa hun eenigsten Drank, 't geenze dan ook daar toe op een zonderlinge wijs wisten klaar te maaken; daar zy aldus meede te werk gingen: Zoo draa het Water uyt de Riviere geschept, in Leedere Fles-Voeders, op Keemelen gelaaden, in haare Huyzen gebragt was, wierd het zelve in groote en langwerpig-opgaande Aarde Vaaten gezet, welkers dikke buyk te mets wel Twintig Mengelen hield. Als dan de Rand een weynig met gestoote Zoete Amandelen gestreeken was, staakenze de Hand terstond tot den Elleboog naa beneeden, en maakten 't Water door sterk roeren, zoo Troebel alsse konden, dan den Arm daar uytgehaald zijnde, bleeven d'Amandelen daar in; en 't Water daar meede zig naa de grond zettende, wierd binnen den tijd van Dry Uuren Klaar en Gezond om te Drinken, en om in de Spijze te Gebruyken; waar toe zy het dan ook te vooren noch in kleender Vaaten, afschepten, daar het in stilstaande allenskens noch Klaarder en Koeler wierd.

Hoedaanigen Voorraad van Water ten tijde der Plaagen, in deeze Vaaten ook in Bloed veranderde.

En alhoewel d'Egiptenaars ten tijde van Moses, ongetwijffeld ook genoegzaame voorraad van dit Nyl-Water in haare Huyzen hadden, quam hen zulx nogtans weynig te baate, doe de Goddelijke Plaage, over de Wateren van haare Stroomen, Rivieren en Poelen, aan 't wanken raakte, en dezelve in Bloed veranderde, zoo dat het over-al Stonk; naademaal Moses niet vergeeten heeft aan-te teekenen; *Datter ook Bloed was in haare Houte en Steene Water-Vaaten*, Exod. 7: 19. Om nu ook van der Egiptenaaren andere Dranken, als Wijn uyt Geerst getrokken, (dewijl-

ze van Ouds weynig, of geene Wijnſtokken hadden;) en haare *Koffy*, *Sorbet* en diergelijke toegemaakte Dranken, veel te zeggen, zoû buyten ons beſtek loopen; naadien ons d'Oudheyd van deſſelfs gebruyk niet met-allen heeft naagelaaten.

Drink-Vaaten der Egiptenaaren.

Hun Drinkvaaten beſchrijft Herodotus in maniere als Kopere Kroezen; op de welke zy van Ouds zeer Zindelijk waaren, omze Reyn te houden; en wy zien dat zulx ook onder de laatere Secten der Joden, heel zorgvuldig waargenoomen is; wanneer de Zaligmaaker Marce 7: 4, 8. en Luce 11: 39. van de Waſſinge *Der Drinkbeekeren*, *Kannen*, *Schootelen en Kopere-Vaaten* gewag maakt. Dat voorts d'Egiptenaars niet *Liggende*, maar van Ouds, *Zittende* Gegeeten hebben, is in de Joodſe Oudheeden, en hier vooren in het Onthaal van Joſefs Broederen, met verſcheyde bedenkingen beveſtigd:

Egiptenaars doen hun Gaſten op de Maaltijden aan de Dood gedenken.

Doch hoedaanig de Welhebbende, malkander op hun Maaltijden, voordagtelijk hebben aan de Dood doen gedenken, verhaald ons Herodotus in deezer maniere; Op de By-eenkomſten der Welgegoede Luyden, draagd yemând naa de Maaltijd, eenen Dooden van Hout Geſneeden, in een Doodkiſt of Lijk-Bus rond-om de Tafel; zijnde het Gebootzeerde Beeld, omtrent twee Ellen lang, en als een Leevend-Geſtorvenen Geſchilderd. Deeze word aan elken Gaſt in 't byzonder getoond; tot welken den Omdraager deeze woorden ſpreekt; *Eet ende Drinkt, want als gy Uytgeleefd hebd, zuld gy deezen gelyk zyn.* En het zou wel konnen zijn, Dat de Profeet, zijn reeden Jeſa. 22: 13. hier van ontleend, die Paulus ook aantrekt, 1 Kor. 15: 32. als een zorgelooze gedagtenis van de Dood. Boovendien hebbenze ook de gewoonte, van zeekere Rouwklaage te Zingen, welken de Grieken *Linus* noemen; doch d'Egiptenaars van Ouds *Maneros*, zy zelve, getuygd Herodotus, verhaalen daar van, Dat deezen *Linus*, de Zoon van d'Eerſte Egiptize Konink is geweeſt, die Ontydig Stierf, wienze dit Lied, aldereerſt tot een Rouwklaage hebben ingevoerd. En alhoewel daar zommige Oude Getuygeniſſen zijn, die ons ſchijnen te verzeekeren, Dat de meeſte Egiptenaars doorgaans langer Leeven dan andere Volken; en dat die, welke omtrent de Koorenrijke Geweſten naaſt de Lybiers woonen, de Gezondſte van Lichaam zijn, als Herodotus verhaald; vindmen nogtans by andere aangeteekend, Dat Egipten van Ouds met veelerley Land-Ziekten geplaagd was; 't geên ons miſſchien niet en zal te onpas koomen, wanneerwe van de Tien Plaagen ſpreeken, met welke Egipten ten tijde van Moſes Geſlaagen wierd.

Egiptenland verſcheyde Ziekten onderworpen.

En welk daar van d'Oorzaak zy.

d'Oorzaaken waar door dit Land-Geweſt, op zeekere tijden des Jaars, verſcheyde Land-Ziekten onderworpen is, ſteldmen eenſdeels d'Ongemaatigde Lugt, en het veel gebruyk der Vrouwen; andersdeels het Drinken van het Drabbig Water, beneffens het Eeten van Vogtige, Koude, Slegte en Verrotte Spijze, welke doorgaans van de Arme Menſchen daar Egipten van krield, Gegeeten word. Deeze Ziekten zijn, Loopende, Vyerige en Leepe Oogen, Schurftheyd, Sweeren, Melaatsheyd, Krankzinnigheyd, Leedepijn, Kinder-Pokjes, Darm-en Lies-Breuken, Steen in Niere en Blaaze, Teering, Quaadaardige Koortzen, Zinkingen, Swakheyd der Maage, en diergelijke; die de meeſte aldaar Jaar uyt Jaar in, hun rol ſpeelen; en zommige gemeenelijk maar tweemaal in 't Jaar, ſterker dan elders, d'overhand neemen. Inzonderheyd graazeerd daar dikmaal de Peſt. In en omtrent Alexandrye, woeden in de Herfſt-tijd, veel Doodelijke Koortzen, daar van men de Oorzaak aan het Verrot en Drabbig Water toeſchrijft; welke de gemeene Steedelingen 't gantze Jaar in hunne Bakken en Kolken onder de Huyzen bewaaren, en teegens de Zoomertijd, eerze Vers en nieuw Water krijgen, al aan 't Stinken is.

Loopende Oogen in Egipten gemeen.

De Loopende Oogen quellen haar en die van Kayro, aldermeeſt in 't Voorjaar. En alhoewel de Vette en Vuylaardige Viſch, die in de Stilſtaande Poelen word gevonden en meeſt half Rot zijnde, heel goed-koop, jaa *Te Geef* by de Slegte Luydjes Gegeeten word; veroorzaakt datter veele Melaats en Schurft onder hen gevonden worden; kon dit egter ouwelinx, de Knor Zieke onder Iſraël, niet genoeg vermaanen van Murmureeren af-te laaten; alſſe in de Woeſtijne zeyden; *Wy gedenken de Viſchen die wy in Egipten om Niet Aaten,*

Num.

Num. 11:5. Dat d'Egiptenaars, veel met Winden in de Ingewanden, en ſwaare Breuken, inzonderheyd Water-Breuken, geplaagt zijn; komt hen ongetwijffeld van het geduurig Eeten der Waterige Meloenen, Komkommers en Pompoenen over, daarze zeer op Verzot zijn: Welke Raauwe en Verkouwende Vrugten, haar ook dikwils aan Kouwde Zinkingen en de Gigt helpt. Het onmaatig Byſlaapen, en geduurig Baaden, maakt haar Swak ter Been. Booven dit alles worden zommige Gewesten dikmaal van de Peſt overvallen; en het ſchijnd dat hun Valſſe Inbeelding en Bygeloovigheyd Oorzaak is, datze onder hen ſterker dan elders voortloopt: Want vaſtſtellende dat niemand diens Lot beſteld is in den Oorlog te Sneuvelen, van de Peſt kan aangetaſt worden, wagtenze zig geenzinds met de Beſmette heel gemeenzaam om te gaan. Dus verlaaten zy noch Huys noch Gezelſchap, weegens deeze Ziekte, noch wagten zig van Beſmette Peſt-Kleederen; maar Huurenze en Koopenze ſtrax naa de Dood der Peſt-Zieken onbeſchroomd. Door welke Onagtzaamheyd de Peſt te-mets zoodaanig voortloopt, Dat'er zomtijds alleen binnen Kayro, in den tijd van Zes of Zeeven Maanden, over de Vijf-maal Honderd Duyzend Menſchen weg-Sterven. Als deeze Ziekte aan 't wanken raakt, geſchied zulx voornaamelijk in 't begin der Herfſt-Maand, en woed tot aan de Zoomer-Maand; zoo datze ter-tijd, wanneer de Zonne in 't Heemel-Teeken van de Kreeft gaat, en de Lugt eenpaariger van Hitte is, geheel-en-al ophoud. En daarom, hoeze vroeger aankomd, hoeze ook harder Woed; doch laater koomende, verſchoondzer veel het Leeven. Zoo lang de Peſt grazeerd en alles wegſleept, houden zig meeſt alle andere Land-Ziekten ſtil; doch de Peſt geweeken, beginnen haar alle andere gebreeken weeder onder 't Volk te verſpreyden. Men zeyd verder dat de Peſt in Egipten, zeer zelden uyt Bederving van de Lugt ontſtaat; jaa datze dit Land nooyt overvald, ten zy de Nyl die plaatzen ongemeen Hoog, en verre booven de Peyl Overwaterd. Want wanneer het Water van deeze Riviere, te lang op 't Aardrijk ſtaan blijft, word het gantze Land Broekig en als de grond van een ſtilſtaande Poel; welke door de Zuydelijke Winden, en Voorzoomerze Hitte, een Verrotting ontfangd: Of de Lugt, die anders van Natuuren Heet en Droog is, word door de hoogte van 't Nylwater, onmaatig Vogt, en alzoo heel bequaam tot het aanſteeken van de Peſt. En meenen de Natuurkenners, heel zeeker op deeze Ervaarenis te gaan; om dat in Egipten nooyt gezien is, Dat d'onmaatige Hitte der Lugt alleen, Oorzaak van de Peſt geweeſt zy; maar wel dat deeze Ziekte, door de Warme Lugt, zijn Woeden te mets heeft afgeleyd. Zulx het uyt de beſchouwing van die Natuurlijke geſteldheyd, ons niet al-te vreemd voorkoomd, Dat ook de Peſt, ter-tijd dat Moſes dit Land met veele Plaagen Sloeg, uyt zoo veel voor-af gegaane Overvallen, als meedewerkende Oorzaaken, te voorſchijn quam. Want naadien het Nylwater te-gelijk met alle Stroomen en Poelen, in Bloed veranderd en Stinkende geworden was, zoo dat al de Viſſchen Stierven, en daar naa Kikvorſſen, en andere Ondieren voortquaamen, (moogelijk niet langer konnende in 't Water duuren, maar de Poelen en Nyl-Oevers verlaatende, het Land koozen, en Steeden en Huyzen innaamen, als men uyt Exod. 8: 5. zonder kommer beſluyten mag; en *vers* 11. gezien word dat de overige die niet en Stierven, naa de Plaage weeder het Water Koozen, dewijl het Land Stonk;) ſcheen de Lugt door die Beſmetting, heel bequaam tot het aanſteeken van een Peſt-Ziekte te zijn. Maar het geene nogtans aan Farao en al d'Egiptize Tooveraars, hier in de Vinger Gods kon aanduyden, was dit, Dat hen deeze Peſt niet te diertijd of Maand overviel, Dat de Riviere hoog opgeſwollen was, veel-min hooger dan zijn gewoone Vrugt aanbrengende Peyl vereÿſte, en daar door de Lugt Bedierf; dewijl de Heylige Hiſtorie daar byvoegd; *Dat alle Egiptenaars rondom de Riviere groeven om Water te Drinken*, Exod. 7: 24. 't geenze niet en hadden konnen doen, by-aldien de Riviere buyten haar Oevers geloopen, en de Velden hadden Overſtroomd geleegen. Gelijk hen dan ook dit een opmerklijk kenteeken van een Goddelijke Plaage ver-

Het Eeten van Komkommeren en Pompoenen Oorzaak van veel Quaalen by de Egiptenaars.

Zijn uyt Bygeloovigheyd niet ſchuw voor de Peſt.

Wanneer Egipten van de Peſt meeſt nood heeft.

Natuurlijke geſteldheyd van Egipten hoedaanig bequaam tot de Plaagen onder Moſes voorgevallen.

En hoe nogtans voor byzonder toegezonden Plaagen te houden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

verstrekte, Dat ook de Voorraad van Water, dieze binnen haare Huyzen in Houte en Steene Koel en Klaar-Vaaten hadden, *Tot Bloed* geworden was, Exod. 7: 19. Doch waarom juyst *In Bloed*? Anders als om daar door niet alleen de Goddelijke Wraake te toonen, over het Onmenschelijk Verdrinken van zoo veele Hebreeuwse Knegtjes, met welker Bloed zy als 't waare de Riviere, die hun Daagelijx Drinkwater verschafte, hadden vermengd; (waar van nu den Stank haarder Bloeddorstige Wreedheyd, hun in den Neuze steeg;) maar ook op dat de Tooveraars en Verleyders, het gemeene Volk, noch zelfs den Konink, niet meer zouden wijsmaaken; Dat gelijk'er meermaalen Verderffenissen over de Wateren van Egipten gekoomen waaren, die de Pest onder haar als een eyge Landplaage voortbragt, zy zulx alzoo ligtelijk in de wind geslaagen en laaten overdrijven hebben, gelijk gebeurde: Want Farao ziende, Dat ook d'Egiptize Tooveraars, Bloed van Water maakten, Exod. 7: 22. en kreunde hy zig daar niet verder aan; voor dat de Plaage des Bloeds aan Zeeven Daagen, zijn uyterste kragt toonde, en alle de Kikkers uyt de Wateren op 't Land smeet, zoo dat den Koning zelfs in zijn Hof, van ontelbaare Kikkers aangevogten, voor de Hand Gods moest Krimp geeven en om Verlossing Smeeken, gelijk we breeder in de Voorbereydzelen van Israëls Verlossing uyt dit Dienst-Huys zullen afdoen. En even als'er in Egipten niets gemeener is, als dat het sterk opstuyven van het Zandige Stoff, dat d'Inwoonders van weegen de Heete Winden, en Droogte der Aarde, by-naa 't heele Jaar door byblijft, een geduurig Sweeten, Bekroozenheyd, en Onreynigheyd veroorzaakt, waar door het Volk niet zelden, Stinkende, Schurftig en Luyzig word; zoo datzer van Vergaan zouden, indienze niet dikwils de Baadstooven gebruykten; alzoo zullen wy in de rest der Egiptize Straf-Plaagen, verscheyde opmerkelijke bedenkingen bybrengen, die niet onfraay zullen tot de zaak schijnen te zijn.

Waarom het Water in Egipten in Bloed veranderen moest.

Die Egiptenaars nogtans, welke in de Gematigste Landstreeken en omtrent de Kooren-Akkers Woonden, pleegen volgens Herodotus, voor haare Gezondheyd taamelijk zorg te draagen; waar toe hy zeyd, Datze deeze Leef-maat hielden: *Zy ontlossen zig alle Maanden, Dry-Daagen agter-een, met Braak-Dranken en Speuytzettingen; dewijlze van Gevoelen zijn, dat den Mensch alle Ziekten overkoomen uyt de Spijze waar meede hy Gevoed word.* Dit zeyd hy in zijn Tweede; en in zijn Derde Boek, verhaald hy van dezelve; Datze veel Harder en dikker Bekkeneelen dan de Perziaanen hebben, waar van hy deeze geloofbaare reeden uyt de eyge Mond der Egiptenaaren bybrengd: Te weeten; Dat „ d'Egiptenaars van Kindsbeen-aan, het Haayr van hunne Hoofden, beginnen „ te Schraapen, en de Zon haare Bekkeneelen alzoo Hard en Dik maakt; uyt „ welke Oorzaak zy ook niet ligt Kaal worden: Want men ziet onder geen „ Volk minder Kaal-Koppen, dan onder d'Egiptenaars. Dit zeyd Herodoot: En zulx ongetwijffeld met uytsluyting van d'Egiptize Priesters, welke volgens zijn eyge Getuygenis, hunne Koppen en gantze Lichaamen, Heyligheydshalven gewoon waaren, Kaal te Schraapen. Maar niet teegenstaande de veelerley Ziekten, die uyt het nutten van Raauwe en Kouwe Spijs, en Drabbig Water ontstaan, by welk het Gemeene Volkje meest de Kost krijgd; en de beste zoort ook dikwils meede worstelen moet; word nogtans gezeyd, Dat de Menschen in Egipten doorgaans veel langer Leeven, dan op andere plaatzen; zoo datter veele over de Honderd Jaar Oud worden; en de geemeene Ouderdom, meest al tot 't Neegentig opklimd; waar over de Geneezers onder andere Landaardt, niet zelden verwonderd en verleegen zijn, om'er de Naatuurlijk Oorzaak van te konnen vaststellen; gelijk dan ook derzelver gissingen, dikmaal verschillig en teegens malkanderen aanstoot. De Vermaarde Alpinus, uyt veele raamen een voornaame reeden bybrengende, leyd de zelve van der Egiptenaaren Spaarzaam Eeten en Drinken af, en dat zy hen onthouden van veelerhande Vleesch, doch neerstig bezorgen, datze goedtijdig en wel klaar-gemaakt Nyl-Water Drinken. Hy doet'er by, dat'er niets is welk het Leeven der Europers kor-

In wat Landstreeken van Egipten het Volk allergezontst Leeft.

Egiptenaars zeer Hart van Bekkeneelen.

Egiptenaars Leeven lang.

Reeden van Alpinus weegen der Egiptenaaren Langleeventheyd.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

korter afſnijd, dan het Drinken van veel Wijn, en het Eeten van veelerhande Vleeſch, waar door hy meend dat de Natuurlijke Vogten, en ingebooren warmte, door d'aanteeling van veel Bloed Verſtikt; even als een Lamp door 't opgieten van te veel Olye, word uytgebluſt. 't Geên d'Egiptenaars niet en doen, maar ſpaarzaam by Melk, Moes-Kruyden, en Aardvrugten Leevende, zonder Wijn te Drinken; (gelijk hun zelfs ook door de Wet van Mahomet verbooden is;) hun Bloed over-zulx maatig aanteelen, en alzoo tot hoogen Ouderdom konnen opklimmen. Waar op dan meede paſt het geene Galenus zeyd; Naamelijk dat de Wijn heel Maatig gebruykt, de Naatuurlijke Warmte wel vermeederd en ontvonkt; Doch het Onmaatig gebruyk de grondveſt is, van allerley Doodelijk Ongemak. Onder-en-tuſſen moogen wy hier, aangaande het overvloedig Vleeſch-Eeten, niet ongemerkt laaten doorſlippen, Dat gelijk d'Iſraëliten in de Woeſtijne tweemaal op een zonderlinge wijze, met Quakkelen Geſpijſt zijn, (van welke eerſte reys, die zonder gevolg van Plaage toeging en ſlegts eenen Dag duurde, te zien is, Exod. 16:13. Daar naa voor de tweede reys, Num. 11: 31. wanneer het Beluſte Volk het Vleeſch der Quakkelen, een gantze Maand lang At, Num. 11: 19, 20.) Zy, zoo haaſt de Maand om was, daar aan Stierven, met het Vleeſch tuſſen de Tanden, als niet konnende 't zelve langer verdouwen, Num. 11:33. waar van te zijner tijd en plaatze wat naader. Indien wy hier toe ook noch geloof aan de laatere Landbereyzigers geeven, worden buyten d'Inwoonders die d'Egiptize Ziekten onderdaanig zijn, noch een zoort van Menſchen gevonden, die noch Ziek noch Gezond, maar heel Swaarmoedig van Geeſt zijn; en by zommige voor groote HEYLIGEN gehouden worden; Leevende als Kluyzenaars in Dorre en Eenzaame plaatzen; jaa zooze zelfs zeggen, ook zonder Zonden: En de Rijkdom, Gemak, Eer en Welluſt veragtende, leevenze Ongetrouwd, maar gaan egter met alle Menſchen hoe verſchillig van Godsdienſt, heel Minnelijk om; Beſtraffende nogtans alle Quaad-doen met grooten ernſt. En hoe zeer ook haare Lichaamen door Zoober Leeven, Vaſten, Waaken en Ongemak Vermaagerd en Uytgeteerd zijn, zoo datze veel-meer de Uytgedroogde Lijken der Mummyen, dan Leevende Menſchen gelijken, wordenze nogtans van d'Aanhangers van Mahomets Leere, voor groote Heyligen gehouden. Wat nu ook d'Egiptize Genees-Meeſters aangaat, daar van zeyd Herodotus, Dat zig yder Artz maar met eenerley en niet met veelerley ſlag van Ziekten bemoeyd: Zulx het over-al vol Medicijn-Meeſters en Quakzalvers is, gelijk men denken kan, daar zoo veele Ziekten en Quaalen den baas ſpeelen alswe gezien hebben. In deezervoegen dan, zeyd Herodotus, Geneezen zommige, alleen de Gebreeken der Oogen, andere de Gebreeken des Hoofds, andere de Ziekten der Tanden, andere de Gebreeken des onderſten Buyks, en wederom andere de verborge Ziekten. Maar op dat onder haar de Winzugt wierd ingetoomd; mogt geen Genees-Meeſter Geld neemen, zoo hy langer als Dry Daagen over eenen Zieken ging; maar moeſt alles op zijn eygen Koſten doen. Doch gelijk naa de Ziekten veel-maal de Dood volgd, en alderlaatſt, de Lijkverzorging, alzoo hebben wy dies aangaande hier niet anders by-te doen, dan te vermaanen, dat wy dit ſtuk in 't Rouwbedrijf over den Aards-Vader Jakob, breedvoerig hebben afgedaan. En nogtans ſcheen het ons niet billik te zijn, dit Hoofdſtuk te eyndigen, zonder yts van de Woonhuyzen der Egiptenaaren, en derzelver, veel en van Ouds Vermaarde Steeden, eenig gewag te maaken; alhoewel de veelheyd der tuſſen gevallen Eeuwen, zelfs de voetſpeuren van derzelver geheugniſſen meeſtdeels zoo ſchoon hebben uytgewiſt, Dat men van veeler Aal-Oude toeſtant naauwlijx yts anders zeggen kan, Dan 't geên men uyt de laatere en heedensdaagze blijken, door vergelijking met zommige Erfgerugten, als by der Gis, voortzeggen mag. Al 't geên ons de Reyzigers, van d'Egiptize Woonhuyzen verhaalen, heeft weynig te beduyden, en komt hier op uyt; Dat de zelve ten platte Lande, weegens 't Jaarlijks Overloopen van den Nyl, meeſt op Heuvelagtige plaatzen Gebouwd worden; en dat van zeer dikke en taaye Kley. Zommige

Wijn van Machomet verbooden.

Veel Wijn by Galenus een Oorzaak van de Dood geagt.

Zoort van Heyligen in Egipten die noch Ziek noch Gezond zijn.

Genees-Meeſters in Egipten bemoeyen haar elk maar met eene Quaale te Geneezen.

Woonhuyzen der Egiptenaaren.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

mige naa booven met een Spits Dak, andere en wel de meeste met Platte Daaken naa de wijze van veel Oosterze Landen, en die welke thans onder 't Gebied van den Turk zijn. Weegens gebrek aan Timmerhout en gemeene Steen, Dat zijn Moppen, uyt Aarde en Leem Gevormd, dieze meest pleegen in de Zonne te Droogen, maakenze hunne Huyzen gemeenlijk heel laag by de Grond, en zelden groot; daar zy haar weynig aan kreunen, om dat de meeste Luyden, meer de Schaaduwe in de opene Lugt, dan het verblijf in hunne Huyzen beminnen; invoegen zy gewoon zijn, buytens-huys, onder de Lommer der Dadel-Boomen te Eeten en te Slaapen; en zulx zoo wel uyt vreeze voor de Muggen en veelerhande Gewormte, als om de Koelte te genieten; die veel aangenaamer des Nagts en des Avonds als het Daauwd, onder 't Geboomte, dan in de benaauwde Huyzen vernoomen word; dewijl het in 't Hoog-Egipten, noch des Zoomers noch des Winters nooyt, en in 't Laag-Egipten, maar zomtijds een weynig Regend; zulx Herodotus voor een groot Wonder aanteekend, dat'er op zeekere tijd, Reegen in het Thebaaner Landschap gevallen is. En men zeyd voorzeerker, Dat zoo wel d'Arabiers als d'Egiptenaaren, booven alle andere Volken, groot vermaak scheppen in de opene Lugt, en zelfs zonder eenig Beddetuyg te Slaapen. En gelijk d'Israëliten ook dit door haar lange inwooninge aangenoomen hadden, en daar toe de Veeweyding in d'open Lugt gewoon waaren, is hen dit te minder vreemd en ongemakkelijk geweest, 40 Jaaren in de Woestijne van Arabien om-te Doolen en haar in 't open Veld in Tenten, Groene Hutten en onder zoobere Dekkleedjes te Huysvesten; en daagelijx Veldewaards in-te gaan, om 't Heemels Brood op-te zaamelen; als die hier toe nu genoegzaam gebotvijld en voorbereyd waaren. Hoe d'Egiptenaars binnen de groote Steeden gehuyst zijn of eertijds waaren, daar van vindenwe by de Oude Schrijvers, weynig of niet aangeteekend, zelfs niet by Herodotus, die nogtans werk gemaakt heeft, dit Volk en haare Steeden, Tempelen en Zeeden, op 't naauwkeurigste te beschrijven. 't Geên by hem deezen aangaande, met het voorgaande, eenigzinds zou schijnen over-een te stemmen, is moogelijk het uytkiezen van hooge plaatzen daar zy in de Broeklanden hun Huyzen Bouwen: Waar van hy dan aldus gewaagd; *Teegens de Muggen, die met groote meenigte in dit Land zijn, hebben d'Egiptenaars deeze middelen bedagt: De geenen die booven de Meyren of Poelen Woonen, bedienen zig van Toorens, daar zy Opklimmen en Slaapen gaan: Want de Muggen konnen teegen de Wind in de hoogte niet Opvliegen. Maar de geene die omtrent de Poelen Woonen, hebben in sté van Toorens, yts anders bedagt; te weeten, yder Man onder hen heeft zijne Netten, daar meede hy des Daags Visch vangd; maar des Nagts gebruykenze die in deezer wijze: Rondom de Bedsteede, daar op d'Egiptenaars rusten, spannenze een Net en gaan daar onder Slaapen.* Dit zeyd Herodoot; en 't zal voorzeeker alleen op zommige Land en Dorpwoonders passen. Waar toe, in dien wy uyt de laatere Reysbeschrijvingen, yts van de Woonhuyzen in de groote Steeden van Egipten byvoegden, het zou misschien uyt aanmerking, van andere Oosterze Volken, niet heel-en-al van de Oude wijze der voorige Egiptenaaren afwijken. Dus word ons van de heedensdaagze Burgerhuyzen binnen groot Kayro, daar eertijds het Oude Memfis lag, verhaald, Dat de zelve van booven plat zijn, en een opene vlakte naa booven hebben, gelijk meest al de Huyzen in Egipten. Men gaat ook door zoo Eng en Laage Deuren tot dezelve in, Dat geen Mensch, dan al Bukkende; daar kan Uyt of Inkoomen: Invoegen zy onmoogelijk van een Paard konnen bezogt worden. En gelijk alzulke laage Deuren, in alle Landschappen onder den Turk, gebruyklijk zijn; alzoo zegtmen dat zulx is, om in tijd van Oorlog, voor het Inlegeren der Ruyterye bevrijd te zijn. Men zeyd meede, Dat de meeste Slooten aan de Deuren van Hout zijn; en nogtans niet minder Konstig, danze hier te Lande van Yzer gemaakt worden. Boovendien zijn de Huyzen veelzinds met Beeldwerk en Schilderyen gestoffeerd, en by-naa alle beneeden open: Doch van buyten vertoonenze een Slegte en Eenvoudige Gedaante

Egiptenaaren zijn liever in de open lugt als in de Huyzen.

Deut. 11: 10.

Hoe de Egiptenaars haar teegen de Muggen beschermen.

De Woonhuyzen van groot Kayro moetmen al Bukkende bezoeken.

En hoedaanig van binnen gestoffeerd.

daante, zijnde meest uyt Moppen of Tichelen, van Leem-Aarde in de Zonne Gedroogd, Opgebouwd en met een diergelijke Leem Gemetzeld en Overplaasterd; waar doorze haastig Bouwvallig worden. En naadien deeze wijs van Tichel-Vormen, en 't bestrijken der Muuren met: Leem-Aarde, al van Ouds in Egipten gemeen was, Exod. 1:14. en Kap.5. alzoo kan ons dat zelve, eenigzinds verzeekeren, Dat de heedensdaagze Woonhuyzen in Egipten dus Gebouwd; ten minsten eenige sweem van d'Aal-Oude Bouwgestalte vertoonen. Behalven de Huyzen uyt gedroogde Steen Gebouwd; zijn ook zommige, die aan de voorbyloop der Riviere geleegen zijn, op een Grond-Muur van 6 Voeten hoog, uyt harde Steen Gehouwen, zoodaanig gevestigd, Dat zy de Waterschuuring verduuren konnen; naadien de gedroogde Steen haastelijk word weggeknaagd, en de Huyzen overhoop vallen of in de Rivieren zouden wegzinken. Daar zijn meede verscheyde Huyzen van Riet gemaakt, en op dezelve wijs overdekt; zulx zy niet alleen weynig van de Tenten of Hutten der Oude Swervers verschillen; maar ons ook ligtelijk in gedagten brengd, hoe en op wat wijze de Oude Vroome Vaders in haare Vreemdelingschappen, hier en daar, daarze goede Weyden vonden, hunne Tenten, als Woonhuyzen op een veerdige en gemakkelijke wijze uyt de Stoffe dieze vonden, dat is, uyt Aarde Zoojen, Leem, Riet, Stroo, Rijs-Bossen en diergelijke, hebben konnen opslaan, en in verscheyde vertrekken afte schutten. En het heeft Vitruvius gelust, de eerste beginzelen van den Huysbouw, uyt dusdaanige bedenkelijkheeden, niet onvermaaklijk op-te poetzen. Onder-en-tussen zijn de meeste Huyzen die in Egipten van Groote Heeren bewoond worden; te-gelijk Konstig Gebouwd, en met allerhande Pragt Verçierd; zoo dat zommige met Paarlemoer-Schelpen, Ebbenhout, Krystal en Koraal ingeleyd; en met Beschilderde Doeken en Tapyt-Weefzels behangen zijn: Van welke Cierlijke inlegzels, wy ruym genoeg in de Joodse Oudheeden hebben gesprooken, alswe beezig waaren met de Gerigt-plaatze van Pilatus te verklaaren, dien den Euangelist LYTHOSTROTOS noemd; als meede in den Tempel-Bouw weegens de *Plaveydzels* daar Ezechiel van gedenkt. (Joodse Oudheeden op 't 675. en 1627. Blad &c.) Dat wy zoo terstond van de Oude Tente Woonders gewag maakten, doet ons hier aan zeeker Arm slag van Volk in Egipten gedenken, die men thans *Beduïnen* noemd; en welke geen Woonhuyzen noch vaste verblijfplaatzen hebben, maar by heele Kudden van Twee of Dry-Honderd sterk zaamen troepen en met hunne Hutten, op Karren en haar Vee, van d'eene plaats naa d'andere omswerven, even als de Nomaaden, Tarters en zommige hier te Lande, die wy *Heydens* noemen; 't geenze doen om altijd een Versse en weelige Weyde voor haar Vee te hebben. (Manier van Leeven der Egiptize Beduïnen.) En zulx waarschijnelijk niet anders als of deeze een Afzetzel, der Oude Vaderen, ten tijde van Abraham, Loth en Jakobs Zonen waaren; die zoodaanigen Leeven der Vreemdelingschappen lief hadden. Daar dan deeze Egiptenaars een bequaame Landsdouwe voor haar en haar Vee aantreffen; spannen zy haare Tenten die van slegte Geyten-Hayre-Doek en Schaape Woll gemaakt zijn; en blijven aldaar met hunne Huysgezinnen, Geyten, Schaapen, Paarden en Keemelen, onder een en 't zelve Dak. In welke zy haar ook noch niet geheel Leedig houden; want zommige Mannen Smeeden Yzer, en de meeste van hen Geneeren zig, even als veel Ambagtslieden onder de Steedelingen, *met Vlas en Linnen; inzonderheyd Weevenze Doek van Schaapen Woll en Geyten Haayr, tot hun eygen Kleeding, die doorgaans heel slegt is; niets om 't Lijf hebbende, dan een Blaauw Hemdekleed, met wijde Mouwen, die naa-by de Aarde hangen, en een stuk of lap Laaken-Drogét, by hen *Barakan* genoemd; zoodaanig ruym en Mantelsgewijs om 't Lijf geslaagen, Dat zy dikmaal daar van haare Tente maaken, om des Nagts onder te Slapen, of om des Daags de Schaaduwe teegens de Hitte der Zonne te hebben, waar toe zy de zelve op dry Stokken uytspannen. En dusdaanigen Mantel-Kleed van Keemels-Hayr Geweeven, (en niet een Hayrige Vagt of Huyd, als de Schilders gemeenlijk qualijk verbeelden) schijnd wel, Dat Johannes de Dooper, even als meermaal de Profeeten, en Boet-Preedikers (Aanmerking op 't Keemels-Hayren Kleed van Johannes de Dooper.)

* Jesa. 19. 9.

gewoon

gewoon waaren te draagen; vergelijkt eens Matth. 3: 4. Marc. 1: 6. met Zachar. 13: 4. Want dat daar geen Fijn Weefzel van Kamelot of Grofgreyn moet verſtaan worden, hoedaanige uyt Keemels-Hayr, heel ſchoon en Konſtig gemaakt worden, zulx ſchijndmen niet alleen uyt de ſlegte toeſtel van zijn Leederen Gordel, en geringe Leevens-wijze, maar voornaamelijk ook uyt de woorden van de Zaligmaaker af-te neemen, als hy deeze Ruyghaayrige en ſteekelige Kleeding, teegens de Zagte ſteld, die in de Hooven der Koningen gedraagen worden, Luce 7: 25. De Vrouwen van deeze Swervers zijn meeſt als andere Gemeene Egiptize Vrouwen gekleed, draagende 't Aangezigt Gemaskerd, met Gaaten regt voor d'Oogen.

Vrouwen Kleeding der Beduïnen.

't Haayr is hen vol Zilvere of Kopere Stiften, (als by onze Gemeene Vrouwen, de *Peerel-Spellen*) vol geſteeken, en draagen Oor-Ringen met Baggen daar aan van ongemeene Grootte en Swaarte: Ook zijn hun Arm-Ringen, van de zelfde ſtoff, en vry niet kleyn.

Dogters geeven door zeeker Teeken de tijd van haar Houwbaarheyd te kennen.

En op dat men weeten mogt, wanneer haar Dogters Houwbaar zijn; maakenze zulx door duſdaanigeen opentlijk teeken bekend: Zoo draa zy zelve de blijken van haar Houwbaarheyd verneemen, maakenze door het Steeken en Prikken met Spellen of Naalden, aan de booven Kin en Lip eenige Figuuren, en bevogtigen daar naa die Prikken, met zeekere Verf-Inkt, daar Oſſe-Gal onder gemengd is; die daar in beſtremd, zoodaanig verworteld blijft, datze nimmer weeder uytgaan. En die dit Uythangbord wat breed willen voordoen, maaken deeze Merkteekenen, ook aan de Handen en Ermen, en op de Borſten en andere Deelen dieze geern laaten zien.

Egiptenaaren bezoeken de Baaden veel inzonderheyd de Vrouwen.

Dat nu d'Egiptenaars, behalven 't weynig verblijf in hunne Woonhuyzen, en 't veel zoeken der Schaaduwe onder de Boomen, boovenmaaten geern en veel in de Baad-Stooven zijn, en haar dikmaal van 't Stof en Stinkend Sweet Afwaſſen, om zig van Luyzen en Schurftheyd te Reynigen, is te vooren van ons aangeteekend; en gezien dat die van de Vrouwen worden bezogt, om haare Mannen aangenaam te zijn: Waar toe zy inzonderheyd, hun Schaamelheyd geduurig Scheeren en Kaal houden; dewijl 't in Egipten Schandelijk voor een Vrouw is, een Gehaarde Schaamelheyd te hebben.

Huyzen om te Baaden binnen Kayro overvloedig.

Ten welken eynde dan, zoo binnen Kayro, Alexandryen, en andere groote Steeden, ontelbaare Huyzen tot gebruyk van Koude en Warme Baad-Stooven Gebouwd zijn, die veel Kaamervertrekken voor Mannen en Vrouwen hebben. Tot de Woonhuyzen, moogen miſſchien ook de Scheepen, Dat zijn Vlotte of Drijvende Huyzen, niet heelen-al overgeſlaagen worden; en wy zien dat d'Oude Schrijvers, niet alleen daar aan gedenken, maar dat ook Egipten nooyt zonder Scheepen en Vaartuygen is konnen Bewoond worden, gemerkt de meeſte Steeden en Behuyzingen langsheenen den Nyl geleegen, ten tijde als de Riviere opgeſwollen en d'Akkerlanden bedekt, alleen 't Hoofd booven Water ſteeken, en niet dan door Vaartuygen als van 't eene Eyland aan 't ander konden bezogt worden. Al 't geên Herodotus heel beknopt in deeze woorden verteld; *Wanneer* zeyd hy, *den Nyl over 't Land geloopen is, vertoonen zig alleen, maar de Steeden, die zoodaanig booven het Water uytſteeken, datze wonder wel naa de Eylanden van d'Egeëze Zee gelijken: Want het gants overige Egipten word een Meyr, en de Steeden alleen*, die den Scheepen dan een Reede verſtrekken, *Steeken booven 't Water uyt. Wanneer dit geſchied, dan Vaardmen niet meer langs de Kille der Riviere; maar midden over 't Land heenen.*

Egiptize Scheeps-bouw en, Vaartuygen.

't Geên de zelve Schrijver van d'Egiptize Scheeps-Bouw verhaald; en wel meeſt diend om den Nylſtroom op en af-te Vaaren, wanneerze binnen haar Oevers gevallen is, is dit volgende; hunne Vragt-Scheepen, zeyd hy, worden van Doorne Boomen gemaakt, welke in ge-
„ ſtalte met de Cyreneeſe Lotus-Boom, wiens Traan een Gom is, over-een komd.
„ Uyt deeze Doorn-Boom houwenze Blokken van twee Ellen groot, die zy
„ Tichels-gewijze fatzoeneeren, en in deezer voegen zaamen hegten; zy laſſen
„ deze Blokken met veele en lange Naagels aan malkander; en alſſe die dus heb-
„ ben aan-een gehegt, leggenze daar Roeybanken overheen. Kny-Balken of
„ Ribbeſtukken gebruykenze niet, maar in de Reeten en Voegen ſtoppenze van.

„ binnen Byblos. Zy maaken maar een-Eenig Roer of Stuurbord, dat door de „ Kiel heene gaat. Zy gebruyken ook een Doornen Maſt, en Zeylen van By- „ blos gemaakt. Deeze Scheepen konnen teegen Stroom niet opvaaren, ten „ zy datter een ſtijve Koelte Waayd; maar zy worden op het Land voortgetrok- „ ken. Voor Stroom dryvenze aldus af: Yder Schip heeft een Horde, die van „ Myrika en geſpouwen Riet t'zaamen gehegt is, en een doorgeboorden Steen „ van omtrent twee Talenten ſwaar. Zoodaanigen Horde laatenze aan een „ Touw vaſtgemaakt, voor aan het Schip, en den Steen by een ander Touw, „ agter aan 't Schip ingezonken. De Horde derhalven, als'er het geweld van 't „ Water komd teegen aanzetten, gaat zelf en trekt de *Baer* voort: En met de „ Naam van * *Baer* zijn deeze Scheepen aldaar bekend. De Steen die langs den „ Grond agter-naa ſleept ſtuurd het Schip te regt. In groote meenigte vindmen „ deeze Scheepen in Egipten; waar onder zommige de ſwaarte van eenige Duy- „ zend Talenten konnen voeren. Dit zeyd Herodotus; die korts daar op ook aanwijſt, hoedaanigen Koers men houden moet, wanneermen de Nyl opwaards Vaarende, van Naukrates naa Memfis wil Zeylen, en wat men weedervaard, wanneer men over het vlakke Veld van de Zee, en de Stadt Kanobus, naa Naukrates Vaard. Maar hoedaanig zy hun van deeze en diergelijke Vaartuygen bedienen, wanneerze op de gezette Hoogtijden naa de Steeden, Bubaſtis, Buſiris, Sais, Heliopolis, Butis en Pampremis vaaren, en naa veel Schaamtelooze ontmoetingen, aldaar het Feeſt der Keers-Branding Vieren, en ook Knots-Gevegten aanſtellen, is te vooren van ons aangeteekend. Laat'er ons een woord byvoegen, van die Bieze-Schuytjes en ligte Vaartuygjes, welk d'Egiptenaars uyt een zoort van breed Oever-Gewas, Dat aan den Nyl in overvloed gevonden word, pleegen zaamen te Vlegten, en zoodaanig met Lijm Bepekten, datze op het Water konden drijven. Als aan welke het zommige Uytleggers toeſchijnd, Dat de Profeet gedenkt, als hy zeyd; *Wee den Lande* &c, *Dat Gezanten zend over Zee, ende in Scheepen van Biezen op de Wateren.* &c. Ten zy dan, Dat miſſchien de LXX Overzetters, beeter zeggen; *Zendende Byblize Brieven in Vaaten van Biezen.* Doch gelijk wy hier van in de Joodſe Oudheeden onder de verhandeling van Thammuz, die van de Wijven Beweend wierd, ruymweydig geſprooken en bedenklijk hebben voorgeſteld; of niet de Profeet, zoo ſpreekende, het Oog op d'Afgodize gewoonte der Egiptenaaren en Feniçiers heeft, welke Jaarlijx op 't Feeſt van de Beweening van Oſiris of Adonis, (die met den Thammuz de zelve zijn;) een Brief in een Schuytje, een Kiſje of een Vat; uyt Biezen, of Papier-Gewas van de Nyl, te gaar Gevlogten, van Alexandryen naa Byblus over Water zonden, om te Boodſchappen dat Oſiris Gevonden was. Ten zy dat moogelijk yemand deezen Uytleg beeter gevald, die onze Kantteekenaars geeven; naamelijk, Dat men in die Landen zoodaanige Bieze Scheepen en Schuyten gebruykte, om datze weegens haar ligtheyd en gebuygzaamheyd, zoo haaſt niet als de Houte Scheepen quaamen te Barſten, wanneerze op de Droogten en Klippen ſtieten, daar den Nyl-Stroom vol van is: Gelijk Herodotus zulx inzonderheyd getuygd, van de Booven-Nyl omtrent Elefantine en hooger op. En alhoewel deeze Uytleg van Th. Goodwyn onderſteund word; hebben egter onze Overzetters niet vergeeten op de kant te zetten; Dat het Hebreeuws woord hier eygentlijk geen *Scheepen*, maar *Vaaten* beteekend. Doch Plinius, elders van *Papiere Scheepen* gewag maakende, heeft naa veeler meeninge, zulke gemeend, die uyt zeeker Oever-Gewas waaren opgemaakt. En dat de Nyl-Stroom veelzinds met kleyne en ligte Schuytjes pleeg Bevaaren te worden, kan ons miſſchien die Uytgehouwen Boord grondveſten, welke als een Geſneeden Lijſtwerk, de Oude verbeelding van den Nyl-God, op zeekeren Steen uytgehouwen, te Roomen omvangd; en in de Joodſe Oudheeden met een Printverbeelding afgeſchilderd is. Ook pleeg Iſis, de Godinne der Egiptize Wateren, met een Scheepje in de Hand verbeeld te worden; het geene zelfs de Oude Duytzen zoo Tacitus getuygd, in zommige van haare Gezangen gedag-

* Waar van miſſchien Barque een Schuyt by de Franſen en Barsje by de Brabanders genoemd is.

Schuytjes uyt Biezen gemaakt.

Jeſaia 18:1, 2.

Joodſe Oudheeden op 't 1397. blad. &c.

Joodſe Outheeden op 't 1094 Blad &c.

tig waaren. Zulx het ons hier vry bedenklijk ſchijnd, of niet het gemeen gebruyk van Schuytjes uyt Biezen of Papier-Gewas te maaken, te-gelijk met den overvloed van dit Gewas aan de Oevers der Rivieren, de Bekommerde Moeder van Moſes, als een gereed middel voorgekoomen is en indagtig gemaakt heeft, haaren Zoon, dieze naa Dry Maanden gevaars, niet langer de Moordaadige Handen van Farao, onthouden kon; een Bieze Kisje toe te ſtellen, 't zelve te Bepekken, en haar Kind daar in te leggen, op datze 't zelve als *Wegwerpende*, Actor. 7: 21. Nogtans te-gelijk Godt, het Water en de Barmhertigheyd haarer Vyanden beval; afwagtende wat hem moogelijk van die, (onder 't aanvonken van haar Geloove, haar Kind noch geenzinds Verlooren agtende;) gebeuren zou, Exod. 2: 3, 4.

't Bieze Kisje voor Moſes uyt naavolging der Egiptize ligte Nyl-Schuytjes gemaakt.

Maar wy hadden beloofd in dit Hoofdſtuk, voornaamelijk de Beroemde Steeden van Egipten gedagtig te zijn; welke eertijds in groote meenigte aldaar gebloeyd hebben; alhoewel de Oudheyd niet naalaatig geweeſt ſchijnd, derzelver aantal wel dapper te vergrooten. En gelijk veele van de Vermaarſte Steeden, van overlang Vergaan, andere te-mets vernoemd en thans onder andere Naamen bekend ſtaan, kan men van veele met geen zeekerheyd ſpreeken. Welke de Beroemde Hoofdſteeden der Egiptize Landvoogdyen waaren, hebbenwe in de beſchouwing van derzelver toegeheyligde Beſcherm-Goden, by Naamen opgeleezen, en konnen met de reſt op 't Gezag der Oude Aardbeſchrijvers, in die bygevoegde Land-Tafel, thuys gebragt worden; als de welke genoegzaam aanwijſt, welke in het Laag, of in het Middel, of in het Opper-Egipten geleegen waaren. Reſt dan alleen inzonderheyd van die waar van ons in de Oude Hiſtorien, en in de Heylige Boeken eenig gewag gemaakt word, een ruw ontwerp te doen; naadien d'ongenaade der verloopen tijden, veele byzonderheeden, zoodaanig onder de Puynhoopen heeft toegeſtulpt, dat'er geen bykoomen, jaa naauwlijx meer naa te raaden is. d'Egiptenaars ſchrijven de Stigting van haare meeſte Steeden, haare Goden, Helden en Koningen toe, en beweeren zulx met veele Bygeloovige Erfgerugten; alhoewelze geern toeſtaan, Dat die groote gevaartens van Pyramiden, Doolhooven en Obeliſſen, die by Memfis en elders gevonden worden, alleen werken van haare Koningen zijn. En zoo men het getal haarder Bemuurde Steeden op 't geloof der Oude Schrijvers voortbragt, het zou naa zommiger Getuygenis, over de Agtien-Duyzend, of als Plinius met andere opgeeven, Twintig, jaa Zeeven-en-Twintig Duyzend beloopen; hoedaanigen meenigte men voorgeeft, datter ten tijde van de Konink Amaſis geteld wierden. Van het eerſte getal, is Diodorus Sikulus de zegsman; die daar egter by doed, Datter ten tijde van Ptoleméus Lagus, alleen maar Dry Duyzend gereekend wierden; en welke ten tijde van dien Schrijver, die volgens Suidas, onder de Rijks-bezitting van Auguſtus bloeyde, noch in weezen waaren. En nogtans heeft'er die neerſtige Aardbeſchrijver A. Ortelius, niet meer dan Dry-Honderd, met Naame, uyt d'overgebleevene Oude Schrijvers konnen naaſpooren: 't Géén zommige heeft doen meenen, Dat d'Oude, alle Dorpen en Vlekken, voor Steeden hebben te Boek gezet. Alhoewel'er ook geenzinds aan te twijffelen is, of veele Vermaarde Steeden, zijn door de Syrize, Macedonize, Romeynze en Inlandze Oorloogen verwoeſt. Gelijk dan ook Euſebius Schrijft, Dat in dit Geweſt meer Steeden als in 't overige deel des Weerelds zijn geweeſt. Van deſſelfs Dorpen is 't getal meede niet kleen; want men zeyd datter booven Deltha, en ten Zuyden en Noorden van Kayro, Vier-Duyzend, en in Deltha zelfs, Twintig-Duyzend liggen, welkers Akkerlanden Jaarlijx van den Nyl Overwater worden. Van Ouds was Memfis, niet alleen de Grootſte en Vermaardſte Stadt van gants Egipten, maar ook de Hofhouding der Koningen; geleegen in het Middel-Egipten, alwaar de Nyl door zijn ſcheyding, het Needer-Egipten de Vorm van de Griekze Letter *Deltha* geeft. Zijnde de Hoofdſtadt der eerſte Landvoogdye in dit Geweſt: By de Hebreën en H. Schrijvers gemeenlijk *Noph* of *Moph* genoemd, gelijk te zien is Jeſa. 19: 13. Hoſea 9:6. En alzoo weynig

d'Egiptize Steeden bezien.

Aantal der Egiptize Steeden zeer begroot.

Die Ortelius alleen tot op Dry-Honderd uyt de Oude met Naamen heeft weeten op te viſſen.

Memfis van Ouds Vermaard en de Hofhouding der Koningen. By de Profeeten Moph genoemd, naa d'Aal-Oud Egip-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

weynig afwijkt, van d'Oude Egiptize of Koptize Naam *Momptha*, met welke deeze Stadt eertijds genoemd wierd: Ook wel *Mizraïm*; welken Naam de laatere Schrijvers, aan heel Egipten opdraagen. Herodotus getuygd uyt de Mond der Egiptize Priesters, Dat *Menes*, d'eerste Konink van Egipten, (die veele voor een-en dezelve met *Mizraïm* de Zoon van Cham houden,) de Stadt Memfis begonnen heeft te Bouwen. Andere zeggen datze voor d'aankomst van Abraham in Egipten, door den Konink Ogdous Gestigt is; en dat desselfs Dogter *Memfis*, haar dien Naam heeft bygezet: Bevattende in haar omtrek 150 Staadien. Eertijds een School der Wijzen en Meesters der Konsten, die doenmaals, zonder eenige Verdagtheyd, onder den Naam van *Tooveraars* doorgingen; en genoegzaame Roem droeg, om naaderhand Plato en Pythagoras naa Egipten te lokken om Wijsheyd te leeren; teegens welk een Ydele pooging moogelijk Jeremias Geprofeteerd heeft, Kap. 2:18, 36. &c. Wanneer wy de stands-geleegentheyd van Memfis, zoodaanig aan de scheyding van de Nyl booven Delta aanmerken, als wy terstond zeyden; en daar by ophaalen wat zommige over de herkomst, van desselfs Aal-Oude benaaming voorgeeven; zal moogelijk die Oorspronkelijkheyd, de geleegentheyd der Stadt, niet onvoegzaam schijnen aan-te wijzen; want gelijk de Oude Kopten, deeze Stadt *Momphta* noemden, alzoo hebben de Grieken, die benaaming, door bederving in *Memfis* veranderd. MOMPHTA beteekend in d'Egiptize Taal, *Water des Heeren.* Doch by wat geleegentheyd deeze Stadt, Oorspronkelijk aan dien Naam geraakt is; daar van heeft Kircherus in zijn * *Landschap-beschrijving van Egipten*, deezen Uytleg gedaan; ter tijd zeyd hy, Dat de Zonen van Cham, aller-eerst Volkplantingen in deeze Landstreeken van Egipten begonden te zenden, zeydmen datze haare eerste Tenten op de Heuvelen van Memfis neersloegen; liggende 't overige deel van Egipten, meestdeels onder Water bedooven: Wanneer de Natte Landgrond naaderhand, door d'uytgedroogde Poelen, zig Mildaadiger toonde, om Inwoonders te lokken, wierd d'aller-eerste Stadt door Mizraïm Chams Zone; hier ter plaatze aan den Oever van de Nyl Gebouwd, en met zijn eygen Naam *Mezraïm* genoemd. Wanneer naaderhand, zoo wel het Land daarom heen, als de Stadt zelfs, door de Vrugtbaarmaakende Riviere langs hoe-meer toenaamen; is de Stadt van d'Egiptenaars MOMPHTA, dat is, *Water des Heeren* genoemd; welken Naam van Zeegening, ziende op het Heyl dat hen den Nyl aanbragt, de Naakoomelingen ten laatsten met een verflaauwde uytspraak, in *Memfis* veranderd hebben. En aldus schijnd het ons toe, Dat de H. Schrijvers, wel het naast aan de Oude benaaming gebleeven zijn, wanneer zy dezelve *Moph* en *Noph* noemen, gelijk in de strax-aangehaalde plaatzen te zien is. De meeste der heedensdaagze Schrijvers, koomen daar in over-een, Dat de Stadt Kayro, welke thans niet alleen de Hoofdstadt van *Sahid*, maar van heel Egipten is, ten meerderdeel een overblijfzel van 't Oude Memfis is; en op derzelver oude Grondspeuren, grootdeels is aangebouwd. En dewijl dit een Stadt van groote uytstrekking is, die veele voetstappen van 't Oude Memfis vertoond, hebben zommige dezelve in een Oud en Nieuw Kayro verdeeld; verstaande onder het Oude, het Egiptis Babylon, Dat volgens de Land-Tafel van P. du Val en andere, aan d'ander-zijde van den Nyl, teegen over Memfis pleeg te liggen; en door het Nieuwe, het regt en heedensdaagze Kayro. Welke verdeeling zy op deeze twee reedenen vestigen: Als Eerst, Dat de Puynhoopen van 't Oude Kayro al-te Oud en vervallen schijnen om alleen van Kayro zelfs te zijn; ten anderen, Dat het Egiptize Babylon, alswe strax uyt d'Oude Land-Tafereelen zeyden, volgens 't Getuygenis van Strabo en andere, op den Hoek van Deltha geleegen was, aan de Linker of Oostelijke Oever van de Nyl, by-naa regt over Memfis: Welke Stadt Herodotus met andere onder d'Oude, aan de Westelijken Oever van de Nyl plaatst. Daar-en-booven meenen ook deeze, Dat de naaby-geleegentheyd, der groote Pyramiden, welke voorzeeker onder Memfis behooren, en de naabyheyd van de Land-hoek *Deltha*, daar Babylon

[Margin: tize Naam Momptha waar van Memfis overgebleeven is.]

[Margin: Beteekenis van Mompha naagespoord.]

[Margin: * Chorographia.]

[Margin: Het heedensdaags Kayro, als een deel van 't Oude Memfis aangemerkt.]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

volgens Strabo, niet booven de Veertien of Vijftien-Duyzend Schreeden afgeleegen was, klaar genoeg te kennen geeven, Dat Babylon nergens, dan in deeze Landſtreek teegen over het Nieuw Kayro, aan de Ooſtzijde van de Nyl kan geleegen hebben, ter plaatze daar men thans de Puynhoopen van 't Oude Memfis vind. Doch andere houden voor-vaſt, Dat het Oude Memfis, eertijds op de zelve plaats geleegen heeft, daar heeden Kayro gevonden word. Maar naadien zommige Vermaarde Schrijvers met Marmol toeſtaan, Dat het heedensdaags Kayro, heel jong Gebouwd is, beſluyten veele daar uyt, Dat het Oude Memfis, te vooren, of geheel-en-al Vergaan was, of dat het op een andere plaatze geleegen heeft; waar teegen nogtans d'Oude Begraaf-Kelders en verſcheyde Gebalzemde Lijken, Afgodize Lampen en diergelijke Oudheeden welke hier omtrent gevonden zijn; als meede die vervaarlijk-grootte Grafgevaartens der Pyramiden, die geenzinds haar Oude ſtand-plaats wraaken, genoegzaam ſchijnen te ſtrijden. Wat zommige verder van de verſcheyde Benaamingen van't groot Kayro hebben aangeteekend, en hoe dezelve thans in Vier Steeden verdeeld is; wat grootte zy beſluyten, of hoe veel Duyzend Straaten, Kerken, Huyzen en diergelijke daar gevonden worden, gaat buyten ons beſtek; en konnen by de Reysbeſchrijvers naageſpoord worden; die, alhoewel veele onder hen voor Oog-getuygen paſſeeren, nogtans genoegzaam van malkanderen verſchillen om ons te vermaanen, Datm'er niet veel ſtaat op maaken mag. Wy voegender alleen uyt P. du Val, noch dit by, Dat gelijk hy het Oude Kayro, welk volgens Bellonius, thans ſlegts een kleen Dorp is, voor het Aal-Oud Egiptis Babylon houd; hy alzoo meede van het zelve zeyd, Dat het heedensdaags vol Puynhoopen leyd, en datter maar een kleen getal van Huyzen gevonden worden, die Wijd en Zijd gezaayd ſtaan. Onder de Kerken dien hy in deeze Streek opteld, ſtond'er by zijnen tijd een op de Puynhoopen van een kleen Huysje, waar in eertijds, zoo men daar voorgaf, de Moeder-Maagd Maria, een lange tijd gewoond had, doeze in Egipten was. Hy doet'er by, Dat d'overblijfzelen van dat Heylig Huysje noch getoond worden, onder den Altaar van deeze Kerk, in een Hol daar noch eenige Stukken en Stollen, van de Bindbalken bewaard worden. Wat hier van de waarheyd zy, willen wy geeren overlaaten aan die welke meerder luſt hebben dan wy, om Legenden der Heyligen te Beſchrijven. Of zoo het yemand korter begeerd te verneemen, wat Vermaarde Vaders, de Roomsgezinde met haar Kluys-Wooningtjes in Egipten, Arabien, Syrien en in 't H. Land weeten t' Huys te brengen, hy bezie de Land-Tafel welke daar van tot Parijs by Steeven Michalet uytgegeeven en in de Aardbeſchrijving van Sanſon ingevoegd is.

Pyramiden van Egipten hoedaanige gevaartens.

Maar gelijkwe zoo aanſtonds de Vermaarde Pyramiden van Egipten, als zoo veel kennelijke Baakens opſtaaken, op datwe d'eyge ſtand-plaats van 't Oude Memfis te regt aanweezen, konnen die Steene gevaarten, welke reeds zoo veel Eeuwen verduurd hebben, hier met geen fatzoen over 't hoofd gezien worden; niet om dat ons aan derzelver Reusagtige en plompe Bouwgeſtalte, yts byzonders geleegen leyd, als wel om datter van haar Oorſprong en uytvoerelijke Gewrogtheyd, 't een en 't ander gezeyd word, Dat ons miſſchien hier-naa zal te pas koomen. Omtrent Vier-Mylen van Kayro, worden aan de Weſt zijde en verder Landewaards in, verſcheyde van deeze gevaartens gevonden, uyt harden Marmerſteen, van de grond af in 't Vierkant zoodaanig opgehaald, Datze naa booven allengskens tot een vreeſſelijke Hoogte opklimmende, by-naa tot een ſpitze Naald toe-loopen; en zoo wel door haar fatzoen, als door haar Stoffe, laaten zien, Datze d'Egiptenaars enkel en alleen om te duuren hebben opgeregt. De Vorſt Radzivil en Bellonius, verzeekeren als Ooggetuygen, Dat dry van de grootſte, omtrent Twaalf-Duyzend Schreeden van de Boord der Nylſtroom, in een Onvrugtbaare en Zandige Vlakte, (doch Radzivil, zeyd op een Steenagtig Gebergte) gevonden worden; waar van de Grootſte, beneeden 350 Schreeden aan yder der Vier zijden breed is; en booven aan de Top, daarze heel Spits ſchijnd, op 22 Voeten naa, aan yder zijde Vernaauwd. Zulx dat d'onderſte uyt-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

uytſprong der Voet, van de Snelſte Boog-Schutter, ſtaande op de Kruyn niet kan Overſchooten worden. Derzelver Hoogte is 600 Voeten en kan met 250 Trappen beklommen worden, alhoewel dezelve thans, inzonderheyd aan de Noord-zijde, zoo zeer gekneuſt zijn, dat menze niet meer tellen kan.

En voor Grafſteeden gehouden.

Beneeden is een Overwulfde Ingang, die uyt heel ſwaare Steenen Konſtig Uytgehouwen zijnde, den weg gants Scheuyns en onbeganklijk, allenskens afdaalende, tot het midden toe verſchaft; alwaar men zeyd, Dat eertijds het Lijk beſteld wierd des geenen, wien deeze Pyramiden ter Eeren Gebouwd is. Willende de Egiptize Koningen dus Moeyelijk en Verborgen Begraaven zijn, op dat niemand, zelfs niet d'Alverteerende Tijd, de Ruſt der Verſtorvene Stooren zou. Waar toe dan ook deeze Ingang eertijds met een ſwaaren Steen toegemuurd en onvindbaar gemaakt was. En nogtans zeggen d'Egiptenaars, Dat den Stigter van dit vreeſſelijk Graf-Gevaarte daar niet en is Begraaven geworden; daar ons weynig aan geleegen is dat wy 't weeten; als meede daar aan niet, hoe veel de andere twee Pyramiden Kleender dan deeze geſchat worden, dewijlze voor de reſt, meeſt eenerley Gedaante, doch geene Trappen naa buyten hebben; waar doorze miſſchien ook wel minder Geſchonden zijn, gelijk de Reyzigers hebben waargenoomen: Die daar by voegen, Dat eenige Duyzend Schreeden, van deeze, noch verſcheyde andere Pyramiden liggen, die d'een grooter dan d'ander, elkander egter met haare Spitzen ſchijnen te tarten: En door zommige Openingen der beneeden Welfzels, genoegzaame blijken geeven, Datze tot Begraafplaatzen verordend zijn; en niet tot Kooren-Schuuren als zommige Gedroomd hebben.

Enige hebben de Pyramiden voor Altaaren gehouden.

Ook ontbreeken geen Geleerde Mannen welke gelooven, Dat d'over Afgodize Egiptenaaren, deeze onmanierlijk hooge Steenhoopen, tot Altaaren hebben opgeregt, om in haare Offerhanden, zoo veel te naader aan de Zonne en Maane te zijn; dien zy dus Eerende, meenden derzelver Invloed te eerder te zullen genieten. En wy zullen hier naa geleegentheyd hebben om over 't Verbod, van een Altaar met Trappen en van Gehouwen Steen te maaken, te zien, Dat ook de Vermaarde Spençerus niet vies van dit gevoelen is. Alhoewel die Gevaartens welke zonder Trappen zijn, voor-al niet tot Altaaren konnen gediend hebben. De Vorſt Radzivil, die zig met meer andere, met opzet naa Egipten begeeven heeft, op dat hy deeze van-Ouds befaamde Grafſteeden bezien mogt, heeft onder andere reedenen, dit van dezelve gezeyd;

Watter de heedensdaagze Oog-Getuygen van zeggen.

Het is ons volgens 't Getuygenis der Heylige Schrift kennelijk, dat de Stadt Memfis, eertijds hier geweeſt is, maar thans vertoonen zig daar af geen Kenteekenen, behalven eenige kleene Puynhoopen naa 't Zuyden, de reſt leyd met het Dorre Zand overſtulpt. Men ziet'er noch Zeeventien Ongeſchonde Pyramiden, waar onder twee heel Groot zijn, en met die van de Hoere Rhodope voor een Wonder des Weerelds gehouden worden. Daar zijn ook Vertrekken in, die de Grafſteeden der Koningen beſlooten houden. Maar van welke Koningen, met hoe groote Koſten, en op wat wijze, en of de Iſraëliten doenze in Egipten onder Slaavernye waaren, (gelijk meeſt alle Schrijvers gevoelen;) deeze Grafgevaarten hebben opgeregt; (want het blijkt dat al deeze werken niet uyt de Natuure, maar door Konſt gemaakt zijn;) zulx laat ik de Hiſtori-Schrijvers Oordeelen. En dit Schrijft die Vermaarde Reyziger:

Pyramiden waarom verwonderlijk.

Welke verder wil, Dat men zig veel meer daar over Verwonderd, Dat d'Egiptenaars deeze Pyramiden op een hoog Gebergte hebben Gebouwd, Dat geheel-en-al uyt een Natuurlijke Steen beſtaat, en die nogtans niet uyt die zelve aardt van Steen, maar van andere elders heenen gehaald hebben, gelijk de Steen zelfs uytwijſt: Want zulx meend hy valt ſwaar om begrijpen, Hoe zoo meenigte Steenen, zijn konnen derwaards gevoerd, en in Klompen van meer dan twee Ellen Lang en Breed, tot zulke hooge Toppen zijn konnen opgevoerd worden? Doch deeze waarneeming had hem onzes agtens, ligtelijk konnen doen zien, hoe weynig ſtaat op die geene te maaken is, welke zoo gereed zijn, om deeze Steengraaving op den Hals der Iſraëliten te leggen; even als of men haar gedwongen had, deeze Steenen met grooten Arbeyd, uyt de

Zijn niet waarſchijnelijk van d'Iſraëliten in den tijd

 Steen-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

haarer Slaavernye Gebouwd.

Steen-Kuylen van Thebais, verre van Memfis afgeleegen; (indien al niet van omtrent Elefantine, of het Basanitis Gebergte daar om heenen;) hebben moeten afhaalen, gelijk Herodotus van den Konink Amasis verhaald: Daar immers die zelve Schrijver duydelijk genoeg aanwijst, waar d'Egiptenaars de Steen tot deeze Graf-Gebouwen gegraaven hebben: Dus spreekt hy'er van; *Van Heliopolis opwaards-aan te gaan, vald Egipten Smal: Want van d'een zijde strekt zig een Berg van Arabie, te weeten van't Noorden naa't Zuyden, die altijd opwaards aanschiet tot aan het Roode Meyr. In deezen Berg heeft men Steen-Mynen of Steen-Houweryen, daar uyt de Pyramiden Gebouwen zijn die te Memfis staan.* En van deeze Steen-Kuylen spreekt hy meer dan op eene plaats; gelijk hy meede van *Moorenlandze Steen* gewag maakt, wanneer hy verteld hoedaanigen Pyramide Myçerinus, in naavolging van zijn Vader oprigte. Booven dit alles leerd ons ook de H. Historie, Dat het Dienstwerk der Kinderen Israëls, niet bestond in Steen-Houwerye, maar in Tichelen te Vormen, en in Leem en op het Veld te Arbeyden, gelijk te zien is, Exod. 1: 14. en Kap. 5. doorgaans. Alwaar niet de minste scheemering vernoomen word, van dat zy ooyt tot den lastigen Arbeyd der Steen-Kuylen van Arabien verweezen zijn; noch de hand hebben moeten leenen om de Pyramiden te Bouwen, maar wel dat zy Geprest zijn om uyt Leem-Aarde, met Kaf en Stroo gemengd, Moppen of Tichelen te Vormen, en de Plaaster-Leem te Treeden, die by haar in stê van Kalk met Zand beslaagen, tot het Opmetzelen der Muuren in gebruyk was. *Want men Bouwde Farao Schat-Steeden, Pithom en Raamses*, Exod. 1: 11. En nogtans heeft het Josefus al me gelust aan-te teekenen. Over welke Arbeyd ons hier naa zal aan-te merken staan; Dat hoe Streng en Hard ook d'Israëliten door deeze Slaavernye Gedrukt zijn, zy nogtans dien Arbeyd, niet als Strafschuldige Misdaadigers gedraagen hebben; even als men van Ouds de zulke om haare Quaade Feyten, tot de Steen-Putten of Metaal-Mynen, of het Maalen met de Hand-Moolen, of Water-Putten en diergelijke; als tot een Rasphuys pleeg te Veroordeelen: En zelfs daar nooyt van-af-en gingen, zonder Boeyen en Kettingen aan de Beenen te hebben: Maar zy hebben zulx als Vrye Knegten onder Harde Heeren gedaan, die dus Staatkundig met dit Vreemde Volk handelden; en niet als Gekogte, veel-min als Veroordeelde, die den Arbeyd tot Straffe was opgeleyd; gelijk zulx in haare Hoofden en Oudsten der Vaderlijke Stammen onder hen gebleeken, en met haare Vrye Optogt en Uytgang verzeegeld is. Daar zijn ook eenige onder de Joden geweest, die gemeend hebben dat Josef den Autheur van deeze Ydele Gloory is geweest, waar van zijn Naakoomelingen de Straffe derzelve Hoovaardigheyd bezuurd hebben. En alhoewel zeeker Jode daar op aanteekend, Dat meest alle de Historischrijvers meenen, Dat de regte Bouwers onbekend zijn; schijndmen nogtans by Herodotus, eenig naader bescheyd daar van te vinden; wanneer hy zommige aan den Konink Meris, andere aan Cheops, Chefrenis, de Hoere Rhodope Asychis, Micyrinus en andere toepast; alhoewel hy dezelve met zommige Getuygenissen ten aanzien der grootte, zoo quaalijk over-een brengd, dat men bynaa moet twijffelen of hy wel heel-en-al van de zelve spreekt, die thans gevonden worden. Uyt Plinius word afgenoomen, Dat de Bekostiging der Dry Voornaamste Pyramiden, alleen aan Radijs, Ajuyn en Knop-Look, tot Spijze voor het Arbeyds Volk, omtrent 1080000 Dukaaten beloopen heeft; en datter over de 360000 Werkluyden, Twintig-Jaaren lang aan yder Gearbeyd hebben; zoo datter in 60 of 68 Jaaren, slegts Dry stuks van deeze Gevaartens voltooyt zijn. Insgelijx maakt Herodotus van eenen in 't Leeven van Konink Cheops gewag, aan welk een gelijk getal van Jaaren besteed was; en van welke hy zelve uyt d'Egiptize Letteren, die daar op Uytgehouwen waaren, door een Tolk verstond, wat Onkosten voor't Arbeyds-Volk aan Ajuyn en Knop-Look gedaan zijn; 't welk naa zijn onthoud, omtrent 1600 Talenten Zilvers beliep. Is dit waar zeyd hy, Hoe groote Onkosten zal men gissen, Dat wel aan 't verwrogte Yzerwerk, aan Spijze en aan Kleederen der Arbeyds-Luyden verdaan zijn. Maar gelijk we in

Israëliten zijn in Egipten niet als Quaaddoenders tot Slaafze Dienst gebragt.

Pyramiden zijn niet van Josef Gebouwd. Maar van verscheyde Koningen.

De Bekostiging van Ajuyn en Look aan de Arbeyders tot Spijze gegeeven uyt Plinius opgemaakt.

En van Herodotus ondersteund.

deeze

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

deeze verhaalingen een nette aanwijzing schijnen te hebben, van de Oude Spijze des Gemeenen Arbeyds-Volks in Egipten, heeft zulk-een Erfgerugt aan veele Schrijvers geleegentheyd gegeeven, om wanneer zy Num. 11: 5. vernaamen, Dat de Israëliten, onder 't missen der Egiptize Komkommers en Pompoenen, ook den Ajuyn en Knof-Look gedagtig waaren; te denken, Dat zy voorzeeker ook aan de Pyramiden gearbeyd hebben; daarze dan deeze Spijze Daagelijx gewoon wierden. En op deeze voet hebben Burman en andere die hem voorgegaan zijn, over dien * Farao, welke Israël met *Harde Diensten in Leem, ende in Ticchelsteenen, en allen Dienst op den Velde* beswaarde, gezeyd, *Dat hy haar Ajuyn tot Spijze gaf*: 't Geenmen nogtans nergens leest; maar wel dat zy naaderhand in de Woestijne, Walgende van het Manna, om d'Egiptize *Ajuyn*, *Porreye* en *Knof-Look* geroepen hebben; doch zulk herdenken, schijnd hen veel-eer uyt geheugen der Ververssende Lekkernyen in Egipten te vooren genooten, overgekoomen te zijn; dan dat wy daar uyt besluyten zouden, Dat die slegte Kost een deel van haar Slaafze Dienst en Beswaarenis geweest zy.

* Ramesses Miamum.

Behalven de Pyramiden daar de Oude Grondstrekking van Memfis meede pleeg te Pronken, waaren eertijds, in en omtrent die en andere Vermaarde Steeden, ook veele Obelissen of Spits-Naalden, ter-Eeren van de Zonne uyt een Enkele Groote en Hooge Steen opgeregt; waar van zommige noch ten deele Heel, Doch de meeste zeer Geschonden, en veele door Kambyzes Verwoest zijn; zeederd welke tijd ook de Hieroglyfize Geheym-Letteren, met welke deeze Spitzen meest Beschreeven waaren, agter de bank en buyten gebruyk raakten. Ook zijn zommige van deeze Naalden, met groote Moeyte en Kosten, van de Roomze Keyzers naa Roomen gevoerd; en eenige te mets ook te midden van hunne Renbaanen gesteld. Waar van ook noch eenige gezien worden, aan alle zijden met Hierolglyfize Beeld-Letteren ingehouwen; alhoewel'er ook effene en zonder de zelve gevonden worden: Gelijk onder anderen van dien welke MONFENKUR, dat is, *Heer van Memfis*, de Zoon van Sesostris, verhaald word. Insgelijx die van den Konnink Marres of Afres, in 't Jaar der Weereld 3022 opgeregt; welke de Keyzer Klaudius naaderhand uyt Egipten vervoerd en voor het Mousoléum heeft doen planten. d'Andere die van onder tot booven met Geheym-Letteren behouwen zijn, en noch te Roomen gevonden worden, heeft Kircherus in zijn OEDIPUS en OBELISCUS PAMPHILIUS, met grooten arbeyd Afgebeeld en Verklaard. Gelijk dezelve dan ook in de verbeeldingen der Renbaanen die op de Roomze Penningen gevonden worden, op die van Augustus, Nero, Trajanus, Karakalla en Alexander gezien worden. En men zeyd dat die welke eertijds in de grootste Renbaan stond; 125 Voeten hoog was. De Obelissen, die by ons gemeenlijk *Spitzen*, of *Graf-Naalden* genoemd worden, heeten de Arabiers in haare Taal, *Pharoos Naalden*, weegens haare spitze Punt waar in ze naa-booven eyndigen; en voor een uytvinding gehouden worden, van de eerste Egiptize Koningen die men Pharaôs noemde. Doch d'Egiptize Priesters, voorgeevende dat veele van deeze Spitzen ter-Eeren van de Zonne opgeregt zijn; (waarom zy ook uyt Roode en Vyerige Thebaanze Marmer omtrent Theben uytgegraaven zijn, by de Italiaanen gemeenlijk *Granito Rosso* geheeten;) hebben zy de zelve den Naam van *Vingeren der Zonne* gegeeven. Men zeyd dat de Konink MANUFTAR, dat is, *Heer van Memfis*, dusdaanige Spits-Naalden in 't Jaar der Weereld 2604 aller-eerst heeft opgeregt: Naa hem volgde zijn Zoon Sothis, die'er te Heliopolis, dat is, *Zonne-Stadt*, Twaalf stuks in opstal bragt. En zoo vinden we by Kircherus niet alleen van verscheyde andere Egiptize Koningen gewag gemaakt, maar dat zulx te doen ook heel gemeen by Groote Heeren, en zelfs ook by de Priesters is gebruykelijk geweest. Zoo datter naauwlijx een plaats in Egipten was, daar men geen Obelissen van verscheyde grootte het hoofd zag opsteeken. En in deezer voegen isset bygekoomen, Dat zommige alleen maar 10, of 12, andere 20, 30, 70, 100, en 140, Voeten in de Lugt opsteeken. Maar het geene van de maniere verhaald word, om dusdaanige groote

Obelissen of Spits-Naalden in Egipten.

Waar van eenige vervoerd en naa Roomen gebragt zijn.

En op de Penningen gedagt wierden.

Waaren van Rood-Vyerige Steen om datze aan de Zonne Geheyligd wierden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Wijs hoe deeze groote Spits-Naalden uyt een ſtuk uyt de Steen-Mynen konden Gegraaven worden.

groote Steenen in een Klomp te-gaar hangende, in de Steen-Mijnen uyt te hakken, en op Platboômde Vlotſcheepen langs de Riviere te vervoeren, zulx gaat voorzeeker alle Menſchelijke onderneemingen te booven. Gelijk ook die toeſtel verwonderens waardig is, waar meede men onder Paus Sixtus de Vijfde, deeze overgebragte gevaartens, te Roomen opgeregt heeft; waar van verſcheyde Pragtige Printverbeeldingen, naa de Oorſpronkelijke van Roomen, in het Boek van Italien, door d'Hr. Johan Blaauw uytgegeeven, te zien zijn. Ook heefter Kircherus ruwe Schetzen van gegeeven: En daar ter plaatze uyt Plinius aangeteekend, Dat men eertijds met het uythakken en vervoeren van deeze Naalden, aldus te werk ging; Wanneer een Obeliskus, zoo Dik, Lang en Breed als hy „ zijn zou, naa langen Arbeyd, in de Steen-Mijn, aan alle zijden uytgehouwen „ was; wierd een groote en diepe Gragt gegraaven, die van onder de uytgehou„ we Obelisk haar begin nam, en van daar tot in de Nyl uytliep: Waar in twee „ groote, breede en Platboodemige Scheepen neevens malkanderen Gemeyrd „ wierden; welker holle Buyk naa agter en vooren, zoo diepgaande met Steenen „ gelaaden wierden, Dat de ſwaarte van die Ballaſt, tweemaal zoo groot was, „ als de Steene Obelisk. Deeze Vlotſcheepen zydelings met haar Boord aan „ malkanderen vaſt gehegt, langs de gemaakte Gragt, tot onder de Obelisk ge„ roeyd zijnde, die met bey haar eynden weederzijds op deſſelfs Oevers ruſte; „ wierdenze door het uytwerpen van d'ingelaaden Steenen allenskens geligt, „ tot datze ten laatſten de hangende Obelisk van onderen opheften, en opge„ heft zijnde, daar meede door die Gragt in de Nyl afdreeven, en van daar ter „ beſtemder plaatze heenen voerden. Maar behalven dat de Pyramiden en Obeliſſen, ter-Eeren der Koningen geſtigt, en ook dikmaal aan de Zonne Geheyligd wierden, zijnze nogtans ook veelzinds tot Grafgedenkteekens van Voornaame Perzoonen opgeregt; wel ziende, Dat de Steenen in dusken Vorm gehouwen, alderlangſt de ongemakken der Lugt weederſtaan konden. Egter is dusdaanigen zoort van Gedenkſteenen niet alleen by d'Egiptenaars, maar ook by andere Syrize en Kanaaneeze Volken in gebruyk geweeſt. Want in deezer voegen heeft de Aards-Vader Jakob een Gedenk-Teeken uyt Steen over 't Graf van zijn Lieve Rachel opgeregt, Gen. 35:20. En daarom, gelijkwe ſtrax vermaanden, Dat het opregten van Graf-Spitzen, heel gemeen in Egipten was, alzoo ſcheenen d'Iſraëliten hier uyt geleegentheyd te neemen, om niet zonder bittere ſchamperheyd teegens Moſes te zeggen; *Hebd gy ons daarom, om datter in Egipten gants geene Graaven waaren weggenoomen, op dat wy in de Woeſtijne Sterven zouden?* Exod. 14:11. Niet te vreeden zijnde naa haare Dood, met een ſlegte Zand-Hoop der Bar-Oorige Woeſtijne, overſtulpt te worden. Waar toe, op dat men zien mag hoedaanig de Joden naderhand, zig in Graf-Teekenen vermaakt hebben, men naa mag leezen, 't geên Simon Macchabeus ter Eeren van zijn Vader deed; 1 Macchab. 13:27, 28. &c. Maar gelijk d'Egiptenaars, de Pyramiden en Obeliſſen, niet alleen tot Graf-Teekenen; maar veelzinds ter-Eeren van de Zonne en Gedagtenis haarder Helden quaamen op-te regten, op datze de zelve met eenige Godsdienſtigheyd in waarde hielden; alzoo zijn ook eenige Oudheyd-Onderzoekers van meeninge, Dat de Syneezen zoo wel het maaken, als het Bygeloovig Eerbewijs omtrent dezelve, van de Egiptenaars ontleend hebben. Doch deeze dingen gaan buyten ons beſtek, wy moeten in Egipten blijven.

Obeliſſen zijn behalven de Eerdienſt aan de Zonne ook tot Graf-Gedenkteekenen opgeregt.

Joden al van Ouds Hoovaardig op fraaje Grafſteeden. Matth. 23:27. Luc. 11:47.

Onder d'Egiptize Vermaarde Steeden, is ook Tanis, van Ouds geen van de minſte geweeſt. Dezelve word by de Hebreën in de H. Schrift *Zoan* genoemd, Doch de LXX Overzetters hebben doorgaans *Tanis* Vertaald. Een Stadt die volgens Num. 13:22. *Zeeven Jaaren naa Hebron* Gebouwd is: Welker Grondveſting den Ouden Hiſtoriſchrijver Beroſis, aan 't Zeeventig Reuzen naa de Zondvloed toeëygend. Zijnde wel-eer de Hoofdſtadt, of liever miſſchien de Hofhouding des Koninks van Egipten; alwaar Moſes zijne Wonderen voor Farao gedaan heeft, naamelijk *In de Velden Zoans*, Pſalm. 78:12, 43. Exod. Kap. 7. 8. 9.

d'Egiptize Stadt Tanis of Zoan van Ouds vermaard.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

8. 9. Gelijk meede Jesaias, aan de *Dwaaze Vorsten van 't Zoan en Raadgeevers Faraôs* gedenkt, Jesa.19:11,13. en 30:4. met Ezech.30:14. vergeleeken. Men wil voorts dat dit Tanis of Zoan, slegts twee Mylen van Heliopolis, en maar eene Myl van Memfis afgeleegen was, en dat die Dry Steeden, thans maar eene Stadt uytmaaken, die men *Alkayr* of *Kayro* noemd; doch met weynig zeekerheyd. Maar gelijk de Oude Land-Tafelen, een ander Tanis in Egipten stellen, welk Zeeven Mylen van het Oude Pelusium lag; alzoo meenen zommige dat men die Stadt, van 't gemelde Zoan, voordagtelijk onderscheyden moet. Wy voor ons deel, vinden geen ander Tanis dan dit in de Velden Zoans, naast aan Gosen en naaby de Tanitize uytloop van de Nyl geleegen, die ook daar van haaren Naam draagd. En de neerstige Aardbeschrijver P. du Val, heeft ook deeze Stadt, als de Oude Hofhouding der Faraonen, in zijn Kaart van Oud Egipten gesteld; en het is even zoo in onze beste Bybel-Kaarten in-agt genoomen; als die Zoan neevens het Land Gosen plaatzen. Zulx d'Israëliten niet heel wijd van Rameses geleegen waaren, van welkze naaderhand haar Uyttogt begonden, Exod. 12: 37. Te waarschijnelijker noch, naadien zy immers de Schatsteeden, *Pithom* en *Raamses* in de Velden Zoans helpen Bouwen hebben; jaa Israëls Wooninge in Gosen zelfs, is in *Het Land Rameses* geweest; naa welke misschien de Nieuw-gebouwde Stadt haaren Naam droeg; vergelijkt eens, Gen.47:11. met Exod. 1: 11. teegen de beste Landtafelen, en 't zal misschien hier van genoeg zijn. Ten zy dan dat yemand moogelijk, den Oorsprong van die nieuwe Vestinge *Rameses* liever van dien Farao wilde afgeleyd hebben, welke de zelve Stigten liet; en in de Historien *Ramesses Miamun* genoemd word. Onder-en-tussen moet men dit te regt voor een Dwaaling houden; wanneer zommige dit Tanis voor het Oude Pelusium neemen, heedensdaags Damiaten genoemd. Doch die wijzer zijn, houden Pelusium voor de zelve Vermaarde Stadt, welke Ezech. 30: 15. Sin, of Sain, *De Sterkte van Egipten* genoemd word: Zijnde niet alleen een Groote Stadt, die Twintig Staadien in haar omtrek begreep; maar ook een voortreffelijke Haaven digt by de Zee geleegen, alwaar grooten Handel gedreeven wierd; dewijl zy aan een van de Zeeven Monden, met welk de Nyl door Needer Egipten de naaste aan Palestina geleegen, haar Water in de Zee stort: En daar van ook de *Pelusise Uytloop* genoemd word. Josefus zeyd dat Sennacherib eertijds deeze Stadt Belegerde, maar dat hy van d'Etiopise Konink daar af geslaagen is. Veel Jaaren daar naa, isse van Antipater, Vader van Herodes ingenoomen; en heeft in de volgende tijden den Naam van *Damiaten* en *Belberis* gekreegen. Maar hoedaanig de zelve Stadt in den Jaare 1218. van de Kristenen veroverd, en een weynig tijd daar naa, als'er den Konink van Vrankrijk reeds meester van geworden was, in handen van den Turk gevallen is, behoord niet tot ons voorneemen; ook niet, hoedaanig dezelve thans gesteld is, zijnde niet zeer Groot, maar heel Scheep-Rijk weegens zijn geleegentheyd naa-by de Zee; gelijk men uyt de Reysbeschrijvingen verneemen mag. Neevens Pelusiën was van Ouds een diep Water dat zig tot aan den Berg Casius uytstrekte, alwaar Pompejus Begraaven is: Welk Water Egipten naa de zijde van Palestina, een onbequaame toegang verschafte, en alzoo te-gelijk deeze groote Stadt, die met drydubbelde Muuren van Tichelen omringd was, ongemeen sterk maakte; waar op de strax-gemelde Profeet het Oog heeft, als hy Sin, dat is, *Pelusiën*, *De Sterkte van Egipten* noemd. Maar gelijk deeze Stadt naa de zijde van Judéa, d'uyterste Grenspaalen van Egipten besloot, alzoo lag van Ouds Alexandrye, als de Vermaardste en Sterkste Stadt van gants Egipten, naa de kant van het Lybisch Gewest, dat Egipten naa de Zee aanstoot. Dezelve word by de Hebreën, doorgaans *No* genoemd, gelijk te zien is, Jerem.46:25. en Ezech.30:14. &c. Zijnde zeer Volk-Rijk en rondsom met Rivieren en 't Water van 't Maraotize Meyr, Dat door de Lykus in het Water Meris vloeyd, naa agteren omringd; 't geên de Profeet in zijn Voorzegging over Nineve doed zeggen; *Zijd gy beeter dan No, de Volkrijke, geleegen in de Rivieren? Die rondom heenen Water heeft; welker Voormuur de Zee is, haar Muur is van Zee*, Nahum.3:8. Aldus

En naa-by Gosen geleegen.

Moet niet voor Pelusiën genoomen worden dat nu Damiaten heet.

Ezech. 30: 15.

Alexandrye van Ouds No genoemd.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Van de Babyloniers en Kaldeën Verdelgd en van Alexander weeder opgebouwd.

dreygd hy Ninive en den Aſſyrier, naa het Voorbeeld van *No*, die om haar Grouwelen Verdelgd is, door Nebukadneſar, en lang daar naa van de Kaldeën in 't Jaar 320 voor Kriſtus, volgens de Voorzegging der Profeeten, als te zien is, Jerem. 46:26. Ezech. 30:15. Maar korts daar naa iſſe van Alexander de Groot herſteld en met zijnen Naam *Alexandria* genoemd, dieze tot noch onder d'Europize Kriſtenen behouden heeft. Doch datze de Turken *Scanderik* noemen, komd alleen daar van daan, Dat *Alexander* op haar Taal *Scander* of *Eſcander* geheeten word. In de Bloeytijd der Roomze Moogendheyd, iſſe met verſcheyde Naamen, als *Faros*, *Sebaſte*, *Auguſte*, *Julie*, *Klaudie*, *Domitiane* &c. bekend geweeſt.

En naaderhand met verſcheyde Naamen genoemd.

En gelijk d'Egiptenaars zoo wel deeze Stadt, als de gantze Landvoogdye, in welkze geleegen was, *Rakotis* noemden, die de eerſte van 't Needer-Egipten was, alzoo geeven zy ook voor, Dat dezelve alder-eerſt van zeekeren Egiptizen Konink *Dalucha*, naa het Verdrinken van Farao in de Roode Zee, Gebouwd is. Ook gelooven wy, Dat elk die yts van de Aardbeſchrijving weet, niet onbekend is, datter meer andere Steeden by de Griexze en Latijnze Schrijvers gevonden worden, die den Naam *Alexandrye*, van Alexander de Groot, hebben aangenoomen. Euſthatius teld'er wel Agtien op, die alle door d'Oorloogen en andere Rampen, behalven dit in Egipten, Verwoeſt zijn; uytgezonderd noch miſſchien een ander in 't Hertogdom van Milaanen.

Daar zijn verſcheyde Steeden Alexandrye genoemd.

In wat ſtaat zy heeden is, moet ons in deeze verhandeling weynig ter Herten gaan; maar wel wat zy eertijds was; naamelijk de Volkrijkſte en Pragtigſte Stadt van Egipten en gants Afrika: Zoo dat geen Stadt naa de herſtelling van Alexander, ten zy miſſchien Roome, teegens haar in Voortreffelijkheyd van Gebouwen, en hoegrootheyd ophaalen mogt.

't Egiptis Alexandrye eertijds Groot, Vermaard en Volkrijk.

Te bet ſchijnd noch haare Vermaardheyd uytgedeegen te zijn, wanneer de Ptolemeën, haar Koninklijke verblijfplaats aldaar ſtelden, en die Stadt inzonderheyd Beroemd maakten, door die overgroote Boek-Schat welke Ptolemèus Philadelphus, in dezelve met uytſteekende bekoſtiging verzaamelde. Uyt welke dan ook Jeſus Syrach zijn Boeken der Wijsheyd, ten tijde van Ptolemèus Evergetes, Zoon van Philadelphus, te zaamen vergaaderd heeft, gelijk men uyt zijn eygen Voorreeden Kap. 1:8. kan afneemen. Zulx van deeze Stadt zeer veel zou te zeggen vallen, overmids alle Konſten en Weetenſchappen ten tijde van Ptolemèus Philadelphus aldaar gebloeyd hebben:

Vermaarde Boekzaal onder de Ptolemeën binnen Alexandrye.

Gelijk hy ook niet alleen de Alexandrijnze Boekzaal, over welk Demetrius Falerius het Opzigt had, met een aantal van Vierhonderd-Duyzend Boeken verrykte, als Seneka begroot, maar ook bezorgde dat de Boeken des Ouden Verbonds uyt het Hebreeuws in 't Griex wierden Overgezet, op dat ook het Wet-Boek der Joden, aldaar niet ontbreeken mogt. Welk-een ſchoone dienſt des Joodzen Raads, Hy, volgens 't Getuygenis van Joſefus, met het Geſchenk van een Goude Tafel vol Eedel-Geſteente, neffens ettelijke Beekers en Schaalen tot Verçiering van den Tempel, vergolden heeft.

En hoe veel Boeken daar waaren.

Andere hebben 't getal deezer Boeken, op Zeeven Honderd-Duyzend geteld. En by Joſefus leeſt men, Dat de Boek-Voogd Demetrius van Philadelphus gevraagd zijnde, hoe veele Boeken daar waaren, hy geantwoord heeft; ruym Tweehonderd-Duyzend; doch dat hyze in 't kort tot Vyfhonderd-Duyzend hoopte te brengen. Waar uyt kan afgenoomen worden, hoe zeer dezelve binnen korten tijd aangewaſſen is, en wat moogelijk de volgende Koningen daar aan hebben toegebragt.

Twee Vermaarde Schoolen binnen Alexandrye Serapèum en Iſéum genoemd.

Boovendien zijn ook binnen Alexandrye eertijds de Vermaarde Schoolen, *Serapèum* en *Iſéum* geweeſt, die hunnen Naam droegen naa de Godheeden, Serapis en Iſis. In Welke Schoolen de Jonkheyd, die zig tot het leeren der Konſten ſchikten, door de Prieſters op Stads Koſten, Onderhouden en Onderweezen wierden. De Serapize School, ging de andere in Voortreffelijke Bouwgeſtalte, verre te booven, en had zoo men zeyd, een Voorhof met Wandel-Zaalen en Groene Wouden die een Myl weegs beſloegen. Ook hebben de aanhangers van Ariſtoteles Wijsbegeerte, hier een byzondere School gehad, gelijk onder anderen Euſebius en Nicephorus getuygen dat d'Alexandryners, de Biſſchop Anatolius, met het Opperſchool-Voogdſchap van Ariſtòteles Leere getragt hebben te belaſten. En

dat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

dat ook de Joden aldaar een Bloeyende en Vermaarde Synagoge hadden, mag-men uyt Actor. 6: 9. verzeekeren: Indien anderzinds d'Uytlegging van onze Kantteekenaars stand-houden kan: De welke Oordeelen, Dat *d'Alexandryners*, die met Stefanus binnen Jerusalem in Twist geraakten, even als de rest der genoemde *Libertinen*, *Cyreners*, en die uyt *Cilicien* en *Asien* waaren, alle Joden zijn geweest, die uyt verscheyde Gewesten en Schoolen, zig binnen Jerusalem onthielden, alwaar de Joden veel en verscheyde Synagogen hadden, die met byzondere Naamen onderscheyden wierden; even als heedensdaags de *Kollegien* in de UNIVERSITEYTEN. Onder-en-tussen was doe ter-tijd, die Vermaarde Boekerye binnen Alexandrye, door een Ongelukkige Brand reeds in d'Assche geleyd, naamelijk in de Burger-Krijg tussen Cæsar en Pompejus; in welke Cæsar de Vlugt neemende, de Scheepen in de Haaven aan Brand stak; van welk Vyer, de Vlam tot de naaste Gebouwen overslaande, ten laatsten ook de Boekzaalen aantaste en alles vernielde. Voorwaar een onwaardeerlijk Verlies, Dat zig ook Cæsar te regt schijnd Geschaamd te hebben, daar van in zijn Boek van den Burgerlijken Oorlog, eenig gewag te maaken. Doch hy is van Ammianus Vrygesprooken, alhoewel hem Plutarchus en Dion, niet heel Onschuldig houden. En doch, wat zal men van Seneka gelooven, als hy'er dus van spreekt; *Laat een ander dit Brandstigten pryzen*, gelijk Livius, die zeyd, *Dat Treffelijke en Voorzigtige Koningen zoo een Werk past.* Doch Ammianus Marcellinus heeft van deezen Brand en 't Verlies der gantze Boek-Schat; aldus geschreeven; *Onder d'Alexandrijnze Tempelen, munte voor-al het Serapëum uyt, in het welke onwaardeerlijke Boekeryen waaren. Alle Oude Geheugenissen melden eendragtelijk, Datter Zeevenhonderd-Duyzend Boeken, door de neerstigheyd der Ptolomeën, Koningen van Egipten, door den Alexandrynzen Oorlog, in het Verwoesten der Stadt, onder den Hoog-Gezaghebber Julius Cæsar verbrand zijn.* Dus wil Ammianus, Dat het Verbranden der Boeken, in het Verwoesten der Stadt geschied zy; en A. Gellius spreekt'er even zoo van; *Al de Boeken*, zeyd hy, *zijn in den voorigen Alexandrijnzen Oorlog, terwijl de Stad Verwoest wierd, niet alwillens noch met voorgenoomen opzet, maar misschien door de Hulptroepen Verbrand.* Zulx hy niet alleen Cæsar, maar ook de Romeynze Krijgs-Knegten Ontschuldigt, en zoekt de Schuld op den Hals der Hulptroepen te schuyven. Aldus nam die Beroemde Boekerye een eynde, naa datze omtrent 124 Jaaren aldaar geweest was. Maar gelijk Eusebius verhaald, Dat den Euangelist Markus binnen Alexandryen alder-eerst het Euangelium Gepreedikt heeft; alzoo zeyd hy meede dat hy daar Twaalf Jaaren Opziender der Kerke zy geweest; daar andere aan toevoegen, Dat hy niet alleen hier de grondvest van 't Kristen-Geloof geleyd, maar ook Geestelijke Schoolen opgeregt heeft; uyt welke naaderhand altijd de Geleerdste Mannen tot Voorstanders verkooren wierden. Ook wil men dat d'Euangelist Markus, hier door de Worg-Strop Martelaar Gestorven is. Zulx hier ook niet alleen de Vermaarde Mannen Klemens, Hieronymus, Basylius, Gregorius en andere Kerk-Leeraars, hebben School geleegen, maar ook Apollos, *Die Magtig was in de Schriften*, is aldaar van Geboorte geweest, Actor. 18: 24. Ook isser Filo de Jode, Vermaard door zijn Schriften geworden. Insgelijx Athanasius, Cyrillus, Origenes, Dionysius, Didymus en meer andere, die daar verkeerd en zommige met veel andere, Martelaars geworden zijn. Dat nu Alexandrye van Ouds ook zeer Vermaard in de Scheepvaard was, en noch in haar herbouwd overblijfzel is, Getuygen alle Oude en Nieuwe Schrijvers; en daar worden thans noch verscheyde Koopwaaren uyt Egipten afgescheept naa Italien en herwaards heenen; ook veele uyt andere Gewesten dewaards gevoerd. Dus zien wy dat Paulus Actor. 27:6. met een Alexandrijns Schip, dat op Italien Bevragt was, van Myra in Cilycien is afgevaaren: Gelijk het ook een Alexandrijns Schip was, *Kastor* en *Pollux* genoemd, met welke hy naaderhand van Maltha naa Italien Voer, Actor. 28: 11. Door welke Welvaard der Koophandel, Volk en Neeringrijkheyd, het gebeurd is, Dat Alexandrye, ter-tijd datze onder de Roomze Moogendheyd was, meer Schatting

Joodse Synagoge binnen Alexandryen Actor. 6:9.

Boekzaal te Alexandrye door den Brand vernield.

Getuygenissen van den Ondergang der Alexandrijnze Boekzaal bygebragt.

d'Euangelist Markus Bisschop binnen Alexandryen &c.

Wat Vermaarde Mannen en Oud-Vaders te Alexandryë School geleegen, of Geboortig waaren.

Alexandrye van Ouds Vermaard in Scheepvaard.

De Vermaarde Tooren of Vyer-Baak op 't Eyland Pharus by Alexandrye.

ting Maandelijx, dan Jerusalem Jaarlijx opbragt. En gelijk d'aandoening der Alexandrijnze Haaven, weegens heymelijke Klippen en Banken, niet zonder Gevaar was, was daar toe ter regter zijde op het overgeleegen Eyland *Pharus*, (welk thans aan de Stads buyte Muuren vast-gehegt leyd;) een dapper hooge Tooren, tot een Vyer-Baak Gebouwd, welke d'inkoomende Scheepen des Nagts, tot Dryhonderd Staadien verre, toeligte: Welke daar binnen geloopen, een Veylige Haaven vonden, die ruym Dertig Staadien groot was. Zijnde de Stadt naa de Zee kant met swaare Muurwerken en Moeljes geschoeyd, die de Zeevloeden op haar steevige Schoften afstooten, en in die engte, tussen 't Eyland en de Haaven, een sterk doorschot maaken. Men zeyd dat de Konink Philadelphus deeze Vermaarde Wagt-Tooren, op een hooge en harde Heuvel deed stigten, en datmer by Trappen opklom. De zelve Vyer-Boet wierd eertijds onder de Zeeven Wonderen des Weerelds geteld; zijnde 't Werkstuk van de Eerzugtige Bouwmeester Sostratus, die den *Gnidizen* bygenaamd was; gelijk uyt het Opschrift af-te neemen is, Dat op een van derzelver Marmersteenen gevonden, op deezen Zin uyt-quam: *Den Gnidizen Sostratus, Dixifanes Zoon, aan de Bescher mende Goden, tot Behoudenis der Zeevaarende.* 't Geên dit Eyland verder by veele Schrijvers heeft Vermaard gemaakt, is dit, Dat de Griekze Overzetting der H. Boeken uyt het Hebreeuws, aldaar uyt last van Ptolemèus Philadelphus gemaakt is, waar van in de * Joodse Oudheeden gesprooken is; en wy zullen naaderhand daar van noch yts uyt Josefus, ter snê brengen, dat men hier te zaamen zal moogen te raade neemen. Voorwaar de Romeynen zijn alzinds zeer Vernuftig en Zinrijk geweest, om de Eygenschappen van Landen en Steeden op haare Penningen uyt-te beelden; en zoo wy dezelve ook hier willen raadpleegen, wy zullen zien, Dat zy al 't gezeyde van Alexandrye, op zommige heel beknopt en fraay te-gaar getrokken hebben. Dus ziet men niet alleen *Alexanderye in Egipten*, tot een opmerklijke onderscheyding van andere Naam-Genootschappelijke Steeden; door een Perziken Boom, die in Egipten heel Vermaard en *Osiris Gewas*, genoemd wierd, op een Penning van Antonius verbeeld; maar inzonderheyd, op een Penning van Lepidus, door een Vrouwen Hoofd, met een Tooren-Kroon gehuld, met Peerlen om den Hals, en hang-Juweelen in d'Ooren, tot bewijs, Dat Alexandrye, Eedel, Rijk en wel Gebouwd was. Verder ziet men dezelve Stadt, in verscheyde standen van een Vrouwen-Beeld vertoond: Te weeten, Dan eens met een Bootje in de Hand; aanduydende dat de Stadt op het Water, naamelijk op den Oever en by-naa aan de Mond van de Nyl leyd; langs welke alles met Schuyten ter afscheeping toegevoerd word. Of door een Zittende Vrouwe met Kooren-Aaren in de Hand, en den Hooren van Overvloed; als ook op andere, met Kooren-Aaren spruytende beneeden uyt de Voeten; Leenende met de eene Arm op een Vat, uyt welke een krinkelende Wijngaard opschiet. Al 't geên niet alleen d'Egiptize Vrugtbaarheyd van Kooren-Gewas schijnd te kennen te geeven; welkers Afscheeping te Alexandrye viel: Maar dat de Kooren-Aaren uyt de Voeten schijnen voort te koomen, wil ongetwijffeld, dat uyt de Voet van Alexandrye, dat is de Nyl, die neevens haare Muuren, als by haare Voeten heenen vloeyd, des Lands voornaame Vrugtbaarheyd ontstaat. En zulx voorzeeker niet oneygen; naademaal wy zien, Dat ook de Vette en Maagere Jaaren in den Droom van Farao, door Kooren-Aaren zijn vertoond geworden. Ook kan ons misschien deezen Penning, d'Afscheeping der Graanen, uyt d'Alexandrijnze Haaven naa Italien aanwijzen; gelijk Suetonius in 't Leeven van Nero, van een verwagte Alexandrijnze Kooren-Vloot, in tijd van Dierte gewag maakt, maar op een enkel Schip uytviel, Dat van Alexandrye met Zand, voor de Worstel-Perken aanquam. En hoedaanig Egipten, eertijds *De Kooren-Schuur van Italien* genoemd wierd; is te vooren aangeweezen. En wat den Wijngaard op de straxgemelde Penning betreft; zulx wil bedenkelijk niet anders, dan dat deeze Stadt aan Bacchus Toegeëygend was; en misschien ook tot aanwijzing van de Alexandrijnze Wijn, die by d'Oude Vermaard was.

* Joodse Oudheeden op 't 177ste Blad. &c.

Alexandrye dikwils en verscheydentlijk op de Roomze Penningen verbeeld.

En derzelver stands-geleegentheyd en Afscheeping der Egiptize Graanen zeer Zinrijk aangeweezen.

Ner-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

De Stadt Heliopolis Vermaard door haar *Akademie. En voor de Plantzoen-Hof der Egiptize-Priesters gehouden.

Nergens is in Egipten een Hooger en Vermaarder Schoole, dan te Heliopolis, niet wijd van Tanis of Zoan geweest; naadien ter zelver Steede de Plantzoen-Hof der Egiptize Priesterdoomen was; al waar dezelve als in een * Opperland-Schoole, in alle de Geheymenissen der Godsdienst en Weereld-Wijsheyd Geoeffend en Aangefokt wierden; en wel voornaamelijk de Eedele, en die de Hôôp hadden van eenig Volk-Bestuur in Handen te krijgen. Dezelve Stadt word by de Hebreën *On* genoemd, gelijk te zien is, Gen. 41: 45. alwaar gezeyd word, Dat Potiphera, wiens Dogter Asnath, Farao aan Josef ten Houwelijk gaf, *Een Priester*, of Overste *van* ON *was.* Voor welk *On*, de LXX Overzetters, en de Gemeene Latijnze, HELIOPOLIS, dat is, *Zonnestadt* Vertaald hebben: En moogelijk wel zoo genoemd, om dat aldaar de Zonne, onder 't Waarteeken van den Gehoornden Os-God Apis, die zy *Mnevis* noemden, Ge-Eerd wierd.

De Zonne-Stadt genoemd, daar Mnevis Gediend wierd.

Heliopolis is de Hoofd-Stadt der tweede Landvoogdye in het Middel-Egipten geweest: Alwaar Manethon, de Vermaarde Egiptize Histori-schrijver een Priester was: Uyt wien Josefus teegen Appion bybrengd, Dat hy ook Moses, voor een van de Heliopolitaanze Priesters te-Boek steld; hem noemende OSARSIPHUS, welke zijn Naam veranderende in Moses, ten tijde van de Konink *Amenophis*, als hy het Melaatze Volk, (want zoo noemden d'Egiptenaars, d'Israëliten uyt een byzonderen Haat;) uyt Egipten geleyd heeft. 't geên Manethon voorzeeker niet anders, als uyt Moses Vermaardheyd in d'Egiptize Wijsheyd, overgekoomen is.

Moses van Manethon een Priester van Heliopolis genoemd.

Men zeyd verder, Dat de Konink Busiris, deeze Stadt Gebouwd heeft; en dat de Koningen van Egipten daar dikmaal pleegen Hof te houden. Ook wil een Oud Erfgerugt, Dat Josef hier ter School geleegen heeft: Dat de Sterre-Konst daar sterk pleeg te Bloeyen, en dat Dionysius van Areopagita, hier ter plaatze weegens de Verduystering der Zonne ten tijde van het Lijden onzes Zaligmaakers, tot zijn Meester gezeyd heeft, *De Natuure Gods moet in Lijden zijn, of de Weereld moet Vergaan:* Gelijk'er meede geen ontbreeken, welke meenen, Dat deezen zelven Dionysius naaderhand te Athenen, van d'Apostel Paulus is Bekeerd geworden, Actor. 17:34. hoewel het heel onzeeker is. Onder-en-tussen moetmen niet twijstelagtig houden, Dat den Aards-Vader Jakob, koomende met zijn Huysgezin in Egipten, heel deun by deeze Stadt gewoond heeft; naadien zulx uyt de naabyheyd van Gosen, aan de Velden Zoans, heel waarschijnelijk is.

Tempel te Heliopolis door Onias de Joodse Priester naa die van Jerusalem Gebouwd.

Ook heeft hier Onias de Joodse Priester onder de gunst van Ptolemèus Philometer, een Tempel naa de sweem van dien te Jerusalem Gebouwd; die wel 350 Jaaren, dat is, tot op de Regeering van Vespasianus gestaan heeft; ten zy misschien dat de Schrijvers een andere Stadt, hier digt by, maar nader aan de Zee verstaan, welke naa deezen Priesters, *Onion*, en 't omliggende Landschap *Onia* genoemd is; gelijk het P. du Val in zijn Land-Tafereel van Oud Egipten aanteekend. Wat Breedenbach van het verblijf van het Kind Jesus met zijn Ouders alhier, en den Balzem-Hof die daar omtrent, uyt *De Fonteyne der Zalige Maria* Bevogtigd word, verhaald, laaten wy elks geloof en naaspooring bevoolen.

Heliopolitaanen van Herodotus voor zeer Schrander gehouden.

En gelijk Herodotus in d'aanvang van zijn Tweede Boek, dit Heliopolis, tot een Stand-Punt neemd, om gants Egipten in zijn Lengte en Breedte af-te meeten, alzoo getuygd hy meede van desselfs Inwoonders, Datze voor de Schranderste onder al d'Egiptenaars passeeren. Hy getuygd meede dat de Vierde Feestelijke Vergaadering, te Heliopolis ter Eeren van de Zonne gehouden wierd; naa welke Eerdienst, die ten laatsten op een fel Knods-Gevegt uytliep, deeze Stadt, waarschijnelijk den Naam HELIOPOLIS, dat is, *Zonnestadt*, ontleend heeft. Doch andere willen, Dat zy *De Stadt der Zonne* genoemd zy, naa zeekere Spiegel, die aldaar in een Vermaarde Tempel, aan de Zonne Toegewijd, en met zoodaanigen Konst gesteld was, Dat zy de gantze Dag over, de Straal-uytschietende gedaante der Zonne vertoonde, en alzoo met een Brandende Glans de gantze Tempel Verligte.

Heliopolis of Zonnestadt waar van zoo genoemd.

Waarom ook noch d'Arabiers deeze Stadt, van welk nu slegts de Puynhoopen gezien worden; wanneerze alleen de plaats daarze eertijds Bloeyde gaa-slaan; AIN SCHEMPS, dat is, *Ooge der Zonne* noemen. Ook heeft Kircherus uyt een Brief van zeeker Pools

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Bouwmeester aangeteekend; Dat hy aldaar noch een Oude Obelisk op zeeker Markt-Pleyn gevonden had; die naa de gewoonte der Priesterlijke Geheym-Leere, met Hieroglyfize Letter-Beelden Uytgehouwen was; en voor dezelve gehouden word, welke by d'Arabize Schrijver Abulfeda, *De Naald van Farao*, geheeten word; gelijk hy meede wil, Dat Heliopolis de Stadt der Pharaonen zy geweest.

De Stadt Busiris bezien.

Busiris is de Hoofd-Stadt van de Tiende Landvoogdye in 't Needer-Egipten geweest; maar thans gants verwoest; gelijk Ezechiel daar van Voorzeyd had, Kap. 30: 14. alhoewel ook een kleyne herstellinge belooft was, als te zien is, Ezech. 29:14. Alwaar dezelve, gelijk meede Jesa. 11:11. en Jerem. 44:15. *Phatures*, en *Pathros* genoemd word: Van welk misschien de *Patrusim*, uyt Mizraïm de Zoon van Cham genoemd zijn; Gen. 10:14. Doch daar zijn verscheyde gevoelens over d'afkomst van den Naam deezer Stadt: Zommige meenen, datze Busiris zou genoemd zijn naa den Verdigten Busiris, die al zijn Gastgenooten, aan Jupijn Opofferde, en de grootste Tyran van Egipten was; welke Wreedheyd eenige willen, Dat de Historischrijvers, van dien Farao ontleend hebben, welke de Hebreeuwse Knegtjes beval in de Riviere te werpen. Doch zulx komd met de Historie niet over-een, ten zy zeer verhansseld, en in tijd versteeken: Want behalven dat Busiris die Wreedheyd oeffende, op dat hy de Goden weegens een Neegen-Jaarigen Honger Verzoende; en alzoo t'onderscheyden is van die Zeeven-Jaarige onder Josef, zoo heeft ook Busiris niet Geregeerd, ten tijde van Israëls Onderdrukking, maar naa de Uyttogt, en op 't lest van Moses Leeven; jaa waarschijnelijk noch laater. Gelijk wy dan ook in onze Tijd-Tafel der Egiptize Koningen ontwaar worden, Dat het Amenophis de Zoon van de Kindermoorder Ramesses Miamun geweest is, die in de Roode Zee Verzuypen moest: Alhoewel zig zommige te vies houden, om te zeggen, wie deeze beyde Koningen Faraôs, met Naamen geweest zijn. Andere dan, brengen den Naam der Stadt Busiris af van Osiris, d'Egiptize Jupiter of Herkules, en d'Arabiers van *Busir*, dieze voor een Zoon van Cham neemen. Kircherus wil dat de Stadt Busiris, naa den Egiptizen God Apis, welk op 't Egiptis een *Os* beteekend, geheeten is, dewijl de Beuzelagtige Egiptenaars zeggen, Dat Osiris aldaar in de Gestalte van een Os Veranderd is, en den Menschen veele Weldaaden beweezen heeft. Invoegen de Naam BUSIRIS zoo veel is, als of men in 't Koptis of Aal-Oud Egiptis BUSOSIRIN, dat is, *Os des Konings* zey. En over-zulx geen wonder, Dat zy ook aldaar den Os hebben Aangebeeden. En daarom, gelijk de Landstreek om dit Busiris heenen, te-gelijk met Memfis, Heliopolis en Rameses, het verblijf der Israëliten in het Land Gosen zy geweest, gelijk we korts te vooren over de Velden Zoans of Tanis hebben aangemerkt; alzoo heeft dit zommige doen bedenklijk agten, of d'Aanbidding van het Kalf onder Israël in de Woestijne begonnen, daar van daan niet een gereeden Oorsprong genoomen heeft? Doch naadien den Os-God Apis, door heel Egipten GeEerd wierd, en den Os hier alleen een byzonder Waarteeken van den Busirizen Beschermd-God Mnevis was, schijnd men dessels Oorsprong ruymer te moogen neemen. Dat verder de Grieken deeze Stadt niet van Thebe onderscheyden, is een tastelijke misslag, overmids zy by-naa de gantze Lengte van Egipten, van elkandere verschillen.

Word in de Heylige Schrift Phatures en Pathros genoemd.

Geschil over den Naam Busiris.

Bubastis hoedaanig een Vermaarde Stadt in Egipten.

Insgelijx was ook Bubastis eertijds een Vermaarde Stadt, aan den Oever van de Nyl, teegen over Zoan geleegen; pronkende met veele schoone Gebouwen; alhoewel thans meest onder de Puyn en 't overschot van een kleene Stadt begraaven. Herodotus getuygd, Dat eertijds hier een Tempel aan *Bubastis*, die op 't Griex ARTEMIS, dat is, *Diaan* genoemd word, was Toegewijd; hier vooren ruym-genoeg beschreeven. Daar wy ook niet ver van daan, de Schaamtelooze Feestviering van Isis, door Mans en Vrouwen, onder 't ontblooten van haare Schaamdeelen, Danssen, Springen, Bom-en Rinkel-speelen hebben aangeteekend, en ligt gemerkt is, Dat Isis, dewijlze de Maan is, voor d'Egiptize Diana moet gehouden worden.

De Steeden Pithom en Raamses waar geleegen.

Van de Steeden Pithom en Raamses, die niet wijd van de Landstreek Gosen aflaagen; daar de Kinderen

Israëls

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Iſraëls tuſſen en neevens de Steeden Tanis in't Land Zoans, Pharbetus, Bubaſtis,
Heliopolis en Memfis inwoonden, Gen. 47:11. (anders ook *Het Land Raamſes*
genoemd;) en onder Farao Rameſſes Miamun tot Schat-Steeden, of *Ammunitie
plaatzen* Gebouwd; konnen we weynig of niet buyten Moſes Hiſtorie zeggen;
die daar van alleen aanteekend, Dat dien Konink willende het uytbotten der
Hebreën beſnoeyen, haar met ſwaaren Arbeyd van Tichelen te Vormen en in
Leem te werken, door zijn Schatting-Eyſſers Onderdrukte; terwijl men beezig
was, *Om Farao deeze Schat-Steeden te Bouwen*, Exod. 1: 11. zijnde Pithom,
welke in de Hiſtorien *Pathomus* heet, in d'uyterſte Velden Zoans en Goſen naa
by de Nyl geleegen, welke met haar groote Stroom by Peluſiën in Zee vald.
Doch Raamſes was meer naa de zijde van Heliopolis en Memfis afgeleegen; naa-
melijk op d'uyterſte Grenſen van Egipten, teegens de voor-Woeſtijne Etham;
en over-zulx naaderhand, een bequaame Vergaaderplaatze voor Iſraël, wan-
neer het zig veerdig tot den Uyttogt maakte, Exod. 12: 37. Num. 33: 5. daar-
ze gezeyd worden, voor d'eerſte maal *Van Raameſes* tot Sukkoth gereyſt te
zijn; welke Vertoefplaatze zijn Naam van het opſlaan der Tenten behouden
heeft. Hermopolis, anders *Merkurius Stadt* genoemd, is de Hoofd-Stadt
der Agtſte Landvoogdye in't Middel Egipten geweeſt. En gelijk zommige met De Stadt Hermopolis bezien.
Bredenbagh, de Vertoefplaats van het Kindeken Jeſus omtrent Heliopolis, en
den Balzem-Hof aldaar ſtellen; alzoo meenen Niceforus en Zozimenus, Dat
Maria met Joſef en haar Kind, naa deeze Stadt Gevlugt zijn; daar den laatſten
noch verſcheyde Wonderen by doed, aangaande het Needervallen der Afgodi-
ze Beelden, en zeeker grooten Perziken Boom; welk Geſchrift hy aan de Key-
zer Theodoſius opdraagt. Nogtans word het by andere waarſchijnelijker ge-
houden, Dat Joſef niet naa Hermopolis, maar naa het Land Goſen Gevlugt is,
en daar met zijn byhebbend Gezelſchap verblijf genoomen heeft, alwaar te voo-
ren Jakob en zijn Naakoomelingen gewoond hebben. Daar de gemelde Balzem-
Hof tuſſen Memfis en Raameſes niet ver van daan geleegen was, *Matarea* ge-
noemd, zijnde een kleen Dorpje; welk eenige, alhoewel miſſchien quaalijk, niet
alleen voor het Oude Hermopolis houden, maar ook vaſt ſtellen, Dat Joſef en
Maria zig hier, volgens de Tijd-Reekening van Uſſerius omtrent een Jaar ont-
houden hebben; naamelijk tot de Dood van den Kinder-Beul Herodes, Matth.
2: 13, 20. Stervende onder de Pijnbank van een Ongeneeſſelijke Ziekte, zoo
de Hiſtorien verhaalen. Booven dien ſchijnd ook het verblijf van het Kindeken
Jeſus alhier, uyt d'aangehaalde Spreuk van Hoſeas zeer wel over-een te koomen
(vergelijkt Matth. 2: 15.) *Als Iſraël een Kind was, heb ik hem Lief gehad; en-
de ik hebbe mijnen Zonen uyt Egipten Geroepen.* Welk Iſraël dat aldaar *Een Zone* Hoſ. 11:1.
genaamd word, in dat Land Gewoond en van daar Uytgeroepen is. En hebben
Joſef en Maria daar ook Zeeker en onder haar Geloofs-genooten konnen Woo-
nen, naadien Egipten doe ter-tijd, vervuld was met Joden en een gemeene Toe-
vlugt verſtrekte voor die in Paleſtina niet Veylig waaren. Gelijk ook al voor
lange Jaaren, zig veele Joden met Johanan de Zone van Kareah derwaards naa
Tachpanhes begeeven hadden, op datze de Gramſchap van Nebukadneſar ont-
vlugten, ziet Jerem. 43: 5-7. daar aldus te leezen ſtaat; *Maar Johanan de Zo-
ne van Kareah, ende alle de Overſten der Heyren, naamen het gantze overblijf-
zel van Juda, die van alle de Heydenen, daar zy waaren heenen gedreeven,
weedergekeerd waaren, om in den Lande Juda te woonen; De Mannen ende de
Wijven, ende de Kinderkens, ende des Koninks Dogteren, ende alle Zielen die
Nabuzaradan, de Overſte der Trouwanten, by Gedalia den Zone Habikams, des
Zoons Saphans gelaaten hadde; ook de Profeet Jeremias, ende Baruch: En-
de zy toogen in Egiptenland: Want zy en waaren de Stemme des* Heeren *niet
Gehoorzaam: Ende zy quaamen tot Tachpanhes*, &c. Van welk Thachpanhes, Jerem. 2: 16. Ezech. 30: 18. Jerem. 46:14.
(daar ook Ezechiel en Jeremias van rept) by zommige voor de zelve Stadt ge-
houden word, Die in de Hiſtorize Land-Tafelen, *Daphne* of ook wel *Chanes*,
genoemd word Jeſa. 30:4. een Vermaarde Stadt aan de Nyl, niet verre van Zoan,
als men de Riviere door de Peluſize Haaven hooger-op vaard. Gelijk men ook
wil

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

wil dat de Profeet Jeremias aldaar Gesteenigd is. Behalven deeze Vlugt, weeken naderhand met de Priester Onias, ook een groote meenigte van Joden uyt Kanaan naa Egipten; welken Onias te Alexanderye woonde, en alswe strax zeyden, by Leontopolis, in de Heliopolitaanze Landvoogdye, een Tempel als dien te Jerusalem stigte: Een Uyttogt die d'Egiptize Konink zoo zeer begunstigde, Dat hy de gantze Landstreek die maar 180 Staadien van Memfis lag, aan deeze Overloopers ter Wooning inruymde. Gelijk'er dan ook noch ten tijde van den Burgerkrijg tussen Cæsar en Pompejus een Joodse Volkplanting heel naa-by Memfis gevonden wierd, die de zijde van Cæsar geneegen was. Uyt Herodotus verneemd men dat Butis ouwlinx een Vermaarde Stadt in Egipten was; teegen-over de Sebenitize Mond van de Nyl geleegen, als men uyt Zee de Riviere op komt Vaaren: Alwaar de Vraagbaak van Latone, onder alle die bezogt wierden, voor de grootste in waarde gehouden wierd. Ook zijn'er verscheyde Pragtige Tempels, ter-Eeren van Apollo en Diana geweest, die op 't Egiptis *Horus* en *Bubastis* genoemd worden. De Stadt zelve was niet heel wijd van Saïs geleegen; en word by gemelde Schrijver weegens veele voorvallen dikmaal gepréezen. In dezelve wierd de Derde Feestelijke Zaamenkomst ter Eeren van Minerva Gevierd; inzonderheyd het Feest der Keers-Brandinge, dat gemeen door gants Egipten was. In deeze Stadt wierd Apries gevangen gebragt, doen hy van Amasis, die van 't Wispeltuurig Volk tot Konink Opgeworpen was, een Slag gekreegen had. Welker goede onthaaling, Amasis den Haat des Volks zoodaanig op den hals schon, Dat hy hun Apries overgeeven moest; gelijk geschiede, en daar op Geworgt zijnde, Begroevenze hem in zijn Vaders Graf, dat by Minervaâs Tempel stond; dewijl die van Saïs de gewoonte hadden, alle de Koningen van dit Landschap, binnen den Tempel te Begraaven. En zeeker wanneer Herodotus daar by doet; Dat in 't Koor van deezen Tempel een Steene Galerye was, met Kolommen in de gestalte van Palm-Boomen en ander Cieraadje van Loof en Granaaten, men schijnd daar in geen twijffel-agtige sweem der Aal-Oude Bouwkunde ontwaar te worden, welke naderhand ook by de Feniçiers en de groote Tempel-Bouwer Salomon in-agt genoomen is. Waar toe men voornaamelijk Ezech. 40. en 41. mag naazien. Gelijk dan ook de Krollen en Loof-Ranken aan de bekende Korintize en Romeynze Bouw-Ordens, niet anders dan een scheemeragtige verbeelding van de overhangende toppen der Daadel-Boom-Blaaderen zijn. En wy hebben in de Joodse Oudheeden aangeweezen, Dat de Oude Feniçiers, (die ook aan Salomons Tempel hielpen Bouwen,) Palm-Blaaden in sté van Olyf-Blaaden, aan de Kapiteelen maakten; die de Hoovaardige Grieken in Achantus Loof veranderd hebben; om datze geern voor de Vinders van deeze Bouw-Orden passeeren wilden. Zulx men vergeefs de Oudste en Schoonste Bouw-wijze by de Grieken zoekt; die doe eerst den Dag begonden te zien, als de Zonne by Ouder Volken reeds aan 't Ondergaan was. En derhalven dwaalenze zeer welke alles in de Oude en Nieuwe Bouwkunde verwerpen, Dat met de Lessen die Vitruvius uyt de Griekze Boeken zaamgeraapt, en gebrek aan Afbeeldingen heeft, niet over-een komd: Daar zy veel-eer behoorden te weeten, Dat dien Autheur, voor zoo veel de heedensdaagze Praktijk-oeffening aangaat, zig geern van de beproefde Voorbeelden der Oudheyd bediend, by d'Ervaarenste Mannen word uytgestampt. Gelijk hy ook slegts van weynige die wat Naam hebben, teegens zoo veel Treffelijke Bouw-Meesters die hem verlaaten hebben, staat aangekant; en de Verstandigste hem alleen in zommige dingen, die meer Cierlijk bedagt, dan Waragtig zijn, willen in agtinge gehouden hebben. Ook hebben de Woordenboek-maakers hem dapper opgezet, met hem dikmaal tot het opbouwen van de Latijnze Taal, (als die veel Oude Konstwoorden welk van de Grieken tot de Romeynen waaren overgegaan, bewaard heeft;) aan te haalen. En die lust heeft ons zeggen op de proef te zetten, beraade zig met dat Voortreffelijk Boek, welke d'H^r. Freart, ruym 30 Jaaren geleeden onder den Tytel van *Paralelle de l'Architecture* &c. in't ligt gegeeven heeft, en hy zal haast ontwaar worden, Dat alles wat d'H^r. Coccejus tot Verdaadiging van zijns Vaders

De Stadt Butis ouwelinx Vermaard.

Kolommen met Palm Loof aan de Kapiteelen te Butis in Egipten gevonden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Vaders Tempel van Ezechiel, teegens Villalpandus, de Hr. Vitringa en Ons, lang en breed heeft bygebragt, enkel Wind en Bohaa is. En is derhalven meer dan genoeg, Dat zulx met een Staal of twee in onze Voorreeden aangeweezen is.

Van Ouds was alleen Naukrates, zoodaanig-een Vermaarde Koop-Stadt van 't Needer-Egipten, Dat men volgens Herodotus, behalven die, geen andere vond. De zelve was aan de Kanobize uytloop van de Nyl, doch wat hooger-op geleegen: Waar van dezelve ook de *Naukratize Mond*, in zommige Land-Tafelen genoemd word. Behalven de Reysweg van Naukrates naa Memfis heeft 'er Herodotus dit van aangeteekend: Naukrates alleen was d'Oude Koop-Stadt, „ en by-aldien yemand in een andere Mond van de Nyl als deeze, aangekoomen „ was, die vond zig genoodzaakt Valsselijk te Sweeren, Dat hy teegen Wil en „ Dank daar gekoomen waare, en moest dan naa het afleggen van den Eed, naa „ de Kanobize Mond Vaaren, of indien hy door Weêr en Wind belet wierd der- „ waards te Vaaren, met de Laading in Baren rondom Deltha Zeylen, tot dat hy „ aan Naukrates quam. Zoo zeer wierd Naukrates Ge-Eerd. Den zelven maakt ook van een Eyland Prosopis gewag, in Deltha geleegen, op welke onder andere Steeden, ook de Stadt Atarbechis lag; alwaar de Scheepen aanquaamen, die 't Gebeente der Gestorvene Ossen afhaalden, en een Tempel ter Eeren van Venus gestigt stond. Want de Ossen die over-al Heylig waaren, Gestorven zijnde, wierden by yder in zijn Voorstadt Begraaven; laatende tot een Grafteeken, d'een of d'ander Hooren booven d'Aarde uytsteeken. De zelve Verrot zijnde quam op zeekere tijd, een Schip van 't Eyland Prosopis, aan yder Stadt gevaaren, om de Gebeenten af-te haalen, en op een en de zelve plaats der gezeyde Stadt te Begraaven. Naukrates een Vermaarde Stadt van Needer-Egipten.

Binnen Pampremis een Oude Vermaarde Stadt, wierd eertijds de Zesde Jaartijdze Zaamenkomste, ter Eeren van Mars, met groote toeloop van Volk gevierd: Waar van wy het Feestelijke Knods-Gevegt, dat als dan in swang ging, te vooren verhaald hebben. 't Geên in 't Pampremis Landgewest, van d'algemeene Zeeden der Egiptenaaren afwijkt, is moogelijk dit, Dat den Behemoth, dat is, het Nyl-Paard, aldaar Heylig gehouden wierd; en nergens meer in gants Egipten. Chemnis was eertijds een groote Stadt in het Thebaanze Landschap digt by Nea geleegen; by d'Aardbeschrijvers anders ook *Panos* en *Panopolis* genoemd. Maar naadien wy nu vry hooger-op en met het Tebaans Gewest in 't Boovenlands Egipten geraakt zijn; koomen ons voornaamelijk de Wijdberoemde Steeden, Koptos, Thebe, Syene en Elefantine te vooren; van welkwe yder in 't byzonder yts te zeggen hebben. Ter plaatze daarwe van de Koptize of Aal-Oude Egiptize Taal spraaken, is in 't voorby-gaan aan de Stadt Koptos gedagt; welke eertijds de Beroemdste van Egipten, en de Hoofd-Stadt der Vierde Thebaanze Landvoogdyen was, gemeenlijk de *Koptize* genoemd. Daar word niet aan getwijffeld, of d'Aal-Oude Egiptize Taal die men de *Koptize* noemd, heeft van deeze Stadt haar Naam behouden. Men zeyd dat deeze Stadt, die thans naauwlijx yts meer van haar Puynhoopen laat zien, van Mizraïm, de Zoon van Cham Gebouwd is, welken d'Egiptize Arabiers, den Naam van *Kopt* gegeeven hebben. Zijnde digt by de Woestijne van Theben geleegen; en van Strabo de gemeene Koop-Stadt van Egipten en Arabien geheeten. Van Theben, anders DIOSPOLIS, dat is *Jupiters Stadt*, die Magtig en Groot was, digt aan den Oever van de Nyl geleegen, wil het Oude Erfgerugt, Dat het geheele omliggende Landschap den Naam van *Thebais* aangenoomen heeft. Een Gewest dat ouwelinx, en al ten tijde van de eerste Konink Menes, alleen de Naam van Egipten voerde; en Theben overzulx het Hof en Zeetel der Egiptize Koningen was; welk naaderhand te Memfis, te Tanis, te Alexandrye en elders verhuyst is. Zijnde onder zoo Droogen Heemelstreek geleegen, Dat het voor een Wonder gehouden wierd, wanneer het daar eens Reegende. De Krokodil wierd daar zoodaanig Heylig gehouden, Dat zy altijd eene daar van Tam maakten, en met Goude Brazeletten aan de Pooten, en Pandanten in de Ooren Verçierden: Ook gaavenze hem daagelijx Heylige Spijs te Eeten, en deeden hem Goddelijk Eerbewijs: Doch Gestorven zijnde, wierd hy in 't Zout geleyd, en wel deugdelijk

De Stadt Pampremis en Vermaarde 't Zaamenkomst aldaar.

De Stadt Koptos bezien.

Als meede Theben of Diospolis.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

in een Heylige Lijk-Bus begraaven: Terwijl die van Elefantine, weederom zoo weynig daar meede op hadden, Dat zy de zelve Vingen en voor goede Kost opschaften. Maar dat die van Theben meer Beestagtig in haar Godsdienst waaren; is onder andere ook aan de Heylige Slangen gebleeken, die (om dat zeekere zoort die kleen van Lijf vielen en twee Hoornen op de Kop hadden, den Mensche geen Schaade deeden,) aldaar aangefokt, voor Heylig gehouden, en naa haar Dood, in den Tempel van Jupiter begraaven wierden, om datze geloofden, Datze dien God waaren Toegewijd. Gelijk dan ook de Stadt zelve, ter oorzaak van deeze Aanbidding, DIOSPOLIS, dat is, *Jupijns Stadt*, van Strabo genoemd word. Doch by Diodorus Sikulus, wordze *Busiris* geheeten, en de Moorenlanders en Arabiers, geevenze een anderen Naam. Herodotus weet meede veel van den Thebaanzen Jupiter, dieze *Ammon* noemden, en desselfs Vraagbaaken, die van Theben naa Griekenland en Lybien overgebragt zijn, te zeggen, dat wy hier moogen aanteekenen. Hy dan Schrijft aldus: „ Maar van de „ Vraagbaaken in Griekenland, en van den geenen die in Lybie is; verhaalen de „ Egiptenaars dit volgende: De Priesters van den Thebaanzen Jupiter, vertel„ den dat de Feniçiers van Thebe twee Vrouwen, die Priesterinnen waaren, uyt „ Thebe Weggevoerd hadden; Dat d'een in Lybie en d'ander in Griekenland „ Verkogt was: En dat deeze Vrouwen de geene waaren die de Vraagbaaken by „ de gemelde Volken opgeregt hadden. Maar als ik hen vroeg, waar uyt zy zulx „ met zoo grooten zeekerheyd wisten te zeggen, gaavenze tot antwoord, Dat „ ze vlijtig naa deeze Vrouwen gezogt, maar die nooyt hadden konnen vinden, „ doch hadden daar na gehoord, 't geenze zeyden. En dit hoorde ik te Thebe „ van de Priesters. Maar de Dodonize Hoogepriesterinnen zeggen, Dat uyt The„ be in Egipten twee Swarte Duyven waaren koomen Vliegen; en dat d'een in „ Lybie, d'andere by hen was gekoomen, en deeze laatste op een Beuke-Boom „ neergestreeken, en met een Menschen Stemme Gesprooken had; Dat by het „ Noodlot Beschooren lag, dat aldaar de Vraagbaak van Jupiter zou opgeregt „ worden; en dat d'Inwoonders dat zoodaanig hadden uytgeleyd, als of haar „ dat Goddelijk Verkondigd wierd, en te deezer oorzaak het ook in 't werk ge„ steld hadden; maar dat de Duyve die naa Lybie Vloog, den Lybiers belast had, „ den Vraagbaak van Ammon, die ook de Vraagbaak van Jupiter is, op-te reg„ ten. Dus verhaalden dit de Dodonize Priesterinnen; 't welk d'andere Dodo„ ners, die op den Tempel pasten bevestigden: d'Oudste van deeze Priesterin„ nen was Promene, de middelste Timarete, en de Jongste Nikandre geheeten. „ Van dit werk heb ik dit gevoelen: Indien de Feniçiers deeze Heylige Vrou„ wen in der daad Weggevoerd, en d'eene in Lybie, en d'ander in Griekenland „ Verkogt hebben, zoo is mijns bedunkens, deeze Vrouw by de Tesprooten in „ het Gewest dat nu Hellas en te vooren Pelasgie genoemd wierd Verkogt; en „ zy heeft daar naa alsse daar Diende, aan Jupiter een Beuken-Boom Gewijd, ge„ lijk het ook billijk was, Dat de geene, die te Thebe Jupiters Heyligdommen „ bediende, ter plaatze daar zy gekoomen was, hem ter Eere een Gedenkteeken „ opregte. Toenze nu de Griekze Taal geleerd had heeftze gezeyd, Dat haare „ Zuster van de zelve Feniçiers, (even als zy,) Verkogt was; maar dat de Dodo„ ners deeze Vrouwen *Duyven* hebben genoemd, is uyt deeze reeden geschied; „ dewijlze Barbaaren waaren; naamelijk, Om datze hen scheenen by-naa een zel„ ve geluyd te geeven als deeze Voogelen. Zy zeggen dat een wijle daar naa, „ de Duyf een Menschelijke Taale sprak; te weeten naa dat de Vrouw begon te „ Spreeken 't geên zy verstaan konden. Maar zoo lang alsse op haar Barbaars „ Sprak, dogt hen, Datze Voogels geluyd gaf: Want hoe zou een Duyf eens „ Menschen Taale konnen Spreeken? Met te zeggen, Dat het een Swarte Duyf „ was, daar mee geevenze te kennen, Dat het een Egiptize Vrouwe was. Voorts „ zijn de Vraagbaaken te Theben in Egipten, en die te Dodone elkandere zeer „ gelijk. Deeze wijze van Voor-te Spellen in de Tempels, is uyt Egipten gekoo„ men. Dit zeyd Herodotus. Doch aangaande de stands-geleegentheyd, in welk zig deeze Aal-Oud Vermaarde Stadt, in wat laater tijden bevond, dezelve heeft

Herodotus verhaal van de Vraagbaaken die van Theben naa Griekenland overgebragt zijn.

ons

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

ons niemand onder d'Oude Schrijvers dan Strabo met eenige naauwkeurigheyd agter-gelaaten: *Daar zijn'er*, zeyd hy, *die deeze Stadt voor de Hoofd-Stadt van Egipten houden: Heeden vertoonen zig d'overige Kenteekens van haare Grootte; en zy heeft in de Lengte omtrent Tachentig Staadien. Daar zijn veel Tempelen, die ten deele van den Persiaanzen Konink* Kambyses *geschonden zijn. Thans bestaat de Stadt uyt verscheyde Vlekken; en een gedeelte desselfs leyd in Arabien, alwaar de Stadt is, en ook een gedeelte in de verdere Landstreek. d'Een van twee Kolossen, uyt een heele Steen gehouwen, en digt neevens elkandere geleegen, staat noch Heel en Gaaf, maar de boovenste deelen van d'andere zeydmen door een Aardbeeving afgevallen te zijn*, &c. *Voor-by* Memnonien, *zijn omtrent Veertig Grafsteeden der Koningen in zeekere Onder-Aardze Kuylen, in Steen uytgehouwen, en wonderlijker wijze gemaakt; zoo dat ze waardig zijn bezien te worden. Neevens deeze Kolossen staan op zommige Obelissen Opschriften, die de Rijkdommen en Magt derzelver Koningen verklaaren.* 't Geên genoeg is, om de Grootheyd en Vermaardheyd der Stadt Thebe te Doodverwen. Men zeyd verder, Dat d'Oude Spitzen die daar gevonden worden, zommige alleen Egiptize, andere met Griekze en ook Latijnze Opschriften pronken, en dat hier en daar veel Oude stukken en brokken van Kolommen en schoone Bouwpraalen onder de Puyn bestolpt liggen, die niet alleen de Getuygenissen van haar Oude Luyster bewaaren, maar ook te kennen geeven, Datze in verscheyde tijden, en onder verscheyde Beheersching Gebloeyd heeft. Volgens Diodorus Sikulus was Thebe, certijds 140 Staadien, dat is, 5 Mylen in haar omtrek; Agtentwintig Staadien in een Myl gereekend. En alhoewel Thebe by Homerus en in zijn Boek van de Steeden, HEKATOMPYLOS, dat is, een Stadt van *Honderd Poorten*, genoemd word; tot hoedaanig-een getal zommige de Poorten deezer Stadt begrooten, schijnen andere nogtans die reekening te wraaken, en meenen, Dat al die zulx Schrijven, daar yts anders, dan het groot Getal der Poorten hebben willen aanwijzen; niet teegenstaande dat getal van Pomponius Mela en andere schijnd bevestigd te worden. De zelve Schrijvers doender by, Dat Thebe voormaals zoo Volkrijk was, dat uyt yder Poort, Tien-Duyzend Gewaapende Mannen konden optrekken. Onder-en-tussen ontbreekt het ook aan geen Uytleggers, welk het Naamwoord *Hekatompylos*, voor Honderd Paleyzen neemen, waar op zoo veele Vorsten haar Hofwooninge hadden. Die verder Plinius geloof geeven, agten dat deeze Stadt doorgaans op Steene Boogwelfzelfs gebouwd lag, op dat d'Egiptize Koningen daar langs heene, met haar Krijgsmagt, buyten ontsteltenis der Inwoonderen, zouden konnen Uyt en Intrekken; waar vanze misschien den Naam van *Honderd Poorten* bekoomen heeft. Maar gelijk wy gehoord hebben dat d'Egiptize Priesters voornaamelijk bezorgden, Dat de groote Obelissen die ter Eere van de Zonne opgeregt wierden, uyt Vyerige Marmer gehouwen wierden; alzoo verneemdmen ook dat de meeste uyt het Thebaans Gebergte naa by de Stadt Thebe, en de Berg-strekking welke zig naa Moorenland, en de Water-Vallen van de Nyl keerd, uytgegraaven zijn; dewijl daarom-heenen en omtrent Elefantine de Beste vald.

Thebe in Egipten van Strabo beschreeven.

En de Stadt van Honderd Poorten genoemd.

Eer wy de Nyl hooger-op en aan het Eyland en Stadt Elefantine koomen, ontmoet ons noch Syëne, een Aal-Oude Stadt in 't Opper-Egipten, digt aan 't Eyland Elefantine geleegen; by Ezechiel misschien gelijk zommige gissen, *Den Tooren Syene* genoemd, Kap. 29:10. Daar onze Overzetters en de Gemeene Latijnze, alzoo Vertaald hebben. Maar naadien in 't Hebreeuws, MIGDOL SEVENECH gevonden word, en de Profeet een Straffe over gants Egipten schijnd te dreygen, meenen zommige Uytleggers, Dat *Sevenech*, hier meend, *Van het eene Eynde des Lands tot het andere*; of van Migdol voor aan de Roode Zee tot aan Moorenland, alwaar Egipten verre booven Syene en Elefantine eyndigd; dewijl van Syene tot aan Moorenland, slegts een kleen gedeelte van het Opper-Egipten insluyt: Van welke bedenkelijkheyd onze Kantteekenaars niet vreemd schijnen. Ziet van dit Migdol, Exod. 14:2. alwaar den Kinderen Israëls gebooden word zig te Legeren, voor *Pi-Hachiroth*, tussen *Migdol en de Zee*. Van

De Oude Stadt Syene in 't Opper-Egipten.

Num. 33:7. Jerem. 44:1. en Kap. 46:4.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

welke plaatze, meede de Stadt *Hero* of *Heröum*, niet wijd afgeleegen was; tot welke men zeyd dat Josef zijn Vader Jakob te gemoet quam, als Flavius aanteekend. Nu misschien *Suës* genaamd, een Vermaarde Haaven aan de Hoek van de Roode Zee geleegen; by Ptolemèus anders de *Stadt der Helden* genoemd, by andere *Seus* of *Zur*, naa de Woestijne daar om heene geleegen. Weegens haar Koophandel is deeze Stadt noch heeden Vermaard, dewijl de Mooren allerley Droogeryen, Gesteenten, Peerlen, Amber, Moskes en andere Kostelijke Waaren, uyt Indiën derwaards voeren, die van daar te Lande op Kameelen naa Kayro, en van daar naar Alexandrye, door andere Koopluyden gevoerd worden, alwaarze de Venetiaanen en andere Kristenen opkoopen. De meeste stellen Suës, met Ptolemèus in Egipten, maar andere met Maginus in het Troglodytis Arabien, daarze ook onder schijnd te behooren, ongemoeyd zy onder 't Gebied van den Turkzen Bassa van Kayro staat. De Stadt is rond-om in een Zandige en Onvrugtbaare Woestijne geleegen, welke zig eenige Mylen verre uytstrekt, waar in geene Menschen Woonen, noch Geboomte, Loover noch Gras wast: Zulx al de Leeftogt van andere plaatzen derwaards gevoerd word: Daar-en-booven moet al het Water, twee Mylen ver van daar op Kameelen in de Stadt gebragt worden, dat daar toe noch zôo Brak is, dat'er veele Inwoonderen van Ziek worden. Van de Stadt en het Eyland Elefantine, maakt Herodotus dikwils gewag; en zeyd dat hy ook zelfs derwaards gereyst is, om naa den Oorspronk van de Nyl te verneemen. Doch 't geên hy van d'Aal-Oude standsgeleegentheyd derzelve Stadt in't byzonder zeyd, is niet van zoo grooten belang, Dat het hier zou behoeven de plaats te beslaan: Maar agten dat wy tot hier toe, de beschouwing der Egiptize Steeden (voor zoo veel ons die eenige verligting aan de Historie der Hebreeuwse Kerke geeven kon,) genoegzaam hebben afgedaan: Om nu voortaan d'Afgeknakte Rigtdraad van Israëls weedervaaren in Egipten, in 't volgende Boek-Deel van nieuws aan-te hegten; en daarop onze voorgenoomen Taax omtrent de Toebereydzelen van het DIENSTBAAR JERUSALEM, in 't Vierde-stuk te gaan Volvoeren.

Josefus 11 Boek Kap. 4.

Elefantine een Stadt en Eyland in Egipten.

EYNDE VAN HET TWEEDE DEEL.

BLAD-

B L A D-W Y Z E R.

A.

AAdeldom der XII Stammen Israëls geroemd. 315, 371
Aadeldom bemind de Jagt booven den Akkerbouw. 402
Aadelijke Naamen van de Land en Vee-Bouw aangenoomen. 400
Aal en Paling by d'Egiptenaars zeer geagt. 457
Aanbidding der Beelden word nergens in de Heylige Schrift geleerd. 187
Aanneeming door Hand-oplegging &c. 195
Aanneeming tot Kinderen, wat het by den Apostel zeggen wil. 207
Aap van wat aanduyding in de Fabelkunde. 309
Aap in Egipten met een Hondskop. 453
Aardgewassen van Egipten beschreeven. 497
Aarde van ouds tot Begraaving der Dooden verkoozen. 348
Aarden Pot van wat aanduyding in de Fabelkunde. 311
Aards-Vaderen Geloof en Godsdienst voor de Wet. 377
Aards-Vaderen tot XII. Vermaard en opgeteld. 376
Aarend van Egipten beschreeven. 458
Aaron onder welk-een der Egiptize Koningen gebooren. 413
Aaxter ziet Exter letter E.
Abel-Mizraïm een naamdigting weegens de Rouwklaage over de Vader Jakob. 344, 363
Abel-mos of Moskus-zaad hoe in Egipten voortkomd. 502
Abraham en Isaaks Leef-jaaren teegen die van de Vader Jakob vergeleeken. 176
Abrahams Deugden, geen Oorzaak van Gods Verbond met hem, 197. Zijn Gekogt Graf hoe aan Jakob toe te eygenen. 338
Abrech hoedaanigen woord van Toejuyching over Josef. 83.
Adam hoe in zijn volmaakte staat heeft konnen Zondigen. 638
Adam heeft de Zeevaard noch Visvangst niet geoeffend. 690
Adder-Slang van de Vader Jakob een Zinnebeeld van Dan gesteld. 277, 279. Word veel in Egipten gevonden. 464
Adder-Slang en Cerastes veel in Egipten. 464
Adonis met Osiris en Thammuz dezelve geagt. 681
Adoptio, hoedaanigen Zoonaanneeming by de Romeynen. 195, 206. Van Xenophanes aan zijn Zoon ontraaden. 209.
Afgestorvene hoe verre te beweenen. 358
Afgoderye wanneer ingekoomen. 390. Is by d'Egiptenaaren zeer Oud. 682. Door Beelden gesteeven. 687. Word met de Sabbatschending dikmaal zaamengevoegd. 597
Afgodize Eerdienst aan de Slange beweezen. 671
Afgodis Draaybord hoedaanig toegesteld en gebruykt. 723
Afrika Vrugtbaar in allerhande Dieren. 445. Rijk van Paarden. 448
Agnus Dei van Paus Urbanus aan de Keyzer van Griekenland gezonden. 732, 737
Ajuyn en Look in Egipten Heylig gehouden. 523, 525
Akaçia hoedaanigen Boom in Egipten. 497
Akademien, ziet Schoolen, letter S.
Akroniten, ziet Ekroniten, letter E.
Akkerbouw van Ouds door 't Zinteeken van den Os aangeduyd 66. By d'Oude niet uyt onkunde ter hand genomen. 401
Alexandrye weegen den uytvoer der Graanen op de Roomze Penningen gedagt. 97. Was te vooren No genoemd. 793. Joodse Synagoge aldaar vermaard. 795. Hoe op de Roomze Penningen verbeeld. 796. De Goote Boek-Zaal aldaar Verbrand. 794. Alexandrijnze Wijn vermaard. 424
Alkali of Glaskruyd hoedaanig in Egipten voortkomd. 503
Alkoran heeft Josefs handeling met Potifars Wijf op een belachelijke wijs verhaald. 42, 46
Allegorize zin, een schuylhoek der Onweetenheyd geagt. 217
Alzem van Egipten beschreeven. 509
Amasis Konink van Egipten bouwd veel Tempelen. 745
Ambagten by d'Egiptenaars van de Vader op de Kinderen gebragt. 533. Onder hoedaanige Patroonen gesteld. 734
Ambagtsluyden waar aan in Egipten bekend. 539
Amenophis volgt zijn Vader in 't Rijk van Egipten. 414
Amoriten vermaard onder de Kanaaniten. 192
Amphisbena of Tweehoofdige Slang beschreeven. 281
Ampten, van hoedaanige moesten bediend worden. 71. Door Handoplegging bevestigd. 195. Uyt het Heydendom in de Roomze Kerk overgenoomen. 733
Amsterdam waarom de Broodkaamer van Europa genoemd. 100
Amuleeten of Halsdraagende Monster-Beeldekens van Egipten bezien. 561
Anchialus, van wat beteekenis by Martialis in 't beschimpen van der Joden Eedsweeren. 126
Anthistenes veragt de Fleuytspeelders. 361
Antikrist hoe ook in Jakobs Voorspelling over Dan gevonden. 285
Anubis of Egiptize Hondskop op 't Feest van Isis Omgedraagen. 327, 717, 727
Anubize Geest, hoe verscheyden afgebeeld. 562
Arabize Gom hoe die Verzaameld word. 498
Archangel of operste Engel, hoe dien Naam ook aan den eerste Mensch paste. 614
Arend waarom van de Joden, in de Baniere van Dan toegevoegd. 244. Van wat aanduyding in de Fabelkunde. 309
Aristotelis korte beschrijving van de Mensch. 176
Arm van Ouds een aanduyding van Magt en Vermoogen. 429
Armen ziet Ermen. letter E.
Arrogatio hoedaanigen Zoon-Aanneeming met opsteeking der Handen. 195, 207
Artemidorus door een Krokodil verschrikt en van Verstand berooft. 446
Apocynon van Syrien hoedaanig in Egipten voortkomd. 502
Apollo en Slange voor een genoomen. 631
Apostelen hoe de Volken tot Gehoorzaamheyd gebragt hebben. 266
Apostelen hoe zy meenden een Spook te zien. 607
Asbestus of zy tot Lamp-Pit gemaakt altijd branden kan. 331
Aser een goed Erfdeel toegezeyd. 166, 290
Asfald of Joden-Lijm van groot gebruyk in 't Balzemen der Mummyen. 321
Asch der Verbrande lichaamen hoe en waar toe bewaard. 351
Asinus Pollio schrander antwoord aan de Keyzer Augustus. 307
Asmodéus en Sammaël hoedaanige Duyvelnaamen der Joden. 653
Asnath de Dogter van Potifera Josef tot een Vrouwe gegeeven. 88
Aspis-Slang in zijn Aardt en Natuur beschreeven. 281. Is een teeken van Koninklijk Gezag. 593
Aspis-Slang aan Egipten zeer eygen. 464. Is de Bescherm-God van Memfis. 726
Astharoth by die van Tyrus en Sydon Geëerd. 269
Atheêners van Demostenes beschimpt. 632
Atheenze Penningen waar van meest met den Uyl geteekend. 310
Augustus beminde het Ampt van Voorraads-bezorger meer dan 't Keyzer-Ampt. 96. Verschoond een Lekkerbek aan zijn Tafel. 142. Van Asinus Pollio schrander beantwoord. 307. Word van de Kraajen gegroet. 626
Avond behoord niet tot den volgenden Dag als de Joden meenen 568
Aurelius de Keyzer was zijn Geringe staat altijd gedagtig. 138
Apis de Os-God of hy ter gedagtenis van Josef-Geëerd is. 111. Of hy met Serapis de zelve is. 111, 575. Of hy met Serapis en Osiris ter gedagtenis van Josef Geëerd is. 370. Hoedaanigen Os-God in Egipten. 571. Hoe van nieuwste Memfis Ingehuldigd. 572. Gestorven en Begraaven. 572. Met Saturnus dezelve gesteld. 574. De Godsdienst van de Os-God Apis wijd verspreyd. 576. Waarom van Julianus op zijn Penningen gebragt. 577. Is de Bescherm-God van Memfis. 727. Van Kambyses bespot en gewond. 757

B.

BAaden en Zalven by d'Egiptize Vrouwen zeer gemeen. 528
Baadstooven in Egipten veel gezogt. 784
Baard en Haayrscheeren in geval van Rouwe gepleegd. 344
Baard-schending in de Wet verbooden. 355
Baard van Julianus onder bitze bespotting uytgegabberd. 719
Baal-zebub. ziet Beelzebul &c.
Bacchus of hy van Noach of Nimrod afkomstig zy. 756
Bakker en Schenker van Farao hoedaanigen bediening. 49. Haar Droomen in de Gevangenis van Josef verklaard. 51
Balthazar Bekker over zijn gevoelen van de onmagt des Duyvels, te voorbaarig 't Preedikampt ontzeyd. 620
Balzem en Myrrhe hoedaanige Vrugten van Gilead. 17, 19. Word met andere Speceryen by d'Egiptenaars zeer gezogt. 323. Balzem-boom van Egipten en Kanaan beschreeven. 488. Balzemen naa d'Egiptize Wijs aan de Vader Jakob gepleegd. 319, 321. Hoe verre by de Joden aangenoomen. 350 Balzemen van 40 en 70 Daagen naader onderzogt. 335
Bammia hoedaanigen gewas in Egipten. 502
Banieren der Vier Hoofd-legeren Israëls. 244
Barâas-Wortel, hoe geloofd de Quaade Geesten te verdrijven

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

ven. 650
Barak en Debora ofze in Jakobs Teſtament gedagt worden. 292
Barque of Schuyt waar van zoo genoemd. 785
Barm-Viſch van de Nyl beſchreeven. 457
Barrevoets gaan in Rouwtijd gebruykelijk. 345
Bedieningen door Hand-oplegging gewettigd. 196
Bed-ſchennis van de Vader Ja[illegible]ob aan Ruben verweeten. 224
Beduïnen hoeze in Egipten leeven. 783
Beeker, ziet Drinkbeeker letter D.
Beelden by de Joden van Ouds niet geleeden. 245. Die der Egiptize Goden in verſcheyde Geſtalte bezien. 555. Ofze by de Roomsgezinde ooyt Miraakel deeden, 669. Door hoedaanige Beelden de gewaande Orakelen ſpraaken. 665. Zijn zeer voordeelig aan de Afgoderye geweeſt. 687
Beeldletteren op de Doodkiſten der Egiptize Lijken verklaard. 326. Hoe van zaamenſtel. 544
Beeld-ſpraakige Wijsheyd, hoedaanig by de Egiptenaars te agten. 535
Beel Zebul een Afgod en geen Helze Duyvel geagt. 653, 654, 655
Been-Aſch der Verbrande Lichaamen hoe en waar toe bewaard. 351
Beêr van wat aanduyding in de Fabelkunde. 308
Beeſten by de Egiptenaars voor Heylig gehouden. 406. Op Doodſtraf verbooden te Dooden. 567. In de Tempelen tot Heyligen aangemeſt. 555, 567, 569. Wanneer by d'Egiptenaars Geofferd. 570. Als Afgoden aan Ezechiel vertoond. 594. Waarom by d'Egiptenaars voor Goden gehouden. 554, 569. By de Heyligen Geſchilderd, hoe deelgenooten van de Eerbied 674. Worden in Egipten verſcheydentlijk Geëerd 741. Beeſtenſpraak fabelagtig verzierd. 626
Beeſten-Hoeders by d'Oude vermaard. 400
Begeerlijkheyd hoe ook een Oorzaak van Dulheyd 656
Begeerte in Eva met regt een Slange genoemd. 622. Begeerte is in zig zelfs niet Zondig. 627, 637, 643, 646. Moeſt in den Menſch niet Natuurlijk bepaald zijn, 628. Kan niet als Zinnebeeldelijk beſchreeven worden. 630. Hoe van Moſes een Slange genoemd. 633. Begeerte en Luſt, aan de Eerſte Menſch niet verbooden. 642. Quaade Begeerte, alleen uyt de voorwerpen te kennen. 646. Behoord tot des Menſchen noodig beſtaan. 647
Begraaven der Doode Lijken, van Ouds verſcheydentlijk bezorgd. 346. Was by de Joden een noodige bezorging. 349. En waarom by de H. Vaders in Kanaan gewenſt. 181. Begraaven in Wolle Kleederen by d'Egiptenaars ongeoorloft. 539. Is den Joden door geen Wet voorgeſchreeven. 347. Van ouds op twee wijzen gedaan. 347. Begraaven in de Aarde d'Ouſte wijs. 348. Geeft een verzagting aan de Dood. 352. Begraafnis geweygerd met Staatzie te doen, zoo de Geeſtelijkheyd van des Doodens Teſtament niet en Profyteerden 335
Begraafplaatzen waar van Slaapkaameren genoemd. 160
Behemoth en Leviathan of Krokodil twee ſchrikdieren van de Nyl. 445
Bellarminus dwaaling omtrent de Voorbidding der Dooden uytgeſtampt. 183
Bengaalze Zyde voor Byſſus der Ouden gehouden. 82, 475.
Benjamin van Joſef in Egipten opgeëyſt. 120, 126, 128. Zijn Reystogt naa Egipten van de Vader toegeſtemd. 131. Van Joſef Gezeegend 136. Zijn ſpijsgeregt vergroot. 137, 140. Van Dieſte betigt. 147. Als Gyzelaar aangehouden. 148. Met 300 Zilverlingen beſchonken. 155. Of hy met 10 Kinderen is konnen in Egipten koomen. 164, 166. Van de Vader by een Verſcheurende Wolf vergeleeken. 302, 304, 305
Beſchermers van Landen Steeden en Volken by de Roomze Geëerd. 734
Beſcherm-Engelen in haar Beeldnis in d'Egiptize Pyramiden gevonden. 333. En Middelaars. 557, 559
Beſcherm Goden wat die in Egipten waaren. 555. Waarom zonder Handen en Voeten verbeeld 559. Dezelve met de Huys-Goden naader bezïen. 584. Hoe ook tot de Roomze Kerke overgeloopen. 732. Waarom by d'Egiptenaars veeltijds van Monſtreuze gedaante. 565
Beſneeden en Onbeſneede Kerke van wat onderſcheyd. 393
Beſpotten, hoe in de H. Schrift voor Ontugtige Byſlaap genoomen. 45
Beſtraffing van de Vader Jakob, hoe in zijn Teſtament den Zonen tot Zeegening. 216
Beſweerders en Mompelaars hoedaanigen zoort van Toovenaars. 64
Bethphage van de Vygen genoemd. 483
Bezeetene waaromze omtrent de Graaven waarden. 357, 651. Waarom zoo veel ten tijde des Zaligmaakers gevonden. 651. Hoe te mets Voorzeggingen deeden. 660
Bezeetenheyd, klugtig in zommige Jonge Dogters geneezen. 657. Hoe een Heylige Ziekte genoemd. 660
Bezorging des Voorraads hoedaanigen Ampt by d'Oude. 96.
Biblus hoedaanigen Bies-gewas in Egipten. 519
Bidden waarom verbooden door ydel verhaal van woorden te doen. 655
Biezen in haar verſcheyde zoorten opgenoemd. 59
Biezen en Oever-Riet van wat aanduyding in de fabelkunde. 311
Bieze-Schuytjes van ouds in Egipten bekend. 323
Bieze Kisje van Moſes Moeder, uyt welk een gewoonte ter hand genoomen. 519, 785.
Bieslook hoedaanig in Egipten waſt. 524
Byën van wat aanduyding in de fabelkunde.' 310
Bileams Ezelinne heeft alleen door Gods Magt geſprooken. 625
Bilhâs Zonen die met Jakob in Egipten quaamen. 166
Bybelze zaaken worden zeer quaalijk naa d'heedensdaagze dingen verſtaan. 451
Byſſus of fijn Egiptis Linnen beſchreeven. 78, 81, 475
't Binden der Ezelinne aan den Wijnſtok van wat beduyding in Jakobs Profeetie over Juda. 259
Blaaden van Boomen daar men op ſchrijven kan. 518
Bloed-laaten hoedaanigen Rouwbedrijf over eenen Dooden. 356
Bloem en Groen Loof omtrent de Lijkſtaatien van wat aanduyding des Geloofs. 352
Boeken der Sibyllen hoe te onderſcheyden en ouwelinx verzierd. 667
Boek Juchaſin, van wien geſchreeven. 552
Boek-zaal binnen Alexandrye Verbrand. 794
Boeren waar door te-mets Ellendig. 399
Bok van wat aanduyding in de fabelkunde. 309. Dezelve in Egipten met Mendes of Pan gehouden. 450. Voor de Beſcherm-God der Mendeezen gehouden. 726, 730. Waarom op de Dag der Verzoeninge geſlagt. 708. Bokke-Bakkes aan Pan toegeëygend. 408
Bombazijn waar van zoo genoemd. 81, 475
Boom-Woll of Kattoen van Egipten. 78, 475
Boomen waar toe ſpreekende in de H. Schrift ingevoerd. 307. Derzelver aanduyding in de fabelkunde. 311
Boomen en Veldgewaſſen van Egipten bezien. 469
Boonen waarom van Pythagoras verbooden te Eeten. 517
Boozen in 't Vader-Ons niet voor den Satan te neemen. 634
Booze Geeſt beſtaat in geen Zelfſtandigheyd. 661 Door een Ring in den Neuze uytgedreeven. 660. Hoeze haar Gedagten elkander overbrieven. 624. Hoe van de Zaligmaaker Uytgeworpen. 649
Braakdrank van wat aanduyding in de fabelkunde. 311
Brand-Altaar hoe van de Joden in Jakobs Voorzegging over Benjamin gevonden. 304
Brandende Lampen, die altijd duuren, ofze konnen gemaakt worden. 331
Branding van Lijkvieren een Koninklijke ſtaatzie. 346
Brood in duure tijd by de Overheyd der Stadt Amſterdam, in prijs verminderd. 100. Hoe by de Romeynen in diere tijd. 100. Word by 't Gemeen zeer gelieft. 102. Brood met Water by d'Oude een gantze leeftogt. 103. Uytdeeling van Brood van de Trappen gedaan. 103. Brood-gebrek een droevige plaage. 103. Hoe van Breeken genoemd. 117. Brood-Eeten voor Maaltijd-houden genoomen. 136. Egiptenaars wilden met de Hebreën geen Brood eeten. 139. Brood uyt Egiptize Lotus-bloemen gemaakt. 521
Brief van de Keyzer Aurelius aan Korbinus de Konink van Sicilien. 138
Brief van Judas en de tweede van Petrus, van wat Apoſtoolize Oudheyd. 616
Briefdraagende Duyven in Egipten. 459
Bruyn-Viſch, van wat aanduyding in de fabelkunde. 311
Bubaſtis een vermaarde Stadt in Egipten. 798
Buyging des Lichaams hoedaanigen Burgerlijk eerbewijs. 118
Burger Wetten zonderen niemand uyt. 108
Burger-beſtuur hoe verre in Egipten betragt. 535
Burger-Jaar waar van zoo genoemd. 766
Burgemeeſters van Roomen deelen Kooren uyt op haar Ampt-aanvaarding. 101
Burgerſtaat der Hebreën gepreezen. 371
Buſiris hoedaanig van den Os genoemd. 727. Een Stadt in Egipten

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

gipten. 798
Butis hoedaanigen Oud vermaarde Stadt in Egipten. 800

C.

Cæsar 't Verbranden der Boekzaal binnen Alexandryen op-
getijd. 795
Ceremonieele Wetten, hoedaanigen teegengift der Afgode-
deryen. 596
Ceremonien van ouds gelijk aan den aardt der Goden. 712
Ceres waarom met Swijnen Offerhanden gediend. 454. En
Fakkeldraagster genoemd. 754
CENOTAPHIA of leedige Pronk-Graaven waar toe opgeregt.
350
CERASTES of Adderslang, hoe een Zinnebeeld van de Stamme
DAN. 278
Chameleon van Egipten beschreeven. 454
Chemnis een Vlottend Eyland, in Egipten. 745. Ook een ver-
maarde Stadt. 801
Chineezen ziet Sineezen letter S.
Christus ziet Kristus letter K.
Cicero is d'eerste die zijn Geslagt vermaard maakt. 175. Aller-
eerst Vader des Vaderlands genoemd. 84
CINNAMOMUM of Kanneel der Ouden. 497
Cyrus de Konink zend zijn Gunstelingen van zijn spijs gereg-
ten. 142
Cypres-Boom van Egipten beschreeven. 487
Cyprus of Elkanna hoedaanigen gewas in Egipten. 499
Cyprus of wilde Galiga van Egipten. 508
Cyrillus heeft het spreeken der Slange quaalijk teegen Juliaan
verdaadigd 605
CONCHA VENEREA en ERYTHREA, hoedaanige Schelpen van 't
Roode Meyr. 468
CONCLAMATIO wat het in de Lijkstaatien was. 360
CONGIUM hoedaanigen Maat by de Romeynen daar men Koo-
ren meede uytdeelde. 96, 101

D.

DAadel-Boomen van Arabien en 't Joodse Land gepreezen.
471
Daadel-Boom, ziet Palm-Boom letter P.
Daagen der Jaaren van de Vader Jakob, waarom *Weynig en
Boos* genoemd. 175
Daagen van 't Jaar in de Naam van de Nyl gevonden. 430
Daagen en Plaatzen van ouds Godsdienstig Geëerd. 758
Dal ESKOL of Druyve-Dal, tot Jakobs Profeetie verklaard. 259
Damiaten van ouds Peluziën genoemd. 793
Dans Zonen die met Vader Jakob in Egipten quaamen. 166.
Hem de Beeldnis van een Arent in zijn Baniere gegeeven.
244. Een Adderslang by de weg genoemd. 277. 284. Is een
Banier-voerder over dry Stammen. 278. Zijn Lotspelling
van de Joden op Simson gepast. 284. By een Leeuw uyt Ba-
san vergeleeken. 284
Dæmons hoe van Duyvel-Satan onderscheyden. 649
Dæmons van ouds voor geen waare Duyvels gehouden. 650
DÆMONS te-gelijk met de Afgoden uyt de inbeelding der Men-
schen voortgekoomen. 685
Darius in 't openen van Semiramis Graf bedroogen. 351
David d'eerste Konink in de Stamme Juda voor de Leeuw in
Jakobs Voorspelling genoomen. 240. Zijn Koninkrijk de
Eeuwigheyd toegezeyd. 251. Zijn Graf van Hyrkanus be-
roofd. 351
Debora en Barak ofze in Jakobs Testament gedagt worden.
292
Deelen der Spijsgeregten te zenden van wat oud gebruyk, 140
Delphis Oraakel hoe met Kristi komst Verstomd. 662. Van
Kircherus naageaapt. 665
Demetrius Falerius over d'Alexandrijnze Boekzaal gezet. 794
Denken hoe in de H. Schrift voor Spreeken genoomen. 629
Deugd kon in een Reedelijk Mensch niet door Noodwang be-
paald zijn. 628
Deugden gaan niet zoo zeer als de Ondeugden aan de Kinde-
ren over. 220
Diana ook Bubastis genoemd. 728
Dianaâs Tempel te Bubaste beschreeven. 744
Diere-tijden gevaarlijk voor 't Gemeenebest. 102
Diospolis of Thebe een vermaarde Stadt in Egipten. 801
Dirk Jonge Jan Kok, hoe Vader van 183. Naakoomelingen.
167
Distelvink van Wat aanduyding in de Fabelkunde. 310
Discipelen van Jesus waar uyt zy meenden Spook te zien. 608
Dogteren der H. Vaders neemen 's Vaders Kudden waar. 373
Dogters Houwbaarheyd hoe door teekenen bekend gemaakt.
784
Dood op de Maaltijden der Egiptenaaren gedagt. 778
Dood-baar by eenige met Gezang verzeld. 343
Dooden zullen naa der Joden gevoelen alleen aan den Olyf-
Berg opstaan. 182
Dooden van ouds op verscheyde wijzen begraaven. 346. By
de Heydenen met veel uytzinnigheeden Beweend. 355.
Worden in 't Graf gereekend schoonze Onbegraaven blij-
ven, 28. Behooren 't Graf toe. 29. Hebben de Voorbidding
niet van noode. 181. Waarom Slaapende genoemd. 160.
Van ouds op 't Afsterven met Water gewassen. 318. Hoe by
de Egiptenaars behandeld. 320. En de Bescherm-Goden
aanbevoolen. 328. Teegen 't Verderf bezorgd. 333. By
wien van ouds Verbrand. 346. Door Balzemen onvergank-
lijk gemaakt. 321. Dood door een eerlijke Begraaffenis
smaakelijk gemaakt. 352. Waarom met de Voeten voor-
waards naa 't Graf gedraagen. 353. Hoe verre betaamelijk
te Beweenen. 358
Doodvonissen met Opllegging der Handen uytgesproken. 196
Doodkelders of Begraafplaatzen, waarom Slaapkaamers ge-
noemd. 160. Hoedaanig omtrent het Oude Memfis gevon-
den. 330
Doodkist naa d'Egiptize wijs toegesteld. 324, 369
Dooden van een Kat, verwekt een groot Oploop en Neerlaag
in Egipten. 454
Dolmaakende Nagtschaade hoe in Egipten van de Hoeren ge-
bruykt. 505
Dolle Menschen, ziet Dulheyd &c.
Dorkas Gestorven en Gewassen. 318
Dorp-Paap van een Boere-Jongen beschaamd gemaakt. 183.
Dorst-Slange Dipsas beschreeven. 281
Draagbaare Beschermgoden, 't breeken ligt onderworpen. 560
Draak van wat aanduyding in de fabelkunde. 309
Draayborden tot d'Egiptize Afgodendienst toegesteld. 723
Drekgoden van Egipten ontswagteld. 555
Drink-Schaal hoe Herkules daar meede over Zee Gevaaren is.
143
Drink-Beeker van Josef naader onderzogt en verklaard. 143
Drink-Beekers dikwils in de Heylige Schrift gedagt. 143
Drinkebroers Gebed in een Monniks Gebeede-Boek gevon-
den. 735
Drink-Vaaten by d'Egiptenaars zindelijk gehouden. 778
Droefheyd word by verscheyde Land-aardt op verscheyde wijs
bedreeven. 52
Droefheyd over een Dooden door veelerley Teekenen be-
toond. 344
Droomen brengen Josef in den Haat zijner Broederen. 8. Hoe
en wanneer Vervuld. 10, 48, 118, 159. Waarom van de
Broeders bespot. 12. Ontrusten Faraôs Bakker en Schenk-
ker in de Gevangenis. 51. Van Josef verklaard 53. Hoedaa-
nig die van Farao waren. 58, 67. Droom van S. Anthonis. 735
Dronken-zijn, hoe by de Hebreën, tot Verheuging toe ge-
noomen. 142
Dronke-drinken op de Lijkstaatien der Koningen van Guya-
na. 362
Dronkenmaakend Poeder by d'Egiptize Arabiers schelmag-
tig gebruykt. 505
Druyven-Bloed hoedaanigen beschrijving van Rooden Wijn.
259
Dubbele Thienden met hoedaanigen regt van Josef afgevor-
derd. 109
Duysternis in Egipten, door een Feest der Keersbranding ge-
dagt. 749
Duyvel had met de Egiptize Tooveraars niet te schaften. 62
Duyvel by Moses niet gekend. 202. 599. Heeft in 't Paradijs
door geen Slange gesprooken. 598. Word te gelijk Listig
en Bot ingevoerd. 600 Kan geen Spook aan de Mensch
vertoonen 607. Is in de H. Schrift niet als een Gevallen En-
gel bekend. 610. Hoe met Michaël over 't Lichaam van
Moses Twist. 615. Hoe dezelve met der Egiptenaaren Ty-
phon. 618. Van Godt Verstooten kan niet werken als een
Engel. 618, 624. Ofze by Honderd-Duyzend op de punt
van een Naald konnen zitten. 619. Waarom geen Guyten
in de Boeyen kan helpen 622. Hoe de Duyvels met malkan-
der gezeyd worden te spreeken. 623. Hoe zoo onbeschaamd
omtrent Job. 623. Of de Duyvel het Quaaddoen van Godt
kan toegelaten worden. 623. Kan niet booven d'Orden der
Natuure werken noch Wonderen doen 625. Duyvel-Satan
in de Strijd tussen Vleesch en Geest ontdekt. 627. Duyvel is
geen naam van een Zelfstandige Geest. 634. Word in het
VADER-ONS niet gedagt. 634. Heeft ook Kristus nooyt ey-
gentlijk Verzogt. 644. Is tot een dekmantel van alle quaa-
de

de ſtukken bedagt. 645. Hoe gezeyd word in de Maanziekezijn Rol te ſpeelen. 652. Is nooyt in de Bezeetene Gevaaren. 649. Is nooyt Beelzebul genoemd. 653. Hoe gezeyd word in Judas Iskarioth Gevaaren te zijn. 659. Is nooyt een Verkondiger van Kriſtus geweeſt. 660, 682. Noch heeft geen Oraakelen geſprooken. 662, 665. Noch zijn eygen Ondergank voorzeyd. 663. Hoe van Kriſtus uyt de Bezeetene geworpen. 649, 661, 686, 688. Hoe van de Joden den Krankzinnigen toegedigt. 688. Is Kriſtus in geen Leelijke gedaante verſcheenen als Ligtfoot meend. 693. Hoe onder Naamdigting in de H. Schrift geraakt. 623. Waarom zoo Vervaarlijk afgemaald. 693, 694.

Duyvelen Demons en Afgoden van een-en-de zelve uytvindinge. 685

Duyvel-Beeld te Kalikuth Godsdienſtig Geëerd. 695

Duyvel-Beelden by d'Indiaanen als Godſpraaken en Vraagbaakens aangemerkt. 664

Duyvel-Loochening, niet naadeelig aan 't Kriſten geloof. 626

Dudaïm als de Muza of Indiaanze Vyg beſchreeven. 486

Duyven van wat aanduyding in de fabelkunde. 309. Zijn overvloedig in Egipten. 459

Duyzenden waarom aan Manaſſe teegen Efraïms Tien-Duyzenden toegeëygend. 204

Dulheyd en Bezeetenheyd van de Duyvel genoemd. 656

Dulligheyd door 't zien van een Tragedie veroorzaakt. 656

Dulle Menſchen eertijds voor Bezeeten gehouden. 656

Dulligheyd van Thomas Hobbes beſchreeven. 656

Dulligheyd door Geeſſelen geneezen. 661

Dwalingen door de Schilders en Hieroglyfize Beeldletteren geſteeven. 553

E.

Eedelen van ouds weegens haar fijn Linne-Kleederen Witten genoemd. 80

Eed aan God, of by de Naam des Koninks gedaan, van wat onderſcheyd. 124.

Eedſweeren by 't Leeven des Koninks, van wat Oud gebruyk. 123. Van de Kriſtenen geweygerd aan des Keyzers Geboorte-Engel te doen 125. Sweeren by Anchialus, wat by Martialis zeggen wil. 126

Eekhoorntje van wat aanduyding in de fabelkunde. 309

Eelpenbeen of Yvoyr aan Salomon overgebragt. 449

Eerbewijs hoedaanig in Goddelijke en Burgerlijke onderſcheyden. 186

Eere voor Ziele of Leeven genoomen. 230

Eeren der Ouderen waarom in de Wet met een Belofte verzeld. 776

Eerſtgeboorte van Ruben van de Vader Jakob gepreezen. 221. Hoe onder Joſefs 2 Zonen verdeeld. 226. Gaf geen regt tot het Prieſterdom. 227 381. Waaromze moeſten Geloſt worden. 382

Eerſte Menſch, hoe als een Engel Gevallen en zijn Heerſchappye verlaaten. 614

Eerſte Menſch hoe hy vrywillig Gezondigd heeft. 641

Eertijtelen zelden onder d'Oude Iſraëliten gevonden. 315, 373

Eeten van de Verboode Vrugt, waarom alleen Zondig. 628

Egel-Swijn van wat aanduyding in de fabelkunde. 309

Efraïm uyt Joſef in Egipten gebooren. 97. Hoe met Manaſſe onder de 70 Zielen geteld die met Jakob in Egipten quaamen. 166. Van de Vader Jakob tot Zonen aangenoomen. 188. En door Handoplegging Gezeegend. 193, 203. Worden in der Joden Zeegenſpreekingen gedagt. 205. Is Vrugtbaar in Kinderen by Joſefs Leeven. 209. Zijn Naakoomelingen bezien. 211. Word een Os in zijn Baniere toegevoegd. 244. Is met Juda Vermaard geworden onder de Stammen Iſraëls 316. Efraëmiten voorbaarig om Kanaan in te neemen worden Geſlaagen. 210

Egipten ontleend zijn Vrugtbaarheyd van de Nyl. 66. Word door Joſefs Raad van Brood bezorgd. 69. Is zeer Vrugtbaar in de tijd der Vette Jaaren. 94. Deſſelfs Vrugtbaarheyd op de Roomze Penningen gedagt. 96, 97, 420. Krijgt onder Joſef Gebrek aan Brood. 99. 't Land word door Joſef in Faraôs Eygendom gebragt. 105. Egiptenland is niet van Slijk opgeworpen. 416. Was van Ouds bewoond en met Steeden voorzien. 417. 't Zelve in zijn Grens-paalen beſchreeven. 418. In Land-Voogdyen verdeeld. 419, 725, 731. En zeekere Beſcherm-Goden toegepaſt. 420. Is een Land vol Wonderen. 421. Heeft gebrek aan Heemel-Water. 421, 425. Was van Ouds Vrugtbaar in Graanen. 423. Word van het Nyl Water gedrenkt. 429. Is Rijk in Paarden. 447. Word zeer met Vliegen gequeld. 463. Deſſelfs Boomgewaſſen en Vrugten bezien 473. Was van ouds Volkrijk. 527. Veel Plaagen onderworpen. 779.

Egiptenaars door Joſef van Woonplaats veranderd. 106. Haaren Ouden Haat met d'Hebreën. 113. Zijn Zorgvuldig omtrent haare Begraafplaatzen. 330. Bezorgdenze met Lampen. 332. Zijn afkeerig van vreemde Zeeden. 139, 698, 771. Eeten nooyt het Hoofd van eenig Slagt-Beeſt. 140. Haar Lijkbezorging bezien. 320. Zoeken alle Balzem en Speceryen op. 16, 323. Wenſchen haare Dooden de Zaligheyd toe. 326. Waaren van ouds Afgodis. 391. 567, 682, 699, 701. Waaren de Vee-Hoeders zeer haatig. 405. Slaapen veél in d'openlugt. 428. Zijn ſwak van aard en leuy in 't Werken. 538. Hielden Beeſten voor Goden. 569. Hebben van de Hebreën geen Zeeden aangenoomen als veele meenen. 700. Offeren een Rooden Os aan Typhon. 713. Haar Prieſterdom onderzogt. 739. Zijn in haar Eeten Zober. 776. Beminnen zeer de Verkoelende Vrugten. 777. Doen haar Gaſten op de Maaltijd aan de Dood gedenken. 778. Zijn onbevreeſt voor de Peſt. 779. Zijn gemeenlijk Lang-Leevende 780. Zijn zeer Hard van Bekkeneelen. 780. Haar Woonhuyzen bezien. 782. Hebben taamelijke kennis van de Schepping. 537. Zijn groote Swemmers. 539. Dezelve in haar Handwerk, Kleeding en Taal beſchreeven. 539. In Zeeven zoorten van Inwoonders onderſcheyden. 557. Zijn van ouds Vermaard in Wijsheyd. 529

Egiptenland tot een Voorbereydzel der H. Hiſtorie beſchreeven. 415. Is verſcheyde Ziekten onderworpen. 778

Egiptize Koningen koopen alle Speceryen van 't Ooſten op. 16. Haar Linnen van ouds Vermaard. 78. Haar Taal verſcheeld van alle andere. 87. Is den Hebreën vreemd geweeſt. 541, 542. Hun Tooveraars gingen niet met de Duyvel om. 62. Graf-kelders bezien. 330, 333. Koningen die onder Iſraëls inwooninge Regeerden. 397, 412. Jaar-Zaayzoenen beſchreeven. 422. Vreugd over 't oploopen van de Nyl. 423. Zaaytijd wanneer waargenoomen. 439. Ellemaat is niet wel konnen veranderd worden. 440. Egiptize Voogelen. 459. Tarantula of Vergiftige Spin. 464. Daadelboom 470. Vygeboom. 477. Vrouwen hoe haar door Balzemen Verjeugen. 492. Vrugtbaarheyd in Tarw en Veldgewas. 510. Komkommers Vermaard. 522. Haar Beeldſpraak een Moeder der Dwalinge. 545. Godsdienſt van ouds Bedekt en Donker. 554. Haar Prieſters van Herodoot beſchreeven. 740. Haare Feeſtdaagen. 747. Verſcheyde Jaarreekening. 766. Maanden. 770. Steeden bezien. 783

Embleemen, Zinnebeelden en Fabelen waar toe van de Oude bedagt. 307

Elaps of Harteſlang beſchreeven. 283

Elefantine hoedaanigen Stadt en Eyland in Egipten. 804

Elefants-Euvel door 't Eeten van Egiptize Slekken bekoomen. 458

Ellemaat der Oude Egiptenaaren en Hebreën uyt de Nylpeyler af te meeten. 440

Elkanna of Cyprus van Egipten beſchreeven. 499

Eyke Boomen van wat aanduyding in de fabelkunde. 311

Ekroniten waaromze Beelzebul Dienden. 654

Endvoogels van wat aanduyding in de fabelkunde. 310

Endvoogels die naa Egipten verhuyzen. 469

Eneas waarom by Virgilius De Godvrugtige genoemd. 461

Engel die Jakob Verloſt heeft wien hy geweeſt is. 199, 200. Of Kriſtus aan Manoah als een Engel verſcheenen is. 604. Is aan Jeſus Graf tot een Vlamme des Vyers gemaakt. 605. 606. Is geen Naam van een byzonder Schepzel. 612. Spreeken in Gods Naam als Godt zelf. 201

Engelen draagen haar Naam van Zenden. 202. Haar zien, een Verſchijninge van Godt gehouden. 202, 613. Werken niet zonder Gods Gemoedelijke meedewerking. 202, 624. Hoe Zigtbaar zonder Lichaamen. 603, 604, 607. Zijn nooyt Gevallen noch tot Duyvelen geworden. 599, 609. Worden naa haar Bediening en niet naa haar Weezen genoemd. 612. Zijn niet tot zeeker bepaald getal Geſchaapen. 613. Hoe Gevallen en in de Helle Verſtooten. 615. Waaromze niet Vallen konnen. 619. Werken alleen alſſe gezonden worden. 620, 624. Hoe men zeyd datze Gevallen zijn. 624. Konnen niet Zondigen teegens Godt. 624

Ermen waarom aan de Egiptize God-Beelden niet uytgeſtrekt. 560

Escalotte hoedaanig in Egipten waſt. 524

Eskol of Dal der Druyven naader verklaard. 259.

Eskulapius als de Gezondmaaker op de Penningen erkend. 675. Waarom met een Slange verbeeld. 283

Eva ofze gemeend heeft, dat ook de Beeſten konden Spreeken. 604

Eva, hoe zy de Slange zelf was die haar Verleyde. 648

Exte

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

B L A D - W Y Z E R.

Exter van wat aanduyding in de fabelkunde. 309

Ezel aan den Wijnstok binden, hoe in Jakobs Voorzegging over Juda te verstaan. 259. Tussen twee Pakken geleegen, van de Stamme Issschar verklaard. 271. Zijn Eetlust van Homerus beschreeven. 273. Een Zinnebeeld van Wijsheyd. 273. Zijn Aardt en Dienst beschreeven. 274. Van Wat aanduyding in de fabelkunde. 308. In plaats van den Os-God Apis Gewrooken. 575. Uyt Haat teegen Typhon van een Rotze geworpen. 697

Ezelinne van Bileam, van Ridderus klugtig aan 't Spreeken geholpen, 606. Heeft alleen door Gods Kragt Gesprooken. 625

Ezels-kop waarom van Julianus op de Penningen gebragt. 718

Ezels-kop waar van gezeyd is by de Kristenen Geëerd te zijn. 719

F.

FAbel van de Zingende Swaan te Nutte gemaakt. 215

Fabelen waar toe van de Oude bedagt. 307

Fabelkundige Bylaage op Vader Jakobs Testament. 309

Faraôs Overste Bakker en Schenker in 's Konings Ongenaade en Gevangenschap. 49. Zijn Geboorte-Vieringe van groot gevolg. 57. Droomd twee Droomen die hem onrustig maaken. 58. Ziet 7 Vette Koeyen en zoo veel Maagere uyt de Nyl opkoomen, 59. En 7 Kooren Aaren. 60. Pleegt daar over Raad met de Tooveraars. 62. Die hem alleen van Josef Verklaard worden. 65, 67. Draagt Josef een nieuwen Naam op. 87. En Beschenkt hem met Zes Koninklijke Eere-Giften. 76. Josefs Broeders van Farao ontfangen en tot Overste Vee-Hoeders gesteld. 173. Word van de Vader Jakob bezogt. 175. Geeft verlof om Josefs Vader in Kanaan te Begraaven. 339

Feest-Daagen en By-eenkomsten der Egiptenaaren. 747, 756.

Feest der Keersbrandinge door heel Egipten Gevierd. 748

Feest der Inwyjing des Tempels, hoe onder Judas Macchabéus ingesteld. 750

Feesten der Egiptenaaren waarom Swervende in tijd Gevierd. 768

Fenicien niet als onder de Naam van Sidon en Tyrus op de Penningen gedagt. 269

Feniçiers Dienden haaren God onder de Gedaante van een Slang. 631

Fenix-Voogel ook fabelagtig in Egipten bekend. 463

Filistijnen Rooven op d'Israëliten in Egipten. 210

Filistijnen-Land, waarom van Israël in de Uytogt niet door getrokken. 211

Fleuyt-Speelders van wat gebruyk in de Rouwklaagen. 361

Fondament der Kerke, klugtig aangeweezen. 736

Formulier van Zeegening by de Vader Jakob in 't Zeegenen van Josefs Zonen gehouden. 205

Fortuna Barbata, of Gebaarde Fortuyn op een Steen verbeeld. 580

Fortuyn waar toe ook met een Baard afgebeeld. 580

Fortuyn en de Geley-Geest of Geboorte-Engel, van eenerley Bediening aangemerkt. 582

G.

GAbinius verdeeld Judéa in Vyf Geregt-Banken. 264

Gads Zonen die met Vader Jakob in Egipten gekoomen zijn. 166. Hem d'Overwinning toegezeyd. 288

Galileërs en Napthaliten hoe in Jakobs Profeetie gedagt. 296. Zijn Bygeloovig omtrent verschijningen van Spooken. 608.

Ganzen van wat aanduyding in de fabelkunde. 309

Ganzen in Egipten overvloedig. 460. En een Kost der Priesteren. 469

Gaastmaalen en 't Zenden van Deelen der Spijsgeregten van wat gebruyk. 141

Gazelle hoedaanigen zoort van Geyten in Egipten. 450

Geboorte-Dag van Farao van wat gevolg omtrent zijn Hoovelingen. 57

Gebrek aan Brood swaar om draagen. 103

Gebreeken der Groote gevaarlijk om Bestraffen. 307

Gedenkteekenen van wat Nut by d'Oude Vaderen. 372

Geesselen hoe de Dulligheyd Geneest. 661

Geerste in haar Gewas en Vrugtbaarheyd beschreeven. 515

Geerste-Brood in Palestina zeer gemeen. 516

Geest der Profeetie ofze meer in Jongelingen als in Oud-Bejaarde vald. 157

Geesten en Onstoffelijke Weêzens, hoe in de H. Schrift gedagt. 602. Hoe zy Zigtbaar zijn. 603. Hoe elkanders Gedagten weeten. 624. Geest in verscheyde beteekenis genoomen. 634. Hoe te mets Geest der Krankheyd, Duyvel en Booze Geest genoemd. 652. Geest der Wijsheyd hoe den Mensch gegeeven. 657. Goede en Quaade Geest. 657.

Geesten en Nagt-Spooken waar uyt Oorspronkelijk bedagt. 686

Geestelijken het Houwelijk verbooden en toegelaaten. 670

Gehoorzaamheyd der Volken, hoe in Jakobs Voorzegging van de Schilo te verstaan. 258, 262

Gehoorzaamheyd, hoe in 't betoomen der Begeerte geleegen. 646

Geyten van wat aanduyding in de fabelkunde. 309. En Bokken waarom by d'Egiptenaars niet Geslagt. 408. Hebben aldaar zeer lange Ooren. 450. Geyten-Hoeder aan den Mogol in Ambassaade gezonden. 104. Geyte-Vellen hoedaanigen Dekzel. 404

Geld in de Zakken van Josefs Broeders gevonden, maakt hen bekommerd. 128

Geld der Ouden waarom met een Beest Gestempeld. 191

Geloof der Vaderen hoe ook in haar Grafbezorging gebleeken. 183. 319

't Geloof en Godsdienst der H. Vaderen voor de Wet. 377

Geloof aan de Oraakelen waar door Verdweenen. 662

Gelubde van wat gebruyk aan de Hooven der Koningen. 32

Gelubde ziet Gesneedene.

Geneezing der Maan-Zieke en Vallende-Ziekte hoe Bezeetene genoemd. 652

Geneezen van Ongeneeslijke Ziekten, door een woord spreekens, een blijk van Goddelijke Magt. 661

Geneeskonst van Ouds by d'Egiptenaars vermaard. 534

Geneesmeesters waar van by Aristophanes *Strontvreeters* genoemd. 283. Bemoeyen zig in Egipten maar met eenerley Ziekte. 781

Geneeskruyden en Speceryen waar toe by de Egiptize Koningen opgekogt. 16

Geraaktheyd hoedaanigen Ziekte in 't Euangelium. 660

Geroost Kooren voor Koffy-Boonen gehouden. 516

Gescheurde Kleederen en Zakken van wat gebruyk in de Rouwklaage. 361

Geslagt-Naamen van de Landbouw en Veeweyding overgebleeven. 400

Geslagtregisters by de Joden niet op de Vrouwen gebragt. 208

Gesneedene hoe aan de Koninklijke Hooven aan dien Naam geraakt. 31

Gestorvene de Oogen te Sluyten, hoedaanigen pligt der Naabestaande. 160

Getrouwde hoe en waarom belast Vader en Moeder te Verlaaten. 98

Geveynstheyd, wanneer en omtrent wien Geoorloft. 121

Gevalle Engelen zeer ongerijmd tot Duyvelen gemaakt. 617

Gevallen Mensch in wat zin van Godt bespot. 672

Gezangen neevens en voor de Doodbaar gebruykelijk. 343

Gezigten van Spookzels hoe den Zeevaarenden kan voorkoomen. 608

Gezondheyd en Welvaaren door de Slange hoe op de Penningen gebragt. 674

Gezondheyd en Welvaaren hoe door een Slang verbeeld. 676

Gierigheyd hoe een wortel van Krankzinnigheyd. 656

Glas hoe en waar van gemaakt word. 504

Glasblaazers van Muran waar toe de Egiptize Alkali van nooden hebben. 504

Glaskruyd of Alkali hoedaanig in Egipten voortkomd. 503

Glaukus van Eskulapius van de Dood Opgewekt. 675

Goden in Ommegang by d'Egiptenaars op de Schouderen gedraagen. 327. De Bescherming der Landvoogdyen aanbevoolen. 420. Waarom by d'Egiptenaars met gedekte hoofden verbeeld. 555. En met Verweerende Waapentuygen. 556. d'Egiptize Goden in afbeelding bezien. 556. Waarom met Beeste Koppen. 557. Waarom zonder Ermen vertoond. 560. Hoe geloofd wierden door Toover-Veerzen gelokt te worden. 655. Waarom van ouds Menschelijke Ondeugden toegedigt. 687. Zijn met de Dæmons van eene uytvindinge te houden. 685. Worden nooyt met de Naamen der Beesten genoemd. 720. Hoe op zeekere Daagen Geëerd. 758

Gods Geest hoe gezeyd in den Mensch te zijn. 657

Gods-Jaar waar van by d'Egiptenaars genoemd. 766. Gods Naam Jehovah, door een Egiptize Heylschending bespot. 545. Gods Voorweetenschap en bepaaling van 't Quaad. 152. Vrye verkiezing waar in openbaar gemaakt. 205. Heeft dikmaal door Engelen gesprooken. 201. Of hy ook onder d'Egiptize Godwarringe als de Opperste gekend is. 583. Heeft zig in veele dingen naa 's Menschen Verstand geschikt. 601. Verschijnd altijd daar Engelen verschijnen. 613

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

613. Kan geen Oorzaak van 's Menschen val zijn. 639
God-Beelden der Egiptenaaren bezien. 555, 559.
God-Naamen der Geesten en Dæmons waar van Oorspronkelijk. 686
Godsdienst der H. Vaderen voor de Wet. 377. Mogt door de Wet niet gewraakt worden. 602. Is altijd by de Stamme Juda gebleeven. 253
Godspraaken in Egipten door bedrog gegeeven 561. 663. &c. Ziet Orakelen, letter O.
Godwarringe der Egiptenaren moeyelijk t'ontwarren. 579, 585
Gods Voorweetenschap omtrent het Quaad, en zijn besluyt en bepaaling daar omtrent. 152
Goede Geest hoe door de Aspis-Slang verbeeld. 594
GOEL of Verlosser, wien hy in de Zeegening van Jakob over Josefs Zonen te agten zy. 200
Gom van Arabien, hoe verzaameld word. 498
Gosen aan de Vader Jakob tot een Inwooninge vergund. 170, 174, 396
Goude Hals-Kettingen, hoedaanige Eergeschenken der Verdienstelingen. 82
Graan-gewas in Egipten overvloedig. 424, 510
Graanverzorging op de Roomze Penningen gedagt. 97. En hoe by de Overheyd van Amsterdam gepleegd. 100. Door Josef in Egipten. 109
Graaven by de Oude Hebreën Eerwaardig geagt. 362
Graf en Helle hoe by de Hebreën door SCHEOL aangeweezen. 26. Graf of SCHEOL van Begeeren genoemd. 27. Graf of Staat der Dooden, hoe door Helle aangeweezen. 28. Graf van Jesus waar toe van de Engelen bezogt. 606. Grafbezorging van de Vader Jakob gepreezen. 181. En waarom by d'Oude met veel plegtelijkheeden gedaan. 319. Grafgebouwen pragtig by d'Egiptenaaren. 330
Grafkelders omtrent het Oude Memfis ontdekt. 330. In Kanaan dikwils van de Bezeetene bezogt. 659. Grafkuylen hoedaanig van maakzel. 352. Graf-Lampen ofze altijd brandende waaren. 764. Ziet Lampen letter L. Grafschriften der Egiptenaaren hoe gesteld. 331. Der Oude Hebreën. 362. Grafspitzen by d'Oude Egiptenaaren gemeen. 792
Grafsteede van Abraham hoe in Koop de Vader Jakob toegeëygend. 338. By d'Oude Hebreën Gewit en Overplaasterd 362. Graf-Steen hoe van Kristi Graf door een Engel Afgewenteld. 605. Grafteekenen by de Joden in agting. 350
Granaat-Appel Boom van Egipten beschreeven. 476
Gras-Zoodjes waarom van de Joden in 't Begraaven der Dooden, op het Lijk geworpen, 353
Grieken hebben de Vee-Hoeding lang ter hand gehad. 373. Hebben de Wijsheyd der Egiptenaaren verder opgebouwd. 530, 536, 560. Haare Feest-Daagen van de Egiptenaaren afkomstig. 755
Groente en Bloemen van wat aanduyding omtrent de Begraaffenissen. 352
Groot Eeters waar van by Homerus genoemd. 374
Grooten Raad der Joden niet alleen uyt de Leviten verkoozen. 255 Hoe ten tijde van Kristus gesteld. 265
Grootius Boek van de Waarheyd der Kristelijke Godsdienst gepreezen. 538
Grouwel der Egiptenaaren waar in geleegen. 405, 571

H.

HAan van wat aanduyding in de fabelkunde. 310
Háagedissen van Egipten beschreeven. 455
Haayrdragt der Nazareers waar van afkomstig. 302
Haayr en Baardschending over eenen Dooden hoe by d'Heydenen gepleegd. 354
Haayr-Lokken aan de Dooden Geofferd. 356
Haayr-Scheeren over eenen Dooden van Oud gebruyk. 344, 361. Was by d'Egiptize Priesters zeer gemeen. 740
Haayrige Mantel hoedaanigen Herders dragt. 404
Haas van wat aanduyding in de fabelkunde. 309. Waarom Venus toegewijd 565. Witte Haazen in Egipten. 468
Haat tussen d'Egiptenaaren en Hebreën van wat Oudheyd en Oorsprong. 113
Hakke of Hiel waar van by ons zoo genoemd. 776
Hals-Kettingen hoedaanige Eergeschenken by de Oude. 82
Halsdraagende Goden der Egiptenaaren. 555
Halsdraagende Behoedmiddelen, byzondere bedieningen toegeëygend. 562
Hand hoedaanigen beteekenis van Magt en Onderdaanigheyd. 196
Hand-Oplegging hoe tot Zeegening aan de Zonen Josefs gedaan. 193. Tot Zeegening van de Vader Jakob gebruykt. 195. Word dikmaal in de H. Schrift gedagt. 196
Hand-Kussen hoedaanigen bewijs van Eerbied en Onderdaanigheyd. 74
Handwerkers waar aan in Egipten gekend. 539
Harpokrates Geleerdelijk door den Heer Kuper als een Waarteeken van de Zonne verklaard. 563
Havik in Egipten een Heylige Voogel. 458
Havik de Bescherm-God van Tanis of Soan. 727
Hebreën Burgerstaat en Veeweyding gepreezen. 371, 403. By d'Egiptenaars voor een Sterk Volk gehouden. 773. Spraaken Zeedig van Oneerbaare dingen. 775. Haar Elle-Maat met d'Egiptize gelijk-gemaakt. 440. Haare Vrouwen Vrugtbaar in Egipten. 528
Heerschappye hoe in de Babylonize Gevangenschap aan Juda gebleeven. 252. Des Menschen Heerschappye over de Dieren, wanneer begonnen. 690. Hoe aan de Stamme Ruben ontzeyd. 223
Heemel-Water Schaars in Egipten. 421
Heydenen hoe in Jakobs Profeetie door een Veulen der Ezelinne verstaan. 262. Wanneer buyten de Kerk geslooten. 392. Haar uytspoorige Rouwbedrijven in de Wet verboden. 355. Haar Wijsheyd veelzinds met Moses gelijk. 536. Haare Godspraaken nooyt van de Duyvel voortgebragt. 663
Heyl en Welstand hoe door de Slange verbeeld. 674
Heylige Menschen in Egipten, die noch Ziek noch Gezond zijn. 781. Heylige Opschriften van Merkurius Trismegistus hoedaanig. 548. Heylige Ziekte wat die was. 660. Heylige Schrift word qualijk naa d'heedensdaagze gewoonten verklaard. 451. Kend geen Duyvel SATAN als de Begeerte. 636. Heylige Olye by de Joden Verlooren en gevonden. 752. Heyligen, waar toe in de Almanakken aangeteekend. 732. Zijn van de Heydenze Bescherm-Goden verzierd. 732. Over handwerken en Konsten gesteld. 734. Ziekten en Quaalen. 736
Heyliging der Eerstgebooren van wat aanduyding. 382
Heyr des Heemels van Ouds by de Sabeën gediend. 391
Hyrkanus Beroofd het Graf van David te Jerusalem. 351
Helden der Heydenen tot Heyligen in de Roomze Kerk verpoetst. 736
Heliogabalus zeer quistig in Geschenken aan 't gemeene Volk te doen. 101
Heliopolis een Vermaarde Stadt en Priester-School in Egipten. 797
Helle en Graf hoe by de Hebreën door SCHEOL aangeduyd. 26. Hoe in d'Artikelen des Geloofs geraakt. 30
Helze Straf der Zielen, waarschijnelijk eerst by d'Egiptenaars geloofr. 328
Helmen der Krygshelden waar toe Vervaarlijk van maakzel. 593
Heemel om Geweld en Geld te koop. 335
Herkules hoe gezeyd word in een Drinkschaal over Zee gevaaren te zijn. 143
Herkules de Bescherm-God der Herakleopolitaanen. 728
Hermes Trismegistus wat van hem en zijn Schriften te houden is. 531, 558
Hermopolis een Vermaarde Stadt in Egipten. 799
Herodes de Groote, hoe verre hy de Raadsvergaaderingen der Joden weggenoomen heeft 264
Herodes Attikus Beschimpt de Onbeleefdheyd van een Verwaand Filosoof. 65
Herders by Zacharias, watter door verstaan word. 254
Herderessen by de H. Vaderen gemeen. 373
Herdes Gebied in Egipten uyt Manethon gedagt. 397
Hert van wat aanduyding in de fabelkunde. 309
Hert des Menschen, hoe lang het Wast en Afneemd. 546
Herte des Menschen hoedaanig Listiger dan eenig ding. 632
Heva ziet EVA letter E.
Hiel waar van ook Hakke genoemd. 776
HIERALPHA of Heyliige A, waar toe in de Handen der Godbeelden vertoond. 556
Hieroglyfize Beeld-Letteren, op d'Egiptize Lijkbussen der Mummyen. 324. Wat men van dusdaanigen Schrift te houden heeft. 535. Van wat zaamenstel. 544. Zijn Oorzaak van veel Dwaalingen. 545
Hillel en Schammai, hoedaanige Tijdgenooten van den 2de Tempel. 264
Hydrus of Vyerige Slang, ook voor een Water-Slang genoomen. 286
Hyena hoedaanigen Dier in Afrika. 466
HYKSOS hoedaanigen Gebied der Herders in Egipten. 397
Histori-Schrijvers zelden zoo Oud als haar verhaalen. 702
Historie van Josef hoedaanigen grondvest van Israëls Inwooning

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

ning in Egipten. 3
Hinde, hoedaanigen Zinnebeeld in Jakobs Lotſpelling over Napthali. 291
HIPPOPOTAMUS of Nylpaard waar van zoo genoemd. 447
Hoeren hoe in Egipten haare Pollen 't Geld afluyzen. 505
Hoenders van wat aanduyding in de fabelkunde. 310
Hoender-Zop by d'Egiptize Vrouwen en Joden veel in gebruyk. 528
Hof-Leeven wanneer van Joſef verlaaten. 366
Holle Beelden tot de Oraakelen toegeſteld. 665
Honderd-Voud wat het in de Waſdom van Kooren by de H. Schrijvers zeggen wil. 514
Honderd Huysgezinnen uyt eene Vader Oorſponkelijk by Leevenden Lijve gezien. 167
Honderd ſtukken Geld, by zommige Overzetters Lammeren Vertaald. 191
Honderd Jaar Leevens, hoe door 't Waſſen en Afneemen van 's Menſchen Hert aangeweezen. 546
Honger begind in Egipten en van rondzom op-te koomen. 99
Hongersnood in Egipten, hoe ván Ovidius gedagt. 68
Hongersnood en Diere tijden gevaarlijk voor den ſtaat der Republijken. 102
Honing hoedaanig eertijds voor een Koninklijke Lekkernye gehouden. 132
Hoorendraagſter, waarom dien Naam aan Iſis gegeeven. 586
Hoofd van een Slagt-Beeſt, waarom by de Egiptenaars niet gegeeten, maar Vervloekt. 140
Hoofddekzel waarom aan de Egiptize Godbeelden toegeëygend. 555
Hoogepriеſters tot XXII voor de Babylonize Wegvoering opgeteld. 376. Hoe van de Overprieſters onderſcheyden. 256
Hoorn Slang Ceraſtes of Adder beſchreeven. 279
Hoorens waarom aan 't Hoofd van de Duyvel geſchilderd. 694
Hop-Voogel waarom aan Iſraël verbooden te Eeten. 463
Hoppe, waarom aan de Staf van Horus verbeeld. 716
Hoppe, ziet Thuyn-Hop. letter T.
HOSANNA hoedaanigen woord van Heylwenzing. 84. En met Palmtakken gevierd 473
Hoovelingen en Kamerlingen waar van eertijds Geſneedene genoemd, 32 Gevaarlijke ſtaat. 50. Worden te mets Oomen en Neeven genoemd. 153
Hond de Beſcherm-God van Bubaſtis. 727. Wat die aan zommige Lampen bereekend. 761. Van wat aanduyding in de fabelkunde. 309. Op 't Banket der Goden omgedraagen. 545. Worden in Egipten Heylig gehouden. 453. Honden-Prijs waarom verbooden in 't Huys des Heeren te brengen. 569. Honde Vel waarom den Huysgoden omgehangen. 585. Hondskop op 't Feeſt van Iſis Omgedraagen. 327. By de Egiptenaars gediend. 717. Van de Keyzer Kommodus Omgedraagen. 718
HORUS met het Hoofd van een Tuyn-Hopje aan zijn Staff verbeeld 463. Den zelven een met Apollo gemaakt. 563, Als de Aarde en Zonne aangemerkt. 715. In verſcheyde Beeldniſſen bezien. 716. De Beſcherm-God van Antinopolis. 729. HORA, van d'Egiptize HORUS afgeleyd. 564
Houwbaare tijd der Dogteren, hoe in Egipten bekend gemaakt. 784
Houwelijk by d'Oude Vaders in goeden Ouderdom aangegaan. 375
Huylders en Pypers tot de Lykſtaatien gehuurd. 337, 361, 757
Huyzen der Egiptenaaren bezien. 781
Huys-Goden en Vaderlijke Beſcherm-Goden, by zommige Theraphim genoemd. 559
Huys-Goden van Egipten waarom van kleene Geſtalte. 561
Huys-Goden en Beſcherm-Goden van Egipten naader vergeleeken. 584
Huys-Zitten-Armen, hoe van Brood en Zuyvel binnen Amſterdam bezorgd. 102
Hutten en Tenten van Ouds by de H. Vaderen bewoond. 373

I.

JAagers in de H. Schrift nooyt ten Goeden gedagt. 402
Jaar der Egiptenaren in aanvang maar van 360. Dagen. 746
Jaar getijden met zeekere Lampen Geëerd. 763
Jaar Reekening der Egiptenaaren naageſpoord. 765, 769
Jaar-Zaayzoenen van Egipten beſchreeven. 422
Jakob van Joſefs Broeders met zijn Bebloede Rok bedroogen. 24. Is over 't Verlies van Joſef Bedroefd. 24. Zend zijn Zonen naa Egipten om Koorn. 116 Word over het opeyſſen van Benjamin bekommerd. 128, 131. Bezorgd een Geſchenk aan de Graanvorſt naa Egipten. 132. Beklaagt het berooven zijner Kinderen. 134. Word in Egipten Joſefs KNEGT genoemd. 136. Word van den Zone Joſef naa Egipten genoodigt. 153. Is over Joſefs hervonden Leeven Verheugd. 156. Vangd de Reystogt naa Egipten aan. 158. Offerd op den weg en word Getrooſt. 159. Komd met LXX Zielen in Egipten. 161. Die verſcheydentlijk worden opgeteld. 163. En tot 75 worden gebragt. 168. En den weg naa Goſen aangeweezen. 170. Word van Joſef in Egipten ontfangen. 171. Verſchijnd voor Farao en Zeegend den Konink. 175. Noemd zijn Leefdaagen *Weynig en Boos*. 175. Zijn Jaaren teegen die van Abraham en Iſaak afgeteld 176. Begeerd van Joſef in Kanaan begraaven te zijn. 180. Zijn Geloof in deſſelfs Graf bezorging gebleeken. 183. Komd op 't Ziekbed met Joſef in geſprek, 185. Verblijd hem over Joſefs Zonen. 187. Bezet hem een ſtuk Lands booven zijne Broederen. 190. Kuſt en Omhelſt de Zonen Jo.e.s. 193. Zeegendze door Handoplegging. 195, 203. Zijn Zeegenſpreeking naader overdagt. 197. Zijn Verlos-Engel naageſpoord. 199, 201 Zijn TESTAMENT en Lotſpelling over zijn XII Zonen. 213 &c. Dien hy daar toe te zaamen roept. 216. Voorzeyd de Dingen der volgende Daagen. 217. Voorzeyd de Meſſias in 't laatſte der Daagen. 219 Zijn Voorzegging over RUBEN. 221. Zijn Voorzeggingen meeſt op de Naakoomelingen zijner Zonen gepaſt. 225. Voorzegging over SIMEON en LEVI. 228. Over JUDA. 236. Over ZEBULON. 268. Over ISSASCHAR. 270. Over DAN. 276. Over GAD. 288. Over AZER. 290. Over NAPHTALI. 291. Over JOSEF. 297. Over BENJAMIN. 302. Zijn Voorſpellingen met de Oude Fabelkunde vergeleeken. 307. Vader Jakob Sterft. 314. Van Joſef de Oogen geſlooten. 317. En naa d'Egiptize wijs Gebalzemd. 319 Rouwklaage over hem ſtaatelijk gedaan. 336. Zijn Lijkſtaatzie in Kanaan in een Print-Tafereel vertoond. 360. Word Begraaven in de Spelonke Machpela. 362. Zijn Naakoomelingen woonen in Goſen. 396
Japanneezen Rouwkleederen. 343
Ibis-Voogel in Egipten beſchreeven. 461. Hoe van Moſes te hulp genoomen. 462. Waarom aan Iſis Toegewijd. 592
ICHTYOPHAGI hoedaanige Viſch-Eeters by d'Egiptenaars. 777
Ichneumon of Egiptize Muys beſchreeven. 455
JEHOVAH hoe die Godnaam in Egipten, door 't omdraagen van twee Honden beſpot. 545
JEHUDAH, wat dien Naam beteekend. 237
Jericho weegens de Palm-Boſſchen de Palm-Stadt genoemd. 73
Jeroboams Kalveren voor Veerzen genoomen. 708
Jeſus of hy by d'Euangeliſt een Zoon van Heli of van Joſef genoemd werd. 207. Vervloekt een Vrugtelooze Vygeboom. 481. Hoe een Samaritaan genoemd die de Duyvel had, 659. Word niet vergroot door 't Uytwerpen van een Weezentlijke Duyvel SATAN. 661. Hoe van zommige Dul en Uytzinnig genoemd. 658. Hoe gezeyd wierd de Duyvelen door Beelzebul uyt-te werpen. 653, 655. Heeft geen Duyvel gekend. 689
Inbeelding des Menſchen, hoe van Godt kan verſchrikt worden. 607
Inwyjing of Vernieuwing des Tempels met een Feeſtdag Gevierd. 750
Indiaanze Godſpraaken hoedaanig heedensdaags te agten. 667
Indiaanze Vygeboom of Muza beſchreeven. 406
Inſnydingen in 't Vleeſch over een Dooden te maaken, den Iſraëliten verbooden. 357
Joden geern in 't Land Kanaans Begraaven. 182. Naa wien JODEN genoemd. 237. Zijn afkeerig van Beelden. 245. Haar ſlegte verklaaring over de Scepter van Juda. 247. Jode Viſch in de Roode Zee, waar van zoo genoemd. 468. Waarom in zommige Steeden met een Lapje op de Mantel geteekend. 540. Zijn lang aan de Eerdienſt der Slange vaſt geweeſt. 596. Door den Sabbath by de Heydenen bekend. 597. Haar Twiſt met Kriſtus over 't Lichaam van Moſes. 616. Waaren van Ouds dwaalziek omtrent de Dæmons en Quaade Geeſten. 650. Haar Tooverwiel, hoe van maakzel en gebruyk. 724. Haar Feeſt der Lampen of Vernieuwing des Tempels. 750, 753. Bekommerd in d'omgang met Heydenen Beſmet te worden. 773. Beneerſtigen 't Reynigen der Vaaten en Drinkbeekers. 787
Joden Lijm of Asfald van wat gebruyk in het Balzemen der Dooden. 321. Van Ouds by d'Egiptenaars bekend. 323
Joodſe Zeegening van Efraim en Manaſſe ontleend. 205. Lijkſtaatien hoe verre van d'Egiptenaars ontleend. 354. Haar viezigheeden meer uyt d'Afgoderye als de Wet van Moſes ontſtaan. 715. Haare Synagoge binnen Alexandrye Ver-

 maard,

maard. 795
Johannes de Dooper hoedaanig zijn Kleed van Keemels-Haayr hadde. 405
Jonge en Oude Leeuwen van hoedaanigen Aardt en Leevenswijs. 238
Jongen tot Kind aangenoomen, wil zelf Beul van zijn Pligt-Vader worden. 209
Jongelingen naa der Joden meening de bequaamste om-te Profeteeren. 157
Jordaane een Jaarlijkze Swelling onderworpen. 442
Josef Weyd de Kudde van zijn Vader en raakt in den Haat zijner Broederen. 3. Zijn Historie een grondvest van Israëls Inwooninge in Egipten. 3. Brengt een Quaad Gerugt van de Broeders over. 4. Is van de Vader het meest Bemind. 5. Krijgt een Veelverwige Rok. 6. Die hem den Haat der Broederen op 't Lijf zard. 7. Word over zijn Droomen bespot. 8. En van zijn Vader bestraft. 10. Naa Dothan gezonden, word hy Mishandeld. 11. Zijn Rok uytgeschud en in een Put geworpen. 14, 16. Aan de Ismaliten Verkogt. 20. Zijn Rok met Bloed bevlekt en aan de Vader Vertoond. 23. Zijn gewaande Dood van de Vader Jakob betreurd. 25. Word een Slaaf in 't Huys van Potiphar. 31. Daar hy Voorspoedig is en Verhoogd word. 34. Word van 's Heeren Wijf tot Overspel aangezogt. 37. Zijn Schoone gedaante van de Joden verpoetst. 39. Steld de Smuyk-Min zijn 's Heeren Wijf te leur. 41. Zijn geweygerd Overspél in den Alkoran verbloemd. 42. Josef de Hand des Geylen Wijfs Ontvlugt. 42. Zijn Kuysheyd vân Chrysostomus en Ambrosius gepreezen. 43. Word valsselijk van Vrouwen-schennis betigt en in de Boeyen gesmeeten. 44. Zijn Onschuld afgepeyld. 47. Word over de Gevangen des Koninks gesteld. 48. Bediend Foraôs Gevangen Bakker en Schenker. 51. Word haar een Uytlegger van kommerlijke Droomen. 53. Word van d'Herstelden Schenker twee Jaaren vergeeten. 57, 64. Word uyt Gevangenschap Ontslaakt en voor den Konink gesteld. 64. Leyd des Koninks Droomen uyt, en word over zijn goeden Raad gepreezen. 65, 70. En tot d'Onderkoninklijke waardigheyd opgebeurd. 74. En met veel Eerengiften beschonken. 76. Met Egiptis Linnen bekleed. 78. Op des Koninks tweede Staatzi-Waagen omgevoerd. 82. Tot Bezorger des Voorraads uytgeroepen. 83. En met Staatzie Ingehuldigd. 85. Een Vader des Koninks verklaard. 87. Met een nieuwen Naam genoemd 87. Krijgt Asnath tot éen Vrouwe. 88. Welk Houwelijk naader word overdagt. 90. Zijn Verheffing teegen zijn geleeden Leed afgewoogen. 91. Doed de Inkomste des Lands opleggen. 95. Word met de Geboorte van twee Zonen verrijkt. 97. Opend de Koornschuuren ten tijde des Hongers. 99. Verkoopt Koorn voor Geld, Vee en Landgoederen. 101. Zijn Wijs beleyd in d'uytdeelinge des Koorns. 104. Brengd Egiptenland in Faraôs Eygendom. 105. Deeld Zaad aan de Verarmde Landlieden. 106. Zijn Schatting-Eysch van dubbele Thiende onderzogt. 109. Zijn Graanverzorging in Print-Tafereel vertoond. 110. Hoe misschien naa zijn Dood onder de Naam van Apis en Serapis Geëerd. 111, 573, 581. Zijn Broeders in Egipten aangekoomen, buygen voor hem Needer. 118. Houdze voor Verspieders en handeldze Strengelijk. 119. Zijn veynzeryen onderzogt. 121. Eyst dat Benjamin naa Egipten zal gebragt worden. 126. Laat zijn Broeders met gevulde Zakken te rug keeren, 127. Steekt haare uytgeschooten Geld, in hunne Zakken. 128. Zijn Broeders voor de tweedemaal op Reys. 130. Noodigt haar ter Maaltijd. 134. Verneemd de Welstand van zijn Vader. 136. Deeld haar van de Spijsgeregten. 137. Eet en Drinkt met zijn Broeders tot Verheugens toe. 142. In zijn Deugden en Gaaven gepreezen. 145. Beproeft de Broeders door zijn Drinkbeeker. 145. Die in Benjamins Zak gevonden word. 147. Maakt hem aan zijn Broeders Bekend. 149. Steld haar uyt de Goddelijke Voorzienigheyd gerust. 151. Belast zijn Vader uyt Kanaan af-te haalen. 153. Maakt zijn behouden Leeven en Verheffing aan de Vader bekend. 156. Ontfangd hem in Egipten. 170. Word met zijne Zonen voor Farao gesteld. 172. Word met Eede verpligt zijn Vader in Kanaan te Begraaven. 180. Bezoekt zijn Vader met beyde Zonen. 187. Zijn Zonen van de Vader aangenoomen. 188. Gekust en Omhelst. 193. Word van de Vader in 't Geloof gesterkt. 205. Zie van Efraïm Kinderen tot in 't Derde Lid. 209. In een Zeegenspraak van Moses gepreezen. 211. In 's Vaders Testament by een Vrugtbaare Wijngaard vergeleeken. 297. Sluyt zijn Gestorven Vader de Oogen. 317. Belast hem te Balzemen. 319. Zijn Rouwbedrijf in 70 Daagen voleynd. 335. Verzoekt aan Farao zijn Vader naa Kanaan te brengen. 338. Zijn Rouwbedrijf in een Print-Tafereel afgeschilderd. 360. Vreedehandeling met zijn Broeders. 365. Zijn Leeftijd en Weedervaaren opgeteld. 367. Geeft bevél van zijne Beenderen. 367. Voorspeld haar de Erffenis van Kanaan. 368. Als een Voorbeeld van Kristus aangemerkt. 369. Of zijn Gedagtenis by de Egiptenaars Gevierd is? 370
Josua in wat tijd en onder welk-een der Egiptize Koningen gebooren. 413
Io TRIOMPHE, wanneer en hoedaanig by de Romeynen toegeroepen. 84
Isis waarom met Osse-Hoornen verbeeld. 140, 409. Waarom met een Net op 't Hoofd en Haak in de Hand. 556. Hoe de Moeder Aller dingen gehouden. 564. Isis der Grieken, hoe van de Egiptize te onderscheyden. 585. Waarom *Hoorendraagster*. En De *Veelmammige* genoemd. 586. Haar Beeldnis in een Print Tafereel bezien. 586. Haar groot Vermoogen in verscheyde Opschriften gedagt. 587. Voor Juno Lucina gehouden. 587. Isis in de Maan gevonden. 585. Herschept IFIS in een Jongeling. 588. Hoe op de Roomse Penningen gedagt. 589. Bescherm-Godin van de Nylstroom. 589. Van Julianus tot Juno gemaakt. 590. In een Swaluwe veranderd, 591. Waar toe met een Slang op 't Hoofd verbeeld. 592. Feest Dag over 't Zoeken van Osiris. 680. Met Keersbranding Gevierd. 749
Ismaëliten en Midianiten hoedaanige Volken aan wien Josef Verkogt wierd. 16
Ismalëliten met hoedaanige Speceryen uyt Gilead op weg naa Egipten. 17
Israël in Egipten met Afgoderye besmet. 378. Is alleen de Kerke Gods met uytsluyting der Heydenen. 392. Onder de Wet in bewaaringe gesteld. 393. En van de gantze Weereld Afgezonderd 394. En zulx grootdeels door het Teeken van den Sabbath. 597
Israëliten waarom in haar Uyttogt 't Land der Filistijnen moesten schuwen. 211. Waarom KINDEREN genoemd. 315. Hun Burgerstaat gepreezen. 371. Haar Inwooninge te Gosen. 396, 398. Zijn met Afgoderye besmet geworden. 595, 699. Haar verbooden de Zeeden der Egiptenaaren naa-te wandelen. 698. Zijn niet als Quaadoenders tot Slaafs werk geprest. 790
Issaschars Zonen die met Vader Jakob in Egipten gekoomen zijn. 165. Van Jakob by een Sterkgebeenden Ezel vergeleeken. 270. De Dienstbaarheyd onder Trybuyt Voorspeld. 272. Beneerstigd zig de Landbouw. 274. Heeft een Gelukkig Landgedeelte. 275
Italien van de Kalver-Weyding genoemd. 400
JUCHASIN van wien dat Boek onder de Joden geschreeven is. 552
Juda steld zig voor Benjamin by Josef in de bresse. 148 Wat Zoonen met hem in Egipten quaamen. 165. Maakt d'aankomst van de Vader Jakob aan Josef bekend. 170. De Rijxbezitting niet Erffelijk toegezeyd. 220. Had geen eygen Voortreffelijkheyd tot de Scepter booven d'andere Zonen Jakobs. 221. Word een Leeuw genoemd die niemand zal doen Opstaan. 237, 242. Zijn Stamme de Scepter en Koninkrijk toegezeyd. 240, 245, 263. Hem een Leeuw in zijn Baniere toegevoegd. 244. De Messias uyt zijn Stamme toegezeyd. 251. Zijn Koninkrijk met Zedekia ten eynde geloopen. 250. Is met Benjamin d'eerste onder de weedergekeerde naa de Gevangenschap. 253. Kan nu in zijn Stamme niet gekend worden. 253, Wanneer aan de Scepter gekoomen. 264. Is met Efraïm onder de XII Stammen Vermaard geworden. 316
Judas Brief van wat Apostools Gezag. 617. Judas Iskarioth, hoe de Sathan in hem Voer. 659
Judéa van Gabinius in Vijf Regtbanken verdeeld. 264
Jupiter Ammon waarom met Ramshoornen verbeeld. 408
Julianus vals Argument uyt het verschillig gevoelen over de Voorzegging van de Schilo. 246. Waar van Stierbrander genoemd. 577. Steld het Spreeken der Slange onder de Fabelen der Grieken. 605. Weegens den Hondskop op zijn Penningen bespot. 718. Poogd alle Godsdienst tot de Zonne te brengen. 719
Julius Cæsar wilde alleen een Half-God genoemd zijn. 732
Julius de II Kakt en Pist en Braakt over Maaltijd. 735
Juno Lucina met Isis de zelve gehouden. 587
Jupiter waarom met het Blixemvyer in de Hand verbeeld 606. Hoe voor Serapis genoomen. 580. Jupiter de Muyze-Vanger met Baalzebub vergeleeken. 653. Jupiter Ammons Vraagbaak te Thebe. 802

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

B L A D - W Y Z E R.

K.

KAalheyd des Hoofds over eenen Dooden in de Wet verbooden. 355
Kahath niet voor Aaron van Jakob tot het Prieſterdom afgézonderd. 233
Kaldeën wilden hunne Dooden niet Verbrand hebben. 349
Kaleb onder Welk-een der Egiptize Koningen Gebooren. 413
Kalf van wat aanduyding in de Fabelkunde. 309
Kalaf hoedaanigen Heeſter-Boomtje in Egipten. 502
Kalfsvoet of Kolokaſſie van Egipten beſchreeven. 506
Kali of Glas-kruyd hoe in Egipten voortkomd. 503
Kalikuteën gelooven dat de Duyvel 't bewind over de Weereld ter-hand heeft 625
Kaliſthenes verzogt altijd yts voor andere en nooyt voor hem zelven. 338
Kalixtus om 't Verbod des Houwelijk van de Geeſtelijken Gevloekt. 670
Kalverdienſt wijd en breed verſpreyd. 576
Kalveren van Jerobeam voor Veerzen genoomen. 708
Kakken waar van genoemd. 776
Kambyſes roeyd d'Oude Godsdienſt en Prieſteren in Egipten uyt. 332, 454, 744, 757
Kamerlingen en Hoovelingen waar van daan Geſneedene genoemd. 32
Kamfer of ze den Ouden bekend was. 500
Kanaan, hoe van Joſef het Land der Hebreën genoemd. 54. Van de Vader Jakob tot zijn Begraaving begeerd. 181. Teegen het Regenloos Egipten vergeleeken. 427
Kannen en Waterloopen waarom met een Leeuwen Bakkes aan den Hals gemaakt. 438
Kanneel der Ouden; en hoe by de Hebreën genoemd. 497
Kameel ziet Keemel.
Kanopus of Egiptize Nyl-God beſchreeven. 720. Is de Beſcherm-God van Pthemphutis en Anteopolis. 726, 731
Kaſſie ziet Pyp-Kaſſie letter P.
Kattoen-Boom van de Kruydbeſchrijvers beſchreven. 81, 474
Kat van wat aanduyding in de Fabelkunde. 309
Katten in Egipten Heylig en hoe het Aanwoekeren belet word. 454
Kato wat hy van de Landbouw geſchreeven heeft. 401
Katechiſmus ſteld den Menſch Verdoemelijk voor Godt. 615
Kavejaar waarom by zommige Joden uyt Kuyt van Karper gemaakt 457
Kayrus of 't een deel van 't Oude Memfis is. 787
Keelmes van 't Verken meer als van andere Dieren gevreeſt. 452
Keemel van wat aanduyding in de Fabelkunde. 308
Keemelen in Egipten zeer dienſtig. 450
Keemels-Haayre Kleederen van Johannes de Dooper. 405. hoedaanig van toeſtel. 783
Keers-Branding hoedaanigen Feeſt in Egipten. 748
Keyzers Welvaaren, hoe eertijds een voorwerp van Eedſweeren. 125
Kenkrus een zoort van Slangen beſchreeven. 282
Kerke hoe in Jakobs Profeetie door den Wijngaard aangeduyd. 262. Aan 't Huys van Abraham vaſtgemaakt. 392. Beſneeden en Onbeſneede Kerke. 393
Kerkelijk en Weereldlijk Jaar der Egiptenaaren. 746. Kerkelijke Perzoonen zijn ook de Burger-Wetten onderworpen. 108
Kermis-Dag waar van zoo genoemd. 750
Kers-Dag waar van zoo genoemd. 750
Ketter-Branden by de Roomze van Nebukadnezar geleerd. 732
Keuken-Klouwers van weynig verwagtinge. 3
Kiekendief hoedaanigen zoort van Havikken in Egipten. 459
Kikvorſſen van wat aanduyding in de Fabelkunde. 309. Zijn veel in Egipten. 456
Kinderen hoedaanige Juweelen der Ouderen. 5. Kinderen aan-te winnen de grondveſt der Huyshoudinge. 98. Door Hand-Oplegging Gezeegend. 195. Neemen eer de Ondeugt als Deugd der Ouderen aan. 220. Kinderen hoe als een Stam-Naam by zommige Volken aangenoomen. 315. Kinderen Iſraëls naa de Vader Jakob genoemd. 315. Kind-aanneeming, ziet Adoptio letter A.
Kinderbaren door de Herſſens van Schildpadden geholpen. 468
Kinder-Meeſters uyt de Simeoniten onder Iſraël in Kanaan. 235
Kircherus gevoelen van d'Oorſprong der Nyl, verworpen. 434. Egiptize Letter-oeffening van Stellingfleet gehekeld. 535
Kynokefalus of Hondskop hoedaanig by d'Egiptenaars Geëerd. 717
Klaag-Vrouwen, hoedaanig in de Rouwklaagen gebruyklijk. 340
Klaauw-naagelen aan een Leeuw gekort brengd hem de Dood aan. 239. Waarom aan 't Beeld van de Duyvel toegepaſt. 695
Klaaterſpaan van Iſis, van wat gebruyk. 556, 591
Kleederen van Fijn Linnen, hoe van Ouds in agting. 78. &c.
Kleederen te Scheuren in Rouwbedrijf. 344. Kleeding der Oude Vee-Hoeders. 404. Die der Egiptenaaren beſchreeven. 539
Kleed-wiſſeling in Man en Vrouw onder Iſraël verbooden. 580
Kliſteeren van de Voogel Ibis geleerd. 592
Kloekmoedigheyd der Leeuwen boven alle andere Dieren. 239
Klok-Hen, van wat aanduyding in de fabelkunde. 310
Klokluyen over eenen Dooden van Heydenze afkomſt. 757
Knegten en Dienſtmaagden hoedaanigen laſtig pak by d'Oude geagt. 37
Knof-Look by d'Egiptenaars in groot gebruyk. 523
Knodsgevegt der Prieſters op zeeker Feeſt in Egipten. 748
Koe, van wat aanduyding in de fabelkunde. 308. In den Droom van Farao uyt de Nyl zien opkoomen. 59. Waarom by d'Egiptenaars niet Geſlagt noch Geofferd. 140, 409, 450, 706
Koeken ter Eeren van Typhon met het Beeld van een Ezel gebakken. 697
Koffy voor Gerooſt Kooren gehouden. 516
Kolokaſſie van wat gebruyk by d'Egiptenaars. 505
Kolommen van Hermes Triſmegiſtus verdagt gehouden. 547
Kolommen van Seth by Joſefus verydeld 551
Kolos Beeld van 75 Voeten lang te Memfis in de Tempel van Vulkaan geleegen. 746
Komkommers in Egipten Goed en Vermaard. 522, 777
Kommertje Jans by Leevende Lijve Moeder en Groot-Moeder van 183 Zielen. 167
Kommodus draagd den Hondskop Anubis in Plegtelijke Ommegang. 718
Koningen van Egipten koopen alle Geneeskruyden van 't Ooſten op. 16. Koningen Zeegel-Ringen mogten niet gemeen zijn. 78. Noemen haar Trouwe Raadsluyden Oomen 153. Van Ouds door 't Zinnebeeld van een Leeuw verbeeld. 240. Worden niet als met Gevaar Beſtraft. 307. Waaren eertijds ook Prieſters. 383. 532. Van Saul tot op Zedekia tot XXII geteld. 376. Wat Koningen onder Iſraëls inwooninge in Egipten Regeerden. 397, 412. Moeſten in Iſraël de Paarden noch Wijven niet Vermeenigvuldigen. 448. Zijn in Egipten ook Medicijn-Meeſters geweeſt. 534
Koninklijke Magt by d'Egiptenaars door een Slange uytgedrukt. 593
Koningrijk in Iſraël aan Juda toegezeyd. 240
Koninkrijk van Juda, wanneer ten eynde geloopen. 250
Konſten in Egipten meeſt van de Prieſters geoeffend. 532
Koolbrander van wat aanduyding in de Fabelkunde. 311
Kooren door Joſefs bezorging, Zeeven Jaaren opgeleyd. 94. Van Keyzer Severus voor Zeeven Jaaren agter gelaaten. 97. By de Romeynen in Dieretijd om niet uytgedeeld. 100. In Egipten, voor Geld en Vee en Landgoederen verkogt. 101, 104. Hoe in Egipten veel Jaaren is konnen Vrugtbaar blijven. 513
Kooren-Aaren een Zinteeken van Vrugtbaarheyd. 60. Van wat aanduyding op de Penningen. 96. Een Zinſtaal van Egipten. 421
Koorenbyters in Schaarze tijden zeer Gehaat. 100
Koorengewas zeer Vrugtbaar in 't Vermeenigvuldigen. 514
Koorenlanden in Egipten bezaayd. 422
Koorenloodjes hoe onder de Werpgeſchenken geworpen 101
Koorenmaat op 't Hoofd van Serapis van wat aanduyding. 111, 580
Koren-uytdeelinge by de Romeynen. 96
Koortzen in Egipten door Haagediſſen en Slangen geneezen. 455
Koptis Woordenboek door wien gemeen gemaakt. 543. Koptize Taal wanneer in Egipten verboden. 543. Koptiten waar in van de Koften onderſcheyden. 541. Koptos d'Oude Naam van Egipten. 730. Een Vermaarde Stadt in Egipten. 801
Kopere Slange in Jakobs Voorzegging over de Stamme Dan gevonden. 286. Waar uyt onder Iſraël Godsdienſtig Geëerd. 596. Waar toe aan Iſraël voorgeſteld. 621
Koppen van Beeſten en Menſchen waar van aan de Wandelſtokken gemaakt. 717
Korbinus Konink van Sicilien, van Markus Aurelius tot Needrigheyd vermaand. 138
Kraay van wat aanduyding in de fabelkunde. 309

Kraan-Voogel van wat aanduyding in de Fabelkunde. 309. Die van Egipten beschreeven. 461
Krabben, Oesters en Slekken in Egipten. 458
Kranken door Hand-Oplegging Geneezen. 196
Kreeften van wat aanduyding in de Fabelkunde. 311
Kristi Neederdaalen ter Hellen, wanneer tot de Artikelen des Geloofs ingevoegd. 30. Of hy een Zoon van Heli of van Josef genoemd word. 207. Een Leeuw en ook een Lam genoemd. 240, 264. Is de Leeuw uyt de Stamme Juda. 243. Als de Schilo en Messias van de Vader Jakob Voorspeld. 247. Van de Galileërs in de Woestijne gevolgd. 296. Hoe van de Vaderen des O. Verbonds gekend. 385. Of hy Manoach als een Engel Verscheen. 604. Hoe als de Archangel of tweeden Adam aangemerkt. 614. Hoe met de Joden Twist over 't Lichaam van Moses 616. Hoe Verzogt is zonder Zonde. 638. En hoe den tweeden Adam genoemd. 638. Is op een Menschelijke wijze verzogt. 643. Is niet eygentlijk van de Duyvel Verzogt. 643. Hoe hy de Werken des Duyvels verbrooken heeft. 661. Waarom hy de Menschen aangaande de Duyvel niet onderrigt heeft. 689. Zijn Bloed is niet door de Roode Koe afgebeeld. 710. Zijn Rijden op een Ezelinne van Julianus bespot. 719
Kristenen weygerente Sweeren by des Keyzers Geboorte Engel. 125. Hebben altijd de Begraaving der Dooden bezorgd. 349. Worden t'onregt over d'Eerdienst aan Serapis Beschuldigd. 583. Door de gewaande Orakelen bedrogen. 669
Krokodil hoe van aanduyding in de Fabelkunde. 309. Een eygen Dier van de Nyl. 446. Op 't Feest van Isis Onschaadelijk. 447. Haar Voortteelinge in Egipten verhoed. 446. De Bescherm-God van Krokodillopolis. 728
Kruyd-Zee waarom die Naam aan 't Roode Meyr gegeeven. 501
Kruyk-Begraafnis van wat Nut by d'Oude. 351
Kruyken, ziet Graf-Kruyken letter G.
Kruys in de Hand van Serapis Osiris en Isis, van wat aanduyding. 578
Kruyssing van Kristus hoe van Coccejus in Jakobs Voorzegging over Benjamin gevonden. 305
Kruys-Teeken zeer Dwaalziek in de Zeegening van de Vader Jakob opgestikt. 194
Kruys-Teeken in de Hand van Serapis, waar van herkomstig. 682
Kruypend Gevogelte wat'er by Moses door verstaan word. 466
Kudden der H. Vaderen van de Zonen en Dogteren Geweyd. 373
Kuysheyd der Groote Vrouwen, hoe van Ouds door Gelubde bewaard. 32. Die der H. Vaderen betragt. 375
Kus aan de Look-Eeters geweygerd. 525
Kussen der Hand en Mond, hoedaanigen aanduyding van Onderdaanigheyd. 75
Kuyt van een Kabeljaauw-Visch, zeer rijk van Zaadbolletjes. 199

L.

Laaken-Voller van wat aanduyding in de Fabelkunde. 311
Laatste Tijd en laatste Daagen hoedaanig van de Vader Jakob Voorzeyd. 217
Laatste Woorden van de Vader Jakob hoedaanigen Profeetie. 217
Lablab hoedaanigen Gewas in Egipten. 501
Lammeren voor Geld, en Geld voor Lammeren genoomen. 191. Konnen van den Reuk der Wolven-Drek niet Slaapen. 303
Lampen of ze altijd Brandende konnen gemaakt worden. 331. Van wat maakzel in d'Egiptize Graaven gevonden. 331. By d'Egiptenaars van tweederley gebruyk. 332. De Lamp van Typhon naader onderzogt. 697. Lamp-Ontsteeking hoedaanigen Feest in Egipten, 748. Lampen uyt te Blussen een Misdaad by d'Egiptenaars. 749. Waarom op 't Feest van de Inwyjing des Tempels ontsteeken. 752. Wierden naa d'hoedaanigheeden der Goden Gebootzeerd. 760. Hoe tot de Tempelen ingevoerd. 760. Met de Gedaante van Dieren Vercierd. 761. Die van Priapus hoe van maakzel. 762. Waar toe met veel Lemmèt Pypen gemaakt. 763. Hoe in 't Graf van Tullia Brandende gevonden. 764. Of men ze altijd Brandende kan maaken. 764. Waarom by de Dooden gesteld. 765
Land-Goden van Egipten hoedaanig verscheyden. 420
Land hoedaanig van de Vader Jakob den Amoriten afgenoomen. 191
Landbouw aan de Stamme Issaschar toegezeyd. 274. Waarom by de Oude Wijzen gepreezen. 399. Was met de Veeweyding d'Oudste Hantteering. 398. Hoe by d'Europers in Veragting gekoomen. 401. Beyde by de Kaldeën en Mesopotamiers Bemind. 402
Landen tussen de Zonne-keer-kringen hoe in de Zoomer en Winter gesteld. 436
Land Gosen van Josef aan de Vader Jakob tot een inwooninge gegeeven. 177. Van Jakobs Naakoomelingen bewoond. 396. Land Kanaans van Josef 'T LAND DER HEBREEN genoemd. 54. Door Water des Heemels Gedrenkt. 427
Landmans bedrijf geeft groot Nut aan den Burgerman. 399
Land-Meeterye in Egipten noodig geoeffend. 420, 531
Landeryen der Priesteren waarom van Josef niet aangeslaagen. 107
Landvoogdyen van Egipten en derzelver Bescherm-Goden bezien 725
Langleevendheyd van wat Nut aan d'Oude Vaderen. 371
Lastdraagenden Ezel tot een Zinnebeeld van Issaschar uytgedagt. 272
Latona met Isis en de Maan een-en-de zelfde. 729
Leaâs Zonen en Zoons Zonen die met de Vader Jakob in Egipten quaamen. 165
LEBBÆUS van wat beteekenis die Naam is. 617
Leelijkheyd des Doods door staatelijke Begraavingen bedommeld. 352
Leere der Duyvelen in haar Oorsprong bezien. 685. Hoe tot de Joden overgewaayd. 688
Leeraars der Wet hoedaanig uyt de Simeoniten onder Israel. 235. En uyt alle Stammen. 236
Leeven en Zielkragten hoe by d'Oude, als de Natuur van een Slang aangemerkt. 631
Leeven waarom door een Vyerige Slange uytgebeeld. 695
Leevensbedrijf van Josef geeft groot ligt aan d'Historie der Israëlitize Kerke. 3
Leevens-tijd des Menschen hoe in 't Wassen en Afneemen van 't Hert aangeweezen. 546
Leevenswijs der Oude, niet naa d'heedendaagze af-te meeten. 399
Leevenswijs der Steedelingen beneeden het Landleeven gewaardeerd. 403
Leeuw hoedaanigen Zinnebeeld van Koninklijke Dapperheyd. 238. Sterft als hem de Klaauwnaagelen Gekort worden. 239. Zijn Aardt en Natuure beschreeven, 239. Waar van zoo genoemd. 239. Baard Ziende Jongen, 239. Leeuw uyt de Stamme Juda eerst in David gevonden. 240. Hoe een Zinnebeeld van een Koning. 240. Onder veelerley speelingen in de H. Schrift gedagt. 241. By Elianus uyt een Schaap Gebooren. 241. In de Baniere van Juda geschilderd. 244. Als een Zinnebeeld van Kristus verklaard. 264. Van wat aanduyding in de Fabelkunde. 308. Desselfs Aardt en Woonplaats onderzogt. 238. Aan Salomons Troon Gebootzeerd. 240. Zijn aan Egipten niet eygen. 466. Leeuwen Aangezigten waarom aan de Momphtize Godbeelden vertoond. 558. Waarom aan de Waterloopen, Pompen en Kannen Gebootzeerd. 438
Leewerik van wat aanduyding in de Fabelkunde. 310
Legioenen der Romeynen uyt hoe veel Manschap bestonden. 613
Lemmèt uyt Asbestus altijd duurende te maaken. 331, 764
Letteren van Ouds Zeevenderley vermaard. 535. Hoedaanig van Ouds by d'Egiptenaars in gebruyk. 544. Hoe uyt de afbeelding van zommige Dieren gevonden. 544
LEVI, waarom in 's Vaders Lotspelling met de Broeder Simeon 't zaamengepaard. 228. Of hem het Priesterdom van de Vader Jakob is toegezeyd. 233. Wat Zonen met hem in Egipten gekoomen zijn. 165. Haar Vermaardheyd onder de Zonen Jakobs. 316
Libys en Arabis Egipten onderscheyden. 419
Lichaam van Moses hoe van de Duyvel met Michaël betwist. 616
Liegen en Leugentaal, by alle Eedelmoedige Gehaat. 120
Ligbedden tot de Maaltijd, ten tijde van Josef noch in geen gebruyk. 136
Lieve-Vrouwen die onder de Roomze Vermaard zijn. 669
Ligtfoots Zigtbaare Duyvel uytgewist. 693
Lijken mogten van Ouds voor Schulden aangesprooken worden. 339
Lijkbezorging der Egiptenaaren hoedaanig. 320
Lijkbrandinge ter Eeren der Gestorvene. 362
Lijk-Bussen en Steene Graf-Kruyken hoedaanig van maakzel. 352
Lijk-Pypers van wat gebruyk by de Oude. 361

Lijk-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Lijkpligten der Joden omtrent de Gestorvene uyt Maimonides aangehaald. 160
Lijk-Vyeren op de Koninklijke Begraaffenissen aangesteeken. 346
Lijksleep over Vader Jakob in Neegen Benden afgedeeld. 340
Lijkstaatzie over de Vader Jakob zeer Aanzienelijk. 339. Hoe verre by de Joden van de Egiptenaaren ontleend. 354. Hoedaanig over den Os-God Apis gehouden, 572
Lijster van Kurtius aan Augustus Tafel al te Dertel uyt de Venster gesmeeten. 142
Lippe te Bewinden hoedaanig in Rouw-tijd gebruykelijk. 345
Listigheyd inzonderheyd den Ouden Leeuwen toegekend. 241 Der Slange hoe van Moses in den Val des Menschen gedagt. 598, 632.
Look by d'Egiptenaars in groot gebruyk. 523. Van Ovidius een Vervloekte Kost genoemd. 524.
Loopende Oogen in Egipten gemeen. 778
Losgelaatene Hinde hoe in Jakobs Profeetie aan Napthali toegepast. 291
Lossing der Eerstgebooren waar toe ingesteld. 382
Lotophagi, een Volk in Egipten dat by de Lotusbloem leeft. 520
Lotusbloem van Egipten beschreeven. 520
Lucius Verus tot een Serapis Vergood. 584
Luypaard van wat aanduyding in de Fabelkunde. 308
Luys van wat aanduyding in de Fabelkunde. 310
Lust in Eva tot de Verbode Vrugt van Misdaad verschoond. 646

M.

MAagere en Vette Koeyen, hoedaanig van Farao in zijn Droom gezien. 59. Van Josef op 7 Maagere Jaaren gepast. 66. Hoe het zig in die Jaaren des Hongers toedroeg. 99. Maagere Lijster aan Augustus Tafel ter Venster uytgezonden. 142
Maane, waar van zoo grooten Werking in veele dingen toegeëygend. 587
Maan-Jaaren nooyt by d'Hebreën in gebruyk. 765
Maan-Zieke hoe in 't Euangelium Bezeetene genoemd. 652. Waarom niet in de Wassende Maan geneezen. 660
Maat of Mudde op 't Hoofd van Serapis, of het ter Gedagtenis van Josef geschied. 111, 580.
Maatigheyd der H. Vaderen Gepreezen. 374
Machpela is niet de plaatze van Josefs Rouwbedrijf over Jakob geweest maar die der Begraaving 342. Van de Vader Abraham Gekogt. 362
Magt van Ouds door een Arm verbeeld. 429
Manasse uyt Josef in Egipten Gebooren. 97. Waar van zoo genoemd. 99. Hoe met Efraim onder de LXX Zielen geteld die met Jakob in Egipten quaamen. 166. Voor Jakobs Zonen aangenoomen. 188. Door Hand-Oplegging Gezeegend. 193, 203. Haare Naakoomelingen bezien. 211
Mannelijke Schoonheyd, hoe en in wie in de H. Schrift geroemd. 49
Mannelijkheyd waar toe by d'Egiptenaars aan den Hals en Voorhoofd gedraagen. 562
Mannelijkheyd van Osiris gevonden, hoe tot een Feest geworden. 681
Mannen in Egipten Oeffenen meest Vrouwen-Werk. 539, 774
Mannen van Naam in de Alexandrijnze Hooge-School gevonden. 795
Manethons verhaal van 't Herders Gebied in Egipten. 397. Zijn Egiptize Historie verdagt gehouden. 548. Ofze uyt zeekere Steenen afgeschreeven is. 549. Zijn Leeftijd teegen Kircherus weedersprooken. 552
Manoah hoe die een Engel met de Vlam des Altaars zag Opvaaren. 603
Manschap in Egipten beschreeven. 538
Marmer-Steen in Egipten overvloedig. 421
Mareotize of Alexandrijnze Wijn waar van genoemd. 424
Maria hoe in 't Geslagt-Regster van Jesus Kristus gedagt. 208. Ofze als de Moeder onzes Heeren van de Sibylle met Naamen aangeweezen is. 669. MARIA-LIGTMIS waar van afkomstig. 754. Waarze zig met Josef en 't Kindeken Jesus in Egipten onthouden hebben. 800
Marius blijft Onbeschooren in de Gevangenis. 64
Markus d'Euangelist Bisschop binnen Alexandrye geagt. 795
Markus Geraards Warande der Dieren gepreezen. 311
Mauritaanien Rijk van Paarden. 448
Medicijn-Meester van wat aanduyding in de Fabelkunde. 311
Medicijn-Mesters in Egipten gingen veel met Slangen en Haagedissen om. 455
Meetkonst in Egipten van noodig gebruyk. 531
Melancholye hoe van de Joden een *Dæmon* genoemd. 650
Melochia hoedaanigen Kruydgewas in Egipten. 507
Meloenen hoedaanig in Egipten wassen. 522
Memfis laat in zijn Oude Standplaats noch eenige Graf-kelders zien. 330. Word in de H. Schrift Noph en Moph genoemd. 786
Mendes en Pan beyde met de Naam van den Bok genoemd. 450
Mensch, opmerklijk van Aristoteles beschreeven. 176. Is in zijn Sterf-Uur dikmaal met groote Gedagten aangedaan. 214. Waarom desselfs Beeld in de Baniere van Ruben Geschilderd. 244. Hoe in den Val zijn Beginzel of Heerschappye Verlaaten heeft. 614. Als d'eerst-Geschaapen Engel in 't Paradijs gezonden. 614. Gevallen hoe van Petrus en Judas in haar Verdoemelijke staat aangemerkt. 615. Moest ook konnen Ongehoorzaam zijn. 628. Had de Reeden noodig. 628. Mensch noodzaakelijk Goed doende, had geen Wet van Nooden. 629, 643. Heeft vrywillig Gezondigd. 629, 641. Desselfs Herte Listiger als de Slangen. 632. Was door een Gebod in zijn Vryheyd bepaald 939. Waarom van Godt aan de Vryheyd van zijn Wil gelaaten. 640. Had om te Staan geen byzondere Genaade noodig. 642. Menschen en Beesten om haar Roode Verwe Gehaat. 711. Zijn Leeven, in Morgen, Middag en Avond afgebaakend. 722
Mephramutosis Regeerd in Egipten als Josef Verhoogd word. 412
Merk des Beest waar van in d'Openbaaring genoemd. 191
Merk-Loodjes of Klootjes om Kooren op-te ontfangen. 103
Merkurius als de Bescherm God van Rakotis onder 't Waarteeken van een Ibis-Vogel Geëerd. 725
Merkurius Trismegistus zeekere Lampen Toegewijd. 762
Messias komste, de Laatste Daagen genoemd. 218. Hoe in Jakobs Laatste woorden gedagt. 218. In zijn Voorspelling een LEEUW genoemd. 240. Van hem door de SCHILO aangeweezen. 246. Uyt de Stamme Juda Voorzeyd. 251. Kan niet koomen naa dat de Stammen Verstrooyd zijn. 253. By de Joden uyt Jakobs Profeetie Beschreven en Gepreezen. 261. Hoe in 't slot van Jakobs Profeetie over Dan gedagt. 287
Michaël hoe met de Duyvel Twist over 't Lichaam van Moses. 615
St. Michiel de Patroon der Francoysen. 734
MIDAS van wat aanduyding in de Fabelkunde. 311
Middelaars hoedaanige Afgoden in Egipten. 555, 557.
Midianitize Kooplieden, met Speceryen, Balzem en Myrre op Reys naa Egipten. 17. Hoe van de Ismaëliten te onderscheyden. 21
MIDRASCH RABBA hoedaanigen Allegorize Uytlegging onder de Joden. 249
Mieren van wat aanduyding in de Fabelkunde. 309
Mildaadigheyd, hoe om de Gunst des Gemeenen Volks gepleegd. 101
Mindere hoe dikwils van Godt voor de Meerdere aangenoomen. 204
Minerva waarom den Uyl toegeëygend. 310
Miraakelen, ziet Wonderdaaden letter W.
Mizraïm de Volkplanter der Egiptenaaren. 415. Heeft ook de eerste dingen konnen Overleeveren, 700
MNEVIS hoedaanigen Os-God te Heliopolis. 573, 727
Moeder aller Goden warom dien Naam aan Isis gegeeven. 585
Moedigheyd, ziet Kloekmoedigheyd letter K.
Moeskruyden in Egipten overvloedig. 421, 507
Moes-thuynen in Egipten swaar te Bewateren. 428
Moly-Wortel van wat kragt by d'Oude geagt om Quaade Geesten te verjaagen. 651
Mompelaars en Besweerders hoedaanigen zoort van Tooveraars. 63
Momphtiz Afgod Beeld met een Leeuwen Kop. 558
Momphtize Geest hoedaanig uytgebeeld. 562
Momptha d'Aal-Oude benaaming van Memfis. 787
Monden van de Nyl tot 7 en 9 opgeteld. 443
Monniken Geveynsde Armoede van Bernardus doorgestreeken, 535
Moorenland voeld de Opswelling der Nyl een Maand eer als Egipten. 438
Moses rept van de Scheppinge der Engelen niet 201. Onder welk-een Egiptize Konink Gebooren. 413. Heeft waarschijnelijk d'Egiptize Ellemaat gebruykt. 442. Bediend hem van d'Ibis-Voogel in den Krijg. 462. Word in de Wijsheyd der Egiptenaaren opgetrokken. 529. By zommige een Priester van Heliopolis genoemd. 533, 739, 795. Is een bequaam Man tot zijn Ampt geweest. 537. Zijn Behoudenis

uyt het Water in de Veerzen van Orpheus gedagt. 590. Zijn Bieze Kisje op 't Scheepje van Isis gepast. 590. Hoe van het Water genoemd. 590. Waarom zijn Staff in een Slang moest veranderen. 593. Waarom de STAF GODS genoemd. 593. Voltooyd zijn Boeken op 't eynde van zijn Leeven. 597. Zijn Dood Lichaam hoe van de Duyvel met Michaël betwist. 616. Kend in de Val des Menschen geen andere Oorzaak dan de Begeerte. 630

Moskus-Zaad hoedaanig in Egipten voortkomd. 502

Mostaard Zaad, Wind in 20 Jaar meer als op deeze Aarde kan liggen. 98

Mot-Reegen waar en wanneer in Egipten vald. 426

Muggen in Egipten zeer veel. 782

Muyzen van wat aanduyding in de Fabelkunde. 309

Mummye wat het voor een Geneesmiddel is. 322. Ofze in de Zand Zee gevonden worden. 322. Hoedaanige Gebalzemde Lichaamen 322. Dezelve Ontleêd en Beschreeven. 324, 329. Zijn thans niet meer in gebruyk. 332

Muza of Indiaanze Vyge-Boom beschreeven. 486

Muyzen overvallen 't Leger van Senacherib. 739

Myrrhe en Myrre-Boom, tot de Historie der Midianitize Koopliede naagespoord. 20

Myrthus-Boom van Egipten beschreeven. 501

N.

NAam van Engel, hoe een Naam van Bedieninge. 202

Naamdigting tot Gedagtenis der Gebeurde Zaaken ingesteld. 372

Naamen van Aadelijke Stam-Huyzen van de Land en Veebouw overgebleeven. 400. Die der Goden en Dæmons van wat oorsprong. 686. Der Vaderen tot Bynaamen aan de Zonen gegeeven. 316

Naamlijst der LXX Zielen met welke Jakob in Egipten quam. 165

Nagtegaal van wat aanduyding in de Fabelkunde. 310

Nagt-Geesten en Spooken waar uyt bedagt. 686

Nagtschaade hoedaanigen Gewas in Egipten. 504

Naphtalims Zonen die met de Vader Jakob in Egipten quaamen. 166. By een losgelaate Hinde vergeleeken. 291, 294. Zijn Erfdeel in Kanaan naagespoord. 296

Natuurkunde waarom aan 't onderzoek des Menschen gelaaten. 689

Naukrates een Vermaarde Stadt in Egipten. 801

Nazareërs lange Haayrdragt waar van afkomstig. 302

Neederdaalen ter Hellen hoe van het Graf te verstaan. 28

Neederigheyd der Oude Vaderen betragt. 374

Needrigheyd van een Pottebakkers Zoon in Hooge Staat betragt. 138

NEYLOS door Letter-Reekening met de Daagen des Jaars over-een gebragt. 430

Nest-verzorging der Oever-Swaluwen in Egipten. 459

Nieuw-Jaar wanneer by d'Egiptenaars begon. 760

Nimrod of hy by d'Egiptenaars Bacchus genoemd is. 756

Noodlot, hoe van de Heydenen van Gods Voorzienigheyd verstaan. 151

No een Stadt in Egipten naderhand Alexandrye genoemd. 793

Noach hoe by de Heydenen tot een Bacchus geworden. 756

Numa wilde naa zijn Dood niet Verbrand zijn. 348.

Nyl de eenig Werkmeester der Egiptize Vrugtbaarheyd. 66. Verheugd d'Inwoonders door haar Overvloeyen. 423. Is veel Goddelijke Naamen toegedigt. 429. Haar Overvloeyjing dikmaal onderzogt. 430 Waarom meer in Egipten als in Moorenland opsweld. 435. Wanneer d'Opswellinge aanvangd. 437. Haar Uytloopen of Monden verscheydentlijk gesteld en beschreeven. 443

Nyl-Oevers met Biesgras, Papier en Riet bewassen. 59

Nyl-Paard waar van HIPPOPOTAMUS genoemd. 447

Nyl-Peylers van wat gebruyk in Egipten.. 438, 443

Nylstroom hoe door Jaarlijkze Overswemming het Land Vrugtbaar maakt. 429

Nylstroom hoe op de Roomse Penningen vertoond. 445

Nyl-Vloed hoe door de Krokodillen Voorspeld. 446

Nyl-Visch in zijn Zoorten beschreeven. 457

Nylwater maakt de Koeyen Vet en Dragtbaar. 59, 442. Word in Egipten Heylig gehouden. 429. En als een Godheyd Geëerd. 589. Hoe in Greppen afgeleyd en opgehouden. 439. Van de Godinne Isis Beschermd. 589. Hoe by d'Egiptenaars Klaar gemaakt. 777

O.

OBELISSEN of Spitsnaalden waarom van Roode Steen opgeregt. 712. En aan de Zonne Geheyligt. 791

Ochus van Bagoas Gedood en voor de Katten geworpen. 575

Oesters, Krabben en Slekken in Egipten. 458

Oever-Riet en Papier-Gewas in Egipten. 59. Oever-Swaluwen zeldzaame Nestverzorging in Egipten. 459

Offerdienst hoe eertijds by de Egiptize Priesters waargenoomen. 741

Offeren van Slagt-Vee hoe verre en wanneer in Egipten geoorloft. 570.

Offerhande, d'eerste Godsdienst der Vaderen voor de Wet. 380. Hoe naa de hoedaanigheeden der Misdaaden geschikt. 708. By de Heydenze Priesters naauw onderzogt. 714

Oyevaar van wat aanduyding in de Fabelkunde. 309. Word op zeekere tijd in Egipten veel gezien. 460. Nestelen niet alleen in Vrye Republijken. 460. Haar Aankomst word nooyt vernoomen. 460. Waarom in 't Haagze Waapen geschilderd 461. En de Godvrugtige Voogel genoemd. 461. Getrouwheyd aan haar Jongen. 461

Olye van Semsen hoedaanig in Egipten gebruykt. 508

Olye om de Schoonheyd des Aangezigts te verbeeteren. 509

Olye tot de Kandelaar des Tempels Verlooren en Gevonden. 752

Olyf-Berg van de Joden voor de plaats der Opstandinge gehouden. 182

Olyf-Boom van wat aanduyding in de Fabelkunde. 311

Olyf-Boomen op de Boodem der Roode Zee gevonden. 501

Olyfant hoe en waar van by de Hebreën genoemd. 449

Olyfanten in Egipten. 449, 466.

Ommegang omtrent het Graf hoedaanig van Oudergebruyk. 342

On een Vermaarde Stadt in Egipten Heliopolis genoemd. 797

Onbeschoorne en Rouwdraagende van Ouds niet aangenaam aan de Koninklijke Hooven. 64

Onbesneeden en Besneeden Kerke van wat onderscheyd. 393

Onderaardze Graf-kelders omtrent het Oude Memphis ontdekt. 330

Onderdaanen hoe gezeyd worden der Overheeden Hand of Mond te Kussen. 75

Ondeugden gaan veel meer als de Deugden aan de Kinderen over. 220

Ondeugden hoe te mets Duyvelen en Quaade Geesten genoemd. 650

Ongeschondenheyd der Godbeelden bezorgd. 559

Onias Bouwd een Tempel in Egipten. 800

Onreynigheyd by de Hebreën door 't behandelen der Dooden bekoomen. 347. Door verkeering op de Markten. 773

Ontugtige beslaaping, in de H. Schrift, *Bespotten* en *Speelen* genoemd. 45

Ontzeenuwen ziet Verlammen. letter V. 232

Oogen als de Vensters der Onkuysheyd aangemerkt. 38

Oogen-sluyten, hoedaanigen Pligt der Naabestaande aan de Gestorvene. 160, 317

Oogen *Rood door den Wijn*, in Jakobs Profeetie over Juda, hoe van Kristus te verstaan. 259

Oogst des Sabbat-Jaars hoedaanig in Kanaan. 515

OOM hoedaanigen Naam aan 't Hof. 153

Oorsprong van de Overvloejing der Nyl-Wateren by veelen onderzogt. 431

Oorsprong der dingen beeter by d'Egiptenaars als Grieken bekend. 536

Oorsprong van de Duyvel in de H Schrift onbekend. 610

Oorsprong der Zonde, heeft Moses niet uyt de Helze Satan afgeleyd. 610

Oosterze Wijzen, gewoon door Zinnebeelden en Fabelen te onderwijzen. 307

Openbaaringen hoe die aan de Duyvel geschieden. 623

Opgeblaazentheyd is den Engelen niet konnen aankomen. 624

OPHITEN of Slanggezinde wieze waaren. 671

Opkoopers van Graanen in Duure tijden gehaat. 100

Oplegging der Handen van wat gebruyk. 199. Hoe van 't opsteeken der Handen onderscheyden. 195

Opobalzem, ziet Balzem letter B.

Opschriften aan de Doodkisten der Mummyen van wat inhoud. 326

Opstandinge der Dooden van de Joden gelooft alleen in Kanaan te zullen geschieden. 181. Hoe een grondvest der Noeste Grafbezorging. 319, 352

Opsteeking der Handen van wat gebruyk in d'aanneeming der Ampten. 195, 197

Oraakel Stemmen door Bedrog voortgebrag. 561

Oraakelen altijd Dubbelzinnig. 662. Zijn nooyt door de Duyvel voortgebragt. 662. Wanneer begonnen op-te houden. 663. Zijn by veel Autheuren gedagt. 663. Hoedaanig noch heeden

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

heeden by d'Indiaanen Gevonden. 664. Welke eertijds't meest Vermaard waaren. 664. Door Holle Beelden voortgebragt. 665
Orphize Veerzen gedenken ook van Moses Behoudenis uyt het Water. 590
Orus dezelve met Apollo gemaakt. 563
Orus ziet Horus letter H.
Osiris van wat beteekenis by d'Egiptenaars. 112. Of in hem eenige Gedagtenis van Josef te bespeuren zy. 112,370. Osiris Arm hoedaanigen Naam van de Nyl; en als de Zon en Isis als de Maan Geëerd. 555. Hoe met een Havix-Bek. 558,729. Waar van het Teeken van 't Kruys toegepast. 578. 682. Word dezelve met Serapis gehouden. 581. En de Man van Isis. 585. Hoe van Typhon Gedood. 680. Van wat afkomst en Benaaming; en met Adonis en Thammuz dezelve gesteld. 681. Of zijn Vinding uyt die van Moses verpoetst is. 683
Os, van Ouds een Zinteeken van den Akkerbouw. 66. Waarom in de Baniere van Efraim geschilderd. 244. Van wat aanduyding in de Fabelkunde. 308. Als een voornaame God in Egipten Geëerd. 571. En of zulx ter Gedagtenis van Josef zy geschied. 370. 573. Dat van hem de Kalverdienst zeer wijd verspreyd is. 576. Van wat Lijfsgestalte in Egipten. 60. Hoe van de Egiptize Priesters Geofferd. 140, 740. Hoe van Simeon en Levi den Sichemten ontweldigd. 232. Zijn by de Hebreën van Sterkte genoemd. 450
Ossen-Hoofd waar toe aan zommige Lampen verbeeld. 761. Waar toe aan de Zonne Geofferd. 712
Oude en Jonge Leeuwen van hoedaanigen Aardt en wijs van Leeven. 238. De Oude inzonderheyd de Listigheyd toegekend. 241
Ouderdom onder Israël in Aanzien. 317
Ouderen hoe door Houwelijk te vergeeten. 98
Ouderen moeten hun eygen Fouten voor hunne Kinderen bedekken. 220
Ouderen te Eëren waarom in de Wet met een Belofte verzeld. 776
Oude Slange en Draak &c. Van wat beteekenis in de Heylige Schrift. 636
Oudsten des Volks en Rigters, konden uyt alle Stammen Israëls verkoozen worden. 256
Oud-Vaderen Verklaaring over Jakobs Voorspelling van den Messias. 262
Oud-Vaderen tot XXII opgeteld. 376
Overgeeven aan den Satan, niet van de Duyvel verstaan. 658
Overleevering der Joden aangaande Israëls weedervaaren in 't Land Gosen. 410
Overpriesters hoedaanige in den Grooten Raad zaaten. 256
Overspél by 't Oog begaan. 38. Hoe van de Zaligmaaker verstaan. 647
Oversten Bakker en Schenker van Farao hoedaanige Amptenaars. 49

P.

PAarden Verlammen hoe te verstaan. 231. Worden overvloedig in Egipten gevonden. 447. Als meede in Afrika. 448. Waarom aan de Koningen Israels Verbooden. 448. En aan de Zonne Geheyligd. 712
Paauw van wat aanduyding in de Fabelkunde. 310
Padden en Kikvorsschen veel in Egipten. 456
Paaling en Aal by d'Egiptenaars zeer Geagt en den Joden Verbooden. 457
Palm-Boom van Egipten beschreeven. 469. Heeft de Naam aan Fenicien gegeeven. 269. Van Israël in de Woestijne gevonden. 470. Was heel gemeen in 't Joodse Land. 470. En veel omtrent Jerusalem en Jericho. 473
Palm-Kleed der Zeegenpraalende hoedaanig beschilderd. 85
Palma Linum, ziet Kattoen Boom letter K.
Palm-Loof van Ouds aan de Kapiteelen der Kolommen Gesneeden. 800
Palm, Louwrier en Vinkoorde van wat aanduyding omtrent de Begraaffenissen. 352
Palmstadt, waar van dien Naam aan Jericho gegeeven. 473
Palm-Takken op de Hosanna Rabba in gebruyk. 473
Pampremis een Vermaarde Stadt in Egipten. 801
Pan waarom met een Bokken Aangezigt en Voeten verbeeld. 408, 450
Papa hoedaanigen herkomstige Naam des Paus. 733
Papegaay van wat aanduyding in de Fabelkunde. 310
Papegaayen die Wit zijn, in Moorenland. 468
Papier uyt Egiptis Bieze-Pit gemaakt. 518
Papiere Scheepen hoedaanig by d'Egiptenaars. 785
Paraschas of Sabbat-Leezingen der Joden waarom van Liv maar 53 geteld. 179
Pataiken hoedaanige Dwerg-God Beelden in Vulkanus Tempel. 744
Patriarchen, ziet Aardsvaders letter A.
Patroonen of Bescherm-Goden van Egipten. 420
Patroonen of Beschermers waar uyt by de Roomze verzierd. 732, 734, 736
Paulus en Silas, door Gods Magt uyt de Gevangenis verlost. 622
Paus-Jut in 't Beleezen van een Bezeetenen Beschaamd gemaakt. 669
Paus Paulus de IIde noemd hem zelven Godt. 732
Pelikaanen of ze in Egipten zijn. 459
Peluziën nu Damiaten genoemd. 793
Penningen van Atheênen waarom meest met een Uyl gestempeld. 310
Penningen die d'Eerbied aan de Slange vertoonen. 675
Persiaanen Begraaven de Kranke die buyten hôôp van Leeven zijn. 347
Persize Penningen met een Boogschutter gestempeld. 191
Persize Godsdienst van Kambyses in Egipten ingevoerd. 332
Perziken-Boom in Egipten Vermaard. 473
Pest by d'Egiptenaars niet Gevreest. 779
Petrus en Judas kennen geen Duyvels uyt de Gevalle Engelen geworden. 609
Petrus en Judas gedenken veel meer den Val des Eersten Mensch als die der Engelen. 611
Petrus tweeden Brief, van wie verdagt gehouden. 616. Hoe door een Engel uyt het Gevangenhuys geleyd. 623
Phallophoria of Swanssen Ommegang waar van herkomstig. 681
Pharao, ziet Farao letter F.
Pharus een Eyland met een Vyerboet by Alexandrye. 796
Philostorgius verhaal van het Dier Sfinx. 722
Phylacteria waar van zoo genoemd. 561
Phallus of Mans-Lid, hoedaanig by d'Egiptenaars afgebeeld. 562
Piepers en Lijk Pypers van wat dienst in de Rouwklaagen. 361
Pilatus, d'Eerbied geweygerd. 674
Piromis, wat die by d'Egiptenaars waaren. 742
Pissen by d'Egiptize Mannen al Zittende gedaan. 774
Pissen aan de Wand, wat het in de H. Schrift beduyd. 775
Pithom en Raamses hoedaanige Schatsteeden in Egipten. 793
Planeeten als Goden en Bestuurders des Weerelds Geëerd. 596
Plato Verheugd hem over Vier dingen in zijn Dood. 314
Poëeten waarom by zommige Misprezen. 686
Polykarpus Droomd dat zijn Oorkussen onder zijn Hoofd Verbrande. 51
Polymorphoi of Veelgedaantige Goden der Egiptenaaren. 557
Pompkraanen en Waterloopen waarom met een Leeuwen Bakhuys gemaakt. 438
Pompoenen hoedaanig in Egipten wassen. 523
Porreye en Bieslook van Egipten beschreeven. 524
Potifar Josefs Koopheer quaalijk voor een Gesneedenen gehouden. 31. Een Oversten der Trawanten genoemd. 33. Zijn Wijf met Minnelust teegen Josef ontsteeken. 37. Word van hem te leur gesteld 41. In Machomets Alkoran verschoond 42. Smijt Josef in de Gevangenis. 45. Steld Josef over de Gevangene des Konings. 48
Potiphera Josefs Schoonvader hoedaanig-een hy was. 88.
Pottebakkers Zoon betragt de Needrigheyd als hy tot hooge staat gekoomen was. 138
Pragt der Zeegepraalers van Juvenalis beschimpt. 85
Præscientianen van Rivet weedersprooken. 152
Priapus waarom de Vygeboom Toegewijd. 479. Met hoedaanige Lampen gediend. 762
Priesterdom word quaalijk aan 't Regt der Eersgeboorte vast gemaakt. 227
Priesterdom by d'eerste Vaders elk in haar Familie bediend. 380. Of het aan 't Regt der Eerstgeboorte vast was. 381. Hoe van Josef ten tijde des Hongers bezorgd 107. Waaren in Egipten de voornaamste Konstenaars. 522. Priesters van Isis moesten in Egipten Gelubd zijn. 593. Hebben de Godspraaken Verzierd. 663. Waaren in Egipten vry van Tol en Schattinge. 740. Van Herodotus beschreeven. 740. Houden de Godsdienst voort Volk verborgen. 742
Priesterampt der Egiptenaaren onderzogt. 739
Profeeten hoe by zommige Bezeetene genoemd. 657
Profeetize Voorzeggingen der Stervende Vaderen naagedagt. 214
Pronkgraaven hoe ook tot Schatkisten gemaakt. 350

BLAD-WYZER.

PROVIDENTIA of Voorziening, hoedaanig op de Roomze Penningen gedagt. 96
Pſalmzingen op de Lijkſtaatien van Ouds by de Kriſtenen in gebruyk. 343
Ptolemêus Philadelphus naauwkeurig om d'Egiptize Oudheyd te weeten. 552. Verrijkt de Alexandrijnze Boekzaal met Moſis Boeken. 794
Purper-Slek by de Lotus-Eeters in Egipten bekend. 468
Pylaaren van Hermes waar en hoedaanig die ooyt te vinden waaren. 548
Pylaaren van Seth Beſchreeven, by Joſefus uytgewiſt. 551
Pyl-Slang of Scytale Beſchreeven. 281
Pyn-Appel-Nooten, hoedaanig onder 't Geſchenk van Jakob aan Joſef in Egipten gezonden. 132
Pypkaſſie van Egipten Beſchreeven. 495
Pypers en Huylders tot de Lijkſtaatien gehuurd. 337.361
Pyramiden voor geen Egiptize Kooren-Schuuren te houden. 513, 788. Zijn niet van de Iſraëliten Gebouwd. 789
Pythagoras verblijf in Egipten waar toe ondernoomen. 534
Pythagoras heeft de Verhuyzing der Zielen by d'Egiptenaars geleerd. 334. Waarom geen Viſch wilde Gegeeten hebben. 457. Verbood de Boonen te Eeten. 517

Q.

QUaad-aanbrengende Geeſten hoe door Amuleeten afgeſchrikt. 561
Quaad-Afweerende Goden, de Dooden aanbevolen. 328, 555
Quaade Geeſten of Dæmons oorſpronkelijk verdigt. 685
Quaad Gerugte hoe door Joſef van zijn Broeders aan de Vader overgebragt. 3
Quaad hoe door Godt Beſtuurd en Bepaald word. 152
Quaade Hoedaanigheeden doorgaans aan Typhon toegeſchreeven. 696
Quakkelen in meenigte uyt Afrika naa Egiptenland overgewaayd. 468
Quakzalvers in Egipten gemeenzaame ommegang met Slangen en Haagediſſen. 455

R.

RAad der Joden, ziet Grooten Raad letter G.
Raadsheeren waarom te mets Vaders genoemd. 153
Raadsvergaadering der Joden kon uyt alle de Stammen Verkoozen worden, 255. Hoe van Herodes weggenoomen. 264
Raave van wat aanduyding in de Fabelkunde. 309
Raadzel van Sfinx opgeloſt. 722
Rabbijnnen door Hand-Oplegging aangenoomen 195
Rachels Zonen, die met Jakob in Egipten quaamen. 166
Radys waarom in Egipten met Salpeeter Gegeeten. 523
Ram waar toe Jaarlijx van d'Egiptize Thebaners Geſlagt. 408
Ram mogt met de Rolwaagen op den Sabbath niet gaan Weyden. 451
Ramshoornen waarom aan 't Hoofd van Jupiter Ammon verbeeld. 408
Rameſſes Miamun word Konink in Egipten naa Joſefs Dood. 413
Raatelſpaan of SISTRUM van wat gebruyk by d'Egiptenaars. 556, 591
Reeden der Goddelijke Wetten waarom verſweegen. 448
Reeden en Oordeel een Zielwagter van de Wil en Begeerte. 628
Reedelijke Goedheyd van de Natuurlijke eygenſchappen onderſcheyden. 628
Reegen wanneer die in Kanaan viel. 428. Of 't nooyt in Egipten Reegend. 425. Hoe met de Sneeuw een Oorſprong van de Nyl. 434. Te Thebe in Egipten als een Wonder aangemerkt. 427
Republijken niet alleen van de Oyevaars bezogt. 460
Reuzen-Bloed waarom van de Poëeten een Oorſprong van de Wijnſtok geſteld. 259
Reygers van Egipten beſchreeven. 461
Reyne en Onreyne Dieren niet zonder verborgen Inzigten onderſcheyden. 554
Ridders van de Gouden Halsband, waar van zoo genoemd. 82
Riet en Oevergewas aan de Nylkant bezien. 59
Rigters en Oudſten des Volx konden uyt alle de Stammen Iſraëls Verkooren worden. 256
Rigterſchap aan de Stamme Dan toegezeyd. 277
Rigteren Iſraëls van Joſua tot op Samuel tot XXII opgeteld. 376
Rimak een Spreekende Afgod by de Peruâanen. 667
Ringen hoedaanig en welke by de Romeynen in gebruyk. 77
Rivieren koomen uyt geen Bronnen voort. 434
Rivieren die een Jaarlijkze Overvloeying hebben. 442
Roeping van Abraham van wat Nut. 392
Rogge voor Spelte Vertaald, of die in Egipten wies. 510. Word in Holland veele Jaaren bewaard. 513. Waſt meeſt overal zeer gewillig. 515
Rok van Joſef hoe een Oorzaak van den Haat zijner Broederen. 7
Rolwaagentjes onder de Steerten der Arabize Schaapen gemaakt. 451
Roode Os hoe en waarom van de Egiptenaars Geofferd. 713
Roode Veerze waar toe belaſt tot Aſſche te Verbranden. 705
Roode Veerze, hoe van de Godsgeleerde ten aanzien der Verwe verklaard. 709
Roode Verwe der Veerze is geen Verbeelding van Kriſti Lijden te agten. 710
Roode Verwe waar toe in de Veerze begeerd die Verbrand wierd. 712
Rooden Wijn door Druyven Bloed aangeweezen. 259
Roodheyd der Oogen hoe in Jakobs Profeetie over Juda te verſtaan. 260
Roodheyd der Veerze die Verbrand wierd waar toe voorgeſchreeven. 705
Roofagtige Aardt der Wolven op de Stamme Benjamin gepaſt. 305
Roof hoe van de Leeuwen betragt. 238
Romeynen houden den Eed by des Keyzers Geboorte Engel zeer Heylig. 125
Romeynen Neerlaag over 't Dooden van een Kat in Egipten geleeden. 454
Romeynze Wagters hoe in Kriſti Opſtandinge verſchrikt. 606
Roof-Eeten der Wolven hoe in Jakobs Voorſpelling over Benjamin te verſtaan. 304
Roomze Keyzers en Burgermeeſters, Mildaadig in d'uytdeeling van Brood. 101
Roomze Kerke heeft het Ketter-Branden van Nebukadnezar geleerd. 733
Roomze Wichel-Staff waarom met een Krol gemaakt. 594
Rouw by de Joden in verſcheyde Voorvallen aangenoomen. 344
Rouwbedrijf over de Vader Jakob in 70 Daagen voleynd. 335, 337. Wierd by de Joden van Ouds met 7 Daagen beſlooten. 343. Hoe met veele Plegtigheeden voldiend. 343. d'Heydenze Uytbundigheeden daar omtrent den Iſraëliten verbooden. 354. Waarom van Godt gemaatigd. 358
Rouwdraagende mogten niet voor de Koningen verſchijnen. 64
Rouwklaagers en Pypers die gehuurd wierden. 337
Rouwklaage over de Vader Jakob in Print vertoond. 361
Rouwkleederen zoo wel Wit als Swart en van andere Verwen gedraagen. 343
Rouwmaalen hoe by de Hebreën in gebruyk. 347
Rouw-maal van Ouder gebruyk. 362
Rouwklaage van Zeeven Daagen van Joſef te Goren Athad gehouden. 341. Hoe door Pſalmzingen by d'Eerſte Kriſtenen in gebruyk. 343
Ruben ſchorſt de Bloeddorſtige Raadſlag der Broeders teegens Joſef. 13. Steld hem zelven Borg voor 't behoud van Benjamin. 129. Wat Zoonen met hem en de Vader Jakob naa Egipten zijn afgegaan. 165. Word in 's Vaders Teſtament de Voortreffelijkheyd ontzeyd. 221. 't Beginzel van 's Vaders Kragt genoemd. 222. Word de Heerſchappye ontzeyd. 223. 't Schenden van 's Vaders Bed verweeten. 225. Zijn Voortreffelijkheyd ten deele op Joſef overgebragt. 226. Zijn Berouw en Bekeeringe waarſchijnelijk gehouden. 227. Een Menſch Beeld in zijn Baniere toegevoegd. 244
Ruſte der Stamme Iſſaſchar heeft voornaamelijk in den Landbouw beſtaan. 274
Ruyter te Paard van wat aanduyding in de Fabelkunde. 311
Rijk ziet Koninkrijk, letter K.
Rijk des Duyvels hoe te verſtaan en te gelooven. 627
Rijkdom der H. Vaderen beſtond in Vee en Knegten en Maagden. 373
Rijksbezitting niet Erffelijk aan Juda toegezeyd. 220
Rijs of ze eertijds in Egipten bekend was. 512. Waarom by zommige niet aan de Vreemdelingen mogt Verkogt worden. 516. Van Bellonius veel in Egipten gevonden. 516

S.

SAbbath heel zeldzaam van de Joden in Jakobs Profeetie over Juda gevonden. 266. Is in de Woeſtijne alleen aan Iſraël gegeeven 380, Behoorde niet tot de Godsdienſt der H. Va-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

B L A D - W Y Z E R.

H. Vaderen voor de Wet. 390. Is niet belaſt van den Avond tot den Avond te houden als de Joden zeggen. 568. Hoe een Teeken van Iſraëls Afzondering. 596. 759. Hoe teegens d'Afgoderye ingeſteld, 597

Sal-Alkali van wat gebruyk in de Glaskunde. 504

Salamander van Egipten beſchreeven. 455

Salomon waarom zijn Troon met XII. Leeuwen vercierd. 240. Is door Laatdunkenheyd bedroogen. 448. Krijgt Uytheemze Schatten met Scheepen van Tarſis. 449. Of hy ook Olyfanten, of alleen Tanden over kreeg. 449. Zijn Tros van Cyprus ook in Egipten gevonden. 499

Samea ziet Schammai. &c.

Sammaël en Aſmodon hoedaanige Duyvel-Naamen by de Joden. 654

Sanhedrin of Grooten Raad der Joden uyt hoedaanige Perzoonen beſtond. 254, 256

Santen en Santinnen by de Roomze Kerk uyt de Heydenze Beſcherm-Goden verzierd. 732, 734

Sar, hoedaanig van Ouds de Benaaming van een Magtig Prins. 578

Sarbet hoedaanigen Drank in Egipten. 521

Sarapis ziet Serapis. &c.

Satan of Helze Duyvel aan de Hebreeuwſe Kerke nooyt bekend gemaakt. 599. Word allerzeekerſt in de Strijdende hoedaanigheeden tuſſen Vleeſch en Geeſt gevonden. 627. Is geen eygen Naam van Quaade aanduyding. 634. Noch van een Zelfſtandigheyd. 635. Word tot een Dekmantel van alle Schelmſtukken genoomen. 645. Wat het zy den Satan Overgegeeven te zijn. 658. Hoe in Judas Iskarioth gevaaren. 659. Is door Naamdigting ook in de H. Schrift geraakt. 693. In wat zin van de Konink David gekend. 696. Ziet Duyvel letter D.

Saturnus met den Os-God Apis over-een gebragt. 574

Sæſilia of Blinde Slang beſchreeven. 282

Schaamtelooze Feeſt-Viering en Ommegangen te Bubaſte in Egipten. 747

Schaap brengd een Leeuw ter Weereld. 241. Is de Beſcherm-God der Stadt Saïs. 726. Van wat aanduyding in de Fabelkunde. 309. Hebben in Syrien zeer groote Steerten. 451

Schaapen en Rammen waarom van de Thebaaners niet Geofferd. 452. Worden beyde in Egipten Heylig gehouden, 452

Schaapherders by d'Egiptenaars Gehaat. 139

Schaaps-Vellen en Geyte-Vellen, hoedaanige Tente Kleeden. 404. 404

Schach Abas, maakt een Geytenhoeder tot Ambaſſadeur aan den Mogol. 104

Schammai en Hillel Tijdgenooten van den Tweeden Tempel. 264

Schand-Jongens waarom in de H. Schrift Honden genoemd. 569

Scheepen van Tarſis, watze aan Salomon voor Schatten overbragten. 449

Scheepen van Biezen en Willigen gevlogten. 683

Scheepvaard aan de Stamme Zebulon toegezeyd. 270

Schelf-Zee waar van miſſchien genoemd. 456

Schelpen van 't Roode Meyr tot het Luyſteren van Stoffen gebruykt. 468

Schenker des Koninks van Ouds Geagt. 50. Word uyt zijn Droom, zijn Herſtellinge Voorſpeld. 54. Zijn Makker Gehangen. 56. Denkt aan Joſef by toeval. 64

Scheppen, paſt niet tot de voortbrenging van Onſtoffelijke dingen. 613

Schepping der Engelen, noch leerſtuk der Duyvelen van Moſes niet gerept. 201

Scheppinge der Weereld en der Menſchen hoe by d'Egiptenaars bekend. 536

Scepter des Koninkrijx hoe van de Joden in Jakobs Voorzegging verklaard. 219. Aan Juda toegezeyd. 240. En zulx tot op de Schilo. 245. Van de Joden heel Dwaalziek verklaard. 247. Wanneer moeſt wijken. 248. Hoe verre met Zedekia Geweeken. 250. Is aan 't gantze Joodſe Volk Beloofd. 251. Word beſt door d'uytkomſt verklaard. 254. Hoe lang aan Juda vaſtgemaakt. 257, 264.

Scheepen en Vaartuygen der Egiptenaaren bezien. 784

Schallebyter in Egipten Heylig gehouden. 463, 568

Schatten waar toe in de Grafſteeden der Koningen verborgen. 351

Scheol hoedaanig tot den ſtaat des Doods behoord verklaard te worden. 26

Scheol Helle of Graf quaalijk voor de ſtaat der Verdoemde genoomen. 28

Schending der God-Beelden waarom zoo zeer by de Egiptenaars verhoed, 559

Schenker en Bakker van Farao in 's Koninks Ongenaade en Gevangenſchap. 49

Scheuren der Kleederen in Rouwbedrijf. 344

Schez en Bus hoedaanigen zoort van Fijn Linnen by de Hebreën. 80, 475

Schiet Slang Akontia of Jakula beſchreeven. 282

Schilders Miſſlag in 't verbeelden van de Zeegening der Zonen Joſefs. 194. Omtrent het Verlammen der Paarden. 232. Omtrent het verbeelden van Wijn in de Bybelze Hiſtorien. 259. Waar van zy gewoon zijn de Duyvel zoo leelijk af-te maalen. 694

Schildpad van wat aanduyding in de Fabelkunde. 309

Schilpadden overvloedig in de Roode Zee. 468

Schilo te wat tijd van de Vader Jakob Voorzeyd te koomen. 245. Van wat beteekenis. 246. By de Joden ook van Kriſtus verklaard. 257

Schimmen en Spookzels waar doorze d'Inbeeldinge des Menſchen ſchijnen aan te doen. 608

Scinzen in Egipten opgevangen en naa Veneetien verzonden. 456

Schip hoedaanig van der Ouden Drink-Schaal Schyphus genoemd. 143

Schipper van wat aanduyding in de Fabelkunde. 311

School van Serapis en Iſis binnen Alexandrye. 584

Schoolen binnen Alexandrye Vermaard. 794

Schoonheyd van Gedaante hoedaanig aan Joſef naadeelig. 39

Schoonheyd der Mannen, van wien in de H. Schrift geroemd. 40

Schooven van wat aanduyding in Joſefs Droom. 8

Schrijf-Blaaden waar van Papier genoemd. 518

Schrijfkonſt waarſchijnelijk onder d'eerſte dingen gevonden. 372

Schrikkel-Jaar waar van in gebruyk gekoomen. 766

Schubben aan de Nyl-Steur teegen de Natuur gewaſſen. 457

Schutters hoedanigen Geld eertijds by de Perzen genoemd 191

Schutters hoe in Jakobs Voorzegging over Joſef te verſtaan. 298

Schuym van een Stier Geneeſt de Vallende Ziekte, 660

Schuytjes van Biezen by d'Egiptenaars van Ouds bekend. 323. 519, 785

Schyphus hoedaanig-een Drink-Schaal by de Oude. 143

Scytale of Pyl-Slang beſchreeven. 281

Schyten afkeerig van 't Begraaven der Dooden. 349

Sebeſten-Boom in Egipten gemeen. 495

Sebulon, ziet Zebulon letter Z.

Seeventig Zielen, ziet letter Z.

Senacheribs Leger van de Muyzen overvallen. 739

Seps hoedaanigen Slang de Verrotter genoemd. 280

Seraphim hoe ver de zelve benaaming van Serapis. 577

Serapis met Apis van zommige de zelve geſteld. 111. Of hy ter Gedagtenis van Joſef in Egipten Geëerd is. 111, 370, 581. Of hy voor een Uytlandze of Egiptize Godheyd te houden zy. 113. Serapes hoedaanige Huysgoden van Egipten. 559. Of hy de zelve met Apis te houden zy. 575. Onder de gedaante van een Slang Gediend 576. Voor een verpoetzing van de Naam Seraphim gehouden. 577. Is Vrouwelijk en Mannelijk aan te merken. 577, 579. Waar van Serapis genoemd 578. Zijn Beeldnis verklaard. 579. Voor Jupiter gehouden. 580. Dezelve met Oſiris gehouden. 581. En Een met Iſis. 582. Of hy ooyt van de Eerſte Kriſtenen Geëerd is. 583. De Beſcherm-God van Phtenutis. 725. Waarom met een Kooren-Maat op 't Hoofd verbeeld. 780

Serapejum en Iseum hoedaanige Schoolen binnen Alexandrye. 584. 794

Seſamon of Semſen hoedaanigen Kruyd in Egipten. 508

Seſoſtris doet Egiptenland met Gragten doorſnyden. 105. 417. En deeld het Land in XXX Gebiedſchappen. 420

Sethon de Konink, waarom met een Muys in de Hand verbeeld. 739

Seths Steene Pylaaren by Joſefus uytgewiſt. 551

Severus laat naa zijn Dood voor Zeeven Jaren Koren agter. 97

Sibyllijnze Boeken waar toe bedrieglijk ingezien. 667

Sibyllen geen Profeeteſſen te agten, die door Gods Geeſt ſpraaken. 668

Sichemiten geleeden Neerlaag en Plondering in Jakobs Teſtament gedagt. 232

Sidoniers voor Feniciers genoomen. 269

Silenus van de Heydenen uyt Jakobs Profeetie over Juda gevonden. 267

Silo, ziet Schilo. &c.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Silverlingen, ziet Zilverlingen letter Z.
Simeon van Josef als Gyzelaar voor Benjamin vastgehouden. 127. Word in Egipten uyt zijn Gyzeling ontslaagen. 135 Wat Zonen met de Vader Jakob in Egipten aanquaamen. 165
Simeon en Levi waarom in des Vaders Lotspelling t' zaamgevoegt. 228. De Moort en Plondering der Sichemiten verweeten. 231. Hun Daad en niet haare Perzoonen Gevloekt. 234
Simeoniten hoe naa des Vaders Voorzegging in Kanaan Verdeeld. 235
Simson van de Joden in de Lotspelling van Jakob over Dan gevonden. 284,287
Sineezen en Japanneezen Rouwkleederen bezien. 343
Sint-Jans Brood hoedaanigen Vrugt in Egipten. 497
Sfinx van wat Gedaante en Aanduyding. 721. Als een kennelijk teeken van Egipten op de Penningen. 723. Waarom aan de Ingangen der Tempelen gesteld. 722
Slaafkooping hoe van Ouds in gebruyk. 21
Slaapkaameren, waarom die Naam aan Begraafplaatzen gegeeven. 160
Slaapziekte hoe door het Kruyt Nagtschaade verwekt. 505
Slaaven Vryheyd Gevaarlijk. 38
Slaaven hoe zomtijds van de Heeren Vry gegeeven. 102
Slange, waar door geloofd word dat in 't Paradijs Gesprooken heeft. 547. Waarom van Moses als de Verleyder des Eersten Mensch ingevoerd. 595. Tot den Val, niet onder de Dieren des Velds geteld. 598. Heeft nooyt door de Duyvel Gesprooken. 598. Van de Uytleggers beyde Eygentlijk en Oneygentlijk verstaan. 600. Waarom Ouwelinx met een Vrouwen Aangezigt Geschilderd. 905. Was zeer bequaam tot Moses Oogmerk. 620. Waarom Stom naa den Val daarze te vooren Sprak. 622. In de Hoedaanigheeden van Eva gevonden. 622. Is een fraaye aanduyding van de Begeerte. 630, 633. Waarom van Moses Spreekende ingevoerd. 632. Hoe Listiger als alle Natuurlijke Slangen. 632. Hoe in 't byzonder Bestraft, zooze Eva zelfs was. 648. Word als een Werktuyg des Duyvels zeer ongerijmd met Straf belaaden. 648. Slang, Vrouw en Satan, een-en 't zelve in den Val des Menschen gehouden. 648
Slange van Waarzeggen genoemd. 142. Hoe van de Vader Jakob tot een Zinne-Beeld van de Stamme Dan gesteld. 277. Waar van Eskulapius toegeëygend. 283. Van wat aanduyding in de Fabelkunde. 309. By de Egiptenaars Heylig gehouden. 409. 595. Voor 't Waarteeken van Serapis Geëerd. 576. Op 't Hoofd van Isis verbeeld. 592. Hoe een Teeken van Koninglijk Gezag. 593. Hoe de beteekenis van een Goede Geest toegedigt. 594. Slange en Apollo voor-een genoomen. 631. Van Ouds een Kenteeken van Godsdienst. 631. Hoedaanig van Ouds Godsdienstig Geëerd. 671. Een aanduyding van Heyl en Welstand. 674 Als de Geest der Gestorvene Geëerd. 677. Slangedienst aan Ezechiel in den Tempel getoond. 594. By d'Egiptenaars van Ouds geagt. 621. Is geen Vinding van de Duyvel te houden. 672. Hoe een byzonder zoort van Lampen toegeëygend. 762
Slangen in verscheyde Zoorten en Naamen onderscheyden. 278. In Egipten tot Geneezing der Koortzen gebruykt. 455. Zijn in Egipten veel en verscheyden. 464
Slangen en Adderen Gebroedzel van Egipten beschreeven. 465
Sluyten der Oogen, hoedaanigen pligt der Naabestaande aan de Gestorvene. 160,317
Slijk in Egipten opgeworpen tot Land geworden. 416
Smout van Glas wat het is. 504
Snoek van Egipten beschreeven. 457
Snoek-Visch Oxyrinchus de Bescherm-God der Oxyrinchen. 728
Snydingen in 't Vleesch te maaken den Joden over eenen Dooden verbooden. 357
Soberheyd, ziet Zoberheyd letter Z.
Solanum of Nagtschaade hoedaanigen Plant in Egipten. 504
Sonne door Vyer en Lampen Gediend. 749. En Maane onder de Naam van Osiris en Isis Gediend. 555
Sonne-Beelden, ziet Zonne, letter Z.
Sonne-Jaar van Ouds in 360 Daagen gereekend. 765
Sonne, ziet Zonne letter Z.
Specery-Kanneel wat het by de Hebreën was. 497
Spelonke in Machpela is de plaatze van Josefs Rouwbedrijf over Jakob niet geweest. 342. Afgebeeld. 362
Spook kan niet van de Duyvel voortkoomen. 607. Hoe in de waan der Apostelen gezien. 607. Waarom niet Roekeloos te onderzoeken, schoon geen Duyvel dat veroorzaaken kan. 607. Hoe dat aan s'Menschen Inbeelding verschijnd. 607
Spotternye, wanneer en hoe verre geoorlofd. 670
Spreeken Gods hoe in de H. Schrift op-te neemen. 601
Spreeken der Slange van Julianus by de Fabelen der Grieken vergeleeken. 605
Spreeken in de Heylige Schrift te mets voor Denken genoomen. 620
Spreekende Beesten, hoe verre d'Exempelen daar van geloofbaar zijn. 626
Spreekende Beelden, door bedrog gehandhaafd. 561
Spreekende Duyvel-Beelden in Guynéa en elders. 664
Spreekwijzen der H. Schrift moeten naa den aardt der Zaaken verklaard worden. 203
Spinnekop van wat aanduyding in de Fabelkunde. 309
Sprinkhaanen van wat aanduyding in de Fabelkunde. 310
Sprinkhaanen in Egipten uyt Afrika overgewaayd. 463
Spijswet waarom ook het Swijn verbied. 452. Is niet zonder verborgen inzigten gegeeven. 554,571
Staat der Joden door een Vrugtelooze Vygeboom aangeweezen. 483
Staats-Luyden, hoe haar naa de tijden moeten schikken. 70
Staatzugt zeldzaam van Typhon afgehaald. 692
Staaven der Egiptize Tooveraars hoe van Moses Staff Verslonden. 594
Stadt met Honderd Poorten hoe by de Egiptenaars genoemd. 803
Staff van de Vader Jakob nooyt by hem Aangebeeden. 186
Staff van Moses waarom in een Slange moest veranderen. 593.
Stammen Israëls waarom de Vader Jakob die heeft willen Vermeerderen. 188. Konnen nu ter tijd niet meer gekend worden. 253. Waarom Kinderen genoemd. 315
Steeden in Egipten, dikwils meer dan Een van dezelve Naam. 730, 786
Steen op 't Graf van Jesus hoe van een Engel afgewenteld. 605
Steene Kolommen, ziet Kolommen letter K.
Steert waarom ook belast op den Altaar te Verbranden. 451
Steert waarom de Duyvel aangepast. 695
Stefanus de Diaken, hoe Jakobs Zonen uyt de LXX Overzetters tot LXXV heeft opgeteld, daar Moses maar van LXX rept. 168
Stefanus waarom hy de Wijsheyd der Egiptenaaren tot Roem van Moses gedenkt. 529
Sterfdag vergeefs geschroomd. 176
Sterffelijkheyd der Goden in Egipten bedekt gehouden. 564
Sterren, Son en Maan van wat beteekenis in Josefs Droom. 8
Sterrekonst hoe verre by d'Egiptenaars bekend. 534
Sterven in vollen Verstande des Stervenden, van Ouds veel geagt. 314
Stervende dikwils met groote Gedagten aangedaan. 214
Steur de Dolfijn van de Nyl genoemd. 457
Stier waar toe van Julianus op de Penningen verbeeld. 577
Stoff en Assche op 't Hoofd te werpen, hoe een bewijs van Rouw en Droefheyd. 344
Storax wat het zy onder de Speceryen uyt Gilead. 18
Strijd tussen Vlees en Geest voor den Satan te houden. 627
Struys-Voogelen uyt Afrika naa Egipten overgeloopen. 459
Stront-Heer waar van zoo genoemd. 655
Stuk Lands van de Vader Jakob aan Josef bezet. 189
Swaan van wat aanduyding in de Fabelkunde. 309
Swaanen-Zang uyt de Fabelkunde te Nut gebragt. 215
Swaluwe, van wat aanduyding in de Fabelkunde. 310
Swaluwen-Zang door Isis Ratel-Spaan naageaapt. 592
Swanssen-Omgang waar van Afkomstig. 681. En hoe by de Egiptenaars in gebruyk. 755
Swarte Duyven te Dodone van Theben aangevloogen. 802
Sweerd en Booge van de Vader Jakob naader verklaard. 190
Sweeren by 't Leeven des Koninks, van wat gebruyk. 123
Swemmers veel in Egipten. 539
Swijn ziet Wild-Swijn letter W.
Swijn waarom aan Ceres de Graan-Godin Opgeofferd. 453
Swijnen in Egipten alleen aan de Maan en Bacchus Geofferd. 741
Swijnen Hoeders in Egipten meer dan andere Herders veragt. 409,453,773
Swijnen Vleesch waarom misschien den Joden verbooden. 452
Swijns-Kop waarom aan de Stervende Kanoniken voorgesteld. 736
Sykomoor of Egiptize Vygeboom beschreeven. 477
Synagoge der Joden binnen Alexandrye vermaard. 795

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

T.

TAbernaakelen of Tenten de gemeene Wooninge der H. Vaderen. 373
Tabernaakel waarom Rijkelijk moest met Goud gestoffeerd zijn. 743. Ziet Regifter van 't Vierde Deel.
Tafel-Bedden ten tijde van Josef noch in geen gebruyk. 136
Tafel-Geregten by Deelen te zenden van wat Oud gebruyk. 141
Talmudisten Oordeel, waarom geen Reeden by d'Instelling der Wet gevoegt zijn. 448
Tamarinde-Boom van Egipten beschreeven. 486
Tanden Wit door de Melk, hoe in Jakobs Profeetie over Juda te verklaaren. 259
Tanis of Zoan een Aal-Oude Stadt in Egipten. 792
Tarantula hoedaanigen Vergiftigen Spin in Egipten en elders. 464
Tarsis wat Land of Zee 'er door verstaan word. 449
Tarwe en Spelte hoe in Egipten Verschoond als 't Vlas Geslaagen wierd. 510. Veel Jaaren in Egipten opgeleyd. 513
Teletuze in haar Kinderbaaren door Isis geholpen. 588
Tempelgebouwen der Egiptenaaren bezien. 743. Die van Diana te Bubaste beschreeven. 744. Van Latone te Butis. 745. Uyt een Steen Gehouwen van Elefantine naa Saïs gebragt. 746
Tenten en Hutten de Woonhuyzen der H. Vaderen. 373
Tentyriten of Krokodill-Vangers in Egipten. 730
TESSERA FRUMENTARIA hoedaanige Loodjes daar men Kooren op haalen kon. 101
Testament van de Vader Jakob hoedaanigen Lotspelling over zijn XII Zonen. 211. Behelst niet dan Zeegening. 216
Testament der Genaade aan Isaak afgeschaaduwd. 393
Thebais of Opper-Egipten, hoe in Landvoogdyen verdeeld. 419
Thebe een Aal-Oud Vermaarde Stadt in Egipten. 802
Theodosius beveeld zijn Zonen te Vorderen zoo zy 't Waardig waaren. 71
Thienden, hoe van Josef voor Farao dubbel geëyst. 109
THADDEUS van wat beteekenis dien Naam is. 617
Thales wil de Dooden in 't Water begraaven hebben. 348
Thammuz hoe van de Wijven Beweend. 680. Met Osiris en Adonis dezelve geagt. 681
Tien-Duyzenden waarom aan Efraïm toegeëygend. 204
THOYTH of Hermes Trismegistus, wien hy was by de Egiptenaaren. 548
Thuynhop waarom in Egipten Heylig en aan Orus toegepast. 463
Toestemming hoe door opsteeking der Handen gedaan. 197
Tonyn-Visch, van wat aanduyding in de Fabelkunde. 311
Tooveraars en Wijze van Egipten voor Farao geroepen weegen zijn Droomen. 62
Toover-Veerzen hoe geloofd de Goden of Dæmons aan-te lokken. 655
Tooverye hoe by d'Egiptenaars en Kaldeën door Drinkbeekers gepleegt. 145
Tooverwiel der Joden, een naâping der Egiptize Draay-borden, 724
TORQUATI EQUITES, wat en welke die waaren. 82
Torr in Egipten zeer Heylig gehouden. 463. 568. Is de Bescherm-God van Atribis. 726
Tortel-Duyven overvloedig in Egipten. 468. Aan de Kleenvermoogende belast te Offeren. 469
Traan-Flesjes van wat gebruyk in de Rouwklagten. 361
Trappe-Brooden hoedaanig by de Romeynen uytgedeeld. 103
Trompet van wat gebruyk in de Rouwklaage. 361
Tugtmeesters by de Romeynen wat haare bediening was. 96
Twee-en twintig een Vermaard getal in d'H. Historie. 376
Tijd-Tafel der Egiptize Koningen die zeederd Israëls inwooning 't Rijk bezeeten hebben. 412
Typhons Magt door Isis Klaaterspaan ingetoomd. 556
TYPHON niet uyt de Perzoon van Moses Gefabeleerd. 681, 698, 712. Zijn Herkomst verscheydentlijk verklaard. 683. Zijn Beeldnis volgens Sinesius en Plutarchus verklaard. 683, 685, 692. Zijn Oorsprong en Quaadaardig Vermoogen onderzogt. En Fabelagtig beschreeven. 691. Met den Ezel vergeleeken, En zijn Lamp naader bezien. 697, 762. Van de Egiptenaars voor een Oorzaak van alle Quaad gehouden. 699. Waarom met Rood-haayrige Ossen Verzoend. 705, 707, 711. Oorsprong van zijn Naam. 713
Tyrus en Sydon, hoedaanig als de *Moeder-Steeden* van Fenicien op de Penningen gebragt. 269
Tytelnaamen by d'Oude Vaderen niet in gebruyk. 373

V.

VAandelen der Stammen Israëls of ze met eenig Zinteeken Beschilderd waaren. 244. Ziet Baniere.
VAAR-WEL, hoedaanigen woord van Afscheyd op de Begraavingen. 364
Vader, hoedaanigen Naam van Trouwe Raadsmannen. 153
Vader en Moeder hoe van de Getrouwde te Verlaaten. 98. Vader des Gerigts, wat hy by de Joden was. 153
Vaderen des O. Verbonds begeerig in Kanaan Begraaven te zijn. 181. Hadden groote gedagten op haar Doodbed 214. Haar Burgerstaat Gepreezen. 371. Haar Geloof en Godsdienst voor de Wet. 377. Wat zy van Kristus als de Messias verstaan hebben. 384
Vaderlijk Huys hoe van Josef in Egipten Vergeeten. 97. Vaderlijke Naamen hoe tot By-Naamen aan de Zonen overgegaan. 316
Vader-Ons, rept van geen Duyvel Satan. 634
Val der Engelen aan de Hebreën onbekend gelaaten. 599. Is geen bewijs voor de Weezentlijkheyd des Duyvels. 609. Is niet aan der Joden Overleevering toevertrouwd. 610. Moet heel waarschijnelijk van de Val Adams verstaan worden. 610. Engelen Val, van Moses nergens gedagt. 610. Past noch aan Joden aan noch Kristenen tot een Exempel. 615. Word veel-meer gesteld als beweezen. 699
Val des Eersten Mensche waarom van Moses door de Verleyding van een Slange Beschreeven. 595. En zulx zeer wysselijk. 632. Is een stuk dat met veel noolooze Vraagen bestormd is. 640
Valk van wat aanduyding in de Fabelkunde. 309
Vallende-Ziekte hoe een Bezeetenheyd van de Duyvel genoemd. 659
Valsse Godsdienst hoe op de Baan gekoomen. 390
Vee de voornaame Rijkdom der Hebreën. 373. Hoe in Warme Landen Geweyd. 405. Aan wien het by d'Egiptenaars mogt Geofferd worden. 570
Vee-Hoeders by den Egiptenaaren een Grouwel. 173, 405. Waaren van Ouds Vermaard. 400. Maaken in Arabien Rolwaagentjes voor de swaare Steerten der Schaapen. 451
Veeweyding als een gemeene Hantteering van Jakobs Zonen aan Farao bekend gemaakt. 173. Was by d'Oude een gemeene Hantteeringe. 398
Veynzerye hoe verre en omtrent wien Geoorlofd. 121
Veel-Verwigen Rok van Josef hoedaanig die mag geweest zijn. 6
Veldgewas in Egipten overvloedig. 421
Veld-Teekenen der Stammen Israëls onderzogt. 245
Velden Zoans waar in Egipten geleegen. 396
Venus-Schelp in de Roode Zee gemeen. 468
Venus met de Baard, hoedaanigen dubbele Godheyd. 580
Venus of de Egiptize Isis, de Bescherm-Godin van Hermopolis. 729. Van Aphrodisie. 731
Verbanninge, hoe een Overgeven aan de Satan genoemd. 658
Verbranden der Dooden by wien van Ouds gepleegd. 346, 348
Verbranding der Roode Veerze hoedaanig teegen Typhon aangekant. 703
Verbranden der Doode Lijken, waarom by de Joden niet betaamelijk. 349
Verbond Gods met Abraham niet om zijn eygen Waardigheyd aangegaan. 197
Verdeeling van Simeon en Levi Voorspeld, in een Zeegen omgekeerd. 235
Vergeeven van geleeden Leed, een groote Deugd geagt. 151
Verhuyzing der Ziele by d'Egiptenaars geloofd. 333
Verhuyzing der Zielen een Oorsprong der Egiptize Eerdienst aan de Beesten. 570
Verkens waarom zy op de minste aanraaking Schreeuwen. 452
Verkens Ziet Swijnen.
Verkens-Kop waarom aan de Stervende Kanoniken voorgesteld. 736
Verkiezinge Gods waar in openbaar gemaakt. 204
Verkoelende Vrugten by d'Egiptenaars aangenaam. 777
Verlammen of Ontzeenuwen der Paarden wat het was. 232
Vermeenigvuldiging van de Vader Jakob zeer fraay van de Visschen ontleend. 199
Verminken der Afgodbeelden waarom zoo zeer by d'Egiptenaars verhoed. 559
Verminken der Leeden in geval van Rouwbedrijf verbooden. 356
Verschijninge Gods hoe in 't Gezigt van Engelen bestaan. 202
Verschijning van Engelen geschied niet daar God niet zelfs verschijnd. 613

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Verfpieders hoe die Naamftreep aan Jofefs Broeders pafte. 119,122
Verwe is in geen Offerhanden als in de Roode Veerze in-agt genoomen. 714
Verzoekinge des Zaligmaakers is niet door de Duyvel gefchied. 643
Verzoening hoe van Ouds by de Joden gepleegd. 365
Vette Ganzen van wat aanduyding in de Fabelkunde. 309
Vette en Maagere Koeyen, van Farao in zijn Droom gezien. 59
Vette Koeyen in Faraos Droom van Jofef op 7 Vrugtbaare Jaaren gepaft. 66
Vette Vrouwen in Egipten zeer geagt. 528
Veulen der Ezelinne hoe van de Meffias aan den Edelen Wijnftok gebonden. 259,262
Vindinge van Ofiris hoedaanigen Feeft-Dag by d'Egiptenaars. 680 En miffchien uyt de Vinding van Mofes gevift. 683
Viper of Adderflang, waar van zoo genoemd. 279
Vifch in Egipten Overvloedig. 456
Vifch waarom van Pythagoras Verbooden te Eeten. 457
Vifch zonder Schubben en Vinnen waarom den Joden verbooden. 457
Vifch-Eeters van Egipten wilden in 't Water Begraaven zijn. 349. Woonen in Egipten in Tenten van Vifchgraaten. 456
Vifch-Eeters by d'Egiptenaars in Naam Vermaard. 777
Viffchen waarom van Jakob in de Zeegening over Efraïm en Manaffe gedagt. 199. Van wat aanduyding in de Fabelkunde. 310. By d'Ifraëliten in Egipten om Niet Gegeeten. 457 Zijn waarfchijnelijk eerft naa de Zondvloed Gevangen. 690
Viffchers van wat aanduyding in de Fabelkunde. 311
Vifchvangft is aan Adam onbekend geweeft. 690
Vlas en Geerfte hoe in Egipten Geflaagen, terwijl Tarw en Spelte vry gingen. 510
Vlas hoedaanig in Egipten waft. 517
Vleedermuys van wat aanduyding in de Fabelkunde. 310
Vlieg van wat aanduyding in de Fabelkunde. 310
Vliege by de Ekroniten Godsdienftig Geëerd. 654
Vliegen in Egipten overvloedig. 463
Vliegen nooyt op der Joden Offerhanden gezien. 654
Vliegende Slangen op de Arabize Wierook Boomen. 466
Vloek hoe van Jakob over Simeon en Levi op-te neemen. 234
Vlôô van wat aanduyding in de Fabelkunde. 310
Voeten Bedekken wat het by de Hebreën te kennen gaf. 774
Voetkuffen waar toe en by wien in gebruyk 75
Voetwaffen by d'Oofterze Volken en Egiptenaaren gemeen. 135
Volken in haare Geflagten, met de Naam van KINDEREN genoemd. 315
Volkrijkheyd van Egipten befchreeven. 527
Vogelen van wat verfcheyde aanduyding in de Fabelkunde. 310
Voogelen die in Egipten Heylig zijn. 458
Voogelen die het Spreeken of Klappen konnen leeren. 626
Voogel-Lijm hoe in Egipten gemaakt. 495
Voogel-Vanger van wat aanduyding in de Fabelkunde. 311
Voorbeelden van Kuysheyd onder de Heydenen tot d'Hiftorie van Jofef bygebragt. 44
Voorbidding kan de Dooden niet te Nutte zijn. 183
Voorburg der Hellen, hoedaanig verzierzel der Mis-Paapen. 28
Voorraads-bezorging hoedanigen Ampt by de Romeynen. 95
Voorzeggingen by de Stervende Vaderen opmerkelijk. 214
Voorzegging van Goed of Slegt Gewas in Egipten. 439
Voortteelende kragt der Zonne door de Lotus-Bloem aangeweezen. 564
Voorziening en Bezorging van Voorraad by de Oude door Kooren-Aaren aangeduyd. 61
Voorzienigheyd en Ampt van Bezorging by de Romeynen veel geagt. 95
Voorzienigheyd Gods hoedaanig van Jofef aan zijn Broeders erkend. 151
Vos weygerd in des Kranken Leeuws hol te koomen. 241
Vos van wat aanduyding in de Fabelkunde. 308
Voffius gevoelen van de Jaarlijkze Overftrooming van de Nyl. 434
Vraagbaaken door Bedrog Spreekende gemaakt. 561. Ziet Oraakelen.
Verbranden der Dooden, wanneer een eynde nam. 352
Vreedehandeling tuffen Jofef en zijn Broeders naa 's Vaders Dood. 364
Vrienden Gods in haar gedrag niet naauw te ziften. 375
Vriendfchap yemand aangedaan moet niemand verweeten worden. 151
Vroeg-en Spaaden Reegen in Kanaan teegen het Dorftig Egipten afgewoogen. 428
Vrouwe hoe by de Hebreën van Vergeeten genoemd. 98
Vrouwen maaken geen Geflagt-Regifter. 208. Hadden by de Joden veel bewind omtrent de Lijkbezorging. 340. Worden in de H. Schrift dikmaal onder de Kinderen gereekend. 341. Verbooden haar Aangezigt te Schenden. 357. Uyt vreemde Volken by de Hebreën veragt. 375. Door Nyl-Water Vrugtbaar gemaakt. 442. Den Koningen Ifraëls verbooden te vermeenigvuldigen. 448. Hoe in Egipten door Balzemen verfraayd. 492. Piffen in Egipten al Staande. 539. Befcheeren haare Lichaamen. 540. Hoe zy de Engelen by Jefus Graf gezien hebben. 606. Swarte Duyven genoemd. 621. By wat Volk van Ouds in de Tempelen Beflaapen. 748. Haar Kuysheyd hoe van Ouds door Gelubde bewaard. 32
Vrouwelijke Opfmukking in den Mannen Befpottelijk. 40
Vrouw-Ligtmis Dag waar van herkomftig. 750
Vrugtbaarheyd der Akkerlanden van Ouds door Koren-Aaren aangeduyd. 61. Op de Roomze Penningen door Kooren-Aaren uytgebeeld. 96
Vrugtbaare Jaaren van Egipten, hoe door Vette Koeyen en Volle Kooren-Aaren aangeduyd. 66. Dezelve naader overdagt. 95. Door Nylpeylers aangeweezen. 438
Vryheyd der Geeftelijken hoedaanig bepaald. 108
Vulkaans Beeldnis van Egiptize afkomft gehouden. 744
Vyandfchap der Slange niet grooter als andere Verfcheurende Dieren. 622
Vyerige Slangen tot Straf onder Ifraël gezonden. 595. Een Zinnebeeld van 't Leeven. 695
Vijfde-deel van de Inkomften des Lands, hoe by Jofef aan Farao toegeëygend. 69
Vijf-en 't Zeeventig Zielen, hoe van Stefanus en Lukas, in 't Huysgezin van Jakob gevonden, daar der Mofes maar 70 teld. 168
Vygeboom van wat aanduyding in de Fabelkunde. 311. Die van Egipten en Kanaan befchreeven. 477. Die van Adam bedenklijk gehouden. 478. Hoe een Verfchuyling voor Jofef en Maria in Egipten gehouden. 478. Waarom aan Priapus Toegewijd. 479. Waarom van de Zaligmaaker Vervloekt. 480
Uyl van wat aanduyding in de Fabelkunde. En waarom aan Minerva toegewijd. 310
Uren des Daags, ofze van Horus genoemd zijn. 564
Uytdeeling van Kooren en Brood by de Roomze Moogentheyd zeer beyverd. 101
Uytdeeling van Brood en Zuyvel hoe in zommige Steeden aan de Armen gedaan. 102
Uytdeeling van Brood, hoedaanig op de Roomze Penningen gedagt. 103
Uytgang der Kinderen Ifraëls van de Stervende Vader Jakob gemeld. 205
Uytgang van Ifraël door Jofef in zijne Beenderen verzeekerd. 369
Uytlegginge der Droomen in wat Zin aan Farao van Godsweegen toegezeyd. 65
Uytwerpen der Duyvelen niet omtrent Helze Geeften gepleegt. 649.661. Hoe te verftaan. 689. Hoe van de Joden aan Beelzebul toegeëygend. 655

W.

WAarneemen, en Onderzoeken, hoe door 't Hebreeuwfe woord aangeduyd dat SLANGE beteekend. 149
Waarzeggerye of die ooyt van Jofef gepleegd is. 144. In zijn Hiftorie onder een goede Zin genoomen. 147
Waarzeggerye hoe door zeeker Tooverwiel gepleegd. 724
Wagters aan Jefus Graf waarom alleen Verfchrikt. 606
Wagt-Hond ziet Hond letter H.
Wambays waar van zoo genoemd. 81,475
Warande der Dieren van Markus Geerards gepreezen. 311
Waffen der Kleederen in Wijn, hoe in Jakobs Profeetie te verftaan. 263
Waffing der Dooden van hoedaanigen Oud gebruyk. 318
Waffing der Joden alffe van de Markt quaamen. 773
Water en Brood, by veele een genoegzaame Leefkoft geagt. 183
Water der Afzondering uyt de Affche van de Roode Koe, waarom donker om verklaaren. 704
Water van de Nyl zeer Goed en Vetmaakend om-te Drinken. 442
Water in Egipten tot Bloed geworden in Houte en Steene Vaaten. 777. En waarom. 780
Water, van Thales voor de Begraafplaats der Dooden gehouden.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

den. 348
Water-Putten in Egipten Vermaard. 428
Water-bezorging in Egipten, omtrent d'afgeleegen Landen. 422,428
Water-Slangen van Egipten beschreeven. 465
Water-Val tot een Zinnebeeld van Rubens verlooren Eer gesteld. 223
Water-Voogels van wat aanduyding in de Fabelkunde. 310
Weenen over eenen Dooden hoe te maatigen. 358
Welriekende Kassie hoe van de Pyp-Kassie t'onderscheyden. 495
Welspreekentheyd van de Joden aan de Stamme Napthali in Barak toegepast. 292
Wenteling der Dooden naa Kanaan hoe van de Joden geloofd. 181
Werken des Duyvels hoe van Kristus verbrooken. 661
Werp-Geschenken hoe by de Romeynen aan het Gemeene Volk gedaan. 101
Wet Gods waarom ook teegens het uytbundig Rouwbedrijf heeft willen waaken. 358
Wet der Ceremonien, hoe het Lichaam van Moses genoemd. 616
Wet der Ceremonien grootdeels naa de gesteldheyd des Volks Ingesteld. 702
Wet waarom met geen bygevoegde Reeden verzeld. 448
Wet leerd niet dat de Begeerte Zonde is. 646
Wetgeever, wat daar door in Jakobs Profeetie verstaan word. 254
Wetgeever en Schriftgeleerde van wat onderscheyd. 255
Wetgeever, hoe Voorzeyd in Juda niet te zullen Wijken van tussen zijne Voeten. 256
Wetgeever in Juda laater dan de Scepter Geweeken. 258
Wetgeevers hoe van Herodes Veranderd en Afgezet. 264
Wezelkje van wat aanduyding in de Fabelkunde. 309
Wichel-Staff der Romeynen, waar van met een Krol gemaakt. 594
Wier en Zee-Mosch tot Woonhutten gemaakt. 456
Wille maakt de Begeerte Vrugtbaar en doet tot Zonde Baaren. 627, 637
Wille des Menschen een Oorzaak van zijn Val. 629. Zonder Daad waarom ook Strafbaar. 645
Wilde Ruyte, hoedaanigen Gewas in Egipten. 501
Wild-Swijn van wat aanduyding in de Fabelkunde. 308
Wilde-Vygeboom beschreeven. 479
Wisselkleederen hoedaanig door Josef aan Benjamin geschonken. 155
Wit Geplaasterde Graffsteeden by de Hebreën in gebruyk. 362
WITTEN, hoedaanigen Naam van Aadeldom weegens de Fijn Linne-Kleederen. 80
Witte Kleederen ook voor Rouwkleeren gedraagen. 343
Wit Linnen van Ouds aan de Dooden gegeeven. 160
Witte Papegaayen in Moorenland. 468
Wolf een Zinnebeeld van Heymelijke Bedriegers. 303. In Jakobs Voorspelling over Benjamin ter-hand genoomen. 303, 305. Van wat aanduyding in de Fabelkunde. 308
Wolle-Boom van Egipten beschreeven. 474
Wolle-Kleederen mogten by d'Egiptenaars niet in de Tempelen koomen. 539
Wonderdaaden van Jesus waaren niet in 't Uytwerpen van de Duyvel Satan geleegen. 661
Wonderen in geen Land meer als in Egipten. 421
Wonderen te doen hangt alleen van Gods Magt af. 625
Woonhuyzen der Egiptenaaren hoedaanig van Gebouw. 781
Woud-Voogels van wat aanduyding in de Fabelkunde. 310
Wijn hoe een Oorzaak van de Dood geagt. 781
Wijn en Wijngaard, hoe en waar toe in Jakobs Profeetie over Juda gedagt. 259
Wijngaard van wat aanduyding in de Fabelkunde. 311
Wijngaarden aan Egipten niet eygen en van de Mahumethaanen uytgeroeyd. 424
Wijnstok in de Droom van Faraôs Schenker verklaard. 52
Wijnstok, hoe by de Fabeldigtes uyt Reusen Bloed voortgekoomen. 259
Wijnstok in Jakobs Profeetie van de Kerke verklaard. 262
Wijngbraauwen over een Dooden uytgeplukt. 361
Wijsheyd der Egiptize Wijzen te Leur gesteld. 63. Van Ouds zeer Vermaard. 519
Wijven aan de Koningen Israëls Verbooden te Vermeenigvuldigen. 448

X.

XEnophanes raad zijn Zoon geen Vreemden tot Erfgenaam te maaken. 209

Z.

ZAbbath, ziet Sabbath. letter S.
Zabulon, zoekt Zebulon. &c.
Zaad aan de Verarmde Landlieden door Josef in Egipten uyt gedeeld. 106
Zaad-aanwinninge, hoedaanig te Vermeenigvuldigen. 95
Zaay-Tijd wanneer in Egipten voorvald. 439
Zaayzoenen van Egiptenland beschreeven. 422
Zaayzoenen in de Landen tussen de beyde Zonne-keer-kringen, heel verschillig. 436
Zak-Kleeding in Rouw-Tijd gebruyklijk. 345
Zaligheyd hoe en waar in van Jakob in 't besluyt over DAN verwagt. 287
Zaligheyd hoe by d'Egiptenaars hunne Doden toegewenst. 326
Zalven en Balzemen der Doode Lichaamen van wat onderscheyd en gebruyk. 320
Zang-Voogelen van wat aanduyding in de Fabelkunde. 310
Zand-Golve bedekt een gants Leeger in de Woestijne van Afrika. 423
Zand-Zee waar van zoo genoemd, en van wat uytwerking. 322
ZAPHNATH PAANEAH hoedaanigen Naam aan Josef gegeeven. 87
Zebulons Zonen die met de Vader Jakob in Egipten gekoomen zijn. 165. Zijn Erfdeel in Feniçien en Haaven der Zeën Voorspeld. 268
Zee-Braassem in de Roo-Zee gemeen. 468
Zeedraak waarom dien Naam aan Farao de Konink van Egipten gegeeven. 446
Zee-Mosch en Wier tot Wooningen gemaakt. 456
Zee-Os of Nyl-Paard van d'Oude niet regt beschreeven. 447
Zee-Slangen in Afrika van ongemeene groote. 468
Zeevaard aan de Stamme Zebulon toegezeyd. 270
Zeege-Lied van Debora en Barak, hoe van de Joden in Jakobs Voorzegging over Napthali gevonden. 292
Zeegening door Hand-Oplegging, door Jakob aan de Zonen Josefs gedaan. 193, 195. Zeegening van Efraïm en Manasse hoe by de Joden gedagt. 205. Hoe van de Vader Jakob over Efraïm en Manasse aan Josef toegezeyd. 300. Over Ruben van zommige een Vervloeking genoemd. 221
Zeegenpraal der Romeynze Veldheeren en Keyzers. 85
Zeegel-Ring van Farao aan Josef Geschonken, als de grootste Gifte aangemerkt. 77
Zeegel-Ringen hoedaanig van Ouds in gebruyk en van wat maakzel. 78
Zeegeling van Geheyme dingen, van Ouds in gebruyk. 77
Zeeven Daagen tot der Joden Aal-Oud Rouwbedrijf besteld. 343
Zeeven Daagen der Weeke, van Ouds in gebruyk. 759
Zeevende Dag waarom aan Israël belast aan de Ruste te gedenken. 596
Zeeven Duyvelen hoe uyt Maria Uytgedreeven. 650
Zeeven Monden van de Nyl van hoedaanigen geleegentheyd. 443
Zeeven Vette en Maagere Koeyen van Farao uyt de Nyl zien opkoomen. 59
Zeeventig Zielen die met Jakob in Egipten quaamen, verscheydentlijk opgeteld. 162, 168
Zieko Leeuw Fabelagtig van de Dieren bezogt. 242
Ziekten en Ongeneeslelijke Quaalen waarom Dæmons en Quaade Geesten genoemd. 649
Ziekten door een Woord Spreekens te Geneezen behoord tot de Goddelijke Magt. 661
Ziekten die aan Egipten eygen zijn. 778
Ziekten en Gebreeken hoedaanige Patroonen toegeschikt. 736
Ziele des Menschen, temets op 't afscheyden zeldzaam aangedaan. 214
Ziel of Leeven, hoe ook yemands Eere genoemd. 230. 232
Ziele der Stervende hoe van de Naaste Bloedvrienden in de Mond ontfangen. 318
Ziel-Verhuyzing, de grondvest van der Egiptenaaren Grafbezorging. 333
Ziele blijft naa 't Afsterven geenzinds omtrent het Doode Lijk Waaren. 357
Ziele hoe van de Oude Filosoofen aangemerkt. 631
Ziele van Goddelooze Menschen hoe geloofd tot Quaade Geesten te worden. 651
Ziel-Straff in de Hel, waarschijnelijk eerst by d'Egiptenaars geloofd. 328

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

B L A D - W Y Z E R.

Zilpás Zonen die met Jakob in Egipten quaamen. 166
Zilver voor Geld genoomen. 191
Zilverlingen van Josefs Koop, by de LXX Overzetters tot Goude gemaakt. 21
Zinnebeelden en Fabelen waar toe van de Oude uytgevonden. 307
't Zitzen of Geschilderd Linnen, waar de beste zoorten gemaakt worden. 78
Zivet-Kat, ofze de Hyëna der Ouden is. 466
Zoän waar in Egipten geleegen. 396. De Hofhoudinge aldaar geworden. 792
Zoberheyd der H. Vaderen betragt. 374
Zonde word Vrywillig begaan. 629
Zondige Gedagten; waar toe dat woord is uytgevonden. 645
Zonen by de Hebreen van BOUWEN genoemd. 98
Zone Gods wanneer alleen een Engel genoemd. 199
Zonen Jakobs wat die uyt zijn Lotspelling over haar in agt te neemen hadden. 215
Zonenen Dogteren naamen des Vaders Kudden waar. 373
Zoon of Dogter hoe die Benaaming eertijds by de Joden in gebruyk was. 208
Zoon door Adoptie gemaakt, wil de Beul van zijn Pligt-Vader worden. 209
Zoon in zijn 's Vaders plaats gehangen. 209
Zoon, als een Bynaam der Vaderlijke Benaaming aangemerkt. 316
Zoon-Aanneeming hoe van de Vader Jakob aan Josefs Kinderen betragt. 188
Zoon-Aanneeming by de Romeynen ADOPTIO genoemd. 195. Met die van de Vader Jakob vergeleeken. 206
Zoon-Aanneeminge waar toe ter-hand genoomen. 207
Zonen en Zoons-Zonen, die met Jakob in Egipten quaamen, opgeteld. 165
Zoonschap van Jesus Kristus, aan wien van den Euangelist toegekend. 208
Zonne, Maan en Sterren van wat aanduyding in Josefs Droom. 8
Zonne in haar afwijking brengd de Zoomer aan in de Landen tussen de Zonnekeer-Kringen geleegen. 436
Zonne weegens haar Wegwijken als den, Thammuz van de Wijven Beweend. 681
Zonne hoe onder 't Waarteeken van Harpokrates verbeeld. 563
Zonne waarom als een Jongeling, als een Oud Man en als een Kind verbeeld. 566
Zonne-Jaar hoe by d'Egiptenaars gereekend. 768
Zonne-Stadt of Heliopolis waar van zoo genoemd. 797
Zoomer en Winter heel verschillig in de Landen tussen de Zonnekeer-Kringen. 436
Zoomer-tijd van Egiptenland beschreeven. 423
Zuyker of het by d'Oude bekend was, zeer betwist. 133
Zyde den Joden van Ouds Onbekend. 78

E Y N D E.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5

Gest 22-11-'96

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
602 A 5